

MAGNA

BIBLIOTHECA VETERVM PATRVM,

Et antiquorum SCRIPTORVM *Ecclesiasticorum.*

PRIMO QVIDEM A MARGARINO DE LA BIGNE SORBONICO IN ACADEMIA PARISIENSI THEOLOGO collecta, & tertiò in lucem edita.

Nunc verò plus quàm centum Authoribus, & opusculis plurimis locupletata, historica methodo per singula sæcula, quibus Scriptores quique vixerunt, disposita, & in XIV. *Tomos distributa:*

OPERA ET STVDIO DOCTISSIMORVM IN ALMA VNIVERSITATE COLON. AGRIPP. THEOLOGORVM AC PROFESS.

TOMVS VNDECIMVS,

Continens Scriptores sæculi XI. id est, ab Ann. Christi 1000. vsq; ad ann. 1100.

PERMISSV SVPERIORVM.

Coll: Rom.

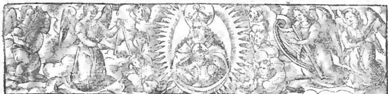
B. /.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Sumptibus Antonij Hierati, sub signo Gryphi.
ANNO M. DC. XVIII.

Ex Legato Ill.mi ... Forcini

ELENCHVS AVTHORVM ET OPVSCVLORVM, QVÆ HOC MAGNÆ BIBLIOTHECÆ VETERVM PATRVM SÆCVLO SIVE TOMO VNDECIMO CONTINENTVR.

Asterisco * notati hac editione primum accesserunt.

* *FVLBERTVS* * *Carnotensis Episcopus, floruit anno Dom.* 1010. *scripsit epistolas multas, Sermones etiam ad Populum & hymnos aliquot, extant hæc omnia ex m. s. Codd. Biblioth. Reg. Colleg. Nauarræ, Petri Petauij & Nicolai Fabri, studio Caroli de Villiers Doct. Theol. Parisiensi edita, & notis illustrata, pag.* 1. *& seqq.*

Berno Abbas Augiensis floruit anno 1014. *scripsit librum de quibusdam rebus ad Missam spectantibus, extat pag.* 51.

* *Bruno, Herbipolensis Episcopus, patruelis Conradi II. Imperatoris, scripsit Commentaria in Psalterium, & Cantica tàm noui quàm veteris Testamenti, item in orationem Dominicam & Symbolum Apostolor. & Athanasij, extant pag.* 59. *& seqq. omnia ex Ioan. Cochlæi recognitione.*

* *Hermannus Contractus Monachus cœnobij Augiensis, scripsit Chronicon quod ex editione Henrici Canisij extat pag.* 273 *Vide de aliis eius scriptis quæ ante chronicon eius prænotata sunt ab eodem Canisio.*

* *Humbertus episcopus Syluæ Candidæ S. R. E. Cardinalis scripsit aduersus calumnias Michaelis Patriarchæ Constantinopolitani & Leonis Archiepiscopi Bulgariæ librum vnum, extat pag.* 312. *aduersus Nicetam Librum vnum pag.* 324. *Commemorationem eorum, quæ contra Michaelem Patriarcham gesserunt Apostolicæ Sedis Apocrisarij. pag.* 335. *omnia ex recognitione Henrici Canisij, ex Serenissi. Maximil. Bauar. Ducis Bibliotheca.*

Lanfrancus Archiepiscopus Cantuariensis, scripsit de Sacramento Eucharistiæ contra Berengarium librum vnum, extat pag. 336.

Adelmannus Episcopus Brixiensis discipulus S. Fulberti, scripsit de veritate corporis Christi in Eucharistia epistolam ad Berengarium, quæ extat pag. 348.

Guitmundus Episcopus Auersanus, scripsit de veritate corporis Domini in Eucharistia libros 3. *extant pag.* 350. *Confessionem de Trinitate, Christi humanitate, corporisque ac sanguinis Domini veritate, pag.* 373. *orationem ad Guihelmum primum Anglor. Regem, pag.* 375.

Micrologus de Ecclesiasticis obseruationibus, scriptus videtur hoc sæculo, vixit enim author illius temporibus Gregor. VII. Pap. vt patet ex cap. 14. *&* 17. *sui libri. extat pag.* 376.

Olympiodorus monachus græcus, quem, Card. Bellarmin. secuti lib. de Scriptor. Eccles. posuimus hoc sæculo, quamuis vt ipse ait, incertum sit quo tempore vixerit, scripsit Commentarium in Ecclesiasten, qui extat pag. 395.

Rabbi Samuel Marrochianus, vixit anno Christi 1070. *ex Iudæo fuit factus Christianus, scripsit de aduentu Messiæ, quem Iudæi temerè expectant Librum vnum, extat pag.* 421.

Duran-

Durandus Leodicensis Episcopus, vixit iuxta Coccium hoc Sæculo, scripsit de corpore & sanguine Domini, Epistolam contra Brunonem Andegauensem Episcopum, & Berengarium Turonensem, extat pag. 432.

Radulphus de Riuo, Decanus Tungrensis, quem Coccius hoc sæculo vixisse dicit, scripsit librum de Canonum obseruautia, extat pag. 433.

Gregorius Palamas Archiepiscopus Thessalonicensis, impius & schismaticus, de quo vide quæ pag. 461 prænotata sunt à Mag. Sacri Palatij, vixit hoc sæculo, scripsit librum inscriptum Prosopopœiam, qui extat eadem pag. 461. & seq. sed deleantur in superscriptionibus paginarum literæ S.P.N quæ per errorem relictæ fuerunt.

* *Ioannes Calecas Patriarcha Constantinopolitanus, qui videtur vixisse hoc sæculo, scripsit sermonem ante Dominicam ante Exaltationem S. Crucis, quæ ex Iac. Gretsero Societ. Iesu extat pagina 470.*

* *Ioannes Xiphilinus Patriarcha Constantinopolitanus, putatur hoc eodem sæculo vixisse, scripsit in tertiam Ieiuniorum hebdomadam, vel in Crucis adorationem sermonem vnum, qui ex eodem R. P. Iacobo Gretsero extat pag. 472.*

* *Beatus Samona Archiepiscopus Gazæ, qui vt vult Coccius, vixit hoc sæculo, scripsit disceptationem cum Achmed Saracena, super veritate corporis & sanguinis Christi in Eucharistia, cum notis Gerardi Vossij extat pag. 476. & seqq.*

* *Ioannes Sapiens cognomento Cyparissiota, quem Francisc. Turrianus Soc. Iesu, & Iodoc. Coccius putant hoc sæculo vixisse, scripsit expositionem materiariam eorum, quæ de Deo à Theologis dicuntur, in decem decades partitam, eodem Franc. Turriano Soc. Iesu interprete, additis eiusdem scholijs & annotationibus, ex editione Romana extant hac omnia pag. 497. & seqq.*

* *Michael Psellus, qui vt vult Andreas Schottus Societ. Iesu vixit hoc Sæculo, scripsit plurima quæ partim latent adhuc in Bibliothecis, partim excusa sunt; nos omissis philosophicis & medicinalibus solummodo posuimus Paraphrasin ipsius in Cantica, quæ ex recognitione eiusdem P. Schotti, extat pag. 559. vbi & vide quæ de hoc eodem Psello prænotata habentur, item pag. 567. libellum ipsius de operationibus dæmonum, ex edit. Feder. Morelli & Franc. Feuardentij, quem Posseuinus putat esse Michaelis Ephesij.*

* *S. Anselmus Episcopus Lucensis, qui floruit hoc sæculo scripsit contra Guibertum Antipapam pro Defensione Gregorij Septimi Legitimi Pontif. Romani, librum, qui extat ex edit. Henr. Canis. pag. 579. vbi & vide quæ de illo prænotata sunt ab eodem.*

FINIS.

A E

BIBLIOTHECÆ VETERVM PATRVM, ET SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM

B F

Sæculum Vndecimum

S. FVLBERTI CARNOTENSIS EPISCOPI ANTIQVISSIMI OPERA QVÆ REPERIRI POTVERVNT OMNIA

EX M.S. COD. BIBLIOTH. REG. COLLEG. NAVARRÆ, ET CLARISSIMORVM VIRORVM D. PETAVII SENAT. REG. ET N. FABRI.

Quæ tam ad refutandas hæreses huius temporis; quam ad Gallorum Histor. pertinent.

QVIBVS ADICITVR CARNOT. CATHALOGVS.

C G

STVDIO ET INDVSTRIA CAROLI DE VILLIERS Doctor. Theol. Parisiensis edita.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI D. DOMINO PHILIPPO HVRAVLT EPISC. CARNOTENSI, CAROLVS DE VILIERS D. THEOL. PARISIENS. S.P.D.

EN Fulbertus noster (Reuerend. Præsul) tandem è tumulo excitatus in solem prodijt, quem nec Brumâ ineri, nec vetustas rerum edax, absumere potuit. Non secus ergo vt Plinius C. Aelium Tuberonem functum præfectura, à rogo relatum domi fuisse narrat, sic è puluere & situ extractus; quicquid de eo auctore non exstabat, ad prælum reuocatur. Nactus siquidem manuscriptum ex Bibliotheca Collegij Regalis Nauarræ, in quo multa vetustate exesa ferme videbantur, hæc describenda curauimus nostroque labore assecuti sumus, vt tam præclarum virtutis lumen sub modio non delitescat. Hoc vnum tamen silentio non inuoluam, me à doctissimo Petauio Senatore Regio æquissimo, & Nicolao Fabro viro Clarissimo (quem totius antiquitatis pronum condum vere dixerim) quædam ex ipsorum Bibliothecis desumpta huic auctori inseruisse, quæ in nostro M. Sc. non exstabant. Hæc duobus viris præclarissimis tribuenda laus est, qui vt Fulbertus in lucem prodeat effecerunt. Nec verear ad illorum maiorem cõmendationem hoc addere, quod de Phidia summo sculptore refertur. Hic vbi Pisæum simulachrum fabricasset ex ebore, oleum effundi iussit circa pedes, coram ipsa statua, vt illam immortalem redderet. Sic Deum Opt. Max. credo oleo gratiæ suæ duos illos Clariss. viros inungi voluisse, vt ipsum Episcopum immortalitate donarent. Quod si me ad hanc societatem gloriæ admittere velis, Reuer. Præsul, nullum præmium suspicio, vel in bonis numero, quod ad as exeat maius. Et sane tanti facio Antiquitatis patres, vt nihil ex ijs deperire velim. Vnde quicquid ex antiquo illo Patre reperi, in vnum congessi. Hunc igitur Reuer. Præs. non quam eleganter quæso, sed quam pie loquatur cogita. Etenim si illum semel audieris tandiu latuisse dolebis. Legisti credo quod cum Pio II. summo Pontifici nuntiatum fuisset, Taruisinum summũ Præsulem agere animam, & iam inclusam præcordijs mortem tenere, exclamasse: Moritur ergo Præsul perfectus: Cui reliquos similes esse oportebat. Sic cum tandiu Fulbertum latuisse audies, exclamabis, & tanta temporum serie illius memoriam obrutã fuisse ægre feres. Quis enim eo vel morum probitate clarior? quis in Religione Catholica propaganda ardentior? ita vt cultum pietatis cum lacte nutricis exsuxisse videatur. Verum scio magno impendio temporum, magna alienarum aurium molestia laudationem hanc constare. O hominem litteratũ: sed noster Fulbertus hoc titulo rusticiore contentus erit, si ô virum bonum dixeris: Effectum est modo vt diligentius sciãt loqui homines, quam viuere. At tempore Fulberti vis scire quid liberalia studia conferebant? ad externa nihil, ad virtutem multum. Huius igitur scripta licet in multis obscura videantur, tamen nescio quid in his la-

Plin. lib. 7 nat. Hist. cap. 52.

Anth. Picolo. in hist.

D H

Senec. de beata vita.

Epiph. lib. a contra hæres. cap. 64.

A *tentis pietatis deprehendere licebit. Et si cum Tuone Carnotensi hunc authorem compares, scio cui palmam prætuleris. In illo siquidem eloquentia, in isto sola pietas viget. Ad extremum duos illos Episcopos, dicam audacter, duas illas Aquilas, quas sequimur vere esse ab Ioue immissas (vt fabulantur Poetæ) in hanc vrbem Carnotensem tanquã in vmbilicum Galliæ. Nam in media Gallia auctore Cæsare sita est, vt veritatem, quæ in medio consistit veræque Religionis cultum indicarent. Gaudeat nunc & exultet Carnotensis ciuitas tantis Præsulibus illustrata, tot doctoribus aucta & exculta, ad mutescat illa garrula meretrix quæ virus heresεos tam late iaculatur. Iam enim exsurgit Fulbertus & sub tuo nomine apparet Reuer. Præsul, vt maledicorum ora abstruat. Hunc ergo gratiorem tibi fore iudico, quod Episc. Carnotensis tibi eodem baculo pastorali donato, & Cancellarius quondam Roberti Regis Gall. tibi è nobilissimis maioribus & Cancellariorum dignitate insignitis oriundo dicatur. Hoc munere fruere Reuerend. Præsul æqui bonique consule, sic enim me tibi obsequentissimum, si placuerit, deuincies, Vale.*

Claud. in præfatio Paneg. de Conf. Manlii.

comment. Cæs. lib. 7. de bell. Gall.

B

TESTIMONIA
EX PROBATISSIMIS AVCTORIBVS EXCERPTA, QVIBVS PROBATVR QVIS FVERIT Fulb. Episcop.

Ex Ioanne Tritemio.

FVlbertus Episcopus Carnotensis in scripturis diuinis eruditissimus, & in sæcularium litterarum disciplinis omnium suo tempore doctorum doctissimus. Poeta clarus, & Dialecticus subtilissimus, multis annis scolæ publicæ præsidens plurimos doctissimos auditores enutriuit, vita quoque sanctissimus, multis legitur miraculis coruscasse, qui inter cætera scripsisse dicitur.

C

Epistol. ad diuersos lib. 1.
In laudes sanctæ Mariæ lib. 1.
Hymnos & Orationes varias, & quædam deuota.
Claruit temporibus Henrici Regis primi anno 1000.

Ex veteri Annali Bibliotheca Regalis Collegij Nauarræ, in vita Rob. Regis.

Fulbertus primo fuit Cancellarius Regis Francorum Roberti, & ex Cancellario factus Episcopus Carnot. vita honestissimus & in scientia clarissimus. Fundamenta sanctæ Ecclesiæ Dei Genitricis Carnot. iecit, & eadem perfecit miro lapideo tabulatu,

& paulo post.

Circa annum milless. vigess. nonum obiit Fulb. Episcopus Carnot. qui fecit legendam de Natiuitate Beatæ Mariæ & historiam, eique successit Theodoricus,

D

Ex Biblioth. Senensi.

Vmbertus seu Fulbertus Carnot. Episc. scripsit in illud Geneseos 49. Non auferetur sceptrum de Iuda, anno Domini 1000.

Ex Vuillel. Malmesb. lib. 3. de gestis Anglorum.

Berengarius plane quamuis ipse sententiam correxerit, omnes quos ex totis terris deprauauerat, conuertere nequiuit. Adeo pessimum est alios exemplo vel verbo à bono infirmare, quia fortassis peccatum te grauabit alienum, cum deletum fuerit tuum. Quod Episcop. Carnotensem Fulbertum (quem Domini Mater olim ægrotum lacte mamillarum suarum visa fuit sanare) prædixisse aiunt. Nã cum in extremis positum multi visitarent, & ædium capacitas vix confluentibus sufficeret, ille inter oppositas cateruas oculo rimatus Berengarium, nisi quo valuit expellendum censuit, protestatus immanem draconem prope cum consistere, multosque ad eum sequendum blandiente manu & allice anhelitu corrumpere.

E

Ex veteri Annali Abbatiæ sancti Petri, quæ sita est in Valle Carnotensi.

Fulbertus Doctor sacræ Theologiæ egregius hic fuit tempore Roberti Regis filii Hugonis Capet, qui regnare cœpit anno 987. Hic Doctor & Episcopus gloriosus, speculum Ecclesiæ & fidei Christianæ, multa scripta fecit ad laudem Virginis gloriosæ, & inter cætera illam legendam quæ legitur in natiuitate eiusdem quæ incipit. Approbatæ consuetudinis. Huius tempore anno millesimo & vigesimo in nocte Natiuitatis Beatæ Mariæ, Episcopatus sui anno quarto fuit ciuitas Carnotensis, & tota Ecclesia Beatæ Mariæ combusta. Quam idem Episcopus gloriosus sua industria, labore & sumptu à fundamento reędificauit, vt in legenda sancti Anniani habetur, &c. Iacet in Ecclesia sancti Petri in valle Cornotensi.

Ex Vuillelmo Malmesber. lib. 2. cap. 11. anno ab incarn. 1032.

F

Eiusdem Archipræsulis Ethelnothi tempore Rex Cnuto ad transmarinas Ecclesias pecunias mittens, maxime Carnotum ditauit, vbi tunc florebat Fulb. Episc. in sanctitate & Philosophia nominatissimus. Qui inter cætera industriæ suæ documenta, Ecclesiæ Dominæ nostræ sanctæ Mariæ, cuius fundamenta iecerat, summam manum mirifico effectu imposuit, quam etiam pro posse honorificare studens, musicis modulationibus crebro extulit. Quanto enim amore in honorem virginis anhelauerit, poterit cõijcere qui audierit cantus cœlestia vota sonantes. Exstat inter cætera Opuscula eius Epistolarum volumen, in quarum vna gratias agit Cnutoni Magnificentissimo Regi, quod largitatis suæ viscera in expensas Ecclesiæ Carn. effuderit.

Vide & Baronium Tomo XI. Annalium anno 1028.

EPITAHIVM FVLBERTI EX M. SC.

G

ANno ab incarnatione Dom. mill. xxviij. iij. Id April. obijt dilectus Deo & hominibus Pater noster venerandæ memoriæ Fulbertus, suæ tempestatis Pontificum decus, lux præclara mundo à deo data, pauperum sustentator, desolatorum consolator, prædonum & latronum refrænator, vir eloquentissimus, & sapientissimus, tam in diuinis quam in liberalium artium libris. Qui ad restaurationem sancti Templi suę Diocœsis, quod ipse post incendium à fundamento reædificare cœperat, bonam partem auri sui & argenti reliquit, & disciplinæ ac sapientiæ radijs illum locum illuminauit, & Clericis suis multa bona fecit

Incipit Epitaphium.

Quem sibi Carnotis concessit fons bonitatis,
Doctrinæ fluuium dupplicis egregium,
Pontificum sydus, Fulbertus fulgidus actu
Vestis pauperibus, victus & assiduus.
Inclausus iacet hic, factus de puluere puluis,
Et præstolatur surgere cum reliquis.
Virtutum cultor, vitiorum mortificator
Auxiliante Deo, præstitit à puero,
Bis denos annos, atque vnum dimidiumque,
Virgo Maria tuæ præfuit Ecclesiæ,
Ingressurus erat Phœbus post limina septem,
Taurum, cum mæstum deseruit populum.

H

S. FVLBERTI EPISCOPI CARNOTENSIS AD ADEODATVM, DE TRIBVS QVÆ SVNT MAXIME NEcessaria ad profectum Christanæ Religionis.

EPISTOLA I.

Venerabili Patri & Domino sibi semper amando Adeodato Fulbertus exiguus.

INter hesterna & secreta colloquia, pro ædificãdis fratrib⁹ adhuc infirmis, atq; nouitiis, me ad scribẽdũ tua imperiosa coarctauerat authoritas. Ecce habes pauperis quidẽ ingenii opusculũ, sed non ignobile fidei monumẽtum. In

quo

A quo quæso non eloquentiæ ornatum, sed obedientiæ perpendas vota, nec eruditis auribus æstimes fatua verba reuelanda, ne pro rustico stilo sacra vilescat materia; alioquin de talibus præstat siluisse, quam aliquid inconditum edidisse. Incomprehensibilem enim diuini consilii altitudinem, sapientia humana puto cognitionis intuitu cõprehendere non potest, quia dum mens nostra, vltra se præcipitante erigere vsque ad inaccessibilem secretorum Dei visionem appetit: infirmitatis suæ obstaculo reuerberata, & intra ignorantiæ suæ angustias coarctata, nec quod vltra se est, valet comprehendere, nec quod intra se est æstimare: vnde scriptum est, *Altiora te ne quæsieris, & profunda consiliorum eius ne inuestigaueris. Posuit* (inquit Propheta) *tenebras latibulum suum*: has tenebras multi perscrutari incipientes, & alia ex aliis asserentes, in crassas & palpabiles errorum tenebras deuoluti sunt, Porro mundi sapientia exterius eloquentia nitens, intus vacua à virtutis sapientia manet, semper enim quærit, & nũquam inuenit: quia pro-
B funda mysteriorum Dei non humanæ disputationi, sed fidei oculis reuelantur, sicut Dominus in Euangelio ait, *Pater gratias tibi ago quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.* Ergo mens humana cum diuinæ, dispositionis causas argumentis per se discutere non valet ad hoc quod comprehendere non valet, reuerenter erroneæ disputationis oculos claudat, nec inuisibilia ex visibilibus, nec incorruptibilia ex corruptibilibus metiri præsumat, ne dum cæca disputatione clausa pulsa, & operta non videt, propriis definitionibus captiuata; & cæcum sensum sequens in erroris præcipitium cadat. Tria siquidem nobis sunt ad profectum Christianæ Religionis proposita, sed ad consummatam iustitiam perinde necessaria, vt in his tota humanę salutis summa consistat, sine his iustitia nomen habet virtutis, præmium non habet virtutis. Horum primum est intelligere, & firmiter tenere mysterium Trinitatis, & vnius veritatem Deitatis. Secundum salutaris Baptismi rationem nosse vel causam. Tertium in quo duo vitæ
C Sacramenta, id est Dominici corporis & sanguinis continentur. In his tribus multi nimis carnaliter intuentes, dum plus carnalem sensum, quam fidei arcana mysteria contẽplantur, in abruptum perniciosi erroris præcipitium deuoluti, nec rerum veritatem, nec Sacramentorum virtutem percipiunt, & ideo ab vnitate Ecclesiæ diuisi, dum fieri nolunt discipuli veritatis, magistri fiunt erroris. Prætermissa itaque luce veritatis, tenebrosas proponunt calumnias, & sacras scripturas verbis sacrilegis nituntur adulterare, aut furtiuis erasionibus recidere, sicut hoc quod Dominus ait: *Ego & Pater vnum sumus* Arius dictum de vnitate substantiæ intelligere noluit. Sabellius ad personarum proprietatem (sumus) non retulit; & in hoc quod ait, *Pater maior me est*, Arius non humanitati, sed diuinitati adscripsit, & ideo indignam vitam digna morte finiuit. Cuius auditores quoniam Spiritum sanctum Deum esse negabant, de Euangelio eraserunt illud quod Saluator ait. *Spiritus est Deus*, & de Epistola Ioannis eraserunt. *Et omnis Spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est.* Sicut Nestorius qui dicebat Beatam Virginẽ
D non Dei sed hominis tantum genitricem, vt aliam personam hominis aliam faceret deitatis, neq; vnum Christum in Verbo Dei & carne & anima credens, sed separatim alterum Filium Dei, alterum filium hominis prædicans, & illum Apostoli locum vbi dicit. *Quod apparuit in carne viuificatum est in spiritu.* Quem locum Macedonius per immutationem scripturæ Apostolicum dictum sic voluit definire, id est vt esset Deus apparuit in carne: & in eo quod ait idem Apostolus. *In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo.* Marcion fantasiam corporis & non corpus confessus est, in Christo fuisse. Sed Dominus noster Iesus Christus in vnitate vnius eiusdemque personæ ex duabus, & in duabus substantiis, diuina scilicet & humana subsistens, & mira pr ætulit vt Deus, & infirma sustinuit vt homo, vt cum verum Deum sublimia opera loquerentur, verum hominem flebilia demonstrarent. *Deus* (inquit Apostolus) *erat in Christo, mundum reconcilians sibi*, Deus in Christo, Filius Dei in filio hominis, diuinitas operabatur in homine; Deinus verba hominis. *Pater maior me est*, Deinus Verba Dei. *Ego & Pater vnum sumus*, loquatur in Christo

E nostra infirmitas & conditio, *Filius*, inquit, *hominis non habet vbi caput suum reclinet.* Intonet vox diuina: *Omnia quæ habet Pater mea sunt.* Quasi homo esurit, quasi Deus quinque hominum millia pascit, quasi homo dicit, *Tristis est anima mea vsque ad mortem*, quasi Deus confidenter ait, *Nemo tollet à me animam meam*, quasi homo in cruce pendet, quasi dominator latronem alloquitur, *Hodie mecum eris in Paradiso.* Si quis ergo mente captus vnius Christum & Deum dicit esse substantiæ, compugnantibus inter se rebus, aut solum hominem cœlo lapsum, aut solum Deum dicet Crucifixum. Sed non est ita. Nam neque solus Deus mortem sentire, neq; solus homo mortem superare potuisset, quam euidentissima ratione substantiarum distinctione homo suscepit, & Deus vicit. Sed Ariani vtramq; formam distinguere nescientes, quæ erant hominis, ad Deum impie retulerunt. Nullam itaq; tenentes inter cœlestia & terrestria rationem, dum date proprietates suas partibus nesciunt, quantum in ipsis est Dei substantiam diuiserunt, & dum ad sola hominis verba respiciunt, Deum sine intelle-
F ctus lumine perdiderunt, & cæcum sensum in præcipitia ducem sequentes, maluerunt dicere minorem Deum quã hominem & Deum. Nobis vero hanc substantiarũ diuersitatem ex hoc perpendere promptum est, quod alia est illa natiuitas, vel natura, in qua iuxta Apostolum, *Factum est ex muliere, factum sub lege*: alia qua erat in principio apud Deum, alia qua creatus ex Virgine Maria; humiliatus in terra, alia qua sine initio manens creauit Cœlum & terram, alia qua dicitur in mœrore doluisse, in lassitudine dormisse, inedia esurisse, fleuisse, alia qua dicitur paralyticos curasse, per quam nesciens gressum iubetur incedere, solutus in muliere sanguis venarum sistitur, cæcus à natiuitate illuminatur, imperio tumentes fluctus solidantur, mortui suscitantur. Quæ cum ita sint Christum in duabus substantiis consistentem vnum eumdemque Deum verum, eumdemque hominem verũ esse fateatur necesse est, quisquis Religionis Christianæ non vult inaniter, imo damnabiliter portare vocabulum, ita vniusque naturæ veritate ser-
G uata, verum Christum in virtutibus, & passionibus nec cõfundat fides vera nec diuidat, quia personalis vnitas, in eo diuisionem non recipit, & vtriusq; naturæ veritas inconfusa persistit. Non enim alter Deus, alter homo, sed vnus idemque Christus Deus homo. Profecto idem Deus Christus est, qui mortem sua diuinitate destruxit. Idem quippe Dei filius, qui diuinitate mori non potuit, carne mortuus est, quam mortalem Deus immortalis accepit, & idẽ Christus Dei filius carne mortuus resurrexit, quia immortalitatem suæ diuinitatis carne mortuus non amisit, sed de hoc dictum satis pro modulo nostro æstimamus, non quibuslibet, sed quibus in scripturis versatur studiosa deuotio. Nobis plane ea singularis instat intẽtio, vt quoniam comperimus aliquos nimis carnaliter intuentes, quædam horum in quibus nostræ salutis mysterium constat, tanquam inania aut otiosa deputare, hos à tam perniciosæ opinionis vanitate reuocatos permoneremus in rebus Sacramentariis, non tantum quæ videntur spectare, quantum inuisibilem mysteriorum potentiam fideliter æstimare. Quid
H enim ad fidem venientes proficere arbitramur, si nihil vltra quam quod visibilibus motibus agitur, regenerantis gratiæ præstet effectus? Scimus & vere scimus, nos prima natiuitate pollutos, secunda natiuitate pollutos, secunda natiuitate mundatos, prima natiuitate captiuos, secunda natiuitate liberos, prima natiuitate terrenos, secunda natiuitatę cœlestes, primæ natiuitatis vitio carnales, secundæ natiuitatis beneficio spirituales, per illam filios iræ, per istã filios gratiæ. Proinde quicquid prauum quisque concipit aduersus sacri Baptismi reuerentiam, sciat refundi in Dei iniuriam, qui ait, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum Dei.* Salutaris igitur disciplinæ gratia est, baptismi rationem nosse vel causam, sicut Apostolus ait. Si enim mortui sumus cum Christo, credimus quia simul viuemus cum Christo. Commori enim cum Christo, & sepeliri ad hoc tendit, vt cum illo resurgere possimus, & cum illo viuere. Sed dicis mihi, Quomodo hoc quod ad defunctos pertinet, in viuentibus possit impleri? Dominus noster Iesus Christus beneficia nobis sua pro nostra

A salute commendans, & sollicite sensibus nostris, memoriam suæ mortis & sepulturæ, atque etiam resurrectionis insculpens, inestabilia contulit Baptismi munera, per quæ superueniente primæ originis fine, et commortui & intra sacrum gurgitem consepulti, demersi resurgeremus, vita emergente criminibus. Vide quid agit artifex misericordiæ. Tale tibi inuenit tumuli genus, quo sciret peccata sepelire, & peccatorem nesciret obruere, vt descendente homine in fontem, tanquam in sepulchrum delictorum, reus exiret ad portum, & sola paterentur delicta naufragium. Proinde aqua & Spiritus sanctus sociantur causis, sed beneficiis separantur. Requiritur sane in baptismatis sacramentis aqua propter sepulturam, Spiritus sanctus propter vitam æternam. Remoue creatoris nomen, & non habet creatura quod præstet. Hæc similitudines mortis imitatur, ille veritatem salutis operatur. Sed fortasse ad credendum propositis mens titubat, nisi testimoniorum sequatur auctoritas. Audi igitur Apostolum B ad Romanos. *An ignoratis quia quicunque baptisati sumus in Christo, in morte ipsius baptisati sumus?* Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, vt quomodo Christus resurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus, & cum dixisset, *consepulti*, magnifice adiecit, Si inquit, *complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus.* Sicut ergo Dominus noster Iesus Christus tribus diebus, & tribus noctibus corporaliter sub terræ sepulchro conditus fuisse describitur, & homo ita sub cognato terræ elemento trina vice demersus operitur, ac sic vitalis imitatione mysterij dum demergitur sepelitur, dũ educitur suscitatur. Inter hæc quid ad hæc aqua, & quid Spiritus Sanctus operetur aduerte. Aqua velut morientem deducit in tumulũ, Spiritus sanctus velut resurgẽtem perducit ad cœlum. Vtrũ vero homo baptiset, an Deus, ratio ipsa declaret: Nam cum peccatore baptisante peccata donentur, dum nõnunquã criminoso baptismi mysteriũ celebrante crimina remittũtur, hic homo qui videtur conferre quod non habet, vtiq; tanti muneris C non author, sed minister intelligitur, vnde etiam Baptista ipse sanctissimus ait. *Qui me misit baptisare ipse mihi dixit super quem videris Spiritum sanctum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptisat in Spiritu sancto.* Quod nimirum ipsa baptisantis verba ministri patenter insinuant, cum baptismi sacra munera non à se arroganter dari, sed ab ipso Deo authore profitetur, sub verbis huiusmodi, Deus qui te regenerauit ex aqua & spiritu, ipse te linit Chrismate salutis. Non igitur audiendi sunt, qui dicunt ad fidem nostram venientes, specialiter ab homine baptisari, vel Christianos primum aut Cathecumenos baptisatos: quod quidem hæretici de Baptista Ioanne intelligi volunt. Sed quis eum Cathecumenũ dicere audeat? qui adhuc in vtero matris, Spiritu sancto est repletus, qui gratiam ante vitam, benedictionem meruit haurire antequam lucem? qui ad baptismum prælectus à Domino, ipso baptismi officio est sanctificatus: quod quidem baptismum sub Trinitatis Sacramento factum legitur. Dicente enim Domino, *Hic est filius meus dilectus*, Pater in voce, Spiritus sanctus in specie colũ-H bæ, Filius adfuisse probatur in corpore. Postremo de Cathecumeno Baptista, non nos, sed ipsum baptismatis calumniantur authorem. Nostrum vero baptismum conditor ac redemptor instituit dicens. *Ite, baptisate omnes gentes in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti.* In quo sane mysterio, Spiritus sanctus Patri & Filio inseparabili societate cõnectitur, & propterea in Christo renati merito eum vitæ authorem credunt, sine quo omnino celebrari vitæ sacramenta non possunt. Ipse enim cœlestium Charismatum author, ipse spiritualium munerum dispensator, ipse criminum absolutor, & peccatorum remissor. Quem enim vides naturæ debita laxare, authorem cognosce naturæ. Sic enim Spiritus sanctus, ita vnius est cum Patre potentię, vt in eius comparatione, nihil amplius paternæ possit adscribi gloriæ vel naturæ. Iam nunc ad illud Dominici corporis & sanguinis transeamus venerabile Sacramentum, quod quidem tantũ formidabile est ad loquendum, quãtum non terrenum, sed cœleste est mysterium, non humanæ æstimationi comparabile, sed admirabile, non disputandum, sed metuendum. De quo silere potius æstimaue-E ram, quam temeraria disputatione indigne aliquid definire, quia cœlestis altitudo mysterij plane non valet officio linguæ corruptibilis exponi. Est enim mysterium fide non specie æstimandum, non visu corporeo, sed spiritu intuendum. Cui quidem ad visum profuit, non superstitiosa mortalium cultura, sed cœlestis disciplinę magistra authoritas, non doctrina humana, sed institutio diuina. Cuius potentis mysterij secretum (quando quidem ratio rerum mole victa comprehendere non valet) hoc tantum fides teneat, quia quicquid inter homines Deus egit aut pertulit, causa seruandi humani generis vel reparandi gratia fuit, in quo beneficia sua quæ ab initio dederat, sic semper dilexit: vt nostris malis licet offensus pronior semper ad indulgentiam foret, quam ad vindictam. Inde est quod damnationis nostræ proscriptionem, quam primi parentis transgressio miserabiliter in posteros transfuderat, euacuare disponẽs, carnis nostræ morticinium suscepit, per quam immorta-F lis moriendo captiuitatis nostræ causam soluisset. Inde est quod reparatam humanæ originis dignitatem sciens semper diabolum inuidere, & nequitiæ suæ arte quærere, qualiter hominem à sui voluntate conditoris auerteret, & antiquæ perditioni, si fas esset, obnoxium redderet: defectũ nostræ fragilitatis miseratus, aduersus quotidianas nostræ prolapsionis offensas, sacrificij placabilis nobis prouidit expiamenta, vt quia corpus suum, quod semel pro nobis offerebat in pretiũ, paulo post à nostris visibus sublaturus fuerat in cœlũ, ne sublati corporis fraudaremur præsenti munimine, corporis nihilominus & sanguinis sui pignus salutare nobis reliquit, nõ inanis mysterij symbolũ, sed cõpaginante Spiritu sancto corpus Christi verũ, quod quotidiana veneratione, sub visibili creaturæ forma inuisibiliter virtus secreta in sacris solemnibus operatur. De quo sub hora passionis suæ ipse familiaribus suis ait. *Hoc est corpus meum*, & paulo post, *Hic est sanguis meus, noui Testamenti, qui pro vobis fundetur*, & alibi. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in eo.* Qua veri magi-G stri authoritate animati, dum corpori & sanguini eius cõmunicamus, audenter fatemur, nos in corpus illius trãsfundi, & ipsum in nobis manere. In nobis ipsum manere dico, nõ solum per concordiam voluntatis, sed etiam per naturæ vnitæ veritatem. Si enim Verbum caro factum est, & nos vere Verbum carnẽ cibo dominico sumimus, quomodo non naturaliter Christus in nobis manere existimãdus est? qui & naturam carnis nostræ iam inseparabilem, sibi homo natus assumpsit, & naturam carnis suæ, ad naturam carnis suæ, ad naturam æternitatis sub Sacramento nobis communicandæ carnis admiscuit? Ita ergo in Deo sumus: quia & in Christo Pater est, & Christus in nobis est. Cum vero in re omni sint erga nos inæstimabiles diuitiæ Dei adeo vt maiestate abscondita corruptibile pro nobis corpus induerit: contumeliis & passionibus subdiderit, quo opem ferret assumpto homini; quid indignum Deo iudicari potest, qui vterũ Virginis subiit, si virginibus creatis infunditur? quæ licet simplicis naturæ paulo ante præferant imaginem, postmodum cœlestis, vbi sanctificatio-H ne inspirata maiestas vera diffunditur, & quæ substantia panis & vini apparebat externus, iam corpus Christi & sanguis fit internus. Gusta igitur & vide quam suauis cibus, & pergusta quid sapit. Sapit ni fallor cibum illum angelicum habentem intra se mystici saporis delectamentum, non quod ore discernas, sed quod affectu interiori degustes. Exere palatum fidei, dilata fauces spei, viscera charitatis extende, & sume panem vitæ interioris hominis alimentum, non arte pistoria fermentatum, sed incarnatæ deitatis vitale pulmentum. Sume nihilominus vinum non sordido cultore calcatum, sed de torculari crucis expressum. Gusta inquam cælestis sæculi suauitatem, sed ne nausees terreni germinis saporem. De fide etenim interioris hominis procedit diuini gustus saporis, dum certe per salutaris Eucharistiæ infusionem influit Christus in viscera animæ sumentis, quem diuina mens castis penetralibus in ea videlicet forma suscipit, qua sub ipsa recordatione mysterij Spiritu reuelante sibi præsentem intuetur, infantem, aut ara crucis immolatum, aut sepulchro quiescentem, aut

certe

A

certe calcata morte resurgentem, siue supra cœlos euectu in gloria Patris sublimem. Iuxta quas species Christus gratum communicantis intrans habitaculum, tot vt ita dicā suauitatis odoribus mentem reficit, quot formis intimæ reuelationis oculus meditantis eum meruerit intueri. Nec vanum tibi videatur, quod iuxta animæ desiderantis intuitum dicimus Christum formari intra præcordia communicantis, cum non nescias patres nostros veteris eremi solitudinem peragrantes Angelicis pastibus refectos, quibus imber fœcundus cibum vnicolorem, sed diuersi saporis intulit, & iuxta singulorum appetitum infundebat saporis varii oblectamenta, vt quicquid auiditas concupisceret, occulta largitoris dispensatio subinferret, quibus præbebat gustus, quod ignorabat aspectus, quia aliud erat quod videbatur, & aliud sumebatur. Desiste igitur mirari, quod legis manna sub vmbra signabat, hoc Dominici corporis pandit veritas patefacta, in quo Deifica maiestas miseranter nostræ infirmitati condescendit, vt quo alimenti

B

genere corpora aluntur humana, idem in corpore sensualiter sapiat, sed Deus in pectore proficiat, sicut ipse ait. *Qui manducat me, ipse viuet propter me, Hic est panis qui de cœlo descendit. Non sicut manducauerunt patres vestri manna in deserto & mortui sunt. Qui manducat hunc panem viuet in æternum: Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Iam iam procul remouendus est totius lubricæ scrupulus dubietatis: cum is qui est author muneris testis est veritatis. Dubitari etenim nefas est, ad cuius nutum cuncta subito ex nihilo substiterunt, si pari potentia in spiritualibus Sacramentis, terrena materies, naturæ & generis sui meritum transcendens in Christi substantiam commutetur, cum ipse dicat. *Hoc est corpus meum*, & paulo post, *Hic est sanguis meus*. Sed hanc Dei possibilitatem æstimatio humana non capit, nisi te ipsum, quicunque es, discutias, qualiter de massa perditionis, factus es in populum acquisitionis, & de vase iræ prodisti vas misericordiæ: vt qui paulo ante fueras alienus à vita, pere-

C

grinus à venia, subito initiatus Christi legibus, & salutaribus mysteriis innouatus, in corpus Ecclesiæ, non naturæ priuilegio, sed fidei pretio transisti, nullo molis corporeæ additamento, te ipso maior factus es, inuisibilis quantitatis augmento, in exterioribus idem es, in interioribus longe aliter es: Sicque de seruo filius effectus, præterita vilitate deposita, nouam subito induisti dignitatem, vt non solum hæres, sed corpus Christi factus, Deum in corpore tuo portares. Quę res tantæ nouitatis, tantæ dignitatis, tam subitæ mutationis pretium? Vide in omnibus misericordiæ cœlestis artificium, vide regenerantis gratiæ mirabile Sacramentum, & aduerte in istis imperiosum Verbi operantis opificium, cuius nutu rerum elementa, de nihilo in hāc mundi formam mutabili ordine compaginata inexplicabilem eius potentiam, ipsa suæ pulchritudinis specie testātur. Si ergo Deum omnia posse credis, & hoc consequitur, vt credas, nec humanis disputationibus discernere curiosus insistes, si creaturas quas de nihilo potuit creare, has ipsas multo magis valeat in excellentioris naturæ dignita-

D

tem conuertere, & in sui corporis substantiam transfundere: Multo magis dico, non quod infirmioris potentiæ in rebus creandis, quam immutandis fuisset. Sed humanæ opinioni visuale, non diuinæ rationi comparabile. Ideo fides pтæ omnibus bonis summum meritum est, hæc te inducat ad credendum, te consecrantis potentia roboret ad sumendum. Promittit digne sumentibus beatæ spem immortalitatis: iudicium minatur indignis, vt est illud Apostoli. *Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit.* Quo multi scelerum suorum conscientiam perhorrentes attentius, se longe faciunt à Sacramento vitæ, non attendentes, quam terribiliter Dominus comminatur dicens, *Nisi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Quod alternantium causarum iudicium intuentibus, summa vigilantia est adhibenda, vt emendatis actibus nec indigne sumant, nec periculose refugiant.

EIVSDEM D. FVLBERTI EPISTOLA.

EPIST. II.

Domino suo Finardo sibi semper venerando Fulbertus exiguus.

E

NOuit, & vere nouit serenitatis vestrę prudentia, quod in Ecclesiasticis officiis plura sunt, in quibus Orientales Ecclesiæ & nostræ cōmuni obseruatione sibi respondent. Sunt vero aliæ in quibus alias ab aliis cultu dispari, & varia obseruatione audiuimus dissonare. Sed nec pauca aut rara sunt, quæ ab aliis necessario seruanda, ab aliis non adeo curanda æstimantur. Nec tamen nos offendit obseruantiæ diuersitas, vbi fidei non scinditur vnitas. Porro in multis Græcia ab Hispania, ab illis Romana &

F

Gallicana discrepat Ecclesia. Sed neque in hoc scandalizamur, si audimus diuersam obseruationem, sed non diuersam fidem in Christi semper Ecclesiis extitisse. Stet enim regina Ecclesia à dextris regis sui in vestitu deaurato circundata varietate. Nos vero trita & peruulgata patrum via incedentes, patrum memoriam in rationali pectoris nostri, id est præcedentium patrum exempla præ oculis habeamus, & quæ rationaliter eos egisse cognouimus, teneamus: ea vero quæ spirituali consilio ab his ordinata sunt etiam si infirmitatis nostrę ignorantia ad plenum videre non possimus, temerariæ cauillationis dēte non rodamus, dūm tamen à fide hæc nequaquam exorbitare sentimus. Dicit scriptura, *Audi fili mi disciplinam Patris tui, & ne dimittas legem matris meæ.* Ante hos paucos dies vt meminisse licet, mihi vespertinis horis superuenisti, & repētina inquisitione me permouisti, de Hostia quā paulo ante promotus ad sacerdotium de manu Episcopi suscepisti, quæ ratio sit, videlicet vsque ad quadragesimam diem

G

vsu quotidiano consumere, vel quos huius rei authores haberemus. Cui quidem nisi sacerdotalem in vobis reuerentiam, & in omni genere doctrinæ probatam sapientiam offendere metuissem, respondissem verecunde quidē, non temerarie: humiliter, non procaciter, respondissem inquam, quod infelix capella quondam respondit ouilaniciniuum quærenti, vel certe videri mihi poteram à planis aruis ligna in siluam vel aquas in mare comportare, aut Mineruam vt aiunt velle docere, si huic homini facerem verba, in quo totius doctrinę thesaurum reconditum profiteor. Sed esto res aliis vsitata, illis familiarem consuetudinem, istis parit admirationem. Putabam & hoc certe omnibus Ecclesiis eatenus assuetum fore, vt nulli nouum esse videretur aut vanum: hæsitare diutius cœpi, an mihi adhuc codicem illum vnum haberem quem à natali patria inter cæteros deuexeram, in quo eiusmodi exemplaria continebantur: Quem diu quæsitum, quoniam aut alicui præstitum, aut per tot locorum mutationem casu a-

H

missum non inuenio, repenta memoria quæ de illo recolo pauca vobis intimare non grauabor, præmonstrata occasione, qua quondam obseruantiæ huius causas & ego quoque requisieram. Nostri enim Episcopi prouinciales in huiusmodi ritum omnes consentiunt. Porro nostro tempore quidam inter cæteros ad sacerdotalem gradum admissus, hostiam quoq; sicut & alii de manu Episcopi suscepit, quam in pergameno, in hos vsus parato inuolutam quotidiana celebratione soluebat, & portiunculam paruam, iuxta instantium dierum numerum computatam sumebat. Accidit vero vt quadam die explens mysteriis dum vestimenta cum syndone altaris incautius colligeret, immemor Hostiæ sacræ diligentiam nequaquam adhibens thesaurum cœlestem infelix amitteret. Veniens ad diuersorium, quæque necessaria curat, transigitur dies in crastinum, repetita celebratione frater ille instante hora communicandi Hostiam Sanctam non inueniens, turbatus nimium & consternatus, sursum deorsum cursitans, nec etiam signum aliquod inuenire potuit. Audiens Episcopus ex negligentia fratris ortum periculum, omnibus in com-

A mune fratribus vnius reatũ pœnitendum instituit. Ipsum vero fratrem arctioris pœnitentiæ disciplina corrigendum proposuit. Hac ergo occasione accepta quærendum ab Episcopo ęstimaui, si videretur sibi salua ordinis religione sanctificatum panem primo aut secundo sanctificationis die posse totum simul percipere, quem videbat non sine periculo posse tanto tractu temporis minutaum sumere: præsertim cum ipse nosset rarissimos huius ordinis viros esse, qui in hac re peruigilem curam adhiberent. Hic ille increpitans tardioris sensus mei habitudinem, respondit quidem ita esse quod quærebam, si discipulis quos ad prædicanonis officium Dominus missurus in mundum fuerat, si illis inquiens, adhuc tardis & dubitantibus potuisset sufficere resuscitati corporis speciem semel vidisse, quam semel visam noluit ab eis repente substrahere, sed per quadragenos dies complacitis horis glorificati corporis reuelata specie eos tanquam panis cœlestis suauitate refecit. B Nam & Episcopus qui vices Christi tenet, sacerdotales viros in plebem subiectam missurus, sacri corporis Eucharistiam per quadragenos dies sumendam distribuit, vt dum Verbi gratia quotidie cœlestis panis alimonia reficiuntur, tẽpus illud in mentem habeant, quo per quadraginta dies Dominus discipulis apparens, & cõuescens desideratæ visionis satietate refecit. Ad hoc Episcopi responsum, cum ego familiaritatis ausu studiosus perquirerem, num idem mysterium supplere potuisset panis à Presbytero quotidiana celebratione sacratus, vti in cõpassionis Dominicæ & resuscitati corporis & manifestati discipulis speciem, satis fuisset nobis, Perpende, ait, sicut fili mi, multæ Ecclesiæ sunt per vniuersum orbem terrarum, propter diuersa loca, & tamen vna sancta est Catholica Ecclesia, propter vnam fidem: sic & multæ oblatæ propter vota offerentium, vnus panis est propter vnitatem corporis Christi. Nam panis ab Episcopo consecratus, & panis à Presbytero sanctificatus in vnum & idem corpus Christi transfunditur, propter secretam vnius operantis potentiæ virtutem. C Sed quodammodo aliud esse dicitur, quod Virginali vtero sumpta carne crucis iniuriam sustinuit, de sepulchro resurgens discipulis apparuit, cuius memoriam in pane Presbyteris collato Episcopus agere videtur, aliud quid per mysterium agitur, dum Episcopi & omnes sacerdotes in mensa altaris, sub Sacramento communicatæ carnis panem sanctum secreta oratione quotidie consecrare videntur, quod ad illud respicit, quod consecrantes nuper ordinati Presbyteri cum Pontificali oblatione percipiunt. Nam illud Dominicum corpus ex mortuis suscitatum, & in cœlis locatum, iam nõ moritur istud Sacramentorum, quotidie nobis moritur, quotidie nobis resurgit, apparet & comeditur. Sed nec in hoc mens fidelium scandalum dubietatis debet incurrere, quod Christũ semel gustata morte iam non vltra moriturum audit, cum carne assumpti hominis in paterna gloria sedentem, & hic sanctificatum panem verum Christi corpus audit nominari, dum & illud de Virgine assumptum, & istud de materiali & virginali creatura consecratum, vnus idemq; artifex Spiritus inuisibili operatione in substãnam veræ carnis transfundit: D Carnis videlicet non cuiuslibet, sed vere Christi de qua ipse ait, *Nisi manducaueritis carnem meam, non habebitis vitam in vobis.* Quod vtiq; exponi alio tempore indiget, & fidei oculis intueri. Hoc tantum quod ad præsens negotium spectat soluamus, quodquidem nec subitis nec nouis adinuentionibus constat expositum. Nosti populo Hebræorum sub Moyse & manna de cœlo per annos quadraginta subministratum: qui Moses dux populi secũdis adiutoribus, septuaginta viris videlicet de eodem populo, sustentabatur, per quos forma Presbyterorum exprimitur, qui nunc in Ecclesia nouitia, Pontificale onus in se suscipientes regendis populis inuigilant. Porro sumens de spiritu Moysi, illis septuaginta senioribus dedit, per quos populum sibi commissum per quadraginta annos iudicauit, quia dux noster Dominus Iesus Christus discipulis quos ad prædicationis officium missurus fuerat in mundum, Spiritualium dona Charismatum infudit. Illi post immolationem Agni Pascalis manna cœlitus misso

E per quadraginta annos sustentati sunt. Quem cibum cœlestem, quam suauitatem angelicam non per typicas aut vmbratiles figuras, sed indubitatam vnionis veritatem repræsentat ille Dominicus cibus, quem per quadraginta dies sumendum tanquam salutis viaticum, Pontifex nouis Ecclesiæ cultoribus distribuit, quos suæ Pastoralis curæ vicarios adiutores ad erudiendam plebem sibi commissam constituit, vt dum istum præ oculis habentes degustant, illum mente pertractent, qui de cruce morte triumphata ad Patrem ascendit, dumque à semel ipsis consecratum corpus percipiunt, illum fidei gustu experiantur, per quem quotidie Christus nobis moritur & resurgit, per quem vsque ad consummationem seculi manere se nobiscum pollicetur. Hæc pauca de multis, quæ repetita memoria, & multo ex tempore diffusa licet recitasse, ad præsens sufficiant, dum egu Codicem de eiusmodi exemplaribus à Romano Scrinio prolatum perlegam. Vobis facile est de paucis F multa cogitare., aut certe quod irrationabiliter factum videtur, sanioris consiliatione colligere.

Epist. III.

Domino suo Regi R. Serenissimo Fulbert. Humilis Carnot. Episcop. In gratia Regis regum semper manere.

GRatias referimus benignitati vestræ, quod nuper misistis Legatum vestrum ad nos, qui & vestram nobis sospitatem nuntians nos lætificaret, & fortunæ nostræ modum sciscitatus à nobis, vestræ maiestati renunciaret. Ac tunc quidem scripsimus vobis de malis quæ irrogat Ecclesiæ nostræ Gaufridus Vicecomes, qui nec Dominum, nec excellentiam vestram se revereri satis superque indicat, cum & Castellum de Galardone à vobis olim dirutum restituit, de quo dicere possumus, *Ecce ab oriente panditur malum*, Ecclesiæ nostræ. G Et rursus alterum ædificare præsumpsit apud Isseras intra villas sanctæ Mariæ, de quo & reuera dici potest, *En ab occidente malum.* Nunc quoque de iisdem malis necessario scribentes conquerimur apud misericordiam vestram, consilium & auxilium petentes ab ea, quoniam à filio vestro H. super Hæc mala nihil opis vel consolationis accepimus. Pro quibus tacti dolore cordis intrinsecus, iam in tantum mœrorem nostrum prodidimus, vt signa nostra iocunditatem & lætitiam significare solita, ab intonando desinere, & tristitiam nostram attestari quodammodo iusserimus, officiumque diuinum hactenus in Ecclesia nostra per Dei gratiam, cum magna cordis & oris iubilatione celebrari solitum, depressis modo miserabiliter vocibus & pene silentio proximis fieri. Vnde pietatẽ vestram cum fletu cordis & mentis genua flexi, precamur, succurrite sanctæ Dei genitricis Ecclesię, cui nos fideles vestros, quantum possumus, licet indignos, præesse voluistis, quorum à vobis H solummodo post Dominum, in his quæ ingeruntur molestiis, consolatio & respiratio funditus pendet. Cogitate ergo qualiter ab his liberemur, & vt mœrorem nostrum conuertatis in gaudium, obsecrando Comitem Odonem, & ei vestra regali auctoritate viuaciter imperando, vt prædictas diabolici instinctus machinas, vero animo destrui iubeat, vel ipse destruat, propter Dominum, & fidelitatem vestram, & sanctæ Mariæ honorem, & nostri adhuc sui fidelis amorem. Quod si nec vos, nec per illum irrita fuerit, hæc quasi perpetua nostri loci confusio, quid restat aliud, nisi vt penitus interdicatis agi diuinum officium in toto Episcopatu nostro? ipsi inde, heu inuiti, & maxima necessitate coacti, aliquo exulantes, nec oculis nostris videre diutius sanctæ Dei Ecclesiæ conculcationem ferentes. Quod ne facere cogamur, vestram misericordiam iterum iterumque flebiliter oramus, ne & illud quod absit, apud extraneum Regem, vel imperatorem

fateri

A fateri compellamur à vobis exules, noluisse vos vel non valuisse, sponsam Christi sanctam Ecclesiam vobis regere commissam intueri, E

EPIST. IV.

Domino suo Rob. Regi Benignissimo Fulbertus Dei & sui Gratia Carnotensis Episc. statum plenæ fœlicitatis.

POstquam transmisimus vobis literas per Ra. Geufridum Clericum querimoniæ nostræ, de oppressione quam Ecclesia nostra patitur, locuti sumus cum domino Rege H. filio vestro sciscitantes ab eo, cur nobis in tanta necessitate non succurrerit. Qui se contra nos humiliter purgans respondit, quia procul à nobis erat, ideo facultatem sibi veniendi in auxilium nostrum non fuisse, imo copiam virorum, qui se comitarentur non habuisse. Cu-
B ius nos purgationis causam minime discredentes, pro illo vestram clementiam oramus, ne fiat aliena vestro genito paternitatis vestræ gratia, si sanctæ Ecclesiæ non præstitit opem, quæ impossibilis erat ei præstari. Ad vos tandem dilectissime domine, nostri adiutorii summa redit, cuius gratuita bonitate Præsulis honore fungimur, & tutela cuius posse eripi à malorum iniuriis omnino confidimus. Sed ab iis quæ modo nobis incumbunt, sine multo labore vestro speramus erui, dummodo prece & obsecratione, cum Odone Comite oboixe agatis, quatenus idem nos ab illis expediat. Cæterum serenissimam pietatem vestram appellamus pro eodem Rege filio vestro, qui satis superque desolatus incedit. Neque enim in domo vestra cum securitate vel caritate licet ei manere, neque foris est ei vnde viuat, cum honore Regi competente. Vnde vos oportet aliquid boni consilii reperire, & illi impendere ne dum ille quasi peregrinus & profugus agit, paterni animi fama vobis depereat.

C

EPIST. V.

Sancto ac venerabili Arch. suo Boniberto Fulbertus fidelitatis obsequium & summi pastoris benedictionem.

PRimum quidem benedicimus Dominum Patrem ingenitum, Filiumque suum vnigenitum Iesum Christum Dominum nostrum, & Spiritum sanctum Paraclytum vnum verum Dominum, qui cuncta creauit, qui te quoque dilectissime Pater, multa sapientia illustrauit, ad docendum populum suum, & decore sanctitatis ad præbendum bonæ vitæ exemplum decenter ornauit. Deinde magnas tibi referimus grates, quod nos licet immeritos, atque ignotos, salutationis tuæ pariterque munere gratiæ dignatus es præuenire. Vnde profecto nos in amorem tuum sic animasti, vt perennem tui memoriam in intimo
D cordis nostri vigere velimus, vt saltem per crebra orationum suffragia, si aliter facultas non suppetierit, tuæ benignitati vicem rependere satagamus. Significauit autem nobis filius noster tuusque fidelis Hilduinus tuæ caritatis erga nos insignia, fideliter afferens vnum de nostris Priscianis te velle, quem & per eundem libenter mittimus, quidquid etiam de nostro petieris hilarissime tibi si possibile fuerit transmissuri, ipsam quoque præsentiam nostram, si tibi opus esset, ac voluntas, nobisque potestas, obsequentissime præstaturi. Ad vltimum saluere te semper optamus, precantes vt illam nouam ac gloriosam adoptionis prolem summi regis Regem videlicet Stephanum intimans excellentiæ seu ex nostra parte salutes, & vniuersarum congregationum quæ sunt in Episcopatu nostro, Canonicorum scilicet & Monachorum orationum fidelia. Vale.

):(

EPIST. VI.

Noto Notus R. Fulbertus.

HOC à vobis exigo securitatem de mea vita, & membris, & terra quam habes, vel per vestrum consilium acquiram. De auxilio vestro contra omnes homines salua fidelitate Roberti, de receptu Vindonici castri ad meum vsum & meorum fidelium, qui vobis assecurabunt illud. Commendationem vestrorum militum, qui de nostro casamento beneficium tenent, salua fidelitate vestra. Iniustitiam de querimonia Sanctionis & Huberti, & de querimoniis Canonicorum Ecclesiæ nostræ, & de legibus atriorum nostrorum. Si hæc facere vultis, paratus sum conuentionem quam vobiscum inii obseruare: si non vultis, nolite me itinere fatigare. Vale.

F

EPIST. VII.

Gloria & Honore digno Patri & Archiepisc. suo Leutherico Fulbertus humilis Episcopus cum venerabili Cenomanensium Episc. Auisgaudo salutem.

SCientes vos habere zelum diuinæ legis, nec minus opitulari velle quam debere fratribus vestris, sed & plurimum posse fiducialiter à vobis auxilium petimus in necessitatibus nostris, in præcursorem Antichristi Hebertum Comitem Cenom. qui sedem Episcopalem eiusdem ciuitatis euertere nititur. Episcopum enim prædictum videlicet Auisgaudum in ea cum pace manere non sinit: domos eius & terras & fruges & omnia victualia insuper & præbendas canonicas Ecclesiæ peruasit. Hæc itaque vos ad viuum sentire volumus, nisuque indissimulato propellere: & vt facilem modum habeat petitio nostra, precamur vos illi commonitorium scribere, vt iam G
dicto Episcopo sua reddat, & eum in pace viuere sinat. Alioquin pro certo nouerit se à vobis & suffraganeis vestris excommunicatum iri, ex illo die quo eum excommunicauerit Auisgaudus Episcopus. Commonitorium autem quod illi sacrilego vestra dignatio mittet, nobis transcribi volumus, & mitti. Vale in infinitum Angele magni cōsilii, te consule Christo seruet.

EPIST. VIII.

Venerabili Fratri & Coepisc. Fulbertus F. salutem.

SVperfluum duxi longam fabulam nostri senis transcribere, & mittere tibi, cum totam rationem eius, si qua est, ex mea breui responsione facile percipere possis, fuitque huiusmodi. Fratri in domino & consacerdoti H
suo Auisgaudo F. Absit frater, vt credatur verum esse quod scripsisti meum Archipræsulem, & me tuam confessionem publicasse, non est enim verum. Tuque dum talia scribis, bene meritis de te ingratus es, & iniuste contumeliam facis. Si qua enim honesta tua nouimus, aut sperauimus, fideliter ea publicauimus, ad testimonium tuæ probitatis, contra illos maxime qui discessionem tuam ab Episcopatu aua itiæ, vel ignauiæ, vel turpitudini ascribere nitebantur. Si quæ vero occulta, quæ pœnitenda forent nostræ fidei credidisti, caute celata sunt. At si talia confessus es, quæ & prius postmodum ore vulgi ventilata sint, ea nos occultare nequimus. Comperi autem ex literis tuis tibi molestum esse, quod te Monasticæ vitæ diximus amatorem, quod quia nocere non intelligo, molestum esse demiror. Amor namque religionis Episcopali gradu quem repetis, dignum te potius, quam indignum efficeret, si nihil aliud impedi-

A ret. Vtrum autem sit, vel quid sit quod impediat, sagacitatem tuam non arbitror ignorare. Si quædam grauis causa quam dissimulas non obstaret, ea est huiusmodi. Si de repetendo Episcopio querimoniam incipere velis, non satis apparet, cui eam iure intendere possis. Nullus enim te expulit, nullus cathedram tuam te renitente peruasit, sed tutemet vltro causa ægritudinis vt aiebas, curam Episcopalem simul & cathedram reliquisti vt perhibent. Et siue Franconem tunc Decanum Parisiensis Ecclesiæ, siue quemlibet alium subrogari tibi verbis, & scripto à te petisti. Quod si ita est, & sic tibi consequenter substitutus est Franco, eligente clero, suffragante populo, dono regis, approbatione Roman. Pontific. per manum Metropolitan. Senonensis, fulcitur vtique substitutio & consecratio eius fauore & auctoritate Beati Greg. Papæ, qui scriptis suis, sicut nulli Pontificum non petenti, pro qualibet ægritudine succedendum fore docuit, ita voluntatie renuncianti sedi suæ successorem nullomodo B denegauit. Sed quid aliud est quare te Episcopatu carere oporteat, tu te noueris. Sin autem hoc tanti nobis esse videtur, ni te facere valeat, recuperationis exortem. Quapropter desine curiosos instigatores audire, desine Reges & Præsules inefficacis querimoniæ tædiosis scriptitationibus fatigare, & Ecclesiæ Parisiensi te importune obtrudere velle. Quæ vt fatetur, nec patronum te habuisse gauisa est, nec doluit amisisse. Quippe tum neque ex præsentia tua doctrinæ profectum, neque ex absentia, senserit detrimentum. Vale memor nostri.

Epist. IX.

Ful. Dei gratia Carn. Episc. Domino H. Turonensium Subdecano sibi dilectissimo gratiam & benedictionem Dei.

C CVM vestram Charitatem nouerim plurimis in obsequiis libenter mihi paruisse, adhuc etiam parere cupientem, vix satietatem cedere, mando vobis obnixe precans vt accingamini ad causam quam expono. Apud vos morabatur olim quidam bonorum extortor, legum contortor Girardus nomine, qui susceptum vnum caballum à famulo nostro Deo dato debuit comparare triginta duobus solidis, pro arrabone datis duodecim nummis, eumque reliquos speraret Deodatus ad præfixum terminum se recepturum, fefellit eum ille subdolus, à nobis Turonem profugiens, nec equum postea, nec pretium remittens, quamuis eum Deodatus sæpe verumlibet agere per legatos postulauerit. Hac de causa mitto ad vos vnum ex nostris hominibus, qui ipsum G. notum vobis faciat, in audientiaque vestra vice Deodati hanc ipsi querelam intendat, qualibet lege censueritis reuicturus eum, si forte vt est impurus dissimulauerit, se rem istam scire, aut si ita est, etiam negauerit. Deinceps talem in eum qualem ius poscit, date quæso sententiam, vt vel Deodato rem suam D legaliter soluat, vel debitas pœnas luat. Vigeat semper alacritas vestra.

Epist. X.

Patri & Consacerdoti suo Fulb.

CRede Pater nullam me compositionem vnguenti laborasse, postquam ad ordinem Episcopalem accessi, quod tamen pauxillum ex dono cuiusdam medici superterat, mihi fraudans tibi largior, rogato sospitatis authore Christo, vt tibi illud faciat salutare. Vale.

Epist. XI.

E *Venerando Parisiorum Antistiti F. F. Dei gratia Carnotensis Episc. totius prosperitatis munus.*

LAndunensem illam Sacrilegam; res Ecclesiæ vestræ diripientem propter has causas excommunicare distulimus. Primo quia defuit qui ipsi ferre auderet nostram excommunicationem, deinde quia parum vobis aut nihil fortassis prodesset, si illa nescientes excommunicaretur in Ecclesia nostra. Tertio quia expectauimus vt in conuentu nostrorum Comprouincialium Episcoporum vtilius hoc fieret. Quod etiam adhuc expectandum vobis videtur, si animi vestri serenitas acquiescat. De Lisiardo autem Arch. vestro, quem scripsistis in vos superbum ac rebellem esse, non opus est nos consulere, cum optime F nouerit prudentia vestra quid de huiusmodi lex diuina sentiat, ne que nos oporteat quemquam absentem & causa indiscussa iudicare. Volumus autem vos scire, quod Adeoldus noster de Notingento, cui anathematis sententiam intentatis, propter querelam quam habent contra eum Monachi sancti Dionysii, dicit separatum esse ad iustificandum in audientia vestra, atque nostra, proinde si litem hanc cito iustoque fine determinare vultis, constituire diem, quo vobis & Monachi sancti Dionysii apud sanctum Arnulphum occurrere valeamus, qui locus vobis ad conueniendum oportunior esse videtur. Valete.

Epist. XII.

Domino Seruus, Magno Præsuli Fulbert. H. suorum minimus quod potuerit strenuum fidelitatis obsequium.

G EX hoc Domine mi reuerendissime, quod te propter mores tuos matura sanctitate suauissime redolentes, erga tibi subditos eo animo esse intelligo, vt bonos sinceri amoris gratia complectaris, malis pii cordis miserationem impendas, vllum vero odisse velut nocentissimam pestem horreas, magnæ reuelationis solatium mihi comparatur, valde metuenti, eo quod nimis sum ad irascendum pronus, gratia tua & si non funditus aliquatenus tamen caruisse, cui enim etiam grauioribus delictis obnoxio, apud tam bonæ moralitatis virum non desperanda sit venia, considerato quod delinquenti potius compatieris quam odis, compatientem vero ad ignoscendum minime esse difficilem, ipsum quidem, dummodo correctionem exhibeat, maioris abs te vsum fructum dilectionis habiturum. Tanta itaque vi bonitatis animatus supplico, vt cum mihi pro meis offensis miserescas, tum etiam eis renunciaturum ire conanti, veniamque postulanti parcens, amoris sinum amplius relaxes. Vnde H absit vt te remoretur illa cogitatio, me scilicet iræ vitio perennem fecisse deditionem, quandoquidem multis astantibus, necnon etiam in præsentia tui, cui plus omnibus cultum reuerentiæ debeo, aliquoties irasci non omittam. Certe quanto crebrius huiusmodi vitium manifestatur, & maiore hominum frequentia redarguitur, tanto celerius hinc euasurum qui vere captiuus eius effici voluerit, autore Abbatis Serapionis collatione crediderim. Quare cum alios mihi succensere cupiam, te potissimum vt id sedulo agas oro. Te enim super cunctos mortales quid simplicitas adulationis ignara fatetur animæ meæ visceribus diligendum mandaui. Sum namque diuina procurante gratia disciplinæ tuæ vernaculus à puero, nec vlli vnquam tanta meæ conscientiæ secreta, nam aliis quædam, tibi omnia detexi. Quæso ergo te profusus lachrimis faciem mentis, ne mei cura posthabita necessariam castigationis vel admonitionis eleemosynam mihi substrahas. Nam si hoc, auertat autem diuina pietas, egeris, nunquam tanta mole frangar in-

com-

A commodi, quam cum me videro sic à te neglectum in. Rogatus opusculum meum corrigere. Vale summa spes consilii mei, post Dominum. Amen.

Epist. XIII.

Domino Suo R. Regi Benignissimo Fulb. Humilis sacerdos in perpetuum vigere.

SActam maiestatis vestræ nupertime suscepi monentem me VI. Cal. August. vestro & Henrici interesse colloquio, non solum vestri obsequii, sed & nostræ commoditatis causa, vnde suppliciter vobis pro tanta erga me pietatis affectione gratulans rescribo, me iam diu infirmatum, ægritudinem hoc tempore maxime vereri, longum iter aggredi non audere, successu vero temporis opportunioris, annuente Deo, libenter vos eo, siue alias comitaturum esse, quamquam præsens si valetudo non obsisteret, longe tamen ante præmoneri me, tanti itineris oporteret. Valete fœliciter. B

Epist. XIV.

Venerando Normanorum Principi R. Fulbertus Dei gratia Carnoten. Episc. salutem & orationum suffragia.

MVlta bona fecistis Ecclesiæ sanctæ Mariæ Dominæ nostræ. Retribuat vobis DEVS per intercessionem ipsius. Nos quoque pro illis animæ vestræ corporique vestro & fideles sumus & semper esse valeamus. Sed nuper ad vos insperata venit legatio, quod ipsam terram quam nobis dedistis, Baldricus Minister reuocauerit, nostro Ministro quem ibi præfecimus, aliquid disponendi potestatem interdixerit, suas etiam res inuaserit, nostris hominibus nouam engariam induxerit, banniendo scilicet vt irent ad Molendinum sancti Audoeni, quinque leucis vt fertur ab eorum auspiciis remotum.
C Si hæc, optime Princeps, vestro iussu, quod minime credimus, facta sunt, plurimum vestri causa dolemus, & vt corrigantur suppliciter postulamus. Quinetiam iubeat prudentia vestra ministris vestris, ne vlterius inquietent nostros homines, & deinceps terram prædictam ita vos possidere sinant, vt eam à benignissima vestra manu suscepimus. Vigeat diutissime incolumitas & potentia vestra.

Epist. XV.

Domino suo Regi Fulb. Andegauorum Comes salutem & fidele seruitium.

GVillelmus Pictauorum Comes herus meus loquutus est mihi nuper dicens, quod postquam Itali discesserunt à vobis diffisi, quod vos Regem habere peteret filium suum ad Regem, quibus ille inuitus coactusque respondit, tandem acquiescere voluntati eorum,
D si consentirent illis cuncti Marchiones Italiæ & Episcopi, ac cæteri meliores. Illi promiserunt, quod recta fide facerent illos consentire, si possent. Nunc ergo mandat vobis, postulans suppliciter gratiam vestram, vt detineatis homines de Lothanngia, & Fredericum ducem atque alios quos poteritis ne concordent cum Rege Conrado. Inflectendo eos quantum quiueritis ad auxilium eius, dabit vobis pro hoc negotio mille libras Den. & C. pallia. Et Dominæ Reginæ Constantiæ quingentas libras nummorum. Orat vos vt ipsi eam salutetis, & filium vestrum Regem ex parte sua, & ego precor significari mihi litteris, aut nuntiis quid animi vobis sit, super hoc, quod ipse vos rogat vt renuntiem illi.

Epist. XVI.

Piissimo Duci Aquitanorum Guillelm. Fulbert humilis Episc.

NOn est mirum, serenissime Princeps, si quid moueris animo contra me, de hoc quod sapientissimo ac sanctissimo Patri nostro Hilario vbique debita seruitia non repondo. Magnam enim honorificentiam exhibuisti mihi, largosque dedisti munificentiæ fructus, pro quibus nihil præsentis emolumenti recepisse videris. Sed est quod te reconfortare plurimum potest, hoc videlicet quod tuas gazas in Ecclesiæ beatæ Mariæ restaurationem expensas, non solum integras, verumetiam multiplicatas ab ipsa recipies. Ex parte vero mea, quamuis perexilis portio mercedis æstimari possit, tamen quidquid sum & possum tuum est. Si autem de malitia sæculi ortæ difficultates meum iter impediunt, vt frequentare non possim, & dilationes meas expectare tædet, fac benignissime
F atque dilectissime Princeps, de illa dignitate quam mihi commiseras, quidquid animæ tuæ beneplacitum fuerit, certo sciens quod ea causa beneuolentiam meam erga te nunquam senties imminutam. Cætera quædam quæ scribere nolui, Legato vestro, Domino videlicet Raimone referente cognosces. Vale.

Epist. XVII.

Fulbertus Dei Gratia Carnotensis Episcopus Comiti Galerano & Comiti Gualterio cæterisque filiis fidelibusque suis salutem & benedictionem.

SCiatis fratres quia Rex R. benefacit cum Christianos adiuuat & Hereticos damnat, ad hoc debent eum confortare & adiuuare mecum omnes sui fideles, quia hoc ministerium eius est, per quod saluus esse debet. Sciatis iterum quod Arc. Cenom. requisiuit à me consilium; G
quid deberet facere de Raginardo Heretico, qui persequebatur Ecclesiam Dei. Et ego ei dedi tale consilium, quale ad suum ordinem pertinebat, & ecce mitto vobis vtrumque scriptum, & complanctum suum & consilium meum quod dedi ei secundum ordinem suum. Si quis autem falsarius dicat quod ego alterum ei consilium deinceps vel scripserim vel dixerim, vel mandauerim. Rogo vt me sicut Patrem vestrum spiritualem defendatis, quia fiducialiter hoc facere potestis. Vale.

Epist. XVIII.

Caro suo Heb. Ful. Humilis Episc.

SCio te fili, meum desiderare aduentum, sed retardant templi restauratio, mandata Regis, prædonum instantia, Messiuæ feriæ, Lemouicensis Episcopi causæ pacandæ difficultas, via scrupulosa. Ægre fero moras meas, satiusque mihi fuisset, rem sancti Patris Hilarii non suscepisse eurandam, quam tali modo tractare. Sed hac consolatione respiro, quia quod potes, vice mea facis. Precor ergo vt propositum vrgeas strenue tam in spiritualibus, quam in singularibus agens. Si Ro. præpositum indiligenter vilicari nosti, fer causam ad notitiam Ducis nostri, vt eius arbitratu vel corrigatur vel mutetur. Saluta caros nostros R. Hu. Dur. & alios tam clericos quam laicos: Fratet Thedoldus obiit, frater Ebrardus Monachus euasit scolarum ferulam, & Cancellarii tabulas tibi seruo, bona parans, meliora deuouens, tu quoque pro nobis ora feliciter. Vale. H

Epist. XIX.

Fulbertus Dei Gratia Episcop.

GVntatto Huberto Vicecom. Rogerio, Bucardo, Hug. filio Hugonis, Ottredo, Hamelino Hugonis filio Herbrandi,

brandi, & Vxori Guismandi & omnibus illis qui tenent Casamentum San. Ma. Car. ec. per donum Reginaldi Episcopi.

Voco vos & admoneo, ex parte Dei & sanctæ Mariæ & nostra, vt infra proximum Pascha veniatis ad nos, aut nostrum seruitium facere, aut de vestris Casamentis legitimam rationem reddere. Quod si non feceritis excommunicabo vos, propter contumeliam vestram, & interdicam vt non audiatis diuinum officium. Nec viui recipiatis communionem, neque mortui sepulturam. Quin etiam Castellum Vindocinium & territorium eius anathematizabo, vt in eis diuinum officium non celebretur, neque mortuus sepeliatur: postea vero ipsa Casamenta quæ teneris aut vni aut pluribus dabo, vltra etiam vobiscum de illis non concordabo. Deus vos conuertat filii mei.

Epist. XX.

Venerabili viro & consacerdoti suo F. F. ea quæ sunt verè pacis.

TV frater dilectissime ea abundantia caritatis honorate me nimio ac sapientiæ laude dignaris. Ego vero meam personam humilem virtutisque inopem, sicut & video & agnosco. Verum vtcunque se habeat pusillitas mea, hoc tamen nefas inhumanitatis admittere nec velle, nec posse me fateor, vt de ærumnis te sanctæ Ecclesiæ sine compassione zeloque iustitiæ audiam querelantem, at quia compassio vbi corde concepta est, mox consolatione mederi gliscit, & plagam vltionis infligere zelus, nosque tamen ad primum quam ad secundum proniores esse oportet, ego quoque priusquam zelum in tuos hostes exerceam, consolatoria te ratione conuenio. Rogo itaque frater, ne vi molestiarum impulsus indiscretus irascaris. Ne forte ad impatientiam inde ad arma prorumpas, & cum gladium alienum vsurpaueris, tuum facias non timeri. Rogo iterum ne fias ob multam iniuriam tristis, turbulentus & anxius, sed delectare semper in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Vsum fructum vero altarium quem tui antecessores Laicis tradiderunt, te alendis debilibus publica voce destinare suadeo. Tum ne quis illis inde fraudet aliquid interminari, & si qui in hanc fraudem irruperint, sicut fures sacrorum, & occisores pauperum anathemate condemnari. Ne verearis quæso homines innocentiæ offendere propter Dominum vt sis eo dignus. Si Deus pro te quis contra te? est enim pro te semper in sua causa Deus, est etiam tecum vt ait, *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque, ad consummationem sæculi.* Quid ergo times defendere Dei causam, cum ipse tecum sit ad cooperandum pro te, sit ad tuendum? Confortare itaque frater in Domino, & in potentia virtutis eius: confortare inquam, confide & gaude, exulta, & tripudia, & alacri animo ad certamen eius prolude, cum Propheta dicendo, *Congratulamini populi & vincimini, accingimini vos, inite consilium & dissipabitur: loquimini verbum & non fiet, quia vobiscum Dominus.* Et quia certo scio communem Dominum tibi in sua causa esse patrocinaturum, me quoque seruulum eius non defuturum polliceor, siue ad coercendum manus persequentium, siue ad ora contradicentium obstruenda. Ad summam autem securum te requiescere iubeo inter medios cleros, quandiu te audiero persecutoribus Ecclesiæ non cedentem. Galleranum vero vt petisti conueniam. Et causa discussa quid inde sentiam, vel quid te facere oporteat, aut verbis aut literis innotescam.

Epist. XXI.

Pleno virtutis & gratia circumfuso, charissimo patri Abboni Fulbertus suus.

QVanam te resalutatione digner O sacer Abba, & O magne philosophe? quid rependam muneris sanctæ amicitiæ quam promiserunt ligna gemmatæ facundiæ, vix æstimare sufficio. Nam cum illa quæ dicuntur esse victor animo teneas, tum illa quæ non esse forsitan vilipendas, quid ego conferre possim, quod tu aut non habeas, aut non habere contemnas? Sed quoniam philosophicis essentiis magnum quiddam superest, atque ex his quæ non esse dicuntur quædam perpetua fiunt, ideoque sapientibus aliquando grata sunt, recipe quæso quod ab vtroque tibi lectum offero. Denique vt participando super essentiam deitatis dominus fias, sic te resalutato, ac perennem fidelitatis habitum amicitiæ tuæ rependo, hac scilicet differentia tuam beneuolentiam meamque distinguens, vt illa pro maiestate personæ gratia vocetur vt domini, ista fidelitas vt alumni. Præceptis itaque tuis modestissime deseruire cupiens, Mediolano discipulo quod precatus es facio, quæque tibi scribenda petisti, en omnia fere iuxta fidem exarata transmitto. Abbate sancti Petri grauiter ægrotante, sed adhuc mentis & sermonis compote, Menegardus monachus ante mihi non mediocriter charus, noctu sese de claustro surripuit, & ad Theobaldum Comitem qui Blesis tunc morabatur, Abbatiæ petendæ gratia properauit, Comes illum postridie remisit ad nos cum legatis, qui denunciarent recipiendum magnifice sicut Abbatem monachis & canonicis. At vero nobis fere omnibus ea res æque noua & horribilis fuit. Respondimus itaque longe nobis aliter videri. Nec enim legitime fieri Abbatem, nec debere recipi qui abbatiam alterius, ipso viuente per ambitionem quærit, qui à fratribus non eligitur, & super illos nititur dominari. Postremo qui noster neque monachus sit, neque clericus, & plures habeat testes curialiter agitandi quam monastice viuendi. Hæc ille non grataunter accipiens ad Comitem redequitat, iramque iuuenis aduersum nos vehementer inflammat. Sed die quinto postquam suum ambitum publicauit, prædictus Abbas ægritudinem suam morte limitat. Conueniunt ad Capitulum monachi nostri, & quidam canonici, quos ratio postulabat admitti. Interrogatmus an aliqui fratrum incæpto Megenardi faueant: negant singuli, negant omnes. Decreuimus ergo quosdam eorum esse mittendos ad Comitem, nobis videlicet designatum Episcopum, vt Patris obitum nunciarent, & alterius eligendi regularem precarentur licentiam. Quibus missis ecce alii duo, Viuianus scilicet & Durandus, alter illiteratus, alter literarum male sanus interpres, ambo Præpositi simulantes causa communis commodi ad obedientias suas se velle exire, ac ne aliorsum pergerent sibi interdicente Decano monasterii Megenardum tamen secuti sunt, cui cœptam præsumptionem occulte persuaserant, vt Blesis in præsentia Domini Theobaldi ipsum Megenardum à fratribus peti ac eligi per fidem mentiri sunt. Horum suffragio lætus Comes statim eum baculo pastorali publice donat. Quo audito fratres qui in claustro remanserant, contra hanc fraudulentiam zelo diuinæ legis accincti libellum reprobationis fecerunt: atque subscripserunt huiusmodi. Sciat omnis Ecclesia quia Megenardum Monachum nostrum, Abbatem fieri non eligimus, non laudamus, non volumus, non consentimus, sed reprobamus, refutamus, & omnino contradicimus. Nos vero de cœnobio sancti Petri quorum nomina scripta sunt, Durandus decanus, Gaudricus, Genesius, Robertus, Isembertus, Marcuinus, Alueus, Guarnerus, Richerus, Vuarinus, Herbertus, Eurardus, Benedictus, Galterus, Beringerus, Herbertus, Bernardus. Isti itaque omnes sua nomina aut subscripserunt, aut subscribi fecerunt me vidente. Die proxima Comes Theobaldus redit, se in Monasterium recipi cum processione præmandat. Monachi respondent se libenter hoc agere, si præsumptorem illum non adduxerit secum. Ille denuo iratus, ipso die tamen sustinuit, sed insequenti cum strepitu comminantium in sancti Petri Monasterium suum Menegardum obtrusit. Ad cuius violentum ingressum sancti fratres contaminari ipsius communicatione timentes, sanctuario Domini salutato cum lachrimis exierunt; atque refugium aliud nescientes, ad limina principalis Ecclesiæ confugerunt. Ibi quoque non inuento pastore vtrinque desertæ oues mæstis sese vocibus consolantur.

Sed re-

Sed recipit sancta Mater Domini solita pietate, recipit Rodulphus tuus dulci benignitate. Inde transierunt ad cœnobium sancti Patris Herberti, cuius diues charitas de paupere censu quæque potest illis necessaria subministrat. Cæterum ille cuius fratres importunitate depulsi sunt, ab Heruiso quodam, vt adducunt, Britannicæ regionis Episcopo, IV. Non Febr. Abbas simulatus est in suburbio Carnotensi absente Clero, indignante populo, legato Archipræsulis palam contradicente ne id fieret, reclamantibus etiam quibusdam Monachis, qui in loco remanserant vero vultu, viua voce atque regulari auctoritate. Sed quid inter furentes ratio? Sed & nunc ille primas in Abbatiæ suggestu, seculari potentia fretus, de peracta victoria gloriatus, factores eius Abbates, Episcopos atque ipsum Papam ambiendo, ne quid grauius statuatur in illum modis omnibus elaborant. Iacet interim victa, confusaque fratrum expulsorum humilitas, nec est Præsul in Gallis cuius viscera tangat affectio pietatis, aut zelus sacræ legis inflammet, vt consurgat ad frangendos impetus errorum ad releuandas spes dolore tabescentium. Defuncta etenim est Dionysii fortitudo, non comparet pietas Martini. Tu quoque dereliquisti nos sancte Pater Hilari, qui olim vnitatem Ecclesiæ Spiritus sancti gladio tuebaris. O derelicta, O mœsta, O desolata Galliarum Ecclesia! quæ iam erit spes salutis vlterior? Vbi amplius afflicta Christiani anima respirabit? Hoc nempe solum vel maxime nos confortare videbatur: quod si contingeret ruinas mœnium tuorum resarciri non posse, liceret saltem ad firmum adhuc Capitolium Monasticæ vitæ confugere. Quod etiam si furibus irreptare aut impune quibuslibet ambitiosis inuadere licet, prohdolor! funditus cecidisti? Vnde iam ad te reuertens venerande Pater, quem ego credo & video adiutorem à Domino nobis esse prouisum cum Domino meo, tuoque fideli Rodulpho deprecor & obtestor per ea quæ tibi data sunt sapientiæ sanctæ charismata, per dulcedinem fraternæ charitatis, si quid potes impugna hostes Domini, fratres allisos refoue, nec perire sinas inopia solatii tui, pro quibus credis esse fusum sanguinem Christi. Vale.

EPIST. XXII.

Domino Sancto & vniuersali Papæ Ioanni, Fulbertus Carnotensium humilis Episcopus orationum fidelia.

GRatias omnipotenti DEO, qui more benignitatis suæ tuam Pater, humilitatem respexit, & summo vt decebat dignitatis apice sublimauit. Proinde totus mundus ad te conuertit oculos, teque vnum omnes beatissimum prædicant, contemplantur altitudinem tuam sancti viri, & gaudent quod eis similitudine omnium virtutum alludis. Respiciunt persecutores Ecclesiæ districtionis tuæ baculum formidantes. Suspiciunt ii qui flagellantur ab impiis, & respirant sperantes adhuc restare sibi consulationis remedium. De quorum numero sum ego magnæ & præclaræ Ecclesiæ pusillus Episcopus, qui tibi Pater, de angustiis meis querimoniam scribens auxilium tuæ pietatis imploro. Est enim quidam Comes malefactor nomine Rodulphus, nimium vicinus nobis, qui res Ecclesiæ nostræ per iniustam occasionem inuasit, vnum de clericis nostris suis manibus interfecit, duos alios captos sacramentis illigauit. Et de his omnibus appellatus in curia Regis, & coram plena Ecclesia sæpe vocatus, non propter hominem nec propter Deum ad iustitiam venire dignatus, à nobis tandem excommunicatus est. Nunc vero ad limina sancti Petri contendit, tanquam ibi possit accipere de peccatis absolutionem, vnde venire non vult ad emendationem. Vnde rogamus te dilectissime Pater, cui totius Ecclesiæ cura commissa est, vt eum de sanguine atque iniuria filiorum tuorum ita arguere & castigare memineris, sicut meritum esse tua prouidentia nouit. Nec tua sanctitas iniuste in communionem recipiat, quem diuina auctoritas sicut Ethnicum abiicit. Vnde bone pastor, euigila super nos, ne per incuriam tuam grex domini detrimentum sustineat.

EPIST. XXIII.

Dilectissimo Patri & Archiepiscopo suo Leutherico, Fulbert. Dei gratia Carn. Episcopus orationum suffragium.

MVltum amoris atque fidelitatis tibi Pater me debere censeo, per cuius manum à Deo benedictionem & sacram vnctionem accepi. Vnde animus meus ita pendet ex tuo, vt quicquid te iusta ratione aut contristat aut hilarat, idem me si rescisscam simili modo afficiat. Congratulor itaque tibi super inuentis sacris; & Deo, qui ea tempore tuo reuelare maluit, pronus gratias ago. Deinde vero quod Arnulphum Casatum Ecclesiæ nostræ tibi tuisque scripsisti iniurium, ægre contra illum & accepi & fero. Vnde mox ad villam Alogiam, vbi tunc esse dicebatur, misi legatum meum, sed in alias partes abierat. Vxor tamen eius mihi remandauit, quod vbi redierit statim ad me veniet. Quod si veniens tibi satisfacere voluerit, per meas literas scies. Alioquin vltra terminum qui à te præfixus est, in nostra communione non erit. Simoniacum vero Presbyterum de quo mihi mandasti, in diœcesim Ordinatoris sui repelli suadeo: aut si in tua manserit, ab officio suspendi, ne Ecclesiæ tuæ candor immundæ hæresis contagione sordescat. Vale Pater optime, filii tui memor.

EPIST. XXIV.

Dilectissimo Patri & Archiepiscopo suo Leutherico, Fulbertus Dei gratia Carnotensium Episcopus suffragium orationis & obsequium fidelitatis.

ARnulphum fidelem meum arguendo conueni de his iniuriis vnde mihi querimoniam scripsistis. Sed ille respondit se non diffugere iudicium, sponte venire ad placitum. Vnde per consilium & suasum eius totam hanc causam in vestram dispositionem mittimus: vt constituatis diem quo vos & nos, & alii quorum interest conuenire possimus, iuxta castellum Ebre, videlicet super ipsam terram sancti Benedicti, de qua contentio est. Arnulphus enim in expeditionem cum Odone Comite proficisci constituit. Vnde vos talem diem præscribere oportet, vt & ille de expeditione possit esse reuersus, & ego meis negotiis exoccupatus possim vobis occurrere. Vale.

EPIST. XXV.

Sancto & vener. suo Leutherico, Fulbertus Episcoporum humillimus fidelitatis affectum & obsequium.

DE Presbytero vestro ab alio Episcopo per pecuniam ordinato, ex auctoritate sanctorum Canonum tale vobis consilium dono. Primum degradetur. Deinde ab Ecclesia separatus, duobus annis seuera pœnitentia mulctetur, vt honoris gradus quos pretio taxauerat, lachrimis conquirere & reparare contendat. Postea si digne pœnituerit, restauretur. Hæc vero quæ diximus, cum in aliis locis tum satis expresse inuenietis in Canone Toletano 11. cap. 9. Cæterum rebaptisationes & reordinationes fieri, Canones vetant. Propterea depositum non reordinabitis, sed reddetis & suos gradus per instrumenta & per vestimenta quæ ad ipsos gradus pertinent, ita dicendo: Reddo tibi gradum Ostiarii, & cætera. In nomine Patris, & Filii & Spiritus sancti. Nouissime autem be-

A nedictione lætificabitis eum sic concludendo : Benedictio Dei Patris & Filii & Spiritus sancti super te descendat, vt sis confirmatus in ordine sacerdotali, & offeras placabiles hostias pro peccatis atque offensionibus populi omnipotenti Deo, cui est honor & gloria in secula seculorum. Amen.

EPIST. XXVI.

Plurima scientia & sanctitate pollenti Patri & Archiepiscopo Leutherico, vtinam Dei paruulus orationis suffragium.

QVod aduersarium nostrum Gozonem ea communicastis, à Domino mercedem, & à nobis fideles gratias habeatis. Hoc enim faciendo, & Domino præbuistis obsequium, & vestro discipulo dilectionis indiculum. Quapropter si me vestra dignatio de hac ac de alia causa B rogauerit, benignam se vobis & obsequentem nostra humilitas exhibebit. Valete.

EPIST. XXVII.

Charissimo Patri & Archiepiscopo suo Leutherico, Fulbertus Episcopus.

PRoreta nauis Regiæ cautus & circumspectus esto. Terrent Spiritus insolenter assibilant. Fluctus huius seculi intumescunt. Promontoria mundanæ potestatis pericula minantur, & more piratarum insidiantur hypocritæ. Inter hæc omnia tendendum ad portum cælestis patriæ. Noli ergo tute ipse tibi bitalassum dubietatis ac duplicitatis in corde tuo miscere. Simplex est enim via Domini, & qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter. Si de via legis diuinæ qualibet occasione seductus aderraueris, in tartaream Caribdim naufragus demergeris: C Regat te manus valida omnipotentis Domini. Vale.

EPIST. XXVIII.

Senonensium Præsuli Leutherico Fulbertus Carnotensis sacerdos.

QVod me Pater, amicum appellas, gratanter adnuerem si te quoque exhiberes amicum. Sed cũ sine meo consilio Episcopos ordinando dignitatem suam Ecclesiæ Carnotensi derogas, cumque in eodem negotio legem canonicam multimode soluis, non solum me lædis, sed omnes pariter qui iustitiam colunt, & ego quidem mecum adhuc multa patior. Sed lex ipsa diuina suam iniuriam bene ea parte vindicat, quæ dum à te resoluitur, tua opera cassat. Hoc pridem in T. factum, in G. nuper iterasti, qui sic à te pastor est institutus, vt nec gregẽ tibi commissum nouerit, nec grex ipsum recipere velit: Reprobatus itaque & à finibus Episcopatus extorris cum palam intrare per ostium non potest, vt legitimus pastor, nec aliunde furtiuus D ascendere, per violentiam Regis irrumpere nititur vt tyrannus. Nec miror adeo si iuuenis ille tali potuit ambitione temptari, cui vel ætas illa, vel quæ eius ætatis pedisequa solet esse locum forsitan obtineat excusandi. Sed tu Pater non solum mirandus, sed insuper exhorrendus quem nec imprudentia fallit, nec casus turbat, nec vrget vlla necessitas: sed scienter & quasi cum deliberatione quadam vltro te atq; alios perdas. Nec illud sane tibi tacere debeo, quod ad tuas ordinationes Dominũ F. Trecassensem Episcopũ periculose tibi socium addis, quem certam ob causam esse non dubitas imparatum, In qua re dupliciter te delinquere constat, cum eum ad tantam præsumptionem animando, de pœnitentia prioris culpæ facis esse securum. De his ergo & huiusmodi te resipiscere iam, & pœnitere oportet, si cum Apostolo horrendum credis incidere in manus Domini viuentis. Sed ego fortassis aspere loqui videar, apud te tamen vt credo non male mereri, si sis de quo dicitur: *Argue sapientem, & diliget te.* Cæterum in fine huius schedulæ exoratum te volo, ne amodo (sicut soles) scripta mea publicando mihi inimicos adquiras. Vnde si morem tuum E immutare nolis, ego tamen idcirco vera vel dicere vel scribere non desistam. Vale.

EPIST. XXIX.

Venerando Senonensium Præsuli Leutherico Fulbertus Carnotensis humilis sacerdos.

LIteras ex parte vestra suscepimus, suadentes recipere, quod homicidæ Siluanectenses offerunt, vt mereantur absolui. Nos autem in quibus oportet vobis semper obedire, parati sumus: sed in hoc ad præsens ideo non oportet, quia neque iustum, neque commodum est, & iniustum non esse leges scriptæ demonstrant. Commodum vero non est, vt mors sanctorum, quæ in conspectu Domini pretiosa est, apud homines vili pretio constet. Quod si quis instituerit, omnium sanctorum qui eadem causa perituri sunt, reus sanguinis erit. Sanctitas vestra valeat F semper & vigeat.

EPIST. XXX.

Sacro Senonensium Archipræsuli Leutherico Fulbertus Dei gratiâ Carnotensium Episcopus virtutem suæ dignitatis excellentia competentem.

AVrelianensem ego quidem ad Episcopatum non elegi, sicut vobis dictum est, sed à clero & populo suæ ciuitatis electum sacraui Presbyterum. Quod eum Romam ire velle audistis, & ibi creari Episcopum, dissuasi vestri honoris gratia. Sed & ipse gratanter dissuadenti paruit, suggerentibus fidelibus suis Rodulpho scilicet & Herfrido. Multis occupatus pauca rescribere cogor. Saluto vos quãtum possum in Domino, paternitati vestræ deuotus suffraganeus.

EPIST. XXXI.

G *Patri ac Primati suo Leutherico, Fulb. Episcopus.*

GRatias ago vigilantiæ tuæ, quæ meæ simplicitati præmonitorium facis. Vere enim indigeo præmoneri de multis propter meæ indiscretionis seu negligentiæ morbum. Verum in hac causa qua de nunc agis, id est ne quibuslibet Episcopandis cito manus imponam, opus non esse arbitror monitore. Nam & si tu in isto negotio consilio meo, vt decuerat, hactenus vti voluisses, & ordo noster & tua res aliter processisset. Sed omitto præterita: de futuris plurimum bonæ spei capio ex eo quod nunc cum sanctis viris ac sapientibus agis, Patrem nostrum Odilonem loquor & asseclas eius. Consilio enim illorum spero te nõ solum animæ periculum euadere, sed etiam huius vitæ gloriam & honorem posse recuperare. Vale memor mei tibi in omnibus bonis obedire & opitulari parati.

H EPIST. XXXII.

Venerabili Senonensiũ Archiepiscopo Leutherico Fulbertus Dei gratia Carnotensium humilis Episcopus orationis suffragium.

VIdes Pater & audis quanta bellorum incendia nostris in partibus exardescunt. Vnde periculosum esse timeo, nos ad metas destinatæ Synodi conuenire. Quid autem super hoc tuæ prouidentiæ videatur, cito mihi remanda.

EPIST. XXXIII.

Venerabili Senonensium Archiepiscopo Leutherico, Fulbertus Carnotensium humilis Episcopus à summo Domino, Euge bone serue.

PLacuit excellentiæ vestræ sciscitari à nobis quid agendum sit de quodam viro, qui filium suum tenendo ad confirmationem factus est de patre patrinus, videlicet

trum ab vxore sua matre eiusdem pueri sit separandus, an A non. Nos vero quid sancti patres de tali causa statuerunt, id censemus esse tenendum. Inuenitur ergo statutum in Concilio Leptinensi cap. 7. sub Zacharia Papa sub principe Carolo magno hoc modo: Si quis filiastrum aut filiastrã suam ante Episcopum ad confirmationem tenuerit separetur ab vxore, & alteram non accipiat. Simili modo & mulier alterum non accipiat. Item in eodem: Nullus proprium filium vel filiam de fonte baptismatis suscipiat, nec filiolam, nec commatrem ducat vxorem, nec illam cuius filium, vel filiam ad confirmationem tenuerit. Vbi autem factum fuerit, separentur. Credo ista tibi sufficere, pauca sapienti, Vale.

EPIST. XXXIV.

Leuthericus Senonensium Archiepiscopus & Fulbertus Carnotensium Episcopus Clero sanctæ Parisiensis Ecclesiæ temperantiam in prosperis fortitudinem in aduersis charitatem vbique.

B AVdiuimus charissimi, famam iniuriarum, quas patitur Episcopus vester, & corde compatimur: vos quoque illas ita sentire credimus, sicut, fideles filios, & bono capiti bene cohærentia membra. Sed miramur quare in tanto mœrore constituti, nec ad nos petendæ consolationis causa venistis, nec saltem literas direxistis. Nam neque plaga vestra tanta est, vt inuenire nequeat consolationis remedium, neq; verus medicus ille dereliquit Ecclesiam, qui se nobis omnibus diebus vsque ad consummationem seculi promisit adfuturum. Miramur iterum cur impios homines qui diuinis sanctionibus aduersantur, & in vestrum pastorem contumaces existunt in communionem recipitis contra canonicam regulam, quam vobis ignorare nefas est, & periculosum soluere. Quod si putatis eos tãdiu vobis in communione habendos, quo vsque Episcopo vestro palam excommunicentur, corrigit hanc æstimationem Petrus Apostolus in sermone habito ad Roma-
C nos de ordinatione Clementis his verbis: Quædam, inquit, fratres ex vobis ipsis intelligere debetis, si qua sunt quæ vester Episcopus propter insidias malorum hominũ non posset euidentius & manifestius proloqui: verbi gratia, si inimicus est alicui pro actibus suis, vos nolite expectare, vt ipse vobis dicat, sed prudenter obseruare debetis, & voluntati eius absque commonitione obsecundare, & auertere vos ab eo cui ipsum sentitis aduersum. Hæc & plura huiusmodi beatus Petrus in prædicto sermone. Nos autem fratres dum talia vobis proponimus, nolite æstimare, absit enim, vt sinistrum aliquid de vobis suspicemur, sed officium nostrum facimus cum aut vos aut alios fratres nostros ad cautelæ vigilantiam excitamus. Non enim sine causa scriptum est Propheticũ illud de pennatis animalibus, quæ se inuicem alarum commotione contingunt. Vnde nos quoque inuicem nobis rependi postulantes, agili penna exhortationis vos ad hoc excitare cupimus, vt sitis in lege Domini studiosi ad obedientiam & suffragiũ vestri pastoris pro amore deuoti; ad resistendũ vero aduersariis
D eius sagaciter instructi, fideliter animati. Inter quos videlicet aduersarios vnus est nomine Lisiardus olim quidẽ Archidiaconus: qui cũ esse deberet oculus Episcopi sui, dispẽsator pauperum, catechisator insipientium, apostatauit ab omnibus his. & factus est Episcopo suo quasi clauus in oculum, prædo pauperibus, dux erroris insipientibus: qui superba & contumeliosa maledicta in Episcopum suum iaculans, serenitatem speculationis eius turbat, decimas & oblationes altarium, stipem videlicet pauperum, suo Episcopo inconsulto sæculari militiæ tradit. Et cum talia facit, dat insipientibus erroris & perditionis exemplum, quibus impendere debuerat veræ scientiæ catechismu. Quid dicemus de iuramento fidelitatis, quod ita contaminat, vt Episcopo suo non corde, nec verbo, nec opere fidelis existat? Non autem de corde temere ipsius iudicamus, cũ veraciter in sacro poemate dictum est, Ex operum specie clarescunt intima cordis, is ita que pro contumacia sua, qua pœna dignus sit, si ruina angeli non sufficit ad exẽplum, contumacis Chore manifestat interitus. Pro perfi-
E dia vero sua & contumeliosa maledictione, quid meruerit, suspendium Iudæ, & sororis Aaron lepra testatur. O hominem infœlicem nimium, cui tam horrenda tempestas diuinæ vltionis incumbit: Condemnat illum testamentũ vetus his verbis: Qui maledixerit Patri, morte moriatur. Condemnat illum lex Christianorum iudicum hac sentẽtia: Si quis Episcopo aliquam iniuriam, aut iniustam dehonorationem fecerit, de vita componat, & omnia quæ habere visus fuerit, Ecclesiæ cui præesse dignoscitur, integerrime socientur. Excommunicat illum Gangrense conciliũ cap. 7. & 8. degradat illum Cartaginense concilium cap. 57. sed & alia plura. Quapropter & nos á sanctorum patrũ sententia discrepare nolentes, consequenter illum á communione separamus, quantum nostræ potestati conceditur, donec resipiscat, & Episcopo suo digne humiliatus satisfaciat: & nisi cito resipiscens ad satisfactionem venerit, in plenario Synodo perpetuo anathemate feriatur. Mandamus autem vobis, vt ipsi Lisiardo has literas ostendatis, vt tam horrenda pericula, vel grauiter admonitus exire
F meminerit. Patet enim adhuc euadẽdi locus, dicente Domino per Ezechielem: Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, & custodierit vniuersa præcepta mea, & fecerit iudicium & iustitiam, vita viuet, & non morietur. Et per Ioannem: Filioli hæc scribo vobis, vt non peccetis, & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Iesum iustum, ipse est exoratio pro peccatis nostris. Et ipse Dominus ait: Gaudium est angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente, quá super nonaginta nouem iustis, qui non indigent pœnitentiá. Certum enim habet Catholica fides, vt verbis beati Fulgentii vtar: quia quocunque tempore homo egerit pœnitentiam, quamlibet annosus, si toto corde renũciauerit peccatis præteritis, & pro eis in conspectu Dei non solum corporis, sed etiam cordis lachrimas fuderit, & malorum operum maculas bonis operibus diluere curauerit, omniũ peccatorum indulgentiam mox habebit. Verum, vt ait Pater Augustinus, qui veniam pœnitenti promisit, dissimulanti diem crastinum non spopondit. Rogamus etiam
G fratres, vt domnum F. venerabilem Episcopum vice nostra salutare & confortare memineritis; certo scientes sua. tristia nostra esse nostra prospera sua. Valete cum ipso.

EPIST. XXXV.

Dilecto Patri & Coepiscopo suo, G. Fulbertus viuere, & valere.

VEster clericus propinquus noster F. ad nos veniens eo se gratiosiorem exhibuit, quo de vobis bene per omnia nunciauit. Vnde nunc illum salutationis gerulum facientes, & claritati vestræ comparati munusculis exorare volumus, si non est importunum, vt eam gratiam sibi sentiat prodesse, quam apud vos iam dudum nos credimus habuisse. Vale.

EPIST. XXXVI.

H *Charo Patri & Coepiscopo suo Guidoni Fulbertus.*

SI diacono qui se presbyterum simulauit, missamque celebrare præsumpsit, modum pœnitentiæ in diuinis legibus proprie statutum non inuenimus, per ratiocinationem similium sic æstimare possumus. Chore, Dathan & Abiron iudicio Dei condemnati, & horribili morte mulctati sunt, eo quod Aaron sacerdoti se comparare, eiusque officium vsurpare præsumpserunt. Hic autem Leuita more illorum illicite sibi sacerdotium vsurpauit. Quis ergo in isto dubitet esse mortale commissum, qui in illis Deo iudice videt morte punitum? At quia iam Saluator noster, qui venit saluare quod perierat, non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat; clementer agitur vt degradentur huiusmodi, & inter laicos pœnitentiam agant. Sed ne nimis austeritatem veteris legis hæc ratiocinatio sapere videatur, proponamus & nouã. Legitur in quodam capitulo: Statutum sæpissime & inhibitum est, vt mis-

A sarum celebrationes in locis incongruentibus omnino nō fiant. Et quibusdam interpositis sequitur: Quia sicut non est concessum, vt alij missam cantēt & sacrificia consecrēt, quam illi qui ad hoc ab Episcopis sunt consecrati: ita non est licitum vt in alijs domibus, vel altaribus, aut locis missas celebrare præsumant, quam ab Episcopis consecratis, &c. In fine capituli: Si quis ergo post tot prohibitiones hęc decreta apostolica, & synodali auctoritate renouata temerare præsumpserit, gradus sui periculo subiacebit. Videmus ergo capitulum nouæ legis, vetustæ congruere, nec opus est amplius quid de illo diacono faciendum sit dubitare. Est enim procul dubio extra chorum deponendus, pœnitentia plectendus. Quod si de longitudine pœnitentiæ quæstio fiat, meminisse debemus illius sententiæ, quæ ad hanc quæstionem respondet hoc modo: Mensuram téporis in agenda pœnitentia idcirco non satis attente præfigunt canones pro vnoquoque crimine, sed magis in arbitrio Antistitis statuendum relinquunt: quia apud

B Dominum non tantum valet mensura temporis, quam doloris: nec abstinentia tantum ciborum, sed mortificatio potius vitiorum. In vestra ergo manu situm est, pœnitentiam eius vel breuiare, vel protelare, iuxta quod eum in pœnitendo diligentem, seu negligentem videritis. Valeat sanctitas vestra.

Epist. XXXVII.

Dilectissimo Patri & Coepiscopo suo Guidoni Fulbertus orationis suffragium.

ROgamus charitatem vestram pro his seruis Ecclesiæ nostræ, qui sub vestra potestate degunt: vt eis patrocinari dignemini, & vt nobis constituatis terminum post octauas beati Martini, quando, & vbi nostri legati possint occurrere vobis, ad definiendam causam eorum quæ pro-

C pter obitum antecessoris vestri indefinita remansit. Rogamus etiam de nobis scripto significare grauemini, cur Siluanectis non fuerit sacratio vestra. Vale.

Epist. XXXVIII.

Egregie dilecto Coepiscopo suo Guidoni, Fulb.

AMor iustitiæ, qui tuam Pater animam imbuit ab natiuitate, fecit eam offensam, & ab excessibus captam: cuius rei fidem cum ex aliorum dictis, tum ex literis tuis euidenter accepi: sed ab ordinatione Ebali Remensis Archiep. non valde tibi metuendum puto esse, si est, vt dicitur, à Christianis ab infantia Christianus, sano sensu sacris literis eruditus, sobrius, castus, amator pacis, & dilectionis, nullo crimine, nulla infamiæ nota turbatus, tandemque à Clero & populo suæ ciuitatis electus. Magni etenim viri vt optime nosti, Ambrosius Mediolanensis, & Germanus Antissiodorensis, aliique nonnulli, quia tales in laico

D habitu extiterunt, subito nobis sancti Præsules extiterunt. Dominus vero Papa, cuius animaduersionem te revereri significasti, non est quod tibi merito debeat succensere, si te grauiter collapsæ sanctæ Remensis Ecclesiæ aliquam spem resurrectionis audierit prouidisse. Vale in perpetuū memor mei verè fidelis tui: illi quoque valeant, qui tuam memoriam mihi commendauerunt.

Epist. XXXIX.

Venerabili Bituricensium Præsuli G. Fulb. Carnotensium humilis Episcopus incrementa virtutum.

LEgatum vestrum diu detinui, quia Salomon Abbas cū quibusdam Monachis aberat, sine quorum consultu vobis responderi non oportebat. Quos vbi redierunt, cōmonui vt sese ad audientiam præsentarent contra domnū Tedfridum, ipsi vero responderunt se messiuo tempore occupatos, lites ad præsens agitare non posse: sed idib. Octobris in Aurelianensi concilio quod futurum esse desti-

uauimus, constituent vobis proximum audientiæ & diem & locum: tantummodo fratrem suum Dodonem, qui est apud vos reddatis eis infra prædictum terminum. Interea oblatæ sunt nobis quædam literæ sub vestro nomine conscriptæ ad domnum Arnulphum Abbatem sancti Petri, significantes vos excommunicasse Monachos nostros. Sed auctoritatem qua vobis id liceat, me non memini vidisse. At si apud vos habetur, nobis eam debetis ostendere: ne forte si non ostendatur, aut temere aut minime excommunicati esse dicantur. In literis etiam quas mihi nuperrime direxistis, confictam inueni reprehensionem meam de ordinatione Salomonis Abbatis hoc modo. Miramur qua auctoritate fieri potuit, vt sine audientia subditus prælato præpositus sit. Quod vt puto mirari non debetis, quia non est: sed illud potius attendere, quod est. Non enim hoc sine audientia factum est. Neque subditos Salomon Tedfrido adhuc prælato præpositus est. Dominus namque Tedfridus à suis Monachis criminatus, vt scitis, apud me de infamia sua querimoniam fecit, eorumque malitiam F se ferre non posse dicens, sub audientia mea & eorum qui mecum erant prælationi suæ perpetualiter renuntiauit, astruens Abbatem Monachorum Bonæ vallis vlterius se non esse futurum. Sicque petita à nobis migrandi licentia transiuit ad vos. Monachi vero qui in Bona valle remanserant, hoc scientes alium quendam ex fratribus suis electum, eo quod irreprehensibilis esse videbatur, obtulerūt Odoni Comiti Abbatia illa donandum, vt mos erat, mihique deinde consecrandum. Is interim locum pastoris tenet. Si quis ergo est qui me super hoc facto præsumptionis arguat, nouerit me respondere paratum & hoc tam ratione quam auctoritate approbaturum. Quod si quis Abbatum vel animi vel corporis ægritudine molestatus, prælationem suam in perpetuum renunciando deserat, Episcopus ipsius diocœsis in loco eius alterum debeat ordinare. Valete.

Epist. XL.

Vita pariter & doctrina meritis venerando Abbati, & Archiepiscopo G. Fulbertus humilis Episcopus vtriusque officij præmia gloriosa. G

SI de mea dilectione confidis Pater, sicut literæ tuæ significant, securus esto, quia rem tenes, non te fallit opinio. Proinde quicquid à me competenter exposcis, facile impetras, & nunc quidem specialiter de audientia domni T. venerabilis sacerdotis, nec queratur diutius defraudari oportunitate iudicij. Quod ego sibi hactenus Deū testor, non insidiando distuli, sed prouidendo dissuasi, sciens quia causa eius infinitæ turpitudinis est, & sentinæ modo, quo amplius agitatur, eo dirius fœtet. Nec vero turpis tātum, sed & periculosa est, adeo, vt si venerit ad iudiciū aut ipse aut accusator eius, cum magna sit contumelia degradandus. Hoc itaque prouidens, & illud euangelicum mēte reuoluens, Nolite iudicare, nolite condemnare & cætera, hærebam timorate suspensus & expectans, vt Dominus tantum dedecus Ecclesiæ suæ publica discussione, vel insultatione piaret. Nunc autem impatientia domni T. non H permittit hoc fieri, sed pertinaciter instat, ac pie dissimulātes ad iudicium vehementius vrget; Tantum ergo quāuis inuictus & coactus cedo, diemque & locum vt rogasti cōstituo, tamen non audens relinquere indiscussum, quod Deū puto nolle præterire inultum. In perpetuum Vale.

Epist. XLI.

Fratri & Coepiscopo suo, F. Fulbertus.

QVod ad præsens vestrum placitum non adeo de malitia huius temporis ortæ difficultates obsistūt, vobis exponendæ per ocium: sed quod præsens dicerem, per hos apices significare curaui. Defensores legum paucos, impugnatores vero plures esse videtis. Quinetiam Dominus noster Rex, cui summum iustitiæ caput incumbit, perfidia malorum sic circumuentus est, vt ad præsens neq; se vindicare,

A dicare, neque nos vt oportet adiuuare præualeat. Nõ hæc idcirco dixerim, vt fortitudinem animi vestri frangere velim, sed vt sana discretione causam vestram tractare memineritis. Igitur si Abbas sancti Benedicti de vestro contemptu culpam suam recognouerit, & illam deinceps subiectionem promiserit, quæ vobis Canonice debetur, hortor & suadeo vt recipiatis: Sacramenta vero, & cætera quæ ad mundanam legem pertinent, propter amorem regis Domini missa faciatis: vt religionem magis quam secularem ambitionem vos sectari cognoscat. At si Abbas in tantam superbiam intumuerit, vt ipsam quoque subiectionem Canonicam vobis derogare contendat, superbiæ, cui nõ parcit Deus, Dei seruus quomodo parcat, nescio. Valete,

Epist. XLII.

Patri & Coepiscopo Franco Fulbertus Episcopus plus boni quam sit meritus.

B GAulceranno misi literas huiusmodi, Fulbertus Episc. Gaul. plus bonoris quam sit meritus. Rogo frater & moneo, vt emendes culpas quas habes contra Dominum & me Parisiorum Episcopum qui complanctum facit de te. Quod si non feceris ante mediam quadragesimam, abinde faciemus de te sicut de homine qui grauiter peccat, & non vult emendari. Si ergo G. se non iustificauerit vobis ante terminum præscriptum, tunc facite de illo ministerium vestrum. Valete quamplurimum.

Epist. XLIII.

Fulbertus Dei gratia Carnot. Episc.

VEnerabilem Patrem & Coepiscopum suum F. cum venerit Dominus inuenerit vigilantem. Commonitus à legato vestro à vobis de iustitia prosequenda in diem & locum destinatum à vobis respondit se esse præmonitum ab Odone Comite sub nomine Sacramenti de faciẽda expeditione contra Fulconem circa eundem diem. C Verum infra octo dies ex quo illa expeditio vel facta erit vel omissa, venturum se esse ad iustitiam pollicetur. Sed quando ille promissionis suæ adimplendæ terminum fixum non statuit, & multæ causæ protelationis incidere possunt, vel certe quæ nobis conuenienti adimant facultatem, suademus si honeste fieri possit, per vestros necessarios rem accelerare, & vestrum vobis Casatum firmiter alligare. Nescitis enim quid fortuna parturiat. Valete.

Epist. XLIV.

Sancto & sapienti viro G. Abbati & Archiepiscopo F. humilis Episcopus vera dilectionis affectum.

NOuerit prudentia vestra sancte Pater, quod domnus T. Abbas discedens tristitiam nobis reliquit & lachrimas: non quod innocentiam eius si esset, nequiremus facere tutam: D sed quia culpam nec purgare nec tegere poteramus. Vnde si vestro ducatu quasi ad examinationem veritate affectat cum periculo sui gradus, & communi dedecore sacerdotum, conatus eius inefficaces sagaci ratione compescere vos oportet, seruantes illud Apostolicum: Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, &c. Vale.

Epist. XLV.

Domino Patri & Coepiscopo suo. A. Fulbertus omnium expetendorum summa.

GAudeo signis officii vestri curam habere monentibus, quod me alloqui vultis, quod querimoniæ nostræ finem facere, quod incesta connubia castigare Sunt etiam hæc studiosi, iusti atque casti animi indicia. Et quia me his gerendis diem, locumque statuere voluistis, sit dies in X. Kal. Martii locus, Masingiaci, Quod si occurris Hilmonem adducere mementote: alioquin resignate mihi tẽpestiue, ne frustra viam tanti laboris ingrediar. Valete, E

Epist. XLV.

Adaro Laudunensium Præsuli Fulbertus Carnotensium sacerdos.

DE grandi iniuria nobis facta conquerimur apud te magne Pater, quem ex debito charitatis & officii talia curare oportet. Causa vero huiusmodi est. Quodam Ecclesiæ nostræ subdecano defuncto, petiit à nobis R. Siluanectensis Episcopus dari sibi, aut fratri suo ministerium eius. Nos autẽ respondimus nõ conuenire sibi, eo quod Episcopus esset, neq; fratri ætate adhuc & morib. immaturo. Tunc elegimus de numero sacerdotum nostrorũ ad illud officium faciendum quendam scientem ac religiosum virum. Quod factum prædictus R. materque, fratri ipsius adeo inuiderunt, vt sancto viro coram pluribus qui testes inde sunt, terribilia minarentur: Et dictum facto non caruit. F Venerunt enim de ciuitate Siluanectis ad nostrã quidam ex domesticis eorum sic necessarii, vt absentia illorũ nec per vnum diem ignorari potuerit, qui interdiu quadẽ latuerunt, sed profunda nocte egressi, sanctum illum Presbyterum more solito venientem ad Ecclesiam, quasi lupum rapidum lanceis falcastis, & gladiis in ipso atrio principalis Ecclesiæ trucidauerunt. Clerici autem eius qui expeditum Dominum tarde secuti sunt, inuenerunt eum adhuc extrema verba protomartyris Stephani replicantem. Porro carnifices præsidio noctis incogniti iam diffugerant. & cui crimen hoc intenderetur, erat incertum, cũ quidam propter minas præteritas domum R. quæ erat apud nos suspectam habentes, repererunt in ea vernaculũ quendam vestes suas & calciamenta tota siccantem. Ex quo signo coniectura est incœpta, cum ad causam huius lauacri dicendam homo artius vrgeretur, se facto de quo agebatur affuisse confessus est, sociosque prodidit, & ordinem rei gestæ exposuit. G Nos denique totum hoc altius perscrutantes, pro certo ita esse comperimus. Comperimus in quam inuidiæ liuorem, fraudem malitiæ, sacrilegii nefas crudele, cruentum, & singulare facinus in occisione sanctissimi sacerdotis. Nunc ergo tanta causa quæ iudicio eius obscura non est, solam vt vides vltionem expostulat: Sed cum iuris sit ad vtilitatem Reipublicæ cunctos punire maleficos, illos tamen vehementius exturbare necesse est, qui in Deum & sanctos eius tam impie, tamque crudeliter audent. Quid enim mali vlterius, vel certe æque magnum excogitari queat? Multo nimirum sæuius illi cõplices Chore peccasse videntur, quos tamen iudicio Dei terra viuos absorbuit. Nã si illi sanctos Dei contẽpserant, nõ vtiq; trucidarãt. Quod si tales socordia, vel iniquitas iudicium reliquerit impunitos, cum hoc facere conspirare sit in contumeliam Dei, & exponere seruos eius ad cædem: quid restat nisi vt ipsius summi iudicis ira deiæuiens & hos & illos inaudita mortis atrocitate disperdat? Proinde nos quibus idem Dominus Ecclesiæ suæ Tribunalia commisit, apprime oscitantes sumus. H Quod ego te facere deprecor magne Pater, cui Deus bene suadendi copiam incompatabilem dedit, simulque vt ipse mecum prædictos maleficos citra legitimam satisfactionem excõmunices, quos tamen vsque in finem a communione priuandos esse non nescis. Vale.

Epist. XLVI.

Virtute magis prædito quam prædicato Præsuli A. Fulbertus.

VEstræ sospitati amice gratulantes, valetudini quoque vestri fidelis & amici vestri Ebali, si diuina benignitas allubescat, quãta nouimus ope subuenire parauimus, mittendo Galleni potiones III. & totidem theriacæ diatessaron, quæ quid valeant, & modus acceptionis vel seruationis earum, in vestris antidotariis facile reperitur. Vulgaginem etiam pentam vobis mittimus, quamuis ætatem ve-

A ſtram tali iam vomitu fatigari nō ſuademus, ſed eo potius ſi opus ſit alleuari, qui freqnenter & ſine periculo fieri poſſit oximelle & raphanis valerianæ, quod ſenion magis cōducibile eſt morantem alnum laxatiuis pillulis incitari. De quibus vltro vobis fere nonaginta oblatis, cætera bona noſtra veſtra putate. Vale.

Epist. XLVII.

Venerabili Turonenſium Archipræſuli A. F. humilis Epiſcopus ſemper agere prudenter ac ſimpliciter.

ET nunc quidem gratia Dei ſic agitis, cum licet non inconſulti fratrum tamen conſilia captatis. Reſpondemus itaque vobis, quia ſi pallium requiſiſtis à Romano Pontifice, & ipſe vobis illud ſine cauſa legitima denegauit, propter hoc non eſt opus dimittere miniſterium veſtrum: vt ſi veſtra tarditate nondum eſt requiſitum, cautela eſt B expectare donec requiratur, ne vos ex improuiſo præſumptione arguere poſſit. Continentur enim quędam reuerenda nobis in priuilegiis Romanæ Eccleſiæ, quæ propter negligentiam noſtram non facile inueniuntur in armariis noſtris. Valete.

Epist. XLVIII.

Venerabili Siluanectenſium Epiſcopo R. F. Dei gratia Carnotenſium ſacerdos.

QVia iudicio contendere magis quam veniam poſtulare ſtatuiſtis, reſtat vobis conuenire iudices, qui præfixis loco & tempore nos in alterutrum legali ratione iuſtificent. Non enim vſurpamus officium iudicis in iſto negotio, ſicut vos velle dicitis, cum nullus eſſe poſſit ſuæ cauſæ, & aſſertor & iudex. Verum enimuero ſatis admirari nequimus, quidnam mali eſt quod tam audacter ad iu C dicium properatis, niſi forte quod abhorrere humanū eſt, publice damnari eligitis quam ſecreta ſatisfactione purgari. Quid enim aliud in iudicio mereatur manifeſtæ culpæ odioſa defenſio, & veſtra quidem culpa ſic manifeſta eſt, vt nullo excuſationis genere valeat obumbrari. Vox enim ſanguinis fratris veſtri & ſacerdotis Eurardi, poſtquam ad aures ſupremi iudicis aſcendit, per totam Galliam vehementer infremuit. Qui vt certò ſcimus non eſt occiſus ob aliam cauſam, quam ob veſtræ cupiditatis iniuſtam calumniam. Viderint iudices vtrum effectus referatur ad cauſam. Vale.

Epist. XLIX.

Venerabili Siluanectenſium Epiſcopo R. Fulbertus Dei gratia Carnotenſium ſacerdos.

NON oportet noſtri ordinis viros in ſuperfluis ſcriptitationibus occupari, multa enim & magna negotia D nobis expedienda, ſi non diſſimulamus incumbunt. Sufficiant nobis ſuper his vnde agimus, literæ nuper à nobis miſſæ, quarum erat extremitas. Viderint iudices vtrum effectus referatur ad cauſam. Quæ enim ibi ſcripta ſunt, aut ſi ea legitima aſſertione confirmabimus, aut vos infirmare & pernegare patiemur: Si data fuerit conſilii iudiciiq; occaſio: Sin autem contenti erimus ea præmonuiſſe, quæ vos credimus emendare debuiſſe. Vale.

Epist. L.

Fulbertus Epiſcopus, Venerabili conſacerdoti ſuo R. boni propoſiti finem optimum

MVlier illa de cuius cauſa noſtram humilitatem conſulere voluiſtis, impedita eſt vinculo iuramenti, nec poteſt inire connubium ſine crimine periurii, niſi per conſenſum, aut poſt obitum illius, cui ſe tali iuramento conditionaliter obligauit. Vale.

Epist. LI.

Venerabili Rothomagenſium Archipræſuli R. Fulbertus humilis Epiſcopus, ſi quod valet orationis ſuffragium.

E PRocacitas G. cuius mihi mentionem feciſtis, ſatis ſuperque fangauit me de nouis connubiis expetendis: ſed ego ſemper obſtiti, dicens non licere ei ſua vxore viuente alteram vſurpare. Nunc ergo tandem rogauit me ſeu callide, ſiue ſimpliciter, vt ſibi aut vxorem ſuam fugitiuam redderem, aut eam ſi renitteretur excommunicarem. Alioquin diceret quod ego & illa faceremus eum mœchari. Conuenta igitur de hac cauſa mulier, reſpondit mihi nūquam ſe redituram ad illum: & quia certo nouerat mores ſuos cum moribus G. conuenire non poſſe, velle ſe potius renunciare ſæculo & Monacham deuenire, tantū Galerenus ſibi vel centum libras nummorum Carnotenſium F ferendas ad Monaſterium daret. Ego autem inter hæc Monacham illam nec fieri prohibeo, nec compello, ſed nec vt ad virum odientem peritura redeat, coarctare pręſumo. G. autem ſæpe mittit ad me licentiam ineundi connubii noui, petens illam ſe gurpiſſe, ſuamque pecuniam recepiſſe, licet vere proteſtans. Ego vero interdico ei licentiam iſtam, donec vxor eius aut Monacha facta ſit, aut defuncta. Quorum vtrum prius futurum ſit, neſcio. Si ergo de hac cauſa meum conſilium vultis, quod ego facio, idem ſuos facere ſuadeo hoc adiciens, vt ſi cauſam hanc acri cenſura pertractare velitis, ex mea parte non contradictionem ſed ſuffragium vos habere ſciatis. Capitula canonum ad hanc cauſam pertinentia nobis ſubſcribere non vacauit ad præſens, hoſtium perſecutione turbatis. Scribemus autem & hæc, & alia libenter in obſequium veſtrum, ſi Deus conceſſerit nobis ſalutem & pacem. Valete.

Epist. LII.

Charo ſuo R. Fulb. Epiſcopus.

G OCcupatus erga plurima paucis tibi ſic reſpondere cōpellor. Eccleſiæ nomen extra quam veri ſacrificii nō eſt locus, interpretatione ſua pluralitatem innuit. Sacerdotalis quoque ſalutatio qua Dominus vobiſcum dicitur, non eſt vnum ſolum, ſed ad plures dirigitur. Sed & ille verſiculus de quo mihi quæſtionem feciſti, plane tibi circumſtantes requirit. Pro his ergo atque aliis huiuſmodi non ex auctoritate quidem canonum quos mihi modo retractare non licuit, ſed meo interim arbitratu tutius eſſe ſuadeo, te à miſſarum celebratione ſuſpendere, quam eas ſine duarum ſaltem aut trium fideliū atteſtatione celebrare. Scrupulus autem ille de offerentibus ita ſolui poteſt, quod dum ſacrificamus illi pro quibus agitur, per manus noſtras offertur Deo ſacrificium laudis. Hæc ad præſens me reſpondiſſe contentus aueto. Quod ſi noua legendo vel H retractando verum de his quippiam magis ratum inuenero, tibi charitatiue reſcribam. At ſi, tu te prior aliquid tale reperens, eandem nobis exhibe charitatem. Vale.

Epist. LIII.

Venerando Remorum Archipræſuli Ebalo Fulbertus Carnotenſium humilis Epiſcopus.

ANguſtiæ tuæ compatiens Odonem Comitem arguēdo conueni: reſpondit tandem quod in te deliquerat emendare ſe velle, & ad tollendam animi tui ægritudinē adiuuare: quod maxime deſideras, vt Remenſis Eccleſia reſpiret ad priſtinam dignitatem. Si hæc tibi facere voluerit, recipere ſuadeo, vt quam primum expeditus redeas ad officium tuū. Deinde ſuggero, etſi non indiges, vt ad pacē pauperū componendā tota mente ſatagas, quos ſui Reges, & Principes vehemēter affligūt. Præterea Beroldo Epiſcopo referēte, audiui ſic te mœrore afflictū, vt curam gregis

A Domini relinquere velis. Quod ego acriter & amice redarguo testans te si hoc egeris, non fuisse pastorem. Vale memor mei peccatoris in orationibus tuis.

Epist. LIV.

Diligendo semper atque Venerando Remorum Archiepiscopo E. Fulbertus Carn. humilis Episcopus, communicare fontem internæ charitatis.

DE vestra bonitate, non de nostro merito confidentes, deprecamur optime Pater, vt notum habere dignemini, hunc carum nostrum nomine Hubertum qui de patria sua causa discendæ honestatis egressus, & apud nos aliquandiu demoratus, talem se nobis exhibuit, vt non minus quam frater vterinus amari, & honorari meruerit. Nūc vero eadem causa permotus, Monasterium beati Remigii, quod vestrum est visitare disposuit: vbi si in aliquo fuerit indigus vestræ opis, sentiat quæsumus viscera pietatis. B Vale.

Epist. LV.

Venerabili Archiepiscopo Rothomagensium R. Fulbertus humilis Episc. fideles orationes.

COmpatior tibi sancte Pater insuper aduersis quæ indigne passus es, præsertim ab eo qui & se, & sua tuæ fidelitati debuerat, super illo quoque debeo vehementer fratre & Coepiscopo nostro, dum staret in tanta nunc flagitiorum, atque facinorum præcipitia lapso. Sed tibi Pater hæc vel magna consolatio est, quia si abstulit interiora non potuit. Habes enim ex Dei gratia charitatem qua ipsum errantem reuoces frenum Canonicæ districtionis, quo detractantem coerceas, virgam, qua ferias, his vtere competenter, donec absolutionem promeritus dicere tibi gaudeat, Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata C sunt. Vale.

Epist. LVI.

Venerabili Leodicensium Episc. R. Fulbert. Carn. omnia charitatis obsequia.

CVm dispersas oues sollicite ac longi itineris labore quæritis, læti perpendimus, Pater, quod pastoris nomen negligentia non cassatis: de illa tamen oue quæ in nostris pascuis obseruatur, fratrem A. subdiaconum loquor, securus esto, quia Dei gratia bene ruminat, & luporum insidias sagaciter cauet. Nec appelletis eum vltra militem fugitiuum, quoniam accurate se præparat ad debellanda coram Deo, & nobis agmina vitiorum. Veniet autem ad vos quantocius poterit, sed si nostra humilitas inuenire queat gratiam in oculis vestris, simpliciter exoramus vt nobis eum remittere, ac vestris literis cōmendare dignemini, vt præsentia eius sit pignus vestræ charitatis erga D nos, ac nostræ fidelitatis erga vos in perpetuum. Valete.

Epist. LVII.

Venerando Lexouiensium Pontifici R. Fulbert. Carn. Episc. salutem & fideles orationes.

PResbyteri Canonicorum nostrorum ex Ecclesiis quas habent in Episcopatu vestro venerunt ad nos, dicentes, quod vos interdixistis eis ministerium suum, ideo quod de ipsis Ecclesiis non ferunt vobis Synodum, & nos quidem eam vobis iure soluendam esse non ignoramus: sed Tedoldus præpositus noster, ac vester seruus, nō bene rem intellexit hactenus, eo deceptus, quod nulla Ecclesiarum quas nostri Canonici possident in Episcopatu nostro obligata est huiusmodi debito, remittente videlicet antecessorum meorum piissima liberalitate. Sed ea quantalibet charitate fulta, quantalibet laude digna, vestro tamen iuri minime præiudicat. Nunc itaque serenita-E ti vestræ supplicamus, vt concedatis eis officium suum agendi licentiam, parati à modo aut vestram synodum vobis reddere, aut in vsus fratrum nostrorum necessarios retinere, si charitati vestræ placuerit, sanctorum Patrū meorum supra memoratum remissionis exemplum obseruare, si non merui, vt causa mei aliquid faciatis, restat spero aliquando meritum iri opitulante gratia Christi. Valete charissime Pater, & mementote mei in orationibus vestris.

Epist. LVIII.

Venerabili Parisiorum Episcopo F. Fulbertus humilis sacerdos.

DOleo super te charissime, cum te à pristina virtute apostatare video. Olim apud me conquerebaris de tuo antecessore, qui sacrilega temeritate, altaria laicis in beneficium dederat: nunc mihi suades vt ego similiter faciam. O cœlum! O terra, quid clamem, aut quid tuis meri-F tis digno modo te obiurgare possim? sed compesco nunc feruentes animi mei fluctus, donec te præsentialiter exquisitis increpationum tormentis excruciem. Vale interim.

Epist. LIX.

Venerabili Patri & Coepiscopo suo G. Fulbertus.

AD benedictionem Henrici Regiæ prolis voto quidē rapior, sed aduersa me corporis valetudo retardat. Tentarem tamen vtcunque moderatis equitationibus eo peruenire, si non absterreret sæuitia matris eius, cui satis creditur cum mala promittit, fidem facientibus gestis eius. Qua difficultate prohibitus, rogo vestram charitatem dilectissime, vt vice mea suadeatis domno Archiepiscopo Remensi cæterisque primoribus, ne qua occasione differant benedictionem iuuenis supradicti. Spero enim illum Deo, G & bonis hominibus placiturum. Vale.

Epist. LX.

Sancto ac venerabili Archiepiscopo Leutberico Fulbertus Episcopus de virtute in virtutem progredi.

DE Guidone excommunicato nostro nos appellas reuerende Pater, dicens quod Episcopali se velit examinari iudicio, & ecclesiastica satisfactione purgari. At nos precem tuam, seu verba minime paruipendentes tibi respondemus nos eius libenter misereri velle, sed examinationem eius vltra non curare. Apud nos enim iam de ipso sicut de manifesto reo optime factum est Episcopale, hoc est canonicum ac decretale iudicium, dum illum secundū auctoritatem canonum, ac decreta sanctorum patrum excommunicauimus. Dicimus autem illum manifeste reū propter rationes subscriptas. Primoque quia causa cupiditatis eius fratris ac matris quoque ipsius occisus est immerito noster Subdecanus. Deinde quia sciuit insidias illi præ-H tendendas, nec mihi patefecit. Tertio quod insidiatores eius quos disturbare potuit, non disturbauit, sed & præsentia sua domum ex qua sanctæ Ecclesiæ nostræ seruire debuerat, eis receptandis dolose vacuam fecit. Quarto quod mali eius consensit. His itaque modis nobis apertè reus comprobatur: vnde vocatus & per sex menses expectatus dum confessionis ac pœnitentiæ remedia à nobis quærere distulit, iure meritam excommunicationis sententiam pertulit. Cum ergo contradictis irrefragabilibus scilicet causis, plures enim earum vere testes existunt parati quemlibet resistentem conuincere: cum ille inquam propter has causas indubitabili crimine teneatur obnoxius, quis curet examinationem eius? an quia manifesta culpa examinationem eius? an quia manifesta culpa examinari egeat, an forte crederetur examinatus si culpam se non habere peierando, culpam accumularet, sed vt scientes aliquem peierare sinant, ab animo sacerdotum religio prohibet. Iam vero tam euidens peccatum, quæ purgatio maneat, nisi confessio & pœnitentia? Hanc si expeteret, au-

A dicus extra ciuitatem sibi infestam me esse propter amorem Dei, cuius misericordiæ me commonefecisti, adhuc apud me locum eius reperiret, atque hæc ei forsitan aliquando absolutioné pareret. Quod si hoc noluerit, quando tu consilium statueris de maioribus, & vtilioribus tractaturus cum illis & hæc recensurus adero tecum si mandaueris. Et si quid in illum actum est, bene stat, à stipulatione tua nitatur, sin minus corrigatur. Vale.

Epist. LXI.

Fratri Theoderico, Fulbert. sacerdos.

QVod te pridem ordinare noluimus, mirantur tecum, vt aiunt, amici tui, insuper & Dominus noster Rex, & cui omissum sit, causam ignorantes omnes fere id iniuste, ac contumeliose factum clamant. Nos vero qui non iniuste, nec contumeliose factum esse scimus, non vnam tantum, sed plures veras & autenticas inde reddimus rationes, B quæ tibi, & illis finem recti persuadeant, ac à praua suspitione remoueant. Vna igitur causarum hæc fuit, quia die illo quo sacrandus esse videbaris, comprouincialium Episcoporum qui aberant, nec litteras, nec legatos habuimus. Quod solum tantum valet, vt si nullo amplius adminiculo indigeres, tamen sine isto regulariter ordinari non posses. Talem enim ordinationem irritam esse testantur Niceni concilii capitulum quartum, & Antiocheni nonum decimum. Hæc tamen causa datis induciis corrigi potuisset. Altera fuit, quod sub ipso deliberatæ ordinationis articulo propter crimen homicidii, quod audierat, missum à domino Papa vidimus interdictum. Quod si ille nõ mitteret, esset tamen obseruanda sententia Apostoli dicentis, oportere non solum Episcopum, sed presbyterum quoque, & diaconum sine crimine esse. Nec spernendum illud quod apertissime scriptum est in Rhegiensi concilio his verbis: Qui deinceps non prouehantur ad sacerdo- C tium ex regulis canonum, necessario credimus inserendũ, id est qui in aliquo crimine detecti sunt, & cætera, vsque subiacebit. At si quis obiiciat aliquem ex Patribus post peractam pœnitentiã, & longam anachoresim propter religionem suam raptum fuisse ad Episcopatũ: respondetur quod legi communi & vniuersali singulares personæ vel causæ non præiudicant. Deinde certe quod nihil valet exemplorum inductio, vbi neque personarum neque negotiorum similitudo consequitur. Nunc cætera videamus. Tertiam nobis causam tua confessio dedit, quæ nos maxime à tua ordinatione deterruit: Nam pro captu nostræ simplicitatis cæteras quidem graues, sed tertiam hanc magis periculosam esse rati sumus. Proprium capitulum huius causæ noluimus ascribere, sed commune hoc est Concilii Niceni capitulum nonum: Si qui sine examinatione promoti Presbyteri sunt, & postea examinati confessi sunt peccata sua, & cum confessi non fuissent, contra regulam venientes homines manus eis temere imposuerunt, hos Ecclesiasticus ordo non recipit. In omnibus enim quod ir- D reprehensibile est defendit Ecclesia. Quartum vero promouit proscriptio refragantium clericorum & ex tota timore electio, verum non electio. Nam cum sit electio vnius de pluribus maxime complaciti secundum liberam arbitrii voluntatem, acceptio, Quomodo electio recte dici possit, vbi sic à Principe vnus obtruditur, vt nec clero, nec populo nec ipsis summis Sacerdotibus ad alium deflectere concedatur. De violentia huiusmodi Constantinus Augustus talem contra se, & contra alios Principes sententiam dedit. Quæcunque, inquit, cõtra leges fuerint à Principibus obtenta, non valeant. Et Rhegiense concilium. Sed nec ille, inquit, deinceps Episcopus erit, quem nec clerus nec populus propriæ ciuitatis elegerit. Ecce tibi promissas rationes exsoluimus. Quæ si iustæ sunt, displicere non debent. Adiicimus etiam pauca propter breuitatem capitula diuinæ legis. Quam primo quidem condere magni consilii postea violare summæ reuerentiæ, seruare hactenus gloriæ tantæ fuit, vt quisquis secundum illam vixerit, proculdubio inter beatos computatus sit. Propter has itaque rationes non audentes tibi manus imponere E vt pote deinceps ordinandi potentia cariturí præuaricatores legis esse noluimus, O sacrilegam impietatem! in ipso sinu sanctæ Matris Ecclesiæ à fautoribus tuis pene perempti sumus: & quidem ita carum fuit euasisse viuos, vt subsecutæ predæ leuis esse iactura videatur: sed quia hæc scandala propter te nobis fiunt, iã vt desistant te apud eos obtinere oportet, apud quos hanc persequendi sacerdotes gratiam inuenisti. Nosti enim quid portendatur homini per quem scandalum venit. De cætero autẽ, frater est quod te celare non debemus, videris enim nobis vehementer errare, qui sine respectu Dei præsulatum violentus inuadis. Nam si sola damnatur ambitio, quid de violentiæ importunitate censebimur? Verum non solum hoc, sed in ipsa violata nec postea reconciliata Ecclesia, missarum solemnia celebrare præsumis: vtrum tamen imprudenter, ac consulto facias hæc, habemus incertum. Sed si imprudenter, instruenda simplicitas: si vero consulto, præsumptio est puniendа. Nam si te canones scire constat, & tamen impru- F denter obsurdescere & contraire contendis, non modo præsulatum fugientem non assequeris, sed nec quid apprehendisse debueras, Presbyterium tenuisti. Vale.

Epist. LXII.

Venerabili Aurelianorum Episcopo T. Fulb. Carnot. sacerdos obsequium dilectionis sine fuco dissimulationis.

GRatulor diligentiæ tuæ. Licet inter multa aduersantia sua strenue capessenti, me quoque de negotiis ad me pertinentibus amice commonenti. At ego commonitionem tuam benigne suscipio. In cæteris quidem quæ mihi scripsisti libenter tibi prout decuerit & tempus erit, obtemperaturus. De processione vero Ecclesiæ nostræ ad vestram fieri solita, Clericos nostros conueniens audiui ab eis quod optime noueram, & te ipsum æquo animo concredere volo: videlicet quod damnatis incendio, & ad Ecclesiæ restaurationem inhiantibus, aliisque plurimis miseriis valida necessitate occupatis, processio non sit ad præ- G sens facilis, successu vero prosperæ facultatis cum magno gaudio ac debita deuotione se illam facturos. Vale cum beatissimo Clero tuo, & grege tibi commisso, cohortans eos orare Deum, vt liberet nos ab aduersis nostris.

Epist. LXIII.

Dilectissimo Fratri & Coepiscopo suo T. Fulbertus.

ILlatam vobis iniuriam vere meam facio, compassionis affectu, in eos qui sacro ordini fecere contumeliam zelo feruens: sed nec vobis vtile esse video, nec mihi tutum vt zelus noster ad vindictam excommunicationis erumpat. Espectandum, & commonitoriis vtendum esse reor, donec illos aut pœnitentia corrigat, aut summi iudicis sententia mulctet. Vale.

Epist. LXIV.

Venerabili Coepiscopo suo O. Fulbertus.

H DE causa vnde simplicitatem nostram consulere voluistis, in sexto libro capitulorum nonagesimo primo ita scriptum inuenimus. Si vir & mulier coniunxerint se in matrimonio, & postea dixerit mulier de viro non posse nubere cum eo, si poterit probare quod verum sit accipiat alium, eo quod iuxta Apostolum non potuit illi reddere vir suus debitum. De profectione autem nostra ad sanctum Hilarium, præfixum adhuc terminum non habemus. Viuite feliciter in Christo Iesu Domino nostro. Vale.

) : (

Epist. LXV.

Dilectissimo Coepiscopo suo O. Fulbertus, ex animo quicquid verus amicus.

PRimum gratias ago charissime, quod nobis ad concilium & comitatum & obsequium pollicemini. Quod dum facitis, ingenita benignitate vestra multum nos hilaratis: & nobis quidem desiderium esset memorato concilio interesse, sicut etiam venerabili Archiepiscopo nostro Leutherico in audientia vestra nos dixisse meminimus, sed difficultates ex malitia huius temporis obortæ non sinunt. Quod etiam vos illi notum facere precamur ne sit nostra expectatione suspensus. Cæterum exoptabilis colloquii vestri oportunitate præsens non habemus, nisi forte vobis Nouigentum placuerit propinquare. Vale.

Epist. LXVI.

Dilecto suo O. Fulberto.

QVod vobis olim charissimæ per veredarium vestrum literas non remisi, id causæ fuit quia vos quam primum visere destinabam, idque etsi diu distuli, desiderare non destiti. Sed interim vos scire volo quod vtique velle scio: me scilicet ad præsens Dei gratia bene valere vestris obsequiis spiritualiter instantem corporaliter apparatum, sicut nemo fidelius excepto illo sancto Monachorum Archangelo Odilone, cui me in nullo comparare præsumo. Cuius etiam charitas si qualiter afficiat animam tuam aggrediar dicere, deficit ne rem inenarrabilem videar velle narrare. Plura me scribere prohibuit tam multiplex negotiorum occupatio, quam etiam legatus morarum impatiens. Sed hoc vnum tandem apud vestram benignitatem deprecor, vt cum nostrum Archangelum vice nostra salutaueritis, cum simplicitate Monastica hilaritatem Angelicam quæ vobis præsto est induatis. Valete prospere in virtute Dei.

Epist. LXVII.

Venerabili Patri suo Odiloni Fulbertus Sacerdos non meriti confidentia, sed pietatis affectu præsumptum orationis suffragium.

MAgnum mihi desiderium fuit, & adhuc quidem est ad vos veniendi, sed obortæ nuper in nostro Episcopatu dissensionum causæ, propositum iter omittere coegerunt. Quod vobis quam primum his pauculis apicibus significare curaui, ne sublimitas vestra sit ad præsens de meæ pusillitatis expectatione suspensa. Veniam autem aliquando si licuerit ad vos, quos vere inhabitat Spiritus sanctus, consilium diuini oraculi petiturus. Valete in Domino semper, iterum dico valete.

Epist. LXVIII.

Prudenter & præclare Magnifico Patri O. Fulbertus suus.

VT ab alio liberaliter acceptus, sic nunquam quas opere nequeo, affectu saltem gratias recompensu. Tali enim appatatu in Epistola tua dignatus sum, quali nō festiuiores pectetur in ferculo Salomonis inter organa vatum, & ardentes cincendelas virginum, Angelicum mihi manna posuisti non sine mystica dape columbarum ac turturum. Propinabas interea charitatis nectar. Quo inhianter hausto & ad cordis interiora transmisso, si non Prophetice vt Dauid verbum bonum, Panegyrice tamen vt fit, & imprecatorie sicut filio resocillatus Israel tibi Patri filius eructare gaudebam. Paterna deinde cura significasti te meæ valetudinis habitum sagaciter explorasse, atque vbi vitalis calor aliquod in me dabat sospitatis indicium gratulari, dolere morbi signum & formidare periculum. Nec vero tandem benignitas tua plagam meam relinquere passa est suæ curationis exortem, quin arte diuina mirabiliter vsus liquorem quendam instar vini Samii prius infudisti, qui indigestum humorem excoqueret, dehinc alterum oliuo persimilem, quo totus omnino tumor atque dolor mitigatus abscederet. Nunc ergo tua curatus industria, tuis epulis recreatus, dignum duco vt omnes meæ vires tuæ voluntatis semper adminiculentur effectui. Nec alsquatenus à tua sententia discrepatum ire statuo: quæ tecum Domino quantum homini datur, idem velle atque nolle confido. Decet itaque Pater, vt tu quoque vicissim me tuum seruulum de te pendentem, teque non sine magna fiducia respectantem, sacris intercessionibus adiuues. Sum enim valde miserabilis homo, qui cum ad propriam non sufficerem, ad publicam curam nescio qua seu ratione, seu temeritate perductus sum, idque certe est neque dissimules, quod te specialiter mihi facit consilii atque auxilii debitoremque te suasore non desero hunc laborem. Vale.

Epist. LXIX.

Sanctissimo atque dilectissimo Patri O. Fulbertus humilis sacerdos orationis suffragium.

VOlebam vobis occurrere Pater, vt mandaui per R. diaconem meum: sed domestici mei nouo quodam rumore permoti, nec me iter ad præsens agere, nec se itineris mei fore comites adquiescunt, donec tutius id fieri posse perpendant.

Epist. LXX.

Fulbertus indignus Episcopus ineffabiliter charo Patri, & Domino suo O. cum Cherubin & Seraphin odas loqui.

QVantas animo concipere possum tibi gratias habeo sanctæ Pater, qui meo arbitratu tædiosam & vix tolerabilem importunitatem meam quasi pro delitiis habes: seruoque & sua tibi debenti omnia versa vice dominus paras obsequia. Vere viuit hic, & fulgurat illa fortis & speciosa charitas, quæ secundum Apostolum patiens est, benigna est, & cuius vigor nunquam excidit: hac denique præsentialiter fruendi desiderio maceror, sed grauí ad præsens difficultate detineor. Malefactor enim ille Gaufridus, quem pro multis facinoribus excommunicaueram, incerto vtrum desperatus, an versus in amentiam, collecta multitudine militum quo ducendi essent ignorantium, villas nostras improuiso incendio concremauit, nobisque quantas potest machinatur insidias. Super his itaque ne tantæ causæ indiscussæ, vel inultæ remaneant, necessario mihi conueniendus est penitus Odo Comes. Quod si dissimulauerit, restabit, Regis & Richardi rogare patrocinia. Quod si isti quoque opitulari neglexerint, quid melius mihi restet non video, quam hæc missa facere, & Christo secretius deseruire. Valete.

Epist. LXXI.

Quem iugiter in sinu memoriæ fouet Domino Abbati G. Fulbertus Carnotensium sacerdos abundantiam charitatis.

PEregrinus quidam frater nomine Hermengaud nos consolationem petiturus adiit vultu, sermone, & habitu pœnitentis. Sentus enim & squalidus, pallentique macie deformatus, sua culpa de vestri cœnobii paradiso se conquerebatur expulsum: in corpore festo morientem animam circumferre. Quod verbum interitus admittentes compassione carere, vosque pro illo non rogare nequimus. Precamur itaq; si vis, si fas est, in nomine eius Domini qui iuxta est his qui tribulato sunt corde, vt paterna pietate recipiatis hunc filium iam tandem sero postliminio reuertentem: quo de conuerso peccatore non tan-

tum angeli Dei, verum etiam ipsi fratres, quorum propius inter est, gratulentur. Valete memores vestri, nostri non immemores.

EPIST. LXXII.

Fulbertus Dei Gratia Carnotensium Episcopus, Richardo Abbati, & omnibus sancti Medardi Monachis orationis suffragium.

QVandiu de vobis quæ de bonis & sapientibus viris audiuimus, gaudentes Domino gratias agebamus. At nũc sinistro rumore læti vestrum periculum formidamus. Dicuntur enim vestri domestici atrium & Ecclesiam beati Medardi cruenta cæde violasse. Dicitur de vobis quod in eadem violata Ecclesia sine Episcopali reconciliatione Deo sacrificare præsumitis. Quod si verum est, profecto præsumptio ista & noua est, & nimia, & bonis omnibus insectanda. Quid enim mali est quod in sancta Ecclesia machinari incipitis? Vultis dare partes laicorum Presbyteris, Presbyterorum laicis? Vbi vobis conceditur Ecclesiam aut nouam dedicare, aut profanatam reconciliare? Sed nec oratorii quidem domum vobis ædificare nisi per Episcopum licet. Positi namque estis omnino sub potestate ipsius, qui, vt ait Hieronymus, potestatem habet peccantem monachum tradere Sathanæ in interitum carnis. Sed ne parua auctoritate fretus hæc dicere videar, restem mihi allego magnam Synodum Calchedonensem duodetriginta Episcoporum sub Papa Leone sub Martiano principe celebratam, in qua Euthices Abbas Constantinopolitanus condemnatus est. In qua etiam de supradictis causis sancitum est: Placuit neminem aut ædificare aut constituere monasterij domum sine conscientia ipsius ciuitatis Episcopi. Eos vero qui per singulas ciuitates seu possessiones in monasteriis sunt, subiectos esse debere Episcopo, & quieti operam dare, atque obseruare ieiunia & orationes in locis in quibus semel Deo se deuouerunt permanentes: & neque communicare, Ecclesiasticas seculares aliquas attrectare actiones, relinquentes propria monasteria, nisi forte iubeantur propter vrgentes necessitates ab ipsius ciuitatis Episcopo. Item in eadem: Iubemus monasteriis aut martyriis constitutis, vt in potestate sint eius, qui in ea est ciuitate Episcopus secundum traditionem sanctorum patrum: ne per præsumptionem recedant à suo Episcopo. Eos vero qui ausi fuerint rescindere huiusmodi institutionem, quocunque modo, vel si noluerint subiacere proprio Episcopo: si quidem fuerint clerici personarum ordinationi subiaceant condemnationibus canonum: si vero laici vel monachi fuerint, communione priuentur. Poteram alia multa de legibus diuinis huic rationi firmamenta subnectere, sed breuem me scribere memini, Et, vt ait Isidorus, sicut militi illa arma sufficiunt, quæ ferre ad tempus congruenter potest: sic nobis de multis sententiis paucæ, prout tempus exegerit. Nunc vobis charitatiue volo suadere, vt sano consilio præbeatis assensum: ad subiectionem Episcopi vestri simpliciter redeatis. De præterita culpa requiratis veniam: de futura assumatis cautelam; vt & vobis fiat quies de obedientia, & nobis de vestra quiete lætitia. Alioquin pro certo sciatis, quia si (quod absit) in contumacia contra illum manseritis, in proximo conuentu Episcoporum graue dispendium incurretis. Valete,

EPIST. LXXII.

Fulbertus Dei gratia Carnotensium Episcopus Gausleno Abbati regulariter agere.

PRæsul Aurelianorum, qui vos excommunicauit, Coepiscopos suos idem facere poscit. At ego correctionis vestræ non expers III. Kalen. Octob. ei respectum dedi. Vnde nunc frater commoneo, vt gradus humilitatis interim vel vsq; ad tertium relegens Episcopo vestro subiiciamini, sicut decet. Aut si vobis non ita faciendum esse videtur, cur fieri non debeat rationem nobis intimare non pigeat. Ego enim neque legem neque modum ratiocinationis inuenire possum, qui vos ab iugo subiectionis huius absoluat. At si quis alius præter vos inuenisse fateatur, nouum illum Rhetorem de cœlo magis cecidisse, quam descendisse crediderim. Viuite. Ne quis vos seducat inanibus verbis. Valete.

EPIST. LXXIV.

Fulbertus Dei Gratia Carnotensis Episcopus G. suo Clerico.

QVicquid boni de te sperare præsumpseram, totum vere in contrarium cedit, non solum enim nullum ex te consilium vel auxilium capio, verum insuper odium pro dilectione reddis, & iniuriis me afficis immerentem. De quibus iam apud te per verba, legatibus querimoniam feci per scripta mea, nunc tertio queror. Doleo namque quod temetipsum Ecclesiæ nostræ Ministerio fraudas, profanæ vitæ & armatæ militiæ mancipatum; quod decimas & oblationes nostras ausu sacrilego detines, quod Monachorum nostrorum Ecclesias inuasisti, quod tui domestici Canonicorum villas, præda & incendio vastant, hæc denique omnia (vt dictum est) indigne mihi abs te fieri queror, cui nihil vnquam incommodi vel opera mea, vel instinctu memini contigisse. Quod si quid esset vnde me suspectum haberes, pro incerta causa certas offensiones non oporteret inferre. At si quid in re manifeste peccassem, & tu scripturarum consiliis adquiescere velles, tuum tamen Præsulem cum patientia sustineres. Sed dum discretionis oculum ira turbat, cupiditas cæcat, nec causam satis diligenter attendit, nec opem consilii salutaris admittis. Vnde iam tibi satis expectato prænuntio, quod si ante natale domini resipiscens ad correctionem non veneris, senties me diuinas leges acriter insequentem, quem modo negligis suauiter admonentem. Vale interim.

EPIST. LXXV.

Charo suo D. Fulbertus sacerdos.

NE turberis fili mi, nec decidat cor tuum ab amore & fiducia nostri. Non enim dereliquit te anima mea: sed quia minus credere sibi & obediẽs esse videbaris, paululum dissimulato vultu ad exemplum domini ire se longius finxit. At nunc ad hospitalitatem amici pectoris dulciter reuocata, & oblato pane diuinarum scripturarum, oblectata in ipsius panis fractione omnem vultus ambiguitatem deponit, & antiqua specie tibi renitens hilarescit. Precor itaque si copia vehiculorum suppetit, vt nos corporaliter visites: si non: à nõbis tibi mitti iure debitam mandes. Vale.

EPIST. LXXVI.

Fulbertus Dei gratia Carnotensium Episcopus charo suo Her.

AVctor signatæ schedulæ, quam mihi mittere voluisti, seu fideliter siue impure id agas, consulit tamen iusta, leniterque blanditur. Iustum est enim ecclesiam te in qua sis ordinatus, quoad in ea tuto degere possis, non deserere, ouesque tibi commissas studiose curare. Blandum etiam est appellari filium, desiderium significare viuendi, corollarium gratiæ polliceri. Vnde si hæc fideliter oblata probaueris, fideliter autem dico sine circumuentione animæ tuæ, pernoxia iuramenta non suadeo refutare. Nam quod in ordinatione ipsius erratum est, neque tu corrigere potes, nec amodo sic tua refert, vt ob aliorum culpam tuum debeas officium deuitare. Tamen quicquid huius egeris cum Rogerio Episcopo te ante pertractare moneo, & cum domno Rudolpho cui tecum vna causa est, & par pœna exilii. Vale non dubius amicitiæ meæ.

A

Epist. LXXVII.

Fulbertus Dei gratia siquidem fidelibus, adhuc vt aiunt R. G. A.

NEc porta iustitiæ nec ianua misericordiæ vobis clausa est apud nos. Neque vero de Brictio Episcopo fecimus ostiarium, qui vos, vt significatis, à nostris penetralibus arceret, sed vtrumq; aditum seruandum rationi commisimus. Si vultis intrare per portam iustitiæ, defendite culpam. Si per ianuam misericordiæ, agite pœnitentiam, aliter enim vos ratio non admittet. Hæc breuiter rescribentis, vobis cum sentire putamus, dum terminos sanctorum Patrum nec ipsi transgredimur, nec vobis transgredi suademus. Valete.

B

Epist. LXXVIII.

Fulbertus Dei gratia Carnotens. Episcopus D. Episcop. designato quicquid sibi.

SIc estis per Dei gratiam in arbitrii vestri libertate positi, & finitimorum Episcoporum copia fulti, vt in manus Episcopi Siluanectensis incidere nulla vos necessitudo compellat. Sed ne ciuitati vel Ecclesiæ Catalaunorum suum derogetis honorem, meminisse vos decet, quod in antiqua descriptione Prouinciæ Belgicæ secundæ ipsa ciuitas à Remensi tertium locum habeat. Sapienti pauca. Valete intrando per ostium in ouile ouium.

Epist. LXXIX.

Fulbertus Episcoporum humilimus H. suo salutem.

C

ABsentia tua sæpe commemorat quam necessarius eras præsens. Sed hoc me consolor, quod obsequia tibi delegauerim qui sis dignus recipere, & vtrunque remunerare paratus. Spero enim vt mihi quoque de tuis bene meritis, si qua Deo dante fuerint, aliqua tecum mercedis portiuncula cedat. Opitulabor ita, que ad bene promerendum ex animo. Sed veniendi ad vos diem statuere dubito quia & ibi victualia mihi puto deesse, & in mea diocœsi multis occupor. Fac tu interim quod te facere opto, & credo, lectioni orationi, & eruditioni, fratrum operam tuam cum alacritate diuide, animæ simul & corporis curam gerens, non propter sæculi lassitudinem, præmii vigor euanescat. De re sancti Patris Hilarii, & nostra fideliter disponenda, scio te non indigere monitis, dum modo fures caueas. Vestes & cætera ornamenta Ecclesiæ, quę lauari volunt, procura vt festa Paschalia suo candore venustent. Lazarus noster & totum pomarium gaudeant suo cultu. Vinitorem quoque & agricolam te esse memineris. De vario numero Psalmorum, qui adiciuntur à quibusdam in tempore ieiunii, per singulas horas canonicas in fine post orationem dominicam & capitula quæ sequuntur, regulam non inuenio. Psalmi quidem meo arbitratu superflui essent, nisi

D

eos rutaret Psalmistarum deuono. Finitis autem capitulis post orationem dominicam, vbi dicitur, Domine exaudi orationem meam, statim esset subdenda oratio, quæ ex libro Sacramentario recitatur. Patere tamen Ecclesiam retinere suum vsum ad præsens. De significatione Clericalis ornatus, Amalaricus sic breuiter: Desideramus recapitulare omnem ornatum Clericorum. Caput Clerici in superiore parte discoopertum. Mens est, vbi est Dei imago. In inferiore parte circundatum capillis, quasi aliquibus de præsenti necessitate. Amictus est castigatio vocis. Alba cæterorum inferiorum sensuum Præsidente Magistra ratione, & internis per disciplinam continentiæ constringente, quasi quodam cingulo volupt. tum carnis. Calciamenta, prohibito pedem ad malum festinare. Sandalia ornatus ad iter Prædicatoris, qui cœlestia non debet abscondere neque terminis inhiare. Secunda tunica, opera mentis sunt. Casula, opera corporis pia. Stola iugum Christi, quod

E

est Euangelium. Dalmatica diaconi, idest ministri, cura proximorum est. Sudarium piæ & mundæ cogitationes, quibus detergimus molestias animi ex infirmitate corporis. Pallium Archiepiscop. torques deuotissimæ prædicationis, & in veteri testamento & in r.o.10. Hactenus Amalarius. Mitto tibi Cyprianum, Porphyrium, & vitas Patrum cum psalterio, vt petisti. Moneo etiam vt cum Donatum construxeris, nihil mandes ineptæ leuitatis, vt sit causa ioci, sed omnia seria. Spectaculum enim factus es: caue, vide etiam ne tuæ asserulæ inedialis nuditate laborent: Salutamus fratres nostros in Domino, & tute vale. Presbytero benedicendi os non alligabis, nisi ex præcepto Episc. sui. Quod oblitus fueram, prohibetur tamen Agathensi Canone.

Epist. LXXX.

F

Fulbertus humilis Episcop. Fratri H.

DIc charissimo nobis Principi G. perpetuam fœlicitatem cum orationibus, ex parte nostra, & totius Cleri, ac populi nostri, propter eleemosynam quam misit ad restaurationem Ecclesiæ nostræ. Deinde vero nos prædicasse publice, sicut ipse mandauit virtutem Dei per meritum sancti Ioannis ostensum in districtione Gausberti cũ exultatione & gaudio omnium qui audierunt. Monuisse quoque Bituricensem Archiepiscoporum per quendam Monachum suum, vt sese pecare non negligat cum ipso Domino Gulielmo & Episcopis eius, priusquam sibi exinde scandalum oriatur. Tibi etiam misisse sibi exponendas sententias Bacchari, Bedæ & Rabani, de fine Salomonis vnde fecerat quæstionem. Sed & de præbenda quæ vacat, sicut & de omni bono voluntati eius me præbere consensum. Præterea scias me propter te magistro S. veniam indulsisse. Cæterum Triginus summonebat, vt mitterem vobis aliquem procuratorem ad colligendas fruges: sed ego totum hoc curæ tuæ committo, te exercitans, illum probans. Adiutorem scholarum nolo tibi mittere, qui nondum assecutus sit maturitatem ætatis, & grauitatem

G

morum. Vtere interim clientelæ tuæ qualicunque subsidio, donec causam communi consilio pertractemus. Vale.

Epist. LXXXI.

CVm audio te facere quod debes, lætor quamuis trepidem de futuris. Vnde summam bonitatem deprecans, vt te dignetur regere. Te quoque moneo vt habenis præceptorum eius obtemperare memineris. Iterum dico vale. Bacchari insertam inuenies sententiam, Bedæ & Rabani, quorum tamen trium sententias hic quoque subnotare non piguit. Bacchartus ait: Salomon ille mirabilis, qui meruit astrui Domino, sapientiæ copulari, in alienigenarum mulierum incurrit amplexus, & in vinculo libidinis laqueatus, etiam sacrilegij errore se polluit, quando simulachrum Camos Moabitarum idoli fabricauit. Sed quia per Prophetam culpam erroris agnouit, nunquid misericordiæ cœlestis est extorris? Ad forsitan dicas. Nus-

H

quam eum in canone lego pœnituisse, neque misericordiam consecutum. Non ambigo frater de pœnitentia eius, quæ non inscribitur publicis legibus. Et fortasse ideo acceptabilior iudicatur, quia non ad faciem populi, sed in secreto conscientiæ Domino reste pœnituit. Veniam autem ex hoc consecutum esse agnoscimus, quia cum solutus fuisset à corpore, sepultum illum inter regum Israelitarum corpora, scriptura commemorat. Quod tamen alibi peccatoribus Regibus abnegatum esse cognoscimus, qui vsque in finem vitæ suæ in propositi peruersitate manserunt, & ideo quia inter Reges iustos meruit sepeliri, non fuit alienus à venia. Veniam autem ipsam sine pænitentia non potuit promereri. Beda in opusculo super lib. Regum capitulo 39. præmissis paucis ait. Vbi hoc quoque ni fallor palam ostenditur, quod vtinam non ostenderetur: quia videlicet Salomon de commisso idolatrię scelere nunquã perfecte pœnituit. Nam si fructus pœnitentiæ dignos faceret, satageret an-

te omnia

A te omnia vt idola quæ ædificauerat, de ciuitate sancta tollerentur: & non in scandalum stultorum, quæ ipse cum fuisset sapiens, erroneo fecerat quasi sapienter ac recte facta relinqueret. Rabanus sic sub persona Isidori in expositione eiusdem libri. Iam porro de aliis operibus Salomonis quid dicam, quem vehementer arguit sancta scriptura & damnat, nihilque de pœnitentia eius vel in eum indulgentiæ Domini omnino commemorat. Nec prorsus occurrit, quod saltem in allegoria bene significet, hæc est fœda submersio.

Epist. LXXXII.

Fulbertus Humilis Episcop. H. suo salutem.

Diu sustinui sperans te esse venturum, vt dixeras. Vnde iam nimia dilatione commotus arguo apud te solum.
B Cur enim te mendacem mihi & ingratum exhibuisti cum tibi dulce esse debuisset paratos si qui forent de venatione tua cibos te patri inferre, vt aliquam benedictionem mereretis accipere. Noli iam morari diutius, si gaudere vis de humili gratia nostra. Vale & veni, aut rescribe mihi quid pro certo sperare debeam de te.

Epist. LXXXIII.

Fulbertus Carnotens. humilis Episcop. R. Sanctæ Ecclesiæ Aurelianensis œconomo.

Qvid me scribere mones vtilia clerico, quodque de scientia magni pendis facis amice, facis vt Christianæ philosophiæ cultor, inuidiæ purus. Ego vero etsi ignarus mei moduli, non præsumo grandia, tamen memor in quo parere possum exhortationi, sanctæ deesse non volo. Scripsi itaque sicut monuisti, quid mihi videatur agendum de Presbytero illo qui missas celebrare, & non communicasse compertus est, in hunc modum. Videtur namque diligenter inquirenda esse causa, qua sacrosanctam
C communionem subterfugerit: videlicet vtrum hæretica infidelitas sit, an timor ex conscientia pliue mortalis criminis, an timor ex conscientia ebriositatis, aut libidinis. Quæ quidem miseri sacerdotes mortalia peccata esse aut nesciunt, aut scire dissimulant, remordente tamen conscientia mala: an sit tædium ex multa celebratione missarum, an timor indiscretus in quo pusillanimes afficiuntur interdum pro leuibus culpis, an morbus reumatizantis & nauseantis stomachi, an passio cerebri mentem lædens. Si ergo infidelitas in causa inuenta fuerit, aut aliud plane mortale crimen, deponendus est auctoritate Canonica vsque ad legitimam satisfactionem. Si autem appetitus ebriositatis aut libidinis, quando quidem & ipsæ mortiferæ sunt, ab officio remouendus est: & tandiu abstinentia castigandus est, quousque relicto vitio & per Dei gratiam superato, reuocari videatur idoneus. At si ex frequenti missarum celebratione tædium, ita corripiendus, & per
D annum integrum à communione pellendus, sicut scriptũ est in t3. Concilio Toletano capitulo 5. Si vero indiscretus timor de leui culpa, castigandus esse videtur cum pietate, sicut legitur in capitulario lib. t. capitulo 6. At si prænotata passio stomachi, vel cerebri fuerit in causa, quiescere debet à Ministerio, donec recuperet sospitatem. Si autem præter supradicta aliud aliquid in causa inuentum fuerit, ex ipsorum comparatione per ratiocinationem facile tractabitur. His breuiter assignatis salueto in Domino Iesu Christo vir optime, qui me multosq; alios iugiter & interrogatus, & dum prudenter interrogas, bene doces. Valete.

Epist. LXXXIV.

Benignissimo atque dilectissimo Domino suo Roberto Fulbertus Dei gratia Carnotensium sacerdos.

Cognita benigna voluntate vestra consilioq; prudentiæ vestræ comperto, quia situm est, vt solet, volun-
E tati assequor, consilio adquiesco, & iter institutum ad præsens omittens, vt tempus à nobis constitutum differo peragendum, si annuerit dominus. Si ergo de iustitia, de pace, de statu regni, de honore ecclesiæ vultis agere, ecce habetis me paruum satellitem pro viribus opitulari paratum. Vale.

Epist. LXXXV.

In perpetuum diligendo Domino suo Regique R. Fulbertus sacerdos.

Qværo domine mi, ne indignanter accipias quod tibi proxima Dominica Paschæ non occurri. Scias enim pro certo quod nuntii fefellerũt me, dicentes te illuc ipso die non affore: sed propter ordinationem cuiusdam Episcopi me vocari, quem omnino non noueram, nec sacratam tuam nec epistolam Archipræsulis mei de ordinatione ipsius acceperam. Vnde si quid delicti penes me est,
F seductam aliena fallacia, facilis tamen debet esse remissio apud Regiam pietatem, cum etiam apud forenses iudices status sit huiusmodi venialis. In toto corde meo diligo te, ne repellas me à mandatis tuis. Vale.

Epist. LXXXVI.

Regi sacerdos R. Fulbertus Fidelis, & pronm.

Acceptà legatione vestra per R. sanctæ crucis œconomum destinatum, peregrinationem iterum intermisi. Nunc quid me velit serenitas tua colloquio magis, si fieri possit, quam legatis aut literis cupiam edoceri. Venirem autem ipse protinus ad vos huius rei gratia, si commode possem: sed venire in armis sacrum tempus abnuit ac religio nostri ordinis. Venire inermes, longa via interminatur, ac malitia secularis. Est enim mihi O. coluber in via, R. cerastes in semita. Cæterum ex arbitrio vestro pende-
G at, amodo quo pacto voluntatem vestram mihi placeat indicare, quoniam apud me definitum, voluntati vestræ, quæ vobis non noceat, conuenire. Valete regaliter.

Epist. LXXXVII.

Dilectissimo Domino suo Regi Francorum R. Fulbertus humilis Episcopus sancta crucis augmentum.

Si nobis omnes peruagandæ facultates simul cum voluntate suppeterent, interesset vestræ pietatis leuitatem nostram arguere, & ad nostræ Ecclesiæ quæ destructa est, restaurationem assiduam reuocare. Nunc vero cum omnes eiusmodi facultates desint; & nos ad assiduitatem necessitudo magna coerceat, quomodo sapientiæ vestræ dignum videri possit, vt vel nos vel clerum nostrum de qualibet longa processione commoueatur, sustinete potius, Sancte Pater, sustinete imbecillitatem nostram, sup-
H plete indigentiam nostram: vt Deus omni bono refocillet charam animam vestram. Valete regaliter.

Epist. LXXXVIII.

Benignissimo Domino suo Regique R. Fulbertus humilis sacerdos si qua potest orationis suffragia.

Ex parte celsitudinis vestræ dictum est nobis, quod domnum Franconem Parisiensi Ecclesiæ dare vultis Episcopum, & ad hoc peragendum nostræ humilitatis habere fauorem. Nobis autem videtur, quia si Episcopus de quo agitur, aptus est Clericus, est optime literatus, & ad sermonem faciendum agilis: in quare omnes Episcopos decet esse, non minus quam in operatione potentes atque disertos. Vnde si hoc fieri posse Canonici Domini Archiepiscopi Senonensis & Coepiscoporum nostrorum probauit sagacitas, nostrum etiam qui de hac discussione ap-

pellati

pellati non fuimus, habetis assensum. In nullo enim quod bonum sit, coram Domino vestræ voluntati nitimur contraire. Vigeat excellentia vestra.

EPIST. LXXXIX.

Dilectissimo Domino Regique R. Fulbertus humilis Episcopus humilitatem in prosperis, fiduciam in aduersis.

DE Lisiardo Clerico, qui Meldensis Episcopii res odiosa importunitate peruasit, tale consilium damus. Præcipite Archiepiscopo Senonensi, vt vel Episcopium ipse visitet, vestræque & suæ ditioni reuocet, vt dignum est: vel si id facere prohibeatur, mandet prædicto L. per Literas ex sua & nostra, suorum videlicet suffraganeorum parte conscriptas, vt cedat loco & rebus stulte peruasis, & de præsumptione sua nobis satisfacere studeat ante proximã festiuitatem sancti Petri Apostolorum Principis. Quod si facere neglexit, ex tunc in antea à nobis omnibus excommunicatus sit. Valete.

EPIST. XC.

Dilectissimo Domino suo R. Fulbertus Episcoporum humillimus consilium & fortitudinem à Domino.

CVm præsentia mea nequeo, saltẽ literis te reuiso domine, sciscitans de fortunis tuis, & exponẽs aliqua eorum quæ geruntur in partibus nostris. Carnotenses adhuc plerosque detineo, ne in tuũ nocumentum erumpant. Sed Hereb. & Gaufr. nullo interdicto refrenare potui. Faciunt tibi mala quæ possunt, minantur quæ non possunt. Virtus Altissimi conterat & disperdat superbiam illorum. Quidam autem vernaculi tui, qui ab eisdem malefactoribus iniuriam passi sunt, M. scilicet de Villen monte & filii eius iram suam retorquent in terram sanctæ sanctarum dominæ nostræ, diripientes fruges & cætera bona nostra, quæ in vicina sua sunt. Nos multa vero hæc patimur propter te, expectantes & deprecantes iustitiam tuam. Sunt hæc & alia multa mi domine, quæ me nimis angustiant. Satis enim onera esse videbatur aduersa corporis valetudo: sed tamen illud ægrius tolerabam, quod res Ecclesiæ in superfluorum domesticorum victualia sic expendere compellebar ex praua consuetudine prædecessorũ meorum: vt officium hospitalitatis & eleemosynæ, sicut mea interest, administrare non possem. Nunc autem res ipsas quantulæ erant, passim inimici diripiunt, additur his malis incendium Ecclesiæ nostræ. Qitoniam cum vnde restaurem, sicut decet, non habeo, mihi quoque necessarios sumptus indulgeri detrecto. His itaque & pluribus aliis difficultatibus circumuentus, quas vel pudoris lex vel breuitatis enumerare vetat, multa mecum agito, non vt ærumnas in hac vita euadere coner, quod est impossibile, sed vt aliquo labore quamuis arduo valeam restaurare, Ecclesiæ opem ferre. Huius vero consultaoonis meæ finem tibi Domino meo renelatum ire disposui, cum Deus dederit tui oportunitatem alloqui. Valete perenniter.

EPIST. XCI.

Serenissimo Regi Francorum R. Fulbert. humilis Carnot. Episcopus, quod decet & prodest.

GRatulor tibi Domine mi, quod fonte bonitatis vt semper irrigans negotium Dei, mandasti mihi tractare, vt expedit. Talia denique te regem præcipere decus est, subditosque tibi capescere nitum. Sed illud miror, quod Odonem Comitem in mea deliberatione vel posuisse vel positurum esse dixisti, quid facere debeat de receptione Meldensis Episcopi, cum adhuc anno fere dimidio nec ipsum viderim, nec de tali negotio legationem eius acceperim. Attamen si aspirante Deo ad nos venire & consiliis meis adquiescere voluerit, desinet proculdubio rem Ecclesiam vsurpare, diuinam vltionem in se prouocare, tuisque sacris ordinationibus contraire. Vale.

EPIST. XCII.

Regi sacerdos, Domino fidelis R. Fulbert.

VT vobis proximo Sabbato Turonis occurrerem, quia sero commonitorium accepi, non parui. Si quæ aliæ causæ sunt tacentur ad præsens, qui minus vos tacitæ quã expositæ lædunt. Vale nunc & semper.

EPIST. XCIII.

Excellentissimo & charo Domino suo R. Fulbertus Carnotensium Episcopus cursum honesti continuum ad beatitudinis finem.

INter multas sollicitudines meas cura tui Domine, me non mediocriter afficit. Cum enim te prudenter agere accipio, lætor: sin autem, mœstor & timeo. Audito igitur inter alia quod proxima solemnitate Natalis domini consilium habiturus sis cum Principibus regni de pace componenda, gaudeo. Sed audito quod Aureliana ciuitas videlicet incendio vastata, sacrilegiis profanata, & insuper excommunicatione damnata, nec post reconciliata, miror, & paueo. Quanto enim dolore putas afficiendos esse sacerdotes fideles tuos, qui ad honorificentiam Dei & tuam ipso die congregandi sunt, si in eo loco fuerint vbi nec ipsis sacrificare liceat, nec tibi sacrosanctam Eucharistiam absolute percipere? Absit hoc à te charissime domine, vt tum tanta solemnitate aut diuinis officiis careas, aut illicite vel indigne te sciente vsurpari permittas? Quod ideo te præmonere curaui, vt vel illum locum facias reconciliari, aut vbi melius sit solemnitatẽ celebrare memineris. Velim autem suadere tibi, si possim, ne dimittas propter iram quę Dei iustitiam non operatur, quin Episcopo tuo treugam des, pollicearis iustitiam, insuper & conductum præbeas, si velit, ad reconciliandas ecclesias suas. Quod si detrectauerit, ipse in periculo, tu nauigabis in portu. Cęterum quia tuis obsequiis me tunc affuturum esse mandasti, apud sanctum Maximinum hospitari postulo, quod nec monachis quidem ipsius loci fore ingratum puto: vt ibi natalina nocte celebratis vigiliis, sequenti mane in tuum seruitium possim esse paratus. Vale semper & prospere in Domino.

EPIST. XCIV.

Dilectissimo Domino suo Regi R. Fulbertus humilis Episcopus, omnia decentia Regem.

DIgnum est scire te negotia regni tui. Nouerit ergo prudentia tua quod Gulielmus de Bellissimo vltus perfidiam filii tui, coniecit eum in carcerem, vnde non egredietur, vt ait, sine consilio nostro. Mandat autem se esse paratum ad facienda quæ mandasti per H. monachum. Cæterum vt à tuæ sanctitatis præsentia me rediisse cognouit, Comes Odo, qui tunc Turonis agebat mandauit, vt post duos dies Blesis sibi occurrerem ad audiendum quid dicerent legati Romanorum. Sed quoniam id mea parũ intererat, valetudine quoq; prohibente, non parui, mandat autem & anxie precatur maiestatem tuam ipse Comes, ne te properante ingeras in suum nocumentum, sed mittas ad eum M. de Captosis, qui tibi referat verba Romanorum, & G. Ducis Aquitanorum, & sua. Vale.

EPIST. XCV.

Robertus nutu Dei Francorum Rex Guarlino Præsuli Biturensium salutem.

VOlo vos scire animi mei motum qualiter se habet, vt forte accidere solet, cum mens humana mouetur, si quid mirabile præter solitum insperate auditur. Dum ergo die Sabbati iam ex acto sederem ad cœnam, allata fuit mihi quædam Epist. à Vuillelmo Comite missa de quodã portento mirabili auditu, scilicet tribus diebus ante so-

lemni-

A lemnitatem Ioanois Baptistæ in quibusdam partibus regni mei, videlicet in partibus Aquitaniæ iuxta plagam maritimam pluisse de cœlo talis naturæ sanguinem, vt cum fortuitu cadebat super carnem hominis, aut super vestimentum, aut super petram non posset auferri lauando. Si vero cadebat super lignum, tum bene lauabatur. Si quidem per eandem Epistolam petiit ab me idem Guillielmus Comes vt ego requirerem à mei regni sapientibus quid hoc portentum significaret. Ego vero volo & precor vt perquiratis in quibusdam historiis, si nunquam accidisset huius simile, & quod factum sequeretur huius rei portentum, mihique hoc eodem legato rescribite quomodo accideret, & in qua historia inueniri possit. At tamen deprecor ne differatis ad rescribendum mihi, quia tandiu legatum huius portenti teneo, donec mihi respondeatis. Valete.

B

Epist. XCVI.

Domino Regi Francorum excellentissimo Roberto humilis Guarlinus æterni Regis consortium.

QVod placuit nobis interrogare de prodigio quod accidit, hoc nobis ex historiis aperte patet. Quod sanguis super gladium, aut ciuile bellum aut gentem super gentem exurgere portendit. Valerius Rufus in libro memorabilium, capitulo quarto de prodigiis refert, Caio Volumnio, Seruilio Sulpicio consulibus in vrbe Roma initium motusq; bellorum ciuilium hoc prodigium portendere, carnis in modum nimbi dissipatæ partes ceciderunt. Quarum maiorem numerum præpetes diripuerunt aues, reliquum humi per aliquot dies neque odore certo, neque deformi aspectu mutatum iacuit. In Sicilia scuta duo sanguinem sudasse, etiam metentibus cruentas spicas in corbem cecidisse, per oppida cerneres aquas sanguine mixtas fluxisse. Cronica Eusebii de prodigiis hoc refert,
C Valentiano Imperante post solis occasum ab aquilone cælum quasi ignis aut sanguis effectum est, Geotis Hunnorũ parte recepta, recuperatio in Gallos sequuta est. Item anno Leonis Imperatoris septimo medio Tolosæ ciuitatis sanguis erupit de terra, & tota die fluxit, significãs dominationẽ Gothorum sublatam. Item Historia Longobardorũ libro quarto, cap. sexto. Tempore Theodberti Regis Francorum signum sanguineum in cœlo apparuit, & quasi hastæ sanguineæ. Eo tempore ipse Theodbertus cum Lottario auunculo suo bellum gerens eius exercitum vehemẽter afflixit. Item in eadem historia temporibus Iustiniani in prouincia præcipue Liguriæ maxima pestilentia exorta est. Subito enim apparebant quædam signacula per domos, Hostia, vasa vel vestimenta. Quæ si quis voluisset abluere magis magisque apparebant: post annum vero expletum cœperũt nasci in inguinibus hominũ vel in aliis debilitantibus locis glandulæ in modum nucis seu dactyli quas mox sequebatur febrium intolerabilis æstus, ita vt in triduo homo extingueretur, sin vero aliquis triduum trãs-
D egisset habebat spem viuendi: erat autem vbiq; pauor, vbique luctus, vbique lachrimæ. Nam vt vulgi rumor habebat fugientis cladem vitæ, relinquebantur domus desertæ habitatoribus solis Catulis domus seruanobus. Peculia sola remanebant in pascuis nullo astante pastore, cerneres pridem villas seu castra repleta agminibus hominum, postera die vniuersis fugientibus cuncta esse in summo silentio. Fugiebant filii cadauera insepulta parentum relinquẽtes. Parentes obliti pietatis in viscera natos relinquebant æstuantes. Si quem forte antiqua pietas perstringebat vt vellet sepelire proximum, restabat ipse insepultus. Et dum obsequebatur perimebatur; dum funeri obsequium præbebat ipsius funus sine obsequio manebat. Videres sæculum in antiquum redactum silentium, nulla vox in rure, nullus sibilus, nullæ insidiæ bestiarum in pecudibus, nulla damna in domesticis volucribus. Sata transgressa metendi tempus intacte expectabant Messorem. Vinea amissis foliis radiantibus vuis illæsa manebat hyeme propinquante Nocturnis seu diurnis horis personabat tuba bellantium,

E audiebatur à pluribus quasi murmur exercitus. Nulla erãt vestigia commeantium, nullus cernebatur percussor, & tamẽ visum oculorum superabant cadauera mortuorum. Pastoralia loca versa fuerant in sepulturam hominum, & habitacula humana facta fuerãt confugia bestiarum. Hæc de de historiis pauca prænotauimus. Quod vero cecidit super petram & ablui non poterat, videtur significare Ecclesiam sanctam quæ super petram, id est Christum, fundata tribulationem passura sit: quod vero super carnem hominis, & vestimentum eius cecidit, ablui poterat. Non incongrue accipitur per carnem populus, per vestimẽtũ substantia, quæ ad adiutorium huius vitæ conceditur. Ligno etiam datur intelligi vita lignum sanctæ crucis, & baptismum quo sumus regenerati ad vitam. Lignum ad humorem aquæ virescit. Et quando Iudaicus populus in eremo sitiuit, & præ amaritudine aquas bibere non potuit iubente Domino misit Moses lignum in aquam, & conuersa est amaritudo in dulcedinem, & refocillatus est populus.
F Arca enim Noe de lignis fabricata quid significet nõ ignoratis. In quibus omnibus per lignum non nisi misericordiam suam Dominus operatus est. Quia igitur de ligno sanguis lauabatur, creditur quod per pœnitẽtiam & eleemosinam & cæteros fructus misericordiæ, qui inter sinum Matris Ecclesiæ exercentur, seueritas & indignatio iusti iudicis Dei quæ merito peccatoribus debetur, & ad misericordiam possit reflecti: misericors est enim Dominus adeo sicut Psalmista loquitur, *Vt non solum homines sed etiam iumenta saluet.* Omnipotens Deus dilatet imperium vestrũ, & dextra vos semper protegat ad pacem sanctæ Ecclesiæ, vitam vobis longæuam tribuat, & sua vos benedictione in omnibus exornet.

Epist. XCVII.

Pio Regi R. Fulbertus humilis Episcopus omnia fidelia.

SAcra vestra monitus sum inquirere festinanter, & scribere vobis, si qua historia sanguinem pluisse referat, & si factum fuit, quid futurum portenderit. Liuium, Valeri-
G um, Orosium, & plures alios huius rei relatores inueni, de quibus ad præsens solum Gregorium Turonẽsem Episcopum testem esse productum sufficiat propter autoritatem religionis suæ. Ait ergo Gregorius idem in sexto lib. historiarum cap. xiv. Anno sexto regni Childeberti Regis, qui erat Chilperici & Guntrani xxi. mense Ianuario, pluuiæ, coruscationes, atque tonitrua grauia fuerunt: flores in arboribus ostensi sunt: stella quam cometem superius nominaui, apparuit, vt in circuitu eius magna nigredo esset, & illa tanquam si intra foramen aliquod posita, ita inter tenebras relucebat scintillans, spargensque comas: prodibat autem ex ea radius miræ magnitudinis, qui tanquam fumus magnus incẽdii apparebat à longe. Visa est ad partem occidentis in hora noctis prima. In die autem sancto Paschæ apud Suessionis Ciuitatem cœlum ardere visum est, ita vt duo apparerent incendia & vnum erat maius, aliud vero minus. Post duarum vero horarum spatium coniuncta sunt simul, factaque in farum magnum euanuerunt. In
H Parisino vero termino verus sanguis ex nube defluxit, & super vestimenta multorum hominum cecidit, & ita labe maculauit, vt ipsi propria indumenta horrentes abnuerẽt. Tribus enim locis in termino ciuitatis illius hoc prodigium apparuit. In Siluanectensi vero territorio hominis cuiusdam domus cum ille mane surgeret, sanguine respersa abintus apparuit. Magna autem eo anno lues in populo fuit. Valetudines vero variæ, melinæ, cum pustulis & vesicis, multum populum affecerunt morte. Multi tamen adhibentes studium euaserunt. Audiuimus autem eo anno in Narbonensem vrbem inguinarium morbum grauiter desæuisse, ita vt nullum esset spatium vitæ, cum homo correptus fuisset ab eo. Hactenus Gregorius Turonensis. Liquet igitur ex hac & ex supra historiis memoratis, quod pluuia sanguinis publicam stragem futuram esse portendat. Quod autem nuper huiusmodi cruorem in quadam parte regni vestri pluisse audistis, & quod ille cruor vbi supra petram, vel super carnem hominis ceciderat,

A ablui non poterat: vbi autem super lignum ceciderat, facile abluebatur: per hoc tria hominum genera significata esse videntur, per lapidem impii, per carnem fornicarii, per lignum vero quod neq; durum est, vt lapis, neq; molle, vt caro, illi qui neque impii sunt neque fornicarii. Cum ergo venerit super illam gentem, cui portenditur, gladius siue pestilentia designata per sanguinem. Si antea dum molles fuerint mutati in melius, non morientur perpetualiter in sanguine suo. Medii vero per angustiam mortis, vel aliter poterunt liberari pro arbitrio secretissimi atque præstantissimi iudicis. Vale pijssime Rex.

EPIST. XCVI.

Domino suo Regi R. Comes Odo.

PAVCA tibi Domine dicere volo, si audire digneris. Comes RICHARDVS tuus fidelis monuit me venire ad iustitiam, aut ad concordiam de querelis quas habebat contra me. B Ego vero misi causam hanc totam in manu ipsius. Tom ille ex consensu tuo constituit mihi placitum, quando, & vbi hoc perfici posset. Sed instante termino cum ad hoc peragendum paratus essem, mandauit mihi ne me fatigarem ad condictum placitum veniendo: quia non erat tibi cordi, aliam iustificationem siue concordiam recipere, nisi hoc tantum, vt faceres mihi defendere, quod non essem dignus vllum beneficium tenere de te. Nec tibi competere dicebat, vt me ad tale iudicium exhiberet sine conuentu PARIVM suorum. Hæc causa est cur tibi ad placitum non occurrit, sed de te Domine mi valde miror, qui me tam præpropere causa indiscussa tuo beneficio iudicabas indignum. Nam si respiciatur ad conditionem generis, datur Dei gratia, quod hæreditabilis sim. Si ad qualitatem beneficii, quod mihi dedisti, constat quia non est de tuo fisco, sed de his quæ mihi per tuam gratiam ex maioribus meis hæreditario iure, contingunt. Si ad seruitii meritum, ipse profecto nosti, donec tuam gratiam habui, quomodo tibi seruierim C domi, & militiæ, & peregre. At postquam tuam gratiam auertisti à me, & honorem quem dederas mihi tollere nisus es, si me & hoorem meum defendendo aliqua tibi ingrata commisi, feci hoc lacessitus iniuriis, & necessitate coactus. Quomodo enim dimittere possum & non defendam honorem meum? Deum & animam meam testor, quod magis eligerem honoratus mori, quam dishonoratus viuere. At si me dishonorare velle desistas, nihil in mundo est magis quam gratiam tuam vel habere vel promereri desiderem. Discordia enim tua mihi quidem molestissima est. Sed & tibi mi domine, tollit officii tui radicem, & fructum, iustitiam loquor & pacem. Vnde suppliciter exoro clementiam illam quæ tibi naturaliter adest, si maligno consilio non tollatur, vt iam tandem à persecutione mea desistas, meque tibi sine per domesticos tuos, seu per manus principum reconciliari permittas. Vale.

D

EPIST. XCVII.

Nobilissimo Regi Danomarchiæ Cnuto Fulbert. Dei gratia Carnotensium Episcopus cum suis Clericis & Monachis orationis suffragium.

QVando munus tuum nobis oblatum vidimus, sagacitatem tuam & religionem pariter admirati sumus. Sagacitatem quidem, quod homo nostræ linguæ ignarus longoque à oobis terræ marisque interuallo diuisus, non solum ea quæ circa te sunt strenue capessas, sed etiam ea quæ circa nos diligenter inquiras. Religionem vero, cum te, quem paganorum principem audieramus, non modo Christianum, verum etiam erga Ecclesias atque Dei seruos benignissimum largitorem agnoscimus. Vnde gratias agentes Regi regum, ex cuius dispositione talia descendunt, rogamus, vt ipse regnum tuum in vobis prosperari faciat, & animam tuam à peccatis absoluat per æternum & consubstantialem sibi vnigenitum Christum Dominum E nostrum in vnitate Spiritus sancti. Amen. Vale memor nostri non immemor tui.

EPIST. XCVIII.

Nobili Comiti S. Fulbert. Dei gratia Carnot. Episcopus, fideles orationes.

SI in eligendo vestræ charitatis Episcopo regulariter ageretis, suffragium nostræ humilitatis non deforet iuxta modum rationis. Nunc autem Palatinus aut publicus rumor est, quod ille Clericus quem eligere vultis, fauorem nostrum sit aucupatus promissionum sibillis & pecuniæ visco. Dicunt etiam, quod sine iussu Regis & consensu Episcoporum comprouincialium, ædes & rem Episcopalem inuaserit. Quæ si sint vera, non sunt regularia. Nec me vel vobis vel aliis contra ius & fas opitulari oportet. Valete. F

EPIST. XCIX.

Fulbertus Carnot. humilis Episcopus Fulc. Comiti salutem.

DOleo super te nobilis homo, cum te audio errare & periclitari. Errare dico, quod cum debeas Deum timere, sanctos honorare, Ecclesiam defendere, contemnis Deum, sanctos inhonoras, res Ecclesiæ inuadis & aufers. Periclitari: quoniam qui talia agunt, non habent partem in regno Dei. Propter hæc peccata mouuit Archiepiscopus Turonensis omnes Episcopos nostros, & inter alios me pusillum, vt te excommunicaremus. Sed ego censui pium esse, vt te prius monerem, & deprecor, vt habeas misericordiam de anima tua, placans Deum. Iam enim prope est tuus finis. Festina igitur quæso, reconciliari Christo saluatori nostro: quia non est salus homini nisi per ipsum. Tene in memoria verbum hoc: Qui confitendo & pœnitendo finem facit peccatis suis, antequam G moriatur, finem habebit, in altero sæculo pœna ipsius: & qui peccatis mortalibus pœnitẽdo non facit finem, pœna ipsius erit sine fine. Euigila igitur propter temetipsum, sicut homo in proximo moriturus: & reconciliare Christo, ne moriaris Apostolica auctoritate damnatus. Vale & remanda mihi velociter atque veraciter voluntatem tuam.

EPIST. C.

Fulbertus Dei gratia Carnotensium Episcopus Comiti Fulconi commonitorium salutis.

TAm horrendo facinore præsentiam domini Regis tui dedecorauere satellites, vt mundani iudices asserant capitale te quoque reum maiestatis, qui eis postea patrocinium tuum & receptacula præbuisti. Proinde rogabatur à multis, vt die sacro Pentecostes, & te & illos excommunicaremus. Sed nos tuæ prouidentes saluti, trium hebdomadarum ab ipso die petiuimus inducias, vt literis te H conuenire possemus. Talem etiam à Rege conditionem impetrauimus, si veneris in iudicium, vt non super vitas, aut super membra, sed super facultates vltio reflectatur. Vnde te commonemus, vt ante præscriptum terminum auctores tanti sceleris aut in iudicium adducas, aut propter honorem Regis repudies. Temetipsum deinde sicut per Abbatem sancti Albini promisisti, expurges, & humili satisfactione regis animum places. Quod si reos ipsos nec ad iustitiam ducere, nec propter seniorem tuum repudiare volueris, Christianam communionem nobiscum vlterius non habebis. Vigila ergo sicut pro temetipso, & quid habeas animi cito mihi remanda. Optimam partem consilii det tibi Deus eligere.

Epist. CI.

Glorioso Duci Aquitanorum Guil(el)mo Fulbertus Episcopus orationis suffragium.

DE forma fidelitatis aliquid scribere monitus, hæc vobis quæ sequuntur breuiter ex librorum auctoritate notaui. Qui domino suo fidelitatem iurat, ista 6. in memoria semper habere debet. Incolume, tutum, honestum, vtile, facile, possibile. Incolume, videlicet, ne sit domino in damnum de corpore suo. Tutum, ne sit ei in damnum de secreto suo vel de munitionibus per quas tutus esse potest. Honestum, ne sit ei in damnum de sua iustitia, vel de aliis causis quæ ad honestatem eius pertinere videntur. Vtile, ne sit ei in damnum de suis possessionibus. Facile vel possibile, ne id bonum, quod dominus suus leuiter facere poterat, faciat ei difficile: neve id, quod possibile erat, reddat ei impossibile. Vt autem fidelis hæc nocumenta caueat, iustum est, sed non ideo Sacramentum meretur. non enim sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est.

Restat ergo, vt in eisdem 6. supradictis consilium & auxilium domino suo fideliter præstet, si beneficio dignus videri vult, & saluus esse de fidelitate quam iurauit. Dominus quoq; fideli suo in his omnibus vicem reddere debet. Quod si non fecerit, merito censebitur malefidus: sicut ille, si in eorum præuaricatione vel faciendo vel consentiendo deprehensus fuerit, perfidus, & periurus. Scripsissem vobis latius, si occupatus non essem cum aliis multis, tum etiam restauratione ciuitatis & ecclesię nostrę quę tota nuper horrendo incendio conflagrauit. Quo damno etsi aliquantisper non moueri non possumus, spe tamen diuini atque vestri solatii respiramus.

Epist. CII.

Clarissimo Duci Aquitanorum G. Fulbertus Episcopus, vtile & honestum.

GAudetem dilectissime Princeps, ad dedicationem vestram deuotus occurrere, nisi me ecclesiæ nostræ nullo modo negligenda necessitas detineret. Gratia namque Dei cum adiutorio vestro criptas nostras peruoluimus, easque priusquam hyemalis inclementia lædat, cooperire satagimus. Volo autem vos scire, quod literæ quas priores Episcopo Azelino misistis, Regi relatæ sunt: qui etiam valde contristatus est de sua vilitate, quam ibi scriptam inuenit. Fecissetque Bituricensis Episcopus iuxta consilium nostrũ, vt ait de Lemouicensi Episcopo, nisi eum regulariter iræ formido detineret. Sed quia Rex proximo rugitu, vt dicitur, venire habet in syluam legium, quæ vicina est (vt scitis) monasterio sancti Benedicti, ego quoque Deo fauente illuc ire disposui, scituius quales inueniam erga vos & regem & Archiepiscopum, vel quales reddere possim. Et quod interim effecero, aut ipse vobis referam, aut literis innotescam. Vale fœliciter.

Epist. CIII.

Dilecto semperque diligendo Domino & Duci Aquitanorum G. Fulbertus Carnotensium humilis Episcopus. In hac vita se & sua omnia, in altera gaudia sempiterna.

DOleo vir optime, quod nuper in conuentu regis atque nostro loquendi tecum opportunitatem non habui, non de seculari negotio, sed de loco sancti patris Hilarii, cuius rectores nos esse bonitas tua voluit. Sed huius temporis malitia non permittit. Mando itaque tibi, & precor absens id, quod tunc præsens intimare volebam videlicet, vt secundum beneplacitum cordis tui constituas tibi alium thesaurarium & capitiarium de bonis clericis qui sunt in tua vicinia, quos via longa & periculosa non disturbet ab officio, sicut me & meos hactenus disturbauit. Nec me putes obsecro ita prauum, vt propter hoc tibi videar minus esse fidelis. Agnosco enim me perpetuum debitorem esse fidelitatis animæ tuæ & corporis, propter benignitatem quam mihi immerito exhibuisti. Vnde certo scies quia si tibi aut populo tuo mei ministerii necessitas immineret, & hoc mihi mandare dignum duceres, subuenirem tibi Deo duce, si non possem aliter vel in habitu pauperis peregrini. Precor autem bonitatem tuam, vt Raimoni reuelare digneris damnum, quod pertulit in seruitio nostro. Vale nunc & semper piissime atque benignissime: ego vero nunquam obliuiscar te.

Epist. CIV.

Nobilissimo ac piissimo Duci Aquitanorum G. Fulbertus Dei gratia Carnotensium Episcopus, salutem & orationum fidelia.

VEstram optime Princeps, erga me beneuolentiam expertus sum cunctis amicorum meorum beneuolentiis affectu mihi dulciorem, effectu quoque vtiliorem. Nam alii quidem amici mei vix parem aliquando meritis meis vicem rependunt. Vobis autem me licet immerentem gratuitis beneficiis accumulare mira charitatis abundantia placet. Iam fere tertio anno prætereo, quod sic agitis, erubescerem munera vestra gratis suscepisse. Incertus essem dum Iesum Christum & sanctam Mariam genitricem eius, in cuius officio expensa sunt, mercedem vobis reddituros. Præterea non defuit mihi animus vos adeundi, & in vestra regione vobis obsequendi. Sed multæ causæ difficultatis obstiterunt. Ob quod gerendum pro certo noueritis cuncta me difficilia postpositurum, si quomodo fuerit possibile, hæc dicens reuelare cupio mirabilem affectus vestri erga me dulcedinem, in cuius literis nuper legi quod gauderetis me superstitem esse in regionibus nostris, quasi sperantes vnquam in vestris me videre. Vnde auctori totius boni supplico, vt & vos in hac vita longum tempus superesse faciat, & me vobiscum superstitem adhuc beato Hilario vobisque deseruire concedat. Fratrem Hildegarium vestrum & nostrum fidelem rogatis nos vobis remittere, sed deplorat quasi iam diu nostri pectoris mamillas non suxerit. Quibus aliquandiu refici serenitatem vestram humiliter postulat, vt aspiratione dulcior vobis ac vestris postmodum complaceat. Valeatis fœliciter cum omnibus vestris.

Epist. CV.

Dilectissimo domino suo Roberto regi ac reginæ Constantiæ verum in Domino constantissime Fulbertus humilis Carnot. Episcopus fidelitatis obsequium, & orat. suffragia, quantum scit ac potest.

COgnita per nuncium vestrum alacritate vestra, gaudio magno repleti sumus, Deo gratias agentes: vobis enim incolumibus, nos bene valituros per Dei gratiam & vestram speramus. Quoniam autem placuit bonitati vestræ consulere nos super habitu nostro, sentimus vobis multis nos ad præsens incommodis vrgeri, quæ nobis infert Gaufridus Vicecomes de Castro Dunensi. Refecit enim ante natale Domini Castellum de Galardone, quod olim destruxistis, & ecce tertia die post Epiphaniam Domini cepit facere alterum castellum apud Isletas intra villas S. Mariæ. Vnde legatos nostros misimus ad filium vestrum Regem Henricum, & Odonem Comitem, incerti vtrum illorum assensu tanta mala præsumpserit, aliter enim hæc illum aggredi vix opinabile est. Sed si illi nos in tantis aduersitatibus non adiuuerint, ad vos post Dominum respicimus, vt per vos ab huiusmodi oppressione liberemur. Dolemus autem vos ita nunc in aliis partibus occupatos, vt vestro succursu de præsenti respirare nequeamus. Quod si cito nobis à filio vestro subuentum non fuerit, communi nostrorum consilio, diuinum officium desiturum in toto EPISCOPATV nostro

noueri-

A nouentis. Si Comes Odo apud vos est, mone te illum vt subueniat nobis propter Dominum, & fidelitatem vestram.

Epist. CVI.

Dilectissimo Domino suo Fulbertus Episcopus O. cui optat iuxta Domini præceptum serpentinam prudentiam columbina simplicitate præditam.

QVod tuo beatissime Pater, aliorumque multorum relatu perceperam, id ipsum nuper domino Berardo Suessionis Episcopo referente cognoui. Scilicet incurrisse te grauissimum Reginæ odium fauentem potius merito suo, de constituendo Rege maiore filio, quem dicunt simulatorem esse, segnem, mollem, in negligendo iure patris futurum, fratri suo minori attribuentes his contraria. Te quamplurimi Episcoporum rodent clanculum. Vnde quantum ex verbis supradicti Præsidis aduerti, ceu B tutum coepiscoporum tuorum Francigenarum super hoc agendum negotium, innuere tibi non me piguit: vt si forte sanior est, ei ne refrageris, & à periculo tibi caueas. Est autem hæc eorum ad componendam vtrinque litem sententia, patre viuente nullum Regem sibi creari. Quod si acrius institerint in vita patris hoc fieri, quem meliorem senserit, ad Regem debere sublimari. Vides pater Prudentissime, ne sis plus æquo iustus, nec à sanctis consacerdotibus tuis perperam dissideas.

Epist. CVII.

CErtum est & omnibus qui fundamenta Catholicæ puritatis nouerunt, totius Ecclesiæ soliditatem in pace consistere, & signum Christi discipulatus in dilectione. Nam sicut in Euangelio Dominum dixisse legimus, *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*, & iterum, *in hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad inuicem*, C liquet ergo neminem fore Christi discipulum, nisi signo dilectionis ac pacis fuerit insignitus. Hoc vero signaculum non adipiscitur, nisi ab iis in quibus fuerit vnitas voluntatum. Vnitas autem voluntatum inueniri non potest, nisi in his qui suum velle & nolle in vnius propositi iudicio constituunt. Vnde & autor pacis nullum ordinem in Ecclesia siue Prælati regimine relinquens, pro certo insinuat, nulla alia ratione fragilitatem humanæ labilitatis ad vnitatem Spiritus posse redigi, siue in pace conseruari. Quare nos pauci fratres in Cœnobio cui Cella Bonoti nomen, & Deo pro posse famulantes, quia vinculum pacis & signaculum Christianę disciplinæ dilectionem per vnitatem cordis, vel animæ possidere cupimus, post obitum Domni Garini Abbatis viri religiosi elegimus fratrem quemdam morum probitate ornatum Bernardum, quem nobis vice Patris præesse volumus. Et in definitione eius, sententiarum nostrarum vniri diuersitatem, ne diuersa sentientes, à Christi doctrina inueniamur extranei. Facta est autem electio ista consilio, atque D autoritate domni Abbatis maioris Monasterii post excessum gloriosi Principis Odonis, à quo huius rei curam susceperat. Qui hoc in conuentu Monachorum ritu celebri peracto, obtulit etiam fratrem prædictum nobilissimæ H. Comitissæ, sub cuius ditione locus ipse consistit, & Stephano Comiti eius filio, à quibus donum rerum temporalium, ad idem pertinentium Cœnobium suscepit. Dehinc vero statuit eum venerabili Mamardo, Trecasinorum Præsuli, cuius Ecclesiastica auctoritate electionem huiusmodi corroborari oportuit, atque ab ipso animarum curam suscipi, necnon Abbatis benedictionem secundum institutionem Patrum celebrari. Quod ipse benignissime annuit, & omnia prout mos expostulat Ecclesiasticus, vt pote vir prudentissimus atq; eruditione clarus compleuit.

Epist. CVIII.

Domino & venerabili sanctoque carissimo fratri & compresbytero Fulb. frater Odilo salutem in Domino.

E O Illustrissime vir, quid sibi vult quæstio prolata nobis à quodam vestro fideli Clerico, placuit vt ipse fateretur paternitati vestræ, me licet indignum iudicem fieri vitæ vestræ, mandando mihi vt literarum describerem vobis quid mihi videtur de vestra quantum dici fas est irreprehensibili conuersatione. Sed oculi caligine cæcitatis obrecti, non valent perspicue intueri splendorem firmamenti, & globos stellarum cœli. Splendorem firmamenti voco & stellam, stellam etiam matutinam te vocabo, Danielis Prophetæ vsus testimonio, *qui docti fuerint* inquit, *fulgebunt sicut splendor firmamenti. Et qui ad iustitiã erudiunt multos, sicut stellæ in perpetuas æternitates*. Vos enim qui talis ac tantus estis, quem nec quidem digne cogitare valeo, nostro debetis æstimari iudicio? Nos enim qui ignorantiæ tenebris pressi, nosmetipsos non possumus dignoscere, iustorum vitam nostro arbitrio nullomodo debemus æstimare. F Vos omnis homo adeo laude dignum merito iudicat, vt plus de vobis mirari libeat, quam aliquid dicere liceat. Obruetur intellectus nostræ paruitatis, pondere vestræ quæstionis: nisi esset in promptu recordatio diuini sermonis. Vt enim daret exemplum fidelibus auctor vitæ & salutis, vt ipse melius scitis, vtpote vir per omnia Euangelicus veniens in partes Cæsareæ Philippi, interrogabat discipulos suos, *quem dicunt homines esse filium hominis?* & post pauca, *vos autem quem me esse dicitis?* non idcirco interrogat, quem nemo nouit, & quem nihil latet, veluti qui nesciat, sed vt Prælatis Ecclesiæ exemplum de se interrogandi præbeat. Et ideo vnusquisque præpositus Ecclesiæ à subditis debet exquirere cuius famæ cuiusve sit opinionis, & si aliquid de se audierit, Deo à quo si quid boni est habeat gratias & referat, vt de virtutibus in virtutem ipso annuente fœlici cursu perueniat, vsquequo Dominum Deorum in Sion videre queat. G Si vero sinistrum aliquid de se audierit, pœniteat, & de cætero sollicite emendare satagat: sed & si vos mouet exemplo doctorum de vobis interrogandi auctoritas, prædicanda à nobis est vestræ sapientiæ claritas, vestræ fidei puritas, vestræque industriæ probitas, quippe quia caret omnino silentio veritas, sed ab homine idiota & sine literis non potest prædicari Deo amabilis & in mundo odibilis. Hæc de vobis nunc & alias, & in communi locutione, non aliqua fraude adulationis deceptus, non alicuius muneris laudis vel pecuniæ cupidus retuli, sed quod veraciter credo & quod vt fiat quam maxime opto, dicere etiam non recuso, nec recusabo. Si autem me adulatorem iudicaueritis, audite scripturam, *fili mi si te lactauerint peccatores ne acquiescas illis*. Non est tamẽ culpabile si illos laudamus quos dignos laude credimus, dicente scriptura, *laudet te & alienum & non os tuum*. Si autem aliquis velit opponere quod scriptura dicit, ne laudes hominem in vita sua, & ego assentio, quia mortali vita vos mortuos existimo. Qui ab Apostolo audistis, *Mortui enim estis, & vita vestra absconditaest cum Christo in Deo*. H Et cum ipso, & verbis & operibus dicitis. Si enim viuimus, Domino viuimus, si vero morimur, Domino morimur. Siue enim viuimus siue morimur, Domini sumus. De cætero chariss. vt quidam sapiens ait, *Omnia fugere poterit homo præter cor suum*. Non enim potest à se quisquam recedere. Vbicunque enim abierit, conscientia sua illum non derelinquit, & Apostolus Paulus, *Nemo scit quæ sunt hominis nisi Spiritus hominis qui in ipso est*. Diceremtamen aliquid exhortandi gratia, sed quomodo debet docere indoctus, quem vnctio Spiritualis docet de omnibus? Sed illud reticeam Euangelicum, adhuc vnum tibi deest, quid illud sit quam optime nosti. Vale, &c.

(∴)

ALIÆ EPISTOLÆ CANONICORVM CARN. ET Guill. & aliorum plurimorum Hildeg.

Epist. CIX.

Clarissimo Turnonensium Archiepisc. H. A. Decanus & tota congregatio Canonic. sanctæ Mariæ Carnotensium prona atque deuota fidelitatis obsequium & orationis suffragium.

NVPER antequam Romanum iter agere cœpisset beatissimus Pater noster Fulbertus Episcopus vestro, vt scitis dulci vsus est colloquio. Vnde reuersus dum quadam die in Conuentu nostro resideret, de ipso itinere nobiscum agens, conquerentibus nobis post abscessum eius multa nos à pluribus aduersa passuros, & nominatim à Fulcherio eiusque nepotulo suorum quoque manipulis furum, ille constanter & confortatorie, vt solet in talibus respondit. Malorum iniurias boni æquanimiter ferre debent. Vt etiam ipsi legitis in quadam homilia beati Papæ Gregorii, *bonus non fuit quisquis malos non tolerauit.*

Adiecit præterea se vobis inde fuisse loquutum, vos etiam illi & nobis prodesse, de ipsis malefactoribus adiutorium promisisse. Quod si necessitas vrgeret, præcepit statim vestræ paternitatis solatium nos adire. Quod nunc facimus potent. Pater, variis pulsi tribulationibus. Nam vt alias omittamus, illi anathematizati, quorum supra meminimus, postquam dilectissimus Pater noster viam suam tenuit, terras nostras quæ sunt in ministerio, Heruei & Teroldi, quasi lupi caulas ouium irrumpentes nobis immerentibus prædati sunt. Neque etiam rabidis eorum moribus ouium damna suffecerunt: Immo vero ad deuastandam quandam pastoris ipsius potestatem quæ dicitur Ermenulphi villa, se conuerterunt. Proinde rogamus vos iustissime Pater, vt propter amorem sanctæ sanctarum Dominæ nostræ, cui seruimus licet indigni, ipsius quoque dilectissimi vestri qui in vobis plurimum confidit, & nos abiens vestro patrocinio commisit, prædam suam & nostram reddere faciatis, cum nepote vestro Gaudfrido magnopere satagendo, quatenus ipsi lupi, res Domini præsulis, & nostras deinceps non diripiant, vel donec annuente Deo ipse redeat. Valete & vos supplices vestros, quidquid de iis egeritis, mandando rescire dignamini.

Epist. CX.

Venerabili Lex. Pont. Herb. Congreg. Canon. sanctæ Mariæ Carn. plurimum saluere & orat. suffragia.

IVbes inclite Præsul, nos dare tibi circadas de Ecclesiis nostris quæ sunt in Episcopio tuo. At nos serenitati tuæ verum quiddam intimare volumus, scilicet quod Episcopi Beatæ MARIÆ, in quorum Diœcesi possidemus Ecclesias, hunc semper amoris & reuerentiæ cultum exhibuerunt sanctæ sanctarum Dominæ nostræ, vt à nobis eius licet indignis famulis nequaquam exigerent id obsequii, quod requiris. Vide quæso ne importuni vocemur, dum rogamus te benigne Pater, vt honesta sanctorum Patrum sequens vestigia, nos huius pensionis engaria nullatenus obliges, ne in hac parte nobis officiendi primus author ipse noteris. Optamus enim potius non paruo tuæ ipsius vtilitatis amore ducti, in albo fœlicis ordinis benefactorum nostrorum te recenseri, vt cum pro illis, tum etiam pro te iuge Domino sacrificium offerentes, ac humanitatis tuæ beneficia coram illa recitantes, dignum te libro quoque vitæ cœlestis inseri prædicemus. Præterea non arbitramur notitiæ tuę amplitudinem præterisse Dominum nostrum Fulbertum Episcopum cui te valde charum esse scimus, Romam pergere. Quod ideo memoramus, vt si liberalitati tuæ placuerit nostræ petitioni fauere, nos id illi cum redierit innotescemus, tibi quidem pro hoc bene ac sapienter facto nimium gratulaturo. Quod si non oramus saltem nos expecta supplices tuos: illum reuersum super hoc consultum ire debentes, à cuius nutu pendent nostra consilia, neque interim vllum interdictum facias Ecclesiis nostris. Bene agendo valeas, de sacrario tui pectoris, quid oraculi super hæc egrediatur, nobis rescribere ne graueris, iterum iterumq; ac semper valeas.

Epist. CXI.

Amicus amico Ildeg. Sigifrido totius boni sufficientiam precatur.

DVm apud nos morareris, inter primos amicorum meorum habitus quid mihi tuis obsequiis plerumque debito pollicitus sis, memorem te esse puto. Ipse tamen eius rei te commonefaciens, rogo vt secundum promissionem tuam mittas equum Ambulatorium, qualem te dare nos quoq; recipere deceat, cum illis equidem sentio, qui amicitiam non propter se tantum, sed & propter vtilitatem censent esse expetendam. Diu viuens, & bene agens præmio æterno potiaris.

Epist. CXII.

Hildegarius Domini Fulberti discipulus Sigefrido Rec. com. Capell. adhuc salutem.

VErbis tuis fidem minime seruans diu me fefellisti. Vnde cum me deceptum esse doleam, tum pro mendacio tuo pudor mihi maximus ingeritur. Non enim deceret tantamque personam probrosum falsitatis nomen subire. Horrendum etiam esset in sacrilegii crimen incidere, quia sicut legitur, *verba sacerdotis aut vera aut sacrilega.* Obsecro itaque per sanctam amicitiam quæ inter nos esse debet, vt honestæ veritatis famæ te reconcilies, mittendo mihi ad præsens per GAVTERIVM Monachum olim meum, merito mihi promissum abs te Caballum. Quod ni feceris, noueris te funditus ab amore nostro decidisse, teste conscientia mea, dixerim in hoc, quod ego te rogo, non magis vtilitatem meam quam tuam, & simul honorem exopto.

Epist. CXIII.

Quem pura dilectionis affectu colit seniorum suum E. H. plurimum salutat.

POtionem Iera quam Dominus Præsul tibi mittit sumes, cum aqua calida ante crepusculum diei, nocte qua debes eam accipere non cœnabis. Et ipsa nocte positam potionem in quo distemperanda est, asperges salis gemma, vel si hæc non adest delicato sale ad pensum vnius scirpuli. Accepta potione sedeas ante focum, absque vllo tumultu, carens tibi pœnitus à frigore, & si paululum cubueris non nocebit, nolo tamen, vt dormias, cum primum senties moueri tibi ventrem, deambula pedetentim, & sic ad secessum vade, si propter solutionem tandem cœperit te sitis, nequaquam bibes, nisi paululum aceti cum aqua calida mixti, propter stomachum diluendum seu releuandum. Quod etiam non vrgente siti facere poteris solutione propemodum vacante, prandere differes, quo vsq, senties catarticum nihil amplius operari velle. Cum sederis ad mensam vide ne quid nimis. Neque manduces aliquid stipticum vel plus æquo salsum. Plura de obseruationis modo notarem, nisi pauca sufficerent sapienti. Hoc tamen scribere me iubet nescia simulare charitas, vt talem potionis huius sentias effectum, quatenus semper incolumis perseueres.

Vale.

Epist. CXIV.

Hildegarus G. verba transformare in act.

TVæ mihi Domine caritatiuæ promissionis nuntium hactenus sustinens laboraui nimium. Sollicitus namque quid tuæ celsitudini meæ paruitati placuisset designare, percunctabar vnde sese reciperetent viatores quosque pendens, ab vrbis vallo huc respiciente. Nemine vero dante responsum tui de parte, mœstus redibam domum iam facta nocte. Sed quia in humanis perfectum nil exstat ex toto, humano parcimus ingenio. Peto tamen tali ne protuas in verba talis excusationis, quin quod pollicitus es adimplere studeas, sine fuco dilationis: igitur vt certiorem reddas, mando & deprecor quatenus innuere digneris, quid me agere iubeas. Nolo mi Domine, hesites in calamo, bonum opus habens in animo, quoniam in perfectione erit ex Dei auxilio, Vale.

Epist. CXV.

Hildegarus G. bene optata consequi.

TAntam apud me tua prudens simplicitas inuenit gratiam, vt quod à me petisti non magis ipse fieri, quam ego velim. Sed quoniam in præsentiarum facultas non suppetit, animus meus, verens me tibi suspectum esse, quasi verba dare molientem. Quod non esse meum credas per fidem quæ inter nos est, obsecro, rogans te modicum tempus adhuc sustinere, donec e grauissimis quibus impedior officiis expeditus, operam tibi dare queam. Quod si forte morarum impatiens mox ad me adueneris, si votis tuis minus respondero, nequaquam id mihi causam perdoctus iure succeosebis. Vale nunc & semper. R. Turonensis.

Epist. CXVI.

Hand. Præsul H. Turonensis Archiepisc. salutem.

QVamuis tua nuper ad me directa epistola sibi condigna mereatur rescripta, satius tamen existimaui respontis, interim suæ contumaciæ debitis supersedere, quã tuæ saluti quantum ad nos non consulere, & inter consulendum quibusdam Epistolæ locis discrete & humiliter non respondere. Mediocrum enim est melancholicis siue maniacis, seu qualibet alia valetudine laborantibus, licet ingratis & conuiciis artificem lacessentibus, nihilominus tamen suæ artis experimenta impendere, & vt curentur attentius insistere. Vnde & me nec professum quidem medicum quippe imperitissimum, si tamen ad hoc iure prælationis vtcunque prouectum, qui te si exorbites debeam corrigere, oportetque ex coemptis sanctorum Patrum medelis tibi, licet ingrato medicari, & cureris, velis nolis insistere. Sed priusquam ad hoc veniam, libet, vt dixi quibusdam tuæ Epistolæ locis obuiare. Nam cætera quæ plurimam partem illius occupant prætereunda censeo.

Quod ergo me inconsultæ conceptionis fuisse, & temere ac sine culpa te non vocatum à diuino officio separasse criminaris, certa & inexpugnabili contradictione destruo. Inconsulta namque conceptio non fuit quæ tibi conditionem quid potius velles eligendum proposuit. Quod si bene aduertisses, inconsultum non dixisses. Inconsultus igitur fecisti, qui te vt post clarius liquebit, in peiorem partem flexisti, non temere vero ac non sine culpa te & tuos fuisse interdictos, testantur reliquiæ vinearum in quibus vestra fixisti castra. Quod in exemplum datum cæteris quibus acerrime culparis fidem facit. Te quoque vocatum esse, qui tibi missas à me sciat literas, qui vel non insanus asserat? Te igitur frater rationabiliter pro tua culpa & Canonice vocatum & à diuino officio separatum recognoscendo plange, & plangendo ad satisfactionem reuertere. Quod si quadragenario vocationis spatio lege Canonum te defendere nitteris, scio quia singulares causæ vel personæ non præiudicant legi. Nam te in furorem versum, & ex Præsule ducem tot armatorum factum, totam nostram patriam crudeliter vastare cernens, ferrum, ignes, diuersasque nobis mortes minatum, imminentique plagæ quadragenariæ vocationis spatium, vt desisteret nihil videns prodesse, venabulum mox tibi excommunicationis opposui, vt eo saltem viso territus te, & tuos vel ad momentum refrenares, & Præsulem quem amiseras recognosceres. Sed tu maluisti illo excommunicationis venabulo configi, quam à cœpta tyrannide vel ad punctum refrenari. Nam quod dicis te Regis hoc iussu fecisse, nec nego nec affirmo, nec quid hoc leuet intelligo. Cuiuscumque enim hoc iussu feceris, eadem culpa ac si nullus iusserit vrgens. Nam ad exaggerationem tuæ culpæ, ista satis transgressio sufficit, quod præter mea tui Archiepiscopi consultura, contra Canonicam auctoritatem tale aliquid incipere præsumpsisti. Quodque etiam me iubente non debuisses facere, hoc te ipso consultore fecisti. Quod autem, ais, te in malum Odonis agere impulsum, nec etiam ei palmitem destruxisti, sed vineas Canonicorum sancti MAVRITII præter cætera quæ in tuam matrem Ecclesiam iussu tui Dñi FVLCONIS intulisti, opprobria, radice tenus comminuisti. His de causis excommunicatorias tibi literas, quas contra ius & fas audaciæ notas dicis, misi. Nec te oportuit tuum Magistrum & Dominum tam temere reprehendere, vt à tuo incœpto resipiscere transmisi, non vt te vellem flecti in eam partem qua corruisti. Quod discrete an indiscrete fecerim, tui iuridicialis libra penset, qui consultorem quærere mones. At si indiscrete ac sine causa temerariam in te, quod absit, excommunicationem intorsissem, sustinere tamen iudicium tui pastoris, & à sacra celebratione cessare debuisti. Quod quia non fecisti, & consultrice superbia tui Magistri interdicta paruipendisti, prudens in voraginem te excommunicationis præcipitasti. Accipe super hoc quid Beatus Gregorius dicat. Vtrum, inquit, iuste an iniuste obliget Pastor, Pastoris tamen sententia gregi timenda est, ne is qui subiectus est, & cum iniuste fortitan ligatur, ipsam obligationis suæ sententiam ex alia culpa mereatur. Pastor ergo vel absoluere indiscrete timeat, vel ligare. Is autem qui sub manu Pastoris est ligari metuat vel iniuste, nec Pastoris sui iudicium temere reprehendat, ne & si iniuste ligatus est, ex ipsa tumidæ reprehensionis superbia culpa quæ non erat fiat. Hactenus beatus Gregorius. Hac igitur frater argumentatione conuictus cum sis, excommunicatum te recognoscendo iterum plange, & plangendo ad satisfactionem reuertere.

Atque his tuæ Epistolæ locis tantum nos respondisse sufficiat, cæteris aliquis otiosus respondeat. Nam ego illa quæ magis sunt necessaria & pollicitus sum H. fratri prosequar. Contemplor ex motibus tui corporis diuersa genera passionum tuam germinare animam: quibus si aliquo medicamine priusquam in vires prodeant, non occurritur, mirabilem tuæ animæ generabunt mortem. Sed congrua cuique passioni ignorabitur medicina, nisi origines, & vt radicam radices earum, intentissima discretione fuerint exploratæ. Omnium itaque passionum animæ, vnus fons atque principium est. Secundum qualitatem vero partis quæ in anima vitiata fuerit, vna quæque passio vocabulum sortitur. Quod & corporalium morborum docetur exemplo. Si enim vis noxii humoris obsederit caput, Cephalargica passio nuncupatur, si pedes Podagrica, si manus Chyragrica nominatur. Torque vocabula vnius humoris sortitur incommoditas, quot membrorum obsederit portiones. De visibilibus ergo ad inuisibilia transeuntes, vniuscuiusque animæ partibus vnum quodque vitium inesse credimus. Quam sapientissimi quique tripartitæ definierunt esse virtutis. Nam & rationabilis est, & irascibilis, & concupiscibilis. Secundum ergo qualitatem vitiatæ partis, infectio cuiusque pestis nominatur, nam si rationabilem partem infecerit, Cenodoxiæ, elationis, inuidiæ, superbiæ, præsumptionis, hæreseos vicia procreabit. Si irascibilem

A rauerit, furorem, impatientiam, tristitiam, accediam, pusillanimitatem, crudelitatemque parturiet. Si concupiscibilem infeceris portionem, Gastrimargiam, fornicationem, Philargiriam, & desideria noxia terrenaque generabit. Animaduerto igitur frater, ex motibus tui, vt dixi corporis, tuam animam suam generare mortem. Nam cum tu tantam in me tuum præsertim Magistrum, superbiam, contemptionem, & præsumptionem demonstrares, apparet rationabilis tuæ animæ partem, miserabiliter esse corruptam. Certis enim iudiciis hæc tria in te notantur, superbia, videlicet, quod tam superbe Archiepisc. respondes. Contemptio quod sua interdicta paruipendis, quæ licet iniusta, quod absit, essent: tamen sicut superius probaui, timenda tibi esse debuisset. Præsumptio quoque, quod iuste an iniuste interdictus ad sacram celebrationem accedis. Quorum trium iudicia rationabilem, vt dixi, animæ tuæ partem prædicant esse viciatam. Reliqua autem si qua in te germinant tute ipse videris. Nam B huic ego parti quam tam horribiliter corruptam cerno, quiddam ex sanctorum Patrum coemptis, sicut pollicitus sum medelis, quo reuoceris ad salutem procurabo. Sed hæc procuratio nil tibi proderit, si prius vulneri quo ad mortem infixus es, satisfactionis medela non subuenerit. Quo, vt dico, per satisfactionem sanato, tumores illico superbiæ, contemptionis & præsumptionis quos in tuam animam induruisse suspicor, falce discretionis amputabis.

Deinde amputationis illius vulnera recentia, ne aliquam aliam passionem generent, pœnalis cauterio timoris vstulabis, quam vsturam ne frigus impietatis tangat, caritatis ardore & oleo fouebis misericordiæ. Quod si ita feceris, & superbia illa, qua instigante responsa in me tam torua iaculatus es, & contemptio, qua meum interdictum parui pendis, & præsumptio, qua excommunicatus ad sacram celebrationem accedis, peribunt. Et rationalis pars tuæ animæ magna ex parte ad incorruptionem reuertetur. Post hæc autem has virtutis species, humilitatem, patien- C tiam, & obedientiam in vnum melle diuinorum eloquiorum conficies, & in buxula tuæ mentis hoc antidotum diligenter recondes, vnde quotidianam tua anima diætam sumens, non solum has pestes in perpetuum non germinabit, sed etiam à cæteris omnibus incorrupta fulgebit. His te frater monens, non fastu doctoris efferor, sed officium meæ prælationis trepidus exequor, quibus si annueris, tuæ vt arbitror saluti prouidebis. Si autem, quod absit, aliter pariter neglexeris, quod meis repugnent factis, ab hoc te errore dominica voce reprimo, qua ait: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi: quæcunque ergo dixerint vobis seruate & facite, secundum vero opera illorum nolite facere: dicunt enim & non faciunt.* Scribis enim & Pharisæis, vt tu ipse melius nosti, commissa erat doctrina legis, vt eam exponerent auditoribus suis. Ideo Dominus dixit: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi*, id est, super doctrinam legis, quorum dictis posthabitis factis, auditores obtemperare iussit, cum ait: Quæcunque ergo dixerint vobis seruate & facite, secundum vero opera illo- D rum nolite facere. Pharisæi enim, quod docebant malis operibus destruebant, quod Dominus subsequenter adiunxit, Dicunt enim & non faciunt. Tales sunt modo in Ecclesia Episcopi, Presbyteri & Abbates, qui bene docent & male viuunt, de quorum numero & me esse confiteor. Sed tamen quia super cathedram doctrinæ & prælationis, licet indignus & imperitus, nec dicta factis compensans, resideo, si quid boni à me in illa cathedra sedente præceptum tibi fuerit, dominica vt audis, admonitione obseruare debebis. Quod si neglexeris, dominicis præceptis apertissime contraibis. Vale.

Epist. CXVII.

Domino Arib. Sancto & venerabili Abbati G. Dei gratia Dux Aquitaniæ prospera cuncta.

CHaritatem vestram iam secundo interpellaui, vt mitteretis ad Carroficum Monasterium quosdam ex E Monachis vestris, qui essent feruentes in obseruanda regula sancti Benedicti, quorum sancta conuersatio fratribus ipsius loci bonum præbere exemplum, & eorum Abbatem fasce regiminis leuaret. Quoniam vero petitioni meæ nondum acquieuistis, nunc quoque tertio ad ostium vestræ charitatis pulso, instar illius Euangelici petitoris amicum obnixe rogantis, vt si non propter amicitiam, saltem propter improbitatem meam accomodetis mihi quot quos habeo necessarios. Obsecro igitur vos in nomine sanctæ Trinitatis, quæ Deus vnus est, vt decem fratres ex Collegio vestri angelici Ordinis mihi transmittatis, memores tandem illius Apostolici dicti, *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.* Valete, cum omnibus vestris.

Epist. CXVIII.

F *Sancto & venerabili Andegauensium Episcopo H. humilis Pictauorum sacerdos suffragium orationis & fidelitatis obsequium.*

CVm mihi constans dilectionis vestræ sit habitus, eo magis gauderem Præsul optime, quo vobis sæpius placitura facerem. Nouerit ergo serenitas vestra, quod libentissime venirem ad preciosissimam dedicationis templi vestri solemnitatem, nisi detineret me causa huiusmodi. Dominus noster Guillelmus Comes habito consilio cum Italis præcepit mihi, & Dominis meis Isloni atque Rohoni coepiscopis sua quædam seria procurare, quæ nullatenus sunt nobis postponenda. Hac de causa quia charitatem vestram inuitatus adire nequeo, non parum animum meum occupauit ægritudinis affectus, sed hoc consolor, quia spero me per Dei gratiam alias officiis vestris alacriter affuturum. Valete.

Epist. CXIX.

G *G. Dei gratia Dux Aquitaniæ Domino Leoni Vercellensium Episc. salutem.*

ITali suaserunt mihi & filio meo intromittere de regno Italiæ. Facientes nobis Sacramentum & ipsius regni & Romani Imperii acquirendi, per rectam fidem, quantum potuerunt. Vnde mando vobis & precor vestram gratiam, vt adiuuetis nos de hac causa sicut melius scitis & potestis. Modo appareat si verum est, quod semper mihi dixistis, vos amicum meum esse, & rerum mearum curam habiturum, si opus esset. Hoc scitote, quia si nostris partibus faueritis nunquam vidistis tam bonos dies, quam illos, quibus nos in illum honorem mittetis, nam omnia nostra procul dubio vestra erunt. Remandate mihi quam bene possum confidere in amore vestro, & adiutorio. Valete.

Epist. CXX.

Domino suo chariss. Fulbertus Præsuli H. omnium expetendorum summam optat.

H QVod ante vindemias non reuiso vos, Pater dilectiss. fratris B. morbus me detinet, cum oportunum fuerit, annuente Deo, libentissime id acturum. Scripto vestro interim quæso mihi innotescere, quomodo vos agatis, & qualiter condiscipuli mei se gerant in scholis, & an melius solito celebrent Canonicas horas. Mitto vobis vnum ex duobus libellis, quos amicus noster Comes G. rogauit transcribi. Immissum quidam hunc librum in arca mea celabat obliuio, putante me illum vobis esse delatum. Si vos vel vestros in quærendo laborare feci, mea culpa. Salutate precor vice mea Dominum meum Sigonem & Hiduinum, Priorem animum meum, & alterum animæ meæ dimidium. Cæteri vestri omnes salui sunt in Christo, summa omnium salute vos protegente. Amen.

A

EPIST. CXXI.

Fratri E. H. omne bonum optat.

VOlo scribas mihi carissime, quam bene tibi procedat scolasticam officium à Domino meo Præsule, rogatu meo nuper tibi commissum, quantum eius gratiam inueris, qui te demulceant, qui mordeant, quam incolumis tu te consistis. Prosperitas tua salus mihi est, aduersitas ægritudo. Valeas semper in Christo.

EPIST. CXXII.

Arch. I humilis episc. æternam salutem.

MAgnas gratias referimus vestræ caritati, peotionem oostram explere sub rationabili condicoone promittenti. Cui conditioni velle nos alacriter deseruire, sed B minime posse magnitudini vestræ notum facimus. Doctores etum itineris ipsi multis occupati mittere vobis non possumus. Nec ab ipso Comite Vu. quærere valemus, quoniam abest in expeditionem profectus, vt aiunt, non rediturus vsque ad decimum sepomum Caleodas Nouemb. cum sequenti die simus dedicaturi Ecclesiam nostram. Nolumus ergo excellentiam vestram fatigarum iri, ne forte cum volumus præsentia vestra gaudere, aliquo vestri incommodo, obitet vobis illato turbemur, quod si acciderer, lætitia vestræ solemnitatis in maximum verteretur mœrorem. Valete fœliciter.

EPIST. CXXIII.

Quem iugiter in pratordiis anima sua fouet D. & Patri suo F. Het. perpetuo vigere.

DVx noster G. vobis amicissimus profecturus est in Italiam die Iouis proxime venturo scicitari de causa C filii sui, si cum honore & incolumitare sua fieri queat, Itali enim elegerunt eum sibi ad Regem, facientes ei Sacramentum, & Italiæ regnum coucedeodi, & Romanum Imperium acquirendi, per rectam fidem quantum possunt. Hac de causa præcessurus est prudens Pater filium, quem supra dixi, cum ipsis delibetaturus. Nunc ergo prudeotiæ vestræ est decernere, vtrum ad nos illo absoote veniatis iuxta condictum. Si veneritis, victualia vobis Deo largiente non deerunt. Vnde quodlibet vobis placuerit litetis mihi rogo significari. Interea & semper cum omnibus vestris beneualeatis. sanctiss. Pater vitæ nobis dulcedo pariter & gloria. Si transieritis Bituricas cum Odone de dolis amice loquimini. Inueni illum in Romano itinere prudentem virum, & spero vobis obsequentissimum fore, si quid obs. quii vultis ab eo, est etiam Comiti nostro G. satelles fidelissimus & famili arissimus. Fulco Comes appellatus à Comite Guill. ne vobis inter vias tecnam moliatur, respondit in vera fide, sicut vobis visum est oullam se moliturum, velle etiam sibi præmandari vestrum aduentum, D vt conducat vos per sua. Prosperum iter faciat vobis Deus salutarium nostrorum.

EPIST. CXXIV.

Marchioni clariss. & vxori sua B. prudentissima G. Dei gratia Dux aquitania in perpetuum vigere.

QVod cœptum est de filio meo, non videtur mihi ratum fore, nec vtile, nec honestum. Gens etum vestra infida est, insidiæ graues cootra nos orientur: si eas vel cauere vel superare oon possumus, regnum nobis minime proderit, fama nostra perielitabitur. In nostris etiam partibus diuersi diuersa iam incœptant, nouis rebus animati, quibus nos ad præsens intentos vident, & in futuro artius occupari putant, quę nec posse reprimi vobis alias intentis, vos ipsi etiam turpe & inutile decernitis. Quocirca per fidem & amicitiam quæ inter nos est obsecramus, vos opeiam dare qualiter absq; nostro & vestro dedecore, ab E incœpto desistatur, cauentes ne filius meus vel quilibet alius hoc rescissat, donec inuicem secreto loquamur. Quod si Deo disponente non dimittitur quin fiat, curate vt consensu Arch. Mediol. & Episc. Verselensis & aliorum quorum interest effectum obtineat. Vale.

EPIST. CXXV.

Domino G. Duci frater Leo seruitium.

NE tristeris amice carissime, si Longobardi te deceperunt, ego certe optimum tibi dabo consilium, si mihi credere volueris. Esto vir fortis, & de præteritis ne cures, & de futuris caueas. Per tuum fidelissimum hominem mihi manda, quid velis facere, & ego optimum tibi dabo consilium, mitte mihi Mulam mirabilem & frænum preciosum & tapetum mirabile, pro quo te rogaui ante sex annos, à meo dico tibi non perdes mercedem tuam, & quidquid volueris dabo tibi. Vale. F

EPIST. CXXVI.

Domino Leoni verzelensium Episcopo Guillelmus Pictauiensis amicus tuus carissimus salutem & seruitium.

MInime tristor carissime, super Longobardorum decepoone, non enim deceperunt me, qui nequaquam habuissem fidem promissis eorum, de præteritis eorum fallaciis ego noo curo, de futuris per Dei gratiam mihi cauebo. Non parum autem miror de te qui & multam præteritorum habes memoriam, & non minus futurorum iactatis habere prouidentiam, quod illius C. partibus consensisti, qui nec in sua terra aliquid tibi vnquam donauit, neque posse donare fertur, nec aliquid aufferre in regno Italiæ. Sed quamuis in hac causa oon bene tibimet consuluisse videaris, & mihi amicos meos probano suffragium nullum præbueris, expectabo tamen illud optimum G consilium, quod mihi te daturum promittis, si tibi credere voluero. Manda mihi per litteras, quomodo vis vt tibi credam, & quæ beneficia mihi prouenieot per tuum consilium, ex dono illius C. si regnum Italiæ quod mihi promittitur, & quod adipisci possem, Deo volente, si multum curarem quærere deliero. Mulam quam rogasti non possum ad præsens tibi mittere, quia non babeo talem qualem ad opus tuum vellem, nec reperitur in nostris partibus mula cotoma, vel quæ tres caudas habeat vel quinque pedes, vel alia huiusmodi, vt congrue possis dicere eam mirabilem, mittam vero tibi quam citius potero, vnam optimam ex meliotibus quas reperire possim in nostra patria, cum fræno pretioso. Cæterum tapetum tibi possem mittere nisi fuissem oblitus quantæ longitudinis & latitudinis iam dudum requisisti. Rememora ergo precor quam longum & latum esse velis, & mittetur tibi, si inuenire potuero. Sin autem iubeo tibi fieri quale volueris, si consuetudo fuerit illud texi apud nostrates. Nec pro his quæro mercedem illam quam polliceris, vt dones mihi quæcunque vo- H luero, quod fieri non potest. Peto autem vt etiam si nihil tibi dedero, memor sis mei in orationibus tuis, & ores pro me vt *inhabitem in domo Domini omnibus diebus vita mea, vt videam voluntatem Domini & protegar à templo sancto eius*. Et illud optimum consilium quod mihi spondes ne differas. Promissiones tuæ excitant me habere in re multam fiduciam, quia meum est amico credere, & de promissis eius non diffidere. Et meum est aut numquam promittere aut promissa adimplere. Superius Sermone nostro lusimus tecum, Domine Leo frater carissime, nunc seria verba dicemus. Longobardos non arguo deceptionis, quam in me exercere vellent. Quantum enim in ipsis fuit paratum erat mihi regnum Italiæ, si vnum facere voluissem quod nefas iudicaui, scilicet vt ex voluntate eorum Episc. qui essent Italiæ deponerem, & alios rursum illorum arbitrio eleuarē. Sed absit à me rem huiusmodi facere, vt Pastores Ecclesiæ, quibus mei Patres semper honorem exhibuerunt, quos

A ipse quantum valui semper exaltaui sine crimine inhono-
rem. Sub hac conditione vellent quidam primorum
Italiæ me seu filium meum Regem facere. Non lauda-
uit mihi hanc vituperabilem conditionem prudens Mar-
chio Magnifridus, nec frater eius Alricus bonus Epis-
copus, quorum me sanissimo plerumque vti consilio nun-
quam pœnituit, quos sapientia omnes Italos præstantioris
ingenii, fidei & bonitatis esse censeo. Si quid rerum mea-
rum tibi pro certo placuerit, quod mittere possim aut de-
beam, non te frustrabitur spes tua. Æquam mihi quæ-
so repende vicem, vt & ipse votis meis imparem te non
efficias. In proxima ventura festiuitate sanctæ Dei Ge-
nitricis Mariæ litteras tuas opto videre, quibus animi tui
secreta animo meo fidissime pandantur. In Christo viuas
& valeas.

Epist. CXXVII.

Domino suo F. H. fidelis eius ad votum omnia bene
B *contingere.*

PRiorem tuæ pœnitentiæ causam, super Honore Bea-
ti Hilarii suscepto, iustam esse noui Pater. Obsequens
igitur mandatis tuis cum sim tuorum minimus, vixque
necessarii nomine dignus, illud competenter dixerim
quod tui præsentia carere multum mihi sit incommo-
dum, vt pote rudi quotidie tuis eruditionibus egenti,
necnon ab obsequiu Almæ Dei Parentis iam diu vacan-
ti: ferre tamen hoc, & tuas licet graues ad nos venien-
di protelationes, quia sic iubes vtcumque satagerem,
dum certus essem Ecclesiam sancti Hil. à te in proximo
frequentandam aliquatenus ex altari. Tanti mihi ali-
quatenus prouentura, coram Deo & hominibus gra-
tia, cuius spe vehementer captus nimium in modum ta-
men à Clientela tua tandiu abesse & à supradictæ Dominæ
seruitio quasi emancipari antea pertulerim. Cum ergo te
plus biennio detinuerit hæc sollicitudo Pastoralis, hinc
Principum discordia, nec scio quando nisi illis abeunti-
C bus componenda, orturis forsitan aliis pluribus causis, te
iisdem reinotaturis, vix ausim sperare, te vel semel Picta-
uorum fines reuisere, & prout te gens animo illi egregio
confessori Christi deseruire. Sperabo tamen etiam ad-
huc sicut promittis, vice tua quod potero seruiens, interim
lætum rei exitum mihi tibique annuere, Dominum assi-
duis vocibus & anhelis precibus orans. Dic quæso Pater
quis vnquam tyro sine duce militauit? quis alto mari sine
remige credere se voluit? G. Comes amicus tuus & Ca-
nonici nostri te resalutant, adhuc fideliter. Iordanus et-
iam Lemouicensis Episc. cui olim suffragium præstitisti,
apud Archiepiscopum Bituricensem, plurima te salute
impertiens rogat suppliciter, vt mittas ei vitam sancti Leo-
nardi, in Episcopatu suo quiescentis, vt aiunt, sic vbi
reperire poteris, pulchre dicas hoc fœneratum esse. Ex
mea quoque parte non vos pœniteat, te dico Dominum
meum, carissimum tuum quoque Sigonem, probis mo-
ribus & artibus magnum, centenas milenas excipere sa-
lutes, ne te quæso scripti mei tædeat & Ineptiarum. Quæ-
D dam legatis dicere iussi quæ audire poteris cum volueris.
Vale charissime Pater.

Epist. CXXVIII.

Domino Fulb. venerabili Carnot. Episc. Guillelmus Dei gra-
tia Dux Aquitaniæ salutem & caras
amicitias.

CVm primum ad nos Pictauum, Præsul optime, ve-
nire dignatus es, & nostræ petitioni vt curam loci
sancti Hilarii gereres acquiescere, gaudium magnum fuit
nobis. Sed huic gaudio intercedit ægritudo, quod ad
nos redire dissimulas. Vnde tuam precamur gratiam, no-
li dimittere quin venias, si fieri potest in Octauis Pente-
costes. Sin autem vel octo diebus ante natiuitatem san-
cti Ioannis Baptistæ tutum iter nanciscetis, & apud nos sa-
tis militum habebis: sin manseris nobiscum plus quatri-
duo, in ipsius temporis articulo plurimum nos recrea-
E bis. O si venisses proximis præteritis Rogationibus, quan-
tam nobis & Episcopis nostris lætitiam fecisses, tempe-
stiue si velles Carnotum ad diem festum reuersurus Pen-
tecostem, vel si te subducere velles, ne ires ad Curiam
Domini Regis, satis honestam causam habiturus! Quem
in præsenti adire dimitto, minores inimicitias me sus-
cepturum putans, ob meam absentiam, quam si essem
cum Domino Rege vel Regina, non consensurus in or-
dinando Rege absque meo fratre Odone Comite. Quem
enim ipse Regem fieri voluerit, ipsum & me velle pro
certo noueritis. De eius cum Domino Rege concordia
quidquid audieris & vbi sit, si nosti peto rescribere, an
noui Regis erit sacratio, aut non, aut cuius Vale.

Epist. CXXIX.

Domino suo F. Episc. H. Seruulus eius gaudium per-
petua salutis.

F IN literis amici tui G. Comitis, multam deprehende-
re potes erga te benignitatem, familiaritatem, amici-
tiam, sustinentiam, quæ non opus est mihi exponere, ti-
bi optime scienti. Vita tua ac illius Comite, non amittes
susceptum honorem si tenere volueris. Suadeo ergo ne fa-
cias vel scribas ei repudium, si intelligis fore tibi vtile, &
Ecclesiæ tuæ restaurationi, & si est tibi animus, & facultas
ad ipsum veniendi vt rogat, & mihi Vicarium subrogan-
di vel socium addendi. Nullatenus enim ferre possum
nisi iussione tua coactus, vel absentari penitus me, vel
abesse diutius obsequiis Almæ Dei Genitricis & tuis,
desiderans vt ceruus ad fontes aquarum tuis plenius in-
strui documentis, omni auro & argento, ipsa etiam
vita mihi carioribus. Volo interim mandes mihi bone
Pater, quid mercedis erit labori meo, tantulo scilicet, v-
trum iubeas ad præsens non obturari os bouis trituran-
tis. An velut Isaac Iacob filium suum benedicens, cali-
gantibus oculis Prophetans, in præsentique filium non
videns, multa mihi bona in posterum prouideas. Feria se-
G cunda post Octauas Pentecostes proficiscar ad te, si pote-
ro, rescituris vtrum vetitas ad Comitem in Natali sancti
Ioannis. Vale.

Epist. CXXX.

Domino R. venerando atque amabili decano sancti Hilarii
H. æternam salutem.

MVltæ vobis gratiæ referantur, ex parte Dei & Domi-
ni mei Episcopi, & mea sicut dicitis rem sancti Hi-
larii bene custodistis. Hinc profecto vos eius fidelem esse
amicum nostrum, quorum vicem exequi studuentis, cer-
tissime probatis. Quia vero vobis in præsenti vos audire
non licet, de quibus nos interrogastis, significare curaui-
mus, vt triginta quinque libras, & alias quas vobis dimi-
si, in opus sancti Hilarii per consilium boni ducis G. ex-
pendatis, nullam mihi partem reseruantes. Non enim pos-
sum me intromittere amplius de officio sancti Hilarii,
H cum etiam via sit mihi domino meo Episcopo difficilis
propter sæculi malitiam quam nostis, & ita sanctæ Mariæ
seruitio teneat astrictus, vt ab hoc sine damno vel culpa
dimoueri nequeam. Sed & ipsius Dei Genitricis eminenti-
am apud sanctum Hilarium si qua ex me est, huius rei de-
precari posse teor offensam, nec enim illum honorem
cuilibet inferiorum postposuerim, sed clientelæ Mariis
Domini, quæ etiam Archangelorum omnium dignita-
ti prælata est, iure vt puta eius alumnus quantuluscum-
que me reddiderim. Dicetis ergo illi prudentissimo Du-
ci ex parte Domini mei Episcopi, vt tali rectori com-
mittat locum sancti Hilarii, quem nec difficultas itine-
ris, nec imperitia Ecclesiastici Ordinis ab eius obsequio
detineat. Et hæ sunt rationes de quibus Raginaldus Vi-
ce-Dominus ad seniorem meum Episcopum loquutus
est, & vnde talem vobis finem mandamus. Nunc ve-
stram caritatem, quæ semper mihi fuit præstantissima,
rogo dilectissime, vt omnes Clericos Domini nostri dul-

A cissimi ac Beatissimi Patris Hilaris à paruo vsque ad maiorem, ex meo nomine saluteris, & omnibus orationum fidelia dicatis. Ipsi etiam Comiti centenas millenas salutes ex mea parte conferaris, quem præ omnibus Laicis diligo, memoriam eius in orationibus meis ad Dominum faciens, qualescunque ei pro amore, & beneficiis, quæ mihi exhibuit indesinenter gratias agens. Similiter autem Dominum meum Isambertum Episc. salutare obsecro, cuius in me benignitatis, ac hilaritatis, quanta fuerit gratia nullatenus dicere, nec quanta eius probitatis sit magnitudo, Sed & filium Comitis & Dominam Comitissam, necnon & alias bene, quorum beneuolentia etsi immeritus gauderem, eodem salutis munere cunctos impertiri ne pigeat. Ad summam vos ipsum bene valere optans finem orationis facio.

Epist. CXXXI.

B *Sacro Cen. Archip. L. Canonici sanctæ Mariæ Carnotensis in Christo salutem & adhuc fidelitatis obsequium.*

MVltum miramur venerande Pater, quod bonis initiis, tam malos exitus habuisti, videlicet quod nobis Pastore carentibus, in altero substituendo primum bene fecisti, & postremo sententiam tuam deprauasti, alium quem nos elegeramus ordinando. Ne autem dicas ignorasse te electionem nostram, mandauimus tibi per Diaconos nostros, Odelerium & Fortimundum, elegisse nos A. Decanum cum litteris nostris, idipsum continentibus, qui talis nobis videbatur, qualem Episcopum ordinari debere dicit Consilium Carthaginense quartum. Quod si posthæc alium tibi obtulerunt vel Rex vel aliqui ex nostris minus sapientibus, oportuisset te caussam diligenter attendere, & inter nos ipsos diiudicare, quorum sanior habetur electio, sicut in decretis Leonis Papæ significari optime nosti his verbis. *Ille omnibus præponatur quem cleri plebisque consensus concorditer postularint, ita vt si in aliam forte personam partium se vota diuiserint, Metropolitani iu-* C *dicio is saltem alteri præponatur qui maioribus & studiis iuuatur, & meritis.* Volumus autem scire te quod ipsam electionem nostram mandauimus Domino Regi per suos Monachos Hernaldum Priorem & Restaldum præpositum sancti Dionysii, quibus obedientibus nobis de Theodorico ordinando, regiam voluntatem iniunximus, vt dicerent Reginam id temere fieri iubere. Vocaret autem nos antea si sibi placeret, ad curiam suam, vel suæ voluntati concensuros, vel cum dissentiremus ostensuros. His vero dictis nostris ipse Dominus Rex contemptis, qualem sibi libuit personam absque nostra petitione ordinari violenter voluit. Immemor fortasse illius dicti Constantini Christ. Imperatoris. De violentia Principum contra se & contra alios principes ita se habentis. *Quæcunque inquit contra leges fuerint à Principibus obtenta non valeant.* Sed vt ad præsens de ipso taceamus, qui sane vident vtrum omnia recte agat, ne post factum pœniteat. Ad te Pater querimoniæ nostræ flectimus articulum, quem Ecclesiæ nostræ curam neglexisse, imo authoritati tuæ dero- D gare vehementer dolemus, posthabito supradicto Leonis Papæ decreto. Quod si obseruasses rationabiliter vtique egisses, & bene nobis, vt filiis Pater consuluisses. At ipso violato quam multa alia sanctorum Patrum violaueris tu re considera. Nos tamen pauca tibi de multis scribimus. Legitur in decretis Celestini Papæ. *Nullus inuitis detur Episcopus, Cleri, plebis & ordinis consensus & desiderium requiratur*, & post pauca, *sit facultas Clericis renitendi, si se viderint prægrauari, & quos sibi ingeri ex transuerso nouerint, non timeant refutare: quod si non debitum primum est, vel liberum de eo, qui eos recturus est, debent habere iudicium.* Item ex Concilio Carthaginensi tertio: *Et illud est statuendum, vt quando ad eligendum Episcopum conuenerimus, si qua contradictio fuerit oborta, quia talia facta sunt apud nos, non præsumant ad purgandum eum qui ordinandus est. Sed postulentur ad numerum supradictorum duo vel tres, & in eadem plebe qui ordinandus est, discutiantur primo personæ contradicentium. Postremo illa etiam quæ obiiciuntur pertractentur, & cum purgatus fuerit, sub con-* E *spectu publico ita demum ordinetur.* Ecce quomodo Patrum sententiæ violentur. Nobis enim inuitis obtrudere vultis Episcopum, nec conceditur liberum de eo nobis, qui nos recturus sit habere iudicium, & quum huic qui ordinandus erat contradiceretur, minime purgata sunt, quæ obiiciebantur, nec personæ vel rationes contradicentium discussæ. Quæ cum ita sint, cumque legem Canonicam in hoc negotio multis modis solueris, monemus te non increpando, neque diiudicando, sed affectu filiorum obsecrando, ipsi legi quam offenderis reconciliatum iri, pœnitendo, aut culpam confitendo. Nec pudeat te, dicere necessariis tuis secreto Dominum timentibus, & in lege ipsius bene eruditis, iam tandem te animaduertisse ea quæ fiunt contra statuta Canonum, non debere stare, sed & facientes pœnitere oportere. Quod si forte Rex autoritate tua deinceps corroborari voluerit, quod sine solutione Canonum stare non possit, videris Pater, ne adiicias peccatum super peccatum, sed aut quantum poteris id corroborare dissimula, aut manifeste salua le- F gum autoritate, id te exequi non valere proclama. Postremo suppliciter oramus, hæc scripta nostra minime publicari, quæ apud tui cari pectoris secretum promere audemus. Rescribe vero nobis si quid tibi videtur contra hæc rationabiliter opponendum. Augeat tibi Deus Spiritum consilii & fortitudinis, sapientiæ & intellectus.

Epist. CXXXII.

Canonici Carnot. sanctis Præsulibus G. Beluacensi O. Aurelianensi A. Turonensi, famuli eorum fratres in Domino salutem.

COnquerimur apud vos Patres de Archiepiscopo nostro, & Rege qui nobis inuitis Episcopum donare volunt, quendam idiotam, vt scitis, & eiusmodi officio indignum & ignarum, precantes auxilium vestrum, vt vigiletis sicut boni Ecclesiæ pastores, ad portas eius, ne introeat in illam ille talis, qui non quæsiuerit *intrare per ostium, sed aliunde ascendere, sicut fur & latro.* G Vobis tribus portas custodientibus sciatis, pro certo quartum custodem addi, Odonem Comitem, & nunquam recepturum illum in ciuitatem suam, nisi prius vestro iudicio examinatum, vtrum recipi debeat an non. Vigilate igitur attentius & diligenter inquirite caussam cum vestris sapientibus clericis, & nobis famulis vestris, si dignemini, nec propter Regis reuerentiam hoc agere pigritemini, quasi hoc pertineat ad fidelitatem eius. Vere etenim illi fideliores eritis, si quæ sunt corrigenda in regno eius correxeritis, & animum eius ad eandem correctionem compuleritis. Volumus autem scire vos Decanum quem elegeramus factum esse Monachum, nihilominus tamen nos eum optare nobis fieri Episcopum: cum reprobatus fuerit ille lupus, quem probare potestis indignum. Quod vos inuicem caute & diligenter & secrete deliberare petimus, vtrum fieri possit an non, & nobis seruis vestris, ac fratribus deliberationis vestræ finem innotescere, siue literis, siue legato fideli, hæc autem verba nostra videte totenim ne publicentur. Valete. H

Epist. CXXXIII.

Quem super omnes Abbates diligunt sanctissimo Patri O Canonici sanctæ Mariæ omnium virtutum gratia præfulgere

OBsecramus vos in nomine sanctæ Trinitatis, ne faueatis, contra ius & fas Theodorico simulato Episcopo, neque suadeatis Odoni Comiti facere cum eo concordiam, contra sanctorum Canonum auctoritatem. Clarissimum speculum posuit vos Deus in mundo, videte ne qualibet nigredine obscuremini, qua offuscantur alii, sed semper vero lumine resplendeatis, quo & alii possint illustrari. Valete beatissime Pater & rescribite nobis, quid melius, de hac causa vobis videtur.

Epist.

A

Epist. CXXXIV.

In Christo sibi dilecto semperq; diligendo Domino R. H. seruus eius fidelis, quæ retro sunt obliuisci, & iugiter in anteriora tendere.

CAusa Charitatis pollicitus sum conuersari me cum HERBERTO nepote tuo, vsquequo fruges nouæ colligantur, amice illum habiturus, interim quasi præsentiæ tuæ Vicarium. Scripta quæ tibi mitti poscis partim mittimus, partim minime, quia non sunt missu facilia: quæ vero mittuntur, & difficilia sunt cognitu, & per necessaria, de Sacramento videlicet corporis & sanguinis Domini, quæ si non digne ac fideliter percipimus, viuere non habemus. De cogitationibus autem, quæ se nolentibus nobis ingerunt, ita sentiebat charissimus pater noster Fulbertus, nil eas nocere si tandem menti, minime placuerint. B Signo crucis abigendas esse ab animo, velut muscas ab oculis importunas, rationem ponendam esse mentis custodem, rerum vtilium receptricem, quibus dum occupata fuerit, ab inutilibus impeti vel penetrari non possit, cui sententiæ multas alias in vitis Patrum consentientes reperire potes, quæ tuum animum optime reuelabunt, opitulante Christi gratia, sine qua nihil valemus, vel sumus. Cætera vero quæ ad præsens non mittuntur, quia nec adeo scriptu facilia, nec satis idoneum gerulum habere modo videntur, Deo volente, spero me tibi missurum vel delaturum, cum opportunum tempus & latorem inuenerim. Valeas animo meo charissime, mortuus huic mundo Christum tibi viuere noris, virtuti viuas, sit tibi mors vitium, ora pro me famulo tuo Pater.

SERMONES FVLBERTI EPISCOPI CARNOTENSIS AD POPULUM.

C

PATRES venerabiles, chari fratres filii DEI, aliquid vobis volumus memorare de iis, quæ nunquam vos obliuisci oportet, videlicet quomodo credere debeatis, & viuere, & si quis peccauerit quomodo possit recuperare. Tria sunt hæc: fides Catholica hæc est, vt vnum Dominum in Trinitate, & Trinitatem in vnitate veneremur. Multi sunt autem qui non possunt hoc intelligere, nisi per quasdam quasi similitudines inducantur. Quapropter dicamus & nos aliquid tale. In sole sunt tres naturalitet, sphera, claritas, calor. Sphera solis naturaliter est splendens & calens. Summus Pater naturaliter est sapiens, & amans, sphera solis, & splendor, & calor, non sunt tres soles, sed vnus sol, summus Pater & sapientia eius, & Amor eius non sunt tres Dii, sed vnus est Deus, sapientia Filius Dei est, Spiritus Sanctus amor est, Pater itaque & Filius, & Spiritus sanctus vnus Deus est, hic Deus ante sæcula & nunc, & semper fecit omnia visibilia & inuisibilia.

D Quæritur autem cur Deus Pater filium suum, idem sapientiam hominem fieri voluit? Respondeamus quam breuissime possumus, propter hominem vtique redimendum, qui culpa sua perierat, & per se non poterat reparari. Nam antequam peccaret homo, erat prudens & immortalis, & arbitrio liber, fuit tamen tanta calliditas diaboli, vt seduceret eum & redderet insipientem, mortalem & fragilem: quomodo ergo posset stultus, & fragilis, & mortalis effectus, diabolum reuincere & recuperare per se, quod perdiderat, quæque sibi adhuc validus non defendit, nullo modo erat tamen impossibile non impleri quod volebat Omnipotens.

Sermo Fulberti Episcopi ad populum.

FRatres, credo quod omnes, qui præsenti Basilica continemur, per fidem Christiani sumus. Reddamus ergo in primis Deo gratias, qui nos ad fidem suam vocare dignatus est, & per Baptismi gratiam à peccato mundare, & à diabolo liberare. E Dicite Deo gratias fratres, si permansissemus in illa munditia, quæ nobis per Baptismû data est, vere fœlices essemus. Sed non permansimus, cecidimus enim per nostram culpam, non solum in peccata, sed etiam in crimina, propter quæ peccatores ab Ecclesia separantur, qualia sunt homicidia, adulteria, fornicationes, sacrilegia rapinæ, furta, falsa testimonia, superbia, inuidia, auaritia, diutina iracundia, ebrietas assidua. Sic ergo Deo gratias egimus pro bonitate sua, sic nos culpabiles confiteamus pro malitia nostra, & dicamus singuli, peccatores sumus. Fratres vere tales sumus coram Deo, & Sanctis eius, sed misericordia eius magna est, qui nobis adhuc donat locum siue tempus emendationis.

Emendemus ergo in melius iuxta Scripturam quæ ignorando peccauimus, quod si nescitis qualiter emendare debeatis, dicendum est vobis. In primis peccare desistite, quandiu enim quis Dominum offendere non cessat, nec eius pœnitentia fructuosa est, & qui in hac vita criminali peccato finem non imposuerit, veniam in altera non F habebit. Quapropter, vt dixi necessarium est in primis criminibus finem dare, deinde vero commissa delere, per pœnitentiam, per eleemosynam, per orationem. Modum pœnitentiæ vobis constituent sacerdotes. Modus eleemosynæ est, secundum facultatem & bonam voluntatem vestram. Modum Orationis constituit nobis Christus diuersa sub conditione, quam nostis, videlicet vt dimittat sicut & nos, &c. Hortamur itaque fratres vt crimina fugiatis, iniunctam vobis pœnitentiam alacriter suscipiatis, strenue peragatis. Non sunt enim condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelatur in nobis, Eleemosynam quoque pro posse faciatis, quia sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum. Oremus tam pro inuicem quam pro nobis, dicente Apostolo, *confitemini alterutrum peccata vestra, & orate pro inuicem vt saluemini.* Nouimus autem per pœnitentiam multos euasisse periculum mortis, alios per orationem. Enitamur etiam fratres inter tales inueniri, *quia regnum cælorum vim patitur, & violenti diripiunt illud.* G Præstet vires imbecillitati nostræ ille qui dixit, *confidite, ego vici mundum,* Dominus noster Iesus Christus qui cum Patre & Spiritu sancto viuit & regnat Deus per infinita seculorum secula. Amen.

Sermo Fulberti Episc. ad populum, de Purificatione Beatæ Mariæ.

VOlumus vobis breuiter exponere fratres, vnde cœpit solemnitas Purificationis, quam hodie celebratis, & quid Cerei significent quos offertis. Solemnitas ergo ista processit ex lege. Præcepit enim Deus in lege vt mulier quæ de viri sui conceptu primogenitum pareret, quadragesimo die natiuitatis præsentaret eum Domino in templo, cum hostiis: & hic dies Purificationis vocatur, quod præceptum Purificationis & oblationis impleuerunt aliæ matres ex necessitate, quia pollutæ & peccatrices erant. Quando vero Christus natus est de beatissima Virgine Maria, ipsa non indigebat legali purificatione, quia H munda erat & sancta. Humilitatis tamen & obedientiæ causa legi se subdens, obedire legi quamuis non indigeret, obtulit in templo Dei, filium suum cum hostiis quadragesimo die natiuitatis, sicut est hodie. Sed præsentatio illa insignis & gloriosa fuit: mouente enim Spiritu sancto, occurrerunt ei sanctus Propheta Simeon & Anna sancta vidua & Prophetissa, laudantes & benedicentes Dominum, de aduentu Christi, sicut legitur in Euangelio miracula præbentes. Christus namque in carne veniens, fratres, ostendebat pariter & humilitatis exemplum, & diuinæ pietatis indicia. Sicut in natiuitate sua, cum iaceret humiliter in præsepio, noua stella, & laudibus angelicis celebrabantur in cælo: sic & modo cum paruulus infantulus præsentaretur in templo, ad declarandam diuinitatem suam in carne latitantem, corda Prophetarum illuminabat Spiritu sancto. Nos ergo qui illum verum Dominum & hominem adoramus, in memo-

A ciam Præsentationis eius in templo, celebramus hunc diem cum oblatione Cereorum. Per lumen cerei, diuinitatem, per ceram significantes carnem ipsius virginalem. Apis enim & mellis, & ceræ opifex sine coitu maris, & fœminæ procreatur. Patet ergo quia Præsentatio Christi in templo processit ex obedientia legis, & nostra significatiua oblatio est, ex dulci & venerabili memoria suæ præsentationis. Nunc ergo scientes, quam ex bonis principiis solemnitas ista prodit, & quam piam sanctamque significationem nostra oblatio gerit, solemnitatem diuinis laudibus & operibus exornemus, & oblationem pio celebremus affectu. Rogantes piissimam Dei matrem vt ipsa nos, & munera nostra, filio suo gratificare dignetur, & ad similitudinem oblationis nostræ, quæ munda, clara & feruida esse videtur, deposcat nobis ab ipso mundiciam cordis & corporis, lumen scientiæ, feruorem fidei & caritatis; quatenus suæ gratiæ dono accensi, per Spiritum sanctum illuminati, purificatis mentibus in templo sancto gloriæ suę valeamus apparere, per eundem Dominum
B nostrum Iesum Christum.

Sermo Domini Fulberti Carnot. Episc. De natiuitate Beatissimæ Mariæ Virginis.

APprobatæ consuetudinis est apud Christianos Sanctorum patrum dies natalitios obseruare diligenter, & præcipue virtutes eorum assignatas litteris in Ecclesia recitare ad laudem Dei, ex cuius munere sunt, & ad instrumenta minorum. Inter omnes sanctos, memoria beatissimæ Virginis eo frequentius agitur atque festiuius, quo maiorem gratiam apud Dominum creditur inuenisse. Vnde post alia quædam ipsius antiquiora solemnia, non fuit contenta deuotio fidelium, quin natiuitatis solemne super-adderet hodiernum. Hac itaque die peculiariter in Ecclesia recitandus esse videtur ille liber, qui de ortu eius, & vita scriptus inueniebatur, si non iudicassent eum Pa-
C tres inter Apocripha numerandum. At quoniam magnis ac sapientibus viris ita visum est; nos alia quædam, sed non aliena legentes, Ecclesiasticum morem debitis officiis exequamur. Beata ergo Domini mater & perpetua virgo Maria, priusquam nasceretur oraculis enunciata est, & designata miraculis, nata vero progenie diuinitus ordinata, priuilegio virtutum insignis enituit, Saluatorem edidit à quo glorificata in cœlo, nunquam terrigenis patrocinari desistit. Propositionem sequatur ordine sua narratio. Iamque referamus vnum de prætaxatis oraculis, ac deinde paucis expediamus. Dixit æternus ad veterem, Deus ad serpentem, *inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius.* Quid est fratres in hoc loco serpentis caput conterere, nisi principalem diaboli suggestionem, id est concupiscentiam resistendo superare? Si ergo quæratur, quænam mulier huiusmodi victoriam operata sit? profecto non reperitur in linea generationis humanæ, donec perueniatur ad illam de qua agimus sanctarum sanctam: At si interrogetur, in quo serpentis caput vel ipsa contriuerit? nimirum in eo quod virginita-
D tem simul & humilitatem Deo sacrificauit. Virginitate namque seruata probatur extinxisse concupiscentiam carnis: humilitate, quæ facit pauperem spiritu, concupiscentiam mentis. Sicque principali suggestione diaboli victa, vitiosum caput virtutis pede contriuit. Non tamen hoc solo, sed eo quam maxime triumphauit, quod de sua mundissima carne, corporata sapientia, vicit vsquequaque malitiam attingens à fine vsque ad finem fortiter, & disponens omnia suauiter. Hæc est ergo mulier ad quam diuinum illud intendebat oraculum, hanc quandoque nasci miram intuebar, hanc singulariter innuebat. Expedito quam paucis oraculo, vnum quodque de miraculis absoluatur. Acceptæ sunt à sancto Moyse, singulæ virgæ de singulis tribubus Israel, nominibus earum inscriptæ, iubente Domino, & positæ in tabernaculo eius: inter quas vna quæ fuerat Aaron inuenta est sequenti die germinasse, floruisse, frondisse, & peperisse amygdala. Sciens ergo Dominus hoc opus suum magni esse mysterii,

E iussit seruari Virgam ad monimentum. Monebantur enim filii Israel præsentia virgæ, quærere sollicite, quid significaret tam mirabile factum, quod longo post aperiens diuinus Esaias: *egredietur*, inquit, *virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum Spiritus Domini.* Ad hæc verba tanquam auditores eius dicerent; ò Pater Esaya obscure loquens, dic nobis quæso ipsam rem manifeste, adiecit claritatem & ait, *Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel.* Filium quoque virginis, id est Emanuelem præclare describens, *puer* (inquit) *natus est nobis, filius datus est nobis & vocabitur nomen eius admirabilis consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis, multiplicabitur eius imperium & regni eius non erit finis.* Quod ergo Deus designauit miraculo, hoc à secreto: Esaias, prodidit vaticinio, Et quod vates cecinit, consequenter rei exitus approbauit. Nam sicut illa virga sine radice, sine quolibet naturæ vel artis adminiculo fructificauit, ita virgo Maria sine coniugali opere filium procreauit, filium sane flore designatum & fructu, flore propter speci-
F em, fructu, propter vtilitatem. *Est enim speciosus forma præ filiis hominum,* & vitalis refectio non solum hominum, sed etiam Angelorum. Hinc breuiter asserta propositionis particula prima, quod sequitur attingamus. Nata est igitur beatissima virgo sicut legimus, patre Nazareno, matre Bethleemita quas vrbes Christi natiuitati vel conuersationi destinatas esse Prophetæ non tacuerant. Descendit autem ab radice illius fide præclari Abrahæ, cui superne promissa fuerat benedictio omnium gentium in semine suo, & ab stirpe Dauid, quem Deus propter notam sibi probitatem egregia laude sublimauit, dicens, *Inueni virum secundum cor meum.* De regali nempe Tribu simul & Sacerdotali duxit originem, quæ summum regem atque Pontificem erat paritura. Non tamen hæc idcirco diximus, quod Dominus qui peccatores vocare venit dedignatus sit, matrem suam peccatores habere cognatos, Inter quos speciosa velut inter spinas lilium appareret. Hæc itaque electa & insignis inter filias, non fortuitu quidem, aut solo
G placito parentum vt plerique, sed diuina dispensatione nomen accepit, ita vt ipsa quoque vocabuli sui figura magnum quiddam innueret, interpretatur enim maris stella. Quid ergo mysticum hæc interpretatio gerat, per similitudinem ostendamus. Nautis quippe mare transeuntibus, notare opus est stellam hanc, longe à summo cœli cardine coruscantem, & ex respectu illius æstimare atque dirigere cursum suum, vt portum destinatum apprehendere possint. Simili modo fratres oportet vniuersos Christicolas, inter fluctus huius sæculi remigantes attendere maris stellam hanc, id est Mariam quæ supremo rerum cardini Deo proxima est, & respectu exempli eius cursum vitæ dirigere. Quod qui fecerit, non iactabitur vanæ gloriæ vento, nec frangetur scopulis aduersorum, nec absorbebitur Scylea voragine voluptatum, sed prospere veniet ad portum quietis æternæ. Hic si quis interroget dicens, quid ergo putas qualis olim in anima fuerit, vel nunc sit, hæc persona, quæ sic omnibus sanctis spectanda atque imitanda proponitur? veraciter respondemus, quia longe perfectior quam nostra oratione demon-
H strari possit. Tamen ne ibi nihil dicere arguamur, vbi maior affluit copia dicendorum, reseruantes multa atque magna facundis, saltem pauca dicamus super hoc, & quæ facile probentur audita. Hoc igitur in primis astruere fas est, quod anima ipsius & caro quam elegit, habitaculum sibi fecit sapientia Dei Patris ab omni malitia & immunditia purissima fuerunt affirmante scriptura, *quoniam in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.* Item è contra confidenter asserimus, quia nullo virtutum genere vocabat, cui plenitudinem gratiæ Dei nuntius asserebat inesse. Quod attestante Archangelo, quamuis nemo sana mente discredat, tamen si quis adhuc pio desiderio quærat argumenta virtutum ex verbis & factis eius quæ scriptura commemorat, tanto sibi facilius occurrent, quanto ipse in quærendo fidelior erit. Sunt autem ex iis quædam omni fere Christiano perspicua. Quis enim est qui cum iocunda admiratione non speculetur ipsius maturæ adolescentis fortitudinem,

A & prudentiam, & fidem in colloquio angelico, vbi tam constanter eloquitur, tam prudenter interrogat, tam facile credit? Quis enim non videat ac videndo miretur iustitiam eius, qua sic vniuersa præcepta diuinæ legis satagebat implere, vt nec ad se pertinentia inexpleta relinqueret? Verbi gratia; post partum enim purificatione legali quam agebat, non egebat, quia virum in concipiendo non nouerat. De temperantia quoque ipsius superius dictum est, quæ Deo Virginitatis Lilium in humilitatis valle produxit. Cum ergo virtutibus supradictis facta eius plena sunt, atque dicta, manifestum est non solum attestatione angelica, sed etiam rerum argumento nullum virtutis Beatissimæ Virgini defuisse. Depromebant itaque virtutes in cogitatione & affectu cordis eius ineffabilem harmoniam, quam ipsa creatrix & inhabitatrix eius Dei sapientia delectabatur audire, coruscabant foris in superficie sermonis & actus, vnde merito possent homines glorificare Deum, & exempla salutis accipere. Tali ergo tantæque personæ, quid tandem ad honoris cumulum potuit accedere ma-B ius, eo quod Dei filium Virgo concepit, Virgo mater edidit, hac nempe dignitate venerabilis, facta est ipsis quoque sanctorum Ordinibus angelorum. Quod opere manifesto declarauit ille magnus atque fortis Archangelus Gabriel, qui eam antequam Dei mater fieret, quia futuram nouerat, tanta veneratione salutando præuenit, hac eadem dignitate facta est etiam imperiosa, secundum caritatem erga superos, ac super inferos per discretionem. Vnde plurima scripta sunt exemplorum argumenta, de quibus ad præsens quædam sufficiat memorare. Illa igitur olim in auxilium magni patris Basilii misit sanctum angelum, & mortuum suscitauit, qui male viuentem peßum dedit persecutorem eius Iulianum Apostatam, & hæc historia notissima est. Illa etiam te, ô peccator quondam Theophile pœnitentem & suppliciter inuocantem ab ipsis diaboli faucibus potenter eripuit. Sed quid grauemur huius lapsi reparationem paucis effari, cum audire sit operæ pretium? Is ergo Theophilus incedens olim in patria cuiusdam Episcopi Ciliciorum vt scriptura quædam testatur, C propter infortunia sua in tristitiam cecidit, vnde contulit sese ad quemdam Iudæum maleficum eius consilium & auxilium petens, hoc mediatore locutus cum diabolo Christianitatem abnegauit, diabolum adorauit, eique de sua mancipatione chyrographum tradidit annulo suo signatum. Postea vero factus pœnitens, multumque se animo angens quid faceret, quo se verteret, tandem collectis fidei & spei viribus, confugit ad Ecclesiam quandam beatæ Mariæ matris Domini memoriæ dedicatam, vbi quadraginta dierum afflictione mactatus animo contrito nomen eius inuocabat iugiter, ac patrocinium implorabat, quid multa? Respexit hunc propitia misericordiæ mater, & per visionem illi apparens de impietate coarguit ad Christi confessionem excitans. Consolata est dolentem pollicendo veniam, & ne dubitaret de promisso supradictum Chyrographum diabolo potenter ereptum, captiuo reddidit in pignus libertatis. Quod cum euigilans supra pectus suum positum inueniret, quam lætus extiterit, quam pio affectu voces exultationis & con-D fessionis ediderit, non est facile dictu. Noctem vero illam consecuta est Dominica dies, qua Theophilus, quasi cum Domino à mortuis resurgens Episcopo se coram populo præsentauit. Et rem sicut erat exposuit. Videres populum modo ex auditu tam horrendi sceleris expauere, modo considerata macie vultuque pœnitentis collachrimari. Sed audito quantam & quam celerem misericordiam fuerat consecutus, omnes qui mala conscientia territi pœne defecerant, ad spem veniæ cum gaudio respirabant. Iam vero vt rem breui fine concludamus, Episcopo iubente male cautum Chyrographum Theophilus igne cremauit. Deinde suffragante Clero & populo ductus ad altare, cum sacrosanctam communionem de manu Episcopi ore susciperet, facies refulsit vt sol. Peractoque deinceps triduo, cum laudibus in Ecclesia piæ matris Domini, per quam reconciliatus fuerat, à laboribus suis beato fine quieuit. Talibus ergo factis approbatur, quia Domini Mater vbique imperiosa est, vbique magnifica, certe cui promptum est sanctos angelos in ministerium mittere, & ad beneplacitum suum inferorum pacta cassare; his quoque & aliis infiniti numeri beneficiis quæ vel scripta sunt, vel passim iugi sentiuntur effectu, quod & iustis & peccatoribus fideliter inuocantibus se præsto est, & nunquam eis opitulari desistit. Veniant igitur ad eam iusti cum Basilio laudantes ac benedicentes, effectumque celerem suis sanctis desideriis postulantes sine dubio percepturi. Veniant peccatores cum Theophilo tundentes rea pectora cum interno fletu, ipsi quoque si vere pœniteant desideratam veniam adepturi, de quorum numero tibi assistentibus nobis vt subueniare tam & auxiliari digneris imploramus. O præelecta! ô sancta! ô venerabilis & imperiosa! ô clemens & propitia Domina nostra quo possimus recuperare & habere perpetuam gratiam filii tui Iesu Christi Domini nostri, qui cum Patre & Spiritu sancto viuit, & regnat vnus Deus in æternum. Amen. E

Sermo de eiusdem Natiuitate Mariæ Virginis. F

FRatres carissimi, in hac die celebramus natale gloriosæ Dominæ nostræ Mariæ videlicet Redemptoris nostri Matris. Volumus vobis aliquid referre breuiter de natalibus eius, & vita & fine, & adiutoriis quæ ipsa Christianis & iustis & peccatoribus impendere solet. Hæc itaque nata est de stirpe Abrahæ atque Dauid Regis, quibus adeo promissio facta est, quod in semine ipsorum, id est in Christo benedicendæ forent omnes tribus terræ. Nata est autem iuxta relationem & scripturas sanctorum Patrum, in ciuitate Nazareth, Patre nomine Ioachim ex eadem vrbe oriundo, matre vero Anna nomine oriunda ex ciuitate Bethleem. Vita quorum simplex & recta ante Dominum, apud homines irreprehensibilis & pia erat. Nam omnem substantiam suam trifarie diuidebant, vnam partem templo, & templi seruitoribus impendebant, aliam peregrinis & pauperibus erogabant Tertiam sibi & suæ familiolæ vsibus reseruabant. Ita iusti Deo, & hominibus pauperes, annos circiter viginti, castum Domini coniugium, sine liberorum procreatione exercebant. Voue- G runt tamen si forte Deus donaret eis sobolem, eam se Domini seruitio mancipaturos. Euolutis ergo tot annorum curriculis missus est angelus Domini prius ad Ioachim, deinum ad Annam, nuncians eis nascituram filiam nomine Mariam, cui simili sanctitate, nec antea nata fuerit nec postea nasceretur. Factum est itaque iuxta verbum angeli, nata est in ciuitate Nazareth sanctissima virgo Maria, & mansit ibi tribus annis in paterna domo, postea vero sicut parentes illam Deo vouerant, ducta Hierosolymis in templo Domini conseruata est vsque ad quartum decimum annum, ieiuniis & orationibus seruiens die ac nocte, & virginitatem suam vouens, quod ante virgo vlla non fecerat, Angelicis colloquiis frequenter vtens: deinde cum esset reuersa ad domum parentum suorum in ciuitatem Nazareth, missus est ad eam Angelus Gabriel à Deo nuncians ei Conceptionem filii Dei: fuit ergo conceptus Dei filius in Nazareth, natus in Bethleem. Post natiui- tatem vero Christi mansit cum filio vsque ad Passionem H crucis, vbi Christus virginem Matrem virgini discipulo Ioanni Apostolo commendauit. Hic ministrauit ei post Passionem & Resurrectionem & Ascensionem Domini in finem. Fuit autem sepulta sanctissima in valle Iosaphat, vbi est ædificata Ecclesia in honorem eius, & sanctus Ioannes sepultus est Epheso. Post vero cum religiosi Christiani, reliquias matris eius videlicet Domini respicere vellent, sepulchrum vacuum inuenerunt: sed & in sepulchro Beati Ioannis respicientes, non inuenerunt nisi manna. Credit itaq; Christiana pietas quia Christus Deus Dei filius matrem suam gloriose resuscitauerit, & exaltauerit super cœlos & quod Beatus Ioannes Virgo & Euangelista, qui ei ministrauit in terra, gloriam eius participare mereatur in cœlo. Est autem ineffabile quam gratiam & gloriam dederit Dominus Matri suæ, hoc tamen certo scimus quia iusti quidquid ab eo postulant, per intercessionem matris celerius impetrant, peccatores quoque sæpius misericor-

diam

A diam sunt consecuti: habemus plura exempla de vtrisque, sed ad præsens hæc sufficiant.

Sermo Domini Fulberti Carnot. Episcop. in ortu almæ Virginis Mariæ inuiolatæ, ex M.S. Bibl. sancti Victoris Paris.

MVtuæ dilectionis amore & sedulæ adhortationis nutu à quibusdam DEO sacratissimis & dilectis cogimur de sanctissima, & vltra quam dici possit dilecta virgine, sponsa scilicet & matre Domini MARIA aliquam alloquutionem facere, de ortu videlicet eius, non historialiter texere, sed mysticis exornare laudibus, & beneficus congratulari, ad cuius tanti mysterii materiam, nec omnis potest sufficere mundus, si in vnum etiam coeat ordinem. Erit autem eis inceptum, & executio meritum, quorum obtentu peruenerit ad portum sine naufragio remigium. Igitur nimis amabilem, ac salutiferam omnibus
B sæculis, & terricolis Matris veri æternique Regis ac Domini nostri natiuitatem cernua humilitate recensentes, & annua orbita recolentes solemnia, primo ratum duximus, vtrorumque sexuum collegia, etiam diuinam & gloriosam festiuitatem quibusdam adhortationibus inuitare. Vt dum vtrarumque partium deuotio his sacris festis nefas duxerit non interesse, vna omnium vota capacius eiusdem sacræ Virginis circa se, persentiant adesse iuuamina.

Est enim ista suscepta festiuitas, non modicis nec paucis præfulgens mysteriis, aut reliquorum sanctorum festiuitatibus coæquanda, sed tantum est excellentior, quantum constat eam omnibus hominibus preferendam, cuius hodie prælucida recitantur natiuitatis initia. Ad cuius ergo magnificentiam collaudandam, & gloriam perferendam, tanta valeant exuberare præconia, quantum illi congruit, quæ cunctas superexcellit in præeminendo creaturas, & Angelicam dignitatem. Et vbi vsquam inueniri poterat locus, qui infra se concluderet maiestatem
C coæqualem Patri, auctorem omnium rerum, nisi vterus Mariæ ante sæcula præscitus? in hunc siquidem tota diuinitas cum humanitate versata est. Et qui in coæqualitate cuncta disponebat cœlestia, & terrestria, in virginea perangusta septa venturam & promissam præparabat carnis suæ redemptionem.

Felix talis partus & ortus, de cuius substantia assumpta est talis virgo, quæ tolleret veternas parentum offensas, & releuaret concussum orbem qui sub sæuo duri erat hostis dominio. Cuius itaque partus, vt censemus ad nihil extitit, nisi vt fieret eius sancta pudicitia domus & susceptio filii Altissimi. Ad quid enim aliud? ergo ne huius castitas aut ante partum, vel post dignum pignus genitum, fœdata est aliquo contagio? Hanc enim nulla grauitas aut effœta successio filiorum fregit, vt solet eis contingere quæ humanam sobolem maternis egerunt visceribus. Felix enim culpa, sed sancta Coniugalis societas, quæ tale ac tantum speciale que vel singulare decus profudit in Orbe, de concesso nuptiali contubernio.

D Denique in huius conceptione necessaria haud dubium est quin vtrumque parentem viuificus & ardens Spiritus singulari munere repleuerit, quod quæ ab eis sanctorum Angelorum custodia seu visitatio numquam abfuerit. Merito si quidem huius sanctæ Virginis, multum adeo laudandi sunt & extollendi sanctissimi procreatores, qui in cunctis institutionibus tantos ac tales se præstiterunt, vt non immerito de eorum stirpe prodiret talis successio, quæ fieret & priscis ætatibus & subsequentibus exemplum totius bonitatis. Fœlix, & præ cæteris patribus fœlicior, qui tantæ prolis meruit vocitari patrator. Fœlix & iam qui non plures, sed vnam promeruit suscipere natam, quæ vnicum conciperet & proferret Dei filium. Nec enim decebat vt huius singularis virginis sanctissimi progenitores fœdarentur plurimorum propagatione filiorum, qui erant futuri vnicæ Matris Domini prouisores & educatores egregii. Vere beata & omni veneratione habenda, & quodam priuilegio sacro prædicanda, mater huius sanctæ, quæ omnium antecessit matres
E in concipiendo & generando eam, quæ suum & omnium generaret Creatorem. Gaude & lætare, ô fœlix, pro tali filia, quoniam tali dote donata es, qua nulla ante te vel postea meruit antecelli. Quanta putamus prouisio fuerit sanctorum Angelorum, circa tam Deo gratissimos parentes, ab initio suæ procreationis, & excubatio super tam ingentem sobolem? Nonquid abfuisse credendus est Spiritus sanctus, ab ista eximia puella, quam sua obumbrare disponebat virtute? Nulli enim fidelium dubium est, quod circa eam omnis frequentia cælestium agminum inuigilabat. Vt pote quam supra se exaltandam minime ambiebant. O nimis superque Beata Virgo, quæ nulli comparanda est merito, nec coæquanda castitatis titulo? Vere etenim beata illa sæcula, quæ ex sacrato vtero te meruerint excipere suo in tempore. Sane si qui sollicita mente & studiosa inuestigatione perquirant, cur sanctorum præcedentium memoriæ huius præfatæ Virginis temporanea initia suis fidelibus sequacibus enucleatim non ex-
F ornauerunt, vt ad omnium notitiam vulgarent; nouerint non ignaros eos extitisse hæreseos, quæ pro insigni & admirando huius sacræ puellæ præconio exortura erat, & ob id si quid ex eius ortu protulerunt, sagaci industria cælandum æmulis & infidelibus decreuerunt, ne inueniret cæca garrulitas perfidorum vnde maternum sinum Ecclesiæ verberaret, sua multiplici fallacia. Nam & hoc quod leui & subtili relatione, aut forsitan conscriptione de Matris Domini Natiuitate & infantia eiusdem Domini percæperunt, ita versuta & argumentosa fallacia deturparunt, vt nec vera deinceps à quibusdam Ecclesiasticis doctoribus recitentur, quamuis minime repudiantur. Exstat vero quædam non vsitata relatio, quæ clarissimi interpretis Hieronymi prænotatur nomine, referens Beatum Matthæum post editum Euangelium ortum præfatæ Virginis atque initiamenta puerilia Iesu Christi, ita obscuris manu propria obsignasse literis Hæbraicis, vt nullus infidelium illud vellet patere superfluis & mor-
G dacibus rictibus, quæ tunc à prælibato interprete feruntur transportata quibusdam obnixe petentibus ad Latinæ linguæ notitiam. Et quia hæc relatio inter sacræ scripturæ Canones non habetur inserta, ideo vnanimis Ecclesiæ conuentus in recitando aperte nec omnino eligit, nec in non recipiendo reiicit: cum nonnulla reperiantur dicta vel facta, quæ in præfata serie impossibilia videantur, quæ tamen volentibus & amantibus legere, non denegat fidelium industria. Nobis autem & omnibus Ecclesiæ filiis, satis superque sit fides & deuota credulitas, qua vere eam confitemur Virginem, & in ortu & in omni sua operatione. Huius namque pater & mater carnales fuisse feruntur, Ioachim & Anna, quæ bene sibi de nominis interpretatione competunt, Ioachim quippe præparatio Domini dicitur, Anna vero gratia Dei interpretatur. In horum duorum nominum interpretatione quid innuitur, nisi gratia quam simul adepti sunt? vbi namque poterit esse gratia nisi vbi famulatur præparatio conscientiæ? & vbi locum habebit præparatio operatio-
H nis, nisi vbi ante præcesserit Dei largita gratia? Sic ergo in vnum duæ compactæ gratiæ disponente Dei nutu protulerunt ex se gratiam non paruam, profuturam valde cunctis hominibus: Hæc paucis dicta de sanctorum parentum digna commemoratione satis sint. Nunc ad euoluenda ea quæ Christus dederit veniamus. Propterea honorificentissime summi authoris & creatoris genitricem cum mentis iubilatione recipientes, omni conatu elaborate, vt tanta hodierni diei iocunditas, dum mundanis excolitur & honoratur obsequiis, hanc interior & pura conscientia iustis & consequentibus prosequatur seruitiis. Namque qui piorum venerantur sacra merita, quique omnimodis interesse peroptant supernorum agminum festis, sic in præsentibus exerceantur Sanctorum natalitiis, vt non contingat illic eis abesse deinceps, de quorum hic congratulantur triumphis. Quapropter præsenti celebratione, omnium prudentium Virginum Reginam sedulis exposcite precibus, quæ principatum obtinet inter choros sancta-

A
rum Virginum, suo interuentu efficiat possibile quo sanctæ Ecclesiæ concentus, cum eam humili qua valet operatione, percolit in terris, demum in lætitia perenni, de eius vtraque congaudeat, sublimatione & gloria. Ista est enim præcipua festiuitas, in qua omnis Angelorum militia exultat, in qua Prophetarum panduntur vaticinia, in qua & iam gentilium referantur prænontia scripta, in qua oritur sponsa sine exemplo, Deo coniuncta, de cuius casta corporis materia, oritur lumen in tenebris, ad exturbandas veterum piaculorum nebulas. Hæc est inquam dies, in qua prælucida stella, imo lumen inseparabile maris, hoc est huius mundi, velut Eous cum decoris amœnitate, ex mortali genitura cunctis qui saluandi sunt illuxit. Hæc est honoranda dies lætitiæ, in qua iuxta mundi qualitates, præparatur vas virgineum, diuinis Carismatibus vt margaritis ineffabiliter ornatum, in quo qualitas Dei mixta homini compaginaretur corporaliter, non secundum propagationem, sed secundum Spiritus sancti operationem. Quis quæso vnquam aut ante
B
hanc Virginem, aut post hanc, in omni terrarum spacio audire valuit, vt factor omnium rerum, possessor cœli & terræ, Rex Regum & Dominus Dominorum, sol iustitiæ, lumen insuperabile, intra virginis se arcta concluderet septa. O magna & admirabilis ipsius Dei distributio, imo miseratio! vt enim Protoplastum parentem & successionem filiorum eius innouaret, quem constat ob hoc editum, vt superbientium Angelorum suppleret numerum & ordinem, non indigne pertulit, intra virginis aluum cœlitus se corporari, vt consocialem formam non secundum diuinæ substantiæ quantitatem vel qualitatem, sed iuxta corporeum incrementum absque macula peccati sibi compactum eo erigeret vnde & suasor, & ille succubuit, perfida fraudatione præcepti vterque eiectus est. Ecce itaque cuncti qui ad sacram conuenitis virginis natiuitatem, omnes corporeos vobiscum affertis sensus, fortassis & iam non desunt vobis interiores cordis intellectus. Haud dubium enim, cum dispertitor suarum
C
virtutum vnumquemque vestrum suo donauerit dono, qui scit in singulis ita dispertire sua dona & munera prout quisque laborat, vt efficiatur eius habitaculum. Operatur autem hoc, vt ait Apostolus, vnus atque idem Spiritus, qui in cunctis secundum gratiarum rationem spargitur, & in singulis vnice inuenitur. Erigite ergo mentes vestras, ad præsentis matris festiuitatem, vt nullum mentis vel corporis domicilium seu iubilatio inueniatur, quæ non tota concreper in tam præclara procreatione. Congaudeat in hac celebritate vterque sexus & conditio dominorum seu subiectorum, quia per hanc virginem vtrorumque venit redemptio, scilicet immaculatus Dominus carnaliter prodiens de illius vtero. Gaudeant senes Deo placentes, quoniam ab aula cœli descendit ille in eius puellæ viscera, qui nouit non modo animas tantum, verumetiam corpora, ad meliorem iuuentutem referre à veteri ruina, iuxta sententiam Dauidicam, *renouabitur vt aquila iuuentus tua*. Intuentur etiam fidem Antiquorum Patrum, ex qua constat illos placuisse Deo, nec à memoria illorum refugiat, quoniam per
D
huius Virginis partum & iam in extrema eorum sorte, conceditur illis repertio veræ salutis. Lætentur iuuenes fortes in hac die, quoniam hodie prodiit in hanc lucem Virgo, ex cuius secretis natus est iuuenis, speciosus præ natis hominum, de cuius labiis diffusa est omnis gratia perlata per quadripartita mundi climata. Virtutem quoque corporis in animi vigorem transmittent, & per huius sacræ Virginis obtentum suam Christo commendent iuuentutem. Congratulentur etiam pueri & infantes in huius maxime puellæ initio, sua Christo & Mariæ dicantes crescentia membra, quoniam habent puerum castitatis, & puritatis ministrum, & Mariam singularis pudicitiæ, ex cuius vtero sancto Christi infantia est suscepta. Psallent spirituali lætitia in hac die, & illi qui forte exercuerunt dominatum super sæculi negotia, quoniam per Virginem venit Dominus omnium Potestatum & Virtutum & Dominationum. Gaudeant subditi, & si quos premit alterum iugum, quoniam quandoque

E
exsoluet filius Virginis, imo Dei, si ei placuerint, iniqua iuga à ceruicibus illorum depellere, ac superiores efficiet eos Dominus suis & per suæ matris suffragium. Cum ergo ad omnium virorum ætates nostra collocutio atque exhortatio peruenerit, rectum videtur vt ad illum sexum nostra denuo dirigatur oratio, ex quo scimus Dominum carnalia initia sumsisse. Ille enim maledictionis notam primæ Virginis, in benedictionem secundæ transmutauit Virginis, qui ante rerum formam præsciuerat ex eodem sexu suum in fine temporum procreandum fore filium, qui vniuersis omne afferret gaudium. Vere beata collaudanda Dei beneficia, quæ per illum sexum decreuerunt prouenire nostra in tempora, à quo primo terrigenæ propinatum est iniquæ suasionis medicamentum. O Eua tunc infelix! non solum pro inobedientiæ piaculo, verumetiam pro maledictionis titulo, nunc vero fœlix pro immutationis largifluo dono. Lætare tu mater omnium, non solum quia euasisti proscriptionis excidium, sed etiam, quia de tua consimili prole profudisti
F
eum in sæculum, qui te tuamque progeniem mortis de compede misericorditer eruit. Insultas denique ei modo qui te dudum suo venefico suatu infecerat, quia habes tuum plasmatorem siue parentem propitium, qui suo triumpho nobili, procacem exturbauit tui hostis dominatum. Exi nunc ò fallax & inuentor antiqui criminis, à secundo noxio sexu, quia ipse qui sine carnali onere, ab eodem pullulauit ordine, suam hodie genitricem, istam fecit prodire in lucem. Terreat te procul secundæ Virginis de cœlo collapsa benedictio, qui lætatus es in primæ virginis opprobrio. Namque qui gaudebas in articulo conditionis humanæ, primos à suo fœlici incolatu exturbasse colonos, nunc à secundo homine filio Virginis æterna exultatione nexus es. Quocirca habentes ob oculos sacratissimæ Virginis sanctissimam diei venerationem, non in mundanis lætitiis exercere corda vestra, sed totum mentis ingenium figite in præclaræ virginis superna illa festa, in quibus diutina laude ab Angelis festiuis honoratur seruitiis. Procurate Principem vestram
G
festiuis vt valetis laudibus, & benignis operibus prosequi, vt possitis cum ea absque coruscantium defectione lampadarum, *Agnum sequi quocunque ierit*. Hodie primiceria & ductrix Virginum à sanctis Prophetis vaticinata oritur, congratulentur ei cunctæ virgines, quia nascitur pudica puella, quæ amatorem peperit integræ castitatis. Fœlices illæ, quæ sine cognitionis ludibrio, tam mirificam Dei Genitricem quantum in ipsis est, prosecutæ fuerint puritatis commercio. Ergo quia gaudentes suscipitis eius ortum, ad cuius vos non hæsitatis pertinere colloquium, satagite vos ita exercere in cœlestibus negotiis, vt post exuperatos caducæ pestis labores, dum ventum fuerit ad præoptatum diuinæ portæ spectaculum, pulsantes non repudiemini, seu de ineptis virginibus dicitur, quæ à sponso reprobatæ sunt propter suam inertiam, dum in vasis suis habere oleum, hoc est, bona opera neglexere: sed potius cum ipso ad cœlestia palatia simul, & cum beata genitrice eius progredi valeatis. Cum igitur ista solennitas omnibus fidelibus congrua ab omnium conuen-
H
ticulis Catholicorum debito honore prosequatur, præcipue tunc à sacris virginibus valde prosequenda est, & percolenda, quia hodie decus prudentum virginum, flos campi, idem sanctæ Ecclesiæ, quæ pretiosissimis impletur margaritis, ex lilio conuallium, idem humilium hominum processit ad ortum. Gaudete per omnem modum omnes virgines, quæ vos tam sancto & prælucido dono Dei ditatas fore cognosciris, sperate in ea, quæ huius doni compos effecta est, & ante partum & post parturitionem. Magnificate eam indefessa morum exhibitione, quoniam pro perseuerantia virginis, cum tympanis exultationis & lætitiæ, coram præsentia matris Domini, quia in sidereis cubilibus habebitis cum ea gratulari, si cœptam animi corporisque integritatem sincera probitate seruaueritis. Hilares estote & vos puellæ æuo teneræ, quia habetis & vos puellam Angelorum Dominam quasi primis auspiciis nunc pubescentem. Aduocate Angelos ad custodiam puritatis vestræ, quia ipsa in

tenera

A tenera forte mundialiter posita, cum regina ipsorum etiam futura secum eorum suffragia, sedula oratione contrahebat. Lætamini etiam vos iam maturæ virgines, & quę forte iam ad aniles metas peruenistis, quia pro longæua perseuerantia vestra, non solum pollicita præmia, verum laudem egregiam cum præsenti captabitis apud cœlestem auctorem. Ne substrahatis vos à præfatæ matris iubilatione coniugatæ, & coniugali iugo subnexæ, quoniam qui suæ matri, & omnibus piis virginibus contribuit integritatis palmam, ipse vos naturali fœdere mutua copulatione iunxit, quo decentem & genuinum seruantes modum castitatis filios procreetis. Nec enim multum longe a castitatis munere aberitis, si filios non pro appetitione libidinis, sed pro amore successionis educatis. Ne desperetis, ô viri vel fœminæ, quocumque modo carnaliter corrupti, quoniam illa cœlestis mansio, non de virgineo tantum ordine, sed & de quibusdam non solum iustis, sed & publicanis, & ante peccatoribus impletur. Quantoque vos conspicitis apud maiestatem Domini
B noxios existere, eo amplius respirate ad genitricem Domini plenam misericordiæ, habetis apud Patrem aduocatum ipsum filium virginis, & ipse propitiabitur peccatis vestris tantum, vt veniam de ipso ac matre eius speretis, qui cum Patre & Spiritu sancto viuit & regnat Deus. Per omnia secula seculorum. Amen.

In natale tuo nobis pia mater adesto,
Virtutes augens, culparum pondera delens.

Fulberti Episc. Carnotensis Sermo contra Iudæos.

FIlii Iudæorum dicunt, non est mirum si modo captiui sumus, si Hierusalem non tenentes regem proprium non habemus: fuimus enim similiter pro peccatis nostris in Babylone captiui, regem proprium non habentes, & postea reuersi in patriã habuimus reges, & principes. Hæc est ergo spes nostra, vt adhuc nobis similiter eueniat cum placuerit Deo. Alii dicunt, forsitan in aliqua parte mundi nobis incognita potest esse congregata multitudo Iu-
C dæorum, quæ habeat proprium regem, ideoque non ablatum adhuc est sceptrum de Iuda. Alii dicunt esse in regionibus Iudæos prudentes atque potentes, qui virga directionis optime gubernant domos & familias suas, ideoque non esse ablatum sceptrum de Iuda. Quibus nos primo respondemus, quoniam si ita accipienda est prophetia illa, sicut illi dicunt, neque venit Messias neque venturus est, donec omnes Iudæi patres familias vel mortui sint, vel ita impotentes, vt nullus eorum sit in mundo, qui sciat vel possit regere domum suam, quod quia futurum non est, vsque ad illum diem qui est finis omnium mortalium, nec Messias ante veniet: quod si ita est, ad quid putamus Messias vltimo die vt veniat, quam vt eos omnes sepeliat mortuos, quos sanaturus sperabatur infirmos? Hæccine erat expectatio gentium! quod non debent sceptrum Iuda, tam commune facere, nec tot reges quot patres familias in sua gente numerare, nusquam ante factum, neque Patriarcham suum, ita delirum fingere, vt grande-
D uus senex mox moriturus magnas nugas cum magno conatu prolaturus diceret. Congregamini filii, & cætera. Item si Prophetia illa sic intelligenda est, quid prophetauit ille Patriarcha suis Hebræis, quod prophetare non posset quilibet Gentilis cæteris Paganis? neque enim defuturi erant eis patres familias vsque ad finem. Item qui sic exponit, regni maiestatem minuit, Prophetiæ derogat, certum de aduentu Christi signum non dat, nisi bonorum omnium interitum. Aliter nos primo respondemus, quia male interpretantur Prophetiam hanc, singulariter enim enunciatum sceptrum regni, pluraliter exponendo, in baculos priuatorum dissipant. Sicque adultera sceptra sanctum & plenum Deo Prophetam, vt fatuum & delirum senem reputari compellunt. Quid enim Israel prophetasse videretur suis Hebræis, quod prophetare non posset quilibet Græcus, Latinus, aut Barbarus Genti suæ? Sequens profecto sicut primus plane satagit, vt salutem perpetualiter aduentus Christi effugere possit. Si sciret vsquam esse regem ex Iudæis, negabit venisse

E Christum quia non putabit ablatum esse sceptrum de Iuda, si nesciret tantumdem valebit, quia licet nesciat, vbi tamen credet esse alicubi, ideo Christum non venisse credet. Nos vero ita respondere volumus vt demonstremus quod ei nil prosit, ad negandum aduentum Christi, siue vnum regem, siue plures ostendat de genere Iudæorum qui non sunt reges Iuda. Quod cum demonstratum fuerit, de his qui alicubi sunt si forte monstrentur, superuacaneum videbitur agere. Tria ergo sunt, sine quibus regnum esse non potest, terra videlicet, in qua regnum sit: populus, qui terram ipsam inhabitet: & persona regis electi, qui terram vindicet, & populum regat. Terra autem regni de quo agimus est prouincia Hierosolymitana, quæ dicitur terra Iuda. Populus huius terræ fuit tribus Iuda. Reges eius vsque ad Christum omnes de tribu Iuda. Sicut ergo domus constat partibus suis, id est terra Iuda, & rege de tribu Iuda, & sicut non est domus si desit fundamentum, aut parietes, aut tectum, ita non est regnum si desit terra, aut populus, aut Rex. Vbi enim pars deest, totum esse non potest. Et vbi totum est, partes quoque omnes esse necesse est. Si ergo perdita vna parte, totum non est, quanto magis omnibus perditis, quod ad nihilum redactum est. Regnum autem Iuda terra sua caruit, ex quo ipsa terra in manus alienigenarum venit. Populo caruit, postquam tribus Iuda in omnes nationes dispersa est. Rege vero diu ante caruerat. Sic regnum Iuda omnibus partibus suis dimissis regnum esse desiit. Est igitur ex tunc ablatum plane sceptrum de Iuda, & declaratum quia Christus venit. Si ergo constituas, vel mendose fingas, vnum Iudæum, verbi gratia Mardocheum in Babylonia regem vel certe in Samaria, vbi decem tribus Iudæorum habitabant, habentes proprium regem, qui dicebatur rex Israel, non erit tamen rex Iuda, sed rex Israel, vel Babyloniæ, ad quos nullum respectum habet Prophetia, quæ dicit, *non auferetur sceptrum de Iuda.* Rursus regum Iuda causa effectiua, erant sacerdotes qui vngebant eos in reges. Populus autem Iudæorum sacerdotes cum loco sacrificandi perdidit: re-
G gnum igitur ac sceptrum indubitanter amisit. Vbi enim effectiua causa non est, effectus qui ex ea nascatur, esse nullatenus potest.

Idem sermo contra Iudæos.

COntra errores infidelium aliqua necessaria dicere volentes, mox à Iudæis incipimus. Ipsi ergo nobis Catholicis in eo se consentire dicunt, quod vnum Dominum colimus omnium Creatorem. Dissentiunt autem in his, quod Trinitatem personarum in vnitate Deitatis non agnoscunt, & quod Christum negant Deum esse, & quod eum nondum venisse dicunt. Nos autem ab hac vltima parte contradicere inchoantes gradatim veniamus ad summam. Christum venisse probant innumerabilia. De quibus vnum est vaticinium Patriarchæ Iacob & legislatoris Moysi, qui certum signum aduentus ostenderunt in sceptro regni Iuda, dicentes. *Non auferetur sceptum de Iuda & dux de fæmore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Hanc autem Prophetiam id-
H circo ducibus viris simul ascribimus, quia vnus illorum protulit, eam alter retulit, ac scribendo corroborauit. At ille qui protulit eam, id est sanctus Patriarcha Iacob, erat tunc aduena & peregrinus in Ægypto, cum filiis suis, nihilque regia dignitate pertinere videbatur ad eos, nisi promissio tantum perficienda posteris ipsorum ad nos. Prȩuidebat tamen ille vir spiritalis, tale quoddam regnum esse futurum de genere suo, quale in Exodo legimus dicente Domino ad filios ipsius. *Si audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis. Mea est enim omnis terra, & vos mihi eritis in regnum Sacerdotale.* Sacerdotale igitur regnum præuidebat, in quo solo sacrificaretur Deo, & tale quod sine sacerdotio subsistere non posset. Cuius regni locum commendat Moses in Deuteronomio dicens, *caue ne offeras hostiam tuam in omni loco quem videris, sed in eo quem elegerit Dominus in vna tribuum tuarum*, & de iam facta electione tribus & loci, canit Rex Dei Psaltes dicens. *Repulit tabernaculum Ioseph*

& tribum Efraim non elegit, sed elegit tribum Iuda, montem Sion quem dilexit. De hoc itaque vaticinans Patriarcha, & pro fine eius aduentum Messiæ significans, breuiter loquebatur dicens. *Non auferetur sceptrum de Iuda & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium*, sed sensus istius Prophetæ sic accipiendus est, ac si paulo pluribus verbis explicaretur hoc modo. Domus Iuda quæ nunc modica est & peregrina, crescet olim in populum magnum, & habebit in terra promissionis Dominicæ Patriam suam & reges siue duces ex genere suo. Nec tolletur postea regimen siue ducamen ipsius populi, de manu sui generis. Itaut transmutetur in manum alieni Rectoris donec veniat Christus. Cum ergo videritis, ô Iudæi, sceptrum Iuda in manu Regis alienigenæ transmutatum, hoc certo signo Christum venisse cognoscite. Nec expectetis vlterius temporale regnum quod transiit, sed gaudete perpetualiter conregnare Christo qui venit. Huius itaque Propheciæ veritatem effectus rerum euidenter est consecutus. Postquam enim Deus in terra promissionis, elegit sibi locum regni sacerdotalis, sicut præscripserat Moyses, & sic Dauid postea factum esse cecinit, non fuit in sorte tribus Iuda rector, nisi de genere legitimo vsque ad tempus Herodis alienigenæ, qui post Hircanum toregnauit Hierosolymis sub Cæsare Augusto. Quo tempore natus est Dominus Iesus in Bethleem Iudæ. Sed ex illo tempore ablatum est sceptrum de Iuda temporale, & dux de femore eius. Ex tunc igitur Prophetica veritate constat, venisse Christum qui regnaturus erat in æternum. Christum etiam demonstrat venisse cessatio veteris sacrificii facta in aduentu eius, sicut Prophetauerat Malachias his verbis. *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens, & sacrificium non accipiam de manibus vestris, quia ab Oriente sole, vsque ad Occidentem, nomen meum clarum factum est in gentibus, in omni loco offertur nomini meo sacrificium mundum, quoniam magnum nomen meum in gentibus, dicit Dominus Omnipotens.* Huic Prophetiæ aliorum abunde præsagia consonabant. Sed cum Iudæi nullatenus eis adquiescere vellent, sed semper inhærerent iugulare victimas, & comedere carnes, compescuit Dominus superstitionem ipsorum magna vi, extrudens eos de loco regni, in quo solo, & nunquam alibi sacrificare concesserat eis lex. Sicque tandem persenserunt inuiti, verum esse præsagium de functi sacerdotii sui, cum neque extra haberent sacrificandi licentiam, nec intra sua quondam mœnia facultatem. Translato itaque veteri sacerdotio, quod ad tempus fuerat institutum, successit nouum atque sempiternum Christi sacerdotium, de quo Psalmista prædixerat. *Iurauit Dominus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec.* Mutatio quoque legis Christum venisse demonstrat, quæ facta est ipso veniente, sicut supra dixerat diuinus Esaias his verbis. *Erit in nouissimis diebus manifestus mons Domini præparatus in cacumine montium, & exaltabitur super colles: & venient ad eum vniuersæ gentes & dicent, venite ascendamus ad montem Domini & ad domum Dei Iacob, & annunciabit vobis viam salutis, & ingrediemur in ea. Ex Syon enim prodiet lex, & verbum Domini de Hierusalem.* Quis autem adeo rudis, vt non intelligat in his verbis montem eleuatum super montes, Christum esse regem super Principes? In huius ergo regis aduentu videbat Propheta legem exituram esse, non de monte Sina, ad erudiendam vnam gentem sicut prius, sed de monte Syon ad docendas gentes sicut nunc factum esse videmus. Vetus autem lex quinquagesimo die post immolationem Pascalis Agni data est Moysi, noua lex quinquagesimo die post occisionem & resurrectionem veri Agni, sanctis Apostolis inspirata est, de qua lege dicit etiam sanctus Hieremias. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & confirmabo super domum Iacob Testamentum nouum, non secundum Testamentum quod constitui patribus, in die qua apprehendi manum eorum vt educerem eos de terra Ægypti, & cætera.* Quoniam igitur in aduentum Christi nouam legem ab ipso ferendam esse Prophetæ prædixerant, & ipsa iamdudum prolata est, legislatorem quoque Christum prius venisse manifestum est. Sanctissimus quoque Daniel non solum venisse Christum, verumetiam tempus vnctionis & passionis eius, & finem sacerdotii perpetuamque desolationem Iudæorum computando, demonstrat in persona Gabrielis Archangeli, ad se loquentis his verbis, *Septuaginta Hebdomadæ abbreuiatæ sunt super populum meum & super vrbem sanctam tuam, vt consumatur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & Prophetia, & vngatur sanctus sanctorum.* Et paulo post, *occidetur*, inquit, *Christus, & non erit eius populus qui eum negaturus est*, item paulo post, *& in dimidio Hebdomadis deficiet hostia & sacrificium, & in templo erit abominatio desolationis, & vsque ad consummationem & finem perseuerabit desolatio.* Huius ergo Propheciæ compendium est, quantum ad præsentem rationem pertinet, quod in Hebdomada septuagesima vngendus & occidendus esset Christus, & vetus sacerdotium defecturum. Hæc autem Hebdomada euoluebatur, perpetuaque desolatio secutura erat, Imperante Tiberio successore Aug. quando baptisatus & fuerit crucifixus Iesus Dominus. Ex tunc igitur Prophetica veritate non solum venisse Christum, sed etiam vnctum esse constat, & passum, verusque sacrificium defecisse desolatione secuta. Item Christum venisse, & quis esset Christus indicauit olim forma humilitatis eius ac passionis à multis vatibus particulariter descripta, & in solo Iesu Domino nostro tota simul inuenta. Nos autem verbi gratia partem descriptionis illius subiicimus, sicut est quod in Bethleem nasci dignatus est, iuxta Prophetiam Micheæ. Quod super asinum sedens venit Hierosolymam, & in tempore passionis veste rubea indutus est. *Et sicut ouis, ad occisionem ductus est, & cum iniquis reputatus est*, sicut deplorauerat Isaias. *Quod triginta argenteis venundatus est ac spinis coronatus & lapide occlusus est*, vt lamentatus fuerat Ieremias, *quod transfixus palmis ac pedibus, felle & aceto potatus est, & diuisa sunt vestimenta eius, & super tunicam eius missa est sors, & ipse collocatus in obscuris, sicut mortui sæculi*, deflente Dauid, *quod cæsus est & conspuatus, & lancea vulneratus*, dolente Iob. Talis itaque descriptio Prophetarum de humilitate & Passione Christi, quoniam in solo Iesu Christo Domino nostro tota inuenta est, non solum venisse Christum, sed ipsum solum vere esse Christum ostendit. Item Christum venisse, & quis esset Christus olim præsens indicatio contemporalium sibi vatum ostendit, velut Zachariæ & Elisabeth, Simeonis & Annæ, quorum gesta seu vaticinia nota sunt, & Ioannis Baptistæ dicentis, *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Quando enim isti Dominum Iesum personaliter indicarunt, non modo venisse Christum, sed quis esset Christus, sine dubio ostenderunt. Item signa vel miracula, quæ in natiuitate & Baptismo & Passione Domini nostri Iesu quasi extrinsecus, sed tamen diuinitus facta sunt, non modo venisse Christum, sed ipsum vere esse declarauerunt, sicut visiones Angelorum lætantium in natiuitate eius, sicut stella noua rutilans, ad iudicium eius, sicut Magi cum muneribus venientes ad cunabula eius, quæ miracula sic turbauerunt Regem abusiuum, vt in æmulationem Christi nati coæuorum eius infantium crudelissimam stragem ederet. Præterea sicut tonitruum paternæ vocis, & Spiritus sancti columbina species in Baptismo eius, & sicut quando sol obscuratus est, & terra tremuit, & velum templi scissum est in occisione eius. Super hæc omnia Christum venisse demonstrant opera & sermones eius, de quibus ipse confutabat olim incredulitatem Iudæorum dicens. *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Et de quibus corroborabat inter alios fidem discipulorum Ioannis Baptistæ dicens. *Hæc dicite Ioanni quæ audistis & vidistis. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur. Et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me.* Hæc enim & alia multa facturum esse Christum Prophetæ prædixerant. Quæ omnia quoniam à Domino nostro Iesu Christo fieri videbantur, ipsum vere Christum esse probabant. Cætera vero Christi aduentus argumenta sicut est, *quod in omnem terram exiuit sonus Apostolorum, & quod in ipso benedici videntur omnes tribus terræ*, & alia innumerabilia sponte prætermitimus, quia satis copiose quod propositum fuerat demonstrauimus, id est, Christum tempore suo venisse.

Nec ha-

A Nec habet Iudæus quid hiscere contra. Nam si dixerit sceptrum de Iuda esse ablatum, perspicue falsus est, quia circiter annos mille dispersa est tribus Iuda in omnes ventos, & locum regni Sacerdotalis alieni possident. Quod si dixerit sacerdotium eius non esse defunctum, mentitur plane, quia nec extra Hierusalem habet sacrificandi licentiam, nec intra facultatem. At si dixerit testamentum non esse finitum, & hoc præcipue falsum est, quia sine sanguine sacrificii non stat ius veteris testamenti. Si dixerit numerum sancti Danielis, in tempore supradicto non fuisse completum, hoc quoque falsum esse rationes Chronicarum facile probant. Si dixerit illum non esse Christum, cui superius relata descriptio conuenit, cum testimonio Prophetarum, tum etiam eo falsus esse probatur, quod nullus est alius cui conuenire possit. Si nouis & iudicibus Prophetis obganire tentauerit, refellunt eum veteres & circumfulgentia signorum miracula. Si autem miracula Natiuitatis, & cætera facta fuisse non credit, arguit eum innocentium cædes, & historiæ mul-B tæ. Magnifica vero Christi opera obumbrare non valet, quia literarum, ædificiorum & aliis signis impressa, vel expressa sunt vt sine ruina mundi disparere non possint. Tanta igitur ratione conuictus, tantisque sanctorum testimoniis confutatus Iudæus, si legali & Propheticæ autoritati non acquiescit, extra synagogam eiiciendus est. Hactenus expedito, quia venit Christus & quando & quis sit, ab hinc quia verus Deus est ingrediamur ostendere. Hoc ergo primum ponimus, Christum super omnes homines alios excellere, sua quædam gloriosa propria manifestant, à Prophetis exposita, velut hoc quia est homo de virgine natus Esaia teste, *Et Christus est homo sine adiutorio inter mortuos liber*, teste Dauid. Nec enim aliud, hominem Virgo mater peperit, nec alios virtute sua liber à mortuis resurrexit. Deinde vero sunt alia Christi propria, quibus omnem supereminet creaturam, sicut illud ab Esaia cum admiratione prolatum. *Domine quis credidit auditui nostro & brachium Domini cui reuelatũ est?* & illud Dauidicum, *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie* C *genui te.* Neque enim Angelus, neque alia creatura Dei brachium est, aut in æterno die naturalis Dei filius est. De qua filiatione vel generatione diuina satis extat copiosa Theologorum authoritas, vnde Rex mire sapiens subtilissimam quæstionem proponebat dicens, *quis ascendit in cælum atque descendit? quis continuit spiritum in manibus suis? quis colligauit aquas quasi in vestimento? quis suscitauit omnes terminos terræ? quod nomen filii eius si nosti?* Ex his ergo propriis supradictis quæ Christum à creatura separant, fit pro ratione demonstratio diuinitatis eius hoc modo. Quidquid est, aut creator, aut creatura: proinde quod est, si creatura non est, creator est. Cum ergo Christus sit Dei brachium, quod creatura non est, sine dubio creator est. Item filius naturalis, etsi numero differt à patre suo quoniam alter est, naturali tamen definitione patri suo vnum idemque est. At Christus Dei filius naturalis est. Christus igitur idem quod Pater, id est Deus est. Liquet igitur Christum quia Dei brachium est Dominum esse, & quia Dei filius est esse Deum. Præter hæc denique sunt vaticinia D quædam de Christi diuinitate sic aperta, vt in eorum tractatu non sit opus vti ratiocinatione. Quoniam euidenter illum ipso nomine Dominum clamant cum laudibus Deo dignis, quamuis non sine commemoratione humanitatis eius, qua fit vt Deus verus, & homo simul esse credatur. De quibus illud Dauidicum. *Sedes tua Deus in seculum seculi, & cætera.* Et illud Esaiæ, *paruulus natus est nobis, filius datus est nobis, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis, multiplicabitur eius imperium & pacis non erit finis.* Vbi in his verbis Esaiæ cauenda est falsa Iudæorum interpretatio, qua vaticinium istud ad Esechiæ nomen inflectere laborant, quando cum Christianis simplicibus altercantur: falsa certe, quia non habetur scriptum in Hebraico, & vocabitur nomen eius Esechias, quod interpretatur fortis Domini, sed vocabitur nomen eius El giber, quod interpretatur Deus fortis, quod nomen id est, El, soli Deo conuenit, & non Esechiæ, cui nec cætera quæ sequuntur conuenire possunt.

E Cæterum in vaticinio Dauid, simul cum diuinitate Christi, diligenter attendenda est distinctio Patris, Filii & Spiritus sancti. Cum enim dicitur, *sedes tua Deus in seculum seculi, virga directionis virga regni tui, dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem*, ad filium Domini loquitur. Cum dicit *propterea vnxit te Deus, Deus tuus*, de Deo Patre loquitur. Cum vero subiungit, *oleo lætitiæ*, Spiritum sanctum significat, nihilominus Deum vt loco suo demonstrabitur.

Sermo contra Iudæos.

MAgna dissensio est inter filios hominum cum de multis aliis, tum etiam de confessione fidei. Quod videns Apostolus dicebat, *nos prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Iudæis atque Græcis Dei virtutem & Dei sapientiam.* Non solum autem Gentiles & Iudæi, sed & ipsi quidem qui se Christianos appellari volunt, nimiam habent inter se differentiam. Cum alii eorum Catholici sint, a-F lii heretici multis modis. Ego vero Fulbertus qui pono talia, licet peccator & indignus Episcopus, tamen quia vel fide Catholicum me esse desidero, atque profiteor, gratia Dei volo, aliis quibus potero de mea fide & suo errore aliquam portiunculam reddere rationis eius, quæ in me satis est & copiose. Et primum quidem Iudæis. Hi ergo nobis consentire dicunt. In hoc vnum Deum confitemur omnium creatorem. Dissentiunt autem de multis, sed periculosius fere de his quod Trinitatem personarum in vnitate diuinitatis non agnoscunt, & quod Christum Deum esse negant, vel quod nondum venisse dicunt. Qui tamen de hoc vltimo siue tertio, eos rationabiliter conuincere puto, quod non habeat postea multum laborare de cæteris. Probato enim quia venit Christus, ipse poterit deinceps intimare quærenti Iudæo, quid sentire de cæteris vel quid facere debeat. Iam ergo incipiamus. Christum venisse probat impleta Prophetia, quam scripserat Moyses in hæc verba. *Non auferetur sceptrum de Iuda & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & i-G pse erit expectatio gentium.* Non est enim ablatum regimen tribus Iuda de manu sui generis, & transpositum in manus regum alienigenarum vsque ad aduentum Domini nostri Iesu Christi, quem nos Catholici Christiani suscepimus, est autem ex tunc re vera ablatum sceptrum de Iuda, & transpositum in manus extraneas, eiusdem Domini nostri Iesu Christi. Ex tunc igitur authoritate Prophetica patet, venisse illum qui mittendus erat, id est Christum. Ecce propositionem nostram succincte conclusimus, nunc ad approbationem ipsius historicam veritatem breuiter attingamus. Demonstrantes quales Iudæorum populus de genere suo rectores habuerit, quando amiserit, & quomodo sibi oblatio regiminis & aduentus Messiæ concurrerint in diebus Herodis. Igitur post Moysem, qui Prophetiam hanc protulit & Iesum successorem eius, Rectores habuit populus Iudaicus de genere suo, qui Iudices appellati sunt, vsque ad tempus Samuelis Prophetæ. Deinde qui reges appellati sunt, similiter de genere suo, Saulem, Dauid & plures alios vsque ad H transmigrationem Babilonis. In ipsa quoque transmigratione non defuerunt illi de genere suo rectores & consolatores Deo pleni, & ipsis regibus excellentiores, sicut Ieremias & Daniel Prophetæ. Post reditum de Babilone fuerunt illi similiter de genere suo bene disciplinata regimina Pontificum vsque ad Aristobuli tempus, qui Pontifex Iudaici populi similiter de genere suo, & rex vltimus fuit. Hunc autem Aristobulum expugnata Hierosolima vinctum cum liberis Romam misit Pompeius Romanorum Dux, Hircano fratri eius Pontificatum relinquens. Omnem vero Iudæorum gentem ex tunc Romano Imperio tributariam fecit, nec multo post Hircano à Parthis capto, qui Iudæorum vltimus Pontifex per legitimam successionem generis fuit, Herodes primus ex alieno genere Rex Iudæorum factus est per Senatus Consultum Imperante Augusto. Quo tempore Christus secundum Prophetiæ fidem in Bethleem natus est. Hactenus ergo, id est vsque ad regnum Herodis,

A & non postea rectores habuit legitime populus Iudaicus de genere suo: regno namque Iudæorum disrupto atque mutato, Sacerdotium quoque disruptum atque mutatum est. Herodes enim postquam regnum Iudæorum à Romanis accepit, antiquo iure, hoc est, per legitimam successionem generis non constituebat Pontifices, sed promiscue quibusque ignobilibus sacerdotia promittebat ad tempus. Sacra quoque veste summi Pontificis sub signaculo clausa, nusquam vsum eius Pontificibus permittebat. Hunc ergo peruersum morem tenuit post ipsum Archelaus successor eius. Hunc deinceps tenuere Romani præpositi, donec tandem post Passionem CHRISTI destructa Hierosolyma & dispersa gente Iudæorum, neque ciuitas illis, neque Rex, neque Pontifex, neque populus fuit. Et ista desolatio iugis facta est vsque in hodiernum diem. Si ergo hæc ita sunt, imo quia ita sunt, quod ex Prophetia concluseramus, per historiam consequenter approbauimus, id est, ex tempore quo regimen de Iuda ablatum est, & princeps de fœmore eius, venisse Messi- B am. Nunc si habent Iudæi quid contra murmurent, audiatur. Hic solent autem trifariam verba dare, contra rationem istam, quidam ex eis Iudæi. Primum non credimus, inquiunt, venisse Christum, quia virgam regiminis Iuda non putamus ablatam. Sunt enim in multis regionibus Iudæi locupletes & ingeniosi qui regant strenue familias suas, & quia tales rectores adhuc esse videmus, dicimus nondum esse ablatum sceptrum de Iuda, neque venisse Christum adhuc. Potest eos quiuis iocosa vrbanitate deludere, simulque ratione confutare hoc modo. O Iudæi fœlices infortunio! si est verum quod dicitis, numquid non ille vos copiose mireve beauit, qui vos pessundedit atque dissipauit, si cum in patria vnum regem amiseritis, nunc in exilio tam multa regum milia vel inuenistis, vel recuperastis? Sed nullus eorum chrismate legali vel spirituali vnctus est, nullum populus sequitur, nec ipse populo præest. quapropter nullus eorum neque Rex, neque Pontifex, Propheta, neque Dux tribus Iudæ vel C est, vel certe appellari potest. Vnde enim causæ effectiuæ desunt, ibi effectus illarum esse minime possunt. O igitur dolor vel risus, contra stultam atque infœlicem sortem patris Iudæorum, qui cum insolenter & inconfesse regimen suum putant in turbam mittere, & applaudere sibi de multitudine regum, nullum rectorē penitus comprobātum habere. Sufficere possit ista ratio quam diximus, ad confutationem primæ partis. Sed quia bonæ causæ satis nobis rationes abundant, non pigeat illos iterato per impossibile oppugnare, hoc modo. Prophetia de qua nunc agimus, aut respicit ad tales reges, id est rusticos, siue priuatos, aut minime. At si respicit, & propter illorum præsentem existentiam in hac vita, constat inter vos nondum venisse Christum, propterea idem constabit numquam esse venturum donec omnes ita deleti sint, vt nullus eorum sit in mundo qui regat familiam suam, hoc autem quando erit? nisi in consummatione sæculi, cum defunctis omnibus nullus erit iam neque pœnitentiæ neque veniæ locus: & quid putabimus, vt tunc veniat Mes- D sias nisi mortuos sepelire? Hæccine ergo erit expectatio gentium? itane promissa propbetia redigetur ad nihilum? Absit: impossibile est enim mentiri DEVM qui repromisit certo termino ante finem sæculi, CHRISTVM suum ad saluandum genus humanum mittere. Falsi sunt igitur illi, qui dicunt prophetiam hanc ad finem talium rectorum respicere, quales certum est, vsq; in finem sæculi perdurare.

His ita refutatis de hac obiectione refutati Iudæi transeunt ad alteram, dicentes: Non credimus venisse Christum, quia sceptrum de Iuda non putamus ablatum. Qui scit enim vtrum in aliqua parte mundi, sit congregata multitudo Iudæorum, quę regem vnctum atque sacratum habeat, super se de genere suo? ad hoc respondemus, quod nullus vtrinq; nostrum scit, nec audiuit in diebus nostris Iudæum regem in vlla regione mundi regnare, sed tamen si aliquis Iudæus regnaret in Iudæa, nunc nihilominus ablatum esset sceptrum de Iuda. Per se enim regnum Iuda diuisum est ab aliis regnis, constans propria regione, quæ di- E citur terra Iuda, & Beniamin, proprio rege qui de tribu Iuda. Et sicut domus quælibet propriis partibus constat, id est, fundamento, parietibus & tecto, quarum si vna defuerit, domus esse non possit, ita regnum Iuda partibus supradictis. Nam siue patria, siue populus, siue rex desit, regnum esse non possit. Vbi enim pars deest totum esse non potest, & contra vbi totum est, partes quoque esse necesse est. Quod si vna parte pereunte nomen totius perit, quanto magis cunctis pereuntibus totum non subsistit? Regnum autem Iuda terram suam perdidit, quando ipsa in manus extraneas venit, populo caruit, postquam in omnes nationes dispersus est populus. Rege vero legitimo longe ante caruerat, sicque regnum Iuda, omnibus partibus suis amissis, regnum esse desiuit. Manifestum est igitur, & ad extranea regna nihil pertinere sceptrum de Iuda, & de suo iure esse ablatum. Quod si quis stultus putet esse, vel dici regnum Iuda, vbicunque regnat Iudæus super Iudæos, refellitur & re & scriptura. Nam cum regnarent duo reges super gentem Iudæorum, vnus in Hierusa- F lem super duas tribus, & alter in Samaria super decem tribus, ille tantum vocabatur, & erat Rex Iuda qui regnabat in Hierusalem. Ille denique Rex Israel, qui regnabat in Samaria. Sic ergo sceptrum Iuda non pertinet ad illum, qui decem tribubus Iudæorum præest in Samaria, multo minus pertinebit ad illum, qui mendose fingitur rex esse aliquot Iud. in India. Dicamus iterum. Rex Iuda est vir oriundus de tribu Iuda electus, & à legitimo sacerdote sacro Chrismate vnctus ad regendum populum, qui habitat in terra Iuda. Omnis autem rex extraneus ab hac definitione alienus est. Nullus igitur ipsorum rex Iuda est. Non enim possunt habere communem essentiam quæ non habent communem definitionem. Porro conclusionem hanc altera consequitur, hoc modo. Nam si de tribu Iuda legitime Rex esse non poterat, nisi quem sacērdos ipse quoq; vnctus atque sacratus, legitima vnctione sacraret. Sacerdos autem in gente Iudæorum non fuit, postquam Chrisma perdiderunt, & exulauerunt de loco, in quo solo eis sacrificare licebat, postquam sacerdo- G tes qui reges vnxerunt non extiterunt, nec reges quidem existere potuerunt. Vbi enim causæ effectiuæ desunt, effectus earum minime esse possunt. Concluditur itaque non solum de Iuda sceptrum ablatum, sed ne regem quidem ibi postea fieri potuisse. Nunc veniamus ad tertium. Nam est nobis, inquiunt, tanti signi, quod exules sumus nunc & sine rege, id est, Principē, vt propterea credamus venisse Messiam. Fuimus enim similiter in Babylone, non tamen vllo modo venit Messias, sed postea reuersi Hierosolymam habuimus regnum & sacerdotium: hæc est ergo spes nostra, vt similiter nobis restitutis, cum placuerit Deo rursus hæc adueniant. Respondemus, quod nunc exules, & sine principe vos esse dixistis & verum est, ibi enim collectus erat in vnum populus Hierosolymis, id est, tribus Iuda & Beniamin, habens secum regem & sacerdotes, & Prophetas suos, & promissionem datam à Domino, quod post peractam pœnitentiam l x x. annorum redituri essent in terram suam quam nondum tradiderat Dominus alienigenis ad habitandum, sed sicut H nunc deserta remanserat. Nunc vero non est vobis collectus populus, sicut tunc, neque rex, neque sacerdotes, neque Prophetæ, neque terra deserta vobis reseruata, nec promissio data à Domino, quod post l x x. annos illuc redeatis, sicut tunc, sed est potius sententia data à Domino, quod perpetua sit hæc desolatio vestra, quod in loco suo satis demonstratur, quę vobis iam circiter annos mille persoluit, nil fraudatura vos de cæteris, vsque in finem.

Deus vnus est in Trinitate.

MOYSES ait: In principio fecit DEVS cœlum & terram. Dixitque Deus. Spiritus Domini ferebatur super aquas. Dauid inquit. Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum. Isaias ait: Ego primus & ego nouissimus. Manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea mensa est cœlos. Et paulo post. Et nunc DOMINVS DEVS misit me,

& Spiri-

A & Spiritus eius. Aggæus. Spiritus meus erit in medio vestri: Post ea. Ecce ego commouebo cœlum & terram, & veniet desideratus cunctis gentibus. Isidorus. Christus ex Patre ita emicuit, velut splendor à lumine. Velut verbum ab ore, velut sapientia ex corde.

Quod Christus à Deo sit genitus Dauid inquit. Dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego hodie genui te. Salomon in Prouerbiis. Quis ascendit in cœlum, atque descendit? Quis continuit spiritum in manibus suis? Quis colligauit aquas quasi vestimento? Quis suscitauit omnes terminos terræ? Quod nomen est, & quod nomen filii eius si nosti? Esaias. Nunquid qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus? Et qui generationem aliis tribuo, sterilis ero, ait Dominus? Quod ante sæcula genitus est ineffabiliter. Micheas ait. Egressus eius à principio à diebus æternitatis. Dauid. Ante solem permanet nomen eius. Salomon in Prouerbiis cap. 22 Nondum erant abyssi, & ego concepta eram. Nec dum fontes aquarum eruperant, & ego parturiebar, quando præparabat cœlos aderam, B cum eo componens omnia. Isaias. In humilitate iudicium eius ablatum est. Generationem eius quis enarrabit? Iob. Sapientia Dei patris vnde venit? Latet enim ab oculis hominum, & à volucribus cœli absconsa est.

Quod cum Patre & Dominus est. Dauid inquit. Sedes tua Deus in sæculum sæculi: Virga directionis virga regni tui. Moyses. Creauit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creauit illum. Zacharias. Post gloriam misit me ad gentes & cæt. Item. Lauda & lætare Syon quia ecce venio, & habitabo in medio tui, & scies quia Dominus exercituum misit me.

Quod in humilitate venturus esset. Isayas dixit. Dicite filiæ Syon, ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinum. Ieremias. Tibi peccauimus expectatio Israel, saluator eius. Quare sicut colonus futurus est in terra, & quasi viator declinans ad manendum. Quare futurus es quasi vir vagus, & qui non potest saluari.

Quod occidendus esset. Isayas inquit. Sicut ouis ad occisionem ductus est, & quasi agnus coram tundente se C sine voce, sic non aperuit os suum. Daniel. Vir Gabriel. Post hebdomadas septuaginta occidetur Christus.

Quod resurrecturus esset. Dauid ait. Caro mea requiescet in spe & cæt. Item resurrexi & adhuc sum tecum. Oseas. Viuificabit nos post duos dies, & in die tertia suscitabit nos, & viuemus in conspectu eius.

De termino aduentus eius Moyses vel Israel.

Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de foemore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Daniel. Adhuc me loquente in oratione, ecce vir Gabriel, quem videram in visione à principio, cito volans tetigit me, in tempore sacrificii vespertini, & docuit me, & locutus est mihi. Dixitque Daniel. Nunc egressus sum vt docerem te & intelligeres. Ab exordio precum tuarum egressus est sermo, ego autem veni vt indicarem tibi, quia vir desideriorum es. Tu ergo animaduerte sermonem & intellige visionem. Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuum, & super vrbem sanctam, vt consumatur præuaricatio, & finem accipiat D peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & vngatur sanctus sanctorum. Scito ergo & animaduerte, ab exitu sermonis vt iterum ædificetur Ierusalem: Vsque ad Christum ducentæ hebdomadæ, & septem hebdomadæ sexaginta duæ erunt. Et rursum. Ædificabitur platea & muri in angustia temporum. Et post hebdomadas septuaginta duas, occidetur Christus, & non erit eius populus qui eum negaturus est. Et ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis eius vastitas. Et post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada vna. Et in dimidio hebdomadæ hostis & sacrificium, & in templo erit abominatio desolationis, & vsque ad consummationem & finem perseuerabit desolatio.

Domine quis credidit auditui nostro? & brachium domini cui reuelatum est? & ascendit sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti. Et non est species E ei neque decor. Et vidimus eum, & non erat aspectus. Et desiderauimus eum despectum & nouissimum virorum, virum dolorum & scientem infirmitatem. Et quasi absconditus vultus eius & despectus, vnde nec reputauimus eum. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, & nos putauimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Omnes nos quasi oues errauimus. Vnusquisque in viam suam declinauit, & Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum. Oblatus est quia ipse voluit, & non aperuit os suum. Sicut ouis ad occisionem ductus est, & quasi agnus coram tundente se obmutescet, & non aperiet os suum. De angustia & de Iudicio sublatus est. Generationem eius quis enarrabit? Quia abscisus est de terra viuentium. Propter scelus populi mei percussi eum, & dabit impios pro sepultura, & diuitem pro morte sua, eo quod iniquitatem non fecerit, nec F dolus fuerit in ore eius. Et Dominus voluit conterere eum in infirmitate. Si posuerit pro peccato animam suam videbit semen longæuum, & voluntas Domini in manu eius dirigetur, pro eo quod tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est. Et ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus orauit, vt non perirent, dicit Dominus omnipotens.

Christus ait. Gaudium est Angelis super vnu peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta nouem iustis, qui non indigent pœnitentia. Iohan. Apost. sic ait, inter cætera ad iam baptizatos. Filioli hæc scribo vobis vt non peccetis. Et si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum iustum: ipse est exoratio pro peccatis nostris. Iacobus ait. Confitemini alterutrum peccata vestra, & orate pro inuicem vt saluemini. Fulgent. Quocumque tempore homo egerit pœnitentiam quamlibet annosus, si toto corde renunciauerit peccatis præteritis, & pro eis in conspectu Domini non solum corporis, sed etiam cordis lachrimas fuderit, & malorum operum maculas bonis operibus diluere curauerit, omnium pec- G catorum indulgentiam habebit. Ezechiel. Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, & custodierit præcepta mea vniuersa, & fecerit iustitiam, vita viuet & non morietur: omnium iniquitatum eius quas operatus est non recordabor. In iustitia sua quam operatus est viuet. Nunquid voluntatis meæ est mors impii? dicit Dominus Deus. Et non vt conuertatur à viis suis & viuat? Si autem auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem secundum omnes abominationes quas operari solet impius, nunquid viuet? Omnes iustitiæ eius quas fecerit non recordabuntur: in præuaricatione qua præuaricatus est, & in peccato suo quod peccauit, in ipsis morietur.

Vnumquemque iuxta vias suas iudicabo domus Israel, ait Dominus. Conuertimini & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, & non erit vobis in ruinam iniquitas: proiicite à vobis omnes præuaricationes vestras, in quibus præuaricati estis, & facite vobis cor nouum & H spiritum nouum. Et quare moriemini domus Israel? quia nolo mortem morientis, dicit Dominus Deus, reuertimini & viuite.

Pœnit. Laicorum secundum Fulb. Episc.

Si quis hominem occiderit sponte vii. annis pœniteat. Si immeritum x. ann. pœniteat. Si Diaconum xiiii ann. pœnit. Si Presbyterum xx. & vno anno pœnit. si quis hominem non sponte occiderit iij. ann. pœnit. si publico bello j. anno pœnit. si quis hominem debilitauerit iij. xl. pœnit. si quis membrum principale alicui tulerit iij. an. & dimidio pœn. si quis Sodomiticus vel cum pecude semel vij. annis pœnit. si consueuerit xiiij. an. pœnit. si quis fornicatur inter fæmora semel iiij. quadragenis pœnit. si consueuerit iij. annis, si paruulus oppressus hoc patitur vna quadrag. pœnit. si per se ipsum ij. quadrag. pœniteat. si consueuerit vno anno p. si quis adulterat simpliciter v. annis pœnit. si dupliciter x. annis p. si quis raptum fecerit iij. an. vno de his foris Ecclesia pœniteat, si quis Non-

A nam corrupent vij. ann. pœnit. si quis consanguineam v. annis p. si quis diuinos consulit. iij. an. p. si quis sacrilegus, vel periurus exstiterit vij. ann. p. si quis iurat contra pacem j. anno p. cum eleemosynis & redeat, si quis pertinaciter odit, excommunicetur.

Mulierum pœnitentia per Fulbertum Episcopum.

Si qua mulier ij. fratribus nupserit v. ann. pœnit. si qua partum necat, aut excitat sponte si iam viuit xij. ann. si non viuit adhuc vj. annis post pœnit. & semper sexta feria ieiunet. Si mater dormiens filium vel filiam oppresserit iij. annis pœnit. si infans alicubi ceciderit & obierit, parens j. ann. p. si infans mortuus fuerit per negligentiam sine baptismo iij. annis p. j. ex his foris & semper sexta feria ieiunet. Fidelis bene viuens securus hinc exit. Baptizatus ad horam. Agens pœnitentiam dum sanus est & reconciliatus. Et postea bene viuit securus. Qui posita in vltima necessitate pœnitentiam accipit & exit. Fateor non illi negamus quod petit, sed non præsumo dicere quia bene exit. Do ergo consilium, dimitte incertum, & tene certum, vt B dum sanus es agas pœnitentiam, vt mortuus habeas securitatem.

Hoc vero tempore postea quam resurrectio Domini nostri Iesu Christi, manifestissimum indicium nostræ libertatis illuxit, nec eorum signorum quæ iam intelligimus, operatione graui onerati sumus, sed quædam pauca pro multis, eademque factu facillima, & obseruatione castissima, ipse Dominus, & Apostolica tradidit disciplina. Sicuti & Baptismi Sacramentum & celebratio corporis & sanguinis Domini, quæ vnus quisque cum percipit quo referantur imbutus agnoscit, vt ea non carnali seruitute, sed spirituali potius libertate veneremur.

Nisi manducaueritis, inquit, carnem filii hominis & sanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis. Facinus vel flagitium videtur iubere. Figura ergo est, † dicet hæreticus, præcipiens Passioni Domini esse communicandum tantum, & suauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quod pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata sit.

† Interpretatio est mystica, & nota hæc duo verba *dicet hæreticus*, nõ haberi in m s D Petauii.

C Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem habet vitam æternam. Hunc quandoque per cibum & potum societatem vult intelligi corporis & membrorum suorum, quod est sancta Eccl. in prædestinatis & vocatis & iustific. & glorific. sanctis & fidelibus eius. Quorum primum iam factum est, id est prædestinatio, secundum & tertium factum est, & fit & fiet, id est vocatio, & iustificatio. Quartum vero nunc in spe, in re autem futurum est, id est glorificatio. Huius rei sacramentum, id est, vnitatis corporis & sanguinis Christi, alicubi quotidie, alicubi certis interuallis dierum in Dominica mensa præparatur, & de mensa Dominica sumitur: quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitium. Res vero ipsa cuius sacramentum est, omni homini ad vitam, nulli ad exitium, quicumque eius particeps fuerit. Ipse Dominus paulo post exponit quid sit manducare corpus eius & sanguinem bibere. *Qui manducat carnem meam & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in illo.* Hoc est ergo manducare illam escam, & illum potum bibere, in Christo manere, & illum D manentem in se habere. Ac per hoc qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, procul dubio non manducat eius carnem, nec bibit eius sanguinem, etiam si tantæ rei sacramentum ad iudicium sibi manducet & bibat. Item paulo post August. in 26. tract. Signum quia manducauit & bibit, hoc est si manet & manetur, si habitat ac inhabitatur, si hæret, & non deseratur.

Haymo super Epist. ad Corinth.

Caro quam Verbum Dei Patris assumpsit in vtero Virginali in vnitate suæ personæ, & panis qui consecratur in Ecclesia, vnum corpus Christi sunt. Sicut enim illa caro corpus est Christi, ita iste panis transit in corpus Christi, nec sunt duo corpora, sed vnum corpus. Diuinitatis enim plenitudo quæ fuit in illo replet istum panem, & ipsa diuinitas Verbi, quæ implet cœlum & terram, & omnia quæ in eis sunt, ipsa replet corpus Christi, quod à multis sacerdotibus per vniuersum orbem sanctificatur, & facit vnum corpus Christi esse. Et sicut ille panis & sanguis in E corpus Christi transeunt, ita omnis qui in Ecclesia digne comedit illud, vnum corpus Christi est, sicut ipse dixit. Qui manducat carnem meam & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Tamen illa caro quam assumpsit, & iste panis, omnisque Ecclesia, non faciunt tria corpora Christi, sed vnum corpus. Et sicut qui corpori & sanguini Christi communicant, vnum corpus cum eo efficiuntur, sic & qui communicant scienter de idolothitis, vnum cum diabolo corpus existunt.

In Symbolo Ephesini Concilii.

Necessario & hoc addiscimus: annunciantes enim secundum carnem mortem vnigeniti filii Dei, id est Iesu Christi, & resurrectionem eius, & in cœlis Ascensionem, pariter confitentes, incruentam celebramus in Ecclesii, sacrificii seruitutem. Sic etiam ad mysticas benedictiones accedimus, & sanctificamur, participes sancti corporis & pretiosi sanguinis Christi, omnium nostrum redemptoris effecti. Non vt communem carnem percipientes, quod absit, nec vt viri sanctificati & verbo coniuncti secundum dignitatis vnitatem, aut sic diuinam possi- F dentes habitationem, sed vere viuificatricem & ipsius verbi propriam factam. Vita enim naturaliter vt Deus existens, quia propriæ carni vnitus est, viuificatricem eam esse professus est. Et ideo quamuis dicat ad nos, *Amen Amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem*, non tamen eam vt hominis vnius ex nobis æstimare debemus: quomodo enim iuxta naturam suam viuificatrix esse caro hominis poterit? sed vt vere propriam eius factam, qui propter nos filius hominis & factus est & vocatus. Syluester Papa. Primus Adam suasu serpentis mortem incurrit, & eiectus de Paradiso deliciarum Dei, in labore & sudore edit panem. Terra autem de qua factus est, virgo erat. Oportuit ergo secundum Adam de virgine nasci, qui serpentem tentantem se vinceret, & hominem de captiuitate eius, quem primum vicerat liberaret. Quoniam qui Adæ victor in Paradiso extiterat, ipse tentator Domini factus est in deserto, vt qui vicerat manducantem, vinceretur à ieiunante. Et sicut mortem G non inueniunt nisi qui nati sunt ex carne Adæ, ita vitam non inueniunt nisi qui renati fuerant ex aqua & Spiritu sancto, & carnem Christi & sanguinem suæ carni & sanguini sociauerunt, qui vicit diabolum, Paradisum reddidit, & vitæ æternæ ianuam patefecit.

ALIA QVÆ SEQVVNTVR, DOMINI FVLBERTI Prosæ & Versus ex manuscripto petuntur.

Hymnus seu Prosa de sancto Pantaleone.

QVantas cædes Christiani gregis inhorruerit, sub Maximiani quondam impia tyrannide, reuolutæ manifestant scripturarum paginæ.

Tunc Eustorchius senator quidam Nicomediæ habitabat, quidam & natus nomine Pantaleon, & decore corporali clarus & ingenio. H

Vnde pater, more patrum, lætus ac sollicitus, fecit eum liberales artes apprehendere, vt non esset speciosa lampas sine lumine.

Tum discendæ salutaris disciplinæ gratia, medico Maximiani tradidit Eufrocino, quo ductore cœpit esse frequens Palatio.

Imperator autem eius honestate cognita, asserit ac consequenter attestantur alii, digna quod persona talis sit astare Cæsari.

Inter hæc, quidam sacerdos in eodem Oppido nuncupatus Hermolaus, metu sæui principis, latebra se recondebat obsoletæ segetis.

Qua Pantaleonem sæpe transeuntem conspicans, vas electionis esse competit per Spiritum, & modeste prouocauit intus ad colloquium.

Quærit ergo nomen, genus, studiumque pueri, quærit

lectam,

A fectam, ille notans quæsitorum ordinem, diligenter contrapensat responsorum senem.

Soluit primum ac secundum, tunc exponens cætera, scrutor, inquit, documenta Hypocratis medici, atq; magni præcessoris eius Esculapii.

Hos putamus esse deos, qui viuaci numine, quæ descripta reliquerunt, prosequentes approbant, dum langore fatigatis, sanitatem reparant, miseris.

Ad hæc senex Hermolaus, os maturum referans, non contendo replicare, omnia quæ protulit, sed quæ breuiter dixisse non absurde potuit.

Chare fili, verba mea vigilanter accipe, forōterq; cerebrosa retine memoria: nam magistros credo tuos non docere talia.

Duas esse medicinas Christianis nouimus, vnam quidem de terrenis, de supernis alteram, quarum vt diuersos ortus, sic & efficaciam.

B Medici terreni longam per experientiam, surculorum didicerunt vires, & similium quæ permutant qualitates humanorum corporum.

Nullus tamen in hac arte, sic probatus exstitit, cui non essent ad curandum aliæ difficiles, aliæq; passionum prorsus incurabiles.

Hoc testatur ille vir Hypocras, qui fuit hoc de cœlo sublimatus vir Esculapius, quibus nemo ventilatur maior esse medicus.

At supernæ medicinæ Christus author emicat, qui curare sola potest iussione morbidos, & ad vitam de sepulchro reuocare mortuos.

Qui dedit cæco nato, post creata lumina, ac de tumba iam fœtente suscitatus Lazarus, cæteraque mira gesta, quorum non est numerus.

Sed de Christo quid dicatur, cum nos eius serui mira quæque faciamus, in ipsius nomine, tibi quoque non negando fore sane crederetur.

Tu te ergo, chare fili, sapienter collige, argumenta manifestus sumens ab operibus, quis eorum sit habendus Deus atque Dominus.

C Cœpit autem ratione tali puer allici, postquam singulis diebus sacerdotem visere, ac de Christo sciscitari, multa plura dicere.

Quadam ergo die solus à magistro rediens, dum de via declinaret, interemptum puerum, atque iuxta vidit eius peremptorem colubrum.

Quo spectaculo parum pertremefactus abstitit, sed quā primum resipiscens viuide referbuit, sicq; precem Deo vero primiuam obtulit.

O Iesu, quem posse cuncta Christiani perhibent, si collegio tuorum me dignaris iungere, præsta quæso, quod fidenter iam præsumo poscere.

Precor ergo per virtutem tui magni nominis, vt reuiuat iste puer, crepet iste coluber, quod proberis esse vitæ atque mortis arbiter.

Ad hanc vocem, ô fides, ô mira Dei bonitas! mortuus resurgit infans, & Chelindrus finditur, laus præclara de gentili ore Deo funditur.

D Te nunc, inquit, benedico Iesu potentissime, non te semel benedicam Deus atque Domine, tu sis omni benedictus sæculorum tempore.

Curtit ergo lætabundus, tiro Christi nobilis, & ad pedes Hermolai procedit Presbyteri, instans sibi non tardaci, sacri fontem lauacri.

De sancto Piato Hymnus.

IN tellure Beneueoti claris ortus patribus, insignis mundo Piatus sacris fultus moribus.

Mox puer Christum sequendo admirandis usibus insignis, post adultus vilipendit vanam mundi gloriam, de suis nil reseruans, præter vestem simplicem.

Sed quæcumque possidebat dans sumentis pauperum, nescius Romam pergit, iam vir extans, illic & coniungitur Dionysio, suisq; sanctis consodalibus.

Sic in cœtum tantorum virorum lumen viget additus Dionysio, his perfectus prædicare Christum genti Gallicæ.

E Tornacum verius Piatus se direxit inclytus, cum Parisius iret beatus Dionysius.

Tornaco ergo diffundendo late sancti verbi semina, Christo conuertit virorum ter dena millia.

Pręter paruos, & secundi sexus turbam maximam Christicolum, geminis inter hæc coruscans virtutum miraculis.

Edomabat parcitate duras vires corporis, vt frangendo roboratus, hosti non succumberet, & illum fortiter debellaret.

At Cæsar Maximianus, vt Piati hausit famam virulentis auribus, comprehendi iussit eum, ad necandum protinus.

Vtque fama est, ille militare promptus, atque vinci nescius, nexus vicit, flagra vicit & omnes impetus.

Decolatur namque tandem læto cætu martyrum, palmam gessit Laureatus ad cœli palatium.

F Dumq; gleba conderetur gloriosi corpus martyris, fusus odor est superui circumcirca nectaris.

Ne quid mundus hæsitaret de salute Spiritus, cuius carò tunc probabat regnare cœlitus.

Prosa de Natiuitate Domini.

SOnent regi nato noua Cantica, cuius Pater fecit omnia, mater est virgo sacratissima.

Generans nescit hic fœminam, illa est sine viro grauida.

Verbum corde Patris genitum ante sæcula.

Aluo matris prodit corporatum post tempora.

O mira genitura! ô stupenda natiuitas! O proles gloriosa!

Humanata diuinitas, sic te nasciturum filium Dei, vates tuo docti Spiritu prædixerant.

Sic te oriente ex virgine sacra, pacem terris angeli nunciant.

Elementa vultus exhilarant, omnes sancti clamantes iubilant.

G Salue clamando, nosque salua Deitas, in personis trina simplex exousia.

Hymnus de Trinitate.

VErbum Dei Spiritumque legifer in Genesi, rex Dauid secundo Psalmo post tricenum cecinit, sic vterque Trinitatem vnitatis prodidit.

Sapiens cum genitore sancto suo, Salomon, plane verbo declarauit, esse Deo filium, Verbum scilicet æternum corde eius genitum.

Moysi & Esaię testis est Psalmographus, quia filius cum Patre Deus est & Dominus, nil enim Patre Deo gignitur nisi Deus.

Deum hominem futurum esse sicut extitit, post Psalmistam Esaias liquido perdocuit, dispensatio salutem illa nobis edidit.

Quodq; Deus nasciturus esset matre Virgine, idem ante Gabrielem iussus est prædicere, talis porro docet ortus authorem munditiæ.

H Legislator Danielque notauerunt terminum, quando Rex venturus esset expectatus gentium.

Is neglectus perdidit male populum Iudaicum.

Summum regem affuturum pauperem & humilem, ostendit Propheta quasi iam visibilem, corruit superbus hostis ante cuius faciem.

In festo sancti Ægidii Abbatis ad matutinum Inuitatorium.

ADoramus regem totius bonitatis auctorem, qui sanctum Ægidium exornat & gratiæ donis, & iustitię præmiis.

In matutinis Laudibus responsoria.

DOminum semper & vbiq; regnantem, in sancto suo Ægidio mirificum prædicemus. Iubilemus Deo gra-

tulantibus

A tulantibus animis, qui patronum nostrum Ægidium de-
corauit gratia sanctitatis. Deus vt tandem nos vigilantes
inuenias, charitati Ægidii nobis merita suffragentur. Bene-
dictus sit vniuersalis Dominus, quem beatus nobiscum
benedicit Ægidius. Laus iucunda resonet Deo viuo & ve-
ro in sancti sui Ægidii miraculis glorioso. Sancte confes-
sor & patrone noster Ægidi, per cuius merita Dominum
glorificamus, apud illum pro nobis te intercedere sentia-
mus. Benedicimus te clementissime Deus, qui diem fe-
stum Beati Ægidii, in laudem tuam nobis expendere tri-
buisti, teque suppliciter exoramus, vt sanctis tuis qui-
bus honorificentiam exhibemus, virtute ac pręmio socia-
ri mereamur.

Prosa & alia resp.

SAnctus Ægidius natione Græcus præclaris parentibus
originem duxit, corpore valens & acer ingenio. Fœli-
citer adultus est ac liberaliter eruditus. In rerum quoque
B possessione non tenuis, sed ingentem copiam prouida
largitas erogauit. Hinc inter prospera voluptate non est
resolutus, nec inter aspera à diabolo est superatus. Inediam,
sitim, algores, & vigilias, pro Christi amore delicias
computabat. Affectus iniuriis, & grauiter sauciatus affli-
gentibus se deprecabatur veniam. Credebat quod didi-
cerat à vero magistro, in patientia tandem animas possi-
deri. Virtute itaq; vectus ad sublimia, sacerdotali meruit
infula decorari. Obtinuit enim illud sapientis, quod in
tempore iræ factus est reconciliatio.

Fidelis Christi confessor Ægidius, genere clarus, sed
scientia, virtute & opere longe clarior extitit. Legitur
quidem regia stirpe fuisse progenitus. Sed hic æuo te-
ner, ad liberalia rudimenta dispositus, doctores summos
breui æquiparauit. Dum potentis ingenii motum, nec
leuitas præcipitem ageret, nec desidia tardum. Docto
docili quoque puero gratia Dei non defuit, vitam eius o-
mnis morum honestate commendans. Iam iamque foris
scintillabat indiciis, succensa velut lampas charitatis.
C Vestem ægro cuidam mendicanti, qua non superflua te-
gebatur, quamuis adhuc pædagogi sententiam sibi æsti-
maret formidabilem dedit. Prodiit exemplo quoddam
memorabile signum, quo Deum Ægidio cooperari com-
pertum est. Nam, vt æger attigit oblatam sibi vestem, si-
mul recepit pristinam sanitatem. Parentibus autem in
pace defunctis, patrimonii sui Christum fecit hæredem.
Mirabili modo pauperando ditescens, dum temporalium
impendiis æterna lucratur. At vbi sancti viri virtus, præ
magnitudine sua latere non potuit, confluebant pluri-
mi, corporis animæque beneficia postulantes. Nec vero
vbi dator hilaris & quod daretur abunde non aderat, suo
munere frustrabantur. Cumque mira gesta laudum præ-
conia sequerentur. Mare transito natalem Græciam sua
præsentia viduauit, incautum esse iudicans leuis famæ
precio, thesaurum bonæ conscientiæ venditare, inatali
permanens. Mirabile quidem est, quanto in eo succreuerit
parcimoniæ virtus, cum multo tempore ab ipsius quoque
panis abstineret edulio. Vnde facile patet eum nec pul-
D mentaria, nec quælibet gulæ irritamenta quærentem, ad
superna euolasse regna.

Prosa de Diuo Martino.

INter Patres Monachalis vel Clericalis ordinis, virtu-
tis excellentia MARTINVS notabilis. Non quilibet
de pluribus, sed ille solitarius. Primo deinde Turoni-
cæ Præsul paterque patriæ. Diserta quem prudentia fortis-
que temperantia, quin vniuersa sanctitas, ornauit, hoc est,
charitas. Is pauperi quam diuidit, se veste Christus induit.
Dans signa tantæ gratiæ needum renato cernere. Mox
fonte cœli roscido sancto repletus Spiritu, diuoque fretus
numine. Et vt potens Apostolus, confutat ortas hæreses,
iussu repellit dæmones, medetur lepræ osculo, & mor-
tuis precario. Quid igne rapto cœlitus, cremasse fana fun-
ditus, grauesque moles per fidem, hunc transtulisse prædi-
cem. Dedisse cæcis sydera, sentire surdis organa, mutisque
præcinentibus, aptasse claudos saltibus. Quot gesserit hu- E
iusmodi miraculorum millia, fugit ligari calculo, velut sa-
burra pontica.

De sancto Lamberto.

MAgna vox laude sonora te decet per omnia, quo po-
li chorea aucta tali compare, terra plaudit & resultat
digna tanto Præsule. O Sacer Lamberte martyr, vota no-
stra suscipe.

Pro Rege.

REgum princeps atque virtus, cuius nutu mundi celum
gyrat, terra perstat. Disponuntur secula Regi Rober-
to nato stirpe nobilissima, sic domare des superbos, & sub-
iectis parcere, vt hic regnans gloriosus quondam viuat in
æthere.

F

VERSICVLI DOMINI FVLBERTI DE BEATA Virgine.

SOlem iustitiæ regem paritura supremum,
Stella Maria maris hodie processit ad ortum,
Cernere diuinum lumen gaudete fideles.

RESP.

Stirps Iesse virgam produxit, virgaque florem,
Et super hunc florem requiescit Spiritus almus,
Virgo Dei genitrix virga est, flos filius eius.

RESP.

Ad nutum Domini nostrum ditantis honorem,
Sicut spina rosam genuit Iudæa Mariam,
Vt vitium virtus operiret, gratia culpam.

De sancta Cruce.

Vexillum regis venerabile, cuncta regentis,
O crux sancta micans super omnia sydera cœli, G
Mortifero lapsis gustu, quæ sola reportas
Antidotum vitæ, fructum suspensa perennem,
Te colo, te fateor venerans, te pronus adoro.
Christus, principium, finis, surrectio, vita,
Merces, lux, requies, sanctorum doxa, corona,
Pro seruis Dominus redimendis hostia factus,
In te suspendens per lignum toxica ligni
Purgauit, clausæ reserando limina vitæ.
Tantæ pars ego sum libertatis bone Pastor,
Sed mala semper agens, nunquam tibi digna rependi,
Heu mihi iam bibulæ numerum transcendit arenæ
Sarcina multorum mihi quæ creuere malorum,
Sed quia peccantis potius bona quam mala quæris,
Plusque tibi peccat spem qui peccando relinquit,
Ad te confugio, tibi supplico confiteorque,
Parce precor, miserere mei, miserere meorum,
Defuncti qui sunt, & in hac qui luce parentum,
Qui bona fecerunt, his per te centupla redde, H
Qui mala conuertens peccamina, cuncta remittis
Omnes hoc signo qui te venerantur & orant
Dirige, sustenta, custodi, protege, salua,
Da procul à nobis, e lano sistat vt omnis,
Quo tibi submissi placeamus pectore puro.
Protege nos iugiter, ventosæ laudis ab aura,
Et nobis dignas, confer tibi soluere grates,
Inuidiæ maculam de mentibus ablue nostris,
Infundens nobis ignem cœlestis amoris,
Iræ compescens stimulos, fac nos patientes,
Tristitiamque fugans, in damnis spem retinentes,
Crimen auaritiæ nobis dona fugiamus,
Vt pietatis opus placite tibi ferre queamus,
Ingluuiem ventris non vincere sobrietate
Luxuriæque lucem, casto concede pudore,
Vt per te mundi per te quoque viribus aucti,
Constanter vitam studeamus adire supernam.

De re-

A

De timore, spe & amore.

Primus ab illicitis hominum se continet ordo,
Aut pœnæ metuens, aut prouidus emolumenti,
Aut bene complacite captus virtutis amore,
Qui spectare licet finem videotur ad vnum,
Vt vitium vitent, velut exitiale venenum,
In paritate tamen meriti, discretius absunt,
Vnde nec vnitæ veniunt ad præmia palmæ,
Primus enim coleret genio si posset inulte,
Sed vehementer ait, Zelantis aborreo vultum
Iudicis, & diræ flammis ardere gehennæ.
Anne secundus idem faciat, si præmia desint,
Sed vigilitatione sagax, dum gaudia pensat
Vera, voluptatem caute postponit inertem,
Tertius ingenue bonus egregieque decorus
Te contemplatur, te diligit, aurea virtus:
Malit nempe mori, quam viuens te viduari:
Sunt igitur species ex affectu venientes

B

De quibus effugiant, vt ab ordine discrepet ordo,
Nam quis sollicito dubitet præferre timori
Securam spei requiem? sed ipse decedet
Vt præcellenti venerans assurgit amori.
Interea paret optimus hæc, speculatus ab alto
Cuius iudicii nihil est, quod fallat acumen,
Ille inquit, meus est, vernaculus iste satelles.
Hæc mea conformis, mea dilectissima proles.
Tunc varıis meritis distantia præmia librans,
Magna quidem primo tribuit, maiora secundo,
In solo totum confert probitatis amico.

De eadem re breuius.

Tres causæ faciunt homines peccata cauere,
Horror supplicii, spes mercis, amor probitatis:
Quæ quamuis finem videantur tendere ad vnum,
Scilicet, vt vitio careant, distant tamen hoc, quod
Seruulus & miles seu regis filius atqui
Principium timidus cupidus habet incrementum,

C

Virtutis totam summam sincerus amator.
At si proficiat timor in spem, spes in amorem,
De seruo miles venit & de milite proles
Proba cauet, vel flagra pauens, vel præmia captans,
Vel virtutis amans, distant, vt calo satelles,
Rex, duo proficiunt, status est ibi, tertio summus.

Fulbertus de seipso.

Mi factor meæ vita, salus, fiducia sola
Da mihi consilium & votum vitesque sequendi,
Ambiguus quid agam, quo tandem fine quiescam:
Nam vereor temere suscepto Pontificatu
Seruandis ouibus mage quam prodesse nocere,
Atque ideo puto cedendum melioribus esse,
Sed recolens quod non opibus neque sanguine fretus,
Conscendi cathedram, pauper de sorde leuatus,
Arbitror hoc à te factum sicut tuus est mos,
Nec mutare locum nisi significaueris ausim,
Quamuis illæsæ maneat mens conscia vitæ,

D

Tu scis sancte Pater, quid sit tibi gratius horum,
Vtilius que, mihi precor inde tuam pietatem,
Vt mihi digneris hoc inspirare labenti,
Consilium præsensque iuues ad perficiendum.

Idem de seipso.

Te de pauperibus natum suscepit alendum
Christus, & immeritum sic enutriuit & auxit,
Vt collata tibi miretur munera mundus,
Nam puero faciles prouidit adesse magistros,
Et iuuenem perduxit ad hoc, vt Episcopus esses,
Reges, Pontifices, populi, te magnificabant,
Seruum censentes prudentem sarque fidelem,
Esse pii Domini, sed proh pudor! ipse nefande
Prudens nec fidus fueras, vt res manifestat,
Nam contra memorare pudet quam nequiter ipsum
Læseris, & sanctos eius tua praua tuentes,
Quæ vix vlla satis possunt tormenta piari,

E

Præstolatur adhuc Dominus tamen ille benignus
Et te viuere perpetitur, si forte resipiscens,
Segnitiem zelo penmas meritoque reatum.
Virtus est Domino parendi firma voluntas,
Virtus est medium retinendi accepta voluntas.

De signis, & mensibus, & diebus, & horis compendium computi.

Annum sol duodena means per signa rotundat,
Cunctaq; ter denis percurrit signa diebus,
Atque decem horis, & dimidium faciuntque
Partes hæ duodenario si multiplicentur,
Tercentum sexagenos, & quinque dies, &
Sex horas, quas quadrantem liquet esse diei,
Hoc igitur numero proprium sol perficit annum.
Sed quia planius est toto quam parte diei,
Annum metiri voluit chorus Astrologorum,
Tercentum sexagenis & quinque diebus:
Claudi tres annos, quarto superaddier vnum,

F

Qui de quatuor annorum quadrantibus exit.
Hunc bisexolem dixerunt propter hoc annum,
His quando sexto Martis notat ante kalendas
Annos prætetitos supplens redimensque futuros,
Per menses anni soles ita distribuerunt:
Ianus & Augustus iaculoq; December acutus,
Fert quarto nonas, nono decimoque kalendas:
Post Idus soles triginta scilicet vnum,
Mars, Maius, Iulius libripens October & equus:
Sexto nonas septeno decimoque kalendas:
Post Idus soles triginta, rursus & vnum,
Iunius, Aprilem, post Septembremq; Nouember,
Quarto nonas octauo decimoq; kalendas,
Post Idus soles triginta, Februus autem,
Fert quarto nonas, sexto decimoq; kalendas,
Post Idus soles viginti pauper & octo,
Sed per bisextum gaudet sibi crescere nonum.
Annumerat proprias mensis sibi quisque kalendas,
Nullus & octauo Mensis non computet Idus.

G

Mensis habet numerum normalem quisque notatum. Mar. v.
Annus habet concurrentes qui conuenientes April. i.
Donant scire dies, qui menses nte kalendant, Maius iij.
Hi sunt normales numeri qui mensibus hærent. Iun. vj.
Quinq; placent Marti, nec displicet vnus Aprili, Iul. j.
Maius habet ternos, duplicat sibi Iunius ipsos, Aug iiij.
Vnus item Iulio, tibi sunt Auguste quaterni Sept. vij.
September vij. binis October mensis agit rem, Oct. ij.
Quinq; Nouember abhinc, repetens septemq; Decẽber, Nou v.
Nec cupiunt Iano tres nec sex tollere Febro. Dec. vij. Ian. iij. Feb vj.
Huic alter numerus concurrit ad inueniendum,
Qua sibi quisq; die mensis velit esse kalendas
Septem lineolis ipsum tibi cerne notatum, B. i ij. iij. iiij.
Harum septem lineolarum quælibet vna, B vi. vij.
Spectatur numeri summas gestare quaternas, i ij.
Et sic viginti summæ numerantur & octo B. iiij. v.
Diuisæ totidem certa ratione per annos, vi vij.
Hæ quoq; summæ solares vocitantur epactæ, B. ij. iij.
Hi concurrentes numeri versantur in annis iiij v.
Vnus bissexto, duo non, neque iij. neq; quadri, B vij. i.
Sex sunt bissexto, non vos vij. vne gemelli ij. iij.
Quadri ad bissextum, quini sex vij. aliorsum, B v vi.
Seni ad bissextum, tres quadri, quinq; seorsum, vij. i.
Septem bissextam iiij. duo tresq; recusant B. iij. iiij.
Quini bissextant, sex septem vnusque retectant, v. vj.
Tres bissexte quadris quinis nec iungito senis.

H

De Philomela.

Aurea personet lyra clara modulamina,
Simplex corda sit extensa voce quindenaria,
Primum sonum nunc reddat lege Hippodorica,
Phylomelæ demus laudes in voce organica,
Dulce melos decantantes sicut docet musica,
Sine cuius arte vera nulla valent cantica,
Cum telluris vere nouo producuntur germina,
Nemorosa circum circa frondescunt & brachia,
Flagrat odor quam suauis florida per gramina

Hilarescit

A Hilarescit Philomela dulcis sonus conscia,
Et extendens modulando gutturis spiramina,
Reddit veris & æstiui temporis præconia:
Instar nocti & diei voce sub dulcisona,
Soporatis dans quietem cantus per discrimina,
Necnon pulchra viatori laboris solatia,
Vocis eius pulchritudo clarior quam cythara,
Vincitur omnis cantitando volucrum cateruula,
Implet siluas atque cuncta modulis arbustula,
Gloriosa valde facta veris præ lætitia,
Volitando scandit alia arborum cacumina,
Ac festiua satis gliscit sibilare carmina.
Cedit anceps ad frondosa resonans vmbracula,
Cedit olor, & suauis ipsius melodia
Cedit tibi timpanistra & sonora tibia:
Quamuis enim videaris corpore permodica,
Tamen cuncti capiuntur tua melodia,
Nemo dedit voci tuæ hæc dulcia carmina,
B Nisi solus Rex cœlestis qui gubernat omnia.

De sancto Carauno.

Carus abunde Caraune nites,
Idque vocamine significas,
Lyricos ideo tibi versiculos canimus hilares,
Et amore pio tu pie martyr
Posce nobis veniam,
Romă superba suis titulis hunc genitoribus
Eximium tulit ingenii validi puerum,
Animo facilem, specie nitidum,
Tu quoque Martyr posce nobis veniam.

Prandia lauta modum turbant plerumque dietæ,
Indulges stomacho, mentem male crapula vexat:
Si pareas epulis, sequitur detractio vel laus,
Vt medium teneas labor est & valde cauendum,
Ne tibi tristitiam pariat, sicut suus est mos.
Si possis igitur, prorsus hæc prandia vita,
At si non liceat, hilaris cautusque recumbe,
C Et liba cuncta parum tua, quæ tibi regula dictat
Nec summam nimiam, coniectant multa minuta.

Hymnus.

SAnctum simpliciter patrem cole pauperum caterua,
Quantumque nosti laudibus honora,
Ad normam redigit qui subdita secla paruitati,
Potens nouandi, sicut & creandi,
Et gratiæ damnati, longi tibi subuenit laboris,
Opem ferendo pacis & quietis,
Iam proceres legum rationibus ante desueti
Quæ recte discunt strenue capessunt,
Prædo manum cohibet, furcæ memor & latrone coram,
Inermis alte præcinit viator,
Dente saturnali restringitur euagata vitis,
Cultuque tellus senta mansuescit.
Gaudet lancea falx, gaudet spara deuenire vomer,
Pax ditat imos, pauperat superbos.
Salue summe pater, fer & omnibus integram salutem,
D Quicumque pacis diligunt quietem,
Et qui bella volunt, hos contere dextra potenti,
Trudens gehennæ filios maligni.

Sex gradibus consummatur perfectio casta,
Primum dum vigilas fluxum nescire petulcum,
Quem sequitur, lascitia diu non voluere corde,
Tum ne vel leuiter speciem cernendo cupiscas,
Quartus erit nec simpliciter genitale moueri,
Quintus ob auditum veneris nil mente vagari,
Vltimus in somnis, nullo phantasmate ludi,
Hoc sibi nemo rapit, sed Christi gratia præstat,
Est tamen obseruanda diuturna modela dietæ,
Libra cibi solidi, simplex emina falerni
Præterea labor, excubiæ, rogatio crebra
Ne caro languentem necet incrassata pudorem,
Castus agit, quem nulla libido mouet vigilantem,
Nec violare potest sopitum illusio fœda.

E Tu qui de nihilo mundum finxisse probaris,
Nam tibi materies nulla coæua fuit.
Et nutu facili, noto tibi tempore solues
Tam diuturne dehinc, quam prius extiteras.
Quantulus hic noster modus est, quo sæcula voluis
Cum vitiisque iubes, strenua bella geri.
Regem militibus propriis, te semper adesse,
Ad bene certandum, nos vegetando proba.

Preces aliæ.

KYRIE Rex genitor ingenite vera essentia eleyson.
Kyrie luminis fons & rerum conditor eleyson.
Kyrie qui nos tuæ imagini signasti specie eleyson.
Kyrie qui perfecta es sapientia eleyson.
Kyrie lux oriens per quem sunt omnia eleyson.
Kyrie Dei forma humanæ particeps eleyson.
Kyrie Spiritus viuificæ vitæ vis eleyson.
Kyrie vtriusque vita, in quo cuncta sunt eleyson.
F Kyrie expurgator scelerum, largitor gratiæ, propter nostras offensas noli nos relinquere, ô consolator dolentis animæ eleyson.

HYMNVS.

NVntium vobis fero de supernis,
Natus est Christus, dominator orbis,
In Bethleem Iuda, sic enim Propheta
Dixerat ante.
Hunc canit lætus chorus angelorum,
Stella declarat, veniunt Eoi
Principes dignum celebrare cultum,
Mistica dona.
Thus Deo, myrrham tribuunt sepulchro,
Auream regi speciem decentis,
Dum colunt vnum, meminere trino
Tres dare terna.
Gloriam trinæ monadi canamus,
G *Cum Deo diua genitore proli,*
Flamini nec non ab vtroque fuso
Corde fideli.

In vitis patrum veterum quiddam legi iucundum,
Exemplo tamen habile, quod vobis dico rithmice
Iohannes Abba paruulus statura non virtutibus,
Ita maiori socio qui cum erat in heremo,
Volo dicebat viuere secure sicut angelus,
Nec veste nec cibo frui, qui laboretur manibus,
Respondit frater, moneo, ne sis incœpti properus,
Quod tibi postmodum sit non cepisse satius,
At ille qui non dimicat, non cadit neque superat,
Et nudus heremum interiorem penetrat.
Septem dies gramineo vix ibi durat pabulo,
Octaua fames imperat, vt ad sodalem redeat,
Qui sero clausa ianua, tutus sedet in cellula,
Cum minor voce debili, appellat frater aperi,
Ioannes opis indigus, notis assistit foribus:
H Ne spernat tua pietas, quem redigit necessitas,
Respondet ille deintus, Ioannes factus est angelus,
Miratur cœli cardines, vltra non curat homines,
Foris Ioannes excubat, malamque noctem tolerat,
Et præter voluntariam hanc agit pœnitentiam,
Facto mane recipitur, satisque verbis vritur,
Sic intentus ad crustula fert patienter omnia.
Refocillatus Domino grates agit ac socio,
De hinc rastellum brachiis tentat mouere languidis,
Castigatus angustia de leuitate nimia,
Cum angelus non potuit vir bonus esse didicit.

HYMNVS.

ORganum mentis tibi quæso nostra,
Temperans plectro moderare lingua,
Cum ad laudem, cupide mouemur,
Spiritus alme.
Tu Dei Patris genitique pura

A *Caritas, quæ se pariter benigne*
Consouent, & quæ bona audit auctor,
Esse creata.
Tu fidem spiras, sacra iura dictas,
Gratia largus, venia reperta,
Victor errorum, proba veritatis
Testificator.
Cum venis culpam lachrimæ sequaces,
Diluunt vita, recalescit ignis,
Atque compunctis, cremat ara cordis
Thura pietatis.
Gloriam trinæ monadis canamus,
Cum deo diua genitore proli
Flamini, nec non ab vtroque fuso,
Corde fideli.

R e s p.

Chorus noua Hierusalem,
B *Nouam meli dulcedinem,*
Promat colens cum sobriis,
Paschale festum gaudiis.
Quo Christus inuictus leo,
Dracone surgens obruto,
Dum vina voce personat,
A morte functos excitat.
Quam deuorarat improbus
Prædam refudit tartarus,
Captiuitate libera,
Iesum sequuntur agmina.
Triumphat ille splendida,
Et dignus amplitudine,
Solique polique patriam
Vnam facit rempublicam.
Ipsum canendo supplices,
Regem precemur milites,
Vt in suo clarissimo,
Nos ordinet Palatio:
C *Per secla meta nescia,*
Patri supremo gloria,
Honorque sit cum Filio,
Et Spiritu paraclito.
Amen.

NOTÆ SEV CONIECTVRÆ IN D. FVLBERTI EPIST.

Folio 2. Aduerte Lector, hæc verba, *duo vita sacramenta, id est, Dominici corporis & sanguinis continentur*] Ne putes tenera duo esse Sacramenta corpus & sanguis Christi Domini. D. Th siquidem p 3 art a quæst 73 quærens vtrum sacramentum Eucharistiæ sit vnum vel plura Resp, quod materialiter sunt plura signa, sed formaliter, & perfectiue vnum sacramentum, in quantum ex eis perficitur vna refectio.

Fol. 2. *Furtiuis orationibus recedere.*] Sic solent heretici. D. Hil ad Const. Aug sic ait. *At nunc qui Arriana & pestifera contagione inquinati sunt, non cessant ore impio & sacrilego animo Euangeliorum sinceritatem corrumpere* Et Synesius Epist 5 appellat hereticos, *τραπεζίτας πονηρούς τοὺς καθάπερ νόμισμα, δόγμα τὸ θεῖον, παραχαράττοντας*, id D est, trapezitas malos, qui velut monetam, ita diuinum dogma peruertunt, & adulterant Quam rectius, tuba illa Romani sermonis, Latinæque eloquentiæ Rhodanus hoc est Hilarius ad Const. Aug. *Catholicus sum, inquit nolo esse hæreticus, Christianus sum non Arrianus. Et mihi melius est, in hoc sæculo mori, quam alicuius priuati potentia dominante, castam veritatis dignitatem corrumpere*

Fol. 4. vbi habetur. *Alia qua creatus ex Virgine Maria*] Hic verbum creare sumitur impropriè, id est formatus, ornatus. Recte siquidem Beda Ven lib 4 in Lucam. Christus, inquit, conceptus ex vtero virginali carnem non de nihilo, non aliunde, sed materna traxit ex carne.

Fol 6 *Cathecumenos baptisatos*] Annotaui hic nonnulla deesse, & reuera sensus non cohæret. Habetur in eadem pagina, nostrum baptisma sic patres olim in neutro vsurpabant, sic sæpius in Constitutionibus Caroli magni reperitur

Fol. 9 vbi habetur *Sub ipsa recordatione mysterii reuelante.*] Adde spiritu reuelante.

In Epist. II. Fvlb.

Folio 12 fit mentio de hostia quæ reseruabatur, & iis qui ad sacerdotium promouebantur dabatur de manu Episcopi, vt vsque ad quadragesimam, diem vsu quotidiano consumerent: hæc

E consuetudo obsoleuit, tamen hoc fidem nostram confirmat contra Neotericorum falsam opinionem, qui hostiam sacram reseruari non debere, clamitant. Eodem folio vbi legitur, *Lanicinum*, melius lectio erit, si lanicium legas.

In Epist. III.

IN hac Epistola fit mentio Gaufridi Comitis & Odonis De quodam Gaufrido duce habetur mentio in veteri manuscripto Bibliothec Reg Nauarræ Collegii hoc modo [Hoc tempore, nimirum Regis Rob. Gaudefridus Dux Comitatum Monsensem depopulatus est] Puto quantum coniectura possum assequi, debere legi, Carnotensem. Odonis etiam Comitis fit mentio. Hoc tempore Odo filius Odonis Campaniæ Comes Blesensis, & Carnotensis, duxit Mathildem filiam Richardi primi ducis Normaniæ.

In Epist. V.

HIc fit mentio Hilduini. Habetur in veteri Cronico tempore Rob Regis. Circa hoc temp. millessimo nono fundatum est Cœnobium Bereose ab Hilduino de proprio suo Hic autem Hilduinus nuper ex gradu suo milite in clerum promotus fuerat. F Dictique Cœnobii tunc pauperis fuit primus Abbas. Quis autem fuerit, *Stephanus Rex*, vix colligi potest ex historia? vbi legitur, *Intimans excellentia vestra ex nostra parte.*] Adde, verbum, salutes.

In Epist. VI.

VBi legitur. *Militum qui de nostro Casamento beneficium tenent* Casamentum, ortum a nomine casa, vnde casates, serui & domestici, casamentum, domus Rustica, Gal *ferme*] in Const. Caroli magni hæc verba reperiuntur.

In Epist. VII.

FVlbertus scribit ad Leuth. Arch. Seno. & ponitur in tabulis Demochares 62 obiit anno 1031 qui sedem suscepit anno 1000 de ipso sic legitur in veteri manuscrip. Chronic Anno milles decimo quarto Rex Rob. misit exercitũ suum cum Leutherico Archiep Senonensi & Raynaldo Episcop. Parisiens. ad obsidendam vrbem Senonensem & capiendum non Benaidum tyrannum, sed Regnoldum Filium From comitis Et tandem capta est consilio Raynal Episc. Paris. Fit autem mentio Autsgaudi Episcop. Cenomanensis qui in tabulis Democh vocatur Autsgaudus & est 28.

In Epist. VIII.

HIc fit mentio Franconis Decani Parisiensis, (*Est sic legendum,* G *non Parisiensis*) Qui in tabulis Democh inter Episc. Parisienses annumeratur 6.

In Epist. XIII.

HAbet vetus manuscrip. hæc verba. [Henricus & Rob reges ad Charum flumen colloquuntur, anno 1023 & Gaguinus in vita Rob sic habet.] Henricus Imperator & Rob Rex Franc. super Charum fluuium apud Enosium conuenerunt de statu Ecclesiæ Imperii & regni amicabiliter tractaturi anno 1023.

In Epist. XIV.

HAbetur in manuscr. nostro Cronic. [Anno millesſ. tertio decimo obiit Richardus Dux Normaniæ pius, tertius Norman. Dux, Monachorum auctor, prouisor clericorum, & personarum Ecclesiasticarum suffragator, orphanorum tutor, & viduarum defensor, in multis bellis victor extitit Notatu tertium verbum, *banniendo,*] id est obligando In Const. Car. mag. [vt nullus ad placitum banniatur, id est ad iurisdictiones, vel iudicia, vel conuentus sic enim placita sonant. obligetur. Videtur autem deductum à nostro, *band,*] Galli *& arriere band.*]

In Epist. XV.

H HIc fit mentio, *Regis Cono*] habetur in nostro veteri Chroni [Cono Dux valde potens ad imperium aspirans instinctu Albini Arch. Moguntini repudiatus est.

In Epist. XXII.

DE Abbone habetur mentio in nostro Chron anno mil. 12 [florebant in scientia literarum in Lotharingia Letigeus Abbas Lobiens. Adehold. Episc. Vultratect. in Francia Fulbert. Carnot. & Abbo sancti Benedicti Abbas supra Ligerim.

In Epist. XXXI.

DE Odilone fit in pluribus locis mentio. In nostro vet. Chron. an. mill. 20. florebat religio per famosos Abbates sanctitate præstantes, in Burgundia per Odilonem Cluniacensem pietate insignem, & Gul Diuionensem De eo sic Petrus Damianus in eius vita Hic sanctus Aruerniæ ex equestri genere oriundus, dum adhuc infans esset, tanto repente omnium membrorum corpore laborabat, vt vix incederet, ad ianuam Basilicæ Dei genitricis solus re-

A lictus, pedibus vix repens, cornua altaris manibus apprehendens, diuinæ virtutis auxilium sensit, & omni languore sanatus Monachus factus post Maiolum Abbas creatus est.

IN EPIST. XXXVIII.

In tabulis Democh. *Ebalus*] Arch. Remens. annumer. 40.

IN EPIST. XLV.

IN tabulis Democh. hic Episc. non *Adarus*, sed Aderbero vocatur, est 36. Episc. Laud. in duobus M. sc. in S. ribitur hæc Epist. *Adaro Laud. Episc. non præclaro*,] vt habent excusæ a D. Mass.

IN EPIST. XLVII.

QVis sit iste *Arch. Tur.* & quo nomine sit insignitus via colligi potest ea tabulis Democh. requisiuerat Pallium Archipræs. a summo Pontifice. & ei denegatum fuerat. Describitur autem Pallium a Lothario Card. qui postea fuit Innoc. III. in lib. de officio Missæ. hoc modo, Pallium istud quo maiores Episcopi vtuntur, est de candida lana contextum, desuper habens circulum humeros constringentem, & duas lineas ab vtraque parte pendentes, quatuor cruces purpureas, ante retro, à dextris a sinistris, sed a sinistris duplex est. & simplex a dextris. Tres etiam acus aureæ infiguntur pallio, ante pectus, super humerum & post tergum, super dextrum humerum non infigitur, hæc qualibet acus pretiosum continet lapi-B dem Quid autem hæc significent idē Loth sic interpretatur [Palliū istud significat disciplinam, qua seipsos & subditos regere debent, per hanc acquiritur torques aurea, quam legitime certantes accipiunt. de qua Salomon in Prouerb. *Audi fili mi disciplinam Patris tui, & legem matris tuæ, & addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo*] Pallium de lana contextum, habens circulum, &c. [Hæc omnia tamen talibus sunt imbuta mysteriis, & dictis grauida sacramentis. In lana quippe notatur asperitas, in candore benignitas designatur. Nam Ecclesiastica disciplina, contra rebelles obstinatos, seueritatem exercet, sed erga pœnitentes & humiles exhibet pietatem. Propterea de lana non cuiuslibet animalis, sed ouis tantum efficitur. Circulus Pallii per quem humeri constringūtur, est timor Domini, per quem opera coercentur, ne vel ad illicita defluant, vel ad superflua relaxentur. Quatuor cruces sunt virtutes Card. iustitia, fortitudo, prudentia, temper. quæ nisi crucis Christi sanguine purpurentur, falsum sibi virtutis nomen vsurpant. Pallium duplex in sinistra, sed simplex in dextra, quia vita præsens quæ per sinistram significatur multis est subiecta molestiis, sed vita futura quæ per dextram significatur, in vna semper collocata est quiete. Tres acus, quæ Pallio infiguntur ante pectus, super humerum sinistrum, post tergum, designant cōpassionem officii, districtionem iudicii, quarum prima pungit ani-C mum, secunda per laborem, tertia per terrorem. Super dextrum humerum non infigitur acus, quoniam in æterna quiete, nullus est afflictionis aculeus. Acus est aurea, sed inferius acuta, & superius rotunda, lapidem continens pretiosum, quia nimirum bonus Pastor, propter curam animi, interius affligitur, sed in cœlis æternaliter coronabitur, vbi pretiosam illam margaritam habebit. Cum Pallio isto confertur Pontificalis officii plenitudo. Nam antequam Metropolitanus Pallio decoretur, non debet Clericos ordinare, Pontifices consecrare, vel Ecclesias dedicare. Huc vsque Loth. Card.

IN EPIST. XLIX.

HIc Episc. Syluanect. vocatus Rolandus a Demochare, & annumeratur 39.

IN EPIST. LI.

ARchipræsul ille Rhothomag. a Demochare vocatur Robertus Richardi Norm. Ducis primi filius.

IN EPIST. LVII.

DEmochares istum Episcopum appellat Rogerium, & ponitur in suis tabulis 6.

IN EPIST. LIX.

SVccessit Roberto Regi Henricus filius, quem ille moriens heredem nuncupārat, vt nonnulli scribunt, minorem filium. Huic consilio Constantia Regina obstabat & Robertum alterum filium
D regem salutabat. Odoque Campaniæ & Balduinus Flandriæ Comites, ac non pauci præterea non contemnenda nobilitate in ea mica aderant, cæteri minore inuidia. Tandem Robertus iure Regia cedere coactus, Ducatu Burgundiæ nobilissimo ac opulentissimo contentus. Paul Æmil. in vita Henrici.

IN EPIST. LXII.

Hic Episc. appellatur Theodoricus à Democh & annumeratur 49.

IN EPIST. LXVIII.

HAbetur hic textus, *Inter organa vatum, & ardentes cicendelas virginum.*] Sic habetur in nostro M S & in M S D. Pataui viri Cons. & doctissimi, in Catholico Ianuensi sic interpretatur. Cicendela, a candeo candes, dicitur, insula, genus scrabronum quod volans candeat, cicendulum, ponitur pro candela, nam dicitur a candeo.

IN EPIST. XC.

VBi habetur, *Incendium Ecclesiæ nostræ.*] Ex veteri Annali Abbat. S. Petri in valle Carnot. id est in legenda sancti Auenti. [Anno milles. viges. in nocte natiuitatis Episc. Fulb. anno 4 fuit ciuitas Carnot. & tota Eccles. Beatæ Mariæ combusta, quam idem Episcopus gloriosus sua industria & labore & sumptu a fundamento reædificauit.

E

IN EPIST. XCV.

Hic vocatur à Democbare Gauglino.

IN EPIST. XCV.

VBi habetur hic textus, *Valetudines varia Molina.*] sic habetur in M. S. sed apud Greg. Turonensem habetur, morbitus.

IN EPIST. XCVI.

HAbetur in nostro veteri Chron in vita Robert. Quod Mathildis soror ducis Richardi, & vxor Odonis Comitis Carnot. obiit absque liberis. Post cuius obitum dictus Odo terram quam ei Richardus dederat in matrimonium contracto, scilicet mediam partem Castri Drocossoni, noluit Odo Duci Richardo reddere, vnde bellum exarsit inter eos Postea Rex Robertus conuocatis eos, pace peracta, amicos reddidit apud Coloras. Fit autem mentio *Parium Franciæ.*] Horum Origo. *In Feudorum Longobard. traditione fuisset.*] Fuit enim in primario quoque Feudo, stabilitus certus Vassallorum numerus, qui Pares aut liberi Feudales dicebantur, curiam Domini sui colentes, & de Feudalibus causis iudicantes, quibus hoc nomine ingenti præ agentibus cum nobilitate attribuebantur. Hi Vassali iudicantes dicebantur Pares, quia Pares inter se iurisdictione, auctoritate, dignitate, priuilegioque erant ac munere. Omnes Ca-F rolo magno Regi & imperatori institutionem duodecim Parium Galliæ acceptam ferunt, quia fabulis veteribus Gallice conscriptis sic fuit traditum Verum tamen res non ita se habet, cum eo tempore feudi non fuerint patrimoniales aut hereditarii. Certi enim sunt cum iam Ducum aut Comitum dignitatem obtinerent, neque est credibile hos ante fuisse Pares, quam Duces essent aut Comites. Itaque postquam Remenses Arch. & Laonenses & Lingonenses Episcopi Duces sunt facti (qui Comitatus fuerant ante) tunc Pares creati sunt. Regnante autem Roberto Rege, anno 1015. Eudus Campaniæ Comes, Ogerio fratri Episcopo & Bellouacensi Ecclesiæ dedit Bellouacorum Comitatum, circumscriptum suis finibus. Quo tempore certum est creatos fuisse Pares. Vide Comment Ioan. Tillii de rebus Gall. lib. a de Paribus Galliæ.

IN EPIST. XCVII.

HÆc Epistola inscribitur in excussis Regi Danomarch. Chuclo, sed melius Cnuto, sic enim tradit Guilielm. Malmesb. de gestis Angl. lib. 2. cap. 2. an ab Incar. 1032 Eiusdem inquit Archipræs. & Helnothi hortatu, Cnuto Rex ad transmarinas Ecclesias misit pecunias, maxime Carnotum, vbi tunc florebat Fulb. Episcop in sanctitate & Philosophiæ nominatissimus.

IN EPIST. CVIII.

HIc *Archangelus Monachorum Odilo*] Sic enim appellat Fulbertus, testimonium de sanctitate & morum probitate Fulbert. ei fuit amplissimum. Multum est laudari a laudato viro.

IN EPIST. CIX.

G FVlbertum Romam cum Roberto Rege petisse, peregrinationis causa suspicor Rex etenim Robertus inquit Paulus Æmil in illius vita, cum Romæ esset ad Diui Apostoli aram scriptum obtulit pridie festiuitatis Apostoli, in quo Antiphona, *Cornelius Centurio*, continebatur, in veteri Manuscript. Chron. [Anno millesi 26. Rob. Rex Francorum piissimus Romam causa deuotionis, & peregrinationis proficiscens pridie vigiliæ Ap. Pauli obtulit Antiph. *Cornel. Centurio.* Hic enim erat numinis reuerentissimus, liberalibus studiis, sacrisque disciplinis deditus, priscæ sanctitatis æmulus. Antiphonas, sacr. que responsa quædam edidit, iudicio Ecclesiæ vniuersæ probata, receptaq., eiusmodi sunt. Sancti Spiritus O Constantia Martyrum. Quod responsorium composuisse ferunt, cum Constantia illius vxor, Robertum Maritum rogasset vt in illius gratiam aliquod carmen conderet. Cum Auallonem obsideret, nullo oppugnante quassantene, sed eo in tabernaculo hymnos concinnante, sua sponte magnam murorum partem corruisse ferunt, velut diuinitus ac superne veneratori supplicatum præsentem referentibus Paul. Æmil. in eius vita

IN EPIST. CX.

CAnonicos Carnotenses aliquando Episc. Leaonienses de Ecclesiis suæ visitationis ius persoluisse apparet, *Nomen autem Circada*, oritur a circumeo, vtitur eo verbo sæpius Hincmarus Archiepisc. Rem. Epist. 1. ad Lud. Balb. Imp. quem hortatur cap. 8 vt
H Eccles. in isto regno per occasionabiles circadas, & per indebitas consuetudinarias exactiones, ante viginti annos impositas non affligantur

IN EPIST. CXIII.

POtionem iera vocat, sacram medicinam. Quid sit autem potio iera sciunt medici, multiplex est genus. Nomen autem scrpuli interpretatur ipse Fulb. sic, de vncia & partibus.

Vncia viginti scrupulos & quatuor ambit
Dimidium stater, ac semunc. in dicitur eius,
Terna dua sicla pars est eademque duella,
Quarta sicilus vel sicilicus vel denique sicil.
Sixtula sexta modo solet & modo sicla vocari,
Octauam appellant dragmam.

Et de scrupolo & partibus eius:

Vnus item scrup. Ius calcus componitur octo,
Dimidium scrupuli est obul. pars quarta cerates,
Hinc sextam fingi placuit siliquam que vocari.
Vltimus est calcus, ciceris duo granula pensas.

FINIS.

Ex Bel-

Ex Bellarmin. de Script. Ecclesiast.

BErno Abbas Augiensis vixit initio seculi 11. Ipse enim in libro de reb. ad Missæ officium pertinentibus cap. 2. testatur, se interfuisse coronationi Henrici primi Imp. quę facta est à Benedicto Papa VIII. anno 1014. Fuit vir doctus, & scripsit *vitam sancti Vdalrici Episcopi Augustani*, quæ extat apud Surium die 4. Iulii. Scripsit etiam *de officio Missæ*, siue *de rebus ad Missam pertinentibus*: qui liber extat cum cæteris eiusdem argumenti impressus Coloniæ, & Romæ: ex quo etiam libro cap. 2. discimus, hoc primum tempore cœpisse in Romana Ecclesia cani ad Missam Symbolum fidei. Scripsit *multas epistolas, & alia opera*. quæ vtrum extent, ignoro.

BERNONIS AVGIENSIS ABBATIS,

DE QVIBVSDAM REBVS AD MISSAE OFFICIVM PERTINENTIBVS LIBELLVS,

cuius hæc sunt capita.

1 QValiter priscis Apostolorum temporibus Missarum celebritas ageretur.
2 De gloria in excelsis Deo.
3 De Octaua Pentecostes.
4 Quare auctor officiorum, in Aduentum Domini quatuor tantum hebdomadas numeret, cum ordinator lectionarii quinque numeret.
5 De Missa, *Deprecationem nostram*, & concordia Euangeliorum & Apostolicarum lectionum cum cæteris officiis, ac præcipue cum Missis, & de officio, *Exultate Deo*.
6 Quare auctor officiorum ab octaua Pentecostes vsque ad Aduentum Domini, viginti tria solummodo posuerit officia cum Ordinator Lectionarii viginti quinque lectiones constituerit, exceptis his lectionibus & Euangeliis, quæ leguntur in hebdomada octauæ Pentecostes, & in Dominica quinta ante Natiuitatem Domini, & de S. Trinitate, quæ superioribus vigintiquinque coniunctæ, videntur vigesimumoctauum numerum implere.
7 De ieiunio quatuor temporum.

Qualiter priscis Apostolorum temporibus Missarum celebritas ageretur. Cap. 1.

IGitur in exordio nascentis Ecclesiæ non eo, quo nunc modo vel ordine sacra celebrabãtur Missarum solennia, teste etiam beatissimo Gregorio Papa, qui inter multa quę constituit vtilia, cum in celebratione Missarum, tunc etiam in vario Ecclesiasticarum rerum vsu, ad conficiendum corpus & sanguinem Christi, orationem Dominicam fecit decantari, sicut de eo scriptum est: Orationem Dominicam mox post Canonem super hostiam censuit recitari. De hoc & de aliis cum quosdam murmurare sentiret, piissimus Pater inter alia non dedignatus est huiusmodi rationem reddere, dicens: Orationem Dominicam idcirco mox post precem dicimus, quia mos Apostolorũ fuit, vt ad ipsam solummodo orationem, oblationis hostiam consecrarent. Et valde mihi inconueniens visum est, vt precem, quam Scholasticus composuerat, super oblationem diceremus, & ipsam traditionem, quam Redemptor noster composuit, super eius corpus & sanguinem non diceremus. Sed crescente statu religionis, simul accreuit decus Ecclesiastici honoris. Attamen ipsum canonem non vnus solus totum composuit, sed per tempora aliud alius interposuit vel adiecit, sicut de hoc sanctissimo Papa legimus: In Canone apposuit, Diesque nostros in tua pace dispone, atque ab æterna damnatione nos eripi, & in electorum tuorum iubeas grege numerari. De Alexandro quoque Papa, qui à B. Petro septimus erat in ordine, ita legimus: Hic passionem Domini miscuit in precatione sacerdotum, quando Missæ celebrantur. Leo Papa constituit, vt intra actionem sacrificii diceretur, Sanctum sacrificium, & cætera. Deinde Gregorius tertius eiusdem nominis Papa, faciens oratorium in basilica sancti Petri Apostoli in honorem omnium Sanctorum, quotidiana Missarum solennia ibidem celebrare constituit, pariterque in Canone à Sacerdote dicendum ordinauit: Quorum solennitas hodie in conspectu tuæ maiestatis celebratur, Domine Deus noster, toto in orbe terrarum. Quod quia specialiter ad illam pertinet celebritatem, non est canoni, qui generaliter dicitur, adnotatum. Hæc de canone, qui & actio dicitur, dicta sunt: nunc de cæteris quæ Dominus dederit, videamus. Cælestinus Papa constituit, vt Psalmi Dauid centum quinquaginta ante sacrificium psallerentur in ordine Antiphonarum ex omnibus, quod antea non fiebat, nisi tantum epistola B. Pauli recitabatur, & sanctum Euangelium. Litaniæ, id est, kyrie eleyson, Christe eleyson, quę sequuntur, à Gręcorum vsu sumptæ creduntur. Orationes autem, quas Collectas dicimus, à diuersis auctoribus compositæ creduntur, à Gelasio præsule Romano, & beato Gregorio Papa. Vnde & in vita ipsius legimus: Sed & Gelasianum codicem de Missarum solennus, multa subtrahens, pauca conuertens, nonnulla superaduciens, in vnius, libelli volumine coarctauit. Quod volumen librum Sacramentorũ prætitulauit. Et fortasse primis temporibus solius Pauli Epistolæ legebãtur, postmodum intermixtæ aliæ lectiones sunt, non tantum de nouo, verumetiam de veteri, prout solennitatum ordo poscebat, testamento. Vbi notandum, vt sicut sanctum Gregorium, quicunque has vel has cantilenas composuisset libri Sacramentorum & Antiphonarum: ita & beatum Hieronymum credimus ordinatorem lectionarii, vt ipsius testatur prologus appositus in capite eiusdem Comitis: (sic eum appellauit.) Postea cum Gradalia & Alleluia inter Apostolicam & Euangelicam lectionem cœperunt frequentari, Hispani quasi nouitate rei perculsi, multum restiterunt, dicentes: In quibusnam Hispaniarum Ecclesiis laudes Apostolum decantantur, priusquam Euangelium prædicetur, dum Canones præcipiant, post Apostolum non laudes, sed Euangelium annunciare. Præsumptio enim est, vt anteponant ea, quæ sequi debent. Nam laudes ideo Euangelium sequuntur, propter gloriam Christi, quæ per idem Euangelium prædicatur. Verumtamen ex auctoritate sanctæ Romanæ Ecclesiæ, postea est constitutum, vt responsoria & Alleluia canantur ante sanctum Euangelium. Iidem etiam in Toletano statuerunt concilio, vt hymnus trium puerorum omni Dominico die, & in solennitatibus martyrum in pulpito decantetur: quod tamen Romani minime faciunt, nisi quater in anno, his sabbatorum diebus, qui prætitulantur, In duodecim lectionibus. Symbolum quoque fidei catholicæ post Euangelium recitatur, vt per sanctum Euangelium corde credatur ad iustitiam, per Symbolum autem ore confessio fiat in salutem. Quod tamen non secundum Nicenum concilium, sed secundum Constantinopolitanum canimus translatum. Concilio quoque Toletano statutum est, id omni die Dominico secundum morem Orientalium ecclesiarum decantari.

Con. Tole. 4. cap 12.

Sim. in.

Conc. Tole. 3 cap. 2.

Agnus Dei, in confractione corporis Domini, à clero & à populo Sergius Papa dici constituit. Offertorium, quod inter offerendum cantatur, quamuis à prioris populi consuetudine in vsum Christianorum venisse dicatur, tamen quis specialiter addiderit, aperte non legimus, quẽadmodum de illo Angelico hymno, Sanctus, Sanctus, Sanctus: vel de illa antiphona, quæ post communionem dicitur, fateri possumus, cum veraciter credi possit, priores Sanctos silentio obtulisse vel communicasse, quod etiam hactenus in sabbato S. Paschæ solemus obseruare. Quanquam non desint, qui affirment * Xistum Papam, supradictum hymnum, Sanctus, Sanctus, Sanctus, ad Missam addidisse. Verum in his omnibus est attendendum, quia sicut sapientissimus Papa Gregorius librum Sacramentorum

A diligentissime ad veritatis lineam: correxit, ita musicæ quoque modulationis harmoniam satis vtiliter composuit ac ordinauit.

De Gloria in excelsis. *Cap. 2.*

NVnc stylus ad mouendam quæstionem sese vertat, ad quam totus hactenus sermo habitus intendebat, videlicet, cur non liceat omni die Dominico vel natalitiis Sanctorum, presbyteros illum hymnum canere, quem nato in carne Domino Angeli cecinere, dicentes: *Gloria in excelsis Deo.* Quod si concessum est illum cantare in Pascha secundum prætitulationem Missalis, non multo minus licitum puto in natiuitate Domini, quando primum cœpit audiri ab hominibus in terris, qualiter ab Angelis canebatur in cœlis. Proferant contradictores in medium, vbinam sit à sanctis Patribus, vel ab ipso sanctissimo Papa Gregorio interdictum, & si ad hæc respondere non valemus, merito manus damus. (B) Quisquis enim vult ex sacræ scripturæ auctoritate aliquid confirmare, debet ex prophetarum oraculis Apostolorum dictis, antiquorum Patrum conciliis, necnon & eorum scriptis vel gestis, & quod omnibus his maius est, ex sancti Euangelii veritate locum ostendere, vnde velit sententiam suam corroborare, Vnde solemus dicere, Scriptum est in illo, & in illo loco: & legimus in decretis Pontificum, vel in tali concilio, in illo capitulo: Sed cum sanctum Gregorium nusquam legamus ipsum hymnum interdixisse, liceat nostros quoque testes idoneos introducere, quo eorum testimonio possit probari, vtrumnam iure debeat decantari. Nam cum scriptum sit, In ore duorum aut trium testium stat omne verbum, prius proferam duos, deinde multos. Denique Telesphorus Papa à beato Petro octauus, constituit, vt ante sacrificium hymnus diceretur Angelicus, hoc est, Gloria in excelsis Deo. Qualiter eius debeat credi testimonio, testatur martyrium quod sustinuit pro Domino. De Symmacho quoque Papa ita legimus. Hic (C) constituit, vt omni die Dominica vel natalitiis martyrum, Gloria in excelsis, hymnus diceretur. Cuius sanctitatis vir iste fuerit, de bonis eius operibus, quæ fecit, ex libro Dialogorum legere volentibus, satis liquebit: Vbi beatus Papa Gregorius narrat, quod quidam Paschasius sanctæ Romanæ Ecclesiæ diaconus, cum tanti meriti apud Deum esset, vt quidam dæmoniacus tacta eius post mortem Dalmatica, à dæmone sit liberatus: tamen quia tanti Pontificis ordinationi restitit, cuidam religioso viro in purgatoriis pœnis constitutus, non per somnium, sed visibiliter apparuit, ac pro qua culpa hæc pateretur, innotuit. Ecce de hoc hymno Angelico duo testes inuenti sunt idonei, qui à nemine, vt puto, possunt refelli. Quod si adhuc tertius quæritur, non tam vnius, sed sexaginta episcoporum in medium profero testimonium, qui in quarto Toletano concilio, in nomine Domini congregati, tam super hoc, quam super aliis huiusmodi hymnis promulgauerunt decretum cap. 12. De hymnis, inquiunt, etiam canendis & (D) saluatoris & Apostolorum habemus exemplum. Nam & ipse Dominus hymnum dixisse perhibetur, Matthæo Euangelista testante: Et hymno dicto, exierunt in montem oliueti. Et Paulus Apostolus ad Ephesios subscripsit, dicens: Implemini spiritu sancto, loquentes vobis in psalmis & hymnis & canticis spiritualibus. Et quia cernebant nonnullos in Ecclesia eos hymnos spernere, qui humano ingenio videbantur in laudem Apostolorum & martyrum triumphos compositi esse, vehementer arguebant eos huiusmodi verbis, dicentes: Respuant & illum ergo ab hominibus compositum, quem quotidie publico priuatoque officio in fine omnium psalmorum dicimus: Gloria, honor patri & filio & spiritui sancto in secula seculorum, Amen. Pro quo nos canimus, Gloria patri & filio & spiritui sancto vsque in finem. Et post hæc inferunt. Nam & ille hymnus quem nato in carne Christo angeli cecinerunt, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis, angelicus est: Reliqua quæ ibi sequuntur ecclesiastici doctores composuerũt. Ergo nec ipsi in ecclesiis canendi sunt, quia in sanctarum scripturarum locis nõ (E) inueniuntur. Componuntur Missæ siue preces, vel orationes siue commendationes, seu manus impositiones, ex quibus si nulla decantantur in ecclesia, vacant officia omnia ecclesiastica. Et paulo post. Sicut igitur orationes, ita & hymnos in laudem Dei compositos, nullus nostrorum vlterius improbet, sed pari modo * Gallia Hispaniaque celebret, sintque excommunicatione plectendi, qui hymnos reiicere fuerint ausi. Vnde sanctus Pater Benedictus iubet nos monachos ad omnes regulares cursus celebrare hymnos, quos ille vocat Ambrosianos. Ad hæc potest aliquis dicere, tunc temporis Gallos & Hispanos in Missarum suarum celebritate nondum habuisse vsum sanctæ Rom. Ecclesiæ. Quod & nos non negamus. Testatur hoc Abbas Hilduinus, vir in diuina lege apprime eruditus, in ea epistola quam ad * Ludeuuicum Imperatorem direxit pro passione sanctorum martyrum Dionysij & sociorum eius. vbi inter alia, quæ suæ narrationi videbantur congrua hæc adiecit: Cui adstipulari videntur antiquissimi & nimia vetustate pene consumpti Missales (F) libri, continentes Missæ ordinem more Gallico, qui ab initio receptæ fidei vsus in hac Occidentali plaga est habitus. vsquequo tenorem, quo nunc vtitur, Romanum suscepit. In nostri quoque monasterii archiuo habetur Missalis longe aliter ordinatus, quam Romanæ Ecclesiæ se habeat vsus. Et quod his omnibus maius est, cum vna sit fides, cur super Missarum celebratione, Galliarum Ecclesię à Romana discordent Augustino requirenti, Gregorius respondit: Nouit fraternitas tua Romanæ Ecclesiæ consuetudinem, in qua se meminit enutritam. Sed mihi placet, vt siue in Romana, siue in qualibet ecclesia aliquid inuenisti, quod plus omnipotenti Deo possit placere, sollicite eligas, & Anglorum Ecclesiæ, quæ adhuc noua est, ad fidem institutione præcipua, quæ de multis Ecclesiis colligere potuisti, infundas. Non enim pro locis res, sed pro bonis rebus loca amanda sunt. Ex singulis ergo quibusque ecclesiis, quæ pia, quæ religiosa, quæ recta sunt, eligas, & hæc quasi vasculo collecta, apud Anglorum mentes in consuetudinem vertas. His satis instruimur exemplis, nil nos (G) delinquere, si ea, quæ ex auctoritate Pontificum, qui illũ sanctum virum tempore præcesserunt, instituta suscepimus, & vel ex Gallicanarum Ecclesiarum, aut Hispanicarum vsu mutuauimus, fideli deuotione seruamus, imitantes ipsius beatissimi Papę prædicandam humilitatem. Qui cum reprehenderetur à quibusdam, quod aliarum ecclesiarum morem sequeretur, inter alia fatetur, dicens. Si quid boni vel ipsa, videlicet Constantinopolitana, vel altera Ecclesia habet, ego & minores meos, quos ab illicitis prohibebo, in bono imitari paratus sum. Stultus est enim, qui in eo se primum existimat, vt bona, quæ viderit, discere contemnat. Nam si ideo, vt sæpe dictum, illum Angelicum hymnum prohibemur in festiuis diebus canere, eo quod Romanorum presbyteri non solent eum canere. possumus simili modo post Euangelium Symbolum reticere, quod Romani vsque ad hæc tempora diuæ memoriæ Henrici Imperatoris, nullo modo cecinerunt. Sed ab eodem interrogati, cur ita agerent, me (H) coram assistente, audiui eos huiusmodi responsum reddere, videlicet, quod Romana ecclesia non fuisset aliquando vlla hæreseos fæce infecta, sed secundum sancti Petri doctrinam, in soliditate Catholicæ fidei permaneret inconcussa: & ideo magis his necessarium esse illud Symbolum sæpius cantando frequentare, qui aliquando vlla hæresi potuerunt maculari. At dominus Imperator non antea destitit, quam omnium consensu id domino Benedicto Apostolico persuasit, vt ad publicam Missam illud decantarent. Sed vtrum hanc consuetudinem seruent adhuc, affirmare non possumus, quia certum non tenemus. Eo etiam modo possunt abiici multa, quæ post Sancti Gregorii tempora causa decoris videntur * adducta, cum econtrario psalmista dicat: Adiiciam super omnem laudem tuam. Et mirum valde videtur, cum certa sit ratione discretum, quid soli liceat episcopo, non autem presbytero; videlicet, vt ad Episcopum pertineant ordinationes clericorum, dedicationes ecclesiarum, sacri Chrismatos confectio, ad dandum spiritum para-

clitum

Marginal notes: Matth. 18. — Tol. con. 4. pag. 710. — Matth. 26. — Ephes. 5. — * In Gallicia. — * extat hæc epistola. — * adiecta. al. 70.

A chrtum sacra impositio manuum, quid aliud esse possit in sacramentis diuinis, quod non sit presbyteris commune cum episcopis, præcipue cum id quod excellentissimum est in omnibus sacramentis, sanctum videlicet corpus & sanguinem Christi, quotidie sicut Episcopi, ita & consecrent presbyteri, nec sanctius sit illorum, quam istorum. Vnde sanctus Hieronymus dicit de iisdem presbyteris: Hi namque in benedictione cum episcopis consortes sunt mysteriorum, ac nulla in conficiendo corpore Christi ac sanguine inter vos & episcopos credenda distincta est, quia & Eucharistiam pridem per presbyteros benedictam, si necessitas exegerit, accipere debent. Et post pauca: Nam si quis ad iniuriam reuocat, vt putet non debere se accipere Eucharistiam, quam presbyter benedicit, is profecto peruersus est, credens Deum duo corpora habuisse, vnum maius, aliud minus: quod episcopus conficit maius, quod presbyteri minus: qui Christum ita diuidit, Deo iniuriam facit. Super hæc omnia B cum in capite libri Missalis, quando presbyteri Romani Gloria in excelsis Deo, canere & non canere soleant, legimus solummodo prætitulatum: nusquam autem vel à beato Papa Gregorio, vel aliquo sanctorum patrum nobis interdictum puto, quin omni die Dominica vel in sanctorum natalitus liceat nobis sæpe dictum hymnum canere ad augmentum laudis diuinæ,

De octaua Pentecostes. *Cap.* 3.

His ita vtcunque digestis, non absimile videtur, si quid de octauis Pentecostes loquamur. Nam dum adhuc apud Gallos essem constitutus, non modicam super hac re quæstionem cognoui exortam in illis regionibus, aliis affirmantibus, quod sicut Dominicæ Natiuitatis ac Resurrectionis, ita oporteret celebrare & octauas Pentecostes, præcipue cum sæpius in nostris officialibus libris scriptum legamus, post octauam Pentecostes. Aliis C è regione contendentibus, in hac solennitate, qua spiritus sanctus super Apostolos in linguis igneis apparuit, non plus quam septem dies debere expendi, iuxta dona eiusdem spiritus sancti. Sed ad hanc litem inter vtrasque partes dirimendam, ipso sancto Spiritu adiuuante, ostendamus cui parti merito fauere debeamus. Nam cum S. Augustinus doctor egregius de sermone Domini in monte habito disputaret, & singulas beatitudines septem donis Spiritus sancti compararet: nam prima beatitudo incepit, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, eum ad octauam perueniret, ita intulit: Octaua *Matth. 5.* tanquam ad caput redit, quia consummatum perfectum, que ostendit & probat. Itaque in prima & octaua nominatum est regnum cœlorum. Cum dicitur autem, Quis nos separabit à charitate? tribulatio? an angustia? an per- *Rom. 8.* secutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? Septem sunt ergo quæ perficiunt. nam octaua clarificat, & quod perfectum est demonstrat, vt per hos gradus perficiantur & cæteri, tanquam à capite rursum exordiens: Videtur ergo mihi etiam septiformis operatio Spiritus D *Esai. 11.* sancti, de qua Esaias loquitur, his gradibus sententiisque congruere. Et post aliquanta: Hæc octaua sententia, quæ ad caput redit, perfectumque hominem declarat, significat fortasse & circumcisionem octaua die in veteri testamento, & Domini resurrectionem post Sabbatum, qui est vtique octauus dies, idemque primus dies, & celebrationem octauarum feriarum quas in regeneratione noui hominis celebramus & numero ipso Pentecostes. Nam septenario numero septies multiplicato, quo fiunt 49. quasi octauus additur, vt 50. compleantur, & tanquam redeatur ad caput, quo die missus est Spiritus sanctus, quo in regnum cœlorum inducimur, & hæreditatem accipimus & consolamur, & pascimur, & misericordiam consequimur, & mundamur, & pacificamur. atque ita perfecti omnes extrinsecus illatas molestias pro veritate & iustitia sustinemus. Ex his S. Augustini verbis liquido potest intelligi, quid de octauis Pentecostes possit sentiri. Sed interim vel breuiter de Sacramento nostri baptismatis aliquid loquamur, quod in similitudinem mortis, sepulturæ, resurrectionis Christi regitur, Apostolo teste qui ait: Quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, vt quomodo surrexit Christus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus, & cætera. Vnde & beatus Papa Leo, In baptismatis, inquit, regula & mors interuenit interfectione peccati: sepulturam triduanam imitatur dimersio, & ab aquis eleuatio, resurgentis instar est de sepulcro. Vnde rectissime sancti patres duo tantũ legitima tempora ad baptizandum, si nulla necessitas interuenit, constituerunt, sabbatum videlicet paschæ, & sabbatum Pentecostes. Quæ vtraque per octo dies celebrantur. Merito consepeliuntur CHRISTO baptizati in sabbato, vt cum ipso valeãt resurgere die Dominico. Sicut enim sabbatum requiem animarum, sic Dominicus dies, qui est primus & octauus, significat resurrectionem corporum. Si enim certi gratia mysterii per octo dies noster baptismus colitur, ita vt octaua die vestimenta mutentur baptizatorum, cur non magis celebratur per octo dies baptismus Apostolorum? Quod enim Apostoli per aduentum Spiritus sancti, qui in igne apparuit, baptizati sunt in die sancto Pentecostes, restatur in Euangelio Ioannes Baptista, qui confluentibus ad se turbis, ait: Ego quidem vos baptizo in aqua in pœnitentiam. Qui autem post me venturus est, fortior me est, cuius non sum dignus calceamenta portare. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igne. Et ipse Dominus ad Apostolos ait: Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini spiritu sancto non post multos hos dies. De qua quidem octauæ Pentecostes solennitate dicit quidam doctor egregie: Octauus dies est, qui & primus, secundum formam octo beatitudinum. Prima beatitudo dicit: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum: Octaua ita, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Ad regeneratos pertinent hæ sententiæ, vt qui pauperes sunt, in hac vita propter regnum cœlorum vsq; ad finem vitæ perseuerantes sint, vt accipiant regnum, pro quo hic laborauerunt. Baptismus vero Neophytorum, quamuis in sabbato agatur, ad illum baptismum pertinet, quem Apostoli acceperunt in die sancto Pentecostes, cuius octaua est dies Dominica sequens, quam solemus appellare octauas Pentecostes. Et iterum post aliqua: Celebratur per septem dies opus septiformis spiritus, & octaua die consummatio & declaratio & glorificatio eiusdem operis. Quod si ita est, merito eandem glorificationem in nostris officiis recolit octaua dies, quæ redit ad caput, quæ & prima dies. Itaque sicut celebrauimus maiestatem Spiritus sancti in Pentecoste, celebremus & in octauis eiusdem festiuitatis, quatenus sæpissime recolendo eius dona, dignetur charitas eius se profusius infundere cordibus nostris. Ex his omnibus manifesta ratio patet, quod hi qui octauam Pentecostes celebrant, rectius agunt, quam qui hoc agere nolunt. Igitur iustissime & rectissime, à sancta matre Catholica Ecclesia toto orbe terrarum diffusa, octauæ Pentecostes solennitas celebratur, veneratur, & colitur. Si quis vero huic sanæ diffinitioni contradicit, eiusdem matris Ecclesiæ vnitatem scindit. Finito tandem eo, quo hactenus vtebamur, sermone, libet aliam rationem inchoare.

E *Rom. 6.*

F

Matth. 3.

Actor. 1.

Matth. 5.

G

H

De Aduentu Domini. *Cap.* 4.

Dominica prima de aduentu Domini, Dominica secunda, Dominica tertia, Dominica quarta, quæ proxima est ante Natiuitatem Domini. Aliter vero in Lectionario, quem librum comitis appellauit, sic: Dominica quinta ante Natiuitatem Domini, quam Amalarius præparationem Dominici aduentus nominauit. Deinde Dominica quarta ante Natiuitatem Domini, Dominica 3. ante Natiuitatem Domini, Dominica secunda ante Natiuitatem Domini, Dominica prima ante Natiuitatem Domini, vt conuerso modo quæ apud Hieronymum dicitur pri-

A ma vel proxima ante Natiuitatem Domini, apud Gregorium dicatur Dominica quarta de Aduentu Domini, non inconuenienter, vt reor, propter quinque huius seculi ætates, in quibus hominum genus sub iugo diaboli captiuum tenebatur, quousque intactæ virginis vterum nascendo in carne appareret, qui carnis peccata per sui corporis hostiam aboleret, & initium sextæ sequentis ætatis sanctificaret: vel quia interior noster homo per quinque sensus corporis corrumpitur, ita vt in nobis mors operetur, sicut propheta dicit: (Ierem. 9.) Intrauit mors per fenestras vestras, quatenus in his quinque hebdomatibus hospitium mentis illi regi nostro præparetur, quem prophetica lectio in ipsa hebdomada quinta his verbis pronunciat venturum: Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra. Quaternarium vero numerum, quem vt supra notauit sanctus Gregorius, in quatuor Dominicis de Aduentu Domini B diebus posuit, tali celebrant sacramento, vt homo qui quatuor consistit elementis, per quatuor hebdomadas eius expectet aduentum, quem per tres ordines librorum, legis scilicet, prophetarum, psalmorum, olim promissum, & per quartum, id est, principium Euangelii Angelo sanctæ Mariæ semper virgini conceptum, ac natiuitatis eius ordinem narrante, ad salutem humani generis certissime sciunt huic mundo præsentatum. Et ne tantilla paruitatis meæ attestatio, quam ex aliorum magis, quam ex propria protuli sententia, videatur parui pendenda, Maiorum dicta ponantur in medio, vt vel ex his liquido comprobetur, quorum vsus rectior habeatur. Ait nempe Amalarius diuinorum officiorum scrutator non contemnendus: In antiquis libris Missalium & lectionariorum reperitur scriptum, hebdomada quinta ante Natiuitatem Domini. Totidem enim lectiones habemus in lectionario, & totidem Euangelia à tempore memorato per dies Dominicos vsque ad Natiuitatem C Domini. Antiphonarius habet tria officia diurna, & quartum in die Dominico, qui vacat post lectiones duodecim: Nocturna vero quatuor, vt superius dixi, per dies Dominicos. Auctor lectionarii excitat fidem nostram ad recolendum Domini nostri Iesu Christi venturi in mundum præconium per quinque ætates mundi. Auctor Missalis, qui nominatur Gregorialis, & Antiphonarii nos tangit, vt recolamus Natiuitatem Domini celebratam per tres ordines librorum, scilicet legis, prophetarum, & psalmorũ, necnon & per quartum, id est, principiũ Euãgelii, in quo narratur Gabriel Archangelus missus ad Zachariam, videlicet nuncius præcursoris Natiuitatis Domini, verum etiam & prophetæ Zachariæ de aduentu Domini, & Gabriel missus ad Mariam Virginem, narrans (Luc. 1.) ei conceptionem Saluatoris nostri, & cætera talia vsque ad ipsam Natiuitatem. Nempe & ipsa quarta hebdomada, hoc est, quæ proxima est ante Natiuitatem Domini, siue in qua celebratur, singularis est: Habet in matutinali officio per vnamquanque feriam antiphonas proprias in psalmis. Et alio modo auctor lectionarii docet nos, D quam fortis sit Dominus, qui venturus est ad nos, & intraturus domum nostram, vt in ea habitet, quam nos solemus sordidare quinque sensibus nostris: Illices formæ intrant per oculos: Suspicio mala de fratre per aures: odor libidinosus per nares: per os ingluuies polluit, per tactum crudelitas. In sordibus non vult habitare rex venturus, nisi ita purgetur hospitium, vt nec saltem puluis talium phantasmatum remaneat, non dignabitur hospes venturus intrare in illud. Ideo scribit auctor lectionarii quinque lectiones quinque hebdomadarum, vt nos hortetur circuncidere quinque sensus nostros ab omni vitio, & parare mansionem dignam regi & Domino atque vero prophetæ. De ipso rege dicit prima lectio: (Ierem. 23.) Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit. At vero de Domino, Et hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. Et iterum in Euangelio de propheta: (Ioan. 6.) Quia hic est vere propheta, qui venturus est in mundum. Auctor Missalis siue Antiphonarii, eandem præparationem hortatur nos facere per quatuor hebdomadas. E Sicut enim homo internus quinque sensibus ad animam bene aut male operatur, ita per quatuor elementa aut ruit ad mala opera, aut surgit ad bona. Quapropter, vt dixi, hortatur nos auctor memoratus, vt si vsque modo torpuimus negligentia, dehinc surgamus ad mundandam domum nostram, vt qui non excitatus est in quinta hebdomada, saltem in quarta surgat. Ipsum enim sonat lectio, quæ legitur in quarta hebdomada. (Rom. 13.) Scimus quia hora est iam nos de somno surgere, & reliqua. Non dubito propterea cantorem in memorata hebdomada cum tuba sua exaltare vocem, (Psalm. 24.) Ad te leuaui animam meam, vt excitet eos qui in quinta hebdomada sopore negligentiæ oppressi sunt. Quomodo nostram domum præparare debeamus, in sequentibus memorata lectio monstrat: Non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, non in contentione & æmulatione, sed induimini Dominum Iesum Christum. F Eandem præparationem inculcat in * aras cordis nostri sacramentarium: (For. * aures. Psal. 47.) Suscipiamus, inquiens, Domine misericordiam tuam in medio templi tui, vt reparationis nostræ ventura solennia congruis honoribus præcedamus. Hæc autem causa est, qua patrum sententia fulcitur, * Omnis enim omnipotentis verbi humanitatis dispensatio, sanctæ Trinitatis indiuidua est operatio. (Forte deest hic,* qui tria in antiphonario ordinarunt diurna officia, aut aliquid simile.) Et quamquam ad solum filium respiciat humanitatis assumptio, tamen ad totam Trinitatem pertinet effectiua nostræ redemptionis consummatio. Quapropter æquum per omnia fore & conducibile censetur, quatenus tres tantum hebdomadæ obseruentur in aduentu Domini. Quod si aliquid supercreuerit, synecdochicẽs accipitur, ne tanti mysterii ordo & regula præsumptuose (quod absit) annulletur. Est autem & alia eiusdem negocii ratio haud quaquam vilipendenda, quo gloriosus Ecclesiæ auctor & doctor eximius Hilarius in libro officiorum vtitur: Sicut, inquiens, pater ille familias in Euangelio trino aduentu infructuosam ficulneam visitauit, sic sancta mater Ecclesia Saluatoris annuo recursu per trium septimanarum secretum spatium sibi incitauit. (Luc. 19.) Venit enim filius hominis quærere & saluum facere quod perierat. G Venit ante legem, quia per naturalem intellectum, quid vnicuique sequendum, quidve agendum sit, innotuit: Venit sub lege, quia patriarcharum exemplis & prophetarum præconiis, semini Abrahæ legalia confirmauit decreta. (Psal. 12.) Venit tertio post legem per gratiam, ad vocationem gentium, vt à solis ortu vsque ad occasum laudare discerent pueri nomen Domini, quos vsque ad finem mundi ad suæ maiestatis cultum exhortari non desinit.

De Missa, Deprecationem nostram, & concordia officiorum Dominicalium.

Cap. 5.

DE Missa, Deprecetionem nostram, quæsumus DOMINE, benignus exaudi, quæ in quibusdam sacramentorum libris bis solet poni, primo videlicet peracta Pentecostes hebdomada, post officia ieiunii mensis quarti, quæ prætitulatur in Missali, Dominica vacat. H Item secundo, post duas Dominicas, tertia incipiente. Vbi quærendum reor, quo loco rectius dicatur: Nam per singula quatuor tempora peracto ieiunio, sequens Dominica vacat ab officio, quamuis Missæ non desint inde compositæ, Et quia officia ieiunii primi mensis, in prima quadragesimæ hebdomada, & ieiunii quarti mensis in hebdomada Pentecostes inueniuntur conscripta, licet semper eodem perueniant ordine, tamen sicut peracta prima quadragesimæ hebdomada, ea Dominica quæ ibi posita est, dicitur, & lectiones Apostoli & sancti Euangelii leguntur, ita & hic agendum esse, recte & præcipue cum eadem Missa lectio Apocalypsis Ioannis & Euangelium, quæ eodem die leguntur, miro inter se concordant modo. Nam sacerdos & sua & Ecclesiæ voce deprecatur sibi præstari supplicandi affectum, & defensionis auxilium: & in lectione scriptum est, Et prociderunt vigintiquatuor seniores (Apoc. 4.) ante sedentem in throno, & adorabant viuentem in

secula

sæcula seculorum, Amen. Et in Euangelio princeps Iudæorum Nicodemus venit ad Iesum nocte, rogans, & interrogans de animæ suæ salute. Et deinceps finita hac eadem hebdomada vsque ad aduentum Domini, par numerus inuenitur tam officiorum, quam & Missarum. Nam vigintitres hebdomadæ computantur ita concordes, vt aliquando omnis cantus videlicet antiphonarum, quæ dicuntur Introitus gradualium, offertoriorum, communionum, cum lectionibus Apostolicis & Euangelicis ita conueniant, vt velut quoddam organum distantis inter se vocis concordem Symphoniam reddant. Vt enim exempli gratia pauca ex plurimis proferamus, primam Dominicam post octauam Pentecostes intendamus, vbi Introitus ita incipit: Domine, in tua misericordia speraui, & responsorium: Ego dixi Domine, & vers. Beatus qui intelligit super egenum. Offerenda quoque, Intende voci orationis meæ. Nonne suis vocibus videtur tibi, prophetam in voce pauperis Lazari vel in persona sanctæ Ecclesiæ, hoc quidē tēpore pauperis & afflictæ, ad Deū proclamare, vt in hac conualle lachrymarum dignetur misereri membrorum suorum? Et quid ipso die lectio Ioannis, nisi tota charitatis melle redundat, dum dicit, Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo? Et paulo superius: Deus dilexit nos, & nos debemus inuicem diligere. Quid autem sanctum Euangelium sonat, nisi vt ad misericordiæ opera nos prouocet, quando pauperis Lazari patientiam in sinu Abrahæ remuneratam, & diuitis superbi auaritiam ostendit damnatam? Pro huiusmodi re sacerdos illum deprecatur, qui est in se sperantium fortitudo, vt adsit inuocationibus nostris propitius: & quia sine illo nihil potest nostra mortalis infirmitas, sicut nec Lazari sine eius adiutorio potuit, præstet nobis auxilium gratiæ suæ, vt in exequendis mandatis eius illum diligendo ex toto corde, & ex tota anima, & ex omnibus viribus, & proximum nostrum sicut nosmetipsos, & voluntate illi & actione placeamus, vt quandoque post huius vitæ terminum, in sinu Abrahæ recepti, vnusquisque nostrum, læto cordis iubilo cantare possit cum Lazaro: Narrabo omnia mirabilia tua, lætabor & exultabo in te psallam nomini tuo altissime. Et in hunc modum per vigintitres hebdomadas, si illa Missa superius dicta, tertio loco prætermittitur, aut omnia cum omnibus, aut aliqua cum aliquibus, maxime autem, si diligenter inspicitur, Missæ concordant cum Euangelicis lectionibus. Et ne multiplex sermo lectori fastidium gignat, prætermissis plurimis, pauca adhuc dicamus sub exemplis: Qualiter illa Euangelica lectio, qua Dominus Petro prædicit, Noli timere, ex hoc iam homines eris capiens: & ille subductis ad terram nauibus, cum sociis suis secutus est illum, congruat orationi Missæ, non est laboriosum inuestigare, quæ huiusmodi componitur prece DEVS qui diligentibus te bona inuisibilia præparasti, infunde cordibus nostris tui amoris affectum, vt te in omnibus & super omnia diligentes, promissiones tuas, quæ omne desiderium superant, consequamur. Vt hæc omnia cum Apostolis mereamur consequi, hortatur nos Petrus in lectione, omnes vnanimes in oratione existere. Iterum illi Euangelicæ lectioni, vbi Dominus quatuor millia hominum septem panibus & pisciculis paucis pauit, hæc Missa congruit: Deus, cuius prouidentia in sui dispositione non fallitur, te supplices exoramus, vt noxia cuncta submoueas, & omnia nobis profutura cōcedas. Prouidit enim Deus, quid esurienti populo esset facturus. Merito populi diuinæ largitatis pabulo refecti, cum Daniele Propheta decantant læti. Sicut in holocausto arietum, rogantes, vt sic fiat sacrificium in conspectu Domini, vt placeat sibi. Et quia hæc verba ad legalia pertinebant sacrificia, & ea nunc in mysterium corporis Christi & sanguinis sunt mutata restantur verba secreta, quæ ita incipiunt: Deus qui legalium differentia hostiarum vnius sacrificij perfectione sanxisti: Illi Euangelio, in quo Dominus super ciuitatem Hierusalem fleuit: hæc oratio congruit: Deus qui omnipotentiam tuam parcendo maxime & miserando manifestas, multiplica super nos misericordiam tuam. Illud Euangelium, Duo homines: & illa Apostolica lectio, quæ ea die legitur, bene concordant dum Apostolus dicit. Ergo sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniā persecutus sum Ecclesiā Dei. Et publicanus à longe stans, nolebat nec oculos ad cælum leuare, sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. Inter hos medius stans Sacerdos, orat & dicit: Omnipotens sempiterne Deus, qui abundantia pietatis tuæ & merita supplicum excedis & vota, effunde super nos misericordiam tuam, vt dimittas quæ conscientia metuit, & adiicias quod oratio nō præsumit. Nunc videamus de duodecima Dominica post octauas Pentecostes, quæ concordiam illo officio esse possit. Nam in Euangelio secundum Marcum eo die legimus, qualiter adducunt Domino surdum & mutum, & deprecabantur illum, vt imponat illi manus. Et post pauca: Et statim apertæ sunt aures eius, & solutum est vinculum linguæ eius, & loquebatur recte. Quod intuens propheta ex persona infirmantis in Introitu deprecatur Deū, dicens: Deus in adiutorium meū intende, Domine ad adiuuandū me festina. Cōgruit etiam titulus eiusdem psalmi, qui ita inscribitur: In finem Dauid in rememorationem, eo quod saluum me fecit Dominus. Cernens sacerdos hanc sanitatum gratiam, non nisi ex diuino munere euenire, orat ad Dominum huiusmodi prece: Omnipotens & misericors Deus, de cuius munere venit, vt tibi à fidelibus tuis digne & laudabiliter seruiatur, tribue quæsumus nobis, vt ad promissiones tuas sine offensione curramus. Vnde & in lectione Apostolus profitetur fiduciam se habere per Christum ad Deum. Et in responsorio iam quasi soluto linguæ vinculo propheta laudes se Deo promittit referre, dicendo: Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. In Domino laudabitur anima mea. In lectione introducitur nomen Moysis, & in Offerenda, precatus est Moyses in conspectu Domini pro peccatis populi sui, vt sicut in Euangelio corpore infirmum, ita hic sanet Dominus populum in anima languidum. Vnde scriptum est: Et placatus factus est Dominus de malignitate, quam dixit facere populo suo. Et in versu, Dixit Dominus ad Moysen, Inuenisti gratiam in conspectu meo, & scio te præ omnibus. Sic vterque populus noui ac veteris testamenti curatus, diuina commemorat beneficia: ita canens cum propheta, de fructu operum tuorum Domine satiabitur terra, vt educas panem de terra, & vinum lætificet cor hominis. Terra quæ in primo homine maledicta, spinas & tribulos germinauit, nunc cælesti imbre perfusa, ac bonorum operum fructu satiata, illum panem producit, qui de cælo descendit, cuius gustu reficimur, & vini poculo in mysterio sanguinis Christi potamur, vt oleum diuinæ misericordiæ faciem interioris hominis exhilaret, & panis eiusdem cor hominis confirmet. Illi Euangelio, vbi Dominus legisperitum de mandato interrogat, & ille respondens, dixit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua, & proximum tuum sicut teipsum. & Samaritanus curat illud vulneratum, & stabulario dat, & promittit præmium, congruit hæc oratio ad Dominum: Omnipotens sempiterne Deus, da nobis fidei, spei, & charitatis augmentum, & vt mereamur assequi quod promittis, fac nos amare quod præcipis. Hæc & alia, quæ vel prætermissa, vel dicta sunt, vel quæ adhuc restant, si diligenti cura obseruentur, concordi fine concluduntur, si tamen illud officium, Exultate Deo, nullo canitur die Dominico. Nam cum cæteræ Dominicæ, quæ post ieiunia vacant, lectiones & euangelia habeant constituta, & hæc Dominica, quæ hic vacat, ita non habeat, iure illud officium prætermittitur, vt in cæteris concordia reseruetur. Si quis vero obiicit, cur officium quartæ feriæ non hic similiter cantetur, sicut in Aduentu Domini, & in Quadragesima, respondemus, quia cum quatuor hebdomadæ in Dominico aduentu ante natale Domini sint prænotatæ, & in quadragesima per singulos dies, singula sint officia constituta, vt in Aduentu Domini, quarta, & in Quadragesima, secunda Dominica vacent, merito ab ecclesiasticis viris est constitutum, qualiter illi duo dies suppleantur per officia quartarum feriarum: At vero finita Pentecoste,

A hebdomada, & sequenti Dominica, quæ vacat, non iam officium quartæ feriæ repetitur, sed, Spiritus Domini canitur; ita & finito septimi mensis ieiunio, non repetendum puto quartæ feriæ officium, sed magis, si necesse fuerit aliquod officium obseruandum, & non occurrit aliqua festiuitas sanctorum, rectius prioris hebdomadæ officium, sicut solet fieri in Galliarum ecclesiis, repetitur, quam cōcordia Euangeliorum & officiorum dissipetur. Nec satis mirari queo, quid causæ obsistat, cur non liceat vnum officium, si ita euenerit, cantari per duas, sicut & vnam historiam cum suis responsoriis, per duas vel per tres vel per quatuor hebdomadas. Nam finita hebdomada quæ vacat, in Introitu Missæ Cantor pacem à Domino rogat, vt prophetæ eius fideles inueniantur. Et respōsoria propheta Dauid, *Psal. 121.* Lætatus sum (inquit) in his, quæ dicta sunt mihi, in domū Domini ibimus: & in versu, Fiat pax in virtute tua. In Euangelio facit Dominus mentionem prophetæ Moysis, di- *Matth. 23.* cens: Super cathedram Moysis sederunt scribæ & Pharisæi. Sequens offerenda ita incipit: Sanctificauit Moyses altare Domino, & primus versus, Locutus est Dominus B ad Moysen: Secundus versus. Orauit Moyses Dominum. *Psal. 95.* Et in communione hortatur nos psalmista cum Moyse tollere hostias, & introire in atria Domini, adorare Dominum in aula sancta eius. Et quia Deo nec in sacrificio, nec in oblatione hostiarum sine eius adiutorio placere possumus, nec in atria eius introire, nec in aula eius adorare eū, merito sacerdos ex sua & nostra voce Deum deprecatur, dicens: Dirigat corda nostra Domine quæsumus tuæ miserationis operatio, quia tibi sine te placere non possumus. In sequenti Dominica in Introitu, consolatur nos ipse, dicens: Salus populi ego sum, & cætera. Vnde & in Eu- *Matth. 9.* angelio non solum sanat paralyticum, quem ei offerebāt, iacentem in lecto, verum etiam dimittit peccata, sicut eidem dicit: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Vnde & merito nos Dominum in oratione Missæ rogamus, vt omnipotens & misericors Deus vniuersa nobis aduersantia propitiatus excludat, & sicut paralyticus ex miseratione Dei libero gressu incedebat, ita & nos mente & cor- C pore expediti, quæ Dei sunt liberis mentibus exequamur. Et quia Apostolus quosdam de scribis sciebat intra se dixisse, Hic blasphemat: in epistola sua præmonebat, dicens: *Ephe. 4.* Propter quod loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo, & nolite locum dare diabolo. Deinde occurrit illa Dominica, vbi illud Euangelium legitur, in quo quidam ad nuptias filii regis inuitati, neglexerunt venire, sicut scriptum est: Et abierunt, alius in villam suam, alius ad negociationem suam: Reliqui vero tenuerunt seruos eius, & contumelia affectos occiderunt. Quod nos præcauere volens Apostolus, in epistola sua admonet, dicens: Nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed implemini *Matth. 22.* Spiritu sancto. Vbi etiam inter discumbentes rex videns hominem non vestitum veste nuptiali, iussit eum ligatis manibus & pedibus mittere in tenebras exteriores: ibi erit fletus & stridor dentium. Quod intuens populus pœnitens, super flumina, inquit, Babylonis sedimus & fleuimus dum recordaremur Sion. Et cantor volens iustum iu- D dicem placare, & beneuolum reddere, huiusmodi verbis confitendo incipit canere: Omnia quæ fecisti nobis Do- *Dan. 3.* mine, in vero iudicio fecisti, quia peccauimus tibi, & cætera. In responsorio iam adspirans ad conuiuium Dei, ita *Psal. 144.* canit: Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das illis escam in tempore opportuno. Propter hæc omnia rogat sacerdos pium iudicem, vt fidelibus suis largiatur indulgentiam placatus & pacem, vt pariter ab omnibus mundentur offensis, & secura tibi mente deseruiant. Et in cōmunione iam quadam spe ex diuino munere Propheta animatus, ex persona fidelium canit lætus. Memento verbi tui seruo tuo Domine, in quo mihi spem dedisti hæc me consolata est in humilitate mea. Concordia inter lectio- *Psal. 118.* nem euangelicam & Apostolicam, offerendam & Missam in ea, quæ subsequitur hebdomada, in proparulo est. Nam in Euangelio Dominus infirmum Reguli filium sanat, & offerenda narrat de beato Iob qualiter Satan à Domino petiit, vt tentaret eum, & data ei potestate in facultatem *Ioan. 4. Iob. 1.* & in carnem eius, perdidit omnem substantiam ipsius, & filios, carnem quoque eius graui vlcere vulnerauit. Ad re- E sistendum huiusmodi insidiis, hortatur nos Apostolus exemplo B. Iob, confortari in Domino, & in potentia virtutis eius. Induite vos (inquit) armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli, & cætera, vsque ad finem *Ephe. 6.* lectionis. Et in Euangelio legimus, quia postquam cogno- *Ioan. 4.* uit pater, quia illa hora sanatus est puer, in qua dixit ei Iesus, filius tuus viuit, credidit ipse & domus eius tota. Domus eius, intelligitur familia eius. Pro qua familia, id est, Ecclesia de gentilitate collecta, rogat sacerdos his verbis: *Psal. 89.* Familiam tuam, quæsumus Domine, continua pietate custodi, vt à cunctis aduersitatibus te protegente sit libera, & in bonis actibus tuo nomini sit deuota. In responsorio Propheta beneficia iusti iudicis potestatemque commemorat, dicens: Domine, refugium factus es nobis, &c. vsque ad finem subsequentis versus. Vnde & cantor in Introitu confitetur, quod in voluntate Domini vniuersa sint posita, & non sit qui possit resistere eius voluntati. F In communione quoque propheta ex persona B. Iob vel sanctæ ecclesiæ, multimodis persecutionibus subditæ, o- *Psal. 118.* rat ad Dominum, dicens: In salutari tuo anima mea, & in verbo tuo supersperaui, quando facies de persequentibus me iudicium. Iniqui persecuti sunt me, adiuua me Domine Deus meus. Nunc superest tantum, vt dicamus de Dominica vigesimasecunda post octauas Pentecostes, quam conuenientiam illud officium totum cum Euangelio habeat: in quo introducitur persona regis, qui vo- *Matth. 18.* luit rationem ponere cum seruis suis. Cui cum oblatus esset debitor decem millium talentorum, nec haberet vnde redderet, misertus eius, dimisit ei debitum. Sed quia ille noluit misereri conserui sui, iratus Dominus, debitum, quod dimisit, repetit, tradiditque eum tortoribus, quoadusque redderet vniuersum debitum. Quo hæc parabola tendat, Dominus manifeste denunciat, dicens: Sic & pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquis- *Psal. 129.* que fratri suo de cordibus vestris. Quam sententiam G propheta pertimescens, in Introitu clamat ad Dominum, dicens: Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Et quoniam sciebat eum iustum iudicem esse, hac voce studebat eum beneuolum reddere. Quia, inquit, apud te propitiatio est Deus Israel. Vnde sacerdos confidenter Dominum rogat, dicens: Deus refugium no- *Psal. 45.* strum & virtus, adesto piis ecclesiæ tuæ precibus, auctor ipse pietatis, & præsta, vt quod fideliter petimus, efficaciter consequamur. Tunc enim fideliter petimus, si conseruis nostris debita dimiserimus, vt & nos à nostris debitis per Dominum absolui valeamus. Nam & Apostolica lectio de obseruanda fraternæ charitatis vnitate satis nos admonet, dum Apostolus seipsum in exemplum po- *Philip. 1, 2.* nens, inter cætera sic dicit: Testis enim mihi est Deus, quo modo cupiam vos omnes in visceribus Iesu Christi. Et hoc oro, vt charitas vestra magis ac magis abundet in scientia & in omni sensu, vt probetis potiora, vt sitis sinceri, & sine offensa in diem Christi, repleti fructu iustitiæ per Iesum Christum in gloriam & laudem Dei. Quam chari- *Psal. 132.* tatem commendat responsorium, dicens: Ecce quam bo- H num, & quam iocundum, habitare fratres in vnum. In offerenda, beata Hester ecclesiæ typum gerens, Dominum rogat recordari sui, & vt det sermonem rectum in os eius. Si enim rectus sermo in ore nostro sonuerit, videlicet peccata nostra confitendo, pœnitendo, proximis nostris debita remittendo, statim in communione illa ad nos diuina dirigitur promissio: Dico vobis, gaudium est Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente. De vicesima *Matth. 18.* autem tertia Dominica, quoniam tractaui in quadam epistola, quam ad Aribonem Archiepiscopum de aduentu Domini composui, nunc aliquid dicere supersedeo.

Cap. 6.

INter hæc non ociose quærendum puto, cur auctor officiorum tantummodò vigintitria inter octauas Pentecostes & aduentum Domini, Ordinator verò lectionarii viginti quinque lectiones posuerit, exceptis his, quæ in

octaua

A

octaua Pentecostes & Dominica quinta ante Natiuitatem Domini, & in sancta Trinitate legi solent. Quæ si viginti quinque adduntur, xxviii. numerus adimpletur. Qui sofficia ordinauit, embolismales annos in decennouenali cyclo attendit, in quibus Pascha tardius solet occurrere, & breuiora temporum spatia, inter octauas Pentecostes & aduentum Domini conficere: alter vero communes, in quibus eadem paschalis festiuitas maturius consueuit prouenire. Dicamus sub exemplo, quando vltimus terminus paschalis xiv. Kalendis Maii, & ipse Paschalis dies septimo Kalendas eiusdem mensis occurrit, qui diligenter computare volunt, non plus quam viginti tres hebdomadas ab octaua Pentecostes, vsque ad aduentum Domini inuenire poterit. Et ita accidit vt officium, *Domine in tua*, necessario debeat cantari in ipsa octauæ Pentecostes hebdomada. Quando vero terminus primi paschæ duodecimo Kalendas Aprilis, ipsum vero sanctum Pascha statim in crastinum, hoc est, 11 Kalendas Aprilis euenit, tunc ab octaua Pentecostes vsque ad Aduentum Domini, completur numerus viginti octo hebdomadarum, iuxta computationem lectionarii, dignus

B

profecto numerus, qui inter has solemnitates Spiritus sancti & Domini aduentus medius incedat, quia non solum iuxta huius mundi sapientes, eo quod partibus suis consistat perfectus esse dignoscitur, verum etiam magis propter sacramentum septiformis gratiæ & euangelicæ doctrinæ. Nam septenario quater ducto, in hanc perfectionis summam excrescit, vt sicut senarius infra denarium, ita & iste infra centenarium numerum perfectus inuenitur. Quod prudens calculator facile intelligere quibit, si partium eius diuisiones diligenter in vnum colligit. Nulli vero dubium, quin septem ad Spiritum sanctum, quatuor vero pertineant ad Euangelium, quia per septiformem gratiam Spiritus sancti prædicatur Euangelium per quatuor plagas mundi. Si quis vero contentiose conatus fuerit reprehendere, quod in prædictis officiis non æque omnia omnibus ex toto conueniant, huiusmodi responsum à B. Augustino percipiat: Non sane omnia quæ

C

gesta narrantur, aliquid etiam significare putanda sunt, sed propter illa quæ aliquid significant, adduntur. Solo enim vomere terra proscinditur: sed vt hoc fieri possit, etiam cætera aratri membra sunt necessaria. Et soli nerui in citharis atque huiusmodi vasis musicis aptantur ad cantum, sed vt aptari possint, insunt & cætera in compagibus organorum, quæ non percutiuntur à canentibus, sed ea quæ percussa resonant, his connectuntur: Ita in prophetica historia dicuntur etiam aliqua, quæ nihil significant, sed quibusdam adhæreant, quæ significant, & quodammodo religantur.

De Ieiunio Quatuor temporum. Cap. 7.

TErminos rectæ fidei sanctæque doctrinæ posuerunt ab initio patres Catholici, quos omnino nefas est transgredi. Sed & multæ consuetudines Ecclesiasticæ

D

inueniuntur à sanctis Patribus infra canonicæ regulæ terminos constitutæ, sicut sunt aduentus Domini, septuagesima, sexagesima, quinquagesima, quadragesima, Litania maior, dies rogationum ante Ascensionem Domini, vigiliæ quorundam Sanctorum, necnon & hæc ipsa quatuor temporum ieiunia, quæ præ manibus habentur, aliaque perplura, quæ omnia iure perpetuo absque vlla transgressione nobis sunt obseruanda, ac pro lege tenenda, dicente sancto Augustino ad Casulanum presbyterum de ieiunio sabbati: In his enim rebus, de quibus nihil certi statuit scriptura diuina, mos populi Dei vel instituta Maiorum pro lege tenenda sunt. Accedit etiam hoc, quod nihil sine ratione in ecclesiasticis consuetudinibus à sanctis patribus constitutum reperitur, si causa diligenter inquiritur. Vt ex veterum ac præcipue S. Augustini sermonibus intelligi potest, necessarium est nostræ religioni, annuarum quatuor ieiunia celebrare. Nam quatuor temporibus voluitur annus: Vere, æstate, autumno, hyeme. Hæc quatuor tempora solent nos per delectamenta sua reuocare ab amore creatoris. Quia de re ieiunandum est in vnoquoque tempore, vt castigentur nostra quatuor elementa, ne surripiantur à delectatione

E

mundi. Ipsa quatuor elementa coniuncta sunt quatuor temporibus anni. Ver est humidum & calidum, & in eo facimus vnum ieiunium, vt elementum humoris in nobis castigetur, ne consentiat falsæ pulchritudini veris. Ex humore enim & calore nascitur pulchritudo terræ. Æstas sicca est calida, in qua alterum ieiunium facimus, vt castigetur elementum caloris in nobis, ne consentiat incendio carnali. Tertium fit ieiunium in autumno, qui est frigidus & siccus, ne aliquo languore animi arescamus ac deficiamus, & inueniamur sine pinguedine olei in æterno tabernaculo: etenim illo tempore congregamus, quo fruamur in futuro. Quartum ieiunium fit in hyeme, quæ est frigida & humida, ne membra nostra fluxu atque luxu soluantur in comessationibus & potationibus, & per hoc negligatur amor Dei. At quia quatuor tempora anni nos impediunt * ad amorem Dei, quatuor ieiunia facimus, per singula quæque tempora suum ieiunium

* ab amore.

F

vnumquodque pro suo tempore. Simili modo diurna curricula quatuor nos impediunt ab amore scilicet cælestium, Matutinum, meridianum, vespertinum, nocturnum. Per hæc etiam quotidie ab amore æternorum retrahimur. In vnoquoque tres dies sunt. Quia vnumquodque tempus tres menses habet, pro vnoquoque mense singuli dies ieiunio consecrantur. At vero quia quotidiana peccata adgrauant, non sufficit vnum ieiunium per vnumquodq; tempus, ac per hoc quadragesimale tempus indicimus, quo quotidiana peccata affligantur. Eadem vero quatuor temporum ieiunia his diebus solent celebrari, scilicet quarta feria, sexta, & sabbato. Ideo quarta, quia Iudæi in ea fecerunt consilium, vt occiderent Christum. Sexta, quoniam occiderunt eum; sabbato, ex auctoritate sanctæ Romanæ ecclesiæ, concluditur ieiunium, propter tristitiam Apostolorum, quam de morte nostri redemptoris habuerunt, sicut Innocentius Papa in suis Decretalibus narrat. Sabbato, inquit, ieiunandum esse ratio euidentissima demonstrat. Nam si diem Dominicum ob venerabilium resurrectionem Domini nostri

G

Iesu Christi non solum in Pascha celebramus, verum etiam per singulos circulos hebdomadarum ipsius diei imaginem frequentamus, ac si sexta feria propter passionem Domini ieiunamus, sabbatum prætermittere non debemus, qui inter tristitiam atque lætitiam temporis illius videtur inclusus. In quo etiam sabbato consecratio ordinum ecclesiasticorum celebratur, causam etiam eiusdem consecrationis, sancto Augustino dicente ad Ianuarium: Sabbatum, inquit, commendatum est priori populo in ocio corporaliter celebrandum, vt figura esset sanctificationis in requie Spiritus sancti. Nusquam enim legimus in Genesi sanctificationem per omnes priores dies, sed de solo sabbato dictum est: Sanctificauit Deus diem septimum. Quia ergo charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, ideo sanctificatio in septimo die commemorata est, vbi requies commendatur. Nunc de lectionibus videamus.

H

In quarta feria duæ lectiones leguntur, vt hi qui in sabbato sunt consecrandi, admoneantur, vt notitiam legis & prophetarum habeant, quæ maxime in quarta ætate vigebant. Sexta feria vna tantum legitur, quia lex & prophetia in vno Euangelio recapitulantur, quod nunc in sexta mundi ætate prædicatur ac legitur. De duodecim lectionibus, quæ prætitulantur in libro Sacramentorum, die sabbati, sic in litteris Patrum reperitur scriptum: Sex lectiones ab antiquis Romanis Græce & Latine legebantur. Qui mos apud Constantinopolim hodie quoque seruatur propter duas causas: vnam, quia aderant Græci, quibus incognita erat Latina lingua: aderantque Latini quibus incognita erat Græca: alteram quoque, propter vnanimitatem vtriusque populi. Duodecim lectiones dicuntur propter duodecim lectores, non propter duodecim sententiarum varietates. Sex lectiones sunt tantummodo in sententiis, Neque enim si dixerimus Amen, verum; propterea duas veritates intelligere debemus, sed vnam. Sed de his hactenus nûc ad propositum redeamus.

Quæ-

Quæstio tua, si rite recordor, talis erat, vt scire optares, vtrumnam statim in primo sabbato Martii sit ieiunandum, etiamsi idem mensis quinta, sexta, aut septima feria incipiat, an ad aliud sabbatum propter quartam feriam sit differendum. Ad quod tibi ex consuetudine sanctæ Ecclesiæ, quæ pro maxima auctoritate tenenda est, respondeo; quod absque vlla refragatione semper eiusdē mensis quarta feria debeat expectari, quoniam idem ieiunium, quod quarta feria incipitur, sabbato finitur: nequaquā Februario, sed totum Martio deputatur, ea videlicet ratione, vt in eo mense primum ieiunium nostrum Domino consecretur, in quo principium anni, ac ipsa creatio mundi cœpit. Vnde iste terminus firmiter est obseruandus, vt nec ante iv. Nonas Martii, nec post vi. Idus eiusdem mensis aliquis statuat ieiunandum, sed in his septem diebus vbicunque primum euenerit, ieiunare licite valebit. Ex quo velut intellectuali quodam filo rectissimæ regulæ linea, per quatuordecim hebdomadas vsque in secundum Iunii mensis sabbatum, item que inde per alias quatuordecim, ad tertium Septēbris sabbatum: item siue per tredecim, siue per quatuordecim, ad illud proximum ante Natiuitatem Domini sabbatum, vt absque errore eorundem sabbatorum termini possint inueniri. Ad hoc demonstrandum constituantur feriæ septem cum diebus totidem mensis Martii, id est, à quarta Nonarum vsq; in septimam Idus, per quos primi sabbati termini solent variari, & his inspectis res ipsa de nobis aperiat. Vt enim ab vltimo incipiamus, Martius aut quinta feria incipit, & sabbatum in quo est ieiunādum, sexto Idus occurrit: aut mensis sexta feria, sabbatum vero septimo Idus, aut ille feria septima, istud vero octauo Idus: aut mensis prima, quæ est Dominica, & Sabbatum Nonis: aut si ille feria secunda, istud pridie Nonarum: Si vero tertio, istud tertio Nonas, at si Martius, feria quarta, sabbatum quarto Nonas. Si ex his singulis terminis adhibita computatione ad terminos Septēbris per quatuordecim hebdomadas aciem recte dirigis, liquido peruidebis, in quarto seu septimo mense quartas ferias iuxta sui quantitatem suis sabbatis minus deesse, excepto Septembri, quando ipse incipit feria quinta, Iunius quarta, Martius tertia. Qua ex re sic eueniat, prudenti calculatori ad indagandum nequaquam erit difficile. Ex his omnibus ratio manifesta docet, firmius ac stabilius esse argumentum, quod ex hebdomadarum numero collectum nunquam nutat, quam quod ex feriarum consideratione compilatum aliquando vacillat. De mense vero decimo nihil aliud dicendum est, nisi vt proximum ante Natiuitatem Domini semper obseruetur sabbatum, excepto quando vigilia euenerit in sexta feria. Scio me pro certo ita dixisse, & quam verum sit etiam in hac re, de qua præsens tractatus habetur, qua potero breuitate ex dictis, maiorem curabo demonstrare. Igitur Amalarius diuinorum officiorum indagator solertissimus, cuius dicta Catholicorum virorum sententiis fulgent monita, cum de iisdem disputaret ieiuniis, sic inter alia dicit: Primi Apostolici semper in Decembri mense, in quo Natiuitas Domini nostri Iesu Christi celebratur, consecrationes ministrabant, vsque ad Simplicium, qui fuit à beato Petro quadragesimus nonus. Ipse primus consecrauit in Februario, ni fallor, nullam ob aliam causam, nisi intimando coniungendos propinquius Christi corpori, qui per sacrum mysterium prouehuntur. Quod nullo modo satius fieri potest, quam si per eos patriarchas, ex quibus Christus natus est, generentur. Quod impossibile est secundum carnem, secundum spiritum dignum & habile, hoc est, vt per interpretationes nominum Patriarcharum nascantur mente, qui genealogiæ Christi videntur familiarius adsciscí. Et quia incongruum est, sicut vnicuique generationi singularis hebdomada deputatur, ita per vnamquamque hebdomadam consecrationē celebrari, causa congruenti per singula tempora, quæ cōuenire possunt virtutibus & interpretationib. Patriarcharum, qui in articulis genealogiæ positi sunt, consecratio celebratur spiritualis. Per tres tesseradecades annuales, fiunt hebdomadæ quadraginta duæ. Tot generationes secundum Matthæum Christi sunt cum ipso, tot enim hebdomadæ inueniunt, à primo sabbato primi mensis, vsque ad quartum sabbatum decimi mensis. Consecratio prima celebratur primo sabbato primi mensis, quæ quasi in loco Abrahæ generat Christum. Abraham interpretatur pater multarum gentium, cui dictum est, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Si quis consecratus stat in semine multorum conuertentium per sua exempla ad Deum est à primo Patriarcha Abraham genitus, est ipsum semen Christus, in quo semine promissum est Abrahæ benedici omnes gentes. Ipsa consecratio verno tempore celebratur, quod tempus habile est, procreationibus. Nam & Abraham tertia ætate fuit huius mundi, quæ ætas comparatur adolescentiæ, quæ habilis est generationi filiorum. Secunda consecratio est in quarto mense, secundo sabbato, quod est initium secundi catalogi quatuordecim hebdomadarum. Hæc deputatur in loco filiorum Dauid. Dauid interpretatur manu fortis, ipse prostrauit Goliath, id est, humilitas superbiam. Qui consecrantur, propterea consecrantur, vt fortes sint & per humilitatem deiiciant superbiam. Ipsa celebratur in Iunio mense, quando feruor magnus solis est super terram. Omnibus notum est, Dauid bellicosum fuisse. Tempus Iunii aptum est bellis. Tertia consecratio celebratur in Septembrio tertio sabbato, quod est initium tertii catalogi. Hæc deputatur generationi Iechoniæ. Iechonias interpretatur præparatio Domini. Nullique dubium, si omnes oportet præparari in Aduentum Domini, quin potissimum eos, qui consecrātur. Neque hoc sine ratione est, si computetur catalogus nouissimæ tesseradecadis, & semel computetur Iechonias, non amplius inueniuntur cum ipso Christo quam tredecim generationes; si ipse bis computetur, quatuordecim inueniuntur. Sanctus Augustinus causa mysterii perhibet factum esse, quod Iechonias, qui interpretatur præparatio Domini, bis numeretur, in fine prioris, & in capite sequentis catalogi, lapidem angularem, id est, Christum significans: in quo præparauit Deus pater duos populos quasi parietes in vnam iungere domum. Quanquam beatus Hieronymus vitio scriptorum & longitudine temporum inter Græcos & Latinos confusum esse narret, & patrem quidem Hebræo Ioachim nominatus est, non in Chaldæā ductum, sed defunctum in terra sua, & filium Ioachim de captiuitate redeuntem Salathiel genuisse affirmet. Igitur supradictus doctor voluit intelligi, vt tredecim & quatuordecim hebdomadæ præfigurarent in mysterio, quod Iechonias semel aut bis poneretur in catalogo. Enimuero omnibus annis tredecim inueniuntur, exceptis bis, hoc est, quando Martius feria tertia, vel quarta, Natiuitas vero Domini nostri Iesu Christi Dominica aut secunda feria acciderint. De hoc ieiunio, quod in ipsa solebant vigilia antiquiores celebrare, supra nominatus dixit Amalarius: Quæ consecratio habet finem in ipsa Natiuitate Christi, sicut quorundam Italorum, nescio an omnium, adhuc mos est agere, vt ego ipse ibidem positus cognoui: sed visus in nostris excreuit ecclesiis, vt in anteriori hebdomada anticipetur, quia illa duo officia ieiunii & Natalis Domini non conueniunt simul celebrari. Nam & sicut præueniendo istud anticipamus, ita secundum sabbatum Iunii mensis cum vigilia Pentecostes si prouenerit, prolongando in proximum differimus, licet nostri antecessores vtrumque in ipsa vigilia sancta simul celebrarent, sicut prætitulatione librorum euidens habemus testimonium. Quid adeo opus est, nunc inquit, quod tam longo tempore cœpit dediscí, attamen ne huiusmodi scientia fraudaris, talis inscriptio super hac re habetur in libris nostris: Si euenerint duodecim lectiones in sabbato sancto Pentecostes, tunc in quarta feria cantetur & legatur Antiphona, Exaudi Domine: * Missa, Preces nostras quæsumus Domine. Require in prima hebdomada Quadragesimæ. Lectio, Dixit Salomon. Item oratio, Deuotionem populi. Lectio Esaiæ prophetæ, Audi Iacob. Alleluia. Domine Deus salutis. Euangel. secundum Lucam, Accedentes discipuli Offert. Viri Galilæi, Communio: Pater, cum essem. Feria sexta, Antiphona, Exaudi Domine: * Missa, Esto Domine propitius. Lectio, Exultate filii Sion. Alleluia, Domine refugiū factus es. Euangelium secundum Lucam, Venit ad Iesum vir nomine Iairus. Offert. Viri Galilæi. Communio, Pater,

* Oratio.

* Oratio.

cum

A cum essem. Sabbato omnes paran primitus cantent Litaniam. Deinde Kyrie eleison. Gloria in excelsis Deo. Postea oratio, Mentibus nostris. Alia, illonos igne. Tertia, Deus qui ad animarum. Quarta, Præsta quæsumus omnipotens Deus, vt salutaribus ieiuniis. Quinta, Præsta quæsumus omnipotens Deus, sic nos. Subsequuntur lectiones cum Gradualibus: Propitius, Protector, Ad Dominum, Dingatur, & Benedicite, Ad Missam, Præsta quæsumus omnipotens Deus, vt claritatis. Lectio, Cum Apollos esset Corinthi. Alleluia, Confitemini. Tractus Laudate Dominum. Euangelium secundum Ioannem, Si diligitis me. Offert. Emitte spiritum. Comm. Vltimo. Vtique secundum consuetudinem antiquam. Gradualia, sicut non solum in nostris libris habetur insertum, sed etiam, vt in quodam ordine secundum sancti Gelasij Papæ auctoritatem reperi prætitulatum. Quinnos vsque hodie, vt compertum habemus, in sancta Romana seruatur Ecclesia. Videtur quoque id huic narrationi assensum præbere, quod in authenticis antiphonariis duo tantū Alleluia inueniuntur descripta, hoc est, Emitte spiritum. Spiritus Domini, cætera vero à modernis sunt composita. B Quapropter intuendum est, quia si in monasteriis Alleluia cantus abundat, quid simplices villarum presbyteri agunt, qui vix duorum tantum notitiam habent? Vt omnium vulgari prouerbio vtar, Aut cantant quod sciunt, aut tacere compelluntur quod nesciunt. Non tamen hæc scribens, sanctissimorum auctoritatem sacerdotum præiudico, quos in sancto Spiritu congregatos, iamdudum audiui in Synodalibus suis decretis statuisse, vt magis debeant Alleluia decantari. Sed simpliciter quæ sentire potui, ad interrogata respondere curaui, consulere volens etiam, si possum, mei simillimis imperitiæ, qui tot Alleluia non norunt cantare. Sic in quodam libello de hoc ordine legi per singulas orationes, debemus mentis humilitatem per genuum flexionem ostendere, excepto, infra Pentecosten. In sola oratione de camino ignis, non flectimus genua, quando Nabuchodonosor compellebat populum adorare statuam quam fecerat: vt separata sit nostra oratio, C quæ est ad vnum Deum, ab errore gentium. Similem ob causam etiam in parasceue genua non flectimus pro perfidis Iudæis, qui illudendo genua flectebant coram Deo: ne videamur illos imitari, qui opus bonum studebant male operari: quemadmodum tunc ab osculo abstinemus, propter Iudæ traditoris exemplum, qui per simulatæ pacis osculum, tradidit Dominum Iesum Christum. Si quis ieiunia quatuor temporum legitimo ordine celebrare desiderat, supra scriptum argumentum ex sententiis sanctorum patrum collectum, obseruare non negligat. Primum sabbatum Martij, cum præcedente eiusdem mensis quarta feria, nota diligenter, & ab ipso quatuordecim hebdomadas vsque in secundum Iunii mensis sabbatum computa, iterumque alias quatuordecim hebdomadas abhinc vsque in tertium Septembris sabbatum, quod nullo modo te fallit, connumera, indeque proximum sabbatum ante Natiuitatem Domini, siue quatuordecim, siue tredecim fuerint, semper obserua, & in his singulis quatuor sabbatorum diebus, absque vllo errore occurret ubi legitime il- D lud ieiunium, quod in sacramentorum libris prætitulatur cum duodecim lectionibus celebrandum. Quod si vigilia Natalis Domini in sabbato venerit, in hebdomada priori idem ieiunium debet anticipari.

Explicit Bernonis Augiensis Abbatis Libellus, De quibusdam rebus ad Missæ Officium pertinentibus.

E

BEATI BRVNONIS, HERBIPOLENSIS EPISCOPI EXPOSITIO IN PSALTErium totum à Ioanne Cochlæo restitutum & Hebraica veritate adauctum.

ACCEDVNT EIVSDEM S. BRVNONIS EPISCOPI COMMENTARII in diuersa Cantica sacra, & in Symbolum S. Athanasii, &c.

Præfatio Ioan. Cochlæi de Psalterio B. Brunonis.

F *Abbas Spanheymen. Tritemius.*

IOhannes Tritemius in Catalogo virorum Ecclesiasticorum illustrium de hoc autore sic habet. *Bruno Episcopus Herbipolensis, Conradi Imperatoris secundi patruelis, natione Teuthonicus, vir in diuinis scripturis studiosus, vita & conuersatione sanctissimus, Qui ob meritorum suorum excellentiam Catalogo sanctorum inscriptus, Franciæ Orientalis singularis patronus habetur: Comportauit ex antiquorum patrum scriptis pulchram expositionem in totum psalterium. Si aliud scripserit, nescio. Moritur sub Henrico Imperatore secundo. Anno Domini M. XLV. Indictione XIII. sexto calendas Iunii.* Hæc Tritemius.

Præclarus igitur Episcopus iste, non solum vigili cura pauit verbo Dei gregem sibi cōmissum, ac strenue in omni virtutum exemplo ouibus suis præcedens iter salutis ostendit, Verumetiam pretiosum istum pietatis thesaurum posteritati post se relinquit, & quidem insigni scriptura sumptuose descriptum, Quem sane librum sancto Kiliano, Herbipolensis Ecclesiæ præcipuo patrono, hisce versiculis obtulit ac dedicauit:

G *Liber S. Kiliano dedicatus.*

Sit collega tuæ fortis poter ò Kiliane,
Antistes, dono qui te veneratur in iste.

Cassiod. lib. 1. Institut.

Extat adhuc hodie donum illud memorabile & conspicuum in locuplete antiquorum voluminum Bibliotheca Ecclesiæ Herbipolensis Quod sane religiosa pietate, velut hæreditas quædam huius sancti patris, custoditur Fœlix profecto (vt ait Cassiodorus) intentio, Laudanda sedulitas scriptoris, manu hominibus prædicare, digitis linguas aperire, salutem mortalibus tacite date, & contra diaboli surreptiones illicitas calamo atramentoque pugnare. Tot enim vulnera Satanas accipit, quot antiquarius domini verba describit.

H *Vetustissimum hoc psalterium.*

Quis igitur satis digne laudet aut explicet huius Autoris vigilantissimam curam & pietatem. eximiumque & vtile studium, quo tam multas & magnas vtilitates nobis tam compendiose in vno hoc breui & paruo volumine exhibet? Quantum enim ad ipsum Psalterii textum attinet, protulit nobis emendatissimam psalmorum lectionem, ab Origene olim & S. Hieronymo, non solum exacte recognitam, verumetiam Obelis & Asteriscis illustratam, De qua sane Diuus Hieronymus in præfatione ad Paulam & Eustochium commonet scriptorem, vt quæ ipse diligenter emendauit, ille cum cura & diligentia transcribat, ac notet sibi vnusquisq; vel iacentem

Psalterium emendatum.

lineam

A

lineam vel radiantia signa, id est, vel obelos vel asteriscos. Et vbicunque viderit virgulam præcedentem, ab ea vsque ad duo puncta quæ impressimus, sciat lxx. translatoribus plus haberi. Vbi autem stellæ similitudinem perspexerit, de Hebræis voluminibus nouerit additũ, æque vsque ad duo puncta. Hæc. S. Hieron. Nos pro duobus tria apposuimus pũcta, quia duo solent assignari medio versuum. Addita sunt item locis suis singula Diapsalmata, Et ante singulos psalmorum Titulos posita sunt argumenta seu Elenchi, quibus breuissime materia & intentio vniuscuiusque psalmi proponitur, vt statim intelligat lector, quid eo in psalmo intendatur, & qua de re agatur. Quantum vero ad expositionem textus attinet, commodissime profecto sub compendiosa breuitate apposuit pius pater iste glosas probatissimas antiquorum patrum, quas solerti iudicio seduloque labore ex prolixis illorum commentariis velut apis argumentosa, selegit & excerpsit, mirabili nimirum diligentia & charitate, qua optime consulit & lectori tum breuitatis compendio: tum expositionis claritate, & memoriæ meritisq; antiquorum, dum eorum nomina Glosis quæque suis præmisit & apposuit, nihil sibi arrogans præter laborem, Qui a non quæ sua sunt quærebat, sed quæ Iesu Christi & Ecclesiæ eius. Claret itaque miraculis vsque in hodiernum diem. Deus enim circa tumulum eius multis præstat mortalibus beneficia salutis.

Expositio compendiosa.

B

Quemadmodum vero Cassiodorus ex Augustino ita Bruno ex Cassiodoro potissimum sub breuitate optima quæque decerpsit, & in hoc planæ expositionis compendium summo animi candore comportauit.

C

Habet igitur psalterium hoc plærasque commoditates, quas vulgo neque in Bibliis neque in commentariis aut doctoribus repetimus, easque omnes summa dexteritate in lucidum compendium gratamque lectori breuitatem redactas, ac pulchre signis quibusdam exiguis denotatas, Nam

Prærogatiua huius psalterii.

In textu hoc signum	÷	Obelum	in lxx interpretatione plus haberi quam in Hebraico
	*	Asteriscum	Ex Hebræo additum esse quod lxx. non habent
	∴	Clausulam	Eo vsque vel plus vel minus haberi

In Glosa hæc litteræ	C H A B G	Denotat	Cassiodorum Hieronymum Augustinum Bedam Gregorium	Vt inde intelligas.	Cuiusnam sit Doctoris expositio. Quod si duæ præponantur literæ (verbi gratia C H. aut C B) duorum auctorum eandem intelligas esse glosam.

D

Est autem Obelus græce, veru latine, A cuius similitudine virgula seu linea quædam, inter duo puncta iacens, ÷ Obelus quoque seu veru dicitur, vel quia verui similis est, vel quia tanquam veru superflua iugulat & confodit. Inde obeliscus, quod magis voce quam re diminutiuum est, quasi paruus Obelus, Cum tamen sit ingens moles & maximus lapis, Inferne latus, superne tendens in acumen. Quales in Ægypto permulti fuere, & Romæ adhuc hodie nonnulli cernuntur erecti,

Obelus

Obeliscus.

E

Sic & Asteriscus dicitur quasi paruus aster, id est, stella, * Hoc signo vtimur, quando indicamus, in translatione aliquid esse omissum quod textui adiectum, superaddit intelligentiæ lumen quoddam velut stella lucens. Vnde à B. Hieronymo venuste dicitur signum radians.

Asteriscus.

Licet igitur per hæc signa breuiter videre, per Obelos quidem, quid lxx. Interpretes textui superaddiderint Hebraico & originali: per Asteriscos vero, quid ademerint aut omiserint, Id quod alibi laboriosius & prolixius ostenditur in Psalterio illo Hieronymi, vbi è regione ponuntur diuersi textus, Græcus, Hebraicus, & duo latini.

Ea quoque commoditas, quam B. Bruno huic superaddidit psalterio, lectori grata esse debet, quod argumentum seu materia de qua tractat vnusquisque psalmus, non solum à fronte statim conspicitur, in argumento seu Themate summario & in titulo, verumetiam à calce, in oratione seu collecta, quæ post finem expositionis subiuncta, circa singulos psalmos, geminum affert fructum, Orationis scilicet vtilitatem & repetitionem materiæ pertractatæ, dum repetit in modum Epilogi psalmi summam, & Deum orando & laudando propicium reddit, vt ab eo optima quæque impetret.

Commoditas ac gemiti etiam in collecta repetiti.

F

*

Generalis ad lectorem admonitio Ioannis Cochlæi.

EN tibi, pie lector, Psalterium vetus, labore nostro instauratum ac locupletatum, quo cupimus pietati studioque tuo salubriter consultum, Quod sane futurum speramus, si legeris attente, non solum discendi desiderio, verumetiam sollicitæ in Christum deuotionis affectu. Ipse est enim præcipuus sacræ scripturæ scopus ac preciosa margarita, maxime Psalmorum, Ipse est qui ait. *In capite libri scriptum est de me.* Item. *Scrutamini scripturas, quia vos in ipsis putatis vitam æternam habere.* Et rursus *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum.* Ipse igitur præcipue in hoc Psalmorum libro intendi, quæri, suspirari, agnosci, laudari, coli, amari debet. Alia itaque intentione legendi sunt libri sacri, alia prophani. Hi sane, vel ob animi temporalem oblectationem, vel ob rerum ac verborum notitiam cõparandam: illi vero longe altius euehunt & mentem & voluntatem, Mentem sane, ad contemplationem cœlestium & æternorum, voluntatem præterea ad amorem pariter & reuerentiam Dei & Christi filii eius, domini ac saluatoris nostri, vt seruiamus ei in timore, & exultemus ei cum tremore (quanquam & quæ de prioribus dicta sunt in gloriam Dei referri debeant omnia) Liber igitur iste hac præcipue intentione legendus est, vt in eo deuote quæras & salubriter inuenias Christum dominum, & discas ibi eius bonitatem & misericordiam erga genus humanum agnoscere simul & laudare, eius beneficia recensere, eius vitam prædicare, passionem & mortem eius pro nobis susceptam summo gratitudinis affectu recolere, atque tot ante sæculis prædictam ac velut in tabula clarissime depictam, cum admiratione venerari, eius gloriosos de

G

Psal. 39. Ioan. 5. Ibid. 17.

H

Psal. 2.

[A] morte & inferno triũphos cum iubilo cordis decantare, cœlorum aditus ab eo patefactos pia gratulationi commemorare, eius dona quæ dedit hominib. desideranter cõmunetate eius auxiliũ implorare, in eo vnice confidere, in eo solo gloriari. Quo fiet, vt Christi amore accẽsus, ac rerũ cœlestiũ desiderio flagrans, gustata in hũc modũ diuinæ laudis & contemplationis dulcedine, dicturus [Psal. 72.] sis cum ipso psalmista: *Domine quid mihi est in cælo, & à te quid volui super terram*: Et contempta huius mundi honorumque & rerum temporalium vanitate, incipias ex animo dicere. [Ibid. Psal. 83.] *Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in domino spem meam.* Item, *quam dilecta tabernacula tua domine virtutum. Concupiscit & deficit anima mea in atria domini, &c.*

[B] Quicquid autem boni ex hoc libro consequutus fueris, Optime lector, ipsi Deo acceptum referes, à quo est [Iac. 1.] *omne datum optimum & omne donum perfectum.* Eum igitur laudabis in sanctis eius, quorum dicta, quæ recitat Beatus Bruno, ipsius dona sunt. [Psal. 113.] Nam & ipsi tecum dicturi sunt, *Non nobis Domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Orabis nihilominus iuxta legem charitatis dominum pro salute eorum, qui ad huius opusculi euulgationem cooperati sunt. Quod certe fideli pietate fecerunt Duo Mœcenates & Patroni mei obseruandissimi, Illostriss. Princeps, & Orthodoxæ fidei constantiss. assertor Dominus Georgius, Dux Saxoniæ, Lantgrauius Turingiæ, Marchio Misnæ, [Dux Georgius.] & Reuerendiss. in Christo Pater & dominus D. Ioannes à Schleynitz Episcopus Misnensis, qui veneranda autoritate ac salubri consilio suo hanc promouerunt æditionem, [Episcopus Misnen.] Quam & Reuerendus in Christo Pater, Magister Paulus Dulciarius, Decanus & Canonicus Ecclesiæ Budissenensis quam efficacissime adiuuit, [C] [Decanus Budissen.] Ipse enim primus hanc procurauit, ipse scriptum attulit exemplar ex Bibliotheca Saganensi, ipse necessarias ad hanc rem impensas obtulit vltro, Senex pius ac venerandus, qui laudem Dei & Ecclesiæ bonum præcipue intendens, pauperculis & simpliciotibus presbyteris & monachis (qui vel libros multos & magnos vel temporis longum spacium aut ocium ad legendum non habent) hoc breue Psalterium, velut Legatum quoddam ex Testamento suo, post se in terris relinquere cupit. Ipse igitur tam pia voluntate sua permouit me, ad suscipiendos labores istos, quos etiam vltro, sola erga proximum charitate ductus, assumpsi & plures & maiores quam ille petiit.

[D]

Generalis circa Hebraicam veritatem Instructio.

Hebraicam veritatem adiecimus, candide lector, succinctius, quanta potuimus breuitate, Quandoquidem & expositio psalmorum vbique breuis est. Non igitur per singula verba Hebraicæ lectionis textum apposuimus latinum, sicut videmus factum in iis Psalteriis, vbi singuli versus ternis quaternis aut quinis recitantur translationibus, sed vna B. Hieronymi translatione contenti, eam breuissime indicauimus, nunc obelis & Asteriscis in textu, nunc annotatione marginali, Quam sane studio breuitatis adeo parce adiecimus, vt interlinealis expositio videri queat: [E] Nisi vbi sententiæ diuersitas, aut lectionis varietas coegit nos, totos aliquando versus apponere. Non sumus tamen adeo vel temetatii vel iniqui, vt velimus per hanc Hebraicæ lectionis adiunctionem antiquam translationem: tot sæculis ab Ecclesia Christi receptam & apprnbatam: sugillare aut redarguere, aut saltem suspectam de veritate reddere, Absit, sed ideo adiecimus illam, vt lectionem tibi exhibeamus locupletiorem sensu, planiorem & faciliorem intellectu ac certiorem cognitu, dum Hieronymi translatio ex Hebræo aut alium sensum pium superaddit, aut priorem sensum planius aut aptioribus verbis exprimit quam antiqua translatio. Vtraque tamen bona, vera, & spiritu veritatis dictata recte creditur. Non enim ideo dicitur Hebraica veritas, quasi translatio Græca aut latina sit falsitas, sed quod in [F] lingua Hebtaica prima sit psalmorum origo & veritas, quæ per translationem ad alias linguas postea est deriuata. Noli igitur eam contemnere aut suspectam habere translationem, quam recipit & approbat sancta mater Ecclesia. Ipsa est enim ciuitas Dei viui, sponsa Iesu Christi (qui via [Iohan 14. & 16.] veritas & vita est) sacrarium spiritus sancti (qui [1. Tim. 3.] ducit eam in omnem veritatem) ipsa est columna & firmamentum veritatis, vt ait Apostolus, Ipsam audiri iubet Christus. Noli ergo dicere, vt temere dicunt multi, inepta, reproba, apocrypha, falsa est antiqua translatio, quia nõ concordat cum hebraica veritate. Noli inquam sic dicere Christiane lector, nam sic dicunt perfidi Iudæi & Apostatæ Christianorum impii Mamaluchi. Et circa hebraicum textum diuersissima est multorum translatio, adeo vt inter centum translatores nõ reperias tres qui per omnia concordent Sed dic [G] sanius & verius cum B. Augostino, [Aug. in confess. lib. 12. c. 31.] Cum alius dixerit, hoc sensit quod ego, & alius, imo illud quod ego, Religiosius me arbitror dicere, Cur non vtrumque potius, si vtrumque verum est? Et siquid tertium, & siquid quartũ, & siquid omnino aliud verum quispiam in his verbis videat. Cur non illa omnia vidisse credatur, per quem Deus vnus sacras literas vera & diuersa visuris multorum sensibus temperauit? Sic dicito & sentito, lector bone, & nemo te condemnabit. Non est tuum aut [Matth. 7. Rom. 14. 1. Cor. 4.] meum iudicare ecclesiam, sed eam audire, *Nolite,* (inquit Dominus) *iudicare, & non iudicabimini, Dominus est qui iudicat.*

Generalis oratio ante psalmos præmittenda.

[H]

Benigne & misericors Deus, qui reuocas errantes, & saluas pœnitentes: qui medelam tribuis ægrotantibus, & gloriæ coronam perseuerantibus. Exaudi nos miseros & indignos famulos tuos, per hos Psalmos clementiam tuam implorantes, vt & eorum sensum spiritalem nobis aperias, & quicquid humiliter hic oramus, te largiente adipisci mereamur, Per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum. &cæt.

Finis Prologi.

Index in CL. Psalmos.

Ad Lectorem præfatiuncula Ioan. Cochlæi.

Qvanquam commentarius iste in 150. Psalmos per sese breuis est (Pie lector) & compendiosus, nō videtur tamen inutile, superaddidisse Indicem pro ijs qui vel occupatiores sūt quā vt omnia perlegere queāt, vel Psalteris locos memoriter non tenēt, Vt habeant iuxta ordinē Alphabeticū breuissimum quoddam promptuariū insignitorum & locorum & sententiarum, idq; in multiplicem vsum & fructum. Siue enim locus sit alibi lectus, citatus aut obiectus, cuius germanam expositionem sensumque rectum & pium, ex sacris potius doctoribus addiscere, quam temere ex proprij ingenij confidentia conjectare velis, ad hunc recurre Indicem, qui breuissime dirigēt te quo tendis. Siue inter orandum aut psallendum obscurior occurrat locus, cuius sanum intellectum cito capere desideres, hic in promptu indicabitur tibi vbi requiras, Siue docendi aut scribendi muneri addictus, argumētum, de quo tractas, extendere ac locupletare cupias, pronus iste statim tibi multiplicem suggeret materiam, ex cuius requisitione & planius intellecturus sis & copiosius declaraturus argumenti tui propositum. Quod si mea simplicitatis consilium voluerint audire simplices, & in scripturis non vsquequaque exercitati, Indicem istum nō solum lecturi sunt vt indicem, Verumetiam perlecturi sunt velut compendiolum, à principio vsque ad finem, ea sane intentione, vt breuissime ex eo addiscant, quomodo de rebus sacris pie & apte loquendum atque scribendum sit. Multas enim sententias hic inuenient, de quibus antea dubitabant forsitan aut nesciebant, quomodo vel apte exprimi vel sane intelligi deberent. Habes iam lector causas superadditi huius laboris nostri, quo simplicioribus consultum volumus, Tu boni consule ac vale.

A

B

C

D

E

F

G

H

I

L

M

N

S

T.

V

Propria quædam huius Psalterii circa textum.

1 Obelisci ÷ qui designans plus haberi in Græco quam in Hæbraico.
2 Asterisci ⁎ qui designant plus haberi in Hebraico quam in Græco.
3 Diapsalmata, quæ Hebraice Sela dicuntur, circa quasdam versus apposita, quæ latine interpretantur semper.
4 Hebraica veritas breuissime ad textum adiecta ex S. Hieronymo per hæc signa †. ⁂.
5 Numerus versuum circa singulos Psalmos, ex ordine.
D 6 Initia nocturnorum & vesperarum per singulas ferias adnotata.
7 Literæ Hæbraicæ, initia versuum delibantes, Circa septem psal. Alphabeticos.

Circa Commentarium.

1 Argumenta singolorum Psalmorum, pancis verbis præmissa.
2 Nomina doctorum per literas A B C G H (id est Augustini, Bedæ, Cassidori, Gregorii, Hieronymi) designata.
3 Orationes ex singulis Psalmis, in quibus argumentum repetitur.
4 Annotationes Marginal. circa dicta insigniora.
5 Sopra omnia vero breuis & plana expositio, eaque elegans & latina: ex grauissimis Patribus excerpta.

Iuxta hoc Distichon:

Lectio plana, breuis, rerum compendia præbent.
Vtilis est: locuples materiæ, arte, modo.

Permisimus præterea non nihil inueterate vsus propter seniores, qui hactenus legere consueti sunt (verbi gratia) Syon, Idithum, Nocticorax, Lamech (vt est litera Hebraica) Quum linguarum peritis constet rectius legi, Zion, Idiitum, Nicticorax, Lamed.

Psalmus Primus.

C B. Iste Psalmus ideo titulum non habet: Quoniam Capiti domino nostro saluatori (de quo absolute dicturus est) nihil præponi debuit, Sanctam enim eius incarnationis vitam, impiorūque vltiones insinuat. Vnde & materia huius Psalmi eadem est quæ & totius libri. s. Christus integer. Id est, Caput Redemptor noster cum membris, id est, omnibus iustis & sanctis.

1 Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit: Et in Cathedra ⁂ pestilentiæ non sedit. ⁂ *derisorum.*

Die Dominica Nocturnus.

C Beatus vir, dictus quasi bene aptus (qui est Christus) est, cui optata omnia vel desiderata succedunt, Virum egregie subiunxit. Vir enim à viribus dictus est, qui nescit tolerando aduersa deficere, aut in prosperis aliqua se elatione iactare. Tribus modis hic ostendit euenire humanos errores, cogitatione, facto & dicto. Cogitatione prœcatrice abitur, facto malo statur longe à Deo. Dicto vero malæ doctrinæ siue glorationis siue peccati consuetudine, in cathedra inficientis pestilentiæ sedetur. A Beatus igitur qui non abiit cogitatione à Deo, in regionem longinquam dissimilitudinis, id est, cogitatione non peccauit, quamuis esset positus in consilio impiorum, id est, quamuis impii hoc molirentur vt abiret, veluti Christus quamuis inter peccatores sit conuersatus, in viam tamen eorum non abiit. Adam vero abiit, dum vxori à diabolo deceptæ consensit, impii vero hoc molientes sunt diaboli, scribæ & pharisæi, vel omnes mali. In quorum viam Christus sicut non abiit, ita in ea non stetit. Quoniam eum sæculi & peccatorum illecebra non tenuit, nec in cathedra pestilentiæ sedit, id est, praua consuetudine vel potius doctrina, quia salubrem doctrinam docuit, & exempla malæ doctrinæ Christus posteris non reliquit. C Est enim cathedra doctorum, tribunal iudicum, & regum solium proprie dicitur. H Vnde sensus versiculi huius est Beatus qui non cogitauit, non fecit, non docuit mala.

Beatus vir F

Tribus modis peccatur.

Cathedra. G

2 Sed in lege domini voluntas eius:
Et in lege eius meditabitur die ac nocte.

C Lex Dei, est in declinandis peccatis sancta præceptio, in qua voluntas illius fuit, qui peccata non fecit. A C Intende vero quod secundo dicit in lege, non sub lege, quia Christus in lege fuit qui peccata non habuit, cæteri mortales sub lege qui delictis onerantur. C Lex dicitur eo quod animos nostros liget, suisque teneat obnoxius constitutis. Meditari semper nullus valet legem domini nisi Christus, sed & ille qui membrum eius est, meditabitur semper legem Dei, qui eam omni puritate inquantum poterit implebit. H Siue enim manducat, siue bibit, siue dormit, in nomine domini omnia faciens, meditabitur legem Dei die ac nocte. C Dies dicta est à paganorum diis. Nox eo quod noceat aspectibus, siue actionibus nostris, dicta est.

Lex. Meditari semper.

Dies. Nox. H

3 Et erit tanquā lignum † quod plantatum ÷ est: secus decursus aquarū: Quod fructū suū dabit in tēpore suo † *Transplātatū iuxta riuulos aquarū*

C Bene ligno fructifero comparatus est Christus, propter crucem quam pro nobis sustinuit. Plantatum, id est, prædicatum, secus decursus aquarum, sicut terrestris enim aqua, vita est lignorum virentium, sic aqua baptismi salus est in crucifixum credentium. Fructum dabit, id est, ecclesias constituet, Tempore suo, id est, quando beatæ incarnationis sacramenta suscepit. Fructus: à fruendo dicitur. H Lignum (cui Christus comparatur secundum membra sua, id est, quos suis vere Christianos) sapientiam puto de qua & Salomon loquitur, lignum est vitæ his qui sequuntur eam, & Apostolus. Christum ait Dei virtutem & Dei sapientiam. Erit itaque Christianus verus tanquam lignū, hoc est Christo filio Dei conformis factus corpori gloriæ eius, scilicet Christi.

Lignum vitæ sapientia.

Prouerb. 3
1. Corin. 1.

A

4 Et folium eius non defluet:
Et ‡ omnia quæcunq; faciet prosperabuntur. ‡ *Omne quod faciet prosperabitur.*

C Folium eius, sermones ipsius promissionis intellige, qui nullo casu à veritate decidunt, sed omnia quæ agit in actu prosperitatis perficit, quæ omnia accipienda sunt fructus & folia, id est facta & dicta.

5 Non sic impii ÷ non sic :- sed tanquã puluis:
Quem proiicit ventus ÷ à facie terræ :

Puluis.

C Non sic impii, vox est terrentis, sicut est inuitantis, beatus vir. quoniam non erit sic impius vt superius dixit beatos esse. Puluis est resolutio terræ, cui homo terrenus comparatur: cum inflatur vento superbiæ, & abiicitur sua leuitate à firmamẽto præceptorum Dei. Puluis huc illucque dispergitur, sic & impius (qui semel Deum negauerit) quocunque eum aura diaboli traxerit, illuc errore perducitur.

B

6 Ideo non resurgunt impii in iudicio:
Neq; peccatores † in cõsilio iustorũ † *In cõgregatione.*

Impii. Iosue 5. Peccatores.

C Impii sunt, qui sanctam trinitatem nullatenus confitentur: C H Resurgunt impii: sed non in iudicio, quia iam iudicati sunt. C Iustus surgit vt iudicet, peccator vt iudicetur. Impius vt sine iudicio puniatur. Peccatores sunt Christiani sed peccatis obnoxii, qui ideo non resurgunt in consilio iustorum, id est, in iudicio iustorum, quia iam illis, scilicet iustis per gratiam confessionis peccata dimissa sunt. In quo numero & sancti sunt, quia nullus nisi Deus sine peccato est. B Super Iob, Hic ordines notantur quatuor de die iudicii, id est sancti qui iam iudicati sunt ad regnũ, & cum Christo veniunt ad iudicandum. Et impii iam adiudicati sunt ad supplicium. Peccatoribus dicitur qui pœnitentiam egerunt: Venite benedicti, & qui non egerunt. Discedite à me. In consilio. A Id est in æterno bono, quod sequi consiliũ fuit sanctis. C Vel in consilio, id est in iudicio, vt cum eis iudicent, Iudicium enim in consilio est: dum quasi ex consilio assessorum, diuersa peccata diuersis pœnis punientur.

Quatuor ordines hominum in iudicio notati.

C

7 Quoniam nouit Dominus viam iustorum:
Et iter impiorum peribit.

C Bonorum viam, id est opera dicit nosse Deum, iter impiorum perire, quasi dominus vtcunq; nesciat. Et est sensus, hoc scit dominus quod in beatitudine permanebit: hoc nescit, quod peribit, id est Diabolus cum sequacibus suis, qui est iter impiorum in pœna perpetua. A peribit igitur: pro non nouit dixit, sed & planius dicitur, quia hoc est nesciri quod perire, & sciri: manere & esse.

Oratio ex Psalmo I.

Effice nos Domine tanquam fructuosissimum lignum ante conspectum tuum, vt tuis imbribus irrigati, mereamur tibi suauium fructuum vbertate placere per Dominum nostrum, &c.

D

Argumentum Psalmi II.

C *Propheta de conuentu infidelium contra Christum in passione loquitur. Et dominus Christus de omnipotenti regno & de inenarribili generatione sua,*

II. ÷ Psalmus Dauid :-

C Est iste psalmus habendus, primus in titulo, secundus in ordine, vnde in actibus apostolorum dicitur primus. H Vel quia apud Hebræos, iste cum primo vnus psalmus habentur sine titulo. Per titulum autem intelligitur vniuscuiusque psalmi intellectus: quid est enim titulus nisi clauis, vt ita dixerim. In domum non ingreditur nisi per clauem ita & vniuscuiusque psalmi intellectus, per clauem hoc est, per titulum intelligitur, in cuius scilicet persona cantetur, aut in persona Christi, aut in persona ecclesiæ, aut in persona prophetæ, & de qua re sit.

Actor 13. Titulorum vtilitas.

E

1 QVare † fremuerunt gentes: † *Turbabuntur gentes: & tribus meditabũtur inania*
Et populi meditati sunt inania,

C Corripit hic propheta populos, non solum iudæos, sed & gentiles, cur fremuissent contra Christum, quod proprie ferarum est, fremuerunt enim beluino furore, quia recta ratione carebant. Meditati sunt inania non intelligentes eius aduentum esse fructuosum omnibus credentibus.

2 ‡ Astiterunt reges terræ & principes conuenerunt in vnum: ‡ *Consurgent reges terræ, & principes tractabunt pariter.*
Aduersus Dominum & aduersus Christum eius.

C Reges autem terræ: Herodem dicit qui infantes occidit, alterumque Herodem nepotem eius qui Pilato in necem Christi consensit. Principes pharisæos dicit: princeps dictus quasi prima capiens, Venerunt in vnam voluntatem, non in vnum conuentum, aduersus Dominum, id est patrem, & Christum eius, id est, filium.

F

3 Dirumpamus vincula eorum:
Et proiiciamus à nobis † iugum ipsorum. † *Laqueos eorũ.*

C Verba ista sunt dementium iudæorum. Putabant enim se vincula dirumpere, id est Euangelica præcepta, si in auctorẽ legis & in Apostolos eius maleuola voluntate consurgerent & iugum ipsorum proiicerent, cum iugum Domini sit suaue & onus eius leue, Vanaque voluntate decepti: putabant eius dominationem grauissimam, quam à se abiicere festinabant, vnde saluari poterant.

Matth. 11.

4 Qui habitat in cœlis irridebit ÷ eos :-
Et Dominus subsannabit eos.

C Cœlos hic sanctos dicit, in quibus Christus habitat. Irridebit & subsannabit, ex humano more suscipienda sunt: cæterum, nec splene irridet vllum Deus, nec vultu subsannat, sed virtute sua spiritualiter peragit quæcunque disponit.

Cœli sancti sunt.

G

5 Tunc loquetur ad eos in ira sua:
Et in furore suo conturbabit eos.

C Tunc loquetur. Illud tempus significat venturi iudicii. Ira ergo Dei & furor: vocantur retributio peccatorum, nam illos motus diuinitas non patitur, sed humana consuetudine hic loquitur. H Non autem ait puniet sed turbabit, vt absque pœna qui turbatus est corrigatur, nam ira aliquando necessaria correptio est, vt patris in filium, medici in ægrotum.

6 Ego autem ‡ constitutus sum rex ÷ ab eo :- super Syon montem sanctum eius: ‡ *Ordinatus regem meũ super Syon mõtem sanctum meum: annuntiabo Dei præceptum*
Prædicans præceptum eius.

H

H Ego autem (vox Christi) constitutus sum rex à Deo patre pro parte carnis. C Syon hebraica lingua, latine specula dicitur, & hic ecclesiam significat, quam & montem appellat, propter altitudinem honoris & fidei firmitatem. Prædicans præceptum. H C Hoc est Euangelium.

Syon ecclesiam designat.

7 Dominus dixit ad me filius meus es tu:
Ego hodie genui te.

C Dominus, significat patrem. Filius meus es tu, vt in Euangelio. Hic est filius meus dilectus, dicendo autem hodie, coæternitatem suæ maiestatis ostendit. Genui te, illam natiuitatem significat, de qua dicitur, generationem eius quis enarrabit.

Mat 3. & 17. Esai 53.

8 Postula à me & dabo tibi gentes hereditatem tuam:
Et possessionem tuam terminos terræ.

C Postula à me, id est obedi vt possis postulare. Postulare enim hic iubetur, vt petat secundum humanitatem,

A Gentes. Hæreditas

& accepta possideat. Gentes nationes significat Gens enim à genere vocitatur. Cum dicit hæreditatem tuam: naturam suæ deitatis ostendit. Hæreditas ab hero dicta est, id est, à domino quod in ea potestate libera dominetur. Cum dicit possessionem, vniuersas gentes credituras significat. Terminos terræ, substantiam in hoc omnium creaturarum vult intelligi.

9 † Reges eos in virga ferrea: † *Pasces.*
Et tanquam vas figuli confringes eos.

Regere. Virga ferrea.

C Reges eos, id est, potestatem tyrannicam auferes ab eis. Illi enim reguntur qui saluantur. Virga ferrea: fortitudo est æquitatis. Confringes, id est, per conuersionis studium conteres in eis terrenas cupiditates. Bene enim peccatores vasi luteo comparantur, vt confractio eius facilis & vita lutea monstretur sed in melius reparatur, cum diuina gratia in spiritualem hominem perducitur.

10 ‡ Et nunc reges intelligite: ‡ *Nunc ergo reges.*
B Erudimini † qui iudicatis terram. † *Iudices terra.*

C Nunc reges. Reges Dominatores viciorum dicit, qui hæc intelligere & implere domino præstante valeot. H Erudin: doceri est, ipsi enim bene iudicant terram, id est, ecclesiam, qui bona quæ intelligunt alios docent. C Terra autem dicta est à terendo.

11 Seruite Domino in timore:
Et exultate ÷ ei :· cum tremore.

A Seruite Domino. Et ne superbiant, subdit, in timore. C Sicut enim timor Dei delicta excludit, ita securitas culpas admittit, sed ne misera seruitus propter timorem videatur: addit, exultate, sed ne iterum in temeritatem eatur, subdit, cum tremore, itaque ne exultatio faceret nos elatos, addit, cum tremore, vt reuerenter Deo seruiatur.

12 † Apprehendite disciplinam: † *Adorate pure ne*
C Nequando irascatur ÷ Dominus :· & pereatis de via ÷ iusta :· *forte irascatur.*

C Ille apprehendit disciplinam qui se munit pœnitentia vera contra noxia vicia. Nequando in longa Dei patientia pereat de via iusta, id est, de Christo, qui est vera via recte ambulantium ad vitam, dux euntium, iter ad beatitudinem festinantium.

13 Cum exarserit ‡ in breui ira eius: ‡ *Post paululū*
Beati omnes qui confidunt in eo.

C Cum exarserit in breui ira eius, id est, in illo iudicio breui, vbi non est singulorum discussio sed simul omnia iudicat iudex. H Beati omnes, qui non in homines neque in semetipsos sed in Deum confidunt. Iste Psal. finit, vnde superior incipit, id est, à beatitudine, & ideo apud Hebræos pro vno habentur.

Oratio ex Psalmo II.

D *Dirumpe Domine nostrorum vincula peccatorum, vt iugo tua seruitutis innexi, valeamus tibi cum timore & reuerentia famulari. Per dominum nostrum Iesum Christum, &c.*

Argumentum Psalmi III.

C Christus ad patrem de persecutoribus suis loquitur, Instruitur fidelis populus ne mortem formidet, quia autor eius resurgendo spem vera resurrectionis exhibuit.

TT. *Psalmi*, Psalmus Dauid cum fugeret à facie Absolon filii sui.

Mysterium tertii Psalmi.

C Totus hic Psalmus ad personam Christi refertur, oportet autem eum tertium locum tenere, quia sanctæ trinitatis & triduanæ resurrectionis in se mysteria continet. Nam per liberationem Dauid resurrectio Christi significatur.

1 DOmine, quid multiplicati sunt qui tribulant me:
Multi insurgunt aduersum me.

E

C Ista verba dicit propheta admirando, cur Iudæi Dominum tribulassent & gentes, à quo saluari debeant, tam multi enim fuerunt surgentes contra Christum, vt de numero discipulorum Iudas illis fuerit vnus aggregatus.

2 Multi dicunt animæ meæ:
Non est salus ‡ ipsi in Deo ÷ eius :· ‡ *Huic.*
⁎ Diapsalm

C Repetit, multi dicunt, vt ostendat densissimam stultissimamque impiorum vesaniam, ideo dicunt, non est illi salus, putabant enim non habere patrem dilectionem filii quem carnaliter permisit occidi.

3 Tu autem Domine † susceptor meus ÷ es :· : † *Clypeus circa me.*
Gloria mea & exaltans caput meum.

C Huic, filius susceptorem patrem vocat secundum formam serui, necnon gloriam & exaltationem capitis sui: vt diuina humanaque substantia, vna esset sine aliqua confusione persona. F

4 Voce mea ad Dominum clamaui:
Et exaudiuit me de monte sancto suo.
Diapsalm.

C Cum dicit, voce mea ad Dominum clamaui: hoc est, pater clarifica filium tuum, Exaudiuit me, vt ibi, clarificaui & iterum clarificabo. De monte, id est, de diuinitatis altissima summitate. *Ioh. 12.*

5 Ego dormiui & soporatus sum &
‡ exurrexi: ‡ *Vigilaui.*
Quia Dominus † suscepit me. † *Sustentauit.*

C Ego dormiui dixit, id est, post passionem in sepulchro quieui, quia celeriter resurrexit. Soporatus sū, signat securam dormitionē, Est enim sopor dulcis quies & somni suauitas, Exurrexi, cum alacritate, deposita mortalitate. Suscepit filium diuina potentia, quia per se non potuit resurgere humana natura. Sopor.

6 Non timebo millia populi circundantis me:
÷ Ex :· urge Domine saluum me fac Deus meus. G

C Timere non potuit iniquum populum cui erat in sua diuinitate maximum præsidium, Non dicit filius excitando patrem, exurge Domine sed tropologice & figuraliter postulat in resurrectione paternū auxilium. Est enim tropus dictio, ab eo loco in quo propria est, translata in eum locum in quo propria non est. Est itaq; scripturis diuinis mos iste, ad exprimendam causam, per tropologiam ex nostra consuetudine aliqua de Deo dicere. Tropus.

7 Quoniam ÷ tu :· percussisti † omnes aduersantes mihi sine causa: † *Omnium inimicorum meorum maxillam: dentes impiorum*
Dentes peccatorum contriuisti. *confregisti.*

C Percussit Dominus pater aduersantes filio, id est, hæreticos, qui insequuntur catholicas regulas sine causa, id est, sine ratione, Dentes contriuit, id est, verba mordacia detrahentium diuinis dogmatibus. Dens dictus à demendo est, quoniam omnia demunt dentes. H

8 Domini est salus:
÷ Et :· super populum tuum benedictio tua,
⁎ Diapsalma :·

H Domini est salus, id est, non ab homine sed a Deo patre, & super populum Christianum benedictio Domini descendit.

Oratio ex Psalmo III.

Effunde Domine benedictionem tuam super populum tuum: vt tua resurrectione muniti: non timeamus ab aduersantium vitiorum millibus circundari. Per Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalmi IV.

C Ecclesia orat vt eius audiatur oratio, increpans infide-

les

A *les quia vanitatem sequantur, monetque generalitatem, vt sacrificium iustitiæ Deo immolet, vnde ingentia eius beneficia consequatur.*

Finis Christus est Rom. 10. Psalmus Canticum.

T 1. ‡ In finem Psalmus Dauid canticum. ‡ *Victori in cantecis Psalmus Dauid.*

C Psalmorum finis non modo significat alicuius rei consumptionem, sed perfectionem, & ideo hic ad Christum est referendum: qui est finis legis. Psalmus est musicum organum capite sonorum, vel potius est melodia qua diuina præconia canebantur. Canticum quod supernas laudes humanis vocibus personabat.

1 ‡ CVm inuocarem exaudiuit me ‡ Deus iustitiæ meæ: *Inuocantẽ me exaudisti me.*

· In tribulatione dilatasti mihi.

C Vox ecclesiæ ad Christum, licet sciat se esse auditam, tamen orare non cessat. Tribulatio est, quæ dilatat in martyrio sanctam Dei ecclesiam, quando eodem tempore cõfessores fiunt & martyres coronantur: totaque turba iustorum, continuonibus semper augetur.

B

2 Miserere mei: Et exaudi orationem meam.

C Miserendum sibi esse dicit pia mater: si eius oratio pro filiis audiretur, quoniam quicquid membris tribuitur: toti hoc corpori sine dubitatione præstatur.

3 ‡ Filii hominũ vsq; quo graui corde: Vt quid diligitis vanitatem & quæritis mendacium. Diapsal. ‡ *Filii viri vsque quo inclyti mei, ignominiose diligitis vanitatem*

Vanitas.

Mendacium idolum dicitur.

C Graues corde: dicit filios, qui agnita veritate, hoc est Christo: adorare magis elegerunt idola vanitatis. Vanitas quidem nomen est generale vitiorum, sed illud proprie vanum dicitur: quod à Deo probatur alienum. Mendacium, hoc est idolum, tale enim nomen merito susceperunt idola, quia contra veritatem erecta sunt. Diligere enim debemus proficua, non noxia.

C

4 Et scitote quoniam mirificauit Dominus sanctum suum:

Dominus audiet ÷ me ⁚ cum clamauero ad eum.

C Hic indicat propheta arcanum sanctæ incarnationis. Sanctum dicit, id est, filium. Merito se exauditum dicit, quoniam Christum populis prædicauit. Clamat ad Christum, qui illum bonis operibus supplicat.

5 Irascimini & nolite peccare: † Quæ dicitis in cordibus vestris & in cubilibus vestris compungimini. Diapsalm. † *Loquimini in cordibus vestris super cubilia vestra & tacete.*

Irasci peccatis. Cubile.

C Irasci debemus præteritis peccatis, scilicet pœnitendo, vt horreat nos, quod peccauimus. Cum dicit in cordibus & in cubilibus, ostendit agnoscere Deum cogitationes hominum. Cubile enim à cubando dicitur, quod est domicilium ferarum: & est sensus, deserite prauas cogitationes, antequam scelera perpetretis, id est, antequam in opera: malas cogitationes ducatis, dum adhuc in corde sunt: extinguite. H Vel nocte expiate per lachrymas: quod in die cogitando peccastis.

D

6 Sacrificate sacrificium iustitiæ & sperate in Domino:

Multi dicunt quis ostendit nobis † bona. † *bonum.*

C Superius admonuit mater clementissima ecclesia ab antiquis ydolorum sacrificiis & culturis recedendum, nũc hortatur & Christianos, semetipsos, non pecudes: recte viuendo Deo sacrificare. Sperareq; docemur in Deo, quod salutaria eius promissa consequamur. Quis ostendit nobis bona? dicunt multi dubitando, quod nec pauci debuerunt, id est resurrectionem esse venturam & bonorum præmia. Cui interrogationi statim sancta mater respondet dicens. Signatum, &c.

E

7 † Signatum est super nos lumen vultus tui Domine: † *Leua super nos lucem.*

Dedisti lætitiam in corde meo.

C Signatum est super nos lumen vultus tui, quia sicut nummus imperatoris habet imaginem, ita fidelibus signa cœlestis regis imprimuntur in baptismo & aliis sacramentis, hoc est, signaculum sanctæ crucis, quo diabolus effugatur. Lumen est vultus Dei, impressio crucis, quia eos illuminat semper: qui se non polluunt vlla prauitate. Lætitiam dicit rectæ fidei, tunc enim lætamur veraciter: quando recte credimus. H Vel lumen illud gratia Dei est infusa menti reparandæ, qua ratio insignitur vt denarius regis imagine, & hoc lumen est totum & verum hominis bonũ.

Signaculum sanctæ crucis.

Lumen, gratia Dei est.

8 ‡ A fructu frumenti vini ÷ & olei ⁚ sui: ‡ *In tempore frumentum eorum & vinum*

Multiplicati sunt. *eorum multiplicata sunt.*

F

C Admonet eos, qui carnalibus rebus intenti esse probantur multiplicati sunt enim pessimis actibus, id est mũdana voluptate completi. Ideo addidit sui, quia peccatores istis vtuntur terrenis fructibus: non secundum præcepta Dei, sed secundum desideria sua. Vel sui, id est, Christi, panis cuius viuus est & vinum inebrians, & oleum caput, id est, mentem impinguans. Frumentum vero dictum est à frumine, id est, à summa parte gulæ: antiqui enim caput gulæ frumen vocabant.

9 In pace ‡ in idipsum: ‡ *Simul.*

Dormiam & requiescam.

C Ne putares pacem istam temporalem significari, sed incommutabilem cœlestemque in corde permanentem, ideo dicit in idipsum, vt intelligas, nulla varietate in seipsa veram pacem mutatam. Dormiam id est in ipsa pace vitam finiam. Requiescam: in futura beatitudine, quando iam requies dabitur sanctis & pausatio gloriosa.

10 Quoniam tu Domine:

† Singulariter in spe constituisti me. † *Specialiter securum habitare fecisti me.*

G

C Singularis spes est ecclesiæ in membris suis: quia sola recipit regnum Dei, quod impii non possunt adipisci, Cum dicit, constituisti me, significat dignam deliberatamque sententiam, quam hic habemus in spe, ibi possidebimus in re.

Singularis spes fidelium.

Oratio ex Psalmo IV.

EXaudi nos Domine, in tribulationibus nostris miserere nobis, & qui solus magnificaris in populis, spiritalem lætitiam tribue, in spe munerum futurorum constitutis. Per Dominum nostrum, &c.

Argumentum Psalmi V.

· G *Ecclesia suam poscens orationem audiri: prædicat hæreticos & scismaticos à Domini munere excludendos, fœlicia insuper commemorans præmia beatorum.*

T 1. † Psalmus Dauid pro ea quæ hæreditatẽ consequitur. † *Victori pro hæreditatib. Psalm. Dauid.*

H

C Pro ea quæ hereditatem consequitur, ecclesiam significat, cuius personam in hoc Psalmo introducitur, quia resurgente Christo, ad eam spiritualia bona peruenerunt, id est, fides, spes, charitas.

1 VErba mea auribus percipe Domine: Intellige ‡ clamorem meum. ‡ *Murmur.*

C Psalmus iste vt superior ad Christi ecclesiam pertinet. Dicendo autem verba mea, oris significat psalmodiam. Intellige clamorem meum, vt affectum cordis aperiret petit. Trina ista repetitio vnum significat, cum dicit percipe, intellige, intende, per figuram metabolem, quæ est vnius rei sub varietate verborum iteratio, auris ab auditu dicitur.

2 Intende voci ‡ orationis meæ: ‡ *Clamoris mei.*

Rex meus & Deus meus.

C Intende voci, modo dicit, vt declaret orationem hanc esse perfectam quæ inflammat affectus mentis. Rex meus

Trinitas personarum hic insinuatur.

& Deus

A & Deus meus & quooiam ad te orabo Domine, ista sententia distinguitur in personis, vnitas tamen credatur in natura, quamuis enim tres nominet, non tamen intendite, sed intende, tanquam ad vnum dixit.

3 Quoniam ad te orabo Domine:
Mane ÷ ex :- audies vocem meam.

C Ad te orabo, id est, oon ad alium, vt pagani & increduli, tunc se merito credit Ecclesia mane exaudiri, cum in lucem cœlestis conuersationis erupit, & io exordio bonorũ actuum veritatem cœperit mens illuminata cognoscere, Mane enim deprecatur, qui in lucida conuersatiooe degere dinoscitur, mane enim dicimus, cum discussis teoebris, clara luminis aduentus infulsit.

Mane deprecari.

4 Mane † astabo tibi & videbo: † *Preparabor ad te.*
Quoniam non Deus volens iniquitatem tu ÷ es :- .

B H Repetit mane, id est, incipiente luce virtutum in anima mea, quando tibi stare non alii, sed tibi stare cœpero. Non sedere, noo iacere, sed stare, & statuens supra petram pedes meos, tunc per istos gradus merebor te videre. Vel astabo tibi recte viuendo, & videbo, subauditur te oculis cordis. G Est ordo, tu es Deus, qui iniquitatem nolle cognosceris, quid enim aliud potest Deus velle, nisi quod ipse probatur præcipere? sicut ait Esaias, ergo Dominus qui loquor iustitiam & annuncio recta.

Esaia 45.

5 Neque habitabit iuxta te malignus:
Neque permanebunt iniusti ante oculos tuos.

C Nequeunt habitare iuxta Christum in beato regno, qui gehennæ cruciatione damnandi sunt. H Recte illi coram ipso non permanere dicuntur qui ab eius regno priuandi sunt. Si enim Deus ignis est, & ignis consumens, quicunque stipula est, quicunque lignum est, fugit ab igne ne consumatur. Si vero aurum, ignem oon fugit qui purificatur.

Deus ignis est. Deuter. 4.

C 6 Odisti omnes qui operantur iniquitatem.
Perdes ÷ omnes :- qui loquuntur mendacium.

H Non dixit, qui operati sunt iniquitatem, sed qui operantur iniquitatem. Nam habentur odio à Domino, qui perseuerant in peccatis vsque in finem vitæ, amantur qui quod operati suot male, emendant. Perdes eos, hæreticos significat, qui tot homines cum mendacio occidunt, quot in hæresim introducunt.

7 Virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus:
Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ.

C Vir sanguinum est, qui humano cruore polluitur, ille similiter, qui decipit in gratia viuum, vt hæretici. Dolosus est, qui sciens malum, alienum operari nititur exitium, vt eum fraude decipiat. Et est dolus proprie in facto, fraus in
D verbo. Illi abominantur, qui Christi præmia consequi noo merentur. A Solent enim abominati dici exhæredati. Quę autem consequitur hæreditatem cœlestem, exultat in spe, dicens: Ego autem &c.

Hæretici viri sanguinum sunt dolus.

8 Introibo in domum tuam:
Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.

H C Introibunt iusti in domum Christi, id est, sanctam Ecclesiam, siue cœlestem Hierusalem. C Templum sanctum, corpus est Domini, quod iure adorat Ecclesia in timore. Quia tunc fides firma est, quando amore casto & timore, diuinitas adoratur. A Vel templum cœleste: ad quod adoro, dum ei operibus bonis & orationibus appropinqoo, non in eo vero, sed prope & ad ipsum adoro, dum gloriam Dei non video.

Templum sanctum

9 Domine deduc me in iustitia tua propter † inimicos meos: † *Insidiatores meos.*
Dirige ‡ in conspectu tuo viam meam. ‡ *Dirige ante faciem meam viam tuam.*

C Postulat à Domino deduci ad æterna gaudia mater Ecclesia, quæ hic fatigatur diuersis angustiis. Iustum est, vt in sua iustitia velit Christus suscipere supplicantes, propter inimicos, hoc est, hæreticos & paganos. Vnus prauo dogmate maledicendo, alter non credendo, inimici dicti. H Viam, scripturam sanctam dicit, ne male intelligendo, in ea corruat. A Vel viam qua itur ad te, præcepta accipe. Istam tuam viam dirige, id est, ostende in conspectu meo, vt præ oculis habeam præcepta, & per ea me regas. H Dirige in conspectu tuo viam meam, nec lxx. habent, nec Aquila, nec Simachus, nec Theodocion, sed sola communis editio, denique in hebræo habetur, dirige in conspectu meo viam tuam, sicut in oratione enim dominica nomen Domini sanctificari petitur, non quo nobis orantibus sanctificetur, quod per se sanctum est, sed quo petamus, vt quod per naturam sui sanctum est, sanctificetur in nobis. Ergo & nuoc Propheta postulat, vt via Domini, quæ per se recta est, etiam sibi recta fiat.

E

Inimici, hæretici sunt & pagani.

F

10 Quoniam non est in ore eorum † veritas: † *Rectum: Interiora eorum insidiæ*
Cor eorum vanum est.

H C Recte enim dicitur, non esse in ore hæreticorum veritatem quæ Christus est, quorum cor vanitas possidet, quia nec in corde est, & non solum veritas noo est in ore eorum, verum etiam sepulchrum, &c.

Non est in ore hæreticorum veritas.

11 Sepulchrum patens ÷ est :- guttur eorum † linguis suis dolose agebant: † *linguam suam lenificant.*
Iudica illos Deus.

C Sepulchrum mortui, est guttur mentientis, quia sicut de sepulchro fętor malus, ita de ore hæretici praua doctrina profertur. Patens, si clausum esset, minus fęteret: si tacuisset, minus nocuisset. Agebant dolose linguis, quia malitiam noo solum in lingua, sed etiam in actu ostendebant, non autem optauit Ecclesia voto maledictionis, sed
G futura prædixit. H Iudica illos Deus, vt sentiant te iudicem, qui te patrem sentire nolunt: qui iudicaturus es in fine, iudica etiam nunc, vt sciant te res humanas respicere.

12 Decidant à cogitationibus suis, secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos:
Quoniam irritauerunt te ÷ Domine.

C Decidere proprie dicitur, qui spei suæ amissione fraudatur, decidant igitur inimici, ne impietates impietatibus augeant. H Expelle eos, ab impietatibus suis, vel ab Ecclesia. C Quia tantum peccator ab illa longius redditur, quantum numeroso crimine dilatatur. Irritauerunt ægroti mali, medicum bonum, id est Christum, quia remedia suæ salutis respuerunt.

13 Et lætentur omnes qui sperant in te:
In æternum † exultabunt & habitabis in eis. † *Laudabunt protegeS eos.* H

C Lætentur & exultabunt in ęternum, sperantes in Domino, quoniam videntur & impii in hoc sæculo gaudere, soli autem iusti io futuro sæculo gaudebunt. H Fœlices sunt, qui merentur tabernacula esse Christi. C Lætentur igitur nunc, qui in isto sæculo sperant in Domino, quoniam post mortem in æternum exultabunt.

14 Et † gloriabuntur in te ÷ omnes :- qui diligunt nomen tuum: † *Lætabuntur.*
Quoniam tu benedices iusto.

C Gloriabuntur omnes, significat in illa patria esse fœlices, qui Domini visione fruuntur. Benedices iusto, ne quis putet præmissa pręmia gaudiorum, sibi suis meritis esse attributa, sed à benedictione Domini fieri acciplenda.

A da. H Glonabuntur igitur tunc qui hic diligunt, quoniam ad fruendum habebunt, quod diligunt, quæ est hæreditas æterna, de qua Psalmus intitulatur.

15 Domine:

Vt ‡ scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos. ‡ *Scuto placabilitatis coronabis eum.*

C Proteget nos Dominus scuto bonæ voluntatis, cum nos ditabit ineffabilibus muneribus, & ad regna perpetua coronandos perducet. A Bona itaq; Dei voluntas & misericordia in præsenti nobis est, vt scutum protegens: in futuro, vt corona. C Dicit vero bonæ non iustæ voluntatis, osteodens sola Dei bonitate, non nostra iustitia, nos saluari.

Oratio ex Psalm. V.

Pie Domine, qui attriti cordis gemitum, priusquam proferatur intelligis: effice nos quæsumus templum paraclyti, vt mereamur scuto cælestis beneuolentiæ coronari. Per Dominum nostrum, &c.

B

Argumentum Psalm. V I.

B Fideles orant, beniuolum sibi iudicem fieri, ærumnas proprias quibus afflicti ingemiscunt narrantes, seq; à peccatorum consortio segregantes, nullam cum ipsis habere cupiunt portionem.

TT. † In finem in hymnis pro octaua Psalmus Dauid. † *Victori in canticis super octaua Psalmus Dauid.*

Hymnus. C In finem iam notum est. Hymnus est laus diuinitatis, metri alicuius lege composita. Siquidem hymnus proprie canticum laudis est, non cuiuslibet, sed Dei: quorũ quodlibet deest, non dicitur hymnus. Siue enim non canatur, siue canatur & non in laudem, siue etiam in laudem, sed non Dei canatur: hymnus dici non meretur. Pro octaua vero significat aduentum Domini, quando finita hebdomada sæculi: ad iudicandum venerit mundum, vnde & Psalmus iste cum tremore maximo fecit initium, dicens: Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me.

Pro octaua.

C

1 DOmine ne in furore tuo arguas me:
Neque in ira tua corripias me.

Septem Psalmi pœnitentiales.

C Iste Psalmus primus est Psalmorum pœnitentiæ. Sequitur. xxxj. xxxvij. l. cj. cxxix. cxlij. Ideo septem, quia vij. modis peccata dimittũtur, id est baptismo, martyrio, eleemosynis, remittendo fratri peccata, conuertendo peccatorem, abundantia charitatis, pœnitentia puta, addenda quoq; est & communio corporis Christi. Inueniuntur vero diligenter inquirenti fortasse & alii remissionis modi: Psalmos vero pœnitentiales non credas incassum ad septenarium numerum à maioribus perductos. C Nonetiam supplicat Dominum Propheta, vt non arguatur, cum legatur, quos amo: arguo, sed ne in seueritate iudicii damnetur. Ira est longa indignatio: furor velox accensio mentis, sed ira vehementior, quibus Dominus nunquam mouetur, sed iusta tranquillitate consistit etiam puniendo. Translatiuis igitur verbis hæc de Deo dicta sunt.

Apocal. 3. Ira. Furor.

D

2 Miserere mei Domine quoniam infirmus sum: † *Sum ego.*
Sana me Domine quoniam conturbata sunt ossa mea.

C Infirmitatis confessio: Dei misericordiam mouet, à quo facile impetrantur remedia, cum vulnera peccati manifestantur. Ossa hic fortitudinem mentis significant, quæ cum deficit: vigor mentis omnis elabitur, sicut & ossibus corporis quassis: omne corpus infirmatur.

Ossa, mentis fortitudo.

3 Et anima mea turbata est valde:
Et tu Domine vsquequo.

H Dixit animam suam turbatam esse, scilic. per pœnitentiam ad emendandum. C Valde: ideo dixit, ne clemens Christus pateretur diutius tardare adiutoriũ. Vsquequo, subauditur differs misereri, qui vsque ad finem preces supplicium non soles obliuisci. H. Vel vsquequo animam meam vehementer conturbatam non eripis, non corrigis, non emendas.

E

4 † Conuertere Domine, & eripe animam meam: † *Reuertere.*
Saluum me fac propter misericordiã tuam.

C Cum dicit, Conuertere: vindictę relaxatio postulatur, vt non exigat à nobis debitas vltiones. Eripe: ab imminenti supplicio. Saluum se petit fieri, non secundum sua merita, sed propter misericordiam diuinam, in qua dum fixa spes ponitur: venia facilius impetratur.

5 Quoniam non est in morte † qui memor sit tui: † *Recordatio tui.*
In inferno ÷ autem :· quis confitebitur tibi?

C Bene perfidos dicimus esse immemores Dei, qui nullam fiduciam confessionis habent. A Est igitur mors: peccatum mortale, Infernus: cæcitas desperationis. C Vel post mortem temporalem non est confessio ad veniam, quanto minus in inferno: ideo addidit. Quis confitebitur tibi? subauditur: ad veniam in inferno: vbi nulla remissio inuenitur.

Mors. Infernus

F

6 Laboraui in gemitu meo:
† Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. † *Natare faciam tota nocte lectum meum.*

C Gemitus est enim dictus geminatus luctus, cum malorum nostrorum reminiscimur, & futuræ pœnæ timore terremur. Lectum: delectationẽ corporis dicit, quam potest homo lachrymis lauare: si eũ contingat cœlesti inspiratione deflere. Stratum: significat cumulum peccatorũ, quod ideo homo lachrymis rigat, vt eodem saluberrimo imbre peccata deleantur. Lectus autem ab electis ac mollibus herbis dictus est, supra quas antiquitus quiescentium corpora remittebantur in somnium. Rigare vberius aliquid significat quam lauare, qui quotidie lachrymis stratum rigat: non potest in cogitatione eius, libidinum pompa surripere.

Gemitus. Lectus. Rigare.

G

7 † Turbatus est à furore oculus meus: † *Caligauit præ amaritudine oculus meus.*
‡ Inueteraui inter omnes inimicos meos. ‡ *Consumptus sum ab vniuersis hostibus meis.*

C Oculus dictus quasi ocior lux, quod cito intuenda respiciat, siue quod palpebris oculentibus probatur occultus. Vnde hic. Oculum cordis dicit turbatum, id est. H totum principale cordis mei contremuit. Inueteraui, id est. C in veteris hominis Adæ antiquitate permansi. Inter inimicos, id est, inter spiritus diabolicos, siue inter nostra peccata, quæ ideo inimica: quia nostras animas ad tartara deducunt, & ad hoc feraliter blandiuntur.

Oculus.

8 Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem:
Quoniam ÷ ex :· audiuit Dominus vocem fletus mei.

C Petit propheta à se recedere societatem malorum, vt securius possit suo Domino seruire, vt quæ malorum collegio peccauerat, fugatis à se talibus: mandatis Domini deuotissimus appareret. Eo quippe modo se probat ad plenam correctionem venisse, quia se voluit à malorum societate diuidere: vnde sequitur. Exaudiuit Dominus.

H

9 ÷ Ex :· audiuit Dominus deprecationem meam:
Dominus orationem meam suscepit.

C Deprecatio est: cum pietate frequens oratio, & deprecatio sula est: quæ nimia decet, & importuna conciliat. Nec vacat, quod in vna postulatione, ter Dominum dicit præstitisse quod petiit: scilicet vt monstraret sanctam trinitatem affuisse suæ petitioni.

10 Erubescant & conturbentur ÷ vehementer :· omnes inimici mei.

A ⁂ Conuertantur & erubescant valde & velociter. ⁂ *Reuertantur & confundantur subito.*

C Cum dicit erubescant: vult peccatores tanta compũctione illuminari, vt pro his quæ prius faciebant: se erubescant & emendent. Conturbentur scilicet timore futuri iudicii. Dum dicit, mei relaxauit odium: cui multitudo etiã donata culpatum. Auertantur, id est, vt non permittantur ire quo tendunt, hoc est peccare. H Erubescant: non leuiter, sed vehementer, non crastino tempore, sed cito. C Et vide quod iste pœnitens statim exauditus & à peccatis liberatus, Euangelicæ regulæ obsecundans, pro inimicis suis, vt conuertantur exorat: vt sicut ipse accepit veniam, ita carnales inimicos eius ad Domini gratiam redire contingat,

Oratio ex Psalm. V I.

EXauditor omnium Deus, exaudi nostrorum fletuum supplicem vocem: & tribue infirmitatibus nostris perpetuam sospitatem, vt dum dignanter gemitum nostri laboris suscipis: tua nos semper misericordia consoleris. Per.

B

Argumentum Psalm. V I I.

C *Iste Psalmus ad Christi humanitatem pertinet. qui per id quod factus est humilis: secundum suam iustitiam veritatemq́; se expetit iudicari.*

TT. Psalmus Dauid quem cantauit Domino pro verbis Chusi filii Iemini.

Chusi. Iemini. H Sciendum itaq; Chusi interpretari Æthiopem, & totum istum Psalmum contra Saul esse conscriptum: quẽ Æthiopem vocat, peopter tetros eius mores. Iemini vero dicitur familia Beniamin: de qua Saul ortus est. C Vel Chusi, patre Augustino docente, interpretatur silentium, filii autem Iemini, filii dextræ interpretatur.

1 DOmine Deus meus in te speraui:
Saluum me fac ex omnibus persequẽtibus me & libera me.

C C Postulat Propheta liberari de vniuersis inimicis, maxime de spiritalibus nequitiis, quia carnales hostes corpus impetunt, spiritales vero animas necare contendunt. Saluum fac à peccato, libera à diabolo, ab ipsius enim potestate tollimur: quando misericordia Domini à delictorum sordibus expiamur.

2 Ne quando rapiat, vt leo animam meam:
† Dum non est qui redimat neq; qui saluum faciat. † *Laceret, & non sit qui eruat.*

Leo & Christus & diabolus dicitur C Leoni confertur diabolus, leoni & comparatur Christus, Ille quod ad interitum rapit, Christus quod eripit ad salutem. Non est qui redimat, id est, cum Christus subuenire cessauerit, obstantibus nostris peccatis, illo tempore præualet diabolus rapere.

3 Domine Deus meus si feci istud:
Si est iniquitas in manibus meis.

D H Iste versiculus & sequens ad Christum pertinet, qui nullam iniquitatem perpetrauit, & ad Dauid, qui Sauli bis in manu eius cadenti, nulla mala reddidit.

4 Si reddidi retribuentibus mihi mala:
† Decidam merito ab inimicis meis inanis. † *Et dimisi hostes meos vacuos.*

C Nemo enim retribuit, nisi qui aliquid ante percepit. Sed iste vir Deo plenus & patientiæ virtute firmissimus & beniuolus petit, vt si malum pro malo reddiderit, decidat ab inimicis inanis, id est, vacuatus sit fructu magnæ mansuetudinis. Et non solum hoc, verum etiam (quod grauius est) Si reddidi &c. persequatur.

5 Persequatur inimicus animam meam & comprehendat, & conculcet in terra vitam meam.
Et gloriam meam in puluerem † deducat. ⁎ Diapsalma ∸ † *Colloces.*

C Inimicum, diabolum dicit, qui animas quas comprehendit conterit, quia homines corpus solum persequi possunt, sed diabolus etiam animam, quod plus est. Ac si dixisset, si inimicis mala reddidi, quod tu prohibuisti, deducat honorem suscepti hominis (qui ad imaginem Dei constat factus) in illum puluerem, quem proiicit ventus à facie terræ, id est, quasi in nihilum redigat. E

6 ÷ Ex ∸ surge Domine in ira tua:
† Et exaltare in finibus inimicorum meorum. † *Eleuare indignans super hostes meos.*

C Consurgat Dominus in ira, qui non habet iram, id est, in vindictam. H Verum hæc vindicta quæ dicitur ira, in diabolum potius debet aduerti, qui totiens punitur, quotiens sibi peccator eripitur, vt sic inimici illum sentiant per vindictam, quem noluerunt per beneficia. C Exaltatur Deus, quando conuersis peccatoribus, confessio laudis offertur Christo, & hoc. In finibus, id est, possessione diaboli: in qua vtique exaltatur Christus, dum à conuersis laudatur. Exaltatur Deus confessione laudis.

F

7 Et exurge ÷ Domine Deus meus ∸ ⁂ in præcepto quod mandasti: ⁂ *Ad me iudicio quod mandasti.*
† Et synagoga populorum circumdabit te. † *Congregatio tribuum.*

C Mandauit Dominus in præcepto, hoc est, in Euangelio discipulis, tertia die resurgam, præcedam vos in Galilæam, dixit vero propter certitudinem prophetiæ præteritum pro futuro. Synagoga, hic collectionem signat reproborum, quæ Christum circumdabat, non credendo, propter rebelles Iudæos qui Christum persequebantur. H Vel Synagoga, populum fidelium significat, qui credendo, Christum post resurrectionem circumdederunt. Synagoga.

8 Et † propter hanc in altum regredere. † *pro hac.*
Dominus iudicat populos.

C Propter hanc, id est, synagogam, in qua habitare Christus non potuit propter infidelitatem. Regredi enim est, vnde veneris iterata via reuerti. Cum dicit, iudicat populos, omnipotentis patris maiestas ostenditur. G

9 Iudica me Domine secundum iustitiam meam:
Et secundum innocentiam meam † super me. † *quæ est in me.*

C Cum ponitur, iudica me, humilitas Christi humanitatis exprimitur, quæ de Mariæ vtero assumpta est. Constat etiam eum peccatum nullatenus habuisse, qui peccatum non fecit, ideo innocentiam suam ostendit.

10 Consummetur nequitia peccatorum:
Et † diriges iustum scrutans corda & renes Deus. † *Confirmetur iustitia. Probator cordis & renum Deus iustus.*

C Petit Propheta in persona Christi accelerare nequitiã peccatorum, id est, vt caro pro nobis cito crucifigeretur, vt cito suus ascensus clarificetur. Directus est iustus, quando resurrexit à mortuis, & ad cœlorum regna conscendit, Virtutis enim Dei est, & corda nostra discutere, & corporeas delectationes intelligere, hoc est, corda scrutari & renes. H

11 Iustum † adiutorium meum à Domino: † *Clypeus meus in Deo.*
Qui saluos facit rectos corde.

A Iustum adiutoriũ, quia iam iusto tribuitur, & est quasi medicina seruans salutem. C Dicit etiam humanitas, suum adiutorium à Deo patre, vt nobis spem in se credentibus suæ pietatis largiretur, quod rectis corde, & veniam tribuit & salutem.

12 Deus iudex iustus † fortis ÷ & patiens. † *Et fortis comminans tota die.*

A

Iuſtus iudex Deus. 2. Cor. 5.

Numquid iraſcetur per ſingulos dies.

C Iuſtus iudex dicitur Deus, quia tribuit vnicuiq; in fine quod geſſit. Fortis quia nullus valet reſiſtere voluntati eius. Et patiens, quia quotidie expectat, vt conuertat ſe peccans in pœnitentiam. Iraſci enim iudicum more dicitur, cum illud in diuinitate non inuenitur. Per ſingulos dies, id eſt, cunctis momentis, quibus peccata committimus, nam vbi eſſet glorioſa patientia, ſi mox ſequeretur ſua vindicta culpam?

13 ‡ Niſi conuerſi fueritis gladium ſuum vibrabit: — ‡ *Non conuertenti gladium ſuũ acuit.*
Arcum ſuum tetendit & parauit illum.

Vibrare.

C Gladium vibrabit (Terret Propheta contumaces Iudæos qui culturis idolorum ſeruiebant) id eſt, vnicum filium ſuum ſub lucente claritate miſſurus eſt. Vibrare etiam illud dicimus, quod modo lumen, modo tremulas vmbras oſtendit, quod conſtat de Chriſti incarnatione prouenifſe, quando perfidis tenebras, fidelibus lumen ſuæ deitatis oſtendit. Arcum ſcripturas noui & veteris teſtamenti accipimus, quibus contumaces terrentur. Tetendit dixit, ne eius patientia remiſſa putaretur. Et parauit illum, hoc poteſt de Deo dici, vt mos ipſe ſagittarium plene videatur expreſſus.

B

Arcus vtriuſq; Teſt. ſcriptura.

14 Et in eo parauit vaſa mortis:
Sagittas ſuas † ardentibus effecit. — † *Ad comburendum operatus eſt.*

Sagittæ apoſtoli ſunt.

C Per arcum vetus ac nouum teſtamentum diximus, vnde effectus mortis venit malis, qui ex ſcripturis quandoq; occaſionem mortis capiunt, & ſagittis ipſius vita præſtatur. De iſto arcu, egreſſæ ſunt ſagittæ, id ſunt apoſtoli, qui deſiderantiſſimis animis, hoc eſt ardentibus, præcepta ſalutaria vt ſagittæ transmiſerunt, quibus impii vulnerentur, & fideles curētur. Effecit, id eſt, operatus eſt. Et quamuis hoc Deus fecit, tamen ecce &c.

15 Ecce parturit iniuſtitiam ÷ & ∶ concepit dolorem:
Et peperit † iniquitatem. — † *Mendacium.*

C

C Parturiuit iniuſtitiam, plebs Iudæa, cum videret Dominum miracula facientem, & de eius morte tractauit. Concepit dolorem, quando eos increpauit diuerſis parabolis & à ſua peruerſitate illos conuertit. Peperit iniquitatem, quando dixit crucifige, crucifige, ordo præpoſterus eſt, Prius enim ſuggeſtione diaboli peccatum concipitur, deinde parturitur & paritur.

16 Lacum aperuit & effodit eum:
Et incidit in † foueam quam fecit. — † *Interitum.*

Lacus.

C Lacus dicitur quia eius fundus latet, & pro fraude hic ponitur, quem Iudæ prauitas aperuit, quia primus nequiter contra Chriſtum fraudem inchoauit. Effodit, dum eum in ſua damnatione perfecit. Incidit in foueã, in mortis ſcilicet locum. A Prius enim fraudator læditur damno innocentiæ, quam alium lædat damno pecuniæ.

D

17 Conuertetur dolor eius in caput eius:
Et in verticem ipſius iniquitas eius deſcendet.

Dolor. Vertex.

C Dolor enim dictus quaſi domabilis horror, hic debemus caput pro anima accipere, huic ſubiecta ſunt peccata obnoxia, quando refrenantur ne perpetrentur. Vertex enim dictus, quod dextra læuaq; vertat capillos, ſignat rationem, quæ ſupereminet menti, hæc anima ſi peccatis facientibus inclinatur, neceſſe eſt, vt in verticem, id eſt, ſupra rationem ipſius, iniquitas deſcendat, nam cum ſupra impios peccata propria deſcendunt, ſuis ſceleribus in pœnas debitas deſtinantur.

18 Confitebor Domino ſecundum iuſtitiam eius:
Et † pſallam nomini Domini altiſſimi. — † *cantabo.*

E

Duplex confeſſio. Iacob. 4.

C Duobus modis confeſſio dicitur, cum peccata noſtra ſatisfactione damnamus, aut dignas Deo laudes cum exultatione celebramus. Iuſtitiam quia ſuperbis reſiſtit, humilibus dat gratiam, quia ſuperbos facit ſua crimina ſuſtinere, humiles vero dignatur abſoluere. Pſallere eſt mandata Domini peragere & hymnos, voce & intimo corde cantare.

Oratio ex Pſalm. VII.

Scrutator cordium Deus, libera nos à perſequentibus nos, & da nobis in tui expectatione iudicii, firmam cuſtodiam mentis, vt non retribuamus inimicis mala pro malis. Per Dominum, &c.

Argumentum Pſalm. VIII.

C *Eccleſia laudes maieſtatemque Domini Chriſti decantans, naturam eius humanam, ad magnarum rerum dicit creuiſſe faſtigia.*

TT. † In finem pro torcularibus, Pſalmus Dauid.

† Victori &c.

F

Torcular Eccleſia dicitur.

C In finem ſignificare Dominum iam diximus. Pro torcularibus, Eccleſia declarata eſt, quæ primo ingreſſu laudem Domini læta decantat. A Eccleſia autem eadem ratione torcular qua area dicitur. Multis enim variiſq; ſimilitudinibus eadem res in ſcripturis ſæpe inſinuatur. In area quippe grana à paleis, in torculari vinum à vinaciis diuiditur, ita in Eccleſia boni à malis non loco, ſed affectu ſeparantur.

1 DOmine † Dominus noſter: — † *Dominator noſter.*
Quam ‡ admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra. — ‡ *grande*

Nomen Domini inenarrabile.

C Nomen Domini vocabulum inenarrabile ſonat, vnde cum dicit, quam admirabile eſt: non poteſt explicare, quod ſentit. Vniuerſa terra, quia per totum mundum eius religio ſancta dilatatur. H Quod pro nobis homo factus es, quod mortuus, quod reſurrexiſti: in cunctis gentibus eſt vulgatum, ſed & illud quod eleuata eſt, &c.

G

2 † Quoniam eleuata eſt magnificentia tua: — † *Qui poſuiſti gloriam tuam ſuper cœlos.*
Super cœlos.

C Magnificentia Dei eſt arcanum incarnationis Chriſti: quæ eleuata eſt, quando Chriſtus reſurgens aſcendit in cœlos: vt in alio Pſalmo. Exaltare dicitur ſuper cœlos Deus, & ſuper omnem terram gloria tua. — *Pſalm. 56.*

3 Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem propter inimicos tuos:
† Vt deſtruas inimicum & ‡ vltorem. — † *Vt quieſcat inimicus & vltor.* ‡ *Alias defenſorem.*

Matth. 21.

H Hæc prophetia in Euangelio completa eſt, quando in templo pueri clamabant, Oſanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini. C Vt ſit ſenſus, non ſolum à perfectis & doctis es laudabilis, ſed etiam ab incipientiũ & ore paruulorum mirabilis prædicaris, vt per infantes & lactentes, non pueros materiali lacte alendos, ſed in fide paruulos qui rudimentis fidei imbuti, fortiorem cibũ non recipiunt intelligamus. Inimicus: paganos & blaſphemos deſignat: Defenſorem, Iudæum perfidum. C H Vel hæreticum dicit. A Vel diabolum ſuæ ſectæ defenſorem & peccati: dicunt quoq; hæretici fidem ſe defendere Chriſtianam, & peccatores veritatem, dum peccata excuſant.

H

1. Cor. 3. Hebr. 5.

Iudæus, inimicus & vltor.

C Inimicum vero & defenſorem vel vltorem: Iudæum perfidum ſpecialiter dicit, qui dum patrem ſe putat defendere: filio extitit inimicus, ita factum eſt, vt Dei quaſi defenſor, aptiſſimus Deo probaretur aduerſarius.

4 Quoniam videbo cœlos tuos opera digitorum tuorum:
Lunam & ſtellas quæ ÷ tu ∶ fundaſti.

C Videbo cœlos, id eſt, libros euangelicos. Digitus Dei dicitur: diuinæ operationis effectus. Lunam Eccleſiam

A dicit, ſtellas: iuſtos homines. Fundaſti, vt intelligamus omnia in prædeſtinatione Dei fundata.

5 Quid eſt homn, quod memor es eius:
Aut filius hominis quoniam viſitas eum.

C Quid eſt homo, eum deſpectione pronunciandũ eſt, id eſt, fragilis & caduci Adæ ſequax, qui in veteri peccato ſocia prauitate permixtus eſt. Huius memor Dominus eſt, quando ei per ſuam miſericordiam peccata dimittit. Filium hominis: filium virginis Mariæ dicit: A C quia viſitauit nos, corpus humilitatis noſtræ aſſumendo, & ita à peccato veteri liberando, viſitauit Dei filius, hominis filium: quando Dei filius factus eſt hominis filius.

6 † Minuiſti eum paulo minus † *Minues.*
† ab angelis, gloria & honnre ‡ coronaſti eum: † *à Deo.* ‡ *Coronabis eum,*
Et conſtituiſti eum ſuper npera manuum tuarum. *dabis et poteſtatem ſuper.*

B Minoratus Chriſtus. C Minoratus eſt enim, nõ neceſſitate, ſed pietate & ſpõtanea voluntate, formam ſerui accipiens: ex ea ſiquidem parte minor factus eſt angelus, qua crucem pro omnium ſalute ſuſcepit. Bene autẽ dixit paulominus, quia & ſi mortalem carnem accepit: tamẽ nulla peccata habuit. H Gloria, cum in eius deſcenſu inferi claruerunt. Honore, cum vicit mortem. Coronatus: circumdatus choro ſanctorum redut ex infernis. C Dum dicit opera manuum: omnis illi creatura ſubiecta monſtratur.

7 Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius:
Oues & boues vniuerſas, inſuper & pecora campi.

Oues, boues, pecora. C Cum dicit omnia, oſtendit & terrena & ſuperiora ei eſſe ſubiecta. Oues electum populum ſignat. Boues prædicatores dicit. Inſuper, id eſt, oon ſolum ſancti, ſed etiã peccatores (quos pecora ſignificant) ei ſubiecti ſunt, qui bene ſunt pecora: dum in mundi iſtius voluptate paſcuntur. Oues ſunt autem, cum intra Dei ſepta clauduntur.

C

8 Volucres cœli & piſces maris:
Qui perambulant ſemitas maris.

Volucres. Piſces. C Volucres cœli à volatu crebro dictæ, ſuperbi homines ſunt, qui inflati vento iactantiæ quaſi per inane aeris volitant, & humilia deſpiciunt. Piſces philoſophos dicit, qui huius mundi naturam erratica curioſitate pertractantes: ſicut piſces in mari natant, qui per nimiam curioſitatẽ non contemplantes cœleſtia, inter huius ſæculi fluctus, rerum fluentium occultas anguſtias ſcrutantes, putant eſſe vitam æternam. Et hi pedibus Chriſti ſubiecti ſunt, dum conuertuntur. Nam licet Chriſto omnia iure ſubiecta ſint, illos tamen proprie dicimus eſſe ſubiectos, qui ad eius otius læue peruenire meruerunt.

9 Domine Dnminus noſter:
Quam admirabile eſt nnmen tuum in vniuerſa terra.

D Apoc. 1. C Repetit ſancta Eccleſia congrue ſiquidem verſum de laude Domini quem in capite dixit, quia ipſe dixit, ego ſum alpha & o, id eſt, initium & finis.

Oratin ex Pſalmn VIII.

ADmirabile nomen tuum, omnipotens Domine ſupplices exoramus, vt qui omnem creaturam mundi, ad vſus hominis ſubieciſti, nos ad tua ſeruitutis officium dignos digneris efficere. Per Dominum noſtrum, &c.

Argumentum Pſalm. IX.

C *Propheta lætum ſe dicit Domino pſalliturum, quoniam confudit diabolum pauperumq; ſanguinẽ vindicat, & peccatores cum antichriſto dicens perituros, iudicii tempus velociter aduenire deprecatur, ne cuiuslibet iniquitas vltra præualeat.*

E IT. † In finẽ pro neccultis filii. † *Victori ſuper morte filii Canticũ Dauid.*
Pſalmus Dauid.

C In finem, pro occultis filii Dauid Pſalmus. Finis iſte ſignat illum: oon in quo deficitur, ſed in quo creſcitur, qui nobis initium eſt boni, finis eſt mali. Pro occultis filii: perſonam ſignificat ſaluatoris, cuius myſteria & iudicia nobis ſunt occulta. Totus hic Pſalmus, in perſona Eccleſiæ per Prophetam canitur: Finis mali Chriſtus. Occulta filii.

1 † COnfitebor ÷ tibi :· Domine in toto corde meo: † *Confitebor Domine.*
Nartabo nmnia mirabilia tua.

C In toto corde confitetur Deum, qui nullis cogitationibus muodanis fluctuat, quod eſt perfectorum. Narrabo &c. H Ac ſi dixiſſet quantum me docuiſti tantum narrabo. Qui narrat quantum intelligit: omnia mirabilia Dei narrat, quamuis in ſe plura ſint.

2 Lætabor & exultabo in te:
Pſallam nomini tun altiſſime.

C Plus eſt enim exultare quam lætari. Exultare eſt animi & corporis motu maiori iucundiſſima libertate gaudere, lætari vero: animo dilatari in gaudio, lætitia enim quaſi latitia, id eſt, mentis latitudo, in gaudio dicitur. Pſallam. H. Opere complebo. Nomen, patris filius eſt. Altiſſimus ipſe eſt Deus. F Exultare. Lætari.

3 † In cnnuertendo inimicũ meum retrorſum: † *Cum ceciderint inimici mei retrorſum,*
Infirmabunt & peribunt à facie tua. *& corruerint & perierint, &c.*

H Inimicum: dicit diabolum, cui Dominus dixit, vade retro ſathanas, putant enim quidam, non Petro, ſed diabolo. Petro ſuggerenti Dominum reſpondiſſe, vade retro ſathana, id eſt, aduerſarie ſeu inimice. Infirmabuntur. Hic pluraliter omnes ſatellites diaboli comprehẽdit, qui prius fortes erant propter peccata noſtra, modo infirmi: nos autem in Deo fortes. Peribunt ante faciem. C Id eſt, ante faciem Chriſti. Inimicus, diabolus. *Matth. 16.*

4 Quoniam feciſti iudicium menm & cauſam meam: G
Sediſti ſuper thronum † qui iudicas iuſtitiam. † *Iudex iuſtitiæ.*

H Feciſti iudicium meum, vox Eccleſiæ. Ac ſi dicat: gentes elegiſti, Iudæos reprobaſti. Cauſam meam, id eſt, cauſaſti pro me contra aduerſarios, & vindicaſti me, & feciſti cauſam meam bonam. Thronum græcum eſt, latine ſedes, quia vnuſquiſq; ſedes Dei eſt. H Hic præſens tempus pro futuro dixit, iudicas, quia iudicaturus ſit æquitatem. Thronus

5 Increpaſti gentes ÷ & :· periit impius:
Nnmen enrum deleſti in æternum, & in ſæculum ÷ ſæculi :·

H Increpaſti gentes, per apoſtolos, quia idola adorabant. Et periit impius, quia ab impio per prædicationem factus eſt pius. Nomen eorum deleuit, id eſt, nomen impietatis. C In ſæculum ſæculi, futurum regnum ſignat, qood nulla ætate nullo tempore finietur, eſt enim ſæculum æternum poſt iſtud mutabile ſæculum, quod eſt ſæculum, id eſt, ſequens æternitas iſtius ſæculi, id eſt, iſto finito aliud incipit. In ſæculũ ſæculi. H

6 Inimici † defecerunt frameæ in finem: † *Completa ſunt ſolitudines in finem.*
Et ciuitates ÷ eorum :· ‡ deſtruxiſti. ‡ *ſubuertiſti.*

C Inimici genitiuus caſus, id eſt, diaboli, cuius frameam defeciſſe teſtatur, quando virtus diaboli in fine omnipotentis iudicio deſtruetur. Framea hebraicus ſermo, latine gladius. Ciuitates, populos infideles, quorum pectora diabolus in hoc ſæculo poſſidebat: in vltima Chriſti manifeſtatione dicit conuictos. Framea. Ciuitates, populi infideles.

7 Periit memoria eorum cum † ſonitu: † *ipſis.*
Et Dominus in æternum † permanet. † *ſedebit.*

A

C Cum sonitu dicit, id est, cum clamore maximo, quod fieri solet, quando res prosperæ grauissimo fine clauduntur. Vt nec potestas eorum videatur remanere, nec nomen. Ecce decora nimisq; apta diuersitas, quia prius dixit impios perire, nunc in æternum Dominum permanere dicit.

8 † Parauit in iudicio thronum suum, & ipse iudicabit orbem terræ in æquitate. † *Stabiliuit ad iudicandum solium suum.*
Iudicabit populos in iustitia

C Parauit, scilicet, Deus homo, vt qui hic in humilitate iudicatus est: ibi in maiestate iudicaturus aduentat. Et ipse vtiq; Dominus Christus iudicabit. Orbem terræ: sanctos viros debemus accipere. Isti iudicandi sunt in æquitate qui audituri sunt: Venite benedicti patris mei, æquitas enim pro placiditate & leni iudicio poni solet. Populos, peccatores dicit: Isti cum iustitia iudicandi sunt, quibus dicetur: Ite in ignem æternum.

Sancti in æquitate, peccatores in iustitia iudicantur. *Matth. 25.*

B

9 † Et factus est Dominus refugium pauperi: † *Et erit Dominus eleuatio oppresso: eleuatio oportuna in angustia.*
Adiutor in oportunitatib. in tribulatione.

C Magna cogitatio gaudiorum, ipsum habere refugium quem & iudicem. Pauper Dei est ille, qui terrena despiciens, cœlestia desiderat. Illud adiutorium dulcissimum est, quod in oportunitate, id est, necessitate præstatur. In tribulatione, cum animus afflictorum ad compunctionem audius incitatur.

Pauperes Dei.

10 Et sperent in te qui nouerunt nomen tuum:
Quoniam non dereliquisti quærentes te Domine.

C Sperent in te, non in sæculi blandimenta respiciant, sed in tuam promissionem confidant, qui nouerunt nomen, id est, qui maiestatem tuam sanctissima deuotione venerantur. A Nomen enim est Dei Dominus vel Est, quod nouit, qui libenter ei seruit qui vere est, ideo nemo speret in transitoriis, præter fuit & erit nihil habentibus. Nam quod in illis futurum est, cum venerit fit statim præteritum, expectatur cum cupiditate, amittitur cum dolore, non tenetur cum certitudine. C Sequitur causa cur sperent in Deum, quia non patitur eos deserere quos videt ad se confugere.

Nomen Dei.

C

11 Psallite Domino † qui habitat in Syon: † *Habitatori Syon.*
Annunciate inter gentes ‡ studia eius. ‡ *Cogitationes eius*

H Psallite Domino, id est, prædicate Dominum & opere implete, quod prędicatis. Syon speculatio dicitur. id est, Ecclesia in qua habitat Christus. Annũciate. Vox Prophetæ admonet prædicatores, prædicare studia eius, id est, mandata Christi.

Syon.

12 Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est:
Non est oblitus clamorem pauperum.

D

C Quia superius dixit, prædicate gentibus, ne quis putaret iniustum esse sanguinem martyrum, dixit requirens sanguinem, vt vindicta terreret persecutores, & martyres promissio mulceret. Non est oblitus dicit, ne putent obliuisci Deum (propter longinquitatem futuri iudicii) retribuere bona pauperibus Christi.

13 Miserere mei Domine:
Vide † humilitatem meam de inimicis meis. † *Afflictionem meã ex inimicis meis.*

C Postulat sibi Propheta sic subueniri, vt videatur à rege Christo, quia eius conspectus auxilium est. Supplicat iterum intelligi à Domino suam humilitatem de superbia persecutorum, quia tantum videntur extolli persecutores, quantum humiliantur martyres.

14 Qui exaltas me de portis mortis:
Vt † annunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Syon. † *Narrem laudes tuas.*

E

C Porta vero mortis est diabolus, vel vita illecebrosa, per quæ introitur ad æternam mortem. Exaltas me, id est, longe facis à talibus. Liberatus ex illis portis mortis, pollicetur se pronunciaturum laudes Domini in portis Syon, id est, in toto orbe sanctæ Dei Ecclesiæ. A Portæ enim Ecclesiæ sicut sunt apostoli, ita omnia optima studia, per quæ venitur ad visionem pacis in Ecclesia. H Portæ etiam mortis hæretici, & omnis mala doctrina. Portæ Syon, id est, Ecclesiæ boni prædicatores & sancta doctrina.

Portę mortis.

Portæ Ecclesiæ.

15 Exultabo in salutari tuo:
† Infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt † *demersa.*

C Merito ergo se dicit Propheta in ipso gaudere, id est, in Christo, vbi gaudii nullus est finis. Infixas enim gentes dicit, quæ timore Domini non tenentur, id est, quasi quibusdam clauis peccatorum ligatas, vt non valeant se excutere, quod non improbe ad Iudæos pertinere dicimus, vt ita sint malis suis affixi Iudæi perfidi: sicut in cruce clauis Dominum infigere decreuerunt, pœna etiam cuique sua est iniquitas.

Infixæ gentes.

F

16 In laqueo isto quem absconderunt:
Comprehensus est pes eorum.

C Laqueum vero occultauerunt quantum potuerunt, & tamen Christum nil cœlare valuerunt. Comprehensos illos dicimus quos captio nodosa constringit, sic fuit pes eorum, id est, gressus animi, & desiderium prauum, quod eos ambulare fecit ad vitia. A Laqueus quippe occultus dolosa cogitatio, pes animæ amor, qui si prauus est dicitur cupiditas, si rectus, charitas, eo mouetur anima quasi ad locum quo tendit, id est, delectationem bonam vel malam.

Pes animæ amor.

17 ‡ Cognoscetur Dominus iudicia faciens: ‡ *Agnitus est.*
In operibus manuum suarum † comprehensus est peccator. † *Corruet.*
‡ ✶ Canticum Diapsalmatis. ‡ *Meditatione semper.*

G

C Cognoscetur Dominus, quando humanum genus siue à sinistris seu à dexteris iudicio Dei erit segregatũ. Comprehensus est peccator operibus suis, cum secundum qualitatem operis sui dignam recipit vltionem.

18 Conuertantur peccatores in infernum:
Omnes gentes quæ obliuiscuntur Deum.

C Conuertantur peccatores, dicit, id est, ab huius mundi delectatione tollantur, ne diutius possint in sua voluptate gaudere. Infernus autem dictus est ab eo, quod illic animę iugiter inferantur, ad quē sine dubio peruentur sunt, qui Domini præcepta contemnunt. Obliuisci Dominũ est inuolui erroribus superstitiorum & cęno voluptatis, nam e contrario illius memores sunt qui talia non requirunt.

Infernus.

19 Quoniam non ‡ in finem obliuio erit pauperis: ‡ *In æternum obliuioni erit pauper:*
Patientia pauperum non peribit in finem. *expectatio pauperum.*

H

C Non enim obliuio erit pauperis, quando venerit Dominus in fine sæculi iudicare mundum dicit etiam nõ perire patientiam quæ fideles coronat. Nam si deest homini patientia, anima eius non est perfecta. In finem. H Quia si differt auxilium à sanctis, tamen non aufertur nisi venit.

20 ‡ Exurge Domine non confortetur homo:
Iudicentur gentes in conspectu tuo.

‡ Surge.

C Prospexit Propheta aduentum antichristi & proclamauit. Exurge Domine, non confortetur, id est, non præualeat homo pessimus, scilicet antichristus: cuius nequitiã non valet sustinere humana conditio. Gentes etiam petit iudicari celerrimo aduentu, quæ cum ipso antichristo scelera magna facturæ sunt.

Antichristus.

21 † Constitue Domine legislatorem super eos:

† Pone Domine ter-

Vt sci-

A

forem eis.

Vt sciant gentes quoniam homines sunt.

* Diapsalma :-

C Legislatorem, hic antichristum dicit, vt talis princeps detur peccatoribus, non qui eos regat sed cum ipsis simul depereat. H Sciant cum damnatæ fuerint gentes &c. Quoniam spem suam in hominem posuerunt & non in Deum. C Tamen legislator verissimus solus Deus: antichristus vero male & false legislator erit.

Apud hebræos. Psalmus X.

\# stas à longe: despicis in temporib. angustiæ.

22 Vt quid Domine \# recessisti longe:

Despicis in oportunitatibus in tribulatione.

C Non cessit longe Christus, quia vbique totus est, sed quasi recessisse creditur cum subuenire tardauerit. Despici enim nos credimus si vel minimo tempore ab auxilio Dei differamur, hoc dixit propheta pro anxietate gementium. Sed ille tunc magis præstat, cum magnæ patientiæ nobis solatia ministrat.

† In superbia impii ardet pauper.

B

† sceleribus quæ cogitauerunt.

23 † Dum superbit impius incenditur pauper:

Comprehenduntur in \# consiliis quibus cogitant.

C Superbit impius. Cum facta suæ malignæ voluntatis superbus expleuerit, tunc magis incenditur pauper catholicus ad studium virtutis, quia dum viderit peccatorem nimis exaltatum, facile nouit casurum, sed isti impii comprehenduntur debitis pœnis puniendi. H Vel in consiliis cogitationum malarum quibus cogitant comprehendere sanctos ad affligendū. Et cur superbiat impius subdit, quoniam laudatur &c. Et hæc est magna ira Dei in impium, vt desit correctio & assit adulatio, adulantium enim linguæ alligant animas in peccatis,

† Quia laudauit impius desiderium animæ suæ scelaratus applaudens sibi blasphemauit Dominū. Impius secundum altitudinē furoris sui non requiret.

C

24 † Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ:

Et iniquus benedicitur.

25 Exacerbabit dominum peccator:

secundum multitudinem iræ suæ non quæret.

C Malus enim, dum ab alio peccatore laudatur, extollitur in desiderio laudis, nec de correctione cogitat, cui laudator blandiens inuenitur. Sequitur argumentum eius iniquitatis, vt ille benedicatur qui male potius agere cognoscitur, deceptus adulantium falsitate. C Exacerbabit Dominum peccator, id est, ad iracundiam concitabit sua indicibili superbia, quod proprie de antichristo datur intelligi, qui irritat verum Dominum, quando se sua fallacia non solum terrenum regem sed etiam rerum omnium prædicabit Deum, sed hoc ei erit ad ruinam, ideo vt falsus Deus, flammis dignis punietur. Non requiret Deum antichristus: vt sua peccata crudelia dimittantur, quia in conspectu suo non habet Deum, ideo subditur, non est &c.

† Nec Deus in omnibus cogitationibus eius: Parturiunt viæ eius in omni tempore.

D

26 \# Non est Deus in conspectu eius:

Inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore.

C O quam profunda cæcitas, Deum ante oculos non habere. De antichristo dicit, omnes semitas eius esse pollutas, id est, cogitationes & facta sordida, necesse enim est, vt sint contaminata quæ pestiferi ducatu diaboli sordidantur.

† Longe sunt iudicia tua à facie omnes inimicos suos despiciet.

27 † Auferuntur iudicia tua à facie eius:

Omnium inimicorum suorum dominabitur.

C Auferuntur iudicia Dei à corde impii: quando videt tardius venire quod celeriter meruerit sustinere. Hoc illi quoque auget interitum: quod dicitur tenere principatum inimicorum suorum, qua gloriatione ad scelera pronior erit: cum nullum ibi obuiam ire cognouerit.

\# erit sine malo.

28 Dixit enim in corde suo:

Non mouebor à generatione in generationem \# sine malo.

C Dicit antichristus, non mouebor, id est, nullam gentem intactam relinquam, sed pergam de gente in gentem vindicandus. Actus vero suos ostendit vno verbo: quando se dicit sine malo nihil esse facturum.

E

\# & dolis & austeritia † dolor & iniquitas.

29 Cuius maledictione os plenum est \# & amaritudine & dolo:

Sub lingua eius † labor & dolor.

C Nequitia eius duplici peruersitate describitur. In ore quippe habebit blasphemam maledictionem, cum se filium Dei mentietur. Amaritudinem, quando contradicentibus sibi pœnam mortis indicit & ad supplicia iubet peruenire. Labor, cum diuersis cladibus affligit innoxios. Dolor, cum martyres facit. Hæc habet in ore quæ locutus est publice, hæc vero habet sub lingua quæ cogitat. Cogitat vero laborem & dolorem, quia sine his consummari non potest corona martyrii.

\# insidians iuxta vestibula in absconditis.

30 Sedet \# in insidiis cum diuitibus in occultis:

Vt interficiat innocentem.

C Cum dicit, sedet in insidiis: actus antichristi comparat consuetudini latronum, qui se occultant vt interficiant innocentes. Diuites hic in malo accipiuntur, sicut pauperes in bono. A Diuites enim sæculi dicit, quos ditabit vt eorum gloria alios decipiat. C Interficere innocentem, est de religioso facere sacrilegum, eiusque animam perpetua morte damnare.

F

† robustos circumspiciunt.

31 Oculi eius † in pauperem respiciunt:

Insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca ÷ sua :- .

C Cum dicit, oculos eius in pauperem, scilic. spiritu, respicere, sciendum, quod non respicit vt proficiat illi pauperi, sed ideo intendit vt occidat. H Leonem antichristum nominat, diabolus quoque & leo & draco dicitur. Leo quando aperte persequitur, draco quando occulte nocet. C Quod ait, vt leo: ad vim pertinet, sed quod addit, in cubili suo, ad dolos pertinet suos, quibus laceraturus est Christianos.

Diabolus & Leo & Draco dicitur.

\# Rapiet pauperem cum attraxerit eum ad rete suum.

32 Insidiatur vt rapiat pauperem:

\# Rapere pauperem dum attrahit eum.

C Iteratio insidiarum: nimiam calliditatem hostis ostendit. Rapere pauperem: subitum periculum animæ significat. Dum attrahit eum, id est, dum illum molitur à veritate seducere, & ad venerationem sui nominis molitur adducere.

G

\# Et confractum subiiciet, & irruet viribus suis valenter.

33 In laqueo suo \# humiliabit eum:

Inclinabit se & cadet cum damnatus fuerit pauperum.

C Laqueus significat dolum, quo corda simplicium capiuntur. Humiliabit autem, quando de vera religione cadunt ex suasione diaboli, qui ad insanam doctrinam perducuntur. Inclinabit se tyrannus, cum animum suum remiserit in aliquod otium cessando à tanta persecutione, nimia acquisitione perditorum satiatus. Post pœnas afflictionesque iustorum: cadet nequissimus cum suis sequacibus de sua præsumptione, quando illi superuenerit repentinus interitus, finem enim sæculi infœlix nescit, quoniam eum in sua potestate Dominus constituit. H Ideo cum se sperabit adhuc longe victurum: repentinus ei superueniet interitus.

34 Dixit enim in corde suo oblitus est Deus:

† Auertit faciem suam \# ne videat in finē.

H

† abscondit.

\# non respiciet in perpetuū.

C Nimis stulta cogitatio, putans Dominum fideles suos nolle respicere, pro quibus passionem sustinuit, cum propter ipsum, doceantur omnia pænalia & aduersa sustinere.

35 ÷ Ex :- urge Domine Deus:

† Exaltetur manus tua ne obliuiscaris pauperum.

† Leua manum tuam noli ob. p.

C Exurge Deus, hoc est, celeriter veni, Exaltetur manus tua, operationem iudicii significat. Illud enim propheta desiderabat venire, vnde antichristus posset occumbere. Ne obliuiscaris, nunc rogat, ne secundum votum tyranni obliuiscatur pauperum in finem sæculi, vbi retributio est futura meritorum.

36 \# Propter quid irritauit impius Deum:

Dixit enim in corde suo non requiret,

\# Quare blasphemat.

A

Cur irritauit impius Deum. Iob 22.

C Interrogando enim dicendum est, propter quid irritauit impius Deum? Respondendum, ideo quippe, quoniam Deum impius putabat non posse sua facta requirere & pauperum iniurias, quasi circa cardines cœli Deus ambulans, nostra non consideraret: sed inueniet memorem in futuro, quem sperabat oblitum.

† furorem.

37 Vides quoniam tu laborem & † dolorem consideras:
‡ Vt tradas eos in manus tuas,

‡ vt detur in manu tua.

C Propheta loquitur ad Deum, vides quoniam tibi nullus illudat, consideras enim laborem & dolorem, quem ille perfidus sub lingua habuit, id est, in cogitatione sua reuoluit. Vt tradas eum, id est, iudicio traditus non euadet, sed digna factis recipiet, cum æterna damnatione torquebitur.

† Tibi relinquuntur fortes tui: Pupillo tu es factus

38 † Tibi derelictus est pauper:
Orphano tu eris adiutor.

B

adiutor. Pauper. Pupillus.

C Cum dicit, tibi derelictus est pauper, ostendit quoniam qui Domino derelinquitur, nulla vtilitate fraudatur: hoc est enim pio principi dimitti, quod bonis omnibus tradi. Pauper enim dictus à paulo lare. Pupillum vero dicit non cuius genitor carnalis occubuit, sed cui pater sepultus est, id est mundus quem non amauit. Tu eris adiutor dicit, vt cum carnaliter affligi videas, eos non dubites esse liberandos.

39 Contere brachium peccatoris & maligni:
‡ Quæretur peccatum illius & non inuenietur.

‡ quæres impietatē eius & non inuenies.

C Redit nequicia antichristi ante oculos prophetæ & rogat, contere brachium eius, id est ad nihilum redige potentiam, qua male vtebantur peccatores, quia insigniter impia faciebant. Malignus, quia iniquus suasor erit, vt quos terrore non potest peruertere, saltem per noxia præmia conetur declinare. H Quæretur peccatum illius nec inuenietur, hoc est ad emendationem non est dignus venire. C Addidit, nec inuenietur, quia dubium non est perire scelestam potestatem, cuius auctor est damnandus. H Vt sic inueniatur peccatum & peccator ad damnationem, quia non inueniuntur ad emendationem.

C

† Dominus rex seculi & æternitat: periernut gentes de terra illius.

40 † Dominus regnabit in æternum & in sæculum ÷ sæculi :- :
Peribitis gentes de terra illius.

C Interfecto antichristo: redit propheta ad ordinem futurarum rerum, vbi iam securitas sanctorum & regnum æternum Christo Deo est. Gentes: peccatores & impios dicit, qui feraliter viuunt. De terra illius, regnum signat saluatoris, quo soli beati perfruuntur.

‡ audisti Domine: præparasti, vt cor eorum audiat auris tua.

41 Desiderium pauperum ‡ exaudiuit dominus:
Præparationem cordis eorum audiuit auris tua.

H Desiderium pauperum, dicit voluntatem ecclesiæ, vt ei tribueret regna cœlorum. C Et præparationem cordis, id est, concupiscentiam, quæ ostendit virtutem animi ardore mentis. H Aurem Dei, Clementiam diuinam dicit.

D

† Vt iudices pupillum & oppressum. † & nequaquam vltra superbiat homo de terra.

42 † Iudicare pupillo & humili:
† Vt non apponat vltra magnificare se homo super terram.

C Ecce auctoritate prophetica admonemur, pupillum hominem Deo esse gratissimum. Cum pupillus humilis dicitur: iustissimus approbatur, vt non apponat vltra, hoc est. H Vt non eleuet antichristus se vltra super electos Dei, quia C Tunc omnia mala finienda sunt: cum auctor mortis cum sua plebe damnabitur. Hæc sunt occulta filii, quæ psalmi huius titulus canit.

Oratio ex Psalm. IX.

Confessioni nostræ piam aurem Deus clemens aperi, qui sperantes in te nunquam consueuisti derelinquere, vt exaltati de portu mortis perpetuæ, possimus salui tentatoris occultas insidias effugere. Per dominum nostrum.

E

Argumentum Psalm. X.

C *De hæreticis propheta dicit, qui nituntur catholicos in suam conuertere prauitatem, domini illis iudicium comminans, & quid in illa retributione debeant sustinere.*

TT. ‡ In finem Psalmus Dauid.

‡ Victori Dauid Psalmus.

C Sciendum est, hunc psalmum probatum esse ad hæreticos destruendos.

‡ speraui. † transuolate in montem, vt auis.

1 IN Domino ‡ confido:
Quomodo dicitis animæ meæ, † transmigra in montem sicut passer.

H In domino confido. Vox ecclesiæ contra hæreticos. C Ac si dixisset, dum ego sum in religionis fixo cacumine constitutus, quoniā suadetis me. Transmigra in montē, id est, ad hæreticam prauitatem: mentientes esse Christum ibi, vbi veritas esse nulla probatur? Mons significat eleuatam superbiam mentis, qua sola hæresis incurritur, dum hæretici humilibus consentire nolentes, super ecclesiam se erigere conantur. Passer hæreticum signat, qui ad nequissimas prædicationes inconstantis animi leuitate transfertur. Instabilis enim auis passer, & alii in foraminibus parietum, alii in ruscidis vallibus, nonnulli in squalidis montibus habitant.

F

Mons.

Passer.

‡ posuerūt sagittam suam super neruum

2 Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, ‡ parauerunt sagittas suas in pharetra:
Vt sagittent in obscuro rectos corde.

H Quoniam ecce peccatores, id est, hæretici, intenderunt arcum, id est, ora illorum contra ecclesiam. Intenderunt arcum, id est, potentiam verbositatis suæ. C Parauerunt sagittas, i. e. verba venenosa. In pharetra, id est, in corde. H Vt sagittent &c. id est, cum viderint in ecclesia obscuratos imperitia vel simplices, laqueis dolosis vel occultis illiciant. C Recti corde sunt dicti, qui nulla iniqua persuasione decipi poterunt, vel in obscuro, id est obscuris & ambiguis sententiis eorum, vel cum persecutionibus teteris perturbatur ecclesia. Quando timore periculi carnalis homines creduntur facilius immutari.

G

† Quia leges dissipatæ sunt. ‡ operatus est.

3 † Quoniam quæ perfecisti destruxerunt:
Iustus ÷ autem :- quid ‡ fecit?

C Dicit idem propheta destruxisse hæreticos legem Dei cum interpretationibus falsis, conuertentes in necem quę à domino prophetata sunt ad salutem. Subiungitur defensio domini Christi. Iustus quid fecit. H Hoc est, Christus mundum redemit. C Vel, si scripturas subuertere volunt, quid fecit eis iustus, quod etiam illum persequuntur?

† thronus. 1. Cor. 3

4 Dominus in templo sancto suo:
Dominus in cœlo † sedes eius.

H

H Templum enim Dei sanctum est: quod estis vos, vt sciat hæreticus se posse à Deo disperdi: à quo noscuntur corda recte credentium possideri. Cœlum enim sanctos viros significat, quos diuinitas insidere dignatur. Terrere igitur hæreticos à seductione bonorum per domini iudicium nititur propheta, vt si iustos seducere non timent: saltem eum qui in iustis est & habitat timeant.

‡ vident † probant.

5 Oculi eius ÷ in pauperem :- ‡ respiciunt:
Palpebræ eius † interrogant filios hominum.

H Oculi Domini, id est, aspectus & clementia diuinitatis: pauperem populum Christianum respicit ad adiuuandum. C Palpebræ dictæ à palpitando: signant subtilitatem diuini iudicii ac iudicia Dei occulta, in quibus nos interrogat, id est, cognoscit, quid habeat vnusquisque.

‡ probat. † impium autem & diligentē iniquitatē odit animā eius.

6 Dominus ‡ interrogat iustum † & impium:
Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.

H Domi-

A

H Dominus interrogat, id eſt, cognoſcit & probat iuſtum & impium. C Hoc ideo dicitur: vt vnuſquiſque circumſpiciat conſcientiam ſuam, de qua nouit ſolum Deum ferre iudicium. Non enim iuſtus eſt quem homines dicunt ſed quem Deus probat iuſtum. Quid eſt diligere iniquitatem niſi diabolum ſequi? ſemetipſum perſequitur qui diabolum ſequitur, dum illas ſemitas vult ire, quæ ad fugienda loca pœnarum perducunt.

Diligere iniquitatē.

7 ‡ Pluit ſuper peccatores laqueos.

Ignis * & ∻ ſulphur * & ∻ ſpiritus † procellarum pars calicis eorum,

‡ Pluet. † tempeſtarum.

C Pluit ſcilicet verba prædicationis, quæ piis imbres ſunt, perfidis autem laquei igniti. Ignis etiam eſt cum eos flammea cura conſumit cupiditatis. H Sulphur, putredo peccatorum. C Spiritus procellarum, dum ſe confundunt mente tumultuoſa, pars calicis eorum, id eſt, menſura quæ pollutis actibus ebriantur. H Vel ignis, cupiditas. Sulphur, peccatorum putredo, ſpiritus procellarum, pœna æterna: & quos ignis exurit, tempeſtas exanimat.

Ignis. Sulphur. Spiritus procellarum.

B

8 Quoniam iuſtus Dominus ÷ & ∻ iuſtitias dilexit:

‡ Æquitatem vidit vultus eius.

‡ rectum videbunt facies eorum.

C Iuſtum dicit Dominum: amare iuſtitiam, quia neſcit alios reſpicere: niſi qui volunt cuſtodire iuſtitiam. Æquitatem illam ſcilicet quam ipſe propitius concedit. Vultus Dei propiciationem ſignificat.

Oratio ex Pſalm. x.

D*irige oculos pietatis tuæ ſuper humilem paupertatis noſtræ perſonam omnipotens Domine, & circunda nos fidei armis, vt ab iniquitatum ſagittis eruti, valeamus æquitatem & iuſtitiam cuſtodire. Per Dominum.*

Argumentum Pſalm. X I.

C

C Saluum ſe propheta à mundi iſtius peruerſitate fieri petit, quoniam doloſi atque ſuperbi, potentiam Dei ſceleratis oblocutionibus abnegabant, promiſſionemque patris per filium dicens faciendam: eloquia Domini ſub breuitate collaudat.

† In finem pro octaua, Pſalmus Dauid.

† Victori.

C In finem pro octaua die: vt in ſexto pſalmo iam dictum eſt, ad æternam pertinet requiem, petit itaque propheta iniquitatem mundi deſtrui: vt ad illam veritatem ſuturæ promiſſionis debeat peruenire.

1 † SAluum ÷ me ∻ fac Domine quoniam defecit ſanctus:

† Salua Domine.

Quoniam ‡ diminutæ ſunt veritates à filiis hominum.

‡ Imminuti ſunt fideles.

C Saluum me fac, exclamat ad Dominum propheta, petit ſe ſaluum fieri ab illo: à quo veram medicinam nouerat inuenire, dicens ſanctum deeſſe: aliter enim ſanctus deficere non poterat niſi fuiſſet inter homines veritas imminuta. Verum cum dicit diminutas: euidenter oſtendit deprauata Dei munera ex culpis hominum, & collata beneficia propria peruerſitate maculata. Dicit vero veritates, de veritatibus hominum loquens, vna eſt Dei veritas, qua illuſtrantur animæ ſanctæ.

D

2 † Vana locuti ſunt vnuſquiſque ad proximum ſuum:

† Fruſtra loquuntur

‡ Labia doloſa in corde, & corde † locuti ſunt.

‡ Labium ſub dolum † loquentur. Proximus doloſi duplici corde.

C Vana falſa ſignificat, quando contra Dominum teſtimonia falſa quærebant: tunc imminutæ ſunt veritates. Proximos dicit, non tam cognatione generis quam participatione ſceleris ſociatos. In corde & corde: quotiens volumus doloſos oſtendere, duplicia eorum corda declaramus. Quando ſimplices, vnum cor in eis eſſe teſtamur. Locuti ſunt, vt ſubaudias mala.

E

3 Diſperdat Dominus vniuerſa labia doloſa:

Linguam magniloquam.

C Diſperdat dicitur, contra Iudæos, vt paſſim pereant, qui ſe in vna prauitate collegerant. Lingua magniloqua eſt quæ ſibi aliquid magnæ poteſtatis aſſumit: & ne hic in bono linguam magniloquam accepiſſes, prædixit labia doloſa. Conſidera ergo pietatem dicentis, quod non hominibus (quia aliqui conuertendi erant) ſed ipſis vitiis maledicit.

Linguam magniloqua.

4 Qui dixerunt linguam noſtram † magnificabimus:

† roboremus.

Labia noſtra ‡ à nobis ſunt, quis noſter Dominus eſt?

‡ nobiſcum ſunt.

C Illos exponit, qui in proſperis rebus ſe iactantes: gloriam ſuam exaltare præſumunt, & ſibi ipſis deputant non à Deo accepiſſe. Iſtud quis noſter Dominus eſt: ſacrilegorum verba ſunt contradicentium vero Deo, & ſuperborum. A Hypocritarum & philoſophorum, qui ingenio & ſtudio ſcientias & eloquentiam acquiſitas ex ſeipſis habere putant, contemnentes non habentes eas, ideo ſubdit.

F

5 Propter † miſeriam inopum ‡ & gemitum pauperum:

† vaſtitatem. ‡ à gemitu.

Nunc exurgam dicit Dominus.

C Exurgam, dicit propheta in perſonam patris de filio: exurgam, id eſt, apparebo & manifeſtabor in filio. H Vt eos qui in miſeria ſunt in mundo redimat.

6 Ponam in ſalutari:

† Fiducialiter ÷ agam ∻ in eo:

† auxilium eorum.

H Ponam in ſalutari (vox patris), id eſt, ſalutem & conſolationem pauperum forte, gementium in filio: qui eſt lætitia contra gemitum. Fiducialiter agam in eo. C Id eſt in filio, quia poteſtas patris: fiducia eſt filii, cuius voluntati nullus valet obuiare, quia eloquia &c.

7 Eloquia Domini eloquia ‡ caſta, argentum igne examinatum:

‡ munda.

† Probatum terræ, purgatum ſeptuplum.

† ſeparatū à terra, colatum ſep.

G

C Hic eloquia Domini laudantur (quæ nullo mendacio, nulla adulterina falſitate fuſcantur) cum dicit, eloquia caſta. Superius vero ſermo humanus arguitur, cum dicit, vana locuti ſunt. Argentum terræ, igne examinatum ſolet eſſe puriſſimum, quando frequenti fuerit decoctione mundatum: ſic eloquia Domini pura, pulchra & rara. Purgatum vel examinatum, contra illud ponitur: quod de peccatoribus ait, labia doloſa in corde & corde &c. Septuplum, ſeptiformem ſpiritum ſignificat, id eſt, timorem Domini, pietatem, ſcientiam, fortitudinem, conſilium, intelligentiam, ſapientiam. A Per quæ diuinum eloquium ſplendet: dum verbi Dei prædicatores & ſecundum eloquia eius viuentes his chariſmatibus refulgent.

Argentum igne examinatum, purgatum ſeptuplum. *Eſaiæ 11.*

8 Tu Domine ‡ ſeruabis nos:

Et cuſtodies nos à generatione hac in æternum.

‡ cuſtodies ea, ſeruabis nos a ge.

H Tu Domine ſeruabis nos in æternum (eccleſia rogat) id eſt in fide ſeruabis. Et cuſtodies: ab hæreticis vel Iudæis, ſiue à peccatoribus: ſiue à dialecticis & philoſophis iſtius mundi in æternum. C Hic conſeruat ne pereamus, ibi lætificat in æternum & coronat.

H

9 In circuitu impii ambulant:

† Secundum altitudinem tuam multiplicaſti filios hominum.

† cum exultati fuerint viliſſimi filiorum hominum.

C In circuitu impios ambulare, eſt tortuoſis motibus viuere, qui nunquam rectam viam ambulant, Chriſto derelicto, qui eſt vera via. Secundum altitudinem tuam, non ſecundum meritum hominis, ſed ſecundum potentiam diuinæ voluntatis, multiplicatur eccleſia. Hoc eſt de pietate & miſericordia eius: percipiens in retributione Chriſti promiſſa.

Oratio ex Pſalm. X I.

M*iſerere fragilitatis noſtræ ſanctiſſime pater, & concede nobis eloquia tua, pudico corde continere, vt poſſimus multiloquam doloſitatem inſanientium declinare. Per Dominum noſtrum.*

A

Argumentum Psalm. XII.

Respiciens Propheta mundum idololatriæ mancipatum: credulitatem suam aduentu sanctæ incarnationis poscit expleri, vt vel sic confusa gentilitas suum posset agnoscere creatorem.

‡ Victori.

TT. ‡ In finem Psalmus Dauid.

Totus hic psalmus de charitate loquitur Christi, plenus propheta domini charitate, confidenter dicit differri se diutius ab expectatione sua & aduentu illius, quem licet firma fide crederet esse venturum, tamen de eius tarditate conqueritur: cuius adhuc speratum aduentum citius non merebatur cernere, quoniam omni desideranti: valde molesta dilatio est.

† penitus. ‡ abscondis.

1 VSquequo Domine obliuisceris me † in finem:
Vsquequo ‡ auertis faciem tuam à me?

B

Vsquequo cum dicit, apparitionem postulat Christi, quam in spiritu videbat, vsquequo, id est, quousque quamdiu non liberas. H. Potest vero cum propheta quilibet pœnitens sub peccatis gemens dicere, vsquequo &c. persequuntur enim dæmones & mali homines grauissime, vere pœnitentes & Christi mandata seruare cupientes. In finem, id est, vsque ad Christi aduentum.

† vsq; quo. ‡ animam meam.

2 † Quamdiu ponam consilia in ‡ anima mea:
Dolorem in corde meo per diem?

Cum dicit quamdiu, exprimitur hic maximus ardor expectantis aduentum Dei. H Ac si dicat, patior istam angustiam quousque te videam, sicut promisisti venire. A Dicit vero consilia, id est, cogitationes & tractatus, quomodo & quando à seruitute peccati & diaboli liberari possit per aduentum saluatoris, & quia spes salutis protrahitur: crescit desiderium in dolorem. Per diem, id est, per singulos dies ille amor tui aduentus, versus est in dolorem mentis quod tardaueris.

C

3 Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me:

† Conuertere.

† Respice ÷ & :- exaudi me Domine Deus meus.

Inimicum, diabolum dicit, qui dicitur exaltatus ante aduentum Domini, cum gaudebat de humana captiuitate. Super me, id est, super credulitatem meam. Exaudi me, non sibi tantum subuenire petit sed vniuersis fidelibus. Respice, ad illud referendum, vsquequo auertis faciem tuam à me. Exaudi vero, ad illud quod dicit in capite psalmi: vsquequo obliuisceris me in finem.

4 Illumina oculos meos ne vnquam obdormiam in morte:
Nequando dicat inimicus meus præualui aduersus eum.

Oculi cordis.

Dum petit illuminari oculos, cordis oculos dicit, qui obdormiunt in morte, quando fidei lumine sepulto: carnali delectatione clauduntur, ipse est enim somnus, de quo lætatur inimicus. Inimicum: diabolum dicit & angelos eius, quorum consuetudo est: insultare dum capiunt, & gaudere dum deceptos à se cognouerint possideri

D

‡ Hostes mei.

5 ‡ Qui tribulant me exultabunt si motus fuero:

† Confido

Ego autem in misericordia tua † speraui.

Exultabunt si motus fuero, id est, si à te fuero diuisus per incredulitatem vel peccatum: inimici efficiuntur læti. In tua misericordia dicit, quia qui aliunde suam spem ponit nisi in Deum, sua fides vacua est. O Virtus fidei & firmitas magna credentis, in eam credere à quo pro certo scit se posse saluari.

6 Exultabit cor meum in salutari tuo.

‡ qui reddidit mihi.

Cantabo Domino ‡ qui ÷ bona :- tribuit mihi, ÷ &
psallam nomini Domini altissimi :-

E

Interior homo salutare Dei conspexerat, quid cernere cupiebat carnalibus oculis. Cantabo, scilicet corde, vbi nimia lætitia complebatur. Psallam, operibus bonis, quod maxime diuinitas quærit.

Oratio ex Psalm. XII.

NE auertas faciem tuam à nobis omnipotens Deus, ne inimici nostri exaltentur aduersus nos: sed ita cor nostrum salutaris tui exultatione perfunde, vt facias somnum secundæ mortis euadere. Per Dominum nostrum.

Argumentum Psalm. XIII.

Ecclesia iudaeos increpans qui viso Domino minime crediderunt, manis eos trepidatione dicit confundi qui fructuosum timorem Domini cognoscere noluerunt, eorum in fine sæculi conuersionem prædicens.

F

† Victori

TT. † In finem Psalmus Dauid.

Finis Christum significat, ideo frequenter repetitur, vt semper ad omnipotentem audientis animus erigatur. Psalmus iste, iudæorum vesaniam vehementi increpatione castigat, asper inuectionibus, terribilis prophanis, amarus incredulis, vt hæc increpatio merito detur ecclesiæ.

‡ stultus.

1 DIxit ‡ insipiens in corde suo:
Non est Deus.

Insipiens Iudæus.

Videns populus Iudæorum Christũ humiliter venisse dixit, non est Deus, nec intellexit ipsum esse qui à prophetis prædictus est. Et ideo insuper grauius est, quia dixerunt hoc non in labiis, sed in corde, vt malo voto peior incredulitas iungeretur. A Vel insipiens etiam gentilis dicitur, Deum non esse putans, qui corruptus est mente, lignum sibi Deum faciens.

Insipiens Gentilis.

2 Corrupti sunt ÷ & :- abominabiles facti sunt † in studiis ÷ suis :- :

† studiose.

Non est qui faciat bonum ÷ non est vsque ad vnum :- .

G

H Si enim notitiam habuissent Dei, corrupti per infidelitatem & abominabiles, id est, odibiles non fuissent. Non est vsque ad vnum. Reuera solus Christus est, sine quo aliquod bonum vel incipere vel implere nullus valet. Alia litera habet corrupti sunt in voluntatibus suis. Voluntas autem dicta est à volatu, quoniam animus quo vult nimia velocitate transfertur. Corrupti igitur sunt iudæi, dum à scripturarum sanitate recedentes, in viciosos sensus inciderunt, & ita nephandissima incredulitate maculati, in pœnam peccati: etiam Deo abominabiles facti sunt.

Voluntas.

3 Dominus de cælo prospexit super filios hominum:

† videret ‡ qui requirat

Vt † videat si est intelligens ÷ aut :- ‡ requirens Deum.

H

Prospexit Dominus scilicet vt nobis mitteret vnigenitum filium suum. Super filios, id est, humanum genus. H Vt videre sanctos suos faciat, per quos respicit, & in quibus habitat, si sit sapiens. Qui Deum mente intelligat esse verum Deum & hominem, & requirat operatione Deum, sequendo mandata eius, vt ab eius voluntate non discrepet. Sed quid viderint sancti Dei, per quos Deus videre dicitur, subdit, omnes declinauerunt &c.

† recesserunt, simul conglutinati sunt.

4 Omnes † declinauerunt, simul inutiles facti sunt:
Non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.

Hic dicit omnes, id est, totum, & significat partem. Declinauerunt scilicet à gratia Dei, & facti sunt inutiles sibi & aliis. Tanti enim & tot de iudæis impii fuerunt, vt pœne omnes perfidi esse ac perisse putarentur. H Similiter de gentibus, omnes igitur non intelligunt nec requirunt, sed declinauerunt tam iudæi quam gentiles.

A Isti octo versiculi in Hebraico non habentur, licet ab Apostolo citentur. Rom. 3. De quare vide S. Hieron. in Esaiam lib. 16. in præfatione Aspis. Venenum.

5 ÷ Sepulchrum patens est guttur eorum :- ,
÷ linguis suis dolose agebant :- :
÷ Venenum aspidum sub labiis eorum :- .

C Merito ergo sepulchrum dictum est guttur eorum: qui pestiferos sermones proferebant, sicut sepulchrum fetidos odores exhalat. Linguis suis dolose agebant, quibus mortifera verba loquebantur. Aspidum immane genus est serpentium, quod naturali obstinatione verba incantantium perhibetur non admittere, nec à voto suo potest remoueri, & quod non valet vllo carmine mitigari, sicut alia genera serpentina, quod significat surditatem mortiferam iudæorum. Venenum dictum est quod per venas currat, sic & vota malignorum occulta cogitatione grassantur.

6 ÷ Quorum os maledictione & amaritudine plenum est :- :
÷ Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem :-

B

C Quorum os, id est, iudæorum, quando pro bonis admonitionibus blasphemabant Christum. Amaritudine: cum de nece eius tractabant, Pedes consilii progressus appellat, quibus de incepto mouemur ad exitus rerum. Cum dicit veloces: defuisse illis ostendit consilia moderationis. Ad effundendum sanguinem, id est, Domini saluatoris & suorum, vt sceleratæ rei crescat immanitas actionis, dum in Dominum saluatorem manus noxias iniiciunt.

7 ÷ Contritio & infœlicitas in viis eorum :- ÷
& viam pacis non cognouerunt :- :
÷ Non est timor Dei ante oculos eorum :- .

H Contritio, scilicet corporis iudæorum, infœlicitas animæ. In viis, in operibus eorum. Cur? quia viam pacis, id est, Christum, non cognouerunt, nec per fidem nec per opera. Quare? quia non est timor Dei in sensu eorum, non enim meruunt futurum iudicium. C Via impiorum contritio est, quia terit & teritur, infœlicitasque in ea est, quia nunquam per ipsam nisi ad infausta supplicia peruenitur.

C

8 Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem:
Qui deuorant plebem meam sicut escam panis?

H Nonne cognoscent, ac si dicat, si modo non cognoscunt venturam vltionem: cognoscent in iudicio, qui modo mala operantur. Plebem meam deuorant, id est hæretici populum Christianum seducunt, vel mali occidunt bonos, vel idololatræ credentes. Sicut nullus esuriens sine pane bene potest saturari, sic hæretici nunquam satiantur iniquitatibus suis: nisi persequantur Christianos. A Vel satiantur persecutione Christianorum, sicut esca panis satiatur esuriens.

9 Dominum non inuocauerunt:
Illic trepidauerunt timore ÷ vbi non erat timor :- .

H Dominum non inuocauerunt, si enim inuocassent, salui essent. Illic trepidauerunt in idolis & ritibus vanis simulachrorum, qui Deum timere debebant. C Et quando dicebant de Christo. Si dimittimus eum sic &c.

D

10 Quoniam Deus in generatione iusta est,
consilium † inopis confudistis:
Quoniam Dominus spes eius est.

† pauperum

H Quoniam Deus est in generatione iusta, id est, in populo Christiano. C Christi consilium confudistis, id est, suscipere noluistis. H Dicentis, pœnitentiam agire. Inops dicitur Christus, qui pro nobis pauper factus est. Dominus spes eius est. Pater vtique filii, quia humanitas confortata est de diuinitate. A Vel quilibet, membrum Christi existens, quia Dominus spes eius est: inde contemnitur magis, vnde magis reuerendus esset.

11 Quis dabit ‡ ex Syon salutare Israel, cum † auerterit Dominus captiuitatem plebis suæ:
Exultabit Iacob ÷ & :- lætabitur Israel.

‡ De
† Reduxerit.

C Cum dicit quis dabit, vult intelligi Dominum patrem, qui Dominum Christum in Syon, id est, in Ierusalem mittere dignatus est. Ipse est æterna salus Israel, id est, credentium. Dum auerrit, id est, diabolum damnauerit, Qui Dei plebem persequi & captiuare festinat. Exultabit Iacob, id est, iudæorum & gentium populus collectus per gratiam Dei. Lætabitur Israel, hoc est vniuersalis ecclesia.

E

Oratio ex Psalm. XIII.

Dignare Domine de cœlo sancto tuo respicere super filios hominum, & da nobis agnoscere viam pacis, vt auersa vitiorum captiuitate, cœlestis Ierusalem habitaculo perfruamur. Per Dominum nostrum.

Argumentum Psalm. XIV.

C Prophetica interrogationi respondet Dominus, in decalogi exemplum decem virtutibus ad sua beatitudinis atria peruenitri.

TT. Psalmus Dauid.

F

C Psalmus iste non profunditate velatus est, sed propheticæ interrogationi respondet Dominus, in decalogi exemplum: decem virtutibus ab beatitudinis suæ atria perueniri.

1 DOmine quis ‡ habitabit in tabernaculo tuo:
Aut quis requiescet in monte sancto tuo.

‡ peregrinabitur in tentorio tuo: Et quis habitabit.

C Tabernaculum dictum ex duobus nominibus, id est, à taberna (quæ est domus pauperum, quia non adhuc tegulis sed tantum trabibus tegebatur) & cænaculo (quia ibi cænabant sicut antiquis mos erat semel in die cibum sumere) significat catholicam fidem in qua habitat sancta Dei ecclesia. Mons signat futuram Ierusalem. H Non autem quærit, quis in ecclesia absolute habitet, in qua & boni & mali sunt, sed subaudiendum reliquit, digne. Quis in ea scilicet digne habitet. Quod ex eo probatur quod subdit, aut quis &c.

G

2 Qui ingreditur sine macula:
Et operatur iustitiam.

C Ingredi tabernaculum sine omni macula solius Domini fuit. Operabatur iustitiam: cum eiecit de templo vendentes & ementes. H Membrorum vero suorum est, sine macula peccati mortalis incedere, & per baptismum sine omni macula, ingredi, quia sine minimis esse non possumus.

3 Qui loquitur veritatem in corde suo:
Qui non † egit dolum in lingua sua.

† est facilis in ling.

H Multi loquuntur veritatem labiis sed non in corde, qui videntur vera dicere, sed cor cum labiis non consonat, quod Christus non fecit. Non egit dolum Christus, quia quæ locutus est ore, compleuit opere. Ille dolose agit, qui aliud agit & aliud dicit.

4 Nec fecit ‡ proximo suo malum:
Et opprobrium non † accepit aduersus proximos suos.

‡ amico s.
† sustinuit super vicino suo.

H Proximi sunt nobis omnes homines, & nulli debemus malum facere. Ille opprobrium, id est, detractionem non accipit de fratre, qui prius non credit mala de illo antequam probat. Qui ista superius comprehensa complet, ille habitat in vita æterna.

H Proximi nostri.

5 † Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus:
Timentes autem Dominum ‡ glorificat.

† Despicitur in oculis eius improbus.
‡ glorificabit.

H Ad nihilum deductus est malignus; id est, diabolus, quia apud sanctos pro nihilo habetur. Qui timent Dominum timore sancto, Dominus eos magnificat. C Vel ad nihilum deductus est, quando ei dixit, redi retro satanas, non tentabis Dominum Deum tuum.

6 † Qui iurat ÷ proximo suo :- & non decipit,
qui pecuniam suam non dedit ad vsuram:
Et munera † super innocentes non accepit.

† Iurat, vt se affligat & non mutet: pecuniam s. &c.
‡ aduersum.

A urare.

C Iurare enim dictum est, quasi iuste orare, hoc est iuste loqui. A Non decipit proximum: qui iurat dare & subuenire proximo & promissum reddit. H Vel non decipit anima proximum, id est corpus, si præcepta Dei obseruat quæ obseruare promittit. Sicut enim pecunia visibilis prohibetur ad vsuram dari, ne is qui accipit magis spolietur quam iuuetur: Ita verbum Dei non solum diuitibus qui pascunt, verumetiam pauperibus hominibus gratis debet insinuari. Non accipit munera super, id est, contra innocentes, qui iudicium iustum propter aliquod munus non subuertit.

Vsura.

7 Qui facit hæc:

Non mouebitur in æternum.

C Non dixit qui cantat, sed qui facit hæc, ipse habitabit in tabernaculo Domini, & in regno sancto eius requiescet: vt nos ad actualem virtutem interposita lege constringeret, ne secreta tanti mysterii, intenti solis cantibus, inaniter psalleremus.

B

Oratio ex Psalm. X I V.

Concede nos piissime Deus sine macula ingredi ecclesiam tuam, & auerte nos à dolis proximi vel vsuris, vt dum hæc secundum tuum obseruamus præceptum, non commoueamur ab æmulis supplicii in æternum. Per Dominum nostrum, &c.

Argumentum Psalm. X V.

C *Christus pro humanitate suscepta à patre se conseruari petit, eique gratias refert quod sua potentia iniquitatem huius sæculi superauit: & post resurrectionis gloriam in delectationibus dextræ suæ eum collocauit.*

† humilis & simplicis Dauid.

† Tituli Inscriptio ipsi Dauid.

C Tituli inscriptio ipsi Dauid, verum hanc tituli inscriptionem non ad quamlibet aliam personam, sed ad Christum referri debuisse: adiectum est, ipsi Dauid quod ad Dominum saluatorem competenter referri valet. Deprecatur hic assumpta humanitatis natura, pro nostra protectione conseruari se à Iudæis.

C

† Custodi me Deus.

1 † Conserua me Domine quoniam sperauí in te:

Dixi ‡ Domino Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.

‡ Deo, Dominus meus es tu, Bene mihi non est sine te.

C Sperasse se semper dicit in Domino. Dixi Domino: filius dicit, à forma serui ad patrem, qui in diuinitate æqualis est patri. H Non indiguit pater secundum suam maiestatem incarnationis aut passionis vel resurrectionis, quæ ad filium pertinent secundum humanitatem, vt nos redimeret. Sed quibus illa prosint: addit Sanctis &c. istis hæc sunt necessaria.

† & magnificis: omnis voluntas mea in eis.

2 Sanctis qui in terra sunt † eius:

Mirificauit ⁎ omnes ⸓ voluntates meas in eis.

D

C Sanctos qui sunt in terra viuentium, significat innocentes & iustos. H In ecclesia, quæ terra dicitur eius. C Per quos miræ factæ sunt voluntates Dei saluatoris, quando illis obedientibus, & iussa Christi facientibus, reddidit eos de mortalibus æternos. A Siue mirificauit, dum eos magnificauit miraculis, per quæ miracula ostensum est, quod prædicatio eorum & fides & opera fuerint voluntatis Dei.

‡ multiplicabuntur idola eorū post tergū sequentiū. Infirmitates idola sunt.

3 ‡ Multiplicatæ sunt infirmitates eorum: Postea accelerauerunt.

H Multiplicatæ sunt gentibus infirmitates, id est idola quæ (Domino veniente in carne) relinquentes celerrime ad eum Deum reuersi, habet enim hebraica veritas, multiplicata sunt idola eorum.

† Non libabo libamina eorū de sanguine: Neq; assumam nomina eorum in labiis meis.

4 † Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus:

Nec memor ero nominum eorum per labia mea.

E

C Quas gentes dicit non sanguine pecudum aut victimarum consuetudine congregandas, sed immolatione corporis & sanguinis Christi. Non fuit ergo memor Christus nominum illorum quibus prius nominabantur, dicti filii iræ, filii diaboli, sed nouorum nominum memor est, quibus dicuntur nunc Christiani & filii Dei. Labia vero Christi: duo testamenta significant, quando vtraque regnum Dei prædicant & in vnius soni concordia sicut labia temperantur.

Labia Christi, duo testamenta.

5 Dominus pars hereditatis meæ & calicis mei:

‡ Tu es qui restitues hæreditatem meam mihi.

‡ tu possessor sortis meæ.

C Pars hæreditatis & calicis Dominus est. Dicit filius ad patrem non deitate minor, sed humanitate subiectus: esse patrem partem hæreditatis suæ scilicet in fide gentium patri & filio credentium. C Calix, voluntatem ac distributionem domini signat. Restitues autem dixit, quoniam faciente diabolo perierat genus humanum. H Ipsa hæreditas restituta est: quando electos suos ad immortalitatem attraxit. C Dicta est autem hæreditas ab hero, id est, Domino.

Calix.

F

6 † Funes ceciderunt mihi in præclaris:

Etenim hæreditas mea præclara est mihi.

† lineæ ceciderunt mihi in pulcherrimis: & hæreditas speciosissima mea est.

C Funes: patriarchas & prophetas & apostolos vel quoscunque aduocauerit Christus, signat: quos ille recipit, in præclaris, id est, in optimis. C Hæreditas Christi: est multitudo sanctorum, quæ præclara dicitur Christo, licet ab sæculi hominibus despiciatur, quia ab eo electa. Cecidisse dixit, pro venisse.

Funes.

7 Benedicam Dominum qui tribuit mihi ‡ intellectum:

‡ Consilium.

Insuper & † vsque ad noctem increpuerunt me renes mei.

† noctibus erudierunt me renes mei.

C Benedicit filius patri, secundum humanitatem tribuenti sibi Intellectum, quo omnia vera sanctaque cernebat, ne sibi humana infirmitas aliquid sine gratia patris applicaret. H Nox significat tempus passionis. C Renes vero: cognationem significant iudæorum, de qua Christus secundum carnem nascebatur, à quibus frequenter & vsque in mortem increpatus est. H Vel renes, id est, delectationes carnis tunc increpant: quando stimulant vt peccetur. Et ita est vox ista non capitis sed membrorum Christi, vel capitis pro membris.

Renes.

G

8 ‡ Prouidebam Dominum in conspectu meo semper:

‡ proposui.

Quoniam à dextris est mihi ne commouear.

H Nam qui Dominum semper intuetur oculis mentis: nullatenus ad delicta conuenitur. Dicit autem causam cur non moueatur, quoniam à dextris est Dominus, siquidem à dextris Domino adiuuante: sinistra non præualet nocere, quod si Dominus dexteram partem non tenuerit: statim eam diabolus occupabit.

9 Propter † hoc lætatum est cor meum:

† ea.

Et exultauit ‡ lingua mea ÷ insuper ⸓ & caro mea † requiescet in spe.

‡ gloria mea.

† habitabit confidenter.

H

C Propter hoc quod ille à dextris scilicet astitit: & in corde suo iocunditatem & exultationem linguæ sibi esse testatur. H Caro: ecclesiam significat, quæ requiescit ad tempus in spe futuræ resurrectionis. Ecclesia enim est caro Christi, ideo Christus loquitur, ecclesia quæ est caro mea: modo requiescit in spe resurrectionis, vt vbi caput præcessit, & membra sequantur, quoniam &c. C Vel intelligitur de carne hominis Christi quam pro nostra salute suscepit, quæ in sepulchro quieuit, in spe resurrectionis die tertia factæ.

Caro Christi: Ecclesia est.

10 Quoniam non derelinques animam meam in inferno:

Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.

C Ecce filius gratias agit patri, quia eius anima non sit more cōmuni in inferno derelicta, sed clarificata celeri resurrectione. Hic corruptionem, id est, putredinem iuste

pegat

A

negat fieri, quæ carnem consumit humanam. Caro enim Christi non potuit corrumpi in sepulchro.

‡ Ostēdes mihi semitam vitæ, plenitudinem lætitiarum ante vultum tuum: decores in dextra tua æternos.

11 ‡ Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo:
Delectationes in dextera tua ÷ vsque : in finem.

H Vox iustorum, notas mihi fecisti, id est, me cognoscere fecisti mandata Christi. Tunc erit plena lætitia: cum adunatum fuerit corpus, id est ecclesia in regno Dei, vbi speculatur vultus Dei. C In dextera sua dicit, quoniam nullatenus à paterna contemplatione discessit. Finis significat perfectionem atque æternitatem, vt vsque in finem, id est, perfecte & æternaliter.

Oratio ex Psalm. X V.

Conserua Domine sperantes in te, & effice voluntates tuas nobiscum: vt clarificati lætitia resurrectionis tuæ, mereamur à dextris tuis cum sanctis omnibus delectari. Per Dominum nostrum, &c.

B

Argumentum Psalm. X V I.

C *Trifaria oratio ab humanitate Christi in psalmo depromitur. Primo secundum iustitiam suam petit debere restitui. Secundo vt à Iudæorum insidiis eius puritas liberetur. Tertio resurrectionem velocissimam deprecatur, ne inimicis diutius liceat insultare.*

TT. Oratio Dauid.

H Oratio Dauid, iste Psalmus cantatur contra Iudæos ex persona Christi, vel contra hæreticos ex persona Ecclesiæ.

† Audi Deus iustum.

1 † Exaudi Domine iustitiam meam:
Intende deprecationem meam.

C Vox Christi in passione & vox Ecclesiæ in tribulatione. Et Christus petit exaudiri iustitiam suam, quia obediens fuit patri vsq; ad mortem. Inter deprecationem & orationem differentia est. Oratio sanctior est, quæ fit pro deuotis, vt perseuerent. Deprecatio vero pro suis peccatis vel alienis: vel aliquid fortius est deprecatio quam oratio.

C

Differunt oratio & deprecatio

2 Auribus percipe orationem meam:
‡ Non in labiis dolosis.

‡ absq; labiis mendacii.

Oratio Christi.

H Orat enim filius (ex infirmitate carnis, non ex diminutione deitatis) vt exaudiatur, quod rogat, Non in labiis dolosis, sicut est oratio eorum qui me inique damnant & meos, vt sunt Iudæi. C A Iudæis enim manauit falsa sententia, apud quos innocens damnatus est, & latro cognoscitur absolutus.

3 De vultu tuo iudicium meum prodeat:
Oculi tui videant iniquitatem.

C De vultu tuo prodeat iudicium. Inusitata locutio est, quia de mente solet venire sententia non de vultu, sed hoc Christo conuenienter aptatur, quia ille quod iudicat videt, qui solus omnia secreta cognoscit. Oculi mei videāt æquitatem, hic æquitatem ipsam diuinitatem significat, quam ipse filius semper videt, qui æqualis est patri. Sic alia litera habet. Nostra habet: oculi tui & tunc æquitas non diuinitatem, sed merita Christi & Iudæorum significat.

D

4 Probasti cor meum ÷ & : visitasti nocte:
† Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.

† conflasti me: & non meministi cogitationes meas transire os meum. In opere hominū propter verbū labiorum tuorum ego obseruaui vias latronis Viæ duræ.

5 Vt non loquatur os meum opera hominum:
Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras.

C Probatio hic significat passionem, quando inter pericula mortis optima documenta patientiæ ostendit, visitatio resurrectionem. Visitatus est nocte, quādo anima eius in inferno non est derelicta. Igne examinatus, id est, tribulatione passionis. Non est inuenta iniquitas in illo, quam adustio vlla decoqueret.

C Viæ duræ sunt, quas debent homines imitari, quibus iter vitiorum le[...]est. Nam cum peccata vitantur: homini viæ duræ sunt, quas vias immaculatus peccatis Christus ambulauit. A Vel viæ duræ dicuntur opera hominum, quas scilicet merentur opera hominum. Opera enim mala sunt opera hominum, non Dei, illa autem merentur pœnam quam Christus sustinuit.

E

6 ‡ Perfice gressus meos in semitis tuis:
Vt non moueantur vestigia mea.

‡ Sustenta gressus m.

C Petit ergo Christus gressus suos custodiri, id est, actus humanos fidelium suorum membrorum. In semitis, id est, in mandatis tuis. Perfice, id est, fac perseuerare. Vestigia, sunt signa plantarum quæ significant apostolos, pro quibus petit Christus, vt se imitantes non moueantur à patre. A Vel vestigia sunt doctrina sua, ab eo relicta post ascensionem. Quam petit non moueri, quæ ita firmata est, vt etiam cœlum terraq; transibunt, verba autem Christi non.

Vestigia.

Matth. 24.

7 Ego † clamaui quoniam exaudisti me Deus
Inclina aurem tuam mihi ÷ & : ‡ exaudi verba mea.

† Inuocaui te, quia exaudies.

F

‡ audi eloquium meum.

C Ego clamaui, Ideo Christus clamauit ad patrem, id est, orauit. quoniam confidenter suam orationem exaudiri à patre sciebat. Inclinari autem petit: quoniam ad eum non valet humana infirmitas per se peruenire. Tunc exaudit cum se benignum indulserit.

8 ‡ Mirifica misericordias tuas:
Qui saluos facis sperantes in te.

‡ Mirabilem fac misericordiā tuam saluator sperantium.

H Tunc mirificauit misericordias pater suas, quando per apostolos & cæteros sanctos infirmitates indigentium curauit. C Saluos facis, id est, in æterna vita constitues sperantes in te.

9 A resistentibus dexteræ tuæ custodi me:
Vt pupillam † oculi.

† Intus in oculo.

Dextera patris filius est.

C Dextera enim patris filius est, cui Iudæi resistere, id est, repugnare ausi sunt. Pupilla enim pars est oculi, qua discernimus qualitates rerum, dicta à paruitate quasi pusilla. Cui comparatus est Christus, qui in suo iudicio iustos à peccatoribus segregandos conspicit. Aptissime se petit custodiri, vt pupillam, cum per ipsam res visuales discernimus, & in nostro corpore nil præstantius inuenitur.

G

Pupilla.

10 Sub vmbra alarum tuarum protege me:
A facie impiorum † qui me afflixerunt.

† vastantium me.

Alæ duæ, misericordia & charitas.

C A Alæ sunt patris: misericordia & charitas, quibus se protegi sancta Dei Ecclesia expostulat. C A facie impiorum, dæmones significat & sequaces eorum, qui ardorem insidiarum in necem Domini, vel in sanctos cumulabant. Facies instantiam impiorum notat, vel ipsorum truculentam præsentiam.

11 Inimici mei animam meam circumdederunt, ‡ adipem suum concluserunt:
† Os eorum locutum est superbiam.

‡ Adipe s.

† Et ore locuti sunt superbe.

H

Conclude re adipem.

C Inimicos: Iudæos dicit. Animam: vitam temporalem, quam arripere voluerunt: cum gladiis & fustibus circumdederunt. Concludunt adipem qui multa voracitate pinguescunt, sic Iudæi scelerum nimietate incrassati: locuti sunt superbiam contra Christum impii. H Vel contra Ecclesiam. C Sua mala facta defendendo.

12 ‡ Proiicientes me nunc circumdederunt me:
Oculos suos † statuerunt declinare in terram.

‡ Incedentes aduersum me nunc circumd.

† posuerunt.

Oculos in terram declinare.

C Proiicientes, scilicet, Christum extra ciuitatem. Circumdederunt, non obsequio, sed furore in cruce. Oculos mali declinant in terram: quando mala cogitatione aliqua in mente voluunt. H Vel oculos in terram statuerunt declinare, quando de terrenis cogitabant, & de cœlestibus non meditabantur.

A
✠ Similitudo eius quasi leonis desiderantis prædam, & quasi catuli leonis sedentis in absconditis.

15 ✠ Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam:
Et sicut catulus leonis habitans in abditis.

C Susceperunt me, id est, Iudæi à Pilato, quando dixit, tollite eum & crucifigite: Leo diabolus intelligitur, cui hic Iudæi merito comparantur, cum etiam eo peiores visi sint, quoniam ille fuit ausus Dominum tentare, Iudæi autem Dominum crucifigere. Catulus leonis, reliquum populũ Iudæorum signat, qui se diaboli filios effecerunt. Habitans in abditis, id est, in insidiis occultis, malorum enim hominum consuetudo est mala vota tegere, vt sic consilia eorum possint ad effectum venire.

† Faciem eius incurua eum.
✠ Qui est gladius tuus, a viris manus tuæ Domine:

14 ✠ Ex :- surge Domine præueni † eum & supplanta eum:
Eripe animam meam ab impio, ✠ frameam tuam ab inimicis manus tuæ.

15 Domine à paucis de terra diuide eos in vita eorum:
De absconditis tuis adimpletus est venter eorum.

B
Qui mortui sunt in profundo Quorum pars in vita: & quorum de absconditis tuis repleti venter.

H Vox Christi ad patrem vt præueniat animæ suæ ne læderetur à principe diabolo, præuenitque eum potestas diuinitatis, & alligauit & ad infernum perduxit. C Framea, modo contum, modo loricam, modo gladium significat bis acutum, quæ tamen omnia ad instrumenta armorum certum est pertinere. H Framea est enim patris, anima saluatoris: quando per ipsum diabolum vicit. C Sunt enim diaboli inimici manus Domini, qui humanum genus contra voluntatem Domini semper peruersa voluntate dilacerant.

C Precatur etiam patrem filius, vt diuidantur creduli à paucis, id est, ab apostolis, vt conuertantur ad Dominum de terra scilicet huius mundi viciosa. In vita eorum, id est, in mundo isto, vbi pœnitentiæ locus est, vt in Christum crederent. De absconditis tuis. Omne peccatum illi abominabile est atque à conspectu eius quasi absconditum, quia extraneum est illi, inde dicit adimpletum esse ventrem, id est, sensum incredulorum. A C Vel diuide iudæos à terra eorum in vniuersum orbem, & hoc in vita illa eorum, quam solam suam putant, de æterna desperantes. In futuro autem quid tunc erit?

C

† Qui saturabuntur filiis & dimittent reliquias suas paruulis eorum

16 † Saturati sunt filiis:
Et dimiserunt reliquias suas paruulis suis.

H Saturati sunt filiis scilicet iudæi qui in procreatione filiorum multiplicati sunt, & rebus sæculi. Dimiserunt reliquias maledictionis, hoc est vindictam illam quam merebantur, dicentes. Sanguis eius super nos & super filios nostros. Reliquerunt filiis suis, quia illi sicut patres excæcati dispersique sunt.

✠ Ego in iustitia videbo faciem tuam, Implebor cum euigilauero similitudine tua.
D

17 ✠ Ego ÷ autem :- in iustitia apparebo in conspectu tuo:
Satiabor cum apparuerit gloria tua.

C Apparere se dicit in conspectu patris cum iustitia, quoniam eius voluntatem impleuerit. Satiabor de humani generis credulitate, quando numerus sanctorum est supplendus. Gloria patris manifestatur in iudicio Domini saluatoris, cum vnusquisque recipiet pro actibus suis.

Oratio ex Psalm. XVI.

Conuerte Domine oculos cordis nostri ad cernendam tui iudicii veritatem, vt dum hic igne spirituali probamur, de tuis in æternum conspectibus cum fructu iustitiæ satiemur. Per Dominum nostrum, &c.

Argumentum Psalm. XVII.

C *Propheta Domino gratias agit, quod eum de grauibus periculis liberauit, loquiturque ecclesia quod ante aduentum Domini innumeras pertulit calamitates: vox etiam Christi inducitur, vbi virtus eius potestasque describitur.*

E
† Victori seruo Domini David, &c.

Γ I. † In finem puero domini Dauid, qui locutus est ad Dominum verba cantici huius, in die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul, & dixit.

Totus hic Psalmus sub persona Dauid ad Christum pertinet, qui est finis, & puer vocitatus, & manu fortis, quod Dauid sonat: Canticum ad contemplationem cœlestium rerum pertinet.

† Domine petra mea, & robur meum & saluator meus. Diligere Dominũ.

1 Diligam te Domine fortitudo mea:
† Dominus firmamentum meum & refugium meum & liberator meus.

C Diligit Dominum qui mandatis eius obtemperat. Diligo dicitur quasi de omnibus eligo. Recte confitetur Dominum esse suam virtutem, quo donante fortior factus est Dauid suis inimicis. Pulchre ostendit Propheta quis eius sit Dominus, singulis enim diuersisq; verbis prædicando: declarat quid sit Dominus, qui est modo virtus, modo firmamentum, modo refugium, modo adiutor, modo protector, modo liberator, modo cornu salutis, quæ omnia Christus est Ecclesiæ.

F

✠ fortis meus.

2 Deus meus ✠ adiutor meus:
Et sperabo in eum.

C Nam sperare de futuro specialiter se dicit, qui eum in præteritis senserat adiutorem.

† scutum m

3 † Protector meus & cornu salutis meæ:
÷ Et :- susceptor meus.

H Protector meus, qui me protegis & defendis. Cornu salutis, quia infirmitatem confortas. C Ad inimicos dissipandos. Cornua enim arma sunt beluarum, quibus salutem suam solerti concertatione defendunt. Susceptor meus. Quoniam susceptus est Christus à patre.

Cornua sunt arma bestiarum

✠ laudatum.
G

4 ✠ Laudans inuocabo Dominum:
Et ab inimicis meis saluus ero.

C Laudantem se dicit inuocare Dominũ, & ipsi vniuersam suam victoriam tribuere (non sibi) qui dignatus est cuncta præstare. Et ideo ab inimicis saluum se faciendum dicit, quia victoriam suam non sibi videbatur applicasse, sed Domino. Nam qui aliter facit, vitiis suis captiuus redditur, quamuis hostes superasse videatur.

✠ funes.
† Diaboli terruerunt me.

5 Circumdederunt me ✠ dolores mortis:
Et torrentes † iniquitatis conturbauerunt me.

H Circumdederunt Christum, qui in inferno gemebãt. Torrens dicitur fluuius excitatus hybernis imbribus, & significat turbam iniquorum rapidam ad iniquitatem, qui conturbant Ecclesiam, & more torrentis hyeme tribulationis intumescunt, sed adiuuante Domino cito deficiunt & defluunt.

✠ funes.
† præuenerunt.

6 ✠ Dolores inferni circumdederunt me:
† Præoccupauerunt me laquei mortis.

Dolores
H
inferni. Laquei mortis.

C Fiat, istius versiculi talis est ordo verborũ. Circumdederunt me dolores inferni, & de paganis dicit, qui erũt dolores inferni, id est, qui in inferno debito dolore torquendi sunt. Præoccupare Dauid se dicit laqueos mortis, id est, reatus originalis peccati, qui nos ab ipso cõceptu facit obnoxios priusquam nascamur in mundum. A Vel Christus in persona membrorum suorum loquitur hæc.

✠ Inuocabo.

7 In tribulatione mea ✠ inuocaui Dominum:
Et ad Deum meum clamaui

H Humanitas inuocauit diuinitatem in passione, & Ecclesia Christum. C Clamare autem plus est quam inuocare. Creuit sermo, progrediente desiderio, & accensus animus prosiliuit auidius in clamorem.

† exaudiet

8 ÷ Et :- exaudiuit de templo ÷ sancto :- suo vocem meam:
Et clamor meus ✠ in conspectu eius introiuit in aures eius.

✠ ante faciem eius veniet in aures eius

H Templum, corpus dominicum, exaudita est humanitas à diuinitate. G Clamor iste: causa iustitiæ est, quæ ad

A Tenacom motæ. Deum intrare poterat, quia pro mundi cladibus supplicabat.

9 Commota est & contremuit terra, & fundamenta montium † conturbata sunt & commota sunt: † concussa sunt & conquassata.
Quoniam iratus est ÷ eis ∴.

C Nunc propheta ad incarnationis secreta peruenit, ordinemque ipsum mirabili narratione describit. H Commota est terra, quando terreni de infidelitate in aduentu Christi ad fidem venerunt & contremiscunt peccata sua. C Fundamenta montium, significat præsumptiones superborum, id est diuitias vel honores, cæteraque humana quibus illi innituntur. Iratus est eis Deus, quia vicia humana probantur Domino esse exosa.

10 Ascendit fumus † in ira eius, & ignis ⁑ à facie eius exarsit: † de furore eius. ⁑ ex ore eius deuorans.
Carbones succensi sunt ab eo.

B Ignis charitas Dei. Carbones succensi. C Fumus hic in bono positus est, qui succensus profudit lachrymas pœnitentiæ. Ira eius: conturbationem signat timoris futuri iudicii quo conturbantur adeo peccatores, vt ad remedium pœnitentiæ perducantur. Ignis est Charitas Dei, qui egreditur à facie Domini, quoniam ipsius illuminatione eis conceditur Charitas qui peccare dimittunt. Carbones succensos peccatores dicit, qui velut carbones mortui erant prius peccando, iterum reuiuiscunt, succensi igne pœnitentiæ. Quomodo autem succensi sint carbones mortui, sequenter docet, scilicet veniente Domino redemptore, quia inclinauit &c.

11 Inclinauit cœlos & descendit:
Et caligo sub pedibus eius.

H Cœli, id est, angeli sunt inclinati, quando Gabriel ad Mariam venit. Et descendit scilicet Christus, id est, venit in carne. Caligo est profunditas scripturarum quam dedit Deus pedibus, hoc est apostolis, vel cæteris sanctis. C Vel caligo diabolus est, quia mentes obnubilat.

12 Et ascendit super ⁑ cherubin & volauit: ⁑ Cherub
Et volauit super pennas ventorum.

C Cherubin. Famæ de Christo velocitas. C Cherubin interpretatur plenitudo scientiæ. Ascendit super cherubin Christus, quando videntibus apostolis cœlos conscendit. Volauit, id est, per mundi spacia eius fama velocior vento cucurrit, quando ipso in cunabulis iacente, magis eum stellæ claritas nunciauit. Quid enim dici potest velocius eo, qui mox vt natus in alia mundi parte conspectus est? Tunc ergo superata est celeritas ventorum quamuis in mundo nihil velocius eis esse monstretur.

13 ÷ Et ∴ posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius:
Tenebrosa aqua in nubibus † aeris. † ætheris.

C Tenebras, mysterium dicit eius incarnationis, vt qui in deitate sua videri non poterat velata carne humana, redemptor noster appareret. Latibulum secretum maiestatis eius significat, quod tunc reuelat iustis quando eum facie ad faciem videbunt in gloria. In circuitu proximitatem signat tabernaculi, id est, dignitatē beatorū sanctorū, vt in cœlo iuxta ipsum habitent: qui in eius ecclesia fideliter perseuerant. Aquam: scripturam dicit, quæ est tenebrosa, id est, obscura in prophetis, in prædicatoribus verbi, quia & si dicta eorū se quis putet intelligere, tamen ad ipsam dictorum virtutem, sicuti est totaliter, vix potest peruenire. D Aqua tenebrosa.

14 Præfulguræ in conspectu eius nubes transierunt:
⁎ Grando & carbones ignis ∴.

Præfulguræ. C Præfulguræ nominatiuus pluralis respondet ad nubes. Nubes sunt prædicatores diuini verbi. Et est sensus. Illæ nubes quæ aquam continent Dei, id est eloquia diuina, sicut in hoc aere tenebrosæ, id est, obscuræ videntur, ita in conspectu Dei præfulguræ sunt, id est prælucidæ, quia vbi omnia præclare patent quæ hic sunt obscura. Nubes, prædicatores. Transierunt nubes, id est, prædicatores ad gentes, relicto Israelitico populo. Grando, hoc est increpatio prædicantium, quibus corda incredulorum stimulantur. Carbones ignis, charitatis incendia, quibus mens fidelium reuiuiscit. E

15 Et intonuit ⁑ de cœlo Dominus: ⁑ In.
Et altissimus dedit vocem suam † ⁎ grando & carbones ignis ∴: † grandinem.

C Intonuit, vox omnipotentis patris est, Clarificaui & iterum clarificabo. Vnde multi crediderunt tonitruum esse. Altissimus dedit vocem suam quando dixit, hic est filius meus dilectus, &c. Iohann. 12.

H Vel intonuit Dominus per apostolos & prædicatores minis, quæ sunt de pœnis æternis: & per eosdem dedit suauem vocem, quæ est de præmiis æternis, quia nubes transierunt comminando supplicia æterna non credentibus: pręmia quoque æterna credentibus promittendo.

16 Et ⁑ misit sagittas suas & dissipauit eos: ⁑ amisit.
⁎ Et ∴ fulgura multiplicauit & conturbauit eos.

C Sagittas, euangelistas dicit, virtutum pennis, non suis sed eius à quo missi sunt, recta itinera transuolantes. Eos dissipauit, ad quos missi sunt, id est, separauit fideles recipiendo, impios abiiciendo. Fulgura multiplicauit, hoc est miracula multa fecit. H Conturbauit, quia per miracula apostolorum compuncti sunt ad pœnitentiam. F Sagittæ Euangelistæ sunt.

17 Et apparuerunt ⁑ fontes aquarum: ⁑ effusiones.
Et reuelata sunt fundamenta orbis ÷ terrarum ∴.

H Fontes apostolos dicit. C Qui aquas, id est, prædicamenta æternæ vitæ ore fundebant. H Fundamenta, prophetas atque apostolos dicit esse manifestatos. C Supra quos orbis terrarum, id est, ecclesiæ ædificatio constructa est. Christo enim veniente patuit quod obscuritas diuini tegebat eloquii. Fundamēta, Prophetæ & apostoli.

18 Ab increpatione tua Domine:
Ab inspiratione spiritus † iræ tuæ. † furoris t.

H Ab increpatione: cum diceret, nisi vos filius liberauerit, moriemini in peccatis vestris. C Spiritus iræ tuæ, prædicatores dicit, qui à spiritu sancto inspirati: delinquentes populos increpabant, vel increpatio prophetarum obiurgationem notat iustam in peccatores populos. Iohann 8. G

19 ⁑ Misit de summo & accepit me: ⁑ Mittet de alto, & accipiet me: & trahet me.
Et assumpsit me de aquis multis.

C Vox ecclesiæ, misit itaque pater de summo, id est, filium de cœlo: & accepit ecclesiam, ac sibi coniunxit. Assumpsit ecclesiam de aquis, quando baptismatis regeneratione eam conquirit. Siue de aquis multis, id est, populis multis collecta est ecclesia.

20 † Eripuit me de inimicis meis ⁑ fortissimis & ab his qui oderunt me: † Liberabit. ⁑ potentissimis.
Quoniam † confortati sunt super me. † robustiores me erant.

C H Fortissimos inimicos, persecutores & hæreticos dicit, qui sanctam ecclesiam semper affligebant. C Et ideo se magis dicit ereptam, quia inimici confortati sunt supra ipsam in afflictione temporali. Tunc enim crescere meruit, cum eam data desuper potestate inimicus afflixit. O vere diuina prouidentia, vt suis nisibus destruatur inimicus, & quanto se putat amplius lædere, tanto necesse sit eum etiam sæuissima insecutione præstare. H

21 † Præuenerunt me in die afflictionis meæ: † præuenient.
Et factus est Dominus ⁑ protector meus. ⁑ Firmamentum meum.

C Præuenerunt pseudoapostoli: prædicatores Christi, conantes subuertere corda simplicium. In die afflictionis, quando martyria Christiani sustinuerunt. Ideo Deus protector, quia homo extitit impugnator, Deus enim ecclesiam in persecutionibus protexit.

22 Et † eduxit me in latitudinem: † educet.
⁑ Saluum me fecit quoniam voluit me. ⁑ Liberabit me.

C Producta est ecclesia in latitudinem, quando per sæuiciam persecutorum numerum creuisse constat fidelium. Quoniam voluit, id est, me elegit qui gratis vocat vniuersos,

A uersos, & saluos efficit sibi subiectos. In ecclesia igitur catholica hunc esse morem fidelium nullus ignorat, vt quanto plus persecutionibus stringitur: tanto amplius fidei augmento dilatetur, tunc enim per gratiam Dei exurgunt inuicti animi, tunc incendium charitatis ardescit, & facto agmine: in gladios suauiter ruunt, qui æternæ vitæ præmia concupiscunt.

23 ÷ Et :- retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam:

Et secundum † puritatem manuum mearum retribuet mihi.

† munditiam.

C Secundum iustitiam meam, id est, secundum voluntatem meam à te mihi datam bonam per gratiam. Innocentiam manuum, opera dicit pietatis, quam sanctorum virtus diuino munere semper exercet.

24 Quia custodiui vias Domini:

Nec impie † gessi à Deo meo.

† egi.

B C Viæ Domini, sunt dilectio Dei & proximi quas constat eos custodire: qui nolunt à mandato Dei declinare. impie agit, qui iussa Domini declinare præsumit.

Viæ Domini.

25 Quoniam omnia iudicia eius in conspectu meo:

Et ‡ iustitias eius non † repuli à me.

‡ præcepta. † amoui.

C Habet in conspectu suo iudicia Dei, qui iugiter eius terribilia iudicia cogitat. Nunquam repulit iustitiam Dei à se, cui semper in corde Christus siue iusticia permanet Repellunt iustitias Dei, qui carnis fragilitate superati, longa præceptorum obseruatione deficientes, æquitatem (quam custodire cœperunt) deserunt.

26 Et ‡ ero immaculatus cum eo:

Et † obseruabo me ab iniquitate mea.

‡ Fui. † custodiui.

H Ero immaculatus, id est, perseuerabo in illa innocentia Christianitatis in qua vocatus sum. Obseruabo me, v non conuertar ad infidelitatem in qua prius fui, sed firmiter perseuerare volo in illa credulitate Christianitatis quam teneo.

27 Et ‡ retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam:

‡ restituit C

Et secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum eius.

C Iustitiam meam, quam tu Deus donasti. H Per oculos, aspectus intelligitur diuinitatis. C Quia sicut iusti semper corde Deum considerant, ita eos virtus diuina iugiter respicit, & vnicuiq; reddit secundum puritatem bonorum actuum.

28 Cum sancto sanctus eris:

Et cum viro innocente † innocens eris.

† innocenter ages Sanctus Christus.

C Cum sancto viro, id est, Domino saluatore, ipso præstante sancti esse possumus, præcipitur etiam, vt cum innocentia eius innocentes esse mereamur. Solent enim mores hominum frequenter eis similes fieri quos habuerunt doctores & præceptores.

29 Et cum electo electus eris:

Et cum peruerso peruerteris.

D Esaie 42.

C Petendum est, vt cum electione Christi (qui electus ab Esaia dicitur) eligamur, quod tunc accidit nobis quando præceptis eius obedimus. Cum peruerso, id est, cum diabolo subuerteris, qui propria iniquitate peruersus est, illos etenim iniquissimos similes sibi facit, quos ad suæ obedientiæ iura conuertit.

Peruersus diabolus.

30 Quoniam tu populum † humilem saluum facies:

Et oculos ‡ superborum humiliabis.

† pauperem saluabis. ‡ excelsos

C Saluum faciet populum, cum in die iudicii ad dexteram suam humiles collocabit. Oculi superborum, arrogantes dicit. H Qui pœnitentiam agere dedignantur. C Quos humiliabit cum descendent in profunditatem gehennæ.

31 Quoniam tu illuminas lucernam meam:

Domine Deus meus illumina tenebras meas.

Lucerna

H Lucerna est intellectus animæ quæ illuminatur à Christo. Tenebras dicit ignorantiam cordis, quam petit à Christo illuminari.

E intellectus dicitur.

32 † Quoniam in te eripiar à tentatione.

Et in Deo meo ‡ transgrediar murum.

† in te eucurram accinctus. ‡ transiliam.

C In te eripiar, non à me, Temptatio, diabolum signat, qui omnibus momentis temptat, Bene dixit transgrediar murum, id est, obstaculum peccatorum, quod est murus mortis non salutis, quem inter Deum & homines mortalium nequitiæ construxerunt.

Murus mortis.

33 Deus ÷ meus :- impolluta via eius, † eloquia Domini igne examinata:

† eloquium.

‡ Protector est omnium sperantium in se.

‡ scutum est.

C Impollnta via eius, hoc est, incarnatio verbi, quã constat pollutionem non habuisse peccati. H Eloquia Dei, sunt eius igne fidei siue tribulationis examinata mandata, ideo Deo sunt placita sicut aurum igne probatum. Qui in Christum credunt proteguntur. C Nullus dimissus est nisi qui in eum sperare neglexit.

34 Quoniam quis Deus præter Dominum?

F

Et quis † Deus præter Deum nostrum?

† fortis.

C Hoc contra paganorum dementiam dicitur: qui deos sibi multifaria vanitate finxere. Dominum posuit, quia ipsius serui sumus & eum adoramus. Iste enim Deus Trinitas est inseparabilis, tantum distincta personis non substantia deitatis.

35 Deus qui præcinxit me ‡ virtute:

‡ fortitudine.

Et posuit immaculatam viam meam.

H Quod ait, præcinxit me, scilicet spiritus sanctus, qui nos armat contra potestates iniquas. C Immaculatam viam, hoc est, viam purissimam sine sorde delicti, quam solus ille ambulauit qui peccata non fecit, & alios ambulare fecit in ea.

36 † Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum:

† Coæquans pedes meos ceruis.

Et super excelsa statuens me.

C Transmeauit Christus, delicta pungentia huius sæculi & sacies peccatorum profundissimas sicut ceruus spinosa fruteta. Super excelsa statuit eum, id est, Deus pater super omnem altitudinem creaturarum. Vt apostolus ait: Et donauit illi nomen, quod est super omne nomen.

G Philip 2.

37 ‡ Qui docet manus meas ad prælium:

‡ docens.

Et † posuisti, vt arcum æreum brachia mea.

† componens.

C Doceri, est ab imminẽtibus insidiis cautum fieri. Manus, operationes significant, prælium certamen diaboli: brachia vero Christi, prophetæ sunt & apostoli per quos desiderium suæ voluntatis operatus est. His comparat arcum æreum, quia nesciunt serui Dei prædicando mollescere, sed in cœlesti fortitudine permanentes, verbis salutaribus emissis, velut sagittis eminus iaculatis, deuotorum hominum corda compungunt.

Brachia vt arcus æreus. Apostoli & Prophetæ sunt.

38 ÷ Et :- dedisti mihi ‡ protectionem salutis tuæ:

‡ clypeum

Et dextera tua † suscepit me.

† confortauit.

C Protectio salutis, gloriam significet resurrectionis, quando mortali carne deposita eandem incorruptibilem resumpsit. Dextera, potentia diuinitatis est, quæ assumpta in humanitatem in æterna maiestate constituit.

H

39 ÷ Et disciplina tua correxit me in finem:

‡ Et disciplina tua ipsa me docebit.

‡ Et mansuetudo tua multiplicauit me

H Vox Ecclesiæ, quem enim diligit Deus corripit, & doctrina tua (vt habet alia litera) ipsa me docebit, quia necesse est, dum hic sumus, semper sub doctrina esse. Vnde Paulus, omnibus, inquit, doctrina, in præsenti non videtur esse gaudii, sed mœroris, in futuro vero multum fructum affert.

40 † Dilatasti gressus meos subtus me:

† Dilatabis.

‡ Et non sunt infirmata vestigia mea.

‡ Et non deficient cali mei.

H Dilatasti gressus meos, id est, sensum meum in amplitudine tuæ charitatis. A Quia latam fecisti charitatem, hilanter operantem etiam in his, scilic mortalibus rebus & membris quæ sunt sub me. H Non sunt infirmata vestigia,

id est,

A

idest, exempla eius, à successoribus sequenda, & doctrina eius.

41 Persequar inimicos meos & comprehendam illos:

Et non † conuertar donec deficiant.

† reuertar donec consumá eos. Inimici nostri sunt carnales affectus.

H Persequar, vox Christi, id est Christus iudæos vel gentiles, qui ei iniuste inimici facti sunt, vel ecclesia persequitur carnales affectus, & comprehendam illos antequam comprehendar ab illis, & non conuertar scilicet ab hac intentione. Donec deficiant huiusmodi carnales affectus in me, siue inimici iudæi & mali omnes à malicia vel à cogitationibus prauis.

42 ‡ Confringam illos nec poterunt stare:

Cadent subtus pedes meos.

‡ Cædam eos, & non poterunt surgere.

H Affligam illos (vt habet alia translatio) scilicet in multis malis, sicut iam factum legimus iudæis, temporibus Titi. Nec stare poterant, quia in superbia erecti fuerant. Cadent, siue vt adorent se humiliando, seu vt conculcentur damnati.

B

43 ÷ Et ∻ præcinxisti me virtute ad bellum:

† Supplantasti insurgentes in me subtus me.

† Incuruabis resistentes mihi subtus me.

C Præcinctus est enim virtute Christus: quando patientia & fortitudine, aduersa inimicorum superauit. Supplantauit eos: quando qui contra eum insana conspiratione tumuerunt, suo iudicio sine dubio subdendi sunt, vt cum suo instigatore pereant, qui auctori suo credere noluerunt. Hoc enim de spiritibus immundis dictum est, qui per iudæos Christo iniqua certamina mouerunt.

44 ÷ Et ‡ inimicos meos dedisti mihi deorsum:

Et odientes me disperdidisti.

‡ Inimicorum.

G H Dorsum, signat conuersionem eorum, qui resistentes nomini Christi, prius dorsum verterunt ad Christum non faciem, postea conuersi facti sunt Christiani, vt Paulus apostolus. C Vel dorsum dederunt quando victi sunt, & conuersi, quorum fuga (quæ per dorsum signatur) facta est Christi gloriosa victoria. Sicut Saulus victus: factus est victor Paulus, quoniam alios vicit conuertendo: prius ipse victus. Dispersit odientes, quando iudæos in eorum perfidia dimisit dicentes, sanguis eius super nos, hæc enim est causa dispersionis eorum, sanguis Christi scilicet.

Actor. 9.

C

Matth. 27.

45 † Clamauerunt nec erat qui saluos faceret ad Dominum:

Nec ‡ exaudiuit eos.

† Clamabunt, & non erit qui saluet. ‡ exaudiet.

H Clamabunt impii & iudæi in futuro iudicio ad Christum, cum viderint spem suam in diabolo corruisse. C Non exaudiet eos, quoniam infructuosa illis est pœnitentia, vbi iam cognoscitur esse iusta damnatio.

46 ÷ Et ∻ † comminuam eos vt puluerem ante faciem venti:

Vt lutum platearum ‡ delebo eos.

† Delebo.

‡ proiiciam.

C Intelligant se superbi & grandiloqui comminuendos vt puluerem: qui moliuntur Domino prauis mentibus contradicere. Ante faciem venti, vt quiescere non possint cum fuerint imminuti. Bene luto comparat peccatores qui fœdis peccatis inquinantur. Delebo, id est, de medio sanctorum tollam, quod pertinet ad lutum platearum, lutum quippe quia mollissimum facile tollitur.

D

47 Eripies me † de contradictionibus populi:

‡ Constitues me in caput gentium.

† à

‡ pones.

C Ereptus est Christus de contradictionibus populi: quando explosis perfidis iudæis: ad gentium fidem deuotionemque translatus est. Constitutus est in caput gentium, quando per fidem illorum susceptus est: quia in frontibus gentium, crucis habuerunt vexilla radiare.

48 Populus quem non cognoui † seruiuit mihi:

÷ in ∻ ‡ auditu auris obediuit mihi.

† Seruiet. ‡ auditione auris obedietmihi.

C Seruit populus Christo, id est, gentes crediderunt Christo, quem prius non cognouit, quia in illum credit. H Obediuit auditu auris: quia mirabilia Dei non videntes neque præsentiam corporalem, sed postea audierunt, & suis doctoribus obedientes crediderunt, & opere fidem impleuerunt.

E

49 Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni † inueterati sunt:

Et claudicauerunt à semitis suis.

† defluent, & contrahentur in angustiis suis.

H Filii alieni, filii diaboli, quibus ipse dixit vos ex patre diabolo estis. G Mentiti sunt mihi: quando dicebant, magister scimus, quia à Deo venisti & in veritate viam Dei doces. Mentiri est enim contra mentem loqui, & illud in lingua promere: quod constat in animo non habere. A H Inueterati sunt, id est in veteri homine remanserunt, quos innouare veni. Et claudicauerunt. C Nam claudicare dicimus eos, qui vno pede debiles sunt. H Ille claudicat: qui patrem credit, & filium non credit. C Iudæi claudicant, qui vnam partem scripturæ, vetus scilicet testamentum carnaliter intelligentes, aliam, id est, nouum testamentum respuentes non habent.

Ioann. 8. *Matth. 22.* Mentiri.

Claudicare.

50 Viuit Dominus & benedictus Deus meus:

Et ‡ exaltetur Deus salutis meæ.

‡ exaltabitur.

F

H Recte dicit ecclesia, viuit Dominus: quem iudæi in sepulchro clauserant. C Benedictus dicitur Deus: cum ei digna deuotione laus persoluitur. Exaltetur, id est, in toto orbe credatur. Nec poterat aliter exaltari: qui solus vocatur & est altissimus.

51 Deus qui das vindictas mihi, & † subdis populos sub me:

‡ Liberator meus de inimicis meis ÷ iracundis ∻

† congregas.

‡ Qui seruas me ab inim. m.

H Deus qui das vindictam mihi: subuertendo iudæos, vel Deus qui das vindictas sanctis apostolis eorumque successoribus ecclesiæ: soluendi & corrigendi. Et dedit potestatem prædicatoribus, ad regendum gentes incredulas. Liberatorem: Deum dicit: Petit ecclesia se liberari ab hæreticis seu à peccatoribus & hoc ab iracundis. C Id est à feruida malignitate succensis. Vindicari dicitur ecclesia: quando eius inimici ad veræ religionis penetralia reducuntur.

Quomodo vindicatur Ecclesia.

G

52 * Et ∻ † ab insurgentibus in me exaltabis me:

A viro iniquo ‡ eripies me.

† à resistentibus mihi eleuas me. ‡ libera.

H Ab insurgentibus, id est, à persecutoribus, A viro iniquo, id est, à diabolo vt in Euangelio, inimicus homo hoc fecit. C Vel quolibet schismatico.

Matth. 13.

53 Propterea confitebor tibi in † nationibus Domine:

Et nomini tuo psalmum dicam.

† gentibus

C Propter illa quæ superius dicta sunt. Confitebor tibi, id est, laudabo te per populos Christianos. Psalmus opus significat actuale, per quod diuinitas melius opere quam vocibus laudatur, quod etiam Deus citius quam voces exaudit, vnde dicit. Confitebor tibi, id est, laudabo & operabor.

54 Magnificans salutes regis ‡ eius, & faciens misericordiam Christo suo Dauid:

Et semini eius vsque in † seculum.

‡ Sui.

† æternum

H

C Magnificat pater regem ipsius, id est filium in toto orbe terrarum regnaturum. Christus vnctus interpretatur. H Dauid manu fortis. C Fecit in Dauid misericordiam, quia eum de persequentium ferocitate liberauit. Semen eius: Dominum significat saluatorem. Vsque in seculum, hoc est vsque in æternum. Semini Christo misericordia facta est: quando resurrexit cœlosque ascendit, & nunc sedet ad dexteram patris rex in æternum.

Oratio ex Psalm. XVII.

Firmamentum spei & refugium pressuræ piissime Deus, salua nos ab inimicis & à laqueis mortis, vt assumpti de multitudine circumstantium tribulationum, deuotissime sancto nomini tuo cum innocentiæ puritate psallamus. Per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, &c.

Argumentum Psalm. XVIII.

C *Domini prædicatores propheta collaudans, eius in-*

A

carnationem speciosissime describit: nec non præcepta noui ac veteris testamenti magnificans, ab occultis vitiis purgari se à Domino precatur.

‡ Victori

TI. ‡ In finem psalmus Dauid.

C Inscriptio tituli huius frequenter exposita est, per totum igitur psalmum: prophetæ verba sunt de Christo loquentis.

1 CÆli enarrant gloriam Dei:
Et opera manuum eius annunciant firmamentum.

Cœli & apostoli & prophetæ dicuntur.

C Cœli apostoli sunt & prophetę, qui de aduentu Christi annunciant gloriam ipsius. Opera manuum eius, id est, ipse homo qui ex manibus Christi plasmatus est. Annunciant firmamentum, id est, prædicationes, scilicet incarnationis Christi, per quam firmabatur soliditas nostræ fidei, & ita in plurali dici oportet annunciant. Sed secundum istam litteram quæ habet annunciat: oportet dici firmamentum apostolos & prophetas, qui annunciarunt opera Dei, id est, facta virtutum secundum hominem, vt incarnationem, mortem &c.

B

2 Dies diei eructat verbum:
Et nox nocti indicat scientiam.

Dies diei.

H Dies Christus siue apostoli. C Eructat verbum: cum irradiando corda apostolorum purissima cœlestia verba intimauit, vel cum apostoli corda fidelium luminosa prædicatione illuminant. Nox nocti indicat scientiam, cum iudas Iudæis Christum prodidit ac tradidit ad occidendum.

Nox nocti

3 † Non sunt loquelæ neque sermones:
Quorum non audiantur voces eorum.

† non est sermo, & non sunt verba, quibus non audiatur vox eorũ.

H C Non sunt loquelæ. Negando dicit nullos esse sermones neque loquelas, quos apostoli non potuissent loqui. C Sermones, pertinet ad communes narrationes: loquelæ, ad publicas suasiones Quod vtrunque apostolos fecisse certissimum est.

C

4 In omnem terram exiuit sonus eorum:
Et in ‡ fines orbis ÷ terræ :· verba eorum.

‡ finibus.

C Terram: hic hominem debemus accipere. Sonus vero: fama miraculorum est. Fines terræ sunt reges, id est, non solum ad humiles, sed etiam ad principes gentium Euangelii verba peruenerunt, & omnes homines salubri doctrina docuerunt.

5 ‡ In sole posuit tabernaculum suum:
Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.

‡ Soli posuit tabernaculum in eis.

C In sole posuit, id est, in manifestatione, quia manifeste venit. Dicit tabernaculum, scilicet sui corporis. Et ipse, Christum Dominum dicit, qui tanquam sponsus Ecclesiæ suæ, processit de thalamo suo, id est, de vtero virginali. Bene sponsus à spondendo dicitur Christus, qui totiens est promissus à prophetis.

Sponsus.

D

6 Exultauit vt † gigas ad currendam viam ÷ suam :·
‡ A summo cœlo egressio eius.

† fortis.
‡ à summitate cœli.
Christus vt Gigas.

C Bene giganti comparatur Christus, qui humanam naturam superans magnitudine suæ potentiæ: omnia mundi vicia cum suo truculentissimo autore prostrauit. Hic via cursum significat eius vitæ, quia scilicet homo natus creuit, docuit, passus est. A summo: patrem significat. Egressio: natiuitas filii, non temporalis, sed coæterna patri.

7 Et † occursus eius vsque ad ‡ summum eius:
Nec est qui se abscondat à calore eius.

† cursus
‡ summitatem illius.

C Occursus eius, secundum hominem dicitur, quia post assumptionem carnis, in vtraque natura Christus permanens occurrit vsque ad summum, id est, vsque ad sedem paternæ maiestatis, qua patri filius semper æqualis est. Calor eius: spiritus sanctus est, à quo nemo potest abscondi, quia potentia suæ diuinitatis vniuscuiusque corda cognoscit.

Calor eius spiritus sanctus est.

8 Lex Domini immaculata conuertens animas, testimonium Domini fidele:
Sapientiam præstans paruulis.

E

H Lex Domini Christus est irreprehensibilis, quia non habuit peccatum. Conuertit animas: de captiuitate in libertatem. C Testimonia quæ dedit Israelitico populo fidelia fuerunt, quia plenissima veritate cognita sunt. H Sapientiam præstat paruulis: non sensu, sed humilibus & innocentibus. C Vel lex Domini vetus: est immaculata, quia per legem nouam approbata.

Lex Domini.

9 † Iustitiæ Domini rectæ, lætificantes ‡ corda:
Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.

‡ præcepta.
† commandatum. Iustitiæ Domini rectæ

Iustitiæ Domini reuera rectæ, quia non aliter fecit Dominus quam docuit. Rectę etenim ibi non sunt, vbi aliud est in ore. Lætificantur corda subauditur iustorum. Lucidum præceptum dicit, quia sincerum & purum. Illuminat oculos, non istos carnales, sed illos interiores.

F

10 Timor Domini ‡ sanctus permanens in sæculum sæculi :·
Iudicia Domini vera iustificata in semetipsa.

‡ mũdus: perseuerãs in sæcula.

C Timor Domini mixta cum pauore charitas est, qui imperturbata constantia non trepida confusione permanet sanctus: qui timor vsu sęculari, reuerentia nuncupatur. Iudicia Dei: dicit mandata Dei, quæ in veteri & nouo testamento conscripta sunt, quæ in semetipsis permanent, quia status eorum nulla varietate mutatur.

Timor Domini, reuerentia.

H A Nec alterius autoritate (vt firma habeantur) nisi Domini egent, qui neminem fallere potest.

11 Desiderabilia super aurum & lapidem preciosum multum:
Et dulciora super mel & † fauum.

† fauum redundantem.

C Desiderabilia iudicia Domini, id est, mandata noui & veteris testamenti: super aurum, quod humana cupiditas maxime desiderat possidere. Addidit lapidem pretiosum qui multum valet in paruissimo margarito. Sed quia inueniri poterant qui diuitias contemnerent, addidit sapores: mel & fauum. Vetus testamentum superat mel, nouum vincit fauum.

G

12 ‡ Etenim seruus tuus custodit ea:
In custodiendis illis retributio multa.

‡ vnde seruus tuus docebit ea

C Cum dicit seruus tuus: iustum signat & deuotum, qui ideo custodit mandata Dei, quia obedientibus retributio subsequitur. Merito dicta sunt multa, quia comprehendi non possunt vniuersa, quæ præparauit Deus diligentibus se.

13 † Delicta quis intelligit, ab occultis ÷ meis :· munda me:
÷ Et :· ‡ ab alienis parce seruo tuo.

† errores
‡ à superbis quoque libera seruum tuũ.

H Delicta quis intelligit: nisi scrutator cordium Deus, qui etiam potens est dimittere ea. Ab occultis, id est, à præteritis peccatis. C Occultum est, quod originale dicitur, in quo concipimur & nascimur & secreta voluntate peccamus. Alienum est, quod malis hominibus suadentibus, siue diabolo suadente committitur, sed fit proprium, quia consensus noster plectibilis ex arbitrio nostro adhibetur, & ex illa traduce massa mortalium ab hoste spiritali corrupta, sine gratia Dei: velociter subuertitur, quia in primo homine per inobedientiam viciata monstratur. Nam quam facile est antiquo insidiatori infectis vetita suadere: qui potuit liberos atque incorruptos sua calliditate decipere? Sunt ergo aliena: quæ ab aliis nostra suasione vel culpa acta sunt, vel aliorum suasu aut auxilio nos facimus.

H
Peccatum occultum. Alienum

14 Si mei non fuerint damnati, tunc immaculatus ero:
Et emundabor à delicto maximo.

H Tunc delicta dicuntur, cum homo seruus fit peccati. Si ista peccata non perpetrauero, ero immaculatus. Et emundabor à delicto maximo, id est, à superbia. C Quia & diabolus cecidit & hominẽ traxit, & concessa beatitudine vacuauit.

Delicta.

A vacuauit. A Non ergo petit tolli à se hic omnia omnino peccata, quod est impossibile, sed ne dominentur.

✠ Sint placentes sermones oris mei. Meditatio cordis.

15 ✠ Et erunt vt complaceant eloquia oris mei:
Et meditatio cordis mei in conspectu tuo ÷ semper ›

C Possunt placere Domino eloquia oris, si à vitiis quæ superius dixit reddatur homo alienus. Meditatio cordis, quæ potest ad Deum peruenire, est spes, charitas & fides.

† fortitudo mea.

16 Domine † adiutor meus:
Et redemptor meus.

C Adiutorem suum dicit Deum in bonis actibus. Redemptorem: à malis, vt nemo meritis suis applicet: quod susceperit cœlesti largitate.

Oratio ex Psalm. X V I I I.

Piissime Deus, qui virginalis thalami egressu procedens, liberatis nobis ad patris dexteram conscendisti, immensam misericordiam tuam exposcimus, vt lege tua conuersi, præceptis illuminati, testimoniis eruditi, mereamur & ab alienis & ab occultis vitiis emundari. Qui cum patre, &c.

B

Argumentum Psalm. X I X.

C *Rogat propheta ecclesiam exaudiri, petens illius consilium à Domino confirmari, dicensque fideles, non potestate mundana sed diuina potentia magnificandos.*

✠ Victori.

IT. ✠ In finem psalmus Dauid.

C Iam nota sunt verba tituli. Nunc rogat propheta in hoc psalmo prospera euenire sanctæ Dei ecclesiæ, quæ longo tempore fieri posse per aduentum Domini præuidebat dicendo, exaudiat &c.

1 EXaudiat te Dominus in die tribulationis:
Protegat te nomen Dei Iacob.

C C In die tribulationis: ostendit tempus grauissimæ afflictionis. Cum dicit, protegat te nomen Dei Iacob, huiusmodi benedictionem concedendam petit propheta à Domino Christiano populo, sicut sanctus patriarcha Iacob priscis temporibus ab ipso accepit, quando Esau fratri prælatus est. Audiri cognoscimur: quando omnimodis aliquid obtinemus.

2 Mittat tibi auxilium de sancto:
Et de Syon † tueatur te.

† roboret te. Syon.

C Optando dicens mittat: ostendit à patre filium missum suum, in auxilium sanctæ Dei ecclesiæ. Syon enim mons signat speculationem, quę conuenit diuinitati, quoniam illi cuncta sunt nota.

3 Memor sit omnis sacrificii tui:
Et holocaustum tuum pingue fiat. Diapsalma.

Sacrificiũ Ecclesiæ.

C Sacrificium sanctæ ecclesiæ, est ritus accipiendus, qui nunc agitur corporis & sanguinis Domini immolatione solenni. Holocaustum: totum incensum dicitur, & repræsentat idem iam dictum sacrificium. Quod pingue fit atque iocundum: quando nostra oblatio mentis & corporis à gratia diuinitatis assumitur.

D

✠ det † voluntatem tuam impleat.

4 ✠ Tribuat tibi secundum cor tuum:
Et omne † consilium tuum confirmet.

Consilium Ecclesiæ.

C Dicit, tribuat tibi secundum cor tuum, id est, secundum intellectum quem habes de Domino, vt eum credas vnum ex trinitate, passum carne, resurrexisse, ascendisse in cœlum &c. Et omne consilium tuum confirmet, hoc est consilium sanctæ ecclesiæ: patrem & filium & spiritum sanctum, vnum Deum credere: à quo sunt omnia, & ex consilio deliberate omnia pro ista fide spernere mundi delectamenta.

✠ Laudabimus. † ducemus choros.

5 ✠ Lætabimur in salutari tuo:
Et in nomine Dei nostri † magnificabimur.

C Nam in salutari ecclesiæ (quod est Christus Ihesus) lætaturum se esse declarauit, vt se vnum esse ex eius corpore monstraret. Et in ipsius nomine se esse magnificandum, quia ex ipso Christiani fuerant nuncupandi. Magnificari est magnum fieri.

E

6 Impleat Dominus omnes petitiones tuas:
Nunc ✠ cognoui quoniam saluum fecit Dominus Christum suum.

✠ Scio quoniam saluabit.

C Impleat Dominus, fit iterum ad ecclesiam grata conuersio. Nunc cognoui dicendo, magnam virtutem suæ prophetationis ostendit, cum se dicat in præsenti cognouisse: quæ post sæcula multa implenda erant. Saluum fecit pater filium: in resurrectione gloriosa & in cœlos ascensione.

7 Exaudiet illum de cœlo sancto suo:
In † potentatibus salus dexteræ eius.

† fortitudine, salutis dex. e.

C Sensus iste talis est. Exaudiet filium pater de cœlo, quia in dextera eius est salus, quam habens ex propria deitate: tamen expetere videtur ex carne. Potentatibus dicit, quia nos potentes efficit cum gratia sua in præsenti, & in futura vita in beata perennitate custodiendo, quę per dexteram intelligitur.

Potentatus.

F

8 Hi in curribus & hi in equis:
Nos autem ✠ in nomine Domini Domini Dei nostri inuocabimus.

† Nominis Domini Dei nostri recordabimur. Currus. Equi.

H Per currus: voluptas mundi siue cupiditas designatur, quoniam superbi & cupidi velut rotæ instabiles: mente huc illucque discurrunt. Per equos: superbi intelliguntur, ipsi sunt cupidi. H C Nos autem in illis non gloriemur, sed in nomine Dei quod ad præmia æterna perducit.

9 Ipsi ✠ obligati sunt & ceciderunt:
Nos autem surreximus & erecti sumus.

✠ Incuruati.

C Dicit propheta, humanis honoribus vel prauis desideriis obligatos: cecidisse arrogantes, quod necesse est illis contingere: qui se videntur nexuosis erroribus illigare. Resurgere duobus modis Christianus dicitur, scilicet à morte viciorum, & in illa resurrectione, in qua iusti æterna præmia accipiunt, de vtraque hic intelligi manifestum est.

Duplex resurrectio.

10 Domine ✠ saluum fac regem ÷ & › exaudi nos:
In die qua inuocauerimus ÷ te ›

✠ Salua: G rex exaudies nos.

C Dicitur patri: saluum fac regem, id est, vt Christus resurgat à mortuis. Exaudi nos, prouenit illud tunc generi humano: quando resurrectionem Christi firme credit & lætanter aspicit: vel per eum regem exaudi nos in die necessitatis nostræ.

Oratio ex Psalm. X I X.

IMple Domine petitiones nostras, & tanquam pinguissimum nos holocaustum assume: vt inimicorum curribus obligatis, salutaris tui opitulatione lætemur. Per Dominum nostrum Iesum, &c.

Argumentum Psalm. X X.

C *Hic Psalmus, Domini saluatoris primo incarnationem, & postea deitatis facta, propheta narrante decantat.*

H

✠ Victori.

TT. ✠ In finem psalmus Dauid.

C Ideo titulus hic nonodecimo psalmo par est, quoniam & iste quidem de Domino saluatore loquitur sicut superior, sed sub aliqua diuersitate.

1 DOmine in † virtute tua lætabitur rex:
Et ✠ super salutare tuum exultabit vehementer.

† fortitudine. ✠ In salutari.

C Domine dicit propheta ad patrem, in virtute tuâ, id est, in omnipotentia maiestatis tuæ, in qua & filius regnat. Lætabitur rex, gaudebit Christus Ihesus. Exultabit, id est, in eo quod per eum saluasti homines: filius tuus exultabit, qui est saluator. Vehementer, ostendit magnitudinem gaudii: vt quanta est copia in beneficio, tanta sit & gaudii magnitudo.

A
† dediſti.

2 Deſiderium cordis eius † tribuiſti ei:
Et voluntate labiorum eius non fraudaſti eum. Diapſalm.

C Deſiderium animæ eius fuit pro omnium ſalute occidi, vt precioſus ſanguis eius mundum redimeret. Voluntas labiorum fuit: quando immundis ſpiritibus imperabat languores diuerſos ſermonis ſui ſanabat imperio, & prædicationes populis inſerebat. Conſtat in nullo voluntatem eius fuiſſe fraudatam: quando omnia quæ fieri iuſſit impleta ſunt.

† bonitatis: Pones.
‡ obrizo.

3 Quoniam præueniſti eum in benedictionibus † dulcedinis:
Poſuiſti in capite eius coronam de ‡ lapide precioſo.

Benedictio dulcedinis.
B
Corona.

C Quoniam præueniſti: ſignificat humanitatem præuentam gratia diuinitatis. A Benedictio dulcedinis fuit immunitas peccati, qua donatus eſt Chriſtus, nos enim in amaritudine Adæ concipimur. C Vel benedictio dulcedinis fuit, quando dictum eſt, hic eſt filius meus dilectus. Corona: conuentum ſignat diſcipulorum, hæc erat corona capitis, hoc regale diadema, quoniam ipſum docentem circuitus apoſtolorum ambiebat. Diadema illud non ideo, vt ornaret eſt impoſitum, ſed vt de Chriſto potius ornaretur. Lapides precioſi: apoſtoli ſunt.

‡ æternum.

4 Vitam petiit à te & tribuiſti ei:
Longitudinem dierum in ſæculum, & in ‡ ſæculum ÷ ſæculi ⁚

Longitudo dierum

C Vita reſurrectionem ſignat quam ille petiit dicendo. Pater clarifica filium tuum. Longitudo dierum: ſignat perennitatem Chriſti, quæ nullo fine concluditur. In ſæculum ſæculi: indefectam ſtabilitatem futuri ſæculi indicat. Sed memento quod hæc & his ſimilia, ab illa dicuntur parte qua paſſus eſt.

† pones.
C

5 Magna gloria eius in ſalutari tuo:
Gloriam & ÷ magnum ⁚ decorem † impones ſuper eum.

C Nam gloria & magnum decus, tempus ſignat iudicii: vbi in deitate ſua altiſſimus apparebit, habens gloriam ex iudicio, decorem de maieſtate. Sanctæ etiam incarnationi magna eſt gloria in ſalutari, id eſt, in verbo patris.

‡ pones eum in benedictionem ſempiternam: hilarabis eum lætitia apud vultum ſuum.

6 ‡ Quoniam dabis eum in benedictionem in ſæculum ÷ ſæculi ⁚
Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.

H Quoniam dabis eum in benedictionem, quia omnis creatura benedicit eum. Lætificabis eum in gaudio: cum coadunata fuerit multitudo ſanctorum, eique ſanctorum numerus reſtitutus. C Cum vultu tuo dicit: vt vna intelligatur perſona ſine dubio eſſe Chriſti, quia humanitas de diuinitate gaudet. Quamuis etiam de membris illud accipi Chriſti recte poſſit.

‡ Cõfidet.
† excelſi non decipietur.
D
Rex Chriſtus.

7 Quoniam rex ‡ ſperat in Domino:
Et in miſericordia † altiſſimi non commouebitur.

C Rex eſt iſte qui in paſſione ſua aſſcriptus tribus linguis legebatur. Sperauit in Domino: ſecundum hominẽ. Non commouebitur: à miſericordia patris, quia protector eſt omnium ſperantium in ſe.

† Inueniat manus tua omnes inimicos t.
‡ odientes te.
Dextra patris Chriſtus eſt

8 † Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis:
Dextera tua inueniat ÷ omnes ⁚ ‡ qui te oderunt.

C Inueniatur manus tua, id eſt, operatio tua reperiatur. H Vt reuertantur inimici, afflicti poteſtate tua in bonum. Dextera patris: Dominus eſt ſaluator. Qui eum oderunt: pœna perpetua damnandi ſunt, & ſine fine cum diabolo & ſatellitibus ſuis, in æternis tenebris torquendi. Inuenitur igitur Dei manus in iudicio futuro inimicis eius.

9 Pones eos, vt clibanum ignis in tempore vultus tui:
Dominus in ira ſua † conturbabit eos & deuorabit eos ignis.

E
† præcipitabit.
Clibanus.

C Clibanus eſt coquendis panibus ænei vaſculi deducta rotunditas, quæ ſuburentibus flammis ardet intrinſecus, quod ſignat peccatores, qui in iudicio torquendi ſunt: & mœrore animi & pœnali excruciatione. Tempus vultus Dei, dies eſt iudicii. H Hic ira Dei non punit, ſed conturbat ad pœnitentiam, & hic ignis ſpiritus ſancti deuorat, id eſt, peccata conſumit. C Siue quando audietur: Ite in ignem æternum: tunc iudicis ſententia conturbabit, & ignis deuorabit perpetuo.

‡ de

10 Fructum eorum de terra perdes:
Et ſemen eorum ‡ à filiis hominum.

C H Fructum: dicit opera iniquorum. Perdere de terra, id eſt, de ſancta Eccleſia vel terra viuentium. C Semen, id eſt, vota vel facta peccantium. A filiis, id eſt, de ſanctis eos facis alienos, quos in hæreditatem æternam tua largitate miſſurus es.

† Inclinauerunt ſuper te malum.
F
‡ Scelus quod.
Matth. 28.

11 Quoniam † declinauerunt in te mala:
Cogitauerunt ‡ conſilia quæ non potuerunt ÷ ſtabilire ⁚.

H Viſi ſunt Iudæi declinare mala in Chriſtum, quando dixerunt dignus eſt morte. Cogitauerunt concilium dicẽdo, iube ergo cuſtodiri ſepulchrum: nolentes nec etiam credentes Chriſtum reſurgere. Quod non potuerunt ſtabilire: quia quando voluit Chriſtus, reſurrexit. C Declinare dicimus mala ſupra alios, pœnitentia in alios cauſam iniquitatis relidere, quod Iudæi Chriſto fecerunt: dum deſtructionem ciuitatis & gentis vitæ Chriſti aſcripſerunt, dicentes: Si dimittimus eum ſic, &c.

Iohann. 11.

† humeros: funes tuos firmabis contra facies eorum.
Reliquiæ Iudæorum conuertendæ.
G

12 Quoniam pones eos † dorſum:
In reliquiis tuis præparabis vultum eorum.

A Poſiti ſunt Iudæi dorſum: quando vicio ſuo terrena ſapientes, non meruerunt cœleſtia contueri. H Præparabuntur reliquiæ Iudæorum: quando per Enoch & Heliam in fine credituri ſunt, & tunc præparabis vultum eorum, ſcilicet in te credentium, vt ſcilicet conuertantur corda patrum in filios.

‡ fortitudine.
† fortitudines.

13 Exaltare Domine in ‡ virtute tua:
Cantabimus & pſallemus † virtutes tuas.

Cantare, pſallere.

H Exaltare in virtute, id eſt, demonſtra in iudicio maieſtatem tuam & poteſtatem: qui prius veniſti in humilitate. C Cantare: eſt verba Domini ore proferre: pſallere, mandata diuina bonis operibus conſtanter implere.

Oratio ex Pſalm. X X.

Benedic nos Domine benedictione dulcedinis, & comple tibi placitum deſiderium noſtrum, vt dum iugiter virtutes tuas ſuaui modulatione concinimus, longitudinem vitæ perpetua conſequamur. Per Dominum noſtrum Ieſum, &c.

Argumentum Pſalm. X X I.

C *In hoc Pſalmo Chriſtus de paſſione ſua ad patrẽ loquitur, admonetque fideles laudare Dominũ, quia in reſurrectione ſua catholicam reſpexerit Eccleſiam.*

H
‡ Victori pro ceruo matutino canticum Dauid.
Suſceptio matutina.

TT. ‡ In finem pro ſuſceptione matutina Pſalmus Dauid.

C In finem, ſiue pſalmus, ſiue Dauid: quid ſignet expoſitum eſt, Suſceptio matutina: eſt tempus reſurrectionis, quando mortale corpus in magna gloria clarificatum aſſumpſit. Matutinum dictum eſt, quaſi manu primitiuum, quod tempus innumeris locis ad reſurrectionem Domini conſtat aptatum.

Dies Dominica adhoram primam.
† Deus meus, Deus meus.
‡ rugitus mei.

1 † Deus Deus meus ÷ reſpice in me ⁚ : quare me dereliquiſti:
Longe à ſalute mea verba ‡ delictorum meorum.

C Deus ſermo græcus eſt, & interpretatur timor, Vnde quidam ait gentilium Poetarum. Primos in orbe Deos fecit timor, vnde Chriſtus quaſi vicina paſſione permotus ex humanitate clamat, reſpice in me, deprecans ſibi celerrimum auxilium reſurrectionis. H Quod ſe dicit dere-

lictum:

A Derelictus

lictum: non ex propria, sed ex populi sui persona loquitur, cuius peccata ipse suscepit. C Dicit à s: longe fien verba quæ delicta parturiunt, & iterum sua dicit esse peccata nostra delicta, qui non habuit peccata. A Dicit igitur se derelictum in persona membrorum, quæ quod petunt non accipiunt, eo quod verba delictorum sunt petitiones eorum, dum vel petunt contra salutem vel non mox exauditi murmurant, & derelictos se conquerunttur.

2 Deus meus clamabo per diem & non exaudies:

Et nocte † & non ad insipientiam mihi.

† nec est silentium mihi.

C Clamabat humanitas verbi per diem, quam non circundabant tenebræ peccatorum. H Non exauditur: propter destinatos ad mortem, qui noctis nomine vocitatur. C Non ad insipientiam, subaudiendum reputabis mihi, id est, pater filio, petebat ergo mediator Dei & hominum non insipienter, sed prudenter, & tamen non constat auditum, quia petitione & passione mūdum erat redempturus. H C A Vel dies prospera, nox aduersa significat. In quibus quandoq; petentes Deus non exaudit, & hoc non ad insipientiam eorum, sed vt sic sapientes fiant & discant sapienter petere, non terrena, sed cœlestia, vel terrena ad salutem animæ.

B

3 ✠ Tu autem in sancto habitas:

Laus Israel.

✠ Et tu sancte habitator, laus Israel.
Laus Israel

C In sancto habitas laus, incarnationem per hoc Christi declarauit propheta, quia in filio habitat laus, id est, pater qui est laus Israel, id est, ecclesiæ videntis per fidem te. Ideo etiam non exauditum se ostendit, non propter insipientiam, sed propter salutem generis humani per passionem suam alias factam sanctam, quoniam pater semper audit filium in quo semper habitat.

4 In te † sperauerunt patres nostri:

Sperauerunt & liberasti eos.

† confisi sunt.

H Sperauerunt patriarchæ, & liberauit eos de Ægypto. H Sperauerunt in deserto & liberati sunt, quanto amplius filium pater liberat dum petit & vult liberari.

C

5 Ad te clamauerunt & salui facti sunt:

In te sperauerunt & non sunt confusi.

Clamor martyrum

C Clamauerunt martyres ad Christum: dum eos corporalis pœna consumpsit, & putabantur ab infidelibus non exaudiri, sed illi potius valde auditi sunt, quia coronam percipere meruerunt. Nec sunt confusi: quos constat venisse ad præmium, non enim confunditur: qui æternum regnum consequitur.

6 Ego autem sum vermis & non homo:

Opprobrium hominum & † abiectio plebis.

† despectio.
Vermis Christus.

C Vermi enim comparatur Christus, quia mortalis & de carne sine mixtione feminis natus est. Similiter vermis sine concubitu nascitur. Non homo, id est, non peccator, quod in illo esse non potuit. Opprobrium hominum: quando in eum spuebant, & alapis verberabant. Abiectio, cum elegerunt Barrabam, Christum abiecerunt.

7 Omnes videntes me ✠ deriserunt me:

Locuti sunt labiis ÷ & ⁚ mouerunt caput.

† subsannant me: dimittunt labiū, mouent caput
D
Matth. 27.

C Omnes, de malis suspicandum est: deriserunt, non credendo in Christum. H Locuti sunt labiis: si filius Dei est descendat de cruce. Mouerunt caput. C Per iracundiam: quod minantes faciunt non iudicantes ex corde, ore enim non corde loquebantur, quibus non prouenit ex firma deliberatione sententia.

8 † Sperauit in Domino eripiat eum:

✠ Saluum faciat eum quoniam vult eum.

† Confugit ad Dominum
✠ liberet eum.

H Vox prophetæ. Sperauit, hoc est humanitas in diuinitatem Eripiat, id est, de iudæis, vult eum, quoniam Deus pater talem filium habere voluit sine peccato: per quem peccata tolleret mundi. C Vel melius hoc per ironiam dictum est à iudæis, quæ figura latine irrisio dicitur, aliud quam conatur quis ostendens.

9 ✠ Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre:

Spes mea ab vberibus matris meæ, in te proiectus sum ex † vtero.

✠ tu autem propugnator meus ex vtero: fiducia mea
† Vulua.

E

H Vox humanitatis, eduxisti me de ventre, id est, de vtero sanctæ Mariæ. C Quia tunc ab originali peccati vicio sequestratus: tanquam sponsus processit de thalamo. Spes mea ab vberibus. H id est secundum humanitatem, secundum quam non dedignatus est sugere vbera matris. In te proiectus sum. C Ostendit se fuisse ab humana iniquitate diuisum.

10 De ventre matris meæ Deus meus es tu:

Ne ✠ discesseris à me.

✠ longe fias.

C Cum dicit de ventre matris meæ: ostendit non fuisse sine Deo nec ipsam conceptionem carnis. Ne discedas à me. H In die passionis.

11 Quoniam tribulatio proxima est:

Quoniam non est † qui adiuuet.

† adiutor.

H Quoniam proxima est tribulatio, vt ipse dixit, Surgite eamus, ecce appropinquabit qui me tradet. Non est qui adiuuet: neque angelus, neque homo, nisi tu pater.

Matth. 26.

12 Circumdederunt me vituli multi:

Tauri pingues ✠ obsederunt me.

✠ Vallauerunt.
F
Vituli.

C Vituli populi iudæorum, qui ignorato iugo Dei: inconsiderata procacitate lasciuiunt, simul petulantes & fatui, qui egressus suos nulla moderatione distinguunt, sed vagi ac penduli: ad iniqua consilia quibusdam saltibus efferuntur. Tauri principes iudæorum designant. Addidit pingues, quia feroces circumdederunt Christum cum gladiis & fustibus, animal enim impinguatum: inquietum & ferox efficitur.

Tauri pingues.

13 Aperuerunt super me os suum:

Sicut leo rapiens & rugiens.

C Aperuerunt iudæi os dicentes. Crucifige, crucifige. Suum videlicet, quod non illis sapientia aperuit, sed cogitatio scelerata. Rapiens: pertinet ad insanissimam seditionem, cum eum raptum traxerunt ad tribunalia. Rugiens: ad blasphemas voces, quibus dicebant, crucifige crucifige.

Matth. 27.

14 Sicut aqua effusus sum:

Et † dispersa sunt omnia ossa mea.

G
† separata.

H Ossa Christi apostoli dicuntur. C qui dispersi sunt & effusi sicut aqua, qui orbem terrarum diuino imbre satiantes: à sordibus peccatorum abluerunt. A vel Christus ita viliter occisus, sicut aqua effunditur, & eius sanguinis effusio nos rigauit & abluit, & dispersi sunt in morte eius discipuli.

Ossa Christi, apostoli.

15 Factum est cor meum tanquam cæra ✠ liquescens:

In medio ventris mei.

✠ liquefacta.

H Cor suum, sapientiam suam dixit, quæ ante passionem suam non intelligebatur. C Impleta vero passione omnis veritas promissa reuelata est. Bene mysteria legis comparata sunt cæræ, quæ tunc reddit splendorem luminis: cum à calore dissoluitur, sic per ignem passionis Christi, illuminata sunt mysteria legis. Ventrem ecclesiam dicit.

Mysteria legis, vt cæra sunt

16 Aruit tanquam testa † virtus mea, & lingua mea adhæsit ✠ faucibus meis:

Et in puluerem mortis † deduxisti me.

† fortitudo.
H
✠ palato m.
† detraxisti.

H C Virtus Christi testæ comparatur, quia sicut illa igne decocta, fortior erit, sic virtus Christi in passione solidata est, quæ prius quasi lutea videbatur incredulis. C Lingua sua: significat prædicatores, qui adhærent faucibus suis: dum eius mandata custodiunt. In puluerem deductum dicit, ad voluntatem iudæorum, qui hoc nitebantur & se fecisse putabant, quia eius resurrectionem credere noluerunt, sed se putabant Christo mortem dedisse communem, vt vsque in puluerem perductum crederent.

Virtus Christi æquam testa

17 ÷ Quoniam ⁚ circumdederunt me ✠ canes ÷ multi ⁚ :

Concilium † malignantium obsedit me.

✠ venatores.
† pessimorum vallauit me.
Canes

H Canum natura est: Dominos amare, latrones allatrare: econtra iudæi contra suum Dominum non loquentes

recta, sed

A

recta, sed lattantes iniqua: latronem elegerunt. C Concilium malignantium: quando cogitabant Iesum dolo tenere, mortique tradere:

‡ fixerunt. † Numerauit.

18 ‡ Foderunt manus meas & pedes meos:
† Dinumerauerunt omnia ossa mea.

H Foderunt manus, id est, clauis fixerunt, & fructū magnum inuenerunt, id est, salutem omnium gentium. C Dinumerauerunt ossa eius, mystice, id est, apostolos seu reliquos Christianos, quos quærebant Iudæi persecutione facta extinguere, ne in maiorem numerum conualescerent. Vel corpus eius sic extenderunt in cruce, vt ossa eius numerabilia viderentur.

‡ Quæ ipsi respicientes viderūt in me.

19 ‡ Ipsi vero considerauerunt & inspexerunt me:
Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem

C Dicit Iudæos considerare secundum incredulitatem eorum, vt non transitorie vel casualiter fecisse videantur, sed diligenter considerasse & inspexisse ad ea quæ fiebant, & tamen cor eorum lapideum tot miraculis non fuisse mollitum. Diuiserunt sibi vestimenta mea. H Hoc in passione Christi completum est, quando fecerunt quatuor partes, quatuor milites. Tunica tamen non est diuisa significans vnitatem Ecclesiæ, quæ non scinderetur, quamuis hæretici eam scindere contendant.

B

Iohan. 19.

† Longe fias: fortitudo mea in auxilium meum festina.

20 Tu autem Domine ne † elongaueris auxilium meum:
Ad defensionem meam conspice.

H Hic humanitas ad diuinitatem loquitur. C Et resurrectionem celerrimam deprecatur: vt veniente tali gloria, perfidorum incredulitas destruatur. Auxilium signat resurrectionem Christi, quæ elongata non est: quando triduana prouenit. H Ad defensionem, ne quid præualeat in me pars illa voracis inferni.

‡ Solitariam meam.

21 Erue à framea animam meam:
÷ Et :· de manu canis ‡ vnicam meam.

C

Fra

De manu canis.

C Liberari se postulat à morte quam subire voluit. Framea autem significat hastam, siue gladium seu quælibet arma, & significat hic malitiam Iudæorum. De manu canis dixit: cum canis manus non habeat, sed vult intelligi potestatem Iudæorum. H Vnicam dicit animam suam, quæ non habet peccatum: vel Ecclesiam catholicam. C Vt intelligatur doctrinas nouas & conciliabula perditorum respuisse.

† De cornibus vnicornium exaudime. Superbi vnicornes.

22 Salua me ex ore leonis:
Et † à cornibus vnicornium humilitatem meam.

C De ore leonis: de potestate diaboli dicit, qui bene comparatur feris, quoniam humanis exitiis semper delectatur. A cornibus, id est, à superbis. Vnicornium, qui nimia elatione surgentes: similes socios ferre non possunt. à talibus secerni suos humiles Christus postulauit, talia quippe animalia quæ vno cornu armantur, multo fortiora sunt his quibus duplicia tribuuntur.

D

23 Narrabo nomen tuum fratribus meis:
In medio ecclesiæ laudabo te.

Fratres.

C Post sacram passionem dicit gloriam diuinitatis toto orbe vulgandam. Narrabo, id est narrari faciam. Fratres dicuntur qui diligunt & diliguntur. In medio Ecclesiæ. H In medio credentium populorum: prædicabo te & laudabo te.

24 Qui timetis Dominum, laudate eum:
‡ Vniuersum semen Iacob glorificate eum.

‡ Omne. Timor Dei. Semen Iacob

C Timor Dei iustus est & rectus, laudemque generat, amorem tribuit, & ardorem charitatis inflammat. Semen Iacob, qui fidei Iacob, deuotione consentiunt, & supplantatores vitiorum sunt. Laudate igitur, qui timetis, id est, reuerentiam habetis nominis eius, quia eum non meretur prædicare: nisi qui cognoscitur & timere.

† Et metuit eum. ‡ Modestiam p.

25 † Timeat eum omne semen Israel:
Quoniam non spreuit neq; despexit ‡ deprecationem pauperis.

B

Semen Israel.

H Timeat eum omne semen Israel, id est, vnusquisq; renatus per baptismum, & mente Deum videns. Quoniam non spreuit preces pauperum, id est, fidelium. C Sicut facere solent gloriantes in istius mundi honore, spernere pauperes & despicere supplicantes, causamque de habitus qualitate metiri, vt si sit vestibus nitidus: verax putetur, si amictu sordidus: mendacissimus habeatur.

† abscondit. ‡ Ab eo. † clamarem

26 Nec † auertit faciem suam ‡ à me:
Et cum † clamarem ad eum exaudiuit ÷ me :·

H Nec auertit faciē, sed resuscitauit me à mortuis. Cum clamarem, respondit, clarificaui & iterum clarificabo. C Vel aliter, clamauit itaque: vt mors nostra eius morte finiretur, & peccatum veteris hominis: redimeretur precio sanctissimæ passionis.

Iohann. 12.

‡ multa.

27 Apud te laus mea in ecclesia ‡ magna:
Vota mea reddam in conspectu timentium eum.

Ecclesia magna.

F

C Apud te significat de te, laus mea in Ecclesia, scilic. catholica, magna enim & amplitudine dicitur & honore. Vota, sacramenta corporis & sanguinis, quæ illis præsentibus redduntur: qui ei sancto timore subiecti sunt, deniq; quæ sint vota ista subiungit. Edent pauperes, &c.

† mites.

28 Edent † pauperes & saturabuntur ÷ & :· laudabunt Dominum qui requirunt eum:
‡ Viuent corda eorum in sæculum sæculi :·

‡ Viuet cor vestrū in sempiternum.

C Pauperes, id est, regnum Dei esurientes. Saturari enim non possunt nisi quos talis possidet esuries. Pauperes saturati Deum laudant, diuites semetipsos exaltant. H Qui requirunt, fide & opere, intelligentes, quod ipse est panis qui de cœlo descendit. Viuit cor, id est, spes eorum immobilis vegetatur. Illud viuere dicimus veraciter: quod in diuinitatis gratia perseuerat.

Requirent

Viuent.

29 Reminiscentur & cōuertentur ad Dominū:
Vniuersi fines terræ.

Reminisci

C Reminisci illos dicimus: quos constat post obliuionē Christi redisse ad veram medicinam. Et quando Deus ab illis fideliter cognoscitur, recte ab eis dicitur reminisci, vt ad illum redeant veraciter: quem prius peruersa voluntate neglexerunt. Vniuersi fines, id est, vniuersalis Ecclesia, quam nunc constat toto orbe esse diffusam. A Et quotidie religiosa doctrina ad verum Christum alios conuertere satagunt Christi veri prædicatores.

G

30 Et adorabunt † in conspectu eius:
Vniuersæ ‡ familiæ gentium.

† Corā eo. ‡ cognationes. Adorare in conspectu Domini.

C Illi aderant in conspectu Domini: qui syncera fide & operibus Christum rogant. Conspectus enim illius non est nisi supra fidelissimos & beatos. Vniuersæ familiæ, cunctos credentes conclusit, qui nihil excepit.

31 Quoniam Domini est regnum:
Et ÷ ipse :· dominabitur † gentium.

† Gentibus. Domini est regnū.

C Quoniam Domini est regnum, quia non sunt gentiū regna, sed Domini: qui potestate sua & mutat reges & continet. Et necesse est ipsum debere vbique coli: quem constat intelligi Dominum omnium rerum.

H

32 Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terræ:
‡ In conspectu eius cadent omnes qui descendunt in † terram.

‡ Ante faciem eius curuabunt genu. † puluerē. Omnes pingues terræ.

H Manducauerunt omnes diuites, id est, apostoli vel cæteri sancti corpus Christi. Adorauerunt: in fide & operatione. Descendunt: à superbia sæculi, vt adorent in humilitate pura. A C Vel hic pingues: diuites terræ, qui etiam sacramentum corporis Christi manducant, sed non saturabuntur, vt pauperes Christi, adorantque, sed fraternitatem charitatis non habent: & ideo quia mente in terrena descendunt, cadent in infernum.

33 Et anima ‡ mea illi viuet:
† Et semen meum seruiet ipsi.

‡ Eius nō viuet. † Semen seruiet ei.

C Animam vero suam dicit Deo patri viuere, quoniam hunc mundum immaculata conuersatione transiuit. H

Semen

A

†Narrabitur Domino in generatione. Venient & annunciabunt iustitiam eius populo q.n.q.f. Generatio ventura. Populus quem fecit

Semen meum, filii Ecclesiæ seruiunt Christo. C Vel opera Christi seruiunt laudando Deum.

34 † Annunciabitur Domino generatio ventura:

Et annunciabunt cœli iustitiam eius populo qui nascetur, quem fecit ÷ Dominus :

H, C Propheta dicit generationem venturam: populum gentium, quæ ex aqua & spiritu erat procreanda, hæc annunciabitur Domino, id est, annunciando conuertetur Domino, hoc est in honorē Domini. H Annunciant cœli, id est, apostoli prædicant filium Dei, ipse est enim iustitia patris. C Apte vero dictum est Christianum populum Dominum fecisse, quoniam eum prædestinauit ante secula & creauit illum & redemit & suo sancto corpore à peccatis liberum fecit.

Oratio ex Psalm. XXI.

B

CApud misericordiæ Deum, qui propter nos descendens in vterum virginis addictus ligno, perfossus clauo, vestimētis insuper sorte diuisis, surrexisti liber ab inferis: precamur, vt huius commercii non immemor, sis populis ab ore leonis ereptor, qui fuisti quondam patribus in te sperantibus liberator. Qui viuis, &c.

Argumentum Psalm. XXII.

C Per totum Psalmum renatus in baptismo Christianus gratias agit: quia de ariditate peccati ad loca pascuæ & ad aquas refectionis sit inductus.

TT. Psalmus Dauid.

C Psalmus Dauid, per totum istum Psalmum Christianus fidelis gratias agit Domino, quod liberatus vetustate deposita: ad loca pascuæ & aquam refectionis Domino largiente sit perductus.

† pascit.

C

‡ In pascuis herbarum collocauit me.

1 DOminus † regit me ÷ & : nihil mihi deerit:

‡ In loco pascuæ ibi me collocauit.

H Loquitur hic ecclesia fiducialiter per fidem. Dominus regit me, quia ante aduentum Christi: mundum diabolus regebat. Nihil deerit boni ei qui adhæret Deo. In loco pascuæ, id est in futura beatitudine eum collocabit, sed iam in spe eiusdem beatitudinis collocauit, vel in ecclesiæ & fidei veritate spem meam composuit.

† Aquam. ‡ Enutriuit. † Refecit. Aqua refectionis. Baptismus

2 Super † aquam refectionis ‡ educauit me:

Animam meam † conuertit.

H C Aqua refectionis: est baptismi lauacrum, quo anima sterilis irrigatur. Educauit. C Id est paulatim nutriuit, quasi paruulos & renatos doctrina. H Patriarcharum & prophetarum siue apostolorum. C Conuertit fidelis animam ad Christum: quæ dudum sub diabolo probatur fuisse captiua.

‡ Duxit.

3 ‡ Deduxit me super semitas iustitię:

Propter nomen suum.

D

Semitæ iustitiæ. *Matth. 7.*

C Semitæ iustitiæ, sunt duo præcepta salutaria, id est, dilectio Dei & proximi. Quæ semitæ dicuntur, quia arta est via ad regnum cœlorum. Propter nomen suum gaudet se famulus Christi deductum esse ad illam scientiam, vt possit iussa Dei vulgare, & hoc non suis meritis, sed diuina gratia sibi concessam esse, ac si diceret, deductus sum in semitas mandatorum, non propter meritum meum, sed propter nomen suum.

‡ Sed † Valle. ‡ malum.

4 ‡ Nam & si ambulauero in † medio vmbrę mortis, non timebo ‡ mala:

Quoniam tu mecum es.

Hæretici vmbræ mortis sunt.

C Dicit catholicus, si ambulauero inter hæreticos (qui recte vmbræ mortis dicuntur) non timebo eorum prauas suasiones, quoniam tu me Domine defendis. H Vel inter seculi obscuritates, ignorantias & peccata: peccata enim vmbra mortis sunt; quia exprimunt similitudinem mortis. Sed & ideo non timebo, quia virga tua &c.

E

† Consolabuntur. Virga & baculus.

5 Virga tua & baculus tuus:

Ipsa me † consolata sunt.

C Virga enim ad iustitiam & fortitudinem Domini saluatoris pertinet. Baculus: ad adiutorium humanum quo gubernatur & à Deo sustentatur homo, sicut infirmus baculo sustinetur, quo & pes caute defigitur, & totum corpus desuper innixum sustinetur. Istis ergo duabus rebus fidelis consolatur, vna est districtio quæ contenit vitia, & malos qui bonis nocere cupiunt: altera gubernatio, quæ sustinet fideles. H A Virga certe etiam consolatur: quando corrigendo peccatorem in viam salutis ducit.

‡ Pones coram me mensam, ex aduerso hostium meorum. Mensa, est

6 ‡ Parasti in conspectu me mensam:

Aduersus eos qui tribulant me.

F

scriptura sacra.

C Parasti, id est, prædestinasti altare sanctum, mensa dicta à mense, quoniam quolibet mense primo die, conuiuia ritu gentium exercebantur &c. H Significat scripturam sanctam. Aduersus eos, id est, hæreticos qui tribulant ecclesiam, vel persecutores ecclesiæ & dæmones.

7 Impinguasti in oleo caput meum:

÷ & : calix meus inebrians ÷ quam præclarus est :

Calix verbum Dei.

H Vox ecclesiæ. Lætificasti caput, id est, mentem meam, oleo hoc est spiritali lætitia. Calix intelligitur verbum Dei quod inebriat mentem hominis. C Præclarum itaque quia ad regnum cœlorum perducit. Vel calix sanguinis Christi, qui digne sumentibus præclarus est.

† Sed & benignitas & misericordia subsequetur me

8 † Et misericordia tua subsequetur me:

Omnibus diebus vitæ meæ.

C Subsequitur misericordia, fideli vtique ad custodiam, sed præcepit ad gratiam conferendam. Nisi Domini misericordia subsequeretur: facile humana fragilitas deciperetur, quia à tergo diabolus insidias parat: quamdiu in hoc corpore mortali versatur, vnde nimis necessarium est, vt semper nos gratia Dei præcedat, & misericordia subsequatur.

G

‡ habitabo.

9 ※ Et : ÷ vt : ‡ inhabitem in Domo Domini:

In longitudine dierum.

Domus Domini.

A Ideo illa concessa sibi, quæ dicta sunt fatetur, vt inhabitet &c. Domus quippe Domini: futuram signat Hierusalem quæ consistit in longitudine dierum, quia in ipsa est perpetua lætitia & beatitudo sine fine.

Oratio ex Psalm. XXII.

REge nos Domine suauibus tuæ præceptionis habenis, vt æterni tabernaculi habitatione percepta plenitudine perennis poculi repleamur. Per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui, &c.

Argumentum Psalm. XXIII.

C Propheta testatur Christi ditioni vniuersum orbem esse subiectum, diffiniens quibus virtutibus præditi sunt in eius ecclesia constituti, alloquiturque superstitiosos vt vero Domino famulentur.

H

TT. Psalmus Dauid ÷ Prima sabbati : .

Prima Sabbati est dies Dominica.

C Prima sabbati significat diem Dominicum, quo Dominus surrexit, & resurgendo isti seculo subuenit, mundumque ipso die creauit, qui propter excellentiam tanti miraculi: proprie dies Dominica nuncupatur, id est, Domini, quamuis omnes sint Domini.

† orbis & habitatores eius.

1 DOmini est terra & plenitudo eius:

† Orbis terrarum & ÷ vniuersi : qui habitant in eo.

Domini est terra, id est, Ecclesia.

C Domini est terra, id est, ecclesia quæ Domino specialiter pura mente famulatur. Nam licet omnia ab ipso sint condita: tamen ipsius esse proprium dicimus illud quod cum veneratur autorem. Plenitudo, id est, multitudo sancta qua repletur ecclesia. Ille habitat ecclesiam: qui vsque ad obitum suum in fide recta perseuerat, habitare enim manere dicimus.

A

2 Quia ipse super maria fundauit eum:
Et super flumina ‡ præparauit eum.

‡ stabiliuit illum.

C Quid est super maria fundare: nisi super tremulos fluctus vitiorum, ecclesiam in firma fide solidare flumina: H Potentes sæculi vel cupidi. Super ista flumina est ecclesia, vt illis prædicet, & conuertantur.

Flumina potentes sæculi dicuntur.

3 Quis ascendet in montem Dauid:
† Aut quis stabit in loco sancto eius?

† &.

C Quia omnia quæ condita Domini esse docuit sunt sequenter interrogando ostendit quales esse debeant: qui se ipsius nuncupari desiderant. H Et est vox prophetæ interrogantis, quis ascendet in montem, id est, cælestem Ierusalem. C Vel iustitiam ad quam magno nisu tendimus, quoniam peccatis obuiantibus impedimur.

H Aut quis stabit, id est, quis perseuerabit in iustitia. C Multo quippe vtilius est in sancto loco stare, quam ad eius fastigium peruenire H. Quia multi ascendunt, sed non perseuerant. Quis igitur pro raritate ponitur.

B

4 Innocens manibus & mundo corde, qui
non ‡ accepit in vano animam suam:
Nec iurauit in dolo ÷ proximo suo ⁚

‡ Exaltauit frustra animam suam, & non iurauit dolose.

C Innocens manibus est: cuius operatio neminem lædit, sed iuuare contendit. Mundo corde. H Sanctus in cogitatione. Ille non accipit in vanum animam suam: qui opera bona agit. C Per dolum itaque iurat: quisquis aliter facturus est quam promittit, credens periurium non esse: decepisse nequiter credentis errorem.

Iurare in dolo.

5 Hic accipiet benedictionem à Domino,
Et † misericordiam à Deo salutari suo.

† Iustitiam.

C Ergo accipit benedictionem non ab alio, sed à Domino. H qui se custodierit ab istis supradictis maculis. C salutaris ergo noster: Christus est, à quo & beatitudo tribuitur & peccata laxantur. H Misericordiam à Deo solus ille consequitur, qui se miserum putat. C & nullus hominum est qui sibi misereri non egeat.

Salutaris noster.

C

6 Hæc est generatio quærentium eum:
Quærentium faciem ‡ Dei Iacob. Diapsalma.

‡ tuam Iacob.

H Generatio hoc est populus Christianorum qui iacuit in tenebris, sed nunc quærens Dominum, requirit faciem Dei per fidem & operationem, id est Christi per illius illuminationem, qui posterius nato primatum dedit honoris: scilicet Christiano populo, quod per Iacob intelligi occulte dedit.

Generatio quærentium Dominum.

7 † Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales;
Et introibit rex gloriæ.

† Leuate portæ capita vestra, & eleuamini ianuæ sempiternæ.

C Præcipit enim propheta portas mortis auferre, id est, Cupiditatem & maliciam aliaque vicia, quæ principe diabolo positæ erant, quæ ideo portæ appellatæ sunt, quia per ea transeant peccatores sua facta portantes, & per ea diabolus ad corda intrat. Siquidem à portando porta dicta est. Et iterum præcepit eleuare portas, id est. H fidem & charitatem quæ æternales sunt dictæ, quia per eas Christus introiuit ad ecclesias.

Portæ æternales.

D

8 Quis est iste rex gloriæ?
Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio.

H Vox dæmonum. Acsi dicerent, nostrum regem habemus diabolum. Iste rex quis est? vox iterum angelorum bonorum, fortis est quia alligauit diabolum. Potens cum vicit Infernum. In prælio potens cum spoliauit tartarum. Sic quærere visi sunt diaboli: à gentium cordibus, imperio Christi & prædicatione & gratia expulsi.

Luca 11.

9 ‡ Attollite portas principes vestras: & † eleuamini portæ æternales:
Et introibit rex gloriæ.

‡ Leuate portæ capita vestra, & erigimini ianuæ sempiternæ.

C Admonet iterum degentes in diuersis erroribus, auferre claustra mortis. H Hoc est superbiam & cupiditatem & auaritiam, quia per has tres omnis homo ad Infernum descendebat. Eleuatæ sunt portæ æternales. C Id est, gratia baptismatis, honor Chrismatis, salus prædicationis: per quas rex gloriæ dignatus est introire.

E

10 Quis est iste rex glorię?
Dominus † virtutum ipse est rex glorię ⁕
Diapsal.

† Exercituum.

H Merito virtutum Dominus dictus, quia virtute sua conculcans Infernos: cum triumpho rediens ad superos. Rex gloriæ: C qui facit se glorificando gloriosos.

Dominus virtutum

Oratio ex Psalm. XXIII.

STabiliter terra Deus (cui cuncta mundi plenitudo deseruit) restitue nos in innocentiam vitæ, vt possimus te præmio: montem sanctificationis ascendere. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalm. XXIV.

C *Per totum hunc psalmum deprecatur ecclesia, ne ante conspectum Domini contemptibilis appareat inimicis:*

F

TT. ÷ In finem ⁚ psalmus Dauid.

1 א AD te Domine † leuaui animam meam;
Deus meus in te ‡ confido non erubescam.

† leuabo
‡ confisus sum, non confundar

C Dicit mater ecclesia: se leuasse animam suam ad contemplationem cælestium rerum, per spem, fidem & charitatem, quia humana facile despicit qui diuina conspexerit. Erubescere est repentina conturbatione animi confundi, quod non euenit ecclesiæ, quia in Deum confidit.

Erubescere.

2 ב ‡ Neque irrideant me inimici mei:
ג Etenim vniuersi qui sustinent te non confundentur.

‡ Ne lætentur inimici mei mihi, sed vniuersi qui sperant in te, non confundentur.

C Ridere: plerumque benigni, irridere autem semper aduersi est. H Inimici ecclesiæ: sunt dæmones, hæretici, vicia, peccata. Non confundentur, qui expectant Dominum, neque hic neque in futuro. C Expectare est sub malorum patientia Deum viriliter sustinere, vt ille veniens in iudicio: reddat quod deuoti animus expectabat.

Expectare
G

3 Confundantur ÷ omnes ⁚ † iniqua agentes:
Superuacue.

† Qui inique egerunt frustra.

H Propheta dicit non optando, sed prophetando: confundantur. Confundentur enim qui vsque in finem in malicia perseuerant. C Vanum dicimus infructuosum atque vacuum, quod à Domino probatur alienum. A Vel optatiue confundantur hic pro peccatis salubriter. Quod si hic noluint, confundantur tandem æternaliter.

4 ד Vias tuas Domine demonstra mihi:
Et semitas tuas doce me.

‡ ostende.

C Viæ dictæ sunt à vehendo, & significant hic mandata. Semita dicta quasi semi via, quia angusto calle dirigitur. nec vulgo nota est, sed occulto itinere ambulatur. H Per semitam intelligitur angusta via quæ ducit ad vitam. Edoce me. C Qui sermo non ad callem sed ad legem magis noscitur pertinere.

Viæ.
Semitæ.

5 ה ‡ Dirige me in veritate tua & doce me:
Quia tu es Deus saluator meus ÷ & ⁚ te † sustinui tota die.

‡ Deduc.
H
† Expectaui.

C Dirige me ad vitam pertinet, doce: ad scientiam. H Id est vt nihil peruerse agam. C Salutare est Christiano: vt Deum sibi salutarem credat. Tota die, ac si diceret, omni die scilicet non interposito die, sed continua vita expectaui misericordiam tuam & retributionem. H Sustinui itaque te, quem homines putant oblitum eorum dum tardas, expectans patienter miserationis tuæ dilationem in subueniendo.

6 ו Reminiscere miserationum tuarum Domine:
Et misericordiarum tuarum ‡ quę à sæculo sunt.

‡ quia à sempiterno sunt.

C Humano vsu hic dicitur, reminiscere, qui nunquam potest aliquid obliuisci. Miserationes pertinet ad operationes pias. Misericordia vero ad clementem naturam,

Miserationes.

quoniam

A Miseratio-nes. Sæcula. †Peccato-rum adolescentiæ meæ, & scelerum meorum.

quoniam miseratio operis est, misericordia cordis. Sæcula dicta, quod in se reuoluant iugiter tempora, à seque do sic dicta.

7 ז † Delicta iuuentutis meæ:

Et ignorantias meas ne memineris.

C Delictum quidam volunt leuius esse peccatum quasi derelictum. dictum ab eo quod viam derelinquat æquitatis. H Iuuentutis, id est, quæ in adolescentia gessi. C Ignorantias dixit, quia multa facimus: quæ mala esse nescimus, ideo precatur ne delicta eius meminerit, sed potius memor eius sit per suam misericordiã.

8 ח Secundum misericordiam tuam memento mei tu:

Propter bonitatem tuam Domine.

H Secundum tuam misericordiam, id est, non propter meum meritum, sed propter tuam misericordiam memor esto mei. C Merito etiam illius bonitas prædicatur: de quo dicitur, nemo bonus nisi solus Deus.

Matth 19. B ⚘Bonus †docebit peccatores in via. Dulcis & rectus Dominus. In via.

9 ט ⚘ Dulcis & rectus Dominus:

Propter hoc † legem dabit delinquentibus in via.

C Dulcis dicitur: à quo suauia dona præstantur cœlestis vitæ. Rectus. H quia reddit vnicuique secundum opera sua. Legem charitatis dabit, per quam dimittentes offensam: reconciliamur Deo. C In via, id est, præsenti vita, vbi lex ponitur: in qua recte viuere commonemur.

⚘deducet. †modestos viam s. Mansueti. Mites.

10 י ⚘ Diriget mansuetos in iudicio:

Docebit † mites vias suas.

C Directus quippe dicitur: qui de curuo rectus efficitur. Mansueti dicuntur, quasi manu consueti, hoc est, tolerantes iniurias: non reddentes malum pro malo. Mites sunt: qui nullo furore turbantur, sed lenitate animi iugiter perseuerant: illos dirigit in iudicio, quia ad promissam beatitudinem eos facit peruenire. Quæ vero sint viæ domini: sequenti versu exponit.

C ⚘ omnes semitæ. † his qui custodiũt pactum eius, & testificationes eius. Misericordia & veritas. †Propitiare iniquitati meæ, quoniam grandis est.

11 כ ⚘ Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas:

† Requirentibus testamentum eius & testimonia eius.

C Vniuersæ viæ domini: misericordia quia præuenit cuncta bonitate sua. Veritas quia omnia iuste diiudicat. Quibus vero possint talia conuenire: sequitur, Requirentibus testamentum. H Id est, nouum: & testimonia, id est, dicta præcedentium prophetarum.

12 ל Propter nomen tuum Domine † propitiaberis peccato meo:

Multum est enim.

C Hoc bene refertur ad personam ecclesiæ, quæ se saluatam dicit propter nomen Iesu, quod lingua nostra saluator interpretatur. Peccato meo multum est enim, quia nisi fuerit diuina miseratione subuentum, quantum vita protenditur, tantum humana fragilitas peccatis inuoluitur & cursu temporis semper augetur.

D ⚘Iste vir. †quem docebit in via.

13 מ Quis est ⚘ homo qui timet Dominum:

† Legem statuit ei in via quam elegit.

C More suo interrogando dicit propheta, quis est homo qui timet dominum? constituta est illis lex, ne sub securitate ignorantiæ peccet, in via, id est, in sanctitate propositi. A Vel in via Dei, si enim timet: securitate non decipitur.

⚘Bono

14 נ Anima eius in ⚘ bonis demorabitur:

Et semen eius hæreditabit terram.

H Anima iusti in bonis demorabitur, hoc est perseuerabit sperando in præmiis futuris. C Id est opera bona hæreditabunt terram viuentium, id est, in æterna securitate recipientur, & possessio eius nulla vlterius expulsione turbabitur, qui etiam aliquid ex hæreditate tenet, firmissima possessione gloriatur.

† Secretũ domini timentibus eum: & pactum

15 ס † Firmamentum est Dominus timentibus eum:

Et testamentum ipsius vt manifestetur illis

H Nos infirmi & imbecilles, si timemus dominum, erit nostrum firmamentum, ne ab huius sæculi fluctibus quatiamur. Et manifestatur lex nobis in Christo, quæ prius velata erat per literam. C Et valde nobis necessarium, vt lex eius, ipsius munere declaretur nobis, sine quo, nec intelligere quicquam boni, nec perficere possumus.

E suum ostenderet eis. Manifestatio legis in Christo.

16 ע Oculi mei semper ad Dominum:

Quoniam ipse ⚘ euellet de laqueo pedes meos.

⚘ Educet de reti.

H Oculi mei ad dominum, id est oculi cordis, vel mens mea semper cogitet dominum, quoniam de laqueo diaboli sensus meos (à quo prius per voluptates sæculi capiebat) euellet.

17 פ Respice in me & miserere mei:

Quia † vnicus & pauper sum ego.

† Solus.

C Superius dixit, oculi mei semper ad dominum, nunc dicit, respice in me quemadmodum ego in te. Miserere mei. H Quia miser sum, vnicus est populus Christianus. C Qui vnicus est ei, quia solus sacramenta fidei custodit, pauper: quoniam à mundi illecebris segregatus, nulla sæculi ambitione refertus est.

F Vnicus & pauper.

18 צ Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt:

De ⚘ necessitatibus meis erue me.

⚘angustiis.

C Multiplicatæ sunt tribulationes ecclesiæ, dum cogitationes suas per calamitates mundi (vbi est seminata) distendit, necesse est enim vt copioso fasce deprimatur, qui pro multis affligitur. De necessitatibus dicit, quas persecutorum atq; hæreticorum patiebatur insidiis, hi sunt enim qui necem cupiunt inferre Christianis. A Et necessitates recte aduersitates dicuntur, quia necessariæ sunt ad regnũ cœlorum tendentibus. G Vel necessitates, venialia dicit peccata, sine quibus viuere non possumus.

Necessitates.

19 ר Vide humilitatem meam & laborem meũ:

Et ⚘ dimitte vniuersa delicta mea.

G ⚘ Porta omnia peccata mea.

A C Vide, id est propitius respice. Humilitas est ecclesiæ, quando indisciplinatos docendo sustinet. C Labor ipsius est, quia multis persecutionibus fatigatur. Merito sibi omnia peccata deprecatur dimitti, quia durus labor toleratione semper clementiam iudicis expectat, id est propter istam humilitatem & laborem, meretur indulgentiam delictorum.

20 ר † Respice inimicos meos quoniam multiplicati sunt:

Et odio iniquo oderunt me.

† Vide

H Respice, vox ecclesiæ pro persecutoribus. C Orat vt redeant, quia quem ille respicit, sine dilatione conuertit. Multiplicati sunt, in peccatis. Odio iniquo addidit, quia & iustum odium est, vt illud est, perfecto odi oderam illos. Isti autẽ non illo iusto odio sed iniquo oderunt me.

Psal. 138.

21 ש Custodi animam meam & ⚘ erue me:

Non erubescam quoniam speraui in te.

⚘ Libera. H

H Custodi, vox ecclesiæ, supplicat vt custodiatur. A Ne decliuet ad imitationem eorum, & eripe, ab omni malo. H Ne confundar, neque hic neque in futuro, quia in te speraui & te inuocaui. C Ipsum enim elegit inuocare, qui nescit pie supplicantes abiicere. A Quia igitur non in me sed in te speraui, non confundar.

22 ת † Innocentes & recti adhæserunt mihi:

Quia sustinui te.

† Simplicitas & æquitas seruabunt me, quia expectaui te. Innocentes & recti.

C Innocentes, paruulos dicit sacro baptismate regeneratos. Rectos qui iam matura ætate conuersi sunt à peccatis. Ideo vero illos adhæsisse dicit ecclesia sibi, quoniam sustinuit Deum, patienter aduersitates sustinendo.

23 פ ⚘ Libera Deus Israel:

Ex omnibus † tribulationibus suis.

⚘Redime †angustiis.

C Libera Deus Israel, id est, Deus te videntium. A Vel o Deus libera Israel, id est, populum quem ad visionem tuam præparasti. C Quia ipsos gratos habet: quibus conspectum suæ contemplationis indulget.

A

Oratio ex Psalmo XXIV.

Libera nos ab omnibus angustiis nostris mitissime Deus, qui ad te animas nostras erigimus: obliuiscere quæsumus delicta iuuentutis & ignorantiæ priorum, & si quid negligenter delinquimus, clementer ignosce. Per dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psal. XXV.

C *Totus psalmi huius textus, ad perfectum aptandus est Christianum, qui diuersorum laude meritorum in ecclesia perseuerans; diuinis se beneficiis consolatur.*

TT. ÷ Psalmus :· Dauid.

C Totus hic Psalmus ad perfectum aptandus est Christianum, sed tamen cum à tali hymnus dicitur, necesse est, vt ad Christum dominum intelligentiæ virtute referatur.

B
† Deus
$ Simplicitate mea ambulaui.
† Deficiam.

1 IVdica me † Domine, quoniam ego in $ innocentia mea ingressus sum:
Et in Domino sperans non † infirmabor.

C Iudica me domine, postulat enim vir sanctus iudicia, quia certus erat de eius misericordia. In innocentia ingreditur, id est, inter peccatores habitans non peccat. Non confidit etiam in suas vires sed in Deum, ideo non infirmabitur.

2 Proba me Domine & tempta me:
Vre renes meos, & cor meum.

Duplex tentatio.

H Probari se rogat ecclesia, vt se cognoscat & ab aliis cognoscatur. C Duæ sunt temptationes, vna domini, qua bonos temptat vt eos erudiat, altera diaboli, quæ semper ducit ad mortem. Vre renes. H Id est, spiritum sanctum adhibe delectationibus. Et cor meum, id est, cogitationibus meis spiritum sanctum adhibe.

$ In conspectu oculorum meorum.
C
† ambulabo.
Complacere.

3 Quoniam misericordia tua $ ante oculos meos est:
Et † complacui in veritate tua.

C Quia domini misericordiam ante oculos cordis propheta habebat, ideo pericula temptationum non timebat. Complacere est cum sanctis æternam gratiam promereri. H C In veritate, id est, in Christo qui est veritas. Gratia igitur illustratus, Deo sibique complacuit in mente.

$ Cum viris vanitatis: & cum superbis non ingrediar.
Vani.
Impii.

4 Non sedi $ cum concilio vanitatis:
Et cum iniqua gerentibus non introibo.

H Non sedi cum concilio, id est, non sum coniunctus his, qui contra Christum meum vanum agunt concilium. Introitus hic initium significat operationis malæ, quod vir sanctus à se profitetur alienum. Vani autem sunt, qui caducis inquisitionibus occupantur, & in superflua narratione tempus consumunt. Impii autem, qui quæstionibus peruersis scripturas diuinas deprauare contendunt, vt hæretici.

† pessimorum.
D

5 Odiui ecclesiam † malignantium:
Et cum impiis non sedebo.

C Non satis est vitasse peruersos & malos, nisi & mente displiceant, ideo dicit. Odiui ecclesiam mal. H Id est iudæorum vel hæreticorum, qui maligni dicuntur. Et cum impiis qui non solum mala cogitauerunt sed in opere perfecerunt, cum his placitum non habebo.

† In innocentia.
$ circuibo
Lauare manus.
Altare, quasi alta ara.

6 Lauabo † inter innocentes manus meas:
Et $ circum dabo altare tuum Domine.

C Lauit manus suas, quisquis propria facta lachrymabili satisfactione diluerit. Altare autem ab altitudine dictum quasi alta ara. H Et significat fidem, quam circundare, est operibus bonis ornare. C Vel altare cœleste quo dominus introiuit sacerdos pro nobis. A Vel altare, id est, mentem.

7 Vt audiam vocem laudis tuæ:
Et enarrem vniuersa mirabilia tua.

A Vt audiam vocem laudis, id est, discam quomodo te laudem, non ex ipso bono de me præsumens. C Vocem autem laudis forte illud dicit quod in cœlesti templo coram Christo semper canitur. Sanctus sanctus sanctus dominus Deus sabbaoth. Et se enarrare dicit mirabilia, quæ quotidie beata canit ecclesia in celebratione missarum.

E
Esa. 6

† habitaculum.
$ tabernaculi glo. t.
Decor domus Dei.

8 Domine dilexi † decorem domus tuæ:
Et locum $ habitationis gloriæ tuæ.

H Domine dilexi decorem domus, id est, sanctos sacerdotes & alios sanctos. C In quibus gloria Dei habitare cognoscitur, locum habitationis: significat arcanum humani pectoris. Gloriæ tuæ quia Christus gloriosum efficit quicquid inhabitare dignatur, Idem enim sunt decor domus Dei & locus habitationis eius. A Diligere igitur decorem domus Dei est bonos in ecclesia diligere, qui decorant ecclesiam.

† auferas cum peccatoribus.
F
Viris sanguinum

9 Ne † perdas cum impiis animam meam:
Et cum viris sanguinum vitam meam.

H Ne perdas cum impiis scilicet iudæis qui per impietatem interio tradiderunt. A Vel impii omnes mali sunt, qui carnaliter viuunt, vel qui Christi sanguinem fuderunt. Tales pereunt de futura Hierusalem.

$ Scelus est

10 In quorum manibus $ iniquitates sunt:
* Et ÷ dextera eorum repleta est muneribus.

H In quorum manibus, id est, in operibus eorum, iniquitates sunt. Repleta est dextera muneribus: quando proditor Iudas pecuniam pro Christo accepit. A Vel illorum si quid boni agunt: pro muneribus faciunt. H. A. Quod enim eis datum est ad accipienda æterna, conuertunt ad sæculi dona, æstimantes quæstum esse pietatem.

† Simplicitate mea gradiar.

11 Ego autem in † innocentia mea ingressus sum:
Redime me & miserere mei.

H Ego autem in innocentia. Ecclesia loquitur pro parte bonorum. C Et per studium vitæ sanctæ ingressa in thesauros spirituales. Redime me, id est, in aduentu tui pretioso sanguine. Miserere scilicet in hoc mundo, vbi supplicantibus parcis.

G
$ recto.
† domino
Pes meus

12 Pes meus stetit in $ directo:
In ecclesiis benedicam ÷ te :· † domine.

H Pes meus, id est, sensus meus vel affectio mea stetit in Christo qui est recta via. In ecclesiis. C In populis Christianis, dicit se laudaturum dominum Christum.

Oratio ex Psal. XXV.

Largire Domine misericordiam tuam famulis supplicibus, & fac nos in tua veritate deuotos, vt actibus in innocentiam restituti, liberari mereamur ab impiis. Per Dominum nostrum Iesum Christum.

Argumentum Psal. XXVI.

H

C *Vox prophetæ dicentis se Deum metuere & nullum alium formidare, quia inter aduersa sæculi ipse est suffugium eius & spiritu prophetiæ, spem sibi futuræ beatitudinis pollicetur.*

$ Dauid.

TI. $ ÷ Psalmus :· Dauid ÷ priusquam liniretur :·.

1. Reg. 16
2. Reg. 2.
2. Reg. 5.

H Vnctus est Dauid semel sub patre Iesse in Bethlehem, secundo in Hebron, tertio quando regnauit super Israel. Sed de his tribus vnctionibus media ad istum psalmum pertinet. Dauid figuram Christi tenet, vnctus est Christus in baptismo.

Feria secunda Nocturnus.
† Lux
$ Salutare
† Fortitudo
$ quem formidabo?

1 DOminus † illuminatio mea, & $ salus mea: Quem timebo?

H Vox ecclesiæ ad Christum, dicit se non formidare vllis tenebris obtegi, quia dominus semper illuminat & saluat, nec posse vllum timere tali defensore protegente,

2 Dominus † protector vitæ meæ:
$ A quo trepidabo?

A

H Confitetur se habere protectorem ipsum dominum idcirco non metuit coram inimico nec ab eo trepidat, id est, à diabolo, &c. vel hæretico seu persecutore.

† maligni.

3 Dum appropiant super me † nocentes:
Vt edant carnes meas.

C Dum appropiant super me. Truculentium inimicorum hic vota ostendit, qui non solum extinguere, sed etiam auiditate furoris, ipsas humanas carnes cupiũt crudeliter deuorare. A Vel carnes: affectus carnis sunt, qui sunt cibus nocentium inimicorum spirituum & persecutorum, vel etiam corpora sanctorum ipsis ad persequendum concessa: carnes sunt quibus vesci delectantur persequendo.

Carnes.

‡ Hostes mei & inimici m. † Impegerunt.

4 Qui ‡ tribulant me inimici mei:
Ipsi † infirmati sunt & ceciderunt.

H Qui tribulant me, id est dæmones vel persecutores, tunc infirmati sunt, quando Christus suscepit nostram humanitatem. C. Illi etenim corruunt: qui innocentem sanguinem deuorare festinant.

B

‡ Steterint.

5 Si ‡ consistant aduersum me castra:
Non timebit cor meum.

C Castra enim valida munitio est, quam expugnare facile non potest impetus irruentis, sed hæc omnia dicit sibi esse contemptibilia, cum valletur auxiliatione diuina.

Castra

† Surrexerit.

6 Si † exurgat aduersum me prælium:
In hoc ego sperabo.

H Si exurgat aduersum me prælium. Prælium dicit ecclesia pugnas dæmonum, & se sperare in auxilium & defensionem Christi. C In concitatis enim præliis gloria vincentis semper apparet, Non virtus probatur latere, quæ non fuerit explorata certamine.

‡ Vnam. † Hoc.

7 ‡ Vnam petii à Domino † hanc requiram:
Vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.

C

Vnam petii.

H Vnam petii, quidam putant vnam charitatem siue gratiam aut certe ipsam petitionem dicit, cum in hebræo neutraliter vnam dicatur, id est dominum. Hanc, id est, dominum requiram, &c. Vt inhabitem in domo domini, id est, in vita perpetua. C Et hoc non in paruo tempore, sed in omnibus diebus vitæ meæ.

‡ Pulchritudinem. † attendam.

8 Vt videam ‡ voluntatem Domini:
Et † visitem templum sanctum eius.

Videre voluntatem Domini.

H Vt videam voluntatem domini, id est, dilectionem Dei. C Videt etiam voluntatem domini, qui præcepta eius intelligit & custodit. Ille visitat templum eius: qui ecclesiam Christi sacris admonitionibus corroborat. A Vel templum contemplationem dicit gloriæ domini, habet enim alia litera, vt contempler delectationem domini.

‡ Vmbra. † Pessima. abscondet me in secreto ta. s.

9 Quoniam abscondit me in ‡ tabernaculo suo:
In die † malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui.

D

H Abscondit ergo ecclesiam apud se Christus, ne sibi tentationum obessent procellæ, vel vt ait apostolus. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Non dicit malos dies esse, sed in nostris operibus malis mali esse dicuntur. C In abscondito tabernaculi, id est, in diuinitatis secreto potentiæ semper nos protexit & protegit. H Vel in die malorum quo mali vigent. C Absconditi est quærentium oculis non præberi, protegi autem ab omni mentis periculoque liberari.

Colos. 3.

10 In petra exaltauit me:
Et nunc exaltauit caput meum super inimicos meos.

In petra exaltauit, id est, in Christo per fidem. Hunc exaltauit caput. C A Caput hic pro mente ponitur, quo vegetante te possumus contineri. Super inimicos. H Id est, motus carnales. C Siue appetitus viciosos, supra quos mens nostra erigitur, quando diuino adiutorio pura seruatur.

Caput.

E

‡ Qui sunt in circuitu meo. Et immolabo. † hostias iubili. † Psallam.

11 ‡ Circuiui & immolaui in tabernaculo eius † hostiam vociferationis:
Cantabo & † psalmum dicam domino.

C Circuiui hoc est animo perscrutatus sum, qua potentia cœlum fecit Deus & omnia ex nihilo creauit. A Hominem redemit & mundum in eo credentem, & inueni quid immolem, scilicet laudem. C Et immolaui in tabernaculo eius, id est, obtuli in eius ecclesia sacrificium laudis. Vociferationis dicit, scilicet pro magnitudine laudis.

C C Cantabo, id est, prædicabo. Psalmum dicam, id est, opere complebo, C Cantare est enim sola voce laudes dicere, sed psallere opere prædicare.

Cantare & psallere.

‡ Inuocantis. mis. m.

12 ÷ Ex :- audi domine vocem meam ‡ qua clamaui ad te:
Miserere mei & exaudi me.

C Nunc iterum rogat ecclesia, vt exaudiatur, clamauit enim & prius cũ dixit, vt inhabitem in domo domini, scilicet quia diuinarum rerum nulla sacietas est, sed quanto gustatur Deus suauius, tanto appetitur plus, vel ideo iterat, quia spe habitat in æterna gloria, nondum re.

F

† Quæsiuit vultus meus.

13 Tibi dixit cor meum † exquisiuit te facies mea:
Faciem tuam domine requiram.

C Itaque vir fidelis cor, hoc est desiderium suum, dixit ad dominum loqui, quoniam hoc videbatur offerre quod cogitabat, A Facies mea, id est, præsentia mea tuam, vel pulchritudo animæ meæ à te data tuam pulchritudinem. C Quærit vero faciem Dei, qui se sancta conuersatione custodit. De quibus dictum est, Beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt. Geminat quoque, faciem tuam requiram, vna quidem res sed frequentata ostendit, quod ardenti studio Christum quærebat.

Quærere faciem Dei

† abscõdas ‡ furore tuo.

14 Ne † auertas faciem tuam à me:
Ne declines in ‡ ira à seruo tuo.

G

C Sanctus enim vir rogat, ne a facie Dei reddatur alienus. Iterumq; rogat, ne ab ipso declinet Deus tunc quando sanctis vultum suæ maiestatis indulget. Iram: ponit iudicii tempus, cum discernet malos à bonis. A Vel non in ira declinat, quando cadere permittit vt cautior & fortior surgat.

Declinare in ira.

‡ Auxilium meum fuisti. † Dimittas. † Salutaris m.

15 ‡ Adiutor meus es tu ne derelinquas me:
Neq; † despicias me Deus † salutaris meus

C Petit propheta ne deseratur à domino, scit enim, si ille reliquerit, quod nulla potestas se regere præualebit. H Salutaris noster: Christus est, & hoc rogat propheta: ne despiciatur ab illo, id est ne committat vlla peccata per quæ à Deo despiciatur. A Quasi diceret, frustra creasti Deus & redemisti saluator, si despicis me conseruare in bono quod dedisti, quia sine te nihil est conatus meus.

‡ collegit.

16 Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me:
Dominus autem ‡ assumpsit me.

H

C Patrem suum, Adam primum hominem dicit, matrem eius vxorem Euam, vnde generatio humana descendit, hi dereliquerunt me in ista miseria ad quam me exposuerunt. Dominus autem carne accepta assumpsit me. H Loco scilicet veri parentis, ad hæreditatem æternam.

† Ostende mihi Domine viam tuam. ‡ Insidiatores m. Inimici mei, Hæretici.

17 † Legem pone mihi domine in via tua:
Et dirige me in semita recta propter ‡ inimicos meos.

C Legem pone mihi, postulat propheta legem sibi statui, id est euangelii intellectum venturis aperiri. In via tua, id est, in Christo. Propter inimicos, id est, hæreticos qui illam semitam, hoc est intelligentiam scripturarum, praua intentione subuertere nitebantur. A Vel o domine quia ad te tendo, & iam etiam in via ad te sum, pone legem in ea me dirigentem ne errem, & ne aberrantem disciplina tua deserat, & dirige me vlterius in rectitudine angustiarum, propter insidiantes, &c.

A ‡ An anguftiis, & spectum mendacium.

18 Ne tradideris me ‡ in animas tribulantium me,
quoniam insurrexerunt in me testes † iniqui:
Et mentita est iniquitas ÷ sibi ⁚ .

H Ne tradideris me, id est, vt non sanetur animus peruersorum de aduersitatibus quæ acciduut mihi. Insurrexerunt contra Christum testes iniqui dicentes. Hic dixit, destruite templum hoc, & in triduo reædificabo illud. Mentita est iniquitas sibi, quia vniuscuiusq; vicium in suum recurrit autorem. C Benedixit autem sibi, quia pœnas recipit sui mendacii, qui falsum testimonium proferre contendit.

Matth. 26.

‡ Ego autem credo, qui videam bona D.

19 ‡ Credo videre bona domini:
In terra viuentium.

H Vox ecclesiæ, quæ quamuis tot periculis sit exposita, tamẽ credit se videre bona, id est, accipere per fidẽ hæreditatẽ regni cœlorum, in qua sancti cum Christo regnant.

B † Confortare & roboretur cor tuum.

20 Expecta dominum † viriliter age, & confortetur cor tuum:
Et sustine dominum.

C Expecta dominum, scilicet qui promittendo non fallit, qui præstando non imputat, nec improperat. Viriliter, non solum viris sed & fœminis est mandatum, agere. Confortetur cor, ne tædio fatigante desperet. Sustine dominum, id est sustine quod pateris, non lassescas neque discedas, & quod credis expecta.

Oratio ex Psal. XXVI.

Defende nos à castris & à prælus inimici adiutor omnium Deus, vt in domo tua perpetuitate durantes, mereamur vultum tuũ spiritualis contemplatione suscipere. Per Dominũ nostrum, &c.

Argumentum Psal. XXVII.

C *Orat Dominus Christus, per id quod homo est, vt eius audiatur oratio, agitque gratias, quoniam exauditus est rogans, vt sicut ipse suscitatus est potestate diuinitatis sua, ita saluus fiat populus eius nomini crediturus.*

C

Γ 1. ÷ Ipsi ⁚ Dauid.

Dauid.

C Dauid (sicut diximus) interpretatur manu fortis, & significat saluatorem, qui fortis vtraq; manu, quia prostrauit principem tenebrarum. Notandum igitur hunc psalmum tertium esse horum, qui passionem & resurrectionem dominicam sub breuitate commemorant.

† fortis meus, ne obsurdescas mihi: ne forte taceas à me, & comparer his qui descendunt in lacum.

1 Ad te domine clamabo † Deus meus, ne sileas à me:
Nequando taceas à me, & assimilabor descendentibus in lacum:

C Christus dominus clamat ad patrem tempore passionis ne ab ipso sileat, hoc est ne petenti non annuat sed magis respondeat. H Ac si dixisset, si silueris ero similis pereuntibus, si taces non cognoscens. C Lacus autem significat hoc sæculum, lacus enim dicitur quod sub ipsa terra lateat. Rogat ergo humanitas verbi, ne similis esset cæteris hominibus, quia etsi communem conditionem carnis assumpsit: excellentiam tamen omnium creaturarum promeruit. H Vel lacus Infernum significat.

Lacus.

D

‡ Cum clamavero ad te. † Oraculum s. t.

2 ÷ Ex ⁚ audi ÷ domine ⁚ vocem deprecationis ‡ dum oro ad te:
Dum extollo manus meas ad † templum sanctum tuum.

H Orauit Christus in cruce pro toto mundo. Extulit manus, id est, extendit eas in cruce. Ad templum sanctum, hoc est, vt templum patri præpararet, id est, corpus ecclesiæ. C Non est etiam absurdum, templum accipi cœlum, quoniam domini sedes esse diuina lectione monstratur.

Templum

‡ impiis.

3 Ne ÷ simul ⁚ tradas me cum ‡ peccatoribus:
Et cum operantib. iniquitatẽ ÷ ne perdas me ⁚

H Peccatores: latrones inter quos pendebat dicit. C Cum operantibus iniquitatem petit ne habeat aliquam portionem.

† Amicis suis:

4 Qui loquuntur pacem cum † proximo suo:
Mala autem in cordibus eorum

H Loquebantur iudæi pacem cum Christo dicentes, magister scimus quia verax es. Erat pax in eorum labiis, sed in corde malicia. C Qui iuste mali dicebantur, quia proximum maliciose prodere festinabant.

E Matth. 22.

‡ Opus suum. † malum. ‡ eorum.

5 Da illis secundum ‡ opera ipsorum:
Et secundũ † nequitiã adinuentionum ‡ ipsorũ.

H Perit illis dari secundum opera ipsorum, non optando sed prænunciando. Et secundum nequitatem adinuentionum. C Hoc est, vt innoxio nocerent, qui ad eos venerat saluandos, vt eum morti traderent.

† Iuxta opus manuum suarũ da eis. ‡ Suam Quadruplex retributio. Matth. 25.

6 † Secundum opera manuum eorum tribue illis:
Redde retributionem ‡ eorum ipsis.

C Quatuor sunt species retributionum, quarum vna est, cum tribuuntur mala pro bonis, sicut iudæi Christo. Altera cum bonum pro bono, vt Deus electis. Tertia cum retribuitur malum pro malo, vt est illud, ite in ignem æternum. Quarta cum tribuitur quod hic dicit bonum pro malo, vt qui persecutores extiterant, fiant conuersi postea laudatores Christi.

F † Intelligunt. ‡ Opus ma. e.

7 Quoniam non † intellexerunt opera domini. & ‡ in opera manuum eius:
Destrues illos & non ædificabis ÷ eos ⁚ .

C Non intellexerunt opera Dei, scilicet nunc quando docuit populum viam veritatis. Et in opera manuum eius vtique non considerauerunt, si considerassent expauissent potius quam spreuissent. Sic ergo illos dicit destrui, vt non iterum debeant ædificari, quod tamen videtur dictum esse prophetice potius quam ad iracundiæ qualitatem referendum.

8 Benedictus dominus:
Quoniam ÷ ex ⁚ audiuit vocem deprecationis meæ.

Benedictus Dominus Ioh. 12.

C Benedictus dominus. Vox Christi ad patrem, quoniam exaudiuit (qui est vtique benedictus: & si non exaudiat vocem deprecationis) dicens clarificaui & iterum clarificabo, sed proprie benedictus dicitur, cum gratias agimus benedicendo: apte igitur dictus est benedictus qui exaudire dignatus est.

G † fortitudo mea & scutum meũ. ‡ habui adiutorium.

9 Dominus † adiutor meus & protector meus:
÷ Et ⁚ in ipso sperauit cor meũ & ‡ adiutus sum.

C Adiutor, ad pericula vitæ pertinet, quæ patre adiuuante in passione superauit. Protector, quia eum ab insidiis diabolicis sua defensione vallauit. In morte sperauit humanitas in diuinitatem. Adiutus sum, in tribulatione vt resurgerem.

† Gauisum est cor meum, & in cantico meo confitebor illi. Esa. 11. Matth. 11.

10 † Et refloruit caro mea:
Et ex voluntate mea confitebor ei.

C Floruit ergo caro, quando ex virgine sine peccato emicuit, tanquam pulchrum floris decus, vt Esaias: & flos de radice eius ascendet, Sed defloruit: cum resurrexit. Cõfitebor tibi domine pater cœli & terræ, &c.

H ‡ sua, & robur salutarium Christi sui est.

11 Dominus fortitudo ‡ plebis suæ:
Et protector saluationum Christi sui est.

C Merito dicitur dominus fortitudo plebis suæ, quando aduersa cuncta ipso auxiliãte superant. Protector: quoniam eos regit & liberat ab imminentibus malis. Saluationum, id est, iustorum. H Addidit, Christi sui, quicunque enim in Christo baptisatus est: & ipse Christus, id est, vnctus vocatus est.

† Salua

12 † Saluum fac populum tuum ÷ domine ⁚ & benedic hæreditati tuæ:
Et ‡ rege eos & extolle illos vsq; in æternum.

‡ pasce eos & sobleua eos vsque in sempiternum Ioh. 11.

C Orat humanitas verbi pro populo Christiano (propter quem & probatur esse assumpta) vt satisfactione fidelis in hoc mundo saluus fiat. Hæreditatem Christi ecclesiam dicit, quam suo sancto sanguine acquisiuit. A Quæ patris est & sua, quia dixit, omnia tua mea sunt & mea tua, huic hæreditati petit benedici, vt virtutibus & numero augeatur. C Regere populos deuotos petit ne carnalia concupiscant. Extollere vt intellectu scripturarum & opere sancto proficiant, vt à terrenis vicus purgati: ad æterna præmia perducantur, & hoc petiit debere fieri vsque ad illud sæculum æternum, cui nullum aliud succedit.

A

Oratio ex Psalmo XXVII.

Fortitudo omnium fortissime Deus: salua populum tuum à descendentibus in lacum, & ita nos in templo sancto tuo vnanimiter innecte, vt pacem quam proximis ore proferimus, cordibus teneamus. Per Dominum nostrum, &c.

Argumentum Psal. XXVIII.

C Credentes propheta generaliter admonet, vt Domino sacrificia: deuota mente persoluant septenaria narratione Sancti spiritus virtutes enumerans.

I T. Psalmus Dauid ÷ in consummatione tabernaculi :-

C Consummatio tabernaculi: perfectionem significat ecclesiæ catholicæ, quæ per totum orbem probatur esse constructa. Est enim totus iste psalmus, spiritus sancti laude plenissimus. H Vox Christi prædicatores admonet, qui per gratiam in adoptionem filiorum vocati sunt. Quid admonet? afferre prædicationem & exemplum.

B

1 ÷ AFferte domino filii Dei :- :
Afferte domino filios arietum.

Arietes Apostoli sunt.

H C Arietes Apostoli sunt accipiendi. C Aries enim dictus quasi à fronte ruens, id est diruens. H Qui duo cornua habet in capite, sicut sancti Apostoli habuerunt duo testamenta quæ prædicauerunt. Filii arietum, successores apostolorum sunt.

† Imperium.

2 Afferte domino gloriam & † honorem.
afferte domino gloriam nomini eius:
Adorate dominum in ‡ atrio sancto ÷ eius :- :

‡ decore.

H Afferte domino gloriam, vt per opera vestra glorificetur æternus Deus. Afferte nomini eius, nomen patris filius est, gloria Christi: ecclesia est, id est, vt per vos nomen eius in cunctis gentibus innotescat. Adorate in atrio sancto. C Id est, colite eum in conscientia vestra mundissima, ipsa est enim aula regalis & habitatio spiritus sancti.

Conscientia.

C

†Gloriæ.

3 Vox domini super aquas, Deus † maiestatis intonuit:
Dominus super aquas multas.

H Vox domini, id est, prædicatio Dei, scilicet Christi per se & Apostolos suos, super aquas, id est, super populos, vt est illud, aquæ multę populi multi. Deus maiestatis, Deus potestatis, intonuit dominus super aquas, id est, terribiliter prædicauit de tebernaculo assumpti corporis populis dicens: pœnitentiam agite. G Ecce primum donum spiritus sancti, scilicet. Timor quem prædicando Christus cordibus hominum dedit. Initium enim sapientiæ & pœnitentiæ timor domini est.

Apocal. 12.

Matth. 4.

Psal. 110.

‡ fortitudine.

† decore.

4 Vox domini in ‡ virtute:
Vox domini in † magnificentia.

H Merito ergo vox domini in virtute dicitur, quia in vnoquoque sancto loquitur. C Et ei nullis obstaculis obuiatur. In magnificentia, quid enim spiritu sancto magnificentius? qui illuminato corde sentire facit, vt appetantur bona: & pessima quæque fugiantur. G In virtute, donum pietatis. In magnificentia: donum scientiæ notatur.

D

5 Vox domini confringentis cedros:
Et confringet dominus cedros Libani.

Cedri superbi dicuntur.

H Cedri: dicuntur superbi vel sublimes. C Bene enim comparatur cedrus superbis, quę nullos vtiles fructus generat, sic nec elatio detestabilis quæ peccatum intulit mundo. Cedri quæ in Libano nascuntur: altiores fiunt cedris quæ alibi nascuntur, & significat nobiles istius mundi & reges, qui reliquos homines tanquam humilia frutera despiciunt: quos dominus confringet, quando abiectis superbis humiles eliget. C In confractione cedrorum, donum fortitudinis intelligitur, dum fractos, id est, humiliatos & conuersos qualibet pro Christo sustinere facit.

‡ Disperget.

† Libanus

6 Et ‡ comminuet eas tanquam vitulus † Libani:
Et dilectus quemadmodum filius vnicornium.

E

H Iste vitulus significat Christum, sicut enim confringit vitulus virgulta tenera cornibus, ita Christus confringet Iudæos. Qui etiam cornium, id est, iudæorum, quia ex stirpe iudæorum secundum carnem fuit. Iudæi vnicornes dicuntur pro vna lege quam habuerunt per quam in superbia se extulerunt. Nos vtrumque testamentum habemus, ipsi vetus tantum recipiunt, nos duo cornua habemus, id est, vtrumque testamentum.

& Satton quasi filius Rhinocerotis. Vitulus, Christus. Iudæi unicornes dicuntur.

7 Vox domini ‡ intercidentis flammam ignis;
† Vox domini concutientis desertum, &
commouebit dominus desertum cades.

‡ diuidens flammas ign.

† Parturire faciens desertum parturire faciet dominus de. ca.

H Vox domini intercidentis, id est, auxilium illius inter persecutores, qui suis sanctis subuenit, vt persecutio furibundorum flamma ignis intelligatur, vel flammam dicit libidines quas per confessionem & gratiam facit cessare. Concutit desertum vox domini, id est, prædicatio animam quæ deserta fuerat commouebit, quia anima quæ vitiis occupata est, deserta dicitur, illis excussis habitabilis Deo fit. C Desertum appellati sunt, qui necdum fidei donum perceperunt. H Quos commouebit dominus de infidelitate ad fidem. Cades interpretatur commotio tineæ. G Intercisio ista flammæ: donum consilii innuit, quo interrumpitur consensus actusque peccati vel persecutionis, in concussione vero deserti donum intellectus notatur.

F

Anima, desertum.

8 Vox domini ‡ præparantis ceruos, & reuelabit condensa:
Et in templo eius † omnes dicent gloriam.

‡ Obstetricans ceruis, & reuelans saltus.

† Omnis loquetur gloriam. Cerui prędicatores.

H Cerui: prædicatores significat, quos præparauit. quando illis spiritumsanctum dedit ac illos prædicare misit. Reuelauit condensa, id est, obscura diuinarum scripturarum per spiritum sanctum illis patefecit. G Per ceruos igitur sapientes intelliguntur, qui contemplatione, alta conscendentes. A Superant & repellunt venenosas linguas hæreticorum, Habes igitur septimum donum spiritus sancti, scilicet sapientiam. C Pro qua re, in ecclesia eius: omnes illi hæc dona habentes, referunt gloriam.

G

9 Dominus diluuium ‡ inhabitare facit:
Et sedebit dominus rex in æternum.

‡ Inhabitet. Diluuium Baptismus

C Dominus diluuium inhabitare facit. Hic significat diluuium baptismum siue aquas baptismi (per quas purgatur homo sicut per diluuium purgatus est mundus) & eas spiritus sanctus inhabitat. H Et sedebit dominus in sanctis (qui sedes eius dicuntur) in æternum, id est, in sæculum sæculi, vel sedebit Christus ad dexteram patris.

10 Dominus † virtutem populo suo dabit:
Dominus benedicet populo suo in pace.

† fortitudinem.

H Dominus virtutem, id est, fidem & fortitudinem contra huius mundi procellas populo Christiano dabit. Et benedicet hic & in futuro: quando dicturus erit, venite benedicti patris mei. In pace, in semetipso, quia ipse est pax vera nostra.

Oratio ex Psal. XXVIII.

H

DOna Domine virtutem populo tuo, & effice nos templum spiritus sancti: vt tibi de corde puro, holocaustum acceptabile præparemus. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psal. XXIX.

C Vox Christi ad patrem, gratias agentis post eius gloriosissimam resurrectionem.

I I. Psalmus cantici ‡ dedicationis domus Dauid.

‡ Ad dedicationem Dedicare.

C Domus significat templum dominici corporis. Dedicatio vero: resurrectionem eiusdem domini nostri. Tunc dedicauit: cum à mortuis resurrexit, tunc enim corpus eius in æternam gloriam perductum est. Dedicare enim dicimus cum nouitas domus alicuius in vsum celeberrimũ deputatur. Domus autem Dauid: propter semen eius est posita, vnde saluator, carnis traxit originem.

A
† saluasti me, & non dilatasti. ini. m.

1 EXaltabo te domine quoniã † suscepisti me:
Nec delectasti inimicos meos super me.

H Exaltabo te domine. Vox Christi ad patrem, vel vox ecclesiæ ad Christum, id est, laudabo te, quoniam suscepisti me. G Per dispensationem qua resurrexi à mortuis. Nec delectasti, quia non potuerunt iudæi Christum extinguere sicut voluerunt. Delectasti vero posuit: pro delectare fecisti.

‡ Domine Deus meus.

2 ‡ Deus meus clamaui ad te:
Et sanasti me.

H Oratio Christi siue ecclesiæ. sanasti me, id est, resurgere me fecisti. C Tunc enim sanatus est Christus, quando carnem fragilitatis nostræ, resurgendo in æterna vitæ gaudia collocauit, & nos saluos fecit.

† Ex ‡ viuificasti me, ne descendetem in lacum.
B

3 Domine eduxisti † ab inferno animam meam:
‡ Saluasti me à descendentibus in lacum.

C H Domine eduxisti, hoc expositione non eget. Manifestum est enim, animam Christi cum aliis animabus sanctorum, de inferno reuocatam à Deo. C Descendentes vero in lacum sunt: qui in iniquitate istius sæculi versantur. Saluatus est itaque à talibus, quia à communione eorum liberatus est cum resurrexit à mortuis.

4 Psallite domino sancti eius:
Et confitemini memoriæ sanctitatis eius.

H Propheta hortatur sanctos, vt laudent illum à quo saluati sunt. Memoriæ sanctitatis eius dixit, quia memor nostri esse dignatus est, qui in vmbra mortis, id est, peccati versabamur. H Id est, memores sitis istius beneficii quo vos liberauit.

† ad momentum est ira eius ‡ repropitiatione eius.

5 Quoniam † ira in indignatione eius:
Et vita in ‡ voluntate eius.

C Indignatio illius, mors est peccatoris. H Indignatio Dei fuit: quando Adam peccauit. Ira iusta vindicta, quando eum de paradiso eiecit. Et vita in voluntate eius, vt qui fecit voluntatem Dei, maneat in æterna vita. Et sicut in Adam, ita in vno quoque peccatore.

C

† Con ‡ In matutino laus. Vesperum præsens vita.

6 Ad vesperum † demorabitur fletus:
Et ‡ ad matutinum læticia

H Vesperum, tota vita ista præsens intelligitur, quia per peccatum Adæ omnes vsque in finem sæculi flent vel gemunt, quando recordantur bona paradisi quæ perdiderunt in Adam. Et mane: læticia, quando in resurrectione simul in libertatem veniunt, vel aliter. Vesperum quando flebat maria, lætitia quantum Christus resurrexit. A Dicit vero demorabitur, id est, diu morabitur, quia à tempore peccati Adæ vsque in finem sæculi.

7 Ego autem dixi in abundantia mea:
Non mouebor in æternum.

C Ego autem dixi in abundantia. Abundantia erat filio: semper virginis Mariæ, quod verbum caro factum est: & habitauit in nobis. Iure dicebat se moueri non posse in æternum, à Deo scilicet, cui sua maiestas: confidentiæ dona præstabat.

D
† posuisti. monti meo fortitudinem.

8 Domine, in voluntate tua:
† Præstitisti decori meo virtutem.

C Domine in voluntate tua. Vox Christi, asserit sibi homini datam desuper virtutem à patre, virtutem, scilicet illam qua non mouetur à Deo. A Qua immunis ab omni peccato: omni gratiarum plenitudine resplendet. Similiter & decorem illum, de quo scriptum est. Speciosus forma præ filiis hominum.

Psal. 44.

9 Auertisti faciem tuam à me:
Et factus sum conturbatus.

H Tunc auertit Deus faciem suam ab Adam, quando peccauit. Tunc turbatus est, quando sub maledictione de paradiso proiectus est. A Vel à Christo vertit faciem, quando passioni eum exposuit, & cœpit pauere & turbari & mœsta esse humanitas & carnis infirmitas.

† Dominum deprecabor.

10 Ad te domine clamabo:
† Et ad Deum meum deprecabor.

H Ad te domine clamabo, Christus dominus hodie cit, qui in cruce clamauit, cum pro redempto populo patrem interpellauit.

E

‡ descendere.

11 Quæ vtilitas in sanguine meo:
Dum ‡ descendo in corruptionem.

C Petit ergo Christus non vt non moriatur, sed ne caro ipsius corruptione resoluta maculetur. H Ac si dixisset humanitas, nulla est vtilitas quod sanguinem effudi, nisi resurrexero à mortuis. A Si enim non resurgam: nemini annunciabo, nullum lucrabor, ideo subdit. Nunquid, &c.

12 Nunquid confitebitur tibi puluis:
Aut annunciabit veritatem tuam?

H Nunquid confitebitur tibi puluis, id est, non poterit turba impiorum, quæ adhuc velut puluis omni vento doctrinæ mouetur, iustificari, si ego non resurgam? Nec etiam annunciabit veritatem tuam, hoc est Christum tuum qui est veritas.

F
† Audi domine & miserere mei: domine esto adiutor.

13 † Audiuit dominus & misertus est mei:
Dominus ÷ factus :- est adiutor meus.

H Audiuit dominus, id est, Deus pater. Misertus est, quia resurgere me fecit à mortuis. Factus est adiutor, quia me fecit primogenitum mortuorum.

‡ Chorum † Soluisti. ‡ accinxisti.
Matth. 18. Saccus.

14 Conuertisti planctum meũ in ‡ gaudiũ mihi:
† Concidisti saccum meum: & ‡ circundedisti me læticia.

H Conuertisti planctum meum, cum dicerem, tristis est anima mea. In gaudium cum dixi. Ite nunciate fratribus meis. C Concisus est saccus, id est, corpus Christi, cum pro nobis ipse mori dignatus est. H Præcinxit lætitia, scilicet per resurrectionem immortalitatis.

† Laudet te ‡ taceat

15 Vt † cantet tibi gloria ÷ mea :- & non ‡ compungar:
Domine Deus meus in æternum confitebor tibi.

C Cantare enim dicimus ad mentis lætitiam proprie pertinere. Gloria vero Christi: maiestas patris, à quo audiuit, hic est filius meus dilectus. A Et cantat patri gloria. filii, quoniam causa est gloria filii: vt laudetur pater & ametur. C Et quia compunctus est semel, id est, crucifixus: nulli se vlterius subiacere memorat passioni. Confitebor, id est, cum sanctis æterna voce te laudabo.

G
Cantare. Matth. 17

Oratio ex Psalmo XXIX.

SVsceptor omnium clementissime Deus, ne permittas delectari inimicos nostros super nos, sed ita nos in tua virtute corrobora, vt conuerso planctu nostro in gaudium: memoriam sanctitatis tuæ iugiter excolamus. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalmi XXX.

C Vox Christi positi in cruce, orantis patrem, vt de malis imminentibus liberetur, agitque gratias pro se & populo fideli.

‡ Victori

TT. ‡ In finem Psalmus Dauid

C Verba quæ titulus continet, ad Christum frequenter diximus referẽda, cui totus hic psalmus aptandus est, quoniam eius passionem & resurrectionem decantat.

H
† Saluum me

1 IN te Domine speraui non confundar in æternum:
In iusticia tua † libera me.

C Orat Christus ad patrem ex natura humanitatis assumptæ, ne de sua spe deiectus, humanæ insultationis patiatur obprobria, addens in æternum, vbi eius contemplatio fixa permanebat. In tua iustitia qua consueuisti subuenire rogantibus. Libera, ad pericula huius mundi pertinet amouenda.

‡ Velociter libera me

2 Inclina ad me aurem tuam:
‡ Accelera vt eruas me.

C Inclina dixit, propter membrorum suorum humilitatem, vt quoniam non poterat humana conditio ad diuinitatem attingere, diuinitas inclinata ad eam descenderet. Accelera, id est, festina resurrectionem dare celerrimam.

† Lapidẽ fortissimũ. ‡ munitã.

3 Esto mihi in † deum protectorem & in domum ‡ refugii:
Vt saluum me facias.

A

Domus refugii. †Petra mea & munitio mea tu es. †Dux meus eris.

H Vox ecclesiæ: in Deum protectorem, hoc est in Deum defensorem, quia multi sunt dii nuncupatiui, nobis autem vnus Deus, vna fides, vnum baptisma. Domus refugii ipse est, in qua pater habitat.

4 Quoniam † fortitudo mea & refugium meum es tu:

Et propter nomen tuum † deduces me & enutries me.

C Fortitudo, pertinet ad toleranda quæ passus est, refugium ad finem malorum: quando istius sæculi iniquitates superauit fine gloriosæ mortis. Dux erat humanitate Dominus: quando suum nomen per vniuersas gentes fecit cognosci. Enutritum se dicit, quousque ad perfectionem catholica ecclesia ipsius munere peruenires. H A, id est, paulatim sanctos aggregando, corpus ipsius, id est, ecclesiam auget.

† Rete. † fortitu dom.

5 Educes me de † laqueo hoc quem absconderunt mihi:

Quoniam tu es † protector meus.

B

C Ergo laqueum absconderunt Iudæi Christo, quia occultis eum machinabantur perdere insidiis, vnde se dicit educendum, id est, resurrectionis beneficio ad superna velociter eleuandum. Protectorem dominum dicit, quia eo protegente nulla potest aduersitas præualere.

† manu tua commendabo.

6 In † manus tuas commendo spiritum meum:

Redemisti me domine Deus veritatis.

H In manus tuas, id est, potestati tuæ. C Dignum ergo fuit, vt tanto susceptori talis commendaretur spiritus. Addidit etiam, quis esset iste dominus, quia est Deus veritatis, illorum enim Deus est spiritualiter qui veritatem diligunt, nec in aliqua falsitate miscentur.

Deus veritatis. † custodientes. † frustra.

7 Odisti † obseruantes vanitates:

† Superuacue.

C Iuste ergo veritas, oderat vanitatem, quia vanitas in falsitate versatur. H Odire enim Deus dicitur id quod reprobat. Addidit superuacue, quæ non solum vacua vanitas dicitur sed etiam superuacua. A Vanitas est huius sæculi falsa fœlicitas, quæ vacue obseruatur, quia perditur: & superuacue obseruatur, quando pro ea habenda etiam male agitur.

C

Vanitas.

8 Ego autem in Domino speraui:

Exultabo & lætabor in misericordia tua.

Exultare. Lætari.

C Speraui in Domino dicit, vbi nihil varium, nihil superuacuum est sed totum fixum. Exultare: est cum magna alacritate animi gaudere. Lætari: temperata mentis affectione mulceri.

†afflictionem meã: cognouisti tribulationes animæ meæ. Necessitas

9 Quoniam respexisti † humilitatem meam:

Saluasti de necessitatibus animam meam.

C Ideo erat in altissimo humilitas, quia illi humanitas adhærebat ab ipsa conceptione. Necessitas dicitur quod in nece sit posita, id est in mortis angustiis constituta. Nam quando peccatorum laqueis innodamur, nec nostra virtute possumus absolui, necessitas appellatur. A Necessitates igitur peccata sunt, ex quibus se homo soluere nequit.

D

† manu † latitudine p m.

10 Nec conclusisti me in † manus inimici:

Statuisti in † loco spacioso pedes meos.

C Nec conclusisti me dicit, quia liber effectus est à potestate diaboli. Statuisti dicit, hoc est firmasti. In loco spacioso, id est, in patria virtutum, in regione beatorum. Pedes suos dicit virtutes morales, per quas hunc mundum fixis gressibus ambulauit. H Locus spaciosus, charitas est. pedes, affectus animæ.

Locus spaciosus charitas est.

†caligauit

11 Miserere mei Domine quoniam tribulor, † conturbatus est in ira oculus meus:

Anima mea & venter meus.

H Miserere mei Domine quoniam tribulor. Vox eorũ est qui qualibet tribulatione tribulantur, in quorũ persona Christus loquitur hic, sicut superius in persona erutorũ de tribulatione, dum dixit, nec conclusisti, &c. potest dici & de Christo, quãdo ait. Tristis est anima mea vsque ad mortem. C Iram posuit: inimicorum indignationem. Oculus, intellectum signat, quem semper conturbamus, quando imminentia pericula formidamus. Vẽtrem dicit suam memoriam, vbi habebat reposita, quæ illi dominus de sua clarificatione promiserat. Animam: sensualitatem putat.

Matth. 26.

E

Venter memoria.

12 Quoniam † defecit in dolore vita mea:

Et anni mei in † gemitibus.

†consumpta sunt in mœrore vitæ meæ. †gemitu. Deficere.

C Deficere enim est, paulatim minus facere, & ad finẽ, per aliquas valitudinis minutias peruenire, & signat hic illam conturbationem carnis Christi qua in passione eius vita carnis defecerat. Et anni mei in gemitibus, quia non fuit læuis dolor: vbi continuus gemitus insonabat. A anni Christi omnes in gemitibus, quoniam futuram mortem semper vidit, & in persecutionibus completi sunt.

Anni Christi in gemitibus.

† Iniquitate. † conturbauerunt.

13 Infirmata est in † paupertate virtus mea:

Et ossa mea † conturbata sunt.

C Virtus animi, in paupertate firmatur in mẽbris Christi, quoniam omnibus bonis indiget humana fragilitas. Ossa: fortitudinem corporis significant, quia neque in animi robore, neque in spe carnis debet vlla esse præsumptio. H Virtus etiam corporis in egestate fuit & derelictione in passione.

F

† Apud omnes hostes meos. † Et vicinis meis nimis.

14 † Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, † & vicinis meis valde:

Et timor notis meis.

C Inimicos, Iudæos dicit, habebatur inter eos opprobrium innocens Christus, qui se nephario scelere polluebant. Contra probum dicimus improbum, id est, inhonestum & indecorum. Opprobrium autem significat valde abominabile facinus. Vicinos dicit qui ei in ciuitate fidei coniuncti, tamen perfecte non credebant. Notos apostolos significat, qui in eius passione turbati sunt. H A Vel Christianos malos dicit vicinos tales esse, qui sunt in malicia peiores omnibus aliis Christi inimicis.

Opprobrium.

†In plateis fugiebant a me.

15 Qui videbant me † foras fugerunt à me:

Obliuioni datus sum tanquam mortuus à corde.

G

H Fugerũt apostoli in passione Christi eo relicto. Obliuioni datus est Christus infidelibus, quando eum in carne mortuum pro nihilo computauerunt. C Tanquam mortuus, nõ enim à fidelibus mortuus dicitur, cuius diuinitas impassibilis veraciter æstimatur, sed à mente infidelium mortuus æstimabatur. H A corde moritur, cuius memoria recedit à corde, sicut obliuisci solent homines mortuorum.

Tanquam mortuum.

16 Factus sum tanquam vas perditum:

Quoniam audiui † vituperationem multorum † commorantium in circuitu.

† opprobrium. †Congregatione in circuitu. Tanquam vas perditum. Commorantium in circuitu.

C Vas perditum est quod fractum est, & ad nullos vsus necessarium, quod semper abiicitur, ita & Christus mortuus quasi fractum vas abiiciendus putabatur perfidis Iudæis. Audiui vituperationem, id est, circumhabitãtium perfidorum Iudæorum. Merito tales circumhabitantes dicuntur, qui legem Dei nõ spiritualiter sed carnaliter aduertere volunt. A Sunt enim vt cortex medullam circuiens, sic literam tenentes: spiritum non intrant scripturarum, sed semper in circuitu morantur & cortice occidentis literæ.

H

† Dum inirent consilium aduersum me, & vt auferrent animam meã cogitauerunt.

17 † In eo dum conuenirent simul aduersum me:

Accipere animam meam consiliati sunt.

C In eo consiliatam partem maximam dicit Iudæorum, vt Deum necitraderent. H Omnes simul consiliati sunt, vt quærerent animam Christi, siue hæretici: animam ecclesiæ. Omne autem scelus grauius est quod consilio geritur plurimorum.

18 Ego autem in te speraui Domine, dixi, Deus meus es tu:

In † manibus tuis sortes meæ.

† manu tua tempora mea.

C Sperauit in patrem filius, quia sciebat nullam esse potestatem Iudæorum contra se, sed ipso creante existimus, ipso disponente vegetamur. H In manibus tuis sortes meæ, id est, in gratia sancti spiritus. A Qui sine meri-

Sortes.

A

to quos vult eligit. Sortes itaque. i. Dei gratuita electio est in manibus, id est, potestate Dei, non nostra.

19 Eripe me de manu inimicorum meorum:
Et † à persequentibus me.

† persequentium me. Persecutores Ecclesiæ.

C Ipsum patrem rogat se eripere de manu inimicorũ, id est, Iudæorum, & à persequentibus, hoc est paganis vel hæreticis, qui ecclesiam Dei insequuntur fraudulentis machinationibus. A Maxime illi persequuntur ecclesiam, qui cum sint Christiani, nolunt bene viuere, per hos opprobrium habet ecclesia, inter quos gemens iste ait. Illustra, &c.

† ostende.

20 † Illustra faciem tuam super seruum tuum,
Saluum me fac in misericordia tua:
Domine non confundar, quoniã inuocaui te.

C Illustra faciem tuam. i. fac videri, quod super me dignaris intendere, vt sicut de moriente desperant, ita de resurrectione confidant. H Vt non confundar, sed saluer ab his persecutionibus.

B

† Confundantur impii in inferno.
† mẽdacii.

21 † Erubescant impii & deducantur in infernũ:
Muta fiant labia † dolosa.

H Erubescant impii, siue iniqui dæmones vel quicunque mali, cum viderint sanctos coronatos, quos in despectione habuerunt, & se condemnatos. C Seque cum respexerint in graui periculo constitutos: velociter obmutescant.

† dura.
† despectione.

22 Quæ loquuntur aduersus iustum † iniquitatẽ:
In superbia & † abusione.

C Loquitur enim falsitas contra veritatem, quando Arriani creaturã Dominum creatorem dicunt. Addidit in superbia & abusione. i. in contemptu. Nam cum audiuit ista falsitas flagellis cæsum, statim in blasphema verba prosiliuit. A Abusio fuit quando eum qui propter eos venit in carnem crucifixerunt abutentes Dei beneficio.

Abusio.

† Quam mult. est bonitas e.

23 † Quam magna multitudo dulcedinis tuæ ÷
Domine :-:
Quam abscondisti timentibus te.

H Multitudo dulcedinis est, multa præmia quæ præparauit ecclesiæ suæ, vt esset sine fine cum angelis suis regnatura. C Quæ hic sentitur abscõdita, sed in futuro iudicio ostendatur manifesta. A C Est etiam dulcedo hic Dei multiplex, dum corrigit bonos vel parcit, promittit, vel emendat quos amat, quam tamen impius non sentit, qui palatum cordis perdidit de febre iniquitatis.

C
Dulcedo Dei.

† Operatus es sperantibus in te.

24 † Perfecisti eis qui sperant in te:
In conspectu filiorum hominum.

C Perfecit illam dulcedinem in illis qui constanti animo eam exquirunt. In conspectu filiorum. i. in illa resurrectione quando sanctis suis præmia æterna restituet. H Perfecisti, ac si dicat perfecturus eris, vel in conspectu eorum qui humana & non cœlestia quæsierunt.

† protectione vultus tui, à duricia viri.

25 Abscondes eos in † abscondito faciei tuæ:
A conturbatione hominum.

C Abscondes eos in abscondito. i. in illa resurrectione quando iusti contemplatione Dei perfruentur, & præmia æterna consequentur, quam gloriam impii non vident. Homines hic omnes persecutores & schismaticos dicit, qui hic consueuerunt conturbare populum Christianum.

D
† Abscondes eos in vmbra.

26 † Proteges eos in tabernaculo tuo:
A contradictione linguarum.

C Hic proteguntur iusti in tabernaculo. i. in ecclesia, ibi enim proteguntur: vbi malorum improbitas minime nocere illis permittitur, quando illæsæ animæ iustorum, sub qualibet afflictione corporea seruantur.

27 Benedictus Dominus:
Quoniam † mirificauit misericordiam suam mihi in ciuitate munita.

† mirabilẽ fecit.
Benedict. Dominus.

H Benedictus Dominus, cui benedicit omnis creatura. Sed non ideo quasi egeat nostra benedictione à nobis benedicitur, sed vt nos ab ipso benedictionem accipere mereantur. Mirificauit misericordiam in ciuitate H C Id est, in Ierusalem quam circumdant omnes gentes. H Quæ est in medio mũdi, quia ibi natus, passus & resurrexit.

Hierusalẽ in medio mundi.

E

28 Ego autem dixi in † excessu mentis meæ:
Proiectus sum † à facie oculorum tuorum.

† stupore meo.
† de conspectu.

H Tunc in excessu mentis est ecclesia: quando cogitat quæ in paradiso amisit, & qualiter Deus per angelum apud Adam loquebatur: & quomodo oculis interioribus Deũ videbat, qui proiectus est à facie Dei, quando transgressus est mandata Dei & omnis posteritas est in illo proiecta.

29 † Ideo exaudisti vocem orationis meæ:
Dum clamarem ad te.

† Ergo ne audisti.

C Ideo exauditum se dicit Christus in membris suis, quia non tardat gratia Dei adiuuare illum, qui humiliter Dominum rogat. Et exauditus est Christus: quando audita est paterna vox dicens, hic est filius meus dilectus, & quando clamauit ad patrem. Deus meus Deus meus quare me dereliquisti.

Matth. 17

30 Diligite Dominum omnes sancti eius ÷ quoniam † veritatem requiret Dominus:
Et retribuet abundanter facientibus superbiã.

F
† fideles seruat Dominus.
† His qui satis operantur superbiam.
Iob. 15.

C Diligite dicit, iam tanquam ad amicos: non tanquã ad seruos: seruorum est enim formidare, amicorum diligere. Requirit Dominus veritatem, quam nesciunt hæretici, falsis erroribus illigati. Hic superbiam, non vnum vitium dicit, sed quicquid morum prauitate peccatur. Illis tribuit abundanter qui præcepta Dei despiciunt.

31 † Viriliter agite & confortetur cor vestrum:
Omnes qui † speratis in Domino.

† Confortamini, & roboretur c. v.
† expectantes Dominum.
Viriliter agere.

C Viriliter agite, id est, in bonis operibus cõstantissime perdurate: ne fœminea mollicie deficiatis qui corda vestra Domino constanter offertis. Sic enim roborantur corda fidelium: si spem suam Domini virtute confirment:

Oratio ex Psalm. XXX.

Immensam multitudinem dulcedinis tuæ piissime Domine suppliciter exoramus, vt dum veritatem tuam requirimus, tumorem execrabilis superbiæ conteramus. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalm. XXXI.

G

C Vox pœnitentis & Domini verba respondentis, se circumdare misericordia sua in se sperantes.

I T. Dauid. † Intellectus.

† eruditio.

C Cur in hoc titulo posuit Dauid intellectus? cum omnes psalmi propter intellectum eorum habendum sint scripti. Responsio. primo meminit Dauid, Propter Dominum Christum, quoniam ad ipsum respicit quicquid pœnitens iste dicturus est. Deinde addidit intellectus, vt cum nos intelligere diuinitas præstiterit peccata nostra: pro eis tunc diluendis supplicemus, in alio enim psalmo dictum est, delicta quis intelligit, de intellectu igitur peccatorum loquitur.

Intellectus Dauid.
Psal. 18.

1 † BEati quorum remissæ sunt iniquitates:
Et quorum tecti sunt peccata.

† Beatus, cui dimissa est iniquitas &
H
absconditum est peccatum.
Prouer 10.
1 Pet. 4.
Iniquitates & peccata.

H Beati quorum remissæ sunt iniquitates, id est, per confessionem à Domino diluuntur. Vel quorum tecta sunt, id est, per charitatem, quæ operit multitudinem peccatorum, Vel velata per pœnitentiam ne in iudicio reuelentur. C Iniquitates sunt, quæ ante susceptam fidem committuntur, peccata quæ post fidei cognitionem vel gratiam baptismatis contrahuntur.

2 Beatus † vir cui non imputauit Dominus † peccatum:
Nec est in spiritu eius dolus.

† homo
† Iniquitatem.

H Illi non imputatur peccatum, qui in hoc sæculo se per pœnitentiam sufficienter expurgat, vel per martyrium purgat. Quod tegitur: non videtur, quod non videtur: nõ imputatur, quod non imputatur: nec punietur. In illius ore dolus non est qui se peccatorem profitetur. C Quia dũ nosmetipsos culpamus: veriloquium est, cum nos volumus

A

†attrita ſunt.
†in rugitu meo.

mus laudare:mendacium eſt, ipſe enim Domino placet qui ſibi diſplicet.

3 Quoniam tacui † inueterauerunt oſſa mea?
† Dum clamarem tota die.

Tota die.

H Tacui, vox malorum eſt, qui tacent ſua peccata, & in confeſſione nolunt dicere, ideo omnis fortitudo mea, id eſt, virtus in infirmitate conſenuit. A C More vulneris corporalis, quod dum occultatur medico putreſcit. Dum clamarem. H Clamant, id eſt, ſi aliquid boni habeor, per vanitatē demonſtrant. Tota die. H A id eſt tota vita (quæ breuis eſt) tacent peccata, clamant & iactant merita.

† verſatus ſum in miſeria mea cum exardeſceret æſtas ingiter.
Ærumnoſus.
B
Spina dorſi.

4 Quoniam die ac nocte grauata eſt ſuper me manus tua:
† Conuerſus ſum in ærumna mea dum confi-gitur ſpina. * Diapſalma ∻

H Grauata eſt manus Dei ſuper peccatores. i. poteſtas vindictæ in die iudicii. C Die & nocte: continuum tempus ſignificat. Ærumnoſus dicitur valde ruinoſus, Ruina quippe appellata eſt, quaſi ruens in ima. Conuerſus eſt in ærumna: qui ceciderat de ſuperbia, vt qui ante erat: ſuperbus: nunc humilis factus eſt. Spina eſt, quæ corpus erigit atque retinet, hæc pro ſuperbia merito poſita eſt, quæ confracta non deiicit ad interitum, ſed erigit ad ſalutem. H Ærumna miſeria eſt. A Vel configitur ſpina, cū pungitur conſcientia & dolet.

† notum faciam tibi.

5 Delictum meum † cognitum tibi feci:
Et iniuſtitiam meam non abſcondi.

Differunt delictum & iniuſtitia.

C Ille delictum cognitum facit, qui illud in confeſſionem veram perducit. Operire eſt valde aliquid ſilentio tegere, aut cordis diſſimulatione celare, hoc faciunt ſtulti, qui putant eſſe Deum ignorare quod agunt. Delictū quidam leue putant eſſe peccatum quaſi negligentius derelictum. Iniuſtitia autem eſt immane aliquid vel ſæuum cōmiſſum. Sed & hic puritas confitentis oſtenditur, quia nō volt celare quod credebatur eſſe veniale.

†Scelus m.
C
† Iniquitatem.

6 Dixi, confitebor aduerſum me † iniuſtitiam meam Domino:
Et tu remiſiſti † impietatem peccati mei. Diapſal.

H Dixi in corde, vbi Deus videt, confitebor. C Id eſt, publice fatebor, vt alios ad imitationem trahat pia fideliſque confeſſio. Impietas cordis fuit, quia tacere decreuerat, vt illi crederet eſſe aliquid celatum, qui antequam fiant, omnia nouit.

†miſericors, tēpus inueniens.

7 Pro hac orabit ad te omnis † ſanctus:
In tempore oportuno.

H Pro hac orabit, i. pro iniquitate hac vel remiſſione, quod ſuperius dixit. Omnis ſanctus, dicit, quia nemo eſt à peccatis immunis. C In tempore oportuno, in iſta ſcil. mundi vita, vbi conuerti fas eſt. Nam in inferno (ſicut ſuperius dictum eſt) nemo proficue Domino confitetur.

† Vt cum inundauerint aquæ multæ, ad illum non accedant.
D

8 † Veruntamen in diluuio aquarū multarum:
Ad eum non approximabunt.

C Diluuium aquarum multarum eſt error hominum peſſimorum, qui variis prauitatibus fluctuantes, multiplices ſibi doctrinas conſtituunt, & hi ad Dominum non approximabunt, quoniam à vera religione diſcedunt.

† Protectio mea, ab hoſte cuſtodies me. Laus mea ſalutis circumdabis me.

9 Tu es † refugium meum a tribulatione quæ circumdedit me:
Exultatio mea erue me à circumdantibus me Diapſalm.

C Refugium, eſt ad quod confugitur, vt pericula declinentur. H Exultatio mea, dicit eccleſia, quia in te gaudeo. C Erue me ab inimicis, ſiue à vitiis carnalibus, ſeu ſpiritibus immundis, qui nos perdere præcipiti velocitate feſtinant.

† Docebo te & monſtrabo tibi viam per quam ambules: cogi-

10 † Intellectum tibi dabo, & inſtruam te in via hac qua gradieris:
Firmabo ſuper te oculos meos.

E
tabo de te oculo meo

C Intellectum non habent peccatores: niſi quando conuerſis Dominus propitiatus eis indulget. Intelligere eſt bene agere & ad mandata Dei vota conuertere. Et inſtruam te, quaſi neſcientem docebo. In via hac qua gradieris. H A Viam confeſſionis dicit docebo te, vt no recedas ab ea. C Firmabo ſuper te oculos, id eſt, in te dirigam lumen intelligentiæ meæ.

†Intelligentia.

11 Nolite fieri ſicut equus & mulus:
Quibus non eſt † intellectus:

C Equus ſine diſcretione: ſeſſoris arbitrio ſeruit, & à quocunque aſcenſus fuerit, excutit. Mulus patienter onera portat, & per hoc vterque intellectum non habent, quia nec equus eligit cui obediat, nec mulus quibus oneribus ingrauetur intelligit, ergo diabolicis fraudibus inſideri & vitiorum onere grauari homines prohibet propheta.

†accedūt.

12 In chamo & freno maxillas eorū conſtringe:
Qui non † approximant ad te.

Chamus & frenum.

C Chamus ad mulum pertinet, frenum ad equum reſpicit. Frenum enim à fero retinēdo dictum eſt, ferum antiqui gaballum dixerunt, Ergo iſta retinacula, hæc dum animalia cohibent, vt ad arbitrium iubentis incedant, ne ſuis voluntatibus ferantur. Maxillæ adminicula ſunt animalium quibus eſca manditur. Ipſas ergo maxillas per figuram allegoricam dicit debere inobedientibus conſtringi, id eſt, victum parcius dari eis, vt ieiuniis macerati, creatoris ſubdantur imperio.

Maxilla.
F

†Multi dolores impii.

13 † Multa flagella peccatoris:
Sperantem autem in Domino miſericordia circumdabit.

C Multa flagella ſuſtinent peccatores contumaces, nolentes ire per ſemitas rectas, vt quod non faciunt ſponte: plagis adhibitis cogantur implere. Sperantes autem in Domino circundabit miſericordia, vt non ſit locus relictus, vnde poſſit diabolus ad eos introire.

†laudate eum.

14 Lætamini in Domino & exultate iuſti:
Et † gloriamini omnes recti corde.

G
Lætādum in Domino, non in ſeipſo.

C Omnis iuſtus lætatur in Domino. Nam qui in ſe gaudet, fallaci præſumptione decipitur: Qui vero in Domino lætatur, perpetua delectatione perfruitur. Lætari eſt tacitæ mentis ſuauitate mulceri. Exultare vero eſt concitati animi feruore gaudere. Et gloriamini qui recti corde eſtis & creditis, ex ſeruitio Dei eos ad æternæ beatitudinis præmia peruenire.

Oratio ex Pſalm. XXXI.

Sancte Domine, qui remiſſis delictis, beatitudinem te confeſſis attribuis: exaudi vota præſentis familiæ, & confracto peccati aculeo: ſpiritalis nos exultatione perfunde. Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, &c.

Argumentum Pſalm. XXXII.

C Propheta in Domino gaudere admonet iuſtos, beatosq; appellat, qui ad eius meruerint pertinere culturam.

T I. ∻ In finem pſalmus Dauid ∻

C Hic titulus omnino notus eſt, & ideo lector in eo ſequatur expoſitionem priorem.

H
† Laudate iuſti Dominum.
‡ laudatio

1 † EXultate iuſti in Domino:
Rectos decet ‡ collaudatio.

C Commonet propheta Chriſtianos, vt non in terrenis delectationibus exultent, ſed in Domino, vbi gaudia continua ſuauitate perfecta ſunt. Rectos decet collaudatio, non hæreticos prauos decet, ſed rectos. H Qui in regula veritatis ſua corda dirigūt. C Collaudatio vero multorum ore vna laudatio eſt, propter vnitatem eccleſiæ.

Collaudatio.

2 Confitemini Domino in cithara:
In pſalterio † decem chordarum pſallite illi.

†decachordo.
Cithara.

C Cithara dicta, quod cita iteratione percutitur. H Habens deorſum cauamen, ſuperius ſex chordas, & ſignificat ſex opera miſericordiæ. Et de illis chordis aliq̨ bene cantāt, aliæ murmurant. Sic & ſancti alii, ſic alii vero ſic. Pſalteriū de ſurſum habet cauamen & decem chordas, & ſignat decem præcepta legis, quæ de ſupernis veniunt in ſanctos.

Pſalteriū.

A

† Diligenter psallite in iubilo. *Luc. 2.* Bene psallere.

3 Cantate ei canticum nouum:
†Bene spallite ei in vociferatione.

C Nouum canticum dicit incarnationem Domini, qua angeli Domini cantabant dicentes, gloria in altissimis. H Ille bene psallit qui implet opere quod docet. Vociferatio: iubilatio est, quia nec verbis nec syllabis nec literis nec in vocem potest erumpere nec mens comprehendere potest, quantum homo debet laudare Deum, quod est iubilus.

4 Quia rectum est verbum Domini:
Et omnia opera eius in fide.

Rectū est verbum Domini.

C Rectus est itaque sermo Domini, ad dirigendos scilicet homines, veraciter enim rectus dicitur qui rectos facit. H Opera eius in fide sanctorum, quia quod promittit Deus sanctis: non mentitur.

† Iustitiā & iudicium.

5 Diligit † misericordiam & iudicium:
Misericordia Domini plena est terra.

C Diligit misericordiam in hoc mundo, vbi eam lōge lateque disseminat. Videlicet vbi sustinet peccatores, vbi blasphemos patienter expectat. Iudicium: cum pios sequestrat ab impiis. Et merita eorum æqualitatis lance discernit. H Plena est terra: totus mundus, vel ecclesia, quia sicut ille vbique est: ita misericordia cum illo est vbique.

B

6 Verbo Domini cœli firmati sunt:
Et spiritu oris eius omnis † virtus eorum.

† ornatus.

H C Verbo Domini, hoc est à filio Dei, cœli firmati sunt, id est, apostoli. C Spiritu oris, vtique quando spiritus sanctus eorum doctrinam declarauit signis & miraculis. Virtus enim, & ad miracula pertinet, & ad prædicationem eorum.

7 Congregans † sicut in vtre aquas maris:
Ponens in thesauris abyssos.

† quasi in Vter

C Vter est exutum pecoris tergus: quod vsibus humanis deseruit ad liquores aliquos congregandos, & hic vter ecclesiæ comparatur, quia sicut iste complectitur liquores ita & illa adunationem credentis populi includit. Aquæ maris: populum Christianum significat. H C Ponit in thesauris, id est, in scripturis diuinis. Abyssos, id est, profunditatem sensuum.

C

8 Timeat Dominum omnis terra:
÷ † Ab eo autem commoueantur omnes inhabitantes orbem.

† ipsum formident vniuersi habitatores orbis.

C Hic terra durum significat per omnia peccatorem, qui merito terra dicitur, quia tantum terrena diligit. H Commoueantur omnes, id est, de infidelitate ad credulitatem. Et aliter, in admiratione creatoris creaturæ ipsius commotæ sunt.

9 Quoniam ipse dixit & † facta sunt:
Ipse mandauit & creata sunt.

† factus est ipso præcipiente steur.

H Quoniam ipse dixit, Ideo ipsum cuncta timeant, quia ab ipso facta sunt & creata.

10 Dominus † dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum:
÷ Et reprobat consilia principum ⁒.

† dissoluit consilium gentium.

D

C Dominus dissipauit consilia gentium, quando eas in idolorum cultura non dimisit diutius permanere. H Reprobat cogitationes saducæorum & pharisæorum, vel reliquarum potestatum genera. Consilia principum, Annæ & Caiphæ, quorum omnium consilium semper in malo fuit, quod dominus resurgendo destruxit.

11 Consilium ÷ autem ⁒ Domini in æternum † manet:
Cogitationes cordis eius in generatione & generationem

† stabit.

H Consilium Domini fuit vt resurgeret à mortuis, sicut & fecit. C Vel Consilium Domini intelligimus incarnationis arcanum, quod ad consulendum humano generi constat esse concessum, hoc nulla ætate dissoluitur, sed manet in æternum. A C Cogitationes cordis eius: significant prædestinationem, in qua cuncta reposita sunt quæ permanent in æternum. Æterna igitur sanctorum prædestinatio: cogitationes cordis eius dicuntur.

Prædestinatio.

E

12 Beata gens cuius ÷ est ⁒ Dominus Deus eius:
Populus quem elegit in hæreditatem sibi.

C Ipsa vtique gens beata est, à qua Dominus colitur, qui eam protegit ac gubernat. Populus Christianus: hæreditas Christi est, quia eum autor suus possidet, quem prædicationibus sanctis & precioso sanguine acquisiuit.

Hæreditas Christi.

13 De cœlo respexit Dominus:
Vide omnes filios † hominum.

† Adam.

C De cœlo respexit Dominus, quando donauit aduētum proprii filij. Vidit, significat gratiam miserentis. Filios hominum. H Id est peccatores absoluit, quia nunquam respectus eius sine misericordia fuit. C Nota vero, quod dum Deus dicitur in scripturis respicere peccata: punit, cū vero hominem: absoluit.

Respicere.

14 † De præparato habitaculo suo:
Respexit super omnes qui habitant terram.

† De firmissimo solio

F

suo perspexit ad vniuersos habitatores terræ.

C De præparato habitaculo, id est, de futuro Domini corpore, quod præparatum in prædestinatione fuerat. Respexit super omnes, id est, disposuit, vt periclitanti mundo (quem disposuerat facere) subueniret.

15 † Qui finxit singillatim corda eorum:
Qui intelligit omnia opera eorum.

† Fingens pariter cor eorum.

C Finxit corda quibus intelligentiæ suæ dona largitus est. Singillatim, id est, diuisim vel distinctim, corda eorum, scilicet sanctorum sub Domini timore viuentium. Intelligit, quando actibus bonorum: præmia digna restituit. Omnia opera, id est, cogitationes, dicta, & facta.

16 Non saluatur rex † per multam virtutem:
Et gigas non saluabitur in multitudine virtutis ÷ suæ ⁒

† In multitudine exercitus, nec fortis liberabitur in mul. v.

C Regem dicit hominem continentem, qui quamuis regat corpus suum miseratione diuina: à vitiis tamen carnalibus saluus fieri non potest, dum de sua virtute præsumpserit. Eundem etiam gigantem vult intelligi, qui virtutum magnitudine roboratus, contra immanitatem diaboli dimicat fortiter. Et licet sic fortiter confligat, si tamen subleuatus fuerit vicio superbiæ, saluus esse non poterit. Gigas vero interpretatur terrigena. Et iuste virtus humana à Deo deseritur, quando datum bonum: non largitori Deo, sed propriis viribus applicatur.

Rex. Gigas.

G

17 Fallax equus ad salutem:
† In abundantia autem virtutis suæ non † saluabitur.

† Et in multitudine. † Saluabit.

C Equum ponit pro fœlicitate humana, quæ homines sic portat & accipit, sicut equus fallax. Ille enim dum appetit campos: solet incautos fallere in se præsumentes, ideo dicitur fallax equus.

Fallax equus fœlicitas humana.

18 Ecce † oculi Domini super metuentes eum:
÷ Et in eis ⁒ † qui sperant super misericordia eius.

† oculus † ad expectantes misericordiā eius.

C Ergo oculi Domini sunt super timentes eum, quia eos protegit: quos se timere cognoscit. Qui sint enim omentes Deum exponit, id est, sperantes in misericordia eius.

H

19 Vt eruat à morte animas eorum:
Et † alat eos in fame.

† viuificet.

C Eruit a morte animas iustorum: cum eas tulit de potestate diabolica. Alimentum dictum est, quasi mentis nutrimentum. In fame enim positi sunt: qui se cœlestium rerum desiderio semper accendunt.

20 Anima nostra † sustinet dominum:
÷ Quoniam ⁒ † adiutor & protector noster est.

† expectauit. † auxilium nostrum & clypeus noster est.

C Cum dicit, anima nostra sustinet: patientiam significat Christiani, hæc confirmat omnes virtutes in homine: Adiutor est: dum ad eum ipsius gratia conamur accedere. Protector: dum resistimus aduersario.

2 Quia

A ‡ quia.

21 Quia in eo lætabitur cor noſtrum:
‡ Et in nomine ſancto eius ſperauimus.

Nomen patris filius eſt.

H Lætabitur cor noſtrum, id eſt, anima noſtra de ſpe futuræ remunerationis. Nomen patris filius eſt, in quem ſemper ſperare debemus.

† expectauimus in te.

22 Fiat miſericordia tua Domine ſuper nos:
Quemadmodum † ſperauimus in te.

H Vnuſquiſque antequam cantet iſtũ verſum, debet cogitare vt fideliter dicat: quemadmodum ſperauimus in te, ne alibi ſua mens vacet, ſed firma ſpe ſit vt vere dicat, fiat &c. vt qui nos per baptiſmum abluiſti, ſpiritus ſancti infuſione confirmes. Sicut in actibus apoſtolorum cernimus factum, cum baptiſati receperunt ſpiritum ſanctum.

Act. 19.

Oratio ex Pſalm. XXXII.

B

*P*Aſce *Domine plebem tuam in fame, & eripe animas noſtras de morte peccati, vt repleti miſericordia tua, aggregari iuſtorum gaudiis impertiente te mereamur. Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, &c.*

Argumentum Pſalm. XXXIII.

C *Vox prophetæ benedicentis Deum, & admonentis manſuetos, vt cum ipſo in eius laude perſeuerent, & vt à delictis ſe abſtineant, iuſtoſque dicit in ſua iuſtitia liberandos: impios vero perituros.*

‡ Dauid: quando commutauit os ſuũ † eiecit. *1. Reg. 21.*

T 1. ‡ Pſalmus Dauid cum mutauit vultum ſuum coram Abimelech & † dimiſit eum & abiit.

C Cum Saul perſequeretur Dauid, fugit ad Achis regem, ibique dum eſſet inuidia, eum occidere volebãt: ille vero de induſtria mutauit vultum, ita vt ſaliuis ora compleret, vt furibundus æſtimaretur, & illæſus relinqueretur. Cum fugit, inde iſtum pſalmum cantauit.

C

1 א BEnedicam Dominum in omni tempore:
Semper laus eius in ore meo.

H Cum ſe dicit Deum benedicere omni tempore: docet nos nec in aduerſis ſuccumbere, nec in proſperis extolli. C Semper eſt laus Dei in ore hominis: quando talia vel cogitat aut loquitur: vt nulla redargutione culpetur. Laus vero à lauro dicta eſt, quæ ſolebat coronare victores.

Laus.

† mites.

2 ב In Domino laudabitur anima mea:
Audiantur † manſueti & lætentur.

C Tunc enim glorificatur fidelis ſeruus, quando laudabilem Dominum habere cognoſcitur. Audiant manſueti. H Id eſt, ſancti. C Qui charitate præcipua, omnium rerum habere temperantiam conſueuerunt.

‡ pariter.

3 ג Magnificate Dominum mecum:
Et exaltemus nomen eius ‡ in idipſum.

C Vocat eccleſia fratres, hortatur populos obediẽtes, vt nomen Domini glorioſa ſocietate magnificent, ne inter officia ſanctitatis deteſtabilis inuidia miſceatur. Exaltemus nomen eius in idipſum. In idipſum ſignificat compoſitos choros, quando pſalmodiam Domini; alterna ſibi ſucceſſione reſpondent.

In idipſum

D

† Quæſiui ‡ ec.

4 ד † Exquiſiui Dominum & exaudiuit me:
Et ‡ ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.

C Exquiſiui Dominum, non longo ſpatio terrarum: ſed in corde meo. Et exaudiuit me, quoniam intellectus Chriſti vniuerſa complectitur, id eſt, vbique intelligit ſe quæri, & exaudit. Dicendo ex omnibus liberauit me: nihil relictum eſt, quod remanſiſſe ſuſpiceris aduerſum. A Qui ergo non audiuntur: non Dominum quærunt. Non enim dixit, exquiſiui aurum à Domino, ſed Dominum.

† Reſpicite ad eum, & confluite. & vultus v. *Eſa. 7.*

5 ה † Accedite ad eum & illuminamini:
Et facies veſtræ non confundentur.

H Accedite ad eum: non loco ſed fide & opere, & illuminamini, ſcilicet mente & intellectu, quia niſi credideritis: non intelligetis. Et facies veſtræ non confundentur in iudicio, quo impii confundentur in condemnationem.

E ‡ Hic

6 ו ‡ Iſte pauper clamauit & Dominus exaudiuit ÷ eum ∻ :
Et de omnibus tribulationib. eius ſaluauit eũ.

H Iſte pauper clamauit, i. Chriſtus, qui pro nobis pauper factus eſt. in paſſione clamauit ad patrem. C Quando clamauit: ſalutariter eſt auditus, ſed ex omnibus mundanis anguſtiis eſt liberatus, H quando eum reſuſcitauit à mortuis.

‡ Circumdant angelus Domini in gyro timentes eum, & eruet eos. Angelus

7 ז ‡ Immittet angelus Domini in circuitu timentium eum:
Et eripiet eos.

H Haud dubium eſt timentes Dominum ab angelis cuſtodiri. Ideo alia litera habet. Emittet angelum Dominus. C Angelus enim miniſter eſt volũtatis diuinæ, quapropter ſi vis angelum te fieri: fac quod præcipit, vt liberes periclitantem, eripias innocentem, ſubuenias anxio, &c. quæ diuina iubet auctoritas.

† bonus. F

8 ט Guſtare & videte quoniam † ſuauis ÷ eſt ∻ Dominus.
Beatus vir qui ſperat in eo.

Guſtate.

C Guſtate, non pertinet ad palatum, ſed ad animæ ſuauiſſimum ſenſum. H Qui perfecto animo Deum timet & præcepta cuſtodit, & ita ſentit Chriſtum: tunc intelligit quia ſuauis eſt, quia ipſe eſt panis viuus, qui de cœlo deſcẽdit. Beatus dicitur qui in eum ſperat, & non in incertum diuitiarum. Et ideo beatus, quia illum habet qui omnia habet, hoc eſt Deum.

9 י Timete Dominum ÷ omnes ∻ ſancti eius:
Quoniam non eſt inopia timentibus eum.

Timete Deum.

H Timete Dominum, omnibus ſanctis imperat, ne accepta ſecuritate decipiantur. C Solus ipſe nihil indiget: qui timore Dei ditatus eſt. Omne enim bonum habet, quia Deum timendo amat.

G † Leones indiguerunt.

10 כ † Diuites eguerunt & eſurierunt:
Inquirentes autem Dominum, non † minuentur omni bono. ÷ Diapſalma ∻ .

† deerit omne bonum Diuites.

C Tunc egent diuites, quando non habent rectam fidem. Eſuriunt: quando minime à Domini corpore ſatiantur, diuites ventre, eſurientes ſemper ſpiritu. Quid enim habeant, qui Dominum non habent? Inquirentes Dominum non deficient vllo bono, quoniam ſpirituali deſiderio perfruuntur. Nam cum diligimus Dominum: in Chriſto omnia reperimus.

11 ל Venite filii audite me:
Timorem Domini docebo vos.

C Vox paterna ſonat ad illos qui prima rudimenta ſuſcipiunt, vt veniant ad fidem Chriſtianam. Dum dicit, docebo vos, admonet ne paueſcamus quod audiuimus timorẽ. Nõ eſt enim iſte timor qui formidetur ſed qui diligatur. Timor humanus amaritudinem habet, iſte dulcedinem.

Duplex timor.

‡ vir

12 מ Quis eſt ‡ homo qui vult vitam?
Diligit dies videre bonos.

H Propheta hoc interrogando loquitur, quis vitam æternam cupit videre, vt cum ſanctis iocundetur in regno Dei: quod ſi vis, fac quod, ſequitur & videbis, id eſt, habebis vitam æternam & dies bonos & æternos.

H

† Cuſtodi.

13 נ † Prohibe linguam tuam à malo:
Et labia tua ne loquantur dolum.

C Prohibe linguam tuam à malo colloquio. Addidit labia, quæ linguæ motum pronius conſequuntur. Dolus autem eſt: quando fallimus audientem.

‡ Recede.

14 ס ‡ Diuerte à malo, & fac bonum:
Inquire pacem & perſequere eam.

H Diuerte à malo & fac bonum, id eſt, deſtrue vitia, & ædifica virtutes. Inquire pacem. C Nullus poteſt peruenire ad autorem pacis, niſi hic diligentius per pura opera inquirat.

† ad ‡ Ad clamores.

15 ע Oculi Domini † ſuper iuſtos,
Et aures eius ‡ in preces eorum.

C Cum dicit, oculi Domini ſuper iuſtos: continuã gra-

A

tiam diuinitatis ostendit. H Et aures eius, quia quicquid sancti rogant de bono, exaudit Deus. C Quæ enim mora fiat ad audiendum: cum in ipsis habitet ipse Deus qui exaudit?

16 פ Vultus ÷ autem ∻ Domini super facientes mala:
Vt perdat de terra memoriam eorum.

Vultus Domini super malos.

C Ne dicerent pessimi: iustos attendit, nos autem non respicit, securi faciamus, quia ab illo conspici non meremur, ideo pronunciat, vultum Domini, id est, intellectum vel considerationem esse super malos. De terra vero dicit eos disperdere, id est, de futura patria, quam soli Deo placiti possidebunt. Peribit memoria eorum, quia non erit iniquorum inter iustos vlla commemoratio. H Vel vultum hic furorem intelligimus, qui minando iram: memoriam peccati à terra disperdit.

17 צ Clamauerunt ÷ iusti ∻ & Dominus exaudiuit ÷ eos ∻ :
Et ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos.

B

Martyres exauditi.

C Iustos clamasse ad Deum dicit, & semper profitetur auditos, Martyres enim (quos de suppliciis tyrannorum minime liberauit Deus) sunt exauditi & liberati, quando ad cœlorum regna perducti: omnibus tribulationibus probantur exuti.

18 ק Iuxta est Dominus † his qui tribulato sunt corde:
Et humiles spiritu saluabit.

† contritis corde & contractos spiritu sal.

H C Iuxta significat non loco sed auxilio. C Qui tribulato sunt corde, multi enim tribulantur sed non ex corde, qui peccata non deflent, sed mundana eos damna contristant. H Humiles spiritu, id est, mites, quos Christus saluabit, cœlestia regna tribuendo.

19 ר Multæ tribulationes † iustorum:
Et de omnibus his liberauit † eos Dominus.

† Iusti. † cum.

C

C Multæ reuera sunt tribulationes iustorum, quia eos diabolus validius insequitur. Sed in hoc quod subditur, liberauit eos Dominus de omnibus his, ostenditur potentia creatoris, quæ liberat iustum ab omnibus tribulationibus. H Quia vero multæ tribulationes iustorum, ideo qui tribulationem non patitur, iustus non est.

20 ש Custoditur ÷ Dominus ∻ omnia ossa † eorum:
Vnum ex his non † conteretur.

† eius. † confringetur. Ossa.

C Ossa dixit: fidelium in virtutibus firmitatem, id est, patientiam & mansuetudinem, quæ perire in sanctis nequeunt, nec conteri à diabolo, quia Domino custode seruantur.

21 ת † Mors peccatorum pessima:
Et qui oderunt iustum † delinquent.

† Interficiet impiũ malicia.

D

† culpabũtur

Mors pessima.

C Reuera pessima mors peccatorum, quia eam æterna pœna comitatur. Pessima enim dicta, quasi pessundata sc. pœnis æternis. Et qui oderunt iustum. H Id est Christũ: sine causa, Delinquunt, id est, Deum derelinquunt odiendo bonum, & ita ad mortem æternam peccant. Vel iustum id est, vnumquemque sanctum.

22 פ Redimet Dominus animas seruorum suorum:
Et non † delinquent omnes qui sperant in eo.

† peccabũt

H Redimet Dominus, scilicet sanguine precioso. C quia qui in ipso recte crediderit, à peccatorum debita captiuitate redimitur. Animas frequenter scriptura diuina ponit pro hominibus. Addidit seruorum suorum, id est, non iniqua libertate viuentium. C Et non delinquet scilicet tanquam pastor bonus. H Neque hic, neque in futuro. C Qui sperant in eum, non in propriis viribus præsumentes.

Oratio ex Psalm. XXXIII.

E

ANgelorum & totius creaturæ dispositor Deus: emitte angelum tuum in circuitu nostro, cuius ambitione muniti, mereamur à peccatorum morte pessima liberari. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalm. XXXIV.

C Christus de sua passione dicit ad patrem, petens se ab inimicorum persecutione liberari.

T. ÷ Ipsi ∻ Dauid.

Dauid dupliciter interpretatur

C Dauid (sicut diximus) duas significationes amplectitur, manu fortis & desiderabilis, quod vtrunque Domino saluatori certum est conuenire.

1 IVdica Domine † nocentes me:
Expugna impugnantes me.

† aduersarios meos, pugna contra impugnantes me.

F

Impugnatores nostri

C Clamat Christus ex humana infirmitate, vt damnentur nocentes, id est, diabolus cum ministris: malos enim iudicare damnare est. Qui impugnat: superare contendit. Qui expugnatur: iam omnino victus est. Immundi spiritus impugnatores dicuntur, quia licet sanctos vincere nequeant: contendere tamen cum eis non desistunt.

2 Apprehende † arma & scutum:
Et exurge in adiutorium mihi.

† Scutum & hastam. & consurge in auxiliũ meũ

Arma. Scutum.

C Arma ab arcendo dicta sunt, quod per ea hostes violentissimos arceamus, per arma: cœlestia adiutoria, per scutum: diuina protectio designatur. Scutum enim dictũ est: quasi sculptum, quod in ipso antiqui facta sua signabant. Sola vero voluntas Domini est qua protegit periclitantem: & expugnat aduersum.

3 † Effunde frameam & conclude aduersus eos qui persequuntur me:
Dic animæ meæ, salus tua ego sum,

† Euagina gladium, & præoccupa ex aduerso persequẽtem me.

G

Framea anima dicitur. *Act 5.*

H Framea hic intelligitur anima Christi vel cuiuslibet sancti, quia Deus per animam Christi fecit vindictam contra diabolum, & per animam cuiuslibet sancti facit vindictam, sicut per Petrum fecit Ananiæ & Saphiræ. Et conclude. Petit ecclesia, vt concludat aduersarios suos, ne valeant ad nocendum exire. Dic animæ meæ, vt te intelligat: quia tu salus eius es.

4 Confundantur & reuereantur:
Quærentes animam meam.

Confundi

C Confundi: est facta sua erubescere, & in melius cõmutare. Nam licet confusi dicantur, qui conuincuntur ad pœnam: tamen vt hic ad conuersionem intelligeres confusionem petitam, addidit, reuereantur, id est, emendati diligant: quem persequendum esse putauerant. Quærentes animam, in malam partem dicit, qui scilicet sic quærunt, vt eam à corpore segregare festinent.

5 † Auertantur retrorsum & confundantur:
Cogitantes mihi † mala.

† Conuertantur † malum *Matth.* 16 Cogitãtes mala.

H

C Auerti autem retrorsum: non dicitur nisi illis qui corrigendi iudicantur. Vt Petro, Redi retro me Sathana. Qui cogitant, siue de hæreticis, siue paganis dixit, mala enim omnes cogitant, qui præter catholicam fidem aliqua praua intentione docere festinant.

6 Fiant tanquam puluis ante faciem venti:
Et angelus Domini † coartans ÷ eos ∻

† impellat

Tanquam puluis peccatores erunt.

H Puluis, leues infructuosi homines dicti sunt, quia sicut puluis à vento: sic peccatores à sententia diuina in die iudicii proiiciuntur. Angelus Domini, id est, spiritus malus non natura sed sua inuentione. Coartat eos, id est, in quantum potest persequitur eos, id est, quantum sibi permittitur. Habet enim diabolus voluntatem nocendi, sed non habet potestatem faciendi.

7 † Fiat via illorum tenebræ & lubricum:
Et angelus Domini † persequens eos.

† Sit via. † persequatur eos

C Via, id est, opera: tenebrosa illis fiant, vt horreant mala facere. Lubrica, vt in eisdem stare diutius non possint. Et si decreuerint plus immorari, virtus Domini persequatur

quatur

A

quatot eos, ita vt in sceleribus suis longius hærere non sinat, qui ad interitum festinant.

†frustra. ‡ Insidias retis sui: sine causa foderunt animæ meæ.

8 Quoniam † gratis absconderunt mihi ‡ interitum laquei sui:
Superuacue exprobrauerunt animam meam.

C Absconderunt mihi gratis, id est, sine causa: scilicet Iudæi, vt illi putabant. Qui enim diuinitatis eius potentiã non credebant, illi putabant se abscondisse interitum. Bene dictum est: interitum laquei sui, quia ille laqueus non morientis erat Domini: sed peccantis interitus. Superuacue, id est, false, exprobrauerunt, quando Christo dicta sua veracia quasi aliquod crimen imputabant. H Et inutiliter egerunt, quia exprobratio ista nullam habuit vtilitatem.

†calamitas. ‡rete suũ quod.

B

9 Veniat illi † laqueus quem ignorat, & ‡ captio quam abscondit appræhendat eum:
Et in laqueum cadat ÷ in ipsum ⁘.

H Excidium illud minatur propheta quod aduenit Iudæis in temporibus Vespasiani. Et captio, quam occultauerunt, apprehendat eos, id est, mors repentina: quam domino nostro moliebantur occulte.

† In salute sua.

10 Anima autem mea exultabit in Domino:
Et delectabitur † super salutari suo.

C Prima quippe sanctæ animæ beatitudo est: exultare in Domino. Delectabitur super salutare eius. H Salutaris noster: Christus est, quia in eo delectabitur ecclesia.

11 Omnia ossa mea dicent:
Domine, quis similis tui?

Ossa.

C Ossa: fortitudinem animi & constantiam mentis significant, quæ merito ossibus comparantur, quia sicut illa corpus, ita & hæc sanctas voluntates corroborant. C Quis: negatiuum est. Similis tui. H Id est nullus, quis potest similis esse Deo?

‡ à validiore. † Et paupe tem & mendicũ a violentis

C

Homo erat inops egenus & pauper.

12 Eripiens inopem ‡ de manu fortiorum eius:
† Egenum & pauperem à diripientibus eum.

C Eripuit Christus pene totum genus humanum: de illa potestate diaboli qui tunc per mundum regnabat. Homo enim erat inops: quia mortalis, Egenus: quia in labore & sudore panem quæsiuit. Pauper: quia de sapientia & puritate deiectus à diripientibus immundis spiritibus, solam tenuem & vmbratilem ratiunculam possidebat.

13 Surgentes testes iniqui:
Quæ ignorabam interrogabant me.

C Nunc commemorat Christus de propria passione Contra eum enim testes subito impetu consurgebant: reuera iniqui, quia erãt contra æquitatem locuturi. Addidit, ignorabam, id est, ipsi narrabant illa quæ me dixisse omnimodis nesciebam.

‡ reddebant. † bono.

14 ‡ Retribuebant mihi mala pro † bonis:
Sterilitatem animæ meæ.

C Retribuebant mihi mala pro bonis, quia cum Christus vitam credentibus contulerit: illi mortem econtra reddere maluerunt. Sterilitas animę fuit, quando magister bonus in ipsis fructum fidei reperire non potuit.

D

‡ Infirmarer ab eis:

15 Ego autem cum ‡ mihi molesti essent:
Induebar cilicio.

C Ego dum mihi molesti essent, id est, dum Iudæi essent molesti per contumelias & insidias Christo: induit se cilicio. H Id est diuinitas carne, & de peccato damnauit peccatum. C Induit vero se carne diuinitas, id est, occultauit per carnis velamen se tenebrosis mentibus.

Rom. 8.

16 Humiliabam in ieiunio animam meam:
Et oratio mea in † sinu meo conuertetur.

†sinum meum reuertetur. Ieiunium quasi inedium. Matth. 4

C Ieiunium dictum est quasi inedium, quod abstinẽtes diutius: ad inediam vsque perducat. Ieiunauit Christus in monte quadraginta diebus. Et oratio mea, id est, dum fundebatur à Domino in cruce, & eam miseri Iudæi minime suscipere mererentur, remeabat in sinum eius, id est, in secretum pectoris: vnde fuerat egressa.

E

‡ Ad amicum, quasi ad fratrẽ meum sic ambulabã. † mœrens in tristis incurvabar.

17 Quasi ‡ proximum quasi fratrem nostrum sic complacebam:
Quasi lugens † & contristatus sic humiliabar.

C Mutatus est hic casus nominum, pro ablatiuis enim sunt accusatiui positi. Dicit enim quasi de proximo, quasi de fratre nostro: ita mihi complacebam, id est, de eorum coniunctione gaudebam, qui me hostiliter insequebantur. Complacebat enim in illis domino: quando nos docebat non deliquere. Lugens & contristatus & humiliatus Christus erat, quia in cunctis iudæis, quos vt fratres & proximos dilexit, fidem inuenire non potuit.

‡ Et in infirmitate mea lætabantur & congregabantur: collecti sunt aduersum me

18 ‡ Et aduersum me lætati sunt & conuenerunt:
Congregata sunt super me flagella & ignoraui.

H Lætati sunt iudæi, quando Christum comprehenderunt. Conuenerunt, vt eum crucifigerent, non vt crederent. Congregata sunt flagella, vt Pilatus dixit, emendatum eum, id est, flagellatum dimittam. Et ignoraui, id est, non habui conscientiam peccati, propter quod flagellari vel crucifigi debuerim.

F

percutientes & nesciebam. † Scindentes & non tacentes. In simulatione. verborum fictorum: fiẽlebant contra me dentibus suis.

19 † Dissipati sunt nec compuncti, temptauerunt me, subsannauerũt me subsannatione:
Frenduerunt super me dentibus suis.

H Dissipati sunt: à vinculo charitatis, nec compuncti: vt agerent pœnitentiam. Temptauerunt multis modis iudæi Christum. Subsannauerunt dicentes. Aue rex iudæorum. Frenduerunt: clamantes crucifigatur. Per motus corporis ostenditur motus animæ. H C Stridunt sæui homines dentibus, quando ratione vincuntur, nam cum eis pro veritate verba defecerint, impatienter dentibus fremunt: suasque voluntates tacita interminatione denunciant.

‡ quanta aspicies: conuerte animam meam à calamitatibus suis. † Solitariã.

20 Domine ‡ quando respicies, restitue animam meam à malignitate eorum:
A leonibus † vnicam meam.

C Quando respicies, pro consuetudine infirmitatis humanæ dicitur: cui morosum videtur quodcunque futurum est, quæ mox vt cupit: festinat aliquid impleri. Restitue: quasi ereptam animam redde. A malignitate, quia iniuste probatur occisus. A leonibus. H Id est à persecutoribus, vnicam: animam suam dicit, quæ vnica est sine peccato. C Vel vnica, quia de virgine natus vnicus est, id est, solum vnus de virgine est natus. Vel vnicam: ecclesiam suam.

G

Vnica, id est, anima.

‡ forti. Duplex confessio. Christiani sunt populus grauis.

21 Confitebor tibi in ecclesia magna:
In populo ‡ graui laudabo te.

C Duas esse diximus confessiones, vnam laudis, alteram pœnitentiæ, sed hic ad laudem pertinet. Magna vero ecclesia est populus Christianus, recta fide firmus. In populo graui. H Quia non est leuis ad peccandum, ideo firmus in fide. A Sic palea leuis vento tollitur, granum manet: quia graue, talis est bonus Christianus: quia grauis est.

† Non lætentur super me inimici mei mẽdaces, odientes

H

me frustra connuentes oculo. Annuere oculis.

22 † Non supergaudeant mihi qui aduersantur mihi inique:
Qui oderunt me gratis, & annuunt oculis.

C Non supergaudeant mihi, id est, non insultent hæretici: quando aliquos de numero fidelium perdit sancta ecclesia, qui hæretici semper aduersantur Christo & ecclesiæ. Qui oderunt me gratis, hoc est inaniter, quibus nihil nocui. C Annuunt oculis. Annuit oculis: quando homo tacite & dolose vult aliquid declarare. H Sic fecerunt iudæi, quia nihil boni in opere ostenderunt. A Pronunciabant vultu: quod corde non gestabant.

‡ Non n. pacem loquuntur. sed in rapina terræ verba fraudulenta cogitant. Matth. 22. Iohan. 11.

23 ‡ Quoniã mihi quidẽ pacifice loquebantur:
Et in iracundia ⁎ terræ ⁘ loquentes dolos cogitabant.

H C Pacifice loquebantur dicentes, Magister scimus, quia verax es. C Et in iracundia: vt illud, oportet vnum pro omnibus mori, quasi inuidentes toti populo terræ. Potest enim aliquis dolum loqui, cũ non cogitat occidere, vt si quis pecuniã proximo conatur auferre, propterea addidit:

addidit: in iracundia terræ, vt dolus eorum exitialis fuisse declaretur.

A

24 Et dilatauerunt super me os suum:

Dixerunt † euge euge, viderunt oculi nostri.

† Vah Vah vidit oculus noster. Euge Euge.

C Dilatauerunt os suum, postulantes aperta voce, crucifige. Euge: ac si dicerēt, sibi in cruce, bene bene videmus de re, quod desiderauimus efficere, vt prædicator plebis, in cruce cum latronibus penderes. H Vel euge euge, id est, bene videmus nunc, quod virtutes quas prius fecisti nihil erant, quia teipsum in cruce iuuare non potes. C Euge: vox irrisoria & insultoria est. Ac si dicerent, iam viderunt oculi nostri facta & mirabilia tua, cur non descendis de cruce? sed iam videmus quod non potes.

25 Vidisti Domine, ne sileas:

Domine ne ‡ discedas à me.

‡ elongeris à me.

C Vidisti, hoc est probasti: quam crudelis extitit mihi populus. Ne sileas, ne differas dare sententiam, quod vtique tacendo non potest fieri: sed loquendo.

26 † Exurge & intende iudicium meum

Deus meus & Dominus meus in causam meam.

† Consurge & vigila in iudicium meum.

B

H Exurge Domine, id est, discerne inter me & Iudæos. Intende iudicium meum, qualiter iudicantes condemnauerunt me morti. Deus meus in causam meam. C Ista est causa sua, scilicet vt qui dare venerat salutem humano generi: ab insanis probaretur occidi. Intende iudicium. A Id est quomodo in laboribus & doloribus cruciatus sum. Sed quia & ista mali patiuntur, addit: intende in causam meam pro qua patior. Pœna enim similis est sceleratis & bonis sed non causa. Martyrem itaque non facit pœna sed causa.

Martyrem facit non pœna, sed causa.

27 Iudica me secundum iustitiam tuam Domine Deus meus:

‡ Et non supergaudeant mihi.

‡ ne insultent mihi.

C Petit se iudicari Christus secundum iustitiam, id est, secundum misericordiam, qui peccata non fecit, vt nobis ostenderet, deprecationis exemplum. Vt non supergaudeant, id est, non dicerent Iudæi, potuimus, fecimus, egimus quod voluimus.

C

28 Non dicant in † cordibus suis euge euge animæ nostræ:

Nec dicant ‡ deuorabimus eum.

† corde suo vah animæ nostræ. ‡ absorbuimus eum.

C Non dicant euge euge, id est, bene bene, ista verba sunt lætantium scelerata mente. H Nec dicant, deuorabimus eum, id est, ne pateat vltra os eorum ad me deuorandum, id est, me similem illis deputandum. Deuorat enim homo quod in os mittit, ita peccatores nitūtur iustos in suas nequitias traiicere, vt eis similes fiant, & vnum cum eis corpus.

Deuorare.

29 Erubescant & reuereantur simul:

† Qui gratulantur malis meis.

Lætātur in afflictione mea.

H Erubescant, id est, Iudæi persecutores & hæretici, qui gratulabantur: quando me persequebantur, hoc est, non solum persequentes me erubescant, sed & illis consentientes qui gratulantur, &c. Sic erubescant, vt proprios actus sponte damnent: vt sic conuertantur. Et quia potest aliquis erubescere, & reuerentiam non habere: addidit, reuereantur simul, vt conuersionis eorum indicia declararet. Reuerentia est enim: Domini timor cum amore permixtus.

D

30 Induantur confusione & † reuerentia:

Qui maligna loquuntur super me.

† Verecūdia, qui magnificantur super me.

H Induātur confusione. i. confusione æterna, vnde dicit. Discedite à me maledicti: vt qui me quasi hominem iudicauerunt: videant vt Deum iudicantem.

Matth. 25.

31 ‡ Exultent & lætentur qui volunt iustitiam meam:

‡ Laudēt.

Et dicant semper, magnificetur Dominus, qui † volunt pacem serui ‡ eius

† Volt. ‡ Sui.

H Exultent, id est, sancti qui volunt Dei iustitiam implere, ipsi exultent & lætentur de remuneratione vitæ æternæ. Dicant semper scilicet sancti, vt Dominus pater magnificetur, ipse est pax nostra. C Qui autem dixit: serui eius, ad humilitatis formam respicit, qui in assumpta carne: secundum humilitatem seruus patris dicitur. Qui ergo volunt pacem Christo? Illi scilicet qui à vitiis redduntur alieni.

E

Ephes. 2.

32 Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam:

Tota die laudem tuam.

H Lingua mea, sancti sunt, illi meditabuntur mandata Dei. Tota die: toto tempore scilicet laudare Deum certent. C quia semper Deum laudant: qui in omni voluntate sua diuina iussa considerant.

Oratio ex Psalm. XXXIV.

Protectio salusque animæ nostræ: operi nos galea spei, & scuto inexpugnabilis munimenti: vt à te in causis nostræ necessitatis adiuti, mereamur cum te diligentibus lætitia & exultatione perfundi. Per Dominum nostrum Iesum, &c.

F

Argumentum Psalm. XXXV.

C Propheta contemptores legis vehementer accusat, & sub laude Domini collata beatorum dona describit.

TT. ‡ In finem seruo Domini Dauid.

‡ Pro victoria

C Nam & in finem Dominum significat, & seruo Domini de ipso dicitur, qui formam serui accipiens, factus est obediens vsque ad mortem. Psalmus vero & Dauid frequenti expositione iam noti sunt.

Philip. 2.

1 † Dixit iniustus vt delinquat in semetipso:

Non ‡ est timor Dei ante oculos eius.

† Dixit scelus impii in medio cordis eius. ‡ Esse timorem.

H Dixit iniustus, id est, decreuit peccare se debere. C Et ita ideo cogitat, vt sibi ipsi licentiā tribuat peccandi. Nō est timor Dei. i. non putat curare Deum, vt homines debeant eum formidare. A Vel iniustus quilibet dixit. i. deliberauit, non in publico, sed semetipso: ibi proposuit, vbi homo non videt, & licet Deus videat: hoc non curat, quia non est timor Dei ante oculos eius. Homines timet ne publice profiteatur iniquitatem. Deum vero non timet, & ideo in corde, vbi Deus videt, homo non videt, deliberauit vt delinquat, id est, peccet.

G

2 Quoniam dolose egit † in conspectu eius:

Vt inueniatur iniquitas eius ad odium.

† aduersum eum in oculis suis: vt inueniret iniquitatem eius ad odiendum.

C Dolose egit in conspectu Dei, id est, in semetipso quia non est timor, &c. H Diabolus videlicet & Iudæi dolose egerunt in conspectu Dei. Vel ad Iudam proditorem pertinet, quorum iniquitas ad odium inuenta est. A Similiter omnium malorum inuenitur iniquitas ad odium, quia odit Deus iniquitatem, dum eam perpetuo punit.

3 Verba oris eius iniquitas & dolus:

‡ Noluit intelligere vt bene ageret.

‡ cessauit cogitare benefacere.

C Verba eorum sunt iniquitas & dolus, iniquitas pertinet ad blasphemiam, dolus in proximum decipiendum. Noluit intelligere: illos significat, qui ex aliqua parte, igniculum sapientiæ perceperunt, & à vero intellectu declinātes: suo vicio peruersis erroribus se polluerunt.

H

4 Iniquitatem si meditatus est in cubili suo:

‡ Astitit ÷ omni :· viæ non bonæ: malitiam ÷ autem ∵ non odiuit.

† cogitat. ‡ stabit in via non bona, malum non abiiciet. Hæreticus meditatur iniquitatem.

C Iniquitatem meditatus est, scilicet hæreticus, & errorem longa meditatione tractauit, libros faciendo peruersos. H In cubili, in corde secreto, vbi animus bonum vel malum meditatur. Astitit omni viæ non bonæ: ideo ad nullum fructum iustitiæ peruenire potuit. Malitiam non odiuit: sed dilexit. A quod est summa malitia, qui enim penitus non potest carere malitia, debet saltem mente odisse.

5 Domine in cælo misericordia tua:

÷ Et ∵ † veritas tua vsque ad nubes.

† Fides tua. In cœlo:

H Domine in cœlo. i. in sanctis angelis, qui in cœlo firmati fuerunt, & non ceciderunt. Vel in cœlo. i. ecclesia

A Chriſtus veritas, Apoſtoli nubes.

A Vel quolibet ſancto eſt miſericordia Dei cauſa quod cœlum eſt, & non eſt iniuſtus, ſicut ille, de quo dictum eſt. Et veritas tua vſque ad nubes. C Id eſt, Chriſtus in apoſtolis & in prophetis habitat, qui doctrina euangelica irrigant corda arentia, vt fructum dent fidei: quæ ſterilis fuerant ariditate peccati, Chriſtus enim veritas eſt, apoſtoli nubes.

‡ Domine

6 Iuſtitia tua ſicut montes ‡ Dei:
Iudicia tua abyſſus multa.

Abyſſus.

C Beatos apoſtolos montibus comparauit: qui capaces Domini iuſtitiæ deuotis ſenſibus extiterunt. Abyſſus, hic in bonum poſuit. Eſt enim profunditas aquarum abyſſus, quam nec metiri, nec intrinſecus ex toto videre valeamus: ſic diuinam iuſtitiam, nec mente complecti, nec ratione aliqua diffinire poſſumus.

† Homines & iumentorum. ‡ Quam pretioſa B eſt miſericordia tua Domine.

7 † Homines & iumenta ſaluabis Domine:
‡ Quemadmodum multiplicaſti miſericordiam tuam Deus.!

H Homines & iumenta ſaluabit Dominus. i. rationales & irrationales perſonas regit & ſaluat. C Malos & irrationabiles, ſalutem temporalem ſicut iumentis, Bonos & rationales: temporalem & æternam tribuendo ſaluat Deus. Vel bonos malosq; ſaluas, cum pro omnibus Chriſtum pati volueris. H Tunc multiplicata eſt miſericordia Domini, cum nos proprio cruore redemit: ab initio quippe profluа fuit miſericorida tua, ſed tunc multiplicata

† Et filii Adam in vmbra alarum tuarũ ſperabunt. Filii hominum. Alæ.

8 † Filii autem hominum:
In tegmine alarum tuarum ſperabunt.

C Filii autem hominum ſunt qui non ſunt iumenta, ſed rationaliter viuunt, qui gratiam baptiſmatis conſecuti, in nouam progeniem renaſcuntur. H C Alæ vero Domini ſunt præcepta noui & veteris teſtamenti. C In quarum protectione omnis iuſtus ſperare cognoſcitur: dum eis obedire oſtenditur.

† De pinguedine. ‡ deliciarũ

9 Inebriabuntur † ab vbertate domus tuæ:
Et torrente ‡ voluptatis tuæ potabis eos.

C Torrens dicitur ſapientia Chriſti. † tecum.

H Inebriabuntur. i. ipſi filii Dei à pinguedine gratia ſpiritus ſancti, vt habeant intellectum dogmatum eccleſiaſticorum, vt oblitis flagitiis: virtutibus impleantur. C Torrentem dicimus eſſe fluuium velocem: cui bene comparatur ſapientia Chriſti, quia & ſubita eſt, & ita rapida vt ad fidem quem vult ſine vlla tarditate detrahat.

10 Quoniam † apud te eſt fons vitæ:
÷ Et ∶ in lumine tuo videbimus lumen.

Fons vitæ.

H Quoniam apud te fons vitæ, id eſt tu es, & apud te eſt origo omnium bonorum. Fons vitæ, doctrina Dei: quæ animæ vita eſt. Lumen patris Chriſtus eſt, in quo videbimus lumen, id eſt, ſpiritus ſancti illuminationem.

† Attrahe. ‡ rectis corde.

11 † Prætende miſericordiam tuam ſcientibus te:
Et iuſtitiam tuam ‡ his qui recto ſunt corde.

D

C Prætende dixit. i. longe lateque diffunde tuam miſericordiam, vt poſſint ſciẽtes te in iſto ſæculo firmius ambulare. Rogat his iuſtitiam, id eſt, iuſtam vitam permanentem, vel præcepta ſua, vt ea viuẽdo teneant, qui recto ſunt corde, id eſt, qui hic recta mente præſtante Domino viuere meruerunt, hoc eſt, qui cor ſuum in omnibus ad voluntatem Dei dirigunt.

‡ Impiorum.

12 Non veniat mihi pes ſuperbiæ:
Et manus ‡ peccatoris non moueat me.

Pes affectus. Manus, operatio.

C Orat vt greſſu mentis à iuſto tramite non recedat, ne in ſuperbia erectus cadat, Pes autem pro affectu mentis eſt poſitus. Manus vero peccatoris, eſt operatio male ſuadentis, quæ tunc nos à firmitate fidei mouet, cum iniqua ſuaſione nos ſollicitat. Ideo vero timeo pedem ſuperbiæ, quia ibi &c.

† Surgere.

13 Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem:
Expulſi ſunt nec potuerunt † ſtare.

C Ibi, vbi ſuperius dixit, in pede ſcilicet ſuperbiæ & nequitia prauæ ſuaſionis ceciderunt: ac ſi diceret, in profundam foueam corruerunt dæmones, qui adhuc operantur iniquitatem: male ſuadendo in hominibus & ad ſuperbiã ſemper inducentes. H Expulſi ſunt, id eſt, à regno Dei. C Nec potuerunt ſtare, quia non eis licebat Domini iuſſa differre, ſed ſtatim illic præcipitantur, vbi parata eſt eis flamma pœnalis. H Ibi quoniam Adam cecidit & expulſus eſt à paradiſo: qui dicitur etiam adhuc operari iniquitatem, dum in peccato ſuo omnes naſcimur. Nec diabolus, nec Adam potuerunt ſtare vi ſua.

E Expulſi ſunt mali angeli.

Oratio ex Pſalm. XXXV.

Clarifica nos cœleſtis miſericordia fons & origo luminis ſempiterni: vt vbertate domus tua repleti, omnem iniquitatem & dolum cum procacitate ferocis ſuperbiæ renuamus. Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.

Argumentum Pſalm. XXXVI.

C Vox eccleſiæ monentis, non imitandos malignantes: & de pœnis malorum ac præmiis beatorum.

F

TT. ÷ Pſalmus ∶ Dauid.

H Pſalmus iſte: perſonam iuſti glorificat, iniuſti notat, mores inſtruit, bonitatem Dei docet, prauitatem auellit.

1 א NOli † æmulari in malignantibus:
Neque zelaueris facientes iniquitatem.

† contende te cum malignis, neque æmuleris. Aemulatio.

H Multas habet æmulatio interpretationes, tamen hic docet, noli particeps eſſe malignis, neque ad zelum, quia zelus ira eſt, neque ad inuidiam: inuidia enim liuor eſt. Neque zelaueris, id eſt, imiteris eos, qui faciunt iniquitatem, qui per iniquas fraudes: diuitias congregant, honoreſque requirunt.

‡ herba velociter conterentur: & ſicut olus viride marceſcent.

2 Quoniam tanquã ‡ fænum velociter areſcent:
Et quemadmodum olera herbarum cito decident.

G Fenum. Olera.

C Fœnum, pulchra eſt res dum floret, ſed cum aruerit mutato protinus colore marceſcit. Sic ſunt impii, qui quaſi florida lætitia relucentes præmaturo fine ſiccantur. Olera autem ab olla dicta ſunt vbi collecta decoquuntur. Oſtenſum eſt enim hic, cito impios cadere, per ſimilitudinem fæni & olerum.

‡ bonam: peregrinare in terra & paſcere fide.

3 ב Spera in Domino & fac ‡ bonitatem ÷ &
∶ inhabita terram:
Et paſceris in diuitiis eius.

C Admonet hic propheta, vt ſperemus in Dominum: hoc eſt introitus fidei, hoc initium ſalutis. C H Fac bonitatem, id eſt, adimple mandata. H inhabita terram, hoc eſt dominare carni, non caro tibi. C Et paſceris, ad ſuauitatem perennem. In diuitiis. i. contemplatione Domini Chriſti. H A Vel in ſcripturis ſanctis.

4 Delectare in Domino:
Et dabit tibi petitiones cordis tui.

Petitio cordis.

C Delectare cum dicit in Domino, ſuauem vult eſſe tibi eius recordationem, vt ames quem times: Dabit tibi petitionem cordis, non carnis. Petitio cordis eſt, fides, charitas, intellectus Dei, & operatio bonorum actuum.

H † Volue ſuper Dominum viam tuam: confide in eum.

5 ג † Reuela Domino viam tuam & ſpera in eũ:
Et ipſe faciet.

C Velum quoddam eſt denſitas peccatorum, vnde via, id eſt, vita noſtra, tenebroſo amictu circumueſtita eſt: hanc reuelamus, quando delicta noſtra promptiſſime confitemur. H Spera in eum, vt poſſit dimittere delinquenti. Et ipſe faciet, id quod ſequitur.

6 Et educet quaſi lumen iuſtitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem:

‡ Tace Domino et expecta eũ. Educere.

7 ד ‡ Subditus eſto Domino ÷ & ∶ ora eum:

C Educere enim, eſt aliquid de tenebris ad lumẽ proferre, hoc eſt, de caligine huius ſæculi, ad illam claritatem futuri iudicii perducere, vbi omnia palam fiant: & tunc iuſtitia noſtra, humanis aſpectibus apparebit. H Et iudicium tuum, quo ea quæ bona ſunt elegiſti, tanquam meridiem, in pleno ſplendore gratiæ ſuæ reuelabit coram angelis

A

gelis suis. Subditus esto Domino, non peccato, & ora eum, pro delictis tuis.

† contende re aduersus eum, qui proficit in via sua, aduersus virum qui facit quæ cogitat.

7 Noli † æmulari in eo qui prosperatur in via sua:

In homine faciente iniustitias.

H Noli æmulari in eo. i. non te terreat impij fœlicitas breuis. C In homine faciente iniustitias, id est, nequitias, scilicet cui turpis est, & negotia feculenta.

‡ Dimitte iram.

8 ה ‡ Define ab ira, & derelinque furorem:

† Contendere vt malefacias.

Noli æmulari vt maligneris.

Furor. Ira. Nequitia.

C Furor est enim, qui celeri motu animum succendit, Ira quæ diutius perseuerat. Ergo vtraque nos iubet deserere, per quæ ad culpam possumus peruenire. Noli æmulari vt maligneris. H Ne ipse nequam efficiaris, prouocando alios ad nequitiam. C Nequitiam vero veteres definierũt voluntariam esse malitiam, in quam non casu incidimus, sed delectatione versamur. Nequam enim dictus est nequaquam, id est, nullo tempore aptus.

‡ malefaciunt interibunt.

9 Quoniam qui ‡ malignantur exterminabuntur:

B

Sustinentes autem Dominum ipsi hæreditabunt terram.

C Exterminari est foras terminos proiici, id est, ab illa Dei ciuitate standari. Qui vero contra sustinent Dominũ, ipsi hæreditate possidebunt terram viuentium: quoniam despiciunt impiorum fœlicitatem, Domini iudicium expectantes, & patienter interim aduersa sustinentes.

† modicũ. ‡ Cogitabis de loco eius, & nõ subsistet. Pusillum tempus.

10 ו Et adhuc † pusillum & non erit peccator:

Et ‡ quæres locum eius & non inuenies.

C Pusillum enim à pugno dicitur, & exiguum aliquid paruulumque significat, quod contractis digitis manu possit includi. Et hic significat tempus, quod restat vsque in diẽ iudicii, quod comparatione præteritorum dierum, omnino paruissimum est. Et non erit peccator, non quia ipse qui peccauerit non erit, sed peccare iam desinit. Locũ eius, istum mundum significat, qui peccatores tantum demulcet, proptereque ipsis amicus est. H Vel locus eius, delectatio peccati.

C

† Mites.

11 † Mansueti autem hæreditabunt terram:

Et delectabuntur in multitudine pacis.

Mansueti.

C Mansuetos autem appellamus manu consuetos. i. patientes & mites. H Quos nullus turbo furoris exagitat. C Ipsi possidebũt futuram Hyerusalem, & in ea permanebunt in seculum seculi. In multitudine pacis, pax futuri seculi est, vbi nihil adueſum, nihil potest esse contrarium.

‡ Cogitat impius de iusto, & frendet aduersus eũ dẽs.

12 ז ‡ Obseruabit peccator iustum:

Et stridebit super eum dentibus suis.

C Obseruabit peccator iustum, quãdo illũ videt scelestus bonis moribus insudare. H Quia per opera sanctorum, ipsi cruciantur & torquentur in præsenti vita. Stridebit: malitiæ & inuidiæ dentibus, quibus eum nititur deuorare: per motum enim istum corporis: ostendit motum animæ. A C Obseruabit igitur quasi de occultis insidiis vt eum illiciat. Ideo vero occultis insidiis obseruat, quia dum videt iustum credit se ab eo accusari, conatur igitur iustum ei similem facere. Quod si non potest, stridebit, &c.

D

13 Dominus ÷ autem ∴ irridebit eum:

† Videns.

÷ Quoniã ∴ † prospicit quod veniet dies eius

H Nõ quia Dominus aliquẽ irrideat, sed quia ipsi digni sunt, vt irrideãtur in vindicta. Quoniã prospicit, hoc est dominus scit, quando veniet dies vltionis & perditionis eius.

‡ Impii.

14 ח Gladium euaginauerunt ‡ peccatores:

Intenderunt arcum suum.

Gladius peccatoris. Arcus eius.

C Gladius peccatoris, est quilibet dolus, alterius desiderans læsionem: quem educit ille, qui praua suasione desiderat decipere animas innocentes. Arcum autem tendere, est opere fraudulento expectare tempus, quando possint simplices innocentesque decipere. A Gladius, apertã persecutionem. Arcus vero occultam indicat: qui enim gladio pugnat, cominus: qui vero arcu, eminus pugnat.

E

† percutiãt ‡ & interficiant rectos in via.

15 Vt † decipiant pauperem & inopem:

‡ Vt trucident rectos corde.

H Vt decipiant pauperem, non diuitem mundi, sed pauperem Christi. C Addidit rectos corde, hoc de martyribus potest intelligi, qui recti sunt corde, sed carne trucidantur. Pauper dicitur, qui sibi nõ sufficit. Inops qui nec opem habet ab alio siue alienam.

Pauper & inops

16 Gladius eorum intret in corda ipsorum:

† confringantur.

Et arcus eorum † confringatur.

C Gladius enim dicitur, qui fit ad hostium clades. H Et significat vindictam in animas ipsorum. C Et arcus ipsorum. i. occulta malitia contra pios, Confringatur, quia non erit fidelibus in animæ parte nocitura. A Se enim mali prius in corde & anima lædunt quam iustum in corpore & rebus exterioribus. In corde enim iustũ lædere non possunt. Qui si in reb. læsus iustus fuerit, dicat Melius, &c.

17 ט Melius est modicum iusto:

† quam diuitiæ pec. multæ

† Super diuitias peccatorum multas.

F

C Modicum hic sentiatur humilitas, in qua dum se animus noster custodit mundi pretiosa transcendit. Diuitiæ peccatorum, sunt congregationes criminum. Vnde æstimemus, quantum sit melius illud modicum iusti percipere, & molem tantorum scelerum non habere. Et vere multo melius, quoniam brachia, &c.

‡ confringentur. † sublevat

18 י Quoniam brachia peccatorũ ‡ conterentur:

† Confirmat autem iustos Dominus.

C Brachia peccatorum peruersas actiones signat quæ conterentur. i. assidua tritura minuuntur. H Vel fortitudo illorum conteretur in vindicta, ne innocentibus noceant. Iustos autem confirmat Dominus in fide. H A Brachia, potentiam & fortitudinem peccatorum significat. A Confirmat iustos Dominus: per spem in aduersis & per exempla, maxime crucis. Crux enim finita est in pœna, sed manet in gloria. A locis enim suppliciorum trãsiit ad frontes imperatorum. Qui tantum honorem dedit pœnis suis, quid faciet fidelibus suis?

Pœna crucis in gloriam versa.

19 Nouit Dominus dies immaculatorum:

G

‡ æterna.

Et hæreditas eorum ‡ in æternum erit.

C Dominus autem nouit dies immaculatorum. i. vias qui eas condidit, quas humana ignorantia non potest intueri. Hæreditas est cœlestis Hierusalem, æterna pace ditissima, Quæ in æternum erit, quoniam sine fine præstatur.

20 Non confundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur:

† Impii.

כ Quia † peccatores peribunt.

Tempus malũ dies iudicii. Dies famis.

H C Malum tempus significat diem iudicii. C Quãdo omnis caro sollicita, actuum suorũ retributionẽ compensationemque formidat, in isto tempore non confundentur immaculati. Dies famis, tẽpus huius mundi significat, quando beati esuriunt iustitiam, & saturabuntur per scripturas sanctas & exempla dominica. Peccatores peribunt id est, in illa iudicatione damnandi sunt. A Vel tẽpus malum, dicit tempus tribulationis hic, in quo boni spe saturantur futuræ pacis. peccatores vero hic saturati, peribunt æterna fame cruciandi.

H

21 ‡ Inimici vero Domini mox vt honorificati fuerint & exaltati:

‡ Et inimici Domini gloriantes vt Monocerotes cõsumentur, sicut fumus consumentur

Deficientes quemadmodum fumus deficient.

H Inimici vero Domini, id est, impii, vt honorificati fuerint in potestate terrena, & exaltati in vanam gloriam, mox adueniente morte, omnis gloria eorum tanquam fumus aut nebula tabescet.

22 ל ‡ Mutabitur peccator & non soluet:

‡ Fœnus accipit impius & nõ reddit. † Donat & tribuit.

Iustus autem † miseretur & tribuet.

H C Mutabitur peccator: quando Dei beneficia diuersa suscipit, & non soluet, hoc est, non dignas gratias agit Deo. Iustus autem miseretur, quamuis hic pauca suscipiat promptus tamen ad elemosynas faciendas inuenitur.

‡ qui benedicti fuerint ab eo. † & qui maledicti interibũt.

23 Quia ‡ benedicẽtes ei hæreditabunt terram:

† Maledicentes autem ei disperibunt.

A C Nam qui benedicunt Dominum, id est, qui omnibus gratias referunt, & eius mandata custodiunt, terram illam viuentium accipiunt possidendam. Maledicentes, id est, blasphemi, vel Dei legibus inobedientes, ab illa patria submouentur.

† A Domino gressus viri firmantur.

24 ט † Apud Dominum gressus hominis dirigentur:

Et viam eius volet.

H Apud Dominum gressus, id est, sensus vniuscuiusq; hominis, à Domino dirigentur. Et viam eius scilicet Dei volet, vt ad se veniat, qui est via, veritas & vita. Gressus dicit opera & affectus, quos dirigit Deus. A Et per hoc quod dirigitur vult iustus viam Dei: quamuis dura sit. Via vero terræ non est dura, sed plena latronibus. Via autem Domini tuta quamuis dura. Vel viam iusti hominis volet, in qua cum ceciderit, &c.

Ioh. 14. — Via Domini.

25 Cum ceciderit non † collidetur:

Quia Dominus † supponit manum suam.

† al. — B — † sustentat manum eius. — *Prou. 24.*

C Cum ceciderit: propter infirmitatem carnis, quia septies in die cadit iustus & resurgit. Non collidetur, quia Dominus agenti pœnitentiam statim miseretur. Sicut Dauid & Petrus, cognitum delictum purgauerunt lachrymis, & à Domino confirmati sunt.

26 י ‡ Iunior fui etenim senui, & non vidi iustum derelictum:

Nec semen eius quærens panem.

‡ Puer fui, siquidem senui

A C Iunior fui. vox ecclesiæ, quando initia legis naturalis in ipso protoplasto primæua suscepit. Senuit: quando ad honorabilem peruenit ætatem cum nouissimis temporibus suscipere meruit Dominum saluatorem. H A C Semen, opera hominis diximus esse, quæ seminat & metet. H C Ergo opera iusti non quærunt panem, hoc est verbum Dei, quia verbo Dei satiatus est, & quo intus reuera viuit & pascitur. A Loquitur enim hic ecclesia quasi vnus homo. H Vel Dauid loquitur, qui paruulus fuit in malicia: senex in virtutibus.

Semen sunt opera hominis.

C — † donat.

27 Tota die † miseretur & commodat:

Et semen illius in benedictione ÷ erit ⁚

H Omni tempore miseretur, & à Domino cōmodat, qui aliis ministrat doctrinã suam. Et semen eius, opera quæ gessit, vel doctrina quã docuit, à Domino benedicentur.

‡ Recede. † sempiterno.

28 ס ‡ Declina a malo & fac bonum:

Et inhabita in † sæculum ÷ sæculi ⁚ .

H Declina à malo, id est, à malo opere, & fac bonum quod præcepit Deus. Inhabita in vnitate fidei. C Sæculũ vero sæculi, signat æternum regnum, quod nulla successione mutabitur.

29 Quia Dominus amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos:

In æternum † conseruabuntur.

‡ custoditi sunt.

H Quia Dominus amat iudicium, scilicet iustum: quo iustos impiosque discernit. Et nõ derelinquet sanctos: qui in eum tota spe confidunt, qui conseruabuntur in æternũ, hoc est, in perpetua vita.

D

30 ÷ Iniusti punientur ⁚ :

Et semen impiorum peribit.

H Iniusti punientur in vindicta. Peribit semen, hoc est opera eorum cum ipsis punientur in tormentis, & vanitas & delectatio in peccatis quæsita euanescet.

31 Iusti autem hæreditabunt terram:

Et inhabitabunt in sæculum ÷ sæculi ⁚ super eam.

H Iusti autem possidebunt terram viuentium. Et inhabitabunt illam, quæ est sine fine, de qua fugit dolor & gemitus.

Apoc. 21.

32 פ Os iusti meditabitur sapientiam:

Et lingua eius loquetur iudicium.

Os iusti.

H Os iusti meditabitur sapientiam, id est, Christum. C Per os enim cogitationes debemus hic accipere, quia sicut cor meditabitur sapientiam: ita lingua loquetur per cũcta iustitiam & iudicium. H hoc autem fiet: cum omnia mensurate, & non fraudulenter, neque cum ira, sed iusto iudicio quæ de Deo senserit enarrat, quod erit in patria beatorum. E

33 Lex Dei eius in corde ipsius:

÷ Et ⁚ non † supplantabuntur gressus eius. † deficient

C Lex Dei eius, hoc enim pronomen: gratiam indicat Domini saluatoris. Nam cum sit omnium Deus: ipsius tamen proprie dicitur, quem liberare dignatus est. In corde ipsius, vniuersum beati sensum tali bono signat completum esse, scilicet in eo quod cor consonat linguæ, vt lex Dei non solum in ore, sed etiam sit in corde, & omni sensu. Huius gressus supplantare nullus præualebit. Supplantare enim dicimus plantis foueas prætendere, ne possit incedens firmum reperire vestigium, hoc nullatenus constat esse faciendum, vbi secura & æterna sunt omnia. A Quia verbum Dei in corde custodit à laqueis bonus custos, Christus in corde.

Lex Dei eius. — Supplantare. & incedens.

34 צ Considerat peccator iustum:

Et quærit ‡ mortificare eum. F — ‡ vt occidat eum.

H Considerat peccator iustum, intuebatur enim populus Iudæorum iustum filium Dei: & stridebat in eum, & quæsiuit perdere eum, quia grauis erat doctrina eius ad audiendum eis, & ipse etiam ad videndum. Sic & nunc inimicus considerat vnumquemque nostrum vt perdat, sed si vigilanter resistas: euenit quod sequitur.

35 Dominus ÷ autem ⁚ nõ derelinquet eum in † manibus eius: † manu eius.

Nec damnabit eum cum iudicabitur ÷ illi ⁚ .

H Sicut non dereliquit iustum Dominus in manibus Iudæorum. i. in potestate eorum, ita quemlibet iustum nõ derelinquet in potestate peccatorum secundum animam, vt animæ noceant, id est, vt malis in malo consentiat. Nec damnabit eum. C Id est, iustum cum iudicat impium: sed discretione meritorum, iustum suscipiet, impium debita pœna torquebit.

36 ק Expecta Dominum & custodi viam eius, & exaltabit te, vt ‡ hæreditate capias terram: G — ‡ possideas terrã.

Cum perierint peccatores videbis.

H Expecta Dominum. i. patienter age siue in prosperis seu in aduersis. C Qui vias Domini custodis, hoc est sacratissima præcepta. H Et exaltabit te, vt hæreditate capias terram illam beatitudinis, in qua iusti exaltabuntur. C Tunc iusti videbunt peccatores perire, quando conspecta fuerit pœnalis aduersitas, & illis pereuntibus, se in summa beatitudine videbunt collocatos.

37 ר Vidi impium † superexaltatum: † robustũ. & fortissimum sicut indigenã virentem.

Et eleuatum sicut cedros Libani.

C Vidisse impium se dicit. creuisse, non ad honorem: sed potius ad ruinam. Et ne putares eum tantum supra humiles erectum, addidit, & eleuatum sicut cedros Libani: Cuius profectus in honore & diuitiis & potestate ideo tantum extollitur, vt eius irremediabilis ruina monstretur. H Hoc de diabolo phas est intelligi necnon & Iuda. Et si de Iuda exponatur, sequens versiculus sic exponitur. H

38 Et transiui & ecce non erat:

Quæsiui eum & non est inuentus ÷ locus eius ⁚

H Et transiui, dicat hoc apostolicus cœtus. Transiui tẽpore passionis Iesu: & illo resurgẽte, non erat Iudas, quia abiit & laqueo se suspendit. Quæsiui & non est inuentus scilicet ipsius impii locus apostolicus, qui tanta velocitate deficiebat. Sed dum de Iuda exponitur, per cedros apostoli intelliguntur, & quando de diabolo, per cedros angeli signantur. Dum vero de diuitibus impiis vel potentibus exponitur (qui relicto Deo in diuitiis mundi confidunt, qui quamlibet floreant, quamlibet extollantur & eleuentur, non inueniuntur, cum ab hoc mundo migrauerint) tunc per cedros mali intelliguntur in hoc mundo eleuati. Sicut enim cedrus super excelsos montes apparet exaltata, & impulsu ventorum sæpe dilabitur: ita & impius, locus impii impietas est.

Impii, sicut Cedri sunt.

A
‡ simplicitatem.
† rectum, quia erit ad extremum viro pax.

39 Custodi ‡ innocentiam & vide † æquitatem:

Quoniam sunt reliquiæ homini pacifico.

H Custodi innocẽtiam, si nullum noceas, & cum nullo litigiosus eris: videbis Christum qui æquitas intelligitur, sicut via & veritas & vita. C Reliquiæ sunt homini pacifico, quando spes eius Domini remuneratione peragitur, id est, impletur quod sperauit. Reliquiæ igitur sunt, quæ post mortem relinquuntur. A Relinquit vero iustus post mortem memoriam iustitiæ suæ bonam, & Deus sibi relinquit præmia æterna. C Pacificus vero dicitur, qui inter discordantes pacem facit.

Pacificus.

‡ Præuaricatores autem delebuntur pariter & nouissimum impiorum peribit.

40 ‡ Iniusti autem disperibunt simul:

Reliquiæ impiorum interiboot.

C Iusti autem, &c. Nam sicut iusti post hanc vitam gratulantur, ita iniusti finita ista luce peribunt. Reliquiæ vt dictum est significant memoriam iustorum, quam in hoc mundo post obitum derelinquunt, hoc mereri impii nullatenus possunt, quoniam superueniẽte interitu, falsa laus & fragilis vita dissoluitur. A Reliquiæ quoque eorum, i. terrena interibunt omnia.

B
Reliquiæ iustorum.

41 Salus autem iustorum à Domino:

÷ Et ⁚ ‡ protector eorum in tempore tribulationis.

‡ fortitudo.

H Salus autem à Domino venit, quia ipse est salus nostra. C Tempus quidem tribulationis est duplex, nã hic tribulatio temporalis est, sed in iudicio extremo est æterna: illa igitur mala est, quia æterna quæ in die iudicii impiis venit. In hoc ergo tempore tribulationis, protector est Christus, quia ex ipsa eripit iustos.

† ab impiis.

42 Et adiuuauit eos Dominus, & liberabit eos,

÷ & ⁚ eruet eos † à peccatoribus:

Et saluabit eos quia sperauerunt in eo.

C Et adiuuabit eos. i. fideles famulos in hoc mundo adiuuat, quando contraria colluctaõne fatigantur: liberat, dum fidem illorum non sinit praua suasione peruerti. Eruet vtique, dum in mundi istius contrarietate seruat illæsos. Quoniam sperauerunt in eum, id est, spem suam in Domini pietate posuerunt.

C

Oratio ex Psalm. XXXVI.

Beatitudo omnium non incerta iustorum Deus (qui sanctos tuos non derelinquis in fame, nec in stadio tribulationum superari permittis) precamur, vt ea nos munias dextera, quam illis ne corruant, velociter porrigis preparatam. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalm. XXXVII.

C Vox pœnitentis misericordiam benigni iudicis deprecantis, qui se corpore sauciatum & animo: amicorum exprobratione dicit esse confusum.

D
† Canticũ

TI. † Psalmus Dauid, in commemoratione ÷ de sabbato ⁚.

C Dicendo in commemoratiõne, hoc titulus ille pronunciat, vt quia peccatum effugere non valemus, certe ipsum delictum in commemoratione semper habere debemus, vt nos à futuris culpis Deo adiuuante temperemus. H Sabbathum requies interpretatur. i. quando requiescet ecclesia in paradiso, quem perdidit Adam.

‡ furore. Furor ira.
† Ira

1 Domine ne in † furore tuo arguas me:

Neque in ‡ ira tua corripias me.

H Totus iste psalmus ex persona pœnitentis est, sed & ad Christum referri potest, sicut & sexagesimus octauus. Furor, vindicta irrationabilis cum fellis amaritudine. Ira vero tantum commotio animæ. Ideo iste pœnitens qui se peccatorem scit, non in ira sed per misericordiam, nec in furore, sed per patientiam se argui postulat.

‡ Tetigit me manus tua.

2 Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi:

Et † confirmasti super me manum tuam.

E
Sagittæ verba doctrinæ.

H Sagittæ, verba doctrinæ sunt, quæ vt iaculum verberant cor pœnitentis, vt agat pœnitentiam. Confirmasti &c. vt tanquam bonus magister, verberibus castigatum redderes emendatum.

‡ Indignationis tuæ.
† peccatum mei.

3 Non est sanitas in carne mea à facie ‡ iræ tuæ:

Non est pax ossibus meis à facie † peccatorum meorum.

H Non est sanitas à facie iræ in carne mea. i. vidi faciem iræ tuæ: & non ipsam iram, hoc est, intellexi per scripturas sanctas, quanta minabaris peccatoribus: & exiui, perẽs ne ipsa ira super me descenderet. Non est pax ossibus meis. i. nullam quietem indulsi vel ossibus vel membris meis, antequam pœnitendo mentem purgarem.

† transierunt.
† aggrauatæ.

4 Quoniam iniquitates meæ ‡ supergressæ sunt caput meum:

Sicut onus graue † grauatæ sunt super me.

C Iniquitates nostræ eleuant se super caput nostrum, quando amplius cumulantur, quam ratio quæ est caput mentis sufferre valeat: quam si iniquitas oppresserit, illa protinus victa succumbit. H Sicut onus graue, quia non est leue onus peccati, sed omnibus debet esse graue, quia omnibus graue iudicii onus imponit.

F
Onus graue peccati

‡ tabuerũt.

5 Putruerũt & ‡ corruptæ sunt cicatrices meæ:

A facie insipientiæ meæ.

H Computrescunt mihi & fœtent vulnera peccatorũ, quousque in peccatis iaceo: & nunc desideranter quæro medicum per pœnitentiam. C Cicatrix est dicta, quod in se vulnus celatum ostendat: significans occulta peccata. H Quæ contingit hominem propter suam insipientiam celare.

Cicatrix.

† Afflictus sum & incuruatus sum nimis: tota die mœrẽs ambulaui.

6 † Miser factus sum & curuatus sum vsque in finem:

Tota die contristatus ingrediebar.

H Miser factus sum, vsque dum confitendo purgaret, quia sine confusione & mœstitia non dimittuntur peccata. Contristatus, id est, indignum me existimans, vel ad cœlum oculos leuare, sed pectus meum percutiens aiebam, Deus propitius esto mihi peccatori.

G
Luc. 18.

‡ Ignominia.

7 Quoniã lumbi mei impleti sunt ‡ illusionibus:

Et non est sanitas in carne mea.

H Illusionibus illis confitetur se pœnitens esse replerũ atque infirmatum, quibus diabolus humanũ genus quotidie illicit & suadet, vt delinquat. Per lumbos volũtatem corporis designat titillantem, id est, carnis appetitum.

Illusiones diabolicæ

† Exiguis ui & afflictus sum nimis

8 † Afflictus sum & humiliatus sum nimis:

Rugiebam à gemitu cordis mei.

H Afflictus sum & humiliatus ad pœnitentiam nimis, rugiebam, petens remissionem cum luctu. Aliud est gemitus corporis, aliud cordis. Gemitus corporis, propter res terrenas. Gemitus cordis, propter sua peccata & aliorum. C Rugire autem proprie beluarum est, leonum scilicet. A Vel afflictus sum & humiliatus nimis miseriis & calamitatibus propter peccatum, ideo rugio.

Gemitus alius corporis, alius cordis.
Rugire.

H
‡ In conspectu t.

9 Domine ‡ ante te omne desiderium meum:

Et gemitus meus à te non est absconditus.

C Tale fuit desiderium eius, vt ante Deum esse mereretur, Dominus enim gemitus non absconditur à Deo, qui pius est, & pro animæ liberatione persoluitur. Dictus est autem gemitus quasi geminatus luctus, quia fit pro exprimendo magno dolore.

† Fluctuabat.
‡ fortitudo mea: & lux.

10 Cor meum † conturbatum est, dereliquit me ‡ virtus mea:

Et lumen oculorum meorum & ipsum non est mecum.

C Nunc venit ad grauissimos dolores animi, decursis corporeis ærumnis. Ideo conturbatũ esse suum cor dicit, quia virtus eũ deseruit, dicit ergo dereliquit me virtus mea A Quam habui ante peccatũ. Cur vero virtus me dereliquit, quia & lumẽ &c. Lumen oculorũ suorũ non esse secũ

narrat.

A

narrat. H Quia postpusito veritatis lumine, in tenebras deciderat peccatorum.

11 ‡ Amici mei & proximi mei:

‡ Chari mei & amici mei quasi contra lepram meam steterunt. Amici & proximi.

Aduersum me appropinquauerunt & steterunt.

A Hactenus confessus est quæ patitur à se intus, nunc dicit quæ foris patitur ab his inter quos habitat. C Amici sunt extranei sanguine, sed charitate coniuncti. Amicus enim dictus quasi animi æquus, id est, similis. Proximi sunt autem qui nobis parentela sociantur. H Potest amicus & proximus de discipulis accipi, qui in passione Christi territi, in tantum à domino recesserunt: vt ipse Petrus negaret. Exponant alii deinceps de pœnitente, ego ab illo passu vsque ad finem: video dominum meum Iesum à iudæis circundari.

12 † Et qui iuxta me erant de longe steterunt:

† Et vicini mei longe steterunt,

B

Et vim faciebant qui quærebant animam meam.

& irruebant quærentes animam meam.

H Steterunt de longe, discipuli Christi: de quibus euangelista ait. Stabant noti eius à longe. Sed vim faciebant iudæi. C Vel diabolus cum ministris, qui quanto eum videbant in Dei amore persistere: tanto ei mortem animæ nitebantur inferre.

13 Et qui inquirebant mala mihi ‡ locuti sunt vanitates:

‡ loquebantur insidias.

Et dolos tota die meditabantur.

H Multos quidem dolos meditati sunt, cum interrogarent si deprehensa mulier lapidari debuisset, & si liceret dare censum Cæsari, & similia facerent, sed tunc aperte dolum inierunt, cum falsos testes adducunt. Locuti sunt vana, in Beelzebub eiicit dæmonia.

Ioh. 8. Matth. 22. Luc. 11.

14 Ego autem tanquam surdus non audiebam:

Et sicut mutus non aperiens os suum

H Semper quasi surdus sustulit Christus exprobationem iudæorum, & tanquam mutus dicente Pilato, mihi non respondes? C Nihil potest esse fortius, nihil egregius quam audire noxia: & non respondere contraria.

C

Ioh. 19.

15 Et † factus sum sicut homo non audiens:

† eram.

Et non habens in ore suo redargutiones.

H Sic tacuit Christus accusatus à iudæis quasi non haberet, quid pro se respondere deberet, exemplum tribuens homini, vt flagella pro Deo, patienter portare debeat, ideo non redarguit se iniuste increpantes.

16 ‡ Quoniam in te domine speraui:

‡ Te. n. domine expectabã.

Tu exaudies ÷ me ⁝ domine Deus meus.

C Ideo petitionem suam exaudiendam dicit, quia se in Deum sperasse confidit, talis sanctorum voluntas, tale fixa mente consilium, vt non emolumento aliquo præsentis temporis, sed tantum dilectione Dei capiantur.

17 Quia dixi ‡ nequando supergaudeant mihi inimici mei:

‡ ne forte insultent mihi: Et cum vacillauerint

D

pedes mei, super me magnificentur.

Et dum commouentur pedes mei, super me magna locuti sunt.

H Insultarent inimici Christo gaudentes, si in passione humiliatus non surrexisset. Pedes dicuntur commoueri, id est, apostoli de fide ad infidelitatem commoti. Magna locuti sunt iudæi dicentes, si filius Dei es: descende de cruce.

Matth. 27.

18 Quoniam ego † in flagella paratus sum:

† ad plagas.

Et dolor meus ‡ in conspectu meo semper.

‡ contra me est semper.

H Paratus est Christus ad flagella sustinenda, crucem, lanceam, fel, acetum, vt per hanc mortem suo sancto sanguine, pereuntem populum liberaret. Et dolor meus, quasi dolere Christum dictum est, donec vinceret suam victoriam in iudicium contra Iudæos.

19 Quoniam iniquitatem meam † annunciabo:

† annuncio

÷ Et ⁝ ‡ cogitabo pro peccato meo.

‡ Sollicitus ero.

H Quoniam iniquitatem meam annunciabo, id est, sicut maledictioni Christus subiacuit, vt nos à maledicto erueret, ita & peccatorem se profitetur, qui peccata nostra portaret. Et cogitabo. Cogitabat enim vt clementi

Gal 3.

E

cogitatu humani generis delicta, quæ sibi computauit, in semetipso purgaret.

20 Inimici autem mei viuent † & confirmati sunt ÷ super me ⁝:

† viuentes confortati sunt.

Et multiplicati sunt qui oderunt me ‡ iniq;.

‡ mendaciter.

H Viuent inimici eius, quia non sunt statim diuina vltione puniti. Confirmati sunt in legis litera, at spiritualiter nunciatum non intellexerunt. C Vel confirmati sunt in malicia. Multiplicati sunt in amplitudine seminis, qui oderunt Christum iniq;. H Et certe non rationabiliter sed iniq; oderunt, qui in hac litera semen suum: tanquam astra cœli multiplicari credebant.

21 ‡ Qui retribuunt mala pro bonis detrahebant mihi:

‡ Et qui reddunt malum per bono, aduersabentur mihi.

Quoniam sequebar † bonitatem.

F

† bonum.

H Retribuebant mala pro bonis, quia afferentem dulcedinem vitæ æternæ: aceto potauerunt & felle. Detrahebant mihi dicentes: alios saluos, fecit seipsum non potest. Quoniam sequebar bonitatem, vt implens voluntatem patris, pro vita populi susciperem mortem.

22 ‡ Non derelinquas me domine:

‡ Ne. † elongeris à me.

Deus meus ne † discesseris à me.

H Non derelinquas me, inquit Christus, cum penetrauero profunda Inferni. C Vel hoc petit pœnitens, vt non conuersus relinquatur à Deo iterum peccare. Nec etiam à me discedas, quia necesse est, abeunte rectissima via: semper errare.

23 ‡ Intende in adiutorium meum:

‡ festina in auxilium meum

Domine ÷ Deus ⁝ salutis meæ.

H Intende ergo dicit in adiutorium. Quia graues sunt pugnæ carnis, tu intende in adiutorium meum, & esto nobis salus in tempore tribulationis. C Ecce regula pœnitentis impleta est, qui gratia Dei se saluatum exultat.

G

Oratio ex Psal. XXXVII.

EMitte salutare tuum in infirmitatibus nostris, vulnerum cicatricumque mortalium potentissime medicator: vt omnem gemitum doloremque nostrum coram te deplorantes: valeamus euincere insultationes aduersantium vitiorum. Per dominum nostrum Iesum Christum &c.

Argumentum Psal. XXXVIII.

C *Vox iusti contra inimicos vtiliter tacentis, & petentis cognoscere vitæ suæ finem, si forte incarnationem domini intueri possit: petentisque sibi noxia delicta dimitti.*

TI. ‡ In finem pro Idithum, canticum Dauid.

‡ Pro victoria Idithum Psal. Dauid Idithum. Canticum

C In finem quid significet: iam notum est. Idithum hebræum nomen est, quod latine dicitur transiliens, significans eum qui mundi istius varicata vicia: sua puritate transcendit. Canticum vero humanæ vocis diuina laus: lætantis est, quandoque & dolentis, nunquam vero pœnitentis.

H Feria Tertia Nocturnus.

1 DIxi custodiam vias meas:

† Vt non delinquam in lingua mea.

† ne peccẽ.

C Dixi, hoc est, apud me in corde meo deliberaui, custodiam vias, non dicit à criminibus: quia iam sanctus erat, sed à superfluis verbis, quæ raro potest vitare vel continens, facilius enim culpa tacendo refugitur quam loquẽdo. H Vias vero dicit: actiones & verba.

2 ‡ Posui ori meo custodiam:

‡ Custodiam os meum silentio, donec est impius contra me.

Cum consisteret peccator aduersum me.

C Dicitur os esse ostium linguæ, & bene illa clausa saluabitur si eius ianua custoditur. Dum consistit peccator. H Id est, diabolus, qui instigator est eorum: qui sanctis insidiantur. A Silui vero à bonis annunciandis: propter calumniatores verborum meorum.

Os, linguę ostium.

3 Obmotui † & humiliatus, sum & silui à bonis:

† silentio, tacui de bono.

Et dolor meus ‡ renouatus est.

‡ conturbatus est

A

Silui à bonis.

H Obmutui, ne cum litigantibus mecum litigarem. C Humiliatum autem significat humi prostratum contra eorum improperia siluisse. Siluit à bonis, quia malorum mos est, quamuis noua audiant, nullatenus acquiescant. Dolor eius renouatus est, id est dolor pietatis, quo bona tacuit malis auditoribus. A Dolor enim qui fuit in loquendo, à quo quieuit silendo, renouatus est ex silentio, quo negant conseruis cibaria vitæ & verbum Dei.

† In medio mei. ‡ accensus sum igni.

4 Concaluit cor meum † intra me:

Et in meditatione mea ‡ exardescet ignis.

C Concaluit (dixit) cor meum, id est, ab omni parte succensum est. H A recordatione delictorum propriorum. C Intra me: in homine interiore, vbi ratio tacite loquitur. Et in meditatione mea. H Quid meditaris? Istud inquam qualiter illum ignem reperire possim, scilicet sancti spiritus qui peccata consumit & illuminat mentem. A Vel quia vidit ex omni parte pericula, & loquendo tacenda, & tacendo loquenda, cœpit cor meum inquietum esse: & calore feruere diuino.

B

† ostende.

5 Locutus sum in lingua mea:

† Notum fac mihi domine finem meum.

Finis noster Christus.

C Proclamauit propheta conscientiæ lingua: veraci domino, qui siluerat prius dolosis inimicis. Petit ergo meditatione æternorum accensus, vt finem suum nouerit, id est, saluatorem. Ipse enim noster finis est, ad quem peruenisse: vita est. H Non enim istius vitæ finem quærit sibi notum fieri propheta, sed illum, in quo destructa morte: Christo iungatur.

‡ mensuram.

6 Et ‡ numerum dierum meorum quis est:

Vt sciam quid desit mihi.

C Deinde desiderat propheta scire numerum dierum, id est, vt euidentius appareret, si Christi conspectum corporeis oculis mereretur aspicere. Addidit, vt sciam quid desit mihi. Reuera deesse sibi iudicabat ad vitam: si eius non metuisset videre præsentiam. H Quod autem non de suis diebus hæc loquatur, sequentia docent.

C

† breues. ‡ Vita mea quasi non sit in conspectu tuo.

7 Ecce † mensurabiles posuisti dies meos:

Et ‡ substantia mea tanquam nihilum ante te.

Ioh. 8. Psal. 117. Tanquam nihilum ante te.

H Secundum veterem hominem: vsque nunc fuerunt dies mensurabiles, hoc est sub iugo peccati. Nunc nouo desiderio vnum æternum immensurabilem diem appeto, quem Abraham vidit & gauisus est, in quo alibi hortamur lætari, in quo Deus dominus illuxit nobis. C Merito substantiam suam dicit nihil esse ante Deum, quæ Adam peccante damnata est, cui nisi aliquid diuinitas contulerit, de propria substantia non habet quod præsumat. A Dicit vero ante te, id est, in comparatione ad tuam substantiam: vel ante cognitionem tuam, & in cognitione & illuminatione tua. Ante homines enim aliquid videtur, sed ante te, tanquam nihil in comparatione æternitatis.

† Omnia n. vanitas. ‡ stans semper. Vanitas.

8 † Veruntamen vniuersa vanitas:

Omnis homo ‡ viuens. Diapsalma.

D

C Vanitas enim (sicut sæpe diximus) mutabilitatem significat, quam omnis homo præter Christum sustinet: qui hac carne vestitus est. Intellige vero non mutationem corporis, quam etiam Christus sustinuit, sed mentis instabilitatem.

† Tantum in imagine ambulat homo. tantum frustra cont.

9 † Veruntamen in imagine pertransit homo:

Sed & frustra conturbatur.

Imago Dei. *Gen. 1.*

C Veruntamen in imagine pertransit homo. Imago Dei est illa conditio, quam homo suscepit, quando dictū est, faciamus hominem ad imaginem nostram. Et bene dixit: frustra conturbatur, quia puritatem mentis perdunt, qui desideriis temporalibus occupantur, hoc est enim cōturbari: à puritate mentis in actibus sæculi deduci: & hoc frustra, quia sine vtilitate, immo cum damno animæ.

‡ Congregat. † dimittat ea.

10 ‡ Thesaurizat:

Et ignorat cui † congregabit ea.

Matth. 25. ibidem 6.

H Sæpe enim plerique thesaurizant & congregant multa, quæ aut desidia filiorum perdit, aut fiscus occupat, aut diripiunt alieni. Beatus autem est ille qui ibi thesaurizat, vbi audire mereatur, quamdiu fecistis vni ex minimis istis: mihi fecistis. Vbi fures non furantur nec effodiunt.

E

11 ‡ Et nunc quæ est expectatio mea, nonne dominus?

Et substantia mea apud te est,

‡ Nunc ergo quid expecto domine? præstolatio mea tu es. Substantia mea apud te est.

C Et nunc quæ est expectatio mea? nonne dominus? pronūcians sibi esse expectationem dominum Christum, nec in caducis desideriis aliam habere se præsumptionem, nisi illum solum. Substantia, in bonam partem dicit, quæ apud Christum esse memoratur, vbi nihil est nisi perfectū. A C Dicit vero substantiam non ab Adam contractam, aut temporalium rerum, sed bonæ conscientiæ possessionem: illa apud Deum est, apud homines non est, quia ab eis non videtur.

† libera me ‡ stulto ne ponas me.

12 Ab omnibus iniquitatibus meis † erue me:

Opprobrium ‡ insipienti dedisti me.

F

H Petit se eruere ab iniquitatibus præteritis præsentibus & futuris. C Sanctus enim vir opprobrium erat stultis, quia sibi dissimilem respuebant. Sola enim ea scelerati laudant, quæ videntur habere communia. A Quia omnia quæ hic homines cupiunt dico vana, & ignorare auaros cui congregent & thesaurizant. Derideor ab eis, & facis me opprobrium insipienti auaro. Et quamquam me sic delirare, diceret tamen obmutui.

† Aperiam ‡ Tolle.

13 Obmutui ÷ & ∻ non † aperui os meum, quoniam tu fecisti:

‡ Amoue à me plagas tuas.

C Obmutui: scilicet in salubri silentio, quod cœlestis largitas concessit. Quoniam tu fecisti, ipse vtiq; fecit, qui patientiæ dona dedit. Plagæ sunt correptiones, quibus pro nostris peccatis verberamur, ipsas desiderat sanctus vir à se amoueri, quæ culpis debebantur commissis.

Plagæ.

† contentione. ‡ consumptus sum. † pro iniquitate.

14 A † fortitudine manus tuæ ego ‡ defeci:

In increpationibus † propter iniquitatem corripuisti ‡ hominem.

G

‡ Vitum *1. Cor. 12.*

C Fortis enim manus grauiter flagellat, & necesse erat quemlibet illum deficere, quem manus excelsa percuteret. H Incumbente etiam manu vindictæ, virtus delicti deficit, vt Paulus ait apostolus. Cum infirmor tunc potens sum. Increpatur omnis homo propter iniquitatem, quem perdere non vult diuina maiestas.

† Et posuisti quasi tineam desiderabilia eius. ‡ Vanitas omnis homo semper. Tabescere.

15 † Et tabescere fecisti sicut araneam animam eius:

Veruntamen ‡ vane ÷ conturbatur ∻ omnis homo. Diapsalma.

H Tabescit anima, cum caro luxuriis & concupiscentiis refrenatur. Est enim tabescere, obstupescere de anterioribus delictis. Ille vero qui ea agit, quæ mundanæ vanitatis sunt, telas texit araneæ, hoc est die noctuq; in opere vano vacat, & non vtilia sed dissolubilia & corruptibilia operatur. Sed quia propheta animam ceu araneam tabescere dicit, hoc est intelligendum, vt ad tantam subtilitatem afflicti anima vigiliis & obsecrationibus per abstinentiam decoquatur, vt instar filiorum illorum deducatur, scilicet vt nihil crassum durumue peccati contineat. Qui in vanitatibus viuit, vana est ei & non vtilis hæc mundana conturbatio. Sed & qui in Deo viuit; vana est ei & non vtilis hæc mundana conturbatio.

H

† Clamorem meam exaudi: ad lachrymam meā ne obsurdescas, quia aduena, &c.

16 ÷ Ex ∻ audi orationem meam domine & † deprecationem meam:

Auribus percipe lachrymas meas.

17 Ne sileas, quoniam aduena ego sum apud te:

Et peregrinus sicut omnes patres mei.

Oratio. Deprecatio. Lachrymę.

C Prius itaque orationem dixit, post deprecationem. Oratio est oris ratio, quam proni referimus, vota nostra pandentes. Deprecatio est frequens & assidua supplicatio, quæ ab imo pectoris profertur arcano. Addidit lachrymas, quæ violentæ sunt semper in precibus, & ad clementiam medicinalem adducunt animum miserantis.

Incola. *2. Corin. 5.*

C Ne sileas dixit, id est, audiam te dicentem, dimissa sunt tibi peccata. Incola vero dicitur qui terram colit alie-

nam

A

nam ad tempus, sicut omnes sancti in isto sæculo constituti. H Quia illi dum erant in corpore: peregrinabantur à domino. C omnes enim à diuina ciuitate nos peccatū fecit extraneos, & in ista regione tenuit captiuos. Omnis etiam qui recipitur in æternam beatitudiné, peregrinus dicitur, quia incipit esse vbi non erat. Peregrinus dicitur quasi pergens longiùs. A Vel peregrinus dicitur hic viuens, qui etiam apud Deum est in fide & charitate. C Addit omnes, ne quis ab hac conditione putaretur exceptus.

Peregrinus

18 † Remitte mihi vt refrigerer priusquam abeam:
Et amplius non ero.

† Parce mihi vt rideam, antequam vadam & non subsistam.

C Merito ergo se refrigerari de securitate regni cœlestis petebat: qui tanti desiderii calore flagrabat. Addidit priusquam abeam, id est, antequam de ista luce discedam. Amplius non ero, scilicet in hoc mundo, vel non ero post mortem, si hic desinas subuenire, quia non est esse, in æternis afflictionibus permanere. Merito ergo dicebat se non esse, si se non intellexisset non habere cum electis portionem. A Quia illi soli sunt: qui immutabiliter in Deo beati sunt. Qui igitur in inferno sunt, in comparatione illius esse non sunt, quia in æterna corruptione & dolore non finiendo sunt.

B

Oratio ex Psal. XXXVIII.

CVstodi domine viam nostram, ne delinquamus in lingua, vt in meditationibus nostris spiritali igniculo ardescent: ea thesaurizemus in sæculo, quæ te tribuente capiamus in cœlo. Per dominum nostrum Iesum, &c.

Argumentum Psal. XXXIX.

C *Vox ecclesiæ gratias agentis, quia de mœrore mundi liberata est: ipseq; dominus sanctam incarnationem & iustitiam suæ prædicationis exponens: patris auxilium deprecatur.*

C

TT. ‡ In finem psalmus Dauid.

‡ Pro victoria.

C Sæpe diximus per finem, & Dauid Christum Dominum significari, cui psalmus iste aptandus est.

1 EXpectans expectaui dominum:
Et † intendit mihi.

† Inclinatus est ad me.

H Expectans, vox ecclesiæ dicit, se expectare dominum in promissionibus prophetarum, quia prævidebat propheta per spiritum sanctum, Christum venturum in carne. H Et intendit mihi, per splendorem euangelii, in quo me illuminauit.

2 Et ÷ ex ∹ audiuit preces meas:
Et eduxit me de lacu † miseriæ, & de luto ‡ fecis.

‡ clamore meū. † sonitus. ‡ ceni

H Et exaudiuit preces meas, quia ipse mihi in nouo testamento refulsit. Et eduxit me de lacu, in quo immersa eram: cum simulachra muta adorarem. Et de luto fecis. C Nam sicut lutum laci fetidum est atq; graue, ita & hominum delicta limosa sunt & fetoribus horrescunt. H Vnde de luto fecis, id est terrenis desideriis. Vel lacus, profundum infidelitatis lutum desideria carnalia.

D

Lutum fecis.

3 Et statuit supra petram pedes meos:
÷ Et ∹ † direxit gressus meos.

† stabiliuit.

H Statuit supra petram, id est, super Christum. Pedes meos, sensus meos. Et direxit gressus meos, id est, sensus bonorum operum dirigit ecclesiæ: quia vnusquisque per se tortuosus est, nisi dirigatur à Christo. Direxit igitur gressus meos, ne ad eum veniens, post tergum respicerem ad terrena quæ reliquissem. Vel pedes: affectus, gressus opera sunt.

Pedes supra petram positi.

4 ‡ Et immisit in os meum canticum nouum:
† Carmen Deo nostro.

‡ Dedit in ore meo. † laudem. Canticum nouum.

H Et immisit in os meum canticum nouum. Laudem vtique suam, quia nouus homo venit in mundum, & nouam legem dedit mundo Carmen. C Id est laudem carminum lege compositam, Deo nostro. H Vt iam non sonos turpes & theatrales concinam, sed in Dei viuentis hymnis per harmoniam noui testamenti delecter.

E

5 Videbunt multi & timebunt:
Et sperabunt in domino.

H Videbunt multi annunciatum venisse, & multa mirabilia fecisse, & timebunt: quia se intelligent peccatores: Et sperabunt, vt eis pristina delicta remittantur.

6 Beatus vir ‡ cuius est nomen domini spes eius:
Et non respexit in vanitates & insanias falsas.

‡ qui posuit dominum confidentiam suam non est auersus ad superbias pompasque mendacii. Spes

H Beatus vir, fœlix illa anima quæ habet firmam fidem, & spem directam in Christo. C Spes enim dicta est: quasi stabilis pes. Ille enim habet spem nominis Dei firmam, qui solum dominum auidus concupiscit: non temporalia. Vanitas est à sancta religione: subita varietate mutare. Insaniæ falsæ sunt, saxis Deum formasse, dictæ insaniæ: quia mentem fallunt. H Et omnia pro quibus homines insaniunt vt peccent, quæ nominat apostolus opera carnis: insaniæ falsæ sunt, quia fallunt.

F

Insaniæ falsæ. *Gal. 5.*

7 Multa fecisti tu domine Deus meus mirabilia tua:
Et † cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi.

8 Annunciaui & locutus sum,
Multiplicati sunt super numerum.

† cogitationes tuas pro nobis. Non inuenio ordinem coram te, si narrare voluero & numerare, plura sunt quam vt narrari queant.

H Multa fecisti, narrat propheta diuina miracula, id est, ostendisti patribus nostris mirabilia multa. Non est qui similis sit tibi. C Nunquid tale est, ignitis facibus in theatro ludere, quale sit in camino ignis tribus pueris ambulasse? A Prospicis in fune ambulantem quasi mira facientem: attende Petrum nostrum non funiambulum, sed vt ita dicam mariambulum. Hæc miracula fecit Deus, ipsa intuere oculo fidei, non est qui similis sit ei.

H Huiusque credentium populus locutus est, hinc ipse dominus ad patrem ita exorsus est. Annunciaui: dicens, pœnitentiam agite. C Locutus sum, scilicet cum inter nos conuersatus euangelisauit.* Multiplicati sunt super numerum. A Iudæi in malicia sua foris numerū sunt, quia non sunt digni numerari in numero iustorum. H A C Vel peccatores quicunque damnandi etiam Christiani: dicti sunt super numerum saluandorum, id est, extra.

G

Dan. 3. Ioh. 21. Matth. 5. Iudæi extra numerum sunt.

9 ‡ Sacrificium & oblationem noluisti:
Aures ÷ autem ∹ perfecisti mihi.

‡ Victimā & oblationem non voluisti, aures fodisti mihi.

H Dicit noluisse patrem sacrificium, quia veniente domino: cessabant sacrificia Iudæorum. Aures autem perfecisti mihi, id est, ad obediendum patri. C Vel sancta in incarnationem eius significat, in qua patri obediens fuit vsque ad mortem, & in qua sacrificium & oblationem & holocaustum patri acceptum pro peccatis omnium obtulit.

10 Holocaustum & pro peccato non postulasti:
Tunc dixit, ecce venio.

H

H Holocaustum autem pro peccato non tibi placuit, nisi memetipsum pro totius mundi dilecto tibi sacrificium exhiberes. Tunc dixi, ecce venio, id est, assumam carnem in qua patiar.

11 In † capite libri scriptum est de me vt facerem voluntatem tuam:
Deus meus volui, & legem tuam in medio † cordis mei.

† Volumine libri. ‡ placetum tibi p Ventris mei. In capite libri.

H A C In capite libri scriptum est de me. In libro isto psalmorum, in capite se dicit esse scriptum, cum dicitur, beatus vir qui non abiit, &c. Vel in euangelio, In principio erat verbum. Vel in capite libri veteris testamenti, vbi dicitur. A In principio id est, filio creauit Deus, &c. Voluntatem patris fecit: quando descendit de cœlo. Volui: vt pro vita omnium mortem sustineam. C Lex diuina in medio cordis ipsius fuit: dum in lege domini meditabatur die ac nocte.

A

12 Annunciaui iustitiam ÷ tuam ∴ in ecclesia ✠ magna:
Ecce labia mea non prohibeo, domine tu † scisti.

✠ multa. † nosti.

C Bene annunciauit iustitiam dicens. Non sic impii non sic. In ecclesia magna, id est, in toto mundo diffusa. Non prohibui labia sua, quia non destitit prædicando admonere populum perfidorum: in qua parte testem patrem inuocat: quia nulla pericula timuit. H Labia quoque Christi, sancti sunt: non prohibet illos prædicare, sicut sanctus Paulus dicit, verbum Dei non est alligatum.

Sancti sunt labia Christi. 2. Timot. 2.

13 Iustitiam tuam non abscondi in ✠ corde meo:
Veritatem tuam & salutare tuum dixi:

✠ medio cordis mei: fidē, tuam.

C Iusti voluntas, est cum potest prodesse: non abscondere veritatem: quod dominus saluator fecit, quoniam turbas increpabat: arguebat incredulos. H Veritatem tuā dixi, quod verax es. Et salutare, quod salus es omniū.

B

14 Non abscondi misericordiam tuam & veritatem tuam:
† A concilio multo.

† in ecclesia multa.

C Non abscondit misericordiam patris cum dixit, si cum vos sitis mali: nostris bona data dare filiis vestris, quāto magis pater vester cœlestis? H Veritas & salutaris Christus est, quem prædicant sancti. C In congregatione quoque densissima veritatem dixit Christus, quando Esaiæ librum accipiens & legens dixit. Hodie impleta est hæc scriptura.

Luc. 11. Luc. 4.

15 Tu ÷ autem ∴ domine ✠ ne facias miserationes tuas à me:
Misericordia tua & veritas tua semper † susceperunt me.

✠ non prohibebis. † seruabūt me.

C

C Narratis sanctis operibus, ad passionis suæ gloriam redit, vbi merito patrem precatur, ne longe ab eo faciat misericordias suas. Misericordia enim fuit, vt humanam naturam vicio sauciatam præuaricationis: sua incarnatione saluaret. Veritas: vt resurrectionis beneficio sederet ad dexteram patris. Susceperunt me, scilicet ad glorificandum.

16 Quoniam circundederunt me mala quorum non est numerus:
Comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui ✠ vt viderem.

✠ Videre. Comprehenderunt me iniquitates meæ.

C Dicit de membris suis quorum ipse caput est, se circundedisse mala, vt se pati profiteretur, id quod turba fidelium sustinebat: nec esse numerum, scilicet apud homines. Addit comprehendere se iniquitates, dominus enim saluator nec mala perpetrauit, nec iniquitatibus paruit: sed hoc à parte membrorum dixit, à quibus talia sustinentur. Pietatis enim nostri capitis fuit, vt qui de se multa dixerat: de fidelibus faceret mentionem. H Comprehenderunt humanum genus iniquitates, id est, originale peccatum, ea quo pullularunt iniquitates. Et non potui vt viderem, quia lux veritatis fuit abstracta.

D

17 † Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei:
Et cor meum dereliquit me.

† Plures factæ sunt quam capilli capitis mei.

H Multiplicata est ipsa iniquitas super capillos, id est, super genus humanum. C Cor nos vero derelinquit, quando peccatis homo eget profuturo non appetit. H Vel quando homo peccat cor suum non habet, vnum Dauid dixit. Inuenit seruus tuus: cor suum.

1. Reg. 7.

18 Complaceat tibi domine vt ✠ eruas me:
Domine ad adiuuandum me † respice.

✠ liberes. † festina

C Complaceat, id est, comiter placeat, concordia hic trinitatis ostenditur. Nam quod placet patri, hoc filio: hoc & spiritui sancto. Addit, tibi, vt sanctam trinitatem vnum Deum esse cognosceres. Domine ad adiuuandum me respice, vt intelligamus conspectum eius: nostrum præsidium esse aliter enim liberari non possumus: nisi nos diuinitas clementer respiciat.

E

19 Confundantur & reuereantur simul:
Qui quærunt animam meam vt auferant eam.

C Confundantur dixit, id est, mirabilium consideratione turbentur. Et reuereantur, hoc est resurrectionis gloria corrigantur, vt illum confiteantur Deum, quem dudum putauerunt occisum. Simul, id est, quot persequebantur Christum. Qui quærunt animam: ad mortem, vt auferant eam, id est, qui contendunt à corpore meo segregare eam in mortem.

20 Conuertantur retrorsum & ✠ reuereantur:
Qui volunt mihi mala.

† Confundantur.

F

C Vox Christi. Retrorsum hic in bonam partem dicit, vt redeant in bonum. H Qui malum cursum habuerunt. Qui cogitant mala mihi. C Significat iudæorum improbas voluntates, quæ malæ, non erant domino, sed suis auctoribus. Cogitatio: dicta à cogitando seu cogendo: A Non solum qui dicunt vt faciunt, sed etiam qui volunt mihi mala: humiles sequantur me qui superbe præibant.

Cogitatio.

21 † Ferant confestim confusionem suam:
Qui dicunt mihi ✠ euge euge.

† Ferant post confusionem suam. ✠ Vah vah

C Ferant dixit, quasi pondus immensum: confestim vt peccare ceperint, ne longius progrediendo: peccatis periculosius grauentur. Confusionem sua, id est, cogitationem prauam, veritate conuictam. Qui dicunt mihi euge, hoc falsos arguit laudatores, qui adulando plus nituntur decipere quam possunt vituperationibus sauciare. H Duas quippe hostes habet ecclesia, adulationes & blasphemationes. A Duo enim genera hostium maxime cauenda sunt, scilicet qui bona dicunt malo animo, de quibus dicit supra, qui volunt mihi mala, & qui mala dicunt: dolose laudando, de quibus hic.

Duo genera hostium.

C

22 ✠ Exultent & lætentur † super te omnes quærentes te.
÷ Et ∴ dicant semper, magnificetur dominus, qui diligunt salutare tuum.

✠ Gaudeant. † In te.

C Exultent, scilicet iusti, & lætentur in gaudio æterno. Super te. H Id est in Christo. C Qui diligunt, id est, qui me spiritali charitate perquirunt. H Magnificetur dominus in membris, magnificetur populus sanctorum glorificetur in eis Deus. Vnde dicit, videant opera vestra bona, & glorificent patrem in cœlis. A Isti igitur qui Christum diligunt salutare nostrum, semper dicant: non euge euge vt mali, me laudando, sed de patrem magnificando in me.

Matth. 5.

23 Ego autem ✠ mendicus sum & pauper:
Dominus sollicitus † est mei.

& egenus † cogitat me

H Egenus dicitur, qui aliquid habet & aliquo indiget: pauper qui nihil habet. Inops, id est, sine opere. C Pauper dictus dominus de nostro: diues de suo, qui ideo indigentiam humanitatis assumpsit, vt abundantiæ suæ nos faceret esse participes. A Sed vide pauperum consolationem, dominus sollicitus est pro eis, securi sunt.

Egenus Pauper H Inops.

24 ✠ Adiutor meus & protector meus es tu:
Deus meus ne † tardaueris.

✠ auxilium meum & salutare meum tu es. † moreris.

C Adiutor & protector: cum dicit, ostendit patientiam diuersarum passionum, vnde & ipsa psal. fecit initium, qui & eodem fine concluditur, quapropter totus virtuti patientiæ merito deputatur.

Oratio ex Psalmo XXXIX.

EXpectatio tuorum vnica famulorum Deus: quem venturum in mundum caput libri principalis edocuit: insere precamur legem tuam in medio cordis nostri, vt tuas iustitias nunciantes: ab imminentibus periculis eruamur. Qui cum patre, &c.

Aigu-

A

Argumentum Psalm. XL.

C Vox prophetæ beatum prædicantis eleemosynæ largitorem, & de passione ac resurrectione Christi.

TT. ‡ In finem psalmus Dauid.

‡Pro victoria. Numerus quadragenarius.

C Titulus iste iam notissimus est, sed magnificat hunc psalmum quod in quadragenario numero noscitur collocatus: qui calculus emundationi & purificationi frequenter aptatur.

1 **BEatus qui † intelligit super egenum ÷ & pauperem ∵ :**
In die mala liberabit eum dominus.

†Cogitat de paupere. Intelligere super egenum. Dies malus, dies iudicii.

A C Beatus qui intelligit, id est, vt etiam non petentibus pauperibus offeratur eleemosyna. Nam qui petenti tribuit, bonum opus efficit: qui vero tacentem pauperem intelligit, beatitudinem sine dubitatione conquirit. Quem dominus liberabit in die malo, id est in die iudicii, qui malus dies dicitur malis, quia peccatoribus tunc debita pœna persoluetur.

B

2 **Dominus ‡ conseruet eum & viuificet eum, & beatum faciat eum in terra:**
Et non † tradat eum in animam inimicorum eius.

‡Custodiet. †tradet eum animæ inimicorum suorum.

C Conseruet dixit, id est, inter mala sæculi perire non sinat, sed ad suam gratiam perducat. Viui proprie dicuntur, qui se à Christiana fide non diuidunt. Et beatum faciat, vtique in resurrectione, cum eum in dextera collocabit, & in patriam beatorum admittet. H Et non tradat in manus vel animam, id est, in potestatem diaboli qui credulitati nostræ semper inimicus existit. A H Vel in terra, id est, ecclesia vel etiam hic viuentem in spe.

3 **Dominus ‡ opem ferat illi super lectum doloris eius:**
Vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius.

‡Confortabit eum in lecto C infirmitatis: totum stratum eius. Vertisti in ægrotatione sua.

H Opem ferat illi, hoc est adiutorium præstet illi, in lecto doloris, id est, in infirmitate carnis, qui in delectatione sua quasi quodam lectulo satiatur. Stratum eius, corpus hic pro stratu accipitur. C Quod hic diuersis calamitatibus versasti: inquietasti & afflixisti, vt æternæ beatitudinis requiem consequatur, sicut factum est in Iob.

4 **Ego dixi domine miserere mei:**
Sana animam meam quia peccaui tibi.

C* Exclamat propheta pie trepidus, vt ipse misericordiam domini consequatur. Sana animam, omne enim peccatum morbus est animarum, quo crescente: salus interioris hominis dissipatur. H Vel hic propheta immutat ordinem, & deinceps in persona Christi loquitur, qui animam populi sui sanari à peccato petit.

5 **Inimici mei † dixerunt mala mihi:**
Quando morietur & peribit nomen eius.

†loquêtur malum.

D

C Inimici vero dixerunt mala in passione Christi: quando falsa locuti sunt. Necesse enim erat vt impii mendacia cogitarent, qui diabolo auctore fremuerunt. Quando morietur, verba sunt dementium iudæorum: vt Caiphas ait: Expedit vt vnus moriatur pro populo. Periit nomen eius, sed ipsis vtique qui ei credere noluerunt.

Ioh. 11.

6 **Et si ‡ ingrediebatur vt videret, vana loquebatur cor eius:**
Congregauit iniquitatem sibi.

‡Veniebat, vt visitet, vana loquetur cor eius: congregabit.

C Tempus illud dominicæ passionis exponit, quando Iudas non ad venerandum dominum, sed ad prodendum: dolosus intrabat. Vana loquebatur populus iudæorum, quando de illius morte crudeliter tractauit. H Congregauit cor eius iniquitatem (dum rerum dominum scelerata cohors crucifigere decreuit) sibi, dicendo, sanguis eius super nos.

7 **† Egrediebatur foras:**
Et loquebatur in id ipsum.

†Egrediẽs foras detrahet,

8 **Aduersum me susurrabant omnes inimici mei:**
Aduersum me cogitabant mala mihi.

E
Simul aduersum me murmurabant omnes odientes me. contra me cog. malum mihi.

C Egressa est foras, ab arcano rectæ fidei plebs iudaica, quæ intus stare non poterat, quia in credulitate fidei à fidelibus discrepabat. Loquebatur in idipsum, scilicet vanitatis, id est, infidelitate, quam introibat: à veritatis sinu exeundo, loquebatur vana & falsa, & ita loquebatur in idipsum quod ingressus fuit, scilicet dolum & falsum, quæ ingressus fuit. Malus ingressus, malus egressus.

C Susurratio est oris prauissimus sonus: sine que aliqua vocis distinctione confusus sermo, tractus ab apibus, quarum vox prolata: susurrus est, quod inter illos euenit qui ore inuicem in auribus murmurabant. Omnes inimici, id est, supradicti iudæi, qui semper cogitabant contra dominum mala.

9 **Verbum ‡ iniquũ constituerunt aduersum me:**
Nunquid qui dormit non adiiciet vt resurgat?

‡ Diaboli infundebant sibi: F Qui dormiuit, non addet vt r. Ioh. 19.

C Verbum iniquum, quando clamabant Pilato, si hunc dimittis, non es amicus cæsaris. Constituerunt, id est, diffinierunt. H Dicentes, Tu accipe eum & crucifige. Nunquid qui dormit. C Audiant Iudæi, audiant & hæretici illum qui dormit, ipsum sibi adiicere protinus vt resurgat, dicentem: Potestatem habeo ponendi animam meam, & & iterum sumendi eam. Putabant enim iudæi si eum occiderent, non resurgeret.

Ioh. 10.

10 **† Etenim homo pacis meæ, in quo speraui, qui edebat panes meos:**
‡ Magnificauit super me supplantationem

† Sed & homo pacificus meus. ‡ Leuauit contra me plantam.

C Hominem pacis dicit Iudam, qui illi osculum pacis dedit, quando eum tradidit. In quo sperabam, id est, in quo sperare putabar, quem antequam nasceretur cognoscebam. Magnificauit, quando ignorantibus quis esset: eis eum ipse monstrauit.

11 **† Tu autem domine miserere mei:**
Et ‡ resuscita me, & retribuam ei.

G
†Et tu. ‡ eleua me, vt reddam eis. Ioh. 2.

C Tu autem domine, humanitas rogat ibi hoc quod alibi diuinitas pollicetur dicens. Soluite templum hoc & triduo suscitabo illud. Resuscita me. H Scilicet à morte pater filium. Retribuam ei, quod factum est cum interitus debitus occupauit Iudã. Anticipauit vltio Iudam, cum eũ interitus debitus sugillauit. Vel retribuam eis, scilicet. A Iudæis quod: factum nunc cernimus, habet enim vna litera ei: alia eis.

12 **In hoc cognoui † quoniam voluisti me:**
Quoniam non ‡ gaudebit inimicus meus † super me.

†Quod volis me. ‡ Insultabit. † mihi.

C In hoc cognoui. Dilectionem patris ostendit se in hoc cognouisse, quia gloriosa erat resurrectio secutura. Quoniam voluisti me, subaudis glorificari & exaltari. Quoniam non gaudebit inimicus, hoc erat quod dixit, quoniam voluisti me, scilicet quoniam inimicus super eum gaudere non est permissus.

13 **† Me autem propter innocentiam suscepisti:**
Et confirmasti me in conspectu tuo in æternum.

H
†Ego autem in simplicitate mea adiutus sum à te. Et statues me ante faciem t. In perpetuũ. Philip. 2.

H. Maxima innocentia est, cum iustus pro impiis moritur. C Et nulla se contentione defendit. H Propter quam innocentiam deuicta morte à patre in cœlestibus susceptus est: & confirmatus est in æternum. C Cuius potestas cœlo terræque imperat, cui omne genu flectitur cœlestium, terrestrium, & infernorum.

14 **Benedictus dominus deus Israhel:**
A sæculo & ‡ in sæculum, fiat fiat.

‡ Vsque in sæculum. Amen, Amen.

C Dominus autem benedictus est: & si omnes tacent, quia ille omne bonum non tanquam extraneum suscipit, sed ab ipso egreditur. A sæculo: præsentem mundum signat, & vsque in seculum: futurum vult intelligi, vbi iam omnia æterna consistunt. H Addidit: fiat fiat, hoc est quod hebræi dicunt, Amen, Amen.

A

Oratio ex Psalmo XL.

NOstrorum precaminum mitis indultor, qui dignanter insinuas, effugere diem malum si misericordia subsequatur egenum: fer opem quæsumus doloribus nostris, vt dum carnalia delicta clementer arguis: medicinam animæ placabiliter largiaris. Per dominum nostrum Iesum Christum. &c.

Argumentum Psal. XLI.

H Vox fidelium dominum desiderantium. C Animaque sua dicentium, ne Deo adiutore in hoc sæculo turbetur.

TT. ✠ In finem intellectus filiis Core.

†Victori. Filii core: Christiani dicuntur.

C Filiis Core. Core hebraice dicitur caluaria. Caluaria vero locus est vbi dominus crucifixus est, Quapropter filii Core merito dicuntur: qui gloriosum trophæum cœlestis regis, id est, signaculum crucis suscipere meruerunt. Et ideo psalmus hic homini conuenit Christiano: qui amore domini & flamma dominicæ charitatis accenditur, de quare hic primus psalmus est, quem octogesimustertius & centesimustricesimustertius subsequitur.

B

† Sicut areola præparata ad irrigationes aquarum: sic anima mea præperata ad te Deus. Christianus, est sic ut ceruus.

1 † QVemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum:

Ita desiderat anima mea ad te Deus.

C Quemadmodum desiderat ceruus. Non immerito hoc animal comparatum est fidelibus, est enim primo innoxium, deinde velocissimum, tertio siticulosum. H C Serpentes naribus trahit, quos vt vorauerit, æstuante veneno ad fontem festinat. C Hoc nos admonet, vt quãdo venena haurimus antiqui serpentis: ad fontem diuinæ misericordiæ festinemus. Fons enim semper irriguus est Christus, vnde non dixit ad fluenta, quia siccari possunt. fons autem semper fluit. H Homo ergo ecclesiæ, qui diu in actu venenoso degebat, cum hunc gratia Dei videns derelinquere cupit, clamat, quemadmodum &c. vt pœnitentia ablutus, gloriam Dei videat.

C

2 Sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum:

Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei.

Ezech 33.

H Sitiuit anima mea, non ad mortua simulachra, sed ad illum qui dixit. Viuo ego dicit dominus. C Quando veniam, quia tunc manifestius apparebit, quando nos in judicio suo misericorditer inspexerit. H Vel quando veniam: quando erit tempus, vt cum sanctis in claritate tua te videam, & ita ante conspectum diuinitatis apparebo, te videns securius, quia ecclesia vult dissolui à corpore: & esse cum Christo.

Ioh. 5. *Phil.* 1.

✠ per diem & noctem, cum diceretur mihi tota die, vbi, &c.

3 Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes ✠ die ac nocte:

Dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus.

H Quomodo potest de lachrymis panis fieri? potest, quia sicut corpus satiatur pane, ita anima per lachrymas: quia exinde se habere sperat remissionem peccatorum. C Diem, prosperitatem: noctem vero debemus accipere tristitiam, per hæc duo: omne tempus huius vitæ indicatur. Dum dicitur mihi quotidie: hoc enim dicebatur assidue persecutionis tempore Christianis, non est qui vos vindicet, sustinete quæ volumus, quæ iubemus, & videte an Deus vester vos liberet.

D

† quia veniam ad vmbraculum. tacebo vsque ad domum Dei.

4 Hæc recordatus sum & effudi in me animam meam:

† Quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei.

C Dum hæc quæ improperabant mihi, vel etiam quæ mihi imputabantur delicta cogitarem, animam meam in lachrymas subita inundatione profudi. Anima in se funditur: quoties compuncta instinctu Dei in semetipsam reuertitur. Sequitur cur se funderet, quoniam ingrediebatur in locum tabernaculi, hoc est in ecclesiam præsentem, vbi amplius gemebat: differri adhuc illam cœlestem Hierusalem. H In qua sunt multi admirabiles: virtutibus sacris pollentes, qui ædificati supra fundamentum apostolorum: tanquam vna domus habentur, in quam iste mente ingrediens: effudit animam.

Animam in se fundi.

E

5 In voce † exultationis & confessionis:

✠ sonus epulantis.

✠ Laudis. † multitudinis festa celebrantis. Vox exultationis & confessionis.

C Quomodo illuc ire sanctissimus ambiebat? In voce scilicet, exultationis & confessionis. Exultatio: ad psalmodiam respicit. Confessio: ad peccata deploranda, Quæ duo efficiunt Christianum perfectum. Sonus epulantis, diffinitio breuis quid sit exultatio & confessio, quia est sonus epulantis. Nam sonus iste animam pascit, & epulas suaui delectatione concedit.

6 Quare ✠ tristis es anima mea:

Et quare conturbas me?

✠ Incuruaris.

C Loquitur filius Core, id est, filius crucis, dicens ad animam suam. Quare tristis es, id est, quare me tua afflictione conturbas? necesse est enim, vt te tristi ac mœsta: infirmitas corporis mei turbetur, dicam tibi salutare remedium.

F

7 † Spera in Deo quoniam adhuc confitebor illi:

✠ Salutare vultus mei ÷ & :· Deus meus.

8 † Ad meipsum anima mea conturbata est:

Propterea memor ero tui de terra Iordanis & ⁎ Hermonis, monte ✠ modico.

† Expecta Deum. ✠ salutaribus. vultus eius Deus meus. † In me ipso anima mea incuruatur. ✠ minimo

C Spera in Deo, quia spes eius omnia commutat in melius. Ne forte autem dicat anima, quomodo possum sperare in eum, dum mihi mea infirmitas obsistit? Dicit filius crucis, id est, homo carnem crucifigens cum vitiis & concupiscentiis: respondendo animæ suæ. Confitebor illi, id est, de peccatis meis pœnitentiam geram, vt tui deuotione impediri non possim. Sed cui confiteris: Illi qui est salutare vultus mei, hoc est Christus.

Gal. 5.

G

H Turbatam dicit animam suam ob recordationem delictorum priorum. Propterea memor ero tui. H Memor fuit animæ suæ iste pœnitens in humilitate pœnitentiæ, & non se eleuat magnum gloriando, sed efficit paruulum pœnitendo. C Dicit etiam vnde memor erit, id est, de terra Iordanis, quod interpretatur descensio, quia ibi dominus descendit in fontem quem nobis consecrauit, & significat baptismum, in quo peccata remissa sunt. Memor est igitur domini, de beneficio baptismi & renunciatione diaboli, vnde addit. Et Hermonim. Hermon paruus est mõs iuxta Iordanem, & interpretatur Anathema: quod dicit homo diabolo, vt sit ab eo Anathema, quando ad Deum venerit vera pœnitentia. A monte modico, quia Deus non elegit superbum sed humilem. A monte igitur modico, qui est Hermonim, memor est domini, qui se non extollit.

De terra Iordanis id est baptismi.

Hermon.

9 Abyssus abyssum ÷ in :· vocat:

In voce cataractarum tuarum.

C Abyssus & cataractæ græca sunt. A C Duabus enim abyssis duo testamenta significantur, id est, nouum & vetus, quæ se mutua attestatione confirmant, quando vetus nouum prædicit. H Vt ibi Prophetã vobis suscitabit dominus. Nouum vero vetus commemorat, vt Paulus, Bibebant autem de petra, petra Christus. C Cataractæ: prophetæ & apostoli sunt, quia sicut aquarum multitudo per cataractas euomitur, ita de ore ipsorum domini præcepta manauerunt.

Duæ Abyssi, duo Testament. *Deut.* 18. 1 *Cor.* 10. Cataractæ, prophetæ, & apostoli sunt.

H

10 Omnia ✠ excelsa tua & fluctus tui:

Super me transierunt.

✠ Omnes gurgites t.

C Excelsa vero & fluctus: scripturas sacras intelligamus. Hæc ergo dicit iustus super se transisse: quia in eorum notitia, auidus perscrutator se immerserat.

11 † In die mandauit dominus misericordiã suam:

Et nocte canticum eius.

12 ✠ Apud me oratio Deo vitæ meæ:

Dicam Deo † susceptor meus ÷ es :·

† per diem ✠ mecum. Oratio Deo, &c. † Petra mea.

H In

A

H In die mandauit Dominus, id est, in luce sanctarum scripturarum promisit suam misericordiam. Et nocte canticum, id est, in tribulatione positis, ipsam misericordiam ostendit. A Vel in die, id est, prosperis præcepit Deus misericordiam suam intelligere & alus facere, & nocte præcepit canticum, id est, in aduersis exultationem. vnde apostolus. In tribulationibus gaudentes. C Vel in die prosperitatis docet eam, sed nocte tribulationis eam manifestat clarius.

1. Thessal. 1. Oratio est sacrificium intra me.

C Apud me oratio, ac si diceret, intra me sacrificium est quod offeram Deo, quod est vtique oratio quam Deus non spreuit. Dicam Deo &c. id est, cum me gratia baptismatis suscepens, de tuis beneficiis te laudans, semper susceptorem voco.

13 Quare oblitus es mei:

÷ Et ∴ quare contristatus incedo ‡ dum affligit me inimicus?

‡ affligente inimico.

C Quare oblitus es mei: dicit vir sanctissimus more humano, ac si dicat, cur tamdiu differs vt me non inducas in illam patriam, quam sanctis tuis pollicitus es. Quare contristatus incedo, vtiq; contristamur, quando flagella in hoc mundo sustinemus. Dum affligit nō inimicus, id est, diabolus, cum fraudulentis surreptionibus suis nos tētat: quando carnis vicia inuito ac repugnante animo sustinemus.

B

14 † Dum confringuntur ossa mea, exprobrauerunt mihi:

‡ Qui tribulant me inimici mei.

† dum me interficerent in ossibus meis. ‡ hostes mei Confringi ossa.

C Franguntur ossa: dum virtus patientiæ nostræ affligitur, hoc irrident videntes inimici, & velut aliquem probrosum abominātur. H Vel ossa fortiores in ecclesia sunt, qui dum scandalis & diuersis suppliciis vrgentur: simplices videntes contristantur. H A Vnde & inimici ecclesię, bonis Christianis exprobrant in martyribus vel confessoribus: dum à Deo vel occidi vel tribulari permittuntur.

15 † Dum dicunt mihi per singulos dies, vbi est Deus tuus?

Quare ‡ tristis es anima mea, & quare conturbas me?

† dicentes tota die. vbi. &c. † incuruaris.

C

H Dum dicitur mihi per singulos dies, ac si dicat sanctus ad Christum. Cum ego te per pœnitentiam & afflictionem corporis animæque Christe placare desiderarem: inimici mei, quasi in cassum hoc facere me dicebant, aientes. Vbi est Deus tuus? nescientes illa occulta quæ præparauit Deus diligentibus se. C Vel hoc dicunt in passione martyres, quod ipsis à persecutoribus improperetur vbi sit Deus eorum. H Quare tristis es, quia meum desiderium prolongatur. Reperita confortatio est: contra tribulationes frequentes.

Esaia 64.

16 ‡ Spera in Deo quoniam adhuc confitebor illi:

† Salutare vultus mei, & ‡ Deus meus.

‡ expecta Dominū. † salutibus ‡ Deo meo.

H Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi. In ipso nostra sit spes semper attenta, ipse omnes fluctus mitiget, ipse nos conseruet in tentationibus, ipse sitim nostram sua contemplatione satiet, nosq; vultus sui salutari viuificet.

D

Oratio ex Psalm. X L I.

VVltum nostri mirificum salutare, quem animæ fidelium ardenter sitiunt seruulorum: tribue, vt dum te (visibilis lachrymarum imbre pasti) requirimus, inuisibiliter te intra pectoris nostri tabernaculum collocemus. Per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, &c.

Argumentum Psalm. X L I I.

C *Vox ecclesiæ, orantis: vt in nouissimo examine ab infidelibus diuidatur, & de suo introitu ad Deum.*

TT. ÷ In finem Psalmus Dauid ∴ .

C Psalmus (sicut sæpe dictum est) signat melos cœlestium verborum. Dauid autem fortissimum, ac desiderabilem nobis indicat saluatorem, ad quem de persona fidelissimi Christiani Psalmus iste dirigitur, dum mens & intentio eius ad ipsum desideranter aptatur.

E

1 IVdica me Domine, & discerne causam meam de gente non sancta:

Ab † homine iniquo & doloso ‡ erue me.

† viro. ‡ salua me

C Iudica me Deus, Non hic petit Propheta peccata sua discuti, sed ab iniquorum consortio liberari. Esset enim periculosum dicere: Iudica me, nisi addidisset: discerne causam meam, id est, diuide permixtionem meam ab impiis. De gente non sancta, id est, de peruersis, vel male viuentibus. Iniquus est, qui male facit aperte. Dolosus est: qui occulte machinatur malum. Erue me: ne vita mea ab eis corrumpatur. Et possunt hæc omnia ad futurum exponi iudicium. H Nemo vero magis iniquus & dolosus, quam ille qui iniquitatis inuentor atque æmulator est sanctitatis, id est, diabolus.

Iniquus & dolosus.

2 † Quia tu es ∴ fortitudo mea:

Quare me ‡ repulisti, quare tristis incedo, † dum affligit me inimicus?

† Tu enim Deus fortitudo mea. ‡ proiecisti.

H Scio me infirmum & fragilem, nec sentio me habere aliquam fortitudinem qua eruar: nisi tu me saluaueris. Tunc nos repellit Christus: cum peccauerimus. Tristis incedo, propter peccata mea. Et ideo affligor tentationibus variis ab inimico diabolo, qui superius homo iniquus dictus est, vnde quia me conturbant tenebræ peccatorum, ad te qui lux es mundi confugio supplex.

F

† affligente inimico.

3 ÷ Et ∴ mitte lucem tuam & veritatem tuam:

Ipsa me ‡ deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in † tabernacula tua.

‡ ducent & introducent ad mon. † tabernaculum.

C Petit Propheta, vt pater mittat filium ad iudicandum, qui est lux & veritas, vt cum ille venerit: omnis mœror cōfusionis abscedat à sanctis eius, & æternæ beatitudinis gloriam consequantur. H Ipsa me deduxerunt: ab errore peccati, & adduxerunt: in Ecclesiam per fidem. C Tabernaculum etiam ipsam Ecclesiam: & mons Christum significat. H Vel æterna tabernacula in cœlis, ad quæ qui fuit in monte Christo per fidem veniet.

4 Et introibo ad altare Dei:

Ad Deum ‡ qui lætificat iuuentutem meā.

G

‡ lætitiæ & exultationis meę. Introibo ad altare. Iuuentus nouitas est vitæ.

C Altare enim dictum est, quasi alta ara, ac si dicat. H Ibi introibo, vbi iam non vitulos & arietes exhibeam, sed memetipsum hostiam viuam Deo offeram. Ad Deum qui lætificat iuuentutem meam. C Iuuentutem hic pro nouitate ponit vitæ, quia Dominus omnia reparans de vetustate defecta: in nouitatem firmæ fidei iuuentutis reddidit validissimam firmitatem credentibus.

5 ÷ Et ∴ confitebor tibi in cithara Deus Deus meus:

Quare † tristis es anima mea, & quare conturbas me.

† Incuruaris.

C In cithara vero confitetur, qui mundi huius aduersitatem sustinens, à laude Dei non recedit. H Vel qui carnem suam mortificat, in cithara laudat. Quare tristis es. C Frequenter admonet tristitiam fugiendam istius sæculi, quoniam bonis rebus semper aduersa est. Per hanc enim robur patientiæ frangitur, charitatis lumen extinguitur, spei desiderium virtusque mollescit, & omnis vita confunditur. Tristitia vero de peccatis: amplectenda est, quoniam ad perpetuam sospitatem dirigit.

Confiteri in cithara.

H

6 ‡ Spera in Deo, quooiam † adhuc coofitebor illi:

Salutare vultus mei & ‡ Deus meus.

‡ expecta Dominum. † salutibus ‡ Deo meo.

H Spera in Deo, ipsum coofitetur, ab ipso peccata sua postulat dimitti, ipsumque salutare vultus sui dicit, quem & nos confitentes exposcimus, vt mereamur eius luce illuminari, via dirigi, veritate corrigi, vita locupletari.

Oratio ex Psalm. X L I I.

TE fontem luminis perpetui omnipotens Deus inuocamus & quæsumus, vt emissam veritatem tuam cordibus nostris: noua nos lucis claritate perfundas. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

A

Argumentum Psalm. XLIII.

C *Verba martyrum siue confessorum, precantium, vt in futuro iudicio de inimicis vindicentur.*

TT. ‡ In finem filiis Core ÷ ad ⁚ intellectum.

‡ Pro victoria filiis Core eruditio. Ad intellectum.

C Quid significent filii Core, sufficienter iam dictum est, nunc autem ad intellectum: hoc est, vt intelligamus illũ, qui initium sumpsit secundum carnem ex tempore, ante sæcula genitus. H A C. Vbi enim in titulis ponitur intellectus, spiritualem intelligentiam quærendam esse demonstrat.

1 DEus auribus nostris audiuimus:
Patres nostri † annunctiauerunt nobis.

† narrauerunt.

C Deus auribus nostris audiuimus. Verba hæc accipienda sunt dicta in persona martyrum siue confessorum, ac si dixisset. H Per spiritalem sensum se cognouisse, iuxta illud, qui habet aures audiendi audiat. Patres apostolos & prophetas vocauit: quorum annunciatione renati sumus ad vitam.

Patres nostri apostoli & prophetæ. B

2 Opus quod operatus es in diebus eorum:
÷ Et ⁚ in diebus antiquis.

A C Opus quod operatus est Dominus in diebus antiquis, hoc est, quando Israeliticum populum illæsum per maris rubri fluenta transduxit.

3 Manus tua gentes disperdidit & plantasti eos:
Afflixisti populos & ‡ expulisti eos

† Tu manu tua gentes delesti. ‡ emisisti.

C Per manus (sicut sæpe dictum est) significatur potestas. Dispersit enim potestas Dei gentes: quando eiectis Amorræis & Cethæis de propriis terris, hebræi in eorum sedibus sunt plantati. Afflixit autem populos cum canentibus tubis sacerdotum: muri Hiericho corruerunt, quos tunc de ciuitate constat expulsos.

Iosue 5.

4 Nec enim in gladio suo possederunt terram:
Et brachium eorum non saluauit eos.

C Ne putarent hebræi se fuisse triumphatores suis viribus, ideo dixit, non enim in gladio suo. Brachium pro robore dicimus, quoniam ipso dimicante pugnatur, sed eorum brachium, non ab inimicis suis eos liberauit, quos specialiter virtus diuina saluauit.

C Brachium

5 Sed dextera tua & brachium tuum & † illuminatio vultus tui:
Quoniam complacuisti ÷ in ⁚ eis.

† Lux.

C Dextera enim signat prosperam partem, brachium: fortitudinem, illuminatio: consilium, quę Dominus cummuniter confert, quando prælantibus victoriam dignatur donare. Complacuit in illis: quando illa sola gens de toto mundo electa est, de qua saluator aduenit.

6 Tu es ipse rex meus ‡ & Deus meus:
Qui mandas salutes Iacob.

‡ Deus: præcipe pro salutibus Iacob.

C Tu es ipse rex, id est, tu ipse non alius est Dominus & saluator: cui nomen regis manifestum est conuenire. Addit vero, & Deus meus: ne dubitares Dominũ Iesum Christum esse illum qui mandauit salutem Iacob, quando audiuit per angelum, iam non diceris Iacob, sed Israel, id est, vir videns Deum. A Vel per Iacob populus Israeliticus intelligitur, cui Deus mandauit salutes corporales quasi per alium, scil. angelum non per se. A C Mandare enim est per aliquem alium præcipere vel facere. A Sic Deus antiquis patribus non per se & suam essentiam visus est, sed per aliquam creaturam viderunt eum & saluabantur.

D *Genes. 32.* Mandare.

7 In te † inimicos nostros ventilabimus ÷ cornu:
Et ⁚ in nomine tuo ‡ spernemus insurgentes in nobis.

† hostes n. ‡ conculcabimus aduersarios nostros.

C Hoc enim: quod ventilandi sunt inimici cornu. H Id est, in Christo, eo quod C hostis est antiquus spernendus: ad iudicium futurum pertinet, vbi talis est victoria, vt probentur subruisse omnia certamina. H A cornibus aliquid ventilatur, sic Sedechias factis duobus ferreis cornibus aiebat, sic ventilabo totam Syriam. Cornu vero nostrum Christus est: idem & nomen patris, in quo aduersarii nostri vel ventilantur vel spernuntur.

3. Reg. 22.

E Cornu nostrum Christus est.

8 Non enim in arcu meo † sperabo:
Et gladius meus non saluabit me.

† confidam. Arcus & gladius.

C Arcus enim est præsidium bellatoris, in quo mens humana confidit: in gladio vero plus præsumit, sagitta enim sæpe incassum mittitur, ensis vero certius operatur mortis effectum, sed nec in eo confidit multitudo sanctorum, sed in protectione diuina. Cuius rationem subdit.

9 Saluasti enim eos de ‡ affligentibus nos:
Et odientes nos confudisti.

‡ hostibus nostris.

C Non est dubium apud sanctos, se liberari in secundo aduentu Domini à persecutione spirituum pessimorũ, qui eos hic multiplicibus insidiis affligebant. Confundentur etiam qui beatos oderunt, quando illi æterna pœna damnantur, iusti regna cœlorum recipiunt. A C Saluasti enim pro saluabis dixit, propter certitudinem futuri in cognitione prophetæ. C Vel confidentia fidei: futura pro præteritis dicunt, quoniam apud eos non est dubium: quod absolute norunt esse venturum.

Futurum pro præterito.

10 In † Deo laudabimur tota die:
Et ‡ in nomine tuo confitebimur in sæculum. Diapsal.

F † Domino gaudebimus. ‡ nomini tuo. Tota die.

C Qui dicunt laudabimur: in futuro se profitentur esse prædicandos. Tota die, perpetuum tempus ostendit, quod non habet noctem. Confitentur in sæculũ: qui præconia Domini hic iugiter personare contendunt. H In Deo dicit, quia ipse est laus & gloria nostra, & in nomine suo Christiani dicimus, & in tali nomine confitebimus.

11 ‡ Nunc autem repulisti & confudisti nos:
Et non egredieris ÷ Deus ⁚ in † virtutibus nostris.

‡ Verũ tu proiecisti. † exercitibus nostris.

C Dicendo enim martyres, nunc autem: significant de futuris temporibus se ante dixisse, quia nunc præsens est tempus. Repulisti, id est, dilationem nobis fecisti de illa futura beatitudine: quam nobis promisisti. Confudisti: illa gloriosa confusione, quam martyres subeunt: cum diuersis iniuriis affliguntur, fustibus verberantur, & velut criminibus obnoxii: morti mancipantur. Nunc etiam non egreditur Deus in virtutibus martyrum: cum eos tribulationibus subdit, & diuersis passionibus subiacere concedit.

Gloriosa confusio martyrum. G

12 ‡ Auertisti nos retrorsum post inimicos nostros:
Et qui oderunt nos † diripiebant sibi.

‡ Vertisti terga nostra hosti: & † diripuerunt sibi.

C Auerti enim: est hostem fugere carnalem. H Debemus enim inimicos nostros ante nos, id est, oculos nostros habere, vt sciamus quid cauere debeamus. Diripiebant sibi. C Hoc solet effugans euenire, vt in direptionem cadant, qui hostibus suis minime præualebant resistere. H Diripiebant persecutores martyres, cum plagis & reliquis tormentis eos vexabant. A Vel nos, quia sumus retro quasi victi. Illi autem persecutores ante, quasi victores nos irrident & torquent.

13 Dedisti nos ‡ tanquam oues escarum:
Et in gentibus dispersisti nos.

‡ quasi gregem ad vorandũ. H Martyres velut oues escarum

C Esca enim luporum est ouium mansueta simplicitas: quæ martyribus merito comparatur, qui occidià persecutoribus sine concertatione acquiescunt. Et in gentibus traditi martyres: libertatem suam cum patrimoniis perdiderunt.

14 Vendidisti populum tuum sine precio:
† Et non fuit multitudo in commutationibus eorum.

† nec grandis fuit commutatio eorum.

H Vsque huc locuti sunt martyres, nunc de iudæorum populo dicunt, quibus dictum est. In peccatis vestris vendi estis. Ideo sine precio, quia non est effusus sanguis agni pro eis. H Non fuit multitudo in commutationibus eorum. H Commutatio est datæ rei æqualia consequi. H Sed hic vilior erat merces quę fuit vendita quam precium, ideo non est commutatio facta. Nam Dominus populum quem emit non auro, sed comparauit proprio sanguine, id est, humanum genus in peccatis iacens liberauit.

Esaia 50. *1. Petr. 1.*

A

15 Posuisti nos opprobrium vicinis nostris:
Sublannationem & ‡ derisum his qui sunt in circuitu nostro.

‡ Irrisum.

C Cum dicit posuisti: ostendit immobilem passionem, qua sancti à vicinis, id est, persecutoribus patiuntur. Opprobrium contra probam positum est. Nam sicut omnia proba decora sunt, sic indecentia opprobria sunt. Derisus vero vox est confusa lætitiæ: insultationem suam denuncians immoderata hilaritate. Qui sunt in circuitu nostro, infideles & perfidos exponit illis verbis.

Opprobrium.

16 Posuisti nos † in similitudinem gentibus:
Commotionem capitis in ‡ populis.

† Similitudinem in gentibus. ‡ tribubus

C Martyres enim positi sunt in similitudinem Christi, quando eos gentes paribus pœnis affligebant. Commotio capitis & martyribus contigit (quæ facta est in passione Domini) cum eos iniqui blasphemabant. H Cum irrisione vel capitis commotione.

17 Tota die † verecundia mea contra me ÷ est ⁚
Et ‡ confusio faciei meæ cooperuit me.

† confusio.
B
‡ Ignominia
Verecundia tota die.

H Dominus hæc in assumpta carne loquitur, quia tota die verecundiam pro nobis patiebatur Christus, atq; confusionem etiam, vsque ad ipsum patibulum crucis. C Solet verecundia ad momentum venire, & breui tempore sedata discedere, ista vero grauissima fuit, quæ iugiter permanebat.

18 A voce exprobrantis & † obloquentis:
A facie inimici & ‡ persequentis.

† blasphemantis.
‡ Vltoris.

H A voce exprobrantis, cum diceret ei, si filius Dei es descende de cruce. A facie inimici, id est, Iudæ, & persequentis: populi Iudæi. C Exprobrare est in faciem maledicere. Obloqui, absenti detrahere & dolose aliquem sermone mordere.

Exprobrare.
Obloqui.

19 Hæc omnia venerunt super nos nec obliti sumus te:
‡ Et inique non egimus in testamento tuo.

‡ nec mentiti sumus in pacto tuo.
C

H Hæc omnia, vox martyrum, omnia quæ tu Domine pertulisti: & nos eadem pertulimus. Nec obliti sumus, sed te semper confessi sumus. Et inique non egimus, id est, fideliter prædicauimus testamentum tuum, & fideliter viximus in testamento. Nec oblio. C Nam qui illum mente retinent: eius testamentum nesciunt obliuisci.

20 ÷ Et ⁚ non recessit retro cor nostrum:
† Et declinasti semitas nostras à via tua.

† nec declinauerunt gressus nostri a semita tua.

C Retro redit cor eorum: qui de Domini bonitate desperant: quod isti minime fecerunt, qui spem in Domino habere probati sunt. Via enim à violentia nuncupatur. Semita hic in malo posita est, eo quod dicit nostras. Rectè enim humanæ semitæ, id est, voluptuosi & vmbrosi calles: quos ambulat humana fragilitas, à via superna diuisæ dicuntur: quia illæ ducunt ad mortem, hæc via ducit ad sospitatem desiderabilem. A Vel declinasti, id est, repulisse videns nostris persecutoribus semitas nostras bonas: quas ambulamus in tribulationibus: in eo quod sequitur.

Semitæ nostræ malæ.

D

21 Quoniam ‡ humiliasti nos in loco † afflictionis:
Et ‡ cooperuit nos vmbra mortis.

‡ deiecisti
† draconū
‡ operuisti.

H Humiliati sumus in loco afflictionis, id est in corpore isto, in quo versamur & affligimur propter Christum. C Vmbra mortis, vitæ istius transitum dicit, qui sanctis & peccatoribus probatur esse communis. Illa vero mors vera est: qua impii æterna damnatione puniuntur. H Etsi enim sancti hic affliguntur & morti destinantur, viuunt tamen Deo, ideo hæc mors: vmbra mortis non mors est.

Vmbra mortis.

22 Si obliti sumus nomen Dei nostri:
Et si expandimus manus nostras ad Deum alienum.

H Si oblio sumus nomen Dei, id est, Christum. Si expandimus manus ad Deum alienum, id est ad Idolum.

23 Nonne Deus † requiret ista?
Ipse enim nouit ‡ abscondita cordis.

† inuestigabit istud
‡ cogitationes cordis.

E

C Nonne: cum pondere pronunciandum est, quoniam grauissimum est apud Deum, si in eius religione peccetur. Requirere autem solemus, quando illa desideramus agnoscere: quæ nostram nouimus conscientiam non tenere. Hoc in Deo non est, quia omnia nouit, sed dicitur requirere: dum pro eis nos puniens: facit eorum nos recordari. Et quia agebatur de religionis affectu: qui in corde magis quam corporis deuotione geritur, addit ipse nouit cordis abscondita. A Et quæ sintilla: sequitur.

24 Quoniam propter te mortificamur tota die:
Æstimati sumus † sicut oues occisionis.

† vt grex.
Mortificari tota die.

C Morte vero affici est: per longas passiones præsentis vitæ exitum pro Christo reperire. Tota die: non per momentaneam mortem, sed per vniuersum vitæ tempus: protractum nobis fidelium declarat exitum pro Christo. Ouis enim non habet arma, nec denic contendit, sed manibus latronis patienter acquiescit. Sic famuli Christi sicut ouis æstimati sunt mori, quoniam sine contentione aliqua videbantur occidi.

25 ‡ Exurge quare obdormis Domine:
Exurge ÷ & ⁚ ne repellas in finem.

F
‡ Consurge quare dormitas Domine: Euigila, quare proiicis nos in sempiternum?
Quomodo dormit & exurgit Dominus.

C Non autem Deo conuenit exurgere: qui nunquam noscitur posse dormire, sed humano vsu dicitur dormire, quando nostra expectatio diuina dispensatione elongatur. Repetitur exurge, vt quibus videt pericula crescere, non tardet subuenire. Ne repellas in finem, id est, vbi sunt pręmia beatorum, vbi martyribus coronę præparantur. H In finem: mortis æternæ scilicet.

26 Quare faciem tuam † auertis?
Obliuisceris ‡ inopiæ nostræ & tribulationis nostræ.

† absc ōdis.
† afflictiones & angustias nostras.

H Auertit Deus faciem ad tempus, vt probet electos suos. C Obliuisceris inopiæ, hoc est: cui consueueras subuenire, quam sic in aliis amas: vt te inopem dicas. Addidit tribulaoonis nostræ. Cuius tribulationis clemens semper Christus inspector est.

G

27 Quoniam † humiliata est in puluere anima nostra:
‡ Conglutinatus est in terra venter noster.

† incuruata est
‡ adhæsit terræ.

C Humiliauerunt se in puluere, qui cinere super se sparso: animas suas discruciant ad recordationem peccatorum. H Conglutinatus est in terra: cum caro infirmatur, sed sensus est intentus in cœlestibus.

28 ÷ Ex ⁚ urge ÷ Domine ⁚ adiuua nos:
Et redime nos propter † nomen tuum.

† misericordiam tuam.

C Exurge, non ad dormitionem: sed ad resurrectionem est potius applicandum, in qua destructa agnoscitur humana captiuitas. Illo enim resurgente adiuti sumus, non propter meritum nostrum, sed propter nomen suum. Ideo saluator dicitur, quia per gratiam suæ pietatis saluat infirmos.

H

Oratio ex Psalm. XLIII.

Exurge Domine in auxilium nostrum, & erue nos ab opprobriis viciorum: & qui coram patribus nostris inimicarum gentium regna vicisti, à persequentibus inimicis vultus tui illuminatione nos eripe. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalm. XLIV.

C *Propheta spiritu sancto repletus, incarnationem Domini Christi se eructare promittit, & mysticis virtutibus sponsam Christi describit Ecclesiam.*

TT. ‡ In finem pro his qui commutabuntur, filiis Core ad intellectum, canticum pro dilecto.

‡ Victori prolilus filiorum Core. eruditionis canticum amantissimi.
Filii Core, id est, filii Crucis.

C In finem: perfectionem significat, hoc est Dominum Christum. Filii Core: id est, filii crucis, qui commutabuntur transiendo de tristitia huius mundi ad gaudia æterna.

A

Canticum, textum psalmi significat: pro dilecto, id est, Domino Christo, de quo pater dixit, Hic est dilectus filius meus. Istius nunc spirituales nuptiæ referuntur.

Eructare.

1 ERuctauit cor meum verbum bonum:
Dico ergo opera mea regi.

C Eructare dicimus, quando satietas ciborum digestiones saluberrimas euaporat. Vnde iste vir sanctus cœlesti largitate satiatus eructauit, vnde fidelis populus abundantissime pasceretur. Cor meum: sinum mentis intellige. Verbum bonum: filium Dei vocat. Opera vero: opusculum prophetæ fuit, & psalmi huius decora contextio.

✠ Stilus scribæ velocis. Scriba Christus.

2 Lingua mea † calamus scribæ:
Velociter ÷ scribentis :· .

H Calamus scribæ, scriba ipse Christus est, qui scripsit fidem, spem, & charitatem, in cordibus sanctorum. Velociter, hoc est, quod non tardantur quæ dixerat, sed velociter adimplentur.

B

✠ Decore pulchrior es filiis hominum: effusa † tibi. Speciosus forma. *Iohann.* 1.

3 ✠ Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis:
Propterea benedixit † te Deus in æternum.

C Speciosus dictus præ omnibus hominibus Christus est, non ex forma corporali, sed veraciter humano genere pulchrior fuit, quia peccata non habuit. Illud enim recte speciosum dicimus, quod gratia mundissimæ puritatis ornatur. H Diffusa est gratia, quia lex per Moysen data est, gratia & veritas per Ihesum Christum facta est. C Benedictum est autem. Benedixit te Deus: à forma serui, quæ & passionem pertulit, & ad regna cęlorum peruenit. Propterea, quia diffusa est gratia in labiis tuis, gratia scilicet prędicationis. H Et etiam curationis: cum morbida verbo curas, mare quiescere facis, Lazarum vocas & venit, & omnia quæ loqueris: gratia labiorum tuorum perficiuntur.

Gratia in labiis Christi.

4 Accingere gladio tuo:
Super femur ÷ tuum :· ✠ potentissime.

✠ fortissime: gloria tua & decore tuo:

5 Specie tua & pulchritudine tua:
Intende prospere procede & regna.

C

Et decore tuo prospere ascende.

C Gladium, hic sermonem diuinæ prædicationis debemus accipere: femur incarnationem. H Accinctus Christus gladio, verbo prædicationis: diuidit filium à patre &c. Potentissime, non segniter, neque leuiter, sed viriliter.

C Specie tua, hoc pertinet ad humanitatem Christi, pulchritudo ad Deitatem. Intende, vt pereuntem hominem de cœlo miseratus aspicias. Prospere, quoniam erat humano generi liberationis beneficia prestiturus. C H Procede vt sponsus de vtero virginali. Regna, id est, incredulitati hominum: potentiam tuæ maiestatis ostende.

Propter verbum veritatis & mansuetudinem iustitiæ, & docebit te terribilia dextera tua.

6 Propter veritatem & mansuetudinem ÷ & iustitiam:
Et deducet te mirabiliter dextera tua.

C Propter veritatem, illud significat, quia veritas de terra orta est. Mansuetudo monstrata est, quando in cruce pro persequentibus orauit. Iustitia vero, quia præcepta salutaria pius doctor infudit. Deducet, id est, cursum vitæ huius totius inoffensa conuersatione custodiuit. Mirabiliter, quia die tertia resurrexit. Dextera: potentiam verbi significat.

D

Gladius verbum Dei *Matth.* 10. *Psalm* 84.

7 Sagittæ tuæ acutæ:
Populi sub te cadent in † corda inimicorum regis.

† corde

Sagittæ acutæ.

C Sagittæ acutæ: sunt verba Domini saluatoris salutariter corda hominum infigentia, quæ ideo vulnerant vt sanent. Acutæ pertinet ad transformationis celeritatem. Populi sub te cadent, non pedibus quibus corpora sustinentur, sed corde cadent in humilitatem: qui prius in elatione erecti erant. Inimicos Christi dicit, qui à superna lege dissentiunt contraria voluntate.

✠ Thronus tuus † & in æternum sceptrum æquitatis sceptrum regni t. Virga æquitatis.

8 ✠ Sedes tua Deus in sæculum † sæculi:
Virga directionis virga regni tui.

C Hic enim sedes Dei ad iudicium pertinet futurum, in quo omnia veraciter examinantur. Virga: regulam significat diuinæ æquitatis, ista enim virga iustos regit, impios percutit: quæ veraciter recta dicitur, quia nulla prauitate curuatur. Vel fortitudo inuicta & inflexibilis disciplina, virga est directionis. Et clarius quæ sit virga ista: sequendo ostendit dicens:

E

9 Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem:
Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo ✠ lætitiæ præ consortibus tuis.

✠ exultationis præ participibus t.

C Nemo enim perfecte diligit iustitiam, nisi qui & actus pessimos execratur. Vnctus est Christus in regem & sacerdotem. H Oleo lætitiæ, id est, resurrectionis & ascensionis. C Repetitio ista quod dicit: Deus Deus, pręconiū magnæ dilectionis ostendit. Pręconsortibus dictū est, quoniā hanc benedictionē supra omne humanū genus Christus accepit, vt vnctus singulariter cæteros vngere debuisset.

Præ consortibus tuis.

10 Myrrha & † gutta & casia ✠ a vestimentis tuis à domibus eburneis:
† Ex quibus delectauerunt te filiæ regum in honore tuo.

† Stacte ✠ in cūctis vestimentis t.

F

† quibus lætificauerunt te.

C Sanctum Domini corpus: quoddam deitatis cognoscitur fuisse vestimentum quia maiestas verbi: oculis infidelium, velamine carnis videbatur abscondi. Ab hoc vestimento, id est, incarnationis arcano congrue venisse dicitur myrrha & gutta & casia. Myrrha mortē Christi significat. Gutta quæ dicitur ammoniaca: incarnationi Domini comparatur. Casia quæ à nostris fistula dicitur, crescit in aquosis locis, significatq; aquas baptismatis. Ebur est os elephantis, qui temperanter suæ fœminæ commiscetur, & secunda coniuge non vtitur. Hoc pudicis fœminis aptum est: quę in domibus eburneis mansisse noscuntur, dum per castitatem pręcepta Dei secutę sunt. Filię regum dicuntur: qui semetipsos regunt & animas suas. H Vel filiæ regum, id est, apostolos prædicatione conuersæ animæ. A Vel filiæ: ecclesiæ sunt ab apostolorum prædicatione fundatæ.

Vestimentum Christi mysticum. Myrrha. Gutta. Casia. Ebur.

Filiæ regum.

11 ✠ Astitit regina a dextris tuis in vestitu de aurato:
÷ Circumdata varietate.

✠ Stetit cōiunx in dextra tua id est, diademate

G

aureo. Regina Ecclesiæ Circumdata varietate.

H Regina dicitur Ecclesia, & regina est quæ sua vicia regit vel peccata. C Quæ à dextris stetisse dicitur, quia dextera pars est honorabilis. Aurum ad charitatem debemus aptare. Ornarunt vero ecclesiæ etiam varietate, quia auro apostolorum, argento prophetarum, gemmis virginum, cocco martyrum, purpura pœnitentium.

12 Audi filia & vide, & inclina aurem tuam:
Et obliuiscere populum tuum & domum patris tui.

C Dicit audi scilicet prophetas qui incarnationem Domini cecinerunt. Filia prophetarum est ecclesia dicta, quia eorum prædicationibus nata est. H Et vide, oculo cordis. C Inclina aurem, id est, honorabiliter verba prophetæ percipe. Obliuiscere, id est, desere conuenticula paganorum. Domum: Babyloniam dicit, id est, mundum. Patrem diabolum, qui reuera illā domum confusionis possidebat.

Filia Prophetarum, Ecclesia.

13 Et concupiscet rex decorem tuum:
Quoniam ipse est Dominus Deus tuus, & † adorabunt eum.

H

† adora eum.

C Rex itaque iste, saluator est, qui concupiuit Ecclesiam: in sorte diaboli constitutam. Ipse est Dominus Deus tuus, non ille quem patrem dicebas: qui te fecerat tenebrosam, sed qui pristinam submouens fęditatem: pulchritudinem tibi contulit nuptialem, quem omnes populi adorabunt Christiani.

14 ✠ Et filiæ Tyri in muneribus:
Vultum tuum deprecabuntur ÷ omnes :· diuites plebis.

✠ Et filia fortis.

C Tyrus interpretatur angustia. H Et significat animas in angustia positas, illæ enim muneribus cordis adorant. Tunc vero in vultum ecclesiæ, id est, in Christiani populi faciem intendimus, quando maiestatem Christi in angustiis positi: piis fletibus exoramus. Omnes diuites, non enim sola Tyrus, sed etiam totius mundi adunata diuersitas, vt sic vultus ecclesiæ sit vel fides vel diuinitatis maiestas.

Filiæ Tyri.

15 Omnis

A

† Intrinsecus: fasciis aureis vestita est In scutulatis ducetur ad regem: virgines sequentur eam, amicæ eius ducentur illuc.

15 Omnis gloria ÷ eius : filiæ regis † ab intus:
In fimbriis aureis circumamicta varietatibus,
16 Adducentur regi virgines post eam:
Proximæ eius afferentur tibi:

C Gloria est siquidem ecclesiæ, quando filiæ principum siue iustorum conuertuntur ad Dominum, & secreta se cupiunt cordis deuotione offerre. Ab intus enim est: in secreto sensuum se Christo offerre. Fimbriæ sunt finitima vestium, per quas significatur extrema vita hominum: quæ aureæ dictæ sunt, quia in fine tota perfectio est, vbi charitas plenissima velut aurea reperitur. Circumamicta varietate, propter varias virtutes fidelium dicit, quas superius exposuimus.

Adducentur virgines: Afferentur viduæ.

C Adducentur regi virgines, deinde viduæ. Et vide in ipsis nominibus non minimam esse distantiam. Virgines enim dixit adduci, quia integritate corporis robustæ sunt. Viduas vero dixit afferri, quæ plærumque fractæ diuersis sollicitudinibus: corporis imbecillitate fatigantur. Afferentur igitur proximæ Christo, hoc est viduæ castæ, quæ gradu inferiori iunguntur. Nam cum virginitas habeat centesimum fructum, ista sexagesima vbertate gloriatur.

B

‡ Ducentur in lætitiis & exultatione ingredientur thalamum regis

17 ‡ Afferentur in lætitia & exultatione:
Adducentur in templum regis.

C Merito ergo dictum est, adducentur in lętitia, quia ille fragilis sexus vicit grauissimas corporum passiones: quæ angelorum sunt ministeriis adductæ, non solum in conspectum sed etiam in templum, id est, in penetralia regis, id est, in Ierusalem futuram, vbi venisse: beatum gaudium est & gloriosa securitas.

† erunt filii tui.
‡ in vniuersa terra.
Pro patribus nati filii.

18 Pro patribus tuis † nati sunt tibi filii:
Constitues eos principes ‡ super omnem terram.

C Pro patribus tuis. Nunc exponit quantum hæc sponsa profecerit, vt pro antiquis patribus, id est, Idolorum cultoribus: nati sint illi filii apostoli: quos principes prædicationis in toto terrarum orbe transmisit. Sed quantum sunt ista disparia, tantum laudatur ecclesia. Illi enim erant seductores erroris, isti magistri veritatis. Illi seminabant exitia, isti hortabantur ad vitam.

C

† Recordabor.

19 † Memor ero nominis tui:
In omni generatione & generatione.

H Ideo memores erunt nominis tui, quia semper te prædicabunt apostoli, siue ædificabunt in generationibus sanctorum. Siue populus Christianus apostolorum prædicatione conuersus memor erit nominis Christi. Habet enim Romana translatio (quam Hieronymus hic & Cassiodorus sequitur) memores.

20 Propterea populi confitebuntur tibi in æternum:
Et in sæculum ÷ sæculi :

Confiteri tripliciter.

H Ob eorum prædicationem: confitebuntur Christo semper populi delicta. Vel confitebuntur. H C id est, in confessione symboli, id est, quando symbolum in ecclesiæ facie publice confitentur. H Vel laudando confitebuntur in sæculum sæculi, hic & post hanc vitam in æternum. C In sæculum sæculi, futura significat: quando omnis aduersitas conquiescit, & regnat sola iustitia, contrarietate diaboli deleta, tunc enim confitebuntur: gloriam Dei enarrando plene.

D

Oratio ex Psalm. XLIV.

CHriste Domine, verbum Patris (per quem cuncta creata sunt & creantur) custodi quæsumus Ecclesiam tuam varietate gentium congregatam, vt dum te ex ipsa credulitatis iustitia corde puro diligimus: principatum æterni sæculi cum patribus mereamur. Qui cum Patre, &c.

Argumentum Psalm. XLV.

C *Vox fidelium, in perturbatione sæculi Deo protectore nihil timentium.*

‡ Victori filiorum Core pro iuuentutibus canticum.

TT. In finem filiis Core pro arcanis Psalmus.

E

Pro arcanis.

C In finem: notum est quemadmodum ad Christum possit referri. Filii Core: filii Christiani, ex quorum persona psalmus iste canitur. Pro arcanis: aduentum significat saluatoris, quem mirabili secreto pro homine disposuit.

† nostra spes & fortitudo: auxilium in tribulationibus inuentus es valdum. Quid Deus?

1 DEus † noster refugium & virtus:
Adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis.

C Quam pulchra diffinitio, quasi interrogarentur Christiani: filii Core. Quid est Deus noster, respondeant: refugium & virtus & adiutor. Refugium fidelium, quando eos de animæ periculo liberat. Virtus, quando eorum mentes stabiliter ab iniquo errore custodit. Adiutor in tribulationibus, cum diuina misericordia nos in tribulationibus suscipit & defendit.

‡ fuerit translata.
† concussi montes in corde maris.

2 Propterea non timebimus dum ‡ turbabitur terra:
Et † transferentur montes in cor maris.

F

Terra Iudæos: mare gentes significat.

C Propterea non timebimus, quia in Christum credimus. H C Dum turbabitur terra, id est, generatio iudæorum, qui terrena sapiunt, & dum transferentur montes, id est, apostoli relictis incredulis iudæis. In cor maris, hoc est ad prædicandum gentibus transierunt. C Et inspiciendum, quod aridæ terræ perfidia iudæorum, aquis vero salsis credulitatem gentium comparauit: vt illa corda in malum durata, hæc vero euangelico sale cōdita cognosceres.

‡ Sonantibus & tumescentibus gurgitibus eius, & agitatis montibus in potentia eius, semper.
Montes: sæculi potestates.

3 ‡ Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ eorum:
Conturbati sunt montes in fortitudine eius.
Diapsalma.

C De aduentu Domini sonasse dicit apostolos prædicationes suas, quo tempore turbatas asserit aquas, id est, innumeras gentes, quæ de tali fuerunt annunciatione & miraculorum admiratione perterritę. Conturbati sunt montes, id est, sæculi potestates, quando contra religionem Dei, leges sacrilegas pagani inferebant. In fortitudine eius scilicet soni apostolorum: Apostolorum enim grandisona prædicatione totus mundus intremuit, & ad Domini se credulitatem limpidato postea corde reuocauit.

G

† Diuisiones lætificant.
‡ Sanctū tabernaculum altissimi.

4 Fluminis † impetus lætificat ciuitatem Dei:
‡ Sanctificauit tabernaculum suum altissimus.

C Iste enim fluuius Christus est, & bene dixit fluminis impetus, quia nihil palustre, nihil morosum cursus eius sustinet, cum se potentia diuinitatis eius infuderit. Tabernaculum altissimi est ecclesia, siue humani corporis gloriosa susceptio.

‡ in ipso ortu matutino.

5 Deus in medio eius non commouebitur:
Adiuuabit eam Deus ‡ mane diluculo.

Mane diluculo.

C Deus in medio eius, id est, ecclesiæ. Commoueri enim non potest ecclesia: quæ in solidissima petra, hoc est in Christo: noscitur esse fundata. Adiuuabit dixit scilicet in sæculi aduersitate laborantem. H Diluculo, id est, inspectione sancta, quam merebitur cor mundum. Vel mane, id est, boni operis principio, & hoc diluculo, id est, illuminatione spiritus sancti.

H

† concussa
‡ prostrata.

6 Conturbatæ sunt gentes ÷ & : † inclinata sunt regna:
Dedit vocem suam ‡ mota est terra.

H Conturbatæ sunt gentes scilicet viciorum ac criminum. C Inclinata sunt regna, id est, humiliata sunt ad adorandum. Dedit vocem: per se prædicando & per apostolos, ad quam necesse fuit treme fieri peccatores: qui terreni nuncupantur. Vel gentes Idololatræ: conturbatæ sunt: in subito sono prædicationis incognitæ religionis.

† exercituum.
‡ protector.

8 Dominus † virtutum nobiscum:
‡ Susceptor noster Deus Iacob. Diapsal.

Dominus virtutum susceptor noster.

C Dominus virtutum, vtique cui virtutes cœlestes seruiunt. Nobiscum, quoniam assumpta carne habitauit in terris. Susceptor: quando carnem pro infidelium salute suscepit. Dicit vero noster, non enim est Deus solius Iacob, sed omnium qui simili fide deuoti sunt.

A

† quantas posuerit solitu: i- nes in ter- ra: compe- scuit bella vsque ad extremum terræ. Prodi- gium.

8 Venite & videte opera Domini † quæ posuit
prodigia super terram:
Aufetens bella vsque ad finem terræ.

C Venite cum dicit, hortatur eos, vt fide Domino proximentur: quæ non poterant videre longinquum. H Opera Domini, id est, virtutes Dei. C Prodigium dictum est, eo quod porro dicat. Quod factum est in natiuitate Domini, quando virgo peperit, & stella magis apparuit. Auferens bella, id est, quiam natiuitare Domini: regnante Augusto: totus orbis legitur esse pacatus. H Omnia bella in aduentu Domini quieuisse: multorum narrat historia. Vel pugnas viciorum accipe.

✠ confringet & concidet hastam. † plaustra.

9 Arcum ✠ conteret & confringet arma:
÷ & :- † Scuta comburet igni.

H Arcum conteret, id est, occultas insidias spirituum malorum. Confringet arma, id est, præsentes pugnas. Et scutum comburet igni, id est, consumet igne spiritali, fantasias diabolicæ excusationis, defensionis peccatorũ, vel protectionis. C Vel de armis gentium, quibus fidem impugnabant & se defendebant: accipe, hæc enim omnia confringentur dum veritate vincuntur.

B

✠ Cessate & cognoscite.

10 ✠ Vacate & videte quoniam ego ÷ sum :-
Deus:
Exaltabor in gentibus ÷ & :- exaltabor in
terra.

C Hunc versiculum loquuntur filii Core ex persona Domini. Merito illis dicitur, vacate: qui mundanis illusionibus armabantur, & diabolo seruiebant. Quoniam ego sum Deus, non ille qui vos prius armabat ad malum, sed qui exaltabor in gentibus & in terra, id est, in gente Iudæa, quoniam terræ supra: iudæos comparauit.

† exercituum. ✠ fortitudo nostra.

11 Dominus † virtutum nobiscum:
✠ Susceptor noster Deus Iacob. ✠ Diapsal :-

Deus Iacob.

C Talem siquidem professionem ideo secundo repetunt filii Core, vt per eam nobis declararent liberationem præstitam fuisse. Deus Iacob ideo frequenter apponitur, vt victoria Christiani populi declaretur, qui licet sit tempore posterior: primum tamen populum fideli deuotione transcendit.

C

Oratio ex Psalm. X L V.

PErspicuum in imminenti tribulatione refugium misericors Deus, sanctifica impetu æterni fluminis habitaculum cordis nostri: vt te Deo virtutum nobiscum operante, terrena prælia confutemus. Per Dominum nostrum, &c.

Argumentum Psalm. X L V I.

C *Vox ecclesiæ Deum laudantis, ascensionemque eius prædicantis.*

✠ Victori filiorum Core Psalmus. Filii Core.

TI. ✠ In finem pro filiis Core Psalmus.

C Loquuntur & in hoc psalmo filii Core, quos vexillo crucis mater signat ecclesia. Commonentur itaque primo gentes, vt Domino laudes debeant personale, secundo Domini ascensio & regnom eius sub breuitate describitur.

D

† populi. ✠ laudis.

1 OMnes † gentes plaudite manibus:
Iubilate Deo in voce ✠ exultationis.

Plaudere manibus. Iubilare.

C Plaudunt vero manibus: qui eleemosynas faciunt, ægrotis seruiont Iubilare vero gaudere est, qui sermo dictus est à iuuando, id est, delectando: quando magnitudinem gaudii non articulatis sermonibus, sed confusa voce proferimus. Vox exultaoonis, psalmodiam significat, quæ Deo pro nominis sui maiestate persoluitur.

† altissimus.

2 Quoniam Dominus † excelsus, terribilis:
Rex magnus super omnem terram.

H Dominus excelsus dictus, quia cœlos ex potentia sua ascendit. C Rex magnus, quia rex regum & Dominus dominantium. Terribilis, quia iudicaturus est mundũ, & ne tantum putaretur esse iudæorũ: rex dicit omniũ terrarum.

Apoc. 19 ✠ Congregauit populos sub- ter nos. † tribus.

3 ✠ Subiecit populos nobis:
Et † gentes sub pedibus nostris.

E

Pedes Christi sunt prædicatores.

C Pedes hic significat sanctissimos prædicatores, quibus populi merito & gentes esse subiecti dicebantur.

✠ nostrã gloriam Iacob.

4 Elegit nobis hæreditatem ✠ suam:
Speciem Iacob quam dilexit. Diapsalma.

Species Iacob.

C Elegit oobis, subaudiendum est dare, vt qui venerat ad saluandum Israeliticum populum: hoc magis gentibus pia largitate concederet. Speciem Iacob. Iacob lenticulæ & paruo commercio carnalium, spiritualem honorem assecutus est, hæc ipsa est enim species Iacob quam Dominus dilexit, adeo vt & eadem facere velit fideles suos: quæ ille mystica significatione sequenda præmonuit, Deo offerendo terreoa, & acquirendo cœlestia, sic enim vere Christiani dicimur. H Vel de pulchritudine Iacob dilecti, id est, de stirpe sua, apostolos elegit.

✠ buccinæ

5 Ascendit Deus in iubilo:
÷ Et :- Dominus in voce ✠ tubæ.

F

Actor. 1.

C Ideo ascensio Domini in iubilatione esse dicitur, quia stupentes apostoli tale miraculum: ineffabili cordis lætitia replebantur. Voce qooque tubæ, verba significat angelorum dicentium, viri Galilæi. Verba vero ista magno strepitu percussi aeris fragrore tonueruot.

† Canite.

6 † Psallite Deo ÷ nostro :- psallite:
Psallite regi nostro psallite.

Psallere.

C Psallere, est boois actibus laudis Deo oanere. Regi nostro, id est, Deo nostro Ihesu Christo, non alieno cuiquam, sed Deo nostro: quem solum decet ista laudatio.

✠ erudite.

7 Quoniam rex omnis terræ Deus:
Psallite ✠ sapienter.

Rex omnis terræ Deus. Psallere sapienter.

C Quoniam rex omnis terræ, hoc propter illos dicitur, qui sibi per singula loca diuersa numina faciebant, vt Venerem: in papho, Martem io Thracia. Iouem in Creta, & alios per loca diuersa. Psallite sapienter, hoc est qood intelligat quæ psallit. Nemo enim sapienter quicquam facit quod oon intelligit. H Vel vt quæ canitis per literam intelligatis spiritualiter dicta.

G

† thronum

8 Regnauit Deus super gentes:
Deus sedet super † sedem sanctam suam.

Sedes Dei angeli sunt

H Regnauit Dominus super gentes, quas in hæreditatem accepit à patre. C Sedet super sedem sanctam suam, Dominum saluatorem significat, qui sedet ad dexteram patris, regnans in secula seculorum. H Vel in angelis sedet, qui propter innocentiam suam sedes Dei dicuntur, inde dixit Cœlum mihi sedes est.

✠ populus Dei Abraham. † scuta terræ.

9 Principes populorum congregati sunt ✠ cum
Deo Abraam:
Quoniam dii † fortes terræ vehementer elevati sunt.

H Principes populorum, id est, apostoli, congregati sunt ad iudicandum, cum Deo Abraham, id est cum Christo qui est Deus Abrahæ. Quoniam dii. C Hoc est iudæi, qui fuerunt fortes, quia rumuerunt: per superbiam facti sunt extremi, qui poterunt per humilitatem esse præcipui. H Vel dii: sancti sunt, qui hic per fidem & prædicationem vehementer eleuati: in iudicio amplius & gloriosius eleuabuntur, id est, apostoli sic congregati in iudicio, vehementer sunt eleuati iudicantes.

H

Oratio ex Psalm. X L V I.

REx omnium sæculorum Deus (cuius regnum super omnes populos dilatatur) subiice quæsumus gentes victorum sub pedibus nostris: vt dum tibi sapienter Deo nostro psallimus: tuo eas auxilio superemus. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalm. X L V I I.

C *Vox prophetæ laudantis Deum, quod ecclesiam suam dilatauerit.*

✠ Canticum Psalmi filiorum Core.

TT. ✠ Psalmus cantici filiis Core
÷ Secunda sabbati :-

A Secunda Sabbati.

C Videamus nunc quid ſignificat ſecunda Sabbati. Sabbatum ſynagogam, id eſt, collectionem debemus accipere Iudæorum, quæ ſabbatum obſeruare videbatur. Secunda vero, eius Eccleſia catholica eſt. Ideo verba Pſalmi huius ſacerdotibus tribuuntur: ad Chriſtianum populum edocendum, quos & filios crucis haberi poſſe non dubium eſt, & ſecundos eſſe tempore poſt ſynagogam manifeſtum eſt.

1 MAgnus Dominus & laudabilis nimis: In ciuitate Dei noſtri, in monte ſancto eius.

C Magnus dicitur Dominus, quia potenter omnia facit. Laudabilis, quia pulchra & mira facit. Additur nimis, quod non habet terminum, ſed ſua aſſiduitate ſemper augetur. In ciuitate, hoc eſt in Eccleſia. Mons autem ſanctus eſt Chriſtus.

† Specioſo germine gaudio v- B niuerſæ terræ: monti Syon, latera Aquilonis, ciuitas regis magni. ‡ agnitus eſt in auxiliando.

2 † Fundatur exultatione vniuerſæ terræ: Mons Syon latera Aquilonis, ciuitas regis magni.

H Fundata eſt terra exultatione, ab aſcenſione Chriſti, quæ prius maledicto & peccatis ſubiacebat. Mons Syon. C Natio Iudæorum. Latera Aquilonis, populi gentium, facta eſt ciuitas regis, hoc eſt Eccleſia catholica, quam de vniuerſo mundo conſtat eſſe collectam.

3 Deus in domibus eius ‡ cognoſcetur: Cum ſuſcipiet eum.

C Cognoſcetur Dominus in domibus, id eſt, in membris ſuis ſanctiſſimis, virtus ſua & potentia declarabitur, quando in Eccleſia beatos viros: ipſo largiente: illi offerre monſtrabitur.

† venerunt ſimul. Matth. 2.

4 Quoniam ecce reges congregati ſunt: † Conuenerunt in vnum.

C Reges terræ hoc loco ſignificantur principes Iudæorum: quos Herodes congregans in vnum, quærebat vbi Chriſtus naſceretur, & illi congregati dixerunt, in Bethlehem. Et conuenerunt in vnum, quia omnes vnam protulere ſententiam.

C ‡ obſtupuerunt. † admirati ſunt. ‡ Horror poſſedit eos ibi: dolor quaſi parturientis. † In vento vehementi cōfringes naues Tharſis: Eſaiæ 26.

5 Ipſi videntes ſic ‡ admirati ſunt, conturbati ſunt † commoti ſunt:
‡ Tremor apprehendit eos.

6 Ibi dolores, vt parturientis: † in ſpiritu vehemēti cōteres naues Tharſis.

Naues Tharſis.

H Ipſi Iudæi. ſc. videntes gloriam redemptoris, admirati de tanta gloria. Conturbati: quia ſe nouerant peccatores commoti: de infidelitate ad fidem. Tremor apprehendit eos: à conſcientia delictorum, vnde dictum eſt. A timore too concepimus, & peperimus ſpiritum ſalutis.

H Ibi dolores, cum corpora affligere per abſtinentiā cœperint. In ſpiritu vehementi, h.e. fortiſſimo. ſc. ſancto ſpiritu, conteres naues, humiliabis ſuperbiam gentium, quia Tharſis à nauigatione negotiorum ſuperba facta eſt: ſignificans eos qui huius ſæculi negotiis circumferuntur. C Iſti igitur nunc contriti, credentes dicunt. Sicut audiuimus. A Dolores pœnitentis ſunt, vt dolores parturientis.

D † Dei. ‡ exercituum. † vſque in æternum ſemper. Ciuitas Dei.

7 Sicut audiuimus ſic vidimus in ciuitate † Domini ‡ virtutum, in ciuitate Dei noſtri Deus fundauit eam † in æternū. Diapſalm.

H Sicut audiuimus per prophetas, ita videmus in Euangelio, quod eſt ciuitas virtutum. In ciuitate Dei, id eſt, in Eccleſia catholica. C Deus fundauit eam, quia ſola illa veraciter ciuitas Dei nuncupatur.

‡ Æſtimauimus.

8 ‡ Suſcepimus Deus miſericordiam tuam: In medio templi tui.

C Illi enim miſericordiam Dei ſuſcipiunt, qui non ſolum per fidem ſunt vocati, ſed etiam per occultam prædeſtinationem ad æternam beatitudinem ſunt electi. H In medio templi: in Eccleſia. C Miſericordia (quæ Chriſtus eſt) non ab omnibus ſuſcipitur, ſed ab his catholicis qui eius præcepta ſunt ſecuti.

† vſque ad extremum terræ.

9 Secundum nomen tuum Deus ſic ÷ & :· laus tua † in fines terræ: Iuſtitia ‡ plena eſt dextera tua.

E ‡ repleta.

C Nomen enim Dei in toto orbe terrarum: ſine dubio creditur adorandum. Plena eſt ergo dextera iuſtitia eius, locum ſignificat, vbi iuſti ſunt collocandi, ad dexteram enim veniunt in iudicio, quia in illam partem dexteram recipiuntur, qui eius munere iuſti eſſe meruerunt. A Vel. Secundum nomen tuum &c. id eſt, quomodo nominatus es per vniuerſas terras, ſic & laudaris per omnes terras. Illi autem laudant qui bene viuunt: nec poteſt eſſe laus niſi in ſanctis eius.

10 Lętetur mōs Syon ÷ & :· exultent filiæ Iudę. Propter iudicia tua ÷ Domine :· .

filiæ Iudæ.

C Per montem Syon, Eccleſiam ſignificat catholicam. H Exultent filiæ Iudæ, id eſt, animæ confeſſorum, quia Iudas confeſſio interpretatur. C Quæ propter iudicia Domini exultent, quibus ſe ad beatitudinem æternam ſciant eſſe venturas.

† circuite eam: numerate turres eius.

11 Circumdate Syon & † complectimini eam: Narrate in turribus eius.

F Turres, prælati Eccleſiæ.

H Circumdate Syon, id eſt, defendite Eccleſiam in credulitate veſtra. Complectimini eam: in charitate. Narrate, h.e. prædicate, in turribus, id eſt, in principibus Eccleſiæ, quia ſicut turris fortis eſt, & vndiq; ſpeculatur, ſic & ſancti & fortes, & prædicatores debent eſſe in genere humano.

‡ cor veſtrum in manibus eius: ſeparate palatia eius. † nouiſſima.

12 Ponite ‡ corda veſtra in virtute eius, & diſtribuite domus eius: Vt enarretis in progenie † altera.

H Ponite, hoc eſt, intelligite corda veſtra: in virtute, hoc eſt in charitate Chriſti. C Qua virtute nihil poteſt eſſe præſtantius. H O vos doctores eccleſiaſtici, diſtribuite domus, id eſt, gradus eccleſiaſtici ordinis, vt enarretis, non ſolum his qui credunt, ſed etiam his qui credituri ſunt. C Per alteram enim progeniem ſignat populum Chriſtianū, qui ab Hebræo: quem primum Dominus elegit: ſecundus eſſe dinoſcitur. H Ideo vos doctores eccleſiarum diſtribuite eius ordinationum gradus: canonice & ſancte non præmiis corrupti, non perſonarum acceptione per adulationem lapſi, vt enarretis. Et quid enarrabimus? quoniam hic, &c.

Progenies altera: populus Chriſtianus eſt.

G

‡ ipſe.

13 Quoniam ‡ hic eſt Deus Deus noſter in æternum & in ſæculum ÷ ſæculi :· t Ipſe † reget nos in ſæcula.

† erit dux noſter in morte.

H Exponit iſte verſiculus, quid eccleſiaſtici ſacerdotes narrare debent. Quoniā hic eſt Deus Deus noſter. C In æternum, contra illos dicit, qui ſibi temporales homines deos eſſe ſomniabant. Reget vtiq; ille nos, quia ipſe eſt rex noſter. H Reget lubricos & tortuoſos greſſus noſtros.

Oratio ex Pſalm. XLVII.

LAudabilis atq; terribilis Deus, qui in cœleſti Ieruſalem princeps magnificus inueniris: dilata mentem noſtram ſpiritali intelligentia, vt miſericordia tua in noſtri pectoris templo ſuſcepta, digni narratione tui nominis habeamur. Per Dominum noſtrum, &c.

Argumentum Pſalm. XLVIII.

H

C Vox Chriſti de meritis iuſtorum, pœnis impiorum, & ne diuites in hoc ſæculo timeantur.

TT. ‡ In finem filiis Core Pſalmus.

‡ Victori filiorum Core Pſalmus.

C Tituli huius verba contrahuntur ad Dominū ſaluatorem. Ipſe enim & in finem ſignificat, & per filios crucis intelligitur, & per Pſalmiſtam ſine dubio denunciatur. Et per totum Pſalmum verba ſunt omnipotentis filii.

1 AVdite hæc omnes † gentes: Auribus percipite omnes ‡ qui habitatis orbem.

† populi. ‡ habitatores occidentis

C Admonetur vniuerſalis eccleſia, vt veniant ad audiendum Chriſtum, quia non vult Chriſtus tantum paucis prodeſſe, ſed omnibus eum puro corde quærentibus. Auribus percipite, id eſt, vt in ſinu. ſuæ memoriæ reponit. Habitatores orbis: Chriſtianos & iuſtos accipimus, qui ſic nouerūt habitare in orbe, vt in eius ſceleratis nō implicētur erroribus.

Habitatores orbis

2 † Quique terrigenæ & filii hominum:

† Tam filii Adam quam filii ſingulorū

A

‡ In vnum diues & pauper.

‡ simul. Terrigenę

C Quique terrigenæ, per hoc intelligendum est, quod omnes habitatores terræ, ad audiendum verba Dei vocentur. C Terrigenæ peccatores sunt, qui vicia terrena sectantur. Filii hominum: iustos dicit, quoniam & ipse Christus filius hominis dictus est. H Per diuitem & pauperem liber & seruus accipiuntur.

3 Os meum loquetur ‡ sapientiam:

Et meditatio cordis mei † prudentiam.

‡ sapientias. † prudentias. Sapientia & prudentia differunt.

C Os Christi loquitur sapientiam, id est, ad diuina mysteria declaranda, quæ occulta sunt ab huius sæculi sapientibus. Prudentia pertinet ad mores probabiles instituendos, sic omnis diuinus sermo his duabus virtutibus plenissime indicatur. H Semper in corde meditabor, vt homines relinquentes stultam vanitatem, Christi prudentiam sequerentur.

4 Inclinabo † in parabolam aurem meam:

Aperiam in ‡ psalterio propositionem meam.

† ad ‡ Cithara ænigma meum.

B

C Aurem inclinaturum se promisit Christus, vt cognosceret si prædicationem eius populus deuotus impleret. In parabolam. Similitudo enim rei veræ imitatio est, vt quod nobis ad exemplum datum est, deuota æmulatione prompte Domino præstante faciamus. Aperire se dixit in psalterio propositionem, id est declaraturum præcepta diuinitatis in sanctitate proprii corporis, vt probaretur docere verbo & exemplo. Psalterium enim (sicut sæpe diximus) corporis Domini decora similitudo est.

Similitudo. Psalterium.

5 Cur timebo in † die mala?

Iniquitas calcanei mei circundabit me.

† diebus mali.

C Cur timebo. Sub interrogatione & responsione propria versus iste est pronunciandus, id est quare formidulosa cogitatione confundar, in die mala, in die scilicet passionis. Quæ mala iudæis, bona fidelibus fuit. Ille enim debet timere finem vitæ, qui peccatorum recordatione mordetur. Christus autem mortem timere non poterat, quem non circumdabat iniquitas calcanei, quemadmodum solet contingere peccatori in fine vitæ, vt tunc iniquitas scelerato fine vitam claudat. H Vel quilibet homo sua peccata agnoscens dicit, cur timebo in die mala, id est, iudicii. Et respondet, ideo, quia iniquitas calcanei mei circumdabit me. H Id est, peccatum actuale vel originale.

Timere finem.

C

6 Quia confidunt in ‡ virtute sua:

Et in multitudine diuitiarum suarum † gloriantur.

‡ fortitudine. † superbiunt.

H Qui cõfidunt in virtute sua, illi labuntur in calcaneo. C Et in multitudine diuitiarum suarum: necesse est enim, vt tales timeant finem, qui deserere mandata nolunt, & peccatorum suorum pœnas formidant. Virtutem vero dixit corporis vires, animi robur, linguæ disertitudinem.

7 ‡ Frater non redemit, redimet homo:

Non dabit Deo placationem suam.

‡ Fratrem redimens non redimet vir, nec dabit Deo propitiationem pro eo.

D

H Frater non redemit, id est, Adam, quia mortuus ipse non surrexit, vel frater nõ redemit, id est Moyses. Redimet homo, id est Christus, quos Moyses non redemit. Ille non dabit Deo placationem, qui non agit pœnitentiam: per quam placatur Christus. C Vel sub admiratione legendũ est sic. Non redimet vel frater non redemit, scil. Christus, redimet, scil. ne homo, scil. Adam? quasi diceret, si Christus non redemit vel redimet, nemo redimet, vnde negatiue legendum. Non dabit Deo, &c. vllus homo.

8 † Et pretium redemptionis animæ suæ:

Et laborabit in æternum & viuet ⁎ adhuc ⁚ in finem.

† Neque pretium redemptionis animæ eorum, sed quiescet in secula. Et viuet vltra in sempiternum: & non videbit interitum.

9 Non videbit interitum cum viderit sapientes morientes:

Simul insipiens & ‡ stultus peribunt.

Cum vid. ‡ indoctus.

H Et pretium redemptionis: subauditur non dabit, quia non fecit eleemosynam per quam peccata delentur. Laborabit in æternum, in tormentis perpetuis positus, & viuet in finem, quia non interficitur, sed semper reparatur ad pœnam. H Non videbit interitum, hoc est, non intelligit sibi imminere tormenta. Cum viderit hominẽ in Deo sapientem, ab hoc mũdo migrare, dicit, quid hinc ieiunia, quid castitas, quid eleemosynæ profuerunt, nonne & ipse mortuus est? Tale quiddam redemptori nostro Iudæi insultantes dicebant. Nunquid tu maior es patre nostro Abraham? C Insipiens est qui prædicationibus prophetarũ acquiescere non vult. Stultus vero dictus: qui nec ipsum Dominum venientem vult recipere. Hi ergo simul peribunt, quoniam in futuro iudicio damnandi sunt.

E

Iohann. 8. Insipiens. Stultus.

10 Et relinquent alienis diuitias suas:

÷ & ⁚ ‡ sepulchra eorum domus illorum in æternum.

‡ Interiora sua domus suas in sæculum

H Qui in diuitiis & non in Domino sperant, perdunt vtrumque, & diuitias & Dei adiutorium: Diuitias ideo perdunt, quia ibi posuerunt vbi fures effodiunt: Dei adiutorium, quia illum spreuerunt. Et diuitias quas magnopere diligebant, non suis, sed (quod grauius vret) extraneis derelinquent, propter quas omnia peccata commiserant. Et fabricant sibi sepulchra de marmore: firma magna & pulchra quasi domus in æternum mansuras. Ecce etiam morientium pompa.

F

11 Tabernacula † eorum in progenie & progenie:

Vocauerunt ‡ nomina sua in terris suis.

† sua. ‡ nominibus suis terras suas.

H Hęc erit illis perpetua habitatio, quia non resurgunt, vt habeant vitam æternam, sed vt damnentur in pœnam. Vocauerunt, sæpe enim pagani supra defunctorum epulantur sepulchra, & in nomine mortuorum bibentes, inania quædam cum modulatione canunt. C Atque inuocant nomina mortuorum, & credunt hoc illis prodesse. H Sed nihil prodest in inferno damnatis, & ita per terras, sepulchra accipiuntur. Et inuocauerunt habet alia litera, quod hic exponitur.

12 Et homo † cum in honore esset non intellexit:

Comparatus est iumentis ÷ insipientibus ⁚ & similis factus est ÷ illis ⁚

† in honore nõ commorabitur: & similatus est

G

iumentis & exæquatus est.

H Homo cum in honore esset, non intellexit, esse se ad imaginem Dei formatum. C Comparatus est iumentis, digna similitudo datur væcordibus, vt qui se imaginem Dei gestare non intelligunt, congrue iumentis insipientibus comparentur. Nam tolle homini Dei scientiam, & omnino pecus insipiẽs est, præsumptio vana & caduca superbia.

13 Hæc † via illorum scandalum ipsis:

Et postea in ore suo complacebunt. Diapsalma.

† est via insipientiæ eorum, Et post eos in ora eorum current, semper.

C Hæc via, id est vita, in qua in hoc sæculo ambulamus. Sed hæc via quid malis faciat: non tacetur. Scandalum vtique actionibus suis, id est stimulum atq; dolorem. Non enim ad securitatem suam quicquam peccator facit, cui de sua prouenit actione: torquen. Consuetudo est peccantium, vt postquam impleuerint votum in peccato, mox diuinitati gratias agunt, in ore non in corde, vnde dicit: postea in ore suo complacebunt, Deo gratias agentes quod prospere peccauerint.

H

14 Sicut ‡ oues in inferno positi sunt:

Mors † depascet eos.

‡ grex. † pascet.

C Sicut oues lanæ suæ amissione iugiter perseuerant, sic semper in illis sine imminutione substantiæ, inuenit pœna, quod cruciet. H Merito à morte depascuntur, qui Christum noluerunt habere pastorem.

15 Et ‡ dominabuntur eorũ iusti in matutino:

Et † auxilium eorum veterascet in inferno à gloria eorum.

‡ subiicient eos recti. † figura eorum conteretur in inferno post habitaculum suum.

C Et dominabuntur eorum, quod vtique in illa resurrectione fœlicium est, vt malis præemineant boni, hic enim iustos obtinent peccatores. In matutino, cum gloria resurrectionis illuxerit. Quorum auxilia tanquam panni putrefacti veterascunt, quia eorum diuitiæ nihil illis prosunt. A gloria sua, quam in isto sæculo habuerunt. A Id est, in comparatione ad gloriam eorum quam hic habuerunt,

Apoc. 18.

quanto

A

quanto enim amplius hic sunt gloriari, tanto plus in inferno corruptionem patientur.

16 Veruntamen Deus redimet animam meam: de manu ‡ inferi.

Cum † acceperit me. Diapsalma.

‡ Inferni. † assumpserit.

C Liberauit Deus animas eorum, qui aduentum eius constanti animo crediderunt. De manu inferi, de potestate diaboli: qui ante aduentum Christi animas tenebat obnoxias. C Diues enim dictus est à diuo, qui quasi Deus creditur nihil indigere: per quem hic impium debemus accipere. Cum eius gloria multiplicata fuerit, iunge, ne timueris.

De manu inferi. Diues.

17 ‡ Ne timueris cum diues factus fuerit homo:
Et cum multiplicata fuerit gloria domus eius.

‡ Noli timere, cum ditatus fuerit vir.

H Diues effectus est Iudas proditor vendendo magistrũ, sed nihil precii, quod acceperat: secum cum moriebatur deportauit. Si ergo nunc vnusquisq; oppresso paupere diues efficitur, noli timere, cito præterit, & nihil secum de his quæ rapuerat tollit, Domino dicente. Stulte hac nocte animam tuam repetent, quæ autem parasti cuius erunt.

B *Lucæ 12.*

18 † Quoniã cum interierit non sumet omnia:
Neque descendet ‡ cum eo gloria eius.

† Neq; n. moriens, tollet omnia. ‡ post eũ.

C Ecce redditur ratio quare timere non debet mundi gloriosos. Cur enim timemus diuitem, qui moritur pauper, nec aliud secum valet portare, nisi vnde possit ardere? Et bene dicitur descendere in profundissimam foueam, sed sine gloria sæculi, sine tuba satellitum. Et domus illa quam mirabaris, remanet tota, sed onera quæ non videbas: transmittit ingentia secum in gehennam.

19 Quia ‡ anima eius in vita ipsius benedicetur:
Confitebitur tibi cum benefeceris ei.

‡ Animæ suæ in vita sua benedicet, Laudabunt te, cũ benefeceris tibi.

C Ista benedictio non ad sanctificationem pertinet, sed ad fauorem. Benedicitur etiam dictum est: propter linguam satellitum, inter epulas suos dominos collaudantes. Cum ei benefeceris, confitebitur, id est. H Tunc agit gratias Deo, quando aliquid lucri conquirit.

C

20 Introibit vsq; in progenies patrum suorum:
Vsque † in æternum non videbit ‡ lumen.

† ad finem ‡ Lucem.

C Qui in isto sæculo patres pessimos imitantur, eorum societate damnandi sunt. Vsq, in æternum non videbit lumen, id est, lumen sapientiæ hic & in æternum. Lumen quod illuminat omnem hominem, quod soli sancti in deitate videbunt. Sicut enim peccata sunt tenebrosa, ita peccatoribus sapientiæ lumen auferunt. H De quibus dicitur. Proiicite eum in tenebras exteriores.

Matth. 22.

21 Homo cum in honore esset non intellexit:
Comparatus est iumentis ÷ insipientibus :-
& † similis factus est illis.

† silebitur.

C Conclusit Propheta pulcherrimum Psalmum parilitate versus, vt se peccator à malo proposito remoueret, cum stultitiam suam iterata increpatione cognosceret.

Oratio ex Psalm. X L V I I I.

D

Reple Domine os nostrum sapientia tua: vt memores te hominem factum, nosq, redemisse de tartaro, mereamur vultus tui lumine decorari. Qui cum patre & spiritu sancto, &c.

Argumentum Psalm. X L I X.

C *Vox synagogæ de primo & secundo aduentu Christi, ipsiusq, admonitio, vt ei sacrificium laudis fideles offerant.*

TT. Psalmus Asaph.

H Asaph erat egregius musicus, cuius nomen interpretatur congregatio. Psalmus iste, discernit iustos ab impiis, cœlestes à terrenis, sanctos à peccatoribus: protestatur etiam non se locutum Propheta, sed ipsum Dominum, dicens Deus, &c.

Asaph.

1 † Deus deorum Dominus locutus est:
Et vocauit terram.

E † fortis. Deus Dominus. Deus.

C Deus enim θεός graeca lingua dicitur. H Igitur Deus in Trinitate pater & filius, & spiritus sanctus. Vnus tamen Deus deorum: Dii enim dicuntur boni homines. Locutus est. C Per prophetas & apostolos. Et vocauit terram, id est, genus humanum. H Credentes deos nuncupari voluit, quia dedit eis potestatem filios Dei fieri. C Dicuntur itaque filii sicut & dii: quia vtrumque gratia præstat, non natura.

Dii. *Iohann. 1.*

2 A solis ortu vsque ad occasum:
‡ Ex Syon species decoris eius.

‡ eius: De Syon perfecto decore Deus apparuit.

C A solis ortu, per solis cursum: vniuersum significat mundum, quia omni terræ oritur & occidit claritas eius. Ex Syon species, Hierusalem, in qua mons iste puris mẽobus velut aurea massa resplendet. De hac enim vrbe exeuntes apostoli, speciem decoris eius annunciauerunt in toto orbe terrarum, sicut Esaias dicit: Ex Syon exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem.

F *Esaia 2.*

3 † Deus manifeste veniet:
Deus noster & non silebit.

† Veniet Deus noster & non tacebit.

C Nunc de secundo Christi aduentu propheta dicit, manifeste veniet. Manifeste vero tunc veniet Christus, quando iam non cruci affigendus, sed iudicaturus est mundum. Silet enim modo per patientiam cum peccamus, tunc autem non silebit, cum sceleratis dicturus erit, ite in ignem æternum. Manifeste vero dicitur, quasi à mane dies festus dictum sicà sacrificiis, quia tota die festiuitati vacaretur.

Matth. 25. Manifeste.

4 Ignis ‡ in conspectu eius exardescet:
Et in circuitu eius tempestas valida.

‡ coram eo vorabit. Ignis illuminat & exurit. Tempestas, extremum iudicium, dicitur.

H Ignis hic duplicem habet virtutem, illuminat enim & exurit. Gaudeant enim iusti: quia illuminantur ex eo, timeant peccatores, quia exurendi sunt ab eo. C Hæc tempestas non ventis agitur, nec procellis sæuientibus excitatur, sed ex diuina potentia vehemens spiritus consurgit, vt area Domini: æquitatis eius sententia ventiletur. Tunc frumenta sequestrat à paleis. Quod iudicium merito tempestas dicitur, quia improuisum veniet, & nimia claritate bonos discernet.

G

5 † Aduocauit cœlum desursum:
Et terram ‡ discernere populum suum.

† vocabit. ‡ vt iudicet populum suum.

H Aduocauit cœlum, id est, apostolos vel reliquos sanctos, qui despectis terrenis quæ sursum sunt sapiunt. Discernit autem terrenos, vt cum cœlestes ponuntur ad dexteram: hi ad sinistram collocentur.

6 Congregate † illi sanctos eius:
Qui ‡ ordinant testamentum eius super sacrificia.

† mihi sanctos meos. ‡ feriunt pactum meum in sacrificiis. Testamentum super sacrificia.

C Nunc synagoga Christi verba facit ad angelos, qui ministerio suo in fine sæculi congregabunt omnes sanctos de vniuerso mundo. H Qui ordinant, id est, qui sancti prædicant vel implent testamentum nouum super vetus, vt per testamentum nouam legem, per sacrificia veterem intelligas. H C Vel qui ordinant testamentum, id est, ordinabiliter dant & faciunt sicut testatus est Christus eis, qui opera misericordiæ exercent: regnum accepturi æternum, in quorum miserationibus Deus super omnia sacrificia delectatur.

H

7 Et annunciabunt cœli iustitiam eius:
Quoniam Deus iudex est. Diapsalma.

C Cœlos, viros iustos dicit, quibus verbi cœlestis dispensatio condonatur. Quoniam Deus iudex est, ac si diceret, qui nescit falli, & sicut omnia manifeste nouit, ita sine reprehensione discernit. H Vel sancti prædicabunt iustitiam, id est, mandata eius, & prędicabunt quod est iudex viuorum & mortuorum, ideo iustitia est timenda.

Cœli: viri iusti.

8 Audi † populus meus & loquar; Israel & testificabor ‡ tibi:
Deus Deus tuus ego sum.

† popule ‡ In te

C Audi populus meus, hic ipsa veritas ex propria persona loquitur. Populus hic significat plebem deuotam.

Cum di-

A

Cum dicit audi, id est, deuota mente suscipe. Loquar, subaudi profutura. Testificari, id est, testimonium dicere. Tunc fidelibus testimonium dabit, cum dicturus est. Esuriui enim & dedistis mihi manducare. Est hic autem magnum sacramentum dum dicit, sum, Sum enim proprium est diuinitatis verbum, eo quod semper adest & tempore non mutatur. Est vero ibi & aliud sacramentum, quia scilicet vna syllaba tribus litteris continetur, vt sancta trinitas vnus Deus esse doceatur.

Matth. 25. vum, proprium verbum diuinitatis est.

9 Non † in sacrificiis tuis arguam te:

‡ Holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.

† propter victimas t. ‡ holocaustomata.

C Non in sacrificiis tuis, ad populum iudaicum loquitur, non iam exquirenda esse sacrificia pecudum, sed cor contritum. Holocausta autem esse accepta in conspectu suo, scilicet quando mens nostra diuino amore succensa, peccata sua lamentatione decoquit & tribulatione, vt cruciatu corporeo omnia vicia exusta, consumantur.

Holocausta Christianorum

B

10 Non accipiam de Domo tua † vitulos:

Neque de gregibus tuos hircos.

† Vitulum

C Cum doo respuit vniuersa primi temporis sacrificia designat modis omnibus excludenda, significatur enim à parte totum.

11 Quoniam meæ sunt omnes feræ syluarum:

‡ iumenta in montibus & boues.

‡ pecudes in montes milium.

C Feræ sylnarum, gentes significat. Syluestres in montibus, simplices in catholica ecclesia, qui in cacumine fidei habitare noscuntur. Boues, apostolos, prophetas & prædicatores: quito agro Domini assiduo labore versao sunt.

12 † Cognoui omnia volatilia cœli:

Et pulchritudo agri mecum est.

†Scio omnes aues montium & vniuersitas agri m.est.

C Quis enim omnia volatilia cœli potest cognoscere nisi sola maiestas, quo versiculo cuncta complexus est. H Pulchritudo agri cum illo est, quia vbi voluerit, copia omnium rerum vel administratur vel negatur.

13 Si esuriero non dicam tibi:

Meus est enim orbis ÷ terræ ⁚ & plenitudo eius.

C

Iohann. 4.

H Esurire Dei, est non in escis carnalibus, sed vt faciat quis voluntatem eius, ergo tacet Israheli suam esuriem, quia expectat peccatoris conuersionem. Orbis terræ illius est, id est, sancta ecclesia, ac si diceret, eam redimendam esse suo sancto sanguine.

14 Nunquid manducabo ‡ carnes taurorum:

Aut sanguinem hircorum † potabo?

‡ carnem. † bibam.

C Quomodo grata erunt Deo, quæ non sunt necessaria? H Vetera hic sacrificia euacuanda esse declarat. Ideo in moribus bonis sacrificium requirit dicens. Immola &c. Sed possunt hic repudiata nobis proficere, cum acceperint à nobis ista indigentes, cum esuriens pascatur, sitiens potetur. Et in pauperibus accipit Deus, qui sibi in sacrificiis offerri non permittit.

Sacrificia in pauperes erogata.

15 Immola Deo ÷ sacrificium ⁚ ‡ laudis:

Et redde altissimo vota tua.

‡ laudem.

D

C Ille Deo immolat sacrificium laudis, qui à terrenis vitiis fuerit segregatus, & moritur mundo, vt hostia fiat Christo. Vota quoque reddit altissimo, qui ei talia immolanda præparauit, qualia ipse propitius præcepit. H Hoc est autem sacrificium acceptabile, hoc est holocaustum pingue, vt laudetur Deus ab homine quem creauit.

16 * Et ⁚ inuoca me in die tribulationis:

÷ Et ⁚ † eruam te & honorificabis me.

†Liberabo te & glorificabis me.

C Præcepit enim inuoca me, ne quis spem haberet in terreno solatio, vbi sunt caduca vniuersa. In die quando te affligit aduersarius. Eruam te, quasi dicat, circundatum à satellitibus diaboli, summa celeritate liberabo. Magnificabis sиue honorabis me, id est, magnum me esse in æternum pronuncies. Romana siquidem translatio magnificabis habet, gallicana vero, honorificabis, quod idem est.

17 ‡ Peccatori autem dixit Deus † quare tu enarras iustitias meas:

‡ Impio.

Et assumis testamentum meum per os tuum.

E

† Quid tibi est cum enarratione præceptorũ meorum, vt assumas pactum meũ in ore tuo.

C Interdicitur hic sceleratis qui conuerti nolunt, ne se præsumant sermonibus misceri diuinis, quia os debet esse iustum, quod iustitias Domini enarrare præsumit. Testamentum vetus vetus & nouum significat, quia dum vnum suspense dicitur, vtraq; memorantur. H Audiant doctores vel episcopi ecclesiarum, qui peccata populorum resecant prędicando, qui quod prædicant opere non implent.

18 ‡ Tu vero odisti disciplinam:

Et proiecisti sermones meos retrorsum.

‡ Qui odisti disciplinam, & proiecisti verba mea post te.

C Odit disciplinam, quia ad correctiones iustas iniqua præsumptione remurmurat, & non vult, Deum in se vindicare, quod peccat. Proiicit etiam post se sermonem Dei, qui sequi diuina iussa contemnit.

19 Si videbas furem † currebas cum eo:

Et cum adulteris ‡ portionem tuam ponebas.

† consentiebas ei. ‡ erat pars tua.

C Ita istum versiculum debemus accipere, vt in his duobus prohibitis, omnia crimina vetuisse videatur. Ille currit cum fure, qui ei ad faciendum scelus socia voluntate iungitur. Ponit portionem cum adultero, qui ei adiutorium præbet, quo sua vota perficiat. Ibique sine dubio habere dinoscitur portionem.

F

20 Os tuum † abundauit malitia:

Et lingua tua ‡ concinnabat dolos.

† dimisisti ad malitiam. ‡ concinnauit dolum.

C Hic enim os, cogitationem cordis debemus accipere: tunc enim abundant malitia cogitationes, quando per diuersa genera peccatorum iniqua voluntate grassantur. Et lingua tua. Qui enim falso laudat alium, dolum in lingua facit.

21 Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris:

Et aduersus filium matris tuæ † ponebas scandalum:

† fabricabaris opprobrium.

Hæc fecisti & tacui.

C Sedere enim morantis est, & ideo grauius peccat, qui moratur in detractione fraterna. Fratrem hic omnem proximum carnis debemus accipere, quia & de spirituali dicturus est. Filium matris, sobolem dicit Ecclesiæ. Ponit ergo scandalum fratri suo, qui hæreticas prauitates vel alias interceptiones excogitat: quibus frater innocens capiatur. Hæc fecisti & tacui. H Quia ea examinanda in futurum reseruaui iudicium: tacui enim iam, quia non statim vindicaui, sed sustinui.

Frater.

G

Ponere scandalum

22 Existimasti ‡ Inique quod ero tui similis:

Arguam te & † statuã contra faciem tuam.

‡ me futurum similem tui. † proponam te ante oculos tuos.

C Existimasti inique, hoc est, quia Deus tacet & differt vindicare peccata, ideo creditur à stultis: illi placuisse scelera humana. H Arguam vero te, cum in sinistra parte sedis fueris collocatus. C Statuã, quod superius dixit: peccatorẽ verba sua: (quæ semper ante oculos habere debuit, vt secundum ea viueret) post tergum & retro proiecisse. In iudicio igitur peccator ante faciem suam videbit, quod se putabat obliuionis beneficio præteriisse. Formido inæstimabilis, illa homines videre, per quæ se norunt ad æterna supplicia peruenire.

23 Intelligite ‡ hæc qui obliuiscimini Deum:

Ne † quando rapiat & non sit qui eripiat.

H

‡ hoc. † forte capiam & non sit qui liberet. Obliuisci Deum.

C Intelligite, id est, obedite qui obliuiscimini Deum. Ille obliuiscitur Dei, qui præcepta ipsius iniqua pręsumptione cõtemnit. Nequando rapiat. s. diabolus. Quando n. ille rapit, non est qui eripiat ad salutem, nisi Dominus per suam magnã misericordiam. H Vel aliter, quando rapit Christus obliuiscentes se, h.e. præcipitat in mortem, ei nemo eripere potest. Quando enim diabolus rapit hic, est qui eripiat ad salutem, Christus scilicet. Cum vero Dominus rapit ad vindictam, non est qui liberare possit addictum.

24 ‡ Sacrificium laudis honorificabit me:

Et illic iter quo ostendam illi salutare Dei.

‡ Qui immolat confessionem, glorificat me: Et qui ordinauit viam, ostẽdam ei salutare Dei

H Sacrificium laudis, quia de omni bono, quod sancti faciunt Deus honoratur. Iter Christus est per opera sanctorum. Salutaris Dei patris est filius. C Vel iter, beatissimam Psalmodiam appellat, quod non pedibus, sed puris mentibus

A tibus ambulatur, & ducit ad Christum. H O gloriosa semita: quæ docet ad cœli terræq; creatorem.

Oratio ex Psalm. XLIX.

DEorum Domine te rogamus, vt nos suscipias in sacrificio laudis, quo sine onere peccati tuas iustitias enarrentes, iter illud, quod salutare tuum ostendit gradiamur. Per Dominum nostrum Iesum, &c.

Argumentum Psalm. L.

C *Vox pœnitentiam agentis.*

♯ Victori, Canticum Dauid. † Bethsabee.

TT. ♯ In finem Psalmus Dauid, cum venit ad eum Nathan Propheta: cum intrauit ad † Bersabee.

H Iste quinquagesimus Psalmus vocem continet pœnitentis, ostendens, vt qui ceciderit in crimeo aliquod, mala sua confitendo redeat ad salutem.

B

1 MIserere mei Deus:
Secundum ÷ magnam :· misericordiam tuam.

2. Reg 12. C Cum se audisset rex potentissimus à Nathan propheta redargui, peccatum suum non erubuit publice confiteri, dicendo iudici. Miserere mei. Vox ista non discutitur sed sub tranquillitate semper auditur, solaque res est per quam possumus rei apud Dominum sine aliqua difficultate defendi. H Qui enim se miserum putat esse de suis peccatis, cum illo facit Deus misericordiam magnam.

2 ÷ Et :· secundum multitudinem miserationum tuarum.
† iniquitates meas. Dele † iniquitatem meam.

H Secundum multitudinem confugio ad miserationes tuas, vt grauibus vulneribus thiriacam vel medicinam tuæ miserationis infundas. Miserationum dicit, quia multa sunt peccata mea, & miserationes tuæ multæ. C Ille enim solus in libro vitæ conscribitur, cuius omnia peccata delentur.

C

♯ multum 3 ♯ Amplius laua me ab iniquitate mea:
Et à peccato meo munda me.

Mundare plus est quam lauare. H Amplius laua me ac si dicat. Tu potes plus mihi remittere quam ego te intelligam rogare. C Addit munda me, quatenus in eo nihil remanere possit immundum, post enim aliquis sic lauari, vt non sit omnino purissimus, recte igitur addidit munda me.

† iniquitates meas ego cognoui. 4 Quoniam † iniquitatē meam ego cognosco:
Et peccatum meum contra me est semper.

C Peccata enim illa fortiora sunt, quę agnoscentes committimus, non autem illa quæ per ignorantiam perpetramus. Contra se dicit stare delicta, quia iam hic constitutus, quasi in venturo iudicio, delictorum suorum aspectus teterrimos pertimescit, & contra se stare dicit delicta, quasi quandam imaginem figuratam, & hoc non semel aut bis sed semper.

D

5 Tibi soli peccaui & malum coram te feci:
Vt iustificeris in sermonibus tuis & vincas cum ♯ iudicaris.

♯ iudicaberis. Tibi soli peccatur. C Si quis enim de populo errauerit, & Deo peccat & regi. Nam quando rex delinquit, soli Deo reus est. Iste igitur rex soli Deo peccare se dicit, quia hominem non habet, qui eius facta diiudicet. Et quia illum vbique esse nouerat, iure coram eo malum se fecisse deplorabat. Sermones autem Domini merito iustificari dicuntur, quoniam sine dubio semper eius dicta complentur. Ista autem verba, & vincas cum iudicaris, quidam aptant ad Domini passionem, cum iudicatus vicit, & mundum damnatus absoluit, sed intelligi recte potest vincere Deus cum iudicatur ab hominibus, quia in omni iudicio Deus iustus probatur.

♯ iniquitate. † peccato peperit. Peccatum originale.

6 Ecce ÷ enim :· in ♯ iniquitatibus conceptus sum:
Et in † peccatis concepit me mater mea.

H Hic versiculus totius humani generis casum exponit. Concipitur enim homo & nascitur in originali peccato, quod ex Adam trahitur, sed baptismo per gratiam Dei purificatur. E

7 Ecce enim veritatem ♯ dilexisti: ♯ diligis.
† In certa & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. † absconditum & arcanum.

C Non enim delectatur Deus pœnis nostris, sed confessionem veram quærit erroris. Dauid igitur peccatum non negans, veritatem confessus est, quam Deus supra sacrificia quærit & diligit. Incerta ergo & occulta sunt, quæ Deus prophetæ Dauid in filii sui manifestatione reuelauit, id est, vt passionem eius futuram prædiceret & resurrectionis gloriam nunciaret, & inde dicit se non debuisse peccasse, cum talia meruisset agnoscere. Incerta proprie sunt quæ omnino discerni non possunt, sed aliquibus ambiguitatibus colliguntur. Occulta vero sunt: quæ nec oculus conspicit nec mens humana diiudicat. Incerta & occulta sap. t.

8 Asperges me ÷ Domine :· ♯ hysopo & mundabor: ♯ hysopo.
Lauabis me & super niuem dealbabor.

F

H Sicut enim hysopum, id est, humilis herba curandis pulmonibus aptum est, ita cœlesti quis respersus hysopo, id est, humilitate cordis, ab omni superbię malignitate purgatur. Lauabis me, hoc est per pœnitentiam. C Per hysopum igitur Christi sanguinem intelligit, qui non solum inquinamenta detergit, sed etiam super niuem puritatē relucentis animę ostendit, quia spiritalis anima lōge supra corpora mundana (quorum nullū niue albius est) resplendet. Hysopum

9 † Auditui meo dabis gaudium & læticiam: † Auditum mihi facies gaudium.
Et ♯ exultabunt ossa humiliata. ♯ exultent ossa quæ cōtriuisti. Gaudium & lætitia.

H Auditui meo, id est cum iacens in infirmitate peccati audire meruero, homo dimissa sunt tibi peccata tua: dabis gaudium auditui meo & lætitiam. C Gaudium pertinet ad absolutionem peccatorum. Lætitia vero ad perpetua præmia possidenda. Ossa vero significant animi firmamenta, quæ necesse fuerat humiliari, vsque dum pænitens potuisset absolui. H Ossa, id est, virtutes quæ peccatis fuerant humiliatæ: vel spei æternitas, est ossa humiliata.

G

10 † Auerte faciem tuam à peccatis meis: † Absconde.
Et omnes iniquitates meas dele.

H Auerte faciem tuam, id est, ne videas peccata mea, ne recorderis illa: & omnes iniquitates præteritas & præsentes atque futuras dele.

11 Cor mundum crea ♯ in me Deus: ♯ mihi.
Et spiritum † rectum innoua in visceribus meis. † stabilem renoua.

C Cor mundum petit propheta sibi creari, id est, restaurari, quod iam impellentibus peccatis commoueri nullo modo possit ad culpam. Et spiritum rectum. Nam vt per Adā veteres sumus, ita Christi Domini beneficiis innouamur. H Vel spiritum rectū quod recte confitear, vel rectū ad videndum & discernendū sicut antea rectus fuit in me.

12 Ne proiicias me à facie tua:
Et spiritum sanctum tuum ne auferas à me.

H Ne proiicias me, vt sicut Cayo exul efficiar à potentia tua. Et ne auferes spiritumsanctum tuum à me, sed ab eo consumptis delictis, tuo me statuas conspectui. Vel spiritumsanctum, hoc est spiritum prophetiæ. Genes. 4 H

12 Redde mihi læticiam ♯ salutaris tui: ♯ Iesu t.
Et spiritu † principali confirma me. † potenti.

H Redde mihi læticiam, hoc est illam exultationem Christi tui, quam in eo habui priusquam peccarem. Spiritu principali dixit, id est, vt ipse in me, & nō vicia principētur. Vel spiritu principali: patrem, per spiritum rectum: filium, per spiritumsanctum: ipsum spiritumsanctum accipe.

14 Docebo iniquos vias tuas:
Et ♯ impii ad te conuertentur. ♯ peccatores

H Docebo iniquos, hoc est puniam me ipsum, vt meum exemplum imitentur. C Quoniam si prophetæ parcatur, maxima spes remissionis delinquentibus conceditur. Docebo igitur exemplo remissionis meæ, sperare peccatores, & verbo prædicabo mirabilia miserationis tuæ.

15 Libera

A
† Laudabit.

15 Libera me de ſanguinibus Deus Deus ſalutis meæ:

÷ Et ∻ † exultabit lingua mea iuſtitiam tuam.

Liberari de ſanguinibus.

C Liberari ſe propheta petit de ſanguinibus, quod contra latinam regulam poſitum eſt, ſed laudandus omnino tranſlator eſt, qui elegit aliquid contra artem ſæcularium ponere quam à veritate poſita diſcrepare. Nam ſi diceret à ſanguine, forſitan vnum peccatum videretur oſtendere, ſed cum pluralem numerum ponit, multa eſſe ſine dubio delicta confitetur. Deus ſalutis, ſignificat Dominum Chriſtum, per quem ſalus pie credentibus datur. Exultauit, id eſt, ſi me liberaueris de peccatis, laudem tuam lingua mea iuſte loquetur, propter hoc quod in præterito pſalmo dictum eſt, Peccatori autem dixit Deus &c. Abſolutus enim recte loqui potuit illud, à quo peccatorem diuina lex ſuſpendit.

Deus ſalutis Chriſtus.

16 Domine labia mea aperies:

Et os meum annunciabit laudem tuam.

B
Eccleſ. 15.

H Aperiri ſibi petit labia, quæ clauſa erant per peccatum. Quia non eſt pulchra laus ex ore peccatoris. C Os autem dicitur cordis arcanum, vnde veraciter laus diuina cantatur.

17 ‡ Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium dediſſem: Vtique holocauſtis non delectaberis.

‡ Nonne vis, vt victimam feriam, Nec holocauſtum tibi placet.

H Audiant iudæi, & ſacrificia ſua ceſſaſſe intelligant. C Etiam immolationes pecudum & ritus facturum in aduentu Domini reſpuendos.

18 Sacrificium † Deo ſpiritus contribulatus:

† Dei.

Cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies.

Sacrificium Deo acceptum

C Poſtquam dixit: quæ ſacrificia Deus reſpuit, nunc dicit illa quæ poſcit. Iſtud vero placitum ſacrificium Deo damus, cum ſpiritum ſuperbiæ humiliare confeſſionis mactamus: vnde non ſanguis egreditur, ſed lachrymarum flumina decurrunt. Cor contritum dicit: laboribus pœnitentiæ vehementer afflictum. Humiliatum Deo ſcilicet, non enim poterat cor humiliari, niſi fuiſſet frequenti tribulatione contritum. Tales oblationes Deus non ſpernit.

C

19 Benigne fac ÷ Domine ∻ in ÷ bona ∻ voluntate tua Syon:

‡ Vt ædificentur muri Ieruſalem.

‡ &.

C Supplicat itaque propheta, vt quoniam Synagoga peccauit ſub lege poſita, ſuccedens Syon per gratiam Chriſti, hoc eſt catholica firmetur eccleſia. Et ædificentur muri, ſi ſecundum hiſtoriam velis aduertere, ſignificat forte tempora Theodoſii, quando Eudoxia eius coniunx fœminarum religioſiſſima, ampliori murorum circulo Ieruſalem coronauit.

Muri Ieruſalem ædificati.

20 Tunc † acceptabis ſacrificium iuſticiæ:

† ſuſcipies

Oblationes & holocauſta tunc imponent ſuper altare tuum vitulos.

C Tunc acceptabis ô pater ſacrificium, id eſt, glorioſiſſimam paſſionem filii tui, qui ſacrificium ſe pro omnibus obtulit, & eſt eius paſſio ſacrificium veraciſſimum iuſtitiæ. Oblationes & holocauſta, pertinent ad Chriſtianos, qui erant poſt aduentum Domini crediturí, ſignificans immolanda corda hominum viuentium, non pecudum membra mortuorum. Vitulos quippe poſuit, aut pro innocentibus, aut pro prædicatoribus, quorum imaginem in vituli figura euangeliſta Lucas ſuſcepit. Vel illos qui animas ſuas in holocauſtum ſuauitatis ſacris altaribus obtulerent.

Sacrificium iuſtitiæ.

D
Oblationes & holocauſta. Vituli.

Oratio ex Pſalm. L.

Proſluæ miſerationis ineffabile nomen trinitatis Deus, qui humani pectoris antrum emundans vitiis, ſuper candorem efficis niueum, innoua quæſumus in viſceribus noſtris ſpiritum ſanctum, quo laudem tuam annunciare poſſimus: vt recto principalique ſpiritu confirmati: mereamur æternis ſedibus in Ieruſalem cæleſti componi. Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, &c.

E

Argumentum Pſalm. L I.

C B Vox Prophetæ de Iuda vel Antichriſto.

TI. ‡ In finem intellectus Dauid, cum venit Doech Idumæus, & annunciauit Saul & dixit illi. Venit Dauid in Domum † Abimelech.

‡ Victori Eruditio Dauid &c.

† Achimelech.

C Totus hic titulus ad aduentum Domini ſecundum, per tempus antichriſti iure referendus eſt, quoniam omnia ad Chriſti manifeſtationem competenter aptantur. Vt à pſalmo ſuo non diſcrepare videatur.

H Pſalmus iſte continet vocem prophetæ: exprobrantis peccata iudaici populi. Ad ipſum enim loquitur dicens.

1 QVid gloriaris in malicia:

÷ Qui ∻ potens ÷ es ∻ † iniquitate.

† miſericordia Dei tota die. 2. Cor. 10.

C Quid gloriaris in malicia. Cum ſcriptura diuina nec in bonis actibus dicat eſſe gloriandum, ſed præcipiat, qui gloriatur in Domino glorietur, nunc propheta ſceleratum virum redarguit, de ſola ſe malignitate iactantem, cur velit de malis gloriari, vnde debuit confundi.

F

2 Tota die ‡ iniuſticiam cogitauit lingua tua: Sicut nouacula acuta feciſti dolum.

‡ Inſidias cogitauit lingua tua quaſi nouacula acuta faciens dolum. Sicut nouacula acuta, dolus.

C Tota die, tempus vitæ ſignificat, quia ſine aliqua intermiſſione ſemper malus malum & operatur & cogitat. Iniuſtitiam cogitat hic enim linguam dicit cogitaſſe, quia peſſimorum eſt conſuetudo, vt ante loquantur lingua quam cogitent corde, id eſt, inconſulta proferre. Bene autem comparauit mali hominis dolum acutæ nouaculæ, quia ſicut illa pilos radit, & hominem non lædit: ita nec dolus, animæ iuſti nocere valebit, quando ei tollitur auferre mundana. Terrena enim bona pilis comparantur, quia pili ſuperfluitates quædam ſunt corporis: & temporalia bona animæ.

3 Dilexiſti † maliciam ſuper benignitatem: Iniquitatem magis quam loqui æquitatem. Diapſal.

† malum magis quam G bonum, mendacium loqui magis quam iuſtitiam ſemper.

C Ille enim diligit, qui cognoſcitur diligere ſemper peccare. Super benignitatem, id eſt, ſi animum maliuoli benignitas tangit, mox eam vt vitiũ deteſtabile proiicit, & magis diligit loqui iniquitatem, quã verba ęquitatis proferre.

4 Dilexiſti omnia verba ‡ præcipitationis: Lingua doloſa.

‡ ad deuorandum linguam doloſam.

C De Antichriſto vero dicitur, qui confuſis moribus diligit iniquitatem, currit ad omnia verba præcipitationis, iubet quod nullum iuuat, & totum cum dolo loquitur, à quo nulli profutura cenſentur.

5 † Propterea Deus deſtruet te in ‡ finem, euellet te & emigrabit te de tabernaculo tuo: Et radicem tuam de terra viuentium. Diapſalma.

† Sed Deus ‡ ſempiternum terrebit te, & euellet de tabernaculo & eradicabit te de terra vi- H uentium ſemper.

H Omnia hæc iudaico populo impleta ſunt, qui à legis litera deſtructus, & euulſus de ciuitate, emigratus eſt de tabernaculo Dei temporibus Titi & Veſpaſiani. C In finem autem qui deſtruetur: æternis ſuppliciis deputatur. Et radicem tuam, quia ſicut ſancti ſanctorum, ita imitatores peccantium, radices eorum appellantur. Radices erant antichriſti, conſentanei, & ideo radicem ipſius cum ipſo dicit eſſe euellendam: quia cum ſanctis Domini, nec antichriſtus, nec miniſtri eius habebunt aliquam portionem in regno beatorum.

Radices Antichriſti.

9 Videbunt iuſti & timebunt & ſuper eum ridebunt:

÷ Et dicent ∻ ecce † homo qui non poſuit Deum ‡ adiutorem ſuum.

† Vir.

‡ fortitudinem. ſ.

Videbunt iuſti, hoc eſt intelligent iam malorum futuram pœnam, & timebunt, ne talia appetant in iſto ſæculo. Hic iuſti flent, ridebunt in futuro. C Super eum qui longam patientiam Dei, ſtulta voluntate contempſit. Ecce cum dicitur, extenſa manu, peccatoris nephanda ſors monſtratur.

7 Sed ſpe-

A

7 Sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum: † conforta- tus est in insidiis suis. Diuitiæ. Vanum.

† ÷ Et ∻ præualuit in vanitate sua.

C Diuitias vero hic vniuersas pompas sæculi debemus accipere. Qui in illam spem suam ponit & non in Deum: semetipsum fefellit. Ipse enim præualet in vanitate sua, quia sibi profutura nullatenus acquirit. Vanum enim dicitur quod est inane, fragile vel caducum, & ab ipsa firmissima veritate discretum.

8 Ego autem sicut oliua ‡ fructifera in domo Dei: ‡ Virens.

Speraui in misericordia Dei in æternum & in sæculum ÷ sæculi.

H Comparat se propheta oliuæ fructiferæ: propter pinguedinem sapientiæ. Speraui in misericordia, quia non est humanæ fragilitatis facultas, vt per se quis saluus fiat, sed per misericordiam Domini.

B

9 Confitebor tibi in sæculum qui fecisti:

Et expectabo nomen tuum, quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum.

C Hic enim datum est confiteri nobis, vbi meremur absolui. Quia fecisti: ibi intelligendum est, misericordiam. Quoniam bonum. Quod iure dicitur bonum, vbi & spes salutis, & totius vitæ palma suscipitur. Additum est quoque ante conspectum sanctorum tuorum, id est, quando iam gaudium generale iustorum est. A Vel quia fecisti scilicet quod sum oliua fructifera, quod speraui in misericordia Dei in æternum, & ideo expectabo nomen tuum &c.

Oratio ex Psalm. L I.

Totius mundanæ vanitatis destructor omnipotens, fac nos in domo tua sicut oliuam fructiferam florere, vt in tuam misericordiam sperantes, ab iniquitatis maledicto saluemur. Per Dominum nostrum, &c.

Argumentum Psalm. L I I.

C

C *Ecclesia increpat eos qui corde vel opere corrumpuntur, & fideles monet: vt æquanimiter sæculi molestias sufferant.*

TT. ‡ In finem pro Amalech. intellectus Dauid. ‡ Victori, per Chorum eruditio Dauid.

C In finem quid significet iam notum est. Amalech autem gens fuit, quæ contra Dei populum pugnauit. Eius nominis interpretatio talis est: pro parturiente siue dolente, & significat ecclesiam, quæ tanquam dolens atque parturiens, populum admonet perfidorum, vt à suis iniquitatibus conquiescat.

Feria quarta Nocturnus.

1 Dixit † insipiens in corde suo: † stultus.

Non est Deus.

C Proprium est linguæ, verbum dicere, non cordis. Sed quia cogitationes nostras potentia diuinitatis intelligit, recte dictum est, insipientes corde dicere, quod ad aures Domini potuit peruenire, non ad ignoscendum, sed vindicandum. H Dicit autem in corde, diabolus vel Iudæus, non est Deus, ac si dicat, non est Christus filius Dei. A Vel insipiens est quilibet qui male viuit, & is si putat Deo placere mala, dicit in corde, non est Deus, vel qui dicit, Deum omnib. & semper parcere: Deus enim sua iustitia & bonitas est. D

2 Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in ‡ iniquitatibus: ‡ iniquitate.

Non est qui faciat bonum.

C Corrupti. Sunt omnes hæretici vno verbo notati, nam Deo recte non credidisse corruptio est. Hos subsequitur pœna iustissima, vt abominabiles in voluptatibus suis fiant. Non est qui faciat bonum: hoc est quod parturiebat ecclesia plena doloribus, vt in tanta multitudine perditorum non sit qui bonum possit operari vel imitari. Corrupti omnes hæretici.

3 Deus de cœlo prospexit super filios hominum:

E

Vt † videat si ‡ est intelligens ÷ aut ∻ requirens Deum. † videret. ‡ esset.

C Prospexit Dominus de cœlo, id est, de vnoquoq; prædicatore suo, & prospexit super filios hominum: sub magna pietate, vt non errantes perderet, sed pœnitens saluaret. Vt videat, id est, vt videre faciat sanctos, quis prædicationem eorum intelligat, id est, intus in seipso legat aut requirat opere Deum.

4 Omnes † declinauerunt simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum: † auersi sunt, pariter adhæserunt.

Non est vsque ad vnum.

C Illos omnes enim declinasse dicit, qui durato corde in scelerato proposito permanserunt. Prius enim fuit vt declinarent, secutum est vt inutiles fierent sibi. Vsque ad vnum vero dum dicitur, omnes negantur. Nam si aliquem bonum voluisset intelligi, non diceret: vsque ad vnum, sed præter vnum. H Omnes hi insipientes qui non requirebant Deum, inutiles facti sunt, quia mandata Dei implere nolunt, & ideo sibimetipsis inutiles & aliis, quia inutilis est qui non operatur aliquid boni, ideoque proiicitur in tenebras exteriores euangelio teste. Omnes declinauerunt.

F Matth. 22.

5 ‡ Nonne scient ÷ omnes ∻ qui operantur iniquitatem: ‡ Nunquid non cognouerunt.

Qui † deuorant plebem meam vt cibum panis. † comedunt. Sicut esca panis.

H Cognoscunt impii se agere peruerse, & non solum se non emendant, sed etiam Dei populum deuorant dentib. suæ maliciæ. Sicut escam panis, qui semper desideranter in vsu est. Nam quamuis singulis quibusq; temporibus diuersitate escarum satiemur, iugiter tamen nobis panis edulium est, ita semper desiderant mali deuorare bonos. A Vel nonne scient omnes mali in futuro iudicio Deum esse, qui iam scire nolunt: scient vtiq;, pœnarum experimento.

6 Deum non inuocauerunt:

Illic ‡ trepidauerunt timore vbi non † fuit timor. ‡ inuocarunt. † est.

G

C Deum non inuocauerunt. Illa enim quæ à peccatoribus contra voluntatem fiunt Dei, velut fumus fine celerrimo euanescunt, & trepidant, ne honoribus vel diuitiis acquisitis in isto seculo priuentur. Vbi non fuit timor (subaudiendum est) videlicet iustus. A Vel quia Deum non inuocauerunt: cito perituri sunt. Vel ideo illic trepidauerunt quoniam Deus &c.

7 Quoniam Deus dissipauit ossa ‡ eorum qui hominibus placent: ‡ circumdantium te: confundens quia Deus proiecit eos.

Confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos.

C Deus enim dissipat ossa malorum, id est, obstinationes durissimas. H Vel spem æternitatis eorum, qui in eius contumeliam insurgere ausi sunt. Qui hominibus placent & non Deo, recte confusi dicuntur, quoniam eos Deus spreuit. Merito vero spernitur à Deo, qui reliquerit Deum, & quia eum reliquit, digne tanquam ignotus ab eo confunditur, dicente apostolo, ignorans ignorabitur. Qui hominibus placent: 1. Cor. 14.

H

8 Quis dabit ex Syon salutare Israel?

Cum ‡ conuerterit Deus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob ÷ & ∻ lætabitur Israel ‡ reduxerit.

C Quis dabit, addendum est, nisi tu Domine: credentis enim verba sunt, non dubitantis. Ex Syon: illam dicit speculationem fœlicem in qua Deus aspicitur. Ipse etiam in hoc sæculo dat salutare Israel ex Syon, cum labores sanctorum suis beneficiis consolatur. H Ipse quoque nos auersa captiuitate viciorum, erexit in libertatem virtutum. Exultabit Iacob, id est, Christianus populus, dum supplantat iudaicum populum, benedictionemque eius accipit. Et lætabitur Israel, dum Deum oculis fidei intuetur.

Oratio ex Psalm. L I I.

Respiciens de cœlo sancto tuo piissime Deus, pone terminum insipientiæ nostræ, vt à terroribus vanis eruti, tibi soli de puritate cordis integra placeamus. Per Dominum nostrum Iesum, &c.

A

Argumentum Psalm. LIII.

C *Vox ecclesiæ de hæreticis ad Christum.*

‡ Victori in psalmis eruditio Dauid, quando venerunt, &c.

TT. ‡ In finem in carminibus intellectus Dauid, cum venissent Zyphæi & dixissent ad Saul, nonne ÷ ecce ∻ Dauid absconditus est apud nos.

C In finem Christum significat. Istud enim carmen: laudes Christi denunciat. Intellectus Dauid, Dominum saluatorem indicat, quem ille proficue iotellexit euenire. Nam Ziphęi à vicu Syrię, in quo habitabat Ziph, dicti sunt, qui prodiderunt Dauid apud se esse cęlatum. H C Ziphæi autem interpretatum significat florentes, quod io isto mundo peccatoribus datum est. C Dauid figuram Christi gerebat. H Qui fuit absconditus in inferiore parte terræ, & Dominus in vtero sanctæ Mariæ, & in vna gente iudæorum, & diuinitas io carne Christi.

Ziphęi.

B

† fortitudine tua vincere me

1 DEus in nomine tuo saluum me fac:
Et in † virtute tua libera me.

C Orat enim propheta, vt in nomine Domini à persequentium malignitate liberetur, sperans non aliunde sospitatem, sed quæ à Deo venit, & iterum rogat, vt in iudicio futuro eius virtute liberetur. H In nomine tuo, id est, in nomine illo humilitatis quod est saluatio, id est, in nomine saluatoris, io nomine Ihesu.

In nomine tuo.

2 Deus exaudi orationem meam:
Auribus percipe verba oris mei.

C Repetit iterum propheta nomen omnipotentis, vt eum frequenter Deus imploratur, non tardet ei auxiliom ferre. H Auribus percipe, aures Domini dicuntur, quando exaudire dignatur. C Vel auribus, id est, mente.

3 Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me,
& fortes quæsierunt animam meam:
Et non proposuerunt Deum ‡ ante conspectum suum. Diapsalma.

‡ In conspectu suo

C

semper.
Alieni.

C Verum hic alienos noo vult peregrini generis viros intelligi, sed operibus à Domino factos extraneos. Merito dum Ziphęi de tribu Iuda fuerunt, ab illis auxilium quęsiuit. Apud ipsos tamen magis insidias proditionis inuenit. Fortes enim, Saulem intellige cum ministris suis. Perditi ideo oon proponunt Deum ante oculos suos, quia illum ignorare credunt, quæ scelerata mente concipiunt.

† auxiliabitur mihi: Dominus sustentans animam meam.

4 Ecce ÷ enim ∻ Deus † adiuuat me:
÷ Et ∻ Dominus susceptor est animæ meę.

C Adiuuat dixit vtique laborantem: vt potuisset ferre, quæ super eum nitebantur impii congregare. Sequitur etiam quod sit istud adiutorium, id est, & Dominus est susceptor animæ meæ.

‡ Redde malum insidiatoribus meis.

5 ‡ Auerte mala inimicis meis:
÷ Et ∻ in veritate tua disperde illos.

C Orat ergo propheta, vt mala voluntas remoueatur ab inimicis eius, vnde eos cognouerat ingratiandos. Mali enim cum ad veritatem veniunt, à pristina voluntate dispereunt, & nisi à mala intentione discedant, locum in bonis actibus non habebunt. Dispereat Saul: ne persequatur innoxium, dispereant Ziphæi: ne prodant cęlatum.

D

6 Voluntarie sacrificabo tibi:
÷ Et ∻ confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est.

Voluntarie sacrificare.

C Voluntarie Deo sacrificat, qui pro inimicis suis exorat. Sacrificare voluntarie, est Deo puritatem bonæ volũtatis offerre. Cõfiteri quoq; hic laudare significat. Illum enim velle laudare: inæstimabile bonum est, vnde & mens sancta reficitur, & omnis aduersitas istius mundi effugatur.

† liberauit me: & inimicos meos vidit oculus meus.

7 Quoniam ex omni tribulatione † eripuisti me:
Et super inimicos meos despexit oculus meus.

C Ex omnibus tribulationibus se testatur propheta ereptum, quod in isto sæculo non potest euenire, nisi eis qui in Domini dilectione persistunt. Respexit oculus Domini super inimicos Dauid, id est, Ziphæos, quando eos nefarias voluntates minime complere permisit, freqoenter enim propitius Deus nos, iniqoa non permitit efficere, vt compuncti debeamus de oostris erroribus supplicare.

E

Oratio ex Psalm. LIII.

SAluifica Domine ecclesiam tuam, tui nominis protectionem confitentem, vt despectu inimicu, voluntaria te confessione magnificet. Per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, &c.

Argumentum Psalm. LIV.

C *Christus patrem petit, ne eius despiciatur oratio, quam ex infirmitate carnis probatur expetere: & quid obstinatis Iudæis in suis sceleribus persistentibus debeat euenire ostendit.*

‡ Victori in psalmis

F

eruditio Dauid.

TT. ‡ In finem in carminibus intellectus Dauid.

Finis Christus.
Intellectus
Lucæ 18.

C Bene finis dicitur Christus, quia quicquid recte ac fideliter agimus, ad ipsum constat sine dubitatione referendum. In carminibus, in laudibus dicit: Intellectus iste certus est, vt cum Dauid: patrem dicamus Domini Christi (vt cæcus in Euangelio, miserere mei fili Dauid) secundum carnem intelligamus: secundum dioinitatem vero, seruum fateamur esse ipsum Dauid Christi, sicut ipse ait: Dixit Dominus Domino meo.

Psalm. 109

† despicias

1 EXaudi Deus orationem meam, & ne † despexeris deprecationem meam:
‡ Intende mihi & exaudi me.

‡ attende.

C Prima parte petit Propheta exaudiri orationem suam, deinde postulat: ne eius deprecatio despiciatur. H Quatatione intellige homo, quia nisi pura conscientia deprecetis Deum, prorsus à Deo oon exaudietis.

† humiliata sum in meditatione mea.

G

2 † Contristatus sum in exercitatione mea:
Et conturbatus sum à voce inimici ‡ & à tribulatione peccatoris.

‡ in facie persequentia impii.
Exercitatio.

C Pulcherrime Domini cursus vitæ, vno sermone exponitur. Exercitationem dicimus quæ nullo otio cõquiescit. Exercitabatur miraculis & sanctitate doctrinæ, & contristabant, quod prædicationibus saluberrimis, væsania obstinati populi non credebat. A voce inimici. H Dicentis, Samaritanus es & dæmonium habes, conturbatus sum. C Tribulatio erat peccatoris, quando eum ore conspuebãt, cædebant alapis, & alia multa ingerebant.

Iohann. 8.

† proiecerunt super me iniquitatem, & in furore aduersabantur mihi.

3 Quoniam † declinauerunt in me iniquitates:
Et in ira molesti erant mihi.

C Declinauerunt enim in Dominum iniquitatem, quia oullam volentes recipere rationem, effusionem sanguinis innocentis expetebant. Audiant insipientes Iudęi, tantam se oomino fecisse molestiam accensa ira, vt sibi perpetuam præpararent ruinam. H In ira. Ira festuca: trabs, odium. Ira conturbat, trabs excæcat, vt illud. Turbatus est præ ira oculus meus. Molestus, id est, sæuus. C Vel molestia est, quando procacitate superflua redduntur inquieti.

Ira, festuca: odium,

H

trabs.

‡ doluit in vitalibus meis, & terrores mortis.

4 Cor meum ‡ conturbatum est in me:
Et formido mortis cecidit super me.

H Cor meum conturbatum est in me, secundum hominem: sed virtute diuina confortatum est. Et formido &c. C Sua suis apte redduntur, consequens enim erat, vt cuius cor conturbatum fuerat, cum formido mortis inuaderet. Reuera cecidit, quando super eum venit, vlterius oon valitura, quæ prius ponit, quia perpetua mors morte Christi victa est.

5 Timor & tremor venerunt super me:
Et † contexerunt me tenebræ.

† operuit me caligo.

H Humano more loquitur, quibus est timor animæ, & tremor corporis. Tenebræ dicuntur mali homines, quia qui odit fratrem suum, in tenebris est. Contexerunt quidem, sed quia lux erant, non comprehenderunt.

1. Iohann. 3

6 Et dixi

A

6 Et dixi, quis dabit mihi pennas ÷ sicut :· columbæ:

ⱻ Et volabo & requiescam.

ⱻ vt volem

C Quis dabit mihi, scil. nisi tu pater, qui humanam naturam ad cœlorum regna perducis. Pennæ à pendendo dictæ. Inspice vero, quod pennas non aquilæ non accipitris petiit, sed columbæ, quæ dicta est quasi cellæ alumna, illis innocens mansueta, quæ in nullum animal fellita voluntate consurgit, merito illius pennas Christus petiit, in cuius specie super eum spiritus sanctus apparuit. Volabo, id est, celerrima me voluntate transponam, vt ab eorum iniquitate quiescam, qui me persequuntur, scil. Iudæorum.

Pennæ columbæ.

Matth. 3.

7 † Ecce elongaui fugiens:

Et mansi in solitudine. Diapsalma.

† Vt procul abeam & commorer in deserto Semper.

H Ecce elongaui à Iudæis, scilicet, quia longè est à peccatoribus salus. Et cum gentibus incredulis mansi, quas in aduentu meo florere feci. De quibus alius ait Propheta, lætetur & floreat desertum.

Esaiæ 35.

B

8 ⱻ Expectabam eum qui saluum me fecit:

A pusillanimitate spiritus & tempestate.

ⱻ festinabo, vt saluer à spiritu tempestatis & turbinis.

C Pronunciat enim se præsidium expectare patris, qui eum poterat à corporea infirmitate saluare, & quia superius dixit esse turbatum, ideo nunc modici animi esse se testatur. Tempestates dicit procellas seditionum quas Iudæi commouebant.

9 Præcipita Domine diuide linguas eorum:

Quoniam vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate.

C Hic Iudaico populo salubriter imprecatur, vt diuisione linguarum, non implerent voluntatem malitiæ suæ, sicut in illa turri factum est, quam metu recentis diluuii in altum homines extendere conati sunt. Digne igitur illos diuidi postulabat, quos iniquos esse in sacrilegis congregationibus præsciebat, ideo subiunxit, quoniam vidi iniquitatem in ciuitate, id est, H Congregatione. Iniquitatem, quia non crediderunt. Contradictionem, cum exprobrant. Nonne hic est filius fabri, & alia multa.

Genes. 11.

Matth. 13.

C

10 Die ac nocte † circumdabit eam super muros eius iniquitas:

Et labor in medio eius & iniustitia.

† circumeuntes muros eius, scelus & dolor in medio eius: Insidiæ in vitalibus eius.

H Dicit enim die ac nocte, id est, omni tempore circundare eam, hoc est Hierusalem. Super muros eius iniquitas, vt quantum murorum machina in altum potuit crescere, multo magis Iudæorum malitia se extenderit. Labor in medio, eius labor in oppressione pauperum: & iniustitia, in iudiciis. Per medium (quia in vrbis medio tanquam honorabili sede morari volunt primates) designans nobilissimos & primates eorum, quos non lex, non ratio, sed labor & iniustitia possideat.

11 Et non ⱻ defecit de plateis eius:

† Vsura & dolus.

ⱻ recedit † damnum, & fraudulentia.

Vsura.

C Intende quod non dixit, occulte, sed in plateis talia fuisse commissa, quæ lex diuina damnauit. H Vsura est plus accipere quam dare: Omnia enim quæ in lege prohibita sunt, ad augendum peccati cumulum excreuerunt. In lege enim vsuræ accipi prohibentur, vnde Propheta, non fœneraui, neque fœnerauit mihi quisquam.

D

Hieron. 15

12 Quoniam si inimicus ÷ meus :· maledixisset mihi:

Sustinuissem vtique.

ⱻ Non n. inimicus exprobrauit mihi, vt sustineam.

C Hic monstratur magnæ patientiæ exemplum, vt inimicis contraria nobis loquentibus, non in contentionem erumpere, vel verbis resistere, sed locum insanis loquelis dare studeamus.

13 † Et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset:

Abscondissem me forsitan ab eo.

† Neque is qui oderat super me magnifica tus est, vt abscondar ab eo.

C In isto versiculo & præcedenti ac sequenti Iudas perfidus increpatur, qui caueri potuisset, si publicus fuisset inimicus, humano modo loquendo, quem tamen Christus si voluisset, occultum non sibi, sed aliis, cauere potuisset. H Non hic tantum de passione Dominus queritur, sed & de discipulo proditore: à quo se non abscondit, licet à Iudæis (vt in Euangelio legimus) se absconderit, sed etiam conuiuio sancto asciuit.

E

Iohann. 8.

14 Tu vero homo vnanimis:

Dux meus & notus meus.

C Vnanimis dictus est Iudas, quia inter apostolos fuit numeratus. Dux, quia ad vicos & castella præmissus est, vt prædicatione verbi imbueret rudes animos. Notus, quia eius proditio nota erat Christo. H Vel quia cum aliis ad prædicandum missus fuit: notus eis dicitur.

Vnanimis. Dux. Notus.

15 ⱻ Qui simul mecum dulces capiebas cibos:

In domo Dei ambulauimus † cum consensu.

ⱻ Qui simul habuimus dulce secretum. † in terrore.

H Qui simul mecum dulces capiebas cibos, id est, corpus & sanguinem Christi, quod ipse accepit ab eo indignus. Sæpe etiam cum ipso Domino in templo Salomonis cum consensu prædicationis abiit. C Isti (vt superiori) versui iungendum est, cur me tradis, vt tu homo vnanimis dux meus, &c. cur me tradis?

F

16 Veniat mors super illos:

÷ Et :· descendant in infernum viuentes.

H Veniat, mors & deuoret eos terra viuos: hoc factum fuit Dathan & Abyron, venit subito ignis & mortui sunt. C More enim suo emendationem magis quam consumptionem postulat Propheta venire inimicis. Mors enim: vitæ dicitur finis, & qui in meliorem partem conuertitur: finem prioris conuersationis reperisse iudicatur. In infernum descendunt viuentes, quando cogitationes suas pessimas expauescunt; & ad meliora vota feruntur. Tunc enim quasi viuentes ad inferna descendimus, quando malorum nostrorum recordatione terremur.

Numer. 16

Mors.

17 Quoniam nequitiæ in ⱻ habitaculis eorum:

In medio eorum.

ⱻ congregatione eorum.

H Quoniam nequitiæ in habitaculis iudæorum. Etenim tam opere quam cogitatione illi nequitia pleni erant.

18 Ego ÷ autem :· ad † Deum clamaui:

Et Dominus ⱻ exaudiuit me.

† Dominum clamabo.

G

ⱻ saluabit.

C Clamauit igitur ex forma serui Christus iugiter ad Deum pro populo Christiano, & consequens erat illum exaudiri, quia non poterat à sua maiestate segregari.

19 Vespere & mane & meridie † narrabo & annunciabo:

Et exaudiet vocem meam.

† loquar & resonabo.

C Vespere, significat tempus traditionis, quando eum Iudas cohorti tradidit. Mane, cum ad Pontium Pilatum ductus est. Meridie, quando hora sexta suspensus est. Meridies dictus quasi medius dies. His sequentia verba redduntur, nam narrabo pertinet ad vesperum, quando omnia prædixit, quæ Iudas pessimus facere disposuit. Annunciabo: ad mane, quia mane annunciauit respondendo Pilato, in hoc natus sum &c. Exaudiet vocem: ad meridiem pertinet, cum dixit, Consummatū est, & emisit spiritum.

Iohann. 18.

20 Redimet in pace animam meam ab his qui appropinquant mihi:

ⱻ Quoniam inter multos erant mecum.

H

ⱻ multi enim fuerunt aduersum me.

H Redimet in pace, narrat videlicet quod eum velociter exaudiuit, cum eum de tribulationibus mortis eripuit in resurrectione. In pace, hoc est in semetipso. Ab his qui appropinquant: corpore, non vita & merito. Inter multos, credentes: erant mecum, & tamen non credebant. Vel inter istos qui sunt multi, id est, inter malos & non inter paucos, id est, inter bonos qui sunt pauci. Vel in multis, id est, in baptismo & fide ficta. In paucis non sunt, id est, in fide firma, spe vera & charitate.

21 Exaudiet Deus & humiliabit illos:

† Qui est ante sæcula. Diapsalma.

† quia iudex est ab initio semper.

H Exaudiet Deus me benedicentem, non illos maledicentes. Et humiliabit eos, hoc est superbos. Qui est ante sæcula, pater vtique: quem in me manentem non cognouerunt.

22 Non enim ⱻ est illis commutatio & non timuerunt Deum:

ⱻ mutantur neq. timent Deū

A

† ad pacifica sua.

Extendit manum suam † in retribuendo.

H Non est illis commutatio, de malo in bonum. Et non timuerunt Deum, & ea causa, ad vltionem descendit Deus, sicut sequitur, extendit manum in retribuendo. Quia cum eis ad auxilium porrecta fuisset, non eam receperunt. In retribuendo ergo dicit, id est, in vindicta in die iudicii, hoc est, quia noluerunt conuerti & recipere à manu misericordiæ gratiam, extendit manum in eos vindictæ, vt qui noluerunt recipere in tribuendo, accipiant in retribuendo.

† Contaminabit pactum suũ, nitidius butyro os eius: pugnat autẽ cor illius.

23 † Contaminauerunt testamentum eius, diuisi sunt ab ira vultus eius:

Et appropinquauit cor illius.

C Ille enim testamentum Dei contaminat: quantum ad se pertinet, qui minime ipsius imperiis obedit. Diuiduntur etiam perfidi à populo fideli in iudicio, & segregantur tanquam arsuræ paleæ à granis: Ita enim hic pro vindicta ponitur, quam impii sustinebunt. Et appropinquauit cor illius: in iudicio, quando cor Domini (hoc est voluntas eius in prophetis & apostolis prædicata) omnibus innotescit. H Vel contaminauerunt iudæi testamentum, quia non intellexerunt Dominum Ihesum in lege promissum, & quod intelligunt de scripturis: in malum vertunt, quia Trinitatem non credunt, & ideo diuisi sunt à spirituali intelligentia. A Et ex eorum diuisione & contaminatione, appropiauit voluntas Dei credentibus, ita vt & in scripturis Dei voluntatem quæ latebat intelligant.

B

Iudæi testamentum contaminant.

‡ Molliores sermones eius oleo, cum sint lanceę. *Matth.* 22.

24 ‡ Molliti sunt sermones eius super oleum:

Et ipsi sunt iacula.

C Molliti sunt sermones perfidorum iudæorum dicentium. Magister scimus, quia à Deo venisti. Super oleum, non tanto sceleri par potuisset aliquod inueniri, quia nil leuius est oleo. Ipsi etiam fuerunt iacula, quando dixerunt, reus est mortis. H Vel reuertitur sermo ad Iudam: cuius sermo, aue Rabbi, super oleum erat, & osculo tradidit. Tale oleum refugiebat hostis: in tribulatione Deum inuocant, ideo sequitur Iacta &c.

Ibid. 26.

† charitatem tuam.

C

25 Iacta super Dominum † curam tuam, ipse te enutriet:

Non dabit in ęternum fluctuationem iusto.

C Quando cogitatio iactatur in Dominum, non solum nos non consumit, quemadmodum cogitatio istius sæculi, sed etiam nutrit: in æternum enim (sicut hic dicit) neminem iustissimum permittit Deus fluctuare, quãdo cum ipso in æternitate cognoscitur regnare.

26 Tu vero Deus:

Deduces eos in puteum interitus.

Puteus

C Prius itaque dixit de iustis, nunc de impiis qui in gehennæ profunditatem mergendi sunt. Puteus dicitur hiatus terræ patens, sed ne hunc vitalem puteum intelligeres, addidit interitus, id est, fouea mortalis. O pietas inaudita iudicantis: totum hominibus prædicatur, vt culpa plectibilis vitetur. Ex putei enim similitudine gehennæ tormenta nos admonet formidare.

27 Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos:

Ego autem ‡ sperabo in te ÷ Domine ⁚ .

D

‡ fiduciã habeo iui. Viri sanguinum.

C Viri sanguinum proprie non dicuntur qui innocenter humanum fundunt cruorem, quoniam & iusti iudices iuste fundunt, propterea addidit ÷ & dolosi, vt solum illi notentur, qui per iniquissimum dolum quærunt alienum exitium. Hos tales non dicit dimidiare dies suos, quãdo cum sibi longam vitam promittunt, exitum celerrimæ mortis inueniunt. Ideo autem additum est: suos, vt voluntarios intelligeres dies sibi computatos, id est, illos quos se victuros putabant, aut volebant à Domino constitutos.

Oratio ex Psalm. L I V.

IEsu Domine, qui ante sæcula manens, conditionemq; humanam suscipiens, ab vnanimo discipulo proditus, mortem subisti pro perditis, exaudi orationem supplicum & præsta, vt te vespere & mane meridieq; laudantes: mereamur ab huius sæculi tempestatibus defensari. Qui cum patre, &c.

E

Argumentum Psalm. L V.

C *Vox Ecclesiæ in persecutione posita.*

TT. ‡ In finem pro populo, qui à sanctis longe factus est, Dauid in tituli inscriptione cum tenuerunt eum Allophyli in Geth.

‡ Victori pro columba muta, eo quod procul abierit, Dauid humilis & simplex, quando tenuerunt Geth. *Iohann.* 19.

C In finem: iam notum est, pro populo dicit, qui à sanctis longe factus est, quia Iudaicus populus postulabat à Pilato, ne inscriptionem tituli sicut prophetarum fuit scriberet, nolens Christum suum regem dici. Illa voluntas eos longe fecit à sanctis: qui sancti Christum suum regem dici gloriantur. Geth significat torcular, id est pressuram, quam omnis patitur Christianus ab allophylis, id est, ab alienis. Philistini enim (qui nunc Palæstinæ dicuntur) alio nomine Allophyli dicebantur, id est, alienigenæ.

Geth. Allophyli.

1 MIserere mei Deus, quoniam conculcauit me homo:

Tota die † impugnans tribulauit me.

F

† pugnans.

C Virgo mater Ecclesia cœlestem spõsum piis lachrymis rogat, ne se patiatur ab inimicis opprimi. H In homine conculcante atq; impugnante, diabolum vel reliquarum nequitiarum spiritualium ostendit persecutionem.

2 Conculcauerunt me ‡ inimici mei tota die:

Quoniam multi bellantes aduersum me.

‡ insidiatores mei.

3 † Ab altitudine diei timebo:

Ego vero in te sperabo.

† altissime. Quacunq; die territus fuero, ego in te confidam.

C Vinum enim non profluit, nisi pedibus vua conculcetur. Sic Ecclesiam in membris suis conculcat inimicus, vt sanctorum merita gloriosa inde nascantur. Tota die, omni tempore contra eam rebellant inimici, sed de his, quia aliqui conuertuntur, non dicit omnes, sed multi.

C Ab altitudine diei, istum mundum significat, vbi tumet altitudo superbiæ. Nam sicut Christus humilitatem præcipit, ita diabolus altitudinis culmina persuadet. Sed vnde timere non debeat Ecclesia nec cadat, subdit. Ego in te sperabo, qui nunquam in te decipis cõfidentes.

Altitudo diei mundus est.

G

4 In Deo laudabo ‡ sermones meos:

In Deo speraui, non timebo quid faciat mihi caro?

‡ Verbum eius.

C In Deo laudat sermones suos, qui omne quod loquitur bene: Deo applicare, non sibi, contendit. Non timebo, licet sęuiat carnificum manus, omnia tamen tormenta despicit Ecclesia in membris suis, quæ expectat munera Domini saluatoris.

5 Tota die † verba mea execrabantur aduersum me:

Omnes cogitationes eorum in malum.

† sermonibus me affligebant.

H Tota die execrabantur verba Christi, Iudæi dicentes. Non est propheta, sed seducit turbam. Cogitationes Iudæorum versæ sunt in malum: contra Christum, & peccatorum: contra sanctos.

Iohann. 7.

H

6 ‡ Inhabitabunt & abscondent:

Ipsi calcaneum meum obseruabunt.

7 Sicut sustinuerunt animam meam:

Pro nihilo saluos facies illos, in ira populos confringes.

‡ Congregabuntur abscõdite: plantas meas obseruabunt. Expectantes animam meã, quia nullus est saluus in eis, In furore populos detrahet Deus. Calcaneũ obseruare. Pro nihilo saluati.

C Inhabitare videntur subdoli Christiani Ecclesiam, sed malum suæ peruersitatis abscondunt, nec palam ausi sunt prodere, quod sciunt apostolicam doctrinam nõ habere. Ipsi calcaneum obseruabunt, more diabolico, vel eorum qui ministri ipsius sunt, qui vltima nostra insidiosa calliditate respiciunt, cupientes nos à fide euertere, & ad reatus discrimina peruenire, saltem in extremis. H Sustinuerunt animam Christi Iudæi, vt captum in verbis accusarent principibus. Saluantur enim pro nihilo, dum non commutantur ad gloriam, ad supplicia transferuntur. In ira populos confringes, quia impacti sunt in petram offensionis, & lapidem scandali. A C Vel quamuis illi sustineant

1 *Petr.* 2.

in ma-

A

in malum, & ab hoc indignos se faciant salutatione, tu tamen misericordia omnia peccata superans, pro nihilo, id est, gratis: nullis eorum meritis præcedentibus: saluos facis ita, vt quasi iratus multis tribulationibus populos fatigatos, recurrere ad te cogas. Irasceris & deducis, sæuis & saluas, terres & vocas, ira videtur, sed paterna.

† Secretiora mea numerasti pone lachrymam meam, &c.

8 † Deus vitam meam annunciaui tibi:
Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo.

C Vitam suam annunciat Deo, qui peccata propria confiteri non erubescit. Lachrymæ quæ in conspectu Domini ponuntur: iocundæ sunt, quia non cruciant, sed à cruciatibus liberant.

‡ Sed non in narratione t.

9 ‡ Sicut & in promissione tua.
Tunc conuertentur inimici mei retrorsum.

C Promissio quippe Dei est, vt pias lachrymas non refutet. H Optando dicit ecclesia, conuerti inimicos retrorsum, id est, vt qui currunt ad infernum: conuertantur ad Deum.

B

‡ hoc scio quia Deus meus es.

10 In quæcunque die inuocauero ‡ te:
Ecce cognoui quoniam Deus meus es.

Quacunque die.

C Hic clementiam Domini pronunciat mirabilemque pietatem propheta, vt in quacunque die inuocatus fuerit Christum, semper se miseratus indulgeat. Quacunq; die, significat diuersi temporis satisfactionem. Alius enim toto tempore vitæ Domino supplicat, alter media ætate conuertitur. Alius in fine vitæ saluatur. Ecce cognoui. H Alii cognoscunt Deum per creaturam cœli & terræ, sicut Paulus dicit. Per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Alii per inspirationem diuinam. Alii per signa vt Thomæ dixit. Infer digitum tuum huc. Alii per indulgentiam, clementiam, & auxilium, vt pœnitentes.

Roman. 1. Iohann. 20.

† prædicabo.

11 In Deo laudabo verbum, in Domino † laudabo sermonem.
In Deo speraui non timebo quid faciet mihi homo.

Laudare verbum.

C

H Laudat iterum propheta verbum istud siue sermonem, qui erat in principio apud patrem: & sperans in eum, non metuit minas aduersarii dicens, in me sunt Deus vota tua. C Vel sermonem, id est, euangelium ab ore Christi prolatum.

‡ gratiarum actiones tibi.

12 In me sunt Deus vota ⁎ tua ⁚ :
÷ Quæ ⁚ reddam ‡ laudationes tibi.

H Hæc sunt vota prophetæ: vt laudem Dominicam sedule celebret, & cur hæc faciat adiecit, quoniam eripuisti.

† ambulem.

13 Quoniam eripuisti animam meam de morte, & pedes meos de lapsu.
Vt † placeam coram Deo in lumine viuentium.

Pedes liberari de lapsu.

C Quoniam eripuisti animam meam, id est, populos fideles de morte perpetua, & bene suam animam sancta mater dicit ereptam, quæ in liberatione filiorum gaudebat. Dicit vero pedes ereptos à lapsu, quod non fit hic: sed in futuro sæculo præstabitur. Dum enim ambulabunt iusti in hoc mundo, in lapsu sunt, sed misericordia diuina continentur. Sic legitur Septies cadet iustus & resurget. H Lumen viuentium Christus est, qui sibi placentes illuminat. C Vel manifestatio sanctorum est lumen viuentium.

D

Prouerb. 24 Lumen viuentium.

Oratio ex Psalm. LV.

Bellorum inuisibilium optime propugnator, qui in te fidentes ab inimicis obrui non permittis, exterge precamur ab oculis nostris peccati lachrymam, vt dum carnalia bella comprimimus, placere tibi in lumine viuentium mereamur. Per Dominum nostrum Iesum, &c.

Argumentum Psalm. LVI.

C *Christus secundum humanitatem qua passus est orat, & resurrectionis suæ gloriam commemorat, patrique laudes decantat.*

TT. ‡ In finem ne disperdas Dauid in tituli inscriptione; cum fugeret à facie Saul in speluncam.

E

‡ Victori, vt non disperdas Dauid humilem & simplicem, quando fugit à fa. S. in sp. Tituli inscriptio. Iohann. 19.

C Ne disperdas Dauid prohibetur. Dauid à Saulo disperdi. In tituli inscriptione, hoc non Dauid, sed in passione Christo euenit, ne à Pilato scriptus titulus mutaretur. Cum fugeret &c. actus iste & Dauid & Domino conuenit. Nam sicut fugit Dauid à facie Saul in speluncam, sic deitas abscondita fuit perfidis Iudæis in corpore Christi.

1 Miserere mei Deus miserere mei:
Quoniam in te † confidit anima mea.

† sperauit

C Clamat Christus ad patrem, ex eo quod futuram sciuit passionem. Repetitio ista: periculum futuræ mortis ostendit. Orauit autem, vt regulam nobis sanctæ orationis ostenderet: passus propter nos, vt nullus pro ipso pati velle refugiat.

2 ÷ Et ⁚ in vmbra alarum tuarum sperabo:
Donec ‡ transeat iniquitas.

‡ trãseant

F

insidiæ. Vmbra. Duæ alæ.

H Vmbra enim significat protectionem diuinitatis. A calore enim solis, vmbra quæritur, sed per calorem, persecutio vel tribulatio intelligitur. Duæ alæ duo testamenta, vel duo præcepta charitatis, quibus protegi se petit Propheta, donec trãseat iniquitas, i. e. diabolus cum suis satellitibus.

3 † Clamabo ad Deum altissimum:
Deum ‡ qui benefecit mihi.

† Inuocabo Deum altissim. ‡ Vltorem meum.

C Clamat ille ab humanitate suscepta, à quo supernæ creaturæ non desinunt opẽ postulare. Qui benefecit mihi, hoc significat arcanum incarnationis Domini, quod humano generi diuina gratia collatum est.

4 † Misit de cœlo & liberauit me:
Dedit in opprobrium conculcantes me.
Diapsalma.

† Mittet de cœlo & saluabit me: Exprobrauit conculcantibus me semper.

C Misit de cœlo, non angelum, non aliquam creaturam, sed intellige auxilium supernę potentię suæ. Opprobrium persequentibus fuit, quando illum quem se credebant extinguere viderunt resurgere & fideles populos de ipsius resurrectione gaudere.

G

‡ mittet.

5 ‡ Misit Deus misericordiam suam & veritatem suam:
÷ Et ⁚ † eripuit animam meam de medio catulorũ leonũ, dormiui conturbatus.

† Animam meam in medio leonũ dormiuit ferocientium.

H Misericordia & veritas, Christus est, quem pater de cœlo misit in mundum, nec vna sine altera esse potuit. Si sola misericordia fuisset, licentia esset peccandi: & si sola veritas, pœnam non potuisset homo sustinere. C Catuli leonum: significat plebem Iudæorum, quam principes & sacerdotes (qui sunt leones) ferali voluntate genuerunt. Dormiuit altissima quiete in cruce, conturbatus à fremitu Iudæorum.

6 Filii hominum dentes eorum † arma & sagittæ:
Et lingua eorum gladius acutus.

† Lanceæ

C Filii hominum sunt, qui in nece Domini impia voluntate sæuiebant. Quorum dentes fuerunt arma & sagittæ, id est, consilia pessima, & verba volantia ad operationem mortis. Acuto gladio comparantur voces illæ quæ dicebant: crucifige, crucifige, quoniam sicut acutus ensis: celerrimum mortis operatur effectum, ita & illa verba: citatam exitii compleuere sententiam.

H

7 Exaltare super cœlos Deus:
÷ Et ⁚ in ‡ omnem terram gloria tua.

† omni terra Super cœlos.

C Exaltare, vt pendens in cruce: semper in tua maiestate cognoscaris regnare. Super cœlos dixit, quia Dominus, supernas virtutes noscitur habere subiectas, & quoniam ascendens super cœlos sedensq; ad patris dexteram glorificatus est. Glorificatus quoq; est super terram, quando totum mundum replet Ecclesia, in qua laudes Deo iugiter concinuntur.

8 Laqueum parauerunt ‡ pedibus meis:
Et incuruauerunt animam meam.

‡ gressibus meis: ad incuruandã animam meam.

H Laqueum parauerunt: enim interrogationes Christo

A

inferebant dolosas. Sic quoque voluerunt Christum incuruare, vt non nominaretur nomen eius.

9 Foderunt ante faciem meam foueam:

÷ Et :· ‡ inciderunt in eam. Diapsalma.

‡ Ceciderunt in medium eius. Foueam fodere.

C Bene fouea dicitur sententia mortis, quæ mittit ad foueam. Dixerunt enim. Reus est mortis, & ideo dicti sunt foueam fodere, quia visi sunt eum neci tradidisse. Et ipsi inciderunt. Omnis enim iniusta vox: suos damnat autores, & antequam alteri noceat: se prius ipsa comdemnat. H Inciderunt, cum post resurrectionem Domini inimicis traditi, capti, interfecti, & dispersi sunt.

10 Paratum cor meum Deus paratum cor meum:

Cantabo & † psalmum dicam.

† Psallam.

C Agit filius gratias patri, per id per quod & resurrexit à mortuis. Paratum se dicit ad agendas gratias, quia sibi sciebat venturam gloriam resurrectionis. Cantare diximus, gratias vocibus referre. Psalmum dicere, prædicabili actione illum laudare.

Cantare & Psalmum dicere.

B

11 ÷ Ex :· urge gloria mea ÷ ex :· urge psalterium & cithara:

÷ Ex :· urgam ‡ diluculo.

‡ mane.

C Exurge dicitus quasi surge, ad miraculum faciendum: exurge psalterium & cithara. Psalterium fuit: quando operabatur diuina mandata. Cithara vero: gloriosam passionem significat, quæ tensis neruis & ossibus dinumeratis virtutem patientiæ personabat. Surrexit diluculo, quod est inter tenebras noctis & claritatem Dei.

12 Confitebor tibi in populis Domine:

÷ Et :· † psalmum dicam tibi in gentibus.

† cantabo tibi.

H Confitebor tibi, hoc est, postquam resurrexero: te in populis Christianis laudabo. C Psalmum dicam, quia per omnes gentes: linguis variis psalmodia Domini deuota mente persoluitur.

13 Quoniam † magnificata est vsque ad cœlos misericordia tua:

† magna

Et vsque ad nubes veritas tua.

C

H Magnificata est misericordia, quia Domini resurrectione pacificata sunt omnia patri: quæ in cœlo & quæ in terra sunt. G Nubes significant prophetas, quos magna veritas spiritus sancti, velut copiosus imber impleuit: & ij cœlesti fonte satiati, super steriles peccatores spiritualis copiæ dona fuderunt.

Nubes prophetæ sunt

14 Exaltare super cœlos Deus:

÷ Et :· ‡ super omnem terram gloria tua.

‡ in omni terra. Actor 2.

H Exaltare, propheta hæc dicit, de gloria Christi ascensione. Erit gloria super terram, cum effuderit donum spiritus sancti super omnem carnem.

Oratio ex Psalm. L V I.

Transfer Domine iniquitatem familia humilis, sub tuarum alarum vmbra sperantis, vt missa de cœlo misericordia tua, à nequissimis insidiarum foueis eruamur. Per Dominum nostrum Iesum, &c.

D

Argumentum Psalm. L V I I.

C Christus exprobrat nequitiam Iudæorum, & eorum retributiones declarat, ac de lætitia iustorum, cum vltionem viderint peccatorum.

TT. ‡ In finem ne disperdas Dauid in tituli inscriptione.

‡ Victori, vt non disperdas Dauid humilem & simplicem.

C Commonetur itaque Pontius Pilatus, ne disperdat scriptum titulum, qui regem Dominum declarabat. Regem enim illum quis poterit abolere: quem constat esse cœli terræque creatorem?

1 SI vere vtique iustitiam loquimini:

Recte iudicate filii hominum.

Vere iustitiam loqui

C Loquuutur enim iudæi falso iustitiam legis, qui non sunt recta iudicaturi, vere enim iusta loquuntur: qui iusta facturi sunt. Sermo enim rectus: vitæ debet esse consimilis. Hic arguit propheta voces illorum, quando dolose dicebant. Magister scimus, quia à Deo venisti. Non recte iudicabant, quando Pilato dicebant: crucifige crucifige.

E

2 Etenim in corde iniquitates operamini in terra:

Iniustitias manus vestræ † concinnant.

† appendunt.

C Etenim in corde, ac si diceret, quomodo potuistis de me iudicare qui in corde vestro iniquitates operamini? vbi perfectum est crimen antequam fiat perpetratum. In terra dicit, in arcano pectoris. per manus significat res actuales malas, quæ concinnantur mente: quando ex multis partibus sibi conuenit peruersitas adunata.

3 Alienati sunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero:

‡ Locuti sunt falsa.

‡ loquentes mendacium.

C Merito ergo proiectos dicit peccatores tanquam abortiuos à vulua ecclesiæ, qui nulla doctrinæ confirmatione perfecte imbuti sunt, sed tanquam teneræ pecudis fatuata mollicies, non ad lucem vitalem, sed in perfidiæ tenebras probantur abiecti. Et recte ecclesia vterum habere dicitur: quæ nos sacro baptismate genuit in perpetuam lucem. Errauerunt ab vtero qui contraria matri dogmata secuti sunt. Ipsi & falsa locuti sunt: qui ab eius sanctis doctrinis errauerunt.

F

Errare ab vtero.

4 Furor † illis secundũ similitudinem serpentis:

Sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas.

† eorum sicut furor serpentis, sicut reguli surdi obturantis aurem suam.

C Obstinatorum iudæorum furor irreuocabilis est sicut serpentibus. Quibus etiam mala cõsuetudo aspidis comparatur, quę ne exaudiat verba incantantis & suas latebras derelinquat: vnam autem dicitur suæ caudæ obturare inflexione, alteram in terram deprimere. Sic obturatis auribus cordis iudæi noluerunt audire saluberrimam iussionẽ Christi, siue sanctæ scripturæ intelligibilem veritatem.

5 ‡ Quæ non exaudiet vocem incantantium:

Et venefici incantantis sapienter.

‡ Vt non audiat vocem mussitantium, nec incantationes callidas.

C Dicit enim de aspide quæ non exaudiet vocem incantantium, nec passa est audire vocem: quæ illam trahere potuisset ad lucem. Sic etiam Iudæus, vel quiuis obstinatus maliuolus: non contrahitur à docente ad lumen veritatis.

G

6 Deus † conteret dentes eorum ‡ in ore ipsorum:

† Molas leonum confringet Dominus.

‡ excute. ‡ ex † molares leonum cõfringe Domine.

C Contriuit Deus dentes iudæorum: quando dolosa verba eorum deducebantur ad nihilum. Leones fuerunt, quando cruento ore clamabant: crucifige, crucifige. Confringebantur molæ in ore ipsorum, quando non poterant dictis verissimis respondere.

7 † Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens:

Intendit arcum suum donec ‡ infirmentur.

† Dissoluantur quasi aquæ quæ defluunt. ‡ conterantur.

C O inaudita sæuicia iudæorum: comparantur illis tot mala ingentia: à quibus nouimus immania venire pericula. Aqua vero decurrens: est torrens cito deficiens. Deus etiam contra malos arcum suum intendit, id est, comminationem suæ potestatis, & tamdiu terret: donec infirmati cedant, & ad confessionis salutem se conuertant.

8 † Sicut cera quæ fluit auferentur:

Supercecidit ignis, & non viderunt solem.

H

† Quasi vermis tabefactus pertranseant. Quasi abortiuũ mulieris, quod non vidit solem.

H Sicut cera igne dissoluitus, ita & isti qui in sua obstinatione perdurant, futuri iudicii igne perduntur. C Auferentur, dicit à conspectu Dei. H Supercecidit ignis, id est, iudicium mortis. Et non viderunt solem. C Id est, Dominum saluatorem. Illum enim cõspicere nequeunt, nisi qui eum mundis mentibus intuentur. A C Vel ignis concupiscentiæ malæ cecidit hic super mẽtes malorum, & ideo iustum & bonum & sanctum videre non possunt, id est, bene agere & bene discernere agenda.

9 ‡ Priusquã intelligerent spinæ vestræ rhamnũ:

Sicut viuentes sicut in ira absorbet eos.

‡ Antequã crescant spinæ vestræ in Rhamnũ quasi viuentes quasi in ira tempestas rapiet eos.

H Hic loquitur ad populum peccantem. Rhamnus spinarum genus est aculeis asperrimum & flore gratissimum, & significat per flores retributionem bonorum, per aculeos pœnam

A

Sicut viuentes.

ns pœnam malorum: Iustis floret ad ornatum, peccatoribus præbet spinas ad configendum. C Dicit vero: sicut viuentes, quia viuere creduntur & mortui sunt. Omnis enim peccator in peccatis degens: veritati moritur. Sicut in ira: illud significat, quia Dominus non iratus: tanquam iratus: videtur peccatores percellere. Quod autem additur: absorbet eos, hoc significat subitum interitum eorum cum iusta vindicta.

10 Lætabitur iustus cum viderit vindictam:

† Manus suas lauabit in sanguine ‡ peccatoris.

† pedes suos.
‡ impii.

H Lætabitur iustus, quia quando impii damnantur in pœnis: iusti lætificantur in præmiis. C Cum enim sanguis peccatoris effunditur, tunc manus, id est, actus iusti hominis corriguntur. Impio enim pereunte: commonetur iustus se cautius diligentiusque custodire.

11 Et dicet homo † si vtique est fructus iusto:

‡ Vtique est Deus iudicans ÷ eos :- in terra.

† vere est.
‡ vere.
B
Iohann. 3.

C Vult hic enim hoc intelligi, quia nec mali in hoc sæculo omnino à pœna sunt liberi, quâuis florere videantur, quia qui non crediderit: iam iudicatus est. Nec etiam boni à beneficio sequestrari, licet mundanis oneribus opprimâtur. H Tunc erit fructus iusto: cum ei Dominus cœlorum regna donauerit. Illi ante iudicium in hac terra iudicantur: de quibus dictû est. Qui non credident: iam iudicatus est.

Oratio ex Psalm. LVII.

Iustissime Domine concede populo tuo sequi iustitiam, diligere recta, ne à veritate tua auditum auertens, à venefici serpentis morsibus sauciatur. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalm. LVIII.

C Christus orat, ne ei inimici nocere præualeant, dicitque, quemadmodum in fine sæculi conuertendi sint Iudæi, pro quibus & oratio mirabili pietate depromitur.

C

‡ Victori, vt non disperdas David humilem & simplicem, quâdo misit Saul, & custodierunt domum, vt occiderent eum.

TT. † In finem ne disperdas Dauid, in tituli inscriptione: quando misit Saul & custodiuit domum eius, vt interficeret eum.

In finem: iam dictum est sine fine. Ne disperdas Dauid in tituli inscriptione. Et hoc quoque frequenter ponitur, vt passio Domini per hæc indicia declaretur. Domus Dauid indicat monumentum, vbi triduana morte requieuit, quod ad custodiendum miserunt Iudæi mala mente: quod tamen inuitis eis factum est ad gloriam nominis eius, ne per fraudem diceretur resurgere.

1 Eripe me de inimicis meis Deus meus:
Et † ab insurgentibus in me libera me.

† à resistêtibus mihi: protege me.

C Petit humanitas verbi ex humanitate sine macula peccatorum: diabolum vel ministros eius Iudæos auerte à se. Nos autem sic penitus obnoxii: ab immundis spiritibus diuina misericordia liberari. H Inimici Christi fuerunt Iudæi: cum ei inuidebant occulte. Insurrexerunt: cum præceptis eius obuiauerunt.

D

2 ‡ Eripe me de operantibus iniquitatem:
Et de viris sanguinum salua me.

‡ Libera me ab operariis iniquitatis, & à viris sang.

C Duo genera inimicorum posuit, scil. inimicos qui animum tantum habuerunt nocendi, & qui iam insurgebant nocere, nunc vero tertium genus ponit eorum, qui iam operantur malum. H Quia operarii iniquitatis effecti sunt, cum manus armauerunt ad eius interfectionem. Viri sanguinum fuerunt, cum sanguinem iusti super se suosque filios venturum esse optauerunt.

Matth. 27.

3 Quia ecce † ceperunt animam meam:
Irruerunt in me fortes.

† insidiati sunt animæ meæ, congregantur aduersus me fortissimi.

C Anima hic dicitur vita corporalis: cæterum animam Christi nulla potuit aduersitas occupare, sed per animam captam tempus ostenditur passionis. Fortes: diabolum significat hic cum ministris Iudæis.

E

4 ‡ Neque iniquitas mea neq; peccatum meum Domine:
Sine iniquitate cucurri & direxi.

‡ absq; iniquitate me s, & absq; peccato meo Domine. Non egi inique, & illi currunt & præparantur.

C Iniquitas hic pro malitia vel maliuolentia accipienda est, peccatum vero pro operatione sceleris: quæ omnino à Domino fuisse probantur extranea. Christus enim mundanam vitam recto tramite cucurrit, nec illi vllo modo potuit obuiare iniquitas: quę actus semper humanitatis intorquet. Hoc enim ei erat dirigi, vnde venerat, vt rediret.

5 † Exurge in occursum meum & vide:
Et tu Domine Deus ‡ virtutum Deus Israel.

† Surge ex aduerso pro me & respice.
‡ exercituum Deus virtutum Deus Israel.

H Ad patrem hic loquitur: à quo se in Euangelio clarificari postulabat. Et vide, hoc est, fac videri, vt credant me æqualem tibi. Deus virtutum, id est, angelorum & hominum. Deus Israel, hoc est, animarum Deum videntium.

6 † Intende ad visitandas omnes gentes:
Nunc miserearis omnibus qui operantur iniquitatem. Diapsalma.

† Euigila, vt visites omnes
F
gentes.

C Intende nunc ad visitandas omnes gentes, vt tibi ex gentibus copia crescat, quia sterilitatem fidei in Iudaico populo compensi. Omnes gentes dicit, quoniam de vniuersis gentibus Domino adiuuâte erant credituri. Nõ miserearis, ostendit illis esse miserendum: qui puro studio supplicabunt. Licet omnes operentur iniquitatem, illis tamen parcendum est, qui ad Christum deuota mente confugiunt.

7 ‡ Conuertentur ad vesperam & famem patientur, vt canes:
Et circuibunt ciuitatem.

‡ Reuertâtur ad vesperam & latrent, vt canes, & circumeât ciuitatem vt canes.

C Declaratur hic futura conuersio Iudaici populi, & ex eis in fine mundi innumeros esse credituros, vt quamuis sera, tamen aliquando salutifera conuersione saluentur. H Et vsque ad exitum vitæ suæ famem verbi Dei patiuntur. C Canis dictus à canendo, nam illius consuetudo est, illa loca defendere: vbi se nouit alimoniam reperire: ita Iudæi iam conuersi defendent ciuitatem, id est, Ecclesiam quam correctis prædicatoribus circuibunt.

G

8 † Ecce loquentur in ore suo, & gladius in labiis eorum:
Quoniam quis audiuit.

† Ecce loquuntur ore suo gladii in labiis eorum quasi nemo audiat.

Gladius bis acutus

C Loquentur certe tunc in ore suo: quod nunc habere non merentur in corde. A C Erit vtiq; in labiis eorû gladius cœlestis verbi Dei, qui legitur bis acutus, ex vtroq; testamento feriens. C Quis enim cum pondere proferendum est, quasi nullus gentilis pene, quasi omnino rarissimus, qui eorum prædicationem audiet, scilic. Iudæorum, quoniam quando conuertentur Iudæi: pene Christiani ex gentibus antichristo adhærebunt, vt rarissimus sit tunc Christianus, ex gentibus natus.

9 ‡ Et tu Domine deridebis eos:
† Ad nihilum deduces omnes gentes.

‡ Tu autem.
† subsannabis o. g.

Ad nihi-
H
lum omnes gentes.

C De gentibus qui in antichristi scelerata religione permanserint, irridendos eos pronunciat, qui prædicationes rectas audire noluerint. Gêtes, & in bono & in malo poni notissimum est. Ipsas enim pro nihilo habet Dominus: quę eum creaturarum omnium non venerantur autorem. Mos est scripturæ (sicut hic) dicere pro parte totum, vt omnes gentes non omnes, sed omnes incredulas accipias.

10 Fortitudinem meam ad te ‡ custodiam, quia Deus † susceptor meus:
‡ Deus meus misericordia eius præueniet me.

‡ ferabo.
† el custor.
‡ Dei mei misericor. dia pre.

C Fortitudinem humanitatis suæ dicit Christus patris beneficiis applicandam. Ad te custodiam: mutata syllaba significat per te. Custodiam fortitudinem meam: merito illi fortitudinem suam pronunciat deputandam, quem etiam susceptorem suum esse noscebat. H Præuenit illum misericordia patris, cum prius centurio eum confessus est, quam ab inferis resurrexisse Deum videret. Sed & multi percutientes pectora sua reuertebantur dicentes, vere filius Dei erat iste.

Matth 27.

A

† Inſidiatores meos ‡ ne forte.

11 Deus oſtendit mihi † ſuper inimicos meos:
Ne occidas eos ‡ ne quando obliuiſcantur
populi mei.

C Deus oſtendit mihi. Secundum iam dicit munus beneficii, vt etiam inter inimicos virtus ipſius maieſtatis poſſit oſtendi, vt de blaſphemis fiant religioſi. Ne occidas eos, precatur ergo ne gens iudæorum funditur pereat, ſed magis erraſſe ſe ſatisfactione digna cognoſcat.

† fortitudine tua. ‡ deſtrue † noſter.

12 Diſperge illos in † virtute tua.
Et ‡ depone eos protector † meus Domine.

H. Diſperge illos, hoc dictum eſt de iudæis, vt in toto orbe diſperſi, ſic emendati non ſuperbiant, vel in hac diſperſione ſcelus ſuum pœnitendo deplorent.

‡ In peccato oris ſui in ſermone la. ſ. † capiantur.

13 ‡ Delictum oris eorum ſermonem labiorum ipſorum:
Et † comprehendantur in ſuperbia ſua.

C Delictum oris eorum, id eſt, cogitationum inſaniæ fuerunt, quando conſilium fecerunt, vt neci traderent Dominum. Sermo quoque labiorum deteſtabilis fuit, quando dicebant. Reus eſt mortis. Captos eos conſtat in ſuperbia ſua, quando viderunt reſurgentem: quem reſpuerant miracula facientem.

B

‡ Maledictionem & mendaciũ narrantes: Conſume in furore, conſume, vt non ſubſiſtant. *Matth. 13. Iohann. 8.*

14 ‡ Et de execratione & mendacio annunciabuntur in conſummatione:
In ira conſummationis & non erunt.

H Execrabantur Dominum, cum eum filium Ioſeph fabri dixerunt. Innectebant etiam mendacium: cum eum dæmonium dicebant habere. Et non erunt, id eſt, vt non poſſint perſeuerare in malicia ſua, ſed in ea conſummentur. C Conſummationem enim illam dicit, quam vnuſquiſque patitur: quando memor peccatorum ſe cruciat. Non erunt igitur vtiq; ſuperbi, ſed pœnitendo humiliati.

† dominabitur Iacob in finibus terræ ſemper.

15 Et ſcient quia Deus † dominabitur Iacob:
÷ Et :- finium terræ. Diapſalma.

C

C Et ſcient, iudæi cum fuerint perfecta religione inſtituti: Chriſtum eſſe Dominum Iacob patriarchæ, quod primitus non credebant, & Dominum eſſe finium terræ, id eſt, catholicæ eccleſiæ toto orbe diffuſæ, quod modu durato corde non ſapiunt.

‡ latrent vt canes. † circumeant.

16 Conuertentur ad veſperam & ‡ famem patientur, vt canes:
Et † circuibunt ciuitatem.

Canes, prędicatores

C Poſt interiectionem ſecundi Diapſalmatis: venit ad tertium ingreſſum, vbi conuerſio iudæorum & reſurrectio Domini oſtenditur. Canes hic ſignificat prædicatores ex iudæis conuerſos, vt Paulum & alios. Ciuitas vero hic Hieruſalem ſignificat terreſtrem: quam Paulus circuiuit prædicando glorioſe, & alii iudæi multis credentes. In ſuperiore enim diuiſione veſperam diximus finem ſæculi ſignificare, ſed hic initium ſextæ ætatis oſtendit, quando Dominus venit, & poſt eius reſurrectionem multitudo credidit iudæorum.

Veſpera.

‡ vagabũtur, vt comedant & cum ſaturati non fuerint, murmurabunt. *Actor. 10.*

D

17 Ipſi ‡ diſpergentur ad manducandum:
Si vero non fuerint ſaturati & murmurabunt.

G Ipſi verò qui veram meruerunt habere doctrinam, diſpergentur ad manducandum, cibum videl. ſpiritalem, vt conuertantur gentes ad fidem, ſicut Petro dictum eſt in viſione. Macta & manduca. Saturantur doctores: quando prædicationes ſuas viderint populos deſideranter aſſumere. Contrario murmurant, ſi verba ſua fructificare non cognouerint in mentibus perfidorum.

† Imperium I. ‡ laudabo.

18 Ego autem cantabo † fortitudinem tuam:
Et ‡ exultabo mane miſericordiam tuam

H Cantabat Chriſtus, id eſt, prædicabat fortitudinem patris, quomodo cum ipſo vicerit diabolum. C Mane exultabit, cum nox obſcura iſtius ſæculi tranſierit, quando iam miſericordia Domini in remuneratione ſanctorum e-luceſcit. Ibi enim ipſe exultaturus eſt tanquam rex & Dominus, vbi ſuum populum in ſe gaudere conſpexerit, poteſt etiam cantatio & exultatio iſta ad membra magis proprie referri. Cantauit enim Chriſtus fortitudinem in Petro, aliiſq; apoſtolis & martyribus.

E

† fonitudo m.

19 Quia factus es † ſuſceptor meus:
Et refugium ÷ meum :- in die tribulationis meæ.

C Ipſe Chriſtus ſuſcipitur, quando eccleſia cuncta ſaluatur. Tunc etiam æternum refugium efficitur Chriſtus, quãdo iſta deſideratiſſima vox auditur. Venite benedicti patris mei, ſed & iam gratum eſt refugium Chriſtus, quando tempore tribulationis conſolatur condonatur.

Chriſtus refugium noſtrum.

‡ Virtutẽ meam tibi cantabo, quoniam Deus adiutor meus

20 ‡ Adiutor meus tibi pſallam, quia Deus ſuſceptor meus es:
Deus ÷ meus :- miſericordia mea.

C Repetit frequenter beneficia, vt nobis quemadmodum gratias agere debeamus oſtendat. Suſceptor: humanitatis noſtræ verbum eſt, quod eam in Mariæ virginis vtero ſibi ſociare dignatus eſt. Deus meus, id eſt, miſericordia mea, ibi enim omnia ſunt beneficia, ibi vniuerſa munera deſignata.

F

Oratio ex Pſalm. L V I I I.

OMnipotens Domine, cuius virtutem atq; miſericordiam matutino laudamus in tempore: quo fortitudinem te noſtram oramus & quæſumus, vt ab omni obſcuritate tenebrarum eruti: matutino lumine decoremur. Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, &c.

Argumentum Pſalm. L I X.

C *Populus conuerſus ad Chriſtum orat, vt poſt tribulationes quas pertulit: deducatur ad ipſum.*

‡ Victori pro liliis teſtimoniũ humilis & ſimplicis Dauid. ad docendum quando pugnauit aduerſus Syriam Meſopotamiæ & aduerſus Syriam Soba, & reuerſus eſt Ioab, &c.

TT. ‡ In finem pro his qui immutabuntur in tituli inſcriptione Dauid in doctrinam cum ſuccendit: Meſopotamiam Syriæ & Syriam Sobal, & conuertit Ioab & percuſſit Edom in valle ſalinarum duodecim milia.

G

C Commutabuntur autem in finem, qui veteris hominis errore depoſito: Domino ſaluatori pura mente famulantur. Tituli inſcriptio Chriſtum ſignificat regem. In doctrinam ſcilicet Chriſtianam. Bella iſta quæ ſequuntur, hiſtoria regum comprehendit, & ſignificant victorias Domini ſaluatoris: quas in toto mundo de paganis agit & perfidis, quorum verba iſte pſalmus dicturus eſt. Chriſtus manu fortis & deſiderabilis, non ferro, ſed conuerſionis ſtudio, non per ignem viſibilem, ſed per charitatis ardorem (quomodo diuinitas debellare ac vincere inuiſibiliter conſueuit) mundum rebellem ſubegit.

† proieciſti nos, ſcidiſti nos. ‡ conuerſuſti nos.

1 DEus † repuliſti nos ÷ & :- deſtruxiſti nos:
Iratus es ‡ & miſertus es nobis.

C Populus iſte qui erat priſcis erroribus illigatus: repulſum ſe & deſtructum ſub gratiarum actione commemorat. Cum dicit repuliſti, oſtendit ſe fuiſſe gratia Dei reuocarum: ne in prauis dogmatibus vita finiretur. Iſta deſtructio ſic euertit, vt conſtruat, ſic deponit: vt erigat, ideo merito ad gratiarum actionem venit iſta deſtructio. Iratus eſt: quando ſuperſtitiones eorum ſubuertit. Miſertus i cum eos ad cultum veræ religionis adduxit.

Bona deſtructio.

H

Iratus & miſertus.

† dirupiſti

2 Commouiſti terram & † conturbaſti eam:
Sana contritiones eius quia commota eſt.

C Terra: vniuerſum cœtum peccantium ſignificat, qui in aduentu Domini commoti ſunt, quando culturas ſuas cognouerunt Deo eſſe abominabiles. Conturbati ſunt, quando inter doctrinas ſuas alias audierunt, Apprehendite diſciplinam, ne quando iraſcatur Dominus: & pereatis de via iuſta. Sana contritiones &c. Cœleſti medico produntur vulnera, vt contritis medicina ſuccurrat. Iſta eſt contritio quæ nos efficit fortiores, quia commota eſt, id eſt, à priore errore tranſlata eſt, vt tibi Domino obediat qui ante Idolis ſeruiebat.

Pſalm. 2.

Bona contritio.

† duriciam ‡ conſopiente.

3 Oſtendiſti populo tuo † dura:
Potaſti nos vino ‡ compunctionis.

C Oſten-

A Vinum compunctionis.

C. Ostendit enim dura fidelibus iustis in isto mundo, vt reddat in æternitate preciosa. Vino comparata est virtus, in qua non est viciorum copia, sed compunctionis vbertas, quæ in bono proposito studium nostræ voluntatis immutate efficit recta sapere: dum ea implentur.

† signum, vt fugerent.

4 Dedisti metuentibus te † significationem:
Vt fugiant à facie arcus. Diapsalma.

A facie arcus.

C Dedit timentibus significationē, quando per scripturas edocuit in hoc amēti mūdo fideles multiplices passiones sustinere: facies arcus, diem iudicii designat, vbi noui & veteris testamēti, quasi duob. inflexis iugis omnis populus iudicatur, sed ille ab isto arcu sagittā, id est, sententiā nō suscipit, qui se in humiliatæ cōfessionis deuote ꝓstrauerit.

‡ amici t.

5 Vt liberentur ‡ dilecti tui:
Saluum fac dextera tua & exaudi me.

C Deprecatur iste populus fidelis, vt iam à tribulationibus liberatus Dei virtus tribulationes eius in alacritatem gaudii conuertat. Et item precatur vt saluus fiat dextera, quia in ipsa parte statuendi sunt, qui perpetua fœlicitate gaudebunt.

B

† sanctuario suo.
‡ Vallem Succoth dimetiar.

6 Deus locutus est in † sancto suo: lætabor ÷
& ⁒ partibor Siciniam.
Et ‡ conuallem tabernaculorum metibor.

C Locutus est pater in filio scilicet euangelicam veritatem, per quam venit redemptio fidelium. Lætabor. Iuste lætabatur populus: cui prospera locutus est Dominus. H Siciniam Samariam significat, diuidit Christus Siciniam, cum aliam partem ad beatitudinem, aliam cum infidelibus ponit. C Conuallem tabernaculorum metibor, id est, de iudaica collectione habet non minimam portionem in fide catholica. Conuallis dicta, quasi cauata vallis.

Sicima.
Conuallis tabernaculorum.
† Manasse

7 Meus est Galaad & meus est † Manasses:
Et Effraim fortitudo capitis mei.

Galaad.
Manasses.
C
Effraim.
Iohann. 12.

C Galaad interpretatur aceruus testimonii. Testes enim græce martyres dicuntur. Aceruus iste testimonii magnam esse significat martyrum congregationem. Manasses interpretatur oblitus, merito ergo fidelis populus dicit: illam obliuionem suam esse, quæ erat de abolitione scelerum ventura. Effraim fructificatio dicitur, quæ est fortitudo capitis mei, id est, Dominus saluator, qui nobis contulit copiosissimum fructum: in passione & resurrectione: quia nisi granum frumenti &c. vsque multum fructum affert. H Vniuersa hæc de gentium vocatione dicuntur, quarum diuersæ virtutes: sub singulorum nominum interpretatione intelligendæ sunt.

‡ Legifer m.
† lauacri mei,
Iuda.
Moab.
Olla spei.
Roman 5.

8 Iuda ‡ rex meus:
Moab olla † spei meæ.

C Iuda Christum significat: & cum exultatione dicendum est, Iuda rex meus, quoniam hæc est fidelium gloriosa confessio. Moab pro gentibus ponitur, vnde congregandam prædicebat ecclesiam. Per ollam spei, tribulatio significatur: quam in hoc sæculo sancti sustinent, quæ ad spem vitæ æternę Domino præstante porrigitur, vt Paulus ait, spes autem non confundit. Olla vero hic in malam partem ponitur, eo quod in sensu prauo velut vnda decoctionis exæstuat, sed decoctis peccatis & exustis conuertetur nigredo illa.

D

‡ Super Idumæam incedam calciamento meo, mihi Palæstina fœderata est.

9 ‡ In Idumæā extendam calciamentū meum:
Mihi alienigenæ subditi sunt.

H Idumæa interpretatur sanguinea vel terrena, ac si dicat, in istos tales extendam calciamentum, id est, prædicationem euangelii. Mihi alienigenæ subditi sunt, scilicet Christo & ecclesiæ.

† ad
‡ ad
Ciuitas munita

10 Quis deducet me † in ciuitatem munitam?
Quis deducet me vsque ‡ in Idumæam?

C Exclamat populus fidelis ad Christum, quis deducet me in ciuitatem munitam, id est, futuram Hierusalem: nisi tu solus Deus: quæ sic munita est, vt nulla vlterius persecutione quatiatur: qui eam te duce ingreditur. Quis deducet? ipse scilicet Deus. Desiderat enim ecclesia illos populos sibi applicari, qui adhuc non meruerunt esse perfecti, vt completo numero prędestinatorum, simul ad ęterna gaudia terreni cum sanctis peruenirent.

E
† proiecisti
‡ exercitibus n.

11 Nonne tu Deus qui † repulisti nos:
Et non egredieris Deus in ‡ virtutibus nostris.

C Dicendo nonne tu Deus: ostendit de quo superius dicebat, solum esse eum qui deduceret: & illum solum creatorem debere nobis esse propitium. Dicit autem, qui repulisti nos, id est, à malo prohibuisti, ne in nostra voluntate versaremur erronei. Non egredietur Deus in virtutibus nostris, id est, cum ita nos totus in præsenti sæculo defendas ab aduersariis nostris, vt tamen foris nos diuersis afflictionibus ad probationem nostram affligamur, æstimant inimici, quod non egrediaris in virtutibus nostris, quamuis in mente nos virtuose protegas.

Deus defendit intus, foris affligi finit.

12 Da nobis auxilium de tribulatione:
‡ Quia vana salus hominis.

‡ Vana est enim salus hominis.

C Orat ecclesia, vt de tribulatione istius mundi, quam iugiter sustinebat, Domini sibi præueniret auxilium, sciens tanto illic amplius vnumquemq; consolandum: quanto hic pro eius nomine fuerit vehementer afflictus. Et vana salus hominis, salutem præstare non potest homini nisi solus Deus, ideoque sperare non debet homo in hominem.

F
vana salus hominis,

13 In Deo faciemus virtutem:
Et ipse † ad nihilum deducet tribulantes nos.

† conculcabit trib. nos.

C Ipse in Deo faciet virtutem, qui in mandatis eius iugiter perseuerans, diabolicas tentationes Christo miserante calcauerit. Ad nihilum quippe perducit inimicos fidelium, quoniam debet eos de libro viuentium, vbi sibi videbantur scripti elati.

Oratio ex Psalm. L I X.

Clementissime Domine: salua supplicem populum auxilio dextera tua, & dum ad fructum boni operis in tribulationibus exercitatur, tua semper gratia consoletur. Per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, &c.

Argumentum Psalm. L X.

G

C *Vox ecclesiæ petentis, vt sub alarum Christi velamine protegatur.*

TT. ‡ In finem in hymnis Dauid.

‡ Victori in Psalmis Dauid.

C In finem, Christum significari iam notum est. In hymnis græcum vocabulum est, interpretaturque in laudibus, quia totus Psalmus Christi præconia personat. Dauid autem ipsum Christum significat, cuius laudem decantat populus Christianus.

1 EXaudi Deus † deprecationem meam:
Intende orationi meæ.

† Laudationem.
Deprecatio
Oratio.

C Deprecatio: assidua est communisque Deo & hominibus supplicatio. Oratio vero est quam sanctæ trinitati rite persoluimus, illam postulat intendi, id est, prospici à Domino atque misereri.

2 ‡ A finibus terræ ad te clamaui, dum anxiaretur cor meum:
In petra exaltasti me.

3 † Deduxisti me quia factus es spes mea:
Turris fortitudinis à facie inimici.

‡ De nouissimo
H
terræ ad te clamabo, cum triste fuerit cor meum. Cū fortis eleuabitur ad uersum me tueris ductor meus, tu es spes mea, turris munitissima, &c.
Petra, Christus, Turris, Dominus dicitur

C Clamat congregatio sancta à finibus terræ. H Id est, quatuor partibus mundi. C In quibus omnipotentis Dei ecclesia constituta est. In anxietate cordis, quando enixius oratur & clamatur ad Dominum, scilicet cum periclitante anima: animæ necessaria remedia postulantur. Petra significat Christum, in hac petra se exaltatum esse pronunciat: in qua omnis ædificatus est Christianus. C Deduxisti me, in illam scilicet futuram requiem: quam beatis suis Dominus pollicetur. Causa etiam redditur, quare sit ductus ad præmium, quia posuit sibi spem Dominum. Turris etiam Dominum significat: turris enim ciuitatis muros defendit, & irruentes hostes ex alto vulnerat. Sic virtus Domini populum suum defendit: pugnat vero verbo non prælio, & turris illa virtutibus plena est, non gladiis.

4 In habi-

A

† iugiter: ſperabo in protectione alarum t.

Alarum protectio.

4 ÷ In ⁞ habitabo in tabernaculo tuo ⁑ in ſæcula:

Protegar in velamento alarum tuarum. Diapſal.

H Inhabitabo vtique in illo tabernaculo, in quo ſine fine manſuri Deum iugiter contemplemus. C Merito ergo protectio Domini alis comparata eſt, quæ nec ſubiectos onerant & læſionem omnis contrarietatis emendant.

5 Quoniam tu Deus ÷ meus ⁞ exaudiſti orationem meam:

Dediſti hæreditatem timentibus nomen tuum.

Hæreditas firma.

C Cur in velamento alarum Domini lætetur: oſtendit ſcilicet quoniam eius exaudita eſt oratio. Hæreditatem dediſti, ſignificat futuri ſæculi regnum, hæc non habet finem, ſed cum ſemel ſuſcepta fuerit: nunquam à nobis mutatione aliqua diſcedit.

B

† donec eſt generatio & generatio.

6 Dies ſuper dies regis adiicies:

Annos eius † vſque in diem generationis & generationis,

C Dies æternitatem ſignificat ſaluatoris, qui vere rex noſter dicitur, quoniam ab ipſo regimur. H Adiicientur etiam anni regis huius & dies inter iſtas generationes: vſq; dum congregatis electis & ſupplantatis inimicis, tradiderit regnum Deo patri: ſimul cum ipſo regnans & cum ſanctis. C Vſque ergo in diem generationis & generationis, id eſt, vſque ad æternum vnum diem in gloria Dei, qui eſt dies, ad quem omnis generatio hominũ ordinate facta eſt.

1. Cor. 15.

Vnus dies æternus.

⁑ Sedebit ſemper ante faciem Dei: miſericordia & veritas ſeruabunt eũ.

7 ⁑ Permanet in æternum in conſpectu Dei:

Miſericordiam & veritatem eius quis requiret?

H Permanebit in æternum ſcilicet populus ſanctus in beatitudine, nullo iam in eo mortis Domino dominante. C Miſericordiam quis requiret? ibi miſericordia non requiritur, vbi nullus eſt miſer, ibi nec veritas: vbi cuncti Deũ videbunt. Nullus ſiquidem eorum indigus erit bonorum talium, cum in æternum poſſideant regna cœlorum. Negatiue igitur legendum eſt, quis requiret. q. d. nullus.

C

† canam nomini tuo iugiter: reddẽs vota mea per ſingulos dies.

8 Sic † pſalmum dicam nomini tuo in ſæculum ÷ ſæculi:

Vt reddam vota mea de die in diem.

Reddere vota.

C Sic ſignificat ita, quemadmodum in ſubſequentibus declarat. Pſallere enim ſemper dicit populos beatorum ſuperno nomini, non breui tempore, ſed in ſæculum ſæculi. Vota etiam ſua ſe Domino reddere promittit, vt ei æternas gratias ſemper exoluat. De die in diem: ſignificat ſemper, vt & hic vota noſtra reddamus, & ibi laudes cantemus Domino perpetua hilaritate.

Oratio ex Pſalm. L X.

ANxietatum noſtrarum miſericordiſſime conſolator Deus, protege familiam tuam à facie inimici, vt à te turre fortitudinis præmunita: inhabitare tabernacula mereatur æterna. Per Dominum noſtrum, &c.

D

Argumentum Pſalm. L X I.

C Vox conuerſi, dicentis animam ſuam Deo eſſe ſubiectam, monentiſque errantes: vt magis in Domino quam in caduca huius mundi fælicitate confidant.

⁑ Victori pro Idithũ canticum Dauid. Idithun.

T ⁑ In finem pro Idithum pſalmus Dauid.

C Idithum interpretatur tranſiliens eos, id eſt, amatores ſæculi huius, quos miles Chriſti contempta mundi voluntate tranſcendit, & in Domino ſpe firmiſſima permanebit. Talis enim præmittit finem, id eſt, Dominum Chriſtum, ſequitur quoque pſalmus, hoc eſt probabilis vita, quæ regulis Domini obſecundat, id eſt, obedit.

⁑ Attamẽ apud Deũ ſilebit anima mea: ex eo ſalus mea.

1 † NOnne Deo ſubiecta erit anima mea?

Ab ipſo enim ſalutare meum.

E

C Nonne: vertendum eſt vt planius fiat, dicamus enim, nonne Deo ſubdita erit. Subditus eſt Deo, qui ſemper humiliter illud agit quod ad eius mandata cognouerit pertinere, ac præter eum nihil aliud mens beata concupiſcit. Ab ipſo enim ſalutare meum, id eſt, vnigenitus filius, qui recte credentibus ſalutaris dicitur & exiſtit.

⁑ Attamẽ ipſe eſt ſcutum meũ & ſalus mea: fortitudo mea, non commouebor amplius.

2 ⁑ Nam & ipſe Deus meus & ſalutaris meus:

Suſceptor meus, non mouebor amplius.

C Nam & ipſe Deus meus, nunc Deum inuocat quem ſuperius nominauit ſalutare. Ne crederes autem minorem eſſe filium patre dicit, ipſe eſt Deus meus. Repetit ſalutaris meus, ſalus enim Chriſtus eſt humani generis, quæ in Adam perierat. H Addidit ſuſceptor: meus in æternitate ſcilicet ideo non mouebor amplius, quia poſtquam fœlici viſione fruar, cadere non timebo. Nec habet quo currat amplius: niſi vſque ad Deum.

† Vſq; quo inſidiamini contra

3 † Quouſque irruitis in hominem, interficitis vniuerſi vos?

Tanquam parieti inclinato & maceriæ depulſæ.

F

virum, interficitis omnesquaſi murum inclinatus & maceria corruent. Paries inclinatus.

C Loquitur enim populus Dei ad perſecutores Chriſtianorum, quamdiu agmine facto ſupra homines innocentes irruitis? H Addidit, interficitis vniuerſi vos, quia qui voluntatem habet occidendi hominem, etiam ſi non percoſſerit: occidit. C Aptiſſima comparatio, Paries inclinatus quamuis non moueatur: tamen occumbit, quia in caſum vergit quicquid à ſoliditate ſua fuerit inclinatum, & maceriæ depulſæ, quæ facile in ruinam cadit: ſi fuerit aliqua impulſione quaſſata. H Ita homicidæ cum recte ſitis creati, ad ruinam proni fertimini, naturaliſq; in vobis ſenſus peruerſus eſt. C Eſt autem maceria: ſicca ſaxorum constructio, quæ ſine aliquo ligamine impenſo: in altum ducta componitur.

Maceria.

⁑ Partem enim eius cogitaue-

4 ⁑ Veruntamen precium meum cogitauerunt repellere cucurri in ſiti,

Ore ſuo † benedicebant, & corde ſuo ⁑ maledicebant. Diapſalma.

G

runt expellere, placuerunt ſibi in mendacio.

† ſinguli benedicũt.

⁑ maledicunt ſemper.

Ore benedicere.

C Iſte verſus reſpicit ad iudæos & ad fictos Chriſtianos. Cogitabant infideles repellere Chriſtum, qui eſt caput & precium eccleſiæ, quando ne puro corde coleretur, ſacrilegis dogmatibus obuiabant. Tunc ſanctus vir curſum vitæ ſuæ in ſiti ſtenlitatis peragebat, quia inuenire non poterat: quem ſacra doctrina potaſſet. Sequitur ſitis cauſa. Benedicebant ore: qui legem fallaci emendatione pertranſeunt, & non hoc operibus demonſtrant quod ore pronunciant. Corde enim maledicebant: qui ſcripturas ſanctas vitioſe intelligebant.

† tacice.

⁑ præſtolatio mea.

5 Veruntamen Deo † ſubiecta eſto anima mea:

Quoniam ab ipſo ⁑ patientia mea.

C Nunc repetit propheta quod ſuperius dixit, animam ſuam Deo eſſe ſubiectam, vt ipſa repetitio menti noſtræ credulitatem infigeret. Patientia quippe noſtra Chriſtus eſt, propter quem & aduerſa libenter patimur, & ſuſceptæ regulæ obſeruatione gaudemus.

Patientia noſtra Chriſtus.

H

† Sed ipſe eſt fortitudo mea & ſalus mea: ſuſceptor meus, non timebo.

6 † Quia ipſe Deus meus, & ſaluator meus:

Adiutor meus, non emigrabo.

C Superius Chriſtum patientiam nominauit, nunc iterum dicit, Deus meus, & ſalutaris meus, quia reuera animæ ſuæ ſalutem iam tunc per incarnandum verbum prouenire noſcebat. Non emigrabo ſcilicet de hac credulitate quam teneo vel ſuaſu malo veſtro, vel perſecutione.

⁑ robur fortitudinis meæ & ſalus mea in Deo.

7 In Deo ſalutare meum & gloria mea:

⁑ Deus auxilii mei & ſpes mea in Deo ÷ eſt ⁞

C Congeminat in Deo ſalutem eſſe, non vt in gentium diis perpetuam mortem. Et gloria mea, vt non ſolum ſalus, ſed etiam illi credidiſſe ſit gloria. Deus auxilii mei, ne ſibi aliquid deputaret humana infirmitas. Dixit poſtremo: ſpes mea in Deo eſt, vt & illa præterita quæ perceperat, Domino deputaret & futuram ſuam beatitudinem ipſi applicaret.

8 Sperate

A

† omni tempore: populi est. ‡ cor vestrum. Deus spes nostra est semper. Effundere cor.

8 Sperate in eo † omnis congregatio populi, effundite coram illo ‡ corda vestra.
Quia Deus adiutor noster ÷ in æternum :· Diapsalma.

C Sperate in eo, id est, in illum, scilicet, quem sibi & Deum professus fuerat & salutem omnis conuentus plebis. Effundit ante Dominum cor suum, qui peccata sua vberrimis lachrymis confitetur. Cor aliter effundi non potest: nisi creberrimo imbre lachrymarum.

† Vanitas filii Adam mendaciũ filii viri. In stateris dolosis fraudulenter agunt simul.

9 Veruntamen † vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris:
Vt decipiant ipsi de vanitate in idipsum.

C Veruntamen dicit vani filii hominum, vt vicium suũ cognoscens humanitas ad autorem salutis celeri supplicatione festinet. Vani etenim homines dicuntur ad comparationem supernæ veritatis. Mendaces illos tangit, qui stateris iniquis emendum decipiunt simplicitatem: vt illos notat qui sanctitatis simulatione decipiunt. Vt decipiant, poterant enim non decipere si eorum æquitas possit deprehendi. In idipsum, scil. in æquitate, quam falso habere æstimantur cum iusti esse creduntur.

B

Mendaces in stateris. In idipsum ‡ confidere in calumnia, & in rapina ne frustremini.

10 Nolite ‡ sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere:
Diuitiæ si affluant nolite cor apponere.

C Docet enim viciatos: ne sperare debeant, vbi fructus boni desiderii non potest inueniri. Dicit etiam ad pauperes, qui necessitate victus furtiuum aliquod concupiscunt, & rapinas nolite concupiscere. Non enim potest crimen rapinæ indigentia tollere, nec qui vindictæ subiacet: culpam excusare. Nunc redit ad diuites, dicens: Diuitiæ si affluant. Merito ergo præcepit diuitibus: cor non apponere & quę possident non amare, cum Paulus dicat, non sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo.

1 Timot. 6.

‡ Vnum. † Imperiũ Dei est. ‡ secundũ

C

opus suum

Hebr. 1. Psalm. 2. Iohann. 10.

11 ‡ Semel locutus est Deus, duo hæc audiui, quia † potestas Dei est & tibi Domine misericordia:
Quia tu reddes vnicuiq; ‡ iuxta opera sua.

C Locutus est frequenter patribus nostris Deus, sed semel locutus est filio suo, dicẽs: Filius meus es tu: ego hodie genui te, hoc enim nulli alteri patrem fuisse locutum manifestum est. Duo hæc audiui in Euangelio. Potestatẽ habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Sequitur illud secundum, & tibi Domine misericordia, subaudiendum, placet, vtrunq; deitatis est, vt scilicet misericorditer possit & potenter misereatur. Et vt hoc de Christo dictum planius intelligas, sequitur tempus iudicii. Quia tu reddes, patet non iudicat quemq;: sed omne iudicium dedit filio. Ostenditur ergo ex istis tribus Christo attributis scilicet singulari & potestate & misericordia, similiter iudicio: eum vnum esse verum cum patre Deum.

Iohann. 5.

Oratio ex Psalm. LXI.

SVbde tibi Domine animas nostras: quoniam tu es patientia vera, vt renuentes incerta diuitiarum: te solum contempta omni mundana vanitate sequamur. Per Dominum nostrum Iesum, &c.

D

Argumentum Psalm. LXII.

C *Ecclesia desiderans Domini videre virtutem, agit gratias, quia sub protectione Domini: procellas mundi euasit.*

TT. Psalmus Dauid cum esset in deserto ‡ Idumeæ.

‡ Iudeæ.

Idumęa.

C Idumęa enim locus est vbi Dauid fugiens persecutionem Saulis, ibi latuisse cognoscitur. Idumęa interpretatur terrena, & significat terrenos actus, qui bonis spiritualibus omnino nudati sunt.

† Deus fortitudo mea tu es, de luce consurgam ad te.

1 † DEus Deus meus:
Ad te de luce vigilo.

C Deus Deus meus. In ista repetitione venerandi nominis: affectum piæ deprecationis ostendit. Ad ipsum vigilatur: quotiens in mundi ambitione dormitur. Addit diluculo: quando Dominicæ resurrectionis tempus eluxit, vt nunc laudes caneret, quando genus humanum exemplo suæ resurrectionis animauit.

E

2 Sitiuit ÷ in :· te anima mea:
‡ Quam multipliciter tibi caro mea.

‡ desiderauit te caro mea.

C Sitit ergo anima fidelium Deum, quando mandata eius & virtutes eximias concupiscit, & ipsum desiderat videre, à quo bonorum omnium fluenta constat emanare. H Ideo multipliciter caro Deum quærit, quia multis afficitur iniuriis.

† confitiente ac sine aqua. ‡ Videam fortitudinem t. Terra deserta.

3 In terra ÷ deserta :· † inuia & inaquosa, sic in sancto apparui tibi:
Vt ‡ viderem virtutem tuam & gloriam tuam.

F

Inuia & inaquosa.

C In terra deserta sicut titulus dixit, id est, indigentia huius mundi & sterilitate ieiuna. In inuia, quia mundus in se non habet viam nisi Dominum saluatorem, qui iter est cęcorum. Et inaquosa, id est, arida atque infertili, vt merito eius anima nimia siccitate durescat. Vnde per hæc tria nomina: mundi istius necessitas indicatur. Tunc se apparuisse dicit sancta ecclesia in sancto fidelique proposito: quando Christum verum Deum esse cognouit. Dicit vero: apparui tibi, vt viderem virtutem & gloriam tuam, quia nemo veritatem videt, nisi Deo prius apparere potuerit. Nam si sol iste videre nos facit, quando nobis tulserit, quanto magis virtus diuina (sine qua nec accipere nec tenere aliquid boni possumus) videre se facit: si ante nos illuminans, sibi apparere faciat?

Apparere Deo.

4 Quoniam melior est misericordia tua † super vitas:
Labia mea laudabunt te.

† quam vita.

C Misericordiam dicit, præmia Domini? quæ sanctis suis promittit larga pietate: quæ longe melior est vita præsenti. Labia mea laudabunt te, post beneficia quæ promisit: deuotæ laudis obsequium pollicetur, quod Deo nonerat esse gratissimum. H Misericordia tua: vitam præstat ęternam, vita præsens sæpe mortem operatur. H Vel melior est misericordia tua quam vitæ, id est, modi viuendi quantumcunque sancti, quia nullus sua sanctitate saluari posset: si misericordia deesset Dei.

G

Super vitas.

5 Sic benedicam ‡ te in vita mea:
÷ Et :· in nomine tuo leuabo manus meas.

‡ tibi.

C Benedicit enim in vita sua perfecte Deum, qui bonis operibus in hac luce versatur. Leuat manus suas in nomine Domini, qui operibus sanctis insistendo, tensis manibus orat Dominum, vt ipsa oratio designet effigiem sanctæ crucis.

Leuare manus.

6 † Sicut adipe & pinguedine ‡ repleatur anima mea:
Et labiis † exultationis laudabit os suum.

† Quasi. ‡ implebitur. † Laudantibus canet os m.

C Adipes sunt viscerum crassa velamina, quæ interna iecoris operiunt. Pinguedo vero est saginatæ pecudis nutrita cibis obæsitas, ista fuerunt apta sacrificiis olim. Sed pinguedo animæ diuinarum rerum scientia est, & recta fides ac inconcussa patientia &c. vnde sæculi istius macies superatur. Et labia exultationis. Sicca labia ariditate peccati Deum laudare non possunt, sed cum pinguedinem diuinæ misericordiæ anima perceperit, labiis exultationis laudabit. H Hic orationes, in patria exultationes & lætitia sempiterna sunt.

Adipes.

H

Pinguedo animæ.

7 † Sic memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te:
Quia fuisti ‡ adiutor meus.

† Recordans tui in cubili meo per singulas vigilias meditabor tibi. ‡ auxilium m.

C Nam cum dicit ecclesia sic memor fui tui, ostendit se recordationem Domini semper habuisse, nec oblitam fuisse in rebus prosperis, quando solent humana corda collata beneficia in memoria non habere. Per stratum significat quietem, vbi solemus corpora nostra in somnos remittere. In matutinis etiam fidelis vigilat, quoniam nec

Memor Dei Ecclesia.

A

am nec in prosperis suis poterit obliuisci lucis auctorem. In periculis fuit adiutor, quando fuit in muro deserto.

† vmbra. ʒ laudabo

8 Et in † velamento alarum tuarum ʒ exultabo, adhęsit anima mea post te.

Me suscepit dextera tua.

Dextera patris Christus.

H Et in velamento, id est, in protectione cœlestis auxilii se dicit Ecclesia exultare. C Et se adhæsisse Domino dicit, vt nunquam recedat à bono proposito. Dextera patris: Christus est Dominus, qui suscepit Ecclesiam: alarum suarum velamento protegendam.

† interficere quærunt ʒ ingredientur in extrema terræ. † congregentur. ʒ pars.

9 Ipsi vero † in vanum quæsierunt animam meam:

ʒ Introibunt in inferiora terræ.

† Tradentur in manus gladii ʒ partes vulpium erunt.

H C Ipsi vero, hoc est inimici, in vano quæsierunt animam Christi: quando falsis criminibus sanguinē se effundere decreuerunt. C Sequitur. Quia non ad cœlos euecti

B

sunt, sed deorsum eos viscera terræ absorbuerunt. Tradita est in manus gladii gens Iudęa, quando eam principes Romanorum Vespasianus & Titus cæde incendioque vastabant. Iudæi quoq; cœlestia credere nolentes, partes vulpium facti sunt: dum se dolosis & fraudulentis praua voluntate coniunxerunt, aut in talium potestatem redacti sunt. Sunt cum in Hierosolymitana vastatione cadauera eorum escæ fuerunt vulpium ferarumq; reliquatum.

Partes vulpium Iudæi.

† Laudabitur omnis. ʒ obstruetur. † mendacium.

10 Rex vero lætabitur in Deo † laudabuntur omnes qui iurant in eo:

Quia ʒ obstructum est os loquentium † iniqua.

C Regem, dicit saluatorem, ipse enim rex in æternum, qui lætabitur in Domino Deo patre. Adiecit laudabuntur omnes, cum laudant Christum sancti Dei: ipsi fiunt sine dubitatione laudabiles, quia non possunt laudes eius digne narrare, nisi qui ad palmam indulgentiæ meruerunt peruenire. Illi iurant in eo: qui ei mentis obsequium inuiolabile promittunt. H Obstructum est os Iudæorum &

C

Iurare in Deo.

principum sacerdotum, resurgente Domino, & crescente testimonio veritatis. C Et os omnium iniquorum obstruetur in iudicio, non in isto sæculo.

Oratio ex Psalm. LXII.

AD te diluculo vigilantibus lumen largire perpetuum auctor lucis æterne, vt te labia nostra laudent, te vita benedicat, te meditatio matutina glorificet. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalm. LXIII.

C *Christus per totum hunc Psalmum de sua passione loquitur.*

ʒ Victori.

TT. ʒ In finem Psalmus Dauid.

C Tituli huius verba (sicut sæpe dictum est) referuntur ad Dominum Christum, qui per totum Psalmum locutus est, qui sextus esse cognoscitur horum qui passionem re-

D

surrectionemque dominicam breui reuelatione contingunt.

† Audi Deus vocem meam loquentis. ʒ serua vitam meam

1 † EXaudi Deus orationem meam cum deprecor:

A timore inimici ʒ eripe animam meam

C A parte humanitatis assumptæ postulabat Dominus Christus, vt eius exaudiatur oratio, quando totis viribus petitur, quod prodesse sentitur. A timore inimici, id est, Iudæi. H Vel diaboli: suos fideles eripi postulabat.

† Absconde me à consilio malignorum, à tumultu operantium iniquitatem.

2 † Protexisti me à conuentu malignantium:

A multitudine operantium iniquitatem.

C Protectus est plane à conuentu Iudæorum, quia dum illi eum crederent communiter mori, eius resurrectionis gloria probantur esse cōfusi. Protectus est itaque, quia malignantium insidias potentiæ suæ virtute superauit. A multitudine dixit, vt actum exprimeret passionis, superius enim dixit à conuentu malignantium, quod ad consilia potest referri, hoc autem ad actum eorum, nam dixit: operantium iniquitatem.

E

ʒ linguam. † tetenderunt sagittam suam verbum amarissimum. ʒ simplicem.

3 Quia exacuerunt, vt gladium ʒ linguas suas:

† Intenderunt arcum rem amaram, vt sagittent in occultis ʒ immaculatum.

C Iam redditur causa, cur protectus sit ab operantibus iniquitatem, nam quantum illi linguas suas velut mortiferum gladium exacuerant: tantum eorum iniquitas frangebatur, & eis magis nocebant quam Christo. Etenim mos est precantium, vt primum sibi noceant, qui alterum grauare festinant. Linguas exacuerunt, quando voce vna dixerunt. Crucifige. Intenderunt arcum, id est, insidias occultas. O res amara & omni felle deterior. Conuiuam ad proditionem, discipulum ad necem, consecratorem pecuniæ præmio pecuniæ fuisse corruptum. In occultis: sic accipiendum est, vt Iudæi putarunt: cæterum, actus eorum occultus esse Christo non potuit, qui frequenter ante prædictus est quam fieret. Immaculati dicuntur etiam qui abluti à peccatis Dei sunt misericordia, sed vere immaculatus solus Christus est, qui nullam maculam contraxit.

Arcus, res auara.

Immaculatus Christus.

F

4 Subito sagittabunt eum, & non timebunt:

† Firmauerunt sibi sermonem nequam.

† confortauerunt. ʒ pessimū.

H Subito quasi inuisi vel ex improuiso. H Vt Iudæi dementissimi putauerunt. Quod vero dixit, sagittabunt, & non timebunt: ostendit malignę voluntatis velocem effectum. Firmauerunt sibi, quando dixerunt, Reus est mortis, sit sanguis eius super nos & super filios nostros.

Matth. 27.

5 Narrauerunt, vt absconderent laqueos:

Dixerunt, quis videbit eos?

C Consuetudo peccantium est, vt qui dolum parat: hominem se putet fallere posse, sic Iudæi confusi, Christum tantummodo hominem putantes, malignitatem suam non credebant agnosci ab illo, cui cuncta patent.

6 Scrutati sunt iniquitates:

Defecerunt scrutantes scrutinio.

C Scrutati sunt Iudæi iniquitates: quas vtiq; prætermittere debuissent, dum nullum ibi fructum suæ salutis poterant inuenire. Dixerunt enim. Si dimittimus eum sic, venient Romani, &c. Defecerunt: quia semper in cogitatione deficiunt, qui ad res pessimas peruenire contendunt.

G

Iohann. 11.

† Et cogitatione singulorum & corde profundo. Sagittabit eos ergo Deus iaculo repentino, Inferentur plagæ eorum, & corruent in semetipsos linguis suis. ʒ fugient omnes qui videbunt

7 † Accedet homo ad cor altum:

Et exaltabitur Deus.

8 Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum:

Et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum.

9 ʒ Conturbati sunt omnes qui videbant eos:

Et timuit omnis homo.

10 † Et annunciauerunt opera Dei:

Et facta eius intellexerunt

C Cor enim altum est tunc, quando homo cœlestia cogitat & terrena deuitat. Iste non deficit sicut ille qui scrutabatur scrutinio, sed magis magisque crescit, quia in eius corde exaltabitur Deus, non in se. Deus enim in eo grandescit: qui sanctitate crescit.

H

eos. Et timebunt omnes homines. † & annunciabunt opus Dei, & opera eius intelligent *Actor.* 2.

C Paruulorum sagittæ: inania tela sunt, qui studio ludendi fragiles cannas facere consueuerunt in modum sagittarum. Sic Iudæorum vota inefficaci malignitate sæuissima: non intulerunt flendam mortem, sed gloriosissimam passionem. H Infirmatæ sunt linguæ, quia nullam cepit stabilitatem elocutio eorum, sed dolus eorum reddidit eos infirmos.

C Conturbati sunt ex illis quidam credētes, quando venerunt & dixerunt ad apostolos. Quid faciemus viri fratres? Et timuit omnis homo. Dicit totum pro parte, vt omnis intelligatur qui iudicium Domini futurum formidabat: timuit, quia iudicium futurum sibi imminere formidabat.

C Annunciauerunt, scilicet gloriam resurrectionis, & priora miracula quæ fecit. Et facta eius intellexerunt, scilicet, esse diuina, quia talia implere non poterat humana fragilitas. H Compuncti enim corde intellexerunt, & intellecta aliis nunciarunt, qui Deum religiose timuerunt.

11 Læta-

A

11 Lætabitur iustus in Domino & sperabit in eo:
Et ‡ laudabuntur omnes recti corde.

‡ exultabunt.

H Lætabitur iustus. Sicut enim impius propter infidelitatem suam formidat, ita iustus propter spem æternitatis suæ exultat in Domino. C Recti corde sunt qui per semitas Domini gradiuntur, qui & Dominum laudant, & ab ipsa veritate laudantur? Quid laudabilius: quam ab ipso audire: Venite benedicti &c?

Recti corde. Matth. 25.

Oratio ex Psalm. L X I I I.

Tvtela omnium credentium Deus, custodi Ecclesiam tuam à conuentu malignantium, qui eam occultis iaculis impugnare nituntur, vt te salubri rectoq; retinens intellectu, iustorum meritis perpetualiter collætetur. Per Dominum nostrum Iesum, &c.

Argumentum Psalm. L X I V.

B

C *Populus à peccato liberatus, orationem suam postulat exaudiri, diuersas laudes Domini potentiamque enuncians.*

TT. ‡ In finem psalmus David † canticum ÷ Hieremiæ & Ezechielis de populi transmigratione, cum inciperent proficisci :-

‡ Victori. † cantici.,

C In finem psalmus Dauid, verba iam nota sunt. Canticum significat prophetiam Hieremiæ & Ezechielis, qui prophetabant de populo transmigrationis Babyloniæ, eos post lxx. annos in patriam esse redituros. Significat populus rediens à Babylonia: eos qui mundi huius confusione damnata, ad cœlestem Hierusalem venire contendunt.

Canticum de reditu e Babylone.

1 † TE decet hymnus Deus in Syon:
Et tibi reddetur votum ÷ in Hierusalem :-

† Tibi silentium laus.

C

C Reuersa plebs ad Dominum de captiuitate peccati, in magnam exultationem prorupit dicens. Decere hymnum solum Deum, non dæmonum turbas, nec alibi: nisi in Syon. H Id est, in ecclesia. C Et reddere oportere votum in Hierusalem, non sicut ab infidelibus vota redduntur Marti & Veneri, cæterisque dæmonibus, sed Deo soli in Hierusalem, id est, in visione pacis: in qua manet semper fixa fœlicitas.

Hymnus in Syon. Reddere vota Deo.

2 Exaudi orationem ÷ meam :- :
‡ Ad te omnis caro † veniet.

‡ donec ad te. † Veniat

C Ipse populus qui prius dixerat, te decet hymnus: nunc ad Dominum hymnica supplicatione proclamat dicens, exaudi orationem meam, rogatque: hic vt ei parceret, ne in futuro se damnaret. H Omnis caro, ac si diceret, ad te conuertetur omnis homo. C Vel omnis homo ad te in iudicium veniet, recipiens prout gessit, ideo rogo, vt hic parcas: exaudiens orationem meam.

Omnia caro ad te veniet. 2. Cor. 5.

3 Verba ‡ iniquorum præualuerunt † super nos:
† Et impietatibus nostris tu propiciaberis.

‡ iniquitatum.

D

† reduerlum me: scelestibus no: Ephes. 5.

C Præualuerunt verba iniquorum: quando pagani parentes persuaserunt filiis suis, vt antiquos ritus & sacrilegia colerent. Sed his erroribus pietas diuina subuenit, quando salutem mundo aduentu Domini indulsit, & eum in cruce hostiam fecit: per quam mundum sibi reconciliauit.

4 Beatus quem ‡ elegisti & assumpsisti:
Inhabitabit in atriis tuis.

‡ elegeris & susceperis habitabit eum.

C Beatus est quem Dominus elegit, nec eam electionem suis meritis tribuit. Assumi vero est: in æterna requie collocari. H Ergo qui se dignum Christi electione præbuerit, inhabitat cum apostolis sanctis in tabernaculis sempiternis.

5 Replebimur in bonis domus tuæ:
† Sanctum est templum tuum mirabile in æquitate.

† sanctificatione templi tui Terribilis in iustitia.

C Replebimur, quasi ad mensuram nostram: quantum possumus capere: potabimur, vt Paulus, vnicuique data est gratia secundum mensuram donationis Christi. H Sanctum templum: est homo ille quem inhabitat plenitudo diuinitatis. C Quod dixit: mirabile, ad prædictum virum respicit, qui in æquitate iudicaturus est mundum. H Vel quia mirabiliter veritatem incredulis iudæis aperuit. C Potest etiam ecclesia intelligi per Domini templum, quæ est mirabilis in sanctis, qui æquitatis virtutibus inscrutabiliter sunt præditi.

E

Roman. 12. Ephes. 4.

Templum Domini Ecclesia.

6 Exaudi nos Deus † salutatis noster:
Spes omnium finium terræ & ‡ in mari longe.

† Salutator noster. cōfidentia. ‡ maris longinqui.

C Salutaris noster dicitur Deus, qui humano generi sua pietate salutem contulit: spes enim Domini non est localis, nec vnius gentis, sed omnium finium terræ. Et in mari longe, siue ad insulas respicit, quas finibus prædictis videbatur non inclusisse, siue ad totius sæculi habitationem, quæ mare longum vel magnum recte dicitur: quia mundus iste falsitatibus diabolicis & fluctibus perturbationum amarus est.

Spes omnium finium terræ.

F

7 Præparans montes in virtute † tua, accinctus ‡ potentia:
Qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum eius.

† sua ‡ fortitudine. Compescens sonitum maris, fremitum fluctuum eius. Montes apostoli.

C Præparans montes, id est, apostolos, qui ad verbum prædicationis electi sunt: hos præparauit in virtute sua Dominus, quia per eos fecit magna miracula. Accinctus, id est, indutus, potentia, id est, maiestate sua. Turbauit per prædicationem apostolorum profundum maris, id est, gentilium corda, qui sæculi huius (quod mare dicitur) profunditas fuerunt, quia profundius in errores dimersi fuerunt. Merito corde turbati sunt, quando Deos suos conticuisse cernerent. Sonus eorum, id est, dicta crudelia persecutorum, quæ fuerunt sonus fluctuum, id est, persecutionum maris, id est, mundi. H Vel profundum maris est profunda sæculi iactantia.

Profundū maris. gentilium corda.

8 † Turbabuntur gentes & timebunt qui habitant ‡ terminos à signis tuis:
Exitus matutini & vespere delectabis.

† & multitudinem G gentium. Et ‡ inexteriores egressus matutini & vesperi laudantes facies. Exitus matutini.

C Turbatæ sunt gentes, quando fidelissimos videbant & viuos virtutes facere, & mortuos supplicantium vota complere. Timebunt omnes à signis tuis. H Id est, à virtute crucis quæ incredulis stultitia erat. C Siue à signis, id est, miraculis apostolorum: quæ prius nunquam vel viderunt vel audierunt. Exitus matutini est, quando quis ex fœlicitate mundi ad Deum conuertitur: vespere significat mœrentium tristitiam, quam vertit in gaudium Deus. H Per mane: lætitia, per vesperam tristitia intelligitur. A Delectat igitur, id est, delectabiles facit mane & vesperam, dum & ex prosperitate & aduersitate sanctos acquirit.

9 Visitasti terram & † inebriasti eam:
Multiplicasti locupletare eam.

† irriga eā. Vbertate dita eam. Terra inebriata.

H Visitauit terram: assumendo corporis materiam, & inebriauit eam non vino luxuriæ, sed infusione sancti spiritus. Locupletauit eam: opibus diuersarum gratiarum. C Locuples dicitur loca plura tenens.

H Locuples.

10 ‡ Flumen Dei repletum est aquis:
Parasti cibum illorum quoniam ita est preparatio eius.

‡ Riuus Dei plenus aqua, præparabis frumentum eorū quia sic fundasti eam.

H Nos qui credimus: iam Dei flumen sumus, replebimur aquis, id est, misericordia Dei, quæ aquis comparatur, vel spiritu sancto, vel cum baptismo abluimur, & locupletamur ab eodem spiritualis infusionis imbre: cum donis spiritalibus irrigamur. Cibus iste est panis vitæ. C Talem cibum nobis Dominus præparauit: quem sumimus cum de Christi sanguine bibimus, & de eius corpore saginamur.

Iohann. 6.

11 † Riuos eius inebria, multiplica ‡ genimina eius:
† In stillicidiis eius lætabitur germinans.

† Sulcos. ‡ fruges. † pluuiis irriga eam. & germini eius benedic.

A

‡ Voluetur annus in bonitate tua. & vestigia tua rorabunt pinguedine. Stillicidia.

12 Benedicens ‡ coronæ anni benignitatis tuæ:
Et campi tui replebuntur vbertate.

C Riuos hic dicit apostolos vel alios fideles, qui inebriati sunt spiritu sancto. Multiplica genimina, id est, generationes eius, id est, illius riui qui de flumine sancto profluxit, vt per generationes succedentes beata prædicatio non deficiat: sed multiplicetur in sequacibus apostolorum. Stillicidia sunt guttæ, quæ de tectis cadunt: non pondere, sed assiduitate penetrantes, & significant inchoantes: & in quos non potest intrare larga doctrina, de quibus Paulus ait. Lac vobis potum dedi non escam. H Tunc lætabitur germinans terra, id est, ecclesia: cum ex ea hic spiritalis fructus exoritur.

1. Cor. 3.

Corona anni. Campi homines iusti.

C Corona anni, totus hic mundus, per quem catbolica hic dilatatur ecclesia, accipitur: cui benedicit Dominus. Campos dicit fideles homines atque iustos: qui pro sua æquitate campi vocantur, quia campi æquales sunt. Et replentur vbertate, quia fructum tricenarium, sexagenarium & centenarium Domino largiente præstabunt.

B

† pascuæ.

13 Pinguescent † speciosa deserti:
Et exultatione colles accingentur.

C Pinguescent speciosa, id est, ecclesia, prædicatione apostolorum, quæ prius in incredulitatis macie deserta torrebat. Colles vero copiosos martyres debemus accipere, quia ipsi sunt post apostolos celsiores. H Qui immensis à Deo præmiis eleuati: perpetuis gaudiis accingentur.

Colles: martyres Christi.

‡ Vestientur agnis greges. † plenæ. ‡ coæquabuntur & canent. Arietes, apostoli. Valles, populi humiles.

14 ‡ Induti sunt arietes ouium, & valles † abundabunt frumento:
‡ Clamabunt etenim hymnum dicent.

C Arietes sunt apostoli dicti, qui duces fuerunt bono populo Christiano in doctrina, & induo illa veste nuptiali. H Id est, immortalitate perpetua. C Valles: significant populos humiles. Isti ergo abundant frumento. H Id est, fructu æternæ vitæ aluntur. Dicent hymnum: omnes vtique electi pro diuersorum munerum donis Deo perpetuam concinunt laudem. C Quia vero dixit clamabunt, ne clamorem ipsum crederes confusum esse, addidit & hymnum dicent, id est, laudem quæ rationabilibus creaturis noscitur conuenire.

C

Oratio ex Psalm. LXIV.

Spes omnium finium terræ: exaudi orationem supplicem familiæ tuæ: vt dum teplausu consono hymno modulante persultat, infusione paracliti decorata: multiplici fructu pinguescat. Per Dominum nostrum Iesum, &c.

Argumentum Psalm. LXV.

C *Vox ecclesiæ: vniuersitatem hortantis, vt de Domini resurrectione congaudeat.*

‡ Victori canticum Psalmi.

TT. ‡ In finem Psalmus ÷ Dauid :- canticum ÷ resurrectionis :-

C Canticum istud sancta cantauit ecclesia, promittens in illo spem resurrectionis, non solum fidelibus ex Iudæis habitaram: sed vniuersis gentibus.

D

† cantate gloriã nomini eius.

1 IVbilate Deo omnis terra:
† Psalmum dicite nomini eius, date gloriam laudi eius.

C Sancta dicit ecclesia, esse omni terræ gaudendum: quæ erat in Christo creditura. Iubilatio dicitur exultatio cordis, quæ immensitate sua non potest verbis explicari. Omnis terra: omnes fideles significat. H Psalmum dicat, id est, opere impleat. C Dat gloriam laudi, qui frequentata exultatione præconia Christi concelebrat.

Iubilatio.

‡ terribile opus t.

† fortitudinis tuæ.

2 Dicite Deo quam ‡ terribilia sunt opera tua ÷ Domine :- :
In multitudine † virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.

H Dicite Deo, id est, prædicate de eo, vt non creaturam colant, sed creatoris virtutem intelligant, in his quæ contemplantur: quia terribilia sunt, hoc est timenda. In multitudine virtutis mentiti sunt ei, quia videntes signa in Ægypto dixerunt, omnia quæcunque præceperis faciemus, & non faciebant. Vnde dixit: mentita est iniquitas sibi, & inimici Domini mentiti sunt ei. C Vel quando in virtute multa curabat infirmos: mentientes dixerunt. In Beelzebub facit: & cum resurrexit in multitudine virtutis, dicebant custodibus data pecunia: dicite, discipuli eum furati sunt nocte.

E

Exod. 24.

Matth. 12. ibid. 28.

‡ canat tibi, canat nomini t.

3 Omnis terra adoret te & ‡ psallat tibi:
Psalmum dicat nomini tuo.
Diapsalma.

H Te adoret, tibi concinat: non creaturæ, quam vsibus eius subiecisti. Hic interponit Diapsalma, vt ad nos verba conuertat dicens, venite &c. C Psallat, id est, Psalmodiam dicat, & Psalmum dicat, id est, opera sancta psalmodiæ consona ostendat.

Psallere & Psalmum dicere.

† terribilia.

F

consilia.

4 Venite & videte opera Dei:
† Terribilis in consiliis super filios hominum.

C Ecclesia inuitat gentes, vt miraculis veteris testamenti perspectis: veniant ad fidem. Proprie vero dictum est, venite quasi adhuc longe positis. Videte, hoc est lumine cordis agnoscite opera Dei, non ista quæ omnes pariter vident, cœlum, terra, mare &c. sed illa quæ fidelissimi spiritualiter agnouerunt. C Terribilis, cum vnus reprobatur & alter eligitur: reprobantur Iudæi: & eliguntur gentes. C Vel filios hominum fecit terribiles atque metuendos: cum per eos miracula magna monstrauit.

‡ eo.

5 ÷ Qui :- conuertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede:
Ibi lætabimur in ‡ ipso.

C Nunc ostendit quæ sint opera Dei quæ videre debeant. Conuertit mare in aridam, quando hebræum populum per medios fluctus eduxit. Flumina pertransibunt pede: cum Iordane dextera læuaque diuiso, in terram promissionis Iudaicum deduxit exercitum. C Sed quia pertransibunt dicit: non pertransibant, melius intelligitur de prædicatoribus & apostolis, qui Domini flumine baptisantes, & per flumen persecutionis transeuntes, amaros persecutores conuerterunt in aridam & sitientem Dei gratiam terram. Ibi lætabimur, vbi est gaudii nostri fons & origo præparata æternæ salutis. In ipso, hoc est in Christo.

Exod. 14.

Iosue 3. Pertransibunt pede.

G

† fortitudine sua sæculo. ‡ gentes aspiciunt. † increduli sunt. Dominari in virtute.

6 Qui dominatur in † virtute sua in æternum, oculi eius ‡ super gentes respiciunt:
Qui † exasperant non exaltentur in semetipsis. Diapsalma.

C In illo certe lætabimur qui dominatur &c. dominari enim possunt & principes terrarum, sed non in virtute sua neque in æternum, ideo hæc duo addita sunt, vt omnipotentis regis virtus possit ostendi. Oculi eius super gentes. H Vt reprobentur Iudæi, & eligantur gentes. C Hos prohibet in seipsis exaltari: quos oportet humiles inueniri. Fideles enim non in se, sed in Christo exaltari oportet, vbi altitudo firma est, & nunquam ruiturus ascensus.

H

‡ populi Deo no.

7 Benedicite ‡ gentes Deum nostrum.
Et auditam facite vocem laudis eius.

C Admonet gentes, vt Deum verum consona voce & prædicatione glorificent. Audite, id est, fideli credulitate suscipite. Vocem laudis, id est, quam pater dicit de filio. Dicit enim de eo, hic est filius meus dilectus.

Matth. 3.

nostram. ‡ nostros.

8 Qui posuit animam † meam ad vitam:
Et non dedit in commotionem pedes ‡ meos.

C Duo sunt sacramenta liberationis nostræ, primum quod nos per baptismum ducit ad vitam, deinde ne nos exinde permittat expelli, qui grauibus vitiis probamur onerari. Ipse pedes & gressos nostros non sinit commoueri: qui Petro manum ne mergeretur extendit.

Matth. 14.

† cõflasti, sicut conflatur ar.

9 Quoniam probasti nos Deus:
Igne nos † examinasti sicut examinatur argentum.

C Proban

A

C Probari nos facit Deus: quando per diuersa genera passionum tolerantiam indulget. Igne autem aliquis examinatur, quando amore Christi tantum charitas succenditur, vt vrentium flammarum tormenta vincantur. Datur autem exemplum argenti, quod ideo igne decoquitur, vt purius reddatur: ita sancti tribulationibus a scoria omnis peccati purgantur.

‡ obsidionem. † tribulationem.

10 Induxisti nos in ‡ laqueum, posuisti † tribulationes in dorso nostro:

Imposuisti homines super capita nostra.

Induxisti nos in laqueum.

C Induxisti nos, id est, illustre fecisti martyres in catenas custodiæ: quæ corpus quidem detinerent, sed animæ vincula dissoluerent. Tribulatio vero in dorso posita: significat corporeos dolores, quos de illatis verberibus sustinebant. Homines significat peccatores, qui capitales sententias dederunt in martyres.

11 Transiuimus per ignem & aquam:

Et eduxisti nos in refrigerium.

B

Refrigerium.

C Transierunt per ignem martyres, quando alios ignis absumpsit, alios aqua deuorauit, sed induxit eos in refrigerium post vrentes curas delectabilis & amœna securitas.

12 Introibo in domum tuam in holocaustis:

Reddam tibi vota mea quæ ‡ distinxerunt labia mea.

‡ pronunciauerunt.

C Introibo in illam futuram Hierusalem, vbi non holocausta pecudum: sed puritas quæritur animarum. Reddit vota, hoc est, laudes in perpetuitate decantat. Distinguunt labia illa vota, quando sancti Dominum laudant, & semetipsos accusant: in afflictione positi, id est, reputat se meruisse peccatis suis afflictiones quas sustinent, & in eis gratias agunt, laudantes Deum & eius iustitiam & misericordiam prædicantes.

Distinguunt vota

13 Et locutum est os meum:

In tribulatione mea.

C

C Vide beatam tolerantiæ sanctitatem, multi in tribulationibus peccant carnis imbecillitate: & laudes Dei tacent, sed nouerunt sancti in tribulationibus positi: pura mente Dominum laudare, sicut sanctus Iob fecit. Vnde locutum est os in tribulatione, intellige: laudes Domini.

Iob. 1. & 2.

14 Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum:

† Offeram ÷ tibi ⁘ boues cum hircis. Diapsalma.

† faciam boues.

Medullata

C Holocausta medullata sunt sacrificia quæ puro atque intimo corde Deo offeruntur, quæ habere debent medullam, id est, fidem rectam, arietes significat apostolos, addidit vero incensum arietibus, non dixit cum incenso solum sed addidit arietum, quia ipsum incensum suauissimum est Domino, quod apostolorum traditionibus probatur adiunctum. Boues: intelliguntur prædicatores. Hircus dictus quasi hirsutus: significat diabolo seruientes, qui vitiis vestiuntur hispidis. Eos offert ecclesia cum bobus: quando conuersi peccatores Christo confitentur.

Incensum arietum.

Hirci, qui diabolo seruiunt.

D

15 Venite, audite, & narrabo, omnes qui timetis Deum:

Quanta ‡ fecit animæ meæ.

‡ fecerit.

H Venite, vos qui timetis Dominum, & considerate qualiter animæ beatorum in beatitudine sint constitutæ sempiterna. C Nunc ecclesia non rudes vt prius, sed fideles & deuotos vocat, & nos audiamus & discamus peccare quæ matri nostræ cognouimus Dominum contulisse.

16 ÷ Ad ⁘ ipsum ore meo † clamaui:

Et exaltaui ‡ sub lingua mea.

† inuocaui

‡ in

C His duabus rebus, in isto versiculo expressis, diligenter impletis perfectus efficitur Christianus. Ergo ore suo clamat, qui recta conscientia, non voluntate peruersa, pure supplicat Domino. Sub lingua vero dicit, id est, in conscientia, quia est nostrum sub lingua nostra est. Et nobis exaltare illum videmus sub lingua, quando tacita cogitatione illum laudamus, qui semper probatur altissimus.

Ore clamare.

Sub lingua exultare.

E † Vidi.

17 Iniquitatem si † aspexi in corde meo:

Non exaudiet Dominus.

C Si ergo verba orantis accipiuntur, si nullis cogitationum sordibus polluuntur, dicit enim si hoc fecit non exaudiet Deus, ostendens quoniam si taliter orant: inanibus visionibus illuduntur.

18 Propterea exaudiuit Deus:

Et attendit ‡ voci deprecationis meæ.

‡ Vocem

C Propterea exauditum se dicit, quia non conspexerat iniquitatem in corde suo. Ideo intendit voci, qua ille clamor ascendit ad Dominum: qui pollutionem rerum non habet humanarum.

19 Benedictus Deus:

Qui non † amouit orationem meam & misericordiam suam à me.

† abstulit.

H Nam semper piæ aures Christi, precibus iustorum patent, sed nos suppliciter deprecemur, vt aperiat aures suas ad preces nostras, & ipse nos data remissione peccatorum: de præsentibus ærumnis eripiat. C Duo vero ista connexa sunt, quia quando Deus orationem non amouet: sine dubitatione misericordiam concedit, & cum oratio suspenditur misericordia protelatur.

F

Oratio ex Psalm. LXV.

INfunde Domine menti nostræ gloriam laudis tuæ: vt dum huius seculi incendia deuitamus, in æterna refrigeria te præsule transferamur. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalm. LXVI.

C Propheta supplicat, vt cum fidelibus mereatur benedici, illique confitendum dicit, qui populos iudicat in æquitate.

TT. ‡ In finem in hymnis Psalmus cantici.

‡ Victori in Psalmis, canticum carminis.

G Psalmus cantici. Psalmus Hymnus

C Iste hymnus quem nunc propheta canit: ideo præmisit in finem, quia tota oratio ad Dominum sine dubitatione dirigitur. Psalmus vero cantici est, qui sola modulatione humanæ vocis canebatur, Psalmus vero quando solus ponitur, significat organis & timpanis fuisse prolatus. Hymnum vero carmen esse metricum diximus, cuius lege est compositus. Aliud est ergo hymnus, aliud psalmus, aliud psalmus cantici.

1 DEus misereatur nostri, & benedicat † nobis:

Illuminet vultum suum super nos ÷ & misereatur nostri ⁘. Diapsalma.

† nos illustret

H Prima deprecatio, vt misericordiam suam nobis præbeat Deus, deinde benedictionem suam. C Hæc autem est petitio benedictionis, vt illuminet vultum suum super nos, illum enim humanus videre non potest sensus: nisi qui splendoris ipsius fuerit claritate perfusus.

2 Vt ‡ cognoscamus in terra viam tuam:

In omnibus gentibus † salutare tuum.

‡ nota fiat H † salus t.

C Petit propheta vt in hoc mundo cognoscamus illam viam veritatis, id est, Dominum saluatorem, qui nos ducit ad viam in qua non potest errare: nisi qui ab eius regulis deuiare præsumit, cuius salutare, id est, Christus in omnes gentes diuulgatur.

Iohann. 14

3 Confiteantur tibi populi Deus:

Confiteantur tibi populi omnes.

Duplex confessio.

C Confiteantur tibi populi scilicet peccata sua: & iterum gloriam Domini prædicare non desinant. Deniq; verbum ipsum in hoc versu geminatum, docet, vt à fideli populo totum cognoscere faciendum esse scilicet vt peccata primo confiteantur, & sic deinde laudes Domini personent.

4 Lætentur & ‡ exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate:

Et gentes in terra dirigis. Diapsal.

‡ laudent ‡ gentium quia in terra sunt ductores semper ternus.

H Lætentur gentes, quoniam de captiuitate diaboli ... liberatæ

A

liberatæ sunt, quoniam populos iudicas in æquitate, quia non accipis personam vnius gentis, sed omnium Deus est & gentes dirigis, vt ambuleor viam tectam, quæ ante non tecto pede gradiebantur.

5 Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes:

Terra dedit ‡ fructum suum.

‡ germen.

C Dedit etiam terra fructum suum, quando Dominum saluatorem, diuersarum gentium turba suscepit: & vitalem fructum inculis, cum iussionibus Domini obediunt, & spinas diaboli tribulosque deserunt.

6 Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus:

Et metuant eum omnes fines terræ.

Deus. Deus noster.

H Benedicat nos Deus, id est, Deus pater, Deus noster, id est, Deus filius, qui Deus est omnium per naturam: noster factus est proprie Deus per gratiam, tertio dicit benedicat nos Deus, id est, spiritus sanctus. Et metuant eum. C Hoc est incipientium: vt & credere incipiant, & credita cauta sollicitudine custodiant. H Timere incipientium est, diligere perfectorum.

B

Oratio ex Psalm. LXVI.

Illumina Domine vultum tuum noscenos: & misericordiam nobis vberem, benedictionemque largire. Per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui tecum viuit & regnat, &c.

Argumentum Psalm. LXVII.

C *Propheta Christi aduentum annunciat, inimicorumque eius superbiam comprimendam, & de eius assumptione in cælos.*

TI. ‡ In finem psalmus cantici Dauid.

‡ Victori Dauid Psalmus cantici. In finem.

C Vim istius nominis scilicet in finem hinc debemus aduertere, quia dum finis dicatur, in initio semper apponitur. Significat enim rerum caput & æternale principium, sicut ipse dixit in euangelio. Ego principium. H Psalmus, opera: canticum, intelligentiam mentis significat. C Psalmus autem cantici est (vt iam dictum est) qui humana tantum solet voce cantari.

C

Iohann. 8.

1 Exurgat Deus & dissipentur inimici eius: Et fugiant qui oderunt eum à facie eius.

A Petit propheta resurrectionem Christi, in qua dissiparentur aduersarii scilicet Iudæi. Sequitur inæstimabilis pœna maledictionis, vt ab eius facie fugiant, cuius vbique constat esse pœnitentiam. Qui oderunt eum, eos significat qui in sua pertinacia consisterunt.

2 Sicut deficit fumus deficiant:

Sicut † fluit cera à facie ignis, sic pereant ‡ peccatores à facie Dei.

† tabescit.

‡ Impii.

Fumus.

C Fumus est ex flamma surgens corruptibili, tenebrosa conglobatio, quæ quantum plus extollitur, tantum per inane tenuatur: sic peccatores producunt fumiferas actiones, quæ licet ad altiora superbia faciente consurgant, necesse est vt in sua elatione deficiant. Sic etiam in iudicio depereunt peccatores à facie eius, quemadmodum cera à facie ignis consumitur. Non dicit autem eos consumi posse penitus, qui perpetuo igne torquendi sunt, sed à facie Dei tollendos. H Cera enim licet ab igne soluatur: naturam non perdit, ita peccatores mollescant à peccati duricia & pœnitentia fluant, vt saluentur.

D

3 Et iusti † epulentur & exultent in conspectu Dei:

Et ‡ delectentur in lætitia.

† Lætentur.

‡ gaudeant.

Delectari in lætitia.

H Epulentur iusti qui permanent in sua iustitia, & qui vitia non habent. Delectentur in Domino. Exultent in conspectu Dei. C Vt illum quem hic iuste metuunt, ipsius munere liberati, sub eius pœnitentia gaudeant. In lætitia quia dum lætitiam suam sciunt nullo fine claudendam, fruituri in ea delectantur.

4 Cantate Deo, † psalmum dicite nomini eius: ‡ Iter facite ei qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi.

E

† canite

‡ præparate viam ascendenti per deserta, in Domino nomen eius. Cantare & Psalmum dicere.

C Cantat enim Domino, qui eius contemplationem puro semper & fideli animo contuetur. Psalmum dicit, qui opera facit quæ ille præcepit. Iter facite ei, id est, corda vestra purificata præparate: quæ dignetur Deus introire, qui ascendit super occasum. H Scilicet mortis, & victor remeauit ex inferno. C Dicit: Dominus nomen illi, vt nemo dubitaret, Dominum esse saluatorem & Deum, quem Iudæi vt communem hominem occidendum putabant.

5 ÷ Et ∴ exultate † in conspectu eius, ÷ turbabuntur à facie eius ∴ :

‡ Patris orphanorum & iudicis viduarum.

† coram eo

‡ patre pupillorum & defensore viduarum.

C Exultate: non in huius sæculi caduca lætitia, sed in conspectu eius, vbi est iugiter vera lætitia. Turbati autem & nimium formidantes, facie Dei expellunur (qui orphanos & viduas, sæua cupiditate dilacerant) cum audierint, Ite in ignem æternum. Quis autem sit iste, à cuius facie expelluntur exponit, id est, patris orphanorum & iudicis viduarum, de quo & alibi legitur, pupillo & viduæ meris adiutor.

F

Psalm. 9.

6 Deus in † loco sancto suo:

Deus inhabitare facit ‡ vnius moris in domo.

† habitaculo.

‡ solitarios in d. Deus in loco sancto suo.

C Deus in loco sancto suo, subaudiendum est, qui immutabilem seruat sententiam, vt sanctus firmus dicatur, qui mutat tempora, non mutat consilia. H Vel Deus in loco sancto suo, id est, anima fideli, vbicunq; enim sanctitas est, ibi habitaculum Dei est. Qui inhabitare facit in Ecclesia, in qua fideliter consistentibus, spiritum charitatis infundit, qui vnius moris sunt, & non mutantur. Siquidē iustus non mutatur, quia semel indicaoit in iustitia sua permanere. In hebræo vero habetur Dominus inhabitare facit monachos (id est, solitarios: qui, scil. soli, segregati sunt à vitiis, & in quibus non habitat peccatum) in domo. Solitarius enim, monachus interpretatur, vt sit solus & ab omni peccato diuisus.

G

Monachus

7 ÷ Qui ∴ educit vinctos in fortitudine:

† Similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulchris.

† increduli autem habitauerunt in siccitatibus. Qui exasperant.

C Eduxit vinctos, quia alligato diabolo vinctos ab inferno liberauit, & ad gaudia æterni regni eleuauit. Similiter eos qui exasperant, id est, in iram prouocant Dominum blasphemia. Ipsi sunt qui habitant in sepulchris, id est, qui in fœtida & carnali actione sepulti sunt. H Vel vinctos: in peccatis ligatos accipe.

8 Deus cum ‡ egredereris † in conspectu populi tui:

Cum pertransites in deserto, Diapsalma.

‡ ante populum tuum, & ambulares per desertum semper.

C Egreditur enim coram populo, quando resuscitantur qui in sepulchris habitant. Ipsum enim contuetur fidelis, quando in operibus magnis, eius pietaté cognoscit. Transgressus est in desertum, quando ad gentes venit, quæ velut hactenus desolatæ: à verbo Dei reddebātur alienæ, & tunc (supplendum est) quando hæc feceris, cognosceris.

H

Gentes, velut desertum.

9 Terra mota est, ÷ etenim ∴ cœli distillauerunt à facie ‡ Dei Sinai:

A facie Dei Israel.

‡ tua Deus, hoc est in Sinai.

C Terra mota est, id est, terreni homines videndo tam magna miracula crediderunt. Cœli distillauerunt. H Scilicet manna. Sinai interpretatur temptatio. C Qui firmauit, quando ibi Moyses in duabus tabulis legem accepit. H Et ille qui tunc Iudaicum populum præcessit in deserto, hodie in Euangelio deserta gentium visitauit, & qui tunc manna, ille hodie corporis sanguinisque manna dedit.

10 Pluuiam voluntariam † segregabis Deus ‡ hæreditati tuę ÷ & ∴ infirmata est.

Tu ÷ vero ∴ perfecisti ÷ eam ∴ .

† eleuasti.

‡ hæreditatem meã & laborantem tu confortasti.

C Exponit

C Exponit illud, quod iam dixit. Cœli distillauerunt, Pluuia voluntaria, sicut manna, nonnulla quæ generaliter vbique diffunditur. Quod segregauit; quia non hoc aliis gentibus dedit. Hæreditas ipsius fuit, populus hebræorum, qui ad tempus infirmata est, Domino nimirum deserendo, quam perfecit, quando gentes reliquas, in supplementum credulitatis admisit.

11 Animalia tua † habitabunt in ea:

‡ Parasti in dulcedine tua pauperi Deus.

C Ostendit nunc vnde perfecerit infirmatam hæreditatem, quia de gentibus. Animalia fuerunt gentes: vera religione vacuatæ, hæc habitabunt in ea, hoc est in Ecclesia, cum cultum religionis perceperunt. Parasti, significat prædestinatos. In dulcedine tua, id est, in illa suauitate, in qua pauperes Dei reges ditissimos antecellunt, non in sæculi huius dulcedine, vbi sancti magis amara patiuntur.

12 ‡ Dominus dabit verbum:

Euangelizantibus virtute multa.

C Dominus dabit verbum euangelizantibus, id est, apostolis, qui verbum eius veneranda confessione prædicabant. Virtute multa, quando eis concessum est turbas languentium sanare. Nam ipsum quoque Euangelium multarum constat esse virtutum, quid enim fortius quam animã saluare? A Dabit etiam Dominus, verbum euangelizare multa miraculorum virtute, vel multa fortitudine secundum aliam translationem, quæ habet, Dominus dabit euangelizantibus, verbum fortitudinis vel virtutis multæ.

13 † Rex virtutum dilecti ✳ dilecti ∴

Et speciei domus diuidere spolia.

C Rex pater virtutum, hoc est angelorum. H Vel sanctorum ipsius dilecti filii, vt est filius meus dilectus. C Et speciei domus, id est, pulchritudinis domus diuinæ, id est Ecclesiæ: esse cognoscitur autor filius, quando spolia diaboli, id est, homines sceleratos in Ecclesiam adduxit ad fidem. H Vel quando apostoli in Ecclesia spolia, id est, homines diuidebant: quæ acceperunt de idolis, vnus enim Achaiã, alius Cappadociam in sortem accepit ex spoliis, &c. Duplicat vero spiritus sanctus, dilecti, propter amorem quem habet in filium. Qui enim aliquem diligit, semper eum in ore habet.

14 Si dormiatis inter medios ‡ cleros pennæ columbæ deargentatæ:

Et posteriora † dorsi eius in pallore auri.

C Si dormiatis, id est, si quiescatis in præceptis Dei inter duo testamenta. H C Cleri dicuntur duo testamenta. H Et singuli libri veteris & noui testamenti. C Pennæ significant virtutum celeritatem, quæ nos in illam partiam ducunt, si hic in lege Dei quiescere mereamur. Columbæ deargentatæ, Ecclesiam vult intelligi, quia innocentiam habet columbæ, & diuinis eloquiis, argenteo candore resplẽdet, quam in illa futura resurrectione auri specie dicit esse adornãdam. Sic itaque si dormiatis, posteriora dorsi in pallore auri (subaudiendum est) suscipient vos. Nunc Ecclesia in hoc mundo: argento comparatur, in resurrectione vero vltima: auro, posteriora ergo Ecclesiæ: nouissima sunt Ecclesiæ munera.

15 ‡ Dum discernit cœlestis reges super eam, niue dealbabuntur in Selmon:

Mons Dei mons pinguis.

C Rex à regendo dictus est, vnde reges significat apostolos. H Quos discernit Dominus cœlestis, cum Paulum in gentes, Petrum in circumcisionem separauit, qui super niuem dealbabuntur. C Hoc est super candorem niuis elucescunt, qui Ecclesiam regere noscuntur fideliter. Selmon vmbra interpretatur: quæ hic congrue diuina virtus intelligitur, ipsa ab æstu vitiorum nos defendit. Mons Dei mõs pinguis. Christus esse intelligitur, ex quo perpetua & suauia fluenta descendunt,

16 Mons ‡ coagulatus mons pinguis:

† Vt quid suspicamini montes coagulatos? ‡

17 Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo:

Etenim Dominus habitabit ‡ in finem.

C Mons dicitur Christus coagulatus, propter paruulos enutriẽdos, qui non esca, sed coagulato lacte potãdi sunt. Pinguis, quia fertilitate sua vberrimus est. Dixit superius montem intelligi saluatorem, nunc dicit, vt quid suspicamini coagulatos montes? hoc est, cur montem istum apostolos intelligere vultis? Non sunt enim ipsi iste mons coagulatus, quamuis & ipsi per Dei gratiam doctos esse cognoscatis. Reprehendit ergo propheta in hoc illum intellectum, quo aliquis per montem, apostolos intelligere voluit, ostendens hic per montem, solum Christum intelligendum, quamuis etiam apostoli montes dicantur coagulati, ideo subdit.

C Mons, scilicet iste est in quo Deo beneplacitum est. Christus enim est solus mons: quis patri complacuit, vt in eodem habitaret. Etenim Dominus habitabit etiam in finem, scilicet in apostolis, de illis enim nunc loquitur, quod in eis sic habitaturus vsque ad perfectissimum terminum maiestatis suæ, qui est finis sine fine.

18 Currus Dei † decem millibus multiplex, millia lætantium:

Dominus in eis in Sinai in sancto.

C Currus Dei, est hominum charitate iuncta copulatio. Sanctorum ergo vnanimitas, currus Dei est, quem ille velut auriga in fide, & salutari lege ad suæ voluntatis ministerium moderatur. Vt vero istum currum non equis, sed humanis cogitationibus attributum ostenderet, ait decem millibus multiplex, quod ad innumeros populos non equos noscitur pertinere. Millia lætantium: quod vtique de fidelibus debet intelligi. Dominus in illis, hoc est, in sanctis suis. In Sinai in sancto. Sinai interpretatur mandatum. Ibi requiescit, vbi eius mandata perficiuntur.

19 Ascendisti in altum, ‡ cepisti captiuitatem:

Accepisti dona in hominibus.

C Ascendisti in altum. Ascendit Christus vtiq; qui propter nos descendit eruendos. In altum sc. super cœlos cœlorum. H Captiuasti nos, qui captiui tenebamur à diabolo. C Dona autem Domini fuerunt, super apostolos spiritus sancti concessa magnalia. Siue vt apostolus ait. Vnicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi.

20 ‡ Etenim non credentes:

Inhabitare Dominum Deum.

C Etenim non credentes, hic subaudiendum est: eos cõuertit, nam qui non credunt inhabitare, id est, qui ad Domini penetralia negligunt peruenire, vt in domo eius cum fidelibus habitare præualeant, Dominus eos conuertit, qui fidem suam humano generi miseratus indulget, ipsa est enim gratia quæ gratis datur.

21 Benedictus Dominus † die quotidie:

Prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum. Diapsalma.

C Benedictus Dominus, id est, cunctis diebus, omnique tempore benedicendus est. Iter quippe cursum vitæ significat, qui iam prosper effectus est, quoniam redemptorem suum mundus agnouit. H Benedicit salutarium pluraliter, à quo tot salutes habemus, quot peccata commisimus, ab ipso enim saluamur. Secutus est o peccator, noli dubitare, quod quotidie possis Deum benedicere operibus, quoniã prosperum iter tuum faciet Deus salutarũ, qui enim quotidie proficit, potest quotidie Deum ben dicere. Nil vero prodest, heri benedixisse Deum: & hodie non.

22 Deus noster Deus ‡ saluos ÷ faciendi ∴ :

Et Domini Domini exitus mortis.

C Deus noster, subaudiamus, hic habet potestatẽ saluos faciendi nos. Exitus mortis, est Domini, hoc est resurrectio vorius fidelium. Re uera exitus illi singularis fuit, quia ipse ab inferis egressus est, & inde nos prętulit exire.

23 Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum:

Verticem † capilli perambulantium in delictis suis.

A
Capita inimicorum Christi, Iudæi & hæretici sunt.

C Capita inimicorum, sunt Iudæi, qui primo persecuti sunt Ecclesiam, vel capita inimicorum sunt hæreticorum doctores, qui in ipsam etiam (si dici phas est) deitatem deseruiunt. Vertex capilli: significat & vestigatias inanium quæstionum eorum qui vtilia deserunt, & non necessaria detestabili disputatione perquirunt, in delictis suis perdurantes, vt Manichæi & cæteri hæretici, tales enim calumniarum minutias quærunt, vt ipsos quoque vertices capillorum perambulare & perscrutari posse videantur.

✠ de
† de profundis.

24 Dixit Dominus ✠ ex Basan conuertam:
Conuertam † in profundum maris.

Basan.

C Dixit Dominus, quæramus quid dixerit, quia nescio quam magnum est quod promisit. Basan interpretatur siccitas, quæ humanum genus possiderat ariditate peccati, sed eam Dominus conuertit ad viriditatem suam, dum illi fluuios salutis infudit. H Et item conuertit populos de profundis vitiis peccatisque maris, id est, sæculi. A Conuertam igitur scilicet me vel meam misericordiam in profundum maris, id est, sæculi vel peccatorum, vt liberem exinde homines. Et ita conuertam: vt intingatur pes, &c.

B
✠ calcet.
† a temetipso.

25 Vt ✠ intingatur pes tuus in sanguine:
Lingua canum tuorum ex inimicis † ab ipso.

Canes ex inimicis.

C Intingatur pes tuus, id est, actio boni propositi, vsque ad sanguinem gloriosi martyrii perueniat. Isti enim canes pro Domino latrare non desinunt, qui canes dicuntur ex inimicis: quia prius inimici fuerunt, qui postea clamorosis latratibus ecclesiam Dei defendebant. Ab ipso, vtique Deo, qui amarum vertit in dulcedinem, ab ipso & nullo alio, lingua illa canum ex inimicis: facta est salubris.

✠ itinera r.
† itinera.

26 Viderunt ✠ ingressus tuos Deus:
† ingressus Dei mei regis mei ÷ qui est :- in sancto.

Ingressus Christus.

C Viderunt ingressus tuos siue assumpti corporis formam: siue vestigia prædicationis, quibus in hoc mundo sanctis gressibus ambulauit. Dei mei regis, quia ipse est rex, qui in titulo scriptus est rex Iudæorum. Dicit vero secundo ingressus, quia ipse in hoc mundo specialiter est ingressus. H Vel ingressus in cœlum viderunt in sancto scilicet in homine, id est, Christo sancto viderunt ascensum in cœlū.

C
✠ Præcesserunt cantatores eos qui post tergum psallebant.
† puellarū.

27 ✠ Præuenerunt principes coniuncti psallentibus:
In medio † iuuencularum tympanistriarum.

In medio iuuencularum.

C Præuenerunt principes, id est, apostoli omnes præuenerunt in sanctitate doctrinæ, coniunctamque dicit illis esse multitudinem psallentium, quia iam laudes Domini non voce tantum, sed bonis operibus personarent. Addit iuuencularum, id est, prima ætate florentium, quia tympana sua, hoc est corpora: ad Domini laudes verterunt, macerantes se ieiuniis, carnisque afflictione gaudentes, tensiones etiam corporis ad laudes Domini vertentes, martyrio consummauerunt.

28 In ecclesiis benedicite Deo:
Domino de fontibus Israhel.

D
Fons.

C Ad fideles ait: in ecclesiis benedicite Deum, non in peruersis conuenticulis paganorum vel hæreticorum, sed in ecclesia catholica, vbi recta fides est & vera confessio. De fontibus, de doctrina scilicet Christiana: quam gentibus apostoli infuderunt. Fons quippe a fouendo dictus est, eo quod nostra corpora labore fessa refoueat. Siue a fundendo quia effundit aquas, fons enim proprie est qui manat.

✠ paruulus continens eos.
Beniamin. Paulus.

29 Ibi Beniamin ✠ adolescentulus:
In mentis excessu.

H C Ibi Beniamin: Paulus apostolus, qui de tribu Beniamin descendit. C Adolescentulus extitit in mentis excessu, quando Domini voce corruit, qui & miseratus intonuit. Saule Saule, adolescens dicitur ab adolendo, id est, crescendo. H Dictus etiam adolescens, qui nouissimus omnium apostolorum: conuersus in excessu quem pertulit dum iret in Damascum.

Actor. 9.

† in purpura sua.
✠ Neptali.

30 Principes Iuda † duces eorum:
Principes Zabulon, principes ✠ Neptalim.

E
Principes Iuda, apostoli.
Genes. 49
Zabulon & Neptali.

C Principes Iuda, Dominum indicat: qui de tribu Iuda descendit. H Apostoli enim sunt principes, Iuda, id est, Domini saluatoris, vt Iuda sit genitiui casus. Sicut dixit Iacob Iuda te laudabunt fratres tui. C Duces eorum, id est, populorum: qui erant in ecclesia constituti, Zabulon & Neptalim tribus fuerunt, vnde apostoli traxerunt originem. Iuda, confessio dicitur, Zabulon, habitaculum fortitudinis, Neptali, dilatatio mea, quæ catholicæ ecclesiæ competenter aptabis: si diligenter inspicis.

✠ Præcepit Deus tuus de fortitudine tua: conforta.

31 ✠ Manda Deus virtuti tuæ:
Confirma Deus hoc quod operatus es in nobis.

C Virtus enim patris Christus est, quid autem mandetur edicit. Confirma hoc Deus &c. Magna petitio certe: vt confirmet Deus in nobis fidem suam quam donare dignatus est. Opus Domini enim fuit: vt cæca gentilitas lumine veritatis afflata, verum Dominum saluatorem cognoscere posset. H Confirma donum baptismi, spiritus sancti infusione: & auxilium præbe, vt in virtutibus incedere & permanere possimus.

F
† De

32 † A templo tuo in Hierusalem:
tibi offerent reges munera.

Offerre munera.

C A templo Hierusalem offerunt reges munera, qui in ecclesia Dei recte viuentes, sui cordis offerunt puritatem. H Munera Christi, virtutes sunt sanctorum: & qui semetipsos regunt, reges sunt. Templum igitur corpus est cuiuslibet sancti, quod bene viuendo sanctum fit, ab illo offerunt sancta opera.

✠ bestiam calami.
† fortium in vitulis populorū: calcitrantium contra rotas argenteas. Tauri, hæretici Vaccæ plebis
G
animæ.

33 increpa ✠ feras harundinis, congregatio
† taurorum in vaccis populorum:
÷ Vt :- excludant eos qui probati sunt argento.

C Increpa feras, id est, argue superbos & feroces, qui in praua voluntate consistunt, & vacillant velut harundo. Concilium taurorum, id est, hæreticorum indomitorum: qui erecta ceruice seducunt animas innocentes. H Vaccæ significant stultas animas populi sequētes tauros. Ideo vero dicit eus arguendos, vt non excludit a regno Dei, qui probati inuenti sunt iusti, verum ista expositio Hieronymi innititur translationi Romanæ: quæ habet, vt non excludantur, similiter Cassiodori expositio. Sed Augustinus, exponens nostram translationem ait, vt excludant, id est, apparere faciant eos qui latebant, qui probati sunt argento, id est, Dei eloquio. Oportet enim (vt ait Apostolus) hæreses esse, vt probati manifesti fiant inter nos.

✠ disperge populos qui
† offerantur velociter ex Ægypto
✠ festinet dare manus Deo.

34 ✠ Dissipa gentes quæ bella volunt, † venient legati ex Ægypto:
Æthiopia ✠ præueniet manus eius Deo.

C Dissipa gentes, hoc est, hæreticos qui volunt bella, id est, contentiones contra Ecclesiam. Commonet etiam propheta gentium populos, vt offerant legati (id est, ab errore conuersi) munera, hoc est, animas suas: a mundana sorde purgatas. Sic Æthiopia cōmonetur, ne se tardet Deo tradere, sicut se victi proiectis armis victoribus per manus tradunt, vt periculum mortis euadant. Ægyptus vero & Æthiopia mundum significant, vinculis grauibus & tenebris peccatorum plenum. Idololatræ ergo præuenient Iudæos, dare manus Deo.

H
Æthiopia præueniet.

✠ canite.

35 Regna terræ cantate Deo:
✠ Psallite Domino. Diapsalma.

C Regna terræ. Omne genus humanum significare voluit, cantate: ad animæ respicit puritatem, psallite: ad opera quæ Domino probantur accepta.

36 ÷ Psallite Deo :- qui ascendit super cœlum cœli:
† Ad orientem.

† a principio.
Ad orientē Actor. 1. Luc. vltim.

C Nam cui Deo psalli debeat ostendit, scilic. ei qui super cœlum ascendit, Dominus enim Iesus, qui prius descendit de cœlo ad liberandum infirmitatis nostræ naturam, ipse etiam ascendit, qui sedet ad dexteram Patris. Ad orientem, Hierosolymam euidenter ostendit, quæ est in o-

rientali

A

tientali parte collocata. Vnde Dominus videntibus apostolis ascendit ad cœlos. H Vel ad orientem, scil. quia ipse oriens est, siue quia per eum omnes ad vitam oriuntur, fertur etiam mons oliueti, vnde Dominus ascendit, esse ad orientem templi Hierusalem.

✠ fortitudinis.

37 Ecce dabit voci suæ vocem ✠ virtutis, date gloriam Deo super Israel;

Magnificentia eius, & † virtus eius in nubibus.

† fortitudo eius in cœlis.

H C. Dabit etiam voci suæ vocem virtutis, quando in nouissimo die, vt resurgat humanum genus dixerit. Quid fortius quam reuocare fauillas ad corpus. Date gloriam Deo, nam qui Deo dat gloriam, se facit esse laudabilem? H Super Israel, id est, magis honorate Deum quam carnalis Israel honorat, quia ille labiis, vos corde. C Magnificentia, quia semper magna facit. Virtus, qui imperio eius famulatur opus sine effectus. Nubes, apostoli & prophetæ.

Super Israel.

B

38 ✠ Mirabilis Deus in sanctis suis:

Deus Israel ipse dabit ✠ virtutem & fortitudinem plebi ÷ suæ ÷ benedictus Deus.

✠ Terribilis Deus de sanctuario suo.

✠ fortitudinem & robur populo, be. D

C Mirabilis siue in angelis, seu in hominibus sanctis. Dabit Dominus fidelibus suis virtutem patentiæ, & fidei fortitudinem, vt possit ad æterna præmia peruenire, Benedictus Deus, ille potest date quæ superius dixit, id est, qui omnium ore semper pro beneficiis debet benedici, vt sicut semper beneficia præstat, ita benedictiones semper accipiat.

Fit autem benedictio ista multipliciter. Nam & qui scripturas sanctas meditatur, benedicit Deum: & qui eius iussa compleuerit, benedicit: & qui ei confitetur, benedicit Deum.

Benedictio multipliciter fit.

Oratio ex Psalm. LXVII.

C

Dominator Domine, qui iustis spiritale epulum tribuens, facis eos in lætitia delectari, concede gregi tuo, mortem tuam intelligere, teq́, triumphatorem mortis sedentem ad patris dexteram confiteri. Qui cum eodem Patre, &c.

Argumentum Psalm. LXVIII.

C *Christus deprecatur: vt saluus fiat à patre, quoniam gratis est à Iudæis odio habitus; postulatq́, ne decipiatur spes fidelium, in eius resurrectione confisa; petensq́, se à luto huius sæculi liberari, pronunciat quæ inimicis contingere nouerat.*

TT. ✠ In finem pro his quæ commutabuntur ÷ Psalmus ipsi Dauid.

✠ Victori pro liliis Dauid.

C Pro his qui commutabuntur. Ista igitur commutatio significat populos Christianos, qui veteris hominis prauitate deposita, in nouæ regenerationis sunt munere commutati. Quod autem dicitur pro his, ostendit pro his, id est, cunctis fidelibus Christi passionem factam. Dauid quoque subiunctum est, vt finis & initium tituli Domino Christo congrueret, qui est A & O, id est, principium & finis. In finem enim (vt sæpissime dictum est) Christum significat, & Dauid eundem Christum denotat.

Cõmutatio bona.

D

Feria quinta Nocturnus.

1 † SAluum me fac Deus, quoniam ✠ intrauerunt aquæ:

Vsque ad animam meam.

† Salua me ✠ venerũt

C Postulabat humanitas à patre auxilium resurrectionis. Aquas pro seditionibus plebis motuque populorum debere suscipi, sæpius diuina testatur scriptura, vt ibi. Forsitan aquæ absorbuissent nos. Vnde & hic iudæorum populus intrasse vsque ad animam saluatoris dicitur, quando eum crucifigere scelerata mente præsumpsit.

Aquæ, seditionis populi.

2 Infixus sum in limo profundi:

Et non † est substantia.

† possum consistere.

C Facti sunt homines limus profundi, quando & originali & quotidianis peccatis tenentur obnoxii. Per hunc limum infixus est Christus, quando dementium turba clamabat crucifige. Limus, dictus est quasi ligans humum. H Non est substantia euadendi, nisi tu salues pater, quia infixus sum in vecoribus peccatis huius populi scelerata calliditate sæuientis.

E

Homines facti limus profundi.

3 Veni in ✠ altitudinem maris:

Et tempestas dimersit me.

✠ profundum aquarum, & flumen operuit me.

C Hic altitudo maris, copiosa populi insania. Eadem tempestas est concitata dementium seditio. Ipsa demersit Dominum, quando eum venire fecit ad crucem.

4 Laboraui clamans † raucæ factæ sunt fauces meæ:

Defecerunt oculi mei ✠ dum spero in Deum meum.

† exasperatũ est guttur meum ✠ expectãtes Deum meum.

C Laborabat ergo clamans, quando dicebat. Væ vobis scribæ & pharisæi. Dicit etiam esse raucas fauces suas, quia dicta eius nequaquam sacrilegus populus audiebat. Oculos istos, carnales intelligamus, qui in morte passionis clausi sunt. Sperauit in eum, id est, in patrem. Nota vero recte dici, laboraui, quod inauditum significat clamorem. Laborare enim illum dicimus, qui votum clamoris non est assecutus, id est, vbi audiri recusatur.

F

5 Multiplicati sunt super capillos capitis mei:

Qui oderunt me gratis.

C Ergo vt ostenderet plus esse numerum infidelium, quam deuotorum, dicit multiplicatos perfidos iudæos super numerum capillorum, id est, credentium. Gratis enim odisse dicimur, quando quempiam sine aliquibus offensionibus execramur, sicut iudæi Christo fecerunt.

Odisse gratis.

6 Confortati sunt qui persecuti sunt me inimici mei iniuste:

Quæ non ✠ rapui tunc exoluebam.

✠ rapueram tunc reddebam.

C Confortati sunt iudæi, quando id quod conabantur efficere, implebant. Iniusti, reuera iniustum fuit vt qui venerat ad iudaicos populos saluandos, eos potius inuenisset inimicos. Christus peccata non rapuit, qui delicta nostra abluit, tamen crucem excepit, & soluit pro nobis, quod pro se iuste non pertulit.

G

7 Deus tu scis † insipientiam meam:

Et delicta mea à te non sunt abscondita.

† stultitiam.

C Dum dicit Deus tu scis insipientiam meam, loquitur pro parte membrorum, insipiens enim non potest esse Christus: cum Dei sapientia esse dinoscitur. Conuersi igitur ad fidem: ante erant insipientes, nunc in Christo sapientes, isti enim sunt de quibus dixit titulus, quod commutabuntur scilicet de insipientia infidelitatis vel peccatorum ad sapientiam Christi. Idem dicendum est de delictis: quæ non sunt capitis sed membrorum Christi.

Tu scis insipientiam meam.

8 Non ✠ erubescant in me qui expectant te Domine:

† Domine virtutum.

✠ confundantur. † Deus exercituum.

H Precatur ergo Christus: ne de seipso erubescant, qui resurrectionem eius magno desiderio expectabant. Cum dicit, Domine Domine virtutum, ostendit nihil impossibile esse omnipotentiæ ipsius.

H

9 Non confundantur ✠ super me:

Qui quærunt te Deus Israel.

✠ in

C Non confundantur, id est, ne euacuetur spes credentium de passione mea: sed cognoscant, quia voluntatem tuam veni facere. C Vel non humanas insultationes diutius de mea dormitione sustineant, qui quærunt te Deus Israel.

10 Quoniam propter te † sustinui opprobrium:

Operuit confusio faciem meam.

† portaui.

C Sustinuit enim Christus opprobrium: cum dicebatur à iudæis, in Beelzebub eiicit dæmonia. H Operuit confusio faciem meam, quando negauerunt apostoli.

Matth. 12.

11 ✠ Extraneus factus sum fratribus meis:

Et peregrinus filiis matris meæ.

✠ Alienus

C Extraneus Christus factus est iudæis, quando ei crede-

A

Extraneus factus sum

re noluerunt, quos hic fratres appellat. Filios matris, ipsos dicit quos superius fratres nominauit. Sed si filii veri fuissent matris Synagogæ, non vt peregrinum, sed vt fratrem charissimum: Christum suscepissent.

† oppro-brium.

12 Quoniam zelus domus tuæ comedit me:

Et † opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.

Matth. 21. Iohann. 2. Exod. 32.

H Comedit eum Zelus domus Dei, quando eos de templo eiecit, quia domum eam fecerunt speluncam latronum. C Exprobratum est patri ab eis, quando dicebant. Hi sunt dii tui qui eduxerunt te. H Qui vero exprobrant patri, exprobrant filio. C Ceciderunt super me dixit, vt effectum mortis ostenderet, quem crucis dignatione suscepit. Exprobrant etiam patri: cum Christum dicerent Ioseph fabri esse filium, & dæmonium habes, opprobrium enim filio dictum, redit in patrem.

Matth. 13.

‡ fleui.

13 Et ‡ operui in ieiunio animam meam:

Et factum est in opprobrium mihi.

B

C Operuit ieiunio animam, quia hominum fidem, quam valde esuriebat, minime poterat inuenire, & ideo quasi aliquo pallio tristitiæ circumdedit animam suam: ieiunio tali afflictam. Semper boni malis opprobrium sunt, quia minime eorum sceleribus acquiescunt, & illis studiose detrahunt, quibus nulla societate iunguntur.

† saccum.

‡ eis.

14 Et posui vestimentum meum † cilicium:

Et factus sum ‡ illis in parabolam.

Iohann. 11.

C Per cilicium, tristitia significatur & lachrymæ, quando Dominus humani generis imbecillitate permotus, suscitaturus Lazarum fleuit, dicentibus iudæis. Ecce quomodo amabat eum. Factus est quoque iudæis in parabolam, quando per similitudines quasdam carnalem populum docere videbatur, sicut in euangelio legitur, dixit Iesus parabolam ad turbam. Est autem parabola natura discrepantium rerum, sub aliqua similitudine facta comparatio. Ideo vero sic loquebantur, vt qui cœlestia capere non poterant, per terrenas similitudines intelligerent.

Parabola quid est.

C

‡ cantabant bibentes vinum.

15 Aduersum me loquebantur qui sedebant in porta:

Et ÷ in me ⁝ ‡ psallebant qui bibebant vinum.

Porta.

C Porta quippe dicta est, eo quod inde portantur omnia. In porta autem sedent, qui conuentibus hominum sedula curiositate miscentur. Ergo dicit passionem suam genti iudaicæ fuisse fabulam. In Deum psallunt si in bonum accipitur, qui actione probabili diriguntur. Vinum similiter non ebrietatis, sed spiritale. Ipsi enim psallebant, qui per intelligentiam supernam salutari doctrina potabantur. Et ita Cassiodorus psallere de fidelibus & bonis exponit & sequentia. Sed secundum Hieronymum scribæ & pharisæi in porta, id est, iudicio sedebant, qui clauem scientiæ habentes, nec introibant, nec alios introire sinebant. Illi repleti vino iniquitatis, qualiter eum interficerent concinebant. H Vel ebrii erant vino, quando velantes faciem eius dicebant, prophetisa nobis Christe, quis est qui te percussit?

In Deum psallere.

Matth. 23.

Luca 22.

D

† Mea autem oratio ad te Domine, tempus reconciliationis est Deus.

16 † Ego vero orationem meam ad te Domine:

Tempus beneplaciti Deus.

C Illud tempus est beneplaciti quando incarnationis suæ beneficio, periclitantem mundum ab imminente exitio liberauit. H Vel tempus beneplaciti, tempus est passionis, quo tempore iudæis crucifigentibus Christus orauit. Ne statuas illis pater hoc peccatum &c. summe enim patri placuit hominum redemptio.

Luca 23.

17 In multitudine misericordiæ tuæ:

Exaudi me in veritate salutis tuæ.

C Nam si multitudines misericordiæ non fuissent, nequaquam redimi poteramus obnoxii. Non enim parua misericordia fuit quæ tam ingentia peccata superauit. Exaudi me, rogat patrem, non natura deitatis, qua ei æqualis est: sed ex natiuitate humana, in qua minor est patre.

‡ Erue.

18 ‡ Eripe me de luto vt non infigar:

Libera me ab his qui oderunt me, & de profundis † aquarum.

E

† aquis.

C Exposcit Christus ex parte membrorum, vt anima eius à desideriis luteis, id est, huius mundi cupiditatibus reddatur aliena. Libera me ab his qui me oderunt, id est, à iudæis. De profundo aquarum ad illum populum pertinet, qui & profundus erat consilio malignitatis & seditionibus turbulentis.

De profundis aquarum.

19 ‡ Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum.

Neque † vrgeat super me puteus os suum.

‡ Ne operiat me fluctus aquæ † coronet.

H Non me demergat, id est, hęc passionis tempestas non eum in profunditate abyssi retineat infernalis. C Profundum itaque est peccatorum, quod deglutit animas impiorum: ita vt ad pœnitudinem redire nequeant. Vrgere dicimus concludere. H Petit ergo vt aditus infernalis non concludat os suum super eum, siue diabolus. C Puteus autem excauata terræ profunditas est, qui & in bono & malo in scriptura ponitur, hic vero in malo accipitur.

Tempestas aquæ Profundū.

Puteus.

F

20 Exaudi me Domine quoniam ‡ benigna est misericordia tua:

‡ bona.

Secundum multitudinem miserationum tuarum respice † in me.

† ad.

H Hæc secundum humanam fragilitatem postulat dicens, qui alios mea passione redimis, me quoque præcurrente misericordia contemplare.

21 Et ne ‡ auertas faciem tuam à † puero tuo:

Quoniam tribulor, ‡ velociter exaudi me.

‡ abscondas. † famo. ‡ cito.

C Puer enim frequenter legitur Dominus ab innocentiæ puritate: cum simplex ętas hoc beneficium largiatur, vt vitia mundi non diligat. Velociter exaudi me. H Vt resumam spiritum, quem tuis manibus commendaui.

Puer per innocentiam Christus.

22 ‡ Intende animæ meæ ÷ & ⁝ † libera eam:

Propter inimicos meos ‡ eripe me.

‡ accede ad animam.

G

† redime eam. ‡ libera.

C Intende animæ meæ, vt reuera libera fiat, cum eam diuinitas propitiata respexerit. Propter inimicos etiam petebat celerrimum resurrectionis auxilium, vt qui contempserant crucifixum, tertia die resurgentem crederent.

23 Tu scis ‡ improperium meum & confusionem meam:

Et † reuerentiam meam.

‡ opprobrium. † ignominiam m.

C Improperium, confusionem & reuerentiam pro humano genere sic suscepit saluator libens vt mortem. Non enim ista pro suo reatu sustinuit, sed omnia pro nobis pertulit, vt nos bonus magister in talibus rebus positos, exemplo suæ patientiæ miseratus instrueret.

24 ‡ In conspectu tuo sunt omnes † qui tribulant me:

‡ Improperium expectauit cor meum & miseriam.

‡ coram te. † hostes mei: ‡ opprobrio contritum est cor meū: H & dolore confectus sum.

H Tu vides pater, quales mihi tribulationes inferant, & illusiones ostendant. C Improperium expectauit cor eius, quando iniquitates iudæorum, & diuersa quæ passus est pro sua voluntate sustinuit, & passione benignus excepit. H Vel improperium passionis & miseriam, id est, contumeliam crucis.

25 Et ‡ sustinui qui ÷ simul ⁝ contristaretur & non fuit:

‡ expectaui.

Qui consolaretur & non inueni.

H Et sustinui, non fuit vllus de tanta multitudine iniquorum: aut compassus doloribus eius, aut qui existeret consolator. C Non enim de fidelibus, sed infidelibus loquitur persecutoribus, fideles enim auditores, doctorem consolantur: dum in eis verba prædicationum proficiunt. Iudæorum igitur pertinacia Christum non consolabatur, quia eius verba non suscepit.

26 Et dederunt in escam meam fel:

Et in siti mea potauerunt me aceto.

Fel cum aceto. Iohann. 19.

C Oblatum est illi fel cum aceto mixtum, vt reuera facta

A

Iudæorum amaritudo potionis indicatur. Ipse enim dixit sitio, quia fidem in ipsis desiderauit inuenire, illi obtulerunt amarissimos mores suos, qui nulla compunctione conuersi sunt.

† Sit
‡ ad corruendum
Mensa in laqueum.

27 † Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum:
Et in retributiones ‡ & in scandalum.

C Non maledicendi voto, sed præscientis more sequentia pronuntiur. Mensa Domini, est vtriusque legis intellectualis epulatio, quam primo habuerunt Iudæi, quando mandata Dei custodierunt, postquam vero à fide ieiunare cœperűt, coram ipsis, gentibus tradita est, vt grauius dolerer videntibus ipsis adempta fœlicitas. In laqueum, scilicet de litera, in qua alios astringere conabantur, ipsi in ea potius caderent obligati. Retributio malorum fuit, quod subtracta illa mensa fuit, & gentibus tradita. Et scandalum, quia deserentes pacis autorem: sibi concitabant rixam & praua studia.

† Conteuebrentur.

28 † Obscurentur oculi eorum ne videant:
Et dorsum eorum semper incurua.

B
Dorsum eorum semper incurua.

C Prænunciatur digna pœna, ne videant in scriptura sua verissimum iustitiæ solem, & hoc illis euenit, qui etiam nimio pondere delictorum prægrauati, ceruicem suam in terram cernui semper incuruant, nec eis ad cœlum respiciendi possibilitas datur. Dorsum dictum, quasi descendens deorsum. H Vel incurua, vt Romanis seruiant semper, vel sub onere legis maneant, quam secundum literam ferre nemo poterat.

‡ indignationem tuam, & ira furoris t.

29 Effunde super eos ‡ iram tuam:
Et furor iræ tuæ comprehendat eos.

C Dum dicitur effunde, magnitudo iræ significatur: quę in morem fluminis copiosa descendit. Apprehendit eos furor, quasi damnatos & perterritos: vt non liceat effugere, quod datur pro sceleribus sustinere.

† commoratio.

30 Fiat † habitatio eorum deserta:
÷ Et ∻ in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.

C

C Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis, &c. hoc vtrumq; Iudæis contigisse manifestum est, cum ciuitas Hierusalem frequenti captiuitate deleta est. Tabernacula, Dei templum & regis palatium, sine cultore remanserunt. Et nota, quod priuatis domibus posuit habitationem, sed Dei templo inhabitationem, quia ibi habitamus corpore: hic autem inhabitamus, vbi deuotæ mentis affectu locum frequentamus.

Habitare & inhabitare.

31 Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt:
Et ‡ super dolorem vulnerum eorum addiderunt.

‡ vt affligerent vulneratos tuos narrabant.
Zachar 13.
Esaiæ 53.

H De se hæc Christus ad patrem loquitur, de sua passione dicens, scriptum est, percutiam pastorem. & in alio propheta ex persona patris loquentis, propter peccata populi mei percussi eum: dicitur. H Quia percussum, persecuti sunt, sibique traditum detestabili feritate necauerunt. H Addiderunt super dolorem, cum vel ecclesiam vel apostolos persecuti sunt.

† da.
‡ Veniant
D
in iustitiam t.

32 † Appone iniquitatem super iniquitatem eorum:
Et non ‡ intrent in iustitiam tuam.

Iniquitas super iniquitatem.

C Iniquitas prima fuit Iudæis, vt prophetas extinguerent. Apposita est iniquitas super iniquitatem eorum, quoniam ipsum Dominum crucifigere maluerunt. Additur pœna peccati, ne intrent in iustitiam Dei, id est, ne participes Christo fiant, in illo regno iustitiæ.

33 Deleantur de libro viuentium:
Et cum iustis non scribantur.

Deleri de libro viuentium.

C Dicit ergo Iudæis, deleantur de libro viuentium, non quia scripti erant, sed quia scriptos esse se iudicabant. Ibi enim quod scribitur, deleri non potest, quia totum in prædestinatione solidatum est. Et cum iustis non scribantur, hoc eis accidere negat, qui non sunt (vt titulus ait) piis satisfactionibus immutati.

† autem.

4 Ego † sum pauper & dolens:
Salus tua Deus suscepit me.

B

C Ego sum pauper, hanc proprietatem sibi vendicauit, quia nemo alter hanc paupertatem & hunc dolorem, pro totius mundi culpa sustinuit. Suscepit itaque humanitatem salus, id est, forma filii, in qua æqualis est patri, quando reconciliauit mundum patri. H Vel pauper & dolens fuit in passione, salus autem eum in resurrectione suscepit.

Christus pauper.

35 Laudabo nomen Dei ‡ cum cantico:
Et magnificabo eum in † laude.

‡ in.
† confessione.

C Laudat enim caput nostrum nomen Dei cum cantico, quando in ecclesia hymnidica exultatione, fidelium fit adunatio: ipse enim in nobis laudat & magnificat, quod nos veraciter laudare cognoscit.

Christus laudat Deum in nobis.

36 Et placebit ‡ Deo super vitulum nouellum:
Cornua † producentem & vngulas.

‡ Domino.
† efferentem.

C Multo enim est acceptior effusa laus puro corde Deo, quam potest pecudum placere veteris legis mactatio. H Vel placebit Deo patri super vitulum nouellum, id est, Christum, cornua producentem, id est, formidinem ecclesiæ dantem, & vngulas quibus sacrilegia conculcet gentium ac diuellat. Vitulus nouellus dicitur Christus, qui seipsum patri obtulit. Nec super denotat comparationem, sed materiam notat oblatam, vt sit sensus, Deo erit complacentia de tali vitulo nouo: non carnali, sed mystico: non veteri figuranti, sed nouo figurato.

Vitulus nouellus Christus
F
dicitur

37 ‡ Videant pauperes & lætentur:
Quærite Deum & viuet anima vestra.

‡ Vidêtes mansueti lætabuntur: Qui quæritis Deum viuet q. v.

C Videant pauperes, quia Deus despicit oblationem pecudum, & mundissimum cor requirit, ideo lætentur, quia in mentis affectu posita est oblatio, vbi & pauper potest esse ditissimus. Quærite Dominum: admonet pauperes vt escam mentis quærant, vnde anima saginetur. Illud quoque proprie viuere dicimus, quod in beatitudinis iocunditate consistit.

Oblatio pauperum in affectu diues.

38 Quoniam exaudiuit pauperes Dominus:
Et vinctos suos non despexit.

C Pauperes sunt Christiani, qui despiciunt voluptates & diuitias mundi istius, & eligunt humanarum rerum indigentiam, vt epulis spiritalibus impleantur. Vinctos suos liberat à laqueis carnalibus, quos suis regulis connexos cognouerit.

Christiani pauperes
Vincti.
G

39 Laudent illum cœli & terra:
Mare & omnia † reptilia in eis.

† quæ mouentur in eis.

C In cœli commemoratione datur intelligi, vt omnia debeant cœlestia laudare. Terræ quoque commemoratione intellige terrestria Maris, vniuersa natantia, & ita ad Domini laudes inuitatur, quicquid creaturarum esse cognoscitur.

40 Quoniam Deus † saluam faciet Syon:
Et ædificabuntur ciuitates Iudæ.

‡ saluabit Syon, & ædificabit.

C Syon enim paruus colliculus est, qui cohæret Hierosolymitano templo, sed nominis qualitate grandescens: significat enim ecclesiam. H Ciuitates Iudæ, animæ sunt sanctorum, quæ per confessionem, in templum sanctum tanquam viui lapides deferuntur.

Syon
Ciuitates Iudæ.

41 Et inhabitabunt ibi:
Et † hæreditate acquirent eam.

H
† possidebunt eam.

C Hanc enim ecclesiam hic habitant Christiani, hæreditate verò acquirent eam, quando ad Hierosolymam illam æternam Dei miseratione peruenerint.

42 Et semen seruorum eius possidebit eam:
Et qui diligunt nomen eius habitabunt in ea.

C Semen enim hic opus perfectum, non carnis progeniem debemus accipere, quod futuram terram possidebit, quæ nullo iam fine mutanda est, sed in ea habitabunt, qui diligunt nomen eius, & perpetua fœlicitate potientur.

Semen opus bonum.

Oratio ex Psalm. LXVIII.

Benignissime Domine, exaudi nos in veritate salutis tuæ, vt eruti à squalore peccati, mereamur in libro vitæ digito cœlesti conscribi. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumen-

A

Argumentum Psalm. LXIX.

C *Vox martyrum & confessorum, deprecantium, vt à persequentium periculis liberentur.*

‡ Victori Dauid ad recordandum.

TT. ‡ In finem Dauid in rememoratione ÷ eo quod saluum eum fecit Dominus.

Rememoratio.

C Finis & Dauid Christum significat. In rememoratione, spem significat liberationis & certitudinem futuri premii, quæ suis sanctis pollicitus est.

† vt liberes me, Domine vt auxilieris mihi festina.

1 DEus † in adiutorium meum ÷ intende: Domine ad adiuuandum me festina.

Intende. Festina.

C Tunc enim adiutorium poscimus, quando periculis subiacemus, vt tali remedio subleuati, calamitates diuersarum passionum vincere possimus. Intende, id est, propitius respice, quia omnia Deus agnoscit, et nihil eum non rogatur. Festina sic dicitur, quasi misericordia diuina tardaret, sed tardum videtur ei auxilium, qui de huius sæculi clade liberari festinat.

B

‡ erubescant.

2 Confundantur & ‡ reuereantur: Qui quærunt animam meam:

Confundi. Reuereri.

C Confundantur, vox martyrum expostulans emendationem inimicorum suorum. Confundi est, quando homo turbatur de factis suæ peruersitatis. Reuereri est, quando cognoscimus nostra operatione iustitiam læsam, & pro his operibus pœnas incurrere formidamus. Quærebant inimici animam fidelium: non in bono, sed vt eam à corpore segregarent.

3 Auertantur retrorsum & erubescant: Qui volunt mihi mala.

C Auertantur retrorsum, quia à praua cogitatione descendens, iussa Domini subsequitur. Qui volunt mihi mala, hanc retributionem suscipiant, ne in sua iniquitate persistant. O pia sanctorum etiam ipsa quæ putatur aduersitas, melius optabant inimicis: quam inimici sibi ipsis in prosperis constituti.

C

† Reuertantur ad vestigium confusionis suæ, qui dicunt Vah, vah. Euge, euge.

4 † Auertantur statim erubescentes: Qui dicunt ÷ mihi ∻ euge euge.

C Auertantur perit, vt à suo proposito erubescentes, velociter se conuertant. Qui dicunt euge euge. Euge sermo laudantis est, sed hic Ironia est. Seu illos increpat qui afflictioner martyrum pœnasq; collaudant, & non ad autoris gloriam referunt, quod eis larga pietate est concessum.

5 Exultent & lætentur in te omnes qui quærunt te: Et dicant, semper magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.

H Post persequentium iniquitatem & conuersionem ad gloriam conuertitur beatorum, vt exultent: qui per lachrymas pœnitentiæ Dominum quærunt. C Magnificatur autem Dominus in nobis, qui in se non habet vt crescat, cum laudes Deo pura mente persoluimus, nostraq; e conscientia semper augetur, cum Christum digne laudamus. Illud quoque verbum magnificetur, ab humana consuetudine mutuatum est, magnificatur enim ille, qui laudibus crescit, qui bona opinione grandescit.

Magnificetur Dominus.

D

‡ festina pro me. Egenus & pauper.

6 Ego vero egenus & pauper ÷ sum ∻ Deus ‡ adiuua me.

C Egenos & pauperes eos nominat, qui semper acquirere gratiam Dei exoptant. Deus adiuua me, id est, in tribulatione mundana, vbi cum vitiorum pugnamus aduersitate.

† Auxiliũ meum & saluator meus tu. Ne tardaueris.

7 † Adiutor meus & liberator meus ÷ es tu ∻ Domine ne moreris.

C Adiutor meus in necessitatibus, & de sæculi clade liberator. Ne tardaueris. Mos est periclitantium, iudicare tardum auxilium, quamuis celerrime præstetur. Christus enim mensurate facit omnia: sed nos tardum putamus, quod magno desiderio requirimus.

E

Oratio ex Psalm. LXIX.

IN exaudisti adiutorii Deus æterne, ad adiuuandum familiæ supplici festinus occurre, vt cunctis malorum opprobriis, tuis semper auxiliis muniamur. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalm. LXX.

C *Vox deuotorum, qui ab humanis iniquitatibus se petunt liberari, vt Domino gratias liberius referre possint.*

TT. ÷ Psalmus Dauid filiorum Ionadab & priorum captiuorum.

Ionadab. Hierem 35.

C Ionadab interpretatur spontaneus Dei, qui fuit Dei sacerdos, & præcepit filiis suis, in Dei templo degere, ac sobrie seruire, quod eos constat fecisse, qui nunc pro fidelibus ponuntur. Et priorum captiuorum: qui frequenter admoniti, se emendare noluerunt, sed contumaces effecti Deo, primæ, secundæ & tertiæ captiuitati subiacebant. Monemur ergo hoc titulo, vt habeamus voluntatem & deuotionem filiorum Ionadab, non contumaciam Iudæorum, qui captiui esse meruerunt.

F

1 IN te Domine speraui, non confundar in æternum: In iustitia tua libera me & eripe me.

Iustitia Dei.

H Orat ergo mediator noster, vt hæc confusio mortis nõ sit (vt cæterorum hominum) diuturna. Iustitia Dei est, qui fecerit voluntatem eius transeat de morte ad vitam, per quam hic Christus eripi precatur. C Vel membrorum Christi vox est petentium, & si hic temporaliter & vtiliter confundantur, non tamen in æternum confundi. Et quod dicit in tua iustitia, ostendit suam iustitiam non sufficere, sed necessariam esse sibi misericordiam. Iustitia Dei est, parcere pœnitenti.

2 Inclina ad me aurem tuam: Et salua me:

H Aures Domini dicuntur, quando exaudire dignatur humilem, postulantem veniam pro delictis suis.

G

† robustũ habitaculum. ‡ vt ingrediar iugiter, præcepisti, vt saluares me.

3 Esto mihi † in Deum protectorem ‡ & in locum munitum: Vt saluum me facias.

H Esto mihi in Deum protectorem, quia absque eo neque refugium, neque munitio, neque protectio à quoquã præstari potest. Nec ideo dicitur locus munitus, vt sit localis, quia vbique Dominus est. C Sed locus iste diuina protectio est.

† Quia petra mea & fortitudo mea es tu. Firmamentum & refugium.

4 † Quoniam firmamentum meum: Et refugium meum es tu.

C Firmamentum in hoc sæculo Dominus dicitur, vbi & patientia quæritur. Refugium in illa beatitudine, vbi iam aliquod periculum non timetur.

‡ impii. † iniqui & nocentis.

5 Deus meus eripe me de manu ‡ peccatoris: ÷ Et ∻ de manu † contra legem agentis & iniqui.

H

C Contra legem agit: qui accepta lege, facit contra regulas mandatorum, vt sunt Iudæi. Iniqui vero sunt pagani, qui nulla lege Domini refrænantur, sed more ferarum faciunt quodcunque libuerit, sic omnem peccatorem duabus his partibus complectitur.

‡ expectatio † Deus fiducia mea ab adolescentia mea. Roman. 5. A iuuentute.

6 Quoniam tu es ‡ patientia mea Domine: † Domine spes mea à iuuentute mea.

C Prius enim est, vt cum Dei gratia probemur per patientiam, & tunc illam fructuosam spem ipso donante habere merebimur, de qua ait Apostolus: Tribulatio patientiam operatur, patientia probationẽ, probatio spem. A iuuentute significat, ex quo cœperit homo contra diabolum pugnare, quia ætas illa ad certamen dirigitur, nam quocunq; tempore ad ipsum veniatur, merito iuuentus dicitur, quia tunc in ipso plenissimo robore solidamur.

‡ A te sustentatus sum.

7 ‡ In te confirmatus sum ex vtero:

A

De ventre matris meæ tu es protector meus.

C Tunc enim confirmatio nostra est Deus, quando ad eum fidei munere venimus. Protector, quoniam aduersus diaboli nequitias ipse nos protegit ac defendit, hic v- Ex vtero. terum sanctæ matris ecclesiæ debemus accipere, vbi primum per rudimenta fidei concipimur, deinde ex aqua & spiritu sancto regeneramur.

† laus. ‡ quasi portentũ. † spes mea fortissima.

8 In te † cantatio mea semper:

‡ Tanquam prodigium factus sum multis, & tu † adiutor fortis.

C Significat enim cantatio semper, & præsens sæculum & futurum, hic enim illi pro liberatione cantamus, ibi autem gratias pro æterna remuneratione peragimus. Prodigium in hoc sæculo erit fidelis, quando alia sectatur quam amare potest multitudo peccantium, quærunt peccatores diuitias, fideles pauperiem: quærunt peccatores epulas, iusti ieiunia: quærunt denique illi gaudia, isti tristitiam. Ne autem bonorum semitam ire: nimis difficile æstimetur, addit, & tu adiutor fortis.

Tanquam prodigiũ.

B

‡ laude tua. † magnitudine t.

9 Repleatur os meum ‡ laude:

÷ Vt cantem gloriam tuam ⁚ tota die † magnitudinem tuam.

C Nam si Christus non repleat os nostrum, nec lingua mouetur, nec desideria honesta inflammantur nostra. Cum vero ponit, tota die, significat omne tempus, & nunquam à laudibus Domini cessandum. Causa igitur cur petat os repleri, est, vt cantet Dei gloriam, sine eius gratia omnes laudes indignæ sunt.

† defecerit fortitudo mea In tempore senectutis.

10 Ne proiicias me in tempore senectutis:

Cum † deficiet virtus mea ne derelinquas me.

C Supplicat fidelis: ne proiiciatur in tempore senectutis suæ à Deo, quando fessa virtus corporis sui plus indiget adiuuari. Tunc quoque se petit non debere derelinqui, cum defecerit virtus patientiæ, vel mollescit sub onere tribulationis, dum tribulationibus crebris atque martyrus robur animæ consenescit: quia cum Christo totum poterit sustinere, sine ipso vero nihil.

C

† obseruabant. ‡ inierunt consilium pariter.

11 Quia dixerunt inimici mei mihi:

Et qui † custodiebant animam meam ‡ consilium fecerunt in vnum.

C Redditur causa, cur ad subueniendum pietas Dei debeat prouocari: quoniam debilitate captata, furor insidiantium accensus est, dum credunt facile decipi, à quo non potest viribus defectis obuiari. Truculentior est inimicorum semper adunata collectio, & quod nõ diuiditur, grauius vno fasce portatur. Innuit ergo nõ leues esse inimicos. Cuiusmodi vero consilium inierint, sequenter aperit.

12 Dicentes Deus dereliquit eum, persequimini & comprehendite eum.

† eruat.

Quia non est qui † eripiat.

C Hostes enim carnales, cum viderint hominem crebra calamitate fatigatum, credunt eum à Deo derelictum: qui diuinam gratiam putant in solis corporis viribus constitutam, dicentes: dereliquit eum Deus, persequimini, quia fugere non valet, & comprehendite, quia nobis reluctari non poterit violentissimis.

D

13 Deus ne elongeris à me:

‡ festina.

Deus meus in auxilium meum ‡ respice.

Ne elonge ris à me.

Humana putat infirmitas elongare se Deum, quando ei venire tardat auxilium: ideo petit, ne gratia eius ab ipsa discedat, & orat, vt per adiutorium Dei, ei digna patientia tribuatur.

† consumãtur aduersarij animæ m. ‡ opprobrio & confusione. † malum.

14 Confundantur & deficiant detrahentes animæ meæ:

Operiantur ‡ confusione & pudore, qui quærunt † mala mihi.

C Confundantur enim dicit, cum tua viderint deposita non mutari: deficiant detrahentes, id est, obloquentes inaniter. Operiantur dixit, quasi quodam velo, seu verecundia obtegantur eorum facies: quod solet euenire his, qui actiones pristinas meliore vita condemnant. Mala quærunt, qui prauis blandimentis, occulto vulnere, mentes videntur impetere, dum carnis salutem suadent ad interitum animæ.

E

Qui quærunt mala mihi.

‡ iugiter expectabo † omnes laudationes t.

15 Ego autem ‡ semper sperabo:

Et adiiciam super † omnem laudem tuam.

C Decursa emendatione peccantium, ad suam delectationem bonumque conuertitur: vt sicut illi de diuina potentia desperabant, ita populus fidelis sperare se semper dicit in Deo. Adiiciam laudem. Nam cum quis dicit, verbum patris fecisse cœlum & terram, perfecta deuotione Deum laudat. Sed cum adiunxerit, incarnatum esse pro salute cunctorum, adiecit cumulum laudibus plenum: ita laus super laudem adiicitur.

Adiiciete laudem.

† narrabit.

16 Os meum † annunciabit iustitiam tuam:

Tota die salutare tuum.

F

C Iustitia patris saluator est, & salutare dicitur, quia inde salus mundi, per gloriosam incarnationem prouenit. Tota die, continuum tempus ostendit. Ostendit igitur se pronunciatorem gentibus saluatorem. H Vel in persona Christi capitis qui in apostolis se annunciauit.

‡ ingrediar in fortitudine Domini Dei.

17 Quoniam non cognoui literaturam ‡ introibo in potentias Domini.

Domine memorabor iustitiæ tuæ solius.

Literatura

C Non cognoui literaturam, id est, scientiam secularẽ, & eloquentiam vanam, malis actibus inquinatam. Ideo introibo in potentiam Dei, hoc est, in Hierosalem cœlestem. Tunc memorabor, cum sequestrat agnos ab hœdis & impios à fidelibus.

† ab adolescentia mea. ‡ annunciabo.

18 Deus docuisti me † ex iuuentute mea & vsque nunc:

‡ Pronunciabo mirabilia tua.

C Docuisti autem, siue ad libros pertinet diuinos, siue ad infusam cœlitus fidem. Iuuentus incipit ex quo cœpit homo ad diuinam gratiam peruenire. Vtrique mirabilia fuerunt, vt doceretur indoctus, & ex perfido fieret deuotus, & ex peccatore iustissimus.

G

† insuper vsq; in senectutem & canos. Senecta & senium.

19 Et † vsque in senectam & senium:

Deus ne derelinquas me.

C Apud græcos duo nomina ista diuersa sunt: senectam, grauitatem vocant: senium, ætatem finitimam. Latinæ vero quasi simili nomine nuncupantur. Petit itaque populus fidelis, vt neque in matura, neque in senili ætate deseratur à Domino. Cum enim à iuuentute se docuerit & custodierit, petit id continuari in senectute.

20 Donec annunciem brachium tuum:

‡ cunctis que qui venturi sunt fortitudines tuas.

Generationi ‡ omni quæ ventura est.

C Brachium patris, saluator Dominus est. Et ne putares illis tantum denunciandum fuisse Christum, qui eo tempore fuerunt, cum ille pro nobis incarnari dignatus est, addidit, quæ ventura est: vt hanc prædicationem vsque ad finem sæculi cognosceres esse faciendam. Petit ergo ecclesia se non derelinqui vsque ad finem sæculi.

H

21 Potentiam tuam & iustitiam tuam Deus vsque in ‡ altissima: quæ fecisti magnalia:

‡ excelsum quanta fe. Potentia & iustitia.

Deus quis similis tibi?

C Potentiam tuam: hic quoque reddendum est, donec annunciem potentiam &c. Nam potentia ad gratiam incarnationis respicit. Iustitia ad iudicium in quo Adam iudicatus est, id est, morte punitus cum posteritate sua. Vsque in altissima: quia Deus homo sedet ad dexteram patris, regnans cum eo per infinita sæcula. Magnalia, à magnitudine vocantur: quoniam ad vindicandum fortis est Deus, sicut in Adam: & ad liberandum nullus ei similis inuenitur, sicut in latrone. Deus quoque in operibus suis cognoscitur esse singularis, ideo subdit: quis similis tibi? quod cum admiratione legendum est.

Magnalia.

A

✠ Qu
† plurimas
✠ viuificabis nos.
† rursum eduxisti nos.

22 ✠ Quantas ostendisti mihi tribulationes † multas & malas? ÷ & :- conuersus ✠ viuificasti me:
Et de abyssis terræ † iterum reduxisti me.

C Quantas, sub admiratione legendum est, quasi innumerabiles passiones: quia fidelibus ad præsens, duras tribulationes ostendit. Multas ergo, quantitatem: malas, indicat qualitatem. Conuersus, id est, conuerti me fecisti: quia distortus fueram lege peccati. Sciendum vtiq; est, ideo iterum dictum, vt medicina Christi, frequentior indicetur, qui nos de abysso, id est, de profunditate peccatorum per multas remissiones eduxit.

✠ multiplicabis magnitudinem meam.
† consolaberis me.
Consolatio Dei.

23 ✠ Multiplicasti magnificentiam tuam:
Et conuersus † consolatus es me.

C Multiplicat magnificentiam, quando nobis per diuersas causas afflictionum, subuenire dignatur. Conuersus consolatus es me, hoc est, mentem sanas diuersis languoribus sauciatam: sanas vero mentem reuelando & diuinarum scripturarum alloquio consolando.

B

✠ ego autem
† Psalterii
✠ Deus meus cantabo.
† sancte
Psalmus & cithara.

24 ✠ Nam & ego confitebor tibi in vasis † Psalmi veritatem tuam ✠ Deus.
Psallam tibi in cithara † sanctus Israel.

C Hic iam iustus ille lætus veritatem se psallere confitetur. In vasis. H Hoc est in fidelibus Ecclesiæ, & in cithara. C Id est, actione digna: per Psalmum, recta fides: per citharam, recta operatio designatur: quia Psalmus de superioribus, de inferioribus cithara, melos ad superna transmittit. Vel vasa Psalmi, psalmos dicit quasi spiritualia dolia, vinum Domini incorrupto sapore seruantia. H Vel illos significat, qui de vino, euangelicæ apostolicæque doctrinæ nouo repleti, in Psalmis Christum intelligunt præconatum.

✠ laudabunt.

25 ✠ Exultabunt labia mea cum cantauero tibi:
Et anima mea quam redemisti.

C

C Labia, os interioris hominis dicit: habet enim & mens vocem suam, qua tacite clamat ad Dominum suum. Gaudet ergo anima sua, quæ se redemptam esse cognoscit: vt enim de labiis animæ intelligeres, adiecit & anima mea, &c.

† Insuper & l.

26 † Sed & lingua mea tota die meditabitur iustitiam tuam.
✠ Cum confusi & reueriti fuerint, qui quærunt mala mihi.

✠ Quia confusi sunt & dehonestati, quærentes malum mihi.

C Meditabitur tunc lingua, laudes Domini per omne tempus, quando regnum eius in illa resurrectione perceperit. Duobus modis confunduntur & reuerentur inimici, quando aut hic pœnitentiam gerunt, aut certe in aduentu Dei, dum illa suis oculis manifesta vident, quæ fieri non credebant. Tunc ergo securæ exultationis tempus est sanctis, quando iam locum dominationis, impii non habebunt.

Oratio ex Psalm. LXX.

D

Excelsi solii regnator immense, qui sperantes in te, damnari æterna confusione non pateris: reple quæsumus labia nostra laude tua, & in his nos semper meditationibus bonorum insinuator exerce. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalm. LXXI.

C *Propheta Christi aduentum præcinens: ab omnibus regibus eum dicit adorandum, quia humanum genus à diaboli potestate redemit.*

✠ Salomoni:
Salomon Christi typus.
Ephes. 2.
Iohann. 14.

TT. ✠ In Salomonem ÷ Psalmus :-

C Salomon interpretatur pacificus, & significat Christum, de quo Apostolus ait: ipse est pax nostra qui fecit vtraque vnum. Ipsius verba testantur eum esse pacificum, qui dixit: Pacem meam do vobis.

1 Deus iudicium tuum regi da:
Et iustitiam tuam filio regis.

E
Iudicium

C Propheta desiderio inflammatus, petit à patre iudicium dari filio, quod sciebat esse venturum. Iudicium enim dictum est, quasi iuris dictum, id est, quod in eo ius dicatur, vel quasi iuris indicium: quod in eo ius indicetur. Et vt veracissima probaretur esse petitio eadem iterum ingeminauit, hoc est enim quod dicit & iustitiam tuam filio regis, quod superius dixit: iudicium tuum regi da, & hoc secundum humanam naturam qua patre minor est.

† Iudicabit.

2 † Iudicare populum tuum in iustitia:
Et pauperes tuos in iudicio.

Pauperes Dei.

C Exponit causam quare petierit filio iudicium dari, scilicet, vt iudicet orbem terrarum per iustitiam patris. Pauperes Dei sunt, qui mundana superbia derelicta, se humilitati per omnia subdidere. Nam & si pauper superbiat, non est Dei pauper, & si locuples humilitatem diligat, non est sæculi diues, voluntates enim talium inspiciendæ sunt, non nomina.

† Assument.

3 ✠ Suscipiant montes pacem populo:
Et colles iustitiam.

F
Montes & colles.
Christus iustitia dicitur.

C Per montes significantur apostoli & prophetæ, qui pacem, id est Christum suscipiunt, fideli populo prædicandum. Colles dicit cæteros beatos, qui recte videntur Domini prædicare mandata. Et Christus iustitia dicitur, quoniam diabolum per iustitiam vicit magis quam per potentiam, & orbem iudicat in iustitia.

✠ saluabit filios pauperis.
✠ confringet.

4 Iudicabit pauperes populi, † & saluos faciet filios pauperum:
Et ✠ humiliabit calumniatorem.

Calumniator.

C Pauperes populi, id est, humiles spiritu, sunt apostoli. Filii vero pauperum, filii sunt Ecclesiæ, per apostolorum prædicationem in Christo regenerati. Calumniator, diabolus, Christi potentia humiliatus. Calumniator quippe dicitur & est, qui innocentiam alienam: in reatum nititur exquisita machinatione perducere, quod diabolum ab initio sæculi vsque in finem constat facere.

G
† timebunt te quandiu erit sol & vltra lunam.
Sol Christus Luna Ecclesia dicitur.

5 Et † permanebit cum sole & ante lunam:
In generatione & generatione.

C Sol quippe legitur verbum patris, qui Deus & homo, vnus ex duabus naturis distinctis atque perfectis permanet Christus: humanitas enim cum sole, id est, diuinitate semper vnita permanet. Permanet ante lunam, id est, ante conspectum Ecclesiæ, quem cordis luminibus semper contuetur. Ecclesia enim à Christo lumen, sicut luna à sole, recipit.

✠ Vt stillæ irrorantes terram.
Descendet sicut pluuia in vellus.

6 Descendit sicut pluuia in vellus:
÷ Et :- ✠ sicut stillicidia stillantia super terram.

C Exponit mysterium gloriosæ natiuitatis. Nam Dominus virtutum, ante cuius faciem terra tremefacta concutitur, voluit leniter in vterum virginalem, sine aliquo strepitu, tanquam pluuia in vellus agnæ, descendere. H Arida enim erat terra humani corporis, cum aduenit, nec vllum fructum exhibere poterat sanctitatis, sed ipse eam, stillicidiis prædicationis suæ fœcundatam, æternis fructibus impleuit.

H
† Germinabit.
✠ iustus.
† non sit.

7 † Orietur in diebus eius ✠ iustitia & abundantia pacis:
Donec † auferatur luna.

Abundantia pacis.

C Orietur, ex tempore sanctæ incarnationis, quando erat partu virginis nascitura. Iustitia enim verbum est patris. Abundantia vero pacis est, dum religio Christianorum toto orbe dilatatur. Donec auferatur, id est, extollatur luna, id est, quamdiu protendatur & augeatur Ecclesia, vel quousque prædestinatorum numerum compleatur.

✠ terræ.

8 Et dominabitur à mari vsque ad mare:
Et à flumine vsque ad terminos ÷ orbis :- ✠ terrarum.

H Dominabitur totum hunc mundum, adquisitum sua passione atq; subiectum Christo Domino, propheta testatur. C A flumine, sc. Iordane, vnde per totum orbem ter-

A

† Ante eũ. ‡ puluerem. Æthiopes, peccatores sunt: inimici Iudæi.

ratum saluberrima regula baptismatis emanauit: pulchra quidem breuitas, sed ingentia nobis sacramenta protudit.

9 † Coram illo procident Æthiopes:
Et inimici eius ‡ terram lingent.

C Æthiopes, debemus peccatores aduertere, qui ante illum procidunt, quando se pœnitentiæ humilitate prosternunt. Inimici Iudæi, qui terram lingent, id est, terram sapiunt, & Christum non credunt, hoc enim sapit vnusquisq; quod lingit. Illos autem Iudæos intelligit, qui in sua pertinacia permanebunt.

† Arabiæ & Saba tribu tum conferent. Insulæ. Reges Arabum & Saba.

10 Reges Tharsis & insulæ munera offerent:
Reges † Arabum & Saba dona adducent.

C Reges ergo Tharsis, id est, dominatores vitiorum dona offerunt Deo, quando ei probatur animo seruire deuoto. Insulæ vero sunt, qui circumfluentia mundi vitia, à suis corporibus excluserunt. Reges Arabum sunt, qui blandimenta corporum sobiiciunt rigide disciplinæ. Saba (vnde Sabæi) dicti sunt omnes, qui dona virtutum offerunt Deo suauiora, quam quæ in illa terra sunt aromata redoleant.

B

‡ Vniuersæ nationes.

11 Et adorabunt eum omnes reges:
‡ Omnes gentes seruient ei.

C Per omnes reges, cunctas voluit nationes intelligere. Omnes gentes, sc. quæ per vniuersum mundum & linguis diuiduntur & partibus. Nulla gens est, quæ in parte populi sui, proprium non adoret autorem. Et vide, quia reges dicit adoraturos, qui putabantur adorandi.

† eruet. ‡ inopem. † est.

12 Quia liberauit pauperem à potente:
Et ‡ pauperem, cui non † erat adiutor.

C Liberauit pauperẽ, id est, fidelem populum, à potente diabolo, & pauperem, cui non erat adiutor: quia humanum genus ad idolorum culturam se contulerat: & quid ab eis adiuuari poterant, qui vel sensum pecudum non habebant.

† saluabit.

13 Parcet pauperi & inopi:
Et animas pauperum † saluas faciet.

C

C Cum dicit parcet, generaliter omnes homines peccatores ostendit: illis enim parcitur, qui in aliquo reatu detinentur. Ipsi autem salui fiunt, qui regnum Dei possidebũt.

‡ ab vsura. † preciosus erit sanguis eorũ coram oculis eius.

14 ‡ Ex vsuris & iniquitate redimet animas eorum:
Et † honorabile nomen eorum coram illo.

C Vsura ab vsu nomen accepit, quæ creditæ pecuniæ procurat semper augmentum. Sic in peccatis viuentibus vsura crescit malorum, quando quod in temporali conuersatione delinquunt, in æterna calamitate recipiunt. Ab istis ergo vsuris liberantur fideles animę, quando per pœnitentiam redduntur absolutæ. Quantum nomen honorabile: reuera præclarũ nomen, vt Christiani dicantur, & à suo rege resplendeant vocabuli dignitate. Addidit etiam, coram illo, id est, coram Deo: quoniam ante ipsum & in ipsius regno victuri sunt.

Honorabile nomen Christianorum.

‡ Saba. † orabunt

D

de eo iugiter. Aurum Arabiæ sapientia est.

15 Et viuet & dabitur ei de auro ‡ Arabiæ, & † adorabunt de ipso semper:
Tota die benedicent ei.

C Nam cum dicit, & viuet, ostendit æternitatem Christi, qua non vita creata, sed beatitudine S. Trinitas viuit. Aurũ Arabiæ, præ cæteris terris fertur esse purissimũ, quod ad sapientiam bene refertur. H Offeruntur enim ei mentes puritate sancta, tanquam aurum Arabicũ splendore pulcherrimo rutilantes. Et adorabunt de ipso: hoc ad humanitatẽ ipsius constat referri, quando ore proprio quemadmodum oraretur instituit. Tota die, totius vitæ nostræ tempus ostendit.

‡ memorabile triticum in terra, in capite montium, eleuabitur sicut Libani, fructus eius.

16 Erit ‡ firmamentum in terra, in summis montium, superextolletur super Libanum fructus eius:
Et florebunt de ciuitate sicut fœnum terræ.

C Firmamentum montium Christus est. Summa montium, excellentiam significat prophetarum. H Superextolletur, scilicet gratia baptismi, super omnes altitudines sæculi, per quam peccata tolluntur. C Florebunt ergo de ciuitate iusti, id est, de Ecclesia Dei, sicut fœnum: cuius æstas non comparatur sanctis, sed decora viriditas. Et inspice quod dicit, de ciuitate florebunt, non in ciuitate: quia de ista ciuitate huius sæculi laborando, in illa florebunt beatitudine sempiterna coronando.

E

De ciuitate florebunt.

† Erit nomen eius in æternum, vltra solem perseuerabit nomen eius.

17 † Sit nomen eius ÷ benedictum ∶ in sæcula:
Ante solem permanet nomen eius.

C Sit nomen eius, ac si diceret, in æternum glorificetur Deus, quoniam æternam gloriam præstaturus esse cognoscitur. Ante omnem creaturam nomen eius permanere professus est (sicut dicitur in Euangelio, in principio erat verbum,) ne sanctum Dei filium, temporalem aliquis blasphema cogitatione sentiret. Nomen autem dictum est, quod notam rem faciat. Et hic solem, pro omnibus creaturis ponit, quoniam conspectibus nostris gratior illucescit: vbi & sugillantur philosophi, qui solem ponebant æternum.

18 Et benedicentur in ipso ÷ omnes tribus terræ ∶ :
Omnes gentes ‡ magnificabunt eum.

F

‡ beatificabunt eum.

C Et benedicentur in ipso, Domino videlicet IesuChristo. Cum dicit magnificabunt, laudabunt vtiq; significat. Aliter enim magnificari non potest, cui omnes summitates deseruiunt.

† Deus Deus Israel.

19 Benedictus Dominus † Deus Israel:
Quia facit mirabilia solus.

Qui facit mirabilia solus.

C Deus Israel, id est, Deus vniuersæ terræ benedicendus semper est, qui facit mirabilia solus, quia nullo indiget adiutorio. Nam licet angeli & multi iusti faciant mirabilia: non soli tamen, sed adiuuante Domino perficiunt. H Debet vero bis poni Deus, quia & Trinitas in versu ostenditur.

‡ gloriæ eius.

20 Et benedictum nomen ‡ maiestatis eius in æternum:
Et replebitur maiestate eius omnis terra,
† fiat fiat.

† Amen & amen.

G

H Benedictum nomen est, sc. quia de Christo Christiani sunt dicti, quod vocabulum totum orbem sacra veneratione compleuit. Terram enim hic sanctos dicit, quia ipsi eos claritate replendi sunt. Optantis est dicere fiat, sed nimium desiderantis, ipsum repetere & dicere, fiat fiat.

Fiat fiat.

Oratio ex Psalm. LXXI.

NOmen tuum omnipotens Deus, ante cuncta secula benedictũ, inuocantes oramus: vt humiliato calumniatore, pacem populo iustitiamq; largiri digneris. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalm. LXXII.

C *Vox prophetæ, admirantis cur inimicis Dei & paganis prosperitas tanta eueniat.*

H

‡ Completæ sunt orationes Dauid fi. I. † Canticum Asaph Asaph. Defecerunt laudes Dauid.

‡ Defecerunt laudes Dauid filii Iesse,
IT. † Psalmus Asaph.

H Defecerunt laudes Dauid filii Iesse, ad finem septuagesimi primi Psalmi pertinet. Id vero quod sequitur, Psalmus Asaph initium fit sequentis. C Asaph vero synagoga interpretatur, qui ex typo synagogæ per totum loquitur Psalmum. Defecerunt vero laudes Dauid, id est, defecerunt immolationes pecudum & immolationes nunc corporis & sanguinis Christi, sancta peragit Ecclesia.

† Attamen

1 † QVam bonus Israel Deus:
His qui ‡ recto sunt corde.

‡ mundo.

C Bonus enim Deus, his qui recto sunt corde, id est, qui opera eius studio pietatis intelligũt. H Et eum visuri sunt, sicut ait Dominus, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.

Matth. 5.

† Vacillauerunt.

2 Mei autem pene † moti sunt pedes:
Pene effusi sunt gressus mei.

A

Pedes. Gressus.

C Pes, significat arbitrium mentis: hunc dicit pene fuisse commotum, quando à vero intellectu eius animus discrepabat. Gressus significat actus humanos, qui prope effusi sunt, cum à vera cogitatione discrepare cœperunt.

‡ æmulatus sum contra iniquos. † impiorum. Pax peccatorum nõ est vera pax.

3 Quia ‡ zelaui super iniquos:
Pacem † peccatorum videns.

C Secuta est causa: cur gressus eius viderentur effundi, quia peccatoribus incõgruum zelum adhibuit, vt eos putaret fœlices, quos certum est æterna damnatione puniri. Pacem, inquit, peccatorum, quæ putatur, sed reuera non est pax. Nam cum peccatores videntur locupletes, & nihil esse in mundo quod timeant, putantur habere pacem, sed pax ista cum conscientia semper litigat, & intrinsecus rixatur secumque decertat.

‡ Quod non recogitauerint de morte sua, & firma sint vestibula eorum.

B

4 ‡ Quia non est respectus morti eorum:
Et firmamentum in plaga eorum.

C Adhuc dicit de prosperitatibus impiorum, quia non est respectus morti, id est, quia mortem suam non præuident: ad emendandum se non conuertunt. Et firmamentum subaudiendum non est, quia si contigit eos præstringi aliqua aduersitate: non in eis videtur diuturna permanere tristitia, & ideo non statim ad medicum verum recurrunt.

In labore hominum non sunt.

5 In labore hominum non sunt:
Et cum hominibus non flagellabuntur.

C Homines, hic sanctos viros intelligamus, qui & labores in hoc sæculo sustinent, & diuersa flagella patiuntur, vt correcti ad Dominum redeant: hoc peccatoribus non prouenit, quod ad salutem datur deuotis, quia in hoc mundo congruas non recipiunt vltiones.

† nutriti sunt ad superbiam, circumdederunt. iniquitatem sibi. O et iniquitate.

6 Ideo † tenuit eos superbia:
Operti sunt iniquitate & impietate sua.

C Tenuit autem dixit, id est, quasi quibusdam apprehendit manibus eos superbia, vt euadere nequeant. Dicit quoque secundum aliam translationem, superbia eorum: quia reuera diaboli est, hoc facinus perpetrare. Operti sunt iniquitate. Non dixit amicti sunt, sed operti, vt eos intelligamus totos esse demersos. Addidit impietate, quæ malorum omnium probatur extrema: iniquitas enim mediocris esse potest.

C

‡ Processerunt à pinguedine oculi eorũ, transierũt cogitationes cordis.

7 ‡ Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum:
Transierunt in affectum cordis.

C Ex adipe procedit iniquitas, quando hi, qui affluentia præsentis sæculi præstante Deo repleti sunt, in diuina detractione peccant. Pingue enim est peccatum: quod magis arbitrio quam necessitate committitur. Peccatores transierunt in affectum cordis, id est, errauerunt, quando insensatis idolis seruiebant. H Vel in affectum, id est, concupiscentiam, vt suam non Dei facerent voluntatem.

† Irriserũt & locuti sunt in malitia calumniam, de excelso loquentes.

8 † Cogitauerunt & locuti sunt nequitiam:
Iniquitatem in excelso locuti sunt.

C Duplex malum est, nequitiam cogitare, eamque tanquam bonum aliquod palam proferre. Iniquitatem in excelsu locuti sunt, hoc est, quod mens perfida parturiebat, vt contra autorem suum blasphema verba loqueretur.

D

‡ deambulauit. Posuerunt in cœlum os suum.

9 Posuerunt in cœlum os suum:
Et lingua eorum ‡ transiuit in terra.

C Ponit in cœlum os suum, qui Iouem, Mercurium cæteraque portenta, Deo putat esse similia. Et lingua eorum transiuit in terra: qui vltra quam decet loquuntur, & dum sunt ipsi fragiles: tenere se immortales æstimant dignitates: vel qui Deum peccata non punire putant. H Aut qui per superbiam scientiæ locuti sunt contra habitatorem cœli: illi posuerunt in cœlum os suum, sed humiliatum est iniquum eloquium eorum vsque in terram, & pertransiit, quia firmam stationem non habuit.

‡ eius huc & quis plenus inuenietur in eis?

10 Ideo conuertetur populus ‡ meus hic:
Et dies pleni inuenientur in eis.

Dies pleni.

C Congruum est illos populos hic aduertere, qui aliquando in accepta Dei lege manserunt, sed per varia desideria dispersi, iterum vero correcti, ad Dei præcepta redierunt. Dies pleni sunt: quando Christus Dominus in plenitudine temporis aduenire dignatus est. H Vel de quibuslibet bonis loquitur, qui vitiis his quæ dicta sunt: plus ad Deum conuertuntur.

E

11 Et dixerunt, quomodo scit Deus?
Et si est scientia in excelso?

H Ignorant enim peccatores: Deum omnia posse cognoscere, nescientes miseri, quia nihil ab eius oculis absconditur.

† isti impii

‡ multiplicarunt.

12 Ecce † ipsi peccatores & abundantes in sæculo:
‡ Obtinuerunt diuitias.

Quomodo scit Deus.

H Ecce ipsi peccatores, abundantes diuitiis sæculi, perdiderunt dona Paradisi. C Putabant insipientes Deum nescire quod agebant mali, ex eo quia peccatores diuitias possidebant, & iusti non: quasi iustis & fidelibus talia sit pollicitus, & non magis pauperes in mundo esse voluerit: quibus cœlorum regna promisit.

† Ergo ne frustra mũdaui cor meum? † in innocentia. Causa anceps.

F

13 ÷ Et dixi ∴ † ergo sine causa iustificaui cor
meum:
Et laui † inter innocentes manus meas.

C Vox animę fluctuantis & anxiæ de prosperitate peccatorũ, & affluentia eorum. Iustificatio cordis: cogitationes mundæ. Ablutio manuum: opera rectitudinis. Causa autem à casu dicta est, quod sæpe bona sit, sæpe mala: quod genus causæ anceps dicitur, quoniam dubius est animus quid sequatur.

‡ increpatio.

14 Et fui flagellatus tota die:
Et ‡ castigatio mea in matutinis.

C Anima æstuans, adhuc de tribulatione sua loquitur, quam in præsenti sæculo, velut tota die sustinuit, quasi irrite sustinuerit: dum diuitias sæculi (propter bona opera & tribulationes) non obtinuerit.

‡ Dixi, si narrauero sic. † generationem.

15 ‡ Si dicebam narrabo sic:
Ecce † nationem filiorum tuorum ‡ reprobaui.

G

‡ reliqui.

H Sensus iste est, ac si dicat anima: dum me accuso in orationibus matutinis, si voluero taliter dicere, & sic Dei occulta rimari: incipio à filiis tuis alienus fieri, qui per meam prædicationem tui filii facti sunt. A Vel reprobaui nationem filiorum tuorum, id est, omnium patriarcharum, prophetarum & sanctorum, qui dixerunt & scripserunt te humana curare & iustum esse in præmiis.

† cogitaui, vt intelligerem istud, labor est in oculis meis, Roman. 8.

16 Et † existimabam vt cognoscerem:
Hoc labor est ante me.

H Hic propheta loquitur: existimabam, id est, perscrutatus sum cuncta: & quamuis laboriose, existimaui tamen cum apostolo, quod non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam. C Vel prius existimaui me intelligere, cum stulte cogitarem, sed nunc illuminatus video esse laborem magnũ scrutari: cur Deus ista permittat.

‡ Veniam ad sanctuaria Dei. † nouissimo.

17 Donec ‡ intrem in sanctuarium Dei:
÷ Et ∴ intelligam in † nouissimis eorum.

H

Sanctuarium Dei, lex.

C Sanctuarium Dei: est lex, quod contuetur: vt intelligeret nouissima peccatorum: quoniam in futuro Iudicio fœlicitas humana damnabitur, quæ hic ad tempus florere monstratur. Ex istis nouissimis quæstio soluta est: cur malos florere hic Deus permittat, & iustos vexari in paucis, in nouissimo vero optime disponi præmio.

‡ in lubrico posuisti eos. † ad interitum. Roman. 1.

18 Veruntamen ‡ propter dolos posuisti eis:
Deiecisti eos † dum alienarentur.

A Veruntamen propter dolos, hoc est quia dolum faciunt: dolum patiantur, vt decepti, terrena eligant & relinquant æterna. Quod contingit cum traduntur reprobi in desideria cordis, vt faciant quæ non conueniunt. C Quorum eleuatio, deiectio est: quo enim celsius ruinosa conscendunt: eo ipso periculosius ruunt, sic enim efferri: iam cadere est.

‡ Vastati sunt subito. † consumpti sunt quasi non sint.

19 Quomodo ‡ facti sunt in desolationem?
subito defecerunt:
† Perierunt propter iniquitatem suam.

C Quomo-

A

C Quomodo: admirantis est vox, vt subito desolatus appareat, qui tanta fœlicitate pollebat. Exponit etiam modum desolationis, quia subito defecerunt: quod significat repentinæ mortis aduentum. Perierunt: quia mali sic in hoc sæculo deficiunt, vt iterum perpetua clade moriantur.

Subito defecerunt.

20 ‡ Velut somnium surgentium:
Domine in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.

‡ Quasi somnium euigilantis.

C Pulchra comparatione talem dicit esse fœlicitatem malorum quale somnium euigilantiū. Sic enim iam mortui diuitias possidere non possunt, sicut euigilantes sua gaudia perdiderunt. Periit quoque imago peccatorum, quando se eis ipsa veritas alienata subtraxerit in cœlesti Hierusalem: ibi enim eorum effigies non videbitur, qui in gehennæ sequestrationem mittendi sunt.

Velut somnium surgentium.

21 Quia inflammatum est cor meum, & ‡ renes mei commutati sunt:
Et ego † ad nihilum redactus sum & nesciui.

† contractum. ‡ sibi mei velut ignis B fumigans. † insipiens & nesciens. Renes cōmutati.

H Christus Dominus nunc loquitur, quia inflāmatum &c. Inflāmatum est enim cor Christi, vt faciat voluntatem patris. Renes commutati sunt, ne mihi præualeret vlla inquinatio cogitationis humanæ. Humiliatum quoque se dicit, vt monstraret se esse verum hominem. Ignorasse vero se dicit, quia peccatores & peccata ignorat, quia nulla ignoratione fallitur. C Vel loquitur idem Zelator qui doluit super temporali abundantia malorum, ponēs causam cur imago eorum ad nihil redigatur: quia inflammatum est cor meum noxia inuidentia per eos, id est, ipsi bonos faciunt peccare, vt quandoq; dubitent de diuina prouidentia, & renes, id est, mentis constantia bonorum, mouetur ad quærendum temporalia pro suis laboribus, quibus debentur æterna, & ita ad nihil, id est, peccatum redactus sum, &c.

22 ‡ Vt iumentum factus sum apud te:
Et † ego semper tecum.

‡ Quasi. † etiam. Vt iumentum factus C Christus.

H Vt iumentum factus sum, dicit Christus, portans in carne peccata populi: & ego semper tecum, vt est illud, ego in te & tu in me. C Vel ille loquitur cuius pene moti sunt pedes. Qui iure iumentum se dicit, quoniam carnalis æmulatio eum, quasi animal irrationabile, insidebat super prosperitate malorum: & tamen adhuc tecum sum in fide licet peccator.

23 † Tenuisti manum dexteram meam, ÷ & :-
in ‡ voluntate deduxisti me:
Et cum gloria suscepisti me.

† Et tenebas. ‡ consiliū tuum deduces me, & postea in gloria suscipies me.

H Tenuit dexteram pater filio, eo descendente in infernum, quia sinistra diaboli aduersabatur ei in terris. Deduxit in voluntate resurgentem, suscepit in gloria ad cœlos redeuntem. C Vel per manum dexteram remissio peccatorum accipitur & fidei virtus & cœlestium desiderium: & gratuita voluntate non meis meritis deduxisti me, & naturam meam incarnatione tua gloriose suscepisti ad dexteram patris.

24 Quid enim mihi est in cœlo:
Et ‡ à te quid volui super terram?

‡ tecum volui in D terra.

H Quid enim mihi est, id est, ad comparationem cœlestis gratiæ, quam electis tuis præparasti: quam vilia & caduca sunt, quæ à te voluit humana mens super terram? Aliter: neque in cœlo, neq; in terra, aliud præter te quæsiui: à te impleta est voluntas mea, vt mihi flectant omnia genua cœlestium, terrestrium & infernorum.

Philip. 2.

25 † Defecit caro mea & cor meum:
‡ Deus cordis mei & pars mea Deus in æternum.

† consumpta est. ‡ robur.

H Vox Ecclesiæ. C Defecit, cor vtique à mala cogitatione. Deus cordis: bonum intellectum significat: cum se errasse sentiebat. Illius hominis pars Deus est, qui se maiestati ipsius credulitate consociat: In æternum seipsi adhærere promisit, quod est perfectorum.

26 Quia ecce qui elongant se à te peribunt:
Perdidisti omnem qui fornicatur abs te.

C Ipsi enim se elongauerunt ab eo, qui idolis seruiebant. Fornicari est à Deo, quando adulterinis cogitationibus ab eius casto amore deuiamus: & quicquid contra catholicam fidem creditur: pollutis sensibus fornicatur.

E Fornicatio à Deo.

27 Mihi autem † adhærere Deo bonum est.
‡ Ponere in Domino Deo spem meam.

† appropinquare: ‡ posui.

C Is enim diuinitati adhæret, qui se illi vera fide atque operum probitate coniungit, & ponit spem suam semper in Deo: quia nihil potest esse beatius, quam illi omnia committere, qui nouit suis cultoribus profutura præstare.

28 Vt † annunciem omnes prædicationes tuas:
÷ In portis filiæ Syon :- .

† narrem omnes annunciationes t. In portis filiæ Syon.

C Syon: speculatio interpretatur. Istius ergo contemplationis filiam, catholicam constat esse Ecclesiam, vbi reuera laudes Domini reddit: qui pura mente crediderit. In portis: ipsum ingressum Christianitatis dicit, quando ad fidem veram populus nouæ regenerationis adducitur.

Oratio ex Psalm. LXXII.

F

FAc nos Domine tibi iugiter adhærere, in te totam virtutem spei nostræ desigere: vt mereamur laudes tuas: in portis æternalibus nuntiare. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalm. LXXIII.

C *Synagoga deplorat, cur sui traditi fuerint gentibus.*

TT. ‡ Intellectus Asaph.

‡ Eruditio Asaph. Intellectus Asaph.

C Intellectus significat speculationem diuinam, quam Psalmus iste denuntiat. Asaph interpretatur congregatio, quæ nunc vocatur Ecclesia.

1 VT quid Deus repulisti in finem:
† Iratus est furor tuus ‡ super oues pascuę tuæ.

† fumabit ‡ in gregem.

C Israelitarum populus per totum loquitur Psalmum, qui quærebat territus, cur sanctuarium Domini passurum esset nephandissimam vastitatem. Repulisti, id est, abiecisti, quasi alienos à tua defensione fecisti. In finem: captiuitatem significat, quæ fuerat sub tempore Vespasiani & Titi. Oues dicit populum Iudæorum.

G

2 Memor esto congregationis tuæ:
Quam possedisti ab initio.

C Congregatio Iudæorum vehementer præualuit: cum eos sub Ægypti populo crescere faciebat. Ab initio dicit fidei scilicet culturæ traditæ, quam per Moysen accepit populus hebræus.

3 † Redemisti virgam hæreditatis tuæ:
‡ Mons Syon in quo habitasti ÷ in eo :- .

† Erred. ‡ montem

C Hæreditas fuit Dei populus Iudæorum, quamdiu ei puro animo seruiebat: hanc hęreditatem appellauit & virgam, propter Moysen famulum eius, qui per virgam pro populo magnalia fecit. Per montem Syon, Hierosolymam significat ciuitatem, in qua Israeliticus populus habitabat.

Mons Syon.

4 † Leua manus tuas in superbias eorum in finem:
Quanta malignatus est inimicus in sancto.

† Sublimitas pedum tuorū dissipata est vsque ad finem: omnia malegit inimicus in sanctuario. H

C Eleuata est ergo in ipsis populis potentia Dei: quando superbiam eorum gratia humilitatis commutauit: perducens eos in finem, id est, in Dominum saluatorem. Inimicus: significat populum Romanorum, qui in illo tempore insignis Idolorum cultor habebatur, qui malignatus est in locis sanctis Hierusalem, quando sacerdotes totaque ministeria templi in prædam missa patuerunt, cunctaque gens Iudæorum, aut gladio subiacuit, aut captiuitati subiugata fuit.

5 ‡ Et gloriati sunt qui oderunt te:
In medio solennitatis tuæ.

‡ fremuerunt hostes tui in medio pascui tui.

H Gloriantur peccatores, cum instinctu diaboli ex Dei odio, sanctos martyres pœnis affligunt. C Vel gloriati sunt Romani, dum etiam in templo Dei in Hierusalem sacrilegium committerent.

A
† in nophetem: Manifesta in introitu desuper. Signa Ro.

6 Posuerunt signa sua † signa, & non cogno-
uerunt:
Sicut in exitu super summum.

C Posuit Romanus exercitus signa, scil. aquilas, dracones, cæteraq; quibus de prælio vti solebat. Addit signa, vt ipsa repetitio commoueret iudicem ad vindictam celerem. Et non cognouerunt, quod si cognouissent, tibi vtiq; sacrificarent, & non elegissent ad dæmonum redire culturas. Et signa sua super summum, in tuo templo sancto posuisse memorantur, quemadmodum solent principum statuæ in plateis per loca edita collocari, vt memoria viantium instruatur visis talibus.

† in saltu lignorum secures. Et nunc sculpturas eius pariter, bipenne & dolatoriis deraserunt
B

7 † ÷ Quasi ∻ in sylua lignorum securibus ex-
ciderunt ianuas eius in idipsum:
In securi & ascia deiecerunt ÷ eam ∻

C Ianua enim à Iano dicta est, quod per ipsum anni (vt putabant idololatræ) præberetur ingressus. Ergo vt ciuitatem illam, in modum syluarum ostenderet funditus esse vastatam, per hæc instrumenta fabrilia dicit esse deiectam. Eius vero: templi intellige.

† Miserūt ignem in sanc t. † contaminauerunt. Sanctuarium.

8 † Incenderunt igni sanctuarium tuum:
In terra † polluerunt tabernaculum nominis tui.

C Crescit dolor: vbi calamitas euersionis augetur. Sanctuarium illud: templum fuit, quod Salomon mirabili ædificatione construxit. Istud enim templum, quod visitabat virtus cœlestis: manus polluit vastatoris, & vsq; ad terram culmina deduxit: quæ ad laudem Domini probabantur esse constructa. Crescit autem hic atrocitas facti in narratione Prophetæ, vt tam immaniter excidentibus & vastantibus debeat ab omnipotenti iudice obuiari.

† posteri eorum. † Incenderunt omnes solen-
C
nitates Dei in terra.

9 Dixerunt in corde suo † cognatio eorum
simul:
† Quiescere faciamus omnes dies festos
Dei à terra.

C Hic verba referuntur irascentium Iudæorum: quoniam viderunt sanctam ciuitatem, & Dei sanctuaria diruta, furiose & insipienter dixerunt, abiciamus legem Dei, & ne pauci viderentur esse, dicit cognatio eorum simul. Et mala superius enumerata potuissent Domini misericordiam commouere, nisi adhuc in Iudæis fuisset obstinata superbia. Ideo & impœnitenti cordi merito non fuit calamitas abstracta, quoniam à blasphemiis eorum animus non recessit etiam in pœnis.

† non est nobiscum qui sciat vsquequo.

10 Signa nostra non vidimus, iam non est Pro-
pheta:
Et † nos non cognoscet amplius.

C Adhuc ista verba sunt desperantium Iudæorum, dicentium, signa quæ patribus eorum fuerunt collata, semetipsos non vidisse in illis calamitatibus, ac prophetas quibus instruerentur non habuisse, & ideo se à Deo fuisse derelictos.

† aduersarius. † blasphe-
D
mabit inimicus. Duplex vastatio templi. Irritare.

11 Vsquequo Deus improperabit † inimicus:
† Irritat aduersarius nomen tuum in finem?

H Facta sunt hæc, quæ iam narrata sunt secundum historiam, cum Nabuchodonosor abduxit Iudæos in Babylonem, vel cum Titus & Vespasianus succensa ciuitate multos perimerunt. C Irritat: à canibus tractum est, quorum latratibus r litera plurimum sonat. De Iudæis itaq; ex impatientia contra Dominum loquentibus quærit, quandiu ita eos improperare sinis? quandiu inimicum & aduersarium illum tibi populum non conuertis ad confessionem veram laudis tuæ? In finem scilicet mundi, quando gens illa conuertetur.

† Quare conuertis.

‡ consumas.

12 † Vt quid auertis manum tuam, & dexteram
tuam:
De medio sinu tuo ‡ in finem?

Spiritualiter hic ecclesia Deum patrem deprecatur de vnigenito filio, qui in sinu patris est, qui & dextera appellatur, & manus: ne tardet eum transmittere in terris. H C Tunc autem auertere manum dicitur: cum nos peccare sinit. C Tunc vero conuertit manum: cum peccata hic corrigit. H Sinus autem Dei: sanctuarium eius est, templum eius, vel eius custodia. C Vel ad literam, cur à sinu, id est, Iudæis auertis manum, id est, Christum, vsque ad finem sæculi? quando iterum ad sinum tuum conuertis manum, id est, Iudæos conuertes ad Christum.

E
Auertere manum. Sinus Dei.

13 Deus autem rex † noster ante sæcula:
‡ Operatus est salutem in medio terræ.

† meus ab initio. ‡ operatur salutes.

C Sæcula autem dicta sunt, quod in se reuoluant tempora. Ne crederet quis temporalem Dominum, ideo dicit eum esse regem ante sæcula. In medio terræ, id est, hominum qui terræ nomine significantur cunctis scilicet cernentibus populis operatus est salutem humani generis. H Vel in Iudæa quæ medium terræ dicitur.

In medio terræ.

14 Tu † confirmasti in virtute tua mare:
‡ Contribulasti capita draconum in aquis

† Dissipasti in fortitudine. ‡ contriuisti.
F
Confirmasti mare.

C Ostendit nunc eundem saluatorem esse eum, qui quondam fecit mirabilia. Confirmauit enim liquidas rubri maris abyssos, quando in duobus lateribus ita est defixum, vt mare nauigerum: iter faceret esse terrenum. Capita draconum: superbia dæmoniorum, quæ perducuntur ad nihilum, quando animas quas illi inquinabant: fons salutaris emundat baptismi. In hoc enim versu mysterium iam dicti miraculi exponit: significabat enim transitus maris rubri: baptismum & de diabolo victoriam, vndæ in aquis, scilicet baptismi intellige.

Aquæ baptismi.

15 Tu confregisti capita † draconis:
Dedisti eum escam ‡ populis Æthiopum.

† Leuiathā ‡ populo.

C Confractum est caput draconis, id est, sathan, quando superbia eius de cœlo deiecta est, & quando vitia in baptismo sunt extincta. Æthiopes: peccatores aduertimus, qui ad Dominum conuersi, escam cœperunt habere diabolum, quia à Christianis detractionum morsibus comeditur. H Siue vt ab his comminueretur per signum crucis, quos prius deuorauerat in suasionibus vanis.

Esca Æthiopum.

G
† fontem & torrentem exiccasti flumina fortia.

16 Tu dirupisti † fontes & torrentes:
Tu siccasti fluuios Etham.

C Fontes dixit peccatores, quorum mala iugiter influunt: torrentes, qui subito suscitati, rapide peccando irruunt in bonos: hos disrupit Deus cum à famulatione diaboli diuisit. Etham fortis interpretatur, & significat diabolum: cuius flumina, id est, eius doctrinam exiccauit Deus, & ad nihilum redegit.

Ethan.

17 Tuus est dies, & tua est nox:
Tu † fabricatus es auroram & solem.

† ordinasti luminaria & solē. Dies Euangelii. Nox legis.

H Tuus est dies, id est, claritas euangelii: & nox, id est, obscuritas legis, quia te vtraque pronunciant. Auroram, id est, illum hominem, per quem sedentes in tenebris lucem viderunt. Lunam vero ecclesiam dicit, quæ in obscuritatibus sæculi lucet.

18 Tu † fecisti omnes terminos terræ:
Æstatem & ‡ ver tu plasmasti ÷ ea ∻.

† statuisti. ‡ hyemem
H
Ver iustorum seu confessorum. Æstas martyrum.

H Terminos terræ, apostolos & prophetas dicimus. H Ver significat iustos: qui in hoc sæculo bonis operibus florent: per æstatem fructum laboris sui percipiunt. C Vel ver confessores, qui æquabili deuotione & mansuetudine temperati Domino seruiunt. Æstas vero eos qui martyrii calore feruent.

19 Memor esto huius, inimicus in † propera
uit Domino:
Et populus insipiens ‡ incitauit nomen tuum

† exprobrauit. ‡ blasphemauit.

H Memor esto scilicet martyrum qui ab amore nominis tui talia patiuntur. Inimicus diabolus. Populus insipiens, id est, gentilis vel hæretici, qui incitant semper nomen Domini. C Vel inimicus intelligitur Iudæorum populus, qui & insipiens recte dicitur, dum dies festos & legem Dei sui à terra quiescere volebant facere, & talia dicerent quibus Deum incitarent.

Populus insipiens.

20 Ne tradas bestiis animam † confitentem tibi:

† eruditam lege tua.

Et ani-

A

‡ vitæ pauperum tuorum neobliuiscaris in perpetuum.

Bestiæ.

‡ Eranimas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem.

C Supplicat enim vir sanctus, quod sciebat de iudæis deuotis esse venturum, vt non tradat animas fidelium, ne diabolus ad sua vota perueniat. Bestias posuit diabolum cum ministris. Pauperes sunt, qui se ad humilitatem sanctissimam hic contulerunt, vt illic diuites fiant.

† ad pactũ, quia repletæ sunt tenebris terræ, habitationes iniquæ subiutæ.

21 Respice † in testamentum tuum:

Quia repleti sunt, qui obscurati sunt, terræ domibus iniquitatum.

C Respice dixit, vt digneris implere: quæ cognosceris ante promisisse, quia repleti sunt scilicet peccatores, qui ignorantiæ obscuritate dimersi sunt, quoniam lumen sapientiæ perdiderunt. Repleti sunt autem terræ domorum iniquitatum, siue terræ domibus iniquitatum. A, id est, terrenis desideriis de domo iniquitatum, id est, conscientia iniqua: domus enim iniquitatum, id est, conscientiæ malæ, obscuræ sunt terrenis desideriis & repletæ malitia.

Domos iniquitatum.

B

‡ Ne reuertatur confractus & confusus.

22 ‡ Ne auertatur humilis factus confusus:

Pauper & inops laudabunt nomen tuum.

Pauper Dei. Diues sæculi.

C Rogat propheta non debere confundi humiles, qui Deum iugiter laudant: pauper Dei dicitur hic, & diues sæculi nuncupatur. iste est regis æterni, ille temporis fugitiui. Iste Dei pauper, & cum videtur silere, Deum laudat: ille diues sæculi superbus, mutus est quamuis psallat.

‡ opprobrii tui ab insipiente tota die.

23 ÷ Ex ∻ urge Deus iudica causam tuam:

Memor esto ‡ improperiorum tuorum eorum quæ ab insipiente sunt tota die.

H Exurge Deus, iudica causam pro his improperiis, quæ vel tu sustinuisti pro nobis, vel nunc ecclesia sustinet. Memor esto, vt in iudicio confundantur, qui tibi vel tuis semper improperabant. C Vel Deus iudicat causam suam, dum errantes conuertens: facit errorem suum cognoscere, & illud prædicare: quod prius abnuebant. Et ad literam: illorum improperiorum supradictorum (. Iam non est propheta &c. quæ ab insipiente populo dicta sunt) memor esto.

C

† hostium t.

‡ sonitus aduersariorum tuorũ ascendit iugiter.

24 Ne obliuiscaris voces † inimicorum tuorum:

‡ Superbia eorum qui te oderunt ascendit semper.

C Ne obliuiscaris, scilicet in damnatione perpetua, voces obstinatorum. C Vel qui in præsentibus pressuris te inuocant, consolentur propter voces persequentium. C Superbia est enim: quam Dominus spiritualiter odit, per quam & angelus corruit, & primi hominis beatitudo discessit. Et hoc congrue de Romanis accipimus, qui superbia, elati super templum Dei vexilla erigebant & ipsum incendebant.

Superbia.

Oratio ex Psalm. LXXIII.

Creator omnium elementorum Domine, ante sæcula rex æterne, memento gregis tui: quem effusione cruoris proprii redemisti: atque omnium te quærentium voces, propiciatus exaudi. Per Dominum nostrum Iesum, &c.

D

Argumentum Psalm. LXXIV.

C *Vox fidelium Iudæorum, qui Christi mirabilia narrare se profitentur, & de Christi futuro iudicio.*

‡ Victori, vt non disperdas &c. Asaph.

TT. ‡ In finem ne corrumpas Psalmus Asaph cantici.

C Asaph Synagoga interpretatur, id est, congregatio quæ ex iudæis credidit, non quæ obstinata permansit. Iste Asaph hic admonet populum iudæorum ne fidem suam corrumpat in finem, id est, in Christum. Psalmum vero cantici diximus esse, cum res actuales spirituali contemplatione discernimus.

Psalmus cantici.

† iuxta no[..]en tuum narrabunt [m]irabilia tua.

1 Confitebimur tibi Deus confitebimur:

Et † inuocabimus nomen tuum.

2 Narrabimus mirabilia tua.

E

Cum accepero tempus ego † iustitias iudicabo.

† recta.

C Erupit populus iudaicus in vocem confessionis. Sequitur iterum: confitebimur, ista repetitio soliditatem promissionis testatur. Deo enim frequentata confessio, non parturit periculum, sed salutem, quamuis terreno iudici vel semel confiteri crimina, plerumque mortem generet. Est autem confiteri, multorum confessione aliquid profiteri.

Frequentata confessio.

C Introducta est vox fidelium, qui pura mente Deo merentur seruire. Mutatio personæ deinde est, loquitur enim Deus, cum accepero tempus scilicet per id quod factus est homo, se iustitiam iudicaturum, vt compuncta corda mortalium ante tempus iudicii se precarentur absolui, ne in futuro duram sententiam iudicis sustinerent. H Nunc non est iudex, sed erit. Si enim esset tunc iudex, peccatores non erigerentur, & in sæculo non obtinerent diuitias.

Cum accepero tempus.

F

† dissoluetur terra cum omnibus habitatoribus.

3 † Liquefacta est terra & omnes qui habitant in ea:

Ego † confirmaui columnas eius. Diapsal.

† appendi.

C Dominus dicit, ante aduentum suum, terram, id est, genus humanum, ab illa soliditate veritatis, in peccatorum labem resolutum esse, nephandis Idolis seruiendo. Columnas apostolos dicit qui confirmati sunt in resurrectione Christi, quoniam in passione eius nutauerunt.

Columnæ apostoli.

† inique agentibus. † impiis.

4 Dixi † iniquis nolite inique agere:

Et † delinquentibus nolite exaltare cornu.

C Dixit enim per prophetas & apostolos monita veritatis, ne scelerati male agerent. Delinquentes sunt, qui de propria iustitia præsumentes, & exaltantes se in superbia, collum suum submitti iugo Christi contemnunt. Vel cornu exaltant, qui se in peccatis excusant, modo diabolum arguentes, modo alium incusantes suasorem.

Delinquentes. Exaltare cornu.

5 Nolite extollere in altum cornu vestrum:

÷ Nolite ∻ † loqui aduersus Deum iniquitatem.

G

† Loquentes in ceruice veteri Loqui cõtra Deum iniquitatem.

C Ille quoque in altum erigit cornu, qui contra Deum (concepta iniquitate) remurmurat. Loquitur autem contra Deum iniquitatem, quando aliquis se sic æstimat constitutum à Deo, vt peccata minime declinare potuisset, dicens. Non culpa sua, sed necessitate ad aliquos se flagitium peruenisse, quod propria voluntate peccauit.

6 Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque à ‡ desertis montibus:

‡ solitudine montium, sed.

Quoniam Deus Iudex est.

C Neque ab oriente &c. addendum Dominus deest, vt te non possit cognoscere. Orientem dicit: homines diuina charitate conspicuos: occidentem, peccatores quibus adhuc lumen veritatis absconditur: desertos montes, falsos prædicatores, id est, hæreticos. Ergo cum his omnibus: Deus præsens esse & cognitor, & Iudex iustus monstratur, ne quisquam præsumat facere quod eum possit in futuro Iudicio damnare.

Orient. Occidens.

H

† humiliabit & hunc exaltabit.

7 Hunc † humiliat & hunc exaltat:

Quia calix in manu Domini ‡ vini meri plenus mixto.

‡ est vino meraco vsq. ad plenitudinem.

C Humiliat vtique superbum, exaltat humilem: quia ille in se; iste in Deum confidit. H Calix vero retributio est: plenus vini meri, id est, veritate, quoniam in die Iudicii vnicuique propinabitur quod meretur: mixtus est autem misericordia & Iudicio.

† Et propinabit ex eo. Verumtamen feces eius epotabunt, bibentes omnes impii terræ. Fex eius.

8 † Et inclinauit ex hoc ÷ in hoc ∻ :

Veruntamen fex eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terræ.

C Hic duos populos significat, Iudæorum & gentium: quoniam tulit ex ore non credentium Iudæorum: quod potandum inclinauit, conuersis populis gentium. feces enim hic non sordes: sed vltimam fidem debemus accipere, quando Iudæi cum aliis peccatoribus credere meruerint: multi

A

sunt: multi vero peccatores in sua obstinatione mansuri sunt.

9 Ego autem annunciabo in sæculum:
Cantabo Deo Iacob.

C Vox ecclesiæ de futuro Iudicio in Deum gloriantis. Cantat Deo Iacob, dum psalmodiam dicit ecclesia.

♯ impiorum.

10 Et omnia cornua ♯ peccatorum confringam:
Et exaltabuntur cornua iusti.

Cornua peccatorum.

C Cornua peccatorum sunt regna superborum, & omnis eorum potestas, & iactantia in futuro Iudicio contererenda. Cornua vero iusti, munera sunt futuri Iudicii, quæ reuera firmiter eriguntur: quoniam in æterna pulchritudine permanebunt.

Oratio ex Psalm. L X X I V.

Pastor bone, qui propter mortalium omnium redemptionem hausisti calicem passionis: nomen tuum supplices inuocamus, vt nos super columnas sapientiæ: stabiliter septiformis spiritus sanctificatione confirmes. Qui cum patre, &c.

B

Argumentum Psalm. L X X V.

C *Vox ecclesiæ, hortantis: vt Deo potenti fidelis anima munera offerat.*

♯ Victori in carminibus, &c.

TT. ♯ In finem in laudibus Psalmus Asaph canticum ÷ ad Assyrios ⁚ .

Assyrii.

C Nota sunt verba istius tituli, sed de Assyriis dicemus, qui interpretantur dirigentes, qui designant Iudæos fideles, qui iam docti regulis fidei, rectis semitis ambulare contendunt: hos alloquitur Asaph, laudem Dei mirabiliter decantans.

† Cognoscitur.

1 † Notus in Iudęa Deus:
In Israel magnum nomen eius.

Iudæa. Israel.

C Iudæa enim confitens interpretatur, credens in illum regem, qui per Mariam virginem ex tribu venit Iuda. Israel, vir videns Deum interpretatur: & ad illos loquitur, qui vero lumine radiati: à perfidorum iniquitate discreti sunt, & nomen Domini puro corde confitentur, non ad eos qui in perfidia manent: solo nomine Iudæos & Israel.

C

♯ erit in Salem tabernaculum eius. In pace locus eius Syon

2 Et ♯ factus est in pace locus eius:
Et habitatio eius in Syon.

C Ille enim pacem habere probatur cum Domino: qui sequitur iussa dominantis, pax enim vera est, concordiam habere cum moribus propriis & litigare cum vitiis. Syon speculatio interpretatur, per quam Deus fidelium corde prospicitur. Nam & ipse mons fit Syon: qui eum meruerit sincera mente conspicere.

† confringet volatilia arcus.

3 Ibi † confregit potentias arcuum:
Scutum & gladium & bellum. Diapsal.

C Ibi in illa scilicet pace, vbi Dominus pacis habitare dignatur, isti cista franguntur. Potentia arcuum: significat maliciam superborum. Scutum hic significat concertationes diabolica fraude præsumptas. Gladius: manifesta vulnera: Bellum monstratur esse paci contrarium, hæc omnia fracta erunt: veniente autore pacis.

D

♯ Lumen tu es magnifice à montibus captiuitatis, spoliati sunt superbi corde

4 ♯ Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis:
Turbati sunt ÷ omnes ⁚ insipientes corde.

C Illuminare dixit Dominum per æternos montes, quia ipse per prophetas atq; apostolos: dedit Christianum populum eorum prędicatione illuminari. dicuntur autem illi montes æterni, quia perpetua & incommutabili sublimitate cõsistunt. Turbatos dicit insipientes, quoniam recedentes à vero lumine, tenebrosa mundi desideria secuti sunt, & vnde iusti sunt illuminati: inde isti sunt turbati.

♯ Dormierunt somnum. † non ♯ exercitus manus eas.

5 ♯ Dormierunt somnum suum, & † nihil inuenerunt omnes viri:
♯ Diuitiarum in manibus suis.

E

C Dormierunt tanquam vigilantes: habentes somnium in bonis actibus. Nihilque in manibus suis inueniuntur habuisse in futuro: qui diuitias suas hic relinquunt, quas erogare pro se debuerunt.

† consopitus est currus & equus.

6 Ab increpatione tua Deus Iacob:
† Dormitauerunt qui ascenderunt equos.

C Dormitasse dicit incredulos, qui sancta monita Domini (qui est Deus Iacob) audire contempserunt. Ipsi ascenderunt equos, quia in superbia eleuati: per illecebras istius mundi vagantur, quasi equis currentibus insiderent.

♯ stabit aduersum te.

7 Tu terribilis es & quis ♯ resistet tibi?
Ex tunc ira tua.

Terribilis in die iudicii. *Sophon. 1.*

C Terribilem dicit esse Christum in illo Iudicio: quando in sede suæ maiestatis apparebit, vbi nemo potest reproborum resistere, vbi cognoscunt Dominum omnia scelerata damnare. Ex tunc dicit, id est, tempore Iudicii, quæ etiam dies iræ dicitur: quia nihil vlterius per patientiam dissimulabitur, quando iam in impios vindicatur.

♯ annunciabis iud.

8 De cœlo ♯ auditum fecisti Iudicium:
Terra † tremuit & quieuit.

F

† timens tacebit.

De cœlo Deus pater Iudicium auditum fecit, quando filium suum propter redemptionem humani generis in mundum misit. Terra tremuit, quia peccatores in aduentu eius perterriti, pro peccatis suis pœnitentiam egerunt, & de futuro à prauis operibus quieuerunt. C Vel in extremo Iudicio de cœlo Christus veniens auditum fecit, id est, faciet Iudicium.

♯ surrexit ad iudicandum.

9 Cum † exurgeret in Iudicium Deus:
Vt saluos faceret omnes mansuetos terræ. Diapsal.

Exurgere.

C Exurgeret tractum est à Iudicibus mundi, qui quando aliquid cum seueritate censuerint: dicuntur exurgere, quia commoti videntur commissa crimina vindicare. Mansueti terræ sunt, qui nullis vitiis istius mundi inflammantur.

† Quia ira ho.

10 † Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi:
÷ Et ⁚ † reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi.

G

♯ reliquiis iræ accingeris. Reliquiæ cogitationum.

C Cogitatio nostra confitetur Domino, quando peccata præterita satisfactione damnauerit. Reliquiæ cogitationum sunt, post effusas lachrymas, præteritorum criminum recordata pernicies & lamentatio: hæc agit diem festum Deo, quando se ab illo interitu peccatorum sentit esse liberatum.

† dona terribili.

11 Vouete & reddite Domino Deo vestro:
Omnes, qui in circuitu eius sunt, offerent † munera.

♯ Auferet spiritum ducum, terribili regibus terræ.

12 Terribili ♯ & ei qui aufert spiritum principum:
Terribili apud reges terræ.

H

C Sunt quædam, quæ nisi voueamus: implere nulla lege constringimur, vt virginitatem seruare, heremum petere, quotidie ieiunare, sed cum promissa fuerint: iubet esse reddenda Deo. In circuitu quippe res agitur, cum munera fidelium sacris altaribus offeruntur, hoc est, circueundo altare offeruntur.

Qui aufert spiritum principum.

C Terribilis dicitur Deus, non reprobis: nam si Deum metuerent vitam emendarent, sed deuotis est terribilis & suauis. Qui aufert spiritum, scil. superbiæ vel tumoris: vtique ab illis regibus, qui corpus suum regere ac moderari Dei munere meruerunt, id est, illi vouete & reddite, qui principum spiritum auferens, scil. superbiæ, dat illis principibus elatis humilem spiritum, vt deinceps contremiscant ad sermones Dei, & sint vere reges terræ, id est, corporis sui & aliorum, vel etiam reprobis terribilis in iudicio, quando piis dulcis erit.

Oratio ex Psalm. L X X V.

Cogitationibus te confitentibus effectum largire terribilis Deus vt à montibus æternis illuminati, dum resurrectionis tuæ glo-

riam

A

riam suscipimus: futuri iudicij ignominia careamus. Qui cum patre, &c.

Argumentum Psalm. L X X V I.

C *Psalmus hic ad fidelium congregationem pertinet, quæ vitia huius sæculi transiliens: ad illum finem peruenit cui nihil potest simile reperiri.*

TT. ‡ In finem pro Idithum Psalmus Asaph.

‡ Victori pro Iduthū.

† excla-mauit.

‡ Dominum & exaudiuit me. Clamare ad Deum. Intendit mihi.

1 VOce mea ad Dominum † clamaui:
Voce mea ad ‡ Deum & intendit mihi.

C Ille enim tantum clamat ad Deum, qui talia eum petit, qualia se fidelibus daturum pollicetur. Nam qui eum pro rebus transitoriis rogat, non ad Deum clamare cognoscitur: quamuis ipsum petere videatur. Et intendit mihi, illius quippe intendere, liberare est, & tam magna conferre, qualia non præualet auidus precator expetere.

B

† manus mea nocte extenditur, & non quiescit.

2 In die tribulationis meæ Deum exquisiui † manibus meis, nocte contra eum:
Et non sum deceptus.

H Ista sententia talis est, ac si diceret: filium perdidi, pauper factus sum. Incensa est domus mea, non quæro illud quod perdidi, sed Dominum quæro: si illum inuenio: in ipso omnia habeo. C Manibus, operibus dicit bonis. Nocte: mundi huius significat vitam. Ille reuera non decipitur, cui promissa Dei complentur. H Vel non sum deceptus ab insidiis diaboli. Et vide, iste in tribulatione Deum manibus quærit: nos quando tribulamur, nihil aliud nisi de tribulatione cogitamus & conquerimur.

‡ Noluit.
† Recordans Dei conturbabar.
‡ Loquebar in memetipso, & deficiebat spiritus meus semper.

C

3 ‡ Renuit consolari anima mea, † memor fui Dei & delectatus sum:
‡ ÷ Et :- exercitatus sum & defecit spiritus meus. Diapsalma.

C Consolari noluit in præsenti de rebus transitoriis & caducis, vt æternam consolationem acciperet in futuro. Delectatus sum. Nam cum Dei memores sumus: totius suauitatis munere replemur: quid his euenit: qui transitoriis nolunt consolari. Exercitatum se dicit in illa contemplatione diuina, cum tractaret quali sapientia Deus cuncta disponat. Defecit, spiritus in ipsa consideratione tali, tam innumerabilia opera Dei, tam ingentia, comprehendere non valens.

† prohibebam suspectum oculorū meorum, stupebam & nō loquebar.

4 † Anticipauerunt vigilias oculi mei:
Turbatus sum & non sum locutus.

H Anticipauerunt, id est, antequam aliquis vigilaret, ego vigilabam. Ergo monachus qui non vigilat, hunc versum non potest dicere. Turbatus sum quasi homo. Non sum locutus vt Christianum decet. Iracundiam in corde habui, sed eam in verbo non protuli. H Vel turbatus sum: recordatione peccantium pro quibus crucior condolens. Et ideo causam turbationis subiungit.

‡ Recogitabam.
† sæculorū Dies antiqui, Adæ. Anni æterni in futuro.

D

5 ‡ Cogitaui dies antiquos:
÷ Et :- annos † æternos ÷ in mente habui :-

C Cogitaui dies antiquos, Adæ videlicet, quibus humanum genus peccatis tenebatur obnoxium. Et annos æternos, quia sicut isti dies antiqui, in quibus sumus, momento pereunt, sic futuri dies & anni in cœlo perenni longæuitate consistunt. In istis mors dominatur: in illis: vita regnat perpetua.

‡ Recordabor psalmorum meorum in nocte, cum corde meo loquebar, & scrobebam spiritum meū.

6 ‡ Et meditatus sum nocte cum corde meo:
÷ Et :- exercitabor & scrobebam spiritum meum.

C Meditatur etiam cum corde suo, qui animam facit suam aliquid cum ratione tractare. Exercemur vero: quando per cogitationes innumeras æstuamus. H Scrobebam spiritum, hoc est fodicbam quasi agrum, vt ibi mitterem semen doctrinæ Dei. Et ita dicit etiam in epistola ad Sunniam & Fretulam Hieronymus, dicendom esse & scribendum esse scilicet scrobebam, id est, scrutabar & fodiebam, quasi qui in agro herbas quærit.

E

† ergone ‡ repropitiabitur vltra.

7 † Nunquid in æternum proiiciet Deus:
Et non † apponet vt complacitior sit adhuc?

C Nunquid proiiciet scilicet genus humanum, vt non aduentus sui miseratione ipsum adiuuet. Istud nunquid non est negantis sed affirmantis: apponet enim, id est, præstabit, vt ei beneplacitum sit humanum genus. Adhuc expectantis est non dolentis. H Hæc erat tota cogitatio mea, Deus hominem fecit, & vitam promisit ei æternam: quomodo ergo de paradiso est eiectus, vt non adiciat, vt ei placeat adhuc.

† Ergone complebit vsq; in finē misericordiam suā?
‡ Cōsummabitur verbum de generatione in generationem.

8 † Aut in finem misericordiam suam abscidet:
‡ A generatione in generationem.

C Misericordia Dei est, quod de Maria virgine nasci dignatus est, hanc Dominus non abscidit: à generatione, Iudaica videlicet, in generationem gentium. H id est, nec à Iudæis, nec à gentibus abscidit. C In finem vero significat plenitudinem temporis, de quo Ioannes ait. Filioli nouissima hora est.

F

† Nūquid oblitus est misereri Deus, aut complebit in furore misericordiam suam semper?

9 † Aut obliuiscetur misereri Deus:
Aut continebit in ira sua misericordias suas? Diapsalma

C Hinc pronunciabat misereri Deum, quia eius præuidebat aduentum. Non etiam in ira continebit Deus misericordiam suam: sed in misericordia sua ab ira se potius abstinebit.

‡ Imbecillitas mea est. hæc commutatio.

10 Et dixi ‡ nunc cœpi:
Hæc mutatio dexteræ excelsi.

C Dicit etiam nunc cœpi scilicet sapere vel intelligere: & quid sit illud quod nunc cœpit exponit, quia hoc cœpi intelligere, quod sanctam commutationem dextera Domini, id est, Christus consueuit in nobis operari, vt de conditione sæculi commutati, mereamur eius filii nuncupari. H Vel hæc mutatio quod iuste perdito pie miseretur.

† recordabor cogitationum Domini, reminiscens antiqua mirabilia tua.

G

11 † Memor fui operum Domini:
Quia memor ero ab initio mirabilium tuorum.

H Memor fui operum Dei quæ fecerat Moysi: vel aliis sanctis. C Memor ero ab initio: quod fecit Adam ad imaginem suam, deinde quod oblationem Abel iusti susceperat, & quod in Archa Noe diuersi generis animalia: in mysterio ecclesiæ saluauit, quod typum aduentus sui in Isaac oblatione cœlesti pietate monstrauit, & similia quæ ab initio mirabilia fuerunt, in quibus tamen omnibus Dei misericordia homini ostenditur.

† omni opere tuo.
‡ adinuentiones tuas loquar.

12 ‡ Et meditabor in † omnibus operibus tuis:
Et ‡ in adinuentionibus tuis exercebor.

H Tota mea cogitatio de virtutibus tuis est, & exercebor. C id est, in præceptis tuis salutaribus humili deuotione versabor, vel meditabor in omnibus operibus, id est, scripturis diuinis.

13 Deus in sancto via tua: quis Deus magnus sicut Deus ÷ noster :- ?
† Tu es Deus qui facis mirabilia.

† Tu es Deus faciens mirabilia ostendens in populis potentiam tuam, redemisti, &c.

H

14 Notam fecisti in populis virtutem tuam, redemisti in brachio ÷ tuo :- populum tuum:
Filios Iacob & Ioseph. ‡ Diapsalma.

‡ semper. Christus via patris. *Matth.* 28.

C Sanctus Christus est Dominus, idem ipse est via: qui iuste dicitur via patris, quia per ipsum quemadmodum trinitas colitur accipimus. Dicit enim, ite baptisate omnes gentes in nomine patris & filii & spiritus sancti. H Dii dicuntur sancti secundum gratiam, tu vero naturaliter Deus es, & tu etiam ex natura solus facis mirabilia quotidie. Deus facit mirabilia, vt in latrone: heri latro: hodie Christianus. Alius heri fornicator: hodie continens, heri rapiebas aliena: hodie tua porrigis.

1. *Corinth.* 1.

C Notam fecisti scilicet cum in hunc mundum misisti Dominum saluatorem, qui Dei virtus & Dei sapientia est: & notus tantum corpore infidelibus populis, fidelibus

A

Filii Ioseph Gentiles.

aurem & diuinitate, vt est, beati mundo corde. H C Redemit in brachio, id est, in filio. Filios Iacob, Iudaicam plebem, & Ioseph: gentilem populum, qui ei credere puro corde maluerunt. Ioseph enim augmentum interpretatur, Iudæi ergo præcesserunt, & nos adiuncti fidelibus sumus.

† Videntes ‡ Parturierunt, & commotę.

15 † Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ & ‡ timuerunt:
Et turbatæ sunt abyssi.

Viderunt, te aquæ, id est, populi gentium: credendo timuerunt, conturbatæ sunt abyssi. C. hoc est humana corda tenebrosa quæ ista salubri turbatione conuersa sunt. H Vel aquæ: mentes & animæ puræ sunt & timuerunt, sed timor non fuit de odio, sed fide.

† Excusserunt aquas nubila.

16 † Multitudo sonitus aquarum:
Vocem dederunt nubes.

Nubes, B prædicatores.

C Multitudo est sonitus aquarum: quando psalmodia dulcis effertur Domino, quando gemitibus & lachrymis culpa diluitur. Nubes significat prædicatores qui vocem dederunt cum præcepta Dei vulgauerunt per totum mundum, ex qua vulgatione sonitus iste aquarum prouenit.

‡ discurrebant.

17 Etenim sagittæ tuæ ‡ transeunt:
Vox tonitrui tui in rota.

Sagittæ, Euangelistæ. Vox in rota.

C Sagittas hic Euangelistas dicit, qui prædicationibus suis deuotos vsq; ad cordis intima medicinaliter transfoderunt, non inflicto vulnere, sed salute. Per rotam orbem terram dicit, qui in speciem rotæ rotunditate concluditur, vbi vox prædicationis conspergitur. Sed illæ nubes illa tonitrua quid fecerunt subditur.

† Apparuerunt fulgura.

18 † Illuxerunt coruscationes tuæ orbi ÷ terræ :· :
Commota est & contremuit terra.

Coruscationes.

C Illuxerunt coruscationes, id est, diuina præcepta: veritatis lumine radiantia. Commotos & tremefactos illos dicit, qui verbum Dei fideliter audientes, ad emendationis studium Christi munere peruenerunt.

‡ non agnita. C

19 In mari via tua & semitæ tuæ in aquis multis:
Et vestigia tua non ‡ cognoscentur.

In mari via tua.

C In mari, id est, in cogitationibus hominum, quæ velut mare fluctuant: vbi Christus habet vias, quando eos gratia sua sibi subdiderit. Aquæ multæ: conuersarum turba gentium, vbi sunt semitæ Dei, dum ad eos venire dignatur: quod dicit vestigia tua non cognoscentur: significat præsentiam corporalem quam populus Iudaicus agnoscere noluit.

Vestigia.

† quasi gregem.

20 Deduxisti † sicut oues populum tuum:
In manu Moysi & Aaron.

C Deducti sunt enim populi hebræorum in manu Moysi & Aaron, id est operatione, quam diuersorum miraculorum nouitate faciebant. Et benedixit sicut oues & non absolute, oues, sed sicut oues, qui non credendo facti sunt hædi. Moyses interpretatur assumptus. Aaron fortitudinis mons, quæ nomina ipsorum virtutes quas fecerant exprimunt.

Moyses & Aaron. D

Oratio ex Psalm. LXXVI.

Mirabilium omnium operator immense, qui quondam aquas in aspectu tuo sistentes, deinceps in vina mutasti: te humiliter imploramus, vt suscepta voce clamoris nostri, misericordiam nobis (quam nunquam obliuisceris) largiaris. Qui cum patre & filio, &c.

Argumentum Psalm. LXXVII.

C Vox prophetæ ad Iudæos, enumerantis quanta munera Deus eis tribuerit, vel mirabilia ostenderit, qualisque in eis vindicta prouenerit.

‡ Eruditio Asaph.

TT. ‡ Intellectus Asaph.

C Asaph vt dictum est, hebræa lingua Synagogam, latine collectionem significat: sed quia intellectum præmisit, fidelem hic Synagogam loqui posse declarauit.

E

† Ausculta populus meus. ‡ ad.

1 † ATtendite populus meus legem meam:
Inclinate autem vestram ‡ in verba oris mei.

C In hoc principio loquitur Deus, qui per Moysen legem dedit hebræis. Attendit autem audita, qui res dictas deuotamente perspexerit. Populus meus: illos dicit qui eius mandatis obediebant. Inclinare cognoscitur aurem suam, qui toto corde vult audita percipere: vnde sicut per hoc quod dixit attendite, intellectum iubet apponere, ita per hoc quod dicit, inclinate aurem, affectum audiendi præcipit habere. H Vel ista, & sequentis versus, verba sunt Christi.

† parabolas. ‡ ænigmata antiqua Parabolę.

2 Aperiam in † parabolis os meum:
Loquar ‡ propositiones ab initio.

C Parabola enim græco vocabulo dicitur similitudo: quando illud quod intelligi volumus, per aliquas comparationes indicamus. Propositiones: obscuras & abditas significat quæstiones, quæ adhibita disputatione soluendæ sunt. Quod vero dicit ab initio, videlicet veteris testamenti intellige.

Propositiones. F

† Quæ.

3 † Quanta audiuimus & cognouimus ÷ ea :· :
Et patres nostri narrauerunt nobis.

H Quanta audiuimus: hoc pertinet ad apostolos. & cognouimus ea: à patriarchis & prophetis. C Patres suos: Moysen & alios Prophetas, qui de Domini aduentu multa locuti sunt, dicit.

‡ à generatione sequenti. Generatio altera, gentilium est.

4 Non sunt occultata à filiis eorum:
‡ In generatione altera.

C Non sunt occultata scilicet à spiritalibus filiis, qui eorum imitatores fuerunt. Altera generatio, non hebræorum sed gentium significat congregationem.

† potentiam.

5 Narrantes laudes Domini & † virtutes eius:
Et mirabilia eius quæ fecit.

C Narrare quippe opera Domini laudasse est. Cuius facta dum narrantur, gloria semper augetur. Virtutes, liberationes dicit, quas fecit in populo cum eos de Pharaone liberauit: mirabilia vero, quod eos in deserto manna pauit, & modica & leuissima concertatione gentes potentissimas subiecit.

G

‡ Statuit contestationem. *Genes. 32.*

6 ÷ Et :· ‡ suscitauit testimonium in Iacob:
Et legem posuit in Israel.

C Suscitatum esse testimonium in Iacob dicit: quando cum angelo colluctans, tactus vno fœmore claudicauit: quod significat Israeliticum populum, partim fidei firmitate, constare partim à sua salute discedere. Posuit legem in Israel, vt eos deuotos esse suo Domino commoneret, hoc est quod superius dicit, aperiam in parabolis & loquar propositiones, quia iste versus figurate loquitur.

† Quæ. ‡ vt docerent filios f.

7 † Quanta mandauit patribus nostris,
‡ Nota facere ea filiis suis:
Vt cognoscat generatio † altera.

† subsequens. H

C Versus iste significat, per generationes hominum fuisse mandata Dei transmissa, ne quis putaret vni datum quod omnibus est concessum. Altera hic generatio, extraneos significat non propinquos, & gentes non iudæos.

‡ nascientur, surgent.

8 Filii ‡ qui nascentur & exurgent·
Et narrabunt filiis suis.

C Filii Christiani sunt, qui prædicationes sanctas ad animarum salutem conferendam suis posteris tradiderunt.

† cogitationũ Dei. ‡ custodiant.

9 Vt ponant in Deo spem suam, & non obliuiscantur † operum Dei:
Et mandata eius ‡ exquirant.

C Admonet hic, vt posteri spem suam non ponant in legem, quæ punit, sed in gratiam concessam, quæ liberat: & non obliuiscantur operum Dei. H, id est, contemnant, sicut fecerunt perfidi iudæi, sed mandata eius exquirant vt Christiani.

† Et non fiat. ‡ declinãs & prouocans.

10 † Ne fiant sicut patres eorum:
Generatio † praua & exasperans.

H Hic

A

H Hic notatur perfidia Iudæorum, qui murmurabant semper in deserto contra Dominum. C Praua dicta: quia veritatem recipere noluerunt. H Exasperantes: quia contra Dominum blasphemabant irritantes ad vindictam.

† præparanti. ‡ credidit Deo sp. e.

11 Generatio quæ non † direxit cor suum:
Et non ‡ est creditus cum Deo spiritus eius.

H Vsque hodie peruersus est Israel, & non est directus cum Deo spiritus eius, & quoniam non recepit filium, propterea non recipit spiritum sanctum. C Ille dirigit cor suum, qui ad diuinas se corrigit iussiones. A Illius vero spiritus creditus est cum Deo, qui in Deum credit.

† Effraim. ‡ terga verterunt. Effrem. *Genes. 48.*

12 Filii † Effrem intendentes & mittentes arcum:
‡ Conuersi sunt in die belli.

C Effrem vel Effraim interpretatur frugifer: hic fuit filius Ioseph iunior, quem auus suus primario loco benedixit: eius vero filii paterna benedictione crescentes, de fructu fidei corruerunt. Intenderunt arcum: cum admonente Moyse dixerunt, quæcunq; locutus est Deus faciemus. Conuersi vero sunt: quando Aaron dixerunt. Fac nobis Deos quos adoremus.

B

Ibidem 32.

† pactum Dei sui. ‡ ingredi.

13 Non custodierunt † testamentum Dei:
Et in lege eius noluerunt ‡ ambulare.

C Non custodierunt testamentum Dei: ideo conuersi sunt in die belli.

† commutationum.

14 Et obliti sunt † benefactorum eius:
Et mirabilium eius quæ ostendit eis.

C Obliti sunt Iudæi beneficiorum Dei & omnium signorum eius.

‡ regione.

15 Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti:
In ‡ campo Taneos.

C Narrat enim facta miracula coram patribus eorum, id est, Moyse Aaron & aliis senioribus, vt & manifestis rebus constantius credere debuissent: & ideo etiam prouinciam dixit & locum, vbi hæc facta sunt. Campus Tanis, significat humile mandatum, quod in terris positus Christus docuit dicens, discite à me, quia mitis sum & humilis.

C

Matth. 11. † Diuisit mare & transduxit eos, & stare fecit aquas quasi aceruum.

16 † Interrupit mare & perduxit eos:
Et statuit aquas quasi in vtre.

C Ruptum est mare: quando in geminum latus permansit, vt non tam pelagus quam excisa rupes putaretur. Perduxit eos ad promissam scilicet terram: statuit aquas, id est, vt sic staret vnda immobilis: tanquam fuisset inclusa in vasis.

‡ per diem † lumine.

17 Et deduxit eos in nube ‡ diei:
Et tota nocte in † illuminatione ignis.

Nubes diei.

C Nubes diei, mystice significat Dominum Christum: quia & ipse est verus dies, tamen perfidis celatus est nube carnis suæ. Et tota nocte: hic significat Christianos, quos custodit in nocte sæculi, claritate sui luminis.

‡ Scidit. † potum dedit quasi

18 ‡ Interrupit petram in heremo:
† Et adaquauit eos velut in abysso multa.

D

de abyssis magnis.

C Tunc interrupta est petra in heremo: quando percussit & fluxerunt aquæ, ideo hoc, vt ostenderet vniuersas creaturas eius iussionibus obedire, prius aquas, hic petram. Adaquauit dixit: vt iumenta magis videretur significare, quam homines, qui tantis beneficiis gratias agere noluerunt. In abysso multa: copiam largissimæ vndę declarauit, quæ velut de abysso pelagi, ita multa profluxit.

Adaquare.

† riuos. ‡ elicuit.

18 Et eduxit † aquam de petra:
Et ‡ deduxit tanquam flumina aquas.

H C Petra hic significat Christum, in ligno crucis lancea percussum, de cuius latere sacramentum baptismatis profluxit.

† addiderunt vltra. ‡ vt prouocarent, † inuio.

20 Et † apposuerunt adhuc peccare ei:
‡ In ira concitauerunt excelsum in † inaquoso.

C Apposuerunt, id est, adiecerunt, vt inter tanta miracula non crederent. Peccare dixit non credere: quod nimis improbum constat esse delictum eis, qui de perceptis gratias non retulerunt. In ira concitauerunt excelsum, qui tot miraculis irrigati, perfidiæ suæ sterilitate in eum credere nolebant: vt hic in inaquoso vel sicco, non tam locum vbi facta sunt miracula, quam mentem eorum significet.

E

Inaquosum.

21 Et tentauerunt Deum in cordibus suis:
‡ Vt peterent escas animabus suis.

‡ peterent cibum animæ suæ. Tentare.

C Tentauerunt: tentare enim dicimus aliquid sermonibus dolosis postulare, vt videatur in verbis simplicitas, cum sit in corde malitia. Isti ergo animabus suis, non spiritales sed carnales escas, subdole poposcerunt.

† loquentes contra Deum, dicebant. ‡ ponere mensam in solitudine.

22 Et † male locuti sunt de Deo:
Dixerunt nunquid poterit Deus † parare mensam in deserto?

C Vtique male locuti sunt, quia falsa, non credentes posse parare mensam in deserto, qui dat escam omni carni: sed mensa ista significat passionem, in qua reficimur esurientes.

F

† Ecce.

23 † Quoniam percussit petram & fluxerunt aquæ:
Et torrentes inundauerunt.

Aquæ spiritus sancti.

H Aquæ, mystice significant donum spiritus sancti & fluenta diuinæ prædicationis, à petra, hoc est à Christo prolata: vel aqua, apostolos; torrentes vero, reliquos ecclesiæ doctores, ex quorum prædicatione sitim verbi Dei restringimus: vel Christo, qui est petra, percusso propter peccata nostra, fluxerunt aquæ baptismi & martyrii.

† præparare carnem po. s. *Iohann. 6.*

24 Nunquid & panem poterit dare:
Aut † parare mensam populo suo?

H Diffidentia populi Iudæorum addit: nunquid & panem &c. sed & panem cœli posse sibi dari negantes, qui est Christus, ita inquiunt. quomodo potest hic nobis dare suam carnem ad manducandum?

† non distulit. ‡ furor.

25 Ideo audiuit Dominus & † distulit:
Et ignis accensus est in Iacob, & ‡ ira ascendit in Israel.

G

C Deus enim cogitationes murmurationum, etiam lingua tacente, cognoscit: sed & vindictam distulit ideo, ne si vindicaret ad præsens, non crederetur potuisse murmurantes satiare. Iterum distulit vindictam, vt ostenderet patientiam. Et ignis accensus est in Iacob. Iacob, qui interpretatur supplantator, significat gentes, quæ supplantabant Iudæos, quia illis intrantibus, illi expulsi sunt: in quibus accensus est ignis charitatis, in Israel vero, id est, populo Iudæorum ascendit ira formidabilis.

Iacob gentium typus

† salutari.

26 Quia non crediderunt in Deo:
Nec sperauerunt in † salutari eius.

C Dicit enim non credidisse eos in Deo suo: vt ostenderet eos pertinaces fuisse. Nec sperauerunt in salutare eius, id est, in saluatorem Dominum.

‡ portas.

27 Et mandauit nubibus desuper:
Et ‡ ianuas cœli aperuit.

C Hoc quod sequitur, etsi per historiam videatur factum, oportet tamen ad Christum referri. Mandatum est igitur nubibus, id est, prædicatoribus, vt per ianuas cœli, hoc est, scripturas sacras, prædicatio gloriosa aduentum saluatoris nunciaret.

H

† super eos ‡ vt comederent. & triticum cœli. Manna.

28 Et pluit † illis Manna ‡ ad manducandum:
Et panem cœli dedit eis.

C Manna interpretatur, quid est hoc? quod sanctæ communioni corporis Christi decenter aptamus: quia dum admirando cibus assumitur iste, declarantur munera dominici corporis Christi. Panis cœli Christus est, vnde cœlestia escam spiritalem capiunt & delectatione inæstimabili perfruuntur.

Panis cœli Christus.

† fortium comedit vir. ‡ saturitatem.

29 Panem † angelorum manducauit homo:
Cibaria misit eis in ‡ abundantiam.

C Panis ergo angelorum benedicitur Christus, quia videlicet ipsius laude pascuntur: verum hic panis, in cœlo re-

plet an-

A plet angelos, nos pascit in terris. H Cibaria misit, vtiam noo literæ ordeo, sed spiritalis trinci dogmate satientur.

† abstulit Eurum. ‡ fortitudine s.

30 † Ttanstolit Austrum de cœlo:
Et induxit in ‡ virtute sua Affricum.

C Austrum enim & Affricum ventos scimus esse meridianos: quibus flantibus, pigrum frigus expellitur, & aeris temperamenta præstantur. sic & verba Domini, charitatis igne flagrantia, mundo salutarem præstiterunt temperantiam.

31 Et pluit super eos sicut puluerem carnes:
Et sicut arenam maris volatilia pennata.

Puluis Arena.

C Et pluit super eos carnes, id est, pabula doctrinæ, vnde fidelium animæ satiarentur. Puluis hic significat subtilitatem intelligentiæ: Arena vero innumerabilem prudentiam significat, salsi maris sapore conditam, Sed pennata volatilia: cœlestia desideria, quibus anima velut carnibus B repleta pinguescat. Arenam quoque maris dixit, quæ salsum saporem habet: nam est & fluuiorum Areoa, quæ hunc saporem noo habet. Vide itaque omnia ista, ad literam nota, in parabolis dicta, dom ad Christum referuntur.

† in circitu tabernaculorum eorum. Castra.

32 Et ceciderunt in medio casttorum eorum:
† Circa tabernacula eotum.

C Castra enim à castitate dicta sunt, eo quod exercitus bellis occupatus, fœdo luxu non vacaret. Nobis autem significatur, quod intra septa ecclesiæ omnia superna munera possumus accipere, si expleri bona desideria nostra diuino munere postulemus.

‡ Non indiguerunt de cupiditate sua, cũ adhuc cibus esset in ore eorũ. furor ergo Dei, &c. † incuruauit. Fraus. Exod. 32.

33 Er maoducauerunt & saturati sunt nimis, &
desiderinm eotum attulit eis:
‡ Non sunt fraudati à desiderio suo.
34 Adhuc escæ eorum etant in ore ipsorum:
Et ira Dei ascendit super eos.
35 Et occidit pingues eotum:
Et electos Israel † impediuit.

C C Expleuerunt desideria carnis, ratione ieiuni: ventre pleni, sed mente vacuati. Fraus enim dicitur, quasi fracta fides. Satiati sunt ergo ad suam ruinam, oon vt inde viuerent sed potius interirent.

C Adhuc escæ erant in ore scilicet dum manna & coturnicum carnibus vescerentur. Esca autem ab edendo dicta est. Tunc ita Dei ascendit: quando Dominus iratus Moysi dixit: grauiter peccauit populus iste vitulum conflando & adorando, nam eum colendo, inuguturi erant in pœna, nam sequitur.

C Occidit pingues eotum, id est, fortes Iudæorum: propter peccatum vituli, quem fecit Aaron, occisi leguntur viginti tria millia eorum vna die. Sicque factum est, vt electos Israel, prauitas peccantium impediret, ne venirent in terram promissionis scilicet ipsum Moysen & Aaron.

‡ vltra.

36 Io omnibus his peccauerunt ‡ adhuc:
Et non crediderunt in mirabilibus eius.

Sacerdotibus obediendum. D

H Peccauit adhuc ille populus, qui contra famulum Dei Moysen murmurabat: peccant quotidie iniqui, qui sacerdotibus Dei obedire contemnunt: & tamdiu peccant, quousque deficiant, & cum festinatione deficiant.

† consumpsit. ‡ annos eorum velociter. Psalm 54.

37 Et † defecerunt in vaoitate dies eorum:
Et ‡ anni eorum cum festinatione.

C Dies eorum defecisse dicit, quasi tabe languida consumptos, dies enim peccatorum cum festinatione transeunt, sicut legitur, viri sanguinum & dolosi, non dimidiabunt dies suos.

† conuertebantur. ‡ consurgebant.

38 Cum occideret eos quærebant eum & † reuertebantur:
Et diluculo ‡ veniebant ad Deum.

C Non ipsi inquisierunt Deum, quos dicit occisos: sed exemplo talium populus reliquus supplicauit. Iudaicus itaque populus tunc timuit, & exquisiuit Deum, quando suos socios cernebat extingui. Veniebant diluculo, H Flagellati in peccatis reuertebantur, & excusso infidelitatis somno, veniebant mane vt audirent verbum Dei.

E † fortitudo.

39 Et rememorati sunt quia Deus † adiutor ÷
est :- eorum:
Et Deus excelsus redemptor eorum est.

Num. 16.

C Memorati sunt: quando irascente Domino extrema castrorum diuino igne consumpta sunt, quo facto, rogauerunt Moysen vt pro eis Dominum supplicaret. H Intellexerunt nullum alium posse in tali periculo adiutorium ferre, nisi illum qui eos de seruitute Ægypti liberauit.

‡ Lactauerunt. † in lingua

40. Et ‡ dilexerunt eum in ore suo:
Et † lingua sua mentiti sunt ei.

C Sic illis contingit qui se putant per solum timorem credere. Nam nisi Dominus metuatur, mixto amore: toto corde non quæritur, hoc enim peccatum est maximum, vt se dicat illi confiteri lingua, dum cordis ima dissentiant: quasi ille omnia non cognoscat, quæ aguntur in tenebris, qui scrutator est renum & cordium. H Dilexerunt autem ore, quando dicebant Moysi: quæcunque præceperit Dominus faciemus.

F ‡ firmum.

41 Cor autem eorum non erat ‡ rectum cum
eo:
Nec † fideles habiti sunt in testimonio eius.

† permanserunt in pacto eius. Esaiæ 29. Fidelis.

C Nam & Dominus de ipsis per Esaiam dicit: populus hic labiis me honorat, cor autem ipsorum longe est à me. Fidelis est in testimonio Dei, qui eum veraciter diligit: fides autem dicta est ab eo quod fiant dicta.

‡ propiciabitur iniquitati.

42 Ipse autem ÷ est :- misericors ÷ & :- ‡ propicius fiet peccatis ÷ eorum :- :
Et non disperdet ÷ eos :- .

Ezech. 18.

C Ipse autem est misericors: dum enim expectat pœnitentiam, non statim punit delinquentem, quoniam peccatoris non vult mortem sed conuersionem.

† multum que auerteret iram s ‡ suscitauit iorum G furorem suam. Luca 23.

43 † Et abundauit vt auerteret iram suam:
Et noo ‡ accendit omnem iram soam.

C Abundaoit: quando orauit pro Iudæis in cruce positus, pater ignosce illis: sic istius supplicatione actum est, vt ira Dei in eis placaretur: propitius enim peccatis eorum factus est, cum ad ipsius satisfactionem in cruce, non quidem omnes, sed multi ex his redire meruerunt.

† Sed.

44 † Et recordatus est quia caro sunt:
Spiritus vadens & non rediens.

Caro.

H Scit enim Deus, quia caro semper resistit legi Dei. C Caro autem dicta est, quod chara sit animæ suæ. Spiritus vadens & noo rediens (subaudiendum est) in hoc mundo: quoniam ad suum eum corpus in resurrectione constat esse rediturum. vnde mirabili breuitate hic hominis mors temporalis definitur, id est, spiritus vadens & non rediens.

‡ Prouocauerunt. † afflixerunt. ‡ solitudine.

45 Quotiens ‡ exacerbauerunt eum in deserto:
† In ira concitauerunt eum in ‡ inaquoso.

H Incredulitate vtique atque ariditate cordis sui exacerbauerunt in deserto.

46 Et conuersi sunt & tentauerunt Deum:
Et sanctum Israel † exacerbauerunt.

H † concitauerunt. Sanctus Israel Moyses est.

H Conuersi sunt scilicet retrorsum & acerbabant sanctũ Israel, id est, Moysen, qui Deum videbat mente & oculis: sed & nunc eum exacerbant, cum audierint quod Christum Dominum in carne nasciturum annunciat.

‡ diei. † a tribulante. Recordari

47 Non sunt recordati manus eius:
‡ Die qua redemit eos † de manu tribulantis.

C Recordari enim dictum est, reuocare ad cor. Manus eius, id est, beneficiorum Domini. H qui eos liberauit de manu Pharaonis, qui figuraliter diabolum significat.

‡ Qui fecit † ostentas ‡ regione. Thanis. Prodigia.

48 ‡ Sicut posuit in Ægypto signa sua:
Et † prodigia sua in ‡ campo Taneos.

C Thaneos enim ciuitas est Ægypti, vbi sunt facta prodigia quæ leguntur. Prodigia vero dicta quasi porro dicentia, id est, quæ præfigurabant esse aliqua ventura: omnes enim plagæ illæ aliquid significabant.

Et con-

A
† Qui † ticos. *Iohann.* 2.

49 † Et conuertit in sanguinem flumina eorũ:
Et ‡ imbres eorum ne biberent.

C Hinc prima plaga inchoat Ægyptiorum: nam sicut aqua in vinum conuersa legitur, quæ significat permutationem populorum in melius, ita hic conuersa in sanguinem, significat populum Iudaicum in deterius permutatum. Imbrem dicit cœlestem prædicationem: quam similiter ait in sanguinem versam, vt eos qui spiritualiter intelligere deberent, intelligere carnaliter ostenderet. quomodo enim spiritaliter intelligerent, qui erant carnalibus sensibus occupati?

† Qui immisit eis omne genus muscarum ve comederent eos: & ranas, vt disperderent eos.

50 † Misit in eos cynomiam & comedit eos:
Et ranam & disperdit eos.

H In cynomia cynicorum sectam indicauit, quæ libidinem atque luxoriam summum prædicat bonum. C Rana est loquacissima vanitas hæreticorum: quæ commorata cœnosis sensibus, improbis clamoribus garrire non desinit.

‡ Qui dedit B brucho germen eorum, & laborem. Locusta.

51 ‡ Et dedit erugini fructus eorum:
Et labores eorum locustæ.

C Erugo, est amor turpis, honestatem consumens, imminutione occulta. Locusta est maliuola detractio, actus alienos inuida oblocutione corrodens.

† Qui. ‡ sycomotos eorum in frigore. Grando. Pruina.

52 † Et occidit in grandine vineas eorum:
Et ‡ moros eorum in pruina.

C Grando est comminatio Dei, qua verberat contumaces. Pruina: præcurrens anticipansque malitia, quæ labores alienos peruenire ad fructum non permittit.

† Qui. ‡ pascua eorum, & iumenta eorum volucribus.

53 † Et tradidit grandini ‡ iumenta eorum:
Et possessionem eorum igni.

H In grandine, castigatio diuina monstratur. C Morte pecudum: stultorum significatur occasus. H Ab hac autem grandine & hæc iumenta occiduntur, vt eorum insipientia arguatur, qui diuinum nomen bestiis indiderunt. C Ignis quoque immittitur, vt illuminentur corda credentium, & vitia depascantur. Sicut ait Dominus. Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat?

Luca 12.

C
† Qui misit. ‡ furoris. † comminationem & angustiam ‡ angelorum malorum.

54 † Misit in eos iram ‡ indignationis suæ, indignationem & † iram & tribulationem:
Immissionem ‡ per angelos malos.

C Ordo vindictæ verissima descriptione narratur. Prius enim Dominus peccatis hominum irascitur, quando nulla compunctione conuertuntur: ac deinde malinam hominis in sua indignatione & ira & tribulatione derelinquit, & postremo nudati defensione diuina in prædam cadunt diaboli. Constat enim cuncta quæ creata sunt, creatoris permissioni aut imperio subiacere. Dicit vero immissionem illam malorum, factam per angelos malos scilicet indignatione, id est, timore superbiæ, ira audaciæ, tribulatione desperationis. H Vt qui diuinis plagis non arguebantur, diabolicis insidiis tunderentur.

† Muniuit semitam furori s. D ‡ animæ e. † animantia eorum pesti tradidit.

55 † Viam fecit semitæ iræ suæ, non pepercit à morte ‡ animarum eorum:
Et † iumenta eorum in morte conclusit.

H Viam habet diuina ira, cum in peccati vltionem quis traditus, non liberat animam suam à supplicio gehennæ: vel cum insipientia (quæ iumentis est similis) in morte sempiterna concluditur. C Cum igitur dicit viam fecisse Dominum, qua possit ad vindictam infidelium peruenire: ostendit non posse ad eos venire vindictam, nisi fuerint Domini defensione priuati: per mortem vero animarum, hominum intellige interitum, qui in illa clade occisi sunt.

‡ Ægypti: Principium partus in tab. Ch.

56 Et percussit omne primogenitum in ‡ terra Ægypti:
Primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham.

H Sicut hæc gesta in Ægypto referuntur, ita & Dominus principatus & potestates dæmoniorum, siue viciorum in hoc mundo, deleuit suo sancto aduentu, & triumphauit in ligno sanctæ crucis, & ab eorum corde depulit: qui calliditati diabolicæ dediti erant, quia Cham calliditas interpretatur. C Per primitias vero omne primogenitum intellige: primitiæ quippe laborum, ad totum pertinent, quicquid humana possibilitas habere poterat.

E
Primitiæ.

† tulit. ‡ minauit.

57 Et † abstulit sicut oues populum suum:
Et ‡ perduxit eos tanquam gregem in deserto.

C Nam cum dixit oues & gregem, significat populum Christianum, qui in hoc sæculo tanquam in deserto pascitur, si mundanarum rerum desideria non sequatur: quamuis ad literam Iudæos in terram promissionis inductos, oues accipere possis: tamen quia in parabolis se locuturum dixit, Christianum populum his signatum, magis quam signum, intellectu amplecti debes, nam sequitur. Et eduxit &c.

Christiani sunt velut grex in deserto.

† confidentia & absque F timore.

58 Et eduxit eos in ‡ spe & non timuerunt:
Et inimicos eorum operuit mare.

C Educti enim nos sumus in spe à terra Ægypti, id est, à tenebris peccatorum, qui fidei lumen accepimus. Et inimicos operuit mare: cum nos abluebamur in baptismo, diabolus mergebatur in abysso cum ministris suis. Sic illis in figura omnia facta sunt, vt ait apostolus, quæ nostræ salutis indicia nunciabant.

1. *Cor.* 10.

‡ adduxit eos ad terminũ sanctificatum suum: mõtem istum quem possedit d. e.

59 Et ‡ induxit eos in montem sanctificationis suæ:
Montem quem acquisiuit dextera eius.

C Mons sanctificationis: sancta Ecclesia in latitudine fidei sublimata. Siue superna illa cœlestis Hierusalem, in quam populum Dei sua gratia saluator introduxit. Ad literam vero mons Syon, circa quem templum fuit ædificatum: est mons sanctificationis.

† possidere eos fecit in funiculo hæreditatem.
G
Funiculos distrib.

60 Et eiecit à facie eorum gentes:
Et † sorte diuisit eis ÷ terram :· in funiculo distributionis.

C Eiicit à facie nostra gentes, quando à nobis barbarici & immites fugantur errores: diuidit terram, cum pro sua gratia vnicuique beatam dederit portionem regni Dei: funiculus autem distributionis sic dictus est ab illis, qui terram tenso fune diuidebant.

‡ collocauit.

61 Et ‡ habitare fecit in tabernaculis eorum:
Tribus Israel.

C Mystice, tribubus Israel, id est, videntibus Deum, dabit inhabitare tabernacula, quæ ante ruinam superbiæ adhuc innocentes angeli possidebant.

† prouocauerunt.

62 Et tentauerunt & † exacerbauerunt Deum excelsum:
Et testimonia eius non custodierunt.

C Nunc dicit contumaciam Iudæorum, qui Dominum tentauerunt, & monita eius non custodierunt: & quid eis irato Domino contigerit, vt talia inobedientes debeant exempla metuere.

† auersi sunt, & præ H uaricati sunt, vt patres eorũ: locum versi sunt quasi arcus iaculis. *Matth.* 23. Arcus prauus Sylo.

63 Et † auerterunt se & non seruauerunt pactum:
Quemadmodum patres eorum conuersi sunt in arcum prauum.

H Auerterunt se, quos nec virtus nec beneficia mollierunt diuina, sed sicut patres occiderunt prophetas, ita & isti ipsum Deum persequuntur. C Arcus prauus, est malitia peccatorum, quæ non eminus vulnera iaculatur, sed in se magis spicula directa conuertit: quia dolosus dum nititur ingerere plagas, in se conuertere potius suas probatur insidias. H Prauus enim arcus dicitur, qui iacula intendentem se mittit, & dum contra inimicos sagittam putatur iacere, sautiat tenentem.

† Et prouocauerunt eum in excelsis suis. ‡ æmulandum cõcitauerunt.

64 † In ira concitauerunt eum in collibus suis:
Et in sculptilibus suis ad ‡ æmulationem ÷ eum :· prouocauerunt.

C Colles, superbas & timidas hominum cogitationes significat,

A

significat, quibus semper Dominus inuenitur aduersus. Ad æmulationem quoque eum prouocabant, dum suum honorem idolis impendebant. H Relicto enim Deo seruierunt idolis, adorantes etiam in montibus.

65 Audiuit Deus & † spreuit:
Et ‡ ad nihilum redegit valde Israel.

† non distulit. ‡ proiecit vehementer.

H Illos vero spreuit, qui tantum nomine & non visione Israel erant.

66 Et † repulit tabernaculum Sylo:
‡ Tabernaculum suum vbi habitauit in hominibus.

† reliquit. ‡ tentorium quod collocauit inter homines.

C Sylo ciuitas erat, vbi archa Dei fuisse legitur constituta. Sylo auulsio vel dimissio eius interpretatur, & significat sacerdotium Iudæorum à Deo reprobatum.

67 ÷ Et ∴ tradidit in captiuitatem ‡ virtutem eorum:
Et pulchritudinem eorum in manus inimici.

‡ gloriam suam, & decorem suum in manu hostis.

C Traditi sunt Iudæi in captiuitatem, quando ab allophilis, id est, Philisteis, capta archa, sunt victi. Virtutem & fortitudinem, dicit archam testamenti, per quam inter gentes videbantur inuicti, & summa decoris laude esse præcipui.

B

68 Et conclusit in gladio populum suum:
Et † hæreditatem suam spreuit.

† in hæreditatem suam non distulit.

C Consequens fuit, vt populus gladio corrueret in ruinam, cui Archæ dignitas fuit ablata. Spreuit suam hæreditatem, quando pro scelerum suorum immanitate proiecit populum quem elegerat.

69 Iuuenes ‡ eorum comedit ignis:
Et virgines † eorum non sunt lamentatæ.

‡ eius deuorauit ig. † eius nemo luxit.

C Ignem hic, iram bellantium debemus aduertere. Lamentate, vacantis est: nam cum omnes imminentia pericula formidarent, nulli licuit alterius funeri iusta persoluere. Lamenta enim dicta sunt, intra lares monumenta, sicut antiquis mos erat sepelire.

Lamentati.

70 Sacerdotes † eorum in gladio ceciderunt:
Et viduæ † eorum non plorabantur.

† eius gladio. † eius non sunt fletæ. 1. Reg. 4.

C

C In ipsa igitur captiuitate, filii Heli sacerdotis, ab allophilis leguntur gladio extincti: quorum vnius vxor vidua facta, post subitum partum morte præuenta est: & ita contigit, vt minime ploraretur, dum vniuersos, interitus communis occuparet: licet & id aliis multis accidisse non dubitaretur.

71 Et † excitatus est tanquam dormiens Dominus:
† Tanquam potens crapulatus à vino.

‡ euigilauit quasi. † quasi fortis post crapulam vini.

C Excitatur enim Dominus ad vindictam, nostris malis actibus prouocatus: cuius patientia dormitasse credebatur. Resurgens autem Dominus à mortuis, tanquam vino passionis crapulatus. Ad literam autem: crapulati & ebrii vino, irasci consueuerunt dum excitantur, & fortes se exhibere: ita per similitudinem de Deo dictum est.

D

72 Et percussit † inimicos suos in posteriora:
Opprobrium sempiternum dedit illis.

‡ hostes suos retrorsum. 1. Reg. 5.

C Percussit Allophilos in posteriora, vt etiam viui, à soricibus execrabili sorde roderentur: quod opprobrium permanet eis sempiternum. Sic peccatores in posteriora percutit, quando eis sua debita non relinquit: & quasi à soricibus consumuntur, dum eos diaboli cohors inutica vallauerit.

73 Et † repulit tabernaculum Ioseph:
Et tribum Effraim non elegit.

† proiecit.

H C Hic reprobatio Iudæorum atque hæreticorum, & electio narratur sanctæ ecclesiæ. C Ioseph interpretatur augmentum, quod hic in contrarium accipiendum est: quia constat esse repudiatum. Effraim frugifer seu vbertas.

74 Sed elegit tribum Iuda:
Montem Syon quem dilexit.

C Iuda interpretatur confitens, siue glorificans. Illam tribum merito diligit, quæ & confessione fuit humilis, & conuersione laudabilis. H C Mons significat sanctam ecclesiam.

E

75 Et ædificauit ‡ sicut vnicornium sanctificium suum:
In terra quam fundauit in sæcula.

‡ in similitudine monocerotis sanctuarium suum, quasi terrā fundauit illud in sæculum.

H Vnicorni singularis potentia dicitur. H C Et vnicam Christi ecclesiam quam fundauit in sæcula significat.

76 Et elegit Dauid seruum suum, & † sustulit eum de gregibus ouium:
† De postfœtantes accepit eum.

† tulit. † sequentem fœtas adduxit eum.

H C Dauid (interpretatur manu fortis, siue desiderabilis) Christum significat, ex populo Iudæorum, velut de gregibus ouium, desumptum atque translatum, ad populum pascendum ecclesiæ. H Vel qui de grege mortalium electus & subleuatus est. C Et acceptus de postfœtantes, id est, de loco qui est post fœtantes, id est, fœcundas & fœtosas oues: quia Christus pastor est ouium fœcundarum, spiritualiq; gratia multos filios generantium in sancta fide & ecclesia: pastor quippe sequitur oues, ideo dicitur post fœtantes, non ante.

Dauid typus Christi.

F

77 † Pascere Iacob seruum suum:
Et Israel hæreditatem suam.

† Vt pasceret Iacob populum eius.

C Possumus per Iacob intelligere populum Christianum, qui hic degit in terris. H Et supplantat desideria. G Hæreditatem vero Israel: futuram congregationem, quæ Domini contemplatione pascenda est.

Iacob populus Christianus.

78 † Et pauit eos in † innocentia cordis sui:
Et in ‡ intellectibus manuum suarum † deduxit eos.

† Qui. † simplicitate. ‡ Prudentia. † dux eorum fuit.

C Pauit enim preceptor egregius, quos docere dignatus est: sicut ipse dixit, non in solo pane viuit homo. Intellectus vero manuum, actualem significat sanctitatem, ad quam fideles suos (prout ipse tribuit) gloriosa imitatione perduxit. Oratio.

Math. 4.

Oratio ex Psalm. LXXVII.

Refice nos manna spiritalis alimento, opulentissime largitor omnipotens: vt in sensum manuum tuarum directi, mereamur in monte, sua acquisitum dextera, gloriari. Per Dominū nostrū &c.

G

Argumentum Psalm. LXXVIII.

C Vox Iudæorum dicentium, quanta in persecutione Antiochi vel gentium pertulerint, Deique potentia supplicantium correctionis voto vindicari. H Quæ tamen persecutio ad animam, quæ sæpe ciuitas scribitur, referenda est.

TT. ‡ Psalmus Asaph.

‡ Canticum Asaph.

C Asaph significat Synagogam, est ergo totus iste Psalmus in lamentatione positus, qui futura tempora velut præterita deplorat. Deplorat vero Antiochi persecutionem, tempore Machabeorum factam, tunc futuram, sed in spiritu prophetico quasi præteritam, propter certitudinem euentus.

Persecutio Antiochi.

H

1 DEus venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum:
Posuerunt Hierusalem in † pomorum custodiam.

† à ceruis lapidum.

H Propheta de persecutione gentilium aduersus ecclesiam Dei (quæ est hæreditas eius) siue Hierusalem dicit, Deus &c. C Gens enim dicta est, quod vno sit genere procreata. Polluerunt: cum impiæ gentes, in sanctissimis Hierusalem & templi locis, simulachra nephanda posuerunt. H Sicut enim poma cum maturescere cœperunt, diligentius custodiuntur, mantraque facilius deuorantur: ita aduersarius conscientem sibi animam custodit, donec ad plenum eam valeat deuorare. Est enim Dei hæreditas anima sancta: in cuius figuram, terrenæ Hierusalem captiuitatem deplorat propheta.

Gentes.

A

† Dederũt cadauera. ‡ escam. Morticinia.

2 † Posuerunt morticinia seruorum tuorum ‡ escas volatilibus cœli
Carnes sanctorum tuorum bestiis terræ.

C Dicendo propheta, posuerunt morticinia, martyres significat: qui in illa captiuitate copiosa persecutione floruerunt, & elegerunt magis mori, quam cibis a Domino vetitis coinquinari. Sepeliret: quia officium est pietatis. volatilibus ac bestiis abijcere, magnæ crudelitatis constat exemplum.

3 Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Hierusalem:
Et non erat qui sepeliret.

C Secundum literam de populo dicit Iudæorum: qui à gentibus non solum intra vrbem, verum etiam circa muros ciuitatis est interemptus: quatenus officium sepulturæ nullus implere valuisset, dum par conditio omnes, tam circa muros, quam in corde ciuitatis, inuolueret. H Hæc quidem ante Christi aduentum in Hierusalem acta sunt: sed passionem infantum figurarunt, vbi & carnes eorum bestijs & volucribus expositæ sunt. i. persecutoribus, & tanta sanguinis multitudo effusa est, vt vix omnium possent corpuscula sepeliri.

B

† derisio.

4 Facti sumus opprobrium vicinis nostris:
Subsannatio & † illusio his qui in circuitu nostro sunt.

C Dicit enim Hebræos fuisse in opprobrium & in derisum, qui prius fuerant Domini deuotione reuerendi. H Opprobrium etiam fiunt sancti his, qui prius fratres fuerunt: qui meliores factos odij stimulo persequuntur.

‡ ardebit.

5 Vsquequo Domine irasceris in finem:
‡ Accendetur velut ignis zelus tuus?

1. Mach. 2.

C Rogat enim pium iudicem, ne vsque in finem irascatur genti iudaicæ: sed vt incenderetur zelus illius in eis, sicut in Mathathia: qui zelo paternæ traditionis incensus, quendam iudæum idolis immolantem supra ipsas aras occidit.

C

† furorẽ t. ‡ super. † super.

6 Effunde † iram tuam ‡ in gentes quæ te non nouerunt:
Et † in regna quæ nomen tuum non inuocauerunt.

C Effunde iram super aduersarios iudæorum: indignationem tuam abundanter emitte, vt sicut illi nos comprimunt, ita tuis viribus opprimantur. Nec vacat quod ante dixit in gentes, postea in regna: prius enim populis imprecatus est, deinde ipsis regnis, quæ talia fieri imperabant.

‡ decorem

7 Quia commederunt Iacob:
Et ‡ locum eius desolauerunt.

Comederunt Iacob

C Dicendo enim comederunt, sæuitiam impiæ gentis ostendit. Comederunt vero significat, comedi fecerunt: dum cadauera mortuorum, ferarum morsibus exposuerunt. Locum desolauerunt: cum pulcherrimam ciuitatem, ciuium suorum habitatione nudauerunt.

D

‡ occupẽt † attenuati su.

8 Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum, cito ‡ anticipent nos misericordiæ tuæ:
Quia † pauperes facti sumus nimis.

Paupertas nostra.

H Præueniat nos quæsumus Domine misericordia tua, qui est vnigenitus tuus: vt veniens propitietur iniquitatibus nostris, & eruat nos à peccatis, pauperes enim facti sumus in mundo propter illum. C Confessione itaque delictorum, propitium sibi reddit iudicem: & qui timet iudicium Domini, anticipari se eius misericordia recte desiderat, pauperesque factos dicit nimis: paupertas est enim nobis bonorum, & non habemus quid offerre iustitiæ, si nos incipiat vigor æquitatis inquirere.

‡ Iesus no.

9 Adiuua nos Deus ‡ salutaris noster:
Et propter gloriam nominis tui Domine libera nos, & propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.

E

Saluator

C Bene ergo infirmitatem suam intellexit, qui saluatorem medicum, totis viribus inuocauit. Et vtiliter subdit, propter gloriam Dei: non propter aliquod suum proprium meritum. Ideo enim saluator dicitur, quia in se sperantes saluat, & imminentes pœnas peccatorum, commutat in præmia.

† Quare dicunt gentes. ‡ Nota fiant in gẽtibus ante oculos no.

10 † Ne forte dicant in gentibus, vbi est Deus eorum.
† Et ‡ innotescat in nationibus coram oculis nostris.

H Gentes spiritualiter, potestates aduersæ sunt, quæ inualescunt aduersum nos dicentes: vbi est Deus vester? sicut pagani martyribus sæpe dixerunt. C Et innotescat: subaudiendum est vindicta, quam solet dominus de perfidis facere, quando eos cogit praua desideria damnare. Cum vero dicit coram oculis, celeritatem postulat vltionis, vt videat fieri, quod aliquando nouit posse concedi.

F

11 Vltio sanguinis seruorum tuorum qui effusus est:
† Introeat in conspectu tuo gemitus ‡ compeditorum.

† Ingrediatur coram te. ‡ Vinctorum.

H Iudicium hic inuocat, quo sanguis martyrum exquiratur à domino. Cõpeditos apostolos accipe, qui propter Christum colligati in carcere sunt, & in exilio sunt damnati. C Vel illos dicit, quos pro nomine domini vinxerat irreligiosa gentilitas. Non autem, amari cordis vindictam, intelligas petitam: sed eam quæ ad conuersionem respicit inimici. Est autem vindicatio, per quam ius ab iniuria, iusta retributione defenditur.

Act. 5. Imprecatio bona. Vindicatio.

12 † Secundum magnitudinem brachii tui:
‡ Posside filios mortificatorum.

† In magnitudine b. ‡ relinque filios interitus Filii mortificatorum.

H Filii mortificatorum, spiritualiter sunt fideles populi, per apostolorum prædicationem in Christo regenerati. C Vel filii eorum, qui pro eius religione morte puniti sunt: pro quibus orat propheta, vt parentum virtute proficiant, & ita eos dominus possideat, ne diaboli virtute seducantur.

G

13 Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum:
† Improperium ipsorum quod exprobrauerunt tibi domine.

† opprobrium s. ũ.

C Non contra illos, sed pro illis rogat ecclesia. Nam afflictio corporum, salutem tribuit animarum. Septuplum, perfectionem significat cœlestis doni: quod accipimus, quando spiritus sancti illuminatione complemur. Improperium: vt quia iniurias fecerunt, dicant laudes nunc: fuerunt increduli, sint deuoti: extiterunt superbi, fiant humiles. In sinu vero eorum: in animas eorum, & animarum secreta intellige: vbi semper fit gloriosa conuersio.

Septuplũ. In sinu eorum.

‡ grex

14 Nos autem populus tuus & ‡ oues pascuæ tuæ:
Confitebimur tibi in sæculum.

H

Oues.

H Propter innocentiam autem, oues vocantur fideles, vel quia Christum pastorem habent. C Recte vocantur oues, qui eius gloriam confitentes, in fidei firmitate permanserunt.

15 In generatione & generatione:
† Annunciabimus laudem tuam.

† narrabimus laudes t. In generatione & generationem.

H In generatione. i. in prophetis & generatione: hoc est in euangeliis, semper annunciabuntur laudes Christi. C Vel in generatione ista hic ecclesiæ, & generatione cœlesti in patria, cum omnibus beatis æternaliter laudabimus te.

Oratio ex Psal. LXXVIII.

Anticipa nos domine misericordia tua, priusquam zelus ira desæuiat: vt adiuti patrocinijs beatorum, quorum propter te

A

sanguis effusus est, propitiationem tuam cum peccatorum venia consequamur. Per dominum nostrum. &c.

Argumentum Psal. LXXIX.

C *Vox prophetæ de aduentu Christi : & de vinea, id est ecclesiæ dilatatione.*

‡ Victori pro liliis testimonium Asaph Canticum

TT. ‡ In finem pro his qui commutabuntur testimonium Asaph psalmus.

Rom. 10. Immutatio bona.

C Finis legis Christus est. Asaph interpretatur colligens, & significat Christum & ecclesiam: a quo omnes in fidem collecti immutantur, scilicet de peioribus ad meliora, de vetustate ad nouitatem vitæ.

† Pasci ‡ ausculta † gregem

1 QVi † regis Israel † intende:
Qui deducis velut † ouem Ioseph.

B

Intende.

C Recte igitur dicitur, regem cœli regere Israhel: quia ipsos propicius regit, qui cũ puro corde respiciunt. Intende, ac si diceret: super nos lumen tuæ pietatis infunde. Ioseph, fidelem populum dicit: qui sic in caulam Dei deducitur, quasi oues ad pascua congregentur.

‡ Ostendere. † Ante.

2 Qui sedes super Cherubin ‡ manifestare:
† Coram Effraim, Beniamin & Manasse

Cherubin.

C Cherubin plenitudo scientiæ interpretatur, in qua Christum sedere manifestum est: Rogat, dum dicit manifestare, vt beneficio sanctæ incarnationis appareat: Effraim vero interpretatur fructificatio: Beniamin, filius dexteræ: Manasses, oblitus. Has virtutes constat inesse saluatori: fructificauit nobis, quando surrexit. filius dexteræ. i. omnipotentis patris: oblitus dicitur, quando iniuriarum suarũ in cruce positus oblitus est, pro persequentibus orans.

Luc. 23.

‡ Suscita fortitudinem t.

3 ‡ Excita potentiam tuam & veni:
Vt saluos facias nos.

C Deprecatur tanto studiosius, quanto nouit maximam vtilitatem nobis domini incarnatione futuram, vt excitet potentiam. i. vt veniat ad peccata humani generis abluenda: quæ enim preces, vel quæ vota sufficiant illud expetere, qood mundum possit, a sua impietate saluare.

C

4 Deus conuerte nos, & ostende faciam tuam:
Et salui erimus.

Ostende faciem. *Matth. 7.*

C Postulat enim se magnopere conuerti, quia se nouerat esse distortum. Ostendit faciem pater, manifestatione filii, cum ait: ipsum audite: in quo & saluati sumus, ideo dicit & salui erimus, vel ostendit, cum incarnauit. Nemini vero ostendit Deus faciem, nisi conuersio.

† exercituum. ‡ fumabis ad orationem populi tui.

5 Domine Deus † virtutum:
Quousq; ‡ irasceris super orationem serui tui?

C Iuste Deum virtutum vocauit, qui solus præualet de morte incredulitatis liberare. H Non irascitur Deus, si iusticiam petamus: sed putat conscientia delicti, ob orationem nostram Deum irasci.

C Et iratum propheta credebat, quoniam humano generi subuenire tardabat: ex quo innotescit pietas & magnum desiderium prophetæ.

D

† Cibasti nos pane flebili, & potasti nos in lachrymis tripliciter. In mensura.

6 † Cibabis nos pane lachrymarum:
Et potum dabis nobis in lachrymis in mensura.

1. Cor. 10.

C panis enim lachrymarum, vita est plena doloribus: sed tamen in ea, miseratione Dei cibamur: quando cladibus & ærumnis non exinguimur, sed potius erudimur. Nullum itaque tempus à lachrymis ostendit posse esse vacuum, quibus & ipsa refectio erat plorano. In mensura vero: in distributo modulo dicit: ostendere volens illud apostoli, quod Deus supra vires nostras temptari nos & vexari non permittit.

‡ contentionem.

7 Posuisti nos ‡ in contradictionem vicinis nostris:
Et inimici nostri subsannauerunt nos.

C Contradictio illa gentilis erat, quæ aduersum prædicatores Christi, prauis concionibus erigebatur. H Subsannabant inimici (id est, hæretici.) doctores Christi: similiter iudæi & infideles omnes, qui in circuitu ecclesiæ obstrepunt, nosque impugnant.

E

† exercituum.

8 Deus † virtutum conuerte nos & ostende faciem tuam:
Et salui erimus.

C Repetit versum, quia desiderantis mos est, ea repetere, quæ desiderat magnopere aduenire. Ipsa est ergo facies, id est, potentia Christi, per quam laqueos mortis euasimus: ipsa denique quæ dignis & confitentibus cœlorum regna largitur.

‡ tulisti.

9 Vineam de Ægypto ‡ transtulisti:
Eiecisti gentes & plantasti eam.

Vinea typus Ecclesiæ.

C Vineam dicit hebræorum gentem, quam positam in typo constat ecclesiæ. Vinea autem à vitibus dicta est, hanc ex Ægypto deduxit magnis miraculis, & (expulsis gentibus, hoc est Amorreis cæterisque finitimis eorum) tanquam mirabilis agricola eam plantauit. Per hanc autem, ecclesia vt dixi intelligitur: quæ hic in sanctis optimos fructus affert, qui tribulationibus pressi, saporem dulcem emanant: & passionum sarculo fossi & putati, sicut vites multiplicantur. Sola enim hoc proprium habet ecclesia, vt persecutionibus crescat.

F

‡ Præparasti ante faciem eius, & stabilisti ea. Radices prophetæ sunt.

10 ‡ Dux itineris fuisti in conspectu eius:
Et plantasti radices eius, & impleuit terram.

C Dux est Christus sanctæ ecclesiæ Dei. Radices eius sunt prophetæ cœlestis regis operatione plantati: ex quibus illa fœlices palmites tendens, vniuersum mundum, quasi amœnis fidei vmbraculis, occupauit. Hoc est quod titulus dicit, de commutatis Iudæis: vt vineam iudaicam commutatam intelligas in Christianam: & quæ de iudaica hic dicuntur, impleta intelligas in vinea Christiana.

† operti sunt. ‡ ramis illius.

11 † Operuit montes vmbra eius:
Et ‡ arbusta eius cedros Dei.

G

Cedri, martyres sunt.

H Hos ecclesia protegit, qui in eius esse gremio comprobantur, id est, patriarchas & diuersos doctores & apostolos. C Istos enim operit, quos nutrit: quoniam eius vmbra fructificat, & amplius facit crescere, quos magis tegit: vnde cedros Dei, id est, martyres, qui in ecclesia inter altissima cacumina constituti sunt, ipsa quoque protegit ecclesia.

† Expandit comas ‡ germina sua.

12 † Extendit palmites suos vsque ad mare:
Et vsque ad flumen ‡ propagines eius.

Ioh. 15.

C Palmites significant discipulos domini, quibus ipse dixit: ego vitis, vos palmites. Mare: omnium gentium sanctissimam credulitatem. Extendit vero dicit: quoniam ab Hierosolymis hæc prædicatio, in cunctas partes mundi extensa est: propagines, filios regenerationis dicit: qui à flumine Iordane manauerunt, vbi dominus baptisari dignatus est, in exemplum nostræ salutis.

Propagines, filii regenerationis. † Quare dissipasti. † Vindemiauerunt ‡ transeũt per viam.

13 † Vt quid destruxisti maceriam eius:
Et ‡ vindemiant eam omnes qui † prætergrediuntur viam?

H

C Nunc de vinea prima, id est, iudææ gentis, miratur cur eam Deus dereliquerit, & eius munitio euersa fuerit, id est, Dei defensio ablata. H Tunc enim munitio Synagogæ deposita est, cum ei cæcitas contigit, donec plenitudo gentium subintraret. C Vindemiant eam, id est, diripiunt: qui prætergrediuntur, id est, gentes, quæ viam, id est, Christum pertranseuntes, in idolorum sacrificiis iugiter permanebant. Quod etiam Esaias prædixit dicens, destruam maceriam eius, & erit in direptionem, &c.

Rom. 11 *Esai. 5.*

† Vastauit. † Omnes bestiæ agri depastæ sunt eam. Aper de sylua.

14 ‡ Exterminauit eam aper de sylua:
Et † singularis ferus depastus est eam.

C Aprum hunc Vespasianum principem Romanorum nonnulli intelligunt. Aper dictus est ab eo, quod in locis asperis commoretur. Singularem autem ferum, Titum. H C Spiritualiter autem aprum singularem dic diabolum, qui de sylua gentilium egressus, plebem iudaicam exterminauit propter incredulitatem.

‡ exercituum reuertere obsecro, resp

15 Deus ‡ virtutum conuertere:
Respice de cœlo & vide, & visita vineam istam,

Petit

A

C Petit hic Asaph, vt supplices iudæos suos, operis agricola serenus aspiceret, & periclitantibus subueniret. Visita: aduentum sanctæ incarnationis expostulat, vt præsente cultore, vinea plātata proficiat. H Dicit igitur Domine Deus virtutum, conuertere ab ira tua, & conuerte Synagogam ad ecclesiam.

† radicem quam ‡ filium.

16 Et † perfice eam quam plantauit dextera tua:
Et ‡ super filium hominis quem confirmasti tibi.

Dextera tua, filius.

H Et perfice eam, scilicet ecclesiam: quam plantauit dextera vel virtus, hoc est filius tuus in resurrectione sua fundauit. Et super filium hominis, id est, filium virginis, quem tibi confirmasti, ac deuicta morte in tua dextera collocasti. A Perfice ergo eam, in vera fide, super te & filium tuum dominum nostrum Iesum Christum fundatam vineam, quem confirmasti tibi.

† Succensam igni B & deuoratam. ‡ faciei tuæ pereunt. *Matth.* 25.

17 † Incensa igni & suffossa:
Ab increpatione ‡ vultus tui peribunt.

C Incenditur igne aliquis cupiditatis, quando crimen nefandum commiserit. Effossa vero manu sunt, cum per operationem sceleratam aliis præparamus insidias, & decipere volumus nescientes, dum nos magis in ipsā foueam corruamus. Hæc ergo peccata peribunt ab increpatione vultus Dei, dum dicit, ite in ignem æternum. H Vel incensa & suffossa, Synagoga est non credens.

18 Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ:
Et super filium hominis quem confirmasti tibi.

Manus, id est, operatio. *Matth* 17.

C Fiat manus tua, id est, operatio sancta ad effectum promissa perducat. Filius hominis, ipse Christus est, qui etiam dextera patris est, & confirmatus apud homines, sicut dicit in euangelio: hic est filius meus dilectus. Operationem itaque sanctæ incarnationis exposcit.

† nomine tuo vocabimur.

19 Et non discedimus à te:
Viuificabis nos & † nomen tuum inuocabimus.

C *Ioh.* 6. *Philip.* 2.

H Non discedimus, id est, si tibi fide adhæserimus, mox pane illo, quem de cœlo misisti, reficimur. C Et ipsum nomen inuocabimus in oratione dominica. H Id est, eum cui dedisti nomen super omne nomen. C Vel si miseris filium tuum incarnandum, non discedimus à te, qui tanto desiderio eum petiuimus: & dum non discedimus, viuificabis nos &c.

‡ exercituum.

20 Domine Deus ‡ virtutum conuerte nos:
÷ Et :- ostende faciem tuam, & salui erimus.

C In isto versu regulam totius religionis exponit: vbi primum est, vt nos dominus conuertat: deinde, vt ostendat faciem suam: tertio, vt saluos efficiat. Per istum quoque versum sub breuitate petimus quicquid nobis expedite monstratur.

Oratio ex Psalm. LXXIX.

D

Visita domine vineam tuam, quam de Aegypto tribulationum potenti dextera liberasti: vt respectu vultus tui viuificata, bonorum vita fructuum vbertate lætetur. Per dominum nostrum Iesum, &c.

Argumentum Psalm. LXXX.

C *Propheta fideles admonet: vt multimodis vocibus, Deum magnificent: & ne quisquam idola sed solum Deum adoret.*

TT. † In finem pro torcularibus Asaph:
÷ quinta sabbati :-

‡ Victori pro tor. A. Quinta Sabbati Feria sexta Nocturnus. † Laudate Deum fortitudinem nostram.

C Intentio tituli est, vt in finem, Christum designet: pro torcularibus, ecclesiam: Asaph, congregationem fidelium: quinta sabbati, baptisatos: nam quinta die ex aquis Deus animantia fecit, & in baptismo nouus homo generatur.

1 † EXultate Deo adiutori nostro:
Iubilate Deo Iacob.

E

C Asaph iste, quem sæpe diximus Synagogam, populos commonet fideles, vt non desinant cum summa lætitia Deo laudes dicere: qui eos à sæuis periculis dignatus est eripere. Deo adiutori nostro: contra ficticios Deos gentilium dicit, qui iuuare nec se possunt. Iubilate à iuuando, id est, delectando dictum est. Iacob populum significat Christianum.

‡ Assumite carmen. † Citharam decoram cum psalterio.

2 ‡ Sumite psalmum & date tympanum:
† Psalterium iocundum cum cithara.

C Psalmus enim ad diuina verba pertinet intimanda. Et date tympanum, id est, operationes bonas. Addit: psalterium iocundum date, id est, prædicationem sanctam cū cithara, id est, carnis mortificatione vel operatione. Nam psalterium idem quod psalmus significat, & cithara idem quod tympanum.

‡ Clangite † buccina, & in me- F nse dic sol.

3 ‡ Buccinate in neomenia † tuba:
In insigni die solennitatis vestræ.

H Canebant iudæi tuba in Pascha, Pentecoste, & scænophegia: nos præcipue in inchoatione euangelicæ prædicationis atque initio fidei, cum resurgimus in Christo, cum remissionem accipimus, & in dedicatione domus pectoris nostri, cum innouata fuerit post ruinam.

‡ Legitimum Israel.

4 Quia ‡ præceptum in Israel est:
Et iudicium Deo Iacob.

C Israel: populus electus fide videns Deum. Idem & Iacob propter vtranque plebem, ex circumcisione venientem & præputio. Christus enim vtrunque fecit, & legem dedit, & iudicium futurum suæ potestatis innotuit.

† eum ‡ Labium quod nesciebam audiui.

5 Testimonium in Ioseph posuit † illud cum exiret de terra Ægypti:
‡ Linguam quam non nouerat audiuit.

C Ioseph interpretatur augmentatio: cuius nominis interpretatio, testimonium est hebræi populi, qui de terra Ægypti, multiplicatus exiuit. Et sicut ille per maris rubri vndas eiectus est, sic nos à terra Ægypti, id est, à viciis carnalibus absoluti, regenerante sancta vnda, renascimur. Et sicut illud mare fuit rubrum: ita aqua baptismi (quæ cum sanguine de latere Christi profluxit.) rubra potest nuncupari. Audiuit linguam. H C Id est, præcepta euangelica, quæ prius non nouit.

G

† Amouit ab onere humerum eius: manus eius a cophino recesserūt.

6 † Diuertit ab oneribus dorsum eius:
Manus eius in cophino seruierunt.

C Euertit Deus à dorso Christianorum onera peccatorum: quando fœlici humilitate prosternuntur. Cophinos dicimus, per quos sordium purgamenta abiicimus. Manus in eis tenent, qui peccatorum immundiciis occupantur. Ab hac seruitute liberamur, quando scelerum nostrorum sordibus expiamur.

‡ tonitrui. † super. ‡ semper.

7 In tribulatione inuocasti ÷ me :- & liberaui te, exaudiui te in abscondito ‡ tempestatis:
Probaui te † apud aquam contradictionis.
‡ Diapsalm.

H Contradictiones hæreticorum.

H C Nunc introducitur persona Dei loquens ad populum. C Ipse enim nos de tribulatione liberat: ipse in abscondito angustiam nostræ tempestatis exaudit: sed probat nos in contradictionibus hæreticorum, qui resistentes, & voluntatem electorum mutare conantes, velut venti flantes motorem concitant.

† sit ‡ alienus † peregrinum.

8 Audi populus meus & contestabor te, Israel si me audieris, non † erit in te Deus ‡ recens:
Neque adorabis Deum † alienum.

Matth. 16.

C Ipse est populus Dei, qui nescit cum malis aliqua mixtione morum confundi. Testificatur autem Deus, quando in futuro iudicio vnicuique dederit pro factorum suorum qualitate sententiam. Dixit quoque: non erit in te Deus recens: ne verbum patris quisquam putaret esse sub tempore. Quoniam ipse est qui ante omne principium genitus de patris substantia, æquali cum eo coæternitate consistit. Nec adorabis: ostendit vt pene par sit scelus, recentem Deum putare, & nefandis idolis seruire.

A

Iudica terram.

Rom 10.

C Surge: dicitur illi, qui in sepulchro triduanus somno dormiuit. Et iudica eos, qui terrena sapiendo, merito terræ comparantur. Hæreditabis illam terram, scilicet quam beati possidebunt. H Vel hæreditabis per fidem, in omnibus gentibus: quia in omnem terram exiuit sonus apostolorum: & ex omnibus gentibus, hæreditatem recipient in regno cœlorum.

Oratio ex Psalm. LXXXI.

DA nobis domine secundum præceptum tuum, ab iniquitatis iudicio declinare, pauperumque necessitatibus subuenire, vt mereamur filiorum tuorum numero copulari. Per dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalm. LXXXII.

B

C Vox fidelium deprecantium, ne à satellitibus antichristi diutius ecclesia torqueatur: sed cito eorum contumacia opprimatur.

Psalmus A. † Deus ne taceas tibi, ne sileas, & non quiescas Deus. Ne taceas.

TT. Canticum † psalmi Asaph.

1 DEus ÷ quis similis erit tibi :· ?
Ne taceas neque compescaris Deus.

C Quis enim similis erit ei, qui cœlum terramque vel cuncta quæ in eis sunt, summa celeritate perfecit? quem vir iste contuebatur talem & tantum, & ideo, merito nullum ei simile messe profitetur. Ne taceas: in illo futuro aduentu. Compescuit etiam virtutem suam, quando passus est, quasi reum se teneri, & Ponno Pilato tradi. Ista in futuro iudicio cessabunt, vbi potentia diuinitatis elucescet.

tumultuati sunt. † eleuauerunt.

2 Quoniam ecce inimici tui sonuerunt:
Et qui oderunt te † extulerunt caput.

C

Sonuerunt

C Iste versiculus ad tempora Antichristi aptatur: quando inimici Dei tumultuosis seditionibus insonabunt. Sonuerunt vero dixit & non ait locuti sunt, vt eis negarentur verba hominum, qui voces rationabiles non habebant. Dicit extulerunt caput, dum capita potuisset dici: sed omnibus insanis vnum est caput, Antichristus.

Contra populos t. nequiter tractauerunt, & inierunt consilium aduersus arcanum t.

3 Super populum tuum malignauerunt consilium:
Et cogitauerunt aduersus sanctos tuos.

Populus Dei est, qui præcepta veritatis toto nisu implere satagit. C Addidit aduersus sanctos, vt non solum mediocribus, verum etiam ipsis cœlestibus viris inferre conarentur exitium.

† conteramus.

4 Dixerunt: venite & † disperdamus eos de gente:
Et non memoretentur nomen Israel vltra.

sit memoria nominis.

C Talem intentionem habebit Antichristus, vt Christianum nomen de orbe terrarum funditus deleatur: nesciens miser, quia dum seruos Christi necare cupit, sanctorum numerum assidua persecutione complebit. De gente: significat populum Christianum, qui quamuis ex pluribus gentibus sit collectus: vnus tamen, quia de vno fonte baptimatis noscitur procreatus.

D

† tractauerunt corde pariter, contra te fœdus pepigerunt. Idumeæ & Ismaelitarum Idumæi Ismaelitæ. Testamentum, pactum.

5 Quoniam † cogitauerunt vnanimiter simul:
Aduersum te testamentum disposuerunt
tabernacula Idumæorum & Ismaelitæ.

H O infœlicitas. Non potest populus Dei tantum in bono habere concordiam, quantam mali habent in malo. Videte ergo, quid pugnet aduersus sanctos. Tabernacula Idumæorum (qui terreni interpretantur) Ismaelitæ, qui obedientes sibi dicuntur, hoc est, quodcunque cor habuerit & mala cogitatio statim faciunt. C Testamentũ in scripturis diuinis, non illud solum dicitur, quod non valet nisi testatoribus mortuis: sed omne pactum & placitum, testamentum vocatur, etiam inter viuos.

† Palestina cum habitantibus. Tyri.

6 Moab & Agarent: Gebal & Amon & Amalech:
† Alienigenæ cum habitantibus Tyrum.

E

H Moab ex patre interpretatur, hoc est diabolo: Agareni, id est, aduenæ, scilicet populo Dei alieni. Gebal, vallis vana: Ge dicitur vallis: bal, vana, quod est præsens mundus, in quo vanitas regnat. Amon, populus turbidus, id est, hæretici. C Amalech, populus lingens, id est, fallaciter blandiens. H Alienigenæ, id est Philistini, qui dicuntur cadentes potione, hoc est qui inebriati sunt de calice diaboli. Tyrus dicitur sot hebræa lingua, quod interpretatur angustia animæ: qui oppugnant populum Dei hi sunt. Sed videamus quem habeant principem. Sequitur enim:

Amon Amalech Palæstini Tyrus

7 † Etenim Assur venit cum illis:
Facti sunt in adiutorium filiis Loth.
Diapsalma.

† Sed & Assur. brachiũ filiorum Loth. Assur id est diabolus.

H Assur: pro ipso diabolo positus est. C Qui te vera simul cum eis venit, ad oppugnationẽ fidelium. H Loth declinans interpretatur: filii Loth, immundi. C Vnde merito tale nomen in fine positum est, quod declinationem significaret: ac si diceret, omnis hæc turba perditorum simul declinauit in malum, non est qui faciat bonum.

F

Filii Loth.

8 Fac illis sicut Madian & Sisaræ:
Sicut Iabin in torrente Cison.

C Madian: declinans iudicium. Sisara, gaudii exclusio. Iabin, sapiens mundi. Cison, duricia eorum: qui omnes in torrente Cison & in Endor perierunt.

Dison.

9 † Disperierunt in Endor:
Facti sunt vt stercus terræ.

† Contriti sunt fuerunt quasi sterquilinium terræ.

H Endor, id est, fons generationis, scilicet carnalis, non baptismatis. C Facti sunt vt stercus terræ, dum cadauera eorum corporali putredine soluerentur.

10 Pone † principes eorum sicut Oreb & Zeb:
Et Zebee & Salmana.

† Duces.

H Oreb, foramen interpretatur, in quod coluber ingreditur: Zeb, lupus. C Zebee, victima. H Siue hostia scilicet diaboli. Salmana, perfectus in malicia. C Hæc omnia exercitui optat Antichristi, qui nulla conuersione saluandi sunt.

Oreb Zeb. Zebee

G

Salmana

11 Omnes principes eorum:
Qui dixerunt ÷ hæreditate :· possideamus
sanctuarium Dei.

nobis pulchritudinem Dei

C Isti superius nominati dixerunt: possideamus sanctuarium Dei, id est, populum Christianum. H Sed non perfecerunt, quia dominus pugnabat pro populo suo.

12 Deus meus pone illos vt rotam:
÷ Et :· sicut stipulam ante faciem venti.

C Impii enim dum mala cogitatione voluuntur, rotis fiunt similes. H Non habentes vlla fundamenta in malis actibus. Sicut stipulam. C Vt leuitas peccantium, quasi vento meabili transferatur. Facies autem venti, præsentiam eius significat.

Impii, vt rota.

13 † Sicut ignis qui comburit syluam:
Et sicut flamma comburens montes.

† Quomodo ignis comburit f.

H

C Ignem quoque & flammam, posuit tempus iudicii, quando syluæ densissimæ peccatorum, & montes superbiæ concremantur. H Vel syluam dixit steriles homines, qui frugibus carent. Sterilitas igitur pereat in eis, & superbia, quæ montium nomine significatur.

devorat.

14 † Ita persequeris illos in tempestate tua:
Et in ira tua turbabis eos.

† Sic persequere eos. turbine tuo conturba eos.

C Ita persequeris eos: hoc respicit ad illa, quæ superius dixit: vt sic debeant exterminari, quemadmodum comparationem ante faciem venti commemorat. In tempestate, hoc est iudicii tempore, quod tempestati merito comparatur: primum, quia improuisum est: deinde, quod subito fragore conturbat. Sæpe diximus iram diuinitati non posse congruere, sed ab hominibus tractum est: qui quando sceleratos iudicant, irato animo mouentur.

In ira.

15 Imple facies eorum ignominia:
Et quærent nomen tuum domine.

C Nunc conuertitur ad illos, qui sunt domino credituri: nam illorum facies impletur ignominia, qui pecca-

A

totum suorum non inuenerunt laudatores, & statim quærunt inuocare nomen domini.

†Confundantur. ‡ vsque in †erubescât

16 †Erubescant & conturbentur ‡ in sæculum
÷ sæculi :- :
÷ Et :- †confundantur & pereant.

H Pereant secundum hoc quod mali sunt, & saluentur in hoc quod bonum est. Perditio enim hæc, non abolitionem sonat, sed salutem.

‡Et sciant †tuum est dominus ‡ excelsus

17 ‡ Vt cognoscant quia nomen †tibi dominus.
Tu solus ‡ altissimus super omnem terram.

C Omnes enim cognoscent (sine ad mortem destinati seu ad vitam) omnipotentiam Dei: & quia ipse solus est altissimus, dum ipsum cognouerint, & conuersis parcere, & obduratos æterna vltione damnare.

Oratio ex Psal. LXXXII.

B

Discute à nobis domine, omnem superfluitatis errorem: vt relictis gentibus vitiorum, te solum (qui super omnem terram altissimus inhabitas) metuamus. Per dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psal. LXXXIII.

C *Vox ecclesiæ Deum vehementer desiderantis, beatum esse profitentis: cui dominus præstat auxilium.*

‡Victori pro †filiorum.

TT. ‡ In finem pro torcularibus
†filiis Core psalmus.

Tres psalmi pro Torcularibus

C Tres sunt psalmi, qui pro torcularibus inscribuntur scilicet, octauus, & octuagesimus, atque octuagesimustertius, & significat ad sanctam trinitatem hoc mysterium ecclesiæ pertinere, quod trini numeri repetitione sacratum est. Core caluum interpretari diximus, cuius nominis interpretatio denunciet locum, vbi Christus crucifixus est: & ideo filii Core, Christiani vocantur, ex quorum persona, psalmus iste cantatur.

Core

C

†exercituum desiderat

1 Quam dilecta tabernacula tua domine
†virtutum?
Concupiscit & deficit anima mea in atria domini.

H Multi desiderant possessiones, alii sæculi diuitias, alii apparere in ecclesiis & gloriam habere: mihi solum hoc desiderium est, videre æterna tabernacula. Dilecta vtique sunt, vbi congregatio virtutum est, non vitiorum. Concupiscit anima: hic est solus amor meus ac desiderium, vt videam atria tua. C deficit vero mens necessario in illud, quo directa, ad præsens non valet peruenire. Considerabat enim ille cœlestia gaudia, sed ad ea e vestigio nô poterat peruenire.

Concupiscit & deficit.

2 Cor meum & caro mea:
‡ Exultauerunt in Deum viuum.

‡laudabunt Deum viuentem.

C Hic aduertendum est, quanta vir iste sanctitate fuerit præclarus: vt non solum eius anima, verum etiam caro (quæ plus præuaricationi vicio probatur obnoxia) in exultationem Dei, fœlici sorte proruperit: præuidens bona futuri sæculi, quæ confidebat se gratia Christi adipisci.

D

†Siquidem ‡auis. †vt ponat.

3 †Etenim passer inuenit ÷ sibi :- domum:
Et ‡turtur nidum sibi †vbi reponat pullos suos.

C Passer est nimia velocitate celerrimus, habitans in foraminibus parietum: qui dum habitationem inuenerit, valde lætus exultat: sic anima, dum in regno cœlorum mansionem suam senserit esse præparatam, gaudet. Turtur vero castissima auis est, quæ vna tantum est copulatione contenta, filiisque suis nidificare cognoscitur: & significat ecclesiam, quæ præter Christi domini, alterius nescit habere consortium.

Turtur

5 Altaria tua domine ‡ virtutum:
Rex meus & Deus meus.

‡ exercituum.

C Altaria tua: vbi iungendum est, quod in primo versu dictum est: quam amabilia sunt & dilecta sunt? vbi satietas semper magis incitat, nec beata esuries aliquando discedit. Rex à regendo dicitur, Deus vero à creando, quamuis & timorem nomen illud indicet.

E

Beata esuries Deus

5 Beati qui habitant in domo tua:
†In sæcula sæculorum laudabunt te.
Diapsalm.

†adhuc laud.

C Qualis ergo illius sæculi ventura lætitia est, vbi datur copiose gaudere & nunquam ab ea posse discedere, & sine fine Deum laudare?

6 Beatus ‡vir cuius est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit, in valle lachrymarum:
In loco quem posuit.

‡homo cuius fortitudo inte est, semitæ in corde eius. Transeuntes in valle fletus, fontem ponent eam.

C Prodit hic labores colluctationesq; difficiles, cum dicit, auxilium abs te. Et quia per liberum voluntatis arbitrium, Dei gratia adiutum, ascensio ista disponitur: adiecit, ascensus in corde eius: quia cum vicerit quis auxilio Dei libidinem, ascendit primum gradum: cum dominatus fuerit superbiæ, subit alterum: dum superauerit auaritiam, subit tertium: & tot gradibus euehitur, quot vitiis fuerit absolutus. Vallis lachrymarum, humilitas est pœnitentis: locus quem posuit, regnum Dei significat futurum: quem locum Deus posuit, vt mandata eius custodientes, illic collocemur æternaliter.

F

Locus quê posuit.

7 Etenim †benedictiones dabit legislator: ibunt de virtute in virtutem:
Videbitur Deus deorum in Syon.

†Benedictione quoque amicietur doctor: Ibunt de fortitudine in fortitudinem, parebunt apud Deum in Syon.

H Legislator Christus est, qui dat benedictioné, hic bene pugnantibus. Et ibunt de virtute in virtuté: qui hic fortes apparuerunt, ibi robustiores fiunt. C Deus deorum dicitur, sicut rex regum & dominus dominantium. H Quáta lætitia est, ire de virtute in virtutem, & hoc ipsum habere præmium, vt Christum videre mereamur? Deum quippe videre infinita corona est. Non dicit autem: ibunt de imbecillitate in virtutem, sed de virtute in virtutem: quia nisi hic habuerimus virtutem, ibi maiorem habere non possumus. Vis ibi coronari, hic pugna.

G

8 Domine Deus virtutum exaudi orationem meam:
‡ Auribus percipe Deus Iacob. Diapsalm.

‡Ausculta Deus Iacob Deus Iacob. Christus est.

C Deus virtutum, & Deus Iacob, ipse est Christus Iesus: qui inimicorum suorum esse clementissimus supplantator cognoscitur, quando eorum nequitias, ad virtutum semitas facit peruenire directas. Dicitur vero Deus virtutum, quoniam ab ipso habemus vt eamus de virtute in virtutem, & ab ipso sunt solo omnes virtutes.

9 †Protector noster aspice Deus:
Et respice in faciem Christi tui.

†Clypeus noster vide Deus, & attende fa.

H Respicit enim pater in faciem filii, quando in nos per suam gratiam respicere dignatur: quia Christus caput, nos membra ipsius sumus, & Christus in nobis est: vnde ipse ait, qui vos recipit, me recipit, Et apostolus, an experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus? quia itaque Christus in nobis est, in Christi faciem dicitur pater respicere, cum in nos respicit, quia propter eum nos respicit.

Luc. 10. 2. *Cor.* 13.

H

Deus virtutum.

10 Quoniam melior est dies ÷ vna :- in atriis tuis:
Super millia:

C Dies ista æterna est, nec initium habet nec fine includitur. H Vna dies est perpetua, quia non habet noctem nec tenebras. C super milia: mundum istum significat, vbi milia dierum sustinet in finem, & ab vno illo vincitur, quicquid in istorum multiplicationibus aggregatur.

Dies æterna. *Apoc.* 21. Super milia.

11 Elegi abiectus esse in domo Dei mei:
Magis quam habitare in tabernaculis ‡ peccatorum.

‡impietatis.

C Abiectus enim ille est, qui humana æstimatione habetur extremus: sed apud Deum honorabilis iudicatur, qui propter nomen ipsius intra homines videtur esse despectus. Tabernacula peccatorum, vita præsens esse dinoscitur,

Tabernacula peccatorum.

A

ſcinit, vel gloria ſæculi & pompa. H Volui itaque & elegi eſſe minimus in regno cœlorum magis quam in iſto ſæculo primus.

† ſol & ſcutum Dominus Deus, gratiam, &c. Miſericordia & veritas.

12 Quia † miſericotdiam & veritatem ÷ diligit Deus ⁘.

Gratiam & gloriam dabit Dominus.

H Miſericordia Dei eſt, quando ex peccatoribus efficit iuſtos: veritas, quia non negauit iuſtis præmium. Promiſſam primo gratiam dat, cum peccator conuertitur ad vitam: gratia enim dicta quaſi gratis data. Dabit vero & gloriam, cum diuino munere iuſtificati, in futuro erimus conſortes angelorum.

‡ Nec prohibebit bonum ab his qui ambulant in perfectione.

13 ‡ Non priuabit bonis eos qui ambulant in innocentia:

Domine † virtutum, beatus homo qui ‡ ſperat in te.

B

† exercituum ‡ confidit.

C Ille enim eſt innocens qui nulli nocet: Talis ergo nō poteſt priuari muneribus Chriſti. Domine virtutum, ſub admiratione regendum eſt, id eſt, qui tanta facis, quanta homines enarrare non poſſunt, beatus eſt quoque, qui ſpem ſuam in æterna fœlicitate poſuerit: H Et qui ſe ſcit non offendiſſe Deum ſuum.

Oratio ex Pſalm. LXXXIII.

Tabernaculorū cœleſtium fundator æterne Deus, diſpone quæſumus aſcenſus in cordibus noſtris, quibus ad tua tabernacula, mereamur ſine lapſu peccati tranſcendere. Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, &c.

Argumentum Pſal. LXXXIV.

C *Deo propheta gratias agit: quoniam de illa antiquitate iudaicæ nationis, prouenit populus ad culturam Domini ſaluatoris: expetitque aduentum Chriſti, in quo humana cæcitas, fidei lumen accepit.*

C

‡ Victori filiorum Core, pſalmus.

T I. ‡ in finem filiis Core pſalmus.

C Quid ſignificat Core ſæpe iam diximus: hoc tamen hic commonere ſufficiat, hunc pſalmum dici de illis, qui iam Domino ſaluatori ſinceta mente crediderunt.

† Placatus es Domine terræ tuæ. reduxiſti cap. Iacob, populus fidelis.

1 † Benedixiſti Domine terram tuam:

Auertiſti captiuitatem Iacob.

C Benedixiſti terram videlicet illam in tuo aduentu, quæ in Adam multata eſt, id eſt, carnem quam dignatus es aſſumere, vel hominem. Per Iacob populum fidelem intellige qui liberatus eſt à captiuitate diaboli, quando meruit Dei gratia ſaluari. H Vel terram, id eſt, beatam virginem: vel peccatorem hominem, dum confitetur peccata ſua, qui ante ſpinas & tribulos germinauit, poſtea benedictione contritionis accepta, fructus affert pœnitentiæ.

‡ Dimiſiſti iniquitatem populo t.

2 ‡ Remiſiſti iniquitatem plebis tuæ.

Operuiſti † omnia peccata eorum. Diapſal.

D

† omnes iniquitates e.

C Remittere eſt debitum relaxare, non aliunde ſed ex pietate, id eſt, non cauſæ alicuius interuentu ſed mera pietate. Operuit vero peccata noſtra, Quando ad vindictam videre non voluit, ſed indulſit. H Vel virtutibus operuit.

‡ Continuiſti.

3 ‡ Mitigaſti omnem iram tuam:

‡ conuerſus es. † furoris t. Auertiſti ab ira.

‡ Auertiſti ab ira † indignationis tuæ.

C Narrat culpas, quas in Dominum Iudæorum peruerſitas exercuit. Ab ira ſe vertit, quando Iudæorum interitum auertit, quando ad ægrotos medicus, & autor ſalutis ad peſtilentiæ plenos aduenit, quod non ſolum ad vnā gentem, ſed ad beneficium totius orbis aptandum eſt. H Vel hæc omnia ſupradicta feciſti, dum filium miſiſti incarnandum.

† Ieſus noſter. & ſolue iram tuam aduerſus nos.

4 Conuerte nos Deus † ſalutaris noſter:

Et auerte iram tuam à nobis.

C Prius propheta gratias egit, pro præteritis peccatis dimiſſis, nunc rogat pro futuris, quia eos præuidebat, in paſſione Chriſti magna ſcelera eſſe facturos. hoc dicit cōuerte: vt de perſecutoribus defenſores fiant, de blaſphemis prædicatores, de contradictoribus diſcipuli.

E

Conuerte,

† Noli in æternum iraſci nobis.

5 † Nunquid in æternum iraſceris nobis?

‡ in generatione & ge.

÷ Aut ⁘ extendes iram tuam ‡ à generatione in generationem?

C Duas generationes ponit. Prima eſt vt quibuſdam placet, ab Adam vſque ad Chriſtum. Secunda à Chriſto, vſque ad finem ſæculi. Petit ergo, vt quia priori generationi, pro ſua culpa iuſte iraſcitur Dominus: ne ſecundæ generationi item velit iraſci, & perpetua eam damnatione percellere.

† Nonne tu reuertēs ‡ populus t.

6 † Deus tu conuerſus viuificabis nos:

Et ‡ plebs tua lætabitur in te.

C Ideo viuificabis nos: quia promittis conuerſionis votum, vt ad introitum vitæ peruenire poſſimus: quod cū donaueris, tunc plebs illa pro ſpe lætabitur in te, quæ infœliciter gaudebat in ſe.

F

7 Oſtende nobis Domine miſericordiam tuā:

Et ſalutare tuum da nobis.

C Miſericordia patris, ſaluator eſt: quem ſibi, illuſtratione ſacræ fidei, beata cohors poſcebat oſtendi. Addit da nobis: ita ſcilicet vt in mente noſtra cœleſti dono ita recipiatur, vt nullis temptationibus auferatur.

8 Audiam quid loquatur ÷ in me ⁘ Dominus Deus:

† ad populum ſ.

Quoniam loquetur pacem † in plebem ſuam

C Intus enim loquitur Dominus. i. ſpiritus ſanctus, vt pſalmiſta foris fari poſſe videatur: introſecus audit, vt extrinſecus audiatur. Pax Dei, Chriſtus eſt, quem locuturum dicit plebi ſuæ, id eſt, ſanctis, qui Deo probabili conuerſatione placuerunt.

‡ id. † vt non conuertantur ad ſtultitiam.

9 Et ‡ ſuper ſanctos ſuos:

† Et in eos qui conuertuntur ad cor.

G

C Conuertitur ad cor, qui relictis peccatis ad pœnitētiam ſe erigit, & fœlicia eligit Chriſti ſubire ſeruitia, mundi peſtifera libertate derelicta. H Conuertitur etiam ad cor: qui legem non corporaliter ſed ſpiritualiter intelligere conatur.

‡ eſt his qui timent eum ſalutare eius.

10 Verumtamen prope ‡ timentes eum ſalutare ipſius:

Vt inhabitet gloria in terra noſtra.

C Iudæi quamuis ſoli (accepta lege) vero Deo viderentur deuoti, tamen carnaliter omnia facientes, diuerſis eum culpis irritabant: ideo non vere dicti ſunt timere, ſed prope timere: qui legem ipſius carnaliter non ſpiritualiter acceperunt. & quamuis tales fuiſſent, tamen Dominus ſaluator, de ipſorum elegit carnaliter gente procreari: & verſabatur gloria in terra illorum, id eſt, Chriſtus miraculis coruſcans.

11 Miſericordia & veritas obuiauerunt ÷ ſibi ⁘:

Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt.

Miſericordia, in nouo: veritas in vete. teſta. Oſculatæ ſunt.

H

C Chriſto enim præſtante, duo teſtamenta vnius copulationis ſerie adducta ſunt. In nouo enim miſericordia eſt, in qua liberamur: in veteri veritas, vbi prophetarum annunciatio vera continetur: quæ ſibi obuiauerunt ad gratiam promiſſam profectionis implendam. Oſculatæ ſunt: pax & iuſtitia, quæ idem ſignificant, quod miſericordia & veritas, oſculatæ ſeſe ſunt, id eſt, in vnam venerunt amabilis ſententiæ concordiam: qui amoris amplexus fieri ſolet, quando cauſa dilectionis homines, ſe poſt longum tempus videntes, oſculantur.

12 Veritas de terra orta eſt:

Et iuſtitia de cœlo proſpexit.

C Veritas de terra orta eſt: quando ex Maria virgine verbum caro factum eſt Iuſtitia proſpexit: quando humano generi periclitanti filius Dei ſubuenit. H Iuſtum enim erat, vt ſaluator miſereretur populo ſuo.

† Sed & ‡ bonum † germē. ſ.

13 † Etenim Dominus dabit ‡ benignitatem:

Et terra noſtra dabit † fructum ſuum.

A

C Iste versiculus conuenienter aptatur ad humilitatē pœnitentis, dat enim sua benignitate Deus, affectum & amorem confessionis. i. imbrem lachrymarum: vt caro nostra piis fletibus irrigata, fructum possit afferre pœnitentiæ. H. Vel Maria (quæ dicitur terra nostra, quia caro nostra) dedit fructum suum: & iustum fructum dedit, ideo ait. Iustitia ante eum ambulabit.

14 Iustitia ante eum ambulabit:
Et ponet in via gressus suos.

C Iustitia enim ambulauit ante eos, quando malorum suorum veritate recognita, remitti sibi humiliter petunt, quod peccando perpetrauerunt: tunc vere ponunt in via, id est, in Christo gressus suos, qui ante errauerunt in semitis detestabilibus.

Oratio ex Psalm. LXXXIV.

B

Remitte Domine iniquitatem plebis tuæ: & ostende nobis misericordiam tuam, qua nos in viam pacis, iustitia præcedente, perducat. Per Dominum nostrum Iesum Christum filium, &c.

Argumentum Psalm. LXXXV.

C *Oratio Christi ad patrem pro se: suisque membris quorum ipse caput est.*

T I. Oratio ÷ ipsi ⁚ Dauid.

Oratio.

C Oratio dicitur quasi oris ratio, per totum istum psalmum orat Christus ad patrem pro se suisque membris, quorum ipse caput est.

†egenus.

1. Inclina Domine aurem tuam:
÷ Et ⁚ exaudi me quoniam † inops & pauper sum ego.

C

Egenus & pauper.

H Iuxta fragilitatem corporis assumpti, ad patrem fundit orationem. C Aurem, non istam corpoream, sed auditum illum spiritalem dicit, quo petentium vota cognoscit. Dicendo vero egenum esse & pauperem, conditionem quam susceperat humanitatis ostendit. Egenus etiam & pauper est, quisquis meruerit mundi istius petulantia vacuari, qualis veraciter fuit Christus.

2 Custodi animā meam quoniam sanctus sum.
Saluum fac seruum tuum Deus meus sperantem in te.

C Sanctus enim dictus veraciter Christus (quia mundi istius illecebras conuersatione cœlestis vitæ calcauit) petit, se saluum fieri, à diuinitate: vt nos instrueret, salutē non esse constitutam in humanis viribus.

† clamabo

3 Miserere mei Domine, quoniam ad te † clamaui tota die: lætifica animam serui tui.

‡ leuo.

Quoniam ad te Domine animam meam ‡ leuaui.

C Vnus atque idem Deus homo Christus Iesus, petit misericordiam, qui donat illam: docens nos semper supplicare Deo, qui frequenti culpa delinquimus. Cum dicitur tota die, totius vitæ tempus ostenditur. Lætificari petit animam, fons hilaritatis, ex illa parte, qua seruus est: seruus

Christus, seruus Dei *Psal.* 1.

D

vero dici vult, quoniam ex virgine Maria natus est, quæ ancillam Dei se esse fatebatur angelo nunciano, vnde & in alio psalmo dicit. Ego seruus tuus & filius ancillæ tuæ.

†bonus & propitiabilis.

4 Quoniam tu Domine † suauis & mitis:
Et multæ misericordiæ omnibus inuocantibus te.

Suauis & mitis.

C Ostendit enim quid sit Deus: quia est suauis, post amaritudinem huius sæculi ad se reuertentibus: mitis, quia sustinet peccatores: multæ misericordiæ, quia licet sint nostra innumerosa peccata, multo abundantior est pietas: quæ tot relaxat offensas, & nulli negat, se inuocanti, præsidium.

‡ exaudi. †ausculta vocem deprecationum meatum.

5 ‡ Auribus percipe Domine orationem meā:
Et † intende voci deprecationis meæ.

C Percipe cum dicit, vult non transitorie audiri: sed vt in illis finibus maiestatis eius oratio recondatur, sicut per aures ab homine memoriæ probatur infigi. Additumque est. Intende voci: vt intentus animus aperiret auditum.

E

‡ inuocabo te quia exaudies me.

6 In die tribulationis meæ ‡ clamaui ad te:
Quia exaudisti me.

H In die tribulationis: hoc est in die passionis clamaui scilicet de cruce, exaudisti, vt commendatum tibi spiritum meum restitueres.

†iuxta.

7 Non est similis tui in diis Domine:
Et non est † secundum opera tua.

C Non est in diis similis tui dicēdo, idola significat paganorum, quæ adhuc in mundo nefanda deuotione colebantur: & non est secundum opera tua scilicet tibi similis, qui fecisti cœlum & terram.

8 Omnes gentes quas ÷ cumque ⁚ fecisti venient, & adorabunt coram te Domine:
Et glorificabunt nomen tuum.

F

C Cum enim tunc sola esset iudaica gens, quæ vnum Deum colere videbatur, prædicat omnes gentes, quæ idolis tenebantur obnoxiæ, ad culturam eius esse venturas. H Per passionem enim meam, cognoscent magnitudinem virtutis tuæ.

9 Quoniam magnus es tu & faciens mirabilia:
Tu ÷ es ⁚ Deus solus.

Magnus & solus.

C Magnus vero non potest dici nisi Deus solus, cuius potestati nullatenus potest aliquid comparari. Solus etiā dictus est, quia sancta trinitas vnus Deus est, tantum personis distincta, non naturæ discretione separata.

‡ doce. † Viam tuam, vt ambulem in ve. t. ‡ Vnicum fac cor m.

10 ‡ Deduc me domine † in via tua, & ingrediar in veritate tua:
† Lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum.

G

Lætari sub timore.

H C Hinc propheta loquitur, vel Christus in persona membrorum. Via Domini, Christus, ipse est & veritas: in qua via & veritate ecclesia vt ambulare possit, Deum deprecatur: sine cuius auxilio hoc implere non valet. Sic lætetur cor, vt sub timore lætetur, & sub spe timeat. In hoc sæculo qui iudicem formidauerit, reus est: Deum qui timuerit, sanctus est.

11 Confitebor tibi domine Deus meus in toto corde meo:
Et glorificabo nomen tuum in æternum.

Confiteri ex toto corde.

H Cum à mærore facinorum eruditus fuero, tunc in te lætitia spirituali gaudebo. C Illa est vera confessio, quæ toto exprimitur mentis arcano: & ille confitetur ex toto corde, qui totam spem suam ponit in Deum. In æternum: illud significat, quod inter sanctos eius laudes Domino iugiter personabit, dum in illa beatitudine, promissa receperit.

12 Quia misericordia tua magna est super me:
Et eruisti animam meam ex inferno † inferiori.

† extremo

Infernus inferior & superior.

H

H Agit populus fidelis gratias Deo, quoniam magna est misericordia eius: suamque animam dicit esse liberatā, ab inferno inferiori. i. à pœna in qua peccatores damnantur. Superior infernus, peccatum est, inferior, æterna pœna. A C Vel inferior infernus pœna damnatorum: Superior limbus patrum, in quo inferiori diues positus inferno, Lazarum vidit positum in superiori.

Luc. 16.

‡ superbi. †aduersum. ‡ cœtus robustorum.

13 Deus ‡ iniqui ÷ in ⁚ surrexerunt † super me, & ‡ synagoga potentium quæsierunt animam meam:
Et non proposuerunt te in conspectu suo.

C Iterum Christus secūdum humanitatē suam loquitur. Cum dicit iniquos, significat Iudæos, qui insurrexerūt super eum scilicet vt reum dicerent innocentem, suumque regem plebs insana trucidaret. Synagoga potentium, superborum est congregatio: qui belluino fremitu animam Christi adimere volebant. Addit vero. Et non proposuerunt, &c. Quicunque enim facinus perpetrat, Deum ante conspectum suum omnimodis non proponit: quoniam si

illum

A

† miſeri- cors & cle- mens.

‡ Verus.

illum haberet præſentem, protinus à cogitato facinore reuocaretur.

14 Et tu Domine Deus † miſerator & miſericors: Patiens & multæ miſericordiæ & † verax.

C Miſerator enim Deus eſt, quia ſingulis rebus miſericordiam facit: miſericors, quia ſemper pia eſt ipſa natura deitatis: patiens, quia peccatores ſuſtinet: multum miſericors, quia plus nobis remittit, quam imbecillitas noſtra promeretur: Verax, quia neſcit promiſſa ſua, aliqua imbecillitate ſubducere, id eſt, ſubtrahere vel negare.

Verax.

† ad ‡ fortitudinem tuam ſeruo t.

15 Reſpice † in me & miſerere mei, da ‡ imperium tuum puero tuo:

Et ſaluum fac filium ancillæ tuæ

C Vox Chriſti ſecundum humanitatem ad patrem: ipſe eſt enim puer Domini, de quo Eſaias ait. Ecce puer meus ſuſcipiam eum. Puer eſt Chriſtus in ſcripturis dictus, propter innocentiam mentis. Dicitur etiam filius ancillæ, quæ angelo reſpondit, ſe ancillam Dei eſſe dicens: ecce ancilla Domini. Imperium vero intellige poteſtatem iudicii: quia, eo teſte, pater non iudicat quemquam, ſed omne iudicium filio dedit.

Eſa. 42. Puer, Chriſtus.

Filius ancillæ.

B

Luc. 1. *Ioh.* 5.

† bonitate

16 Fac mecum ſignum in † bono, vt videant qui oderunt me, & confundantur:

Quoniam tu Domine adiuuiſti me, & conſolatus es me.

Signum in bono.

C Signum dicitur ab eo quod ventura ſignificet. Fac pater ſignum in reſurrectione ſcilicet in bono. i. in bonum credentium, & in confuſionem negantium: vel in bonum vt videant Iudæi & confundantur de malo ſuo, & ita reuertantur & credant. Adiuuiſti, pertinet ad contradictionem iudæorum altercantium, & ad iniuſta certamina, in quibus illi ſemper veritatis teſtimonio ſuperabantur. Cõſolatus es: ad perſecutiones inſanorum (quas ille velut tẽpeſtatis impetum patientiſſime ſuſtinebat) reſpicit.

Oratio ex Pſal. LXXXV.

C

Lætifica Domine vultum familiæ tuæ, & erue animas noſtras ex inferno inferiori, vt tui vultus contemplatione protecti, deſideria carnis, ſpiritali dominatione calcemus. Per Dominum noſtrum Ieſum: &c.

Argumentum Pſal. LXXXVI.

C Vox prophetæ de cæleſti Hieruſalem, id eſt, eccleſia Chriſti.

† filiorum.

TT. ‡ Filiis Core pſalmus cantici.

C Filii Core, ſignificant Chriſtianos: pſalmus autem de ſuperioribus ſonans, commonet nos cœleſtia cogitare, & in eis hymnica exultatione gaudere.

† ſanctuarii.

1 Fundamenta eius in montibus † ſanctis: Diligit Dominus portas Syon ſuper omnia tabernacula Iacob.

C Fundamentum eccleſiæ Chriſtus eſt: qui ſic eam cõtinet, vt nulla poſſit quaſſatione turbare. In montibus ſanctis: ſignificat apoſtolos & prophetas, qui excellentia ſanctitatis montes vocantur. Syon Hieruſalem cœleſtem ſignificat: cuius portæ ſunt, fides, charitas, baptiſma, pœnitentia, & quicquid in illam ciuitatem acquiſitum populũ intromittit. Siue vt quidam volunt, xii. apoſtolos ſignificant. Tabernacula Iacob, eccleſiam catholicam ſignificãt, quæ ſemper hic affligitur. Merito ſupra iſtam, illa ſpiritalis & cœleſtis diligi dicitur: in qua iam nihil perturbationis eſſe declaratur.

D

Portæ Syon.

2 Glorioſa dicta ſunt ‡ de te: Ciuitas Dei. Diapſalma.

‡ in te.

H Ciuitas Dei, eſt ſancta eccleſia: de qua in omni ſerie ſcripturarum glorioſa dicta ſunt, & in omnibus prophetis. Eſaias enim dixit. Surge Hieruſalem, de qua & ſaluator. Non poteſt inquit ciuitas ſuper montem poſita abſcondi.

Ciuitas Dei, Eccleſia.

Eſa. 51. *Matth.* 5.

† ſuperbiæ

3 Memor ero † Raab & Babylonis: Scientium me

H Raab interpretatur ſuperbia vel latitudo. Vnde per Raab, latitudo imperii eccleſiæ deſignatur, ſiue latitudo peccati. Babylon, confuſio: vtraque autem ſignificat plebem gentium, quæ ante aduentum Chriſti, in ſpacioſis huius ſæculi viis per ſuperbiam gradientes, confuſioni idolorum & peccatorum traditæ fuerant, ſed per miſericordiam illuminatæ ſunt. Dicit vero ſcientium me: Non enim cuiuslibet Raab & Babylonis memor erit in iudicio Dominus: ſed tantum ſcientium ſe, per fidem & charitatem. Translatio tamen hebræa & Romana, ſcientibus me, habet.

E

Raab & Babylon typus eccleſiæ de gentibus.

4 Ecce ‡ alienigenæ & Tyrus † & populus Aethiopum:

‡ Hi fuerunt illic.

‡ palæſtina. † cum Aethiopia. ‡ iſte natus eſt ibi.

C Alienigenæ, ſunt à iudaico populo extranei: & illis non credentibus, iſti ſunt recepti. H Et nos ſumus iſti alienigenæ, & Tyrus & populus æthiopum. C Tyrus, ſignificat anguſtiam pœnitentium, quæ ex contritione ſuper peccatis procreatur: populus æthiopum, qui peccatorum fuerat obſcuritate teterrimus, ſed in Dei ciuitatem collectus eſt.

Tyrus.

F

5 † Nunquid Syon dicet homo? & homo natus eſt in ea:

Et ipſe fundauit eam ‡ altiſſimus.

† Ad Syon autem dicetur vir, & vir natus eſt in ea. ‡ excelſus.

H Nunquid Syon. i. quis hominum poterit dicere ipſi Syon: quomodo naſcetur homo in ea? & tamen naſcetur talis homo in ea, qui eſt altiſſimus ſcilicet Deus, & fundauit eam ſcilicet Syon. Et homo natus eſt in ea. C Aſſumpta carne Deus eſt homo factus, & fundauit ipſe Synagogam, vt Deus, qui tantum putabatur homo.

6 Dominus † narrabit in ſcripturis populorum & principum:

Horum qui fuerunt in ea. Diapſalma.

† numerauit ſcribẽs populos, Ipſe natus eſt in ea. *Ioh.* 5.

C Narrauit Dominus frequenter in euangelio, quod de ipſo prædixerat Moyſes. Ipſi ſunt enim principes, Moyſes & prophetæ, qui fuerunt in ea, id eſt, in Synagoga. H Vel in Syon, id eſt, in eccleſia, narrauit in ſcripturis apoſtolorum, qui fuerunt in carne viuentes principes in ea.

G

7 ‡ Sicut lætantium omnium?

Habitatio eſt in te.

‡ Et cantabunt quaſi in choris omnes fontes mei in te.

C Sicut lætantium: de illa incomprehenſibili lætitia dicit, vbi æterna habitatio eſt fidelium. H Vel potius de eccleſia hic dicitur: vbi non vere & plene lætantium, ſed ſicut lætantium eſt habitatio.

Oratio ex Pſalm. LXXXVI.

Fundamentum fidei noſtræ Deus, qui in montibus ſanctis, tanquam in excelſis montibus, æternitatis portas, iuſtitia muniente compoſuiſti, concede nobis in te glorioſe credere, atque ad redemptionem noſtram hominem factum, prædicabiliter confiteri. Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, &c.

Argumentum Pſalm. LXXXVII.

C Chriſtus à patre petens auxilium, contemptum ſuum refert, quem à Iudæis erat perpeſſus: aſſeritque mortuos eſſe ſuſcitandos, vt poſſint Domino confiteri, reſurrectionem ſibi celerrimam venire depoſcens.

H

† carminis filiorum Core Victori per chorum ad præcinendum. eruditionis Eman Ezraitæ.

TT. Canticum, ‡ pſalmi filiis Core in finem pro Maeleth ad reſpondendum, intellectus Eman Iſraelitæ.

C Maeleth, interpretatur chorus, diuina verba decantans. Eman, frater eius: quo vocabulo Chriſtus eos appellat, qui eius præceptis obediunt. Iſrahelitæ, Deum videntes, qui per obedientiam, Dei luce radiant. Hieronymus in commentario Origenis, Maeleth, & Auguſtinus & Caſſiodorus habẽt: verũ in translatione Hieronimi ex hebræo in latinum, nec Amelech nec Maeleth, ſed per chorum habetur: quod hebraice dicitur Mahalat, nec Iſrahelitæ ſed Eſraitæ. Caſſiodorus tamen Auguſtinum ſequens

Græcum exemplar non Heman nec Eman ſed Aetham habet, ſicut & in ſequenti habet titulũ, niſi mendoſum ſit exemplar S. Hieron

Maeleth

A

Maeleth exposuit & Israhelitæ, vbi in commentario Hieronymi Israelitæ scriptum inuenitur, sed in hebræo Esraitæ.

1 DOmine Deus salutis meæ:
† In die clamaui & nocte coram te.

† per diem

C Orat Christus ad patrē, per id quod de virgine Maria natū est, designās humilitatem imbecillitatis humanæ, quam est dignatus assumere. In die, lætitiam significat: & nocte, aduersitatem declarat: vtroque enim tempore, Deū esse deprecandum demonstrat.

‡ aure te † laudationem m.

2 Intret ‡ in conspectu tuo oratio mea:
Inclina aurem tuam ad † precem meam.

C Inclinat autem aurem suam Dominus, cum misericors dignatur audire, mirabili operatione suæ virtutis, non aure corporis.

3 Quia repleta est malis anima mea:
Et vita mea ‡ inferno appropinquauit.

‡ ad infernum descēdit.

B

C Malis dicit completam esse animam suam: malis vtique, non suis, qui peccata non habuit: sed delictis mundi, quibus laborabat humanitas. Et vita mea inferno appropinquauit: hoc pertinet ad passionem Christi, vt in euangelio, tristis est anima mea vsque ad mortem.

Matth. 26.

† Reputatus.
‡ inualidus.

4 † Aestimatus sum cum descendētibus in lacū:
Factus sum sicut homo ‡ sine adiutorio, inter mortuos liber.

C Aestimatus sum: culpat eos, qui putabant eum mortuum fuisse communiter, vt moriuntur cæteri. Lacum dixit, vel locum sepulchri, vel inferni altissimam profunditatem. Factus sum: apud eos scilicet qui deitatem eius insanis mentibus non credebant. Solus etiam inter mortuos liber fuit, quia ipsa quoque mortis claustra confregit. Ipsius enim tantum mors libera fuit, qui peccatum non fecit, & mors quoque eius voluntaria fuit: & licet liber esset inter mortuos, tamen à dementibus æstimatus est sicut vulnerati &c.

Lacus.

Inter mortuos liber.

† interfecti & dormiētes in sepulchro.

5 Sicut † vulnerati dormientes in sepulchris,
quorum non es memor amplius:
Et ‡ ipsi de manu tua repulsi sunt.

C

‡ qui a manu tua abscissi sunt.

C Adhuc enim de illis vanissimis dicit, qui putabant Deum, lancea vulneratum, occisum, pariter & sepultum, quasi vnum ex hominibus sceleratis. Quorum non es memor, id est, de quibus non habes curam, quoniam peccatis facientibus, à te reddebantur alieni. Curā igitur intellige, quo ad salutem eorum. Et ipsi repulsi sunt: hoc est ipsi à manu Dei probantur expulsi, dum à gubernatione eius reddebantur alieni.

6 † Posuerunt me in lacu ‡ inferiori:
In tenebrosis & in † vmbra mortis.

† posuisti.
‡ nouissimo
† in profundis.

C Lacus pro inferno ponitur, & pro sepultura foueali, & pro mundi istius profundissima calamitate: quod hic voluit intelligi. In tenebris, id est, sub obliuionis cæcitate. Vmbra mortis, peccatorum indicat locum, dum eis gaudium non relucet, qui in perpetua suæ tristitiæ obscuritate manebunt.

Vmbra mortis.

7 Super me confirmatus est furor tuus:
Et ‡ omnes fluctus tuos induxisti super me.
Diapsalma.

D

‡ cunctis fluctibus tuis afflixisti me.

C Putabant Iudæi per furorem Dei, Iesum Christum ad pericula passionis peruenisse: sicut dicebant, liberet eū si vult. H Per fluctus, iram furoris vult intelligi, quem pater effusurus fuisset super omnes gentes. Super me induxisti: qui peccata eorum suscepi, sicut alibi ait: propter peccata populi mei percussi eum.

Matth. 27.

Esa. 53.

8 Longe fecisti notos meos à me:
† Posuerunt me abominationem sibi.

† posuisti me abominationem eis, clausum & nō prodeuntē. Oculus meus infirmatus est ab afflictione, in-

9 Traditus sum & non egrediebar:
Oculi mei languerunt præ inopia.

10 Clamaui ad te Domine tota die:
Expandi ad te † manus meas.

C Notos, apostolos appellat. Ille enim omnes notos habuit ex diuinitate, ipse autē sciebatur à paucis. Isti ergo noti specialiter, longe facti sunt: vt est scriptum: percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. In abominationem vero positus est tunc, quando crucifixo dicebant: vaeh qui destruit templum Dei: & similia.

E

vocaui te

‡ palmas meas.

Zach. 13.

C Traditus est à Iuda cohortibus insanorum: verumtamen non est egressus, quando minime quod præualeret ostendit, i. quando Deitatem occultabat. Siue de custodia non est egressus. Languerunt oculi, i. apostoli. Præ inopia, quia necdum acceperunt spiritum sanctum: inopia dicitur à contrario, vbi nulla est copia.

Præ inopia.

C Clamaui ad te Domine tota die: hic distinctio est ponenda, vt ista continuatio totius diei, ad orationem & bonorum actuum opus debeat pertinere. Expandi manus: per manus, opera bona vult intelligi, quas bonis actibus semper tetendit ad Deum. Nam si hæc cruci iunxerimus, sequentia discrepabunt.

Expandere manus.

11 Nunquid mortuis facies mirabilia:
Aut † medici suscitabunt & confitebuntur tibi? Diapsalma.

† Gigantes resurgent.

F

C Nequaquam fecit mirabilia mortuis, i. non credentibus. Illis solis mirabilia fiunt, qui magnalia Dei sub credulitate conspiciunt. Aut medici suscitabunt. Hoc dicitur negatiue: quia medici dum corporibus præbent curam, animas tamen peccatis mortuas resuscitare non valent: vt confessione verissima viuificentur, qui infidelitatis suæ vulnera pertulerunt: verum nec medici corporum, sine Dei munere ægris salutem dare possunt.

12 Nunquid ‡ narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam:
Et veritatem tuam in perditione?

‡ narrabitur in sepu.

C Sepulchrum enim significat infidelium mentes, & merito sepulchrum dicitur, vbi anima peccatis mortua continetur. Aut veritatem tuam narrat, qui est in perditione peccati? quia viui & fideles, in actibus misericordiam narrare consueuerunt. Et veritatē ille dicitur enarrare, qui eam inuenitur in actibus custodire. Illos ergo notat qui nō sunt vere credituri, quorum guttur est sepulchrū patens.

Veritatem enarrare.
Psal. 5.

13 Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua:
Et iustitia tua in terra † obliuionis?

G

† quæ obliuioni tradita est.

C Nunquid cognoscentur: quia omnis qui facit peccatum odit lucem. C Nec iustitia Dei potest cognosci ab oppressis in terrena obliuione, id est, crassissima cordis cæcitate, & viciorum densissima caligine.

14 ‡ Et ego ad te Domine clamaui:
Et mane oratio mea præueniet te.

‡ Ego autem.

C Dicendo autem, & ego: significat cum membris suis se clamasse, quorum ipse caput est. Mane quoque dixit præuenisse orationem suam: cum ante multa sæcula petebat ecclesia, quæ adhuc expectamus esse ventura. Non vero sic intelligamus, quod oratio gratiam Dei præueniat: quia & quod oramus, ex gratia est.

Oratio mea præueniet te.

15 Vt quid Domine † repellis orationem meam:
Auertis faciem tuam a me?

† abiicis animam meam: abscondis faciem tuam a me.

C Repelli putamus orationem nostram, & auertere Deum faciem à nobis, quando vota nostra distulerit: & quamuis ille vtilia faciat, nos tamen dilata grauiter contristant: quod ex persona martyrum dictum non inconuenienter accipitur, qui talibus desideriis in hoc mundo fatigantur.

H

16 Pauper sum ego, & ‡ in laboribus à iuuentute mea:
Exaltatus autem humiliatus sum & conturbatus.

‡ ærumnosus ab adolescentia mea, portaui furorē tuum & conturbatus sum.

C Pauper sum ego, hoc merito dicit ecclesia, quæ in paupertate mundi & laboribus à sua iuuentute fatigatur. Exaltatus: quando quisque fidelium res humanas tumido corde cogitat. Humiliatus: cum ad confessionem peruenit. Confusus: cum mala quæ gessit in pœnitentia damnauit.

17 † In me transierunt iræ tuæ:
÷ Et ∻ terrores tui ‡ conturbauerunt me.

† Super me
‡ oppresserunt me.

C Pul-

A Terrores iudicii.

C Pulchre dictum est transierunt: quia non mansuræ. Nam quandiu fidelis se affligit, iram Domini castigatus euadit. Terrores vero dicit venturi iudicii, quos omnis caro peccatrix formidabit in iudicio: sed etiam boni in hac vita perhorrescunt.

18 Circumdederunt me sicut aqua tota die:
† Circumdederunt me simul.

† Vallauerunt me pariter.

C Circumdederunt me: vtique delicta quæ legis & euangelii districtione damnantur, merito, quoque aquis cōparata sunt, quæ nos copiosissima inundatione concludunt.

19 Elongasti à me amicum & ⁑ proximum:
÷ Et ∻ notos meos † à miseria.

⁑ Sodalem † abstulisti. Amici proximi noti.

C Amicos dicit: qui honestis studiis morum in ciuitate coniuncti sunt, proximos vero: qui nobis parentelæ ordine sociantur. Notos: qui nec amici nec proximi sunt, sed sola visione vel opinione nos didicerunt, quæ genera hominum, frequenter longe fecit à fidelibus, formidata passio vel calamitas.

B

Oratio ex Psal. LXXXVII.

Redemptor omnium, ineffabilisque salutis nostræ Deus: qui pro nobis inferna penetrans, factus es inter mortuos liber: exaudi matutinam famulia tua precem, & erue nos ab inimicis insidiantis pessima seruitute. Qui cum patre & filio, &c.

Argumentum Psal. LXXXVIII.

C Vox fidelium, misericordias Domini potentiamque laudantium.

T I. † Intellectus ⁑ etham Israelitæ.

† Ethan Ezraitæ Ethan.

C Æthan interpretatur robustus. Israelita, videns Deū, Et quia psalmus iste erat laudes & promissiones Dei narraturus: ideo illi tale nomen est appositum, vt fidelium verborum indicaret immutabilem firmitatem.

C

1 Misericordias Domini:
In æternum cantabo.

H Illas enim misericordias, quibus hominem peccato mortuum visitare dignatus es per filium, semper cantabo.

2 In generatione & generatione:
Annunciabo veritatem tuam in ore meo.

C In generatione & generatione: duos significat populos, Iudaicum scilicet & gētilem, quibus se veritatem pronunciaturum esse testatur. Et bene dictum est, in ore meo: quia quod ore progreditur, cito delabitur: quod vero in ore versatur, diutina celebratur deuotione. H Veritas illa Christus est: siue promissiones Dei.

In ore meo.

3 Quoniam dixisti † in æternum misericordia ædificabitur:
⁑ In cœlis præparabitur veritas tua ⁎ in eis ∻:

† sempiterna. ⁑ cœlos fundabis & veritatem tuam in eis.

H Quoniam dixisti: semper enim miseratio tua sublimatur, & nunquam destruetur. H A C In cœlis præparabitur, id est, in apostolis prædicabitur veritas tua. Hinc vox patris, disposui, &c.

D

4 † Disposui testamentum electis meis: iuraui Dauid seruo meo:
Vsque in æternum ⁑ præparabo semen tuum.

† Percussi fœdus cū electo meo. ⁑ stabiliā.

H Disposui testamentum electis. i. doctoribus ecclesiarum: vt adquisitum per gratiam populum, doceant vel informent. C Iurat vero iustissime Deus: cum suo iure promittit omnia, iurauit enim dicimos, iure orauit. i. iuste locutus est. Iurat quoque & ideo iuste Deus: quia quod iurat semper potest implere, homo vero iuste prohibetur iurare vel iuramento promittere, quia non est in potestate sua quod pollicetur efficere. Præparatus quoque est Christus, qui ex semine Dauid origine carnis descendit, vsque in æternum rex regum & Dominus dominantium: quod secundum humanitatem intelligi oportet. Vel semen, non solum Christus est, caput: sed & membra sua scilicet credentes in eum.

Iurare.

Apoc. 19.

E

5 Et ædificabo in generatione & generationem:
† Sedem tuam. Diapsalma.

† thronū tuum. Sedes Christi.

C Et ædificabo: ista pollicitatio ad Christum pertinet, sedes enim eius est omnis sanctus, quem quasi splendidissimum thronum sua gratia insidet. H Vel thronus eius ecclesia est: in qua Christus sedet in æternum, & eadem sententia est cum priore licet sint alia verba.

6 Confitebuntur cœli mirabilia tua Domine:
÷ Etenim ∻ veritatem tuam in ecclesia sanctorum.

Cœli, prædicatores seu Apostoli.

C Confitebuntur cœli: qui sunt veri prædicatores: quantis miraculis Dominus mundum administret. Et veritatem eius: quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis: confitentur, non vbique (sicut mirabilia sua) sed in ecclesia sanctorum, vbi creditur veritas impleta, & verbum caro factum. H Vel apostoli prædicant mirabilia in Christi incarnatione & passione ostensa, & quæ per eum facta sunt, in congregatione sanctorum.

F

7 ⁑ Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino?
Similis erit Domino ⁑ in filiis Dei?

⁑ Quis enim. ⁑ de. Nubes.

C Nubes: prophetæ, apostoli & prædicatores sunt, qui per spiritum sanctum populos compluebant: sed tamen erant obnoxii in lege peccati. Nec inter filios Dei, id est, sanctos, potuit habere æqualem. Quoniam ille per naturam est filius Dei: sancti vero per gratiam, iste sine aliquo peccato: isti per ipsum à peccato probantur exuti.

8 Deus † qui glorificatur in consilio sanctorum:
Magnus & terribilis super omnes qui in circuitu eius sunt.

† Inclytus in arcano sanctorum nimio, & terribilis in cunctis qui circa eum sunt.

H C Ipse enim Dominus, qui prædicatur à sanctis, magnus dicitur, quod Deus est: terribilis à potestate mirabili. Qui in circuitu eius sunt: sancti scilicet qui dono ipsius eius gratiæ proximant, vitæ innocentia & sanctitate.

9 Domine Deus ⁑ virtutum quis similis † tibi? potens es Domine:
Et veritas tua in circuitu tuo.

⁑ exercituum. G † tu fortissime Domine. Quis similis tibi.

C Quis similis tibi? quia virtutum & potestatum Dominus es. Sancti enim ditantur virtutibus, non dominantur: tu autem illis rebus imperas, quibus te præstante alii præclari sunt. Tu ex te potens es; illi per te. Illi in veritate tua illuminati sunt: tibi autem veritas tua semper inest.

10 Tu dominaris ⁑ potestati maris:
Motum autem fluctuum eius tu mitigas:

⁑ superbiæ maris, & elationes gurgitum eius tu comprimis.

H Tu dominaris potestati maris, id est, huius sæculi potestatibus. Motum autem &c. quando feroces motus persecutionum in martyres & sanctos, pro vtilitate sanctorum conuertis, ac mitigas tentationes quas commouent seruis tuis persecutores. C Dicit vero mitigas; vt tollerare possint, non dicit tollis; quoniam si eum motum persecutionum funditus tolleret, coronam martyres non haberent.

11 Tu † humiliasti sicut vulneratum superbum:
In brachio ⁑ virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos.

† confregisti quasi ⁑ fortitudinis tuæ. H

H Tu humiliasti sicut vulneratum superbum, id est, diabolum, clauis tuæ crucis sauciatū & humiliatū, suis spoliis abstractis. C Inimicos: infideles Iudæos dicit; qui per innumeras gentes dispersi sunt, per brachiū, id est, per virtutem Domini Christi.

12 Tui sunt cœli, & tua est terra orbem ÷ terræ ∻ & plenitudinem eius tu fundasti:
Aquilonem & ⁑ mare tu creasti.

⁑ dextram

C Sensus istius versiculi talis est, cur voluerunt stulti in te sæuire, in hoc mundo, cuius tu fundator es Christe? Orbis terrarum, pertinet ad totius mundi spatium; plenitudo eius, ad omnes creaturas quæ in eo sunt. Per aquilonem diabolum intellige, qui dixit, ponam sedē meam ad aquilonem. H Vel Antichristum; de quo ait Dominus ad Hieremiam. Ab aquilone pandetur omne malum. C Mare; sæculi huius elatas & iniquas hominum potestates.

Aquilo. Esai. 14. Hier. 1.

tes. Creaturaenim noo debet fuperbire creatori, quia ab eo creata eft.

A

† nomen tuum laudabunt. ‡ fortitudine. Thabor. Hermon.

13 Thabot & Hetmon † in nomine tuo exultabunt:
Tuum brachium cum ‡ potentia.

C A Thabor interpretatum dicitur veniens lumen: quod fpecialiter pertinet ad aduentum Dei. Hermon vero Anathema eius. i. diaboli: quod veniēte Domino fofcepit à Chriftianis. Dignom enim fuit: vt præfente lumine, tenebrofus diabolus Anathema effet: vnde exultabunt in nomine Dei fancti. Brachium cum potentia Chriftus eft, qui facit quæ vult in cœlo & in terra. Illuminati igitur à te & diabolum abominantes, exultabunt in nomine tuo, tibi gloriam dantes.

† Roboretur. ‡ firmamētum throni.

14 † Firmitet maous tua, & exaltetur dextera tua:
Iuftitia & iudicium ‡ præparatio fedis tuæ.

B

Sedes Dei præparata.

H Firmetur manus, id eft, opera quæ facis in hoc mundo. C Exaltetur dextera, id eft, clarificetur numerus prædeftinatorum, qui eft ad dexteram collocaodus. Sedes quidem Dei fempiterna eft & femper præparata, fed tunc nobis apparebit præparata, quando ipfum cernimus iudicare iuftitiam. H Vel fancti fedes Dei funt, & nifi quis primus in fe iuftitiam & iudicium fecerit, noo poteft Dei fieri fedes.

15 Mifericotdia & veritas præcedent faciem tuā:
Beatus populus qui † fcit iubilationem.

† nocit iubilum.

C Mifericordia eft, qua parcit conuerfis: veritas, qua promiffa reftituit. Beatus populus eft qui intelligit vel fcit iubilationem, id eft, qui immenfam lætitiam fuam, non in propriis viribus, fed in Dei cognofcitur pofuiffe virtute. Iubilatio eft copiofa mentis exultatio, quæ verbis explicari non poteft.

Iubilatio.

16 Domine in lumine vultus tui ambulabūt ÷ &
in nomine tuo exultabunt tota die:
Et in iuftitia tua exaltabuntur.

C

C Nunc ponit primum eorum qui fciunt iubilationē. Ambolat in lumine vultus eius populus Chriftianus: cura in contemplatione fanctæ trinitatis iugiter perfeuerat: cū vero dicit, in nomine tuo: vetat in propria præfumptione gaudere. Tota die, totius vitæ tempus oftendit. Exaltabūtur in iuftitia Dei, quando in illa refurrectione ad dexteram fuerint collocati.

‡ fortitudinis. † volentate tua eleuabis c.n.

17 Quia gloria ‡ virtutis eorum tu es:
Et io † beneplacito tuo exaltabitur cornu noftrum.

H Sicut enim eis beneplacita fuerunt tua præcepta: ita tibi beneplacitum eft in eis, vt in te exaltetur cornu, id eft, virtus eorum.

‡ à Domino protectio no. †. a fancto Ifrael rege no.

18 Quia ‡ Domini eft affumptio ⁎ noftra ∻ :
Et † fancti Ifrael regis noftri.

C Noftra enim affumptio: Domini eft incarnatio, quæ à fancto Ifrahel probatur impleta, in qua fpem habentes, de profundo peccatorum erigimur furfum: dum ipfius mifericordia fubleuante, in æterna collocamur gaudia.

D

‡ per † fuper robuftum. ‡ populo.

19 Tunc locutus es ‡ io vifiooe fanctis tuis, &
dixifti:
⁎ Pofui adiutorium † in poteote, ÷ & ∻ exaltaui electum de ‡ plebe ÷ mea ∻ .

C Nunc iterum propheta ad patrem loquitur. Locutus eft Deus prophetis reliquifque fanctis in vifione, dum eos fecit afpicere quæ dicebant: vnde videntes appellati funt. Pofuit adiutorium, id eft, ac fi diceret pater perhibuit teftimonium potenti, id eft, filio: dicens, clarificaui & iterum clarificabo. Electum dicit Iefum Chriftum: de plebe, de gente Iudæorum. Vel potens corpus ecclefiæ dicitur, fuper quam Chriftum pofuit regere. Vel (vt alia translatio habet) in vel fuper potentem. H Id eft diabolum, vt contra vel fuper diabolum pofitus, opprimeret fuperbiā eius.

Iohan. 12.

⁎

20 Inueni Dauid feruum meum:
Oleo fancto meo vnxi eum.

E

Inueni Dauid. Pfal 44.

C Cum dicit, inueni Dauid: Iefum Chriftum euidenter infinuat, quem fuperius potētem appellauit, & de quo alibi dicitur, vnxit te Deus oleo lætitiæ.

† Cū quo manus mea firmaerit. ‡ roborabit.

21 † Manus enim mea auxiliabitur ei:
Et brachium meum ‡ confirmabit eum.

C Manus brachiumque, hic pro fortitudine Dei pofita eft: quæ firmauit humanitatem Chrifti in paffione.

† noo decipiet inimicus eū. ‡ affliget eum.

22 † Nihil proficiet inimicus in eo:
Et filius iniquitatis non ‡ apponet oocere eū.

Filius iniquitatis.

C Nihil proficiet inimicus, id eft, diabolus, qui eft proteruus inimicus humanitatis. Filius iniquitatis fuit Iudas traditor, qui filius diaboli merito nuncupatur, qui eft autor omnis iniquitatis: qui inteotioni Chrifti in nullo nocuerunt.

† ante faciem eius hoftes illius.

23 Et concidam † à facie eius inimicos eius:
Et odientes eum ‡ in fugam conuertam.

F

‡ percutiā

C Facies enim Chrifti, cum peccatores dignata fuerit intueri, à fuis prauitatibus conciduntur. Conuertuntur quoque in fugam: quando impia vita derelicta, ad Chrifti cœperint feftinare remedia. Peccati enim memores fua facta refugiunt, & ad Domini beneficia conuenuntur.

† Veritas autem m. ‡ erit cum eo. Cornu eius. Matt. vlt.

24 † Et veritas mea & mifericotdia mea ‡ cum
ipfo:
Et in nomine meo exaltabitur cornu eius.

C Veritas patris eft filius: Pertinet hoc ad iudicium: mifericordia vero ad pietatem, quia peccata dimittit. Cornu fignificat inuictiffimam poteftatem: de qua dicit, data eft mihi omnis poteftas. H Vel veritas Chriftus: quæ à patre audiuit locutus eft. Mifericordia, quia fanat infirmos mente & corpore. Cornu: fortitudo ecclefiæ eius fanguine redemptæ dicitur.

25 Et ponam in mari manum eius:
Et in fluminibus dexteram eius.

Mare.

G

C Mare fignificat vniuerfas gentes, in quibus faluator nofter gloriam dominationis accepit. H Et in fluminibus id eft, fuper principatus & poteftates ipfius mundi poteftatem eius. Vel mare: mundum fignificat: manus, operationem. Vel flumina, aquas baptifmi oftendunt.

26 Ipfe inuocabit me: pater meus es tu:
Deus meus & † fufceptor falutis meæ.

† fortitudo Ioh. 17. Luc. 23.

H Sæpius eum inuocaffe patrem in euāgelio legimus: vt eft, clarifica me pater apud temetipfum: & ibi, pater in manus tuas commendo fpiritum meum.

‡ Ego autem.

27 ‡ Et ego primogenitum ponam illum:
Excelfum ÷ præ ∻ regibus terræ.

Primogenitus.

C Eft ergo primogenitus, vt in euangelio. Ego fum alpha & o. Et dicit ponam, id eft, conftituam. H Excelfum præ regibus terræ: hoc eft regna mundi ei cuncta fubiicio. Vel primogenitus ex mortuis dicitur: primogenitus quoque patris æterni & matris virginis.

‡ cuftodiā † pactum.

28 In æternū ‡ feruabo illi mifericordiam meam:
† Et teftamentum meum fidele ipfi.

C Et hoc dicitur à forma ferui: quia mifericordiam patris æterno honore fufcepit: cui data eft poteftas in cœlo & in terra. Teftamentum fidele eft: quia quęcunque prophetæ de ipfo prædixerunt, omnia completa funt.

H

† perpetuū

29 Et ponam in fæculum ÷ fæculi ∻ femen eius:
Et thronum eius ficut dies cœli.

C Sæculum fæculi, fignificat æternitatem. Semen Dauid Chriftus eft, thronus eius poteftas eft futuri iudicii: in qua fulgebunt iufti cœlefti claritate.

30 Si autem dereliquerint filii eius legem meam:
Et in iudiciis meis non ambulaoerint.

Filii eius.

C Hos duos verfus dicit de populo Chriftiano. Filii enim dicuntur Chriftiani quoniam ecclefia matre, ex aqua & fpiritu fancto regenerantur.

† Cærimonias. ‡ præcepta.

31 Si † iuftitias meas prophanauerint:
Et ‡ mandata mea non cuftodierint.

C Si iuftitias Chrifti, id eft, mandata eius non cuftodierint,

A

dicerint, supra nominati filii: in subsequentibus eis digna promittitur euenire vindicta.

† scelera. ‡ iniquitates.

31 Visitabo in virga † iniquitates eorum:
Et in verberibus peccata eorum.

C Visitat in virga: quando districte iudicat, vt apostolus ait, quid vultis in virga veniam ad vos? visitat quoque in verberibus: quando in nobis lenius vindicatur quod delinquimus. Vel virga percutit, flagella vero verberant.

1. Cor. 4.

† auferam. ‡ mentiar.

33 Misericordiam autem meam non † dispergam ab eo:
Neque ‡ nocebo in veritate mea.

C Superiora de membris dixit: nunc vero de capite loquitur. Dicit enim pater: misericordiã suam non se à Christo dispergere, sed tota plenitudine condonare. Neque nocebo: nam & si inimici permissi sunt nocere: in veritate tamen patris non est filius læsus, cuius totum mundum redemit sanguine: & quia omnia veritatis ordine constat impleta in Christo, quæ pater per prophetas dixit. Vnde & addit. Non profanabo, &c.

B

† Non violabo pactũ meum, & quod egressum est de labiis meis non mutabo.

34 † Neque prophanabo testamentum meum:
Et quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita.

C Non prophanauit pater testamentum suum, id est, scripturam sanctam mentiendo, sed rerum fide honorabile fecit: dum quæ progressa sunt de labiis eius, id est, per sanctos prophetas, nulla falsitate destructa sunt.

35 Semel iuraui in sancto meo:
Si Dauid mentiar? semen eius in æternum † manebit.

† erit.

C Hominum consuetudo est frequenter iurare, vt eis aliquid possit credi: Deus autem semel iurat, qui nulla varietate temporis immutatur: Iuramentum autem eius diximus, ventura promittere. Si Dauid mentiar? id est, non mẽtiar, si enim est negatiue positum, quod etiam vsus communis habet.

Semen Christi.

C

Semen Christi sunt omnes sancti & vere Christiani: qui in sancta conuersatione vsque in finem permanebunt huius vitæ & post in æternum.

‡ stabilietur in sempiternum.

36 Et thronus eius sicut sol in conspectu meo:
÷ & ∶ sicut luna ‡ perfecta in æternum:
Et testis in cœlo fidelis. Diapsalma.

Thronus Dei.

C Thronus Dei, anima fidelis est, in qua revera Christus insidet, atque lucet sicut sol: & sicut luna, id est, compago corporis nostri post resurrectionem clarificata. C Et testis fidelis: Christus est, qui testimonium perhibuit de veritate, quæ est ipse, & de opere patris in mundo. Dicit vero eum in cœlo, id est, cœlesti homine & sancto: in illo ipsa caro glorificata, testis est fidelis huius promissionis impletæ, non in damnato homine.

Testis in cœlo fidelis.

† proiecisti. iratus es aduersus Chr.

37 Tu vero repulisti & † despexisti:
Distulisti Christum tuum.

Hæc depulsio & despectio de regno Salomonis, facta est in posteris eius.

Distulisti.

Qui autem ait distulisti, non de Salomone, nec Dauid dictum esse manifestum est, sed de Christo. A Quem à populo Iudæorum pater distulit, non abstulit: quia reliquiæ saluæ fient in fine.

D

Rom. 11.

‡ Attenuasti pactum † diadema eius.

38 ‡ Auertisti testamentum serui tui:
Prophanasti in terra † sanctuarium eius:

C Auertisti testamentum, id est, in aliam partem transtulisti: vt quod Iudæis fuerat promissum, ad gentium vtilitatem perueniret. Non enim eis remansit templum, sacerdotium, oblatio vel regnum: sed Christiani omnia plenissime sunt consecuti. Testamentum: hoc est promissio natiuitatis Dei. Prophanum, dictum est irreligiosum: quia veniente Christo, immolatio pecudum & obseruatio sabbatorum, submota sunt in terra, hoc est in toto orbe, vbi est ecclesia Christi.

Prophanũ

‡ Dissipasti omnes macerias † munitiones eius pauorem.

39 ‡ Destruxisti omnes sepes eius:
Posuisti † firmamentum eius formidinem.

E

H Destruxit sepes, id est, verba legis. C Firmamentũ Iudæorum: defensio est Dei & Christi, quam in formidinem posuisti: vt culpis facientibus, ipsum Dominum formidarent, cuius solebant munitione vallari.

40 Diripuerunt eum omnes transeuntes viam:
Factus est opprobrium vicinis suis.

A C Diripuerunt ciuitatem Hierusalem, omnes transeuntes viam, hoc est gentes. C Merito quoque populus Iudaicus factus est opprobrium vicinis: quoniam Christo credere noluit.

† eleuasti. ‡ hostium eius.

41 † Exaltasti dexteram ‡ deprimentium eum:
Lætificasti omnes inimicos eius.

C Exaltauit dexteram deprimentium: quando Iudæi hostibus suis traditi, vastissimas cædes pertulerunt. Tunc enim lætus efficitur inimicus, quando coram eo humiliatur aduersarius.

† robur.

F

‡ sublevasti eum in prælio

42 Auertisti † adiutorium gladii eius:
Et non ‡ es auxiliatus ei in bello.

C Auertit adiutorium gladii eius: cum ille populus armatus sicut inermis factus est, vt cum prius pauci plures vincerent: plures post paucis resistere non valerent.

† Quiescere fecisti mundiciã eius. ‡ detraxisti. Sedes Iudæorum collisa.

43 † Deduxisti eum ab emundatione:
Et sedem eius in terra collisisti.

A C Destruxisti eum. i. remouisti eos qui obstinatione mentis Christum spernere maluerunt. Eos enim ab emundatione, id est, fide, quæ emundat corda, destruit, quos etiam damnare decreuit. Sedes etiam hic pro regno posita est: quæ merito dicitur in terra collisa, quando diuisus populus in toto orbe est dispersus, vlterius regem & regnum non habiturus.

‡ Abbreuiasti dies adolescentiæ eius: operuisti eum ignominia.

44 ‡ Minorasti dies temporis eius:
Perfudisti eum confusione. Diapsalma.

C Minorati sunt dies regni iudaici: quia pollicitationem Abrahæ promissam, de regni æternitate, habere non meruit. Confusi sunt etiam scilicet corde incredulitatis suæ, dum gentes ad suum Dominum conuerti vident, quẽ ipsi occiderunt.

† absconderis.

G

‡ succenditur.

75 Vsquequo Domine † auertis in finem:
‡ Exardescet sicut ignis ira tua?

C Petit nunc propheta Dominum: vt iudaico populo miseratus indulgeat. In finem: sæculi terminum significat, quando Iudæi conuertentur. Exardescimus ira: cum vindicare disponimus, irascimur vero mediocriter: quando aliquem sermone corripimus. Adiecit itaque, sicut ignis, qui obiecta consumit.

† Memẽto mei de profundo: aliquid quare frustra creasti filios hominum?

46 † Memorare quæ mea substantia: nunquid enim vane constituisti
÷ Omnes ∶ filios hominum?

C Rogat propheta, vt istam carnem, peccatis obnoxiam, aduentus sui gloria liberare dignetur: quia non est ad hoc creata, vt eam permitteret, quasi vanum aliquid, interire.

‡ Vir.

47 Quis est homo ‡ qui viuet & non videbit mortem:
† Eruet animam suam de manu inferi? Diapsalm.

† saluans

H

C Quis est homo: interrogatiue legendum est: vbi subaudiendum: nullus. Omnes enim homines, siue iusti siue peccatores, mortem videbunt: quæ primo homini inflicta est lege peccati. Eruet animam: hic similiter subaudiendũ nullus. de manu, id est, de potestate inferi: quæ à nullo de ista potestate potest eripi: nisi per illum, qui moriendo prostrauit mortem.

‡ quæ.

48 Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ Domine:
‡ Sicut iurasti Dauid in veritate tua?

Misericordiæ antiquæ

C Vbi sunt misericordiæ? non sub dolore dicitur, sed quasi tardans Dominus postulatur, vt cito præstet: quod eum nouerat esse facturum. Antiquas dicit: quas Abrahæ fecisse sciebat, antiquas enim non diceret: nisi ante Dauidica tempora factas esse cognosceret.

A

49 Memor esto Domine opprobrii seruorum tuorum:

† Quod continui in sinu meo multarum gentium.

† quia portaui in sinu meo omnes iniquitates populorũ.

C Opprobrium contigit seruis Dei: quando gentes amore idolorum, persequebantur Christianos: hoc erat in sinu Christianorum, id est, in secreto mentis affectu: quia palam timebant loqui, vnde probabantur extingui.

50 ‡ Quod exprobrauerũt inimici tui Domine:

† Quod exprobrauerunt commutationem Christi tui.

‡ Quas. † quibus exprobrauerunt vestigia Christi tui.

H Exprobrauerunt: Iudæi videlicet & pharisæi. C Ipsa est commutatio Christi: qua obstinatos deseruit, & fideles ad dona suæ pietatis asciuit.

51 Benedictus Dominus in æternum:

† Fiat fiat.

† Amen amen.

B

C Benedictus Dominus: contra maledictiones gentilium positum est, quoniam quæ dicunt illi caduca sunt. Laus autem Domini permanet in æternum. Sequitur, fiat fiat: vt de tantis promissionibus nemo dubitaret, vbi confirmatio iterata succederet.

Fiat fiat.

Oratio ex Psal. LXXXVIII.

ERue Domine animas nostras, de manu inferi, qui pro nobis inferna fortiter confregisti: vt tuas misericordias decantantes: & à confusione criminum, & à morte perpetua liberemur. Qui cum patre & filio, &c.

Argumentum Psalm. LXXXIX.

C *Oratio fidelium populorum pro ecclesia ad Deum.*

TI. Oratio Moysi ‡ hominis Dei.

‡ viri. † habitaculum. ‡ in.

1 DOmine † refugium ✱ tu ∻ factus es nobis:

‡ A generatione & generatione.

C Moyses ille venerabilis, in Typo sanctæ ecclesiæ, quam præfiguratione gestabat, Domino fusa oratione gratias agit: qui factus est illi refugium: cum ab vniuersis periculis noscitur esse liberatus. Verum vt hoc non tantum de vno homine, sed de vniuersali ecclesia aduerteres nobis posuit non mihi. A generatione dicit illud tempus, ex quo cœptum est genus humanum. Progenie: vsque in finem sæculi significat, ac si diceret semper.

Moyses typus Ecclesiæ.

C

A generatione & progenie.

2 Priusquam montes † fierent aut formaretur terra & orbis:

A sæculo & vsque in sæculum tu es Deus.

† nascerentur & parturiretur terra.

C Montes, hic ponamus potestates cœlorum eximias: ac si dicat, tu es antequam cœlestia terrenaque formares. A sæculo & vsque in sæculum æternitatem debemus aduertere. Tu es: competenter Deo dicitur, quia non habet præteritum nec futurum: sic enim Moysi dixit. Ego sum qui sum.

3 ‡ Ne auertas hominem in humilitatem:

Et dixisti, conuertimini filii hominum.

‡ Conuertens hominem vsque ad contritionem: & dicens, reuertimini filii Adam.

D

C Ne auertas hominem in humilitatem. i. ne in mundi istius concupiscentiam ambitionemque proiicias. Merito ergo perit, ne defetãtur homines in lubricis lapsibus, quibus dictum est: conuertimini.

4 Quoniam mille anni ante oculos tuos:

Tanquam dies hesterna quæ ‡ præteriit.

‡ pertransiit.

C Mille enim anni, non solum pauci sunt ante oculos Dei, sed omnino tanquam hesterna dies habentur præteriti. Finitum quoque pro infinito posuit, id est, mille pro omnibus.

5 † Et custodia in nocte:

‡ Quæ pro nihilo habentur eorum anni erũt.

† Et vigilia nocturna: percutiente te eos vt somnium erũt.

C Pulchre autem humanam vitam nocturnis comparauit excubiis: vbi totum sub obscuritate & trepidatione geritur: quando mens hominum vicus carnalibus circundata pulsatur. Custodia vero nocturna tribus horis expletur: Quatuor enim custodiæ noctem complent.

E

6 Mane sicut herba † transeat, mane ‡ floreat & transeat:

Vespere decidat induret & arescat.

† pertransiens. ‡ floruit & abiit, ad vesperum conteretur atque siccabitur.

H C Mane: infantia & pueritia siue adolescentia nuncupatur: vesperum vero senectutem hominis appellat. H Mane nostrum, non stat sed transit. i. iuuentus nostra, perit à senectute: nec ipsum vesperum manet, sed decidit.

7 † Quia defecimus in ira tua:

Et in furore tuo turbati sumus.

† consumpsimus.

C Defecimus enim dictum est, id est, humana sumus infirmitate fatigati. Conturbati sumus: cogitata mortis formidine quam omnes timemus. H Nongentis & amplius annis viuebamus: & ecce in breuem vitam nostra vita contracta est: quia defecimus in ira tua.

8 Posuisti iniquitates nostras ‡ in conspectu tuo:

† Sæculum nostrum in illuminatione vultus tui.

‡ coram te. † negligentias nostras in luce vultus tui.

F

H Posuisti &c. hoc est te latet nihil de peccatis nostris. Sæculum nostrum in illuminatione. C Quia statim vt delinquimus: vindictam expectamus. H Quicquid etiã in secreto nos facere putamus, illuminatione tua & in oculis tuis patet. Habet enim hebræa veritas: vita nostra illuminatione vultus tui.

9 Quoniam omnes dies nostri ‡ defecerunt:

∻ Et ∻ in ira tua defecimus.

‡ transierunt in furore tuo, consumpsimus annos nostros quasi sermonem loquens.

10 Anni nostri sicut aranea meditabuntur:

Dies annorum nostrorum in ipsis Septuaginta anni.

C Breuitatem humanæ vitæ, dicit propter iram Domini prouenisse. Nam quod dicit omnes dies nostri defecerunt, ad annos pertinet innumerabiles, quod autem sequitur: & in ira tua defecimus: ad tribulationes ærumnasq; respicit, quas in ipsa vita paruissima sustinemus.

C Aranea est animal debile ac tenuissimũ, quod transeuntibus muscis, ad escam sibi præparandam, quædam retia dolosa contexit: sic anni eorum, qui sceleratis operibus dediti sunt, inanibus & subdolis machinationibus occupantur. Aranea dicta, quod sit arida, nimisque subtilis. Meditabuntur vero, non operabuntur dixit, quoniam sub nullo fructu operum, sed inani meditatione vixerunt.

Aranea.

G

11 Si autem † in potentatibus, Octoginta anni:

Et ‡ amplius eorum labor & dolor.

† multum oct. ‡ quod a plus is. Num. 70. & 80. Mysteriũ.

H Licet hoc secundum historiam, de breuitate humanæ vitæ, non incongrue accipi debeat: tamen vterque numerus à spiritali sacramento non vacat. H C Septuagesimus denique numerus legem, octuagesimus euangeliũ significat. C Quisquis enim hic legis præcepta & euangelicæ institutionis excedit, labori in præsenti, & dolori in futuro implicatur.

12 Quoniam † superuenit mansuetudo:

Et corripiemur.

† transiuimus cito & auolabimus.

C Superuenit autem mãsuetudo, id est, Iesus Christus: nosque corripit & emendat, si testamentum eius implere non satagimus.

H

13 Quis nouit ‡ potestatem iræ tuæ:

Et † præ timore tuo iram tuam dinumerare?

‡ fortitudinem † secundũ timorem tuum indignationẽ tuam. Vt numerentur dies nostri sic ostende, & veniemus corde sapienti.

14 Dexteram tuam sic notam fac:

Et eruditos corde in sapientia.

C Nam sicut præmia Dei plenissime nequeunt intelligi: ita nec mensura vindictæ præualet apprehendi: Bene vero addidit præ timore: sicut & alius propheta ait, consideraui opera tua & expaui.

C Dexteram enim dicit, Dominum saluatorem petens: vt ipse illis notus fiat: per quem omnia profutura discimus. Et eruditos &c. id est, intellectum habentes in Dominum Christum. Eruditus dicitur quasi ex omni iure electus. Ipse enim est Dei virtus & sapientia patris, quem hic postulat, non corporeis oculis, sed erudito corde cognoscere.

15 Con-

A

‡ exorabilis.

15 Conuertere Domine vsquequo:
Et ‡ deprecabilis esto super seruos tuos.
C Postulat propheta Dominum, vt iustitiam suam aliqua lenitate temperet, quatinus exorari possit à peccatoribus, quibus iuste noscebatur iratus. H Vsquequo tu, quē prophetæ dixerunt venturum, tardaueris Domine?

† Imple nos matutina misericordia tua. Et laudabimus & lætabimur in cunctis d. n.

16 † Repleti sumus mane misericordia tua:
Et exultauimus & delectati sumus in omnibus diebus nostris.
C Repletum se dicit à misericordia mane, id est, lucida contemplatione Dei. Quoniam vir sanctus Domini præuidebat aduentum: necesse fuit vt cor eius exultaret in laude, & delectaretur omnibus diebus vitæ suæ.

‡ Lætifica nos.
† afflixisti.

17 ‡ Lætati sumus pro diebus quibus nos † humiliasti:
* Et ÷ annis quibus vidimus mala.
C Narrat propheta, se esse lætum in illis tribulationibus, per quas humiliandum populum salutariter sentiebat. Sciebat enim fidelibus viris, noxiam esse superbiam: & ideo lætatur in tribulationibus per quas humilitas custoditur.

B

‡ Appareat apud seruos tuos opus tuum & gloria tua super filios eorum.

18 ‡ Respice in seruos tuos, & in opera tua:
Et dirige filios eorum.
C Considera hic, quibus verbis, pietatem boni iudicis intuit uit: vt primo diceret, respice in seruos tuos, deinde in opera tua: quatenus & si factis suis veniam non mererētur accipere, eam per opera creatoris impetrarent. Quod argumentum apud rhetores dicitur à laude iudicis.

† Et sit decor Domini Dei nostri super nos. & opus manuum nostrarum

19 † Et sit splendor Domini Dei nostri super nos:
& opera manuum nostrarum dirige super nos:
* Et opus manuum nostrarum ‡ dirige ÷.
C Splendor Domini super nos est: quando crucis eius impressione decoramur. Opera nostra dirigit super nos: quando donat nobis veniam peccatorum, vt cum fuerimus peruersi, efficiamur eius correctione rectissimi. A Vel opera manuum nostrarum diriguntur super nos: quando ea non pro terrenarum rerum mercede facimus. Et opus manuum nostrarum: id est, charitatem: dirige super nos, vt omnia opera nostra, sint vnum opus Charitatis: quia ipsa est finis præcepti & omnium operum nostrorum.

C
fac stabile super nos ‡ confirma.
Opera dirigere. 1. Tim. 1.

Oratio ex Psal. LXXXIX.

Lucifluí syderis sator omnipotens Deus, qui nouam mundo lucem, fugata nocte restitues: satia nos quæsumus remittente misericordia, vt omnes peccatorum obscuritates, te illuminante pellamus. Per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, &c.

Argumentum Psalm. XC.

C Propheta prædicit, omnem fidelem Dei adiutorio circumdari: laudemque Christi denunciat.

TT. ‡ ÷ Laus cantici Dauid ÷.

Psalmos contra G dæmones.

C Laus Cantici, est diuina laudatio. Dauid enim hic ipsum prophetam dicit, qui primam partem huius psalmi suaui relatione dicturus est. Et hunc hymnum dæmonibus pia confidentia semper opponimus, vt à nobis potius inde vincantur, vnde contra creatorem aliquid dolose dicere tentauerunt.

† absconditо excelsi: in vmbraculo Domini com.

1 QVi habitat in † adiutorio altissimi:
In protectione Dei ÷ cœli ÷ commorabitur.
C Qui habitabat, habitare enim est permanentis non discedentis. Qui tantam igitur spem, non in propriis viribus ponit, sed in altissimi voluntate constituit, talis vir protegitur à Domino cœli. Dicit enim, qui hic habitat, ille commorabitur, hoc est, qui in isto sæculo ab ipso non discedit, in illo semper mansurus est.

‡ dicens Domino, spes mea & fortitudo m.
† confidam in.

2 ‡ Dicet Domino susceptor meus ÷ es tu ÷ & refugium meum Deus meus:
† Sperabo in eum.

C Hoc dicit ille, qui sibi solum credit vtile, quod dignatur superna pietas præstare. Cum dicit vero susceptor meus: totum se confirmat in eius beneficia proiecisse. Refugium cum dicit: nullum sibi aliud esse profitetur auxilium, sed quando huius sæculi tempestatibus quatitur, ad portum diuinæ misericordiæ se confugere velle testatur.

E
Susceptor, Refugium

† de morte insidiarum.

3 Quoniā ipse liberabit me de laqueo venantiū:
† Et à verbo aspero
C Sperabo in eum: causam dicit cur in eum sperare debeat: quia ipse nos ab inimicorum, siue spiritualium siue carnalium, potest liberare versutiis: Qui laqueos ponunt (vt venatores) quibus possint ignorantes dolosis insidiis irretire. Verbum asperum est, omne verbum quod contra regulas diuinas dictum est.

Verbum asperum.

‡ in scapulis f.
† alis.
Scapulæ Dei. Pennæ eius.

4 ‡ Scapulis suis obumbrabit tibi:
Et sub † pennis eius sperabis.
C Scapulæ Dei: sunt operationes mirabilium, per quas velut quibusdam humeris virtus diuina monstratur. Pennæ sunt monita prophetarum: quæ si recipiantur pura mente: fideles animas ad cœlos vsque perducunt. Etsi quæras quid ista obumbratio præstet: dico, vt per diem sol non vrat te neque luna per noctem.

F

‡ Scutum & protectio veritas eius.
Timor nocturnus.

5 ‡ Scuto circumdabit te veritas eius:
Non timebis à timore nocturno.
H Circumdat nos veritas scuto. i. Christus sua protectione: ne ardentibus sagittis diaboli percutiamur. Non timebimus à timore nocturno, id est, diabolum qui semper in tenebris est vt percutiat. Siue hoc dicit, licet in errore fueris, qui nox est, tamen non timebis sub scuto veritatis: quia proteget te illud.

† per diē à peste in tenebris ambulante: à morsu insanientis meridie.
G

6 A sagitta volante † in die, à negotio perambulante in tenebris:
Ab incursu & dæmonio meridiano.
C Sagitta volans per diem: manifesta est persecutio tyrannorum. Negotium in tenebris: prauum studium eorū intellige. Dæmonium meridianū, periculum maximum est, feruore persecutionis accensum, vbi ruina plerumque metuitur, quando infirmitas humana superatur. Ruina autem certe dicta est, quasi repetens ima.

Ruina.

7 Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis:
Ad te autem non appropinquabit.
C Mille à latere eius dicit casuros: ab illa scilicet summitate iudicationis, qua iudicabunt sancti cum Christo, vt assessores. Illi enim inde cadunt, qui falsa præsumptione illud sibi promittunt. Sed quoniam pauci hoc faciunt: ideo subdit. A dextris decem millia: quia multi putant se ad dexteram collocandos falsa opinatione, cum hoc in suis meritis non habeant. Ad te non appropinquabit scilicet qui sibi regnum Dei fallaciter pollicebatur, & ad remedium pœnitentiæ non currebat: ponit vero pro infinito numero numerum finitum.

X. millia à dextris tuis,

‡ Videbis, & vltionē impiorum cernes.
H

8 Verumtamen oculis tuis ‡ considerabis:
Et retributionem peccatorum videbis.
C Oculis tuis: dixit diuinum illum conspectum, quo hominum merita iudicantur. Illa enim consideratio, retributio erit meritorum. Videbis, id est, videri facies l. Illa ergo meritorum in iudicio Dei discretio, oculorum Dei consideratio dicitur.

† excelsum posuisti habitaculum t.

9 Quoniam tu es Domine spes mea:
† Altissimum posuisti refugium tuum.
C Quoniam tu es Domine spes mea: quia resurgente Domino, spem retributionis reliqua membra perceperūt. Verum etiam Dominus saluator, per id quod mortuus est, refugium suum noscitur in altissimo posuisse, vnde merito ecclesia sequitur eius exemplum, cum sibi refugium ponens, quem ille habuit.

‡ lepra

10 Non accedet ad te malum:
Et ‡ flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

A

C Licet Christus à Iudæis conuitia pertulisset: tamen nihil mali corpori suo appropinquare valuit. Hic enim flagellum positum est, quod delicta castigat, tale Christo nō appropinquauit: quia nihil castigandum & flagellandum habuit, vnde hypallage est: quia ipse malo aut flagello nō appropinquauit: quæ sententia in litera psalmi vertitur: Flagellum quoque pro opere flagello digno ponitur.

Hypallage, figura locutionis

11 Quoniam angelis ÷ suis ∻ mandauit de te:
Vt custodiant te in omnibus viis tuis:

C Nam quod legitur angelis esse mandatum, vt eum debeant custodire, humanæ infirmitatis est. Vnde & dicitur in euangelio, apparuit illi angelus de cœlo confortans eum. Et vt ipsam humanitatis naturam perfectissimam declararet, adiecit: ne forte offendas.

Luc 22.

12 In manibus portabunt te:
Ne forte † offendas ad lapidem pedem tuum.

† offendas ad lapidē pes tuus.

C Ne offendas. i. ne in legem quæ in lapideis tabulis scripta videbatur, incurreret: qui venerat gentes legem & euangelicam doctrinam edocere, id est, ne soluat legem sed impleat.

B

Matth 5.

13 Super aspidem & basiliscum ‡ ambulabis:
÷ Et ∻ conculcabis leonem & draconem.

‡ calcabis

C Nam ista nomina diabolo aptantur. Aspis est enim, dum occulte percutit: basiliscus, cum palam venena disseminat. Leo, dum persequitur innocentes: Draco, cum negligentes impia voracitate deglutit. Verum hæc omnia, glorioso aduentu Domini, pedibus ipsius prostrata iacuerunt.

Aspis. Basilisci. Leo. Draco.

14 Quoniam † in me sperauit, liberabo eum:
‡ Protegam eum, quoniam cognouit nomen meum.

† mihi adhæsit & l. ‡ exaltabo

C Hunc ergo beatum virum, qui habitat in adiutorio altissimi liberatum dicit: quoniam spem suam in ipsius virtute reposuit: & ideo etiam protectum ab omnibus insidiis diaboli. Cognoscit nomen patris, qui filium nō putat esse minorem patre.

C

15 ‡ Clamauit ad me & exaudiam eum, cum ipso † sum in tribulatione:
Eripiam eum & glorificabo eum.

‡ Inuocabit me. † ero.

C Exauditur, qui clamat ad Dominum, dum ei præmia profutura concedit. Dicit cum ipso sum, dum. s. mens in angustiis deuota feruentius tribulatur. Ereptus vtiq; ex hoc mundo, glorificandus est iustus, quādo in illa beatitudine collocatur: vbi iam tribulatio locum non habebit.

16 Longitudine dierum replebo eum:
Et ostendam illi salutare meum.

C Longitudo enim dierum vita est æterna quam nullus terminat finis. Ostendam illi salutare: hoc est enim quod fidelibus in summa remuneratione promittitur, quia salutare Christum Dominum cōtuentur, vbi totum desiderium spemque beatorum implet.

Longitudo dierū. vita æterna.

Oratio ex Psal. XC.

G

PRæsta nobis Domine per inuocationem nominis tui, aspidis & basilisci letalia venena calcare: vt ostenso nobis salutari tuo, aduersus insidias inimici, spiritalis clypei vmbraculo muniamur. Per Dominum nostrum Iesum, &c.

Argumentum Psal. XCI.

C *Vox ecclesiæ, de exaltatione iustorum & perditione impiorum.*

TT. † Psalmus cantici in die sabbati.

C Psalmus cantici: admonet nos vt in vniuersis actibus nostris, diuinitati gratias referre debeamus. Dies sabbati: requies interpretatur, per quam commonemur ab omni praua actione cessare.

Psalmus cantici. Dies sabbati.

1 BOnum est confiteri Domino:
Et psallere nomini tuo altissime.

H Bonum est confiteri: hoc est, primum age pœnitentiam & dele peccata, deinde psalle altissimo.

E

2 Ad annunciandum mane misericordiam tuā:
Et † veritatem tuam per noctem.

† fidem tuam in nocte.

C Mirabiliter vita nostra duobus conclusa est sermonibus. Mane significat gaudium: & tunc misericordias ipsius annunciare debemus. Nox indicat tristitiam: & similiter tunc in tribulationibus, veritatem ipsius præcipimur annunciare, quia iuste & merito patimur. Sicut enim in prosperis misericordia ostenditur, qua dat indignis, & malis bonus est: ita in aduersis veritas monstratur, qua dixit peccatores puniendos.

Mane, misericordia: nocte veritas.

3 In decachordo ‡ psalterio:
Cum cantico in cithara.

‡ & in psalterio, in cantico & cithara.

C Decachordum psalterium, decem præcepta legis sunt. Canticum & cithara est gaudium boni operis. i. eleemosinarum iocunda largitio. Cithara vero cantat, qui opera bona perficit sine asperitate tristitiæ.

Decachordum.

F

4 Quia ‡ delectasti me Domine in † factura tua:
Et in operibus manuum tuarum † exultabo:

† lætificasti. ‡ opere tuo. ‡ facturis. † laudabo.

C Delectatam se dicit mater ecclesia, in factura Domini: quoniam quicquid boni acceperit, non suis meritis, sed suo Domino applicauit. Et exultare se in Dei operibus: nō vero in sua fœlicitate, sed in ipsius voluntate profitetur: vt ait apostolus. Ipsius enim figmentum sumus.

Ephes. 2.

5 Quam magnificata sunt opera tua Domine?
‡ Nimis profundæ factę sunt cogitationes tuę.

‡ satis profun.

C Obstupescit propheta vehementius ipsa opera & Domini magnificentiam. Nimis profundæ sunt factæ cogitationes eius: vt sicut diabolus per superbiam corruit, ita humanum genus beneficio humilitatis possit absolui. Quis hoc & similia profundabit?

6 Vir insipiens non cognoscet:
Et stultus non intelliget † hæc.

† istud.

G

C Est vir insipiens: qui cœlesti sapientia euacuatus, & humanis versutiis probatur esse plenissimus: iste non cognoscit opera Dei: qui casuale credit quod geritur. Sicut quidam philosophi dixerunt. Stultus autem vtique est, qui nec diuina cognoscit, nec ipsos sæculi actus intelligit, quos vulgo brutos vocamus.

Vir insipiens.

Stultus.

7 ‡ Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnū:
Et apparuerint omnes qui operantur iniquitatem.

‡ Germinauerunt impii quasi fænū, & floruerunt omnes &c.

C Dicit enim hic florere peccatores sicut fœnum: sed in illo iudicio eos asserit celeriter interire, & ibi cum ad iudicium venerint, humanis conspectibus apparebunt corda eorum malis, quæ hic apparere non potuerunt.

8 Vt † intereant in sæculum ÷ sæculi ∻:
Tu autem ‡ altissimus in æternum Domine.

† conterantur vsque in sempiternum. ‡ excelsus

C Sequitur causa cur appareant: non vtique ad gloriā sed vt intereant. Pulchre enim exposita est pœna damnatorum, non enim sic pereunt, vt esse iam desinant: sed in sæculum sæculi deficiunt, qui nunquam à suis afflictionibus exuuntur. Tu autem altissimus: subaudiendum est permanebis. H Et nihil est bonum nisi quod æternum est. Quodcunque bonum, finem habet, nec inter bona numerandum est. Quid enim prodest si ante diem rex fui: hodie in carcere morior? omne quod est præteritum & finem habet, nihil est.

H

Nihil bonum nisi quod æternum est.

9 ÷ Quoniam ∻ ecce inimici tui Domine; quoniam ecce inimici tui peribunt:
Et † dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.

† dissipabuntur.

C Inimici Dei sunt dæmonum cultores, & quicunque præceptis eius obuiare satagunt. Illi enim dispergentur, quando à grege Domini fuerint segregati.

10 Et exaltabitur sicut ‡ vnicornis cornu meum:
Et senectus mea in † misericordia vberi.

‡ Monocerotis. † oleo vberi.

A
Vnicornis Senectus.

C Hicenim vnicornis, exaltationem significat vnitatis. Illa enim vnitas, fortitudo sublimis est, vbi sanctorum gloria decorat ecclesiam. Senectus candidum caput habet: quæ similitudo datur recte ecclesiæ: Quoniam omnia merita sanctorum, tãquam cani capitis purissima luce fulgebunt: cuius senectus ad vitam ducit perpetuam.

‡ respiciet † eos qui insidiantur mihi, de his qui cõsurgunt aduersum me, malig. Sap. 3.

11 Et ‡ despexit oculus meus † inim cos meos:
Et insurgentibus in me, malignantibus audiet auris mea.

C Inimici suot. s. ecclesiæ, operarii iniquitatis, quos tũc despicit Deus, quando in sinistra parte segregatos se esse cognoscunt. Insurgentes sunt malignantes diuites, qui hic paupertatẽ despiciunt. Hos audient aures hominum fidelium: quando dicunt, quid nobis profuit superbia nostra?

‡ in libano
B
Iustus vt palma.

12 Iustus vt palma florebit:
Vt Cedrus ‡ libani multiplicabitur.

Cedrus.

C Iustus recte comparatur palmæ, hæc enim super terras hispida est: sed vbi ad superna processerit, dulcissimorum fructuũ suauitate completur. Et dicta est palma: quasi pacis alumna. Sic vita iustorum datis est in hoc mundo laboribus plena, sed in supernis est pulcherrima. Cedrus lignum bene olens, ad pondera portanda aptissimum & fortissimum, & multum palma celsius crescens (quod maxime in libano celsius inuenitur) iustos significat repletos bonis operibus.

† Transplanati. ‡ germinabunt. Plantatio prædestinatio est.

13 † Plantati in domo Domini:
In atriis domus Dei nostri ‡ florebunt.

C Plantatio, hic prædestinatio Dei intelligitur: quia nisi quis in ea plantatus fuerit, crementum fœlicissimum non habebit. Atrium enim initium dicitur mansionis: ibi florebit iustus, quando in illo initio resurrectionis audita fœlicitate gaudebit, id est, quando dicere audiet, venite benedicti &c.

† fructificabunt in senectute: pingues & frondẽtes
C
erunt, annunciãtes.

14 Adhuc † multiplicabuntur in senecta vberi:
Et bene patientes erunt vt annuncient.

C Senecta hominum arida est: ecclesia vero tunc magis incipit esse vberrima, quando ad finem sæculi fuerit Domino miserante perducta. Bene patientes erunt: quia passiones beatorum cœlorum regna conquirunt. Et tunc annuncient: quoniam iustus est Dominus, & quoniam rectus est &c.

‡ fortitudo mea.

15 Quoniam rectus Dominus ‡ Deus noster:
Et non est iniquitas in eo.

C Quoniam rectus Dominus: qui seruis suis promissa complevit, & non est in eo iniquitas: vt in hoc mundo permisisset periclitari martyrio, quos ibi non coronasset præmio.

Oratio ex Psalm. XCI.

Exultatio æterna sanctorum Deus: qui iustos diuersis bonorum refectos impendiis, florere in palmiferis atriis immarcescibiliter facis: quæsumus, vt remissis molibus delictorum, eorum nobis societatem dignanter impertias. Per Dominum nostrum Iesum Christum. &c.

D

Argumentum Psal. XCII.

C Laus ecclesiæ, de incarnatione & de regno Christi.

TT. ÷ Laus cantici ipsi Dauid in die ante sabbatum: quando fundata est terra ⁛ :

Dies ante sabbatum.

C Canticum ad laudem pertinet diuinitatis. Ipsi Dauid: Christo aptatur. In die ante sabbatum: sexta feria est, quæ sabbatum præcedit. Terra, hic hominem significat, cui dicitur. Terra es & in terram ibis: quem inter initia rerum sexto die creator condidit.

† gloria. ‡ accinctus est.

1 Dominus regnauit † decorem indutus est: Indutus est Dominus fortitudinem & ‡ præcinxit se.

C Considerans propheta quæ ventura erant, regnaturũ esse Dominũ, cum magna exultatione concelebrat. Decorem induit. i. pulchritudinem suæ maiestatis ostendit: quando transfiguratus est in monte coram discipulis. Indutus est Dominus fortitudinem: quia diabolum oppressit. H Et præcinxit se: cum multitudine angelica circundatus remeauit ad patrem.

E
Matth. 17.
Act. 1.
† Insuper appendit orbem.
Matth. 16.

2 † Etenim firmauit orbem ÷ terræ ⁛ :
Qui non commouebitur.

C Firmauit orbem terræ, id est, ecclesiam (vt in euangelio: tu es petrus & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam) quæ nõ commouebitur vllatenus, quamuis persecutione frequenter vexetur.

‡ firmum solium t. † ab æterno. Esa. 66.

3 ‡ Parata sedes t. a ex tunc:
† A sæculo tu es.

C Parata est sedes. i. mens fidelium: sicut est. Super quẽ requiescit spiritus meus, nisi super humilem & trementẽ verba mea & quietum? Extunc, id est, ab incarnatione Christi. A sæculo: deitatem (quæ coæterna regnans cum patre, nescit esse sub tempore) ostendit in Christo.

F
‡ voces s.

4 ÷ Et ⁛ leuauerunt flumina Domine:
÷ Et ⁛ leuauerunt flumina ‡ vocem suam.

Flumina, Apostoli.

C Flumina Domini sunt, videlicet Apostoli, qui de spiritusancto potati sunt, quæ merito voces eleuasse dicta sunt, quoniam auctori suas laudes salutariter obtulerunt.

† gurgites.

5 Eleuauerunt flumina † fluctus suos:
A vocibus aquarum multarum.

G Eleuauerunt flumina fluctus, id est, apostoli sermones irriguos: ipsosque in prædicationibus erexere sanctissimis. A vocibus aquarum: gentes significat, quæ ad catholicam fidem Deum laudando conueniunt.

‡ grandes fluctus maris. grandis in excelso Dominus.

6 ‡ Mirabiles elationes maris:
Mirabilis in altis Dominus.

C Elationes maris: sapientes populos in ecclesia catholica significat: quorum mirabiles elationes tunc fiunt, quando in mandatis Dei firma mente consistunt. Mirabilis in altis Dominus. H Quando residet ad dexteram patris.

† fidelia. ‡ sanctitas
G

7 Testimonia tua † credibilia facta sunt nimis:
Domum tuam decet ‡ sanctitudo Domine, in longitudine dierum.

C Testimonia enim prophetarum nimis credibilia facta sunt: quia incarnatione Domini reuelata sunt, quæ in sacris libris tenebantur occulta. Domos est vtique vniuersalis ecclesia, hanc decet sanctitudo, id est, copiosa benedictio Christi aduentus, quo aduentu eam sic ornat, vt nunquam deserat. Longitudo dierum: æternitatem significat. Nam, sicut quidam dixit, longitudo non est, in qua est aliquid extremum.

Oratio ex Psal. XCII.

Domine omnipotens qui paterna præcinctus virtute cælum, mare, terramque locasti: exaudi supplices tuos, & da credulitatem in testimoniis tuis, indue nos fortitudinem & decorem sanctificationis. Qui cum patre & filio, &c.

H

Argumentum Psal. XCIII.

C Oratio fidelium, vt à persecutoribus: qui Deum ignorant, liberentur.

÷ TT. Psalmus Dauid quarta sabbati ⁛ .

Quarta sabbati.

C Psalmus: sanctam significat operationẽ, quarta sabbati: feria quarta est, in quo die luminaria in firmamentum cœli facta narrantur. Sic in ecclesia sunt fundati electi, de quorum patientia psalmus iste plurimum narrat.

† Domine ‡ ostẽdere

1 Deus vltionum † Dominus:
Deus vltionum ‡ libere egit.

Deus vltionum.

C Deus enim terribile nomen est: quoniam ex græco, quod significat timorem, descendit. Vltionum Dominus est, qui iudicaturus erit mundum, & vltionibus iustis affliget obstinatos. Libere egit, id est, nullo impediente totum mundum iudicabit.

† Eleuare. ‡ vicissitudinem.

2 † Exaltare qui iudicas terram:
Redde ‡ retributionem superbis.

A

C Tunc exaltatus est coram discipulis: quando eum in maiestate sua ad gloriam constat resurrexisse perpetuam. Iudicabit terram: quando maiestatis suæ ditione iudicabit terrenos homines. Superbi autem illi sunt, qui in sua malignitate deficiunt. Illis ergo retributio redditur, cum audierint: Ite in ignem.

† impii. ‡ impii exultabunt.

3 Vsquequo † peccatores Domine:
Vsquequo ‡ peccatores gloriabuntur?

Gloriari in peccatis

H Non sufficit eis peccatores esse, sed etiã in peccatis gloriantur. Prima quippe infœlicitas est, peccare: secunda, in fine vitæ pœnitentiam non agere, quod gloriabundis in malitia euenire solet. C Qui in die iudicii, si hic non emendant, gloriari non possunt. Dicit ergo quousque gloriantur? quasi diceret vsque ad finem vitæ: quia postea cessabit gloriatio & malitia.

† Fluent loquentes antiquũ: garrient omnes qui B operantur iniquitatẽ ‡ conterẽt † affligent.

4 † Effabuntur & loquentur iniquitatem:
Loquentur omnes qui operantur iniustitiam.

C Qui sunt qui loquuntur iniquitatem, nisi illi qui dicunt. Quid nobis proderit, si iuste vixerimus? aut quid illis profuit, qui in hac vita conuersati sunt innocenter, qui vt cæteri mortui sunt?

5 Populum tuum Domine ‡ humiliauerunt:
Et hæreditatem tuam † vexauerunt.

Populum tuum humiliauerũt

C Populum, viros dicit fideles, quos dicit humiliatos: quoniam Deo contumelias ficti audiebant, necesse est enim deuotum famulum dolore cruciari, quando aliquid irreuerentissimum de Deo audierit. Hæreditatem dicit populos Christianos: quos innumeris cladibus à superbis persecutoribus constat esse vexatos.

‡ interficient. † occident.

6 Viduam & aduenam ‡ interfecerunt:
Et pupillos † occiderunt.

Vidua. Pupilli.

H Vidua: secundum tropologiam est anima peccatrix, quæ Deum verum amisit. Pupilli vero illi sunt, qui patrem Deum non habent quos hæretici interficiunt: sicut & praui diuites, cæteros humiles affligunt.

7 Et dixerunt non videbit dominus:
Nec intelliget Deus Iacob.

C

C Aestimant enim dementes, Deum non vidisse mala illorum cum peccant, quando se non sentiunt sub celeritate percelli: dũ ille pius moderator exclamat: nolo mortem peccatoris. Deus Iacob: dicitur Deus Christiani populi.

Ezech. 33.

‡ stulti. † insipientes aliquãdo discite.

8 Intelligite † insipientes in populo:
Et ‡ stulti aliquando sapite.

C Insipientes illos appellat, qui in ecclesia constituti, fœlicitate huius sæculi gaudẽt. Stulti autem dicit sapite. i. vos qui veræ religionis expertes, blasphematis aperte, dicentes Deum nec videre nec intelligere hominum facta: vos inquam stulti & dementes aduertite pietatem Dei.

9 Qui plantauit aurem non audiet:
Aut qui finxit oculum non † considerat?

† Videbit

C Isti versus increpatiue legendi sunt. Ostendunt enim in Deo esse virtutes audiendi videndique: ac si dicat. Qui tibi plantauit aurem non audiet? audiet vere. Et qui finxit oculum ad videndum non videt? H Certe totus oculus est, qui omnia videt: totus manus est, quia omnia operatur: & quicquid membra nostra valent, ipse operatur.

G

‡ erudit.

10 Qui ‡ corripit gentes non arguet?
Qui docet hominem scientiam.

Qui corripit gentes.

C Qui corripit gentes, id est, qui erudit gentes per legẽ suam & prophetas, non arguet? arguet vtique. Qui docet hominem scientiam, ipse non habet? habet videlicet: quia plenitudo scientiæ in Deo est.

† nouit.

11 Dominus † scit cogitationes hominum:
Quoniam vanæ sunt.

C Cogitationes enim talium hominum omnino vanissimæ sunt: quas Dominus nouit, quia ipsi per se nosse non possunt, qui prauis cogitationibus occupantur. Vanum enim dicimus, quicquid à veritate discedit, quicquid vtilem non habet fructum.

Vanum.

‡ Vir.

12 Beatus ‡ homo quem tu erudieris domine:
Et de lege tua docueris eum.

E

C Contra vanos, bene ponitur beatos. Quia sicut illi caducis cogitationibus eluduntur, ita iusti doctrinæ cœlestis veritate firmantur, fiuntque reuera beati, quoniam munera cœlestis sapientiæ perceperunt. H Vnde certe fœlix: quia Deo magistro viuit. De lege. i. scripturis sanctis. Lectio quoque illius scripturæ sanctæ mitigat tribulationes: vnde sequitur, vt mitiges, &c.

† quiescat a diebus afflictionis ‡ impio interitus.

13 Vt † mitiges ÷ ei: ⁘ a diebus malis:
Donec fodiatur ‡ peccatori fouea.

C Constat esse beneficium sanctæ legis, vt in aduersis istius mundi Christianus discat patientiam, qua omnia ei mitigantur aduersa. Dies mali: præsens mundus est, in quo iustus expectat tolerando per patientiam aduersa, donec omnibus peccatoribus fouea damnationis præparetur æterna.

Dies mali.

† populum s. ‡ deseret.

14 Quia non repellet Dominus † plebem suam:
Et hæreditatem suam non ‡ derelinquet.

F

C Plebem suam: dicit fidelissimos Christianos, qui ad Dominum tota mentis intentione festinant. Hæreditas est humana, quæ ad successorem prioris Domini morte transfertur, sed licet hæreditas Christi sit suo sancto sanguine acquisita, tamen nunquam perdit suum auctorem, sed cum ipso possidetur semper.

Hereditas Christi.

† Quoniã ad iustitiã reuertetur iudicium, & sequentur illud omnes recti corde.

15 † Quoadusque iustitia conuertetur in iudiciũ:
Et qui iuxta illã? omnes qui recto sunt corde.

C Tunc conuertetur iustitia hominum in iudicium, quando sedentibus apostolis super XII. sedes dabuntur iustis præmia æterna, & iusti iudicabunt impios. Et qui iuxta illam (interrogando dicit) scilicet iustitiam? Respondet omnes recto corde.

‡ stabit pro me aduersum malos. † operantes iniquitatis.

16 Quis ‡ consurget mihi aduersus malignantes?
÷ Aut ⁘ quis stabit mecum aduersus † operantes iniquitatem?

C Testatur enim Christus, sibi solum Deum esse adiutorem contra malignos spiritus. Et interrogatiue legendũ est: quis consurget? id est, nemo pro me aduersus dæmones certaturus assistet: dum potius homines eos malis imitationibus subsequantur. Aut quis stabit: id est, nullus stabit in acie certaturus, quasi diuersis iaculis vulnerandus, vt non defendendo sed patiendo stet.

G

‡ auxiliator meus. † habitasset.

17 Nisi quia Dominus ‡ adiuuit me:
Paulominus † habitauit in inferno anima mea

C Dicit enim: nisi quia Dominus: vox Christi in persona membrorum, ac si dicat, in illam foueam protinus incidissem, in qua peccatores certum est posse demergi. Paulominus habitauerat, id est, vanis persuasionibus potuisset decipi anima mea: nisi meruisset à Domino liberari.

18 Si dicebam motus est pes meus:
Misericordia tua Domine ‡ adiuuabat me.

‡ sustentabat me.

C Hic beneficiũ celerrimæ confessionis ostenditur: vt cum se homo lapsum in peccatis confitetur, statim munera diuina dimittendi peccata subsequuntur. Si igitur dicebã: motus est pes meus. i. peccaui: quã statim dixi vero corde, misericordia tua adiuuabat me. Tantum valet accelerata confessio, vt ante remittatur peccatum quam puniatur.

Motus est pes meus.

19 † Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo:
Consolationes tuæ ‡ lætificauerunt animam meam.

† In multitudine cogitationũ mearum, quæ sunt in me intrinsecus. † delectabunt.

H

H Secundum multitudinem: id est, quantum fuit pondus pœnitentiæ, tantus fuit numerus consolationũ. Quia quando egi pœnitentiam & sustinui tribulationem in præsenti vita, tunc consolari gaudebam in futura: & quanto magis egi pœnitentiam, tanto magis cõsolatus es me. Vnã fudi lachrymam, vnam merui consolationem: decem fudi lachrymas, decem merui consolationes. Quot patimur vulnera, tot meremur & coronas, & magnitudo tribulationum magnitudo præmiorum est.

‡ particeps erit tui thronus iniquitatum, fingẽs lab.

20 Nunquid ‡ adhæret tibi sedes iniquitatis:
Qui fingis laborem in præcepto?

C Nun-

A

Matth. 5.

Fingere

† Copulabuntur ad uersum animam iusti.

B

‡ erit autem mihi d.

† quasi pecta spei meæ.

‡ restituet super eos iniquitatẽ suam.

† perdet

Malicia

C

C Nunquid: ‹legatiue legendum est. Sedes iniquitatis? est mundi huius voluptuosa possessio, quæ domino adhærere non potest. Præceptum enim domini habet, beati qui lugent & qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Et præceptum domini in præsenti sæculo laborem & dolorem habet, non requiem nec gaudium. Quia arta & angusta via est quæ ducit ad vitam. Fingere enim plasmare dicimus, & qui mentitur aliquid sibi plasmare videtur. Hic autem fingere Deo attribuitur, ille format laborem in præcepto. H Nemo enim dormiens coronatur.

21 † Captabunt in animam iusti:

Et sanguinem innocentem condemnabunt.

C Captabunt enim dixit: quasi captiose tractabunt: quia veram causam criminis in martyribus persecutores inuenire non possunt. Et sanguinem innocentem: Ad Christum hoc potest referri, quia vere innocens pro nostra redemptione sententiam iniustæ condemnationis accepit.

22 ‡ Et factus est dominus mihi in refugium:

Et Deus meus † in adiutorium spei meæ.

C Hic ostendit nihil valere persecutiones hominum contra Christum, vel contra martyres: & eo tempore magis dicit diuinum sibi prouenisse refugium, quando superbia humanæ persecutionis studio inflata est. Quia per hanc illa beatitudo coronalis palmæ præparatur. Et Deus meus in adiutorium spei meæ. Quoniam hic adhuc spem habemus, non rem tenemus: sed spem in futuro relinquimus; quia iam nostrum desiderium possidemus.

23 Et ‡ reddet illis iniquitatem ipsorum:

& in malicia eorum † disperdet eos:

*Disperdet illos ∻ dominus Deus noster.

C Et reddet illis: id est retribuet malis secundum vota nequitiæ suæ. Et nota quod hoc nomen malicia est capax omnium criminum, sicut charitas est capax omnium virtutum. Disperdet eos, id est, a suo regno alienos efficiet.

Oratio ex Psal. XCIII.

Rudi nos domine secundum beneuolentiam legis tuæ: & esto nobis in tribulatione refugium, qui hominibus prudenter infinitas scientiam, ne derelinquant. Per dominum nostrum Iesum, &c.

Argumentum Psal. XCIIII.

C Propheta incitat populos ad laudem Dei conuenire.

TT. ∻ Laus cantici ipsi Dauid ∻ .

Laus Cantici.

C Laus, vocis significat deuotionem: canticum, hilaritatem mentis. Quod vtrunque in opere psalmodiæ debet esse sociatum. Ipsi Dauid: significat Christum, cui laus ista cantatur.

Laudemus dominum

D

‡ petræ Iesu nostro.

Iubilare

† vultum eius in actione gratiarum.

‡ in canticis.

† fortis & magnus d.

1 Venite † exultemus domino:

Iubilemus ‡ Deo salutari nostro.

C Venite enim illis dicitur, qui longe positi sentiuntur: qui se needum fidei integritate populo fideli iunxerunt. Est autem exultatio huius sæculi: quæ occupat animas infideles: ideo addidit Deo, de quo vera est exultatio. Iubilare, esse magnum modum lætitiæ, cui sermo non sufficit, sæpe diximus.

2 Præoccupemus † faciem eius in confessione:

∻ Et ∻ ‡ in psalmis iubilemus ei.

C Præoccupare: est aliquid ante facere, quam ille possit videre qui creditur aduenire. Faciem dicit: conspectum Christi in iudicio, id est, vt confiteamur facinora nostra ante iudicialem eius aduentum. Iubilemus in psalmis. H Scilicet in cordibus nostris psallentes, id est, gratias agentes.

3 Quoniam † Deus magnus dominus:

Et rex magnus super omnes Deos.

C Dicendo enim quoniam Deus magnus: ostendit illum esse potentiorem, magnus quippe hic non dicitur, nisi qui summæ potestatis arcem tenere monstratur. Deos etiam homines sanctos appellat: super quos dominus rex magnus est, quoniam creat omnia & regit vniuersa.

E

Magnus super omnes Deos.

‡ In cuius manu fundamenta terræ.

† excelsa

4 ‡ Quia in manu eius sunt omnes fines terræ:

Et † altitudines montium ipsius sunt.

C Fines terræ: ad gentes pertinet vniuersas, quæ Christo fideli deuotione subiectæ sunt. Altitudines montium: potestates sæculi honoresque terreni sunt, qui tamen domino subiecti sunt, & ideo ipsius esse dicuntur. H Pugillo enim, id est, potestate concludit omnem latitudinem terræ.

‡ Cuius est mare, ipse enim fecit illud.

† plasmauerunt.

5 ‡ Quoniam ipsius est mare & ipse fecit illud:

Et siccam manus eius † formauerunt.

C Mare: significat gentes, quæ in hoc sæculo variis vitiorum flatibus commouentur. Arida: populus fidelis est, fontes fidei adhuc sitiens: quos dono suæ misericordiæ fundere dignatus est Christus. His omnibus iungendum est: iubilemus ei.

F

† corruemus.

‡ fleamus ge. nua ante faciem domini facto- t an. illu. Ploremus ante Deum.

6 Venite adoremus & † procidamus:

∻ Et ∻ ploremus ante dominum qui fecit

nos: quia ipse est ∻ dominus ∻ Deus noster.

C Hortatur nunc Christianum populum propheta ad satisfactionem pœnitentiæ. Adoremus, id est, corpois inflexione incuruemur. Procidamus: vt ante ipsum nos prosternamus, totaque membrorum effusione tendamur. Ante Deum plorare, est pios fletus effundere, & pessima facta damnare. Nam si tota cordis puritate deprecemur, facile nos qui fecit, & reficit. Et causam triplicem huius adorationis humilis subiecit, quoniam ipse fecit nos &c.

‡ grex

7 Et nos populus pascuæ eius:

Et ‡ oues manus eius.

C Dicit enim quid sint fideles: vtrique oues pascuæ domini. Qua æternis deliciis fœlici forte satiantur.

G

† in

Hodie

8 Hodie si vocem eius audieritis:

Nolite † obdurare corda vestra.

C Hic subducit vnam conditionem necessario præterquisitam ad hoc, vt sint homines vere oues Christi, dicens. Hodie si vocem eius audieritis. Nam qui vocem domini non audit, non grex dicitur eius, nec in pascuis eius collocatur. Hodie vero pro quolibet tempore positum est, velut dicatur, quocunque tempore vel die, eius vocem audieritis, nolite obdurare corda vestra.

‡ contradictione, sicut in die ten.

9 Sicut in ‡ irritatione:

Secundum diem tentationis in deserto.

C Tentatio enim iudaica contra Moysen graui murmuratione surrexit dicens: nec escam sibi in deserto dari, nec aquam potabilem diuina largitate concedi. Quapropter culpa parentum istius reperitur, vt debita vindicta rimeatur.

† me & viderunt opus meum.

H

Exod. 16.

10 Vbi tentauerunt me patres vestri:

Probauerunt † & viderunt opera mea.

C Vbi: significat in deserto: ibi apparuit potestas Dei, quando esca venit ex aere, potusque ex lapide. Ibi probauerunt opera mea: quando manna pluit esurientibus, quando coturnicum multitudo venit, & aquas lapis dedit. Et viderunt: hoc ipsis improperium dicitur. Nam viderunt & tamen non crediderunt.

‡ displicuit mihi generatio illa.

† populus errans in corde est.

11 Quadraginta annis: ‡ offensus fui generationi illi:

Et dixi † semper errant corde.

A Quadraginta annis: omne tempus vitæ præsentis significat, denarius eteoim numerus perfectus est, qui dum ad quatuor mundi partes adiungitur, ad quadragenarium vsque peruenit.

‡ Et non cognoscẽs vias meas quibus iurani

† vt non introeunt.

12 ‡ Et isti non cognouerunt vias meas:

vt iuraui in ira mea:

† Si introibunt in requiem meam?

C Et isti non cognouerunt vias: quia xl. annorum tempore beneficia Dei scire noluerunt. Duobus modis iurare

A

dicitur Deus. Iurat placatus atque mitis, hic autem iurare dicitur iratus: quia vindictam noscitur comminari. Quid est aliud in requiem Dei non introire: nisi perpetua tormenta suscipere? Negatiue igitur legendum est: si introibunt, id est, non introibunt.

Oratio ex Psal. XCIIII.

Salutare eximium omnium populorum domine, respice propitius super oues gregis tui: eisque impertiens sal prudentiæ, introducere easdem innoxias sempiternam digneris in requiem, Qui cum patre & filio & spiritu, &c.

Argumentum Psalm. XCV.

C *Laus fidelium: de Christi incarnatione & de exaltatione ecclesiæ.*

TT. ✠ Laus cantici Dauid ÷ Quando domus ædificabatur post captiuitatem ⁝.

B

H C Domus enim ista est vniuersalis ecclesia, in qua Christus inhabitat: quæ destructa ædificatur, quando anima post captiuitatem peccati, ad intelligentiam veritatis cœperit domino præstante remeare: nec ædificari desinet, donec vsque ad finem sæculi prædestinatorum numerus impleatur. H Totum quippe mysterium huius psalmi in titulo est: tota vitæ nostræ sacramenta & salus in titulo sunt.

1 CAntate domino canticum nouum:
Cantate domino omnis terra.

C Cantat enim domino canticum nouum, qui vetere homine deposito, per gratiam baptismatis fœliciter innouatur. Omnis terra: catholicam significat ecclesiam, quæ per cunctum orbem noscitur esse diffusa. Noua domus, nouum meretur canticum: Innouata anima, canticum innouet.

Omnis terra, id est, Catholica ecclesia

C

2 Cantate domino ÷ & ⁝ benedicite nomini eius:
Annunciate de die in diem salutare eius.

C Nomen enim Dei benedicimus, quando nostrum salutare per omnia confitemur. De die in diem nunciatur: quando aduentum Christi & prophetæ promiserant, & euangelistæ venisse declararunt. Ita factum est: vt duo cœlestes dies annunciasse eius gloriam comprobentur, scilicet vetus testamentum & nouum. H Christus enim in vtroque lucet. Nolite eum tantum in veteri nuociare, ne sitis iudæi: nec solum in nouo, ne sitis manichæi: sed in vtroque laudate eum.

De die in diem

3 † Annunciare inter gentes gloriam eius:
In omnibus populis mirabilia eius.

† Narrate in gentibus glo.

C Dominus enim saluator nunciandus erat, & per gentes quoque prędicanda erat gloria eius, quia tanta miracula prædicabant autorem. Mirabilia eius: significat arcanum incarnationis Christi, qui dum sit altissimus, factus est pro nobis humilimus.

Mirabilia eius.

D

4 Quoniam magnus dominus & laudabilis nimis:
Terribilis est super omnes Deos.

C Magnus, ad potestatem pertinet, quia cunctis potētior est: laudabilis, ad pietatem, quia nos redemit: nimis ad vtrunq; pertinet, quia nec quantum magnus, nec quantum laudabilis sit potest explicari. Deos hic debemus aduertere quos sibi gentilitas composuit.

5 Quoniam omnes dii ✠ gentium dæmonia:
Dominus autem cœlos fecit.

✠ populorum sculptilia.

C Dæmonia sunt enim: quæ nulli præstant bona, sed in se credentes semper decipiunt: dicti dæmones, quasi scientes, sed quoniam scientia illa dici non potest, quæ creatoris non obsecundat arbitrio: eos ita scientes debemus accipere, quasi non intelligentes, sicut & apostolus sapientiam mundi stultitiam vocat. Deus cœlos fecit, id est, apostolos & sanctos viros instituit, qui dæmonibus imperare consueuerunt.

Dæmonia

1. Cor. 1.

E

6 ✠ Confessio & pulchritudo in conspectu eius
Sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius.

✠ Gloria & decor ante vultum eius: fortitudo & exultatio in sanctuario eius.

C Confessionem siquidem, bene seqioitur pulchritudo. Quia nemo potest esse pulcer: nisi fuerit Dei miseratione mundatus; fœdos nos faciunt peccata, sed pœnitentia reddit decoros. Sanctimonia & magnificentia, id est, honor & beatitudo. In sanctificatione, id est, in illa voce Christi, venite benedicti. Vel melius. A In sanctificatione gratiæ, qua sanctificat & ita magnificat nos. Noli ante magnificari quam sanctificari (quia illud est ruere) sed ante sanctificare, & ita à Deo non à te magnificaris.

7 Afferte domino † patriæ gentium, afferte domino gloriam & ✠ honorem:
Afferte domino gloriam nomini eius.

† familiæ populorum ✠ fortitudinem

F

C Patria dicta est: quasi patris atria. Significat enim patria gentium omnem generalitatem Christianorum, quam admonet, vt domino gloriam afferat & honorem. Afferunt vtique gloriam nomini eius: qui studio deuotionis & bonæ voluntatis commutantur in melius, & consubstantialem trinitatem per omnia confitentur. Laus enim & honor est domini, bona conuersatio serui vnde saluator ait. Sic luceat operationis bonæ lux vestra coram hominibus, vt glorificetur pater vester in cœlis.

Patriæ gentium

Matth. 5.

8 † Tollite hostias & introite in atria eius:
Adorate dominum in ✠ atrio sancto eius.

† Leuate munera ✠ decore sanctuarii.

C Hostias hic dicit conscientiæ puræ libamina: vnde non sanguis, sed piæ lachrymæ currunt, hoc est cor contritum. Vel operamini. Atria autem domini sunt apostoli vel prophetæ, per quos fidelis populus intrat ad Deum, Tunc reuera Christus adoratur, quando in atria ecclesiæ catholicæ peruenitur.

Atria domini.

9 † Commoueatur à facie eius vniuersa terra:
Dicite in gentibus ÷ quia ⁝ dominus regnauit.

† Paueat

G

C Tunc enim terra commouetur, quando peccator terrena vicia derelinquens: ad pœnitentiam fuerit domino miserante perductus. Dominus regnauit: per trophæum crucis in genere humano, vnde & Romana translatio, ex septuaginta interpretibus facta habet, regnauit à ligno. Siue regnauit, id est, apparuit in carne regnaturus qui semper regnauit. H Vel regnauit in animabus commotis per pœnitentiam.

Dominus regnauit à ligno

10 ✠ Etenim correxit orbem terræ qui non commouebit:
Iudicabit populos in æquitate.

✠ Siquidem appendit orbem immobilem.

C Tunc correxit orbem: quando per regulam fidei paganorum corda conuertit. Qui scilicet orbis non commonebitur: quia in soliditate veræ fidei consistit. Populos: hic fideles homines vult intelligi: qui iudicandi sunt sub tranquillitate supernæ misericordiæ, quando eis præmia promissa restituit. Et æquitas pertinet ad beatos, ita ad pœnas perpetuas impiorum.

H

11 † Lætentur cœli & exultet terra, † commoueatur mare & plenitudo eius:
✠ Gaudebunt campi & omnia quæ in eis sunt.

✠ Lætamini † tonet ✠ gaudeat ager Campi

C Cœli: apostolos, prophetas & prædicatores: terra, auditores conuersos: mare, mundum significat. Campos vero viros dicit, non superbia tumidos, non asperos iracundia, sed mansuetos lenitateque plenissimos: qui gaudent, quando conuersationis dona susceperint. Omnia: vniuersitatem gentium significat.

12 Tunc † exultabunt omnia ligna ✠ syluarum à facie domini quia venit:
Quoniam venit iudicare terram.

† laudabūt ✠ saltus ante fa.

C Tunc exultabunt, id est, in secundo aduentu Christi, quando iudicaturus est mundum, exultabunt omnia ligna syluarum, id est, gentes, quæ prius fuerant steriles, velut ligna syluarum, ad culturam fructiferam tunc perductæ, ante faciem domini magno gaudio sunt lætaturæ.

Omnia ligna syluarum.

Quoniam

A

Quoniam venit: per hoc illum nos aduentum tantum voluit intelligere, quem adhuc noscimur expectare. H Ideo certe ista ligna gaudebunt. Quia non sunt obnoxia combustioni. Peccatores enim subdet pœnis: iustos præmiis remunerabit æternis.

† iusto. ‡ fide s.

13 Iudicabit orbem ÷ terræ :- in ‡ æquitate:
Et populos in † veritate sua.

Primo venit vt iudicetur: postea venturus est vt iudicet.

Oratio ex Psal. XCV.

FActor cœli & terræ creator Deus: quem omnis terra cantici noui modulatione persultat: precamur, vt sicut te à ligno regnantem supplices confitemur: ita amisso omni gentilitatis errore: futuri aduentus tui gloriam, intentis sensibus præstolemur. Qui cum patre & filio, &c.

Argumentum Psal. XCVI.

B

C *Propheta de primo Christi aduentu dicit, admonens fideles in eo lætari, & increpans eos qui idola venerantur.*

TT. ÷ Psalmus ipsi Dauid, quando terra ei restituta est :- .

Terra Dauid, Caro Christi seu Ecclesia.

C Terra Dauid: caro Christi est, quæ post soporem mortis lege commoni, restaurata est in gloria, munere singularis resurrectionis. Vel certe terra est ecclesia, id est, corpus Christi mysticum, omnes, id est, fideles.

† lætabuntur.

1 DOminus regnauit exultet terra:
† Lætentur insulæ multæ.

C Dominus regnauit: quis ergo alter colendus est, nisi ille qui solus cognoscitur imperare? Exultet terra, id est, genus humanum in sua reparatione. Lætentur insulæ, id est, ecclesiæ gentium. Dicit vero multæ non omnes, propter hæreticas prauitates.

‡ firmamentum solii eius.

2 Nubes & caligo in circuitu eius:
Iustitia & iudicium ‡ correctio sedis eius.

C In hoc versu, qualis sit dominus impiis vel religiosis narratur. Nubilosus & caliginosus est indeuotis: dum tenebrosa corda, nulla claritate resplendent. Iustitia vero & iudicium, his qui in eum credunt, & sedes eius effici meruerunt: qui bene correctio vocantur, quia prauitate exuti, & recti & Dei sedes facti sunt.

Ç

† faciem eius ibit, & exuret per circuitum hostes eius.

3 Ignis ante † ipsum præcedet:
Et inflammabit in circuitu inimicos eius.

C Ante aduentum domini ignis præcessit: quando à prædicatione prophetarum, corda infidelium fremuerunt: ita vt ardore iracundiæ succensi, de prædicantium nece tractarent. Et inflammabit, scilicet impios aduersus electos. In circuitu: quia dum pauci essent electi, erat aduersariorum circundans innumerabilis multitudo.

‡ apparuerunt. † contremuit. Fulgura eius.

4 ‡ Alluxerunt fulgura eius orbi ÷ terræ :- :
Vidit & † commota est terra.

C Alluxerunt fulgura eius, id est, prædicationes prophetarum vel miracula sanctorum. Commota est terra: hoc est terreni perterriti in nouitate prædicationis: vt se intelligerent idola insensata colere, dum haberent adorabilem summum creatorem.

D

‡ tabefacti sunt. † dominatoris omnis terræ

5 Montes sicut cæra ‡ fluxerunt à facie domini:
A facie † domini omnis terra.

C Montes fluxerunt hoc est: potentes huius sæculi, cognito domino humiliati sunt. Omnis terra, id est, potestates sæculi, pagani seu hæretici, qui ab errore vocati à domino, damnantes superstitiosum votum suum, magis diuinum eligunt sobrie seruitium.

Viderunt omnes populi

6 Annunciauerunt cœli iustitiam eius:
Et viderunt omnes populi gloriam eius:

C Cœli: apostoli vel prædicatores, quorum sanctis prædicationibus, iustitia Dei innotuit mundo. Viderunt hic: non carnalibus oculis sed cordis lumine debemus accipere, gloria enim auditur non videri solet. Vel vt quidam volunt, viderunt gloriam. i. Christum qui est gloria patris.

‡ seruiunt Sculptili † idolis

7 Cōfundantur omnes qui ‡ adorant sculptilia:
Qui gloriantur in † simulachris ÷ suis :- :

E

C Increpat hic cultores idolorum. Idolum dictum est, quod ipsum sit dolum, id est hominum falsitate repertum. Simulachrum: à simulatione sacra compositum, eo quod illis detur honor ab eo us. Sic vtraque fugienda, ipsorum nominum interpretatione declarantur.

Simulachrum.

‡ dii

8 Adorate eum omnes ‡ angeli ÷ eius :- :
Audiuit & læta est Syon.

C Bonus enim angelus adorat Deum: qui recto corde suum cognoscit auctorem, nec se ab hominibus adorari permittit: sed malus angelus se adorari satagit. Audiuit Syon, id est, ecclesia catholica puro corde iudicia domini percepit, & ideo læta est. Nam qui verbum Dei subdola mente audit, quia contra voluntatem suam quod non credit audit, tristis abscedit.

Apoc. 3. Matth. 4.

9 Et exultauerunt filiæ Iudæ:
Propter iudicia tua domine.

Filiæ Iudæ.

F

C Filiæ Iudæ: significant religiosas mentes probatasque personas, qui ideo filiæ Iudæ dicūtur, quoniam Christo confiteri & credere maluerunt qui ex Iuda descendit. Propter iudicia, scilicet, quia tristitiam seruorum tuorum conuertis in gaudium, & superbum eis diabulum virtutis humilitate prosternis.

† excelsus. ‡ Vehementer eleuatus

10 Quoniam tu dominus † altissimus super omnem terram:
‡ Nimis exultatus es super omnes Deos.

C Terram hic, peccatores: Deos, iustos homines debemus aduertere. Per hæc enim duo, significat Christum & terrenis creaturis & cœlestibus imperare.

† impiorū eruet eos.

11 Qui diligitis dominum odite malum:
Custodit ÷ dominus :- animas sanctorum suorum, de manu † peccatorum liberabit eos.

Odite malum diabolum.

C Hic bonos alloquitur & fideles, vt à malicia diaboli segregentur. Ipse enim iure dicitur malus, per quem venit omne malum. Et ne quis diabolum timuisset offendere, sequitur: custodit dominus animas sanctorum. Liberat etiam animas de manu peccatorum, quando eas non finit aliqua prauitate subuerti. Ne vero dominum corpora sanctorum à pœnis custodire intelligeres (qui passim tradit ad pœnas, vt martyribus reddat coronas) dixit animas sanctorum.

G

12 Lux orta est iusto:
Et rectis corde lætitia.

Lux, id est, fides

G Iusto dicit ortam esse lucem, id est, verissimam fidem: vt illuminatus talia credat, quæ eum ad cœlorum regna perducant. Rectis corde oritur lætitia: quando Deo præstante talia gerunt, quæ sibi profutura cognoscunt.

‡ sanctæ eius

13 Lætamini iusti in domino:
Et confitemini memoriæ ‡ sanctificationis eius.

C Admonet hic iustos, non in humano desiderio, aut in huius sæculi ruinosa iactantia, sed in domino lætari. Cōfitentur iusti memoriam sanctitatis eius: quando in illo regno perpetuo fuerint collocati, recordantes de quanta clade huius sæculi (Deo miserante) sunt subtracti.

H

Oratio ex Psal. XCVI.

CVstos animarum sanctarum Deus, cuius regnum est pars perfecta iustorum, concede propheticas euangelicasque coruscationes pectoribus nostris inseri: & si quid est obtectum velamine prisco, spiritu sancto reuelante pandatur. Per dominum nostrum Iesum Christum filium, &c.

Argumentum Psalm. XCVII.

C *Propheta commonet populum Christianum, cantici noui exultatione lætari, quando mirabilis est Christi concessus aduentus.*

TT. Psalmus ÷ ipsi Dauid :- :

Die Sabbati Nocturnus.

1 CAntate Domino canticum nouum:
Quia mirabilia fecit.

C Nouus

A

Canticum nouum.

C Nouus enim homo cantare debet canticum nouum, non ille vetustus, qui necdum Adæ peccata deponens in eis perseuerat. Nouum canticum: est de domini incarnatione narrare vel cantare. Nouum: quia nunquam aliquid simile mundus audiuit. Fecit mirabilia, quando cæcis lumen, claudis gressum donauit.

2 Saluauit sibi dextera eius:
Et brachium factum eius.

H Christus enim, dextera & brachium dicitur. Dextera pro virtute, brachium pro robore hic ponitur. Ipse saluauit hominem dextera sua in salutem, qui suo vitio perierat. C Siue semetipsum saluauit qui dixit, potestatem habeo ponendi animam meam & iterum sumendi eam.

Ioh. 10.

3 Notum fecit dominus salutare suum:
In conspectu gentium reuelauit iustitiam suam.

B

Saluatorē id est, salutis autorem.

C Notum fecit dominus salutare, id est, dominum saluatorem: qui salutaris recte dicitur, quia omnis salutis est autor. Et reuelauit iustitiam, id est, Christum, qui prius sub quodam velamine prędicatus fuerat à prophetis: quo subducto, in eius aduentu ipsa facies veritatis apparuit. H Vel iustitiam vitæ, quæ incredulitate hominum fuit obscurata.

4 Recordatus est misericordiæ suæ:
Et veritatis suæ domui Israel.

H Recordatus est misericordiæ, in populo scilicet gentium. Et veritatis suæ, quoad populum Iudæorum, scilicet opere complens, quod patriarchis promiserat.

‡ fines

5 Viderunt omnes ‡ termini terræ:
Salutare Dei nostri.

C Viderunt omnes, id est, mente conspexerunt, quod per totum mundum constat effectum. Quæ visio non nisi ad fidem est referenda, vt nobis possit veritas constare verborum: per fidem enim omnes termini terræ viderunt Iesum.

C

† Deo

‡ Vociferamini & laudate & canite.

Cantare, Exultare, psallere

6 Iubilate † domino omnis terra:
‡ Cantare & exultate & psallite.

C Iubilate dictum est: cum magna delectatione in gaudium vocis prosilite. Omnis terra: designat vniuersam ecclesiam. Cantare, est officio oris laudes personare: Exultare, cum magno amore animi vota declarare: psallere, bonis operibus Dei mandata complere.

‡ Carminis, in tubis & clangore buccinæ

7 Psallite domino in cithara, in cithara & voce
‡ psalmi.
In tubis ÷ ductilibus :· & voce tubæ corneæ.

Psallere in Cithara.

H Psallit domino in cithara: qui omnibus membris se castum præbuerit, non potest autem esse sonus citharæ perfectus, si vna corda defuerit: sic etiam homo, si vno crimini capitali subiacebit, non psallit domino in cithara, quia vna corda deest, nec est perfectus citharæ sonus. C Vox psalmi quoq; ad laudationem diuinam pertinet. Tubæ ductiles: significant fideles, qui diuersis passionibus tunsi, Deo largiente clarius sonuerunt. Vox tubæ corneæ: est fixa tolerantia patientiæ, quæ vt cornu perseuerat.

Tubæ ductiles Vox tubæ corneæ.

D

† coram rege domino, moueat mare

‡ habitatores eius.

Moueatur mare.

8 Iubilate † in conspectu regis domini:
moueatur mare & plenitudo eius:
Orbis ÷ terrarum :· & ‡ qui habitant in eo.

C Dixit iubilandum esse: nunc ostendit vbi, quia ante regem. Commouetur mare: quando in futuro iudicio, impiorum pectora à recordatione delictorum commouentur. Et plenitudo eius: merito dicitur, quia multa peccata commiserant. Orbis terrarum mouebitur: quando in nouam faciem veniet, vt prædictum est, erit cœlum nouum & terra noua. Et qui habitant, id est, homines in eo.

2. Petr. 3.

† laudabunt, ante dominum

9 Flumina plaudent manu, simul montes † exultabunt à conspectu domini:
Quoniam venit iudicare terram.

Flumina viri sancti.

C Flumina: sanctos viros significat, qui bona opera cœlesti vbertate manauerunt. Simul, id est, cum domino saluatore, cui prædicta opera exhibuerunt. H Montes, apostoli. C Qui exultabunt in conspectu domini, in iudicatione futura, quoniam venit, scilicet iudicare peccatores, qui terrena semper vicia concupiscunt, & ideo terra recta dicuntur.

E

Iudicare terram.

10 Iudicabit orbem ÷ terrarum :· in iustitia:
Et populos in ‡ æquitate.

‡ æquitatibus.

C Isti sub iustitia iudicandi sunt, qui nulla remissione liberabuntur à sua pertinacia. Illi vero populi in æquitate iudicandi sunt, qui ibi præmia recipiunt: quoniam hic propter nomen domini grauissima pericula pertulerunt.

Oratio ex Psalmo XCVII.

Immitte domine salutare tuum mentibus nostris, qui reuelasti iustitiam tuam gentibus vniuersis: vt qui quondam iudicari venisti pro perditis, misericordiam, cum adueneris, pro quibus iudicatus es, largiaris, Qui cum patre & filio, &c.

F

Argumentum Psal. XCVIII.

C Propheta commonet populos Christo domino confiteri, eumque adorare: quia suis fidelibus propitius existit.

TT. ÷ Psalmus Dauid :·.

David Christus

C Per Dauid enim, & personam loquentis aduertimus, & Christum manu fortem & desiderabilem sentimus. Ipsius enim honor, in hoc psalmo, regnum potentiaque cantatur.

† commoueantur

‡ sessor Cherubin, concutiatur terra.

1 Dominus regnauit † irascantur populi:
‡ Qui sedes super cherubin: moueatur terra.

C Cum dicit, dominus regnauit: exponit quoniam gloriam suæ resurrectionis ostendit. Ille enim, qui resurrexit nempe, ipse regnauit. Irascantur populi. H Vel iudæi vel gentiles non credentes. C Nihil vltra Christo nocituri. Cherubin hebræum: significat plenitudinem scientiæ: vbi quasi in throno suo Deum manifestat sedere. Moueatur terra: postulat peccatores ad conuersationem commoueri. H Quandiu enim terra, id est peccator immobilis est, sanari non potest. Quando vero mota fuerit & intremuerit propter peccata, sanitatem recipit. Vnde alibi dicitur, sana contritiones eius, quia mota est.

G

Cherubin

Moueatur terra.

Psal. 59.

2 Dominus in Syon magnus:
Et excelsus super omnes populos.

C Syon interpretatur speculatio, id est, ecclesia, in qua dominus spiritaliter inesse monstratur. Et illi quem contempserunt peruersa mente, rex & excelsus super omnes populos eminet.

Syon Ecclesia.

3 Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile & sanctum est:
† ÷ Et :· honor regis iudicium diligit.

‡ Et terribili sanctoque.

† imperiū.

C Magnum dictum est nomen Christi, quia vbiq; diffamatum est: terribile, quia ipse venturus est iudicare viuos & mortuos: sanctum, quia immaculata & cœlesti conuersatione permansit. Honor regis est gloriosa prædicatio, quam illi semper offerimus, confitendo ipsius iustum iudicium. Vel diligit: honor, id est, cultus quo Deum honoramus, amat, id est, requirit diligentem aduertentiam, deliberationem, sui ipsius iudicium & vilitatem, atq; Dei reuerentiam.

H

Honor regis iustum iudicium.

4 Tu ‡ parasti directiones:
Iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti.

‡ fundasti æquitates.

H Præparauit Deus directiones in populis, sed ipsi proprio vitio deprauati sunt. C Iudicium fecit in populo fideli, quando ei donauit bonum malumq: discernere: iustitiam vero, cum relictis idolis, creatori suo meruit deseruire. In Iacob, id est, in vnoquoque fideli.

5 Exaltate dominum Deum nostrum:
Et adorare scabellum pedum eius, quoniam † sanctum est.

† sanctus est.

C Com-

A

C Commonet propheta deuotos populos, prædicando magnificare & exaltare numen domini, & adorare scabellum. H A C Id est corpus Christi, quod de Maria virgine assumpsit. C Scabellum humanitas diuinitatis intelligitur. Pedes eius, stabilitatem diuinitatis significat. Quoniam sanctum est, scilicet corpus Christi, & gloriosum & adorabile.

Scabellum corpus Christi.

6 Moyses & Aaron in sacerdotibus eius:
Et Samuel ‡ inter eos qui inuocant nomen eius.

‡ in his

C Moyses & Aaron in sacerdotibus eius. Quamuis Moyses sacerdos esse alibi non legatur. H Et quamuis illorum vnus legis, alter sacerdotii teneat regulam tamen vterque sacerdotali præconio, vel in legalibus vel in vestis tintinnabulis aduentum domini nunciauit. C Samuel vnxit Dauid in regem, tamen non accepit officium sacerdotis, quia erat de tribu Effraim, vnde sacerdotes fieri non licebat: & ideo non inter sacerdotes, sed inter eos qui inuocant nomen domini ponitur hic. Leuita vero fuit, quia illud linium Ephot portauit. H Quod significat: posse candidum effici, qui per pœnitentiam numen Dei inuocans, nigredinem peccati, lachrymis diluerit.

Moyses & Aaron in sacerdotibus

Samuel non fuit sacerdos, sed Leuita

B

propter Ephot.

7 Inuocabant dominum, & ‡ ipse exaudiebat eos:
In columna nubis loquebatur ad eos.

‡ exaudiuit.

C Quantum valeat sinceritas orationis, in breuitate declaratum est: quia fideliter Deum inuocantes efficaciter audiebat. In columna nubis loquebatur tunc illis: nobis autem per sanctum scabellum, id est, per incarnationem, & loqui & apparere dignatus est.

8 † Custodiebant testimonia eius:
Et præceptum quod dedit ‡ illis.

† custodierunt.
‡ eis

C Reddit causas quare eos dominus exaudire dignaretur. Ipse enim Christus vere illum diligit, qui eius mandata custodit, vt ipse ait. Si me diligitis, mandata mea seruate. Testimonium vero hic dicitur: per signa aliqua præcedentis rei posita significatio. Sicut in lege dixit, hoc erit vobis in testimonium.

Ioh. 14.

C

Deut. 6.

9 Domine Deus noster tu † exaudiebas eos ‡
Deus ÷ tu :- propitius fuisti eis:
Et † vlciscens in ÷ omnes :- adinuentiones eorum.

† exaudisti
‡ Domine
† vlcos super commutationibus eorum

C Dicendo tu exaudiebas eos: tu eis propitius fuisti, ostendit quidem desideria sanctorum in bonis petitionibus fuisse completa. Et vlciscens in omnes &c. ne eis humana elatio surripere potuisset. Nam quamuis aliqui sancti sunt & fideles viri, tamen oportet in eis vindicare pro tempore, ne eos eorum posse videatur ad superbiam deduci. Adinuentiones vero eorum, intelligi studia eorum & operationes deficientes. H Vel in bonum accipe vlciscens: vt Deus vlcisci intelligatur in adinuentiones, id est, contra adinuentiones eorum facientes: quia placitæ erant domino eorum actiones & adinuentiones.

Adinuentiones

D

10 Exaltate dominum Deum nostrum, & adorate in monte sancto eius:
Quoniam sanctus dominus Deus noster.

C Notandum est enim: quod sanctum dominum in monte sancto præcipit adorandum: quoniam sicut laus eius non conuenit ori prauo, ita nec eius culturæ, loci potest congruere turpitudo.

Oratio ex Psal. XCVIII.

Sublimem thronum domine, te & oramus & quæsumus, vt columna nobis luminis refulgente, modum sacerdotalis ordinis te custode seruemus. Per dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psal. XCIX.

C *Admonet propheta vniuersitatem, dominum exultando laudare.*

TT. Psalmus ÷ Dauid in confessione :- .

C Confessio enim quasi confacio dicitur, siue pœnitentia siue laus multorum ore celebrata. Quæ ideo sic dicitur, vt ad plurimos pertinere modo monstretur. Con enim simul significare notum est.

E
Confessio

1 Iubilate Deo omnis terra:
Seruite domino in lætitia.

C Iubilatio est enim magno mentis gaudio commoueri, non tamen in articulata verba prorumpere, & sub iocunditate domino famulari. Omnis terra: non ad tellurem referendum est, sed allegorice ad homines constat intelligi. Ista Lætitia vtique Charitas est, de qua apostolus ait. Non inflatur, non agit perperam, non enim murmurantes domino seruire debemus, quia sic Deum non diligimus.

Iubilate.

Omnis terra
In lætitia
1. Cor. 13.

2 † Introite in conspectu eius:
In exultatione.

† Ingredimini coram eo in laude

H Introite, id est, non iocis turpibus dissoluimini, sed omnia quæ facitis in gloriam Dei facite. In exultatione. C Hoc est, vt gaudia tunc sumatis humilitatis, quando superbis omnibus probatur esse terribilis.

F

3 Scitote quoniam dominus ipse est Deus:
Ipse fecit nos & ‡ non ipsi nos.

‡ ipsius sumus

C Scitote: hoc est intelligite ô Iudæi, quod iste dominus (quem filium Dei minime credidistis) ipse est Deus, qui fecit cœlum & terram, qui nos quoque ad suam imaginem psalmauit. H Et non solum corporaliter, sed in nouum hominem recreauit: & hoc non nostro merito, sed suo dono.

4 Populus eius & † oues pascuæ eius, introite portas eius in ‡ confessione:
Atria eius † in hymnis confitemini illi.

† grex
‡ gratiarum actione.
† in laude.

H Venit ad populum fidelem, per comparationes pulcherrimas ostendens quid sint. Oues, quia sunt simplices, & ipse earum pastor est verus. Pascuæ eius, id est, diuinarum scripturarum dulcis epulatio. Portæ domini, sunt humilis pœnitentia, baptismum sacrum, & charitas & alia bona opera & sancta. Atria eius (vt hic subaudias intrate) significat prophetas & euangelistas, & quicunque recte prædicauerunt. Dicta enim illorum, domini constat esse atria: quia per illos & illa, ad eum itur, & ipse (si deuota mente perquiritur) in eis inuenitur.

Oues pascuæ eius.
Portæ
Atria
G

5 ‡ Laudate nomen eius quoniam † suauis ÷ est :- dominus:
In æternum misericordia eius: & vsque ‡ in generationem & generationem † veritas eius.

‡ Benedicite nomini eius
† bonus
† ad
‡ fides eius.

C Reddit causam quare prædicandum & laudandum est nomen Christi: quoniam suauis est. Suauitas enim ista nescit habere fastidium. In æternum: quia cum semel præstiterit æterna futura bona, semper ab ipso seruantur illæsa. Sæculũ sæculi, siue in generationem & generationem. Et istud significat sæculũ quod nunc agitur, & illud quod credimus esse venturum, id est, sæculum in beatorum gaudio. Hic enim veritas Dei impletur, & promissa eius in patria veritate complentur.

In sæculũ sæculi.

H

Oratio ex Psal. XCIX.

Iubilamus tibi domine æterne, in lætitia & exultatione poscentes vt portæ pectorum nostrorum in tuis laudibus reserantur, semper ad misericordiam veritatemque pandantur. Per dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalm. C.

C *Ecclesia Dei, iudicium & misericordiam decantat, seque non cum iniquis sed cum fidelibus habitare congaudet.*

TT. Psalmus ÷ ipsi :- Dauid.

C Ipsi Dauid vbi ponitur: totum Christi virtutibus applicatur, vt nihil de isto terreno rege intelligas, sed omnia de illo cœlesti fuisse dicta cognoscas.

Ipsi Dauid

A
†tibi domine psallam
‡Erudiar
†perfecta

1 MIsericordiam & iudicium:
Cantabo † tibi domine.
2 Psallam ÷ & :· ‡ intelligam in via † immaculata:
Quando venies ad me.

Misericordia & iudicium.

C Audiant vtique misericordem dominum peccatores, qui desperant de salute: intelligant superbi iudicem, qui malum suum non æstimant esse puniendum, in his enim duobus sermonibus, & cuncta opera Dei, & totius ecclesiæ ædificatio probatur esse narrata. Omnia enim Dei opera sunt misericordia & iudicium, id est, veritas, in quibus duobus omnes virtutes comprehenduntur. H Admonet propheta, vt quisquis quod psallit intelligat, & sensus ipsius psalmum contempletur, & non vagetur mens foras, vt ore quidem videatur psallere, mens autem sine fructu sit. In via immaculata. C Quia Christus non habuit peccata, qui hunc mundum immaculatis gressibus ambulauit: & ideo ait. Ego in hoc mundo sine macula ambulabo, vt veniat ad me immaculatum. H Quando venies: de secundo eius aduentu dicit, quando reuertens dominus, facta hominum exquirit.

Psallam & intelligam.

B

‡Ambulabo in simplicitate.
Innocentia Deo gratissima.

3 ‡ Perambulabam in innocentia cordis mei:
In medio domus meæ.

H Nihil sic placere Deo vt simplicitatem & innocentiam. H Hinc datur intelligi, quod propter simplicitatē gratissimam in specie columbæ spiritus sanctus apparuit: & propter mansuetudinem, agnum se vocari filius Dei elegit: per hoc vtique designans, æternam sapientiam habitare in pectoribus placidis & humilibus.

†ponam coram oculis meis verbum Belial, facientem declinationes odiui, nec adhæsit mihi, Cor prauum recedet à me malum nesciam.
C

4 Non † proponebam ante oculos meos rem iniustam:
Facientes præuaricationes odiui.
5 Non adhæsit mihi cor prauum:
Declinantem à me malignum non cognoscebam.

C Iuste ergo dicit sancta congregatio, ante oculos cordis sui se non posuisse rem iniustam, quam de penetrabilibus suæ mentis excluserat. Recte siquidem res illas videre negamur, quas nullis delectationibus intuemur. Præuaricationes odiui: quia præuaricationes hominum iugiter habui odiosas, nam quamuis ante faciem nostram veniant, tamen non sunt in conspectu mentis nostræ.

Declinantem à me hæreticum.

C Cor prauum enim adhærere non potest, nisi legatis funibus peccatorum. Declinantem à me, id est, hæreticū, qui prauis doctrinis à catholica fide dissentit, non cognoscebam: cum se etiam baptisatum asserat, non tamen in eo agnoscitur diuina dilectio, qui blasphemus probatur à domino. H Vel quicunque malus Christianus, per malignum accipitur.

†Loquentem in absconditu contra proximū suum, hunc interficiam.
D

6 † Detrahentem secreto proximo suo:
Hunc persequebar.

C Detrahit hæreticus secreto, quando absentem catholicum aliqua oblocutione dilacerat: nec audet palam cōtendere, qui se nouit irrationabilia vindicare. Hos dicit persequendos, vt ad studia veritatis concitentur. H Vel de quolibet detrahente intellige.

‡Superbum oculis & altū corde, cū hoc esse non potero.
1. Cor. 5.

7 ‡ Superbo oculo & insatiabili corde:
Cum hoc non edebam.

C Superbo oculo est: qui est prætumidus praua voluntate. Insatiabili corde, qui non recedit à blasphemiis. Illos in tantum dicit vitandos, vt nec cum ipsis debeamus inire conuiuium, ne aures Christianorum abominandis loquinentur sermonibus.

†habitent.
‡simpliciter
†ministrabit

8 Oculi mei ad fideles terræ vt † sedeant mecū:
Ambulans in via ‡ immaculata hic mihi † ministrabat.

Ministratum conuersatio bona.

C Profitetur se nunc sancta congregatio: illos oculos sociare cum sanctis, quos auertebat à pessimis. Fideles terræ sunt Christiani, qui per totum mundum habitant, & sedent simul in vnitate fidei. Ambulans in via, hæc est vera & manifesta probatio Christianorum, & in sua vita clarescere, & bonorum ministrorum conuersatione gaudere: sicut supra dixit. Cum sancto sanctus eris. Et quamuis hoc à laicis non sit exceptum, tamen specialiter probatur sacerdotibus impositum, vt tales ministros habeant, qui diuinis regulis non repugnent.

E
Psal. 17.

‡faciens solum loquens mendaciū †placebit.

9 Non habitabit in medio domus meæ, ‡ qui facit superbiam:
Qui loquitur iniqua, non † direxit in conspectu oculorum meorum.

C Negat enim fidelis populus, cum superbis sibi fuisse aliquam portionem. Vnde cognoscimus nos debere habere talia in subiectos iudicia, vt nullatenus pessimis hominibus faueamus: nec nobis grati videantur, qui morum prauitate vitandi sunt. Non direxit, id est, non profecit: illos enim dicimus dirigere, qui accedendo proficiunt, vel aliqua prosperitate meliorantur. Quod istis non contingit, qui tortuosis student ambulare.

Non direxit, id est, non profecit,

F
‡Mane perdam omnes impios terræ, vt interficiam.

10 ‡ In matutino interficiebam omnes peccatores terræ:
Vt disperderem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem.

In matutino.

C Postquam dixit malorum se fugisse consortia, exponit nunc quemadmodum de penetrabilibus suis expulerit illam partem tyrannicam scilicet prauam dæmonū suggestionem. In matutinis: in ipsis videlicet initiis, cum nobis suggestiones diabolicæ cœperint velut dubia crepuscula apparere, tunc oratione debent eiici, ne paulatim noxiæ crescentes, velut dies nebulosissima comprehendant. Peccatores terræ sunt dæmones, qui sic iuste dicuntur, quoniam peccatores faciunt. Ciuitatem Dei animam piam patres esse dixerunt, vnde diabolus disperditur, cum à sua intentione remouetur.

Peccatores terræ, dæmones sunt.

Oratio ex Psalmo C.

G

INcomprehensibilis virtute Deus, qui tuis famulis misericordiam atque iudicium clementer insinuas, concede nobis fideles intelligere, rectamque viam ingredi, & à vanitate execrabilis superbiæ declinare. Per dominum nostrum Iesum, &c.

Argumentum Psal. CI.

C Propheta dicit de persona cuiuslibet pauperis iusti, vt dominus ad eius preces attendat.

‡eloquium suum.

TT. Oratio pauperis cum anxius fuerit, & coram domino effuderit ‡ precem suam.

H Pauper est Christianus, non huius mundi carens diuitiis, sed spiritu pauper. C Siue etiam egens in hoc sæculo, sed locuples in Deo, vitiis vacuus, virtutibus plenus. Anxius est, qui in graui discrimine positus, nullam partem quam sequi debeat, nouit eligere. Coram domino: talem vult orationem intelligi, quæ de animæ sæculis ante pedes regios, quasi aurei metalli copia decora fundatur.

Pauper spiritu.
Anxius.

H

1 DOmine exaudi orationem meam:
Et clamor meus ad te veniat.

C Videns propheta ante aduentum domini humanos crescere errores, personam pauperis conuenienter assumpsit. Primo enim posuit orationem, & adiecit clamorem, vt cognosceres creuisse studia supplicationis, cuius orationem in clamorem prorupisse sentires.

†abscondas
‡die tribulationis meæ.

2 Non † auertas faciem tuam à me:
In ‡ quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam.

C Supplicat itaque pauper iste, ne à conspectu Dei reddatur alienus. In quacunque die, id est, quocunque tempore vrgebatur vulneribus peccatorum, vel cum eū detestabilis premebat inimicus. Inclina autem, id est, præbe auditum. Auris Dei pro clementia ponitur, qua preces supplicum benignus exaudit. Auris enim ab auditu dicta est. Licet enim omnes videat, omnesque audiat, solos tamen eos audire dicitur, quibus præstare dignatur.

Auris Dei clementia.

A

3 In quacunque die inuocauero te:
Velociter exaudi me.

H In quacunque die pro præsentibus pressuris orat, vt ab his diuina contemplatione eripiatur. C Et iam confidentius petit, vt celerius mereatur audiri. Nam qui velocitatem postulat, de eius clementia non diffidit.

† consumpti sunt. ‡ quasi frixa contabuerunt.

4 Quia † defecerunt sicut fumus dies mei;
Et ossa mea ‡ sicut cremium aruerunt.

C Merito ergo dies peccatorum, globis fumiferis comparantur. Et maxime ad superbiam mundi respicit, quæ quanto plus extollitur vt fumus, tanto amplius euanescit. H Ossa: significat animi fortitudinem, si ergo quod est in me forte, hoc aruit & infirmum factum est, quanto magis quæ per naturam infirma sunt, vt caro. C Nam qui se pauescit in futuro arsurum, ipsius incendii pauore iam frigitur quasi in frixorio.

† percussum est

B

quasi fœnum & arefactum est cor m.

5 † Percussus sum vt fœnum, & aruit cor meum:
Quia oblitus sum comedere panem meum.

C Bene genus humanum fœno comparatur, quod & viriditatis habet lætitiam, & percussum facile sentit iniuriam. Sic cum in lege Dei consistimus, tanquam viridissimum fœnum vegetamur: mox vero vt ab eius præceptis fuerimus diabolica falce succisi, statim arescimus. Reddit quoque causam cur eius cor aruit, qui non comedit panem spiritalem, id est Christum, propter peccatum.

6 A voce gemitus mei:
Adhæsit os meum carni meæ.

C Illo enim gemitu affligebatur iste pauper, quem mundi amatores potius irridebant. Ideo addidit mei, vt se à mundanis desideriis monstraret abstractum. H Discant pœnitentes, quomodo agant pœnitentiam, ab isto paupere. Videant quid dicat, adhæsit: &c. ac si dixisset iste pauper, ita maceraui memetipsum, vt sine carne essem. Et adhæsit cutis ossibus meis: carnem, pro pelle dixit.

‡ Assimilatus sum.

C

† deserti ‡ Bubo solitudinum

7 ‡ Similis factus sum pelicano † solitudinis:
Factus sum sicut ‡ nocticorax in domicilio.

C Pelicanus auis est Ægyptia similis ciconiis in granditate corporis, quæ delectatione solitaria se consolatur, & naturali macie semper confecta est, tenso enim intestino per viscera, quicquid escarum accipit, sine aliqua decoctione transmittit: & significat hæremitas. Nocticorax, id est nocticoruus, quem quidam bubonem, quidam noctuam vocant, qui quærit escas in nocte: ita & pœnitens isto nocturno tempore escas animæ quærit modulando, retinens se domicilio à publica visione remotum.

Nocticorax.

† auis solitaria super tectum

8 Vigilaui:
Et factus sum sicut † passer solitarius in tecto.

Passer.

C Passer est auis parua sagacitate sollicita, nec facile irretitur laqueis: quæ ad domorum fastigia currit, ne fœtus perdat. Cui comparatur qui se conferunt ad septa ecclesiæ Dei, & in eius fastigio vigilant, ac ibi tutissime perseuerant. Hæ autem aues genere discrepantes & consuetudinum qualitate dissimiles, per hiperbolem hominibus parantur. Quod argumentum dicitur ex maiore ad minus, maior est homo quam passer.

D

‡ exultantes per me iurabant.

9 Tota die exprobrabant mihi inimici mei:
÷ Et :· ‡ qui laudabant me, aduersum me iurabant.

C Diabolicæ constat esse maliciæ, vt seruos (Dei, quos apertis terroribus tyranni superare non valent) Derisoria magis increpatione flectant, sic enim est consuetudo peruersis, bonos prius in vita sæculari laudare, post irreticando detestari, cum eos pœnitentia affligi conspiciunt.

† comedit & potum meum cũ fletu miscui. Cinerem tanquam panem

10 Quia cinerem tanquam panem † manducabam:
Et poculum meum cum fletu miscebam.

Manducauit Christus cinerem vt panem: quia peccatores pœnitentes ad se conuertit. C Vel cinerem, id est, reliquias peccatorum & parua peccata consumebam vera pœnitentia: ne quid esset residuum, quod impediret meritum regni cœlorum. Et poculum meum: tunc enim animæ meæ penetralia, cœlestis ille potus ingreditur: quando piis fletibus irrigatur. H Vel in cinere intingebam panem meum, & sic comedebam. Si ergo propheta hoc fecit: nos quid faciamus? & poculum cum lachrymis miscebam: & nihil mihi suaue erat, neq; panis neque poculum, sed tantum veniam & cœlestem panem Christum desiderabam.

E

‡ indignationis tuæ & iræ. † eleuasti me & allisisti me.

11 A facie ‡ iræ indignationis tuæ:
Quia † eleuans allisisti me.

C Ira & indignatio faciem non habent corporalem: sed timentibus sub imaginatione semper apparent. Ira, ad vltionem pertinet: indignatio, ad motum animi mediocrem. Eleuat autem Deus suis beneficiis peccatores, quando illis opes confert, & honorem concedit: & dum ex hoc extolluntur, omnia eripit, vt non pereant sed humilientur & cognoscant vnde & illa habuerint.

F

‡ inclinati sunt. Dies declinauerũt

12 Dies mei sicut vmbra ‡ declinauerunt:
Et ego sicut fœnum arui.

C Pulcherrime dixit iste pœnitens, post præuaricationem Adæ, dies declinasse suos: quia ipse declinauit à domino. Tanto enim quisque imminuitur, quanto ab illa plenitudine lucis segregatur, consequensque fuit, vt cuius declinabant dies, sicut fœnum arescere debuisset: beneficio enim vitali vnde vegetabatur subtracto, in ariditatem perducitur, peccans.

13 Tu autem domine in æternum permanes;
Et memoriale tuum in generatione & generationem.

C Post dignissimam satisfactionem peccatorum, pœnitens venit ad laudes Dei. Fecit autem laudis initium pauper iste, ab aduentu domini, per quem mundum nouerat esse saluandum. Memoriale: dictum est salutare promissum de domini incarnatione venturum: quod per infinita perseuerat secula, nec aliqua potest immutare obliuio.

Memoriale Dei.

G

† suscitans ‡ est vt misereatis eius

14 Tu † exurgens misereberis Syon:
Quia tempus ‡ miserendi eius * quia venit tempus :· .

C Exurgens dicitur: quasi dormierit, quia diutius subuenire distulerat. Syon mons est, per quem significatur ecclesia: cui misertus est Deus, quando eam de gentibus collegit, & sua doctrina fundauit. H Confidat ergo qui agit pœnitentiam, quoniam venit tempus miserendi & saluandi.

Syon Ecclesia.

† placitos fecerunt serui tui lapides eius, & puluerem eius miserabilem.

15 Quoniam † placuerunt seruis tuis lapides eius:
Et terræ eius miserebuntur.

C Seruos domini apostolos dicit. Isti beneplacitos habuerunt lapides eius, id est, Christianos, quando in eis prædicationem suam fructuosam esse cernebant. Terræ eius miserebuntur, quia per gratiam Dei mundandi erant, qui terrena tantum sapiebant, & labe terrena sordebant.

‡ Domini

16 Et timebunt gentes nomen tuum domine:
Et omnes reges terræ gloriam tuam.

H

C Postquam enim aduentus Christi salutaris infulsit, gentes conuersæ sunt per timorem. Ipsi quoque gloriam domini verissime cognoscunt, qui in firmitate fidei consistunt. Reges etenim sunt qui corpora sua rite regunt, diuinis ea regulis infrenantes. H Vel reges qui prius idola metuebant & dæmoniorum nomina inuocabant, nunc nomen tuum venerabuntur.

Reges

17 Quia ædificauit dominus Syon:
Et ‡ videbitur in gloria sua.

‡ apparuit in gloria sua.

C Ædificata est Syon, hoc est mater ecclesia de viuis lapidibus fabricata. Iste etiam dominus, qui ædificauit Syon, videbitur in gloria sua, quando in die iudicii, hædos sequestrat ab agnis.

1. Pet. 2.

† ad orationem vacui.

18 Respexit † in orationem humilium:
Et non spreuit precem eorum.

C Dicit etiam respexisse dominum orationem paupe-

A

rum. id est, fidelium: quia ille omnia incorporalia contuetur, cuius oculis nihil probatur occultum, hoc est autem ipsius respicere, scilicet non semper spernere.

$ scribitur hoc in generatione nouissima.

19 $ Scribantur hæc in generatione altera:
Et populus qui creabitur laudabit dominũ.

H Scribantur hæc in generatione altera, hoc est in nouo testamento, & populus, vtique Christianus, qui prius peccatis mortuus, in eo est per gratiam baptismi recreatus, iste videlicet laudabit dominum. C Nouo, scilicet cantico: vt est, cantate domino canticum nouum.

† sanctuario suo. $ contemplatus est.

20 Quia prospexit de excelso † sancto suo:
Dominus de cœlo ÷ in ⁘ terram $ aspexit.

C Prospexit de excelso, id est, de cœlo: dum fragilitatem nostræ humanitatis assumpsit. Inde igitur aspexit in terram, id est, ad nostri corporis fragilitatem, quæ mundi viciis tenebatur obnoxia.

B

† gemitũ vincti $ mortis

21 Vt audiret † gemitus compeditorum:
Vt solueret filios $ interemptorum.

C Illi autem compediti siue vinculati, sunt viri sancti vinculis mandatorum astricti, quos gementes atque ad se clamantes dominus audire dignatus est: vt mundum propriis peccatis irretitum, beneficio suæ miserationis absolueret: & filios interemptorum (qui diabolica fraude peremptι sunt) à paternis erroribus diuina fortitudine liberaret.

† narretur. $ laudatio

22 Vt † annuncient in Syon nomen domini:
Et $ laudem eius in Hierusalem.

C Annunciatum est nomen domini Christi in Syon: dum ibi primum diuersis linguis magnalia Dei loquebantur apostoli. Hinc factum est, vt à locali Hierusalem, per ecclesiam generalem pia præcepta Dei decurrerent.

† Cum congregati fuerint populi simul, & regna. $ Afflixit in via fortitudinem meam, abbreuiauit dies meos.

C

23 † In conueniendo populos in vnum & reges:
Vt seruiant domino,

24 $ Respondit ei in via virtutis suæ:
Paucitatem dierum meorum nuncia mihi.

G Ideo dicit venire populos in vnum, vt virtus catholicæ vnitatis ostendatur. Addit & reges, siue vt alia habet translatio regna terrarum, Vt seruiant domino cœlorum, Tunc magis libera: quando autori suo fuerint fideli seruitute ligata.

C Respondit Christo vocanti ad virtutum opera sancta ecclesia, in tribulationibus constituta. In via virtutis, id est religionis suæ: non lingua: sed vita, non voce sed fide, non clamore sed corde cupiens agnoscere finem sæculi, vt cito ad illam beatitudinem, quam dominus promisit peruenire mereatur. Dicit vero dies omnes ecclesiæ vsque ad finem sæculi, paucitatem dierum, respiciens ad æternitatem quia quodcunq; finiendum est, non debemus dicere longum.

Paucitas dierum

$ Dicam, Deus ne rapias me in medio dierum meorum.

D

25 $ Ne reuoces me in dimidio dierum meorum:
In generatione & generationem anni tui.

C Reuocatur enim in dimidio dierum suorum, qui ad antiqua delicta reuertitur: significat enim dierum dimidium, ipsam iouentutem, in qua lubrica voluptas appetitur, & ætatis feruore crimina plus amantur. Per annos æternitatem domini.

† A principio. $ opus

26 † Initio ÷ tu domine ⁘ terram fundasti:
Et $ opera manuum tuarum ÷ sunt ⁘ cœli.

C Cum dicit initio: ostendit quia creator ante creaturas suas, sine aliquo initio, cognoscitur extitisse. Per manus: hic virtutem iussionis debemus accipere, sicut scriptum est, ipse dixit & facta sunt, mandauit & creata sunt.

Psal. 32.

† stabis $ atteretur

27 Ipsi peribunt, tu autem † permanes:
Et omnes sicut vestimentum $ veterascent.

Matth. 24.

H Ipsi peribunt: iuxta illud, cœlum & terra transibunt. C Tu autem permanebis, in gloria maiestatis. Vestimentum, ad carnis fragilitatem videtur aptandum, hoc enim veterascet, quod more vestis morte consumitur.

E

† Quasi pallium

28 † ÷ Et ⁘ sicut opertorium mutabis eos
Et mutabuntur:
Tu autem ÷ idem ⁘ ipse es, & anni tui non deficient.

Opertorium, id est, cœlum.

C Opertorium cœlos forsitan debemus aduertere, qui ad vicem velaminis, terras operiunt: qui similiter vt alia commutantur, postea sub æternitate mansuri. Idem: positum est contra illa quæ dicta sunt: quoniam dum illa sint commutabilia, dominus semper immutabilis perseuerat.

$ ante faciem tuam perseuerabit

29 Filii seruorum tuorum habitabunt:
Et semen eorum $ in sæculum dirigetur.

Semen, id est, opera.

C Filios: dicit discipulos apostolorum, quos per fidei veterum, sancta prædicatione genuerunt. Inhabitabunt: Habitatio hæc locum beatitudinis significat: semen, opera fidelium, quæ in hoc mundo seminantur, vt in illa æternitate, eorum laudabilis fructus appareat.

F

Oratio ex Psalmo CI.

Exorabilis domine, intende in orationem supplicum tuorum, vt qui in peccatis detenti, tanquam fœnum arescimus, respectu cœlesti misericordiæ subleuemur. Per dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psal. CII.

C *Propheta vniuersitatem ad Dei laudes hortando: de beneficiorum plurimorum, quæ suis fidelibus administrat, munere gratulatur.*

TT. ÷ Ipsi ⁘ Dauid.

C Ipsi Dauid positum est: ne terrenum regem Dauid intelligeres. Signat enim Christum sicut sæpe iam dictum est. Totus hic psalmus domini laude repletus est. Est enim lucidus tituli sui claritate, vt sine difficultate continentiam eius intelligere debeamus.

G

† viscera mea.

1 Benedic anima mea domino:
Et omnia, † quæ intra me sunt, nomini sancto eius.

C Loquitur propheta ad animam suam, vt cum fuerit diuersis cladibus liberata, beneficiorum omnium recordetur autorem: ne sibi aut alteri putet esse tribuendum, quod à solo Deo constat concessum. Interiora: sunt cogitatio recta, virtutesque rationis.

2 Benedic anima mea domino:
Et noli obliuisci omnes retributiones eius.

H Multas retributiones præstitit nobis Dominus. C Vt quietamus digni pœna, dignos nos fecit esse honore: quod obliuisci nulli fas est. Quæ vero sint illæ retributiones & beneficia consequenter enarrat, vt homo cogitans beneficia ipsius, tota mente collaudet. Ille enim laudare nunquam desinit, qui collata beneficia non potest obliuisci.

H

$ &

3 Qui propiciatur omnibus iniquitatibus tuis:
$ Qui sanat omnes infirmitates tuas.

C Primo enim fit propicius peccatis nostris: quando remissis delictis, in pace dignatur suscipere peccatores. Sanat infirmitates: dum securitas & immortalitas in resurrectione conceditur fidelibus.

† corruptione $ &

4 Qui redimit de † interitu vitam tuam:
$ Qui coronat te in misericordia & miserationibus.

Qui coronat te.

C Redimit de interitu vitam: quando nos ab æterna morte summouerit, vt non audiamus, ite in ignem æternum. Coronat in misericordia: quando iam beatis præmia digna restituerit. H Præcurrente enim misericordia, dat victoriam, vt tribuat palmam, vnde & dictum est, scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos. Scuto itaque coronat, dum protegit, & defendit, & sic coronat. Scutum ergo misericordia est: quod enim protegit, non meriti nostri est, sed eius misericordiæ.

Psal. 5.

5 Qui

A

5 Qui replet ÷ in ∴ bonis † deſiderium tuum:
Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.

vt aquila.

C Replet:cum eis dicitur, venite benedicti. Ideo verò aquilæ exemplum introducitur, quia huic aui iam ætate prouecta, tantum ſuperuuo labium cornea inflexione naſutum creſcit, vt eſcas non valeat ſolita libertate decerpere. Quæ intelligens, vnde ei periculum vitæ poſſit accedere, dicitur os ſuum in ſaxo expolire, vſquequo valear manducare, & ita in antiquam valetudinem eſcarum ſolita perceptione reuocatur. Sic anima, ſi non deſinit peccata ſua expolire in petra, id eſt, in Chriſto, in priſtinā ſanitatem reuegitur, recipere enim tunc valet cibos ſalutares.

6 Faciens ⁂ miſericordias dominus:
Et † iudicium omnibus iniuriam patientibus.

⁂ iuſtitias.
† iudicia cunctis qui calūniass ſuſtinent.

C Illis autem miſericordias facit, qui miſerti fuerint, vt in euāgelio ait. Beati miſericordes &c. Iudicium illis promittit, qui patientiæ munere decorantur, quibus & dicitur, mihi vindictam & ego retribuam. Iudicium enim hic vindictam intellige.

B
Matth. 5.
Iudicium.
Deut 32.

7 Notas fecit vias ſuas Moyſi:
Filiis Iſrael ⁂ voluntates ſuas.

⁂ cogitationes

C Notas fecit Moyſi vias, vt perfectæ fidei gradibus vias domini ambularet, & eius iuſtitiam legemque conſcriberet, & mores doceret. Filiis Iſrael voluntates ſuas innotuit, non vias: quia malo eorum viam domini declinare præſumpſerunt, voluntatem quippe nouerunt, ſed præcepta ſeruare, & viam ire noluerunt, ideo non dicitur vias eis innotuiſſe, ſed voluntates.

8 Miſericors & † miſerator dominus:
Longanimis & multum miſericors.

† clemens dominus, patiens & multæ miſerationis.
Miſericors

C Miſericors eſt, qui natura ſua clementiſſimus approbatur: miſerator, qui miſericordiæ ſuæ dona largitur. Nullus autē miſericors, niſi qui & patiens eſſe probatur. Ideo addit, longanimis, id eſt, patiens & ſuſtinens peccatores longo tempore. Denique ſubdit, multum miſericors: quia etiam ſe blaſphemantibus, ſolem oriri facit, & tribuit eis & conſeruat vitæ ſpiritum.

C
& miſerator.

9 Non in ⁂ perpetuum iraſcetur:
Neque in æternum † comminabitur.

⁂ ſempiternum iudicabit.
† iraſcetur

C Non vllis in perpetuum iraſcitur, qui deuoti in ſatisfactione eſſe cognoſcuntur: nec eis cominabitur, qui cum tota mente diligunt.

10 Non ſecundum peccata noſtra fecit nobis:
Neque ſecundum iniquitates noſtras retribuit nobis.

H Non ſecundum peccata noſtra fecit: quia quam merebamur, nobis meliora indulſit. Nec ſecundum iniquitates retribuet. Quoniam ita pius eſt ſupplicantibus vt pœnitentem ſtatim reſoluat à peccatis.

11 ⁂ Quoniam ſecundum altitudinem cœli à terra:
Corroborauit miſericordiam ſuam ſuper timentes ſe:

Quantum enim excelſius eſt cœlum
D
terra: tantum confirmata eſt miſericordia eius ſu.

C Qua comparatione ſignificatur, quia ſicut cœlum terras operit, & neceſſaria beneficia homini tribuit: modo pluuias, modo ſerena, modo ventos: ita & miſericordia Dei noſtræ fragilitati diuerſa beneficia præſtat: ſuſtinet enim, vt corrigat, flagellat vt erudiat: probat, vt præſtet: & vt breuiter dicamus, ſi fas eſt vt cœlum non operiat terras, poteſt fieri vt dominus non protegat ſibi puriſſime ſeruientes.

12 Quantum † diſtat ortus ab occidente:
Longe fecit à nobis iniquitates noſtras.

† longe eſt Oriens ab occidente: tantum longe fecit à nobis ſcelera n.
Luc. 16.

C Oriens ſignificat regnum Dei, occaſus vero gehennam, quæ tantum diſſocia eſt à ſede beatorum, quantum dicit ille pauper in ſinu Abrahæ; inter nos & vos chaos magnum firmatum eſt. Vel oriens. eſt initium bonæ vitæ noſtræ: occaſus, malę conuerſationis effectus.

13 Quomodo miſeretur pater filiorum miſertus eſt dominus timentibus ſe:
Quoniam ipſe ⁂ cognouit figmentum noſtrum.

E
⁂ Nouit plaſmationem noſtram.

C Pater enim carnalis, qui bene vult filium ſuum erudiri frequenter eum corripit ac flagellat: ſic dominus flagellat omnem filium quem recipit, & timentes ſe ad ſtudium bonæ voluntatis adducit. Quoniam ipſe cognouit: quod nosmetipſos ab illa naturali dignitate deiecimus, figmentum eſſe monſtramur & creatoris factura.

Prouerb. 3.
Figmentum Dei ſumus.

14 Recordatus eſt quoniam puluis ſumus, homo ſicut † fœnum:
Dies eius, tanquam flos agri ſic ÷ eſt ∴ florebit.

† herba

H Ac ſi diceret, non iraſceris vt conteras, ſed recordaris quod vaſa figuli ſumus, quæ ſemel confracta, reparari niſi per te non poſſunt. G His ergo rebus tranſitoriis, humanitas comparatur, quæ pulchreſcit vt flos & fœnum agri: ſed non ad vitam longiſſimam perducitur. Ac ſi quæreres, quid eſt homo? & reſponderetur: eſt cuius dies ſunt ſicut fœnum, & qui vt flos agri efflorer, ſed ſtatim flos decidit, quoniam ſpiritus &c.

Quid homo.
F

15 Quoniam ſpiritus ⁂ pertranſibit in illo & non ſubſiſtet:
Et non cognoſcet † amplius locum ſuum.

⁂ pertranſiet eum.
† eum vltra locus eius.

C Deſcribit enim adhuc quid ſit homo, id eſt, ſpiritus pertranſiens, ſcilicet mundum præſentem, in quo diutiſſime non poteſt permanere. Non cognoſcet amplius locum ſuum: hoc eſt in hoc ſeculo non poteſt redire, vt ſuam vitam poſſit iterare.

16 Miſericordia autem domini ab æterno & vſque in æternum:
Super timentes eum.

C Reddimur enim per miſericordiam abſolute perpetui, quamuis per nos ſimus fragiles & caduci. Et vſque in æternum: deſignat æternitatem Dei, quoniam & ille ante ſæcula, & in ſæculo, & poſt illud ſæculum, miſericors mōſtratur. Video vero illam perpetuam miſericordiam ſolum in timentes eum protendi.

G

17 Et iuſtitia illius in filios filiorum:
His qui ⁂ ſeruant teſtamentum eius.

⁂ cuſtodiunt pactū eius
Filii filiorum, actus noſtri ſunt.

C Filios filiorum: vniuſcuiuſque actus debemus aduertere. Qui domini præcepta cuſtodiunt, qui mandata eius operibus implent, hi generant opera, opera vero retributionem pariunt in beatitudine æterna.

18 Et memores ſunt mandatorum ipſius:
Ad faciendum ea.

Memores mandatorum ad faciendum ea.

C Memoria eſt enim mandatorum eius, per quam animus repetit quæ audit, & viſa factaque cognoſcit. Iſti enim ſunt filii ſupra dicti, qui mandatorum eius operibus ſunt memores, non ſtudio cantilenæ. Nam & ſi quis pſalterium totum voce reddat, memor eius non eſt niſi quæ præcipiuntur effecerit: ideo enim dicta ſunt vt fiant, non vt ſola vociferatione cantentur.

19 Dominus in cœlo † parauit ſedem ſuam:
Et regnum ipſius ⁂ omnibus dominabitur.

H
† ſtabiliuit thronum ſ.
⁂ omnium dominatur.

C Parauit ſedem ſuam: hoc ad illud pertinet, quod Chriſtus aſcendit in cœlum, vnde venturus eſt iudicare viuos & mortuos. Dicit vero ipſum dominaturum, qui parauit ſedem ſuam, ne putarent pagani, dæmones ſuos eſſe vllo modo regnaturos.

20 Benedicite domino angeli eius † potentes virtute:
Facientes verbum illius, ⁂ ad audiendam vocem ſermonum eius.

† fortes robore
⁂ obedientes voci ſermonis eius.

C Commonet etiam angelos & ſpiritales ſubſtantias, ad miniſterium tantæ maieſtatis accedere. Ipſi autem virtute poſſunt, qui eius iuſſis obediunt. Virtus enim hic pro virtute morali, non pro potentia accipitur. Ad audiendā vocem ſcilicet, vt ſint humiles, non ſuperbi, ipſi enim ſunt digni benedicere, qui ſuum & cognoſcunt & venerantur auctorem.

Potentes virtute.

A

†exercitus ‡ipſa ſum illius.

21 Benedicite domino omnes † virtutes eius:
Miniſtri eius qui facitis ‡ voluntatem eius.

H Admonet benedicere Deum virtutes eius, id eſt, qui virtute illius roborati, verbum eccleſiis prædicatione miniſtrant. C Vel quoniam prius potentes virtute admonuit benedicere Deum, qui faciunt verbum eius: ne verbum quod verberato aere ab hominibus proferri ſolet intelligeres, addidit: qui facitis voluntatem eius, angelis enim, domini verbum, eſt voluntas eius.

Verbum eius, id eſt, voluntas

†omnibus locis poteſtatis eius.

22 Benedicite domino omnia opera eius, in
† omni loco dominationis eius:
Benedic anima mea domino.

H Nam cum totum opus domini ſit cœleſtis terrenaque creatura, admonet vt omnia debeant ſuum benedicere auctorem. In omni loco: ſignificat eccleſiam, quæ per totum mundum erat domino præſtante creditura. Nam ſi eum ſemper benedicimus, ab eo iugiter cuſtodimur. Ideo digna eſt admonitio, quæ contra omnes caſus tanquam clipeus inexpugnabilis aſſumatur.

In omni loco, id eſt, Catholica Eccle- B ſia.

Oratio ex Pſal. CII.

SAna domine languores populi tui, qui ſemper peccatoribus ſicut pater filiis miſereris vt exēpti ab interitu mortis perpetuæ, te anima noſtra benedicat, & vita clarificet. Per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, &c.

Argumentum Pſalm. CIII.

C Vox eccleſiæ magnificantis Deum, & innumerabilia opera narrando collaudantis.

TT. ÷ Ipſi Dauid ∻ .

Additur in Græco. Super mū- C di generatione.

C Dauid hic tantum ad perſonam loquentis adhibetur, cæterum omnia conſtat de domino ſaluatore narranda, qui in principio fecit cœlum & terram.

1 BEnedic anima mea domino:
Domine Deus meus magnificatus es
† vehementer.

† nimis

Benedicere Deum.

C Inuitat propheta ſemetipſum ad benedicendum Deum: benedicere Deum, eſt eius magnalia confiteri: magnificatur Deus apud homines, quando eis magnus atq; excelſus clarueri, vt ipſum: creatorem ac redemptorem atq; iudicem ſentiant: vehementer vero magnificatur, quando ab eo, qui heri blaſphemus fuit, hodie conuerſo prædicatur.

‡ Gloria & decore indutus es. † luce. Confeſſionem & decorem induiſti. Lumen, D Eccleſia eſt.

2 ‡ Confeſſionem & decorem induiſti:
Amictus † lumine ſicut veſtimento.

C Induit decorem: quando aſſumpſit carnem mortalem. Induit vero confeſſionem: cum eo veniente receſſerunt perfidi à cultu ſimulachrorum, & confeſſio ac decus ſupernæ maieſtatis per mundum innotuit. Lumen autem eccleſiam ſignificat, quæ recte velut veſtis aduertitur domini ſaluatoris, non habens maculam neque rugam.

‡. cœlos † cœnacula. Extendens cœlum.

3 Extendens ‡ cœlum ſicut pellem:
Qui tegis aquis † ſuperiora eius.

C Cœlum hic omnem iuſtum debemus aduertere, cuius ſuperiora, id eſt, fidelis anima, quæ baptiſmi ſalutaribus emundata irrigatur. Vel cœlum extenditur: cum publicani & meretrices admittuntur. Cœlum enim tantum iuſtorum eſt per iuſtitiam, ſed factum eſt ex gratiæ largitate etiam peccantium. A Vel cœlum, vt dictum eſt, prædicatores dicit: qui vt pellis extenti ſunt, per prædicationem eorum in omni terra, & ſicut mortuorum animalium maior eſt vſus pellium, ita mortuis apoſtolis, amplius doctrina eorum prædicationis in vſum venit eccleſiæ. Aquæ vero, ſunt gratiæ infuſio & charitas vel ſpiritualis ſenſus.

‡ nubes currum tuum. † venti

4 Qui ponis ‡ nubem aſcenſum tuum.
Qui ambulas ſuper pennas † ventorum.

H C Poſuit nubem: quando dominus poſt reſurrectionem videntibus apoſtolis aſcendit in cœlum. Ambulat ſuper pennas ventorum: dum ſuas voluntates velocius operatur, quam poteſt excurſus eſſe ventorum. Siue magis ventos, iuſtorum animas debemus accipere, qui vtroque teſtamento perdocti, velut duabus alis ad ſuperna gaudia transferuntur. Super quos ambulat, dum in eis miſericordiam ſuæ operationis oſtendit. Per nubem etiam prædicatores accipi poſſunt, per quos in membris Chriſtus aſcendit, dum peccata dimittunt eorum auditores.

E

Super pennas ventorum.

5 Qui facis angelos tuos ſpiritus:
÷ Et ∻ miniſtros tuos ignem vrentem.

C Angelus dicitur græca lingua, qui latina nuncius interpretatur, nam quando mittuntur angeli ſunt, qui tamen natura ſpiritus eſſe noſcuntur. Talis eſt ordo verborum: qui ſpiritus ſuos, facit angelos. Miniſter Dei eſt omnis qui diuinas exequitur voluntates, talis enim vir ignis cœleſtis efficitur, quando verbo prædicationis peccantium nequicias vrere & conſumere poſſe monſtratur.

F

‡ baſim ſ. † commouebitur ‡ & in ſæculum.

6 Qui fundaſti terram ſuper ‡ ſtabilitatem ſuam:
Non † inclinabitur in ſæculum ‡ ſæculi.

C Fundauit Chriſtus terram: quando ſolidauit eccleſiam. Super ſtabilitatem, id eſt, ſuper ſe, qui eſt immobile fundamentum. Non inclinabitur: ſi iugiter ſupra eum manſerimus, nullatenus inclinamur.

‡ Abyſſo quaſi veſtimento operuiſti eam. Abyſſus & aquæ, perſecutores ſignificant

7 ‡ Abyſſus ſicut veſtimentum amictus eius:
Super montes ſtabunt aquæ.

C Abyſſus enim dicitur, aquarum copioſiſſima multitudo, quæ ſignificat perſecutores, quia ſicut pallium ſubiecta cooperit, ita illi mundum fœdiſſima ſuperſtitione texerunt. Steterunt aquæ ſuper montes: id eſt ſanctos (qui montes, fidei firmitate vocati ſunt) quando eos diuerſis pœnis affligebant, aquæ enim ſicut & abyſſi, hic impios ſignificant.

8 Ab increpatione tua fugient:
A voce tonitrui tui formidabunt.

G

C Fugient abyſſi, id eſt, ſuperſtitioſi, ab increpatione apoſtolorum. A voce tonitrui, id eſt, prædicationis, quādo diabolum peruictum audierunt cum ſequacibus ſuis.

9 Aſcendunt montes & deſcendunt campi:
‡ In locum quem fundaſti eis.

‡ ad Montes ſuperbi erant.

C Aſcendunt montes, id eſt, ſuperbi & impii, quandiu permiſit eos dominus: atque iterum, quando placuit fecit in conuallium humilitate ſedere. Montes erant, cum ſæuirent: campi, cum placati reſederant: in locum, id eſt, in eccleſiam, vbi eis ſeruire licebat.

† pertranſibunt nec reuertentur vt operiant terram.

10 Terminum poſuiſti, quem non † transgredientur:
Neque conuertentur operire terram.

C Terminus quippe, ſcilicet ritus & ſuperſtitionis paganorum, eſt aduentus domini Chriſti: cuius religione creſcente, cuncta idololatria cum ſuis auctoribus corruerunt. Neque conuertentur. H In flagitia, quibus prius vixerant. C Vel melius non conuertentur: vt humanum genus ſuperſtitionum ſuarum inundatione operiant.

H

11 Qui emittis fontes in conuallibus:
‡ Inter medium montium pertranſibunt
÷ aquæ ∻ .

vt inter medios montes fluant.

C Fontes: hic ſcripturam diuinam debemus intelligere, qui in conualles, id eſt, in homines humiles exæſtuant. Montes: hæreticos ſignificat ac ſuperbos, inter quos ſcripturæ perenni vbertate decurrunt: quia eas hic audire bonis maliſque commune eſt. Pertranſibunt: quia tales non contingunt iſtæ aquæ, id eſt, non rigant ad aliquem fructum.

† Vt bibāt omnia animalia ſegetorum, & reficiat onager ſitim ſuam.

12 † Potabunt omnes beſtiæ agri:
Expectabunt onagri in ſiti ſua.

C Beſtias agri: gentes intellige, quæ potandæ erant aquis, quas in euangelio dominus Samaritanæ pollicitus eſt. Onager Syluεſter aſinus eſt, ſignificans iudæos, qui

ſatiari

A

satiari poculo vitali nolunt, sed expectăt in siti donec plenitudo gentium intrauerit.

♣ morabuntur. † nemorum.

13 Super ea volucres cœli ♣ habitabunt:
De medio † petrarum dabunt vocem.

C Volucres cœli: animas sanctas pontificum vult intelligi, qui supra populos domini, sanctis prædicationibus habitant. De medio petrarum dabunt vocem: quando apostolorum & prophetarum exemplis, aliqua prædicare noscuntur, id est, de illorum traditione sua dicta firmare.

♣ Qui irrigas. † cœnaculis tuis. ♣ implebitur.

14 ♣ Rigans montes de † superioribus suis:
De fructu operum tuorum ♣ satiabitur terra.

H Rigans montes, hoc est apostolos. De superioribus: effundens super eos spiritum sanctum. Satiabitur terra, id est, terreni de beneficiis largitionis Christi. C Vel montes: quilibet ecclesiæ boni prælati, irrigantur cœlesti doctrina & vita, terreni in melius mutati, satiantur.

B

† Germinans herbam ♣ fœnum. Fœnum id est, eleemosyna

15 † Producens fœnum iumentis:
Et ♣ herbam seruituti hominum.

C Admonet propheta, vt terra ista, cœlesti imbre satiata, producat fœnum, id est, eleemosynas faciat, iumentis, id est, pauperibus, his qui passim petunt. Herbam vero seruituti hominum: hoc est, vt illi necessaria tribuantur, de quo scriptum est. Desudet eleemosyna in manu tua, donec inuenies iustum cui eam tradas, id est, præ verecundia & patientia non petenti. A Vel ministris ecclesiæ verbum Dei ministrantibus & pauperibus.

† educat

16 Vt † educas panem de terra:
Et vinum lætificet cor hominis.

Panis de terra Christus.

C Panis noster est Christus, qui de terra producitur, quando aliquid indigentibus, eius amore præstatur. Vinum lætificat cor: id est mentem, eum fuerit sacratum in sanguinem Christi & honorifice acceptum, quia nihil ibi culpabile reperitur.

C

♣ Ad exhilarandũ. † roborat.

17 ♣ Vt exhilaret faciem in oleo:
Et panis cor hominis † confirmet.

C Exhilaratur facies quoque in oleo: cum regali chrismate vngitur. H Vel misericordia exhilarat in oleo facies iustorum coram Deo. Panis hic ad animam referendus est, qui perfectos efficit Christianos. A Christus ille panis est, siue iustitia.

♣ Domini † plantasti. ibi aues

18 Saturabuntur ligna ♣ campi ÷ & :· cedri
Libani quas † plantauit:
Illic passeres nidificabunt.

Ligna campi. Cedri. Passeres, Monachi.

H Saturabuntur: de vera religione Christi. Ligna, id est rationabiles homines. Cedri: excelsiores merito facti, quos plantauit in vnitate ecclesiasticæ fidei. C Passer minuta auis est & cautissima nimis: & significat monachorum paruitatem, qui in cedris, id est, in hæreditate potentium, velut in quibusdam ramis, nidos, id est, monasteria sibi ædificare monstrantur: eorumque robore sustentari, velut passeres laudes domini assidua voce frequentant. Cœlestis in terra vita, imitatio fidelium angelorum, in carne præter carnem viuere.

D

♣ Miluo abies domus eius.

19 ♣ Herodii domus dux est eorum: montes excelsi ceruis:
Petra refugium herinaciis.

Herodius auium maxima.

H Herodius, maior est omnium volatilium, qui aquilam vincit & comedit: & significat hominem sanctum, habitantem in domo Dei, adiutorium præstantem aliis ad vincendum diabolum. Aquila enim sæpe pro diabolo ponitur. C Ceruus significat fideles, qui serpentem deuorant, id est, diabolum, cum nequitiam eius ad laudem Dei conuertunt: habitant in montibus, id est, apostolis & prophetis. Erinacius vero est, quem vocamus ericium, animal timidum natura armatum, in saxis habitans ne inueniatur: & peccatorem significat, qui futurum iudicium metuens, ad petram Christum refugit.

Erinatius.

† per tempora. ♣ occubitum s.

20 Fecit lunam † in tempora:
Sol cognouit ♣ occasum suum.

E

Luna, Ecclesia Sol Christus. *Matth. 26.*

C Luna significat ecclesiam: quæ in temporibus facta est, quando eam minui contingit & crescere. Sol Christus, ille cognouit occasum suum, id est, gloriam suæ passionis, cum discipulis diceret. Venit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum.

† mouebuntur Nox

21 Posuisti tenebras & facta est nox:
In ipsa † pertransibunt omnes bestiæ syluæ.

C Posuit tenebras: in tempore passionis, quando Sol obscuratus est. Nox etiam illis fuit, qui carnaliter Christum in cruce intuendo communiter æstimabant mori. In hac nocte bestiæ exierunt & tunc in nos pertranseunt istæ bestiæ syluæ diaboli scilicet.

♣ leones † ad prædam. Catuli leonum, ministri diaboli

22 ÷ Catuli :· ♣ leonum rugientes † vt rapiant:
Et quærant à Deo escam sibi.

F

C Leones: diabolos significant propter crudelitatem. Catuli (dicti, eo quod calleant sensonarium) significant ministros diaboli, qui rugiunt vt nocentem perdant. Quærunt vero istam escam à Deo: nemo enim immundis spiritibus rapi potest, nisi qui sua exigente culpa, à Deo fuerit derelictus. Nihil enim à quoquam fieri potest, nisi quod ipse secreto iudicio, aut ad probationem aut vindictam, faciendum esse permiserit.

♣ Oriente sole recedent, & in speluncis suis cubabunt. Sol

23 ♣ Ortus est sol, & congregati sunt:
Et in cubilibus suis collocabuntur.

C Tunc ortus est sol: quando Christus resurrexit, & tunc satellites diaboli congregati, eius maiestatem minime sustinentes, se in suis cubilibus, id est, in pertinacium pectoribus collocabant. Sol est dictus: quod solus ita lucet, vt ex eo dies fiat.

† seruitutem s.

24 Exibit homo ad opus suum:
Et ad † operationem suam vsq; ad vesperam.

C Iste enim vsus est mortalium: vt quandiu hic sumus, veniente die diuersis occupemur actionibus: vnus colit agrum, alter se bellis exercet: iste discit, ille docet: & quicquid mortalitas agit, probatur concludi vespera, id est, fine seculi.

G

♣ multa

25 Quam ♣ magnificata sunt opera tua domine? omnia in sapientia fecisti:
Impleta est terra possessione tua.

C Admirando enim dicit propheta, quam magnificata sunt, nam non solum hoc hominis arduum (quia excedit humanum sensum, operatio Christi) verum etiam ipsis angelis probatur immensum. Ista igitur sapientia filius est patris. Terra significat ecclesiam, quæ repleta est, quando vniuersalis domino deseruit ecclesia: possessio enim populum fidelem in ecclesia significat, vnde & alia translatio habet, impleta est terra creatura tua, scilicet ista in nouitate vitæ generata in baptismo.

♣ latum † innumerabilia.

26 Hoc mare magnum & ♣ spaciosum ⁎ manibus :·
Illic reptilia † quorum non est numerus.

H

Mare, id est, mundus.

C Mare enim: præsentem mundum significat, vbi malicia dæmonum, velut quibusdam fluctibus, voluntas animarum instabilis commouetur. Mare dictum est à mando, quod semper eat & redeat. Illic reptilia, id est, spiritus maligni, nobis innumerabiles, à Deo tamen comprehendi possunt.

♣ parua cum grandibus Naues, Ecclesiæ sunt.

27 Animalia ♣ pusilla cum magnis:
Illic naues pertransibunt.

C Animalia pusilla: quia inter ipsos spiritus malos, & maiores esse nequitiæ probantur & minores. Per naues, signantur ecclesiæ, quæ periculosos fluctus mundi, per lignum gloriosæ crucis euadunt, portantes populos credentes.

† Leuiathan istum plasmasti, vt illuderet ei ♣ in te sperant. † tempore suo.

28 † Draco iste quem formasti ad illudendum ei: omnia ♣ à te expectant:
Vt des illis escam in † tempore.

C Draco iste: aperte significat diabolum, qui vere dra-

A

co dicitur, propter venenum, quod Euæ primæ mulieri male suadendo inspirauit, qui suis peccatis ita tormatus est, vt ei illuderetur ab angelis. Sed cum draco spiritalis sit, cuius esca deceptio hominum est, non omnino tamen timeas atrocem: quia nisi domino permittente, non præualet quicquam sua potestate perficere, Expectat igitur escā à Deo permittente, sicut & alia omnia.

29 Dante te illis colligent:
Aperiente te manum tuam ÷ omnia ⁘
‡ implebuntur bonitate.

‡ replebūtur bono.

C Exponit adhuc, vt cum diabolica iniquitate vexamur, non illum credamus ex sua potestate præsumere: sed potius ad illum recurramus, sine cuius permissu nihil facere potest, & celerius victus abscedit. Dicit enim, dante te illis: vt intelligas, quia nisi datum fuerit illis, colligere non valebunt. Manus significat potestatem per quam abunde cuncta replet, & mirabiliter vniuersa disponit.

B

† Abscondes vultum tuum & turbabuntur.

30 † Auertente autem te faciem turbabuntur:
auferes spiritum eorum & deficient:
Et in puluerem suum reuertentur.

C De illis modo dicit, qui concessa Dei munera sibi applicant, non Deo, ab his ergo talibus, cum auerterit Deus faciem, nudati à præsidio, sine dubio turbantur. Auferes spiritum superbiæ: vt accepto spiritu sancto, innouentur & recreentur. Et in puluerem suum redeant, id est, ad humilem confessionem peccatorum: in qua indigentiam suæ fragilitatis agnoscant, & ita tibi deficientes, ad conuersionem saluberrimam redeant, qui in suis præsumptionibus errabant.

31 Emitte spiritum tuum & creabuntur:
Et ‡ renouabis faciem terræ.

‡ instaurabis.

C Emitte spiritum tuum, id est, vt reparentur in melius. Recreati sunt vtique, qui se puluerem humiliter agnouerunt. Renouabitur facies: quando de vetustate peccatorum emundatur peccator.

C

32 Sit gloria domini in sæculum:
Lætabitur dominus in operibus suis.

C Sit gloria domini: non cuiuslibet alterius. In sæculum, id est, in æternum, quia laudis eius nullus est finis. H Lætitia est domini, quando nos creatura ipsius benedicimus eum in die resurrectionis.

33 Qui respicit terram & facit eam † tremere:
Qui tangit montes & ‡ fumigant.

† tremet ‡ fumabunt.

C De illis dicit, qui per Dei gratiam illuminati, peccata sua præterita contremiscunt. Montes hic peccatores dicit, qui dum fuerint indignatione domini percussi, tunc ad salutares lachrymas currunt, & quosdam fumiferos globos tristitiæ emittunt, tanquam incensum suauitatis.

34 Cantabo domino in vita mea:
Psallam Deo meo quam diu sum.

C Cum ait cantabo in vita mea: tempus signat, cum in hoc mundo degere videbatur, cum vero adiecit, psallam Deo meo, scilicet in futuro sæculo vbi & esse perpetuum est, & psalmodia non habet finem.

D

35 † Iocundum sit ei eloquium meum:
Ego vero ‡ delectabor in domino.

† Placeat ‡ lætabor

C Sic enim Deo fit iocunda nostra laudatio: si nos delectemur in domino. Qui amans diligitur, negligens spernitur, desiderans sustinetur.

36 Deficiant peccatores † à terra, & iniqui ita vt non sint:
Benedic anima mea domino.
Alleluia ⁘

† de terra & impii vltra non sint.

C Deficiunt à terra peccatores: cum terrena cupiditate priuati, per Dei gratiam ad meliora studia concitantur. Simili modo & iniqui deficiunt, quando mali iam esse desinunt. Benedic anima mea: dignum initium psalmi, & finis dignus, illum semper benedicere, à quo cognoscimus, nos semper dona recipere.

Oratio ex Psalmo CIII.

E

Inclite omnipotens Deus, qui fructu locupletis terram aridam satiasti, da nobis spiritali mente ascensum tuæ gloriæ contueri: vt dum te in cœlis suspicimus, illa semper quæ sunt cœlestia, meditemur. Per dominum nostrum Iesum, &c.

Argumentum Psal. CIV.

C Propheta monet fideles: ne spem in istis transitoriis ponant: sed patriarcharum viam tenentes, Deum spiritaliter semper exquirant.

TT. Alleluia.

All: luia hic primū reperitur

C Hoc verbum decus, à præsenti psalmo fecit initium, nec ante à quoque reperis positum, quamuis multi scriptores fuerint primitus hebræorū. Scire autem debemus, alleluia neutri generis esse definitum: quod & sanctus Hieronymus in expositione eiusdem psalmi euidenter designat. Et vnum atque integrum manere debet in translatione, quod nullius linguæ præsumptione mutatum est. Alleluia vero apud hebræos dicitur, laudate Deum, allelu enim laudate: ia quippe signat inuisibilem Deum.

F

1 Confitemini domino ÷ & ⁘ inuocate nomen eius:
† Annunciate inter gentes opera eius.

† notas facite populis cogitationes eius Confiteri domino

C Confitemini domino, id est, laudate eum, & bonis factis gratiam diuinitatis vobis acquirite. Annunciate: hoc euangelistis conuenit & apostolis, & nunc sacerdotibus, vt magnalia Christi annuncient. Cum vero dicit confitemini, & postea subdit, inuocate, docet inuocare Deum volentes, prius eius laudes confiteri.

2 Cantate ei & psallite ei:
‡ narrate omnia mirabilia eius.

G

‡ loquimini a vniuersis mi. e.

C Cantate, ad hymnos pertinet offerendos: psallite, ad pia opera exercenda Omnia: significat ista quæ dicturus est. Non est enim humanarum virium, omnia mirabilia narrare: sed signat à toto partem.

3 † Laudamini in nomine sancto eius:
Lætetur cor quærentium dominum.

† Exultate laudari in domino.

C Non enim vetat, vt laudemur: quia actibus bonis non potest res ista denegari: sed vt in domino laudemur præcipit, qui præstat illa quæ bene gerimus. Lætetur cor &c. Inde scilicet, lætetur cor, si dominum quærit & prædicatur in domino: non autem si de suo posse laudatur.

4 Quærite dominum & ‡ confirmamini:
Quærite faciem eius semper:

‡ Virtutem eius.

C Hortatur vt se ad præmia futura confirment, qui eum quærere delegerunt. Ista autem inquisitio non est vllo tempore finienda, quoniam addidit, semper. Faciem vero, præsentiam eius dicit.

H

5 Mementote mirabilium eius quæ fecit:
† Prodigia & iudicia oris eius.

† signorū & iudiciorum Mirabilia & prodigia

C Mirabilia itaque pertinent ad diuisionem maris rubri: Prodigia, ad plagas quas misit in Ægyptum. Iudicia oris: quoniam cuncta compleuit quæ Moysi suo famulo promisit. Iudicauit enim Pharaonem & populum suum, sicut Moysi dixit.

6 Semen Abraam serui eius:
Filii Iacob electi eius.

C Hic subaudiendum est, quod supra dixit, mementote. Merito vero seruos dicit contumaces iudæos: quoniam perfidia faciente, filii esse noluerunt. Filios vero Iacob: significat fidelissimos Christianos, qui heredes esse merentur domini.

Iudæi, serui sunt.

7 Ipse dominus Deus noster:
In vniuersa terra iudicia eius.

C Dicendo ipse dominus Deus noster: commonet hic

illum

A

illum intelligi debere esse Deum, quem Iudæorum populi crucifigendum esse decreuerunt: & eius iudicia per vniuersum mundum esse facienda, non in sola Iudæa.

‡ pacti. † præcepit.

8 Memor fuit in sæculum ‡ testamenti sui:
Verbi quod † mandauit in mille generationes,

C Memor fuit in sæculum: cum promissa compleuit. Testamenti sui: prophetarum signat prædicationes, quas de verbi incarnatione prædixerunt. Mandare: est per aliū aliquid dicere, quod per eos fecit, cum datum est eis futura prophetare. Mille generationes: finem sæculi significat.

Mandare.

‡ pepigit cum Ab. † cum.

9 Quod ‡ disposuit ad Abraam:
Et iuramenti sui † ad Isaac:

C Hoc ad illud respondet, quod superius dixit testamenti sui. Quod disposuit: illa enim quæ in veteri testamento Abrahæ & Isaac patriarchis promissa sunt, disposita dicuntur & iurata vt firma ostendantur.

B

‡ firmauit illud cum Iacob in lege: cum Israel in pactum sempiternum.

10 Et ‡ statuit illud Iacob in præceptum:
Et Israel in testamentum æternum.

C Illud testamentum sic dispositum, statuit Iacob, id est, firmauit: in præceptum, id est in nouum testamentum, quod proprie dicitur æternum: quia nullum illi aliud aliquando succedit, in quo est omnium promissorum completa perfectio.

Terra Chanaan.

11 Dicens tibi dabo terram Chanaan:
Funiculum hæreditatis vestræ.

C Chanaan interpretatur humilis: ergo conuenienter significat accepturos esse Christianos, terram humilium, id est, beatorum. Funiculus hæreditatis: mundi huius dicit tortuosas angustias, quas Dominus pro salute nostra sua passione dissoluit. Nam carnis illius susceptio, nostra probatur esse hæreditas.

† Viri pauci, modici & aduenæ

12 Cum essent † numero breui:
Paucissimi & incolæ eius.

C Nunc enumerat, quanta patriarchis virtus diuina præstiterit.

C

in ea.

Peregrinatio Abrahæ.

13 Et pertransierunt de gente in gentem:
Et de regno ad populum alterum.

H Pertransierunt: non de captiuitate Iudæorum hoc, sed de Abraham dicit: qui exiit de terra Chaldæorum, & venit in Mesopotamiam: de Mesopotamia in terram promissionis, & iterum in Aegyptum. Multa regna transimus, vt perueniamus ad terram repromissionis: & ita de regno Aegypti, huius mundi, ad alterum populum in cœlis.

‡ dimisit. † vt noceret. Gen. 12. & 20. & 26.

14 Non ‡ reliquit hominem † nocere eis:
Et corripuit pro eis reges.

H Non reliquit Pharaonem, vt noceret Abraham in Sara: nec Abimelech, Isaac in Rebecca: sed corripuit Pharaonem & Abimelech pro eis.

‡ prophetas meos nolite affligere.

15 Nolite tangere Christos meos:
Et ‡ in prophetis meis nolite malignari.

H Ecce ante legem patriarchæ, non vncti vnguento regali, Christi dicuntur. Christi autem sunt, qui spiritu sancto vnguntur. Erubescant ergo Iudæi qui dicunt, non posse dominum Iesum, Christum vocari, quia non fuit vnctus regali vnguento: cum & illi Christi dicantur, qui longe ante Saul (à quo regalis ista & materialis cœpit vnctio) fuerunt.

D

Christi i. Vncti dicuntur patriarchæ.

16 Et vocauit famem super terram:
÷ Et ⁚ † omne firmamentum panis contriuit.

† omnem virgam panis con. Gen. 41.

C Vocauit famem: tempore Pharaonis, quando in Aegypto septem annis fames grassata est. Et omne firmamentum, id est, fructum triticeum perduxit ad nihilum, hominum enim firmamentum panis est, cum supra dixerit, & panis cor hominis confirmat.

Psal. 103. ‡ ante faciem eorū.

17 Misit ante ‡ eos virum:
In seruum venundatus est Ioseph.

C Misit Ioseph ante patriarchas, quos superius memorauit: qui bene vir dicitur, quia vt vir viriliter cuncta sustinuit. Ordo autem verborum talis est, misit ante eos virum Ioseph, qui in seruum venundatus est.

E

18 † Humiliauerunt in compedibus pedes eius
‡ ferrum pertransiit animam eius:
Donec veniret verbum eius.

† afflixerunt in cōpede. ‡ in ferrū venit anima eius, vsque ad tēpus donec veniret sermo eius.

C A Putifar præposito Pharaonis Ioseph missus est in carcerem: compedes autem accepisse non legitur: sed fieri potuit, vt qui in carcere retrusus est, ferreis nexibus ligaretur. Pertransiit animam ipsius ferrum: quando in has missus est angustias, ne inter mala, quæ iniuste passus est, præualerent & crimina falsitatis: ferrum autem hic indicat tribulationem duræ necessitatis. Donec veniret verbum à rege Pharaone, qui eum liberauit, vel verbum Ioseph interpretandi somnia quod verbum quærebatur à rege in eo & eum liberauit, quod verbum, Dei fuit potius quam Ioseph.

Donec veniret verbum eius

† probauit

19 Eloquium Domini † inflammauit eum, misit
rex & soluit eum:
Princeps populorum & dimisit eum.

C Inflammauit vtique eum intus lumen cœlestis flammæ vt futura diceret cum fiducia veritatis. Misit rex: Pharao, soluit à reatu quo tenebatur obstrictus, ipse est princeps dictus. Pharao scilicet, quem superius regem dixit, ille dimisit eum claustra exire carceris.

F

Gen. 41.

20 ‡ Constituit eum Dominum domus suæ:
Et principem † omnis possessionis suæ.

‡ posuit. † in omni p.

C Constituit Dominum & principem, quando cū fecit currum ascēdere & præconis voce nunciari, hunc secundū Dominum esse post regem & principem totius Aegypti.

21 Vt erudiret principes eius ‡ sicut semetipsum:
Et senes eius † prudentiam doceret.

‡ secundū voluntatē suam. † sapientiā

C Credebat Pharao quod erudire posset principes suos, vt & ipsi somniorū interpretes esse mererentur: & ideo eū eis præfecit, non solū vt regeret, sed & doceret: nesciens eum, à quo somniorum scientia est, Deum solum docere.

22 Et intrauit Israel ÷ in ⁚ Aegyptum:
Et Iacob ‡ accola fuit in terra Cham.

‡ aduena.

C Iubente Pharaone, cognatio Ioseph ad terras Aegypti deducta est. Et Iacob: diuersitate nominum, dicta suæ reuelationis variauit. Ideo nunc Israel, nunc Iacob, vnum & eundem dicit. Chanaan vero fuit filius Cham, nepos Noe, ex quo Aegyptii traxerunt originem. Nostra vero translatio, Cham habet: sed Romana, quam hic sequitur, Chanaan.

G

Terra Cham, Aegyptus.

23 Et † auxit populum suum ‡ vehementer:
Et † firmauit eum super ‡ inimicos eius.

† crescere fecit. ‡ nimis. † roborauit. ‡ hostes.

H Auxit populum suum: fœcunditate nascendi: Confirmauit quando illis crescentibus Aegyptiorum turba nouissimis plagis vehementer afflicta est.

24 Conuertit cor eorum, vt ‡ odirent populum
eius:
† Et dolum facerent in seruos eius.

‡ odio haberent. † vt dolose agerent contra seruos illius.

C Conuertit Deus Aegyptiorum cor ad odium contra Israeliticum populum, præstando illis fœlicia. Et dolum facerent: consequens erat, vt post conceptum odium sæuiens populus, ad dolosas machinas perueniret: vt fuit in lateribus præceptis, duplicando opus, & paleas negando, & similibus.

H

Exo. 1. & 5.

25 Misit Moysen seruum suum:
Aaron quem elegit ‡ ipsum.

‡ sibi.

C Istos ad Pharaonem, quasi quosdam testes, constat à Deo destinatos: vt populum sibi placitum abire permisisset illæsum.

26 Posuit in eis verba signorum suorum & † prodigiorum:
In terra Cham.

† portentorum.

C Signa sunt quasi aliqua vestigia futurarum siue præteritarum rerum: prodigia vero pertinent ad mirabiles euentus, qui in ordine rerum prius non fuerunt (prodigiū est enim dictum ab eo quod porro dicat) itaque ista mirabilia tunc facta, porro & procul dicebant populo Christiano aliquid ex eis intelligendum.

Signa & prodigia.

A
‡ contenebrauit.
† fuerunt increduli verbis eius. Exacerbare.

27 Miſit tenebras & ‡ obſcurauit:
Et non † exacerbauit ſermones ſuos.

¶ Leguntur tenebras inter plagas Aegyptii pertuliſſe: ſed potius intelligamus corda eorum fuiſſe obſcurata, qui Domini præcepta contemnebant. Exacerbauerunt ſermones: ſignificat acerbe acceperunt, aut certe iniurioſis abominationibus reſpuerunt, & ita exponit tranſlationē Romanam, quæ habet, quia exacerbauerunt: ſed noſtra habet, non exacerbauit ſcilicet Deus, id eſt, non irritauit, ſed compleuit ſermones ſuos miraculis eos confirmans.

‡ Commutauit.

28 † Conuertit aquas eorum in ſanguinem:
Et occidit piſces eorum.

¶ Conuertit enim aquas in ſanguinem: quoniam erant fluenta maris rubri perituri. Piſces occiſi ſunt: ne ſpes viuēdi hominibus relicta videretur, quando etiam piſces mortui ſunt: qui in natiuo elemento iſto nutriti ſunt.

‡ Ebulliuit.
B
† cubilib.
Ranæ: poetarum carmina.

29 ‡ Aedidit terra eorum ranas:
In † penetrabilibus regum ipſorum.

¶ In ranis poetarum carmina deſignantur, qui à catholica regula diſcrepantes, corda terrenorum regum fabulis repleor deceptionum.

‡ muſca omnimoda, ſcilicet ſeſtu vniuerſis terminis eorum.
† Dedit.
‡ flammiſcens.
Ignis comburens.

30 Dixit & venit ‡ cynomia & ſciniphes:
In omnibus finibus eorum,

¶ Cynomia ſignificat muſcam caninam, quæ cæteris muſcis mordacior eſt & importunitate ſua violentior. Sciniphes: genus culicum fixis aculeis permoleſtum.

31 † Poſuit pluuias eorum grandinem:
Ignem ‡ comburentem in terra ipſorum.

¶ Poſuit, id eſt, decreuit, vt pluuia quæ ad fœcunditatem terris datur conuerteretur in grandinis noxiam vaſtitatem. Ignis vero comburens ſignificat fulmina, quæ ſolent excitata tempeſtate deſæuire.

† Vineam
‡ ficum.
† confregit
C

32 Et percuſſit † vineas eorum & ‡ ficulneas eorum:
Et † contriuit lignum finium eorum.

¶ Qui dicit percuſſit, ad grandinem vel ignem comburentem refert, ne autem tantum ficulneas putares percuſſas, addidit omne lignum: vt & ſata non dubitares euerſa, vbi arborum quoque robora cognoſceres fuiſſe contrita. Maiora enim continent intellectum minorum.

33 Dixit & venit locuſta:
Et bruchus cuius non erat numerus.

Locuſta mater bruchi.

¶ Locuſta eſt mater bruchi, quem mala fœcunditate progenerat: quæ ad illam prædam, quaſi conuocatus exercitus, cum ſua prole deſcendit.

‡ terræ.
† deuorauit.

34 Et comedit omne fœnum ‡ in terra eorum:
* Et † comedit ÷ omnem :- fructum terræ eorum :- .

¶ Et ne crederes inaniter adductum illum exercitum, dicit omnem fructum conſumptum eſſe terræ.

‡ vniuerſi partus e.
D

35 Et percuſſit omne primogenitum in terra eorum:
Primitias ‡ omnis laboris eorum.

Cur hic ſeptem dūtaxat plagæ enarrātur.

¶ Venit ad ſeptimam plagam in hoc pſalmo poſitam. Mouet enim aliquos, cur in iſto pſalmo ſeptem tantum, cum in exodi narratione decem narrantur. Sed hoc factū eſt ideo, quia ſeptem beneficia Dominum hebræo populo præſtitiſſe ſtatim dicturus eſt: præmiſit totidem plagas Aegyptios accepiſſe. A Vel quia laudanti, de pluribus pauca attigiſſe, ſufficit: Narranti vero: omnia commemorare opus eſt.

36 Et eduxit eos cum argento & auro:
Et non erat in tribubus eorum infirmus.

Exo. 12.
Aurum & argentum, non furtū, ſed merces laboris.

¶ Aurum & argentum Iſraeliticum populum ab Aegyptiis diſcedentem, ex præcepto Dei legimus accepiſſe: vt non repentina ſurreptio, ſed longæ operationis merces eſſe videatur. Et ſequitur ſecundum beneficium, quia ibi etiam nullus ex iuſſione eius infirmitate corporea potuit affligi.

E
† cum egrederentur
‡ irruerat terror e.

37 Lætata eſt Aegyptus † in profectione eorum:
Quia ‡ incubuit timor eorum ſuper eos.

¶ Tunc qui in Aegypto remanſerant, omnino lætati ſunt, quando illi dimerſi ſunt, qui ad inſequēdos hebræos ire decreuerant: cur? quia ſimilia minime pertulerunt. Et timebant: quia & ipſa elementa pro eis pugnabant, vt aqua maris, aer tenebroſus, ignis comburens, &c. Vel lætata eſt Aegyptus, per ſpem liberationis à morte. Ideo enim eos exire coegerunt, ne iterum homines & primogenita interficerentur.

† tentoriū

38 Expandit nubem in † protectionem ÷ eorum :- :
Et ignem vt luceret ÷ eis :- per noctem.

¶ Nubes data eſt, vt ſolis temperaret ardorem, Ignis conceſſus eſt, vt tenebrarum potuiſſet auferre caliginem. Et hoc eſt tertium beneficium, quod Iſraelitico populo conſtat eſſe conceſſum.

F
‡ adduxit Ortygometram.

39 Petierunt & ‡ venit coturnix:
Et pane cœli ſaturauit eos.

¶ Superata ſunt deſideria petentium. Carnes petit: & coturnices accepit (tam enim in quadrupedibus quā volatilibus, carnes ſunt ſine dubio dulciores) inſuper & panem cœli acceperunt. Sunt enim iſta exodi lectione notiſſima, quando coturnices in modum denſiſſimorum imbrium depluerunt: manna quoque (vt iudaicus populus ſatiaretur) depluit, quod hic panem cœli dicit (& optime) in figura ſacramenti dictus eſt cœli panis. Manna enim dicitur, quid eſt hoc? & tanquam quærenti reſponderetur dictum eſt: panis cœleſtis, illo ſaturauit eos.

Exo 16.
Num. 11.
Manna.

† Aperuit.
‡ concurrerunt in aridis fl.
G
Petra.
1. Cor. 10.

40 † Diſrupit petram & fluxerunt aquæ:
‡ Abierunt in ſicco flumina.

¶ Hoc quoque in figura gerebatur Domini Chriſti: vt petra aquas profudiſſet irriguas. Chriſtus enim Dominus, petra ſpiritalis eſt, qui vitales aquas emanat. Quæ abierunt in ſicco. i. in gentium peccatores, qui merito ſicci dicuntur, qui delictis vrentibus ſiccabantur, ſed imbre Domini virentes in nouum hominem pullularunt.

‡ cum.
Gen 15.

41 Quoniam memor fuit verbi ſancti ſui:
÷ Quod habuit :- † ad Abraam puerum ſuū.

H Memor fuit verbi: quod impleuit de ſemine eius, id eſt, de Chriſto promiſſionem ſuam quā Abrahæ promiſit.
¶ Vel cauſam miraculorum dictorum nunc ſubdit. Ideo enim dicuntur facta, quoniam Abrahæ conſtat fuiſſe promiſſa.

‡ lætitia.
† laudātes electos ſ.

42 Et eduxit populum ſuum in ‡ exultatione:
÷ Et :- † electos ſuos in lætitia.

¶ Eduxit electos ſuos in lætitia: quoniam illi qui murmurauerunt Domini furore percuſſi ſunt, illos ergo non dicitur eduxiſſe, quos in heremo culpis exigentibus proſtrauit.

‡ terras.
† tributum.

43 Et dedit illis ‡ regiones gentium:
Et labores † populorum poſſederunt.

¶ Venit nunc ad ſeptimum beneficium, quod enim dicit regiones gentium, ad poſſeſſionem videtur pertinere terrarum: labores vero populorum, ad diuitias longo tempore congregatas.

H
‡ cuſtodirent Ceremonias.
† leges eius ſcrutarent.
Iuſtificationes Lex

44 Vt ‡ cuſtodiant iuſtificationes eius:
Et † legem eius requirant.

Iuſtificationes Chriſti ſunt: vt Deum toto corde diligamus, proximos vt nos amemus, patrem veneremur. Lex vero eius fuit: die ſabbato requieſci, in paſcha agnum immolari. Sed hæc ſpiritualiter ſunt quærenda: ideo enim addidit, requirant.

Oratio ex Pſal. CIV.

INuocantes nomen tuum Domine deprecamur, vt qui patres noſtros virtute tui nominis præeunte: angelicis paſtibus refeciſti: nos quoque myſticis dapibus foueas ac reformes. Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. &c.

Ar u-

A

Argumentum Psal. CV.

C Commemoratur hic ingratitudo populi Israel pro beneficiis sibi à Deo exhibitis, propter quam & iuste à Deo correpti, & inimicis traditi fuerunt, donec conuersi per misericordiam Dei liberentur.

1 T. Alleluia alleluia.

C Hic introducitur confitens populus hebræorum: qui relicta perfidia patrum suorum, ad pietatem, Domini ipso miserante perductus est: vt intelligamus cum fuerint conuersi, & ipsos alleluia, merito pro sua redemptione, cantare.

1 COnfitemini Domino quoniam bonus:
Quoniam in † sæculum misericordia eius.

† æternum

C Confessio ista, ad medicinam pœnitudinis est applicanda: sed & ad præconia Domini pertinere non dubium est: quando maior gloria pietatis est parcere confitenti, quam sine offensione viuenti præstare. Bonus enim dicitur recte Dominus, quia expectat errantem, & pascit delinquentem. In sæculum autem vitæ huius significat cursum, vbi miseri sunt quicunque delinquunt.

B

Parcere confitenti.

2 Quis loquetur ‡ potentias Domini:
Auditas faciet omnes laudes eius?

‡ fortitudines.

Quis loquitur nisi ius.

C Quis enim significat nullum. Cui enim aut ingeniũ suppetit ad cogitandum, aut lingua ad depromendum, vt lingua possit referre magnitudinem tantæ maiestatis? Auditas faciet: & hic quoque subaudiendum est, quis: illa enim possunt audiri, quæ probantur & dici.

3 Beati qui custodiunt iudicium:
Et faciunt iustitiam in omni tempore.

C Custodit enim iudicium, qui inter alios recta iudicat. Iustitiam autem facit, qui eam in opere demonstrat. Merito ergo isti tales beati dicti sunt, qui præcepta Dei puramente custodiunt omni tempore. Qui enim perseuerauerit vsque in finem hic saluus erit.

C

Matth. 10.

4 Memento † nostri Domine in ‡ beneplacito populi tui:
Visita † nos in salutari tuo.

† mei.
‡ repropitiatione
† me.

C Orant deuoti, vt inter eos debeant æstimari, qui Domino fideli opere placuerunt: optant se visitari à Deo, cuius aduentu se nouerant esse saluandos. H Salutaris: filius est patris. C Ipse est salutare, de quo beatus Simeon ait, viderunt oculi mei salutare tuum.

In salutari suo.
Luc. 2.

5 ‡ Ad videndum in bonitate electorum tuorũ:
† ad lætandum in lætitia gentis tuæ:
‡ Vt lauderis cum hæreditate tua.

‡ Vt videã bona,
† vt læter
† & exultẽ

C Petit populus prædictus à salutari Domino visitari, vt bonitatem eius videret, quam electis suis erat suo munere præstaturus. Cum (vel in) lætitia suæ gentis: ipsa est gens Domini, quæ de gentium est diuersitate collecta, vt esset grex vnus & pastor vnus. H Vt lauderis à nobis iudæis, præcepta tua seruantibus, cum hæreditate tua, scilicet gentili populo tibi credituro: vt simus cum eis vnus populus, laudans te æternaliter, vidit enim te Abraham pater noster, & gauisus est: videamus & nos, & laudantes gaudeamus.

Hæreditas Christi.
Ioh. 8.
G

6 Peccauimus cum patribus nostris:
† Iniuste egimus iniquitatem fecimus.

†. inique fecimus, impie egimus.

C Dubium non est istum populum ea peccata gemere, quæ ex nequitia patrum suorum probatur sustinere. Cũ maioribus enim suis peccant, qui se ab eorum delictis nõ separant, hoc est autem peccauimus, quod iniuste egimus quod iniquitatem fecimus.

7 Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua:
Non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ.

C Duo sunt quæ beneficia collata commendant, intellectus & memoria: quod vtrunque in perfidis fuisse denegatur. Videbant enim plagas Aegyptiorum, & beneficia Dei: sed qua causa fierent non agnoscebant, nec memores erant misericordiæ Dei, videntes enim exercitum Pharaonis, credebant se subsidia euadendi perdidisse antequam mare diuideretur, immemores priorum mirabilium.

E

8 Et ‡ irritauerunt ascendentes in mare:
Mare ∗ rubrum ∻.

‡ ad iracũdiam prouocauerũt super mare, in mari rubro.

C Irritauerunt. i. placatum Deum iracundum sibimet reddiderunt. Ascendentes: hoc constat dictum positione loci, quoniam Aegyptus cunctis regionibus perhibetur esse humilior: & ideo inde ascendentes petierunt loca altiora.

9 Et saluauit eos propter nomen suum:
Vt † notam faceret potentiam suam.

† ostenderet fortitudinem s.

C Dicendo propter nomen suum: designat Dominũ saluatorem, cuius vocabulo conuenit, saluare periclitantes. Notam fecit potentiam suam: vtique oculis spiritali cogitatione videntibus.

F

10 Et ‡ increpuit mare rubrum & exiccatum est:
Et deduxit eos † in abyssis sicut in deserto.

‡ comminatus est mari rubro & aruit.
† per abyssos.
Increpuit mare.

C Increpationem vocauit occultum diuinitatis imperium: quia mare in exodo voce Domini non legimus increpatum. Siccatum est mare: non per totum, sed tãtum quantum illis tunc iter aperiret. Desertum dicitur (& est in abyssis, quando aquarum inundatione deseruntur, ac sic aruit illa via fluentorum, vt vsque ad iter puluereum potuisset peruenire: propter quod deserto comparantur abyssi istæ.

11 Et saluauit eos de manu ‡ odientium:
Et redemit eos de manu inimici.

‡ odientis

C Saluauit enim Christus humanum genus à cohorte dæmonum, quæ plebem humanam stimulo peccatorum & odit & percutit. Redemit peccatores obnoxios, pretioso sanguine, ab imperio diaboli, hoc est de manu inimici. Ad literam enim illud dici non videtur non enim Aegyptiis pretiũ dedit cum liberasset iudæos, quod tamen redemit significat, prophetice igitur dictum habeatur.

Redemit.

G

12 Et operit aqua ‡ tribulantes eos:
Vnus † ex eis non remansit.

‡ hostes eorum.
† de ipsis non superfuit.
Baptismi typus.

H Hæc nunc similitudo in nostro baptismo fit: vbi abluitur homo aquis, & perit diabolus cum satellitibus suis. C Ad literam enim planum est intelligere historiam nostram.

13 Et crediderunt in verbis eius:
Et ‡ laudauerunt laudem eius.

‡ cecinerunt.

C Et crediderunt: duritiam in hoc cordis demonstrat, quod non ante euentum rei, sed post factum miraculorũ credere maluerunt. Et laudauerunt scilicet canentes. Cantemus Domino: gloriose enim honoratus est.

Exo. 15.

14 Cito ÷ fecerunt ∵ obliti sunt operum eius.
† Non sustinuerunt consilium eius.

† nec expectauerunt voluntatẽ eius.

C Cito fecerunt: ac si diceret, summa celeritate mutati sunt: vt qui Domino de collatis mirabilibus laudes canebant, post nephandas murmurationes assumebant. Consilium mutauerunt in peccatum: dum prius desperarent quam eius parata beneficia prouenissent. Petierunt enim escam sub diffidentia: quamuis ante, nullam famem essent passi, diuina semper largitate pasti. Ita hodie multi dum sibi nimia festinatione prouident: incauti diuinitatis dispositionem anticipant.

H

15 Et ‡ concupierunt concupiscentiã in deserto:
Et tentauerunt Deum in † inaquoso.

‡ desiderauerunt desiderium.
†. in solitudine.
Exo. 15. & 16.

C Et concupierunt concupiscentias: cum postulabant sibi dari sub murmurationibus aquam & commessationẽ in deserto. Ostendit enim geminatio verborum nimietatẽ desiderii. Et tentauerunt in inaquoso. H Siccitas enim eis erat: quia non agnoscebant irrigationem sancti spiritus in columna nubis, quæ præcedebat eos.

16 Et dedit eis petitionem ipsorum:
Et misit ‡ saturitatem in animas eorum.

‡ tenuitatem in animam e.

C Duobus enim modis animam dicimus satiatã: cum

escis

A

eſcis corporalibus pro carnis infirmitate reficitur, & cum ſpiritali iocunditate completur: ſed hic animas eorum dicit carnibus poruque ſaginatas, vt eorum voluntas deſperata, rebus emergentibus vinceretur.

17 Et † irritauerunt Moyſen in caſtris:
Aaron ſanctum Domini:

† zelati ſunt.

C Saturitatem ventris ſecuta eſt ſeditio: quæ plerumq; periculorum pernicioſorum cauſas excitat. Irritari aliquē dicimus ad iracundiam prouocari, irritauerunt enim viros ſanctos Dathan & Abiron ad interitum ſuum, quia per inuidiam loquebantur, quod Domino diſplicebat. Et hoc congrue inter laudes Dei ponitur, quia ſuos famulos vindicaſſe declaratur.

Num. 16.

18 Aperta eſt terra & ✠ deglutiuit Dathan:
Et operuit † ſuper congregationem Abiron.

✠ deuorauit. † Synagogam.

H Aperta eſt terra: facta ſunt hæc ſecundum literam, ſed & nunc vorat eos terra, qui terrena ſapiunt, & recedūt à mandatis Dei: quos non illuminat gratia ſpiritus ſancti, ſed accendit flamma peccati.

B

19 Et † exarſit ignis in ſynagoga eorum:
Flamma ✠ combuſſit peccatores.

† ſuccenſus eſt. ✠ exuſſit impios. Flamma.

C Exarſit ignis: hoc factum eſt ſupra eel. ſocios Dathan & Abiron, qui eorum infœliciter vota ſecuti ſunt. Flamma dicta eſt à flagello comarum ſuarum. Synagoga vero hic congregationem ſociorum Dathan & Abiron ſignificat.

20 ÷ Et ⁘ fecerunt vitulum in Choreb:
Et adorauerunt ✠ ſculptile.

✠ conflatile. Choreb.

C Choreb interpretatur caluaria, vbi poſtea Iudæi Dominum crucifixerunt: vt in eodem nomine, iam tunc in illo deſerto Choreb, culturam Dei nephanda præſumptione violarent, quorum poſteritas erat in loco caluariæ crucifixura Dominum. Adorauerunt ſculptile: non in deſerto, ſed in terra poſtea promiſſionis.

C

21 Et mutauerunt gloriam ſuam, in ſimilitudinem † vituli:
Comedentis fœnum.

† bouis.

C Gloria eorum fuit adorata diuinitas, quam infœlici commutatione perdentes, vſque ad hoc peruenire meruerunt: vt deſerentes cœli terræque creatorem, Deum ſibi facerent, ſimilitudinem vituli fœnum comedentis.

22 Obliti ſunt Deum ✠ qui ſaluauit eos:
Qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terribilia † in mari rubro.

✠ ſaluatorem ſ. † ſuper mare ru.

H Obliti ſunt Deum: qui verberauit multis plagis Aegyptum, vt ſuum populum liberaret: & miracula in terra Cham ſiue Chanaan fecit, cum eiectis gentibus ipſos in eorum terra plantauit. Terribiliaque fecit in mari, cum Pharaone extincto ſiccum populis præbebat inceſſum.

23 ✠ Et dixit vt diſperderet eos:
Si non Moyſes electus eius ſtetiſſet † in confractione in conſpectu eius.

✠ Dixit ergo vt contereret e. † medius contra faciem illius

D

H Attende hoc O ſacerdos: periſſet enim populus, niſi mitigaſſet Moyſes iram Dei: & tu cum videris populum delinquentem, annuncia ei delicta ſua: & iſta in fractione id eſt, in periculo rogans Dominum, vt auertatur furor eius ab eis.

24 Vt ✠ auerteret iram eius, ne diſperderet eos:
Et pro nihilo habuerunt terram deſiderabilem.

✠ conuerteret indignationē eius vt nō interficeret, & deſpexerunt ter. d Terram deſiderabilē.

C Pro nihilo habuerunt terram: quia ſemper carnaliter viſa & audita cogitabant, ſed aduerte quam bona illa terra fuerit, vt deſiderabilis eſſe diceretur. H Terra enim viuentium eſt, quam deſiderabilem dicit: quam pro nihilo habebant, quia iſtam tranſitoriam diligebant. C Vel terra iſta ſancta corporalis, per myſteria redemptionis noſtræ deſiderabilis intelligentibus fuit: illis vero nulla, qui in ea nihil ſpiritale ſenſerunt.

25 Non crediderunt † verbo eius: & murmurauerunt in tabernaculis ſuis:
Non exaudierunt vocem Domini.

† ſermoni.

C Non crediderunt in verbo eius: filium ſignificat, cui plebs nephandiſſima non credebat. Vel hoc ad literā, quia ideo murmurabant, quia eius promiſſionibus minime credere maluerunt. Dum murmurationes exercebant, vocem Domini nullatenus audierunt. In tabernaculis vero dicit: vt hoc contigiſſe videretur, non laborantibus, ſed ocioſis. Maius enim crimen eſt, cum murmurare contigit ocioſis. E

26 Et eleuauit manum ſuam ſuper eos:
Vt ✠ proſterneret eos in deſerto. ✠ deiiceret

C Eleuauit manum: hic iuſtitia Domini præmittitur, vt ſecuta pietas maiore gloria ſentiatur. Dicit enim inſurrexiſſe Domini poteſtatem, vt vindicaret in excedentibus eoſque proſterneret, & alia quæ ſequuntur faceret.

27 Et vt deiiceret ſemen eorum in ✠ nationibus: ✠ gentibus
Et diſpergeret eos in † regionibus. † terris.

H Diſperſi ſunt enim Iudæi in diuerſis partibus, vt aliquādo humiliati, ſuum Dominum plebs caſtigata cognoſceret. Sed & ille diſpergitur, cuius ſenſus omni vento inanis gloriæ vel cupiditatis circumfertur. Diſperſi. F

28 Et † initiati ſunt Beelphegor: † conſecrati ſunt.
Et comederunt ✠ ſacrificia mortuorum. ✠ victimas Initiati.

H Et initiati ſunt, id eſt, qui Deo ſe conſecrare debuerunt, idolo Beelphegor iniciati, id eſt, conſecrati ſunt: & qui panem viuum eſurire debuerunt, mortuorum ſacrificia comederunt.

29 Et † irritauerunt eum in ✠ adinuentionibus ſuis: † concitauerunt. ✠ ſtudiis.
Et † multiplicata eſt in eis ruina. † percuſſit eos plaga.

H Irritauerunt eum in adinuentionibus ſuis ſcilicet peruerſis, & idolorum ruina multipliciter eſt facta. A Vel multiplicata eſt in eis ruina: quia pro grauioribus ſuis peccatis grauius vaſtabantur.

30 Et ſtetit Phinees & ✠ placuit: ✠ diiudicauit.
Et † ceſſauit quaſſatio. G † eſt retenta percuſſio.

C Stetit Phinees: hoc verbum ſtetit ſoliditatem mentis oſtendit, quæ ex zelo diuino fornicatores occidit. H Sic debet ſacerdos cui animæ commiſſæ ſunt, euaginare gladium, id eſt, proferre verbum, & occidere fornicationem & concupiſcentias in vtroque ſexu, vt ſibi reputetur ad iuſtitiam.

31 Et reputatum eſt ei in iuſtitiam:
In generatione & generatione vſque in ſempiternum.

C Reputabatur illi ſacerdoti Phinees ad iuſtitiam, id quod ſuperius dixit, hic & in futuro ſæculo, ſed & ſacerdoti cuilibet vitia corrigenti reputatur ad æternā iuſtitiā.

32 Et ✠ irritauerunt eū ad aquā contradictionis: ✠ prouocauerunt ſuper aquam con
† & vexatus eſt Moyſes propter eos: † afflictus.
Quia ✠ exacerbauerunt ſpiritum eius. ✠ prouocauerunt.

H Aqua contradictionis: aquæ baptiſmi accipiuntur, ad quas diabolo contradicitur & operib. eius: poſt quas ſi quis ſe coinquinauerit vitiis, ſacerdos vexabitur pro eo: eo quod exacerbauerit ſpiritum Dei, quē ille prædicat: ſicut Paulus dicebat, quis infirmatur & ego non infirmor? 2. Cor. 11.

33 Et † diſtinxit ÷ in ⁘ labiis ſuis: H † præcepit
Non ✠ diſperdiderunt gentes, quas dixit Dominus illis. ✠ exterminauerunt populos.

H Et diſtinxit in labiis ſuis: vt iugiter ſupplicaret pro eis. C Vel diſtinxit dictum illud diffidentiæ, à priori mentis conſtantia. Non diſperdiderunt gentes: quia poſtquam terram promiſſionis populus intrauit, oblitus mandatorum Dei & præceptorum eius, quibus præceperat, debere eos propter idolorum cultus occidere, cum illis ſe gentibus magis vetita ſocietate coniunxit.

34 Et commixti ſunt † inter gentes & didicerunt opera eorū: & ſeruierunt ſculptilibus eorū: † gentibus
Et factum eſt illis in ſcandalum.

C Commixti ſunt itaq; vetita ſocietate inter gentes: vt ſe eorum ſuperſtitione polluerent, factumq; eſt illis in ſcādalum. Scandalum nomen græcum eſt, ſignificans ſini- Scandalū.

ſtrum eo

A

strum: eo quod eorum mentes in leuam partem peruersa imitatione deduxit. Ecce facta est terra promissionis in scandalom, quæ fuit in magnum præmium Domino largieore collata, vnde monemur, recte vti beneficiis diuina largitate collatis, ne magis inde pereamus, vnde subleuati fuisse cognoscimur.

35 Et immolauerunt filios suos & filias suas:
‡ Dæmonus.

‡ dæmoniibus.

H Immolauerunt filios suos & filias suas dæmoniis: hoc intelligendum est moraliter, sensus & animas suas. C Vel ad literam, non illi qui terram promissionis sunt ingressi, sed posteritas eorum.

36 Et effuderunt sanguinem innocentem: sanguinem filiorum suorum & filiarum ∗ suarum ⁘ :
Quas † sacrificauerunt sculptilibus Chanaan.

† immolauerunt.

B

C Effuderunt sanguinem: non autem legitur ab hebræis, terram promissionis ingressis, effusum sanguinē humanum in sacrificiis dæmonum: tamen ab ætate sequenti hoc fieri potuisse non dubium est. Et ne putarentur extranei fuisse, illi innocentes quorum sanguinem effuderant, addidit filiorum suorum & filiarum suarum: vt contra eos cresceret inuidia, & scelus grandesceret: & vt amplius grādesceret, addidit sculptilibus istum innocentem sanguinem effusom. Auxesis enim figura ista apud græcos dicitur, quando vel laus vel crimen adiectis dictionibus increscit & augetur.

Auxesis.

37 Et ‡ interfecta est terra ÷ in ⁘ sanguinibus: & † contaminata est in operibus eorum:
Et fornicati sunt in ‡ adinuentionibus suis.

‡ polluta. † contaminati sunt. ‡ studiis.

C Interfectam igitur terram: debemus crudeles homines accipere, qui se magis iniqua deuotione trucidabant interficiendo filios. Tropica enim locutione interfecta terra: dicuntur terreni homines, suis malis actionibus in anima interempti. Et hoc faciendo etiam dicuntur fornicati, nam illi fornicati videntur in Domino, qui se adulterinis polluerunt superstitionibus.

C

Fornicari.

38 † Et iratus est furore Dominus in populum suum:
Et abominatus est hæreditatem suam.

† Iratus est itaque furor Domini.

C Tropica locutione iratus furore Dominus dicitur. Et iratus est furore Dominus. H Quia reliquit eum, & quæ quondam fuerat plebs Dei, facta est catena diaboli. C Abominatio autem & Dei auersio malorum omnium constat extremum, quia dum illud quod continet subducitur: necesse est vt earum rerum quæ continentur ruina protinus sequatur.

Abominatio.

39 Et ‡ tradidit eos in † manus gentium:
Et dominati sunt eorum qui oderunt eos.

‡ dedit. † manu.

C Traditi sunt enim opprobrio seruitutis: quia gloriari videbantur in idolis. Dominati sunt eorum qui oderunt eos: grauis valde dominatio, nam qui semper odit semper iratus est, qui vero semper iratus est, implacabilis est, durissima igitur est seruitus seruire semper infenso.

D

40 Et † tribulauerunt eos inimici ‡ eorum. Et humiliati sunt sub † manibus eorum:
‡ Sæpe liberauit eos.

† afflixerunt. ‡ sui. † manu. ‡ multis vicibus.

C Et tribulauerunt eos, recta vicissitudo, vt qui amanti Domino seruire noluerunt, odientibus inimicis iusto iudicio probarentur esse subiecti. Sæpe liberauit, vt intelligamus ipsum & bona promittere, & flagellatis denuo subuenire. Promisit enim beneficia, & humana non cessauit iniquitas: intulit vindictam, & afflictis iterare dignatus est clementiam.

41 Ipsi autem † exacerbauerunt ÷ eum ⁘ ‡ in consilio suo:
Et humiliati sunt † in iniquitatibus suis.

† prouocabant. ‡ consiliis. † propter iniquitates s.

H Ipsi autem exacerbauerunt eū in consilio suo: quod habuerunt, vt eo relicto idolis seruirent. Et humiliati sunt: non à Deo, sed à delictis suis humiliabantur.

42 Et vidit ‡ cum tribularentur:
Et audiuit orationem eorum.

E

‡ tribulationem eorum, cum audiret eos rogantes.

H Et vidit cum tribularentur: præcucurrit enim solita miseratio clementis Dei, quæ conuersos in orationibus protinus audiuit. Docet enim & te, quod si conuersus ingemueris, protinus appropinquant celsis auribus eius preces humilitatis tuæ.

43 Et † memor fuit testamenti sui:
Et pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ.

† recordatus est pacti sui cum eis.

H Memor fuit testamenti, quod cum Abraham in initio fidei nostræ pepigit. C quod absconditū erat in prophetis, sed in tempore euangelii reuelatum est. Pœnituit autem more humanitatis dicitur. H quia semper super pœnitentes pœnitet Deus: dum mala quæ locutus fuerat vt faceret non facit. C Pœnitet ergo tunc Deus, quando nos pœnitentes cognoscit, talis enim ille nobis efficitur, quales nos sibi esse probauerit. Est ergo Dei pœnitentia hic, non dolor de imprudenter facto, sed remissio pœnæ peccati.

Pœnituit eum.

44 Et dedit eos ‡ in misericordias:
In conspectu omnium qui ceperant eos.

F

‡ miserabiles corā omnibus. In misericordias.

C In misericordias datos eos dicit: quia diuersa charismatum munera susceperunt, alii enim prophetæ, alii apostoli, alii martyres, alii confessores, ex ipso populo gratia Dei floruerunt. Vel ad literam: gentiles eis placabiles fecit qui captiuarunt eos, vt sæpe etiam liberos darent, quos ante captiuos tenebant.

45 Saluos fac nos Domine Deus noster:
Et congrega nos de † nationibus.

† gentibus

H Saluos nos fac: ne nobis vitia dominentur. Et congrega nos: quia gens hebræorum in regionibus nationum est dispersa. C Populus est iste, cui ab initio psalmi verba dedimus, nunc Deum deprecatur: vt ecclesiam suam de gentium congregatione perficiat.

46 Vt confiteamur nomini sancto tuo:
Et ‡ gloriemur in laude tua.

G

‡ canamus Nomini tuo. i. filio.

H Vt confiteamur nomini tuo, id est, filio vtique tuo, qui, & nomen & laus tua est. C Et gloriemur: non in humana iactantia, sed in te, vbi est reuera fixa gloria & sine fine lætitia.

47 Benedictus Dominus Deus Israel à sæculo & vsque in sæculum:
Et dicet omnis populus † fiat fiat.

† Amen Alleluia.

H Merito benedictus in sæcula, per quem facta sunt sæcula: non solum facta sed etiam redempta. Qui & nunc nos recreare dignetur in salutari, id est, in Christo Iesu Domino nostro, qui est in sæcula benedictus. C Dicit vero ab isto sæculo vsque ad illud perpetuum seculum Deum benedicendum, vt continuata laus, nunquam debeat habere fastidium.

Oratio ex Psal. CV.

H

Memento nostri Domine in beneplacito populi tui, & à peccati seruitute nos discussos salutaris tui visitatione salusica. Per Dominum nostrum Iesum, &c.

Argumentum Psal. CVI.

C Hic commonetur populus Christianus vt pro collatis sibi beneficiis laudes Domino reddat.

TT. ‡ Alleluia.

1 Confitemini Domino quoniam bonus:
Quoniam in † sæculum misericordia eius.

† æternū.

C Cōfitemini Domino: cōmonet propheta & prodere peccata sua, & laudes Domini personare. Dicit vero quoniā bonus: vt peccatorib. sit confidentia post satisfactionē pro Domino supplicare. In sæculum: hoc est in æternum,

quia

A

quia nullum tempus est, quod ab eius misericordia reperiatur exceptum.

‡ hostis. † terris.

2 Dicant qui redempti sunt à Domino:
Quos redemit de manu ‡ inimici, & de † regionibus congregauit eos.

C Dicant: vtiq; alleluia, quod titulus ait: & se iocundis exultationibus consolentur, qui ad Domini gratiam venire meruerunt: significat tamen spiritualiter populum gentium, qui Dei sanguine redempti, & de potestate inimici, id est, diaboli ipsius miseratione sublati sunt: qui de diuersis regionibus vocati sunt, vel qui redempti sunt in passione Christi.

‡ Ab oriente & occidente. Mare, pars Australis.

B

3 ‡ A solis ortu & occasu:
Ab aquilone & mari.

C A solis ortu: cum tres cardines mundi designauerit, pro quarto, id est, pro australi posuit mare, ab illa parte volens intelligi oceanum, qui cunctum mundi marginem dicitur circuire.

† deserta via, Ciuitatem quæ habitaretur, non reperierunt. Via Ciuitatis.

4 Errauerunt in solitudine in † inaquoso:
Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt.

C Errauerunt gentes in superstitiosa doctrina, aridi de vera doctrina: & in solitudine, cum nullos verissimos doctores adhuc habere probarentur. Et viam ciuitatis, id est, opera quibus peruenitur ad cœlestem Hierusalem non inuenerunt.

‡ deficiebat.

5 Esurientes & sitientes:
Anima eorum in ipsis ‡ defecit.

C Esurientes & sitientes: curiosissimos viros sæculi huius significat, qui semitas veritatis diuersis opinionibus exquirebant, sed quoniam non crediderant vero auctori, in vera sapientia non poterant inueniri. Defecit anima in ipsis: vtique cum laboribus atque studiis eorum animositas lassata succubuit.

C

† in tribulatione sua ‡ afflictione.

6 Et clamauerunt ad Dominum † cum tribularentur:
÷ Et ∶ de ‡ necessitatibus eorum eripuit eos

C Superioribus versiculis descripsit errantes, nunc refert de redeuntibus ad dona Dei. Clamauerunt: significat magno desiderio quæsierunt. H Tunc quoque exaudimur ab eo: quando non simplex vox sed tribulatio clamat ad Deum. Sed vide quid clamor iste præstiterit, quia de necessitatibus eripuit eos, & semitas veritatis agnoscere fecit.

† duxit illos per viã rectam. ‡ venirẽt † habitabilem.

7 Et † eduxit eos in viam rectam:
Vt ‡ irent in ciuitatem † habitationis.

C Et eduxit eos in viam rectam scilicet Christus, quatenus qui pridem inuio errore vagabãtur, accepta via sanctissimæ religionis, credentes in Christum ad ecclesiç beata atria fœliciter peruenirent.

‡ misericordias e. † in filios.

8 Confiteantur Domino ‡ misericordiæ eius.
Et mirabilia eius † filiis hominum.

C Dignum & iustum est semper confiteri pio Domino, qui nos sua misericordia & à periculis liberat, & splendore suæ pietatis illuminat. Mirabilia eius: quæ fecit in mundo, per euangelistas & apostolos, posteris dicit esse prædicanda.

G

‡ saturauit animã vacuam. † impleuit

9 Quia satiauit animam inanem:
Et animam esurientem ‡ satiauit bonis.

C Tunc erant animæ gentilium inanes & vacuæ, quãdo bonis fructibus ex cultu idolorum erant priuatæ, postea esurientes satiatæ sunt, quando Domini miseratione commonitæ, vota sua ad pœnitentiæ studia transtulerunt.

† habitantes. ‡ inopia. Vinctæ.

10 † Sedentes in tenebris & vmbra mortis:
Vinctos ‡ in mendicitate & ferro.

C Sedebant gentes in tenebris: quoniam vacuatæ lumine fidei. Cum dicit sedentes: ostendit eas longo situ ibidem fuisse versatas. Vmbra mortis: fuit istius sæculi vita viciosa. Vinctæ in mendicitate, indigentia boni operis, ligatæ funibus peccatorum. Ferrum significat duritiam malorum.

E

† prouocauerunt sermones Dei ‡ excelsi blasphemauerunt.

11 Quia † exacerbauerunt eloquia Dei:
Et consilium ‡ altissimi irritauerunt.

C Quia exacerbauerunt: exponit enim quemadmodũ peccauerunt illi qui sedebant in tenebris: quia contra Domini eloquia facientes, in eius regulis viuere respuebant, & ideo eius consilia irritauerunt. H Quæ eis dederat vt eligerent vitam. C Fuit etiam Dei iustum consilium, saluberrima medicina, vt morbus ille contrario remedio curaretur: superbia mentis, angustia cordis.

† humiliatus in labore. ‡ ceciderunt.

12 Et † humiliatum est in laboribus cor eorum:
‡ Infirmati sunt, nec fuit qui adiuuaret.

C Humiliatum est cor eorum in tribulationibus & angustiis, vt qui in prosperitatibus superbi extiterunt, in tribulationibus & laboribus humiliarentur. Infirmati sunt i, à sęculi præsumptione deiecti sunt. Nec fuit qui adiuuaret: subaudiendum alter, nemo enim præstat periclitanti, nisi cui omnipotens Deus præceperit subuenire.

F

† in tribulatione sua ‡ angustiis † saluauit.

13 Et clamauerunt ad Dominum † cum tribularentur:
Et de ‡ necessitatibus eorum † liberauit eos.

C Clamauerunt ad Dominum scilicet propria delicta confitentes. Silebant prius in elatione positi, & velut insensata pecora nullum salutare verbum fundebant: compunctio facta est, & tunc vocem vtilem reddiderunt: & liberauit eos, qui premebantur seruitute diaboli.

Vmbra mortis.

14 Et eduxit eos de tenebris & vmbra mortis:
Et vincula eorum disrupit.

C Eduxit eos de tenebris, id est, de cæcitate perfidiæ. Vmbra mortis est vita peccatis maculata, quæ illius futuræ mortis teterrimam portat imaginem. Disrupit vincula: sic diaboli tyrannica potestas Christo veniente disrupta est, vt nunquam in illam quæ fuit dominationem redire præualeat.

G

‡ misericordias. † in filios.

15 Confiteantur Domino ‡ misericordiæ eius:
Et mirabilia eius † filiis hominum.

C Admonet enim liberatori gratias agere, quia ianuas peccatorum & malorum omnium claustra virtus diuina confregit.

Portæ æreæ. Vectes ferrei.

16 Quia contriuit portas æreas:
Et vectes ferreos confregit.

C Portæ æreæ: sunt consuetudines hominum viciosæ: quæ nos ita in peccatorum atriis recludunt, vt exeundi nequeant præbere licentiam. Vectes autem ferreos: spiritus immundos dicit, qui illas ianuas peccatorum ne exire liceat, circumdatas obseruare & claudere non cessant. Hæc enim duo metalla, pro fortitudine delictorum videntur esse adhibita.

† Stultos propter viam sceleris eorum, & propter iniquitates afflictos.

17 † Suscepit eos de via iniquitatis eorum:
Propter iniustitias enim suas humiliati sunt.

H Suscepit. i. liberauit Christus, quos obseruauerat diabolus validissimis seris viciorum. Propter iniustitias enim suas humiliati sunt: vt exaltarentur in Christo.

H

‡ accesserunt. Esca animæ, est lex Dei.

18 Omnem escam abominata est anima eorum:
Et ‡ appropinquauerunt ÷ vsque ad portas mortis.

C Hic escam spiritalem, legem Dei scilicet & salutaria præcepta debemus aduertere, vnde fidelis anima viuit: de qua iniquorum mens, exitiosa fame ieiuna est. Grauis morbus, execranda calamitas, diuinæ legis appetentiam non habere. Nam vnde potest viuere, qui suam vitam cœperit non amare? Hinc factum est, vt ad illa claustra mortifera v[illegible]retur, nisi Domini miseratione essent liberati.

† in tribulatione sua ‡ angustiis.

19 Et clamauerunt ad Dominum † cum tribularentur:
÷ Et ∶ de ‡ necessitatibus eorum liberauit eos.

C Ifum

A

C Istum versum constat esse repetitum: quoniam in simili causa vnam decuit esse sententiam.

† saluauit de interitu.

20 Misit verbum suum & sanauit eos:

Et † eripuit eos de interitionibus ÷ eorum :·.

H Misit verbum suum. i. pater filium, qui nos reficeret & sanaret. Et eripuit eos de interitionibus: in quibus se ipsi dimerserant. C Ecce qualis languor, spirituales delicias verbi Dei & prophetarum fastidire, vt sola cœlestis medici præsentia scilicet Christi, tale potuisset periculum ægritudinis amputare.

‡ misericordias e. † in filios.

21 Confiteantur Domino ‡ misericordiæ eius:

Et mirabilia eius † filiis hominum.

Quarta psalmi sectio, repetitis versibus introitur. Commonet autem sacerdotes, vt Domino confiteantur. id est, vt sacrificent illi, & mirabilia eius non desinant populis prædicare.

‡ immolent hostias gratiarum, & narrent opera eius in laude.

B

22 Et ‡ sacrificent sacrificium laudis:

Et annuncient opera eius in exultatione.

C Domino sacrificium reddit: qui lætus hostiam laudis obtulerit. Multo enim præstantius est, cum bonis actibus psalmodiæ illi iubilationes offerre, quam pecudum victimas immolare. Et opera eius, id est, beneficia eius prædicatores proferant in exultatione. Illa enim celerius credere acquiescimus, quæ videmus doctores fixa & grata mente prædicare.

† opus.

23 Qui descendunt mare in nauibus:

Facientes † operationem in aquis multis.

Naues, Ecclesiæ sunt.

C Qui descendunt mare: significat sacerdotes, qui sæculi istius procellosa descendunt. H In nauibus, id est, in ecclesiis, quæ Christum portant, & à fluctibus huius mundi tunduntur. Facientes operationem. C id est, prædicant populis Christianis, qui aquis multis designantur.

24 Ipsi viderunt opera Domini.

Et mirabilia eius in profundo.

C

C Ipsi viderunt: ipsi prædicatores, qui eius opera spiritali intelligentia cognouerunt. In profundo. H In profunda enim caligine per eorum prædicationem lumen veritatis illuxit: vt viderent in tenebris densissimis, clare lumen Deo operante verissimæ trinitatis.

‡ surrexit ventus tempestatis & eleuauit gurgites eius. Fluctus mentis.

25 Dixit, & ‡ stetit spiritus procellæ:

Et exaltati sunt fluctus eius.

C Spiritus procellæ: significat tempestates tribulationum nostrarum, quas Deus pia miseratione suspendit, ne malis crescentibus obruamur. Et exaltati sunt fluctus in mentibus humanis: quando putamus meritis nostris attribui, vnde videmus nos sola diuina gratia posse liberari.

† in cœlũ. ‡ in. † afflictione consumitur.

26 Ascendunt ÷ vsque :· † ad cœlos & descendunt ÷ vsque :· ‡ ad abyssos:

Anima eorum in † malis tabescebat.

C Ascendunt etiam isti fluctus vsque ad cœlos, quando sæculi elationibus eriguntur: descendunt vero vsque ad abyssos, cum in desperationem peruenerunt. Tabescebat anima in malis, id est, in formidine, & in recordatione malorum quæ gessit: in bono enim hic ponitur tabescere. A Ascendunt, audiendo: descendunt timendo.

Tabescere

D

‡ Obstupuerunt & commoti sunt quasi ebrius. † absorpta.

27 ‡ Turbati sunt & moti sunt sicut ebrius:

Et omnis sapientia eorum † deuorata est.

C Turbati sunt: ad confusionem pertinet sensus. Commoti sunt: ad iras proonius euomendas. Motique sunt vt ebrius. H Quia nihil stabile, nihil sobrium eorum sensus habebat. Sapientia eorum deuorata est. C Quia turbatis mentibus non præualet apparere, in quibus ante videbatur inesse sapientia: sapientia enim non potest, nisi apud quietos & imperturbatos animos inueniri. C H Bene ergo eorum dicitur sapientia deuorata, qui ante sibi videbantur doctores, sed iam conturbati à sapientia Dei, se stultos fuisse cognoscunt. Sic olim draco Moysi deglutiuit dracones Aegyptiorum.

Sapientia deuorata. Rom. 7.

E

‡ Clamabunt autẽ † in tribulatione l. ‡ angustia eorum educet eos.

28 ‡ Et clamauerunt ad Dominum † cum tribularentur:

Et de ‡ necessitatibus eorum eduxit eos.

H Clamauerunt ad Dominum: vt linquentes luxuriosam ebrietatem, sapientiam Dei sequerentur. C Ecce illud velut ebrii, quorum sapientia deglutita videbatur, clamore salubri ad vitalia consilia redierunt: & ad Dominum conuersi, cœperunt iam esse sobrii. Et eduxit eos de necessitatibus eorum: modo quis sequitur, allegorica descriptione.

† Statuet turbinem in tranquillitatem, & silebunt fl.

29 ÷ Et :· ‡ statuit procellam eius in auram:

Et siluerunt fluctus eius.

C Et statuit procellam eius in auram. i. tempestas illa sæuissima (quæ ab humana fragilitate non poterat sustineri) in auras iussa disparuit. Et siluerunt fluctus eius, id est. H Pœnitentiam agentibus in tranquillitatem conuersi sunt, quia. C Confestim fragor ille sæuiennum malorum imperio dominantis obmutuit.

† Lætabuntur quoniã quieuerũt, & deducet ad portum quem voluerunt. Portus.

F

30 ÷ Et :· † lætati sunt quia siluerunt:

Et deduxit eos in portum voluntatis eorum.

C Lætati sunt: dicit quod solet post pericula nauigantibus euenire, vt se gaudeant ab ingenti clade liberatos, quando ad portum cœperint venire tutissimum. i. ad Christum. Portus enim à portandis nauibus dictus est: & animus æstuantis in Christo portatur quietus. H Quiescentibus temptationum fluctibus, lætantur inquietati & liberati, & deducet Deus liberatos in portum voluntatis eorum: eos scilicet qui integram voluntatem in eum conuerterunt, ipse enim est verus portus.

‡ misericordias † in filios. Versus quartus repetitus.

31 Confiteantur Domino ‡ misericordiæ eius:

Et mirabilia eius † filiis hominum.

C Inspice hic quod eundem versum quarto repetiuit, vt quadrifaria illa mundi diuisio (quam superius dixit à solis ortu & occasu ab aquilone & mari) his concordans partibus redderetur, quatenus confessio fidelis vbique capem, vbique celeberrima cantaretur: vt sicut vbique est vna ecclesia, vna sit & vbique confessio. H Confiteantur Domino misericordiæ eius: quibus protegit humanum genus: & mirabilia facta filiis hominum: quia mirabiliter compescit hos fluctus.

G

‡ populi.

32 * Et :· exaltent eum in ecclesia ‡ plebis:

Et in cathedra seniorum laudent eum.

Ecclesia.

C Ecclesiam hic nobilem illam & vera religione pollentem dicit, quæ Dominum religiosis actibus semper exaltat. Et in cathedra: hic omnes doctores præcepit laudes Domini personare, qui in cathedra seniorum resident. i. qui successores veterum pontificum esse meruerunt. H laudent eum in cathedra seniorum: non in illa in qua scribæ & pharisæi sederunt, qui legentes legem, non intellexerunt in ea Dominum nunciatum: sed in illa, in qua cum vel prophetæ vel patriarchæ spiritali oculo contemplantes, cognouerunt in miraculis, vel oraculis cecinerunt.

Cathedra seniorum.

† ponet. ‡ fontes.

33 † Posuit flumina in desertum:

Et ‡ exitus aquarum in sitim.

H

C Nunc causam confessionis & exaltationis subdit: quia Iudæis reprobatis, omnis aquarum spiritus sancti plenitudo venit ad populum Christianum. Illa siquidem flumina. i. prophetæ vel Apostoli, non credentibus Iudæis, ad deserta gentium transierunt: & velut fons irriguus diriuatus, ad gentes omnis diuinus sermo est translatus. Et exitus aquarum in sitim. i. in gentes: vt quæ prius fuerant siccatæ ariditate peccati: cœlestes aquas sitienter haurirent. H Merito exaltent & laudent Deum: qui in ecclesia (quæ prius fuerat desertum & odio habita) posuit apostolos, qui eam & consolarentur alloquio, & alluuio fœcundarent: dedit & in animas sitientes verbum exitus prædicationum, & terram corporis, quæ prius protulit spinas amaritudinis, fructibus repleuit æternis.

Exitus aquarum in sitim.

† pre. ‡ habitatorum eius.

34 Terram fructiferam in salsuginem:

† A malitia ‡ inhabitantium in ea.

C Terra enim fructifera Iudæa erat, quando superna religione florebat: sed facta est salsa, cum Dei præcepta

A

contempsit. Humor enim falsus fructibus probatur aduersus. Quia vbicunque dominatus fuerit, germen fœcunditatis intercipit: quod illis contigit propter malitiam eorũ, qui Dei tabernaculum subdolis mentibus habitare videbantur.

† ponet. ‡ paludes. † inuiam fontes aq. Stagna.

35 † Posuit desertum in ‡ stagna aquarum:
Et terram † sine aqua, in exitus aquarum.

C Iste versus pertinet ad populum Christianum: quorum siccitati data est vnda salutaris sacri baptismatis. Stagna enim pro fontibus ecclesiarum arbitror posita: stagna siquidem a stando dicta sunt. Terra sine aqua: incredula significat corda gentilium, quæ post, irrigata vnda baptismatis & sancta prædicatione floruerunt. H Posuit desertum in stagna aquarum: præbens in ecclesia baptismum. Et terram sine aqua in exitus aquarum, id est, prædicatores in nationum ariditate constituit. Et collocauit illic esurientes, vt bonis cœlestibus reficerentur.

Terra sine aqua, gentiles.

B

36 Et collocauit illic esurientes:
Et ‡ constituerunt ciuitatem habitationis.

‡ formabunt vrbẽ ad habitãdum. Ciuitas habitationis, Ecclesia est.

C Collocauit illic esurientes. i. qui Domini munera nimis gloriosa auiditate complexi sunt. Ciuitas habitationis ecclesia catholica est, in qua firmiter se constituunt qui supernis iussionibus obediunt.

37 Et † seminauerunt agros & plantauerunt vinea:
Et ‡ fecerunt fructum natiuitatis.

† serent. ‡ plantabunt. † facient fruges germina. Luc. 13. Ager.

C Seminant agros & plantant vineas: qui corpora sua mundatis sentibus peccatorum, cœlesti institutione purificant. Fructus à fruendo dicitur: & ideo qui fructum spiritalem faciunt, benedictione Dei perfruuntur: quos vero infœcundos inuenerit, abscindet vt sterilem ficulneam. Ager vero ab agendo dictus est, quod ibi diuersa victus causa peragantur.

38 Et † benedixit eis & ‡ multiplicati sunt nimis:
Et † iumenta eorum non ‡ minorauit.

† benedicet. ‡ multiplicabuntur. † pecora. ‡ minuet.

C

H Benedixit enim Deus illis, qui se à prauis cogitationibus custodiunt. C Et multiplicati sunt nimis: fœcunditate meritorum. Iumenta simplices homines debemus accipere, fidei probitate pollentes: non disertitudine gloriosos, sed meliores vita quam lingua, plurimum valentes non lingua sed corde: hi non sunt minorati, sed in melius reparati, quoniam magnam Dei gratiam sunt consecuti. H Benedixit apostolis, quia quæ erant placita ei faciebãt semper, sicut & in manu Ioseph benedixit omnia Deus.

39 ‡ Et pauci facti sunt:
Et vexati sunt in tribulatione malorum & dolore.

‡ imminuta sunt autem & afflicta, propter angustiam mali & doloris.

C In his duobus versiculis describit illos, qui hæretica prauitate decepti, ecclesiam Dei relinquunt. Isti ergo pauci sunt, quamuis multi sibi videantur: nam ad illam vniuersalem ecclesiam comparati, omnimodis probantur exigui. Vexati: quando eos diabolicæ insidiæ pertulerũt, hos dolor & tribulatio subsequitur, quoniam auctorem salutis reliquisse noscuntur. H De Iudæis exponit, quos dicit paucos factos, eo quod in ipsis non sint deinceps opera Dei multiplicata, & vexati à tribulatione malorũ: quia insontem iniqui sunt persecuti, super quorum principes effusa est contemptio: vt qui Dominum contempserant, ipsi contemnerentur, & errare fecit eos in inuio sathanæ.

D

40 † Effusa est contemptio super principes:
Et errare fecit eos in inuio & non in via.

† Et effudet despectionem super principes, & errare eos faciet in solitudine deuia. Hæreticorum contentio. Contemptio.

C Hic breuiter hæreticorum sacerdotes designati sunt, super quos contẽtio effusa est: quia non salutari doctrina, sed tantum mortifera loquacitate contendunt. Hi per inuios labuntur errores: quippe qui viam salutis deserunt, & tortuosis semitis immorantur, & ita litera Cassiodori habet contentio & eius expositio. Sed omnes translationes, & Origenis & Hieronymi & Augustini litera habent, contemptio, & ita exponitur ab eis. H Vt qui Dominum cõtempserant ipsi contemnerentur. A Vel principes esse voluerunt, contempti sunt & ab ecclesia reprobati, vt sal infatuatum.

E

41 † Et adiuuit pauperem de inopia:
Et ‡ posuit sicut oues familias:

† subleuabit pauper. ‡ ponet, quasi gregem fam.

C Redit ad humiles catholicos. Adiuuit pauperem. H i. populum Christianum dapibus satiauit æternis. Et posuit sicut oues familias, vt audientes vocem veri pastoris fide sequantur. C Iste autem pauper est, qui mundanis illecebris derelictis, ad cœlestis misericordiæ ianuam pulsat, vt in illam Dei familiam mereatur admitti: quæ (sicut oues innoxiæ) simplicitatis honore decoratur.

Pauper.

42 Videbunt recti & lætabuntur:
Et omnis iniquitas † opilabit os suum.

† cõtrahet

H Videbunt recti: quorum sunt isti prædicatione conuersi. Et omnis iniquitas, id est, diabolus siue Iudæi & hæretici commutescunt. C quando electis Domini non erit quod possit opponi.

F

43 Quis sapiens? & custodiet hæc:
Et intelliget misericordias Domini.

C Quis sapiens? ac si diceret: qui vere sapiens est custodit ista quæ dicta sunt, vt Christi se magis velit esse pauperem, quam hæreticorum principem. H Si enim sapienter consideres, & spiritaliter intelligas: videbis in hoc psalmo misericordias petitas & clementer indultas. C Vel videbis in cœlo misericordias, & intelliges clementer indultas, id est, accipies misericordias in præmio quæ nullo possunt tempore terminari. A Vel intelliget misericordias Domini: non merita sua, non vires suas, non potentiam: sed totum sibi, quidquid boni habet, misericordia Domini largitum, & gentes ex misericordia ad fidẽ venisse, & omnes saluatos & saluandos sola misericordia esse beatos: propter quod totiens iussit Domino misericordias eius confiteri.

Misericordias Domini.

Oratio ex Psal. CVI.

G

Confitemur Domine misericordias tuas, quas iugiter circa nostras exerces inopias, precantes, vt qui exaltatus in ecclesiis, residens ad dexteram patris in throno, nobis tanta miserationis & intelligere, & custodire concedas arcanum. Qui viuis & regnas, &c.

Argumentum Psalm. CVII.

C Christus patri gratias agit, quod post passionis triumphum: perpetuam resurrexit in gloriam.

TT. Canticum psalmus Dauid.

C Canticum enim frequenter diximus ad diuinarum rerum contemplationem referri. Psalmum vero ad operas actuales, quæ tamen diuinis noscuntur conuenire mandatis: Dauid significat regem Christum qui per totum psalmum loquitur.

Canticũ, psalmus.

1 Paratum cor meum Deus ÷ paratum cor meum ÷ :
Cantabo & psallam † in gloria mea.

† sed & glo. m. H

C Paratus enim Christus semper erat ad talia, qui ad præconia patris perficienda obstaculum peccati non habebat. Sequitur, cantabo & psalmum dicam: merito ille de se talia dicebat, cuius sermo & actus diuinis regulis consonabant. Ipsa autem geminatio confidentiam promissionis ostendit, dum bis dicit, paratum cor meum. H Paratus sum non solum opere, sed etiam corde & sensu, cantabo ergo in corde & psallam in opere. Si in psalterio vna chorda rupta fuerit, exterminatur psalterium: & si in actibus nostris vnum præceptum prætergressi fuerimus, psalterium nostrum rumpitur. Psallam igitur in gloria mea: quod enim tibi Deus psallo vel canto, non tibi gratiam sed mihi facio, quoniam bonorum meorum non eges. Igitur quod tibi seruio, gloria mea est, si enim vel ieiuno, vel in sacco iaceo pro peccatis meis, facio hunc tantum tibi præsto, quod animam meam saluam facio: de quo vt bonus medicus gaudes, de sanatione mea, & ego gaudeo de vtilitate mea.

In gloria mea. Psal. 15.

A

Cõsurge. † consurgã mane. Psalteriũ & Cithara.

2 Exurge psalterium & cithara:

† Exurgam diluculo:

C Exurge gloria mea, quæ per psalterium indicatur & citharam. Psalterium ad motum pertinet probitatem: cithara ad afflictionem corporis, per hæc ostendens & actus laudabiles, & gloriosissimam passionem. Exurgam diluculo, hoc de resurrectione Christi potest intelligi & de membris eius & quolibet fideli: qui in ecclesia Domini laudaturus assistit operibus piis, nam licet profunda nocte laudet: diluculo præconiis Dei irradiatur.

cantabo te.

3 Confitebor tibi in populis Domine:

Et psallam tibi in nationibus.

C Confiteri se dicit in populo iudæorum, vbi propria voce locutus est: psallere autem in gentibus, ad quas dilecti apostoli Domini præcepta impleuerunt, & ideo dicit se, videlicet psallere quod per ministros suos cognoscitur effecisse. H Confitebor tibi in populis, id est, Iudæis, qui primo crediderunt, deinde etiam in nationibus gentium.

B

æthera.

4 Quoniam magna super cœlos misericordia tua:

Et vsque ad nubes veritas tua.

Misericordia super cœlos.

C Magnificata est misericordia vsque ad cœlos: quando supernæ potestates eius beneficiis perfruuntur. Vsque ad nubes: quando prædicatores velut imbriferæ nubes infideles populos irrigabant. H Quia magna misericordia tua super cœlos: non est creatura quæ non indigeat misericordia Dei, etiam Gabriel, Michael, Cherubim, Seraphin. Non dertabo angelis, sed creatorem prædico, de quo & angeli gaodent scilicet quod creator prædicatur. Vel misericordia tua de terra eleuat ad cœlos.

5 Exaltare super cœlos Deus: & super omnem terram gloria tua:

Vt liberentur dilecti tui.

C Exaltare super cœlos Deus: vt cuius misericordia cœlestia continentur, iustum est vt super cœlos debeat exaltari. Et super omnem terram: cum exaltatus fuero. H Id est quando crucifixus ero, omnia traham ad me, vt liberentur dilecti: ideo crucifigitur Dominus, & exaltatur vt liberentur dilecti, factum est enim vt petiuimus: ille exaltatus est, & nos liberati sumus. Exaltare super cœlos: Deus non exaltatur nisi super cœlos, non exaltatur super terrã, quando enim terreni sumus, non exaltamus Deum, sed quando sumus conuersatione cœlestes.

Ioh. 12.

C

salua dex. sanctuario.

6 † Saluum fac dextera tua & exaudi me:

Deus locutus est in sancto suo:

C Saluum fac: saluum se fieri deprecatur in passione, vt credentium turba liberaretur. Deus locutus est in sancto suo id est, filio: vt verbum caro factum, vna voluntate cum patre loqueretur.

gaudebo Sichem, & vallem, Saccoth. Sicimas.

7 † Exultabo ÷ & ÷ diuidam sicimam:

Et conuallem tabernaculorum demetiar.

H Sicima interpretatur humeri. Humeri autem significant opera, sensus ergo talis est. Propterea crucifigor, vt opera mea diuidam sanctis meis. C Vel post resurrectionem suam lætaturum se & diuiturũ dicit opera, id est, gratias suas apostolis & fidelibus. Et addit, conuallem tabernaculorum: quod significat humilitatem ecclesiarum. Hanc ergo humilitatem meritus est Dominus: quando vnicuique fidelium prout voluit dona distribuit.

D

Manasse. hæreditas c. Galaad.

8 Meus est Galaad & meus est † Manasses:

Et Effraim susceptio capitis mei:

C Galaad interpretatur transmigratio, qua migratione gentes Domini vocatione compunctæ ad Deum fœliciter migrauerunt. Manasses, oblitio: quo verbo significat populum Iudæorum, qui oblitus beneficia diuina Christum crucifixit, qui tamen sua miseratione ad eius culturam remeauit. Sic vtrumque populum, nominum istorum commemoratione, suum esse testatur. H C Effrem, fructificatio dicitur: & significat spineam coronam, hęc enim fertilis vltra omnes fructus fuit, quoniam nos liberauit ista humilitate, & susceptionem pro corona posuit.

Manasses.

Effrem.

E

dux. ollus in Moab.

9 Iuda † rex meus:

Moab lebes spei meæ.

C Iudam regem suum dixit, quia de eius stirpe descendit. H Moab ex patre dicitur, mo enim interpretatum dicitur ex: ab vero pater, quod est ex patre. Et quis est ille qui est ex patre? ille est qui malis operibus prædidit patrẽ, nec reuersus est ad patrem, diabolus scilicet, significat enim diabolum qui lebes spei Domini est. Lebes interpretatur olla quomodo olla spei Domini est? sic est: vt qui non recte ambulant tradantur diabolo, vt ab ipso cruciati conuertantur ad Dominum.

Lebes.

Diabolus.

10 † in Idumeam extendam calciamentum meum:

Mihi alienigenæ amici facti sunt.

Super Idumeam proiiciam. cum Philisthiim fœderabor.

H Idumea interpretatur terrena, misericors enim Deus non solum cœlestia vult possidere sed & terrena. C Extendens calciamentum, (id est, legem suam & euangeliũ) mundum vniuersali prædicatione compleuit: alienigenæ enim gentes sunt.

F

Calciamẽtum lex & Euang.

11 Quis deducet me in ciuitatem munitam?

Quis deducet me vsque in Idumeam?

C Quis deducet me: à parte humanitatis aptissima interrogatio præmittitur, vt consequens responsio subsequatur. H C Ciuitas munita: forte significat infernum, quẽ nulla vis humana potuit aperire, nisi qui portas eius fregit. Ista ciuitas ad egrediendum munita est, aperta est ad introeundum. H Idumea quoque interpretatur sanguinea, significans locum pœnarum, vbi interficiuntur animę peccatorum.

Ciuitas muni a Infernus.

12 Nonne tu Deus qui repulisti nos?

Et non † exibis Deus in virtutibus nostris.

proiecisti. † egieras. exercitibus.

C Quis enim claustrum mortis infringeret, quis ianuas munitæ ciuitatis aperiret, nisi ipse Christus? Repulisti: caput cum membris loquitur, id est, detulisti: quia & ipsum Christum ad glorificationem suam constat esse dilatum, cum in hac vita demoraretur. Et non egredieris: tẽpus illud significat, quando tentus à Iudæis, sputa & flagella sustinuit: tunc enim si voluisset diuinitas illa repulisset, sed distulit miraculum ostendere, vt ordinem proficuæ passionis impleret.

G

13 Da nobis auxilium † de tribulatione:

Quia vana salus hominis.

in. ab homine.

C Da nobis auxilium: humanitas Christi hic clamat cum membris suis, quatinus tandem aliquando tempestas huius sæculi conquiescat. Quia vana salus hominis, id est, H Maledictus homo qui spem suam ponit in hominem, quia non habemus spem nisi in Deo.

Hier. 17.

14 In Deo † faciemus virtutem:

Et ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.

erimus fortes. conculcabit hostes nostros.

H In Deo faciemus virtutem: ipse erit virtus nostra, ipse panis noster qui cor confortat, ipse & rector noster. Et ipse ad nihilum deducet inimicos nostros: quia ipse nos coronat & diabolum superat, ipse pugnat in nobis, magis autem ipse vincit in nobis.

Oratio ex Psal. CVII.

PRepara tibi Domine cor nostrum ad confitendum nomini tuo, vt te intelligentes surrexisse diluculo, illac tendamus merito quo tu eluces victor in regno. Qui viuis & regnas, &c.

H

Argumentum Psal. CVIII.

C Christus increpat Iudæos: qui sibi mala pro bonis reddiderunt: & Iudæ atque ipsius populi narrat interitũ.

TT. In finem psalmus Dauid.

Victori Dauid psalmus.

C Iste psalmus referendus est ad regem supernũ: quoniam omnes sermones eius tendũt ad Christum Dominũ.

1 DEus † laudem meam ne tacueris:

Quia os peccatoris & dolosi † super me apertum est.

laudabilis mihi ne taceas impii. contra.

A Laudem meam ne tacueris. *Matth. 28.*

C Dominus saluator secūdum humanitatem, laudem resurrectionis suæ petit non taceri, dicens. Deus laudem meam ne tacueris. i. ne tacere facias, deducit enim (quoniā inimici mendacia loquebantur dicentes, discipuli furati sunt eum) vt contra eos toto orbe testimonia resurrectionis caneremus: vt iudæi agnoscant reatum peruersitatis propriæ. Apertum vrique os: contumelias designat, quas pertulit à Iudæis, nam licet nomine vnum dicant singulariter, intellectu tamen plurimi esse noscuntur in vno populo.

‡ de. † mendacii ‡ Verbis.

2 Locuti sunt ‡ aduersum me lingua † dolosa:
÷ & ∻ ‡ sermonibus odii circumdederūt me:
Et expugnauerunt me † gratis.

† frustra. *Matt. 22.* Gratis.

C Locuti sunt igitur lingua dolosa eum verbis dolosis sanctam Domini simplicitatem appetebant dicentes, licet censum dare cæsari? Et sermonibus odii: quando iniqua conspiratione Pilato dicebant, crucifige crucifige. Expugnauerunt gratis: nam sicut iusti amant Deum gratis, cum eum non propter aliquod temporale, sed tantum propter suam bonitatem diligant: ita impii gratis execrantur, quia causam odii in eo reperire non possunt. H Vel gratis, id est, sine causa vel sine vtilitate, qui enim aliquem persequitur & nihil proficit, nec assequitur intentionem suam, gratis, id est, frustra persecutus dicitur.

B

‡ quod os diligeram. ÷ aduersabantur mihi.

3 Pro eo ‡ vt * me ∻ diligerent † detrahebant mihi:
Ego autem orabam.

H Pro eo vt me diligerent. i. pro beneficiis quæ in eos contuleram, ipsi contumelias mihi fecerunt, & retribuebant mala mihi pro bonis. Ego autem orabam: Domine ne statuas illis hoc peccatum. A C Tres sunt peccatorum gradus, primus non reddere bona pro bonis. Secundus reddere mala pro malis. Tertius & pessimus, tribuere mala pro bonis. Illam iudæi extremam & viciosissimam partem elegerunt. Econtra virtutis tres gradus aduerte. Primus impendere bona pro bonis. Secundus malum non reddere pro malo. Tertius & perfectissimus bonum tribuere pro malo. Et sicut iudæi pessimum viciorum gradum elegerunt: ita Christus summum illum bonitatis gradum elegerunt: ita Christus summum illum bonitatis gradum tenere voluit, vt etiam in cruce oraret pro crucifixoribus. H Ego autem orabam: pater ignosce illis, non vindictam orabam, sed eorum salutem.

Luc 23. Tres peccatorum gradus. Tres gradus virtutis.

C

‡ malum pro bono.

4 Et posuerunt aduersum me ‡ mala pro bonis:
Et odium pro dilectione mea.

H Posuerunt aduersum me mala: ille rogabat pro crucifigentibus, ille dicebant: vah qui destruit templum hoc, salua temetipsum. Et odium pro dilectione: Considera O Christiane & monache, si Christus pro crucifigentibus se orabat: nos pro fratribus nostris quid facere debeamus.

Matth. 27.

† impium ‡ Satan.

5 Constitue super eum † peccatorem:
Et ‡ diabolus stet à dextris eius.

C Prædixit propheta certissimus futurorum, supra Iudam traditorem constituendum esse diabolum: qui merito peccator dicitur, quoniam peccatum traditionis ab ipso sumpsit initium. Addit, & diabolus stet à dextris eius: Non potuit dexteram habere liberam, qui totus scelera partis sinistræ perficiebat. Sic vnusquisque facere dicitur: sicut est iste qui eius dexteram tenet.

D Peccator diabolus.

† iudicatus. ‡ sit.

6 Cum † iudicatur exeat condemnatus:
Et oratio eius ‡ fiat in peccatum.

C Hoc dicitur de futuro iudicio: quando peccatores damnandi sunt à voce iudicantis dicentis, discedite à me maledicti. Exeat scilicet ex congregatione iustorum. H Oportebat orationem ipsius esse in pœnitentiam, & versa est in peccatū. Audiant hæretici & manichæi, licet orent, tamen eorum oratio vertitur in peccatum. Pœnitentia quoque Iudæ, id est, suspensio, maius peccatum proditione factum est: magis enim Dominum offendit, quod se suspendit, quam quod Dominum prodidit.

Oratio hæreticorum in peccatū fit.

† parui.

7 Fiant dies eius † pauci:
÷ Et ∻ episcopatum eius accipiat alter.

E *Act. 1.*

H Dies eius pauci sunt: quoniam recessit ab ipso sol iustitiæ, & tenebræ ei multiplicatæ sunt. C Vel quia non tamdiu in apostullatu vixit, sicut alii apostoli. Et episcopatum eius accepit alter, ne numerus sacratissimus apostolorum, Iuda mortuo rumperetur. Episcopatus summus in ecclesia gradus: latine superinspectio dicitur.

† fiat. ‡ pupilli.

8 † Fiant filii eius ‡ orphani:
Et vxor eius vidua.

Iudæ traditoris vxor & filii.

A C Quamuis alibi non legatur Iudam vxorem habuisse vel filios, tamen ex ista prophetia eum habuisse datur intelligi. Illo enim mortuo sine dubio contigit, & vt vidua fieret vxor eius relicta, & filii Orphani, cum patre caruissent. Spiritualiter vero sunt. H Et Synagoga vxor iudæi, quæ à viro Christo repudiata, iudæ traditori relicta est. C Vel vxor voluntas eius dici potest, de qua opera generamus, quæ filii dici possunt.

9 † Nutātes transferantur filii eius & mendicēt:
‡ Eiciantur de habitationibus suis.

† Instabiles vagentur. ‡ & quærantur in parietinis s.

F

H Nutantes fuerunt iudæi post crucifixionem Domini, quia non sunt in suis locis. Mendicitatem hic dicit rerū spiritalium, non enim habent prophetas, non habent legem, non sacerdotium, non sacrificium: sed vere mendici sunt facti indigentia bonarum rerum. Quod figuratum est in Cayn, de quo dicitur, exiit à facie Dei & habitauit in terra Naid: Naid autem interpretatur commotio: egressus ergo à facie Dei, non stetit sed habitauit in commotione & instabilitate.

Mendicāt Iudæi spiritualiter. *Gen. 4.*

† exactor

10 Scrutetur † fœnerator omnē substantiā eius.
* Et ∻ diripiant alieni labores eius.

vniuersa quæ habet. Fœnerator diabolus.

H Fœnerator: hic diabolus accipitur. Hoc nunc optatiuo modo prophetatur Iudæ, vt detur in potestatem diaboli, vt omnibus bonis enudetur. C Alieni quoque: sunt immundi spiritus, quibus diabolus tanquam mancipiis imperat ad nocendum. Isti labores diripiunt, mandata Dei transgredientium: dum percepta licentia eos bonis omnibus priuauerint. H Siue alieni Romani fuerunt, qui eos vastando, labores & diuitias diripuerunt.

G

‡ qui eius misereatur. † qui clemens sit in pupillos eius.

11 Non sit ‡ illi adiutor:
Nec † sit qui misereatur pupillis eius:

Non sit illi adiutor.

H Non sit illi adiutor. Illo tempore habuit populus iudæorum adiutorem, quando fuit in Babylonica captiuitate septuaginta annis, habuit enim ibi Ezechiel & Daniel prophetas: & quamuis tunc colerent idola, tamen eorum Deus miserebatur. Nunc autem quadringenti anni sunt à Christi occisione, & non colunt idola: quare dereliquit eos Dominus, quia Christum occiderunt, & ideo non est eis adiutor. C Pupilli vero dicti sunt quasi pusilli, qui paruitate ætatis ad se regendos probantur infirmi.

Pupilli.

† fiat nouissimum eius interitus. † altera.

12 ‡ Fiant nati eius in interitum:
In generatione † vna deleatur nomen eius.

H Hierusalē deleta.

H O prophetia, O sacramentum prophetiæ, in generatione vna deleatur nomen iudæorum: post passionem Domini quadringentodu o anni transierunt, & populus ille deletus est, ac Hierosolyma destructa est: sed in hoc clementia Dei erat, quia quadraginta duos annos dedit eis ad pœnitendum, postea nullus remansit ex eis in illa regione.

‡ apud Deum. † iniquitas

13 In memoriam redeat iniquitas patrum eius
‡ in conspectu Domini:
Et † peccatum matris eius non deleatur.

H Iudas maledicitur, vt in Iuda iudæi maledicantur. Peccauerunt iudæi in deserto, sed Deus illis dimisit, nunc precatur, vt illis reputetur quod tunc peccarunt, tanquam nouum scelus, in interitum. C Peccatum matris: est nota proteruitas Synagogæ, quæ prophetas occidit: & ex illa parte genitrix proditoris dicta est, quia innocentum sanguinem fudit: non ex illa parte eius mater dicitur, qua viros sanctos protulit, sed qua (vt dictum est) sanguinem fudit: in qua parte eam Iudas vt filius imitatus est.

Peccatum Synagogæ

14 † Fiant contra Dominum semper: & ꝗ dis- pereat de terra memoria eorum:
÷ Pro ✓ eo quod non est recordatus facere misericordiam.

C Fiunt ergo peccatores contra Dominum semper, quando de regno eius alienati, & ab eo diuisi, in gehennā mittendi sunt, nam cum ille sit æterna beatitudo, contra ipsum dicuntur fieri, qui perenni vltione damnantur. Disperit autem memoria eorum de terra viuētium: qui in beata patria non videntur, nec vllam vlterius misericordiam consequuntur. Pro eo quod non est, &c. Dicit caussam vltionis iustissimæ: quoniam pietatem non potest inuenire, qui eam aliis contemnit impendere, per singularem vero numerum non ipsum Iudam solum, sed totum populum in Iudæ delicto vnum debemus accipere.

15 Et persecutus est † hominem inopem & mendicum:
Et compunctum corde ꝗ mortificare.

C More autem suo pauperem se Dominus & mendicum esse memorat: mendicus de nostro, diues de suo. H Compunctum corde, vt in euāgelio, tristis est anima mea vsque ad mortem. Alter: hoc dolebat, quia eum persequentes nolebant pœnitentiam agere. H C Vel, quia compunctio proprie de peccatis est, de Christi membris accipitur: vt Stephano & Paulo & aliis quos Iudæi persecuti sunt in Christo.

16 Et dilexit maledictionem, † & veniet ei:
Et noluit benedictionem, ꝗ & elongabitur ab eo.

C Adhuc de perfido populo dicit: quia dilexit maledictionem, quando ait sanguis eius super nos & super filios nostros. Noluit benedictionem: quando ab illuminato dictum est illis, nunquid & vos vultis discipuli eius fieri? illi (quasi sub maledicto acerrimo prouocati) dicebant, tu sis discipulus eius, nos autem Moysi. Quo dicto, elongata est ab eis benedictio, quando illis derelictis venit ad gentium fidem.

17 Et induit maledictionem sicut vestimentum: & † intrauit sicut aqua in ꝗ interiora eius:
Et sicut oleum in † ossibus eius.

C Induit se prædictus populus maledictione sicut vestimento: quando instigante diabolo consensum præbuit, vt Dominum Pontio Pilato tradere maluisset. Ibi enim indutus est quasi onere vestis: vbi tali voluntate se inuoluit. Intrauit vero sicut aqua maledictio: quando deliberauit facere, quod ei fuerat iniquissima inspiratione suggestum, quando enim aqua visceribus infirmis recipitur, semper ingreditur ad nocendum. Oleum hic significat delectationem facinoris: vnde & tertio influxit iniquitas in ossa vt oleum, quando effectum rei inaudita peruersitate compleuit, vt iam non in interiora solum carnis, sed etiam ossium venerit.

18 † Fiat ei sicut ꝗ vestimentum quo operitur:
Et sicut † zona qua semper ꝗ præcingitur.

C Supra dixit induit, quod pertinet ad tunicam: nunc dicit operitur, quod videtur pallio conuenire. Geminata enim vestis significat onera ingentium peccatorum. Et sicut zona qua semper præcingitur: qua similitudine dicit, sic peccatis illigantibus fuisse istum populum constrictum, vt nunquam à suis oneribus obstinationis perfidia grauatus exueretur. Istæ vestes sunt, quæ peccatores ardere faciunt non calere: quæ in flammam mittunt, non à frigore defendunt.

19 † Et hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud Dominum:
Et qui loquuntur ꝗ mala aduersus animam meam.

C Hunc versum non solum contra iudæos, sed & contra omnes perfidos debemus accipere. Detrahunt enim filio apud patrem Arriani, qui eum minorem esse dicunt. Loquuntur & mala aduersus animam Domini Apollinaristæ, qui dicunt eius deitatem carnem solam hominis suscepisse non animam.

20 Et tu Domine ꝗ Domine fac mecum propter nomen tuum:
Quia † suauis est misericordia tua.

C Et tu Domine: hoc est: si Iudas tradidit, si iudæus crucifixit: tu fac misericordiam, vt contra illa quæ facta sunt resurrectio gloriosa proueniat. Siue ideo dicit mecū: quia omnia quæ facit pater operatur & filius. Suauis est enim misericordia in vasis misericordiæ, quam misericordiam in istis vasis simul facit pater & filius & spiritus sanctus: vel suauis, in carnis assumptione.

21 Libera me quia egenus & pauper ego sum:
Et cor meum ꝗ conturbatum est intra me.

C Libera me, in passione sæuissima iudæorum. Egenum & pauperem se dicit ex humilitate carnis. Cor conturbatum est, sicut ipse professus est, tristis est anima mea vsque ad mortem.

22 Sicut vmbra, cum † declinat, ablatus sum:
Et excussus sum sicut locusta.

C Hic velocitatem persecutionis ostendit: quoniam tanta celeritate de medio discipulorum raptus est, quanta velocitate solet vmbra noctis discedere veniente solis lumine. Excussus sicut locusta: quæ manus apprehendentis euitans, quibusdam saltibus euolat. H C Sic Christus à persecutionibus crebris fugiens, loca videbatur diuersa mutare, ne Zelum suum populus impleret, antequam ipse mori voluisset.

23 Genua mea ꝗ infirmata sunt à ieiunio:
Et caro mea immutata est † propter oleum.

A Genua fortes videntur mihi in ecclesia, vt fuerunt apostoli. Ergo. C Infirmata sunt genua: quando apostoli eius in passione sunt dispersi. Quid enim potuit esse infirmius, quam vt Petrus negaret, & reliqua turba fidelium latuisset? H Oleum hic imago est charitatis Dei. C Siue gratia diuina, quæ carnis infirmitatem in gloriam immortalitatis commutauit. A Oleum illud est plenitudo gratiæ in Christo: quæ mortuam humanam naturam in gloriam resurrectionis mutauit.

24 ✱ Et ✓ ego factus sum opprobrium illis:
Viderunt me & mouerunt ꝗ capita sua.

C Factus est Christus in opprobrium iudæorum dicentium: vah qui destruit templum Dei &c. Quæ insanis mentibus videbantur opprobria: sed ipsa fuerunt quæ nobis probata sunt conferre medicinam. Mouerunt capita: ad consuetudinem pertinet nimis irascentium, quia illi turbulenta capitis commotione minantur.

25 Adiuua me Domine Deus meus:
Saluum me fac secundū misericordiam tuam.

C Adiuuari se petit suscepta infirmitas. H C Ipse enim misericordiam petit, qui & auxilium tribuit: rogat vt homo, præstat vt Deus: petit ergo resurrectionem corporis.

26 Et sciant quia manus tua hæc:
÷ Et tu Domine fecisti † eam.

H Et sciant, id est, intelligant iudæi: quoniam non ipsi præualuerunt in Christo, sed sua & patris voluntas erat, vt sustineret crucem pro nobis, quia manus tua hæc. C Id est potestas tua, & subaudiendum operata est hæc. H Vel manus tua hæc est scilicet in passione mea & resurrectione. A Et hoc sciant postea credentes in me: qui nunc persequuntur me.

27 Maledicent illi & tu benedices: † qui insurgunt in me confundantur:
Seruus autem tuus lætabitur.

C Maledicent illi: scilicet qui mouentes capita transeuntes blasphemabant eum. Pater filium benedixit, cum ait, & clarificaui & iterum clarificabo. Insurrexerūt iudæi aduersus Dominum, vt eum neci traderent. Confusi sunt: quando resurrectionis eius miracula cognouerunt. Ser-

A

uus: secundum hominem, vt Esaias ait, ecce seruus meus, suscipiam eum. H Maledicent illi: vsque hodie hoc fit, illi maledicunt in Synagoga: Christus benedicit in ecclesia.

† aduersarii mei confusione. † vestimento. Induantur pudore. Diplois.

28 Induantur ‡ qui detrahunt mihi pudore:

Et operiantur sicut † diploide confusione sua.

H C Induantur pudore detractores: hoc est vt intelligant errorem & confundantur pudore, & inde incipiant venire ad pœnitentiam. Qui enim pudore induitur, prope est saluti: si quis enim vere confunditur, incipit pœnitere. H A C Diplois: genus est pallii s. duplex pallium. C Petit ergo, vt vtriusque legis intelligentia vestiantur, qui nunc vtroque (faciente perfidia) nudati sunt. Confessio enim Iudæorum est, legem non intelligere, quæ totiens saluatorem præcinuit aduenire. Siue diploide id est, duplici confusione scilicet ante Deum & homines.

‡ vehementer. † populorum.

29 Confitebor Domino ‡ nimis in ore meo.

Et in medio † multorum laudabo eum.

B

C Hoc dicitur à parte membrorum: quoniam post resurrectionem sancta Dei ecclesia, toto orbe diffusa, Deum deprecatur & ore & confessione. In medio multorum: ipsam quoque ecclesiam designat, quæ circumpositis adhuc perfidis, non desinit Deo confiteri. A Nimis dici solet (consuetudine sermonis latini) quod plus est quam debet. Cui contrarium est parum: quod minus est quam debet. Cui contrarium est parum: quod minus est quam debet. Sed nimis, græce agan dicitur, Iste autem versus, agan non habet, sed habet aiau: quod quandoque valde, quandoque nimis, quidam nostri interpretati sunt, sed nimis pro eo quod est valde intelligatur: vnde & translatio hebræa non habet nimis sed vehementer.

Nimis.

‡ Quoniam stabit. † iudicibus ‡ eius.

30 ‡ Qui astitit à dextris pauperis:

Vt saluam faceret † persequentibus animam ‡ meam.

C Dicit sibi astitisse patrem à dextris: quia peccata non habuit, sed & fidelibus assistit, cum delicta remiserit. Salua facta est persequentibus anima eius: quando persecutorum nequitiis nulla prauitate consensit.

C

Oratio ex Psal. CVIII.

Gal. 3.

VNica miserationis Deus, maledictioni subiacere qui dignatus es vt nos à maledicto legis erueres, Quæsumus, vt facias nobiscum misericordiam propter nomen tuum, & digneris nos à persequentibus vitiis & à malorum obtrectationibus liberare. Qui viuis & regnas, &c.

Argumentum Psalm. CIX.

C Psalmus hic de incarnatione Domini, & de eius Deitate plenissime breuiterque decantat.

TT. ‡ Psalmus Dauid.

Die Dominica in vesperis.

1 DIxit Dominus Domino meo:
Sede à dextris meis.

C Sanctissimus propheta, in secretum euectus altissimæ contemplationis in primo versu naturam deitatis ostendit simul & humanitatis. Cum dicit, dixit Dominus: naturam Deitatis ostendit. Domino meo: de coæterno filio dixit, qui Dominus Dauid & filius dicitur, quia ex semine eius ortus est. Sede à dextris meis: victori filio, & per incarnationem totius mundi triumphatori, consessus offertur: vt per hunc situm, susceptæ humanitatis gloria declaretur. H Ideo autem dicit dexteram filio datam: ne videatur maior qui iubet & dicit sede, quam ille cui iubetur.

D

Sede.

2 Donec ponam inimicos tuos:
Scabellum pedum tuorum:

Scabellum. Pedes Domini.

C Scabellum dictum est quod scandatur, id est, ascendatur. Donec: finitum est pro infinito propositu, est enim vsus scripturæ, illud verbum & pro breui tempore dicere, & pro æternitate depromere. Pedes autem Domini æternam eius stabilitatem significant, his enim pedibus inimici illi subiiciuntur, qui derelictis vitiorum peccatis, ad Dominum se conuertunt, & tanquam scabellum pedibus, ita eius prædicationibus se subdunt.

E

† fortitudinis.

3 Virgam † virtutis tuæ emittet Dominus ex Syon:
Dominare in medio inimicorum tuorum.

Virga virtutis.

C Virga virtutis: est sceptrum regiæ potestatis, quæ sustentat fideles & affligit incredulos. Tuæ dixit: quia potestas illi deitatis suæ propria est & coæterna. Hanc emittit Dominus ex Syon dicitur & filius. Tunc autem Dominatur, quando ad ipsum delinquentium turba conuertitur. H Dominare dixit: non dixit interfice inimicos, sed Dominare, id est, fac qui inimici & alieni erant, tui esse incipiant, id est, dignare esse Dominus inimicorum tuorum.

Dominare.

‡ Populi tui spontanei erunt, in die fortitudinis tuæ, in montibus sanctis, quasi de vulua orietur tibi ros adolescentiæ tuæ.

4 ‡ Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum:
Ex vtero ante luciferum genui te.

F

C Hic omnipotens pater de omnipotenti filio dicit, tecum principium. Pater enim principiū est, & filius principium: verum non duo principia, sed sicut vnus Deus, ita vnum est principium. In die: æternitatem significat, ibi vnus est dies, vbi iam à beatis claritas diuina conspicitur. Splendores autem sunt sanctorum: quando in resurrectione lucebunt sicut angeli Dei. Ex vtero dicit pater filiū. i. ex arcano substantiæ meæ, ex ipsa scilicet deitate. H Cum vero dicit, ante luciferum: vnam creaturā nominat, & omnes creaturas indicat eum præcedere. Non enim pater potuit se aliter patrē esse indicare, nisi humanis verbis loqueretur, genui te, & ex vtero. Qui autē dicit, ex vtero, nulli scandalū faciat, pater enim vterū non habet: sed non potest se aliter indicare patrem, nisi hominis verbis locutus fuerit: vt contra Arrium non creatura, quæ manu fit, Christus credatur: sed Dei naturalis filius, qui ex vtero nascitur, non adoptiuus.

Ante luciferum. Ex vtero.

5 Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum:
Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

G

H C Cum enim iurauit Dominus, non ei qui ante luciferum genitus est, sed ei iurat, qui post luciferum natus ex virgine est. Nec pœnitebit eum. C Quoniam de tanta ac tali dispensatione, cuncta gauisa sunt. Tu es sacerdos: hoc Christo veraciter aptari decet, qui corpus ac sanguinem suum, in panis ac vini erogatione, salubriter nobis consecrauit. Sacerdos proprie dicitur Christus, qui semel se pro nobis immolandum obtulit. Solus etiam Deus illicite iurat, quia solus potest exhibere quod promittit: homo non potest nisi Deo adiuuante.

Tu es sacerdos.

Heb. 9 & 10.

† dextera tua. † percussit. † furoris

6 Dominus a † dextris tuis:
‡ Confregit in die † iræ suæ reges.

Dominus à dextris tuis.

C H Dominus à dextris tuis. Dicitur in principio, sede à dextris meis: si ipse ad dexteram patris sedet quomodo rursum pater sedet ad dexteram filii? C Quod ideo dictum est, vt cum hæc vicissitudo æqualis ponitur, maius habeatur minus aliquid, nullo modo sentiatur. H Id est, quod æqualis filio pater ostendatur. C Reges: illos significat, qui in vnum conuenerunt aduersus Christum: hos confregit, quando eorum superbiam prostrauit.

H

‡ gentibus impleuit, valles: percussit capita in terra multa.

7 Iudicabit in † nationibus impleuit ruinas:
Conquassabit capita in terra multorum.

Quassabit capita. In terra multorum.

C Iudicare nationes perhibet, propter peccata communia, Implet autem ruinas: quando de cordibus humanis facit peccata corruere, & emendatione saluberrima dispereire. Capita quassabit: illorum vtique, qui caput non habent Christum, sed diabolum: qui cum fuerint correcti, capite suo sine dubitatione quassantur. Terra multorum est, quæ peccatores abundanter enutrit. H Vel multorum dicit: quo ad vindictam damnationis, nō omnium (vt spem non auferat) sed multorum dixit: si enim omnium dixisset, nemo vitam speraret.

8 De torrente in via bibet:
Propterea exaltabit caput.

C Tor-

A Torrens.

C Torrens fuit turbulenta persecutio iudæorum: de qua dominus Christus bibit in via, id est, in hac vita, dum eam in corpore pertulit. Exaltabit caput. H Id est qui se humiliauerat, ipse non alius exaltauit sibi caput, qui est omnium caput.

Oratio ex Psal. CIX.

ANte luciferum genite, qui es principium totius creaturæ, rogamus & quæsumus, vt sicut sanctis pedibus tuis inimicos ad dexteram patris residens subiecisti, ita nos tuis officiis dignos habeas ablata damnatione peccati. Qui viuis & regnas, &c.

Argumentum Psalm. CX.

C Congregatio iustorum vndique collecta confiteri ac laudare Deum se dicit.

B

TT. Alleluia.

C Quamuis hoc nomen laudis alleluia, generale esse videatur: tamen ibi maxime apponitur, vbi magna exultatione gaudetur.

† domino.

1 א COnfitebor ÷ tibi :· † domine in toto corde ÷ meo :· .

ב In consilio iustorum & congregatione.

Duplex confessio.

C Confitentur & qui peccata deplorant, & qui Christo gratias referunt: sed illud in lachrymis, istud in gaudio est. Hic autem profusa lætitia exultat populus fidelis, quandam imaginem futuri sæculi designans, vbi laudes domini semper deuota mente concelebrant, vbi & verba & istæ voces continuæ sunt. A Consilium iustorum est, quod iusti consulunt. Iusti autem consulunt, Deum laudare, & illi seruire pro æternis bonis, laudat ergo & confitetur in consilio iustorum, qui non temere, sed ex ratione & deliberatione sancta, pro æternis lauda, sicut omnes iusti faciunt. Congregatio vero: est corona beata de diuersis partibus mundi adunata.

Consilium iustorum

Congregatio

C

‡ exquirenda in cunctis voluntatibus suis. Exquisita.

2 ג Magna opera domini:

ד ‡ Exquisita in omnes voluntates eius.

H Magna opera domini: rectos dicit, qui ante peccatores erant. C Quid enim magnificentius quam de impio facere iustum, de hoste filium? Exquisita, id est, singulariter exacta, cui simile nihil potest reperiri. Sinit enim & diabolum sæuire, vt ex iniquitate illius, fidelissimos sibi seruos inueniat. Ita & in omnibus fit secundum omnes voluntates eius exquisitissime, vt in singulis vel melius etiam cogitari aliquid non possit.

† Gloria & decor. ‡ perseuerans semper.

3 ה † Confessio & magnificentia opus eius:

ו Et iustitia eius ‡ manet in sæculum ÷ sæculi :·

C Confessio, id est, laus & gloria & magnificentia operis eius. Laudabilia enim sunt valde & decora, quæ dominus fecit. Iustitia eius manet in sæculum sæculi, cum peccatoribus dicit, ite in ignem æternum: vel quando fideles vocauerit, venite benedicti, sic in vtraque parte, iustitia Dei perpetua & incommutabilis perseuerat.

Matth. 25

D

† clemens & misericors

4 ז Memoriam fecit mirabilium suorum

ח † misericors & miserator dominus:

ט Escam dedit timentibus se.

C Memoriam ergo fecit mirabilium: quando plurima noua mirabilia & inusitata monstrauit. Misericors: naturam eius pietatis ostendit: miserator, cum in aduentu suo humano generi larga pietate subuenit. Dedit escam: cibum vtique spiritalem, quis enim escam communem putat fidelibus ad præmium datam, quæ & peccatoribus passim cognoscitur attributa? H Escam ergo dedit, id est, panem qui de cœlo descendit.

Dedit escam

‡ sempiternum pacti s. † fortitudinem.

5 י Memor erit in ‡ sæculum testamenti sui:

כ † Virtutem operum suorum annunciabit populo suo.

E

C In sæculum: æternitatem significat, quia verba testamenti sui, solidissima veritate custodit: quia sicut in veteri testamento Christus promissus est, ita in nouo venit. Virtus operum fuit, quam in euangelio dicit, cæci vident, surdi audiunt, leprosi mundantur, mortui resurgunt. Illam virtutem annunciauit populo suo Christiano, vt ex ea intelligant eum esse Deum credentes, & causa sequitur.

Virtus operum Matth. 11.

6 ל Vt det illis hæreditatem gentium:

מ ‡ Opera manuum eius veritas & iudicium.

‡ opus

C Dedit autem eis, id est, populo Christiano, hæreditatem gentium: quando ecclesiam de cunctis nationibus viuis lapidibus fabricauit. Opus eius veritas & iudicium: veritas, quod fidelibus promissa restituit: iudicium, quod impiis minatur futura quæ debentur malis supplicia.

Veritas & iudicium

† præcepta

7 נ Fidelia omnia † mandata eius, ס confirmata in ‡ sæculum sæculi:

ע Facta in veritate & æquitate.

F

‡ stent pariter iugiter. Fidelia eius mandata.

C Fidelia eius mandata sunt: quoniam nullo mendacio dicta variantur, sed firmiter nos custodiunt, cum ea custodire Dei auxilio festinamus. Confirmata: nescit enim sermo titubare, quem veritas loquitur. Facta dixit esse in veritate, quia dicta complentur: & æquitate, quoniam pondere iustitiæ proferuntur, habent enim omnia mandata eius & veritatem & æquitatem iustitiæ.

8 פ Redemptionem misit ÷ dominus :· populo suo:

צ Mandauit in æternum ‡ testamentum suum.

‡ pactum s.

C Misit enim filium pater ad redimendum genus humanum. Mandauit in æternum: mandare dicimus, absentibus verba per medias destinare personas: quod factum constat, quando testamentum nouum per apostolos transmisit ad gentes, vt vsque in æternum successoribus prædicaretur, non enim ei succedit aliud testamentum sicut veteri nouum successit: merito ergo æternum dicitur, quod nullo alio indigere cognoscitur.

Mandare.

G

9 ק Sanctum & terribile nomen eius:

ר ‡ Initium sapientiæ timor domini.

‡ principium

C Sanctum nomen pertinet ad incarnationem (sicut ait, custodi animam meam quoniam sanctus sum) terribile: ad omnipotentiam deitatis. Hæc duo coniuncta sunt ne nos aut solus amor negligentes reddat, aut tantus timor desperatos efficiat. Quid vero sit timor ostendit scilicet initium sapientiæ.

Psal. 85.

10 ש † Intellectus bonus omnibus facientibus eum:·

ת ‡ Laudatio eius manet sæculum ÷ sæculi :· ;

† doctrina bona ‡ laus eius perseuerat iugiter

C Iste ergo intellectus bonus, id est, verus & salutaris, qui in timore domini probatur intentus: vtilis atque fructuosus est, quoniam inde nascitur, quod ad perennem gloriam perducere probatur. Laudatio eius digna est: quia peccatores liberat hic, & in futuro coronat: laudatio vero eius non clauditur termino, quia nec finem habere potest beneficium datum. H C Merito ergo in titulo alleluia scriptum est, quia & laudem Dei fecit initium, & in eius laude finitus est psalmus.

H

Oratio ex Psal. CX.

SAnctorum omnium gloriosa confessio, tribue nobis timorem nominis tui (quod esse initium sapientiæ prædixisti) vt tuorum admixti conciliis, misericordiæ tuæ dapibus saginemur. Per dominum nostrum Iesum &c.

Argumentum Psal. CXI.

C Propheta loquitur de beatitudine iusti, & de incarnatione Christi, atque damnatione impiorum.

A

TT. Alleluia ÷ Reuersionis Aggei & Zachariæ.

Aggeus & Zacharias.

C Ideo huic titulo conuersionis seu, reuersionis Aggei & Zachariæ inrexitur: quia sicut illi à Babilonica captiuitate reuersi, templum domini reparare videntes, laudes domini magna profuderunt exultatione: ita post peccatorum absolutionem, à captiuitate diaboli reuersi in Dei gratiam, perfectissima debent Christiani alacritate cantare. Ostendit enim psalmus iste, post liberationem delictorum quanta sint bona fidelium, & quæ retributio peccatorum.

1 א Beatus vir qui timet dominum:
ב In mandatis eius volet nimis.

H Nondum dicit, beatus vir qui diligit dominum: virorum enim est incipientium, timere Deum, perfectorum autem diligere. In mandatis eius volet nimis: qui enim timet dominum, & qui beatus est, mandata ipsius libenter custodit & facit. Sed vide, quia etiam non dixit, mandata eius facit, sed volet nimis. Multi enim etiam faciunt mandata, sed timore pœnæ, non voluntatis cupiditate: beatus autem etiam vult ea, & cupit ea facere.

Volet nimis

B

2 ג Potens in terra erit semen eius.
ד Generatio † rectorum benedicetur.

† iustorum.

C Quæramus autem, in qua terra iusti potentes dicantur effici, quia hic probantur esse derisui. In illa scilicet in qua cum domino regnaturi sunt sancti. Semen vero; opera significat bona, quæ hic velut semina iaciuntur, vt fructus futuræ messis adolescat. Generatio quoque rectorum: non est ista carnis, sed illa quæ imitatione iustorum per similitudinem operum noscitur esse propagata.

Semen eius, opera bona

3 ה † Gloria & diuitiæ in domo eius:
ו Et iustitia eius † manet in sæculum ÷ sæculi.

‡ substantia
† perseuerans semper.

C Beati domus: est mentis secretum, vbi diuitias sanctas & gloriam perpetuam reponit, quisquis domini præcepta compleuerit. Iustitia autem hominis dicitur: quæ domino largiente præstatur, & ne aliquis se existimaret Dei præcepta seruando fieri temporaliter beatum, addidit, manet in sæculum sæculi. Causam vero istius beatitudinis subdit. Exortum est, &c.

C

4 ז ÷ Exortum est in tenebris lumen ‡ rectis:
ח † Misericors & miserator & iustus.

‡ iustis
† clemens
Lumen exortum

C Venit enim lux, quæ superat omnem lucem: & vt gratior esset ista lux, addidit in tenebris, sed intus sunt in corde istæ tenebræ, vbi sol mundanus non potest accedere. Quas illud lumen expulit quod mortem vicit, Misericors scilicet his qui confitentur ei, qui vero contemnunt, ipsum iustum iudicem sustinebunt.

5 ט ‡ Iocundus homo qui miseretur & commodat:
י disponet sermones suos in iudicio:
כ Quia in æternum non commouebitur.

‡ Bonus vir clemēs & fœnerans: dispensabit
D
verba sua

C Iocundus homo hic dicitur, non tam hominibus acceptus, quam Deo gratus. Qui miseretur, id est, qui egentibus bona sua tribuit. Commodare autem videtur, quando dat homo temporalia & recepturus est æterna. Disponet vero dicit, id est, tranquillo animo iudicabit: quomodo talentum sibi à domino traditum duplicat. Ipse ergo disponit sermones suos, qui se bona Dei geminasse probauerit dicens, domine quinq; talenta tradidisti mihi. Non commouebitur, id est, à gloria domini nullatenus separabitur. H C Disponit etiam sermones in iudicio: qui diuinas scripturas prædicat discrete, vt non proiiciat margaritas ante porcos, nec bonis quæ capere possunt tacendo subtrahat.

Disponet
Matth. 25
Matth. 7.

6 ל In memoria æterna erit iustus:
מ Ab † auditione mala non timebit.

† auditu malo.

C In memoria æterna erit iustus: quia vocatur ad præmium, impiis enim dicitur, nescio vos. Ab illo auditu malo non timebit, quem audituri sunt impii, ite in ignem æternum: malus enim illis ille auditus videtur, qui iusta seueritate puniendi sunt.

7 נ Paratum cor eius ‡ sperare in domino:
ס † confirmatum est cor eius: non ‡ commouebitur:
ע Donec † despiciat inimicos suos.

E
‡ confidēs
† firmum
‡ timebit
† aspiciat

C Cor enim hic positum est pro affectu rectæ mentis. Confirmatum est ergo cor iusti: cum nulla sæculi fælicitate mollescit. Donec despiciat inimicos, id est, in illa futura iudicatione despecti sunt omnimodo aduersarii, qui hic despexerunt iustos. In hoc enim mundo Deus patitur iustos suos, videre inimicos suos potentes esse, vt ibi eos possint humiliatos aspicere. H Vel inimicos, id est, peccata, hæreticos, diabolum & potestates eius peccatores, scilicet despiciet.

Despiciat inimicos

8 פ Dispersit dedit pauperibus:
צ iustitia eius manet † in sæculū ÷ sæculi:
ק Cornu eius exaltabitur in gloria.

† in æternum
F
Matth. 19.

C Dispersit: hæc sententia pertinet ad illud præceptum, vade & vende omnia & da pauperibus: qui hæc fecerit, iustitiam operator, quia domini præcepta compleuit. H Et ista manent in sæculum sæculi, id est, opera ipsa permanēt. C Vel quia præmium eorum æternaliter manet, dicuntur manere in seculum sæculi. H Cornu eius, id est, regnum ipsius exaltabitur in gloria, quia cum domino semper regnabit. C Cornu enim pro potestate ponitur, siue pro regno sicut dicit Daniel, quatuor autem cornua. Quatuor regna sunt.

Cornu id est regnū

9 ר ‡ Peccator videbit & irascetur: ש dentibus suis † fremet & tabescet:
ת Desiderium ‡ peccatorum peribit.

‡ impius
† frendet
‡ impiorum

C Videbit peccator in die iudicii remunerare dominum electos suos. Tunc que irascetur: quoniam pro sua malignitate punitur, fremet quoque, & suam mordet suis dentibus, atq; se proprio dolore castigat, exigens à se cruciatus, quos hic cogebat sustinere innoxios. Et tabescet: in perditione sua, & peccatorum desideria succisa marcescent.

G

Oratio ex Psal. CXI.

Lumen perpetuum rectorum cordium Deus: concede nobis diligere, tua gloria iocundari, & sic dispergere in hoc sæculo, vt caueamus auditum asperum in futuro. Per dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalm. CXII.

C Propheta monet deuotos, vt laudes Deo iugiter à cunctis mundi partibus dicant.

T. Alleluia.

C Ecce verba tituli sui subsequens psalmus exponit: nam cum sit alleluia, laudate dominum, ista & ipse facit initium, vt suo initio exponat titulum. H Et hic psalmus docet, vt deposita veteri malicia, tanquam modo geniti infantes in Dei laudibus gloriemur.

1 Laudate † pueri dominum:
Laudate nomen domini.

H
† serui.

C Pueri: dicti sunt omnes fideles innocentes, à puritate mentis, atque à simplicitate cordis, non enim hic ætas est electa sed puritas. Laudet nomen domini, qui virtutes eius sancta prædicatione concelebrat: dominum vero laudat, qui cum probabili actione commendat.

Pueri
Laudate nomen domini

2 Sit nomen domini benedictum:
‡ Ex hoc nunc & vsque in sæculum

‡ amodo & vsque in æternū

H Sit nomen domini benedictum: benedictum fuit ante, tantum in vna gente Iudæorum (quia illi tantum benedicebant & credebant) sed modo in omnibus gentibus creditur & benedicitur. Ex hoc scilicet tempore quo credere cœperunt. Nunc, id est, in præsenti. In seculum: hoc est sine fine.

3 A solis ortu vsque ad † occasum:
Laudabile nomen domini.

† occasum eius

A

C A solis ortu: per cursum enim solis hic declaratus est totus mundus, & quasi per quandam lineam significatus est mundus, qui designat ecclesiam: in qua per totum mundum, præconia Christi personare monstrat debere fideles.

‡ supra cœlum.

4 Excelsus super omnes gentes dominus:
÷ Et :· super cœlos gloria eius.

C Excelsus super omnes gentes, id est, super homines carnales. Cœlós vero spiritales debemus accipere, vt supra omnes creaturas altissimus sentiatur, qui cunctarum rerum conditor esse dinoscitur.

‡ excelsis habitans, hum.

5 Quis sicut dominus Deus noster, qui in ‡ altis habitat:
Et humilia respicit in cœlo & in terra?

Quis sicut dominus. H C Ac si dicat, nullus talis. Qui habitat in cœlis. H Id est in sanctis. Et humilia respicit: vt ipse dixit, super quem requiescit spiritus meus, nisi super humilem? In cœlo & in terra humilitas Deo placita reperitur, sicut superbia probatur exosa, vbi ergo elati credunt locum habere superbiam: cum cœlum & terram ab humilitate videant occupatam?

B

Esa. 66. Humilitas.

‡ de † eleuas

6 Suscitans ‡ à terra inopem:
Et de stercore † erigens pauperem.

C Hoc beneficium non soli sibi inopes & pauperes vendicent: nam de stercore & paupertate erigitur, quisquis de hac labe corporis per Dei gratiam subleuatur. Rex denique mundanus inops est munerum Dei, & in stercore voluitur, cui carnis vicia dominantur.

Rex mundanus inops est.

‡ sedere faciat.

7 Vt ‡ collocet eum cum principibus:
Cum principibus populi sui.

C Principes autem populi sunt, patriarchæ & prophetæ, apostoli & quicunq; Deo probabili conuersatione placuerunt: ibi enim collocabitur pauper & inops Christi. Addit populi sui, quod signat ecclesiam. Non autem principatum hic, honorem hominum suffragatione conquisitum, intelligas: sed illum qui domino largiente præstatur, qui humilitate altus est.

Principes populi sui.

C

‡ collocans.

8 Qui † habitare facit sterilem in domo:
Matrem filiorum, lætantem.

C Fuit enim sterilis sancta ecclesia ante aduentum sponsi sui: sed facta est mater læta filiorum, prædicatione apostolorum, aqua & spiritu sancto regenerans, quam dominus in domo sua. H id est seipsa habitare facit. C Lætantem de partu, scilicet & numerositate sanctorum.

Oratio ex Psal. CXII.

LAudentes benedictum nomen tuum omnipotens Deus rogamus, vt in sinu matris ecclesiæ collocatos, charitatis tuæ facias stabilitate connecti. Per dominum nostrum Iesum Christum. &c.

Argumentum Psal. CXIII.

D

C Hic memorantur beneficia & mirabilia Dei, populo Israel in exitu de Aegypto, & populo Christiano in recessu spiritali ab hoc saeculo exhibita.

TT. ‡ Alleluia.

C Commemorat propheta quæ beneficia dominus hebræis præstiterit: & idola gentium vana esse demonstrat, & exponit consequenter quantum sit vitalis & saluberrima religio domini propriis cultoribus.

† cum egrederetur Israel.

1 † IN exitu Israel de Ægypto:
Domus Iacob de populo barbaro.

Exitus de Ægypto.

C Hic exitum illum debemus accipere, quando nos à peccatorum vinculis contingit exire. Tunc enim ab Ægypto, id est, tenebris ignorantiæ & turba dæmonum liberamur. Barbarus autem à barba & rure dictus est, quod nunquam in vrbe vixerit, sed semper vt fera in agris habitasse noscatur. Domus autem Iacob efficimur: quando præcepta Dei sentiamus. H Iacob enim supplantator interpretatur, & nos primo debemus supplantare vicia, & confiteri ea, siue fidem trinitatis, quod Iudas interpretatur.

E

Domus Iacob

2 ‡ Facta est Iudæa santificatio eius:
Israel potestas eius.

‡ factus est Iudas in sanctificatione eius Iudas dicitur, omnis Christianus.

C Iudam dicimus non solum ad hebræorum nationem, sed & ad omnes fideles posse respicere. Verus enim Iuda saluator est dominus: in quo potestas Israelitarum, id est, videntium Deum noscitur perpetua esse. Itaque qui eum circumciso corde sequuntur, Israel appellantur veraciter. Israel enim vir videns Deum interpretatur.

3 Mare vidit & fugit:
Iordanis conuersus est retrorsum.

C Mare (id est, gentilitas) vidit sanctos supplantatores viciorum (id est, prædicatores) & fugit, id est non potuit resistere apostolis, quia Deus in illis erat. Iordanis interpretatur descensio eorum scilicet baptisatorum, qui descendunt in baptismum: id est, humiliantur baptismo, illi conuersi sunt retrorsum. H Scilicet ad Deum vnde orti erant, & à quo per peccata recesserunt. H Multi enim qui crediderunt, quando viderunt martyres passos, conuersi sunt retrorsum, id est, à gentilitate ad fidem: & factus est illius Deus ante, quem post tergum posuerunt: & sic posteriorum peccatorum obliti, in ea quæ sunt ante extenderunt.

F

Iordanis

Conuersus retrorsum.

Philip. 3.

† subsilierunt quasi a.

4 Montes † exultauerunt vt arietes:
÷ Et :· colles ‡ sicut agni ouium.

‡ quasi filii gregis. Montes, Apostoli.

Montes: apostolos dicit qui exultauerunt in operibus suis, tanquam arietis, id est, prædicatores, ad caulas domini fidelem gregem ducentes. Colles dicti sunt à colendo: & signat mediocres ab apostolis conuersos, colentes dominum in veritate.

† quia

5 Quid est * tibi :· mare † quod fugisti?
÷ Et tu :· Iordanis quia conuersus es retrorsum.

G

H Propheta semetipsum interrogat, & ipse respondet, ac si dicat. Quid tibi fuit gentilitas quod fugisti? & tu Iordanis: hoc est, & vobis Christianis quid fuit, quod conuersi fuistis retrorsum? scio quia vidistis sanctos prædicatores & timuistis.

‡ subsaltastis † quasi filii gregis.

6 Montes ‡ exultastis sicut arietes:
÷ Et :· colles † sicut agni ouium?

Gal. 4. 1. Cor. 4.

H Exultauerunt montes, id est, sancti prædicatores, quando viderunt illos conuersos, qui ante blasphemi fuerunt. Exultauerunt arietes, id est principes gregum, qui generant greges, hi sunt apostoli, quorum vnus ait, filioli mei quos iterum parturio: & iterum ait, per euangelium vos genui.

‡ contremisce.

7 A facie domini ‡ mota est terra:
A facie Dei Iacob.

H

C Commota est terra: audite conuersi, audite fideles Christiani commotionem istam, id est, permutationem, quæ humanæ terræ fœliciter euenit: non tremore montium, sed prospera conuersione populorum: vt in culturam Dei conuersa, fixa permaneret. Et ista est competens vtrisque versibus præcedentibus secuta responsio quia vterque versus quæsitiue legendus est secundum Cassiodorum.

† paludes ‡ filii .....

8 Qui conuertit petram in † stagna aquarum:
÷ Et :· rupem in fontes aquarum.

C Petram: hic iudæorum duriciam dicit, quam in sacra baptismatis stagna conuertit, cum eos ad religionem fecit venire tranquillam. Rupes: hoc est arida & dura corda gentilium, diuini eloquii manere fecit fontes irriguos.

Petra Iudæorum: rupes gentium duricia.

9 Non nobis domine non nobis:
Sed nomini tuo da gloriam.

C Non

A

C Non nobis domine:tam cum bona largiatur immeritis,ipsius gloriæ probatur esse,non aliunde,quod concedit. Et est affectuosa & nimis vera petitio, vt propter nomen suum præstaret humano generi vtilia, qui non poterat in peccatoribus inuenire merita vlla. Vnde & subdit, Super &c.propter misericordiam & veritatem da gloriam nomini tuo,& fac mirabilia.

♯ propter

10 ♯ Super misericordia tua & veritate tua :
Ne ÷ quando :- dicant gentes vbi est Deus eorum.

Misericordia & veritas

C Misericordia est enim,cum miseris ac delinquentibus peccata dimittit : veritas , cum beatitudinis promissa restituit. Vbi est Deus eorum? ita dicunt persecutores iustorum. Nam quotiens martyres affliguntur, ipsa est vox tyrannorum. Vbi est Deus eorum? quasi non possit eripere, quos vt coronet, tormenta patitur sustinere. Et propter hoc etiam fecit Deus mirabilia in filiis Israel: vt non dicerent gentes,vbi est Deus eorum?

B

† vniuersa.

11 Deus autem noster in cœlo:
†Omnia quæcunque voluit fecit.

C Contra dementium verba, qui dicunt, vbi est Deus suos,veracissima infertur sententia:Deum nostrum esse in cœlo, & omnia quæcunque vult, in cœlo & in terra perficere posse.

♯ Idola
† opus

12 ♯ Simulachra gentium argentum & aurum :
† Opera manuum hominum.

Simulachrum.

H Simulachrum ideo dicitur, quia ad similitudinem alicuius hominis fabricatur. C Nam licet inueniantur ænea & lignea simulachra,tamen illud elegit vtilius quod gentilitas iudicabat reuerentius adorandum : vt erubescerent colere vilia , quorum & preciosa probantur irrisa.

13 Os habent & non loquentur:
Oculos habent & non videbunt.

C

C Os habent: verissime his versibus notati & irrisi sunt idolorum cultores. Nam quid rogo opus fuit illis os, qui loqui non poterant:quid oculi,qui nihil valebant conspicere? & alia membra,quibus exercere nullum opus valebant,quid proderant?

14 Aures habent & non audient:
♯ Nares habent & non odorabunt.

♯ nasum.

C Quid etiam auris profuit illi , qui non erat auditurus? quid naris,qui nullatenus fragrantia sentiebat? Nares à gnaritate dictæ sunt , quod nos faciant odoratus agnoscere.

Nares

15 Manus habent & non palpabunt:
pedes habent & non ambulabunt:
Non † clamabunt in gutture suo.

† sonabũt

C Quid quoque profunt manus illi,qui res palpabiles ignorabat? quid pes,qui se mouere non poterat? Additur irrisio,non clamabunt: quia bestiæ & muta animalia voces habent,sed confusus clamor istorum est. ista autem simulachra,nec humanum & articularum clamorem,nec confusum vt bestiæ habent.

Non clamabunt.

D

16 Similes illis fiant qui faciant ea:
Et omnes qui confidunt in eis.

C Similes illis fiant: qui decreuerunt talia sequi,insensibilia sequuntur & insensibiles facti sunt. Quisquis enim sequitur prauos mores alterius , in illis confusus male obligatur. Coltores igitur,& eorum fabricatores,pari culpa constringuntur.Similis enim est iniquitas,alios suis operibus decipere,& culturis se pessimis obligare.

♯ confidit.

17 ÷ Domus :- Israel ♯ sperauit in domino:
Adiutor eorum & protector eorum est.

Domus Israel Ecclesia est.

C Domus Israel: ecclesiam signat,quæ mente videt Deum. Adiutor: quia carne laborantes in hoc mundo, inquantum vtile nouit, adiuuat. Protector: quoniam animas sanctas nulla sinit diabolica fraude sobuerti.

18 Domus Aaron sperauit in domino:
Adiutor eorum & protector eorum est.

E

Domus Aaron sacerdotes.

C Domus quoque Aaron : Christi fideles sunt. Quia fecit nos regnum & sacerdotes Deo & patri suo:& iterum. Vos autem genus electum,regale sacerdotium. Quia Aaron in popolo iudæorũ primus sacerdos electus est: quod ergo prius generaliter dixit,hoc nunc de sacerdotibus decora iteratione retexuit : vt excelsus ordo pontificum speciali præconio laudaretur.

Apo 1.
1. *Pet*.2.

19 Qui timent dominum sperauerunt in domino:
Adiutor eorum & protector eorum est.

H Qui timent dominum : omnes enim qui timent illum & amant & sperant in eum : vera protectione protegit & defendit illos. C Exponit ergo quod superius dixit, domus Israel & domus Aaron. Ipsi enim sunt qui timent dominum, & sperant in eo (duo enim ista sunt, quæ beatos faciunt) quos etiam consequitur quod dixit vt eis & adiutor sit dominus & protector.

F

20 Dominus memor fuit nostri :
÷ Et :- benedixit ÷ nobis :- .

† benedicet.

C Cum dicit memor fuit nostri: gratiam diuinæ pietatis ostendit, quoniam filium suum incarnari misit, qui ideo venit, vt errantes populos doceret, & conuersos sua benedictione saluaret. H Memor ergo fuit nostri, cum nos liberauit,& filium misit,& benedixit nos omni benedictione spiritali.

21 ♯ Benedixit domui Israel:
† Benedixit domui Aaron.

♯ benedicet
† benedicet.

C Benedixit domui Israel: de sancta Maria virgine nascendo. Benedixit domui Aaron : sacerdotii honore præcinctus,vt de ipso in alio psalmo dictum est. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

Psal. 109.

22 ♯ Benedixit ÷ omnibus :- qui timent dominum :
† Pusillis cum maioribus.

♯ benedicet.
G
♯ paruis & magnis.

C Benedixit omnibus: hoc fecit in peccatoribus,hoc in regibus. Nec vllum genus hominum ei credens probatur exceptum,quod sit ab eius munere alienum. Post speciales ergo benedictiones,ad generales hic descendit , vbi simul omnes benedicuntur. H Pusilli, id est inferiores merito,maiores quoque merito benedicuntur.

23 ♯ Adiiciat dominus super vos :
※ super vos :- & super filios vestros.

♯ Addat

C Adiiciat : siue benedictionem , seu adiiciat numero nostro populos fideles : quod & in nostris temporibus facit , & vsque in finem sæculi non desinit operari : quousq, omnes fideles,in vnum gregem collecti, simul gaudeant. H Vel adiiciat alios prædicatores suos super vos:quia primitus pauci fuerunt,postea multi facti sunt.

Adiiciat

24 Benedicti vos † domino:
Qui fecit cœlum & terram.

† à domino

H C Benedicti vos (scilicet iusti & sancti) domino. C Vide genus benedictionis: domino posuit, quia ipsa est perfecta bendictio, non sibi præparari sed domino, vnde futura beatitudo prouenire potest. Per cœlum & terram, pusillos & maiores significat.

H
Benedicti vos Domino

25 Cœlum cœli domino:
Terram autem dedit filiis hominum.

H Cœlum alnus apostolos signat: quia ab ipso Christo audierunt prædicationem, & illuminationem spiritus sancti acceperunt. Cœlum iterum sunt successores apostolorum , quos illi prædicauerunt , Terra simplices significat : qui terreni erant , lacte nutriti, non adhuc solido cibo. C Cœlum autem dictum est quod intra se cælet vniuersa.

Cœlum cœli domino.

1. *Cor*.3.

26 Non mortui laudabunt ♯ te domine:
Neque omnes qui descendunt in † infernum.

♯ dominũ
† silentium

C Non mortui: hi sunt peccatores , peccator enim cum

Prouer. 18.

venerit

A

veneritin profundum malorum contemnit. Neque omnes (hoc est habitatores inferni) laudabunt nomen domini.

17 Sed nos ÷ qui viuimus ∻ ♯ benedicimus domino:
† Ex hoc nunc & vsque in sæculum.

♯ benedicemus † a modo & vsque in æternum. *Matth.* 22. *Psal.* 114.

C Viuorum enim est dominus siue Deus, vt in euangelio legitur, non mortuorum. Viuorum vero accipiendum est, nō ista vita viuentium communi bonis malisque, sed illa de qua dicitur placebo domino in regione viuorū. H Nos enim fideles qui viuimus, id est, qui fidem rectam tenemus & opera habemus, laudamus dominum. Ex hoc scilicet quo incepimus intelligere. Nunc: id est modo. Vsque in sæculum, id est, fine fine.

B

Oratio ex Psalmo CXIII.

INeffabile lumen trinitas Deus, qui fluenta Iordanis aspectu luminis terruisti: præsta, vt quos ablutos sacro baptismate renouasti, nunquam patiaris a vetitis simulachrorum idolis maculari. Qui viuis & regnas, &c.

Argumentum Psal. CXIV.

C *Propheta ostendens se de profunda fouea peccatorum esse liberatum: gratias agit Deo quoniam exauditum esse se cognoscit.*

TT. Alleluia.

Feria Secunda in vesperis.

1 DIlexi quoniam exaudiet dominus:
Vocem † orationis meæ.

C † deprecationis.

C Dauid, non in amplitudine regni, aut mūdi fœlicitate, lætus exultat: sed gaudet, orationem suam in angustiis à clemētissimo domino fuisse susceptā: quod sibi prodesse perpetuo sentiebat. In eo ergo quod dicit, dilexi, testatur se habuisse dilectionē Dei to corde. H Sed vide quod nō dicit, diligam sed dilexi: non promisit se facere, sed fecisse. Sed quare dilexit: quoniam exaudiet me in tribulationibus orantem. Nec dicit quoniam exaudiuit, sed quoniam exaudiet: magna itaque fuit ista dilectio.

2 ÷ Quia ∻ inclinauit aurem suam mihi:
Et in diebus meis inuocabo.

Inclinat aurem suam mihi.

C Auris dicta est ab auditu: quam merito ad nos inclinare dignetur audire (nulla enim humana merita ad ipsum videntur attingere) inclinauit autem aurem pietatis, quādo incarnatus est. Et quia circa se vberem sensit pietatem (cum in moltis tribulationibus esset constitutus) in diebus suis se dicit inuocaturum: nostros enim dies illos dicimus, vbi propria iniquitate peccamus, & anxios dolores in prauis cogitationibus sustinemus.

Dies nostri. ♯ funes D † munitiones

3 Circundederunt me ♯ dolores mortis:
Et † pericula inferoi inuenerunt me.

H Dolores mortis: malæ cogitationes sunt. Periculа inferni: opera praua, quæ animā circundantia peccare suadent. In primis enim dolor & parturitio: hic autem (scilicet in operibus prauis) periculum est vicinum morti.

♯ Angustiam

4 ♯ Tribulationem & dolorem inueni:
Et nomen domini inuocaui.

Tribulationem inueni. Rom. 5.

H Sanctus quisq; non requiem sed tribulationem quærit: nouit enim quoniam tribolatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio autem spem, quæ non confundit. Et nomen domini inuocaui. G Quo præstante, & dolor & tribulatio vincentur celeriter. H Rem itaque nouam dicit, non dicit, requiem inueni aut saturitatem, sed tribulationem. Quæsiuit ergo tribulationem, non enim inuenitur, nisi quod quæritur.

† Obsecro domine ♯ clemens † misericors.

5 † O domine libera animam meam: ♯ misericors dominus & iustus:
Et Deus noster † miseretur.

E

C Cum dicit propheta, libera animam meam, confitetur eam sine dubio esse semper captiuam. Misericors: quia inclinauit illi aurem suam, iustus quoniam corripuit peccatorem ad veniam requirendam. Miseretur: cum recipit filium quem flagellat.

Prouer. 3.

6 ♯ Custodiens paruulos dominus:
† Humiliatus sum & liberauit me.

♯ custodit † attenuatus sum & saluauit me.

C Paruuli sunt, qui certissime sibi videntur exigui, sed domini largitate grandescunt: quos custodit eximius pastor, cum eos à rapacis lupi incursione defendit: quod facit quando eos humiliatos inuenit.

7 ♯ Conuertere anima mea in requiem meam:
Quia dominus † benefecit tibi.

♯ Re † reddet,

C Cantat hoc populus deuotus, qui precioso sanguine est redemptus, qui ad desideratam requiem peruenire domini largitate promeruit, ideo animam suam hortatur propheta. Vt conuertatur ad dominum, vnde illi & tranquilla venit requies, & abolitio peccatorum. Suam vero requiem dicit conscientiæ: quæ illi data est per gratiam, non meritorum compensatione possessa. Ideo addit, quia dominus benefecit tibi. H Requies etiam nostra Christus est. Si quando in angustia fuerimus peccati, dicamus. Conuertere anima mea in requiem tuam.

F

Requies animæ, bona conscientia

8 Quia ♯ eripuit animam meam de morte: oculos meos à lachrymis:
Pedes meos † à lapsu.

♯ eruit. † ab offensa

C Nunc causas ponit cur dixerit, quia dominus benefecit tibi. Eripuit: beneficium diuinæ virtutis ostendit. Quia nisi per eius potestatem, nullus valuisset à morte perpetua liberari. Oculos meos à lachrymis. H Id est, plorauī, vt rideam: luxi, vt in sempiternum gaudeam: qui enim in præsenti non plorat, in futuro lachrymabitur. C Cum dicit à lapsu, ostendit lubricum & pronum esse peccatum, vnde se credit ereptum. H C Illam autem ereptionem, à morte, à lachrymis, à lapsu: dicit propheta præscientiæ virtute, de futuro in regione viuorum, hic enim non plene ab his eripimur.

G

9 ♯ Placebo domino:
In regione viuorum.

♯ Deambulabo coram domino, in terris viuentium.

C Placebo dixit, scilicet iam securus, quamuis enim & hic domino placeat iusti, tamen insecuri: securi autem tunc iusti placebunt domino; quando vlterius de peccatorum aduersitate nil metuent. In regione viuorum: id est in congregatione sanctorum, vbi omnis viuens reuera colligitur & à sorte morientium separatur.

Oratio ex Psal. CXIV.

ABlutor peccaminum domine (quia te fideliter inuocantem velociter consolaris) rogamus, vt nos à periculis inferni erutos, in regione viuorum, ablata peccati morte restituas. Qui viuis & regnas. &c.

H

Argumentum Psal. CXV.

C *Vox martyrum inuictorum, qui gloriosam mortem pro Christi nomine sustinuerunt.*

TT. ÷ Alleluia ∻.

C Alleluia: vox fidelium, sermo beatorum, modulatio sancta canentium: vnde & auditus delinitur, & anima fessa recreatur.

1 CRedidi propter quod locutus sum:
Ego ÷ autem ∻ † humiliatus sum nimis.

† afflictus Humiliatus sum nimis

H Credidi: quid? quia prior psalmus ita finiuit, placebo domino: hoc credidi, & ideo hoc locutus sum. Ego autem humiliatus sum nimis: quia cōsiderabam meipsum, quod terra & cinis sum, & tamen Dei misericordia ero

in re-

A
in regione viuorum. Ideo merito humiliatus sum nimis: admirans domini misericordiam. A C Vel credidi contra illos dicit, qui diuina loquuntur, antequam opere credont: quibus Deus dicit, quare tu enarras institias meas? Propter illos dicit. Ego credidi, propter quod scilicet quia credidi, locutus sum: non enim perfecte credidit, qui non loquitur quod credit, & ore non confitetur. Sed quia etiam ore locutus sum quod credidi, humiliatus sum nimis, id est, multa passus propter verbum Dei. C Ideo ergo se dicit humiliatum, quia crescente sancta religione ipsi martyres, qui propter fidem locuti sunt, videbantur pœnis temporalibus nimis subiacere.

Psal. 49.

2 Ego dixi in ✝ excessu meo:
Omnis homo † mendax.

✝ stupore † mendacium.

C Ego dixi in excessu meo, id est, raptu mentis in diuinã contemplationem. Magna siquidem prudentia est, vt sibi aliquis imprudens esse videatur: & quando carnis fragilitate mendaces sumus, nostrum esse fateamur: quando veraces, diuinis muneribus applicemus. Quia omnis homo mendax. A Id est, peccator: & ex se mendax, ex Deo verax: vt enim in persecutionibus à fide non recedat, ex Deo est.

B

Omnis homo mẽdax

3 Quid ✝ retribuam domino:
Pro omnibus quæ retribuit mihi?

✝ reddam.

C Retribuere dicimus, quando & bonis bona reddimus, & malis bona præstamus. Dominus enim nobis bonum pro malo retribuit, quando ille alapis cæsus, spem nobis resurrectionis tribuit, & cœlorum regna promisit, & pro peccatis nostris passionem sustinuit.

Retribuere.

4 Calicem salutaris accipiam:
Et nomen domini inuocabo.

C Digna promissio, si Dei munere promittitur: sed si in homanis viribus ponitur, periculosa præsumptio. Calicem enim, id est, passionem & martyrium in desiderio accipiam dare nisi Christus, qui calicem passionis pro nobis dignatus est accipere? Et nomen domini inuocabo: cuius fretus auxilio se credebat complere qood voluit. Ideo enim inuocabo nomen domini, quia sine eius auxilio calicem accipere non valeo.

Calicem salutaris accipiam.

C

5 Vota mea domino reddam coram omni populo eius:
† Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius.

† gloriosa.

A C Vota mea (quæ desiderio concepi patiendi) postea reddam in actu coram omni populo, vt exemplum patiendi capiant à me. Et hoc ideo faciam, quia preciosa mors est sanctorum in conspectu domini. H Vota vero sunt martyrum orationes. C Bene dicitur mors sanctorum preciosa, quæ sanguine domini noscitur esse comparata. Illius enim passione glorificata est, vt in conspectu esset eximia: & vt sit preciosa, non diuitiis efficitur oblatis, sed effusione sanguinis comparatur. O mors vitalis, o interitus ambiendus, O transitus gloriosus: quæ membra Christi imitatores sui capitis facis.

preciosa mors sanctorum

D

6 ✝ O domine quia ego seruus tuus; ego seruus tuus:
÷ Et :. filius ancillæ tuæ.

✝ Obsecro domine.

C O Domine: admiratur se talia beneficia suscepisse, qualia ipse dominus pro redemptione mundi est dignatus assumere. Adiecit, & filius ancillæ tuæ: vt humilitatem, triplicatis confessionibus, bis se seruum & tertio filium ancillæ dicendo, indicaret. Dicendo vero se filium ancillæ, filium ecclesiæ confessus est: quæ est ancilla, dum seruit: sponsa, dum iungitur.

Ecclesia ancilla & sponsa.

7 † Disrupisti vincula mea: tibi ✝ sacrificabo hostiam laudis:
Et † nomen domini inooeabo.

† dissoluisti.
✝ immolabo
† in nomine

C Disrupisti i virtutem hic exponit martyrii, cuius impetu triumphali, disrumpuntur omnia vincula peccatorum. Nulla enim macula in homine remanere potest, quam pius sanguis non abluerit. Hic autem versus tantam virtutem habere creditus est: vt diceretur ab aliquibus, posse omnibus peccata dimitti, si eum in fine vitæ suę, tertia congeminent confessione. Et quia disrupta sunt peccatorum vincula, recte se hostiam dicit sacrificare laudis. Nimis enim acceptum est Deo sacrificium, gratiarum actio.

E

Versus in fine vitæ dicendus.

8 Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius: in atriis domus domini:
In medio tui Hierusalem.

C Cum dicit, vota mea domino reddam: seipsum offerre videlicet pollicetur. Omnium enim fidelium votum est, Christo se offerre, & in eius ecclesia recta credulitate consistere. In conspectu: dignum est, vt publice debeat laudari, qui pati pro omnium salute dignatus est. In atriis domus domini, id est, in ecclesia: & adhoc apertius ipsam nominat ecclesiam dicens. In medio Hierusalem: vbi pax conquiescit, & vnitas populi contemplatione Dei lætatur.

F

Oratio ex Psal. CXV.

Talis sit quæsumus domine vita supplicum, sicut est in conspectu tuo mors preciosa sanctorum: vt à vinculis peccati liberi, mereamur futura Hierusalem gaudia prælibare. Per dominum nostrum Iesum &c.

Argumentum Psal. CXVI.

C *Iste psalmus personæ martyrum conuenit: qui gloriosa passione perfuncti, omnes gentes ad domini laudes excitant.*

G

TT. Alleluia.

1 Laudate dominum omnes gentes:
Laudate eum omnes populi.

C Clamat chorus ille sanctorum, omnes gentes dominum laudare debere. Collaudatio, est omnium fidelium in vnum redacta laudatio. Commonentur enim omnes gentes generaliter laudare dominum, ne quis dicat se esse in iudicio Dei prætermissum.

2 Quoniam † confirmata est super nos misericordia eius:
Et veritas domini ÷ manet :. in æternom.

† confortata

C Confirmata est misericordia eius in populo Christiano: quando qui præstitit, ipse nos sua misericordia custodit. Hic veritas & vita. Conuenit enim & saluti nostræ & veritati confiteri coæternum & consubstantialem per omnia patri filium.

Veritas domini
Ioh. 14.

H

Oratio ex Psal. CXVI.

Omnipotentissime dominator, qui ab omnium gentium ore laudaris: precamur, vt dilates veritate tua mentem nostram, & confirmes super nos misericordiam tuam. Per dominum nostrum Iesum, &c.

Argumentum Psalm. CXVII.

C *Vox fidelium domino confitentium, & in eo solummodo confidentium: qui aperiri sibi portas iustitiæ deprecantur, de angulari lapide (hoc est domino saluatore) subiungentes.*

TT. Alleluia.

C In principio quippe istius psalmi, quatuor versus pari fine

A
fine concludit, vt euangelico numero totum mundum vni Domino laudes reddere debere commoneret, hoc & in centesimo tricesimoquinto psalmo per omnes versus absolute facturus est.

1 CONfitemini Domino quoniam bonus:
Quoniam in † sæculũ misericordia eius.

† æternum

H Confessio hæc non ad peccatorum remissionem, sed ad laudem pertinet deitatis. Quoniam bonus: C Solus ille proprie dicitur & per se bonus, qui bonos facit implere quod boni sunt. In sæculum autem, perpetuitatem significat futuram: vbi vnum est sæculum & vna dies, nec permutatio vlla succedit.

Bonus Deus.
In sæculum.

2 Dicat nunc Israel ÷ quoniam bonus :· ‡
Quoniam in sæculum misericordia eius.

H Dicat nunc Israel, id est, vir videns Deum, qui prius cæcabatur delictis, nunc autem mente serena Dei gloriam contemplatur.

B
3 Dicat nunc domus Aaron ÷ quoniã bonus :· :
Quoniam in sæculum misericordia eius.

H Dicat nunc domus Aaron: quæ ante idolis immolauerat, nunc autem altissimi dilecta bonitate, sacerdotium dignum gerit animæ suæ.

4 Dicant nunc qui timent Dominum:
Quoniam in seculum misericordia eius.

H Dicant nunc qui timent Dominum, id est, vos qui prius simulachra muta & surda metuebatis, nunc omnipotentis Domini misericordiam decantate cum reuerentia timoris.

5 ‡ De tribulatione inuocaui Dominum:
Et exaudiuit me in latitudine ÷ Dominus :· .

‡ Cum tribularer.

C Tribulatio præsentis sæculi, finietur: latitudo autem beatitudinis, terminum nescit. Eripit latitudo gaudiorum æternorum de temporalibus malis: & quos in hac mundi breuitate grauabat tribulationum angustia, latissima promiorum gaudia excipient.

Latitudo gaudiorum.

C
6 Dominus † mihi adiutor:
Non timebo quid faciat mihi homo.

† meus es, non.

C Dominus mihi adiutor: nam cum se dicit auxilio Domini, hominem non timere: carnales designat inimicos, qui visibiliter religiosorum hominum propositum persequuntur.

7 Dominus mihi adiutor:
Et ego despiciam ‡ inimicos meos.

‡ odientes me.

H Dominus mihi adiutor: ideo despiciam hæreticos. C Vel Iudæos vel etiam diabolum cum ceteris ministris suis.

8 † Bonum est confidere in Domino:
Quam confidere in homine.

† Melius est sperare.

C Confidere enim in solum Deum debemus, non in hominem: illum scilicet qui veraciter promittit, non istum qui fallaci præsumptione se decipit dicens. Facio quod volo, nec Dominum meæ voluntatis habeo.

9 ‡ Bonum est sperare in Domino:
Quam sperare in principibus.

‡ Melius.
D

H Bonum est sperare in Domino, qui vitam largitur æternam: quam in principibus, quorum potestas cum hoc mundo dilabitur. C Principem etiam hic diabolum intelligere possumus, vt est illud, venit enim princeps mundi huius & in me non habet quicquam.

Iohann. 14.

10 Omnes gentes † circuierunt me:
Et in nomine Domini ÷ quia :· vltus sum
÷ in :· ‡ eos.

† circumdederunt.
‡ eas.

C Vox ecclesiæ de persecutione gentium: quæ prius persequebantur caput, quod est Christus. Deinde eius corpus, quod est ecclesia. Quod vero dixit gentes, & subiunxit genus masculinum, vltus sum in eos: siue ad intellectum pertinet, quia in gentibus populi significant: siue schema est exallage, id est, immutatio, quoniam genus nominis immutauit. Vltos vero in eos est: quando conuersi de se pœnitentiæ pœnas exegerunt, quas pridem innocentibus ingerebant.

Vltus sum in eos.

E
11 † Circundantes circundederunt me:
Et in nomine Domini * quia :· vltus sum
÷ in :· eos.

† circumdederunt me & obsederũt me, sed in nomine Domini quia vltus sum eas.

C Circundantes: Iudæi videlicet in passione Christum: In quibus tamen est in nomine Domini vindicatus, quando multi ex eis pœnitentes, post mala quæ fecerant, meruerunt sumere vocabula Christianorum.

12 Circundederunt me sicut apes ‡ ÷ & :· exarserunt sicut ignis in spinis:
÷ Et :· in nomine Domini * quia :· vltus sum † in eos.

‡ extinctæ sunt quasi ignis spinarum.
† eas.

C Ipse enim Christus à sæuientibus Iudæis circundatus, per totum mundum mella passionis suæ profudit. Apes dictæ, quasi à pedibus, eo quod sine pedibus nascitur. H Ipsi exarserunt in inuidia sua dum me exurere voluerunt. C Spinæ significant peccata populi: sed in eis vindicatum est, quando de illo melle & ipsi suauissime repleti sunt. Factum est Iudæis vt apibus: quæ fauum circundantes, mel in domibus cæreis recondunt, & cum putant sibi victualia reponere, faciunt vnde homines possint sua desideria satiare: ita Iudæi amaris conatibus, fecerunt rem cuncto orbi dulcissimam.

Apes.
Spinæ.
F

13 Impulsus ‡ euersus sum vt caderem:
Et Dominus † suscepit me.

† pellebar.
‡ sustentauit.

C Impulsus enim ille cadit, cui Domini fortitudo subtrahitur. Sed corpus fidelium impulsum vt caderet, non cecidit nec cadit, quia dextera Domini tenetur. Dicit se ergo non cecidisse, etiam euersum: quia susceptione Domini firmatus est. Ideo enim fideles tormentis traditi sunt, & euersi à quiete temporali, vt caderent à fide: sed Dominus suscepit eos, ne à fide caderent.

14 Fortitudo mea & ‡ laus mea Dominus:
Et factus est mihi in salutem.

‡ laudatio

C Non potest impulsus cadere, cui auxilium Domini videtur fortitudinem præstare: ipse enim est fortitudo & laudatio atque æterna beatorum salus.

15 Vox † exultationis & salutis:
In tabernaculis iustorum.

† laudis.
G

C Chorus ille fidelium lætus exultat in tabernaculis iustorum, id est, in humani pectoris secretis, vbi semper sancti læti sunt, quamuis forinsecus affligantur. Ibi ergo exultabant, quando eorum persecutores potabant, eos merore confici & tribulatione consumi. Et vt agnosceres vnde eis illud gaudium fuerit: subdit dextera, &c.

16 Dextera Domini fecit † virtutem:
dextera Domini ‡ exaltauit me:
Dextera Domini fecit † virtutem.

† fortitudinem.
‡ excelsa.
† fortitudinem.
Dextera Domini Christus est.

C Dextera Domini, id est Christus, per quem pater virtutem operatus est in exaltatione sanctorum. Exaltat enim Christus sanctos, quando terrenis hominibus cœlorũ regna concedit: & ita in terrenis hominibus fecit virtutem. Quid enim potentius quam mortales induere immortalitatem? & de hoste fortissimo, infirmis dare victoriam?

17 Non moriar, sed viuam:
Et narrabo opera Domini.

H

C Non moriar: vox fidelium contra persecutores, id est, non moriar, vt tu petas, sed viuam vita, quam nescis, ad quam mente prætumidi peruenire non possunt. Narrabo opera: quia tolerantia martyrum per totam Ecclesiam vulgata est.

18 ‡ Castigans castigauit me Dominus:
Et morti non tradidit me.

‡ Corripiens arguit.

H Castigat nos Dominus ad emendationem multis verberibus, vt probatos eruat à morte perpetua. C Solus enim non morti traditur, cuius hic commissa vitia purgantur, ille etenim se hic bene castigatum esse commemorat. Ne ergo sibi aliquid persecutorum superbia vendicaret, tormenta ipsorum castigationem Domini esse confirmat.

19 Aperite mihi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor Domino:
Hæc porta Domini, iusti intrabunt in eam.

A Aperite.

C Quibus autem dicitur aperite, nisi prophetis atque apostolis, qui cœlorum claues mysticis virtutibus acceperunt? per has enim doctrinæ introducti ianuas, intus iam positi, veraciter Domino confitemur. H C Hæc porta Christus est: per quam introitur ad patrem, vt ipse ait: Nemo venit ad patrem nisi per me. C Portas itaq; apostolos dixit & prophetas, sed quia istæ aperiuot per & ad Christum, vnam portam subdit, per quam omnes (& qui portę dicti sunt) introierunt. H Sed nemo in eam ingreditur nisi iustus.

Porta Christus est. Iohann. 14.

20 Confitebor tibi quoniam exaudisti me:
Et factus es mihi in salutem.

C Vox ista est lætantis populi. H Cuius vulnera peccati Christus sanauit, & factus dicitur in salutem: vel quibus contra iniquum hostem factus est in salutem, quando redemptor gentium oculis humanis apparuit.

21 Lapidem quem reprobauerunt ædificantes:
÷ Hic :- factus est io caput anguli.

B Lapis angularis Christus. Ephes. 2.

C Ideo Christus dicitur lapis angularis: quia duos ad se populos, è diuerso venientes, in vnam soliditatis gratiam colligauit, quem Iudæi reprobabant. Angulus enim dictus est ex græco sermone, id est, à goni, quod latine dicitur genu: hoc enim inflexum speciem anguli conformi qualitate restituit. Iudæi ædificabant. H Id est, literā legis erigebant. C Vel ædificabant: dum olim soli in verum Deum credebant.

22 A Domino factum est istud:
Et † est mirabile in ocolis nostris.

† hoc est

C Cum enim memorat istud à Domino factum: natura humanitatis ostenditur. H C mirabilis iste lapis in oculis fidelium, qui ooo solum eum corporaliter vident, verum etiam illuminati mente conspiciunt. Videi oot & Iudæi, sed non mirabilem: quia solam intuebantur carnem, non deitatem intus conspiciebant, propter quod & ait, nostris scilicet fidelium oculis.

23 Hæc est dies quam fecit Dominus:
Exultemus & lætemur in ea.

C

C Nam licet Deus cunctos dies creauerit, singulariter tamen diem fecisse dicitur, qui Christi natiuitate sacratus est, in quo merito exultare conuenit & lætari, quoniam in eo diabolus ius perdidit, & salutem mundus accepit.

24 ‡ O Domine saluum me fac, ó Domioe bene prosperare:
Benedictus qui † veoturus es in nomine Domini.

‡ Obsecro Domine salua obsecro: obsecro Domine prosperare obsecro. † venit.

H O Domine saluum me fac scilicet ad te venientem. C Vt hic eripiar scilicet de morte peccatorum, & illic collocet in requie sempiterna. Prophetari est aliquod asperum tranquillum facere, dolores ergo, quos hic amore Domini sustinent, ibi sine dubio prosperantur, quando iam ad gaudia æterna perueniunt. Illum constat esse benedictum (id est, Dominū Christum) qui ad nos venire dignatus est, in oomine Domini. Sicut in euāgelio, ego veni in nomine patris mei & non me accepistis: si alius scilicet Antichristus venerit in nomine non Domini sed suo, illū accipietis.

Prosperari

Iohann. 5.

D

25 Benediximus vobis de domo Domini:
Deus Dominus & ‡ illuxit nobis.

‡ apparuit

H Benediximus vobis: sancti de cœlesti Hierusalem, paruolis ecclesiæ benedicunt. C Vel apostoli & ecclesiæ prælati dicunt ad populum fidelem, benediximus vobis de domo Domini, id est, ecclesia catholica, vnde salutare baptisma venit, & sancta communicatio procedit: vnde & omnis benedictio procedit, & Dominus Deus sua resurrectione illuminauit tenebras nostras.

26 † Constituite diem solemnem in condensis:
Vsque ad cornu altaris.

† frequentate solennitatem in frondesis.

C Constituite dicit, id est, deliberata sententia custodite, & prompta voluntate. Diem solennem, qui honore: Dei & sanctorum confessione sacratus est. In condensis hoc est, in frequentationibus crebris, quas turba in veneratione Dei condensat. Vsque ad cornu altaris: id est, vt non recedant antequam ad altare Dei digni communiceot. Per hoc ergo prohibetur (quod multis in vsu est) audita euangelii lectione discedere.

In condensis.

E

27 Deus meus es tu & confitebor tibi:
Deus meus es tu, & exaltabo te.

C Rectum est enim, vt Deum esse nostrum dicamos, quem pura mente non cessamus adorare. Quod autem dicit, confitebor, ad gratiarum pertinet actionem. Exaltabo te: quia exaltatur Deus per prædicationem sanctorum.

28 ÷ Coofitebor tibi quoniam exaudisti me:
Et factus es mihi in salutem :- .

H Confitebor tibi Domine quoniam audisti me, & factus es mihi in salutem scilicet vt cum sanctis tuis me in cœlesti Hierusalem sociares.

29 ‡ Confitemini Domino quooiam bonus:
Quoniam in sæculum misericordia eius.

‡ Confitebor.

C Hic quoque versus in capite Psalmi probatur esse iam dictus: vt sicut à Christo fecit initium, ita ipsi coocordare videatur & finis (ipse enim dixit. Ego sum alpha & o) & ita in omni vita oostra, confessionem nos oportet assumere, & in eius delectatiooe finire.

Apocal. 1.

F

Oratio ex Psalm. CXVII.

Consolatio tribulationum nostrarum, piissime Domine, qui iustorum tabernacula lætitia & exultatione perfundis exalta ecclesiam tuam virtute potentis dextræ, qua fiat porta iustitiæ, & ita se angulari stabilitate connectat, vt tua miseratione refulgeat. Per Dominum nostrum Iesum, &c.

Argumentum Psalm. CXVIII.

C Per totum hunc Psalmum vniuersalis sanctorum chorus eloquitur, qui ab initio mundi fuerunt, siue sunt, siue futuri esse creduntur, Inter quos reperiuntur apostoli, prophetæ, martyres, confessores, ecclesiastici ordines, & omnes qui sancta Domino integritate famulantur. Est autem hebræis elementis tali ordine depictus: vt ab vnaquaque litera octoni versus incipiant, quorum prima litera, Aleph, interpretatur doctrina B Et primo immaculatis in via Domini: æterna beatitudo promittitur.

G

TT. ÷ Alleluia :- .
H א Aleph, doctrina.

1 BEati immaculati in via:
Qui ambulant in lege Domini.

C Videamus nunc, quæ in hoc cœlesti paradiso poma nascantur spiritalia. Sancti enim immaculati fiont, quando indulgentiæ munera consequuntur, aliter enim & per se est nemo immaculatus nisi solus Deus: ille enim solus naturaliter immaculatus est. In via, id est, in Christo. Ibi enim ambulare iustorum est, non pedibus corporeis sed recta actione. In lege Domini, id est, qui aut non peccant aut per gratiam Dei se emendant, & digoa sibi satisfactione prospiciont. Nec vacat quod dicit, in lege Domini, vt distingueret à lege peccati, in qua peccatores ambulant.

Immaculati.

In via, id est, in Christo.

H

2 Beati qui † scrutantur testimonia eius:
In toto corde ‡ exquirunt eum.

† custodiunt.
‡ te.

H Beati qui scrutantur scilicet vt intelligant, cum peccauerint, coram testibus deliquisse, vt legem Dei testem soorum peccatorum cognoscant. In toto corde exquirunt eum. H Id est, non leuiter vel segniter. C Sed qui totum cor suum ad scripturas sanctas poount non ad falsitatis ambitum (vt hæretici) nec mundana gaudia concupiscunt: ideo præmisit, qui ambulant in lege Domini: deinde, qui scrutantur: quia noo est dignus scrutari testimonia Dei, nisi qui se probabili cognoscitur actiooe tractare.

3 † Nooenim qui operantur ioiquitatem:
In viis eius ambulaueruot.

† nec.

A

C Merito enim dicuntur in viis Domini non ambulare, qui operantur iniquitatem. Operatio enim iniquitatis est consensus malorum: qui tamen à cordibus sanctorum, dono Dei probatur alienus.

4 Tu mandasti:

‡ præcepta t.

‡ Mandata tua custodiri nimis.

C Ista enim est dominicæ iussionis veneranda præceptio, vt mandata eius non solum sedule, sed & nimie custodiantur. Istud autem nimis, significat multum atque infinitum, quapropter vires nostras excedere, diuina malitia est: quia totum ibi summum decet, quoniam & illud infinitum est, quod nobis tribui postulamus.

Nimis, id est, multū & infinitum.

5 Vtinam dirigantur viæ meæ:

Ad custodiendas iustificationes tuas.

C Vtinam: verbum semper optantis est. Viæ autem actus significant, quos in hac vita peragimus. Sed dum dicit dirigantur: ostendit quantum ad imbecillitatem humanam pertinet, nostras vias esse tortuosas. Verumetiam dum addit, ad custodiendas &c. quod superius optauit, hic aperuit: quia nemo poterat peruenire ad custodiendas iustificationes Domini, nisi misericordia Domini probetur attribui.

Viæ meæ, i. e. actus.

B

6 Tunc non confundar:

† respexero ad omnia m t.

Cum † perspexero in omnibus mandatis tuis:

Perspicere

C Tunc non confundar scilicet si mandata Dei perspexero vniuersa. Perspicere autem, est mandata Dei semper ante oculos habere, vt si quid tortum committitur, protinus corrigatur. Cum dicit in omnibus: in nullo commonet dispercandum, sicut scriptum est, si quis de lege minimum non fecerit, reus est totius legis.

Iacob. 2.

7 Confitebor tibi in directione cordis:

‡ cum didicero. Directio cordis.

÷ In eo ÷ ‡ quod didici iudicia iustitiæ tuæ.

C Hæc confessio laudem significat. Directio cordis, est regula sancta fidei: cum qua eum confiteri non potest hæreticorum distorta versutia. Cum dicit didici: indicat à beatis patribus sibi traditam disciplinam; non studio peruersitatis inuentam. Iudicia Iustitiæ sunt: quia famulos suos liberauit diabolica persecutione laborantes.

C

8 † Iustificationes tuas custodiam:

† præcepta t.

Non me derelinquas ‡ vsquequaque.

‡ nimis.

C Promittit se sancta ecclesia, iustificationes Domini custodire: & quoniam nouerat temptationes diabolicas vndique circuire, petit se statim à Domino custodiri, ne possit locum nocendi hostilis atrocitas inuenire.

Argumentum sequentium octo versuum.

C B *Exponit fidelis populus in sermonibus Domini quibus delectationibus perfruatur, ostendens se esse domum Domini & receptaculum mandatorum eius, cuius mysterium secunda litera continet.*

H ב Beth: domus.

D

9 IN quo corrigit † adolescentior viam suam:

In custodiendo sermones tuos.

† inuenis iuuentam suam, cum custodierit verba tua.

In quo corrigit. H Hic Propheta non solum longæuam ætatem dicit corrigendam: verum etiam adolescentiam edocet erudiendam, & ita custodire diuinos sermones, vt etiamsi vetus culpa defleta sit, caueat nunc ne cogitatio ad peccandum vlla consentiat. C Custodit enim Dei sermones: non qui tantum eos memoria retinet, sed qui actione tenet.

Custodire sermones Dei.

10 In toto corde meo exquisiui te:

Ne ‡ repellas me à mandatis tuis.

† errare facias.

C Hoc quoque munus est Domini; quod se eum asserit toto corde exquisisse. Non enim quæreret quis Deum, nisi inquisitus ab eo fuisset. Ne repellas me: rogat eum, ne ab intelligentia legis diuinæ velut indignus repellatur. H Vide igitur, vt non ex parte, sed toto corde Deum requiras: ne à mandatis eius repellaris.

11 In corde meo abscondi eloquia tua:

E

Vt non peccem tibi.

C In corde meo abscondi eloquia tua. H C Nam sicut de confidentibus præcepta Dei prædicare: sic non credentibus oportet abscondi, sicut in Euangelio, ne dederitis sanctum canibus: nec margaritas porcis. C Est enim peccati genus, obstinatis eloquia Domini prædicare.

Matth. 7.

12 Benedictus ‡ es Domine:

‡ tu domi.

Doce me † iustificationes tuas.

† præcepta t.

C Benedictus es Domine: hic benedictio laudem signat. Nam cum nos benedicimus Deum, eius facta laudamus: cum ille benedicit nos, sanctificat. Doce me: hoc est, præsta mihi facere, vnde electos tuos iustificare consueuisti, id est, da mihi, vt non solum mente sciam & intelligam iustificationes tuas, sed doce me facere, quod intelligo.

Duplex benedictio.

13 In labiis meis ‡ pronunciaui:

‡ narraui.

† Omnia iudicia oris tui.

† omnes iustitias o. t.

C Chorus ille sanctorum, pronunciasse se dicit iudicia omnia oris Domini, qui locutus per prophetas & apostolos, & quæ ore Christus suo prædicauit. Omnia autem iudicia signat, quæ scripta vel dicta didicit. Cæterum vniuersaliter non potest pronunciari, quod nulla notitia præualet apprehendi: figuraliter ergo pro parte totum dixit.

F

Omnia iudicia totū pro parte ponitur.

14 In via testimoniorum tuorum delectatus sum:

Sicut in omnibus diuitiis.

C Via testimoniorum: est Dominus Christus, in quo se lætatum chorus sanctorum narrat. Hic autem diuitias spiritalas debemus accipere, de quibus Apostolus: Quoniam in omnibus diuites facti estis in ipso, in omni verbo, & cætera.

1. Cor. 1.

15 In ‡ mandatis tuis exercebor:

‡ præceptis tuis meditabor, & contemplabor semitas t.

Et considerabo vias tuas.

H Exercebor: exercitatio assiduitas operis est. C Exercetur enim in mandatis diuinis, qui frequenti operatione ea implere studuerit, & sic ad intellectus eius penetralia peruenire meretur. Nemo enim tantum secretum conspicere meretur, nisi cui datum fuerit, bona conuersatione cœlestis se beneficiis proximare. H Vias vero dicit, propheticas apostolicasque doctrinas.

G

16 In † iustificationibus tuis meditabor:

† iustitiis tuis delectabor.

Non obliuiscar ‡ sermones tuos.

‡ verba t.

C Meditari enim dicit iustificationes Dei: ne possit, quod retineri expedit, vllo modo obliuisci.

Argumentum sequentium octo versuum.

C H *Postulat populus sanctus (qui in terra incolæ sunt) retribui gratiam quam in primo parente amiserant, sed & persecutoribus eorum restituendum dicit esse, quod agunt.*

B ג Gimel: retributio vel plenitudo.

17 RETribue seruo tuo: † viuifica me:

H

Et custodiam ‡ sermones tuos.

† viuam, & cu. ‡ verba t.

C Retribue siquidem dicit, non meritis redde, sed iterum da, vt qui præstitisti petitionis affectum, effectū & operationem quoque postulationis attribue. Seruus enim Christi dici non potest, nisi qui non suis meritis, sed diuinæ gratiæ reputat, quod boni aliquid facit. Diuina autē mandata custodire, reuera viuentis est. Sicut econtra mortuus dicitur in Euangelio, qui mandata non seruat: dicente Domino. Sine mortuos sepelire mortuos suos.

Retribue iterum tribue.

Matth. 8.

18 Reuela oculos meos:

Et † considerabo mirabilia de lege tua.

† videbo.

C Reuelare dictum est remouere velum, quodam enim operimento ignorantiæ, interior aspectus obducitur: & nisi misericordia ipsius fuerit hoc velameo ablatum, scripturas sanctas luminibus cordis non possumus intueri. Mirabilia enim legis sunt spiritualis sensu contenta mysteria. H Quæ, nisi literæ velamen abducatur, intelligere non possumus.

Reuelare.

Mirabilia legis.

A
‡ Aduenæ † ne. Incola Philip. 3.

19 ‡ Incola ego sum in terra:
† Non abscondas a me mandata tua.

C In hac terra iusti sunt incolæ, qui propriam in mundo non habent mansionem manentes, vt ait Apostolus, nostra conuersatio in cœlis est. Mandata enim diximus, diliges Dominum Deum tuum, & similia. Hæc rogat, vt ei nullatenus cælentur, quæ peccatoribus absconsa probantur.

‡ desiderauit. † iudicia t.

20 ‡ Concupiuit anima mea desiderare † iustificationes tuas.
In omni tempore,

In omni tempore.

C Potest enim & infidelis, ad aliquod tempus rem bonam concupiscere, sed hoc constat tantum perfectis conuenire, quod addidit, omni tempore. Hoc est autem concupiscere, quod desiderare (nemo enim desiderat, nisi qui concupiscit) quapropter plenissimam voluntatem indicat geminata professio, scil. concupiscentiæ & desiderii.

‡ recedunt.

21 Increpasti superbos:
Maledicti qui ‡ declinant à mandatis tuis.

B

H Increpasti superbos, vt eos ad humilitatem sanctam, quam docuisti, reduceres. Vel per doctores tuos increpas malos homines. Maledicti sunt, qui declinant à mandatis Dei, sed tunc pleniter maledicti erunt, quando dicturus erit. Ite maledicti in ignem æternum. H Increpare autem dicimus, quasi de taciturnitate crepare, & in mordacia dicta prosilire, quod Deus per scripturas diuinas frequenter facit.

Matth. 25 Increpare.

† custodiui. Aufer à me opprobrium.

22 Aufer à me opprobrium & contemptum:
Quia testimonia tua † exquisiui.

C Intuendum est, quare petunt martyres, à se opprobria remoueri, vnde se nouerant coronari. Sed hæc oratio pro persecutionibus funditur, vt conuertantur. Quia dum cōuersi fuerint, tollitur martyribus opprobrium: quando & persecutores ipsam religionem colunt, quam in sanctis persequendam esse putauerunt.

23 Etenim sederunt principes ÷ & ∻ aduersum me loquebantur:
Seruus autem tuus ‡ exercebatur in iustificationibus tuis.

C
‡ meditabatur præcepta t.

H Quod hic loquitur Propheta de se, futurum in apostolis reliquisque martyribus vidit: qui multa coram regibus & præsidibus, Domino nunciante, perpessi sunt: qui exercebantur in iustis operibus & Dei iustificationibus, etiam vsq; ad sectionem ceruicum. C Exercebantur etiam in tormentis ad prouectum suum, non cruciabantur ad pœnam: dum sensum doloris sui, æterni præmii cogitationibus molliebant, & eis tormenta ad gaudia æterna proficerent.

† voluntas mea, qu. si viri amicissimi mei

24 Nam & testimonia tua † meditatio mea est
Et consilium meum iustificationes tuæ.

H Erant sancta testimonia Christi meditatio, vtique in his pressuris. Et iustificationes eius fuerunt consilium eorum, quia eis vitam pollicentur æternam. C Consilium itaque inuentum est contra malignantium consilium, & contra improbos furores & dolores scilicet testimonia Domini meditata. Eorum quippe cogitatio, quoslibet mitigat dolores.

D

Argumentum sequentium octo versuum.

B Plebs fidelis, paupertate mundana constricta, ianuam seueris diuitiis aperit: & frequenti meditatione, quasi tabulas, sua præcordia Dei mandatis exhibet.

H B ד Deleth: pauper vel tabulæ vel ianua.

‡ pulueri.

25 ADhæsit ‡ pauimento anima mea:
Viuifica me secundum verbum tuū.

C Adhæsisse se dicit carni suæ: quod vitiosum esse non dubium est, anima enim si adhæret corpori, delictis fauet. H Ideo ne delictum inualescat in me, peto à te viuificari, sciens quoniam concupiscentia carnis mortem operatur. C Pauimentum igitur pro corpore ponitur. Est enim pauimentum soli alicuius in leuitatem maximam cōstructa soliditas: & corpus nostrū simili nitore leuigatur.

E
Pauimentum, id est, corpus. † exposui. ‡ iustitiam t.

26 Vias meas † enunciaui & exaudisti me:
Doce me ‡ iustificationes tuas.

H Vias meas, id est, opera peccati mei. Enunciaui: per confessionem. Et exaudisti me: quia remisisti mihi peccata mea, nunc doctrinam indulge, quam in iustificationibus tuis edocear: C Et doce me iustificationes tuas: non ad audiendum sed ad faciendum, ille enim diuinarum rerum doctus ostenditur, qui sibi credita fecisse monstratur.

† præceptorum tuorum fac me intelligere. ‡ loquar. In mirabilibus tuis.

27 Viam † iustificationum tuarum instrue me:
Et ‡ exercebor in mirabilibus tuis.

H Viam iustificationum, id est, iustificationes quas legis litera protulit, spiritaliter capiam. Et exercebor in mirabilibus, id est, apostolicis, cæterisque doctrinis ecclesiasticis, quæ in ea lege sunt figuratæ. C Præbent enim intellecta miraculum: quando sic in præsenti sunt posita, vt longe futura significare videantur.

F
† distillauit. ‡ tristitia: serua me iuxta eloquium t. Dormire & dormitare.

28 † Dormitauit anima mea præ ‡ tędio:
Confirma me in verbis tuis.

H Dormitauit anima: in huius habitaculi mortalis statione. Præ tædio: imbecillitatis corporeæ. Confirma me: vt ablato somno peccati, instanter in his præceptis inuigilem. C Dormire obliuiosi atque socordis est, dormitare vero fessi & expectantis. Hanc autem dormitationem Cassianus accidiam vocat.

† mendacii aufer. ‡ legem tuam dona mihi.

29 Viam † iniquitatis amoue à me:
Et ‡ in lege tua miserere mei.

H Viam iniquitatis (id est, desiderium illud per quod ad peccandum venitur) amoue à me. Et in lege tua: apud te enim hæc lex constituta est, vt semper miserearis.

† fidei. ‡ proponebam.

30 Viam † veritatis elegi:
Iuditia tua ‡ non sum oblitus.

H Viam veritatis elegi, id est, Christum Dei filium, quem audiui venturum in mundum. Illa iuditia non sum oblitus: quæ in euangelio proferens ait, hoc est iudicium, vt qui credit in filium habeat vitam æternam. C Eligere autem est de multis vnum eligere.

Iohann. 6.
G

† ne confundas me.

31 Adhæsi testimoniis tuis Domine:
† Noli me confundere.

H Quia adhæsi testimoniis tuis: quia his adhærens, anteriorum facinorum indulgentiam merui, ideo peto, adiuua me, ne iterum in priora peccata reincidam, & ita ne me patiaris de iteratione peccati confundi, & in iudicio deinde tuo palam verecundiam pati.

‡ curram: quoniam di. Dilatasti cor meum

32 Viam mandatorum tuorum ‡ cucurri:
Cum dilatasti cor meum.

H Cucurri viam: quando multa patiebar propter verbum tuum, ob spem futuræ beatitudinis. Dilatasti cor meum scilicet in latitudine charitatis & spei & fidei. C Vel dicitur dilatatum, scientiæ latitudine. Cum enim anima lumen veritatis accipit, in multifarias agnitiones aperitur, & latior redditur virtutibus cognitis.

H

Argumentum sequentium octo versuum.

C B Beata plebs expetit: vt in lege Domini eius debeat munere custodiri. B Et bene suscipiens appellatur: quæ dicit da mihi intellectum. Ipsa quoque iure vocatur, quæ in eadem semper intentione persistens, à vanitate sæculi oculos auertit.

B ה He H B Ipsa vel suscipiens.

‡ Ostende mihi Domine viam præceptorum tuorū & custodiam eā per vestigium

33 ‡ LEgem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum:
Et exquiram eam semper.

H Propheta in persona ecclesiæ dicit. Legem, id est, Christum pone mihi (lex enim Christus est) ac si dicat, te metipsum pone mihi, hoc est venire digneris, & exquiram te semper: vt tua mandata custodiam. C Vel quia superius dixit, in lege tua miserere mei (quod dictum est

de veteri

A

de veteri testamento, quod nullum potuit saluare per se) nunc dicit de lege noui testamenti, quam cupit venire.

‡ Doce me & obseruabo legem tuam. Intellectus

34 † Da mihi intellectum & scrutabor legem tuam:

Et custodiam illam in toto corde ÷ meo :· .

C Omnis enim intellectus à Deo tribuitur, sed tamen nonnunquam ad studia praua deflectitur. H Sed hic rogat ecclesia, vt intelligat discretionem inter bonum & malum, inter literam & sensum: vt custodiat illam in toto corde, id est, ex tota dilectione. C Sed enim prius dixit, viam mandatorum cucurri, quid est quod iterum petit, quæ se prius accepisse memorauit scilicet legem, mandatorumque viam? quia dona Domini continue sunt petenda, vt conseruentur: semper enim dat qui donata conseruat.

35 Deduc me in semita mandatorum tuorum:

Quia ipsam volui.

Semita. Matth. 7.

H Semita minor est quam via, hoc est arcta & angusta via, id sunt mandata arctiora, quæ ducunt ad vitam, quia lata & spaciosa via ducit ad mortem. Quia ipsam volui: ac si dicat, non concupiui aliud nisi tua mandata implere. C Semita, nouum testamentum est: via, vetus. Spiritualem enim gratiam petit, quæ ad cœlum ducit.

B

‡ ad

† ad

36 Inclina cor meum ‡ in testimonia tua:

Et non † in auaritiam.

C Inclinari cor suum petit in testimonia Domini: vbi non per rapacem auaritiam, sed per laudabilem humilitatem præstante Domino peruenitur: sciensque cohors illa sanctorum, auaritiam capacem esse vitiorum, ideo hanc postulat à se amoueri. Auaritia est rerum flagrans omnino desiderium rerum temporalium.

Auaritia.

37 Auerte oculos meos ne videant vanitatem:

In via tua viuifica me.

C Deprecatur plebs beata, vt oculos cordis auertat à mundanis delectationibus: quia nos per oculos peccare non dubium est, dum in ambitione diuersarum rerum traducimur. Sed additur apta petitio, vt in via sua, id est, in Christo viuificare dignetur. Hic notantur illi, qui diuersis spectaculis occupantur, qui mulierum fœdo amore rapiuntur, à quibus oculos auertere nolunt.

C

† Suscita. ‡ timorem t.

38 † Statue seruo tuo eloquium tuum:

In ‡ timore tuo.

C Statue dicit: quasi stare fac, id est, infige, consolida atque confirma, ne sanctum eloquium possimus fugaci obliuione amittere. Quia plurimi eloquia Domini suscipiunt negligenter, & tanquam fabulas inutiles audire declinant: ideo addidit, in timore tuo, vbi nunquam culpa acquiritur, nec ad desidiæ discrimina peruenitur.

† Auerte. ‡ reueritus. † bona. Amputa opprobrium.

39 † Amputa opprobrium meum quod ‡ suspicatus sum:

Quia iudicia tua † iocunda.

A C Iure ergo postulat sibi amputari opprobrium, quod ex suspicione venit. Sæpe enim aliquem iudicamus talem ex suspitione, qualis non est: & inuenimur mendaces: & incurrimus ita opprobrium, tale opprobrium & confusionem petit amoueri, vnde reus poterat inueniri: suspicio enim sæpissime probatur incerta, quæ vero Christiano non conuenit. Et sic exponendo oportet quod poni coniunctionaliter Iudicia tua iocũda: primo cõfessus est infirmitatem suam: nunc Domini laudat iudicia, cuius verbum verum est veraque sententia. Ideo amator veritatis merito sibi iocundum dicit Domini eloquium, per quod requiem & coronam se nouit adquisiturum.

D

‡ desiderati præcepta t.

40 Ecce ‡ concupiui mandata tua:

In æquitate tua viuifica me.

C In hoc enim versu sancta cohors se dicit consecutam plenitudinem gratiarum: quia concupiuit vera mandata Dei, quæ veram prudentiam conferunt & salutem. Æquitas autem est verbum patris, in quo se viuificari postulat.

Argumentum sequentium octo versuum.

C B *Postulat congregatio sancta salutarem sibi Domi-*

E

num debere concedi: vt inimicos de tanta remuneratione confundat, & in lege Domini assidua meditatione proficiat. B *Ipse ergo Dominus & saluator, Vau literæ vocabulo designatur: id est, & ipse, videlicet cui dicitur, tu autem idem ipse es, id est, æternus.*

B Nota quam pulchre quinta litera, ipsa: sexta nuncupetur, & ipse: videlicet cui dicitur. Tu autem idem ipse es, id est, æternus. In cuius fide etiam ecclesia ipsa esse (, id est, vna eademque deuotione semper hic & in futuro cum eo regnare) promeruit.

Psalm. 101.

H B ו Vau: Et ipse.

Vau. i. & ipse. † mihi

41 ET veniat † super me misericordia tua Domine:

‡ Salutare tuum secundum eloquium tuum.

‡ Et salus tua iuxta.

C Precatur ergo sancta congregatio: vt supra eam Dominus saluator adueniat, qui est misericordia peccatorum, & vita fidelium. Salutare: ecce vt Christum esse misericordiam istam esse ostenderet, addidit salutare tuum. Qui bene salutare dicitur, per quem salus gentibus venit, qui mundo ægrotanti: medicinam suæ pietatis attribuit. Secundum eloquium, id est, secundum promissionem quam per prophetas pollicitus es.

F

Salutare Dei, Christus.

42 Et respondebo exprobrantibus mihi † verbum:

Quia speraui in ‡ sermonibus tuis.

† sermonem.

‡ sermone t.

C Exprobrant enim verbo: qui filium dicunt esse minorem. Vel qui eum carne passum minime crediderunt. Vtrique etiam ideo dicit respondendum. Quia speraui in sermonibus Dei quibus dixit. Cum veneritis ante reges, & principes nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis quid loquamini. Exprobrant etiam infideles martyribus in passione & tormentis verbum fidei dicentes, vbi est Deus vester?

Exprobrãt Christo hæretici. Matth. 10.

G

43 Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vsque † quaque.

‡ Quia in iudiciis tuis super speraui.

† nimis. ‡ quoniã iudicia tua expectaui. 1. Corint. 1.

C Et ne auferas hoc verbum fidei, de quo apostolus ait. Hoc est verbum quod prædicamus. Rogat ergo vt confessionem veritatis de eius ore nullæ pœnæ, nullus terror extorqueat: sed constanter in fide maneat. Iniqui enim cum molestantur, desperant: sancti autem viri si affligantur, spem magis suæ dilectionis accipiunt. A C Sed cum dicit vsquequaque: significat verbũ veritatis ad tempus aliquibus fuisse ablatum (vt Petro ter neganti) sed non vsquequaque ablatum sibi fuit, quando culpam fletibus diluit & sanguinis effusione mundauit.

Vsquequaque.

44 Et custodiam legem tuam † semper:

‡ In sæculum & in sæculum ÷ sæculi :· .

† iugiter ‡ in sempiternum & vltra.

C Custodire se legem dicit Domini semper: quia in ipsa variari nefandum est. Interdum semper ponitur vsque ad finem huius sæculi: sed hic cum dicit in sæculum sæculi, illam perennitatem significat, quæ non habet finem. Nouit enim consuetudinem angelorum & potestatum, Dominum sine fine laudantium.

H

45 Et † ambulabam in latitudine:

Quia mandata tua ‡ exquisiui.

† ambulabam in spatiolo. ‡ quæsiui Roman. 5.

C Latitudo autem ista est charitas, de qua scriptum est. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. Quam ideo meruit, quia mandatorum intelligentiam quæsiuit. H Diligenter enim exquisiuit, & scrutatus est ad hoc, vt crederet & intelligeret.

46 Et loquebar † de testimoniis tuis ‡ in conspectu regum:

Et non confundebar.

† in ‡ coram regibus.

C Loquebar de testimoniis Dei: quoniam petierat & acceperat, vt responderet exprobrantibus sibi verbum: qua firmitate roboratus, inter reges sæculi non se dicit esse confusum, sed veritatem quam mente conceperat, intrepi-

A Confundi du sermonibus proferebat. Confunditur autem ille, cuius per ratiocinationem dicta vincuntur: ad verecundiam autem venire non potest, qui veritatis ipsius testimonio roboratur.

† delectabor.

47 Et † meditabar in mandatis tuis:
Quæ dilexi.

C Hic ostendit frequentatæ meditationis ardorem (meditari enim mandata non potest, nisi qui ea assidua lectione cucurrit) & vt euidentius hanc frequentiam declararet, addidit, quæ dilexi: negligere enim nunquam potest homo ea quæ diligit.

‡ leuabo † loquar in præceptis t. Leuare manus.

48 Et ‡ leuaui manus meas ad mandata tua quæ dilexi:
Et † exercebor in iustificationibus tuis.

C Leuare autem manus: significat bonis operibus occupari. Ille leuat manus ad mandata, qui facit eleemosynas, quas fieri iubent mandata. Exercetur in iustificationibus, qui quærit boni operis frequentatione proficere. H Vel
B qui in his, quæ per literam indicabantur, spiritualem intellectum conatur inuenire.

Argumentum sequentium octo versuum.

C B Chorus sanctorum (spem promissionum Domini, sensibus nostris commendans) asserit fideles aduersa mundi sustinere, quibus æterna vita promittitur. B Ista ergo vita (quæ hic in spe, illic in re percipitur) oliua nomine (quam Zai litera designat) exprimitur: quia & hic sanctorum facies exhilaratur in oleo: & illic perfectius spiritus sancti æterna visione pinguescit. Nomen autem fornicationis congruit peccatoribus derelinquentibus legem Domini.

B ז Zai, oliua vel fornicatio.

C
B Et quia septiformis est spiritus sancti gratia, recte septima litera vocatur oliua.

‡ Memento sermonis. † quem me sperare fecisti. Memor esto.

49 ‡ Memor esto verbi ÷ tui :· seruo tuo:
† In quo mihi spem dedisti.

C Ex humana consuetudine, memor esto dicitur Deo, qui nihil potest vllatenus obliuisci. Non ergo hoc dicit, quia dignum erat in illa maiestate ponere iniuriam obliuionis: sed precatur, vt cito seruo suo conferat promissionem, quam in euangelio promisit. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Seruo tuo: subaudiendum implere promissum. In quo mihi (, id est, in illa scilicet promissione verbi tui) spem dedisti.

Matth. 5.

‡ est consolatio mea in afflictione mea.

50 Hæc ‡ me consolata est in humilitate mea:
Quia eloquium tuum viuificauit me.

C Cum dicit hæc me consolata est, ostendit inter ærumnas sæculi, hoc sibi fuisse solacii: vt in præsenti vita affligeretur, & de futura promissione gauderet. In humilitate: quia sancta probatur humilitas omnia pro Christo patien-
D ter sustinere. Quia eloquium tuum viuificauit: Causam consolationis suæ posuit: promissio quippe tanti Iudicis firmauit animam sustinentis, & spes consolationis viuificauit afflictum.

† deridebant me nimis.

51 Superbi † inique agebant vsquequaque:
A lege ÷ autem :· tua non declinaui.

C Superbos, id est, malignos atque tyrannos crudeliter egisse commemorat: qui non viuificandi sed potius mortificandi sunt. A lege tua non declinaui scilicet vt illi putabant, qui persequebantur innoxios: sed significat se in veritatis mansisse iugiter sententia.

52 Memor fui iudiciorum tuorum à sæculo Domine:
Et consolatus sum.

Memor iudiciorum.

C Memor est iudiciorum: qui plectibilia non præsumit perpetrare peccata. Quia metu pœnarum reuocatur, qui Domini Iudicii recordatur. A sæculo: significat cum administrari cœptus est mundus. Consolatus sum: quia nunquam deserit suos famulos diuina virtus.

E ‡ Horror obtinuit me ab impiis. Defectio, id est, tristitia.

53 ‡ Defectio tenuit me pro peccatoribus.
Derelinquentibus legem tuam.

C Necesse est enim, vt sanctum virum alterius culpa contristet, & se dolore defecisse dicat, dum animus pius desiderat saluos fieri vniuersos: & quem non optat excedere, affligitur, cum ei pœnas cognouerit imminere: vnde sancta cohors martyrum, non tantum pœnis suis, quantum tyrannicis torquebatur excessibus. H Ideo non vult quemquam peccare, sed omnes cupit viam veritatis agnoscere.

† Carmina ‡ præcepta t. † domo. Cantabiles. Locus peregrinationis nostræ mundus est.

54 † Cantabiles mihi erant ‡ iustificationes tuæ:
In † loco peregrinationis meæ.

C Cum dicit cantabiles: significat psalmodiam cum magna delectatione peragendam. Cantus enim semper releuat labores, & non sinit surripere tædium animo. Locus peregrinationis, est mundus vbi peregrinantur omnes qui Domino Christo deuoti sunt.

F

55 Memor fui in nocte nominis tui Domine:
Et custodiui legem tuam.

In nocte.

A C Per noctem mundum istum significari posse, non dubium est, in quo peccatorum regnat obscuritas. C Sed vtinam oculos corporeos clauderet, & non cordis lumina periculosius excæcaret, in hac enim nocte memor est nominis Dei: qui beneficia ipsius non suis meritis, sed diuinis muneribus applicat: & per hoc legem Dei custodit. A Vel in nocte aduersitatis: vbi magis gratias agere oportet quam in die prosperitatis.

‡ Hoc factum est mihi. † præcepta t.

56 ‡ Hæc facta est mihi:
Quia † iustificationes tuas exquisiui.

C Hæc, scil. nox facta est mihi, subaudi consolatio. Sequitur causa, quare illi nox facta sit consolatio: quia iustificationes tuas exquisiui. Tuas dicit non meas: & ideo mundi tenebris non potuit obcæcari, quia illi nox tribulationum facta est, id est, ad vtilitatem & profectum facta est. Hoc enim alicui fieri dicimus, quod frugi illi est.

G

Argumentum sequentium octo versuum.

H B Agmen beatum desiderat videre faciem Domini; quia eius mandatis noscitur obsecutum. B Et quia hoc desiderium in resurrectionis gloria perficietur octaua litera, vita vocabulo gaudet.

II B ח Heth: vita.

Heth vita: quæ in diuinis scripturis reperitur: qui est Christus.

‡ Pars. † vt custodiam verbum tuum. Portio piorum, Deus

57 ‡ Portio mea Domine:
Dixi † custodire legem tuam.

C Portio à parte dicta est: illius enim partis sumus, cuius voluntatibus obedimus: vnde merito portio piorum Deus dicitur. Dixi, id est, statui decreui atque promisi, præcepta Dei seruare: vnde & factus est in Domini portione.

‡ vultum t.

58 Deprecatus sum ‡ faciem tuam in toto corde meo:
H Miserere mei secundum eloquium tuum

C Postulat enim plebs fidelis debere compleri misericordiam aduentus Christi, qui mundo poterat salutaris apparere. Secundum eloquium, illud, scil. quo promittit sanctis suam beatam nimis & incomparabilem per omnia visionem.

‡ Recogitaui. † ad

59 ‡ Cogitaui vias meas:
Et conuerti pedes meos † in testimonia tua.

C Ordinem humanæ conuersationis exponit. Prius enim est vias suas cogitare, id est, actus humanos districtius pensare, & sic ad Domini mandata pedes suos conuertere: in quibus si aliquis ambulat, potest firma habere vestigia. Dicendo pedes meos conuerti: ostendit primitus fuisse peruersos.

‡ festinaui & non neglexi: custodire.

60 ‡ Paratus sum & non sum turbatus:
Vt custodiam mandata tua.

C Paratum se ad præcepta Dei custodienda illa testatur,

qui nec

A

qui nec persecutores metuit, & illecebras hoius sęculi à suis sensibus effugauit. Non sum turbatus, ad tribulationem sustinendam propter Christum (improuisa enim conturbant: sed deliberata sententia animum perturbari non sinit.) Infert etiam ad quod paratum se esse dicebat scilicet vt mandata Dei custodiret: quia sic integre seruantur, cum aduersitas nolla metuitur.

† impiorũ implicauerunt me. Funes peccatorum.

61 Funes † peccatorum circumplexi sunt me:
÷ Et :- legem tuam non sum oblitus.

C Cum dicit funes peccatorum: ostendit tot laqueos esse, quot peccata committimus: & hoc referendum est ad corporis prauitatem, fieri enim potuit vt caro delictorum funibus ligaretur, animus autem incentiuis vicijs reluctans, legis Dei non fuisset oblitus. Funes autem, sunt implicita & tortuosa ligamina: talia enim sunt peccata quibus se delinquentes semper astringunt.

‡ Medio noctis surgam.

62 ‡ Media nocte surgebam ad confitendum tibi:
Super Iudicia † iustificationis tuæ.

B

† iustitiæ t. Media nocte. Exod. 12. Act. 12. & 16. Matth. 25.

C Media nocte: sciebat enim hoc tempore primogenita Ægyptiorum percussa: scit Petri & Pauli vincula resoluta: scit quoq; sponsum media nocte esse venturum: ideo eodem tempore surgit ad laudes, ne inter fatuas virgines ei ianua clausa remaneat. Nec vacat quod dicit surgebam: quia surgit qui semper ad Dei præconia festinat. Ad confitendum, id est, ad laudandum Iudicia Iustitiæ Christi.

† præcepta

63 Particeps ego sum omnium timentium te:
Et custodientium ‡ mandata tua.

C Quisquis enim in nouitate vitæ ambulauerit erit particeps Christi. Et quia dixit omnium timentium, ne illos tantum aduertisses, qui Dei Iuditia seruili timore formidant, addit & custodientium mandata tua: qui deuotissimi comprobantur, timore castissimo & amore reuerendo.

† tua Domine completa est terra, præcepta t.

64 Misericordia † Domini plena est terra:
Iustificationes tuas doce me.

C

C Misericordia Domini cum dicit, plenam esse terram: ostendit vnque dilatatione Christianæ fidei: quam sic misericorditer impleuit, vt vndique vanissimæ superstitionis nomen euacuasse doceatur. Iustificationes tuas doce me. H hoc est tua mandata, vt illa intelligam & prædicem & opere impleam.

Argumentum sequentium octo versuum.

C B Populus beatus gratias agit, humiliatum se fuisse, vt ad iustificationes Domini perueniret. B nomen quę litera præsentis exponens: bonum suum dicit, verbum Dei humiliter meditari.

H B ט Teth, bonum.

‡ Benefecisti ser.

65 ‡ BOnitatem fecisti cum seruo tuo Domine:
Secundum verbum tuum.

D

Bonitas in afflictione

A C Nunc collata sibi à Domino munera profitetur. Bonus quippe Dominus seruis suis tribuit bonitatem, Et quæ sit illa bonitas exponit, dum dicit. Bonum mihi qood humiliasti me: de afflictione enim salutari gratias agit, non de fœlicitate mundana. Intellexit enim bonitatem illam debere dici vnde proficitur, non vnde inani exultatione gaudetur. Sic bonitatem facit medicus cum secat vulnera, sic pater cum cædit filium. Secundum verbum tuum: illud scilicet quo dicitur, qui se humiliat exaltabitur. H Vel bonitatem fecisti: quando in carne nos redemisti. Secundum verbum tuum: quod promisisti Abrahæ alijsque patriarchis.

Matth 23.

† bonum sermonem & scientiam. Bonitas & disciplina & scientia.

66 † Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me:
Quia mandatis tuis credidi.

C Docet autem Deus bonitatem, inspirando desiderium charitatis: docet disciplinam, cum patientiam in tribulatione donat: Docet scientiam, vt sciat homo discernere inter boo̅um & malum, inter vitam & mortem. Credidi. C id est, præceptis tuis obediui. H Vel opere impleui. Præmittit autem scientiæ disciplinam, vt quis primitus in se facere debeat disciplinam, & postea docendo in alijs.

E

† Antequã humiliarem ego ignoraui, nunc autem clo.

67 † Priusquam humiliarer ego deliqui:
Propterea eloquium tuum custodiui.

C Vide quomodo in hoc versu humana vita describatur. Prius enim peccasse se dicit, cum teneretur originali vicio obnoxius: post humiliatum se esse professus est, vt culpa careret quam contraxerat in radice peccati: ad postremum custodiuit Dei eloquium, quia meruit humiliari, sicut ait apostolus, humilibus autem dat gratiam. Et vt excedentium licentiam cohiberet: post humiliationem suam, eloquium Domini, id est, sanctas scripturas, se dicit eius dono custodisse.

1. Petr 5.

68 Bonus es tu:
Et ‡ in bonitate tua doce me iustificationes tuas.

‡ beneficus, doce me præcepta tua.

C Petit bonum magistrum: vt in sua bonitate dignetur docere discipulum, vt iustificationes, quas lectione didicerat, opere sciret. Tunc enim perfecte discuntur mandata cum fiunt.

F

69 † Multiplicata est super me iniquitas superborum:
Ego autem in toto corde ‡ scrutabor mandata tua.

† Applicabant mihi mendaciũ superbi. ‡ scrutabam præcepta t.

C Dicit enim multiplicatam super se persequentium iniquitatem: & ideo petit, ne pœnis grauibus superborum, eius deuota humilitas macularetur: sed potius quantum illi contenderent sanctos seducere, tantum isti viderentur mandatis dominicis adhærere, & mandatorum scrutatores amplius effici. Et ita factum est, vt qui pœnis temporalibus sanctos vincere tentauerunt, & à lege Dei diuidere nisi sunt: tanto illos mandatorum scrutatores amplius efficereot.

70 † Coagulatum est sicut lac cor eorum:
† Ego vero legem tuam ‡ meditatus sum.

† Incrassatum est velut adeps cor.

G

† Et ego in lege. ‡ delectabar. Lac coagulatum.

C Per lac coagulatum, vult intelligi conduratam superborum iniquitatem: quæ more lactis in crassiorem substantiam fuerat contracta. Lac autem dictum à liquore: quia de interna substantia naturali liquore decurrat (à enim in, id est, conuertitur: vt amicus inimicus & his similia.) Ego vero legem tuam, id est, quantum illi in malo duresebant, tantum iste à lege Dei segregari non poterat.

71 Bonum mihi quia † humiliasti me:
Vt discam iustificationes tuas.

† afflictus sum, vt discerem præcepta t.

C Bonum sibi dicit quod pœnis sæuientium subdebatur: non præsentia cogitans, sed futura desiderans. Cœperat enim de illa dulcedine gustare cœlesti, quæ omnes suauitates excedit. Talis siquidem humilitas cœlestis Hierusalem tangit gloriosa fastigia. Nam sicut superbia mergit ad tartarum: ita ista humilitas tollit ad cœlum. Vt discam iustificationes tuas, id est, vt facerem quod docuisti. Tunc enim perfecte discitur: quando præcepta Dei fideli actione monstrantur.

H

72 ‡ Bonum mihi lex oris tui:
Super milia auri & argenti.

‡ Melior est mihi. Lex oris tui. Super milia.

C Cum dicit lex oris tui: oon iam prophetarum nec apostolorum, sed præcepta euangelica sibi testatur preciosissima, quæ sunt ore Christi prolata. Soper milia qoasi dic. super omnia milia auri & argenti (quod infinitum atque incomprehensibile est) sic eoim dilectio ista tanta meruit iudicari: vt nulla res potuisset ei æquari, vt auri argentique omnis copia posset vilescere, milia auri & argenti dixit: quicquid enim dixeris, semper excedit. Ideo facta est, comparatio absque similitudine, precium sine modo, amor sine fine.

Argumentum sequentium octo versuum.

C B Cohors gloriosa petit intellectum mandatorum sibimet debere concedi, vt vera vita munere perfruatur: expetensque vt Domini misericordia fiat

A

immaculata, ne possit in illa iudicatione confundi.

B Et recte scientia vel principium nuncupatur litera, in qua fideles, ab illo capiendi quærunt intellectum, à quo viuendi sumpserunt exordium.

H B י Ioth. scientia vel principium.

† firmauerunt.

‡ doce me & discam.

73 MAnus tuæ fecerunt me & † plasmauerunt me:
‡ Da mihi intellectum, vt discam mandata tua.

Da mihi intellectũ.

C Manus tuæ operationis Dei virtutem ostendunt. Et quod additur, fecerunt me: quidam volunt fecerunt ad animam pertinere, plasmauerunt ad corpus: quod de limo terræ, cognoscitur esse formatum. Iusta voce clamat factura auctori: da mihi intellectum, à quo cognoscor esse plasmata. Sed qualem? non istum de quo sibi homines esse videntur sapientes, sed quo Domini mandata cognoscat: vt quem Adam per inobedientiam perdiderat, cohors sancta per obedientiam adipiscatur. Istum ergo purum contemplabilem & deuotum (quem ante peccatum Adam possidebat) petit intellectum. H Quo mandata Dei intelliguntur & custodiuntur.

B

† sermonẽ tuum expectaui.

74 Qui timent te videbunt me & lętabuntur:
Quia † in verba tua super speraui.

H Qui timent te: vox Ecclesiæ, id est, illi qui timent Deum, & alios vident Dei mandata obseruare, magna lætitia lætabuntur, quia in verbo tuo spero. H C id est, in Christo. C Vbi nunquam decipit spes. Petit ergo Ecclesia talia in se fieri, vnde omnium deuotio possit augeri (ad imitationem enim rerum laudabilium, proposita semper exempla proficiunt) quasi dicat si illam gratiam mihi contuleris, vt diligenter faciam & perficiam præcepta tua, videbunt hoc qui timent te, &c.

‡ Scio. † iustum iudicium tuum. ‡ vere affixisti me.

C

75 ‡ Cognoui Domine quia † æquitas iudicia tua:
Et ‡ in veritate tua humiliasti me.

H Æquitas Christi est, vt peccatores arguat pro delictis: veritas, vt superbos humiliet à prosperitatibus suis. Ergo quia me humiliasti, vt corrigeres, fiat nunc misericordia tua, vt consoletur me. C Cognoui ergo dicit, id est, expertus sum, (scil. in meis passionibus & beneficiis) quod omni æqua sunt iudicia tua, in puniendo & parcendo.

† Sit obsecro misericordia tua in consolatione mea sicut eloquiu tuũ ad seruũ

76 † Fiat misericordia tua, vt consoletur me:
Secundum eloquium tuum seruo tuo.

C Consolatio est, enim, quando miseriarum patientiam donat, tormenta sua retemperat, & afflicti animi mœrores promissione beatitudinis confortat. Secundum eloquium: subiunge, fiat, id est, secundum promissionem: qua spopondit in Euangelio, se passuros tormenta minime relicturum.

‡ misericordiæ t. † delectatio.

77 Veniant mihi ‡ miserationes tuæ & viuam
Quia lex tua † meditatio mea ÷ est ⁖.

D

Lex tua, meditatio mea est.

C Per miserationes Christi, vitam vult consequi æternam: quia sola illa benedicitur vita, quam nulla molestia sollicitat, nec mors suspecta contristat. Quia lex tua: illa etiam meditatio beatos facit, quæ operibus bonis cœlorum regna conquirit. Non ergo per istam solam meditationem beati efficimur, quæ lectionis repetitione tractatur, sed quæ operibus impletur.

‡ inique contriuerunt me. † loquar.

78 Confundantur superbi quia ‡ iniuste iniquitatem fecerunt in me:
Ego autem † exercebor in mandatis tuis.

Bona confusio peccatoris.

C Confundantur: ad emendationem pertinet, non ad supplicium, tunc enim bene confunditur cõscientia peccantis: quando mala pristina propria voluntate damnantur, & incipit odisse, quod antea videbatur diligere. Quia iniquitatem fecerunt in me: quid enim iniustius, quã eos velle persequi, qui mandatis Dei videbantur occupari? Ego autem exercebor: ponit salutare remedium, sc. exercitium mandatorum contra persecutores crudeles, sola enim patientia in tormentis vincit illos.

E

79 ‡ Conuertantur mihi timentes te:
Et qui † nouerunt testimonia tua.

‡ Reuertantur ad me. † sciunt testimonium t.

C Conuertantur mihi, id est, ad te: ad Dominum enim bene intelligitur conuerti, qui in ecclesiastica congregatione cœperit versari. Et qui nouerunt, id est, quos lectio diuina iam imbuit, sed necdum opere salutari instruxit: tales sunt incipientes bene viuere, quos petit sic conuerti.

‡ perfecti in præcepta t.

80 Fiat cor meum ‡ immaculatum in iustificationibus tuis:
Vt non confundar.

H Hic cor pro anima ponitur, ac si dicat, fiat anima mea sine peccato mortali, & hoc in iustificationibus, id est, vt non sim reus in iustificationibus, sed mundus à transgressione earum. Vel vt sim immaculatus, & hoc non ex me, sed iustificationibus tuis. Vt non confundar, hoc est, vt non habeam confusionem æternam. Confundantur quidem superbi, ad correctionem: & non confundar ego, ad pœnam æternam.

Argumentum sequentium octo versuum.

F

C B Peregrinus in hac terra populus, nimium desiderium suum in aduentu Domini confitetur; enumerant quantam superborum insecutionem pertulerit. C Cuius mentis deuotio per Caph literam designatur, quæ manus interpretatur, per quam opera, vel cordis vel corporis exprimuntur.

H B כ Caph, manus.

Caph.

B Caph autem, ita manus interpretatur, vt eiusdem manus palmam siue volam significet, id est, non contractam eam, sed apertam expansisq; digitis insinuet. Ideo manus opera, vel corporis, vel cordis, vel ipsius amoris interni, significat. Apertio vero eius significat id, quod Propheta commendat, dicens: Reuela Domino viam tuam & spera in eum, &c.

Psalm. 36

G

81 DEfecit in salutare tuum anima mea:
÷ Et ⁖ in verbum tuum ‡ supersperaui.

‡ expectaui. Defecit, id est, lassata est.

C Defecit anima mea: significat lassata est atq; fatigata, quod per nimia solet euenire desideria. Mos enim iste humanitatis est, vt quod omnino concupiscimus, in eo lassati atq; deficere videamur. Sed vt intelligatur quo defectus iste pergat, addit. In salutare: quod hebræa lingua dicitur Iesus, & ne aliquis ita exponendum & sentiendum dubitaret, adiunxit. Et in verbum tuum, id est, vnigenitum filium, qui est Dei virtus.

† consumpti sunt. ‡ Verbum. Deficere ab eloquio & in eloquium.

82 † Defecerunt oculi mei in ‡ eloquium tuũ
Dicentes, quando consolaberis me?

Defecerunt oculi: cordis. Et vide in eloquium, non ab eloquio, defecisse. Deficere enim ab eloquio Dei, est totius boni priuatio: in eloquium vero eius deficere, semper augeri est. Dicentes, cum lingua loqui soleat, dicit oculos locutos: vt ostendat luminosa cordis desideria, silentioso quodam sermone proclamare, & præ claro ore ardentissimo deficere: & iam diu se dicit defectum istum pertulisse, donec expectata incarnatio Dei, cordis appareret aspectibus.

H

† Et cum essem quasi. ‡ præcepta. Sicut vter in pruina.

83 † Quia factus sum sicut vter in pruina:
‡ Iustificationes tuas non sum oblitus.

C Causam cur adiuuandum se & consolandum petat hic ponit. Vter enim, corpus mortale significat: pruina, cœleste beneficium conuersionis ostendit: per quam euenit, vt caro nostra lasciuiens afflictione pœnitentiæ contrahatur. Vter igitur in pruina, natiuo colore desertus, glaciali rigore contrahitur: sic corpus sanctorum, incentiuo vitiorum calore vacuatum, beneficio conuersionis attrahitur: & cum sic fuerit fœliciter maceratum, prouenit quod sequitur: vt iustificationes Dei nullatenus valeant obliuisci.

84 Quot sunt dies serui tui?
Quando facies † de persequentibus me Iudicium?

† in

A

C Sciens cœtus sanctorum, vsq; ad finem mundi se tentationibus diaboli subiacere: interrogat, quando mundus iste finiatur, vt de persecutoribus, id est, diabolo cum ministris præparata vindicta compleatur: non quia vitæ suę tempus volebat agnoscere, sed celeritatem futuri postulabat iudicii: in quo iam beatis erit requies & gaudium sine fine mansurum.

‡ foderūt mihi superbi foueas, quæ non erant iuxta legem tuam.

85 ‡ Narrauerunt mihi iniqui fabulationes:
Sed vt non lex tua.

H A C Iniqui: sunt hæretici vel Iudæi vel gentiles philosophi. C Quorum doctrina inanibus fabulis est comparata: quia à lege Dei omnino discrepat, & à catholica veritate discedit.

‡ Vera.

† falso.

86 Omnia mandata tua ‡ veritas:
† Iniqui persecuti sunt me. adiuua me

C Veritas enim semper verum loquitur, sed perfidi eam quibusdam nebulis obcæcare contendunt. Et persecuti sunt: iubendo peruersa: falsa suadendo. Adiecit adiuua me: quasi contra immanem beluam & hostem crudelissimum se adiuuari postulat, contra sic fabulantes.

B

‡ consumpserunt. † dimisi.

87 Paulominus ‡ consumauerunt me in terra:
Ego autem non † dereliqui mandata tua.

C Dum dicit paulominus, & nimietatem persecutionis ostendit, & se tamen non defecisse Dei munere declarauit. In terra in hoc sæculo. Ego autem non dereliqui mandata tua scilicet quia suam constantiam in martyrio vsque in finem vitæ ostendit & tenuit.

88 Secundum misericordiam tuam viuifica
me:
Et custodiam testimonia oris tui.

Testimonia, id est, martyria.

C Viuifica me (dixit) secundum misericordiam, id est, in illa vita æterna constitue, vbi sanctorum vita est. Vt custodiam. H Vel ea quæ in lege mandasti, vel illa quæ in euangelio protulisti. A Nullo modo martyres testimonia Dei, id est, martyria (martyr enim testis dicitur) custodirent, nisi misericordia Dei viuificarentur: viuificati sunt

C

enim, ne amando vitam negarent vitam, & negando vitam amitterent vitam: ac sic qui pro vita veritatem deserere noluerunt, moriendo pro veritate vixerunt.

Argumentum sequentium octo
versuum.

C B Plebs fidelis, virtutem Domini factaque describens, dicit omnia temporalia posse finiri: mandata vero eius nequaquam terminum reperire. B Quorum disciplinæ subdita proclamat: in æternum non obliuiscar iustificationes tuas.

H B ל Lamech, disciplina.

Lamech.

B Et ideo Lamech disciplinam sonat, quia Dei disciplinæ plebs fidelis libentissime subdita est.

89 IN æternum Domine:
Verbum tuum ‡ permanet in cœlo.

‡ perstat.

D

C Permanet igitur verbum Dei in æternum in cœlo, id est, in vnoquoq; sancto, quos de morte facit viuere, id est, per mortem temporalem viuere æternaliter: est enim in illis cœlum, vel illi sunt cœlum, qui se cœlesti conuersatione tractare noscuntur. Vel in cœlo, id est, in angelis in quibus Deus habitat. Manet igitur in illis semper verbum Dei: quia illi iugiter in Dei ministerio & laude, firmissima deliberatione consistunt.

In cœlo.

† fides.

‡ stat.

90 In generatione & generatione † veritas tua:
Fundasti terram & ‡ permanet.

H C In generatione & generatione: tempora significat quibus duo populi Domino crediderūt, vnus legis & prophetarum, alius Euangelii & apostolorum. C In quibus est veritas, id est, ipse Dominus Christus. Fundasti terram: hoc est, constituisti sanctos, qui sic fundati sunt, vt in Christi credulitate permaneant. Et hæc est causa cur in generatione veritas est: quia fundata est terra, id est, credentes. Si enim ipse non fundasset sic terram, id est, confirmasset,

Fundasti terram.

nec prior generatio nec sequens, vel credere in Christum, vel permanere in fide potuisset.

E

91 † Ordinatione tua perseuerat dies:
Quoniam omnia seruiunt tibi.

† iudicio tuo stant vsq; hodie. Dies.

C Quotiens singulari numero dies ponitur: venturus ille significatur, qui vnus atq; æternus est, & non habet noctem: de quo scriptum est, & erit illis Dominus lumen æternum. Et ne quis, quomodo hoc fieri posset, interrogaret dubitando, adiecit: omnia seruire creatori, qui pro sua voluntate & temporalia & æterna disponit.

Apocal. 21.

92 Nisi quod lex tua ‡ meditatio mea est:
Tunc ∴ forte periissem in † humilitate mea.

‡ delectatio. † pressuram. Meditatio legis

C Meditatio quippe legis est: illa quæ præcepit vel cogitare vel facere, vt in corde quasi consiliario firmatus, tormenta possit sæuientia intrepidus superare. In humilitate: in afflictionibus dicit, quas pia voluntate tolerauit: à quibus se gaudet ereptum, quando meruit ad sanctum peruenire martyrium. Humilitas ista à quibusdam necessitate subitur, ab aliis (vt à sanctis) voluntate suscipitur.

F

‡ præceptorum tuo † per ipsa.

93 In æternum non obliuiscar ‡ iustificationes
tuas:
Quia † in ipsis viuificasti me.

C Nullus enim fidelium debet obliuisci illorum beneficiorum Domini, à quibus vitale munus noscitur accepisse: hæc autem beneficia sunt iustificationes, quæ nobis vitam animæ præstiterunt in fide. Possunt enim fortasse alia memorię decidere, beneficium autem nullus fidelium obliuiscitur, in quo vita præstatur.

94 Tuus sum ego, saluum me fac:
Quoniam ‡ iustificationes tuas exquisiui.

‡ præcepta tua quæsiui. Tuus sum ego.

C Tuus sum ego: non potest dicere vere qui se nouit peccato seruire. Seruus enim vitiorum: non meretur Dominum habere sanctorum. Istud autē considera, quod dum professa fuerit cohors sancta se esse Domini, adhuc petit, vt salua fiat, vtiq; in illa iudicatione futura, cum beati intrant in requiem sempiternam. Sed quare salus ista petatur assidue: subter adiunxit, dicens: Quoniam iustificationes tuas exquisiui: alii honores, alii mundi gaudia, alii connubia quærunt, ego iustificationes tuas.

G

95 Me expectauerunt † peccatores, vt perderent me.
‡ Testimonia tua intellexi.

† impii

‡ testimonium tuū considerabo.

C Me expectauerunt, scilicet, mali suasores blandiendo: quod agebant, vt meam animam vulnere prauitatis sauciarent. Ostendit vero per hoc, quod ait, expectauerunt: pœnam martyrii non fuisse acceleratam & præcipitatam, vt grauior fieret pœna protracta quam subitanea: grauior est enim ista persecutio, quæ & coronam martyrii suspendit, & mortem animæ suadere non desinit. Sed intelligens iste testimonium Dei: non poterat ad vitia nefanda perduci, vnde illi soli à tali periculo liberantur, qui Domini illuminatione firmantur. Intellexi autem exponatur, id est, operatus sum, sicut in alio Psalmo dicitur: Beatus, qui intelligit super egenum, id est, subuenit egeno. Ille enim qui operatur secundum testimonia, non potest ad vitia (vt diximus) nefanda perduci.

Intellexi, id est, operatus sum. Psalm. 40.

H

96 Omnis consumationis vidi finem:
Latum mandatum tuum nimis.

C Consummatio est enim omnium virtutum perfectio: cui consummationi Christus est finis, quem se vidisse dicit, cum eum illuminata mente credidit esse venturum. Latum mandatum significat charitatem, quam circa Deum habere iubemur & proximum. Nam quid latius esse dici potest, quam quod vniuersam legem & prophetarum dicta concludit. Nam (vt Saluator docuit) in his duobus mandatis charitatis lex omnis & prophetæ pendent. H Præuidit ergo propheta in spiritu, Christum omnia consummasse, quæ scripta sunt de eo in lege, prophetis & psalmis: propter quod in cruce dixit:
Consummatum est.

Consummatio. Latum mandatum, Charitas.

Matth. 22.

Iohann. 19.

(∵)

Argumen-

A

Argumentum sequentium octo versuum.

C B *Populus beatus, prophetarum atque euangelii meditatione proficiens, super docentes se et seniores asserit se diuina intellexisse mandata.* B *quod ergo mem interpretatur ex quo: significat ex quo, hoc est quod dicitur, Quomodo dilexi legem tuam Domine? id est, ex quo affectu dulcedinis & amoris, vt significet ex intimo. Quod vero dicitur ex ipsis: significat ex ipsis Domini mandatis eorundem concipiendum amorem: vnde dicit, à mandatis tuis intellexi.*

H B מ Mem, ex quo vel ex ipsis.

† Quam ‡ hæc meditatio mea.

97 † QVomodo dilexi legem tuam ÷ Domine ∴
Tota die ‡ meditatio mea ÷ est ∴

C Dicendo quomodo, promittit se dicturum quemadmodum legem Dei præcipua intentione & voluntate dilexerit. Tota die: continuum tempus significat, meditatur enim toto vitæ tempore legem Dei, qui omnia quæ facit, in laudem Dei agit. Si quis enim cum timore Dei cibos temperanter accipit, si somnos conuenienter carpit, legem Dei meditatur in omnibus: quoniam se honesta & probabili actione commendat.

B Tota die meditatio mea est.

† instruis me. ‡ hoc est mihi. Super inimicos.

98 Super inimicos meos † prudentem me fecisti mandato tuo:
Quia in æternum ‡ mihi est.

C Inimici intelligendi sunt obstinati Iudæi, hæretici & pagani, qui præcepta Dei non operantur. Supra istos prudentem se dicit effectum, quoniam iussa Dei deuotus impleuit. Sed vnde factus prudens fuerit, addidit: tuo mandato. Quoniam dum illi obedit fideliter, cunctos errantes transcendit. Adiecit, quia in æternum mihi est scilicet mandatum tuum, scilicet dilectio Dei & proximi.

† eruditus sum

C

Super docentes me.

99 Super omnes docentes me † intellexi:
Quia testimonia tua meditatio mea ÷ est ∴.

C Intendamus hic superiorem versum, vbi non dixit, supra patres, sed super inimicos: hic autem arguit magistros scilicet pharisæos: quia ad literam se tenentes, spiritalem intelligentiam negligebant. Supra tales igitur omnes doctores, merito cohors sancta se melius intellexisse dicit: quia sinceram Dei doctrinam accepit, sed & cur melius intellexerit, causam dicit, quia testimonia tua meditatio mea est.

‡ seruaui. Super senes.

100 Super senes intellexi:
Quia mandata tua ‡ quæsiui.

Super senes intellexi. Senes dicit hic, non canos mente, sed corpore. Vult igitur dicere, melius intellexit populus nouus (qui fœliciter Christum suscepit) quam senior ille Iudaicus, qui eum contemnendum iudicauit. Quare intellexit super seniores addidit, videlicet: Quia mandata tua exquisiui: non hominum peruersorum mandata seruaui.

† semita. ‡ custodirem.

D

101 Ab omni † via mala prohibui pedes meos:
Vt ‡ custodiam verba tua.

C Ab omni via mala: significat hæreticorum prauas suasiones, quibus illi blandiuntur: vel omnium malorum praua opera. Pedes autem meos: significat assensum mentis, qui nos quodam vestigio ducit ad culpam: nisi pietas Dei nos abstraxerit. Vt verba tua custodiam: aliter enim verba Dei custodire non poterat, nisi cum illa pestifera suasio probatur expulsa.

† recessi. ‡ illuminasti me.

102 A Iudiciis tuis non † declinaui:
Quia tu ‡ legem posuisti mihi.

C A Iudiciis tuis dicit, id est, ab illo quod tua voluntas constituit (quæ viuendi regulam dedit) ab eo vtique non declinaui. Quia tu legem posuisti mihi, hoc est euangelium, quod totius plenitudinis donauit effectum: non ergo lex vetus (quæ officium pædagogi habet) hic accipitur.

Legem posuisti, id est Euangelium. † dulce gutturi meo.

103 Quam † dulcia faucibus meis eloquia tua?
Super mel ori meo.

E

C Quam dulcia, id est, plus omnibus dulcia & maxime dulcia. Super mel: H Quia transito melle (vel alio cibo) per palatum: nullum habet vltra saporem, eloquia vero Dei, siue in ore, siue in faucibus, vel in arcano additi pectoris) semper dulcia sunt meditantibus ea. C Cum enim omnis gustus corporalis sit in palato & faucibus tantum, eloquia tamen Domini deglutita in cordis dulcescunt faucibus.

Super mel.

‡ præcepta tua considerabam † semitam mendacii. Prouerb. 1. Psalm. 72.

104 ‡ A mandatis tuis intellexi:
Propterea odiui omnem † viam iniquitatis.

C Legem enim Dei edoctus, intellexit scriptum illud, fili noli ambulare impiis. Item audierat, perdidisti omnes qui fornicantur abs te, talia quippe in mandatis Dei dum audisset, viam iniquitatis intellexit omnimodis execrandum, quæ iusto Domino placere non poterat.

Argumentum sequentium octo versuum.

C B *Cohors beata, pedibus suis dominici verbi lumen radiare congaudens,* B *Expetit tribulationes Domini perpetuas, ob quas hæc litera sempiterni nomen accepit. Porro quod piscis interpretatur: ostendit eum qui in fluctibus sæculi lumen verbi requirit.*

F

H B נ Nun, sempiternum vel piscis.

‡ pedi meo. † lux semitæ meæ

105 LVcerna ‡ pedibus meis verbum tuum:
Et † lumen semitis meis.

C Testatur beata cohors, pedibus suis verbum Dei (id est, scripturas sanctas) lucere, non absentia veri luminis incidat in ruinam: quam per suam prouidentiam vitare non poterat. Et lumen semitis meis: H Vt hoc lumine præeunte, dum semitas vitæ istius gradimur, ad illam quæ vera via est perducamur. Lucerna ergo, scriptura sancta dicitur prophetarum: & euangeliorum, lumen, vel vtrunque lumen & lucerna.

Lucerna.

‡ perseuerabo, vt custodiam Iuraui.

106 Iuraui & ‡ statui:
Custodire iudicia iustitiæ tuæ.

C Iurare est, enim, iure orare, id est, æquitatem dicere: ne velit quispiam quod promisit, in partem alteram declinare. Iurare igitur hic non significat sacramentum præstare (in quo inuocando diuinitatem veritatis testem adducimus) sed iurare est firmiter in animo constituere bonum propositum implere. Iudicia vero iustitiæ sunt: cum exaltat humiles, deiicit superbos.

G

† Afflictus sum vsque nimis.

107 † Humiliatus sum vsquequaque:
Domine viuifica me secundum verbum tuum.

C Dum se dicunt membra Christi vsquequaque humiliata: ostendunt multarum persecutionum se sustinuisse pericula, & ex humilitate sua secundum promissiones Dei viuificari se petunt. Verbum enim illud dici potest, venite ad me omnes qui laboratis &c.

Matth. 11.

† complaceant tibi Domine. secundum iud.

108 Voluntaria oris mei † beneplacita fac Domine:
Et ‡ Iudicia tua doce me.

H

C Oris autem voluntaria sacrificia seu beneplacita sunt: deuotionem laudis offerre, non alicuius mundanæ vtilitatis, sed propriæ voluntatis instinctu. Illa ergo petit vt reddantur accepta Deo: quatenus hac oblatione placatus, Iudicia sua eum doceat, quæ fidelibus mentibus dignatur aperire.

† manu mea.

109 Anima mea in † manibus meis semper:
Et legem tuam non sum oblitus.

Anima mea in manibus meis semper.

H Anima mea in manibus meis: hoc est, quia animam meam in bonis operibus (secundum quod lex tua iubet) paratam semper habeo: vel quia paratus sum martyrium propterea sustinere. C Hoc vbique semper præcipitur, hoc spiritaliter commonemur, vt sic redeamus ad legem: ut discedimus à lege. Per manus itaque, vel operationes, vel potestas intelligitur, vel promptitudo ad martyrium & passionem.

‡ impii

110 Posuerunt ‡ peccatores laqueum mihi:

A

† à præceptis t. Laquei.

Et † de mandatis tuis non erraui.

H Quid sunt isti laquei: nisi tendiculæ diaboli vel suggestiones eius? C In hac enim sylua mundi, tot laqueos inuenis, quot vicia contueris. Sequitur remedium, quod cognoscitur contra ista venena pugnare scilicet quia à mandatis Dei minime declinaui. Ab illis enim qui non declinat, vlla deceptione non capitur: quia iuxta ipsa mandata, non in ipsis insidiæ sunt. H Laqueus enim iuxta viam, non in via ponitur: & si egressus de via fueris mandatorum, cades in laqueum.

‡ Hæreditas mea testimonia t. † gaudium.

111 ‡ Hæreditate acquisiui testimonia tua in æternum:

Quia † exultatio cordis mei sunt.

C Ista hæreditas lucratiua æterna possessio est. Testimonia, sanctissima præcepta sunt. Merito exultationem sui cordis esse dicebat hæreditatem regni cœlestis: ipse enim meretur ad eam peruenire, qui probatur de tali acquisitione gaudere. H Testimonia enim & præcepta tua, hæc sunt hæreditas iusti, hic & in futurum in æternum.

B

‡ vt facerē iustitias tuas, propter æternam retributionem.

112 Inclinaui cor meum ‡ ad faciendas iustificationes tuas in æternum.

Propter retributionem.

H Inclinaui cor meum scilicet ad humilitatem. Inclinaui enim, id est, humiliaui cor meum, vt te intelligere meruissem: quia superbi non inclinant cor suum in humilitatem. Et addit ad quid inclinauerit scilicet ad faciendas iustificationes: hoc est tua mandata, quæ ego propter retributionem vitæ æternæ facere propria voluntate decreui.

Argumentum sequentium octo versuum.

C B *Catholicum examen iniquos odio sibi fuisse dicit, legem vero Domini se dilexisse: petitque ille sanctus populus, vt ab eo susceptus, mala sæculi euadat.* B *Nomenque litera exponit, cum dicit, adiuua me & saluus ero.*

H B ס Samech, adiutorium.

C

† tumultuosos odiui. Iniquos odio habui.

113 † INiquos odio habui:

Et legem tuam dilexi.

H Iniquos odio habui: non naturam (qua homines erant) sed vicia & peccata, quibus legi Dei contrarii fuerant: quam ego diligo sicut tu præcepisti, vt opere impleam.

‡ Protectio mea & scutū meum tu es: verbum tuum expectaui.

114 ‡ Adiutor & susceptor meus es tu:

Et in verbum tuum supersperaui.

H Adiutor, in præsenti: susceptor, in sæculo futuro. C Adiutor: pertinet ad implenda mandata, quoniam sine eius adiutorio, nec inchoare quicquam boni possumus, nec implere valemus. Vel susceptor: quando nostram naturam assumpsit. Et in verbum tuum speraui. H Hoc est in Christum. C Qui est præsidium summum.

† Recedite

115 † Declinate à me maligni:

Et scrutabor mandata Dei mei.

D

H Declinate à me maligni: hi sunt dæmones vitiaq; & peccata, quandiu enim ipsi tibi tendiculas præparant, & suggestiones pessimas: non potes scrutari mandata Dei tui. C Nec ad ea scrutanda idonei inueniri possumus: nisi in eis totis animæ viribus occupemur. H Vnde si volueris tu quoque perfectam agere pœnitentiam: segrega te à consortio omnium malorum, & in alium locum fuge.

‡ cōfirma. † verbum.

116 ‡ Suscipe me secundum † eloquium tuum & viuam:

‡ noli me confundere.

Et ‡ non confundas me ab expectatione mea.

Viuam.

C Petit se sancta cohors effugatis perfidis à Domino suscipi, vt possit eius promissione saluari. Cum dicit viuam: futurum tempus ostendit. Hic enim vere non viuitur, vbi fragilitate carnis peccatur. Expectatio quoque sanctorum est, cœlorum regna & angelorum consortia, promereri, & (quod supra totum est) ipsum iugiter videre, qui in beatorum solet semper corde dulcescere.

Expectatio mea.

117 Adiuua me & saluus ero:

E

† delectabor in præceptis tuis iugiter.

Et † meditabor in iustificationibus tuis semper.

H Auxiliū rogat in anima propheta sibi venire de Christo. Addit & meditabor in iustificationibus tuis. C Causam reddit obsequii. Quia quandiu in hoc sæculo sumus, & à peccatis liberi esse non possumus: decet nos in ista semper iustificatione (quæ fit in confessione peccatorum) prosternere, & eius voluntatem meditari.

‡ Abiecisti omnes qui auersantur præcepta t. † mendax.

118 ‡ Spreuisti omnes discedētes à iudiciis tuis:

Quia † iniusta cogitatio eorum.

C Merito ergo spernuntur à Domino, qui ab eius iustificatione (quæ fit in confessione peccatorum) discedunt, eorum quippe cogitatio iniusta est, vt velle peccare, & iustissimo iudici satisfacere nolle. Merito igitur superbi spernuntur à Domino, qui remedio pœnitentiæ sanari despiciunt & iustificari.

‡ Quasi scoriam computasti omnes impios terræ.

119 ‡ Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ:

F

Ideo dilexi testimonia tua.

H Præuaricantes fuerunt omnes, qui ante aduentum Christi erant: quia sub debito tenebantur præuaricationis Adę primi hominis, & omnes ad infernum descendebant. Ideo dilexi: ne in his præuaricator appaream.

† Horripilauit à timore tuo caro mea, & iudicia tua timui.

120 † Confige timore tuo carnes meas:

A iudiciis ÷ enim ∴ tuis timui.

C Precatur ergo sanctus Apostolus, configi se timore Domini, vt moriendo viuat, qui prius viuendo moriebatur. Fœlix qui clauo isto configitur, qui tali vulnere sauciatur, ipso clauo confixus erat, qui dicebat: Mihi viuere Christus est, & mori lucrum. H Timore itaque iudicii, carnem Deus configit illius, qui omnes concupiscentias carnis crucifigens, cum Christo commori & consepeliri cupit, vt secum resurgere & conuiuere æternaliter possit.

Philip. 1.

Roman. 6

Argumentum sequentium octo versuum.

G

C B *Membra Domini in æternum viuentia petunt sacra incarnationis aduentum.* B *Ille enim scilicet Christus, est fons viuus qui quæritur: iste oculus mundus qui quærit.*

H B ע Ain, fons siue oculus.

‡ ne derelinquas me his qui calumniantur me. Feci iudicium.

121 FEci iudicium & iustitiam:

‡ Non tradas me calumniantibus me.

C Facit enim iudicium, quisquis iudicat contra se, & prauitates suas ante examen Domini iusta execratione condemnat. Sed ne hoc iudicium adulatorium magis quam verum putares: addidit. Et iustitiam, quoniam per illam nos iudicamus, quando delictorū nostrorum vindices sumus. Ne tradas me, petit populus sanctus, ne tradatur persequentibus, id est, diabolo & eius ministris: quibus ideo irascebantur immundi spiritus, quia videbant suasiones suas & immissiones damnari.

H

† Sponde pro seruo t. Seruus.

122 † Suscipe seruum tuum in bonum:

‡ Non calumnientur me superbi.

C Domini enim misericordia suscipimur: quando peccatorum nostrorū compulsione percutimur. Seruus enim à seruando dicitur: quod eum captum, Domini sui manus miserata, ab imminenti interitu seruauerit. Et iste, à periculo animæ Christi miseratione liberatus, eius se seruum dicit. Ne calumniatur, scil. immundi spiritus, qui nobis improbe aduersantur & nos calumniantur: quia & cum ipsi nos decipiant, tamen & cum hoc nos semper accusant.

Calumniatores nostri, immūdi spiritus.

123 Oculi mei defecerunt in salutare tuum:

Et in eloquium iustitiæ tuæ.

C Cordis enim oculos dicit defecisse, propter aduentum Christi, quem tanto desiderio expectabat: vt nullam requiem habere potuisset expectando. Salutare Christus est. Et in eloquium iustitiæ, id est, euangelica verba, quæ dicturus erat populo crediturō.

A

124 Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam:

Et † iustificationes tuas doce me.

† præcepta

C Misericordiam supra se fieri petit: quia iustum est, vt iugiter rogetur, qui si non petatur offenditur. Seruo tuo: quia statim corruit, qui alterius esse voluerit. Et vide, quod iustificationes se doceri postulauit, quas iam deuotus accepit. Et per totum Psalmũ frequẽter petit vno loco, quod alio se accepisse fatetur, vt Deus quod dedit conseruet, & quia petendi nonquam debet esse fastidium. Hanc enim assiduitatem & oratio dominica designat, quæ dicit: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Assidue petendum à Deo.

125 Seruus tuus sum ego:

‡ Da mihi intellectum, vt sciam testimonia tua.

‡ instrue me & cognoscam.

C Seruus tuus sum, da mihi: qui solitus es donare, quæ iuste ac fiducialiter peteris. Vt sciam, id est, vt accepta retineam. Scire enim illud est, quod in nostram notitiam veniẽs, nulla oblitione deletur. Et quamuis omnia expedientia continuis precibus sint à Domino postulanda, maxime tamen diuinarum scripturarum intellectus iugiter petendus est: qui quanto plus percipitur, tanto suauior inuenitur.

B

126 Tempus † faciendi Domine:

† Dissipauerunt legem tuam.

‡ est, vt facias.
† præuaricati sunt.

A Clamat populus fidelis, tempus faciendi, hoc est, vt mundo appareas, peccata dissoluas, ipsum diabolum prosternas. Addit causam faciendi, quod petiuit. Quia dissipauerunt Iudæi legem, quam ille eis inuiolabiliter custodire præcepit. Dissipare enim legem, est aliter viuere quam lex præcipit, & facere, quod lex damnat.

Dissipare legem.

127 Ideo dilexi mandata tua:

Super aurum & topazion.

H Sicut enim aurum cunctorum pretium præcellit, ita topazius (omnium gemmarum in se habens pulchritudines) omnium vincit honores, ideo propheta soper omnia hæc mandata Dei dilexit: quia in his aduentum Domini, qui mundum redemit, nunciatum inuenit.

Topazius.

C

128 Propterea † ad omnia mandata tua dirigebar:

Omnem † viam iniquam odio habui.

† in vniuersa præcepta tua dirigebar.
† semitam mendacii.

C Qui legem Dei diligebat super aurum & gemmas, necesse fuit, vt ad omnia mandata eius directus appareret: & congruum fuit, vt odisset omnem iniquam viam, qui meruit amare rectissimam. Iniqua enim via est, quæ nos ducit ad vitia: recta, quæ ad salutem trahit & virtutes, indulgentiamque tribuit & salutem.

Argumentum sequentium octo versuum.

B Sanctus populus, asserit se aperuisse os suum, attraxisse spiritum: vt eius audiatur oratio (C Et id eo litera vocabulum oris accepit) in qua paruulus quisq; & humilis introitum cordis aperit, & spiritum diuinæ charitatis & pietatis imbibit.

D

H B פ Phe, os ab ore non ab osse.

129 Mirabilia testimonia tua ÷ Domine :· :

Ideo ‡ scrutata est ea anima mea.

‡ custodiuit ea.

C Diffinitionem testimoniorum vno verbo complexus est, dicens mirabilia. Mirabilia plane: quoniam per ea cœlestis virtus hominibus terrenis innotuit: & nosse dederunt paruulis, vnde angeli beata delectatione complentur. Hæc semper scrutari licet, & assidua meditatione perquirere non illud timeri quod dicit. Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris: altiora enim dici non possunt, quæ vt perquirerentur dicta sunt.

Mirabilia testimonia.

Eccles. 3.

130 † Declaratio sermonũ tuorum ‡ illuminat:

Et intellectum dat paruulis.

† hostium
‡ lucidum docens paruulos.

C Sermones Dei sunt: quos iustorum prophetauit auctoritas, vt est. Ecce virgo concipiet. Et alibi, videbit omnis caro salutare Dei. Istos sermones declarauit illumina-

Esaie 7.
Ibidem 40.

tione aduentus sui: quia per ipsum manifesta facta sunt, quæ sacris literis tenebantur abscondita. Paruuli sunt, non ætate dicti sed de simplicitate & humilitate conscientiæ.

E
Paruuli.

131 Os meum aperui & † attraxi spiritum:

Quia mandata tua desiderabam.

† respiraui.

C Os enim dicit mentis introitum: qui tunc aperitur, quando aliquid discere curamus. Attrahit spiritum, id est, virtutem faciendi, quam per se non poterat adipisci. Attrahitur enim spiritus, quando mens salutaris desiderii completur affectu, & incipit firma mente velle quod ante appetiuit. Quia mandata tua: ardorem siquidem mandatorum habuisse se insinuit, ideo enim aperuit os, quia desiderabat mandata.

Attraxi spiritum.

132 ‡ Aspice in me & miserere mei.

Secundum iudicium diligentium nomen tuum.

‡ Respice ad me.

C Frequenter Dominus aspicit iratus, vt perdat: sicut Sodomam. Aspicit etiam propitius: vt in muneribus fecit Abel. Et ideo non in partem susciperetur aduersam: adiunxit, & miserere mei. Iudicium quippe Dei est: vt nomen suum diligentibus, largiatur auxilium misericordiæ. Sic, & secundum illud iudicium, sibi petit misereri.

F

133 Gressus meos † dirige secundum eloquium tuum:

Et non ‡ dominetur mei omnis iniustitia.

† firma in sermone tuo.
‡ des potestatem in me vniuersæ iniquitati.

C Gressus significant motus animæ: nam sicut per gressus corporis de loco ad locum transferimur, ita & in illis, quibusdam passibus, siue ad meliora, siue ad peiora progredimus. Secundum eloquium: petit se sancta cohors dirigi (, id est, secundum iussa & præcepta) quibus obseruatis fit, vt nulla illi iniustitia dominari potuisset. Et vide quam caute petat: non enim petit, vt à nulla iniquitate pulsetur, quia hoc communi lege hic fieri non potest: fieri vero potest, vt non dominetur, non solum aliqua, sed omnis iniquitas.

134 Redime me à † calumniis hominum:

Et custodiam mandata tua.

† calumnia.

C Calumniæ: sunt hominum contra honorem veritatis controuersiæ, vel iurgiæ requisitę: quas merito cohors sancta precabatur à se auferri, vt amotis aduersitatibus mandata Dei posset indagare. Est enim calomnia commentum aliquod periculosæ falsitatis obiectum: quod bonis semper hominibus studio peruersitatis obiicitur, vt recta conscientia actum ab eis, decolorare conantes, criminari valeant. Vel breuius. H A Calumnia est falsa criminis obiectio.

G
Calumniæ hominum.

135 ‡ Faciem tuam illumina super seruum tuũ.

Et doce me † iustificationes tuas.

† vultum tuum ostende seruo tuo.
† præcepta t.
Faciem tuam illumina.

C Desiderat sancta cohors saluatoris aduentum, cuius facie illuminata sunt tenebrosa peccata, & qui vitam confert mortuis & certissima remedia desperatis. Vel ita illumina, vt illuminatam faciem tuam, non velatam conspicere possim. Legem enim Moyse ferente, in faciem eius Iudæi conspicere non poterant: quia velatis legem cordibus audiebant. Vultus enim Moysi fulgor erat legis: quem quia Iudæi conspicere non valebant, velabat vultum, & ita respicere valuerunt. Illud velum cordis hic auferri petit, vt claram legis veritatem agnoscere possit.

H
Exod. 34.

136 ‡ Exitus aquarum † deduxerunt oculi mei:

Quia non custodierunt legem tuam.

‡ Riui.
‡ fluebant de oculis meis.

C Exitus aquarum: significat lachrymas copiosas: quas tunc profundimus, quando peccatorum nostrorum recordatione mordemur. Nam si mandata Domini custodiremus, lætitiam vtique haberemus, non ardorem ploratiupis. Et vide, quia per oculos dicit satisfactionem venisse: per quos frequenter illecebras huius sæculi attrahimus: vt merito per illos culpa mundetur, per quos & excessus admittitur.

Argumentum sequentium octo versuum.

C B Cohors sanctorum, carnis suæ triumphatrix,

secundum

A *secundum huius litera nomen iustitiam Domini confitetur: & eloquia eius ignita, continua se dicit dilectione venerari.*

H C ץ Sade, iustitia.

137 IVstus es Domine:
Et rectum iudicium tuum.

C Iostus es Domine: qui inbes peccatores se affligere, vt eos debeat tua medicina saluare: iustum est enim, vt delinquens per satisfactionem e orngatur, vt iustitia Dei humili coufessione declaretur: suis enim meritis putaretur datum si peccator iugiter floreret illæsus.

† testimonii t.

138 Mandasti iustitiam ✠ testimonia tua:
Et veritatem tuam nimis.

Testimonia, sub testificatione proiecta.

B

C Mandasti, id est, præcipisti, scil. obseruari nimis, id est, valde. Testimonia vero sunt, quæ sub testificatione sunt prolata, id est, præcepta, hæc eo otinent iustitiam & veritatem: iustitiam, quoniam æqualiter omnia discernunt: veritatem, quia promissa retribuunt. H Vel omnia quæ mandante te patimur, iusta, recta ac vera sunt: quia aut pro peccatis nostris iogruunt, aut vt probati manifestemur eueniunt. A Vel dicit testimooia, Dei esse iustitiam & veritatem: iustum eoim se probat mandando, & verum, & ideo vult custodiri nimis.

† Consumpsit me. ✠ hostes. Tabes.

139 † Tabescere me fecit zelus meus:
Quia obliti sunt verba tua ✠ inimici mei.

C Tabes est alicuius morbi coottracta necessitas: quę nos facit paulatim defluere, dum corporis soliditatem consumit: quod sibi accidisse restatur, cum non patiebatur perfidorum laceratione violari legem Domini. Et hic zelus est bonus. Quandoq; etiam in malo ponitur, vt ibi. Zelus & inuidia comedit domum Iacob.

Zelus duplex.

† Probatus sermo tuus nimis. Ignitum eloquium.

C

140 † Ignitum eloquium tuum vehementer:
Et seruus tuus dilexit illud.

C Ignitum est eloquium Domini: quia purgat mortalium corda, mundana fece sordentia. Et vt hoc non ad mortem crederes, sed ad salutem, addidit. Et seruus tuus dilexit illud: vtique diligebat, quod vitam conferre nouerat & honorem, noo quod mortem afferret. H Et sicut eloquium pręceptorum peccata consumit: ita peccaotem, si conuertatur, illuminat.

✠ paruulus † contemptibilis. ✠ sed præcepta t.

141 ✠ Adolescentulus sum ego & † cōtemptus:
✠ Iustificationes tuas non sum oblitus.

H Iste versiculus ad populum Christianum referendus est: qui prius contemptus, & de domo patris eiectus, recolens iostificationes Dei, primogenita prioris accipiens, prior effectus est.

† sempiterna

142 Iustitia tua iustitia † in æternum:
Et lex tua veritas.

C Hic versus, iustitiam Domini & legem, ab hominum iustitia & lege discernit. Hominum enim iustitia (quantacunque sit,) temporalis est. Iustitia autem Dei in æternum manet: quia quisquis eam custodierit æterna fœlicitate gaudebit. Ita & de lege sentiendum, quicunque eam intelligere meruerit, cœlesti veritate completur: veritas enim legis Christus est.

D

✠ Voluntas mea.

143 Tribulatio & angustia inuenerunt me:
Mandata tua ✠ meditatio mea ÷ est ⁒.

C Tribulatio & angustia: sanctis viris magna sunt munera, quia norunt se pondere talium compressos exudare peccata, & tendere ad gaudia æterna. Inuenerunt me: quasi expectantem, quasi fixum & ad earum certamina præparatum. Subiungit vero illud adiutorium, vnde se nouerat in diuersis passionibus curatum, dicens. Mandata tua &c: quoniam semper io diuinis scripturis erat animus occupatus.

† Iusta sunt. ✠ semper doce me & v.

144 † Æquitas testimonia tua ✠ in æternum:
Intellectum da mihi & viuam.

H Æquitas testimonia Dei sunt: quia æqua omnia discernunt, propterea viuificari se postulat, vt pro eorum intelligentia vitam possit capere sempiternam. C Breuiter itaq; definiuit testimonia Dei, esse æquitatem in æternum contra tribulationes & angustias (quę temporalia esse noscuntur) vt tali spe temporales angustię contemnerentur.

E

Argumentum sequentium octo versuum.

C B Reuerendissimus chorus (iuxta huius litera nomen,) in toto corde suo clamat ad Dominum, iustificationes eius sedulus exquirens.

H B ק Coph, vocatio.

145 CLamaui in toto corde ÷ meo ⁒ exaudi me Domine:
† Iustificationes tuas requiram.

† præcepta tua custodiam. Clamor mentis.

H Hunc clamorem non corporeæ vocis, sed spiritalis mentis intellige. C Est enim iste clamor deuotæ mentis affectus, qui magna cordis intentione profertur. Cogitationes illas enim exaudiuit altissimus, quæ pia intentione voluuntur. In toto corde dicitur: ne putares aliud cogitandum, quando clamatur ad Dominum. In sola enim religiosa cogitatione debet totus spiritus occupari: ne mens diuisa nequeat quod postulat impetrare. Et intende quid clamat non diuitias, honores, voluptates, sed iustificationes tuas requiram: non lectione tantum sed opere.

F

✠ Inuocaui te. † testimonia tua.

146 ✠ Clamaui ad te saluum me fac:
Et custodiam † mandata tua.

C Clamaui ad te: ad illum enim clamat, qui petitionem suam digne toto cordis affectu effudit. Cum dicit, saluum me fac: in anima vult intelligi, non in corpore, non enim corporis salutem petere poterat, qui libenter corporeis passionibus subiacebat.

✠ surgebam adhuc in tenebris, & clamabam verbum tuum expectans.

147 ✠ Præueni in maturitate & clamaui.
Quia in verba tua supersperaui.

C Præuenit io maturitate: quisquis in annis puerilibus anticipat modestiam senectutis, & ante facit grauissimam meotem, quam possit annorum oumerositate canescere. Quia in verba tua (, id est, in filium) sperare non destiti. A Vel in verba prophetarū & Dei, potentis facere quod promisit: promisit enim in verbis suis redemptorē missurum.

G

† Præueniebant oculi mei vigilias. ✠ in sermonous t.

148 † Præuenerunt oculi mei ad te diluculo:
Vt meditarer ✠ eloquia tua.

C Præueoerunt oculi mei: significat oculos cordis ante credidisse venturo in carne Domino, quam eius irradiaret aduentus. Christus enim est dies, eiusque aduentus & incarnatio diluculum est: diluculum enim initium diei significat. Vt meditarer: causam reddit cur ante diluculum mens eius resurrexerit, non vt agrum coleret, sed vt Dei meditaretur eloquia.

† exaudi.

149 Vocem meam † audi secundum misericordiam tuam Domine:
Secundum iudicium tuum viuifica me.

C Petit suam vocem exaudiri secundum illam misericordiam, quæ ex miseris beatos fecit, ex captiuis liberos, ex mortuis viuos. Quod autem addidit viuifica me: confitetur se mortuum esse lege peccati. Viuificare enim non potest: nisi qui in se propriam non habet vitam. Quod vero dicit secundum iudicium, intellige illud, quo supplicantibus parcit, & se damnantes absoluit.

Viuifica me

H

✠ persecutores mei sceleri.

150 Appropinquauerunt ✠ persequentes me iniquitate:
A lege autem tua longe facti sunt.

A C Appropinquant enim persequentes: quando post omnia vsque ad lacerationes carnis videntur accedere. H Iniquitate autem appropinquant, id est, cum iniquitate (hoc est inique.) Quoniam patiebantur martyres mala pro nobis. A lege autem, isti scilicet persecutores, longe &c. quia. H A C quanto ad sanctorum pœnas appropinquabant: tanto à lege Domini recedebant. Si vero textus alicuius habeat iniquitati vel inique, idem sensus redit: qui enim iustos persequitur, propinquat iniquitati & inique agit.

151 Prope es tu Domine:

A

† omnia mandata tua. Prope tu es Domine.

Et † omnes viæ tuæ veritas.

C Dum dicit, prope tu es Domine: confitetur eum vbiq; præsentem, & eum nosse si peruersa gerimus, nec declinare eum posse eum fugimus. Vna est ergo salus, ad ipsum festinare: quē non possis effugere. Et omnes viæ tuæ: Iudæus hoc nō potest loqui, qui noluit credere veritati: potest vero dicere, qui Christo credit & mandata eius custodit. A Etiam in tormentis, quod illa non immerito patiatur, sed verum sit, Dei hoc iudicium. Sic Hester, sic Daniel, sic tres in camino, sic omnes sancti confitentur.

Hester. 14. Dan. 3 & 9

‡ A principio noui. † quod. ‡ fundaueris.

152 ‡ Initio cognoui de testimoniis tuis:
† Quia in æternum ‡ fundasti ea.

C Initio (significat à rudimentis sæculi, quando à iusto Abel nomen cepit esse sanctorum: qui innocens à nefario fratre, in exemplum saluatoris, occisus est) dicit Ecclesia, cognoui de testimoniis. A Scilicet quibus testatus es te daturum redemptorem & regnum æternum. Quia in æternum fundata sunt: A C Quippe quæ ad fundamentum Christum pertinebant. Ipse enim fundamentū est, in quo omnia dicta & scripta legis & prophetarum & Euangelii fundata sunt. C Vnde euidenter cognoscitur, ab antiquis meote conspectum Christum.

Genes. 4. *Ephes. 2.*

B

Argumentum sequentium octo versuum.

C B Populus, vitiorum victor, se petit viuificari, quoniam mandata Domini summo studio exquisiuit: principium quoq; verborum Domini testatur esse veritatem, & hoc est caput, quod præsens litera ostendit.

H B ר Res, caput.

† Afflictionem.

153 VIde † humilitatem meam & eripe me:
Quia legem tuam non sum oblitus.

A Vide humilitatem meam & eripe me: Quamuis ista vox videatur martyrum: tamen nemo eam à se putet alienam, qui in Christi corpore est constitutus. Et eripe me. C Scilicet de necessitate pœnarum, & de periculo mortis (de quibus beati martyres se liberari petunt) vel de periculo peccatorum. Quia legem tuam. H A C Scilicet quia dixisti. Qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur.

C

Matth. 23

‡ causam m. † in sermone t.

154 Iudica ‡ iudicium meum & redime me:
† Propter eloquium tuum viuifica me.

A C Peot chorus sanctorum, iudicium suum (id est, causam qua se tribulant & persequuntur iniuste, dæmones) à Domino iudicari: & se ab ipsis redimi. Addidit propter eloquium tuom. C Illud, scil. vbi promittit, qui credit in me non morietur.

Iohann. 11.

‡ impiis. † præcepta tua non quæsierunt.

155 Longe à ‡ peccatoribus salus:
Quia † iustificationes tuas non exquisierunt.

H C Merito ergo à salute facti sunt longe Iudæi: qui respuerunt salutis autorem, & iustificationes legis non intelligebant: quia Christum in eis non agnouerunt. A Vel etiam à quibuslibet peccatoribus, legem Dei spernentibus, longe est salus.

D

‡ iudicia tua.

156 Misericordię tuæ multæ Domine:
Secundum ‡ iudicium tuum viuifica me.

C Miserationes Domini sunt: per quas afflictis & sauciis diuersis modis subuenire dignatur. Secundum iudicium tuum viuifica me. H Ne inueniatur in me, quod iudicium mortis assumat. C Quia nec sine iudicio miseretur, nec sine misericordia iudicat: ideo quando miseretur iodicat, & quando iodicat miseretor.

† affligunt

157 Multi qui persequuntur me & † tribulāt me:
A testimoniis tuis non declinaui.

C Narrat enim iniurias siue persecutiones, vnde numerus electorum crescit: verum inter omnia nullatenus se à testimoniis Dei declinasse dignatus est.

‡ præuaricatores tu... & mœrebam. † verbum tuum.

158 Vidi ‡ præuaricantes & tabescebam:
Quia † eloquia tua non custodierunt.

E

C Vidi aliquos in persecutionibus fidem, quam te tenuerunt, abnegantes: qood cohors sancta aspiciens affligebatur, dolens se socios fidei perdidisse: sed vnde tabescebar ostendit, quia præuaricator nequaquam eloquia euangelica custodiuit scilicet qui perseuerauerit vsque in finem saluus erit. H Vel Iudæi præuaricatores sunt, qui dixerunt ad Moysen: omnia quæcunqoe dixerit Dominus faciemus: & non fecerunt. Et nos, in baptismo diabolo & operibus eius renunciantes, & renunciata facientes: præuaricantes sumus, de quo sancti vehementer dolent.

Matth. 10. Exod. 24.

159 Vide quoniam mandata tua dilexi Domine:
‡ In misericordia tua viuifica me.

‡ iuxta misericordiam t.

C Bene dicit dilexi mandata: scilicet martyrii pœnas, vsque ad mortem perferendo: Dominus enim animorum qualitates gratius respicit quam cruciatum carnis, oportet ergo hilarem martyrem esse. Merito ergo viuificandum se petebat in beata vita à Domioo, qui vitam huius sæculi pro vera religione contempserat.

Hilaritas animi in cruciatu carnis.

† Caput

F

‡ omne iudicium.

160 † Principium verborum tuorum veritas:
In æternum ‡ omnia iudicia iustitiæ tuæ.

C Illud principium mihi videtur significare initiom scripturarum diuinarum scilicet. In pricipio creauit Deus cœlum & terram. Illud enim principium verborum Dei probatur esse perfectio totius veritatis. Et sicut in principio vera est scriptura, ita in fine. Veritas enim (quæ à principio vera loquitur) etiam verba sua vsque ad finem vera ostendit dicens, cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Iudicia vero iustitiæ ipsius erunt sine dubitatione perpetua: Quando eius sententiam, nec tempus aliquod mutabit, nec res vlla subuertit. Iudicia vero illa putat, quando dicetur, venite benedicti patris mei &c. & ite maledicti in ignem æternum. Hęc iudicia in æternum fixa manebunt. Sic in vno versu & initia nostræ fidei, & adhoc ventura conclusit, omnia in veritate complenda. A Vel verba tua à veritate tua æterna procedunt: & ita eorum principiom est veritas. Et quoniam ab illa veritate procedunt: veracia sunt & neminem fallunt. Et quoniam neminem fallunt, & eis pronunciantur iodicia iostitiæ tuę scilicet vita iusto, pœna impio: in æternum erunt ista iudicia iustitiæ tuæ vera, & manebunt in æternum. hi in vita, illi in pœna.

Matth. 24.

Matth. 25

G

Argumentum sequentium octo versuum.

C B Sanctorum cœtus persecutiones sæuientium, pro charitate Domini sibi dicit esse gratissimas B Dentes autem (quos huius litera nomen exprimit) vel sanctorum intellige, qui Dominum laudant: vel persecutorum, de quibus dicitur, filii hominum dentes eorum arma & sagitta.

H B ש Sin, dentes.

161 PRincipes persecuti sunt me † gratis:
Et à verbis tuis formidauit cor meom

† sine causa † verba autem tua timuit cor.

C Principes hic persecutores debemus accipere, sic enim & diabolum principem dicimus, qui sibi primatum in sceleribus vendicauit. Gratis: quia sancti martyres nec eis tributa dari prohibuerunt, nec obedientiam subtraxerunt: verumetiam pro eis orauerunt. Illi quoque noo timentes eorum persecutionem, Dei formidabant prætermittere præcepta, vnde subdit. Et à verbis tuis formidauit. H Formidauit à verbo illo, quo ait. Qui me negauerit coram hominibus, negabo & eum coram patre meo.

H

Gratis.

Luca 9.

‡ gaudens ego sum in eloquia tua.

162 ‡ Lætabor ego super eloquia tua:
Sicut qui inuenit spolia multa.

C Ipse deniq; populus Christianus lætatus est, tanquam qui inuenit spolia multa: quando eloquia Dei Iudæis non credentibus (ad vtilitatem propriæ salutis) eripuit. Eloquia quoque sunt Dei. H Quibus dixit. Cum vos persequentur, & maledicent, & dicent omne malum aduersum vos (mentientes) propter me: gaudete, & totum euangelium eloquia Dei sunt. C Et omnes sacræ admonitiones.

Matth. 5.

163 Iniqui-

A † mendacium. ‡ detestatus sum.

163 † Iniquitatem odio habui & ‡ abominatus sum:

Legem autem tuam dilexi.

C. Dicit se odisse iniquitatem, quod fas est, non hominem iniquum: atque eam, sic abominatum fuisse, vt longe redderet eam à se alienam, quatenus legem Dei perfecta voluntate diligeret.

† laudaui te. ‡ iudicia.

164 Septies in die † laudem dixi tibi:

Super ‡ iudicia iustitiæ tuæ.

Septies. H. Septies laudat Deum per diem cuius mens perdurans in pleno splendore: ad illum septimum diem festinat, qui est sabbatum sabbatorum, id est, requies æterna. C. Vel ad literam, horas & vices septem, quibus ecclesia Deum laudat, significat scilicet matutinam, tertiam, sextam, nonam, lucernariam, completorium, & nocturnas. A C. Vel omne tempus significat, vt est dictum alibi, benedicam Dominum omni tempore. Super iudicia: C. Quia parcit videlicet supplicanti, & sic pius humilibus est, vt non solum culpas dimittat, sed etiam præmia æterna eis largiatur. *Psalm. 33.*

B

165 Pax multa diligentibus legem tuam:

Et non est illis scandalum.

Pax mentis. C. Pax multa: scilicet mentis: & puritas & fidei copia, cæterum tribulationibus in hoc mundo subiacet, qui legem diligit & se famulum Dei profitetur: in quibus tranquilla mente manet. A Et non est illis scandalum scilicet lex Dei, id est, non scandalizantur in lege, vbi eam non intelligunt: sed potius venerantur, & se non intelligere & magnum aliquid latere ibi affirmant. Neceniam est, diligentibus Dei legem, scandalum quicquid homines agant, id est, non scandalizantur in malis hominum operibus, vt cadant: etiamsi religiosos peccare videant, ipsi non peccant. *Et non est illis scandalum.*

† expectabam. ‡ feci.

166 † Expectabam salutare tuum Domine:

Et mandata tua ‡ dilexi.

Expectat salutare tota Ecclesia A C. Expectabant aduentum Christi sancti patres veteris legis. Et mandata eius dilexerunt: id est, Deum & proximum diligebant. Expectant & iusti nouæ legis, salutarem Christi secundum aduentum: et secundum gloria coronentur: expectat ergo tota ecclesia (quæ Dei mandata diligit) Iesum Dominum salutare omnium.

C

167 Custodiuit anima mea testimonia tua:

Et dilexi ea † vehementer. † nimis.

C. Custodiuit ad tolerantiam pertinet martyrii, A C. Custodiunturenim Dei testimonia, dum non negantur: hoc est martyrum officium. C. Dilexi vero ad charitatem pertinet, tormentis omnibus fortiorem: quæ flammas vincens, gladios superans, & cuncta vincens transcendit. Ideo autem vehementer dicit: quia perfecta dilectio non habet modum, sed totius animi nisibus explicatur: ita vt nec tempore aliquo cesset, nec animi torpore lentescat.

† custodiuit

168 ‡ Seruaui mandata tua & testimonia tua:

Quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.

H. Seruat mandata & testimonia: qui vias Dei recto excessu incedit, nec quicquam in actu, vel dicto, aut cogitatu agit, quod diuina contemplatione habeatur indignum. Quia omnes viæ meæ: C. Ideo se dicit seruasse mandata: quia omnes vias eius dignatus est Dominus intendere, vt non suis viribus sed diuina potentia futurum posse deputaret. Fuissent enim viæ eius cæca nocte confusæ, nisi verum lumen eas dignaretur aspicere, negatur ergo et errorem præualere potuisse, qui se profitetur respicere auctorem luminis. *Omnes viæ meæ in conspectu tuo.*

D

Argumentum sequentium octo versuum.

C. B *Sanctorum chorus, quantum ad finem Psalmi sitiens est, tantum se Christo desiderat proximari, atque ideo aduentum Domini saluatoris desiderans petit vt eum perditam reuocare pietatis suæ munere dignetur. B Ipse est ergo nobis omnium consummatio virtutum: quia quicunque eum vi-*

dere meruerit, nil vltra quærere habebit. ipsius est signum, quo redempti sumus. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. E

H ת Thau: signum, vel consummatio.

169 † Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo Domine: † Ingrediatur laus mea coram te Domine.

Iuxta eloquium tuum ‡ da mihi intellectum. ‡ doce me

C. Cum petit cohors sanctorum, orationem suam conspectui dominico propinquare: ostendit multum esse longe ab eodem Deo præsentiam peccatorum. Quoniam illi nulla fiunt proxima, nisi quæ fuerunt sanctitate purgata. Petit itaque, vt secundum eloquium Dei sapiat, ne vanitate & peruersitate humanæ prudentiæ submergatur. A Vel secundum eloquium, id est, promissum: promisit enim, intellectum tibi dabo & instruam te. H Da mihi igitur talem intellectum, vt nihil aliud quam quod oportet exorem. C. Non enim intellectum mundanum petit. *Psalm. 31.*

F

170 ‡ Intret postulatio mea in conspectu tuo: † Veniat deprecatio mea ante vultum t.

Secundum eloquium tuum ‡ eripe me. ‡ libera.

C. Gradatim ascendit sancta petitio: nam qui ante dixerat, appropinquet, nunc dicit, intret (prius enim fuerat vt appropinquaret, deinde vt ad conspectum Dei intrare potuisset) quatenus omnia per ipsius gratiam cognoscamus impleri, & nihil applicemus humanæ virtuti, & qui ante dixit secundum eloquium tuum da intellectum, hic dicit, eripe me etiã scilicet secundum affectũ vt superna desiderẽ.

171 † Eructabunt labia mea hymnum: † fundabunt.

‡ Cum docueris me iustificationes tuas. ‡ docebis me præcepta t.

C. Eructabunt labia hymnum: quando spiritu Dei repleta sunt, & ad supernum intellectum disponitur sermo sensus diuini. Cum docueris me: promittit enim gratiam suæ deuotionis, cum Domini dona susceperit. H Si enim per puram conscientiam referata fuerint à te labia mea: tunc dignum laudationis proferunt hymnum.

G

172 † Pronunciabit lingua mea ‡ eloquium tuũ: † loquetur ‡ eloquium t.

Quia omnia mandata tua † æquitas. † iusta.

H. Nihil est enim aliud in eloquiis tuis Domine, nisi pax & æquitas, & vita. Hoc corde credam, hoc labiis loquar, hoc lingua pronunciem. C. Nimis enim culpabile est, relictis diuinis eloquiis, ad ineptas mundi fabulas & otiosa verba transire: quæ non solum non prosunt, sed & obsunt: Domino dicente, de omni verbo otioso reddent homines rationem. *Matth. 12.*

173 † Fiat manus tua vt saluet me: † Sit manus tua auxiliatrix mea.

Quoniam mandata tua elegi.

C. Dum dicit, fiat manus tua: designat Dominum saluatorem, per quem facta sunt & reguntur vniuersa, postulare ergo venire Dominum saluatorem. Quod autem dicit, elegi mandata tua: omnia se pericula propter amorem Dei postposuisse testatur.

174 ‡ Concupiui salutare tuum Domine: ‡ desideraui.

Et lex tua † meditatio mea ÷ est ÷. † voluntas mea.

A C. Salutare patris Christus est, qui nos saluauit: hunc & veteres sancti concupierunt, & nunc ecclesia concupiscit videre æternaliter in dextera patris. Ideo enim legem tuam semper meditor: Quoniam in ea video quem expecto. H

175 Viuet anima mea & laudabit te:

Et iudicia tua adiuuabunt me.

C. Promittens ecclesia animam suam in æternum viuere quam non erat salutariter credidisse, laudabo, inquit te cantico scilicet nouo, quod homo ille salutariter innouatus canere debet. Iudicia vero illa dicit se adiuuare, quæ se in famulis suis facturum promisit scilicet venire benedicti patris. Tunc enim perfecte credit se adiuuandum: quando eis illustrationem venisse ad dexteram collocandus.

176 Erraui sicut ouis ‡ quæ periit: ‡ perdita.

Quære seruum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.

A

Errani, vox est totius Ecclesiæ.

C Vox illa ecclesię est (& omnium electorum) sicut & totus Psalmus iste. Ait enim ille homo generalis (qui in Adam erraverat, & ad caulas Dei per se redire non poterat, quoniam munus illud sapientiæ perdiderat quod habebat (erraui: quasi à via tua discessi, & vitiorum inuias solitudines cæcus intraui. Sicut ouis: ouis ista vnica est cunctorum fidelium congregatio. Et bene dictum est, quę perierat: vt agnosceres illam misericordia Dei fuisse reparatam. Quare Christo Domino dicitur: quoniam te humana imbecillitas non potest perquirere. Additur quoque requisitionis causa: quia mandata &c: quoniam iste iuste requirit, qui mandata Dei non probatur oblitus.

Oratio ex Psalm. C X V I I I.

Palma totius beatitudinis Deus: qui fideles tuos, vt in lege tua ambulent, testimonia tua scrutentur, mandata custodiant, salubris prouisor informas: concede nobis iustificationes tuas toto corde quærere, eloquia intelligere, mirabilia prædicare: vt qui hactenus, quasi perditæ oues, errauimus: tuis piis humeris restituti paradiso gloriemur. Qui viuis & regnas, &c.

B

Argumentum Psalm. C X I X.

C B *Cantica graduum cantica ascensionum sunt, quibus ad superna conscenditur. Propheta clamat ad Dominum, vt liberetur ab iniquis: vehementerque affligitur, quod in hac vita diutius commorans, malorum permixtione prægrauatur.*

TT. Canticum graduum.

Canticum graduum.

C Noui quidem tituli & mirabiles inchoantur. Canticum graduum: cum gradus audiuimus in Psalmis, non corporeis gressibus suspicemur subeundos, sed mentis accipiamus ascensum. Ideo enim præmissum est canticum, vt hoc potius ad animæ prouectum applicare debeamus. Et gradus isti humilitatis sunt ascensus: quorum primus est relictio & confessio peccatorum. H Nihil enim aliud in istis canticis docemur, quam ascendere in corde, in affectu bono, in fide & spe & charitate, in desiderio vitæ æternæ.

C

† in tribulatione mea.

1 AD Dominum † cum tribularer clamaui:
Et exaudiuit me.

C Primus itaq; gradus virtutum incipit, in quo propheta confessione lachrimabili petit se de mundi istius tribulatione liberari. Quapropter & auditum se dicit: quoniam in tribulatione clamauit. Dominus enim nescit differre, quem compuncto corde sibi senserit supplicare. Quæ vero sit tribulatio (à qua se liberari petit) subditur. Domine libera animam meam &c.

‡ labio mendacii

2 Domine libera animam meam à ‡ labiis iniquis:
÷ Et ∻ à lingua dolosa.

A labiis iniquis. Genes. 3.

C Petit se liberari propheta, ab iniquis suasionibus, vnde humanum genus corruit. Nam cum venisset serpens ad Euam, dixit per labia iniqua, cur non manducens de hoc ligno? Cumque illa respondisset, à Deo fuisse prohibitum, ait per linguam dolosam. Manducate & eritis sicut dii.

D

3 Quid detur tibi aut quid apponetur tibi:
Ad linguam dolosam?

C Reuertitur propheta ad interrogationem suam, quærit contra facinus tam immanissimum quale remedium sibi crederet esse præstandum: sed ne tardaret Christi auxilium, medicina sequitur postulata, versu sequenti.

† iuniperorum.

4 Sagittæ potentis acutæ:
Cum carbonibus † desolatoriis.

Sagittæ. Carbones desolatorii.

C Ecce illud remedium inuenit, quod labia iniqua destruat. Sagittæ potentis acutæ: verba sunt diuinæ legis, quibus corda aduersantium velut quibusdam iaculis transfixantur. Carbones desolatorii: hoc est dignæ compunctionis, quæ solitudinem & deuastationem & desolationem in mente facit peccatorum, & purgat liuorem peccatorum. A Vel carbones isti, sunt exemplaris vita sanctorum.

E

‡ Peregrinatio mea. † tabernaculis. ‡ peregrina est. Incolatus.

5 Hei mihi quia ‡ incolatus meus prolongatus est, habitaui cum † habitantibus Cedar:
Multum ‡ incola fuit anima mea.

C Hei, sermo dolentis est, quod huius mundi prolixitate fatigetur: quam quærelam sanctos habuisse non dubium est. Incolatus: signat peregrinationem, incola est enim, qui ad tempus terram colit alienam, & à patria sua longe disiunctus est: quod de illis merito dicitur, quorum conuersatio in cœlis est. Cedar hebræum, interpretatur tenebræ, & significat præsentem mundum (in quo malitia regnat) & amatores ipsius, tenebrosis actibus inuolutos. Multum incola fuit: quia sanctorum mens hic incolatum patitur, vbi sub nullo gaudio habitare cognoscitur.

Philip. 3. Cedar.

† ego pacifica loquebar, & illi bellabant.

6 Cum his qui oderunt pacē ‡ eram pacificus:
Cum loquebar illis impugnabant me ÷ gratis ∻.

F

Matth. 5.

C Ille enim odit pacem, qui nō amat Christum. Eram pacificus, cum pacis, scil. inimicis, illud implens euangelicū. Diligite inimicos vestros. Loquebatur etiam pacificus (oō iniurians) sed impugnabatur gratis: dum contentiones fallaces pateretur ab inflammata iniquitate.

Oratio ex Psalm. C X I X.

Tribulationum nostrarum optime mitigator Deus, libera animas fidelium à labiis detrahentium iniquorum, vt adiutoriis spiritalibus præmunita, nullis impugnationibus aggrauentur. Per Dominum nostrum Iesum, &c.

Argumentum Psalm. C X X.

C *Propheta ad sanctorum merita oculos eleuans, petit eorum adiuuari precibus, ne mens eius hostili impugnatione succumbat; indubitanter sibi promittens, quod se integre postulare cognoscit.*

TT. Canticum graduum.

G

Canticum graduum

Canticum, ad scientiam pertinet: graduum vero, ad actionem. Ille enim bene ambulat, qui & cantat cum scientia & profectione graduum, id est, ecclesiastica operatione graditur.

1 LEuaui oculos meos in montes:
Vnde veniet auxilium mihi.

In montes

C Ad secundum gradum iustus iste venit: in quo post humilem peccatorum confessionem & tribulationem, ausus est leuare oculos ad montes. Oculos suos Propheta leuasse se dicit, hoc est, ad contemplationem aliquam se ostendit fuisse prouectum. Spiritaliter oculos cordis, seu ad sanctos viros, seu ad libros diuinos, vel ad sublimes angelos credatur eleuasse: qui magnitudine & firmitate sua fere montes sunt: vnde etiam competens expectatur auxilium. Sed ne forsitan spem nostram solum in sanctos poneremus, consequenter, vnde nobis veraciter venire possit auxilium, sequens versus ostendit.

† factore cœli & terræ.

H

2 Auxilium meum à Domino:
† Qui fecit cœlum & terram.

C Auxilium meum à Domino: & ne putares alterum Dominum (quoniam hoc æquiuocum nomen est) dicit, qui fecit cœlum & terram: significans verbum per quod facta sunt omnia. Ab illo est verum auxilium, à quo est sanctis, vt nobis auxilientur.

3 Non det in commotionem pedem tuum:
Neque dormitet qui custodit te.

Pedes, cogitationes nostræ sunt.

C Pes enim, pars vltima corporis: quæ mentis imperio nos permutatione locorum transponens, signat cogitationes nostras, per quas in bonas malasque partes accedimus. Hos pedes optat Propheta, ne lubricatione peccatorum vertantur, ne stante corpore, ruinam sustineat in corde. Dormitare dicitur Deus, quando nos in eius fide deficimus: in quo eius fides non dormit, vigilat Christus. Dum ergo nos in fide Deum non respicimus: nobis eius defensio subtrahitur.

Dormitare.

A

4 Ecce non dormitabit neque dormiet:
Qui custodit Israel.

C Si fuens Israel (, id est, vir Deum videns) non dormitat tibi Deus: Ergo supra eos, qui Deum pura mente vident, Deus non dicitur dormitare: quia reuera talis in nobis aspectus eius redditur, qualis in ipso fuerit nostræ mentis intuitus. Israel enim interpretatur, vir videns Deum. Igitur qui in eum recte credit, erit veracissimus Israel, cui Deus non dormitabit custodiens eum.

5 Dominus custodit te:
Dominus protectio tua super manum dexteram tuam.

H Dominus custodit te: ipse qui fecit cœlum & terram, quia dii qui eam non fecerunt, pereunt ex ea. Dominus protectio tua super manum dexteram tuam: Ille te protegit, ne opus tuum dexterum (, id est, bonum) pars impediat inimica, id est, diabolus. Per dexteram igitur hic spiritalia bona intelliguntur, quæ per sinistra, id est, temporalia impediuntur, nisi Deus custodiat.

Per dexteram, spiritalia intelliguntur.

B

6 Per diem sol non † vret te:
Neque luna per noctem.

† percutiet

H Iustus nec in prosperis vri, id est, eleuari valet, nec in aduersis deici vitæ præsentis: & vide idem quod in sole & luna signatur, per diem noctemque significari. A C Vel Vri, scandalizari intelligitur. Qui igitur nec in bonis nec malis actibus proximi scandalizatur, non vritur nec die nec nocte.

Vri.

7 Dominus custodit te ab omni malo:
Custodiat animam tuam ÷ Dominus :·.

H Dominus custodit te: ab omnibus insidiis inimici. Custodit animam: ne ei pars dominetur aduersæ potestatis. Per malum igitur hic accipe, non temporalia corporis incommoda (quæ amatores huius sæculi æstimant esse grauissima) sed illud malum, quod diuinam gratiam tollit, & animam perdit. Deus enim permittit sanctissimos etiam viros, doloribus ingentibus cruciari: animam vero custodit, ideo addit, custodiat &c.

C

8 Dominus custodiat ‡ introitum tuum & exitum tuum:
Ex hoc nunc & vsque in sæculum.

‡ exitum tuum & introitum tuum, à modo & vsque in æternum.

C Dominus custodiat introitum: hoc est de martyribus dictum quorum introitus à Domino custodiendus est, ne aut violentia tormentorum cedant, aut blandimentis seducantur. Et exitum: ibi est tota perfectio, quando vsque ad finem vitæ permanet in eis vera confessio. Ex hoc nunc &c. quoniam quicunque perseuerauerit, æterna beneficia possidebit. H Id est non solum in hac vita custoditur, sed & post ab æterna pœna.

Oratio ex Psalm. CXX.

Protege plebem tuam, non dormitans neque dormiens Domine Deus, Israel protector: & ne vramur per diem, tu nos à scandalis huius mundi defende. Per Dominum nostrum Iesum Christum filium, &c.

D

Argumentum Psalm. CXXI.

C *B Gaudet propheta se commonitum, ad supernam Hierusalem esse venturum, vbi iam sancti secura prosperitate consistunt: loquiturque ad ciues Hierusalem, pacis eis abundantiam optans.*

Feria tertia in vesperis.

T T. Canticum graduum ÷ David:

1 LÆtatus sum † in his quæ dicta sunt mihi:
In domum Domini ibimus.

† eo quod dixerunt mihi.

A Venit ad tertium gradum, quo iam non solum eleuat ad montes oculos: verum spe concepta, letatur se ituram ad montes & sanctorum societatem & cœlestem Hierusalem. C Quærendum vero est, quis ad prophetam hæc dixit, quibus se lætatum esse testatur, videlicet spiritus sanctus, qui cordi eius tacita voce loquebatur, non sermone, sed diuino spiramine. H Vel dicta sunt in prophetis, & lege, & apostolis. C Domus hæc iustos tantum recipit, angelos continet: quæ est cœlestis Hierusalem, in qua creaturarum omnium autor conspicitur.

E

Domus Domini.

2 Stantes erant pedes nostri:
In ‡ atriis tuis ∗ Hierusalem :·:

‡ portis t.

C Dicit se propheta stare in illa cœlesti domo, ad quam desiderat summo studio peruenire. Ibi enim statur, vbi semper firma voluntate consistitur. Atrium est introitus domus, in quo commanere nequeunt habitantes. Hic autem atria pro interioribus ponuntur, & pars pro toto.

3 Hierusalem quæ ædificatur, vt ciuitas:
Cuius participatio eius † in idipsum.

† simul. Ædificatur, vt ciuitas.

C Ædificatur plane cœlestis Hierusalem quotidie viuis lapidibus, id est, martyribus, cõfessoribus, & qui Domino sincera mente deseruiunt. Addit vero, vt ciuitas: quatinus similitudinem ciuitatis in illa esse monstraret. Nam cum sit omnis ciuitas dicta à ciuibus: illa tamen verius ciuitas dicitur, quæ vnanimes ciues continet. Cuius participatio, &c. A C Id est, ciuitatis ipsius participatio est in Dominum Saluatorem, qui est proprie idipsum: quod signat æternitatem, quæ nunquam desinit esse quod est, sed semper vno eodemq; modo est virtus indefecta, vnde & supra dixit: Tu autem idem ipse es, & Moysi ait: ego sum qui sum, quapropter solicite eum conuenit esse idipsum.

F

Idipsum Deus est. Psa m. 101 Exod. 3.

4 ‡ Illuc enim ascenderunt tribus tribus Domini, testimonium Israel:
Ad confitendum nomini Domini.

‡ Quia ibi.

C Dicendo illuc, signat ciuitatem Hierusalem: ad quam beati semper ascendunt, qui iugi exercitatione proficiunt. Tribus, id est sancti, qui Christum Deum esse confessi sunt verum. Vt vero ab infidelibus tribus istas segregaret, addidit tribus Domini: quæ eius non dicerentur, nisi pura mente credidissent. Alias enim tribus (non credentes, scilicet,) constat esse diaboli. Verum quales essent istæ tribus Domini, breuiter indicat dicens, testimonium Israel, hoc est, ipsius vel ipsi Israel, vel quod est ipse Israel: hoc est, qui testimonium præbent sanctitati, id est, sibiipsis quod sint Israel, id est, videntes Deum & sancti (testantur enim hoc actibus suis.) Et hoc non ad laudandum se, sed ad confitendum dicit, id est, ad laudandum Dominum, est enim verum testimonium Israel, laudes Domini deuotissima mente cantare. Illud vero testimonium post hanc vitam magis erit quam hic.

Testimonium Israel.

G

5 Quia † illic sederunt sedes in iudicio:
Sedes ÷ super :· ‡ domum Dauid.

† ibi.
‡ domui

C Illic sederunt, qui ascenderunt, & cum Domino iudicabunt. Honorabilis sessio, admiranda dignitas: per Dei gratiam homines iudices fieri, qui fuerant peccatis facientibus rei. Merito sancti viri sedes Dei sunt: qui in ipsis sedendo, eos gratia suæ maiestatis illuminat. Sedes super domum Dauid, id est, super familiam Christi. Sederunt vero, præteritum pro futuro posuit, quia de vltimo iudicio loquitur.

Sedes Dei sunt sancti

6 Rogate ÷ quæ ad :· pacem ÷ sunt :· Hierusalem;
† ÷ Et :· abundantia diligentibus te.

H

† Sit bene his qui diligunt te.

H A C Rogate: signat hic non supplicate, sed interrogate: vnde rogate, id est, interrogate quæ ad pacem pertineant huius ciuitatis. H Et sequimini eam: vt per dilectionem pacis, fructum consequamini æternæ beatitudinis. Abundantia est illi cœlestium bonorum, qui relictis caducis Deum super omnia diligit. C Vel omnia bona in cœlesti Hierusalem abundare manifestum est.

7 ‡ Fiat pax in virtute tua:
÷ Et :· abundantia in † turribus tuis.

‡ Sit pax in muris t. † domibus t.

C Pax enim à parcendo siue à pascendo dicta est, talis enim pax illic Christi miseratione confertur, quam nulla bella concutiunt, nec seditio vlla perturbat. Turres autem hic significant martyres: qui oppositione sui corporis, ciuitatem Dei pia confessione defendunt: & quasi eminentia ædificia, ita hostibus fidei repugnare noscuntur.

Turres, id est, martyres.

A 8 Propter fratres meos & ‡ proximos meos: Loquebar pacem † de te. ‡ amicos † tibi.

C Monet ergo propheta, vt non propter laudes aut commoda sua quisq; doceat, sed propter fratres & proximos laboret. Pacem vero intellige ecclesiæ, quam sancti docent in vinculo charitatis seruandam. Sed de se cum dicit, ad Hierusalem se significat loqui: in qua sanctorum cætus est, id est, adunatio beatorum & summa pax.

9 Propter domum Domini Dei nostri. ‡ Quæsiui bona tibi. ‡ quæram

C Domus Domini est Hierusalem, in qua Deus est: ad quem bene refertur, quicquid dilectionis impenditur. A Vel propter istam domum præsentem scilicet ecclesiam, vt illic proficerent qui sunt adhuc peregrini, quæsiui & operatus sum docendo.

Oratio ex Psalm. CXXI.

B *Ambulantibus in atriis domus tuæ omnipotens Deus, pacis abundantiam largiri digneris: vt dum te tota auiditate cordium confitemur, bona tua in cælestibus capiamus. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.*

Argumentum Psalm. CXXII.

C *Propheta, qui prius ad sanctos oculos leuauit, nunc ad ipsum Dominum lumina cordis erexit, petens vt ei Dominus suum donet suffragium: quia instigatione diabolica, ab insultantibus aduersa patiebatur multa.*

I T. Canticum graduum ÷ Dauid :·

1 Ad te leuaui oculos meos: Qui habitas in cœlis.

Profectus noster per gradus.

H Qui in primo dixerat, ad Dominum cum tribularer clamaui, & in secundo cantico oculos ad montes leuauit, lætatus quoque fuerat quod ingressus in domum Dei sibi fuit repromissus: nunc ad maius proficit, vt etiam ad ipsum Dominum oculos leuare audeat. C C Leuant enim oculos suos sancti (in quacunque tribulatione positi) ad Dominum, & ad illum respiciunt, à quo se veraciter posse saluari confidunt. H Illuc enim oculos leuant, quo tendunt & peruenire desiderant.

2 Ecce sicut oculi seruorum: † In manibus Dominorum suorum. † ad manum

C Attendunt serui ad manus Dominorum: siue quando per eos desiderant enutriri: seu quando pro culpis suis iubentur vapulare, donec audiant, parce. Sic nos conuenit facere, vt oculos nostros leuemus semper ad Deum, cum aliquam indigentiam sustinemus, vel cum pro aliquibus verberamur excessibus. A Manus quippe potestatem significat.

3 Sicut oculi ancillæ ‡ in manibus Dominæ suæ: ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, ‡ ad manum

D Donec misereatur nostri.

C Sic etenim attendit ancilla in manibus Dominæ suæ, sicut serui in manibus Dominorum: & ita dum dicitur, oculi nostri sexum vtrunque concludit. Donec, hic semper signat, quamuis temporaliter dictum esse videatur. Sicut & in euangelio dictum est, non cognouit eam, donec peperit filium suum primogenitum: quam constat virum nullo cognouisse tempore: vbi similiter pro omni tempore ponitur. Nunquid enim postquam misertus est Dominus, oculi nostri ad eum non erunt? Donec: semper. Matth. 1

4 Miserere nostri Domine miserere nostri: Quia multum repleti sumus despectione.

C Vox martyrum geminata petitione sibi miserendum deplorat: quia corpora eorum in passionibus, anima laborabat opprobriis. Multum repleti: significat abundantiam passionum, quã tamen se cupide ac libenter pertulisse testatur. Despiciuntur enim sancti à malis, & verberibus lacerantur, flammis exuruntur, gurgitibus merguntur altissimis.

E 5 ÷ Quia :· multum repleta est anima nostra: † opprobrium abundantibus: Et despectio superbis. † opprobrio abundantium, & despectione superborum

C Omnes qui secundum Christum pie volunt viuere, opprobrium patiuntur ab illis, qui de terrena fœlicitate atque abundantia mundana superbiunt. H Quia semper diuites, pauperes: superbi despiciunt humiles. Non dixit autem diuitibus sed abundantibus, vt in malicia abundantes acciperes. 2. Timot. 3.

Oratio ex Psalm. CXXII.

Cælorum habitator Deus: ad te leuamus oculos nostros, precantes, vt confutatis opprobriis superborum, misericordiam nobis solitam clementer indulgeas. Per Dominum nostrum Iesum, &c.

Argumentum Psalm. CXXIII.

F C *Sancti confessores fatentur se de tot ærumnis sæculi, Dei miseratione liberatos: aguntque gratias, quòd non sunt decepti à persecutoribus eorum, sed ipsis illis contritis erepti.*

T T. Canticum graduum ∗ Dauid.

C Isti enim gradus in illo sunt itinere constituti, vbi ipse rex patriæ viam se agnoscitur præbuisse: quam si ipso præstante fideliter atque humiliter gradiamur, ad eius sancta tribunalia perueniemus.

1 Nisi ÷ quia :· Dominus ‡ erat in nobis, dicat nunc Israel: ‡ fuisset.

Nisi ÷ quia :· Dominus † erat in nobis. † fuisset.

C Vox sanctorum martyrum, in beatitudine iam in Domino exultantium & dicentium, se nullatenus potuisse inflicta pericula superare, nisi quod Dominus erat in illis. G Dicat nunc Israel: præcipiunt quodammodo sancti martyres reliquis piis iustisque hominibus, vt vnde ipsi fuerant saluati gratias secum agant. Hæc est enim charitatis & vnitatis virtus, vt si quid vni prosperum acciderit, omnes sibi prouenisse congaudeant: rursum si quid contrarium ingeritur, vniuersi sibi accidisse condoleant. A C Quintum igitur gradum ascendunt, qui in spe fixa: cum sanctis martyribus iam cœlo coronatis, se exultant multos tribulationibus coronandos.

2 Cum exurgerent homines ‡ in nos: Forte viuos † deglutissent nos. ‡ super nos. † absorbuissent. Quomodo viui deglutimur.

C Cum exurgerent homines (scelerati, sc.) viuos deglutissent nos: humana consuetudo non est, viuos deglutire, sed viui deglutimur, cum in hæreticas prauitates aut in foueam culparum demergimur. Viui enim dicuntur, qui in fide Christi adhuc sunt: mortui, qui à fide decesserunt: quod sanctis viris potuisset accidere, nisi eos virtus superna liberasset.

3 Cum irasceretur furor eorum ‡ in nos. Forsitan † aqua absorbuisset nos. ‡ super nos.

H C Cum irasceretur, dixit, quia causas iustissimas non habebant, ira enim & inuidia iudicio carent, dum voluntates suas mente præcipiti subsequuntur. A qua hic iniquos populos vel paganos significat: hi seruos Dei absorbere cupiebant, cum in suas deorum suorum culturas eos perducere nitebantur, sed eos virtus diuina liberauit. Aquam vero dixerunt antiqui, à qua sunt omnia, credentes ex ea omnia procreata. † aquæ circumdedissent nos. Aqua, id est, pagani

4 ‡ Torrentem pertransiuit anima nostra: Forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem. ‡ Torrens transisset super animam nostram: forsitan transissent super animã nostrã aquæ superbiæ. Aqua intolerabilis.

H Torrens est mors carnis, per quam sancti martyres transeuntes, in refrigerium sunt introducti. A C. Vel passio, tribulatio & persecutio malorum. C Intolerabilis aqua dicitur, quando nostra infirmitas cogitatur sine Dei adiutorio. Nam peccatorum gurgites communiumq; tem-

pestates,

A pestates, tolerare quis non valet, nisi cum confugerit ad defensionem Christi: fiunt enim omnia tolerabilia, cum Deus in nobis habitat: tunc enim nec error surripit, nec luxuria trahit, nec superbia ventosa præualet, nec hostis maligni suggestio.

† prædam

5 Benedictus Dominus:
Qui non dedit nos in † captionem dentibus eorum.

H Dentes hic numerositatem signat vitiorum, à quibus ne capiamur, gratia Dei eruimur.

‡ quasi auis.

6 Anima nostra ‡ sicut passer erepta est:
De laqueo venantium.

7 Laqueus contritus est:
Et nos liberati sumus.

H Tenduntur nobis laquei, in concupiscentiis ac diuersis astutiæ diabolicæ dolis. Sed contrito diabolo sub pedibus nostris (qui nobis laqueus est) sicut passer sapiens & astutus, euolamus ab illo.

B

† Auxilium.

8 ‡ Adiutorium nostrum in nomine Domini:
Qui fecit cælum & terram.

H Adiutorium nostrum in nomine Domini, hoc est, nomen quod est super omne nomen, huius nominis adiutorio, mortis vinciuntur laquei, si in illo maneamus affixi.

C Bene ergo in quinto gradu dicuntur, qui corporeos in passione sensus Domino iuuante superare valuerunt.

Oratio ex Psalm. CXXIII.

Conclude Domino hiantia ora malorum, qui sæuis obtrectationum dentibus vorare nituntur: vt qui de nostra virtute diffidimus, nominis tui adiutorio muniamur. Per Dominum nostrum, & cætera.

Argumentum Psalm. CXXIV.

C *Clamat Propheta nobis in Domino confidendum, ne laboremus incassum, petens, vt rectis prosperitas, prauis vindicta proueniat.*

C

TT. Canticum graduum.

C Quamuis scala ista salutaris, competenti remedio videatur esse constructa: nulla tamen firmitate consistimus, nisi illic Domini regimine teneamur: quæ tamen ascensio fit mente, non corpore. Nam in vno magis loco sedentes, & cellulæ situ reclusi, efficacius istos gradus ascendimus quasi per hominum ora volitemus.

Ascensio graduum mente fit, non corpore.

1 Qui confidunt in Domino sicut mons Syon, † non commouebitur in æternum.
Qui habitat in Hierusalem.

† immobilis in æternum, habitabilis. Hierusalem.

A Sextum gradum ascendit, qui omnimodis in Domino confidens, nec prosperitate malorum hominum tribuat in fide de Deo, sed fixis gressibus iter in altum continuat. H Syon, id est, speculator signat sanctorum electorum congregationem, in altitudine contemplationis positam. Mons (iuxta Danielem) Dominus Christus; qui in eum totam spem ponit, non commouebitur in æternum: quia conformis efficitur corpori gloriæ Christi. C Hic quoque Hierusalem, cælestem esse patriam aduertimus (quæ est visio pacis) de qua nullus potest commoueri qui meruit in ea constitui.

Syon. D Daniel. 2. Hierusalem.

2 Montes in circuitu eius, & Dominus in circuitu populi sui:
‡ Ex hoc nunc & vsque in sæculum.

‡ à modo & vsque in sæculum.

C Hic enim montes, viros sanctos designant: qui Hierusalem illam cælestem inhabitant. Et Dominus in circuitu: ille enim circuit auxilio æternæ defensionis eos, quos sibi fideles esse cognoscit. Ex hoc nunc, istud sæculum significat. Vsque in sæculum, illud dicit sæculum, vbi iam sanctis in maiestate sui luminis apparebit. Sed cur præbeatur ista defensio consequenter exponitur.

E

3 Quia non † relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem iustorum:
Vt non ‡ extendant iusti † ad iniquitatem manus suas.

† requiescet virga impietatis ‡ mittant. † in Virga peccatorum fors iustorum.

C Virga boni malique potestas significatur, hic autem in malam partem accipi manifestum est. Sors iustorum est religio Christiana, supra quam non sinit Christus virgam peccatorum (id est, iniquam potestatem tyrannorum) diutius insurgere, ne ecclesiam Dei possint longissima persecutione conterere. Vt non extendant ad iniquitatem manus suas. H, id est, vt non cogitent: quid mihi prodest quod iustus sum, si semper persequuntur me iniqui? hoc est: vt sustineant malos, & non faciant mala: non enim diu relinquit Deus talem virgam super iustos, licet diu videatur imbecillis.

4 Benefac Domine:
Bonis & rectis corde.

C Optat igitur propheta his fieri bonum, qui nesciunt à Domino praua voluntate separari. Recti corde sunt, qui Deum sequuntur, & non præire contendunt. A Et qui suam voluntatem diuinæ voluntati conformant, non diuinam voluntatem ad suam curuare volunt.

F Recti corde.

5 Declinantes autem ‡ in obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem:
Pax super Israel.

‡ ad prauitates suas, deducet eos Dominus.

C Pulchre definita sunt opera iniquitatis: esse obligatio, quæ nos vinculis prauitatis innectit, vt esse liberi nequeamus, cum talibus tantisque laqueis constringimur. Declinantes, id est, iussa Dei non persequentes. Pari enim sententia pereunt, & qui declinare iussa Domini, & operari maliciam velle contendunt. Pax super Israel; hæc pax iste saluator est, qui semper defendit se videntes. H Qui etiam auferens maceriam inimicitiæ Iudæorum & gentium, fecit vtraq; in credentibus vnum, quod erat ante diuisum.

Pax super Israel Christus est. Ephes. 2.

Oratio ex Psalm. CXXIV.

G

Repelle Domine nequitias insurgentium à sorte iustorum: vt qui in te toto corde confidunt, nullis temptationum imbribus quatiantur. Per Dominum nostrum Iesum Christum filium, &c.

Argumentum Psalm. CXXV.

C *Sanctissimi viri Domini miseratione liberati, gratias agunt: quod de obnoxietate sæuissima peccatorum, in tantam gratiam sunt recepti, vt inter gentes probarentur esse laudabiles: deprecantes vt captiuitas eorum conuerteretur in gaudium.*

TT. Canticum graduum.

1 † In conuertendo Dominus captiuitatem Syon:
Facti sumus sicut ‡ consolati.

† Cùm conuerteret. ‡ somniantes.

H C Captiuitas Syon fuit, cum ecclesia premeretur à cultura idolorum: sed conuersa est in libertatem, quando aduentu Domini, inferni vincula disrupta sunt. C Vide autem quod non dicit, facti sumus consolati, sed facti sumus sicut consolati: quia illa captiuitate explosa, non reddidit nos omnino securos, donec in isto corpore mortali versamur, sed in beata Hierusalem erit certa & perfecta consolatio.

H Sicut consolati.

2 Tunc † repletum est gaudio os nostrum:
Et lingua nostra ‡ exultatione.

† implebatur risu. ‡ laude.

C Tunc repletum est os (id est, cordis arcanum) gaudio: in aduentu Domini saluatoris, cum commutauit captiuitatem nostram in gaudium. Et lingua in exultatione: cui talia Domini munere præstabantur.

3 Tunc dicent † inter gentes:
Magnificauit Dominus facere cum ‡ eis:

† in gentibus. ‡ istis Inter gentes.

C Non autē dicit gentes, sed inter gentes: quia in aduentu Do-

A tu Domini gentes vniuersaliter non crediderunt, sed inter gentes erant, ex gentibus fideles facti, cum quibus Dominum magnalia facere cernebant adhuc gentiles infideles.

4 Magnificauit Dominus facere nobiscum:
Facti sumus † lætantes.

† ficut lætantes.

C Et ne putares gentiles (dicentes de fidelibus, magnificauit Dominus) falsum dixisse, confirmant fideles eorum dictum dicentes. Magnificauit Dominus, id est, decreuit magnos nos ostendere gentibus donatione virtutum. Facti sumus (vtique de tanta gratia) lætantes.

5 ✠ Conuertere Domine captiuitatē nostram:
Sicut † torrentes in austro.

✠ Conuerte. † riuus.

C Postulant populi fideles sua iterum peccata dimitti. Sicut torrens. H A Etenim flante Austro (qui est ventus calidus) soluuntur glacies, & impletum aquis torrentem facit currere: sic flāte spiritu sancto, accepta remissione per lamenta soluuntur peccata nostra. A C Torrentes enim dicimus flumina hyemalia, & peccata nostra quæ frigidantia corda congelant: quæ calore spiritus sancti soluuntur in lachrymas. Sed vt nobis sensus possit constare plenitudo: pronunciandum est conuertere, id est, conuerte (quia deponens est verbum antiquum conuertere) captiuitatem nostram: sicut torrens in austro conuertitur in liquorem.

Sicut tōrrens in Austro.

B

6 Qui seminant in lachrymis:
In exultatione metent.

Seminatio semper in lachrymis fit.

C Spiritalis seminatio semper in lachrymis est: aut enim sancti deplorant præterita peccata, aut cruciantur timore futurorum, aut persecutionibus agitantur: sed qui tale semen seminant, metent gaudia futuræ promissionis. E contra peccatores in gaudio seminant, & metunt in lachrymis.

7 ✠ Euntes ibant & flebant:
Mittentes semina sua.

✠ Qui ambulabant ibat & flebat, portans ad seminandum semen.

C

C Euntes sancti bona operando. Flebant: quando pauperes aspiciebant frigore constrictos, inopia sæua maceratos, mittentes semina sua. Sua dicit: vt de propriis laboribus, non de rapinis eleemosynas facere debere cognoscas. Mittentes vero: intellige præmittentes in cœlum, quo ante, nostra acta perueniunt quam nos: illa enim sunt thesaurus noster in cœlo condendus. H Vel euntes (prędicando verbum Dei) flebant: super duricia cordis non credentium.

8 † Venientes autem venient in exultatione:
Portantes manipulos suos.

† Veniens veniet in exultatione portans ma. Portantes manipulos suos.

C Venientes: illi veniunt in exultatione, quibus iam misericordia diuina præstatur: qui hic taliter egerunt, qualiter Dei iussa præcipiunt: & fecerunt manipulos, id est, fructuosissimas actiones. Et fœlix ille, qui triticeis ponderibus ingrauatur: ne leuitas stipularum, vota melioris eludat, & tunc attendat inanitatem laboris sui, quando iam non præualet operari.

Oratio ex Psalm. CXXV.

D

Consolare Domine populum tuum, & libera nos à captiuitate pessimorum vitiorum: vt quod hic in lachrymis serimus, te retribuente cum gaudio metamus: Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalm. CXXVI.

C *Prouidens propheta noui testamenti gratiam: docet ne quis propriis viribus aliquid boni applicet: sed Domino largitori, Loquitur etiam de ipso Domino & apostolis, vel quicunq. ipsius mandata perficiunt.*

T 1, Canticum graduum Salomoni.

Salomon. Ephes. 2.

C Salomon interpretatur pacificus, & significat Dominum, de quo apostolus ait, ipse est pax nostra. Domus huius Salomonis: Christi ecclesia, quæ & ciuitas est eius.

Feria quarta in vesperis.

1 Nisi Dominus ædificauerit domum:
In vanum laborauerunt qui ædificant eam.

E

C Ædificant domum, qui in vnumquemque Christianum, veritatem fidei fabricare contendunt: ipsi enim sunt domus quibus dicit apostolus, vos enim estis templum Dei. Sed isti, si suis viribus ædificare se putant, laborare videntur in vanum, nisi gratia Dei donet verissimæ credulitatis effectum.

1. Cor. 3.

2 Nisi Dominus custodierit ciuitatem:
Frustra vigilat qui custodit eam.

C Ciuitas enim Domini Hierusalem intelligitur cœlestis, cuius pars adhuc peregrinatur in terris: in qua episcopi vigilare super gregem suum contendunt, vt peruigili cura eam custodiant: quibus idem dicitur, quod ædificantibus: ne credant solas humanas vigilias præualere, cum sola diuinitas incursionis pericula possit arcere.

Vigilant Episcopi,

3 † Vanum est vobis ✠ ante lucem surgere ÷ surgite ⁛ postquam sederitis.
Qui manducatis panem † doloris.

† Frustra. ✠ de mane consurgere. † dolorum.

F

C Adhuc ipsos doctores alloquitur, vt efficacius corrigatur populus, dum videt etiam magistros præmonitos. Illi autem ante lucem surgere quærunt: qui neglecta humilitate Christum, prius volunt exaltari quam humiliari. Surgite, id est, prius humiliationem sustinete, & post ascensum præmia quærite gaudiorum. Panem doloris, perfecti comedunt Christiani, cum se lachrymis fidelibus castigant: de quibus alius Psalmus dicit. Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes. Illis enim dolor panis est, qui se de afflictione reficiunt, & de mundana tristitia consolantur. Et sequitur quando debeant surgere, qui iussi sunt ante sedere. Tunc enim surgent, cum dederit dilectis &c. id est, cum mortui fuerint, non ante mortem.

Ante lucē surgere.

Panis doloris, lachrymæ sunt. Psalm. 41.

4 ✠ Cum dederit dilectis suis somnum: ecce hæreditas Domini:
Filii merces fructus ventris.

✠ Sic dabit diligentibus se somnum.

C Dilecti sunt Dei, qui eum nimia charitate perquirunt. H Cum illi accepto quietis somno ab hoc sæculo discedunt, tunc fiunt hæreditas Domini: quia iam subiacent temptationibus, tunc non. Et merces fructus ventris: C Id est, vteri virginalis partus. Merces illius fructus est omnis homo qui cum Deo perenniter gaudebit: & ista merces dicta est hæreditas, non autem deitatis sed humanitatis merces dicitur, vt in secundo psalmo dicitur, postula à me &c.

Hæreditas

G

Domini.

5 Sicut sagittæ in manu potentis:
Ita filii † excussorum.

† iuuentutis. Sicut sagittæ, apostoli qui & filii excussorum.

C Sagittæ sancti apostoli vel cæteri prædicatores. In manu potentis, id est, in potestate Christi transmissi ad prædicandum. Sicut enim telum vel sagitta missa à potente, rectissima & cito venit ad destinatum locum: ita apostoli in omnem terram missi, cito quo mittebantur peruenerunt & iussa impleuerunt. Ita & filii excussorum, in loco scilicet prophetarum succedentes, & eorum prophetiam interpretando & explanando discutientes. Discutere est tectum aliquod palam facere, prophetæ ergo excussores dicuntur, quoniam secreta cœlestia mundo propalarunt. Illorum filii apostoli sunt, quia eorum dictis credentes, quodammodo fide generati sunt.

H

6 Beatus vir qui impleuit ✠ desiderium suum ex ipsis:
Non † confundetur cum loquetur inimicis suis in porta.

✠ pharetrā suam.

† confundentur cū loquentur.

C Hos ergo apostolos, beatos dicit, cum eorum labor ad gloriosa vota peruenerit. H Vel ille homo populus beatus est: qui impleuit suum desiderium ex ipsis apostolis, id est, ea prædicatione eorum conuersus, ea quæ prędicata sunt scilicet æterna desiderat, & impleuit iam hoc desiderium opere. Vel desiderium ex ipsis implet, qui quod ipsi desiderabant scilicet esse in beatitudine æterna, & ipse desiderabat. G Porta ciuitatis Hierusalē, Christus est: in ipsa enim loquitur qui recta prædicat de Domino. Tali ergo loco prius peccatores & infideles esse facit, & deuotos in-

Porta Hierusalem Christus est

A

tos introire. Fideles enim prædicatores non contundentur in porta, quia eis aperitur: malis vero clauditur, ideo confundentur.

Oratio ex Psalm. CXXVI.

Domorum spiritalium ædificator Deus, vt nos custodias deprecamur, imple in te desiderium nostrum: & electis tuis nos adiunge pro meritis. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalm. CXXVII.

C *Propheta bona timentium Deum enumerans, eos benedicit, vt æterna gaudia consequantur.*

TT. Canticum graduum.

Nonus gradus.

C Quam sit magnificus nonus gradus, ipse numerus declarat: qui trina protentus triplicatione, sanctum nobis Trinitatis culmen ostendit.

‡ Beatus omnis qui.

1 ‡ Beati omnes qui timent Dominum:
Qui ambulant in viis eius.

B

C Primo timorem Domini ab huius sæculi terrore diuisit. Dicendo enim, beati omnes, qui timent Dominum, ostendit non esse beatos, qui huius mundi pericula in amissione temporalium rerum sollicita mẽte formidant. Cum viis pluraliter dicit: apostolos & prophetas signat, per quos venitur ad vnam viam, id est, Christum. Soli igitur isti, sancto illo Dei timore Dominum timent, qui ambulãt in viis eius, id est, præceptis, & in his quę prophetæ apostoli & euangelistæ prædicauerunt. In sequentibus versibus tribus, enumerat vtilitates timoris Domini.

Viæ apostoli & prophetæ.

† laborem manuum tuarum cum comederis. ‡ tu.

2 ‡ Labores manuum tuarum * quia :- manducabis:
Beatus ‡ es & bene tibi erit.

C Labores manuum: remuneratio est bonorum operum. Et ne istud pabulum carneum putares, addidit. Beatus es: nemo enim de carnali commestione beatus efficitur, nisi qui spirituali dono saginatur. Bene tibi erit: cum acceperis, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quod Deus se diligentibus præparauit.

C

Esaia 64.

‡ fructifera in penetralibus domus t. Vxor, sapientia.

3 Vxor tua sicut vitis ‡ abundans:
In lateribus domus tuæ.

C Vxor dicta est quasi vt soror: quapropter vxorem hic sapientiam debemus aduertere. Vitis vero mater est vuarum, quæ dulcia vina profundens, corda nostra recreat. Sic & sapientia fructus inferens iocundos, suaui nos delectatione lætificat. Latera, duo testamenta sunt: domus, propria cogitatio. Mens enim in cogitatione sua quasi in æde defigitur. Cuius cogitationis duo latera, legem & euangelium accipe: in quibus mens sancta quasi in duobus ædis lateribus firmata solidatur.

† germina.

4 Filii tui sicut † nouellæ oliuarum:
In circuitu mensæ tuæ.

Filii tui, actus boni.

D

Filii tui. H Id est, actus boni, assistentes in circuitu scripturæ & doctrinæ cœlestis, cum pinguedine pacis & obumbratione virtutis. C Vel filii vtrunque sexum signat, spiritualiter cœlesti verbo genitum: & mensa, Domini altare, vbi cœlesti pane saginantur.

‡ viro.

5 Ecce sic benedicetur ‡ homo:
Qui timet Dominum:

C Cum dicit, ecce sic: signat sicut superius expositum est, sic enim meretur benedici, qui suum timet autorem.

6 Benedicat tibi Dominus ex Syon:
Et videas bona Hierusalem omnibus diebus vitæ tuæ.

Dominus ex Syon, Christus.

C Dicit enim, benedicat te Dominus ex Syon, id est, Christus, qui in hoc monte hominibus apparere dignatus est: & pro nominis sui qualitate, tanquam pastor optimo semper ascribitur: Syon enim speculatio interpretatur: Hierusalem indicatur visio pacis. Optat ergo vt in Hierusalem videat cuncta quæ bona sunt. Sed ne crederes in cœlesti Hierusalem temporaliter ista bona videri, addidit, omnibus diebus vitæ tuæ, id est, vitæ æternæ.

E

7 Et videas filios filiorum tuorum:
Pacem super Israel.

Filii filiorum.

C Filios enim filiorum: signat nepotes. Quod vtique beatis viris contingere potest, qui prædicationibus sanctis populos multos generant. Pax est Dominus saluator: qui insidet illam beatam Hierusalem, & cuncta bona facit & beata, quæcunque maiestatis suæ virtute complectitur: illam pacem videas, non solum filios filiorum.

Oratio ex Psalm. CXXVII.

Timentibus nomen tuum Domine, beatitudinem largire perpetuam: vt talis nobis actio, talisque sit vita, quæ celsum de bonis fructibus meritum reportet ad sidera. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalm. CXXVIII.

F

C B *Propheta monet ecclesiam, vt dicat quot certamina à suis pertulerit hostib. (ne quis fidelium de propriis tribulationibus desperet) prædicens eisdem inimicis, quod eis in iudicio futuro esse venturum nouerat.*

TT. Canticum graduum.

C Docet hic propheta toleranter nos sęculi molestias sustinere, quando ecclesię crebras fuisse passiones cõprobat.

† adolescẽtia mea.

1 Sæpe expugnauerunt me à † iuuentute mea:
Dicat nunc Israel.

C Admonet propheta Israel, id est, ecclesiam, vt dicat bella sua. Sæpe: hic signat frequentiam passionum. A iuuentute: significat quando à fratre peruerso iustus Abel occisus est, & cæteri deinceps quam plurimi: ipsius quoque passione Christi expugnata est ecclesia. Dicat nunc Israel (, id est, in hoc sæculo, quando tempus est pœnitentiæ) vt instruantur reliqui fideles, patienter hic ferre persecutiones: quia in futura vita non expugnatur sanctus. Istud quoque, dicat nunc Israel, per tres versus sequentes subaudiendum est.

Genes. 4.

G

‡ adolescentia m. † sed non po. m.

2 Sæpe expugnauerunt me à ‡ iuuentute mea:
† Etenim non potuerunt mihi.

Ecclesia persecutionibus crescit.

C Bene dicit ecclesia expugnatam se à iuuentute sua: vt intelligas nunquam finitam ecclesiam esse persecutione improborum, quæ ita sæpe est expugnata: crescit enim persecutionibus, suaque contritione grandescit: nam si hic sanctos viros amittit, futuræ patriæ adquirit. Non potest igitur finiri, quæ suis detrimentis augetur: vnde non potuisse tamen sibi præualere dicit eos, quos superius se expugnasse commemorat: quia nunquam eis consensit ad malum.

‡ ceruicẽ meam arabant arantes · prolõgauerunt

3 Supra ‡ dorsum meum fabricauerunt peccatores:
Prolongauerunt iniquitatem suam.

H

sulcum suum.

Fabricant supra dorsum Ecclesiæ hæretici.

C Fabricatum: vero supra dorsum suum ecclesia testatur à peccatoribus: qui dolos facere festinant, & occultas suasiones, quasi in dorsum ecclesiæ (vbi videri non possunt) agunt: qui sic occulte auertere à sancta fide aliquos moliuntur, vt vel paucos decipiant, qui ecclesiam totam subuertere non potuerunt. Prolongatas quoque dicit: ipsas insidias, quas assidue hostes ingerebant fidelibus: prolongata est enim hæc iniquitas ab Abel vsque huc, & in finem vsque sæculi prolongabitur.

† laqueos impiorum

4 Dominus iustus concidet † ceruices peccatorum:
Confundantur & ‡ conuertantur retrorsum omnes qui oderunt Syon.

‡ reuertantur.

C Ceruices: pro superbia posuit, quam concidit Dominus in illis sic expugnantibus: cum eos ad misericordiam per humilitatem & satisfactionem redire promittit. Confundantur: in extremo iudicio, qui iam per pœnitentiam nolunt confundi. Et conuertantur retro: ad pœnam æter

nam

A

statim, ut virescit, arescet, sicut foenum tectorum sunt haeretici.

naru: ipsi enim, id est, obstinati ipsi oderunt Syon, id est, Ecclesiam.

5 Fiant sicut foenum tectorum:

Quod † priusquam euellatur exaruit.

C Foenum in tectis antiquis crescens, ante tempus collectionis arescit & perit: quia nulla firma radice viguit. His itaque comparantur peccatores illi educto feno, quoniam & hi frequenter dispereunt, antequam de hac luce tollantur: nascuntur enim in cacuminibus superbiae, vbi nulla soliditate consistunt. H Nec vllum granum bonitatis proferunt.

† messor

6 De quo non implebit manum suam † qui metet.

Et sinum suum ‡ qui manipulos colliget.

‡ manipulos faciens Angeli messuri in die iudicii.

C Metentes, angeli sunt, qui vltimo die iudicii frumentum electorum in horreo coelestis patriae recondunt: sed de istis (hoc est, superbis) manum non implent, quia eos à societate sanctorum reprobatos segregant. De istis enim supra dictum est, venient in exultatione ferentes manipulos suos: de iniustis hic dicitur, quod nec manum plenam fructibus comportent. Manus ad operationem: Sinus ad conscientiam pertinet. In malorum enim actibus, neutrum frugi aliquid potest inueniri.

B

† De quo

‡ transeuntes.

7 † Et non dixerunt ‡ qui praeteribant, benedictio Domini super vos:

Benediximus vobis in nomine Domini.

Praetereuntes, sunt sancti in hoc mundo.

C Praetereuntes, sunt sancti Dei, qui hunc mundum praetereunt, quia pro nihilo habent, & ad illa coelestia toto amore transeunt: à quibus, sceleratis inaniter operantibus, nulla benedictio praestatur. Sed ne ista benedictio putaretur humanis viribus applicanda, addit, benediximus vobis, &c. ipsa est enim firma & vera benedictio, quae sub Domini commemoratione agitur, à quo venit omne quod expedit.

Oratio ex Psalm. C X X V I I I.

A Bominum impugnantium nequitia, Ecclesiam tuam Domine dextera tuae potentiae defende: vt inimicis retrorsum conuersis, sacris à te benedictionibus repleatur. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

C

Argumentum Psalm. C X X I X.

C Clamat Propheta ad Dominum, vt à peccatorum profundo liberetur: beneuolentiam boni iudicis quaerens de calamitatibus indicatis.

TT. Canticum graduum.

1 DE profundis clamaui ad te Domine: Domine exaudi vocem meam.

Profundum, humilitas poenitentiae. Luca 18 Iona 2.

C Profundum est quasi porro fundum, cuius ima omnino demersa sunt. De isto profundo gloriosas effudit lachrymas Petrus, publicanus pectora tutudit, Ionas tacitus vociferauit. Domine exaudi, sic cum de profundo orauit, ad altissimi redemptoris celeriter dona peruenit. Est ergo illud profundum, profunda humilitas poenitentiae.

D

2 Fiant aures tuae intendentes:

† In vocem deprecationis meae.

H Non hic carnalem aurem Propheta postulat (sciens Deum incorporeum esse.) sed virtutem, qua suos exaudire dignatur, exposcit.

2 Fiant aures tuae intendentes:

† ad

† In vocem deprecationis meae.

H Non hic carnalem aurem propheta postulat (sciens Deum incorporeum esse) sed virtutem, qua suos exaudire dignatur, exposcit.

‡ obseruabis.

3 Si iniquitates ‡ obseruaueris Domine:

Domine quis sustinebit?

Iniquitas, omne peccatum.

C Iniquitatem vult intelligi omne peccatum, quod potest aliqua prauitate committi: iniquum enim est, quod iustum non est. Videns ergo propheta nullum esse, qui non aut cogitationibus excedat, aut vacuo sermone delinquat, aut inani actu occupetur: dicit Iustitiae ipsius humanum genus non sufficere, nisi misericordiae praestet auxilium: nemo enim solam Dei iustitiam sustinere posset.

E

† tecum

‡ cum terribilis sis sustinui Domine.

4 Quia † apud te propiciatio est:

‡ Et propter legem tuam sustinui te Domine.

C Territus igitur iustitia Dei, ad patronam misericordiam conuolat. Non est enim in nostris actibus vt mereamur absolui, sed ipsius propiciationis est, vt confitentem reum liberare dignetur. Haec est autem lex, id est, euangelica iussio, per quam se iure credebat esse saluandum. Sustinuit: indicat charitatem, quae totam sustinet, & perfectos efficit Christianos. Vel lex tua: lex est miserendi poenitentibus.

Lex tua, Euangelica.

5 Sustinuit anima mea ‡ in verbo eius:

Sperauit anima mea in Domino.

‡ & verbum eius expectaui, anima mea ad Dominum. Verbum eius Christum.

C Sustinuit anima mea in verbo eius: quia incarnationem Domini credebat esse venturam. Christus enim verbum istud est, quod sustinendo interim, patienter expectauit. Et quod non dixit transitorium aliquod verbum, exposuit sequenter, dicens illud verbum Dominum. Sperauit anima mea in Domino scilicet qui est verbum patris, sperauit enim anima mea, quod futuris temporibus de Maria virgine, propter interitum generis humani auferendum, nasci dignaretur.

F

6 A † custodia matutina vsque ad noctem:

Speret Israel in Domino.

† Vigilia matutina vsque ad vigiliam matutinam expectet Israel Dominum.

C A custodia matutina: Custodia matutina est resurrectio Christi, qui custodientibus sepulchrum militibus matutino tempore surrexit, ex quo enim Christus resurrexit à mortuis, spes ecclesiae confirmata est in Domino. Vsque ad noctem, id est, vsque in finem mundi.

7 Quia apud Dominum misericordia:

Et ‡ copiosa apud eum redemptio.

‡ multa.

C Reddita est causa mirabilis, quare Israel debuisset in Domino sperare: quia in eius manu misericordia est, quae potest ex peruerso facere iustum, ex imbecillo immortalem, ex carneo angelis similem. Addidit etiam & copiosa redemptio: H Quia non auro nec argento, sed precioso sanguine nos redemit. A Vel copiosa dicit, ne quisquam desperaret de venia, arbitrans non vsque ad ipsum redemptionis precium posse peruenire.

Copiosa redemptio.

G

8 Et ipse redimet Israel:

Ex omnibus iniquitatibus eius,

C Redemit itaque Israel: sanguine precioso, qui purificat non cruentat, qui non maculat sed emundat ab omnibus maculis. Sed cum dicit ipse: ostendit praeter ipsum euadendi impossibilitatem: & alium nullum potuisse nos redimere.

Oratio ex Psalm. C X X I X.

INtendant quaesumus Domine pietatis tuae aures in orationem supplicum, quia apud te propiciatio est peccatorum: vt non obserues iniquitates nostras, sed impertias nobis misericordias tuas. Per Dominum nostrum Iesum, &c.

Argumentum Psalm. C X X X.

H

C Exemplo suo propheta humilitatem Christianum populum docens; poenam ei grauissimam ponit, si mandata Domini non cum summa humilitate susceperit: hortaturque Israelem iugiter sperare in Domino, quatenus saeculi aduersa valeat tolerare.

TT. Canticum graduum * Dauid.

C Totus hic Psalmus de mansuetudine atque humilitate cantatur: eoque fit, vt quos labor praemissae confessionis afflixerat, dulcedo gloriosae deuotionis reficiat.

1 DOmine non est exaltatum cor meum: Neque elati sunt oculi mei.

C Taliter hypotheticus syllogismus enascitur: Est enim sensus, si non exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei: à superbia videlicet reddor alienus. Attamen non est exaltatum cor meum, neque oculi elati sunt. A super-

Syllogismus hypotheticus.

A

bis igitur reddot alienus. Et sic cum propheta negat de se victosa, confitetur omnino laudanda.

2 Neque ambulaui in magnis:

Neque in mirabilibus super me.

Iohann. 19.

C Ambulauit Pilatus in magnis, qui dixit Christo, nescis quia potestatem habeo dimittendi te: ambulant in mirabilibus qui de virtutibus quas à Deo acceperunt gloriantur, aut miracula quærunt, non vitam miraculosam.

3 Si non ‡ humiliter sentiebam:

Sed exaltaui animam meam.

‡ proposui & silere feci animam meam.

C Dicit se non superbe scripturas meditatum, monet ergo propheta diuinas scripturas simplici ac puro corde ab vnoquoque esse meditandas: non vt Arriani & Manichæi. Iste ergo se dicit humiliter sensisse, vt apostolus ait. Noli altum sapere sed time. Negat, iterum exaltatam animam ad culmen superbiæ, sed non negat eleuatam ad prædicationes diuinas. In illis enim rebus animam leuare fas est, vnde cœlesti pane pascatur: in illis superbis exquisitionibus non licet, vbi mors reperitur.

Roman. 11.

B

† ad matrē suam.

‡ ablactata ad me anima mea.

4 Sicut ablactatus † est super matre sua:

Ita ‡ retributio in anima mea.

C Ablactati dicuntur qui sunt à lacte prohibiti. Et merito talis est facta comparatio, quia sicut infantes vbera materna sugunt, ita fideles paruuli simplicitate scripturæ diuinæ nutriuntur, donec præparentur ad solidum cibum. Est ordo autem verborum talis, si non humiliter sentiebam, sicut ablactatus sub matre sua, sed exaltaui animam meam: tunc ita retribues, id est, si ego te præsumpsi contemnere, tunc merito videaris me abiicere.

† expectā Israel Dominum a modo vsq; in æternum.

Vsq; in sæculum.

5 † Speret Israel in Domino:

Ex hoc nunc & vsque in sæculum.

C Docet propheta vnumquenque fidelium, vt confidentiam suam semper in Dominum ponat, dicit enim, ex hoc nunc, id est, à præsenti tempore vsque ad æternitatem futuram: cum vnum sæculum erit & vicissitudo temporum in vnitatem perpetuam mutabitur.

C

Oratio ex Psalm. C X X X.

Matth. 11.

NE permittas nos exaltari in superbia sæculi omnipotens pater: sed qui mitis es & humilis corde, doce nos humilibus tibi placitu consentire. Qui viuis & regnas Deus, &c.

Argumentum Psalm. C X X X I.

C *Hic Psalmus incarnationis dominicæ sacramenta describit: cuius aduentus ecclesiam benedicat, sacerdotes glorificet, inimicos confundat, & super ipsum Dominum floreat sanctificatio æterna iustitiæ.*

T T. Canticum graduum.

C Cum prophetam omnia cantica graduum ad prouectum spei celsioris euexerint: istud tamen eum omnimodis eleuauit, quia incarnationis dominicæ sacramenta describit.

D

Feria quinta in vesperis.

† afflictionis.

1 MEmento Domine Dauid:

Et † omnis mansuetudinis eius.

C Memento: illi dicitur ex humano more, qui nihil aliquando potuit obliuisci, cui omne præteritum & futurum præsens est. Ille autem Dauid manu fortis & desiderabilis est Dominus Christus. Et omnis mansuetudinis eius: per quod virtus immensæ patientiæ eius ostenditur.

Dauid, Christus.

‡ Qui in.

2 ‡ Sicut iurauit Domino:

Votum vouit Deo Iacob.

Iurauit.

C Iurauit Dominus scilicet Christus, id est, iure orauit secundum ethymologiam: hoc est veraciter firmiterq; promisit, promisit vero se redempturum humanum genus. Quod ostendit, quando Petro ait, mitte gladium tuum in locum suum. Calicem quem dedit mihi pater, non bibam illum? Et hoc idem quod promisit, dicitur vouisse: votum itaque filii fuit, vt per aduentum incarnationis eius reconciliaret patri genus humanum: hoc tamen votum non est à patre & spiritu sancto diuisum, quia eorum hoc vnum est votum.

Iohann. 18.

Votum vouit.

E

3 Si introiero in tabernaculum domus meæ:

Si ascendero † in lectum strati mei.

† super lectum strationis mei.

C Tabernaculum dicit cœlestem habitationem, vbi post resurrectionem assumpta carne videntibus apostolis ascendit. Lectus ipsius, est requies intelligenda, beatissimæ scilicet passionis consummatio: quia consummata passione requies erat. Promittit enim se Christus non ascensurum in cœlum, nec carni suæ requiem illam daturum, donec quæ patri promisit impleuerit.

4 Si dedero somnum oculis meis:

Et palpebris meis dormitationem.

Somnus mortis. Palpebræ.

C Somnus iste intelligendus est requies mortis: quia triduana tantum pausatione susceptus est, & nullam corpori corruptionem intulit sed quietem. Palpebræ à palpando dictæ sunt: quæ nisi tremula quadam remissione quieuerint, somnus oculos non potest introire. Et idem aliis verbis repetitum sequitur: quoniam reuera tempora capitis nostri requiem habere non possunt, quando oculi crebris motibus agitati vigilare noscuntur.

F

5 ÷ Et requiem temporibus meis: donec inueniam locum Domino:

Tabernaculum Deo Iacob.

H Nec requiem se temporibus dedisse profitetur, priusquam in homine dignum Domino patri locum, vel Ecclesiæ congregationē construeret sua resurrectione. C Quia locus eius est tabernaculum pectoris Christiani, & atria Ecclesiæ catholicæ, quæ ille tanquam cœlum semper inhabitat. Et ipse inuenit, qui quæsiuit ouem perditam: ipse repetit: qui construxit tabernaculum sibi ex nobis & in nobis.

6 Ecce audiuimus † eam in Ephrata:

Inuenimus ‡ eam in campis syluæ.

† illum.

‡ illum in regione saltus.

C Audiuimus eam scilic. promissionem implendam. Ephrata ipsa est Bethlehem: vnde euidenter apparet auditū fuisse, nasciturum Dominum in Bethlehem, Michæa Propheta dicente: Et tu Bethlehem Ephrata nequaquam es minima, ex te enim exiet dux Christus. Campi syluæ: corda sunt gentium, quę ex peccatis prius syluestribus & dumosis cubilia fuerunt dęmonum, nunc campi vocitantur Domino colente & extirpante. Campi à capacitate & spatio diffuso dicti sunt.

G

Ephrata, Bethlehē.

Michæ 5.

In campis syluæ

In cordib. gentium.

7 † Introibimus in tabernaculum eius:

‡ Adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius.

† introemus in tabernaculū eius.

‡ adoremus scabellum pedum eius.

Pedes eius

H Nos introibimus in tabernaculum Dei: qui in adunatione Ecclesiæ per Dominum congregamur. C Pedes significant euangelicas iussiones: ibi enim steterunt pedes eius, vbi fidei veritas dinoscitur esse fundata: stant enim Domini pedes æterna soliditate veritatis fixi. H Ibi ergo adorabimus, vbi apostolicæ pręedicationes audiuntur, quę sustentant totum corpus Ecclesiæ: locus itaque iste, ecclesia est.

H

8 Surge Domine in requiem tuam:

Tu & arca † iustificationis tuæ.

† fortitudinis tuæ.

H C Surge Domine, id est, ab inferis reuertere in deitatis tuæ beatitudinem sempiternam. C Tuam dico: quam tibi tua maiestas attribuit. Tu & arca, hoc est Ecclesia, quam sanctificare dignatus es. Ideo vero Propheta ad Christum dicit: surge, quia iam spiritu præuidit omnia impleta in prædestinatione, quæ superius Christus promisit. H Quasi diceret, iam explesti iuramentum, reddidisti votum, inuenisti locum Deo, iam produxisti ex latere tuo ecclesiam: exurge nunc, reuertere in tabernaculum & requiem tuam.

9 Sacerdotes tui ‡ induantur iustitia:

Et sancti tui † exultent.

‡ induant iustitiam

† laudent.

Ephes. 6

H Sacerdotes Dei induantur iustitia, vt lorica iustitiæ muniti, non saucientur à iaculis inimici. C Et sancti tui exultent, qui Christum in baptismo induerunt. A Vel o-

mnes san-

A

mnes sancti, sacerdotes dicti sunt, regali illo sacerdotio fidei & charitatis decorati.

10 Propter Dauid seruum tuum:

* Non auertas faciem Christi tui.

* ne.

H Propter illum, qui ex semine Dauid formam seruilem suscepit, non auertatur claritas imaginis tuæ à sanctis (in quibus inhabitat Christus) sed illuminet eos. A C Vel petit Propheta, vt à gente Iudæorum non auertat faciem suam, propter mortem Christi. Exaudita est oratio: quia multi de gente illa salui facti sunt, vt apostoli & alii multi.

Actor. 21.

11 Iurauit Dominus Dauid veritatem ÷ & :· † non frustrabitur eum:

† non auertetur ab ea

De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.

C Quid enim firmius potest dici quam quando ille iurat per quem iuratur. Ille promittit qui non potest falli. Frustrare est in irritum promissa deducere, quod hic merito denegat posse euenire, vbi locus esse deceptioni non potuit. Fructus est ventris doctrina Christi cœlestis, de qua populus Christianus est generatus, sedens super sedem eius, quando similia mandata illius docere probatur. Successores itaque Christi apostoli, & alii, positi sunt super sedem Christi qui fuerunt fructus prædicationis Christi, verbo illius geniti. Per Dauid igitur Christus intelligitur, cui pater hoc iurauit, id est, firmiter promisit secundum humanitatem.

Frustrari.

De fructu ventris tui

B

12 Si custodierint filii tui * testamentum meum

Et † testimonia mea hæc quæ docebo eos.

* pactum m.

† testificationē meam quam docuero eos.

C Dicitur etiam & hoc de apostolis & Christianis (qui filii Dei dici meruerunt integritate fidei) si testamentum Dei omnemq; doctrinam pura deuotione custodiant: sedere semper in cœlestibus & æternaliter, hoc est vsq; in sæculum scilicet futurum in cœlo, cuius non erit finis.

13 Et filii eorum: vsque in * sæculum:

Sedebunt super † sedem tuam.

* æternum.

† thronum t.

H Sedebunt & filii nostri: hoc est rememorabuntur opera bona, quæ ob amorem illius operati sumus in conspectu eius.

C

14 Quoniam elegit Dominus Syon:

* Elegit eam in habitationem sibi.

* Desiderauit eam in habitaculum sibi.

H Syon: sancta ecclesia, in ipsa enim requiescit Dominus, id est, in cordibus electorum suorum, id est, in sanctis animabus, sacramentis cœlestibus sanctificatis.

15 Hæc requies mea in sæculum ÷ sæculi :·

Hic habitabo † quoniam elegi eam.

† quia desideraui eam.

C Ipsa est enim requies: Dominum ipsum speciale tabernaculum in religiosis hominum pectoribus insidere, & sic vbique esse, vt in his dicatur immensus & incomprehensibilis habitare.

16 † Viduam eius benedicens benedicam:

Pauperes eius saturabo † panibus.

* venationem.

† pane.

Vidua eius Ecclesia dicitur.

A Vox patris de filio suo viduam eius &c. A C Vidua Christi dicitur ecclesia: quæ omni auxilio mundano destituta, solam spem suam ponit in Domino: quam benedicens benedicat, qui iugi eam benedictione sanctificat. Reuera pauperes Christi cœlesti pani saginantur: quoniam in mundanis copiis semper esuriunt, de quibus dicitur. Beati pauperes spiritu.

D

Matth. 5.

17 Sacerdotes eius induam * salutari:

Et sancti eius † exultatione exultabunt.

* salutare.

† laude laudabunt.

C Sacerdotes Dei induuntur salutari: quando Dominum saluatorem summa fidei integritate recipiunt, & ipsius misericordia vestiuntur. Exultatione exultabunt: perpetuam lætitiam vult significare sanctorum.

18 * Illic producam cornu Dauid:

Paraui lucernam Christo meo.

* ibi oriri faciam cornu Dauid.

C Illic cum dicitur, illa beatitudinis requies designatur, de qua superius dixit, hæc requies mea &c. Cornu Dauid: fortitudo potestatis Christi in illa iudicatione monstranda est, vbi ab ipso sanctis æterna præmia conceduntur. Paraui lucernam. H A C Id est, Iohannem Baptistam, vel eius lumen prædicationis, scilicet, Iohannis Baptistæ, qui fuit vera lucerna Christi.

Cornu Dauid.

E

Iohann. 5.

19 Inimicos eius induam confusione:

Super ipsum autem † efflorebit sanctificatio mea.

† florebit diadema eius.

C Sicut sacerdotes Dei induuntur salutari: ita inimici eius (hoc est, hæretici vel pagani, vel quicunq; contra eius instituta vixerunt) confusionis velamine vestiuntur, quando illi audiunt. Venite benedicti, isti autem. Ite in ignem æternum. Efflorebit autem dixit, ad exprimendam sanctitatem gloriosæ incarnationis: floruit enim in Christo paterna semper sanctificatio, quicquid egit vel quicquid pertulit.

Oratio ex Psalm. CXXXI.

In omni ingressu nostro, memor esto nostri omnipotens Deus: indue nos sacerdotali iustitia, vt induci mereamur in tabernacula sempiterna. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

F

Argumentum Psalm. CXXXII.

C *Post præcedentis Psalmi gloriosissimam prædicationem, Propheta beatam prædicat vnitatem, vt qui se Christiana religione constringunt, in vna charitatis conuenientia perseuerent.*

TT. Canticum graduum * Dauid.

1 Ecce quam bonum & quam * iucundum:

Habitare fratres in vnum?

* decorum.

H Hic duo posuit, bonum, scilic. & iucundum, & quod sibi videbatur esse contrarium, vno sermone coniunxit: cum martyrium sit bonum non iucundum: voluptas iucunda non bona. C Dicendo autem fratres in vnum: significat non carnales fratres, sed eos qui fidei societate sub vno patre sunt constituti, quibus est cor vnum & anima vna.

Fratres.

Actor. 4.

G

2 Sic vnguentum in † capite:

Quod descendit in barbam barbam Aaron.

† optimū in capite.

C Vnguentum in capite, est spiritus sanctus: qui descendit supra Christum in baptismo in specie columbæ. qui est caput corporis Ecclesiæ. Quod descendit in barbam, id est, idem ipse spiritus, in apostolos: qui barba benedicti sunt, quoniam viriliter fixi sub Christo suo capite velut barba perseuerant. Addidit Aaron (qui Christi speciem gestabat in suo sacerdotio) vt non cuiuscunque hominis barbam, sed Christi intelligeres.

Matth. 3.

Barba, apostoli sunt.

Barba Aaron, id est, Christi.

3 Quod descendit * in oram vestimenti eius:

Sicut ros Hermon, qui descendit † in montem Syon.

* super oram vestimentorū eius.

† super montana.

C Per oram vestimenti, Dei significatur Ecclesia: in cuius ora descendit vnctio ista, quia vsque in finem sæculi descendit spiritus sanctus super eum in baptismo, suaq; miseratione sanctificat. H Hermon hebræum nomen est montis vltra Iordanem fluuium constituti: & interpretatur anathema, significatq; populum Iudæorum à Deo reprobatum. Ros Hermon, diuina scriptura, quæ prius Iudæis credita est, & postea ad montem Syon (id est, Christi Ecclesiam) transcendit. A Vel fides & gratia Dei. Ros iste est, à Iudæa in gentes descendens, quæ nunc speculantur fide Deum, & ideo Syon sunt.

Hermon.

H

Ros.

4 Quoniam illic mandauit Dominus benedictionem:

÷ Et :· vitam vsque in * sæculum.

* æternum.

C Illic, scil. in Syon, id est in Ecclesia, quæ fratrum adunatione consistit. Mandauit benedictionem: hoc est, misit saluatorem, qui credentium est vita & beatitudo perpetua. C Nulla enim discordantibus benedictio præstatur) illic ergo vbi concordia est, benedictio Dei mandatur.

A

Oratio ex Psalmo CXXXII.

INfunde domine in ecclesiam tuam, charitatem nostra fraternitatis & pacis: vt rore viguenti spiritalis aspersi, benedictionis tua gratia iocandemur. Per dominum nostrum Iesum Christum. &c.

Argumentum Psal. CXXXIII.

C *Post mutua dilectionis monita, nunc consequenter suadet: vt fœlix adunatio in laudes domini flagrantissimo charitatis studio concitetur.*

TT. Canticum graduum.

1 ECce ÷ nunc :- benedicite domino:
Omnes serui domini.

B

Nunc, id est, in æterna patria.

C Ecce dictum est, vt rebus certis atque perfectis non solum sermo, sed etiam articularis præstaretur ostensio. Sed nunc, dictum est, id est, in æterna patria: quia tot gradibus ascensis, solus ille laudari debuit, mirabiliter qui tanta concessit. Tunc enim maiori studio prædicandus est dominus: quando facit sua largitate securos. Vel nunc, id est, in præsenti vita, vbi exercendus est animus, vt in futuro æternis laudibus occupetur. Benedicite, id est, laudate: quia nos illum benedicendo laudamus, ille nos benedicendo sanctificat. H Serui domini sunt: quibus ira non imperat, quibus peccata non regnant, quibus non dominantur vicia.

Benedicite Serui domini.

2 Qui statis in domo domini:
÷ In atriis domus Dei nostri :-

C Illi stant in domo domini: quorum animus in religione Dei firmo vestigio perseuerat. Atrium est ingressus mansionis: significans eos qui meruerunt esse, vel in penetralibus, vel in ingressu sanctæ Dei ecclesiæ. Dei nostri, id est, non quem gentilitas colit, sed quem vera religio confitetur.

C

† ad sancta.

3 In noctibus extollite manus vestras † in sancta:
Et benedicite domino.

In noctibus, id est, tribulationibus.

C In noctibus: signat terminum istius mundi, tempus quod semper tribulationibus obscuratur. Ibi enim leuandæ sunt manus, vbi meretur bona operatio auxilium domini. Cum dicit extollite: hoc est vberius eleemosynam & bona opera facite. Addidit vero in sancta, scilicet ecclesia: vel in sancto scilicet Christo, vt in hebræo est: vel in sancta opera, quæ solum in ecclesia sancta sunt. Illam enim solam eleemosynam Christus accipit, quam eius nomine, id est, in sancta ecclesia fidelis Christianus obtulerit. Sed ne quis sibi aliquid arroget: dominum dicit esse benedicendum. quia ipse dat & animam misericordem, & substantiam largiorem.

In sancta

4 Benedicat te dominus ex Syon:
‡ Qui fecit cœlum & terram.

‡ factor cœli & terræ.

D

H Istum versiculum spiritus sanctus loquitur (siue propheta) ad illum, qui per quindecim gradus ascendit ad benedictionem, vt recipiat mercedem. Benedicat te dominus ex Syon, qui fecit cœlum & terram: ad distinctionem eorum dicit, qui sunt dii falsi.

Oratio ex Psal. CXXXIII.

BEnedicentes te domine deprecamur: vt nos mundi huius nocte contectos, illuminare digneris: quatinus dum manus nostras in bonis operibus eleuamus, benedictionem à te largissimam consequamur. Per dominum nostrum Iesum &c.

Argumentum Psal. CXXXIV.

C *Propheta laudes domino dicit esse soluendas: magnalia ipsius diuersa commemorans: destruensque falsitatem idolorum cultores redarguit.*

E

TT. Alleluia.

C Perascensis gradibus vsque ad illam summitatem, quæ securos efficit Christianos, congrue nimis ponitur alleluia: vt laudibus domini perfruatur sancta ecclesia, cui tale munus noscitur esse præparatum. Quapropter sinceris mentibus alleluia dicamus, vt illi sancto populo, per diuinam gratiam misceamur.

1 LAudate nomen domini:
Laudate serui dominum.

H Laudate nomen domini: quod per fidem cognouistis esse super omne nomen. Laudate serui: Id est qui serui ipsius estis, prona voluntate deuoti, & dimisistis seruire diabolo.

2 Qui statis in domo domini:
In atriis domus Dei nostri.

Atriis

F

C Qui statis: hoc est qui perseueranti volnntate in eius credulitate consistitis. Atrium dicitur, amplissimæ domus primus ingressus, vbi habitantes focos facere solebant. Et ab atro fumo appellata sunt Atria, quasi atra: illos enim Deum benedicere in his verbis debere dicit: qui in primum membrum domus dominicæ videntur ingressi.

3 Laudate dominum, quia bonus dominus:
† Psallite nomini eius, quoniam ‡ suaue ÷ est :-

† cantate ‡ decens

C Considerate quod laudate tertio posuit, vt per laudis similem qualitatem, sanctæ trinitatis indiuisibilem vnitatem nobis ostenderet. Quoniam bonus: qui non solum bonus sed optimus. Psallere vero ad bonas operationes corporis refertur: vt in hac conuersatione dominum videamur de nostra probitate laudare.

Psallere

4 Quoniam Iacob elegit sibi dominus:
Israel in † possessionem sibi.

† Peculium suum

C Elegit itaque Iacob dominus: dum populum ecclesiæ diuersarum gentium adunauit. Possidet Israel: quando in illa resurrectione beatorum, ipse in omnibus habitare probatur.

G

5 Quoniam ego cognoui, quod magnus ÷ est dominus:
Et ‡ Deus noster præ omnibus diis.

‡ dominus

C Videbat enim vir sanctissimus maiestatem illam mirabilem, virtutibus cœlorum imperantem, & illius magnitudinem reuelante spiritu cognouit: merito præ omnibus diis magnum dominum dixit, à quo cuncta creata sunt. Non autem deos dixit, quod eos Deos crederet, quos stulta gentilitas adorabat: sed quia ipsi eos Deos dicebant, quos suggillando eorum vocabulo commemorat.

Præ omnibus diis.

6 Omnia quæ ÷ cunque :- voluit dominus fecit in cœlo & in terra:
In mari & in omnibus abyssis.

C Cœlum positum est pro cunctis cœlestibus: terra, pro omnibus quæ in humo gignuntur: mare, pro istis finibus, quos commeantium discursus inuisitat: Abyssus, oceanum signat, qui propter altitudinē suam nobis ignotus est. In his omnibus voluntas Dei sine dubitatione completur.

H

7 † Educens nubes ab extremo terræ:
Fulgura in pluuiam fecit.

† Leuans nubes de summitatibus terræ. Nubes, prophetæ. Fulgura in pluuiam fecit.

C Si sequentia ad literam accipis: vera sunt. Sed quia de hebræo populo dicit inferius: conuenit hæc quoque hominibus applicare. H C Educens nubes, id est, eleuans prophetas ab humili proposito, fecit peruenire ad fastigium prædicationis. Fulgura: sunt prophetarum prædicationes, cum terrendo conuertunt peccatores: quæ pluuiæ fiunt, cum diluunt delinquentes à peccatis, & imbrem salutarem infundunt, vnde spirituales fructus germinent.

8 ‡ Qui producit ventos de thesauris suis:
Qui percussit † primogenita Ægypti ab homine vsque ad pecus.

‡ Educens † primitiua Venti Apostoli. Primogenita Ægypti

C Ventos: apostolos dicit, quorum prædicatio totum mundum tanquam ventus celerrimus percurrit. De the-

A

sauris. H Id est, de arcanis cœlestibus. H Primogenita mundi percutit Deus quasi Ægypti: quando natos homines originali peccato, sua potenti inspiratione corrigit. Ab homine id est, prudentioribus huius sæculi, vsque ad mansuetos ac simplices viros: omnes enim (ni per gratiam domini liberentur à diabolo) velut Pharaonis impia dominatione deprimuntur.

‡ portenta

9 Emisit signa & ‡ prodigia in medio tui Æ
gypte:
In Pharaonem & in omnes seruns eius.

Signa — Prodigia — Pharao. Diaboli typus.

B

C Misit signa: qoando in passione Christi terra tremuit, saxa disrupta sunt. Dictum est signom, ab eo quod significet: sicut vestigio viso, transisse animal cuius vestigium est cogitamus. Prodigia quasi porro dicta, id est, longe prædicentia: quæ tunc facit cum animas fideles per aliqua signa præmissa conuertit. Pharao, dissipatio interpretatur & diabolum significat. In omnes seruos eius, id est, in illos qui illi seruiunt: illius enim serui sumus, cui spontanea mente seruimus. Submergitur enim cum seruis suis diabolus, quando salutari foote baptismi populus à diaboli errore liberatur.

10 Qui percussit gentes moltas:
Et occidit reges fortes.

C Gentes: dicit cateruas viciorum, has percurimus, quando satisfactione per pœnitētiam vulneramus: quod enim est illis vulnus, nobis salus est. Reges fortes: spiritus immundos dicit: quos occidit dominus, cum nos mundat à delictis, & illos facit à oobis extraneos.

11 Seon regem Amorreorum & Og regem Basan:
Et omnia regna Chanaan.

C

C Seon: interpretatur tentatio oculorum. Amorrei: amaricantes. Vere amara sunt vicia, quæ nos ab illa beatitudine iocundissima deducunt. Hæc habent regem diabolum, qui est tentatio oculorum, quando se transformat in angelum lucis, vt per speciem boni deuotos decipiat. Ista Deus occidit quando nos à talium seruitute liberauit. Og, conclusio: Basan, confusio interpretatur. Merito ergo confusionis rex conclusio perhibetur. Diabolus enim nobis conclusit regnum cœleste, & in confusionem deiecit. H Chanaao: commotio interpretatur, quia diaboli illa regna commouent nos à Deo. C Quæ ille occidit, qui crucem pro omnium salute suscepit.

1. Cor. 11.

12 Et dedit terram eorum hæreditatem:
Hæreditatem Israel populo suo.

C Terra illa est: quam sine dubio Christiani æterna pace possidebunt in hæreditatem. Ideo addit, hæreditatem Israel populo suo: ista ergo hæreditas beatitudinis est ipsa perpetuitas. H In quam nos sua gratia asciuit.

13 Domine nomeo tuum in æternum:
Domine memoriale tuum in generatione
& generationem.

D

Nomen tuum Christiani.

C Precatur ergo, vt humano generi nomen eius semper debeat permanere: quatinus ab aduentu Christi vsque ad finem sæculi semper dici & esse debeant Christiani. H Vel illo nomine in æternum permanente, nobis sit hæreditas sempiterna. C Memoriale Dei est: quicquid in scripturis sanctis commonitione saluberrima continetur. Sæculum sæculi: significat diem sempiternum, vbi enim nos habemus generatione & generatione. Cassiodori translatio habet in sæculum sæculi. H Vel generatione & generatione: scilicet iudæorum & Christianorum: vt quod legis vmbra præfigurauit, in euangelio agnoscatur. A Vel in hoc sæculo & futuro.

Memoriale tuum, in scripturis sanctis.

14 Quia iudicabit Dominus popolum suom:
Et in † seruis suis ‡ deprecabitur.

† seruos suos erit placabilis.

C Iudicabit id est damnabit dominus iudęos non credentes: qoia noluerunt esse ipsius, quos de cunctis elegit nationibus ad possidendum. Et in seruis suis. id est fidelibus, quibus dictum est, Qui credit in me, non iudicabitur: sed transit de morte ad vitam. In illis deprecabitur: id est propiciabitur, quibus æterna promissa dat. Ab illis deprecatur: quos & exaudit.

Ioh. 11.

E

Deprecabitur.

15 † Simulachra gentium argentum & aurum:
Opera manuum hominum.

† Idola

C Designauit autem hic simulachra, per illud vnde sunt, id est aurum & argentum (metallorum scilicet qualitate formata) ad irrisionem gentium. Bene enim gentiles irridentur, cum putant Deos suos homini præstare quod capiunt ab homine, scilicet aurum, argentum &c. melius enim consulereot sibi homioes, ea frangeotes: tunc enim aliquid prosunt, si ad pecunias translata descendunt: vnde Deus eorum noo exaudit integer, sed præstat potius imminutus.

Dii gentium, plus prosunt confracti quam integri.

16 Os habent & non loquentur:
Oculos habent & non videbunt.

F

C Quid prodest os quod non loquitur? quid oculus qui non videt? Vocabula enim sunt vana, noo officia profutura.

17 Aures habent & non audient:
Neque enim est spiritus in ore ipsorum.

C Quid prodest auris quæ non audit? quid nares quæ non odorant? nomina vana sine rebus: præsumptio caduca. Quæ vtilitas manus quæ oon palpat? quid pes qoi non mouetur? quid guttur quod non sonat? noxia sunt deliramenta, non veritas firma: abunde enim gentium simulachra derisa sunt.

18 Similes illis fiant qoi faciont ea:
Et omnes qui confidoot in eis.

C Dignum est enim, vt careant collatis sensibus, qui Deos insensatos sibimet effecerunt. Et intuere, quoniam fabricatores & cultores omnes idolorum, vna complectitur damnatione, dum dicit, qui faciunt & qui coofidunt in eis.

19 Domos Israel benedicite domino:
Domus Aaron benedicite domino.

G

C Admonet hic vt vero domino debeant personare laudes fidelium. Per Israel: omnis iustus significatur, qui diuina contemplatione gratulatur. In Aaron: sacerdotes sancti significantur.

Israel omnis iustus.

20 Domus Leui benedicite domino:
Qui timetis dominum benedicite domino.

C In Leui etiam, sancti ministri, id est, diaconi significantur: ad postremum qui domino in qualibet conuersatione famulantur. Sic omnis populus Deo deuotus per diuersas partes Deum laudare præcipitur.

21 Benedictus dominus ex Syon:
Qui habitat in Hierusalem.

C Benedictus dominus, id est, Christus qui est ex Syon, id est suam ecclesiam sancta incarnatione visitauit, ipse est qui habitat in Hierusalem: quæ diuersorum sanctorum congregatione construitur, & regis sui præsentia, fœlicitate lætatur æterna.

H

Oratio ex Psal. CXXXIIII.

Suauitatis eximie Deus (quem omnis terra pro dulcedinis benignitate collaudat) rogamus, vt abluto à nobis vana superstitionis errore, tuis voluntatibus connectamur. Per dominum nostrum Iesum Christum &c.

Argumentum Psal. CXXXV.

C *Magnificentiam domini propheta declarans, miracula refert, quæ fecerit in Aegypto & gente Iudaorum: misericordiam eius sæpius nobis inculcans: quia illius est misericordia, omne quod possumus: & clementia, omne quod viuimus.*

TT. Alle-

A

TT. ‡ Alleluia.

1. Paral. 5.

C Mirabilis psalmus, & nimia virtute profundus: cuius enim virtutis sit, in lib. Paralipomenon ostenditur, vbi ait. Cum cœpissent Deum laudare & dicere. Confitemini domino &c. implebatur domus nube & caligine: ita quod nec sacerdotes poterant stare, & ministrare propter caliginem: compleuerat enim gloria domini domum Dei. Nam licet in omnibus psalmis, si pure cantantur, certum sit adesse diuinam præsentiam: hoc tamen magis creditur, quod legis auctoritate firmatur.

1 CONfitemini domino quoniam bonus: Quoniam in æternum misericordia eius.

Cur in singulis versibus misericordia repetitur.

B

C Confitemini: tam confessio peccatorum quam laudis intelligitur. Qui vero misericordia, in singulis versibus repetitur, hoc indicat: quia omnia quæ dicuntur, ex misericordia Dei procedunt: sine qua nec esse nec valere possumus. Quapropter nec ab ore nostro debet, nec à corde discedere, quatinus & ipsa dignetur nos iugi tutione seruare. Bonus vero dicitur: quoniam laudes suas clementer audit, & supplicantibus miseratus indulget. Addit in æternum misericordia eius: quia hic præstat, vt recreet: parcit, vt corrigat: & in futuro misericordiam tribuit, vt coronet.

2 Confitemini Deo deorum: Quoniam in æternum misericordia eius.

Deus deorum.

C Deus ille deorum est: cui nullus similis inuenitur. Et non potest Deus deorum: nisi sola trinitas sancta nuncupari.

3 Confitemini domino dominorum: Quoniam in æternum &c.

C Dominus dominorum ille solus est: cui cuncta deseruiunt: ipse est etiam sanctus sanctorum, ipse rex regum & omnium potestatum.

C

† fecit

4 Qui † facit mirabilia magna solus: Quoniam.

Qui facit mirabilia solus.

A C Per istos omnes versus, vsque in finem, subaudiendum est confitemini: vt nobis plena possit constare sententia. Dicit itaque solum illum fecisse mirabilia: quasi & non per angelos & apostolos fecerit mirabilia: sed hic memorat ista mirabilia fecisse solum, quando verbo suo conditiones rerum fabricasse monstratur, quas sine ministerio fecit creaturæ, vnde sequitur. Qui fecit &c.

‡ sapientia. In intellectu id est. sapientia.

5 Qui fecit cœlos in ‡ intellectu: Quoniam.

C In intellectu ergo cœlos fecit: quia nulla confusione, nulla inordinatione, nulla informitate creati sunt: sed distincti atque compositi, in sapientia creatoris sui peracti sunt.

Super aquas

6 Qui firmauit terram super aquas: quoniam.

D

C Firmauit terram super aquas, scilicet sacri baptismatis, quibus terra nostra (hoc est corpus nostrum) reficitur, dum stabilitate religionis firmatur. Siue ad literam, super aquas: id est iuxta aquas. Vel etiam, superiorem aquis vna parte sui.

Luminaria magna.

7 Qui fecit luminaria magna: quoniam.

C Etsi ad literam de astris verum sit, spiritualiter tamen magna luminaria fecit, cum angelos ac potestates, thronos, dominationes creauit: quæ pietate sanctissima cœlesti lumine irradiant.

8 Solem in potestatem diei: quoniam.

C Potestas diei: est aduentus solis, qui per eum omnibus declaratur visibilis creatura. Potest & de Christo dici, qui illuminat mentium tenebras.

Stellæ, sacri ordines

9 Lunam & stellas in potestatem noctis: quoniam.

C Lunam, ecclesiam debemus accipere: stellas, eius diuersos ordines, vt sunt episcopi, presbyteri, diaconi: qui velut stellæ cœlesti noscuntur conuersatione radiare. Qui in potestate noctis, id est, istius sæculi dati sunt: vt per eos caliginosa reluceant corda mortalium.

E

10 Qui percussit Ægyptum cum † primogenitis eorum: quoniam.

† primitiuis eius

C Quoniam historia nota est, videamus quid hic possit spiritualiter intelligi. Percussit Christus primitiua Ægypti: quando istius sæculi damnauit gloriam, quæ putabatur esse præcipua. Nam luxus & superbia ac auaritia, quasi primitiua sunt mundi: ipsa enim primo generat pessimus venter, & velut caros filios amplectitur, dum rerum istarum cupiditate gratulatur. Hæc percussit dum damnauit.

Primogenita Ægypti, luxus superbia & auaricia

‡ Et

11 ‡ Qui eduxit Israel de medio eorum: quoniam.

C Per medium enim Ægyptiorum educitur Israel: quando sanctos suos à conuersatione liberat pessimorum, & à mundi istius teterrima habitatione in lucem suæ veritatis adducit.

F

12 In manu † potenti & brachio excelso: quoniam.

† valida & brachio extento

C Manus fortis: ad inuincibilem pertinet actionem. Brachium excelsum: ad omnipotentiam domini singularem, quæ semper demonstrat omnium rerum auctorem.

13 Qui diuisit mare rubrum in diuisiones: quoniam.

C Rubrum mare: est istius sæculi permixta profunditas: quam multis diuisionibus transimus, quando conuersi ad terram viuentium festinamus: alter enim per eleemosynas, alter per charitatem transit ad Deum.

Mare rubrum in diuisiones

14 Et eduxit Israel ‡ per medium eius: quoniam.

‡ in medio.

C Et eduxit Israel: quoniam iste versiculus repetitus est, expositio superius dicta sufficiat.

15 Et † percussit Pharaonem, & ‡ virtutem eius in mari rubro: quoniam.

† conuoluit

G

‡ exercitum

C Et excussit Pharaonem, id est, diabolum cum ministris suis, in fonte salutis, id est, baptismi: vbi eos suæ potentiæ virtute remouet. Excussit autem dixit (hoc est quasi puluerem proiecit) vt de celeritate & virtutem diuinitatis ostenderet, & illos terrenas sordes esse monstraret.

16 † Qui transduxit populum suum per desertum: quoniam.

† Qui duxit

Desertum, Mundus iste

C Desertus enim dicitur mundus: qui diuina electione priuatus fuit, & merito sic vocatur, quia ad se venientem non recepit auctorem. Illi ergo à Christo per eum transducuntur, qui illæsi à malis eius pertranseunt.

17 Qui percussit reges magnos: quoniam in æternum.

C Percussit reges magnos: quando in corde nostro cœlestis medicus impia desideria extinxit: tunc enim nos viuimus, dum illa moriuntur: E contrario necesse est nos succumbere, si contingat illa superare.

Reges magni, impia desideria.

H

18 Et occidit reges ‡ fortes: quoniam in æternum.

‡ magnificos

Reges fortes, dæmonia.

C Reges fortes occidit: quando à nobis expellit dæmonia, immissione varia grassantia: quorum voluntas mala tunc extinguitur, si fidelium animæ ab eorum potestate tollantur.

19 Seon regem Amorreorum: quoniam.

Seon, diabolus

C Seon quidem interpretatur tentatio oculorum, siue arbor infructuosa. Amorreus, exacerbatio: quæ omnia videntur ad diabolum pertinere. Ipse est enim arbor infructuosa, ipse est exacerbatio. Sed hæc in nobis dominus occidit, quando nos ad instituta sua morum sanctitate perduxerit.

20 Et Og regem Basan: quoniam.

Og diabolus

C Og: conclusio seu coaceruans interpretatum dicitur. Basan: confusio, & diabolum significat. Qui recte confusio dicitur: quoniam suos sequaces confundit,

A &ipse iniudicinDei de beatitudine discedit confusus:ipse quoque peccata oostra coaceruat vt accuset, & viam ad Deum concludit ne videatur.

21 Et dedit terram eorum hæreditatem : Quoniam.

C Data est terra illa æternæ beatitudinis populo Christiano,quæ fuerat pollicita iudæis. Illis enim in sua iniquitate proiectis,sanctis ac fidelibus promissa hæreditatis præmia conferuntur.

22 Hæreditatem Israel seruo suo : Quoniam.

C Cum dicit seruo suo, id est, Christiano populo. Illos enim sequestrat: qui iussionibus eius restiterunt, siue iudæos,siue Christianos.

23 Quia in humilitate nostra memor fuit nostri: Quoniam.

B C Ipse enim Christus monstrauit nobis & humilitatis viam,& patientiæ disciplinam.Quapropter in humilitate positorum memor fuit: quando in aduentu suo eos proprio cruore liberauit, tunc quoque latius cepit desiderari humilitas, quando eam in se dominus saluator ostendit.

‡ de hostibus n.

24 Et redemit nos ‡ ab inimicis nostris: Quoniam.

C Redemit enim nos: à diuersis iniuriis, de potestate diaboli,quando alapis cęsus,flagellatus,verberatus est,& sanguinem in precium dedit.

† panem

25 Qui dat † escam omni carni ; quoniam.

Qui dat escam omni carni

C Dat escam carni:cum suos fideles corpore & sanguine suo saginare & satiare dignatur.Si etiam ad literam intelligas,sua misericordia omnia tenet & cibat.

26 Confitemini Deo cœli :quoniam in æternum.

C H Confitemini Deo cœli, id est, debitas ei reddite laudes,qui nos à terrenis ad cœlestia commutauit.

27 ÷ Confitemini domino dominorum: Quoniam.

C Memorat iterum in fine per ipsum versum, quem in capite posuit, esse confitendum: nequid præter eius laudem & misericordiam agi posse crederetur.

Oratio ex Psalm. CXXXV.

MEmor humanitatis nostræ miserere omnipotens Deus: & qui quondam patribus nostris terram aduersariorum in hæreditatem donasti: nos à peccatis liberos cum tua hæreditate constitue. Per dominum nostrum Iesum &c.

Argumentum Psalm. CXXXVI.

D *B Tripliciter hic psalmus intelligi potest: de captiuitate Iudaica in Babylone: & de peccatoribus ab ecclesia eiectis: & de ea eiectione, qua primi nostri parentes de paradiso expulsi sunt.*

TT. ÷ Psalmus Dauid propter Hieremiam ∴

† ibi

1 SVper flumina Babylonis † illic sedimus & fleuimus :
Dum recordaremur Syon.

Babylon Flumen

H Babylon : confusio interpretatur, & significat præsentem mundum. Flumen : significat vnomquemque pulchrum ad horam, cuius finis sicut flumen transit. C Supra flumina sedent fideles:qui captiuitatem in hoc mundo patiuntur, & suspirantes desiderio patriæ cœlestis Hierusalem,amaras lachrymas fundunt.

‡ Super salices † cytharas nostras Salices

2 ‡ In salicibus in medio eius :
Suspendimus † organa nostra.

H Salix est lignũ infructuosum,& dicitur qood si quis ex illa accipiat potionem aut manducet, filios non facit. Organum autem, hominis corpus est. Sicut enim organum ex multis fistulis compositum est, ita corpus nostrum ex multis organis & membris: per ipsum quoq; tactum manib. hoc est per opera,melos & cãtica& hymnos referimus Deo. Dicitur iterum salix radicem nõ habere,tamen si abscinditur & secus aquam plantatur,statim virescit:sic peccator licet peccauerit & ceciderit, tamen si sit secus aquã, id est,si legit sacras scripturas,viret anima eius. E

‡ carminis

3 Quia illic interrogauerunt nos, qui captiuos duxerunt nos:
Verba ‡ cantionum.

Rom. 7.

H Dæmones qui deceperunt oos &captiuos duxerunt, nunc quasi gloriantes & deridentes dicunt nobis,reddite verbum de fide vestra, & quemadmodum quando eratis in Hierusalem, id est, paradiso hymnum dicebatis Deo, ita nunc canite. C Tenet quippe nos lex peccati in membris nostris captiuos secundum mentem, vt non quod volumus faciamus,sed quod oolumus. F

† affligebant nos, læti canite nobis

4 Et qui † abduxerunt nos :
Hymnum cantate nobis de canticis Syon.

C Et qui abduxerunt nos, id est, concupiscentiæ carnales (quæ nos iure captiuitatis illaqueant) frequenter, suadent, vt verba psalmodiæ in locis immundis canere debeamus.

5 Quomodo cantabimus canticum domini :
In terra aliena ?

Psal. 49. Eccles. 15.

C Quomodo cantabimus (illis respondendum est) nos in peccatis constituti. In terra aliena, id est, inter actus vicinsos, qui sunt à Deo alieni. Canticum domino. H Peccator etenim non debet cantare, sed lugere peccata sua. Non potest enim nisi sanctus vere Deum laudare.

6 Si oblitus fuero tui Hierusalem :
Obliuioni detur dextera mea.

G C Astringit itaque se propheta duris conditionibus & vinculis, non ab eius mente discedere cœlestem Hierusalem,quæ est regio beatorum : quam qui hic obliuiscitur, in regnum Dei minime collocatur. H Dextera quippe, bonorum sunt opera recta. Si vis semper in memoria Dei esse,opera fac dexteræ.

† gutturi meo

7 Adhæreat lingua mea ‡ faucibus meis :
Si non meminero tui.

Quid psalmodia.

C Nunc proponitur secunda pœnalis conditio. Quid enim probatur detenus esse, quam illud non posse loqui, vnde consueuit medicina præstari ? psalmodia est enim consolatio flentium, cura dolentium, sanitas ægrotorum, hoc animæ remedium, hoc miserorum omnium cognoscitur esse suffugium. Recordari igitur semper Christi debes,ne tali munere priueris.

8 Si non proposuero Hierusalem :
In principio lætitiæ meæ.

H C Principium lætitiæ est semper validum,semper amplissimum: quoniam in ipso nimis voluptas accenditur gaudiorum. Omnia enim subita violenta sunt, & quod diuturnum in hoc sæculo fuerit, intepescit. Vel principium lætitiæ,filius natus est Dei.

9 Memor esto domine filiorum Edom :
In die Hierusalem.

C Edom alii sanguineum, alii terrenum interpretantur. H Quis ergo est nisi diabolus ? diabolus est enim qui decipit genus humanum, cui petit propheta retribui, vt sentiat pœnam quam ipse sua malicia homini adduxit, trahẽs & adducens in Babylonem.

† Euacuate, Euacuate ‡ eius Exinanite.

10 Qui dicunt † exinanite exinanite :
Vsque ad fundamentum ‡ in ea.

C Verba ista filiorum sunt Edom, persequentium populum Christianũ qui persequebantur vsq; ad fundamẽtum,id est,vsq; ad mortem martyrii.Dicere autẽ exinanire

est

A Torrens.

est dicere lucem temporalem eripite, à similitudine cisternæ tracta sunt verba: quæ quanto plus exhauritur, tanto magis exinanitur. Verum quod prodest malis vsque ad fundamentum (quod Christus est) exinanire Christianorum temporalia: dum fundamentum Christum eripere non possint, neque æterna bona minuere.

† vastata ‡ Vicissitudinem t. † quam tu

11 Filia Babylonis † misera:
Beatus qui retribuet tibi ‡ retributionem tuam, † quam retribuisti nobis.

Filia Babylonis caro nostra.

C Filia Babylonis: caro nostra est, quæ confusionem nobis ingerit peccatorum. Quæ misera est dicta, quia illicitis concupiscentiis semper satiat animam vulnere peccatorum. Cui retribuere: est eam ieiuniis & diuersis tribulationibus subditam facere virtutibus, quæ nos concupiscentiis suis concitauit ad vicia: vt quæ traxit ad culpam, adiutorio Dei perducatur ad gloriam.

12 Beatus qui tenebit.
Et allidet paruulos tuos ad petram.

B

C Adhuc loquitur ad ipsam carnem: beatum esse commemorans, qui filios eius, id est, vicia nocentia tenet & cohibet & non permittit sibi nocere. Et allidet ad petram, id est ad Christum, vt non moretur tenens, ne voluptas blanda surripiat: sed vt statim confracta dispereant, quæ nos teterrimis motibus instigabant.

Oratio ex Psal. CXXXVI.

Captiuitatum nostrarum potentissime absolutor: concede nobis laudes tuas spiritali canere concentu: vt quos onus noxæ ante fecit exules, alleuatio potentiæ dexteræ cœlestes restituat ciues. Per dominum nostrum Iesum &c.

Argumentum Psal. CXXXVII.

C

C *Vniuersalis ecclesia domini beneficia sibi attributa collaudans, monet vt reges terræ Deum confiteantur excelsum: oratque ne peccatores conuersos despiciat, quos creare dignatus est.*

TT. ÷ Ipsi :· Dauid.

Ipsi Dauid

C Quamuis Dauid Christum significet: tamen addendo, ipsi, plus indicat. Ipsi enim reuerentius pronunciandum est, quasi altissimo, quasi omnipotenti, quasi cœlesti regi. Et tunc Dauid iungendum est: quod vocabulum non ex deitate sumitur, sed per assumptæ carnis originem venire monstratur.

Feria Sexta in Vesperis.

1 Confitebor tibi Domine in toto corde meo:
÷ Quoniam audisti omnia verba oris mei :· .

D

H Si quis pro omnibus viciis & passionibus animæ suæ agit pœnitentiam: iste confitetur ex toto corde. Si quis vero pro vno vicio confitetur (puta quia auarus est, hoc confitetur: nô autem confitetur, quia fornicator aut detractor est) quia non in toto corde confitetur, non auditur à Deo. C Considera autem meritum orationis, vt omnia verba sua profiteatur audita.

† deorum cantabo tibi

2 In conspectu † angelorum psallam tibi:
Adorabo ‡ ad templum sanctum tuum,
& confitebor nomini tuo:

Templum

H Vide profectionem pœnitentis: quia post confessionem & pœnitentiam cum angelis meretur psallere & gratias agere Deo. C Templum orationis, est beatæ incarnationis aduentus: quem quotidie adorat ecclesia, dum corpus & sanguinem ipsius in sacramento veneratur: sed illa adoratio perfecta est quam confessio beata comitatur.

† eloquium tuum.

3 Super misericordia tua & veritate tua:
Quoniam magnificasti super *omne :· nomen † sanctum tuum.

E

C Misericordia est: quod sine cuiusquam meritis ad liberandos nos venire dignatus est. Veritas: quia prophetarum suorum promissa compleuit. Magnificatum est nomen, cum nobis culturæ ipsius virtus innotuit. H Peccator, audiat misericordiam: iustus autem & superbus, audiat veritatem.

‡ inuocabo & exaudies me: dilatabis animæ meæ fortitudinem.

4 In quacunque :· die ‡ inuocauero te, exaudi me:
Multiplicabis in anima mea virtutem.

C Dies hic lucida petitio synceraque est: quam non cupiditas nec vlla auaricia nubilat, sed de illo sole lucet, qui omnes caligenes mortalitatis emundat: In talibus petitionibus deuotus populus se audiri precatur. H Multiplicabis, id est, multis sollicitudinibus subiacere animam facis. C Per hoc enim ostendit se innumera passurum contra quæ tam multiplicia virtutum petit auxilia.

F

† eloquia

5 Confiteantur tibi domine omnes reges terræ:
Quia audierunt ÷ omnia :· † verba oris tui.

Reges terræ
Audire, id est, obedire.

C Reges terræ sunt: qui corporibus suis diuinitatis munere dominantur. Nam ille vere rex non dicitur, qui viciis seruire monstratur. Quia audierunt, audire enim ad illos pertinet qui obedientes esse noscuntur. Illos enim non dicimus audisse quos contumaces sacris iussionibus esse scimus.

6 Et cantent in viis domini:
Quoniam magna ÷ est :· gloria domini.

H Viæ domini, sunt misericordia & veritas, quas cătare & laudare regibus & religiosis & vere Christianis (passionum animæ & concupiscentiarum rectoribus) præcipitur. Gloria quippe domini est, vt sæculum respuentes: eius laudes cantare non desinant.

7 Quoniam excelsus dominus & humilia respicit:
Et ‡ alta à longe cognoscit.

‡ excelsa de longe.
G

C Cum enim sit dominus excelsus: tamen humilia respicit ne quis subiectorum putaret, non se ab excelso domino respici, cum se cognosceret magna deuotione prosterni. Alta: superba significat: quæ ideo longe cognoscit, quoniam eius gratiæ minime proximantur. Et ne putarent superbi, quia alti sunt, se Deum non videre, ait cognoscit.

8 Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me: ÷ & :· super iram inimicorũ meorum † extendisti manum tuam:
Et ‡ saluum me fecit dextera tua.

† mittes ‡ saluabit me

C Viuificatur ergo populus, id est, lætificatur: dum enim in diuersis angustiis fuerit constitutus, æternorum gaudiorum suauitate recordans reficitur. Sciens enim aurum igne probari, & præmium maximum post labores dari, & tribulationes domini virtute superandas: lætatur in tribulationibus, & in mente viuificatur. Extendit manum super iram: quando illi inimici conuersi hic grauius tribulantur, quam contristauerant subiectos humiles: & incipiunt se iuste persequi, qui prius innocentibus parcere noluerunt, Dextera vero virtus dicitur, & Christus est.

H

‡ operabitur † dimittas.

9 Dominus ‡ retribuet pro me: domine misericordia tua in sæculum:
Opera manuum tuarum ne ‡ despicias.

Deo vindicta committenda est.

C Dominus retribuet: perfecta nimis (& qualem fundere monemur) oratio est, causam suam domino commĕdare, qui nouit vnicuiq; digna rependere. Et vt non irato animo dictum putares, addit, domine misericordia tua &c. quam facis etiam in nostros persecutores, dum eos conuersos pro fide tua multa pati facis. Pertinet ergo quod dicit, misericordia, ad illos qui nos persequuntur. Opera manuum, id est, inimicos nostros: quia & ipsi sunt opera manuum tuarum. Ideo ergo rogat pius populus pro inimicis suis: vt eis miseratus indulgeat, qui in se peccauerunt persequendo: vt indulgentia percepta conuertantur.

A

Oratio ex Psal. CXXXVII.

Multiplica domine virtutem tuam in animabus supplicum: vt dum in templo sancto ingiter adoramus, in conspectu tuo cum sanctis angelis gloriemur. Per dominum nostrum Iesum Christum &c.

Argumentum Psal. CXXXVIII.

C *Christus ad patrem de pausatione & resurrectione sua loquitur, potentiam paternæ diuinitatis exponens: quia in eo quod homo est, nusquam ab eius notitia se possit abscondere: ac super omnia asserens sanctorum confortatum esse principatum.*

‡ Victori

B

Psalmus Dauid.

TT. ‡ In finem psalmus Dauid.

C Totus hic psalmus, ad Christi domini personam referendus est, & ad patrem: quoniam de pausatione sua & resurrectione loquitur. A Potest vero & de pœnitente exponi.

† inuestigasti

1 DOmine † probasti me & cognouisti ÷ me ⁚:

Tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam.

Matth. 13.

Sessio, id est mors Christi.

C Probauit pater filium: quando manifestam fecit humilitatem ipsius, cum à Iohanne baptizari voluit. Cognouit eum, id est, ostendit: quando dixit, hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui: ipsum audite. Bene autem appellata sessio, mors est saluatoris, in qua non pœna sed requies fuit. A Vel probasti me, in passione: & cognouisti, id est, cognitum fecisti, in resurrectione. Reperit enim in quo cognitum eum fecerit, in sessione, scilicet, id est passione: quia sedens se humiliat, & Christus humiliauit se vsque ad mortem crucis: & in resurrectione notum omnibus fecit, ita probauit, id est probatum ostendit & cognitum filium suum pater æternus.

C

‡ malum meum. † accubationem meam euentilasti

2 Intellexisti ‡ cogitationes meas de longe:

Semitam meam & † funiculum meum inuestigasti:

C A longe: hic non locum, sed tempus significat: quia non solum facta nostra præuidet, verum cogitationes nostras, antequã nos ipsi existimamus, agnoscit. Semitæ pertinent ad tacitas cogitationes, funiculos ad iusta iudicia.

‡ intellexisti † eloquium Funiculus, Esa. 53.

3 Et omnes vias meas ‡ præuidisti:

Quia non est † sermo in lingua mea.

C Viæ ad actus pertinent humanos. Præuisæ vero adeo sunt viæ eius, id est, opera, sicut de Christi mansuetudine Esaias dixit. Sicut ouis ad occisionem ductus est &c. Non est sermo: vtique falsitatis, quia nunquam sub aliqua falsitate locutus est Christus.

‡ nosti omnia retrorsum & ante formasti me Nouissima, tempus incarnationis. Ioan. 4. 1. Ioh. 2.

D

4 Ecce domine ÷ tu ⁚ ‡ cognouisti omnia nouissima & antiqua:

÷ Tu ⁚ formasti me & posuisti super me manum tuam.

C Qui dicit cognouisti omnia nouissima: hoc pertinet ad incarnationem ipsius, quæ facta est nouissimis temporibus: vt Paulus ait. Et Iohannes ait, filioli nouissima hora est. Antiqua, id est, æterna, quæ nec initio nec fine clauduntur. Formasti me: significat, genuisti. Posuit pater manum super eum, cum in ipso virtutem suæ maiestatis ostendit.

† Super me est scientia & excelsior est, non potero ad eam Non potero ad eam. Ioh. 14.

5 † Mirabilis facta est scientia tua ex me:

Confortata est & non potero ad eam.

C Scientia patris est: quæ per Christum vbique terrarum prædicata est. Quæ est facta mirabilis per Christum: dum terrigenis sacramenta sacræ legis narrata sunt. Nec potero ad eam: ex humanitate carnis loquitur: vt in alio loco. Pater maior me est: vt sit sensus. Humanam naturam quam assumpsi, diuinæ substantiæ adæquare non possum. A Vel pœnitens, peccatis suis à diuina contemplatione deiectus: illam dicit supra suam fragilitatem confortatam, mirabiliterque excelsam.

E

Quo à facie tua fugiam

6 Quo ibo à spiritu tuo:

Et quo à facie tua fugiam?

C Dicendo, quo ibo: significat naturam humanitatis non habere quo fugiat, cum spiritus sanctus vbique sit totus. Facies autem: substantiam deitatis significat, quæ omnia complectitur, omnia contuetur, omnia penetrat. A Vel pœnitens quærit locum, quo fugiat ab ira Dei.

‡ ascendero

7 Si ascendero in cœlum tu illic es:

Si ‡ descendero in infernum ades.

C Ait autem per id quod homo est, si ascendero in cœlum tu illic es, scilicet vbi eras ad dexteram patris collocandus. Descendit quoque in infernum: cum disrupit infernorum loca, & pulsimus redemptor humano generi subuenit. Ades: quoniam triduana celeritate surrexit. A Vel pœnitens ait, si superbiero me extollens, ibi me punis: & si in profundum peccatorum descendero, & ibi vindicas.

F

† nouissimo Pennæ meæ

8 Si sumpsero pennas ÷ meas ⁚ diluculo:

÷ Et ⁚ habitauero in † extremis maris.

C Pennas suas: dicit celeritatem diuinæ maiestatis, quæ sanctum corpus ad superna eleuauit. Dum quoque dicit meas: intellige gloriam propriæ potestatis: quia propria potestate deitas, non angelico adiutorio humanitatem ad dexteram patris collocauit. Has pennas cum sumpserat diluculo resurrectionis: habitauit in extremis maris, hoc est supra istius seculi amplissimum finem manus paterna deduxit. A Vel pennæ: duo præcepta sunt charitatis, quibus mane à peccatis surgens pœnitens, habitat in extremis sæculi, id est, in gaudia cœlesti. Quod post finem huius vitæ datur: & tamen iam in eo spe habitatur.

† esiam ibi.

9 † Etenim illuc manus tua deducet me:

Et tenebit me dextera tua.

C Deduxit Christum paterna manus: quæ est dextera patris, qui assumptam humanitatem & sibi vnitam per æterna sæcula continebit.

G

‡ Si dixero: fortè tenebræ operient me, nox quoque lux erit circa me. Deliciæ id est, Paradisus

10 ‡ Et dixi: forsitan tenebræ conculcabunt me:

Et nox illuminatio mea in deliciis meis.

C Iste versus sub Ironia pronunciandus est, quomodo enim eum tenebræ conculcare poterant qui est lux mundi? sed ille potius tenebras conculcauit: cum cæcitatem primi hominis luce suæ misericordiæ reparauit. Nox significat inferni claustrum: quod certe illuminauit, cum potestatem diaboli contriuit. Deliciæ: paradisum significat, ad quem animæ sanctorum præstante domino reuersæ sunt. A Vel pœnitentis verba sunt, à tenebrosis actibus male suadentium seduci timentis.

‡ Nec tenebræ obscurabuntur à te & nox quasi dies lucet: similes sunt tenebræ & lux

11 ‡ ÷ Quia ⁚ tenebræ non obscurabuntur à te: & nox sicut dies illuminabitur:

Sicut tenebræ eius ita & lumen eius.

C Causa redditur cur nox sit illuminatio in deliciis. Tenebras dicit mystica & profunda quæque diuinarum scripturarum: quæ non obscurabuntur, sed illuminantur à domino: & quæ fuerant quasi nox, sub mystica complexione prophetarum tenebrosa dicta, in aduentu domini patuerunt. Sicut tenebræ eius ita & lumen eius: quia in vtroque veritas fuit, seu cum obscura, siue cum illuminata viderentur. A Vel pœnitens ait, tenebræ peccatorum non redduntur à te magis obscuræ sed à me, dum peccatum excusare volo: tu vero, si confessus fuero, illuminas noctem & tenebras.

† Obsuscepisti me in vtero matris meæ. Renes, id est fortitudinem.

12 Quia tu possedisti renes meos:

† Suscepisti me de vtero matris meæ.

C Renes significat fortitudinem corporalem: vnde merito dicit renes suos esse à patre possessos, quoniã cœlestis nutrimentæ firmitatem cõsistens, peccatum fragilis corporis ignorauit. De vtero vero matris (id est, de Synagogæ sinu) dicit se susceptum à dextra patris, quæ in eo cum palstre

tre vna est. Nam si de virginali vtero velis accipere: non solum quando est de castissimo vtero egressus, sed & quando spiritu sancto cōceptus est, à Domino probatur assumptus. A Vel verba pœnitentis sunt.

A

‡ magnificasti me. † nouit.

13 Confitebor tibi quia terribiliter ‡ magnificatus es: mirabilia opera tua:

Et anima mea † cognoscet nimis.

C Terribiliter enim magnificatus est pater: quando in passione Christi terra tremuit, saxa disrupta sunt, sepulchra patuerunt. Necesse quoque fuit illum mirabilem cognoscere, quem tantorum beneficiorum piissimum largitorem cernebat Christi humanitas. Vel pœnitens dicit in conuersione peccatorum, Deum terribiliter magnificari & mirabiliter. Sic & sequentes versus de pœnitente exponere vales.

‡ non sunt operta ossa mea a te

14 ‡ Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto.

Et substantia mea in inferioribus terræ.

B

quibus factus sum in abscondito, imaginatus sum in nouissimis terræ.

C Per os enim significat sacramenta diuina, quæ ante aduentum Domini, occulta fuerunt (vt baptismum sacrum, & corpus & sanguis Domini) quæ eo veniente claruerunt. Inferiora terræ fuerunt gentium culturæ. Sed ipsis facta est nota, substantia saluatoris Dei, quando in ipso intelligentes diuinitatem, cū deuotis mentibus per apostolicam doctrinam Deum esse crediderunt. Terra itaque humanum genus est: cuius partes superiores, iudæi fuerūt recte credendo ante Christi natiuitatem: & partes eius inferiores gentes terram adorantes & lapides: quæ nunc fide factæ sunt superiores.

† Informē adhuc me viderunt oculi tui. ‡ formati sunt & nō est vna in eis.

15 † Imperfectum meum viderunt oculi tui: & in libro tuo omnes scribentur:

Dies ‡ formabuntur & nemo in eis.

C

Nemo in eis.

C Dixit ex persona ecclesiæ, suum imperfectum, patrē vidisse: quia ista vsque ad finem sæculi congregabitur & perficietur: sed deitas istam iam vidit, quæ adhuc futura post longis temporibus seruantur. Et in libro scribentur: qui æterna fœlicitate gaudebunt. Dies formabuntur, id est, sancti in perpetua fœlicitate. Nemo in eis: subaudiendum est informabitur, id est, informis & defectuosus erit in cœlesti patria: quia omnis infirmitas carnis consumpta dispenbit.

† quam honorabiles ‡ quàm fortes pauperes eorum.

16 Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus:

‡ Nimis confortatus est principatus eorum.

C Amicos: dicit sanctos apostolos: Nimis: valde significat. Confortatus est principatus eorum: quem præstante Domino perceperunt in tantum, vt arietes gregum & principes fidelium meruerint esse populorum.

† arena plures erunt exigui-

17 Dinumerabo eos & † super arenam multiplicabuntur:

Exurrexi & adhuc sum tecum.

Super arenam, i. super Iudæos

C Arena maris: significat iudæos propter ariditatem fidei (arena enim est dicta ab ariditate) promittit ergo Christus se dinumeraturum populum fidelem, qui numerosior populo iudaico inuenitur. Exurrexi: à pausatione dormitionis. Adhuc tecum sum: non quod aliquando ab ipso diuidendus sit sed qui modo nobis est inuisibilis, ad dexteram patris in cœlestibus residens, omnibus postea gentibus apparebit.

D

‡ impium.

18 Si occideris Deus ‡ peccatores:

Viri sanguinum declinate a me.

† Qui contradicent tibi scelerate, eleuati sunt frustra aduersarii tui.

19 † Quia dicitis in cogitatione:

Accipient in vanitate ciuitates suas.

C Occidit Deus peccatorem: cum moritur peccato, vt viuat Deo: vt Paulus ait, mortuus sum legi, vt viuā Christo. Viri sanguinum: sunt qui carnaliter viuunt, & quę sunt sanguinis peragunt: quibus dicitur, declinate à me. A C Videtur autem sic connecti verborum ordo. Si occideris Deus peccatores: accipient in vanitate ciuitates suas. C Id est, peccatores à malis cogitationibus in bona studia transferas: priores consuetudines & peccata in quibus habitabant, in vanitate accipiunt (id est, vanas respiciunt) & dicent his qui adhuc in illis vanis & malis permanent declinate à me, quia dicitis in cogitationibus, id est loquimini in mente & murmuratis contra illa, quæ vobis spiritus sancti virtute prædicata sunt: ideoque quia sic loquimini in cogitatione contra Deum, declinate à me.

E

Dicitis, cogitatione.

C Quia dicitis, id est, contra illa murmuratis quæ virtute spiritus sancti vobis prædicata sunt.

‡ odientes te Domine odiui, & contra aduersarios tuos distabui.

20 Nonne ‡ qui oderunt te Domine oderam:

Et super inimicos tuos tabescebam?

C Merito nostros aduersarios iubemur diligere, quos nos nostro vicio contingit offendere: Dei vero inimici, quando obstinati sunt, competenti & religiosa execratione damnantur: quoniam cum ab ipso creati sint, ipsique debeant omne quod viuunt, suo tamen contumaces redduntur autori: ideo iuste tales horrendi sunt, qui & suorū beneficiorum memores non fuerunt. Tabescere: hoc verbum indicium est magni doloris: tabescere enim illos dicimus, qui curis ingibus affliguntur, & pene vsque ad interitum vitæ, corpore deficiente perueniunt.

Inimici nostri diligendi, id est Dei vero odiendi.

F

Tabescere

21 Perfecto odio oderam illos:

Inimici facti sunt mihi.

Perfectum odium.

C Perfectum est odium: homines diligere, & eorum vicia semper odire, odium quippe dictum est quasi oris repudium. Inimicos factos etiam sibi dicit, qui contrarii paternis iussionibus extiterunt: vt ostenderet vnitatem suæ diuinitatis cum patre.

† Scrutare. ‡ cognosce. † proba me & scito cogitationes meas.

22 † Proba me Deus & † scito cor meum:

† Interroga me & cognosce semitas meas.

C Proba me: istud nemo potest dicere, nisi ille solus qui peccata non fecit Christus. Scito cor: quia te derelinquere in persecutione non noui. Interroga: ad inquisitionem pertinet minutissimam: præmisit enim, scito cor meū. Sciens vero acute interrogatus potest negare quæ gessit. Semitæ ad operationes pertinet bonas: quas ille iugiter gessit & cœlesti sanctitate transegit.

‡ doli.

G

23 Et vide si via ‡ iniquitatis in me est:

Et deduc me in via æterna.

C Merito ergo humana in Christo substantia petit se deduci in æterna via: quæ declinauit à via iniquitatis, id est ab actibus diabolicis: quod vero dicit, vide si est: intellige, non dubitatione prolatum, sed scientiæ securitate. q. d. vide si est, id est, videbis quod non est.

Oratio ex Psalm. CXXXVIII.

CÆli terræque prospector Deus! quo moriente, illuminata sunt tartara: quo resurgente, sanctorum est multitudo gauisa: quo ascendente, angelorum exultauit caterua; precamur tanta gloria excellentem virtutem: vt directi in via æterna, illo tueamur brachio, quo honorabiles amici tui tecum gloriantur in cælo. Qui cum patre & filio. &c.

Argumentum Psalm. CXXXIX.

C Ecclesia Dominum deprecatur, vt ab iniquo diabolo liberetur: vindictam dicēs in futuro iudicio super eos venturā, qui pauperes eius insanis motibus persequūtur.

H

TT. ‡ In finem psalmus Dauid.

‡ Victori canticum Dauid. Rom. 10

C In finem: Dominum significat saluatorem, qui est finis legis: ad iustitiam omni credēti: qui nobis in hoc psalmo (quasi præconis vocē) iudex terribilis, omnipotens, pius quoque & nimium desiderabilis aduenire prædicatur.

1 † ERipe me Domine ab homine malo:

A ‡ viro iniquo eripe me

† Eripe. ‡ Viris aliquis salua me.

C Sciens mater ecclesia, quanta in membris suis ab insidiis diaboli pateretur, clamat ad Dominum, qui solus potest eius superare nequitias, vt ab ipsius multiplici tēta-

A

tione liberetur. Hominem malum: appellat diabolum. Vir iniquus: est homo sequax diaboli. Duo enim simul epitheta vni personæ non poterant conuenire: quod eloquentiæ lege prohibitum sit.

†malitias. ‡ Versuti sunt in præliis.

2 Qui cogitauerunt † iniquitates in corde:
Tota die ‡ constituebant prælia.

C Grauiora sunt semper pericula, quæ habentur occulta. Significat per hoc vero hæreticos, qui prauis dogmatibus in sacrilega certamina proruperunt. Tota die ait: vt eorum nequitiam continuam monstraret, vt nulla eos lassitudo, nulla temporis longinquitas mitigaret.

†exacuerunt linguam suæ quasi serpens ‡aspidis.

3 † Acuerunt linguas suas sicut serpentes:
Venenum ‡ aspidum sub labiis eorum. Diapsalma.

C Per linguas significat verba hæreticorum: quibus vulnerare contendunt corda fidelium. Venenum aspidũ: H Quoniam videntur amicitiæ verba habere, & plena sunt veneno mortifero.

B

‡ impii, à viro iniquitatum serua me.

4 Custodi me Domine de manu ‡ peccatoris:
Ab hominibus iniquis eripe me.

C Peccator: iterum diabolum significat, qui multis dolis, multis fallit insidiis. Sequuntur etiam eius ministri: quoniam quod non possunt per se occulte inspirando mentibus nostris, per suos sequaces publice conantur implere.

5 Qui cogitauerunt supplantare gressus meos:
Absconderunt superbi laqueum mihi.

Supplantare.

C Supplantari proprie dicimur: quãdo plantis nostris terra subducitur, vt in tenebrosas cauernas grauiter incidamus: quod nobis facit diabolus, cum peccatorum foueas parat. Superbi: hæretici sunt, qui prauis dogmatibus populos decipere potius quã docere festinant, & laqueos ponunt sanctæ plebi: quando eos vanis ænigmatibus obligare contendunt.

Superbi. i. hæretici.

†funibus extenderunt rete iuxta semitam offendiculum posuerunt.

6 Et † funes extenderunt in laqueum:
Iuxta iter scandalum posuerunt mihi. Diapsalm.

C

Funes extendunt. hæretici.

C Extenderunt ipsi funes. i. tortuosas & dolosas obiectiones, quibus capiant sensus humanos: vt quasi pedibus laqueum, ita mentibus tendere probentur scandalum. Iuxta iter dicit: quoniam non capiunt nisi illos, qui à recto virtutum calle discedunt. Laqueus aut funis ideo positus est: quia vincula sua grauius semper astringit, nec amplexus eius aliqua lenitate dilabitur, cum nodosis quibusdam finibus illaqueata concludit.

7 Dixi Domino Deus meus es tu:
÷ Ex ⁘ audi Domine vocem deprecationis meæ.

C Orat ecclesia ne pessimis tradatur insidiis: dicit enim ecclesia, resplendens purissima fide de gentibus aduocata, quæ sanctam trinitatem veracissima fide confitetur, dixi Domino, &c. Sequitur, exaudi Domine vocem, &c. suffecisset dicere, exaudi deprecationem meam: sed altius quid innotescere volens dixit, vocem deprecationis meæ. Vox enim deprecationis: est puritas orationis, & clamor ille tacitus qui ascendit ad Dominum. Sanctæ enim operationis vox, est rerum ipsarum loquacissimus clamor: nõ hominibus notus, sed soli Deo cognitus, vnde & tacenti Moysi dicitur, quid clamas ad me? & Cayn dicitur, vox sanguis fratris tui clamat ad me de terra.

D

Clamor non vocis sed operationis. Exo.14. Gal 4.

‡Deus fortitudo sa. † protexisti caput meum Virtus.

8 Domino ‡ Domine virtus salutis meæ:
† Obumbrasti super caput meum in die belli.

C Repetitio ista, Domine Domine, piæ precationis affectum ostendit: Cum autem dicit, virtus salutis meæ: patientiam perseuerantiamque in certamine, demonstrat Domini esse donum. Virtus enim à virilitate dicta, quæ nescit aliquo labore marcescere. Caput autem suum obũbratum cum dicit ecclesia, significat beatam Domini passionem: qui sic obumbratus est in ea (hoc est defensus,) vt nec animus eius confusionem, nec caro ipsius corruptionis iniuriam sustineret. In die autem belli: bene dictum est, in die passionis eius & mortis: quia diabolo victo, inferno fracto, captiui liberati sunt, & triumphans de morte rediit.

In die belli i. passionis

E

‡ Ne des Domine desideria, impii, scelera eius ne effundãtur & eleuentur semper.

9 ‡ Non tradas Domine desiderium ÷ meum ⁘ peccatori cogitauerunt contra me ne derelinquas me:
Ne forte exaltentur. Diapsalma.

C Traditur enim peccatori (i. diabolo) desideriis suis qui concupiscentias carnis perficit: talis enim non nisi quod diabolus vult desiderat, & ideo in desideriis suis diabolo traditur ad possidendum. Et quia inimici cogitauerunt (consilium scilicet faciendo) contra me: iuste peto Domine, ne derelinquas me. Et subinfertur causa iustissima petitionis & exauditionis: ne exaltentur impii in perditione iustorum.

†Amaritudo conuiuarum meorum.

10 † Caput circuitus eorum:
Labor labiorum ipsorum operiet eos.

F

1.Pet.5.

A C Deus obumbrat super caput iustorum, sed malorum caput operit labor labiorum. Ordo verborum talis est, caput eorum circuitus scilicet est. i. caput impiorum est diabolus, qui semper circuit quærens quem deuoret. Labor vero labiorum: est prolatum ore mendaciũ, quod semper laboriose fingitur, quoniam exquisita machinatione formatur. Veritas enim sine labore dicitur, quia sine difficultate profertur. A Vel ipsius circuitus eorum caput est superbia, quæ prouenit ex labore labiorum, id est, mendacio.

Labor labiorum.

11 Cadent super eos carbones: ‡ in ignem deiicies eos:
In ‡ miseriis non subsistent.

‡ignis.

‡ foueas vt non cõsistant.

C Carbones ignis: sunt pœnitentiæ cruciatus, quod tamen incendium nascitur ex imbre lachrymarum. In ignẽ deiiciuntur: quando iam flamma charitatis accensi, feruere sanctis operibus incipiunt: his euenit, vt in peccatorum miseriis non subsistant: quoniam iam in bonam partem transferuntur.

Carbones pœnitentiæ cruciatus.

12 Vir linguosus non dirigetur in terra:
Virum iniustum mala capient in interitu.

G

Vir linguosus. Prou.10.

C Vir linguosus: est qui multa inutiliter verba profert, qui non dirigitur: quia multiloquia non effugiet peccatum. Iniustus vir est, qui diuinas regulas contemnens, propriæ voluntatis feruore traducitur: illum mala capient, quia semper sibi noxia cogitat, qui præcepta Domini declinat.

†scio. ‡ causam inopis, iudicia pauperum.

13 † Cognoui quia faciet Dominus ‡ iudicium inopis:
÷ Et ⁘ vindictam pauperum.

C Faciet ergo iudicium inopum, quando in illa iudicatione, promissa illis retribuit: & tunc vindicat pauperes, cum eorum persecutores à suo sancto separabit regno.

14 Veruntamen isti confitebuntur nomini tuo:
÷ Et ⁘ habitabunt recti cum vultu tuo.

H Quid enim vultus Dei, nisi Christus filius eius? nisi cogitatio diuinitatis? C Cum ipso etiam Dei vultu, iusti in æternum habitabunt, cum (vt ait apostolus) non per speculum sed à facie ad faciem contuebuntur eum. Vide autem quod iusti, cum persecutionem patiuntur, confitentur laudes Deo (tunc enim magna virtus est, laudare Deum) & facilius discedit inimicus & tribulatio, & videbunt faciem Dei post vitam istam tales æternaliter.

1.Cor.13.

H

Oratio ex Psalmo CXXXIX.

Virtus salutis nostræ Deus, defende ecclesiam tuam à dissidentiũ veneno mortifero, vt à te obumbrati numquam obligemur laqueis inimici. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psal. CXL.

C Propheta supplicat, vt inter mundanos actus à diuersis liberetur erroribus, ne in peccatorum retiacula cadat.

TT. Psalmus Dauid.

1 DOmine clamaui ad te † exaudi me:
Intende voci meæ dum clamauero ad te.

C Domine clamaui. Volens propheta affectum orationis cootinuæ humano genere infundere, duo tempora videtur discrepantia posuisse: clamaui de præterito dicit, qood perfectam significat orationem: & iterum clamauero, quod vtique de futuro constat positum: vt sicut nullũ tempus à culpis est vacuum, ita à deuotis precibus nunquam est cessandum.

2 Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo:
Eleuatio manuum mearũ sacrificium vespertinum.

H Dirigatur ad te oratio mea sicut incensum, hoc est vt est recta veniat ad te oratio mea in odore virtutum, non habens sordes aut vicia. C Incensum, est odoriferi pigmẽti suauis adustio, & spiritualiter hic. H Incensum, orationes sanctorum sunt. C Sacrificium vespertinum, fortasse significat illam oblationem, quam in fine vitæ Domino solet offerre religiosa deuotio, & ideo nullus desperet, si vltimo sua peccata lachrymarum fonte detergat. Eleuatio vero manuum, opera pia significat: sic remissio earundem cessationem à bono opere. Vespera quoque nostra, tempus prope finem vitæ huius significat.

3 Pone Domine custodiam ori meo:
‡ Et ostium circumstantiæ labiis meis.

C Petit propheta, ne quid tale dicat, quod peruenire debeat ad reatum. Ostiũ quippe ab obstãdo dictũ est. Illud ergo vidit propheta magnis precib. esse muniẽdũ, vnde tã facile nouerat venire peccatũ: quod si fragilitate peccauerit, saltem hoc precatur ne illud excuset, vnde sequitur.

4 Non declines cor meum in † verba malitiæ:
Ad excusandas excusationes in peccatis.

C Verba malitiæ sunt, vt quis post peccatum suum falso ad excusationes confugiat, quia consuetudo est peccantium, quando deprehensi fuerint, primum se aliqua falsitate excusare, & cum fuerint inde conuicti, alias assumunt excusationes cum peccato falsitatis (nequando veritati acquiescat inuerecunda proteruitas) modo tempori, modo necessitati, modo aliis imputando quod peccant: hoc autem maximum vicium est, quo homines laborant.

5 Cum hominibus operantibus iniquitatem:
‡ Et non communicabo cum electis eorum.

H Petit & hic propheta: à collegio liberari eorum qui operantur iniquitatem. Sicut enim Dominus habet electos suos sanctos: ita & diabolus habet electos suos sicut principes hæreticorum, qui apud reprobros electi putantur: sed & omnes electi in scelere, electi diaboli dicuntur. C Et communicabo: refertur tam ad operantes homines iniquitatem, quam ad electos eorum. H Vel prima pars huius versiculi combinanda est cum præcedenti versu: vt sit sensus, non declines &c. ad excusandas &c. cum hominibus operantibus iniquitatem.

6 † Corripiet me iustus in misericordia & ‡ increpabit me:
Oleum ÷ autem ⁚ † peccatoris non impinguet caput meum.

C Præelegit vir sanctus iustorum increpationes, peccantium blandimentis. Quæ autem sit correptio iusti intimauit dicens, in misericordia: quoniam vir sanctus non insta corripit, sed per dilectionẽ increpat: melius est enim corripi à iusto, quam laudari à peccatore. Oleum. n. peccatoris: adulario est deceptoris & ficti amoris, periculosa est adulatio, quæ excludere potest hominem à regno Dei.

7 Quoniam adhuc ÷ & ⁚ oratio mea ‡ in beneplacitis eorum:
Absorti sunt iuncti petræ iudices eorum.

H Quoniam adhuc, &c. ipsi in beneplacitis suis manent. Ego autem pro ipsis orabam vt conuerterentur. C Vel se adhuc imperfectũ ostendit: quando orãdo talia sibi prouenire cupiebat, quæ malis erant beneplacita. Et secundum primum intellectum Christus pro inimicis suis vt conuerterentur patrem orabat. Absorpo sunt. i. conuicti iudices eorum (s. vel gentilium, vt Plato, Aristoteles: siue hæreticorũm) quãdo sunt per fidem iuncti petræ, id est, Christo, & segregati à diabolo. A Siue iuncti. i. comparati: videntur enim philosophi aliquid dicere: sed scripta eorum comparata diuinæ scripturæ absorbentur, nihil sunt, & velut stulta iacent.

8 ÷ Et ⁚ audient verba mea, quoniam ‡ potuerunt:
Sicut crassitudo terræ erepta est super terram.

C Verba sua ab hæreticis & tyrannis dicit audita, quæ præsentis libri textus eloquitur (quantis enim in eis locis increpantur vt debeant corrigi) potuerunt ergo totiens admoniti cognoscere Dei voluntatem. Crassitudo autem terræ est superbia tyrannorum, quæ grassabatur in sanctos martyres.

9 Dissipata sunt ossa nostra secus infernum:
quia ad te Domine † Domine oculi mei:
In te speraui ‡ non auferas animam meam.

C Martyres: ossa fidelium dicit esse propheta: quia cõstat eos Christianæ fidei esse validissima firmamenta. Secus infernum dicit: vide proprietatem verborum, non ait in infernum: quia licet mori communi sorte videantur: tamen vita illis conceditur æterna. Non auferas animam meam scilicet à bonis tuis: sed spes mea in te sit, & oculi mei semper te intendant.

10 Custodi me † à laqueo quem statuerunt mihi:
Et à scandalis operantium iniquitatem.

C Per laqueos & scandala: totius mundi mala breuiter propheta complexus est: à quibus se supplicat custodiri, ne per insidias eorum possit decipi. H Semper etiam nobis laqueos ponunt dæmones: vicia enim vicina sunt virtutibus. In eleemosyna laqueum ponũt: si vt videar facio. Ceruis ponuntur retia, & sancti cerui sunt, spinas transilientes, & alti cornibus, & serpentes interficiunt.

11 ‡ Cadent in retiaculo eius peccatores:
Singulariter sum ego, donec transeam.

C Retiacula dicta, quasi retinentia. In diaboli retiacula cadit, qui peccatorum suorum abscisionem non facit. Singularis est, qui cum pessimis hominibus non ambulat combinatus. i. ligatus, qui trinitatem sanctam vnum Deum confitetur, qui spem suam in solo Deo ponit. Donec transeam, id est, quamdiu in hoc mundo fuero commoratus, hoc enim sæculum beati velut viantes transire dicuntur, quia eo ipso non tenentur aliqua mundi delectatione. A Vel Christus dicit, singularis, i. solus sum donec transeam, id est, moriar, tunc enim cum granum frumenti in terra mortuum fuerit, non manet solum, sed multum fructum affert, quia multi postea crediderunt & omnis terra Christo.

Oratio ex Psalmo CXL.

POne Domine custodiam ori nostro, ne inania proferamus, vt misericordia tua correpti, ab omnibus iniquitatum scandalis protegamur. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psal. CXLI.

C *Christus ad patrem clamat, dolos Iudaica persecutionis exponens: liberarique se de inferno deprecatur: quoniam omnium sanctorum fides, in eius resurrectione pendebat.*

TT. ‡ Intellectus Dauid, cum esset in spelunca, oratio (alias orans.)

C Psalmi causa præsenti titulo cõtinetur. Dauid enim filius Iesse, Saulem principem fugit, & cum in spelunca lateret, orauit, quod Dominum Christum in corpore ante

passionem

A
† festina mihi Exaudi vocem meam clamantis ad te.
Semper orandum.

Incensum. Apo. 8
B
Sacrificiũ vespertinũ Eleuatio manuum.

‡ seruaturam paupertatem labiorum meorum. Ostium.

† Verbum malum volutare cogitationes impias cũ viris op.
C
Excusare peccatum vitium est pessimum.

‡ neque comedere in deliciis eorum.

D
† Corripiat.
‡ arguat.
† amaritudinis.

Oleum peccatoris

‡ pro malis eorũ, ablati sunt iuxta petram iudi.

E
Iuncti petræ.

‡ decora sunt. Sicut agricola cum scindit terram, sic dissipata sunt ossa nostra in ore inferni.
Crassitudo terræ.
F

† Deus.
‡ ne euacues.
Martyres velut ossa sunt.

† de manibus laquei quem posuerunt mihi. & de offendiculis.
Laquei dæmonũ
G
circa virtutes.
‡ incident in rete eius impii: simul autem ego transibo.
Singularis

Donec transeam.

Iob. 12.

H

‡ Eruditio

1. Reg. 24

A

Saul typus diaboli.

passionem suam significabat esse facturum. H Quoniam enim in titulo ponitur intellectus Dauid, spiritualiter ostēdit Dauid intelligendum & psalmum. Saul igitur spiritualiter diabolus. Spelunca, mundus est iste, in quo diabolus non immurit aliquid boni, sed solum stercus & putridū. Est enim spelunca tenebrosa, & mundus iste tenebrosus peccatis est, nec in eo sancti perfectū lumen habent: quod erit in alio mundo, Christus tamen lumen venit in hunc mundum, & ex parte illuminauit. Et sicut Dauid absconsus est in spelunca Saul, ita Dominus Iesus diabolo in hoc mundo, & persecutionem passus est sicut Dauid.

1 VOce mea ad Dominum clamaui.
Voce mea ad Dominum deprecatus sum.

H Voce mea ad Dominum: omnia verba hæc in humilitate corporali loquitur, vt se verum hominem manifestet. C Et ne clamor intelligeretur transitorius, addit deprecatus sum, qood frequentata supplicatione peragitur. Est enim deprecari frequeoter supplicare.

B

† Effundā ‡ eloquiū meum. † coram illo annunciabo.

2 † Effundo in coospectu eius ‡ orationem meam:
÷ Et ∻ tribulationem meam † ante ipsum pronuncio.

C Quā pura, quā suauis oratio, quæ in conspectu patris, velut perspicui fontis copia fundebatur? fundebatur certe non vt ad ima deflueret, sed vt perueniret eius oratio ad altitodinem supernæ pietatis. Pronunciat tribulationē ante patrem, vt indulgentiam pro nostris possit obtinere peccatis. Et oota quod in his duobus versibus quatuor modis oratum est secundum hortationem apostoli, vbi iubet primo fieri precatiooes, orationes, postulationes, gratiarum actiones.

1. Tim. 2.

‡ Cum anxius in me fuerit spiritus meus Tu n. nosti semitā meam.

3 ‡ In deficiendo ex me spititum meum:
Et tu cognouisti semitas meas.

C Qui dicit in deficiendo spiritum, hoc à parte membrorum debemus accipere. Vel ita In deficiendo &c. hoc ex superioribus pendet, ac si diceret. Tribulaoonem meā ante ipsum prooncio, cum defecit ex me spiritus meus. H Cognouit pater semitas, id est, doctrinas quas docuit.

C

† ambulabo.

4 In via hac qua † ambulabam:
Absconderunt laqueum mihi.

C Diabolus iuxta viam abscondit laqueum, vt eos decipiat, qui rectas semitas declinare præsumunt. Christus vero (quia nunquam à sua sanctitate discessit) necesse fuit vt in ipsa via rectitudinis tentameota pateretur inualida, vt in euangelio legitur.

† Respice. ‡ Vide, quia non sit qui agnoscat me. Matth. 4.

5 † Considerabam ad dexteram & ‡ videbam:
Et non erat qoi cognosceret me.

C Considerabam ad dextram, illod tempus facit iotelligi, quando ibat ad crucem, quia nullum illic fidelium potuit intueri. Ideo vero noo sunt visi ad dexteram stare, quia carnali metu dispersi sunt, Et non erat qui cognosceret: illam videlicet deitatem, quæ hæc omnia in assumpta carne voluntarie sustinebat.

‡ quærat.

D

6 Periit fuga à me:
Et non est qui ‡ requirat animam meam.

C Periit fuga à Christo, cum se impiorum manibus permisit occidi. Et oemo quæsiuit animam eius, dum illi nulla coosolatio præberetur, sed solus ad passionem relictus est, qui erat pro omnium salute moriturus.

† pars.

Luc. 23.

Terra viuentium.

7 Clamaui ad te Domine: dixi tu es spes mea:
† Portio mea in terra viuentium.

C Clamauit spemque suam posuit in Dominum cum dixit, pater in manus tuas commendo spiritum meum. Portio mea: probat hoc spiritaliter locus ille, quando latroni dixit. Amen dico tibi hodie mecum eris in paradiso, hoc est in terra viuentium, quam soli beati introibuot.

‡ Ausculta depræ. † infirmatus. Phil. 2.

8 ‡ Intende ad deprecationem meam:
Quia † humiliatus sum nimis.

C Merito dicit, humiliatus sum nimis: quia semetipsum exinaniuit, formē serui accipiens: & adhuc amplius humiliatus est, factus obediens vsque ad mortem crucis. Nam quomodo crucifigi potuisset nisi se humiliasset, naturam nostram assumendo, qui cœlum terramque creauit?

E

† persecutoribus meis.

9 Libera me à † persequentibus me:
Quia confortati sunt super me.

C Orat, vt reuerentiam patri exhiberet, qui se liberare poterat. Orat ergo vt à persequentibus iudæis diuina virtute liberetur: qui adeo corporaliter fortiores fuerant, vt & manus inicereot in eum, & de eius morte gauderent: sed hoc miseri fecerunt, oon coosiderantes virtutem diuinæ potestatis in eo.

† carcere. ‡ vt confitear. † In me coronabūtur iusti, cum retribueris mihi.

10 Educ de † custodia animam meam ‡ ad confitendum nomini tuo:
† Me expectant iusti donec retribuas mihi.

H C Dicens, educ de custodia scilicet inferni animā meam, peor patrem à parte qua mortuus est, qua & postea de imis penetrabilibus ad superna est translatus, vt de carcere inferni animam celeriter educat ad corporis resurrectionem. Et hoc ad confiteodum oomini suo: ista enim confessio laudis, patri exhibita à fidelib. ostenditur: quando eum resurrectionis miraculo de inferni carcere coostat eductum. Expectant iusti. H id est, apostoli, vel reliqui sancti. Donec retribuas mihi: claritatem illam quam habui priusquam mundus fieret. C Vel donec retribuas, pro passione resurrectionem: expectant illo triduo apostoli & alii.

F

Ioh. 17.

Oratio ex Psalm. CXLI.

DEprecantes Domine voce humili, pietatem tuam agnoscimus, vt adiuti à te (spes nostra) portionem cum electis tuis in terra viuentium sortiamur. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psal. CXLII.

G

C Propheta, ex persona vniuscuiusque fidelis, supplicans sibi Domini misericordiam subuenire: rogat Dominum Christum, ne cum suo seruo velit inire iudicium: velociterque se petit peruenire ad veniam, ne inimicorum traderetur insidiis.

TT. Psalmus Dauid. ÷ quando filius suus eum persequebatur ∻.

C Daoid, significat Christum: persequens eius filius, populum iudæorum, vel Iudam proditorem significat.

† ausculta deprecationem meam.

1 DOmine exaudi orationem meam:
† Auribus percipe obsecrationem meam in veritate tua exaudi me in tua iustitia.

H Domine exaudi: verba humilia & plena humilitatis & minæ, quæ ad aures Domini peruenire merentur. C Veritas enim & iustitia ipsius est: ne cum rogante discepter, nec ad iudicium illum trahat, qui se hic prius ipse condemnat. Superbos enim Dominus ad examen adducit, qui se bona putant habere oegotia.

‡ venias H ad iudicandum.

2 Et non ‡ intres in iudicium cum seruo tuo:
Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.

C Nec moneat quod iudici dicitur, non intres in iudicium cum seruo tuo. H Quantumuis enim quis sit iustus, quamlibet perfectus: non potest intrare in iudicium Domini, nisi sit cum miseo cordia conditum, stellæ enim non sunt mundæ in conspectu eius. C Omnis viuens: omnem hominem significat, etiam quemlibet infantem nondum baptizatum, vt Iob ait. Nemo mundus ante te, nec infans vnius diei, id est, nemo liber esse potest, nisi per diuinam gratiam. Ideo nec Abraham, nec Isaac, nec Iacob iustificabuntur in conspectu Dei.

Iob 15.

Ibid. c. 25.

† cōfregit

3 Quia persecutus est inimicus animam meam:
† Humiliauit in terra vitam meam.

H C Inimicus: diabolus qui persequitur humanom genus. C Humiliatur autem in terra: cuius vita carnalibus delecta-

A

‡ posuit me in tenebris quasi mortuos antiquos. † anxius fuit. ‡ medio mei sollicitum fuit cor meum.

delectationibus polluitur, non humilitate probabili, sed declinatione vicinsa.

4 ‡ Collocauit me in obscuris sicut mortuos sæculi: & † anxiatus est in me spiritus meus:

In ‡ me turbatum est cor meum.

H Collocantur in tenebrosis factis peccatores, & sunt mortui sæculi. Sed sicut mortui, dum pœnitere incipiunt: nondum enim mortuus est, qui in pœnitentia stat. Siquis autem peccans non agit pœnitentiam: hic mortuus est sæculi, & non sicut mortuus, sed perfectus mortuus, vsque dum non egerit pœnitentiam. Anxiatus est spiritus: quia scriptum est, si solum suspiraueris de peccatis tuis: saluus eris. Turbatum est cor .i. conscientia mea, quia peccaui. C Vel anxiatus spiritus: vicinitatem periculi indicat. Et turbatum cor: humanam sapientiam testatur confusam, vt spem suam de cætero in Domino poneret, cum virium suarum confidentiam non haberet.

B

† omnia opera tua: facta manuum tuarum loquebar.

5 Memor fui dierum antiquorum: meditatus sum † in omnibus operibus tuis:

In factis manuum tuarum meditabar.

C Iuste cor eius fuerat turbatum: quoniam memor erat ingentium peccatorum priorum. Ipsi enim dies antiqui, sunt veteris illius hominis antiquitate fuscati. Opera Domini dicit: quibus cœlum terramque fundauit, patriarchis bona fecit, & populum per mare transtulit hebræorum: quæ se dicit frequenter iterasse memoria & lectione: vt excluderet amaritudinem mundi, suauitas lectionis. Quod exemplum pro maximo remedio positum credamus: vt nos quoque similis possit medicina saluare.

‡ sitiens ad te.

6 Expandi manus meas ad te:

Anima mea sicut terra ‡ sine aqua tibi. Diapsalm.

Expansis manibus orare.

C Hic extensione manuum: Christum in cruce designauit, vnde & qui expansis manibus orat, illam crucem redemptionis imitatur: quæ licet à perfidis iudæis data est Christo ad pœnam, tamen concessa est credentibus ad salutem. Sequitur comparatio, in qua dicit: sic animam suã desiderare Deum, quemadmodum sicca terra copiosas pluuias. Dicit enim tibi. i. non alteri, talis est anima mea, id est, soli Deo sitiens inhæret.

C

7 Velociter exaudi me Domine:

Defecit spiritus meus.

C Petit sibi pœnitens iste, imbrem misericordiæ celerrime subuenire: & vt velocius potuisset audiri, defecisse dicit in se spiritum suum: quod his contingit, qui passionum diuersarum pondere prægrauantur.

† Ne abscondas. ‡ comparabor.

8 † Non auertas faciem tuam à me:

Et ‡ similis ero descendentibus in lacum.

C Conuenit enim misericordiæ Dei, vt humiles respiciat, qui superborum corda contemnit. Lacus hic infernũ significat. Petit ergo, ne superbis similis fiat, qui hic peccata sua deplorat: quoniam si illis similis fiat, pariter quoque cum eis descendet in lacum.

D

† fac me audire. ‡ confido

9 † Auditam fac mihi mane misericordiam tuã:

Quia in te ‡ speraui.

Mane tempus veniæ.

C Auditam misericordiam: clementiam dicit Dei toto orbe notissimam, qua supplicantibus præstat & indulget afflictis. Mane: tempus veniæ designat, nam post noctẽ peccatorum merito mane dicitur, quando culpa laxatur. Causam quoque exauditionis addit: quia in te (qui sperãtem decipere non potes) speraui. Vel mane tempus resurrectionis Christi ostendit.

10 Notam fac mihi viam in qua ambulem:

Quia ad te leuaui animam meam.

C Cum à Deo petit sibi, viam notã fieri ostendit quod hæc via hominibus habetur incognita. Illius enim lucerna & lumen hoc iter ostendit: qui illuminat omnem hominem, sicut superius dixit. Intellectum tibi dabo: & instruã te in via hac qua gradieris. Rogat ergo propheta, vt ei viam salutis ostendat, & sic notam semper habeat, ne de eius corde aliquando discedat. Et subditur solemnis confessio, quia ad te &c. illud enim nos postulata facit mereri, si animam nostram non inclinemus ad mundum, sed semper leuemus ad Deum.

E

† Libera. ‡ a te protectus sum † vt faciã.

11 † Eripe me de inimicis meis Domine, ‡ ad te confugi: doce me † facere voluntatem tuam.

Quia Deus meus ÷ es ⁚ tu.

C Inimici nostri sunt dæmones: qui iugiter circumdãt fideles, vt eis possint spem diuinitatis auferre. Ad eum cõfugit, qui eius iussionibus obedit. Doce me nolebat prorsus errare, qui tanti magistri cupiebat esse discipulus, & eius voluntati obedire. Et causam & rationem addit, quoniam Deus meus es: ideo iuste à clementissimo te peto.

12 Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam:

Propter nomen tuum Domine viuificabis me ‡ in æquitate tua.

F

‡ iustitia tua. Spiritus bonus. Matth. 19. Terra recta.

H C Spiritus bonus: designatur per hoc nomen, Deũ esse spiritum sanctum: scriptum est enim. Nemo bonus, nisi solus Deus. Igitur si spiritus sanctus bonus dicitur Deus, necessario est. C Qui nos deducit in terra recta quando corpus nostrum suis regulis subdit. Vel terra recta est in futuro sæculo, vbi recti ambulabunt. Propter nomẽ tuum &c. nam quamuis, omnia gratis Christus donet: iustitiæ ipsius est supplicantes iustificare & viuificare. Ideo non dicit in æquitatem mea, sed tua: quia non meritis meis, sed nominis Christi gratia.

† angustia ‡ dissipabis.

13 Educes de † tribulatione animam meam:

Et in misericordia tua ‡ disperdes inimicos meos.

C Educuntur de tribulatione tanquam de carceribus sanctæ animæ: quando concessa venia de isto sæculo vbi tribulantur, præcipiuntur exire. In misericordia autem disperduntur inimici: quando studio compunctionis de sceleratis cogitationibus abstrahuntur: quod ad illos pertinet, qui pœnas debitas remedio supplicationis euadunt.

G

† ligantes animam m.

14 Et perdes omnes † qui tribulant animam meam:

Quoniam ego seruus tuus sum.

C Hic dicit esse perdendos diabolum & omnes impios in futuro iudicio, qui in sua obstinatione moriuntur. Illi tribulabant prius iustos viros, quia eos famulos Dei esse noscebant: & necesse est illos in iudicio perire, qui innocentes viros ideo persequuntur, quia Dei esse famulos cognoscunt.

Oratio ex Psal. CXLII.

Deus qui matutinam sacra resurrectionis tua auditam fecisti iocunditatem, cum ex inferno rediẽs, replesti terram gaudiis, quam reliqueras in obscuris: rogamus potentia tua ineffabilem maiestatem, vt sicut tunc cateruam apostolicam gaudere sacra fecisti in anastasi, ita hanc ecclesiam, tuam misericordiam expansis manibus flagitantem, splendore cælestis iubaris illustrare digneris. Qui cum patre & filio, &c.

H

Argumentum Psalm. CXLIII.

C *Bellum istud Dauidicum, ad designandum certamen Domini saluatoris est præmissum: vt sicut iste Goliã saxei teli dimicatione prostrauit: ita per petram (qua est Christus) fortitudo diabolica vinceretur.*

TT: Dauid ÷ aduersus Goliam ⁚.

Sabbato in vesperis. † fortis meus.

1 Benedictus Dominus † Deus meus qui docet manus meas ad prælium:

÷ Et ⁚ digitos meos ad bellum.

H C Bel-

H C Bellum vtrique dicit spiritale non carnale, quo anima iusti aduersus dæmones & passiones carnales inuisibiliter dimicat. C Manus, operationem significant: digiti, salutaria consilia: quæ de corde nostro velut quidam radii prosiliunt, dum aliqua subtilitate causas necessarias obtinere contendunt. Quãdoque etiam digiti trinitatem indicant, vt ibi. Qui appendit tribus digitis molem terræ, quandoque spiritum sanctum, vt ibi. Accepit Moyses duas tabulas scriptas digito Dei.

Esa 40.
Exod 34.

2 Misericordia mea & ‡ refugium meum:
Susceptor meus & liberator meus.

‡ fortitudo mea, auxiliator meus & saluator meus.

C Misericordiam fecit Dominus Dauid: quando eũ de fratribus suis vltimum, per Samuelẽ ad regale culmẽ elegit. Refugium: quãdo ei consilium dedit, vt hostem suum petra deiiceret, quem gladio non poterat. Susceptor: quãdo fecit eum à Saule suscipi in generum. Liberator: cum eum à periculo regiæ indignationis eripuit.

1 Reg. 16. 17 &c.

B

3 † Protector meus & in ipso speraui:
Qui ‡ subdis populum meum sub me.

† Scutum meum.
‡ subiecit populos mihi.

C Protector: quando in spelunca latens, in Saulem regem ius vltionis accepit. Et in ipso speraui: à tali spe scit vir sanctus non esse cessandum. Subdis populos: quia multis populis imperaturus erat.

4 Domine quid est homo quia † innotuisti ei:
÷ Aut ⁚ filius hominis quia ‡ reputas eum?

† agnoscis eum.
‡ côputas.

C Sub interrogatione & despectu pronunciãdum est, quid est homo? quasi puluis: qui vento flante nullam habet firmitatem. Quia innotuisti ei, id est, inæstimabile deitatis arcanum, per assumptam carnem rectis fide ostendisti. Simili modo interrogandum est: aut filius hominis? & item respondeatur quoniam reputas eum: vtique in ouibus tuis, in numero prædestinatorum.

5 Homo vanitati † similis factus est:
Dies eius sicut vmbra ‡ prætereunt.

† assimilatus est.
‡ pertransiens.

C

Homo vanitati similis factus est.

C Exponit breuiter quod superius dixit, quid est homo? Adam enim quando creatus est, simplex, purus & verax & immortalis fuit: sed postquam peccauit, factus est vanitati similis: quoniam & mutabilis & mortalis effectus est, vanum enim illud dicimus, quod de sua substantia cadens, in auras tenues euanescit: vt vmbra, vt fumus: vnde addidit. Dies eius sicut vmbra prætereunt: sicut vmbra præterit, sic hominum vita post peccatum Adæ, nisi fuerit confessione reparata.

6 Domine inclina cœlos tuos & descende:
Tange montes & fumigabunt.

C Inclinatio cœlorum fuit: quando ad hominem virtus & honor supernorum descendit scilicet Dei filius. Mõtes hic superbos dicit: quos Dominus tetigit, quando eis compunctionem imbuit. Fumigabunt cum crebris suspiriis sua peccata plorabunt, crassus enim fumus ore vomitur, cum se in planctum homo commouerit.

Montes fumigare.

7 † Fulgura coruscationem & dissipabis eos:
‡ Emitte sagittas tuas & † conturbabis eos.

† Mica fulmine & dissipa eos

D

‡ mitte.
† interfice illos.

Fulgura coruscationis dedit: quando tenebrosis peccatoribus, prophetarum prædicatione lumen suæ veritatis infudit. Dissipauit autem dispersit signat, vt qui ante fuerant cultores idolorum, subinde ad ecclesiæ septa confugerent. Sagittas: apostolos dicit, qui prædicationum veritate, (quasi iacula pennata) hominum pectora transfoderunt. Et conturbatis scilicet bona cõtritionis turbatione: quia sic prius turbati, postea læti erunt. Eos autem: ad mõtes referendum est.

Sagittæ Apostoli.

8 † Emitte manum tuam de alto: eripe me & libera me de aquis multis:
÷ Et ⁚ de manu filiorum alienorum.

† Extende

C Hic ad patrem verba conuertit, manum dicit Dominum saluatorem: quem venire deprecatur, vt liberaret mundum de alto. i. de potestatis excelso, vbi cum patre regnat parilitate virtutis & vnitate substantiæ. De aquis autem, i. de populis vndosis, & quasi procella sæuissima concitatis. De manu filiorum: de his qui fidelibus parcere nesciunt, quia de diabolo generantur, qui filius Dei aduersatur. Recte igitur diaboli filii alieni dicuntur à filiis Dei: quia hæreditatem cum ipsis in cœlo nullam habent.

E
Aquæ populi.

9 Quorum os locutum est vanitatem:
Et dextera eorum dextera ‡ iniquitatis.

‡ mẽdacii.

C Os eorum vana loquitur: quoniam à diuinis regulis discrepare præsumunt, vanum est enim omne quicquid veritati contrarium est. Dextera reproborum: prosperitas ipsorum, vnde eleuati licentiam sibi peccandi assumunt.

Vanũ quid

10 Deus canticum nouum cantabo tibi:
In psalterio decachordo psallam tibi.

C Nouum merito dicitur Christi canticum, quia dum à Iudæis non sit receptus (quibus fuerat vt veniret promissus) transiuit ad gentes. Nouum est etiam, quod nos corpore & sanguine suo saginare dignatur. Decem chordarum psalterium, decalogus est datus tribubus hebræorum.

Nouum canticum.

F

11 Qui † das salutem regibus: qui ‡ redemisti
Dauid seruum tuum:
De gladio † maligno eripe me.

† das.
‡ erue Dauid seruũ suum.
† pessimo.

C Reges, homines iustos signat & veraces, qui regunt corpora sua. Istis dat salutem, cum eos liberos à vitiis facit. Redemit, de pugna Goliæ: vel spiritualiter, de vitiis: De gladio maligno: quia gladius diaboli malignus est, quo nam diuidit à bonis: benignus autem Christi, quoniam separat à malis.

Reges homines iusti.

12 Et erue me de manu filiorum alienorum: quorum os locutum est vanitatem:
Et dextera eorum dextera † iniquitatis.

† mẽdacii.

C Hunc versum iam diximus: quem ideo repetit, vt detestabiliores iniquos homines reddat ipsa geminatio: & maxime nunc de hæreticis verba intelligenda sunt, licet enim sequentia sicut & præcedentia ad literam vera sint intellecta: quia tamen literalis sensus apertus est, mystice aliqua carpenda sunt.

G

13 ‡ Quorum filii sicut nouellæ plantationes:
A iuuentute sua.

‡ Vt sint filii nostri quasi plantatio crescens in adolescentia sua.

C Filios enim dicit, qui generantur prædicatione praui dogmatis. Isti nouellis plantationibus comparantur: quia nulla veteri & à patribus tradita prædicatione viguerunt, sed nouis erroribus (à patribus ipsorum traditis) pullularunt. H Plantatio enim de veteri lege, non de prophetis, non de apostolis, sed de nouis magistris suborta.

Nouellæ plantationes hæreticorum.

14 † Filiæ eorum compositæ:
Circumornatæ vt similitudo templi.

† filiæ nostræ quasi anguli, ornatæ ad similitudinẽ templi.

H Filiæ eorum (hoc est verba hæreticorum) compositæ (id est, ornata à sapientia sæculari) sed quia filiæ sunt nõ filii, vires non habent. Circumornatæ vt similitudo templi: & pulchre dixit similitudo templi: non enim habent veram ecclesiam aut templum, sed similitudinem ecclesiæ. C Quippe similitudo non habet veritatem: sed alicuius rei subsistentis portat imaginem.

Similitudo templi

H

15 Promptuaria ‡ eorum plena:
† Eructantia ex hoc in illud.

‡ nostra.
† & superfundentia ex hoc in illud.

C Promptuaria sunt: quæ cellaria vulgus appellat, & hæreticorum corda signat vbi diuersarum rerum species, vel doctrinarum epulæ repositæ sunt: & inde emittunt diuersas eructationes pessimas. Quos si auctoritate conuincas, ad interpretationum nequitias transferuntur: cum inde quoque fuerint Domino iuuante superati, ad sophistarum se versutias calumniasque conuertunt: & ita ex vna parte vertunt se in aliam, semper vagi & instabiles: quia radicem nequeunt habere veritatis.

Promptuaria hæreticorum.

16 ‡ Oues eorum fœtosæ abundantes in egressibus suis:
Boues eorum crassi.

‡ Pecora nostra in milibus, & innumerabilia in cõpitis nostris. Tauri nostri pingues.

A

In egressibus suis.

C Secundum literam hi fœtosa dicúntur habere pecora: dum ipsi fide steriles esse doceantur. Abundans quippe dictus est, ab vnda, quasi redundans. Ipsa quoque pecora, quæ habere cernuntur, non dixit eos in ingressibus, sed in egressibus possidere: quia totum ab eis egreditur, quando ipsi quoq; perituri esse monstrantur. H Pulchre quoque dixit boues eorum crassi: quorum Deus venter est, & gloria eorum in confusione.

Philip. 3. c

‡ interruptio & nõ est egressus, & non est vlulatus in plateis nostris. Neque ruina neq; transitus maceriæ.

17 Non est † ruina maceriæ, neque transitus:

Neque clamor in plateis eorum.

H Non est ruina: difficile enim hæreticum inuenis imperitū. Omnes enim magistri sunt, & scientia secularis instructi, & inimici doctrinis apostolorum. Si tecum disputant: verba eorum breuia sunt, sic artificioso sermone cõclusa, vt euadere inde difficile sit. Cum enim te ligauerint & clauserint syllogismis suis, & quasi maceriam syllogismum texerint: teneris inclusus: non potes exire: non est ruina neque transitus. Cum eis consenseris, & ibi conclusus fueris: eris in plateis eorum, & in lata via, quæ ad infernum ducit: & non in angusta via, quæ ducit ad vitam, quæ est transitus sanctorum. Neque clamor Iesu, qui ad se omnes vocat) in plateis hæreticorum est: sed in angustia via est.

B

Matth. 7.

† Beatus populus cuius talia sunt.
‡ suus.

18 † Beatum ÷ dixerant ⁚ populū cui hæc sunt:

Beatus populus cuius Dominus Deus ‡ eius.

H Multi nescientes, beatos tales putant, & dicunt beatum populum cui hæc sunt. Nos autem dicamus, beatus populus, cuius est Dominus Deus eius. Quia ille est beatus, qui pro omnibus diuitiis habet Christum, & illum diligit, & ei dominatur.

Oratio ex Psalm. CXLIII.

DOce nos Domine, spiritalibus armis, noxialibus culpis resistere: ne vanitati mundanæ subiecti, à tui iuris dominatione pellamur. Per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, &c.

Argumentum Psalm. CXLIV.

C

C Laudationem Domini propheta variis narrationibus explicat.

TT. Laudatio Dauid.

† æternum & vltra.

1 א EXaltabo te Deus meus rex: & benedicam nomini tuo in † sæculum:

Et in sæculum ÷ sæculi ⁚.

C Exaltabo te dictum est: notum faciam te, prædicando quod es. Nam quemadmodum putetur aliqua laude Deus altior fieri, cum diuina perfectio non possit augeri? H Sed æqualem patri credo te. C Rex meus: professio fidei est: quoniam ab ipso se dicebat regi, cui se nouerat pura mente famulari. Benedicere vero nomini: est per psalmodiæ gratiam supplicare: quod qui fecerit, & in æternitate eum laudare merebitur: ideo subditur & in sæculum sæculi, vbi nullus est finis.

Rex meus

‡ in omni die.
† sempiternum, iugiter.

D

2 ב ‡ Per singulos dies benedicam tibi:

Et laudabo nomen tuum in † sæculum & in sæculum ÷ sæculi ⁚.

C Qui hic per singulos dies benedicit Deum: ibi in illo æterno vno die (qui venturus est) cum beatis continua exultatione laudabit.

‡ magnificentiæ.
† inuestigatio

3 ג Magnus Dominus & laudabilis nimis:

Et ‡ magnitudinis eius non est † finis.

H Magnus Dominus: quia sine fine magnus, sine fine laudabilis. C Cuius virtus inexplicabilis, cuius pietas incomprehensibilis, cuius sapientia ineffabilis, cuius vera diffinitio est, finem in sanctis laudibus non habere.

‡ ad generationem.
† fortitudines tuas pronunciabunt.

4 ד Generatio ‡ & generatio laudabit opera tua:

Et † potentiam tuam pronunciabunt.

C Generatio & generatio: ad duos populos debet applicari, vnus hebræorum est, alter ex gentibus. Ipsi sunt enim, qui Domini beneficia susceperunt, & merito eius potentiam laudando prononciant.

E

† Decorẽ gloriæ magnitudinis tuæ, & verba mirabilium tuorum loquar.
† fortitudinem horribilium.
† magnitudines t.
† multæ bonitatis t.
‡ iustitias tuas laudabunt.

5 ה ‡ Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur:

Et mirabilia tua narrabunt.

H Ipsi enim duo populi, eius magnificentiam ac mirabilia, quæ quotidie Christus in ecclesia operatur, pro ore pronunciant.

6 ו Et † virtutem terribilium tuorum dicent:

Et ‡ magnitudinem tuam narrabunt.

H Virtus Christi est terribilis, cum in impios vlciscitur, vt in Pharaone. Magnitudo est, cum iusti eruuntur, vt frequenter Israel ab aduersariis erutus est.

7 ז Memoriam † abūdantiæ suauitatis tuæ eructabunt:

Et ‡ iustitia tua exultabunt.

H Eructabunt ipsi suauitatem Christi, qua eos fouere dignatus est. Et iustitia exultabunt: quia in impios vlciscetur.

† Clemens

F

‡ multæ miserationis.
Misericors & miserator.

8 ח † Miserator & misericors Dominus:

Patiens & ‡ multum misericors

G Quod Misericors dicitur, naturæ ipsius virtus est: quod miserator, causa salutis est nostræ fragilitati. Patiens: cum excessus humanos (propter quos debuimus puniri) per patientiam sustinet. Multum misericors: vt ipse ait. Nolo mortem peccatoris.

† Bonus Dominus omnibus: & misericordiæ eius in vniuersa opera eius.

9 ט † Suauis Dominus vniuersis:

Et miserationes eius super omnia opera eius.

C Quid enim magnificentius, quam suauem esse vniuersis, qui tamen deuotis mentibus munera ipsius gustauerint? Sed dicis: cur ergo peccatores damnat, qui opera sua non fecerunt? Misericordia enim sua dicitur esse super omnia opera eius, scilicet Dei. Illud enim per misericordiam coronat, quod in nobis gratia sua operatur. Illud vero dānat, quod diabolo machinante construitur. Vnde opera Domini semper eliguntur: nostra vero vel diaboli, sine dubitatione damnantur.

G

10 י Confiteantur tibi Domine omnia opera tua:

Et sancti tui benedicant tibi.

H Confiteantur tibi Domine scilicet vt per sanctos, qui te iugiter benedicunt & laudant, intelligaris omnium esse rerum conditor & creator. C Vel omnia opera (etiam lapides & insensata) sua admirabili dispositione Deū eorum factorem prædicant.

‡ fortitudines t.
Gloriæ. Potentia.

11 כ Gloriam regni tui dicent:

Et ‡ potentiam tuam loquentur

H Gloriam regni tui dicent, id est, prædicant: vt ab omnibus ameris & clarificeris. Et potentiam tuam loquentur: vt ab omnibus timearis. H C Omnia igitur creata indicant, quanta gloria ei debeatur, qui incogitabili & incomprehensibili sapientia ea creauit, & potentiam eius infinitam ostendunt.

‡ ostendāt
‡ fortitudines eius.
† decoris regni eius.

12 ל Vt † notam faciant filiis hominum ‡ potentiam tuam:

Et gloriam † magnificentiæ regni tui.

C Sanctis enim prædicationibus nota est facta potentia Dei, & gloria regni eius: ne ignoratus, minus fortitan quæreretur. Nota facta est potentia: dum diuersas virtutes apostoli inuocato eius nomine perfecerunt.

H

‡ potestas.

13 מ Regnum tuum, regnum omnium sæculorum:

Et ‡ dominatio tua in omni generatione & generatione.

Regnum omnium sæculorū.

H Regnum tuum regnum omnium: omnia enim sæcula, dominatione tui regni voluuntur. C Vel non sicut alia mundi regna, aliquo tempore durat, sed toto mundi tempore. Et non solum toto tempore, verum etiam post, æternaliter: vnde & idem clarius repetitur. Et dominatio tua .i. perpetuitas æterna quæ permanet in omni generatione & generatione. A Vel regnū omniū sæculorum, & in omni generatione & generatione. est regnū cœleste, vbi de omni generatione & sæculo vna generatio erit æterna, & vnum solum æternaliter gloriosum regnum.

A

14 ℷ ÷ Fidelis Dominus in omnibus verbis suis:
Et sanctus in omnibus operibus suis ⁖ .

Fidelis. Sanctus.

H Fidelis Dominus in omnibus verbis suis: cum omnia quę per prophetas locutus est adimpleuit. Sanctus: vt sicut ille sanctus est, ita & nos (qui opera eius sumus) sancti efficiamur in illo.

†Sustētat. ‡corruentes. †iacentes.

15 ס † Alleuat Dominus omnes ‡ qui corruunt:
Et erigit omnes † elisos.

C Ipse enim alleuat ruentes: qui adhuc minime corruerant. Ipse eripit elisos: qui iam ruinam sustinuisse noscuntur & merito ipse hæc facere dicitur: quoniam ne cadamus, ipso custode defendimur: vt vero prostrati surgere valeamus, virtute ipsius nihilominus subleuamur.

†eis escam suam. ‡suo.

16 ע Oculi omnium in te sperant:
Et tu das † escam illorum in tempore ‡ opportuno.

B

H Oculi omnium .i. sanctorum interior aspectus, in illo futuro tempore, retributiones quas expectat, suscipit. C Vel etiam de omnibus rebus accipi potest: sed tunc esca, vniuscuiusque rei continentia debet intelligi: alia enim corporalia, alia spiritualia expetunt: sed his omnibus vna esca est, largitas dispensata creatoris.

† manus tuas: ‡refectione.

17 פ Aperis ÷ tu ⁖ † manum tuam:
Et imples omne animal ‡ benedictione.

H Aperit manum, & implet omne animal (.i. omnem animam) sua benedictione: qui maledictiones & opprobria mundi pro nomine eius sustinuit. C Vel quia in manu eius est omnis esca: intelligimus per manum eius, potestatem: in qua omnium creaturarum vita constituta est & esse. Sed melius est, vt solum rationale animal intelligamus, quod reuera constat posse benedici.

18 צ Iustus Dominus in omnibus viis suis:
Et sanctus in omnibus operibus suis.

C

Iustus Dominus.

C Iustus vere Dominus est: quia cum nos verberat, æquitatem facit, quia peccatis digna restituit. Viæ pertinent ad dispositionem: operatio ad effectum, apud nos: apud illum vero, hoc est velle quod facere, hoc disponere quod iubere. Sanctus vero: & pium significat, & patientem, & bonorum omnium largitorem: quoniam quicquid ab illo efficitur, virtutum laude completur.

Sanctus.

†iuxta.

19 ק † Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum:
Omnibus inuocantibus eum in veritate.

Dominus est prope .i. propitius

H Prope est Dominus his, qui eum fide & operatione inuocant, vt ipse ait. Ego sum Deus de prope, & non Deus de longe. C Prope autem dicitur .i. proximus, quando est propitius: Iratus vero, longinquus. Nam præsentia eius semper & vbique est. Si enim ascendero in cœlum, illic es &c. Sed quoniam & illi inuocant, qui sua cupiunt vana & nociua desideria impleri: additum est, in veritate: quia solus veraciter inuocat, qui ab eo petit, quæ ipse postulanda docuit & profutura nouit.

Psal. 134.

† Placitū. ‡ clamorē

20 ר † Voluntatem timentium se faciet, & ‡ deprecationem eorum exaudiet:
Et † saluos faciet eos.

D

† saluabit.

H Voluntatem timentium se facit Dominus: dum eos eripit, vel ab instigatione diaboli, qui cum puro corde deprecantur, vel ab ardore peccati.

21 ש Custodiuit Dominus omnes diligentes se:
Et ‡ omnes peccatores disperdet

‡ Vniuersos impios conteret.

H Custodit Dominus eos; qui eum diligunt, & qui dilectionem eius mundanis dilectionibus prætulerunt. Illos vero disperdet, qui eius amori amorem sæculi præposuerunt. C Omnes vero dicens disperdendos peccatores: eos dicit qui in sua obstinatione persistunt.

† Laudem ‡ benedicet. †æternum & iugiter.

22 ת † Laudationem Domini loquetur os meum:
Et ‡ benedicat omnis caro nomini sancto eius in † sæculum & in sæculum ÷ sæculi ⁖ .

E

H Loquetur os meum laudem Domini, nunc & in futuro retributionis tempore. Et benedicat omnis caro: hoc est omne corpus ecclesiæ, quod nos sumus, qui Dominum laudare, benedicere, extollere & prædicare debemus. Dicit autem os suum, cordis arcanum, vnde se propheta nouerat libenter audiri. Carnem quoque per synecdochen dixit totum hominem.

Oratio ex Psal. CXLIV.

Regnator omnium sanctorum Domine, qui spiritalem cibum omni animæ oportuno ministras in tempore: concede nobis te perpetualiter benedicere, tuamque potentiam cum electis tuis fiducialiter exaltare. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psal. CXLV.

C Propheta dicit in hominibus minime confidendū, sed totam spem in Domino esse ponendam: ne aliquid ab eo peteretur tepide, si & aliis crederetur posse præstare.

F

· T T. Alleluia ÷ Aggæi & Zachariæ ⁖ .

1 Lauda anima mea Dominum: laudabo Dominum in vita mea:
† Psallam Deo meo quamdiu ‡ fuero.

†cantabo. ‡sum.

C Hortatur psalmista suauiter animam laudare Dominum, vt explosis cogitationibus superuacuis, in ipso tantum negotio totis viribus occupetur. Laudabo dixit, vt futurum tempus ostenderet, quando angelis iustisque hominibus sors ista communis est. Psallam quamdiu fuero .s. in præsenti, quod ad bona opera pertinet. H Vide etiam, quando iuste aliquid agimus, sumus; quando peccamus, esse desistimus. Vnde dicit laudabo quamdiu ero: quia non est speciosa laus in ore peccatoris.

Eccl. 15.

2 Nolite confidere in principibus:
In † filiis hominum, in quibus non est salus,

G

†filio hominis cui non est salus. Non confidendum in principibus. ‡ humum suam.

C Nolite confidere .i. nec in dæmonibus (qui principes dicuntur) nec in hominibus est præsumendum, solus enim est filius hominis, qui tribuit vnicuique salutem. H Intellige nihilominus etiam de sæculi potestatibus, noli confidere imperatori, non in præfectis, non in iudicibus sæculi, qui sunt filii hominum & in eis non est salus.

3 Exibit spiritus eius & reuertetur in ‡ terram suam:
In illa die peribunt omnes cogitationes eorum:

C Causam ponit cur in istis non sit confidendum. Hic spiritum animam debemus accipere. Egressa itaque illa die claustro corporis, reuertitur caro in terram, vnde sumpsit initium; ideo enim addidit suam, quia inde fuit procreata. Illo die peribunt (tempore scilicet mortis) humanæ cogitationes, quæ se in diuersos ambitus prius extendebant. H Tunc quoque peribit omnis principum & hominum confidentia, & cogitationes illorum qui in eis sperabant.

H

4 Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius: spes eius in Domino deo † ipsi‿s.
Qui fecit ‡ cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt.

†suo. ‡cœlos.

C Israhel, id est, vir videns Deum, (quod vocabulum ad omnes electos competenter aptatur) adiutor est illis, qui ipso donante gradus virtutum ascendere nituntur. Qui fecit cœlum & terram; quid potest esse magnificentius quam cœlum & terram fecisse & omnia quæ in eis sunt? H Qui ergo fecit cœlum & terram (in quorum comparatione homo est secundum conditionem carnis quasi formica) hominem potest liberare quem fecit. Ideo bene spes nostra in eo.

5 Qui custodit veritatem in sæculum: facit iudicium iniuriam patientibus:

†sempiternum. Qui facit iudicium calumniam sustinentibus, & dat panem esurientibus

Date-

A

Dat escam esurientibus.

C Qui custodit veritatē:ipse est s.Dominus Iesus Christus:qui facit iudicium,quoniā verus est iudex, & gubernator æternus,& vindicat iniuriam patientis:& dat escam esurientibus. i. qui esuriunt audire verbum Dei. H Dat quoque(si ad literam intelligas)cibum corporum:dat & cibum, corpus suum in sacramento : dat denique cibum doctrinam cœlestem,sed solum esurientibus : talis etiam soluit compeditos.

Dat escam esurientib.

‡ Vinctos.

6 Dominus soluit ‡ compeditos.

Dominus illuminat cæcos.

H C Dominus soluit: qui prius ligati erant in peccatis suis,postea ad Christum conuersi per ipsum soluti sunt. Dominus illuminat cæcos: C Vitiosi enim omnes cæci sunt(quia peccatorum obscuritatibus implicantur) hos illuminat ille solus,qui illuminat omnem hominem.

† allisos.

7 Dominus erigit † elisos.

B

Dominus diligit iustos.

C Dominus erigit:nec hoc quoque dubium est, quia elisos Christus erigit.Nam cum diabolus elidat : Dominus subleuat. Cuius etiam est iustos diligere, nisi qui eos præualet in æterna beatitudine colllocare?

8 Dominus custodit aduenas, pupillum & viduam suscipiet:

Et viam ‡ peccatorum disperdet.

‡ impiorū conteret.

C Dominus custodit aduenas.i.qui de Babylonia(diaboli ciuitate)ad Hierusalem(ciuitatem Dei) confugerint. Pupillos & viduas dicit:qui Dominum pura mente respiciunt,humanis solaciis destituti. Hos recipit Christus ad vindicandos,& exterminabit diabolum(qui est via peccatorum,sicut Christus est via iustorum) & omnes in ea via eum imitantes.

Aduenæ Pupilli & viduæ.

† in æternum.

9 Regnabit Dominus † in sæcula, Deus tuus Syon:

In generatione & generatione.

C

C Erit tunc regnaturus perfecte in sanctis: quando erit (sicut scriptum est)Deus omnia in omnibus. Hic enim quamuis in sanctis regnet: non tamen perfecte:quia corda eorum interdum inanibus cogitationibus occupātur. In Syon.i.ecclesia in futura beatitudine : regnabit enim ipse, & cum ea,& in eadem , qui est benedictus in sæcula. H Vel regnabit:in generatione iudæorum, & generatione Christianorum, vel in generatione ista ecclesiæ,& generatione ventura in cœlo.

Colos. 3.

In generatione & generatione.

Oratio ex Psal. CXLV.

GLoriose omnipotens Deus:in quem beatorum animæ totam spes confidentiam ponunt:concede nobis,vt adiutorio tuo illuminati, valeamus te iugiter mente pura diligere. Per Dominum nostrum Iesum,&c.

Argumentum Psalm. CXLVI.

C Hortatur Propheta populum deuotum laudare Dominum,qui supplicantibus beneficia profutura concedit:quoniam qui de suis viribus confidunt, ei placere non possunt.

D

TT. ÷ Alleluia Aggæi & Zachariæ ⁘ .

1 LAudate Dominum quoniam † bonus est psalmus:

Deo nostro sit iocunda * decoraque ⁘ laudatio.

† bonum est canticū Dei nostri:quoniam decorum est pulchra laudatio.

H Laudate Dominum: non dixit bonus psalmus, sed absolute bonum.i.bonum est psallere & laudare Dominum.Sed noueris hic Hieronymum, non nostram translationem secutum,sed gallicanam,quæ habet. Quoniam bonum psalmus : psallere vero non voce sed corde dicit. Quanti enim bonam vocem habent: sed quoniam peccatores sunt male psallunt? C Tunc est enim Domino iocunda laudatio:quando in vnam societatem vox & vita conuenerint. Nam quale est , vt psalmus castitatem dicat, & cantor se ab obscenitate non retrahat:vnde nō potest à Domino bene percipi : quod contraria inter se noscitur aduersitate luctari. H. Bene ergo psallit, qui cantat in corde & conscientia:fitque Deo iocunda, non voce , sed conscientia laudatio.

Iocunda laudatio.

E

2 ‡ Ædificans Hierusalem Dominus:

† Dispersiones Israel congregabit.

‡ Aedificabit. † electos.

C Aedificat Dominus ciuitatem Hierusalem:quando dispersiones Israhel congregans (quæ in toto mundo habitare noscuntur) de viuis lapidibus cœlestem construit ciuitatem:sicut scriptum est. Et mittet angelos suos, cum tuba & voce magna:& congregabit electos à quatuor angulis terræ. H Vel etiam iam ædificat : dum sanat contritos corde,& alia facit quæ sequuntur.

Aedificatio Hierusalem. *Matth. 24.*

3 Qui sanat contritos corde:

Et alligat ‡ contritiones eorum.

‡ plagas.

C Quando enim cœlestis medicus pœnitentium corda inuenerit graui afflictione contrita: ea (quasi quadam fascia sua pietate superducta) constringit atque consolidat,& ad firmissimam spem sanitatis adducit.

F

4 Qui numerat multitudinem stellarum:

Et † omnibus eis nomina vocans.

† omnes nomini suo vocat. Stellæ viri sancti.

C Qui numerat stellas, id est, sanctos viros. Illi enim lucent velut astra in nocte huius sæculi:quia meruerunt in numero sanctorum congregari.Scimus etiam à Deo posse sanctorum nomina vocari:quando eos legimus in cœlo esse conscriptos. Vel etiam ad literam de stellis materialibus firmamenti accipi potest.

5 Magnus Dominus noster &, ‡ magna virtus eius:

Et † sapientiæ eius non est numerus.

‡ multus fortitudine. † prudētiæ

C Magnus Dominus noster:vtique cuius nec facta numerari,nec laus præualet apprehendi. Virtus etiam magna: quia singularis,quia omnipotens, quia rerum omniū gubernator & conditor;cuius sapientiæ numerus nō præualet vllo modo comprehendi. Numerus enim hic pro fine ponitur;quod enim numeratur finitur.

G

6 Suscipiens mansuetos Dominus:

Humilians ÷ autem ⁘ ‡ peccatores vsque ad terram:

‡ impios.

C Mansueti;& sunt patientes afflicti per multas tribulationes.Rectum quoque est vt hi suscipiantur in cœlum, superbi deiiciantur terram: vt permutatione vicaria vnde humilis leuatus est, inde superbus corruat.

Mansueti qui.

7 † Præcinite Domino in confessione:

‡ Psallite Deo nostro in cithara:

† Caaite. ‡ Canite.

C Illis dicitur præcinite, qui adhuc tacere noscuntur: & quomodo & cui canendum sit ostendit , dum subdit; Domino in confessione. Cithara autem; signat virtutes, consona operatione præcinentes;quæ tunc veram citharam reddunt,quando nulla rupta est chorda,id est, virtus. Quomodo enim integra esset cithara , vna corda rupta? nec sonus perfectus redditur; dum rupta non sonat.

Cithara virtutum concentus

8 Qui operit † cœlum nubibus:

‡ Et parat terræ pluuiam.

† cœlos. ‡ præbet.

H

C Cœlum; sanctam prophetiam congruenter aduertimus.Hanc diuina prouisione obscuritas,similis nubib. tegit;vt sensus incitet nostros ad quærēdū, dū gratius accipitur ad quod fatigato desiderio peruenitur.Sed quid istæ nubes parturiunt? copiam pluuiarum,hoc est,fontes diuinæ prædicationis irriguos:quamuis & ista ad litteram sint vera & salubriter intelligenda.

Cœlum prophetia.

9 † Qui producit in montibus fœnum ÷ & herbam:

Seruituti hominum ⁘ .

† & oriri facit in montibus germen.

C Et hoc quoque spiritualiter accipi recte potest. Nā montes,viros significat sanctos; in quibus Dominus fœnum producit, (id est, prædicationem robustam) herbāque,id est,monita molliora, vnde simplicia iumenta pascantur.

Montes viri sancti.

A

☩ panem suum. †filiis coruorum clamantibus. Iumenta, ecclesiastici greges.

10 Qui dat iumentis ☩ escam ipsorum.
÷ Et ⁖ † pullis coruorum inuocantibus eum.

C Iumenta: ecclesiasticos signant greges: qui competenti refectione pascuntur, alii lacte, alii cibo solido. Corui: sunt irreligiosi viri & pagani, qui peccatorum nigredine vestiuntur. Pulli vero coruorum (filii paganorum, vel aliorum hominum malorum) pascuntur à Deo, dum Deũ inuocant quem patres eorum contempserant: vnde addit non omnibus eorum pullis & filiis dat fidei escam, sed inuocantibus eum: quoniam soli ipsi eum inuocant, qui regulas scripturarum nulla hæretica prauitate subuertunt.

☩ Non est in fo. equi voluntas eius. †placetur ei. Equus, superbus. Tibiæ

11 ☩ Non in fortitudine equi voluntatem habebit:
Neque in tibiis viri † beneplacitum erit ei.

C Equus: superbum hominem atque tumidum significat, cui diuinitas non potest esse placabilis, quoniam mansuetos eligit. H Tibiæ hic (sicut & femora) libidinem significant: quæ vllo modo in viro aut in fœmina Deo placere non potest. Potest autem & per equi fortitudinem & tibias: præsumptio de viribus suis intelligi, non enim placet vir Deo in virtute sua, sed in timore Dei, vt sequens verbum indicat.

B

☩ Placetur Domino in his qui timẽt eũ & expectant misericordiam eius.

12 ☩ Beneplacitum est Domino super timentes eum:
÷ Et in eis ⁖ qui sperant super misericordia eius.

C Beneplacitum est itaque Domino in eis qui eũ formidant: sed non degeneri timore. Mulo enim timent: sed quia desperant de misericordia eius, minime diliguntur: sicut Iudas. Ille timor Deo probatur acceptus, qui cum amore maximo & pia spe coniungitur. Timeat ergo vnusquisque, ne peccet: amet vt supplicet, ne tamen desperet.

Timor amori iunctus.

Oratio ex Psal. CXLVI.

C

AEdificator cælestis Hierusalem Deus: qui multitudinem stellarum & concludis numero, & nominatim singula vocas, sana quæsumus contritos corde, dispersos congrega, atque nos innumerabili sapientia tua locupleta. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Argumentum Psalm. CXLVII.

C Propheta Hierusalem, id est, supernam alloquitur ciuitatem: vt secura iam reddita in ciuibus suis, Dominum iugi exultatione collaudet: enumerans quanta populo suo pius miserator indulserit.

TT. ÷ Alleluia Aggæi & Zachariæ ⁖.

Alleluia nusquam translatũ.

C Ad consuetum quidem alleluia reuertimur: sed nullatenus repetisse fastidium sit, cuius verbi tantus honor est, vt cum sit in hebræa lingua reconditum, nullo tamen constet alio sermone translatum: hoc Græcus, hoc Latinus, hoc Chaldæus, hoc Syrus, hoc Persa, hoc Arabs, hoc tener natio cuncta terrarum & pia deuotione veneratur: hoc ergo & nos pura mente canamus.

D

† cane.

1 Lauda Hierusalem Dominum:
† Lauda Deum tuum Syon.

Hierusalẽ visio pacis

C Hierusalem (sicut sæpe dictum est) interpretatur visio pacis: quæ proprie ad illam ciuitatem pertinet, quæ vitiorum & scandalorum consortia non habebit. Syon quoque speculatio interpretatur: in illa enim Dei ciuitate videbimus eum sicuti est. vnde merito hæc duo nomina futuræ ciuitati conueniunt.

☩ vectes. † in medio tui

2 Quoniam confortauit ☩ seras portarũ tuarũ:
Benedixit filiis tuis † in te.

Matth. 5.

C Cum enim seras confortatas dicit esse portarum: clausas ianuas beatæ ciuitatis ostendit: quod tunc accidit, quando sponsus intrauit (& quæ paratæ sunt cum eo) ad nuptias, vt in euangelio de virginibus dicitur: nec quisquã vlterius sanctus exibit, nec aliquis postea nouus intrabit. Magna est quidem ibi benedictio filiorum. Dicitur autem in te: quia nunquam ab illa exire poterunt, quia æterno munere consecrantur.

E

☩ terminos tuum pacem. †saturaute. Adeps frumenti.

3 Qui posuit ☩ fines tuos pacem:
÷ Et ⁖ adipe frumenti † satiatte.

C Sicut autem beata Hierusalem pacem possidet: sic infœlix Babylon dolorum pugnam proculdubio sustinebit. Adipem quippe frumenti, dicit ipsam continibilem deitatem: vnde sic iustorum sensus reficitur, vt omnem societatem superare noscatur.

† Verbum. Eloquium verbum patris.

4 Qui emittit eloquium suum terræ:
Velociter currit ☩ sermo eius.

C Eloquium Domini: verbum patris est: quod ad terras misit, quando humilitatem piæ incarnationis assumpsit. Tunc sic cucurrit sermo eius velociter, vt sanctæ trinitatis agnitio, mirabili velocitate mundum compleuerit, idolorum cultores veritatis ipsius manifestatione conuertens.

☩ pruinas.

5 Qui dat niuem sicut lanam:
† Nebulam sicut cinerem spargit.

F

Nix. Lana. Nebulæ.

C Qui dat niuem sicut lanam: dat dicit. i. facit: quod fit vtique, quando frigidissima peccatis corda mortalium, ad ardorem satisfactionis adduxerit. Nix est homo, cum recedit à Domino: lana, cum ad eius venerit medicinam. Nebula: signat omne peccatum, quod semper caliginosa obscuritate peragitur. Sed velut cinis dispergitur: dum pura confessione ex Christi gratia dissipatur.

† Proiicit glaciem suam. ☩ stabit. Crystallus

6 ☩ Mittit crystallum suam sicut buccellas:
Ante faciem frigoris eius quis ☩ sustinebit.

C Crystallus est in modum vitri glacies, per multas hyemes condurata, & in duritiam saxi perducta substantia. H C Cui comparantur: qui frigore perfidiæ constricti, per singulos dies congelascunt. Hos emittit Dominus sicut buccellas: quando conuersos prædicare sua facit magnalia, vnde populus esuriens cœlesti pane vescatur. Ante faciem. i. præsentiam frigoris eius dicitur: non quod ab ipso frigus illud veniat, sed fieri forte permittitur: vt est. Indurauit Deus cor Pharaonis. Ante illud frigus, quod ipse Deus non remouet, nemo potest subsistere, nemo illud potest sustinere.

G

Exod. 10.

† Mittet. ☩ soluet illa. ☩ spirabit spiritu suo

7 † Emittet verbum suum & ☩ liquefaciet ea:
† Flabit spiritus eius & fluent aquæ.

H C Veniente verbo. i. prædicatione Dei: liquefacit ea; vt compuncti incipiant agere pœnitentiam. Flabit spiritus. i. Dei calor amoris. Fluent aquæ. i. profunda fluenta spiritalis beneficii. Sic factum est de persecutore Saolo: Sic fit hodie de plurimis.

† præcepta sua & iud:

8 Qui annunciat verbum suum Iacob:
† Iustitias & iudicia sua Israhel.

Iacob & Israel ecclesia.

C Per Iacob & Israhel, significatur ecclesia; nam & modo Israelita est, quicunque est fidelis: & ante Iacob fuit, qui Domino pura deuotione complacuit: illi enim verbũ suum, illi noscitur pronunciasse suas iustitias.

☩ similiter. † genti. ☩ eius non

9 Non fecit ☩ taliter omni † nationi:
Et iudicia ☩ sua non manifestauit ÷ eis ⁖.

H

cognoscent.

C Non fecit taliter: quia licet omnes gentes religio Christiana complexa sit, tamen nulli facie ad faciem locutus est, aut mare diuisit, nisi tantum Israelitico populo. A Vel nationi Iacob, quæ ex Abraham descendit, in cuius fide omnes Christiani sunt, illi nationi soli manifestauit iudicia sua.

Oratio ex Psal. CXLVII.

COnforta Domine portas ecclesiæ tuæ, & pone terminis eius pacem: eique adipem spiritalis tritici dignanter attribue. Per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum.

Argumentum Psal. CXLVIII.

C Propheta per paucarum commemorationem creaturarum, omnes creaturas ad Domini laudẽ hortatur: rationales & intellectuales, per se: intellectu autẽ vel sensu

A *carentes per illas vtique, qua opera Domini sapientissima consideratione collaudant.*

TT. ÷ Alleluia Aggæi & Zachariæ ⁘.

1 LAudate Dominum de cœlis:
Laudate eum in excelsis.

C Quia dignum est, vt creatura suum laudet creatorem, ait. C Laudate Dominum. H Ad laudem Dei sola hominum natura non sufficit: iunguntur & cœli. Non autem dixit laudate cœli, sed vos qui estis in cœlis: hoc est throni, dominationes, principatus, potestates & cætera in excelsis, id est, excelsi, digne laudate excelsum.

†exercitus 2 Laudate eum omnes angeli eius:
Laudate eum omnes † virtutes eius.

C Laudate eum omnes angeli eius: angelus græca lingua latine nuncius interpretatur: angelus enim officii nomine dicitur, non naturæ. Omnes virtutes eius: hoc generale nomen est, ibi enim concluduntur omnia quæ dignitate cœlestis militiæ grandescunt.

B

§ lumen. 3 Laudate eum sol & luna:
Laudate eum omnes stellæ § & lumen.

H Ideo sol & luna & stellæ laudant eum: quod à suo officio & seruitio nõ recedunt, & seruitium ipsorum, laus Dei est. Addit lumen: vt quomodo de inuisibilibus dixit, laudate omnes virtutes; sic de visibilibus, dicit, laudate eũ omne quod lucet.

4 Laudate eum cœli cœlorum:
Et aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini.

Aquæ super cœlum Gen. 7. C Quamuis in genesi vnum cœlum factum esse legetimus: tamen in Paulo & hic plurali nuncupantur numero. Aquæ vero quæ super cœlos sunt: istas esse quæ depluunt non dubium est, nam dicitur & in genesi, cataractæ cœli apertæ sunt. Dicit vero, laudent nomen Domini: & præcipit ex operibus suis Dominum debere laudari, & quid dignius, quam quod conditio rerum proprium laudet auctorem?

C

5 Quia ÷ ipse dixit, & facta sunt ⁘:
Ipse mandauit, & creata sunt.

C Dicendo ipse: Dominum significat saluatorem. Ipse enim est verbum caro factum, cuius iussione cuncta creata sunt. Distant autem facere & creare: facere enim possumus & nos, qui creare non possumus. Et ideo quia dixit, facta sunt (quod est generale verbum) addidit, quod erat diuinitatis proprium scilicet, creata sunt. Mandauit: significat constituit atque formauit.

Facere & creare.

†æternum 6 Statuit ea in sæculum & in † sæculũ ÷ sæculi ⁘.

§ dedit. Præceptum § posuit & non præteribit.

C Statuit ea declarat potentiam Domini, virtutemq; eius: vt dubium non sit omnipotentem esse Dominum, quando quæ ille constituit, nulla mutabilitate vertuntur. Præceptum: legem dicit siue conditionem, vt omnia sub ipsius potestate esse noscantur: ideo addidit, & non præteribit: præterire non potest, quod omnipotens statuit & veritas promisit.

D

7 Laudate Dominum de terra:
Dracones & omnes abyssi.

Dracones & abyssi. C Dracones & abyssos mystice personas truculentas & validas debemus accipere: quæ hic in bonum conuersæ, in illa patria Dominicis laudibus gloriantur. Quamuis etiam secundum literam intelligẽdo, dracones venenosi, Deum laudant & aliæ creaturæ.

† & grando, nix, & glacies, ventus turbo, quæ faciunt sermonem eius. 8 Ignis † grando nix glacies spiritus procellarũ:
Quæ faciunt verbum eius.

C Ignis grando, nix, glacies: mystice signant homines, qui in hoc sæculo ex turbulentis sunt & pessimis studiis conuersi ad Dominum. Et spiritus procellarum sunt: qui ex tempestuosis & improbis operibus, ad confessionis gratiam venire meruerunt.

9 Montes & omnes colles:
§ Ligna fructifera & omnes cedri:

§ lignum fruct.

C Montes, homines significat præsumida potestate sublimes: colles, mediocres: ligna fructifera, eos qui ex duritia peccatorum conuersi, fructus morum faciunt: Cedri, absolute superbos significat. E Montes. Colles.

10 Bestiæ & § vniuersa pecora:
† Serpentes & omnes volucres pennatæ.

§ omnia iumenta. † reptilia & aues volantes. Bestiæ.

C Bestiæ, crudeles significant & indomitos: vniuersa pecora, communem plebem: Serpentes, venenosos & callidos: volucres, philosophos (qui cogitationum velocitate naturas discurrunt) significat, de quibus omnibus sibi Christus parat electos, qui in illa resurrectione & laude, angelorum possint cœtibus congregari.

11 Reges terræ & omnes populi:
Principes & omnes iudices terræ.

C Reges, sanctos viros significant, qui semet regunt: omnes populi, turbas quæ ad Deum conueniunt: principes, potestates excelsas aduertimus: iudices, nobiles & potentes. Hi enim (vt frequenter euenit) subito mundi potestate derelicta, diligunt Domini seruitia subire.

Reges ĩn sancti. F

12 Iuuenes & virgines, senes cum § iunioribus laudent nomen Domini:

§ pueris.

Quia † exaltatum est nomen eius solius.

†sublime. Iuuenes.

C Iuuenes, qui ætatis natura seruientes, ad modestiæ temporamenta se conuertunt. Seniores cum iunioribus, permixtam signat ætatem. Quia de omni sexu, & de omni ætate, potens Dominus est euocare quos vult. Causa hic laudis iustissima ponitur, quia exaltatum &c. exaltatum est enim dum illi (sicut dicit apostolus) omne genu flectitur cœlestium, terrestrium & infernorum.

Phil. 2.

13 § Confessio eius super cœlum & terram:
Et exaltauit cornu populi sui.

§ Gloria eius in cœlo & in terra.

C Confessio eius super cœlum & terram: hæc confessio laudem illam significat, quæ illi post finem sæculi istius ab omnibus in beatitudine creaturis absolutu rationabilibus. Quod autem dicit, super cœlũ & terrã, signat quod nec cœlestia nec terrestria laudibus Dei possunt æqualia reperiri. Exaltauit cornu, id est, potestatem, quia populus fidelis ibi exaltabitur, vbi omnis gloria præstatur.

G

14 † Hymnus omnibus sanctis eius:
Filiis Israhel populo appropinquanti sibi.

† laus.

C Hymnus omnibus, vox ista promissio est & totius beatitudinis summa perfectio. Et quibus sanctis? filis Israhel, qui non solum genere, sed fide nomen istud habere merebantur.

Oratio ex Psalm. CXLVIII.

EXcelsorum omnium supernorum, & excelsa potestas Deus: concede famulis tuis, vt sicut cuncta quæ cernimus te iubente creata sunt, ita quæ præcipis te custode seruentur. Per Dominum nostrum Iesum, &c.

Argumentum Psal. CXLIX.

C Canticum nouum propheta Domino Christo dicit esse cantandum: qui de toto orbe terrarum vniuersalem Hierusalem construxit sua pietate: & gaudia sanctorum virtutesque describens, vindictam peccantium, gloriam dicit esse iustorum.

H

TT. Alleluia.

1 CAntate Domino canticum nouum:
Laus eius in § ecclesia sanctorum.

§ congregatione.

C Nam propheta in hoc mundo tantum corpore cõstitutus, intellectu & fide in illa patria, cum angelica multitudine miscebatur, in quam commonet beatum populum, canticum nouum cantare. Canticum autem nouum, est sanctæ incarnationis arcanum, natiuitas mirabilis, & cætera. Laus eius, siue in ista ecclesia, siue in illa cœlesti Hierusalem.

Canticum nouum in carnationis mysterium.

A † ſ. ctore uo. ‡ filii.

2 Lætetur Iſrahel in † eo qui fecit eum:

÷ Et ∻ filiæ Syon exultent in rege ſuo.

C Iſrael & Syon, diuerſa vocabula, ſed virtus vna ſanctorum eſt. Nam Iſrael interpretatur vis videns Deum. Syon, ſpeculatio: quod vtrunque ad beatum populum pertinet, qui lætari & exultare in rege ſuo Chriſto Domino commonetur.

† Cithara cantent ei. *Pſal.* 112.

3 Laudent nomen eius in choro:

In tympano & † pſalterio pſallant ei.

C Qualis ſit iſte chorus, alius pſalmus exponit. A ſolis ortu vſque ad occaſum laudare nomen Domini. Chorus eſt igitur, qui à mundi initio, de numeroſitate hominũ congregatur in fide, & (niſi in illa beata patria) non poteſt eſſe totus collectus. Tympanum & pſalterium, probabiles actus ſignificat, qui ad diuina munera referuntur: quoniã actus iſti, hic illis rebus ſignificati, & hic exercitati, faciunt nos alibi Deum æternaliter laudare.

B ‡ complacet ſibi Dominus. † Ieſu. Manſueti qui.

4 Quia ‡ beneplacitum eſt Domino in populo ſuo:

÷ Et ∻ exaltabit manſuetos in † ſalutem.

C Tunc beneplacitũ eſt Domino in ſuo populo, quãdo illum fecerit perfecta ſuauitate gaudere. Manſueti, ſunt patientes, qui diuerſas hic nequitias pro Dei regno pertulerunt. Quos exaltabit in ſalutem, id eſt, in vitam æternam.

‡ Laudabunt. Exultabũt ſancti in gloria.

5 Exaltabunt ſancti in gloria:

‡ Lætabuntur in cubilibus ſuis.

C Ibi enim eſt exultatio & lætitia ſanctorum vbi ſic bonum Dominum ſe habere cognoſcunt, vt reis donet veniam, peccantibus gratiam, non merentibus gloriam ſempiternam. In cubilibus autem. i. in ſecreto cordis vbi ſolus ille cognoſcit qui donare dignatus eſt. H Vel in cubilibus in cœleſti patria. Quia hic in cubili ſancti plorant, & rigant lectum lachrymis. *Pſal.* 6.

C

6 Exultationes Dei in gutture eorum:

Et gladii ancipites in manibus eorum.

C Habent exultationes in gutture ſancti, quoniam ſiue cogitatione, ſiue in lingua laudare non deſinunt, à quo æterna dona percipiunt. Anceps gladius: ſermo Domini ſaluatoris, ideo anceps quod duo continet teſtamenta. In manibus. i. poteſtate ſanctorum, ſicut legitur, factus eſt ſermo Domini in manu Aggei prophetæ.

Gladius anceps. *Agge.* 1.

† gentibus

7 Ad faciendam vindictam in † nationibus:

Increpationes in populis

C Ad faciendum vindictam, iſta enim tunc vere fiũt, quando cum Domino iudicabunt ſedentes ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael. *Matth* 19.

‡ Vt alligent reges eorum catenis. † inclytos eorum in compedibus ferreis.

8 ‡ Ad alligandos reges eorum in compedibus:

† Et nobiles eorum in manicis ferreis.

C Exponit iſte verſus, quid ille gladius faciat bis acutus: alligat reges terræ in compedibus, vnde non ſit liberum exire: vincula quoque ferrea ſupra mundi nobiles ponit, vt & grauia ſint cum portantur, & nexus eorum rumpere nulla virtute præualeant in æterna damnatione.

D ‡ decor eſt omniũ ſanctorum eius.

9 Vt faciant in eis iudicium conſcriptum:

‡ Gloria ÷ hæc ∻ eſt omnibus ſanctis eius.

C Vt faciant in eis iudicium cõſcriptum, vtique quod dicet apoſtolus, quoniam angelos iudicabimus. Et ne ſolos apoſtolos iudicaturos putares adiecit. Gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius, omnes enim ſancti cum Chriſto iudicant, qui eius regulis non repugnant. C conſcriptum iudicium: hoc eſt, vt ſic eos iudicent, quomodo in ſcripturis ſanctis digeſtum eſt.

Conſcriptum iudicium.

Oratio ex Pſalm. CXLIX.

A Victor totius bonitatis Deus (qui omnem manſuetudinem te humiliter confitentem exaltas) præſta, vt ſicut ſanctos exultare facis in gloria: ita præſentem eccleſiam cuſtodire digneris, ab humanis ſæculi delectationibus. Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, &c.

E

Argumentum Pſal. CL.

B Admonetur ciuitas Dei, vt de mundi ambitu congregata, Domino laudes & ore cantet & animo C B Quinquageſimus pſalmus, eſt de pœnitentia ∻ Centeſimus, de miſericordia & iudicio: Centeſimus quinquageſimus, de Dei laude in ſanctis eius. Sic enim ad æternam tendimus vitam: primitus noſtra peccata damnando: deinde bene viuendo: vt poſt condemnatam malam vitam, & geſtam bonam, mereamur æternam. Vocati enim renunciamus diabolo per pœnitentiam, ne ſub iugo eius remaneamus Iuſtificati ſanamur per miſericordiam, ne iudictum timeamus: glorificati tranſimus in vitam æternam, vbi Dominum ſine fine laudamus.

IT. Alleluia, Alleluia.

F † ſanctis eius. ‡ fortitudinæ potentiæ eius. In firmamento virtutis.

1 LAudate Dominum in † ſanctis eius:

Laudate eum in ‡ firmamẽto virtutis eius.

H Laudate Dominum in ſanctis: quod eos poſt celebratum iudicium in æternitatis gloria collocabit. Laudate eum in firmamento: eo quod omni infirmitate ſublata, firmamentum ſanctis æternæ virtutis inuexerit. C Docet autem qualiter ſanctos laudare oportet: ſcilicet vt non ipſi, ſed Dominus debeat de eorum prædicatione glorificari.

† fortitudinibus. ‡ magnificentiæ ſuæ

2 Laudate eum in † virtutibus eius:

Laudate eum ſecundum multitudinem ‡ magnitudinis eius.

H Laudate eum in virtutibus: pro eo quod mortem potentialiter immortalitate conſumens, incommutabilis vitæ his contribuerit gloriam. Laudate eum ſecundum multitudinem: quia ſuis tribuit tantam gloriam, qualem nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit. C Vel ſecundum multitudinem magnitudinis eius: cuius (vt alius pſalmus dixit) non eſt finis. Ideo æternaliter & ſine fine laudandus præcipitur, qui ſecundum multitudinem magnitudinis laudari iubetur.

1. *Cor.* 2. *Pſal.* 144.

G

† clangore buccinæ.

3 Laudate eum in † ſono tubæ:

Laudate eum in pſalterio & cithara.

Tuba. Pſalteriũ. Cithara.

C Hinc inſtrumenta ponuntur muſica aliqua, ſignificabili modo in ordine: vt tuba concrepet, regi: pſalterium canat, Deo: cithara cum reliquis, ſponſo: quæ omnia figuraliter dicuntur laudes Domini perſonare. H In pſalterio enim & cithara: vel decalogus opere ſeruatus, vel mortificatio carnis (quæ citharæ nomine intelligitur) deſignatur: qui enim mortificatam carnem in ſe viuificauerit, iure laudatur in cithara, & in pſalterio: quoniam decalogi obſeruatione coronam æternam aſſecutus eſt.

4 Laudate eum in tympano & choro:

Laudate eum in chordis & organo.

H Laudate eum in tympano. i. in mortificatione carnis, & concordia charitatis, & in ſpiritalibus præceptis.

Tympanũ

5 Laudate eum in cymbalis ÷ bene ∻ ſonantibus:

Laudate eum in cymbalis ‡ iubilationis: omnis ſpiritus laudet Dominum.

H ‡ tinnientibus. Omne quod ſpirat laudet Dominũ alleluia. Cymbala. Omnis ſpiritus.

H Impletur hæc laus in cymbalis: quando corruptione carnis ſanguiniſque depulſa, conformati ad imaginem creatoris, omni plenitudine ſpei completa, reſplendent in regno patris. Omnis ſpiritus: in illo igitur regno, non caro, nec ſanguis, non corruptio, ſed homo iam ſpiritalis totus effectus, Deum in ſpiritu (qui ſpiritus eſt) laudare iam non deſinat. A Iubet DEVS ſe laudari in ſanctis: in firmamento virtutis, &c. & quæ ſunt illa omnia: vos ſancti eius: virtus eius eſtis, ſed quam fecit in vobis: vos firmamentum virtutis & multitudo magnitudinis eius, quam fecit & oſtendit in vobis: vos eſtis tuba, pſalterium, cithara, & tympanum, chordæ, & organum, & cymbala iubilationis bene ſonantia, quia conſonantia: vos eſtis hæc omnia. Nihil hic vile, nihil

Sancti, virtus, firmamentum, tuba, pſalter. &c.

A transitorium, nihil ludicre cogitur. Et quia sapere secundum carnem mors est: omnis spiritus laudet dominum.

Oratio ex Psalmo C L.

HArmoniæ nostræ suauissimum melos: qui nostri pectoris modulamina, nunc flatibus, nunc fidibus præcipis exerceri: præsta, vt dum illa spiritali concinimus affectu: perpetualibus choris inserti, te cum sanctis omnibus collaudemus. Per dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, &c.

Explicit liber psalmorum, numero centum quinquaginta.

B

COMMENTARIVS S. BRVNONIS EPISCOPI QVONDAM HERBIPOLENSIS, IN DIVERSA CANTICA sacra, Symbol. Apostol. & Athanasij.

Canticum Esaiæ Prophetæ XII. Cap.

Feria Secunda in laudibus

1 COnfitebor tibi Domine quoniam iratus es mihi:
Conuersus est furor tuus & consolatus es me.

H Hoc est, qui prius ex Ægypto per siccum mare pergentes in solitudine dixistis, Cantemus domino & reliqua: nunc iterum percusso Ægypto quia blasphemauit dominum, & flumine illusa re facto atque conciso & humiliato: glorificate Deum & dicite. Confitebor tibi domine &c. Nato enim domino, quando in orbe Romano primo facta est descriptio, Augustus Cæsar Romanorum, regnum Ægypti destruxit: & omnis Ægyptus in riuis septem percussus est: & Nilus aquarum multarum (qui prius vno fluens alueo intransmeabilis erat) in septem partes concisus est, vt calceatis pedibus transitetur: ideo glorificate dominum qui in Ægyptum vindicauit peccata sua, & dicite. Confitebor tibi domine (id est, laudabo te, vel pœnitentiam agam) quoniam iratus es mihi, (propter peccatum meum) Conuersus est furor tuus (id est, indignatio tua.) Consolatus es me: per absolutionem peccatorum.

Exod. 15

C

Historia. Luc. 2.

2 Ecce Deus saluator meus:
Fiducialiter agam & non timebo.

Vox fidelium iudæorum. Ecce Deus saluator meus: qui nobis promissus est in prophetis, qui nobis salutem dedit. Fiducialiter agam & non timebo: id est fidem habeo in illum quod me liberet, & fiducialiter prædicabo illum, id est sine timore.

D

3 Quia fortitudo mea & laus mea dominus:
Et factus est mihi in salutem.

Quia fortitudo mea dominus: quia fortem me facit aduersus insidias inimici, ipsum laudabo filium Dei. Et factus est mihi in salutem: secundum diuinitatem non est factus, sed genitus à patre: in fine vero temporum, factus est in salutem æternam.

4 Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris:
Et dicetis in illa die, confitemini domino & inuocate nomen eius.

Vox prophetarum ad populum iudaicum. Haurietis aquas in gaudio, id est, doctrinam euangelii & apostolorum, in lætitia accipietis. De fontibus saluatoris: fontes Iesu fuerunt apostoli & euangelistæ. Et dicetis in illa die o vos apostoli scilicet gentibus, vestris sequacibus, in illo tempore, vt laudent dominum. Confitemini domino & inuocate nomen eius: subauditur, vt ab ipso saluemini.

5 Notas facite in populis adinuentiones eius: E
Mementote quoniam excelsum est nomen eius.

Vox apostolorum ad gentiles, qui iam crediderunt, notas facite in populis (adhuc non credentibus) aduentiones eius. Adinuentiones Christi, superbos humiliare, humiles exaltare: vel peccatores iustificare, & obstinatos damnare. Mementote quoniam excelsum est nomē eius: sicut scriptum est. Christus factus est pro nobis obediens vsque ad mortem: propter quod Deus exaltauit eum &c.

Adinuentiones Christi.

Philip. 2.

6 Cantate domino quoniam magnifice fecit:
Annunciate hoc in vniuersa terra.

Cantatē domino: id est laudate dominum. Quoniam magnifice fecit, scilicet hominem assumendo, à mortuis resurgendo, in cœlos ascendendo. Annunciate hoc in vniuersa terra: id est in omnibus gentibus, quod assumpserit hominem. F

7 Exulta & lauda habitatio Syon:
Quia magnus in medio tui sanctus Israel

H Exulta & lauda habitatio Syon, quia magnus in medio tui sanctus. O habitator Syon exulta & lauda Deum tuum: quia magnus & sanctus Israel, id est, Iesus Christus Deus tuus qui tuus, ante videbatur Deus, & modicis Iudeę terræ claudebatur angustiis: nunc impleuit omnem terram, & inuocatur in vniuersis gentibus. Aliter Syon, id est ecclesia, lauda: quia sanctus Israel in medio tui habitat Christus dominus.

Canticum Ezechiæ regis Esaiæ XXXVIII. cap.

H Ne eleuaretur cor Ezechiæ, post incredibiles triumphos infirmatur, & vidit se esse moriturum, & conuertit faciem suam ad parietem templi, ne lachrymas suas ostenderet aliis: & fleuit fletu magno, propter promissionem Dei ad Dauid, quam videbat in sua morte perituram: quia tunc non habebat filios, & desperabat Christum de suo semine nasciturum: qui post redditam sibi sanitatem ita conscripsit. Ego dixi in dimidio &c. quæ scriptura non dicitur proprie oratio, sed gratiarum actio pro beneficio quod suscepit.

Cur fleuit Ezechias.

G

Feria Tertia in laudibus.

1 EGo dixi, in dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi:
Quæsiui residuum annorum meorum.

H Ego dixi: narrat quid tempore languoris tacitus cogitaret. Dixi (inquit) desperatione in corde meo. Vadam ad portas inferi, id est, vel mortis, vel tartari: de quibus dicitur. Qui exaltas me de portis mortis, & reliqua: ad quas in dimidio cursu vitæ & errorum tenebris ducentur viri sanguinum & dolosi, qui non dimidiabunt dies suos: non enim implent opera virtutum, nec pœnitent delictorum suorum. Aliter. Ego dixi in di. di. m. (id est in medio cursu vitæ meæ, id est, in iuuentute) vadam ad portas inferi, id est, descendam ad infernum sicut cæteri sancti. Quæsiui residuum annorum meorum, id est, non me putans vltra victurum, postulaui vt concederetur mihi tempus vitæ quod residuum erat.

Psal. 9.

Psal. 54.

H

2 Dixi non videbo dominum Deum in terra viuentium:
Non aspiciam hominem vltra & habitatorem quietis.

Dixi non vid: subauditur, si descendero in infernum, non videbo Deum in societate sanctorum. In terra viuentium: H Ergo regio sanctorum ipsa est, quæ vocatur terra viuentium. Hoc est autem omne quod metuit: ne salutare Dei, ductus ad inferos, non mereatur aspicere. Non aspiciam hominem vltra & habitatorem quietis: quod nos olim propter verbi ambiguitatem sequenti versiculo iunximus. Sermo enim hebraicus, si legitur edel, requiem significat: si vero eled, occidentem significat. Timet ergo ne cum sanctis Dei hominibus non habitet in requie: ne generatio illius instar tabernaculi dissoluatur: ne in telæ similitudinem, in ipso lucis exordio præcidatur, & nequaquam de semine eius Christus oriatur.

Terra viuentium regio sanctorum

A

3 Generatio mea ablata est & conuoluta est à me:
Quasi tabernaculum pastorum.

Generatio mea, id est, procreatio filiorum meorum auulsa & remota est. Quasi, id est, sicut amouetur tabernaculum pastorum. Tribus modis dolebat iste vir sanctus, vel quia sciebat se descensurum ad infernum propter peccatum, vel quia sciebat se non visiturum ibi dominum, vel certe (quia sine filiis adhuc erat) non nasciturum dominum de semine suo, qui erat illi promissus, timebat.

Tres causæ propter quas dolebat Rex.

4 Præcisa est velut à texente vita mea,
Dum adhuc ordiret succidit me.
De mane vsque ad vesperam finies me.

Præcisa est vita, id est, cursus vitæ meæ. Dum adhuc ordiret, id est, dum essem iuuenis, succidit me. De mane vsque ad vesperam finies me: aut enim leuius habebo, aut finem vitæ accipiam.

B

5 Spetabam vsque ad mane.
Quasi leo sic contriuit omnia ossa mea.

H Sperabam vsque mane: sicut Iob in die noctem, & in tenebris lucem expectabat, mutatione temporum putans mutari posse supplicia. Hoc verum esse nouit: qui magnis febribus æstuat, cuius ignis internus, vt leo omnia ossa consumit: nec se putat præ doloris magnitudine vltra victurum. Quasi leo sic contriuit omnia ossa mea, id est, omnem fortitudinem meam.

Iob. 5.

6 De mane vsque ad vesperam finies me sicut pullus hirundinis sic clamabo:
Meditabor vt columba.

Sicut pullus hirundinis sic clamabo, id est, sicut hirundo sic gemo. Aliter. Sicut pullus hirundinis: mors imminens & languor incumbens & dolor, vt leo ossa mea frangebant: sed ego vt hirundo & columba, fletibus & gemitibus dies noctesque iungebam, & à Deo solo qui subuenire potuit, pręstolabar auxilium: cui dicebam, plus patior quam mea poscunt merita, sed si quid errauit, conuertatur ad melius. Clamat pullus hirundinis ad matrem pro cibo: gemit columba: ita ego ad Deum meum faciam propter peccata mea, donec misereatur mei.

C

7 Attenuati sunt oculi mei:
Suspicientes in excelso.

Attenuati sunt oculi mei, id est, defecerũt lachrymarum effusione. Suspicientes in excelso, id est, veniam postulantes.

8 Domine vim patior sponde † pro me:
Quid dicam aut quid respondit mihi, cum ipse fecerit?

† (alias responde)

Domine vim patior, id est, infirmitas mea maior est, quã fragilitas mea possit ferre. Sponde pro me, i. tu esto fideiussor, vt sanitate recepta ad priora vicia non redeã. Quid dicã, aut quid respondebit mihi? subintellige ipse dominus. H Cũ ipse fecerit vel imposuerit ipsam infirmitatẽ. Aliter. Tu sponde pro me, non est enim volentis, & reliqua. Et rursum in se reuertitur, quid dicam, quidue causabor contra re factorem meum? aut quid respondebit mihi? quia ipse fecit quod voluit, omnia igitur sustinenda sunt quæcunque decreuerit. Vel cum ipse fecerit mecum misericordiam, & veniam spopondent.

D

Rom. 9.

9 Recogitabo tibi omnes annos meos:
In amaritudine animæ meæ.

H Recogitabo omnes annos meos, scilicet, prosperitatis atque lætitiæ meæ recordabor in amaritudine animæ meæ, id est, cum essem in amaritudine infirmitatis. Nulla res enim longa mortalium est: omnisque fœlicitas sæculi, dum tenetur amittitur: cum enim tempus tribulationis aduenerit, omnis pręterita sæculi fœlicitas nihil adiuuat sustinentem, ergo Ezechias reputare se dicit omnes annos regni sui & præteritæ (vt putabat) beatitudinis in præsenti amaritudine. Et quia iam securus est nec patitur quæ refert, de humano statu philosophatur & dicit. Domine, &c.

E

10 Domine si sic viuitur, & in talibus vita spiritus mei, corripies me & viuificabis me:
Ecce in pace amaritudo mea amarissima.

Domine si sic viuitur (id est si sic est vita hominis vt infirmetur) & in talibus (subintellige varietatibus infirmitatum) vita spiritus mei, id est, vita animæ meæ est corripies me (subintellige infirmitatem dando) & viuificabis me (iterum sanando) ecce in pace amaritudo &c. id est, ecce in pace populi mei & ciuitatis meæ est mihi amaritudo amarissima: illis scilicet populis de liberatione gaudentibus, & me per mortem recedente: quia ipsi liberati sunt à Sennacherib, ego solus limina mortis intraui.

11 Tu autem eruisti animam meam vt non periret:
Proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea.

F

H Tu autem eruisti animam meam (subintellige de inferno) vt non periret. Et proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea, ne videres illa ad damnandum me sed ad indulgendum. Vel etiam in præsenti eruisti vitam meam.

12 Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te:
Non expectabunt te, qui descendunt in lacum, veritatem tuam

H Quia non infernus confitebitur tibi (id est, qui in inferno sunt non laudabunt te, id est, diabolus) neque mors laudabit te: Non expectabunt qui descendunt in veritatem iudicii, sed misericordiam liberationis: maxime cum Christus ad inferna descendit vt vinctos liberaret.

13 Viuens viuens ipse confitebitur, sicut & ego hodie:
Pater filiis notam faciet veritatem tuam.

G

Viuens viuens ipse confitebitur. Quisquis viuendo viuit in cœlesti patria, ipse laudabit te. Sicut & ego hodie, subintellige laudo. Pater filius notam faciet veritatem tuam. H Patrem se vocat, & subiectos sibi, filios: vel omnem ætatem post se futuram, & non à se generatos: quia Manassen pessimum genuit, qui non legitur dominum benedixisse & veritatem domini confessus esse, sed maledixisse Deo, sanctos eius persequendo. Veritatem tuam: id est, veritatem misericordiæ tuæ. Confessio hic non pro pœnitentia, sed pro gloria & laude accipitur. Et ita pater filius notam faciet veritatem tuam: vt per singulas successiones, Dei veritas & iustitia posteris prædicetur.

14 Domine saluum me fac:
Et psalmos nostros cantabimus cunctis diebus vitæ nostræ in domo domini.

C Domine saluum me fac, ab omnibus aduersis. Et psalmos nostros, id est, psalmodiam laudis, cantabimus cunctis diebus vitæ nostræ, id est, quamdiu vixerimus omnes qui in te credimus, tuoque auxilio liberati sumus.

H

Canticum Annæ primi Regum ii. Cap.

1 EXultauit cor meum in domino:
Et exaltatum est cornu meum in Deo meo.

Feria quarta in laudibus

A Dicat ecclesia Christi, ciuitas regis magni, gratia plena, prole fœcunda: dicat quod tanto ante, de se prophetatum per os huius pię matris agnoscit. Exultauit cor meum, quia non in se sed in domino suo exaltatum est, & in alio loco dicit, exaltabuntur cornua iusti: quia de crucis Christi apicibus, iustis conferuntur hæc cornua: in his ventilabimus atque destruemus aduersarias potestates, animæ nostræ insidiantes. Aliter. Exultauit cor meum in domino, id est, mens mea. Et exaltatum cor meum, id est, filius meus in Deo.

Psal. 74.

2 Dila-

A

2 Dilatatum est os meum super inimicos meos:
Quia lætata sum in salutari tuo.

Dilatatum est os meum super inimicos meos: subintellige iudæos & hæreticos: quia super illos dilatatum est os ecclesiæ, quæ coram iudæis & infidelibus sine prohibitione loquitur secundum euangelium. Aliter. A Dilatatum est os meum: quia & in angustiis pressurarum sermo Dei non est alligatus, nec in præconibus alligatis. Et lætata sum in salutari tuo: Christus iste est Iesus. 2. Tim. 2.

3 Non est sanctus vt est dominus:
Neque enim est alius extra te, & non est fortis sicut Deus noster.

Non est sanctus: subintellige aliquis, sicut Deus pater. Neque enim est alius extra te, scilicet Deus verus. Et non est fortis, subaudi alius Deus immutabilis, sicut tu cum filio & spiritu sancto. A Vel non est sanctus vt est dominus & iustus &c. tanquam sanctus & sanctificans, iustus & iustificans. Non est sanctus extra & præter te, quia nemo fit nisi abs te.

B

4 Nolite multiplicare loqui:
Sublimia gloriantes.

Rabanus. Vox ecclesiæ. Nolite multiplicare loqui (id est, nolite gloriari in sapientia legis) sublimia (intellige verba) gloriantes, Et Salomon dicit. Altiora te ne quæsieris, & alibi, dominus in cœlo & tu in terra: ideo sint pauci sermones tui. Eccles. 3. Eccles. 5.

5 Recedant vetera de ore vestro:
Quia Deus scientiarum dominus, & ipsi præparantur cogitationes.

Recedant vetera, id est, veteres traditiones. Quoniam Deus scientiarum dominus, id est, non solum dat scientiam sanctis, sed & ipsi præparantur cogitationes, id est, manifestæ sunt. Aliter. A Recedant vetera hoc est, magniloquium non exeat de ore vestro. Quia Deus scientiarum dominus est: hæc dicuntur de se præsumentibus, qui se iustos putant, & ideo superbi & iustitiæ Dei non sunt subiecti, quia de suo putant non de Deo posse se placere: atque ideo arbitet conscientiarum dominus, & ipse videns cogitationes hominum, quoniã vanæ sunt, si hominum sunt, & ab illo non sunt à quo ipsi homines sunt, sinit superbos cadere, humiles exaltari.

C

6 Arcus fortium superatus est:
Et infirmi accincti sunt robore.

Arcus fortium superatus est, id est, potentia Ægyptiorum in signis Moysi: vel potestas iudæorum. Et infirmi accincti robore sunt, id est, iudæi liberati à seruitute Ægypti: vel gentiles fortitudine fidei.

7 Repleti prius pro panibus se locauerunt:
Et famelici saturati sunt

A Repleti prius pro panibus se locauerunt, id est, gentiles non habentes prius doctrinam. Iudæi enim repleti sunt prius panibus, id est, doctrina veteris testamenti, & pro panibus se locauerunt, id est, pro doctrina Christi se separauerunt à consortio fidelium. Aliter, se locauerunt, id est, diabolo tradiderunt se pro doctrinis suis, nolentes communicare corpori Christi.

D

8 Donec sterilis peperit plurimos:
Et quæ multos habebat filios infirmata est

Donec sterilis peperit plurimos, id est, gentilitas peperit plurimos filios. Et iudæa infirmata est: in pariendo filios Dei.

9 Dominus mortificat & viuificat:
Deducit ad inferos & reducit.

Dominus mortificat & viuificat: pater mortificauit filium permittens illum tradi quem viuificauit resurgendo. A Deducit ad inferos & reducit, id est, deduxit animam filii cum iocunditate ad inferos & reduxit.

E

10 Dominus pauperem facit & ditat:
Humiliat & sublimat.

Dominus pauperem facit: cum dicit, si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes. Et ditat: generando in illo virtutes, & reddendo centuplum. Humiliat: sanctos in præsenti, & subleuat in futuro. Matth. 19.

11 Suscitans de puluere egenum:
Et de stercore erigens pauperem.

A Suscitans de puluere egenum, id est, de corruptione Christum, quia caro eius non vidit corruptionem. Et de stercore erigens pauperem, id est, apostolos. Aliter suscitans à terra pauperem, id est, Christum, qui propter nos pauper factus est cum diues esset, vt eius paupertate vel morte ditaremur. Egenus quippe idem qui pauper. Stercus autem, vnde erectus est, rectissime intelliguntur persecutores Iudæi.

12 Vt sedeat cum principibus:
Et solium gloriæ teneat.

F

A Vt sedeat cum principibus, id est, cum apostolis in iudicio. Et solium gloriæ teneat, id est, vt ad dexteram patris sedeat Christus: vel teneant apostoli sedem gloriæ, quam dominus eis tribuit.

13 Domini enim sunt cardines terræ:
Et posuit super eos orbem.

Domini sunt enim cardines terræ, id est, fines qui sunt apostoli, quia in omnem terram exiuit sonus eorum. Et posuit super eos orbem, id est, sanctam ecclesiam super doctrinam apostolorum.

14 Pedes sanctorum suorum seruabit, & impii in tenebris conticescent:
Qui non in fortitudine sua roborabitur vir.

Pedes sanctorum suorum, id est, sensus vel opera seruabit ne peccent. Impii in tenebris con: iudæi scilicet hæretici & falsi Christiani, qui vagantur offendendo, discurruntque simul cum dæmonibus. Quia non in fortitudine sua roborabitur vir, id est, nemo fortis in propria fortitudine cõualescit. Aliter. Pedes sanctorum, hoc est, dilectorum suorum opera, in viam iustitiæ diriget. Et impii in tenebris conticescent: quia mittentur in tenebras exteriores, vbi conticescent, id est, ab arrogantia superbiæ suæ cessabunt. Quia non in fortitudine sua roborabitur vir: hoc est in fortitudine propria, sed in virtute diuina potest esse vir, id est, populus credentium.

G

15 Dominum formidabunt aduersarii eius:
Et super ipsos in cœlis tonabit.

Dominum formidabunt aduersarii eius, id est, dæmones vel homines impii. Et super ipsos: subaudi impios: tonat, in præsenti in libris comminans eis æterna supplicia, vel in futuro grandines & coruscationes.

16 Dominus iudicabit fines terræ, & dabit imperium regi suo:
Et sublimabit cornu Christi sui.

H

A Dominus iudicabit fines terræ: in die iudicii omnes habitantes in terra. Vel vnum quemque secundum opera sua, quando de hac luce migrauerit in regnum patriæ cœlestis. Et dabit imperium regi, id est, corpori suo quod est ecclesia: quæ propter vnctionem baptismi rex appellatur, sicut appellabantur in veteri testamento qui vngebantur reges. Et sublimabit cornu Christi sui: id est potentiam sanctæ ecclesiæ, quæ vnctionem sancti spiritus accepit in baptismo manus impositione. Aliter. Dominus iudicabit fines: id est extrema opera hominis, in quibus inuentus fuerit, non solum priora. Et dabit imperium regi suo: hoc est populo Christiano, quia dat eis virtutem qua carnem sicut reges regãt. Et sublimabit cornu Christi: omnes quippe vnctos eius chrismate, recte Christos dicere possumus: quod tamen cum suo capite corpus, vnus est Christus.

A

Canticum Moysi Exodi. XV. Cap.

Feria Quinta in laudibus.

1 CAntemus domino, gloriose enim magnificatus est:

Equum & ascensorem proiecit in mare.

Cantemus: id est laudemus, quia magnificatus est in signis Ægypti. Sed gloriose magnificatus est, equites & ascensores eorum in mare deiiciendo: Pharaonem videlicet & exercitum eius. Spiritualiter illa laus laudem significat, quæ nunc agitur in ecclesia, laudauerunt illi dominum, laudemus & nos, dicit ecclesia, quia Ori. Magnificatus est Christus: in carnis assumptione, & nascendo de Maria virgine, & diabolum per mortem crucis vincendo, equum & ascensorem deiiciendo in mare, id est, diabolum & ministros eius in infernum deiiciendo: sed resurgendo: & in cœlum ascendendo, gloriose magnificatus est.

B

2 Fortitudo mea & laus mea dominus:

Et factus est mihi in salutem.

Fortitudo mea dominus, dicit Moyses: quia fortes nos fecit aduersus insidias inimicorum nostrorum. Laus nostra est, ipsum laudare, qui factus est nobis in salutem, nos redimendo liberans nos de seruitute Pharaonis. Spiritualiter fortitudo est dominus sanctæ ecclesiæ: quia ipsam forte facit ad toleranda aduersa huius mundi.

3 Iste Deus meus & glorificabo eum:

Deus patris mei & exaltabo eum.

Iste est Deus, id est, Christus, & glorificabo, hoc est laudabo eum. Deus patris mei Abraham scilicet & exaltabo eum, id est magnum prædicabo. Fuerunt hæretici qui dixerunt duos esse Deos, vnum veteris testamenti, alterum noui: Deum veteris testamenti dicebant esse iustum & crudelem, eo quod iuste præciperet, & eos qui peccabant interimi præciperet dicens, si quis hoc vel illud fecerit morte moriatur: Deum vero noui testamenti dicebant iustum & misericordem, eo quod peccantes ad pœnitentiam prouocaret dicens. Pœnitentiam agite. Sed omnes isti mentiti sunt, ostendente Moyse ipsum Deum esse veteris testamenti quem & noui.

C

Manichæorum hæresis.

4 Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen eius:

Currus Pharaonis & exercitum eius periecit in mare.

Dominus quasi vir. Tunc Pharaonem, nunc diabolum debellando, Omnipotens quia solus omnia potest. Currus Pharaonis &c. Omnia quidem quæ hic dicuntur & facta sunt in Pharaone tunc, etiam postea per Christum in antiquo perfecta sont hoste: quæ etiam prophetico spiritu hic prædicuntur futura quasi præterita:

5 Electi principes eius submersi sunt in mari rubro, abyssi operuerunt eos:

Descenderunt in profundum quasi lapis.

D

Electi principes, id est, principalia vicia pariter cum minimis subruuntur. Abyssi operuerunt eos, id est, gehenna, in quam quasi lapis descenderunt. Quia & ille & iste, Pharao, scilicet & diabolus, grauati duritia peccatorum, lapides viui non erant.

6 Dextera tua domine magnificata est in fortudine, dextera tua domine percussit inimicum:

Et in multitudine gloriæ tuæ deposuisti aduersarios meos.

Dextera tua domine magnificata est, hoc est, Dexteram tuam domine, id est, filium tuum Christum magnificamus in fortitudine victoriæ, qui percussit inimicum libertatis nostræ, deponens eum de dominio deceptorum.

7 Misisti iram tuam quę deuorauit eos sicut stipulam:

E

Et in spiritu furoris tui congregatæ sunt aquæ.

Misisti iram tuam: Iram, id est vindictam, non tamen ira deitatis turbatur. Quæ deuorauit eos sicut stipulam: quia sicut facile ignis stipulam consumit, sic facile erat Deo eos submergere. Et in spiritu furoris tui; quia patientibus furor videtur, cum sit æquum iudicium.

8 Stetit vnda fluens:

Congregatæ sont abyssi in medio mari.

Stetit vnda fluens, id est, vel maris diuisi vel Iordanis vt legitur. Congregatæ sunt abyssi; ne nocerent iustos & necarent iniustos. Exod. 14 Iosue 3.

9 Dixit inimicus persequar & compræhendã:

Diuidam spolia, implebitur anima mea.

Dixit inimicus, id est, Pharao, persequar &c; ista enim sunt verba Pharaonis vel diaboli: quibus tamen fortior superueniens spolia abstulit. Luc. 11.

F

10 Euaginabo gladium meum:

Interficiet eos manus mea.

Euaginabo gladium meum, id est, gladios, & manus, id est, potentia mea vel multitudo exercitus, interficiet eos. Ita dicit & diabolus. Euaginabo gladium, id est, aperiam omnes fallendi modos, & interficiet eos spiritualiter manus mea.

11 Flauit spiritus tuus, & operuit eos mare:

Submersi sunt plumbum in aquis vehementibus.

Flauit spiritus tuus: spiritu enim fortitudinis tuæ submersi sunt. Quasi plumbum: flexibiles ad malum, & grauati à malicia, ne possint ad bonum animam eleuare. Quasi plumbum.

12 Quis similis tui in fortibus domine, quis similis tui, magnificus in sanctitate:

Terribilis atque laudabilis & faciens mirabilia?

G

Quis similis tui? magna faciens (quia sanctus es) terribilis, (iudicando) atque laudabilis, (dimittendo peccata pœnitentibus) & faciens mirabilia: in cruce & in peccatorum conuersione.

13 Extendisti manum tuam:

Et deuorauit eos terra.

Extendisti manum, id est, virtutem tuam, & deuorauit eos terra, id est, arena vel peccata terrena. O vel terra deuorantur, qui semper terrena faciunt, de terra loquuntur, litigant, terram desiderant, & luxuriæ dediti, voluptatem quærunt corporis.

14 Dux fuisti in misericordia tua:

Populo quem redemisti.

Ibi dux fuisti ad terram promissam, hic ad cœlestem Hierusalem redemptis.

15 Et portasti eum in fortitudine tua:

Ad habitaculum sanctum tuum.

H

Et portasti eum tunc, id est, sine eius labore eum aduexisti: vbi tabernaculum, & postea templum videret: sicut sanctos in paradisum nunc introducis, vbi habitaculum sanctum tuum æternum vident in æternum.

16 Ascenderunt populi & irati sunt:

Dolores obtinuerunt habitatores Philistiim

Ascenderunt populi Israel. Et irati sunt, id est, aduersarii contra eos irati sunt. Hæc autem de futuro intelliguntur. Philistiim interpretantur cadentes poculo: Idumei, rubei vel terreni.

17 Tunc conturbati sunt principes Edom, robustos

Moab obtinuit tremor:

Obriguerũt omnes habitatores Chanaan.

18 Irruat super eos formido & pauor:

In magnitudine brachii tui.

Moab: ex patre interpretatur, & significat peccatores iustorum persecutores, qui inebriati sunt peccatis & noxa

effu-

A effusionis sanguinis Christi. Vel qui sunt homicidijs inquinati, ex patre diabolo sunt: quibus hæc salus iustorum est inuidia, quos tamen dominus exuperat.

19 Fiant immobiles quasi lapis, donec pertranseat populus tuus domine:

Donec pertranseat populus tuus iste quem possedisti.

Fiant immobiles: optat vel pronunciat, quod resistere non valeant Dei populo, illi superius iam nominati populi. O Vel mystice iudæi facti sunt immobiles ad Christi fidem: donec pertranseat & veniat ad fidem omnis populus gentium, quem dominus possidet.

20 Introduces eos plantabis in monte hæreditatis tuæ:

Firmissimo habitaculo tuo quod operatus es domine.

B Introduces eos, in terram promissam: & introducet etiam dominus sanctos suos in cœlestem Hierusalem, & plantabit in æternum .i. fœliciter viuere faciet. In monte. s. Sion, & firmissimo habitaculo, hoc est Hierusalem. Spiritualiter autem Syon, contemplationem cœlestem: firmissimum habitaculum, Hierusalem cœlestem (cuius fines dominus pacem æternaliter firmam posuit) significat, vbi nulla infirmitas esse potest. *Psal. 147.*

21 Sanctuarium tuum domine quod firmauerunt manus tuæ:

Dominus regnauit in æternum & vltra.

O Sanctuarium tuum: hoc est sanctimonium assumptæ carnis: quod non manu hominum factum est, sed manibus Dei paratum. Dominus regnauit: regnat & regnabit in sæculum & sine terminali fine. Aliter. Et regnabit in æternum & vltra: si quid æterno vlterius est.

22 Ingressus est enim Pharao cum curribus & equitibus eius in mare.

C Et reduxit super eos dominus aquas maris.

O Ingressus enim: spiritualiter accipiendo, Qui Aegyptius est, & sequitur Pharaonem. i. diabolum, ille vitiorum mergitur fluctibus.

23 Filij autem Israel ambulauerunt per siccum: In medio maris.

O Filij autem Israhel: mystice. i. qui sequitur Christum, & sicut ille ambulabat ita & ipse ambulat: aquæ ei murus fiunt dextera leuaque. Ipse autem media via incedit per siccum. vsquequo exeat ad libertatem, & hymnum victoriæ canat dicens. Cantemus domino, gloriose enim magnificatus est, equum & ascensorem deiecit in mare: quod erit cum post mortem anima cœlos gloriosa ingreditur.

Oratio Abacuc prophetæ pro ignorantiis. III. cap.

D *Feria Sexta in laudibus.* *Ioh. 15.*

1 DOmine audiui auditionem tuam: Et timui.

Domine audiui: omnia (discipulis inquit saluator) quæ audiui a patre anunciaui vobis. i. probrosa aduersaque carne assumpta pro humano genere patior: & post, victa morte, intrabo in gloriam meam. Hanc auditionem propheta audiuit in spiritu, & timuit.

2 Domine opus tuum:

In medio annorum viuifica illud.

Domine opus tuum. Ait ergo deprecor dñe vt quod promisisti expleas, finito quoque tempore reddas Christum tuum: & opus quod pollicitus es viuifica, hoc est, tuum imple promissum.

3 In medio annorum notum facies:

Dum iratus fueris, misericordiæ recordaberis.

Gal. 4. In medio annorum. Cum venerit inquit plenitudo temporis, & opera promissa impleueris: monstrabis vera esse quæ es pollicitus, & cum peccantibus nobis iratus fueris, pœnitentiam tamen agentibus, misericordiæ tuæ recordaberis. E

4 Deus ab Austro veniet:

Et sanctus de monte Pharan: Diapsal.

Deus ab austro: Pharan, locus est vicinus Syna: in quo ipse dominus legem dedit, qui de virgine nasci dignatus est in Bethlehem: & inde ab Austro veniens, Hierosolymam a parentibus ductus est, vt pro eo hostia secundum legem daretur. *Luc. 2.*

5 Operuit cœlos gloria eius:

Et laudis eius plena est terra.

Operuit cœlos: in aduentu enim saluatoris cuncta repleta sunt gloria, vt in euangelio. Gloria in excelsis Deo. Et alibi. Domine dominus noster quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. Et rursum. In omnem terram exiuit sonus eorum. *Ibidem.* *Psal. 8.* *Psal. 18.*

6 Splendor eius vt lux erit: F

Cornua in manibus eius.

Splendor eius: quasi sol sic sol iustitiæ clara luce radiabit. Cornua, id est, vexilla ac trophæa crucis, in manibus eius.

7 Ibi abscondita est fortitudo eius:

Ante faciem eius ibit mors.

Ipsi abscondita est fortitudo. In cruce abscondita est fortitudo eius: quoniam dicebat, tristis est anima mea vsque ad mortem. Et in manus tuas commendo spiritum meum. Ibi enim latuit virtus diuinitatis, & apparuit infirmitas humanitatis. *Mar. 14.* *Luc. 23.*

8 Egredietur diabolus ante pedes eius:

Stetit & mensus est terram.

Egredietur: exeunte enim domino de aquis baptismatis, occurrit mors. i. diabolus & ante pedes eius veniebat coluber antiquus, quoniam tentauit eum in deserto. *Matth. 4.*

9 Aspexit & dissoluit gentes:

Et contriti sunt montes sæculi. G

Aspexit & dissoluit. Stans saluator, & oculo suo cuncta prospiciens, & intuitu suo vniuersum mundum metiens, gentium infidelitatem dissipauit, a glacieque sua resoluit eorum corda: & dæmones & superbos (qui montes dicuntur sæculi) contriuit. *Montes sæculi.*

10 Incuruati sunt colles mundi:

Ab itineribus æternitatis eius.

Incuruati sunt colles. i. superbi per pœnitentiam humiliati sunt: qui ante aduentum saluatoris superbierant, & a nullo flecti poterant: Ab itineribus æternitatis eius: per carnem enim assumptam & prædicationem suam & discipulorum, & interiorem inspirationem (quibus vijs diuinitas ad nos venire dignata est) humiliati sunt & conuersi superbi. *Incuruati sunt.*

11 Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiæ:

Turbabuntur pelles terræ Madian.

Pro iniquitate. i. propter iniquitatem. Qui templum Dei esse debuerant: propter iniquitatem auaritiæ & omnis malitiæ, fiunt tabernaculum Aethiopum. i. dæmonum. Tabernacula autem terræ Madian atque æthiopum eosdem intellige: hi in nouissimo conscij peccatorum suorum, pauebunt iudicio & turbabuntur. H

12 Nunquid in fluminibus iratus es domine, aut in fluminibus furor tuus:

Vel in mari indignatio tua?

Nunquid in fluminibus: fluminum & maris vocabulo corda exprimuntur infidelium, qui toto intentionis impetu ad inferiora rapiuntur. Sunt autem flumina bona, sunt & mala: vnde litera ista potest & ista interrogatio affirmatiue & negatiue intelligi. Non enim bonis fluminibus irascitur Deus, irascitur autem malis: & mare similiter in bono & malo accipi potest. Mundana vel hæretica eloquentia & verba, malum flumen: Dei verba & prædicatio & sacramenta, bonum flumen, in quibus peccator abluitur. *Flumina & mare bona & mala sunt.*

13 Qui

A

Equi, Apostoli

Quadriga, 4 Euangelia

13 Qui ascendes super equos tuos:

Et quadrigæ tuæ saluatio.

Qui ascendes super equos: non in illorum corda, quibus iratus diceris superius; sed in corda electorum tuorum ascendes, per illuminationem gratiæ tuæ (vt apostolorum) in his curribus equitans totum illustrauit mundum & saluauit. Vel quatuor euangelia quadriga sunt salutis.

14 Suscitans suscitabis arcum tuum:

Iuramenta tribubus quæ locutus es. Diapsalm.

Arcus.

Suscitans suscitabis. Arcum dicit improuisum aduentum, in quo regna mundi examinanda præuidit. Vel arcum, sacram scripturam dicit: quam suscitauit, dum per eam in peccatis mortuos excitauit, & impleuit quę promisit tribubus patrum antiquorum.

15 Fluuios scindes terræ, viderunt te aquæ & doluerunt montes:

B

Gurges aquarum transiit.

Fluuios scindes, id est, reges terræ aduersus tuum populum dimicantes, diuides atque disperges. Te viderunt excelsa regna, & sublimes huius sæculi potestates tremuerũt. Gurges, id est, persecutio eorum qui vexabant populum tuum, transiit.

16 Dedit abyssus vocem suam:

Altitudo manus suas leuauit.

Dedit abyssus: hoc est postquam gurges aquarum, id est persecutionum transiit, id est, cessauit, id est, post passionem tuam Christe: inferi, id est, sancti in limbo patrum laudauerunt te. Et altitudo, id est, angeli te resonabant esse victorem: & quasi plausu manuum eleuatarum te victorem, triumphatoremque monstrarunt.

17 Sol & luna steterunt in habitaculo suo:

In luce sagittarum tuarum ibunt, in splendore fulgurantis hastæ tuæ.

C

Sol & luna: post passionem suam & resurrectionem eleuatus est dominus, sol videlicet iustitiæ in cœlum, & emisso spiritu illustrauit ecclesiam, quæ dicitur luna: quæ tunc ita stetit, robore spiritus accepto, vt nec mortem timeret. Sagittæ tuæ, id est, plagæ tuæ & eruditio, populo tuo lumen præbuerunt. In sole enim Christus, in luna ecclesia designatur.

Sol, Christus, Luna, Ecclesia dicitur.

18 In fremitu conculcabis terram:

In furore obstupefacies gentes.

In fremitu conculcabis: quando iniuriam popoli tui vindicabis, terrena regna conculcabis, & omnes gentes admirari facies.

19 Egressus es in salutem populi tui:

In salutem cum Christo tuo.

Egressus es: hoc patri dictum intelligitur, quia exierit ad saluandum populum suum per Iesum Christum filium suum: Deus enim erat in Christo, mundum reconcilians sibi. Vel egressus à Synagoga iudæorum ad gentes.

2. Cor. 5.

D

20 Percussisti caput de domo impii:

Denudasti fundamentum vsque ad collum.

Percussisti caput: Veniente autem filio tuo, percussisti Antichristum de domo impii, id est, in hoc sæculo. quia in maligno mundus positus est. Et abscondita eius aperta fecisti, vsque in sempiternum. Fundamenta enim siue abscondita eius sunt cogitationes, quæ nudantur vel in iudicio omnibus, vel hic per confessionem, vsque ad collum, id est vsque ad verba & opera. Vel per caput diabolus intelligitur.

1. Ioh. 5.

21 Maledixisti sceptris eius, capiti bellatorum eius:

Venientibus vt turbo ad dispergendum me.

Maledixisti: Non solum sceptris, id est, regno diaboli maledixisti, verumetiam capiti bellatorum quod percusseras, qui venerunt vt turbo: vt euerterens populum tuum domine. Secundum literam autem intelligimus impium Nabuchodonosor, vel omnes aduersarios, qui venerunt vt turbo vt dispergerent me, id est, vt euerterent Israel & captiuarent.

E

22 Exultatio eorum:

Sicut eius qui deuorat pauperem in abscondito.

Exultatio eorum: Exultabunt pauperem deuorantes & subiectum sibi populum, & hoc quasi in abscondito facient, id est, quasi tu Deus nescires. Venisti igitur ad prælium pro populo tuo, & quadrigas mittens in aquas (id est in gentes multas) fecisti eis viam &c.

23 Viam fecisti in mari equis tuis:

In luto aquarum multarum.

Viam fecisti: Equi sunt sancti prædicatores: quibus fecisti viam in popolis nationum, & in quorum prædicatione turbatæ sunt aquæ: hoc est gentium corda. Mare enim spiritualiter mundus est: lutum, peccata & curæ vanæ: aquæ multæ, populi multi.

Equi dicuntur prædicatores

F

24 Audiui & conturbatus est venter meus:

A voce contremuerunt labia mea.

Audiui & conturbatus est venter meus: Ad cõminationem inquit propheta tuam, toto ventre, id est animo contremisco: labiorum enim tremor designat pauorem trepidæ mentis. Audiui igitur vindictam tuam in peccatores (quam fecisti hic, & quam amplius facies in extremo iudicio) & contremisco: ne & ego reprobus inueniar.

25 Ingrediatur putredo in ossibus meis:

Et subter me scateat.

Ingrediatur putredo, id est, non solum hunc tremorem libenter patior, verumetiam quod passus est Iob libenter sustineho (id est, putredinem corporis: ita vt innumeris scateat vermibus caro mea) & omnes angustias & tribulationes hic in hac vita.

Iob. 2. & 7.

26 Vt requiescam in die tribulationis:

Vt ascendam ad populum accinctum nostrum.

G

Vt requiescam, id est, vt hic à meis munder, & eripiar peccatis, & in die tribulationis, hoc est consummationis sæculi & iudicii (in die, scilicet iræ, calamitatis & miseriæ) requiescam, atque ascendam ad consortium eorum qui in Christo præcesserunt, & accinxerunt se ad pugnandum contra aereas potestates & omnia vicia, armis virtutum vndique cincti & expediti: cum illis ascendam in gaudia beatorum, & in hac vita de virtute in virtutem. Ficus enim non florebit, ego autem floream.

Dies iudicii

Psal. 83.

27 Ficus enim florebit:

Et non erit germen in vineis.

Ficus enim non florebit: ficus, vinea & oliua, erat Synagoga iudæorum: quoniam dulcedinem bonæ operationis proferebat: sed domino veniente, virtutis fructum ferre neglexit. Similiter exponitur de malis Christianis iste & sequentes duo versus.

Iudæi erant ficus vinea & oliua.

28 Mentietur opus oliuæ:

Et arua non afferent cibum.

H

Mentietur opus oliuæ: aliud promittentis & aliud facientis, dicentis ad Moysen. Omnia quæcunque dixerit dominus faciemus: & nolentis in eum credere qui à Moyse prædicatus est. Arua quoque, id est, agri. i. iudæa, quæ olim in montibus sanctis, nunc in plano sita, depressionis exiccata peccatis, non fert cibum: nec pecori, id est, simplicibus, nec armentis, id est, prælatis: & ideo abscindetur.

Exod. 24. Deut. 18.

29 Abscindetur de ouili pecus:

Et non erit armentum in præsepibus.

Abscindetur de ouili: apud iudæos sunt præsepia literarum cœlestium, sed quia pabulum cœlestis intellectus in his non sapiunt: qui iugum euangelii baiulent absunt. Armentum enim quasi aramentum dicitur, quia aratri iugo terram aret: vel ab armis cornuum dicitur armentum, & prælatum vel quemlibet Christi iugum ferentem significat.

Armentũ

30 Ego

A 30 Ego autem in Domino gaudebo:
Et exultabo in Deo Iesu meo.

Ego autem in Domino, id est, non in mea iustitia, sed in fide diuinæ protectionis gaudebo. Illi enim hæc patientur, ego autem gaudebo: ego compassus hic Iesu meo, gaudebo alibi cum eo: illi hic in prophanis gausi, alibi patientur æternaliter. Ego autem hic tribulatus pro Iesu meo, post hanc vitam in te, sicut nunc in spe gaudebo & exultabo in Deo Iesu meo. Exultent alii in idolis suis, alii in diuitiis, in honoribus, alii & libidine: ego exultabo in redemptione mea, in saluatore & Iesu meo. *1. Corint. 1.*

31 Dominus Deus fortitudo mea:
Et ponet pedes meos quasi ceruorum.

Deus Dominus fortitudo: In illo quippe me virtutem facere confido. Et sicut cerui spinosa transeunt, ita ego pericula delictorum, Domini auxilio transcendam omnia.

32 Et super excelsa mea deducet me victor:
In Psalmis canentem.

B Et superexcelsa, id est, omnem mundanam sublimitatem contemplatione cœlestium transcendere faciet me, victoriam eius atque triumphum canentem.

CANTICVM MOYSI, Deuter. 32.

Sabbato in laudibus.

1 AVdite cœli quæ loquar:
Audiat terra verba oris mei.

Audite cœli. Maxima elementa in testimonium vocat, vt intentum faciat auditorem, & significet se de magnis locuturum.

2 Concrescat † in pluuiam doctrina mea: *† vel pluuia*
Fluat vt ros eloqoium meum.

Concrescat in pluuiam doctrina mea &c: sicut innumetabiles sunt pluuiarum guttæ & roris: sic in hoc carmine de inscrutabilibus iudiciis Dei disputabo. Vel sicut pluuia C & ros terram faciunt fructificare: sic doctrina mea in vobis virtutum reuiuiscere fructus faciat.

3 Quasi imber super herbam, & quasi stillæ super gramina:
Quia nomen Domini inuocabo.

Quasi imber: iste versus superius sensum habet, quia nomen Domini inuocabo, id est, de Domino mihi sermo est.

4 Date magnificentiam Deo nostro, Dei perfecta sunt opera:
Et omnes viæ eius iudicia.

Date magnificentiam, id est, digne eum honorate fide & operibus. Dei perfecta sunt opera: quia summe perfectus est. Et omnes viæ eius, id est, opera eius iudicia, id est, cum discretione canonis, id est, prouidentissima ratione & discretione disposita & facta.

5 Deus fidelis & absque vlla iniquitate iustus & rectus:
D Peccauerunt ei non filii eius in sordibus.

Deus fidelis: In omnibus promissis; in iudiciis iustus & rectus. Non filii: quia degenerauerant à vero patre, sequentes idola: sic & nunc qui peccata sequuntur, quasi degeneres sunt quod patrem bonum non imitantur.

6 Generatio praua atque peruersa:
Hæccine reddis Domino popule stulte & insipiens?

Generatio praua & peruersa est scilicet sensu & opere. Hæccine reddis, id est, hæc ne, scilicet mala tua, vel nonne hæc? Stultus dicitur & insipiens: quia beneficus Domini ingratus existit & extitit, vel prauo effectu, vel peruerso intellectu. Populus stultus: putans vtile quod est nocinum, & insipiens: non intelligés ei esse vtile quod est vtile. *Populus stultus & insipiens.*

7 Nuoquid non ipse est pater tuus:
Qui possedit & fecit & creauit te?

Nunquid non ipse est pater tuus? omnes enim homines Deum patrem habent naturaliter: quia Deus generare aliquid dicitur, cum nouiter vel de nouo producit, vnde dicitur. Istæ sunt generationes cœli & terræ: non quod ea genuerit ex sua substantia, sed quod noua produxerit. Qui possedit & fecit & creauit te: Econtrario legendum est scilicet ita, vt quod primo creauerit disponendo vt faceret, fecerit formando: in quo enim possideret nisi prius crearet? E *Deus est pater noster. Genes. 2.*

8 Memento dierum antiquorum:
Cogita generationes singulas.

Memento dierum: Memento quomodo electus sis in patriarchis, & cogita quomodo Abraham, Isaac & Iacob & plurimos alios elegerit.

9 Interroga patrem tuum & annunciabit tibi:
Maiores tuos & dicent tibi.

Interroga patrem: interroga spiritualem doctorem & eos qui maiores sunt scientia.

10 Quando diuidebat altissimus gentes:
Quando separabat filios Adam.

Quando diuidebat scilicet in constructione turris Babylonicæ, quando per diuisionem linguarum diuisit gentes: vel diuisione maris rubri, quando diuisit eos ab Ægyptiis. F *Genes. 11. Exod. 14.*

11 Constituit terminos populorum:
Iuxta numerom filiorum Israel.

Constituit: Hyperbolice loquitur, quia tot dicit constitui terminos populorum, id est, singulas gentes, quot erant singulæ personæ in populo Israel. Vel dicit tot esse singulas gentes constitutas, quot homines ingressi sunt de populo Israel in Ægyptum, id est, lxx. Quod autem alia translatio dicit, statuit terminos gentium iusta numerum angelorum Dei, sic intellige, quod sicut vnicuique hominum custodem angelum legimus deputatum: sic & angelos principes gentium credamus constitutos. Nam in Daniele legimus Michaelem principem populo, & angelum Persarum vel Græcorum. *Hyperbole. Genes. 46. Matth. 18. Daniel. 10.*

12 Pars autem Domini populus eius: G
Iacob funiculus hæreditatis eius.

Pars autem Domini, quam elegit de omnibus istis populis & nationibus, & mirabilia sua ostendit, & singularia beneficia exhibuit, fuit populus eius scilicet Iudæorum. Hæc dicit vt validius eis beneficia Dei commendaret, quod tanta de multitudine gentium, sibi eos elegisset, qui de Iacob stirpe descenderant: vt essent funiculus hæreditatis eius, id est, quasi hæreditaria possessio eius.

13 Inuenit eum in terra deserta:
In loco horroris & vastæ solitudinis.

Inuenit eum in terra deserta, id est, in monte Seir, vbi illum legibus suis constrinxit. In loco horroris & vastæ solitudinis, id est, Arabiæ quæ circa desertum est. *Exod. 20.*

14 Circumduxit eum & docuit:
Et custodiuit quasi pupillam oculi sui.

Circumduxit, id est, per viam montis Seir duxit eum. Et docuit scilicet patientiam vel leges eius. Et sicut pupillam oculi, ita diligenti cura seruauit eum. Pupilla enim omnibus membris cautius custoditur. *Deuter. 4.* H

15 Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos:
Et super eos volitans.

Sicut aquila pronocans ad volandum pullos suos & reliqua: ferunt physici aquilam pullos contra solem ponere, & quem viderit aciem in radio solis fortiter figere, illum nutrit: quem vero torpentem viderit, dimittit: Sic & Dominus docet nos semper oculo intelligentiæ solem diuinæ maiestatis intendere. Quæ etiam super eos volitans prouocat pullos ad volandum: Ita diuina pietas vult nos proficere de virtute in virtutem. *Aquila probans pullos suos.*

16 Expandit alas suas & assumpsit eum:
Atque portauit in humeris suis.

Expandit alas. Quæ etiam aquila (Deus scilicet) bene lassescentes in se subleuat: quia vbi nos minus suffici-

A mus, diuinum speramus auxilium. Ipse enim portat nos, sicut aquila dicitur portare pullos suos in humeris: vt si sagittetur ad eam, ipsa antequam pulli excipiat sagittas: ita Christus pro nobis vulneratus est, & humeris suæ protectionis nos defendit, & Iudæos olim ita portauit. Aptat autem se ita Dominus infirmis, vt intelligamus eius pro nobis compassionem, qui etiam in euangelio gallinæ se assimulauit. *Matth. 23.*

17 Dominus solus dux eius fuit:

Et non erat cum eo Deus alienus.

Dominus solus: Quia solum eius virtutis erat, sic glorifice populum suum educere, quod nullus aliorum Deorum facere valuit.

18 Constituit eum super excelsam terram:

Vt comederet fructus agrorum.

Hierusalē, vmbilicus terræ. Constituit: terra enim repromissionis vertex mundi esse dicitur, vnde & Hierusalem vmbilicus terræ esse videtur. Ferunt autem sapientes mundi, terram globo similem, vndique conuexam: nostra autem terra, id est, ecclesia, B omnibus mundi virtutibus excelsior est.

19 Vt sugeret mel de petra:

Et oleum de saxo durissimo.

Mel de petra. Oleum de saxo. Vt sugeret: propter affluentiam omnium bonorum dicitur, quia quamuis rupibus aspera terra melle & oleo abundabat. Cæterum de petra mel, id est, de Christo dulcedo doctrinæ ante passionem fidelibus in ista terra ministrata est. Oleum autem de saxo durissimo, id est, post resurrectionem (quando iam immortalis effectus est) Oleum spiritus sancti Christus effudit in eadem terra.

20 Butyrum de armento, & lac de ouibus:

Cum adipe agnorum & arietum filiorum Basan.

Butyrum de armento. Num. 32. Butyrum & lac: abundantiam rerum demonstrat, nam & terra Basan fertilissima ad alendos greges erat: vnde Rubenitis & Gadditis (qui plurima pecora habebant) illa terra tradita est. Nobis autem butyrum de armento, id C est, fortis doctrina nobis de patriarchis & prophetis ministratur. Et lac de ouibus, lenior doctrina simplicium: cum adipe agnorum, & arietum, id est, per exempla magistrorum & subditorum desiderium spirtale, quod in adipe præstatur. Basan interpretatur pinguedo, quia sancti pinguedinem charitatis ostendunt.

21 Et hircos cum medulla tritici:

Et sanguinem vuæ biberet meracissimum.

Hirci, pœnitentiam agentes. Et hircos: per hircos pœnitentiarum exempla intelligimus, sancti enim sic viuunt in mundo, quasi semper peccata defleant: Qualis est heremitarum & verorum monachorum vita. Medulla tritici & sanguis vuæ corpus & sanguinem Christi significat, meracissimũ, id est, purissimum.

22 Incrassatus est dilectus & recalcitrauit:

Incrassatus, impinguatus, dilatatus.

23 Dereliquit Deum factorem suum:

Et recessit à Deo salutari suo.

D *Incrassatus.* Incrassatus est dilectus, propter rerum omnium abundantiam: Et recalcitrauit, sequendo Deos alienos: dilatatus scilicet in generationis propagine. Vel incrassatus delitiis, impinguatus diuitiis, dilatatus honoribus & potentia: & ideo dereliquit Deum, quasi eius auxilio non indigeret amplius.

24 Prouocauerunt eum in diis alienis:

Et in abominationibus ad iracundiam concitauerunt.

Prouocauerunt eum: id est, ad iracundiam & vindictam talibus ausis irritauerunt. Ille quoq; qui post baptismum ad idololatriam conuertitur, vel viciis vel malignis spiritibus sese mancipans, Domini vindictam in se incitat.

25 Immolauerunt dæmoniis & non Deo:

Diis quos ignorabant.

Immolauerunt, hoc manifestum est.

26 Noui recentesque venerunt:

Quos non coluerunt patres eorum. E

Noui recentesque: id est, quia stabiles non erant in cultura Dei, quam à patribus didicerant, nouiter accedebant ad Deos colendos, quos non coluerunt patres eorum.

27 Deum qui te genuit dereliquisti:

Et oblitus es Domini creatoris tui.

Deum qui te genuit: id est, qui te formauit vt esses. Sed & nos aliter generat per baptismum in remissionem peccatorum.

28 Vidit Dominus & ad iracundiam concitatus est:

Quia prouocauerunt eum filii sui & filiæ.

Vidit Dominus quem nihil latere potest, & corripuit eos propter peccatum: quia eum prouocauerunt in cultura Deorum, quos adoptauerat in filios & in filias.

29 Et ait abscondam faciem meam ab eis:

Et considerabo nouissima eorum.

30 Generatio enim peruersa est: F

Et infideles filii.

Et ait, abscondam (hoc est subtraham auxilium) & considerabo nouissima eorum: id est, ad qualem finem perueniant.

31 Ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus:

Et irritauerunt in vanitatibus suis.

Ipsi me prouocauerunt: Sicut enim illi me vnum, in multis diis prouocauerunt: ita & ego assumam multas gentes, & hanc respuam.

32 Et ego prouocabo eos in eo, qui non est populus:

Et in gente stulta irritabo illos.

Et ego eos prouocabo, in eo qui non est populus: per quem populum significat omnes gentes: quæ ad comparationem Israel: quasi non essent reputabantur: vel quia gentes idola colentes, non dicebantur Dei populus. G

33 Ignis succensus est in furore meo:

Et ardebit vsque ad inferni nouissima.

Ignis succensus est: vindicta mea in hoc tempore incipiet, & ardebit vsque ad inferni nouissima, id est, vsque ad æternam damnationem. Malos enim & impios Dominus nonnunquam hic incipit flagellare, vt de temporali pœna ad æternam transeant. Sic in Herode & Antiocho factum legimus. *Actor. 12. 2. Mac. 8.*

34 Deuorabitque terram cum germine suo:

Et montium fundamenta comburet.

Deuorabitque terram (id est, peccatores cum operibus suis deuorabit: & montium, id est, superborum, cogitationes & confidentiam destruet.

35 Congregabo super eos mala:

Et sagittas meas complebo in eis.

Congregabo: Mala sunt pœnæ, quæ sufferentibus malæ videntur, sed iustæ apud inferentem. Et sagittas: id est, vindictas exercebo. H

36 Consumentur fame:

Et deuorabunt eos aues morsu amarissimo

Consumentur: quod illis factum legimus, quorum cadauera volucres & bestię comederunt, quos fames ac gladius consumpserunt. Consumuntur etiam nunc peccatores, fame verbi Dei: & deuorantur ab auibus, id est, à malignis spiritibus lacerantur.

37 Dentes bestiarum immittam in eos:

Cum furore trahentium super terram atque serpentium.

Dentes bestiarum: sæuicia diaboli immittetur eis, qui eos in furore Dei trahat super terram, id est, in immundanis desideriis subruat.

38 Foris vastabit eos gladius:

Et intus pauor.

Foris vastabit eos. Quia pœnas sustinentes, conscien-

tia propria

A tia propria torquentur: vnde dicitur. Ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur. *Esaia vlt. Marci 9.*

39 Iuuenem simul ac virginem:
Lactentem cum homine sene.

Iuuenem simul, id est, nulli vindicando parcet ætati. Allegorice autem in iuuene, libidinosum: in virgine, à bonis operibus sterilem: in lactente, hebetem: in sene, inutilem diu per pigritiam accipere possumus: quos omnes vindicta Dei consumet.

40 Et dixi vbi nam sunt?
Cessare faciam ex hominibus memoriam eorum.

Et dixi, vbi nam? Non per ignorantiam interrogans, sed alios discere faciens. Cessare faciam ex hominibus eorum memoriam scilicet tunc cum Iudæi in terra repromissionis non apparent: vel cum iniqui de communione sanctorum discernentur, & pro nihilo reputantur: cuius rei multa exempla sunt.

B 41 Sed propter iram inimicorum distuli:
Ne forte superbirent hostes eorum.

42 Et dicerent manus nostra excelsa:
Et non Dominus fecit hæc omnia.

Sed propter: Isti duo versiculi sunt iungendi. Ideo enim sæpe priorem populum sustinuit, ne gentes circumpositæ, eius nomen blasphemarent: sic & nos sustinet peccatores, nec statim peccantes damnat: ne glorientur maligni spiritus in perditione nostra, & se victoriam iactent percepisse.

43 Gens absque consilio est & sine prudentia.
Vtinam saperent & intelligerent ac nouissima prouiderent.

Gens absq; consilio. Gens absque: Gens Iudæorum & omnium impiorum sine consilio salutis est: quia in futurum sibi prævidere nesciunt.

44 Quomodo persequebatur vnus mille:
Et duo fugarent decem millia?

C 45 Nonne ideo quia Deus suus vendidit eos:
Et Dominus conclusit illos?

Quomodo persequebatur: Non potuisset fieri, vt vnus hostium mille Iudæorum persequeretur: nisi Dominus suus vendidisset eos, id est, à se proiecisset, & exosos haberet, & concluderet eos in manus inimicorum.

46 Non enim est Deus noster vt dii eorum:
Et inimici nostri sunt iudices.

Non enim est Deus noster. Dominus enim Deus noster verax & iustus: Idola autem gentium, falsa & inutilia. Et inimici nostri sunt iudices, id est, approbatores. Omnes enim gentes (quamuis varia colant idola) vnius Dei potentia mundum regi confitentur.

47 De vinea Sodomorum vinum eorum:
Et de suburbanis Gomorræ.

Ezech. 16. & 23. De vinea Sodomorum: Sæpe in scripturis Synagoga vel Hierusalem, Sodomæ comparatur: quia sicut illi male abusi sunt donis Dei, sic & isti beneficiis Dei semper ingrati extiterunt. *Côceptio peccati triplex.* Peccatum primo est in corde per consensum, secundo in interiori machinatione ad opus perpetrandum, tertio in actu exteriori perpetrato: primum hic vinea, secundum vua, tertium vinum dicitur. D

48 Vua eorum vua fellis:
Et botrus amarissimus.

Esaia 5. Vua eorum: vinea (quæ est domus Israel) conuersa in amaritudinem (, id est, in mortem Christi conspirans) & *Iohann. 19.* pendenti in cruce acetum felle mixtum porrexerunt, & botrum maliciæ suæ protulerunt amarissimum.

49 Fel draconum vinum eorum:
Et venenum aspidum insanabile.

Fel draconum: Sicut fel dracones, & aspides venena occultant: ita conscientia eorum plena est malicia.

50 Nonne hæc condita sunt apud me:
Et signata in thesauris meis?

Nonne hæc condita sunt, id est, hæc sunt reseruata apud me, nec obliuioni tradita: hæc scilicet peccata vestra, non enim quia vindicare distuli oblitus sum, sed recondita sunt vsque in diem vltionis. E

51 Mea est vltio & ego retribuam eis in tempore:
Vt labatur pes eorum.

Mea est vltio, id est, retribuam illis in tempore vindictæ quæ merentur. Vt labatur pes eorum, id est, qui videbantur stare, pereant.

52 Iuxta est dies perditionis:
Et adesse festinant tempora.

Iuxta est dies perditionis scilicet quia certum est: vel quia quamuis millia multa annorum hic habeat, ad comparationem tamen æternitatis modicum est, appropinquant igitur vltionis dies, & quando non putamus assuot. *Matth. 24.*

53 Iudicabit Dominus populum suum: F
Et in seruis suis miserebitur.

Iudicabit Dominus, id est, discernet sanctos suos impiis. Nam iudicium in discretione vel damnatione accipi potest. Et in seruis suis miserebitur, id est, misericordiam ostendet in die vltionis: qui enim ei fideliter seruierunt, non ex operibus sed gratia & misericordia recipient æterna premia, quid enim habes quod non accepisti? *1. Cor. 4.*

54 Videbit quod infirmata sit manus, & clausi quoque defecerunt:
Residuique consumpti sunt.

Videbit quod infirmata sit manus, id est, videri faciet, quod opera malorum infirma fuerint. Et clausi quoque defecerunt: id est, quod ab inimicis capti, propriis viribus defecerunt. Residui, id est, qui ab hac vita exeuntes, non habent postea aliquid faciendi facultatem.

55 Et dicent: vbi sunt dii eorum.
In quibus habebant fiduciam?

Et dicent, aduersarii eorum qui eos captiuarunt: & dæmones malis Christianis (quorum Deus venter & honor & diuitiæ erat) dicent post mortem & in morte: vbi &c: vel etiam iusti & boni vindictam & Dei iram videntes dicent: vbi &c. G *Philip. 3.*

56 De quorum victimis comedebant adipes:
Et bibebant vinum libaminum.

De quorum victimis: in his verbis omnes vanitates, quas sequuntur homines idololatræ vel peccatores comprehendit: exprobantur enim malis vana, in quibus viuebant.

57 Surgant & opitulentur vobis:
Et in necessitate vos protegant.

Veniant idola, quæ colebatis, & eruant vos.

58 Videte quod ego sim solus:
Et non sit alius Deus præter me.

Videte, id est, intelligite, quod ego sum solus Deus.

59 Ego occidam & ego viuere faciam, percutiam & ego sanabo: H
Et non est qui de manu mea possit eruere.

Ego occidam: duobus modis occidit, & duobus modis viuificat: quia alios in infernum damnat, & ad vitam alios æternam subleuat: Aliter occidit veterem hominem, vt viuificet nouum. Et non est qui manu mea possit eruere, id est, qui potentiæ meæ possit resistere. *Deus dupliciter occidit.*

60 Leuabo ad cœlum manum meam:
Et dicam, viuo ego in æternum.

Leuabo ad cœlum, id est, ostendam æternitatem potentiæ meæ.

61 Si acuero vt fulgor gladium meum:
Et arripuerit iudicium manus mea.

Si acuero vt fulgur: id est, dum velociter venerit iudicium meum. Et arripuerit iudicium manus mea, id est, cœperit iudicare potentia mea.

A 62 Reddam vltionem hostibus meis:
Et his qui oderunt me retribuam.

Reddam vltionem: hoc est in peccatores reddam vltionem.

63 Inebriabo sagittas meas sanguine:
Et gladius meus deuorabit carnes.

Inebriabo sagittas, id est, in peccatoribus ostendam vindictas meas, & gladius meus deuorabit carnes, id est, carnales iudicium meum consumet.

64 De cruore occisorum:
Et de captiuitate nudati inimicorum capitis.

De cruore occisorum: subauditur, inebriabo sagittas meas, id est, in perditione damnatorum. Et de captiuitate nudati inimicorum capitis: secundum literam captiuitati tondebantur & vendebantur (quod est sub corona vendere) spiritualiter autem Antichristus impiorum caput, per Christi potentiam destruetur vindicandus. Aliter
B exercet Dominus vindictam de captiuitate inimicorum capitis, cum arrogantiam mentis malorum, & malitiam destruxerit.

65 Laudate gentes populum eius:
Quia sanguinem seruorum suorum vlciscetur.

Laudate gentes populum eius, id est, sanctos eius: quia sanguinem martyrum suorum vlciscetur.

66 Et vindictam retribuet in hostes eorum:
Et propicius erit terræ populi sui.

Et vindictam retribuet in hostes eorum scilicet in hæreticos atque infideles & persecutores. Atque propicius erit terræ populi sui: id est, ecclesiæ, cum misericordiam suam illi ostendit.

CANTICVM ZACHARIÆ, Lucæ 1. cap.

C 1 BEnedictus Dominus Deus Israel.
Quia visitauit & fecit redemptionem plebis suæ.

Visitare & redimere.

Benedictus: duo enim dicit, visitare & redimere. Visitare namque infirmorum, redimere vero captiuorum est: quæ duo humano generi congruunt, quoniam genus humanum infirmum erat peccatis, captiuum quoque fraude diabolica detinebatur. Veniens vero Dominus infirmum visitauit, quia à peccatis liberauit: & captiuum redemit, quia à potestate diabolica abstraxit, & redimendo fecit eum suum. B. Notandum vero circa istum versum est, quod beatus Zacharias prophetico more quod adhuc in spiritu futurum & proxime faciendum præuiderat narrat quasi factum, dicens, quia visitauit, id est, incarnatus est.

2 Et erexit cornu salutis nobis:
In domo Dauid pueri sui.

Cornu salutis.

B Et erexit cornu salutis: firmam celsitudinem salutis dicit. Omnia enim ossa, carne inuoluta sunt, cornu autem
D excedit carnem: & ideo cornu salutis regnum saluatoris Christi vocatur: quo vocabulo spiritalis, & quæ carnis gaudia superet, altitudo nunciatur: & quo regno mundus & carnis gaudia superantur.

3 Sicut locutus est per os sanctorum:
Qui à sæculo sunt prophetarum eius.

Prophetæ a sæculo.

Sicut locutus est. A sæculo inquit, propterea quod tota veteris instrumenti scriptura, prophetia de Christo præcessit, non soli enim Hieremias & Esaias cæteriq; prophetæ de eius aduentu manifeste locuti sunt: verum ipse pater Adam, Abel & Enoch, eius dispensationi testimonium reddunt.

4 Salutem ex inimicis nostris:
Et de manu omnium qui oderunt nos.

Salutem iungendum est superiori versiculo. Erexit nobis scilicet salutem ex inimicis nostris. Omnes autem qui
E oderunt nos: vel homines peruersos, vel immundos spiritus significat.

5 Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris:
Et memorari testamenti sui sancti.

Ad faciendam misericordiam: dixerat enim, Dominum iuxta eloquia prophetarum in domo Dauid nasciturum: & ita misericordiam factam cum eis, cum impletum esset promissum.

6 Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum:
Daturum se nobis.

Iusiurandum: dicit eundem Christum, iuxta iusiurandum quod Deus iurauit, nos esse liberaturum, ad explendum testamentum quod Abrahæ disposuit. Quia videlicet his præcipue patriarchis de suo semine, vel congregatio gentium, vel incarnatio est repromissa.

7 Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati: F
Seruiamus illi.

Vt sine timore: nam qui vel ante mortem à Domini seruitio discedit, vel coram hominibus tantum & non coram Deo sanctus perdurare contendit: necdum de manu spiritalium inimicorum perfecte liberatus Domino seruit, sed exemplo Samaritanorum diis gentium pariter & Domino seruire conatur. 4. Reg. 17.

8 In sanctitate & iusticia coram ipso:
Omnibus diebus nostris.

In sanctitate: aperte & breuiter quomodo sit Domino seruiendum designat, videlicet in sanctitate & iustitia, & coram ipso & omnibus diebus nostris.

9 Et tu puer propheta altissimi vocaberis.
Præibis enim ante faciem Domini parare vias eius.

Et tu puer: Pulchre cum de Domino loqueretur, ad prophetam repente sua verba conuertit: vt hoc quoque beneficium esse Domini designaret. A Sed quomodo alloqui puerum poterat, cum eum vel audire vel intelligere non potuerit? sed poterat eum intelligere, quia spiritu sancto plenus erat: sic enim adhuc vtero matris clausus aduentum Domini cognouit, iam natus intelligere valebat. G

10 Ad dandam scientiam salutis plebi eius:
In remissionem peccatorum eorum.

Ad dandam scientiam cum dandam commemorat, ne carnalem temporalemq; promitti salutem putares, in remissionem, inquit, peccatorum eorum.

11 Per viscera misericordiæ Dei nostri:
In quibus visitauit nos oriens ex alto.

Per viscera, viscera non solum vitalia dicuntur interioris corporis, verum etiam omne, quod corio & pelle tegitur: & per viscera, occulta eius miseratio designatur. In quibus, scil. occultis miserationibus visitauit nos oriens ex alto. Qui ideo recte oriens vocatur: quod nobis ortum veræ lucis aperiens, filios noctis & tenebrarum, lucis effecit filios. 1. Thessal. 5 H

12 Illuminare his qui in tenebris & vmbra mortis sedent:
Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

Illuminare: Domini illuminare, est his qui in peccatis & ignorantiæ cæcitate vixerint, agnitionis amorisq; sui radios infigere. Pedes autem nostri in viam pacis diriguntur: cum actionum nostrarum iter, per omnia cum redemptoris illuminatorisq; nostri gratia concordat.

CANTICVM SANCTÆ Mariæ ad vesperam, Lucæ 1. cap.

1 MAgnificat anima mea Dominum.
Magnificat anima mea: tanto, inquit, me

Dominus

A Dominus tanteq; inaudito munere sublimauit, quod nullo linguæ officio explicari, sed intimo pectoris affectu vix valeat comprehendi: Et ideo, totas animæ vires in agendis gratiarum laudibus offero.

2 Et exultauit spiritus meus:
In Deo salutari meo.

Et exultauit spiritus meus; quia & eiusdem Iesu, id est, salutaris æterna diuinitate spiritus meus lætatur: eius mea caro temporali conceptione fœcundatur. Cui simile est id Psalmistæ. Anima autem mea exultabit in Domino & delectabitur super salutari suo. *Psalm. 34.*

3 Quia respexit humilitatem ancillæ suæ:
Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

Quia respexit: Cuius humilitas respicitur, recte beata omnibus cognominanda gratulatur. Decebat enim vt sicut per superbiam primæ parentis nostræ Euæ mors intrauit in mundum: ita denuo per humilitatem Mariæ vitæ introitus panderetur.

B

4 Quia fecit mihi magna qui potens est:
Et sanctum nomen eius.

Quia fecit: sola quippe illa anima: cui Dominus magna facere dignatur, dignis eum præconiis magnificare potest. Sanctum autem nomen eius vocatur: quod singularis culmine potentiæ transcendit omnem creaturam, atque ab vniuersis quæ fecit longe segregatur.

5 Et misericordia eius à progenie in progenies:
Timentibus eum.

Et misericordia: quasi dicat sicut supra me timentem venit misericordia eius, ita & supra omnes timentes. A specialibus enim se donis, ad generalia Dei iudicia conuertens, totius humani generis statum describit: & quid superbi, quid humiles mereantur, quid filii Abrahæ per liberum arbitrium, quid filii Dei sint per gratiam, alternis versibus explicat. Non ergo inquit soli mihi fecit magna qui potens est: sed & in omni gente & progenie, qui timet Deum & operatur iustitiam, acceptus est illi. *Actor. 10.*

C

6 Fecit potentiam in brachio suo:
Dispersit superbos mente cordis sui.

Fecit potentiam: nunc de Deo patre loquitur, qui fecit potentiam in brachio suo, id est, in ipso suo filio, sicut enim tuum brachium est per quod operaris, sic Dei brachium dictum est eius verbum, quia per verbum operatus est mundum. B Vel brachium suum, potestas & ditio eius virtutis dicitur quia non alieno ad operandú auxilio indiget. *Brachium Dei Christus.*

7 Deposuit potentes de sede:
Et exultauit humiles.

Deposuit: potentes enim appellantur elati, sicut Iudæi: qui depositi sunt de sede regni, seu intelligentia sanctarum scripturarum. B Eosdemque potentes, quos ante superbos dixerat, appellat, potentes igitur, non quia vere sint potentes, dicuntur: sed quia confidentes in virtute sua, conditoris sui auxilium quærere detrectant. Illi autem vere potentes sunt, qui cum apostolo dicere possunt. Omnia possum in eo qui me confortat Iesu Christo. *Depositi Iudæi potentes.* *Philip. 4.*

D

8 Esurientes impleuit bonis:
Et diuites dimisit inanes.

B Esurientes cœlestia, implentur hic virtutibus cœlestibus, & post mortem æterna beatitudine: & qui terrenis diuitiis vel honoribus gloriantur, quibus refertos se nouerunt, vacui relinquuntur virtutibus, & post hanc vitam æterna laborabunt inopia.

9 Suscepit Israel puerum suum:
Recordatus misericordiæ suæ.

Suscepit Israel: Israel, id est, omnis videns per fidem Deum, suscipitur à Deo: dum puer, id est, humilis & obediens fuerit. Suscepit igitur Deus Israel puerum suum, quando carnem ex Israel sursum cepit, & eleuauit vsque ad vnionem verbi: suscepit dum sibi in vtero Mariæ virginis in persona vniuit. Et hoc non meritis nostris auspicius Israel pueri sui, sed misericordia sua indicibili, cuius recordatus est. *Israel omnis fidelis.*

E

10 Sicut locutus est ad patres nostros:
Abraam & semini eius in sæcula.

Sicut locutus est ad patres nostros; hoc enim ad patres & prophetas loquebatur, quod facturus esset hanc misericordiam Abrahæ & semini eius, id est, omni fidem suam imitanti.

CANTICVM SYMEONIS, Lucæ 2. cap.

1 NVnc dimittis seruum tuum Domine:
Secundum verbum tuum in pace.

Nunc dimittis: vides non solum noui sed & veteris testamenti iustos, spe futuræ vitæ desiderium habuisse dissoluendi à corpore; immo pacis viam deputasse, sarcinam deponere terrestrem: vtputa qui se in sinu Abrahæ requiem non dubitarent habituros esse perpetuam.

F

2 Quia viderunt oculi mei:
Salutare tuum.

Quia viderunt: Beati oculi qui vident: quæ Symeon vidit. Beati qui non viderunt & crediderunt. *Lucæ 10.* *Iohann. 20.*

3 Quod parasti:
Ante faciem omnium populorum.

Quod parasti. Illud inquit ipsum quod postmodum omnibus gentibus & populis & linguis mente ac fide conspiciendum parasti, & spe ac dilectione quæ eodem præuidisti, ipse diu desideratum, nunc & carnis & cordis oculis tuum salutare contemplor.

4 Lumen ad reuelationem gentium:
Et gloriam plebis tuæ Israel.

Lumen, lumen quidem vtrique populo, salutare Dei, id est, Christus à Deo paratus est. Qui tamen gloria magis dicitur Israel, cui diu speratur, & ex quo pronunciatus aduenit. Gentium vero reuelatio, quas visitare & illustrare pariter dignatus est. *Roman. 9.*

G

ORATIO DOMINICA, Matth. 6. & Lucæ 11. cap.

1 PAter noster qui es in cœlis.

Discipulus. In oratione Dominica quot petitiones habentur? Magister. Septem. D. Quæ est prima? M. Sanctificetur nomen tuum. D. Hoc quod in capite est, pater noster qui es in cœlis, quomodo intelligitur? M. Ibi enim inuocatio diuinitatis est, dum patrem nos habere profitemur Deum: quia omnes fratres sumus, & Deum patrem habemus in cœlis. *Matth. 23.*

2 Sanctificetur nomen tuum.

D In prima petitione quam dixisti, quid intelligendum est? M. A Christo enim Christianos deriuatur, & ideo dum Christiani vocamur, Christi nomen tenemus, & supplicamus, vt opera Christi facere valeamus, & nomen suum per opera bona nostra in nobis sanctificetur.

H

3 Adueniat regnum tuum.

D Quæ secunda petitio? M. Adueniat regnum tuum. D. Quid ibi intelligendum est? M. Oramus enim, vt Christus regnet in nobis, & non diabolus, id est, ecclesia Christi semper crescat, in qua regnat Deus: & dies iudicii adueniat, quia tunc diabolus regnare in mundo desistit, & Christus cum sanctis suis in æternum regnabit. *1. Cor. 15.*

4 Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra.

D. Quæ est tertia? M. Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra. D. Quomodo est intelligenda? M. Sicut angeli in cœlo tuæ obediunt voluntati, ita & iusti in terra faciant: & sicut in sanctis, ita & in peccatoribus tua voluntas impleatur.

5 Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

D. Quæ est quarta? M. Panem nostrum quotidianum

A

Iohann.6.

da nobis hodie. D. Quid in ea intelligitur. M. Hoc loco panis pro omnibus cibis accipitur, de quibus viuere debeamus: precamur etiam pro assumptione corporis Christi: petimus denique vt nobis seipsum tribuat qui est panis viuus.

6 Et dimitte nobis debita nostra:
Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

D. Quæ est quinta? M. Et dimitte oobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. D. Quid in illa sentiendum est? M. Precamur etiam vt sic dimittat nobis peccata nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus oostris.

7 Et ne nos inducas in tentationem.

Roman.5. 1.Cor.10.

D. Quæ est sexta? M. Et ne nos inducas in tentationem. D. Quomodo hoc intelligitur? M. Non petimus vt non tentemur (quia qui non est tentatus, non est probatus) sed precamur ne nos inducat in tentationem, quam sufferre non possimus, id est, non sinat nos in tentatione peccare. Inducere enim dicitur Deus: cum auxilium subtrahit.

B

8 Sed libera nos à malo, Amen.

D. Quæ est septima? M. Sed libera nos à malo. D. Quomodo est intelligendum? M. Id est, à diabolo, à peccato, & ab omni malo tentamento. D. Amen quod in fine est, quomodo intelligitur vel cuius linguæ dicitur? M. Amen hebraice dicitur, quod in latinum versum, vere & fideliter intelligitur.

SYMBOLVM APOSTOLORUM.

1 CRedo in Deum patrem omnipotentem:
Creatorem cœli & terræ.

D. Ista suscipio: sed quoniam sicut nosti, omnes nos per fidem saluari credimus, rogo vt dicas mihi, quomodo fidem tuam intelligas: vel etiam in quem credas. M. Ego credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ. D. Quare dicitur omnipotens: & quare creator?

C

M. Omnipotens dicitur, quia omnia potest quæcunque vult: creator, eo quod omnia creauit, cœlum & terram & mare & omnia.

2 Et in Iesum Christum filium eius vnicum:
Dominum nostrum.

D. Credis in Iesum Christum? M. Omnino credo in Iesum Christum filium eius vnicum, Dominum nostrum: qui est verus Deus & verus homo.

3 Qui conceptus est de spiritusancto:
Natus ex Maria virgine.

D. Quomodo Deus, & quomodo verus homo? M. Deus verus est, quia de spiritu sancto conceptus est: homo verus, quia ex Maria virgine natus est.

4 Passus sub Pontio Pilato:
Crucifixus, mortuus, & sepultus.

Luca 2. & 3.

D

D. Ecce illum natum: quid postea factum est? M. Post sanctam enim eius natiuitatem ætate & sapientia crescens, triginta annos impleuit. In qua etiam ætate à Ioanne baptista dignatus est baptizari: & post baptismum tribus annis & dimidio docuit? Et prædicauit omnia quæ ad vitam æternam pertinent. D. Post hanc prædicationem quid factum est? M. In ipsa prædicatione comprehensus est à Iudæis iniquis & perfidis, à quibus propter inuidiam illorum & propter peccata nostra, multas blasphemias multasque passiones sub Pontio Pilato (qui Iudex erat illo tempore in Iudæa) sustinuit. D. Vnde dicitur Pontius? M. A loco vbi natus fuit, hoc nomen accepit. D. Quid post hæc? M. sub illo enim crucifixus est: & in eadem cruce mortuus: deinde sepultus est.

5 Descendit ad inferna:
Tertia die resurrexit à mortuis.

Et manente corpore in sepulchro, anima eius ad inferna descendit: de quo inferno sanctos patriarchas scilicet, Abraham, Isaac & Iacob & sanctos prophetas Esaiam, Hieremiam, & reliquos, & cæteros omnes quos elegit, misericorditer liberauit. Et tertia die victor resurrexit. D. Postquam resurrexit quid fecit. M Post nobilissimam & sanctissimam eius resurrectionem, conuersatus est quadraginta diebus & quadraginta noctibus cum discipulis suis: & manducauit cum illis, multa docens & loquens de regno Dei.

E

Actor.1.

6 Ascendit ad cœlos:
Sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis.

D Quid postea? M. Post hæc vero videntibus illis, ascendit in cœlum: vbi quomodo vult & qualiter vult, sedet ad dexteram patris omnipotentis.

7 Inde venturus est: Iudicare viuos & mortuos.

D. Quid post hæc facturus erit? M. Finito mundi termino, cum ipso corpore, cum quo ascendit in cœlum, venturus est iudicare viuos & mortuos. D. Quid sunt viui & quid sunt mortui? M. viui, iusti: mortui, peccatores.

8 Credo in spiritumsanctum.
Sanctam Ecclesiam catholicam: Sanctorum communionem.

F

D. Credis in spiritumsanctum? M. Credo sine dubio in spiritumsanctum. D. Quid est. M. Deus est & in trinitate tertia persona: quia alia est persona patris, alia filii, alia spiritus sancti: in qua trinitate vnum Deum omnino esse credo & confiteor. D. Credis in sanctam ecclesiam catholicam, & sanctorum communionem? M. Credo sanctam ecclesiam: sed non in illam credo, quia non Deus, sed conuocatio vel congregatio Christianorum & domus Dei est. D. Ecclesia qua lingua dicitur? M. Græca. D. Quid interpretatur latine. M. conuocatio seu congregatio Christianorum sicut superius dixi. D. Quid est catholica? M. Vniuersalis, id est, per totum orbem diffusa. Sanctorum quoque communionem, id est, cum sanctis societatem & communionem me habere credo, si fidem firmiter tenuero & operibus seruauero.

9 Remissionem peccatorum.

G

D. Credis in remissionem peccatorum: M. Non, sed esse remissionem peccatorum credo: quia propter hoc dignatus est Dei filius carnem assumere, vt nos) qui propter peccata nostra salui esse non poteramus) eius misericordia saluaremur.

10 Carnis resurrectionem.

D. Credis in carnis resurrectionem? M. Non credo in illam: sed carnem quam in hac vita sub mortali conditione portamus, resurrecturam esse immortalem credo: & pro consortio eius, animam rationem reddituram.

11 Et vitam æternam, Amen.

Vitam æternam vero sine dubio nos consecuturos credimus; si ista quæ hucusque exposuimus, firmiter teneamus, & operibus impleamur.

FIDES CATHOLICA sancti Athanasii Episcopi.

H

1 QVicunque vult saluus esse:
Ante omnia opus est, vt teneat catholicam fidem.

Liberum arbitrium in homine. Psalm 33. Matth. 16.

Hic beatus Athanasius liberum arbitrium posuit: sicut dicit in Psalmo: Quis est homo, qui vult vitam, & iterum in Euangelio ipsa veritas dicit: Qui vult post me venire. Similiter & hic: Quicunque vult saluus esse. Non dicit, velis aut non saluus eris, sed quicunque vult: quia Deus omnipotens nullum hominem inuitum aut coactũ trahit ad fidem. Sed quicunque vult saluus æternaliter esse in corpore vel in anima, necessitas illi est, vt teneat catholicam fidem. Quia ante omne opus necesse est, vt fides præcedat: ante omnem operationẽ, ante omnem inchoationem, ante omne principium vniuscuique opus est, vt teneat catholicam fidem, dicente Apostolo, sine fine impossibile est placere Deo. Vnde Abacuc Propheta ait: Iustus autem ex fide viuit. Catholica: græcus sermo est, latine interpretatur generalis siue vniuersalis: generalis, pertinet

Hebr.11. Abacuc 2. Catholica fides.

ad omnes

A ad omnes homines: Vniuersalis, quia per vniuersum orbem est diffusa. Fides credulitas est qua scil. veraciter credimus, id quod nequaquam videre valemus: vnde Apostolus ait, fides est sperandarum substantia rerum, argumẽtum non apparentium. Dicitur namque fides, eo quod fit inter Deum & homines. Istam fidem, istam credulitatem ante omnia opus est habere nobis (quia fides fundamentum est omnium virtutum) & ideo prius ædificeamus fidẽ, quæ est fundamentum, & super eam cæteras virtutes: quia sine fide nullus saluus esse potest. Dicitur igitur fides, credulitas siue credentia. Catholica, vniuersalis dicitur, id est recta, quam vniuersa Ecclesia tenere debet. Ecclesia vero congregatio Christianorum siue conuentus populorum dicitur.

2 Quam nisi quisque integram inuiolatamque seruauerit:
Absque dubio in æternum peribit.

Quam, scilicet, fidem quisque, id est vnusquisque. Integram, id est, plenam & perfectam, vt eam non scindat per
B hæresim, neq; vllo schismate corrumpat. Inuiolatam, id est, eam non violet maledicendo atque prædicando, & si eam non custodierit integram & inuiolatam, absque dubio in æterna damnatione peribit.

3 Fides autem catholica hæc est:
Vt vnum Deum in Trinitate, & Trinitatem in vnitate veneremur.

Nunc manifestat quid est fides, vel qualiter vnusquisq; eam credere debeat. Vt vnum Deum in Trinitate & Trinitatem in vnitate veneremur, id est, debemus credere trinũ & vnum: vnum in substantia, trinumque in personis: nec propter Trinitatem debemus dimittere vnitatẽ, nec propter vnitatem debemus dimittere Trinitatem. Vt ipsum quem colimus, vnum veneremur & trinum: vnum propter vnitatem substantiæ, trinum propter personarum vocabula, veneremur, id est, adoremus atque colamus.

4 Neque confundentes personas:
Neque substantiam separantes.

C Confundere est commiscere, quia non debemus tantũ vnam personam credere (sicut Sabellius hæreticus asserebat) sed tres, id est, patrem & filium & spiritum sanctum, nec substantiam separare, vt Arrius hæreticus asserebat: dicebat enim, quod sicut erant tres personæ, ita fuissent tres substantiæ. Patrem asserebat maiorem filio, filium minorem patre, spiritum sanctum ministrum eorum dicebat. Substantia dicitur, eo quod ex semetipsa subsistit: substantia vero cõmune est nomen omnium rerum quæ sunt, cœlum, sol, luna, terra, arbores: homines etiam substantiæ dicuntur. Deus igitur substantia est, & summa substantia, & prima & omnium substantiarum causa, quia omnium re-
Exod. 3. *Iacob. 1.* rum creator est. Essentia igitur proprie de Deo dicitur: qui semper est quod est, quia incommutabilis est.

5 Alia est enim persona patris:
Alia filii, alia spiritus sancti.

Hic contra Sabellium sunt personæ diuisæ, quas asserit esse vnam: quia pater in sua persona non est filius, sed tantum pater: nec filius in sua persona est pater, sed tantum fi-
D lius: & spiritus sanctus in sua persona non est pater, nec filius, sed tantum spiritus sanctus, ex vtroq; procedens. Persona dicta est, eo quod per se sonat.

6 Sed patris & filii & spiritus sancti vna est diuinitas:
Æqualis gloria, coæterna maiestas.

Sed patris & filii & spiritus sancti vna est diuinitas: hoc est, vna substantia. Æqualis gloria, coæterna maiestas, id est, coæqualis sine initio & fine & gloria & potestas.

7 Qualis pater talis filius:
Talis & spiritus sanctus.

Quia sicut pater æternus est vel omnipotens, seu inuisibilis, similiter est & filius & spiritus sanctus.

8 Increatus pater, increatus filius:
Increatus spiritus sanctus.

Increatus pater. In præpositio, est in hoc loco pro non composita: increatus pater, id est, non creatus: quia ipse est omnium creator, & à nullo creatus: ipse est omnium factor, & à nullo factus. Increatus filius: increatus & spiritus sanctus. Increatus filius: non creatura, sicut Arrius dicebat: quia omnia simul creauit cum patre, similiter & spiritus sanctus. E

9 Immensus pater, immensus filius:
Immensus spiritus sanctus.

Immensus pater: quia eius magnitudinem vel quantitatem nullus mensurare potest: qui cœlo est excelsior, terra profundior & latior mari: & est incircumscriptus, incorporeus, inlocabilis, vbique totus: & non est locus vbi non sit, sicut dicit in Psalmo. Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero ad infernum, ades: & si iero ad extrema maris, ibi me dextera tua tenebit. Ipse est intra omnia, & non conclusus: extra omnia, & non exclusus. Similiter & filius, qui attingit à fine vsque ad finem fortiter, de quo scriptum est. Verbo Domini cœli firmati sunt. Pari modo & spiritus sanctus: vnde dicitur, spiritus Domini repleuit orbem terrarum. *Iob 11.* *Psalm. 38.* *Sapient. 8.* *Psalm. 32.* F *Sapient. 1.*

10 Æternus pater, æternus filius:
Æternus spiritus sanctus:

Hic æternus pro sempiterno debemus intelligere. Æternus dicitur Deus pater, quia sine initio & sine fine constat, similiter & filius & spiritus sanctus: quia sicut nunquam non pater, ita nunquam nõ filius ac spiritus sanctus.

11 Et tamen non tres æterni:
Sed vnus æternus.

Et tamen non tres æterni, sed vnus æternus scilicet in substantia.

12 Sicut non tres increati nec tres immensi:
Sed vnus increatus & vnus immensus.

Quia vnus est Deus in sua substantia.

13 Similiter omnipotens pater, omnipotens filius:
Omnipotens & spiritus sanctus.

Omnipotens dicitur pater: quia omnia potest: non à patiendo, quod non vult: sed à faciendo omnia, quæcunque vult, & nihil illi impossibile est. Omnipotens & filius: quia quicquid potest pater, potest & filius: nihilominus & spiritus sanctus. Ergo si omnia potest, quid est quod non potest? hoc non potest, quod non conuenit omnipotenti posse. Falli non potest, quia veritas & sapientia est: Ægrotare aut infirmari non potest, quia sanitas est: Mori non potest, quia immortalis est: Finiri non potest, quia infinitus & perennis est. G *Omnipotens.*

14 Et tamen non tres omnipotentes:
Sed vnus omnipotens.

Non tres tamen omnipotentes: quia omnipotentia est in substantia, sed eorum vna est substantia. Paternitas vero in relatione ad alterum est: vnde & nomina patris & filii & spiritus sancti relatiua sunt, quia alia ad alia referuntur, sicut verbi gratia seruus ad Dominum, Dominus ad seruum, magister ad discipulum, discipulus ad magistrum, pater ad filium, filius ad patrem: quia nullus pater dicitur, nisi habeat filium cuius sit pater: & nullus filius nisi habeat patrem cuius filius sit: quia si non habuisset filium, nunquam habuisset nomen patris, similiter & spiritus sanctus non à se, sed alicuius spiritus est. Est & aliud vocabulum, vbi spiritus sanctus relatiue dicitur scilicet donum: dicitur etiam donum donatoris, & donator doni: donatorem dicoesse patrem, donum vero spiritum sanctum: donum vero refertur ad donatorem, & donator ad donum. Ecce qua ratione spiritus sanctus relatiue dicitur. *Relatiua.* H

15 Ita Deus pater: Deus filius:
Deus & spiritus sanctus.

Deus proprium nomen est trinitatis, pertinens ad patrem & filium & spiritum sanctum, translatum ex græca appellatione. Nam Deus græce theos dicitur, id est, timor: vnde tractum est Deus, quod eum colentibus sit ti- *Deus.*

A mor. Proprium vero nomen est patris, quia solus est pater: & proprium nomen est filii, quia solus filius est à solo patre: & proprium nomen est spiritus sancti, qui ab vtroque procedit. Deus est pater, quia ipse est fons & origo deitatis: similiter & filius Deus est, & hoc non à semetipso, quia non est à se, sed à solo patre est genitus: pari modo & spiritus sanctus, non à se est Deus, sed à patre & filio procedens est.

16 **Et tamen non tres dii:**

Sed vnus est Deus.

Ita Dominus pater, Dominus filius:

Dominus spiritus sanctus.

Et tamen non tres domini:

Sed vnus est Dominus.

Deuter. 6. Sicut scriptũ est, audi Israel, Dominus Deus tuus vnus est. Dominus dicitur pater à dominatione, eo quod creaturam suam regnat atque gubernet, similiter & filius & spiritus sanctus.

B 17 **Quia sicut singulatim vnamquamque personam:**

Deum & Dominum confiteri Christiana veritate compellimur.

18 **Ita tres deos aut dominos dicere:**

Catholica religione prohibemur.

Quia sicut singulatim, id est, sicut distincte vel separatim vnamquamq; personam dico Deum & Dominũ: quia si me interrogaueris quid est pater, Ego respondeo, Deus & Dominus: Similiter si interrogaueris, quid est filius, Ego dico, Deus & Dominus: Et si dicis, quid est spiritus sanctus? Ego respondeo, Deus & Dominus) & tamen in his tribus personis, non tres deos, nec tres dominos, sed in tribus (sicut iam supra dictum est) vnum Deum & vnum Dominum confiteor. Prohibemur, id est, vetamur.

19 **Pater à nullo est factus:**

Nec creatus, nec genitus.

C Pater à nullo est factus: quia ipse est omnium factor, nec creatus, sed creator, nec genitus, sed genitor: pater enim græce, latine genitor dicitur.

20 **Filius a patre solo est:**

Non factus, nec creatus, sed genitus.

Filius à patre solo est, non factus: quia ipse est omnium factor simul cum patre, nec creatus: quia ipse est omnium creator, sed genitus: solus à solo patre. Et vnaquæque persona habet proprium, quod non habet alia, proprium habet in persona pater, quod solus est pater: & proprium habet in persona filius, quia solus à solo patre genitus est. Sed & habet aliud proprium filius, quod non habet pater, nec spiritus sanctus, habet æternitatem cum patre & spiritu sancto, & habet in tempore natiuitatem de matre, quam non habet spiritus sanctus nec pater: quia non suscepit pater carnem in sua persona, nec spiritus sanctus, sed tantum filius, vt nobis in se ostenderet duas habere naturas: vnam ante omnia sæcula, qua genitus est ex patre, & de qua dixit Esaias, generationem eius quis enarrabit? Alteram in tempore, de qua dicit Paulus apostolus. Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum natum ex muliere, factum sub lege. In quo complacuit plenitudinem diuinitatis habitare corporaliter. De patre sine initio & sine fine: de matre initium habens & nullo concluditur fine.

Filii duplex generatio. — *Esaia 53.* — *Galat. 4.* — D — *Colos. 2.*

21 **Spiritus sanctus à patre & filio:**

Non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.

Proprium habet spiritus sanctus: quia non est pater & filius, sed spiritus procedens à patre & filio. Audis quia iste ab ambobus, filius ab vno, pater à nullo: ac per hoc aperte monstrantur proprietates eorum. Ideo autem spiritus Dei sanctus vocatur: quia patris & filii sanctitas est: nam cum sit & pater spiritus, & filius spiritus, & pater sanctus, & filius sanctus: proprie tamen ipse vocatur spiritus sanctus.

22 **Vnus ergo pater, non tres patres: vnus filius non tres filii:**

E **Vnus spiritus sanctus, non tres spiritus sancti.**

Vnus pater: quia solus sibi vnicum genuit filium. Et vnus filius: quia singulariter ab vnico patre genitus est. Vnus spiritus sanctus: quia à patre & filio vnicus procedit.

23 **Et in hac trinitate nihil prius aut posterius: nihil maius aut minus. Sed totæ tres personæ,**

Coæternæ sibi sunt & coæquales.

Nihil prius aut posterius: quia nullus anterior, & nullus posterior: nullus inferior, & nullus superior, sed coæterni sibi sunt & coæquales: ideo nihil ibi vel maius vel minus.

24 **Ita vt per omnia, sicut iam supradictum est:**

Et vnitas in Trinitate & Trinitas in vnitate veneranda sit.

Debemus colere & adorare Trinitatem in vnitate, & vnitatem in Trinitate.

F 25 **Qui vult ergo saluus esse:**

Ita de Trinitate sentiat.

Hic rogat & admonet, & vnusquisq; doctor memoriter eam teneat, & firmiter credat, & alios prædicando doceat.

26 **Sed necessarium est ad æternam salutem:**

Vt incarnationem quoque Domini nostri Iesu Christi fideliter credat.

Necesse est enim nobis: vt sicut superius diximus, ita credamus. Si vero æternam salutem volumus habere, id est, cum Christo sine fine regnare: necesse est, vt incarnationẽ Domini nostri Iesu Christi fideliter credamus. Quomodo fideliter? Non adoptiuum, sed proprium Dei filium, sicut dixit Apostolus, proprio filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum. *Roman. 8.*

27 **Est ergo fides recta, vt credamus & confiteamur:**

G **Quia Dominus noster Iesus Christus Dei filius, Deus pariter & homo est.**

Modo inchoat enarrare, secundum humanitatẽ Christi quid sit fides recta. Est enim fides recta, vt humanitatem ipsam credamus in corde, & confiteamur ore, sicut dicit Apostolus. Corde creditur ad iustitiam, ore autẽ confessio fit ad salutem. *Roman. 10.* Deus & homo vnus est verus Dei filius: quia secundum diuinitatem, nihil maius vel minus, quam Deus pater: secundum humanitatem nihil minus (extra peccatum) quam homo.

28 **Deus est ex substantia patris ante sæcula genitus:**

Et homo ex substantia matris in sæculo natus.

Ex substantia patris, id est, ex æqualitate naturæ. Ante sæcula genitus, id est, ante omnem creaturam, sicut dicit in Psalmo. Ex vtero ante luciferum genui te. *Psalm. 109.* Ex vtero, id est, ex mea substantia. Ante luciferum, id est, ante omnẽ creaturam. H Et homo est ex substantia matris in sæculo natus, id est, totus homo cum corpore & anima, in omnia similis nobis absq; peccato. *Hebr. 4.* Ex substantia matris, id est, de æqualitate naturæ matris. In sæculo natus, id est, in his temporibus, non aliunde, nisi de semine mulieris sine coitu viri carnem suscepit. Vnde Salomon dicit: Sapientia ædificauit sibi domum: *Prouerb. 9.* hoc est, Christus ædificauit sibi carnem de beata Maria, & alibi legitur, qui factus est ex semine Dauid, secundum carnem. *Roman. 1.*

29 **Perfectus Deus perfectus homo.**

Ex anima rationali & humana carne subsistens.

Perfectus dicitur, id est plenus: qui nihil indiguit, perfectus homo, qui nihil minus habuit (extra peccatum) quia homo. Ex anima rationali: Christus veram animam habet, vbi sapientia crescere potuisset, sicut dicit in Euangelio. Iesus proficiebat sapientia & ætate: *Luca 2.* sapientia in anima, ætate in corpore. Et humana carne subsistens, quia

humus

A humus terra dicitur, de humanitate carnem assumpsit.

30 Æqualis patri secundum diuinitatem:
Minor patre secundum humanitatem.

Iohann. 10 *Iohann. 14.*

Æqualis: secundum illud, ego & pater vnum sumus. Minor iuxta quod dicit, pater maior me est, & in quo homo est, minor est à diuinitate.

31 Qui licet Deus sit & homo:
Non duo tamen, sed vnus est Christus.

Ideo sic coniungi voluit Dei filius cum humana natura, vt ex his duabus substantiis fieret vna persona.

32 Vnus autem non conuersione diuinitatis in carnem:
Sed assumptione humanitatis in Deo.

Non quod illa diuinitas, qua est filius Dei, se conuertisset in humanitatem (vt hoc, quod erat diuinum fieret humanum) sed assumendo nostram naturam, sic est vnus effectus, vt non amitteret quod erat, sed assumeret quod non erat. Assumpsit enim humanitatem, & non amisit diuinitatem.

B

33 Vnus omnino non confusione substantiæ:
Sed vnitate personæ.

Duæ in Christo naturæ, vna persona.

Non in eo naturarum commixtio est: vt vel diuinitas mutaretur in naturam humanitatis, vel humanitas conuerteretur in naturam diuinitatis, sed vtrique naturæ sua manet proprietas imperpetuum, tanta tamen coniunctio est naturarum, vt idem qui æternaliter ex Deo patre genitus est, homo sit verus: & ille qui natus est, temporaliter ex virgine, Deus sit verus: propter suscipientem Deum, Deus verus, Deus Dei filius: propter susceptum hominem, homo verus. Personam quippe filii Dei, non ex duabus personis vnitam, sed ex duabus naturis existere credimus: dicere autem duabus personis compositam, vt nefas vitamus.

34 Nam sicut anima rationalis & caro vnus est homo:
C Ita Deus & homo vnus est Christus.

Sicut enim ex carne & anima vnum dicimus hominem, & vnusquisque habet duos homines in se (vnum carnalem alium spiritalem, vnum visibilem, alium inuisibilem, vnum mortalem, alium immortalem) ita Deus & homo vnus est Christus.

35 Qui passus est pro salute nostra:
Descendit ad inferos, resurrexit à mortuis.

Descendit ad inferos.

In quo, scilic. homine passus, in quo videbatur, in quo crucifixus, in quo mortuus, in quo sepultus, in quo resurrexit: quia diuinitas impassibilis est, sed in coniunctione personæ filius Dei dicitur passus, & in vera natura filius hominis est passus. Descendit ad inferos, scilic. anima cum verbo: quia postquã humanitas assumpta est à diuinitate, non est separata à verbo, sed ipsa anima à corpore separata est: quia si non esset separata, corpus non potuisset mori: & iste descensus ad solam animã pertinet. Resurrexit à mortuis, vt nobis exemplum resurrectionis ostenderet sicut Propheta ait: Post duos dies suscitabit nos, & tertia die resurgemus, & in conspectu eius viuemus.

Osee 6.

D

36 Ascendit ad cœlos:
Sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis.

Actor. 1.

Ascendit ad cœlos, scilic. ipsa humanitas quæ fuit passa, sicut angeli dixerunt, viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum, hic Iesus qui assumptus est à vobis in cœlum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum. Quia secundum diuinitatem ad nullum potest ascendere locum, sed vbique totus est. Sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis, dexteram autem Dei non carnalem, non corporalem (sicut humana habet natura) sed in hoc loco gloriam Dei conuenit accipere, ac si aperte dicat, regnat in gloria Dei, & sedere pro regnare dicitur.

Dextera Dei, gloria Dei.

37 Inde venturus est:
Iudicare viuos & mortuos.

Venturus est in eadem forma, in qua crucifixus, in qua mortuus, in qua sepultus est, & in qua resurrexit: non in ea tantum humilitate in qua antea fuit, sed in gloria & maiestate. Et ideo in ipsa forma? vt videat Herodes & Pilatus quem iudicauerunt, vt videant Iudæi quem tradiderunt, vt videant milites quem crucifixerunt, vt videant impii quem negauerunt. Viuos: quos eius aduentus inuenerit in corpore viuentes. Mortuos: qui mortui erant ab initio vsque in illum diem. Vel aliter, viuos, id est, sanctos, mortuos, id est, peccatores. E

38 Ad cuius aduentum:
Omnes homines resurgere habent cum corporibus suis:

In aduentu Domini vnusquisque, siue iusti siue peccatores, resurgere habent cum corporibus suis.

39 Et reddituri sunt de factis propriis rationem:

Reddere autem rationem: non fabula verborum, sed recordatione omnium quæ fecit, siue bonum siue malum, & secundum hoc vnusquisque, recipere debet: boni bona, mali vero mala. F

40 Et qui bona egerunt, ibunt in viam æternam:
Qui vero mala, in ignem ęternum.

Ignis ęternus.

In vitam æternam: quia semper erunt boni sine fine in gloria regnaturi. In ignem æternum: quia semper erit malis sine fine pœna inferni, & sine vlla miseratione cum corpore & anima, non consumendi, sed semper arsuri: & nunquam deficient in æternis pœnis mansuri.

41 Hæc est fides Catholica:
Quam nisi quisq; fideliter firmiterque crediderit, saluus esse non poterit.

Hæc est fides catholica: sicut superius diximus, ista est fides catholica. Per hoc hie rogat & admonet, vt vnusquisque sacerdos hoc sciat & pędicet. Quam, id est, quam fidem, quisque, id est, aliquis. Fideliter, vt de ea non dubitet. Firmiter, vt nullus à tua fide te remouere possit, nullo schismate vel hæresi. Et si ita non credideris, saluus esse non poteris. G

F I N I S.

HERMANNI CONTRACTI COMITIS DE VÖRINGEN,

MAIORIS AVGIÆ MONACHI CHRONICON,

A VVLGATO ILLO ET AB EO ETIAM QVOD VRSTISIVS edidit, longe diuersissimum & locupletius: H

NVNC PRIMVM EX MANVSCRIPTO CODICE AVGVSTANI Monasterii SS. Afræ & Vdalrici editum,

Per Henric. Canis.

AD LECTOREM.

CHRISTIANVS VRSTISIVS *tomo primo illustrium Germanicorum Scriptorum, vulgatæ Hermanni editioni aliam locupletiorem adiunxit, è regione respon-*

A *dentem. Cum quibus, si quis hoc nostrum Vlricianum apographum conferat, deprehender, esse vtrisque longe plenius, auctius, atque emendatius. Vt autem huius diuersitatis causam, quæ mihi videtur, significem; censeo Hermanno in conscribendo chronico id euenisse, quod & hodie multis claris scriptoribus placuit fœtus, quem lambendo formauit, variauit, & hoc aliquoties: vt proinde accesserint multa. Hæc coniectura & Vrstisii est: quam, erunt mecum, qui non pro certa recipiant; & eo quidem nunc minus, quod tertia Hermanni Editio accedit: qua ego fere persuadeor varietates à descriptoribus esse, quorum alius pro cuiusque captu, nonnulla adiecerit, alius resecuerit. idenim antiquitus plerumque fieri consuesse obseruo in illis libris, quos monachi sibi quisque priuousui describebant. Sane insunt huic, nusquam vnquam antehac visa, quæ historiam illius æui illustrent. Quis Hermannus fuerit, breuiter habe. Comites de Vöringen ditionem habuerunt in alpibus Sueuiæ, & ad Danubium supra Riedlingam. Ex horum illustri familia Hermannus. Trithemius Monachum sancti Galli facit: sed errat. Erroris causa forte est, quia vulgata illa editio primum ex codice Sangallensi transcripta fuit. Nam fuisse cœnobitam in Augia Maiori (Reichenaw) in insula lacus Cellensis,* B *quæ Acronii appendix est, ipsemet sæpe diserte fatetur.* Hermannus, qui dicebatur Contractus, *inquit Abbas Spanheimensis,* Monachus Cœnobii sancti Galli, ordinis diui patris Benedicti, natione Teutonicus, filius Comitis de Vöringen in Sueuia, vir in diuinis Scripturis eruditissimus, & in secularibus literis, vniuersaliter doctissimus, philosophus, poeta, astronomus, rhetor & musicus, nulli suo tempore secundus, trium linguarum, Græcæ, Latinæ, & Arabicæ peritissimus. Scripsit carmine & prosa multa præclara volumina, de quibus ego tantum reperi subiecta; videlicet de musica, de monochordo, de sex ætatibus mundi, de compositione astrolabii, de vtilitate astrolabii, de eclipsibus, de quadratura circuli, de conflictu rythmomachiæ, de physiognomia, vitas plurium Sanctorum, Hymnos & prosas varias. Composuit etiam dulci & regulari melodia cantus & prosas pulcherrimas: E quibus est illa de beata Virgine Maria dulcissima: *Salue Regina.* Et: *Alma Redemptoris mater.* & cæteræ, quarum copiosus est numerus. C Transtulit etiam nonnulla Græcorum Philosophorum & Arabum astrologorum volumina in Latinum. Membris fuit iuxta nomen suum contractus, sed semper in gratiarum actione perseuerans. Vnde & per beatam Virginem Dei Genitricem interius mirabiliter consolari & illustrari meruit. Claruit temporibus Henrici Imperatoris secundi.

Anno Domini M. X L. *Ex omnibus illis libris Hermanni solum Chronicon de sex mundi ætatibus iam extat.*

CHRONICA HERMANNI, VIRI NOBILIS, COMItis de Vöringen, ac Aug. Monasterii Monachi religiosissimi: Scripsit ad tempora Papæ Victoris XXI. & Heinrici Imperatoris, ad annos ab incarnatione 1054. & anno ætatis 44.

Augiensis.

D

ANno 42. Octauiani Augusti Cæsaris, ex quo autem Ægyptus in Prouinciam redacta est, & Cleopatra cum Antonio victa, 28. anno, ab vrbe vero condita 752. Olympiadis 193. anno tertio Dominus noster Iesus Christus in Bethleem Iudææ nascitur: transactis ab initio mundi secundum Hebraicam veritatem annis 3952. secundum septuaginta Interpretes vero 5199.

2 Infantes pro Domino trucidantur ab Herode.

3

4

5 Asinius Pollio orator moritur.

6 Herodes rex Iudææ cum magno cruciatu moritur. Pro quo Archelaus regnauit annis 9.

7 Fames magna Romæ facta est.

8 Tiberius Cæsar Dalmatas Sarmatasque subegit.

9

10

11

12 Iani portæ, 12. annis iam ab Augusto clausæ aperiuntur. E

13 Messala Coruinus orator moritur.

14 Eclipsis solis facta est.

15 Archelaus in Viennam Galliæ vrbem ab Augusto relegatur. Et Augustus moritur anno ætatis 76. Imperii 56. pro quo Tiberius regnat annis 23.

16 Herodes Tetrarcha Iudæorum regnum tenuit annis 24.

17 Mathematici vrbe pelluntur.

18 Liuius Historiographus moritur. Ouidius poeta in exilio *mittitur. *al moritur.

19 Germanicus à Tiberio missus Germanos vicit.

20 Tredecim vrbes terræmotu corruerunt.

21 Fenestella historiographus & poeta moritur.

22 Tiberius multos reges ad se vocatos dolo nunquam remisit. F

23 Pompeii theatrum incensum est.

24 Tiberius Drusum consortem regni fecit, qui eodem anno veneno periit.

25

26

27 Pilatus præses Iudææ à Tiberio mittitur.

28

29

30 Dominus Iesus Christus à Ioanne baptizatur trigesimo anno ætatis suæ secundum carnem inchoante, & prædicare cœpit.

31 Ioannes Baptista ab Herode Tetrarcha decollatur.

32

33 Dominus in Ierosolymis passus est & resurrexit. Eclipsis solis, & maximi terræmotus facti sunt.

34 Iacobus frater Domini Ierosolymorum Episcopus ab Apostolis ordinatus sedit annis 30.

35 Pilatus imaginem Cæsaris in templo statuens, seditionem excitauit.

36 Pilatus Romam venit, & de miraculis Domini Cæsari nunciauit. G

37 Tiberius ea, quæ à Pilato audierat senatui nunciauit, sed senatus contempsit.

38 Tiberius populum Romanum grauiter afflixit, & ipse veneno periit.

39 Herodes Agrippa rex Iudææ à Gaio constitutus, regnat annos 7.

40 Iudæi apud Alexandriam profligantur, pro quibus Philo clarissimus scriptor Gaium interpellans, nihil profuit.

41 Pilatus semetipsum interfecit, magnis à Gaio calamitatibus oppressus.

Hæc & sequentia ad oram adscripta sunt in m.s. Gaius regnat ann. 3 mens. 10. dieb. 8. vir scelestissimus.

42 Matthæus Euangelium hebraice scripsit. Gaius occiditur à suis.

43

44 Petrus Apostolus Romam venit, ibiq; per 25. annos prædicans, Episcopatum tenuit.

Claudius annos 13. mens. 8. dies 28.

45 Herodes Agrippa ab angelo percussus, expirauit: pro quo filius eius Agrippa regnauit anno 26. Marcus Euangelista in Ægypto prædicauit. H

46 Claudius Britanniã subegit. Fames magna facta est.

47 Noua Insula 30. stadiorum in mari apparuit.

48. Ciues Romani à Claudio numerati inuenti sunt sexagies nonies centena & quadraginta quatuor millia. m. s. habet 69144.

49 Iudæorum in seditione 30000. necantur in diebus azymorum.

50

51 Claudius Iudæos vrbe expulit.

52 Magna fames Romæ facta est.

53 Claudius Felicem Procuratorem Iudææ fecit.

54 His temporibus Simon Magus simoniacæ hæreseos auctor extitit.

55 Ægyptius quidam pseudopropheta Iudæorum plures seducens, à Felice opprimitur.

56 Claudius veneno mortuus est anno ætatis 64.

A
Nero ann 13. mens. 7. dies 28.

57 Nero flagitiosus primam in Christianos persecutionem exercuit. Seditio in Cæsarea orta plures Iudæorum perdidit.
58 Paulus Apostolus Romam à Festo præside mittitor.
59 Huc vsque librum, Actus Apostolorum, Lucas Euangelista perduxit, continentem annos à passione Domini 27.
60 Statius poeta clarus erat.
61 Nero Agrippinam matrem suam & sororem patris interficit.
62 Nero infinita luxuria & lasciuia ignauiaque bacchatur.
63 Iacobus frater Domini à Iudæis lapidatur.
64 Marcus Euangelista apud Alexandriam passus est.
65 Neronianæ thermæ à Nerone ædificantur.
66 Nero vt similitudinem Troiæ ardentis videret, magnam partem vrbis incendit.
67 Nero magistrum suum Senecam interfecit.
68 Vespasianus aduersus Iudæos rebellantes à Nerone mittitur.

B

69 Petrus & Paulus à Nerone propter Simonem magũ trucidantur, & pestilentia Romæ facta est. Neroq; seipsum interfecit. Linus primus à B. Petro sedit ann. 12. Antiochiæ secundus Episcopus ordinatur Ignatius.

Vespasianus ann. 9. mens. 11. dies 22.

70 Galba menses 7. Otho menses 3. Vitellius menses 8. Vespasianus in Iudæa pugnans Imperator ab exercitu cõstituitur, vir militari virtute præcipuus.
71 Titus Iudæos inenarrabili fame cruciatos obsedit.
72 Ierusalem à Tito expugnata destruitur anno à passione Domini 40. à primo vero conditione templi sub Salomone 1089.
73
74
75 Hoc tempore Iosephus historiographus clarus habetur.
76
77 Colossus erectus est habens altitudinis pedes 107.
78

C

79 Pestilentia Romæ facta est, & terręmotus 3. ciuitates Cypri subuertit.
80 Vespasianus profluuio ventris in villa circa Sabinos obiit.

Titus ann 2. mens. 2.

81 Titus vir erat omnium virtutum genere mirabilis, ita vt delitiæ & amor humani generis diceretur. Hic amphitheatrum Romæ construxit, in cuius dedicatione 5000. ferarum occidit.
82 Cletus Papa secundus anno. 12. Titus in eadem villa qua & pater obiit anno ætatis 42.

Domitianus frater Titi ann. 15. mens. 5.

83 Domitianus infectus omnibus scelenbus secundo persequitur Christianos. Idem etiam eunuchos fieri prohibuit.
84 Decreto Senatus Titus inter Deos refertur.
85 Tres virgines Vestæ ob stuprum damnantur.
86 Anianus primus post Marcum Euangelistam Episcopus Alexandriæ, post annos 22. obiit: pro quo Abilius sedit annis 13.

D

87
88 Domitianus se Deum & dominum appellari iussit.
89
90 Quintilianus rhetor Romæ clarus habetur.
91 His temporibus hæresis Menandri magi, & Hebionitarum, & Cherinthiorum & Nicolaitarum exoritur.
92 Romani plurima mala à Cæsare & ab hostibus pertulerunt.
93 Domitianus de Dacis & Germanis triumphat.
94 Clemens Papa tertius sedit annis 9. Cornelia virgo Vestalis ob stuprum viua defossa est.
95 Domitianus multos nobilium occidit.
96 Hoc tempore Ioannes apostolus in Pathmos insulam à Domitiano in exilium missus Apocalypsin scripsit.
97 Domitianus Flauiam Domitillam cum multis aliis in exilium pro fide Christi relegauit.
98 Domitianus cum multa mala egisset, à suis crudeliter interfectus est anno ætatis suæ 35.

Nerua an.

99 Nerua primo edicto suo omnes exules reuocauit. Sanctus Ioannes Apostolus ab exilio rediens Euangelium scripsit. Nerua confectus morbo obiit, pro quo Traianus regnauit.

E
1. mens. 4. dies 8.

Traianus ann 19. mens. 6. dies 15.

100 Traianus genere Hispanus vir Reipubl. vtilis, sed errore deceptus tertius persequitur Christianos. Alexandriæ Cerdo III. Episcopus sedit ann. 12. Ioannes Apostolus apud Ephesum dormiuit in pace, anno à passione Domini 68.
101
102
103 Euarestus Papa IV. sedit annis 8. Traianus de Dacis & Scythis triumphat.
104 Traianus multas gentes Romano subiecit imperio.
105
106 Aurea domus Neronis incendio conflagrauit.
107 Terræmotu multæ vrbes subuersæ sunt.
108 Alexandriæ Ecclesiæ IV. Episcopus ordinatur, nomine Primus.
109 Simon filius Cleophæ, qui in Ierosolymis Episcopatum tenebat, crucifigitur anno ætatis 120. Pro quo Iustus tertius.

F

110 Ignatius Antiochiæ Episcopus Romam perductus bestiis traditur. Pro quo constituitur Episcopus Oron.
111 Alexander Papa quintus sedit annis 10.
112 Pantheum Romæ fulmine concrematum.
113 Post Iustum Ierosolymæ Episcopum Zachæus constituitur quartus.
114 Terræmotus pæne totam Antiochiam subruit.
115 Traianus Assyriam, Armeniam, & Mesopotamiam prouincias facit.
116
117 Iudæi commoti magnas cædes hominum faciunt, sed in Alexandria victi ab omnibus vbique trucidantur.
118 Traianus apud Seuleuciam profluuio ventris moritur anno ætatis 64.

Adrianus ann. 21.

119 Hic per Quadratum discipulum apostolorum & Aristidem virum sapientem libris apologeticis edoctus, mitis efficitur Christianis.
Adrianus Alexandriam publicis restaurauit expensis.

G

120 Adrianus iterum Iudæos profligat.
121 Xistus Papa VI. sedit annis 12. Adrianus plurimum tributa relaxat.
122 Adrianus bellum contra Sauromatas gessit. Terræmotus factus est.
123 Adrianus in Lybiam, quæ à Iudæis vastata fuerat, colonias deducit.
124 Iustinus Episcopus Alexandrinus sedit annis 11. Adrianus legem dedit Athenensibus.
125 Ierosolymis post Philippum Seneca decimus constituitur.
126 Hoc tempore Aquila interpres habetur.
127 Adrianus apologeticis nostrorum acceptis literas pro Christianis misit. 128
129 His temporibus Saturninus & Basilides & Carpocrates hæresin condiderunt.
130 Adrianus pater patriæ primus appellatur.
131 Antiochiæ ordinatur Cornelius Episcopus, Nicopolis & Cæsarea terræmotu corruerunt.

H

132
133 Telesphorus Papa VII. sedit ann. 7.
134 Iudæi in arma versi Palæstinam depopulantur.
135 Alexandriæ Eumenes Episcopus sedit ann. 13.
136 Iudæi iterum commoti magnis vbique cædibus enecantur.
137 Ierusalem ab Helio Adriano reparata est, & ex eius nomine Helia nuncupata, & Iudæis ne introirent, interdicta.
138 Primus ex gentibus Ierosolymis Episcopus Marcus ordinatur, cum iam 15. de Iudaica gente obiissent.
139 Adrianus morbo intercutis aquæ moritur, maior sexagenario.

Antoninus an. 22. menses 3.

140 Antoninus cognomento Pius per apologeticum Iustini Christiani philosophi, & postea martyris edoctus clemens efficitur nostris. Iginus Papa IIX. sedit annis 4.

A
141 Antooinus pater patriæ appellatur.
142 Valentinus & Cerdo, & post hos Marcus & Marcion Ecclesiam hæresi impugnant.
143 Iustinus philosophus pro Christianis Apologeticon Antonino scripsit.
144 Pius Papa nonus sedit annis 15.
145 Antiochiæ construitur Episcopus Heros.
146
147
140 Alexandriæ Marcus VII. Episcopus sedit annis 10.
149 Valentinus Hæreticus agnoscitur.
150
151 (tur.
152 Apollonius & Basilides philosophi illustres haben-
153
154
155
156 Crescens Cynicus Philosophus Iustino oostro persecutionem commouit, in qua ille gloriose sanguinem fudit.

B

157 Alexandriæ Celadion Episcopus sedit annis 14.
158 Anicetus Papa X. sedit annis 13.
159 Ierosolymis post Marcum factus est Episcopus Cassianus XVII.
160 Antoninus Pius apud Lorum obiit ann. ætatis 77.
Marcus & Lucius an. 19 mens. 1.
161 Marcus Antoninus Verus cum fratre Locio Aurelio Commodo, æquo iure administrauerunt imperium.
162 Lucio Cęsari Athenis sacrificanti ignis ab orieote in occidentem io cœlo ferri visus est.
163 Fronto orator insignis habetur.
164 Cæsares de Parthis triumphant.
165 Quarta persecutio orta apud Asiam Polycarpum cum plurimis & in Gallia multos sanctorum coronauit.
166
167 Lues maxima multas vastauit prouincias & exercitum Romæ pæne deleuit.
168 Sother Papa XI. sedit annis 8.
169 Antiochiæ Theophilus Episcopus ordinatur vir sapiens.

C

170 Lucius Cæsar apoplexia extinctus est. Alexandriæ Agrippinus Episcopus sedit annis 12.
171 His temporibus Egesippus, Dionysius Corinthi Episcopus, & Pinitus Cretæ Episcopus clari habentur.
172
173 Catafrigarum hæresis oritur.
174 Hoc tempore Traianus hæresin Encratitarum coodit.
175 Maxima per totum orbem pestilentia fuit.
176 Antoninus multa bella per se & Duces suos faciebat. Eleutherius XII. Papa sedit annis 15.
177 Antoninus Commodum filium suum consortem regni fecit. Lucius Britanniæ rex ab Eleutherio Papa Christianus efficitur.
178 Imperatores dona largiti sunt, debita relaxant, & seueriores leges temperaot.
Commodus XV. ann. 13.
179 Antoninus in Pannonia morbo periit & Commodus à senatu Augustus appellatus.

D

180 Commodus post mortem patris Germanos vicit. Hic obscœnus & prauus fuit.
181 Alexandriæ templum Serapis inceosum. Iulianus X. Alexandriæ Episcopus sedit annis 10.
182 Hyreneus Lugdunensis Episcopus insignis habetur. Panthenus & Clemens Alexandriæ clari habentur.
183 Commodianæ thermæ Romæ factæ sunt.
184 Commodus Septembrem mensem nomine suo appellauit.
185 Ierosolymis XXVI. ordioatur Maximus Episcopus. Origenes apud Alexandriam nascitur.
186 Montanus quidam hæresin Catafrigarum condit.
187
188 Capitolium Romæ & Bibliotheca fulmine cremantur.
189 Alexandriæ Episcopus Demetrius sedit annis 43. Commodus colossi capite sublato suę imagiois caput iussit imponi.

E

190 Commodus moltos nobilium interfecit. Serapio IIX. Antiochiæ Episcopos ordinatur.
191 Quæstio de Pascha ortus, & in Dominica die celebrari iubetur.
192 Commodus cuoctis incommodus in domo vestali strangulatur. al. leg. Vestiliani.
193 Pertinax maior septuagenario ex Senatusconsulto iussus est imperare. Victor XIII. Papa sedit ann. 10. Pertinax 16. mens. 7
194 Pertinacem occidit in palatio Iulianus iurisperitus: & regnauit pro eo 7. meoses.
195 Seuerus genere Afer Iuliaoum apud Miluium pontem ioterfecit. Et in honorem Pertinacis, quem idem Iulianus occiderat, Pertinacem se cognominari fecit. Seuerus VII. mens. 17.
196 Hoc tempore Narcissus Ierosolymorũ Episcopus &
197 Theophilus Cæsariensis, Polycarpus quoq; & Bacchilus & alii insignes Episcopi habentur.
198 Iudaicum & Samaricum motum est.
199 Seuerus Parthos & Adiabenos Arabesq; superauit.
200

F

201 Thermæ Seuerianæ apud Antiochiam factæ sunt.
202 Zepherinus Papa XIV. sedit annis 18.
203 Seuerus quinta persecutione plurimos saoctos coronauit, inter quos pater Origenis, Leonides, cum multis aliis martyrizatur.
205 Perpetua & Felicitas hac persecutione bestiis depotantur apud Carthaginem.
206 Symmachus & Theodocion interpretes habentur his temporibus.
207 Seuerus vallum apud Britannos per 132. millia passuum à mari ad mare fecit.
208 Tertullianus Afer clarissimus habetur.
209 Origenes Alexandriæ studiis eruditus.
210 Seuerus in Britannia moritur.
211 Antiochiæ Asclepiades Episcopus ordinatur.
212 Alexander Ierosolymorum Episcopus ordinatur, viuente Narcisso, Deo per visum iubente.
213 Antoninus Caracalla propter genus vestis, quod Romæ erogabat, cognominatur. Antoninus XIIX. ann. 7.

G

214 Antonianæ thermæ dictæ sunt Caracallæ ex nomine Antonini.
215 Antoninus Romæ thermas sui nominis ædificauit.
216 Antoninus impatientia libidinis oouercam suam Iuliam duxit vxorem.
217 Antoninus interficitur anno vitæ 43.
218 Romæ amphitheatrum incenditur. Antiochiæ Episcopus constituitur Philetus X.
Marcinus cum filio Diadumeno occiditur in Archelaide. Marcinus ann. 1. Aurelius Antoninus ann. 4.
219 Aurelius Aotoninus adeo impudice in imperio vixit, vt nullum genus obscœnitatis omiserit. Callistus Papa XV. sedit annis 5.
220 Hippolytus Episcopus clarus habetur.
221 In Palæstina Nicopolis, quæ prius Emmaus vocabatus, condita est.
222 Aurelius tumultu militari Romæ occiditur.
223 Alexander Xerxem Persarum regem vicit. Alexander XXI. 13.
224 Hic militaris disciplinæ Seuerus corrector fuit.

H

225 Vrbanus Papa XVI. sedit annos 9. Hic multos nobiles ad fidem Catholicam conuertit.
226 Vlpianus Iurisconsultus insignis habebatur.
227 Thermæ Alexandrinæ Romæ ædificantur.
228 Geminus presbyter Antiochenus & Hippolytus & Beryllus Episcopus & Bostrenus clari scriptores habentur.
229 Antiochiæ ordinatur Episcopus Zebennus XI.
Alexandriæ Heradas Episcopus ann. 16.
230 Mammea mater Alexandri Originem celeberrimum doctorem ad se vocatum aodiuit.
231 Aleaander in matrem Mammeam vnice pius fuit & omnibus ob id amabilis.
232 Origenes de Alexandria ad Cæsarẽ Palæstinæ trãsit.
233 Pontianus Papa XVII. sedit annos 5.
234 Alexander Romæ fauorabilis fuit.
235 Aleaander tumultu militari Mogontiaci occiditur.
236 Maximinus Christianos & maxime rectores Ecclesiæ sextus post Neronem persequitur. Maximinus 12. ann. 3.
237 Maximinus aduersus Germanos bellũ feliciter gessit.

A

Gordianus 23. ann. 6.

238 Maximinus Aquilegiæ à Pupieno occiditur.
239 Antherus Papa XIIX. sedit..... mens.:. post quem Fabianus XIX. ann. 13.
240 Pupienus & Albinus, qui imperium arripuerant, in palatio à Gordiano occisi sunt.
241 Hoc tempore Iulius Africanus chronographus clarus habetur.
242 His temporibus Origenes Theodorum & Athenodorum fratres, postea Episcopos nobiles diuina imbuit Philosophia.
243 Gordianus cum victor à Parthis reuerteretur, haud longe à Romano solo interficitur.
244 Milites Gordiano tumulum ædificant, & ossa eius Romam reportant.

Philippus 24. cum filio ann. 7.

245 Philippus primus omnium Imperatorum Christianus fuit. Hic filium suum Philippum consortem regni fecit.
246 Regnantibus Philippis millesimus annus Romanę vrbis capletus est.

B

247 Millesimus annus à Christiano Imperatore variis ludis celebratus est.
248 Theatrum Pompeii Romæ incensum.
249 Philippus nominis sui in Thracia construxit......
His temporibus Origenes multa scripsit.
250 Alexandriæ Dionysius XIII. Episcopus sedit annis 17.
251 Philippus senior Veronæ, Romæ vero iunior occiditur.

Decius 25. anno 1. mens. 3.

252 Decius cum Philippos patrē & filium interfecisset, ob eorum odium in Christianos persecutionem mouet.
Antonius in Ægypto nascitur. Decius cum filio occiditur.

Gallus cū Volusiano anno 2. mens. 4.

Fabianus martyrizatur: pro quo Cornelius Papa sedit ann. 2. qui etiam ipse martyrio coronatur.
253 Origenes anno ætatis 70. moritur. Nouatius presbyter hæreseos auctor interficitur. Maxima pestilentia facta est.
254 Lucius Papa XXI. mens. 8. post quem Stephanus ann. 2. Gallus cum filio interficitur.

C

Valerianus & Gallienus ann. 15

255 Valerianus octauus persecutionem in Christianos exercuit.
256
257 Cyprianus doctor eximius Carthaginensis Episcopus martyrio coronatur.
258 Valerianus à Sapore Persarum rege capitur. Xistus Papa sedit ann. 6.
259 Valeriano in Persas ducto, & oculis priuato Galienus pacem reddidit nostris.
260
261 Galienus in omnem lasciuiam dissoluitur.
262 Germani Italiam, Alamanni Gallias & Italiam populantur.
263 Macedonia, Græcia, Pontus, Asia & aliæ prouinciæ depopulantur per Gothos.
264
265 Dionysius Papa sedit ann. 9.
266 Hoc tempore Theodorus, qui etiam Gregorius Neocæsareæ Episcopus virtutibus claruit.

D

267 Hierosolymis Hymeneus Episcopus ordinatur.
268
269 Galienus Mediolani occiditur.

Claudius ann. 1. mens. 9.

270 Claudius Gothos iam per annos 15. Illyricum Macedonicumq; vastantes superat.
Paulus Samosatenus Antiochiæ Episcopus hæreticus esse conuincitur.
Claudius Sirmio moritur: pro quo frater eius Quintillus regnauit dies 17. & Aquileiæ occiditur.

Aurelianus ann. 5. mens. 6.

271 Aurelianus primo vtilis & clemens Christianis, postea persecutor fuit.
272 Zenobia regina orientis vincitur. Eusebius Laodicensis Episcopus insignis habetur.
273 Aurelianum Romę triumphantem Tetricus & Zenobia captiui præcessere.
274 Imperator Soli templum ædificat & nonus Christianos persequitur.

Tacitus mens. 6.

275 Aurelianus diuino fulmine territus, interficitur à militibus: pro quo regnauit Tacitus mensibus 6. quo apud Pontum occiso Florianus regnauit diebus 88. & occiditur.

E

Probus ann. 6. mens. 4.

276 Felix Papa XXV. sedit ann. 5.
277 Probus Gallias à Barbaris occupatas ingenti virtute restituit.
278 Anatolius Laodiceæ Episcopus clarus habetur.
279 Manes quidam genere Persa insanam Manichæorum hæresin condit.
280 Antiochiæ Episcopus XIIX. constituitur Quirillos.
281 Eutycianus Papa sedit menses 8. cui successit Gaius Papa, sedit annos 16.
282 Probus apud Sirmium tumultu militari occiditur.

Carus cū filiis Carino & Numeriano ann. 2.

283 Carus victor de Parthis super Tigridem, fulmine ictus interiit.
284 Numerianus insidiis Apri soceri sui occisus est.
Carinus apud Margum à Diocletiano prælio victus interficitur.
Huc vsq; ab incarnatione Domini supputantur secundum Dionysium anni 284.

F

285 Ab hoc anno Græci paschales circulos inchoabant.

Diocletianus an. 20

286 Diocletianus Herculianum Maximianum in consortium regni assumit.
287 Maximianus in Gallia Amandū cum rusticis vicit.
288 Hoc tempore Carausius Britanniam, Narseus Rex Persarum Orientem, Achilleus Ægyptum, Quinquegentiani Africam infestauere. Ob quæ Constantinus, Galerius, & Maximianus in regnum assumuntur.
289
290 Diocletianus Constantium Constantini patrem Cæsarem fecit, qui regnauit annos 16.
291 Imperator Galerium Maximianum Cæsarem fecit.
292 Hoc tempore Phierius presbyter & Achillas & Melitus Alexandriæ claruere.
293 His temporibus diuersis & multis prælius hostes diuersi vincuntur.
294
295 Diocletianus se, vt Deum adorari iussit.

G

296 Gaio per Martyriū coronato Marcellinus XXIIX. successit.
267 Diocletianus victo Achilleo Alexandriam Ægyptumque recepit.
298 Idem plurimos per totam Ægyptum proscriptionibus & exiliis damnauit.
299 Constantius 6000. Alamannorum iuxta Lingonas occidit.
300 Galerius Maximianus à Narseo victus, ante carpentum Diocletiani purpuratus cucurrit.
301 Maximianus Narseum superauit & vxorem eius ac liberos captiuauit.
302 Maximianus & Diocletianus insigni pompa de hostibus triumphant.
303 Diocletianus & Maximianus Ecclesias subuertunt, libros diuinos incendunt & Christianos cruciant.
304 Diocletianos Nicomediæ & Maximianus Mediolani purpuras & regna deponunt. Eusebius Papa sedit mens. 8. post quem Miltiades annos 4.

H

305 Maximinus & Seuerus Cæsares facti sunt. Constantius Augustus obiit: Post quem filius eius Constantinus regnauit.

Constantinus an. 30. mens. 10.

Constantinus Constantii ex concubina Helena filius, I. Imperator excepto Philippo Christianus fuit; & ab hoc Christiani Imperatores esse cœperunt.
306 Maxentius Maximiani Herculiani filius Augustus appellatur.
307 Maximianus apud Massiliam turpiter interficitur.
308 Occiso Seuero Licinius Cæsar efficitur. Galerius Maximianus moritur.
309 Sylucster Papa sedit annos 25. Maximinus Christianos persequitur: & apud Tharsum moritur.
310
311 Maxentius iuxta Miluium pontem à Constantino superatus occiditur.
312 Persecutio post 10. annos finita est.
313

A

314 Diocletianus in prædio suo moritur & solus omnium priuatus inter deos refertur.

315 Plurimi persecutorum & magorum trucidantur.

316

317

318 Licinius Christianos de palacio suo pellit, & eos persequitur.

319 Hoc tempore Arrius Alexandriæ presbyter nefandam Arrianorum hæresin condit.

320 Alexandriæ ordinatus Episcopus Alexander.

321 Arrius presbyter ab Ecclesia à suo Episcopo Alexandro eiectus multos suæ impietati sociat.

322 Concilium in Nicæa congregatus 318. Episcoporum sub Syluestro Papa.

323 Constantius filius Constantini Cæsar efficitur, Licinius occiditur.

324 Hoc tempore Crux Dominica ab Helena matre Constantini Ierosolymis repentur.

Sub Machario eiusdem vrbis Episcopo Nazarius rhetor insignis habetur.

B

325 Vicennalia Constantini Romæ Nicomediæ acta, & sequenti anno Romæ edita.

326 Hucusque historiam scribit Eusebius. Hinc Hieronymus.

327 Constantinus Drepanam Bithyniæ ciuitaté instaurans in honorem suæ matris Helenopolim appellauit.

328 Arriani Episcopi Ecclesiam obtinuerunt, quorum tempora non digeruntur, qui hostes Christi iudicantur.

329 Iuuencus presbyter claruit. Porphyrius hæreticus à Constantino de exilio liberatur.

330 Alexandriæ ordinatur Episcopus Athanasius. Dedicatur Constantinopolis.

331 Edicto Constantini Geotiliũ templa subuersa sunt.

332 His temporibus Eusebius Cæsariensis Episcopus & alii multi doctores claruerunt.

333 Antonius Monachus clarus habetur.

334 Constantinus cum liberis suis honorificas ad Antonium literas mittit.

C

335 Tricennalibus Constantini Dalmatius Cęsar appellatur.

35 Cõstantinus, Cõstantius & Constans ann. 24. mens. 5. dies 15.

336 Constantinus dum bellom parat in Persas, apud Nicomediam obiit anno ætatis 66.

337 Dalmatius Cæsar factione Constantii patruelis & tumultu militari interficitur.

338 Constantius Arriana hæresi per Arrianum presbyterum & Eusebium Nicomediensem pollutus, Athanasium Episcopũ & omnes non suæ partis Episcopos persequitur.

339 Constantinos fratri Constantio bellum inferens iuxta Aquileiam occiditur.

340 Terræmotus multas vrbes subuertit.

341 Franci à Cõstante perdomiti in pacem recepti sont.

342 Constantinopoli eiecto ab Arrianis Paulo Episcopo, Macedonius hæresiarches substituitur.

343 Hoc tempore Maximinus Treuirorũ Episcopus claruit; à quo Athanasius à Constantio profugus suscipitur.

344 Athanasius ad Constantis literas Alexandriam regreditur.

D

345 Eclipsis solis facta est: & terræmotus multas vrbes subuertit.

346 Tribus diebus ac noctibus Roma natauit: & Campaniæ vrbes vexatæ.

347 Bellum contra Persas geritur graui Romanorum damno.

348 Romæ ordinatur Liberius: quo ab Arrianis expulso, Fœlix in eius locum sobstituitur.

349 Constans interficitur anoo ætatis 30. Magnentius & alii multi conturbant P.R.

350 His temporibus ossa Timothei & S. Andreæ Apostolorum & Lucæ Euangelistæ Coostantinopolim inuecta sunt.

351 Gallus Constantii patruelis Cæsar factus, Magnentius seipsum occidit.

352 Antonius Monachus 103. ætatis suæ anno in eremo moritur. Et multi alii eremitæ claruerant.

353 Gallus Cæsar occiditur. Victorinus rhetor & Donatus Grammaticus insignes habentur.

E

354 Iulianus Cæsar efficitur à Constantio. Eusebius Vercellinus & Dionysius Mediolanensis cum aliis exulantur.

355 Magnæ Alamannorum copiæ apud Argentarium deletæ sunt à Iuliano Cæsare.

356 Iulianus Rheno Germanos vicit. Hilarius Pictauiensis & Athanasius Alexandrinus ab Arrianis multa mala passi sunt.

357 Apud Ariminum synodus Arrianorum contra fidẽ facta est. Paulus Treuirensis Episcopus in exilio moritur.

358 Iulianus Augusti nomen vsurpat. Constantius in Parthos bellum parat.

359 Constantius Parthico bello dimisso contra Iulianum arma sumit.

360 Constantius moritur anno ætatis 43.

361 Iulianus ex Christiano lectore paganus factus, persequitur Christianos. Athanasius, Eusebius, & Lucifer de exilio reuertuntur. Pagani apud Sebasten sepulchrum S. Ioannis Baptistæ inuadunt.

36. Iulianus ann. 1. mens. 8.

F

362 Iulianus ad bellum Parthicũ profectus, & Christianorum sanguinem diis suis vouens, Dei iudicio à quodam hoste occisus interiit anno ætatis 32. post quem Iouianus Imperator factus cum omni exercitu ad Christianitatem redit. Antiochiæ synodus hæresiaca collecta est.

363 Iouianus in noua domo recubans, suffocatus odore prunarum & calcis moritur: pro quo Valentinianus regnat; qui ob fidem Christi tribunatu militum à Iuliano priuatus est.

37. Iouianus mens. 8.

364 Valenonianus Valenti fratri suo orientis imperium dedit.

Valentinianus ann. 11

365 Romæ Damasus Papa ordinatur. Valens ab Eudoxio Arrianorum Episcopo baptizatus Christianos persequitur.

366 Gratianus filius Valentiniani Imperator efficitur. Vera lana pluuia mixta de nubibus fluxit.

367 Athanaricus rex Gothorum, Christianos persequitur. Hilarius Episcopus Pictauiæ moritur. Nicæa terrę motu corruit.

G

368 Eusebius Vercellinus moritur. Hoc tempore Apollinaris Episcopus hæresin condit.

369 Magna fames in Phrygia.

370 His diebus post Auxentii Arriani mortem Ambrosius Episcopus Mediolanensis ordinatur.

371 Didymus Alexandriæ cæcus claruit. Valentinianus Saxones cæde perdomuit.

372 Eunomius agnoscitur, à quo hæresis Eunomiana.

373 Burgoodiones iuxta Rhenum consederunt. Hoc tempore docente Ambrosio, Italia ad Christi fidem conuertitur.

374 Valentinianus subita sanguinis eruptione moritur: pro quo Gratianus filius cum patruo.

375 Gratiaous 30. millia Alamannorum deleuit.

376 Valens legem dedit, vt monachi militarent: nolentes fustibus iussit interfici.

Valens cũ Gratiano & Valentiniano ann. 4.

377 Gothi datis à Valeore Arrianis doctoribus Arriani efficiuntur.

H

378 Valens Arrianus Imperator post multa mala sua in Thracia trucidato à Gothis Romano exercitu, ipse sagitta sauciatus, fugiens, & in vilem casam, cum sæpe equo laberetur, deductus, insequentibusq; hostibus, viuus in ipsa casa incensus sepultura caruit. Post quem Gratianus tertius fratris eius filius cum fratre suo Valentiniano regnauit annos 6.

Hucvsque Chronicam Eusebii Hieronymus perduxit. Hinc Herimannus.

379 Gratianus Imperator ob perturbatum imperii statum, genere Hispanum armis, fide & religione pręcipuum orienti Imperatorem præfecit: Qui 17. annis regnans Gothos, Hunnos, Alanos, & alias gentes plures coercuit deq; tyrannis Romanorum sępe imperium vindicauit. Priscillianus de Gallis Episcopus hoc tempore sui nominis hæresin condit.

Theodosium intelligit.

380 Ab hoc anno Theophilus Alexandrinus Episcopus Paschales ciclos inchoat.

Ambrosius Mediolanensis Archiepiscopus multa hoc tempore sublimiter scripsit.

381 Synodus secunda vniuersalis 150. Episcoporũ Constantinopoli agitur. contra Macedonium hæresiarcham ipsius vrbis Episcopum sub Theodosio Augusto & Damaso Papa.*

382 Athanaricus Rex Gothorum persecutorque Christianorum Constantinopoli receptus à Theodosio moritur.

383 Arcadius filius Theodosii Augusti à patre io consortium regni assumptus regnauit annis 26.

384 Theodosio Augusto filius Honorius nascitur. Romæ post Damasum Papam Siricius, qui in chronicis Prosperi Vrsinus dicitur, Papa XL. sedit annis 14.

385 Maximus in Britannia à militibus Imperator creatus ad Gallias transfretans, Gratianum Augustum à suis proditum bello victum fugauit, & Lugduni captum occidit, Valentinianumq; Augustum fratrem eius de Italia ad Theodositum morientem pepulit, Victoremq; filium suum imperii coosortem fecit.

386

387

388 Maximus tyrannus à Theodosio & Valentioiano Augustis victus & captus iuxta Aquileiam purpura priuatur, capite plectitur, & Victor filius eius ab Arbogaste magistro militum in Gallus peremptus est. & Valentinianus imperio restitutus.

389 Ithacius & Vrsacius Episcopi ob necem Priscilliani, quem accusauerant, Ecclesiæ communione priuantur.

390

391

392 Valentinianus Augustus nimia, vt aiunt, Arbogastis austeritate, vitæ pertæsus, apud Viennam laqueo vitã finiuit. A quo Arbogastes intimulatus, Eugeniũ in Gallia Imperatorem creat. Hieronymus librum, quem de viris illustribus Ecclesiæ scripsit, hucusque perduxit.

393 Theodosius Imperator cum filiis Arcadio & Honorio 3. annos regnauit.

394 Ioannes Anachoreta, cuius vitam Hieronymus edidit, Theodosium Imperatorem, contra Eugenium tyrannum victorem fore prædixit.

395 Theodosius Imperator diuinitus adiutus Eugeniũ pugna victum peremit: & ipse eodem anno Mediolani vita decessit, & apud S. Laurentium sepultus est: pro quo filius eius Arcadius cum fratre Honorio annos 13. regnauit. Augustinus Ecclesiæ propugnator facundissimus à Maximo veterano Episcopo Hippone regionis Africæ, adhuc viuente, ipsius vrbis Episcopus quamois inuitus ordinatur. Claudianus poeta clarus habetur. Ioannes Eremita migrauit ad Dominum.

Hucusque Ruffinus Ecclesiasticam historiam Eusebii Cæsariensis Episcopi à se translatam perduxit.

396 Gildo Comes Africæ tyrannidem inibi inuasit, eam sibi vsurpare præsumens.

397 Concilio Carthagini habito Hipponense Concilium roboratur.

Sanctus Martinus Turonorum Episcopus post multas virtutes migrauit ad Dominum anno ætatis 81. Episcopatus vero 26. cuius virtutes & vitam Sulpitius Seuerus egregio edidit stilo.

398 Sanctus Ambrosius Mediolanensis Archiepiscopus doctor Ecclesiæ mirificus ad Dominum migrauit. Romæ Anastasius Papa 41. sedit annos 4. In Africa Gildo Comes Africæ Mascezele Domino iuuante, pugna victus interiit.

399. Templa idolorum iussu Imperatorum in diuersis partibus orbis destruuntur, & ludi gladiatorum tolluntur. Eutropius eunuchus qui hoc anno cum Theodoro consulatum inuaserat honore & vita priuatus interiit.

400 Gothi Alarico & Radagasio Regibus Italiam ingredientes deuastant. Hoc tempore Anastasios Papa sua & Italiæ decreta constituit, inuentos in vrbe Manichæos damnauit; & Basilicam, quæ Cresceoriana dicitur, via Mamurtina construxit.

401 Ioannes Constantinopolitanus & Theophilus Episcopi clarissimi habebatur, sed adeo inter se discordes, vt molimine Theophili Ioannes in Pontum exilio relegatus fit.

402 Pollentiæ Romani, Stilicone Duce, contra Gothos, graui vtrorumque clade pugnantes, tandem victi terga vertunt.

Romæ Innocentius Papa 42. sedit annos 14.

403 Carthagini concilium contra Donatistas habitum.

404 His temporibus Innocentius Papa plurima in Ecclesia constituit decreta & Ecclesiam sanctorum Prothasii & Geruasii martyrum Romæ constructam dedicauit, & titulum in vrbe constituit.

405 Romanis Duce Stilicone in Tuscia pugnantibus, Radagaisus cum ducentis millibus Gothorum facili victoria, Deo donante, victus & captus est.

406 VVandali, Sueui, & Alani traiecto Rheno 3. Kalend. Ianuarii Gallias hostiliter ingressi.

407 Constantinus in Britannia tyrãnide inuasa ad Gallias transit.

408 Arcadius Imperator Constantinopoli moritur, relicto pro se filio Theodosio: cum quo demum huius patruus Honorius annis 15. regnauit. Stilico Dux fortis cum filio Eucherio ab Honorio Augusto occiditur.

409 VVandali Albani in die octaua Hispanias occupant. Attalus Imperator Romæ per tyrannidem factus, & mox pulsus Gothis cohæsit.

410 Alaricus rex Gothorum Romam obsedit, multasq; cædes ibi & prædas faciens, locis tantũ sacris, & ad ea profugis, quia Christianus erat, pepercit. Anno ab vrbe condita 1164. Placidia soror Honorii Augusti à Gothis in vrbe inter alios capta. Gothorum pars Venetiam captam possedit, & postea Ostrogothi vocati, & cum Romanis confœderati sunt.

411 Constantinos Tyrannus apud Relatum victus ab Honorio captus est, filiusque eius Constans in Hispania à Gerontio comite peremptus; & Maximus ab eo in regnum leuatus est. Constantinus ab Honorio Dux constitutus est. Alarico Gothorum rege mortuo, Ataulfus successit: qui Placidiam captiuam vxorem accepit. Pestilentia, fames, bestiæ, & gladius barbaricus miserum late vastant & comprimunt orbem. Arelatum.

412 Maximo in Hispania regno ablato vita concessa est. Gothorum pars maxima rege Ataulfo Gallias ingressa. Heros sancti Martini discipulus Arelatensis Episcopus sanctus, innocens sede sua pulsus est; & pro eo Patroclus ordinatus. VVandali & Sueui Galleciam, Alani Lusitaniam & Carthaginensem prouincias, Silingi Bœticas sortiuntur.

413 Herodianus huius anni cum Lucio consul, nouarum rerum in Africa reus, honore & vita priuatur. Burgundiones partem Galliæ Rheno contiguam obtinuerunt. * Louinus & Sebastianus fratres, Galliæ tyranni, Narbonæ ab Honorio perempti sunt. His temporibus Pelagius Brito, adnitentibus Cælestio & Iuliano liberum arbitrium plus iusto extollentes, & hominem sine gratiæ Dei auxilio, proprio nisu, perfectum fieri posse asserens fidem Christi & Ecclesiæ turbat. Eius hæresin sanctus Augustinus singulariter præ cæteris expugnat: & Papa Innocentius eum aliis hæreticis condemnat.

414 Attalus Gothis auctoribus in Gallia tyrannidem inuasit.

415 Gothi Hispanias petunt, quorum præsidio Attalus destitutus à Romanis captus est. Ataulfus rex Gothorum à quodam sociorum vulneratus interiit, & pro eo VVallia regium nomen inuasit. Hierosolymis corpora sanctorum Stephani protomartyris, Gamalielis, & Nicodemi Luciano presbytero diuinitus reuelata inueniuntur, & innumeris miraculis glorificantur.

416 VVallia rex Gothorum pacem cupiens, filiam Ataulfi Placidiam fratri Honorio Augusto reddidit. Eius nuptias Dux Constantius promeruit. Romæ Zosimus XLIII. Papa sedit annis 3. qui sua etiam ad Ecclesiæ statum decreta promulgauit.

417 Honorius Augustus Romam triumphans ingreditur,

ditur, Attalo currum eius præcedente, & postea in exilium misso. Quæstio & dissensio de huius anni Pascha sub Zosimo Papa Romano. Constantius Fredibaldum regem Wandalorum, sine bello, arte captum Honorio Imperatori misit.

418 Carthagini concilio Episcoporum 217. collecto, & à Zosimo Papa confirmato, Pelagius aliq; hæretici damnantur. Eclipsis solis 14. Kalend. Augusti facta, & cometa ab hinc vsque ad mensem Septembrem visa. Pugna inter Gundericum regem VVandalorum & Ermenricum Sueuorum regem facta.

419 Honorius Augustus Constantium Ducē in consortium imperii assumit. Romæ Bonifacius Papa XLIV. sedit ann. 4. cum quo ab aliis Papa ordinatur Eulalius: Quo ab Augustis electo, Bonifacius in sede firmatur: sua etiā decreta constituit, & Ecclesiam sanctæ Felicitatis & S. Siluani in vrbe construxit. Constantius Imperator cum VVallia rege Gothorum pacem firmat, data ei cum aliquot vrbibus ad inhabitandum Aquitania secunda.

420 VVallia rege Gothorū mortuo Theodoricus successit. Bethlehem Hieronymus presbyter doctor & interpres incomparabilis scripturarū, anno ætatis 91. obiit. Alani à Gothis adeo cæde domiti, vt regio nomine neglecto, Gunderico Wandalorū regi se tuendos submitterēt.

421 Constantius Imperator Rauennæ moritur. Bellum inter VVandalos & Gothos oritur.

422 Exercitus contra VVandalos, duce Castino, ad Hispanias Gothis auxiliū mittitur, à quo offensus Bonifacius vir bellicosus secedens ad Africam se contulit. VVandali vero pene ad desperationem coacti, Castino incaute manum conserente victores effecti sunt.

423 Placidia Augusta à fratre Honorio pulsa cum filio Valentiniano ad Theodosium Augustum in orientē proficiscitur. Romæ Cælestinus Papa XLV. sedit ann. 9. qui plurima in Ecclesia fecit statuta, & Basilicam Iulii in vrbe constitutam dedicauit. Honorius Occidentis Imperator Rauennę moritur, & Ioannes Tyrannus regnum eius occupat. Theodosius Imperator Orientis post mortem patrui sui Honorii regnat annis 26.

424 Theodosius Valentinianum amitæ suæ Placidiæ filium Cæsarem faciens, ad regnum Occidentis cum matre possidendum remittit. Ioannes Tyrannus Africam contra Bonifacium petiit.

425 Valentinianus cum matre Ioannem Rauennæ extinctum oppressit: regnum Occidentis recepit: Castinum Ioanni fauentem exilio damnauit: Aecio patricio, qui Hunnos reuerti fecerat, veniam dedit.

426 Patroclus Arelatensis Episcopus à tribuno quodā barbaro innocens trucidatus est. Gundericus rex VVandalorum Dei iudicio percussus moritur eiq; Gisericus tyrannus, Arrianusque hæreticus & Catholicorum crudelis persecutor successit.

427 Bonifacius in Africa pollens duces quosdam contra se dimicantes occidit; contra quem euocatis barbaris, mare ad id tempus ignotum, peruium efficitur: vnde gens effera VVandalorum de Hispaniis exclusa à Gothis freto traiecto Africam inuadens: gladio, præda, & igne miserabiliter debacchatur: interfecto postea Ermengario rege Sueuorum, postquam in Hispania 19. annis debacchati sunt.

428 Nestorius Episcopus Constantinopolitanus duas in Christo personas prædicans, hominemq; purum ex virgine natum diuinitatem postea accepisse affirmans à Cyrillo Alexandrino Episcopo & Papa Cælestino hæreseos arguitur. Aecius comes Romanus multis Francis cæsis, partem Galliarum quam peruasam tenuerant recepit.

429 Aecius magister militum & patricius factus est.

Agricola hæreticus Pelagianista Britannias suo inficit errore. Vnde S. Germanus Antisiodorensis Episcopus à Cælestino Papa illo missus, hæresin expugnauit plurimisque saluti fuit.

430 S. Augustinus Hipponensis Episcopus, Ecclesiæ Christi & Catholicæ fidei propugnator & defensor inuictissimus, in ciuitate sua à barbaris obsessus, cum inter ipsas obsidionis angustias pro Ecclesia sollicitus, Iuliani argutiis pro gratia Dei oppugnans respondisset, ipsa Dei gratia, ne tumani suorum videret, subtractus 5. Calend. Septemb. migrauit ad Dominum, anno ætatis 76. episcopatus vero seu presbyteratus 40.

431 Tertia Synodus vniuersalis 200. Episcoporum apud Ephesum congregatur sub Cælestino Papa, vbi inter alias hæreses, Nestorius cum secta sua damnatur. Palladius ad Scotos Christo credentes à Cælestino Papa primus Episcopus mittitur.

432 Romæ Xistus Papa XLVI. sedit ann. 8. qui accusatus à Basso quodam, vētilata in synodo causa ab Episcopis 56. purgatus, & Bassus damnatus est. Bonifacius de Africa reuersus & magister militum factus cum Aecio pugnauit & vicit; & post paucos dies morbo absumptus est. Aecius vero inimicos fugiens, Dalmatias, Pannoniasque petiit, & Hunnorum auxilio gratiam principum pristinamque dignitatem recepit.

433 Burgundiones Aecio pugna victi sunt hoc tempore. Xistus Papa Ecclesiam S. Mariæ, quæ Liberii dicebatur, & Ecclesiam S. Laurentii in vrbe construxit. Confessionem S. Petri itemq; S. Laurentii adornauit. Valentinianus quoque Augustus Ecclesiis multa dona dedit, & confessionem sancti Pauli construxit. Petrus etiam Episcopus S. Sabinæ Ecclesiam fecit.

434 VVandali iam nono anno Africam infestantes pactum à Romanis postulant.

435 Pax cum VVandalis facta, data eis ad inhabitandū Africæ portione. Aecius Gundickarium regem Burgundionum bello obtinuit, supplicantique pacem concessit: qua tum non diu potitus à Hunnis cum gente sua peremptus est.

436 Gothi pacem turbantes inter alia mala Narbonam obsessam fame premunt, sed Littorius Dux Romanus superueniens & hostes vi repulit & ciuitatem aduecto frumento fame liberauit.

437 Bellum à Romanis cōtra Gothos Hunnis auxiliatoribus, geritur. Gisericus rex VVandalorum Arrianus Catholicos in Africa persequens quosdā Ecclesiis suis pepulit, quosdam exilio damnauit, quosdam etiā variis pœnis affectos martyrio coronauit. Barbari piraticam exercere aggressi. Valentinianus Augustus ad Theodosium Augustum auunculi sui filium Constantinopolim veniens, filiā eius accepit vxorem. Ermenricus rex Sueuorum morbo oppressus Richilam filium pro se regem constituit.

438 Gothi Richilam regem Sueuorum pugna victum thesauris spoliauerunt.

439 Iulianus Atelenensis Episcopus Pelagianista iactantissimus Ecclesiæ communioni surrepere tentans, à Xisto Papa denuo damnatur. Romani Hunnis auxiliatoribus aduersum Gothos & regem Theodoricum infausta pugna confligunt in Gallia; & Litorius Dux Romanus vulneratur, & post ab eis capitur & occiditur. Quibus tamen non multo post suppliciter petentibus, pax cum eis à Romanis pacta est. Ipso anno Aecio & Romanis contra Gothos intento Gisericus rex VVandalorum, qui fidus & amicus Romani populi putabatur, dolo sub specie pacis 14. Calend. Nouemb. Carthaginem cepit, ciues & maxime nobiles trucidauit, opes omnes diripuit sacerdotibus cæsis & pulsis Ecclesias in vsus suorum vertit, omniaque diuina & humana intra confudit, ibique 37. anno regnum obtinuit, sub quo plurimi sanctorum martyrio ob fidem Catholicam coronati sunt.

440 Romæ defuncto Xisto Leo vir doctrina insignis & moribus Papa XLVII. sedit annos 21. Qui plurima ad vtilitatem Ecclesiæ sublimiter scripsit & constituit, Eutychianam & Nestorianam hæresem condemnauit: cuius tempore Demetrias ancilla Christi Romæ S. Stephani Ecclesiam fecit. Gisericus Siciliam peruasam grauiter affligens timore Ducis ad Carthaginem tuendam rediit. Richila rex Sueuorum Bœthicam prouinciam, & Carthaginem, Hispaniam cepit.

441 Theodosius Imperator contra Gisericū & VVandalos per Duces suos bellum mouet, sed ipsi negotium cunctando differentes Siciliæ magis oneri quam præsidio fuere.

442 Hunnis

442 Hunnis Thracias & Illyricum sæua populatione vastantibus, exercitus contra Wandalos missus ad tuitionem Orientalium reuocatur. Valentinianus Imperator cum Geiserico Rege Wandalorum pacem firmat. Africa inter vtrumque certis spatiis diuisa.

443 Sanctus Brictius Turonorum Episcopus decessit, cui S. Eustochius successit. Leo Papa multos Manichæos in vrbe inueniens publicauit & libros eorum incendit.

444 Attila Rex Hunnorum Bledlam regem fratrem suum regnique consortem interemit, & eius regnum populumque sibi subiecit. De huius anni Pascha Proterius & Paschasius Leoni Papæ scribunt.

445 His temporibus Leo Papa inter alia bona Basilicas apostolorũ Petri & Pauli renouauit, & Ecclesiam S. Cornelii Papæ & martyris via Apia construxit.

446 Britanni ab Aetio & Romanis contra Scotos & Pictus auxilium implorant nec impetrant. Apud Ephesum septem dormientes, qui sub Decio multa pro Christo tormenta passi, in spelunca quadam obdormierant, post annos 196. expergefacti sunt, & confirmata fide resurrectionis mortuorum iterum obdormierunt.

447 Euthices presbyter & Abbas Constantioopolitanus, confusa in Christo diuinitatis & humanitatis substantia, vnam in eo naturam dogmatizans, annitente Theodosiu & Dioscoro Alexandrino Episcopo, resistentem sibi Flauianum Constantinopolitanum Archiepiscopum expulsum, vsque ad mortem persequntur, contra quam hæresin Leo Papa legatos misit. Richila Rex Sueuorum moritur, eique Richarius filius successit.

448 Theodosius Imperator Leonem Papam pro defensione Euthicetis vocat, qui à Populo Romano venire prohibitus, legatos pro se misit. Richarius Rex Sueuorum ducta in coniugium Theodori Regis Gothorum filia. Wasconiam deuastauit. Hoc tempore Angli Saxones à Britannis contra Pictos & Scotos auxilio asciti insulam petunt, & hostibus fugatis in socios arma conuertunt; & post multa bella magna ex parte insula subacta potiti sunt.

449 Iterum Catholici ab Imperatore Theodosio ad audientientiam euocati. Attila rex Hunnorum Gallias aliasque circum prouincias vastat, & arte Aetii magno inter eum & Gothos prælio concitato, Theodorus Rex Gothorum cecidit eique Thorismod filius eius successit.

450 Leo Papa legatos ad confutandam hęresin mittere curauit. Theodosius Imperator moritur, & à Placidia Augusta & Leone totoq; senatu, ingenti pompa deductus in Mausoleo apud S. Petrum sepelitur. pro quo Martianus Orientis imperium adeptus & 7. annis regnans Euthicetem cum suis damnauit sequentibus Placidia Augusta moritur. Romani Aetio Duce Gothis auxiliatoribus, contra Attilam Regem Hunnorum grandi vtrinque cæde pugnantes, in campo Catalaunico acie victum in superiorem Galliam fugere compellunt: Qui in regnum timide reuersus non multo post arma commouit in Italiam.

451 Attila recollectis viribus Aquileiam vi magna diu obsessam cepit, & circunquaque prædis & cædibus furibundus bacchatur. Ad quem Valentinianus Imperator Leonem Papam mittens pacem cum eo fecit, exercitusq; ei fame, peste, morbo, cædibus insuper ab Aetio attritus eum reuerti fecit.

4[illegible] Attila rex Hunnorum in ædibus suis moritur. Thorismodo Regi Gothorum perempto, Theodoricus frater successit. Hoc tempore quarta Synodus vniuersalis 630. Episcoporum Calcedone contra Euticem & omnes hæreticos congregatur.

453 Valentinianus Imperator in palatio Aecium patricium, qui multa pro populo Romano laborauerat, manu sua fraudulenter occidit, & à circumstantibus Boetius etus amicis interemptus est.

454 Valentinianus Imperator in campo Martio ab amicis Ecii peremptus interiit, pro quo Maximus inuadens imperium infra duos menses à militibus interemptus & in Tyberim proiectus est, post quem Auitus in gallis auxiliis fidens Gothorum item imperium arripuit. Ipso anno Geisericus Rex VVandalorum de Africa traiiciens, Romam, quæ sine Imperatore erat, inuasit, eamque opibus cunctis expoliatur.

Huc vsque Prosper chronicam suam produxit.

455 Richario Rege Sueuorum in Hispaniis vastatoribus instante, consilio Auiti Theodoricus Rex Gothorum contra eum veniens inita pugna grauiter cæde protriuit vulneratumque fugauit, & postea captum occidit; vastataque impie & crudeliter Hispania & ipsa quam possederat prouincia, Sueuos sibi subiugauit. Auitus Gothorum auxilio destitutus iubente Martiano Augusto Placentiæ imperium deposuit. Hoc tempore apud Francos mortuo Meroueo Rege filius eius Hildericus regnauit annos 24. Qui ob luxuriam regno pulsus in Turingiam fugit: sed astu Viomadi amici reuocatus est.

456 Ab hoc anno Victorius Paschales ciclos inchoat, iubente Papa Hilario. Martiano Imperatore defuncto in Oriente, Leo Imperator annis 17. Romæque Maiorianus Imperator annis 4. regnauere.

457 Theodoricus Rex Gothorum multis in Hispania Ecclesiis & ciuitatibus vastatibus Emeritam obsidet vrbem. Sueui Maldram sibi statuunt Regem. Maiorianus Imperator contra VVandalos in Africam mouet procinctum. Theodoricus nunciis territus, relicta Emerita, Gallias repetit, & pace fucata, cæde furens Ecclesias, vrbes, villas vastauit & incendit. Sueui Galliciam & Gothi Bœthicam prouincias vastant.

458

459 Item Sueuorum alii cum Maldra Rege Lusitaniam, alii cum Richimundo Galliciam deprędantur. Veruli Bœthicam inuadunt. Maiorianus Imperator facta cum Theodorico & Gothis pace contra VVandalos & Sueuos suo eos asciuit auxiliu.

460 Maldras Rex Sueuorum occiditur. Sueui à Gothis prædati pacem postulant. Maiorianus Imperator Hispanias petens contra VVandalos parauit classem: Quæ tamen ab ipsis inuasa & direpta est. Rursum cum ad Africam contra eos traiicere moliretur, Geisericus territus pacem postular. Maiorianus Romam reuersus, cum R.P. disponeret, fraude Richimeris Patricii, Sueuorum, vt aiunt, consilio peremptus est.

461 Seuerus Rauennæ à Richimere Imperator effectus, 4. annis regnauit. Atrabenus in Gallia Comes Theodorico Regi Gothorum confœderatus, Narbonam ei tradidit. Turonis beatus Perpetuus Episcopus factus est; qui Basilica beati Martini adaucta, corporis eius translationem fecit. In Gallicia villæ, homines, & greges mirum in modum fulmine tacti comburuntur. & duo iuuenes concretis in vnum adustione cadaueribus inueniuntur.

462 Roma Hilarius Papa XLVIII. sedit an. VI. mensibus III. Qui pro statu Ecclesiæ nonnulla decreuit & constituit, hæreses Euthycianam & Nestorianam damnauit, & multis metallis plures in vrbe Basilicas ornauit, oratoriaque construxit, Monasterium S. Laurentii ad Balneas fecit, itemque aliud ad Lunam: & duas bibliothecas in vrbe condidit.

463 Rex Alanorum Beorgor Italiam petens apud Pergamum à Richimere patricio pugna victus interiit.

464 Seuerus Imperator fraude, vt aiunt Richmeris, in palatio veneno interiit. VVandali per Marcellinum in Sicilia victi cæsique sunt & fugati. 465

466 Leo Imperator Anthemium de Constantinopoli ad regendum Occidentis imperium Romam misit, quo suscepto regnauit annos 6.

467 Marcellinus in Sicilia occiditur. Tolosæ vbi sedes regni Gothorum erat, in medio ciuitatis sanguis è terra prorumpens tota die vna fluxit.

468 Arabundus imperium tentans, iussu Anthemii Imperatoris, exilio deportatur. Romæ Simplicius Papa XLIX. sedit annis 15. mensibus 3. Qui Basilicam S. Stephani in Gelio monte dedicauit. Item Basilicam S. Andreæ iuxta sanctam Mariam construxit. Item Basilicam sancti Stephani iuxta sanctum Laurentium. Item Basilicam sanctæ Fabianę iuxta palatium Licinianum.

469 Romanus Patritius imperium affectans capitaliter punitus est.

A 470 Constantinopoli Aspar affectata tyrannide à Leone Imperatore occidi iussus est. In Gallia sanctus Remigius antequam nasceretur cælitus prænunciatus est. A cella, in quam se adolescentulus, Deo militans incluserat, vi abstractus Remorum Archiepiscopus ordinatur.

471 Romæ Richmer patricius Olybrium faciens Imperatorem, Anthemium Imperatorem, contra ius affinitatis & imperii, cum graui clade vrbis occidit. sed non diu scelere lætatus ipse 40. post die, & Olybrius 7. mense vitam exegerant.

472 Gundebaldo hortante, Glycerius Rauennæ sumpsit imperium. Constantinopoli Leo Imperator Leonem nepotem suum imperii consortem fecit.

473 Constantinopoli Leo senior Imperator obiit: post quem Leo iunior paucis mensibus regnans, & ipse decessit, & post hunc Zeno Imperator factus regnauit annis 17. Romæ quoque Glycerio nepos in imperio successit.

474 Romæ Orestes patricius nepote Imperatore in Dalmatias fugato, filium suum Augustulum Imperatorem

B constituit. 475. Odoacer rex Torcilingorum & Rugorum, cum multis barbarorum auxiliis peruasa Italia, Romam obtinuit anno à conditione eius 1230. Orestem & Paulum patricios occidit. Augustulum Imperatorem exilio damnauit, & pro eo regis nomen arripuit, cum tamen nec purpura nec regni insignibus vteretur.

476 Odoacer possessa Roma maximam Italiæ partem sibi subiugauit.

477 Gensericus Rex Wandalorum post 37. & paulo plus inuasæ Carthaginis annos, tandem moriens tyrannidi suæ finem fecit. Post quem non melior filius Hunericus regnauit annos fere 8.

478 Huius tempore Zenonis Imperatoris, corpus Barnabæ Apostoli, & Euangelium Matthæi Euangelistæ, stilo ipsius scriptum, ipso reuelante, inuentum est.

479 His temporibus Simplicius Papa Petrum Alexandrinum Episcopum hæreticum Euthicianum ab Acatio Constantinopolitano accusatum damnat.

C 480 Hoc tempore mortuo Hilderico Rege Francorum, Ludouicus filius eius, quem Clodoueum dicunt, regnauit annis 30.

481 Odoacer Romæ regnans in Dalmatia Odiciam Regem vicit & peremit.

482 Theodoricus Theodmari filius Rex Ostrogothorum, vel qui olim remanserant in Italia Gothorum, Zenoni Augusto familiaris effectus cum suis eis Gothis militauit.

483 Zeno Augustus Theodoricum huius anni consulem & magistrum militum fecit. Romæ Fœlix III. Papa L. sedit annis fere 9. qui Basilicam beati Agapiti iuxta sanctum Laurentium construxit. Cirola Arrianus Episcopus in Africa aduersus Eugenium Carthaginensem Archiepiscopum aliosque catholicos miraculis claros, zelo ductus quendam è suis pecunia corruptum cæcitatem simulare iussit, vt eum coram Rege se inuocantem, quasi per fidem suam illominaret: cui cum coram omnibus manus imposuisset, vera mox diuinitus cæcitate percussus dolum aperuit, conuersusque à sanctis Episcopis Eugenio, Vindemiale & Longvvino rursum illuminari prome-

D ruit. Ab hoc Citola Hunericus Rex instigatus Catholicos persequitur, & plurimis martyrio coronatis ipsum Eugenium cum 324. Episcopis exilio relegauit & Catholicas Ecclesias clausit.

484 Hunericus Rex Wandalorum diuinitus percussus, scatens vermibus, expirauit. Post quem fratris eius filius Gundamundus regnauit annis fere 12. qui non multo post Eugenium Episcopum reuocauit. Ludovvicus Rex Francorum iuuante Raganhario cognato suo, Siagrium Regem Galliæ Egidii filium, bello victum, ad Alaricum Regem Gothorum fugere compulit, sibiq; redditum occidit & totum regnum illius ac thesauros sibi subiecit.

485 Hoc tempore Achacius Constantinopolitanus hæresi fauens, Petrum Alexandrinum reuocat: quo audito Fœlix Papa vtrumque cum sequacibus erroris condemnat.

486 Odoacer Fœbam, qui & Feletheus, Regem Rugorum vicit & apprehendit.

487 Gundamundus Rex Wandalorum in Carthagini Ecclesiam sancti Agilei Catholicis reddidit, petente sancto Eugenio Episcopo. E

488 Theodoricus Rex Ostro Gothorum permissu Zenonis Augusti Italiam petiit, cui apud Isoncium Odoacer occurrens bello conflixit, & victus aufugit; & iterum recollectis viribus Veronæ acie congressus, denuo victus & fugatus est.

489 Theodoricus ad fluuium Adduam Odoacrum tertio certamine vicit, fugientemque apud Rauennam obsedit. Ludovvicus Rex Francorum Turingos petens graui eos cæde prostrauit: ipsos cum terra eorum sibi subiecit.

460 Odoacer noctu à Rauenna cum Berulis egressus, collectis viribus, quarto cum Theodorico conflixit, & itidem victus captusque ab eo est. Ipso anno Gundamundus Rex VVandalorum pacem cum Romanis fecit. Constantinopoli Zeno moritur Imperator: post quem Anastasius imperium Orientis 28. annis tenuit. Hoc tempore Ludovvicus Rex Francorum, intercurrente Aureliano legato suo, de Burgundia Bruodhildem vxorem Christianam accepit, filiam scilicet Hilperici, quem frater suus Gundobaldus cum vxore & filiis trucidauerat. F

491 Romæ defuncto Felice Papa concilium à presbyteris & diaconis actum.

492 Theodoricus Rauennæ Odoacrum insidias sibi molientem peremit, ac ipse Occidentis imperium 30. annis obtinuit. Romæ Gelasius Papa LI. sedit annis 4. mensibus 7. vir doctus & pius, qui pro Ecclesiæ statu nonnulla decreta fecit: multa sublimiter scripsit: hæreticos damnauit: clerum Romanum auxit: pauperes dilexit: ipse dedicauit Ecclesiam sanctæ Eufemiæ Tiburtina vrbe aliasque Basilicas sanctorum Nicandri, Eleutherii & sancti Andreæ via Lauicana: fecit etiam Basilicam sanctæ Mariæ via Laurentina.

493 His temporibus in Africa beatus Fulgentius Episcopus, qui Ruspensem 26. annis rexit Ecclesiam, doctrina & actibus clarus effulsit: qui etiam ipse plurima inter alios Catholicos mala & exilia perpessus. Hac etiam tempestate Ludovvicus Rex Francorum Gallias vsque Sequanam & deinde vsque Ligerum fluuios suo regno subegit. G Hunc multa instantia Bruodhildis vxor sua ad fidem Christi cohortatur. Gundamundus Rex VVandalorum, persuadente Eugenio Episcopo, tandem post 10. annos omnes catholicos Episcopos de exilio reuocauit, & diu clausas Ecclesias, pace reddita, aperuit. Ludovvicus Rex Francorum contra Alamannos pugnans, cum exercitus eius periclitaretur, Deum cœli inuocans & suam fidem Christo vouens, ipso iuuante, Alamannos subiugauit.

494

495 Ludovvicus Rex Francorum seu Clodoueus, instante Bruodhilde coniuge sua, à sancto Remigio Remensi Archiepiscopo fide Christi imbutus cum gente sua baptizatur.

496 Gundamundo Rege VVandalorum defuncto, Trasamundus 26. paulo plus annis regnat pro eo. Qui item Catholicis infestus Ecclesias post aliquot annos clausit, & inter alios persecutionis labores 240. Episcopos exilio in Sardinia & aliis insulis afflixit. H

497 Boetius patricius & consul multa his temporibus ingenii sui in seculari philosophia excellenter edidit: Romæ Anastasius Papa LII. sedit annis fere 2. hic Confessionem sancti Laurentii exornauit. Et quia quibusdam communionem clam reddere velle videbatur, quidam se ab eius communione sequestrant.

498 Isauri occiso Lilingo duce suo, ab Anastasio Imperatore victi trucidati sunt. Hoc tempore Ludovvicus Rex Francorum Gundebadum & Godegiselum fratres, Burgondionum Reges, pugna & fugauit, & Gundebadum Auenione obsessum tributarium fecit, & cum magna præda rediit.

499 Theodoricus Rex Romæ & alibi multa per hæc tempora mirifica construxit ædificia. Romæ Symmachus Papa LIII. sedit annis 15. mensibus fere 3. cum quo simul per nimiam dissensionem ordinatus est Laurentius: & ma-

gna Romæ

A gna Romæ inter clerum & populum discordia facta: donec iudicio Theodorici Regis & maioris multitudinis, Symmachus in sede confirmaretur.

500 Symmachus Papa Romæ Synodo acta inter alia Laurentium æmulum suum Nuceriæ Episcopum constituit.

501 Theodoricus rex aquæ ductum Rauennæ fecit. His temporibus S. Mamertus Viennensis Archiepiscopus virtutibus claruit, qui propter luporum & vrsorum immanitatem, aliasq; plagas, triduanas ante ascensionem Domini Litanias primus instituens, Domini misericordiam plagarum que cessationem promeruit.

502 Theodoricus rex victis Vulgaris, Sirmium regno Italiæ restituit.

503 Quidam ex Romanis Symmachum falso criminantes, & apud regem accusantes, Laurentiumque reuocantes, magnum Schisma fecerunt: Et Petrus Altinæ vrbis Episcopus, permissu Theodorici, Sedem Apostolicam inuasit.

B 504 Synodo CXV. Episcoporum collecta, beatus Papa Symmachus de illatis purgatur, & sedi suæ cum gloria restituitur, & peruasores sedis eius Laurentius Nucerinus, & Petrus Altinas condemnantur. Ludouuicus rex Francorum per suffragia S. Petri sanctique Martini & aliorum sanctorum diuinum implorans auxilium Gothos petit, eosque iuxta Pictauis vrbem in campo Voglenti pugna vicit, & regem eorum Alaricum, qui iam 22. annis regnabat, occidit regnumq; eius, quod in Galliis habebat ac thesauros accepit. Almaricus vero filius Alarici fugiens, regnum patris sui in Hispaniis recepit.

505 Ludouicus rex Francorum Parisiis B. Petri Basilicam ædificat.

506 Hoc tempore Ludouicus rex Francorum Ragneharium, cognatum suum regniq; participem, ignauum & luxuriosum, à suis proditum, bello fugauit, victũ & comprehensum sua manu cum fratre Richario occidit, & eius sibi populum subiecit. Theodoricus rex Italiæ contra Francos in Galliam exercitum misit.

C 507 His temporibus Romæ iterum dissensione contra Symmachum Papam & Ecclesiam orta, nonnulli ex parte eius fustibus & diuersis plagis afflicti, nonnulli trucidati & necati, & multa indigna & nefaria contra Ecclesiam & religionem commissa sunt.

508 Hoc anno Romæ Boethius vir eruditissimus consulatum administrauit.

509 Ludouicus, qui & Clodoueus magnus Francorum rex, post multas victorias totam pene Galliam possidens, Parisius, vbi regni sedem instituit, moritur, & in Basilica S. Petri à se constructa sepelitur anno regni 30. post transitum S. Martini, vt in gestis Francorum habetur, anno 112. post quem quatuor filii eius, diuiso regno, Theodoricus Mettis sedem habẽs 23. cum strenuo filio suo Theodeberto regnauit; Chlodomeris, Aurelianis; Hildebertus, Parisiis; & quartus Lotarius Suessionis sedem statuens, ann. 51. regnauit. Horum soror Hrodhildis, æquiuoca matris & æque religiosa, Almarico regi Gothorum Arriano in Hispaniis nupsit, materque vidua apud S. Martinum Turonis in

D orationibus & eleemosynis permansit.

510 His temporibus Symmachus Papa inter alia bona Manichæos in vrbe inuentos damnauit. Ecclesiam S. Andreæ ad S. Petrum construxit. Oratorium sancti Thomæ, Confessionem sancti Cassiani, itemq; sanctorum Proti & Iacincti, Oratorium S. Apollinaris, itemq; S. Sossii, item S. Crucis, item S. Ioannis Baptistæ, item S. Ioannis Euangelistæ. Basilicam S. Petri & porticum marmore strauit & multis modis ornauit. Xenodochia instituit, & singulis annis Catholicos à Trasamundo rege Wandalorum Arriano per exilia dispersos alimonia & vestibus iuuit. Construxit etiam Basilicam S. Agathæ, via Aurelia, item S. Pancratii, item sancti Syluestri, item S. Martini, item S. Cosmæ & Damiani, & alias nonnullas struxit, renouauit, & ornauit.

511 Hoc tempore reges Francorum Chlodomeris, Hildebertus, & Lodharius Burgundiorum reges Sigismundum & Gotdmarum petunt, & pugna victos fugant. E quibus Sigismundus rex religiosus ad sanctos Agaunenses confugiens, insequente Clodomere ibidem captus, & Aurelianis in carcerem missus, vna cum vxore & filiis trucidatus est: & secuto tempore Clodomeris iterum Burgundiones petens pugna fugauit, & ipse inter hostes equo delatus ab ipsis iugulatur; & Burgundia à Francis subiugatur.

512 Almaricus rex Gothorum in Hispaniis Arrianus Hrodhildem vxorem suam Catholicam multis modis afflixit. Qui postea à fratre eius Hildeberto pugna victus est, & peremptus & pro eo Theuda regnauit.

513 Cassiodorus huius anni consul fuit, qui postea conuersus & monachus factus, cœnobium construxit, & in seculari diuinaq; literatura clarus effulsit. Psalmos exposuit, libros institutionum & chronica fecit. Romæ tandem dissensione cessante inter clerum & populum, optata rediit concordia: & Symmachus Papa beatus obiit.

514 Theodericus rex Italiæ filiam suam Amalsuindam Euthanco Ciliciæ in matrimonium iunxit. Romæ Ormisda Papa LIV. sedit annos 9. qui inter alia bona Euthicianos itemq; Manichæos damnauit: clerum erudiuit, Basilicas adornauit.

F

515 Hoc tempore Vitalianus quidam senius, dignitatib. elatus, Anastasio Imperatori rebellat, & Scythis adiunctis, crebris prælis milites eius victos fugans, magno Romano populo dedecori & detrimento fuit.

516 His temporibus Ormisda Papa pro fide catholica ad Imperatorem Anastasium Cõstantinopolim legatos mittens, & nihil proficiens, alios itidem cum epistolis legatos mitit: quos cum Anastasius corrumpere nõ posset, deputauit exilio: & inter alia domno Papæ rescripsit, dicẽs: Nos iubere volumus non iuberi.

517 His temporibus rex Francorum Danos se inuadentes per filium Theodobertum vna cum rege suo ad internecionem deleuit.

518 Anastasius Imperator cum hæresi Euthicetis fauisset & Catholicos persequeretur, fulmine ictus interiit, maior octogenario: pro quo Iustinus Imperator catholicus Constantinopoli regnauit ann. 8., qui nonnullos imperio inhiantes & cum Vitaliano tyranno pace prius facta eundem postea peremit.

G

519 Iustinus Imperator Augustus legatos apostolicæ sedis ab Ormisda Papa Constantinopolim pro fide missos summo honore suscepit, eisq; in damnatione hæreseos per omnia consentaneus plurima per eos donaria Romam misit.

520 Hac tempestate Theodoricus rex Francorum cum filio Theodeberto Thuringos petens, immensa eos cæde protriuit, & Ermensfridum regem eorum fugauit; quem postea fide data ad se venientem suscipiens, è muro præcipitauit, & filios eius occidi fecit.

521 Iustinus Augustus hæreticis infestus Arrianos etiam Constantinopoli persequitur. Vnde iratus Theodoricus rex Italiæ Arrianus exinium in Italia Catholicis minatur.

522 In Africa mortuo tandem Trasamundo rege Wandelorum Arriano, Heldericus pro eo regnauit ann. 8. qui statim in principio regni Ecclesias diu clausas aperuit & omnes catholicos de exiliis reuocare studuit & optatam Ecclesiæ pacem restituit.

H

523 Romæ Ioannes Papa LV. sedit annos 2. menses 9. qui cœmeteria in vrbe restaurans & aliis bonis instans à Theodorico Constantinopolim Legatus mittitur, & summo honore & gaudio à Iustino Augustu & cunctis ciuibus susceptus ad portã, quæ dicitur aurea, cæcum illuminat: & coronato à se Augusto Iustino, & pro quibus venerat impetratis, donariis & muneribus donatus reuertitur.

524 Theodoricus rex Gothorum & tyrannus Romanorum inter alia mala Boetium patricium & philosophum diu carceratum occidit. nec post multum tempus socerum eius Symmachum patricium itidem peremit, Ioannemq; Papam beatum de Constantinopoli reuertentem Rauennæ vna cum comitibus carceris afflictione necauit 15. Cal. Iunii: qui non multo post Romam relatus apud sanctum Petrum sepultus est.

525 Theodoricus tyrannus post 7. mens. ab obitu Papæ

Ioannis post multa mala sua, Dei iudicio subita morte Rauennæ interiit; &, sicut solitario cuidam reuelatum est, à Ioanne Papa & Symmacho patricio in ollam Vulcani coniectus est, anno regni Italici 32. post quem nepos eius Athancus puer cum matre sua Amalsuinda regnauit ann. 8. Romæ Felix IV. Papa LVI. sedit annos 4. mens. 2. qui fecit Basilicam sanctorum Cosmæ & Damiani via sacra, & beati Saturnini via salaria.

526 Constantinopoli Iustinus Imperator Iustinianum regni consortem & successorem faciens, obiit: pro quo Iustinianus ex sorore nepos eius imperauit an. 38. multa pietate & prudentia conspicuus, nisi in quibusdam hæreticis fauisset.

527 Iustinianus Augustus Belesarium amicũ suum principem militiæ fecit, per quem & de Parthis triumphauit, & magna ex parte R. P. recuperauit. Gens Winilorum siue Longobardorum rege Odwino Pannoniam inuasit ibiq; habitare cœpit.

528 His temporibus B. Abbas Benedictus immensa virtutum gloria claruit. Priscianus quoq; Grammaticus.

529 Exercitus Romanus sabbato Paschæ à Parthis superatur.

530 In Africa occiso male Helderico Rege Wandalorum Catholico, Geilamer regnum inuadens, tanta seuitate in Catholicos, & in omnes debacchatur, vt nec parentibus suis parceret. Romæ Bonifacius II. Papa LVII. sedit annis II. mense ferme vno: cum quo per dissensionem ordinatus est Dioscorus, & paucis post diebus mortuus: Quem tamen Bonifacius collecta Synodo damnare molitus est.

531 Bonfacius Papa Vigilium Diaconum in synodo post se Papam eligi sub chirographo decreuit, quod tamen postea rescindens, quod contra Canones erat, combussit. Ipse in periculo famis clerum & pauperes alimonia iuuit.

532 Ab hoc anno, scilicet, Iustiniani Imperatoris sexti, Dionysius Romanus Abbas vtriusque linguæ peritissimus, ciclum magnum Paschalem inchoat: qui iam semel ab incarnatione Domini in annis 532. exactus, totidem ipse annos continet. Incipit autem à primo Diocleniani anno, vnde Græci ciclos suos inchoabant ciclis decennouenalibus 13. exactis, id est, ann. 242. Romæ Ioannes II. qui & Mercurius, Papa LIIX. sedit ann. 2. mensibus 4. Ad hunc Iustinianus Augustus de fide sua literas & donaria sancto Petro transmisit. Theodoricus rex Francorum anno regni 23. moritur, & Mettis sepelitur: pro quo filius eius Theodebertus regnauit ann. 14.

533 Romæ mortuo Atalarico Rege Gothorum Amalsuinda Theodatum in consortium regni assumit, qui ipsam non multo post occidi iussit, & regnum sibi soli vsurpauit.

534 Belesarius patricius à Iustiniano Imperatore missus VVandalorum gentem in Africa bello victã deleuit: Geilamerum regem eorum captum Constantinopolim abduxit & Carthaginensibus Rempub. restituit post annos 94. ex quo à Gerserico capta est. Geilamer quoq; post aliquot annos à Iustiniano Augusto comes effectus & in terminos Parthorum ad eos arcendos constitutus est.

535 Romæ Agapitus Papa LIX. sedit anno fere vno. Hic à Theodato Tyranno pro gratia Iustiniani Augusti propter occisam Amalsuindam sibi infensi Constantinopolim missus constanter cum Augusto pro fide Christi decertauit, Anthemium eiusdem vrbis Episcopum hæreticum conuictum damnauit, & in locum eius, fauente Augusto, ordinauit Mœnam; ipseque ibidem morbo tactus obiit, & in loculo plumbeo Romam relatus ad sanctum Petrum sepultus est. 536. Romæ Siluerius Hormisdæ Papæ dudum filius, contra voluntatem Cleri à Theodato tyranno pecunia corrupto, LX. Papa violenter promotus sedit ann. I. mensibus 5. Theodatus tyrannus abhinc post 2. menses à VVitigiso peremtus & VVitigis rex Gothorum factus est. Belesarius patritius à Iustiniano Augusto in Italiam contra Gothos missus per Siciliam transiens & fuderat Ducem eius vincens Africamque de tyrannis eius eruens Neapolim transfretauit, ipsamque vrbem sibi resistentem obsessam vi cepit, & tam ciues quam Gothos nulli parcens trucidauit. Inde cum Romam ingressus esset, Gothi omnes, qui ibi fuerant, nocte egressi Rauennam fugientes petierunt, quos insecutus conserto prælio 7000. ex eis occidit. VVitigis vero collecto grandi exercitu Belesarium vrbemq; Romam vno anno obsedit, omniaque circum deuastans, vrbem bello fameq; grauiter oppressit: postea vero egresso Belesario pugna commissa victus Rauennam aufugit. Fames tanta facta est, vt in Liguria quædam mulieres paruulos suos comederent.

537 Syluerius Papa cum in restitutione Anthemii & cõmunione hæreticorum Augustis nollet parere, iussu ipsorum ab Elesario patricio falso criminatus, & secreto positus, monachiq; habitu indutus, indictione 15. à Vigilio diacono exilio afflictus & deficiens 12. calend. Iulii post obitum etiam miraculis claruit, ipseq; Vigilius Papa LXI. ordinatus, sedit annos 17. menses 7. Ipsis diebus Belesarius Theodebertum regem Francorum cum grandi exercitu Italiam ingressum vicit, & inde reuerti coegit. Ipse Romæ S. Petro dona obtulit.

538 Belesarius patricius commissa cum Gothis pugna iterum victor, VVittigisum regem eorum in ipsa fuga à Ioanne sanguinario magistro militũ comprehensum, & Romam adductum. ipse & Vigilius Papa Constantinopolim cum vxore & thesauris ad Iustinianum Augustum perducuntur. à quo patricius & Comes factus in oriente contra Parthorum seu Persarum excursiones constitutus ibidem vitam finiuit. Gothi in Liguria manentes Hellebadum sibi regem eleuant, iterumq; Romanis rebellant.

539 Parthi rupta pace Antiochiam totamq; Syriam inuadentes deuastant, donec à Belesario tandem repulsi ad terminos suos rediere. Posteaq; à Martino Duce pax cum eis facta est, Belesario ad Italiam contra Totilam reuocato. Gothi Hellebado post primo anno perempto Errarium regem faciunt.

540 In Italia occiso post I. annũ Errario rege Gothi Totilam qui & Baduila dictus est, regem sibi statuunt; qui successibus bellorum fretus, Romanum exercitum Ducesq; aliquoties superauit, & per multos annos Italiam totam ipsamq; vrbem Romam captam pluribus malis attriuit & vastauit.

541 Totila per hæc tempora apud Fauentinum Æmiliæ oppidum Romanum exercitum superat; nec multo post iterum Romanos duces fugans partim vi partim donis exercitum sibi consuciat & tyrannidi instans ipsam etiam Romam & Campaniam vastat.

542 Huius Iustiniani temporibus corpus sancti Antonii monachi diuinitus reuelatum, ad Alexandriam translatũ, in Ecclesia S. Ioannis Baptistæ tumulatum. Hoc etiam tempore VI. Synodus vniuersalis Constantinopoli contra Theodorum & omnes hæreticos sub Vigilio Papa collecta est.

543 Per hæc tempora cum Belesarius à Parthorum finibus ad auxilium Italiæ reuocatus & diu impeditus, tandẽ cum classe Romam iam pæne vastatam ingressus esset, Totilæ super irruentem exercitum commisso prælio fudit, & in Tiberi mersit ipsumque in Campaniam repulit. Hoc tempore Benedictus Abbas cum discipulum suum Maurum ad Gallias transmisisset, migrauit ipse post multas virtutes ad Dominum.

544 Sanctus Remigius Remorum Archiepiscopus & gentis Francorum apostolus anno episcopatus 74. idibus Ianuarii plenus virtutibus migrauit ad Dominum. Arator Subdiaconus Romanus librum suum, quem de Actibus Apostolorum heroico metro edidit, Vigilio Papæ oblatum publice cum magno seruore recitauit.

545 Hoc tempore cum Belesarius à Sicilia iussu Augusti Cõstantinopolim reuocatus esset, Totila iam securus iterum Romam inuasit, & secuto tempore collectis viribus Siciliam etiam inuasam cepit totamque Romanis, qui diuersis occasionibus subducti erant, deuastat Italiam.

546 Theodebertus rex Francorũ strenuus & fortis moritur & filius Theodbaldus multum patre nequior & ignauior pro eo regnauit ann. 7.

547 His temporibus Vigilius Papa cum ad consensum

hæreseos & restitutionem Anthemii Episcopi nullatenus adduci posset, iussu imperiali Romę vi captus & Constantinopolim perductus, cum constanter in incepto persistisset nec Augustus cessisset, cum Comitibus affectus & exilio adductus, & per annos aliquot grauiter afflictus est.

548 Per hæc tempora Iustinianus Augustus inter magnifica Basilicam Saluatoris, quæ Agiæ Sophiæ dicitur, incomparabili opere construxit: ipse leges Rumanas infinitas abbreuiatas collegit & leges, quæ Iustinianæ dicuntur, composuit.

549 Hoc tempore gens Gepidorum à Rege Albuino & Longobardis, qui in Pannonia tunc habitabant, prælio victa & pæne deleta est. Et Chonimundus Rex eorum occisus est, de cuius capite auro incluso Alboni sibi Praciam fecit, filiamque eius Rosmodam inter alios multos captiuam, postea defuncta coniuge, Lodharii Regis Francorum filia, in sui perniciem duxit vxorem.

550 Victor Episcopus Capuanus de huius anni Pascha scribens, erroneos Victorii ciclos arguit. Hoc tempore Totila rex Gothorum iterum Romam obsessam & fame nimis oppressam cepit: & quibusdam senatoribus Constantinopolim fugientibus Seuerus vrbem possedit.

Hucusque Iordanis Episcopus Chronica sua de gestis Romanorum abbreuiata perduxit.

551 His temporibus in Africa Mauri per Ioannem patricium domiti sunt.

552 Hoc tempore Iustinianus Augustus Narsetem Eunuchum Carthularium & cubicularium suum principem militiæ fecit, & in Italiam misit, qui commissa pugna, Dei gratia, victor Totilam regem occidit & gentem Gothorum, auxiliantibus etiam Longobardis, in Italia exterminauit. Per hæc etiam tempora cum Bucellious Comes cum sociis à Theodeberto rege Francorum dudum missus per annos aliquot Italiam Siciliamque infestaret & Romanum sæpe exercitum superaret, tandem exercitus eius profluuio veotris attritus & attenuatus, à Narsete pogna victus & profligatus; ipse dux occisus est: nec multo post socius eius Ammingus Dux cum reliquis Gothorum, quibus seiunxit, peremptus est.

553 Theodbaldus Rex Francorum moritur, & regnum eius VVanderadam Lotorius rex patris eius Theodeberti patruus accepit, qui iam 44. anno regnabat. Ipso anno Hlotharios ipse Saxones rebellantes iuxta VViseram fluuium magna cæde domuit & Thuringam peruasam deoastauit.

554 Vigilius Papa tandem, impetrantibus Romanis & Narsete, de exilio reuocatus, cum Romam redire cœpisset, in Sicilia morbo calculi tactus decessit: Sed tamen Romam relatus apud sanctum Marcellum via salaria sepultus est: pro quo ordinatus Pelagius Papa LXII. sedit annos 11. mensibus 10. qui à Pop. Rom. factionis contra Vigilium incusatus, celebratis vna cum Narsete litaniis apud sanctum Petrum, ambone ascenso Euangelioque super caput suom posito, iuramento se crimine porgauit.

555 Hoc tempore Saxones iterum Hlodhario rebellantes, cum ab eo peterentur hostiliter eique pro satisfactione dimidium rerum suarum offerrēt, idq; exercitus Francorum refutans, eo inuito pugnam iniisset, magna ab eis cæde promtus fugæ præsidium petiit.

556 His temporibus Chramnus patri suo Hlodario annitente patruo Hildeberto rebellans, regnum Francorum domestica seditione perturbat. Saxones factione Hildeberti in Francia prædas egerunt. Hildebertus Remensem Campaniam populatur.

557 In Britannia Bridius Rex Pictorum efficitur. Hildebertus Rex Francorum circa hæc tempora moritus, & Parisiis in Basilica S. Vincentii à se constructa sepelitur. Regnumque eius Hlodharius frater assumens, totam paterni regni Monarchiam obtinuit.

558 Chramnus patrem Hlotharium, quem multis malis offenderat, hoc tempore io Britanniam fugieos, insequente eo ibidem cum Conobro rege ibidem victus & captus, cum vxore & filiabus viuos incensus est. Quo etiam tempore Turonis Basilica sancti Martini, rebellibus ad eam coofugientibus, igne crematur.

559 Lotharius rex de sceleribus & peccatis suis pænitentiam agens Basilicam sancti Martini hoc tempore studiose reparans, stanno texit. Sanctus Medardos Episcopus plenus virtutibus migrauit ad Dominum & à Hlodhario rege Francorum Suessionis magna cum gloria sepultus est.

560 Hlodharius maior filius Chlodouei magni, rex Francorum anno regni 51. Compendii moritur, & Suessionis apud sanctum Medardum sepelitur. Post quem quatuor filii eius diuiso regno, Sigibertus Metris & Remis sedem habens, annis 14. Haribertus Parisiis, Hilbericus Suessionis, 25. annis regnauit. Guntrammus Aurelianis & in Burgundia, 23. annis regnauit.

561 In Britannia Edilbertus rex Anglorum regnauit annis 56. Hunni cum rege suo Chagano Gallias petentes à Sigiberto Rege pugna victi & humiliati, vix impetrata pace, fœdere pacto redierunt.

562 Hilpericus rex regnum fratris sui Sigiberti & vrbem Remensem inuasit, Campaniamque vastauit. Quo audito Sigibertus à Hunnis reuersus è contra Suessionis vrbem cepit: Theodebertum filiom Hilperici ibidem captum in exilium misit ipsumq; Hilpericum pugna victum fugauit, & ciuitates suas recepit. Postea vero accepto ab eo pacis Sacramento filium ei reddidit pacemq; cum eo firmauit.

563 Haribertus rex libidini dedisus cum in Goberga vxore sua repudiata duas ancillas germanas sibi in matrimonio iunxisset, à suo germano Parisiorum Episcopo excommunicatus, oon multo post interiit. Quo etiam tempore Sigibertus rex Brunam, quæ & Brunihildis, filiam Athanagildi Regis Gothorum de Hispaniis vxorem accepit, & secuto tempore Hilbericus frater eius Hielsvvindam, sororem Brunæ, coniugem accepit, qoam postea suaso Fridegundis concubinæ noctu strangulauit: cuius etiam astu Audoueram Reginam commatrem suam factam repudiauit, & multa mala fecit.

564 Constantinopoli Iustinianus Imperator anno imperii 38. decessit: pro qoo Iustinus minor ann. 11. regnauit, homo iniquus vltra modum deditus. His temporibus immensa pestilentia & mortalitas totam Italiam & maxime Liguriam incredibiliter vastauit.

565 Sanctus Columba presbyter & Abbas de Hybernia veniens Britannis verbum Dei prædicat. His temporibus Narses patricius Sinduualdum Regem de reliqouis Herulorum in Italiam sibi rebellaorem pugna vicit, & caprum alta trabe suspendit. Qui diuitiis auctus magnam à Romanis passus inuidiam apud Augustum criminatus, & ad id adductus est, vt relicta Roma in Campaniam * subsecuti secederet, eique Longinus successor in Italiam mitteretur.

566 Romæ Ioannes LXIII. Papa, sedit ann. fere 14. Qoi Ecclesiam Philippi & Iacobi Apostolorum, quam decessor eius Pelagius ceperat, perfecit & dedicauit.

567 Narses Eunuchus & Patricius, qui Italiam à Gothis aliisque hostibus liberauerat, & multum pro Republ. laborauerat, à Iustino Augusto & Sophia vxore eius iniuriis lacessitus, Longobardos, qui in Pannoniis habitabant, ad vastandam & possidendam Italiam inuitauit, missis eis de vbertate Italiæ fructibus terræ & muneribus. Multa prodigia & præcipue igneæ acies in cælo visæ, sanguisque corruscans Italiam terrent.

568 Longobardi Rege Alboino mense Aprili Venetiam & fines eius ingressi sunt, eamque, paucis ciuitatibus exceptis, captam subiicientes; apud Aquilegiam seu forum Iulii electam partem copiarum cum Duce Gihulfo relinqoentes, ad totam Italiam capiendam animos intendunt. Ingens hoc anno cecidit nix, & insolita frugum copia subsecuta est.

569 Hoc tempore Hunni rupta pace iterum Franciam petentes, dolis instructa Sigibertum Regem cum Francis acie victum fugant. Alboinus Rex cum Longobardis Liguriam inuasit; Mediolanum & alias plerasque vrbes cepit & circumquaque prædis & cædibus furibundus Papiam plus triennio obsedit.

570 Alboinus plerasque in Tuscia citraq; ciuitates, exceptis Roma Rauennaque & paucis castris, cepit. Ingens etiam fames post vbertatem Italiam pestilentia attritam inuasit.

tam inuasit. Sanctus Vedastus Episcopus decessit.

571 Papienses ciues vltra resistere non valentes Regi Alboino se tradunt: qui ciuitatem ingressus corruente & iacente intra portam equo suo diuinitus mitigatus, contra votum, quo omnes se puniturum minitabatur, ciuibus pepercit, & sedem ibi regni statuens 3. ann. & 6. menses in Italia regnauit. Quo etiam tempore Narses patricius cum è Campania Romam reuersus esset, non multo post mortuus & in loculo plumbeo cum thesauris suis Constantinopolim relatus est.

572 Hilpericus Rex Chlodoueum hoc tempore hostiliter filium suum in regnum fratris sui Sigiberti misit: Qui cum iuxta Burdegalensem resideret vrbem, Sigulfus Dux ex parte Sigiberti super eum irruit, fugientemque cum tubis & buccinis vociferando, quasi ceruum, Parisios vsque, vbi pater eius fuerat, persequitur.

573 His diebus Hilpericus filium suum Theodebertum item ad vastandum Sigeberti regnum trans Ligerim misit: Qui cum vastationibus crudelissime instaret & ciuitates nonnullas cepisset, tandem cum Ducibus Sigeberti pugna incaute conserta decisus interiit.

574 Alboinus Rex Longobardorum apud Veronam insidiis Rosmodæ coniugis suæ à Helmichiso armigero suo peremptus est: ipseque Helmichis frustra regnum attentans, cum ad mortem quæreretur, cum eadem Rosmoda coniuge sua & thesauris filiaque regis Albsvvinda Rauennam fugit; ibique venenum ab ipsa acceptum, ipsam quoque bibere cogens cum ipsa pariter interiit. Sigibertus Rex Francorum cum suas vlciscens iniurias, fratris Hilperici regnum inuasisset, eumque contra vetitum sancti Germani Parisiorum Episcopi, mortifero odio, fugientem persequeretur, missis dolo Fridegundis iam Regina duobus adolescentibus, ab eis peremptus interiit; ipsique pariter extincti sunt; & Brunihild vxor eius cum filio Hildeberto capta & custodiæ mancipata est. Sed Hildebertus puer clanculo à suis ereptus, & Rex pro parte promotus regnauit an. 25. Rex admodum fortis & strenuus. Huius soror Ingundis Ermingildo Regi Gothorum, filio Leuigildi nupsit.

575 Constantinopoli Iustinus Imperator post multa mala & cupiditates suas in amentiam versus moritur: Pro quo Tiberius Constantinus, qui & ipso mente capto palatium rexerat, regnauit ann. 7. vir Deo deuotus & in eleemosynis pauperum omnium largissimus atque in acquirendis facile diuitiis omnium fortunatissimus. In Italia Clep Longobardorum Rex, qui pro Albuino electus fuerat, cum anno & mense vno crudeliter regnasset, & multos Romanorum peremisset, à proprio seruo suo peremptus est. Post quem Longobardi sine Regibus per ano. 10. sub Ducibus militantes, pluribus per totam Italiam debacchantur sceleribus; Burgundiam, quam (sicut sanctus Hospicius reclusus prædixerat) ingressi, Amatum Ducem Guntrammi Regis pugna victum occidunt, & multa cæde facta prædis ditati in Italiam reuertuntur.

576 Hoc tempore Meroueus Hilberici filius à patre contra Pictauos missus & inde reuertens Brunhildem accepit vxorem; à qua statim à patre separatus, cum suspectus haberetur, non multo post attonsus & presbyter ordinari iussus est. Per idem tempus sanctus Germanus Parisiorum Episcopus migrauit ad Dominum. Circa hoc tempus Longobardi iterum Burgondiam ingressi à Mummulo patricio Guntrammi, qui Amato successerat, circumuenti, pluribus trucidatis & captis vix refugerunt.

577 His diebus Hilpericus Chlodoueum filium suum & Desiderium Ducem contra fratrem suum Guntrammum transmisit: sed à Mummulo patricio Guntrammi, pugna victi, terga verterunt. Hoc item tempore Saxones, qui cum Alboino Italiam intrauerant, Gallias inuadunt: sed à Mummulo cæsi & humiliati, impetrata pace, redeunt: & post annum iterum patriam repetere volentes, Gallias petunt; Viso Mummulo territi, auro se redimunt. Postremo à Sueuis, qui locum ipsorum possederant, pugna victi & pene deleti sunt.

578 Romæ Benedictus Papa LXIV. sedit annos 4. menses 2. à quo beatus Gregorius de monasterio ablatus, & diaconus ordinatus, Constantinopolimque apocrisiarius missus Euthicium eiusdem vrbis Episcopum in fide resurrectionis errasse, Tiberio Augusto præsente conuicit: Vbi etiam egregium opus Moralia in Iob venientibus ad eum monachis suis scribere compulsus est. Hoc tempore Guntrammus Rex Diacolemum Ducem superbe sibi vincula minitantem pugna victum occidit.

579 Hilpericus Rex Francorum inauditis exactionibus populum suum & descriptionibus afflixit: sed exactor eius occisus, & pictacia census incensa sunt. Magna aquarum inundatio, & illuuies, fulmina & terræ motus, & prodigia sequens pestilentia Gallias aliasque prouincias afflixere. Tres filii Hilperici dysenteria periere: quartus ab ipso in custodia positus molimine nouercæ Fridegundis cultro fixus interiit. In Hispaniis Leuigildus Rex Gothorum Arrianus instigante Goesinda vxore catholicos persequitur. His diebus magnæ Longobardorum copiæ cum tribus Ducibus Galliam ingressæ diuersis modis ac præliis à Mummulo attritæ vix tandem in Italiam refugerunt.

580 Cometa die Paschæ visus. Suessionis cœlum ardere visum est. Parisiis sanguis de nubibus fluxit. Pestilentia & mortalitas ingens facta. Leuigildus Rex Hermigildum filium Catholicum persequitur cum exercitu. Rodinus Dux Hildeberti pius & religiosus obiit.

581 Hoc tempore exercitus Tiberii Imperatoris missus Persas potenter superauit, & inter innumerabilem prædæ copiam 20. elephantos Imperatori reddit. Ipse Imperator, cum Italia & ipsa Roma bello Longobardorum, pestilentia, & insuper fame grauiter laboraret, naues frumento onustas Romam misit, & annonæ copiam populo subministrauit.

582 Constantinopoli Tiberius Imperator omni laude dignissimus morbo tactus filiam suam & imperium Mauricio tradidit, & ipse ex hac vita fœliciter discessit. Pro quo idem Mauricius genere Capadocus regnauit annos 21. Romæ Pelagius II. Papa LXII. sedit an. 10. mensibus 2. Hic templum sancti Petri tabulis argenteis deauratis texit. Domum suam fecit xenodochium, Basilicam sancti Laurentii construxit & sepulchrum eius tabulis argenteis ornauit.

583 Hildebertus Rex Francorum cum hoc tempore 50. millia solidos auri à Mauricio Imperatore accepisset, quatenus Longobardos ex Italia pelleret, valido cum exercitu Italiam petiit. Sed Longobardis petentibus & munera offerentibus pacem cum eis pactumque confirmans sine bello rediit, Mauricioque pecuniam repetenti nec responsum dedit.

584 Guntrammus Rex in suburbano Cauillonensi summo studio monasterium sancti Marcelli construens, ad exemplum Agaunensis instituit. Gundoaldus quidam cum auxilio Mummuli & Desiderii regnum affectans contra Guntrammum tyrannidem inuasit. Sed aduersis eius Leudiselo & Egilano fugatus, cum latebram Caınbanis vrbe foueret, ab Osone de rupe præcipitatus interiit.

585 Hilperico Rege Francorum post multa scelera & mala sua insidiis perempto, & Parisius in Basilica sancti Vincentii sepulto, Lotharius puer filius eius à Guntrammo Rege, suo patruo, baptizari iussus est, & de sacro fonte susceptus inque regno patris sublimatus, regente matre Fridegunde & Laudenco Maiore domus, regnauit ann. 45. Mummulus patricius reus maiestatis conuictus iussu Guntrammi Regis interficitur & thesauri eius in fiscum rediguntur.

586 In Italia Longobardi post 10. annos, quibus duces præerant, Autharium Flauium Elephonis filium Regem statuunt; qui bellica clarus virtute regnauit ann. 6. qui inter alia Brexillam vrbem diruit, & totam pæne Italiam secuto tempore bello peragrauit. Leuigildus Rex Gothorum in Hispania Arrianus Hermingildum regem filium suum die sancto paschæ 18. calend. Maii securi iussit interfici. Guntrammus rex exercitum in Hispanias misit, qui infirmatus statim redit.

587 Leudisolus à Guntrammo patricius promouetur.

Magna aquarum inondatio facta. Globus igneus scintillans & quasi rugiens de cælo in terram cecidit. In Hispania Leuigildus Rex Gothorum moritur: & Richaredus filius eius Rex pro eo efficitur; qui instante Leandro Hispolitano Episcopo, à quo frater eius Hirminigildus conuersus fuerat, cum tota gente Gothorum oon multo post ad Catholicam fidem conuertitur.

588 Guntrammus & Hildebertus Reges inter se pacem & pactum coofirmant, regnumque Guntrammi post obitum eius Hildeberto promittitur. Nonnulli principum & ducum Hildeberti, coniurationis contra eum conuicti, puniti sunt. In Hispania hæresis destructa, & Synodus Toletana collecta est industria Leandri præsulis & Richaredi Regis. Cæsara regina Aunulfi Regis Persarum Constantinopolim dissimulato nomine regio profuga veniens, se baptizari impetrauit: postea à marito inuenta ipsum quoque cum multis & gente sua Antiochiam venientem baptizari & Christianitatem aggredi effecit.

589 Exercitus Guntramni ad Hispanias missus negligentia Bosonis Ducis grauiter à Gothis trucidatus est. Hoc tempore Hildebertus Rex sororem suam, quam Authario Regi Longobardorum promiserat, Regi Gothorum, qui nuper Catholicus factus fuerat, in matrimonium tradidit.

590 Tonica Domini Saluatoris à Simone quodam Iudæo tormentis coacto monstrata, à Gregorio Antiocheno, Ioanne Constantinopolitano & Thoma Hierosolymitano, & aliis Episcopis multis, ieiunio triduano celebrato, in arca marmorea in oppido Saphadt inuenta, summo cum honore Hierosolymam allata est. Inter Francos & Britannos pugna commissa est. Hoc quoque tempore Hildebertus petitione Mauricii Imperatoris iterum Longobardos in Italia cum exercitu petiit: Sed victo ab Authario Rege cæsoque grauiter exercitu suo cum paucis rediit.

591 His diebus Rex Longobardorum Theodelindam filiam Garibaldi Regis Bauariorum, pulchram, prudentem, & piam accepit vxorem: Quo tempore magnus Francorum exercitus cum 20. Ducibus à Hildeberto Rege contra Longobardos missus diuersis casibus, præcipue morbo afflictus, parumque hostibus, intra munitiones septis, nocere præualens, paruo effectu, fame afflictus, ægre tandem reuertitur.

592 Immensa pluuiarum inundatio & illuuies facta ingensque mortalitas subsecuta est. In qua primo Pelagius Papa, dein innumeri cateruatim extincti sunt; & beatus Gregorius tunc Romanæ Ecclesiæ Archidiaconus constituitur, litaniis, & plaga cessante, Papa LXVI ordinatus, doctrina & actibus cunctis merito præferendus Apostolicis. sedit an. 13. mensibus. 6. diebus 10. Qui statim inter alia bona librum pastoralem egregio edidit stylo. Hic quoque super corpus beati Petri ciborium fecit & Missas celebrare instituit; itemq; S. Pauli similiter. In Italia, cum Autharius Rex ad Francos pro pace petenda misisset, veneno, vt aiunt, mortuus est: & Theodlinda Regina eius vidua Agonem Ducem, qui & Agilolfus, maritum & Regem selegit: Qui Rex Longobardorum factus regnauit ann. 22. Longobardi pacem cum Francis peragunt.

593 Guntrammus Rex Burgundiæ in omni bonitate præcipuus anno regni 33. 5. Calend. Aprilis obiit. & in Monasterio S. Marcelli à se constructo sepultus est; regnumq; Hildebertus fratris eius Sigiberti filius accepit, & post eum 4. ann. tenuit. In Britannia Edelfridus Rex super Anglorum partem constitutus est. Siccitas magna & fames facta est, & insolita locustarum magnarum multitudo.

594 Quintrio Dux Gallicæ Campaniæ regnum Lotharii Regis filii Hilperici hostiliter ingressi ab ipso Lothario cruenta vtrinque pugna victus aufugit. Item locustarum multitudo frugibus nocuit.

595 Gregorius Papa synodum 24. Episcoporum pro vtilitate Ecclesiæ ad S. Petrum collegit Indictione 14. Franci & Britanni, graui vtrinque cæde, pugna confligunt. His diebus Tassilo rex Baioariorum à Hildeberto constituitur, qui mox Sclauis superatis magnam exinde prædam deportauit.

596 Sanctus Columba presbyter & abbas post multa miracula in insula Hii iuxta Hyberniam migrauit ad Dominum, anno ætatis 73. Hoc tempore beatus Gregorius Papa missis doctoribus Augustino, Mellito, Ioanne, & aliis seruis Dei, Anglorum genti in Britannia verbum vitæ prędicare iussit, eamq; cooperante Dei gratia, ad fidem Christi per eosdem conuertit. Cometa & multa signa apparuerunt in cœlo.

597 Hildebertus rex Francorum fortis & strenuus, filius Sigiberti 23. anno regni, ætatis vero 25. veneno, vt aiunt, à coniuge accepto, moritur: pro quo duo filii eius Theodebertus in Austrifrancia ann. 17. & Theodoricus in Burgundia cum auia Brunihilde 18. annos regnauerat: ipsoq; anno Fridegundis cum filio Lothario regnum eorum inuasit, & eos cum exercitu resistentes graui cæde protritos fugauit.

598 Fridegundis Regina mater Lotharii regis moritur. His temporibus cum Romanus patricius aliquot vrbes à Longobardis dudum captas, & cum deditione recepisset, idq; Agilolfus rex vltum ire molitus, Italiæ ipsique Romæ infesto cum exercitu immineret, studio S. Papæ Gregorii & suffragio Theodelindæ religiosæ reginæ, pax vtrinque effecta est.

599 Quintrio Dux, instigante Brunihilde, peremptus est. Per hæc tempora Agilolfus rex nonnullus duces Longobardorum sibi rebelles, alios occidit, alios aliis modis perdomuit: ipse etiam perpetuam cum Theodorico rege Francorum pacem fecit. Circa hæc etiam tempora monasterium S. Benedicti in castro Cassino situm, fugientibus ex eo monachis à Longobardis omnino destructum & desolatum est.

600 Gregorius Papa Lindune & Eboraci Episcopos in Britannia, misso pallio, Metropolitanos esse decernit, Indictione quarta. Clades glandularia Massiliam aliasq; partium illarum ciuitates & Italiam grauiter attriuit. In lacu Dunensi aqua repente bulliens & feruens magnam pisciū partem decoxit. Warinharius Maior domus Theodorici omni substantia distributa obiit.

601 Brunihildis de regno Theodeberti ob scelera sua depulsa, à quodam paupere sola inuenta, & ad Theodoricū regem, vt rogabat, producta, benigneque suscepta, eidem pauperi Episcopatum Autisiodorensem impetrauit.

602 Mauritius Imperator R. P. vtilem principem militiæ faciens, Focam scilicet, eumque cum exercitu mittens, de Persis & aliis nonnullis gentibus triumphauit. Globi ignei & alia signa in cœlo visa. Theodebertus & Theodoricus fratres ingenti pugna Lothario rege superato & exercitu eius trucidato atq; fugato, regnum eius diripiunt & inter se diuidunt: modica tantum parte illi, id est, duodecim comitatibus iuxta litus Oceani cum pacto pacis relictis.

603 Constantinopoli Focas victor de Persis reuersus, Mauritium Imperat. peccata sua in pręsenti, vt ipse semper orasse fertur, cæ[illegible]ntem, turpiter interfecit, & ipse imperium arripiens, 8. ann. tenuit. Egilan dux, Brunihilde instigante, sine causa propter diuitias tantum suas occisus est. Theodebertus & Theodoricus misso exercitu Wascanes victos subiiciunt. Corpus S. Victoris Martyris, qui cum B. Vrso Solodori passus est, apud Genuensem vrbem diuina reuelatione in loculo argenteo inuenitur, & multis miraculis declaratur. Filius Agilolfi regis Adaloaldus baptizatur, & à seruo Dei Secundo Tridentino Episcopo de fonte suscipitur.

604 In Britannia Edilfridus rex Anglorum Edanum regem Scotorum insulam petentem forti profligato exercitu pugna vicit. Etherius Lugdunensis Episcopus obiit, eiq; Secundinus successit. Ipseque Arridus Agilolfus rex Cremonam & Mantuam captas diruit aliasque prouincias vastauit. Et Romani reddita illi, quæ prius capta erat, filia eius, pacem ab eo ad tempus acceperunt.

605 Beatus Papa Gregorius & doctor sanctissimus migrauit ad Dominum, Indictione 8. post quem cessante Episcopatu mensibus plus 5. Fabianus Papa LXVII. sedit anno vno mensib. 5. & post hunc item cessauit Episcopatus anno ferme vno. Quare de Constantinopoli legatio im-

perialis

A pertalis expectabatur. & hoc anno synodus nefaria Caualilanis congregata. Et beatus Desiderius Viennensis Archiepiscopus, machinante Brunihilde, quia scelera eius arguebat, depositus & exilio deputatus, & in locum eius Dominus suus subrogatus est. Sol obscuratus est. Hyems nimis fæua magnam vinearum partem perdidit.

606 Fames Romę facta, & pax cum Longobardis in annum vnum pro 12. millibus solidorum condita est. Prothadius, qui cum Brunihilde inter alios plures concubuerat, dux effectus est. Lotharii exercitus contra pactum, regnum Theodorici inuasit, & Berchvvaldum Maiorem domus, virum strenuum & pium fugatum Aurelianis obsedit. Filius Agilolfi Adaloaldus coram patre Rex à Longobardis effectus & electus, & desponsata ei filia Theodeberti. pax perpetua cum Francis facta est. Mense Aprili & Maio cometa visus est.

607 Theodericus exercitum Lotharii pugna inita victum fugauit: In qua tamen Berchtoaldus Maior domus audacius inter hostes progressus occubuit, pro quo Prothadius molimine Brunihildis promouetur. B Theodebertus & Lotharius cum exercitibus collectis hostiliter conuenirent, facta inuicem pace digressi sunt. Theodericus instigante Brunihilde & Prothadio contra fratrem Theodebertum arma mouit, cumque infestis exercitibus concurrere pararent, cæterisque pacem persuadentibus solus obsisteret Prothadius, eo impetu militum in tentorio Regis trucidato, fratres ab inuicem pace facta discedunt.

608 Romæ Bonifacius III. Papa LXIIX. sedit mensibus fere 9. post quem item cessauit Episcopatus mensibus 10. Hic quia Constantinopolitana Ecclesia primam se scribebat, apud Focam Augustum obtinuit, vt Romana Ecclesia omnium caput Ecclesiarum decerneretur. Hic quoque synodum 72. Episcoporum Romę collegit. In regno Theoderici Claudius vir prudens & pius pro Prothadio efficitur Maior domus.

609 Romæ Bonifacius quartus Papa LXIX. sedit ann. 6. mensibus 8. & post hunc Episcopatus cessauit mensibus 7. C Hic apud Focam Augustum templum omnium idolorum, quod Pantheon vocabatur, obtinuit, & in honore omnium Sanctorum dedicauit 3. idus Maii, & S. Mariæ ad Martyres appellauit, festiuitatemque omnium Sanctorum Calendis Nouembris celebrari constituit. Cuius tempore fames & pestilentiæ & inundatio aquarum immensa acciderunt. Vncilenus Dux ob mortem Prothadii, instigante Brunihilde, à Theoderico pede truncatus est, & facultatibus spoliatus. Itemque Volfus patricius occisus est. Ipse Theodericus Ermenbergam de Hispanus, filiam Betterici regis Gothorum, coniugem sibi adductam, eiusdem Brunihildis suasu, ne honor suus vilesceret timentis, non vxorem accepit, sed repudiatam & expoliatam post annum remisit. Beatus Desiderius Viennensis Archiepiscopus de exilio reuocatus, factione Brunihildis, Theoderici & Aridii Lugdunensis lapidatus & martyrio coronatus, plurimis post mortem claruit miraculis.

D 610 Bettericus Rex Gothorum, aliis tribus regibus auxilio sibi ascitis, contra Theodericum bellum parat. His temporibus Persæ bello furentes, multas prouincias Romanis abstulerunt, intra quas ipsam Hierosolymam auferentes, & loca sancta destruentes, inter alia ornamenta & thesauros Ecclesiarum, Crucem Dominicam abstulerunt.

611 Heraclianus, qui Africæ præerat, Focæ Augusto rebellans, & cum exercitu veniens, regno eum vitaque priuauit, & filium Heraclium Imperatorem promouit: Qui accepto imperio regnauit annis 26. Beatus Abbas Columbanus qui cum discipulis suis sancto Gallo & aliis, temporibus Sigiberti regis de Hybernia veniens Luxouiense monasterium, multis virtutibus coruscans, construebat, cum sæpe Theodericum pro sceleribus suis & maxime adulteriis increparet, ad legitimum hortaretur coniugium, molimine Brunihildis, reginas ambitiose execrantis, iussu Theoderici regis exinde pulsus, sanctum ibi Eustasium pro se reliquit Abbatem.

612 Circa hæc tempora beatus Augustinus Anglorum Apostolus & Archiepiscopus & doctor mirificus, migrauit ad Dominum. E Sanctus Columbanus de Luxouio propulsus, ad Lotharium Regem, inde ad Theodebertum venit, eoque optione manendi in regno dante, tandem in Alamannia Brigantium venit, ibique triennio mansit. Contentione inter Theodebertum & Theodericum de regno exorta, Theodebertus Alsatiam violenter accepit. Alamanni Aventicum pagum & vltra Iuranum petentes victores cum præda reuersi sunt. Theodebertus coniugem suam peremit & aliam duxit. Bregetz.

613 In Hispania mortuo Betterico Sisebodus Rex Gothorum factus est, vir fortis & pius, qui sæpe Romanis militibus congressus, victor peperciit, & captis plerisque vrbibus regnum Gothorum nobiliter ampliauit. Theodericus contra fratrem Theodebertum bellum parans Lotharium Regem patruelem suum promissa quadam prouincia ab auxilio eius auocare satagit. Circa hæc tempora Honni, qui & Auares, Venetiam petunt & totam prouinciam ferro, igne prædaque vastantes, ipsum forum Iulii à Romhilda Gisulfi vidua proditum euertunt, & depopulata prouincia redeunt. F

614 Heraclius Imperator Constantinum imperii consortem fecit. Theodericus & Theodebertus cum infestis exercitibus apud Tullense territorium forti pugna confligunt: & magna vtrinque cæde patrata, Theodebertus victus Coloniam aufugit: Quem cum Theodericus odio & insuper venerabilis viri Leonisii Mogontiacensis Episcopi instigatione, persequeretur, ille denuo collectis vndique viribus, apud Tulbiacum occurrens confligit, & immensa strage hominum facta iterum victus fugit. Theodericus vero Coloniam ingressus thesauros eius ac regnum rapuit, filiumque eius paruulum necari iussit, & ipsum comprehensum ac detonsum Caulonis misit, nec multo post suspectum habens, instigante Brunihilde, occidi præcepit. Quibus diebus beatus Columbanus de Brigantio pulsus, febricitantem Gallum reliquit, ipseque in Italiam veniens & benigne ab Agilolfo Rege & Theodelinda susceptus cœnobium Bobiense construxit. G Sanctus quoque Gallus solitudinem cellæ suæ incolere cœpit.

615 Theodericus contra Lotharium arma parans profluuio, &, vt quidam aiunt, fraude Brunihildis, veneno Mettis interiit; & Sigibertus ex concubina filius eius à Brunihilde & principibus eius Rex pro eo factus est: nec multo post Lotharius Rex regnum eius inuasit anno regni sui 30.

616 In Britannia Edilbertus primus Anglorum Regum Christianus anno regni 56. obiit: pro quo Eatpolt regnauit annis 24. Hoc tempore Isidorus Hispalensis Episcopus clarus in Hispaniis habetur, qui huc vsque temporum abbreuiationem produxit, & multa egregia opuscula edidit. In Italia Agilolfus Rex Longobardorum moritur: pro quo filius Adoloaldus cum matre Theodelinda regnauit annis 10. Apud Francos Sigibertus Rex cum contra Lotharium exercitum collegisset, à suis desertus & ab hostibus captus, vna cum fratribus iussu Lotharii peremptus est: H à quo etiam Brunihildis ipsa indomitis equis alligari iussa & ab eis discerpta, digna tandem morte periit; & Lotharius Monarchiam regni accepit.

617 Romæ Deusdedit Papa LXX. sedit annis 4. mense 1 sereno, qui clerum & sacerdotes dilexit, eisque sumptus auxit, cuius tempore Eleutherius patricius Rauennam veniens Ioannis patricii peremptores occidit. Item Neapoli & aliis in locis tyrannis occisis pacem Italiæ reddidit. In Britannia Edwinus occiso Edilfrido & filiis eius in Hyberniam fugatis regnum illius per annos 17. egregie rexit.

618 Terræmotus ingens factus est, & clades scabiosa subsecuta populum fœda morte attriuit, ita vt mortui non possent agnosci. Hierosolyma inter alias Palæstinæ ciuitates à Chosdroe Rege Persarum capta, & Crux Dominica in Persidem abducta est.

619 Lotharius Rex VVarinharium, cui aliquantulum

infensus

A infensus erat, suffragantibus multis in gratiam recipiens in principatu Maioris domus confirmauit.

620. Romæ Bonifacius V. Papa LXXI. sedit ann. 5. Vir valde mitis & pius. Eleutherius patricius tyrannidem & regnum affectans, in Italia à militibus peremptus est, & caput Constantinopolim missum. In Britannia defuncto sancto Laurentio Archiepiscopo Mellitus successit. Magundat magus genere Persa ad fidem Christi conuersus est & Anastasius dictus: Hierosolymæ miræ sanctitatis monachus effectus est.

621. Lotharius Rex acceptis amplis muneribus, Longobardis petentibus, 12000. solidorum auri, quos annuatim pro inuasa quondam Burgundia Francis persoluebant sub nomine tributi, * quibus consiliantibus dimisit.

622. Gertrudis Regina vxor Lotharii Regis ipsi & omnibus pro pietatis & morum excellentia nimium amabilis obiit.

B 623. His temporibus beatus Adtala & post hunc Perpholfus Bobienses Abbates: in Almannia quoque beatissimus Gallus virtutibus claruerunt.

624. In Britannia defuncto Mellito Iustus substitutus est, qui sequenti anno beatum Paulinum ordinans Episcopum, Anglis illis, qui adhuc Pagani erant, prædicatorem & doctorem misit. Lotharius Rex Francorum anno regni sui 39. Dagobertum filium consortem fecit, & beato viro Arnolfo Pipinoque Duci commendatum, ad regendum Austri franciæ dirigit regnum.

625. Romæ Honorius Papa LXXII. sedit annis 13. qui multis bonis studens, Ecclesias plures adornauit, renouauit, extruxit. fecit Basilicam sanctæ Agnetis via Numentana. Item sancti Apollinaris in porticu sancti Petri. Item sancti Quiriaci via Hostiensi. Item quatuor Coronatorum. Item sancti Seuerini Tiburtina vrbe. Item sancti Pangratii via Aurelia. Item sanctæ Luciæ. Item sancti Adriani, & alia multa laudabilia patrauit.

C 626. Sorno quidam Francus negotiator dum cum aliis ad Sclauos venisset, eisque contra Hunnos, qui & Auares, bellũ mouentes fortissime pugnans, adiunisset, ipsi victoriam nacti, super se Regem illum eligunt, vbi multis clarus victoriis 35. anno fœliciter regnum tenuit. Hic ibi 12. vxores habuit, & ex eis filios 22. filiasque 15. accepit. In Italia Adaloaldus Rex Longobardorum cum in amentiã Græci cuiusdam legati malefico vnguento versus nonnullos Principum peremisset, depositus de regno non multo post veneno extinctus est: Post quem Harialdus Rex factus annis 7. regnauit. Hic Gundabergam filiam Agilolfi habuit vxorem.

627. In Britannia Eduuinus Rex Anglorum à Paulino Episcopo conuersus cum gente sua baptizatur, anno aduentus Anglorum in Britanniam circiter 180. Discordia inter Lotharium Regem & filium eius Dagobertum incepta, beato Arnolfo aliisque principibus mediantibus sedatur.

628. Beatus Anastasius monachus multa pro Christo tormenta passus tandem in Perside à Rege Chosdroe cum aliis 70. strangulatus martyrium compleuit. Ipso anno D Heraclius Imperator Persidem petiit victoque & occiso Chosdroe cum infinita præda crucem Dominicam triumphans Ierosolymam reuexit. Apud Francos Warnharius Maior domus moritur. Et Godinus filius eius nouercam suam vxorem accipiens, Lothario persequente, per diuersa fugitans, postremo peremptus est.

629. Lotharius Rex magnum de toto regno suo Clippiaci habuit conuentum: vbi magna dissensio & tumultus exortus, vix tandem studio Regis sedatur.

630. Lotharius Rex Francorum fortis, pius & religiosus, anno regni 45. defunctus, & Parisiis in Basilica S. Vincentii sepultus est. Eius regnum Dagobertus accipiens, cum iam 6. annis regnaret, 10. annis postea rexit, modica tantum parte iuxta Wascones & Pireneum fratri Hariberto concessa.

631. Dagobertus Rex sancto Arnolfo Mettensi Episcopo, & Pipino Duce Maiore domus, Chumbertoque Coloniensi Archiepiscopo vtens consiliariis, nimio iustitiæ flagrauit amore, & Rex per omnia laudabilis extitit. Postea vero propria secutus consilia multum ad exteriora defluere cœpit; vxoreque Gomadruda repudiata Nanthildem quandam de Monasterio puellam accepit vxorem. E

632. Heribertus Regulus frater Dagoberti Wasconiam inuadens suo eam regno adiecit. Dagobertus ex quadam concubina Sigibertum filium genuit. Pax perpetua inter Heraclium Imperatorem & Dagobertum legatis mediantibus, pacta est: & petitione Imperatoris, qui imperium suum à gente circumcisa vastandum præcognouerat, Iudæi multi in regno Francorum, sicut & alibi in Romano imperio, profligati sunt. Nec multo post secutis temporibus crudelissima Saracenorum gens & ipsa circumcisa multas prouincias inundans vastauit, & Romanum exercitum crebris prœliis trucidatum vehementer atteruit.

633. In Britannia Eduuinus Rex Anglorum pacificus & pius à Ceaduualda & Penda paganis Regibus victus & peremptus est. Post cuius mortem, filii Edilfridi de Scotis reuersi, regnum quondam patris sui arripiunt. E quibus duo à Christi fide, quam apud Scotos didicerant, apostatantes, intra vnum annum pereunt. Apud Francos Heribertus Regulus frater Dagoberti moritur, & regnum eius Dagobertus frater cum thesauris accepit. Tres exercitus à Dagoberto contra Samonem & Sclauos diuersis partibus missi. Vnus Francorum victus, duo Sueuorum & Longobardorum victores redierunt. F

634. Calamitosus fuit iste annus Anglis, tam Regum apostasia & perditione, quam barbarica & crudeli, quam à Ceaduualda pertulerant vastatione. Sed statim Osuuald tertius filius Edilfridi Christianissimus paucis collectis in Domino confisus, & adorata quam erexerat lignea cruce, audacter cum Ceaduualda pugnam iniuit; eoque victo, prouincia & fratribus vindicatis, paternum regnum 8. annis plenus pietate nobiliter rexit. Samo cum Sclauis Turingiam vastat. Saxones Sclauis se resistere pollicentes, tributo 500. vaccarum, quas Francis annuatim soluebant à Dagoberto absoluuntur. In Italia mortuo Harialdo Rege Longobardorum, Rotharius à Gundeberga maritus, assumptus & Rex electus regnauit annis 13. G

635. Per hæc tempora cum Sergius Constantinopolitanus annitente Cyro Alexandrino, hæresim Acephalorum instaurans, vnam in Christo Diuinitatis & Humanitatis voluntatem & operationem dogmatizasset, ipsumque Imperatorem seduxisset, ab Apostolica sede damnatus est. Sclauis cum Samone Turingiam & confines pagos incursantibus, Dagobertus filium suum paruulum Sigibertum, Pipino & Adalgiso ducibus & Chuniberto Archiepiscopo Coloniensi commendatum Austrifranciæ Regem fecit; eique sedem Mettis dedit, principibusque, vt terminos regni Orientalis deinceps tuerentur, persuasit.

636. Dagoberto Regi Clodoueus seu Ludouuicus ex Nanthilde Regina filius nascitur; Cui non multo post regnum suum Occidentale destinauit & confirmauit. Ratholfus Dux Thuringiæ Sclauis sæpe congrediens victor eos fugabat. Vnde elatus, vt Regi suo rebellare tentaret, sensim animos attollebat.

637. Constantinopoli Heraclius Imperator à Sergio Constantinopolitano Episcopo in hæresin, vt aiunt, prius inductus moritur: pro quo filius eius Heraclonas cum matre Martina annis duobus imperat. Per hæc tempora Rotharius Rex Longobardorum, quamuis Arrianus, iustitiæ tamen Amator, leges Longobardorum scripsit. Ipse etiam nonnullas Romanorum vrbes cepit, & Rauennatibus pugna confligens ex eis octies millia occidit reliquosque fugauit. H

638. Romæ defuncto Papa Honorio cessauit sedes Apostolica ann. 1. menses 7. dies 14. Quia Constantinopoli autoritas imperialis morte principum nutabat, quo tempore Lateranensis thesaurus à Mauricio Chartulario & Hisacio patricio Exarcho Italiæ direptus & distractus est. Wascones rebellare tentantes, misso à Dagoberto exercitu perdomiti sunt. Britonum Rex ad Dagobertum veniens humiliter ei satisfecit & pace impetrata redit.

639. Constantinopoli mortuo Heraclona Imperatore frater eius Constantinus regnauit menses 6. In Britannia Ead-

A

Eadvvald Rex Cantuariorum Anglorum decessit, eique filius Erchambertus successit, ann. 25. Wascones à Dagoberto pro rebellione sua veniam precantur & impetrant.

640. Constantinopoli post mortem Constaorini Imperatoris filius ipsius Constantinus, qui & Constans, regnauit annis 28. Romæ Seuerinus Papa 73. sedit mensib. duobus diebus quatuor, vir sanctus, mitis & pius: post quem cessauit Episcopatus mensibus quinque. Dagobertus Rex anno regni 16. moritur, & in suburbano Parisiaco in monasterio sancti Dionysij summo studio à se constructo, ornato, & dicato & ad institutionem Agaunensis monasterii ordinato sepelitur; cum quo pariter regni Francorum virtus & dignitas collapsa paulatim deficiebat, & pro eo filii eius Sigebertus & Ludovvicus regnum patris obtinuerunt.

B

641. Romæ Ioannex IV. Papa LXXIV. sedit anno 1. mensibus fere 10. qui missa multa pecunia multos captiuos in Histria & Dalmatia à barbaris redemit: & Basilicam sanctorum martyrum Venantii, Anastasij & Mauri construxit & ornauit. Ludovvicus seu Clodoueus infans regnante matre Nanthilde regno Occidentali præponitur. In Hispania Sentila Rex Gothorum moritur: pro quo Tholga puer regnum accepit: quo non multo post deposito & detonso Chinthasindus regnum assumens, superbiam Gothorum, trucidatis primoribus, nimis humiliauit.

642. Romæ Theodorus Papa 75. sedit annis 6. mensibus fere 6. Hic corpora sanctorum Primi & Feliciani leuauit, & in Basilica sancti Stephani protomartyris sepeliuit, Ecclesiam sancti Valentini via Flaminia, Oratorium sancti Sebastiani Lateranis, Oratorium sancti * Cupli ante portam sancti Pauli fecit & inter alia bona Constans in fide hæreticos damnauit. In Brittania Osvvald Rex Anglorum piissimus pro patria contra Pendanum Regem Merciorum paganum pugnans occubuit & plurimis post

C

mortem miraculis claruit, pro quo frater eius Osuiu regnauit ann. 28.

643. Hoc tempore Mauritius Chartularius tyrannidem affectans missis ab Hisacio patricio militibus Rumæ comprehensus & abductus iuxta Rauennam decollatus est. Nec multo post ipse Hisacius morte apud Rauennam periit & pro eo Theodorus Italiæ Exarchus ab Imperatore missus est. Ega maior domus Ludovvici, vir strenuus & religiosus obiit: Post quem Erchoualdus item vir laudabilis Maior domus efficitur.

644. Sanctus Paulinus Eboracensis Episcopus & doctor Anglorum anno Episcopatus 20. migrauit ad Dominum 6. Idib. octobris. Pipinus Maior domus & Dux Sigeberti, iustitiæ & pietatis amator eximius obiit; post quem filius eius Grimoaldus Maior domus effectus est.

645. Hoc tempore Pyrchus Constantinopolitanus Sergii & in sede & in hæresi successor cum à Theodoro Papa dudum damnatus, ex Afoca Romam venisset, & fictam pœnitentiam satisfactionemque simulasset, benigne susceptus & reconciliatus est. Postea vero domum reuersus & errorem repetens denuo ab ipso Papa depositus,

D

damnatus & anathematizatus est.

646. His temporibus beata virgo Gertrudis, filia Pipini, soror Grimoaldi Maioris domus, Niualensis cœnobii mater virtutibus claruit. Huius soror Begga & ipsa fœmina religiosa Ansgiso sancti Arnolfi filio nupsit, cui etiam Pipinum iuniorem peperit.

647. His temporibus cum Paulus Constantinopolitanus Pyrrhi successor hæresin non solum non dimitteret ipsumque Imperatorem cum aliis seduceret, sed eam magis augmentaret, nec à Domno Papa admonitus & increpatus resipisceret, & ipse identidem damnatus est. In Italia mortuo Rothario Rege Longobardorum Rodoaldus filius eius regnauit annis quinque.

648. His Constantis Imperatoris temporibus gens Saracenorum crudelissima Palæstinam, ipsamque Ierosolymã, vtramque Ægyptum, Alexandriam vrbem & magnam Africæ partem aliasque plures prouincias Romani imperii vastauit atque diripuit.

E

649. Romæ Martinus Papa 76. sedit ann. 6. mensibus fere duobus. Quo tempore Paulus Constantinopolitanus ipso Imperatore Constante seductu legatos Apostolicæ sedis se pro hæresi arguentes carceribus, exiliis, & diuersis modis afflixit, Catholicis vbicunque potuit non modicam persecutionem concitauit.

650. Martinus Papa indictam nonam Synodum Romę 105. Episcoporum colligit, in qua Cyrum, Sergium, Pyrrhum, Paulum, cum sequacibus erroris condemnat.

651. In Britannia Osvvi Rex pius ab Osvvi Rege fugatus pugna ad quendam suorum cui fidem habebat, venit, à quo statim proditus ab Osvvo Rege cognato interfici iussus est. Ipso anno beatus Aidanus Scotigena Episcopus, & doctor Anglorum 2. Calend. septemb. decessit. In Italia mortuo Rodoaldo Rege Longobardorum Haribertus filius Gundoaldi fratris Theodelindæ Reginæ regnat annis 9.

F

652. Hoc tempore Olympius Exarchus à Cunstante Imperatore in Italiam missus cum Dominum papam ac cæteros in fide Catholica vnanimes deprauare, eisque nocere non posset, frustraque ipsi papæ diuinitus protecto insidias parauisset, cum eo tandem pacificatus, collecto exercitu Siciliam contra Saracenos ingreditur: vbi victo cæsoque ab ipsis exercitu Romano, tædio morboque confectus moritur.

653. In Britannia Honorius Anglorum Archiepiscopus obiit, pro Deus dedit annis 10. præfuit.

654. In Britannia mediterranei Angli ad fidem Christi conuersi sunt. Beatus papa Martinus iussu Constantis hæretici Imperatoris à Theodoro Exarcho ad hoc misso Romæ in Basilica Saluatoris, quæ Constantiniana dicatur, comprehensus & Constantinopolim adductus, cum flecti nullatenus posset, exilio in Cersonam damnatus est.

655. Martinus papa in exilio migrauit ad Dominum, ibique sepultus, postea miraculis claruit: pro quo Romæ Eugenius LXXVII. ordinatus sedit ann. 2. mensibus fere decem, vir benignus & mitis & pius. In Britannia Pendan

G

Rex Merciorum paganus ab Osvvi Rege sancti Osvvaldi fratre pugna victus interiit. Et gens Merciorum Christi fidem accepit.

656. Petrus Constantinopolitanus quasi satisfaciens pro fide sua mitit Romam Synodicam epistolam, valde obscuram & dubiam: sed à Domno Papa & Ecclesia Romana non est accepta.

657. Romæ Eugenio Papa defuncto cessauit Episcopatus mensibus fere duobus.

658. Romæ Vitalianus Papa LXXVIII. sedit annis 14. mensibus 6. qui literis ex more Constantinopolim missis in sede confirmatus Ecclesiam Romanam insigniter rexit.

659. In Britannia Vulfhere filius Pendani Rex Merciorum effectus regnauit ann. 17. Constantinus, qui & Constans, Imperator sancto Petro donaria pretiosa Romam misit.

H

660. In Italia defuncto Hariberto Rege Longobardorum duo filii eius Godabertus Ticini, & Berthauicho Mediolani regnum statuentes, sed non multo post, factione prauorum, odio infando alterutrum regno pellere cupientes dissentiunt. Et Codabertus misso Gunibaldo Duce perfidissimo Grimoaldum virum strenuum, qui iam 25. ann. Dux Beneuenti erat, auxilio sibi contra fratrem asciuit; qui ab ipso Gumbaldo instigatus Godabertum occidit, & Pertharich ipso terrore fugatus ad Hunnos secessit post vnum annum & 3. menses sui regni, Grimoaldusque arrepto regno Longobardorum annis 9. strenue regnauit.

661. Hoc tempore Perthariehus dudum Rex Longobardorum, cum de exilio reuersus Grimoaldi Regis gratiam perutillet, benigneque susceptus esset, actione prauorum proxima nocte ab ipso Rege obseruari iussus est, sequenti die perimendus; sed astu, imo fide Hunoldi amici sui & cuuidaro fidelis vestiarii sui, eductus ex vrbe Ticinensi ad Francos confugit, ibique latuit. Hac etiam tempestate Francorum exercitus Italiam ingressus, cum in castris Grimoaldi Regis simulata ab ipso fuga relictis epularetur, ipso irruente ad internecionem deletus est.

A 662. Constantinus, qui & Constans Imperator Italiam contra Longobardos petiit, & aliquot oppidis eorum captis Rumoaldum Ducem filium Grimoaldi Regis apud Beneuentum obsedit. Sed aduentante Grimoaldo cum exercitu territus Neapolim repetit, magnaque exercitus sui parte, Duce Saburro, cum Rumoaldo pugna confligente & victa trucidataque, nihil contra Longobardos profecit.

663. Constantinus Imperator Romam venit, & à Vitaliano Papa honorifice susceptus, toto exercitu cum cereis in Ecclesiam intrante, beato Petro pallium auro textile obtulit, & actis ibi 12. diebus cuncta pæne vrbis ornamenta abstulit. Inter quæ etiam tegulas æreas, quibus Basilica sanctæ Mariæ ad martyres, quæ Pantheon antiquitus vocabatur, tecta fuerat, diripiens in Siciliam præmisit, ipseque suis in Italia deprædatis, ipsam insulam septima indictione intrauit, ibique quinquennio multo infamis auaritia & nequitia mansit.

B 664. Eclipsis solis 5. Non. Maij facta est hora quasi decima. In Britannia conuentu ab Anglis & Scotis acto, quæstio de pascha ventilata, & Scotis à Wilfrido presbytero rationabiliter victis, seua lues & pestilentia Britanniam & Hyberniam nimium vastat. Deus dedit Archiepiscopus Anglorum obiit. Ceydla & Wilfridus Nordanimbrorum Episcopi ordinantur.

665. In Britannia Erchanberto Rege Cantuariorum mortuo, Egibertus filius eius regnat ann. 9. Angli ad Vitalianum Papam pro Episcopo & doctore postulatum Romam mittunt. His diebus apud Francos Clodoueus seu Ludovvicus Rex iners & infamis, filius Dagoberti, frater Sigiberti, cum Parisiis manens brachium S. Dionysii auferre ausus esset, in amentiam versus est.

666. Hoc tempore cum Lupus Dux Foroiulianus Regi Grimoaldo rebellaret, Hunni, qui & Auares, ab ipso Rege inuitati, Venetiam petunt, & ter pugna victi, quartoque certamine victores, ipso Lupo cum suis occiso, prouinciam vastant; donec arte Grimoaldi territi tandem redire coacti sunt.

C 667. Circa hoc tempus Sclani de Carunto, quod Carentanum dicimus, cum exercitu Venetiam vastantes, Duce Wectario cum 25. suorum super eos irruente, pauci ex quinque millibus effugere vix potuere.

668. In Sicilia Constantinus Imperator, qui & Constans, post multas exactiones & deprædationes per prouincias actas, tandem à suis in balneo occisus interiit, Indictione 12. post quem Mezecius imperium ibi arripiens ab Italico exercitu cum complicibus suis peremptus est. Et Constantinus Constantis filius Constantinopoli Imperator factus regnauit annis 17. Imperator sane Catholicus & pius. Hoc anno Theodorus Archiepiscopus à Vitaliano Papa ordinatus, & cum Adriano Abbate ad Anglos missus, multis in verbo profuit & exemplo. Apud Francos, mortuo Clodoueo seu Ludovvico Rege infami, filius eius Lotharius puer regnauit annis 4.

D 669. Saraceni, qui iam multis depopulatis prouinciis, Ægyptum tenebant, Siciliam hoc tempore inuadentes, magnas hominum strages faciunt: & deprædata insula, hisque, quæ Constans Imperator ibi collegerat, ablatis, Alexandriam redeunt.

670. In Britannia Osvvi Rex Anglorum frater sancti Osvvaldi obiit: pro quo Egfridus regnauit 15. annis. In Italia mortuo Grimoaldo Rege Longobardorum Pertherich de exilio reuersus, regnum paternum magno Longobardorum fauore recepit; & per annos 17. magna pietate insignis obtinuit.

671. Per hæc tempora in Italia regnum Longobardorum Pertherich adeptus, summa pace & probitate regebat. His temporibus Childericus frater Lotharii Regis, filius Ludovvici, cum ad Austrifranciæ regnum vocatus leuiter in eo & crudeliter ageret, à Francis vna cum vxore & filiis trucidatur.

672. Romæ Vitaliano Papa Indictione 15. defuncto, post duos menses Adeodatus Papa 79. sedit ann. 4. mensibus 2. vir valde mitis & pius. Qui & Ecclesias renouauit & ædificia noua construxit. Apud Francos post Lotharium puerum frater eius Theodoricus regnat annis 19.

E 673. In Britannia Egberto Cantuariorum Rege mortuo frater eius Luthere regnauit ann. 11. mensib. 4. Quo tempore Theodorus Archiepiscopus Anglorum synodum vtilem collegit.

674. Circa hæc tempora Alachis Dux Tridentinus, de quodam Comite Norico victoria nacta, elatus, aduersus Pertharich Regem suum rebellabat: sed per Chunibertũ Regis filium sæpius reconciliatus & honoribus auctus est.

675. In Britannia Vulphere Rex Merciorum obiit, pro quo frater eius Edilred 35. annis regnat, qui sequenti anno Cantiam vastauit.

676. Romæ defuncto Adeodato post menses 4. Donus Papa 80. sedit annis 2. mensibus 5. Qui inter alia bona studia porticum S. Petri marmore strauit: qua æstate immensa vis tonitruorum & pluuiarum homines afflixit: & legumina, quæ propter pluuias colligi non poterant, quibusdam in locis renata & ad maturitatem reducta sunt. Cometa per tres menses visus, & magna hominum pestilentia in Oriente subsecuta est.

F 677. In Italia Pertharich Rex Longobardorum Chunibertum filium suum regni consortem fecit: Cum quo 10. annis postea regnauit. Ecclesia Rauennas, quæ Autocephaliam sibi vsurpans, à Romana desciuerat, Dono Papæ denuo se subiecit.

678. Romæ defuncto Dono post duos menses Agatho Papa 81. ordinatus sedit annis 2. mensibus 6. vir mansuetus & benignus. Wilfridus Anglorum Episcopus ab Egeberto Rege sede sua pulsus, multos in peregrinatione sua ad Dominum prædicando conuertit.

679. Constantinus Augustus Legationem Romam misit, & vt pro confutandis hæreticis Synodus Apostolica authoritate Constantinopoli fieret, postulauit. Agatho Papa Synodum 120. Episcoporum Romæ collegit, & hæreticos vnam in Christo operationem dogmatizantes damnauit.

G 680. Ecclipsis Lunæ & magna mortalitas Romæ per æstiuos menses facta. Agatho Papa legatos Constantinopolim misit indict. 9. qui honorifice ab Augusto suscepti atque tractati, sextæ Synodo vniuersali 150. Episcoporum præfuerunt, & conuictos rationabiliter hæreticos, vnam in Christo voluntatem asserentes & operationem, damnauerunt. Theodorus Archiepiscopus Anglorum item Synodum collegit.

681. Constantinopoli sexta Synodus 150. Episcoporum indict. 9. mense Februario acta. & Macharius Antiochenos sequacesque erroris damnati sunt. Quibus damnatis, subito plurimæ aranearum telæ in Basilica coram omnibus ceciderunt, hæreticas videlicet nugas deiectas esse portendentes.

682. Romæ defuncto Agathone Papa cessauit Episcopatus anno 1. mensibus fere 7.

683. Romæ Leo II. Papa 82. sedit mensibus fere 11. vir per omnia eruditissimus & eloquentissimus ac pijssimus. qui aliquot Ecclesias renouans dedicauit atque ornauit, sua decreta fecit; & plurima egregie scripsit, docuit, atque instituit. Hoc anno 16. die Aprilis in Parasceue tota pene nocte luna eclipsin passa. Egfridus Rex Anglorum misso H exercitu Hyberniam insulam sine causa crudeliter vastat. Sanctus Cudbertus Lindisfarnensis Ecclesiæ Episcopus ordinatur; qui pluribus Britanniam virtutibus decorabat.

684. Romæ defuncto Leone cessauit Episcopatus anno fere vno: post quem Benedictus II. Papa 83. sedit mensibus 10. vir & doctus, pius & beneficus omnibus, Ecclesias restaurans & exornans, & bona iugiter studia sectans. Cometæ apparent, & mons Campaniæ Bobius vltra modum flammas eructans circumposita exussit. In Britannia Egfridus Rex, cum dissuadente sancto Cudberto Pictos incaute bello peteret, ab ipsis victus & peremptus interiit: pro quo Alfridus Rex pius & prudens regnauit an. 19.

685. Romæ post Pascha defuncto Benedicto exactis plus duobus mensibus Ioannes V. Papa 84. sedit Anno 1. vir item eruditus & discretus: qui prius Archidiaconus legatus in 6. Synodo Apostolicæ sedis fuerat. Constantino-

A poli Constantino Imperatore defuncto, filius eius Iustinianus regnat aon. 10. Qui hæresi pollutus, Orthodoxis fuit infensus & prauus, hic etiam cum Saracenis, prouincias plures deuastantibus, data eis multa pecunia, pacem in decennium condixit. In Britannia Luthere Rex Cantuariorum interiit.

686. Romæ defuncto Ioanne post 3. menses Conon Papa 85. ordinatus sedit mensibus 11. vir prouectæ ætatis, summæ innocentiæ, sanctæque simplicitatis: qui dissentiente in duorum presbyterorum electione clero & populo, tertius postremo ab vtrisque electus est. In Britannia sanctus Ioannes Hagustaldensis Ecclesiæ Episcopus ordinatus, multis claruit miraculis.

687. Romæ defuncto Conone, exactis fere tribus mensibus, Sergius Papa 86: sedit annis 13. mensibus fere 9. Hic quoq; dissentientibus in duorum electione partibus, tertius, Deo volente, electus est. Qui in fide Catholica fortis, persecutionem ab Augusto Iustiniano passus eit, & Ecclesias multas construxit, renouauit, & exornauit, atque ditauit; vir videlicet sanctus & omnibus bonis intentus. In Italia defuncto Pertharicho Rege Longobardorum Cumbertus filius eius Rex strenuus, mitis & bonus regnauit annis duodecim. B

688. Ceadvvald Rex Occidentalium Saxonum, ad fidem Christi conuersus, Romam venit, & in Sabbatho sancto Paschæ à Sergio Papa baptizatus, & Petrus vocatus, inibi in albis defunctus, ab ipso Papa summo honore sepultus, & Epithaphio decoratus est. In regno Francorum Pipinus filius Ansgisi filii sancti Arnolfi Theodericum Regem filium Ludovvici in Testritio pugna vicit, & potestatem regni Francorum adeptus, Dux & Maior domus, regnauit annis 27. Interim tamen Hilderico & Dagoberto regale nomen non dignitatem habentibus.

689. Circa hæc tempora in Italia Alachis Dux tyrannidem inoasit, & Papia occupata, Regeque Chuniberto in insula Comacina, quia copia multum impar erat, se communiente, C cunctos & maxime clericos crudelis insequitur.

690. Theodorus Venerabilis Anglorum Archiepiscopus anno aduentus sui in Britanoiam 23. ætatis vero 88. decessit: qui inter alia bona librum pœnitentialem magna discretione conscripsit.

691 Apud Francos Theodericus Rex anoo regni 19. moritur: pro quo filius eius Ludovvicus puer à Pipino & Francis Rex solo nomine factus, annis regnauit duobus.

692 Hoc tempore Chunibertus Rex Longobardorum, recepto Dei gratia regno, votis omnium, pugna victo & perempto Alachiso tyranno, optata suis deinceps pace regnauit.

693 Apud Francos Ludovvicum frater eius Hildibergus, Regis nomen adeptus, regnauit annis 17.

694. His diebus duo Angli presbyteri Niger & Albus Zebald, studio diuini verbi accensi, dum Saxonibus prædicarent, à quibusdam rusticis martyrio coronati sunt, & diuinis miraculis declarati à Pipino Coloniæ tumulati sunt.

D 695. Constantinopoli Iustinianus Imperator hæreticus à Leone & Tiberio aliisq; coniuratoribus iniuriis affectus abscissis naribus regno pulsus, exul in Pontum secessit: & Leo arreptum imperium annis 3. obtinuit.

Vir sanctus Willibrordus à Sergio Papa Archiepiscopus ordinatus, & Clemens vocatus, genti Frisonum verbum vitæ prædicans, plurimis saluti fuit.

696. In Britannia prouincia Nardanumbrorum quidam Denthelinus corpore raptus, & horrendis iocundisque visis, vitæ redditus districtissimam & sanctam deinceps duxit vitam. Hoc tempore Sergius Papa, Domino reuelante capsam cum portione Dominicæ Crucis inuenit.

697. In Britannia sanctus Gudbertus ex Anachoreta Episcopus post multas virtutes migrauit ad Dominum: Cuius vitam Beda presbyter & ipsam hexametris versibus edidit. Ipso anno Ostric Regina à suis perempta est.

698. Constantinopoli Tiberius imperium inuadens, Leonem Imperatorem 7. annis, quibus ipse post hunc regnauit, in carcere tenuit. E

699. Hoc tempore Synodus Aquilegiensis facta, & quidam, qui Concilium V. Vniuersale noluerunt recipere à Sergio Papa correcti sunt.

700. In Italia Chunibertus Rex Longobardorum, fortis & pius, moriens, filio paruulo Luitperto regnum relinquens, eique tutorem Asprandum, virum prudentem & strenuum dedit. Sed post octo menses Taginbertus Dux, Gotaberti dudum Regis filius, Luitperto cum suis pugna victo, regnum sibi vsurpauit; sed eodem anno mortuus est: cuius filius Hanbertus susceptum à patre regnum 12. fere annis obtinuit: Qui denuo Luitpertum cum suis vicit, fugit, cepit, atque peremit.

701. Romæ defuncto Sergio Ioannes VI. Papa 87. sedit annis tribus, mensibus 2.

702. In Italia his diebus cum Heribertus reliquis inimicis victis & subactis, Asprandum infestus sequeretur, ille viribus impar, primo Clauennam, inde ad Theodebertum Baioariæ Ducem confugit, ibique nouem annis mansit. F

703. Beda presbyter Anglus, vir doctus vsque huc Chronicam minoris libri de temporibus perduxit.

Hoc tempore cum Gisulfus Beneuenti Dux Campaniam vastaret, & captiuos educeret, eique nullus resisteret, à Ioanne Papa, postulante pacem, donaria accipiens, captiuos reddidit pacemque fecit.

704. In Britannia Edilred Rex Merciorum regnum suum Coenredo tradidit, & ipse factus est monachus.

705. Constantinopoli Iustinianus Imperator auxilio Terbelli Regis Vulgarorum, imperium recipiens, Leonem & Tiberium, imperii peruasores, cum aliis multis occidit. Gallicanum Patriarcham excæcatum Romam misit, & in locum eius Cyrum Abbatem, qui se in Ponto exulem aluerat, promouit. De hoc Imperatore fertur, quod quoties de truncis naribus profluuium detersérit, pæne toties aliquem de inimicis suis perimi iusserit. Romæ Ioannes 7. Papa 88. sedit annis duobus, mensibus fere 8. vir facundus, & eruditus. G In Britannia Alfridus Rex Nordanumbrorum, vir pius & prudens obiit; & pro eo filius eius Osredus annis 11. regnauit. Sanctus Beddi Episcopus Occidentalium Saxonum obiit: pro quo Daniel & Aldhelmus Episcopi facti sunt.

706. Ioannes Papa Oratorium sanctæ Mariæ ad sanctum Petrum construxit & ornauit, & plures ad Ecclesias ornatus impendit.

707 Hoc tempore Haribertus Rex Loogobardorum possessionem Alpium Cottiarum, dudum à Longobardis captam atque detentam, per priuilegium aureis literis scriptum S. Petro Ioannique Papæ reddidit.

708. Romæ Sisinoius Papa LXXXIX. ordinatus ingrauescente podagra 20. tantum diebus superuixit: postquem Constantinus Papa XC. effectus, sedit annis 7. diebus 15. vir valde mitis & pius, & omnibus studiis intentus & stabilis. Aldhelmus Episcopus vir doctus & eloquens prosa metroque facetus, obiit.

709. Cœnredus Rex Merciorum & cum eo Offa iuuenis Regius filius Sigiheri Regis, relictis regnis Romam veniunt, ibique monachi effecti mortalem non multo post vitam finiere. H Wilfridus Episcopus venerabilis anno Episcopatus 45. post exilia multosque labores obiit; eique Accam Hagustaldeosi Episcopatu successit.

710. Adrianus Abbas venerabilis anno, ex quo à Vitaliano Britanniam cum Theodoro Archiepiscopo missus est 41. obiit. Hildebertus Rex Francorum filius Theoderici moritur anno regni 17. pro qoo Dagobertus annis 5. regnauit.

711. Constantinopoli Philippicus Imperaror factus, Iustinianum Imperatorem occidit, & ipse annum vnum & 6. menses regnat, catholicos persequetis & hæreticis fauens.

712. Heribertus Rex Longobardorum moritur: post quem Luidprandus.

713. Constantinopoli Anastasius Philippicum oculis & regno priuauit; & ipse annos 3. regnauit.

A

714. Anastasius Imperator missis Constantino Papæ literis, se Catholicæ fidei fautorem declarauit. Pipinus filius Ansgisi, nepos sancti Arnulfi, Maior domus, & Dux Francorum 27. obiit: pro quo filius eius Carolus, ex supradicta vxore Alpheide natus, regnat annis 27. Romæ defuncto Constantino Papa Gregorius II. Papa XCI. sedit annos 16. menses 9.

715. Carolus è custodia, in quam eum Pliddrud vidua patris sui coniecerat, diuino auxilio liberatus, contra Radpodum Fresonum Regem cum sui damno exercitus pugnat. Dagobertus iunior filius Hildeberti, Rex Francorum moritur: pro quo Hilpericus qui & Daniel.

716. Egbertus vir sanctus, natione Anglus, inter alia bona sua Scotos legitime Pascha celebrare docuit. Constantinopoli Theodosius Imperator factus, annum vnum regnauit, qui Anastasium Imperatorem victum pugna, presbyterum ordinari fecit. Helpericus Rex & Reginfridus Maior domus, regiones regno contiguas vastatores, à Bliddruda, vidua Pipini, muneribus auocantur. Apud Anglos Osred Nordanumbrorum Rex anno regni 11. obiit.

B

717. Romæ Tiberis supra modum inundans multa subuertit ædificia. Carolus Hilpericum & Reginfredum apud Vinciacum, Dominica Palmarum, pugna victos fugauit. Hoc tempore Winfridus, qui & postea Bonifacius, genere Anglus Germaniæ gentibus verbum salutis prædicat, auctoritate Gregorii Papæ II.

718. Constantinopoli Leo Imperator annis 9. regnauit, cuius tempore Saraceni, qui iam multas peruaserant prouincias, triennio ipsam vrbem obsidentes diuino tandem auxilio fame, peste, ferro naufragioque repelluntur. Carolus receptis à Bliddruda patris sui thesauris Lotharium sibi quendam Regem constituit. & inita rursum pugna Helpericum & Reginfredum vna cum Eudone duce Aquitaniæ, auxilium eis ferente, victo fugauit.

C

719. Helpericus ab Eudone, ad quem confugerat, Carolo reposcenti redditus est. & Lotharius Rex mortuus est. Sanctus Bonifacius à Gregorio Papa Mogontiæ Archiepiscopus ordinatus, multis populis & gentibus verbo & exemplo profuit.

720. Mortuo Helperico, Theodoricus filius Dagoberti, Rex à Carolo constituitur. S. Othmarus cellæ S. Galli primus Abbas constitutus, cœnobialem inibi vitam instituit, & 40. per annos nobiliter rexit.

721 Carolus item Reginfredum vicit, Antegauis vrbem vicepit, Saxones bello superauit. S. Ioannes Hagustaldensis Episcopus obiit.

722. Carolus Alemanniam & Baioariam armis subegit.

723. Alamanni & Baioarii item Carolo rebellant.

724. Carolus transito Ligere, Aquitaniam vastat; Eudonem ducem pugna victum fugat.

Ad oram hæc erant: Augia maior, alias Sinthlas

Sanctus PIRMINIVS Abbas & Chorepiscopus, à Berchtoldo & Vehi principibus ad Carolum ductus, Augiæque insulæ ab eo præfectus, serpentes inde fugabat & cœnobialem inibi vitam instituit tribus annis.

D

Augia inundatur & inhabitatur.

725. Saraceni ab Eudone in auxilium euocati Gallias præda & incendio vastant.

726. Carolus inita pugna magnam Saracenorum multitudinem vna cum Rege eorum victor prostrauit.

727. Carolus Burgundiam petens sibi eam subiecit. Sanctus Pirminius ob odium Caroli à Theodebaldo Gotifridi Ducis filio ex Augia pulsus Euronem pro se constituit Abbatem, & ipse Alsatiam, alia instructurus cœnobia, periit.

728. Eudo Dux moritur. & Carolus Aquitaniam sine bello recipit.

729. Carolus Fresiam inuadit, Poponem Ducem pugna victum occidit, fana incendit, & victor rediit. Sanctus Egbertus Anglus presbyter obiit, ætatis anno 90. die Paschæ.

730. Saraceni collecto exercitu Auinnionem vrbem capiunt regiones, regionesque circumquaque deuastant. Landfridus Dux Alamanniæ moritur.

731. Carolus Auinnionem, victis & cæsis Saracenis, inexpugnatam recipit. Beda presbyter & monachus, natione Anglus, Doctor mirificus, obiit. Romæ Gregorius III. Papa 92. sedit annos 10. menses 9. Tria Cœnobia, id est, Altaha, Morbach, & Fauarias ex Augensibus fratribus instructa sunt, duodenis ad singula fratribus deputatis, & totidem Augiæ remanentibus.

E

Ad oram hæc erant: Altaha inferior, Morbach, Phauoria Pfeffers.

732. Carolus Gothiam inuadens, Regem Saracenorum Narbone inclusum obsidet. Euto Augiæ Abbas à Theodebaldo ob odium Caroli Muraniam relegatus: sed eodem anno pulso Theodebaldo à Carolo restitutus est.

733. Exercitus Saracenorum de Hispanus Narbonam superueniens à Carolo commissa pugna ad internecionem deletur.

734. Saraceni item à Carolo pugna victi fugientesque naufragio periere. Augiæ Etto Abbas post 7. annos Kebam successorem relinquens, ipse Argentinæ Ecclesiæ Episcopus à Carolo promotus, non longe post sui nominis idem Ethenheim Cœnobium construxit.

F

735. Carolus item victis & protritis Saracenis cum præda magna & captiuorum multitudine victor reuertitur.

736. Carolus Gothos petiit, & nonnullas vrbes eorum & castella diruens, victor rediit. Audonius Episcopus obiit. Augiæ defuncto post duos annos Keba, Ernfredus monachus Augiæ Abbas & Constantiæ Episcopus factus præfuit annis 10.

737. Carolus Saxones victos tributarios fecit.

738. Carolus prouinciam petens Maurontem Ducem, qui Saxones inuitauerat, fugauit.

739. Carolus totam prouinciam suæ subiecit ditioni.

740. Victis circumquaque hostibus pax & quies regno Francorum per Carolum facta.

741. Romæ Zacharias Papa 39. sedit annos 10. menses 4. Carolus post multa fortiter facta moritur Carisiaci & apud sanctum Dionysium sepelitur: pro quo filii eius, diuiso inter se regno Francorum, Maiores domus præfuerunt; Carolomannus annis 6. Pipinus annis 10.

G

742. Carolomannus & Pipinus rebellare molientem Hunaldum Aquitaniæ & Theodebaldum Sueuiæ duces celeriter comprimunt.

743. Ipsi Duces Odillonem Baioariæ Ducem sibi rebellantem prælio vincunt.

Fuld.

744. Carolomannus cum Odillone Duce pacem facit. Fuldense Cœnobium in saltum Bochonia à sancto Bonifacio Archiepiscopo fundatum est.

745. Carolomannus cum fratre Saxoniam rebellantem vastauit. Heseburg castrum cœpit.

746. Carolomannus Alamannos iterum rebellare conantes comprimit. Sanctus Bonifacius annuente Carolomanno, autoritate Zachariæ Papæ duos in parochia sua episcopatus facit Wirtzburgensem scilicet, cui sanctum Burchardum; & Eichstetensem, cui sanctum Willibaldum comprouinciales suos primos Episcopos ordinauit. Sidonius Augiæ monachus quintus ei loco Abbas, Constantiæque Episcopus factus, præfuit annis 13. qui cellam quoque S. Galli ambiens, iniquis principibus in damnatione sancti Othmari Abbatis consensit.

VVirtzburg Aichster.

Ad oram erat: Sidonius nequam.

H

747. *Carolomannus diuino amore tactus mundo abrenunciauit, & Romam pergens mutato habitu monachum se in castro Cassino ad sanctum Benedictum fecit.

748. Gripho ex concubina frater Pipini, tyrannidem affectans, ad Saxones se contulit, Pipinoque adueniente, pacificari cum eo nolens, in Baioariam fugit.

749 Pipinus Baioariam adiens Thassilonem, sororis suæ Hildrudis filium, Ducem sibi constituit, Griphone & Landfrido inde abductis.

750. Pipinus Griphoni 12. comitatus in partibus Neustriæ dedit; sed ille rursum diffidens ad Vuaynarium Ducem Aquitaniæ transfugit.

751. Pipinus missis Romam legatis, Zachariam Papam de regno Francorum, & ignauis Regibus eius Merouingis, nomine solo regnantibus, consuluit. Lanfridus Dux Alamannorum moritur.

752. Auctoritate Zachariæ Papæ, & non multo post Stephani (qui Papa XCIV. eidem in pontificatu 6. annos suc-

A cedebat) deposito, ac dein tonso Rege Hilderico Merouingorum vltimo, Pipinus Rex Francorum electus, & Suessionis à S. Bonifacio Archiepiscopo vnctus & consecratus, regnauit annis 17. Audogarius primus Campidonensis cœnobii fundator & Abbas locum illum incolere cœpit.

753. Pipinus Rex perfidam rursus Saxoniam vastat: ibique Hildigarius Coloniensis Archiepiscopus occisus est. Gripho, cum Italiam petere moliretur, à Comitibus Pipini in valle Maurienna interimitur, Stephanus papa, pro auxilio contra Haystulfum Longobardorum Regem poscendo, ad Pipinum Regem in Franciam venit, & filios eius Carolum & Carolomannum Parisiis Reges vnxit.

754. Sanctus Bonifacius Moguntinensis Archiepiscopus, cum Fresonibus euangelizaret, martyrio ab eis coronatus est, anno episcopatus 36. & apud Foldense cœnobium sepultus: pro quo Lullus Archiepiscopus præfuit annis 32. Carolomannus frater Pipini, cum ad eum pro

B dissuadenda expeditione Italica venire vellet, Lugduno obiit. Pipinus Italiam cum exercitu petit, & Haystulfum Regem, victum & papiæ obsessum, obsides dare & res S. Petri sacramento reddere compulit. Stephanus papa, Duce Hieronymo Pipini fratre, Romam redit.

755. Haystulfus sacramentum contemnens Romam obsidet, omnia circum ferro & igne deuastans: pro qua re Papa legatos marino itinere ad Pipinum questum & denuo auxilium obsecratum mittit.

756. Pipinus Rex iterum Italiam petens Haystulfum Papiæ inclusum, & Rauennam cum Pentapoli aliisque, quæ peruaserat, S. Petro & Domno Papæ per legatum suum Folradum reddere coartat.

757. Haystulfus Rex in venatu ex equo lapsus interiit: pro quo Desiderius regnauit. Constantinus Imperator inter alia munera Pipino Regi etiam organum misit.

758. Pipinus Saxonibus item superatis annuatim 300. equorum censum imponit. Romæ Stephano Papæ Paulus successit, sedit annos 10.

C 759 Vuaifarius tyrannidem in Aquitania exercens, pressuras Ecclesiarum, prædas, & incendia villarum facit. Sanctus Othmarus Abbas à Vuarino & Ruthardo, consensu Sidonii Episcopi, inique damnatus, & in insulam Reni-Stein relegatus, inigrauit ad Dominum. Cuius abbatiam cum Sidonius Episcopus & Abbas temerario ausu inuasisset, ante altare sancti Galli, profluuio ventris percussus interiit: pro quo Ioannes Augiensis item Monachus, Episcopatum & vtramque Abbatiam accipiens, præfuit annis 21. qui primum Romanæ sedis priuilegium Augiæ ab Adriano Papa impetrauit.

760. Pipinus Aquitaniam seu Wasconiam inuadens, Waifarium, quæ iniuste inuaserat, sacramento reddere compulit.

761. VVaifarius sacramenta postponens cuncta, quæ potuit vsque Cauillionem, ferro, præda & igne vastauit.

762. Pipinus cum filio Carolo Aquitaniam item petens plurimas vrbes cepit, & plurimas sibi rebelles domuit.

D 763. Thassilo Dux de exercitu se subducens Baioriam repetiit.

764. Hyems frigore sæua & vltra solitum prolixa hoc anno accidit. Pipinus magnum conuentum Carisiaci habuit.

Rudgangus. 765. Rodgangus Metensis Archiepiscopus corpora Sanctorum Gorgonii, Naboris, & Nazarii à Paulo Papa impetrauit.

766. Corpus sancti Gorgonii in Gorza Cœnobio; sancti Naboris in Nouacella; sancti Nazarii in Lauresham conditum est.

767. Pipinus in Aquitania Lemouicam vrbem expugnatam capit. Romæ Paulus Papa obiit: pro quo Stephanus sedit annos 4.

768. Pipinus occiso Waifaro & subacta Aquitania, victor rediens 8. Calend. Octobris obiit Parisiis, ibique sepelitur anno ætatis 54. & Carolomannus 4. annos regnat.

769. Carolus & Carolomannus Hunoldum Aquitaniæ Ducem bello victum capiunt. Corpus sancti Othmari Abbatis post 10. annos, in insula, qua obiit, incorruptum repertum, ad Monasterium S. Galli translatum est. E

770. Carolus filiam Desiderii Regis Longobardorum, adducente Bertha matre sua, vxorem duxit, sed statim eam repudiauit.

771. Carolomannus Rex obiit, & Remis sepelitur. Carolus Synodum magnam colligit.

772. Carolus Saxones petit, Eresburg castrum capit, idolum eorum Irminsul dictum diruit, & laborantem siti exercitum, datis diuinitus in sicco quodam torrente aquis, reficere meruit: acceptisque pro pace 12. obsidibus rediit. Romæ post Stephanum Adrianus Papa sedit annis 24.

773. Carolus ab Adriano Papa pro defensione rerum sancti Petri rogatus Italiam petit, & claustris vi potitus, Desiderium fugientem Papiæ obsedit, & ipse Romam orandi gratia adiens Pascha inibi celebrauit. F

774. Longobardi cum Desiderio Rege suo, Carolo se tradunt, anno, ex quo Italiam cum Alboino Rege intrauerunt 205. ipseque regno eorum & thesauris potitus, abducto secum Rege cum coniuge sua victor rediit. Saxones pactum frangentes Hessos petunt: sed Ecclesiam apud Friteslar à sancto Bonifacio dedicatam, Deo prohibente, incendere nequeunt. Corpora Sanctorum Gordiani & Epimachi de Roma in Alamanniam translata sunt. Ecclesia sancti Nazarii Laurestham dedicata est. Ad omnem hæc erant Gordianus & Epimachus Campidonam sunt translati.

775. Carolus late Saxonum terras vastat, & duobus eos præsens vasta strage superat. Rendgaudus Longobardus Italiæ regnum affectat.

776. Carolus item Italiam petit & Reudgaudum victū occidit. Saxones item rebellantes, Caroli præsidia bello petunt.

777. Saxones multa tandem cæde perdomiti, Carolo subduntur & Christiani efficiuntur, suaque omnia tradentes, si vltro fidem violarent.

778. Carolus Hispanias bello petit, & obsidibus acceptis, VVasconibusq; & Narbanis subactis, rediit. interim Saxones iterum rebelles, Duce VVidicundo, Francorum terminos vsque ad Rhenum vastant, & insequente Regis exercitu magna ex parte cæsi fugiunt. G

779. Carolus item Saxonibus pugna victis & subactis, obsides accepit. Fuldis Sturmi Abbas obiit, & Bagolf successit.

780. Carolus habito in Saxonia conuentu & dispositis tam Saxonum quam Sclauorum rebus, ipse Romam orandi gratia adiit.

781. Pipinus filius Caroli Romæ ab Adriano Papa baptisatus est, & cum fratre Ludovvico Rex vnctus. Tassilo Dux Baioariæ fidem subiectionis Carolo sacramento & obsidibus firmat. Constantiæ Episcopus & Abbas Ioannes obiit: pro quo Egino Episcopus annos 32. & Petrus Augiæ Abbas annos 5. & apud sanctum Gallum Rudpertus Abbas annum vnum præfuerunt. Inter alia prodigia Cruces in ulnis in vestibus apparent, sanguis è terra & aere fluxisse dicitur.

782. Carolus item in Saxonia conuentum habens, legatos Danorum & Hunnorum audiuit: quo reuerso, Saxones, legatos eius in Sclauos cum exercitu missos, persuadente VVidichindo, commisso prælio non sine magna clade sua interimunt. Ob quorum vindictam Carolus Saxonum 4500. decollare iussit. Apud sanctum Gallum VValdo Abbas præfuit anno vno & dimidio. H

783. Hiltigardt Regina vxor Caroli 2. calend. Maii, & Bertha mater eius 4. idus Iulii obierunt. Carolus item Saxones bis acie confligens, magna strage vicit, Fastandamque eo anno duxit vxorem. al Fastradam.

784. Iunior Carolus à patre in Saxoniam missus VVestfaldos prælio vicit & domuit. Apud sanctum Gallum VVerdo Abbas præfuit annos 25.

785. VVidikind Saxo ad deditionem Caroli veniens baptisatus est, & tota Saxonia subacta est. Coniuratio Orientalium Francorum contra Carolum orta & compressa est.

786. Carolus misso per Antulfum exercitu, Britones domuit, & ipse Romam orandi gratia adiit: auctores

coniu-

E

coniurationis contra Carolum diuersis pœnis mulctauit. Lullo Moguntiensi Archiepiscopo Riculfus successit. Augiæ post Petrum VValdo Abbas VIII. præfuit annis 20.

787. Carolus Beneuentum petens obsides accepit. Rudrud filia eius Constantino Imperatori desponsatur. Eclipsis solis 15. Calend. Octobris.

788. Tassilo Dux Baioariæ infidelitatis & periurii conuictus à Carolo ducatu priuatur. Græcorum exercitus à Francis & Italis vincitur. Item Hunni, qui & Auares à Carolo vincuntur exercitu.

789. Carolus valido vndique collecto exercitu Albiam fluuium transit, & Sclauos prælijs protritos subiugauit.

790. Hunc annum Carolus sine bello VVormaciæ quietus transegit.

791. Carolus trifariam diuiso exercitu terras Hunnorum ingrediens ferro & igne deuastat.

B

792. Synodo Ratisbonæ collecto hæresis Fœliciana damnata est. Coniuratio Pipini contra Carolum detecta, & supplicio auctorum punita est.

793. Pugna inter Saracenos & Francos in Gothia Saracenis superioribus commissa est. Saxones item more suo rebellant.

794. Synodo magna in Franconofurt habita: hæresis item Fœliciana damnata est. Fastrada Regina mortua & Moguntiaci sepulta est. Pseudosynodus Græcorum pro adorandis imaginibus habita, ab Episcopis damnata est. Carolus item Saxonibus subactis, tertiam virorum partem transtulit. His temporibus Alcvvinus, qui & Albinus, apud Regem cæterosque vita & doctrina clarus habetur.

795. Saxones cum VVizam Ducem Abodritarum ad Regem Carolum venientem peremissent, vastata item regione sua, puniti, obsides tradunt. Hunni quinque missis legatis se cum terra sua ipsi tradunt, Christianitatem promittunt.

796. Romæ defuncto Adriano Papa Leo tertius sedit annis 20. Principibus Hunnorum Cagano & Iugorro ciuili bello peremptis, terra eorum Carolus per Ehuricum Foroiuliensem Ducem & Pipinum suum filium potitus

C

est, Tudunque princeps eorum ad ipsum veniens cum populo suo baptisatus & honorifice ad sua remissus est. Saxonia etiam iterum rebellis ab ipso peruasa vastatur.

797. Bracinona vrbs Hispaniæ Carolo reddita est. Constantinopoli Constantinus imperator à Græcis excæcatur. Saxonia item à Carolo vsque ad oceanum vastata, & in deditionem per obsides recepta.

798. Carolus in Saxonia cum exercitu hyemauit, & Transalbianos Saxones, qui & legatos eius comprehenderant, late vastauit; & per legatos suos conserto prælio 4000. ea eis occidit; reliquos pacem postulare & obsides dare compulit. Hadefuns Rex Galleciæ Carolo post munera pretiosa itemque manubias suas pro munere misit. Herena Constantini mater Imperatoris cæci legatos Carolo pro pace misit. Mauri piraticam exercere incipiunt.

799. Leo Papa, vt fama est, in Litania maiore à Romanis lingua præcisa excæcatur: sed per VVirundum Abbatem & VVinigisum Spolitanum Ducem ereptus atque in

D

Saxoniam ad Carolum perductus est. Ehericus Dux Foroiuliensis à Liburnis per insidias occisus est. Geroldus quoque præfectus Baioariæ, signifer & consiliarius Caroli pius & religiosus contra Hunnos pugnans, occubuit; Augiæque, quam multis auxerat donis & prædiis, sepultus est. VValeares insulæ victis auxilio Caroli Mauris & Saracenis, liberatæ sunt. Britannia Cismarina per VVittonem Ducem Carolo subiicitur. Patriarcha Hierosolymitanus reliquias de Sepulchro Domini; & Azan præfectus ciuitatis, quæ dicitur Osca, claues vrbis & alia præclari munera Carolo mittunt. Augiæ sancti Petri Basilica ab Eginone Veronensi Episcopo constructa & dedicata est.

800. Carolus Hierosolymam ad sancta loca insignia dona transmisit, ipse dispositis per Gallici maris littora contra piratas præsidiis, ad sanctum Martinum orandi gratia venit, ibique defunctam Liutgardim coniugem sepeliuit. Inde Romam petens Leonem Papam se de illatis & non probatis criminibus purgantem sacramento, sedi suæ restituit, ibique hyemauit, Pipino filio in Campaniam prædatum misso.

801. Carolus in die Natalis Domini à Leone Papa corona imposita primus Regum Francorum Cæsar Augustus Imperator, succlamantibus Romanis laudes, appellatus est. Qui postea iuxta leges Romanas, temeratores Leonis Papæ capitali sententiæ addixit; sed precibus eiusdem Papæ vita concessa, in exilium eos relegauit. Terræ motus magnus 2. Calend. Maii factus est.

802. Herena Imperatrix de Constantinopoli legatos item ad Carolum Imperatorem pro pace misit, & ille vicissim missis ad eam Iesse Episcopo Ambianensi, & Helmgaudo Comite pacem firmauit. Aaron Rex Persarum inter alia munera elephantum Imperatori Carolo misit, Franci Transalbianos Saxones vastant. Fuldis Baugolfo Abbati Radtgarius successit. Paulinus Patriarcha Foroiuliensis seu Aquilegiensis obiit. Egino Veronensis Episcopus hac vita decessit, Augiæ in Basilica cellæ suæ sepultus est.

F

803. Constantinopoli deposita Herena Niciferus Imperator factus, legatos Caroli Imperatoris, suis adiunctis, firmata pace remisit; quos ille suscipiens, compacto pacis litteris mandato dimisit. Sanguis Domini Mantuæ inuentus Carolo Imperatori nunciatur: cuius rei veritatem perquirendam Leoni Papæ Imperator commendauit. Qua occasione arrepto itinere Papa ad Imperatorem venit & cum eo Natalem Domini Carisiaci celebrauit.

804. Domnus Papa ab Imperatore magnis muneribus donatus, Baioariam rediit. Carolus Imperator Transalbianos Saxones cum mulieribus & natis in Franciam trãstulit, & pagos eorum Abodritis dedit. Richpoto Treuereosis Archiepiscopus obiit.

805. Carolus iunior à patre missus, Boemiam, occiso Rege Lechone, subiugauit. Imperator Cagano apud Hunnos priscum honorem reddidit.

806. Carolus Imperator inter tres filios regnum diuisit. Carolus iunior Sarabos vastauit, & Miliduch Ducem eorum occidit. Item misso exercitu Boemia vastatur. Pipinus Rex filius Caroli Mauros de Corsica insula pepulit. Augiæ VValdone Abbate, ad regendum sancti Dionysii Cœnobium transposito, Heyto nonus Abbas præfuit annos 17.

G

807. Aaron Rex Persarum inter alia multa & pretiosa munera artificiosum satis Carolo Imperatori misit horologium. Classis à Carolo Imperatore missa, Mauros item in Corsica commisso prælio multis cæsis fugauit.

808. Godafridus Rex Danorum & Nortmannorum, multo militum suorum damno, cum Abodritis bello cõflixit & vicit. Carolus iunior Linones & Smeldingos, qui ad Godafridum defecerunt, vastauit. Rex Nordanumbrorum Cardolf regno pulsus, primo ad Carolum Imperatorem ac deinde Romam questum venit.

809. Ludouicus filius Imperatoris Hispaniam petiit. Cardolf in regnum suum per legatos Papæ & Imperatoris remittitur. Quæstio de processione Spiritus Sancti, Synodo habita ventilatur. Imperator contra Godafridum castrum Esesfeld trans Albiam ædificat. Trasco Dux Abodritarum cum fortiter multa contra perfugas Godafridi suosque desertores fecisset, à militibus eius dolo occisus est. Apud S. Gallum VVolflec Abbas præfuit annos 4.

H

810. Riddrud filia Imperatoris 8. Idus Iunii obiit. Godafridus missa magna classe, Fresonibus ter prælio victis tributum imposuit: Cui cum Imperator Carolus iam cum exercitu occursaret, elephas, quem Aaron miserat, subito moritur; classisque reuersa: & Godafridus, qui se ipso Imperatore acie confliturum minitabatur, domi à suis peremptus nunciatur. Castellum quoque * Hochbd, ch super Albiam situm cum præsidio suo à VVilzis captum. Pipinumque filium suum Italiæ Regem 8. Idus Iulii defunctum didicit. Hispani itemque Græci per

legatos cum illo pacem firmant. Maxima boum pestilentia hoc anno facta. Hemmingus Rex Danorum filius Godafridi cum Imperatore pacem fecit.

811. Heyto Abbas Augiæ & Episcopus Basileæ cum Hugone & Haione Comitibus Constantinopolim missus hodœporicum suum scripsit. Interim Nicephorus Imperator cum Vulgaribus pugnans occisus est. Tandem Michael Imperator factus legatos Caroli Imperatoris remittit. Tres exercitus fausto omine, in Liuones, in Pānonias, in Britones ab Imperatore mittuntur. Carolus Rex filius Imperatoris 2. Nonas Decemb. obiit.

812. Hemingo Rege mortuo, otto inter Danos & regni primatum prælio 10940. cecidisse feruntur. Michael Imperator Legatis Caroli remissis, suos etiam pacem confirmaturum misit. Beneuentani 25000. solidorum auri tributum Carolo persoluunt. Classis Danorum Hyberniam inuadens à Scotis victa est.

* f. Nonantulanum.

813. Carolus Imperator Amalharium Treuirensem Archiepiscopum & Petrum * Anulanum Abbatem item Constantinopolim misit, quorum hodœporicum item scriptum habetur. Ipse Ludouicum consortem imperii, Bernhardum quoque Pipini filium nepotem suum Italiæ Regem fecit. Quina permagna concilia Mogonciaci, Remis, Turonis, Cauillonis, Arelati pro statu Ecclesiarum fieri iussit. Pons Mogonciaci super Rhenum à Carolo structus incendio periit. Constantiæ Egino Episcopus obiit; Post quem VVolfleoh Episcopus factus, qui Cœnobium S. Galli 4. iam annis tenuit. Apud S. Gallum Gozbertus Abbas præfuit annis 27.

B

814. Carolus Imperator magnus cum prius thesauros suos inter 21. Archiepiscopatus regni sui cæterosque Episcopatus & Ecclesias diuisisset, febre & pleuresi pulsatus 5. Calend. Februarij Aquisgrani obijt, ibique honorifice sepultus est, anno ætatis 71. regni 47. subiectæ Italiæ 44. Imperij 14. Indictione 7. pro quo filius eius Ludouicus, cognomento Pius, regnauit ann. 27. qui statim auditis & absolutis diuersarum gentium legatis, generale colloquium Aquisgrani habuit, & multa per totum regnum perperam gesta correxit.

C

815. Exercitus Herioldo Danorum Regi ad auxilium à Ludouico Rege missus, 40. obsides ab hostibus accipit. Quidam ex Romanis primoribus, in necem Leonis Papæ coniurantes, puniuntur.

816. Sorabi itemque VVascones rebellare molientes comprimuntur. Leone Papa 8. Calend. Iunij defuncto, Stephanus sedit mensib. 7. Qui ad Ludouicum Regem in Franciam veniens, Remis eum Imperatorem coronauit, muneribusque & amicitia mutuo illi iunctus Romam redijt. Imperator, Synodo collecta, multa de statu & religione Cœnobiorum bene disposuit. Augiæ Basilica S. Mariæ ab Heytone Abbate & Episcopo constructa dedicata est.

817. Stephano Papa 9. Calend. Februarii defuncto, Paschalis sedit annis 7. Eclipsis solis Nonis Februarii facta, & cometa visus est. Legati Leonis Imperatoris de Constantinopoli pro pace ad Ludouicum veniunt Imperatorem. Ludouicus Imperator Lotharium primogenitum suum imperii cōsortem, Ludouicum, & Pipinum filios suos Baioariæ & Aquitaniæ Reges præfecit. Sclaomir Dux Abodritarum rebellat. Bernhardus Rex Italiæ rebellare molitus, cum rebus suis desperaret, patruo Imperatori ad deditionem venit. Ratgarius Fuldensis Abbas à fratribus accusatus & conuictus deponitur.

D

818. Bernhardus Rex item rebellionis conuictus, iudicio Francorum excæcatus moritur, complicesque eius diuersis modis puniti, Episcopique depositi sunt. Ludouicus Imperator Cismarinus Britannos rebellantes, exciso Marmanno Duce eorum, domuit. Eclipsis solis 8. Idus Iulii facta. * Irmingarth Imperatrix obiit 5. Non. Octob. Fuldis Eigil Abbas constituitur.

* Irmingarth.

819. Sclaomir Dux Abodritarum, exilio damnatus, & regnum eius Ceaddrogo Trasconis filio datum. Synodo Aquisgrani habita, multa de statu Ecclesiarum & Cœnobiorum tractata sunt. Imperator Iudith filiam VVelphi Comitis duxit vxorem: ex qua Carolum genuit. Pipinus filius Imperatoris VVascones rebellantes subiicit. Exercitus in Pannonias contra Liudvvidum Sclauum rebellantem, paruo effectu, mittitur. Fuldis Ecclesia S. Bonifacii ab Herstolfo Archiepiscopo dedicata est.

E

820. Tres exercitus contra Liudvvidum ex diuersis partibus immissi, Pannoniam magna ex parte deuastant. Bera Comes Barcinonæ, reus maiestatis, duello cōuictus, exilio damnatur. Ex inundatione pluuiarum nimia, pestilentia magna & fames facta.

821. Ludouicus Imperator regnum inter filios diuidit, exilia relaxauit, debita cunctis dimisit, possessiones in fiscum redactas restituit. Lotharius filius eius vxorem duxit, Ceadrogo Dux Abodritarum perfidiæ notato, Sclaomir exilio reuocatus, tactusque morbo, percepto baptismate obiit.

822. In Thuringia cespes longitudine 50. pedum, latitudine 14. altitudine 18. de loco suo, 25. pedes translatus, integer inuenitur. In Orientali Saxonia nocte quadam iuxta lacum Arnisco, tellus per spatium leugæ vnius in modum aggeris intumuit. Ludouicus Imperator de publicis peccatis suis publicam pœnitentiam egit, & quæque in regno suo corrigenda correxit. Lotharius in Italiam: Pipinus, ducta vxore, in Aquitaniam Reges missi sunt. Fuldis Eigil Abbas obiit: Cui Rabanus vir doctus & diuinorum librorum tractator egregius successit. Augiæ Heytone Abbate & Episcopo, priuatam & quietam vitam adoptante, Erlebaldus Abbas XIII. præfuit annis 13. Ebo Remorum Archiepiscopus genti Nordmannorum verbum Dei prædicat.

F

823. Lotharius Rex Italiæ, rogante Papa Paschali, Imperator ab eo Romæ coronatur. Liudvvidus Pannoniæ tyrannus in Dalmatiam transfugiens, dolo Ducis prouinciæ peremptus est. Inter alia prodigia, terræ motus Aquense Palatium concussit. In territorio Tullensi puella quædam duodennis triennio fere sine cibo & potu sana & manibus suis laborās permansit. In pago Saxoniæ Finchsazn 23. villæ & in aliis prouinciis vltra solitum plures fulmine crematæ: fulgura crebro sereno cælo cecidere, agri præter solitum multi grandine vastati, veris inter ipsam & magnis lapidibus, quibusdam in locis, decidentibus, pestilentia quoque ingens facta.

G

824. Rex Vulgarorum Omartag pro pace ad Imperatorem Ludouicum misit. Romæ Eugenius Papa post Paschalem sedit annis 3. Hyems præter solitum frigida & prolixa.

In territorio Augustudunensi glacies de aere cecidisse dicitur 15. pedum longa, 7. lata, 2. grossa. Ludouicus Imperator filium suum Lotharium pro quibusdam corrigendis Romam misit. Ipse rebellantem Britanniam ferro & igne vastans domuit. Augiæ VVetinus monachus è corpore ductus & reductus, post triduum obiit: cuius visiones Heyto Episcopus prosa; & VValachfridus heroico metro scripsit.

825. Item Rex Vulgarorum legatos pro terminis regnorum dirimendis Imperatori mittit. VViomarcus Britto Francorum terminos infestans, à militibus Lamperti Comitis in domo propria peremptus est. Imperator cum filiis Godafridi pacem fecit.

H

826. Item Vulgarorum Rex legatos insolentius pro terminis sine mora statuendis Imperatori mittit: quos Imperator negligentius remisit. Herioldus Rex Danorum cum vxore & filiis & magna suorum multitudine Mogōtiaci baptisatus est. Georgius quidam * per Veneticus organum Ydraulicum Aquisgrani fecit. Aizo Gothus de palatio ad Saracenos se conferens rebellare tentauit. Hilduvvinus de sancto Dionysio Abbas, ab Eugenio Papa ossa beati Martyris Sebastiani impetrauit, quæ Suessionis in Basilica sancti Medardi locata variis & innumeris refulsere miraculis.

827. Exercitus Saracenorum Aizoni ad auxilium missus, Pipino Rege tardius resistente, territorium Barcinonensium & Gerundensium vastauit. Vulgari turbata pace Pannoniam per Drauum fluuium nauibus inuadunt, vastant, sibique subiiciunt. Corpora Sanctorum Martyrum

Marcellini & Petri in Franciam translata sunt, mense No-
A uembri. Romæ post Eugenium Valentinus Papa sedit die-
bus 40. & post hunc Gregorius IV. Papa sedit annis 16.
828. Reliquiæ sancti Marcellini Aquisgrani allatæ, plu-
rimis glorificantur miraculis. Imperator Lotharium filiū
ad terminos Hispaniæ contra Saracenos, Ludouicum ve-
ro contra Vulgaros in Pannonias cum exercitu misit. Ru-
pto incaute pacto cum Nordmannis fœdere, castra no-
strorum ab ipsis direpta sunt.
829. Aquisgrani terræmotus Sabbato sancto Paschæ fa-
ctus Generalis conuentus mense Augusto VVormaciæ
ab Imperatore habitus. Vulgari item nauibus per Drauum
inuecti, Pannoniam vastant, Lotharius filius Imperatoris
in Italiam proficiscitur. Bernhardus Comes Barcinonen-
sis Camerarius Imperatoris contra voluntatem Franco-
rum factus.
830. Dissensio Principum contra Imperatorem pro-
pter Bernhardum mota; ipsa eo pulso ad tempus modicū,
sedatur. Corpus sancti Marci Euangelistæ, sub nomine
Valeoris Martyris Ratholdus Verunensis Episcopus à
Duce Venetiæ impetrauit, & cum corpore Genesii marty-
B ris in Augiam insulam attulit. Basilica sancti Galli à Goz-
berto Abbate incepa.
831. Imperator conuentu Nauiomagi habito, omnes,
qui sibi contrarii fuerant, honoribus priuauit, quosdam
etiam prædiis spoliauit, quosdam exilio relegauit: ani-
mosque tam filiorum quam cæterorum contra se & Iudith
vxorem suam grauiter irritauit.
832. Imperator contra filium Ludouicum cum exerci-
tu Augustam Vindelicam venit: quo resistente, contra al-
terum filium Pipinum ad Aquitaniam se conuertit, eum-
que regno priuauit: sed inde rediés, timore filiorum, vxore
abdicata, difficulter Aquense palatium repetiit. Eclipsis
solis 2. nonas Maii, & Lunæ 13. Calend. Iunii facta.
833. Imperator recepta vxore, contra filios ad se venire
volentes, collecto exercitu, in Alsaciam arma mouit; ibi
veniente cum filiis Gregorio Papa, Imperator à suis
proditus ac derelictus in filiorum suorum potestatem de-
C uenit.
834. Imperator iudicio Episcoporum, armis depositis,
ad agendam pœnitentiam includitur, & vxor eius in Ita-
liam relegatur: sed mox æstate, recepta vxore & armis. Lo-
tharium filium in Italiam repulit. Eodem anno pugna cō-
tra Machstedum & Laotpertum facta, in qua inter alios
plures cecidit Odo comes Aurelianensis & Theodo Ab-
bas Turonensis.
835. Imperator cum filiis Pipino & Ludouico Lugduni
magnum habuit conuentum. Nordmanni Dorestatum
vastant. Basilica S. Galli dedicata est.
836. Imperator conuentum apud Theodenhoue pala-
tium habuit: ad quem Lotharius filius eius graui morbo
detritus venire non potuit. Nordmanni Andovverpam
vrbem & in ostiis Mosæ situm VVitlam emporium incé-
dunt, & à Fresonibus tributum accipiunt. Augiæ Heyto
Episcopus obiit & sepelitur.
837. Ticinum 3. Calend. Ianuarii octies noctu tremuis-
se dicitur. Multi Principum Italiæ morbo absumpti. Co-
D meta in signo libræ visus. Nordmanni in VValcra insula,
commissa pugna 15. Calend. Iunii multos interimunt: I-
temque Dorestatum vastantes tributum à Fresonibus ac-
cipiunt.
838. Terræ motus 15. Calend. Februarii vesperæ factus.
Naues contra Nordmannos ædificatæ. Imperator optimā
partē regni filio iuniori Carolo dedit. Lotharius & Ludo-
uicus fratres in Tridentina valle inter se colloquium ha-
buere. Imperator habito Nouiomagi conuentu, consilio
quorundam Ludouico filio regnum Orientalium Franco
rum, quod ab eo acceperat, interdixit. Quod ille inuidia
prauorum factū sciens, cum idem regnum inuasisset, Im-
perator collecto exercitu, eum expellere statuit. Pipinus
Rex Aquitaniæ filius Imperatoris mense Nouēbris obiit.
Apud sanctum Gallum Gozberto Abbati Pertivvicus
successit Augiæ Erlebaldo Abbate cedente Redhelm Ab-
bas 11. præfuit annis 4.
839. Ludouicus Patri Imperatori cedendū ratus, in Ba-
ioariā rediit. Imperator celebrato iuxta Brigantinum lacū
Pascha, postea habito VVormaciæ conuentu Lothario de E
Italia venienti reconciliatur, ipsiq; & Carolo filio regnum
partitur, Baioaria tātū Ludouico, qui eū offēderat, relicta.
Lotharioq; Italiā repetēte, ipse cū filio Carolo ad dispo-
nendā proficiscitur Aquitaniā. Cometa in signo Arietis, cę-
lū instar sāguinis rubeū, igniculiq; per aera discurrere visi.
840. Ludouicus se priuatū dolens, multis sibi adunatis
per Alamanniam, quasi debitū repetens regnum Franco-
furt venit; cōtra quem pater Imperator Ludouicus relicta
Aquitania copias colligit, eumq; per Thuringiam ad bar-
baros pulsum per Sclauorū gentes laboriose Baioariam re-
petere coegit. Ager quasi sanguis coagulatus in Paschæ tē-
pore rubeus apparuit. Eclipsis solis 7. Idus Maij post sextā
diei horā facta. Imperator Ludouicus morbo correptus, &
in quandam Rheni insulam prope Ingelheim designato
in imperiū Lothario filio 12. Calend. Iulii obiit, & Mettis
in Ecclesia sancti Arnolfi sepultus est. Lotharius de Italia
rediens regnum accepit: quod fratribus eius Ludouico &
Carolo non ferentibus; primus ei Ludouicus cum copiis F
Orientalium Francorum Moguntiaci occurrit; vixque pu-
gna dilata; cum Lotharius contra Carolum Gallias pere-
ret, Ludouicus sibi Francos Orientales, Saxones, Thurin-
gios, Alamannos, Baioariosque confœderat.
841. Ludouicus cum Orientalem Rheni ripam præsi-
diis occupasset; Lothario, omissa Caroli insecutione, re-
deunte, & mense Aprili iuxta VVormaciam clam Renum
cum exercitu transeunte, à quibusdam suis pene proditus
& à fratre circumuentus, in Baioariam redire compulsus
est: Lothariusque relicta ad præsidium Rheni copiarum
parte, ad persequendum redit Carolum. Interim Ludo-
uicus ad auxilium Caroli per nuncios reuocatus occurren
tibus in Retiensi territorio relictis Lotharii copiis, 3. Idus
Maii pugna conflixit, & Adalbertum Comitem cum mul-
tis aliis victor prostrauit. Inde transito Rheno adunatis
cum fratre Carolo copiis, cum Lothario monarchiam
appetente, de partitione regni concordare non possent, G
iuxta Fontioatam villam 7. Calend. Iulij acie confligunt,
& innumera strage commissa Ludouicus & Carolus ca-
stris potiti sunt: Lotharius vero fugiens Aquense palatium
petit, & recollectis vndique copiis digressos à se inuicem
fratres, primo Ludouicum autumno, & hyeme Carolum
in Galliis frustra persequi laborauit. Cometa in signo A-
quarii 8. Calend. Ianuarii visus. Grimaldus Archicapella-
nus Ludouici cœnobium sancti Galli beneficii loco ab eo
accipiens tenuit annis 31.
842. Visa fratris pertinacia Ludouicus & Carolus co-
piis collectis, apud Argenturacum conueniunt, eumque
persequi statuunt, & apud Senriacam villam, Viuentum,
cum à suis desereretur, 17. Calend. Aprilis fugere compel-
lunt, regnumque ex eis Alpes inter se dispertiunt, qui rur-
sum collecto exercitu apud Madasconam Galliæ vrbem
eos expectat, tandemque cum cunctis pacem quam bellū
malentibus ter quadragenis proceribus regnū in tria par-
tiendum die statuta mandarit. Ludouicus in Saxonia con-
iurationem libertorum contra Dominos auctoribus ca-
pite plexis compescuit. Cum legati statuta die concur-
dare non possent, partitio in aliud tempus differtur. Augię H
VValachfridus Strabo vir doctus Abbas 12. præfuit annis
7. qui multa ingenii sui monumenta prosa & metro reli-
quit.
843. Descripto regno & in tria diuiso fratribusque Vir-
dum conuenientibus, Lotharius cum Imperatoris nomi-
ne Italiam & Galliam Belgicam, quæ nunc vsque ab eo re-
gnum Lotharii dicitur; Ludouicus Germaniam, Panno-
nias, Noricum & Alamanniam; Carolus reliquas Gallia-
rum prouincias accipiunt: firmataque sacramento pace di-
gressi sunt. Carolus Aquitaniam Pipino fratris sui Pipini
filio auferre moliens, eumque infestans, plurima propriu
exercitus damna pertulit. Iudith Imperatrix obiit Romæ
Gregorio Papa defuncto, Sergius 2. sedit annos tres. Mau-
ri Beneuentum occupant.
844. Carolus Rex Galliarum Bernhardum Barcinonē-
sem Ducem nihil mali suspicantem occidit. Exercitus e-
iusdem à Pipini Ducibus pugna victus est 7. Idus Iunii,

A ceciditque cum multis aliis nobilibus Raban signifer eius, & Hugo, Richpotoque Abbates. Ludouicus Rex Germaniæ, Abodrites defectionem molientes, occiso Rege eorum, bello perdomuit, & per Duces disposuit. Rabanus Fuldensis Abbas librum, quem de laude sanctæ Crucis variis figuris metroque composuit, Sergio Papæ transmisit. Remis post Ebonem Hincmarus vir doctus Archiepiscopus ordinatur.

845. Nordmanni regnum Caroli vastantes Parisios vsque per Sequanã nauigio veniunt, acceptaque ab eo magna pro pace pecunia discedunt. Item in Fresia semel victi, & bis victores, magnas hominum strages faciunt. Item in Saxonia Hemmeburg populati non multi redeunt. Carolus Rex inita cum Brittonibus pugna, pluribus amissis, vix cum paucis effugit. Ludouicus Rex quatuordecim ex Ducibus Boemanis ad fidem conuersus baptisari fecit. Lotharius Imperator Burgondiones rebellare molientes ad deditionem coegit.

846. Gisalbertus Caroli miles filiam Lotharii Imperatoris vi rapuit; vnde iratus Lotharius cum Carolo, licet Ludouico satagente, pacificari noluit. Ludouicus
B Marahensibus Sclauis compressis, Rastizen Ducem constituit, & per Boemiam cum graui damno exercitus redit. Mauri cum Romam petentes, vrbem ipsam capere non possent, Ecclesiam S. Petri vastant. Romæ Leo IV. sedit annis 8 mensibus 3. qui castrum, quod Leonianum vocatur, ad Ecclesiam S. Petri communiendam construxit.

847. Lotharius & Ludouicus se vicissim inuitantes mutuo conuiuiis regiis muneribusque fruuntur. Nordmanni iterum Dorestatum incendunt. Mogontiæ Otganus Archiepiscopus obiit: pro quo Rabanus Fuldensis Abbas doctissimus Archipræsul sedit annis 9. Qui mox Ludouico iubente, Synodum magnam Mogontiaci collegit: vbi inter alia Thiota Pseudoprophetissa, ex Salomonis Constantiensis Episcopi parochia, correpta, & publice flagellis cæsa, tandem à vaticiniis quæstum quærentibus obnoxia.

C 848. Ludouicus Rex misso filio Ludouico Boemanos compressit & obsides dare compulit. Gotesscalcus quidã presbyter quosdam homines ad vitam, quosdam ad mortem ineuitabiliter adeo prædestinatos dogmatisans, in conuentu Episcoporum Mogontiaci conuictus de regno Ludouici pellitur, & Remis ad Hincmarum Episcopum suum mittitur.

849. Exercitus à Ludouico Rege contra Boemanos item rebellantes missus eum pactum & obsides hostium pereuntium pacem contempsissent, turpiter ab ipsis cæsus & spoliatus, obsides dedit, & cum dedecore rediit. Terræ motus factus est Augiæ. VValachfridus Abbas Strabo obiit: pro quo Folcvvinus XIII. præfuit annis 9.

850. Nordmanni Godefrido Duce per Sequanam ascendentes regnum Caroli vastant. Contra quos Lotharius Imperator in auxilium conuocatus, cum se pugnaturum cum hostibus crederet, Carolus timore perculsus Gothefridum cum suis in societatem regni assumit, eisque terrã ad inhabitandum dedit. Fames magna Germaniam & ma-
D xime circa Rhenum oppressit. Et Rabanus Episcopus multos pauperes aluit.

851. Ludouicus Rex Sorabos, terminos Francorum infestantes, vastata regione eorum, perdomuit. Pipinus Rex comprehensus, à patruo Carolo traditus, & ab eo tonsus Suessionis in Monasterium sancti Medardi retrusus est. Similiter & Carolus frater eius iunior, cum ad ipsum proficisci vellet, à Comitibus Caroli eiusdem captus, eoque iubente tonsus in Corbeiense Cœnobium custodiæ traditus est.

852. Magna Synodus & generalis conuentus Mogontiaci à Rabano Archiepiscopo & Ludouico Rege habita, multaque correcta sunt. Heroldus Nordmannus diu bene à Ludouico tractatus, suspicione proditionis à quibusdam Francis punitur. Translatio sancti Remigii Remorũ Archiepiscopi ab Hincmaro eiusdem vrbis Archiepiscopo Calendis Octob. facta.

853. Nordmanni per Ligerim ascendentes & Gallias vastantes, Basilicam quoque sancti Martini Turonis incendunt. Aquitani Caroli iniurias questi, Ludouicum, vt E
super se regnet, vel filium Regem donet, solicitant.

854. Ludouicus æquiuocum filium Aquitaniam mittens, instabiles eorum animos deprehendens contempsit. Nordmanni ex diuersis, quas iam per viginti annos vastabant, regionibus collecti vulgus innumerum totumque genus regium vsque ad vnum puerum multa cæde mactauerunt.

855. Apud Mogontiacum terra vicies tremuisse fertur. Insoliti aeris turbines & grandines, fulgura & tonitrua facta. Ecclesia sancti Kiliani fulmine cremata Nonis Iunii, postea muri turbine diruti sunt. Gozpaldus ipsius vrbis Episcopus obiit: Cui Arnus successit. Ludouicus Rex Rastizen Ducem Marahensium Sclauorum petens, vastata ex parte regione, subiugare nequiuit: quo reuerso Marahenses secuti contigua trans Danubium loca vastant. Lotharius Imperator relicto mundo, diuisoque inter filios regno, monachum se Prumiæ fecit, & non multo post 3. Calend. Octob. ad regnum cæleste migrauit. Post quem F
filius eius Ludouicus Imperator Italiam, & Lotharius Cisalpinas partes regni tenuere. Igniculi crebri instar spiculorum ab Oriente in Occidentem per aera ferri 16. Calend. Nouemb. per totam noctem visi.

856. Rabano Mogontiensi Archiepiscopo II. Non. Februarii defuncto, Carolus Pipini Regis Aquitaniæ filius, qui è custodia Corbeiensis Cœnobii ad patruum Ludouicum transfugerat, Archiepiscopus ab ipso promotus, præfuit annis 8. Hildigard Regina obiit. Fuldis Hatto Abbas obiit, Thietoque successit. Ludouicus Rex per Sorabos transiens, auxiliaque inde assumens, Dalmatas bello victos tributarios facit, & Boemanos nonnullos eorum in deditionem accipiens rediit. Romæ Leone defuncto, Benedictus Papa sedit annis duobus, mensibus 6.

857. Exercitus item à Ludouico Rege in Boemiam missus Sclauitam tyrannum in Marahenses pepulit. Synodus à Carolo Mogontiæ Archiepiscopo collecta. Tempestas G
valde terribilis Coloniæ 7. Calend. Octob. facta, & fulmen instar ignei draconis Ecclesiam S. Petri penetrãs, tres homines diuersis in locis extinxit, plures prostrauit. Terræ motus magnus Calend. Ianuarii factus est.

858. Lotharius Rex filius Lotharii Imperatoris contra Ludouicum Regem patruum suum cum Carolo Rege alio patruo suo coniurauit. Ludouicus Rex legatione populi, de tyrannide Caroli flebilia conquesti, solicitatus, diu cunctabundus, Gallias tandem cum exercitu intrat; cunctisque pene ad eum conuersis, Carolus fugit: ipse plus æquo securus, proprio exercitu remisso, regnum illud, prout voluit, disposuit. Sed fraus quorundam fratrisque Caroli versutia incautum ibi circumuenisset, nisi famã rebellantium Soraborum proprio auxiliarum regno manus ipsum reuocasset; quo redeunte Carolus regnum suum recepit. Augiæ Folcvvino Abbati VValtheri XIV. successit annis 6. Villam quandam iuxta Mogontiam & Renũ, Caumunti vocatam, nequam spiritus primo inuisibiliter responsa dando, furta prodendo, deinde etiam lapidibus iactis & domorum incendiis homines persequendo, per triennium infestans, vastam reddit. Romæ post Benedi- H
ctum Nicolaus Papa sedit annis 9.

859. Ludouicus Rex frequentibus missis legatis cum fratre Carolo & Lothario Rege fratruele pacificari satagens tandem cum denominatis viris ad sectenum cum eis colloquium veniens, diem pacificationis condixit. Legatos etiam Nicolao Papæ & Ludouico Imperatori fratrueli suo se de inuaso fratris regno excusatum misit. Crebri terræ motus Moguntiacum concutiunt; ibique Probus presbyter religiosus & sanctus obiit 7. Calend. Iulii.

860. Hyems nimis sæua & prolixa terræque frugibus noxia facta est; adeo vt & Ionium mare glaciatum vsque Venetiam equis & carpentis se meabile præbuerit. Ludouicus & Carolus, Lothariusque Reges in Confluente castro conuenientes, pacificantur, mutuum sacramento pactum confirmantes.

861. Ludouicus Rex habito Ratisbonæ conuentu, ali-

quot pri-

A quot primates suos infidelitatis accusatos deposuit. Item
contra maiorem filium suum Carolomannum Carantani
Ducem, quasi nouas res contra se molientem, iratus est.
Fames validissima hoc anno facta. Meginradus Augiæ
Sanctus Meginradus. monachus & primus incola eremi, quæ Turicino ad-
iacet lacui, à quibusdam latronibus inibi 12. Calend. Fe-
bruarii peremptus, post mortem virtutibus claruit, Augiæ-
que sepultus est: à quo vsque hodie eremus ipsa à sanctis &
religiosis culta viris, in nobile & famosum iam dudum
excreuit Cœnobium.

862. Lotharius Rex fauentibus Archiepiscopis, Gun-
thario Coloniensi, Theodgaudo Treuirensi, repudiata
Thiotpirga vxore legitima, VValdradam concubinam
sibi coniunxit, Synodo ad hoc quasi iure machinandum
Mettis collecta. Carolomannus obiecta excusans cum
patre pacificatur. Ludouicus Rex Abodritos rebellantes
petens, obsides dare coegit.

863. Carolomannus item apud patrem adeo innocens
accusatus est, vt patrem contra se venientem, à suis prodi-
B tus & ducatu priuatus, vix innocentiam probans placaue-
rit. Synodus coram Arsenio, legato Nicolai Papæ Mettis
habita, & Guntharius Theotgaudusque Archiepiscopus,
pro roboranda, quam machinati sunt, Lotharii Regis
causa, Romam missi: Synodo Romæ à Nicolao Papa col-
lecta, ab ordine depositi, & cum Synodo sua anathemati-
zati; Lothariusque Rex, nisi resipisceret, excommuni-
catus est. Moguntiæ Carolo Archiepiscopo defuncto
Luitpertus successit. Nonnulli ex Hunnis Christiani effe-
cti sunt.

864. Guntharius Coloniensis, qui contumeliose Do-
mno Papæ rescripserat, & contra interdictum eius offi-
cium Episcopale vsurpauerat, pœnitentia ductus Romã
ad eum venit; sed minime reconciliari meruit. Ludouicus
Rex Germaniæ Rastizen Marahensium Ducem petens &
apud Dovvinam castrum obsidens, iussos obsides dare &
in iusiurandum subiectionis iterate coartat. Ipse item Lu-
douicus & frater eius Carolus Rex Galliarum conueniẽ-
tes, debita sibi inuicem relaxant, & fœdus pactumque in-
nouant & confirmant. Augiæ post VValdharium Abbatẽ
C Heyto XV. præfuit annis 7. Translatio S. Othmari in Ba-
silicam S. Galli.

865. Riddosus Fuldensis presbyter & monachus, do-
ctor, poeta, & historicus satis doctus 8. Idus Maij obiit.
Arsenius Episcopus, Domini Papæ Nicolai legatus pacẽ
inter Ludouicum Regem & fratruelem eius Ludouicum
Italiæ Imperatorem redintegrauit, Ipsique Lothario fidem
connubii per sacramenta 12. Principum suorum pollicen-
ti Thiotpirgam coniugem reconciliatam reddit; VValdra
dam concubinam in Italiam relegauit, multisque apud
Carolum per Gallias dispositis, honoratus à Regibus &
donatus Romam redit.

866. Ludouicus iunior propter quædam beneficia sua,
fratri Carolomanno data, patri Ludouico Regi rebellare
multo studio molitus, & facile victus, tandem Luitperto
Archiepiscopo mediante, patri reconciliatus est. Gund-
paldus miles Carolomanni contra ipsum pugnare ausus,
amissis copiis victus vix aufugit. Vulgari missis à Nicolao
D Papa & Ludouico Rege prædicatoribus, fidem Christi
suscipiunt.

867. Lotharius Rex promissis suis Principumque sa-
cramentis posthabitis, coniugem Thiotpirgam denuo
iniurians, VValdradæ reuocatæ clam se miscuit. Vnde mo
tus Papa Nicolaus, missis ad diuersos literis, cum cunctis
illum complicibus suis excommunicauit. Rudpertus for-
tissimus de regno Caroli Comes, alter sui temporis Ma-
chabæus, qui Nordmannos & Brittones magnis sæpe pro-
triuerat prælis, apud Ligerim fluuium, cum Nordmannis
fortiter dimicans, occubuit. Terræmotus magnus septi-
mo Idus Octob. factus.

868. Synodus magna VVormaciæ coram Ludouico
Rege collecta est, & multa inibi pro statu Ecclesiæ decre-
ta. Mense Maio Romæ defuncto Papa Nicolao Adrianus
secundus sedit annis 5. ad quem cum Lotharius Rex ve-
nisset, & frustra opitulante fratre Ludouico Imperatore,
pro VValdradæ matrimonio sategisset, nihil profuit. Co-
E meta visus, inundatio & illuuio magna facta, famesque &
pestilentia ingens secuta est.

869. Boemani Baioariæ fines infestant. Sorabi & Susti
itemque Boemani Turingiam vastant. Carolomannus bis
numero copiis Rastizi pugna congressus vicit & prædas
ingentes abduxit, Gundacrumque periurum refugam su-
um diuinitus in pugna debilitatum inibi occidit. Lotha-
rius Rex cum complicibus suis se apud Adrianum Pa-
pam de illatis criminibus excusans, & corpus Domini te-
merarie ab eo accipiens, domumque rediens, mense Iu-
lio Placentiæ periit, fautoresque sceleris pene omnes in-
teriere: regnumque eius patruus Carolus inuadens
Mettis se coronari Imperatoremque iussit appellari. In-
terim Ludouicus Rex vsque ad desperationem Ratisbo-
næ ægrotans thesaurosque suos Ecclesiis pauperibusque
dispensans tres filios suos cum totidem exercitibus con-
tra diuersos miserat hostes. E quibus Carolus cæteris iu-
nior cunctis Rastici munitionibus captis, totam Mara-
F hensem regionem ferro, igne, prædaque vastauit. Carolo-
mannus regnum Zvventibaldi nepotis Rastizi nihilomi-
nus depopulatur. Ludouicus vero Sorabos & eorum cõ-
plices bis pugna victos ad deditionem compulit. Fames
valida & pestilentia facta.

870. Ludouicus Rex ex infirmitate conualescens mul-
tos ex regno Lotharii ad se venientes suscepit, postea ad
colloquium obuiam fratri Carolo venturus de solario
quodam cum multis aliis, cadente ædificio, corruit, &
grauiter collisu corpore costisque confractis, dissimulato
tamen dolore, crastino ad condictum venit, & cum fratre
regnum Lotharii æqualiter diuisit. Zvventibaldus cum
regno suo Carolomanno se tradidit; vnde Rastiz iratus
prius eum dolo perimere, & hoc non præcedente, mani-
feste eum persequi statuit. Ille vero superior factus Rasti-
zen victum comprehendit, & Carolomanno vinctum
tradidit; à quo peruaso regno, & Gazi filius in carcerem
missus, & Ludouico Regi exhibitus iudicioque Francorũ
morti addictus, luminibus tandem oculorũ priuari iussus
est. Ipso anno VVillipertus Agrippinæ Coloniæ Archie-
piscopus à Luitperto Moguntiensi ordinatus, Synodusq;
G magna Coloniæ collecta & multa pro statu Ecclesiæ de-
creta: & Ecclesia sancti Petri dedicata est. Inter alia prodi-
gia terræ motus facti sunt, & duæ rutilæ nubes quasi ignea
inter se tela emittentes, se instar pugnantium commiscere
visæ.

871. Ludouicus & Carolus propter quædam beneficia
sua Carolomanno fratri donata, contra patrem Ludoui-
cum rebellare molientes, vix tandem ab eo placari pacari-
que consentiunt. Zvventebald perfidiæ incusatus à Caro-
lomanno in custodiam mittitur: Sed crimine non proba-
to relaxatus ab eo & muneribus donatus, exercitusque ei
auxilio contra Slagamarum presbyterum, quem Mara-
henses inuitum pro ipso Ducem fecerant, missus est. Qui
dolose rediens se in ciuitatem recipiens, ipsum auxiliato-
rem exercitum dolo circumueniens, paucis fuga elapsis
vel comprehensis, prorsus deleuit. Boemienses eruptio-
nem molientes oppositis prædiis reprimuntur. Constan-
H tiæ Salomon Episcopus obiit, cui Pateon successit; præfuit
annis 3. Augiæ Heytoni Abbati Rudho XVI. præfuit an-
nis 17. Apud S. Gallum Yso magister obiit.

872. Basilius Imperator Græcorum inter alia munera
crystallum grandem cum portione Dominicæ Crucis
non modica, auro & gemmis pretiosis ornatam Ludoui-
co Regi misit. Ludouicus pacificatur secum & inter se fi-
lius regni post se partitionem disposuit. Exercitus con-
tra Marahenses missus cum sine Duce sibi dissentiret, ab
hostibus victus, cæsus, & ludibrio habitus turpiter au-
fugit. Luitpertus Archiepiscopus cum exercitu in Boe-
manos missus 5. Duces eorum pugna vicit, & regionem
ex parte vastauit, Carolomannus Marahenses vastat;
sed custodes nauium eius ab hostibus trucidati sunt, Em-
bricone Ratisponæ Episcopo vix fuga elapso. Aestas pene
tota fulminibus, tonitruis, grandinibusque horrida homi-
nes multos frugesque pessum dedit. VVormaciæ Ecclesia
Sancti Petri fulmine incensa & diruta est. Terræmotus

magnus

A

magnus 3. Non. Decemb. factus Moguntiacum diruit. Apud sanctum Gallum defuncto Grimaldo Hartmout Abbas præfuit annis duodecim.

873. In conuentu à Ludouico apud Frāconofurt babito, Carolus filius eius arreptus à dæmone grauiter vexatur. Carolus Galliarum Rex Carolomannum Diaconum suum filium, tyrannidem exercentē, excæcari iussit. Pax cum Danis petentibus à Ludouico firmatur. Nordmanni Fresiam superbe classe petentes & tributum exigentes, pugna victi & Duce Rudolfo cum 800. amisso & cuncta pecunia moltati turpiter redierunt. Fames magna facta. Tanta multitudo inauditæ magnitudinis locustarum ab oriente gregatim more exercituum veniens has pertransiit regiones, vt per duos continuos menses sæpe radios solis per vnius spatium milliarii volitantes obnubilarent, & in vna hora, quidquid in centū vel amplius iugeribus viride inuenerant, depascerentur, & postea in mare vento actæ, & fluctu reiectæ, fœtore, corrupto aere, non modicam gignereot pestilentiam. In pago Italiæ Brixiensi sanguis tribus noctibus pluisse fertur. Item Græci missis per Agathonem Archiepiscopum muneribus, amicitiam cum Ludouico Rege confirmant, Romæ defuncto Adriano Ioannes Papa sedit annis 10.

B

874. Hyems valde prolixa, sæua & niuosa multos homines & iumenta frigore extinxit. Sorabi & Susili defectionem molientes à Luitperto Archiepiscopo facile comprimuntur. Ludouicus Rex in Quadragesima visione monitus multas pro liberatione animæ patris sui Ludouici Imperatoris eleemosynas & orationes parauit. Idem in Italiam veniens cum Ioanne Papa & Ludouico Imperatore fratris sui filio colloquium habuit. Idem cum Zuentibaldo Duce Morahensium subiectionem per legatos promittente, & fidem censumque annuum pollicente, pacem fecit, Boemanosque idem facientes suscepit. Idem cum fratre Carolo colloquium habuit. Fames magna & pestilentia per Gallias & Germanias facta: tertia fere pars hominum interiit. Ratholfus Veronensis Episcopus obiit, qui sui nominis cellam iuxta Augiensem Insulam construxit. Hemma Regina paralysi dissoluta est.

Ad oram erat. Ratolfszell

C

875. Inter Francos & Saxones seditio pæne vsque ad cædem mutuam mota, à Ludouico sedata est. Cometa plus solito scintillans 8. Idus Iunij visus. Villa quædam in pago Nitensi, Ascabrunno dicta, nocte 5. Non. Iulii, subita tempestate 88. hominibus extinctis ita absumpta & deleta est, vt nec vestigium eius remaneret. Ludouicus Italiæ Imperator defunctus, Mediolani in Basilica sancti Ambrosii sepultus est, anno regni 20. Citius thesauros & regnum patruus eius Carolus Rex Galliarum quasi sibi soli debitum inuasit ac diripuit: vnde motus frater Ludouicus Rex Germaniæ filium suum Carolomannum contra eum in Italiam misit, ipseque cum Æquiuoco Gallias regnum eius inuasit: Carolus vero congredi bello timens dolis & pecuniis mendaciisque Carolomannum de Italia abegit, seque discessurum & fratrem Ludouicum de regni illius diuisione expectaturum iurans: quo credulo & reuerso ipse Romam tendens conciliatisque sibi dolo & pecuniis, Romanis, Imperatorem se à Ioanne Papa coronari fecit, Italiamque, vt voluit, quasi suam disposuit.

D

876. Ludouicus Rex precibus populi annuens, de Galliis, ne eas vastaret, rediit. Hemma Regina Ratisbonæ obiit, & in Basilica sancti Emerammi sepulta est. Fresones item Nordmannis pugna victis, plurima spolia diripuere. Carolus Imperator fraudulenter de Italia Gallias repetens, noua habitus, actuum, & virorum vanitate, iactantia, & leuitate vsus, Ludouico fratri procaciter & stulte minitabatur: sed Ludouico exercitum colligente perterritus, crebros & supplices pro pace petenda legatos ad eum mittebat. Interim ipse Ludouicus Rex fortis & religiosus, morbo tactus, apud Franconofurt 5. Calend. Septemb. vita decessit, anno regni 36. & apud Lauresham Cœnobium sepultus est. regnumque eius tres filii, Carolomannus Baioariam, Ludouicus Germaniam, Carolus Alamanniam, singuli cum adiacentibus prouinciis accepere, pacemque inter se sacramento firmauere. Sed Carolus Galliarum tyrannus, comperta fratris morte, gauisus statim collecto exercitu regnum eius Rheno contiguum inuasit: Quem cum Ludouicus iunior per legatos redire pacemque seruare frustra postulasset, cumque sibi dolo insidias struere comperisset, transito Rheno 8. Idus Octobris in Ribuaria bello inito vicit, multisque occisis & comprehensis, illum pæne nudum cum paucis turpiter fugere compulit & castra eius cum innumeris spoliis diripuit.

E

877. Linones & Suisli eorumque confines defectionem molientes à Ludouici missis facile compressi sunt. Carolus Galliarum Imperator tyrannicus, æstate item Italiam ingressus, cum Carolomannum quoque fratris sui filium, se inuito, transcensis Alpibus, pugna secum congredi velle cognouisset, fugam mox suo iniit, & inter fugiendum dysenteria correptus periit, anno regni 37. & in Burgondia Aganni sepultus est, post quem filius eius Ludouicus Balbus regnum Galliarum accepit; & apud patrueles de omnibos patris iniuriis per legatos se excusans, pacem cum eis fecit. Carolomannus vero disposita, prout voluit, Italia, in Baioariam rediit. Febris Italica, tussis, & dolor oculorum, & pestilentia multos grauiter vexauit & extinxit.

F

878. Ludouicus Rex Germaniæ cum fratre Carolo regnum Lotharii diuisit. Lantpertus & Adalpertus Comites Romam cum manu valida petentes, Ioanne Papa sub custodia retento, principes Romanorum fidem Carolomanno sacramento firmare coegerunt. Vnde idem Papa commotus Ecclesiam S. Petri, omnibus thesauris Lateranis translatis, clausit diuinaque inibi officia celebrare prohibuit, ipseque per mare Tyrrhenum Gallias adiens totum pæne inibi moratus est annum: dein de sumpto secum Bosone quodam, qui propria vxore veneno necata, filiam Ludouici Italiæ Imperatoris vi rapuerat, quemque Carolus prouinciæ præfecerat, Romam rediit, ipsique regnum Italiæ subiicere & Carolomanno auferre studuit. Eclipsis solis 7. Calend. Nouemb. post nonam horam facta magnaque hominum & boum pestilentia.

G

879. Carolomannus Rex Baioariæ paralysi dissolutus vsum loquendi amisit: ad quem Ludouicus frater visendum veniens, regnum Baioariæ disposuit. Ludouicus Balbus filius Caroli, Rex Galliarum 3. Idus Aprilis Compendii obiit, ibique sepelitur. Carolo filio posthumo relicto, duobusque aliis non legitima coniuge natis, Ludouico scilicet & Carolomanno in regnum illi succedentibus, quo mortuo Ludouicus Rex Germaniæ statim contiguam sibi Galliam Belgicam petit, indeque rursum in Baioariam à quibusdam vocatus, quæ videbantur disposuit, fratremq; Carolomannum ægrotum, scripto ei res suas (quia lingua non potuit) commendantem inuisit, eique ministraturos principes nonnullos deputauit. Itemque missis copiis Hugonem Lotharii Regis & VValdradæ filium in Gallia Belgica tyrannidem exercentem cum suis compressit. Boso Burgondia inuasa tyrannidem exercet.

H

880. Hyems prolixa & nimis frigida facta. Ludouicus Rex Germaniæ in Gallias veniens, & filios Ludouici Balbi ad se venientes suscipiens, pacem cum eis fecit, totumque Lotharii regnum sibi subiicit. Ipse inito cum Nordmannis, qui in Scaldā fluuio residebant, prælio, plus quam quinque millia ex eis occidit, ibique Hugo ex concubina filius eius cecidit. Item Nordmanni inita cum Saxonibus pugna, victores, duos Episcopos, 12. Comites, 18. regios milites cum secuta magna multitudine peremerunt & captiuos multos duxerunt. Sorabi, Dalmatæ, & Boemani, Sclaui, collecto exercitu Thuringiam iuxta fluuium Salam populari à Popone Marchione circumuenti, omnes perempti sunt. Carolomannus Rex Baioariæ fortis, prudens, & pius 11. Calend. Aprilis apud villam Ottingam obiit & sepelitur. Ludouicus Rex Germaniæ frater eius missis item contra Hugonem in Gallias copiis, cruentam adeptus est victoriam. Eius item auxilio freti filii Ludouici Balbi Bosonem tyrannum vltra Rhodanum persecuti sunt & in Viennam compellunt, & Madasconam vrbem

captam

A captam subiciunt. Nordmanni Gallias itemque Fresiam igne, præda, cædeque vastantes, tandem Nouiomagum muniunt, & in palatio Regis hiemare disponunt: contra quos Ludouicus moto exercitu, impediente hyeme, parum proficere potuit. Magna sterilitas frugum Germaniam afflixit.

881. Hyems item sæua & prolixa magnaque fames facta est. Ludouicus Rex Germaniæ Hugonē ad deditionē venientem benigne suscepit, rursumque rebellantem persecutus in Burgondiam pepulit. Ludouicus Rex Galliæ cum Nordmannis pugnans 9000. equitum victor prostrauit: illi vero collectis rursum copiis, regnum Ludouici Germaniæ Regis petunt. Cameracum, Traiectum, Hispanicum pagum, Ribuariam totam, Prumiam, Stabulau, Mamuldarium, Vidam & alia perplura loca vastant, Aquisgrani in capella Regis equos suos stabulant, Coloniā Agrippinam & Bunnam vna cum Ecclesiis incendunt; contra quos Ludouicus Rex cum morbo detentus venire non posset, exercitum misit. Terræ motus interim magnus
B 3. Calend. Ianuarii Moguntiaci factus. Eodem anno Carolus Rex frater Ludouici Italiam petens Romamque veniens vna cum Regina Richgarda imperiali vnctione à Ioanne Papa coronatur.

882. Cometa vltro modum comas spargens 15. Calend. Februarii visus. Ludouicus Rex Germaniæ crescente morbo 14. Calend. Febr. defunctus & Laureshaim iuxta patrem Æquiuocum sepultus est. Quo audito exercitus contra Nordmános missus infecto negotio rediit: Nordmanni vero nullo resistente, residua circumcirca vastantes, VValach Mettensem Episcopum incaute occurrentem occidunt, & inter alia multa mala Treuirensem quoque vrbem, fugatis & occisis ciuibus, Nonis Aprilis incendunt, vastataque & incensa regione in munitionem suam, quæ Aschaloha dicitur, iuxta Mosam fluuium, redierunt. Carolus Imperator de Italia reuersus habito VVormaciæ conuentu, regnoque fratris accepto, magno collecto exercitu, Nordmannos cum regibus suis per 12. dies obsedit, cumque magno æstu & fœtore præter munia tela vtrinque vexarentur, & immensa tempestate horridaque grandine 12. Calend. Augusti exorta perturbarentur,
C visa expugnandi difficultate petentib. hostibus, pacemq; deinceps a regno eius sacramēto pollicentib. datis obsidib. cum Rege eorum Sigefrido mutuum colloquium habuit; eumque Christianitatem professum de baptismo suscepit, datisque mutuo muneribus & firmata pace & amicitia digressi sunt. Otto inter Saxones & Thuringios bello, Saxones superiores extitere. Pestilentia magna in Baioaria facta.

883. Carolus Imperator celebrato in Alamannia Natali Domini, ad sancti Galli quoque Cœnobium venit, ibique petente Hardmoto Abbate iam sene Bernhardum pro eo constituit Abbatem, qui eidem loco 7. annis præfuit: ipseque Ratisbonæ Pascha egit. Romæ Ioannes Papa, dato sibi à quodam propinquo suo veneno, cum adhuc victurus putaretur, malleo percussus in cerebro expirauit, percussorque eius concurrente turba, eadem hora à
D nullo læsus cecidit mortuus. Et Marinus Archidiaconus Papa CXIII. factus, præfuit anno vno, mensibus 6. Imperator Carolus iterum in Italiam obuiam Papæ pergit, & VVidonem ducem reum maiestatis accusatum, fugientem persequi iussit. Pestilentia exercitum vexat. Item Saxones cum Thuringis & Popone pugnantes vincunt. Nordmanni item Prumiam petentes ab Heinrico Marchione Poponis fratre ad internecionem cæsi sunt. Ludouicus Rex Galliæ, postquam regnum fortiter rexit & defendit, defunctus & Parisiis est sepultus 6. regni anno. Zvventibald Dux Marahensium Pannonias, quibus Arnolfus Dux filius Carolomanni Regis præfuit crudeliter vastat.

al. Marinus archid. Papa CX.

884. Baioarii in Italiam contra VVidonem missi. Item Zvventibald Pannonias immanissime vastans, quosdam ex Baioariis iuxta Rabam flumen incaute congressos, vicit, occisisque aliis nonnullos comprehendit. Carolomānus Rex Galliæ filius Ludouici Balbi, cum multam pecuniam Nordmannis pro pace dedisset, in venatu ab
E apro percussus interiit, anno regni 7. & regnum Galliæ ad Carolum Imperatorem rediit. Carolus Imperator in citeriore Pannonia conuentum habens Zvventibaldum Ducem Marahensium, per manus se Domino eius tradētem, pacemque & seruitium promittentem suscepit. Itemque Brazlauonem Ducem qui inter Drauum & Sauum fluuios Pannoniæ præfuit, nihilominus se tradentem, accepit: ipse per Carentanum in Italiam veniens Natalem Domini Papiæ celebrauit.

885. Imperator Carolus habito in Italia conuentu VVidonem Ducem Spoletanum se excusantem seque subdentem suscepit: Inde Gallias adiens, susceptisque primoribus, regnum illud, vt videbatur, disponens, ad condictum cum Papa placitum VVormaciam venit. Sed Papa ad eū veniendi arrepto itinere obiit, Romæque pro eo Adrianus III. Papa CXI. sedit anno vno, mensib. 4. Gotafridus Rex Nordmannorum perfidiæ contra regnum Francorum insimulatus, ab ipsis accusatoribus dolo peremptus est. Hugo quoque nothus Lotharii Regis, cum incaute contra
F Imperatorem agitaret, oculorum luce priuatus est. Pax inter Arnolfum Carentani & Pannoniæ Ducem, & Zvvētibaldum Marahensem Ducem confirmatur.

886. Imperator celebrato Ratisbonæ Natali Domini Italiam à Papa inuitatus adiit, & Luitvvardum Vercellensem Episcopum pro quibusdam quærendis Romam misit. Tumultus Papiæ inter ciues regiosque milites graui vtrorumque damno mouetur. Imperator habito post Pascha Papiæ conuentu, per Burgondiā Gallias contra Nordmannos petiit: vbi cum male contra eos pugnatum esset, & Heinricus Marchio Neustriæ occubuisset, rebus minus prospere gestis discessit. Peringarius Dux Foroiuliensis cū Luitvvardo Episcopo dissentiens, Vercellensem vrbem expoliat. Inundatio insolita autumni tempore facta, exundantibus aquis plurimas villas euertit, & multis in montibus vias diruit, multaque mortalibus intulit. Romæ V. Stephanus Papa CXII. post Adrianum ordinatus sedit annis 6.

887. Imperator Carolus in Alsatia graui infirmitate de-
G tentus iacuit, & parum conualescens incisionem capitis pertulit; habitoque in Alamannia conuentu in villa VVeiblinga. Peringarium Ducem ad deditionem veniētem, & Luitvvardo Episcopo satisfacientem suscepit. Mortuo Bosone filius eius ex filia Ludouici Italiæ Imperatoris puer Ludouicus ad Carolum Imperatorem veniēs, benigne ab eo susceptus, & in filium adoptatus est. Richarda Imperatrix adulterii cum Luitvvardo Vercellensi Episcopo, qui apud eam & Imperatorem familiariter in palatio vigebat, ab Imperatore, & aliis incusata, diuino iudicio ab omni se virorum commixtione integram & catenus virginem se comprobauit; quamuis iam duodecim annis in coniugio Imperatoris apparuerit: Moxque ab eo separata in Audelahense cœnobium virginum à se constructum secessit, ibique sedula in diuino seruitio virgo Regina permansit. Deinde Carolus Imperator grauiter infirmatus, mente etiam, vt videbatur, minus valuit, omnesque
H regni Principes auerso iam ab eo animo, cum apud Franconofurt conuentum habuisset, vnanimiter eum deseruere, & Arnolfum fratris eius Carolomanni filium non ex legitima cōiuge, sed tamen nobili natum, Carenthani scilicet Ducem, super se Regem constituere. Carolus vero cum se à cunctis omnino ministris etiam & seruis suis deseri & à solo Luitperto Moguntiensi Archiepiscopo adhuc vidisset sustentari supplex iam Arnolfo munera misit, & pauca ab eo in Alamannia vsque ad obitum suum prædia postulans impetrauit.

Ad oram hæc erant: Carolus Grossus Augiæ sepultus. Richarda eius vxor, virgo

888. Carolus imperio iam priuatus, Deo deuote seruiēs in villa Alamanniæ Indinga infirmatus, & vt quidam perhibent, à suis strangulatus, Idibus Ianuarii vita decessit: & quibusdam videntibus, cælo aperto & lumine super eū apparente, Augiam delatus, iuxta altare sanctæ Mariæ sepultus est, Arnolfo Rege Natali Domini Paschaque Ratisbonæ morante, multis Regulis emergentibus. Perengarius filius Eberhardi in Italia Regem se fecit; Rodolfus filius Conradi in Burgundia; Ludouicus filius Bosonis & VVido filius Lamperti in Gallia Belgica, & Prouincia;

Odo filius Rudperti in Gallia vsque ad Lierim & in Aquitania vltraque in Gallia Ramnolfus regnū nomen * nihil inuasere: è quibus Odo Arnolfum Regem Franciam petentem humiliter adiens & benigne susceptus, permisso eius inuasum retinuit regnum. Itidem Rodolfus Ratisbonā ad eum veniens fauore eius peruasam impetrauit Burgundiam. Nihilominus cum Italiam vellet Rex Arnolfus petere, obuiam venienti Peringario, qui paulo ante cū VVidone conflixerat tyranno, paucis exceptis totam concessit Italiā. In expeditione ingens equorum pestilentia facta. Augiæ Rudolpho Abbati Hatto successit præfuit ann. 25. qui cellam & Basilicam sancti Georgii in insula construxit.

889. Luitpertus venerabilis omniq; laude dignus Mogontiæ sedis Archiepiscopus hac vita decessit: cui Sunderold successit. Calamitosus iste annus morbis ac pestilentia, aquarum inundationibus, insolitis tempestatibus, turbinibus & grandinibus multis, fame, peste, & quaque versum bellis socialibus comprouincialium fuit. In Thuringia torrens in niuibus defluens, tres in momento villas absumpsit, & 300. homines cū pecorib. multis extinxit. Arnolfus Rex Zvventibaldo & Ratoldo filiis suis ex concubina natis subiectionem à Francis promitti vix effecit, si ei legitimus non nasceretur filius. Magna contra Abodritas expeditio ab eo, sed parno effectu mota est.

890. Arnolfus Rex habito in Pannonia de diuersis colloquio à Zvventibaldo Duce Marahensi ex verbis Apostolici obnixe rogatur, vt Romam veniens Italiamque sub ditione sui retinens à tantis eam eruat tyrannis. Quod ille aliis præpeditus ad præsens facere distulit. Iterum conuentu apud Foracheim acto, Ludouici Imperatoris Italiæ filiam Bosonis viduam ad se cum muneribus venientem, benigne suscepit. Inde Constantiam Augiamque orandi gratia adiit: indeque Ratisponam rediit.

891. Apud S. Gallum post Bernhardū Salomon Abbas præfuit ann. 30. S. Salomon secundus Constantiæ venerabilis Episcopis obiit: pro quo tertius Salomon, de cœnobio sancti Galli Abbas, Episcopus promotus præfuit annis 30. Embricho Ratisponensis Episcopus vita & ætate verendus obiit. ipsaque vrbs (exceptus diuinius sancti Emerammi sanctique Cassiani Ecclesiasticus) 4. Idus Augusti incendio tota conflagrat. Gordianni item Franciam Rheno contiguam vastant, contra quos exercitu misso prælioque incaute conserto, Sunderolt Mogontiensis Archiepiscopus cum aliis multis peremptus occubuit, cæteri que fugerunt: pro quo Hatto Augiensis Abbas, vir ingeniosus, Archiepiscopus promouetur. Arnolfus vero Rex Nordmannos victoria elatos, & regnum Lotharii vastantes cum exercitu insequens, iuxta fluuium Dila, palustribus locis munitos, manumque pugna conserere trepidantes offendit. Qui milites adhortans, equis propter loci difficultatem dimissis, pedes eos aggreditur; clamor attollitur, res deinde gladiis comminus eminus geritur, vnoque tantum milite ex nostris perempto, duo Nordmannorū Reges Sigifridus & Godrafridus totusque eius exercitus multis nullus numerosus, trucidatus ferro, & in flumine fogā impediente dimersus, ad internicionem deletur. Et Rex eadem, litaniis celebratis & Deo laudibus redditis multisque hostium spoliis direptis, in Alamanniam venit, & Natalem Domini Vlmæ celebrauit.

892. Apud Gallias Carolus adolescens Ludouici Balbi posthumus filius, à quibusdam primatibus Rex effectus, multa deinceps Odoni mala fecit, & ab eo vicissim sustinuit. Arnolfus Rex Pannonias adiens, cum Zvventibaldum Ducem Marahensem iterum sibi rebellantem cognouisset, colloquio cum Brazlaciune Duce Pannoniæ vlterioris habito, trifariam cum tribus exercitibus, Vngaris etiam auxiliatoribus, nuper illas in partes aduenrantibus per continuum mensem Marahensem deuastat regionem: ipse etiam eodem tempore priscam cum Vulgaris renouat amicitiam. Popo ducatu Thuringiæ priuatus est. Romæ post Stephanum Formosus prius Portuensis Episcopus Papa CXIII. sedit annis 4. mensibus 7.

893. Engilstalcus Marchio Pannoniæ, iudicio Noticorum excæcatus, & patruelis eius VVilhelmus decollatus est. Arnolfus Rex Marahensem iterum vastat regionem. Ipsi Regi ex Vta Regina Ludouicus filius nascitur, & à Hattone Archiepiscopo Mogontiensi & Adalberone Augustensi Episcopo nobili baptisatur, & sacro Chrismate vngitur. Formosus Papa missis epistolis & legatis, Arnolfum Regem ad suscipiendam & eruendam à tyrannis maximeque à VVidone Italiam magnopere inuitat: quod ille annuens legatos muneribus donatos remittit. Hyems sæua & diutina hoc anno facta.

894. Tonitruum magnum 5. Calend. Feb. factum. VVidone Italiæ tyranno mortuo, Angiltruda vidua eius cum filio Lamperto tyrannidem inuasit.

895. Arnolfus Rex Hildigardam Ludouici Regis patrui sui filiam, cuius maximo molimine deiecto Carolo, Rex factus fuerat, exilio damnat. Synodus magna apud Tribunam collecta. Arnolfus Rex cum Odone Galliarū Rege ad se veniente pacem firmat, Caroloq; filio Regis Ludouici * VValdi non multo post veniente & munera offerēti, auxilium denegat. Ipse etiā Zvventibaldum ex concubina suum Regem super Lotharii regnum vngi fecit: Itēque per epistolas à Formoso Papa rogatus Italiā petit Peringariumq; perterritū, ad deditionem venientem, regnumque peruasum Italiæ reddentem suscepit, & VValtfredo Maginfredoque Comitibus Italiam cis Padum distribuit, & omnia vastando diuisisque ad superum & inferum mare copus, transiens, ipse Natalem Domini Lunæ celebrauit.

896. Magna pluuiarū inundatione exercitu fatigato, & plurimis equis inde amissis Perengario etiam à fidelitate eius deficiente, & ad Lāpertum se conferente, Arnolfus Rex tandem Romam venit, eamq; Angildruta VVidonis vidua cum filio Lamperto machinante, obseratam inueniens, mandato Formosi Papæ intus inclusi, celebratis apud sanctum Pandracium litaniis, eam oppugnat: expugnataq; citius vrbe ingressus à Domno Papa honorifice susceptus, imperatorq; coronatus est, & dispositis ibi rebus primoribusq; sacramento subactis, Angildrudam persequi statuens, infirmari cœpit, meniensq; morbum grauiorem de Italia statim redire accelerauit. Quo reuerso Perengarius ac Lampertus diuiso inter se regno Italiæ tyrannidem exercuere. Lampertus Megenfredum Comitem decollare iussit. Formosus Papa die Paschæ obiit. pro quo VI. Bonifacius Papa CXIV. ordinatus 15. die podagra defunctus est. cui VI. Stephanus, Campaniæ prius Episcopus, Papa CXV. substitutus sedit anno vno, qui tyrannis fauens & Arnolfum odiens, Formosum Papam 7. post obitum mense effossum & in sella positum, loquente pro eo diacono, criminatū & quasi conuictū degradauit, & per crura de Ecclesia pertractum in Tiberim proiici præcepit: sed diuinis per merita eius miraculis territi ciues Romani, nō multo post Stephanum digne cruciatum eiecerunt, Formosumque in sepulchrum suum reposuerunt. Eodē anno Græcis cū vagantibus hostibus Vngariis pacem facientibus, Vulgari irati Græciam inuasam, Constantinopolim vsq; deuastant. Interim Græca astutia Vngarii inducti oram Vulgarorum ferro, præda igneque pessundant. Vulgari reuersi bis ab eis pugna victi & cæsi terga verterunt. Tertio demum diuinâ enixius gratiam precati, 20. millibus suorum amissis, cruētam vix profligans hostibus, meruere victoriam. Tanta etiam fames hoc anno facta, vt innumeri inedia perirent, hominesque Christiani nonnulli se inuicem comederent. Arnolfus Imperator quodam ædificio cadente cum multis aliis grauiter conterens corpus cecidit.

897. Magna fames in Baioario multos consumpsit. Boemani contra Marahenses ab Arnolfo Imperatore auxiliū petunt. Romæ post Stephani interitum Romanus Papa CXVI. sedit mensibus paulo plus 4. & post hunc Theodorus II. Papa CXVII. sedit dies 20. post quem IX. Ioannes Papa CXVIII. ordinatus, sedit annos duos. Arnolfus Imperator, habito conuentu, nulli fidens, sacramentum fidelitatis denuo sibi & filio paruulo Ludouico à ..... exigit.

898. Discordia capitalis inter fratres Zvventibaldum & Mormarum Marahenses Duces facta. Luitpaldus Marchio cum aliis Marahenses * impium rebelles vastat. Item Baioarii fines Marahensium hyeme vastant.

*leg. Balbi

*fort. in imperium

899. Vta

A

899. Vta Regina adulterii crimine cum quibusdam viris infamata, 72. Principum iuramento Ratisbonæ in cōuentu absoluta est. Arnolfus Imperator paralysi dissolutus est, & nonnulli inde veneficulorum maleficii criminati & puniti sunt. Item Baioarii Marahensium terram vastant. Isanricus Imperatori rebellans obsessusque, & ad deditionem vi coactus, ad Marahenses item confugit. Romæ Benedictus IV. Papa cxix. sedit annis 3. mensibus 5.

909. Arnolfus Imperator Ratisbonæ, vbi frequentius manebat, ægrotans obiit: & in Basilica S. Emerammi sepultus est, anno regni 12. pro quo filius eius Ludouicus puer in regnum cōstitutus est: cuius frater ex concubina Zvvennibaldus Galliæ Belgicæ Rex, cum crudeliter & temere ageret, res Ecclesiarum affectaret; Ratpotonemque etiam Treuirensem Archiepiscopum baculo in caput percuteret, à suis spretus ac desertus, cum incaute viribus impar pugna cum eis congredi vellet, peremptus est. Baioarii per Boemanos transeuntes ipsis secum assumptis, Marahensem item deuastant regionem. Vngarii hostes noui Italiam magna ex parte vastauerunt & conserto prælio victores* 20. ex Italis vna die peremerunt. Indem exploratam Baioariam inuadentes circa Anesum flumē plurimas prædas abducunt: item Pannonias depopulatas occupant. Luitpardus Marchio quibusdam copiis Vngariorum cum paucis Noricorum congressus vno tantum ex suis amisso 1200. peremit.

B

901. Vngarii Caretanum petentes commissa pugna victi cæsique fugerunt. Eodem anno Mormarus Dux Marahensis, & Isanricus Noricus Comes, qui ad ipsum transfugerat, cum Ludouico Rege pacificati sunt. Vngari Marahenses petunt pugnaque victi terga verterunt. Ipso anno Beringer, Reginolf, & Gerhart nobiles Germani fratres, filii Atonis Comitis & Adellindæ, non longe ab Duchaugiensi Cœnobio virginum, in pago Alamanniæ Erichgevve, à matre per ipsum tempus studiose in honorem sancti Cornelii & sancti Cypriani martyrum constructo, cum sororem virginem nuptum tradere molientes, clam inde abducerent, ab inimicis circumuenti & occisi sunt, & à matre sua apud ipsum cœnobium sepulti: vbi etiam ipsa, postquam Ierosolymam aliaque loca sancta causa orationis adiit & rediit, diuinis intenta seruitiis & animarum inhians lucris, fœliciter hanc vitam finiens condita est. Ipsa filia virgine Æquioca sua Abbatissa inibi constituta est.

C

902.

903.

904. Romæ post Benedictum Leo V. prius presbyter Forensis, Papa * cxx. sedit mensibus ferme 2. post quem, vt in quibusdam inueni, Christophorus prius Cardinalis, Papa CXXI. sedit mensibus 4. qui deiectus est & monachus factus.

*m. Chabet. 123.

905. Romæ Sergius III. Papa cxxii. sedit annis 7. mensibus 4.

906. Adalpertus nobilis & bellicosus & Babenberg Francus, commissa cum æmulo suo Conrado pugna, vicit, eumque cum multis aliis peremit.

D

907. Adalpertus cum prædia eius, vtpote rebellantis, à Ludovvico Rege vastarentur, & castrum oppugnaretur, perfidia, vt fama est, Hottonis Archiepiscopi & cuiusdam Luitpaldi, de quibus plurimum confidebat, ad Ludouicum Regem spe pactionis adductus, decollari iussus est. Baioarii cum Vngariis commissa pugna victi sunt.

908. Vngari Saxoniam & Thuringiam late vastant. Luitpaldus occisus est.

909. Vngari Alamanniam inuadentes vastant.

910. Vngarii Franciam petentes commissa pugna superiores fuere. Adalbero venerabilis & famosus Augustæ Vindelicæ Episcopus obiit: post quem Hiltine annis 13. præfuit.

911. Ludouicus Rex adolescens moritur & Ratisponæ sepelitur. Post quem deficiente nostris in partibus stemmate regio, Conradus filius Conradi, Rex electus & vnctus regnauit annis 7. Burchardus Dux Alamanniæ in cōuentu suo orto tumultu occisus est: pro quo Erchanger ducatum inuasit.

E

912. Vngarii item Baioariam petentes, congregatis Baioariorum & Alamannorum copiis, iuxta fluuium Ine cōgressi magna strage profligantur. Cometæ hoc anno visi. Rudolphus Rex Burgundiæ obiit, & Rudolphus filius eius regni illius iura dispoliit anno 25. Romæ Anastasius II. Papa cxxiii. sedit annis 2. mensibus 2. Apud sanctum Gallum Notkerus magister doctus obiit. Otpertus Episcopus occiditur. Linhart excæcatus.

fluu qui hodie Oenus.

913. Item Vngarii ingressi Alamanniam vastant. Mogōtiæ Hattone Archiepiscopo Augiensique Abbate mortuo Heriger in Episcopatu succedens annis 14. in Abbatia vero Hugo Abbas xxi. annum vnum præfuit.

914. Salomon Constantiæ Episcopus & Abbas Cœnobii S. Galli à quodam proteruo captus & in custodiam missus est. Augiæ post Hugonem Thietingus Abbas * xix. præfuit annis 3.

*fort. xxii.

F

915. Romæ Lando Papa cxxiv. sedit mensibus 5. post quem Leo VI. Papa cxxv. mensibus ferme duobus: & post hunc Ioannes X. Papa cxxvi. annis 14. mensibus duobus.

916. Vngarii item egressi inter alia mala totam pæne Alamanniam igne & gladio miserabiliter vastant. Ipso anno apud Althem coram misso Apostolico Synodus habita. Augiæ Thietingo Abbate defuncto, Heribracht Abbas xxiii. præfuit ann. 10. Apud S. Gallum B. Virgo VVibotada arctius inclusa est.

Ad oram hoc erat: VVilibradis inclusa.

917. Vngarii peruasa vt ceperant Alamannia, Basileam vrbem destruunt, indeque Alsatia vastata, Lotharii regnū, multa mala facientes, inuadunt. Erchanger, qui ducatum Alamanniæ inuaserat, cum fratre Bertholdo, Regi Edunrado rebellantes, cique tandem ad deditionem spe pactionis venientes, ipso iubente apud villam Adingam decollantur 12. Calend. Feb.

918. Burchardus Dux Alamanniæ factus tyrannidem inuasit. Conradus Rex obiit.

G

919. Heinricus Comes natione Saxo in Regem electus sine regali vnctione regnauit annis 18. Pugna apud VVinterturum inter Rudolfum Regem Burgundiæ, & Burghardum Ducem Alamanniæ commissa, Rex à Duce victus fugatur, Salomone Episcopo Constantiensi Abbateque Cœnobii S. Galli defuncto, Notinger in Episcopatu annis 15. Hartmannus in Abbatia 4. ferme annis successere.

920. Carolus Rex Galliarum in Franciam venit. Apud S. Gallum Rachildis virgo inclusa est.

921.

922. Luithardus à Burghardo Duce, oppresso Heriberto, Augiæ præpositus, & fratres in exilium missi sunt. Sanguis Domini in Augiam Insulam à quadam matrona defertur, sicuti literis inibi historica relatione continetur. Apud sanctum Gallum Engilbertus Abbas constitutus annis 9. præfuit.

923.

924. Sanctus Vdalricus Augustæ Vindelicæ Episcopus ordinatus, mira pietate & religione præfuit annis 50.

H

925. Vngaris iam Alamanniam vastando peruagantibus, & ad Cœnobium quoque S. Galli peruenientibus, VViborada virgo inclusa, fracta cella à quodam ex eis perempta & martyrio coronata. Rachildisque contectalis eius illæsa diuinitus conseruata est.

926. Vngari vastata Alamannia, totam Franciam, Alsatiam, atque Galliam igne, & gladio sæuientes percutiūt. Burghardus Dux occiditur. Heinricus Rex magnum conuentum VVormaciæ habuit. Herimannus Alamanniæ Dux promouetur. Augiæ Luithardus Abbas xxi. effectus præfuit annis 8.

927. Heriger Mogontiensis Archiepiscopus obiit, & pro eo Hildipertus Archipræsulatum accepit.

928.

929. Romæ Stephanus VII. Papa cxxvii. sedit ann. 2. mense vno.

930. Heinricus Rex Boemiam petit.

931. Romæ Ioannes vndecimus cxxviii. sedit annis 4.

A

Heinricus Rex Reges Abodritarum & Nordmannorum Christianos fieri fecit, ipseque Gallias petiit.

932. Vngarii Soraborum prouinciam petentes ab exercitu Regis Heinrici cæde profligati, fugati, multique ex eis capti sunt.

933. Apud sanctum Gallum Thieto Abbas præfuit annis ferme 10.

Ad oram erat adscriptum: sanctus Conradus Episcopus Cōstantiensis

934. Constantinæ Noringo Episcopo defuncto, Conradus, genere & vita prænobilis præsul ordinatus, 41. per annos illam nobiliter rexit Ecclesiam. Augiæ quoque post Luithardum Alavvicus venerabilis Abbas XXII. præfuit annis 25. Eberhardus Argentinensis præpositus proximus incola cellæ Meginradi venit.

935. Romæ Leo VII. Papa CXXIX. sedit annis 3. mensibus 6.

936. Heinricus Rex obiit, & in Saxonia apud Chitilineburg Cœnobium Virginum sepultus est: pro quo Otto filius eius regni gubernacula accipiēs 38. ferme annis strenue rexit.

B

937. Vngarii per Baioariam Alamanniamque & Orientalem Franciam prædis, gladio, igneque furendo vagantes transito VVormaciæ Rheno, Alsatiam, regnum Lotharii, & adiacentes vsque ad Oceanum Gallias vastantes, per Burgundiam Italiamque tandem in Pannoniam redierunt: monasteria S. Bonifacii, sanctique Galli incendio conflagrauerunt. Ipso anno Rudolfus Burgundiæ Rex defunctus Agauni apud sanctum Mauricium sepultus est: filius eius Conradus regnum pro eo suscepit. Arnolfo etiam Baioariæ Duce mortuo, Ducatum eius Bertolfus accepit. Baioarii cum multis aliis Ottoni Regi rebellant.

938. Otto Rex contra Baioarios procinctus mouit; interim frater eius Heinricus ab Eberhardo comprehensus est: quo liberato, Eberhardoque in exilium relegato, denuo Noricos cum exercitu inuasit, omnesque præter Arnolfi Ducis filium Arnolfum subiugauit, interim Vngarii Saxoniam inuadentes à Saxonibus pugna victi cæsique fugantur. Romæ Stephanus VIII. Papa CXXX. sedit annis 3. mensibus 4.

C

939. Otto Rex Lotaringos rebellantes petens vsque ad Camprimontem cum exercitu venit: interim Ludouicus Rex Galliarum Caroli filius Alsatiam inuasit: sed mox Ottone hoc comperto redeunte, perterritus regnum suum repetit; cumque castrum Brisacha ab Ottone Rege obsessum oppugnaretur, capita rebellionis Eberhardus Dux occisus, & Gisalpertus Dux in Rheno submersus interierunt, Episcopique & alii qui cum eis cōtra Regem venerant, fugati & dispersi sunt. Otto vero Rex dedito castro in regnum Lotharii reuersus cunctos sibi rebelles, præter Metensem Episcopum, subiugauit. Heinricus quoque frater eius proiectis armis ipsi se subdit.

940. Otto Rex Gallias contra Ludouicum Regem petens, magnam prouinciæ partem, vsque ad Sequanam amnem vastauit, & Hugonem, Heribertum Principes ad se venientes suscepit. Hyems sæua hoc anno facta & pestis animalium subsecuta. Hugo filius Richardi moritur.

D

941. Nota. Dux Lutpoldus Austriæ occisus fuit cum multis militibus anno ab Incarnatione Domini 85.4. Calend. Iunii & fecerunt ciuitates syluestres, quæ dicuntur VValster: postea annn 85. multæ gentes volebant destruxisse illam prouinciam, quæ dicitur Glatus, & venerunt per portus; postea illi Glarenses venerunt cum 80. viris & occiderunt bene 300. qui turpiter dederunt fugam.

942. Otto Rex cum Ludouico Rege Galliarum pacificatur. Cometa per noctes 14. visus & immensa animalium pestilentia facta. Romæ Marinus secundus Papa CXXXI. sedit annos 3. menses 6.

943. Vngarii item Baioarios inuadentes, pugna cum eis commissa victi terga verterunt. Apud sanctum Gallū Gralo Abbas præfuit annis 17.

944. Terræ motus factus est 16. Calend. Maii.

945. Romæ Agapitus II. Papa CXXXII. sedit annis ferme 10. Otto Rex Galliam inferiorem petit. Tietlandus Patuen. primus Abbas loci.

E

946. Apud sanctum Gallum Rachildis virgo inclusa migrauit ad Dominum.

947. Bertolfo Duce Baioariæ defuncto, Heinricus frater Ottonis Regis, ducatum illum accepit. Luitolfus filius Regis Itam laudabilem fœminam duxit vxorem. Mimidona igne consumitur.

(Nota anno ab Incarnatione * 73. 90. propria quarta feria post Natiuitatem Domini fuerunt fulgura & tonitrua tetra media nocte.)

Thiertlandus Abbas monasterii heremitarum, qui fecit glossam super epistolas S. Pauli.

948. Hermannus Dux Alamanniæ, qui prouinciæ sibi creditæ cultum, habitum, mores, instituta multum, vt fertur, honestauerat, defunctus, Augiæque in capella S. Chiliani sepultus est: & Luitolfus filius Regis Ottonis, vir omnium sui temporis vniuerso populo acceptissimus, Dux pro eo à patre suo constitutus est. Sinodus magna 30. Episcoporum coram Ottone & Ludouico Regibus apud Ingelenheim habita est. Ipso anno Longaudia incendio conflagrat. Capella cœnobio sancti Meginradi cælitus consecrata est 18. Calend. Octobris.

F

949. Lothario Rege Italiæ mortuo, Beringarius regnū inuasit, viduamque eius Adalbaidem Rudolfi Regis Burgundiæ filiam multis iniuriis afflixit & coarctauit: qua vix fuga elapsa Ottonis Regis aduentum in multis angustiis præstolatur. Gregnrins 2. pater ac nobilissimus venit.

950. Otto Rex Italiam petiit eamque subiiciens sibi, Beringarium Regem resistere non valentem pepulit, Dominamque Adalhaidem suam futuram coniugem liberauit.

951. Synodus * 15. Episcoporum magnusque totius regni Principum conuentus apud Augustam Vindelicam coadunatur; ibique Beringarius Ottoni Regi ad deditionem venit, eique subiectionem promittit. Inter alia prodigia ignitus lapis, quasi massa cadenns ferri ab Occidente per aera venit, & draco visus est ambulans.

* al. 25.

G

952. Otto Rex Boemiam, & filius eius Luitolfus Dux Italiam petiuit. Otto Rex vno cum filio suo Luitolfo Italiam item ingreditur, & nuptiæ regales Papiæ celebrantur. Discordia inter Luitolfum Ducem & patruum eius Heinricum Ducem agitata. Fridericus Mogontiæ Archiepiscopus & Hartpertus Curiæ Episcopus Romam à Rege missi sunt.

953. Otto Rex fratri Heinrico fauens filium contra se incitauit Luitolfum, magnaque totius regni turbatio diuersarum studiis partium facta est. Arnolfus filius Arnolfi quondam Dux Noricorum, partibus se Luitolfi contra Regem iungens, Augustensem vrbem Episcopatumque deprædatur, & beatum Vdalricum Episcopum Regi fidum in castello Mandichinida obsessum capere vel occidere nititur: sed superueniente cum copiis militum Adalperto de Marthale Comite & Theodpaldo Episcopi fratre item Comite, pugna victus, turpiter repulsus est, diuinaque vltione cum cunctis fautoribus non multo post digne punitus. In ea congressione Adalpertus comes paruum vulneratus moritur, & à sancto Episcopo Augustæ honorifice sepelitur. Secuto tempore cum inualescente discordia Otto Rex & filius eius Luitulfus Dux collectis contra se inuicem exercitibus iuxta fluuium Hilaram, & villam vocabulo Tussam, iamque pugna conflicturi consedissent, intercurrentibus sanctis Episcopis Vdalrico Augustensi & Halperto Curiensi, Deo donante, pacificati & confœderati sunt.

Ad oram accenit: Pugna in Menuhinga facta tempore S. Vdalrici.

H

954. Vngarii item egressi Franciam, Baioariam, Italiamque deuastant.

955. Vngarii cum tantis, vt nunquam ante, copiis percussa Baioaria, Licum fluuium transeunt, Basilicam sanctæ Afræ Augustæ incendunt, sanctum Episcopum Vdalricū multa instantia diuinum implorantem auxilium Augustæ cum suis obsessum armis circumstrepunt: sed superueniente cum exercitu Ottone Rege IV. * X. Aug. pugna valida nimis committitur, multum humani sanguinis funditur, cædes Vngariorum immensa sequitur, alueus fluminis fugientium cadaueribus oppletur, & paucissimis fuga elapsis, innumerabilis eorum exercitus

*legend 4. Idus Augusti.

ad in-

A ad internecionem delentur; ipsi, qui tunc effugere poterant, per totam postea passim Baioariam capti trucidatique sunt: inter quos Reges eorum comprehensi Ratisponæ patibulis suspensi sunt, in ipsa pugna ex nostra parte inter alios multos Conradus Dux bellicosus & pius gener regius & sancti frater Episcopi, Theodpaldus sororis eius filius, Reginbaldus Comes auiæ meæ Perthæ patruus occubuere. Romæ Ioannes XII. qui & Octauianus Papa CXXXIII. sedit annis 8. mensibus 4. qui tanti ordinis, heu proh dolor, oblitus, vanitati & spurcitiæ vitam suam deditus duxit. Mogontiæ Fridericus Archiepiscopus decessit eique Hartu successit. Heinricus quoque frater Regis Baioarii Dux moriens filium Æquiuocum successorem reliquit.

Reginbaldus auiæ Hermanni patruus.

956. Luitolfus Dux Italiam hostiliter inuasit fugatoque Berengario & filio eius, Papia vrbe prouinciaque potitus est.

957. Luitolfus Dux commissa pugna Adalpertum vicit, cunctisque sibi vna cum regno Italiæ subiugatis, ipse eodem anno apud Plumbiam immaturo obitu vita decessit, & magno multorum luctu Mogontiæ sepultus est, Ottone filio adhuc paruulo superstite relicto. Et Burghardus Alamanniæ Ducatum accepit.

B

958. Alavvico Augiæ Abbate defuncto Eggehardus Abbas XXIII. præfuit annis 15. qui Ecclesiam sancti Ioannis Baptistæ formoso inibi artificio construxit. Nonnullis hominibus signa Crucis in vestibus apparent. Eberhardus Argentinensis Præpositus cum magno apparatu in cellam sancti Meginradi veniens, ibique regularem vitam instituens post eius introitum 25. anno ad Dominum migrauit.

959. Apud S. Gallum Anno Abbas præfuit anno paulo plus vno.

960. Apud S. Gallum Burghardus Abbas præfuit ann. 13. Gregorius Abbas efficitur.

961. Otto Rex filium suum Æquiuocum, ex Adelhaide Regina, Regem eligi fecit: & ipse Italiam cum exercitu penit. Signum in Sole apparuit.

962. Otto Rex Romam veniens à Ioanne seu Octauiano Papa imperiali vnctione coronatur, ipseque Papam pro sceleribus, quæ fama de illo vulgabat, arguens, eius corrigere turpitudinem non valebat.

C

963. Otto Imperator Natalem Domini Papiæ moratus, ipso anno cum propter alia tum maxime propter Ioannis scelera, quæ magis magisque infamari audiebat, diiudicanda Romam venit. Quo comperto idem Papa fugiens, Campaniam petiit, ibique in syluis & montibus latitauit: in cuius locum à Romanis & Imperatore electus vir venerabilis Leo VIII. Papaque CXXXIV. ordinatus est.

964. Imperator Otto Natalem Domini Romæ egit, eoque alias inde Italiæ partes lustrante, Romani non multo post contra Leonem Papam insurgentes eum neci dare, Ioannemque reducere moliuntur. Papa vero fugiens ex vrbe in partes Spoleti ad Imperatorem venit, suas illi conquestus iniurias: cum iratus Imperator Romam infesto exercitu repeteret, mors illi Ioannis scelerati nunciatur, & Benedictus Diaconus à Romanis Papa postulatur: abnuente vero Imperatore, idem Benedictus eius nominis V. Papa CXXXV. nolente Imperatore sedit mensibus 2. & ciuitas ab Imperatore obsessa est, tantaque fame oppressa, vt modius furfuris 30. væniret denariis, nec multo post afflictis subactisque Romanis Imperator dedita vrbe traditoque Benedicto, Leonem Papam restituit, eique subiectionem & fidelitatem à Romanis sacramento promitti fecit. Qui tamen Papa multis postea ab ipsis affectus iniuriis. Eodem anno Rege Romæ morante cum cæteris principibus, idem Papa consecrationem Capellæ cælitus factam in Cœnobio S. Meginradi, coram principibus, scriptis confirmauit.

D

965. Otto Imperator Natalem Domini item Papiæ manens indeque per montem Cenerum de Italia rediens octauam Epiphaniæ Curiæ egit: Burghardus vero Dux Sueuorum Italiam hostiliter inuadens, Adalbertum pugna victum fugauit, fratremque eius VVidonem occidit & (ad) Imperatorem victor rediit. Ipso anno Brun Agrippinæ venerabilis Archiepiscopus frater Ottonis obiit: cuius vita literis edita à quibusdam habetur.

E Coloniæ.

966. Romæ defuncto Leone Ioannes 13. prius Narniensis Episcopus, Papa CXXXVI. in ordine sedit an. plus minus 7.

967.

968. Eclipsis solis 11. Calend. Decemb. facta.

969. Hoc tempore Rodfredus Comes & Petrus præfectus cum aliis quibusdam Romanis Ioannem Papam comprehensum, & in castellum S. Angeli retrusum, & in exilium demum in Campaniam missum per 10. & amplius menses affligunt; donec Rodfredo occiso à Ioanne quodam, Crescentii filio, ad suam sedem vix tandem relaxatus rediret.

970. Otto Imperator Italicas iterum inuasit prouincias, Romamque veniens iniurias Domini Papæ grauiter in auctoribus sceleris partim exiliis, partim patibulis, variisque pœnis, & abominationibus iudicauit.

971. Otto Imperator, cum in Italia moraretur, beatus Vdalricus Augustensis Episcopus iam grandæuus & infirmus, eum Romam causa orationis petiisset, eum adiit & Episcopatum Adelberoni Clerico sororis suæ Luitgardæ & Peteræ Comitis filio ab eo impetrauit. Signum quoddam ignei coloris in cœlo apparuit.

F

972. Augiæ Eggehardo abbate, ob res Ecclesiæ in paupertatem redactas, incusato, & ab Imperatore Ottone priuato, Rudmandus Præpositus Abbas XXIV. promotus, præfuit annis 24. nimiisque Abbatiam ditauit. Synodus apud Ingelenheim ab Episcopis collecta est, ibique B. Episcopus Vdalricus & Adalbero sororis eius filius, transgressionis Canonum accusati, caosa sua dicta & excusata, absoluti reuertuntur. Romæ Benedictus VI. Papa CXXXVII. præfuit anno 1. mensibus 10. Apud S. Gallum Notkerus abbas. 4. 6. annos præfuit. Ratisbonæ S. VVolfgangus Episcopus factus est.

S. VVolfgangus.

973. Cum beatus Episcopus Vdalricum apud Dilingam castrum cum Riebvvino Comite fratris sui Theodvvaldi filio Pascha ageret, Adalbero Clericus, futurus post eum, vt sperabatur, Episcopus, ibidem fleothomatus subita morte periit, Augustæque in Basilica S. Afræ ab auunculo Episcopo S. sepultus est. Ipse B. Episcopus inter alia bona Abbatiam Vttenburam sibi subditam, libertatis priuilegio ab Imperatore absolui impetrauit. Otto Imperator per ipsum tempus Non. Maii subito mortuus, apud Parthenopolim, quæ Magedeburg dicitur, vbi Archiepiscopatum summo studio fecerat, sepultus est; & filius eius Otto II. regni pro eo iura suscepit. Sanctus quoque Vdalricus Augustensis Episcopus longa infirmitate decoctus anno ætatis 83. Episcopatus vero 50. feria 6. 4. Non. Iulii fœlici obitu migrauit ad Dominum, & Basilica sanctæ Afræ Martyris venerabili VVolfgango Ratisbonensi Episcopo tumulatus, innumeris vsque hodie claret miraculis: postquem Heinricus Augustæ Episcopus factus, præfuit annis 9. Burghardus etiam Dux Alamanniæ defunctus, Augiæque in capella sancti Erasmi conditus est: & Otto filius Luitolfi paternum pro eo ducatum recepit.

Phebotomatus.

G

974. Romæ Benedictus Papa criminatus à Romanis, & Crescentio Theodoræ filio in castello sancti Angeli custodiæ mancipatus, ibique strangulatus est: & * eo iuuentute Bonifacius Ferrutii filius Papa ordinatus, & post vnum mensem expulsus Constantinopolim postea petiit, & Benedictus VII. Sutriæ prius Episcopus Papa CXXXVIII. ordinatus, sedit annis 9. * Constantinæ sanctæ memoriæ Conradus Episcopus 6. Calend. Decemb. hac vita decessit, & pro eo Gamenolfus annis præfuit plus minus 4.

H

*leg eo viuente.

*al. Constantiæ.

975.

976. Dissensio inter Regem Ottonem & patruelem eius Heinricum Ducem Baioariæ commota est.

977. Apud sanctum Gallum Ymmo Abbas præfuit annis 8. qui templum patroni sui pro viribus adornare studuit, iuxta distichon illud in arcu Ecclesiæ scriptum. Discordia inter Ottonem Ducem Sueuiæ & Heinricum Baioariæ Ducem agitata.

978. Otto Imperator contra Lotharium Regem in Galli-

A

Gallias duxit exercitum. Henricus Dux Baioariæ, & alius Dux, Augustensis quoque Episcopus Heinricus, rebellantes Imperatori capti & exilio mancipati sunt, ducatumque Baioariæ Otto Dux Sueuorum cepit.

979. Constantiæ Gamenolfus Episcopus obiit: eique Gebehardus nobilis & venerabilis præsul succedens 16. annis Ecclesiam rexit, qui Basilicam sancti Gregorii in ripa Rheni abbatiamque suis ex prædiis construxit: iam dicitur Petri domus;

Ad oram esse: Petershausen. Petri domus.

980.

981. Otto Imperator peragrata Italia Campaniam Calabrosque fines cum exercitu ingreditur.

982. Græci cum magnis copiis, conductis etiam pretio Saracenis, Calabriam contra Ottonem Imperatorem defendere aggressi, magnis vtrinque viribus * conserta primo victi, & deinde noua manu succurrentibus Agarenis exercitum nostrum priuant vel capiunt. Ipseque Imperator in mari natando fugiens, ab hostibus captus, cum non agnosceretur ab eis, ad quoddam castrū maritimum pro pretio, vt rogabat, adductus à suis redemptus est. In eo cōflictu nostris infaustissimo, inter alios innumeros Heinricus etiam Augustensis interceptus disparuit, eique Etich in Episcopatu successit. Ipso anno Otto Dux Sueuorum & Noricorū obiit: & post eum Conradus Dux Alamanniæ factus est, Heinricusque ducatum Baioariæ recepit.

B

983. Otto Imperator Romæ infirmatus 6. Idus Decemb. moritur, ibique honorifice in porticu sancti Petri tumulatur.

*legend. Græca: Theophanam enim intelligit.

984. Otto III. secundi Ottonis ex * Greta cōiuge filius, adhuc infantilib. annis Rex pro patre, quibusdam primorib. inuitis, cōstitutus est, & magna cura educatus, summa indole creuit. Romæ Ioannes 14. qui & Petrus Papiæ prius Episcopus, Papa cxxxix. sedit mensib. 8. eumq; Bonifacius Vertucii filius, prius relegato Benedicto, male ordinatus, de Constantinopoli quo fugerat reuersus, comprehendit & in castellum S. Angeli relegatum fame, &, vt perhibent, veneno enecuit, eiusque sedem CXL. Papa inuasit.

C

985. Romæ Bonifacius 7. postquam 11. mensibus male inuasam sedem occuparat, subita morte periit & mortuus a suis cæsus, confossus & trinatim pedibus tractus, vix tādem Ecclesiasticis miserantibus (*est humatus*) Augiæ Rudmanno Abbate defuncto VVittegonno 25. Abbas præfuit annis 12. Apud S. Gallum post Ymmonem Vdalricus Abbas præfuit annis 5.

986. Romæ Ioannes xv. Papa CXLI. sedit annis 10, mensibus 7. qui clericos suos parui pendens odio ab ipsis habitus est.

987. Fames magna hoc anno facta. Ecclesia cellæ S. Meginradi aucta est.

988. Nota quod 88. annus fuit valde mirabilis ab Incarnatione Domini.

989. In Alamannia fuerunt multæ rixæ primo Liga traxit ad Pauariam & destruxit ibi multas villas. 2. de VVirtenb. habuit bellum cum Liga. In eodem an. duo Duces Pauariæ Dominica die ante Bartholomæi Apostoli & victoriam habuerunt; & de Liga occisi fuerunt quatuor millia hominum. De constantia euasit vnus, de Lindaudia nullus, de sancto Gallo vnus, de Basilea duo. Est illud bellum factum penes Richenvvil.

D

990. Apud sanctum Gallum Vdalricus Abbas & Eggehardus magister doctus obierunt & Gehardus Abbas præfuit annis vndecim.

991. Theophania Græca Imperatrix mater Ottonis Regis octauo viduitatis anno obiit.

Apud sanctum Gallum * Faillanus Scotus eruditus hac vita decessit.

*al. Eaillanus.

992.

993.

994. Cōrado Rege Burgundiæ mortuo, & apud sanctū Mauricium sepulto, Rudolfus filius licet ignauus, regium ibi nomen per annos circiter 38. occupauit: sub quo, cessante iure, violentia & rapinæ nullo regno, vt non facile propelli possint, adoleuere, ibique, vt hodie apparet, cum suis complicibus regnum obtinuere.

695. Heinricus Dux Baioariæ obiit, & filius eius ex Gisela Conradi Regis Burgundiæ filia, itidem Heinricus, Imperator postea futurus, ducatum interim obtinuit: huius soror Gisela Stephano Regi Vngariorum, cum se ad fidem Christi converteret, quasi vere iuxta nomen suum fidei * obses, in coniugium data, eleemosynis cæterisq; bonis operib. inibi intenta cōsenuit. Constātiæ Gebehardus Episcopus venerabilis obiit, & in Basilica sancti Greg. Papæ à se cōstructa sepultus quiescit, eiq; Lāpertus habitu & professione monachus in Episcopatu succedēs præfuit annis 23. qui tēplū sanctæ Mariæ ex parte diruens ampliauit.

E

*Disselen

996. Otto Rex Italiam cum exercitu petit, sibique rebelles coartauit. Gregorius sanctus Abbas obiit.

997. Otto Rex subactis rebellibus, Italia Romaque potitus est. Et Gregorius V. qui & Bruno, filius Ottonis Ducis Papa cxxxxii. ordinatus, & Otto ab eo Imperator coronatus. qui venerabilis papa Canonicam ibi disciplinam reparare satagens, sedit annis 3. mensib. 9. Augiæ VVicegovvone Abbate priuato, Alavvicus Abbas. 26. promotus Romæ ab ipso papa consecratus, & priuilegio donatus est. Conradus Alamannorum Dux obiit & pro eo Herimannus ducatum accepit, qui & ipse filiam Conradi Regis Burgondiæ Gerbirgam in matrimonio habuit, ex qua filium Æquiuocum tresque filias reliquit.

F

998.

999. Otto Imperator iterum Italiam cū exercitu inuisit.

1000. Mortuo in Italia VVideroldo Argentinæ Ecclesię Episcopo Alavvicus Augiensis Abbas Episcopus pro eo ab Imperatore promouetur, & VVernharius Augiæ Abbas 27. statutus præfuit annis 6. Romæ quoque defuncto Gregorio Papa Siluester sedens, qui & Gerbertus primo Remorum, post Rauennatium Archiepiscopus, seculari litteraturæ nimium deditus & ob hoc curioso Imperatori admodum amatus, Papa in ordine cxxxxiii. ordinatus sedit annis 5.

G

1001. Otto Imperator Italiam sibi quaque versum subditam lustrat. Ad sanctum Gallum Burghardus Abbas præfuit annis 23.

1002. Otto Imperator in Italia in castro Palernâ anno regni 19. 10. Calend. Feb. immaturo obitu decessit, & inde asportatus, intestinis Augustæ conditis, Aquisgrani sepelitur. Et Baioariæ Dux Heinricus assumptis insignibus regni Rex pro eo regnauit annis 23.

1003. Heinricus Rex Heinricum Marchionem sibi rebellantem petens, plurima eius diruit castella. Ernust cōprehenditur à Brunone Regis fratre, & Heinricus vix fuga dilapsus Argentinæ à Hermanno Duce Alamanniæ Regi rebellante spoliatus, & diuinitus in autores sceleris grauiter vindicatum est, & ab ipso Duce sacro loco satisfactum.

1004. Heinricus Rex per Veronam Italiam cis Padum petens, omnes sibi partium illarum ciuitates subiecit. Papiam ipsa qua coronatus est die, irrumpens, gladio & igne perdomuit. Inde acceptis obsidibus in Saxoniam reuersus, post paucos dies in Sclauos arma conuertit. Boemanisque ad pristinam seruitutem tributumque redactis, Bolizlaum etiam Ducem Sclauorum, Bolanorum cum tota gente sua subiugauit; & in Saxoniam victor rediit. Herimannus Dux Alamanniæ obiit, eique filius eius Herimannus puer omni populo acceptabilis in ducatum successit.

H

1005. Fames magna facta est. Romæ post Gerbertum Ioannes 16, papa cxxxxiv. sedit anno vno.

1006. Augiæ VVernhario abbate defuncto, fratres Heinricum Monachum elegerunt. Sed Rex Heinricus eius insolentiam, quamuis ab eo pecunias accepisset, detestatus, fratribusque apud se accusatis infensus, Ymmonē quendam Gorziensem Abbatem, qui & Prumiam ipso tēpore tenebat, virum austerum, ipsis inuitis præposuit. Vnde nonnullis ex ipsis sponte locum illum relinquentibus, quibusdam etiam ab eo ieiuniis, verberibus, exilioque grauiter afflictis, nobile Monasterium in magnis viris, librisque, & Ecclesiæ thesauris, graue (peccatis exigentibus) pertulit detrimentum. Sicuti Rudolpertus Monachus nobilis, doctus, & facetus matris meæ patruus, prosa,

Rudolpertus Hermanni matris patruus.

rithmo

A rithmo, metroque flebiliter deplangit. Romæ Ioannes 17. qui & Fasanus Papa CXLV. ordinatur.

1007. Heinricus Rex summo studio apud castrum suum, *Babenberg nobilem & diuitem Episcopatum construxit, primusque ibi hoc anno Episcopus promotus est Eberhardus.

1008. Luitolfo viro docto Treuerensi Archiepiscopo defuncto, Megingaudus pro eo Archiepiscopus promouetur, sed Adalbero clericus Reginæ Cunigundis germanus, quibusdam fauentibus, ad Archipræsulatum, quasi ex regio promisso sibi debitum, adnisus, Treuerense palatium præsidiis occupat. & iam cum fratribus suis Theodorico Metensi Episcopo, & Heinrico Baioariæ Duce, Friderícoque Comite adnitente, etiam cum aliis multis Gerhardo item Comite contra Regem rebellauit: qui omnes à Rege post aliquot temporis spatium subacti sunt: & Heinricus ipse Baioariæ ducatu priuatur. Ipso anno

B Heinricus Rex cognita tandem post duos annos Ymmonis crudelitate, remoto eo Bern. virum doctum, & primo Prumiensem monachum, Augiæ constituit Abbatem, qui gratanter susceptus, fratres dispersos recolligit, & à Lamperto Constantiensi Episcopo Abbas eius loci 29. consecratus, magna insignis scientia pietateque præfuit annis 40.

1009. Wolferadus Comes Hilprudem, Piligrimi & Bernhardi filiam uxorem duxit, ex qua postea me Hermanno annumerato 15. liberos produxit.

1010. Senior Wolferadus Comes, paternus auus in egenibus clemens, & iustitiæ tenax, inter suosque præclarus, 4. Nonas Martii iam senex moritur.

1011. Willigisus Mogontiensis Archiepiscopus obiit, eique Erchenvvaldus successit. Theodoricus Dux partis Lotharingorum sub ipsa pæne præsentia Regis à Heinrico Baioariæ dudum Duce à quibusdam Lotharingis captus & abductus est: quo tamen postea relaxato, Heinricus ipse gratiam Regis ducatumque recepit.

C 1012. Conradus Dux Carentani filius Ottonis Ducis fraterque Brunonis dudum Papæ, obiit, & priuato filio eius puero Conrado, Adalbero ducatum accepit. Herimannus quoque Alamanniæ defunctus Ernustum sororis suæ Giselæ maritum successorem accepit.

1013. Romæ defuncto Sergio Papa Benedictus IIX. Papa CXLVII. sedit annis ferme 12. HERIMANNVS ego 15. Calend. Augusti natus sum. Heinricus Rex Italiam cum exercitu petit.

1014. Heinricus Rex Romæ imperiali à Benedicto Papa coronatur benedictione.

1015. Ernust Dux Alamanniæ in venatu ab Adalberone Comite feram appetente, sagitta vulneratus interiit; & ducatum eius filius æquiuocus, viduam vero Giselam Conradus filius Heinrici filii Ottonis Ducis, futurus postea Imperator, accepit. Megingaudus Treuirorum Archiepiscopus obiit, eique Poppo vir venerabilis frater ipsius Ducis Ernusti successit.

1016.

1017. Godefridus Dux partis Lotharingorum Gerhardum Comitem Conradi, postea Imperatoris, auunculum

D commisso prælio vicit.

1018. Constantiæ Lantperto Episcopo defuncto, Ridhardus præsulatum accepit, annisque ferme quinque præfuit.

1019. Conradus adolescens filius Cooradi quondam Ducis Carentani, auxiliante patruele suo Conrado, postea Imperatore, Adalberonem tunc Ducem Carentani apud Vlmam pugna victum fugauit.

Ad ornatum hæc adscripta. Herimannus Contractus ad scholam missus est.

1020. Benedictus Papa ab Imperatore inuitatus Babenberg venit, ibique Ecclesiam sancti Stephani dedicauit. Werinharius Argentinæ Episcopus auxiliantibus quibusdam Sueuis, Burgundiones inuasit & conserto prælio vicit. Ego Herimannus litteris traditus sum 17. Calend. Octob.

1021. Terræ motus magnus 4. Idus Maii feria 6. factus. Heribertus Coloniæ Agrippinæ Archiepiscopus, vir magnæ sanctitatis hac vita decessit; multis miraculis claruit: eique Piligrinus successit Erchenbaldo quoque Moguntiensi Archiepiscopo defuncto, Aricho Archipræsul efficitur. Post VVolfpotonem quoque Leodicensem Durandus Antistes promouetur. Immendrudio etiam *Brdchaugiensis Abbas venerabilis 10. Calend. Maii obiit: eique Abarhilt Abbas successit. Ex quo tempore locus ille magis magisque in deterius defluere cœpit. Heinricus Imperator in Italiam expeditionem mouit. VVERINHARIVS frater meus Calend. Nouemb. nascitur.

E

a al. Aribo

frater Hermanni.

1022. Heinricus Imperator Campaniam petens Beneuentum intrauit, Troiam oppugnauit & cepit, Neapolim, Capuam, Salernum, aliasque eo locorum ciuitates in ditionem omnes accepit; & Nordmannis quibusdam, qui tempore eius illo confluxerant, quoddam, vt fertur, illis in partibus territorium concessit; sicque per vrbem transiens Romanam, victor rediit in Germaniam. Pestilentia in exercitu orta multos extinxit, inter quos Ruddhardus Constantiæ Episcopus, atque Burghardus Abbas de Cœnobio S. Galli obierunt. Et pro his Heimo Episcopus annis ferme quatuor, Theobaldusque Abbas vndecim annis præfuerunt. Nothkerus quoque magister & alii præstantes fratres apud S. Gallum decesserunt.

F

1023. Ratisbonæ post Gebehardum Episcopum, castum virum à singularibus quibusdam moribus & mundiciarum ornatusque consueto quodam amore famosum, & in diuinis officiis nimis studiosum, ab hac luce subtractum, alter item Gebehardus Augustensis Canonicus successit.

1024. Romæ defuncto Benedicto frater eius Ioannes 18. ex laico, Papa CXXXXVIII. ordinatus, sedit annis ferme 9. Heinricus quoque Imperator 3. id. Iulii absque filio diem obiens apud Episcopatum *Benbergerensem à se constructum, quem omnium prædiorum & thesaurorum suorum reliquerat hæredem, in Basilica S. Petri sepelitur. Deinde Conradus senior filius Heinrici & Adelheidæ & patruelis eius Conradus filius Conradi Ducis ex Mathilde, ad regnum præcipue adniterentur, habito apud villam Kambam principum * p. conuentu, senior Conradus, Rex promotus, & ab Aribone Archiepiscopo Moguntiaci vnctus est 6. Id. septemb. Nec multo post vxor eius Gisela à Piligrino Archiepiscopo Coloniæ Regina nihilominus benedicta 11. Calend. Octob.

a al Babenbergensem.

G

1025. Rebellio & discordia multa contra Conradum Regem à patruele eius Conrado, & Ernusto Duce Alamanniæ, priuigno eius VVelph quoque Sueuigena Comite & aliis pluribus facta.

1026. Rex Conradus sedatis ex parte rebellibus, circa tempus Quadragesimæ cum exercitu Italiam adiit, & Pascha Vercellis acto totam, præter Luccam vrbem Tusciæ, Italiam in cis Romanis partibus sibi subiugauit. Ernusi Dux Alamanniæ cum eo ipso anno interpellante matre pacificatus Campidonensem loco beneficii Abbatiam accepit, suisque militibus distribuit, nec multo post priuato auersus consilio iterum rebellauit. Ipso anno Constantiæ Heimo Episcopus subita morte pleuresi tactus decessit, eique Warmannus successit annis ferme 8. Burghardus quoque Campadonensis & Rhenaugiensis Abbas obiit, eiq; Rhenaugiæ Pirhtilo Abbas substituitur. Brun Augustensis Episcopus, & welph Comes prædis & incendiis inter se de mutuo debacchantur.

H

1027. Conradus Rex acto Yporegiæ Natali Domini in vlteriora progressus Luccam cum Reginhero Marchione in deditionem accepit, Romamque pemeniens, à Ioanne Papa in die sancto Paschæ Imperator coronatus est, subactaque Italia tota reuersus, in Alamannia apud Vlmam placitum habuit, ibique ad deditionem Ernustum Ducem priuignum suum & VVelph Comitem cum aliis accipiens, per aliquot tempora exilio deputauit. Cinyburg castrum VVerenharii Comitis adhuc renitentis, aliaque nonnulla rebellium castra capta sunt. Conradus & patruelis eius sese Imperatori tradens, in exilium nihilominus mittitur. VVerinharius Argentinæ Præsul Constantinopolim ab Imperatore legatus dirigitur, ibique in sequenti anno defunctus VVilihelmum successorem accepit. Hiltegart *Bdchaugiæ Abbas efficitur.

a Bachaugiæ

1028 Heinricus filius Imperatoris Aquisgrani in die Sancto Paschæ Rex à Principibus cunctis adhuc puer

A

electus, a Piligrino Coloniensi Archiepiscopo vnctus est.

1029. Imperatore Ratisbonæ Paschale festum agente Brun Augustensis Episcopus, summus Symmista eius vita nubi decessit, Augustæque in incepta S. Mauricii Basilica sepultus Eberhardum accepit successorem.

1030. Ernust Dux cum exilio relaxatus ducatum suum recepisset, priuatorum consilio vsus, & denuo Imperatori tefi aganis, Ducatu priuatur: & frater eius iunior Herimannus Dux Sueuorum efficitur. Conradus Imperator iam dudum inimicitiis cum Stephano Vngariorum Rege conflatis Pannoniam petiit, & quantum fluminibus & paludibus non obstantibus poterat, Rabam deuastauit. Interim in Alamannia cum Ernust dudum Dux eiusque complices paruis viribus contra Imperatorem agitantes, prædis circa syluam Martianam populares infestarent à Manegoldo Comite ex Augiensi militia obseruati, & 16. Calend. Septemb. conserto prælio victi sunt. Ipsoque Manegoltto ibidem perempto, Ernust pridem Dux, & Werinhere Comes caput rebellionis, Adalbertus quoq; & Werin nobiles milites cum aliis ciciderunt. & Ernust Constantiæ, Manegoldus vero Augiæ sepulo sunt. Burghardus Augensis monachus Ratisbonæ apud S. Emmetammum Abbas promouetur. Pax cum Stephano Rege Vngariorum redintegratur.

B

1031. Aribo Mogontinæ sedis Archiepiscopus Romam orandi gratia petens, hac vita decessit: eique in Archipræsulatu Bardo vita & habitu monachi venerandi successit. Primi lapides Ecclesiæ sancti Megenradi cellæ 6. Id Mau positi.

1032. Rudolfus Ignauus Burgundiæ regulus obiit, & diadema eius regnique insignia Conrado Imperatori per *Seligerum allata sunt. Imperatoreque ipsis diebus contra Misiconem Sclauorum, qui Boloni vocantur, Regem exercitum ductante, Odo sororis eiusdem Rudolfi filius, princeps Gallicæ Campaniæ, regnum Burgundiæ inuasit, captisque Nueobug & Murtena castris, sua in eis prælidia posuit. Bern. Augiæ Abbas, missis Romam Cœnobii sui priuilegiis, à Papa Ioanne item priuilegium cum sandaliis, vt episcopalibus indomentis Missas ageret, accepit. Vnde permoto Warmanno Constantiensi Episcopo, apud Imperatorem quasi peruasor officii & honoris accusatus eousque ab vtrisque coartatur, donec *idem in Cœna Domini sequentis an. incēdendū. Ipso an. Bocaugiense Cœnobium 11. Idus Ianuarii incendio flagrat. Bertha auia mea fœmina satis religiosa 23. vidoitatis anno 11. Calend. Ianuarii decessit.

C

*Vrstis. edit. ita: cum sandaliis priuilegium ipsi Episcopo nadetet publice in Synodo sua, id est, in Cæna Domini.

1033. Imperator post Natalem Domini Burgundiam petiit. Murcenam obsedit: sed impediente Hyemis algore nihil ioibi se dignum potuit efficere. Idem rursum æstate ipsam Odonis prouinciam, Gallicam inuadens Campaniam prædis & incendiis deuastauit, donec ipse Odo supplex ad eum veniret, & clementer susceptus satisfactionem licet ficte promitteret. Romæ defuncto Ioanne Benedictus* IIX. qui & Theophylactus Papa CXLIX. ordinatus, licet indignis tanto ordini moribus & factis, sedit annis plus 12. Eclipsis solis 3. Calend. Iulii circa septimam diei horam facta.

*al. IX.

D

1034. Imperator iterum Burgundiam cum magnis petens copiis omnia cis Rodanum castella subiecit, Murcenam diruit, Genuensem vrbem intrauit, Ludunensem Archiepiscopum Burghardum, genere nobilem & strenuum, sed per omnia scelestum & sacrilegum, cum mulos aliis principibus in deditionem accepit, subiugatoque Burgundiæ regno rediit. Ipso anno Warmanno Constantiensi Episcopo mortuo frater eius Eberhardus succedens plus 12. præfuit annis. Megenhardo quoque præsule Wertzeburgensi defuncto Brun patruelis Imperatoris filius *Seliæque ex Mathilde Conradi Ducis Episcopatum die Paschæ accepit apud sanctum *eciam. Theobaldo Abbate decedente Nurdpertus successit. Pagani Sclaui Leutizi dicti Saxoniæ terminos infestant.

1035. In Italia minores milites contra dominos suos insurgentes, & suis legibus viuere, eosque opprimere volentes, validam coniurationem fecere. Ad quos coercendos cum primores adunati pugnam inirent multi vtrinque ceciderunt; inter quos & Astensis Episcopus volneratus interiit, Adelbero Dux Carentani & Histriæ amissa Imperatoris gratia, ducatu quoque priuatus est. Leutizi Wirbinam castellum clam proditum capiunt, multosque nostrorum occidunt, captiuos abducunt. Imperator vi transito Albia flumine prouinciam eorum ingrediens, late vastat. Synodus magna apud Tiburiam ab Imperatore collecta est.

E

1036. Piligrinus Coloniensis Archiepiscopus decessit; eique Hermannus Otonis II. Imperatoris ex filia nepos successit. Gebehardus 2. Ratisbonensis Episcopus 16. Calend. Maij obijt; pro quo 3. Gebehardus Conradi Imperatoris ex matre Adelheide frater Episcopus ordinatur. Heinricus Rex filius Imperatoris Chunihildem Cnotonis Danorum & Anglorum filiam regalibus sibi apud* Nouiomagnum nuptiis copulauit vxorem. Conradus patruelis Imperatoris patris sui ducatum in Carentano & in Histria, quem Adelbero habuerat, ab Imperatore suscepit. Heremannus quoque Dux Alamanniæ Marcham soceri sui Meginfridi in Italia ab Imperatore accepit. Leutizi Sclaui Imperatori vectigales facti. Burghardus Lucdunensis Archiepiscopus imo tyrannus & sacrilegus Ecclesiarum deprædator incestuosus, cum Vdalricum Selegeren filium bello peteret, ab ipso victus & captus Imperatorique adductus, ferro compeditus & custodia mancipatus, multis annis detinetur in vinculis. Imperator hyeme Italiam petit. Sanctimoniales & Domina Irmengarda Welph Comitis vidua apud Altorf pro clericis collectæ sunt.

F

*al. Nouiomagum.

Lugdunensis.

1037. Imperator celebrato Veronæ Natali Domini, per Brixiam & Cremonam Mediolanum peruenit, inde Papiam adiens Heribertum Mediolanensem Archiepiscopum, infidelitatis accusatum, apprehendi iussit, eumque Poponi Patriarchæ Aquilegiensi custodiendum commendauit: qui fuga elapsus cunctis viribus eidem Imperatori rebellare contendit. Imperator Paschali festo Rauennæ acto territorium Mediolanense repetijt, vrbem obsedit, castella, villas omniaque circum ad rebelles continentia vastauit. Coniuratorum vero manum facile compescuit, eisque legem quam & prioribus habuerant temporibus, scripto roborauit. Papa Benedictus Cremonam ad Imperatorem venit. Episcopi Placentinus, Cremonensis, & Vercellensis incusati ab Imperatore, captique, & in exilium missi. Ipso anno pugna inter Odonem Gallicæ Campaniæ Principem Gozzilonem Lotringorum Ducem cōmissā. Odo victus & cum suis fugatus in ipsa fuga peremptus interiit.

G

1038. Cum Imperator Natalem Domini Parmæ ageret, orto inter Parmenses ciues & exercitum tumultu, multi ceciderunt, & pluribus ciuium trucidatis, ipsa ciuitas incēdio consumpta est. Papa Archiepiscopum Mediolanensem Imperatori adhuc rebellantem excommunicat. Imperator cum vltra Romanas partes peragrasset, indeque per Adriatici maris oras remearet, mense Iulio ingens exercitum pestilentia inuasit, & plurimos passim extinxit: inter quos Chunihildis Regina Heinrici Regis vxor 17. Calend. Augusti defuncta, & ad castrum Linaburg translata, ibique sepulta est. Hermannus quoque Dux Alamanniæ suis admodum flebili morte 5. Calend. Augusti occumbens Tridenti tumulatus est. Imperator de Italia reuersus Solodori colloquio habito, plurimos Burgundionum primores tam sibi quam filio suo subiectionem sacramento firmare cœpit. Ipso anno Stephanus Vngariorum Rex cum ante plurimos annos se cum tota gente sua ad Christi fidem conuertisset, Ecclesiasque multas & Episcopatus contraxisset, & regnum suum probis mitissimus* operā impendisset, Petrum sororis suæ filium de Venetia natum pro se Regem constituens, obiit.

H

1039. Conradus Imperator apud Traiectum Fresiæ vrbem, Penteeosteo 3. Nonas Iunii inopinata morte subito decessit; & Nemerum allatus ibique sepultus est: & filius eius Rex Heinricus gubernaculum regni suscepit. Re-

giabal-

A giabaldus quoque Nemetensis Episcopus, vir vita & habitu monachico verendus, 3. Idus Octob. decessit: eique Sibicho fama longe dissimilis successit. Conradus & Dux Carentani & Adelbero æmulus eius, qui ante eum ducatum eundem tenuerant, ipso anno obierunt. Heinricus Rex mota in Boemiam expeditione, cum Dux gentis Bretizlaus filium suum ob fidem ei obsidem misisset, seque ipsum venturum & imperata facturum, licet ficte promisisset, statim rediit. Petrus Rex Vngariorum hyeme terminos regni sui inuadens, prædis, incendiis, & captiuitate depopulatur. Ecclesia cellæ sancti Meginradi 3. Idus Octobris dedicatur, & * reliquiæ corpus sancti Meginradi.

B 1040. Heinricus Rex Boemiensium Ducem iterum rebellantem petens, ad præstructionem seu munitionem Siluæ citra & vltra expugnandam, partem expeditam exercitus per deuia saltus in prouinciam misit: sed cum vndecimo Calend. Septembris istac, crastina vero die illac milites syluosa difficilia & obstructa loca ingressi casso labore iam fatigabundi, firmissimam quandam machinam oppugnatum aggredi frustra tentarent, irruentibus vndique Boemanis cæsi, capti, fugatique, & qui in prouincia adhuc ex nostris remanserant, interueniente Gunthario Eremita incolumes educti redierunt. Rex vero plurimis militum & procerum amissis, infecto interim negotio discessit. Eberhardus Babenbergensis Ecclesiæ primus Episcopus anno promotionis 33. decessit: cui Suidegerus natione Saxo, vir laudabilis successit.

1041. Heinricus Rex reddito Boemano Duci obside filio suo, captiuos in Sylua captos redemit; secutaque æstate collecto grandi exercitu prouinciam ipsam per deuia ingressus, prædis & incendiis cuncta deuastat, donec Dux malis subactus pacem postularet, sui deditionem, & cum tota gente subiectionem, Ratisbonamque se ad Regem venturum & imperata facturum, fidelibus Regis ad se vocatu promitteret. Quod & Rege discedente, mox facto,

C impleuit. Ipso anno Vngarii perfidi Ouonem quendam Regem sibi constituentes, Petrum Regem suum occidere moliuntur; qui vix fuga lapsus primo ad Marchionem nostrum Adelbertum sororis suæ maritum profugus venit, indeque ad Regem Heinricum veniens, pedibusque eius prouolutus veniam & gratiam implorauit & impetrauit.

1042. Heinricus Rex hyeme Burgundiam inuasit, multosque Principum se illi subiicientes suscepit, nonnullaq; legitime diiudicauit. Ouo Vngariorum tyrannus, ob susceptum à nostro Rege Petrum, diuisit bifariam exercitum suum; fines Baioariæ ex vtraque parte Denubii deprædans

Danubii. & incendens depopulatur. sed vna pars exercitus eius à Septentrionali parte Denubii ab Adalberto Marchione & filio eius Liutpaldo ad internecionem cæsa est. Heinricus quoque autumno Pannonias petens Heimenburg & Brecesburg euertit: Septentrionalem Danubii partem (quia flumina Australem & paludes munierant) vsque ad Grana

D flumen vastauit seu in deditionem accepit: & pars exercitus bis numero Vngariam incursantibus congrediens, strages magnas effecit, & subactis partium illarum Vngariis, cum Petrum recipere nollent, quendam alium ex illis, item apud Boemanos exulantem, Ducem eis constituit; quem tamen Ouo statim post discessum Regis, resistere non valentem, in Boemiam repulit. Popo Patriarcha Aquilegiensis obiit eique Eberhardus Augustensis Canonicus à Rege promotus successit.

1043. Gisela Imperatrix apud Goslere, quamuis, à sortilegis nonnunquam vera sibi prædicentibus decepta, filio Regi se superuicturam, crederet * desuncere morbo 15.

*leg. dysenteriæ. Calend. Maii decessit, & Nemeri iuxta maritum Imperatorem sepulta est. Æstas pluuiosa frugum & vindemiarum penuriam fecit. Heinricus Rex iterum Pannonias petens, ab Ouone vix pactum, satisfactionem, obsides, munera, regnique vsque ad Litha fluuium, partem accipiens, discessit, inde in Alamanniam veniens in Synodo Constantiensi cunctis, qui contra se deliquerant, primum ipse debitum omne dimisit, deinde precibus & adhortationibus omnes præsentes Sueuigenas, postea in aliis regni sui prouinciis idem actum iri satagens, dimissis debitis & inimicitiis, sibi inuicem reconciliauit; pacemque multis sæculis inauditam efficiens, per edictum confirmauit. Exin Agnetem VVilhelmi Pictauiensis filiam sponsam suam accipiens, & Mogontiaci Reginam inungi faciens, regales apud Ingelheim nuptias celebrauit; & in vano histrionum fauore nihili pendendo, vtile cunctis exemplum, vacuos eos & mœrentes dimittendo proposuit. Vbi quoque Luitpaldus Adalberti Marchionis filius, magnæ virtutis & pietatis adolescens, ab ipso Rege Marchio promotus; & post paucos dies defunctus Treuiri à patruo suo Poppone Archiepiscopo sepultus.

E

1044. Maxima pestis pecudum & hyems satis dura, & niuosa magnam vinearum partem frigore perdidit, & frugum sterilitas famem non modicam effecit. Gozzilo Dux Lotharingorum moriens Gozalino filio quamuis ignauo ducatum suum à Rege Heinrico promissum, relinquere disposuit. Filius ei Godefridus iam dudum Dux cum ducatum fratri debitum contra fas à Rege Heinrico sibi obtinere nequiuisset, iusiurandum fidemq; postponens, rebellare pio Regi præsumit. Ouo Rex, cum iusiurandum pactumq; fregisset, Heinricus Rex cum peruis copiis Pannonias petiit, quem Ouo, qui maximum parauerat exercitum, in tantum despexit, vt eum quasi facile occidendum seu capiendum, prouinciam ingredi sineret: Sed Heinricus parte copiarum Rabam fluuium festine in diuino confisus auxilio transnadauit, pugnam cunctis militibus passim festinantibus, iniit, & in prima congressione innumerabilem Vngariorum exercitum fugauit & prostrauit; & paucissimis suorum amissis ipsemet fortissime pugnans gloriosissimam victoriam adeptus est 3. Non. Iulii. Et Ouone Rege vix fuga elapso omnes Vngarii ad deditionem seruitium promittunt. F

G Ipse vero, vt erat per omnia piissimus, Petrum iam dudum expulsum regno suo restituit. Vngarios petentes lege Baioarica donauit, ipse cum triumpho in regnum suum redit. Nec multo post idem Ouo à Petro Rege deprehensus, scelerum suorum pœnas capite plexus persoluit. Eodem anno Ludouuicus Comes Reginoldum Principem Reginæ (Agnetis) auunculum, sed Heinrico Regi inimicum, dum quoddam castellum eius, quod Mons Piligardæ dicitur, magna cum manu expugnare pararet, cum parua militum suorum copia pugnam iniens vicit, multisque cæsis reliquos fugauit. Romani Benedictum Papam multis criminatum sede sua pellunt & Siluestrum quendam in locum eius statuunt, quem tamen postea Benedictus quibusdam sibi fauentibus, excommunicatum depulit, sedique suæ reddens seipsum postea priuauit, & alium pro se ob auaritiam contra Canones ordinat. Heribertus Meodilnai Archiepiscopus obiit. Beggelinheim castellum Gotefridi à Rege destruitur. Gebehardus Rauennas Archiepiscopus obiit, & pro eo VVideger constituitur. H

1045. Reginolt & Gerolt Burgundiones Regi apud Solodorum ad deditioem venerunt. Otto Palatinus Comes Paschali hebdomada Dux Alamanniæ apud Goslare à Rege constituitur. Petrus Rex Heinricum Regem in festiuitate Pentecostes ad se inuitatum cum magno apparatu suscepit, & maximis muneribus donauit, eique regnum Pannoniarum, principibus Vngariorum fidelitatem illi & successoribus eius iuramento firmantibus, reddidit: quod tamen ab eo ipse dum viueret possidendum recepit. In quo videlicet itinere Rex quoddam vetus solarium ascendens, cum multis aliis ædificio cadente, corruit: ipsoque Deo protegente, illæso, Brun VVirtzeburg Episcopus lethaliter cum aliis collapsus, post vnam hebdomadam septimo Calendarum Iunii obiit, & ad sedem suam reportatus ibique sepultus, Adalberonem * susceptorem suscepit. Gotefridus al. successorem.

Dux

A Dux rebellioni suæ desperans, Regique ad deditionem veniens, in custodiam mittitur. VVido Mediolani Archiepiscopus constituitur. Sclaui, qui Luitici dicuntur, Saxoniæ terminos inquietantes, Regi illo cum copiis militum venienti se tradunt, & solitum censum promittunt. Autumnali tempore * Guntharius Eremita ad Christum migrauit, & in Praga Boemiæ vrbe sepultus quiescit. Per idem tempus regale colloquium apud Tuburiam condictum grauis Regis infirmitas præpedit, quo etiam tempore Agnes Regina filiam Regi peperit.

*al. Guntharius.

1046. Rex Natalem Domini in Saxonia apud Goslare celebrauit. Magna mortalitas multos passim * continxit. Egghehardus Marchio ditissimus subito moriens prædiorum suorum Regem reliquit hæredem. Rex Paschale festum apud Traiectum Freiæ vrbem egit, & subsecutis diebus nauali expeditione in Phlatirtingam fretum traiiciens, pagum quendam quem Theodoricus Marchio sibi vsurpauerat, ab eo eripuit: vnde idem postea rebellionis causam sumpsit. Sanctam autem Pentecosten B Aquisgrani faciens, Gotefrido Duci custodia relaxato sibique procedenti terratenus prostrato ducatum suum misertus reddidit. Quibus etiam diebus VVidgerum, qui Rauennæ præsulatum iam biennio inepte & crudeliter, nondum consecratus, tenebat, ad se vocatum Episcopatu priuauit. Sequenti tempore Rex in Italiam expeditionem parat. Fridericus frater Heinrici Ducis Baioariæ Dux Lotharingorum pro Gotefridi fratre ignauo Gozelone constituitur. Subsecuto autumno Vngarii pristinæ perfidiæ suæ memores, Andream quendam Regem sibi statuunt. Petrum Regem multis aduenarum, qui pro eo pugnauerant, occisis, * variis cum coniuge sua alendum deputant; multis etiam per idem tempus peregrinis inibi expoliatis, exulatis atque necatis. quo comperto Rex Heinricus, qui iam valido exercitu congregato in Italiam iter cœperat, nimis indoluit; sed inceptam expeditionem non deseruit. Itaque coadunato exercitu Papiæ Synodum C celebrauit, inde Placentiam veniens, Gratianum, quem expulsis prioribus Romani Papam statuerant, ad se venientem honorifice suscepit; sicque cunctis prospere cedentibus, iuxta Natalem Domini non longe ab vrbe Roma apud * Sutram Synodo item acta, causaque erraneorum Pontificum diligentius ventilata, Gratianum Papam conuictum pastorali baculo priuauit. dein omnium tam Romanorum quam aliorum assensu Suidgerum Episcopum qui post Eberhardum Primum secundus Babenbergensem sexto iam anno regebat Ecclesiam, nimium reluctantem summum Romanæ Ecclesiæ elegit Pontificem. sicque circa Vigilias Natalis Domini ipsam ingrediuntur vrbem. Eadem nocte bonæ memoriæ Episcopus inibi in porticu Sancti Petri sepeliendus obiit 13. Episcopatus sui anno.

*al. extinxit.

*vulg. edit. Variis cum coniuge sua tonsuris affectum, postremo oculis priuant, & in quendam locum, cum eadem coniuge sua alendum deportant.

*leg Sutrim.

1047. In ipsa Natalis die Domini præfatus Suidgerus natione Saxo, Apostolicæ Sedi Papa (*CLI.*) ex more consecratus & nomine auctus, Clemens II. vocatus est. qui mox ipsa die Heinricum Regem, coniugem eius Agnetem imperiali benedictione sublimauit, peractisque Missarum solenniis, ipse Dominus Papa & Imperator cum D Imperatrice ita vt erat coronatus, ad Lateranense palatium cum ingenti gloria proficiscuntur, cunctis ciuibus Romanis mirantibus, honoremque singulis quibusque pro faculiare obiter impeodentibus, completisque Romæ cum summa pace aliquot diebus, Imperator magnam exercitus partem patriam redire permittens, ipse cum reliquo ad vlteriora contendit. Circa idem tempus Imperator præsules nonnullos constituit, inter quos Rauennati Ecclesiæ Hunfridum cancellarium suum in Italia; Constantiensi Theodericum per alias prouincias Cancellarium suum & archicapellanum & Aquisgrani Præpositum; Argentinæ Herrandum Præpositum pro VVilhelmo autumnali tempore defuncto. Viridunensi Theodericum, Basileæ Præpositum & Capellanum Pontifices præfecit. Imperator vero Roma egressus nonnulla castella sibi rebellantia cepit prouincias, prout videbatur, disposuit; Duces Nordmannis, qui in illis partibus commorantur, & aliis eo locorum vrbibus constituit, sed socru Imperatoris de monte Gargano Beneuentum reuersa, orto E tumultu, Beneu[illegible] ciues quibusdam eam iniuriis afficiunt. Vnde [illegible] ab Imperatore vindictam metuentes eique se subdere non præsumentes, rebellionem ineunt. Sed Imperator, qui magnos, vt dictum est, exercitus iam remiserat, & ad alia occupato animo, iam patriam tendebat, tantam tunc temporis ciuitatem aggredi distulit, interimque eo infecto negotio, sed alias vniuersa Italia parente pacataque redire disposuit. Interea Imperatrix Agnes, quæ Roma ab Imperatore digressa fuerat, in Rauennati territorio filiam peperit. Imperator vero cœpto redeundi itinere, Mantuæ paschale festum in grauissima decumbens ægritudine commoratur. Postea conualescens corpus beati VVidonis Pompasiæ monasterii Abbatis in magna sanctitate ante non integrum annum defuncti, plurimis glorificatum miraculis de Parmensi, vbi sepultum fuit, ciuitate, ad vrbem Spiram transferendum, magno secum cum honore, de Italia rediens deuexit. In F quo itinere Augustam Vindelicam in Litaniis ante Ascensionem Domini veniens, Eberhardo vrbis eiusdem Episcopo in aduentu eius defuncto, Heinricum Capellanum suum successorem constituit. Actoque inibi eodem festo, Pentecostes solennia Spiræ celebrauit, ibique colloquium cum regni Principibus habuit, & corpus præfati Abbatis in incepta extra vrbem Basilica tumulari fecit. Quo tempore VVelf Comitem Sueuigenam, Welf dudum Comitis filium, Carentani Ducem promouit. Auunculum quoque eius Adalberonem Ducem, videlicet Heinrici & Friderici fratrem, Metensis Ecclesiæ Episcopum, post Theodericum nuper defunctum constituit. Item Poppone Archiepiscopo ipsis diebus defuncto Treuirensi vrbi Eberhardum Wormaciæ Præpositum Archepræsulem præfecit. Per idem tempus cum expeditionem in Pannonias ad Petrum vlciscendum disponeret, Godefridus Dux cum Balduino de Flandris, & aliis nonnullis rebellionem innouasse, bellumque copiis collectis parauisse, Theodericus quoque de G Phladirtinga Marchio rebellauisse & Episcopatus sibi contiguos ad iniuriam Imperatoris populatus esse nunciatur. Preterea Andreas, qui regnum Petri obtinuit, iam crebro legatos supplices miserat, regnum se ab Vngariis coactum suscepisse confirmans, de Petri sese iniuriis excusans, quique aduersus eum coniurauerunt, partim à se trucidatos, partim ipsi Imperatori tradendos denuncians, suamque Imperatori subiectionem annuum censum, & deuotam seruitutem, si regnum sibi habere permitteret, mandans. * Quibus dilata expeditione illa, cum Gotefridus quoque rebellionem suam callidis legationibus dissimularet, autumnali tempore nauali expeditione collecta, contra Theodericum in Phladirtingam arma commouit. Interea Otto Sueuorum Dux, qui prouinciam sibi traditam pie ac strenue tertio iam anno regebat, immaturo obito diem clausit extremum. Ipsis quoque diebus Baioariæ Dux Heinricus defunctus Treueris sepelitur. Clemens etiam qui Suidegerus Papa in Romanis partibus H nono mense promotionis suæ diem obiens ad Episcopatum suum Babinberg reportatus tumulatur. Imperator expeditione in Phlatirtingam traiecta, aquosis impedientibus locis, parum proficere potuit, & reuertentes aduersariis marino cursu lembis scaphis latrocinantium more sequentibus, & extremos quosque incursando cædentibus, non modicam in exercitu cladem pertulit. Ipso quoque tempore Gotefridus inter alia, quæ contra Regem gessit, Viridunensem ciuitatem dolo captam incendit & euertit; cuius Ducatum Adalberto cuidam tradit.

*quibus ex causis.

1048. Imperator Natales Domini in Saxonia moratus, confestim per VVirtzeburg in Alamanniam venit, & Vlmæ colloquium habens, Ottonem de * Svuvurt Marchionem, Ducem constituit. Indeque Baoriam veniens Quadragesimale & paschale tempus exigit. Eadem Quadragesima sanguis, vt creditur, Domini apud vrbem Mantoam diuina per quendam cæcum reuelatione inuenitur, & plurimis miraculis declaratur. Imperator Ratispona, vbi pascha cum Ottone & Bretislao

*al. Suinfurt.

Ducibus

A

Ducibus & multis Principibus egit, digressus, Alamanniam repetit, & in Augiam nostram ingressus 8. Calend. Maii nouam sancti Marci Euangelistæ Patroni nostri Basilicam * à domino Bern. Abbate constructã, se præsente à Theoderico Constantiensi Episcopo dedicari fecit, & eiusdem Sancti festo in litania maiore apud nos acto, Ascensionem Domini Turego, Pentecosten autem Solodoru celebrauit. Habitoq; ibi cum * Burdionibus colloquio per Franciam Orientalem in Sasoniam remeauit. Per idem tempus Dominus Bern. Abbas Augiæ vir doctus & moribus insignis anno promotionis suę 40. in senectute bona morbo confectus 7. Idus Iunii diem vltimum clausit, & in Basilica sancti Marci sepultus quiescit. In cuius locum Vdalricus Decanus, à fratribus electus, Abbas ab Imperatore statuitur. Defuncto quoque viro docto * Wazone Leodii Pontifice Dietvvinus successit. Sequente Iulio, Poppo Brixiensis Episcopus ab Imperatore electus Romam mittitur, & honorifice susceptus Apostolicæ Sedi Papa CLII. ordinatus, mutato nomine Damasus II. vocatur. Sed paucis diebus exactis defunctus, & ad sanctum Laurentium extra vrbem sepultus est. Autumnali tempore Heinricus Imperator, & Heinricus Galliarum Rex in Meteni territorio conuenientes pacem pactumque inter se iuramento confirmant. Quibus diebus terræ motus magnus factus est nocte 3. Idus Octob. Ipsis item diebus Agnes Imperatrix filiam Imperatori peperit. Eodem etiam tempore Godefridus Adalbertum Ducem se deprædantem persecutus, & dimissa multitudine cum paucis inuentum, cum aliis, qui repugnare tentabant, occidit. Post quem Gerhardus Dux ab Imperatore constituitur. Ipsis Imperator diebus Argentinatum, & inde prope Natalis Domini Vlmam venit sicque in Baioariam proficiscitur.

*leg. à Domino Bernardo.

*leg. Burgundionibus.

*al. VVarzone.

B

1049. Imperator Natalem Frisingiæ & Purificationem sanctæ Mariæ Ratisponæ agens Baioariæ Ducem Conradum constituit: & circa Quadragesimale tempus in Saxoniam recessit. Gotebaldus Metensis Præpositus Aquileiæ Patriarcha post Eberhardum his diebus defunctum ab Imperatore promouetur. Interea glaciali hyeme suppeditante, nonnulli de partibus maritimis milites & Principes cum Leodiensi Episcopo & Traiectensi atque Metensi congregati, Theoderico in Phlaurtingam insidias tendunt, commissaque pugna victum occidunt & prouinciam illam Imperatori subiiciunt. Quam tamen non multo post Gotefridus occupans, ab eisdem pugna petitus & victus, vix aufugit. Per idem tempus Bruno Leucorum Episcopus ab Imperatore electus Romamque missus summo honore suscipitur, & in Quadragesima Papa 153. ordinatus Leonis nomen accipit. Qui in proximo Pascha Vdalricum Augiensis Cœnobii prouisorem, Romam venientem Abbatis benedictione consecrauit, & Monasterii eiusdem priuilegia antiquitus à sede Apostolica tradita, sua autoritate confirmauit & innouauit, Indictione secunda. 7. Cal. Aprilis. Idem Papa in hebdomada post Albas Synodum cum Italię Episcopis maxime contra Simoniacam hæresin Romæ celebrauit. Idem in hebdomada Pentecostes aliam Synodum Papiæ congregauit: Indeque per montem Iouis cum pluribus Romanorum in cisalpinas partes deuenit. Exactoque tempore Odilo venerabilis Cluniacensis Cœnobii & multorum pater Monasteriorum 4. Non. Ianuarii migrauit ad Dominum. Secuta æstate cum Imperator expeditionem contra Gotefridum & VValdevvinum à Domno Papa excommunicatos pararet, Gotefridus tam manum Imperatoris quam Papæ excommunicationem pertimescẽs, ad deditionem Aquisgrani venit & opitulante Papa gratiam Imperatoris promeruit. VValdevvinus vero vtrumque contemnens vastata ab exercitu magna ex parte prouincia sua, tandem obsides dedit & pactum cum Imperatore fecit. Autumnali tempore Domnus Papa Synodum magnam Remis cum Galliarum Episcopis habuit, indeque Mogontiacum veniens, aliam Synodum 40. Episcoporum coram Imperatore & regni nostri Principibus celebrauit, & postea Alamanniam adiens Augiæ festum sancti Clementis, & Dominicam ante Aduentum 6. Calend. Decembris egit, ac per Augustam Baioriamque transiens, Natalem Domini Veronæ coluit.

C

D

Cluniacensis.

E

1050. Imperator vero idem festum in Saxonia mansit. Ipsa hyeme cum Episcopus Ratisbonæ Ratigeberhardus; qui * Capidonem Aobariani nuper beneficii loco ab Imperatore acceperat, in Pannoniarum terminis moraretur, cedentibus Vngaris, fines eorum ingrediens, prædas inde abduxit. Sed ipso discedente, plurimus Vngariorum exercitus fines nostrorum inuadens, plurimam partem captiuauit, incendit, atque vastauit. Imperator Paschale tempus apud Traiectum moratur. Domnus Papa Leo post Pascha Synodum item Romæ collegit, & subsecuto tempore vltra Romam progrediens nonnullos locorum Principes & ciuitates tam sibi quam Imperatori iureiurando subiecit, Beneuentanosque adhuc rebellantes excommunicauit. Nonnulli etiam exterarum Principes gentium, missis ad eum, vtpote Apostolicum virum, legatis, subiectionem ipsi promittunt. Imperator contra Gazmerum Ducem Bolanorum rebellionem molientem, expeditionem parat, grauiq; infirmitate detentus, pacem pactumque eum petentem suscipiens discessit. Gebehardus Ratisbonensis Episcopus cum Conrado Duce Baioariæ & Adelberto Marchione, aliisque quibusdam Episcopis & Principibus Baioariæ Heimenburg reædificant, & magnã Vngariorum copiam se inuadentem prosternunt, & vsq; ad innumerabilis exercitus eorum præsentiam, refugientem persequuntur: cunctisque Vngariorum agminibus diuinitus immisso terrore, vertentibus terga, ad castra, Deo gratias reddentes reuertuntur. Ipso autumno Domnus Papa Synodum Vercellis collegit & Hunfridum Archiepiscopum pro quadam inter Rauennatem & Romanam Ecclesiam contentione ab officio suspendit; indeq, Gallias & Episcopatum suum * Leucorum ciuitatem reuisit. Quoque tempore Agnes Imperatrix tandem Imperatori filium peperit.

*leg. Campidonensem.

F

*al Leucorum.

G

1051. Imperator Natalem Domini in Saxonia apud Goslare egit, & multos ex Principibus filio suo iureiurando fidem subiectionemque promittere fecit. Nec multo post ipse * Dominus cum multis Episcopis & Principibus apud Augustam Vindelicam cõuenientes, Purificationem Domini Genitricis celebrauerunt. Rauennateque Archiepiscopo apud Papam inibi reconciliato, charitatiue à se inuicem discedentes, Papam Romam reuertitur. Imperator Nemeti partem Quadragesimæ, Paschæ vero festum Coloniæ demoratur: ibique filius eius Heinricus ab Archiepiscopo Herimanno baptizatur. Post Pascha item Domnus Leo Papa Synodum Romæ collegit, vbi inter alia Gregorium Vercellensem Episcopum propter adulterium cum vidua quadam auunculi sui sponsa admissum, & periuria perpetrata, absentem & nescientem excommunicauit: quem tamen non multo post Romam venientem & satisfactionem promittentem, officio priori restituit. Per idem tempus Imperator Lampertum Comitem rebellam molientem, ad deditionem compulit. Eadem æstate Bardo venerabilis Mogontinæ sedis ex monacho Archiepiscopus, omni pietate & sanctitate mirabilis 3. Idus Iunii adhuc vita subtractus multis post obitum claret miraculis: pro quo Imperator Ludpaldum Babinbergensem Præpositum constituit. Item pro Theodorico Constantiensi Episcopo 10. Calend. Iulii quinto præsulatus sui anno post longam ægritudinem defuncto, Rumaldum promouit. Rauennas quoque Archiepiscopus Hunifridus veneno, vt aiunt, subito periit. Sequenti autumno magno cum exercitu Imperator, pactum Andreæ Regis, vt per legatos offerebatur, accipere contemnens, Pannonias petiit, Gebehardoque Ratisponensi Episcopo & VVelf Brezizlaoque Ducibus ad Septentrionalem partem Danubii depopulandam transmissis, ipse deuecto è nauibus quantum poterat sumptu, longo propter fluuiorum illuuionem circuitu, per Carentani fines transiens, periurumque regnum inuadens hac & illac Vngarico exercitu latrocinantium more fugitante,

*al. ipse & Dominus Papa.

H

& nusquam

A

& nusquam æquo Marte conferre manum audente, omnia circumquaque quo ad sumptus militi suppetebant, vasta reddidit. Sed cum laborann iam penuria & fame exercitui Vngarii iam reditum pararent intercludere, oppositisque per ripas fluminum præmunitas vadosasque paludes copiis suis, omnes se vel ad deditionem cogere vel inedia minitarentur extinguere, milites interriti hostes per fluuios obsistentes, incunctanter transuadentes fugant, quandamque munitionem firmissimam ad pontem * Rabantza fluminis structam, in qua maximam hostis fiduciam habebat, quidam ex Burgundionibus, Saxonibus, & Bolanis milites non sine sui periculo flumine transito, in breui expugnatam capiunt, cæsis palatisque Vngaris * reliquo exercitui.....

*al Rabiniza.

*Exercitui vium panduut Reliqua enim in nostro m Cab- B sunt, quæ lege in Vrstisiana duplici editione, vbi subiunctum habes Chronicon Bertoldi Constantiensis, qui ab obitu Hermanni, est, ab anno 1054. continuat historiam vsque ad an. MC.

C

HVMBERTI SYLVÆ CANDIDÆ EPISCOPI S.R. ECCLESIÆ CARDINALIS, VIRI DOCTISSIMI, ET LEONIS IX. AD IMperatorem Constantinopolitanum Legati.

Aduersus Calumnias

MICHAELIS PATRIARCHÆ CONSTANTINOPOLITANI ET LEONIS ARCHIEPISCOPI ACHRIdani in Bulgaria,

Liber vnus.

Eiusdem Humberti,

Liber alius,

CONTRA NICETAM PECTORATVM PRESBYTERVM & Monachum Monasterii Studiani Constantinopoli.

Accessit.

BREVIS RELATIO RERVM CONSTANtinopoli ab Apostolica Sedis Legatis gestarum.

Omnia

Ex Bibliotheca Serenissimi vtriusque Bauariæ Ducis Maximiliani nunc edita per Henric. Canis.

THRITHEMIVS DE ILLVSTRIBVS VIRIS GERMANIÆ.

HVmbertus monachus Tullensis, ordinis S Benedicti, vir in diuinis Scripturis eruditissimus, & in secularibus literis nobiliter doctus, ingenio & eloquio clarus, quem Leo Papa Nonus propter scientiam literarum Romam secum duxit, & Episcopum Cardinalem ordinauit, missus ab eo Constantinopolim ad confutandas hæreses Græcorum, adeo Nicetam Pectoratum monachum in præsentia Imperatoris Constantini & Michaelis Patriarchæ confutauit & deuicit, vt librum suum quem contra Latinorum Ecclesiam conscripserat, anathematisaret, & eum manu propria igni comburendum iniiceret. Et quicquid ibidem disputando dixit, aut fecit, luculenter conscripsit, sub nomine Romani & Constantinopolitani

D

Dialogorũ more lib. 1. Scripsit etiam quædam alia. Claruit sub Henrico Imperatore secũdo. Anno Domini 1050.

HÆc Trithemius; qui tamen corrigendus, cum Constantinum vocat Monachum, quem Monomachum vocare debuerat. Eadem correctio adhibenda est cum enumerans Scripta Leonis IX. Pontif. dicit: *Scripsit ad Constantinum ex Monacho Imperatorem Græcorum de Hæresibus extirpandis librum vnum.* Idem error, si non grauior insedit Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum, vbi etiam Constantinum Monomachum, appellat *Monachum*. Quæ seu Trithemii, quod creditu difficile, seu ex scriptorum, quod creditu longe procliuius, errata, tollere debebat ille, qui nuper Historia Trithemii vulgauit: si suo & Trithemii honori consultum volebat. Porro has Humberti lucubrationes antea fuisse editas, vt nobis persuadeamus facile adducimur, quia à non paucis citantur; & Epithome Bibliothecæ Gesnerianæ Dialogum illum, cuius interlocutores ROMANVS & CONSTANTINOPOLITANVS, testatur excusum esse Coloniæ 1521. Nos tamen, etsi admodum cupita & quæsita non potuimus vllum Humberti typis descriptum exemplar indagare, aut adipisci. Quo factum, vt locus quidam græce ex Damasceno ab Humberto citatus, sed à librario flagitiosissime scriptus; emendari non potuerit: quem tibi erudite lector, emendandum cõmittimus, si incidas in exemplar correctius, siue excusum; siue calamo exaratum.

E

Idem argumentum, quod Humbertus, eruditissime tractauit Leo IX. in Epistola ad Michaelem Patriarcham Constantinopol. & Leonem Achridanum. Prodesit etiam legisse eiusdem Leonis IX. Pontificis Epistolam ad Constantinum Monomachum Imperatorem: quæ est Epistola septima inter Epist. Leonis IX. Tom. 3. Concilior. vbi Hombertum & Socios eius his verbis Imperatori cõmendat. *Hinc iam tua gloria præsentes Filios nostros, Sanctæque Romanæ & Apostolicæ Sedis nuncios per omnia commendamus, quatenus, vt decet, liberaliter suscipiantur, reuerenter habeantur, benigne & honeste tractentur, rationabiliter patienterque audiantur, atque quantocyus nobis laudabiliter remittantur, ne tantum laborem illos frustra arripuisse pigeat, & nos mandasse pudeat.* Epistolam Michaelis Leonisque Achridani, vt & scriptum Nicetæ, excudendum curauimus, prout in Bauarico Codice reperimus: quia interest has calumnias exstare, vt veritatis lux in contrarii oppositi magis emineat.

F

Ex Bellarmin. de Script. Ecclef.

HVmbertus Cardinalis Episcopus Syluæ candidæ à Leone nono Pontifice Romã ex Tullensi Ecclesia adductus fuit, & ab eo Legatus Constantinopolim missus, cũ esset Græce, & Latine doctissimus scripsit *librum contra Græcos de azymo, in forma dialogi.* Scripsit & *alterum de ieiunio Sabbati contra Nicetam pectoratum Græcum*: qui duo libri extant apud Card. Baron. in appendice vndecimi tomi Annalium; sed apud Henricum Canisium tomo sexto antiquæ lectionis habentur etiam epistolæ Archiepiscopi Constantinopolitani, & Nicetæ, quibus Humbertus respondet. Scriptus est autẽ prior liber anno Domini 1054.

G

*CAlumnia Episcoporum Michaelis Constantinopolitani & Leonis * Arridani peruicaciter exhalantium pestiferas * mefites diuersarum hæreseon, aduersus Sanctam Romanam Ecclesiam Apostolicamque Sedem: imo contra omnem Latinam & Occidentalem Ecclesiam. Hæc quidem calumnia græco sermone edita, & Ioanni Kannensi Episcopo in sigillationem omnium Latinorum directa: cum fuisset Trani exhibita fratri Humberto sanctæ Ecclesiæ Syluæ Candidæ Episcopo, in Latinum est translata eius studio, atque delata Domino Leoni Nono. Quæ etiam hic ad cautelam multorum & notitiam, non autem ad vtilitatem aliquam inserta, curiositatis scire volentibus, fideliter est conseruata.*

*Achridani.

*Mephites.

H

MICHAEL VNIVERSALIS PATRIARCHA NOVÆ ROMÆ, ET LEO *ARCHIEPISCOPVS ARRIDÆ METROPOLIS Bulgarorum, Dilecto fratri Ioanni Kannensi Episcopo.

*Achridæ.

DEi magna dilectio & iocunda compositionis viscera flexere nos scribere ad tuam Sanctitatem, & per te ad vniuersos principes Sacerdotum & sacerdotes Francorum, & Monachos & populos, & ad ipsum reuerendissimum Papam, & memorari de azymis & sabbatis, quæ mystice indecentes custoditis, & communicatis Iudæis. Etenim azyma & sabbata ipsi custodire à Moyse iussi sunt:

Nostrum

A Nostrum vero Pascha Christus est. Qui vt non iuxta legem inueniretur aduersarius, & circumcisus est, & legale Pascha celebrauit primitus. Sic illo discedente nostrum nouum operatus est. Et hoc manifestum est in Euangelio secundum Matthæum, de mystica cœna loquens Euangelista, sic
Matth. 26 quoq; inquit: *Prima autem die azymorum accessere discipuli ad Iesum, dicentes ei: Vbi vis paremus tibi comedere Pascha? Qui ait: Ite ad ciuitatem ad quendam, & dicite ei: tempus meum prope est, apud te facio Pascha cum discipulis meis.* Et post pusillum: *Vespere autem facto discumbebat cum duodecim. Et edentibus illis dixit: Amen amen dico vobis, quia vnus vestrum me traditurus est.* Et post pusillum dicente Iuda: *Nunquid ego sum Rabbi?* dicit ei: *tu dixisti.* Hue vsq; ô Dei homines vniuersa legalis Paschæ sunt. Deinde ea quę mystici & nostri sunt addidit: Euangelista enim dixit: *Edentibus autem illis accepit Iesus panem, fregit & dedit discipulis suis, & dixit: Accipite & comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis, dicens: bibite ex eo omnes: hoc est sanguis meus*
B *noui testamenti.* Dicendo enim, *noui* ostendit, quomodo ea quæ veteris fuerunt testamenti, cessauere. Aspicite quomodo panem corpus suum sub nouo testamento vocauit. Vos quidem panem, nos ἄρτον dicimus. Ἄρτος autē interpretatur eleuatus & sursum portatus à fermento & sale, calorem & eleuationem habens. Azymæ autem nihil distant à lapide sine anima & luto lateris deorsum coniunctæ terrę & sicco luto comparatæ. Quas Moyses cum amaritudinibus comedere miseris Iudæis semel in anno legem constituit: quoniam malæ passionis & tribulationis symbola sunt, at nostrum pascha gaudium & lætitia totum est: & extollit nos ab humo propter gaudium ad cælum, sicut & fermentum propter proprium calorem, panem, qui panis omni suauitate repletus est. Azymæ vero neq; sal, neq; fermentum habentes, lutum est aridum: Aut non audistis
Matth. 5. & 13. Iesum dicentem discipulis suis; Quia *vos estis sal terræ!* Et quoniam *Simile est regnum cælorum fermento quod accipiens mulier abscondit in farina satis tribus vsq; dum fermentaretur totum.* Mulierem sanctam Ecclesiam vocat. Satis vero tribus
C modis repletis, Patrem & Filium & Spiritū sanctum: Quorum nequaquam lutulentæ azymæ sunt participes. Dicit e-
Psalm. 109 nim & Dauid de Christo: *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Qui ante Abraam & Moysen, cæli & terræ & cæterarum creaturarum agnoscens Deum, exurgens obtulit illi panem & vinum. Ideo dicit diuinus Apo-
Hebr. 7. stolus: *Quoniam si consummatio per Leuiticum Sacerdotium erat, non secundum ordinem Melchisedech Sacerdos Christus diceretur.* Et quia *translato sacerdotio, necesse est, vt legis translatio fiat,* quæ lex lutulenta constituit azyma Iudæis custodire.

Idem ipse magnus Paulus ad Corinthios prima Episto-
1. Cor. 11. la ex his loquens ait: *Fratres ego accepi à Domino, quod & tradidi vobis: quoniam Dominus in nocte qua tradebatur, accepit panem & gratias agens fregit & dixit: accipite & comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & de calice: Hic est calix nouum testamentum in meo sanguine: hoc facite quotiescunque bibetis in meam commemorationem. Quotiescunque manducabitis panem hunc & calicem bibetis in meam commemorationem, mortem Domini annunciabitis.* Azymæ vero neque commemorationem ha-
D bent Dei, neque mortem illius annunciant, sicut Mosaicę & ante mille quadringentos annos ex lege constitutæ: Et per nouum testamentum, hoc est, per sanctum Euangelium & per Christum maledictæ & derelictæ.

Sabbata vero quomodo in Quadragesima Iudaice obseruatis? Aut non audistis Euangelistam loquentem: Quia transeuntes discipuli in Sabbatis cęperunt iter agere euellentes spicas & comedentes? Dicebant autem Iudæi ad
Matth 12. Christum: *vides quid isti fecerint in Sabbatis?* qui dixit: *Etiam; Aut nescitis quid egit Dauid cum esuriret ipse, & qui cum eo erant; quomodo intrauit in templum, & panes propositionis comedit:* &
Marc. 2. cætera. Et quia *Sabbatum propter hominem factum est, non homo propter Sabbatum.* Qui & dicebant, *quoniam homo iste non*
Iohann. 9. *est ex Deo, qui sabbatum non custodit.* Et iterum loquente Christo in Sabbato, & qui manum habebat aridam, similiter & eo qui dæmonis Spiritum habebat, in Sabbato mundato, & murmurantibus Iudæis & similia dicentibus, dicit
Luca 13. Christus: *Hypocrita vnusquisque vestrum non soluit asinum à præsepe, aut bouem suum & ducit adaquare?* Et paralytico similiter E quem sanum fecit. Et ideo hi qui Sabbata cum Azymis custodiunt, neque Iudæi, neque Christiani sunt, sed similes sunt Leopardo: Sicut dicit magnus Basilius, cuius capilli nec nigri sunt, nec albi omnino.

Quomodo autem & suffocata hi tales comedunt, in quibus sanguis tenetur? An nescitis, vt omnis animalis sanguis anima ipsius sit, & qui comederit sanguinem, animam comedit? Et idcirco secundum hoc nec gentiles ex toto sunt. Illi enim occidunt, aut plagantes comedunt.

Item Alleluia in Quadragesima non psallitis, sed semel in pascha tantummodo: quod interpretatur, *Dominum venit, Laudate, Hymnum dicite; & benedicite ei.* Ergo secundum hoc neque *Domini Dominum*, neq; *Benedictus qui venit*, psallitis. Et istud vero Alleluia Hebraice dictum est.

Cur tantam deceptionem horum talium non aspicitis, neq intelligitis, neque corrigitis populos & vosmetipsos, sicut qui debent iudicari ex his à Deo? Non derelinquitis quod dicitur, quod hoc Petrus, & Benedictus, & Paulus
F & cæteri docuerunt? Decipitis vosipsos & populum in istis. Quę vero scripta sunt, quę Petrus & Paulus & cęteri Apostoli & Christus docuit: & sancta Ecclesia Catholica suscepit & custodit religiose. Quę & vos correcti custodite. Azymas vero & custodias Sabbatorum proiicite miseris Iudæis: Similiter & suffocata barbaris gentibus, vt fiamus puri in recta & immaculata fide, & vnus grex vnius pastoris Christi: Cuius in cruce diuino sanguine inebriati laudamus puri pure Patrem & Filium & Spiritum sanctum. Vniuersa Mosaicæ legis & ab eo custodita derelinquentes, sine Deo Iudæis, qui velut cæci perquirentes Christum lumen amiserunt, permanentes in vmbra, sicut insipientes perpetuo. Hæc autem homo Dei, & multotiens ipse cum populo agnoscens docuisti esse, & correctus scripsisti multis similem consuetudinem habentibus. Et vt habeas salutem à bimetipso mitte principibus sacerdotum & sacerdotibus, & adiura, vt per hæc seipsos corrigant, & Dei populum, vt Dei mercedem in istis habeas. Et si hoc feceris, propono & per secundam scriptionem maiora & perfectiora his tibi
G scribere, fidei vera ostensione & firmamento animarum, pro quibus Christus posuit animam suam.

TEXTVS PRÆFATORUM SYCOPHANTARUM EXPLICATUR.

INcipit responsio Fratris Humberti sanctæ Ecclesiæ Syluæ candidæ dicti Episcopi, instar dialogi ab ipso latine conscripta apocrisariatus sui tempore Constantinopoli Et iussu Imperatoris religiosi & Orthodoxi Constantini Monomachi Græce edita sub nominibus Constantinopolitani & Romani: anno Domini millesimo quinquagesimo quarto.* *Græci.

*PRæfulgente gratia sanctæ & indiuiduæ Trinitatis, in cuius manu nos & sermones nostri, hinc iam aggredimur responsum in literis & cauillationibus vestris: vt palam sit nos illius summi Petri disciplina eruditos, qui dixit: *Romanus.
H *Sitis parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem*
1. Petr. 3. *de ea quæ in vobis est spe: cum modestia & timore conscientiam habentes bonam: vt in eo quod detrahunt vobis, confundantur, qui calumniantur vestram bonam in Christo conuersationem.* Quod figurate per Moysen Dominus innuit, vbi vectes quibus arca portaretur circulis ipsius semper inesse præcepit: nec vnquam extrahi ab eis, ne qua mora fieret quotiescumque arcam eleuare necesse esset. Arca siquidem sanctam Ecclesiam: circuli eius diuinam scripturam: Vectes eius præpositos Ecclesiæ significant, quos semper expedit sacræ Scripturæ insistere: ne pudenter tunc velint discere, quando iam ad exaltationem sanctæ Ecclesiæ debent quæstiones quorumlibet enodare. Vnde calumniam vestram seriatim discussuri, ab ipsius initio non pigritamur ordiri.

Insuper vt manifestius vestra dicta à nostris secernantur, vestra obelis, nostra autem asteriscis, pręnotantur. Sed tandem videamus quale sit illud vestræ calumniæ proœmium, quo

A

um, quo laborastis auditorem vestrum efficere beneuolum: ita dicendo.

Constantinopolitanus.

† Dei magna dilectio & iocunda compassionis viscera flexerunt nos scribere ad tuam sanctitatem, & per te ad vniuersos principes sacerdotum, & sacerdotes Francorum & monachos & populos, & ad ipsum reuerendissimum Papam: & memorari de azymis & sabbatis, quæ mystice indecenter custodius & communicatis Iudæis. Etenim azyma & sabbata ipsi custodire a Moyse iussi sunt.

Romanus.

* Ex hac vestra præfatione, sicut profitemini, crederemus vos, salutem totius latinæ seu occidentalis Ecclesiæ pro sola magna Dei dilectione quærere: si sciremus vos vestram vestrorumque; non negligere. Cum vero vos ipsos & vobis commissos negligatis, vt nefandos Iacobitas, imo Theupaschitas, seu alias hæreticorum pestes, inter vos & penes vos habeatis: neq; eorum consortia, neq; colloquia, neq; conuiuia seu pariter orare deuitetis: Quomodo saltem suspicabimur, vos aliqua dilectione Dei aut proximi præmonitos compati nostræ perditioni, sicut putatis? Et quare ad

B

præceptum gloriosi Pauli, sic aures præcordiorum obdurastis, vt dicentem non aduertatis? *Hæreticum hominem, post vnam & secundam admonitionem deuita.* Vnde ipse Paulus

Tit. 3.

sciens, quod nulla pars esset fideli cum infideli, Irenæum & Philetum deuitauit, & Timotheo Alexandrum Ærarium deuitare præcepit. Cur etiam non animaduertitis B. Ioannem contestantem fidelibus: *Si quis venit ad vos & hanc do-*

Iohan 2.

ctrinam non affert, nolite eum recipere in domum, nec aue ei dixeritis. Qui enim dicit aue, communicat operibus illius malignis? Ast vos quasi omnia munda immunda sint vobis: oculis contra vos & vestra clausis S. Romanam & omnem Occidentalem Ecclesiam pollutam hæresi & Iudaismo proclamatis: & velut quandam abominationem deuitatis. Ex qua tam cæca & hactenus inaudita audacia ad hoc prorupistis, vt cunctorum hæreticorum quos adhuc deprehendere valuimus, temeritatem transcendatis. Quamuis omnino singulæ hæreses suis adinuentionibus aliqua Ecclesiæ membra fatigauerint: nulla tamen adhuc ad tantam vesaniam erupit, vt opinionem suam primæ & apostolicæ se-

C

di ingerere præsumpsisset, cum interpositione anathematis. Recensete si placet ab initio Christianitatis vsq; ad nostra tempora cunctarum hæreseon volumina; & videbitis an aliqua earum præsumpserit talia. Et eam non inueneritis, saltem tunc resipiscite, ne quod absit, permaneatis viciniores præcursores illius Antichristi, qui aduersatur & extollitur supra omne, quod dicitur Deus aut quod colitur. In cuius arrogantiæ monte consistentes, & ex supercilio eius omnia subter vos iacere reputantes, dicitis vos flexos visceribus compassionis, scribere cunctis sacerdotib. Francorum & reuerendissimo Papæ. Sed non solum Romani & Francorum sacerdotes, verum etiam omnis latina Ecclesia de monte domus Domini clamat, vobis contradicens: *In Domino confido: Quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in*

Psalm. 11.

montem sicut passer? Tamen eum quem Papam reuerendissimum dixistis: reuereri & non detestari debuistis.

Quod autem impudenter calumniamini nos communicare Iudæis, obseruando typice azyma & sabbatum, frenesi inueterata arbitramur adeo vos perdidisse sensum, vt

D

nec factum vestrum respiciatis nec dictum. Quapropter suademus vobis, vt ad cor redeatis & animaduertatis quid in Exodo Moyses iubeat de azymis: *primo mense, quarta de-*

Exod. 12.

cima die mensis ad vesperum comedetis azyma, vsq; ad vicesimam primam eiusdem mensis ad vesperum. Septem diebus fermentatum non inuenietur in domibus vestris. Qui comederit fermentatum, peribit anima eius de cætu Israel, tam de aduenis quam de indigenis terræ. Omne fermentatum non comedetis, in cunctis habitationibus vestris comedetis azyma. Inde vnde superius: *septem diebus azyma comedetis. In die prima non erit fermentatum in domibus vestris. Quicunque comederit fermentatum, peribit anima illa de Israel, à prima die vsque ad diem septimam. Dies prima erit sancta atque solennis & dies septima eadem festiuitate venerabilis, nihil operis facietis in eis, exceptis his quæ ad vescendum pertinent, & obseruabitis azyma.* Item in sequentibus, scilicet in capitulo tertio decimo eiusdem Exodi, dicitur: *Se-*

Exod. 13.

ptem diebus vesceris azymis, & in die septima solennitas Domini erit. Azyma comedes. Septem diebus non apparebit apud te

E

aliquod fermentatum, nec in cunctis finibus tuis. Item: Solennitatem azymorum custodies: Septem diebus comedes azyma sicut

Leuit. 23.

præcepi tibi; in tempore mensis nouorum. Et in Leuitico: *mense primo quarta decima die mensis ad vesperam Phase Domini est: & in quinta decima die mensis huius solennitas azymorum Domini est. Septem diebus azyma comedetis, dies primus erit vobis celeberrimus sanctusque, omne opus seruile non facietis in eo, sed offeretis sacrificium igne septem diebus. Dies autem septimus erit celebrior & sanctior, nullumque opus seruile fiet in eo.* Et in Numero.

Num. 28.

Mense primo quarta decima die mensis Phase Domini est, & quinta die solennitas. Septem diebus comedetis azyma. Quorum dies prima venerabilis & sancta erit; omne opus seruile non facietis in eo, offeretisque holocaustum Domino: vitulos de armento duos, arietem vnum, agnos anniculos & immaculatos septem, & sacrificia singulorum, & similam quæ conspersa sit oleo. Tres decimas per singulos vitulos, & duas decimas per arietem, & decimam decimæ per agnos singulos, id est, per septem agnos, & hircum pro peccato vnum vt expietur. Et in Deuteronomio: *obserua men-*

Deuter. 16.

sem nouarum frugum & verni primum temporis, vt facias Phase

F

Domino Deo tuo quoniam in isto mense eduxit te Dominus Deus tuus de Ægypto nocte: Immolabisque Phase Domino Deo tuo de ouibus & de bobus, in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, vt habitet nomen eius ibi. Non comedes in eo panem fermentatum: septem diebus comedes absque fermento afflictionis panem, quoniam in pauore egressus es de Ægypto, vt memineris diei egressionis tuæ de Ægypto omnibus diebus vitæ tuæ. Non apparebit fermentatum in omnibus terminis tuis, septem diebus, & non remanebit de carnibus eius, quod immolatum est ve[s]pere die primo mane.

Hæc omnia si ita Iudæis carnalibus carnaliter obseruanda, veteris legislator cælitus censuit; constat hæc secundum carnalem obseruationem omnino aliena à nobis. Quia in illis septem diebus quotidie fermentatum in omnibus finibus & terminis nostris & domibus inuenitur, apparet atq; comeditur. Nec ipsos septem dies aliter quam reliquos totius anni in azymis obseruamus: nec apud nos perit de cætu nostro anima illius, quicunque tam de aduenis quam & de indigenis terræ comedent fermentatum in diebus supra dictis. Sed nec velut ipsi à decima

G

die mensis primi sumptum agnum masculum anniculum ex pecoribus vsq; ad quartum decimum seruamus, nec ad vesperam immolamus, vt sanguine eius postes signemus, nec carnes eius assas igni accincti & calciati, tenendo baculos in manibus, nocte comedimus festinanter, cum azymis panibus & lactucis agrestibus. Insuper non offerimus incensum holocaustum Domino in his diebus quotidie in igne vitulos duos de armento, arietem vnum, agnos anniculos immaculatos septem: & sacrificia singulorum, & similam conspersam oleo: neque hircum pro peccato, vt expietur pro nobis. In quo ergo communicamus Iudæis? & in quo solennitatem azymorum custodimus? An forsan quia solennes eosdem dies & feriatos habemus, & à quarta decima luna vsq; ad vicesimam primam obseruamus? Et cur eadem vos obseruatis? nisi quia aliud nobis innuunt, aliud illis? Illis enim data sunt in memoriam egressionis suæ de Ægypto: nobis autem in memoriam spiritualis egressionis nostræ ex hoc mundo, vt vacemus & videamus, quoniam ipse est Deus qui nos de tene-

H

bris vocauit in admirabile lumen suum, conresurgere, & consedere nos faciens secum in cœlestibus, & vt instar lunaris globi incipiamus lucem cordis nostri, id est, rationem à terrenis auertere, & ad cœlestia conuertere, sicq; sapiendo & quærendo quæ sursum sunt, reuniscamus Deo, & moriamur mundo. Sic quoque omnia, quæ superius nos carnaliter obseruare negauimus, Domino annuente spiritualiter, & obseruamus, & omnimode cupimus obseruare, procul dubio credentes, quæcunq; scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, B. Paulo sic protestante: *Hæc*

1. Cor. 10.

omnia in figuris contingebant illis: Scripta sunt autem ad correctionem nostram, in quos fines sæculorum deuenerunt.

Nunc ad obseruantiam sabbati veniatur: De quo ita in Exodo præcipitur: *Memento vt diem Sabbati sanctifices: Sex*

Exod. 20.

diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septima autem die Sabbatum Domini Dei tui. Non facies omne opus tu & filius tuus & filia tua, seruus tuus & ancilla tua, iumentum tuum & aduena, qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Do-

A *minum cælum & terram, & mare & omnia quæ in eis sunt, & requieuit die septimo. Idcirco benedixit Dominus diem Sabbati, & sanctificauit eum.* Item in eodem: *Sex diebus operaberis: die septimo cessabis arare & metere.* Igitur in huiusmodi obseruatione Sabbati, vbi & qualiter communicamus Iudæis? Illi enim in Sabbato otiosi & feriati nec arant, non metunt, nullumbue opus ex more faciunt, sed festum habent & conuiuium, & requiescunt serui & ancillæ eorum, boues & iumenta. Nos vero nihil horum obseruamus, sed omne opus facimus, sicut & in præcedentibus quinque diebus, & ieiunamus sicut & in proxima sibi feria sexta ieiunamus. Vos vero si non iudaizatis, dicite cur Iudæis in simili obseruantia Sabbati communicatis? Sabbatum certe ipsi celebrant & vos celebratis: Epulantur ipsi, & soluunt semper in Sabbato ieiunium. Illi in sua quadragesima soluunt, à ieiunio omne Sabbatum, præter vnum, & vos in vestra quadragesima soluitis à ieiunio omne Sabbatum præter vnum. Illis duplex est causa Sabbatum celebrandi, scilicet ex præcepto Moysi, & quod contristatis discipulis, ipsi fuerunt de morte Domini, quem non credebant resurrecturum, in hac die gauisi. Vnde quia cum Iudæis Sabbatum, & nobiscum celebratis diem Dominicũ, videmini in tali obseruatione imitari sectam Nazarenorum, qui sic recipiunt Christianismum, vt non dimittant Iudaismum. Latina autem Ecclesia compatiens passo & sepulto Domino, congaudet resurgenti in die Dominica, quando Iudæos nimia occupauit mœstitia, & custodes sepulchri conati sunt corrumpere pecunia. Vnde nos traditionem Apostolicam vsque in hodiernum diem de Sabbato retinentes, & vsq; in finem retinere cupientes, hic subscribere curauimus, quid super hoc senserint & confirmauerint nostri antiqui & venerabiles Patres. Ex quorum numero beatissimus Papa Syluester, magni Constantini Augusti spiritualis pater inter alia dixit: *Si omnis Dominicus dies resurrectionis gratia est colendus in gaudio Christianorum: omnis ergo Sabbati dies sepulturæ deputandus est in execratione Iudæorum. Omnes enim discipuli Domini Sabbato fletum habuerunt sepultum Dominum suspirantes, & Iudæis exultantibus lætitia inerat: Apostolis autem ieiunantibus, tristitia imperabat: Tristemur itaque cum tristantibus de sepultura Domini, si volumus cum iisdem de Domini resurrectione gaudere. Neque enim fas est vt destructiones ciborum & ceremonias Iudæorum, more Iudaico obseruemus.* Hæc & his similia dicente sancto Syluestre, non placuit quibusdam Orientalibus ista traditio Apostolicæ sedis, sed magis elegerunt celebrare Sabbatum cum Iudæis: Cuius sententiæ concordans sanctus Papa Innocentius ait: *Sabbato ieiunandum esse, ratio euidentissima demonstrat: Nam si diem dominicum ob venerationem resurrectionis Domini nostri Iesu Christi non solum in Pascha celebramus, verum etiam per singulos hebdomadarum ipsius diei imaginem frequentamus, ac sexta feria propter passionem Domini ieiunamus, Sabbatum prætermittere non debemus, quod inter tristitiam atque lætitiam temporis illius videtur inclusum. Quod vtiq; constat Apostolos biduo isto & in mœrore fuisse, & propter metum Iudæorum se occuluisse, quod vtique non dubium est, & in tantum eos ieiunasse biduo memoratur, vt traditio Ecclesiæ habeat isto biduo Sacramenta penitus non celebrari. Quæ forma vtique per singulas hebdomadas est tenenda propter quod commemoratio diei illius semper est celebranda.* Quod si putatis semel atque vno Sabbato ieiunandum, ergo & dies Dominica & sexta feria semel in Pascha erit vtique celebranda. Si autem Dominicæ diei ac sextæ feriæ per singulas hebdomadas reparanda imago est, dementis est bidui agere consuetudine, Sabbato prætermisso, cum non disparem causam habeat à sexta videlicet feria in qua Dominus passus est, quando & apud inferos fuit, vt die tertia resurgens redderet lætitiam, post biduanam præcedentem tristitiam. Non ergo nos negamus sexta feria ieiunandum, sed dicimus in Sabbato hoc agendum, quia ambo dies tristitiam Apostolis in his qui Christum secuti sunt indixerunt, qui die Dominica exhilarati, non solum ipsum festiuissimum esse voluere, verum etiam per omnes hebdomadas frequentandum esse duxerunt. Hinc iam reliqua vestra dicta discutiamus.

Exod. 34.

B

C

D

Constantinopol. † Nostrum vero Pascha Christus est. Qui vt non iuxta legem inueniretur aduersarius, & circumcisus est, & legale Pascha celebrauit primitus. Sic illo discedente nostrum nouum operatus est.

E

Romanus. * Quod Christus vestrum Pascha sit, sciatis nos ita concedere, sicut asseritis etiam nostrum, imo totius Catholicæ Ecclesiæ Pascha esse. Quod si, quod absit, pertinaciter contradixeritis, auscultabimus ipsum Dominum nostrum Iesum Christum sic suos præmonentem de Pseudochristis & Pseudoprophetis. *Si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, aut ecce illic: nolite ire neque sectemini.* Quod vero dicitis Dominum Iesum celebrato vetere Pascha, nouum discipulis suis celebrandum tradidisse: quis sapiens id negat? Sed illud quod dicitis Dominum nostrum Iesum Christum ideo circumcisum & vetus Pascha celebrasse, ne iuxta legem inueniretur Deo contrarius: quis vnquam ausus erit astruere nisi manifestus hæreticus? In hoc enim videmini peruersè cũ Marcionitis & Manichæis sentire alium Deum veterem legem, alium nouam dedisse, & vt apertius dicam, Deum malum & Deum bonum multis introducere. Et ne illi malo, hoc est, Deo tenebrarum, bonus iste Deus lucis inueniretur aduersarius, & circumcisus fuit & celebrauit Pascha vetus. Et quasi deuitans illius Tyranni, velut fortioris se, iram incurrere, ad tempus simulauit se legem eius obseruare. Sed absit tam pestiferum virus à fidelium auribus & cordibus, vt vel suspicetur aliquis aliquid aliquando simulasse omnipotentẽ & simplicissimam veritatem, quæ est Christus Deus noster: aut alium veteris legis esse, alium nouæ auctorem, cum ipsa veritas protestetur dicens: *Nolite putare quoniam veni soluere legem aut prophetas: non veni soluere legem sed adimplere.* Et psalmista dicat: *Etenim benedictionem dabit legislator.* Deinde subiunxistis.

Matth. 24.

F

Math. 5. Psalm. 83.

Constantinopolitanus. † Et hoc manifestum est, sicut in Euangelio secundum Matthæum de mystica cœna loquens Euangelista, sic quoque inquit: *Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Vbi vis paremus tibi comedere Pascha? Qui ait: Ite in ciuitatem ad quendam, & dicite ei: Tempus meum prope est, apud te facio Pascha cum discipulis meis.* Et post pusillum: *Vespere autem facto discumbebat cum duodecim discipulis suis, & edentibus illis dixit: Amen dico vobis, quia vnus vestrum me traditurus est.* Et post pusillum dicente Iuda: *Nunquid ego sum Rabbi?* Dicit ei: *Tu dixisti.* Huc vsque Dei homines, vniuersa legalis Paschæ sunt. Deinde ea quæ mystici & nostri sunt, addidit Euangelista & dixit: *Edentibus autem illis, accepit Iesus panem, fregit & dedit discipulis suis & dixit: accipite & comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Et accipiens calicem gratias egit & dedit eis dicens: Bibite ex eo omnes: hic est sanguis meus noui testamenti.* Dicendo enim, *noui*, ostendit quoniam ea quæ veteris fuerunt testamenti cessauerunt.

Math. 26.

G

Romanus. * Hæc omnia non à vobis, sed à veracibus Euangelistis conscripta, & ab omnibus orthodoxis patribus constanter prædicata credimus, & ipsum dominum nostrum Iesum Christum quarta decima luna ad vesperam Pascha vetus perfecisse, & mox nouum inchoasse prædicamus. Quapropter sequentia videamus.

Constantinopolitanus. † Aspicite quomodo panem corpus suum sub nouo testamento vocauit, sicut viuificum & plenum Spiritu, & sicut caloris demonstratiuum. Vos quidem panem, nos ἄρτον dicimus. Ἄρτος autẽ interpretatur eleuatus & sursum portatus à fermento & sale calorem & eleuationem habens. Azymæ autem nihil distant à lapide sine anima & luto lateris deorsum coniuncta terræ & sicco luto comparatæ, quæ cum amaritudinibus Moyses comedere miseris semel in diuina lege constituit. quoniam malę passionis & tribulationis symbola sunt significatiua.

H

Romanus. * In hac vestra disputatione, illud tantum approbamus, quod Dominus Iesus panem benedictum & sanctum in memoriam sui sub nouo testamento corpus suum vocauit. Et quod omnis panis huiusmodi, viuificet & det vitam mundo, vtpote plenus spiritu & calore Dei viui, & quod nos panem, vos ἄρτον dicitis, reliqua vero vehementer detestamur, & velut hæreticam vanitatem & audaciam olentia atque resonantia, anathematizamus. Quis enim audebit panem quemlibet absque mysterio, quod supra diximus, asserere plenum Spiritu & animatum, nisi discipulus Manichæi? Ipsi enim delirando, sicut vere pleni insania, impudenter asserunt, panem & vinum, lignum, la-

A pidem & vestem cæteraq; talia animam habere. Illud quoque quod azymum negātes panem esse, per etymologiam eius nominis, quod est ἄρτος conamini nos vincere: sciatis omnino vanum & puerile. Quia & à linguarū peritis diuersæ etymologiæ dātur ex vno nomine secundū humanū placitū, magis quā secūdum naturā rerū. Et in omnib. scripturis inuenimus panē indifferēter dici, siue fuerit azymus, siue fuerit fermētatus. Quod sicut demōstrare incipimus.

Primo omnium, ecce Manna tam in lege & Prophetis & Psalmis, quam in Euangelicis & Apostolicis literis, panis, id est, ἄρτος vocatur. Sicut in Psalmo: ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς, ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος: quod Latine dicitur: *panem cœli dedit eis, panem angelorum manducauit homo.* [Psalm. 77.] Et in Euangelio: Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν ἄρτον [illegible]. [Iohann. 6.] Et in Exodo: [Exod. 16.] οὗτος ἐστιν ὁ ἄρτος ὃν ἔδωκεν ὑμῖν κύριος. Si ergo manna quod erat album & minutum sicut semen coriandri, & quasi pilo tusum in similitudinem pruinæ, gustusque eius quasi similæ cum melle, auctoritate diuina dicitur panis, siue ἄρτος quod vtique nullam similitudinem, aut verum saporem panis habebat; quomodo azyme possit tollere [B] nomen panis, non videmus, qui vtique natura, forma, & sapore omnimodis panis est & dicitur, præsertim cum Angeli apud Abraam & Loth subcinericios panes, ἄρτους ἐγκρυφίους dicantur comedisse. Angelusque Heliæ legatur in desertum attulisse. Sed quid multa? In lege & in Euangelio inuenimus τοὺς ἄρτους προθέσεως, id est, *panes propositionis*, quos azymos fuisse nemo dubitat, qui legis Mosaicæ aliquam notitiam retentat. [Leuit. 2.] Vbi dicitur: *omnis oblatio quæ offertur Domino absq; fermento fiet: nec quicquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio Domini.* Et in Deuteronomio Moyses azymum vocauit, ἄρτον κακώσεως, id est, *panem afflictionis.* [Ezech. 4.] Sermo quoque Domini ad Ezechielem factus dixit: *Et tu Fili hominis sume tibi frumentum, ordeum, fabam, lentem, milium & viciam, & mitte in vas vnum, & facies tibi panes.* Ecce tam hic quam in subsequentibus panes dicuntur, vbi nulla fermenti mentio habetur: in tantum vt subcinericius hordeaceus ibidem vocetur. Veruntamen vt de vestris aliquid dicamus: Audite quid Ioannes Monachus [C] Damascenus in laude Dei genitricis dicit: ἐπεὶ ἀντὶ τῶν [illegible] διὰ σοῦ [illegible] * ἄζυμα [illegible] ἐξ οὗ ἄρτος [illegible] ἀληθινὸν διαφυλάξαντα. [* ἄζυμα.] Quin etiam volumus, vt dicatis fermentatusne an azymus sit, de quo Salomon ait: [Prouerb. 20] *Suauis est homini panis mendacii.* Et *panis absconditus suauior est*, [Prouerb. 9.] scilicet quem mulier stulta repromittit. Et hic enim & illic non azymus, sed ἄρτος dicitur. Et quia nos ad hoc trahere nititur tota vestra disputatio, vt pro eo tantū quod Matthæus dixit: λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον, id est, *accepit Iesus panem*, [Matth. 26] incipiamus credere fermentatum & non azymum discipulis suis in memoriam suæ passionis Dominum dedisse, sciatis istam sententiam vestram satis infirmam esse: Si aliud non habetis, quod possit vestræ parti fauere. Omnis enim sententia ex opinione procedens, est dubia. Quæ autem ex scientia procedit, certa omnimode & rata. Vnde si aliam sententiam firmiorem non habetis, hac sola tam ambigua nostrum consensum vobis non vendicabitis. Quia vt superius copiose monstrauimus, azymus sicut fermentatus dicitur [D] ἄρτος. Quin etiam Matthæus, qui Hebraice scripsit Euangelium, non dixit: λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον, sicut Græcus, sed vt Hebræus Hebræis, *Lacah Iesu Lechem.* Lechem autem Hebraice etiam azymum vocari in Deuteronomio cognoscite, vbi sic habetur: *Lechem oni*, id est, panem afflictionis, atque panes propositionis *Lechem panim* dicuntur. Vnde in Psalmo, manna quoque similiter vocatur, vt *Lechem albirim achalu*, quod interpretatur, *panem angelorum manducauit homo.* [Psalm. 77]

Tam copiosis ergo trium principalium linguarum exemplis eneruatam etymologiam vestrā, ex nomine quod est ἄρτος sapienter: considerate, & azymo nostro fermentatum vestrum præferre cauete. Quia si non obstinata mente manifestæ veritati resistitis: & si vetus & nouum Testamentum aperte non impugnatis, nobiscum sentire & profiteri habetis azymum panem fuisse, quem ipse Dominus Iesus in cœna primis Ecclesiæ suæ fundatoribus distribuit in memoriam suæ passionis. [E] Nam sicut sufficienter supra ostensum est, in 7. Paschæ diebus fermentatū, nec inueniebatur, nec apparebat in cunctis domibus seu finib. Israel. Et apud quemcunq; fuisset inuentum, sub ista animaduersione velut diuinæ legis transgressor, absq; retractatione peribat de cœtu Israelitarū. Quod si credimus verbis veritatis dicentis: *Non veni soluere legem, sed implere*: [Matth. 5.] credendum etiam & prædicandum est Dominum Iesum nec vnum Iota, aut vnum apicem legis præteriisse, & vt totius transgressionis expertem insidiatoribus suis dixisse: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* [Iohann. 8.] Alioquin nec ipse peccata multorum tulit, nec pro transgressoribus orauit, vt non perirent: nec pro nobis passus, sed pro sua præuaricatione iuste punitus præsertim qui nec solum legis transgressor inuentus est, fermentato apud se tunc reperto, sed insuper multos discipulos reos mortis effecit, cibans illos fermentato. Videte quorsum euadit hæc vestra disputatio: nempe si in solennitate azymorum dicitur quolibet vsus fermentato, vere mortuus asseritur in peccato suo, qui peccatum non fecit, nec inuentus [F] est dolus in ore ipsius. Insuper administratis Iudæis materiam magnam sibi placendi super interfectione Domini, & permanendi in errore suo, & fidem nostram euacuandi: si gloriantes nomine Christiano obiecerint Christo, quod Iudæorū nemo obiicere præsumpsit, nec tunc nec modo, nisi forte vestro edoctus magisterio. Quamuis enim principes sacerdotum & omne Concilium quæsissent falsum testimonium contra Iesum, vt eum morti traderent, & nec in verbis eius inuenissent: tamē tale aliquid, quale vos obiicitis, nullus eorum obiecit. Quod si fuisset obiectum, solum vnum sufficeret ad perdendum illum. Nec iam Pilato dicenti: *accipite eum vos, & secundū legem vestram iudicate eum*, [Iohann. 18.] dicerent: *Nobis non licet interficere quemquam*, quia ipsi præcepto legis interfecissent fermentati participem. Deniq; totam Iesum calumniam ex interrogatione Pilati & respōsione Iudæorū facillime potest animaduerti iuxta Euangeliū Matthæi & Marci, vbi interrogante Pilato: *Quid enim mali fecit?* [Matth. 27.] clamauerunt: *Crucifigatur.* [Marc. 15.] Porro Luca attestante, omnis multitudo tradentes Iesum Pilato dixerunt: *Hunc inuenimus subuertentē gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse.* [Luca 23.] [G] Quibus paulo post ait Pilatus: *Nihil inuenio causæ in hoc homine.* Et illi: *Commouet populum per vniuersam Iudæam incipiens a Galilæa vsq; huc.* Deinde post aliqua dixit eis Pilatus: *Obtulistis mihi hunc hominem quasi auertentem populum, & ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam mortis inuenio in homine isto in his in quibus eum accusatis, sed neque Herodes. Corripiam ergo illum & dimittam.* At illi postulabant, vt crucifigeretur. Ioannes autem refert, Pilatum sic dixisse Iudæis: *Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc?* [Iohann. 18.] Qui dixerunt ei: *Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum.* Et post aliqua dicente eis Pilato: *Accipite eum vos & crucifigite.* Responderūt: *Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit.* Nonne tot testibus iniquis in Dominum insurgentibus & iniquitate mentienti sibi, sufficeret hoc vnum vestrum mendacium, si cōstaret eis saltem hoc solum? Nonne instarent Pilato, & dicerent: Nos legem habemus, & secundum legē debet mori, quia fermentatū in Pascha comedit? aut certe eum apparauit? Et forte dicetis eum clam egisse hoc. [H] Absit. Qui non solum de factis suis, verum & de dictis ait ipsi Pontifici percunctanti: *Ego palam locutus sum mundo: Ego semper docui in synagoga & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus sum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui me audierunt quæ dixerim ego.* [Iohann. 18.] Nunquid etiam Dominum domus in qua Pascha celebrabat sanctæ legis præuaricatio posset latere? quem cōstat paternarum traditionum æmulatorē apprime fuisse. Quod si forte & hunc latere potuit, aut certe ipse consensit: nunquid & Iudam complicem malignorum Iudæorum latere potuit: qui iuxta Psalmistā: *Vnanimis eius dux & notus* & præsertim dispensator fuit: [Psalm. 54.] Quem ipse Dominus dilecto Ioanni demonstrans ait: *Ipse est cui intinctū panem porrexero.* [Iohann. 13] Et cum intinxisset panem dedit Simoni Iscariothis. Ecce hic bis dixit ἄρτον, quem vos non nisi fermentatum accipitis. Quod si ita est, quæ res prohibuit infelicem Iudam demonstrato ipso fermentato, prodere sanguinem magistri palam,

quemad-

A

Matth. 27.

quemadmodum volebat prodere clam? Aut quid necesse habuit desperando dicere: *Peccaui tradens sanguinem iustum?* cum tradendo transgressorem legis auertent à se & à populo furorem Domini, & gratiam promeruerit? Vt enim præceptum legis diuinæ super hoc breuiter tangamus, perpendite quid in Deuteronomio latius dicatur. *Si Propheta quilibet siue frater tuus, filius aut filia, vxor vel amicus quem diligis, vt animam tuam, voluerit clam persuadere tibi, vt auertaris à ceremoniis legis, non acquiescas ei, nec audias, neque parcat ei tuus oculus, vt miserearis & occultes eum, sed statim prodeas eum populo interficiendum, vt auertatur Dominus ab ira furoris sui, & misereatur tibi, multiplicetque te sicut iurauit patribus tuis.*

Deuter. 13.

Hic ne quid minus factum videatur, etiam vestrarum ridiculæ opinioni obuiamus: qui non inuenientes, quonam sanctarum scripturarum funiculo scapham assertionis suæ pertrahant ad alicuius stabilitatis litus, fluctuando pertrahuntur in illud diuinæ omnipotentiæ pelagus. Namque sciscitantibus nobis vnde Dominus Iesus fermentatum in cœna habuerit, cum in omnibus finibus Israel non inueniretur. Respondent: Si credimus omnipotés, potuit subito vndecunque fermentatum exhibere, aut certe ipsum azymum benedicendo fermentare. Quod quam sit friuolum, nemo non intelligit. Quia quocunque modo apud eum in ipsa solennitate fermentatum apparuisset, legis transgressor fieret, plane dignus puniri, qui in sanctæ legis contumeliam fermentatum tractasset. Sed etsi quolibet modo id fuisset factum, aliquis Euangelistarum tantū narraret miraculum, non inferius illo, quo aqua conuersa narratur in vinum. Et cum tam subtiliter gesta siue dicta in ipsa cœna describunt, vt etiam aliqua velut minus necessaria videantur recitare: Sicut illud est de contentione prioratus inter discipulos facta, siue quod Dominus ipse præceperit vendi tunicā & emi gladium: quomodo tam obstinato silentio reticuere iam necessarii sacramenti initium & vt ita dicamus, omnimodam metamorphosim, & qualem vos somniatis? Neque enim fuerat negligenter commemorandum, quod totius Ecclesiæ extat fundamentum, & vsque secundum Christi aduentum tenebit Christianitatis statum, per quod in Christo manemus & ipse in nobis. Vnde vos assertionis vestræ difficultatem passi, laboratis nobis præiudicium facere ex omnipotentia Christi. Sed vobis fideliter & constanter respōdemus. Quamuis omnia quęcunque voluit fecerit, & faciat Dominus Iesus, hoc facere non potuit, sicut quondam de lapidibus panem facere nō potuit. Si quæritur, cur? Breuiter respondetur, quia noluit. Sed vnde scitur, quia noluit? quia non transgredi potuit, nec transgressus est legem, quam non venit soluere, sed adimplere. Itaque vnum è duobus eligatis necesse est: aut enim fermentato abiecto in solennitate azymorum legem impleuit, aut suscepto fermentato legē soluit, propter quam adimplendam se venisse mentitus inuenietur, quod absit. Porro de omnipotentis Dei coomnipotente filio, ita habetur in Ioannis Euangelio: *Non potest filius facere quicquam à se.* Qui etiam secundum Marcum in patria sua non poterat virtutes multas facere.

B

C

Ioann. 5.
Marci 6.

Hinc nil tergiuersationum vestrarum prætermittentes, quia consideratis vestro fermentato secundum legē & Euangelium iuste contradici: astruere conamini Dominum non celebrasse Pascha cum Iudæis, quarta decima Luna mensis primi, sed priusquā fieret legalis abiectio fermentati. Et hoc probare contenditis ex Euangelio Iohannis, qui ait: *Et ipsi non introierunt prætorium, vt non contaminarentur, sed vt manducarent Pascha.* Quod quanta absurditate dicatur, saltē ex hoc perpendite: quod Christum transgressorem legis nō caueris denuo pronuntiare, si Paschæ tempus noluit obseruare. Præsertim cum Lucas referat: Quia *cum facta esset hora discubuit.* Quamuis enim bis posse celebrari Pascha lex concedat, tamen quartam decimā lunam omnimodis obseruandam denuntiat. Et mundis quidem quartam decimam lunam primi mensis, immundis autem quartā decimā secundi mensis. Et quicunque aliter præsumpsisset, de medio populi sui periret. Quod si quæritur quare Ioannes decimam quintam lunā, id est, à Pascha secundam dixerit *Pascha?* cum videatur dicere debuisse: Et ipsi non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur,

D

Ioann. 18.

Lucæ 22.

Ioann. 18.

sed vt manducarent azyma: quorum prima erat dies ipsa. Sciatis indifferenter ab Euangelistis dici *Pascha* & *azyma.* Nam licet Dominus discipulis dixerit: *Scitis quia post biduū Pascha fiet,* Matthæus tamen ipsius diei in cuius vespere fiebat Pascha mentionē faciens, inquit: *Prima autē die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: vbi vis paremus tibi Pascha comedere?* Cui concordans Marcus, ait: *Erat Pascha & azyma post biduum.* Et post pauca: *& primo die azymorū, quādo Pascha immolabant.* Vbi si indifferenter non accipiuntur Pascha & azyma, vt modo Pascha pro festo azymorū, modo festum azymorum intelligatur pro Pascha: Quomodo stabit: *Erat Pascha & azyma post biduū?* Nam iuxta opinionē vestram debuit sic scribi: Erat Pascha post biduum & azyma post triduum. Sed B. Lucas omnem huiusmodi dissoluens controuersiam, inquit: *Appropinquabat dies azymorum, qui dicitur Pascha.* Et quia cum eo qui proprie dicebatur Pascha, subsequentes quoque septem dies azymorum abusiue nuncupabantur Pascha, quem diem vellet specialiter intelligi in sequentibus luce clarius ostendit, dicēs: *Venit autem dies azymorum in qua necesse erat occidi Pascha.* Quod plane in quarta decima luna fiebat ad vesperū, quando agnus occidebatur. Quę etiam Pascha dici sic Euangelista perhibuit, vt ipsum Pascha occidendum diceret. Idem quoque in actibus apostolorum narrat, quod Herodes captum Petrū misit in carcerem, volens post Pascha producere eum populo. Qui quod Pascha dicat mox subiungens declarat. *Erant autem dies azymorum:* Nec mirum. Cum etiam Exodi 3. Dominus tria festa præcipua habere præcipiens, Pascha tacuit: solennitatem azymorum tantum custodiri iussit, quæ prætermisso Pascha obseruari nequit. Porro Ioannes qualiter intelligi vellet, quod ait: *vt non contaminarentur, sed vt manducarent Pascha,* paulo post ait: *Erat autem parasceue Paschæ hora quasi sexta.* Parasceue Paschę, præparatio Paschę interpretatur: quando iam præparabatur, vel instabat celebritas magni diei Sabbati, qui celebrior reliquis paschalibus diebus, apud Iudæos habebatur: adeo vt ob reuerentiā eius, gentilis hominis cohabitationę, vel introitu prætorii pollui vererentur. Et insuper ne in cruce remanerent corpora in sabbato, præcauerēt. Nec repugnat vero, quod Pascha solennitas azymorum dicitur: quandoquidem ipsum Pascha cum azymis edebatur, nec per totū diem illū, sicut scriptum est, apparebat fermentatum in finibus illis vsque ad vesperū octauæ diei, quam habebant celeberrimā.

Matth. 26.

Ibidem.

Marc. 14.

Lucæ 22.

Ibidem.

E

F

Actor 12.
Exod. 3.

Ioann 18.
Ioann. 19.

Insuper harum trium solennitatum continuati 8. dies pro vno die sunt habiti, sicut de Scenopegiæ dieb. Dominus dicit: *vos ascendite ad diem festum hunc, ego autem non ascendam ad diem festum hunc:* qui tamen postea iam die festo mediante, dicitur ascendisse, & in nouissimo magnæ festiuitatis die stetisse & clamasse: *si quis sitit, veniat ad me & bibat.*

G

Ioann 7.

Ibidem.

Ecce vestris opinionib. reluctati forsitan plus necessario fuimus verbosi, sed hinc minime debemus reprehendi, quia causam humano generi super omnia necessariā voluimus euacuari. Si Dominus Iesus legē potuisset transgredi, inanis enim esset fides nostra, inanis & prædicatio nostra, quia posset doceri peccatū Adæ obfuisse humano generi, mortem autem Christi nihil profuisse. Nunc sequentia videamus: vbi postquam vanis declamationibus, vt supra monstratur, ἄρτον interpretati fuistis eleuatum & sursum portatum à fermento & sale, calorem & eleuationem habentem, horrenda cæcitate, abominati azyma dixistis:

H

† Azyma autem nihil distant à lapide sine anima & luto lateris deorsum coniuncta terræ, & sicco luto comparata.

Constantinopol.

* Heu heu, heu Domine Deus, ecce compleri videmus principis apostolorum præsagium nostris temporibus. *Ex vobis, inquit, erunt magistri mendaces, qui inducent sectas perditionis, & eum qui emit eos Dominum negant. Superducentes sibi celerem perditionem, & multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphematur, & in auaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur. Quibus iudicium iam olim non cessat, & perditio eorum non dormitat.* Cuius sententię concordans doctor gentium ait Timotheo: *Hoc scito, quod in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi. &c.* Et post pauca: *Quemadmodum Iannes & Mambres restiterunt Moysi, ita & isti resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem. Sed vltra non pro-*

Romanus.
2. Petr 2.

2. Timot 3.

A *ficient. Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit*: Vnde & vos impudenter detrahentes azymis, etiam illi viuifico mysterio redemptionis nostræ inauditas iniurias irrogare non timetis. Nec mirum si in secretis cœlestibus acies mentis vestræ caligat: quandoquidem in terrenis tam peruerse errat, vt azymum quod visu & tactu atque gustu simul & vsu quotidiano panem comprobat, lapidem seu siccum lutum lateris credat. Et ô quam dignã erroris sui mercedem vestra vesania reciperet, si vobis retrusis, & omni consolatione humani victus fraudatis, lapidem seu siccum lutũ lateris apponeret aliquis pro azymis? Ibi proculdubio in summo discrimine vestro disceretis plurimum distare lapidem siue laterem ab azymis, & quod lapidibus seu lateribus pariès, azymis autem confirmetur cor hominis. Quę quamuis humanam vitam temporaliter sustentent, tamen sine anima esse sicut & fermentatũ nullus negare audet, nisi Manichæus demens. Nam in corporis Christi mysterio indubitanter vitalis esca fit perpetuo. Sed dum nititur apostolicæ Sedi detogare super azymis,
B putredine inueteratæ hæresis vos scatere monstratis, asserendo panibus inesse animam fermentatis etiam absque mysterio aliquo dominicæ passionis.

Quod autẽ calumniamini azyma decoqui testa coniuncta, non negamus, vulgo hæc eadem supinari lapidib. aut argilla superposita: non sicut dicitis, terræ coniuncta. Verum hæc ad communes vsus hominum & cæterorum animalium transeunt. Nam ad magnam Christi mensam nõ accedunt, sed illud solum, quod diaconi cum subdiaconis seu ipsi sacerdotes sacris amicti vestib. cum melodia Psalmorum conspersum, & in ferro paratũ ex Secretario proferunt. Nempe sicut apostolici actus indicãt: Diaconi specialiter constituti sunt super hoc opus. Petro dicente: *Non est æquum relinquere nos verbum Dei, & ministrare mensis.* Vos autem sicut facere nos reprehenditis, nec in lapide aut argilla seu aliquo metallo vestrum fermentatum paratis. Ergo aut in aqua paratis, aut de cœlo manna venit vobis, quod ad humanos & diuinos vsus habetis.

Act. 6.

Sed ad reliqua friuola vestra veniamus. Non inuenitur
C Moses dixisse, azyma malæ passionis & tribulationis symbola fuisse, sed *lechem oni*, id est, *panem afflictionis*: non quod naturaliter aliquid afflictionis in se habeat, sed quod Hebræis ad memoriam reuocet, qui ab Ægyptiis exire compulsi conspersam farinam, antequam fermẽtaretur asportarunt in humeris: Quæ vt superius sufficienter diximus nihil nos tangunt iuxta carnalis obseruantiæ ritus. Ideo discutiamus, quod sequitur.

Deuter. 16.

Constantinopolitanus.

† Nostrum vero Pascha gaudium & lętitia totum est, & extollit nos ab humo propter gaudium & cœlum, sicut & fermentũ propter proprium calorẽ panem: Qui panis omni suauitate repletus est. Azymum vero, neq; sal, neque fermentum habens, lutum est aridum. Aut non audistis Iesum dicentem discipulis suis? *Vos estis sal terræ; Et simile est regnum cælorum fermento quod accipiens mulier, abscondit in farina satis tribus, donec fermentaretur totum?* Mulierem sanctã Ecclesiã vocat. Satis vero tribus, hoc est tribus modiis repletis, Patrem & filium, & spiritum sanctum, quorum nequaquam lutulentum azymum est particeps.

D Romanus

* Optamus vobiscum celebrare Pascha, quod totum sit lætitia, & plenum gaudii, in terra, scil. viuentium, quia hoc nemini concessum est in terra morientiũ, vbi & de præteritis scandalis subest gemitus, & de futuris metus. Vnde si cupitis de continuo Pascha postmodum gaudere, in isto, animo non sitis interim sine timore. Sed sicut Psalmista monet: *Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.* Et instanter cum apostolis petite, vt gaudium vestrum sit plenum. Illud etiam, quod asseritis, id est, Pascha vos ab humo sustollere ad cœlum pręgaudio, ita agere debet omnino. Quia si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextra Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram: Sin alias, iam non leuatur anima vestra ad Deum, sed contra Deum.

Psalm. 2.

Sane quoniam vestrum gaudium comparatis fermẽto, quod suo calore panem extollit, ambigimus iam quale illud gaudium sit, quia fermentum in bono accipi vix inuenimus, nec fermentatus panis absq; confectione est sanitate aliqua plenior azymis panibus, quos plerique sibi salubriores & sapidiores arbitrantur, sed qualis fuerit propositio, aperit hæc vestra conclusio.

E

† Azymum vero neq; sal, neq; fermentum habens, lutum est aridum.

Constantinopolitanus.
Romanus

* Iteratis contumeliis in tantum azyma lacessitis, vt pene omnibus visibilibus & inuisibilibus naturis iniuriam irrogens. Si enim, vt definitis, lutum aridum est, quidquid neq; sal, neque fermentum habet: Ergo beati Spiritus & animæ iustorum, siue ipsa quatuor elementa, ex quibus omnia visibilia existunt, lutum sunt: quoniam neq; sal neq; fermentum habent. Nec suffecit vobis tantum nefas enormasse, nisi insuper Dominũ testem vestræ opinionis produceretis, quasi pro sola commendatione & confectione vestri fermentati dixerit discipulis suis: *Vos estis sal terræ, & simile est regnum cælorum fermento*: Ergo quia verba quæ sunt spiritus & vita, ad literam placet vobis intelligere: placeat etiam vestro fermentato aliquid palmitum & sinapi adiungere. Nam idem Dominus dixit discipulis: *Vos estis palmites.* Et: *Simile est regnum cælorum grano sinapis*: quod scilic. calorem administrat quem tãtopere tota vestra calumnia in fermento collaudat. Noueritis tamen ipsam de fermento absconso expositionẽ vestram catholico dogmati contrariam. Si enim mulier illa Ecclesiam signat, & omnia sata S. Trinitatem: vbi & quando & ad quid Ecclesia in ipsa B. Trinitate fermentum abscondit? An forte quisquam summo & incommutabili bono Deo quidquam augmenti aliquando conferre potuit aut poterit? Quapropter conuenientius parabolam hanc exposuissetis, si regnum cœlorũ S. Ecclesiam significare dixissetis. Fermentum autem doctrinam apostolicam, tria sata tres filios Noe, quibus post diluuium mensuratur farina, id est, totius humani generis massa. In qua vtiq; mulier, id est, coæterna Deo Patri sapientia facta ex muliere, doctrinam apostolicam quasi fermentatum recondidit, & regnum cælorum, id est, pręsentem Ecclesiam ex diuersis nationibus coadunauit.

Matth. 5. & 13.

Ioann. 15. Matth. 13.

F

Iam quia post multiplices azymorũ obtrectationes ad hoc prorupit vestra insolentia, vt in ipsa terribilia & viuifica sacramenta redemptionis nostrę apertis contumeliis irreuerenter insurgat, & azymum exclamet lutulentum, & nequaquam S. Trinitatis particeps esse: Respondere cogimur deinceps vobis stultis iuxta stultitiam vestram, ne vobis sapientes esse videamini. Certissime sciatis, quod gloriatio vestra stercus est & vermis, hodie enim extollimini, & cras non inuenieminí, & secundum Psalmistam, vt puluis ante faciem venti comminuemini & vt lutum laterum delebimini iuxta prouerbium Sapiẽtis, de stercore boum lapidandi, & velut stercus in via conculcandi sicut & antecessores vestri hæretici ac præcursores antichristi: Vt enim in libro B. Iob dicitur: *Ex quo posuit Deus hominem super terram cognoscitur laus impiorum breuis esse, & gaudium hypocritæ ad instar puncti*: Vnde quia in eo putatis vos sapientes, si aliorum institutionibus detrahitis: hinc par pari referemus, quod vestram impudentiam mordebit, vt retrahat à reuerendorum sacramentorum iniuriis.

G

Psalm. 17. Eccles. 22.

Iohann. 15

Salua ergo vt dignum est reuerentia corporis Domini nostri Iesu Christi, & in fermentato & in azymo, perquirãmus an fermentatũ ad humanas mensas præparatum syncerius ac mundius sit, plebeio azymo. Et primo omnium fermentatũ repetamus, vt perspecta diligẽter eius scaturigine verax iudicium de puritate fermẽtati habeamus. Necesse est enim, vt riuus fontis qualitatem & naturam sequatur. Ita enim originẽ fermenti inuenire cupimus, sicut hominis cuiuslibet originem ipsam matrem omnium terram inuenimus. Nam si hominis originem alium hominem diceremus: iam propago non origo erit, quomodo nec fermentum fermenti origo esse poterit. Sicut enim sententia vulgi exstat, fermenti origo fit, cum aut spuma musti seu fex cuiusdam rusticæ potionis quæ apud Gallos *ceruisia* dicitur, vel certe ius elixati ordei, aut cicens, siue lac ficulneę vel pecorum corruptum, inicitur conspersæ farinæ. Cum ergo spuma, fex, elixatum leguminũ, & lac ficus vel pecorum corruptum apud homines computentur inter sordida: constat fermentum sordibus non carere per omnia. Massa autem cuicunque fermentum inicitur, necesse est corrum-

H

1 Cor. 5. & Gala.

A corrumpatur: sicut ait sapientissimus Paulus: *modicum fermentum totam massam corrumpit.* Vbicunque autem corruptio tam in diuinis quam in humanis literis dicitur, ibi etiam deterioratio seu vitiositas aliqua substantiæ accidisse comprobatur. Vnde si non potest aliquando corruptio in bonam partem intelligi, nulli dubium est, quin fermentato azymum mundius sit, quod nullam corruptionẽ fermenti admittens, ex munda farina tantum & pura aqua conficitur. Fermentum quoque si aliquamdiu in massa negligitur, tanto acrore eam corrumpit, vt vltra humanis vsibus non prosit. Deinde panis fermentatus paruo situ efficitur mucidus, quod tardissime incurrit azymus, vtpote planus & solidus, non tumidus & cauernosus, vti fermentatus. Qui licet magna ex parte impar sit nostris laudibus, tamen per omnia par est vestris moribus. Ipsi enim fermento veteri corrupti deprehendimini acidi, cauernosi & tumidi. Et vos haud secus humana opinione corrupti, loquacitate apparetis acidi, calliditate cauernosi. B Et vt diuinæ scientiæ vacui, humana scientia incedītis inflati: iuxta illud dictum Apostoli: *Scientia inflat.* Cur etiam supradicta vitia inesse ibidem Apostolus attestatur Timotheo dicens: *Siquis aliter docens, & non acquiescens sanis sermonibus Domini nostri Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus, nihil sciens, sed languens circa quæstiones & pugnas verborum, ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, & qui veritate priuati sunt.* Quod vero fermentum sicut præfati sumus, in diuinis & humanis literis, in malam ponatur: dominus in Euangelio testatur: *Cauete, inquiens, a fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis.* Et Paulus: *Expurgate, inquit, vetus fermentum.* Et paulo post: *Epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ.* In secularibus quoque literis Satyricus effœminationem & corruptos mores Romanorum redarguens ait:

1. Cor. 8. 1. Timot. 6. Matth. 16. 1. Cor. 5. Ibidem. Persius.

Quid didicisse nisi hoc fermentum, ex quo semel intus
Innata est rupto iecore, exierit caprificus?

Et si omnes scripturas perscrutati fueritis, nunquam & nusquam fermentum in bonam significationem poni inuenietis, nisi in vno loco Euangelij, vbi regnum cælorum C fermento simile dominus dicit: Doctrinam videlicet Apostolicam significans. Si vero omnes reuoluatis scripturas, nunquam & nusquam inuenietis azyma poni in significationem contrariam, sed aut sinceritatem aut veritatem significare, sicut Apostolus ait: *Epulemur in azymis sinceritatis & veritatis.* Vnde vestra duplicitas suo fermentato contenta Romanæ & Latinæ simplicitati azymum extorquere desinat. Ne si fuerit pertinax, anathema maranatha cum suo fermentato fiat, & prophetam sibi exprobrantem audiat: *Ite ad Bethel & impie agite, & sacrificate de fermentato laudem.*

Matth. 13. 1. Cor. 5. Amos 4.

Nunc videatur quænam Ecclesiarum maiori diligentia & subtiliori significatione dominici corporis proprietatem vel veritatem imitetur. Romana quippe & Occidentalis Ecclesia à ministris sacri altaris sic secretato confectũ offert azymũ, quod ex grano frumenti & limpida lympha per ignem fuerit præparatum, significans se in vna mediatoris Dei & hominum, hominis Dei Iesu Christi, persona, D tres perfectas credere, & venerari substantias: humanam scilicet carnem, animã rationalem, & verbum Dei Deum. Et granum quidem assimilari carni, quam de sola Virginis carne, quasi ex grano matris terræ, sola virtute cælesti, non autem aliqua commixtione virili factam omnipotens diuinitas animauit. Puriorem substantiam, id est, animam, quasi aquam præclaram & nobilem ei infundens. Quas geminas substantias ab ipsius virginalis cõceptionis exordio verbum Dei rite suscepit, & mediante suæ diuinitatis calore, tanquam igne sibi construxit & consolidauit. Taliter præparatus azymus fideli inuocatione totius Trinitatis, fit verum & singulare corpus Christi. Non sicut Theopaschitæ volunt corpus Patris & Filij & Spiritus sancti. Quod & vos videmini sentire, dicentes, Patris & Filij & Spiritus sancti particeps, non esse azymum, sed subaudiatur, sicut fermentum est particeps eorum. Ex qua praua sententia si nõ vultis cum Theopaschitis damnari, nolite in ipsa commemoratione Dominicæ passionis aliquod participium seu communionem præter solam consecrationem vel cooperatione concedere, sanctæ & impassibili Trinitati, quia E mors solius humanitatis Filij Dei in illo Sacramento visibilis, vt Apostolus ait: *Quotiescunque manducabitis panem hunc & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat.* Ipse quoque Dominus Iesus in speciali commemorationis suæ priuilegio discipulis distribuens panem, ait: *Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur.* Meum, inquam, quod Spiritus sanctus, de præclari gratia tabernaculũ, ipsa sapientia Dei Patris æternos ædificaui mihi templum quadraginta & sex diebus in vtero & ex vtero intactæ Virginis: quodq; mox pro vobis & pro multis per passionem crucis in mortẽ resoluendum, omnipotens Trinitas post triduum suscitabit, non permittens sanctũ suum videre corruptionem. *Meum*, inquam, hoc est Filij Dei & Filij hominis, qui vadit sicut scriptum est de illo. Quapropter sicut prædiximus tota beata Trinitas in consecratione Eucharistiæ cooperatur, sed sola mors Christi in fractione eius & in vsu annũciatur.

1. Cor. 11. Matth. 26.

F Hanc, tamque apud vos habeatur disciplina & cautela, supra tanto mysterio aduertamus. Vos aliquando prorsus fermentatum à quocunque viro, seu fœmina præparatum habetis, in tantum vt nonnunquam ab ipsis publicis negotiatorum tabernis emptũ panem ad Dominicam mensam transferatis. Quem tractarũ illotis & sordidis quorũlibet manibus negare nõ potestis. Qui sane iuxta nostram narrationem, quinq; substantiarũ particeps est, id est, fermenti, farinæ, salis, aquæ & ignis. Quarum omnium significationes congruas in illa simplici & sincera carne saluatoris, si habetis, date nobis. Par est enim vt de fermento nobis rationem reddatis, quemadmodum nos de azymis vobis: ne forte, quod absit, peruersitas Manichæorum, ad fulciendum errorem suum asserat, has quinq; substantias in sacrificium Christianorum assumi, propter quinq; antra tenebrarum, quę fingunt mentiendo sibi. Date quoq; eundẽ causam illius circumcisionis, qua coronulam panis ad sanctum sacrificium ferro leuatis, cum immaculata hostia, immaculatum corpus Domini aptius videatur significare, & integritas panis, integritatẽ Ecclesiæ, quæ corpus Christi fit participatione eius integerrimi corporis. G Quod qualiter fieri debeat, Paulus Corinthiis ita prædicat: *Panis quem frangimus, nonne participatio Domini est? Quoniam vnus panis, vnum corpus multi sumus omnes, qui de vno pane & vno calice participamus.* Vnde & Dominus panem accepisse benedixisse & fregisse, non autẽ legitur ante vel postea incidisse. Deinde quod sanctum panem vitæ æternæ in calice intritum cum cocleari sumere consuestis, quid opponitis? Neque enim ipse Dominus panem in calice intinctum, & sic Apostolis dedit dicens: accipite & cum cocleari comedite: Hoc est enim corpus meum. Sed sicut sancta Romana Ecclesia vsque nunc obseruat: Panem integrum benedixit & fractum singulis particulariter distribuit dicens: *Accipite & comedite, hoc est corpus meum.* Quibus postquam cœnatum est, calicem porrexit dicens: *Bibite ex eo omnes.*

1. Cor. 10. 1. Cor. 11. Matth. 26.

Quam reuerendam angelis & hominibus institutionẽ etiam sancta Sion, prima scilicet Ecclesia, vsq; ad hæc moderna tempora, sicut ab Apostolis accepit, fideliter retinuit adeo, vt quidã Hierosolymitanorũ pontificum datis epistolis significauerint, quantum illorum institutio discrepet à Græcis. H Sic enim scriptum reliquerunt: *Ex ipsa sancta ciuitate Hierusalẽ, qua & sancta Hierosolyma, exiit fides Christiana: in ipsa quoque sancta Sion & sancta resurrectio prima Ecclesiæ dicuntur & veraciter habentur. In ipso sancto & venerabili loco adimpletur diuina & immaculata oblatio Domini nostri Iesu Christi, sicut decet per ordinem.* Et puto quia benefaciunt ibi, quod non nisi integras & sanctas ponunt ipsas oblationes in sanctas patinas, nec quomodo Græci habent lanceam ferream qua sciodunt in modũ Crucis ipsam oblationem, id est, prosfomite. Porro in præfatis sanctis Ecclesiis, cum ipsa sancta patina sanctã anaforã, id est, oblationẽ exaltant. Etenim vere & aptæ sunt ipsæ oblationes, tenuesque ex simila. Lãceam vero ferream nesciunt, nisi quæ latus Domini nostri Iesu Christi aperuit. Coclear vero eũ quo cõmunicent, sicut in Ecclesia Græcorũ, minime habent, quia nõ ita commiscẽt ipsam sanctam communionẽ in calice, sed sola communione communicãt populum. Itaq; & in magnis & in paruis Ecclesiis hunc morẽ traditum sibi à san-

A ctis Apostolis habent omnes Christiani ipsius prouinciæ. Græci autem cohabitantes eis, alii sic, alii qualiter à suis acceperunt. Ad hæc siquidem sanctã & venerabili Eucharistia in Hierosolymitanis Ecclesiis superfuerit, nec intendunt, nec in foueam mittunt, sed in pixidem mundam recondunt, & sequenti die communicant ex ea populum, quia quotidie communicant ibi, eo quod conueniunt illuc ex diuersis prouinciis Christiani, qui propter fidem & maximum amorem filii Dei communicare ibi desiderant, quia & locus ipse venerabilior & sanctior est omnibus locis, in omni terra. Et ibi est sepulchrum sanctum & honorabile Domini nostri Iesu Christi, & sanctus Caluariæ locus. Subterrare autem vel infodere sanctam Eucharistiam in terra, sicut quidam dicuntur agere, aut in lagenam mittere, aut effundere illam, negligentia magna est & nullus timor Dei. Etenim fides Christianorum, ipsa impolluta & diuina mysteria sunt: Secundum quod Christus dixit: *Qui*

Ioann 6

manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, vita viuit in æternum. Sed de his hactenus, præcipue cum vos ipsi possitis

B hæc colligere subtilius ex tenore Epistolę illius: quã istis ex Græca latinam perfecimus. Vbi luce clarius intelligi datur eũdem ritum diuini sacrificii sanctam Hierosolymitanam Ecclesiam obseruasse antiquitus: quã sacrosancta Romana Ecclesia obseruare non cessat hactenus. Siquidem & nos oblatas ex simila præparatas integras & sanas sacris altaribus nos quoque superponimus, & ex ipsis post consecrationem fractis cum populo communicamus. Et tunc demum calice meri & liquidi cruoris potamur: quandoquidem nemini discipulorũ nisi Iudę proditori intinctũ panẽ à Domino porrectũ inuenimus: significante, quod eũ esset traditurus: pari modo etiam residuum Dominicę oblationis reponimus. Iam quia sufficiente authoritate noui & veteris testamẽti constat Dominum nostrum Iesum Christum commemorationẽ suæ passionis recolendam in azymis discipulis, sub ipsa cœna commendasse, sicut hodieq; sancta Romana & Latina Ecclesia noscitur recolere. Dicere debetis cuius institutionem in fermẽtato tam obstinate defenditis. Nẽpe quicunq;, seu qualiscunq; ille fuerit iu-

Iob 9

C xta beatum Iob compositus Deo, qui est ipsa iustitia & sapientia, nec iustus, nec sapiens erit. Nec potest fieri, vt quilibet conuenientius aut verius commendare præualuisset sacrosanctum mysterium fide, quam ipse qui tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis: agnus immaculatus, qui tollit peccata mũdi. Cui comparata, imperfecta, cuius inscientia summa est ignorantia. Quapropter euentilemus reliqua dicta vestra.

Constantinopolitanus.

† Dixit autem Dauid de ipso: *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinẽ Melchisedech.* Qui ante Abraam & Moysen cæli & terræ & cæterarum creaturarum agnoscens Deum, exurgens obtulit illi panem & vinum. Ideo dicit diuinus Apostolus: *Quoniam si consumatio per Leuiticum Sacerdotium erat, non secundum ordinem Melchisedech Sacerdos Christus diceretur. Et quia translatio Sacerdotio, necesse est, vt legis translatio fiat.* Quæ lex lutulenta constituit azyma Iudæis custodire. Idem ipse magnus Paulus ad Corinthios prima Epistola ex his loquens sic ait: *Fratres ego accepi à Domino, quod & tradidi vobis. Quoniam Dominus in qua nocte tradebatur, accepit panem,*

Psalm. 109
Hebr 7.
1. Cor. 11.

D *& gratias agens fregit & dixit: accipite & comedite: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, hoc facite in meam commemorationem. Similiter & de calice: Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine, hoc facite quotiescunque bibitis in meam commemorationem, quotiescunque manducabitis panem hunc & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis.*

Romanus.

* Quamdiu vestigia doctiloqui Pauli fideliter tenuistis, omnino irreprehẽsibiliter cucurristis. Sed mox vt præcurrere tentastis, miserabiliter corruistis. Quibus non sufficit aberrasse, nisi in super Doctorem gentium in fide & veritate maluissetis post vos reluctantẽ trahere, quam illius vestigia repetendo errorem vestrum euadere. Insuper inauditum præiudicium eidem facitis, quando suis dictis eum impugnando azyma lutulenta pronuntians, quę tam ipse quã omnis catholicus esse sinceritatis & veritatis asserit. Illam deinde Etymologiam vestram super pane contra nos defendendo, complicem vestrum tantum apostolum laboratis efficere, quasi in eo quod veraces Euangelistas

E secutus ait: *accepit panem*, non nisi fermentatum voluisset insinuare. Quod si fieri potuit, inanis prædicatio & labor tanti Apostoli erit. Euacuabitur mors Christi, quia iam nõ tradidit semetipsum pro nobis, sed iuste interiit sicut transgressor legis. Verum quam sit hæc vestra Etymologia friuola, satis abundeque ostenditur supra.

1. Cor. 11.

Iam videamus quorsum pertrahere conamini tantum Apostolum suæ assertionis funibus.

Constantinopolitanus.

† Azyma vero neq; commemorationem habent; neq; mortem annunciant, sicut Musaica & ante mille quadringentos annos ex lege constituta, & per nouum testamentum, hoc est, per sanctum Euangelium & per Christum maledicta & derelicta.

Romanus.

* O Sacrilega temeritas, ô virosa & maniosa Manichęorum dicacitas, ô ab omnium virib. & cordibus procul abigenda impietas. Eone pertraxistis Apostolum, vt in tantæ perfidiæ barathrum præcipitaretis vobiscum? Ecce illud pestiferum ouum, quod tamdiu parturistis, repente peperistis: Ex quo qui comederit morietur: vt Esaias Pro-

F

Esai. 59

pheta dicit: *& quod fuerit confotum, erumpet in regulum.* Ecce vt claret, dolorem concepistis, iniustitiam parturistis, iniquitatem peperistis, & contra ipsam veritatem & omnes diuinas paginas meoriri impudenter latratis ipsum filium Dei legem & azyma quæ constituerat, maledixisse. Sed ô sancta, ô bona, ô venerabilis lex cũ vniuersis mandatis, & obseruationibus tuis, quicunque te & tuæ vsque ad vnum iota maledixit, maledicit aut maledicet: sit iste maledictus. Potuitne aut debuit Dominus noster sic ingratus esse vt tam fidelem & deuotum præconem & cõstantissimum testem suum, aliqua maledictione confunderet? qui non cessauit tota sua intentione, signis, mandatis, sacrificiis, ceremoniis, atq; verbis gloriã eius conclamare. Et vbi didicistis, quod Dominus legi & azymis maledixerit? Forsitã didicistis, vbi nouũ Pascha tradidit discipulis suis, aut vbi surrexit à mortuis. Sed vt superius liquido cognoscitur, & ipsis benedictis & fractis nouũ Pascha instituit: & ipsa suæ resurrectionis die à duob. inuitatus in Emaus castello, accepit panem, benedixit, & mox ἐγνώσθη αὐτοῖς ἐν τῇ κλάσει

Luca 24

G

τοῦ ἄρτου: id est, *cognouerunt eum in fractione panis:* quem omnimodis azymum fuisse constat, quia vsq; ad octauas Paschę nullo modo fermentatũ in omnibus finibus Israel apparebat. Sane quod ipse factus sub lege legis testimonium habuerit, dicit Iudæis: *Scrutamini scripturas, in quibus vos putatis vitam æternam habere, & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me.* Et iterum: *Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit.* Vnde in alio loco protestatur se non venisse, soluere legem, sed adimplere. Cuius quodlibet minimum mandatũ quisquis solueret, etiam in regno cœlorũ, hoc est præsenti Ecclesia, minimus foret: ne dum illam futuram aliquo modo introiret. In qua factor & doctor legis magnus vocaretur. Ipsa quoq; suæ resurrectionis die, duobus supra dictis discipulis, incipiens à Moyse & omnibus Prophetis, interpretabatur Scripturas, quæ de ipso erant. Deinde vndecim congregatis dixit: *Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi & in Prophetis, & in Psalmis de me. Et quia oportebat pati Christum, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes.* Ecce breuiter Saluator innotuit incarnationis ac passionis suæ humilitatem, atq; resurrectionis gloriam omniumque gentium vocationem, & per baptismum saluationem, in veteri testamento præmonstratam, & in nouo fuisse exhibitam, vt merito Euangelium nihil aliud sit dicendum, quam legis expositio. Quæ lex velut baiula & nutrix Christi & Ecclesiæ, id est, sponsi & sponsę, capitis & corporis in plenitudine temporum prærium Euangelicæ gratiæ & veritatis lucerna publicis visibus reuelauit, quod diu in secretis cubiculi occultauit. tũc repente ille speciosus forma pręfiliis hominum omni creaturę resplenduit: vbi per sanctos apostolos, quib. aperuit sensum, vt intelligerent scripturas, mysterium cunctis retro seculis absconditum, in omnẽ terram, & vsq; in fines orbis transmittit. Maledicendus ergo est vterus ille, qui spiritu Dei grauidatus ab initio parturiuit omnia Sacramenta Christi & Ecclesię, tandemq; in fine seculorum peperit ipsum Euangelium prædicandũ vbique? Siquidem vetus testamen-

Ioann. 5.
Ibidem.
Matth. 5.
Luca 24

H

tum effi-

A tum efficit, vt per nouum libera fronte prædicetur partus Virginis, & credatur resurrectio ex mortuis, atq; per lignũ & aquam & Spiritum reparatio humani generis: alioquin deleto veteri Testamento nouum euanesceret, fabulaque putabitur, nec retineri poterit absq; charactere suo, quoniã nec paries stabit sine fundamẽto. Quod ipse Dominus suis factis & dictis supposuit, & Apostolis seu prædicatoribus suis inspirauit narrationis suæ cursum firmare anchora Testamenti veteris. Cuius auctoritate primus magister Ecclesię profitetur certiorẽ esse illa voce, quam super Dominum transfiguratũ factam audiuit. Vnde firmissime credẽdum est, & libertime profitendum, quod quicunq; veteri Testamento contradicit, etiã noui aduersarius existit, quod velut rota in medio rotę inesse veteri sanctus Ezechiel vidit.

Deinde quasi subiectum vel fundamentum est vetus Testamentum, cuius ædificium vel superior pars constat Nouum, quod necesse est deficiet vel corruet, deficiente vel corruente subiecto, cui insidebat: Et subiecto quidem
B seu fundamento permanente, permutantur superisdentia sæpe: intereunte autem vel ruente, nequeunt pariter non interire vel ruere. Hic vtique Dominus vtriusque Testamenti lator intelligi volens cum posset omnipotenti voluntate vacuas sex hydrias in nuptiis vino de nihilo repente creato implere: maluit tamen certi mysterij gratia prius aquæ easdem hydrias à festi ministris vsq; ad summum impleri, & post solo nutu suo, mirabile vinum fieri. In quo prouido redemptoris nostri facto, dicimus, aquam non substantiam suam, sed qualitates, id est, saporem & colorem, & si quæ sunt huiusmodi permutasse, vt animaduertamus ipsum Dominum vetus Testamentum quo sex mũdi ætates, per ministerium priorum patrum repleuerat nõ euacuasse, sed innouasse, nec inde quidquam reprobando minuisse, sed quod ei inerat & latebat, approbando exhibuisse. In quibusdam enim sola permutatione temporum seu varietate excepta Lex & Euangelium idem concorditer
Deut. 18. clamant, verbi gratia. Lex prædicit: *Prophetam suscitabit vo-*
Isaiæ 7. *bis Dominus de fratribus vestris.* Et: *Ecce virgo concipiet & pariet*
Lucæ 7. *filium.* Euangelium prædicat: *Propheta magnus surrexit in no-*
Lucæ 2. *bis.* Et: *Virgo concepit & peperit filium.* In quibusdã etiam tem-
C pore & themate salui commemorant voces pietatis & im-
Psalm. 21. pietatis. Vt est: *Deus Deus meus, vt quid dereliquisti me?* Et: *Spe-*
Ibidem. *rauit in Domino, eripiat eum, saluũ faciat eum, quoniam vult eum.* Porro si alicui insipida videtur talis lympha, nouerit nullo vitio lymphę istud sibi contingere, sed nimio palati sui stupore. Animalis enim homo, non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. Stultitia siquidem est illi lex Dei, nec nouit ex ea mentis ventrem salubriter replere, sed perniciose distendere. Spiritualis autem qui iudicat & discernit omnia cum
1. Tim. 1. nostro architriclino Paulo fideliter decantat: *Scimus quia*
Rom. 7. *bona est lex si quis ea legitime vtatur.* Et illud: *Scimus quoniam lex spiritualis est.* Quod si lex spiritualis est, ministratio Spiritus sit spiritualiter examinata, & ministratio mortis carnaliter discussa. Quamuis enim lex suapte natura sit vita,
Ibidem. vitio tamẽ hominum mors fit, sicut idem Apostolus dicit: *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non agnoui nisi per legem.* Et post pauca: *Itaque lex quidem sancta & mandatum sanctum & iustum & bonum: Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum vt appareat peccatum,*
D *per bonum operatum est mihi mortem.* Et rursus: *Inuenio igitur legem volentem mihi bonum facere, quoniam mihi malum adiacet.* Tandem si sapienter audistis quæ præmisimus, resipiscite ab iniuriis legis, quam sanctam, & mandatum sanctum & iustum & bonum affirmat Apostolus: ne medicum demonstrantem morbos & curare volentem, videamini obruere lapidibus, tanquam frenetici.

Porro numerosa patrum coniugia, & ex tribu sua, atque carnalia sacrificia & circumcisionis seu variarum purificationum ceremonias, ciborumque differentias, noueritis tẽporaliter carnalibus aut permissa aut iussa: vt eos talium iugo vel licentia mandatorũ retineret, ne ad idololatriam seu ad cætera flagitia corruerent: Spirituales autem significatione bonorum futurorum quæ in his promittebãtur, iugiter subleuaret, vt aduenientia à longe conspicerent & deuote salutarẽt. Quod licet huiusmodi obseruationibus pro loco & tempore viderẽtur nimium dediti, vt sua condescensione paulatim brutas plebes per signa traherent ad
E testamẽ quid in his senserint, ex his B. Dauid dictis liquet:
Si voluisses sacrificium dedissem vtiq;, holocaustis non delectaberis. *Psalm. 50.*
Sacrificium Deo Spiritus contribulatus. Vnde rursum ait: *In me* *Psalm. 55.*
sunt Deus vota tua. Cuius personam suscipiens, carnali populo contestatur dicens: *Nunquid manducabo carnes tauro-* *Psalm. 49.*
rum, aut sanguinẽ hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Nonne huic & reliquis patribus aqua legis, colorem & saporem mutauerat? quæ pallida & insipida carnalibus apparebat. Quippe his frigebat, quæ illis sic calebat, vt iam tunc cum discipulis Iesu dicere
possent: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur* *Luca 24.*
nobis in via & aperiret Scripturas? Litera enim legis per Moysen datæ, carnales occidebat, cuius Spiritus gratia & veritate per Iesum Christum facta Spiritualis viuificabat, vt illi timore temporalis mortis ac si frigore cõtracti, inde pallerent: vnde isti amore æternæ vitæ, quasi calore vegetati
rubebant, & cum Paulo libere proclamant: *Plenitudo Legis* *Rom. 13.*
est dilectio. In cuius duobus præceptis charitatis pendere F
veritas perhibuit. Quod si Deus charitas est, Deo procul dubio aduersatur, quisquis aliquid legi Moysi subtrahere conatur, quam ipse totam in charitate pendere testatur. Quę charitas gemina carnalibus & terrenis ceremoniis contecta, velut quidam bisulcus hamus vermiculis seu volaticis plumis insertus & in pelagus humanæ captiuationis cælitus demissus vagos & vacuos cęlestium homines, inescatos visibilibus, inuisibili mucrone traiecit, & traiectos ad sinũ Angelicæ libertatis retraxit: dicentes Deo in Canticorum
canticis: *Trahe me post te.* Et: *Vulnerata charitate ego sum.* Sic *Cant. 2.*
dum homo adhæret Deo & homini proximus, decentissima linea, & tanquam aurea mandatorum diuinorum catena, pariter ad paradisum retrahuntur.

Deinde quanta instantia Eustation Rhodiorum Episcopus legem veterem contra Seuerianos hæreticos defenderit: ex subiectis verbis ipsius liquet: vbi inter nonnulla alia dixit: *Fundamẽta domus præclara circa squallida loca sunt posita, vt ea quæ sunt superius nullas contumelias stercorum patiantur: superiora ergo domus laquearibus aurata, parietibusque picta, & vario marmorum metallo sunt edita. Inferiora vero hu-*
mors terreno vicina: degesta etiam superiorum vniuersa suscipiunt. G
Quid ergo nunc faciemus? Si auferimus inferiora, superiora corruunt: tamen si destruenda erunt inferiora: non hoc alius poterat, nisi Dei Filius facere. Videamus ergo vtrum ipse destruxerit, hoc quod nos dicimus permanere. Putatis, inquit, quia veni legem soluere aut prophetas? Non veni legem soluere sed adimplere. Et vos ergo saltem his & aliis proprij Doctoris vestri vocibus reuocati ab iniuriis sacratissimæ legis cessate: ne ab eodem & ab omnibus Catholicis anathema cum Seuerianis sitis.

Sed ne forte adhuc vobis nimium placeatis ex opinationibus vestris, cum nihil teneatis, diligentius recapitulemus dictum Apostoli, quem supra violenter ad vestrũ suf-
fragium attrahere tentastis. Quia ait: *Si consummatio per Sa-* *Hebr. 7.*
cerdotium Leuiticum erat: populus enim sub ipso legem accepit, quid adhuc necessarium fuit secundum ordinẽ Melchisedech alium surgere Sacerdotem, & non secundum Aaron dici: Translato enim Sacerdotio, necesse est vt legis quoque translatio fiat. In quibus verbis, sicut superius ostenditur, nil aliud intelligitis con-
summationem, nisi consumptionem, id est, abolitionem H
& finem, non qui perficit, sed qui interimit. Quod longe
aliter esse idem Apostolus edocet dicens: *Finis legis Christus,* *Rom. 10.*
ad iustitiam omni credenti. Vnde quoniam aliter dicitur finire panem, aliter finire telam: accipiamus necesse est Christum finem legis, consumantem non consumentem: perficientẽ non annihilantem: complentem non euacuantem. Quod finis ab initio seculi promissus, & in fine exhibitus, dum penderet in Cruce pro nobis sacrificium vespertinum & vltimũ factus: sciens quia iam omnia consummata sunt,
vt consumaretur Scriptura dicit: *Sitio.* Qui cum accepisset *Ioan. 19.*
acetum dixit: *Consummatum est.* Et inclinato capite tradidit *Ibidem.*
spiritum. Vbi certe nec Euangelista dicit, vt consumeretur, sed vt consummaretur scriptura. Nec ipse Dominus, consumptum est, sed consummatum est. Ad quã morientis vocem, velum templi scissum est vsque deorsum, vt iuxta A-
postolum accedentibus ad Christum velamen vsque tunc *2. Cor. 3.*

A positum in lectione vet. testamēti significaretur ablatum. Quæ consumatio non per Leuiticum sacerdotium fuit, Hebr. 7. quia attestante apostolo: *nihil ad perfectum duxit lex.* Ex quibus apostoli verbis, ne forte resumatis ansam calumniandi: attēdite quia non dixit, nil boni fecit lex, sed nil perfe- Hebr. 9. cit. Habuit enim, vt idem apostolus ait iustificationes culturæ & sanctum seculare, & tabernaculum manufactū, & Pontifices præsentium bonorum qui per alienum sanguinem semel in anno introeuntes Sanctasanctorū sanctificabant inquinatos ad emundationem carnis. A quib. munera & hostiæ offerebantur, quę non possunt iuxta conscientiam perfectum facere seruientem solummodo in cibis & potibus, & varijs baptismatibus & iustitijs carnis, vsque ad tempus correctionis impositis. Christus autem assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius tabernaculum non manufactum, i. e. non huius creationis neque per sanguinem hircorum & vitulorum, sed per proprium sanguinem introiuit semel in sancta æterna redemptione inuenta, quādo per spiritum sanctum semetipsum B obtulit immaculatum Deo, & mundauit conscientiā nostram ab operibus mortuis, ad seruiendum Deo viuenti. Equidem secundū legem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere. Hi autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium, qui solus proprio sanguine semel æternā redemptionem perfecit, quam illi alieno sanguine incessanter imitātes imperfectam repræsentabant. Quæ vt accessit, omnis ille sacrificiorū seu ceremonialium carnalium cursus iure conquieuit. Neq; enim deinceps pluribus sacrificijs indigemus, quia in vno æternam redemptionem inuenimus, quæ per Leuiticum sacerdotium incepta, per Pontificatū Domini Iesu constat perfecta, qui non secundum Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech, ideo sacerdos dicitur, quia panem & vinum offerendum atq; sumendum in veritate carnis & sanguinis sui cōstituit fidelibus suis. Cuius generatio inenarrabilis de patre sine matre, de matre sine patre: nec initium dierum nec finem habens, solus verus rex iustitiæ & pacis. Cui quia conuenientius assimila- C tur Melchisedech, non solum ex vno sacrificio & genealogia, sed etiam ex prænomine, quā Aaron, dicitur sacerdos Christus secundum ordinem Melchisedech, non secundū Aaron. Deniq; Melchisedech ille, nec corpus & sanguinē suum in panē & vino diuinitati obtulit, nec sine parentibus aut initio & fine fuit: neq; substantialiter rex iustitiæ & pacis, sed quod hæc omnia scripturæ de illo homine aut tacuerunt aut dixerunt, in manifestiori significatione nostri Melchisedech: cuius ille sicut & Aaron vmbra nō veritas fuit. Ad quem translato sacerdotio, necesse est, vt legis quoq; fiat translatio, à litera, scilicet occidente, ad spiritū viuificantem, à vetustate ad nouitatem, ab imperfectione ad perfectionem, à seruitute ad libertatem, & filiorum Dei adoptionem, à Iudæis ad gentes, quibus Apostolus ait: Roman. 8. *Non accepistis spiritum seruitutis, iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater.* Quia vtique lex translatione est alterata, non facta alia: immutata, non est mutata: accessu gratiæ cumolata, non est Matth. 5. recesso suo exinanita. Sicut Dominus suis inquit: *Nisi ab-* D *undauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Nunquid dixit: nisi reprobaueritis aut omnino reliqueritis iustitiam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum? Sed quoniam iustitia illorum erat tantum à malo opere abstinere: voluit Dominus in hoc suorum iustitias superabundare: vt non solum malum ab opere, sed insuper à cogitatione satagerent resecare. Nam illis ex lege bonum erat non occidere, nec mœchari, istis autem super hoc ex gratia optimum & perfectum, non irasci, nec concupiscere. Ideo lex ramos malitiæ succidit: gratia vero etiam radices eius euellit. Et sicut in resurrectione hoc ipsum corpus humilitatis nostræ & non aliud reformabitur, sic & lex ipsa per Euangelium reformata in toto mundo prędicatur. I In qua vtique reformatione quamuis plurimum decus augeatur naturæ, tamen integritas in nullo aufertur, quando ad similitudinem grani seminatum corpus animale, surget corpus spirituale, & seminatum in infirmitate surget in virtute. Hac quoque reformatione cœlum & terra E transibunt, non interibunt, transferentur non auferentur. Nec moueamor à nostro sensu, nec terreamur, si nonnulla legis sacramenta exhorret animalis sensus: quandoquidem ipsius S. Euangelij nonnulla mysteria exhorruit hactenus, in tantum, vt Domino dicente: *Amen, amen dico vobis, nisi manducaueritis panem filij hominis & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*: etiam maxima pars di- Ioann. 6. scipulorum eius ab eo discessissent, dicendo: *Durus est hic sermo. Quis potest eum audire?* præterea nouum testamentum ideo dicitur, quia proculdubio æterna sunt quæ pollicentur, sicut malis supplicium æternum: bonis vitam æternam. Nam quantum ad recitationem seu conscriptionē, ipsum Euangelium in nouissimo die omnino præteribit: Vbi deinceps nec scriptura aliqua necessaria erit.

Cæterum si ad rem pertineret, monstraremus non mille quadringentos annos tantum sicut scripsistis, sed mille quingentos & amplios annos ab institutione azymorum per Moysen vsq; ad passionem Christi decurrisse. Sed cum F nostræ intentionis sit, Romani ritum sacrificij approbare: Chronographis relinquimus opinionē vestram ad præfato annorum numero reprobare. Itaque si azyma quemadmodum astruere conamini per Christum & eius Euangelium fuerunt maledicta, reprobata & derelicta, & ideo deinceps nō debere offerri in sacrificio Domini, quia per Moysen constituta sunt Iudæis: Sciatis fermentarū quoq; constitutum per Moysen Iudæis, Sicut in Leuitico dicit: *Hæc est* Leuit. 7. *lex hostiæ pacificorū. Offeret panes fermentatos cum hostia gratiarum, quæ offertur pro pacificis.* Idem Moyses in eodem: *In Pen-* Leuit. 23. *tecoste offeretis et panes primitiarū de duabus decimis similæ fermentatæ, quos coquetis in primitias Domino: offeretisque cum panibus septem agnos.* Sal quoque quem tantopere prædicatis in fermento per Moysen ita cōstituitur Iudæis in Leuitico: *Quid-* Leuit. 2. *quid obtuleris sacrificij sale condies, nec auferes sal fœderis Domini Dei tui de sacrificio tuo. In omni oblatione offeres sal.* Quapropter si à nobis non debent offerri azyma quia Mosaica sunt, nec à vobis debent offerri fermentatum & sal, quia æque Mosaica sunt. Et quia ab apostolo audientes: *Vetera transierunt,* 2. Cor. 5. *ecce facta sunt noua*, insipienter putatis omnia veteris testa- G menti reprobata & penitus destructa & ad nihilum redacta sacramenta: hinc iam perpendatis necesse est, ad quantas difficultates properet hęc vestra opinio. Deniq; si vetera non proficiendo, sed deficiēdo transierunt, vnde vobis templum, altare, sacrificium, candelabrum, cortinæ, sanctum Chrisma, & thymiama, aspersionis aqua, thuribulū, & cętera sancti ministerij vasa seu ornamenta aut vestimēta sacerdotalia? Vnde vobis Encænia, Pentecostes & Pascha seu Quadragesima? vnde vobis Pontifices, Sacerdotes & Leuitæ ac reliqui Ecclesiastici gradus ex ordine? Vnde primitiæ & decimę? Postremo, vnde vobis dilectio Dei & proximi? ac reliqua mandata Decalogi? Quia ergo secundum vos ita noua facta sunt, vt vetera relicta sint omnino, & per Christum maledicta: abijciantur proculdubio ab eius Ecclesia, quæ supra diximus omnia, & plura quæ reticuimus alia, & veteribus contraria fiant iam noua. Odio habeatur Deus & proximus, pater & mater inhonoretur, homo occidatur, omnes mœchentur, furentur, men- H tiantur, concupiscant, adulterent, coniugia nulla sint, omnis homo ad proximam sanguinis sui, & quæ ei affinitate iungitur, accedat. Ad summū quoque, nec comedatur, bibatur nec dormiatur, sed relinquatis quidquid vet. testamentum exhibuit & exercuit, tam in cultu Diuino, quam in vsu humano, & videbitis quia nec bestiæ eritis, nedū homines, imo ab eo, quod est aliquid transibitis ad nihil. Nos potius catholica aure intendentes tanto apostolo dicenti: *Si qua ergo noua creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt noua.* 2. Cor. 5. Corde credimus & ore confitemur, vetera à vetere homine transeundo ad nouum hominem Iesum Christum, noua facta esse, quemadmodum idem apostolus mox secutus curauit declarare: *Omnia autem ex Deo, qui reconciliauit nos sibi per Christum.* Ibidem. Cuius singulari nouitate innouantur omnia cœlestia atq; terrestria: quādo quidquid ad cultum Dei seu ad commodum sui vetus ille populus cœlitus acceperat, ad nouum transtulit. Qui ideo nouus dicitur, quia ab vmbra ad veritatem, à signis ad res, à timore ad a-

motem,

A morem, à seruitute ad libertatem, à filiis iræ ad filios gratiæ, à carne ad spiritum est translatus. Vnde dicit Apostolus: *Vos non estis in carne sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis.* Et quomodo in carne non erant, quos Epistolis instruebat, nisi secundum quod ipse ait: *In carne ambulantes, non secundum carnem militamus.* Hinc rursus inquit: *Nemo vestrum sibi viuit, & nemo sibi moritur:* Et: *Viuo, iam non ego, viuit vero in me Christus.* Sic itaque nobis & omnibus in nouitate Spiritus ambulare satagentibus, noua facta sunt omnia, templa scilicet & altaria, sacerdotes, sacrificia, candelabra, thuribula, cibus & potus, & quæque carnalis Israel tam in supellectile quam in mandatis retinebat, vetera vt eadem & non eadem sint omnia, instar vtique Aquilæ, quæ dum naturaliter renouatur, iuuentus eidem accedit & senectus, non substantia ab ea recedit. Pari tenore prædicamus azymum Christianorum longe distare ab azymo carnalium Iudæorum, quos ad vmbram veritatis obseruandam & captandam, sola promissio & desiderium terrenæ felicitatis inuitabat: vt est longæuitas, abundantia frugum, successio filiorum, perditio inimicorum & cætera. B Nos vero corpus veritatis ex azymo & in azymo rite venerantes atque retinentes, ore & corde prægustamus iam quam suauis est Dominus: vnum petentes ab ipso, & hoc requirentes, vt maneamus in eo, & ipse in nobis in æternum. Sane si mutare vultis fermento azymum, mutate quolibet aliquo liquore vinum: quo licitè ex azymo Christus & vetus Pascha finiuit, & nouum inchoauit. Si enim recipitis vinum, azymum cur abiicitis?

Quod vero passio & mors Christi conuenientius annunciatur azymo quam fermentato, ex hoc comprobatur, quod Dominus ipse azymo discipulis memoriam suæ agendam tradidit: & quod in lege panis afflictionis dicitur: vt per hoc præmoneamur affligere animas nostras, & pariter offerre sacrificium Deo Spiritum contribulatum, cor contritum & humiliatum: illud Apostoli recolentes: *Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini, &c. si compatimur & conregnabimus.* Porro quæ per legem fuerunt vsque ad tempus correctionis imposita carnalibus Iudæis, Paulus breuiter colligens, ait: C *Munera & hostiæ offeruntur, quæ non possunt iuxta conscientiam perfectum facere seruientem, solummodo in cibis & potibus & variis baptismatibus & iustitiis carnis.* Carnales ergo victimæ atque purificationes variæ in lege, in quibus maxima erat circumcisio, & cæteræ iustitiæ carnis, vt est, differentia ciborum, festiuitas tabernaculorum: non arare in boue simul & asino, nec serere agrum diuerso semine, & his similia: quæ nihil sanctitatis conferebant conscientiis, excepta deuotione obedientiæ & admonitione spiritualis munditiæ, data sunt vsque ad præfinitum tempus à Patre, quando per Filium suum factum sub lege, redemit eos qui erant sub lege. Cuius carnales iustitias quadam idem Apostolus ait: *Quæ mihi aliquando fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta, & non solum detrimenta, sed etiam stercora, vt inueniar in illo non habens meam iustitiam quæ ex lege est, sed quæ ex fide Iesu Christi.* Quod Colossensibus quoque denuntiat dicens: *Nemo vos iudicet in cibo aut potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut Sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum.* Hactenus defendisse legem Moysi & azymum Eucharistiæ Christi sufficiat. D Iam discutiamus vestra quæ restant.

† Sabbata vero quomodo in Quadragesima iudaice obseruatis? Aut non audistis in Euangelio dicentem, quia transeuntes discipuli in Sabbatis cœperunt iter agere, euellentes spicas & comedentes. Dicebant autem Iudæi ad Christum: *Vides quid isti faciunt in Sabbatis?* Qui dixit: *Etiam, Au nescitis quid egerit Dauid cum esuriret ipse & qui cum eo erant, quomodo intrauit in templum, & panes propositionis comedit,* & cætera. *Et quia Sabbatum propter homines factum est, non homo propter Sabbatum.* Qui & dicebant: *Quomodo homo iste est à Deo, qui Sabbata non custodit?* Et iterum loquente Christo in Sabbato ei qui manum aridam habebat: Similiter & ei qui dæmonis Spiritum habebat in Sabbato mundato, & murmurantibus Iudæis & similia dicentibus, dicit Christus: *Hypocritæ vnusquisque vestrum non soluit asinum à præsepio, & bouem suum in Sabbato ducit adaquare?* Et Paralytico similiter, quem sanum fecit. Et ideo qui Sabbata cum azymis custodiunt, neque Iudæi neque Christiani sunt, sed similes sunt Leopardo, sicut magnus dicit Basilius, cuius capilli nec nigri sunt, nec albi omnino.

E Romanus. * Quod nos Sabbata nec intra nec extra Quadragesimam Iudaice obseruamus, sufficienter monstratur superius. Vos autem si non Iudaizatis, cur saltem Quadragesimæ non parcitis, cum Iudæis feriati & epulantes ieiunium Christi in Sabbato dissoluitis? Vnde testimonia Euangelica quæ posuistis, omnino refragantur vobis, suffragantur vero nobis. Denique nos vt discipuli Iesu non solum iter agimus in Sabbato & spicas euellimus, sed insuper piscamur, & quidquid oportet operamur, & hora competenti comedimus. Vos quod legitis discipulos spicas transeundo comedisse, à luce prima in vesperum studetis variis deliciis & multo mero crapulam continuare. Nec mirum. Cum istic quoque obliti Etymologiæ vestræ ea nomine, quod est ἄρτος, dixistis Dauid comedisse panes propositionis, id est, τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως, quos negare non potestis fuisse azymos, si qua conscientia veteris legis remansit apud vos. F Deinde quoniam Sabbatum propter hominem factum est, non homo propter Sabbatum. Nullo conuiuio aut otio honoratur apud nos tanquam Dominus, sed oneratur ieiunio & labore, veluti deuotus seruus Dominica sepultura occupatus. Mox succedente die quam specialiter fecit Dominus solenniter exultamus & lætamur, quia in ea Christus resurgens à mortuis, iam non moritur, mors vltra illi non dominabitur. Qui etiam pro custodia Sabbati, non timemus à Christo notari hypocriti, quoniam in eo non tantum manum aridam, sed & totum corpus curandum offerimus Deo, & Medicis. Nec tantum bouem, & asinum soluimus à præsepio, & ducimus adaquare, sed etiam arare.

Ast vos volentes esse legis Doctores, nec intelligentes quæ loquimini, neque de quibus affirmatis, assertionem vestræ opinionis, sic conclusistis.

Constantinopol. † Et ideo qui Sabbata cum azymis custodiunt neque Iudæi sunt, neque Christiani sunt, sed similes sunt Leopardo, sicut magnus dicit Basilius, cuius capilli nec nigri sunt, nec albi omnino.

Romanus. G * O mirabilis Græcorum Philosophia, ô ars Pelasga, ô Atheniensis & Academica perspicacia. Vnde tibi tantus stupor & vertigo repentina? Vere triplici fune lingua tua diuinitus est ligata. Nam Græci Sapientiam quærunt, quam simplex prædicatio Christianæ fidei stultam effecit, sicut Dominus repromisit: *Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentium reprobabo. Vbi Sapiens? vbi Scriba? vbi conquisitor huius seculi? nonne stultam fecit Deus sapientiam huius seculi?* (1. Cor. 1.) qua stultitia vos repleti, nec secundum diuinas paginas definiuistis aliquid, & magnum Basilium secundum humanas monstratis definiuisse nihil. Falsissimum enim est, vt qui Sabbata & azyma custodiunt, nec Iudæi nec Christiani sint. Quia verissime Iudæi sunt qui Sabbata & azyma custodiunt carnaliter. Sed & illud infinitam dubietatem recidit, nec vllo modo consequens erit, vt Leopardus sit tantum, cuius capilli nec nigri nec albi sunt: quia præter hunc innumerabilia animalia sunt, quorum pili nec albi nec nigri sunt. H O egregij Scrutatores diuini eloquij, ô dociles discipuli magni Basilij, ex cuius præclaro fonte nihil nisi lutum haurire præualuistis: cum hinc inde vobis resonaret tuus ille cœlestis lactis æterni mellis, Romanam & omnem Occidentalem Ecclesiam vocans dominam, & obsecrans succurrere perditioni Orientis. Nunc gratis subuertere Latinam Ecclesiam molientes, armamini contra nos, quasi Basilij sententia, quæ multo vecordior inuenitur illa ridicula Tiresiæ Prophetia: *Quidquid dicam aut erit aut non.* Nempe accidit vobis illud Satyrici prouerbium:

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

Atque vtinam tacuissetis, vt putaremini sapientes: ceu Sapientia dicit: *Stultus si tacuerit, sapiens putabitur.* (Prouerb. 17) Modo autem stultitia vestra omnibus nota est. Hinc reliqua perspiciamus.

Constantinopol. † Quomodo autem & suffocata hi tales comedunt, in quibus sanguis tenetur? aut nescitis vt omnis animalis sanguis, anima ipsius sit? Et qui comederit sanguinem, animam comedet? Et idcirco secundum hæc nec gentiles ex toto sunt, illi occidunt aut plagantes comedunt.

*Cur ex

A Romanus * Cur ex lege istud secundum vos per Christum maledicta & derelicta, mandatum nobis opponitis? Nunquid vobis solis licet quidquid libet, vt modo ad legis patrocinium humiliter te curratis, & modo ab ea superbe tāquam anathematisata resiliatis? Nonne vetus lex & non Euangelium interdicit, vt omne suffocatum & captum à bestia nō comedatur? Leuit. 17. *Quia anima omnis animalis in sanguine est.* Constat vtiq; hoc mādatum ex illis esse, quæ carnali populo ad qualemcunq; munditiam seu iustitiam carnis, non ad aliquam sanctitatem mētis data sunt ad tempus. Est enim de cibo, vnde Apostolus dicit: Coloss. 2. *Nemo vos iudicet in cibo.* Ac si aperte diceret: Nemo vos velut Iudæos discernat ab his inter quos habitatis, in differentia scilicet ciborum, & in reliquis quæ idem Apostolus adiecit. Quod autem hic, *Iudicare*, dixerit discernere, in Epistola ad Romanos liquet, vbi de diuerso ieiunio quorundā loquens ait: Rom. 14. *Alius iudicat diem inter diem, alius iudicat omnem diem.* Quapropter sicut idem ait: *Alius credit se manducare omnia.* Is qui manducat quædam obseruans morem suæ patriæ & prouinciæ, & præcepta maiorum suorum, manducantem non iudicet. B Tu enim quis es, qui iudicas alienum seruum? qui salua fide & pura conscientia comedit, quidquid à maiorib. suis comedendum accepit? Matth. 15. Tit. 1. vt enim Dominus ait: *Non quod in os intrat coinquinat hominem.* Et secundum Apostolum, *omnia munda mundis. Coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum, sed inquinata sunt eorum mens & conscientia.* Quod Romanis denuntians ait: Roman 14 *Scio & confido in Domino Iesu, quod nihil commune per ipsum nisi ipsi, qui existimat quid commune esse, illi commune est.* Et post pauca: Ibidem. *Qui discernit, si manducauerit, condemnatus est: quia non ex fide: omne autem quod non est ex fide peccatum est.* Sed quamuis omnia munda sunt, tamen secundum eundem Apostolum: Ibidem. *Malum est homini, qui per offendiculum manducat aliquid*, quod frater modicæ fidei & adhuc infirmus in fide credit immundum, & propter hoc non comedendum. Cui condescendere debemus in abstinentia escarum huiusmodi, vt possimus eum Domino lucrari: ne religionem Christianam, pro aliqua esca incipiat abominari: & cibo nostro perdatur frater, pro quo Christus mortuus est.

C Nos ergo quamuis à Domino & ab Apostolis licētiam habeamus manducare omnia; quæ nec nostræ nec fraternæ saluti officiunt: consuetudine tamen Prouinciarum & præceptis maiorum nostrorum hactenus detenti, deuitamus comedere nōnulla, nō quia mala aut immunda sunt, sed quia aut nobis aliquo modo non expediunt, aut longo vsu in naturam iam verso horrent. Nonne Draco populis Æthiopum in esca datus dicitur? Et nonnullæ nationes quibusdam vescuntur, quæ aliæ penitus abominātur. Cur hoc? Nisi quia vnaquæq; gens in suo sensu abundans, quædam sibi assumpsit, quædam reiecit. Vnde nos quoq; absque culpis in antidotis plurima percipimus, quæ ex serpentibus & ex aliis quæ execramur animantibus assumpta esse non dubitamus. Quod ergo infirmo qualiscunq; medicina, hoc fame pereunti qualiscunque esca. Et sicut abominandus infirmus non est, artificialiter refectus sanguine & cadauere aliquorum reptilium, sic nec fame tabescens D si sanguine & suffocato, naturaliter sustentat miserabiles artus, potens etiam ad literam cum beato Iob dicere: *Quæ prius tangere nolebat anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt.* Omnis enim creatura Dei bona, & nihil reiiciendū, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Et vos peregrinos, egenos & pauperes Christi, nec inter gentiles computaris, quibus nil est mundum, quia aliquando qualicunque cibo retinent à Deo sibi datum præsentis vitæ munus? Quare non potius signatæ arcas pecuniæ & promptuaria eructantia ex hoc in illud aperitis, & dispergitis pauperibus, vt iustitia vestra maneat in æternum, & iam non sit eis necessitas præsumere cibum insolitum? Nunc autem vsuris & oppressionibus miserorum ditati & elati, calumniamini si egens omnium sustentetur aliquo quod vos impinguati & crapulati abominamini: non attendentes Dominum misericordiam malle quam sacrificium. Quo primo mensis hominum post Cataclismū admouit omnia. Deinde certæ significationis gratia, vsq; ad tempus remouit aliqua, quasi immunda, cum vtique omnia fecerit valde bona, & E rationalis creaturæ vitium abominabile sit apud Deum; non quælibet irrationalium creaturarum: voluntas quoq; hominum aliquando sibi quædam vendicat, aliquando alienat. Ceu Romani paucis annis ante Constantinum magnū porcinæ carnis esum per Aurelianum Imperatorē sibi vendicarunt. Et Græcis vsque nunc vrsinam alienant. Et certe si humanum super his interrogetis iudicium, immundior erit porcus reptilibus sordibus atque olido consuetus viuere cœno, quam vrsus saginatus glande atque reliquo suo pabulo. Sed siue nos siue vos, quod à maioribus nostris accepimus, aut vsu tenemus comedendum, sic obseruemus, vt is qui non manducat, manducantem non spernat: & qui manducat, manducantem non iudicet.

Considerate tamen ad quantam stultitiam deuoluta sit vestra scriptura & sapientia, quæ cū ab hominibus exquirere deberet finem præceptorum Dei, id est, charitatem de corde puro & conscientia bona & fide nō ficta: hoc solum exquirendum putat, an aliquando comederint carnem F vrsinam. Cuius vsum quamuis non admittatis, admittentibus tamen pro crimine reputare non debetis: quibus Euangelica & Apostolica auctoritas omnia edenda constituit.

Nec hoc dicentes suffocatum & sanguinem nobis contra vos defendentibus: Antiquam enim consuetudinem seu traditionem maiorum nostrorum diligenter retinentes, nos quoque hæc abominamur: adeo vt sanguine vel quocunque morticinio aut aquis seu quacunque negligētia humana præfocato, apud nos aliquando vescentibus absque extremo periculo vitę huius, pænitentia grauis imponatur: pro eo maxime, quia antiquas consuetudines & traditiones maiorum quæ non sunt contra fidem, leges Apostolicas arbitramur: nam de cęteris, quæ aucupio aut canibus seu laqueo venantium moriuntur, Apostoli præceptum sequimur: *Omne quod in macellum venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.* 1. Cor. 10. Domini est terra & plenitudo eius. Quod etiam in conuiuium gentilium vocatis concessit dicens: *Si quis infidelium vocat vos ad cœnam & vultis ire: Omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes* Ibidem G *propter conscientiam.* Dominus quoque pro mercede prædicatoribus suis prouidens alimoniam dixit eis: Luca 10. *In domo recipientium vos manete edentes & bibentes quæ apud illos sunt.* Ecce Dominus non dixit quædam apud illos comedite, sed indifferenter, *quæ apud illos sunt.* Quapropter omnis homo scientiam habens, si simpliciter edit & bibit, quidquid in macellum venit, aut quod sibi apponitur, nullatenus est culpandus, nisi inde aliquam immunditiam conscientiæ suæ contrahat. Quia non quod intrat in os, sed quod procedit de ore coinquinat hominem. Nec esca aliqua est in vitio, sed immoderatus appetitus. Verum ne scandalizetur frater infirmus in fide, qui putat aliquid commune vel immundum esse. Si quis dixerit hoc suffocatum est, vel morticinium, non est comedendum, vt Apostolus de idolothyto ait: 1. Cor. 10. *Si quis dixerit, hoc immolatum est idolis, nolite manducare, propter eum qui indicauit, & propter conscientiam. Conscientiam autem dico, non tuam sed alterius.* Multa siquidem vsu aut traditione maiorum ita obseruamus, vt aliter facientes omnino abhorreamus, sicut est, non lotis manibus manducare. H Quod quamuis iuxta sententiam veritatis, non coinquinat hominem, tamen velut immundum exhorrere solet homo hominem, non lotis manibus manducantem.

Sed forsan dicturi estis: non solum in veteri, sed & in nouo Testamento ab Apostolis traditum gentibus, vt abstineant à sanguine & suffocato. Nec nos nescimus, tamen pro loco & tempore nonnulla carnalia veteris legis mandata Apostolos obseruasse scimus, quando adhuc quasi in matutino crepusculo tenebræ & lux confulgebant, & intuentium oculos, non huc, non illuc reducebant. Sic Apostoli in Iudęa commorati aliquando claritate Euangelij expergefacti, ab vmbra legis recedebant, aliquando necessitate vel consuetudine torpentes in eam recidebant. Denique sorte associarunt sibi Matthiam, & in templum in quo adhuc sanguis animalium offerebatur, orationis gratia frequentabant. Ipse quoque vertex Apostolorum Petrus, modo

A trus, modo cum gentibus comedebat, modo ab eis timens se subtrahebat. Cuius Coapostolus Paulus, quamuis dixerit Galatis: *Si circumcidamini Christus vobis nihil proderit*, tamen dilectum discipulum propter subintroductos falsos fratres circumcidit, & cum aliis purificatus in templo sacrificium legis exhibuit. Sed vbi ab angustiis Iudeæ exclusi amplitudine gentium fuere potiti, mox quasi cathenis seruitutis palam erepti, quotquot ad spiritualem gratiam attrahebant, à carnalibus ceremoniis legis auertere nō cessabant. Quod procul dubio ex præcedentibus & subsequentibus verbis Pauli intelligitur, vbi sic protestatur:

1. Timot. 4. *Spiritus manifeste dicit: quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum in hypocrisi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium conscientiam, prohibentium nubere, & abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus & his qui cognouerunt veritatem: Quoniam omnis creatura Dei bona est, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem.* Ecce tantus Aposto-

B lus, raptus vsq; ad tertium cœlum & in ipsum Paradisum, proclamat omnia munda mundis, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur, quia per verbum Dei & orationem sanctificatur. Et vos qui estis, qui attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum in hypocrisi loquimini mendacium, scripta Latinis populis destinantes, vt relinquant mandata Dei, & quæ grauiora sunt legis, Iudicium scilicet & misericordiam & fidem, & sequantur traditiones & opiniones vestras, quasi nullos vsque nunc habuerint prædicatores ac patres, ac necesse habeant à vobis doceri, quæ sint Elementa sermonum Dei.

Nempe inter alia ignaros omnium conamini instruere, quid & qualiter præparatum comedant, & eos asseritis nec gentiles esse nec Iudæos nisi obediant. Quia vt dicitis, gentiles occidunt, aut plagantes comedunt: quasi Latini soliti sint animalia viua aut integra comedere. Nunquid Archimagiri omnibus nationibus delegati estis? Et si forte alicui fame deficienti animæ obsonium vel victus desit, auis autem & ouis adsit, sed ferrum absit, satius erit eum in-

C edia deficere, quam quouis ingenio ea mactare & comedere? Itaque doctrinis variis & peregrinis nolentes abdu-

Roman. 14 ci, *Scimus & confidimus in Domino Iesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est:* sicut Paulus dicit. Deinde optimum est gratia stabilire corpus non escis, quæ non profuerunt ambulantibus in eis. Sed iam insistamus reliquis.

Constantinopolitanus. † Etenim Alleluia in Quadragesima non psallitis, sed semel in Pascha tantummodo, quod interpretatur *Dominus venit, laudate, hymnum dicite, & benedicite eum.* Ergo secundum hoc neque *Laudate*, neq; *Benedictus qui venit*, psallitis. Et istud vero Alleluia Hebraice dictum est.

Romanus. *Scimus Alleluia Hebraice dictum, & Latine interpretari *Laudate Deum*, sed quod etiam, *Dominus venit*, aut, *Benedictus qui venit*, interpretetur, nescimus, nec nisi à vobis hactenus audiuimus. Porro ipsum Alleluia sicut calumniamini, non solummodo in Pascha cantamus, sed omnibus totius anni temporibus, exceptis nouem hebdomadibus, quibus id intermittere à patribus nostris accepimus:

D scilicet quibus negligentias aliorum temporum diluere attentius debemus. Sicut enim quondam populus in eremo peccatum idololatriæ in seipso puniturus, & Niniuitæ pœnitentiam in prædicatione Ionæ acturi, omnem ornatum suum & delitias deposuerunt, & saccum & cinerem sibi imposuerunt, nec tam peregrinis verbis ac exquisitis seu dulcisonis melodiis, sed propriis sermonibus & incōpositis, siue amaris eiulatibus ad Dominum clamauerunt: Sic & venerabiles patres nostri agere consueuerunt. Vnde ornamenta & delitias diuitis linguæ, tempore quadragesimę deponentes, pauperrimum habitum nostrę linguę nobis imponimus, & stulti facti propter Christum, nihil nos scire iudicamus, nisi ipsum Crucifixum. Cuius districtum prę oculis habentes iudicium vinculati & grauati peccatis: tāquam idiotæ, vix audemus vel in nostro idiomate interpellare Deum. Num ex libro Sapientis didicimus: quia nō

Eccles. 15. *est speciosa laus in ore peccatoris.* Et tamen tunc iugiter hymnū dicimus Domino atq; *Benedictus qui venit*, psallimus, & o-

E mnem Creaturam ad laudem eius die noctuq; inuitamus dicentes: *Laudate Dominum*, sed vt prædiximus patria voce tantum. Tunc quoq; altum angelicum hymnum intermittimus, id est, *Gloria in excelsis Deo*. Deniq; hi duo solummodo hymni ab Angelis in nouo testamento inueniuntur decantati. *Alleluia*, scilicet, & *Gloria in excelsis Deo*. Quos pariter in Septuagesima intermittimus: quia peccato veteris hominis à consentu angelicę iubilationis expulsi in huius miseræ vitę Babylonem, super flumina eius sedemus & flemus, dum recordamur illius Sion, in qua Deum decet Hymnus: dicentes aduersariis nostris:

Psalm. 136. *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Si quidem vetus homo, vetus & non nouum Canticum cantare potest, donec post hanc laboriosam vitam, quæ significatur per Quadragesimam, renouetur in agnitione secūdum imaginem eius qui creauit eum, per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis. Nec tamen *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth*, in Quadragesima intermittimus, quamuis sit hymnus angelicus

F & in nouo Testamento decantatus, qui & in veteri prius fuit dictus, fidem videlicet perfectam patrum humiliter Deo offerens, nullum autem meritum bonæ operationis eorum attollens. Sic & nos interim in hac nostræ peregrinationis Quadragesima, scientes nos per fidem & non per speciem ambulare, de sola fide apud Deum præsumimus supplici confessione dicentes:

Esaia 6. *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth:* Cui de operibus diffidentes, cum Psalmista proclamamus:

Psalm 142. *Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.*

Quod autem nouem hebdomadibus *Alleluia* intermittimus, non incongrue per nouem hebdomadas nouem ordines Angelorum accipimus. Quorum decimus ordo per superbiam corruens, Angelicum numerum imminuit, & fœlicitatem perturbauit. Qui condolentes suæ diminutioni, & parem ruinam timentes sibi, à perfecta laude creatoris fuere præpediti. Quorum recuperationi & consolationi consulens omnipotens Creator primū hominem de limo terræ formauit. Qui sui generis multiplicatione damna cęlestis patrię resarciret, atq; Angelorum gaudia sup-

G pleret. Qua spe Angelicus chorus ad modicū exhilaratus, nec mora, ex lapsu ipsius hominis fuit conturbatus. Vnde ille nouem ordinū concentus in laude Creatoris remansit imperfectus, donec in Christo resurgente resurrexit prolapsus ille Protoplastus. Ibi augmento sui collegii & meliori spe angelicus exercitus gauisus, in nouum *Alleluia* consurrexit tonis, & in eo perstat deuotus. Quem & nos pro modulo nostro imitantes, à Septuagesima, quando lapsus Protoplasti in Ecclesia recitatur, *Alleluia* nouem hebdomadib. intermittimus, scilicet in Pascha, vbi Christus resurgens à mortuis, tristitiā nostram in gaudium vertit, & *Alleluia* reddit. Quod vsq; si non aliquando Latina Ecclesia decantaret, reprehendi à vobis non deberet: cum tamen in sua lingua laudē Domini personaret. Nunc quæ sit ista vestra superbia miramur, quę latrat, Latinos non pertinere ad Deū, si Hebraice aut Græce non persoluant & hymnum & debitum officium, cum etiam Latina lingua principaliter confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei pa-

H tris. Ipsa quidem cum Hebræa & Græca titulum Crucifixi Domini compleuit, & quæ erat nouissima facta est prima: ferro & fide vsq; ad aduentum maligni Antichristi & benigni Iesu Christi defendēs sibi terrenā & cęlestem potestatē.

Hinc iam diu calumniis vestris reluctati, breuiter attingamus intentionem vestri Epilogi.

Constantinopolitanus. † Cur tantam deceptionem horum talium non aspicitis, nec intelligitis, neque corrigitis populos? sicut qui debentur iudicari à Deo? Non derelinquitis quod dicitur, quoniam hoc Petrus & Benedictus & Paulus & cæteri docuerunt? Decipitis vos ipsos & populum in istis. Quæ vero scripsi, ea sunt quæ Petrus & Paulus & cæteri Apostoli & Christus docuit, & sancta atq; Catholica Ecclesia suscepit & custodit religiose, quæ & vos correcti custodite.

Romanus. * Sicut sufficienter monstratur superius, conuerso ordine & versa vice procederent hæc rectius: scilicet si vos seductos seductores & mature iudicādos à Domino diceremus. Quia volentes esse Doctores, nec intelligentes quæ loquimini, neq; de quibus affirmatis, sanctorū Apostolo-

A rum & catholicorum puram doctrinam, humana præsumptione fermentatis, omnino decipientes vos & alios in illis. Quæ autem nunc vobis scripsimus, Christus docuit, & apostoli ipsius, quæ ab eis & à sanctis Patribus sancta & catholica suscipiens Ecclesia, religiose obseruat hactenus, quæ & vos correcti obseruare, si non vultis à Christo anathema esse. Porro Benedictus monachorum pater egregius in nullo à vobis est detrahendus, quia fide, doctrina & vita præcipuus, nec ad dextram nec ad sinistram aliquando declinauit à recta via, nec terminos quos patres posuerunt, est transgressus, nec Leopardum curauit definire, sed regulam discretione plenam cœnobitis tradere. In qua & si constituit esum carnium infirmis, & fæmoralia in itinere positis, absit tamen, vt arbitraretur, hæc duo peiora esse fornicatione, quam quidam vestrarum adeo sibi defendunt, vt publice profiteri, nec erubescant nec metuát, tale esse fornicari, quale est quolibet pomo vesci & refici. Vnde & fornicantes Sarabaitas venerátur: fæmoralibus vero & carnibus in necessitate vtentes cœnobitas omnino detestantur. Sed quid dicit Propheta?

B *Esaiæ 5.* *Væ his qui dicunt bonum malum, & malum bonum.* Nunquid vas electionis B. Apostolus Paulus alicubi definit: neq; carnibus aut fæmoralibus vtentes regnum Dei possidebunt? Qui tamen plerisq; locis vehementer inculcat, dicés: *Nolite errare, neq; adulteri, neq; molles, neq; masculorum concubitores regnum Dei possidebunt.* (*1. Corint. 6. Hebr. 13.*) Item: *fornicatores & adulteros iudicabit Deus.* Et, *omne peccatum quodcunque fecerit homo extra corpus est: Qui autem fornicatur in corpus suum peccat.* (*1 Cor. 6.*)

Constantinopolitanus. † Azymas vero & custodias sabbatorum proiicite miseris Iudæis: Similiter & suffocata barbaris gentibus, vt simus puri omnes in immaculata & in recta fide, & vnus grex vnius pastoris Christi. Cuius in cruce diuino sanguine inebriati, laudamus puri pure Patrem & Filium & Spiritú sanctum: vniuersa Mosaicæ legis & ab eo custodita derelinquentes sine Deo Iudæis. Qui velut cæci perquirentes Christum, lumen amiserunt, permanentes in vmbra sicut insipientes perpetuo.

Romanus. C * Superius monstrauimus copiose, nec sabbata vel azyma nos Iudaice obseruare: nec suffocata gétiliter manducare, sed apostolicam catholicamque fidem, principaliter retinere, nec procaciter refugere, sed humiliter fugere ad vnum vnius summi boni pastoris ouile, qui posuit animá suam pro ouibus suis: quas, vocem suam non alienorum recognoscentes & sequentes carne sua instanter cibat & sanguine potat, vt corde, ore, & opere collaudent S. & indiuiduam Trinitatem. Vnde super omnia dolemus veteres animas vestro de pulmone hactenus non potuisse reuelli. De quibus in actibus Apostolorum dicitur: *Athenienses ad nihil aliud vacabant, nisi addiscere aut audire aliquid noui.* (*Actor. 17.*) Sed iam profanas vocum nouitates deuitando, veterem pelliculam quantocius abiicite, ne quod absit dicatur vobis sponsi voce: *Si ignoras te, egredere & abi post vestigia gregum & pasce hœdos tuos*: (*Cantic. 1.*) illos scilicet, quos ipse pastor in fine à sorte humilium ouium separat: quia lasciui & petulci, hic se vi superbiæ exaltare non cessant.

Deinde si vniuersa Mosaicæ legis relinquimus Iudæis, nulla honestas aut sanctitas remanebit nobis: ceu ex superioribus recolligere potestis. D Relinquantur ergo eis sola carnalia mandata, & sanctum seculare, in quibus cæci quærunt quid inuenire, dum vmbram sectantes, exulant à luce. In qua vmbra numeratur & Sabbatum vestrum Apostolo dicente: *Nemo vos iudicet in cibo aut potu aut in parte diei festi, aut Neomeniæ aut Sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum.* (*Coloss. 2.*) Porro sicut sine Deo sunt Iudæi, sic & omnes hæretici. Verum ne quid sit minus, quod sequitur attendamus.

Constantinopolitanus. † Hæc autem huiusmodi multotiens & ipse cum populo agnoscens docuisti eos, & correctus scripsisti multis talem consuetudinem habentibus. Et vt habeas salutem animæ tuæ, mitte Principibus Sacerdotum & Sacerdotibus, & adiura vt per hæc seipsos corrigant & populum, vt mercedem & in istis habeant. Et si hoc feceris, propono & per secundam scriptionem maiora & perfectiora his scribere tibi fidei vera ostensione & firmamento animarum, pro quibus Christus posuit animam suam.

Romanus. * O viri cordi in perpendite hic & cauete hæreticorum E callidam subreptionem; qui per benedictiones & dulces sermones, seducunt corda innocentum. Ecce his specialiter Tranensem Episcopum Ioannem, cui talia scripsistis, alloquentes, oleo peccatoris caput eius impinguare satagitis dicentes: *Hæc autem huiusmodi multotiens cum populo agnoscens docuisti eos & correctus scripsisti multis similem consuetudinem habentibus.* Sed nos è contrario per Salomonem dicimus vobis: *Os quod mentitur occidit animam.* (*Sapient. 1.*) Neq; enim præfatus Episcopus correctus à vobis aliquando talia populum docuit, aut cuiquam super his scripsit. Quod si fecisset, correctus à nobis fecisset, cur corruptus non autem correctus à vobis talia præsumpsisset. Sed ille qualiscumq; sit in opere, sanus tamé hactenus extitit in orthodoxa fide iuxta capacitaté suæ intelligentiæ. Vnde nullis vestris susurrationib. acquiescens, adhuc persuaderi non potuit, vt alicui sacerdotum has vestras nænias pro correctione illorum & populi cum adiurationib. mitteret. Et ipse non solum nullam mercedem in his haberet, sed insuper gradus sui periculú incurreret. Cui etiam si vobis in vestris nugis obediat, aliud mercedis repromittitis: F scilicet vos secundo ei scriptú iri maiora & perfectiora his, vera fidei osténsione, ac firmamento animarum, pro quibus Christus posuit animam suam. In quibus plane promissis antiquum ritum hæreticorum retinetis, quorum sermo sicut cancer serpit, & pollicetur curiosis fastigium perfectæ scientiæ, vt pertrahat ad baratrum extremæ stultitiæ. Quorum vanitatem sapientia Dei per Salomonem proprie demonstrans ait: *Mulier stulta & clamosa, plenaq; illecebris, & nihil omnino sciens, sedet in foribus domus suæ, in excelso vrbis loco, vt vocet transeuntes per viam, & pergentes itinere suo. Quis est paruulus? declinet ad me. Et vecordi locuta est: aquæ furtiuæ dulciores sunt, & panis absconditus suauior. Et ignorauit, quod Gigantes ibi sunt & in profundis inferni conuiuæ eius.* (*Prouerb. 9.*) Hic plane hic vestri efficax depictor est, qui maiora & perfectiora ad ostensionem fidei & firmamentum animarum pollicemini inuitádo paruulos & vecordes ad aquæ furtiuæ dulcediné & panis absconditi suauitatem. Vere omnino aqua furtiua est in qua rebaptisatis Latinos catholice baptisatos, quod nullus catholicus adhuc præsumpsit, scilicet vt rebaptisaret aliquos, in nomine S. Trinitatis ab ipsis etiam hæreticis baptisatos. G Vere omnino ad nescio quem panem absconditum inuitatis, quando viuifica & terribilia Sacramenta corporis & sanguinis Iesu Christi profanis pedibus conculcatis.

Hæccine sunt illa maiora & perfectiora, vt tanta oblatio imponatur altari, quanta nequeat à ministris, vel à populo sumi, & idcirco debeat subterrari aut in puteú ad hoc præparatum proiici? Hæccine quoque sunt illa maiora & perfectiora, vt nouus maritus & recenti carnis voluptate resolutus & totus marcidus, Christi ministret altarib. & ab eius immaculato corpore sanctificatas manus, confestim ad muliebres transferat amplexus? Hæccine sunt illa perfectiora, vt mulieribus Christianis in partu vel in méstruo periclitátibus Communio denegetur? aut paganis baptismus interdicatur? & paruulis morituris ante octo dies regeneratio per aquá & Spiritum sanctú subtrahatur? In quo vtiq; crudeliores Herode, non tantum in corpore sed & in anima quotidie trucidatis paruulorum innumerabilem H populum & destinatis ad ignem æternum. Nunquid etiam inde est quod hominis mortui imaginem affigitis crucifixæ imagini Christi, ita vt quidam Antichristus in Cruce Christi sedeat ostendens se adorandum tanquam sit Deus? Núquid & illud inde est, quod peius sit Monachos fæmoralibus indui & carnib. vesci quam fornicari? Ideone clauditis Ecclesias Latinorum & diirigitis scripta per totum orbem, vt ad hæc maiora & perfectiora petitabatis omnem Christianum populum? Non sunt hæc talia, ostensio veræ fidei, sed adinuentio Diaboli. Nec sunt firmamentum, sed destructio animarum. Pro quibus omnibus & aliis, quos longum est scripto prosequi erroribus, nisi resipueritis & digne satisfeceritis, irreuocabile anathema hic & in futuro eritis à Deo, & ab omnibus Catholicis, pro quibus Christus animam suam posuit.

Explicit Responsio.

INCIPIT

A

INCIPIT CVIVSDAM NICETÆ PRESBYTERI ET monachi monasterii Studii libellus contra latinos editus, & ab Apocrisariis Apostolicæ Sedis Constantinopoli repertus.

Niceta presbyter & monachus monasterii Studiorum, qui prænominor Pectoratus: Romanis de azymis & Sabbatorum ieiuniis, & nuptiis sacerdotum.

Bona est dilectio ad proximum: ô omnium gentium sapientissimi & nobilissimi Romani. Ex habitudine enim dilectionis ad proximum, & humilitas abundat ad eum qui habet illam. Ipsa autem abundans efficit participem sui, omnia diligere, omnia sustinere, vt ait diuinus Apostolus, & non inflari aduersus proximum suũ aliquando, neque ea quæ ipsius solius sunt quærere, aut zelũ habere aduersus eum & altercationem & æmulationẽ. Omnia enim hæc dilectionem persequuntur & humilitatem, & faciunt hominem non secundum Deum ambulare, sed secundum hominum libitum. Quod & Paulus arguit, dicens: *Cum sit inter vos zelus & contentio & discordia, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis?* Propter quod rogo vestrã charitatem, humiliari vos propter Dei præceptum, & audire à nobis indignis & minimis.

1. Cor. 13.

B

1. Cor. 3.

Requirẽtes enim ab illis qui ex diuersis prouinciis Romanorum peregrinantur hic de azymis, quid dicemus de his in dilectione Christi ad vos? Qui azymorum adhuc participant sub vmbra legis sunt, & Hebræorum mensam comedunt, non autem rationalem & viuam Dei mensam, & nobis qui credidimus supersubstantialem, quemadmodum superius exigere supersubstantialem docti sumus panem. Quid enim est supersubstantialis, nisi quia nobis est consubstantialis? Alter autẽ nullus est nobis consubstantialis panis, sed corpus Christi, quod consimile nobis est secundum carnem humanitatis ipsius. Si autem animata est nostræ massæ substantia, qua verbum induit se: ergo nõ consubstantialem nobis panem comeditis, quia azymorũ participamini. Azyma enim inanimata sunt, sicut ipsa rerum natura declarat atq; liquidius educet. Intermixtum enim modicum fermentum in farina & cõmixta sibi, ipsa vnam efficit seipsam propter fermentũ, viuifica quadam virtute, & calefacit eam, & mobilẽ quasi viuam operatur. Quod in azymo fermento Pharisæorũ, quod effugere nos sermo admonet, neq; effectum est aliquando, neq; fiet omnino. Diuinæ enim effecti sumus participes naturæ, cuius & participamur quotidie, qui cõmunitatem habemus cũ Christo, sicut dicit & Petrus vertex: *Gratia vobis & pax multiplicetur in cognitione Dei, & Iesu Domini nostri.* Et post pauca: *Vt per eam efficiamini diuinæ participes naturæ*, non autem fermento azymi interfectorum Dei. Diuinam autem naturam, quisquis rationis est Dominus, dicet aliquando azymum, & mortuũ fermentatum Iudæorum, quod in sacrificio vos Deo offertis, quod in figura veræ & viuæ carnis Domini comedetis? Quomodo vnitatẽ habebitis cum Christo, viuente Deo, mortuũ, vt dictum est, & infermentatum fermentũ comedentes, legis vmbræ, non noui testamenti? Si enim & hoc dixeritis, sed non sic se habet. Inquit enim dilectus Christi discipulus: *Si dixerimus quia communitatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & non facimus veritatem: Si autẽ in lumine ambulamus sicut ipse est in lumine, communitatem habemus ad inuicem, & sanguis Iesu Christi purificat nos ab omni peccato.* Qui ergo azyma comedit, in tenebris legis ambulat. Et quomodo habebit societatẽ cum Christo, qui est in lumine noui sui testamenti & gratiæ? Nam qui in lumine ambulant gratiæ, panẽ comedunt qui est corpus Christi: & bibunt sanguinem immaculatum eius, & ita habent ad inuicem, & cum Christo societatem, purificati sicut dictum est, ab omni inquinamento. Azymum autem non est panis: neq; enim compositus, neque per seipsum perfectus est, sed indigens, semiqueperfectus indigens plenitudine fermenti. Panis autem compositus, per seipsum perfectus est, & plenissimus, sicut ille qui totum habet in seipso plenitudinis.

C

Matth. 16.

2. Petr. 1. ibidem.

D

1. Ioann. 1.

E

Animaduertite & attendite, quia in azymis nulla est viuens virtus, mortua enim sunt; in pane autem, hoc est, corpore Christi, tria sunt viuentia, & vitam præbentia eis, qui ea digne comedunt: Spiritus, aqua & sanguis, ceu & ipse, qui super pectus Christi in cœna recubuit Ioãnes, contestificatus in eo verbo: *Tres sunt qui testimoniũ dant, spiritus, aqua, & sanguis, & hi tres in vno sunt*, videlicet in corpore Christi. Quod & secundum tempus Dominicæ Crucifixionis declaratum est, cum aqua & sanguis ex immaculata costa ipsius effluxit lancea percussa carne ipsius, sanctus spiritus viuificusq; in Deificata carne eius permansit. Quam comedentes in pane, qui immutatus est per spiritum & effectus est corpus Christi, viuimus in ipso, tanquam viuam & Deificatam carnem edentes. Sic autem & sanguinem viuum & calidissimum eius bibentes cum effluente aqua ex immaculata costa eius, mundamur ab omni delicto, feruenti replemur spiritu. Calidum enim, vt videns velut ex latere Domini calicem bibimus, quia ex viua carne & calida spiritu Christi calidissimus nobis sanguis & aqua emanauit. Quod in eis qui azyma comedunt, nequit fieri.

1. Ioann. 5.

F

Si autem mortuum fermentum comeditis ô sapientissimi, vt sermo declarauit, cuius rei gratia gloriamini dicentes: *Quia non sicut vos sale & fermento atq; aqua farinam temperamus, & sic facimus oblationem azymorum nostrorum, sed aqua sola & farina & igni azymum conficimus, & in tribus his puram facimus nostram oblationem.* Percontamur igitur vos, hæc tria, aquam & farinam & ignem ad quid accipitis, & eius effigiem esse hæc æstimatis? Carnis Domini? Sed non inquit dilectus Christo Ioannes: *Tres sunt qui testimonium perhibent*, aqua & farina & ignis. Sed quid? *Spiritus & aqua & sanguis, & hi tres in vno sunt*, videlicet in corpore Christi, vt dictum est, quod nos comedentes vnimur incarnato propter nos & immolato Christo incorporati, & velut caro eius sumus ex carne ipsius, & os ex ossibus eius, sicut scriptũ est. Si autem ad increatam & incorpoream naturam sanctæ Trinitatis assumitis: erratis cadentes in hæresim eorũ, qui asserunt Deum passum, qui dicunt compassum verbum carni, & eandem ipsam deitatem sustinuisse passionem. Non enim pariter Trinitas incarnata est, Pater & filius, & spiritus sanctus, vt conspiciantur in ea hæc tria, aqua vt dicitur, farina & ignis, & vt in figura ipsius faciatis azymum & sacrificiũ offeratis, sed vnus ex Trinitate filius, & Verbum Dei incarnatum est, ex castissimis S. Virginis carnibus homo effectus, & omnia ordinationis suæ perficiens, crucifixus est carne, non passa diuinitate ipsius. Carne igitur crucifixus tradidit nobis edere per panem, carnem suam, quam in spiritu sancto ita viuam dicimus: *Accipite & comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis fractum est in remissionem peccatorum.*

1. Ioann. 5.

Ephes. 5.

G

Quid ergo vobis in Christo fratribus nostris & legi quę maledicta est in Christo? quoniã adhuc azymum fermentum eius comeditis? noua creatura sumus in Christo. Vetera transierunt, Paulum audite dicentẽ: *Ecce facta sunt omnia noua.* Si autem hæc comedere decernitis iustum: cur nõ & circumciditis? Christus circumcisus est, cur nõ & purificamini? Paulus etiam & hoc fecit: & alia etiã omnia similiter seruate veterum, sicut & hi, ea quæ legis sunt faciũt per quos nomen Dei in gentib. blasphematur, sicut est scriptum: *Nõ bona est gloriatio vestra*, vt & ego quę Pauli sunt loquar ad vos: *Nescitis*, inquit, *quia modicum fermentum totam massam corrumpit?* Et panis tandem non azymum efficitur. Sed quid hic dictus apostolus scribit ad Corinthios? Nunquid vt vos ęstimatis, de celebratione, quam vos in azymis celebratis? Nequaquam. Sed quoniam illi hoc despiciebant, quod aliquis nouercã acceperat, & in antiquis consuetudinibus falsæ scientiæ suæ gloriabantur, volens autẽ eos cõuerti Paulus & ex vetere remouere malitia: venit per similitudinem hanc, fermenti dico & massæ, ostendit eos, quoniam vnum malum tanquam modicum contemptũ, magnam in toto corpore Ecclesiæ faciet læsionẽ. Propterea, inquit, adiiciens: *Et non luctum habuistis, vt auferatur de medio vestri, qui hoc opus operatus est?* Potest enim, inquit, iniquitas ista ad omnes vestras vrbes transire, & tanquam

2. Cor. 5.

H

Roman. 2.

1. Cor. 5.

Ibidem.

A Ibidem modicum fermentum totam massam fermentat: sic omnes apprebendi & fermentari, & vnam massam maioris iniquitatis operari. *Expurgate*, inquit: *vetus fermentum*, peccati: Tollite hunc è medio vestri: vt efficiamini Christo noua conspersio, sicut estis baptisati, idest, vel azymi vel puri: mortificati mundo & desideriis carnis. Etenim Pascha nostrum hoc est, quoniam vt eriperet nos ex iniquitate ac morte, immolatus est Christus. Ibidem. Qua de re sic ait: *Epulemur non in fermento veteri: neq; in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis*: hoc est, puræ vitæ & fidei, qua in Deum credimus & veraces oratores eius efficimur. Sic magnus Gregorius Theologus hoc verbum accepit, ô sapientissimi, ea quæ mentis Apostolicæ sunt intelligite, & non quemadmodum boc vos accepistis, de azymorum festiuitate & participatione. Si enim de azymis & de celebratione eorum Corinthiis Paulus præcepisset, & eos in azymis epulari iussisset, non promulgasset cum vndecim, & omnem reducens Ecclesiam fidelium in ordinē, B in septuagesimo Canone, cum excommunicatione præcepisset omnibus, huiusmodi causam à Iudęis nullatenus accipi: *Si quis Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut omnino ex numero Clericorum ieiunauerit cum Hebræis, aut epulatus fuerit cum eis, & acceperit festiuitatum eorum munera, vt sunt azyma, aut aliquid huiusmodi, deponatur: Si autem laicus, sequestretur.*

Si autem dicitis: Quia ab Hebræis non accipimus, sed domi facere consueuimus, cur hoc? siue ab illis accipiatis siue domi faciatis azyma sunt. Et iuxta hoc grauiorem pœnam habebitis, quoniam relinquitis agere, quæ iussa sunt vobis à Christo, & Apostolis ipsius: facientes velut illi, qui sub seruitute legis sunt, qualia Iudęi faciunt in vmbra & tenebris legis sedentes, nullatenus dicenti Paulo credentes: 1. Cor 7. *Fratres vnusquisq; in eo ordine quo vocatus est in ipso permaneat.* Non enim inuenietis omnino in diuina Scriptura, quoniam azymum dictum sit à Christo aut Apostolis eius, cum administraretur ab illo noui Testamenti mysterium. Pau- 1. Cor. 10. lus enim Corinthiis scribens dicit: *discernere vos oportet calicem benedictionis quem benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? Panem quem frangimus nonne communicatio corporis Christi est? Quoniam vnus panis, vnum corpus, multi sumus.* C 1. Cor 11. *Etenim omnes ex vno pane participamur. Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis: Quoniam Dominus Iesus in qua nocte tradebatur, accepit panem*, & non azymum, *& benedicens fregit & dixit: accipite & comedite hoc est corpus meum, quod pro vobis frangetur. Hoc facite in meam commemorationem.* Et non semel dixit panem, sed etiam sæpe. Non hic solus dixit, sed & cæteri Apostolorum, & Matthæus quidem ait: Matth. 26. *Cœnantibus autem illis atque considentibus accipiens Iesus panem:* Aspicitis panem, & hic inquit, *& benedicens fregit, & dedit discipulis suis & dixit: sumite & comedite, hoc est corpus meum.* Similiter autem & hoc Marcus inquit, & reliqui: & nequaquam azymum ab eis commemoratur. Marci 14.

Quoniam quidem oportebat pati Christum secundum diem legalis Paschæ, in qua & agnus ab Hebræis immolabatur. Oportuit enim fieri Pascha ab interfectoribus Dei in sexta feria, in qua tandem & quarta decima Luna erat iuxta primum mensem, in quo contingit euenire VDXXXIV. annos: Cyclus enim solis erat XVIII. & V. vt non adhuc traditus prçuenisset proprium Pascha discipulis tradere: D recumbens in cæna secundum vesperum quinti diei, Postquam cænauit accepit panem, fregit, tradidit Apostolis mysterium noui Testamenti in nocte quinta, in qua traditus est à Iuda: Sicut scriptum est. Sed quid dicit Lucas A- Lucæ 22. postolus? *Accepit panem & benedicens fregit.* Ecce & Lucas accipere panem Christum dixit, & non azymum. Non enim adhuc erat sextæ feriæ dies. Tertia decima erat Luna in illa quinta feria, & non erat azymum, neque adhuc ablatio fermentati.

Azyma enim in quinta decima Luna promulgata erant in lege, vt in quarta decima die ad Vesperam agnus immolaretur, & in quarta decima die Lunæ primi mensis Pascha appellaret lex, quintam decimam diem primum azymorum & Sabbatum nominaret. Proh dolor insipientiā illiteratorum. Et non erat azyma in quinta feria, cum esset Luna tertia decima & non quarta decima. Secundum quintam decimam Lunam fuerat institutum azyma fieri, E sicut & agnus ad vesperam quartæ decimæ diei iussum est immolari, secundum quam immolatus est Christus, agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Si autem Christus immolatus est, & crucifixus in decima quarta die Lunę, ferię sextę, in Sabbato autem erat festum azymorum, quando azyma comedit: etiā Apostolis sic facere in nouo Testamento tradidit: Quomodo dicitis ab Apostolis accepisse vos facere azyma iam post resurrectionem à mortuis? Non videtis quia manifeste ex rebus arguimini, quoniā non tūc azyma, cum mysteria noui Testamēti traderet Apostolis Christus?

Ostendam vobis hoc ex legislatione Moysi: Loquitur enim: Leuit. 23. *Hæ sunt festiuitates Domini & ipsæ sanctæ quas vocabitis in temporibus suis, in primo mense in quinta decima die mensis huius festum azymorum Domino: & in quarta decima die mensis inter medium ad vesperum erit Pascha Domino: & in quinta decima die huius mensis festum azymorum Domino. Septem enim diebus azyma comedite.* Ecce enim ex legislatione Moysi didicistis, quoniam non tunc azyma, quando post cęnam secundum diem quintæ feriæ Christus tradidit per fractionem panis noui Testamenti mysterium. F Ante festum autem azymorum boc fecit, cum esset tertia decima dies mēsis. Quinta decima enim die mensis, vt legislatio babet Moysi, erat festum azymorum. Et Christus in feria sexta crucifixus, secūdum quartamdecimam diem mensis, quādo debebant Iudæi immolare agnum: Sabbato autem secundum quintamdecimam diem mensis, cum esset festum azymorum, in sepulchro iacuit sepultus. Azyma ergo dum non essent ante festum azymorum in toto anno ipso: Septem enim diebus comedebant azyma Iudæi, ceu instituit Moyses: in quintadecima die primi mensis incipientes festum hotū; vbi reperta sunt azyma quando cum discipulis suis cęnam comederet Christus? Si enim sicut dicitis, à Domino Apostoli acceperunt azyma, & illi iterum tradiderunt vobis hęc in figura corporis Christi in mysterium noui Testamenti: dum nec ablatio panis fieret secundum constitutionem Moysi, neq; erant tunc azyma, vbi reperta sunt? Quomodo obliuiscimur legislationum Moysis? Septem namque solis diebus facere tradidit vobis. Sed vos in G toto anno conculcatis instituta Moysis. Et Christus non venerat soluere legem sed adimplere.

Valde enim veritati obsistitis fratres. Si enim traditum vobis fuit ab Apostolis comedere azyma: quomodo Agathon sanctissimus Papa vester, præsessor cum esset sextæ Synodi sub Constantino Imperatore, & diuinus Gregorius Agragantinorum Episcopus non abstinuere: cum sicut huius Synodi diuini Patres aduersum azyma legem constituissent à nemine fidelium hoc fieri? Et vt ostendam vobis horum legislationem contra azyma, adiicio rationi, & canonem ipsorum sic habentem in vndecimo capitulo: *Nemo in Sacerdotali constitutus ordine, aut laicus, ea quæ apud Iudæos sunt azyma comedat, aut cum eis cohabitet, aut in infirmitatibus inuitet, aut medicinam ab eis accipiat, vel in balneis cum eo lauetur. Si quis hoc agere initiauerit: siquidem Clericus fuerit deponatur, si autem laicus sequestretur.* Qui azymum conficit & comedit, & si non acceperit hoc à Iudæis, sed imitator fuerit in boc, vt Iudæus intelligit, & extra legem est, quemadmodum & si circumciderit quis seipsum, aut à Iudæis circumciditur, H simul & in scientia est illis, Canonesq; & instituta Apostolorum, sanctorum Patrum transgrediens, & irrita omnia facit, vt ratio nostra demonstrauit. Sed de azymo sufficienter vobis quod prohibitum sit ab omni Scriptura diuina demonstrauimus.

Age nunc quia cętera demonstrauimus vobis, & subito memoriæ suggestum est vobis de Ieiunio Sabbatorum, quoniam insultaris nobis: Vnde ieiunare Sabbata, ex qua sancta Scriptura accepistis? Ab Apostolis? Nequaquam. Apostolorum vertices in quinto quidem libro ordinationum, qui de Martyribus inscribitur, iuxta Clementem, *Quartam feriam & sextam, præcepit nobis ieiunare Dominus. Vnam quidem propter traditionem, alteram propter passionem. Ipsum autem ieiunare Sabbatum, non tradidit nobis ieiunare, quoniam non oportet, propter illud solum, in quo Creator omnium sub terra fuit.* Vnde iuxta calcem eiusdem libri, iterū sic loquitur: *Omne quidem Sabbatum & omnem Dominicum celebrādū esse dicimus. Gaudere enim oportet in his & nō lugere.* Sepomo qui-

dem libro

A dem libro earum constitutionom iuxta vicesimum quartum caput hoc inquiunt: *Sabbatum namque & Dominicum celebramus, quia illud quidem diuinæ operationis est memoria: hic vero resurrectionis. Vnum vero tantum Sabbatum custodiendum est in toto anno Sepulturæ Domini: quo ieiunare oportet. Quando enim Christus in sepulchro iacuit, discipuli potentiorem circa eum fletum habebant, quam gaudium ex memoria diuinæ operationis.* Veruntamen hæc mystice per Clementem Papam constituentem, non steterunt hic, sed scientes magnam damnationem esse ieiunare Sabbata, excommunicatione valida, ligant ex hoc Ecclesiam. Dicit enim in sexagesimo quarto Canone. *Si quis inuentus fuerit Dominicum diem ieiunans, aut Sabbatum præter vnū solum, deponatur. Si aūt Laicus sequestretur.*

Hoc autem exequentes & qui in sexta Synodo Patres, conuenienter huic sic promulgant sancte, præsidente Synodo Agathone Papa Romæ, & Gregorio cum eis Agriganti norum Episcopo præsente. *Quoniam quidem dicimus eos qui in Romanorum vrbe sunt in sancta Quadragesima ieiuniis B eadem Sabbata ieiunare iuxta traditam sibi Ecclesiasticam consequentiam: placuit sanctæ Synodo obseruare Romanorum Ecclesiam immobilem Canonem dicentem: Si quis Clericus fuerit inuentus,* & cætera quæ deinde scribit. Hæc igitur sicut cernitis Apostolicis constitutionibus & Canonibus fidelium Ecclesiam ligat cum Papa Romę Agathone. Vos vnde aliter & ex quo ieiunare Sabbata accepistis? Quin etiam oblationem perfectæ Missæ per omnem diem facere in sacris diebus ieiuniorum, siue Sabbato siue Dominico die: vnde assueuistis? & à quo Doctore accepistis? Ex Apostolis? nullatenus. Apostoli enim ex hoc posuere Canonem sic loquentes: *Si quis Episcopus aut Presbyter vel Diaconus aut Lector aut Cantor, sanctam non ieiunauerit Quadragesimam, quartamq́; & sextam feriam, deponatur, nisi infirmitate corporis impediatur.* Ministrātes ergo atq; complentes ministrationē sanctæ Missæ secus tertiam horam diei, in qua & promulgatū est offerri sacrificium: quomodo ieiuniū vsq; ad horā diei nonā obseruatis? soluentes hęc in tēpore ministrationis missę? Nequaquam. Si autem hoc impossibile est, maledictione plectemini.

C Qui in Gangreno fuere Patres Concilio cap. 19. talia effantur: *Si quis continentiā sine corporali necessitate elatus fuerit & constituta ieiunia in communno & obseruata ab Ecclesia dissoluerit, præsumendo sibi perfectam rationem, anathema sit.* Similiter Patres qui in Laodicensi fuere Concilio, secundum quinquagesimum Canonem sic effati sunt, *quia non oportet in Quadragesima Martyrum natalitia celebrare, sed sanctorum commemorationem facere in Sabbatis & Dominicis diebus.* Et iuxta Quadragesimum octauom Canonem ita aiunt ipsi: *quod non decet in Quadragesima panem offerre nisi in Sabbato & Dominico solo.*

Et qui in sexto vniuersali Concilio conuenerunt Patres similiter iuxta quinquagesimum secundum Canonem sanciunt cum sanctissimo Agathone Papa dicente sic: *In omnibus sanctis Quadragesimæ ieiuniorum diebus, sine Sabbatho & Dominico die, & sine sancto annuntiationis die, fiat Missa ex ante sanctificatis oblationibus.* Sic ergo accipientes nos Sabbato & dominica die, secus tertiam diei horam, in qua & Spiritus sanctus descendit super discipulos, immolantes: in ipsis sanctificamus munera, ex quibus sufficientia in tota hebdomada conseruamus. In aliis autem diebus hebdomadis D iuxta tempus horæ nonæ diei concludentem omnem ministrationem in consummarionem Completorij, agimus nos Sacerdotes eum Diaconibus ingressum, thuribulum solum ferentes. Et post lectionem Prophetarum constitutas orationes à magno Basilio facientes, & munera transferentes appositionis altario & orantes cum ipsis. Insuper autem & traditam nobis à Domino orationem dicentes, exaltamus præsanctificatum panem, & damus præsanctificata sancta Sanctis, & vniti communione pane & calice mysteriorum Christi. Et ita agentes gratias Deo, relinquimus eos atque dimittimus ex congregatione, sumentes nos communem mensam per folia & legumina, & calidam aquam qui voluerint. Sunt autem & alij qui sola communione & benedictione per totam perseuerant hebdomadam. Vos autem referentes per vnumquemque diem perfectam in Quadragesima ministrationem, quæ congrua est iuxta tertiam horam diei offerri, positos transgredimini

E Canones Ecclesiæ. Et in hoc maledictioni Patrum subiacetis, sicut dictum est.

Quis ille est qui tradidit vobis prohiberi, & abscindere nuptias Sacerdotum? Quis ex ductoribus Ecclesiæ hanc vobis tradidit prauitatem? Siquidem nisi nupserit manus impositionis accipiet. Et ita ad nuptias iuit, qui ordinatus est innuptus, legitime. Hoc & secundum Canones facitis, huiusmodi nuptias prohibentes? Si autem ante habuerit vxorem ille qui ordinandus est Sacerdos, perseuerauerit que in castitate magnaque vita, nuptias eius soluitis, transgredimini, vt ex præcepto Apostolicorum Canonum ostendam vobis. In sexto enim libro Clementis ordinationum, quæ ab eo conscriptæ sunt, iuxta 17. caput Apostoli hæc dicunt: *Episcopum & Presbyterum & Diaconum dicimus, qui vnam habent vxorem, ordinari, quamuis viuant eorum coniuges, quamuis defuncta, non licet eos post manus impositionem innuptos esse, nec insuper ad nuptias ire, aut si nupserint, alteras amplecti, sed sufficere quas habent cum ad ordinationem venerunt.* In F quinto sanctorum Canonum ita fatur in 2. capite: *Episcopus aut Presbyter aut Diaconus vxorem suam non abiiciat obtentu religionis: Si autem abiecerit, sequestretur. Perseuerans autem deponatur.* In quadragesimo vero Canone, inquiunt palam: *Propria Episcopi res:* Et post pauca: *Ne occasione Ecclesiasticarum rerum cadere Episcopum ab eis, quæ sunt Episcopi, in mulierem & pueros & propinquos, ne per occasionem eorum, ea quæ Ecclesiæ sunt subtrahat.* Et deinde: *Siquidem sunt qui prohibeant sacerdotes legitimis conuenire coniugibus.* Non ita vertices Apostolorum exposuerunt Ecclesiasticos Canones. Si autem dicis mulierē Ecclesiam dixisse Apostolos: tūc infidelis apparebit sermo tuus & vacuus, cum sacris Canonibus ipsorum, qui à nobis prædicti sunt, nō abiicere Episcopos & Presbyteros occasione religionis, vxores sanxerūt, & vt caderēt res Episcoporū ex potestatib. eorū propter filios & mulieres ipsorū.

Si autem aliquis dixerit de sancta & vniuersali Synodo, quod Papam Romæ sanctissimum Agathonem vt sæpissime diximus præsessorem habuit, ipsa centum septuaginta Patrum, sub Constantino Imperatore Nepote Eraclij & Patre Iustiniani: Quomodo non obstitit diuinus Agathon sanctæ Synodo sancienti aduersus hos impios quos vsque G nunc habetis? Si vero ab Apostolis haberetis has traditiones, obsisteret forsitan, & non suscepisset hæc, quæ apud nos ab ea promulgata sunt. Papa cū esset vester, quoniam adulteras cognoscebat traditiones ipsas & extraneas ab Apostolorum doctrina: propterea pariter cum Patribus sacræ sextæ Synodi, sicut de azymis & ieiuniis Sabbatorum & sacræ Missæ mysteriis, sic & de nuptiis Sacerdotum promulgauit dicens in decimo tertio capite: *Quia in Romanorū Ecclesia in ordine Canonis tradi cognouimus, præsentes Diaconi aut Presbyteri dignas fore manuū impositiones confiteri, vt non amplius à suis disiungantur coniugibus: Nos antiquum exequentes Canonem Apostolicæ diligentiæ & ordinationis: sanctorum virorum copulationes secundum legem & amodo valere volumus, nullatenus à coniugum copulatione dissoluentes aut priuantes eos ab inuicem, secundum tempus congruum locationis. Quia vero si quis dignus inuentus fuerit manus impositione Diaconus vel Subdiaconus aut Presbyter, hic nullatenus prohibeatur ad huiusmodi gradum ascen-* H *dere, coniugi cohabitaturus legitime: neque in tempore ordinationis exigatur confiteri ad legem propria locationis propter propriam vxorem.* Et post pauca: *Si quis ergo præsumpserit extra Apostolicos ordines motus quendam sacrorum Presbyterorum & Diaconorum priuare à copulatione legitimarum mulierum, à communione sequestretur. Similiter si quis Presbyter aut Diaconus collectaneam suam occasione religionis proiecerit, separetur: perseuerans autem deponatur.*

Vnde igitur vobis, & ex quibus hæ horribiles infirmitates superuenerunt ô viri Romanorum sapientissimi, & omnium aliarum gentium nobilissimi? Æstimo quod quidam ex Iudæis in tempore Apostolorum credentes, vana lucra cupientes, & pecuniarum amatores reperti, volentes multos fidelium abstrahere ex Euangelio: hoc est, ex fidei prædicatione, corruptis illum prædixissent eis, in hoc & Christianitas & Iudaismus corrupta sunt. De quibus Ioannes fatus est: *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Si enim fuissent ex nobis permansissent vtique nobiscum,* de his qui circa Simonem & Deman, Niculaumque & Cleubium subtre- 1. Ioan. 2.

A

xendo. Reliqui autem verticum in 7. libr. institutionum, iuxta sextum decimum caput liquidius dixerunt: *Scimus enim*, inquit, *quia hi qui circa Simonem & Cleobium & Iudam, conscripserunt libros in nomine Christi & discipulorum eius circũferunt ad seductionem vestram, & eorum qui diligunt Christum, & nos seruos ipsius.* Et in veteribus quidam conscripserunt libros apochrifos Moysi & Enoch, & Adam, Esaiæ & Dauid & Heliæ, & trium Patriarcharum, corruptiones facientes atq; veritatis inimicos libros. Sed & Paulum Domini Apostolum hæc præscientem, vt æstimo, sic ad vos ascendisse huiusmodi seductores, dolũ texentes vobis, Philippensibus scribit: *Videte canes, videte malos operarios, videte abscisionem.* Et Timotheo iterum: *In vltimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus & doctrinis dæmonum, in hypocrysi loquentium mendacia, & incidentium propria conscientia, impedientium nubere, & abstinere à cibis quos Deus creauit.* Et ea quæ exinde. Propter quod & Tito præcepit: *Argue eos*, inquit, *duriter vt sani sint in fide non attendentes Iudaicis fabulis & præceptis hominum subuertentium veritatem.*

Philip. 3.
1 Timot. 4.
Tit. 1.

B

Quamobrem diligentissime inquisiuimus de cæteris circa hæc o fratres, ne aliquando ex his quæ dicta sunt & redarguta vobis mendacia, dico nunc azyma, sabbatorum ieiunia, nuptias sacerdotum, & in ieiuniis oblationes accipiatis, sed scientes nunc, quod primum est eorum, ex omni à Deo inspirata scriptura: fugite quæ huiusmodi sunt actitare, cum sitis ecclesia Dei & totius orbis semper splẽdidus oculus, aut vniti nobis vestris confratrib. quos per iam dicta scidistis, cum sitis corpus Christi: reuelata facie gloriã Domini in conuentu & vnitate cum orthodoxa fide conspeculemur, & imaginem eius transformemus in nobis, viua demonstratione, & ipsius ad gloriam sempiternam, sicut à Domini spiritu, quoniam ipse est caput nostræ Ecclesiæ corporis, & in eo sicut in vno corpore, omnes nos coniungimur.

Hæc vobis Romanis. Si ergo possimus vos cum suis hominibus ad credulitatem nobiscum reducere per ea quæ diximus, & docendo vos ex diuina scriptura arguimus; gratia Dei, & vobis scientibus bene spiritui sancto credere & prosequi rationem iam dictam ex scripturis. Si vero aliter tenetis, date nobis testimonia ex diuina scriptura consistentia: in quibus volu beneuolos vos esse, vt super sedes intelligentiæ requiescatis, & nos scientes obedire in enarrabili rationi spiritus, docere omnia quę ad vos scripsimus. Salutamus vos in Christo Iesu Domino nostro, cui est gloria & potentia, cum Patre & spiritu sancto, nunc & semper, & in sęcola sæculorum, Amen.

C

Finis libelli Nicetæ Presbyteri & Monachi monasterii Studii, contra Latinos.

INCIPIT RESPONSIO SIVE CONTRADICTIO IN eundem libellum à Fratre Humberto Episcopo Syluæ candidæ.

D

SI diligenter S. Chalcedonensis Synodi quartum considerasses caput, quiete monastica & ieiuniis atque orationibus in monasterio tuo contentus, nequaquam Ecclesiasticis rebus communicasses, nec importunitatem intulisses. Quapropter sexcentorum triginta patrum, concordi decreto à communione es suspensus, ne per te nomen Domini blasphemetur. Decet enim vnamquamque professionem se sub mensura sui habitus & gradus cohibere: ne conturbet Ecclesiastici dogmatis ordinem totum, dum non suo contentus officio, præripere quærit alienum. Sed væ tibi Sarabaita, qui nulla cœnobitali examinatus disciplina, voluntate atque voluptate ductus propria, contra sanctam & Romanam & apostolicam Ecclesiam & omnium sanctorum Patrum concilia horribiliter latrasti, stultior asino, frontem Leonis, & murum adamantinum frangere tentasti. In quo vtique conatu, non es victor errons, sed victus errore: nec presbyter, sed inueteratus dierum malorum, & puer centum annorum maledictus. Potius dicendus Epicurus, quam Monachus. Nec credendus es degere in monasterio Studio, sed in Amphitheatro aut Lupanari. Qui etiam vere prænominaris Pectoratus, quoniam cum serpente antiquo super pectus tuum gradetis. Quod sicut quidam Patrum dixit: *Quicunque vult intrat & soluit asinum*: Ex abundantia enim cordis os loquitur. Deinde detestabilior omni veneficio, labia mortiferi poculi melle charitatis & bono odore humilitatis imbuens, ex prædictis virtutibus delectabile exhibuisti proœmium, vt prægustata dulcedo faceret incunctanter absorberi fel draconum & reliquum veneficium. Sed væ ei qui potat amicum suum potione turbulenta. Quam ideo necessariam duximus subtiliori linteo colatam ire, vt modus concinnationis eius, & potentia aliquatenus possit deprehendi, & deinceps caueri, quia ingreditur blande, sed in nouissimo mordebit, vt coluber, & sicut regulus venena diffundet.

E

Ecce in ipso liuoratus tui vestibulo tria proposuisti: de azymo, scilicet, de Sabbato, & de sacerdotum nuptiis. Ex quibus tot & tanta euomuisti, vt in peruertendo diuinas sententias non inferior videaris peruersis & rabiosis canibus Iuliano & Porphyrio. Deniq; diuini eloquii scalam ad cœlos subrectam, quantum in te fuit, retorsisti ad inferos, ne cum angelis scanderes ad Catholicos, sed cum apostatis descenderes ad hæreticos. Inde est, quod S. Romanæ & apostolicæ sedis sacrificio detrahens falsissime definiuisti nos mensam Iudæorum comedere. Quod satis ostenditur in superiori nostra narratione, vbi commentis complicum tuorum, Michaelis scilicet Constantinopolitani & Leonis Acridani voluimus obuiare. Nec est necesse eadem nos totiens repetere. Quia stuppæ collectæ & paleæ coniectæ zizaniisque collectis vna potest flamma sufficere. Vnde ea tantum decreuimus leuiter succendere, quæ solus videris plus illis congessisse.

F

Itaq; quod dixisti consubstantialem & supersubstãtialem idem esse, omnino est futile. Quia Dns Iesus, quamuis nobis humanitate sit cõsubstantialis, diuinitate tamẽ, qua est Patri consubstantialis, est nobis supersubstantialis: Sic & humanæ mensæ panes, licet sint consubstantiales sibi mensæ, tamen diuinæ panis supersubstantialis est eis. Et O mẽtite Deo & aperte impugnator S. Euangelii, vbi & quãdo dixit veritas, veracis Patris Filius: *Cauete ab azymo fermẽto Pharisæorum*? Nunquid *azymum* quolibet modo potest dici, *fermentũ*, quando azymum dicatur, eo quod absq; fermento sit? & vbicunq; fermentum fuerit, necesse est, vt aut fermentum efficiat, aut fermentũ permaneat? Cum ergo fermentatum non sit sine fermento, nec fermentum aliquando possit esse sine ipso, quomodo saltẽ somniare ausus es, azymum fermentatum? sed quamuis talia dicendo telis araneæ texuetis, muscas & culices seu vermiculos aberrantes his irretire poteris, non autem columbas simplices & oues recognoscentes vocem sui auctoris.

G

Deinde ô subuersæ subuersor subuertere conatus sentẽtiã Apostoli Ioannis, dicentis: *Si dixerimus quia societatẽ habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mẽtimur & non facimus veritatem*, & cæteris nequiter vsus es hoc eius testimonio, quã adulter oculo & latro ferro, quæ vtiq; bona sunt. Illi enim lædere tentant aliquos: tu perdere cunctos. Vnde & sic concludis. *Qui ergo azyma comedit, in tenebris legis ambulat.* Sed idem Ioannes intentionem tuam enarrans, luce clarius demonstrat, quid dixerit, subiungens: *Qui odit suum fratrem, in tenebris est, & in tenebris ambulat.* Hic plane liquet, quod non ab Apostolo sancto, sed ab Apostata Angelo accepisti, vt diceres: *Qui ergo azyma comedit, in tenebris legis ambulat*, quia tota epistola illa, nec fermentatum nec azymum commemorat, sed solum charitatem.

1 Ioann. 1
H
1. Ioann. 3

Post hæc non minori sacrilegio abusus, alio testimonio eiusdẽ apostoli dicentis: *Tres sunt qui testimonium perhibent in terra, spiritus, aqua, & sanguis. & hi tres vnum sunt*, peruerse conaris ad panẽ mensæ Christi transferre, quod ille de baptismo eius voluit intimare. In baptismo siquidem hæc tria sunt, & vnũ baptisma efficiunt. Et spiritus quidem sanctificat, aqua abluit, sanguis redimit. Si quodlibet horũ defuerit, baptismus non erit, sicut venerabilis Pater Augustinus

1. Ioann. 5.

ait: Tolle

A aic? *Tolle aquam, nō est baptismus, tolle verbum non est baptismus. Sed accedit verbum ad Elementum, & fit Sacramentum.* Tu autem nequam Pectorare, nequiter interpretando & deprauando sententiam recumbentis super pectus Iesu dixisti: *Et hi tres in vno sunt*, scilicet in corpore Christi, quod dilectus eius, nec sensit nec scripsit, sed, *hi tres vnum sunt*, secundum superiorem de baptismo sensum.

Parua sunt hæc & pene nulla ad comparationē sequentis blasphemiæ, qua asserere laboras, quod tempore Dominicæ passionis & crucifixionis, quando sanguis & aqua de latere eius exiuit, sanctus & viuificatus Spiritus in deificata eius carne remansit. Quod si constitent; mortuus non fuit. Si mortuus non fuit, neque resurrexit. Si non resurrexit: inanis est fides & prædicatio nostra, quia nec nos resurgemus.

1.Cor.15. Et sicut Apostolus ait: *Si ad bestias pugnaui Ephesi, quid mihi prodest si mortui non resurgunt?* Vt quid enim quotidie tanta patimur? Comedamus & bibamus: imo bestialiter viuamus, cras enim vt bestiæ moriemur. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores omnibus

B sumus hominibus: S. d absit hoc ab omni genere humano. Nam idem præclarus Euangelista, qui hoc ipsum præsens vidit, attestatur, carnem Christi vere exanimatam in cruce fuisse dicens: *Et inclinato capite emisit Spiritum.*

Ioann.19. Porro Marcus & Lucas dicunt eum *expirasse*. Vnde & in Symbolo confitemur *mortuum & sepultum*: Alioqui sepeliri non debuit, qui mortuus non fuit. Obmutesce canis, linguam canis improbe morde, Christus enim vere mortuus est propter delicta nostra & propter iustificationem nostram resurrexit à mortuis primitiæ dormientium.

Ecce pestifera doctrina, ecce Diabolica suggestio, cuius tu signifer effectus conaris opiniones & adinuentiones tuorum contra traditionem Apostolicam & contra manifestam veritatem defendere dicendo: aquam calidam & sanguinem de viuo & calido Christi corpore exisse, & ideo Græcos aquam feruentem sanguine, eius iure miscere. Quod totum longe aliter est. Nam veraces Euangelistæ concorditer narrant Dominum nostrum hora nona in cruce mortuum, & sero à Ioseph postulatum depositum de li-

C gno & sepultum. Ipso enim emittente Spiritum velum templi & petræ scissæ sunt, terra mota, monumenta aperta, & multa corpora sanctorum resurrexerunt. In tanta itaq; perturbatione & quasi naufragio totius Creaturę, non solum latus Domini nō fuit apertum lancea, sed etiam hi qui prius ei insultauerunt, & ad spectaculum illud conuenerant; viso terræ motu & his quæ fiebant pectus suum percutientes, reuertebantur. Adeo vt ipse Centurio, cui traditus fuerat ad puniendum, diceret:

Matth.27. *Vere Dei filius erat iste.* At vbi tumultus mundi conquieuerat, & securitas aliqua redit, cū iam sero esset, Pharisęi rogauerunt Pilatum, vt propter solemnem diem Sabbati, frangerentur Crucifixorum crura & deponerentur. Tunc quoq; Ioseph rogauit Pilatum, vt tolleret corpus Iesu. Pilatus vero mirabatur si iam obiisset. Et accersito Centurione, vbi cognouit Iesum iam mortuum, donauit corpus Ioseph. Porro milites ad præceptum Pilati fregerunt crura prioris & alterius latronis. Ad Iesum autem cum venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura, sed vnus militum lancea latus eius aperuit,

D & continuo exiuit sanguis & aqua quibus formaretur Ecclesia: quemadmodum ex costa Adæ dormientis formata est Eua. Ecce si hora nona obiit, & sero iam de cruce deponendus, lancea percussus fuit: Sanguis fuit ille, naturaliter calidus non fuit, toto corpore iam præmortuo & frigido Quod si aliquo modo caluit: Euangelium quare tantum miraculum & Sacramentum tacuit? Vnde vos noui Symmystæ volumus dicatis, an sanguis tantum, aut aqua tantum, an simul vtrumque caluerit? Si sanguis tantum, quare aquam calefacitis; si aqua tantum, quare ex ea calefacitis sanguinem Christi? Si vtrumque simul, quare vtrumque simul non calefit? Sed cuius visu vel tactu potuit discerni, quodlibet horum duorum ex vno vulnere simul erumpentium, calidum aut frigidum fuisse? Præterea si aqua illa caluit, quare & aqua baptismatis, non calefit, cum præcipue ipsa baptismum præfigurauerit, sicut sanguis redemptionem? Volumus autē scire, qua intentione costam Christi immaculatam dixerit? Si pro sanctitate &

E innocentia? optime. Si autem pro eo quod impenetrabilis ferro fuit? pessime: quia de vero vulnere verum non phantasticum sanguinem pro nobis fudit. Et non de costa, sicut tu scribis, sed de latere, quia os sanguinem non solet emittere, nec os comminutum fuit ex Dominico corpore.

Cæterum quod panis sit, & dicatur etiam azymus, & quod non cum Theupaschitis in sacra oblatione erremus, & quod non azymum veteris legis, sed sinceritatis & veritatis comedamus, quodq; vetera transierunt, & facta sunt noua, satis ostenditur in alia nostra Epistola.

Tu vero maledicte & maledictus sermo oris tui, sanctam legem, sicut Seuerianus, maledictam dixisti. Nec mirum, cum etiam panem tuum, laudare supra modum cupiens, nimium vituperasti illum dicens: *modicum fermentum totam massam corrumpit, & panis tandem non azymum efficitur.* Deo gratias quia azymum non efficitur de massa fermento corrupta, sicut tuus panis. Nam corruptio nunquam & nusquam in bonum accipitur: quia vbicumque corruptio, ibi etiam substantiæ deterioratio. Quin etiam

F cum exponeres sententiam beati Pauli, quam post tot orthodoxos patres, nobis nolumus ab hæreticis exponi, quamuis nolens azymum laudasti dicens: *Sicut estis baptisati, id est, azymi & puri.* Si ergo secundum tuam confessionem baptisati sunt azymi, quid sunt non baptisati, nisi fermentati, id est, corrupti?

Dic tamen vbi & quomodo Paulus cum vndecim Apostolis Canones illos cum excommunicatione exposuit, quorum tu nobis Septuagesimum caput obiicis? omnino nesciens quid loquaris? *Si quis*, inquiens: *Episcopus aut Presbyter aut Diaconus, aut omnino ex numero Clericorum ieiunauerit cum Hebræis, aut epulatus fuerit cum eis, & acceperit festiuitatum eorum munera, vt sunt azyma, aut aliud huiusmodi, deponatur: laicus autem sequestretur.* Etiam si hoc capitulum ex libris authenticis prolatum esset, nullo modo nos tangeret, quia nec cum Hebręis ieiunamus, nec cum eis epulamur aut festiuitatum eorum munera aliqua accipimus. Quod autem tu vesane subiungis: *Siue ab illis accipiatis, siue domi faciatis, azyma sunt.* Id iaculum tibi retorquemus dicentes: *Siue cum*

G *Hebræis Sabbata epulemini, siue domi epulatio est.* Sane hoc dignius contra vos dirigeretur, quia vos nihil aliud in Sabbato quam solennitatē Iudæorū, nos autem in azymo longe aliud Sacramētū retinemus & amplectimur. Si enim interrogemus Iudęos, quid celebrēt in sabbato? Respōdebunt: *Requiem Domini.* Si Gręcos? idē & non aliud dicēt. Ergo sub seruitute legis sunt. In cuius vmbra & tenebris consederūt.

Deinde post inanes latratus super vocabulu panis, reduxisti nobis annos ab initio mundi, vsque ad passionem Christi: quando secundum te Cyclus solaris erat XVIII. & Lunæ V: vt hoc saltem figmento, possis euadere cum fermento tuo, quasi iuxta hanc supputationem tuam, occurrat in cœna Domini luna XIII. in qua nondum fermentum abiecerat plebs Hebræa. Sed nos choronographis & calculationibus talia relinquentes, maxime cum apud Gręcos & Latinos atque Hebræos diuersæ de temporibus habeantur rationes: Hoc tantum dicimus, quia Christus nec vnum iota aut apicem veteris legis resoluit. Vnde & XIV. Luna ad vesperum quinta Sabbati Pascha celebrauit, &

H mox eadem nocte comprehensus, crucifixus est quinta decima Luna, id est, sexta Sabbati, quæ specialiter dicebatur prima dies azymorum. Quamuis & in tota præcedente die, id est, quarta decima Luna fermentatum non appareret in omnibus finibus Israel. Nam & agnus cum azymis comedebatur. Quod si iuxta tuam assertionem Christus Pascha fecit tertiadecima Luna cum fermento, dupliciter reus fuit: iuste puniendus secūdum legem, quia Pascha fecit in tempore non suo, & quia cum fermentato. Quapropter mors eius nihil nobis conferet, qui non pro nostris sed pro suis peccatis interiit, scilicet quia fuit transgressor sanctæ legis. Sed de his alias copiose disseruimus.

Deinde si exceperis septem diebus Iudæi toto anno fermentatum vt assens comedunt, quis conuenientius debet argui, ille qui minimo tempore eos imitatur in azymis; an ille qui toto anno in fermentatis? Absit tamen vt eorum carnalem ritum in aliquo imitemur.

Verum quoniam Labyrintheo errore duceris, vt nunc

quacxibas intres, nunc qua intrabas exeas, iterum eandem viam teris dicens: *Si traditum vobis fuit ab Apostolis comedere azyma, quomodo Agatho Papa vester, praessor sanctæ sexta Synodi, cum Gregorio Agragentinorum Episcopo & alijs patribus, contra azyma ne fierent legem statuit*: Audi. Stulte, vane, non tantum ab Apostolis, quantum ab ipso Domino nostro Iesu Christo traditum est nobis axyma, non de Phase Iudaico comedere, sed de Pascha Christiano percipete.

Nec rei tenemur illo quod obiecisti XI. cap. sextæ Synodi dicens: *Nemo in Sacerdotali constitutus ordine, aut Laicus ea quæ apud Iudæos sunt azyma comedat, aut cum eis habitet, aut in infirmitatibus eos inuitet, aut medicinam ab eis accipiat, vel in balneis cum eis lauetur. Si quis hoc egerit, siquidem clericus fuerit, deponatur si autem laicus, sequestretur.* Quis nostrum rogo azyma, quæ apud Iudęos sunt, comedit? Quamuis enim etiam reliqua capituli huius obseruemus, illud tamen super omnia de azymis obseruamus.

Sed quid dices? Nonne magnus Basilius à Ioseph Iudæo medicinam multotiens accepit? tu autem sicut Diabolus Psalmum, ita exponendo capitulum subiunxisti: *Qui ergo azymum conficit & comedit, quamuis hoc non acceperit à Iudæis, imitator tamen Iudæorum est, sicut & is qui circumciditur.* Perdes Domine omnes qui loquuntur mendacium. Nunquid omnibus omnino Christianis interdicitur, ne aliquando alicubi azyma comedant, sicut interdicitur, ne se aliquando circumcidant? Quare hoc? quia in his imitantur Iudæos? Concedimus tamen circumcisionem solum fuisse Iudæorum: veruntamen azyma omnium gentium, quæ tu malitiose non solum à diuina, sed à humana mensa omnino repellis. Sed quid facies ô fermentate? Iudæi ceu superius asseruisti exceptis septem diebus toto anno fermentarum comedebant, & aliquando offerebant. Nunquid & hoc tolles hominibus?

Hinc videamus si non estis Sabbatiani, quos cōmemorant Patres sanctæ quintæ Synodi. Reprehendēs enim nos cur ieiunemus Sabbatis? dicis: *quarta & sexta feria iugiter ieiunandum; vna propter traditionem, altera propter passionem Domini, Sabbato autem nunquam nisi vno.* Et hoc asserere conaris ex apocryphis libris & Canonibus pari sententia sanctorum Patrum repudiatis. Nam Clementis liber, id est, itinerarium Petri Apostoli, & Canones Apostolorum numerantur inter apocrypha, exceptis capitulis quinquaginta, quæ decreuerunt regulis orthodoxis adiungēda. Vnde nos quoque omne apocryphon abiicientes, dedignamur audire eorum fabulosas traditiones, quia non sunt, vt lex Domini. Quapropter his omissis, in altera epistola, vide quid senserint de Sabbato beati & antiqui Pontifices Romani, Syluester & Innocentius, quorū sententiæ sententia Agathonis, quamuis sanctissimi nullatenus præfertur. Sed absit vt aliquando contraria eis Agatho sensisset. Et tamen in hoc, sicut & in aliis falleris, quod eum præsessorem illius synodi fuisse dicis: cum tantum legati eius eidem Synodo præsederint. Cuius gesta hic summatim placuit inseri.

Tempore Constantini filii Constantini Imperat. anno Imperii eius septimo decimo, Agatho Papa ex rogatu Cōstantini Heraclii & Tiberii Principum piissimorum, misit in regiam vrbem legatos suos. In quibus erat Ioannes Romanæ Ecclesiæ tunc Diaconus, longe post Episcopus, pro adunatione facienda, sanctarū Dei ecclesiarum. Qui benignissime suscepti, à reuerendissimo fidei Catholicæ defensore Constantino, iussi sunt remissis disputationib. Philosophicis, pacifico colloquio de fide vera perquirere, datis eis de Bibliotheca Constantinopolitana cunctis antiquorum Patrū, quos petebant libellis. Affuerunt autem & Episcopi C L. præsidēte Gregorio regię vrbis pręsule & Antiochiæ Machario. Et conuicti sunt qui vnam voluntatē & operationē astruebant in Christo, falsasse Patrum Catholicorum dicta per plurima. Finito autem conflictu, ea hora tantæ aranearum telæ in medium populi ceciderunt, vt omnes mirarentur. Ac per hoc significatum est, quod sordes hæreticæ prauitatis depulsæ essent. Et Gregorius quidem correctus est, Macharius autē cum suis sequacibus simul & prædecessoribus, Cyro, Sergio, Honorio, Pyrrho, Paulo & Petro anathematizari: & in loco eius Theophanius abbas de Cicilia Episcopus factus. Tanta ; gratia legatos catholicæ pacis comitata est, vt Ioannes Portuensis Episcopus, qui erat vnus ex ipsis, Dominica octauis Paschæ Missas publicas in ecclesia S. Sophiæ coram principe & Episcopo ipsius vrbis latine celebraret. Eo tempore Damianus Ticinensis Ecclesiæ Episcopus sub nomine Mansueti Episcopi Ecclesiæ S. Michaelis, satis vtilem recteq; fidei epistolam composuit, quæ in præfata synodo, non mediocre suffragium tulit. Recta autē & vera fides hæc est, vt in Domino nostro Iesu Christo sicut duæ sunt naturæ, hoc est, Dei & hominis, sic etiam duæ credantur esse volūtates siue operationes. Vis audire quod deitatis est? *Ego*, inquit, *& Pater vnum sumus.* Vis audire, quod humanitatis? *Pater maior me est.* Cerne secundum humanitatem eum in naui dormientem. Cerne eius diuinitatem cum Euangelista dicit: *Tunc surgens imperauit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna.* Hæc est sexta synodus vniuersalis Constantinopoli celebrata & Græco sermone cōscripta, temporib. Papę Agathonis: exequente ac residente piissimo principe Constantino intra palatium suū, simulq; legatis Apostolicæ sedis & Episcopis C L. residentibus: Qui omnes quidē hæresim damnauerunt. Tunc piissimus princeps Constātinus interrogauit eos, qualiter Romana Ecclesia de sacrificio corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi ordinem teneret. Illi responderunt: *In calice Domini non debet solū offerri vinū sed aqua mixtū. Nam si solum vinū offeretur, sanguis Christi incipit esse sine nobis. Et si aqua pura offertur, sola plebs incipit esse sine Christo. Quando vtrumq; admiscetur, id est, vinum & aqua, tunc sacramentū spirituale perficitur. Oblatio vero quæ in sacrificium altaris offertur, nullam cōmixtionem aut corruptionē fermenti debet habere, sicut B. Virgo Maria absq; omni corruptione Christum concepit & peperit. Hinc in Ecclesia mos obtinuit, vt sacrificium altaris non in serico aut in panno tincto, sed in lino terreno celebretur, sicut corpus Domini fuit in syndone munda sepultum. Sic & oblatio munda debet esse à fermento, iuxta quod in gestis Pontificalibus à B. Syluestro legimus esse statutum.* Tunc placuit piissimo principi Constantino hæc traditio apostolicæ sedis. Ecce istius & sex cęterarum synodorum omnibus sanctis Patribus & Orthodoxis Imperatoribus, per omnia placuit fides & traditio apostolicæ sedis. Et tu quis es, cui displicent? Sed volumus dicas. Videtur ne tibi congruum, vt omni quarta & sexta feria ieiunes propter traditionem & passionem Christi, & propter sepulturam nullo sabbato, nisi vno? Cum ergo omni Dominica celebres resurrectionem, omniq; quarta & sexta feria ieiunes propter traditionem & crucem; cur non & omni Sabbato propter sepulturam, cum de celebrando Sabbato nullam rationem teneas, nisi quam Iudæi, scilicet quia in eo requieuit Deus: Qui vtiq; fatigatus non est verbo creans quidquid voluit: Sed in hoc nostram requiem præfigurauit. Quod si vno Sabbato in toto anno ieiunandum est, propter sepulturā Christi, ergo & vna quarta feria propter traditionem, & vna sexta feria propter passionem in toto anno, est ieiunandum. Vna quoque Dominica propter resurrectionem celebranda.

Non autem mirum si Agathoni Papæ & sanctis Patrib. sextæ synodi vestra imputans deliramenta, & quæ aut corrupistis aut finxistis capitula, cum etiam ipsi Domino Iesu & apostolis eius imputetis figmenta. Vnde nos scientes sextam synodum ad destruendā hæresim Græcorum Monothelitarū, non autē ad tradendum Romanis nouas institutiones congregatam: capitula quæ uobis sub eius autoritate opponitis, omnino refutamus, quia prima & apostolica sedes, nec aliquādo ea accepit, nec obseruat hactenus, & quia aut sunt nulla, aut vt vobis libuit, deprauata sunt. Deprauastis Ioannis Chrysostomi atque Gregorii Theologi aliorumq; orthodoxorum Patrum dicta: & exhibuistis in eadem synodo sexta. Nempe à prima synodo Nicena vsque ad hanc sextam trecenti & amplius anni dicuntur euoluti. Et quomodo in Nicena & reliquis quatuor synodis vniuersalibus nulla mentio fit de tam necessariis rebus? Nunquid vsq; ad sextam synodum Græci & Latini rationem Missæ ac Ieiuniorum ignorauerunt? & per sexcentos & amplius annos à passione Christi in talibus errarunt? An forsan Græci hæc nouerunt, & Romani ignorauerunt?

Iohann. 10
Iohann. 14
Matth. 8.

A tauerunt? Sed ex Missalibus Romanorum libris, ab omni Ecclesia occidentali, antiquitus receptis, euidéter cognoscitur: Quam rationē ieiunii & Missæ habuerint sub reuerendissimus Pontificibus, Syluestro, sc. anctore Nicenę Synodi, Gelasio damnatore vestri Acacii, maximeq; Gregorii Dialogo, compatre Imperatoris Mauritii. In cuius libris Missalibus omnis dies quadragesimæ habet specialis Missæ plenarium officium, & excepta Dominica, nullus dies eius soluit susceptū ieiunium, quam traditionē si temptasset Papa Agatho aliquatenus remouere Romanis, non audiretur ab eis. Quia licet ipse magnus extiterit, præfatis tamen decessoribus suis sicut tempore, ita scientia & auctoritate minor fuit. Quamobrē caput quo asseritis eum promulgasse, vt si quis clericus ieiunaret Sabbatum præter vnum deponeretur, magis dicendum est Nazarenorum esse quam apostolorum: Cerinthi & Hebionis, quam sextę synodi & Papæ Agathonis. Cui sane capitulo epistola Pauli aperte contradicit, vbi ait: Coloss. 2. *Nemo vos iudicet in cibo aut potu, aut in parte diei festi, & Neomeniæ & sabbatorum, quæ sunt vmbra* B *futurorum*. Vnde Romani proprio auctori & magistro gentium in fide & veritate obedientes, nulli sabbato festum vel otium dependunt: sicut nec Neomenia, quia profecto Iudaica sunt, & vtique vmbra futurorum.

Porro vnde accepimus omni die ieiuniorum perfectam Missam facere, supra curauimus ostendere: nec timemus caput, quod dicitis apostolorū de his qui non ieiunauerint quadragesimam, quarta quoque & sexta feria, qua, excepta grauissima infirmitate, sollicite cuncti ieiunamus diebus quadragesimæ, adeo vt interdum decennes pueros nobiscū faciamus ieiunare: nec soluimus per sabbata quadragesimalem abstinentiam, quam Dominus noster non soluit in quadraginta ieiunii sui diebus. Nec solueremus etiam in die Dominica, quemadmodum nec ipse, nisi præ gaudio resurrectionis eius hoc interdixisset ab initio omnium catholicorum patrum sententia, etiam cum anathemate. Quos secuti sancti Patres Gangrensis Concilii dixerunt: *Si quis non diiudicans diem Dominicam, ieiunauerit tanquam in eius contemptu, anathema sit.* Vbi certe sicut eis atte- C stātur omnes autentici libri, non contradicunt ieiunio sabbati, sed Dominicæ diei.

Sed ô perfide Stercorianista, qui putas fideli participatione corporis & sanguinis Domini quadragesimalia atq; Ecclesiastica dissolui ieiunia, omnino credens cœlestem escam velut terrenam per aqualiculi fætidam & sordidam egestionem in secessum dimitti, plane sentis cum Arrio. Qui cum pro aliis blasphemiis in filium Dei, cum etiā pro ista foueam delapsus in atram, visceribus fusis vacuus quoque ventre remansit. Et vbi est Saluator qui dans discipulis 1. Cor. 11. panem à se benedictum & fractum dixit: *Accipite & comedite, hoc est corpus meum.* Iohann. 6. In quo quid traderet, alibi dicit: *Panis quem ego dedero, caro mea est, pro mundi vita.* Ibidem. Et, *caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus.* Quomodo verus? Quia qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, habet vitam æternam. Et quæ est vita æterna? Nempe Iohann. 14. Christus Iesus, sicut ipse dicit: *Ego sum via, veritas & vita.* Qui ergo panem Dei manducat, carnem Dei Christi manducat. Qui autem carnem eius manducat, Christum man- D ducat, qui Christum manducat, proculdubio vitam æternam manducat, ergo ô pestifer Leno antiqui serpentis, qui conaris astutia tua corrumpere sensus Christi sponsæ, quæ est Ecclesia, vt excidatur à charitate tanti & talis sponsi, credis nos vitam incorruptibilem comedentes, corrumpere integritatem ieiuniorum, velut aliquo cibo corruptibili?

Horremus quidē dicere, sed compellimur à tua impudenti improbitate. Conaris Christum, imo ipsam vitā per degestionem sicut cœnum olidum demittere in latrinam. Iohan. 6. Et vbi est, quod dixit: *Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo?* Sine qua refectione, quia non habetur vita, ipsa vita quæ est Christus quasi Ibidem. quodam iureiurando protestatur, dicens: *Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis panem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitā in vobis.* Nunquid hic dixit: Si manducaueritis carnem meam & biberitis sanguinem meum dissoluetis ieiunium? Et vtinam hoc solo sacramento, non ad iudicium nostrum, omni hora reficeremur. Sed quia E corpore corruptibili, & nimia miseria conscientiæ nostræ grauati, etiam bonum nostrum nequimus sufferre, à sanctis Patribus certe ad percipiendum tantum sacramentum, præfixæ sunt horæ. Quod ne vilescat carnalibus, & in percipiendo escam spiritus submurmuret aliquis carnis appetitus, cum summa parcitate prægustamus; videre tantummodo cupientes quam suauis est Dominus, cuius panis non vult, sicuti nec manna fastidium. Nec dubitandū in quantulacunque portione eius fideles manducare sibi totam vitam, id est, Christum, infideles autem mortem, id est, iudiciū suum, vtpote qui rei fiunt corporis & sanguinis Domini. Deinde quotidie siue tertia siue nona, siue quacunq; hora fiat à nobis Missa, non fit nisi perfecta. Nec reseruatur ex oblatione eius pars aliqua, vt per dies quinque agatur inde Missa imperfecta. Quia nec S. Apostolis leguntur quidquam ex illo primo corporis & sanguinis Christi mysterio sub ipsa cœna distributo reseruasse: nec actus eorum indicant eos aliquando tale quid egisse, aut præcepisse. Quinimo, sicut Lucas narrat: F Actor. 2. *Erant fideles perseuerantes in doctrina apostolorū & cōmunicatione fractionis panis.* Quę communicatio qualiter & quibus diebus fieret, post pauca demonstrat, dicens: Ibidem. *Quotidie perseuerantes vnanimiter in templo & frangentes circa domos panem sumebant.* Ecce verax Euangelista testatur sub Apostolis fideles quotidie orasse & panem fregisse. Et vos qui estis qui dicitis duobus tantum diebus hebdomadis Missam perfectam fieri debere? reliquis vero quinq; imperfectā? Nempe hic in panis fractione & communicatione, non nisi perfectam actionem Missæ, debemus accipere, quemadmodum & ipsum Dominū legimus, non imperfectam, sed perfectam cōmemorationē suis discipulis tradidisse, in pane à se benedicto & mox fracto atq; distributo. Non enim benedixit tantum & seruauit frangēdum in crastinum, nec fregit tantum & reposuit, sed fractū statim distribuit. Vnde B. Alexander martyr & Papa V. ab Apostolo Petro, passionem Domini inserens Canoni Missæ, non ait: hoc quotiescunque feceritis: sed: *Hæc quotiescunq; feceritis*, id est, benedixeritis, fregeritis 1. Cor. 11. & distribueritis, *in mei memoriam facietis*, quia quodlibet G horum trium, si sine reliquis fiat, scilicet, benedictio sine distributione aut fractio sine benedictione & distributione, perfectā Christi memoriā non repræsentant, sicut distributio nulla sine benedictione & fractione. Quod autē quotidie & quotacunque hora diei, non autem sola tertia perfectam Missam agimus, auctoritatē tenemus ex verbis ipsius Domini iuxta B. Paulum dicentis: Ibidem. *Hoc facite quotiescunq; sumitis, in meam commemorationem.* Vnde mox idem apostolus secutus adiecit: *Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis.* Et quandiu? Ibidem. *Donec veniat*: scilicet, iudicare viuos & mortuos. Putasne alicubi dixerit: hoc facite hora tertia in meam commemorationem? Non vtique, sed nullam horam aut tempora excipiens dixit: *Quotiescunq;*. Nec ipse Paulus ieiunia aliqua aut certā quamlibet euolutionē annorum attendēs ait: Quotiescunq; per tot annos hora nona manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis, sed indifferenter: *Quotiescunq;*. Et, *donec veniat*.

H Nec nescimus sanctos Patres diei Dominicæ & præcipuarum solennitatū Missas hora tertia celebrasse solitos, propter spiritus sancti effusionē hora tertia in discipulos, & hoc mādasse ad posteros, quatenus illa vnius actio Missæ gemino priuilegio insigniretur, resurrectione, videlicet Christi & aduentu Paracliti, vtq; propter gaudiū festi temperius relaxarentur cunctis frena ieiunii. Veruntamen alia causa est Dominicæ diei, ac solennitatū, alia ieiuniorum: si ergo hora nona aut vespertina diebus ieiuniorū, perfecta agitur Missa, nulla proculdubio inde contrahitur noxa, quia & Dominus in cœna ad vesperū primam & perfectā administrationē tanti sacramēti discipulis instituit, & hora nona spiritum tradens sacrificium vespertinū expansis manib. in cruce, & præmissa oratione ad Patrē consummauit. Propterea quamuis hora tertia & nona propter supradictas rationes sint aptiores Missarū actioni: quotiescunq; tamē horis aliis fiunt occupatione itineris aut gratia cuiuslibet necessariæ rei, in memoriā fiunt Christi: nec violatur

inde

A inde integritas ieiunij. Quod vtiq; B. Thelesphorus Papa à Petro VII. sentiens, etiam nocte Natiuitatis Domini Missas celebrari instituit, nec vllam resolutionem ieiunij ante horam tertiam & diurnam Missam inde fieri, sicut vos peruerse putatis, timuit. Dicite autem si potestis, cur Sabbatum & cæteræ extra Dominicam feriæ horã tertia Missam debeant habere, cum in eis Spiritus sanctus non legatur descendisse? Itaque nos sicut supra ostenditur diuina auctoritate subnixi, nec ieiunia resoluimus in celebratione Missæ, quotacunque hora dicitur: nec in aliquo natalitio Martyrum, sed nec in annuntiatione Mariæ Virginis. Et ideo nullius vniuersalis Synodi percellimur anathemate. Cæteri autem quamuis sanctorum Patrum conuentus, & si potuerunt de vtilitate & conuersatione Ecclesiarum suarum tractare, nullas tamen traditiones vniuersali Ecclesiæ præfigere. De Papa quoque Agathone omnino sciatis, quia nec sextæ Synodi per seipsum præsedit, nec aliquibus capitulis eius subscripsit, nisi quæ promulgata fuerunt aduersus Monothelitarum hæresim. Vos videte vnde
B hæc quæ proponitis habeatis, quia Ecclesia Romana talia hactenus ignorauit. Nec credi potest posterior annos Romanum Pontificem Græcis promulgasse aliquas de Missa obseruationes. Deinde ritum vestræ Missæ deficere non curamus, quia minimam cautelam & maximam negligentiam ei inesse cognoscimus, dum sanctum panem frangentes & sumentes, hinc inde decidentes micas nõ curatis. Quod etiam solet contingere, dum patinas sanctas solus palmarum & porcorũ setis fricatis inhoneste. Multi quoq; vestrum tam irreuerenter corpus Christi reponunt, vt pixides inde cumulent, & ne decidat aut superefluat, manu inculcant. Reliquias quoq; oblationis velut cõmunes panes, nonnunquã vsq; ad fastidium sumunt. Et si sumere nõ sufficiunt subterrant, aut in puteum proiiciunt. Si antè, vt dicitis, panem tam pridem oblatum & sanctificatũ exaltatis altera die, vnam oblationẽ videmini bis offerre. Et cur nõ attendistis in Epistola Papæ Clementis, cuius traditiones vt putatis contra nos defenditis, quod ibi promulgasse putatur? Certe, inquit, *tanta in altario holocausta offerant, quanta*
C *populo sufficere debeant. Quod si remanserint, in crastinum non reseruentur, sed cum timore & tremore Clericorum cautela & diligentia consumantur.* Ad hæc quod asseris vos ab ipsa sancta communione statim ad communes cibos transire, non sic sensisse idem Clemẽs inuenitur in præfata Epistola, vbi de his qui residua sacrificij consumpserint subiecit: *Qui autem,* inquit, *residua corporis Domini quæ in Sacrario relicta sunt consumant, non statim ad communes accipiendum cibos conueniant, ne putent sanctæ portioni esse commiscendos cibos, qui per aqualiculi egestus in secessum funduntur. Si igitur mane Dominica portio in Sacrario edatur vsq; in sextam ieiunent ministri qui hæc consumpserint. Et si tertia aut quarta, ieiunent vsq; in vesperum.* In quibus sane verbis liquet, quod non solum hora tertia, sed etiam mane hora quarta Missas fieri licet, quodq; ex sacrificio ieiunium non soluitur, dũ illic dicitur, vt qui consumpserint ieiunent vsq; ad sextam vel vesperum: alioqui quomodo ieiunabunt, si ex sacrificio ieiuniũ soluerunt? Deinde abstinentiam paucissimorum nobis prædicantes, tacetis ingluuiem multorum, qui aut parum aut nihil Quadra-
D gesimalis ieiunij Deo offerunt, dum à primo mane, vsq; vesperum crapulari non metuunt, nec erubescunt. Aliqui etiam ad Ecclesiam legumina & alia obsonia deferentes ibi comedunt, nec Paulum attendunt dicentem: *Qui esurit* 1. Cor. 11. *domi manducet.* Et: *Nunquid domos non habetis ad manducãdum & bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis, & confunditis eos qui non habent?* At nos Quadragesimã vnius septimanæ quam dicitis sancti Theodori, nescientes, solam Quadragesimam Domini nostri Iesu Christi quadraginta diebus diligenter obseruare contendimus, quam vt aliquis accepta grauem infirmitatem in aliquo infringat, sufferre nequimus. Nec licet cuiquam apud nos, sicut apud vos, post vnam sectionem quicquam pomorum aut herbarum diebus ieiuniorum percipere.

Hinc perpendentes à te tam peruerse defendi adulteria, potius quam nuptias Sacerdotum: arbitramur ab inferis emersisse principem huius hæresis nefandum Diaconum Nicolaum. De quo Epiphanius vester sic scripsit: *Quarta Nicolaitarum à Nicolao heresis est adinuenta, vno ex septem Diaconibus ab Apostolis ordinato. Iste cum zelo pulcherrimæ coniugis culparetur, docere cœpit indifferenter vti coniugibus, non solum laicos, sed etiam qui Sacerdotij fungerentur officio. Hos damnauit sanctum Euangelista & Apostolus Ioannes, & iussit, vt quicunque cum eis, vel sermonem colloquij miscuissent, ex hac ipso communione priuandos. Docens rationabiliter à mundi origine Deo castitatem plurimum placuisse. Tunc etiam in seipso Christum Dei filium castitatis gloriam dedicasse, cum virginem possidens matrem, virgo mansurum, nullum discipulorum suorum commixtione etiam legitima coniugij vti permisit docens: Si quis vult post me venire abneget semetipsum sibi & tollat crucem suam & sequatur me. Vnde idem Dominus Iesus in Apocalypsi præcipiens Apostolo Ioanni scribere Angelo Ephesi inter alia inquit: Hoc habes, quia odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi. Hinc etiam Angelo Pergami dicit: Habeo aduersum te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram Filiis Israel, edere & fornicari: ita habes & tu tenentes Doctrinam Nicolaitarum.*

E

F Suffecerant quidem hæc ô Nicolaita Niceta ad conuincendum errorem tuum, sed quia Canonibus sub nomine Apostolorum editis, nos vrgere videris: exponere tibi ista capitula decreuimus, quamuis ea inter apocrypha vsque nunc magna ex parte computauerimus, vt aperte cognoscatur nec Apocryphis nec authenticis vos vestras ineptias posse defendere. Ante omnia autem comprobamus te esse mentitum ipsi veritati, in eo quod dixisti, nostros prius ordinari, deinde vxores sortiri. Qui apud nos nec ad Subdiaconatus gradũ quisquam admittitur, nisi perpetuam continentiam etiam à propria coniuge profiteatur. Nec post gradum cuiquam vxorem ducere vnquam conceditur. Sed tu Ecclesiam Dei volens efficere Synagogam Sathanæ & prostibulum Balaam & Iesabel, cum Nicolao dicis: *Episcopum & Presbyterum & Diaconum dicimus, qui vnam habet vxorem, ordinari: quamuis viuant eorum coniuges, quamuis defunctæ. Non licet eos post manus impositionem innuptos esse, nec insuper ad nuptias ire, aut si nupserint alteras amplecti, sed sufficere eis quas habent, cum ad ordinationem venerunt.* O abomina-
G bilis Cynice, quomodo non erubuisti tantum nefas euomere? Ergo non licet aliquem post manus impositionem sine vxore esse? Si ita est, ipse Ioannes Apostolus & Paulus & Barnabas & omnis continens in gradu Ecclesiastico in culpa est procul dubio. Vnde necesse est, vt futurus Episcopus, Presbyter, Diaconus & Subdiaconus, prius vxorem sortiatur, quæ sibi sufficere debeat, ad carnales amplexus. Nunquid laicis nõ sufficit vna? nisi forte discipulis maligni Mahumed, cuius farinæ totus es. Tu quoq; quia Presbyter es, sine vxore esse nõ debes secundũ assertiones tuas.

Sed iam videamus capitula quibus putas posse defendi adulteria Sacerdotum, non coniugia. *Episcopus*, inquam, *Presbyter aut Diaconus vxorem suam non abiiciat obtentu religionis. Si autem abiecerit, sequestretur, perseuerans autem deponatur.* Omnino confitemur non licere Episcopum, Presbyterum, Diaconum vel Subdiaconum vxorem propriam causa religionis abiicere à cura sua, scilicet vt ei victum & vestitum prouideat, nõ vt cum illa ex more carnaliter iaceat. Sic & sanctos Apostolos legimus egisse, B. Paulo dicente:
H *Nunquid non habemus potestatem, sororem mulierem circumducendi sicut fratres Domini & Cephas?* Vide insipiens, quia non 1. Cor. 9. dixit: Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem amplectendi, sed circumducendi, scilicet vt de mercede prædicationis sustentaretur ab eis, nec tamen foret deinceps inter eos carnale coniugium. Præterea cur aliquis laicus vxoratus dubitabit ad Ecclesiasticos gradus ascendere, cum ei vna, sine qua esse non debet, possit ad carnales amplexus sufficere? Et quare tu qui tantopere Clementis capitula proponis Epistolam eius de qua superius diximus, non attendis? Ibi enim ita dicitur: *Tribus gradibus diuinorum commissa secretorum sunt Sacramenta, idest, Presbyteris, Diaconibus & Subdiaconibus.* Et post nonnulla: *Ministri altaris ad Dominica tales eligantur officia, qui ante ordinationem coniuges nouerunt, scilicet si semper continere voluerint. Quod si post ordinationem contigerit ministrum propria inuadere cubile vxoris, secretarij non terat limina, nec sacrificij portitor fiat, nec altare contingat, nec ab offerentibus holocau-*

sta oelob-

A *sia vel oblationes suscipiat, nec ad Dominici corporis portionem accedat. Aquam Sacerdotum porrigat manibus, ostia forinsecus claudat. Minora tamen gerat officia, vrceum sane ad altare non suggerat.*

Porro Synodus Nicæna omnino venerabilis & autentica, sic de suis actis, id est, subintroductis habet: *Omnimodis interdicit sancta Synodus, & neque Episcopo, neque Presbytero, neque Diacono, neque vlli omnino Clericorum permittit habere secum mulierem extraneam, nisi forte mater sit sororve aut amica. In his namque personis & horum similibus omnis suspicio declinatur. Qui autem præter agit, periclitabitur de ordine suo.*

Beatus quoque Papa Innocentius latius hinc scribens: Exuperio Episcopo Tholosano dicit: *Proposuisti quid de his obseruari debeat, quos in Diaconii ministerio, aut in officio positos incontinentes esse aut fuisse generatis filiis prodidere. De his & diuinarum legum est disciplina, & beatæ recordationis viri Siricii Episcopi monita euidentia commearunt, vt incontinentes in officiis talibus positi, omni honore Ecclesiastico priuarentur, nec admitterentur accedere ad ministerium quod sola continentia oportet impleri.* Idem ad Victritiom Episcopum: *Præterea quod dignum & pudicum & honestum est tenere Ecclesia omnimodo*
B *debet, vt Sacerdotes & Leuitæ cum vxoribus suis non coeant, quia ministerii quotidiani necessitatibus occupantur: Scriptum est enim:*
Leuit.11. *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum, dicit Dominus Deus vester. Nam priscis temporibus de templo Dei anno vicis suæ non discedebant sicut de Zacharia legimus, nec domum suam omnino tangebant, quibus vtique propter sobolis successionem, vxorium vsus fuerat relaxatus: quia ex alia tribu & præter semen Aaron ad Sacerdotium nullus fuerat permissus accedere. Quanto magis hi Sacerdotes vel Leuitæ pudicitiam ex die ordinationis suæ seruare debent quibus Sacerdotium vel ministerium sine successione est, nec præterit dies, qua vel à sacrificiis diuinis aut baptismatis officio vacent. Nam si Paulus ad Corinthios scribit dicens:*
1.Cor.7. *Abstinete vos ad tempus, vt vacetis orationi: & hoc vtique laicis præcepit: multo magis Sacerdotes, quibus & orandi & sacrificandi iuge officium est, semper debebunt ab huiusmodi consortio abstinere. qui si contaminatus fuerit carnali concupiscentia exaudiri posse se credit? cum dictum sit:*
Tit.1. C *Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum. Sed fortasse hoc licere*
1.Timot.3. *credit, quia scriptum est: vnius vxoris virum, non propter permanentiam in concupiscentia generandi hoc dixit, sed propter continentiam futuram. Neque enim integros corpore non admisit,*
1.Cor.7. *qui ait: vellem autem omnes esse sicut & ego. Et apertius declarat dicens:*
Roman.8. *Qui autem in carne sunt Deo placere non possunt. Vos autem iam*
1.Timot.3. *non estis in carne, sed in Spiritu. Et habentem filium non generantem dixit.*

Et venerabilis Papa Siricius: *Fœminas non alias esse patimur in domibus Clericorum, nisi eas tantum, quas propter solas necessitudinum causas habitare cum iisdem Synodus Nicena permisit.*

Sanctus deinde Leo Papa mirabilis doctor & sanctæ Calcedonensis Synodi auctor, omnem ambiguitatem huius rei abscindens ait: *Lex continentiæ eadem est altaris ministris, quæ Episcopis atque Presbyteris. Qui cum essent Laici, siue Lectores, licite & vxores ducere & filios procreare potuerunt. Sed cum ad prædictos peruenere gradus, cœperunt eis non licere quod licuerunt. Vnde vt de carnali fiat spirituale coniugium, oportet eos nec dimittere vxores, & quasi non habeant sic habere: quo & saluæ sit charitas connubiorum, & cessent opera nuptiarum.*

D Ecce isti cum Petro & per Petrum effecti clauigeri regni cœlorum, ita confringunt omnes clauiculas infernalium portarum: vt nulla iam supersit hęresi Nicolaitarum.

Sed nequid minus factum dicas, seriatim & aperte prosequemur, quid Romana Ecclesia in gradibus Clericorum agat. Clericos tantum Ostiarios, Lectores, Exorcistas, & Acolythos, si extra votum & habitum Monachi inueniuntur & continentiam profiteri nolunt, vxorem virginem ducere cum benedictione Sacerdotali permittit: non autem viduam & repudiatam; quia propter hoc solum deinceps nec ad subdiaconatum prouehi poterunt, nec laicus non virginem sortitus vxorem, aut bigamus, ad Clericatũ. Quod si quis præfatorum ordinum desiderat ad Subdiaconatum ascendere, nequibit hoc sine cõsensu vxoris suę, vt de carnali deinceps fiat coniugium spirituale, nemine eos ad hoc cogente. Nec permittitur postea vxor iungi eidem suo marito carnaliter, nec cuiquam nubere in vita aut post mortem illius, alioqui anathematisanda est, sicut
E & Diaconus & Subdiaconus & Presbyter aut Episcopus deponendus suam repetens, aut extraneam ducens: iuxta quod in Neocæsariensi Cõcilio orthodoxi sanxere Patres.

Talibus ergo traditionibus vsq; nunc sancta Romana Ecclesia & Apostolica sedes omni mundo refulsit: nec aliquando Iudaicis fabulis & Apocryfis scripturis acquieuit, sed per primos Apostolorum in ipso summo angulari lapide Christo Iesu fundata, nullis hæresibus cessit, nec prohibuit à coniugio laicos: sed sacri altaris ministros & Apostolicam perfectionem professos Monachos.

Illa tamen Ecclesia quam Arrius corrupit, Macedonius prostituit, quę genimina viperarum, id est, Nestorium, Eutychen, Monothelitas & Theupaschitas & reliquas hæreticorum pestes peperit, adhuc à Nicolai hæresiarchæ complexibus abstrahi non potuit, adeo vt ad sacri altaris ministerium ordinandos interroget an habeant vxores. Qui respondentes se non habere: compelluntur primum ducere, & sic impositionis manuum accipere, vt noui mariti, & re-
F centi carnis voluptate toti resoluti & marcidi, & inter sancta sacrificia cogitantes, quomodo placeant vxoribus, immaculatum Christi corpus tractent atq; populo distribuant, indeq; sanctificatas manus ad tractandum membra muliebria mox referant, & sit sicut populus sic & Sacerdos, & tandem populi sicut Sacerdotes mali.

Quapropter parcite iam vobis, & nolite attendere spiritibus erroris & Dæmoniorum doctrinis, vt nobiscum de vera pace, quæ Christus est, hic & in futuro gaudeatis.

Tu vero miserrime Niceta, donec resipiscas, sis anathema, ab omni Christi Ecclesia, cum omnibus qui tibi acquiescunt, in tam peruersa doctrina. Nam volens esse legis diuinæ doctor, non intelligis quæ loqueris, neque de quibus affirmas, & stultus ipse, sapientior tibi videris septem, viris loquentibus parabolas. Sed saltem aliquando disce tacere, qui nunquam loqui didicisti.

Explicit responsio Fratris Humberti Episcopi contra Nicetæ blasphemias.

G

INCIPIT BREVIS ET SVCCINCTA COMMEMORATIO eorum quæ gesserunt apocrisarii S. Romanæ & apostolicæ Sedis in regia vrbe, & qualiter anathematizati sunt Michael cum sequacibus suis.

ANno vndecimo Imperii Constantini Monomachi indictione VII. ipso die natiuitatis beati Ioannis Baptistæ, aduenientibus à Domino Papa Leone nono Apocrisariis S. Romanæ Sedis, Humberto, scil. Cardinali Episcopo Syluæ Candidæ, & Petro Amalphitanorum Archiepiscopo; Friderico quoque Diacono & Cancellario, ad monasterium Studii intra vrbem Constantinopolitanam.
H Niceta Monachus, qui & Pectoratus, ante præsentiam præfati Imperatoris & procerum eius, insistentibus ipsis nuntiis Romanis, anathematizauit quoddã scriptum sub suo nomine contra sedem Apostolicam & omnem Latinã Ecclesiam editum, & prætitulatum de azymo, de sabbatho, & de nuptiis Sacerdotum. Insuper anathematizauit cunctos, qui ipsam sanctam Ecclesiã Romanã negarẽt primam omnium Ecclesiarum esse, & qui illius fidem semper Orthodoxã præsumerent in aliquo reprehẽdere. Post hæc statim in conspectu omnium, ad suggestionem eorundem nuntiorum Romanorum, iussit idem Orthodoxus Imperator præfatum incendi scriptum, sicq; fuit discessum.

Sequenti autem die prædictus Niceta vrbe est egressus, vltro adiit legatos ipsos intra palatium Pigi. A quibus accipiens perfectam suarum propositionum solutionem, iterũ sponte anathematizauit omnia dicta & facta vel tentata aduersus primã Apostolicã sedẽ. Hic sic ab eis in communionem receptus, effectus est eorum familiaris amicus.

Porro

A Porro dicta vel scripta eorundem nuntiorum aduersus diuersas calumnias Græcorum & maxime contra scripta Michaelis Constantinopolitani Episcopi & Leonis Acridani Metropolitani Episcopi, & sæpedicti Nicetæ Monachi, iussu Imperatoris in Græcum fuere translata, & in eadem vrbe hactenus conseruata.

Tandem Michaele præsentiam eorundem & colloquium deuitante, atque in stultitia sua perseuerante, præfati nuntii 17. Calen. Augusti adierunt Ecclesiam S. Sophiæ, & super obstinatione illius conquesti, clero ex more ad Missas præparato iam hora tertia diei Sabbathi, chartam excommunicationis super principale altare posuerunt sub oculis præsentis cleri & populi. Inde mox egressi, etiá puluerem pedum suorum excussere in testimonium illis, dictum Euangelii proclamantes: VIDEAT DEVS ET IVDICET. Hinc ordinatis Ecclesiis Latinorum intra ipsam Cōstantinopolim, & anathemate dato cunctis qui deinceps communicarent ex manu Græci Romanum sacrificium vituperantis, in osculo pacis accepta Orthodoxi Imperatoris B licentia donisq; Imperialibus S. Petro & sibi, alacres cepere reuerti 15. Cal. Augusti, sed nimia instantia precum Michaelis, spondentis tunc demum se conflicturum cum eis, Imperator compulsus à Solembria literis suis eos reuocauit 13. Cal. Augusti. Quo etiam die festinantes regressi deuenerunt ad palatium Pigi. Quos præfatus Michael hæresiarcha comperiens rediisse, quasi ad Concilium conabatur adducere in Ecclesiam S. Sophiæ, sequenti die, vt ostensa charta quā omnino corruperat transferendo, obruerentur ibidem à populo. Quod prudens Imperat. præcauens, noluit haberi aliquod Concilium, nisi & ipse adesset præsens. Cumq; hoc ei omnimodis Michael cōtradiceret, iussit Augustus ipsos nuntios cōfestim arripere iter. Quod & factum est. Porro vesanus Michael dolēs suas non procedere insidias, concitauit Imperatori vulgi seditionē maximam, velut nuntiis cooperata fuerit eius voluntas. Vnde Imperator coactus, interpretes Latinorum Paulum ac filium eius Smaragdum cæsos & detonsos Michaeli tradidit, sicq; tumultus ille cōquieuit. Verum Imperator post nunC tios Romanos directis suis, exemplar excōmunicationis verissimum à ciuitate Russorum remissum sibi accepit, ciuibusq; exhibuit, ac tandem Michaelem falsasse chartam legatorum comperit atq; conuicit. Itaq; commonitis, amicos & affines ipsius honoribus priuatos à palatio eliminauit, contraq; ipsum vsq; nunc graues iras retinuit. Deoiq; exemplar chartæ excommunicatoriæ est tale.

HVMBERTVS DEI GRATIA CARDINALIS EPISCOPVS S. Romanæ Ecclesiæ, Petrus Amulfitanorum Archiepiscopus, Fridericus Diaconus & Cancellarius, omnibus Catholicæ Ecclesiæ filiis.

SAncta & Romana prima & apostolica sedes ad quam tanquam ad caput solicitudo omnium Ecclesiarum specialim pertinet, Ecclesiasticæ pacis & vtilitatis gratia ad hanc Regiam vrbem, nos D *Apocrisarios suos facere dignata est, vt iuxta quod scriptum est, descenderemus & videremus vtrum opere completus sit clamor, qui sine intermissione ex tanta vrbe conscendit ad eius aures, aut si non est ita, vt sciret.* (Genes. 18) *Quamobrem cognoscant ante omnia gloriosi Imperatores, Clerus, Senatus & populus huius Constantinopolitanæ vrbis, & omnis Ecclesia Catholica, nos hic persensisse magnum, vnde vehementer in Domino gaudemus bonum: & maximum, vnde miserabiliter contristamur, malum. Nam quantum ad columnas imperii & honoratos eius atque ciues sapientes, Christianissima & Orthodoxa est ciuitas. Quantum autem ad Michaelem abusiue dictum Patriarcham, & eius stultitiæ fautores, nimia zizania hæreseon quotidie seminantur in medio eius. Quia sicut Simoniaci donum Dei vendunt, sicut Valesii hospites suos castrant, & non solum ad Clericatum, sed insuper ad Episcopatum promouent. Sicut Arriani rebaptizant in nomine sanctæ Trinitatis baptizatos, & maxime Latinos. Sicut Donatistæ affirmant, excepta Græcorum Ecclesia, Ecclesiam Christi & verum sacrificium atque baptismum ex toto mundo periisse. Sicut Nicolaitæ carnales nuptias concedunt,* E *& defendunt sacri altaris ministris. Sicut Seueriani maledictam dicunt legem Moysis. Sicut Pneumatomachi vel Theumachi absciderunt à symbolo spiritus sancti processionem à filio. Sicut Manichæi inter alia, quodlibet fermentatum fatentur animatum esse. Sicut Nazareni carnalem Iudæorum munditiam adeo seruant, vt paruulos morientes ante octauum à natiuitate diem baptizari contradicant, & mulieres in menstruo vel in partu periclitantes communicari, vel si paganæ fuerint baptizari prohibeant, & capillos capitis ac barbæ nutrientes, eos qui comam tondent, & secundum institutionem Romanæ Ecclesiæ barbas radunt, in communione non recipiant. Pro quibus erroribus & aliis pluribus factis suis, ipse Michael litteris Domini nostri Papæ Leonis admonitus resipiscere contempsit. Insuper nobis nuntiis illius, causas tantorum malorum, rationabiliter reprimere volentibus, præsentiam suam & colloquium denegauit, & Ecclesias ad Missas agendum interdixit, sicut & prius Latinorum Ecclesias clauserat, & eos. Azymitas vocans, verbis & factis vbique persecutus fuerat: in tantum vt in filiis suis anathematizasset sedem Apostolicam contra quam se adhuc scribit, Oecumenicum Patriarcham. Vnde nos quidem sanctæ primæ & Apostolicæ* F *sedis inauditam contumeliam & iniuriam non ferentes, Catholicamque fidem subruí multis modis attendentes, auctoritate sanctæ & indiuiduæ Trinitatis, atque Apostolicæ sedis, cuius legatione fungimur, & cunctorum Orthodoxorum Patrum ex Conciliis septem, atque totius Ecclesiæ Catholicæ anathemati, quod noster reuerendissimus Papa iisdem Michaeli & suis sequacibus nisi resipiscerent, denuntiauit, ita subscribimus.*

Michael abusiuus Patriarcha Neophytus, & solo humano timore habitum monachorum adeptus, nunc etiam criminibus pessimis diffamatus, atque cum eo Leo Acridanus Episcopus dictus, & sacellarius ipsius Michaelis, Constantinus, qui Latinorum sacrificium profanis conculcauit pedibus, & omnes sequaces eorum in præfatis erroribus & præsumptionibus, sint anathema, maranatha, cum Simoniacis, Vallesiis, Arrianis, Donatistis, Nicolaitis, Seuerianis, Pneumatomachis & Manichæis & Nazarenis, & cum omnibus hæreticis, imo cum diabolo & angelis eius, nisi forte resipuerint, Amen, amen, amen.

Item alia excommunicatio ibidem facta in præsentia G Imperatoris & optimatum eius, viua voce: *Quicunque fidei sanctæ Romanæ & Apostolicæ sedis eiusque sacrificio pertinaciter contradixerit, sit anathema, maranatha, nec habeatur Christianus Catholicus, sed prozymita hæreticus. Fiat, fiat, fiat.*

FINIS.

LANFRANCI PRIMVM CADOMENSIS IN NORMANNIA ABBATIS, deinde Cantuariensis Archiepiscopi vita, ex Trithemii libro de scriptoribus Ecclesiasticis.

LAnfrancus Archiepiscopus Cantauriensis Ecclesiæ in Anglia, ex Abbate Cadomensis cœnobii, ordinis H *sancti Benedicti, natione Italus, ex ciuitate Papiensi, vir in diuinis scripturis eruditissimus, & in secularibus literis, maxime in Dialectica suo tempore omnium opinione doctissimus, & non minus sanctitate quam scientia clarus, reliquit ingenii sui monimenta egregia, de quibus ego reperi duntaxat subiecta: Opus insigne in epistolas Pauli Apostoli omnes libr. 14. in Psalterium, Commentariorum librum vnum. Aduersus Berengarium libr. 1. Cuius initium est: Lanfrancus misericordia, &c. Gesta Guillelmi comitis libr. 1. De cæteris nihil reperi. Claruit sub Henrico Imperatore tertio, Anno Domini 1060.*

(·:·)

A

Quantus pietate & doctrina Lanfrancus extiterit ex VVilhelmo Malmesburiensi in historia Anglicana è Sigeberto de viris illustribus cap. 156. ex aliis auctoribus & monumentis abunde tibi suppeditat vndecimus tomus annalium Eccles. Est autem istud opus eius celebre, & mirifice ab omnibus prædicatum. Vide sacrum apparatum Posseuini.

Ex Bellarmin. de Script. Eccles.

Lanfrancus Archiepiscopus Cantuariensis vir sanctus, & doctus in concilio Romano sub Nicolao secundo Pontifice anno 1059. disputauit cum Berengario hæresiarcha, eumque ita conuicit, vt Berengarius librum suum in ignem iniecerit. Sed eo ad vomitum redeunte, scripsit idem Lanfrancus *insignem librum de veritate corporis Domini in Eucharistia:* qui liber extat. Dicitur etiam idem Lanfrancus *scripsisse in Psalmos Dauid, & in epistolas sancti Pauli.*

B

Eodem tempore Adelmannus Episcopus Brixiensis, qui aliquando Berengario Diacono Andegauensi comes fuerat, & condiscipulus sub disciplina sancti Fulberti Carnotensis Episcopi, scripsit *epistolam valde eruditam ad Berengarium de veritate corporis Domini in sacrosancta Eucharistia,* quæ extat.

LANFRANCI PRIMVM CADOMENSIS ABBATIS, DEINDE ARCHIEPISCOPI CANTVARIENSIS, DE EVcharistiæ Sacramento aduersus Berengarium Liber.

Lanfrancus misericordia Dei catholicus, Berengario catholicæ Ecclesiæ aduersario. Si diuina pietas cordi tuo inspirare dignaretur, quatenus respectu eius atque animæ tuæ mecum loqui velles, locumq; opportunum in quo id competenter posset fieri, salubri deliberatione eligeres: multum fortasse tibi, proculdubio autem plurimum iis consuleres quos decipis, deceptos vero ac morte præuentos, in pœnas æternas transmittis. Etenim

C

cooperante Spiritu qui vbi vult spirat, & quem vult aspirat, eueniret è duobus alterutrum, videlicet vt aut tu ipse deposito superbiæ fastu (quo plenus contra orbem terrarum sentire cœpisti) authoritati totius sanctæ Ecclesiæ rectisq; sanctarum scripturarũ expositionibus acquiesceres: & sic te ac sequaces tuos de tenebris erroris, ac profundo iniquitatis erueres: aut te in tua pertinacia persistente, ipsi auditis rationibus miserante Deo resipiscerent, & ad veram fidem, quam sancta Ecclesia prædicare non cessat, consilio meliore redirent. Sed quia elegisti prauitatem, quam semel imbibisti, clandestinis disputationibus apud imperitos tueri, palam autem atque in audientia sancti Concilij orthodoxam fidem non amore veritatis, sed timore mortis confiteri: propterea refugis me, refugis religiosas personas, quæ de verbis tuis ac meis possint ferre sententiam. In quarum præsentia de nulla re te audire, tecumque conferre libentius vellem, quam quod sententias tuis sententiis commodas plectenda temeritate cõfingis,

D

easq; seu studio nocendi, seu ignorantia veri sacris Doctoribus attribuis, dicens: hoc vel hoc in illo seu illo opere testatur Augustinus, Gregorius, Hieronymus, vel quolibet eorum quos in arce authoritatis positos Ecclesia Christi insigniter veneratur. Ibi enim conquiesceret omnis versuta tergiuersatio, cum sacri codices te audiente legerentur, vel tibi ad legendum in manus traderentur: cælestiq; lampade splendidius eniteret, quædã quę de scripturis sanctis te sumere nonnunquam dicis, aut pẽitus esse falsa, aut aliqua ex parte, prout ratio tui negotii postulat, deprauata. Per quæ diabolica fallacia, ignaras diuini mysterii mentes tibique credulas inuidis, decipis, subruis, tanto iniquior, quanto in malo proposito ad eorum qui tibi in Christo fratres sunt subuersionem & scandalum pertinacior, par-

Matth. 18.

ui ponderans verba Domini comminantis ei qui de pusillis suis aliquem scandalizat, nec satis tremens increpatio-

1. *Cor.* 8.

nem Apostoli ad superbam Corinthiorum gentem scribentis & dicentis: Sic autem peccantes in fratres, & percutientes cõscientiam eorum infirmam: in Christum peccatis. Quo peccato plurimum detineris, subuertens eos

E

2. Tim. 2.

qui nescientes tibi resistere, contemplantur ea quæ videntur, non ea quæ non videntur. Sed firmum Dei fundamentum stat immobile, habens signaculum quo discedit ab iniquitate, qui inuocat nomen Domini: nequaquam sine graui scandalo ferens, quod non es contentus vt peruersus peruersa dicas, nisi etiam praua scripta per prauos discipulos tuos in diuersas regiones transmittas. Et cætera quidem à beatæ memoriæ Nicolao totius Christiani nominis summo Pontifice, & à centum tredecim Episcopis Romæ audita, examinata atque damnata sunt. Tu quoq; inclinato corpore, sed non humiliato corde ignem accendisti, librosq; peruersi dogmatis in medio sancti Concilii in eum coniecisti: iurans per id quod rebus omnibus incomparabiliter maius est, fidem à Patribus qui præsentes erant traditam, inuiolabiliter te seruaturum, veteremque doctrinã tuam de corpore & sanguine Domini ab illa die aliis non prædicaturum. Huius propositi sacrilegus violator, contra præfatam synodum, contra catholicam veritatem, contra omnium ecclesiarum opinionem, scriptum postea condidisti: cui in hoc opusculo, confisus de Christi misericordia, respondere disposui. Et vt euidentius appareat quid tu dicas, quid ergo respondeam: alterutras sentẽtias vicaria nostrorum nominum positione distinguam. Nec ad omnia responsurus sum: qui spinis rosas interseris, & albis atque nigris coloribus phantasma tuum depingis. Quædam etiam dicis quæ nihil pertinent ad propositum quæstionis. Compendio autem in quantum potero operam dabo. In talibus enim næniis nollem vitam deterere: si populum Dei, an unquam permitteres pacem habere. BERING. Scriptum Humberti Burgundi, quem fecerant Romæ Episcopum Cardinalem, quod scripsit contra catholicam veritatem, quod inferius patebit, vt cogeretur ex illo Berengarius quasi profiteri errorem ineptissimi Burgundi. LANFRANC. Humbertum virum fuisse religiosum, fide Christiana & sanctissimis operibus perseuerantissime decoratum, scientia diuinarum ac secularium literarum apprime eruditũ, testantur õnes qui vel propria experientia eum nouerunt, vel ab aliis qui ipsum experti sunt, eius cognitionem acceperunt. Hunc non de Burgundia, sed de Lotharingia sanctus Leo Romam traduxit: & ad prædicandum Siculis verbum Dei Archiepiscopum ordinauit. Postea vero sancta Romana Ecclesia Præsulem sibi Cardinalem constituit. Quo in loco positus taliter vixit, taliter docuit: vt de fide vel doctrina eius, nec saltem sinistræ suspicionis fama aliquando exorta sit. Huius rei testis est tota fere Latinitas: quæ pro excellentia Apostolicæ sedis, cuius conciliis & cõsiliis semper aderat & præerat, eum ignorare non potuit. Qui etiamsi Burgundus esset, insipienter tamen arrogantia tua nomen suæ gentis pro infamia tibi adscriberet: cum Spiritus Domini vbi vult spiret, & quem vult adspiret, & Domini sit terra, & vniuersi qui habitant in ea: & princeps Apostolorum dicat: In veritate comperi, quoniam non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente qui timet eum & operatur iustitiam acceptus est illi. Item Doctor Gentium ad Galatas: Deus personam hominum non accipit. Quem dum contra catholicam veritatem scripsisse asseris, non ipsum solum, sed & Romanos Pontifices, Romanam Ecclesiam, multosque sanctos Patres redarguis: incurrisque in illud quod beati Doctores si non eisdem verbis, eisdem tamen sententiis multis in locis concorditer astruxerunt, hæreticum esse omnem hominem, qui à Romana & vniuersali Ecclesia in fidei doctrina discordat. Euenitque tibi iusto Dei iudicio, vt qui alios esse hæreticos astruere conaris: tu ipse in hæresim deuolutus hæreticus esse conuincaris. BERINGAR. Anathematizo omnẽ hæresim præcipue eam quæ astruere conatur, panem & vinum quæ in altari ponuntur, post consecrationem solummodo Sacramenta esse, & non verum corpus Christi & sanguinem. LANFRANC. Principium huius tui iuriiurandi propterea, vt opinor, hic non inseruisti, vt lectores tui putarent hæc verba non esse tua, sed venerabilis Humberti Episcopi. Nec id iniuria. Nam quia hæretica esse pertinaciter contendis: si manifeste tua diceres, manifeste teipsum hæreticum comprobares. Sed ne quis nescius Romani concilii indiscretam de negotio

Margin notes (right): Berengarius a 113. Episcopis Romę damnatus. — F — Humbertus Lotharingus. — G — *Ioan. 3.* *Psal. 23.* *Act. 10.* *Galat. 3.* — H — Hæreticus est qui ab Ecclesia Romana discedit.

A

P. Leo. i Bereng. : Diaconi Andegauensis.

ferat sententiam: principium eius, medium atque finem simul hic apponam. Ergo Berengarius indignus Diaconus, Ecclesiæ sancti Mauritij Andegauensis, cognoscens veram Catholicam & Apostolicam fidem, Anathematizo omnē hæresim, præcipue eam de qua hactenus infamatus sum: quæ astruere conatur, panem & vinum quæ in altari ponuntur, post consecrationem solummodo Sacramentum & non verum corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi esse: nec posse sensualiter nisi in solo Sacramento manibus Sacerdotum tractari, vel frangi, aut fidelium dentibus atteri. Consentio autem sanctæ Romanæ Ecclesiæ & Apostolicæ sedi, & ore & corde profiteor de Sacramentis Dominicæ mensæ, eam fidem me tenere, quam Dominus & venerabilis Papa Nicolaus, & hæc sancta synodus authoritate Euangelica & Apostolica tenendam tradidit, mihique firmauit: scilicet panem & vinum quæ in altari ponuntur, post consecrationem nō solum sacramentum, sed etiam verum corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi esse, & sensualiter non solum sacramento, sed in veritate manibus Sacerdotum tractari, frangi, & fidelium dentibus atteri, iurans per sanctam & homousion Trinitatem, & per hæc sacrosancta Christi Euangelia. Eos vero qui contra hanc fidem venerint, cum dogmatibus & sectatoribus suis æterno anathemate dignos esse pronūcio. Quod si ego ipse aliquando aliquid contra hæc sentire ac prædicare præsumpsero: subiaceam Canonum seueritati. Lecto & perlecto sponte subscripsi.

Papa Nicolaus.

B

Cum ergo venisses Romam, fretus iis qui plus impensis à te beneficiis, quam ratione à te audita opem tibi promiserant, non ausus defensare quod antea senseras, postulasti Nicolaum Pontificem eiusque concilium quatenus fidem quam tenere oporteret verbis tibi traderet, scriptura firmaret. Iniuncta est huius rei cura Humberto Episcopo. Ita que verba fidei superius comprehensa scripsit, recitauit, assensu omnium ad legendum & confitendum tibi tradidit. Tu vero acquiescens accepisti, legisti, confessus es, te ita credere iureiurando confirmasti, tandem manu propria subscripsisti. Nicolaus Papa gaudens de conuersione tua, iusiurandum tuum scriptum misit per vrbes Italiæ, Galliæ, Germaniæ, & ad quæcunq; loca fama tuæ prauitatis antea potuit peruenire: vt sicut Ecclesiæ scandalizatæ prius dolebant de te auerso atque adverso: ita postea gauderent, gratiasque Deo agerent de reuerso atque conuerso. Cur ergo scriptum hoc magis ascribis Humberto Episcopo quam tibi? quam Nicolao Pontifici? quam eius concilio? quam denique omnibus Ecclesiis quæ id cum debita reuerentia susceperunt, & pro conuersione tua Deo gratias retulerunt? Cur, inquam, nisi quia facilius persuadere imperitis potuisse vnum hominem errare, quam tot personas, tot Ecclesias? Tibi vero si ascripsisses, cum ipsum destruere moliaris: periurum te esse videreris astruere. Sed iam qualiter redarguis, videamus. Berengarius. Apparet quia lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehendunt. Lanfrancus. Hoc rectissime in te retorqueri potest. Lucet namque lux fidei in tenebris huius mundi, quantum per speculum & ænigma, reuelante Deo possumus contineri. Verum hanc lucem tenebrosa mens tua nequit comprehendere, despectis cæteris putans se solam sapientem esse, euanescens in cogitationibus suis stulta facta apud Deum. Berengarius. Quia veritatis inimicus velit nolit veritatem asserit. Lanfrancus. Parum videris attendere quid dicas, tantum vt seruum Dei illatis opprobriis in contemptum adducas. Assertorem veritatis tam volentem quam nolentem, inimicum pariter constituis veritatis. Quisquis autem veritatem asserit, aut volens, aut nolens id agit, nihil enim medij poterit reperiri. Omnis igitur assertor veritatis, te authore inimicus est veritatis. Sed absit. Ipsa namque veritas assertores suos plurimum distanti nomine in Euangelio vocat, dicens: Iam non dicam vos seruos sed amicos meos. Et alibi: Vos amici mei estis. Falsum est ergo assertorem veritatis tam volentem, quam nolentem, inimicum constituere veritatis.

C

Ioan. 1.

D

Ioan. 15. Ibidem.

E

Berengarius. Quia sicut Goliath proprio Burgundus ense deperit. Lanfrancus. Tui moris est alios deprimere, te efferre, & te iactare, de te magna sentire. Te quidem Dauid, Humbertum vero Goliath appellas. Equidem rectius te nominasses Goliath: quia homo arrogantissimus es, & ea sentis, scribis, & loqueris, quibus tu ipse velut et suo proprio iugularis: Illum vero Dauid, qui humiliter vixit, humiliter docuit, membrum Ecclesiæ pugnans pro Ecclesia, assumens scutum fidei, & gladium spiritus, quod est verbum Dei. Berengarius. Erat autem Burgundus in sententia, imo væcordia vulgi, Paschasij atque Lanfranci: minime superesse in altari post consecrationem, substantiam panis & vini.

Ephes. 6.

F

Lanfrancus. Tempore sancti Leonis Papæ delata est hæresis tua ad Apostolicam sedem. Qui cum synodo præsideret, ac resideret secum non parua multitudo Episcoporum, Abbatum, diuersique ordinis à diuersis regionibus religiosarum personarum: iussum est in omnium audientia recitari quas mihi de corpore & sanguine Domini literas transmisisti. Portitor quippe earum legatus tuus me in Normannia non reperto, tradidit eas quibusdam clericis. Quas cum legissent, & contra vsitatissimam Ecclesiæ fidem scriptas animaduertissent: zelo Dei accensi, quibusdam ad legendum eas porrexerunt, plurimis earum sententias verbis exposuerunt. Itaque factum est, vt non deterior de te quam de me fuerit orta suspicio, ad quem videlicet tales literas destinaueris: putantibus multis me fouere ac fauere, quæ à te dicerentur, vel gratia qua te diligerem, vel fide qua te uera ita esse indubitanter tenerem. Igitur cum à quodam Remensi clerico Romam perlatas recitator legeret, intellecto quod Ioannem Scotum extolleres, Paschasium damnares, communi de Eucharistia fidei aduersa sentires: promulgata est in te damnationis sententia, priuans te communione sanctæ Ecclesiæ, quam tu priuare sancta eius communione satagebas. Post hæc præcepit Papa vt ego surgerem, praui rumoris à me maculam abstergerem, fidem meam exponerem, expositam plus sacris authoritatibus quam argumentis probarem. Itaque surrexi, quod sensi dixi, quod dixi probaui, quod probaui omnibus placuit, nulli displicuit. Dehinc declarata est synodus Vercellensis, quæ tunc proximo Septembri eodem præsidente Pontifice est celebrata Vercellis: Ad quam vocatus non venisti.

Ioannes Scotus.

G

Synodus Vercellensis.

Ego vero præcepto ac precibus præfati Pontificis vsque ad ipsam synodum secum remansi. In qua in audientia omnium qui de diuersis huius mundi partibus illuc conuenerant, Ioannis Scoti liber de Eucharistia lectus est, ac damnatus, sententia tua exposita ac damnata: fides sanctæ Ecclesiæ, quam ego teneo ac tenendam astruo, audita, & concordi omnium assensu confirmata.

Duo clerici qui legatos tuos te esse dixerunt, volentes te defendere, in primo statim aditu defecerunt & capti sunt. Ab hac sententia nunquam discessit sanctus Leo in omnibus suis conciliis, seu quibus ipse præsentiam suam exhibuit, seu quæ per legatos suos in diuersis prouinciis congregari instituit. Quæ sententia non effugit successorem quoque suum fœlicis memoriæ Papam Victorem. Sed quicquid de hac re seu cæteris ipse statuit, statuive præcepit: hoc etiam iste sua atque omnium conciliorum suorum authoritate firmauit. Denique in concilio Turonensi, cui ipsius interfuere ac præfuere legati, data est tibi optio defendendi partem tuam. Quam cum defendendam suscipere non auderes: confessus coram omnibus communem Ecclesiæ fidem, iurasti te ab illa hora ita crediturum, sicut in Romano concilio te iurasse est superius comprehensum. Porro quid de hac re tempore Nicolai gestum sit, breuiter supra retuli. Digrediendo autem hæc ideo dixi, quia dixisti. Erat autem Burgundus in sententia vulgi, Paschasij atque Lanfranci. Nam cum catholica Ecclesia diuidatur in clericalem ordinem, atque

H

In Ecclesia catholica duo sunt hominum ordines.

laica-

A In Ecclesia catholica duo sunt hominis ordines.

laicalem: clericalis vero ordo constitutus in Episcopis, ac reliquis Christi sacerdotibus, aliisque diuersarum dignitatum Ecclesiasticis personis, hos autem omnes præter paucissimos schismaticos hanc fidem tenere manifestissimum sit: rectius dixisses; Erat autem Burgundus in sententia catholicæ Ecclesiæ, sed non in mea meorumque sequacium: qui maluimus nos ab ea superbe separare, & contra eam ad nostram perniciẽ schisma facere, quam humiliter mẽbra eius esse, & communem cum ea fidem salubriter retinere. Hoc reuera dixisses, si amator veritatis & seruator iustitiæ extitisses: si abiecto inanis gloriæ appetitu, peccata tua confiteri quam tueri maluisses. Quod vero sententiam, qua panem in veram Christi carnem, & vinum in verum Christi sanguinem conuerti credimus, væcordium nominas: de hac te opportunius tunc obiter respondebo, cum fidem hanc authore Deo diuinis authoritatibus & manifestis rationibus veram esse mõstrauero. Porro autẽ quod dicis: Erat autem Burgundus in sententia vulgi, Paschasij, atque Lanfranci: me etiam cum vulgo deputas?

B Certissimum habeo tu, indubitanterque credant amici mei, atq; Ecclesia Christi: quia si etiam deesset mihi authoritas atque ratio, quibus fidem meam tueri possem, mallem tamẽ cum vulgo esse rusticus & idiota catholicus: quam tecum existere curialis atque facetus hæreticus. Sed si Dominus Deus te atque meum audientia sancti concilij dignaretur coniungere: de pietate eius confido, quia mutares verba, mutares sententiam. BERENGARIVS. Quam sententiam superioribus suis verbis ille ipse deiecit, nec attẽdit. LANFRANC. Dum insatiabili odio illum insequeris, teipsum turpiter infamare minime erubescis. Quisquis enim contraria iurat necesse est in alterutro periurij crimẽ incurrat. Ergo cum verba ad iurandum tibi tradita inter se contraria esse astruas: manifesta voce periurum te esse impudenter proclamas. O infelix homo, o miserrima anima: cur te credere iurabas quæ tantopere inter se dissidere intelligebas? Nonne præstabat, si veram fidem te habere putabas,

C vitam honesta morte finire: quam periurium facere, perfidiam iurare, fidem abiurare? Sed absit vt scriptura sancti concilij aliqua inter se contrarietatis oppositione dissideat: si remoto calumniandi studio diligens lector ad intelligendum curam impendat. Et hoc posterius patebit. BERENGAR. Qui enim dicit, panis & vinum altaris solummodo sunt verum corpus Christi & sanguis: modis omnibus panem & vinum superesse constituit. LANFRANC. Nihil horum Romana synodus credendum esse decreuit: nec Humbertus Episcopus ad confitendum vel iurandum, horum tibi aliquid tradidit. Prior quidem sententia per quam dicitur, panis & vinum altaris solummodo sacramenta sunt: tua est, tuorumque sequacium. Posterior vero quæ enunciat, panis & vinum altaris solummodo sunt verum Christi corpus & sanguis: nullius hominum est. Nam & tu veritatem carnis & sanguinis negas, & Ecclesia Christi sic panem in carnem, vinum credit conuerti

Panis quo modo in corpus mutetur.

in sanguinem: vt tamen salubriter credat, & veraciter recognoscat Sacramentum esse Dominicæ passionis, diuinæ propitiationis, concordiæ & vnitatis, postremo assumptæ de Virgine carnis & sanguinis, singula suis distinctisq;

D modis, de quibus suo loco ac tempore euidentius disseretur. In præsentia tantum suscepi ostendere verba Romani concilij, quæ te seruaturum iureiurando firmasti, nulla à se inuicem contrarietate differre. Arguentibus enim te amicis ac necessarijs tuis, quod aut non seruanda iurare non debueris, aut iurata seruare: infamare soles Nicolaum Põtificem, reliquosq; patres Romani concilij videlicet quod docentes ac scribentes contraria, tui fuerint causa periurij, Id quoque in hoc opusculo, quod destruendum suscepi, vbique fere laboras efficere. Propterea conferenda sunt verba tua verbis eorum. Nicolaus Papa comperiens te docere panem vinumque altaris post consecrationem sine materiali mutatione in pristinis essentiis remanere: cõcessa tibi, sicut superius dictum est, respondendi licentia, cum non auderes pro tuæ partis defensione, aliquid respondere: pietate motus ad preces tuas præcepit tradi scripturam tibi, quam superius posui. Eius principium hoc erat: Ego Berengarius anathematizo eam hæresin, de qua

E hactenus infamatus sum, quæ astruere conatur panem & vinum quæ in altari ponuntur, post consecrationem solummodo Sacramentum, & non verum corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi esse. Rectissime id quidem & ipse præcepit, & synodus assensit, & tu executus es, si nõ labio doloso in corde & corde locutus fuisses: si ad pristinum vomitum, & ad volutabrum luti infeliciter periurus postea non redisses. Sacrorum namque canonum authoritate instruimur, vt nemo ab hæresi reuertens, Ecclesiasticæ communionis particeps esse permittatur, quoadusque peruersum dogma vinculo anathematis damnare compellatur.

Hæretici quando recipiantur in communionem.

Verum in his verbis nec verba tua superius posita, nec eorum sententias quisquam poterit inuenire. Vnde apparet peruersorem ac subuersorem te esse diuinarum literarum: & ex deprauatis fictisque sententiis erroris nebulas spargere impetitis: falsumque esse quod ex falso principio constiterit emanare. BERENG. Sicut enim qui dicit, Christus est summus angularis lapis, Christum non aufert, sed Christum esse omnino constituit: ita qui dicit,

F Berengarij argumentum. Isa. 18. Ephes. 2.

panis altaris solummodo est sacramentum: vel, panis altaris solummodo est verum corpus Christi, panem in altari esse non negat, panem & vinum esse confirmat in mensa Dominica. LANFR. Verum annecteres, si ignarus veritatis priorem propositionis partem quisquã statueret, nisi forte figurato locutionis modo verbũ illud proferret. Solemus enim aliquas res, illarum rerum ex quibus efficiuntur, nominibus appellare: quamuis in aliam naturam translatæ iam nõ possent esse illud quod sunt res illæ ex quibus probantur esse: cæ, sicut B. Augustinus in extremo Psalmorum explanationis opere, crystallum vocat niuem multorum annorum duratam tempore, & serie sæculorum: cum nix sit liquida & humida, crystalli vero natura existat dura & sicca. Ac per hoc cum tam diuersæ naturæ sint in vtrisque,

In Psal. 147

non recte quis crystallum niuem vocauerit: nisi eo locutionis modo quo res affecta, materiali solet nomine appellari. Et creator ex terra creato primo homini in Genesi dicit: Terra es, & in terram ibis. Quasi diceret: Quia factus es ex terra: quandoq; fies terra & reuerteris in terram.

G Genes. 3. d.

Veruntamen vt dixi, has sententias nemo catholicus recipit, Christiana eos religio non admittit. Nam priorem tuam esse tantum, tuæque sectæ, nemo est qui ambigat: Posteriorem vero neque tu recipis, qui carnis & sanguinis negator existis: neque nos qui sic vtrumque fatemur, vt tamen multarum & excelsarum rerum figuram, ac sacramentum esse minime abnegemus. Porro similitudo quam de Domino Iesu Christo & lapide angulari posuisti, te impedit, nos expedit. Sicut enim qui dicit, Christus est lapis angularis, non reuera Christum lapidem esse constituit, sed propter aliquam similitudinem quam ad inuicem gerunt, tale ei nomen imponit: eodem modo cum diuina pagina corpus Domini panem vocat, sacrata ac mystica locutione id agit, seu quoniam ex pane conficitur, eiusque nonnullas retinet qualitates, seu quia animã incomprehensibiliter pascendo satiat, eique æternæ vitæ substantiam subministrat: vel quod corpus est Filij Dei, qui est panis Angelorum, & in quem, sicut ait princeps Apostolorum, desiderant Angeli prospicere: seu aliquo alio

1. Pet. 1.

H modo, qui à doctoribus comprehendi potest, à nobis non potest. BERENGARIVS. Non enim constare poterit affirmatio omnis, parte subruta, & hoc sicut dicit Beatus Augustinus in libro de doctrina Christiana, in ipsa æternitatis veritate quæ Deus est, indissolubiliter constant. LANFRANCVS. Relictis sacris authoritatibus ad dialecticam confugium facis. Et quidem de mysterio fidei auditurus ac responsurus quæ ad rem debeant pertinere: mallem audire ac respondere sacras authoritates quã dialecticas rationes. Verum contra hæc quoque nostri erit studij respondere: ne ipsius artis inopia, me potes in hac tibi parte deesse. Fortasse iactantiæ a quibusdam videbitur, & ostentationi magis quam necessitati deputabitur. Sed testis mihi Deus est, & conscientia mea, quia in tractatu diuinarum literarum nec proponere, nec ad proposita respondere cuperem dialecticas quæstiones, vel earum solutiones. Et si quando materia disputandi talis est, vt huius artis regulis valeat enucleatius explicari, in quantum

Author inuitus Dialectice disputat.

A possum per æquipollentias propositionum tego artem, ne videar magis arte quam veritate, sanctorumque Patrum authoritate confidere. Quamuis beatus Augustinus

Dialecticæ vsus.

in quibusdam suis scriptis, & maxime in libro de Doctrina Christiana hanc disciplinam amplissime laudet: & ad omnia quæ in sacris literis vestigantur, plurimum valere confirmet. Deinde contra Fœlicianum hæreticum Arrianum contendens, ita hac arte eum conclusit, vt ipse hæreticus non valens ferre locorum ac syllogismorum implicatas atque implicantes connexiones, publica voce

Feliciani vox.

exclamaret, dicens: Aristotelica mecum subtilitate contendis, & omnia quæ à me dicuntur torrentis more præcipitas. Igitur superius volens astruere, panem vinumque altaris inter sacrandum, essentialiter non mutari, duo quidem pro argumentorum locis assumpsisti: quorum vnum tantummodo esse tuum, alterum nullius hominum manifestis rationibus approbaui. In qua re magno vitio rem prædictam effecisti. Nam quod tuum erat, quæstio erat. Ex

B eo quippe quærimus: id opprimere atq; euertere omni argumentorum mole atque impulsu satagimus. Porro nulla

Quæstio nequit esse locus argumenti.

quæstio locus esse poterit argumenti. Argumenti quippe locum necesse est aut per se esse certum, aut certis rationibus approbatum. Quod ergo tantummodo tuum erat, ad probandam rem duotam assumi minime oportebat. Reliquum vero quod nullius hominum esse constitit, ne id quidem dubiæ rei fidem facere aliqua ratione oportuit. Quis enim certum esse, aut certum fieri posse arbitretur, quod omnes negant, nullus confitetur? Igitur ne id quidem ad argumentum sumi, ratio onis fuit. Male ergo vtrumque posuisti. His duobus vitiosissimis principiis totam argumentationem tuam identidem repetendo ad finem vsq; contexis: ac propterea necesse est vitiosum, nec concedendū esse quicquid ex vitiosis nec concessis principiis constiterit emanare. Adhuc alio argumento probare contendis, panem vinumque post consecrationem in principalibus permanere essentiis, dicens: Non enim constare poterit affirmatio omnis, parte subruta. Ad cuius rei probatio-

C nem non oportuit inferri particularem negatiuam, qua de præsenti quæstione nihil colligitur: sed vniuersalem potius per quam enunciatur, nulla affirmatio constare poterit parte subruta. Age ergo, sit particularis negatio tua Non omnis affirmatio cōstare poterit parte subruta. Rursus assumptio tua: Panis & vinum altaris solummodo sunt sacramentum: vel panis & vinum altaris solummodo sunt verum Christi corpus & sanguis, vtrumque affirmatio est. His duabus particularibus præcedentibus, poteris ne regulariter concludere parte subruta ea non posse constare? Absit. In nulla quippe syllogismorum figura, præcedentibus duabus particularibus consequenter infertur con-

Ex puris particularibus non concluditur.

clusio vlla. Male igitur eam collocasti. Illud vero perfunctorie non est prætereundum, quod præfatæ propositionis tuæ veritatem in ipsa æternitatis veritate quæ Deus est, indissolubiliter constare perhibuisti: idque beati Augustini de Doctrina Christiana, authoritate firmasti. Et quidem propositio ipsa veræque propositionis in suo loco posita vim obtineret: sed tu male & inefficaciter eam posuisti.

D Nec eius magis quam omnium tam rerum, quam aliarum propositionum veritas apud veritatem omnia scientis ac præscientis Dei æternaliter constat, qui & res ipsas in principalibus ac secundis essentiis condidit, easque tam veratum, quam falsarum propositionum causas esse disposuit. Veruntamen in opere de Doctrina Christiana, nec huius propositionis, nec alicuius eius similis beatus Augustinus aliquo in loco mentionem facit: quod facile quiuis scire poterit, si curet ipsum librum legere si nunquam legit: vel relegere, si fortasse iam legit. In qua re vehementer miror siue errorem, siue stultitiam tuam. Errorem quidem, si prolata testimonia in sacris codicibus aut aliter esse, aut penitus non esse ignoras. Stultitiam vero, si ita cæteros vecordes æstimas, vt dictis tuis contra antiquam Ecclesiæ fidem protinus credant, eaque velut sacrosancta indiscussa prætereant. Berengarivs. Est autem affirmatio nonnullis partibus suis constans, prædicato & subiecto, quæ ita enuntiat: Panis & vinum quæ in altari ponuntur sunt solummodo Sacramenta. Nihilominus quæ ita enuntiat: Panis & vinum quæ ponuntur in altari,

E post consecrationem solummodo sunt verum Christi corpus & sanguis. Lanfranc. Eadem te repetere minime pudet: propterea quæ paulo ante posui, me etiam replicare oportet. Priorem sententiam tantummodo esse tuam, posteriorem vero nullius esse hominum superius dixi, & ita esse documentis clarioribus approbaui. Nam & tu carnem & sanguinem negas, in solo Sacramento rem totam constituens: & nos Sacramentū fatemur, & tamen vtriusque veritatem fideliter & veraciter confitemur. Quod ve-

Cur tam Dialecticæ disputaret Berēgarius.

ro dialectica verba affirmationem, prædicatum, subiectum, cæteraq; in hunc modum tractatui tantæ rei laboras inserere: propter nil aliud videris id facere, nisi vt hac occasione peritum te disputandi imperitis valeas suadere. Nam & tu sine his nominibus, quod molitis nō imparitet possis asserere: & nos quæ à te dicerentur, sacris solummodo possemus testimoniis abolere. Bereng. Susceperat autem Burgundus negare panem & vinum in mensa Do-

F minica superesse. Hoc minime negat: imo omnino panem & vinum esse confirmat in mensa Dominica. Lanfranc. Membrum Ecclesiæ ab Ecclesia discrepare nec potuit, nec debuit. Confitetur enim Ecclesia toto terrarum orbe diffusa, panem & vinum ad sacrandum proponi in altari: sed inter sacrandum incomprehensibiliter & ineffabiliter in substantiam carnis & sanguinis commutari. Quod suo loco opitulante eo, de cuius sacratissimo corpore loquimur, diuersis diuersorum patrum testimoniis ita esse, nec aliter posse esse monstrabitur. Non tamen panē negat, imo confirmat. Sed panem qui de cœlo descendit, & dat vitā mundo: panem, quem Ambrosius & Augustinus iisdem verbis vocant ἐπιούσιον, id est, supersubstantiale: quia caro Christi omnibus creatis substantiis maior existit, omnes creaturas excellentissima dignitate præcellit. Vinum quoque non qualecunque, sed quod hominum, non quidem omnium, sed seruorum Dei corda lætificat, quod animas inebriat, & à peccatis purgat. Berengar. Dum ita enuntiat: Panis & vinum quæ ponuntur in altari, post consecrationem

G solummodo sunt verum Christi corpus & sanguis. Lan-

Cap. 2.

francvs. Dixit quidam Spiritus Dei plenus: Os quod mentitur, occidit animam. Hanc timendam sententiam si timeres, falsam seruo Dei calumniam non imponeres. Cætera namque dixit, at verbum hoc solummodo, nequaquam posuit. Quicquid igitur ex mendacio te mendaciter adstruere colligitur, quicquid infertur: necessario totum dispergitur, infamatur, cassatur. De quo quia in anterioribus iam satis ei, plura hic dicere traditurus ad alia supersedi. Berengarivs. Per consecrationem altaris fiunt panis & vinum Sacramentum religionis: non vt desinant esse quæ erant, sed vt sint quæ erant, & in aliud

Berengarius D. Ambrosii testem citat.

commutentur, quod dicit beatus Ambrosius in libro de Sacramentis. Lanfr. O mentem amentem, ô hominem impudenter mentientem, ô puniendā temeritatem: Ambrosium accire testem præsumis, quod panis & vinum altaris per consecrationem nō desinunt esse quod erant, sed commutantur in aliud quod non erant. Et quidem si de sacramentis seu cæteris de quibus Ambrosius scripsit, o-

H mnes reuoluas libros quos Ecclesia in vsu nunc habet, tale quid ab Ambrosio dictum, taliterq; expositum nusquam repente valebis. Quod si dixisset, præclarissimæ famæ suæ plurimum detraxisset, sibi ipsi contrarius extitisset, rem incredibilem credendam esse constituisset. Quis enim compos sui credat rem aliquam conuersam in aliam: nec tamen in ea parte desinere esse quod erat? Sed veritas ipsa quæ Deus est, procul semper auertat, vt testis veritatis contra veritatē testis existat. Accipe potius quid in libro de my-

Cap. 9.

steriis siue initiandis dicat. Volens enim discrepantiam ostendere inter Manna Iudæorum, & Sacrificium Christianorum, per hoc videlicet quod illud vmbra & figura erat, hoc vero lux & veritas: illud è cœlo, hoc corpus Domini cœlorum: ne tantam elementorum in tantarum rerū conuersionem mens credere humana refugeret, subiunxit, dicens: Quantis igitur vtimur exemplis, vt probemus non hoc esse quod natura formauit, sed quod benedictio consecrauit, maioremque vim esse benedictionis quam naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa mutatur. Panem

vinumque

A vinumque à natura formari nullus est qui ambigat, nemo qui nesciat. De quorum vera in verum corpus Domini conuersione non oportere dubitari manifestis ostendit exemplis, congruis per similia asserit argumentis: narrans in primis Moysi virgam in serpentem versam, deinde serpentem in virgam, post hæc aquas in sanguinem mutatas, dehinc sanguinem remeasse in aquas, pluraque in hunc modum. Ad vltimum præmisso illo magno ac singulari miraculo de partu Virginis, inquit: & hoc quod conficimus corpus ex Virgine est. Et ne naturam potentiæ diuinæ præponeres, quasi non possit Deus cuiuslibet rei mutare naturam, occurrit, dicens: Quid hic quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse Dominus Iesus partus ex Virgine? Sextum quoque de Sacramentis librum in quo opere præfatum mendacium eum dixisse mendaciter affirmasti, sic incipit: Sicut verus est Dei filius Dominus noster Iesus Christus, non quemadmodum cæteri homines per gratiam, sed quasi filius per naturam, id est, ex substantia Patris: ita vera caro eius est quam accipimus, & verus eius sanguis est quem potamus.

Exod. 6. & 7.

Lib. 6. de sacra.

B Paucissima de multis me dixisse sufficiat, vt lectores tuarum atque mearum sententiarum perspicaciter agnoscant, qua fraude fingis non inuenta, qua astutia deprauas inuenta, qua pertinacia in aliud detorquere conaris quæcunque relinquis illæsa. Cui nequitia nulla fere hæreticorum prauitas à tempore Luciani & Isychii similis extitit: quorum vterque Propheticas & Euangelicas atque Apostolicas scripturas ad suæ causæ commodum deprauauit. Quæque hæresis sacras quidem litteras male intellexit: sed tamen sine vlla euersione vel peruersione in suo eas statu manere permisit. In quarto vero de Sacramentis sermone, cum præfatus doctor satageret approbare, non esse mirandum, si ea quæ sunt diuina potentia in aliud transeant, propterea quod ipso quoque iubente, omnia ex nihilo facta substant, subiunxit: Si igitur tanta vis est in sermone Domini Iesu, vt inciperent esse quæ non erant: quanto magis operatorius est vt sint quæ erant, & in aliud commutentur?

Lucianus Isychius.

C Esse quidem secundum visibilem speciem testatur quæ erant, commutari vero secundum interiorem essentiam in naturam illarum rerum quæ antea non erant. Hoc modo ante & post ipsemet exponit diuersis quidem verbis, sed non aduersis sententiis. Atque arbitror hinc te assumpsisse quod superius intulisti: quod que tolerabiliter dictum intolerabiliter exposuisti. In quibusdam tamen codicibus præfata sententia verbis aliis inuenitur, hoc modo: Si igitur tanta vis est in sermone Domini Iesu, vt inciperent esse quæ non erant: quanto magis operatorius est, vt quæ erant in aliud commutentur? Quæ litteratura plurimum in sententia concordat cum ea, quæ in libro ab eodem de mysteriis siue initiandis edito in hæc verba reperitur: Sermo ergo Christi qui potuit ex nihilo facere quod non erat: non potest, ea quæ sunt, in id mutare quod non erant? Berengarius. Sacrificiumque Ecclesiæ duobus constat, duobus conficitur, visibili Sacramento, & re Sacramenti. Quæ tamen res, id est Christi corpus, si esset præ oculis, visibilis esset; sed eleuata in cœlum, sedensque ad dexteram patris, vsque in tempora restitutionis omnium, quod scribit Apostolus Petrus, cœlo deuocari non poterit, sicut Christi persona constat Deo & homine.

Cap. 4. eiusdem libri.

Cap. 8.

D Lanfranc. Cayphas enim esset Pontifex anni illius, verum de Saluatore nesciens prophetauit, dicens expedire magis pro mundo mori vnum hominem, quam totius mundi perire omnem hominem. Verum quidem dixit: verumtamen quo eius verbum vergeret, ignorauit. Sic & tu volens loqui contra causam nostram, manifeste quam defendendam suscepimus, asseris partem nostram. Hoc est namque quod dicimus, hoc modis omnibus contra te ac sequaces tuos approbare contendimus: sacrificium scilicet Ecclesiæ duobus confici, duobus constare, visibili elementorum specie, & inuisibili Domini Iesu Christi carne & sanguine: Sacramento, & re Sacramenti. Quæ res, vt verbis tuis vtar, est corpus Christi, sicut Christi persona te quoque authore constat, & conficitur Deo & homine, cum ipse Christus sit verus Deus & verus homo: quia omnis res illarum rerum naturam & veritatem in se continet, ex quibus conficitur. Conficitur autem, te etiam teste, sacrificium Ecclesiæ Sacramento & re Sacramenti, id est, corpore Christi. Est igitur Sacramentum & res Sacramenti, id est, corpus Christi, Christus tamen resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur: sed sicut dicit Andreas Apostolus, cum vere in terris carnes eius sint comestæ, & vere sanguis eius sit bibitus, ipse tamen vsque in tempora restitutionis omnium in cœlestibus ad dexteram patris integer semper perseuerat & viuus.

Ioan. 11.

E *Sacrificium Ecclesiæ*

Rom. 6.

D. Andreæ testimonium corporis.

Si quæris modum quo id fieri possit, breuiter ad præsens respondeo, Mysterium est fidei: credi salubriter potest, vestigari vtiliter non potest. Berengarius. Vnde B. Augustinus in Euangelio: Quando Christus manducatur, vita manducatur: Nec quando manducamus, partes de illo facimus. Lanfr. Beatus Augustinus in Euangelio nihil dixit, quia aliquid in Euangelio dixisse aliquem nusquam legitur, præter Dominum & Euangelistas, easque personas quæ pro qualitate rerum, & euentu temporum loqui in Euangelio à scriptoribus Euangelii perhibentur.

Credi quædam vtiliter possunt quæri non possunt.

F Scripsit vero prolixum opus, *historialiter exponendo Euangelium Domini secundum Ioannem: in quo opere præfata sententia reperitur quam nos deuote suscipimus, & debita reuerentia honoramus, quia pro nobis facit, & veritati consonat, vbi ait: Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo. Nec quando manducamus, partes de illo facimus. Absit enim vt sic intelligamus manducari Christum, quemadmodum intellexerunt illi, qui cum audirent dicentem Dominum: Nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis: continuo responderunt: Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Putauerunt namque, sicut præfatus author multis in locis dicit, quod in terris degentem Dominum in frusta essent conscissuri, & sic carnes eius aut elixas in lebetibus, aut assas in verubus essent comesturi: aut si hoc nollent, non possent esse eius discipuli. Propterea elegerunt abire, & iam amplius cum eo non ire.

Ioan. 6.

Ibidem.

G Procul auertat Deus ab Ecclesia sua talem sententiam. Sic nempe in terris immolatum Christum manducamus & bibimus, vt in cœlestibus ad dexteram Patris integer semper perseueret & viuus. Beringar. Vnde beatus Augustinus in libro de ciuitate Dei, Sacramentum est sacrum signum. Signum diffinit in libro de doctrina Christiana. Signum est res præter speciem quam ingerit sensibus, aliud aliquid ex se faciens in cogitationem venire. Lanfran. Et nos Sacramentum de quo agimus, sacrum esse signum credimus, & credendum suademus. Quo signo præter speciem, quæ se oculis inuenientium ingerit, longe aliud valdeque diuersum in cogitationem salubriter intelligentium venit. Quid autem illud sit, seu potius quæ illa sunt, breuiter superius memoraui, latius paulo post commemoraturus. Verumtamen beatus Augustinus in libro de ciuitate Dei non ita abrupte, vt tu dicis, Sacramentum, sacrum esse signum diffiniuit.

Sacramentum quid sit.

H Nihil vero eo in loco de corpore & sanguine Domini loquebatur, sed tractans de ritu Iudæorum Sacrificiorum, quo per sacrificia quæ videretur, res inuisibiles per quas humanæ *societati ad diligendum Dominum proximumque consulitur, significarentur, paucis approbatam sententiam conclusit, dicens: Sacrificium ergo visibile inuisibilis sacrificii Sacramentum, id est, sacrum signum est. Quid vero visibile, quid inuisibile sacrificium vocauerit, post aliqua his verbis exponit: Non vult ergo Deus sacrificium trucidati pecoris, sed vult sacrificium contriti cordis. Et paulo post: Porro autem misericordia verum sacrificium est. Bereng. Augustinus in epistola ad Bonifacium Episcopum: Si Sacramenta rerum quarum Sacramenta sunt, similitudinem non haberent, omnino Sacramenta non essent. Idem de cathechizandis rudibus: Signacula quidem rerum diuinarum sunt visibilia, sed res inuisibiles in eis honorantur: nec sic habenda est species benedictione sanctificata: quemadmodum habetur in vsu quolibet. Lanfranc. Hoc ignorare quisquam nequit, quicumque vel tenuem sacris litteris operam impendit. Sacramenta enim illarum rerum quarum Sacramenta sunt semper similitudinem gerunt: sicut in Sacramento de

** saluti.*

Berengarius testem suæ hæresis D. Augustinum citat.

Sacramentum quid significet.

A

quo hæc quæstio ventilatur, dum frangitur hostia, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur: quid aliud quã Dominici corporis in cruce immolatio, eiusque sanguinis de latere effusio designatur. Alioquin Sacramentum non esset: si tamen Sacramenti nomen eo intelligitur modo quo nunc intelligimus & intelligi à lectoribus seu auditoribus æstimamus. Dicitur namque Sacramentum etiam iusiurandum, non quod rei cuiuspiam similitudinem habeat: sed quia supra res sacras, alicuius rei confirmatio vel abnegatio fiat. Vnde beatus Gregorius in epistola ad Iustinum: At beati, inquit, Petri sacratissimum corpus districta eum ex abundanti fecimus Sacramenta præbere. Dicitur quoque Sacramentum alicuius rei sacræ sicut argumẽtum dubiæ rei, approbatio, fulcimentum, casuræ rei substentatio. Illud vero quod ex libro de catechizandis rudibus assumpsisti, asserens in rebus visibilibus res inuisibiles honorandas, nec sic habẽdam speciem benedictione sanctificatam, quemadmodum non sanctificatam: quid tuæ parti prosit plane non video. Imo magis videtur tuam oppugnare sententiam, nostræ ferre subsidium. Nos etenim in specie panis & vini quam videmus, res inuisibiles, id est Christi carnem & sanguinem honoramus. Nec similiter pendimus has duas species, ex quibus consecratur Dominicum corpus quemadmodum ante cõsecrationem pendebamus: cum fideliter fateamur, ante consecrationem esse panem vinumque, id est eas res quas natura formabit: inter sacrandum vero conuerti in Christi carnem & sanguinem, quas vtrasque res benedictio consecrauit.

B
Augustini verba.

Quamuis beatus Augustinus in eo libro nõ magis loquebatur de hoc Sacramento, quam de cæteris, quæ Christiana consuetudine exerceri iubebantur, & solenniter exercentur: instruens Diaconum quendam Carthaginensis Ecclesiæ, qualiter ipsum quoq; rudes de his & de cæteris oportet instruere. BEREN. Vnde beatus Augustinus in Epistola ad Bonifacium: Sicut, inquit, Sacramentũ corporis Christi secundum quendã modum corpus Christi est, Sacramentum vero sanguinis Christi secundum quendam modum sanguis Christi est, ita Sacramentũ fidei fides est. LAN. Sacramentũ corporis Christi, quantum ad id spectet quod in cruce immolatus est ipse Dominus Christus, caro eius est, quã forma panis opertã in Sacramento accipimus, & sanguis eius quẽ sub vini specie ac sapore potamus: caro videlicet carnis, & sanguis Sacramentum est sanguinis: carne & sanguine vtroq; inuisibili, intelligibili, spirituali significatur, redẽptoris corpus visibile, palpabile manifeste plenũ gratia omniũ virtutũ, & diuina maiestate. Quorum alterũ quidẽ dum frangitur, & in populi salutem diuiditur alterũ vero effusum de calice ab ore fideliũ sumitur: mors eius in cruce, & sanguinis eius de latere emanatio figuratur. Vtrumque beatus Gregorius & solerter attendit, & enucleate in quarto Dialogorum libro ita exponit, dicens: Eius quippe caro ibi sumitur, eius sanguis non iam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur. Pensandum ergo est quale sit hoc sacrificium, quod pro absolutione nostra mortem vnigeniti Filii semper imitatur. Imitatur, dixit, non operatur: qui resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. caro ergo & sanguis, quibus ad impetrandam pro peccatis nostris Dei misericordiam quotidie alimur, Christi corpus ac sanguis vocantur: non solum quia essentialiter idem sunt, qualitatibus plurimum discrepantes, verum etiam eo locutionis modo quo res significans, significatæ rei solet vocabulo nuncupari. Nec iuste quisquam mouebitur, si eadem caro, idemq; sanguis sui ipsorũ Sacramenta existant, secũdum aliud atq; aliud accepta: cum ipse Dominus Iesus post resurrectionem suam sui ipsius diuersa temporum ratione typum gesserit & figuram. Apparens enim duobus discipulis, locutusque eis quantum satis esse iudicauit, dum finxit se longius ire, sicut beatus Augustinus dicit, significauit se post paucos dies in cœlum ascensurum esse. Quod iter longè remotum est à communi hominum vita, quæ in ipsis duobus Discipulis euidẽtissime figurata est. Christus ergo Christi est Sacramentum: longius videlicet ire se fingens, longius suo tempore ascendentis in cœlum. Idem eiusdem, nec tamen vsquequaque eiusdem. Verus namq;

C
August.

Rom. 6.

D

Luc. vlt.

Christus Christi Sacramentum.

Deus, & verus homo, & fingens, & ascendens. Verumtamen aliud est figmentum terreni itineris, aliud in cœlum veritas ascendentis. Nec aliquis ita desipuerit, vt propterea abnegare præsumat fingentem se longius ire, esse verum Christum: quia ipso figmento longioris itineris, significauit verum Christum ascensurum in cœlum. Porro Sacramenti fidei in ipsa ad Bonifacium Epistola beatus Augustinus baptismum vocat. Verus autem baptismus constat non tam ablutione corporis, quam fide cordis: quemadmodum Apostolica doctrina tradit, dicens: Fide mundans corda eorum. Et alibi: Sic & vos saluos facit baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum. Alterum tamen significatur per alterum. Nam per ablutionem quæ corporis extrinsecus adhibetur, purgatio animæ exprimitur, quam fides interius operatur. Vocaturque baptismus fides, secundum eam locutionis formam qua mysterium, eius rei cuius mysterium est, censeri nomine consueuit. Huius rei causa, similitudo est quam in Sacramento & in re Sacramenti reperiri semper necesse est, sicut in baptismo & fide. Vtrumque enim lauat, purgat, purificat: illud carnem, hoc mentem. Sicut ergo cœlestis panis, quæ vera caro Christi est, suo modo vocatur corpus Christi: cum reuera sit Sacramentum corporis Christi, illius videlicet quod visibile, palpabile, mortale in cruce est suspensum, vocaturque ipsa carnis ipsius immolatio, quæ sacerdotis manibus fit Christi passio, mors, crucifixio, nõ rei veritate, sed significante mysterio: sic Sacramentum fidei quod baptisma intelligitur, fides est. Berengarius. beatus Augustinus in Epistola ad Bonifacium. Semel immolatus est Christus in semetipso: & tamen in Sacramento non solum per omnes Paschæ solennitates, sed & omni die populis immolatur. Lanfranc. In seipso semel immolatus est Christus: quia in manifestatione sui corporis, in distinctionem membrorum omnium, verus Deus & verus homo semel tantum in cruce pependit, offerens seipsum patri hostiam viuam, passibilem, mortalem, viuorum ac mortuorum redemptionis efficacem, eorum videlicet quos diuini consilii altitudo redimendus iudicauit, præsciuit, prædestinauit, vocauit, modis atque temporibus quibus id fieri congruebat. In Sacramento tamen, quod in huius rei memoriam frequentat Ecclesia, caro Domini quotidie immolatur, diuiditur, comeditur, & sanguis eius de calice, fidelium ore potatur: Vtraque vera, vtraque de Virgine sumpta. Sumitur quidem caro per se, & sanguis per se, non sine certi ratione mysterii: quamuis alio locutionis modo totus Christus manducari dicatur & credatur, scilicet cum vita æterna, quæ ipse est, spirituali desiderio appetitur, cum recordatio mandatorum eius super mel & fauum dulcior in mente habetur, cum fraterna charitas cuius signum hoc Sacramentum gestat, pro Christi amore diligitur, cum dulciter atque salubriter in memoria reconditur, quod pro salute hominum contumelias sit affectus, cruce suspensus, clauis affixus, lancea vulneratus. Vtraque comestio necessaria, vtraq; fructuosa: altera indiget alterius vt boni aliquid operetur: Nam prior si desit, posterior nõ solum peccata nõ purgat, sed etiã auget, & præsumptores iudicat. *Qui n. manducat & bibit indigne, iudiciũ sibi manducat & bibit.* Porro posterior sine priore esse non potest, aut non debet. Hinc namq; *panis quotidianus* à Domino dicitur, sicut à beato Ambrosio: & sancto Cypriano exponitur. Et in Euangelio legitur: *Nisi manducaueritis carnẽ filii hominis & biberitis eius sanguinem, nõ habebitis vitam in vobis.* Et sacri canones iubent non habendos inter catholicos, qui Sacramento corporis Christi nõ cõmunicant, nisi forte pœnitentiũ more & Episcopali iudicio pro capitalibus peccatis abstineant. Frustra ergo infers & dicis. Si semel passus est Christus in semetipso: semel etiam in corpore suo, eo quod corpus suũ nullo modo separari potest à seipso. Quod non procedit. Multa quippe sunt in rebus, quę rerum partibus conuenire non possunt. Nam cum ipse Dominus Iesus verus Deus sit, & verus homo, omnisque homo constet anima rationali & corpore: non tamen anima ipsa, aut ipsum corpus recte vocabitur homo vel Deus. BARANGARIVS. Consentio, inquit Burgundus, sanctæ Romanæ Ecclesiæ.

E

Act. 15.
1. Pet. 3.

F

Corpus Christi est Sacramentum corporis Christi.

Epistola ad Bonifac.

G

Eucharistia charitatis fraternæ symbolum est.

H

1. Cor. 11.

Luc. 11.
Panis quotidianus.
Ioan. 6.

Pœnitentes Eucharistia abstinent. Peccata capitalia

Reue-

A

Reuera non sanctam Ecclesiam, experta est veritas ipsa, sed Ecclesiam malignantium, concilium vanitatis: nec Apostolicam, sed sedem satanæ. LANFRANCUS. Non debueres dicere, consentio, inquit Burgundus, sed consentio ego Berengarius. Tua enim hæc verba fuerunt: hæc te credere sanctum concilium fefellisti, hæc te seruaturum iureiurando firmasti. Venerabilis Humbertus quem exprobrando Burgundum nominas, quasi non possit Deus in Burgundia habere seruos suos: nihil aliud fecit, nisi quod scripturam ipsam præcipiente synodo, manum manum tibi porrexit. Verum O infelix anima, de hæresi ad periurium prius transisti: nunc iterum de periurio ad hæresim remeasti. Propterea *traditus in reprobum sensum*, sanctam Romanam Ecclesiam vocas Ecclesiam malignantium, concilium vanitatis, sedem satanæ. Et hoc impio ore garristi, quod garrisse nemo legitur, nō hæreticus non schismaticus, non falsus aliquis Christianus. Quotquot enim à primordia Christianæ Ecclesiæ Christiani nominis dignitate gloriati sunt, & si aliqui relicto veritatis tramite per deuia erroris incedere maluerunt; sedem tamē sancti Petri Apostoli magnifice bonorauerunt, nullamq; aduersus eam huiusmodi blasphemiam vel dicere, vel scribere præsumpserunt: quod indubitatum habet qui eorum scripta legit, quæ diuersis temporibus, ac diuersis de causis sedes Apostolica ab eis transmissa vel porrecta recepit. Denique ipse Dominus honorifice alloquitur eam in Euangelio suo dicens: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam, & tibi dabo claues regni cælorum: & quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cælis.* Quæ tametsi de pastoribus sanctæ Ecclesiæ dicta esse credantur, & à quibusdam catholicis exponantur: præcipue tamen de Romana Ecclesia intelligenda esse sacri canones & Pontificum decreta testantur. Bereng. Quis enim aut ratione concipiat, aut per miraculum fieri posse concedat, panē frangi in Christi corpore, quod post resurrectionem tota viget incorruptibilitate, & vsque in tempora restitutionis omnium, cœlo manet indeuocabile? Lanfranc. Quoniam modo panis efficiatur caro vinumque conuertatur in sanguinem vtriusque essentialiter mutata natura: *iustus qui ex fide viuit*, scrutari argumentis, & concipere ratione non quærit. Mauult enim cœlestibus mysteriis suo c finem adhibere, vt ad fidei præmia quandoque valeat peruenire: quam fide omissa in comprehendendis iis quæ comprehendi non possunt superuacue laborare, sciens scriptū esse: *Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Non est enim tibi necessarium, ea quæ abscondita sunt videre oculis tuis.* Diuina tamen potentia mirabiliter operante, fieri posse cōcedo. Nec defuere quibusdam dubitantibus digna miracula, quibus rerū visibilium atque corruptibiliū ablatis regumētis, sicuti reuera est, apparet corporalibus oculis caro Christi & sanguis: omnipotente Deo misericorditer sanante infirmorum imbecillitatem & terribiliter damnante atque euertente omnem hæreticorum detestabilem prauitatem, quorum officium est, simplicem *infantium atque lactentiū*, ex quibus *laudem perficit* Christus, fidem irridere, rationib. omnia velle comprehendere, cum ipsi sint rationis expertes facti, propter arrogantiam & sterilitatem *sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.* Quod vero incorruptionem Dominici corporis, & quod cœlo vsq; in diē iudicii deuocari non possit, fidei nostræ qua ipsum vere à fidelibus suis manducari credimus, quasi causam impossibilitatis opponis: profecto fidem nostram aut non intelligis, aut intellectam male exponendo, ad tuam ipsius perniciem deprauate contendis. Sic enim credimus vere salubriterq; manducari in terris à digne sumentib. Dominum Iesum Christum: vt certissime teneamus existere eum in cœlestibus incōtaminatum, incorruptum, illæsum. Ineptus sis si propterea dicas Sareptanam viduam non potuisse comedere oleum quo plenus erat lecythus suus, quia sacra testante historia, *lecythus olei non est imminutus*: cum eadem scriptura dicat, *Abiit & fecit iuxta verbum Heliæ, & comedit ipse & illa, & domus eius.* Non dissimili grauaris væcordia, si idcirco moliaris astruere, non posse aliam Ecclesiam carne & sanguine redemptoris sui, quia Apostolus dicit: *Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur*: cū ipse Dominus loquens discipulis suis testetur dicens: *Accipite & manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.* Et: *Hic est calix sanguinis mei*, mysterium fidei, *qui pro vobis & pro multis effundetur*: Et, *Panis quem ego dedero, caro mea est pro mundi vita.* Et: *Nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Ex quibus Domini verbis ortæ sunt duæ hæreses antiquis temporibus. Et in hoc quidem consenserunt omnes, quod panis & vinum in veram filii hominis carnem, verumque eius sanguinem conuerterentur: sed quis esset iste filius hominis, non omnes eandem sententiam tenuerunt. Quidam arbitrati sunt, hunc oportere intelligi quemlibet hominem, siue iustum, siue peccatorem, in cuius carnem ac sanguinem conuersa terrena substantia sumeretur in remissionem peccatorum. Alii arbitrati sunt non hunc esse de turba quemlibet hominem, sed virum iustum, sanctificatum, à communi hominum vita per suæ vitæ celsitudinem segregatum, qui templum Dei esset, qui diuinam in se habitationem verissime possideret: in cuius carnem ac sanguinem commutari posse panem, vinumque altaris hæretica pertinacia delirabant. Factum est autem hoc paucis annis post obitum beati Augustini, tempore Cœlestini Papæ, & Cyrilli Alexandrini Episcopi: quibus præcipientibus atq; annitentibus, indicta ac celebrata est synodus Ephesina vna de quatuor, quas beatus Gregorius in epistola ad Patriarchas fatetur se ita suscipere, complecti ac venerari, quemadmodum sancta quatuor Euangelia Domini nostri Iesu Christi. In qua synodo damnatæ sunt vtræque superius comprehensæ letales pestes: roborata est fides, qua credimus panem conuerti in eam carnem quæ in cruce pependit, vinumque in eum sanguinem, qui dependentis in cruce latere emanauit. Denique ducenti, qui eidem concilio interfuere Episcopi, inter cætera de hoc sacramento sic scripserant, & Nestorio Episcopo quasi hæreticorū capiti transmiserūt. Ad benedictiones, inquiūt, mysticas accedimus, & sanctificamur participes sancti corporis & pretiosi sanguinis Christi omnium nostrū Redēptoris effecti: Non vt cōmunem carnem percipientes, quod absit, nec vt viri sanctificati, & verbo coniuncti secundum dignitatis vnitatē, aut sicut diuinā possidentis habitationē, sed vere viuificatricē, & ipsius verbi propriam factam. Vita o. naturaliter vt Deus existens * quia propriæ carni vnitus est, viuificatricem eam esse professus est. Et ideo quamuis dicat ad nos: *Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem*: non tamen eam vt hominis vnius ex nobis existimare debemus. Quomodo enim iuxta naturam suam viuificatrix esse caro hominis poterit? Sed profitemur vere propriam eius factam, qui propter nos filius hominis & factus est & vocatus. Et circa finem concilii: Si quis non confitetur carnem Domini viuificatricem esse, & propriam ipsius verbi Dei patris, sed velut alterius præter ipsum coniuncti eidem per dignitatem, aut quasi diuinam habentis habitationem, ac non potius viuificatricem esse, quia facta est propria verbi viuificare valentis: anathema sit. Quid manifestius audire desideras, si studiosum nouæ contentionis animum studio antiquæ pacis immittas? Non est vt sancta synodus definit, hæc caro alicuius de vulgo hominis, nō iusti & sanctificati hominis, sed potius cui ipse vnitus, & incarnatus est, Dei & hominis. Quod vero ait, benedictiones mysticas; sic dictum accipe, quasi diceret secretas. Mysterium namque, sicut beatus Augustinus in libro de catechizandis rudibus dicit, à secreto nomen accepit. Quid enim secretius, quam panis vinique speciem conspicere, saporem gustare, tactum sentire: & tamen mirabiliter operante Deo verā carnem, verumq; sanguinem credere, comedere, bibere? Has & eiusmodi scripturas per totum fere diuinarum litterarum corpus sparsim diffusas, si amoto inanis iactantiæ appetitu, pro intentione vitæ æternæ humiliter legeres, si inter legendum effusis ad Deum precibus impertata diuina gratia intelligeres, si ea quæ ad literam accipi, & ea quæ spiritualiter oportet intelli-

Rom. 1.

Romanæ sedis dignitas.

B

Matt. 16.

C

Rom. 1.

Eccl. 3.

Miracula circa Eucharistium

Psalm. 8. Matt. 21.

D

Psalm. 31.

3. Reg. 17.

E

Rom. 9.

Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ioan. 6.

De vera Christi carne in Eucharistia nulla vnquam controuersia.

F

4. Synodus vt 4. Euangelia recipit magnus Gregorius

Ephesinū concilium de carne Christi quædam habet.

G

*. alias qui eidem propriæ, &c. Ioan. 6.

H

Mysteriū vnde.

Preces inter legendum scripturas diuinas.

A gi, Christiana cautela distingueres: proculdubio crederes, quod vniuersalis Ecclesia credit: prædicares, quod Apostolica doctrina in tota mundi latitudine prædicandū instituit, carnem scilicet ac sanguinem Domini nostri Iesu Christi, & ore corporis & ore cordis, hoc est corporaliter ac spiritualiter manducari & bibi. Corporali siquidem ore, corporaliter manducamus & bibimus: quoties de altari Dominico ipsum Dominicum corpus per manum sacerdotis accipimus: Spirituali vero ore cordis spiritualiter comeditur & hauritur: quando suauiter, & vtiliter, sicut beatus Augustinus dicit, in memoria reconditur, quod vnigenitus Dei filius pro salute mundi, carnem accepit, in cruce pependit, resurrexit, apparuit, ascendit, venturus in die iudicii dignas singulis mercedes rependere pro suis operibus. Quæ comestio tunc est vtilis pauperibus Christi, si ad tanti diuitis tam magnam mensam sedentes, sic edunt vt saturentur, sic recolunt vt imitentur: parati semper mori pro Christo, mortificantes iugiter membra sua quæ sunt super terram, & crucifigentes carnem suam cum vitiis & concupiscentiis, sicut scriptum est:

Christi corpus corpore & corde comeditur.

B *Ad mensam magnam sedisti, scito quoniā talia te oportet præparare.* De corporali comestione discipulis à Domino dicitur: *Accipite, manducate, & hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur.* Et: *hic est calix sanguinis mei, qui pro vobis effundetur.* Et Apostolus ad Corinthios: *Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini.* Spiritualem autem comestionem demonstrare satagebat beatus Augustinus in homilia vicesima sexta super Ioannem, cum diceret: Panem cœlestem spiritualiter manducare, innocentiam ad altare apportare. Et post pauca: Hic est ergo panis de cœlo descendens, vt si quis ex ipso manducauerit non moriatur. Sed quod pertinet ad virtutem sacramenti non quod pertinet ad visibile sacramentum. Qui manducat intus non foris, qui manducat in corde, non qui premit dente. Quæ autem sit huius sacramenti virtus, paulo post exponit dicens: Norunt fideles corpus Christi, si corpus Christi esse non negligant. Fiant corpus

Eccl. 31. Matth. 26. Marc. 14.

1 Cor. 11.

C Christi, si volunt viuere de Spiritu Christi. Et post aliqua: Inde est quod exponens nobis Apostolus Paulus hunc panem: *Vnus panis, (inquit) vnum corpus multi sumus.* O sacramentum pietatis, O signum vnitatis, ô vinculum charitatis. Propulsatis quantum satis visum est calumniis, quas in contumeliam Humberti Episcopi, sanctæque Romanæ Ecclesiæ temere protulisti, scripsisti, edidisti: reliquum est vt fidem sanctæ Ecclesiæ atque opinionem tuæ sectæ cōpendiose exponamus, expositas paucis autoritatibus, breuibusque rationibus vnam probemus, alteram improbemus. Plurima enim ac prolixa vel testimonia scripturarum vel firmamenta disputationum epistolaris breuitas inseri non permittit, nec ratio aut necessitas vlla exposcit. Nam qui fideles sunt, sed deprauati, prauitati suæ defendendæ pertinaciter non insistunt: sed potius intellectis autoritatibus, auditisque rationibus ad vitam veritatis humiliter reuerti cōcupiscunt, pauca eis & à paucis sufficere possunt.

1 Cor. 10.

D Qui vero contentionibus deseruire, atque in sua infidelitate persistere decreuerunt: nec si plura apponerentur, possent pluribus esse contenti. Credimus igitur terrenas substantias, quæ in mensa Dominica per sacerdotale ministerium diuinitus sanctificantur, ineffabiliter, incomprehensibiliter, mirabiliter operante superna potentia, conuerti in essentiam Dominici corporis, reseruatis ipsarum rerum speciebus, & quibusdam aliis qualitatibus, ne percipientes cruda & cruenta horrerent: & vt credentes fidei, præmia ampliora perciperent ipso tamen Dominico corpore existente in cœlestibus ad dexteram patris immortali, inuiolato, integro, incontaminato, illæso, vt vere dici possit & ipsum corpus quod de virgine sumptum est, nos sumere, & tamē non ipsum. Ipsum quidem, quantū ad essentiam veræque naturæ proprietatem, atque virtutem: non ipsum autem, si spectes panis vinique speciem, cæteraque superius comprehensa. Hanc fidem tenuit à priscis temporibus, & nunc tenet Ecclesia, quæ per totum diffusa orbem catholica nominatur. Vnde sicut superius dictum est, Dominus ait in Euangelio: *Accipite & manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.* Et: *Hic est calix sanguinis mei, my-*

S. Ecclesiæ catholicæ fides de Eucharistia.

E *sterium fidei, qui pro vobis, & pro multis effundetur in remissionem peccatorum.*

Matt. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ambros. Cap. 9.

Beatus Ambrosius discernens sacramentum Christianorum à sacramento Iudæorum, in sermone de mysteriis ad Neophytos sic ait: Considera nunc vtrum præstantior sit panis Angelorum, an caro Christi, quæ vtique corpus est vitæ. Manna illud è cœlo, hoc supra cœlum. Illud cœli, hoc Domini cœlorum. Illud corruptioni obnoxium, si in diem alterum seruaretur: hoc alienum ab omni corruptione, quod quicunque religiose gustauerit, corruptionem sentire non poterit. Illis aqua de petra fluxit, tibi sanguis è Christo. Illos ad horam satiauit aqua, te sanguis diluit in æternum. Iudæus bibit, & sitit: tu cum biberis sitire non poteris, & illud in vmbra, hoc in veritate. Si illud quod miraris, vmbra est: quantum istud cuius & vmbram miraris? Et paulo post: Cognouisti præstātiora. Potior est enim lux quam vmbra, veritas quam figura, Corpus autoris quam māna de cœlo. Forte dicas, Aliud video: quomodo tu mihi asseris quod corpus Christi accipiam? Et hoc no-

F bis adhuc superest vt probemus: Quantis igitur vtimur exemplis? probemus non hoc esse quod natura formauit, sed quod benedictio consecrauit, maioremque vim esse benedictionis quam naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa mutatur. Virgam tenebat Moyses, proiecit eam, & facta est serpens, Rursus * prendit caudam serpentis, & in virgæ naturam reuertitur. Vides igitur Prophetica gratia bis mutatam esse naturam, & serpentis & virgæ? Currebant Ægypti flumina puro aquarum meatu, subito de fontium venis sanguis cœpit erumpere. Non erat potus in fluuiis. Rursus ad Prophetæ voces cruor cessauit fluminum, aquarum natura remeauit. His & aliis huiusmodi miraculis quæ ineffabili diuinitatis operatione fiunt enarratis, post aliqua subiungit: Aduertimus igitur maioris esse virtutis gratiam quam naturam, & adhuc tamen propheticæ benedictionis numeramus gratiam? Quod si tantum valuit humana benedictio, vt naturam conuerteret: quid dicimus de ipsa consecratione diuina, vbi verba ipsa Domini Saluatoris operantur: Nam sacramentum istud quod

Exod. 7. *prehēdit.

G accipis, Christi sermone conficitur. Quod si tantum valuit sermo Heliæ, vt ignem de cœlo deponeret: non valebit Christi sermo vt species mutet elementorum? De totius mundi operibus legisti: Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Sermo ergo Christi qui potuit ex nihilo facere quod non erat non potest ea quæ sunt, in id mutare quod non erant? Non enim minus est nouas rebus dare, quam mutare naturas. Sed quid argumentis vtimur: suis vtamur exemplis, incarnationisque exemplo astruamus mysterii veritatem. Nunquid naturæ vsus præcessit, cum Dominus Iesus ex Maria nasceretur? Si ordinē quærimus, viro mixta fœmina generare consueuit. Liquet igitur quod præter naturæ ordinem virgo generauit, & hoc quod cōficimus corpus, ex virgine est. Quid hic quæris naturæ ordinem in Christi corpore: cum præter naturam sit ipse Dominus Iesus partus ex virgine? Item in quar-

H to de sacramentis. Tu forte dicis: Meus panis est vsitatus. Sed panis iste panis est ante verba sacramentorum: Vbi accesserit consecratio, de pane fit corpus Christi. Et paulo post: Cœlum non erat, mare non erat, terra non erat. Sed audi dicentem Dauid: *Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt.* Ergo tibi vt respondeam, non erat corpus Christi ante consecrationem, sed post consecrationem, dico tibi quia iam est corpus Christi. Ipse dixit & factum est, & ipse mandauit & creatum est. Et post aliqua: Antequam consecretur, panis est: vbi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi. Denique audi dicentem. *Accipite & edite ex eo omnes. Hoc est enim corpus meum.* Et ante verba Christi, calix est vini & aquæ plenus; vbi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur qui plebem redemit. Ergo videte quantis generibus potens est sermo Christi vniuersa conuertere. Deinde ipse Dominus Iesus testificatur nobis, quod corpus suum accipiamus & sanguinem: Nunquid debemus de eius fide & testificatione dubitare? Item in sexto de sacramentis, quod & superius dictum est; Sicut verus est Dei filius Dominus noster Iesus Christus, non quemadmodum cæteri homines per

Cap. 4.

Psalm. 148.

Cap. 5.

Cap. 1.

gratiam

A

gratiam, ſed quaſi filius per naturam, id eſt, ſubſtantia patris: ita vera eius caro eſt, ſicut ipſe dixit, quam accipimus, & verus ſanguis eius eſt quem potamus. Sed forte dicas quod dixerũt tunc temporis etiam diſcipuli Chriſti, audientes dicentem: (Ioan. 6.) *Niſi quis manducauerit carnem meam & biberit ſanguinem meum, non manebit in me, nec habebit vitam æternam.* Forte dicas: Quomodo vera? qui ſimilitudinem video, non video ſanguinis veritatem. Primo omnium dixi tibi de ſermone Chriſti, qui operatur vt poſſit mutare & conuertere genera inſtituta naturæ. Deinde vbi non tulerunt ſermonem Chriſti diſcipuli eius: audientes quod carnem ſuam daret manducare, & ſanguinem ſuum daret bibendum, recedebant: ſolus tamen Petrus dixit, (Ioan. 6.) *Verba vitæ æternæ habes*, & ego à te quo recedam? Ne igitur plures hoc dicerent, veluti quidam eſſet horror cruoris, ſed maneret gratia redemptionis: ideo in ſimilitudine quidem accipis ſacramentum, ſed veræ naturæ gratiam virtutemque conſequeris. (Ibidem.) *Ego ſum, inquit, panis viuus qui de cœlo deſcendi.* Sed caro non deſcendit de cœlo, hoc eſt carnem in terris aſſumpſit ex virgine. Quomodo ergo deſcendit panis è cœlo, & panis viuus? Quia idem Dominus noſter Ieſus Chriſtus conſors eſt & diuinitatis, & corporis: & tu qui accipis eius carnem, diuinæ eius ſubſtantiæ in illo participatis alimento. Item in epiſtola ad Irenæum: Quæris à me cur Dominus Deus manna pluerit populo patrum, & nũc non pluat. Si cognoſcis pluit, & quotidie pluit de cœlo manna ſeruientibus ſibi. Et corporeum quidem illud manna hodie pleriſque in locis inuenitur: ſed nunc non eſt tanti miraculi, quia venit quod perfectum eſt. Perfectum autem panis de cœlo, corpus ex virgine eſt, de quo ſatis te Euangelium docet: Quanto præſtantiora hæc ſuperioribus?

B

(Auguſt.) Auguſtinus in Homilia ſecunda Pſalmi triceſimi tertii: Acceſſerunt Iudæi ad Chriſtum vt crucifigerent: nos ad eum accedamus vt corpus & ſanguinem eius accipiamus. Illi de crucifixo tenebrati ſunt: nos manducando crucifixum & bibendo illuminamur. Et poſt aliqua: Vere magnus Dominus, & magna miſericordia eius, vere, qui nobis dedit manducare corpus ſuum in quo tanta perpeſſus eſt, & ſanguinem bibere. Item in Homilia Pſalmi quadrageſimi quinti ad Iudæos loquens: In illius nomine quem occidiſtis baptizamini, & dimittuntur vobis peccata veſtra. Medicum vel poſtea cognouiſtis, iam ſecuri bibite ſanguinem quem fudiſtis. Item in Homilia Pſalmi ſexageſimi quinti: Modo homicidis donatus eſt ſanguis fuſus innocentis, & ipſum ſanguinem, quem per inſaniam fuderunt, per gratiam biberunt. Item Humil. pſal. 98. Quæro quid ſit ſcabellum pedum eius, & dicit mihi ſcriptura: (Eſai 66. Vide Ambroſium lib. 3. de Spiritu ſancto cap. 12.) *Terra ſcabellum pedum meorum*, fluctuans conuerto me ad Chriſtum, quia ipſum quæro hic, & inuenio quomodo ſine impietate adoretur terra ſine impietate adoretur ſcabellũ pedum eius. Suſcepit enim de terra terram, quia caro de terra eſt, & de carne Mariæ carnem accepit, & qui in ipſa carne hic ambulauit, & ipſam carnem nobis manducandam ad ſalutem dedit. Nemo autem illam carnem manducat, niſi prius adorauerit. Inuentum eſt quemadmodũ adoretur tale ſcabellum pedum Domini, & non ſolum peccemus adorando, ſed peccemus non adorando.

C

Et paulo poſt: Tunc autem quando Dominus hoc commendauit de carne ſua locutus erat & dixerat: *Niſi quis mãducauerit carnem meam, non habebit in ſe vitam æternam.* Scandalizati ſunt quidam diſcipuli eius ſeptuaginta ferme, & dixerunt: *Durus eſt hic ſermo & quis poteſt eum * intelligere? Et receſſerunt ab eo & amplius cum eo non ambulauerunt.* (* Auditus.) Durum illis viſum eſt quod ait: *Niſi quis manducauerit carnem meam, non habebit vitam æternam.* Acceperunt illud ſtulte, carnaliter illud cogitauerũt, & putauerunt quod præciſurus eſſet Dominus particulas quaſdã de corpore ſuo, & daturus illis, & dixerunt: *Durus eſt hic ſermo.* Ipſi erãt duri, non ſermo. Et paucis intermiſſis, Spiritualiter, inquit, intelligite quod locutus ſum: Nõ hoc corpus quod videtis mãducaturi eſtis, & bibituri illum ſanguinem, quem fuſuri ſunt qui me crucifigent.

D

In his poſtremis beati Auguſt. verbis exultas, hic viciſſe te, & ſuperiorem eſſe gloriaris; hic firmamentum tuæ defenſionis te inueniſſe gratularis.

E

Quomodo, inquis, perſuadere contendis quod veram carnem verumque ſanguinẽ in hoc ſacramento ſumamus: cum manifeſte audias quod corpus quod videbant, non eſſent diſcipuli comeſturi, neque bibituri ſanguinem quẽ crucifigentes erant fuſuri? Calumnioſa quidem iſta obiectio eſt. Qui enim ſuperius teſtatus eſt quod carnem quam de matre virgine ſumpſit, & in qua in terris ambulauit, ad manducandum nobis ſalubriter tribuit: quomodo huic tam præclaræ ſententiæ alia contraria ſententia potuit obuiare? Abſit à ſobrio lectore, & catholico expoſitore, tam peruerſe ſentire de columna Eccleſiæ, de firmamento veritatis: de quo Cœleſtinus Papa in Decretis ſuis aſſerit, quod nec ſaltem ſiniſtræ ſuſpicionis rumor dum viueret eum aſperſerit. Imo reuera id dixit quod catholica Eccleſia in omnibus membris ſuis fideliter fatetur & credit: quodque ego in profeſſione fidei breuiter ſuperius poſui, breuiter cõprehendi, videlicet ipſum eſſe corpus, & non ipſum. Neque enim eo quo ipſi putabant modo credimus, quod viſibile Chriſti corpus comedamus, aut ſanguinem quem fuſuri & oculis ſuis conſpecturi erant perſequentes, bibamus: ſed potius id credimus quod non videmus, vt valeat eſſe fides, quæ non poteſt eſſe, ſi res quæ creduntur corporalibus ſenſibus conſtituerit ſubiacere. Vnde exponens quod obſcure poſuit. Et ſi neceſſe eſt, inquit, illud viſibiliter celebrari, oportet tamen inuiſibiliter intelligi. Exiſtimabant namque quod præciperet eis Dominus aut beſtiali, aut humano more comedere corpus quod videbant, aut bibere ſanguinem quem perſequentes fuſuri erant: hoc eſt aut crudum, aut aqua coctum aut ſubſtratis carbonibus in verubus aſſum.

F

Hanc carnalem eorũ intelligentiam redarguens Dominus in Euangelio ſecundum Ioannem, dicit: (Ioan. 6.) *Spiritus eſt qui viuificat, caro autem non prodeſt quicquam.* Quod exponẽs B. Auguſtinus in viceſima ſeptima eiuſdem Euangelii homilia ait: Quid eſt ergo, non prodeſt quicquam caro? Non prodeſt quicquam, ſed quomodo illi intellexerunt. Carnem quippe ſic intellexerunt, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo ſpiritu vegetatur. De his hactenus: Ad propoſitum reuertamur.

G

Auguſtinus in homilia vndecima ſuper Ioannem: In populo enim Iudæorum figuratus eſt populus Chriſtianorum. Ibi figura, hic veritas: ibi vmbra, hic corpus. Item in homilia triceſima prima? At illi viderunt Chriſtum in ſuo ſcelere morientem: & crediderunt in Chriſtum ſuis ſceleribus ignoſcentem. Quouſque biberent ſanguinem quem fuderant, de ſua ſalute deſperauerant.

Item in quadrageſima: Qui ſæuiẽtes occiderũt, mutari crediderunt: & quem ſanguinẽ ſæuiendo fuderunt, credẽdo biberunt. Item in ſermone ad Neophytos: Hoc accipite in pane, quod pependit in cruce: & hoc accipite in calice, quod effuſum eſt de Chriſti latere. Erit illi mors non vita, qui mendacem putauerit vitam. Item in libro quarto de Trinitate. Apud eum pauciſſimi remanſerunt, agnoſcẽtibus Gentibus, & pia humilitate bibentibus precium ſuũ. eiuſque fiducia deſerentibus hoſtem ſuum. (H) Et in ſubſequenti capitulo poſt aliqua: (Cap. 12.) Quid tam mundum pro mũdanis vitiis mortalium: quam ſine vlla contagione carnalis concupiſcentiæ caro nata in vtero, & ex vtero virginali? (Cap. 14.) Et quid tam grate offerri & ſuſcipi poſſet; quam caro ſacrificii noſtri corpus effectum ſacerdotis noſtri?

Leo Papa in ſermone de ieiunio ſeptimi menſis: (Leo Papa primus, ſerm. 6.) Hanc confeſſionẽ dilectiſſimi, toto corde promentes, impia hæreticorũ cõmenta reſpuite: vt ieiunia veſtra & eleemoſynæ nullius erroris contagio polluantur. Tunc n. & ſacrificii munda eſt oblatio, & miſericordiæ ſancta largitio; quãdo hi qui iſta dependũt, quod operantur intelligunt. Nã dicente Domino: (Ioan. 6.) *Niſi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis: ſic* ſacræ menſæ communicare debetis, vt nihil prorſus de veritate corporis Chriſti & ſanguinis ambigatis. Hoc enim ore ſumitur, quod fide creditur. Et fruſtra ab illis, Amen, reſpondetur, à quibus contra id quod accipitur diſputatur. Item in epiſtola Anatholio Epiſcopo miſſa: Aliter enim in Eccleſia

Dei,

A

Dei, quæ corpus est Christi, nec rata sunt sacerdotia, nec vera sacrificia, nisi in nostræ proprietate naturæ, verus nos Pontifex reconciliet, verus immaculati agni sanguis emundet. Qui licet in patris sit dextera constitutus, in eadem tamen carne quam sumpsit ex virgine, sacramentum propitiationis exequitur. Item in sermone de passione Domini: Fefellit ergo illum malignitas sua, intulit supplicium filio Dei, quod cunctis filiis hominum in remedium verteretur. Fudit sanguinem iustum, qui reconciliando mundo & precium esset & poculum. Sanctus Gregorius in homilia Paschali: quid namque sit sanguis agni non iam audiendo, sed bibendo didicistis. Qui sanguis super vtrumque postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiã ore cordis hauritur. His diuinorum eloquiorum testimoniis quæ ex multis compẽdii causa, pauca excerpsi, clare vt arbitror, innotescit, quod vera Christi caro, verusque eius sanguis in mensa Dominica immoletur, comedatur, bibatur, corporaliter, spiritualiter, incomprehensibiliter. Et ne quis peruersus atque peruersor aliter ea intelligeret vel exponeret, quam vniuersalis Ecclesiæ spirituales filii intelligunt & exponunt: facta sunt tã antiquis modernis temporibus in diuersis Ecclesiis huic fidei congrua miracula, quando, & vbi, & quibus tantum secretum demonstrare voluit æterna Dei sapientia, cui nulla sunt non possibilia, *attingens à fine vsque ad finem fortiter atque suauiter disponens omnia.* Quæ miracula facta esse ignorat nullus, quisquis in Ecclesiasticis historiis seu sanctorum patrum gestis est aliquantulum studiosus. Quæ scripturæ tametsi illam excellentissimam autoritatis arcem non obtinẽt, qua donatæ sunt, quas Propheticas seu Apostolicas nuncupamus; hoc tamen probare sufficiunt, quod hanc fidem quã nunc habemus, omnes fideles qui nos præcesserunt à priscis temporibus habuerunt. Alioquin cum in decretis Romanorum Pontificum sacrisque canonibus apocryphæ scripturæ nominatim damnatæ sint: hæ quoque specialiter damnarentur, nec in Ecclesia catholica à catholicis solenniter legerentur. Aduersus tantam diuinarum autoritatũ lucem, quæstionis caliginem opponere non desistis, dicens: Quod tu verum Christi corpus asseris esse, in sacris literis appellatur species, similitudo, figura, signum, mysterium, sacramentum. Hæc autem vocabula ad aliquid sunt. Nulla vero quæ ad aliquid referũtur, possunt esse id quod sunt ea ad quæ referuntur; Non igitur corpus Christi. Hoc enim in quodam scripto tuo diuersis ac prolixioribus verbis, sed non mutata sententia repetis: hoc garriunt discipuli atque sequaces tui, subuersores quidem aliorum, sed & ipsi auro & argento, cæteraque pecunia tua à te subuersi, errantes & alios in errorem mittentes, non intelligentes, sicut dicit Apostolus; *neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.* Verum his vocabulis in nullo præscribitur fidei qua credimus, & veritati quam defendimus. Species namque & similitudo illarum rerum, vocabula sunt quæ ante fuerunt, & ex quibus corpus Christi, sanguisque conficitur; Panem dico ac vinum. Vnde in fine cuiusdam Missæ oratur & dicitur. Perficiant in nobis Domine quæsumus tua sacramenta quod continent; vt* quæ nunc specie gerimus, rerum veritate capiamus. Postulat quippe sacerdos, vt corpus Christi quod sub specie panis vinique nũc geritur, manifesta visione, sicut reuera est, quandoque capiatur. Veritas enim pro manifestatione in sacris sæpe literis repetitur. De qua manifesta visione Dominus in Euangelio secundum Ioannem discipulis dicit; *Qui autem diligit me, diligetur à patre meo & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* Et Dauid in persona Dei patris: *Longitudine dierum replebo eum, & ostendam illi salutare meum.* Quamuis non improbabiliter quidam exponant hoc in loco esse carnis ac sanguinis veritatem ipsam eorundem efficientiam, id est, peccatorum remissionem. Illis namque omnibus modis, vera Christi caro ac sanguis existit, qui digne percipiunt, qui percipiendo delictorum indulgentiam consequuntur. Vnde in canone missæ sacerdos dicit; Vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filii tui Domini nostri Iesu Christi. Nobis, inquam, id est, credentibus & misericordia tua digne sumentibus. *Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit.* Hinc & sanctus Gregorius in quarto dialog. libro; Tunc vera pro nobis Deo hostia erit, cum nosmetipsos hostiam fecerimus. Est quidem etiam peccatoribus & indigne sumentibus vera Christi caro, verusque sanguis; sed essentia non salubri efficientia. Huius rei testis est beatus Augustinus in quinto libro de baptismo dicens, Sicut enim Iudas cui buccellam tradidit Dominus, non malum accipiendo, sed male accipiendo, locum in se diabolo præbuit; sic indigne quisque sumens Dominicum sacramentum, non efficit vt quia ipse malus est, malum sit, aut quia non ad salutem accipit nihil acceperit. Corpus enim Domini sanguis Domini, nihilominus erat etiam illis, quibus dicebat Apostolus; *Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit.* Ambrosius in sexto de sacramentis; Quomodo vera? qui similitudinem video, non video sanguinis veritatẽ. Et paulo post; Ideo in similitudine quidem accipis sacramentum; sed veræ naturæ gratiam virtutemque consequeris. Similitudinem hoc in loco, nullo dubitante, panis vinique speciem intelligit; sub qua corporis Christi natura contegitur, & sine cruoris horrore à digne sumentibus in salutem accipitur. Inuenitur etiam species, similitudo, figura, pro veritate. Vnde Dominus in Euangelio secundum Ioannem. *Neque vocem eius vnquam audistis, neque speciem eius vidistis.* Apostolus ad Corinthios; *per fidem enim ambulamus & non per speciem.* Ambrosius in libro de mysteriis, speciem autem & pro veritate accipiendam legimus, & de Christo; *Et specie inuentus vt homo* & de Patre Deo, *Neque speciem eius vidistis.* Item in quarto de fide ad Gratianum; *Caro enim mea vere est esca & sanguis meus vere est potus*: carnem audis, sanguinem audis, mortis dominicæ sacramenta agnoscis. Et paulo post; Nos autem quotiescunque sacramenta sumimus, quæ per sacræ orationis mysterium in carnem transfigurantur & sanguinem; mortem Domini annunciamus. Augustinus in libro de catechizandis rudibus; Efficiemur enim sicut ab illo speramus & expectamus, *æquales Angelis Dei*; & cum eis pariter illa Trinitate perfruemur iam per speciem, in qua nunc per fidem ambulamus. Apostolus ad Philippenses; *In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo.* Item ad Hebræos: *Qui cum sit splendor gloriæ & figura substantiæ eius.* Porro signum, mysterium, sacramentum, & si quid huiusmodi est, Dominicæ passionis designatiua nomina sunt; si tamen sacramentum ea significatione accipiatur, qua sacrum esse signum in libro de Ciuitate Dei à Beato Augustino diffinitur. Vnde Beatus Gregorius in quarto Dialogorum libro: Hæc namque singulariter victima ab æterno interitu animam saluat, quæ illam nobis mortem vnigeniti per mysterium reparat. Et paulo post; Hinc ergo pensemus quale pro nobis sit hoc sacrificium quod pro absolutione nostra passionem vnigeniti filii semper imitatur. Et post aliqua: Qui passionis dominicæ mysteria celebramus, debemus imitari quod colimus. Item in homilia paschali; In vtroque enim poste agni sanguis positus est, quando sacramentum passionis eius cum ore ad redemptionem sumitur, ad imitationem quoque intenta mente cogitatur. Sacramentum sane in diuinis codicibus non vna tantum significatione positum reperitur. Denique sanctus Ambrosius in libro ad Gratianũ apparuisse dicit hominibus vnigenitum Patris, per sacramentum assumpti hominis. Quod tantundem significat, quantum si diceret apparuisse eum per hominem quem assumpsit, & quem diuinitati suæ dignum habitaculum consecrauit. Habet autem & alias significationes, de quibus satis superius dictum est. Quod vero panis dicitur, cõsueto sacrorum codicum more id fit; qui res quaslibet sæpe vocant nominibus illarum rerum ex quibus fiunt seu quæ esse putantur & non sunt, siue quibus aliquo modo similes existunt. Vnde beatus Hieronymus in secundo explanationum libro in Osee: Postquam autem reuersa fuerit terra in terram suam, & tam nos qui scribimus, quam eos qui de nobis iudicant pallida mors subtraxerit; Et superbo homini à viro sapiente dicitur; *Quid superbis terra & cinis?* At Abraham tres viros vidisse legitur, cum essent Angeli. De qua re beatus Augustinus in secundo libro de Trinitate dicit; Sub ilice Mambre tres viros vidit Abraham, quibus & inuitatis hospitioque susceptis, & epulantibus ministra-

Margin notes (left): Serm. 11. — Gregorius in hom. 22. Euang. — Exo. 12. — B — Sap. 8. — Historiarum Ecclesiasticarũ fides. — C — 2 Tim. 1. — * Quod. — D — Veritas. — Ioan. 14. — Manifesta re. i. Ostendere. — Psalm. 90. — 1 Cor. 11.

Margin notes (right): E — Cap. 8. — 1 Cor. 11. — F — Ioan. 5. — 2 Cor. 5. — Esa. 53. — Ioan. 3. — Ioan. 6. — Luc. 20 — Philip. 2. — G — Hebr. 1. — H — Eccles. 10. — Genes. 18. — Iud. 13.

A ministrauit. Et in libro Iudicum, mulier sterilis ad virũ suũ de Angelo dicit: *Vir Dei venit ad me:* Et paulo post, *Ecce apparuit mihi vir quem viderã ante:* Et post aliqua: *Et nesciebat Manoe quod Angelus Dei esset.* Et beatus Hieron. io eodem explanationum libro super Osee Prophetã de Deo dicit: Quasi tinea efficitur & putredo: Non quod Deus tinea sit vel putredo, sed quod sustinentib. pœnas, hęc vniuersa videatur. Et in Euangelio secundum Ioannẽ: *Maledixerunt ei & dixerunt: Tu discipulus eius sis:* cum non maledictio sit, sed benedictio esse discipulũ Christi. Vnde B. August. in expositione eiusdem Euangelii dicit: Tale maledictum super nos, & super filios nostros: Maledictum est. n. si cor discutias, non si verba perpendas. Et in Euãgelio secundũ Matthæũ, & similiter secundũ Lucam: *Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris.* De qua sententia B. August. in secundo libro de sermone Domini in monte sic disputat: Quomodo mali dant bona? Sed malos appellauit, dilectores sęculi huius & peccatores. Bona vero quæ dant secundum eorum sensum bona: dicenda sunt, quia hæc pro bonis habent. Et Dominus Iesus Christus propter quasdam similitudines in iisdem literis vocatur leo, agnus, vermis, lignum, petra, lapis angularis, multaq; in hunc modum. Sic & corpus Christi vocatur panis, vel quia ex pane conficitur, seu quia intuentium oculis cum caro sit panis videtur: siue quod corporali & visibili pani, similitudine quadam coniungitur. Nam sicut iste materialis panis discrete sumptus humanam carnem nutrit & sustentat: sic spirituale & inuisibile corpus Christi, animam digne sumentis alit & vegetat.

Ioan. 9. — *Matth. 7.* *Luc. 11.* — B — Cur Christi corpus vocetur panis.

Adhuc obiicis, & autoritate Ambrosii ipsum Ambrosium infirmare moliris, dicẽs: Ambrosius in libro de sacramentis ait: Sicut enim mortis similitudinem sumpsisti: ita etiam similitudinem preciosi sanguinis bibis. Hæc verba exponens: Quid comparatius inquis, quid similius? Negari non potest, beatum Ambrosium sacramento baptismi, sacramenta comparauisse altaris. Non est autem vera Christi mors in baptismo: igitur nec verus eius sanguis in hoc sacramento. Pace tua dictũ sit, multum falleris in hac verborum intelligentia. Neque n. similitudinis aduerbia idẽtitatem seu æqualitatem vbique posita significant. In Euangelio namque Saluator dicit: Estote misericordes, sicut & pater vester misericors est. Non tamen eadem, seu æqualis misericordia potest inesse Deo & hominibus. Et in Euangelio secundum Ioannem: *Et ego,* inquit, *claritatem quam dedisti mihi dedi eis: vt sint vnum sicut & nos vnum sumus.* Et alibi. *Dilexisti eos sicut & me dilexisti.* Vnde & B. Augustinus in expositione eiusdem Euangelii, ait: Neque enim semper æqualitatem significat qui dicit, sicut illud, ita & illud. sed aliquando tantum, quia est illud, est & illud. aut quia est illud, vt sit & illud. Est aliud quod obiicitis, quod concessa loquendi facultate multis in locis clamatis & dicitis: Si panis in veram Christi carnem conuertitur, aut panis sustollitur in cœlum, vt illic in Christi carnem transferatur: aut caro Christi ad terram defertur, vt istic in eam panis commutetur, Atqui nec panis sustollitur, nec caro defertur. Non est igitur vera caro in quam panis conuertitur. Hæc vos colligitis secundum humanam sapientiam non secundum diuinam. Humana autem sapientia perquiri diuina opera prohibet Apostolus ad Romanos, dicẽs: *Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.* Et ad Corinthios: *Sermo meus & prædicatio mea, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis: vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei.* Et ad Colossenses: *Videte ne vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam secundum traditionem hominum, secundum elemẽta mundi.* Et B. Gregorius in homilia paschali, Sciendum, inquit, nobis est, quod diuina operatio si ratione comprehenditur, nõ est admirabilis, nec fides habet meritum cui humana ratio præbet experimentum. Propterea in tanta rerum profunditate magis oportuit te orare Deum, vt aut intelligeres quæ pro humana capacitate intelligi possunt, aut patienter & humiliter ferres & tunc crederes quæ in tanto arcano humani ingenii vires excedunt, & in hac vita intelligi minime possunt: quam litem mouere ab vniuersali Ecclesia dissentire, nouum schisma verbis & scriptis contra sanctorum patrum præcepta inferre. Profecto hoc modo ageres, quod agi oportere præcipit legislator dicens: *Ne transgrediaris terminos patrum.* Et beatus Augustinus in primo libro de sermone Domini in monte. Quod vero, inquit, aut obscurum aut absurdum illi sonat, non inde concitet contradictionum certamina: sed oret vt intelligat. Et in libro tertio de Trinitate: Mihi autem, ait, vtile est vt meminerim virium mearum, fratresque meos admoneam, vt meminerint suarum: ne vltra quam tutum est humana progrediatur infirmitas. Et in libro contra Felicianum hæreticum; Scripturarum autoritatẽ contentus, simplicitati obedire potius studeo quã tumori. Et paulo post; Quam rationem afferre potes, si partum prędicas virginis? si redditos oculos non negas cæcis, si sepultos ostendis rediisse à mortuis? Si ergo horum & incomprehensibilis est ratio, & veritas prompta est facilius in negotiis fidei, testimoniis creditur, quam ratio vestigatur. Probatis quæ probari oportebat, & exclusis quæ excludi ratio suadebat; iam tandem quid tu credas, & credulitatem tuam quid sequatur videamus. Tu credis panem & vinum quę Dominicæ mensæ inter consecrandum quantum ad substantiam immobilia permanere, hoc est, panem vinũ & extitisse ante consecrationem, & panem vinumque existere post consecrationem, Christi carnem ac sanguinem propterea vocari, quod in memoriam crucifixæ carnis & de latere effusi sanguinis in Ecclesia celebrentur, vt Dominicã passionẽ per hoc admoniri semper recolamus, & recolentes carnẽ nostram cum vitiis & concupiscentiis incessanter crucifigamus. Quæ si vera sunt, præstantiora & diuiniora fuerũt Sacramenta Iudæorum sacramentis Christianorum. Quis enim nesciat manna quod de cœlo pluebat Dominus, seu animatas & sensibiles creaturas quas populus ille sacrificare consueuerat, parua buccella panis, modicoque vini præstantiores extitisse? Rursus quis non intelligat diuinius fuisse prænunciare futura, quam narrare præterita: cum illud non possit facere nisi Spiritu Dei plenus, hoc autem sæpe faciat idiota etiam vel quilibet imperitus? Sed absit hoc à fidelium corde & Christiana intelligentia. Christi namque miles Ambrosius illa inferiora, hæc potiora & digniora esse in libro de mysteriis confirmat, dicens: Summo studio volumus comprobare, quia & antiquiora sunt sacramenta Ecclesiæ quam synagogæ, & præstantiora quam manna est. Et paulo post: Probatum antiquiora esse Ecclesiæ sacramenta, nunc cognoscere potiora. Et post aliqua: Cognouisti præstantiora. Potior est enim lux quam vmbra, veritas quam figura. Item in quarto de sacramentis: Accipe quæ dico diuiniora esse sacramenta Christianorum quam Iudæorum. Ergo falsa sunt quæ proponis. Amplius: Si verum est quod de corpore Christi tu credis & astruis: falsum est quod ab Ecclesia vbique gentium de eadem re creditur & astruitur. Omnes enim qui Christianos se & esse & dici lætantur, veram Christi carnem, verumque eius sanguinem vtraque sumpta de virgine, in hoc sacramento se percipere gloriantur. Interroga vniuersos qui Latinæ linguæ nostrarumve literarum notitiam perceperunt: Interroga Græcos, Armenios, seu cuiuslibet nationis quoscunque Christianos homines, vno ore hanc fidem se testabuntur habere. Porro si vniuersalis Ecclesiæ fides falsa existit: aut nunquam fuit catholica Ecclesia, aut periit. Nihil namque efficacius ad interitum animarum quam perniciosus error. Sed non fuisse, aut periisse Ecclesiam, catholicus nemo consenserit. Alioqui non est verum quod Abrahæ veritas promisit dicens: *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* Item in Psalmo: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Item: *Reminiscentur & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ.* Et alibi: *Quos redemit de manu inimici de regionibus congregauit eos, à solis ortu & occasu, ab aquilone & mari.* Item beatus Augustinus in prima expositionis Psalmorum parte: Ecclesia magna quid est fratres? Nunquid exigua pars orbis terrarum Ecclesia magna est? Ecclesia magna, totus orbis est. Item in eadem: Annunciaui iustitiam tuam *in Ecclesia magna.* Quam magna? Toto orbe terrarum, Quam magna? In omnibus gentibus. Quare in omnibus gentibus? *Quia in omnem terram*

C — Similitudinis aduerbia non semper æqualitatem significant. — *Ioan. 6.* *Ibidem.* *Tract. 10.* — D — *Rom. 12.* *1. Cor. 2.* — *Coloss. 2.* — E — *Prou. 22.* — *Cap. 2.* — F — G — *Cap. 5.* — *Cap. 9.* — *Cap. 3.* — H — *Genes. 22.* — *Psal. 2.* — *In psal. 21.* — *Psal. 106.* — *Tract. 2.* *In psal. 21.* Ecclesia est totus orbis — *Rom. 10.*

A

exiuit sonus eorum. Item in tertia eiusdem operis parte: Corpus Christi constat ex multis credentibus in toto orbe terrarum. Item in eadem: Tabernaculum Domini est ipsa sancta Ecclesia in toto orbe terrarum diffusa. Et alibi: Chorus Christi iam totus mundus est: Chorus Christi ab oriente in occidentem consonat. Item in libro de agone Christiano: Nec eos audiamus, qui sanctam Ecclesiam quæ vna catholica est, negant per orbem esse diffusam. Et quibusdam intermissis: Populus autem ipsius, inquit, quando non audit Prophetas & Euangelium, in quibus apertissime scriptum est, Ecclesiam Christi per omnes gentes esse diffusam, & audit schismaticos, non Dei gloriam quærentes, sed suam: satis significat se seruum esse non liberum. Er Dominus in Euangelio: *Ager est hic mundus.* Et paulo post: *Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti.* Et ad discipulos: *Ite in orbem terrarum, prædicate Euangelium omni creaturæ.*

Matth. 13.

Marc. vlt.

Aduersus tam clara ipsius Domini & sancti Spiritus eius de Ecclesia & de statu Ecclesiæ testimonia, obiicis tu, & obiiciunt qui à te decepti alios decipere moliuntur. Itaque dicitis: Prædicatum est euangelium in omnibus gentibus, credidit mundus, facta est Ecclesia, creuit, fructificauit, sed imperitia male intelligentium postea errauit & periit: In nobis solis, & in iis qui nos sequuntur sancta in terris Ecclesia remansit. Hanc sacrilegam vanitatem euertit Euangelica veritas, & Prophetarum atque sanctorum patrum non violanda authoritas. Vnde Ecclesiæ suæ sanctæ in Euangelio suo Dominus pollicetur dicens: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.* Quod minime diceret, si Ecclesiam suam ante consummationem seculi perituram esse præsnosceret. Et alibi: *Tunc si quis vobis dixerit: ecce hic Christus, aut ecce illic, nolite credere.* Augostinus in secunda Psalmorum expositionis parte: Corpus autem est Ecclesia, non ista aut illa, sed toto orbe diffusa. Item in eadem: *Spes omnium finium terræ*, non spes vnius anguli, non spes vnius Iudeæ, non spes solius Africæ, non spes Pannoniæ, non spes Orientis aut Occidentis: *sed spes omnium finium terræ, & in mari longe.* In eadem: Hæc Prophetia propter eos præmissa est, qui putant religionem nominis Christiani vsque ad certum tempus in hoc sæculo victuram, & postea non futuram. Permanebit autem cum sole, quam diu sol oritur, & occidit: hoc est, quamdiu tempora ista voluuntur, non deerit Ecclesia, id est, Christi corpus in terris. Item in eadem: *Domum tuam Domine decet sanctitudo:* Domum tuam totam, domum tuam non hic, aut ibi, sed domum tuam totam per totum orbem terrarum. Quare per totum orbem terrarum? *Quia correxit orbem terræ qui non commouebitur.* Domus Domini fortis erit: per totũ orbem terrarum erit. Item in extrema eiusdem operis parte: Quid est quod dicis hæretice iam periisse Ecclesiam de omnibus gentibus: quando ad hoc prædicatur Euangeliũ vt possit esse in omnibus gentibus? Ergo vsque in finem seculi Ecclesia est in omnibus gentibus? In eadem: Vbi sunt qui dicunt periisse de mundo Ecclesiam, quando nec inclinari potest? Item in eadem. Quisquis putauerit Ecclesiam in vna parte esse, & non cognouerit eam diffusam toto orbe terrarum, & crediderit eis qui dicunt; *ecce hic est Christus, & ecce illic*, sicut modo audistis cum Euangelium legeretur, cum ille totum orbem emerit, quia tantum precium dedit: ille tanquam in proximo scandalizatur, à luna vritur. Falsum est igitur quod de corpore Christi à te creditur & astruitur. Ergo vera est eius caro quam accipimus, & verus est eius sanguis quem potamus.

Matth. 28.

Matth. 24.

B

C

In psal. 71.

In psal. 92.

D

Marc. 13.

Conclusio

ADELMANNI EX SCHOLASTICO LEODIENSI, EPISCOPI BRIXIENSIS, de veritate corporis & sanguinis Domini in Eucharistia, ad Berengarium, Epistola.

Dilecto in Christo Fratri Scholastico Berengario, Adelmannus, salutem in Domino.

Academia Carnotensis.

COllactaneum te meum vocaui propter dulcissimum illud contubernium quod cum de adolescentulo, ipse ego maiusculus, in Academia Carnotensi sub nostro illo venerabili Socrate * iucundissime duxi: cuius de conuictu gloriari nobis dignius licet quam gloriabatur Plato gratias agens naturæ, eo quod in diebus Socratis sui hominem se & non pecudem peperisset. Nos enim sanctiorem vitam salubrioremque doctrinam Catholici & Christianissimi hominis experti sumus: & nunc, eius apud Deũ precibus adiuuari, sperare debemus. Neque enim putandus est, memoriam, in qua nos tanquam in sinu materno semper ferebat, amisisse: aut vero charitas Christi, qua sicut filios amplectebatur, in eo extincta est. Sed absque dubio memor nostri, diligens plenius quam cum in corpore mortis huius peregrinaretur, inuitat ad se votis & tacitis precibus, obtestans per secreta illa & vespertina colloquia, quæ nobiscum in hortulo iuxta Capellam de ciuitate illa quã Deo volente senator nunc possidet, sæpius habebat, & obsecrans per lachrymas, quas interdum in medio sermone prorumpens, exũdante sancti ardoris impetu emanabat, vt illuc omni studio properemus viã regiã directim gradientes, sanctorum patrum vestigiis obseruantissime inhærentes, vt nullum prorsus in diuerticulũ, nullam in nouam & fallacem semitam desiliamus, ne forte in laqueos & scandala incidamus; quia sicut ait Psalmista, *iuxta iter scandalum posuerunt mihi.* Nam quod est iuxta iter, hoc est extra iter. De via autem quid dicit? *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.* Et quid est lex Domini, nisi via Domini? Sicut in alio Psalmo cãtatur; *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.* Ergo in via, pax; extra viã, scandalum. Hoc scandalum incurrũt, qui per hæreses & schismata deuiantes, pacem catholicam impiis contentionibus rescindunt. Quos nihilominus in Psal. 13. ita annotatos aduertimus: *Contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt.* Ecce scandalum vel potius scandala; nẽpe contritio & infelicitas æterna: quæ occurrunt in semitis hæreticorum, viam pacis Catholicæ nosse recusantium. Auertat Dominus à te, sancte frater, semitas tales; & conuertat pedes tuos in testimonia sua: & mendaces ostendat qui famam tuã tam fœda labe maculare nituntur, spargentes vsquequaque; vt non solũ Latinas, verum etiam Teutonicas aures inter quas diu peregrinor repleuerint quasi te ab vnitate sanctæ matris Ecclesiæ diuulseris, & de corpore & sanguine Domini, quod quotidie in vniuersa terra super sanctũ altare immolatur, aliter quam fides Catholica teneat, sentire videaris. Hoc est, vt illorum de te dictis vtar non esse verum corpus Christi neque verum sanguinem, sed figuram quandam & similitudinem. Hæc ante hoc biennium cum audissem: fraternitatẽ tuam per epistolam conuenire, idque ex reipso certius sciscitandum esse decreui. Sciens porro familiarem tuum Dominum Paulinum Metensem primicerium tibi propiorem tibique aliquanto viciniorem esse, & mea petitione & sua pollicitatione delegaui sibi huius negotii executionem. At ille (non enim in hac re laudare eum possum) negligens siue alterutrum siue vtrunq; nostrũ, vsq; adhuc reliquit me suspensum. Sed diuina gratia nos nunquã negligens, inopinato mihi obtulit melius quã optabã. Optabam autem inuenire hominem peregrinandi vsu exercitatum, regionis & linguæ Francorum non ignarum: & ecce stetit mihi è latere frater iste G, ex tuo nomine me salutãs. Obstupui præ gaudio, & tamen non potui tam repentino euentui fidem integram habere quia frater iste nullum abs te signum litteratorium (vti mos est inter amicos tam longe remotos tamque diu non visos) afferebat: quod tamen ipsum multis de causis facile persuasibilibus excusabat. Siue ergo vere, siue aliter hoc agebat: ego eũ à Domino præparatum mihi esse non diffidens, nolui diutius dissimulare quin ipse mente ac spiritu meo (præsentibus literis tanquã pennis induto) per tanta terrarum spatia transuolarẽ: obsecrans per misericordiam Dei, per suauissimam memoriã Fulberti, vt pacẽ catholicam diligas neque conturbes rẽpublicam Christianæ ciuitatis bene compositam à maioribus nostris: pro qua tot millia Martyrum contra idololatriam & regnum diaboli fortiter certantes triumphauerunt, subindeque sancti Doctores bella ciuilia ab hæreticis commota salutaris eloquentiæ fluminibus restinxerũt,

E

* De Fulberto Carnotensi Episcopo, cum loqui apparet ex eo quod paulo infra per suauissimam memoriã Fulberti, atque, pacẽ Catholicam diligas, &c.

F

Psal. 139.

Psal. 118.

G

H

D Fulbertus Episcopus Carnotensis.

itaque,

[A] itaq; eam circumquaq; munierunt, vt iā nouus hostis nullus oboriri queat qui aduersus eam aliquid nitens nō continuo millesiaculis desuper ruentibus obruatur. Ideo confusi sunt omnes & defecerunt. Vbi enim sunt Manichæi? Vbi Ariani? Quonam tota illa factio perditissimorum ciuium euasit? Computruit etiam memoria eorum. At vero Ambrosius, August. Hieron. & alii plures bestiarum taliū oppressores, cū laudibus viuunt, quotidieque splendidius efflorescunt. Bonum est, frater, nobis paruulis, sub istorū ducum titulis delitescere, quorum tam valida tamq; probabilis est apud ecclesiasticas aures authoritas sanctarum virtutum fulgore cœlestis sapiētiæ luce præpollens; vt extremæ iam sit dementiæ, vel de ratione fidei, vel de ordine recte viuendi, eis in aliquo refragari. [*Psal. 115.* Hæreticorum.] Quare? Nonne homines erant, & falli ab aliis, atque ipsi fallere alios poterant? Ita enim dicit Scriptura verax, quia *omnis homo mendax*. Vnde ergo eo culminis peruenerunt, vt tam ratum habendum sit quicquid de diuinis mysteriis senserunt, memoriæque mandauerunt? [B] Nam & Gentiles magni quidā & nobiles philosophi, multa falsa quæ iure contemnimus non solum de creatore Deo, sed de hoc mundo, & his quę in eo sunt, sensisse inueniuntur. Quid enim absurdius affirmari potest, quam cœlū astraq; ne omnia stare, terram vero rapida vertigine in medio circumferri; falli vero eos qui putent cœlestia moueri, quemadmodum falluntur nauigantes quibus turres atque arbores cum ipsis littoribus videntur recedere: solem præterea non calere, niuem nigrā esse, audire quis ferat. Sunt apud illos plura æque monstruosa, quæ prosequi longū est & nugatorium? De quibus doctor noster, [*Rom. 1.*] *Dicentes*, inquit, *se esse sapientes, stulti facti sunt.* Non hos elegit Dominus, qui superbiæ inflati spiritu *euanuerunt in cogitationibus suis.* At nostri illi Patres humiles corde ac pauperes spiritu, pro quibus Saluator Patrem glorificat hoc modo: [*Matth. 11.*] *Confiteor tibi Pater Domine cœli & terræ, qui abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis*: [C] Ideo veraces sunt, quia participauerunt & cohæserunt illi, qui ait: [*Ioan. 14.*] *Ego sum via, & veritas, & vita.* De quo etiam intus didicerunt, quod de Sacramento hoc, de quo agimus, foris docuerunt. Audierunt enim eum de seipso in Euangelio prædicantem: *Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi: Si quis manducauerit de hoc pane, viuet in æternum: Et panis quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vita.* Dabo, inquit, non ait, dedit: Quando ergo cœpit dare? Quando, *pridie quam pateretur accepit panem, & eleuatis oculis in cœlum, gratias agens benedixit, fregit, dedit Discipulis suis, dicens; Accipite & comedite: Hoc est corpus meum: Similiter & calicem, postquam cœnauit, dicens: Accipite & bibite ex eo omnes: Hic est calix sanguinis mei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Quis hoc ita esse non credit, nisi qui aut Christo non credit, aut ipsum hoc dixisse non credit? Sed de incredulis nihil ad nos. Dixisse autem Christum, testes non duo tantum aut tres, in quibus *stat omne verbum*, sed quatuor probatissimi certissimique existūt: duo scil. ex Circumcisione, & duo ex Præputio, vt vterque populus suis ac legitimis authoritatibus, siue ad salutem siue ad iudicium vteretur. [D] Dixit vtique: dixit ille qui dixit & facta sunt. Qui. n. dixit in principio, [*Genes. 1.*] *Fiat lux, & facta est lux* de nihilo: non potuit dicendo de pane, *Hoc est corpus meum*, ita fieri efficere? Et qui tacita virtute aquā vertit in vinum, non efficacius poterat (si quid tamen efficacius de Deo dici debet) sonante vocaliter eadem virtute, vinum ipsum in sanguinem suum transferre? Quod si quis apud se dicat, potuisse hoc facere vnum illum hominem, qui etiā Deus erat; cæteris vero qui hoc non sint, impossibile esse: nos quoque cum eo sentimus, sic tamen, vt per ministerium humanum, Christum ipsum operari fateamur. Dixerit enim cum adhuc esset cum hominibus mortalis; *Sine me nihil potestis facere*: Et immortalis effectus, cum cœlos ascensurus corporaliter esset; *Ecce ego*, inquit, *vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationē seculi.* Quia enim ex duabus naturis diuersis (altera circumscripta, altera incircumscripta) compersonatus erat: per circumscriptam, de loco ad locum transmigrabat; per incircumscriptam, vero qua illocaliter vbique est totus, cum eis remanebat: nec tamen filium Dei à filio hominis separabat. [E] Denique & priusquam filius hominis actu ascenderet in cœlum, cum filio Dei ibi erat; ipso attestante, vbi ait: [*Ioan. 3.*] *Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo.* Si ergo ibi erat per vnitatem personæ, quo nondum ascenderat per proprietatem naturæ; propter eandem vnitatem cœlum ascendens, cum hominibus in terra remanebat. Quis enim alius dicebat; *Saule Saule quid me persequeris?* Neque putandus est ei angelus pro Christo apparuisse; cū ipse Saulus effectus Paulus postea dicat: [*Act. 9. a* *1. Cor. 15. a*] *Nouissime omnium tanquam abortiuo, visus est & mihi.* Et alio loco: *Nonne Dominum Iesum Christum vidi?* [*Genes. 9. a*] Aut vero Saulus adhuc infidelis raptus est in cœlum, vt illic ei Christus loqueretur; aut ipse Christus descendit è cœlo, quod semel tantum fieri oportet in voce Archangeli, & in tuba Dei, [*Ioan. 5. e*] *quando omnes qui in monumentis sunt audient vocem Filii Dei* & procedent? Ipse igitur cū hominib. manens semper, & homines baptizat per homines, & consecrat quicquid per homines cōsecratur. Vtrumque n. in Euangelio habemus, & quod Iesus baptizaret, & quod Ipse nō baptizaret, sed Discipuli eius. [F] Baptizat nimirum, quia quando corpus sub quibusdam verbis solennibus in aqua mersatur, ipse animam mortuā, peccata remittendo, viuificat; sicut in Euangelio loquitur: [*Ibidem.*] *Venit hora & nunc est, quando mortui audient vocem filii Dei: & qui audierint, viuent*: quod non nisi de resurrectione animarum accipi potest. Baptizat & homo per cuius manus & linguā opus illud administratur: sed maxime & principaliter ille baptizat, qui vim & efficientiā totā præstat. Propter quod dictū est Ioanni Baptistæ; [*Ioan. 1.*] *Super quem videris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat.* Alioquin baptismus vnus non esset; sed prout meritum se haberet baptizantis, alius dignior, alius indignior fieret; & quanto homo sanctior baptizaret, ille melius baptizatus esset. Sed absit: quia quicūq; baptizat in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, dignus an indignus, sanctus aut peccator, Catholicus aut hæreticus; nihil interest, quoniam ministeriū illorum tātummodo est, nec ab eis, sed per eos (si recte loqui volumus) baptizatur. [G] Christus igitur per manum & os sacerdotis baptizat; Christus per manum & os sacerdotis corpus & sanguinem suum creat. [*1. Cor. 13.* Creat, i. [illegible] intellige id est, conficit [illegible] quid simile [illegible] stantiatio. *Vide S. Thom. am 3. p. q. 75. art. 8.*] *An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus?* Dicebat quidem hoc Apostolus non arroganter se efferendo, sed veraciter docendo, Christum in ministris suis & loqui quod ipsi loqui audiūtur, & operari quæ ipsi facere vidētur; propter quod Sacerdos est in æternum, quia ipse est qui baptizat & qui immolat. Nā quod semel fecit passibiliter per semetipsum: id quotidie agit impassibiliter per eos quibus dedit potestatem filios Dei fieri. Nec aliter melius posse intelligi puto, quod Apostolus de illo ait; *Qui est ad dexteram Patris, qui etiam interpellat pro nobis*: quam vt interpellatio ista fiat non verba proferendo, sed obedientiam atque humanitatem suam per commemorationē passionis Deo Patri commēdando. [*Psal.* *Rom. 8.*] Hoc quoq; in eiusdem Sacramenti institutione, cū iam sub articulo ipsius passionis agonizaret, & ad dolores carnis mox futuros præscio spiritu pauitaret; hoc, inquā, certissimum pignus sui, dilectis discipulis relinquens; [*Luc. 22.*] *Hoc facite*, inquit, *in meam commemorationem*: Commemorationē inquam, charitatis erga vos, pro quibus animam meam pono, & obedientiæ apud patrem: quia [H] *sicut mandatum dedit mihi Pater sic facio.* [*1. Cor. 5.*] Quod si quos mouet cur hoc Sacramētum non visibiliter transmutetur in speciem carnis & sanguinis, attendant quod Apostolus ait; [*Heb. 11.*] *Per fidem ambulamus, & non per speciem. Est autem fides*, ipse definiuit, *sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium.* Si enim id quod intus sunt, foris Sacramenta ostenderent: fides ex qua *iustus viuit*, non solum otiosa, verum nulla omnino esset. [*Heb. 10.*] *Quod enim videt quis, quid sperat?* Vt ergo fides exerceatur credendo quod non apparet, vitale Sacramentum sub specie corporea viriliter latet, vti anima in corpore. Denique & Baptismi aqua quælibet oculis intuentium videtur, & homo baptizatus, quid aliud quam quod antea erat, apparet? Non enim ex nigro albus, aut ex illiterato grammaticus, per lauacrum regenerationis efficitur. [*1. Cor. 2.*] *O animalis homo* qui non percipit ea quæ Dei sunt. O cato carnalibus phantasiis magis quam vino ebria! Quousque ab his tam infeliciter ludificaberis? Non enim similis est

A
lis est hic error denegationi salutis animarum, aut illusionibus somniorum, aut de aquis & speculis resultantium imaginationum: quia ibi sine periculo fallitur, hic cum detrimento irrecuperabili, nisi resipiscant, erratur. Expergiscere ergo & clama: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Et respondebit tibi Apostolica consolatio; *Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.* Quod & si credimus verum esse non liberari hominem non solum à molestia spiritualis pugnæ, (quam hoc in loco mortẽ appellat) sed nec à miseria errorum nisi gratia Dei per Iesum Christum Dominũ nostrum: melius tamẽ id intelligimus, si humanæ naturæ concretionem & vim, quæ nimirum in sensu corporis & animi intellectu tota constat, diligenter inspiciamus: & quid per vtrumque, quidve per alterutrum valeat, breuiter perstringemus. Sunt namque multa, quæ solo sensu corporis agimus, sicut audire & videre; pleraque sicut legere & scribere, quæ communiter sensus cum intellectu administrat. Plurima vero, ad quæ sensui nullus prorsus accessus esse potest; sicut ad rationem numerorum, ad proportiones sonorum, & omnino ad notiones rerum incorporearum, quæ omnia quilibet intellectus, sed purus atque etiam vsu limatus percipere meretur. Nec me fugit illa prima, quæ duas istas potentias præcedit, sed ad nostrũ institutum nihil visa est attinere: & curandum est ne longiore quam oportet vtamur digressione. Conamur enim adiuuante diuina gratia ostendere quod nulla humana facultas, quæ plane & ipsa est diuina largitas, nequaquam tamen sufficiens sit (quamlibet se extendat) ad comprehendendam altitudinem sacramentorum quibus initiamur & perficimur ad æternam salutem quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Proponamus itaque Baptismum ipsum, & quid ibi sensus, quid ratio deprehẽdat, videamus. Liquorem esse aliquem, interrogatus tactus pronunciat: visus, si forte in vase est, quisnam liquor sit addubitat: sed gustus tanquam tertius testis adhibitus, aquam esse incunctanter explorat. Vlterius (nisi fallor,) sacro te officium suum sensus non pollicetur. At ratio longe lateque penetrat interius, naturamque insensibilem perspicaciter intuetur: hoc est, mobilem atque obtusam esse, humidam substantialiter, frigidam naturaliter, in aerem siue in terram conuerti eam possibile esse: & si quid adhuc aliud quod nouimus aut ignoramus, de natura aquarum indagari potest. Quomodo autem per aquam & Spiritum anima regeneretur, peccatorumque remissio tribuatur: sicut sensus carnis paulo ante docebatur non posse ad rationis excellentiam ascendere, ita profecto & minus fortitan valet ratio ad hoc inscrutabile arcanum aspirare: & tamen firmiter tenemus, verissime confitemur, animam incorpoream per aquam corpoream renasci, atque in eum statum, quo fuerat Adam nondum præuaricans, reparari. Deum quoque ipsum, cuius ænigma omnem superat intellectum, non solum nouimus esse quod infideles fateantur: verum etiã vnum eundemque trium personarum incircumscriptum, vbique illocaliter totum: neque tamen sensu aut ratione habemus hoc comprehensum.

B

C

Rom. 7.

Quod ad celestem gratiæ iustificantis duntaxat attinet, nõ quæ ad alias excolentis eius fideles status qualitates.

D

Videntur multa deesse.

GVITMVNDI VITA EX IOANNE TRITEMIO.

Guitmundus Archiepiscopus Auersanus, ex monacho cœnobii De cruce sancti Leufredi, ordinis sacratissimi patris Benedicti, vir in diuinis scripturis studiosus, & valde peritus, secularium quoque literarum non ignarus, scripsit ad Rogerium monachum contra errores Berengarii Turonensis, de corpore & sanguine Christi Libros tres, Quorum initium est, Ad rem his temporibus: Et quædã alia nobis incognita. Claruit sub Henrico Imperatore tertio, Anno Domini 1060.

E

Ex Bellarmin. de Scriptor.

Guitmundus Episcopus Auersanus, vixit Gregorio VII. summo Pontifice, vt ipse testatur initio primi libri de Eucharistia Scripsit *libros tres de corpore, & sanguine Domini in Eucharistiæ Sacramento*: Nec solum veritatẽ confirmauit, sed etiam argumenta contraria docte, solideque destruxit. Scripsit etiam *confessionem de sancta Trinitate, Christi humanitate, & corporis Domini veritate*: quæ extant vnum est, in quo Guitmundus reprehendi solet, quod lib. 2. timuerit concedere, species Sacramentales vere posse corrumpi, & putrefieri, quæ potuisset admittere, sine vlla iniuria corporis Dominici fieri.

GVITMVNDI ARCHIEPISCOPI AVERSANI, DE CORPORIS ET SANGVINIS CHRISTI VERITATE IN EVCHARISTIA, LIBER PRIMVS: Interlocutoribus ipso Guitmundo & Rogerio, Benedictini instituti Confratribus.

F

GVITMVNDVS.

AD rem his temporibus necessariam quidem, sed meliori, quam ego sum iniungendam, dilectissime frater Rogeri me vocas: scilicet, vt de veritate Dominici corporis contra quæstiones huius temporis differam, ac Berengarii Turonensis nugas pro meo captu scribendo refellam. Sed quamuis ad alias animæ vtilitates me voluntas, imo necessitas mea ducat: tuis tamen desideriis & precibus, quem mihi valde charum intueor, deesse non possum, cum etiam nouerim communi commodo religiosam deseruire petitionem tuam. Tu vero hoc vnum exoluens quæso, quod in hac re obedienti certe debes: vt orando propensius Dominum, mihi subuenire non cesses. *In manu quippe eius sumus & nos & sermones nostri.* ROGER. Omnino quod postulas æquissimum est, nec de tantis Sacramentis nisi concitantibus semper precibus disputari decet. Proinde adiuuante Domino ita fiet. Tu vero hunc mihi obsecro morem gere, vt meis obiectionibus auditis, quæcunq; insuper, seu ex ipsius Berẽgarii libris seu ex multorum interrogationibus, quibus de hac re multoties interrogatus es, seu ex teipso, mihi obiici opportune posse perpenderis: non reticescas. GVITMVND. Quæ mihi super his Sacramentis, & quemadmodum coram Deo conscientia loquitur: quantum satis esse videbitur, iuuante Domino propalabo. Sed vt totius erroris causam exortumque plenius noueris, primum de viri moribus & doctrina perpauca dicamus. ROGER. Rem profecto congruam dicis: Nam quoddam veluti pondus, nescio cuiusmodi grauitatis eius & antiquæ doctrinæ fastum, nonnulli attendentes: eum imitari maluerunt. GVITMVND. Is ergo cum iuueniles adhuc in scholis ageret annos (vt aiunt qui eum tunc nouerunt) elatus ingenii leuitate, ipsius magistri sensum non adeo curabat, condiscipulorum pro nihilo reputabat, libros insuper artium contemnebat. Sed cum per se attingere Philosophiæ altioris secreta non posset: neque enim homo ita acutus erat: sed & tunc temporis liberales artes intra Gallias pene obsoluerant: nouis saltem verborum interpretationibus quibus etiam nunc nimirum gaudet, singularis scientiæ laudem sibi arrogare, & cuiusdam excellentię gloriam venari, qualitercunq; poterat, affectabat: Factumq; est vt pompatico incessu, sublimi præ cæteris suggestu, dignitatem magistri potius simulans, quã rebus ostendens, profunda quoq; inclusione inter cucullũ, ac simulatione longæ meditationis, & vix tandẽ satis desideratæ diu vocis, lentissimo quodã quasi plangore incautos decipiens doctorẽ sese artiũ pene inscius profiteretur. Sed postquam a D. LANFRANCO in dialectica de re satis parua turpiter est confusus, cumq; per ipsum D. Lanfrancum virum æque doctissimum liberales artes Deus recalescere, atque optime reuiuiscere fecisset: desertum se iste à discipulis dolens, ad eructanda impudenter diui-

Sapient. 7.

G

Vita Berengarii

H

Artes in Gallia abolitæ

Lanfrancus artium instaurator.

narum

A natum scripturarum Sacramenta, vbi ille adhuc adolescēs & aliis eatenus deterius studiis nondum adeo intenderat, sese conuertit. Sed & ibi insipiens, quippe *in maleuolam animam non introibit sapientia*, & ea quorum nouitate omniū corda permoueret, atque ad se omnium oculos traheret, studiose perquirens: malun esse sub aliqua admiratione hominum hæreticus, quam sub oculis Dei priuate viuere catholicus, Tunc illa quibus mundanis hominibus, (& si multe, licet) semper peccare cupientibus, placeret, aperuit: legitima videlicet coniugia, quantum in ipso erat destruens, & paruulorum baptisma euertens: Ita vt in altero pessimis hominibus diabolus per eius licite omnibus fœminis abutendum esse: In altero cassato baptismate infantiæ in profundum omnium malorum; vt pote postmodum baptizandis, impune ruere suaderet. Lege Epistolā Leodiensis Episcopi contra Berengarium ad Henricum Regem Francorum: & eisdem pene verbis eadem ipsa ibi scripta reperies. Illis sane diebus & hanc quoque (contra quā Deo propitio acturi sumus) est ausus demētissime propinare blasphemiam, ad hoc etiam hic diabolo militans, vt ablata veritate Dominici corporis, peccare volētes, nulla reuerentia, nullus metus percipiendę sacræ communionis ab aliquo scelere reuocaret. De cæteris sane impietatibus, quas satis multas per id temporis euomuit, nunc te remorari nolo. Ita igitur huius initiū pestis accepimus. Nūc autem qualiter, & per quos tantisper retenta sit, qualiter etiam & per quos expugnata & damnata sit: vt ortu atque processu, casu quoque cognito, quid de illa sentias, melius notis, nisi longum putes, aperiam. Roger. Imo vero sitibūdus hæc audiam. Multum enim ad rem propositam existimo profutura. Guitm. Cum igitur superiores blasphemias primam quidem propter iniurias maritum, cæterorumque effectuum, secundam vero propter damnationem paruolorum suorum, nec aures etiam pessimorum sustinere possent: ipse vero in scripturis sacris locum tuendi eas nullum penitus inueniret, maxime disputante contra eas copiosissime beato Augustino, in hanc se defensandam totum cōtulit: vbi & quodam velut testimonio sensuum niti videbatur: nec tam copiosissime ab aliquo sanctissimorum patrum (quippe non indigente adeo temporibus illorum Ecclesia, cum tamen quid inde tenerent perspicue & lucidissime sapientissimi eorum multi scripserunt) contra hāc disputatum sentiebat. Aucupatis ergo nonnullis velut ratiunculis (neque enim vlla vnquam hæresis sine aliqua verisimilitudine rationis inualescere potuit) adhibitis quoq; paucis male intellectis à se capitulis scripturæ sacræ quæ multis errantibus laqueus est mortis per egenos scholasticos iam per alimoniam qua sustentabat eos, & per suos dulces sermones corruptos, quaquauersum potuit, clanculo huius tanti mali ocultissimum virus effudit. Si qui autē præterea aliquo modo receperint eum: hi sunt qui ex Apostolica sententia territi (qua dicitur, *qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit*) communionem sacram, quam pro Ecclesiastico more sumere cogūtur, mallent aut nullam aut non tantam esse, quam eius metu se à flagitiis aliquatenus temperare. Ita igitur & per tales execranda pestis paululū adoleuit. Mox ergo incipientib. his palam audiri, catholici viri grauiter commoti, atque intolerabiliter ferentes, præsidēte per semetipsum beatissimæ memoriæ Domino Papa Leone, Vercellis concilium posuere. In quo etiam per nos aliqua dici cupis: iam nunc quę tibi proponenda videntur expone. Roger. Berengarius & qui eum sequuntur, asseuerant Eucharistiam Domini, nō esse vere substantialiterque corpus & sanguinem Domini: sed sola voce sic appellari, pro eo quod tanquam vmbra & figura significatiua sit corporis & sanguinis Domini. Nec de hoc moueret adeo, si carnaliter sapientes, secundum sensus fallerentur, nisi quod nonnullas (vt supra memorasti) ratiunculas obtendere, & eas ex quibusdam beati Augustini sententiis munire videntur. Aliqua etiā verba Domini Saluatoris iactitant, ex quibus infirmi scandalizari forsitan possint. Ac primum ipsas ratiunculas, deinde authoritates ponam. Natura, in quiunt, hāc mutationem nō patitur. Cumque affertur eis scriptum, quia *omnia quæcunque voluit Dominus fecit*. Sed hanc, inquiunt mutationem nn luit. Absit o, vt fas sit Christum dentibus atteri, aut partib. dissipari, sicut ista dentib. atteruntur, & in partes dissipantur. Ad hæc si placet, interim responde, postmodum vero cætera proponam, quo diligentius opere distributo, singulis à me propositis responsa tua comparando, mihi ad vnguem de omnibus intelligam satisfactum. Guitm. Quoniā quidem superius postulasti vt tuis inquisitionibus, si qua mihi viderentur addenda, superadderem: cognosce primū quia non omnes qui de istis Sacramentis errant, vna incedunt via erroris. Nam Berengariani omnes quidem in hoc conueniunt, quia panis & vinum essentialiter non mutantur, sed vt extorquere à quibusdam potui, multum in hoc differunt, quod alii nihil omnino de corpore & sanguine Domini Sacramentis istis inesse, sed tantummodo vmbras hæc, & figuras esse dicunt. Alii vero rectis Ecclesiæ rationibus cedentes, nec tamen à stultitia recedentes, vt quasi aliquo modo nobiscum esse videantur, dicunt ibi corpus & sanguinem Domini reuera, sed latenter contineri, & vt sumi possint quodammodo (vt ita dixerim) impanari. Et hāc ipsius Berengarii subtiliorem esse sententiam aiunt. Alii vero non quidem iam Berengariani, sed accerrime Berengario repugnantes, argumentis tamen eius, & quibusdā verbis Domini paulisper offensi (quod suo loco dicemus vberius) solebant olim putare quod panis & vinum ex parte mutentur, & ex parte remaneant. Alius vero irrationabilem istorum sensum longe horrentibus, eadem verba Domini, quibus isti mouentur, non satis apte intelligentibus, videbatur panem & vinum ex toto quidem mutari, sed cum indigni accedunt ad communicandum carnem Domini & sanguinem, iterum in panem & vinum reuerti. Quorum omnium erroribus, sicut Dominus dederit, obuiare tentabimus.

Nunc primū Berengarianis vtrisque respondeamus. Isti etenim, licet inter se diuersi sint, contra nos tamen vnam habent pene sententiam, & argumentis nituntur eisdem. Vtrique enim nihil de pane & vino mutari essentialiter asserunt. Nunc argumenta eorum videamus: ac primū quid de natura assērant discutiamus. Nam cum dicunt, non potest hanc mutationem natura pati: aut absolute & absque vlla exceptione dicere hoc habent vt nullatenus scilicet, nec volente Deo hoc possit, aut cum aliqua exceptione. At si absolute & absque vlla exceptione dicunt, primū quidem voluntatis Dei manifestos aduersarios se esse declarant: dum ei aliquid impossibile esse confirmant. Ipsi denique seipsos destituunt, quoties illum (quem dixisti) Psalmi versiculum canunt: *Omnia quæcunque voluit Dominus fecit*. Nā si versum hunc non recipiunt, frustra eum canunt, nec iam Dominum omnipotentem credunt, cui volenti, naturam aliquam resistere posse contendunt. Si autem omnipotentem non credunt, nec Deum credunt. Nō enim vere Deus est, qui quod vult non potest. Sed Deum ipsi (vt puto) credere se non negant. Recipiant igitur, quia *omnia quæcunque voluit Dominus fecit*. Simul ergo necessario recipiant quoniā hanc mutationem vt possit natura pati, si voluit Dominus fecit. Si enim ipsa omnium rerum natura cum omnino nihil esset, volente Deo factum est vt esset, & in tot rerū varias species formaretur: quomodo panis & vini natura iam existens, volenti Deo resistet, vt vel in vnum aliud non transferatur? Perridiculi homines, qui dum se defensitare naturam existimant, vim naturæ se potius ignorare demōstrant. Nam sicut tuipse testaris, qui per artem medicinæ ciborum naturas & hominū nosti, quotidie natura panis quem comedimus, & vini quod bibimus, naturaliter in nostram carnem & nostrum sanguinem transmutatur. Quod si tantum potest venter hominis seu etiam cuiuscunque animalis, vt panem & vinum, vel quoscunque cibos intra se clausos, in viuam carnem, & viuum sanguinem quotidie mutet: nonne tantundem, si vult, poterit præsentia suæ maiestatis, & virtute verbi sui Deus vt videlicet in carnem & sanguinem suum, panem vinumque transformet? Quod si vel tantum volunt Christiani concedere Deo quantum concessit paganorum magnus philosophus Plato, qui rerum naturam dixit esse id quod vult Deus: quid vnquā dici absurdius, quā id quod vult Deus, Deo volenti contraire? Quapropter isti, nisi omnino ca- teant,

Sapien.1.

B

C Aug. pro nuptiis, & de Capt. paruulorū.

Quales crediderint Berēgario. 1.Cor.11.

D

Vercellēse conciliū.

Psal.143.

E

Quot genera Berēgarianæ hæresis.

Impanatio. Hanc F videtur sequi Lutheras.

G Primum argu. hære. de natura.

Psal.134.

H

Quid Platoni natura.

A

teant corde, nunquam ita absolute dicent, naturam mutationem pati, nisi Deus velit: frustra ergo hoc quasi magnũ aliquid contra nos asserunt. Nihil enim prorsus per hoc contra nos agunt. Nemo enim Christianorum credit hanc fieri mutationem, nisi per Dei voluntatem. Desinant igitur inaniter dicere: natura non patitur: & id tantummodo an Deus hãc mutationem velit, requiramus. Sed absit, inquiunt, vt vnquam hoc Deus velit. Non.n. fas est Christũ dentib. atteri. Ego vero in primis quæro quid dicant significare atteri. Si.n. intelligunt atteri, velut pressius tangi aut fortius premi: quæro quare non sit fas Christum dentibus atteri? Nam si idcirco hoc ipsum non est fas, quia non possit fieri: eadem ratio est, quã de natura dicunt, sc. quia natura non potest pati. Et nimium vana ratio. Nulla quippe rerũ impossibilitas potest impedire voluntatem Dei. Deinde quare non possit dentib. premi, qui manib. Thomæ, & post resurrectionem potuit attrectari? Et sanctæ mulieres, quibus occurrit post resurrectioné, scriptum est, quia te-

B

nuerunt pedes eius. Nulla namq; ratio est, vt non possit tãgere dens, quod tangit manus: Nam sicut ad manus, ita & ad totum corpus pertinet tactus. Quare quicquid tangit manus, potest & toto corpore tangi. potest igitur & dentibus tangi. Porro quod potest vel leuiter tangi, cum solidũ corpus sit: cur non possit etiam fortiuscule tangi, quod est atteri? Si ergo corpus Domini post resurrectionem manib. Thomæ Apostoli & sanctarum mulierũ potuit tangi: cur hodie à credentium dentib. non possit vel leuius, vel pressius tangi.i. alteri, nulla obstare ratio videtur. Porro autem si idcirco dicunt non esse fas Christum dentibus atteri, nõ quia impossibile est, sed eo quod indignum videatur: quæro iterum quare indignum debeat videri? An quia nimiũ Christus humiliari videatur? Sed qui dedignatus non est ob salutem fidem, virgis infidelium, corona spinea, cruce, clauis, lancea, nimis irreligiosissime quantum in ipsis erat, atteri, sicut scriptũ est, *Attritus est propter scelera nostra*: is pro salute eorundem fidelium dentibus ipsorum dedignatur religiosissime, inquantum atteri: Si enim id quod erat indignius, pro nobis pertulit, quomodo quod minus indignũ est, dedignabitur pati? maxime cum sicut oportuit Dominum Iesum Christum in ligno suspendi, vt mors quæ per lignum venerat, per lignum crucis vinceretur: ita oportear tenera Christum manducari: vt quia veteres homines non vmbram fructus, sed ipsum fructum ligni vetiti vere comedendo mortem susceperunt: noui homines non vmbram, sed ipsum qui in ligno pependit obedientiæ.i. crucis, vere comedendo mortem euadant & vitam sumant. Quod mysterium Esaias Prophetasse videtur, vbi ait: *Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ pinguium medullatorum, vindemiæ defecatæ, & præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & præcipitabit mortem in sempiternum.* Propheta in Ierusalem erat. Quid est ergo dicere, *in monte hoc*: nisi vbi crucifixus est Christus? Et quid est, *conuiuium faciet omnibus populis*: nisi quia illud quod pependit ibi, manducant omnes populi? *Quid in pinguibus istis medullatis.* nisi carnem gratia Spiritus sancti pinguissimam, *in qua habitat plenitudo diuinitatis corporaliter*? Quid in vindemia defecata, nisi sanguinem sanctum, qui in specie vini bibitur, signat: Et quid nobis per istud conuiuium fiet? *Præcipitabit*, inquit, *mortem in sempiternum*. At fortasse immundi sunt dentes. Sed Apostolus ait: *Omnia munda mundis.* Igitur neque dens, neque aliud quicquam immundum est Christo. Certe sordidiores videntur manus esse quam dentes. Manibus quippe multas sordes tangimus, quas admouere dentibus horremus. Qui ergo se palpandum & post resurrectionem manibus obtulit: dentes propter immunditiam non vitabit. At fortasse metuunt isti saluatorem lædere, dentibus attrectando: quem lædere non metuunt procaciter mentiendo. O destruat Deus ad salutem inimicos defensores, si hoc scire nesciunt, quia caro Domini resurgentis, quod naturæ erat, retinuit, quod infirmitatis, amisit. Tangi namque naturale est carni, lædi autem infirmitatis est. Ita ergo potest Christus etiam dentibus tangi, vt quacunque pressura dentium iam non valeat lædi. Quare quoniam nec vlla obsistit impossibilitas, nec Christi abhorret humilitas

Ioan. 20
Matth. 28.

Esaia 53.

C

Comparatio.

Esa. 25.

Col. 2.

D

Tit. 1.

E

(siquidem id nobis quoque ita expedit ad vitam) cum neque per hoc vlla immunditia saluatori, vel læsura omẽdatur, nullaque occurrat alia ratio cur nefas sit Christum dentibus atteri. Si atteri accipitur quasi pressius tangi: nihil prorsus contra nos valet, quod vanissime iactitant, dicentes: non est fas Christum dentibus atteri. Porro si atteri intelligunt quasi comminui vel frangi: tunc iam non duæ, sed vna sola ratio est, quod dicunt dentibus atteri, & partibus dissipari, nisi quia plus est partibus dissipari, quã dentibus atteri: & ita intelligendum est tanquam si dicerent: Non est fas Christum in partes dissipari, vel dentibus atterendo, id est, comminuendo, vel vllo alio modo.

Hoc equidem & non confitemur: scilicet, quia non est fas Christum vlla quidem violentia, siue dentibus, siue alio modo per partes dissipari. Si vero illi cui omnia possibilia sunt, altissima & inscrutabili consilii sui ratione placet, vt corpus suum per partes ipse diuidere possit, ita duntaxat, vt iam vltra non moriatur, neq; lædatur, neq; vllam corruptionem patiatur (nullam enim miseriam amplius sustinebit) quis impossibile hoc audeat æstimare? Quod

F

igitur inferunt quia ista Sacramenta dentibus atteruntur, & in partes dissipantur: si atteruntur, ponant quidem quasi diminuuntur: respõdemus, quoniam si ei, cui nihil impossibile est, & qui de omnibus rebus quicquid vult facere potest, sicut dictum est, placet vt non quidem per nostram violentiam, sed per suam in nostro ministerio volũtatem, corpus suum sine morte vel læsione, vel aliquo sui incommodo in istis Sacramentis diuidatur, & per partes distribuatur: si & nos ita credimus, nemo super hoc inconueniens aliquod valeat annotare. Eius quippe hic (vt sanctus Gregorius ait) caro in populi salute\[m\] partitur. Si autem ei non placet, vt sine aliquo sui incommodo, caro eius possit per partes diuisa distribui: tunc nos ista neq; dentibus minui, neque per partes aliquo modo credimus dissipari. Et tunc nobis intelligendum est hoc quod dicitur. Eius caro in populi salutem partitur: dictum esse nõ quia partiendo minuatur, sed propter similitudinem fractionis, sicut immolari quotidie dicitur Christus propter similitudinem passionis. Licet enim hæc magni causa mysterii sacerdos quasi diuidere videatur, nos tamen Dominũ & Saluatoré nostrum, quando corpus eius venerabile fidelibus distribuitur, nõ se per singulos diuidentẽ, sed participatione sui diuersos credere debemus venientẽ. Possumus quoq; dicere tantundem esse in vna quasi portiuncula, quantum erat in hostia tota. Sicut de mãna legitur, quia nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus collegerat habuit minus. Ita ergo tota Hostia est corpus Christi, vt nihilominus vnaquæq; particula separata sit totũ corpus Christi. Nec tamen tres particulæ separatæ, sunt tria corpora, sed vnũ corpus. Nec ipsæ etiam particulæ à se tanquam plures differunt, quia quod corporis totius vna est, hoc & cæteræ sunt. Itaq; iam nec plures particulæ dicendæ sunt, sed vna potius hostia integra & indiuisa, licet officio Sacerdotis videatur quasi diuidi, propter magnũ (vt dixi) mysterium, quod ita oportuit celebrari. Similiter & si dentibus, vel aliquo alio modo hæc frangi videntur, intelligimus nõ hæc frãgi: quia nihil aliud in toto, quã in qualibet velut particula separata credimus contineri. Ne autẽ me quis existimet hãc sententiam ex meo sensu commentatum: præfationé istam, quæ per totum pene vrbem Laonum, inter Epiphaniam & Septuagesimam, in quadam die Dominica habetur, hic supposui hæc continentem: Æterne Deus: & tibi hanc immolationis hostiam offerre, quæ est salutifera, & ineffabile diuinæ gratiæ Sacramentum: quæ offertur à plurimis, & vnum corpus Christi, sancti Spiritus infusione perficitur. Singuli accipiunt Christum Dominũ, & in singulis portionibus totus est: nec per singulos minuitur, sed integrum se præbet in singulis. Propterea ipsi qui sumimus cõmunionem huius sancti panis & calicis, vnũ Christi corpus efficimur. Eusebius Emissen⁹ ita dicit: Vetus narrat historia: *Nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus parauerat, reperit minus*: eo quod Eucharistiæ sacra perceptio nõ in quãtitate, sed in virtute cõsistat. Quod corpus Sacerdote dispẽsante, tantum est in exiguo, quantum esse constat in toto: quod dum Ecclesia fideliũ sumit, sicut plenũ in vniuersis,

Gregorius

Quomodo diuidatur Christus.

G

Exod. 16.
Tota hostia Christus in qualibet particula totus.

H

Præfatio Missæ Ambrosianæ præfatio.

Eusebius Emissen. Exod. 16.

ita

A

2. Cor. 8.

ita integram esse probatur in singulis. De quo sensu Apostolica sententia [illegible] est, dicens: *Qui multum habuit, nō abundauit, & [illegible] modicum non minorauit.* Si forte esum panis esurientibus apponeremus, non ex toto perueniret ad singulos, quia particulatim & minutatim proportione sua vnusquisque præsumeret. De hoc vero pane cum assumitur nihil minus habent singuli, quam vniuersi. Totum vnus, totum duo, totū plores, sine diminutione percipiunt: quia benedictio huius Sacramenti scit distribui, nescit distributione cōsumi. Idem quoque dicimus, & si mille Missæ eodem tempore celebrentur. Nam ita in singulis totum credimus esse Christum: vt nec plures Christos, nec diuisum Christum faciat, aut Sacerdotum diuersitas aut locorum.

Missa.

In quo quidem illi contra nos esse non possunt, qui corpus Domini in omni Missa adesse inuisibiliter credunt. Nā cum simul mille celebrentur Missæ, & sicut ipsi consentiunt, in omni Missa est totum corpus Christi (diuidi enim posse corpus Domini & ipsi negant) aut mille fuerunt Christi corpora, aut fatebuntur nobiscum, vno eodemq; tempore, mille in locis vnum idemque Christi corpus totum & indiuisum posse haberi. Sed mille Christi corpora nec ipsi dicunt. Restat ergo, vt in mille Missis eodem tempore, vnum idemq; corpus Christi & indiuisum esse credere debeant.

B

Similiter igitur & in vna hostia, & si videatur quasi in plures partes diuidi: nullam tamen in eis diuidi carnē attendimus, quia quod omnes simul iunctæ, idipsum singulæ separatæ sunt, totum Christi corpus. Nec cuiquā incredibile id debet videri. Quotidiano enim experimento cognoscimus, quia intellectus noster, id est, verbum cordis nostri, cū illum quodammodo voce vestimus, vt qui in corde nostro latens nobis solus cognitus erat, per vocē aliis etiam manifestari possit: eodem tempore & totus in corde nostro remanet, & totus æq; mille hominibus cum assumpta voce sua quantum in se est, ita apparere potest, vt non solum ipse simul omnium corda collustret, sed aures etiā cunctorum ipsa qua vestitus est voce, eodem tempore tota & indiuisa perstringat.

Vox humana tota & simul est in pluribus locis

C

Si igitur humano verbo Deus tantum præstitit vt non solum ipsum, sed etiā vox, qua quodāmodo vestitur, ad mille homines eadem simul totaque pertingere valeat: nemo hoc ipsum de omnipotentis Dei vnico & omnipotente & coæterno verbo, & de carne eius, quam similiter vt nobis ipsum Verbū appareret, vestiuit, & si capere non possit, habere incredibile debet, quod de fragilissimo & transitorio verbo hominis & momentaneis vocibus vixque existentib. & non quam præualet capere, & tamen pene semper experimento habet. Ipsam certe animam nostram corpore quod corrumpitur aggrauatā, non particulatim per singula corporis membra diuidi, sed in singulis portiunculis totam atq; integram contineri beatus Augustinus validissime probat. Qui ergo hanc nostræ animæ potentiā præbuit, vt vna eademq; & indiuisam in singulis quibusq; particulis sui corporis, eodē tempore tota consistat: quare suæ propriæ carni id dignitatis si vult dare, non valeat, & ipsa in diuersis sui cuiusdam corporis, quod est Ecclesia partibus, tota simul & indiuisa possit haberi: cum sicut anima nostra vita est corporis, ita sit Ecclesiæ (imo multo melius, per Dei gratiam) vita caro saluatoris.

Caro Christi, vita Ecclesiæ.

Per animam quippe fit, vt corpus vtcumq; temporaliter viuat: per carnem vero Saluatoris agitur, vt Ecclesia non quomodocunq;, sed beate in æternum viuat.

D

Cum vero sapiētissimus Salomō cunctas res esse difficiles dixerit, ita vt explicare eas homo non possit, nonne insanienti quam simillimus est, qui hæc diuina arcana discutere ad oculum violenter quærit? Omnes n. creaturæ Dei miracula nobis implicabilia sunt: Christus vero inter omnia, aut præ omnibus miraculum singulare. Si igitur potest Christus efficere (sicut diximus) vt vnaquæque separata particula sit totum Christi corpus, & tamen omnes separatæ, non plura sint corpora sed vnum corpus: quemadmodum vox mille hominum percutit aures, & apud vnumquemq; tota est, nec tamen plures dicū-tur sed vna sola: & quemadmodum tota anima mille corporis humani replet particulas, & cum se totam præbeat singulis, non plures tamen, sed vna est anima: ita iam nulla ratio propter huiuscemodi quasi partitiones obstare videtur, vt non possit, aut velle non debeat Christus, panem & vinum, sicut ipse docuit & Ecclesia credidit, transferre in corpus & sanguinem suum.

Eccl. 1.

E

Roger. De mille Missis, quæ eodem tempore celebrari possunt videris mihi rem quidē valde difficilem, sufficienter & satis idonee declarasse: Verumtamen in partitione vnius hostiæ adhuc paulisper hæreo, quoniam quod prius vnum tantūmodo video, id me partiente, ita in plura diuidi cernitur, vt vnaquæque portio minor, quam illud, quod erat integrum, videatur. Si enim non mea vi, sed sua sponte hostia diuideretur, aut post diuisionem magnitudo integre non videretur immutata: iam satis factum mihi esse crederem, quod & vnaquæque portio & omnes simul absque vlla diuisione vnum integrum corpus esse possent.

De hostia diuisa.

Guitmundus. Si de mille Missis, quæ vno tempore celebrantur satis æstimas declaratum: mirum est quod de vna hostia ita possis moueri. Nam sicut hic priusquam partiaris hostiam, tantummodo vnam vides; ita prius quam mille celebrentur Missæ vnum tantū Christi corpus in cælis, & si non oculis, mente tamen vel fide cernis. Et sicut opere tuo putas hostiā diuidi: sic putari potest Sacerdotum opere fieri, vt corpus Christi quod in cælis vnum est, mille in locis simul teneatur. Sed absit hoc, vt vel illorum opere, vel tuo, vnus Christus per plures locos vel partes diuidatur; quia ipse est qui in opere vestro, non quod vester visus æstimat, sed quod ipse vult operatur.

F

Quis operetur hæc mirabilia, Sacerdos in Christus.

Nam sic violentia Iudæorum videbatur mori, & tamē ipse dicit: nemo tollit animam meam à me, *sed ego pono eam à meipso.* Ita ergo cuiuslibet fortasse violentia poratur frangi: nec tamen quod carnalis æstimat sensus, sed quod ipse vult Christus credendus est operari. Sicut sane post partitionem hostiæ singula tibi minora videntur quam hostia integra: ita in omnibus Missis minus apparet corpus Domini quam in cœlis esse credatur. Sed hoc * tantū secundū sensus; qui sicut in multis rebus alias sæpe, ita in hac re semper falluntur.

Ioan. 10.

* Totum.

Sed nunquid si hoc capere nō potest oculus carnis, extinguendus ideo est oculus mentis? Cum n. Maria Magdalene ad monumentum Domini plorans, ipsum Dominum cerneret; nunquid non ipse reuera Iesus erat, quia illa secundum oculos decepta hortulanum se videre putabat? Aut cum ipsa die resurrectionis suæ, duobus discipulis ambulantibus in via scripturas tanquam peregrinus exponeret; nunquid aliud quam ipse erat; quia scriptū est, *oculi eorum tenebantur, ne eum agnoscerent?* Aut cum Discipuli in mari laborantes, eum super vndas cernerent ambulantem; quis audeat dicere non ipsum vere fuisse, quia ipsi deceptis oculis phantasma esse putauerunt? Sed & secum in naui iam positum, videntes, & miraculum eius in sedato mari admirantes, sicut ex Euangelio potest conici, non cognouerūt eum donec ad terram venirent. Sic enim scriptum est; *Cumque egressi essent de naui, continuo cognouerunt eum* Quibus ex verbis potest (vt diximus) conici, quod in naui fortassis obstupefacti adhuc recenti miraculo, aliqui non cognouerant eum. Quid igitur? Nunquid putandus est eos ioculariter delusisse? Absit. Ipse n. vbiq; idem erat, Ipse vbique veritas erat, Ipse vbiq; sapientia erat.

Ioan. 2.

G

Luc. 24.

Matth. 14

Marc. 6.

Sed nobis per hæc oportebat ostendi, quoniam quandiu cū Maria flente, velut ad monumentum, Domini stamus, nosmetipsos mortificando & mortē Domini donec veniat annunciando, quandiu in via positi peregrinamur à Domino, quamdiu in mari huius seculi laboramus, & ventus nobis tentationū contrarius est, quamdiu ambulamus per fidē, & non per speciem: quamuis plorantes ad monumentum suū semper Dominus consoletur quamuis in via positis semper scripturas exponat, quamuis turbatos in mari tranquillet, quamuis præsens nobiscum sit semper in naui sanctæ Ecclesiæ *vsque ad consummationem seculi*; non tamen habemus eum cernere nisi in peregrina specie, maxime oculis carnis; licet non aliud quam ipsum habeamus in his Sacramentis. Et merito. Nam quia fructus mortiferæ arboris antiquis [illegible] hominibus spirituales veracesque oculos clauserat, carnales fallacesque aperuerat; iustum est, vt fructus viuificæ crucis nouis hominibus ipsos carnis oculos claudat, & veraces mentis oculos, quibus veritas videtur, aperiat. Quemadmodum igitur ægrotanti palato amara censenti quæ sano dulcia sunt, nemo

Ioan. 20.
1. Cor. 11.
2. Cor. 5.
Coloss. 3.

H

1. Cor. 13.

A sanus credit: ita infirmis carnalibus oculis contra sanatos mentis oculos, de ipsa medicina interioris hominis iudicantibus, nemo nisi insanus consentit. Nam & res hæc tanta est, vt infirmo visu non valeat comprehendi, & fidē nostrā ita vtilius est interim exerceri: vt per hoc videlicet quod contra visum carnis in hoc tā necessario Sacramēto agitur, discamus visibilia transcendere, ad inuisibilia festinare, & tenere certius occultas, quæ nunquā mentiens veritas docuit, quam quæ corā nobis fallax oculus pandit. Quapropter quoniam tibi ostensum est, idē esse in particulis vnius hostiæ, quod est in pluribus Missis, quæ simul celebrantur, de quibus satis declaratum esse dixisti, nec secūdum visionē oculorū carnalium debere te iudicare euangelicis exēplis & ratione monstratū est: vtrū satis adhuc dictū arbitraris, expone. ROGER. Videris equidem mihi, fateor, syncerę fidei veritatem congrua prosequi ratione: veruntamen, illud, quod me aliquo modo adhuc fodit, non tacebo. Superius quippe dixisti, quia sacerdos videtur quasi diuidere B hostiam propter mysterium, quod ita celebrari oportet. Si ergo viderem quod hostia postquā est consecrata, iam non posset amplius diuidi, nisi ob mysterii gratiam, quod sicut dixisti, ita oportet celebrari: omnem prorsus disputationis tuæ seriem inconcussa veritate ratā esse cōtererer. Sed quoniam quilibet nullius consideratione mysterii prout vult, sibi eam diuidere posse videtur, adhuc nescio quas hinc cogitatio mea tenebras sustinet, quas & expellere gestit, & tamen libere omnino non valet. GVIT. Si plene animo supra dicta reuoluas nihil hinc tenebrarum, vt æstimo, tibi residere cognosces. Nam sensus persæpe falli, cum veterū philosophorum multa argumenta tū quotidiana experimenta plenissime docent. Æque enim, vt ait Boetius, sensus, & (Boetius.) in maximis & minimis confunduntur. Vnde fit, vt de his in quibus confunduntur, merū syncerumq; iudicium habere non possint. De mediocribus quoq; rebus nō iuxta rerum (Diuersitas palatorum.) veritatem, sed pro affectu iudicant sentientis. Sano namq; cuius comedoris, si multum esuriat, etiam amara dulcia videntur: Ægroto autem, aut multū saturo, etiam dulcia sunt C amara. Ite si quis deformis alicuius scorti amore deperear; nonne illa talis forma oculis eius summe gratissima est, cū omnium pene intuentium, quorū mens eadem insania captiuata non est, nō mediocriter visus offendat? Remum in aqua, si interrogas oculos, fractum asserūt, quem mox extractum manifeste integrum testātibus oculis ratio probat. (Iudicium auris.) Quid de iudicio aurium? quandoquidē illa quę in auribus sobrii absurdissima resonat, lasciuum quēlibet mimū cantilena mollis oblectat. Sed quid in his diutius immoror? Quis enim mirari debeat si sensus exterior frequenter fallitur: cū interior, atq; omnium iudex sensuum animus, nisi hunc Dei gratia regat, toties & tantum periclitetur? Ex quo fit, vt contra rationabilē sanctæ Ecclesiæ fidē per hoc quod infirmus & lippus oculus se videre putat, nullatenus debeas (Gen. 3.) impediri: quandoquidē eos, quos inobedientię cibus oculos aperuerat, per hunc inobedientię cibū oportere claudi credo iam iernes: vt videlicet per spirituale vitalēq; cibū restitutis spiritualibus, quos carnalis ille ac mortifer clau(2. Cor. 5.)serat oculis, iam non secundum carnem sapiamus ad mor D tem, sed reuelata facie, quæ sunt spiritualia contemplemur ad vitam æternam. Atque ita quamdiu in agone fidei certamus, quamdiu peregrinamus à Domino, fidē nostrā sedulo conuenit exerceri: quatenus exercendo erudiatur, erudiendo pascatur, pascendo augeatur, augendo perficiatur, perfecta coronetur. Quod autem fidei ad exercitium esset, vel quod pro exercitio suo meritum tanti Sacramenti fideles haberet, si sacrā hostiam non posse, nisi per Sacerdotem & in Missa solummodo diuidi, manifeste & quorumlibet oculis pateret. Quis non vel infidelium pro tā euidenti miraculo, magis quam pro ratione fidei consentiret? Denique manifesta miracula non propter fideles, sed propter infide(1. Cor. 14.)les dicit Apostolus fieri: hæc autē Sacramēta nō sunt infidelium, sed fidelium. Vnde [illegible] infidelibus fas est illa distribui, sed nec etiam pandi. Non igitur infidelibus per aperta miracula pateant, soli vero fideles non carnis intuitu hæc, sed mēte cernant. Nam & ipse Dominus noster Iesus Christus Sacramenta hæc, mysterium fidei appellauit. Vt quid ergo mysterium, nisi quia occultum? Vt quid fidei nisi quod

E hoc non carnis oculos, sed intuitu fidei conuenit contemplari: Nam sicut sanctissimus ait Gregorius, non habet fides meritum: cui humana ratio præbet experimentum. Si igitur de fallacia carnalium sensuum, qui nec de rebus paruis, & quæ ipsis patere sensibus solent, nedum de maximis & occultis contra rationem credendi sunt, euidenter accepisti, si spirituales sensus ad spiritualia Sacramenta aperiri, carnales vero claudi oportere didicisti, si denique tibi de mysterio fidei sic infidelibus occultando, fidelibus autem pro exercitio suo merito crescentis fidei plurimum profuturo, satisfactum est: nullis vt arbitror, hic amplius tenebris improbæ tergiuersationis te inuolui decet. Ad summam, quis possit edicere vel mente capere, quanta etiam nostræ carnis post resurrectionem futura sit gloria, quanta potentia? Immutabimur enim, & *corruptibile hoc induet incorruptionem, & corpus nunc animale surget spirituale*, dabiturque nobis (1. Cor. 15. Esa. 64. 1. Cor. 2.) *quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit.* Cum igitur vel extremi cuiuslibet homunculi caro, quantam sit habitura potentiam nulla nunc possit comprehen F dere ratio: tu de corpore Saluatoris impudenter & carnaliter iuxta sensus disputas, quod præ se ineffabiliter omnes Angeli venerantur? Certe enimuero quicquid humanus intellectus occurrit nobis posse dari, minus est aut nihil, ad illud quod promittitur nobis. Cum igitur nos accepturos esse credimus, quod nunc scire quomodo possit fieri, nisi quia Deo omnia possibilia sunt non valemus: tu de omnipotentis Dei corpore, quoniam quæcunque aguntur præ oculis bestialibus non habes, infantiliter garrire non cessabis? Proinde consideratius supradicta retracta, & fidenter tene, aut Dominum Deum nostrum carnem suam sine vllo eius incommodo per partes ineffabiliter posse distribuere, aut si id ei non placet, Sacramenta suæ mensæ vel secundum rationes quas diximus, vel secundum alias, si Deus tibi dederit forsitan meliores, licet oculorum carnalium intuitui aliter videatur, tamen indiuisa manere. At si illud quod prius dixi Domino placet: fas est ergo non per violentiam quidem nostram, sed per G dignationem suam Christum secundum carnem dentibus atteri, & per partes corpus eius fidelibus ministrari. Si vero non placet, nihil nobis inconueniens de diuisione Sacramentorum & dissipatione debet obiici, quæ possunt, vt diximus, rationabiliter indiuisibilia & indisseparabilia comprobari. ROGER. Ita fateor, cunctis quæ opposui tua competenter occurrit ratio, vt per omnia gaudeam, & nihil ex his reliquum videam in quo iustum putem, te debere à me amplius fatigari.

GVITMVNDVS. Illud sane scrupulum mouet aliquibus, quominus hanc mutationem posse fieri credant: quod ex solito naturæ cursu nulla fere ex toto similima occurrit mutatio. Nam cum aliquid substantialiter trans(Mutatio substantiæ in substantiam)mutatur in aliud, id vtique transire solet, quod non existebat prius. Verbi gratia: *Virga Moysi mutata est in serpentem*, quæ ante non erat serpens sed tunc cœpit esse serpens. (Exod. 7.) quando vero dicimus mutari panem, non in carnem quæ nondum fuerat caro, sed in eam quæ iam erat Christi caro sine vllo carnis ipsius Dominicæ cremento mutari confitemur. Et nos equidem ad intelligendum nobis in hoc se H culo difficilem mutationem hanc non negamus: non tamen ad credendum. Sed quorsum id? Non enim idcirco magnum hoc atque saluberrimum credere non debemus, si in hac vita quomodo fiat, capere non valemus: cum necessario multa fide teneamus, quibus nostra cæcitas aut multo magis, aut certe non minus repugnare videtur? De prouidentia namque & libero arbitrio, cum vtrumque fideliter teneamus, & vtrumque teneri oporteat, ita sibi rationes humanæ videntur altrinsecus obuiare, vt potius * vtramque vicissim destruant, quam vel alterum es(* vtrunq;)se concedant. Nulla mens hominis potest capere quomodo id, quod in vno loco totum est, eodem tempore totum esse possit in altero, cum de voce tamen hominis, id omnes teneant: animam quoque singulis inesse mem(August.)bris simul totam, beatus Augustinus inexpugnabili ratione confirmet. Et ecce omnium rerum creatio creditur, cum tamen ab homine nō capiatur. Quis enim vt de compendio loquar, valeat capere illud, quod primo factum est,

A

quando habuit fieri? Quod enim adhuc omnino non est, non fit: fieri enim iam ad esse pertinet: postquam autem est, non fit: iam quippe est. Sed nec inter esse & non esse, illud quod primum factum fuit, potest esse aliquid. Nam illud aliquid quod interesset, primo factum esset, illud vero alterum posterius. Quando ergo id quod primo factum est, habuit fieri? habuit tamen. Quod enim non caret initio, nullatenus esset, nisi fieret: Ipse quippe dixit & facta sunt.

Psalm 148.

O admirabile fieri quod necessario creditur & nullo cogitatu comprehenditur. At si quis hæc absurde ratiocinari me æstimat, eique hæc omnia displicent, dicat vel ipse quod placet: & inueniet se certe in omnibus verbis, in cunctis etiam cogitationibus suis, si tamen subtiliter aduerterit, de rerum primis initiis, deficientem. Hæc itaque cum fidem necessario exigant discussionem omnimodo non admittant: ad ipsius authoris corpus, nonne rationabiliter expetunt simplicem creditorem, arguunt improbum discussorem? Hinc sane disputationis quoque huius recolere decet initium.

B

Proposueramus nempe ita, vt cum dicunt naturam non posse mutationem hanc pati, vel addi paterentur, nisi Deus velit, vel non. Si non patiuntur hoc addi, sed præter exceptionem asserũt id naturam non posse pati, etiam si Deus velit: non ergo credunt quia *omnia quæcunq; voluit Dominus, fecit*. Si autem non credunt quoniam omnia quæcunque voluit Dominus, fecit, primum quidem scripturas canonicas, quas frequentissime & ipsi recitant, imo eum cuius sunt scripturæ, videlicet Deum despiciunt: deinde vero ipsum Deum nec omnipotentem nec Deum credunt. Non enim vere omnipotens, aut vere Deus est, qui quod vult non potest.

Non posse omnia, excludit omnipotentiã & Deitatẽ.

Sed quoniam hæc & apud ipsos nefandissima sunt: fateantur necesse est, quoniam omnia quæcunque voluit Dominus, fecit. Et hanc igitur mutationem quamlibet nobis difficilem, si facere voluit Deus, absque dubio fecit. Requirendum ergo tantummodo est, an id Deus voluerit. Quod cum voluisse Deum ipso adiuuante opportuno loco monstrauerimus, siue possit intelligi quomodo fiat, siue non possit, obtinebimus tamen necessaria ratione quoniam fecit.

C

Non enim satis argumento est, si nostræ infirmitatis cæcitas id nunquam in hac vita capere valet, quominus debeas credere, si manifestæ rationis necessitas, rem ita vt diximus, probauerit esse. Non enim præcepit tibi Christus, intellige, sed crede. Eius est curare quomodo id quod fieri vult, fiat: tuum est autem non discutere, sed humiliter credere: quia quicquid omnino fieri vult, fiat. Non enim intelligendum prius est, vt postmodum credas: sed prius credendum vt postmodum intelligas. Nec Propheta Esaias dixit: Nisi intellexeritis, non credetis: sed nisi credideritis, non intelligetis.

Esaia 7.
Aug. c. 8.

Vtamur igitur verbis sancti Augustini contra Felicianum dicentis: Hoc fides credat, intelligentia non requirat: ne aut non inuentum putet incredibile, aut repertum non credat singulare. Idem in secunda Epistola ad Volusianum: Hic si ratio quæritur, non erit mirabile: si exemplũ poscitur, non erit singulare. Demus Deo aliquid posse, quod nos fateamur inuestigare non posse. In talibus rebus tota ratio facti, est potentia facientis.

D

Non est, inquit beatus Hilarius, humano aut seculi sensu in Dei rebus loquendum.

Hilarius
Ambrosius de mysteriis 10. nã. dis. c. 9.

Vnde beatus Ambrosius in libro de Sacramentis de hac ipsa quæstione agens: Quid, ait, argumentis vtimur? suis vtantur exemplis, incarnationisque exemplo astruamos mysterij veritatẽ. Quid hic quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse Christus partus ex virgine? Quoniam ergo nos ad incarnationis seu virginalis partus inuitat exemplum, operæpretium reor, paulisper hanc elucidare similitudinem pauloque altius incipiendum.

Quadruplex hominum generatio.

Quadrifariam namque in scripturis sanctis hominum generationem accipimus. Vna est singularis viri, neque de viro, neque de fœmina, sed de limo terræ, quæ est Adæ. Altera huic quodammodo contraria, de viro & fœmina, ex qua & viri & fœminæ: quę omnium fere solennis est. Alia rursus absq; exemplo, quia de virgine viro prodiit virgo fœmina: de Adam videlicet Eua. Quarta nihilominus singularis atque vnica, pro reliquis omnibus facta, omnibusq; melior, & vtilior reliquis, contraria & ipsa quodammodo tertiæ: qua vir de fœmina virgine virgo, de Maria vtique Saluator omnium Christus

E

nostro seculo natus illuxit: Ex his itaq; generationibus illam qua de viro & fœmina viri nascuntur & fœminæ, quia quotidiano visu tenetur, nemo miratur, nemo incredibilẽ iudicat. In qua tamen illud quod extra cæteras valde mirabile est: quod ex duobus corruptis nunquã nisi integrum, neque integrum vnquam nisi ex duobus non integris, tanquam ex contrario contrarium nasci possibile est. illud vero penitus incomprehensibile fecit Salomon asserit, *quomodo compingantur ossa in ventre prægnantis*.

Eccl. 11.

Illam quoq; qua de non homine homo, Adam videlicet de limo formatus quæ & in hoc cæteris lõge videtur mirabilior, & illam qua de virgine Adam virgo Eua producta est: vix vnquam aliquis impugnauit: vix aliquis accusauit. Quando vero de Virgine Maria virgo Christus prædicatus est natus, totus mundus innumeris contradictionibus contra infremuit: & vi & dolo, omnique genere malitiæ, hanc generationem de medio prorsus auferre conatus est.

F

Satis certe iniuste, cum reliquis omnibus hæc excellentior sit atque vtilior: vtpote reliquarum omnium non solum honor atque nobilitas, verum etiam medicina. Siquidem hæc ab aliis nostri generis tantum naturam trahens, nihil autem honoris inde, imo vero infirmitatum ac tentationum plurimum sumens: ad perfectam vndiq; felicitatem per virtutem diuinam sibi ipsa sufficeret. Cæteræ vero per hanc de sub pedibus infelicissimi omnium rerum diaboli, vsque ad consortium Dei omnipotentis sublimatæ, *vt simus* (vt ait beatissimus Petrus Apostolus) *diuinæ consortes naturæ*. nisi huius ope atque medela vterentur, irrecuperabiliter omnes perditum irent.

2. Petr. 1.

Tum etiam perspecta diligenter inter tres singulares, vsitatissimæ generationis multo vicinior multoq; similior, ideoq; credibilior inuenitur. Cui enim non satis elucet, communi generationi, quæ de viro & fœmina est, similiorem fore hanc quę de horum est altero, quam illam quæ est de neutro? Item si contemplemur illam qua de viro solo, fœmina prodiit: valde ã cõmuni visu, & illa remotior. Familiarius quippe & accommodatius communi naturæ est, vt fœmina marem (nam id quotidie fit) quam vt mas fœminam pariat.

G
Genes. 2.

Sed neque fortassis Euæ generationem, partum quispiam dixerit: atq; ideo etiam ã communi visu longinquior est. Sed quid & illud, quod de viri latere dormientis, illa, imo costa de qua facta est illa, contra consuetam naturæ cursum repente prorupit: hic vero sicut cæteri homines in matris aluo nouem mensibus paulatim creuit, communique nascendi lege exiuit, hoc excepto quod mater in partu non doluit, & quod matris ipse, vt talem decebat filium, virginalia integerrima seruans, singulari prærogatiua decorauit? Neque enim fas erat, vt qui a corrupta restauraturus, atque inhonesta honoraturus veniebat, integra violaret, honesta dehonestaret, multoque decentius erat; si de viro virgine violatura mundum Eua prodiit: vt de virgine fœmina restauraturus mundum Christus procederet.

Modus generationis Christi.

Addo etiam quod omnes aliæ seruorum sunt, hæc Domini. Ex aliis homines, ex hac Deus. Aliis omnes Deus fecit ex solo, vt ita dixerim, præcepto: hanc quasi ex magno studio faciens, & verbis & rebus gestis, & miraculorum nouitate promittere ab initio & præfigurare non destitit. Vnde tanquam de opere speciali scriptum est: *Sapientia ædificauit sibi domum*.

H
Prouerb. 9.

Quibus omnibus aliisque permultis digne consideratis: satis hæc credibilior clariorque quam primæ duæ, debuit iudicari. Sed quid attineant hæc ad rem de qua loquimur dignum est reuerti.

Quatuor genera mutationum.

Quatuor enim nihilominus rerum mutationes substantiuas siue efficientias nobis scriptura diuina commendat. Vnam de qua omnino nihil in id quod sunt, facta sunt omnia. Alteram huic contrariam, quam tametsi experimento non ita scimus, ratione tamen colligimus: qua videlicet de eo quod sunt, quantum in ipsis est, redire in nihilum possunt. Nam si hoc solo, quia vult Deus, omnia sunt: si voluntatem suam qua præstat vt sint, vel modice substrahat, ilico in nihilum suum omnia remeabunt.

Aug. c. 9.

Ita denique B. Augustinus contra Felicianum, Creatura, inquit, ex nihilo prolata est: & propterea quantum ad se pertinet, ex eo quod est in id quod non est, id est in nihilum nisi perpetua gratia fecerit, naturæ suæ qua-

A litate vertenda est. Quamuis de accidentibus singulis, quę superuenientibus aliis cedunt non appareat vere posse aliud dici quam quod omnino nihil fiunt. Nam si aliquid essent in subiecto essent. Sed contrariis superuenientibus, nec in suo possunt remanere subiecto, nec ad alia transmeare. Omnino igitur nihil fiunt, nisi quis forte illa dicat in ea, quæ superueniunt transmutari. Quod si ita est, innumera nobis exempla occurrent earum rerū quæ essentialiter in eas, quæ similiter existunt, transmutantur. Ago enim verbi causa, atramēto nigerrimo membranā albissima inficiatur: albedo nigredini continuo cedit. Si igitur albedo in nigredinem versa est, in id vtiq; versa est quod iam erat. Neque enim dici potest tunc sibi augeri nigredinē in quam transferatur albedo, quandoquidem nec atramentum nigrius est quam prius erat, neque aliquid membranę præter atramentum occupauit nigredo. Idem quoque in aliis sæpenumero inueniri potest. Vnde fit vt accidentia recedentia, sicut diximus, aut penitus nihil fiant: aut si permutantur in aduenientia, quod nostræ causæ non parum accederet,
B in ea vtique multoties permutentur, quæ iam erant. Tertiam autem mutationem solenniter cernimus, qua videlicet substantiæ in eas quæ non erant substantias vel naturali vsu, vel per miracula transeunt: sicut nucleus in arborem, semen in herbam, esca & potus in carnem & sanguinem: vel sicut virga in serpentem, serpens in virgam, & cætera huiusmodi.

Quarta vero mutatio est, qua id quod est, transit in id, quod nihilominus est, sicut panem & vinum, virtute diuina, in corpus Christi proprium singulari quadam potentia credimus commutari. Et hæc quidem tribus aliis longe melior, longeque vtilior à credentibus facile iudicatur. Melior quidem, quoniam in diuinam carnem, quæ rerum est omnium optima, id quod mutatur, transit. Vtilior autem, quoniam hanc propter alias factam, singularem nobis medicinam Christus constituit. De nihilo quippe primo facta sunt elementa, è quibus non felices facti sumus. Sed & aliæ duæ mutationes nihil nobis profuerant, quin
C ad summas traduceremur miserias: nisi quarta medicinaliter superueniens, subueniret. Cum itaque cæteris omnibus hæc honorabilior sit atque vtilior, tum etiam illi quæ vsitatissima est, multo vicinior atque similior: ideo multo credibilior, quam duæ reliquæ, reperitur. Cum enim non luce clarius pateat, ei mutationi, quæ vsitatissime de aliquo in aliquid fit, eam quæ etiam ipsa de aliquo fit in aliquid, licet aliquanto mirabilius, propinquiorem admodum ac similiorem esse quam illam, quæ de nihilo fit in aliquid, aut illa quæ de aliquo fit in nihil? Illæ enim duo aliqua habent: istæ vnum tantum. Adeoque à capacitate intelligentiæ nostræ remotæ sunt, vt neque mutationes eas quis fortassis vocauerit: difficillimeque verbum reperiat, si tamen vel difficillime, quo eas aliquatenus proprie exprimere possit. Et cæteræ quidem mutationes rerum subiectarum sunt, hæc Domini, illæ creaturarum cæterarum: hanc suo proprio corpori author ipse retinuit. Et cæteras quidem semel in principio iussit esse Deus, & factæ sunt: hanc autem & propheticis oraculis, & rebus gestis, maximeque sacrificiis & miraculorum nouitate
D promittere & præfigurare ab initio non cessauit: cum etiam magna insuper precum solennitate & studio, per verba quæ ad hoc ipsum propria Deus ipse ac Dominus noster Iesus Christus dictauit quotidie reperita præbet effectum. Quibus omnibus, aliisque permultis digne perspectis, valde credibilior hæc, chariorque, quam illæ duæ potest & debet iudicari. Si enim Deus id quod difficilius, & ab intellectu nostro remotius est, quia voluit, fecit: quomodo non id quod videtur aliquo modo facilius & intelligibilius, si voluit, fecit? Atqui difficilius illud Deum fecisse nemo dubitat: Istud igitur facilius Deum facere, si vult, nemo dubitare debet. Aut quare hanc quartam mutationem non deberet addere Deus ob medelam hominum, qui quartam generationem (vt ostendimus) addidit ob reparationem salutis ipsorum: vt sicut ille summe bonus cuncta bona in creaturis, quæ fore in eius dicebat, fine totidius esse voluit: ita quoque mira varietatis pulchritudine nullus generationis modus decens deesset hominibus, nullus mutandi modus competens deesset rebus.
E Quoniam igitur satis de propositione, vt arbitror, constiterit (scilicet quoniam mutationem hanc Deus, si voluit, fecit) probanda, tantum restat assumptio, scilicet quia voluit. Sed quoniā multa adhuc exhaurienda venena supersunt, oportunius id suo loco seruamus. Nunc igitur prioribus aduersariorum calumniis discussis, hic si placet, aliquantulum quiescamus: vt & quæ dicta sunt diligentius recolas, & dum nouo initio in ea quæ sequuntur assurgimus, animus tuus noua intentione reparetur.

Margin (A): Accidentia abeuntia in nihilum essluunt.

LIBER SECVNDVS.

GVITMVNDVS.

DVM tuis obiectionibus respondeo, prudenter aduertat si quis hæc legerit, non me laborare nunc ad expugnandum nostris argumētis penitus hostem
F sed ad muniendam interim contra hostilia argumenta catholicam fidem. Et illud quidem Deo auxiliante postmodum fiet. Nunc vero rem ita distinguere volumus, vt primo hostilem disputationem debilem esse, & nihil contra fidem nostram conficere posse monstremus: vt cum in suis inimicus vbique defecerit, nostris ad vltimum (Deo fauente) plenius subruatur. Ex qua re puto fieri, vt hæretica fallacia citius sileat, & catholica veritas clarius elucescat. Sed hæc propterea dicta sint, qui festinantius quam res postulat satisfieri sibi omnino volentes, quia non omnia nostra hic expendimus, apud se nos forsitan de inefficaci opere reprehendant. Iam vero cætera prosequamur. ROGER. Berengarius dicit: caro Christi incorruptibilis est, Sacramenta vero altaris, si diutius seruentur, possunt corrumpi. Videntur enim putrefieri. GVITMVNDVS. O calumniosa lingua, ò lingua blasphemiis assueta: promptior ad extorquendam superbe de scripturis Dei suam perditionem, quam ad percipiendam cum fidelibus salubrem
G refectionem. Credidit scripturis sanctis dicentibus Christum esse incorruptibilem, & non credidit Christo dicenti: *Panis quem ego dedero, caro mea est pro seculi vita*, sed contra hoc opponit corruptionem. Videatur itaque male sanis corruptisque hominibus, iuxta infidelitatem suam, corruptibilis & putribilis panis diuinus. & sicut scriptum est, tollatur impius ne vnquam videat gloriam Dei: sed semper ignominiosa de Deo somniet, semper scandala meditetur, vtque ei Christus semper *lapis offensionis, & petra scandali*. Nobis enim panis ille Dei cœlestis, illa Eucharistia, diuinum illud manna, quod immaculati agni carnem impassibilem factam, de sacris altaribus sumimus, per quod & viuimus, & à corruptione sanamur, nunquam corrumpitur, nunquam putrescit: quia cum de die in diem nos renouet, ipsum veterascere nunquam nouit. Cui sententiæ beatus Ambrosius adstipulatus in libro de Sacramētis his verbis:
H Considera nunc vtrum præstantior sit panis Angelorum, an caro Christi, quæ vtique corpus est vitæ. Manna illud è cœlo, hoc supra cœlum. Illud cœli, hoc Domini cœlorum. Illud corruptioni obnoxium si in diem alterum seruaretur, hoc alienum ab omni corruptione. Quod quicunque religiose gustauerit, corruptionem sentire non poterit. Si ergo forte cuipiam vetustate corruptum & putridum aliquando videatur, si is non credit hoc quod videt, esse corpus Domini, iuxta cor suum, cum eo credimus agi: (vt quemadmodum de Christo peregrino, & duobus discipulis cum eo in via loquentibus beatus ait Gregorius) tale illi foris appareat, quale intus in corde videlicet creditur. Si autem credit, hoc quod videt esse corpus Domini: id cum eo fieri credimus, vt aut aliqua eius negligētia corrigenda, vel punienda declaretur, pro eo videlicet, quod Domini sui corpus, quantum in se est, indigne tractauerit, vel contra Ecclesiasticas regulas diutius retinendo inobedienter egerit: aut certe fidei eius soliditas copiosius remuneranda comprobetur, qui contra id etiam quod oculus cernit de rebus ac potentia Domini sui, & communi Ecclesiæ fide non dubitarit. Ad hæc quæ dicimus, ex diuinis libris exempla nobis in promptu sunt. Maria namque Ma-

Margin notes (right): Ex corruptis specie bus argumentum corruptione corporis. — Ioan. 6 — Esa. 26. — 1. Petr. 2. — Cap. 9. — Duo genera videntium Eucharistiæ species.

gdalene

A

gdalene nondum reſurrexiſſe Dominum credens, iuxta incredulitatem ſuam quaſi hortulanum vidit. *Diſcipulis* quoque dubitantibus, ipſa reſurrectionis die *tanquam peregrinus apparuit.* Vbi etiam quomodo credentium negligentia puniatur, vel corrigatur videri poteſt. Nam quoniam Prophetas de Christo minus negligenter attenderant, de negligentia primum quidem puniri, dum *ſtulti* vocantur: deinde corrigi, dum *ſcripturæ eis aperiuntur*, meruerunt.

Ioan. 20.
Luc. 24.

Quomodo autem ad comprobandos remunerandoſque fideles incorruptibilis Chriſtus quaſi corruptibilis videri dignatus ſit, beatus Gregorius declarat de quodam Martyrio monacho narrans, qui Dominum Ieſum in ſpecie leproſi ſibi apparentem propriis meruit humeris baiulare. Cumque is, inquit, qui quaſi leproſus videbatur, de collo eius euanuiſſet, ab ipſo mox ſententiam remunerationis accepit: Quoniam, inquit, non erubuiſti me in terra ô Martyri, nec ego erubeſcam te in cælo. Sicut igitur ad comprobandam & remunerandam Martyrii humilitatem ſiue dilectionem, in terra deformi horrendaque ſpecie Dominus noſter Ieſus Chriſtus apparuit: ita ad comprobandam & remunerandam ſeruorum ſuorum fidem, ſi nulla incredulitas eſt, vel negligentia punienda vel corrigenda, in ſpecie corrupti illius panis, ſi quando hoc contingat, credendus eſt videri. Et ſicut non alium leproſum illum deformiſſimum fuiſſe niſi ſeipſum de collo Martyrii euaneſcens Chriſtus oſtendit: ita non aliud quam Chriſti carnem & ſanguinem in diuinis Sacramentis, etiam ſi ſub ſpecie quaſi putrefacti panis & vini aliquando videantur, orthodoxorum prudentia credere nouit. Quod ſi obiicias (vt dici aſſolet) quia Berengarius vitas ſanctorum pro authoritate non recepit, ſcias, quia tametſi quaſdam ſanctorum vitas non recepit: beati Gregorii tamen libros nunquam eum reſpuiſſe prout recordor, accepi. Quapropter & dialogum beati Gregorii pro authoritate aſſumpſimus, in quo de Martyrio memorantur iſta quæ diximus. Tantus enim author non ea ſcriberet, niſi & ipſe vera eſſe crederet, & digna credi à poſteris iudicaret. Poſtremo, totam ipſam diſpenſationem humanitatis Dominicæ animo percurramus. Tota quippe talis extitit, de qua & inimicorum incredulitas magis excæcanda, propterea que damnanda, ſcandalizaretur: & credentium fides magis augmentanda, & propterea coronanda probaretur. Quid enim hoc ipſum, quod de Virgine *deſponſata Ioſeph* naſci voluit? Nonne & inimicis ad augmentum moro teræ impietatis ſcandali cauſa fuit, vt appellarent eum *filium fabri*: & credenti Petro ad augmentum remunerandæ fidei profuit, qui in nullo per hoc impeditus dixit, *Tu es Chriſtus Filius Dei viui*? Quid denique tota carnis eius infirmitas? Nonne & ipſum diabolum vſque adeo excæcauit, vt nec miracula inaudita prius attendens, vſque ad occidendum eum inſurgeret, nec damna irreſtaurabilia ſibi exinde prouentura præuideret? Ex eadem tamen infirmitate tantiſper illuminantur per fidem hodieque fideles, vt non ſolum valeant ipſius adiutorio fidei in ſuis infirmitatibus non deficere: ſed eiuſdem inſuper Domini ſui auxilium credentes charitati qua pro ipſis infirmatus eſt, vſquequaq; fiducialius audeant implorare. De morte autem eius quid dicam? Nonne dicit Apoſtolus, quia per ipſam *Chriſtus Iudæis eſt ſcandalum, gentibus autem ſtultitia:* Chriſtianis vero *Chriſtus Dei virtus & Dei ſapientia*: Sicut igitur tunc cum inter homines mortalis adhuc Chriſtus viueret, circa eius carnem agebatur: ita etiam quamdiu Eccleſia eius vſque ad conſummationem ſæculi mortalis erit, pro eadem vtilitate Eccleſiæ, quia illa tunc fiebant circa ipſam eandem carnem, ſalua incorruptione eius, tale quid ſpecie tenus apparere poteſt vnde ſcandalizentur, & contenebrentur ſemper increduli, exerceantur autem & illuminentur magis electi. Quapropter deſinant homines mente corrupti & putridi, corruptelam & putredinem opponere Sacramentis Dei: quia ſicut aſſumpta peregrini vel hortulani vel leproſi ſpecies, fidelium negligentiam vel increpuit, vel corripuit, vel fidem dilectionemque probauit, veritatem tamen eſſentiæ Chriſti non euacuauit: ita ſi quando putredo, vel aliud ſimile indecens quid in Eccleſiæ Sacramentis appareat, ad negligentiam miniſtrorum puniendam vel corrigendam, vel certe ad fidem dilectionemve probandam, vt diximus, valet: veritatem tamen eſſentiæ Dominicæ carnis & ſanguinis euacuare non poteſt. Proinde ergo nec iſtas Eccleſia Dei hæreticorum verſutias metuat: quæ ipſam etiam totam carnalem in terris diſpenſationem Domini ſui ſibi quidem ſalutem, ſcandalum autem ſemper fuiſſe reprobis non ignorat. ROGER. A muribus quoque, vel huiuſcemodi quibuslibet animalibus corrodi vel conſumi hæc Sacramenta poſſe obiiciunt. GVITMVNO. Mihi equidem Sacramenta hæc nequaquam à muribus, vel aliquibus brutis animalibus videntur poſſe corrodi. Quod ſi aliquando velut corroſa videantur, quod nunc de hortulano, de peregrino, vel leproſo diximus, reſponderi poteſt, id eſt, non eſſe corroſa: ſed vel ad puniendam ſeu corrigendam miniſtrorum neglientiam, vel ad probandam eorum qui hoc viderint, fidem, in tali ſpecie poſſe videri. Ad hoc vero quod à brutis animalibus conſumi poſſe dicuntur, reſpondere poſſumus ob prædictas cauſas, id eſt, probandæ fidei, aut damnandæ ſeu corrigendæ cuſtodum negligentiæ, bruta animalia catenus ad corpus Chriſti poſſe accedere, quouſque poteſt humanus viſus aſpicere: Deinde aut mox inuiſibiliter Angelorum ſibi ſemper aſſiſtentium miniſterio, vel ſuapte virtute raptum iri, in cæliſque conſtitui. Cuius ſententiæ Martyr glorioſus Tarſitius nobis idoneus teſtis occurrit. Qui cum veneranda Dominici corporis Sacramenta portaret, à Paganis forte ſuperuenientibus, & quidnam ferret exquirentibus comprehenſus eſt. At ille mori potius quam *ſanctum dare canibus* eligens, palmam precioſæ mortis emeruit. Illi vero curioſiſſime omnia ſcrutantes, rapto cælitus Dominico corpore, nihil penitus, niſi ſola linteamina repererunt. Porro vero ſi quis ſe vidiſſe dicat (nam iſti contra quos agimus non curant quid proferant, dum tamen aliquid ne recte credant ſemper obuciant) hæc à brutis animalibus deuorari, & intra eorundem corpora inueniri, licet tale teſtimonium non facile recipiendum, dignumve reſponſione videatur: tamen ne quid neglexiſſe vel curaſſe putemur, reſponderi poteſt, quoniam ſi placet Chriſto, vel propter eas quas modo diximus, vel propter alias quaslibet, quas ipſe nouerit cauſas, vt hæc Sacramenta abſque ſui corruptione à beſtiis ſiue auibus comedi poſſint: quid hoc ad veritatem, quam credimus, Dominici corporis obſtat? Certe enim non magis beſtiarū vel auium, quam noſtro læditur guſtu. Sed nec pro vilitate beſtiarum ora vel auium roſtra refugit, qui in lapide ſepulchri iacuit, qui poſt reſurrectionis etiam gloriam, terram calcauit. Manifeſtiſſimum quippe eſt ex ordine Dei, animata corpora inanimatis, ſenſibilia inſenſibilibus meliora eſſe: Neque huic ſententiæ vllum vel tenuiter ſciolum reſtagaturum credo. Quæ autem meliora ſunt, apud optimum Dominum chariora, ideoque honorabiliora ſunt: quo fit vt corpus cuiuslibet viui animalis non ſit apud Deum vilius quam terra & lapis. Sed ipſum Chriſti corpus, ſicut iam diximus, in lapide iacuit, & terram calcauit: non igitur propter aliquam vilitatem cuiuſcunq; animalis corpus borrelcit. Quapropter, etiam ſi aliquo diuino iudicio bruta quælibet animalia non ſolum ſacroſancta myſteria tangere, ſed etiam valeant deuorare nulla tamen ex hoc nobis ratio obuiat quę veritatem Dominicæ carnis & ſanguinis, quā tenemus in ſacris myſteriis, nos negare cōpellat. Quocirca ſufficiēter excuſſa & hac blaſphemia, cætera videamus. De igne grandis quoq; quæſtio oritur: pro eo quod in quibuſdam, vt aiunt, canonibus igni tanquam abſumenda, ſacra myſteria tradi iubentur. Veruntamen non vt combuſtione conſumantur, id præcipitur, ſed tanquam omnium elementorū purgatiſſimo, ac mundiſſimo digniſſimoq;, quod omnia reliqua elemēta purgat, ipſum vero ex reliquis nec inquinari valet, nec indiget expurgari, venerabiliter cōmitti iubētur. Satis tamē mihi placeret, vt quando aliqua negligentia vel certe miraculū nouū de diuinis myſteriis accidit, id inde fieret, ꝙ mihi magiſter meus, vir eximius ſine dubitatione credendus, D. Lanfran. ſe puero in Italia factum eſſe narrauit: Nam cum Presbyter quidam Miſſam celebrans, inuentā ſuper altare veram car-

B

Quid tota humanitatis Chriſti

C

diſpenſatio intenderit.

Matth. 1.
Luc. 1.
Matth. 13.
Marc. 6.
Luc. 4.
Matth. 16.
Marc. 8.
Luc. 9.

D

1. *Cor.* 1.

Luc. 24.
Ioan. 20.

Quod Guitmundus indicare videtur ſpecies Sacramentales Eu-

E

charist... te vera non corrumpi, aut putreſcere, vel à muribus poſſe corrodi, aut ab aliis animantibus deuorari, ſed hæc tantū ſecundum apparentiā fieri, non ſatis cum placitis ſinceræ Theolo-

F

giæ conſonat, quæ docet vere ſpecies illas alterari corrumpi: ab animantibuſque mandi poſſe, & quamprimum ceſſat numero ſpecies eſſe deſinunt, deſinere quoque illic ſub ſpeciebus corpus Domini.

G

Vide S. Thom. 3. p. q. 77. art. 3. 4. 5. 6. 7.

H

Lanfrancus. Miraculum de Sacramento altaris hiſtoria

A nem & verum in calice sanguinem, secundum propriam carnis & sanguinis speciem, sumere trepidaret: rem protinus suo Episcopo consilium quæsiturus aperuit. Episcopus autem cum multis coepiscopis ad hoc conuocatis, calicem illum cum eadem carne & sanguine Domini diligēter opertū ac sigillatim in medio altaris inclusit, pro summis reliquiis perpetuo reseruandum. Si tamen sacra mysteria ignibus imponuntur: non traduntur equidem ignibus cremanda, sed mundissimo, vt dixi, elemento fideliter committuntur, nobis occultanda & supernis sedibus illico reponēda. Quod si forte cuius curioso videantur combori, certissime nouerit, quod Dominici Sacramenti substantia quidem nullatenus crematur; sed à nobis, vt dictum est, cœlestia petens abripitur: qualitates vero sensuales, quas ibidem post immutationem substantiæ Dei remanere altissimo consilio voluit; ostenduntur quod suum est. Vnde fit vt color & sapor, odor quoque, & si qua huiusmodi accidentia prioris essentiæ videlicet panis seruata sunt, quemadmodum in pane vel vstulato vel nimis diu seruato solet fieri: Simili modo hic quoque salua omnino Dominici corporis substantia, corruptioni externus ipsa accidentia aliquatenus videntur obnoxia: quatenus cœlestis altitudo mysterii, retentis velata accidentibus, nec passim reueletur incredulis, & probatæ fidei merito, vberius & gratius commendetur iustis. ROGER. Si panis & vinum in Christi carnem & sanguinem verterentur, iam toties, inquiunt, talia deuorata sunt: vt si Christi corpus tam magnum vt ingentissimus mons fuisset, iam totum deuoratum consumptumque fuisset. GVITMVNDVS. Ita equidem videretur consequens, si nos concederemus corpus Domini membratim discerpi: atque ita particulatim à fidelibus manducari, vt iam sine vllo sui damno totum apud se remanere non posset: sed quoniam ad instar vocis, quæ inter mille homines (vt supra dictum est) ab vno prolata, ad singulos tota peruenit, & apud dicentem tota remanet: ita Dominicum corpus à singulis comedi credimus: vt tamen apud se totum, integrumque remanere fateamur, iam nos in nullo impediens hæc obiectio vana conticeat: quia sicut beatus Augustinus & Eusebius Emissenus dixerunt, hæc gratia Dei scit distribui, nescit distributione consumi. ROGER. Corpus Domini inconueniens est in secessum mitti, *Omne autem quod intrat in os,* vt Salutator ait, *in ventrem vadit, & in secessum emittitur.* Denique de Sacramentis istis si multi panes, vt inquiunt, & multa vina sacrentur: potest quis longo tempore viuere, nihil aliud comedens aut bibens: vnde igitur habebit secessum illo tempore, nisi ista in secessum vadant? hæc sunt interim quæ mihi de rationibus Berengarii occurrunt: quibus postquam responderis, authoritates apponam. GVITMVNDVS. Corpus Domini quidem nullo modo in secessum mitti, & nos credimus. Sed non omnia quæ in os intrant in secessum ire concedimus: Non enim sententia illa Dominica, nisi de cibis qui ad sustentandam huius mortalis corporis vitam ingeruntur, competenter intelligi potest. Nemo est enim qui de eo, quod Saluatur post resurrectionem suam comedit, sicut nec de Angelis qui apud Abraham comederunt, id vel audeat suspicari. Sicut igitur cibus corruptibilis, cum ab immortalibus sumitur, hac secessus lege congrue creditur non teneri: ita cibum incorruptibilem, quod est corpus Domini, cum à mortalibus editur, secessus necessitatem pati nefas est arbitrari. Absit enim vt inhonestam corporis egestionem cibus ille sustineat: qui corpus & animam ad æternam honestatem parat. Sed si cui hoc quod diximus fortasse non sufficit: audiat quod de ipsis nostris incorruptibilibus cibis physici, & medici maxime, certissima ratione doceant; dicentes, partem ciborum & potuum eam videlicet quæ corpulentior & corruptior est, per secessum egeri: partem autem subtiliorem & vtiliorem, vt naturæ per diuersas corporis & partes distrahi, & in carnis naturam ac sanguinis versum iri: partem vero aliam, subtilem quidē, sed minus volem, per partes corporis similiter transfusam, per poros euaporari: partem autem residuam, neque tamen per subtilem, neque adeo vt prima est, corpulentam, per fluxum narium aut per sputa, vel quolibet simili modo iactari. Quæ si ita sunt, imo quia ita sunt: non igitur cibus qui in ventrem vadit, omnis in secessum emittitur. Sed neque Dominus hoc in Euangelio dixit. Illud quidē ex sententia Domini intelligimus, quod omnis cibus & potus qui ad sustentandum corpus in os intrat, in ventrem naturaliter vadit: non tamen dixit, & omnis in secessum emittitur, sed tātum dixit, & in secessum emittitur, de parte videlicet omnibus notissima loquens. Et hæc quidem quantum ad hunc locū attinet, de hac sententia Euangelica dixisse sufficiat. Cæterū si quis hanc Domini sententiam enucleatius sibi exponi desiderat, expositiones Euangeliorū studiosus legat. Nobis enim in præsentiarū hoc tantū dixisse sufficit ne quis nos existimet Dominicæ sententiæ contraire. Siue autem hoc modo, siue quolibet alio, prædicta quæstio de sententia Domini conuenientius soluatur: hoc interim quod ad susceptam disputationem satis est, constat: scilicet; quia non omne quod in os intrat, in secessum emittitur. Frustra igitur & hæc nobis offertur obiectio: quia nullo modo per eam impedimur, quod de mensa Domini sumimus, corpus & sanguinem Domini credere, cum tam multa alia sciamus, quæ in os intrant, in secessum non ire.

Aliis insti lato.

B

C

Augustin. Eusebius.

Matth. 15.

Genes. 19.

D

E

F

Illuc nunc quod addunt ex se, videamus. De istis, inquiunt, Sacramentis, si multos panes & multa vina sacrentur, potest quis longo tēpore viuere nihil aliud comedens aut bibens, vnde igitur secessum habebit tempore illo, si non ista in secessum petant? illud equidē ego confiteor, quoniam ex virtute sacrosancti corporis, si placet ita Deo, propter aliquam quam ipse nouerit causam non dico ex multitudine panum, sed vel ex modica portiuncula potest quis longo tempore melius, quam ex omnibus huius mundi epulis sustentari. Nam si Helias, ex virtute refectionis illius quā ex duobus subcinericiis panibus & modico aquæ Angelo ministrāte perceperat, quadraginta diebus totidemque noctibus vixit: quanto magis ex virtute huius cœlestis diuinique conuiuii, in quo non iam subcinericios panes, & aquam de manu Angeli, sed ipsius Verbi Dei propriam carnem & sanguinem de manu eiusdem sumimus Christi, potest quispiam nullo alio cibo vtens, si quando ita voluntas Dei est, optime sustentari? Denique & hoc de quibusdam sanctis patribus legimus, qui nullum aliud sumentes prorsus edulium, sola communione Dominica, diebus tantum Dominicis saginati, multis annis vixerunt.

Helias. 3. Reg. 19.

Solo Sacramento posse quē sustentari.

G

Hoc igitur concedere possumus, posse videlicet aliquem ex virtute Dominici corporis per diuinum miraculum longo tempore viuere: secessum autem ei posse fieri exinde, omnino denegamus. Si quid sane interim habet secessus, aut ex reliquiis præteritorum ciborum, aut ex defectu sui corporis id esse necesse est. Sed hoc, inquit Berengarius, iam manifeste probatum est (ita enim nonnulli pro eo nobis responderunt) neque ex reliquiis præteritorum ciborum, quippe propter diuturnitatem longi temporis iam consumptis, neque ex defectu propriæ carnis, quippe consueta corporis pinguedine permanente, Eucharistia pastos habuisse secessum. O hæretica malitia, hoccine experimento ausa es probare? hoc te probasse ausa es dicere? hoc manifeste ausa es propalare? Quam immanissima audacia, nec præsentis Dei tremendam maiestatem in experiendo pertimuisti, nec Christiani populi pro tanto scelere digne sæuitutam indignationem in referendo formidasti? Hæc ego tamen quæro, quando vel à quibus istud probatum est. Si enim antiquis temporibus id probatum esse dicat: cum nullus hoc authorum probabilium referat, nullo modo credendum est. At si propinquis temporibus probatum est, quis probauit? Catholicæ partis equidem nullus. Quis enim hunc sacratum panem Christi corpus vere esse credens, de experiendo tam nefandissimo scelere cogitaret? Quod si ipse, vel suæ partis quispiam panes multos, aut pergrandem vinum, tale quid probaturus sacrauit: nos de Missa infidelium & maxime tantum nefas probare volentium, quicquid eis contigerit, non magnopere iam curamus. Non enim nisi apud eos, qui verba Christi per virtutem diuinam tantæ rei operatoria esse credunt, panem & vinum in carnem & sanguinem Domini transire necessario credimus. Apud eos autem qui fidem huius rei tenent, hanc mutationem per verba Christi ne-

H

Christianorum indignatio cōtra Sacramētarios.

Omnes Sacerdotes vt rite consecrāt si quo modo eam que intendant facere quod facit Ecclesia Deest corpore.

cessario

A

cessario fieri & credimus, & confitemur. At si forte aliquando quemlibet simplicem, catholicum presbyterum ignorantem ad quid hoc fieret, vt plures sibi panes, aut vnum maximum sacraret, ob id ipsum experimentum decepit: aut suæ partis quispiam forte cum catholicis Missam celebrans idem fecit: corpus equidem Christi, quod sacratum est credimus, sed aut nunquam in secessum isse, aut eodem tempore Domini inuisibiliter absumpto, dignum fallendis refellendisque hæreticis qui secessum faceret panem ab Angelis siue à malignis spiritibus repositum respondemus. Nam in vitis Patrum (quas & si Berengarius recipere non vult, ad instructionem tamen aliorum hoc proferam) legitur, quod aspiciente quodam sanctissimo patre, cuius ad id cernendum Deus oculos aperuerat, quibusdam indignis communicaturis corpus Domini inuisibiliter Angelus subtrahens, carbonem porrigebat, contra hanc de secessu quæstionem posteros fortasse præmuniens. Non quod id semper indignis communicaturis faciat, sicut de hac re volente Deo posterius ostendemus.

B

Aug. li. 18. c. 13.

Sed & beatus Augustinus, quem saltem Berengarius numquam respuit, in libro de Ciuitate Dei, similem subtractionem per Apostatas Spiritus factam de Ephigenia Virgine, regis Agamemnonis filia, dicit, asserens, quod cum à patre diis immolanda esset, vt miraculi nouitate miseros homines altius falleret, diabolus eam subtraxerit, pro qua interim alicubi sumptam ceruam supposuerit. De quodam etiam suis temporibus magna contigisse mirabilia refert, qui inter iumenta videbatur in specie caballi frumenta subuehere, cum ipse interim grauissimo sterteret velut somno oppressus, & eius specie assumpta diabolus, ac deinde coram hominibus in caballum transformatus frumenta portaret. Quocirca, quoniam vel in Missa non credentium virtutem verbi dominici, corpus Domini non fit, vel certe corpore Domini diuina virtute, vel Angelico ministerio inuisibiliter ablato, potest hæreticis secessui congruus panis aut ab Angelis, aut à dæmonibus subiici: iam de tali experimento Berengarius, & sequaces eius contra Ecclesiam Dei desinant oblatrare, cum salua vsquequaque in sacrosanctis mysteriis Dominici corporis veritate, magis ipsi altius in sua stultissima curiositate conuincantur errare.

C

ROGER. Reuera Dei gladio armatus multiplicem serpentem quæstionis huius mira viuacitate concidisti. Et ego gratias ago Deo: quia de quo vehementer angebar, sufficienter mihi satisfactum esse conspicio. GVITMVND. Nonne & illud audisti in quo vel maxime deridendo catholicos; gloriatur? ROGER. Quidnam illud? GVITM. Christus, inquit, nunquam fuit seminatus, neque collectus in agris. Sed ista fuerunt seminata in agris & collecta: quomodo ergo possunt esse corpus Christi? ROGER. Hoc profecto argumentum vel nunquam audieram, vel mente excesserat: cui quid responderi congrue debeat, abs te consequenter exponi desidero. GVITMVND. Irridenda plane hæretici insana derisio. Quis est enim hominum, in cuius carnem manducata non mutentur ea quæ fuerunt seminata & collecta in agris? Quo fit vt omnes homines, qui vescuntur his, quæ in agris seminata & collecta sunt, seminati & collecti in agris possint dici.

D

Et sic falsum est quod ait Berengarius, Christus nunquam seminatus est neque collectus in agris. Aut si propter hanc causam nullus homo seminatus vel collectus in agris creditur, quid ergo impossibile est, si in Christi corpus neq; seminatum in agris, neq; collectum, ea quæ in agris seminata & collecta sunt conuertantur? Sed neque ea, quæ fuerunt in agris seminata & collecta, conuerti hic dicimus. Panem enim in carnem conuerti hic dicimus: panis vero nũquam in agris seminatur vel colligitur, sed grana ex quibus cõficitur. Quod si ita est, falsum ergo & illud est, quod ait Berengarius, ista fuerunt seminata & collecta in agris. Rideatur igitur & in his, nec timeatur vanus irrisor: cũ omnia ornamenta oppositionum eius velut aranearum telæ, conatu facili disrumpantur. ROGER. Recipienda dignissime & toto corde amplectẽda videntur mihi cuncta quæ dicis. GVITMVND. Hæc igitur sunt omnia inquantum adhuc audiuimus, quibus tanquam rationibus Berengarius, & fautores sui contra Ecclesiam Dei hactenus cauillati sunt. Quibus arbitror sufficienter explosis, iam nunc ad ea quæ de scripturis sanctorum Patrum sibi videntur sumere patrocinia veniamus.

E

Augustinus de Doctrina Christiana li. 3. c. 9.

ROGER. Augustinus in libro de Doctrina Christiana, cibum Dominici altaris signum & figuram, vt ipsi asserunt, nominat, dicens: Hoc vero tempore posteaquam per resurrectionem Domini nostri manifestissimum iudicium nostræ libertatis illuxit, nec eorum quidem signorum quæ iam intelligimus operatione graui oneratis sumus: sed quædam pauca pro multis, eademque factu facillima & intellectu augustissima & obseruatione castissima, ipse Dominus, & Apostolica tradidit disciplina. Sicuti est baptismi Sacramentum, & celebratio corporis & sanguinis Domini, quæ vnusquisque cum percipit, quo referantur imbutus agnoscit: vt ea non carnali seruitute, sed spirituali potius libertate veneretur. Vt autem literam sequi, & signa pro rebus quæ his significantur accipere, seruilis infirmitatis est: ita inutiliter signa interpretari, male vagantis erroris est.

F

Audisti igitur, inquiunt, quod Sacramenta, altaris signa dicit? Deinde infert: Quæ vnusquisque cum percipit, quo referantur imbutus agnoscit: vt ea non carnali seruitute, sed spirituali potius libertate veneretur. Audisti quia non carnali seruitute, sed spirituali potius libertate veneranda esse ista dicit? Et quasi quæreres, quid est carnali seruitute signa venerari: literam, inquit, sequi: & signa pro rebus quæ his significantur accipere, seruilis infirmitatis est.

Lib. 3. c. 16.

Item in sequentibus: Si autem flagitium aut facinus iubere, aut vtilitatem & beneficentiam videtur vetare: figurata locutio est. *Nisi manducaueritis*, inquit, *carnem filii hominis & sanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis*, facinus vel flagitium videtur iubere: figura ergo est præcipiens passioni Domini esse communicandum, & suauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quod pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata sit.

Ioan. 6.

Audisti ergo, aiunt, figuram; Quid amplius requiris? Adde tamen quod apud omnes Ecclesiasticos autores, sed & in collectis Missarum quas vbique Ecclesia celebrat, panis altaris, dicitur Sacramentum: quod est sacrum signum.

G

Missarum collectæ.

GVITMVND. O virum insipienter sapientes, nec Augustinum, nec cæteros autores sanctos, nec consueta Ecclesię verba intelligentes, aut certe male peruertentes præclara diligẽtia. Nusquam etenim Augustinus in libro de Doctrina Christiana cibum altaris Domini, signum vel figuram vocauit, sed celebrationem Dominici corporis signum dixit, quod idem & nos credimus. Nam quoties celebratio corporis & sanguinis Domini agitur, non equidem Christum iterum occidimus, sed mortem eius in ipsa, & per ipsam celebrationem memoramus: Estq; ipsa celebratio, passionis Christi quædam commemoratio. Cõmemoratio autem passionis Christi, ipsam passionem significat. Celebratio igitur corporis & sanguinis Domini passionis Christi est signũ. Et hoc est quod ait beatus Augustinus. Hoc vero tempore, posteaquam per resurrectionẽ Domini nostri manifestissimum iudiciũ nostræ libertatis illuxit, nec eorum quidem signorũ quæ iam intelligimus operatione graui onerati sumus, sed quædam pauca pro multis, eademque tactu facillima, & intellectu augustissima & obseruatione castissima ipse Dominus & Apostolica tradit disciplina: sicuti est baptismi Sacramentũ & celebratio corporis & sanguinis Domini.

H

Quod vero addidit, quia sequi literã, & signa pro rebus quæ his significantur accipere seruilis infirmitatis est, de signis veteris testamenti, de quibus tunc loquebatur hoc dicit. Reuera n. seruile erat & infirmum secundũ literam tantum circumcidi, pecudes immolare, neomenias & sabbata celebrare, agnũ, petram, & cætera huiusmodi quæ Christum significabant, pro Christo accipere. Quod si etiam de celebratione dominici corporis, quã signũ vocauit, hoc Augustin. dixit, & nos vltro sequimur. Nã cũ dicimus in celebratione Dominici corporis Christus immolatur, nemo carnaliter hæc secundũ literã debet accipere. *Christus n. semel mortuus, iã nõ moritur, mors ei vltra nõ dominabitur.* Sed dũ passionẽ ei⁹, missas celebrãdo memoram⁹, ꝓ nobis olim mortuus designatur. Deniq; si quis dicat: Celebratio dominici corporis est Dominica passio, tãquã carnaliter sentiẽs à nob. repellitur

Rom. 6.

A Non est enim celebratio ipsa dominica passio: sed Dominicæ passionis iam peractæ significatiua commemoratio. Vbi autem sequitur Augustinus dicens: Si autem flagitium aut facinus iubere, aut vtilitatem & beneficentiam videtur vetare, figurata locutio est: (Ioan. 6.) *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & sanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis*, facinus vel flagitium videtur iubere. Figura ergo est, præcipiens passioni Domini esse communicandum, & suauiter atque vtiliter in memoria recondendum, & pro nobis caro eius crucifixa, & vulnerata sit. In qua te facinus vel flagitium videatur præcipere, ipse Augustinus in alio loco satis diligenter exponit. Non nostram opinionem in verbis Augustini sequamur: sed ipsum se diligentissime exponentem audiamus. (August. in Psalm. 98.) Exponens enim Psalmum nonagesimum octauum, sic dicit. Durum illis visum est quod ait: *Nisi quis manducauerit carnem meam, non habebit vitam æternam.* Acceperunt stulte, carnaliter illud cogitauerunt: & putauerunt quod præcisurus esset Dominus particulas quasdam de corpore suo, & daturus illis & dixerunt, *durus est hic sermo*. B (Tract. 27.) Sed & super Euangelium secundum Ioannem, vbi hæc eadem verba copiosius tractauit, hoc ipsum flagitium vel facinus quod eum præcipere putabant, latissima expositione prosecutus est dicens: *Hoc vos scandalizat*, quia dixi carnem meam do vobis manducare, & sanguinem meum bibere? Hoc vos nempe scandalizat. *Si ergo videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius.* Quid est hoc? Hic soluit quod illos mouerat, hic aperuit vnde fuerant scandalizati: hic plane si intelligerent. Illi enim putabant erogaturum corpus suum, ille autem dixit se ascensurum in cœlum vtique integrum. *Cum videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius*, certe vel tunc videbitis, quia non eo modo quo putatis, erogat corpus suum: certe vel tunc intelligetis, quia gratia eius non consumitur morsibus. Et iterum: Illi autem cito defecerunt, talia loquente Domino Iesu. Non crediderunt aliquid magnum dicentem, & verbis illis aliquam gratiam cooperientem: C sed prout voluerunt ita intellexerunt, & more hominum, quia poterat Iesus aut hoc disponebat Iesus, carnem qua indutum erat verbum, veluti concisam distribuere credentibus in se. Et paulo post: Quid ergo? Non prodest quicquam caro? non prodest quicquam: sed quomodo illi intellexerunt. Carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo Spiritu vegetatur. Et iterum: *Spiritus est qui viuificat, caro autem non prodest quicquam*, sicut illi intellexerunt carnem, non sicut ego do ad manducandum meam carnem. Certe ergo satis in his verbis declarauit sanctus Augustinus quod flagitium vel facinus videbatur Dominus iubere: hoc videlicet, quod eis qui audiebant, durum visum est: Vnde & scandalizati sunt, quia & acceperunt, inquit, stulte & carnaliter. Sed quare stulte & carnaliter? Quia putauerunt, inquit, quod præcisurus esset Dominus particulas quasdam de corpore suo & daturus illis: putauerunt quod gratia eius consumeretur morsibus, & carnem qua indutum erat verbum veluti concisam, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, distribueret credentibus, non sicut spiritu vegetatur. D Hoc est ergo facinus vel flagitium, quod, vt ait beatus Augustinus, videbatur Dominus iubere, non quia facinus aut flagitium iuberet iubendo manducari carnem suam, sed videtur (inquit) iubere, illis videlicet, qui putauerunt, quod hoc iubendo, necessario etiam se iuberet occidi, & membratim conscindi, atque ita demum carnem eius crudam vel coctam manducari. Proinde ergo figura est, inquit, in hac locutione. Hic iam obstrepit; hic iam adgaudet fortassis vmbraticus. Noli præpostere, vmbratice, noli præcipitanter gloriari: cuius rei figura dicatur hic esse, patienter & diligenter aduerte. Figura ergo est, ait Augustinus, præcipiens. Quid præcipiens? Quid figurans? Hoc enim figurat, quod præcipit, passioni Domini, inquit, communicandum, & suauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quod pro nobis caro eius crucifixa, & vulnerata sit. Deo gratias. Quicquid igitur illud est, quod Augustinus hic figuram appellat (nam quid figuram dicat in his eius verbis cognosci non tam facile potest) non vtique corporis Domini, sed crucifixionis eius & vulnerationis, E hoc est, occisionis nostræque communicationis cum ea, id est, vt imitetur Christum & communicemus passioni eius compatiendo, manifestissime figuram esse demonstrat. Paulo quoque Apostolo concordante, qui ait: (1. Cor. 11.) *Quotiescunque panem hunc manducabitis, & calicem Domini bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat.* Quod si quæramus quid hic figuram Augustinus dixerit, nihil vtique tam congrue videtur occurrere, quam id quod paulo superius doctor idem iam dixerat, id est, celebratio ipsa corporis & sanguinis Domini. Quas ob res, stulte & insipientissime Berengariani librum de Doctrina Christiana nobis obiiciunt; cum cibus altaris Domini nusquam ibi figura, nusquam ibi signum dicatur: & quicquid illud sit, quod signum ibi & figura dicitur, non vtique signum & figura corporis & sanguinis Domini, sed passionis Domini & nostræ communicationis cum ea, certissime demonstretur: Porro autem si ipsam Eucharistiam contentiose asserunt ab Ecclesia vocari signum & figuram (vocatur enim Sacramentum, id est, sacrum signum) quid sibi quæso in hoc conferent, quid nobis obstruunt? (Quomodo Eucharistia figura.) F Nos quippe illam non veremur dicere figuram & Sacramentum. Hic fortasse respondebit vmbraticus, quod & dicere solitus est: Si signum est, quomodo veritas; Si Sacramentum, quomodo veritas? O male cordati hominis insulsissima ratio. Non legisti in Euangelio ipsum Christum signum appellari? (Luc. 2.) dicente Simeone: *Ecce hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur.* Et in Canticis Canticorum ipse ad sponsam suam dicit: (Cant. 8.) *Pone me vt signaculum super cor tuum.* In Esaia quoque legitur: (Esa. 11.) *Erit radix Iesse, qui stat in signum populorum.* Quapropter si Christus, est & verus Christus est, & signum: nihil nos impedit, si hoc quod de altari Domini sumimus, cum sit verum Christi corpus, dicatur & signum. Sed cuius rei forsitan loquens, nisi Dominici corporis est signum? Et ego vicissim abs te requiro, cuius rei Christus est signum? Si mihi respondes, tu ipse quod interrogas soluis. Si illud mihi non respondes, nec me respondere hoc cogis. G Ad instructionem tamen fidelium, de hac re sicut Dominus dederit aliqua dicam: Christus enim, quoniam seipsum pro nobis obtulit, factus est nobis signum redemptionis. Omne enim precium translationis, eius rei cuius est precium, signum est. Christus igitur quoniam quidem redemptor noster est, de morte ad vitam ipse nos transtulit: & quoniam ipse est & precium nostrum, huius nobis translationis, id est, nostræ redemptionis est signum. Non absurde ergo credimus, si simili quoque ratione cibum altaris Dominici, & propter virtutem diuinitatis in eo plenissime habitantis, nostræ salutis effectiuum, & quoniam precium nostrum est, eiusdem salutis nostræ credimus significatiuum. (1. Tim. 2.) Christus denique inter Deum & homines mediator, dum nobis semper velut arcus in nubibus, ex diuina consistens & humana substantia, fulget in prædicatoribus, cum eum pater pro nobis interpellantem semper aspicit, inter Deum & homines signum est fœderis sempiterni, iuxta quod scriptum est: (Gen. 9.) *Ponam arcum meum in nubibus, & erit signum fœderis inter me & inter terram.* H Huius quoque diuini fœderis, huius tam saluberrimæ pacis, sacrosancta altaris oblatio, a nobis creditur signum. Sed & illud quod de virgine natus est Christus, nobis est signum, quod & nos de matre virgine in Christo renascimur, quam despondit Apostolus vni viro virginem castam exhibere Christo, quæ est Ecclesia. (2. Cor. 11.) In Christo crescente profectum nostrum donec occurramus omnes in virum perfectum, (Luc. 13.) præsignatum attendimus. (Ephes. 4.) Ipse dæmonia eiicit, sanitates perficit, tertia die consummatur. Et nos primo quidem vitia expellimus, virtutes deinde nutrimus, tertio perficimur. Et quid amplius referam, cum tota eius in hoc mundo carnalis conuersatio, omnisque secundum carnem disputatio, nostræ vitæ Christianæ proponatur in signum? (1. Ioan. 2.) *Si enim dicimus nos in Christo manere, debemus sicut ipse ambulauit & nos ambulare.* Vt tamen & de fine aliquid memorem, idem crucifixus, mortuus, sepultus & resurgens, ad patris dextram demum ascendens: nonne iuxta Apostolum hoc nobis designat, vt quotidie sicut ipse præcepit, (Luc. 9.) *crucem nostram baiulemus*, quotidie huic mundo moriamur, *consepulti quoque* etiam non attenda-

[A] mus præsentia, sed sicut filii resurrectionis *ambulemus in noua vita*, vt post labores huius seculi conscendamus & nos ad cœlestia regna: Si enim, ait Apostolus *[Coloss. 3.]* *complantati fuerimus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus: hoc scientes, quod vetus homo noster simul crucifixus est cum illo, vt destruatur corpus peccati: Et quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu: in mortem ipsius baptizati sumus, consepulti ei per baptismũ in mortem, vt quemadmodũ Christus resurrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.* *[Roman. 6.]* Nam quod post hanc vitam bene gestam cœlestia petamus, omnium Christianorum orthodoxorum testis est fides. *Scimus enim* iuxta beatum Apostolum, *[2. Cor. 5.]* *quoniã si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur: quod habitationem habemus ex Deo, domum non manufactã in cœlis.* In his igitur omnibus suæ sanctę Ecclesię signum nobis Christus occurrit, quod in cruce pendens sanctissima sua authoritate ipse confirmauit, *[Matth. 27.]* dicẽs: *Deus Deus meus, vt quid dereliquisti me.* Vbi enim pater eũ, aut quando dereliquit, cum ipse dixerit: *[Johann. 8.]* *Non sum solus, quia pater mecum est*, Et iterum: *[Johann. 12.]* *Pater scio quia semper me audis*: In se [B] ergo Ecclesiam suam quondam in Adam derelictam sine dubio figurabat. Cumq; sicut nos beatus Apostolus Paulus docuit, *[Coloss. 1.]* *Ipse caput Ecclesiæ sit, & Ecclesia corpus eius*: ipsum suum proprium, quod de beata Virgine sumpserat corpus, corporis sui, quod est Ecclesia, signum est, & figura, & Sacramentum. Quod videlicet Ecclesiæ corpus ad instar capitis sui, de Spiritu sancto & Ecclesia virgine corde nascitur: & ex omnibus gentibus, tanquam ex diuersis membris in vnum nouum hominem congregatur, Omnia porro hæc, per id quoq; de altari Dominico sumitur, non incongrue credimus figurari. Nam vt inde facili compendio satisfaciam, neq; tamen rationes altissimas diuinorum mysteriorum passim prodam: de hoc certe vniuersalis Ecclesia testis est, quia quotiescunq, id sumimus, nos vtiq; Christianos esse, id est, spiritualiter natos ostendimus. Consequenter ergo & cõcrucifixos, & cõmortuos, & cõsepultos *[Virtus Eucharistiæ.]* Domino nostro per baptismum in mortem, sed & consurrexisse nos declaramus. Per hanc quoq; vitia expellimus, per hanc nos in noua vita confirmari confidimus: per hãc [C] postmodum perfectos, ad regnum æternũ nos ascensuros speramus. Iam vero quod vnitatem corporis Ecclesię sacra figuret oblatio, nõ est necesse vt hoc probando laborem: Paulus enim id sufficienter declarat Apostolus dicẽns: *[1. Cor. 10.]* *Panis quem frangimus, & calix cui benedicimus, nonne participatio corporis & sanguinis Domini est? quia multi vnum sumus in Christo.* Quod beatus Cyprianus intelligens in epistola ad Magnum quendã ita prosequitur: *[Cyprian. lib. 1. epist. 6.]* Deniq; vnanimitatẽ Christianos firma sibi atq; inseparabili charitate connexos, ipsa etiam Dominica sacrificia declarant. Nam quando Dominus corpus suum panem vocat, de multorũ granorum adunatione congestum, populum nostrum quem portabat indicat adunatum: Et quãdo sanguinem suum vinum appellat, de botris atq; acinis plurimis expressum atq; in vnum coactum, gregem item nostrum significat, commixtione adunatæ multitudinis copulatum. Vnde & beatus *[Tract. 26.]* Augustinus super Ioannem dicit: Hunc itaq; cibum & potum, societatem vult intelligi corporis & membrorum suorum, quod est sancta Ecclesia. Et paulo post. Propterea [D] quippe, sicut ante nos intellexerunt, ait, homines sancti Dei, Dominus noster Iesus Christus, corpus & sanguinem suum in eis rebus commendauit, quæ ad vnum aliquid rediguntur ex multis. Namque aliud in vnum ex multis granis conficitur: aliud vnum ex multis acinis.

Aptissime igitur & rationabiliter, sacra oblatio, cum aliorum multorum bonorum, tum etiam corporis Domini, id est, Ecclesiæ ex multis hominibus vel populis velut granis, inter duo testamenta, tanquam superiorem & inferiorem molam contritis, id est, humiliatis: per aquam baptismi, & ignem spiritus sancti in vnum collectæ atque compactæ, dicitur signum. Ipsius vero corporis quo diuinitas saluatoris proprie induta est, apud quempiam authorum, aut nusquam, aut vix signum aperte dici reperies. Vbi sane inuenitur Eucharistia dici Sacramentum corporis Domini, aut constructionem verborum, sic resoluimus: Eucharistia est Sacramentum quod est corpus Domini, vt ipsa quidem sit vere corpus Domini: Sacramentum vero sit aliarum rerum, prædictorum videlicet bonorum, sicut [E] solemus dicere: Deus est fons bonitatis, id est, fons qui est bonitas, & plenitudo diuinitatis, id est, plenitudo quæ est diuinitas, & multa huiusmodi alia. Aut certe intelligimus, quod ipsa quidem sit corpus Domini, ipsius videlicet verbi Dei proprium, & corporis Domini, quod est Ecclesia; sicut beatus Apostolus docuit, sacramentum. Quod si vspiam inueniretur etiã ipsius corporis quo verbum Dei indutum est (quod tamen nusquam aut vix clare occurrit) sacramentum dici: quid nobis officeret, in quo fidem nostram labefactaret? Nunquid enim nullũ sacramentum est, id cuius est sacramentum? Aut nulla figura est id cuius est figura? Quid ergo de filio Dei in epistola ad Hebræos Paulus dicit: *[Hebr. 1.]* *qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius*, id est, patris? Nunquid non est filius id quod pater? Absit. Filius enim id omnino, quod pater, est: & nihil aliud quam id, quod pater est. Falsum est igitur dicere, quod nulla figura sit id cuius est figura. Denique & Christus olim docens, miracula faciens, iustissime inter homines viuens, manducans, bibens, dormiens, cæterasque nostræ humanitatis proprietates in se ostendens: quid [F] nobis aliud quam seipsum Deum hominemque designabat: Sed & nunc quoque pro nobis interpellans, hodieq; corpus suum cum cicatricibus vultui patris ostendens: se pro nobis natum, passum, ac resurrexisse, atque ad cœlos ascendisse designat. Idem igitur Christus sui ipsius est sacrum signum, id est, sacramentum. Hæc eadem quoque diuina nobis oblatio, sine fidei nostræ periculo signare potest. Cum hæc igitur ita sint, eadem nobis per omnia, quæ & Christus, Eucharistia nostra significare inuenitur: Et quarum rerum illa, earundem & Christus sacramentum. Quæ cum ita sint nemo tamen idcirco dicit Christũ vmbram Christi, & non verum Christum esse: nec corpus eius, quoniam corporis sui, quod est Ecclesia, & sui ipsius, vt nunc ostendimus, significatiuum est: vmbraticum & non verum corpus existere. Nemo igitur dicat Eucharistiam nostram propter prædictas significantias vmbram illius Dominici corporis, quod diuinitas Saluatoris [G] sibi propriæ induit, & non ipsum verum & proprium saluatoris corpus existere: Nam si ob prędictas significantias ipsa non est verum Christi & propriũ corpus: propter easdem significationes nec Christus erit verus Christus. Sed absit ab omnium mentibus hoc, vt quoniam tot tantorumque bonorum nobis est sacramentum Christus, idcirco eius veritas vllatenus euacuetur. Absit ergo pariter ab omnium cordibus, vt Eucharistia nostra, quoniam nobis eadem bona significat, idcirco verum Christi & proprium corpus esse negetur. Quapropter satis, vt arbitror, abundeque monstratum est, quicquid ex prædicta beati Augustini scriptura, aut ex nominibus, sacramenti videlicet, & figuræ, & signi, quæ in vsu tenet Ecclesia, aduersarius obiicit, nostræ fidei nihil obesse: verum quam pueriliter etiam in aliis desipiat, ex his patere. Rogerius. Constat equidem, satisque probatum est nunc abs re, quia Ianipsitus Christus est signum: veruntamen id quomodo esse possit, desidero plenius declarari. Guitmundus. Quid super hoc miraris: Res enim ita solennis est, vt neminem [H] deceat dubitare. Quis enim hominum est (verbi causa) qui operans quidlibet, vel etiam solo suo motu spontaneo, non significet se viuentem? Itaque fit, vt vnus homo in substantia semper idem, secundum diuersa opera seipsum significare possit. Ita ergo Christus substantialiter semper idem, tamen visibilia operans, seipsum significat inuisibilia operantem. Sed & verbo & habitudine, seu specie corporis his quibus aliquando apparuit, significauit se propitium vel iratum. Ad hunc quoque modum sacri altaris oblatio, cum substantia corporis Christi veraciter sit: secundum visibilem speciem & visibilia mysteria, vel de ipso Domino, vel de eius Ecclesia, absque fidei nostræ periculo aliqua significare potest. Rogerius. Perge quo intenderas, nam de his insanissimum est amplius dubitare. Guitmundus. Illud sane Berengarium mouere permaxime solet, quod in expositione supradicti nonagesimi octaui Psalmi B. Augustinus de verbis Domini ad discipulos ita dicit: *[Psalm. 98.]* Cum remansissent cum illo discipuli

A Iohann. 6.

duodecim, instruxit illos, & ait illis: *Spiritus est qui viuificat, caro autem nihil prodest. Verba quæ loquutus sum vobis, spiritus & vita sunt.* Non hoc corpus, quod videtis manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem quem fusuri sunt qui me crucifigent. Si ergo, ait Berengarius, non hoc corpus, neq; illum sanguinem, restat, vt quod de altari sumitur; vmbra tantum sit corporis & sanguinis, & figura.

Quod si superiora Augustini verba in expositione eiusdem Psalmi, vel certe in expositione Euangelii vbi hæc eadem verba Domini tractantur, diligenter aduertisset: nunquam ex his fortsitan erroris huius calumniam perstruxisset. Sed infœlix homo, diu in peste hæretica inueteratus suadente diabolo, cuius retibus pene inexplicabiliter implexus est, libentius omnes ingenii sui vires ad aucupandum vnum verbum, quo male intellecto, propagatam stultitiam munire videatur accommodat, quam diuinarum scripturarum prouidentissimam vigilantiam contra se valde reclamantem, vel tenuiter attendat. In eodem quippe Psalm. hæc prædixerat beatus Augustinus. Suscepit Christus de terra terrá, quia caro de terra est: & de carne

B

Mariæ carnem accepit, & in ipsa carne hic ambulabit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit. Si ergo ipsam carnem, quam de carne Mariæ accepit, in qua hic ambulauit nobis manducandam ad salutem dedit, quomodo non hoc corpus, nisi quia ipsam carne dat nobis manducandam in eadem substantia, non hoc autem corpus, id est, in eadem forma, ac si diceret: Corpus quidem meum, sicut audistis, dabo vobis, sed non secundum hoc, quod videtis, id est, non tale quale videtis, non in hac forma, non in hac specie quam videtis. Alioquin cur addidit, quod videtis, cum sufficeret dixisse non hoc: nisi quia hoc secundum essentiam, non hoc, secundum quod videtis? Denique vt hoc quod dicimus Augustinum sensisse cognoscas, recenseat rentius quid in eis qui scandalizati sunt in expositione huius Psalmi vel Euangelii culpauerat. Certe enim substantiam illam quam cernebant oculis, daturum sibi ad manducandum putabant: non panem, non aliud quidpiam. Augustinus autem hoc stulte & carnaliter dicit eos accepisse.

C

Putauerunt enim, inquit, quod præcisurus esset Dominus particulas quasdam de corpore suo, & daturus illis. Putauerunt, quod gratia eius consumererunt morsibus, & carnem qua indutum erat verbum, non integram sicut ascendit in cœlum, sed veluti concisam, vel quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, distribueret credenobus: non quomodo spiritu vegetatur, id est, non viuam. Nam si spiritu vegetatur, viua est. Quid ergo si putassent se accepturos carnem integram, non per particulas concisam, non mortuam, sed viuam, non sicut in macello venditur, sed viuam sicut spiritu vegetatur? nunquid errassent? Vnq; non errassent. Dum enim culpantur, non ideo, quia illam carnem, id est, eiusdem substantiæ se manducaturos putabant, sed hoc solo, quia non integram, non viuam: atque consequenter absque culpa fuissent, si eandem, id est, eiusdem substantiæ carnem se manducaturos putassent integram & viuam. Quod si consequitur, imo quia consequitur: vide quam efficaciter Berengarii sen-

D

tentiam, omnemque vmbraticorum errorem prorsus interimit. Quare si hoc modo, quo diximus, conuenientissime prædicta Augustini verba nulla circumstante parte scripturæ reclamante, imo tota fere diligenter inspecta, & Euangelii expositione suadente, imo necessario cogente, intelligi possunt: quid sibi in his præsidii Berengarius contra nos collocat? quæ, vt indulgentius loquar, etiamsi in ambiguo essent: non magis suæ parti, quam nostræ opitularentur. Nunc autem cum & ipsius scripturæ circumstantia, & tractatus Euangelii tam perspicua ratio, & vniuersalis Ecclesiæ authoritas, nostro sese intellectui conferant: nihil hic loci vlterius habens hæreticæ corruptionis infectio conticescat. Aut certe, si quo pacto nostram se confidit reprobare posse sententiam, aut suam ostendere meliorem: æquo animo audire paratissimus. Non enim quicquam subterfugere volumus, quod non diligenter auxiliante Christo discutiamus. Hoc idcirco dico, quoniam me audisse existimo, quod Berengarius de prono-

Argumentum super pronomine Hoc.

mine hoc, ad hunc modum ratiocinetur. Hoc, inquit, pronomen est, pronomina autem substantiam sine qualitatibus significant. Cum igitur dicit, non hoc corpus, de substantia corporis, non de qualitatibus dicit. Hic exclamare compellor iuxta Prophetam & Apostolum: *Vbi est literatus? Vbi trutinator verborum? Vbi legis verba ponderis:* *Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi.* Vere stultam dixerim hanc sapientiam. Nam iidem ipsi Grammatici, qui huiusmodi proprietatem partium orationis dixerunt, figuras etiam loquendi, quibus à sua proprietate partes orationis decentissime plerumque deficiunt, tradiderunt, & mirifice laudauerunt. Quis denique est, qui quotidiano vsu loquens, aut dictans reprehendatur, si ita dicat: nō sum ego ille qui quondam fui, tu non es is vel ille qui solebas, cum eadem substantia sit, sed qualitates diuersæ: sed & Dialectici, qui pernimium verba appendunt, quotidie res differre, & easdem esse non tantum secundum substantiam, sed etiam secundum qualitates & dicunt & legunt. Quod si ille & is, & idem, pronomina sunt, & non semper substantiam, sed etiam qualitates apud doctissimos etiam persæpe significant: cur & (hoc) pronomen non possit idem pati: An quia Berengario non habenti vnde suam aliter muniat hæresim, id non placet: Placuit tamen summæ authoritatis quibusdam autoribus Grammaticæ artis, non solum figurate qualitates in pronominibus posse accipi, sed etiam talis & qualis, quæ propriæ qualitatis significatiua sunt, inter pronomina numerari. Sed videat ille peritissimus Grammaticus Donatus, qui, qualis, & talis pronomina esse voluit qui dixerit. Ego enim de authoribus Grammaticæ artis iudicare nunc opus non habeo: cum ipsa argumentatione aduersarii commodissime mihi vti possim, dicens: Ipsa pronomen est, Pronomina autem substantiam significant sine qualitatibus: Cum igitur Augustinus dicit: In ipsa carne ambulauit, & ipsam nobis manducandam ad salutem dedit, substantiá carnis Christi, non figuram nos manducare dicit. Idem, hoc, pronomen est. Cum igitur idem Augustinus dixerit in sermone ad Neophytos, hoc accipite in pane, quod pepēdit in cruce, & hoc accipite in calice, quod effusum est de Christi latere: substantiam corporis & sanguinis Christi, non figuram nos manducare & bibere declarauit. Hæc igitur argumentatio tua: O quisquis ea niteris, si quidem infirma est: nobis adeo curanda non est. Si autem firma, plus nobis quam tibi prodest: cum eam tum non nisi in vno loco habeas, nos vero in multis. Cumq; sibi Augustinus ita contrarius sit, aut nō est iam recipiendus, aut in pluribus testimoniis magis, quam in vno credendus; facilius quippe in vno quam in pluribus vel ipse errare, vel codices eius ab aliquo falsatore corrumpi potuerūt. Elige igitur, quod placet, aut infirma est hæc tua ratiocinatio, & nihil conficit: aut firma & nobis plurimum proficit. Nam si infirma est, vbi dicitur, non hoc corpus, non de substantia dictum esse comprobat. Si autem firma, vbi dicitur, ipsam carnem nobis manducandam dedit, & hoc accipite, & cætera similia, de substantia intelligenda esse confirmat. Aut si fortasse dicas, ego sic illa pronomina resoluam: Ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit, id est, ipsius carnis figuram: & hoc accipite in pane, id est, huius corporis figuram accipite in pane, & ad hunc modum cætera. Si hoc, inquam, dicas & nos eodem modo tuum pronomen resoluimus, dicentes: Non hoc corpus, quod videtis dabo vobis, id est, non huius corporis figuram: non vmbrā, sed veritatem dabo vobis. Illas enim tuas resolutiones, talis resolutio sequitur. Si ergo resoluendi figuras in pronominibus contra nos suscipis, qua fronte easdem contra te recusare possis? Aut igitur eas adhibe, & tuas tibi vmbras auferunt: aut respue, & nobis plurimum conferunt. Nam si prædictas resolutiones pronominum cōtra nos proponis, quod nobis opposueras capitulum, contra te & vmbras tuas manifeste conuertis. Si autem respuis, & substantiuam significantiā semper in pronominibus obstinate requiris: Augustinum in multis aliis, vt dixi, huic vni capitulo aduersantem, tibique & sibi contrarium aut non recipimus, aut pluribus testimoniis magis credentes quā vni, concludimus quod optabamus, scilicet, quia substantiue

E

1 Cor. 1. Esai. 19.

F

Talis, qualis pronomina.

August. in serm. ad Neophitos.

G

H

non vm-

A non vmbratice corpus Domini manducamus. Quaquauersum igitur fugias, ex his palam est, quia si doctorem præcipuum Augustinum, quo maxime nitebaris, diligenter aduertis: huius erroris scilicet vmbratici pestem absque vlla respiratione prorsus euertis. Proinde hac dissoluta calumnia, ad illud etiam quod de epistola sancti Augustini ad Bonifacium Berengarius obiicit, transeamus. Qua in re contentionis amore magis quam ratione aliqua, laborare satis aperte videtur. Quod enim ait sanctus Augustinus:

Berengarii obiectio.

Sicut sacramentum corporis Christi, secundum quendam modum corpus Christi est: & sacramentum sanguinis Christi, secundum quendam modum sanguis Christi est, ita sacramentum fidei, fides est: non id de sacramentis nostri altaris est necesse intelligi. Generaliter enim de sacramentis dixerat. Si enim sacramenta quandam similitudinem earum rerum quarum sacramenta sunt, non haberent omnino sacramenta non essent. Ex hac enim similitudine plerumque iam sacramenta ipsarum rerum nomina accipiunt. Deinde à genere ad partem descendens, per simile id quod intenderat conclusit, dicens: Sicut ergo secundum quendam modum sacramentum corporis Christi, est B corpus Christi, & cætera, quod libera facultate intelligere possumus dictum esse de manna, vel de pane & vino Melchisedech, vel de aliquo veterum sacrificiorum, quæ sacramenta corporis & sanguinis Christi fuerunt. Possunt enim quodammodo per figuram corporis & sanguinis Christi appellari, sicut petra vocanit Christus. Et ideo non satis attendit homo quid opponat. Nam & si ex abundanti de sacramentis quoq; altaris nostri dictum id velimus accipere, fidelis & facilis intelligentia patet. Cum enim sacramenta nostra sint substantiue corpus illud quod est filii Dei proprium, sunt quodammodo per figuram ipsum corpus Christi, cuius sacramenta sunt: id est, Ecclesia. Quod in expositione super Ioannem confirmat Augustinus his verbis: Hunc itaque cibum & potum societatem vult intelligi corporis & membrorum suorum, quod est sancta Ecclesia. Huius rei sacramentum, id est, vnitatis corporis & sanguinis Christi alicubi quotidie, alicubi certis interuallis dierum in Dominica mensa præparatur, & de Dominica mensa sumitur. Idem in quodam sermone de sacramentis: Qui passus est, inquit, pro nobis, commendauit nobis in isto sacramento sanguinem suum & corpus, quod etiam fecit & nos ipsos. Nam & nos ipsius corpus facti sumus, & per misericordiam ipsius, quod accipimus, nos sumus: Ecce quomodo cibum & potum altaris dixit esse quodammodo societatem corporis, quod est Ecclesia. Non quod ipsi cibus & potus sit ipsa societas, sed ipsius societatis sacramentum: & hoc quod accipimus, dixit quodammodo esse nos, quia nostri est sacramentum. Ita ergo corpus Christi proprium est quodammodo per figuram illud corpus Christi cuius est sacramentum, quod est Ecclesia. Nec mirum cum ipse Dominus per Prophetam dicat: *Indumento iustitiæ circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, & quasi sponsam ornatam monilibus suis.* Se dicit sponsum, quia ipse sponsus est: se dicit sponsam, quia ipse est quodammodo illud corpus suum, quod est Ecclesia, cuius ipse est sacramentum. Hanc intelligentiam nobis aptissime similitudo secuta commendat. Sicut enim dicimus proprium corpus Domini, alterius sui corporis, quod est Ecclesia, sacramentum: sic baptismum visibilem, alterius, inuisibilis, scilicet baptismi, cognoscimus sacramentum. Est namq; baptismus exterior, aqua visibilis, carnem abluens: Est baptismus interior, fides inuisibilis, animam simili modo purificans, teste beato Apostolo, qui ait: *Fide mundans corda eorum.* Et iterum: *Sic & vos saluos facit baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum.* Proinde satis conuenienter, & sana fide intelligere possumus dixisse Augustinum, sicut sacramentum corporis Christi, id est, sicut illud proprium filii Dei corpus, quod est sacramentum corporis Christi, quæ est Ecclesia, secundum quendam modum corpus Christi est, illud scilicet cuius est sacramentum, quod est Ecclesia. Ipse enim sponsus, ipse secundum quendam modum & sponsa: ita sacramentum fidei, id est, exterior baptismus, pro eo quod fidei signum est, secundum quendam modum fides

Genes. 14. *1 Cor. 10.* *Tract. 26.* C *Esaia 61.* D *Act. 15.* *1. Pet. 3.*

E est. Ostendit adhuc Berengarium sanctus Petrus de Domino, dicens: *Quem oportet cælum suscipere vsque in tempora restitutionis omnium.* Si vsque in finem, ait Berengarius, cœlo suscipi debet: nunquam de cœlo exit, vt in terris aliquando teneri possit. Nos credebamus Christũ in cœlo regnare: iste vero ait in carcerari, vt etiamsi velit corporaliter vsque in finẽ miseras non possit terras visere. Et Augustinus in lib. de ciuitate Dei dicit, vnumquenque sanctorum ad tantam gloriam peruenturum, vt vbicunq; volet suus spiritus, continuo sit & corpus. Et Berengarius asserit, Christum ad tantam impotentiam deuenisse, vt qui de terra suum corpus eleuauit ad cœlum, non possit illud vsque in finem vel ad horam reddere terris. O nimium cæca vanitas, & vana cæcitas: Quis enim quotidiano vsu loquens, dicere metuat: Tot mensibus, vel tot annis in ciuitate illa mansit ille, etiamsi quotidie ad opus suum de ambitu exeat ciuitatis? In Euangelio de Anna scriptũ est, quia non discedebat de templo, cum tamen sæpius illam corporalis necessitas auocaret. Quapropter si ad terras Christũ quotidie corporaliter descendere diceremus, B. Petri opposita nobis sententia non obesset. Sed absit hoc à Christianorũ F prudentia, vt sic dicamus Christum in terris sacrificari, vel manducari, vt necessario interim deserat cœlos. Ipse namque in cœlis totus est, dum totũ corpus eius vere manducatur in terris. Quod non esse habendũ incredibile ex virtute diuinæ potentiæ, & ex supradictis exemplis, scilic. vocis & animæ, satis facile comprobari potest. Quis vero risum tenere iam valeat, audiens Berengarium ipsa Domini verba de sacramentis interpretantem? Hoc, inquit, necessario panis, est corpus meum, & hic calix necessario vinum. O impudentissima stultitia, & nimium patens, nec quid dicat, nec quorsum tendat aspiciens. Quæ est enim hic necessitas, vt subaudiatur tam necessario panis & vinum, cum possit econtra congrue dici: hoc, subaudis corpus iam non panis, est corpus meum: & hic subaudiatur, potius, iam non vinum, est calix sanguinis mei? Vel certe sic: Hoc, subaudiatur hactenus panis, ex hoc iam est corpus meum, non panis: Et hic calix, subaudiatur, hactenus vinum, ex hoc iam est sanguis meus, non vinum. Vel certe G sic absque istis subauditionibus: Hoc enim pronomen non est ad supradicta relatiuum, sed tantummodo demonstratiuum: Et ideo panis & vinum quæ supra in Euangelio nominata sunt, nulla hic necessitate subaudiuntur. Iam miseret me illius, & erubesco pro illo. Quis enim nisi se ipse ita proderet, eius nominis virum tam pueriliter garrire, & tam friuole desipere, credere posset? Sed videamus per has tam necessarias subauditiones, tantus hic ratiocinator, quo peruenerit, quid cõfecerit, quid obtinuerit. Hoc, inquit, vt sacramenta altaris panis dicatur, & vinum. Huccine igitur totus labor ille tendebat. Ad hoc solum ita te profudisti, vt nec tuæ senectuti parceres, quin te pro disputatore egregio, calumniosissimum cauillatorem, pro constructore perito, qualiumcumque panniculorum inertissimum & ineptissimum assutorem demonstrares? Quis enim id negat? Quis non id libenter fatetur, quod sacramenta Dominicæ mensæ recte panis & vinum vocantur, vel quia panis & vinum prius fuerunt, vel quia H panis & vini similitudinem substantialiter transmutata seruant? Sic namq; serpẽs, qui de virga factus est, virga dicitur. Scriptum quippe est: *Deuorauit virga Aaron virgas eorum*, id est, serpens qui de virga Aaron factus fuerat, serpentes eorum. Sic homo quia inde factus est, sæpe terra, & puluis, & lutum vocatur. Sic etiam propter similitudinem dicit Apostolus: Petra erat Christus. Et in Psalm. canitur: *Ego sum vermis & non homo*: cum substantialiter esset homo, sola similitudine vermis. Sic vltra numerum alia multa. Si igitur multæ res propter harum causarum alteram, recte aliarum rerum longe diuersarum vocabulis nuncupantur: quanto magis sacramenta nostra propter vtramque hanc causam, recte panis & vinum dici possunt, rerum videlicet quæ fuerunt multam retinentia similitudinem, cum substantialiter proprie Dominici corporis & sanguinis teneant veritatem?

Iam nunc illud quod Ecclesiasticę orationis authoritate se conficere Berengarius iactitat, videamus; Ecclesia, in-

Actor. 3. *Lib. 22. vlt. cap.* *Hæretica & putida verborum consecrationis interpretatio.* *Exod. 7.* *Psalm. 21.*

A quit, in Missa quadam ita orat: Perficiant in nobis quæsumus Domine tua sacramenta, quod continent: vt quod nunc specie gerimus, rerum veritate capiamus. Hic ergo ostendit se non habere rerum veritatem, sed speciem. Heus bone intellector, quarum inquam, rerum speciem, non veritatem? Corporis inquies & sanguinis Domini. Bene. Considera ergo diligenter, quod dicitur, ac mihi responde. Quid est, quod nunc specie gerimus? Corpus inquies, Domini specie, non substantiue manducamus. Adde seque ntia. Rerum veritate capiamus. Quid? In futuro ergo sæculo corpus & sanguinem Domini vere & substantiue manducabimus? Hoc quippe oratur, vt id quod nūc specie gerimus, quicquid illud sit, illud idem in veritate capiamus. Quare si semper in hoc sæculo corpus Christi vt tu deliras, specie, id est, vmbratice comedimus: restat, vt illud in altero sæculo substantiue comedamus. Quod si sentire absurdissimum est, quam stultissime interpretaris orationem prædictam, iam nec teipsum latere puta. A capite igitur orationis quid velit scriptura dicere, diligentissime videamus. B Perficiant in nobis quæsumus Domine tua sacramenta, quod continent. Supra iam diximus, & beati Apostoli Pauli verbis approbauimus, quod diuina sacramenta vnitatē corporis Christi, quæ est Ecclesia, designarent: & hoc est, quod significando continent. Hoc igitur rogat Ecclesia dicens: Perficiat in nobis quæsumus Domine tua sacramenta quod continent, id est, perficiant vt nos vere simus vnum Christi corpus, vna Ecclesia, quod videlicet significant: vt quod nunc, id est, dum manducamus corpus filii tui specie gerimus, id est, figura tantum sacramenti significamus: hoc rerum veritate capiamus, id est, reuera vnum Christi corpus & vna Ecclesia simus. Iste credo intellectus possibilis est, iste & scripturæ est conuenientissimus, & nobis vtilissimus, hunc beatus Paulus Apostolus comprobat, huic totius Ecclesiæ fides concordat: aduersarii porro væsaniam nullius authoritas munit, sed Ecclesia tota vt venenum mortiferum fugit: Non enim vlla prorsus vtilitas, non oratio ipsa commendat: sed absurditas intolerabilis: quæ illum sequitur, omnino recusat. C Quis igitur pro bestiali, pro stultissimo, imo impossibili sensu, vllatenus debeat impediri: cum habeat rationabilē & congruentissimum intellectum, ac sapientibus omnibus amplectendum? Vtrum ergo iam hæc sufficere æstimas, an adhuc plura requiris? *Rogerius.* Mihi plane ad cumulum ista sufficiunt, miror que hæreticum suis obiectionibus prostratum, ac propriis telibus interitum. *Guitmundus.* Hæc quidem sunt, quæ ex libris beati Augustini vel ex nomine sacramenti seu ex oratione nunc didicisti, Berengarium fidei nostræ obiicere solere comperimus. Si qua vero alia ex beato Augustino obiicit, in virtute Christi confidens dico, quia diligenter animaduersa, aut pro nobis, aut non contra nos erunt. Proinde disputationis huius hic terminum faciamus: ea quæ restant alio initio, si voluerit Dominus, aggressuri.

1 Liber III.

D Hactenus oratio ea, quibus aduersarius & secundum rationes, & secundum scripturas contra Ecclesiam nitebatur, argumenta dissoluit. Quocirca hostium machinis, Deo auxiliante, copiose frustratis: etiamsi nil amplius adderemus, sola tibi catholicæ fidei sufficere generalis consuetudo deberet. Illa enim sola firmissime tenenda est fides, etiam si valde impugnetur, quæ catholica est. Quicunque enim vult saluus esse, sicut sancti patres sanxerunt, & totus concinit mundus: necesse est vt teneat catholicam fidem. Quod si impugnata fortissime retinenda est: quanto magis si omnia quæ sibi opponuntur expugnans, patet ipsa inexpugnabilis, nullatenus relinquenda est? Sed quoniam & valde multa ad roborandas adhuc partes nostras, & aduersariorum diruendas, Deo iuuante addi possunt, & te feruenter ea desiderare certe scio: tuis orationibus Domino nobis fauente, de sanctis scripturis adhuc aliqua proferemus, quibus & hostis lubricus plenius prosternatur, & nostræ partis robur inuincibile per propria argumenta nostra amplius de-

Ecclesiæ quanta authoritas.

E monstretur. Ac primo quidem iuxta ordinem quæstionum, quod corpus Christi verum in substantia sua, non in vmbra Berengariana comedimus, approbemus: Deinde contra impanatores Dominici corporis vigilabit oratio.

Augustin.

In principio ergo disputationis nostræ, quoniam ex beato Augustino scandali pene totius videtur esse principium, quid nobilissimus idem doctor de sacrificio Ecclesiæ in expositione tituli tricesimi tertii Psalm. sentiat, videamus. Tractans enim quomodo Dauid in manibus suis ferebatur coram Abimelech, ait: Hoc vero fratres quomodo possit fieri in homine quis intelligat? Quis enim portatur manibus suis? Aliorum potest portari homo in manib. suis nemo portatur. Quomodo intelligatur in ipso Dauid secundum literam non inuenimus, in Christo autem inuenimus. Ferebatur enim Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum ait: Hoc est corpus meum. Ferebat enim illud corpus in manibus suis. O sententia lucidissima, ô sententia fidelissima, ô sententia vere beatissimo & excellentissimo doctore Augustino dignissima: A qua nulli est recedendum: Cui ab omnibus est reuerentissime concedendum. F Quod in Dauid inquit, & in aliis hominibus secundum literam non inuenitur, in Christo inuenitur. Quid illud: Ferebatur enim, inquit, Christus in manibus suis, quando cōmendans ipsum corpus suum ait: Hoc est corpus meum. Si secundum literam, id est, sicut litera sonat, hoc in Christo inuenitur: non igitur vmbratice, non figuratiue, sed substantiue Christi corpus erat quod ferebatur. Si enim in Christo accipitur hoc, vt isti volunt, secundum figuram, non secundum corporis sui substātiam, quod ferebatur in manibus suis: quomodo id inuenitur in eo secundum literam? Nunquid secundum literam Christus est petra, & leo, & agnus, & serpens: cum sit hæc omnia secundum figuram? Minime. Sed in Christo inuenimus, inquit, quomodo intelligatur secundum literam? Aliter enim nullo modo construi potest oratio, quæ de Christo concedit quod de Dauid negauerat. Non igitur vt isti volunt, secundum figuram, sed secundum substantiam. Diligenter quæso omnis prudens lector aduertat, quam efficacissime hoc omnia hæreticorum istorum sophismata excludantur. G

Ponamus enim, si placet, quod aduersarii hinc dicere possunt: vt quid sequatur clarius elucescat. Cum enim ait: Ferebatur Christus in manibus suis, & deinde: Ferebat illud corpus in manibus suis. Si aduersarii nostri hoc pro sua parte sic exponunt: Ferebatur Christus in manibus suis, id est, ferebatur vmbra tantum vel figura Christi, non substantia in manibus suis: & ferebat illud corpus, id est, vmbram vel figuram illius corporis, non substantiam. Si hoc, inquam, ita exponunt, hoc idem in Dauid, hoc idem in omnibus fere hominibus inuenire possumus. Quis enim fere hominum aliquam sui figuram, in qua non sit substātia sua (verbi gratia, vel statuam vel picturam) in manibus suis ferre non possit? Sed hoc, inquit, in ipso Dauid non inuenimus. & manibus suis nemo portatur. In Christo autē, ait, inuenimus. Quoniam ergo dicit in Christo inueniri, quod in Dauid, & in aliis hominibus, quomodo intelligatur non inuenit: Facile autem aliquam figuram sui, in qua nihil sit de substantia sua, manibus suis ferre & Dauid & cæteri homines intelligi possunt: restat manifestissime, & H absque vllo scrupulo sentiendum, quod non figuram tantū vel vmbram, sicut aduersarii nostri dicunt, sed substantiam sui corporis iuxta Augustinum ferebat Christus. Quid hic vmbratici respondebunt? Vbi in tanta luce lucifugæ nostri vmbram parabunt? Ecce Augustini manifestissima documenta recitantur: nihil in eis scrupulosum, nihil ambiguū. Aut de his se explicent, aut Augustinum nobis obiicere desistant: & sicut Augustinus testatur, veritatem Dominici corporis nobiscum credant. Sed fortitan hoc non aduerterant scriptum. Si enim hoc fideliter attendissent: adhuc suam hæresim ex beato Augustino non traxissent. Nam quicquid ex eo pro se decerpunt: id attente perspectum, sicut iam diximus, aut pro nobis, aut certe nihil contra nos facit. Hoc vero quod nunc protulimus, tā manifestissime illos destruit, vt qua exeant, nulla ratione inuenire queant. Ita quippe scriptura perspicua, ita est omnino cautissi-

Augustin. Psalm. 33.

ma: vt

A marvt istorum garrulitas nulla penitus tergiuersandi argumenta reperiat. Nam vt virtutem eius quam breuissime nunc ostendam, aut substantiue corpus Christi erat quod Christus ferebat de quo dicebat: Hoc est corpus meum, aut tantum figurate. Sed tantum figurate non possunt pati præmissa, quibus dicitur, quia in aliis non inuenitur, quod in Christo inuenitur. Alioquin inueniretur & in aliis. Omnis quippe homo figuram sui, in qua nihil de substantia sua est, ferre potest. Sed in aliis, inquit, non inuenitur. Manibus enim, ait, suis nemo portatur. Non igitur figurate tantum, non vmbratice: quapropter substantiue corpus Christi erat quod ipse ferebat. Non satis exprimere possum, quantum in his beati Augustini verbis oblector, quātumque super horum miserabili cæcitate admiror. Ex his namq; patenter ostenditur, quid voluerit idem vir beatissimus intelligi in expositione mox eiusdem tricesimi tertii Psalmi, vbi dixit: Nos ad eum accedamus, vt corpus & sanguinem eius accipiamus. Illi de crucifixo tenebrati sunt: nos manducando crucifixum & bibendo illuminamur. B Item alibi. Hoc accipite, inquit, in pane, quod pependit in cruce: & hoc accipite in calice, quod effusum est de Christi latere. Et in alio loco: Hoc biberūt postea credentes, quod prius fuderant sæuientes. Item in alio quod supra iam diximus: Suscepit Christus de terra terram, quia caro de terra est: & de carne Mariæ carnem accepit, & in ipsa carne hic ambulauit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit. Et multa alia in pluribus libris suis in hunc modum. Cum igitur beati Augustini scripta vt sacrosanctum prorsus, & intemerabile isti venerentur & teneant: quid eos aliud iam, nisi forte inolita diu cæcitas remorari potest quin nobiscum credant?

Ambros.

Sed & tu doctor egregie, beatissime Ambrosi, spiritualis pater beati Augustini, quem idem vir sanctissimus in libris suis, sanctum & beatum nominat, cuius authoritatem (teste Augustino) martyrum reuelator Paulus Apostolus commendat: quem beatus Gregorius vir plane Apostolicus præ se gerit: cuius doctrinam recipiendam beatissimus Benedictus teste S. Gregorio, sanctorum Prophetarum spiritu plenus iudicauit: cui totius Ecclesiæ Mediolanensis gloria specialiter attestatur, quem merito fidei totus orbis veneranter amplectitur (non enim tot & tanti testes si te in fide catholica errare sciissent, tanto præconio te prædicassent.) Quid tu, inquam, de sacramentis altaris sentias explanato. Dixisti certe in libro tuo de sacramentis: Sicut verus Dei filius est Dominus noster Iesus Christus, non sicut cæteri homines per gratiam, sed quasi filius per naturam, id est, ex substantia patris: ita vera eius caro est, quam sumimus, & verus eius sanguis est quem potamus. Teneo ergo te dixisse, quia vera eius caro est quam sumimus, & verus eius sanguis est quem potamus. Sed quatenus vera? Figurate an substantiue? Doce per præpositam similitudinem, cuiusmodi intelligamus hanc veritatem. Sicut verus Dei filius est, Dominus noster Iesus Christus. Adhuc parum est. Potest enim sicut cæteri homines iusti filii Dei sunt per gratiam, & ipse secundum quod homo est, dici verus filius Dei per gratiam: licet ineffabiliter ampliorem & excellentiorem quam cæteri homines. D Adde quod satis est. Non sicut cæteri homines per gratiam, sed quasi filius per naturam, id est, ex substantia patris. Ita ergo dicis veram eius carnem quam sumimus, & verum eius sanguinem quem potamus. Quomodo vero ita? Id est, non sicut cæteræ res, quæ propter aliquam gratiam significationis, caro & sanguis Christi possunt dici. (Sicut verbi causa, per gratiam figurationis caro & sanguis Agni paschalis in Ægypto immolati, caro & sanguis Christi possunt appellari: Eodem quoq; modo & manna & cætera quam plura similiter.) Sed sicut caro & sanguis per naturam carnis & sanguinis Christi. Aliter enim comparari similitudo non potest, nisi quod ibi negat hic negemus: quod ibi affirmat hic affirmemus. Quamobrem si hanc similitudinem tam expresse positam sequimur: id quod de altari sumimus, Christi carnem & sanguinem substantialiter confitemur. Si enim sic esset dictum: Sicut verus Dei filius est Dominus noster Iesus Christus, ita vera eius caro est quam sumimus, & verus eius sanguis est quem potamus: E poterat equidem adhuc (vt dictum est) in ambiguo esse sententia. Nam Dominus noster Iesus Christus secundum id quod homo est, verus Dei filius est: sed per gratiam, vt diximus, non ex substantia patris. Ac per hoc dici posset, ita vera eius caro est quam sumimus, id est, per gratiam figurationis, non per substantiam carnis: & de sanguine similiter. Quod si doctor egregius sensisset, nihil amplius addidisset. Quod enim necessarium erat addere, quod huic sensui tam euidentissime contrariū esset? Nunc vero tam diligentissime addita determinatio dicentis: Non sicut cæteri homines per gratiam, Et ne qua forte hic erroris nubecula remaneret subiungendo, Sed quasi filius per naturam: Et ne hoc etiam obscurum videretur, expressius exponendo, id est, ex substantia patris: His (inquam) omnibus tam diligentissimis determinationibus subiungendo, ita vera eius caro est quam sumimus, & verus eius sanguis est quem potamus: omnes aduersariorum calumniosas argumentationes excludit, & carnem Christi & sanguinem substantiue esse, quod sumimus & potamus, ostendit. F Quare si contra teipsum non disputas ô beate Ambrosi, ab hac fide non dissentis. Si autem non dissentis: te vtique quam Berengarium satius est imitari.

Geruasii, & il & Prothasii: vide legenda [illegible]psorum. — *Lib. 6. Cap. 1.* — *Ita quod & Ar[illegible]ius ad[illegible] sisset.* — *Exod. 12.*

Vidisti plane quid nobilissimus doctor hoc in loco de sacramentis altaris absque vllo velamine sentiat. Attende iam quam breuiter quid etiam in alio loco eiusdem libri dicat: Quid argumentis, inquit, vtimur? Suis vtamur exemplis, incarnationisq; exemplo astruamus mysterii veritatem. Liquet quod præter naturæ ordinem virgo generauit: & hoc quod conficimus corpus, ex virgine est. Quid quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse Christus partus ex virgine? Quid melius quæso, quid apertius dictum quæris? Si enim sacramenta altaris vmbra tantum & figura Dominici corporis essent, quid hic præter naturam fieret: cum petra non præter naturam, sed potius propter naturam suæ stabilitatis, & agnus non præter naturam, sed per suam naturam, id est, per innocentiam, & similiter cætera Christum figurent? Longum est si cuncta, quæ ex beato Ambrosio contra Berengarium possumus adhibere testimonia, differamus. Iam ad alios authores transeundum est.

De mysteriis initiandis c. 9.

G Sanctissimus Papa, Leo antiquissimus, omni Ecclesiæ Dei venerabilis, dixit in quodam sermone: Sic sacræ mensæ communicare debetis, vt nihil prorsus de veritate corporis Christi & sanguinis ambigatis. Hoc enim ore sumitur, quod fide creditur. Et frustra ab illis amen respondetur, à quibus contra id quod accipitur disputatur.

Leo serm. 6. de ieiunio septimi mensis

Beatus quoq; Cyrillus cum ducentis Episcopis in Ephesina synodo, quam beatus Gregorius tanquam vnum ex quatuor Euangeliis suscipiendam asserit, sic ait: Ad benedictiones mysticas accedimus, & sanctificamur participes sancti corporis & pretiosi sanguinis Christi omnium nostrum redemptoris effecti: non vt communem carnem percipientes, quod absit, nec vt viri sanctificati & verbo coniuncti secundum dignitatis vnitatem, aut sicut diuinā possidentis habitationem: sed vere viuificatricem, & ipsius verbi propriam factam. Vita enim naturaliter vt Deus existens, * qui eidem propriæ carni vnitus est, viuificatricem eam esse professus est. H Et ideo quamuis dicat *Nisi manducaueritis carnem filii hominis*: non tamen eam vt hominis vnius ex nobis existimare debemus. Quomodo enim iuxta naturam suā viuificatrix esse potent caro hominis? Sed profitemur vere propriam eius factam: qui propter nos filius hominis & factus est & vocatus. Et iterum: Si quis non cōfitetur carnem Domini viuificatricem esse & propriam ipsius verbi Dei patris, sed velut alterius præter ipsum coniuncti eidem per dignitatem, aut quasi diuinam habentis habitationem ac non potius viuificatricem esse, quia facta est propria verbi viuificare valentis: anathema sit. Sed ducentorum istorum Pontificum anathema, Berengarius non metuit qui suum proprium anathema quod ipse sacramento Romæ fecit proprio ore, & proposuit & adiecit, tanquam proprium gladium furiosus incurrit.

Cyrillus. — ** quia.* — *Iohann. 6.*

Beatus quoque Gregorius in homiliis ait: Quid namque sit sanguis agni, non iam audiendo, sed bibendo didicistis. Qui sanguis super vtrumque postem ponitur,

Greg. homil. 22. in Euang. cap. 58.

A quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur. Idem in libro Dialogorum vltimo. Hæc namque ait, singulariter victima, ab æterno interitu animam saluat, quę illam nobis vnigeniti mortem per mysterium reparat, *Qui licet surgens à mortuis, iam non moritur, & mors illi vltra non dominabitur*: tamen in seipso immortaliter atque incorruptibiliter viuens, pro nobis iterum in hoc mysterio sacræ oblationis immolatur. Eius quippe ibi corpus sumitur, eius caro in populi salutem partitur. Eius sanguis non iam in manus infidelium, sed in ora fideliũ funditur. Hinc ergo pensemus, quale pro nobis hoc sacrificium sit, quod pro absolutione nostra passionem vnigeniti filii semper imitatur. Quis enim fidelium habere dubium possit in ipsa immolationis hora, ad sacerdotis vocem cœlos aperiri, in illo Iesu Christi mysterio Angelorum choros adesse: summis una sociari, terrena cœlestibus iungi, vnum quid ex visibilibus atque inuisibilibus fieri? Quapropter iam nunc sibi ponant vmbratici isti silentium, quibus tot tantique authores in contradicibili authoritate resistunt. Considerent etiam atq; etiam, quid in multis locis sanctus Hieronymus, quid Isidorus, quid Beda, sed & omnes doctores præcipui, tam Græci quam Latini, de corpore Domini doceant: atque errori suo, tot cedentes tantisq; doctoribus, finem ponant. Non enim omnia discutere propter tędium longi operis debemus: cum iis quæ discussimus rationabiliter contradici non possit.

Roman. 6.

B

Hilarius.

Beatissimum tamen Hilarium Pictauiensem Pontificem, fidei pene suo tempore singularem columnam, sanctissimi Martini institutorem, à beato quoque Augustino, cæterisque posteris doctoribus, nec non & ab omni Ecclesia Dei summa deuotione susceptum, ad medium volo deducere. Commodissimum namq; reor fore vt quid etiã huic mirabilis disputator, de Eucharistia Domini in libro octauo de Trinitate sentiat, subtiliter attendamus. Contra Arrianos quippe disputans, vt substantialiter patrem esse in filio demonstraret: ipsum filium in nobis substantialiter esse per Eucharistiam probauit hoc modo. Eos nũc, inquit, qui inter patrem & filium voluntatis ingerunt vnitatem, interrogo vtrumne per naturæ veritatem hodie Christus in nobis sit, an per concordiam voluntatis. Si enim vere verbum caro factum est, & vere nos verbum carnem factum cibo dominico sumimus: quomodo non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui & naturã carnis nostræ iam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, & naturam carnis suæ ad naturam æternitatis sub sacramento nobis cõmunicandæ carnis admiscuit? Ita enim omnes vnũ sumus: quia & in Christo pater est, & Christus in nobis est. Quisquis ergo patrem naturaliter in Christo negabit, neget prius non naturaliter vel se in Christo, vel Christum sibi inesse: quia in Christo pater, & Christus in nobis vnum in his esse nos faciunt. Si vere igitur carnem corporis nostri Christus assumpsit, & vere homo ille qui ex Maria natus fuit Christus est, nosque vere sub mysterio carnem corporis sui sumimus, & per hoc vnũ erimus, quia pater in eo est, & ille in nobis: quomodo voluntatis vnitas asseritur, cum naturalis per sacramentum proprietas, perfectæ sit sacramentũ vnitatis? Nõ est humano aut sæculi sensu in Dei rebus loquendum: neq; per violentiam atque impudentem prædicationẽ cœlestium dictorum à sanitate alienæ atque impiæ intelligentię extorquenda peruersitas est. Quæ scripta sunt legamus, & quæ legerimus intelligamus: & tunc perfectæ fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi veritate quę dicimus: nisi ab eo didicimus, stulte atq; impie dicimus. Ipse enim ait: *Caro mea vere est esca, & sanguis meus vere est potus. Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo.* De veritate carnis & sanguinis non est relictus ambigendi locus. Nunc enim & ipsius Domini professione, & fide nostra vere caro est, & vere sanguis est, & hęc accepta atque hausta id efficiunt, vt & nos in Christo & Christus in nobis sit. Anne hoc veritas non est? Contingat plane iis verũ non esse, qui Christum Iesum verum esse Deum negant. Est ergo in nobis ipse per carnem, & sumus in eo: dum secundum *hoc quod sumus, ipse est. * Quam autem in eo per sacramentũ communicatæ carnis & sanguinis sumus, ipse testatur, dicens:

C

D

Iohann. 6.

*hoc quod nos sumus in Deo est.
* Quod.
Iohann. 14

E Et hic mundus iam me non videt, vos autem me videbitis, quoniam ego viuo, & vos viuetis. In illa die vos cognoscetis, quoniam ego in patre meo & vos in me, & ego in vobis. Si voluntatis tantum vnitatem intelligi vellet: cur gradum quendam atq; ordinem consummandæ vnitatis exposuit: nisi vt cum ille in patre per naturam diuinitatis esset, nos contra in eo per corporalem eius natiuitatem, & ille rursum in nobis per sacramentorum eius inesse mysterium crederetur: ac si perfecta per mediatorem vnitas doceretur, cum nobis in se manentibus ipse maneret in patre, & in patre manens, maneret in nobis: & ita ad vnitatem patris proficeremus, cum qui in eo naturaliter inest, nos quoq; in eo naturaliter inessemus, ipso in nobis naturaliter permanente. *Quam autem naturalis in nobis hæc vnitas sit, ipse attestatus est: *Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo.* Non enim quis in eo erit, nisi in quo ipse fuerit: eius tantum ipse assumptam habens carnem, qui suam sumpserit. Perfectæ autem huius vnitatis sacramentum superius iam docuerat, dicens: *Sicut me misit viuus pater & ego viuo per patrem: & qui manducauerit meam carnem, & ipse viuit per me.* Viuit ergo per patrẽ: Et quomodo per patrem viuit, eodem modo nos per carnem eius viuimus. Omnis enim comparatio ad intelligentiæ formam præsumitur: vt id de quo agitur secundũ propositum exemplũ assequamur. Hæc ergo vitæ nostræ causa est, quod in nobis carnalibus manentem per carnem Christum habemus: victuris nobis per eum ea conditione, qua viuit ille per patrem. Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum viuimus, id est, naturam suæ carnis adepti: quomodo non naturaliter secundum spiritum in se patrem habeat, cum viuat ipse per patrem? Hoc totum ex prædicto B. Hilarii libro seriatim hic ideo interponere volui: vt perspecta attentius totius disputationis huius ratio, quid de veritate Dominici corporis, quod de altari sumimus, beatus sentiat Hilarius, inuariabili certitudine nos perdoceat. Probat namque disputator mirabilis, quia pater naturaliter est in filio, id est, substantialiter. Aliter enim istud naturaliter non debet intelligi. Nam de substantiali vnitate patris & filii tota contra Arrianos quæstio versabatur. Nec disputator peritissimus tantopere illud probaret, nisi in quæstione esset. Id autem per hoc probat: quia naturaliter, id est, substantialiter ipse filius est in nobis. Non enim & istud naturaliter alio modo intelligi debet. Nam si alio modo intelligeretur tota ipsa disputatio vacillaret. Quomodo enim nostra cum Christo vnitas si substantialis non esset, patris & Christi vnitatem substantialem probaret? cum sibi hinc magis Arriani argumentum è contra conficerent, eo quod sicut nostra cum Christo vnitas, quæ ad probandam patris & filii vnitatem affertur, substantialis non esset: ita inter patrem & filium consequenter intelligi oportere confirmarent, huius ipsius authoritate nitentes, qui ait: Omnis enim comparatio ad intelligentiæ formam præsumitur: vt id de quo agitur, secundum propositum exemplum assequamur. Constat ergo & disputationis ratione & eiusdem viri authoritate cogente, quia naturaliter hic pro substantialiter est accipiendum. Ex hoc igitur disputator egregius huiusmodi conficit syllogismum: Si Christus in nobis est naturaliter, id est, substantialiter, non tantum per concordiam voluntatis: & pater in Christo naturaliter, id est, substantialiter, non tantum per concordiam voluntatis. Hanc propositionem assumptio comitatur, ab antecedenti hoc modo: Est autem Christus naturaliter, id est, substantialiter in nobis, non tantum per concordiam voluntatis. Quam assumptionem mirabili peritia disputandi interrogando maluit ponere, tanquam responsionem interrogatione extorquens, cum ait: Eos nunc, qui inter patrem & filium voluntatis ingerunt vnitatem interrogo vtrumne per naturæ veritatem hodie CHRISTVS in nobis sit, an per concordiam voluntatis? Deinde huius assumptionis probatio: Si enim vere verbum caro factum est, & vere nos verbum carnem factum cibo Dominico sumimus: quomodo non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui & naturam carnis nostræ iam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, & naturam carnis suæ ad naturã æ-

* Quod
Iohann. 6.
* in se.

F

G

Hilarius regula.

Naturaliter pro substantialiter.

H

A ternitatis (subauditur contentam sub sacramento) nobis communicandæ carnis admiscuit? Et cætera quæ sequuntur idipsum inculcant. Et quasi quæreres, quomodo scio quod verbum carnem factum cibo dominico sumimus, vel quod naturam suæ carnis sub sacramento nobis communicandæ carnis admiscuit? De veritate, inquit, carnis & sanguinis, non est relictus ambigendi locus. Quare autem non est relictus ambigendi locus, consequenter probat dicens: Nunc enim & ipsius Domini professione & fide nostra, vere caro est, & sanguis est. Quomodo & ipsius Domini professione & nostra fide vere caro est, & vere sanguis est: iam hic proxime præmonstrauerat dicendo: Non est humano aut sæculi sensu in Dei rebus loquendum: neq; per violentiam atq; impudentem prædicationem cœlestium dictorum à sanitate alienæ atq; impiæ intelligentiæ extorquenda peruersitas est. Quæ scripta sunt legamus, & quæ legerimus intelligamus, & tunc perfectæ fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi veritate quæ dicimus, nisi ab eo didicimus, stulte atque impie dicimus. Ipse enim ait: *Caro mea vere est esca, & sanguis meus vere est potus, Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo.*

B Iohann. 6. Hic sane interrogare placet, Qui sunt qui in his rebus Dei, humano aut sæculi sensu loquuntur? Nonne illi, qui clausis internis luminibus, secundum sensus exteriores huic sæculo congruos, de mysteriis cœlestibus ratiocinantur? Qui sunt, inquam, qui violenter extorquent impiam intelligentiam cœlestium dictorum? Illi ne, qui ea quæ scripta sunt, sicut iubet Hilarius, legunt, & sicut legunt simpliciter absq; plane vlla adiectione sua intelligunt: an illi qui vexantes scripturam quod illa sonat, respuunt, & figurationes quasdã ei pro arbitrio sui cordis imponunt? Illi certe non eam extorquent, non ei violenti sunt: qui simpliciter, sicut eam legunt, intelligunt. Illi igitur iudicio beati Hilarii hic verba saluatoris peruerse atq; impie intelligunt: qui simplici intellectu contempto, ad figuras, addendo quod sibi placet, ea traiiciunt. Ex his ergo verbis Dominicis cum probasset, quia nos verbum carnem factum vere cibo Domi-

C nico sumimus, ad assumptionem syllogismi sui reuertitur, & quomodo hoc non tantum concorditer, sed etiam substantialiter sit Christus in nobis exequitur dicens: Et hæc accepta atque hausta id efficiunt vt & nos in Christo, & Christus in nobis sit. Anne hoc veritas non est? Contingat plane his verum non esse, qui Christum Iesum verum esse Deum negant. Ad hoc ipsum cætera quoque referuntur, quæ vsque ad conclusionem inferuntur. Deinde iam ad conclusionem fidenter accedit, assumptionem cum sua probatione sans artificiose breuissime repetendo, hoc modo: Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum viuimus, id est, naturam suæ carnis adepti: quomodo non naturali secundum spiritum in se patrem habeat, cum viuat ipse per patrem.

Hunc ergo beati Hilarii syllogismum vmbratici nostri si valent euadant. Aduertite enim ô vmbratici, quia per hunc cibum sumptum probat in nobis substantialiter esse Christum. Cum ergo hunc cibum sumimus, substantiam Christi sumimus. Quomodo enim per hoc quod

D nos verbum carnem factum cibo Dominico sumimus, probatur quia Christus in nobis substantialiter est: si in hoc cibo vmbra tantum Christi, & non substantia Christi est? Aut quomodo hæc accepta atque hausta id efficere possunt, vt Christus in nobis sit substantiue: si in eis ipsis non est nisi vmbratice? Quomodo, inquam, si nos verbum carnem factum cibo sumimus: per hoc consequens est, vt in nobis substantialiter maneat Christus? Quæ est huius probationis necessitas? quæ consequentia? Nulla quippe necessitas est, nulla consequentia: vt vbi est alicuius rei figura, sic consequenter eiusdem rei substantia. Si enim cuiuis dicerem: In hoc pariete est substantia tua, quia ibi est imago tua: nonne me diceret insanire? Sed nec quisquam omnino dixerit quando edebatur agnus le-

Num. 21. Iohann. 3. galis, vt vbi esset consequenter substantia Christi: cum ille agnus vmbra esset & figura Christi. Quis vero audeat dicere, cum serpentem æneum Moyses in deserto suspenderet, quod ibi substantiam Christi suspenderet: cum substantiam Christi in ligno suspendendi serpens ille æneus figuraret? Quocirca si assumptio Hilarii, qua dicitur, quod

E substantialiter in nobis est Christus, per hoc rata esse monstratur, quod nos carnem & sanguinem Christi cibo Dominico sumimus, quæ accepta atque hausta id efficiunt, vt & Christus in nobis, & nos naturaliter vnum simus in Christo, naturam suæ carnis adepti. Nulla autem consequentia, vt ostendimus, assumptio illa per hoc probari potest, nisi in cibo Dominico sit vere substantia corporis & sanguinis Christi: manifestum est quoniam prudentissimus argumentator Hilarius, qui suam assumptionem per hoc confirmare voluit, substantiam corporis & sanguinis Domini nos in cibo Dominico sumere, non vmbram & figuram tantum, vt vmbratici isti male somniant, credidit. Vt autem vis totius disputationis quam breuissime sub oculis reponatur: Aut vmbratice credidit beatissimus Hilarius nos comedere verbum carnem factum, aut substantiue. Sed si vmbratice credidisset, nunquam hoc disputator egregius ad probandum quod Christus in nobis sub-

F stantialiter est, attulisset: cum nihil sibi, sed potius aduersariis prodesset, neque hoc quod intendebat vllo modo exinde confici, sed potius è cõtrario, quod Christus in nobis non sit substantialiter quam facillime & ipse & quiuis mediocriter eruditus cernere posset. Quoniam igitur vir eruditissimus ad probandum assumptionem suam id attulit: non vmbratice naturam carnis Christi nos comedere credidit. Credidit igitur substantiue.

Huius sane libri sancti Hilarii beatus Augustinus in suo libro de Trinitate cum magna veneratione mentionem facit: Vnde palam est, quia disputationem hanc reprehensibilem non iudicauit. Palam ergo & illud, quia eiusdem fidei fuit. Quapropter beatissimi & doctissimi viri Hilarii disputatio apud omnes fideles valeat. Vmbraticorum stultissima garrulitas penitus obmutescat.

De miraculis. Non solum prædictis authoritatibus sed & multis quoque miraculis euidentissimis, rationabiliter confutantur. Quod si miracula non recipiunt, hostes Ecclesiæ se decla-

G rant. Ecclesia enim miraculis quam maxime & propagata est & adulta. Quid deniq; est aliud miracula cessare, nisi Ecclesiam quantum in se est auferre? Eisdem quippe artibus (vt ait quidam) quibus partum est imperium, retinetur. Quapropter Ecclesiæ hostes sese, & non filios astruũt: si eius miracula accipere nolũt. Quid autem stultius, quid vecordius, quam euacuare miracula: cum nulla omnino res sine miraculo fiat? Vtinam isti vaniloqui, nec seipsos aliquid loqui dum impudenter iactitant talia, crederent: quoniam hoc ipsum quod loqui possunt, hoc ipsum etiam omnino quod sunt, non nisi ex diuino miraculo est. Sed sunt qui miracula se non respuere quidem respondeant: libros vero in quibus ea leguntur, apocryphos asseuerent. O iniqua licentia: Quos Ecclesia Dei in ædificationem sui per totum orbem tantis temporibus sub tantis doctoribus legit, & legendos tradidit: hoc pauculi minus docti & animales, nullo rationis intuitu, nisi tantum quia non placent eis, apocryphos dicunt: & qui Paganorum libenter historias amplectuntur, Christianas historias, quas totus

H amplectitur mundus, cassare laborant. Sed & hoc ipso quod eis non placet, quod vniuersali Ecclesiæ placuit, & obstinate respuunt quod libenter illa recepit: non pacificos eius filios, sed inimicos manifestos se probant. Quapropter qui se filios Ecclesiæ vel dici desiderãt, libros quos illa recipit, non recusent. Qua ratione enim vitam beati Gregorii quilibet Christianus apocrypham dicat, quam attestante Roma æditam, tot sanctissimi, doctissimiq; Romani pontifices nullo dissonante, hactenus probauerunt: eorumq; authoritatem secutæ tot Ecclesiæ, cuncto populo Christiano consonante, nunc vsq; susceperunt? In eadem sane vita scriptum est, quod beatissimus idẽ Papa Gregorius, præsente populo Romano, cuidam matrifamilias, quum communicatura risisset, Dominici corporis portionem subtraxerit, quam in ara repositam communi mox prece ad Deum fusa, ac instruendam de veritate Dominicæ carnis matronæ, seu etiam populi fidem: corã omni populo in specie veræ carnis, quasi digiti auricularis ostenderit. Cumque mulier iam fidelior, propter horrorem carnis

A

communicare trepidaret, cunctis iterum Domini misericordiam pro illa suppliciter implorantibus, eandem ei particulam Papa in consueta panis specie reportexerit.

Illud etiam miraculum, quod in vitis Patrum legitur, licet Berengarius oderit, quia tamen opitulante Domino aliis proderit, vel tenuiter memoro: Vbi videlicet abbas Daniel narrat senem quendam de corpore Domini errorem simpliciter passum, cum Dominum pro dubitatione hac remouenda, multis precibus exorasset, angelum Dei super aram, sacrificii hora, vidisse puerum immolantem, sibiq; ad communionem accedenti, eiusdem pueri particulam porrigentem. Sed cum ille nimium exterritus sumere trepidaret: multis lachrymis speciem panis, fide iam solidatus, obtinuit. Sed quem mouere in admirationem & laudem diuinæ bonitatis non debeant magni patris nostri gesta Basilii: inter cuius manus Iudæus in medio frequentis latitans populi: sacrificii tempore partiri puerulũ vidit, exclamauit, & propterea baptizatus est? Multa quoq; huiusmodi alia & nostri temporis, & antiqui narrari possunt, à quibus supersedeo. Nam & catholicos breuiter commonuisse de miraculis sufficit: & hæreticos plurima talium narratione prosequi fortasse non proficit. Gesta namque sanctorum Patrum proteruo ore dilacerant, nec ea quæ de his scripta sunt, vel dicuntur, diligunt, quibus se in credendo similes non nouere. Sed quid mirum, si patrum historias Berengarius & sui despiciunt: qui Euangelio etiam contradicunt, dicentes nullatenus debere credi, quod ibi legitur, intrasse ad discipulos Dominum Iesum *ianuis clausis*? Ad hoc tamen hæc narrasse me contra eos proficit: quia quicquid exterius garriant, conscientia tamen eorum ad seipsam rediens concutitur & marcescit. Dumq; attendimus quam fauorabiliter vbiq; tanto tempore mundus ista susceperit, quæ fuerit hactenus catholica fides de corpore Domini, latere non potest. Tanti quippe temporis summe docti sanctiq; Pontifices, eruditi religiosiq; abbates, monachi, clerici, vniuersusque populus Dei, si contraria rectę fidei ista cognouerant: quare non damnauerunt? Quare non destruxerunt? Quare vel legi non probauerunt? Atqui ipsi ea legerunt, ipsi dilexerunt; ipsi ob ædificationem fidei legenda vsque hodie tradiderunt: Omnes fauere; nemo auditus est, nemo lectus est refragatus. Non igitur contra fidem rectam esse sentiebant. Eandem igitur fidem de corpore Domini omnes tenebant. Aut ergo istis omnibus vmbratici nostri correcti consentiant: aut istos omnes contra se testes irrefragabiles damnãdi persennant. Quapropter nullum amplius habens rationis confugium, tantaque nube testium pressa eorum stultitia, penitus obmutescat. Claudatur, inquam, silentio perpetualiter vmbratica impietas: vbi tot præcipuis testibus; tam clara voce conclamantibus catholica patet veritas. Quis enim huiusmodi stultissimos plane & impurissimos dicere dubitet: qui non vereantur scripturas sacras ad nutum suum male interpretando corrumpere, venerabiles atque eruditissimos tot authores nihili pendere: in ea re nunc conturbare Ecclesiam, in qua cum Arrianis immanissimis hostibus suis noscitur habuisse pacem: & in quo ipsa per os Hilarii sui contra eosdem Arrianos, velut argumẽto ratissimo se potuit communire, id nunc cum omnium Christianorum summa pernicie irrationabiliter cassum ire? Hæc interim contra vmbraticos dicta sunt.

Basilius.

B

Ianuis clausis Christũ intrasse negauit Berengarius, idem facit Oecolam. & sui.

C

D

Nunc contra illos habenda est ratio, qui Ecclesiæ rationibus expugnari, iam quidem negare nequeunt substantiam corporis Christi cibo inesse Dominico, panẽ tamen & vinum per verba Saluatoris, in carnem eius & sanguinem verti nequaquam credentes, sed Christum pani & vino cõmiscentes, tanquam subtiliori ratione hæresim alteram condiderunt. Quos quidem alios dico quasi alio errore detentos: Nam alias idem sunt. Nam primum quidem apud quos possunt, quantumcunque possunt, nihil de corpore & sanguine Domini substantialiter sacramentis inesse contendunt, sed inde (vt diximus) pulsi, confugere malunt ad hanc impietatem, quam synceram tenere cum aliis hominibus humiliter veritatem. Cuius vesaniæ causam proferunt hanc: Vt per panem & vinum, inquiunt, caro Christi comedi, & sanguis potari possit. Sed vt quid hanc causam? Quare enim per se sine corporis alterius adminiculo caro Domini non possit comedi, & sanguis potari? Si enim carnis & sanguinis horrorem metuunt, cur non sufficit Ecclesiæ ratio per sanctum Ambrosium in libro de sacramentis generaliter respondentis: rerum quidem substantiam mutari, sed propter horrorem, priorẽ saporem, coloremq; & cætera quædam accidentia, ad sensus duntaxat pertinentia retineri? Si vero respondent id non posse fieri, vt in alio videlicet corpore color & sapor alius corporis teneatur: diuinã possumus eis breuiter obiectare potentiam. Cui si cõcedunt, finem faciant quęstioni. Sin autem derogant, audiant scriptum: *Quia omnia quæcunque voluit Dominus, fecit, in cœlo & in terra*: & cætera multa, quæ iam in principio huius opusculi contra blasphemias istorum satis abundeque respondimus. Vt tamen & exemplis res clareat, dignentur attendere, quod de mãna legitur, quoniam ad nutum comedentis quorumlibet in eo ciborum continuo sapor alternabat. Vt igitur altioris mysterii causas, diuiniq; consilii profundiorem sapientiam, in quantum mihi exiguo scire conceditur sileam: sicut ibi consulebatur hominũ carnalium voluptati, ita & hic consulitur infirmorum necessitati: & qui tunc multorum corporum sapore mutato remouebat fastidium, nunc vnius corporis sapore retẽto, tollit horrorem. De colore quoq; & cæteris huiusmodi accidentibus non est difficilis ratio, cum ipse Dominus se per diuersas legatur species discipulis demonstrasse: & nunc eis solitum colorem ostendisse, nunc ad instar solis & niuis transfiguratum resplenduisse, nunc se exhibuisse tanquam peregrinum, nunc apparuisse velut hortulanum, aliquando speciem exhibuisse ministrantis, aliquando formam tenuisse docentis.

Hæc contra Lutheranos.

Vide hic quomodo vnus error sequatur alium, & quomodo ex Luthero prodierit, licet se, vt simulat, inuite. Sacramẽtaria hæresis.

E

Psalm. 113.

Sapient. 6.

F

Matth. 17. Luce 24. Iohann. 20.

Quod si ad illas causas refugiunt, quas in ore sæpe habere solent, quia videlicet nefas sit Christum dentibus atteri, nefas sit illum dẽtibus minui, has vt puto in principio huius operis sufficienter euacuauimus. Nã qui post resurrectionem manibus & labiis, (vt dictum est) potuit attrectari, & dentibus etiam potest. Eucharistiam vero, (si Christo quidem non placet, vt corpus suum sine aliquo ipsius incommodo diuidatur, exemplo vocis & animæ, quæ totæ in diuersis locis esse possunt,) in comedendo negamus minui: licet altissimi causa mysterii, quo & infidelibus tanta res clauderetur, & fidelibus vtile exercitium præbeatur, id videatur fieri. Et sicut isti negare nequeunt: cum vno tempore mille Missæ locis diuersissimis celebrentur, & propter diuersos locos corpus Dominicum videri quasi diuisum, & tamen nullatenus esse diuisum, nam cum in singulis Missis totum sit, iam non esse vnum: quare similiter concedere non possunt, illud in vno ore propter exercitium fidei, & quasi diuisum sentiri, & nullam tamen diuisionem pati? Vanissime ergo nefas istud, attrectandi scilicet dentibus, vel minuendi corpus Domini metuunt, cum & ipsum corpus sit attrectabile: & si iam sine sui incommodo diuidi non potest, videri quasi diminutum in isto Sacramento possit, cum maneat indiuisibile. Quapropter cum & istæ causæ nihil valeant, nec alias ipsi afferant: quæ insania est, vt Christum, vt ita dixerim, sua authoritate impanent & inuinent? Et quidem Christum incarnari humanæ redemptionis ratio exposcebat, quod futurum Prophetæ prędixerunt, factum Christus ostendit, apostoli prædicauerunt, mundus credidit. At impanari vel inuinari Christum nulla (sicut ostendimus) expetit ratio, nec Prophetæ prędixerunt, nec Christus ostendit, nec apostoli prædicauerunt, nec mundus, exceptis his paucissimis hæreticis, credidit.

G

H

Vnde igitur eos malus error iste persuasit? Totus mundus concinit sicut anima rationalis & caro vnus est homo, ita Deus & homo vnus est Christus. Nemo dicere audet: ita Deus & homo, & panis & vinũ, vnus est Christus. Vnde igitur istis hæc noua companatio? Quare vel Apostolus non terruit eos, dicens: *Si quis annunciauerit præter quam quod annunciauimus vobis, anathema sit*? Christũ enim isti impanatum & inuinatum annunciant, sed huiusmodi Christum apostoli non annunciauerunt. Anathema igitur isti apostolica authoritate incurrunt. Beatus sane Ambrosius in libro de sacramentis de his copiose disserens: non in pa-

Galat. 1.

Ambrosius de mysteriis initiandis, cap. 9.

ne & vi-

A

ne & vino corpus & sanguinem Domini latere, sed panem & vinum in corpus & sanguinem Domini commutari docuit, ita dicens: Si igitur tanta vis est in sermone Domini Iesu, vt inciperent esse quæ non erant: quanto magis operatorius est, vt sint quæ erant, & in aliud commutentur? Audis igitur quia in aliud commutantur. Et hoc diligenter nota, quia non dixit, vt sint quod erant, sed vt ea quæ erant (inquit) sint, sed aliud quam erant. Quod videtur sentire, cum subiungit, & in aliud commutentur: tanquam suam comparationem explicaret, sic: Si sermo Domini Iesu operatus est, vt inciperent esse quæ non erant, id est, vt essent res ex eo quod non erant, id est, ex nihilo: quanto magis operatorius est, vt sint quæ erãt, id est, vt sint ista, id est, corpus & sanguis ex eis quæ erant non ex nihilo? Aliter enim comparatio ista recte intelligi non potest. Quæ igitur erant, id est, panis & vinum sunt: sed non sunt quod erant, sed in aliud commutata. Et hoc est quod ait, vt sint quæ erant: & ita sint, vt non in se sint, sed in aliud commutentur. Hunc sensum in eodem libro idem doctor apertissime ostendit, dicens: Quantis igitur vtimur exemplis vt

B

probemus non hoc esse quod natura formauit, sed quod benedictio consecrauit, maioremq; vim esse benedictionis, quam naturæ, quia benedictio etiam natura ipsa mutatur. Si igitur non sunt quod natura formauit; non sunt quod erant, id est, non sunt panis & vinum. Ex superiori igitur sententia, & ex ista, clare ostenditur, quia quæ erant, sunt, id est, non de nihilo fit hic corpus & sanguis Christi, sed de his quæ erant, non tamen sunt id quod erant: quia non sunt id quod natura formauit, id est non sunt panis & vinum: sed in aliud commutantur: & sunt id quod benedictio consecrauit, id est, corpus & sanguis, quia benedictione ait, natura ipsa mutatur.

De mysteriis initiandis, c. 9

3. Reg. 18.

Psalm. 134.

Et adhuc attende doctorem veritatis. Quod si tantum, inquit, valuit sermo Eliæ, vt ignem de cœlo deponeret: non valebit Christi sermo, vt species mutet elementorum: De totius mundi operibus legisti; *Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt.* Sermo ergo Christi qui potuit ex nihilo facere quod non erat: non potest ea quę sunt

C

De Sacramentis, lib. 4. c. 5.

in id mutare quod non erant? Non enim minus est nouas rebus dare, quam mutare naturas. Item: Panis iste, panis est ante verba Sacramentorum, vbi accesserit consecratio, de pane fit corpus Christi. Et iterum: Antequam consecretur, panis est: vbi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi. Denique audi dicentem: Accipite & edite ex eo omnes: *Hoc est enim corpus meum.* Et ante verba Christi calix est vini & aquæ plenus: vbi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur, qui plebem redemit. Ergo disce quantis generibus potens est sermo Christi vniuersa conuertere. Deinde ipse Dominus Iesus testificatur nobis, quod corpus suum & sanguinem accipiamus: Nunquid debemus de eius fide & testificatione dubitare? Hæc beatus Ambrosius.

Sanctus autem Eusebius Emissenus, Vere vnica, inquit, & perfecta hostia fide æstimanda non specie, nec exteriori censenda visu, sed interiori affectu. Vnde cœlestis confirmat authoritas: *quia caro mea vere est cibus & sanguis meus vere est potus.* Recedat ergo omne infidelitatis ambiguũ, quan-

Iohann. 6.

D

doquidem qui author est muneris, ipse etiam testis est veritatis. Nam inuisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiã corporis & sanguinis sui verbo suo secreta potestate conuertit, ita dicens: *Accipite & edite, hoc est enim corpus meum.* Et sanctificatione repetita: *Accipite, & bibite, hic est sanguis meus.* Ergo sicut ad nutum præcipientis Domini repente ex nihilo substiterunt excelsa cœlorum, profunda fluctuum, vasta terrarum: pari potentia in spiritualibus sacramentis, vbi præcipit virtus, rei seruit effectus. Et vt vbi nouum & impossibile non debeat videri, quod in Christi substantiam terrena & mortalia commutantur, teipsum qui iam in Christo regeneratus es, attende, & reliqua. Ecce quomodo Pater sanctissimus doctorq; præcipuus, verbis paucissimis hæresim confutat vtramque. Impanatores etenim destruit: dum nequaquam Christum in pane & vino latere, sed visibiles creaturas, id est, panem & vinum, in substantiam corporis & sanguinis Christi conuerti: & iterum, terrena & mortalia in Christi substantiam commutari dicit. Vmbraticos quoque nihilominus dissipat: dum

E

hæc conuerti non in quamlibet creaturam, sed in substantiam corporis & sanguinis Christi cũfirmat. Item ipse: nec dubitet quisquam, ait, primarias creaturas nutu potentiæ, præsentia maiestatis, in Dominici corporis transire posse naturam. Et iterum: Quando benedicendæ verbis cœlestibus creaturę sacris altaribus imponuntur: antequam inuocatione summi nominis consecrentur, substantia illic est panis & vini: Post verba autem Christi, corpus & sanguis est Christi. Quid est autem mirum, si ea quę verbo potuit creare, verbo possit creata cõuertere? Imo iam minoris videtur esse miraculi, si id quod ex nihilo agnoscitur, condidisse, iam conditũ in melius valeat cõmutare. Quid apertius? Quid expressius? Hæc non habent populi, quia nihil vnquam manifestius ab homine potest dici. In quo-

Isidorus.

dam missali Hispano, quod dicunt sanctum dictasse Isidorum, in hebdomada ante Pascha, in quadã Missa sic inueni: Totum hoc Domine, diuinum est, totum pater de cœlo est: Demutatum in naturam filii tui, & corpus & sanguis

F

est. Non iam figura, sed veritas, non creatura mortalis, sed natura cœlestis, edentibus vitam æternam, regnumq; perpetuum collatura potantibus. Hos impanatores suos ipse Dominus Iesus verbo oris sui interficit, cum accipiens panem gratiasq; agens ac benedicẽs, ait: Hoc est corpus meum. Non ait: In hoc latet corpus meum. Nec dixit: In hoc vino est sanguis meus, sed dixit: Hic est sanguis meus. Vn-

Impanatores suos Christus confutat.

de & Ecclesia Dei consequenter à se eosdem separat, cum in ipso Canone Missæ ex apostolica traditione ita orat: Quam oblationem tu Deus in omnibus quæsumus benedictam, ascriptam, ratam, rationabilẽ, acceptabilemq; facere digneris: vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filii tui Domini nostri Iesu Christi. Non hic oratur, vt in ea corpus & sanguis lateat, aut in eam corpus & sanguis adueniat, sed vt ipsa oblatio & corpus & sanguis fiat. In hac oratione Cyprianus, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, Gregorius, & cæteri omnes Ecclesiastici authores istos vno ore percutiunt: & quicunque Missas celebrantes ipsi orationi tota deuotione consentiunt. Equi-

G

dem ego de hac impanatione mecum etiam atq; etiam retractans, non satis verbis exprimere possum quantũ super istorum stultissima audacia, & insanissima præsumptione admiror pariter & indignor. Nam contra diuinas authoritates, humana ratione incedere, id quidem insanum: sine ratione autem, id longe insanius. At vero & sine ratione, & contra rationem aduersus Deum semper latrare, id prorsus supra quam dici possit insanissimum. Isti enim nequiores nequissimis, fratres suos vmbraticos præ se iustificauerunt. Illi quippe iudicium sensuum transcendere non valentes, tanquam ex infirmitate errasse videri possunt. Hi

Nequiores impanatores nequissimis vmbraticis.

vero neque ex sensibus, neque ex vlla ratione, neque scriptura aliqua causas erroris sui mutantes, sola penitus superbia vesanire videntur, dum reclamante natura quam tantopere defensitare solent (quomodo enim in solido corpore panis, alterum corpus latere possit, videri non potest) reclamante inquã natura, reclamãtibus scripturis sacris, nullo sanctorum Patrum testimonio, nullo diuino o-

H

raculo, nullo miraculo fulti, munitam vndiq; catholicam pietatem, bestialiter obstinati, ob hoc tantum oppugnare videntur, ne ab ea victi esse videantur. O infelices, quos pietas non vincit. O infelicissimos, qui dum subici pietati renuunt, impietatis serui esse non erubescunt. Contra quorum manifestissimam stultitiam respondere indignissimum videretur: nisi quia ad cumulum perditionis suæ non eis mors propria sufficit, nisi etiam quoscunq; possunt vilissima falsitate perditum eant. Et hæc quidem specialiter contra istos. Deinceps vero vtrosque præfatos hæreticos communiter Deo propitio disputatio secutura percutiet. Quibus quam maxime in primis ad argumentum videndæ falsitatis suæ ipsa hæresum scissura satis esse debuerat, quod nunc videl. nihil carnis & sanguinis nisi tantum vmbram & figuram, sacramentis Dei inesse, nunc vero substantiam carnis & sanguinis in eis latere contendunt. Fides namque apostolica quæ sola vera fides est, in affirmationem & negationẽ non scinditur. Apostolus namq; dixit: *Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma.* Apostolica

Contra impanatores & vmbraticos.

Fides apostolica affirmationẽ & negationem non scinditur.

Ephes. 4.

igitur

A

igitur fides vna est tantum. Istorum autem varia credulitas dum quod in vana opinione tenet, in altera non tenere conuincitur: in affirmationem & negationem scissa, non est vna. Istorum ergo credulitas non est Apostolica fides, atque ideo neque vera fides. Quapropter Apostolicam fidem non habentes, ab Apostolica quoq; Ecclesia scissi sunt: contingetque illis quod Saluator ait: *Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur.*

Lucæ 11.

Berengariani quippe in seipsis diuisi sunt, vt ostendimus. Sed fortassis quis dicat: Non sunt ipsi regnum, quia pauci sunt. Ad quod respondeo: Si non sunt regnum, non sunt Ecclesia Christi. Ecclesia enim Christi, regnum Dei est, in quo Deus, id est, ipse Christus regnat. Si autem sunt regnum; quia mentiri veritas non potest: cum in seipsos sint diuisi, desolabuntur.

Ecclesia Christi regnum Dei est.

Psalm. 47.

De catholica sane Ecclesia Propheta prædixit: *Fundatur exultatione vniuersæ terræ mons Sion*: quod de nostra Ecclesia videmus impletum. Berengariana vero portio, nō fundatur exultatione vniuersæ terræ: Neq; enim eis vel vna ciuitatula, vel etiam vna villula concessit. Non sunt igitur mons Sion, id est, Ecclesia.

B

Psalm. 95.

Idem quoq; Propheta ait: *Cantate Domino canticum nouum: cantate Domino omnis terra.* Vnde beatus Augustinus in expositione huius versiculi audet & dicit: Si omnis terra domus Dei, qui non hæret omni terræ, ruina est, non domus. Si Berengariani non hærent omni terræ: Non sunt igitur domus Dei, sed ruina.

Esaiæ 54.

Esaias de Ecclesia Christi dicit: *Lætare sterilis quæ non paris, exulta & lauda quæ non parturis, quia multi filii desertæ magis quam eius quæ habet virum.* Illā quæ habebat tunc virum, Synagogam Iudæorum intelligendam docet Apostolus: sterilem vero Ecclesiam.

Galat. 4.

Quare si Berengariani Ecclesia Dei sunt, ostendant nobis multo plures filios suos per tam longa iam tempora, quam sint Iudæorum. Quod non esse, omnibus patet.

Esaiæ 49.
Apocal. 21.

Item Esaias de Ecclesia: *Reges*, inquit, *erunt nutritii tui.* Et Ioannes in Apocalypsi, *Reges*, inquit, *terræ afferent gloriam suam in eam.* Sed quis regum terræ, hanc Berengarianam stultitiam fouit? Quis regum terræ in eam, gloriam suam attulit? Et quidem in Arrianam vesaniam reges olim aliqui concesserunt: in Berengarianam autem nullus.

C

Malach. 1.

Per Malachiam Deus dixit: *Ab ortu solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum nomen meum in gentibus dicit Dominus exercituum.* Quamobrem si Dominus exercituum oblationem quæ in omni loco ab ortu solis vsq; ad occasum sacrificatur & offertur nomini suo, mundam dicit: cum præter hanc nulla possit esse oblatio munda, videat Berengarius cum suis, quam sit oblatio eorum immunda, quæ non dico in omni loco, sed vix vt in aliquo esset obtinuit.

Danielis de Christi Ecclesia vaticiniū

Daniel Propheta cum vidisset lapidem de monte sine manibus abscissum, qui statuam in pedibus suis ferreis & fictilibus percussit atq; comminuit: visionem hanc ita exposuit, vt a regno Dei quæ est Ecclesia, quatuor principalia regna mūdi Chaldæorum videlicet, Medorum, atq; Persarum, Græcorum quoq; necnon & Romanorum, sicut exponente postmodum ipso eodem Propheta perspicue declaratur, in diebus quarti imperii, id est, Romani, antequam ferreum esse desisteret, percutienda & comminuenda confirmaret, dicens:

Daniel. 2.
D

In diebus autem regnorum illorum, suscitabit Deus cœli regnum quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius populo alteri non tradetur. Comminuet autem & consumet vniuersa regna hæc, & ipsum stabit in æternum: secundum quod vidisti, quod de monte abscissus est lapis sine manibus, & comminuet ferrum, & testam, & æs, & argentum, & aurum.

Ecclesia Christi Romanū imperium obsedit, continuit

Hoc sane de nostra Ecclesia luce clarius videmus. Ipsa enim Romanum imperium, cum adhuc ferreum esset, & cætera regna contriuit. Ipsa hodieque quod nemo negare potest, in ipsa domo quondam Romani Imperatoris, domum obtinet Saluatoris.

Leo 9.
Gregor. 7.

Inde enim ipsa per beatum Leonem Papam hæc Berengariana figmenta mox suo exortu damnauit. Deinde per hunc ipsum, qui nunc præest, D. Gregorium Papam tunc Archidiaconum eiusdem Romanæ sedis in concilio Turonensi conuicit: ipsumque Berengarium, vt videbatur, correctum, ac propriæ manus Sacramento satisfacientem, clementer suscepit. Reuersumq; aliquanto post ad vomitum suum, agente sanctæ recordationis Nicolao Papa in generali concilio Romæ iterum confutatur: atque eundem Berengarium coram ipso venerabilis orbis terrarum conuentu, in verba certa quæ supra scripta sunt, & in multis habentur Ecclesiis iurare, prædictasque insanias proprio ore abiurare, ac libellos suos quos ad tuendas easdem blasphemias fecerat, propriis manibus concremare coegit.

E

Berengarianam porro plebeculam non dico quatuor principalia regna, sed nec vnum solum regnum aliquo vnquam tempore obtinuisse mōstrari potest. Aut si obtinuisse confingitur, iam nunc regnum eius populo alteri, id est, catholico nostro traditum est. Noster enim populus, Romanum, cum omnibus regnis Christiano nomini subiectis, tenet imperium. Daniel autem dicit, quia regnum populi Dei, *populo alteri non tradetur, sed ipsum stabit in æternum.* Berengariani igitur non sunt illud regnum, quod Deus cœli suscitaturus prædicitur. Quod si non pertinent ad regnum Dei cœli: consequitur vt sint de regno diaboli. Vides plane quomodo conclamantibus Propheticis testimoniis nostra Ecclesia confirmatur; Berengariana vero portio vtraq; reprobatur; De quibus testimoniis beatus Augustinus in libro de ciuitate Dei vltimo contra quosdam Philosophos sic ait: Si propterea dicunt alio modo esse credenda, ne si dixerint vana esse conscripta, iniuriam faciant illi Deo, cui tam magnum perhibent testimonium: tantam prorsus ei vel etiam grauiorem faciunt iniuriam, si aliter dicunt esse intelligenda, non sicut mundus credidit, quem crediturum ipse laudauit, ipse promisit, ipse compleuit. Non itaq; credentes quod mentiri possit, credant esse facturum, quod se facturum esse: & sic credant sicut credidit mundus, quem crediturum esse prædixit, quem crediturum esse laudauit, quem crediturum esse promisit, quem credidisse iam ostendit.

Cap. 25.
F

Si ergo vobis ô Berengariani B. Augustinus ita vt solet clarissimus est, iudicium eius sequimini, credite de corpore & sanguine Domini quod mundus credit, & sic credite sicut mundus credidit. Si enim aliud, aut idipsum aliter creditis, dicit vobis Augustinus vester, quod grauem Deo iniuriam facitis, quia creditis de Christo aliter quam sicut mūdus credidit, quem crediturū esse Deus prædixit, laudauit, promisit, ostendit. Quod si fidem mundi Deus laudauit, vestra vtiq; figmenta reprobauit.

G
Vna fides.

Non enim est nisi vna fides laudabilis apud Deum. Vnde & vobis iure obueniet, quod idem sanctus Augustinus in eodem vltimo libro de ciuitate Dei dicit his verbis: Si rem, inquit, credibilem crediderunt, videant quam sint stolidi qui non credūt. Si autem res incredibilis est, vnde toto terrarum orbe iam credita est?

Capit. 5.

Quocirca beati Augustini iudicio vos stolidi estis, qui de corpore Christi quod in toto terrarū orbe creditur, credere recusatis.

Capit. 6.

Item beatus Augustinus in quarto libro de baptismo contra Donatistas: Quod vniuersa, inquit, tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est: non nisi authoritate Apostolica traditum rectissime creditur.

Capit. 53.

Item in septimo eiusdem libro. Id autem ait, fiducia securæ vocis possumus asserere, quod in gubernatione Domini Dei nostri & saluatoris Iesu Christi vniuersalis Ecclesiæ cōsensione roboratum est. Quapropter fides quam de corpore & sanguine Domini semper Ecclesia vniuersa tenuit, multis insuper conciliis generalibus roborauit, ex Apostolica authoritate tradita rectissime creditur.

H
Transsubstantiatio consensione vniuersalis Ecclesiæ roborata est.

Nam si illud quod semper Ecclesia tenuit nullis munitum conciliis Apostolicum est: quanto magis illud quod & semper tenuit, & multis est (vt dixi) conciliis generalibus confirmatum, ex Apostolica authoritate traditum esse credendum est? Sed panem & vinum altaris Domini in corpus & sanguinem Christi substantialiter commutari, (non sicut delirat Berengarius corporis & sanguinis Domini figuras tantum esse & vmbras, aut intra se latentem Christum tegere) vniuersalis Ecclesiæ consensione roboratum est. Secura igitur voce gubernante Domino Deo nostro & Saluatore Iesu Christo, id à nobis asseri potest. Diligenter sane si daretur locus, cum ipso Berengario discutere vellem, cum aliquos doceat nihil in cibo altaris Domini corporis & sanguinis Christi, nisi vmbram tantum & figuram haberi, aliquibus vero, tanquam subtilius quærentibus, satisfaciens, ipsum ibi corpus Christi esse, respōdeat, sed impanatum latere: quid sibi in priore sententia displiceat,

vt satisfa-

A vt satisfacturus quærentibus transmigret ad alteram, aut quid in posteriore abhorreat, vt redeat ad priorem. Migrando enim ad secundam, priorem reprobat: redeundo ad priorem, alteram damnat. Quo fit vt vtramque defendendo, neutram teneat. Vnde consequitur, vt cum reliquas sententias omnes oderit, de his Dominicis Sacramentis quid debeat credere penitus nihil sciat. Exinde quoque id accidit quod certissime nouimus, quod Berengarius & sui, si ab eruditis catholicis de sua fide discutiantur: id quod de corpore Domini tenent, aut territi denegant, aut si profitentur, defendere non valent. Sed negatores veræ fidei de Christo, sententia illa Christi terribilis excipit, qua dixit: *Qui me erubuerit & meos sermones: hunc filius hominis erubescet.* Et Paulus: *Si negauerimus*, inquit, *& ipse negabit nos.* At vero si profitentur & defendere nequeunt, si quidem veræ fidei defensores sunt, vbi est quod suis Christus pollicitus est dicens: *Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri?* Si enim veram fidē isti defenderent, esset vel aliquis eorum cui aduersarij omnes resistere non valerēt. Non enim potest mentiri veritas quæ suis hoc promisit. Nullus autem horum inueniri potest, cui non possint resistere nostri catholici; vsq; adeo vt hæresiarches Berengarius multoties reuictus, etiam Sacramento propriæ manus in generalibus concilijs vesanias istas abiurasse teneatur. Quamobrem palam est quia non sunt isti defensores veræ fidei: nec filij, sed aduersarij Christi Ecclesiæ. Porro autem si isti sunt Ecclesia Christi, aut à Christo Ecclesia non cœpit, aut aliquo post tempore esse desijt. Notissimum namq; est hoc tempore priusquam Berengarius insanisset, huiusmodi vesanias nunquā fuisse. Sed ex tempore Christi Ecclesia in Apostolis & Apostolorū discipulis fuit: sed neq; postea vnquam defuit. Mentiretur enim scriptura per Prophetas clamans: *Et regni eius non erit finis.* Mentiretur Gabriel Archangelus idipsum beatæ Mariæ dicens. Mentiretur & ipsa veritas quæ ait: *Ecce ego vobiscum sum vsq; ad consummationem sæculi.* Sed absit hoc vt mentiri possit veritas vel in verbis proprijs, vel in tātis testibus suis. Nunquam igitur post Christum, Ecclesia Christi esse C cessauit. Non sunt igitur Ecclesia Christi. aut certe si se à Christo cœpisse, & huc vsq; perseuerasse impudentissime mentientes dicunt: ostendant iuxta Danielis vaticinium quatuor principalia regna mundi se contriuisse, ostendant se orbem terrarum impleuisse, ostendant suum regnum alteri populo non cessisse. Quod eos non posse, omnibus satis abundeque perspicuum est, cum noster populus regna mundi possideat, & hos ipsos authoritate & ratione confringat. Quapropter Ecclesia nostra à Christo fundata non à Berengario, neq; incœpta à Turonis vel Andegauis, sed sicut præcepit Christus, & Prophetę prædixerunt: ab Hyerosolymis in æternum valeat, Berengariana vero vesania ad Ecclesiam Christi non pertinens, in æternum confusa conticescat.

Margin: Lucæ 9. 2. Tim. 2. Lucæ 21. B Ecclesiæ regnū perpetuum. Daniel 7. Mich. 4. Lucæ 1. Matt. vlt.

Nunc sane illam etiam propositionem quam in primo libello tantopere probauimus, an conficere aliquid possit, videamus. Probauimus enim quoniam si Deus hanc mutationem panis & vini quam credimus, facere vult: facit. Nunc autem assumpsimus atq; etiam satis probatum est, quia illam Deus facere vult. Nam Spiritus sanctus per sanctissimos authores quos templum eius fuisse constat, hoc (vt ostendimus) clare perdocuit: veteris ac noui testamenti incontradicibilis authoritas confirmauit, mundus vniuersaliter credidit, cuius solius fidem Deus ipse laudauit. Indubitanter igitur quod euidentissime necessarioq; conficitur, concludamus: scilicet, quia mutationem panis & vini in substātiam corporis & sanguinis Christi Deus facit. Quapropter sileant apud omnes prudentes insipientissimorum hominum noua irrationabilia, falsa, inutilissima, vilissimaq; commenta. Cedāt, inquam, vniuersa Ecclesiasticæ fidei. Illa enim non est recens, illa non est huius; aut illius hominis, sola totius orbis. Illa sola rationabilis, sola vera, sola rata, vsquequaq; munita, & inuincibilis, vtilissima, necessaria, iucūdissima & honestissima comprobatur. Christi autem impanatio vbi in veteri aut in nouo testamento legitur? Qua ratione, quibus argumentis, aut miraculis munitur? Quæ necessitas, quæ vtilitas, quis honor

Margin: Quod trās substantia tionē Deus velit. D Doctores Ecclesiæ templum sancti spiritus. Ecclesię fides sola vera & inuincibilis.

E Christum Dominum nostrum pro nihilo impanare, & inuinare? At vero panem tantum & vinum in figura & vmbra Christi edere, quod isti credūt, & Christum in ipsa veritate substantiæ suæ manducare, quantum ad vtilitatem & honorem & excellentiam nostram pertinet, quis vel dementissimus in aliquo momento conferre potest? Dum enim verbum Dei carnem factum cibo Dominico absque impanatione & inuinatione substantiue, non vmbratice nos sumere credimus: dum ex virtute plenitudinis vitæ æternæ in eodem cibo manentis nos in æternum victuros speramus: quid hac fide, cum sit tot & tantis testimonijs approbata, verius, quid rationabilius excogitari potest? Quid hac inquam, fide vtilius, quid magis necessarium, quid honorabilius: dum purum Christum, non vmbraticum, neq; impanatum pura ipsa suscipiens, vtpote tantæ gloriæ munere diues, summo reuerētiæ metu peccata magis abhorreat, summo desiderij ardore in omnem iustitiā amplius feruear, tanquam Domini sui hostem studeat summopere quotidie fugere mundum: iamq; de promissionibus eius pro tanto pignore certior, audentius atq; ardentius reuelata facie ipsum vitæ fontem votis omnibus F gestiat apprehendere Deum?

Multa contra istos iam diximus, multa quoq; adhuc dici possunt; sed pijs mentibus (vt arbitror) ista sufficiunt. Quid enim amplius aduersus istos quærerent, cum obiectationes eorum siue per rationes, siue per scripturas, nostrę fidei nihil obesse, imo vero ipsas easdem scripturas nobiscum magis esse satis lucideq; monstratum sit: cum istorum dementias & singulatim & communiter tam venerabilium authorum quam Propheticis & Euangelicis testimonijs teneant plenissime destructas: nostram vero fidem vsquequaq; firmissimam, vtilissimam, excellentissimam summeq; necessariam, videant euidentissime declaratam? At vero impijs quid sufficiet, si duriores saxis tot argumentorum malleis percussi cedere nolunt, si tenebrosiores inferno tanta fortissimarum rationum luce collustrari non possunt, aut certe meretricū similes de sua turpitudine vel perspicua erubescere nesciunt? aut dæmonum simillimi G cœptam semel vecordiam tanta pertinacia diligunt, vt veritatem gratis odio habeāt, & à falsitate vel manifestissima nunquam resipiscant? O miserrimos homines & immenso lachrymarum imbre lugendos, si tanta peruasit eos propagādæ famæ cupiditas, vt à blasphemijs propalatis nec clarissima veritas, nec summa ipsorum infamia, nec vitę æternæ amor, nec æterna damnatio valeant reuocare. Redite quæso, *Redite præuaricatores ad cor.* Quare moriemini gratis? Non talis hæc disputatio est, quæ vtrobiq; valeat leuiter compensari. Non hic, sicut in scholis, pro victoria, aut, sicut in iudicijs, pro quibuslibet terrenis commodis agitur: sed, sicut coram Deo, pro vita æterna atq; cœlesti disputatur: falsam etenim partem sempiterna mors deuorat, veram autem, vita æterna coronat. Quocirca iusto examine vestra & nostra perpendite, si quid dignum contra nos habetis, afferte: si non habetis, adquiescite. Quare moriemini gratis? Sed quid amplius istos prosequar? Iam disputationi huic ponendus est finis. Nam de duabus reliquis propositionibus sermo breuis habendus est. Non enim H longam disputationem res flagitat.

Margin: Esaiæ 46. Alia est de rebus fidei alia de negotijs terrenis disputandi ratio.

Contra eos qui dicunt partem propter indignos immutabilem remanere.

EX his ergo vna, panis & vini partem in carnem & sanguinem Domini transmutari confirmat: partem vero propter indignos immutabilem retineri. Altera vero, totum quidem panem & vinum altaris in carnem & sanguinem Domini conuerti asserit: sed cum indigni ad communionem veniunt, in panem & vinum iterum reuerti. Nam vtriusque sententiæ assertores, nolunt ab indignis hominibus corpus & sanguinem Domini posse participari. His ergo cum sit error dispar: vna tamen causa erroris est. Quem eisdem quoque muniunt argumentis, hoc modo: Christus ait, inquiunt; *Qui manducat meam carnem, & meum sanguinem bibit: in me manet & ego in eo.* Indigni autem non manent in Christo, nec Christus in eis. Non n. possunt *duob. dominis seruire*, nec membra Christi simul esse

Margin: Iohann. 6. Matth. 6.

& dia-

A & diaboli. Non igitur, aiunt, manducant carnem Christi, neque sanguinem bibunt. Idque etiam exemplo conantur astruere, quia videlicet in vitis Patrum cuidam seni visus sit angelus ad communionem sacram indignis accedentibus corpus Domini subtrahere, & loco eius carbonem dare. Si igitur, loquuntur, tales carnem & sanguinẽ Domini non sumunt: necesse est, id quod accipiunt, aut non fuisse mutatum, aut in naturã priorem esse reuersum. Et hactenus quidem istorum ratio: cui auxiliante Domino nunc obuiandum est.

Ac de exemplo quidem primo notandum, quod nihil eis afferat: imo longe eorum opinioni repugnet. Si enim panis porrigendus indignis immutabilis remanet: quid sibi vult carbo datus eis & non panis? Quod si omnes carbone indigni pasti sunt, digni vero omnes carne & sanguine Domini: nihil igitur de pane non mutatum remansit. Aut si caro & sanguis mutabantur indignis accedentibus in carbonem, non igitur mutabantur in panem & vinum: Non enim carbo est panis neque vinum. Quapropter hoc B exemplo, istorum (vt dixi) opinio magis destruitur quam astruatur: Nobis porro exemplum hoc in nullo aduersari videtur. Potuit enim fieri sub oculis illius, vt caro & sanguis in ea quidem specie qua porrigebantur iustis, iniustis subtraherentur: & ad ostensionem iniquitatis eorum, ipsa eadem in specie carbonis porrigerentur. Aut certe (sicut iam superius dixi) non quidem, vt semper ita fiat: sed vt seni qui aderant peccatorum iniquitas per ipsum corrigenda panderetur, reuera caro & sanguis potuerant per angelum subtrahi, carbo vero mox aliunde aduectus dari. Vtro autem horum modo factum sit, sana fide nostra fieri potuit.

Nunc ad verba Domini quibus dicitur, qui manducat meam carnem, & meum sanguinem bibit, in me manet & ego in eo, accedamus. In quibus exponendis non nostram interpretationem, sed B. Augustini ex libro de verbis Domini ponimus. *Serm. 12.* Ait enim non vniuersaliter hoc, sed cum modo quodam debere intelligi, quo videlicet modo: qui manducat carnem & bibit sanguinem Christi, in Christo manet, & Christus in eo. C Is autem illo modo manducat, qui digne manducat. *1. Cor. 11.* *Qui enim manducat & bibit indigne: iudicium sibi manducat & bibit.* Quapropter si omnis qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit: necesse est intelligi, vt ille solus qui mãducat alio modo, id est, digne, in Christo maneat, & Christus in eo. Ad cuius comparationem ille qui indigne mãducat, nec æstimandus est manducans, sed potius quantum in ipso est cõculcans. Manducat ergo & nõ manducat. Manducat corporaliter, sed non manducat spiritualiter: non eo sensu, nõ eis motibus, non ea charitate, vt digne manducet. Similiter & illa verba Domini accipienda sunt, quibus dicit: *Matth. 12. Peccare in spiritum sanctum quid.* *Qui peccauerit in spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neq; in futuro.* Nam verba hæc nisi specialem quendam peccati modum sentiant, stare non possunt. Alioquin omnis qui peccat in filium, peccat in spiritum sanctum: Non enim filium quis offendere potest, quin offendat & spiritum sanctum. Sed si quis contra filium, inquit, Dominus, verbum dixerit: remittetur ei. Quare & in spiritum sanctum peccanti remittetur. D Qua ergo ratione hinc exhibetur, nisi quidam modus peccati in spiritum sanctum specialis intelligatur tam magnus, vt ad eius comparationem cætera non dicantur in Spiritum sanctum? Talis & illa sententia: *Marc. vlt.* *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.* Et illa: *Ioelis 2.* *Quicunq; inuocauerit nomen Domini, saluus erit.* Non enim omnes qui credunt & baptizati sunt, neq; omnes qui inuocant nomen Domini salui erunt: sed soli illi qui cum bonis moribus credunt, & digne inuocant nomen Domini, salui erunt. Permultę quoq; aliæ huiusmodi sententię in scripturis sacris reperiuntur, quę nisi cum modo competenter intelligi non possunt. Ita igitur & illud de quo iste sermo inceptus est, intelligendum est: Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, digne videlicet, in me manet & ego in eo. Nam quod indigni qui scilicet in Christo non manent, nec Christus in eis, eandem carnem manducent, & eundem sanguinem bibant: audi eundem beatũ Augustinũ in libro quinto de Baptismo contra Donatistas ita dicentem: Sicut Iudas, inquit, cui buccellam tradidit Dominus, non malum accipiendo, sed male accipiendo, E locum diabolo in se præbuit: sic indigne quisque sumens Dominicum Sacramentum non efficit, vt quia ipse malus est, malum sit: aut quia non ad salutem accipit, nihil accepit. Corpus enim Domini & sanguis Domini nihilominus erat etiam illis quibus dicebat Apostolus, *Qui mãducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit.* Hæc Augustinus. Quare cum eandem carnem digni cum indignis, sed diuersis meritibus comedant, & eundem sanguinem Domini bibant: cumq; Euangelica sententia qua dicitur, *Qui manducat meam carnem & meum sanguinem bibit, in me manet & ego in eo,* iuxta Apostolum & beatum Augustinum, ad similitudinem quoq; multarum talium sententiarum competenter intellecta nihil istis afferat, * exemplum porro senis adiunctum totum illis potius auferat: ** Exemplum.* cum & causa documenti huius nulla sit & argumenta cuncta deficiant: cesset hęc noua à Christianis hominibus prorsus inuentio: ne si aliter doceant, Apostolicum illud anathema incurrant quo dicitur. F *Galat. 1.* *Si quis vobis annunciauerunt præterquam quod accepistis, anathema sit.* Quid enim si nemo indignus corpus Domini accipit, & idcirco portio panis, propter indignos videlicet, immutabilis remanet? Cum se nemo dignũ audeat dicere, quia scriptum est, *Eccles. 9.* *Nescit homo vtrum amore an odio sit dignus in vita sua,* sed neque de alio audeat iudicare, scriptum est enim; *Ne laudes hominem in vita sua, homo enim videt in facie, Deus autem in corde:* nemo vtiq; confidenter audebit confiteri, corpus esse Domini, quod ipse vel totus coram populus accipit. Quod si nemo id confidenter audebit confiteri, temere ergo Sacerdos affirmat, hoc est corpus Christi: temere populus, amen, respondet, hoc est, verum est: cum omnino quid hoc sit, nesciant, quoniam merita omnium tam sua quam cæterorum cuncti ignorãt. Sed absit hoc vt totius Ecclesiæ religiosa confessio vllatenus sit reprehensibilis. Confidenter igitur credat & dicat vnusquisque etiam si se fateatur indignum, Christi corpus esse quod accipit. Huc accedit, quod Sacerdos plerumque indignissimus missam celebrat, solusque id quod consecratum est, totum sumit. G Si vero id quod sumpturus erat indignissimus iste propter ipsum immutabile remansit: quoniam totum sumpturus erat, nihil de pane & vino in carnem & sanguinem Christi immutatum est. Si autem propter indignum Presbyterum nihil de pane & vino mutatum est: præualuit igitur (quod absit) iniquitas Sacerdotis verbis Domini saluatoris, falsa est etiam & fides Ecclesiæ, quæ & per bonos & per malos ministros verba Domini credit æqualiter operari. *Siue per bonos siue per malos ministr. Christi verba æqualiter operantur.* Sed absit à cunctis fidelibus hoc, vt iniquitas hominis verba saluatoris infirmare posse credatur. Absit vt Ecclesiæ fides falsa sit, quæ sola apud Deum laudabilis est, quę & per bonos & malos ministros verba Christi æqualiter operatoria credit. Non igitur quod sumpturus erat indignissimus Presbyter, propter ipsum immutabile remansit. Cum ergo totum quod consecratum est sumat: carnem & sanguinem Christi Presbyter indignissimus comedit & bibit. Quod si ita est, imo quia vere ita est: frustra dicitur, partem panis & vini immutabilem remanere propter indignos. Quamobrẽ sileatur huiusmodi semper humana suspicio: & id tãtum quod nobis commendatur in ipso canone Missæ teneamus. H *Verba S[…] Canonu[…]* Nam illic ita scriptum est: Quam oblationem tu Deus in omnibus quæsumus benedictam, ascriptã, ratam, rationabilem, acceptabilemq; facere digneris: vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filii tui: Non hic dicitur, vt pars eius fiat corpus & sanguis. Nec Dominus noster Iesus Christus, cum dixisset, *manducate ex hoc omnes,* addidit, pars enim eius est corpus meum: sed id tantum, *Hoc est enim corpus meum.*

Illud sane extremum, quis vel mediocriter eruditus solo auditu non perhorreat: quod videlicet caro & sanguis Domini propter indignos in panem reuertãtur & vinum: caro quippe & sanguis Domini incorruptibilis est. Quod autem incorruptibile est, nec corrumpitur, nec corrumpi potest. At essentiam suam perdere, & in panem corruptibilem ac vinum corruptibile reuerti, ista quidẽ magna corruptio est: Igitur caro & sanguis Domini, in panem & vinum iam reuerti nõ potest. *Leuit. 5[…]* Quapropter & hic error se-

peliatur

A peliatur æterno silentio. Caueant vero vtrique ista alienū ignem afferre circa diuina altaria, ne moriantur coram Domino. Caueant etiam trāsgredi terminos patrum suorum, quos posuerunt sibi. *Multi* quippe *cibi*, vt Salomon ait, *in noualibus patrum: aliqui absque iudicio congregantur*. Huiusmodi vero doctrinarum cibi in noualibus patrum non possunt inueniri. Igitur absque iudicio congregantur.

Leuit. 10. Prou. 22. Prou. 13.

Rogerius. Inquantum perpendere valeo, omnia te ratione tutissima video prosecutum. Guitmundus. Vt igitur ad quid totus sermo noster profecerit, breuiter ostendamus, quoniam sacrificium nostrum nec vmbra tantum vel figura carnis & sanguinis Christi esse, nec Christum intra se impanatum tegere iuxta Berengarium potest, neque vero substantiam panis & vini ex parte mutari, & ex parte non mutatam permanere veritas patitur: Neq; post mutationem in id quod fuerat reuerti, aut in aliud quicquam mutari iam vltra fas est. Restat vt hæc tantum sit Deo iuuante mera & solida fides, vt totus ille panis & totum illud vinum altaris Dominici, ita per diuinam consecrationem

B substantialiter, commutentur in carnem & sanguinem Christi: vt postea iam in æternum aliud nihil omnino, quā caro & sanguis saluatoris Domini Dei nostri Iesu Christi esse possint. Cui pro tanta charitate gratias referamus æternas; regnanti cum Deo Patre & Spiritu sancto, per infinita sæculorum, Amen.

EIVSDEM GVITMVNDI ARCHIEPISCOPI, DE S. Trinitate, Christi humanitate corporisque ac sanguinis Domini nostri veritate, confessio.

QVoties Deum cogitare volumus, minus vtique volumus quam debeamus: nec tamen tantum valemus, quantum volumus: quanto minus igitur quantum

C debemus: Quod si humanæ mentis cogitatio interior debitum suum quomodo soluat non inuenit: ipse oris sermo exterior quid persoluit? Verum dilectissime frater Roberte, & si pater noster in corde nostro sicut deceret non agnoscit verbum suum: nos tamen quasi paruuli sub vbere vel balbutiendo ostendamus ei affectum nostrum. Quoniam itaque scriptum est; *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem*; liquet omnino, quoniam quamuis in corde fides recta teneatur quæ iustificet, pernecessaria est tamen in ore confessio quæ nos saluet. Sed quid de Deo ille pronuntiabit, qui de toto tum aliquid, aut forte nihil adhuc inde cogitauit. Quorum alterum æternæ damnationis sacrilegium, alterum vero, si ille quicumque est iam ratione vtitur, mortiferi somni est iudicium. Vigilet ergo cor Christiani in fidei suæ cogitatione, vt si necesse fuerit, sciat aperire os in confessione. Hęc perpaucis prælibauimus, vt quam necessaria sit fidei scientia & confessio ostendentes, ad eiusdem fidei tractatum Domino

D adiuuante licentius veniremus.

De sacrosancta diuinitatis vnitate & Trinitate.

CRedo sacrosanctæ diuinitatis æternam vnitatem: credo in eadem vnitate coæternam Trinitatē. Creator, enim omnium vnus est Deus & trinus autem, quia Pater est, & Filius & Spiritus sanctus. Non dico quod idem ipse sit Pater, & Filius, & Spiritus sanctus: sed dico quod idem ipsum est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Cum dico ipse ostendo personam quæ est Pater, vel Filius, vel Spiritus sanctus: cum vero dico ipsum, ostendo substantiam quæ est Deus: Creditur itaque per singulos alia persona, sed non creditur in tribus nisi vna substantia.

Sumamus nūc aliquod exemplum inter nos, per quod aliquantulum valeamus ascendere super nos. Videmus aliquem hominem filium genuisse; videmus eum patrem

E filij esse. Si igitur à me quæras quid sit ille pater qui genuit filium: respondeo, homo. Si quæras quid sit filius, respondeo, homo. Cum dixi homo, substantiam Patris & Filij indicaui. Vides igitur quia eadem substantia est patris hominis, & filij hominis. Si enim diceretur, Pater homo, & filius equus: quis aliud quam monstrum, aut horrēdum aliquid cogitare posset? Mox enim vt à me Patris & Filij diuersas substātias audires aut locari, aut insanire potius quam veritatem dicere me non dubitares. Sed si iterū quæras quis est ille: dico, pater illius est. Si quæras de filio, quis est ille: dico, filius illius est. Vides charissime quia in personis diuersa nomina posui quæ sunt Pater & Filius: in substantia vero vnum nomen ostendi, quod est homo. Quod in homine vides, hoc in multis creaturis videre potes. Si igitur in creaturis vt in vna substantia sunt plures personæ, & in pluribus personis vna substantia, natura postulat, & Deus hoc facit: quanto magis in Deo qui omnia creauit? Verū-

F ne creatori creaturam coæquamus: Absit. Quamuis enim in creaturis de patre dicam quia homo est, & de filio quia homo est, & ita Patris & Filij vna substantia est: tamen iterum dico, quia Pater homo, & filius homo duo homines sunt. De Deo autem, valde aliter. Sic namq; dico de patre, quia Deus est: & de Filio quia Deus est, & de Spiritu sancto quia Deus est: vt nulli tamen credere liceat quod tres Dij sunt. Iam nūc annuente eo de quo loquimur, de eadē Trinitate aliquid apertius loquamur. Creata cōsideremus, & in creaturis creatorem admirantes laudemus. Cœlum itaque terrā, mare & quæ in eis sunt videmus: & hæc omnia creasse vnum Deum corde retinemus, ore cōfitemur. Hęc tanta & tam multa, & tam admiranda ineffabili prorsus sapientia condidit: quam ipse non fecit, nec creauit, sed genuit. Quemadmodum enim in anima nostra videmus quoniam ipsa gignit consilium suum, & illud consilium quasi proles est animæ quod apud se habet, & per illud omnia exteriora operatur: ita Deus (quomodo Deum decet) sapientiam suam de seipso genuit, per quam omnia quæcumque sunt, ab eo facta sunt, & disponuntur. Hæc

G igitur est sapientia Dei filius, Deus de Deo genitus: de quo patri Deo dicitur: *Omnia in sapientia fecisti*. Sed quid Deus p sapientiā suam fecerer, si eandem sapientiam ipse non diligeret? Aut quid in illa diligeret, si & ipsa eū à quo genita est similiter non amaret? Cōstat igitur quia à Patre procedit amor ad filium, & à Filio procedit ad Patrem suum. Iste amor est Spiritus sanctus, qui ab vtroque ita procedit, vt semper in vtroque maneat: & ita semper in vtroq; manet, vt ab vtroque semper procedat. Coæternus autem est patri filius, quia pater sine sapientia sua nunquam fuit: Coæternus Patri & Filio Spiritus sanctus, quia vtrorumque vnam substantiam ipse amor inseparabilis qui est eadem substantia semper vniuit. Totum autem se sapit, pater & totum se diligit quicquid est: tanta est igitur sapientia sua, & tanta charitas quantus ipse est. Æqualis est ergo Patri Filius & Spiritus sanctus. Quod si de patris volumus substantia cogitare quid sit, prius de eius sapientia cogitemus quantum possumus, quid & ipsa sit. Ipsa enim est quę dixit: *Nemo venit ad patrem nisi per me*. Et, *Qui videt me, videt*

H *& patrem meum*. In sapientia itaq; nec latitudinem nec lōgitudinem, nec rotunditatem, nec vllam quātitatem, aut qualitatem videmus. Non ita ea diuersorum membrorum quemadmodum in corpore nostro distinctiones inuenimus. Nihil igitur corporale, in sapientiæ essentia inuenitur, sed totum est Spiritus quicquid de ea recte cogitatur. Errant igitur vehemēter qui Deo Patri figuram hominis tribuunt, quia qualis est filius, talem vtiq; Patrem & Spiritū sanctum, qui non credunt, decipiunt. Iste autem Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, vbique est totus, vnus Deus, vbique incircūscriptus, vbiq; indiuisus. Quod vt aliquātulum intelligamus, diligentius attendamus. Ponamus itaq; coram nobis aliquod minutissimum corpus, vel ipsā vngulam nostrā, quæ præsto est aspiciamus, & in ipsa quomodo Deus totus sit videamus si possumus, si videre non possumus, credamus. Video in vngula mea quinq;, superiora, inferiora, dextra & sinistra, & media, hæc omnia per sapientiam suam Deus iam fecit: & modo etiam vt subsistant, dis-

Christus sapientia Patris, per quā omnia condidit. Spiritus sanctus est amor Patris ad filiū & filij in patrem.

Quid sit Dei sapientia inuestigat. Ioan. 14.

A stant, disponit. Non est autem sapientiæ Dei pars dextro vngulæ lateri, & altera sinistro lateri, & alia superiori, atque alia inferiori vngulæ eiusdem præsens est parti, & alia medietati: sed sicut tota omnia operatur, sic tota præsens est omnibus. Eius enim præsentia non localiter, sed potentialiter est æstimanda. Quæ quoniam eadem hora & eodē momento quo ista facit, etiam cætera omnia prout sibi voluntas est, disponit præsentem se vtique semper & simul & in omnibus ostendit. Quod de sapientia, id est, de filio vidimus, hoc de patre, hoc de spiritu sancto sentiamus: quia eos inseparabiles esse omnino necesse est, vt credamus. Ad imaginē Dei quæ est anima nostra redeamus, & in ipsa si possibile fuerit Trinitatē in vnitate videamus. Anima nostra, spiritus vtiq; non corpus est. Quæ habet in se & de se, id est, de substantia sua tria, intellectum, memoriam, voluntatem. Horum singula in omnibus, & omnia in singulis sunt. Singula in omnibus sunt: quia intellectus intelligit seipsum, intelligit memoriam suam, intelligit voluntatem suam. Ecce intellectus in memoria, & in voluntate est. Memoria recolit seipsam, & intellectū suum,

Trinitatis imago in anima nostra.

B & voluntatem suam. Voluntas vult, id est, diligit seipsam & intellectum suum, & memoriam suam. Ita sunt in omnibus. Omnia vero sunt in singulis, quia eadem ratione, intellectus, memoria & voluntas, omnia simul in vno sūt. Et hæc non nisi vna substantia sunt, quæ est anima. Dicamus igitur similiter de Patre, & Filio, & Spiritu sancto. Pater vita est, Filius sapientia, Spiritus sanctus charitas. Vita itaque viuit, & sapientia viuit, & charitas viuit. Sapiētia sapit, & vita sapit, & charitas sapit. Charitas diligit, & vita diligit, & sapientia diligit. Et hæc tria non nisi vna substantia, quod est Deus.

Cauendum est tamen ne vel animam nostram Deo nostro æquare velimus: ne forte dum eius similitudinem supra nos appetimus, ab hoc quod per eum sumus, decidamus. Sicut igitur in opere imaginem vidimus operantis: sic iterum videamus quod factum est quantum distet ab eo qui condidit. In anima quippe & intellectus, memoria, voluntas vna substantia est, quæ mens vocatur: non tamē

C intellectus est memoria vel volūtas, neq. memoria est intellectus, vel voluntas, neque voluntas memoria, vel intellectus. Aliud est enim in anima præteritorum meminisse, aliud præsentia intelligere: & aliud quod meminerit, & quod intellexerit, velle. Vnde intelligitur plus esse in anima tria hæc intelligere, meminisse, velle: quam solum velle, vel solum intelligere, vel solum meminisse. Intellectus enim intelligit sibi & memoriæ, & voluntati: memoria recolit sibi, & intellectui, & voluntati. Voluntas autem vult sibi, & memoriæ, & intellectui. In Deo autem qui omnino simplex est natura, non est aliud viuere, aliud scire, aliud diligere: nec plus tria hæc quam vnum, nec vnum minus quam tria credimus esse. Quod ita potest intelligi. Pater est viuens, Filius sapiens, Spiritus sanctus diligens. Et Pater viuens, sapiens, diligēs. Et singulus quisque itidem. Quoniā vero Deus omnino simplex est natura, sic viuens, vt sit vita, sic sapiens, vt sit sapientia, sic diligens, vt sit dilectio, singulus quisque autem Deus, singulus quisque igitur vita sapientia & dilectio. Inconsequens autē est cre-

D dere in simplici natura aliud esse vitam, aliud sapientiā, aliud dilectionem. Redigimus igitur hæc tria ad vnum, & dicamus: Pater & Filius & Spiritus sanctus vita, vel sapientia, vel dilectio. Ergo manifestum est non plus esse tria quā vnum, nec minus vnum quam tria. Videndum est tamen ne confundamus personas. Ita enim est Pater sapientia vel dilectio vt tamen Filius sit sapientia Patris, & Spiritus sanctus dilectio Patris & Filij. Hic oritur quæstio difficilis. Si enim Pater sapiens, & Filius sapientia, quæritur vtrum sit sapiens sapientia sua, quæ est filius suus. Omnis enim sapiens, sapientia sapiēs est. Ad quod ita respondetur, De hoc est sapientia, quod est essentia. Si igitur pater à filio suo sapiens est à filio habet sapientiam. Ab ipso ergo & essentiā. Pater igitur à filio, non filius à patre. Atqui pater non est à filio, non igitur sapientiam habet à filio. Quod similiter differitur de Spiritu sancto, qui dilectio est vtrorumque. Credendum est ergo quia pater perfecta vita est, & sapiētia, & dilectio à seipso: Et filius perfecta vita, & sapiētia, &

An Pater sapiens à sapientia.

E dilectio est à patre suo: & Spiritus sanctus hoc idem à Patre & Filio. Hanc trinam vnitatem, & vnam Trinitatem, Adam ante peccatum incorrupta imagine Dei anima sua, lucide intellexit, quam lucem peccatum commissum obscurauit. Peccauit autem hominis anima voluntate: corpus opere. Vtrumque igitur mortuum est, quia ab vtroq; peccatum commissum est. Quoniā vero mortuus est homo per insipientiam, oportuit eum viuificari per sapientiam. Incarnata est igitur Dei sapientia, vt deleretur hominis insipientia. Sed insipientia hominis animam rationalem & corpus occidit: Dei vero sapientia, id est, filius & animam rationalem & corpus assumpsit. Et sicut ille sine peccato de immaculata terra factus est: ita iste sine peccato de incorrupta Virgine natus est: Assumpsit autem ita Deus hominem vt nec Deus in hominem mutaretur, nec homo absorberetur in Deum. Si enim Deus in hominem mutaretur, iam non esset Deus, sed homo solus: & ideo non adiuuaret.

Homo qui per insipiētiam mortuus erat, per Christū sapientiam viuificari debuit, de humanitate Christi.

Si vero homo absorberetur in Deum, iam non homo, sed Deus solus: & ideo mori non posset. Mori autem cum

F aliæ multæ rationes quibus nos redimeret supperterent, voluit: vt & diabolum iustitia magis quam potentia vinceret. Iustum enim erat, vt qui hominem vicerat, ab homine vinceretur: & nobis quanta charitate reducat nos, ostenderet. Hinc est quod de Spiritu sancto conceptus dicitur, quia Spiritus sanctus charitas est, & totum hoc mysterium charitas operata est. Factus itaq; homo est cū Deo vna persona: sed conseruata est vtrique propria substantia. Homo iste sine peccato vixit, vt vinceret diabolū & dolores sustinuit, vt deleret hominis peccatum. Miracula fecit, quia Deus erat: mortuus est, quia homo erat. Seipsum, mortuum suscitauit, vt Deus crederetur: in carne palpabili postea apparuit ne homo esse dubitaretur. Corpus quidem in cruce mortuum, in lapide sepeliri permisit, anima vero viua cum Deo permanens, in infernum, nō vt pateretur, sed vt dominaretur, descendit, quæ liberatis inde quos dignos iudicauerat: cæteris vero dimissis, corpus suum tertia die resumpsit. Resuscitato autem corpore,

Cur Deus per mortē nos saluare voluerit.

G cum discipulis, non continue, sed certis vicibus apparens, & etiam comedens, quadraginta diebus mansit. Quadragesimo die, videntibus illis cœlos ascendit. Quod vero post resurrectionem comedit, non indigentia, sed argumentum manifestæ resurrectionis fuit. Regnat itaque Dominus noster Iesus Christus in gloria Patris, venturus ad iudicium omnibus in manifestatione carnis: reprobos traditurus æternis tormentis: electis se ostensurus in perpetuis gaudiis, in quibus nos regnemus per æuum & cum ipso Domino Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto viuit & regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

De corpore & sanguine Domini.

Nterim autem dum ab eo in hoc mundo peregrinamur, corpore & sanguine eius in via pascimur: sicut Apostolis suis hoc mysterium in cœna vltima ante mortem suam tradidit, & nobis sequentibus frequentandum per eos mandauit. Adhibenda est ergo fides Dominicis verbis: quibus dicit, *Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus.* Omni ergo execrata dubitatione, sicut credimus,

2. Cor. 5.

Iohan. 6.

H quia vnigenitus Deus, coæternus Deus Patri Filius vere in carne nostra natus, vere mortuus, vere resurrexit, vere in cœlum ascendit, vere sedet ad dexteram Patris sui: ita dubitantes credamus, quia corpus eius & sanguinem verum & integrum in altari post consecrationem manducamus. Verum, inquam, corpus Dominicum & integrum, quod & totum in Patris dextera sedens gloriatur, & totum de Sacerdotis manibus sumitur, & si per partes quasi frangatur, in vnaquaque tamen parte, quamuis minutissima, totum & integrum habetis, & si eadem hora, & eodem momento, mille Sacerdotes hoc mysterium operantur, in singulorum tamen manibus corpus Christi, totum & integrum consecratum, à singulis totum & integrum sumitur.

Hic quæri potest, cur mysterium, vel Sacramentum, vel etiam figura hæc consecratio dicitur, si ipsa res & ipsa

In singulis articulis hostiæ & in

veritas

A [margin: omnibus missis, totum & integrū Christi corpus. Christi corpus cur mysterium, sacramentū vel figura dicatur. cap. 10.]

veritas est: & nihil aliud per hoc significatur. Ad quod ego respondeo, quia & mysteriom est, quia aliquid mysticum portat: & sacramentum, quia sacrum aliquid intelligendū intra se occultat: & figura, quia excepto hoc, quod corporaliter agitur, spirituale aliud valde necessarium figurat. Mysticum enim & sacrum, & spirituale, per hoc mysterium figuratur: qooniam sicut nos omnes Christi corpus corporaliter sumimus, ita nos ipsi eius corpus spiritualiter viuendo effici debemus: nō illud corpus, quod verbum Dei in persona sua assumpsit & Dominicum dicitur, sed quod in scripturis sanctis Ecclesia vocatur, vnde Paulus dicit: *Ipse est caput nostrum*, & nos membra eius. Hinc est enim, quod de pane & vino sacramentū istud conficitur. Panis enim ex multis granis vnus efficitur, & vinū ex multis vinaciis in vnum liquatur. Similiter & nos ex multis granis vnum corpus efficimur, de corpore & sanguine Domini bene viuendo, & credendo catholica fide reficimur. Vnde & per Paulum dicitur: Vous panis sumus omnes. His itaq; & aliis si plures sunt significationibus conseruatis, conseruetur etiam fides, quia Domini corpus ipsum

B verum non qualitatiue, sed substātialiter creditur, vt quod ipsa veritas omnino verum esse testatur, nostra fallacia falsum: aut imaginarium esse non opinetur. Hoc corpus si indigne somitur, (indigne autem tunc sumitur, si in mortiferis peccatis maneat anima, & cum ipsis accipitur) omninò ibi iudicium manducatur & bibitur. Cum vero digne inquantum potest humana fragilitas per gratiam Dei suscipitur, absq; dubio per hoc sacramentum anima nostra vitam æternam coosequitur: quæ vere nobis à Domino nostro Iesu Christo per eius corpus & sanguinem cooedatur in perenni sæculo, Amen.

GVITMVNDI S. R. E. CARDINALIS, ET ARCHIEPISCOPI AVERSANI; ad Guilliermum I. Anglorum Regem, oratio cum recusaret Episcopatum.

C

DE GVITMVNDO, ET EIVS ORATIONE; EX ORDERICI Vitalis, Ecclesiasticæ historiæ, libr. 5. capit. 17. cuius est hoc argumentom; de Guitmundo monacho, S. Leufredi, & eius ad regem Angliæ Guilielmum oratione pulcherrima.

Gvitmundus venerabilis Monachus cœnobii quod Crux Heltonis *dicitur; vbi gloriosus Confessor Christi Leufredus, tempore Hildeberti & Hilperici iuniorum Regum, Domino fœliciter 48. ministrasse annis, legitur; Regio iussu accersitus, pontum transfretauit: & oblatum sibi, à Rege & Proceribus regni, onus Ecclesiastici regiminis omnino repudiauit. Erat enim uno maturus & religiosus ac scientia literarum eruditissimus, cuius ingenii præclarum specimen euidenter patet in* libro de corpore & sanguine Domini contra Berengarium, *& in aliis opusculis ipsius. Hic itaque cum à Rege rogaretur, vt in Anglia secum moraretur & præstolaretur congruum tempus eum promouendi; secum subtiliter deliberauit, suiq; propositi votum aliud esse demonstrans, Regi respondit.*

D

MVltæ causæ me repellunt ab Ecclesiastico regimine, quas omnes singulatim nolo, nec decet exprimere. In primis infirmitates meas, quibus in corpore & anima incessanter premor, considero: quibus diligenter perspectis, diuinum examen vehementer pertimesco, mœrens, qood in via Dei quotidie labor, & à veritate vacillo. Et dum meipsum salubriter moderari oequeo, qualiter aliorum vitam ad salutis viam dirigere valeo? Omnibus vigili mente perlostratis, non video qua lege digniter præesse valeam illorum cuneo, qoorum extraneos mores, barbaramque locutionem nescio: quorum patres charosque parentes & amicos occidistis gladio, vel exheredatos opprimitis exilio, vel carcere, vel indebito intolarabilique seruitio. Scrutamini scripturas, & videte, si qua lege sancitur, vt Dominico gregi pastor ab inimicis electus violenter imponatur? Ecclesiastica electio peius debet ab ipsis subiectis fidelibus cum sinceritate fieri: ac postmodum astipulatione Patrum & amicorum (si canonica est) reuerenter confirmari. Alioquin cum charitate debet emendari. Quod bello & effusione multi cruoris truculenter rapuistis, qua ratione mihi, aliisque contemptoribus mundi, qui sponte pro Christo nudati sumus propriis, sine culpa impartiri potestis? Generalis omnium religiosorum lex est, à rapinis abstinere, & de præda (etiamsi offertur) pro iustitiæ obseruantia oolle recipere. Dicit enim scriptura: Immolans ex iniquo, oblatio est maculata. Et paulo post: Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victima filium in conspectu patris sui. Hæc & his similia diuinæ legis præconia pertractans expauesco, & totam Angliam, quasi amplissimam prædam, diiudico, ipsamqoe cum gazis suis, velot ignem ardentem contingere formido. Et quia Deus iubet, vt quisque proximum diligat: sicut seipsum, dicam vobis sine dolo id quod mihi cœlitus est indictum. Quod mihi vtile reor, vobis quoque salutare arbitror. Ergo, quod amicabiliter loquar, non videatur amarum: sed tu strenue Princeps & commilitones tui, qui graue tecum inierunt periculum, nostræ admonitionis benigno corde suscipite eloquium. Opera Dei cunctis diebus vitæ vestræ sagaciter considerate: & iudicia eius, quæ incomprehensibilia sunt, in omnibus operibus vestris timete: & sic vestram vitam æqua lance moderari ad voluntatem Dei satagite, vt ipse arbiter æternus sit vobiscum in vltimo discrimine. E F G

Non vos decipiant adulatores vana securitate, nec insolentes pro secundis euentibus præsentis vitæ, vos lethaliter obdormire suadeant in mundaria prosperitate. Si vicistis Anglos in congressione, super hoc superbire nolite: sed spiritualis nequitiæ grauius ac periculosius certamen cautius agite: quod restat adhuc & imminet vobis quotidie. Mutationes regnorum frequenter factæ sunt in orbe terrarum: sicuti sparsim legimus multiplicium per campos scripturarum, quibus liberalium à Deo impertita est notitia literarum. Babylonii sub Nabuchodonosor rege, Iudæam & Ægyptum, & alia regna sibi plurima subegerunt, sed post septuaginta annos ipsi cum Balthasar Rege suo à Medis & Persis, quibus præerant Darius & Cyrus nepos eius, victi & subiugati sunt.

Deinde sob Alexandro magno Macedones post 230. annos Darium Regem Persarum cum multis legionibus deuicerunt: & ipsi nihilominus post aliquot annos, Romanis per totum orbem phalanges suas destinantibus, cum Perseo Rege suo deuicti sunt. Græci sub Agamemnone & Palamede Troiam obsederunt, & Priamum regem, Laomedontis filium, ac liberos eius, Hectorem & Troilum, Paridem & Deiphobum, Amphimachumque trucidauerunt: & famosum Phrygiæ regnum post decennem obsidionem flamma & ferro depopulati destruxerunt. Troianorum vna pars sub Ænea duce regnum Italiæ obtinuit: alia pars cum Antenore per longum iter ac difficile, Daciam adiit, ibique sedem ponens, vsque in hodiernum diem habitauit. Romani regnum Hierosolymorum, quod Dauid, aliique potentes successores eius spoliis Allophilorum ditaoerant, & subactis barbaris gentibus, quæ in circuitu erant, sublimauerant, sub Vespasiano & Tito subuerterunt: & nobile exemplum post primæ ædificationis eius annos mille lxxxix. diruerunt, quādo vndecies centena millia Iudæorum ferro seu fame per- H

A quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur. Idem in libro Dialogorum vltimo. Hæc namque ait, singulariter victima, ab æterno interitu animam saluat, quę illam nobis vnigeniti mortem per mysterium reparat,

Roman. 6.

Qui licet surgens à mortuis, iam non moritur, & mors illi vltra non dominabitur: tamen in seipso immortaliter atque incorruptibiliter viuens, pro nobis iterum in hoc mysterio sacræ oblationis immolatur. Eius quippe ibi corpus sumitur, eius caro in populi salutem partitur. Eius sanguis non iam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur. Hinc ergo pensemus, quale pro nobis hoc sacrificium sit, quod pro absolutione nostra passionem vnigeniti filii semper imitatur. Quis enim fidelium habere dubium possit in ipsa immolationis hora, ad sacerdotis vocem cœlos aperiri, in illo Iesu Christi mysterio Angelorum choros adesse: summis ima sociari, terrena cœlestibus iungi, vnumque ex visibilibus atque inuisibilibus fieri? Quapropter iam nunc sibi ponant vmbratici isti silentium, quibus tot tantique authores in contradicibili authoritate resistunt: Considerent etiam atq; etiam,

B quid in multis locis sanctus Hieronymus, quid Isidorus, quid Beda, sed & omnes doctores præcipui, tam Græci quam Latini, de corpore Domini doceant: atque errori suo, tot cedentes tantisq; doctoribus, finem ponant. Non enim omnia discutere propter tędium longi operis debemus: cum iis quæ discussimus rationabiliter contradici non possit.

Hilarius.

Beatissimum tamen Hilarium Pictauiensem Pontificem, fidei pene suo tempore singularem columnam, sanctissimi Martini institutorem, à beato quoque Augustino, cæterisque posteris doctoribus, nec non & ab omni Ecclesia Dei summa deuotione susceptum, ad medium volo deducere. Commodissimum namq; reor fore vt quid etiã hinc mirabilis disputator, de Eucharistia Domini in libro octauo de Trinitate sentiat, subtiliter attendamus. Contra Arrianos quippe disputans, vt substantialiter patrem esse in filio demonstraret: ipsum filium in nobis substantialiter esse per Eucharistiam probant hoc modo. Eos nũc, inquit, qui inter patrem & filium voluntatis ingerunt vnitatem,

C interrogo vtrum ne per naturæ veritatem hodie Christus in nobis sit, an per concordiam voluntatis. Si enim vere verbum caro factum est, & vere nos verbum carnem factum cibo dominico sumimus: quomodo non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui & naturã carnis nostræ iam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, & naturam carnis suæ ad naturam æternitatis sub sacramento nobis cõmunicandæ carnis admiscuit? Ita enim omnes vnũ sumus: quia & in Christo pater est, & Christus in nobis est. Quisquis ergo patrem naturaliter in Christo negabit, neget prius non naturaliter vel se in Christo, vel Christum sibi inesse: quia in Christo pater, & Christus in nobis vnum in his esse nos faciunt. Si vere igitur carnem corporis nostri Christus assumpsit, & vere homo ille qui ex Maria natus fuit Christus est, nosque vere sub mysterio carnem corporis sui sumimus, & per hoc vnũ erimus, quia pater in eo est, & ille in nobis: quomodo voluntatis vnitas asseritur, cum naturalis per sacramentum proprietas, perfectæ sit sacramentũ vnitatis? Nõ est humano aut sæculi sensu in Dei rebus loquendum:

D neq; per violentiam atque impudentem prædicationẽ cœlestium dictorum à sanitate alienæ atque impiæ intelligentię extorquenda peruersitas est. Quæ scripta sunt legamus, & quæ legerimus intelligamus: & tum perfectæ fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi veritate quę dicimus: nisi ab eo didicimus, stulte atq; impie dicimus. Ipse enim ait:

Iohann. 6.

Caro mea vere est esca, & sanguis meus vere est potus. Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo. De veritate carnis & sanguinis non est relictus ambigendi locus. Nunc enim & ipsius Domini professione, & fide nostra vere caro est, & vere sanguis est, & hęc accepta atque hausta id efficiunt, vt & nos in Christo & Christus in nobis sit. Anne hoc veritas non est? Contingat plane iis verũ non esse, qui Christum Iesum verum esse Deum negant. Est ergo in nobis ipse per carnem, & sumus in eo: dum secundum *hoc quod sumus, ipse est. * Quam autem in eo per sacramentũ communicatæ carnis & sanguinis sumus, ipse testatur, dicens:

*hoc quod nos sumus in Deo est.
* Quod.
Iohann. 14.

E Et hic mundus iam me non videt, vos autem me videbitis, quoniam ego viuo, & vos viuetis. In illa die vos cognoscetis, quoniam ego in patre meo & vos in me, & ego in vobis. Si voluntatis tantum vnitatem intelligi vellet: cur gradum quendam atq; ordinem consummandæ vnitatis exposuit: nisi vt cum ille in patre per naturam diuinitatis esset, nos contra in eo per corporalem eius natiuitatem, & ille rursum in nobis per sacramentorum eius inesse mysterium crederetur: ac si perfecta per mediatorem vnitas doceretur, cum nobis in se manentibus ipse maneret in patre, & in patre manens, maneret in nobis: & ita ad vnitatem patris proficeremus, cum qui in eo naturaliter inest, nos quoq; in eo naturaliter inessemus, ipso in nobis naturaliter permanente. * Quam autem naturalis in nobis hæc vnitas sit, ipse attestatus est: *Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo.* Non enim quis in eo erit, nisi in quo ipse fuerit: eius tantum ipse assumptam habens carnem, qui suam sumpserit. Perfectæ autem huius vnitatis sacramentum superius iam docuerat, dicens:

* Quod.
Iohann. 6.
* in se.

F *Sicut me misit viuus pater & ego viuo per patrem: & qui manducauerit meam carnem, & ipse viuit per me.* Viuit ergo per patrẽ: Et quomodo per patrem viuit, eodem modo nos per carnem eius viuimus. Omnis enim comparatio ad intelligentiæ formam præsumitur: vt id de quo agitur secundũ propositum exemplũ assequamur. Hæc ergo vitæ nostræ causa est, quod in nobis carnalibus manentem per carnem Christum habemus: victuris nobis per eum ea conditione, qua viuit ille per patrem. Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum viuimus, id est, naturam suæ carnis adepti: quomodo non naturaliter secundum spiritum in se patrem habeat, cum viuat ipse per patrem? Hoc totum ex prædicto B. Hilarii libro seriatim hic ideo interponere volui: vt perspecta attentius totius disputationis huius ratio, quid de veritate Dominici corporis, quod de altari sumimus, beatus sentiat Hilarius, inuariabili certitudine nos perdoceat. Probat namque disputator mirabilis, quia pater naturaliter est in filio, id est, substantialiter. Aliter enim istud naturaliter non debet intelligi. Nam de substantiali vnitate patris & filii tota contra Arrianos quæstio versabatur.

G Nec disputator peritissimus tantopere illud probaret, nisi in quæstione esset. Id autem per hoc probat: quia naturaliter, id est, substantialiter ipse filius est in nobis. Non enim & istud naturaliter alio modo intelligi debet. Nam si alio modo intelligeretur tota ipsa disputatio vacillaret. Quomodo enim nostra cum Christo vnitas si substantialis non esset, patris & Christi vnitatem substantialem probaret? cum sibi hinc magis Arriani argumentum è contra conficerent, eo quod sicut nostra cum Christo vnitas, quæ ad probandam patris & filii vnitatem affertur, substantialis non esset: ita inter patrem & filium consequenter intelligi oportere confirmarent, huius ipsius authoritate nitentes, qui ait: Omnis enim comparatio ad intelligentiæ formam præsumitur: vt id de quo agitur, secundum propositum exemplum assequamur. Constat ergo & disputationis ratione & eiusdem viri authoritate cogente, quia naturaliter hic pro substantialiter est accipiendum.

Hilariana regula.

Naturaliter pro substantialiter.

H Ex hoc igitur disputator egregius huiusmodi conficit syllogismum: Si Christus in nobis est naturaliter, id est, substantialiter, non tantum per concordiam voluntatis: & pater in Christo naturaliter, id est, substantialiter, non tantum per concordiam voluntatis. Hanc propositionem assumptio comitatur, ab antecedenti hoc modo: Est autem Christus naturaliter, id est, substantialiter in nobis, non tantum per concordiam voluntatis. Quam assumptionem mirabili peritia disputandi interrogando maluit ponere, tanquam responsionem interrogatione extorquens, cum ait: Eos nunc, qui inter patrem & filium voluntatis ingerunt vnitatem interrogo vtrumne per naturæ veritatem hodie CHRISTVS in nobis sit, an per concordiam voluntatis? Deinde huius assumptionis probatio: Si enim vere verbum caro factum est, & vere nos verbum carnem factum cibo Dominico sumimus: quomodo non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui & naturam carnis nostræ iam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, & naturam carnis suæ ad naturã æ-

ternitatis

A ternitatis (subauditur contentam sub sacramento) nobis communicandæ carnis admiscuit? Et cætera quæ sequuntur id ipsum inculcant. Et quasi quæreres, quomodo scio quod verbum carnem factum cibo dominico sumimus, vel quod naturam suæ carnis sub sacramento nobis communicandæ carnis admiscuit? De veritate, inquit, carnis & sanguinis, non est relictus ambigendi locus. Quare autem non est relictus ambigendi locus, consequenter probat dicens: Nunc enim & ipsius Domini professione & fide nostra, vere caro est, & sanguis est. Quomodo & ipsius Domini professione & nostra fide vere caro est, & vere sanguis est: iam hic proxime præmonstrauerat dicendo: Non est humano aut sæculi sensu in Dei rebus loquendum: neq; per violentiam atq; impudentem prædicationem cœlestium dictorum à sanitate alienæ atq; impiæ intelligentiæ extorquenda peruersitas est. Quæ scripta sunt legamus, & quæ legerimus intelligamus: & tum perfectæ fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi veritate quæ discimus, nisi ab eo didicimus, stul-

B te atque impie discimus. Ipse enim ait: *Caro mea vere est esca, & sanguis meus vere est potus, Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo.* Hic sane interrogare placet, Qui sunt qui in his rebus Dei, humano aut sæculi sensu loquuntur? Nonne illi, qui clausis internis luminibus, secundum sensus exteriores huic sæculo congruos, de mysteriis cœlestibus ratiocinantur? Qui sunt, inquam, qui violenter extorquent impiam intelligentiam cœlestium dictorum? Illi ne, qui ea quæ scripta sunt, sicut iubet Hilarius, legunt, & sicut legunt simpliciter absq; plane vlla adiectione sua intelligunt: an illi qui vexantes scripturam quod illa sonat, respuunt, & figurationes quasdã ei pro arbitrio sui cordis imponunt? Illi certe non eam extorquent, non ei violenti sunt: qui simpliciter, sicut eam legunt, intelligunt. Illi igitur iudicio beati Hilarii hic verba saluatoris peruerse atq; impie intelligunt: qui simplici intellectu contempto, ad figuras, addendo quod sibi placet, ea traiiciunt. Ex his ergo verbis Dominicis cum probasset, quia nos verbum carnem factum vere cibo Domi-

Iohann. 6.

C nico sumimus, ad assumptionem syllogismi sui reuertitur, & quomodo hoc non tantum concorditer, sed etiam substantialiter sit Christus in nobis exequitur dicens: Et hæc accepta atque hausta id efficiunt vt & nos in Christo, & Christus in nobis sit. Anne hoc veritas non est? Contingat plane iis verum non esse, qui Christum Iesum verum esse Deum negant. Ad hoc ipsum cætera quoque referuntur, quæ vsque ad conclusionem inferuntur. Deinde iam ad conclusionem fidenter accedit, assumptionem cum sua probatione satis artificiose breuissime repetendo, hoc modo: Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum viuimus, id est, naturam suæ carnis adepti: quomodo non naturali secundum spiritum in se patrem habeat, cum viuat ipse per patrem.

Hunc ergo beati Hilarii syllogismum vmbratici nostri si valent euadant. Aduertite enim ô vmbratici, quia per hunc cibum sumptum probat in nobis substantialiter esse Christum. Cum ergo hunc cibum sumimus, substantiam Christi sumimus. Quomodo enim per hoc quod

D nos verbum carnem factum cibo Dominico sumimus, probatur quia Christus in nobis substantialiter est: sie in hoc cibo vmbra tantum Christi, & non substantia Christi est? Aut quomodo hæc accepta atque hausta id efficere possunt, vt Christus in nobis sit substantiue: si in eis ipsis non est nisi vmbratice? Quomodo, inquam, si nos verbum carnem factum cibo sumimus: per hoc consequens est, vt in nobis substantialiter maneat Christus? Quæ est huius probationis necessitas? quæ consequentia? Nulla quippe necessitas est, nulla consequentia: vt vbi est alicuius rei figura, sic consequenter eiusdem rei substantia. Si enim cuius dicerem: In hoc pariete est substantia tua, quia ibi est imago tua: nonne me diceret insanire? Sed nec quisquam omnino dixerit quando edebatur agnus legalis, vt vbi esset consequenter substantia Christi: cum ille agnus vmbra esset & figura Christi. Quis vero audeat dicere, cum serpentem æneum Moyses in deserto suspenderet, quod ibi substantiam Christi suspenderet: cum sub-

Num. 21.
Iohann. 3.

E stantiam Christi in ligno suspendendi serpens illi æneus figuraret? Quocirca si assumptio Hilarii, qua dicitur, quod substantialiter in nobis est Christus, per hoc rata esse monstratur, quod nos carnem & sanguinem Christi cibo Dominico sumimus, quæ accepta atque hausta id efficiunt, vt & Christus in nobis, & nos naturaliter vnum simus in Christo, naturam suæ carnis adepti. Nulla autem consequentia, vt ostendimus, assumptio illa per hoc probari potest, nisi in cibo Dominico sit vere substantia corporis & sanguinis Christi: manifestum est quoniam prudentissimus argumentator Hilarius, qui suam assumptionem per hoc confirmare voluit, substantiam corporis & sanguinis Domini nos in cibo Dominico sumere, non vmbram & figuram tantum, vt vmbratici isti male somniant, credidit. Vt autem vis totius disputationis quam breuissime sub oculis reponatur: Aut vmbratice credidit beatissimus Hilarius nos comedere verbum carnem factum, aut substantiue. Sed si vmbratice credidisset, nunquam hoc disputator egregius ad probandum quod Christus in nobis sub-

F stantialiter est, attulisset: cum nihil sibi, sed potius aduersariis prodesset, neque hoc quod intendebat vllo modo exinde confici, sed potius è cõtrario, quod Christus in nobis non sit substantialiter quam facillime & ipse & quiuis mediocriter eruditus cernere posset. Quoniam igitur vir eruditissimus ad probandum assumptionem suam id attulit: non vmbratice naturam carnis Christi nos comedere credidit. Credidit igitur substantiue.

Huius sane libri sancti Hilarii beatus Augustinus in suo libro de Trinitate cum magna veneratione mentionem facit: Vnde palam est, quia disputationem hanc reprehensibilem non iudicauit. Palam ergo & illud, quia eiusdem fidei fuit. Quapropter beatissimi & doctissimi viri Hilarii disputatio apud omnes fideles valeat. Vmbraticorum stultissima garrulitas penitus obmutescat.

Non solum prædictis authoritatibus sed & multis quoque miraculis euidentissimis, rationabiliter confutantur. Quod si miracula non recipiunt, hostes Ecclesiæ se decla-

De miraculis.

G rant. Ecclesia enim miraculis quam maxime & propagata est & adulta. Quid deniq; est aliud miracula cessare, nisi Ecclesiam quantum in se est auferre? Eisdem quippe artibus (vt ait quidam) quibus partum est imperium, retinetur. Quapropter Ecclesiæ hostes sese, & non filios astruũt: si eius miracula accipere nolũt. Quid autem stultius, quid vecordius, quam euacuare miracula: cum nulla omnino res sine miraculo fiat? Vtinam isti vaniloqui, nec seipsos aliquid loqui dum impudenter iactitant talia, crederent: quoniam hoc ipsum quod loqui possunt, hoc ipsum etiam omnino quod sunt, non nisi ex diuino miraculo est. Sed sunt qui miracula se non respuere quidem respondeant: libros vero in quibus ea leguntur, apocryphos asseuerent. O iniqua licentia: Quos Ecclesia Dei in ædificationem sui per totum orbem tantis temporibus sub tantis doctoribus legit, & legendos tradidit: hoc pauculi minus docti & animales, nullo rationis intuitu, nisi tantum quia non placent eis, apocryphos dicunt: & qui Paganorum libẽter historias amplectuntur, Christianas historias, quas totus

H amplectitur mundus, cessare laborant. Sed & hoc ipso quod eis non placet, quod vniuersali Ecclesiæ placuit, & obstinate respuunt quod libenter illa recepit: non pacificos eius filios, sed inimicos manifestos se probant. Quapropter qui se filios Ecclesiæ vel dici desiderãt, libros quos illa recipit, non recusent. Qua ratione enim vitam beati Gregorii quilibet Christianus apocrypham dicat, quam attestante Roma æditam, tot sanctissimi, doctissimiq; Romani pontifices nullo dissonante, hactenus probauerunt: eorumq; authoritatem secutæ tot Ecclesiæ, cuncto populo Christiano consonante, nunc vsq; susceperunt? In eadem sane vita scriptum est, quod beatissimus idẽ Papa Gregorius, præsente populo Romano, cuidam matrifamilias, quum communicatura risisset, Dominici corporis portionem subtraxerit, quam in ara repositam communi mox prece ad Deum fusa, ac instruendam de veritate Dominicæ carnis matronæ, seu etiam populi fidem: corã omni populo in specie veræ carnis, quasi digiti auricularis ostenderit. Cumque mulier iam fidelior, propter horrorem carnis

A ne & vino corpus & sanguinem Domini latere, sed panem & vinum in corpus & sanguinem Domini commutari docuit, ita dicens: Si igitur tanta vis est in sermone Domini Iesu, vt inciperent esse quæ non erant: quanto magis operatorius est, vt sint quæ erant, & in aliud commutentur? Audis igitur quia in aliud commutantur. Et hoc diligenter nota, quia non dixit, vt sint quod erant, sed vt ea quæ erant (inquit) sint, sed aliud quam erant. Quod videtur sentire, cum subiungit, & in aliud commutentur: tanquam suam comparationem explicaret, sic: Si sermo Domini Iesu operatus est, vt inciperent esse quæ non erant, id est, vt essent res ex eo quod non erant, id est, ex nihilo: quanto magis operatorius est, vt sint quæ erãt, id est, vt sint ista, id est, corpus & sanguis ex eis quæ erant non ex nihilo? Aliter enim comparatio ista recte intelligi non potest. Quæ igitur erant, id est, panis & vinum sunt: sed non sunt quod erant, sed in aliud commutata. Et hoc est quod ait, vt sint quæ erant: & ita sint, vt non in se sint, sed in aliud commutentur. Hunc sensum in eodem libro idem doctor apertis-
B sime ostendit, dicens: Quantis igitur vtimur exemplis vt probemus non hoc esse quod natura formauit, sed quod benedictio consecrauit, maioremq; vim esse benedictionis, quam naturæ, quia benedictio etiam natura ipsa mutatur. Si igitur non sunt quod natura formauit; non sunt quod erant, id est, non sunt panis & vinum. Ex superiori igitur sententia, & ex ista, clare ostenditur, quia quæ erant, sunt, id est, non de nihilo fit hic corpus & sanguis Christi, sed de his quæ erant, non tamen sunt id quod erant: quia non sunt id quod natura formauit, id est non sunt panis & vinum: sed in aliud commutantur: & sunt id quod benedictio consecrauit, id est, corpus & sanguis, quia benedictione ait, natura ipsa mutatur.

Et adhuc attende doctorem veritatis. Quod si tantum, inquit, valuit sermo Eliæ, vt ignem de cœlo deponeret: non valebit Christi sermo, vt species mutet elementorum? De totius mundi operibus legisti; *Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt.* Sermo ergo Christi qui potuit ex nihilo facere quod non erat: non potest ea quę sunt in id mutare quod non erant? Non enim minus est nouas rebus dare, quam mutare naturas. Item: Panis iste, panis est ante verba Sacramentorum, vbi accesserit consecratio, de pane fit corpus Christi. Et iterum: Antequam consecretur, panis est: vbi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi. Denique audi dicentem: Accipite & edite ex eo omnes: *Hoc est* enim *corpus meum.* Et ante verba Christi calix est vini & aquæ plenus: vbi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur, qui plebem redemit. Ergo disce quantis generibus potens est sermo Christi vniuersa conuertere. Deinde ipse Dominus Iesus testificatur nobis, quod corpus suum & sanguinem accipiamus: Nunquid debemus de eius fide & testificatione dubitare? Hæc beatus Ambrosius.

De mysteriis initiandis, c. 9
3 Reg. 18.
Psalm. 134.
C
De Sacramentis, lib. 4. c. 5.

Sanctus autem Eusebius Emissenus, Vere vnica, inquit, & perfecta hostia fide æstimanda non specie, nec exteriori censenda visu, sed interiori affectu. Vnde cœlestis confirmat authoritas: *quia caro mea vere est cibus & sanguis meus vere est potus.* Recedat ergo omne infidelitatis ambiguũ, quandoquidem qui author est muneris, ipse etiam testis est veritatis. Nam inuisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiã corporis & sanguinis sui verbo suo secreta potestate conuertit, ita dicens: *Accipite & edite, hoc est* enim *corpus meum.* Et sanctificatione repetita: *Accipite, & bibite, hic est sanguis meus.* Ergo sicut ad nutum præcipientis Domini repente ex nihilo substiterunt excelsa cœlorum, profunda fluctuum, vasta terrarum: pari potentia in spiritualibus sacramentis, vbi præcipit virtus, rei seruit effectus. Et vt vbi nouum & impossibile non debeat videri, quod in Christi substantiam terrena & mortalia commutantur, teipsum qui iam in Christo regeneratus es, attende, & reliqua. Ecce quomodo Pater sanctissimus doctorq; præcipuus, verbis paucissimis hæresim confutat vtramque. Impanatores etenim destruit: dum nequaquam Christum in pane & vino latere, sed visibiles creaturas, id est, panem & vinum, in substantiam corporis & sanguinis Christi conuerti: & iterum, terrena & mortalia in Christi substantiam commutari dicit. Vmbraticos quoque nihilominus dissipat: dum hæc conuerti non in quamlibet creaturam, sed in substantiam corporis & sanguinis Christi cõfirmat. Item ipse: nec dubitet quisquam, ait, primarias creaturas nutu potentiæ, præsentia maiestatis, in Dominici corporis transire posse naturam. Et iterum: Quando benedicendæ verbis cœlestibus creaturę sacris altaribus imponuntur: antequam inuocatione summi nominis consecrentur, substantia illic est panis & vini: Post verba autem Christi, corpus & sanguis est Christi. Quid est autem mirum, si ea quę verbo potuit creare, verbo possit creata cõuertere? Imo iam minoris videtur esse miraculi, si id quod ex nihilo agnoscitur, condidisse, iam conditũ in melius valeat cõmutare. Quid apertius? Quid expressius? Hæc non habent populi, quia nihil vnquam manifestius ab homine potest dici. In quodam missali Hispano, quod dicunt sanctum dictasse Isidorum, in hebdomada ante Pascha, in quadã Missa sic inuenit: Totum hoc Domine, diuinum est, totum pater de cœlo est: De mutatum in naturam filii tui, & corpus & sanguis est. Non iam figura, sed veritas, non creatura mortalis, sed natura cœlestis, edentibus vitam æternam, regnumq; perpetuum collatura potantibus. Hos impanatores suos ipse Dominus Iesus verbo oris sui interficit, cum accipiens panem gratiasq; agens ac benedicẽs, ait: Hoc est corpus meum. Non ait: In hoc latet corpus meum. Nec dixit: In hoc vino est sanguis meus, sed dixit: Hic est sanguis meus. Vnde & Ecclesia Dei consequenter à se eosdem separat, cum in ipso Canone Missæ ex apostolica traditione ita orat: Quam oblationem tu Deus in omnibus quæsumus benedictam, ascriptam, ratam, rationabilẽ, acceptabilemq; facere digneris: vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filii tui Domini nostri Iesu Christi. Non hic oratur, vt in ea corpus & sanguis lateat, aut in eam corpus & sanguis adueniat, sed vt ipsa oblatio & corpus & sanguis fiat. In hac oratione Cyprianus, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, Gregorius, & cæteri omnes Ecclesiastici authores istos vno ore percutiunt: & quicunque Missas celebrantes ipsi orationi tota deuotione consentiunt. Equidem ego de hac impanatione mecum etiam atq; etiam retractans, non satis verbis exprimere possum quantũ super istorum stultissima audacia, & insanissima præsumptione admiror pariter & indignor. Nam contra diuinas authoritates, humana ratione incedere, id quidem insanum: sine ratione autem, id longe insanius. At vero & sine ratione, & contra rationem aduersus Deum semper latrare, id prorsus supra quam dici possit insanissimum. Isti enim nequiores nequissimis, fratres suos vmbraticos præ se iustificauerunt. Illi quippe iudicium sensuum transcendere non valentes, tanquam ex infirmitate errasse videri possunt. Hi vero neque ex sensibus, neque ex vlla ratione, neque scriptora aliqua causas erroris sui mutantes, sola penitus superbia vesanite videntur, dum reclamante natura quam tantopere defensitare solent (quomodo enim in solido corpore panis, alterum corpus latere possit, videri non potest) reclamante inquã, natura, reclamãtibus scripturis sacris, nullo sanctorum Patrum testimonio, nullo diuino oraculo, nullo miraculo fulti, munitam vndiq; catholicam pietatem, bestialiter obstinati, ob hoc tantum oppugnare videntur, ne ab ea victi esse videantur. O infelices, quos pietas non vincit. O infelicissimos, qui dum subiici pietati renuunt, impietatis serui esse non erubescunt. Contra quorum manifestissimam stultitiam respondere indignissimum videretur: nisi quia ad cumulum perditionis suæ non eis mors propria sufficit, nisi etiam quoscunq; possunt vilissima falsitate perditum eant. Et hæc quidem specialiter contra istos. Deinceps vero vtrosque præfatos hæreticos communiter Deo propitio disputatio secutura percutiet. Quibus quam maxime in primis ad argumentum videndæ falsitatis suæ ipsa hæresum scissura satis esse debuerat, qood nunc videl. nihil carnis & sanguinis nisi tantum vmbram & figuram, sacramentis Dei inesse, nonne vero substantiam carnis & sanguinis in eis latere contendunt. Fides namque apostolica quæ sola vera fides est, in affirmationem & negationẽ non scinditur. Apostolus namq; dixit: *Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma.* Apostolica

Iohann. 6.
D
E
Isidorus.
Impanatores suos Christus confutat.
G
Nequiores impanatores nequissimis vmbraticis.
H
Contra impanatores & vmbraticos.
Fides apostolica affirmatione & negatione non scinditur.
Ephes. 4.

igitur

A

igitur fides vna est tantum. Istorum autem varia credulitas, dum quod in vana opinione tenet, in altera non tenere conuincitur: in affirmationem & negationem scissa, non est vna. Istorum ergo credulitas non est Apostolica fides, atque ideo neque vera fides: Quapropter Apostolicam fidem non habentes, ab Apostolica quoq; Ecclesia sciuncti sunt: contingetque illis quod Saluator ait: *Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur.*

Lucæ 11.

Berengariani quippe in seipsis diuisi sunt, vt ostendimus. Sed forsitan quis dicat: Non sunt ipsi regnum, quia pauci sunt. Ad quod respondeo: Si non sunt regnum, non sunt Ecclesia Christi. Ecclesia enim Christi, regnum Dei est, in quo Deus, id est, ipse Christus regnat. Si autem sunt regnum; quia mentiri veritas non potest: cum in seipsos sint diuisi, desolabuntur.

Ecclesia Christi regnum Dei est

Psalm 47.

De catholica sane Ecclesia Propheta prædixit: *Fundatur exultatione vniuersæ terræ mons Sion*: quod de nostra Ecclesia videmus impletum. Berengariana vero portio, nõ fundatur exultatione vniuersæ terræ: Neq; enim eis vel vna ciuitatula, vel etiam vna villula concessit. Non sunt igitur mons Sion, id est, Ecclesia. Idem quoq; Propheta ait: *Cantate Domino canticum nouum: cantate Domino omnis terra.*

Psalm 95.

Vnde beatus Augustinus in expositione huius versiculi audet & dicit: Si omnis terra domus Dei, qui non hæret omni terræ, ruina est, non domus. Si Berengariani non hærent omni terræ: Non sunt igitur domus Dei, sed ruina. Esaias de Ecclesia Christi dicit: *Lætare sterilis quæ non paris, exulta & lauda quæ non parturis, quia multi filii desertæ magis quam eius quæ habet virum.*

Esaiæ 54.

Illã quæ habebat tunc virum, Synagogam Iudæorum intelligendam docet Apostolus: sterilem vero Ecclesiam.

Galat. 4.

Quare si Berengariani Ecclesia Dei sunt, ostendant nobis in ullo plures filios suos per tam longa iam tempora, quam sint Iudæorum. Quod non esse, omnibus patet. Item Esaias de Ecclesia: *Reges,* inquit, *erunt nutritii tui.* Et Ioannes in Apocalypsi, *Reges,* inquit, *terræ afferent gloriam suam in eum.*

Esaiæ 49.
Apocal. 21.

Sed quis regum terræ, hanc Berengarianam stultitiam fouit? Quis regum terræ in eam, gloriam suam attulit? Et quidem in Arrianam vesaniam reges olim aliqui concesserunt: in Berengarianam autem nullus. Per Malachiam Deus dixit: *Ab ortu solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum nomen meum in gentibus dicit Dominus exercituum.*

C.

Malach. 1.

Quamobrem si Dominus exercituum oblationem quæ in omni loco ab ortu solis vsq; ad occasum sacrificatur & offertur nomini suo, mundam dicit: cum præter hanc nulla possit esse oblatio munda, videat Berengarius cum suis, quam sit oblatio eorum immunda, quæ non dico in omni loco, sed vix vt in aliquo esset obtinuit.

Danielis de Christi Ecclesia vaticiniũ.

Daniel Propheta cum vidisset lapidem de mõte sine manibus abscissum, qui statuam in pedibus suis ferreis & fictilibus percussit atq; comminuit: visionem hanc ita exposuit, vt a regno Dei quæ est Ecclesia, quatuor principalia regna mũdi Chaldæorum videlicet, Medorum, atq; Persarum, Græcorum quoq, necnon & Romanorum, sicut exponente postmodum ipso eodem Propheta perspicue declaratur, in diebus quarti imperii, id est, Romani, antequam ferreum esse desisteret; percutienda & comminuenda confirmaret, dicens: *In diebus autem regnorum illorum, suscitabit Deus cœli regnum quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius populo alteri non tradetur. Comminuet autem & consumet vniuersa regna hæc, & ipsum stabit in æternum: secundum quod vidisti, quod de monte abscissus est lapis sine manibus, & comminuet ferrum, & testam, & æs, & argentum, & aurum.*

Daniel. 2.
D

Ecclesia Christi Romanũ imperium o lim contriuit

Huc sane de nostra Ecclesia luce clarius videmus: Ipsa enim Romanum imperium, cum adhuc ferreum esset, & cætera regna contriuit. Ipsa hodieque quod nemo negare potest, in ipsa domo quondam Romani Imperatoris, dominum obtinet Saluatoris. Inde enim ipsa per beatum Leonem Papam hæc Berengariana figmenta mox suo exortu damnauit.

Leo. 9.
Gregor. 7.

Deinde per hunc ipsum, qui nunc præest, D. Gregorium Papam tunc Archidiaconum eiusdem Romanæ sedis in concilio Turonensi conuicit: ipsumque Berengarium, vt videbatur, correctum, ac propriæ manus Sacramento satisfacientem, clementer suscepit. Reuersumq; aliquanto post ad vomitum suum, agente sanctæ recordationis Nicolao Papa in generali concilio Romæ rerum confutatus: atque eundem Berengarium coram ipso venerabilis orbis terrarum conuentu, in verba certa quæ supra scripta sunt, & in multis habentur Ecclesiis iurare, prędictasque insanias proprio ore abiurare, ac libellos suos quos ad tuẽdas easdem blasphemias fecerat, propriis manibus concremare coegit.

E

Berengarianam porro plebeculam non dico quatuor principalia regna, sed nec vnum solum regnum aliquo vnquam tempore obtinuisse mõstrari potest. Aut si obtinuisse contingitur, iam nunc regnum eius populo alteri, id est, catholico nostro traditum est. Noster enim populus, Romanum, cum omnibus regnis Christiano nomini subiectis, tenet imperium. Daniel autem dicit, quia regnum populi Dei, *populo alteri non tradetur, sed ipsum stabit in æternum.* Berengariani igitur non sunt illud regnum, quod Deus cœli suscitaturus prædicitur. Quod si non pertinent ad regnum Dei cœli: consequitur vt sint de regno diaboli. Vides plane quomodo conclamantibus Propheticis testimoniis nostra Ecclesia confirmatur; Berengariana vero portio vtraq; reprobatur; De quibus testimoniis beatus Augustinus in libro de ciuitate Dei vltimo contra quosdam Philosophos sic ait: Si propterea dicunt alio modo esse credenda, ne si dixerint vana esse conscripta, iniuriam faciant illi Deo, cui tam magnum perhibent testimonium: tantam prorsus ei vel etiam grauiorem faciunt iniuriam, si aliter dicunt esse intelligenda, non sicut mundus credidit, quem crediturum ipse laudauit, ipse promisit, ipse compleuit.

Cap. 25.
F

Non itaq; credentes quod mentiri possit, credant esse facturum, quod se facturum esse: & sic credant sicut credidit mundus, quem crediturum esse prædixit, quem crediturum esse laudauit, quem crediturum esse promisit, quem credidisse iam ostendit. Si ergo vobis ô Berengariani B. Augustinus ita vt solet clarissimus est, iudicium eius sequimini, credite de corpore & sanguine Domini quod mundus credit, & sic credite sicut mundus credidit. Si enim aliud, aut idipsum aliter creditis, dicit vobis Augustinus vester, quod grauem Deo iniuriam facitis, quia creditis de Christo aliter quam sicut mũdus credidit, quem crediturũ esse Deus prædixit, laudauit, promisit, ostendit. Quod si fidem mundi Deus laudauit, vestra vtiq; figmenta reprobauit.

G
Vna fides.

Non enim est nisi vna fides laudabilis apud Deum. Vnde & vobis iure obueniet, quod idem sanctus Augustinus in eodem vltimo libro de ciuitate Dei dicit his verbis: Si rem, inquit, credibilem crediderunt, videant quam sint stolidi qui non credũt.

Capit. 5.

Si autem res incredibilis est, vnde toto terrarum orbe iam credita est? Quocirca beati Augustini iudicio vos stolidi estis, qui de corpore Christi quod in toto terrarũ orbe creditur, credere recusatis.

Capit. 6.

Item beatus Augustinus in quarto libro de baptismo contra Donatistas: Quod vniuersa, inquit, tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est: non nisi authoritate Apostolica traditum rectissime creditur.

Capit. 53.

Item in septimo eiusdem libro. Id autem ait, fiducia securæ vocis possumus asserere, quod in gubernatione Domini Dei nostri & saluatoris Iesu Christi vniuersalis Ecclesię cõsensione roboratum est. Quapropter fides quam de corpore & sanguine Domini semper Ecclesia vniuersa tenuit, multis insuper conciliis generalibus roborauit, ex Apostolica authoritate tradita rectissime creditur.

H
Transsubstantiatio consensione vniuersalis Ecclesię roborata est.

Nam si illud quod semper Ecclesia tenuit nullis munitum conciliis Apostolicum est: quanto magis illud quod & semper tenuit, & multis est (vt dixi) conciliis generalibus confirmatum, ex Apostolica authoritate traditum esse credendum est? Sed panem & vinum altaris Domini in corpus & sanguinem Christi substantialiter commutari, (non sicut delirat Berengarius corporis & sanguinis Domini figuras tantum esse & vmbras, aut intra se latentem Christum regere) vniuersalis Ecclesiæ consensione roboratum est. Secura igitur voce gubernante Domino Deo nostro & Saluatore Iesu Christo, id à nobis asseri potest. Diligenter sane si daretur locus, cum ipso Berengario discutere vellem, cum aliquos doceat nihil in cibo altaris Domini corporis & sanguinis Christi, nisi vmbram tantum & figuram haberi, aliquibus vero, tanquam subtilius quærẽtibus, satisfaciens, ipsum ibi corpus Christi esse, respõdeat, sed impanatum latere: quid sibi in priore sententia displiceat,

vt satisfa-

A

vt satisfacturus quærentibus transmigret ad alteram, aut quidin posteriore abhorreat, vt redeat ad priorem. Migrando enim ad secundam, priorem reprobat: redeundo ad priorem, alteram damnat. Quo fit vt vtramque defensando, neutram teneat. Vnde consequitur, vt cum reliquas sententias omnes oderit, de his Dominicis Sacramentis quid debeat credere penitus nihil sciat. Exinde quoque id accidit quod certissime nouimus, quod Berengarius & sui, si ab eruditis catholicis de sua fide discutiantur: id quod de corpore Domini tenent, aut territi denegant, aut si profitentur, defendere non valent. Sed negatores veræ fidei de Christo, sententia illa Christi terribilis excipit, qua dixit: *Qui me erubuerit & meos sermones: hunc filius hominis erubescet.* Et Paulus: *Si negauerimus*, inquit, *& ipse negabit nos.* At vero si profitentur & defendere nequeunt, si quidem veræ fidei defensores sunt, vbi est quod suis Christus pollicitus est dicens: *Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarii vestri?* Si enim veram fidē isti defenderent, esset vel aliquis eorum cui aduersarii omnes resistere non valerēt. Non enim potest mentiri veritas quæ suis hoc promisit. Nullus autem horum inueniri potest, cui non possint resistere nostri catholici: vsq; adeo vt hæresiarches Berengarius multoties reuictus, etiam Sacramento propriæ manus in generalibus conciliis vesanias istas abiurasse teneatur. Quamobrem palam est quia non sunt isti defensores veræ fidei nec filii, sed aduersarii Christi Ecclesiæ. Porro autem si isti sunt Ecclesia Christi, aut à Christo Ecclesia non cœpit, aut aliquo post tempore esse desiuit. Notissimum namq; est hoc tempore priusquam Berengarius insanisset, huiusmodi vesanias nunquā fuisse. Sed ex tempore Christi Ecclesia in Apostolis & Apostolorū discipulis fuit: sed neq; postea vnquam defuit. Mentiretur enim scriptura per Prophetas clamans: *Et regni eius non erit finis.* Mentiretur Gabriel Archangelus idipsum beatæ Mariæ dicens. Mentiretur & ipsa veritas quæ ait: *Ecce ego vobiscum sum vsq; ad consummationem sæculi.* Sed absit hoc vt mentiri possit veritas vel in verbis propriis, vel in tātis testibus suis. Nunquam igitur post Christum, Ecclesia Christi esse cessauit. Non sunt igitur Ecclesia Christi: aut certe si se à Christo cœpisse, & huc vsq; perseuerasse impudentissime mentientes dicunt: ostendant iuxta Danielis vaticinium quatuor principalia regna mundi se contriuisse, ostendant se orbem terrarum impleuisse, ostendant suum regnum alteri populo non cessisse. Quod eos non posse, omnibus satis abundeque perspicuum est, cum noster populus regna mundi possideat, & hos ipsos authoritate & ratione confringat. Quapropter Ecclesia nostra à Christo fundata non à Berengario, neq; incœpta à Turonis vel Andegauis, sed sicut præcepit Christus, & Prophetæ prædixerunt: ab Hyerosolymis in æternum valeat, Berengariana vero vesania ad Ecclesiam Christi non pertinens, in æternum confusa conticescat.

Lucæ 9.
2.Tim.2.
Lucæ 21.

B

Ecclesiæ regnū perpetuum.

Daniel. 7.
Mich. 4.
Lucæ 1.
Matt. vlt.

C

Nunc sane illam etiam propositionem quam in primo libello tantopere probauimus, an conficere aliquid possit, videamus. Probauimus enim quoniam si Deus hanc mutationem panis & vini quam credimus, facere vult: facit. Nunc autem assumptum atq; etiam satis probatum est, quia illam Deus facere vult. Nam Spiritus sanctus per sanctissimos authores quos templum eius fuisse constat, hoc (vt ostendimus) clare perdocuit: veteris ac noui testamenti incontradicibilis authoritas confirmauit, mundus vniuersaliter credidit, cuius solius fidem Deus ipse laudauit. Indubitanter igitur quod euidentissime necessarioq; conficitur, concludamus: scilicet, quia mutationem panis & vini in substātiam corporis & sanguinis Christi Deus facit. Quapropter sileant apud omnes prudentes insipientissimorum hominum noua irrationabilia, falsa, inutilissima, vilissimaq; commenta. Cedāt, inquam, vniuersa Ecclesiasticæ fidei. Illa enim non est recens, illa non est huius, aut illius hominis, sola totius orbis. Illa sola rationabilis, sola vera, sola rata, vsquequaq; munita, & inuincibilis, vtilissima, necessaria, iucūdissima & honestissima comprobatur. Christi autem impanatio vbi in veteri aut in nouo testamento legitur? Qua ratione, quibus argumentis, aut miraculis munitur? Quæ necessitas, quæ vtilitas, quis honor

Quod trās substantia-tionē Deus velit.

D

Doctores Ecclesiæ templum sancti spiritus.

Ecclesiæ fides sola vera & inuincibilis.

E

Christum Dominum nostrum pro nihilo impanare, & inuinare? At vero panem tantum & vinum in figura & vmbra Christi edere, quod isti credūt, & Christum in ipsa veritate substantiæ suæ manducare, quantum ad vtilitatem & honorem & excellentiam nostram pertinet, quis vel dementissimus in aliquo momento conferre potest? Dum enim verbum Dei carnem factum cibo Dominico absque impanationis & inuinationis substantiue, non vmbratice nos sumere credimus: dum ex virtute plenitudinis vitæ æternæ in eodem cibo manentes nos in æternum victuros speramus: quid hac fide, cum sit tot & tantis testimoniis approbata, verius, quid rationabilius excogitari potest? Quid hac inquam, fide vtilius, quid magis necessarium, quid honorabilius: dum purum Christum, non vmbraticum, neq; impanatum puta ipsa suscipiens, vtpote tantæ gloriæ munere diues, summo reuerētiæ metu peccata magis abhorreat, summo desiderii ardore in omnem iustitiā amplius feruea, tanquam Domini sui hostem studeat summopere quotidie fugere mundum: iamq; de promissionibus eius pro tanto pignore certior, audentius atq; ardentius reuelata facie ipsum vitæ fontem votis omnibus gestiat apprehendere Deum?

F

Multa contra istos iam diximus, multa quoq; adhuc dici possunt: sed piis mentibus (vt arbitror) ista sufficiunt. Quid enim amplius aduersus istos quærerent, cum obiectationes eorum siue per rationes, siue per scripturas, nostræ fidei nihil obesse, imo vero ipsas easdem scripturas nobiscum magis esse satis lucideq; monstratum sit: cum istorum dementias & singulatim & communiter tam venerabilium authorum quam Propheticis & Euangelicis testimoniis teneant plenissime destructas: nostram vero fidem vsquequaq; firmissimam, vtilissimam, excellentissimam summeq; necessariam, videant euidentissime declaratam? At vero impiis quid sufficiet, si duriores saxis tot argumentorum malleis percussi cedere nolunt, si tenebrosiores inferno tanta fortissimarum rationum luce collustrari non possunt, aut certe meretricū similes de sua turpitudine vel perspicua erubescere nesciunt? aut dæmonum simillimi cœptam semel vecordiam tanta pertinacia diligunt, vt veritatem gratis odio habeāt, & à falsitate vel manifestissima nunquam resipiscant? O miserrimos homines & immenso lachrymarum imbre lugendos, si tanta peruasit eos propagādæ famæ cupiditas, vt à blasphemiis propalatis nec clarissima veritas, nec summa ipsorum infamia, nec vitæ æternæ amor, nec æterna damnatio valeant reuocare. Redite quæso, *Redite præuaricatores ad cor.* Quare moriemini gratis? Non talis hæc disputatio est, quæ vtrobiq; valeat leuiter compensari. Non hic, sicut in scholis, pro victoria, aut, sicut in iudiciis, pro quibuslibet terrenis commodis agitur: sed, sicut coram Deo, pro vita æterna atq; cœlesti disputatur: falsam etenim partem sempiterna mors deuorat, veram autem, vita æterna coronat. Quocirca iusto examine vestra & nostra perpendite, si quid dignum contra nos habens, afferte: si non habetis, adquiescite. Quare moriemini gratis? Sed quid amplius istos prosequar? Iam disputationi huic ponendus est finis. Nam de duabus reliquis propositionibus sermo breuis habendus est. Non enim longam disputationem res flagitat.

G

Esaia 46.
Alia est de rebus fidei alia de negotiis terrenis disputandi ratio.

H

Contra eos qui dicunt partem propter indignos immutabilem remanere.

EX his ergo vna, panis & vini partem in carnem & sanguinem Domini transmutari confirmat: partem vero propter indignos immutabilem teneri. Altera vero, totum quidem panem & vinum altaris in carnem & sanguinem Domini conuerti asserit: sed cum indigni ad communionem veniunt, in panem & vinum iterum reuerti. Nam vtriusque sententiæ assertores, nolunt ab indignis hominibus corpus & sanguinem Domini posse participari. His ergo cum sit error dispar: vna tamen causa erroris est. Quem eisdem quoque muniunt argumentis, hoc modo: Christus ait, inquiunt, *Qui manducat meam carnem, & meum sanguinem bibit: in me manet & ego in eo.* Indigni autem non manent in Christo, nec Christus in eis. Non n. possunt *duob. dominis seruire*, nec membra Christi simul esse

Iohann. 6.

Matth. 6.

& dia-

A

& diaboli. Non igitur, aiunt, manducant carnem Christi, neque sanguinem bibunt. Idque etiam exemplo conantur astruere, quia videlicet in vitis Patrum cuidam seni visus sit angelus ad communionem sacram indignis accedentibus corpus Domini subtrahere, & loco eius carbonem dare. Si igitur, inquiunt, tales carnem & sanguinē Domini non sumunt: necesse est, id quod accipiunt, aut non fuisse mutatum, aut in naturā priorem esse reuersum. Et hactenus quidem istorum ratio: cui auxiliante Domino nunc obuiandum est.

Ac de exemplo quidem primo notandum, quod nihil eis afferat: imo longe eorum opinioni repugnet. Si enim panis porrigendus indignis immutabilis remanet: quid sibi vult carbo datus eis & non panis? Quod si omnes carbone indigni pasti sunt, digni vero omnes carne & sanguine Domini: nihil igitur de pane non mutatum remansit. Aut si caro & sanguis mutabantur indignis accedentibus in carbonem, non igitur mutabantur in panem & vinum: Non enim carbo est panis neque vinum. Quapropter hoc

B

exemplo, istorum (vt dixi) opinio magis destruitur quam astruatur. Nobis porro exemplum hoc in nullo aduersari videtur. Potuit enim fieri sub oculis illius, vt caro & sanguis in ea quidem specie qua porrigebantur iustis, iniustis subtraherentur: & ad ostensionem iniquitatis eorum, ipsa eadem in specie carbonis porrigerentur. Aut certe (sicut iam superius dixi) non quidem, vt semper ita fiat: sed vt seni qui aderant peccatorum iniquitas per ipsum corrigenda panderetur, reuera caro & sanguis potuerunt per angelum subtrahi, carbo vero mox aliunde aduectus dari. Vtro autem horum modo factum sit, sana fide nostra fieri potuit.

Nunc ad verba Domini quibus dicitur, qui manducat meam carnem, & meum sanguinem bibit, in me manet & ego in eo, accedamus. In quibus exponendis non nostram interpretationem, sed B. Augustini ex libro de verbis Do-

Serm. 11.

mini ponimus. Ait enim non vniuersaliter hoc, sed cum modo quodam debere intelligi, quo videlicet modo: qui manducat carnem & bibit sanguinem Christi, in Chri-

C

sto manet, & Christus in eo. Is autem illo modo mandu-

1. Cor. 11.

cat, qui digne manducat. *Qui enim mãducat & bibit indigne: iudicium sibi manducat & bibit.* Quapropter si omnis qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit: necesse est intelligi, vt ille solus qui mãducat alio modo, id est, digne, in Christo maneat, & Christus in eo. Ad cuius comparationem ille qui indigne mãducat, nec æstimandus est manducans, sed potius quantum in ipso est cõculcans. Manducat ergo & nõ manducat. Manducat corporaliter, sed non manducat spiritualiter: non eo sensu, nõ eis moribus, non ea charitate, vt digne manducet. Simili-

Matth. 12. Peccare in spiritum sanctum quid.

ter & illa verba Domini accipienda sunt, quibus dicit: *Qui peccauerit in spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neq; in futuro.* Nam verba hæc nisi specialem quendam peccati modum sentiant, stare non possunt. Alioquin omnis qui peccat in filium, peccat in spiritum sanctum: Non enim filium quis offendere potest, quin offendat & spiritum sanctum. Sed si quis contra filium, inquit, Dominus, verbum dixerit: remittetur ei. Quare & in spiritum san-

D

ctum peccanti remittetur. Qua ergo ratione hinc exhibetur, nisi quidam modus peccati in spiritum sanctum specialis intelligatur tam magnus, vt ad eius comparationem cæteri non dicantur in Spiritum sanctum? Talis & illa sen-

Marc. vlt. Ioelis 2.

tentia: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.* Et illa: *Quicunq; inuocauerit nomen Domini, saluus erit.* Non enim omnes qui credunt & baptizati sunt, neq; omnes qui inuocant nomen Domini salui erunt: sed soli illi qui cum bonis moribus credunt, & digne inuocant nomen Domini, salui erunt. Permultę quoq; aliæ huiusmodi sententię in scripturis sacris reperiuntur, quę nisi cum modo competenter intelligi non possunt. Ita igitur & illud de quo iste sermo inceptus est, intelligendum est: Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, digne videlicet, in me manet & ego in eo. Nam quod indigni qui scilicet in Christo non manent, nec Christus in eis, eandem carnem manducent, & eundem sanguinem bibant: audi eundem beatũ Augustinũ in libro quinto de Baptismo contra Donatistas

E

ita dicentem: Sicut Iudas, inquit, cui bucellam tradidit Dominus, non malum accipiendo, sed male accipiendo, locum diabolo in se præbuit: sic indigne quisque sumens Dominicum Sacramentum non efficit, vt quia ipse malus est, malum sit: aut quia non ad salutem accipit, nihil acceperit. Corpus enim Domini & sanguis Domini nihilominus erat etiam illis quibus dicebat Apostolus; *Qui mãducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit.* Hæc Augustinus. Quare cum eandem carnem digni cum indignis, sed diuersis mentibus comedant, & eundem sanguinem Domini bibant: cumq; Euangelica sententia qua dicitur; *Qui manducat meam carnem & meum sanguinem bibit, in me manet & ego in eo,* iuxta Apostolum & beatum Augustinum, ad similitudinem quoq; multarum talium sententiarum competenter intellecta nihil istis afferat, * exemplum porro

* Exemplum.

senis adiunctum totum illis potius auferat: cum & causa documenti huius nulla sit & argumenta cuncta deficiant: cesset hęc noua à Christianis hominibus prorsus inuentio: ne si aliter doceant, Apostolicum illud anathema incur-

F *Galat. 1.*

rant quo dicitur. *Si quis vobis annunciauerit præterquam quod accepistis, anathema sit.* Quid enim si nemo indignus corpus Domini accipit, & ideo eo portio panis, propter indignos videlicet, immutabilis remanet? Cum se nemo dignũ

Eccles. 9.

audeat dicere, quia scriptum est; *Nescit homo vtrum amore an odio sit dignus in vita sua,* sed neque de alio audeat iudicare, scriptum est enim; *Ne laudes hominem in vita sua, homo enim videt in facie, Deus autem in corde:* nemo vtiq; confidenter audebit confiteri, corpus esse Domini, quod ipse vel totus etiam populus accipit. Quod si nemo id confidenter audebit confiteri, temere ergo Sacerdos affirmat, hoc est corpus Christi: temere populus, amen, respondet, hoc est, verum est: cum omnino quid hoc sit, nesciant, quoniam merita omnium tam sua quam cæterorum cuncti ignorãt. Sed absit hoc vt totius Ecclesiæ religiosa confessio vllatenus sit reprehensibilis. Confidenter igitur credat & dicat vnusquisque etiam si se fateatur indignum, Christi corpus esse quod accipit. Huc accedit, quod Sacerdos plerumque indignissimus missam celebrat, solusque id quod

G

consecratum est, totum sumit. Si vero id quod sumpturus erat indignissimus iste propter ipsum immutabile remansit: quoniam totum sumpturus erat, nihil de pane & vino in carnem & sanguinem Christi immutatum est. Si

Siue per bonos siue per malos ministr. Christi verba æqualiter operantur.

autem propter indignum Presbyterum nihil de pane & vino mutatum est: præualuit igitur (quod absit) iniquitas Sacerdotis verbis Domini saluatoris, falsa est etiam & fides Ecclesiæ, quæ & per bonos & per malos ministros verba Domini credit æqualiter operari. Sed absit à cunctis fidelibus hoc, vt iniquitas hominis verba saluatoris infirmare posse credatur. Absit vt Ecclesiæ fides falsa sit, quæ sola apud Deum laudabilis est, quę & per bonos & malos ministros verba Christi æqualiter operatoria credit. Non igitur quod sumpturus erat indignissimus Presbyter, propter ipsum immutabile remansit. Cum ergo totum quod consecratum est sumat: carnem & sanguinem Christi Presbyter indignissimus comedit & bibit. Quod si ita est, imo quia vere ita est: frustra dicitur, partem panis & vini immutabilem remanere propter indignos. Quamobrẽ sileatur huiusmodi semper humana suspicio: & id tãtum quod nobis

H *Verba S. Canonis.*

commendatur in ipso canone Missæ teneamus. Nam illic ita scriptum est: Quam oblationem tu Deus in omnibus quæsumus benedictam, ascriptã, ratam, rationabilem, acceptabilemq; facere digneris: vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filii tui: Non hic dicitur, vt pars eius fiat corpus & sanguis. Nec Dominus noster Iesus Christus, cum dixisset, *manducate ex hoc omnes,* addidit, pars enim eius est corpus meum: sed id tantum, *Hoc est enim corpus meum.*

Illud sane extremum, quis vel mediocriter eruditus solo auditu non perhorreat: quod videlicet caro & sanguis Domini propter indignos in panem reuertãtur & vinum: caro quippe & sanguis Domini incorruptibilis est. Quod autem incorruptibile est, nec corrumpitur, nec corrumpi potest. At essentiam suam perdere, & in panem corruptibilem ac vinum corruptibile reuerti, ista quidẽ magna corruptio est: Igitur caro & sanguis Domini, in panem &

Leuit. 10.

vinum iam reuerti nõ potest. Quapropter & hic error sepeliatur

A pellatur æterno silentio. Caueant vero vtrique ista alienũ ignem afferre circa diuina altaria, ne moriantur coram Domino. Caueant etiam trãsgredi terminos patrum suorum, quos posuerunt sibi. *Multi* quippe *cibi*, vt Salomon ait, *in noualibus patrum: alij absque iudicio congregantur*. Huiusmodi vero doctrinarum cibi in noualibus patrum non possunt inueniri. Igitur absque iudicio congregantur.

Rogerius. Inquantum perpendere valeo, omnia te ratione firmissima video prosecutum. Guitmundus. Vt igitur ad quid totus sermo noster profecerit, breuiter ostendamus, quoniam sacrificium nostrum nec vmbra tantum vel figura carnis & sanguinis Christi esse, nec Christum intra se impanatum tegere iuxta Berengarium potest, neque vero substantiam panis & vini ex parte mutari, & ex parte non mutatam permanere veritas patitur: Neq; post mutationem in id quod fuerat reuerti, aut in aliud quicquam mutari iam vltra fas est. Restat vt hæc tantum sit Deo inuãte mera & solida fides, vt totus ille panis & totum illud B vinum altaris Dominici, ita per diuinam consecrationem substantialiter, commutentur in carnem & sanguinem Christi: vt postea iam in æternum aliud nihil omnino, quã caro & sanguis saluatoris Domini Dei nostri Iesu Christi esse possint. Cui pro tanta charitate gratias referamus æternas: regnanti cum Deo Patre & Spiritu sancto, per infinita sæculorum, Amen.

EIVSDEM GVITMVNDI ARCHIEPISCOPI, DE S. Trinitate, Christi humanitate corporisque ac sanguinis Domini nostri veritate, confessio.

QVoties Deum cogitare volumus, minus vtique volumus quam debeamus: nec tamen tantum valemus quantum volumus: quanto minus igitur quantum C debemus? Quod si humanæ mentis cogitatio interior debitum suum quomodo soluat non inuenit: ipse oris sermo exterior quid persoluit? Verum dilectissime frater Roberte, & si pater noster in corde nostro sicut deceret non agnoscit verbum suum: nos tamen quasi paruuli sub vbere vel balbutiendo ostendamus ei affectum nostrum. Quoniam itaque scriptum est; *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem*; liquet omnino, quoniam quamuis in corde fides recta teneatur quæ iustificet, pernecessaria est tamen in ore confessio quæ nos saluet. Sed quid de Deo ille pronuntiabit, qui distortum aliquid, aut fortasse nihil adhuc inde cogitauit. Quorum alterum æternæ damnationis sacrilegium, alterum vero, si ille quicunque est iam ratione vtitur, mortiferi somni est iudicium. Vigilet ergo cor Christiani in fidei suæ cogitatione, vt si necesse fuerit, sciat aperire os in confessione. Hęc perpaucis prælibauimus, vt quam necessaria sit fidei scientia & confessio ostendentes, ad eiusdem fidei tractatum Do- D mino adiuuante licentius veniremus.

De sacrosancta diuinitatis vnitate & Trinitate.

CRedo sacrosanctæ diuinitatis æternam vnitatem: credo in eadem vnitate coæternam Trinitatẽ. Creator, enim omnium vnus est Deus & trinus autem, quia Pater est, & Filius & Spiritus sanctus. Non dico quod idem ipse sit Pater, & Filius, & Spiritus sanctus: sed dico quod idem ipsum est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Cum dico ipse ostendo personam quæ est Pater, vel Filius, vel Spiritus sanctus: cum vero dico ipsum, ostendo substantiam quæ est Deus: Creditur itaque per singulos alia persona, sed non creditur in tribus nisi vna substantia.

Sumamus nũc aliquod exemplum inter nos, per quod aliquantulum valeamus ascendere super nos. Videmus aliquem hominem filium genuisse; videmus eum patrem E filij esse. Si igitur à me quæras quid sit ille pater qui genuit filium: respondeo, homo. Si quæras quid sit filius, respondeo, homo. Cum dixi homo, substantiam Patris & Filij indicaui. Vides igitur quia eadem substantia est patris hominis, & filij hominis. Si enim diceretur, Pater homo, & filius equus: quis aliud quam monstrum, aut horrẽdum aliquid cogitare posset? Mox enim vt à me Patris & Filij diuersas substãtias audires aut iocari, aut insanire potius quam veritatem dicere me non dubitares. Sed si iterũ quæras quis est ille: dico, pater illius est. Si quæras de filio, quis est ille: dico, filius illius est. Vides charissime quia in personis diuersa nomina posui quæ sunt Pater & Filius: in substantia vero vnum nomen ostendi, quod est homo. Quod in homine vides, hoc in multis creaturis videre potes. Sicut F enim in creaturis vt in vna substantia sint plures personæ, & in pluribus personis vna substantia, natura postulat, & Deus hoc facit: quanto magis in Deo qui omnia creauit? Verũne creatori creaturam coæquamus? Absit. Quamuis enim in creaturis de patre dicam quia homo est, & de filio quia homo est, & ita Patris & Filij vna substantia est: tamen iterum dico, quia Pater homo, & filius homo duo homines sunt. De Deo autem, valde aliter. Sic namq; dico de patre, quia Deus est: & de Filio quia Deus est, & de Spiritu sancto quia Deus est: vt nulli tamẽ credere liceat quod tres Dij sunt. Iam nũc annuente eo de quo loquimur, de eadẽ Trinitate aliquid apertius loquamur. Creata cõsideremus, & in creaturis creatorem admirantes laudemus. Cœlum itaque terrã, mare & quæ in eis sunt videmus: & hæc omnia creasse vnum Deum corde retinemus, ore cõfitemur. Hęc tanta & tam multa, & tam admiranda ineffabili prorsus sapientia condidit: quam ipse non fecit, nec creauit, sed genuit. Quemadmodum enim in anima nostra videmus quoniam ipsa gignit consilium suum, & illud consilium quasi proles est animæ quod apud se habet, & per illud omnia exteriora operatur: ita Deus (quomodo Deum decet) sapientiam suam de seipso genuit, per quam omnia quæcumque sunt, ab eo facta sunt, & disponuntur. Hæc igitur est sapientia Dei filius, Deus de Deo genitus: de quo G patri Deo dicitur: *Omnia in sapientia fecisti*. Sed quid Deus per sapientiã suam faceret, si eandem sapientiam ipse non diligeret? Aut quid in illa diligeret, si & ipsa esset à quo genita est similiter non amaret? Cõstat igitur quia à Patre procedit amor ad filium, & à Filio procedit ad Patrem suum. Iste amor est Spiritus sanctus, qui ab vtroque ita procedit, vt semper in vtroque maneat: & ita semper in vtroq; manet, vt ab vtroque semper procedat. Coæternus autem est patri filius, quia pater sine sapientia sua nunquam fuit: Coæternus Patri & Filio Spiritus sanctus, quia vtrosumque vnam substantiam ipse amor inseparabilis qui est eadem substantia semper vniuit. Totum autem se sapit, pater & totum se diligit quicquid est: tanta est igitur sapientia sua, & tanta charitas quantus ipse est. Æqualis est ergo Patri Filius & Spiritus sanctus. Quod si de patris volumus substantia cogitare quid sit, prius de eius sapientia cogitemus quantum possumus, quid & ipsa sit. Ipsa enim est quę dixit: *Nemo venit ad patrem nisi per me*. Et, *Qui videt me, videt & patrem meum*. In sapientia itaq; nec latitudinem nec lõ- H gitudinem, nec rotunditatem, nec vllam quãtitatem, aut qualitatem videmus. Non in ea diuersarum membrorum quemadmodum in corpore nostro distinctiones inuenimus. Nihil igitur corporale, in sapientiæ essentia inuenitur, sed totum est Spiritus, quicquid de ea recte cogitatur. Errant igitur vehemẽter qui Deo Patri figuram hominis tribuunt, quia qualis est filius, talem vtiq; Patrem & Spiritũ sanctum, qui non credunt, desipiunt. Iste autem Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, vbique est totus, vnus Deus, vbique incircũscriptus, vbiq; indiuisus. Quod vt aliquãtulum intelligamus, diligentius attendamus. Ponamus itaq; coram nobis aliquod minutissimum corpus, vel ipsã vngulam nostrã, quæ præsto est aspiciamus, & in ipsa quomodo Deus totus sit videamus si possumus, si videre non possumus, credamus. Video in vngula mea quinq;, superiora, inferiora, dextra & sinistra, & media, hæc omnia per sapientiam suam Deus iam fecit: & modo etiam vt subsi-

Leuit. 10.

Prou. 22.

Christus sapientia Patris, per quã omnia condidit. Spiritus sanctus est amor Patris ad filiũ & filij in patrem.

Quid sit Dei sapientia inuestigat. Ioan. 14.

A

stant, disponit. Non est autem sapientiæ Dei pars dextro vnguiæ lateri, & altera sinistro lateri, & alia superiori, atque alia inferiori vnguiæ eiusdem præsens est parti, & alia medietati: sed sicut tota omnia operatur, sic tota præsens est omnibus. Eius enim præsentia non localiter, sed potentialiter est æstimanda. Quæ quoniam eadem hora & eodē momēto quo ista facit, etiam cætera omnia prout sibi voluntas est, disponit præsentem se vtique semper & simul & in omnibus ostendit. Quod de sapientia, id est, de filio vidimus, hoc de patre, hoc de spiritu sancto sentiamus: quia eos inseparabiles esse omnino necesse est, vt credamus. Ad imaginē Dei quæ est anima nostra redeamus, & in ipsa si possibile fiet Trinitatē in vnitate videamus. Anima nostra, spiritus vtiq; non corpus est. Quæ habet in se & de se, id est, de substantia sua tria, intellectum, memoriam, voluntatem. Horum singula in omnibus, & omnia in singulis sunt. Singula in omnibus sunt: quia intellectus intelligit seipsum, intelligit memoriam suam, intelligit voluntatem suam. Ecce intellectus in memoria, & in voluntate est. Memoria recolit seipsam, & intellectū suum, & voluntatem suam. Voluntas vult, id est, diligit seipsam & intellectum suum, & memoriam suam. Ita sunt in omnibus. Omnia vero sunt in singulis, quia eadem ratione, intellectus, memoria & voluntas, omnia simul in vno sūt. Et hæc non nisi vna substantia sunt, quæ est anima. Dicamus igitur similiter de Patre, & Filio, & Spiritu sancto. Pater vita est, Filius sapientia, Spiritus sanctus charitas. Vita itaque viuit, & sapientia viuit, & charitas viuit. Sapiētia sapit, & vita sapit, & charitas sapit. Charitas diligit, & vita diligit, & sapientia diligit. Et hæc tria non nisi vna substantia, quod est Deus.

Trinitatis imago in anima nostra.

B

Cauendum est tamen ne vel animam nostram Deo nostro æquare velimus: ne forte dum eius similitudinem supra nos appetimus, ab hoc quod per eum sumus, decidamus. Sicut igitur in opere imaginem vidimus operantis: sic iterum videamus quod factum est quantum distet ab eo qui condidit. In anima quippe & intellectus, memoria, voluntas vna substantia est, quæ mens vocatur: non tamē intellectus est memoria vel volūtas, neq; memoria est intellectus, vel voluntas, neque voluntas memoria, vel intellectus. Aliud est enim in anima præteritorum meminisse, aliud præsentia intelligere: & aliud quod meminerit, & quod intellexerit, velle. Vnde intelligitur plus esse in anima tria hæc intelligere, meminisse, velle: quam solum velle, vel solum intelligere, vel solum meminisse. Intellectus enim intelligit sibi & memoriæ, & voluntati: memoria recolit sibi, & intellectui, & voluntati. Voluntas autem vult sibi, & memoriæ, & intellectui. In Deo autem qui omnino simplex est natura, non est aliud viuere, aliud scire, aliud diligere: nec plus tria hæc quam vnum, nec vnum minus quam tria credimus esse. Quod ita potest intelligi. Pater est viuens, Filius sapiens, Spiritus sanctus diligens. Et Pater viuens, sapiens, diligēs. Et singulus quisque itidem. Quoniā vero Deus omnino simplex est natura, sic viuens vt sit vita, sic sapiens, vt sit sapientia, sic diligens, vt sit dilectio, singulus quisque autem Deus, singulus quisque igitur vita sapientia & dilectio. Inconsequens autē est credere in simplici natura aliud esse vitam, aliud sapientiā, aliud dilectionem. Redigimus igitur hæc tria ad vnum, & dicamus: Pater & Filius & Spiritus sanctus vita, vel sapientia, vel dilectio. Ergo manifestum est non plus esse tria quā vnum, nec minus vnum quam tria. Videndum est tamen ne confundamus personas. Ita enim est Pater sapientia vel dilectio vt tamen Filius sit sapientia Patris, & Spiritus sanctus dilectio Patris & Filij. Hic oritur quæstio difficilis. Si enim Pater sapiens, & Filius sapientia, quæritur vtrum sit sapiens sapientia sua, quæ est filius suus. Omnis enim sapiens, sapientia sapiēs est. Ad quod ita respondetur, De hoc est sapientia, quod est essentia. Si igitur pater à filio suo sapiens est: à filio habet sapientiam. Ab ipso ergo & essentiā. Pater igitur à filio, non filius à patre. Atqui pater non est à filio, non igitur sapientiam habet à filio. Quod similiter disseritur de Spiritu sancto, qui dilectio est vtrorumque. Credendum est ergo quia pater perfecta vita est, & sapiētia, & dilectio à seipso: Et filius perfecta vita, & sapiētia, &

C

D

An Pater sit sapiens sua sapientia.

E

dilectio est à patre suo: & Spiritus sanctus hoc idem à Patre & Filio. Hanc trinam vnitatem, & vnam Trinitatem, Adam ante peccatum incorrupta imagine Dei anima sua, lucide intellexit, quam lucem peccatum commissum obscurauit. Peccauit autem hominis anima voluntate: corpus opere. Vtrumque igitur mortuum est, quia ab vtroq; peccatum commissum est. Quoniā vero mortuus est homo per insipientiam, oportuit eum viuificari per sapientiam. Incarnata est igitur Dei sapientia, vt deleretur hominis insipientia. Sed insipientia hominis animam rationalem & corpus occidit: Dei vero sapientia, id est, filius & animam rationalem & corpus assumpsit. Et sicut ille sine peccato de immaculata terra factus est: ita iste sine peccato de incorrupta Virgine natus est: Assumpsit autem ita Deus hominem vt nec Deus in hominem mutaretur, nec homo absorberetur in Deum. Si enim Deus in hominem mutaretur, iam non esset Deus, sed homo solus: & ideo non adiuuaret.

Homo qui per insipientiam mortuus erat, per Christi sapientiam viuificari debuit, de humanitate Christi.

Si vero homo absorberetur in Deum, iam non homo, sed Deus solus: & ideo mori non posset. Mori autem cum aliæ multæ rationes quibus nos redimeret suppeterent, voluit: vt & diabolum iustitia magis quam potentia vinceret. Iustum enim erat, vt qui hominem vicerat, ab homine vinceretur: & nobis quanta charitate redimeret nos, ostenderet. Hinc est quod de Spiritu sancto conceptus dicitur, quia Spiritus sanctus charitas est, & totum hoc mysterium charitas operata est. Factus itaq; homo est cū Deo vna persona: sed conseruata est vtrique propria substantia. Homo iste sine peccato vixit, vt vinceret diabolū & dolores sustinuit, vt deleret hominis peccatum. Miracula fecit, quia Deus erat: mortuus est, quia homo erat. Seipsum mortuum suscitauit, vt Deus crederetur: in carne palpabili postea apparuit ne homo esse dubitaretur. Corpus quidem in cruce mortuum, in lapide sepeliri permisit, anima vero viua cum Deo permanens, in infernum, nō vt pateretur, sed vt dominaretur, descendit, quæ liberatis inde quos dignos iudicauerat: cæteris vero dimissis, corpus suum tertia die resumpsit. Resuscitato autem corpore, cum discipulis, non continue, sed certis vicibus apparens, & etiam comedens, quadraginta diebus mansit. Quadragesimo die, videntibus illis cœlos ascendit. Quod vero post resurrectionem comedit, non indigentia, sed argumentum manifestæ resurrectionis fuit. Regnat itaque Dominus noster Iesus Christus in gloria Patris, venturus ad iudicium omnibus in manifestatione carnis: reprobos traditurus æternis tormentis: electis se ostensurus in perpetuis gaudiis, in quibus nos regnemus per æuum & cum ipso Domino Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto viuit & regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Cur Deus per mortē F *nos saluare voluerit.*

G

De corpore & sanguine Domini.

Nos etiam autem dum ab eo in hoc mundo peregrinamur, corpore & sanguine eius in via pascimur: sicut Apostolis suis hoc mysterium in cœna vltima ante mortem suam tradidit, & nobis sequentibus frequentandum per eos mandauit. Adhibenda est ergo fides Dominicis verbis: quibus dicit, *Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus.* Omni ergo execrata dubitatione, sicut credimus, quia vnigenitus Deus, coæternus Deus Patri Filius vere in carne nostra natus, vere mortuus, vere resurrexit, vere in cœlum ascendit, vere sedet ad dexteram Patris sui: ita dubitanter credamus, quia corpus eius & sanguinem verum & integrum in altari post consecrationem manducamus. Verum, inquam, corpus Dominicum & integrum, quod & totum in Patris dextera sedens gloriatur, & totum de Sacerdotis manibus sumitur, & si per partes quasi frangatur, in vnaquaque tamen parte, quamuis minutissima, totum & integrum habetis, & si eadem hora, & eodem momento, mille Sacerdotes hoc mysterium operantur, in singulorum tamen manibus corpus Christi, totum & integrum consecratum, à singulis totum & integrum sumitur.

2. Cor. 5.

Iohan. 6. H

Hic quæri potest, cur mysterium, vel Sacramentum, vel etiam figura hæc consecratio dicitur, si ipsa res & ipsa

In singulis articulis hostiæ & in

veritas

...nibus missis, totum & integrû Christi corpus. Christi corpus cur mysterium, sacramentû vel figura dicatur. ...p. 10.

A veritas est: & nihil aliud per hoc significatur. Ad quod ego respondeo, quia & mysterium est, quia aliquid mysticum portat: & sacramentum, quia sacrum aliquid intelligendû intra se occultat: & figura, quia excepto hoc, quod corporaliter agitur, spirituale aliud valde necessarium figurat. Mysticum enim & sacrum, & spirituale, per hoc mysterium figuratur: quoniam sicut nos omnes Christi corpus corporaliter sumimus, ita nos ipsi eius corpus spiritualiter viuendo effici debemus: nõ illud corpus, quod verbum Dei in persona sua assumpsit & Dominicum dicitur, sed quod in scripturis sanctis Ecclesia vocatur, vnde Paulus dicit: *Ipse est caput nostrum*, & nos membra eius. Hinc est enim, quod de pane & vino sacramentû istud conficitur. Panis enim ex multis granis vnus efficitur, & vinû ex multis vinaciis in vnum liquatur. Similiter & nos ex multis granis vnum corpus efficimur, de corpore & sanguine Domini bene viuendo, & credendo catholica fide reficimur. Vnde & per Paulum dicitur: Vnus panis sumus omnes. His itaq; & aliis si plures sunt significationibus conseruatis,
B conseruetur etiam fides, quia Domini corpus ipsum verum non qualitatiue, sed substãtialiter creditur, vt quod ipsa veritas omnino verum esse testatur, nostra fallacia falsum: aut imaginarium esse non opinetur. Hoc corpus si indigne sumitur, (indigne autem tunc sumitur, si in mortiferis peccatis maneat anima, & cum ipsis accipitur) omnino ibi iudicium manducatur & bibitur. Cum vero digne inquantum potest humana fragilitas per gratiam Dei suscipitur, absq; dubio per hoc sacramentum anima nostra vitam æternam consequitur: quæ vere nobis à Domino nostro Iesu Christo per eius corpus & sanguinẽm concedatur in perenni sæculo, Amen.

GVITMVNDI S. R. E. CARDINALIS, ET ARCHIEPISCOPI AVERSANI; ad Guilhermum I. Anglorum Regem, oratio cum recusaret Episcopatum.

C

DE GVITMVNDO, ET EIVS ORATIONE; EX ORDERICI Vitalis, Ecclesiasticæ historiæ, lib. 5. capit. 17. cuius est hoc argumentum; de Guitmundo monacho, S. Leufredi, & eius ad regem Angliæ Guilhelmum oratione pulcherrima.

Gvitmundus venerabilis Monachus cœnobii quod Crux Heltonis *dicitur; vibi gloriosus Confessor Christi Leufredus, tempore Hildebrti & Hilperici iuniorum Regum, Domino fæliciter 48 ministrasse annis, legitur; Regio iussu accersitus, pontum transfretauit: & oblatum sibi, à Rege & Proceribus regni, onus Ecclesiastici regiminis omnino repudiauit. Erat enim auo maturus & religiosus ac scientia literarum eruditissimus, cuius ingenii præclarum specimen euidenter patet in* libro de corpore & sanguine Domini contra Berengarium, *& in aliis opusculis ipsius. Hic itaque cum à Rege rogaretur, vt in Anglia secum moraretur & præstolaretur congruum tempus eum promouendi; secum subtiliter deliberauit, suiq; propositi votum aliud esse demonstrans, Regi respondit.*

D

MVltæ causæ me repellunt ab Ecclesiastico regimine, quas omnes singulatim nolo, nec decet exprimere. In primis infirmitates meas, quibus in corpore & anima incessanter premor, considero: quibus diligenter perspectis, diuinum examen vehementer pertimesco, mœrens, quod in via Dei quotidie labor, & à veritate vacillo. Et dum meipsum salubriter moderari nequeo, qualiter aliorum vitam ad salutis viam dirigere valeo? Omnibus vigili mente perlustratis, non video qua lege digniter præesse valeam illorum cuneo, quorum extraneos mores, barbaramque locutionem nescio: quorum patres charosque parentes & amicos occidistis gladio, vel exheredatos opprimitis exilio, vel carcere, vel indebito intolarabilique seruitio. Scrutamini scripturas, & videte, si qua lege sancitur, vt Dominico gregi pastor ab inimicis electus violenter imponatur? Ecclesiastica electio prius debet ab ipsis subiectis fidelibus cum sinceritate fieri: ac postmodum astipulatione Patrum & amicorum (si canonica est) reuerenter confirmari. Alioquin cum charitate debet emendari. Quod bello & effusione multi cruoris truculenter rapuistis, qua ratione mihi, alisque contemptoribus mundi, qui sponte pro Christo nudati sumus propriis, sine culpa impartiri potestis? Generalis omnium religiosorum lex est, à rapinis abstinere, & de præda (etiam si offertur) pro iustitiæ obseruantia nolle recipere. Dicit enim scriptura: Immolans ex iniquo, oblatio est maculata. Et paulo post: Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victima filium in conspectu patris sui. Hæc & his similia diuinæ legis præconia pertractans expauesco, & totam Angliam, quasi amplissimam prædam, diiudico, ipsamque cum gazis suis, velut ignem ardentem contingere formido. Et quia Deus iubet, vt quisque proximum diligat: sicut seipsum, dicam vobis sine dolo id quod mihi cœlitus est indictum. Quod mihi vtile reor, vobis quoque salutare arbitror. Ergo, quod amicabiliter loquar, non videatur amarum: sed tu strenue Princeps & commilitones tui, qui graue tecum inierunt periculum, nostræ admonitionis benigno corde suscipite eloquium. Opera Dei cunctis diebus vitæ vestræ sagaciter considerate: & iudicia eius, quæ incomprehensibilia sunt, in omnibus operibus vestris timete: & sic vestram vitam æqua lance moderari ad voluntatem Dei satagite, vt ipse arbiter æternus sit vobiscum in vltimo discrimine.

Nõ vos decipiant adulatores vana securitate, nec insolentes pro secundis euentibus præsentis vitæ, vos lethaliter obdormire suadeant in mundana prosperitate. Si vicistis Anglos in congressione, super hoc superbire nolite: sed spiritualis nequitiæ grauius ac periculosius certamen cautius agite: quod restat adhuc & imminet vobis quotidie. Mutationes regnorum frequenter factæ sunt in orbe terrarum: sicuti sparsim legimus multiplicium per campos scripturarum, quibus liberalium à Deo impertita est notitia literarum. Babylonii sub Nabuchodonosor rege, Iudæam & Ægyptum, & alia regna sibi plurima subegerunt, sed post septuaginta annos ipsi cum Balthasar Rege suo à Medis & Persis, quibus præerant Darius & Cyrus nepos eius, victi & subiugati sunt.

Deinde sub Alexandro magno Macedones post 230. annos Darium Regem Persarum cum multis legionibus deuicerunt: & ipsi nihilominus post aliquot annos, Romanis per totum orbem phalanges suas destinantibus, cum Perseo Rege suo deuicti sunt. Græci sub Agamemnone & Palamede Troiam obsederunt, & Priamum regem, Laomedontis filium, ac liberos eius, Hectorem & Troilum, Paridem & Deiphobum, Amphimachumque trucidauerunt: & famosum Phrygiæ regnum post decennem obsidionem flamma & ferro depopulati destruxerunt. Troianorum vna pars sub Ænea duce regnum Italiæ obtinuit: alia pars cum Antenore per longum iter ac difficile, Daciam adiit, ibique sedem ponens, vsque in hodiernum diem habitauit. Romani regnum Hierosolymorum, quod Dauid, aliique potentes successores eius spoliis Allophilorum ditauerant, & subactis barbaris gentibus, quæ in circuitu erant, sublimauerant, sub Vespasiano & Tito subuerterunt: & nobile exemplum post primæ ædificationis eius annos mille lxxxix. diruerunt, quãdo vndecies centena millia Iudæorum ferro seu fame perierunt,

E F G H

A ierunt. Franci Gallis, tempore Sunnonis Ducis, associati sunt, & Romanorũ iugo de ceruice sua vtiliter excusso, super eos regnare cœperunt. Angli Saxones, ducib. Hengist & horsa Britonibus (qui nunc Galli vocantur) imperium dolis & fortitudine iam fere sexcentis annis abstulerũt. Guinili, qui de Scandinauia insula sorte eiecti sunt, regnãte Albuino rege filio Audonis, partem Italiæ, quæ nunc Longuobardia dicitur, inuaserunt, & Romanis diutius resistentes, nunc vsque tenuerunt. Omnes hi, quos victoria turgentes recolui, paulo post misere subiacuerunt pernicici, pariq; cum victis contritione torti, irremediabiliter gemunt in cloacis Erebi. Normannũ sub Pollone duce Neustriam Carolo simplici subtraxerunt, iamque 190. annis, contradicentibus Gallis, & cum bellico tumultu sæpe calumniantibus tenuerunt. Quid de Gepidis & Wandalis, Guthis & Turcis, Hunnis & Herulis: quid de aliis loquar Barbaris, quorũ conatus ad nihil est aliud, nisi furari & rapere, & conculcata pace iugiter furere? Terram turbant, ædes concremant, orbem vexant, opes dissipant, homines B iugulant, omnia fœdant & inquietant. His itaque signis mundi portenditur finis, sicut ipsius patenter edocemur voce veritatis: Exurget gens contra gentem, & regnum aduersus regnum, & erunt terræmotus magni per loca, & pestilentiæ fames, terroresq; de cœlo, & signa magna erunt.

Cladibus innumeris premitur sic iugiter orbis.

His & multis huiuscemodi rotatibus in rebus humanis solerter inspectis, non in se glorietur Victor de ruina compatis: qui nec ipse stabit, nisi quantum iusserit dispositio conditoris. Conuersionẽ locutionis meę nunc ad te, ô rex faciam, quam tu (quæso tibi) benigniter haurias propter salutem æternam. Nullus patrum tuorum ante te regale stemma gessit, nec hęreditario iure tantum decus tibi prouenit, sed gratuita largitione omnipotẽtis Dei, & amicitia Eduardi consanguinei tui. Edgarus Aldinus, aliiq; complures ex linea regalis prosapiæ orti, secundum leges Hebræorum, aliarumq; gentium propinquiores sunt hęredes diadematis Anglici. Illis nimirum remotis sors tibi cessit prouectionis, sed Dei iudicium quãto occultius, tanto ter- C ribilius imminet tibi ad reddendam rationem commissæ villicationis. Hæc benigno ex corde sublimitati vestræ locutus sum, humiliter deposcens, vt mens vestra semper sit memor nouissimorum: nec vos nimis implicet prosperitas præsentium, quam sequi solet intolerabilis dolor, & ingẽs luctus ac stridor gentium. Gratiæ Dei vos & amicos atque fideles vestros cõmendo, Normaniamq; cum vestra licẽtia redire dispono, & opimam Angliæ prædam amatoribus mundi, quasi quisquilias, derelinquo. Liberam paupertatem Christi amo, quam Antonius & Benedictus amplexati sunt, magis quam diuitias mundi, quas Crœsus & Sardanapalus nimis amauerunt: & postmodũ misere pereuntes, hostibus suis deseruierunt. Christus n. pastor bonus væh, diuitibus huius mundi minatur, qui voluptatibus vanis & superfluis hic perfruuntur. Pauperibus vero spiritu promittit beatitudinem in regno cœlorum, quam nobis det ipsẽ, qui viuit & regnat per omnia sæcula sæculorum, Amen.

D ADmiratus rex cum Proceribus suis insignis Monachi constantiam, supplex ac deuotus impendit ei decentem reuerentiam: & competenter honoratum, iussit eum remeare in Neustriam: ibique, quo vellet, suam præstolari præsentiam. Auditum est passim, postquam Guitmundus ad septa monasterii sui remeauit, quod ipse monachialem paupertatem diuitiis Episcoporũ præposuerit: & quod obtentum Angliæ in præsentia regis & optimatus eius rapinam appellauerit: & quod omnes episcopos, vel Abbates, qui nolentibus Anglis in Ecclesiis Angliæ prælati sunt, rapacitatis redarguit. Verba igitur eius per Angliam late diuulgata sunt, & subtiliter ventilata, multis displicuerunt: qui sequaces eius esse spernentes, contra eum ingenti liuore exarserunt. Non multo post, defuncto Ioanne Rothomagensium Episcopo, Rex & alii plures, Guitmundum ad archiepiscopatum elegerunt, sed æmuli eius, quos idem vituperauerat, ne Archipræsul fieret, quantum potuerunt, impedierunt. In tanto vero nihil obiiciendũ inuenerunt, nisi quod filius esset presbyteri. Ille autẽ ab omni auaritia E purgari volens, & inter exteros paupertate premi, quia inter suos dissensiones fouere nolens, Odilonem, monasterii sui Abbatem reuerenter adiit, & humiliter ab illo licẽtiam peregrinandi petiit & accepit. Porro illiteratus abbas metiri nesciebat quantus sapientiæ thesaurus in præfato doctore latebat. Ideo desiderabilem Philosophum de monasterio suo facile dimisit: quem Gregorius VII. Papa venientem ad se, gaudens suscepit: Cardinalem S.R.E. præfecit: & Vrbanus Papa iam probatum in multis, metropolitanum Aduersis vrbis solenniter ordinauit. Hæc vrbs tempore Leonis IX. Papæ, à Normanis, qui primo Apuliam incoluerunt, constructa est: & à Romanis, quia ab aduersis sibi cœtibus ædificabatur, Aduersis dicta est. Hæc vtiq; diuitiis opulenta, Cisalpinorum prompta strenuitate bellicosa, hostibus metuenda, fidis clientibus sociisque colenda, Normanorum optione soli Papæ gratanter obedit: à quo Guitmundum sophistam mystici decoris pallio insigniter redimitum, Pontificem accepit. Præfatus Archi- F præsul Ecclesiam sibi commissam diu rexit, & apostolicis priuilegiis ab omni mortaliũ exactione liber plausit. Plebem studiose docuit, meritis & orationibus protexit, atq; post multos agones in virtutum exercitiis ad Dominum perrexit.

F I N I S.

MICROLOCVS DE ECCLESIASTICIS OBSERVATIONIBVS.

OPVSCVLVM ANTE ANNOS QVINGENTOS CONscriptum ab homine antiquitatis Ecclesiasticæ studiosissimo,

G

OPERA IACOBI PAMELII BRVGENSIS, S. THEOLOGIÆ Licentiato in lucem primum editum, & iam secundo ad manuscripta exemplaria ab eodem recognitum.

Jacobus Pamelius Brugensis Lectori candido S.

DVm totus sum in conquirendis vndequaque libris Rabani Mauri Archiepiscopi Moguntini, viri citra dubitationem omnem eruditissimum ac in sacrarum litterarum expositione versatiss. (quippe qui exactissimum in vniuersa Biblia sacra commen- H *tarium è veterum Theologorum monumentis collegerit) ad nos missus est è Bibliotheca Septem fontium, Rabani titulo Micrologus de Ecclesiasticis obseruationibus. Quem vbi primum inspexi, ac ex ipsis capitum titulis totius operis argumentum didici, mirum quantopere eo thesauro inuento sim gauisus, præsertim quod spes certa effulgeret, posse me suo iam tandem auctori librum illum adserere, quem alibi incerto auctore citatum reperissem, vt qui non ignorarem scripsisse Rabanum de diuinis officiis. Verum dum paulo post penitus codicem introspicio, & mentionem in illo fieri video Gregorii Papæ septimi. atque Episcoporum Amalarii Treuerensis & Anselmi Lucensis, qui sæculis aliquot Rabano sunt posteriores; illius non esse, certo deprehendi. Neque tamen id me deterruit ab editione semel animo concepta; quin potius, quod tibi, Lector, gratum illum fore mihi*

persuaderem,

A *persuaderem, è blattis ac tineis tam tandem aliquando eruendum suscepi: hoc ipsa quoque munusculo litterario conciliare me posse ratus studiosarum animos, vt si quid penes se habeant Rabani, quo meum hoc institutum tam pium promouere queant, communicare non grauentur: quod vt faciant, ad vnum omnes etiam atque etiam rogo atque adeo obtestor.*

Accessit & alia occasio, quæ me velis remisque (quod aiunt) in hanc impulit sententiam. Synodus nouissima Tridentina Patres quosdam certo numero delegit, qui ad euitandam illam (quam calumniantur nostri sæculi Aristarchi) rituum Ecclesiasticorum discrepantiam, Breuiarium ac Missale componerent: quæ suis numeris absoluta, toto Christiano orbi obseruanda auctoritate Apostolica proponerent. Hos quum non dubitarem ad ritum veterem Ecclesiæ Romanæ omnia B *redintegraturos, atque ad eam rem non parum conducere posse nostrum Micrologum, ego illum primo quoque tempore euulgandum censui, vtpote è quo resarciri posse tantum non existimarem, quicquid à prima ua illa Romani ordinis institutione variatum esset. Quam quidem ad rem cum multum etiam Amalarium, Walafridum, Strabum, ac Honoris Gemmam conferre, fatendum sit: tamen huius mihi auctoritas non negligenda, immo cæteris etiam esse præponenda videtur: propter eam, quam longo harum rerum vsu & non Amalarii tantum, qui inter hos facile principem locum obtinet, verum longe etiam antiquiorum, quorum apud omnes sancta debet esse auctoritas, diligenti lectione sibi acquisiuit rerum Ecclesiasticarum singularem peritiam.*

C *Hi sunt, Magni Gregorii Sacramentarius & Antiphonarius, atque Hieronymi Lectionarius, quem Comitem inscripsit. Quos in diuinis officiis constituendis sibi ob oculos semper posuit, & sicut ad cynosuram nautæ, ita ad hos semper sibi respiciendum esse putauit. Eos, um ad Ecclesiastica officia recte constituenda plurimum obtineant momenti, nos propediem in lucem proferemus, & Deo approbante, cum omnibus communicabimus. E quibus, mea quidem sententia, rectius pristinæ integritati omnia restitui possint, quam è Missalibus aut Breuiariis, quæ hodie circumferuntur: quæ quanquam Ordinis Romani nunc noui, nunc antiqui præ se titulum ferant, non per omnia tamen cum illo consentire, auctores citati, ac noster hic manifestum faciunt. Exemplis, quod dico, comprobari poterat, tum de Euangelio ad Dominicam Aduentus primam, ac Dominicarum vagantium intercalatione post Pentecosten, tum* D *de non obseruata ad amussim Euangeliorum cum Orationibus concordia, quam præscripsit Diuus Gregorius.*

Verum hoc loco iis supersedendum putaui, ne cuiquam prolixitate nimia molestus sim, neue Censoris mihi munus arrogare videar. Si quis eius rei sit curiosior, consulat vicesimum vnum, tricesimum primum, quadragesimum primum, ac postrema duo Micrologi capita. Hoc vnum dicere non verebor, minus nouitatis ortum iri in cæteris per orbem Ecclesiis, si ritum illum veterem Romanum sequantur Patres, quam si recentiorem hunc nulla sui parte immutatum retineant. Ad illum enim quam proxime accedunt omnes pene totius orbis Romanæ Ecclesiæ, ac nostra quoque Brugensis, nunc cathedralis, iam inde vero ab annis septingentis Canonicorum collegio insignis.

E *Hunc vero non multis ab hinc sæculis, si qua historia habenda fides, è Sacello Pontificio mutuati sunt patres instituti Franciscani, ac postmodum soli fere Romani in vsum receperunt. Testatum id reliquit ante annos prope ducentos circa annum Domini M. C C C. L X X X. Radulphus de Riuo Tungrensis Decanus, in libro (quem penes me manuscriptum habeo) de Canonum obseruantia. Apud illum Propositionis vicesimæ secundæ hic est titulus: Ordo sanctæ Romanæ Ecclesiæ, non ex vsu Fratrum Minorum, sed ex sacris Canonibus, scripturis authenticis, libris antiquis, generalique & proportionali locorum consuetudine, colligatur. Quod cum multis argumentis è re ipsa petitis, collatione rituum inter se facta, sparsim toto opere asseruisset: hoc loco idipsum duplici ratione historica late deducit, nos vero in summam contraximus. Harum prior, quod ipso Roma didicisset, in Sacello Pontificio apud Lateranum, non tam plene solere fieri officia Ecclesiastica, at-* F *que in aliis Collegiatis vrbis Ecclesiis, immo id Capellare officium (ita vocat) breuius fieri consuetum, ac sæpius à Pontificibus variatum, atque id esse, quod Fratres Minores obseruandum susceperunt, quippe cuius Ordinarium ipse Romæ viderit à tempore Innocentii Papæ collectum.*

Altera, quod Nicolaus Papa tertius sub annum Domini M. C C. L X X V I I. remotis à reliquis quoque vrbis Ecclesiis libris antiquioribus, Breuiaria ac libros Missales ordinis Fratrum Minorum in vsum introduxerit, ac per omnes vrbis Ecclesias obseruari mandauerit, vsque adeo, vt ætate sua Romæ libros omnes Radulphus nouos repereret. Sed hæc extra scopum: illud vero ad institutum nostrum propius pertinet, quod habet ille. Aliæ autem nationes, inquit, orbis Romani libros & officia sua habent è directo ab ipsis Ecclesiis Romanis, & G *non à Capella Papæ, sicut ex libris & tractatibus Amalarii, Walafridi, Micrologi, Gemmæ, & cæterorum de officio diuino scribentium, colligitur euidenter.*

Quæ verba eo libentius huc adduximus, quot Micrologi nostri argumentum paucis explicent, quam tanti fecit ille, vt præ reliquis, eius potissimum auctoritate nitatur, ac integras aliquando paginas in suum opus ex illo transcripsis: vnde quædam etiam loca restituimus, vt hinc etiam innotescat, non à me primum, sed iam olim ab illo in precio habitum Micrologum. nec mirum cuiquam videatur, quod sine auctoris nomine omittere illum in lucem non sim veritus, quippe quod etiam id ætatis ignoratum sit à viro antiquitatis ipsius perscrutatore vigilantissimo.

Ego vero, (vt ad illum nostra redeat oratio) quis H *quis tandem huius libri sit auctor, humilitatis ergo prætermisisse suum nomen arbitror, vti ab aliis multis factum reperimus. Nam quod quidam Bernoldo Constantiensi ascribant, ex coniectura est, eo quod Romanum Ordinem ab illo descriptum testetur Tritenhemius: nec temporis ratio satis conuenit. Ab aliis Ioannis Micralogus inscribitur, sed quis ille Ioannes fuerit, nescio. Vixisse autem constat Auctorem ætate Gregorii septimi Pontificis, quem Romanæ sedi suo tempore præsedisse non obscure subindicat, quanquam iam defunctum, cum hæc scriberet, familiarem quoque fuisse se significat Anselmo Lucensi qui fuit Gregorii septimi cooperator indefessus, quorum vterque floruit, atque adeo & auctor noster, circa annum Domini millesimum octogesimum, ante annos prope quingentos: Qua ætate cum ob*

A *seruata adhuc fuerit quibusdam in locis communio Eu-*
charistia sub vtraque specie, non est quod miretur quis-
quam, si quid alicubi in Micrologio scriptum repererit
de eius generis communione. Quanquam tamen satis
colligi detur ex capite decimoseptimo, iam tum vsita-
tam fuisse Communionem infirmorum sub altera, pa-
nis nempe specie duntaxat. Verum de his alias for-
tasse latius, vti etiam de Missis tum publicis tum pri-
uatis, quas vtrasque agnoscit non vno in loco Micro-
logus.

Quicquid praterea ille continet animaduersione di-
gnum, ad marginem adnotatum reperies. Caterum si
quis me actum agere dicat in publicando Micrologo,
quem iam pridem videris ab aliis editum; hoc illi re-
spondeo, non nisi mera illa esse fragmenta, hunc vero
nostrum 40. capitibus auctiorem: illa de Missa rite cele-
branda duntaxat, nostrum de cateris quoque totius an-
B *ni officiis pertractare. Quare cum tibi, Lector, satis*
factum abunde existimem, ne prafationis modum ex-
cedere videar, vela orationis contraham: tu quicquid,
id est, aqui, quaso, bonique consulas. Certe si placere
intellexero, etiam alios aliquot eiusdem argumenti li-
bellos non visos hactenus, propediem in lucem proferre
est animus. Tu interea vale ac fruere.

Ex Bellarmin. de Scriptor.

Micrologus, quem aliqui Ioannem Micrologum no-
minant, scripsit *librum de Ecclesiasticis obseruationibus,*
qui extat cum aliis similibus Coloniæ, & Romæ excusus:
vixit autem tempore Gregorii V I I. & Anselmi Episcopi
Lucensis: nam capit. 17. sui operis dicit, Anselmum Lu-
censem Episcopum obseruasse in Missa celebranda ritum
quendam Gregorii V I I. & sibi atque aliis obseruandum
C commendasse. & capit. 14. dicit, suo tempore Gregorium
V II. in Sede Apostolica sedisse.

Ex Magistro sacri Palatii.

NOnnulli putant auctorem huius libro fuisse Guido-
nem Aretinum monachum S. Benedicti insignem
musicum, qui notas illas musicas, re, mi, fa, sol, &c. Pri-
mus excogitauit, & librum de musico Micrologum nun-
cupatum ediderit, ad cuius finem ita perorauit, explicit
Micrologus Guidonis, suæ ætatis anno trigesimo quar-
to, Ioanne vigesimo Romanam gubernante Ecclesiam,
Hæc ille, de quo plura tomo 11. annal. Anno Domini
1022. & in apparatu sacro. Possevini, at cum scriptor hu-
ius Micrologi de obseruationibus Ecclesiasticis capit. 14.
17. 24. 25. 43. diserte asserat, se post tempora sancti Gre-
gorii septimi Romani Pontificis hunc commentarium e-
lucubrasse, equidem Guido ille Aretinus, qui tempore
Ioannis vigesimi, qui Benedicto octauo successit, trigesi-
D mum quartum agebat annum, si huius libri est auctor, o-
portuit ipsum plus quam nonagenarium hoc opus scri-
psisse: nam Ioannes vigesimus obiit anno Domini 1035.
Sanctus Gregorius autem septimus 1085. secundum ve-
riorem Annalium Chronologiam. Illud autem extra
controuersiam est, librum illum Micrologum ab Guido-
ne de musica conscriptam ad Thedalebum Episcopum A-
retinum longe diuersum esse ab isto, quod hic ponitur,
Micrologo. Cæterum auctorem huius Micrologi tem-
pore sancti Gregorii septimi vixisse, idem capit. 14. affir-
mat his verbis: *Nam & illi Sedi Apostolica nostro tempore*
talem Gubernatorem, reuerenda inquam
memoria Gregorium Papam
imposuit, &c.

MICROLOGVS DE ECCLESIASTICIS OBSERUATIONIBUS. E

Capita sequentis Opusculi.

A

Capvt Primvm.

De introitu Missæ.

Psal. 83. 84. 85. 115.

PResbyter, cum se parat ad Missam, iuxta Romanam consuetudinem decantant hos psalmos: Quam dilecta, Benedixisti, Inclina Domine, Credidi: Deinde, κύριε ἐλέησον, Pater noster, cum precibus & oratione pro peccatis: videlicet vt intus & exterius summo sacerdoti placere valeat: quem cum sacratissima oblatione sibi, omnibusque Christianis placare desiderat. Paratus autem intrat ad altare, & facit confessionem: quia scriptum est, Sapiens accusator est sui in principio: & antiquæ legis sacerdotes primum pro se, deinde pro populo offerre soliti erant. Interim cantatur Antiphona ad introitum, quæ ab Introitu sacerdotis ad altare hoc nomen meruit habere. Hanc ad Introitum dici, Cœlestinus Papa in ordine quadragesimusquintus instituit, cum vsque ad eius tempora ante sacrificium Epistola tantum Pauli & Euangelium legeretur. Litaniæ quæ sequuntur, propter ipsa Græca verba, à Græcis assumptæ creduntur.

Confessio sacerdotis […]ur insti[…]uta.
Prou. 12.
Hebr. 7.
Leuit. 16.
Sic etiam Amalarius […] gestis Pontificũ
B
c. 5 lib. 3.

Capvt II.

De Gloria in excelsis, & Dominus vobiscum.

IN omni festo quod plenum habet officium, excepto intra aduentum Domini, & septuagesimam, & natali Innocentium, tam presbyter quam Episcopus, Gloria in excelsis, dicunt. Quod etiam nunquam post Meridiem legitur dicendum, nisi in Cœna Domini, vbi Chrisma conficitur, & in sabbatis Paschæ & Pentecostes. Deinde versus ad populum, dicit: Dominus vobiscum. Respondetur: Et cum spiritu tuo. Notandum ex his verbis, Plures esse debere respondentes, & vnum salutantem. Sicut enim inepte responderetur, Et cum spiritu vestro, cum vnus esset salutator: sic incongrue salutatur per, Dominus vobiscum, cum vnus tantum assit vel nullus. Hoc vtique beatissimi patres Apostolici, Anacletus, qui à beato Petro quintus, & Soter in ordine decimustertius decretis suis firmauere, vt sacerdos semper vel tertius esset, dum Missas celebraret. Zacharias autem vir Apostolicus, in ordine nonagesimustertius, constituit, ne sacerdotes ad celebranda Missarum solennia cum baculo intrarent, nec velato capite altari adstarent. Sancti quoque patres in Aurelianensi Concilio, capitulo tertio, constituerunt, vt ad salutationes sacerdotis non solum clerici, & Deo dicati, sed & omnis plebs consona voce respondeat.

Vide hac de re plura […]pta apud Damianũ in tractatu inscripto,
C
Dominus vobiscum. Tertius […] esse debet sa[…]rdos […]ssas ce[…]brans. […]elato ca[…]ite sacer[…]os altari […]stare, prohibe[…]ur.

Capvt III.

De prima oratione in Missa.

[…] Cor. 5.

SEquitur oratio, quam Collectam dicunt, eo quod sacerdos, qui legatione fungitur pro populo ad Dominum, omnium petitiones ea oratione colligat atque concludat. Illæ tamen orationes specialius Collectæ vocari videntur, quæ apud Romanos super collectam populi fiunt, dum colligitur, vt procedat de vna Ecclesia in aliam, ad stationem faciendam: vt in capite Ieiunii illa oratio, Concede quæsumus, apud sanctam Anastasiam supra Collectam populi dicitur, qui stationem apud sanctam Sabinam celebraturus est.

Collectæ […]æ pro[…]
D
[…]ie[…]un[…]agentur.

Capvt IV.

De numero orationum in Missa.

IVxta Romanum Ordinem non nisi vnam orationem ante lectionem dicere debemus, vt Amalarius in prologo libri sui De officiis, se ab ipsis Romanis didicisse fatetur. Hoc vtique & institutio officiorum exigere videtur, vt, sicut ad vnam Missam, vnam tantum lectionem & Euangelium legimus, item vnum introitum, immo vnum officium cantamus, nihilominus & vnam orationem dicamus. Sed hoc iam pauci obseruant; immo plures in tantum orationes multiplicant, vt auditores suos sibi ingratos efficiant, & populum Dei potius auertant, quam ad sacrificandum illiciant. Hoc autem sapientioribus multum displicet, qui etsi aliquando antiquam traditionem, aliis morigerando, excedunt: in ipsa tamen sua excessione modum tenere, & aliquam rationem attendere solent. Vnde & in Missa, etsi non semper vna tantum oratione sint contenti, septenarium tamen numerum in orationibus raro excedunt: quem vtique numerum nec Dominica oratio excedit, quæ cum solis septem petitionibus omnia corpori & animæ necessaria comprehendit. Hoc autem summopere solent obseruare, vt in Missa aut vnam, aut tres, aut quinque, aut septem orationes dicant. Vnam propter Romanam traditionem: Tres, quia Dominus ante passionem suam ter orasse legitur: Quincunque, propter quinquepartitam eius passionem, in cuius commemoratione hæc eadem celebramus officia: Septem, quia & Apostoli septem petitiones Dominicæ orationis ad consecrationem eorundem mysteriorum frequentasse leguntur. In natiuitate tamen Domini ad Missam in mane, Romani orationem de sancta Anastasia adiciunt: quia stationem in Ecclesia eiusdem martyris ad eandem Missam agunt. Et nos quoq; illos in illa adiectione imitamur, licet non eandem adiectionis occasionem habere videamur. Rarissime quidem diligentiores officiorum obseruatores, alios in orationibus numeros admittunt, nisi & quos nos supra competenti mysterio insignitos notauimus.

E

Septenarium numerum raro orationes excedunt.

F

Capvt V.

De Authenticis orationibus.

ALias quoque orationes, nisi antiquas & Gregorianas, difficillime admittunt, vtpote quas in antiquioribus & emendatioribus Sacramentariis maxime inueniunt. Nam octauum Africanæ prouinciæ Concilium (cui sanctus Augustinus, immo ducenti & quatuordecim sancti patres interfuerunt) capitulo duodecimo ita constituit: Nullæ preces, vel orationes, vel Missæ, vel præfationes, vel commendationes, vel manus impositiones dicantur, nisi in Concilio fuerint probatæ. Item tertium Carthaginense Concilium (cui item sanctus Augustinus interfuit) capitulo vigesimotertio: Nullus ad altare Patrem pro Filio, vel Filium pro patre nominet, sed semper orationem ad Patrem dirigat, nec qualibet oratione vtatur nisi probata. Oratio quidem ad Patrem dirigenda est, iuxta Domini præceptum, qui discipulos suos ita instruxit, cum eum interrogarent, qualiter orare deberent: Cum stabitis, inquit, ad orandum, dicite: Pater noster, qui es in cœlis, &c.

Vt approbatæ sint orationes. Conc. Mileuitanum
G
Can. 12.

3. Carthag. Concil. Can. 23. Ad Patrem semper dirigenda oratio.

Marc. 11. Matth. 6.

Capvt VI.

De conclusione orationum.

COncludimus autem orationes, per Dominum nostrum, videlicet Patrem orando per Filium, iuxta eiusdem Filii præceptum, qui in Euangelio ita præcepit: Vsque modo non petistis quicquam Patrem in nomine meo: petite, & accipietis. qui & effectum nostris petitionibus, si per ipsum rogauerimus, promittit, dicens: Quodcunq; petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Vnde & orationes plurimas, vel pene omnes, satis congrue ita concludimus: Per Dominum nostrum. Paucissimæ* enim inueniuntur, quæ pro competentia sensus, alia conclusione finiantur. Vt illa, Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, vt natus saluator. Qui tecum viuit & regnat. Item & illa: Deus, cuius filius in alta cœlorum. Dominum nostrum Iesum Christum, qui tecum viuit, &c. In qualibet autem conclusione commemorationem sanctæ Trinitatis obseruare solemus, iuxta quod in emendatioribus Sacramentariis expressum inuenimus. [Adeo enim sancti patres inuocationem sanctæ Trinitatis in orationibus siue

H

Ioann. 16.

Ioann. 16.

* autem.

In qualibet conclusione obseruanda S. Trini-

A

taris commemoratio. Cõ. Nic. Can. 19. & 6 Synodus Can. 97. Non omittendum nomen, Deus.

benedictionibus obseruabant, vt nec in ipsis sacramentis aliquid ratum censerent, quorum confectione inuocatio S. Trinitatis defuisset, vt in sacris Paulianistarum, quorum & baptismum siue ordinationes in conuersis iteranda censuerunt.] Sciendum autem, in illa vsitata conclusione, Per Dominum nostrũ, quod Romanus ordo & antiquissima exemplaria nomen Dei interponunt, vbi dicitur: Qui tecum viuit & regnat Deus. quod tamen moderni post nomen Spiritus sancti subiungere solent. Et hæc vnque consuetudo etiam apud Romanos vsquequaq; adeo inualuit, vt antiquæ traditionis executio iam non sine scandalo locum habere possit: quod iuxta Apostolum & Euangelium in tam leuibus causis summo studio deuitare debemus.

Rom. 14. Matth. 5.

Capvt VII.

Iterum de conclusione seu confirmatione orationum.

B

Conclusio in exorcismis.

SEcundum Romanam auctoritatem, nullam orationem, Per eum qui venturus est, concludimus, nisi sit exorcismus, in quo diabolus per diuinum iudicium, vt à creatura Dei discedat, exorcizatur, siue adiuratur. Nam in aliis orationibus, quas, Per Dominum nostrum, concludimus, patrem, vt nobis per amorem filii sui subueniat, imploramus. In exorcismo autem diabolum per Dei iudicium, vt aufugiat, increpamus. Omnes autem adstantes, iuxta antiquam sanctorum patrum traditionem, in signum confirmationis: Amen, subiungere debent, in communem orationem, quam sacerdos pro omnibus Domino libauit, confirment. Vnde & in ipsa secreta, Per omnia secula seculorum, altius dicit, vt præmissa oratio, per Amen à populo possit confirmari.

Amen, orationum confirmatio.

Capvt VIII.

De Epistola, ad Missam legenda.

C

SOlis subdiaconibus inter inferiores gradus Romana auctoritas concedit, vt sacris vestibus induti, Epistolam legant ad Missam. Quod tamen non ex eorum consecratione, sed potius ex Ecclesiastica concessione meruerunt obtinere. Vnde & rationabilius esse videtur, vt ipse sacerdos sibi Epistolam legat, quam vt aliquem nondum ordinatum, sibi adsciscat ad legendum. Nam beatus Hormisda à sancto Petro quinquagesimus † tertius Papa, capitulo tertio, illum deponit, quicunque non ordinatus, officium ordinati vsurpauerit, quod vtique non ex consecratione, nec ex Ecclesiastica consuetudine vnquam promeruit. Canones etiam, alios nisi ad hoc ordinatos in Ecclesia legere, vel in † publico psallere, vel Alleluia dicere, vel alicubi exorcizare, in diuersis Conciliis prohibuere. Nihil autem obstat, quin sacerdos in Missa inferiorum ordinum officia, si necesse fuerit, expleat: quem & omnes inferiores obtinere constat, qui & in Missa sacris vestibus est indutus, sine quibus ad altare iuxta Romanum ordinem ministrare non debemus. Vnde & congruentius ipse sibi officium subdiaconi repræsentat, quam quemlibet inordinatum, nec sacris vestibus indutum, hoc explere permittat.

† quartus.

† pulpito.

D

Capvt IX.

De Euangelio in qua parte sit legendum.

DIaconi quoque officium in Missa nihilominus & ipse conuenientius explebit, quam alius qui sacris vestibus non fuerit indutus. Nam etiam Diaconus tempore oblationis & lectionis, Alba indutus esse debet, iuxta quadragesimum primum Carthaginensis Concilii quarti capitulum, cui sanctus Augustinus, immo ducenti septem & decem sancti patres interfuerunt. Iuxta decretum Anastasii Papæ, non sedetur † donec Euangelium igitur: quæ reuerentia, vt aiunt, & Apostolicæ lectioni apud Græcos exhibetur. Diaconus cum legit Euangelium, iuxta Romanum ordinem in ambone vertitur ad Meridiem, vbi & masculi conueniunt: non ad Aquilonem, vbi fœminæ consistunt. Ad principalem enim sexum merito vertitur, cui, vt Apostolus instituit, infirmior sexus domi instituendus committitur. Quod autem presbyteri ad legendum Euangelium, non se ad Meridiem vertunt, hoc ideo inoleuisse credimus, quia nec ordo illis iniunxit, vt in ambonem ad legendum, sicut Diacones, ascenderent, vbi necessario ad masculos potius, quam ad fœminas, se vertere deberent. Nam iuxta Ecclesiasticam consuetudinem ad altare legunt, vbi nulla diuersitas auditorum approximat, quæ legentes magis in hanc partem, quam in aliam, conuerti exigat. Nusquam ibi fœminæ, sed soli religiosi ad dexteram & ad sinistram permittuntur stare. Ad sinistrum vero cornu altaris habent librum, cum legunt Euangelium, vel cum sacrificant: vt in dextra parte sint expeditiores ad suscipiendas oblationes, siue ad conficienda altaris sacramenta. Vnde ad Aquilonem magis, quam ad Meridiem versi videntur, cum annunciant Euangelium. Hinc * itaq; illa vsurpatio emersisse videtur, vt etiam diacones in ambone, contra Romanum ordinem, se vertant ad Aquilonem, potiusque se ad partem fœminarum, quam masculorum, vertere non vereantur. Quæ vsurpatio iam adeo inoleuit, vt apud plerosque quasi pro ordine teneatur. Sed quia certissime contra ordinem est & inhonesta, à diligentioribus ordinis seruatoribus merito refutatur. Ordo quoque præcipit, vt, qui lecturus est Euangelium, crucem sibi faciat in fronte, videlicet iuxta Augustinum, in sede ipsius verecundiæ, vt eliminata omni verecundia, cum Apostolo non erubescat de Euangelio Christi qui se in fine de illo erubiturum prædixit, quicunque eum hic, vel verba eius coram hominibus erubuerit. Faciat etiam sibi in pectore crucem, ne aliqua suggestio diaboli eum impediat, quo puro corde Euangelium Dei annunciare valeat. Presbyter cum legit Euangelium, Romano more planetam in dexterum leuat humerum, vt expeditum se terrenis affectibus esse demonstret ad euangelizandum. Eadem quoque ratione & Diaconi, cum legunt, planetam tantum in sinistro humero ponere videntur. Item Romanus Ordo præcipit, vt incensum semper præcedat Euangelium, cum ad altare siue in ambonem portatur: non autem concedit, vt oblatio in altari thurificetur. quod & Amalarius in prologo libri sui de officiis, Romanos deuitare fatetur: quamuis modo pluribus, immo pene ab omnibus, vsurpetur.

†dum Græci ad epistolæ lectionẽ non sedent

E

Ambonem vocat quod pulpitum prius dixit.

Fœminæ ad altare stare non permittuntur.

* vtique.

F

In fronte cur fiat crucis signum & cur in pectore. *Roman. 1.*

G

Capvt X.

De oblatione in altari componenda.

FInito Euangelio, statim est offerendum, dum & offerenda canitur, quæ nomen de oblatione mutuauit. Nam ordine præpostero deinceps offertur, postquam in altari proposita oblatione sacerdos populum hortatur ad orandum. Sanctus Alexander Papa, quintus à beato Petro, constituit, vt panis tantum & vinum aqua mixtum in sacrificio Domini offeratur, quia de latere Domini sanguis & aqua simul * profluxerunt. vnde sanctus Cyprianus: In calice, inquit, Dominico aqua vino deesse non debet, ne populus, qui per aquam iuxta Apocalypsin significatur, à Christo separatus esse videatur. Ita autem iuxta Romanum ordinem in altari componenda sunt, vt oblata in corporali posita, calix ad dextrum latus oblatæ ponatur, quasi sanguinem Domini suscepturus, quem de latere Dominico profluxisse credimus. Nam oblatam siue panem in verum Christi corpus, sicut & vinum in sanguinem Dominicum conuerti non dubitamus. Solent autem presbyteri, dum sine ministris offerunt, deposita oblata in altari patenam abscondere sub corporali, & fortasse ideo quia iuxta ordinem Acolytus debet eam tenere inuolutam inter sacrificandum. Cooperitur quoq; calix, non tam causa mysterii quam cautelæ, vsque dum sub Canone dicitur: Oremus. Præceptis salutaribus moniti. Discooperitur tamen, dum legatur, vbi dicitur. Accipiens & hunc præclarum calicem: & ibi, Per ipsum & cum ipso, &

H

* profluxit. Cyprianus epistola ad Cæcilium de sacramento calicis.

Oblatam vocat hostiam. Oblatio sine ministris.

hoc for-

A hoc fortasse ideo, quia cautius leuatur sine operimento, quam coopertus.

CAPVT XI.

Quid super oblatione sit dicendum.

COmposita autem oblatione in altari, dicit sacerdos hanc orationem iuxta Gallicanum ordinem: Veni sanctificator omnipotens, æterne Deus, benedic hoc sacrificium tuo nomini præparatum. Per Christum Dominum nostrum. Deinde ante altare inclinatus, dicat hanc orationem, non ex aliquo ordine, sed ex ecclesiastica consuetudine: Suscipe S. Trinitas hanc oblationem, quam tibi offerimus in memoriam passionis, resurrectionis, ascensionis. Quæ vtique oratio à diligentioribus ordinis & comprobatæ consuetudinis obseruatoribus tam pro defunctis, quam pro viuis sola frequentatur: qui etsi multoties plurimorum consuetudini cedant, superflua tamen summopere deuitant. B Romanus tamen Ordo nullam orationem instituit post offerendam ante secretam. Erectus autem presbyter, populum hortatus ad orandum, & ipse post finitam secretam, præfationem orditur in Canonem: in qua supernorum ciuium ordines merito connumerantur, quia eisdem mysteriis quæ ibi conficiuntur, iuxta attestationem sanctorum patrum, interesse creduntur. Vnde & angelicus hymnus, idest, Sanctus sanctus sanctus, subsequitur, quem beatus Sixtus Papa in ordine octauus constituit, vt ante sacrificium diceretur. Hunc autem hymnum & ipse sacerdos cum aliis necessario debet dicere, ne seipsum sua prece videatur priuasse, qui & suas voces & aliorum angelicis laudibus admitti deprecatus est in præfatione. Iuxta Romanum ordinem nunquam * Missam absque lumine celebramus: non vtique ad depellandas tenebras, cum sit clara dies: sed potius in typum illius luminis, cuius sacramenta ibi conficimus, sine quo & in meridie palpabimus vt in nocte.

[...fatio ...nonis.] [...mysteriis ...Missæ an... ...li inter... ...e cre...tur.] [...ymnus ...gelicus ...nctus, ...nctus, ...c.] [...Missas]

C

CAPVT XII.

Quid auctum sit in Canone.

ORationem, quam Canonem, siue Actionem, propter regularem sacramentorum confectionem, Romano more appellamus, quis composuerit, aperte non legimus: nisi quod S. Gregorius quendam Scholasticum illam composuisse testatur. Multa tamen eidem Canoni à sanctis patribus inserta legimus: sicut à sancto Alexandrino Papa in ordine quinto, ipsius Dominicæ passionis commemoratio interseri iubetur. Item sanctus Gregorius Papa primus, Diesque nostros in tua pace disponas: vsque Per Christum Dominum nostrum: Et magnus Leo, Sanctum sacrificium, immaculatam hostiam, iu Canone addiderunt. * Item quoque Gregorius Dominicam orationem se Canoni adiecisse in registro suo asserit, vbi quibusdam inde murmurantibus, humili responsione satisfecit: D inconueniens esse asserens, vt oratio quam Scholasticus composuit, super oblationem diceretur, & illa prætermitteretur, quam ipsi Apostoli ex institutione Dominica in confectione eorundem sacramentorum vsitasse * crederentur. In summis quoque festiuitatibus quædam Canoni in illo loco, vbi dicitur, Communicantes, vel, Hanc igitur oblationem, interponimus, quæ tamen ex antiquioribus & emendatioribus sacramentariis interponenda esse didicimus, videlicet in Natiuitate Domini, In Epiphania, in Cœna, in Pascha, in Ascensione, in Pentecoste. [Huiusmodi interpositiones efficiunt, vt illud, Communicantes, apertius per se, quasi in Catholica communione manentes, intelligamus, quam ad subsequentium sanctorum communionem ipsum referamus.] Nimis autem temerarium videtur, vt nos aliqua Canoni ad nostrum libitum adiiciamus, nisi quæ à sanctis patribus adiecta, vel adiicienda esse cognouimus; præcipue cum inter ipsos sanctos patres nulli aliquid adiecisse legantur, nisi qui & Apostolica auctoritate præditi, hoc facere potuerunt. E Optimum ergo videtur, vt in hac causa terminos nostrorum patrum non excedamus, nec nos Apostolicæ auctoritatis reos efficiamus, si, quod soli Apostolicæ auctoritati * competit, Canonem nostris interpositionibus augmentare præsumamus.

[...Greg. ...gistr. lib. ...pist. 63 ...Ioannē ...racusa... ...m. ...dem.] [...ndum...]

* conuenit

CAPVT XIII.

Quid superfluum sit in Canone.

INterponere enim solent quidam ibi suas orationes vbi dicitur: Memento Domine famulorum famularumque, & ante commemorationem defunctorum. Item post nomen Domini Papæ siue proprii episcopi, adiiciunt: Et omnibus orthodoxis atque Catholicæ & Apostolicæ fidei cultoribus, sed superfluo. Nam ordo statim in sequenti versu, vbi dicitur: Memento Domine famulorum famularumque, nobis concedit, vt omnium viuorum commemoremus, quoscunque voluerimus. F Item post pauca addunt: Pro quibus tibi offerimus, cum in antiquioribus & veracioribus sacramentariis, non nisi sub tertia persona offerentes * ibi reperiantur. Item ibi: Vnde & memores Domine nos tui serui, Natiuitatem Domini commemorant, cum iuxta Apostolum in eiusmodi sacrificio, non Natiuitatem Domini, sed mortem eius annunciare debeamus. Vnde & sanctus Ambrosius, in libris Sacramentorum: Quotiescunque, inquit, offertur sacrificium, mors Domini, resurrectio Domini, ascensio Domini significatur. Quod & sanctus Augustinus sua attestatione confirmat. Quapropter & nos ibi tantum * passionis, resurrectionis & ascensionis commemoramus. Hæc ergo omnia quæ nos adiectitia notauimus, ille proculdubio superflua & radenda iudicabit, quicunque antiquiores & emendatiores sacramentarios diligenter inspexerit. Sciendum est autem, quod Romana auctoritas nomina viuorum fidelium internumerare permittit, vbi dicitur: G Memento Domine famulorum famularumque: similiter & defunctorum, vbi iterum dicitur: Memento etiam & eorum nomina. Aliorum vero sanctorum nomina annumerare non debemus, nisi quos in Canone inuenimus antiquitus descriptos, excepto post, Pater noster, in illa oratione, vbi iuxta ordinem * quantumlibet sanctorum nomina internumerare possumus. Et hoc etiam notandum, quod personæ prælatorum & subiectorum in Canone distinguuntur. Vbi enim Domini Apostolici siue Episcopi nostri nomen assumimus, de prælatis agere videmur. De subiectis vero statim in sequenti versu, vbi dicimus: Memento Domine famulorum famularumque tuorum. Item illud, Hanc igitur oblationem seruitutis nostræ, de prælatis sonat. Nam quod sequitur, Sed & cunctæ familiæ tuæ, subiectos videtur intimare. Item, Vnde & memores Domine nos serui tui, de prælatis: & illud, Sed & plebs tua sancta, de subiectis agere non dubitatur.

* scripto.

Mors Christi non natiuitas, in hoc sacrificio commemoratur.

* passionē, resurrectionem & ascensionem

* quorumlibet.

H

CAPVT XIV.

*De signis * super oblationem.*

DE signis autem quæ super oblationem à diuersis diuerse fiunt, nos ab Apostolica sede potissimum formam sumere decreuimus, vnde totius Christianæ religionis ordinem & originem suscepimus. Nam & illi sedi nostro tempore talem Deus gubernatorem, reuerendæ inquam memoriæ Gregorium Papam imposuit, qui sub decem suis antecessoribus, à puero Romæ nutritus & eruditus, omnes Apostolicas traditiones diligentissime inuestigauit, & inuestigatas studiosissime in actum referre curauit. Hunc ergo doctorem religione & auctoritate præcipuum, immo Apostolicam traditionem per ipsum in consecrandis mysteriis potissimum imitari decreuimus. Sicut nos ipsi per ipsum & per Episcopos qui eum imitati sunt, accepimus, imparem numerum semper in dispensatione signorum super oblationem obseruamus, vide-

* quę super oblatam fiunt.

Greg. Papa VII.

Signorum impar numerus semper obseruandus.

licet vnam

A licet vnam crucem, vel tres, vel quinque faciendo, & hoc vtrumque non sine certi causa mysterii. Nam in vna & tribus, vnum & trinum Deum intimamus. In quinque autem, quinquepartitam Domini passionem significamus. Merito autem impar numerus in ecclesiasticis officiis frequentatur, quia nunquam in duo æqualia vnitate impediente diuiditur, sicut vnitas sanctæ Ecclesiæ nullatenus, eam in duo secari patitur. In primis vbi dicitur, Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia, tres tantum cruces super panem & vinum communiter facimus, nec vnquam panem à calice separamus in consignatione; nisi vbi separatim nominantur in Canone. Ita autem illa communiter signamus, vt erecta pars crucis, tantum super panem: transuersa, autem, super calicem protendatur. Nam erecta pars crucis, corpus Dominicum sustinuit: transuersa autem, ipsius brachia distendit. Vnde & calix congrue sub * brachio eius collocatur; quasi de latere Dominico sanguinem Domini suscepturus. Cum dicimus, Hanc igitur oblationem; vsq; ad altare inclinamur: ad exemplar Christi, qui se humiliauit pro nobis vsq; ad mortem crucis. Erecti autem cum dicimus, Benedictam, ascriptam, ratam, tres crucis super vtrunque simul facimus. Non enim hic sola oblata signanda est, vt quidam faciunt, sed vtrunque signatur in oblatione. Nam sequitur: vt vobis fiat corpus & sanguis, subauditur, hæc oblatio. Et hoc cum dicitur, quarta crux super panem, & quinta super calicem separatim imponitur: Congrue autem prius tres tantum cruces super vtrunque * fecimus, licet quinque voces ad signa facienda æquipollentes haberemus, id est, Benedictam, ascriptam, ratam, rationabilem, acceptabilem, videlicet vt quinarium numerum non excederemus, & quintam crucem super calicem quasi quinti vulneris indicem, vnde sanguis profluxit, competenter faceremus.

* brachia.
Inclinatio vsq; ad altare.
B
* facimus.

Capvt XV.

De acceptione oblationis in manus.

C DEinde panis in manus accipitur, & antequam reponatur in altare, benedicitur. Item & calix eleuatus, ante depositionem benedicitur. Nam & ipse Dominus in Euangelio vtrunque legitur benedixisse antequam dimitteret è manibus. Accepta enim in manib. benedixit, postea discipulis dedit. Item, vbi dicitur: Hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, tres cruces super vtrunque simul facimus: quia & vtrunque simul in eisdem verbis intelligimus. Quartam autem crucem super panem, & quintam super calicem separatim insignimus, iterum sanguinem Dominicum de latere Dominico profluentem, designantes.

Matth. 26.
Quinque cruces post consecrationem.

Capvt XVI.

De commemoratione Dominicæ Passionis.

D NOtandum autem, per totum Canonem Dominicæ Passionis commemorationem potissimum actitari, iuxta Domini præceptum in Euangelio: Hæc, inquit, quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis, Et illud Apostoli: Quotiescunque hoc sumpseritis, mortem Domini annunciabitis. Vnde & ipse sacerdos per totum Canonem in expansione manuum, non tam mentis deuotionem, quam Christi extensionem in cruce designat, iuxta illud: Expandi manus meas tota die. Non ergo digiti sunt contrahendi semper, vt quidam præ nimia cautela faciunt. Male enim cauti sumus, si Christum imitari summopere non studemus. Congruum ergo est, vt manus expandamus infra Canonem, hoc tamen obseruato, ne quid digitis tangamus præter Domini corpus. Notandum quoq; in ipso Canone quinquies, per Christum Dominum nostrum, haberi: & in ipsa quinaria conclusione non incongrue quinariam Domini vulnerationem intimari. Presbyter autem manus raro remittere solet, nisi cum necessario propositam oblationem benedicere debet. Presbyter & humiliationem Domini vsque ad crucem, vt prædiximus, nobis indicat: cum se vsque ad altare inclinat, dicendo: Hanc ergo oblationem. Statim enim in sequentib. narrationem de Dominica Passione ordinatur, cuius typus vsq; ad Supplices te rogamus, obseruatur. Ibi videlicet sacerdos se iuxta altare inclinans, Christum in Cruce inclinato capite spiritum tradidisse significat.

Matth. 26.
Luca 24.
1 Cor. 11.
Expansio manuum quid significet.
Esaiæ 65.
E

Capvt XVII.

De commemoratione mortuorum, & reliquis obseruantiis, vsque in finem Canonis.

POst mortem Christi in cruce, commemoratio mortuorum subsequitur, quia nec aliorum † mortuorum commemoratio agenda est, nisi qui in Christi morte redempti sunt, & in Christo hanc vitam finierunt. Cum autem sacerdos vocem exaltat, dicens: Nobis quoq; peccatoribus, Centurionem illum designat, qui visa morte Christi vocem exaltauit, dicendo, Vere filius Dei erat iste. Tres vero cruces super corpus & sanguinem communiter facit, cum dicit: Sanctificas, viuificas, benedicis: in honorem sanctæ Trinitatis. Postea cum corpore Dominico quatuor cruces super calicem facimus, dicendo: Per ipsum & cum ipso & in ipso, & quintam in latere calicis, videlicet iterum vulnus Domini lateris significando. Vnde & calicem ex eodem latere cum oblata tangimus iuxta Romanum Ordinem. Multi tamen tres tantum cruces super calicem, & duas in latere eius faciunt: sed videtur incongruum; cum Christus nullum vulnus in latere habuerit * nisi vnum. Sed reuerendæ memoriæ Gregorius Papa fecit, vt prædiximus; quod beatus Anselmus Lucensis Episcopus ita ab eo se didicisse testatus est, & hoc ita semper obseruauit, nobisque itidem obseruandum firmissime inculcauit. Cum dicimus, Per omnia secula seculorum, Corpus cum Calice leuamus, & statim in altari deposita cooperimus: Quia & Ioseph corpus Dominicum de cruce leuauit, & in sepulchro depositū, lapide cooperuit. Hucusque calix pro cautela coopertus videbatur, deinceps autem magis pro mysterio cooperitur, quia sicut Christus tres dies in sepulcro fuit coopertus: ita & nos corpus Domini & calicem cooperimus, vsquedum tres articulos orationis compleamus, quippe præfationem Dominicæ orationis, & ipsam Dominicam orationem, & illam quæ sequitur, quæ embolis Dominicæ orationis nuncupatur. Iuxta Romanum Ordinem cum dicitur, Et ab omni perturbatione securi, accipit archidiaconus à subdiacono patenam nudam, quam acolytus tenuit inuolutam, & obosculatam dat vni ex diaconibus tenendam, ad confractionem in ea faciendam. Vnde sacerdos sine ministro sacrificans ad eundem locum eam de subcorporali absconditam resumit, & osculatam in altari deponit, vt hostiam in ea confringat. Cum autem dicit, per Dominum nostrum, rumpit hostiam ex dextro latere iuxta Ordinem, ad designandam Dominici lateris percussionem. Deinde maiorem partem in duo confringit, vt tres portiones de corpore Dominico efficere possit. Nam vnam in calicem, faciendo crucem, mittere debet, cum dicit: Pax Domini sit semper vobiscum, ad designandum corporis & animæ coniunctionem in resurrectione Christi Alteram vero ipse presbyter necessario sumit, ante calicis participationem, iuxta Dominicam institutionem. Tertiam autem communicaturis siue infirmis necessario dimittit, nec hoc vtique sine certi causa mysterii. Tripliciter enim corpus Domini intelligitur: vnum quod resurrexit à mortuis, quod significat particula in sanguinem missa: Aliud, quod adhuc viuit in terra, significatum per particulam à sacerdote consumptam: Tertium, quod iam requiescit in Christo, quod & à tertia particula in altari seruata apte figuratur, quam viaticum morientium appellare solemus.

† defunctorum.
Exaltatio vocis.
Matth. 27.
F
Quinque cruces cū corpore dominico.
* præter.
Anselmus Lucensis.
Cur calix operitur.
G
Patenæ vsus.
H
Hostię diuisio in tres partes.

A

Capvt XVIII.

De panis fractione & communicatione.

POſt immiſſionem autem panis in calicem, iuxta Romanum Ordinem, dicit ſacerdos ſub ſilentio: Fiat commixtio & conſecratio corporis & ſanguinis Domini noſtri Ieſu Chriſti. Beatus Innocentius Papa in ordine quadrageſimusquintus conſtituit, pacem dari poſt confectionem ſacramentorum. Cum pacem damus, dicere ſolemus: Pax tecum. Reſponſio. Et cum ſpiritu tuo. Congrue autem pax datur ante communionem, quia iudicium ſibi manducat & bibit, quicunque non prius fratri ſuo repacificatus, communicare præſumpſerit. Sergius Papa in ordine octogeſimus ſextus conſtituit, vt in tempore confractionis Dominici corporis, Agnus Dei à clero & populo decantetur. Videlicet vt ille nobis propitietur, cuius corpus ibi confringi videmus & credimus. Facta autem confractione, debent omnes communicare, interim cum & Antiphona cantatur, quæ de communione nomen mutuauit, cui & pſalmus ſubiungendus eſt cum Gloria patri, ſi neceſſe fuerit. Sciendum autem, eandem Antiphonam ſemper eundem pſalmum cum introitu habere, ſi non habet proprium ex quo ſumpta videatur. Orationem quam inclinati dicimus, antequam communicemus, non ex ordine, ſed ex religioſorum traditione habemus, ſcilicet [hanc: Domine Ieſu Chriſte, qui ex voluntate Patris. Item & illud. Corpus & ſanguis Domini noſtri Ieſu Chriſti, quod dicimus, cum alijs Euchariſtiam diſtribuimus. Sunt & aliæ multæ orationes, quas quidem ad pacem & communionem priuatam frequentant: ſed diligentiores antiquiorum traditionum obſeruatores, nos in huiuſmodi priuatis orationibus breuitati ſtudere docuerunt, potiuſque publicis precibus in officio Miſſæ occupari voluerunt. Nam beatus Innocentius Papa, ſcribens ſancto Auguſtino & Aurelio Epiſcopis, aſſerit quod nos plus communibus & publicis, quam ſingularibus & priuatis orationibus, proficere poterimus.

Sergius Papa Agnus Dei cantari initiauit.

B

Capvt XIX.

De vitanda intinctione.

NOn eſt autem authenticum, quod quidam corpus Domini intingunt, & intinctum pro complemento communionis populo diſtribuunt. Nam Ordo Romanus contradicit, quia & in Paraſceue vinum non conſecratum, cum Dominica oratione & Dominici corporis immiſſione † iubet conſecrare, vt populus plene poſſit communicare. Quod vtique ſuperfluo præciperet, ſi intinctum Dominicum à priori die corpus ſeruaretur, & ita intinctum populo ad communicandum ſufficere videretur. Iulius quoque Papa, in ordine trigeſimusſextus, Epiſcopis Ægypti ſcribens, huiuſmodi intinctionem penitus prohibet, & ſeorſum panem, & ſeorſum calicem, iuxta Dominicam inſtitutionem, ſumenda docet. Vnde & beatus † Gelaſius Papa in ordine * 51. ſcribens quibuſdam Epiſcopis, excommunicari illos præcepit, quicunq; ſumpto corpore Dominico, à calicis participatione ſe abſtinerent. Nam & ipſe in eodem decreto aſſerit: Huiuſmodi ſacramentorum diuiſio ſine grandi ſacrilegio prouenire non poterit. Poſtquam omnes communicauerint, dicit ſacerdos hanc orationem ſub ſilentio [iuxta Romanum Ordinem:] Quod ore ſumpſimus. Qua finita, ſequitur oratio ſiue orationes poſt communionem dicendæ, quæ eodem numero & ordine orationibus ante lectionem, ſiue pro ſecreta ante præfationem dictis, debent reſpondere. Quæ vtique orationes, non pro his qui communicaturi ſunt, ſed qui iam communicauerunt, iuxta proprietatem ſui nominis agunt. Ergo & ante ipſas communicare non negligant, quicunque earundem orationum benedictione foueri deſiderant. His ita finitis, ſubſequitur, Benedicamus Domino: vel, Ite Miſſa eſt: ſi tamen aliquod feſtum fuerit, quod, Gloria in excelſis, habere debuerit. Reſpondent omnes: Deo gratias, iuxta Apoſtolum, pro collatis beneficijs gratias agentes.

C

* Ordo Romanus non conſecrare, ſed ſanctificare habet, & propterea dicit, nam vinum in Paraſceue

D

non conſecratur, ſed ſanctificatur iniecta corporis Domini.

Intinctio prohibita à Iulio Pontifice.

* 49.

† Quæ ſit vera mens Gelaſij verborum, habes infra ſeculo 12. in Algero c. 8.

Orationes poſt communionem.

E

Capvt XX.

Repetitio à ſuperioribus Miſſa.

VT autem à ſuperioribus aliquantulum repetamus, poſtquam ſacerdos reſurrectionem Domini per coniunctionem corporis & ſanguinis Domini denotauerit, ſubſequenter etiam pacem populo offerre debet, ſicut & Chriſtus poſt reſurrectionem diſcipulis ſuis pacem obtulit, dicens: Pax vobis. Fractio oblationis, illam nobis fractionem panis inſinuat, quam Dominus poſt reſurrectionem ſuam coram diſcipulis fecit. Communicatio populi, typum illius conuiuij gerit, quod non ſemel Dominus poſt reſurrectionem ſuam cum diſcipulis iniiſſe legitur. Hos etiam * poſt vltimum conuiuium ab eis diſceſſurus in cœlum, benedixit, ſicut & ſacerdos populum cum oratione poſt communionem benedicit, videlicet iam cito diſceſſurus ab eo: cui tamen prius, vt ipſe diſcedat, per, Ite Miſſa eſt, denunciat, in figuram angelorum, qui diſcipulis, diſcedente Domino ab eis, dixerunt: Viri Galilæi, quid ſtatis adſpicientes in cœlum? & reliqua. Quo audito, diſcipuli adorantes Dominum, reuerſi ſunt in Hieruſalem cum gaudio magno: ſicut & populus, relata Deo gratiarum actione, ad propria cum gaudio reuertitur.

F

Lucæ 24.
* vltimo conuiuio.

Ite Miſſa eſt.
Actor. 1.

Capvt XXI.

De benedictione poſt Miſſam.

PRius tamen ab Epiſcopo benedicitur, ſi adeſt: ſin autem, à presbytero qui Miſſas celebrauit: Quamuis B. Damaſus Papa hoc presbyteris non licere dicat, vbi de vana chorepiſcoporum ſuperſtitione tractat, ſi tamē nos mendoſitas exemplaris non fefellit. Sed magnus Leo Papa, & beatus Gelaſius Papa, eius ſucceſſores, in eccleſiaſticis officijs apprime eruditi, in decretis ſuis, vbi diligentiſſime, quid presbyteris liceat, quidue non liceat, deſcribunt: nullatenus illis benedictionem, niſi Epiſcopo præſente, interdicunt. Beatus quoque Hieronymus, ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalis presbyter, qui ſub beato Damaſo, & poſt ipſum vſque ad * ſextum ſucceſſorem eius, eccleſiaſticis inſtitutis ſtudioſiſſime inuigilauit: Ipſe, inquam, Ruſtico Narbonenſi Epiſcopo de eccleſiaſticis ordinibus ſcribens, presbyteros à benedictione ſuper populum non prohibendos eſſe aſſerit: Si, inquit, presbyter Chriſtum conſecrat, cum in altario Dei ſacramenta benedicit: benedicere populum non debet, qui Chriſtum meruit conſecrare? Et poſt pauca. Hoc in eccleſijs * tuis presbyteri faciant, quod Romæ, ſiue quod in Oriente, quod in Africa, quod in Hiſpania, quod in Britannia, quod in Gallia, quod in omnibus locis vbi humilitas perſeuerat. Ex his ergo conijcere poſſumus, beatum Damaſum Papam huiuſmodi benedictionem presbyteris illicitam, aut penitus non dixiſſe, aut ſi dixit, Eccleſiaſticam tamen conſuetudinem in hoc præualuiſſe, præcipue cum ipſius verba ita poſſint intelligi, vt presbyteros doceret, quod eis quaſi ex proprio officio vſurpare non liceret, * quod eis ab epiſcopali auctoritate concedi poſſe non ignorarent. Sic enim confirmatio Neophytorum penitus ſeparata eſt ab officio presbyterorum: quam tamen ſanctus Gregorius Papa primus quibuſdam presbyteris conceſſiſſe legitur, ſcribens Ianuario Calaritano Epiſcopo. Item & ſuſceptionem pœnitentium, non ex ſua conſecratione, ſed ex Epiſcoporum conceſſione, presbyteri habere meruerunt. Quod illum non latebit, quicunque ordinem conſecrationis eorum, ſiue ſtatuta ſanctorum Patrum, diligenter inſpexerit. Agathenſe quoque Concilium capitulo quadrageſimo quarto benedictionem ſuper populum Presbyteris

G

* ſextum.

* ſuis.

H

* quid.

teris

A

Hodie extat hic Canon num. 30. citat tamen eum Gratianus titulo c. 44. * solet.

teris prohibere videtur, sed hanc prohibitionem de episcopali tantum benedictione factam interpretantur: quę vtiq; benedictio iuxta decimum octauum Toletani Concilij capitulum, & attestationem S. Augustini ad Paulinum Episcopum, ante communionem populo à solis episcopis * debet impendi. Si quis vero hoc de hac ipsa benedictione, de qua agimus, dictum putauerit, sententia tamen prouincialis Concilij tam generali Ecclesiasticę consuetudini præiudicare non poterit. Ideo autem huiusmodi benedictio fortasse antiquitus presbyteris interdicta est: quia & ad episcopale officium pertinere videbatur, & ecclesiastico conuentui nondum adeo necessaria reputabatur. Nam soli communicantes, confectioni sacramentorum antiquitus intererant: quibus & oratio post communionem, quę pro solis communicantibus instituta est, pro benedictione potuit satisfacere. Apud modernos autem, cum iam populus communicare cessaret, nec tamen à diuinis mysteriis se subtraheret: necessario permissum est, vt à presbytero benediceretur, ne tam benedictione, quam communione priuatus discedere videretur. Siue autem ea occasione priuatus discedere videretur. Siue autem ea occasione, siue alia hoc presbyteris permitteretur ab episcopis: adeo tamen in vsum iam vsquequaq; deuenit, vt nequaquam absque graui scandalo à presbyteris in populo * intermitti possit, nisi forte apostolica sedes generaliter & synodaliter prohibere voluerit.

Benedictio in locum communionis successit.

B

* prætermitti.

Capvt XXII.

Quid sacerdos agat post Missam?

Finitis omnibus osculatur * sacerdos altare, dicens: Placeat tibi S. Trinitas. Deinde sacris vestibus se exuens, cantat hymnum trium puerorum, iuxta quod patres in 4. Toletano Concilio decreuerunt cap. 14. videlicet, vt excommunicationi subiaceret, quicunque sacerdos eundem hymnum post Missam dicere negligeret. Psalmum quoque, Laudate Dominum in sanctis eius, in gratiarum actionem subiungens, cum Pater noster, & versibus ad hoc competentibus, concludit eam cum oratione illa: Deus qui tribus pueris. Sciendum autem, iuxta decreta Pontificum, quod presbytero non licet coram episcopo, nisi eo iubente, vel sacrificare, vel populum benedicere, vel salutare, vel exhortari. Vnde cum legit Euangelium coram Episcopo, benedictionem petit ab eo. Item, cum vult sacrificare, * inclinat se Episcopo pro concessione, qui etiam cum populo inclinatur, pro vltima benedictione.

* presbyter

Hymnus trium puerorum cantari iussus post Missam, concil. Tolet. 4.

C

Benedicere presbytero coram episcopo, nisi eo iubente, non licet.

* inclinat cũ populo.

Capvt XXIII.

Breuis descriptio celebrandæ Missæ.

Presbyter cum se parat ad Missam, in primis cãtat Psalmos: Quam dilecta, Benedixisti, Inclina, Credidi propter. Deinde, Kyrie eleison, Pater noster, Et ne nos inducas, *Vers.* Ego dixi Domine. Conuertere Domine, Fiat misericordia, Sacerdotes, Protector noster aspice, Domine exaudi. *Oratio.* Aufer à nobis Domine iniquitates nostras & peccata nostra, vt mereamur puris mentibus introire. *Alia:* Actiones nostras quæsumus Domine & adspirando præueni, & adiuuando prosequere, vt cuncta nostra operatio per te semper incipiat, & per te cœpta finiatur, Per Dominum nostrum, &c. *Paratus autem, venit ad altare, dicẽs:* Antiph. introibo ad altare Dei, Psalm. Iudica me Deus, & discerne. *Et facit confessionem.* Confiteor Deo omnipotenti, istis sanctis & omnib. sanctis & tibi frater, quia peccaui in cogitatione, in locutione, in opere, in pollutione mentis & corporis. Ideo precor te, ora pro me.

Præparationes ad Missam.

D

Confessio ante Missã.

Misereatur tui omnipotens Deus, & dimittat tibi omnia peccata tua, liberet te ab omni malo, & confirmet te in omni opere bono, & perducat nos pariter Iesus Christus filius Dei viui, in vitam æternam, Amen. Indulgentiam & remissionem omnium peccatorum nostrorum tribuat nobis omnipotens & misericors Dominus, Amen.

Offertoriũ.

Cum sacerdos accipit oblationem, dicit: Acceptabile sit omnipotenti Deo sacrificium nostrum. *Deinde calice in altari ad dexteram oblata deposito dicit:* Veni sanctificator omnipotens æterne Deus, benedic hoc sacrificium tuo nomini præparatum, Per Christum &c. *Et inclinatus ante altare, dicit:* Suscipe S. Trinitas hanc oblationem, quam tibi offerimus in memoriam passionis, resurrectionis, ascensionis Domini nostri Iesu Christi, & in honorem sanctæ Dei genitricis Marię, S. Petri, & S. Pauli, & istorum atq; omnium sanctorum tuorum, vt illis proficiat ad honorem, nobis autem ad salutem, & illi pro nobis dignẽtur intercedere, quorum memoriam agimus in terris. Per Christum, &c. Deinde, Orate. Sequitur secreta.

E

Canon iuxta Romanam auctoritatem est iste: Te igitur clementissime Pater, per Iesum Christum filium tuum Dominum nostrum supplices rogamus & petimus, vti accepta habeas & benedicas. *hic signat sacerdos oblationem & calicem tribus vicibus, sub vna cruce.* hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata. In primis quæ tibi offerimus pro Ecclesia tua sancta catholica, quam pacificare, custodire, adunare, & regere digneris toto orbe terrarum, vna cum famulo tuo Papa nostro N. & antistite nostro.

Canon Missæ.

F

Memento Domine famulorum, famularumq; tuarum. *hic nomina viuorum memorentur, si voluerit, sed non Dominica,* & omnium circumadstantium, quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio, qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis pro se suisque omnibus, pro redemptione animarũ suarum, pro spe salutis atque incolumnitatis suæ tibi reddunt vota sua æterno Deo viuo & vero. Communicantes & memoriam venerantes in primis gloriosæ semper Virginis Mariæ genitricis Dei & Domini nostri Iesu Christi, sed & beatorum apostolorum ac martyrum tuorum, Petri, Pauli, Andreæ, Iacobi, Ioannis, Thomæ, Iacobi, Philippi, Bartholomæi, Matthęi, Simonis & Thaddæi, Lini, Cleti, Clementis, Sixti, Cornelij, Cypriani, Laurentij, Chrysogoni, Ioannis & Pauli, Cosmæ & Damiani, & omnium sanctorum tuorum, quorum meritis precibusq; cõcedas, vt in omnibus protectionis tuę muniamur auxilio. Per Christum Dominum nostrum. *hic inclinatur vsq; ad altare, dicens:* Hanc igitur oblationem seruitutis nostrę, sed & cunctæ familiæ tuæ, quæsumus Domine, vt placatus accipias, diesq; nostros in tua pace disponas, atq; ab æterna damnatione nos eripias, & in electorum tuorum iubeas grege numerari. Per Christum Dominum nostrum. *Erectus autem, cum tribus crucibus benedicit:* Quam oblationem tu Deus in omnibus quæsumus benedictam, ascriptam, ratam, rationabilem: acceptabilemq; facere digneris. *hic separatim signat oblatam & calicem* Vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filij tui Domini nostri Iesu Christi. Qui pridie quam pateretur, accepit panẽ in sanctas ac venerabiles manus suas, eleuatis oculis in cœlum ad te Deum patrem suum omnipotentem, tibi gratias agens, benedixit, fregit, dedit discipulis suis, dicens: Accipite & manducate ex hoc omnes: Hoc est enim corpvs mevm. Simili modo postquam cœnatum est, accipiens & hũc præclarum calicem in sanctas ac venerabiles manus suas, item tibi gratias agens, benedixit, dedit discipulis suis, dicens: Accipite & bibite ex hoc omnes: Hic est enim calix sangvinis mei novi et æterni testamenti, mysterivm fidei, qvi pro vobis et pro mvltis effvndetvr in remissionem peccatorvm.

Commemoratio viuorum.

G

Inclinatio ad altare vsque.

Consecratio.

H

Hæc quotiescunq; feceritis, in mei memoriam facietis. Vnde & memores nos Domine serui tui, sed & plebs tua sancta, Christi filij tui Domini Dei nostri tam beatæ Passionis, nec non & ab inferis resurrectionis, sed & in cęlum gloriosæ ascensionis, offerimus præclaræ maiestati tuæ de tuis donis ac datis: *Hic tres cruces super vtrunq; simul facit, & quartam super oblationem, & quintam super calicem.* Hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ & calicem salutis perpetuæ. Super quæ propitio ac sereno vultu respicere digneris, & accepta habere, veluti accepta habere dignatus es munera pueri tui iusti Abel, & sacrificium Patriarchę nostri Abrahæ, & quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech, sanctum sacrificiũ, immaculatam hostiam, *Hic inclinat se iuxta altare, dicens:* Supplices te rogamus, omnipotens

Cõmemoratio passionis Dominicæ.

Deus

A

Commemoratio defunctorum.

Deus, iube hæc perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum, in conspectum diuinæ maiestatis tuæ, *Hic erigit se dicens:* Vt quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum filii tui corpus & sanguinem sumpserimus, omni benedictione cælesti, & gratia repleamur. Per Christum Dominum nostrum. *Hic duæ orationes dicuntur:* Memento etiam Domine & eorum nomina, qui nos præcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis: *& recitantur nomina.* Ipsis Domine, & omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerii lucis & pacis vt indulgeas, deprecamur, Per Christum Dominum nostrum. Nobis quoque peccatoribus famulis tuis de multitudine miserationum tuarum sperantibus partem aliquam & societatem donare digneris, cum tuis sanctis Apostolis & Martyribus, cum Ioanne, Stephano, Matthia, Barnaba, Ignatio, Alexandro, Marcellino, Petro, Felicitate, Perpetua, Agatha, Lucia, Agnete, Cecilia, Anastasia, & cum omnibus sanctis tuis, inter quorum nos consortium, non æstimator meriti, sed veniæ, quæsumus largitor, admitte. Per Christum Dominum nostrum. Per quem hæc omnia Domine semper bona creas. *Hic tres cruces super vtrumque simul facit.* Sanctificas, viuificas, benedicis, & præstas nobis. *Hic cum oblata quatuor cruces facit super calicem, & quintam in latere ipsius.* Per ipsum, & cum ipso, & in ipso est tibi Deo patri omnipotenti in vnitate Spiritus sancti, omnis honor & gloria. *Hic eleuat oblatam cum calice, dicens:* Per omnia secula seculorum, Responsio: Amen. *Et deponit oblatam dicens:* Oremus. Præceptis salutaribus moniti, & diuina institutione formati, audemus dicere: Pater noster, qui es in cælis, *vsque*, libera nos à malo. Libera nos Domine ab omnibus malis, præteritis, & præsentibus, & futuris. Et intercedentibus beata & gloriosa semper virgine Maria, & beatis Apostolis tuis Petro & Paulo atque Andrea. *Hic nominat quotquot sanctos voluerit*, cum omnibus sanctis, da propitius pacem in diebus nostris, vt ope misericordiæ tuæ adiuti, & à peccato simus semper liberi. *Hic patenam accipiat, & osculatam deponat.* & ab omni perturbatione securi. *Hic corpus in patena super tria diuidat, dicens:* Per Dominum nostrum Iesum Christum: *vsque*, per omnia sæcula sæculorum. Respon. Amen. *Hic etiam tertiam partem in calicem mittat, dicens:* Pax Domini sit semper vobiscum. Respon. & cum spiritu tuo. *Et subiungit orationem istam:* Fiat commixtio & consecratio corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi accipientibus nobis in vitam æternam. Amen. *& osculato altari dat pacem adstanti, ita dicens:* Pax tecum. Respon. Et cum spiritu tuo: *Inclinatus autem dicit, antequam cõmunicet:* Domine Iesu Christe, qui voluntate patris, cooperante Spiritu sancto, per mortem propriam mundum viuificasti, libera me per hoc sacrosanctum corpus & sanguinem tuum ab omnibus iniquitatibus meis, & fac me tuis inhærere mandatis, & à te nunquam in perpetuum separari. Qui cum patre. *Cum distribuit eucharistiam, dicit:* Corpus & sanguis Domini nostri Iesu Christi proficiat tibi in vitam æternam. Amen. *Postquam omnes cõmunicauerunt, dicit:* Quod ore sumpsimus, * mente capiamus, & de munere temporali fiat nobis remedium sempiternum. *Finita Missa, dicit:* Placeat tibi sancta Trinitas obsequium seruitutis meæ, & presta, vt hoc sacrificium, quod oculis tuæ maiestatis ego indigne obtuli, mihi & omnibus, pro quibus illud obtuli, te miserante sit propitiabile, Per Christum, &c. *Exuens se vestibus sacris dicit. Psal.* Benedicite omnia, Laudate Dominum in sanctis, Kyrieleyson, Pater noster. Confiteantur tibi Domine omnia opera tua. Exultabunt sancti in gloria. Exultent iusti in conspectu. Non nobis Domine, non nobis. Domine exaudi orationem. Deus qui tribus pueris. Actiones nostras.

B

Oratio Dominica

Embolis orationis Dominicæ.

Confractio corporis Dominici.

C

Pacis datio.

Orationes ante communionẽ.

D

* post mẽ- te Orationes post communionem ac ad Missæ finem.

Capvt XXIV.

De Ieiunio vernali.

Gregorius Papa septimus cum Apostolicæ sedi præsideret, constituit, vt ieiunium quod dicitur Martii, in prima hebdomada Quadragesimæ omni anno celebretur, sicut & sancti Patres illud instituisse leguntur. Nam sanctus Gregorius Papa primus, tam in Sacramentario quã in Graduali libro, siue Antiphonario officia eiusdem ieiunii primæ Quadragesimali hebdomadæ ascripsit. Item sanctus Hieronymus in libro Comitis, lectiones & Euangelia de eodem ieiunio eidem hebdomadæ iniunxit. Ipsa etiam vacans Dominica, quam sanctus Gregorius in Quadragesima secundam esse voluit, euidentissime insinuat, quod Ieiunium Martii nihilominus omni anno ipsam in prima hebdomada præcedere debeat. Non enim eadem Dominica proprie vacans diceretur, si non sabbatum xij. lectionum e vestigio subsequeretur, quod propriũ est omnium Dominicarum vacantium, quæ cum proprio careant officio, ex præcedenti hebdomada in officiantur, si tamen necesse fuerit vt assumantur. Vnde & hæc Dominica, de qua agimus, ex quarta feria præcedenti Ieiunii officium mutauit. Necessarium est ergo, vt illud illam præcedat, cum non aliunde, nisi ex eius præcessione eadem Dominica nomen & officium obtinent. Sed & Iunior Gregorius Papa, scribens de *ordinatione sancti Bonifacii Archiepiscopi ad Magontiacenses, præcepit, vt ordinatio quæ ieiunio Martii ascribitur, in ingressu Quadragesimæ cum eodem Ieiunio semper celebretur. Beatissimus quoque Leo Papa primus, in sermone de Ieiunio septimi mensis, æternum Ieiunium in Quadragesima, æstiuum in Pentecoste, autumnale in septimo mense celebrandum esse denunciauit. Item B. Gelasius Papa in decretalibus suis capitulo 13, constituit, vt ordinationes presbyterorum & diaconorum, non nisi certis temporibus fiant, quippe in ieiunio quarti & septimi & decimi mensis, id est, Iunii, Septembris, atque Decembris, necnon in quadragesimalis initii ieiunio, quod proculdubio Martii intelligitur. Videsne ergo quam aperte idem Ieiunium cum ordinatione sua primæ quadragesimali hebdomadæ ascribatur, cum tam signanter quadragesimalis initii Ieiunium cognominetur? Hoc autem initium Quadragesimæ, non à capite Ieiunii, sed à subsequenti Dominica est computandum. Nam quamuis à capite Ieiunii pro quodam complemento quadragesimalis abstinentiæ incipiamus: à subsequenti tamen Dominica iuxta assertionem sancti Ambrosii & sancti Gregorii & aliorum Sanctorum patrum, Quadragesimam proprie exordimur. Nullum autem cõmoneat, quod tempore Henric. secũdi Imperatoris, duodecim Episcopi Moguntiæ congregati, aliter de hoc ieiunio statuisse leguntur. Cum enim apud ipsos non modica varietas de huiusmodi Ieiuniis accideret, eo quod antiquam sanctorum Patrum traditionem in hac re minus attenderent, pro huiusmodi confusione corrigenda hanc sibi regulam proposuerunt, vt deinceps in prima quarta feria Martii, & in secunda Iunii, & in tertia Septembris, omni anno ieiunarent. Sed hæc regula Apostolicæ auctoritati præiudicare, nec debet nec potest: præsertim cum euidentissime statutis sanctorum Patrum videatur repugnare. Si enim prædictam regulam annuatim obseruamus, multoties non solum in Quadragesima, sed etiam ante Quadragesimam ieiunabimus. Cum & statuta Apostolicorum virorum, & institutio officiorum, vt prælibatum est, illud infra Quadragesimam, immo in prima Quadragesimæ septimana, semper celebrare decernant. Indubitãter ergo refutare debemus, quicquid tam euidenter Apostolicæ auctoritati contraire videmus, vnde totius Christianæ religionis, & ordinis exordium & formam accepimus. Nec mireris hoc Ieiunium potius Martio, quam Februario ascribi, quamuis in Februario, cum ipsa Quadragesima nonnunquam occurrat. Semper enim idem Ieiunium, aut Kalendaria aliquando, aut Lunationem Martii, aut vtrumque simul incurrit: Februarii autem Kalendaria aliquando, Lunationem vero numquam attingit. Ergo multo congruentius Martio ascribitur, quem nunquam relinquit, quam Februario, quem multoties penitus non attingit. Obseruatur sane hoc Ieiunium cum ipsa Quadragesima secundum Lunationem, sicut & Pascha. Vnde nõ incongrue ipsum Martio propter Lunationem ascribitur, quamuis in Februario occurrat. Sicut & Pascha Aprili semper ascribitur, quamuis sæpe in Martio contingat. Nec hoc vtiq; probabili exemplo carebit, si sacrorum ordinum di-

Greg. Papæ I. sacramentarium ac Antiphonarium

E

um extabant ætate huius Auctoris, breui etiam prodibit Deo fauẽte. D. Hieron. quoque Comitis liber quem infra cap. 25. Lectionarium vocat. facit eiusdem mentionẽ Honorius lib. 1 cap.

F

88 ego quoque manuscriptum vidi, & propediem vos emitteret. Ieiunium vernale obseruandum in Quadragesima.

*ordine S. Bonifacio Moguntino Archiepiscopo. 3. concio 10. pag 15. Extat.

G

c. 13. epist. ad episc. per Lucaniam. To. Con. 2.

Apostolicæ auctoritati Concilium prouinciale non potest præiudicare.

H

Cur ieiunium hoc Marthio inscribatur.

A

* ratio.

spensatio nonnumquam fiat in Februario, dum hoc exegerit quadragesimalis initii * præmutatio. (Nam Reuerendissimi patres nostri, sanctitate & Apostolica auctoritate præcipui, videlicet, Simplicius Gelasius, Symmachus, Felix, in Februario ordinationes fecisse leguntur) cum iam Sancta Romana Ecclesia, ieiunia quatuor temporum non in ordinatione obseruare decreuerit, hocque aliis quoque ecclesiis ita obseruandum promulgauerit. Ergo absque omni dubio obseruare debemus. Vnde tam certa præcepta & exempla Sanctorum Patrum Apostolica auctoritate præditorum sufficienter habemus, præsertim, cum & facilius obseruetur, quod prouida antiquitas & auctoritas instituit, quam quod inconsiderata nouitas & infirmitas adinuenit. Nulli enim dubium est, quin facilius sit omni anno idem ieiunium Martii in eadem hebdomada cum eisdem officiis inconfuse celebrare, quam de hebdomada in hebdomadam non sine confusione officiorum, vt multi solent, illud annuatim mutare.

B

Capvt XXV.

De Ieiunio æstiuali.

Ieiunium æstiuale.

GRegorius Papa septimus Apostolicæ sedi præsidens, constituit, vt æstiuale ieiunium infra octauam Pentecostes annuatim celebraretur. Quod quidem sapientioribus reuerentia sedis Apostolicæ facile persuasit: simplicioribus autem nonnulla dubitatio super huius statuti promulgatione remansit. Nam non parum à consuetudine eorum discrepat, quam à quibusdam scriptis non adeo authenticis mutuauerant, id est, à Moguntiacensi Concilio, tempore Henrici secundi Imperatoris facto, hoc enim hanc regulam ieiuniis quatuor temporum præfixit, vt in prima quarta feria Martii, in secunda Iunii, in tertia Septembris, omni anno ieiunetur. Præterea & hoc attendunt, quod in quibusdam sacramentariis inueniunt, quod & in primo sabbato Martii, in secundo Iunii, in tertio Septembris, ieiunare debeamus. Illo etiam non minus obseruato, vt de vno sabbato xij. lectionum vsq; in aliud, iuxta Amalarium quatuordecim hebdomadæ computentur. Si igitur, inquiunt, iuxta statutum Domini Apostolici infra Pentecosten annuatim ieiunaueris, non semper secundam quartam feriam, vel secundum sabbatum Iunii obseruare poteris. Sed cur more Pharisæorum liquamus culicem, glutientes camelum? Cur, inquam, huiusmodi scripta præuaricari, plus vereamur, quam sedis Apostolicæ decretum, præsertim cum ob eorum adinuicem repugnantiam, se obseruare non permittant? Si enim iuxta Moguntiacense Concilium, in prima quarta feria Martii, in secunda Iunii, in tertia Septembris, omni anno ieiunatur: primum sabbatum Martii, secundum Iunii, tertium Septembris annuatim obseruare nequibis, nec iuxta Amalarium quatuordecim hebdomadas eisdem ieiuniis internumerare valebis: quod illum non latebit, quicunque diligenter interiacentes hebdomadas singulis annis dinumerabit. Numquam sane huiusmodi regulæ simul obseruari poterunt, nisi eo anno, cum Kalendæ Septembris in tertia vel in quarta feria occurrunt. Sed in hac causa Amalarius non adeo notandus est, qui non tam aliquam consuetudinem instituere, quam de instituta competentem aliquam figuram elicere consueuit. Cui autem ista replicamus, cum etiamsi prædictæ regulæ sibi annuatim conuenirent, auctoritati tamen Sedis Apostolicæ nullatenus præiudicare possent, cui omnes per omnia absq; omni hæsitatione debemus obedire, cui numquam debitam exhibemus obedientiam, si eius statuta potius iudicare, quam implere curamus? Hoc est enim priuilegium obedientiæ, de sententia sui præceptoris non iudicare, in iis duntaxat rebus, quas canonicis scripturis contrarie non videmus, immo statim exequi quod iubetur. Nam quicumq; facere noluerit, nisi quod prius sua ratione probauerit, esse faciendum: non tam præceptori suo, quam propriæ voluntatis arbitrio satisfecisse iudicabitur. Hanc ergo puram obedientiam cũ omnibus spiritualibus nostris præceptoribus certissime debeamus, maxime tamen Apostolicæ sedi ex intimo corde debemus quæ totius Christianæ religionis caput est & origo. Sed quia hæc ratio simplicioribus fortasse non sufficit, operæ precium videtur de superiori statuto latius tractare, & quam * rationale, quam canonicum, quippe sanctis patribus quam consonum reperiatur, elucidare. Beatissimus Leo Papa I. in ordine quadragesimus vij. cuius auctoritate congregatum & confirmatum est sanctum Chalcedonense Concilium, in libro sermonum quarti mensis ieiunium non nisi hebdomada Pentecostes celebrandum esse denunciauit. Nec hoc tantum in vno sermone, sed in pluribus, quos de Pentecoste in diuersis annis fecisse legitur: quod illum subterfugere non poterit, quicumque eumdem librum diligenter perlegerit. Ibi enim euidentissime docebitur, ex Apostolica traditione huius ieiunii obseruantiam descendere, nec * diuersam sed continuam post diem Pentecostes celebrari debere. Sed ne aliquis eum hoc de quadragesimali ieiunio, quod post Pentecosten agitur, non de ieiunio quarti mensis, præcepisse putaret: subsequenter decernendo admonet, vt infra eandem hebdomadam quarta & sexta feria ieiunetur, & in sabbato apud sanctum Petrum vigiliæ celebrentur. quem denunciationis modum pene in omnibus suis sermonibus obtinuit, cum ieiunia quatuor temporũ denunciaret. Nam illa Quadragesima post Pentecosten, non omnibus vt hoc ieiunium, sed solis pœnitentibus obseruanda imponitur: Nec in hac tantum triduo infra Pentecosten, sed in omnibus triduis, vel etiam diebus sex hebdomadarum custodiri iubetur. Præterea idem vir Apostolicus, in sermone de ieiunio septimi mensis: Ieiunium, inquit, vernum in Quadragesima, æstiuum in Pentecoste, autumnale in septimo mense celebremus. Vbi euidentissime indicauit ieiunium quarti mensis non nisi in hebdomada Pentecostes esse celebrandum. Si enim istud in Iunio mense, sicut autumnale in Septembri, semper ieiunandum decerneretur, non minus Iunium quam Septembrẽ nominare posset. Ergo iuxta sententiam huius Apostolici, sicut autumnale semper in Septembri, ita æstiuum in Pentecoste semper debemus celebrare. Sanctus quoq; Gregorius Papa primus, à quo omnia Ecclesiastica officia pene habemus, beato Leoni optime concordat, qui & in Sacramentario, & in diurnali Antiphonario, eidem ieiunio nullas orationes vel cantus ascribit, nisi infra Pentecosten dicendos. Liber etiam Comitis siue Lectionarius, quem sanctus Hieronymus compaginauit, eidem ieiunio lectiones ad festiuitatem Spiritus sancti pertinentes attribuit. Sicut igitur ieiunium Decembris de aduentu Domini, & ieiunium Martii de Quadragesima, sua mutauerunt officia: sic etiam illorum mensium ieiunia nunquam alio tẽpore celebrantur, nisi eo ipso, vnde & officium habere videntur. Deniq; ieiunium Martii: & ante statutum nostri Papę Gregorii, cum aliquando ante Quadragesimam iuxta Moguntiacense Concilium eueniret, propter quadragesimale tamen officium vsque ad Quadragesimam differebatur. Incongruum enim esset, vt eiusdem ieiunii lectiones specialiter Quadragesimam intimantes, & orationes super populum, extra Quadragesimam dicerentur. Eadem igitur ratione & æstiuum ieiunium infra Pentecosten obseruamus competenter, propter officia de eadem solennitate mutuata. Qui enim illud extra Pentecosten obseruant, magnam officiorum confusionem faciunt: cum quadragesimales cantus & orationes, lectionibus de Pentecoste associent. Concordiam quippe officiorum Pentecostes dissipant, quam sancti Patres maxime in huiusmodi officiis obtinere studebant: & cum extra Pentecosten de hoc ieiunio nullum inueniant officium, ipsi sibi officia componere, immo confundere temerario ausu præsumunt. Non mireris autem, quod hoc ieiunium Iunio potius quã Maio adscriptum reperiri malunt, quamuis iuxta superiorem tractatum, & in Maio sæpius celebratur: Ipsa enim Pentecoste cum qua hoc ieiunium semper obseruatur in Maio sæpius quam in Iunio celebratur, quæ tamen iuxta computationem Lunæ, Iunio semper ascribitur. Nam hoc festum, sicut & Pascha, non iuxta rationem mensium, sed Lunationum, annuatim obseruatur. Et illud quidem Aprili, hoc autem Iunio propter obseruationem Lunationum eorumdem mensium, semper abscribitur: quamuis

Moguntinum Prouinciale concilium tempore Henrici secundi. Can. 3. D. quo etiam s. præced.

C

D

Auctoritas Sedis Apostolicæ.

E

* rationabile.

Quarti mensis ieiunium celebrandum in hebdomada Pentecostes.

* diuisam, sed contiguam.

F

Quadragesima post pentecosten.

G

Liber Comitis siue Lectionarius D. Hier.

H

eosdem

A eosdem menses multoties anticipent, sicut & ipsæ Lunationes. Eadem igitur ratione & hoc ieiunium Iunio ascribimus, quod & eom Pentecoste sub eadem Lunatione annuatim obseruare debemus. Hoc sane ieiunium semper Lunationem Iunii, sæpe eoam & Kalendaria eius obseruat, numquam autem Lunationem Maii, nec semper Kalendaria eius attingit. Semper vtiq; aut Kalendaria, aut Lunationē Iunii possidet. Maii autē sæpenumero nec Kalendaria, nec Lunationē obtinet. Quare & Iunio competentius attitulatur, quem numquam dimittit, quā Maio, quem multoties omnino prætennitit. Has igitur rationes quicumque, deposito contentionis studio, fideliter considerare voluerit, proculdubio Dominum Apostolicum de ieiunio verno siue æstiuo, non tam suum, quam sanctorum Patrum statutum instituisse iudicabit, & idem ipsum authenticis rationibus confirmatum, generaliter obseruandum esse non dubitabit.

B

Capvt XXVI.

De Autumnali Ieiunio

IEiunium autumnale iuxta statuta sanctorum Patrum Leonis, Gelasii & reliquorum, in septimo mense debemus celebrare: quod tamen nec institutio officiorum nec suppositio vacantis Dominicæ, nec statuta sanctorum Patrum, alicui septimanæ tam specialiter, vt reliqua ieiunia, videntur assignasse. Est autem Ecclesiastica consuetudo, vt in tertio sabbato Septembris ieiunetur, quæ vtique cōsuetudo & nobis debet sufficere, præsertim cum Apostolicis institutis nusquam videatur contraire.

Capvt XXVII.

De Hyemali Ieiunio.

IEiunium Hyemale, iuxta traditionem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, semper in tertia hebdomada de Aduentu
C Domini debet celebrari, sicut & sancti Patres instituerunt: qui eiusdem ieiunii officia eidem hebdomadæ indiderunt, & sequentem Dominicam vacantem vocauerunt, nec ad hoc vllo speciali statuto indigemus, in quo sanctorum patrum vestigia non excedimus.

Capvt XXVIII.

De officiis eorundem Ieiuniorum.

DE annua transmutatione officiorum in vernali ieiunio, vnde hactenus multum frustra laborauimus, non necesse est vt deinceps laboremus: cum iuxta antiquam institutionem, omnia huius ieiunii officia suo loco & ordine, sicut instituta sunt, obseruare debeamus. In æstiuo autem ieiunio illum ordinem officiorum competenter annuaōm obseruamus, quem & maiores nostri in eodem ieiunio tenuerunt, cum illud infra Penteeosten aliquando obseruarent: Videlicet vt in quarta & sexta feria
D cantetur & legatur, quod in eadem hebdomada eisdem feriis ascriptum reperitur. In sabbato autem cum officio quod ibi habetur, hæ lectiones legantur: Lectio, Diligite iustitiam, Audi Iacob, Exultate, Effudam: ad Missam, Iustificati: quæ vtique omnes festiuitati Spiritus sancti optime conueniunt. Euangelium, Egressus Iesus, sicut etiam in antiquis Breuiariis ordinatum reperimus. Et boc vtiq; obseruandom est, ne in quarta feria vel sabbaro quadragesimalia offertoria, idest, Meditabar, Domine Deus salutis, dicamus, sed in honorem Spiritus sancti, Alleluiatum offertorium, Emitte spiritum, pro vtroq; cantemus. Nec Gradualia, sed, Alleluia prædictis lectionibus subiungere debemus: Spiritus Domini, Paracletus, Emitte. * Veni sancte Spiritus. In autumnali autem ieiunio omnia, vt instituta sunt, obseruamus. In quarta feria Antiphona Exultate: Graduale, Quis sicut: Graduale, Tohulationes: Offertorium, Meditabar: Commonio, Comedite. Cum lectionibus, Ecce dies veniunt, Congregatus est. Euangelium, Respondens vnus. In sexta feria Antiphona, Lætetur eor: Graduale, Conuertere, Offertorium, Benedic: Communio, Aufer à me. Lectio. Conuertere: Euangelium, Rogabat Iesum. Quæ omnia adinuicem magnam habent concordiam. In sabbato Antiphona, Venite adoremus: Offertorium, Domine Deus salutis: Communio, Mense septimo. Lectiones, Decimo die, Quintodecimo, Domine Deus noster, Factum est. Euangelium, Arborem fici: Gradoalia vero eadem, quæ & in ieiunio vernali. Quæ etsi apud diuersos diuerse assumuntur, in quamplurimis tamen libris ita reperiuntur: Protector, Propitius, Dirigatur, Saluum fac populū: Quæ & in autumnali ieiunio, vt in vernali ordinantur, nisi quod in autumnali Graduale, Protector: post Graduale, Propitius cantur. Et hoc vtiqoe concordia officiorum exigere videtur. Nam in vernali prima lectio, Respice Domine de sanctuario, & benedic populo tuo, optime congruit Graduali, Protector noster, à quo & subsequens oratio initiatur, Protector. Secundæ autem lectioni Graduale, Propitius, non incongrue adaptatur. Nam quod in lectione de corporali liberatione populo Israel promittitur, hoc sancta Ecclesia in Graduali spiritualiter nobis adimpleri supplicat: ne gentes dæmonum nobis præualeant, sicut nec gentes paganorum illis præualuerunt. In autumnali autem Graduale, Propitius, præponitur, quia & hoc magis primæ lectioni eoouenit, quæ nobis diem propitiationis, & vt Deus nobis propicietur, præscribit. Secundæ vero lectioni Graduale, Protector, magis competit, quia filios Israel septem diebus sub protectione vmbraculorum annoarum solennizare præcepit. Tertium autem Graduale, Dirigatur, tertiæ lectioni in vtroq; ieiunio opome congruit: qoia & in vernali Ionathas, & in Septembri Michæas orationes suas ad Domioum pro populo Dei dirigunt. Similiter quartum Graduale quartæ lectioni compeoit * vtrique. Nam in vernali, pro salote populi postulatur, quæ in autumnali promittitur populo: si tamen à veritate non discesserit. Satis ergo congruum videtur, vt & nos eorum librorum traditionem sequamur, qui eadem Gradualia vernali & autumnali ieionio pariter ascribunt. Nam cum lectionibus vtriusque ieiunii magnam habent concordiam, vt præhibauimus: quam potissimum in dispositione officiorum nos attendere sancti patres docuerunt. In hyemali ieiunio, qood in proximo Sabbato ante vigiliam Natiuitatis Dominicæ semper est obseruandum, nihil in officiis variatur. Et notandum, omnes Apostolicos à Beato Petro vsque ad Simplicium Papam, ordinatione tantum in ieiunio Decembris celebrasse, vt in Romano Pontificali legitur. Vnde & istud ieiunium non immerito plenius quam reliqua, suum habet officium. Nam reliqua, aliunde nunc ex toto, nunc ex magna parte per suas ferias inofficiantur. In omni ieiunio qoatuor temporum, nisi infra Pentecosten, genua flectimus. In quarta quidem feria, ad priorem tantum orationem sine salutatione prolatam. Nam secunda sine genuflexione cum salutatione profertur. Oratio autem in sexta feria cum salutatione & genuflexiooe recitatur. In Sabbato autem omnes orationes genuflexio sine salutatione præcedit, præter illam de camino, quæ salutationem sine genuflexione exigit. Ad illam nempe genua flectere prætermittimus, more trium puerorum, qui statuam adorare noluerunt cum Gentilibus. Ordo etiam præcipit, vt infra Hymnum eorundem puerorum non sedeamus: ne, illis in camino laborantibus, nos inertiæ sessionis dediti esse videamur. Hoc autem sabbatum quamuis sex lectiones tantum habeat, dicitur tamen xij. lectionum, eo quod antiquitus eædem lectiones bis legebantur, Græce videlicet & Latine. Sciendum autem, sanctum Calistum Papam & martyrem, huiusmodi ieiunia quater in anno celebrari constituisse, quæ prius ter tantum in anno celebrata sunt. Sicut idem Apostolicus ad Benedictum Episcopum scribens, testatur.

E F G H

Videtur deesse, verbo, hoc enim All: uia cantatur post ... lectionem.

Epistola decretali prima.

Capvt XXIX.

De vacantibus Dominicis.

QVatuor Dominicæ, quæ huiusmodi ieiunia proxime subsequuntur, in libro sacramentorum vacan-

A tes prætitulantur, eo quod propriis careant officiis. Vnde & ex præcedentibus quartis feriis ieiuniorum, Romano more inofficiantur, vt illæ duæ quæ vernale ieiunium subsequuntur, & hyemale. Illa autem post æstiuale ieiunium, non cum quarta feria, sed multo conuenientius cum officio Pentecostes suppletur, eo quod sit octaua eius. Post ieiunium etiam autumnale, quidam ex quarta feria, Dominicam sequentem inofficiant, vt paucitati Dominicalium officiorum in æstate hoc supplemento subueniant. Sed Romani huiusmodi penuriam repetitione Dominicalium officiorum supplent. Vnde & prædictam *compilationem ex quarta feria, quasi non necessariam, ibi prætermittere solent. Hæ autem Dominicæ antiquitus ab officio vacabant, quia celebratio ordinationum iuxta decreta sanctorum Patrum, tam sero fiebat in sabbato, vt potius Dominicæ, quam sabbato, ascriberetur. Nam beatissimus Leo Papa primus, vsque in mane Dominicæ diei ordinationes rite celebrari posse testatus est, continuato tamen sabbati ieiunio: immo ipsas Leuiticas ordinationes & sacerdotales numquam, nisi in Dominica, iussit celebrari, Dioscoro scribens Episcopo: Consecrandis, inquit, numquam benedictio detur, nisi in Dominica, quæ à sabbati vespera initiatur. Item beatus Gelasius Papa successor eius, omnibus Episcopis scribens, decreuit, vt in sabbatis quatuor temporum ordinationes circa vesperam celebrarentur. Vnde & Romanus ordo in Quadragesima in sabbato ordinationum orationem super populum interdicit, ad quam Antiqui non solum capita, sed & genua flectebant, quod Nicæni canones in Dominica fieri penitus vetant. Sanctus quoque Gregorius dies ordinationum suis homiliis insigniuit vt Dominicas. Videlicet hæc duo Euangelia: Anno quintodecimo, & Arborem fici, exponens ad populum. Item sanctus Leo Papa illud Euangelium, Assumpsit Iesus, de ieiunio vernali exposuit: quasi Dominicæ die satisfaciens, infra quam ipse semper ordinationes fieri constituit.

*complectionem.

B

Genuflexiones in Dominica prohibitæ.

C

Capvt XXX.

De Aduentu Domini.

AB Aduentu Domini vsque ad Natiuitatem eius, Te Deum laudamus, Gloria in excelsis Deo, Ite Missa est, dimittimus: quia maior gloria noui Testamenti, quam veteris, cuius typum infra Aduentum Domini obseruamus. *Aliquando etiam festiuius Natale Domini suscipimus, si huiusmodi glorificationes aliquandiu suppressas quasi de nouo illa die incipimus. Quidam infra Aduentum Domini Casulis pro Dalmaticis vtuntur. Quidam solito more vestiuntur, eo quod Missam ad tertiam & Alleluia, sicut & tota æstate dicunt. In natiuitate tamen Apostolorum, siue dedicatione Ecclesiæ, prædictas glorificationes non omittimus. Hinc vsque post octauam Pentecostes solitam mentionem sanctæ Crucis ad vesperam siue ad matutinas, & in feria sexta, & de sancta Trinitate Dominicis diebus reticere solemus. Nam quod quidam illo breuissimo spatio, quod purificationem sanctæ Mariæ & Septuagesimam aliquando disiungit, mentionem sanctæ Crucis resumunt, non adeo congruum videtur, cum illo tempore de infantia Christi potius, quam passione cantetur atque legatur.

*Aliquanto.

D

Capvt XXXI.

De Euangelio, cum appropinquaret.

IN Dominica prima de Aduentu Domini, quidam legunt Euangelium, Erunt signa, eo quod sanctus Gregorius in libro Homiliarum illud in primis posuerit. Sed parum attendunt, quia idem Apostolicus in eodem libro huiusmodi ordinem non attendit, in quo plura Euangelia penitus non tetigit: insuper & quæ exposuit, multoties posteriora prioribus anteponere consueuit. Alii initium Marci Euangelistæ legunt, sed quia inusitatum est, pauci assentiuntur. Nos autem ex antiqua traditione, Cum appropinquaret, legimus, non vtique sedi Apostolicæ, si aliter iusserit, præiudicantes, sed interim auctoritatem sanctorum Patrum sectantes. Nam & sanctus Hieronymus in libro Comitis ita ordinauit, cuius libri ordinem & sanctus Gregorius diligentissime obseruauit, siue dum lectionibus & Euangeliis Missales orationes in Sacramentario adaptaret, siue dum Antiphonas ex eisdem Euangeliis quam plurimis diebus in Antiphonario articularet. Ipsum quoque Euangelium, Cum appropinquaret, etsi de itinere Domini ad passionem agere historialiter videatur, non tamen istius aduentus omnino obliuiscimur, cum pueri Hebræorum in laudem eius illud Psalmistæ in altum proclament: Benedictus qui venit in nomine Domini. Quod auctor Antiphonarii de hoc aduentu proculdubio intellexit, cum inde Responsorium in historiam Dominicæ Natiuitatis *composuerit.

E

Psalm. 117.
*composuit.

F

Capvt XXXII.

De Historia, Clama.

QVidam historiam, Clama, à quarta feria hyemalis ieiunii omni anno incipiunt, etiamsi adhuc duodecim dies vsque ad Natiuitatem Domini remaneant. Æstimant enim hanc historiam pro eodem ieiunio esse institutam, sed falluntur. Si enim Romana auctoritas illam adhoc institueret, ante Dominicam vacantem, id est, Canite tuba, hanc quoque sicut diurnalia eiusdem ieiunii officia collocaret. Nam hoc in omnibus huiusmodi ieiuniis obseruatur, vt officia eorum semper Dominicam vacantē præcedant, quæ etiam post ista semper obseruatur, iuxta statuta sanctorum Patrum, aut penitus prætermittitur. Nec vtique aliqua Dominica vacans, proprie dicitur, nisi quæ huiusmodi ieiunii officia indiuise sequitur, à quibus & ipsa inofficiatur, si necesse fuerit, vt obseruetur. Præterea si eadem historia pro ieiunio instituta esset, superfluo secundam, tertiam, quartam, quintam feriam eodem modo, vt sextam, inofficiatas haberet, cum tamen nihil ad illas prædictum ieiunium pertineat. Patet ergo, hanc historiam non pro ieiunio, sed potius ad hoc esse institutam, vt proxima hebdomada ante Natiuitatem Domini, sicut & ante Pascha, tanto plus in officiis *habeat, quanto vicinior Dominicæ solemnitati existat. Nam & Antiphonarius hoc innuere videtur, qui historiam, Canite tuba, proximam Dominicam ante Natiuitatem vocat, & hanc, id est, Clama, infra hebdomadam eiusdem Dominicæ canendam subsequenter *ponit, singulis feriis singulas matutinales laudes attribuens. Sunt autem ita descriptæ, vt eo anno obseruentur, cum Natiuitas Domini in Dominicam, & vigilia in sabbatum occurrit, quod & Antiphona, Nolite timere, in quarta feria præcedenti descripta, & Antiphona, Expectetur, de Cantico sabbati vigiliæ ascripta, demonstrant. Vnde & ipsum sabbatum speciali matutinali laude insigniri non necesse habuit. Nam omni anno, aut eiusdem vigiliæ officium obtinebit, aut alterius feriæ, quam eadem vigilia eo anno occupauerit. Illo non negligenter obseruato, vt sabbatum semper de vigilia ferialem psalmum & canticum Antiphona possideat.

G

*habeatur

*insinuat.

H

Capvt XXXIII.

De septem diebus ante Natale Domini.

SCiendum itaque est, quod prædicta officia non sunt ieiunii, sed Dominicæ, & quinque feriarum ac vigiliæ, vnde & annuatim eadem officia ab octaua die, quæ Natiuitatem Domini præcedit, congrue incipimus, vt totam illam septimanam statutis officiis celebrem habeamus, nec tamen aliquem diem præter Sanctorum institutionem huic celebritati ex nostra parte applicemus. Et hoc quoque non otiose notandum, quia huius septimanæ officia, etsi specialiter pro ieiunio, vt probatum est, non sint instituta, numquam tamen illud omnino relinquunt, nisi eo anno, dum Natiuitas Dominica occurrit. Tunc

A enim vigilia in sabbato euenit, & hoc ieiunium extra hanc septimanam in præcedenti sabbato celebrari compellit. Nam officium vigiliæ & ieiunii simul vna die competenter nequeunt obseruari. In omnibus autem aliis annis, idem ieiunium aut ex integro, aut ex aliqua parte prædictæ septimanæ includitur, & per legitimas eius ferias celebratur. Vnde & Antiphonæ de Euangelius huius ieiunii, quamuis cum ipso multoties anticipentur, merito tamen in quarta & sexta feria & sabbato eiusdem septimanæ describuntur, quia easdem ferias idem ieiunium adeo frequentat, vt vix vno anno illas ex integro derelinquat. Hoc quoque prouidendum, quod vigilia cum in Dominica euenerit, sex sibi responsoria de Dominicali historia cum Dominicalibus Psalmis assumat: tria vero vltima & matutinales laudes cum ferialibus Psalmis sabbato concedat. Ad Missam omnia de vigilia, sed festiue cum alleluia; Veni Domine.

Capvt XXXIV.

B

De Natali Domini.

IN Natali Domini finito nono responsorio, Euangelium, Liber generationis, legitur. Deinde, Te Deum laudamus, cum pulsatione signorum dicitur: sicq; finitis nocturnalibus vigiliis, Missa Dominus dixit, ante matutinales laudes, cum Benedicamus Domino, non cum Ite Missa est, completur: ne populo quasi licentiam abeundi iusta matutinales laudes dedisse videamur, quas statim post Missam, iterum concrepantibus signis, incipere solemus.

Cur in Missa prima non, Ite Missa est: sed, Benedicamus Domino, decantetur.

Capvt XXXV.

De secunda Vespera sancti Stephani.

C OMnes authentici Antiphonatii secundam vesperam sancto Stephano concedunt ex integro. vnde & reliquis festiuitatibus per annum hoc exemplo secundam Vesperam ex toto concedimus, etiam si maior festiuitas subsequatur. Non enim congruum est, vt Psalmos vespertinales tantummodo præcedenti festo, reliqua vero subsequenti tribuamus. Nam sancti Patres nullum nobis inde exemplum reliquerunt, qui potissimum nos concordiam officiorum singulari diligentia seruare docuerunt. Summa tamen festiuitas, si quando minorem subsequitur, secundam vesperam prioris festi ex toto sibi non incongrue vendicabit, vt octaua Domini secundam vesperam sancti Siluestri. Vesperam quidem de quolibet festo vniformiter perficimus, deinde alterius festi, si necesse fuerit, post Benedicamus Domino, memoriam facimus, vt de sancto Stephano, & de sancto Ioanne obseruamus.

Capvt XXXVI.

De Innocentibus.

D IN Natiuitate Innocentium, Gloria in excelsis, & Alleluia secundum ordinem reticemus. Item, Te Deum laudamus, &, Ite Missa est, quæ cum Gloria in excelsis, Romano more solent admitti vel prætermitti. Hæc, inquam, omnia omittuntur, nisi Dominica fuerit. Gloria patri vero numquam dimittimus, nisi de passione Domini. Merito autem passio sanctorum Innocentium minus festiue quam aliorum sanctorum celebratur, quia licet martyrio coronati, nondum tamen ad gloriam, sed ad † infernalem pœnam discesserunt. Nam ante descensum Christi ad inferos, nullus sanctorum ad illam gloriam peruenit, ad quam Christus antiquos sanctos perduxit, & deinceps suos sequaces perducere non desinit. Sed quia ipsi in resurrectione Dominica, cum reliquis sanctis liberari & conglorificari meruerunt, conuenientissime & ipsi iuxta ordinem, solitam gloriam in officiis cum reliquis sanctis obtinebunt, si natalis eorum vsq; ad diem resurrectionis, id est, Dominicam peruenerit. Octauam

† In infernalē pœnā sine intellige, carcerem scilicet Patrum, seu sinum Abrahæ, quo ante Christi mortem innocentes martyres descenderunt, vnde

E quoque eorum eodem modo, vt aliorum sanctorum, celebramus: quia iam transacto die resurrectionis, non dubitamus eos gloriari cum aliis sanctis.

tamen Christi morte in cælum recepti sunt.

Capvt XXXVII.

De officio, Dum medium silentium.

SI Natiuitas Domini, vel aliqua subsequentium solennitatum in Dominica euenerit: officium, Dum medium silentium, post natalem Innocentium ad priuatos dies congrue seruatur: sicut & in aliis Dominicis agimus, si aliquando celebrius nus festum habuerimus. vnde etiam idem officium Romano more repetitur, si quando ab Octaua Domini vsque ad Epiphaniam, Dominica, euenerit. Omnis enim Dominica à Natiuitate Domini, vsque ad Epiphaniam, ex antiqua traditione illud obtinebit: quæ tamen celebriori festo occupata non fuerit. F nam cum hoc officium de Natiuitate Domini agat, conuenientissime illis Dominicis adaptatur, quæ & reliqua officia de eadem solennitate solent obtinere. Non enim illi sunt audiendi, qui hoc officium, eo quod de Natiuitate agat, numquam post octauam Domini dicendum existimant: cum tamen ipsi vigiliam Epiphaniæ de Natiuitate Domini ex integro inofficiare soleant & debeant. Ipsi quoque si Dominica in octaua sancti Stephani vel aliorum euenerit, Dominicam de octaua inofficiant, dum tamen Ecclesiastica solennitas, non pro octaua S. Stephani, sed pro octaua Domini agatur. Hoc autem S. Patres in dispositione officiorum summopere procurauerunt, vt officium semper instanti celebritati concordaret: ne clerus aliud quam populus, in ecclesiasticis celebritatibus obseruaret. Præterea omnes Dominicæ solennitates sibi inuicem affines, hoc habent priuilegium, vt obseruatio earum adinuicem continuetur: vt, Resurrectionis vsque ad Ascensionem, & Ascensionis vsque ad Pentecosten commemoramus, & omnes Dominicas iis solennitatibus interpositas de eisdem inofficiamus. Sic quoque & natiuitatis G Dominicæ, vsque ad Epiphaniam memoriam agimus, nisi inquantum festis Sanctorum vel octauis eorum satisfacere cogimur. Eodem quoque modo infra hunc terminum occurrentes Dominicæ, officium de Natiuitate possidebunt.

De Dominica celebrandum Officium, etiamsi in illa Octaua sancti Stephani aut aliorum euenerit.

Capvt XXXVIII.

De eodem officio in alia Dominica repetendo.

QVamuis autem duæ Dominicæ multoties eueniant eo tempore, numquam tamen ambas Dominicali officio occupari festa Sanctorum permittent: nisi eo tantum anno, dum vigilia Epiphaniæ in Dominica euenerit. Vnde & sanctus Gregorius satis competenter vnum Dominicale officium eo tempore ordinauit, eo quod & ibi vna tantum Dominica, omni pene anno occurrat, quæ huiusmodi officio indigeat. Nec hoc vtique sanctus Gregorius, vel post Epiphaniam, vel post Pentecosten seruare curauit, vt tot officia semper haberemus, quot Dominicæ possent euenire. H Nam optime præuidit huiusmodi inæqualitatem, repetitione officiorum facile emendari posse. Vnde & nos, cum vigilia Epiphaniæ in Dominica occurrit, prioris Dominicæ officium pleniter repetimus. Sic & in Dominicis post Epiphaniam & post Pentecosten, quoties necesse fuerit, iuxta Romanam consuetudinem facere debemus. Sicut enim historias Dominicarum, inquantum tempori sufficit, repetimus, nihilominus & officia earum repetere possumus. Nam & Dominicale officium alii Dominicæ, quæ eiusdem obseruantiæ est, non † competentius adhibebitur, quam singulis priuatis diebus, qui Dominicarum officia dum recipiunt, ex festiuis ferialia efficiuntur: hoc tamen non tam ex Ecclesiastici conuentus necessitate, quam ex propria deuotione vsquequaq; vsitamus. Non ergo magis incongrui videatur, si idem officium in alia Dominica, vt Ecclesiastico conuentui satisfiat, repetatur.

† incompetentes.

A

Capvt XXXIX.

De octaua Domini.

IN octaua Domini, iuxta Romanam auctoritatem, non officium, Puer natus est: sed, Vultum tuum, vt in Graduali libro habetur, cum Alleluia, Post partum virgo: cantamus, & orationem Gregorianam, Deus qui salutis æternæ: non illam, Deus qui nos Natiuit. dicimus. Et notandum, huius octauæ officium euidentissime de sancta Maria agere. Vnde & Romani ea die ad sanctam Mariam stationem faciunt, nec immerito: nuper enim, cum Natiuitatem Domini celebraremus, nullum tam speciale officium matri eius attribuere potuimus. Vnde non incongrue illam specialius in octaua Domini veneramur, ne solennitate Filii sui expers esse videatur, quam tamen in eadem solennitate post Dominum maxime honorandam esse non dubitamus. Matutinales quoque laudes huius octauæ, de sancta Maria agunt expressissime. Vnde & illa responsoria de Natiuitate Domini, quæ de sancta Maria commemorant, huic diei congrue attitulantur, ne à Gregoriano eiusdem diei officio discrepemus in aliquo. Apte autem omnia in hunc modum ordinari possunt. Ad Vesperam Antiph. Tecum principium, cum reliquis. Respōsorium Congratulamini. Hymnus, A solis. In Euangelio Antiph. Magnum hæreditatis. Inuitatorium, Christus natus est. Antiph. Dominus dixit. Antiph. In sole. Antiph. Eleuamini. Resp. Descendit. Respons. O magnum. Responsorium, Sancta & immaculata. Antiph. Speciosus. Antiph. Rex omnis. Antiphona, Suscepimus. Respōsorium, Beata & veneranda. Responsorium, Congratulamini. Responsorium, Continet in gremio. Antiph. Homo natus. Antiph. Exultabunt. Antiph. Notum fecit. Responsorium, Confirmatum est. Responsorium, Nesciens mater. Responsorium, Verbum caro. Matutinales laudes, O admirabile, per ordinem. Eædem Antiphonæ, in secunda vespera super Psalmos de Natiuitate Domini leguntur. In Euangelio Antiphona, Qui de terra est. In Dominica autem post Natiuitatem Domini, ita ordinabitur: Inuitatorium, Christus natus est. Psalmi Dominicales, cum tribus antiphonis de Natiuitate Domini. Responsorium, Descendit. Responsorium, Quem vidistis. Respons. O magnum. In 2. noct. Responsorium. Continet in gremio. Responsorium. Confirmatum est, Responsorium. Hic qui aduenit. In tertio nocturno Responsorium, Ecce Agnus Dei. Respons. Benedictus. Respons. O regem. Matutinales laudes, Quem vidistis. In Euangelio: Dum medium. Notandum autem, in octaua Domini nocturnalem cantum de sancta Maria multum agere, quia & diurnale officium in honorem eius videtur institutum. In Dominicali autem nocte, non tam de sancta Maria, quam de Natiuitate Domini agimus: quia & in diurnali officio specialiter de Natiuitate Domini commemoramus: Est autem traditio sanctorum Patrum, vt in huiusmodi festiuitatibus officio Missæ, reliqua concordent officia.

Rationale diuinorũ.

B

C

D

Capvt XL.

De Epiphania.

SI vigilia Epiphaniæ in Dominicam euenerit, in nocte, vt prædictum est, canimus. In die quoque officium, Dum medium, vt in priori Dominica, pleniter obseruamus. Si autem in alia die occurrit, idem quidem officium, sed cum lectione, Scimus: & Euangelio, Defuncto Herode. vnde & communio, Tolle puerum, sumpta est, cantamus: quia hoc officium ante vsum huius vigiliæ ibi cantabatur, vtpote Dominica eiusdem hebdomadæ, sicut &, Vocem iucunditatis, canitur in vigilia Ascensionis, & assumitur Communio de eiusdem diei Euangelio. In Epiphania ad nocturnas, iuxta Romanum Ordinem, Inuitatorium reticemus: vt à dolosa inuitatione Herodis discrepemus: ab Antiphona Afferte, ea nocte incipitur. Antiphona, Fluminis, cum Psalmo in tertiam nocturnam differtur: quia maior laudatio, quam Alleluia sonat, sub gratia est, cuius typum tertia nocturna gerit, quam ante legem vel sub lege, quod præcedentes nocturnæ significant. Vnde & omnes historiæ, quæ sibi Alleluia vendicant, plus Alleluia in tertia nocturna frequentant. Si Epiphania in Dominicam euenerit, nihil in ea die de officio Dominicæ tangimus. Quod tamen infra Octauam eius ideo obseruare solemus, vt lectiones & Euangelia ferialia, quæ de baptismo Domini sonant, eo tempore recitentur, cum & festum de Baptismo Domini agitur.

E

Cur nocte Epi, hanc Inuitatorium non dicatur. Vide eadē de re Guil. Durandũ.

Capvt XLI.

De Dominicis post Epiphaniam.

SI autem per interiacentes dies ab Epiphania vsque in octauam eius, Dominica euenerit, necessario eo die Ecclesiastico conuentui, cum Dominicali officio * satisfacimus, quem non pro Epiphania, sed pro Dominica conuenisse scimus. Dominicales quoque Psalmi, cum cantu de Epiphania, sunt recitandi. Sic enim omnem Dominicam, Dominicis solennitatibus interpositam. nec tamen celebriori officio occupatam, de eisdem inofficiare solemus. Priuatos quoque dies solennitatibus interuenientes, ita obseruamus, vt Inuitatorium & vnam Antiphonam, super ferialem Nocturnam: item vers. Responsorium, & Matutinales laudes, & cætera, de festo dicamus. Iuxta Romanum enim ordinem ferialem nocturnam numquam dimittimus, cum tria tantum Responsoria dicimus, nisi in hebdomada Paschæ & Pentecostes. Primæ ergo Dominicæ officium infra hanc octauam omni anno rite obseruatur, etiamsi propter pluralitatem hebdomadarum vsque ad Septuagesimam, repetendum videatur: sicut & alia duo officia, Omnis terra, Adorate, cum multoties sex occurrant hebdomadæ, his officiis inofficiandæ. Cum autem vna tantum Dominica inter Epiphaniam & Septuagesimam accidit, duo officia, nullo Ecclesiastico conuentu fieri hoc exigente, in vnam hebdomadam coniungere debebit, quicumque nullum eo anno ex statutis officiis prætermittere voluerit. Non ergo minus competenter idem officium aliquando in alia Dominica repetimus, cum nullum celebrius officium habuerimus, vnde Ecclesiastico conuentui rite satisfacere valeamus. Ipsi quoque priuati dies Romano more officium prioris Dominicæ recipiunt, si non aliunde competenter inofficiari possunt. tamen & aquæ benedictæ adspersionem, iuxta decretum sancti Alexandri Papæ, & Credo in vnum, non dimittimus.

F

* satisfaciemus.

G

Aquæ benedictæ adspersio.

Capvt XLII.

De duobus festis in vnum diem concurrentibus.

CVm duę festiuitates nouem lectionum in vnum diem concurrunt, quarum vtraque plenum per se exigit officium, celebriorem ex integro obseruamus, alterius vero postea tantum memoriam agimus. Si autem vtraque pleniter obseruanda videtur, aut in ipsa die ambabus singula officia persoluantur, iuxta quod & sanctus Gregorius in Sacramentario, & in Graduali libro aliquoties vni diei bina * ascripsit officia, aut vna earum in sequentem diem differatur, sicut sanctus Gregorius Papa festum sancti Pauli, post festum sancti Petri voluit obseruare. Nam illam vsurpationem, quæ ex duobus officiis in vna die obseruandis, vnum incomposite compingit, sanctorum Patrum auctoritas non admittit, (quæ semper nos in officiis concordiam custodire præmonuit) videlicet vt vnā nocturnam de vno festo, reliquas de alio obseruemus. Eo enim pacto si vtrique festo satisfacere niteremur, neutrum debita officiorum reuerentia celebrasse conuinceremur. Vt autem duorum festorum officia in vno die separatim compleantur, vel vnum eorum in alium diem differatur: non tam generali totius Ecclesiæ obseruationi, quam priuatæ religiosorum vacationi adiacere videtur, qui nullum de statis officiis prætermittere volunt.

H

* ascribit.

Festum commemorationis Pauli à D. Greg. institutũ.

A

Capvt XLIII.

De Martyribus Romanis Pontificibus.

GRegorius huius nominis Papa septimus, Apostolicæ sedi præsidens constituit, vt Sanctorum omnium Romanorum Pontificum & martyrum festiuitates, solenniter vbiq; cum pleno officio celebrentur. Nam cum quælibet Ecclesia sui patroni, etiamsi Confessor fuerit, festum solenniter obseruet, quanto magis eorum, qui totius Ecclesiæ non tam patroni, quam patres exstiterunt, quam etiam vsque ad martyrium verbis & exemplis instituere non destiterunt? Nota autem sanctum Gregorium Papam primum in Graduali libro de his martyribus sicut de confessoribus, Pontificialia instituisse officia, vt de sancto Marcello, Antiph. Statuit, & de S. Felice, Antiph. Sacerdotes, & hoc vtique satis congrue, propter excellentiam dignitatis apostolicæ. Hoc etiam attendendo, Maiores nostri de B eisdem Sanctis confessorum officia ad cursum diei & noctis leguntur obseruasse, quæ & Pontificii dignitatem eodem modo insinuant, nec tamen in aliquo eorum martyrio præiudicant. Idem & de sancto Apollinare obseruandum esse Gradualis liber demonstrat. Et de iis quidem sanctis Hymnus, Inuitatorium, Versus, Gloria & honore, Posuisti Domine, Magna est gloria eius, cantantur, vt de martyribus: reliqua vero per ordinem & de confessoribus. Quidam autem moderni, minus concordiam officiorum attendentes, de illis omnem cantum, vt de martyribus obseruant, præter ad Missam: asserentes congruum esse, vt nocte de martyrio eorum: ad Missam autem, de sacerdotali eorum dignitate agatur. Sed conuenientior videtur superiorum obseruatio. Nam Missa in quolibet festo, reliqua solet informare officia.

Capvt XLIV.

De octauis Sanctorum.

C

IVxta Romanam auctoritatem, nullorum Sanctorum octauas obseruare debemus, nisi vnde certam aliquam traditionem à sanctis Patribus habemus. Eorũ quoque, quorum octauas celebramus, nullam quotidianam mentionem per interiacentes dies agimus, quia nullam auctoritatem inde habemus: exceptis de S. Maria, & de S. Petro, quorum memoriã & alio tempore non cessamus frequentare. In festo cuiuslibet sancti trium Responsoriorũ, * Nocturnam non dimittimus: sancto tamen Inuitatorũ, Responsorium & matutinales laudes, & alia vsque ad finem Missæ concedimus. Reliqua de ferialibus. Nam iuxta Romanam consuetudinem, nullius sancti trium Responsoriorũ mentionem facimus post Missam, siue illa canatur ad tertiam, siue ad sextam. Immo cum ipsa Missa mentionem sancti finimus. In festo autem nouem lectionum, omnia vsque ad secundam vesperam de festo agimus.

* Nocturnas. De festis trium Responsoriorum, ac nouem lectionum.

D

Capvt XLV.

De priori vespera Dominicali.

POst octauam Epiphaniæ, siue priuata dies sit, siue Dominica, leguntur epistolæ Pauli vsq; ad Septuagesimã. Prior vespera cuiuslibet Dominicæ crastinam exigit orationem: quia capitulum ante Magnificat, sequenti ascribitur Dominicæ sicut in Dominica de Aduentu Domini, & Quadragesimæ, siue passionis Dominicæ comprobatur, quod & in aliis solennitatibus pene vsquequaq; frequentatur. Hoc vtique & Responsoria & Antiphonæ indicant, quæ de crastina historia ad priorem vesperam solent anticipari. Aliquando tamen vltima Antiphona de Euangelio prioris Dominicæ, ad vesperam prædictam reseruatur, vt in Dominicis post Epiphaniam & Pascha, quæ tamen adeo concordant, vt Antiphona præcedentis Dominicæ orationi subsequentis optime conueniat.

E

Capvt XLVI.

De Aqua adspersionis, Gloria in excelsis, Ite Missa est, & Credo.

ALexander Papa V. à beato Petro, constituit, vt sal & aqua benediceretur ad conspergendum populum, & habitacula eorum: quod & nos in omni Dominica iuxta Canones sequimur, Symmachus Papa in ordine 50. constituit, vt in Dominicis diebus & natalitiis Martyrum, hymnus, Gloria in excelsis, dicatur. quod & nos obseruamus in omni Dominica, & in festis nouem lectionum, excepto infra Aduentum Domini, & à Septuagesima vsque in Pascha, in iis tamen diebus natalia Apostolorum, & festa sanctæ Mariæ iuxta Romanam consuetudinem, Gloria in excelsis, recipiunt. Semper autem cum Gloria in excelsis, etiam, Te Deum, &, Ite Missa est, recitamus: nisi de Natiuitate Domini in nocte, & in cœna Domini, & F in vigilia Paschæ & Pentecostes. Congrue autem & in festiuis diebus, Ite Missa est dicitur, quia tunc generalis conuentus celebrari solet, qui per huiusmodi denũciationem licentiam discedendi accipere solet. Ad quotidiana autem Missarum solennia, non generaliter ab omnibus, sed à religiosis conuenitur, qui plus spiritualibus negociis quam secularibus inuigilant, qui & reliqua, dum licet, officia quotidie frequentant. Ergo conuenienter illis post Missam, vt non statim discedant, sed vt Dominum benedicãt, denũciatur. Huic assertioni & Ecclesiastica cõsuetudo videtur adstipulari: quia cum, Ite Missa est, dicimus, ad populum vertimur, quem discedere iubemus: cum autem Benedicamus Domino, dicimus, non ad populum, sed ad altare, id est, ad Dominum vertimur nosque ipsos non ad discedendum, sed ad benedicendũ Domino adhortamur. Sciendũ tamẽ, quod ite Missa est, infra aduẽtũ Dñi, & Septuagesimã, no recitetur: nõ quasi eo tẽpore nullus fiat cõuentus, qui sit demittendus, sed potius pro tristitia temporis insinuanda. Sic &, Gloria in excelsis, dimittitur. G Credo in vnum, iuxta Canones, in omni Dominica, & in omnibus Dominicis solennitatibus, item in festis sanctæ Mariæ & Apostolorum, & sanctæ Crucis, & omnium Sanctorum, & dedicationis, debet cantare, nec immerito: tiam & de iis singulis in eodem symbolo aliqua reperitur commemoratio. Hoc quoque notandum, quod cum, Gloria in excelsis, semper Dalmaticæ & subdiaconalia resumuntur.

Capvt XLVII.

De Septuagesima.

IN Septuagesima Heptateuchum incipiunt. Vnde & Alexander Papa secundus constituit, vt responsoria de eadem historia in eadem Dominica incipiantur, quæ & in sequenti Dominica repetantur, Alleluia etiam in sabbato ad vesperam iussit dimitti ante Septuagesimam. Ab hinc vsque, in cœnam Domini, Te Deum, Gloria in excelsis, Ite Missa est, Itẽ Dalmaticæ, & subdiaconalia antiquo H more dimittuntur. In bissextili anno Natiuitatem sancti Matthiæ Apostoli colimus in illa die, quæ vigiliam eius proxime sequitur, non in alia, quæ propter bissextum eo anno in eodem Kalendario iteratur.

Annus bissextilis.

Capvt XLVIII.

De festis infra Septuagesimam, vel Quinquagesimam occurrentibus.

SI Purificatio sanctæ Mariæ infra septuagesimam euenerit, nihil in ea iuxta Romanam consuetudinem præter Alleluia de solita glorificatione mutamus. Sergius Papa à beato Petro lxxxvj. constituit, vt diebus Annunciationis Domini, & Dormitionis & Natiuitatis sanctæ Mariæ, & sancti Simeonis, quod Græci ὑπαπαντὴ vocant, Litania exeat à sancto Adriano, & ad sanctam Mariam populus

A occurrat: ὑπαπαντὴ autem nuncupatur obuiatio, quia venerabiles personæ Simeon & Anna eo die obuiarunt Domino, dum præsentaretur in templo. Item Cathedram sancti Petri etiam infra Septuagesimam, & Annunciationem S. Mariæ infra Quadragesimam solennissime cum Dalmaticis, & Gloria in excelsis, Romano more celebramus. Sciendum autem, quod Laodicense Concilium cap. 51. constituit, vt natalitia Martyrum in Quadragesima non celebrentur, sed eorum commemoratio fiat in diebus sabbatorum, vel Dominicorum. Quod hic soli Martyres nominantur, hoc ideo, quia nondum apud antiquos memoria Confessorum adeo celebris fuit. Sancti quoque Patres in Toletano Concilio de Annunciatione S. Mariæ constituerunt, vt de Quadragesima in 15. Kalendas Ianuarij transferretur, vbi annuatim solenniter & conuenienter ante Natale Domini posset celebrari: vt puta cum omnia illius temporis officia de eadem resonent Annunciatione, vt in Ambrosiana obseruatur Ecclesia. Sed, nos B magis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ morem gerentes infra Quadragesimam, illam celebramus, sicut & aliorum quorundam Sanctorum. Synodaliter autem legitur statutum, vt eadem Annunciatio, si in triduo ante Pascha occurrat, in sabbato ante Palmas anticipetur: qui dies & proprio officio caret, & per totum annum venerationi S. Mariæ solet obsecundare; quæ anticipatio & omni necessaria videretur anno, dum eadem festiuitas idem sabbatum subsequitur, eo quod duæ subsequentes septimanæ propriis officiis in tantum sunt occupatæ, vt tantæ solennitati digne nequeant deseruire. Sed nos nihil in hac editione temere canonizatum deprehendimus. Cum autem festiuitates nouem lectionum in Quadragesima agimus, omnia de festo, die ac nocte, & Missam de ipso ad tertiam festiue dicimus. De Quadragesima vero post Benedicamus, Antiphonam ferialem cum precibus & oratione, & hoc ad matutinum & vesperum tantum: Missam quoque de Quadragesima, ad Nonam cum genuflectione.

C

CAPVT XLIX.

De capite Ieiunij.

IN capite ieiunij, Missam dicimus ad Nonam, & omnia facimus vt in Quadragesima. Cum enim illi quatuor dies pro complemento quadragesimalis ieiunij recipiantur, necessario quadragesimalem obseruantiam obtinebunt, videlicet vt † tandem post vesperam ieiunium soluatur, sicut in Canonibus præcipitur: quod tamen alio tempore statim post Nonam soluitur, cum & Missa ad Sextam celebratur. In hoc enim quadragesimale ieiunium ab aliis differt diebus, quod in aliis post Nonam, in hoc autem post vesperam reficere debemus. Nec iuxta canones quadragesimaliter ieiunare censemur, si ante vesperam reficimur. Ergo & in his quatuor diebus, similiter ieiunare debemus, si cum iis quadragesimale ieiunium adimplere volumus. Vnde & Missa in iis diebus, non ad Sextam, sed ad Nonam merito celebratur. Est enim Ecclesiastica consuetudo, vt ad Nonam reficiamur, cum ad Sextam Missam celebramus: ad vesperam autem, cum ad D Nonam sacrificamus, vt ergo & in iis diebus vsque ad vesperam ieiunemus, Canonicum est, vt & Missam ad Nonam differamus. Sciendum autem, non solum modernos, vt quidam putant, sed & antiquos à capite ieiunij incepisse, cum & S. Gregorius ibi quadragesimalia officia videatur initiasse. Sic enim in Gregorianis Sacramentariis siue Gradualibus libris euidentissime declaratur. Subsequens tamen Dominica proprie initium Quadragesimæ dicitur: vnde & xlij. dies vsque in Pascha computantur, quibus cum sex Dominicas subtrahimus, non nisi triginta sex in abstinentia obseruamus. Ergo à capite ieiunij necessario incipimus, si cum Domino ieiunium quadraginta dierum complere volumus. Exinde etiam orationem super populum iuxta Gregorij institutionem exordimur, quam nunquam dicimus, nisi cum & quadragesimaliter ieiunare debemus.

† non nisi

Initiũ Quadragesimæ.

E

CAPVT L.

De Quadragesima.

IN Quadragesima dicitur præfatio, Qui corporali ieiunio, iuxta statutum Pelagij Papæ non minus in Dominicis, quam in earum feriis. A Dominica tamen Palmarum, eo quod ibi passiones legere incipimus, præfationem de Cruce dicimus vsque in Cœnam Domini, videlicet per illos quinque dies quinquepartitam Domini passionem intimantes: ipsamque hebdomadam, quam sancti Patres maiorem vocant, eadem præfatione adornantes: nam & conuenientissime eo tempore dicitur, cum de passione Domini tam specialiter agitur. In prima hebdomada Quadragesimæ celebrandum est ieiunium vernale, sicut & sancti Patres, Leo Magnus, Gelasius, Gregorius Papa primus, & secundus & septimus, constituisse leguntur. Tractum, F Domine nõ secundum, quem in Quadragesima frequentamus, non tam ex Romano Ordine, quam ex nostra consuetudine vsurpamus. Melchiades Papa à B. Petro 33. constituit, vt nullus in Dominica nec in quinta feria ieiunaret. Vnde sanctus Gregorius in dispositione officiorum quintam feriam infra Quadragesimam, vacantem dimisit, vt quia festiua erat, sicut Dominica, etiam officio Dominicali honoraretur. Sed quia eadem feria ieiuniis postmodum applicata est, † vt reliquæ Gregorius Iunior statuit esse solennem officiis vndecunque collectis, & maxime ex æstiualibus Dominicis, vnde & Antiphonæ ex Dominicalibus Euangeliis quintis feriis adhuc ascriptæ reperiuntur, vt ex Euangelio, Homo quidam erat diues: &, Ibat Iesus: & in hebdomada quoque Pentecostes, quinta feria officio Dominicæ inofficiatur. Sabbata ante Quadragesimam & ante Palmas Dominicarum suarum officia recipiunt: nec immerito, cum quilibet dies priuati, de suis Dominicis soleant inofficiari. Ad omnes horas quadragesimales G genua flectimus. Item ad Missam, etiamsi salutatio præcedat orationem, nisi alia oratio sine salutatione præcesserit: tunc enim ad priorem tantum genua flectimus: excepto, in quarta feria post Palmas, vbi ad vtrasque iuxta Romanum ordinem genua flectimus.

† Greg Iunior, vt reliquas statuit.

CAPVT LI.

De oratione super populum.

ORationem super populum in quadragesima, ideo frequentamus: quia cum maiorem conflictum in ieiuniis & orationibus contra spirituales nequitias sumimus, necessario nos instantius Deo commendare debemus. Nam oratio post communionem, pro solis communicantibus solet orare. Populus autem etsi quotidie in Quadragesima conueniat, non tamen quotidie, vt deberet, communicat. Ne ergo populus ita oratione vt communione careret, adiecta est oratio super populum. In qua non de communicatione, sed de populi protectione specialiter oratur. In Dominicis tamen diebus non dicitur, H quia genuflectio vitatur, quæ huic orationi à populo antiquitus persoluebatur, vel potius ideo, quia omnes, iuxta attestationem sancti Ambrosij, in Dominicis diebus communicare deberẽt, quibus & oratio post communionem pro benedictione sufficere posset. Sciendum est autem, iuxta antiquos Patres, quod soli cõmunicantes diuinis mysteriis interesse consueuerunt, vnde & ante oblationem iuxta Canones iubebantur exire Catechumeni & pœnitentes, † videlicet qui nondum se parauerunt ad communicandum. Hoc quoque ipsa sacramentorum innuit confectio, in qua sacerdos non pro sola sua oblatione & communicatione, sed & aliorum rogat, & maxime in oratione post communionem, pro solis communicantibus orare videtur. Nec proprie communio dici potest, nisi plures de eodem sacrificio participent. Apud Græcos etiam, vt legitur, excommunicandus est, qui vsque ad tertiam Dominicam non communicauerit. Beatissimi quoq; Patres nostri Ambrosius & Augustinus, ad quotidianam nos hortantur

† vt qui

A

cõmunionem. Sed quia hoc modo nec ab omnibus presbyteris in Quadragesima nedum à laicis obseruatur, congrue adiecta est oratio super populum, vt vel eo tempore vltima benedictione populus non careret, dum tamen communicare non soleret. Hinc quoq; & illa consuetudo apud modernos, quæ non fuit apud antiquos, inoleuisse videtur, vt & in alijs temporibus, etiam presbyteri post finem Mislæ benedicant, ne populum ita benedictione, vt communione, priuatum discedere permittant.

Capvt LII.

De diebus Dominicæ passionis.

A Dominica de passione Domini, non dicitur vsque in Pascha, Gloria Patri ad Responsoria vel ad Introitus, vel ad Psalmum, Venite, ad quem etiam repetitio Inuitatoris solet mutari, id est, vt ad primum versum à medio, ad secundum autem à principio repetatur, & sic vsq; in finem alternetur. In Psalmis ad tertiam nocturnam, legitur Homilia de Euangelio, Cum appropinquaret. Iuxta ordinem

B

non dimittitur salutatio ad passiones, nisi in Parasceue, † vbi & sacerdotale officium reticetur, sed, Gloria tibi Domine, non subiungimus. Sciendum autem, si quando infra passionem Domini de aliquo Sancto agimus, Gloria Patri, non omittimus. In feria secunda & tertia post Palmas, duæ lectiones leguntur continuatam ad Missam, vt in Natiuitate Domini. Item in sabbato post mediam Quadragesimam, & in quarta feria, post Palmas Palmas, duæ lectiones leguntur, & † singulæ accipiunt genu flexiones, nec immerito: Nam & Apostolus in eadẽ die in Antiphona ad Introitum, Omnia cœlestia & terrestria & infernalia ad genuflexionem pro passione Domini hortatur, quæ in hac die cõsilio Iudæorum facta legitur, quod enim in hac die Iudæi consiliati sunt, hoc in Parasceue peractum est.

† à sacerdote officium.

† singulas accipiunt.

C

Sicut ergo Parasceue plus quam aliæ feriæ sextæ in genuflexionibus celebris habetur: sic & in hac quarta feria plus quam in alijs, genuflectere merito debemus. Cum enim omnes quartas ferias pro passione Domini seruemus, quis negat illam nobis maxime obseruandam, quæ nobis eandem specialius passionem annuatim repræsentat? Iuxta Romanum quoq; ordinem, easdem orationem cum genu flexionibus in quarta feria dicere debemus, quas & Parasceue ante salutationem crucis sancta Ecclesia solet obseruare. Præterea hæc hebdomada iuxta † Romanum Ordinem maior appellatur eo quod ex sanctissimo Dominicæ passionis sacramento insignior cæteris habeantur. Iure ergo eandem & lectionibus & genuflexionibus siue in alijs obseruationibus celebriorem, quam alias habemus. Iuxta Romanum ordinem in cœna Domini in Parasceue & Sabbato sancto, ad matutinales laudes post Benedictus, sub silentio dicendum est, Kyrie eleyson preces & orationes. In Cœna Domini, Gloria Patri, & Gloria in excelsis reticetur, nisi vbi Chrisma consecratur: Diaconi tamen Dalmaticis, & Subdiaconi subdiaconalibus vtuntur. In qua

† Romanã auctoritatem.

D

die sub anathemate interdicitur, ne quis soluat Quadragesimale ieiunium, vt Priscillanistæ faciunt. Sic enim sancti Patres nostri in Laodicensi & in Toletano Concilio constituisse leguntur. Hinc B. Leo in sermone de Quadragesima: Qui, inquit, in Quadragesima vnum diem prætermittit, totam Quadragesimam violaur, præcipue † illam diem, quę cum finis sit quadragesimæ, magis est obseruanda, quam alij. quia omnis laus in fine canitur quam maxime. In Parasceue officium à lectione, non ab oratione, iuxta ordinem incipitur. Nam oratio finis esse solet potius officiorum, quam principium, vt in ipsa Missa patet, & in singularibus cursibus. In eadem die ante singulas orationes, præter illam de Iudęis, Flectamus genua, dicimus: statimque, Leuare: Postea orationem subiungimus, Romano more, sicut & in alijs diebus continuamus.

† illa præcipue die.

(·.·)

E

Capvt LIII.

De Sabbato sancto.

IN sabbato sancto Zozimus Papa cereum magnum benedici constituit, qui & ante benedictionem illuminandus est, & in octauis Paschæ populo distribuendus ad suffumigandum rebus eorum, quem Diaconus accepta benedictione ab aliquo sacerdote debet benedicere. Duodecim lectiones iuxta Romanum Ordinem legendæ sunt absque titulis, ante baptismum. Post baptismum presbyteri demum possunt Missam, si necesse fuerit, priuatim celebrare, quia iam renati sunt, de quibus specialiter in Missa agere debemus: nec postea à lectionibus, quas iam audiuimus: sed à Litania, incipere solemus.

Missa priuata.

F

Capvt LIV.

De Paschali obseruatione.

IVxta Romanam auctoritatem, Agnus in Pascha benedicitur, non [ad] altare, sed ad communem mensam. Credo in vnum, [Glo]ria huiusmodi, quondie vsque in octauam dicimus, vt in die sancto. Versum Gradualis, Benedictus qui venit, in quinta feria: Lapidem, in sexta feria congrue dicimus, in qua Dominus à Iudæis reprobatus est. In sabbato infra octauas Paschæ, Antiphona: Cum esset sero, ad vesperam cantatur, eo quod idem Euangelium apud antiquos vsque ad, Thomas autem, in eodem sabbato legebatur, sicut adhuc breuiaria Euangeliorum testantur. Ad hanc vesperam feriales psalmi dicuntur cum Alleluia, & in nocte Dominica nocturna & nouem lectiones iuxta Romanum Ordinem. Et sic deinceps feriales psalmos ad vesperam & ad nocturnam cum Alleluia dicimus, nisi festum occurrat nouem lectionum. Semper tamen ad matutinas, Dominus regnauit, recitamus. Sed

G

quia quamplures, omnes dies hinc vsque in Octauam Pentecostes cum tribus psalmis & lectionibus obseruare volunt, operæ precium videtur, vt ad auctoritatem sedis Apostolicæ recurramus, & inde, quid nobis faciendum sit, exploremus, vnde totius Christianæ religionis formam accepimus, Gregorius Papa in Apostolica sede constitutus, † in hac causa tale statutum promulgauit: A die, inquit, resurrectionis, vsque in sabbatum in albis, & à die Pentecostes vsq; in sabbatum eiusdem hebdomadæ, tres psalmos tantum ad nocturnas, tresque lectiones antiquo more cantamus & legimus. Omnibus alijs diebus per totum annum, si festiuitas est, nouem psalmos & nouem lectiones & Respon. dicimus: alijs autem diebus duodecim psalmos & tres lectiones recitamus. In diebus Dominicis octodecim psalmos, excepto die Paschæ, & die Pentecostes, & nouem lectiones dicimus. Hoc etiam vsquequaq; tuxta Romanum Ordinem ita fieri statuimus, vt supra notauimus. In octaua Paschæ historiam, Dignus es Domine, & Apocalypsin, iuxta ordinem incipimus.

† de ho..

H

Capvt LV.

De festis infra Paschale tempus.

AB octaua Paschæ vsque in Pentecosten, in festo trium Responsoriorum, vnum Alleluia tantum: Nouem vero lectionum, duo Alleluia ad Missam cantamus, siue de resurrectione, siue de alio festo. Et cum duo Alleluia dicimus, non primum, sed secundum repetimus. Præfationem quoque vsque in Ascensionem Domini, non omittimus, quia die & nocte Paschale officium celebramus. Incongruum enim esset, vt sola præfatio ferialiter, & omnia alia Paschaliter obseruarentur. In natiuitate tamen Apostolorum Philippi & Iacobi, prefationem de Apostolis dicimus: sicut & de Cruce in Inuentione ipsius. Hoc tempore nullus festi vigiliam ieiunare vel obseruare iubemur, nisi Ascensionis & Pentecostes. Hoc quoque congrue in omnibus vigilijs obseruatur, vt Nona de futuro festo peragatur,

si tamen

A

si tamen post Missam differtur, videlicet, vt postquam de festo post Missam incipimus, nullam deinceps cum nona dissonantiam officiorum faciamus: quam maxime sancti Patres in dispositione eorundem deuitare studuerunt. Sciendum autem quod Antiqui de sanctis communiter in Paschalibus cantare solebant, vnde & adhuc de vno quæ ad plures pertinent, cantantur, vt Alleluia, Gaudete: & offertorium, Confitebuntur: & Responsorium, In seruis suis. Et hoc ideo, quia vniuersali resurrectione, cuius typus eo tempore agitur, communis est lætitia & festiuitas iustorum, Ideo etiam inuenitur in Martyrologiis, siue in sacramentariis, festiuitas sanctorum Iacobi & Philippi, & omnium Apostolorum. Eusebius Papa à beato Petro 32. constituit, vt omnes Christiani Inuentionem sanctæ Crucis V. Nonas Maii solenniter celebrarent. Vnde & nos illam cum pleno officio obseruare debemus, quod non incongrue ita ordinare possumus. Antiphona, Helena. In-

B

† Domini est terra.

uitatorium, Alleluia, Regem crucifixum. In I. nocturno, Antiphona, Adoremus. Antiphona, Adoramus. Antiphona, Tuam crucem. Psal. † Domine Deus noster. Conserua me. Domine in virtute. Vers. Omnis terra. Responsorium, Hoc signum crucis. Responsorium, Agnus Dei Christus. Responsorium, Ecce vicit leo. In secundo nocturno, Antiphonæ, Crucem sanctam, Per signum crucis, Nos autem. Psalmi, Domini est terra, Magnus Dominus, Iubilate. Versus, Dicite in nationibus Dominus regnauit à ligno. Responsorium, Dignus es Domine. Responsorium, Audiui. Responsor. Dulce lignum. In tertio nocturno, Antiphona, Saluator mundi. Antiphona, Salua nos. Antiphon. O magnū. Psal mi, Cantate, prim. Dominus regnauit, exultet, Cantate, secūd. Vers. Mihi autē absit gloriari. Respons. Bonum est confiteri Domino. Respons. Dicant nunc. Respons. O crux benedicta. Ad laudēs matutinales, Antiphona: Helena Constantini. Antiphona. Tunc præcepit. Antiph. Helena sancta. Antiphona, Cumq; ascend. Antiphona, Orabat Iudas. In Euangelio, Antiph. Cum

C

orasset Iudas. De sancto autem Alexādro & sociis eius post Benedicamus, commemorare solemus. Exaltatio autem sanctæ crucis non adeo generaliter & solenniter celebratur, & hoc fortasse ideo, quia nullum inde tam speciale statutum, vt de inuentione, reperitur.

Capvt LVI.

De Pascha annotino.

Romani annotinum Pascha quasi anniuersarium pascha dicunt, quia antiquitus apud illos, qui in priori Pascha baptizati erant, in sequenti anno eadem die ad Ecclesiam conuenere, suæq; regenerationis anniuersarium diem cum oblationibus solenniter celebrauerunt. Cuius diei hoc erat officium, Resurrexi, per totum. Lectio, Vidi Ostium. Euan. Erat homo ex pharisæis, cum orationibus ad hoc competentibus: quæ omnia apertissime de gratia

D

regeneratorum agere videntur. Sed quamuis huiusmodi anniuersarius à paucis vsquam obseruetur, authentici tamē libri ipsum obseruari debere innuunt, qui nobis lectionem & Euangelium sub titulo Paschę annotini, annuatim prescribunt. Si enim quilibet suum natalem, quo ad æternam mortem natus est, obseruat: quanto magis illum obseruare deberet, quo ad æternam vitam regeneratus est?

Capvt LVII.

De Litaniis.

Maior Litania à beato Gregorio Papa primo, propter pestilentiam ipsius temporis instituta est, quia & Ioanni Episcopo Rauennati scribens, diem Litaniæ, temporis cineris & cilicii appellat. Triduanæ autem Litaniæ ante A-

† quas

scensionem Domini non Romanæ, sed Gallicanæ sunt: † quia illas sanctus Mammertus Viennensis Episcopus instituisse legitur: quas sancti patres non equitando, non vestibus preciosis vtendo, sed in cinere & cilicio, sicut & maiorem Litaniam, obseruari statuerunt. In quarum vltima

E

die, id est, in vigilia Ascensionis Domini, canitur officium, Vocem Iocunditatis. Offertor. Viri Galilæi. Communio, Pater cum essem.

Capvt LVIII.

De hebdomada Pentecostes.

Ieiunium ęstiuale semper infra Pentecosten est celebrandum. Nam orationes & lectiones de eodem ieiunio, agunt de † spiritu sancto. Sicut ergo ieiunium vernale semper infra quadragesimam est celebrandum, eo quod quadragesimalia habeat officia: ita & istud infra festum Spiritus sancti, vnde habet officia, apte celebratur. Sic enim

† festo sancti Spiritus.

F

sancti patres de vtroq; ieiunio constituisse leguntur. In ieiunio Pentecostes, genua non flectimus, iuxta Romanum Ordinem. Quidam etiam ad Missam ieiunii, nec Gloria in excelsis prætermittunt, sed incongrue, cum eadem Missa de tertia mutetur ad sextam. Sunt enim tres horæ in die, ex Dominica passione ad celebranda mysteria consecratæ, videlicet, Tertia, in qua linguis Iudæorum: Sexta, in qua manibus gentilium crucifixus est. Nona, in qua emisit spiritum. Inter quas hora tertia in festiuis diebus maxime obseruatur, ea fortasse ratione, quia inter reliquas passionis horas, tempori Dominicæ resurrectionis siue Natiuitatis propinquior esse videatur. Sexta vero vel nona, ieiuniorum officiis deputantur. Excepto autem in Cęna Domini, In sabbato sancto Paschæ & Pentecostes, nūquam alicui Missæ, Gloria in excelsis asscribitur, nisi illi, quam & festiue ad tertiam celebrare debemus. Ergo non incongrue & Missis huius ieiunii, Gloria in excelsis, subtrahimus, quas non festiue ad Tertiam, sed ad Sextam obseruare solemus. Quidam autem satis apte in hoc ieiunio

Horæ tertia sexta, ac nona.

G

duas Missas cantant, vnam ad Tertiam solenniter, cū Gloria in excelsis, vt festo Spiritus sancti satisfaciant: Alteram post Sextam pro ieiunio, sicut festo S. Thomæ, satisfaciūt in ieiunio hyemali, & festo sancti Matthæi in ieiunio autumnali. Item sancto Marco in Litania maiore, & annunciationi sanctę Marię in quadragesima, videlicet vt prior Missa festo, secunda vero satisfaciat ieiunio. Ad † quam etiam non gradualia, vt antiquitus, sed Alleluia cantamus.

† quod

Capvt LIX.

De octauis Pentecostes.

Sequitur Dominica vacans, cui attitulatur lectio, Vidi ostium: orationem vero, id est, Deprecationem, ex quadragesima, & Euangelium de Pascha annotino mutuauit: officium autem de ipso die Pentecostes, eo quod

H

octaua eius sit, competenter accipit. Ad nocturnam, nouem lectiones iuxta Romanum ordinem dicimus, licet totidem responsoria de Spiritu sancto, in antiquis Antiphonariis non inueniamus. Et hoc fortasse ideo, quia Romani non singulis lectionibus singula semper subiungunt responsoria nam Tertium siue nonum multoties prætermittunt. Nos tamen prædictis nouem lectionibus totidem Responsoria Alleluiata vndecumq; collecta, Gregoriano more subnectimus, id est, communiones pro Responsoriis accipientes, vt in aliquibus libris reperitur. In crastinum autem de libris Regum ad nocturnam legimus & canimus, & officium ad Missam: Domine in tua, nisi aliquod † celebre festum habeamus. Ipsum etiam officium in sequenti Dominica Romano more possimus repetere, si tamen eo anno vsque in aduentum Domini plures hebdomadæ fuerint. Sin autem, officio: Domine in tua, solæ feriæ † sufficiant, sicut cuilibet Dominicali officio feriæ sufficiunt, cuius Dominicam aliquod celebre officium occupauerit.

† festum celebrare debeamus.

† sufficiūt.

Ca-

A

Capvt LX.

De officio sanctæ Trinitatis.

QVidam autem officium de sancta Trinitate, in octaua Pentecostes instituunt, licet non sit Alleluiarum, quod & per totam subsequentem hebdomadam obseruandum putant, sed non est authenticum. Nam quidam Leodicensis Stephanus idem officium, sicut & historiam de inuentione sancti Stephani, composuisse asseritur, quæ vtraq; ab Apostolica sede respuuntur. Vnde piæ memoriæ Alexander Papa de † hac re inquisitus, respondit, iuxta Romanum Ordinem nullum die specialiter ascribi debere solennitati sanctæ Trinitatis sicut nec sanctæ vnitatis, præcipue cum in omni Dominica, immo quotidie, vtriusque memoria celebretur. Sciendum autem quendã † Albinum magistrum Karoli Imp. rogatu sancti Bonifacii archiepiscopi, vt aiunt, Missales orationes de sancta Trinitate composuisse, & in secunda feria de sapientia, In tertia de spiritu sancto, In quarta de charitate, In quinta de angelis, In sexta de Cruce, in sabbato de sancta Maria. Et hoc ideo, vt presbyteri illius temporis nuper ad fidem cõuersi nondum Ecclesiasticis officiis instructi, nondum etiam librorum copia præditi, vel aliquid haberent, cum quo officium suum qualibet die possent explere. Vnde & adhuc quidam easdem orationes quotidie, etiam cum † proprio abundent † officio, nolunt prætermittere. In singulis quoque hebdomadibus, sexta feria de Cruce, & sabbato de sancta Maria pene vsquequaque seruatur: non tam ex auctoritate quam ex deuotione. Sicut igitur huiusmodi obseruationes nulli magis hebdomadæ, quam alii, ascribuntur. Ita nihilominus & illa de sancta Trinitate, Incongruum ergo videtur, vnam Dominicam cum orationibus Albini, & cantu Stephani. De sancta Trinitate celebrari: cum omnes Dominicæ authenticis abundent officiis, quæ non minus nobis intimant honorem sanctæ Trinitatis. Præfationem autem de sancta Trinitate, quam in diebus Dominicis frequentamus, non ex Albino, sed ex Romana auctoritate suscepimus. Nam hæc est vna ex illis nouem, quas solas Pelagius Papa antecessor Gregorii constituit obseruari. Fecit tamen idem † Albinus in sancta Ecclesia non contemnendum opus, nam Gregorianas orationes in libris sacramentorum collegisse asseritur, paucis aliis adiectis, quas tamen sub obelo notandas esse indicauit. Deinde alias orationes siue præfationes, etsi non Gregorianas, ecclesiasticæ tamen celebritati idoneas collegit, sicut prologus testatur, quem post Gregorianas orationes, in medio eiusdem libri, collocauit.

† hoc inquisitus.

† Albinum

B

*

† propria.
† officia.

C

† Albinus

Capvt LXI.

De concordia & ordine officiorum.

SCiendum autem, quod sanctus Gregorius ita Ecclesiastica ordinauit officia, vt prima oratio in Missa, officio, lectioni & Euangelio semper concordet: sicut in omnibus solennitatibus deprehendi potest. Sed hanc concordiam in æstiualibus Dominicis illi maxime confundunt, qui vacantium Dominicarum orationes incongrue assumunt. Verbi gratia, vt illam orationem, Deprecationem, etsi in octaua Pentecostes post ieiunium quatuor temporum legitime ponatur, multoties tamen & inter Dominicas in tertio loco reperitur: & hoc ideo, quia & prædictum ieiunium in secunda hebdomada post Pentecosten aliquando, licet incongrue, celebretur. Qui ergo prædictam orationem tertio Dominicali officio applicauerit, concordiam officiorum vsque in aduentum Domini secundum ordinem disturbabit. Eodem modo & ille peccabat, si quis post ieiunium autumnale orationi vacantis Dominicæ, siue illi orationi, Absolue, quæ ieiunium præcedit, *aliquid ex Dominicalibus officiis adaptauerit. His ergo præmissis, ita Missales orationes singulis officiis feriatim copulentur, vt illa oratio, Omnipotens sempiterne Deus, qui abundantia pietatis, illi Euangelio, Duo homines, sociëtur, quæ adinuicem adeo concordant, vt deuotio Publicani in ipsa oratione exprimi videatur. Item illa secreta, Deus qui legalium † differentia sacrificiorum, semper iungenda est illi offertorio, Sicut in holocausto. Nam quamuis & aliæ huiusmodi orationes suis officiis indubitanter concordent, in prædictis tamen euidentior concordia notatur: quam qui diligenter obseruauerit, nec antea, nec postea concordiam officiorum disturbabit, si per ordinem officiis orationes viritim sociare voluerit.

D

* aliquod

E

† differentiam hostiarum

Capvt LXII.

De Dominicali officio non facile prætermittendo.

IVxta Romanam consuetudinem, in omni Dominica ecclesiastico conuentui cum officio *Dominicæ satisfacimus, nisi aliqua multum celebris festiuitas in ipsa die occurrat, vt festum Ioannis Baptistæ, vel sancti Petri Apostoli: pro quibus non minus quam pro Dominica populus solet congregari, quas & in aliis diebus solennissime celebraremus. Item cum plures * sint Dominicæ quam officia, non vt quidam differimus, sed quoties necesse fuit, aliqua repetimus: illo duntaxat obseruato, vt vltimum officium in proxima tantum hebdomada ante aduentum Domini cantetur. Est enim præparatio Dominici aduentus, qui semper in quinta Dominica ante Natale Domini debet initiari, videlicet vt sicut antiqui patres per quinq; ætatum curricula, siue per quinque libros Moysis, de aduentu Christi edocti sunt, nihilominus & nos per quinque Dominicas de aduentu eius instruamur, vt iuxta Euangelium eiusdem diei, de quinque panibus, cum quinq; millibus hominum, saturari mereamur.

* Dominicali

* sunt.

F

Explicit μικρολόγος.

OLYMPIODORI, IN ECCLESIASTEN SALOMONIS, ENARRATIO, ZENOBIO ACCIAIOLO, FLORENTINO, interprete.

G

EX XISTI SENENSIS, BIBLIOTHECÆ SANCTÆ, LIBRO IV.

OLympiodorus Monachus natione Græcus, Philosophus Peripatetica schola, cuius extant præclari in Aristotelis Meteora Commentarii; scripsit Græce iuxta triplicem sensum, Enarrationem in Ecclesiasten, succinctam, eruditam, breuem & elegantem; quam Zenobius Acciaiolus Florentinus in Latinum transtulit: Eius initium est; Rerum certam cognitionem.

SED ET DE OLYMPIODORO, ET ALIIS EIVSDEM NOMINIS CONSVLE SACRVM APPARATVM Posseuini.

PRÆFATIO.

H

RErum certam cognitionem cum à Deo Salomon accepisset, qui fuit filius Dauid non solum carnis progenie sed imitatione virtutis, triplici ipsas diuisione partitus est: in Morales scilicet, ac Naturales, & eas quæ intellectu solo percipiuntur. Ac Morales quidem tradidit in Prouerbiis: Naturales autem in Ecclesiastæ Sententiis; Intelligibiles vero in Canticis canticorum. Est tamen inuenire & in Ecclesiaste, Moralium interspersam doctrinam; & rerũ Naturalium, in Prouerbiis: cum tamen sua propria singulis discreta sint. Cantica vera Canticorũ, totum prorsus vbique de intellectualibus disserit, spectatque ad allegoricum sensum: Sed & in Ecclesiaste ac in Prouerbiis est item inuenire quæ intellectualia sunt. Se vero ipsum Ecclesiasten; hoc est, Concionatorem, Salomon nominauit

3 Salomonis librorum argumentum

A *minaut; tanquam cunctos mortales in Ecclesia cœtum vocans & in concordiam nectens, ac in communi Physicarum rerum speculationem tradens. Illud quoque sciendum est, sapientem hunc nostrum Ecclesiasten, modo è sua ipsius loqui persona, modo eius personam gerere qui ea quæ in Mundo sunt, attonitus admiretur. Atque hæc quidem vt in prævio quodam prospectu dicta à nobis sint: Primum vero caput, hæc ferme complectitur. Ecclesiastæ genus narrat & dignitatem, tum vero & ciuitatē ipsam in qua Regia illi constituta erat. Decernit autem atque ostendit quæcumque in hoc Mundo sunt, vanitatem esse: non quod omnia damnet atq; accuset, verum potius consilia hominum reprehendit qui in hoc Mundo spem suam collocasse videntur. Docet autem & de Solis ipsius motu;*

Argumentum Libri canticorū.

B *primo quidem Lectionis occursu, physice loquens, cum tamen ad Theologicam allegoriam eius mens intentioque pertineat. Idem inquit & de Fluminibus, quæ in Mare prorumpunt neque illud complent. Hinc etiam docet in rebus quæ crearit Deus, nihil esse recens ac nouum; sed eas eum tueri locum quem ab Opifice Deo semel sortitæ sunt. Neque vero oculum expleri posse aspectu; neque penitus scire homines prima præteritorum, neque futurorum postrema; laboriosamq; occupationem filiis hominum Deum dedisse: Agere autem homines quæcumque agant, nulla quidem necessitate, electione autem spiritus: hæc est, propriè libertatis: Quodque peruersum est, donec in sua prauitate persistat, conciuari corrigique non posse. Vt autem sermoni suo fidem autoritatemque concuiet, vtpote qui omnia quæ in Mundo sunt vana esse affirmat; docet se sapientem & Regem diuitemque fuisse, vt ita facilius in animos legentium irrepat, vanitatem cuncta appellans. Docet etiam in multitudine sapientiæ, multitudinem esse cognitionis; meminitque de Mundi huius lætitia: contenditque, si fieri possit, vt rationalis substantia*

C *quæ nobis inest, saluam fieri carnem.*

Capvt I.

Verba Ecclesiastæ filii Dauid Regis Israel in Hierusalem: Vanitas vanitatum; omnia vanitas.* *Verba* (Cuncta scilicet hæc verba sapientis Ecclesiastæ erudientis nos aspernari vitæ huius vanitatem; auditorem conuertunt atque hortantur ad verbum Fidei, quæ est in Christum Deum nostrum. *Ecclesiaste.*) Tanquam in Ecclesia Dei, verba sapientiæ custodiantur; Ecclesiasten se Salomon nominauit. *Filii Dauid.*) Suum genus ac dignitatem refert Ecclesiastes vt ad personæ autoritatem animum conuertentes, promptiores reddamur ad doctrinam suscipiendam. Quod autem spectat ad latentem sensum, ita intellige: *Dauid*, interpretatur manu fortis; manu autem fortis est omnia continens Deus. Huius vero Filius Dominus noster Iesus

D Christus, verus est Ecclesiastes qui ex omnibus gentibus populisque duobus vnam sibi fecit Ecclesiam, quique regnat in vero Israel. *Israel* namque interpretatur, mens vi-

Psal. 71. dens Deum in visione pacis regiam sedem habens, iuxta quod scriptum est: *Et factus est in pace locus eius*; Hierusalem siquidem pro visione pacis accipitur. Ipse igitur manifeste nos docet voluntatem hominum qui circa mundana versantur, vanitatem esse; quam & diffusius, vanitatum vanitatem appellat. *Quid habet homo amplius in omni labore suo quo laborat sub Sole?* Omnes quidem homines sub eodem Sole versamur: eorum vero qui laborant, alii quidem vires intendunt suas ob ea quæ Solem supereminent, vt cœleste regnum in hæreditatem accipiant; alii vero ob ea laborant quæ sunt sub Sole, vt inanem scilicet gloriam, vel pecunias dignitatem ve acquirant. Quid igitur (inquit) homine homo amplius habet in eo labore quo laborat sub Sole; quando omnes relicta præsenti vita communem mortem subimus? *Generatio præterit & generatio aduenit, terra autem in æternum stat.*

E Eorum quæ creata sunt, alia quidem durant absq; successione, cum præsenti sæculo simul extantia, veluti Cœlum, Terra, Astra, & Sol: alia vero corrumpuntur ac pereunt, sed generis successione seruantur, vt homines sunt, vt aues, vt pisces ac plantæ. Quid igitur homines laboratis circa terrena; quando ipsa terra sensu carens elementum, in longinquum tempus perdurat; vos autem secundum generationem peritis? Aut ita intellige: Terra quidam in æternum stat, accusatrix vestri effecta, in qua nefaria opera perpetrastis. Mystico autem sensu: *Generatio præterit*, Iudæorum scilicet, eiecta & repulsa: *Generatio* vero *aduenit*; eorum scilicet qui in Christum crediderunt. Sacra vero Scriptura, terra nuncupatur; instat enim terræ, immobilis est, fructus gignit, omnibus patet, ac omnes accipit, veterique ac Nouo Testamento subnixa manet in sæculum, immobiles habens & iustorum promissiones, & quæ peccatoribus reposita declarantur supplicia. *Oritur Sol & in locum suum aspirat.* Certum Solis cursum dispositionemq; ostendit, vt nos ad illius contemplationem attollat qui fabricatus est Solem. Mouetur autem circu- F

lari motu vt nonnulli arguunt ex verbis Esdræ ita dicentis; *Magna est terra, & excelsum est cœlum, & velox cursu est Sol, & vertitur in circulo cœli, & in vna die ad locum suum reuertitur.* 3. Esdr. 4.

Quasi dicat: hic etiam Sol quamlibet magnus; ad Solem iustitiæ comparatus, vanitas est. Mystico autem sensu ita intellige: Oritur Sol in cordibus Fidelium dirigens adhuc proficientes, ad ea quæ agenda sunt; sed & in ipsis occidit quando altitudines sententiarum inquirunt, atq; ita maius desiderium cognitionis illis accendit. Aliter: Oritur Sol, vnigenitum Dei Verbum è paterno sinu: occidit in nouissimis diebus, ad occasum vitæ eius, carne assumpta, suam quodammodo diuinitatem occultans: Ipsis quidem fidelibus Deus immutabiliter factus homo cognoscebatur, ab Infidelibus autem simplex & verus esse homo putabatur. Oritur insuper ex Deipara Maria secundum carnem; occidit autem Inferni ima descendens: Sed & rursus exoritur, à mortuis surgens. Quibuscumque autem modis hunc Solem consideres, omnes fideles trahit ad regnum cœlorum, verissime restatus; Cum autem exaltatus G

fuero, omnia traham ad meipsum. *Ibi ipse oriens transit ad* Ioan. 12.

Notum, & flectitur ad Aquilonem. Climata explicat quæ Sol percurrit: Symbolice autem contemplando, poteris Notum intelligere qui à calida Mundi regione spirat; pro insita hominibus rationali prudentia quæ nequaquam torpet, sed quia ignea feruensque est. Aquilonem vero pro fortitudine; est enim ventus hic acer & expeditus. Libem, pro temperantia quæ infrigerat voluptates corporis & exsiccat: Apelioten vero seu Subsolanum, pro ipsa iustitia quæ per omnes commeat extenditurque virtutes.

Ventorum Symbolica interpretatio.

Omnes igitur animæ regiones illustrans, interno splendore radiat Sol iustitiæ. Aliter: Deus Verbum carne assumpta, villas & ciuitates ad Notum constitutas ipse suis pedibus circuiuit; per Apostolos autem, Boreales plagas Egentibus itaque Ecclesiam congregans, omnia demum collustrans; omnes ad salutem conuertit. *Lustrans in circuitu pergit Spiritus, & in circulos suos reuertitur.* Literali quidem sensu; spiritum vocat Solem propter motus velocitatem. H

Nonnulli tamen è Gentilium opinione ita etiam exponunt, quoniam ij putant Solem anima præditum esse animal. Mystico autem sensu; Spiritus sanctus Apostolis infusus, circuire illos terras omnes faciebat; & Euangeliū prædicare: sed & Apostolus induxit, vt conuerso itinere redeuntes, eos inuiserent quos prius in doctrina fidei erudierant, vt in Actis Apostolorum plane inuenies. *Omnes Torrentes intrant Mare, & Mare non redūdat.* Mos est diuinæ Scripturæ, vt *omnes* pro plerisq; accipiat, iuxta illud; *Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt*: neque enim Iusti neque Prophetæ declinauerunt. Est igitur admirari sapientiam Creatoris, quonam pacto hoc fiat vt plerisque fluuiis Mare intrantibus, ipsum tamen in terminis suis consistat. Mystice autem; flumina sunt Apostoli, iuxta quod scriptum est: *Et Torrente voluptatis tuæ potabis eos*, Mare autem intelligitur præsens vita, iuxta illud; *Hoc Mare magnum & spatiosum.* Euangelici itaque Apostolicique sermones in dulcorem mutant huius vitæ salsedinem: verum Mare hoc

Psalm. 13.

Psalm. 35.

Psalm. 103

nequa-

A

nequaquam impletur; neque enim omnium fides est. Moraliter autem, quasi proposito exemplo subinnuit eos homines qui inexplebilis auaritiæ morbo laborant; insatiabile namque illorum desiderium non expletur, quanquã more Torrentium vndique ad illos diuitiæ confluant.

Amos 5 & 9.

Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant. Amos Propheta inquit: *Qui vocat aquas Maris & effundit eas super faciem terræ.* Videtur itaque hoc loco physicas adducere rationes: quod videlicet aqua Maris, à nubibus inde attracta, & in terram effusa faciat ipsos Torrentes. Inquit igitur: E Mari Torrentes fluuiique exorti rursus in illud reuertantur. Mystico autem intellectu: ad locum vnde Apostoli exierunt, illuc fecerunt vt Fideles conuerterentur: ad Deum videlicet, vt in lumine Domini postea ambularent. Aliter: Qui è virtute in vitium ac malitiam decidunt, Torrentum ac fluuiorum, more ex alto quodam loco in præceps concauumque ac terrestre delabuntur. Possunt tamẽ & cum ad ipsum iam vitæ terminum peruenerint, resipiscere, ad pœnitentiam redeuntes; & per conuersionem reuerti iterum in viam quæ perducit ad Paradisum vnde homo primus electus fuit. *Cunctæ rationes difficiles, non poterit homo eas explicare sermone.* Rationes quæ de cæterarum rerum cognitione afferendæ sunt, magnam difficultatem habẽt eo quod non possunt homines quantumuis magna pollentes ingenii vi, rerum omnium absolutam consequi cognitionẽ.

B

Rerum rationes non facile tradi posse.

Aliter: Omnes rationes, tam quæ ad secularem quam quæ ad diuinam sapientiam pertinent, non sine labore tradi possunt; sæculares tamen ac mundanæ scientiæ plerumq; discentibus detrimentum adducunt. Scientia vero Dei ac diuinus sermo semper est vtilis; quem tamen non poterit homo pro dignitate explicare, licet alioquin prudens sit, nisi qui accepit donum doctrinę sapientiæque sermonem. Aliter: Semper fere diuini verbi doctores laborant, atque in angustia sunt, ac plerumque ab ipsa doctrina retrahuntur, cum frustra se videant operam insumere ac laborem solum lucrari, ob auditorum inobedientiam ac desidiam. Prædicationis itaque officium deterret eos qui cum negligentia audiuntur. Aliter: Oportet prius facere ac deinde alios docere. Labor est itaque non vulgaris atque exiguus sed valde periculosus, quemquam alios ea docere quæ prius ipse non fecerit. Quapropter homo perfectus ac prudens cum rei magnitudinem contemplatur, ab ipsa prædicatione resilit ac retrahitur.

C

Prædicationis officium magnitudine sua deterret prudentes. Labor est valde periculosus, alios docere quæ prius non feceris.

Non saturabitur oculus visu, neque auris auditu implebitur.

Verba hæc secundum physicam rationem ita exponi possunt, videlicet: Neque oculus vniuersam sensibilẽ creaturam Mundique machinam potest complecti, neque cuiusquam mens omnes capere rationes atque sermones qui de illa explicari possent: quia videlicet deest homo qui de iis loquatur ac doceat. Aliter: Oculi hominum cum valde agiles sint ac quodammodo lubrici, ad concupiscentiam proni sunt neque expleri possunt. Sed & qui pruritum aurium patiuntur, semper quidem res nouas discere gestiunt & affectant; nunquam tamẽ curant ad veritatis notitiam peruenire: quapropter & diuini verbi Præcones nõ laborant vt aures oculosque discentium modestos temperatosque efficiant. Aliter: audiendi sensus ac videndi, principales regii que sunt ac cæterorum sensuum maxime rationales: proprias nãque operationes humanæ vitæ perutiles ac necessarias sine vlla satietate efficiunt. Gustus autem, Odoratus ac Tactus, citius fatigantur ac tædio afficiũtur. *Quid est quod fuit? Ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est? Ipsum quod faciendum est.* Creatarum rerum aliæ quidem æternæ sunt; id est, semel creatæ, successionem nõ habituræ; vt Sol, vt Luna; perpetuo durant. Aliæ vero per successionem conseruantur, quæ videlicet sunt sub Sole vt animalia ipsa ac plantæ quæ generationi subiacent & corruptioni. De huiusmodi ergo Creaturis quarum successio seruatur, habetur hic sermo; homo siquidẽ natus est olim fuitque ab initio, quo defuncto alius generatur. Item & planta fuit, planta nascitur. *Et non est aliquid recens sub Sole: neque quis dicat ac loquatur, ecce hoc nouum est, iam enim præcesserunt in sæculis quæ fuerunt ante nos.* Sæculum quandoque spatium vitæ humanæ significat, iuxta illud; Non comedam carnem in sæculum; id est, in tota vita mea: Et alibi: Erit tibi

D

Visus & Auditus omnium sensuum maxime rationales sunt. Ibidem.

Sæculum pro humanæ vitæ spatio.

seruus in sæculum. Quandoque autem perpetuum, tempus etiam durationem Mundi huius ab initio Creationis vsque ad finem. Dicit ergo nihil; esse nouum in successionibus hominum, animalium ac plantarum. Aliter etiã: Qui probi officiosique fuerint in hac vita, in futuro sæculo coronantur; puniuntur autem scelesti. *Quid est igitur quod fuit? Ipsum quod futurum est:* Quasi dicat officiose quispiam vixit? præmia virtutis accipiet, scelestè alius vixit? sui flagitii pœnas dabit. Quæ igitur in futura vita & sæculo nobis aduenient, præmia illorum erunt quæ in hac vita sæculoque præcesserint. *Non est priorum memoria, sed nec eorum quidem qui postremo futuri sunt erit recordatio cum iis qui futuri sunt in nouissimo.* Particularia singulorum hominum facta, quæ in tota vita gesserunt, sunt quodammodo infinita, vt eorum meminisse nequaquam possimus: sed neque scimus ea quę posteri ac venturi facient; hoc est, ignoramus quæ sigillatim cuncti homines ab initio Mundi fecerint. Neque enim cum illis in vita fuimus, sed neque eorum qui post nos futuri sunt cognitionem habemus. Vniuersalia enim scire forsasse quodammodo possumus, particularia vero cuncta scire non possumus. Non est igitur priorum memoria: neque in nouissimis futurorum. Aliter: Qui officiose vixerunt in hoc mundo, mox cœlestis regni præmium consequuti nõ habent in sensu memoriam laborum quos in præsenti vita pertulerunt: sed neque sensu animoque percipiunt damnatorum pœnam: non erit itaque ipsis memoria cum illis qui futuri sunt in nouissimis: hoc est eorum qui nunc puniuntur: Non quod vlla obliuio animas occupatura sit: sed: quia ex præsenti voluptate, dolorum memoria cessabit, iuxta quod scriptum est, *In die bonorum: obliuio est malorum. Ego Ecclesiastes fui rex Israel in Ierusalem.* Quia nos adhortatur sensibilia cuncta despicere; facilius autem consilio illius creditur qui ea cõtemnenda proponat quæ ipse possederit ac expertus fuerit: adeo suam nobis exposuit dignitatem vt cum attentione verba eius accipiamus. *Et dedi cor meum ad quærendum, & speculandum in sapientia de omnibus quæ sunt sub Sole.* Et cum Dei munere sapientiam accepissem, totam meam mentem dedi in cõsiderationem rerum quæ sunt sub Sole. Aduerte autem quod Ecclesiastes non contemplatur inaccessibilia quæ sunt super cœlum, sed quæ sub Sole sunt: Inquit igitur: non humana intelligentia speculatus sum, sed vtens sapientia quæ mihi dono Dei tradita fuit. *Quoniam laboriosam distentionem dedit Deus filiis hominum, vt occuparentur in ea.* Filios hominum vocat, qui ad hęc terrena & vana sunt attoniti, iuxta illud quod in Psalmo legitur: *Filii hominum vsquequo graui corde?* Vide igitur in sapientia quod laboriosam occupationem dedit Deus filiis hominum: ad magnam enim illorum vtilitatem factum est, quod in comparandis diuitiis & in acquirenda inani gloria, ac etiam in iis quæ ventri ac gulę gratificantur, summopere laborandum sit. Si enim labores & angustias tantas subimus ac patimur vt possideamus quæ vana sunt: quonam flagitiis ac sceleris progrederemur, si hæc ipsa otiosis nobis vltro aduenirent? Vtiliter igitur data est hominibus hæc difficilis distentio vel occupatio. Si autem & ipsa virtus cum labore perficitur, & hoc item homini perutile est. Si enim quoquo te vertas, & circa bonum & circa malum laborare oportet: consequitur vero malum punitio, bonum autem fruitio voluptasque ineffabilis: sine vlla comparatione præoptandus est labor & occupatio circa bonum. Præsertim vero officiosus vir qui vere vacat virtuti, circa multa occupari non debet, iuxta illud Euangelii dictum: *Martha Martha sollicita es & turbaris erga plurima.* paucis vero est opus ac vnum est necessarium: Quo loco intelligit de præceptis: aut de Charitate, præcepta omnia continente. Vtiliter itaque data est hominibus laboriosa atque difficilis occupatio. *Vidi quæ fiunt cuncta sub Sole, & ecce omnia vanitas & afflictio spiritus.* Quæcunque (inquit) faciunt homines non quæ operantur eorum bonorum gratia quæ sunt super Solem, atque cœlestium: sed eorum gratia quæ sunt sub Sole corruptibilium ac terrestriũ omnia vidi quod vanitas sunt: præter hoc enim quod elabuntur ac euanescunt, etiam disponunt se homines ad supplicia post præsentem vitam futura: quandoquidem nulla coacti necessitate hæc faciunt: sed præuia electione

E

F

Beati quo sensu percepturi sint Damnatorum pœnam.

In die bonorum ne sis immemor malorum. Eccl 11. 6.

G

Psal. 4. Dei sapientia est factum quod virtutes & vitia, homini, labore constant.

H

A tes prætitulantur, eo quod propriis careant officiis. Vnde & ex præcedentibus quartis feriis ieiuniorum, Romano more inofficiantur, vt illæ duæ quæ vernale ieiunium subsequuntur, & hyemale. Illa autem post æstiuale ieiunium, non cum quarta feria, sed multo conuenientius cum officio Pentecostes suppletur, eo quod sit octaua eius. Post ieiunium etiam autumnale, quidam ex quarta feria, Dominicam sequentem inofficiant, vt paucitati Dominicalium officiorum in æstate hoc supplemento subueniant. Sed Romani huiusmodi penuriam repetitione Dominicalium officiorum supplent. Vnde & prædictam *compilationem ex quarta feria, quasi non necessariam, ibi prætermittere solent. Hæ autem Dominicæ antiquitus ab officio vacabant, quia celebratio ordinationum iuxta decreta sanctorum Patrum, tam sero fiebat in sabbato, vt potius Dominicæ, quam sabbato, ascriberetur. Nam beatissimus Leo Papa primus, vsque in mane Dominicæ diei ordinationes rite celebrari posse testatus est, continuato tamen sabbati ieiunio: immo ipsas Leuiticas ordinationes & sacerdotales numquam, nisi in Dominica, iussit celebrari, Dioscoro scribens Episcopo: Consecrandis, inquit, numquam benedictio detur, nisi in Dominica, quæ à sabbati vespera initiatur. Item beatus Gelasius Papa successor eius, omnibus Episcopis scribens, decreuit, vt in sabbatis quatuor temporum ordinationes circa vesperam celebrarentur. Vnde & Romanus ordo in Quadragesima in sabbato ordinationum orationem super populum interdicit, ad quam Antiqui non solum capita, sed & genua flectebant, quod Nicæni canones in Dominica fieri penitus vetant. Sanctus quoque Gregorius dies ordinationum suis homiliis insigniuit vt Dominicas. Videlicet hæc duo Euangelia: Anno quintodecimo, & Arborem fici, exponens ad populum. Item sanctus Leo Papa illud Euangelium, Assumpsit Iesus, de ieiunio vernali exposuit: quasi Dominicæ die satisfaciens, infra quam ipse semper ordinationes fieri constituit.

*completionem.

B

Genuflexiones in Dominica prohibitæ.

C

Capvt XXX.

De Aduentu Domini.

AB Aduentu Domini vsque ad Natiuitatem eius, Te Deum laudamus, Gloria in excelsis Deo, Ite Missa est, dimittimus: quia maior gloria noui Testamenti, quam veteris, cuius typum infra Aduentum Domini obseruamus. *Aliquando etiam festiuius Natale Domini suscipimus, si huiusmodi glorificationes aliquandiu supprессas quasi de nouo illa die incipimus. Quidam infra Aduentum Domini Casulis pro Dalmaticis vtuntur. Quidam solito more vestiuntur, eo quod Missam ad tertiam & Alleluia, sicut & tota æstate dicimt. In natiuitate tamen Apostolorum, siue dedicatione Ecclesiæ, prædictas glorificationes non omittimus. Hinc vsque post octauam Pentecostes solitam mentionem sanctæ Crucis ad vesperam siue ad matutinas, & in tertia sexta, & de sancta Trinitate Dominicis diebus reticere solemus. Nam quod quidam illo breuissimo spatio, quod purificationem sanctæ Mariæ & Septuagesimam aliquando disiungit, mentionem sanctæ Crucis resumunt, non adeo congruum videtur, cum illo tempore de infantia Christi potius, quam passione cantetur atque legatur.

*Aliquanto.

D

Capvt XXXI.

De Euangelio, cum appropinquaret.

IN Dominica prima de Aduentu Domini, quidam legunt Euangelium, Erunt signa, eo quod sanctus Gregorius in libro Homiliarum illud in primis posuerit. Sed parum attendunt, quia idem Apostolicus in eodem libro huiusmodi ordinem non attendit, in quo plura Euangelia penitus non tetigit: insuper & quæ exposuit, multoties posteriora prioribus anteponere consueuit. Alii initium Marci Euangelistæ legunt, sed quia inusitatum est, pauci assentiuntur. Nos autem ex antiqua traditione, Cum appropinquaret, legimus, non vtique sedi Apostolicæ, si aliter iusserit, præiudicantes, sed interim auctoritatem sanctorum Patrum sectantes. Nam & sanctus Hieronymus in libro Comitis ita ordinauit, cuius libri ordinem & sanctus Gregorius diligentissime obseruauit, siue dum lectionibus & Euangeliis Missales orationes in Sacramentario adaptaret, siue dum Antiphonas ex eisdem Euangeliis quam plurimis diebus in Antiphonario articularet. Ipsum quoque Euangelium, Cum appropinquaret, etsi de itinere Domini ad passionem agere historialiter videatur, non tamen istius aduentus omnino obliuiscitur, cum pueri Hebræorum in laudem eius illud Psalmistæ in altum proclament: Benedictus qui venit in nomine Domini. Quod auctor Antiphonarii de hoc aduentu proculdubio intellexit, cum inde Responsorium in historiam Dominicæ Natiuitatis *composuerit.

E

Psalm. 117. *composuit.

F

Capvt XXXII.

De Historia, Clama.

QVidam historiam, Clama, à quarta feria hyemalis ieiunii omni anno incipiunt, etiamsi adhuc duodecim dies vsque ad Natiuitatem Domini remaneant. Æstimant enim hanc historiam pro eodem ieiunio esse institutam, sed falluntur. Si enim Romana auctoritas illam ad hoc instrueret, ante Dominicam vacantem, id est, Canite tuba, hanc quoque sicut diurnalia eiusdem ieiunii officia collocaret. Nam hoc in omnibus huiusmodi ieiuniis obseruatur, vt officia eorum semper Dominicam vacantē præcedant, quæ etiam post ista semper obseruatur, iuxta statuta sanctorum Patrum, aut penitus prætermittitur. Nec vtique aliqua Dominica vacans, proprie dicitur, nisi quæ huiusmodi ieiunii officia indiuise sequitur, à quibus & ipsa inofficiatur, si necesse fuerit, vt obseruetur. Præterea si eadem historia pro ieiunio instituta esset, superfluo secundam, tertiam, quartam, quintam feriam eodem modo, vt sextam, inofficiatas haberet, cum tamen nihil ad illas prædictum ieiunium pertineat. Patet ergo, hanc historiam non pro ieiunio, sed potius ad hoc esse institutam, vt proxima hebdomada ante Natiuitatem Domini, sicut & ante Pascha, tanto plus in officiis *habeat, quanto vicinior Dominicæ solennitati existat. Nam & Antiphonarius hoc innuere videtur, qui historiam, Canite tuba, proximam Dominicam ante Natiuitatem vocat, & hanc, id est, Clama, infra hebdomadam eiusdem Dominicæ canendam subsequenter *innuit, singulis feriis singulas matutinales laudes attribuens. Sunt autem ita descriptæ, vt eo anno obseruentur, cum Natiuitas Domini in Dominicam, & vigilia in sabbatum occurrit, quod & Antiphona, Nolite timere, in quarta feria præcedenti descripta, & Antiphona, Expectetur, de Cantico sabbati vigiliæ ascripta, demonstrant. Vnde & ipsum sabbatum speciali matutinali laude insigniri non necesse habuit. Nam omni anno, aut eiusdem vigiliæ officium obtinebit, aut alterius feriæ, quam eadem vigilia eo anno occupauerit. Illo non negligenter obseruato, vt sabbatum semper de vigilia ferialem psalmum & canticum Antiphona possideat.

G

*habeatur

*insinuat.

H

Capvt XXXIII.

De septem diebus ante Natale Domini.

SCiendum itaque est, quod prædicta officia non sunt ieiunii, sed Dominicæ, & quinque feriarum ac vigiliæ, vnde & annuatim eadem officia ab octaua die, quæ Natiuitatem Domini præcedit, congruem cipimus, vt totam illam septimanam statutis officiis celebrem habeamus, nec tamen aliquem diem præter Sanctorum institutionem huic celebritati ex nostra parte applicemus. Et hoc quoque non otiose notandum, quia huius septimanæ officia, etsi specialiter pro ieiunio, vt probatum est, non sint instituta, numquam tamen illud omnino relinquunt, nisi eo anno, dum Natiuitas Dominica occurrit. Tunc

enim

A enim vigilia in sabbato euenit, & hoc ieiunium extra hanc septimanam in præcedenti sabbato celebrari compellit. Nam officium vigiliæ & ieiunii simul vna die competenter nequeunt obseruari. In omnibus autem aliis annis, idem ieiunium aut ex integro, aut ex aliqua parte prædictæ septimanæ includitur, & per legitimas eius ferias celebratur. Vnde & Antiphonæ de Euangeliis huius ieiunii, quamuis cum ipso multoties anticipentur, in ento tamen in quarta & sexta feria & sabbato eiusdem septimanæ describuntur, quia easdem ferias idem ieiunium adeo frequentat, vt vix vno anno illas ex integro derelinquat. Hoc quoque prouidendum, quod vigilia cum in Dominica euenerit, sex sibi responsoria de Dominicali historia cum Dominicalibus Psalmis assumat: tria vero vltima & matutinales laudes cum ferialibus Psalmis sabbato concedat. Ad Missam omnia de vigilia, sed festiue cum alleluia, Veru Domine.

B

Capvt XXXIV.

De Natali Domini.

IN Natali Domini finito nono responsorio, Euangelium, Liber generationis, legitur. Deinde, Te Deum laudamus, cum pulsatione signorum dicitur: sicq; finitis nocturnalibus vigiliis, Missa Dominus dixit, ante matutinales laudes, cum Benedicamus Domino, non cum Ite Missa est, completur: ne populo quasi licentiam abeundi infra matutinales laudes dedisse videamur, quas statim post Missam, iterum concrepantibus signis, incipere solemus.

Cur in Missa prima non, Ite Missa est: sed, Benedicamus Domino, decantetur.

Capvt XXXV.

De secunda Vespera sancti Stephani.

C OMnes authentici Antiphonarii secundam vesperam sancto Stephano concedunt ex integro. vnde & reliquis festiuitatibus per annum hoc exemplo secundam Vesperam ex toto concedimus, etiam si maior festiuitas subsequatur. Non enim congruum est, vt Psalmos vespertinales tantummodo præcedenti festo, reliqua vero subsequenti tribuamus. Nam sancti Patres nullum nobis inde exemplum reliquerunt, qui potissimum nos concordiam officiorum singulari diligentia seruare docuerunt. Summa tamen festiuitas, si quando minorem subsequitur, secundam vesperam prioris festi ex toto sibi non incongrue vendicabit, vt octaua Domini secundam vesperam sancti Siluestri. Vesperam quidem de quolibet festo vniformiter perficimus, deinde alterius festi, si necesse fuerit, post Benedicamus Domino, memoriam facimus, vt de sancto Stephano, & de sancto Ioanne obseruamus.

Capvt XXXVI.

De Innocentibus.

D IN Natiuitate Innocentium, Gloria in excelsis, & Alleluia secundum ordinem reticemus. Item, Te Deum laudamus, &, Ite Missa est, quæ cum Gloria in excelsis, Romano more solent admitti vel prætermitti. Hæc, inquam, omnia omittuntur, nisi Dominica fuerit. Gloria patri vero numquam dimittimus, nisi de passione Domini. Merito autem passio sanctorum Innocentium minus festiue quam aliorum sanctorum celebratur, quia licet martyrio coronati, nondum tamen ad gloriam, sed ad † infernalem pœnam discesserunt. Nam ante descensum Christi ad inferos, nullus sanctorum ad illam gloriam peruenit, ad quam Christus antiquos sanctos perduxit, & deinceps suos sequaces perducere non desinit. Sed quia ipsi in resurrectione Dominica, cum reliquis sanctis liberari & conglorificari meruerunt, conuenientissime & ipsi iuxta ordinem, solitam gloriam in officiis cum reliquis sanctis obtinebunt, si natalis eorum vsq; ad diem resurrectionis, id est, Dominicam peruenerit. Octauam

† In infernali pœna sine intelligere, carent symboli Patrum, seu sinum Abrahæ, quo ante Christi mortem Innocentes martyres descenderunt, vnde

E quoque eorum eodem modo, vt aliorum sanctorum, celebramus: quia iam transacta die resurrectionis, non dubitamus eos glorificatos cum aliis sanctis.

tamen Christi morte in cælum recepti sunt

Capvt XXXVII.

De officio, Dum medium silentium.

SI Natiuitas Domini, vel aliqua subsequentium solennitatum in Dominica euenerit: officium, Dum medium silentium, post natalem Innocentium ad priuatos dies congrue seruatur: sicut & in aliis Dominicis agimus, si aliquando celebrius in festiuo habuerimus. vnde etiam idem officium Romano more repetitur, si quando ab Octaua Domini vsque ad Epiphaniam, Dominica, euenerit. Omnis enim Dominica a Natiuitate Domini, vsque ad Epiphaniam, ex antiqua traditione illud obtinebit: quæ tamen celebriori festo occupata non fuerit.

F nam cum hoc officium de Natiuitate Domini agat, conuenientissime illis Dominicis adaptatur, quæ & reliqua officia de eadem solennitate solent obtinere. Non enim illi sunt audiendi, qui hoc officium, eo quod de Natiuitate agat, numquam post octauam Domini dicendum existimant: cum tamen ipsi vigiliam Epiphaniæ de Natiuitate Domini ex integro inofficiare soleant & debeant. Ipsi quoque si Dominica in octaua sancti Stephani vel aliorum euenerit, Dominicam de octaua inofficiant, dum tamen Ecclesiastica solennitas, non pro octaua S. Stephani, sed pro octaua Domini agatur. Hoc autem S. Patres in dispositione officiorum summopere procurauerunt, vt officium semper instanti celebritati concordaret: ne clerus aliud quam populus, in ecclesiasticis celebritatibus obseruaret. Præterea omnes Dominicæ solennitates sibi inuicem affines, hoc habent priuilegium, vt obseruatio earum ad inuicem continuetur: vt, Resurrectionis vsque ad Ascensionem, & Ascensionis vsque ad Pentecosten commemoramus, & omnes Dominicas iis solennitatibus interpositas de eisdem inofficiamus.

De Dominica celebrandum Officium, etiamsi in illa Octaua sancti Stephani aut aliorum euenerit.

G Sic quoque & natiuitatis Dominicæ, vsque ad Epiphaniam memoriam agimus, nisi inquantum festis Sanctorum vel octauis eorum satisfacere cogimur. Eodem quoque modo infra hunc terminum occurrentes Dominicæ, officium de Natiuitate possidebunt.

Capvt XXXVIII.

De eodem officio in alia Dominica repetendo.

QVamuis autem duæ Dominicæ multoties eueniant eo tempore, numquam tamen ambas Dominicali officio occupari festa Sanctorum permittent: nisi eo tantum anno, dum vigilia Epiphaniæ in Dominica euenerit. Vnde & sanctus Gregorius satis competenter vnum Dominicale officium eo tempore ordinauit, eo quod & ibi vna tantum Dominica, omni pene anno occurrat, quæ huiusmodi officio indigeat. Nec hoc vtique sanctus Gregorius, vel post Epiphaniam, vel post Pentecosten seruare curauit, vt tot officia semper haberemus, quot Dominicæ possent euenire.

H Nam optime præuidit huiusmodi inæqualitatem, repetitione officiorum facile emendari posse. Vnde & nos, cum vigilia Epiphaniæ in Dominica occurrit, prioris Dominicæ officium pleniter repetimus. Sic & in Dominicis post Epiphaniam & post Pentecosten, quoties necesse fuerit, iuxta Romanam consuetudinem facere debemus. Sicut enim historias Dominicarum, inquantum tempori sufficit, repetimus, nihilominus & officia earum repetere possumus. Nam & Dominicale officium alii Dominicæ, quæ eiusdem obseruantiæ est, non † competentius adhibebitur, quam singulis priuatis diebus, qui Dominicarum officia dum recipiunt, ex festiuis ferialia efficiunt: hoc tamen non tam ex Ecclesiastici conuentus necessitate, quam ex propria deuotione vsquequaq; vsitamus. Non ergo magis incongrua videatur, si idem officium in alia Dominica, vt Ecclesiastico conuentui satisfiat, repetatur.

† incompetentez.

A

Capvt XXXIX.

De octaua Domini

IN octaua Domini, iuxta Romanam auctoritatem, non officium, Puer natus est: sed, Vultum tuum, vt in Graduali libro habetur, cum Alleluia, Post partum virgo: cantamus, & orationem Gregorianam, Deus qui salutis æternæ: non illam, Deus qui nos Natiuit. dicimus. Est notandum, huius octauæ officium euidentissime de sancta Maria agere. Vnde & Romani ea die ad sanctam Mariam stationem faciunt, nec immerito: nuper enim, cum Natiuitatem Domini celebraremus, nullum tam speciale officium matri eius attribuere potuimus. Vnde non incongrue illam specialius in octaua Domini veneramur, ne solennitate Filii sui expers esse videatur, quam tamen in eadem solennitate post Dominum maxime honorandam esse non dubitamus. Matutinales quoque laudes huius octauæ, de sancta Maria agunt expressissime. Vnde & illa responsoria de Natiuitate Domini, quæ de sancta Maria commemorant, huic diei congrue attitulantur, ne à Gregoriano eiusdem diei officio discrepemus in aliquo. Apte autem omnia in hunc modum ordinari possunt. Ad Vesperam Antiph. Tecum principium, cum reliquis. Respõsorium Congratulamini. Hymnus, A solis. In Euangelio Antiph. Magnum hæreditatis. Inuitatorium, Christus natus est. Antiph. Dominus dixit. Antiph. In sole. Antiph. Eleuamini. Resp. Descendit. Respons. O magnum. Responsorium, Sancta & immaculata. Antiph. Speciosus. Antiph. Rex omnis. Antiphona, Suscepimus. Respõsorium, Beata & veneranda. Responsorium, Congratulamini. Responsorium, Continet in gremio. Antiph. Homo natus. Antiph. Exultabunt. Antiph. Notum fecit. Responsorium, Confirmatum est. Responsorium, Nesciens mater. Responsorium, Verbum caro. Matutinales laudes, O admirabile, per ordinem. Eædem Antiphonæ, in secunda vespera super Psalmos de Natiuitate Domini leguntur. In Euangelio Antiphona, Qui de terra est. In Dominica autem post Natiuitatem Domini, ita ordinabitur: Inuitatorium, Christus natus est. Psalmi Dominicales, cum tribus antiphonis de Natiuitate Domini. Responsorium, Descendit. Responsorium, Quem vidistis. Respons. O magnum. In 2. noct. Responsorium. Continet in gremio. Responsorium. Confirmatum est, Responsorium. Hic qui aduenit. In tertio nocturno Responsorium, Ecce Agnus Dei. Respons. Benedictus. Respons. O regem. Matutinales laudes, Quem vidistis. In Euangelio: Dum medium. Notandum autem, in octaua Domini nocturnalem cantum de sancta Maria multum agere, quia & diurnale officium in honorem eius videtur institutum. In Dominicali autem nocte, non tam de sancta Maria, quam de Natiuitate Domini agimus: quia & in diurnali officio specialiter de Natiuitate Domini commemoramus: Est autem traditio sanctorum Patrum, vt in huiusmodi festiuitatibus officio Missæ, reliqua concordent officia.

Rationale diuinorū.

B

C

D

Capvt XL.

De Epiphania.

SI vigilia Epiphaniæ in Dominicam euenerit, in nocte, vt prædictum est, canimus. In die quoque officium, Dum medium, vt in priori Dominica, pleniter obseruamus. Si autem in alia die occurrit, idem quidem officium, sed cum lectione, Scimus: & Euangelio, Defuncto Herode. vnde & communio, Tolle puerum, sumpta est, cantamus: quia hoc officium ante vsum huius vigiliæ ibi cantabatur, vtpote Dominica eiusdem hebdomadæ, sicut &, Vocem iucunditatis, canitur in vigilia Ascensionis, & assumitur Communio de eiusdem diei Euangelio. In Epiphania ad nocturnas, iuxta Romanum Ordinem, Inuitatorium reticemus: vt à dolosa inuitatione Herodis discrepemus: ab Antiphona Afferte, ea nocte incipitur. Antiphona, Fluminis, cum Psalmo in ternam nocturnam differtur: quia maior laudatio, quam Alleluia sonat, sub gratia est, cuius typum tertia nocturna gerit, quam ante legem vel sub lege, quod præcedentes nocturnæ significant. Vnde & omnes historiæ, quæ sibi Alleluia vendicant, plus Alleluia in tertia nocturna frequentant. Si Epiphaniam Dominicam euenerit, nihil in ea die de officio Dominicæ tangimus. Quod tamen infra Octauam eius ideo obseruare solemus, vt lectiones & Euangelia ferialia, quæ de baptismo Domini sonant, eo tempore recitentur, cum & festum de Baptismo Domini agitur.

E

Cur nocte Epi. hanc Inuitatorium non dicatur. Vide eadē de re Guil. Durandū

Capvt XLI.

De Dominicis post Epiphaniam.

SI antem per interiacentes dies ab Epiphania vsque in octauam eius, Dominica euenerit, necessario eo die Ecclesiastico conuentui, cum Dominicali officio * satisfacimus, quem non pro Epiphania, sed pro Dominica conuenisse scimus. Dominicales quoque Psalmi, cum cantu de Epiphania, sunt recitandi. Sic enim omnem Dominicam, Dominicis solennitatibus interpositam, nec tamen celebriori officio occupatam, de eisdem inofficiare solemus. Priuatos quoque dies solennitatibus interuenientes, ita obseruamus, vt Inuitatorium & vnam Antiphonam, super ferialem Nocturnam: item vers. Responsorium, & Matutinales laudes, & cætera, de festo dicamus. Iuxta Romanum enim ordinem ferialem nocturnam nunquam dimittimus, cum tria tantum Responsoria dicimus, nisi in hebdomada Paschæ & Pentecostes. Primæ ergo Dominicæ officium infra hanc octauam omni anno rite obseruatur, etiamsi propter pluralitatem hebdomadarum vsque ad Septuagesimam, repetendum videatur: sicut & alia duo officia, Omnis terra, Adorate, cum multoties sex occurrant hebdomadæ, his officiis inofficiandæ. Cum autem vna tantum Dominica inter Epiphaniam & Septuagesimam accidit, duo officia, nullo Ecclesiastico conuentu fieri hoc exigente, in vnam hebdomadam coniungere debebit, quicumque nullum eo anno ex statutis officiis prætermittere voluerit. Non ergo minus competenter idem officium aliquando in alia Dominica repetimus, cum nullum celebrius officium habuerimus, vnde Ecclesiastico conuentui rite satisfacere valeamus. Ipsi quoque priuati dies Romano more officium prioris Dominicæ recipiunt, si non aliunde competenter inofficiari possunt. tamen & aquæ benedictæ adspersionem, iuxta decretum sancti Alexandri Papæ, & Credo in vnum, non dimittimus.

F

*satisfaciemus.

G

Aquæ benedictæ adspersio.

Capvt XLII.

De duobus festis in vnum diem concurrentibus.

CVm duę festiuitates nouem lectionum in vnum diem concurrunt, quarum vtraque plenum per se exigit officium, celebriorem ex integro obseruamus, alterius vero postea tantum memoriam agimus. Si autem vtraque pleniter obseruanda videtur, aut in ipsa die ambabus singula officia persoluantur, iuxta quod & sanctus Gregorius in Sacramentario, & in Graduali libro aliquoties vni diei bina *ascripsit officia, aut vna earum in sequentem diem differatur, sicut sanctus Gregorius Papa festum sancti Pauli, post festum sancti Petri voluit obseruare. Nam illam vsurpationem, quæ ex duobus officiis in vna die obseruandis, vnum incomposite compingit, sanctorum Patrum auctoritas non admittit, (quæ semper nos in officiis concordiam custodire præmonuit) videlicet vt vnā nocturnam de vno festo, reliquas de alio obseruemus. Eo enim pacto si vtrique festo satisfacere niteremur, neutrum debita officiorum reuerentia celebrasse conuinceremur. Vt autem duorum festorum officia in vno die separatim compleantur, vel vnum eorum in alium diem differatur: non tam generali totius Ecclesiæ obseruationi, quam priuatæ religiosorum vacationi adiacere videtur, qui nullum de statis officiis prætermittere volunt.

H

*ascribit.

Festum commemorationis Pauli à D. Greg. institutū.

A

Capvt XLIII.

De Martyribus Romanis Pontificibus.

GRegorius huius nominis Papa septimus, Apostolicæ sedi præsidens constituit, vt Sanctorum omnium Romanorum Pontificum & martyrum festiuitates, solenniter vbiq; cum pleno officio celebrentur. Nam cum quælibet Ecclesia sui patroni, etiamsi Confessor fuerit, festum solenniter obseruet, quanto magis eorum, qui totius Ecclesiæ non tam patroni, quam patres extiterunt, quam etiam vsque ad martyrium verbis & exemplis instituere non destiterunt? Nota autem sanctum Gregorium Papam primum in Graduali libro de his martyribus sicut de confessoribus, Pontificialia instituisse officia, vt de sancto Marcello, Antiph. Statuit, & de S. Felice, Antiph. Sacerdotes, & hoc vtique satis congrue, propter excellentiam dignitatis apostolicæ.

B

Hoc etiam attendendo, Maiores nostri de eisdem Sanctis confessorum officia ad cursum diei & noctis leguntur obseruasse, quæ & Pontifici dignitatem eodem modo insinuant, nec tamen in aliquo eorum martyrio præiudicant. Idem & de sancto Apollinare obseruandum esse Gradualis liber demonstrat. Et de iis quidem sanctis Hymnus, Inuitatorium, Versus, Gloria & honore, Posuisti Domine, Magna est gloria eius, cantantur, vt de martyribus: reliqua vero per ordinem & de confessoribus. Quidam autem moderni, minus concordiam officiorum attendentes, de illis omnem cantum, vt de martyribus obseruant, præter ad Missam: asserentes congruũ esse, vt nocte de martyrio eorum: ad Missam autem, de sacerdotali eorum dignitate agatur. Sed conuenientior videtur superiorum obseruatio. Nam Missa in quolibet festo, reliqua solet informare officia.

Capvt XLIV.

De octauis Sanctorum.

C

IVxta Romanam auctoritatem, nullorum Sanctorum octauas obseruare debemus, nisi vnde certam aliquam traditionem à sanctis Patribus habemus. Eorũ quoque, quorum octauas celebramus, nullam quotidianam mentionem per interiacentes dies agimus, quia nullam auctoritatem inde habemus: exceptis de S. Maria, & de S. Petro, quorum memoriã & alio tempore non cessamus frequentare. In festo cuiuslibet sancti trium Responsoriorũ, * Nocturnam non dimittimus: sancto tamen Inuitatoriũ, Responsorium & matutinales laudes, & alia vsque ad finem Missæ concedimus. Reliqua de ferialibus. Nam iuxta Romanam consuetudinem, nullius sancti trium Responsoriorũ mentionem facimus post Missam, siue illa cantatur ad tertiam, siue ad sextam. Immo cum ipsa Missa mentionem sancti finimus. In festo autem nouem lectionum, omnia vsque ad secundam vesperam de festo agimus.

* Nocturnas. De festis trium Responsoriorum, ac nouem lectionum.

D

Capvt XLV.

De priori vespera Dominicali.

POst octauam Epiphaniæ, siue priuata dies sit, siue Dominica, leguntur epistolæ Pauli vsq; ad Septuagesimã. Prior vespera cuiuslibet Dominicæ crastinam exigit orationem: quia capitulum ante Magnificat, sequenti ascribitur Dominicæ: sicut in Dominica de Aduentu Domini, & Quadragesimæ, siue passionis Dominicæ comprobatur, quod & in aliis solennitatibus pene vsquequaq; frequentatur. Hoc vtique & Responsoria & Antiphonæ indicant, quæ de crastina historia ad priorem vesperam solent anticipari. Aliquando tamen vltima Antiphona de Euangelio prioris Dominicæ, ad vesperam prædictam reseruatur, vt in Dominicis post Epiphaniam & Pascha, quæ tamen adeo concordant, vt Antiphona præcedentis Dominicæ orationi subsequentis optime conueniat.

E

Capvt XLVI.

De Aqua adspersionis, Gloria in excelsis, Ite Missa est, & Credo.

ALexander Papa V. à beato Petro, constituit, vt sal & aqua benediceretur ad conspergendum populum, & habitacula eorum: quod & nos in omni Dominica iuxta Canones sequimur. Symmachus Papa in ordine 50. constituit, vt in Dominicis diebus & natalitiis Martyrum, hymnus, Gloria in excelsis, dicatur. quod & nos obseruamus in omni Dominica, & in festis nouem lectionum, excepto infra Aduentum Domini, & à Septuagesima vsque in Pascha, in iis tamen diebus natalia Apostolorum, & festa sanctæ Mariæ iuxta Romanam consuetudinem, Gloria in excelsis, recipiunt. Semper autem cum Gloria in excelsis, etiam, Te Deum, &, Ite Missa est, recitamus: nisi de Natiuitate Domini in nocte, & in cœna Domini, & in vigilia Paschæ & Pentecostes. Congrue autem & in festiuis diebus, Ite Missa est dicitus, quia tunc generalis conuentus celebrari solet, qui per huiusmodi denũciationem licentiam discedendi accipere solet.

F

Ad quotidiana autem Missarum solennia, non generaliter ab omnibus, sed à religiosis conuenitur, qui plus spiritualibus negociis quam secularibus inuigilant, qui & reliqua, dum licet, officia quotidie frequentant. Ergo conuenienter illis post Missam, vt non statim discedant, sed vt Dominum benedicãt, denũciatur. Huic assertioni & Ecclesiastica cõsuetudo videtur adstipulari: quia cum, Ite Missa est, dicimus, ad populum vertimur, quem discedere iubemus: cum autem Benedicamus Domino, dicimus, non ad populum, sed ad altare, id est, ad Dominum vertimur nosque ipsos non ad discedendum, sed ad benedicendũ Domino adhortamur. Sciendũ tamẽ, quod ite Missa est, infra aduẽtũ Dñi, & Septuagesimã, nõ recitetur: nõ quasi eo tẽpore nullus fiat cõuentus, qui sit dimittendus, sed potius pro tristitia temporis insinuanda. Sic &, Gloria in excelsis, dimittitur.

G

Credo in vnum, iuxta Canones, in omni Dominica, & in omnibus Dominicis solennitatibus, item in festis sanctæ Mariæ & Apostolorum, & sanctæ Crucis, & omnium Sanctorum, & dedicationis, debet cantare, nec immerito: nam & de iis singulis in eodem symbolo aliqua reperitur commemoratio. Hoc quoque notandum, quod cum, Gloria in excelsis, semper Dalmaticæ & subdiaconalia resumuntur.

Capvt XLVII.

De Septuagesima.

IN Septuagesima Heptateuchum incipiunt. Vnde & Alexander Papa secundus constituit, vt responsoria de eadem historia in eadem Dominica incipiantur, quæ & in sequenti Dominica repetantur, Alleluia etiam in sabbato ad vesperam iussit dimitti ante Septuagesimam. Ab hinc vsque, in cœnam Domini, Te Deum, Gloria in excelsis, Ite Missa est, Itẽ Dalmaticæ, & subdiaconalia antiquo more diminuntur.

H

In bissextili anno Natiuitatem sancti Matthiæ Apostoli colimus in illa die, quæ vigiliam eius proxime sequitur, non in alia, quæ propter bissextum eo anno in eodem Kalendario iteratur.

Annus bissextilis.

Capvt XLVIII.

De festis infra Septuagesimam, vel Quinquagesimam occurrentibus.

SI Purificatio sanctæ Mariæ infra septuagesimam euenerit, nihil in ea iuxta Romanam consuetudinem præter Alleluia de solita glorificatione mutamus. Sergius Papa à beato Petro lxxxvj. constituit, vt diebus Annunciationis Domini, & Dormitionis & Natiuitatis sanctæ Mariæ, & sancti Simeonis, quod Græci ὑπαπαντὴ vocant, Litania exeat à sancto Adriano, & ad sanctam Mariam populus

A cõmunionem. Sed quia hoc modo nec ab omnibus presbyteris in Quadragesima nedum à laicis obseruatur, congrue adiecta est oratio super populum, vt vel eo tempore vltima benedictione populus non careret, dum tamen communicare non soleret. Hinc quoq; & illa consuetudo apud modernos, quæ non fuit apud antiquos, inoleuisse videtur, vt & in aliis temporibus, etiam presbyteri post finem Missæ benedicant, ne populum ita benedictione, vt communione, priuatum discedere permittant.

Capvt LII.

De diebus Dominicæ passionis.

A Dominica de passione Domini, non dicitus vsque in Pascha, Gloria Patri ad Responsoria vel ad Introitus, vel ad Psalmum, Venite, ad quem etiam repetitio Inuitatorii solet mutari, id est, vt ad primum versum à medio, ad secundum autem à principio repetatur, & sic vsq; in finem alternetur. B In Psalmis ad tertiam nocturnam, legitur Homilia de Euangelio, Cum appropinquaret. Iuxta ordinem non dimittitur salutatio ad passiones, nisi in Parasceue, † vbi & sacerdotale officium reticetur, sed, Gloria tibi Domine, non subiungimus. Sciendum autem, si quando infra passionem Domini de aliquo Sancto agimus, Gloria Patri, non omittimus. In feria secunda & tertia post Palmas, duæ lectiones leguntur continuatam ad Missam, vt in Natiuitate Domini. Item in sabbato post mediam Quadragesimam, & in quarta feria, post Palmas Palmas, duæ lectiones leguntur, & † singulæ accipiunt genu flexiones, nec immerito: Nam & Apostolus in eadẽ die in Antiphona ad Introitum, Omnia cœlestia & terrestria & infernalia ad genuflexionem pro passione Domini hortatur, quæ in hac die cõsilio Iudæorum facta legitur, quod enim in hac die Iudæi consiliati sunt, hoc in Parasceue peractum est. C Sicut ergo Parasceue plus quam aliæ feriæ sextæ in genuflexionibus celebris habetur: sic & in hac quarta feria plus quàm in aliis, genuflectere merito debemus. Cum enim omnes quartas ferias pro passione Domini seruemus, quis negat illam nobis maxime obseruandam, quæ nobis eandem specialius passionem annuatim repræsentat? Iuxta Romanum quoq; ordinem, easdem orationem cum genuflexionibus in quarta feria dicere debemus, quas & Parasceue ante salutationem crucis sancta Ecclesia solet obseruare. Præterea hæc hebdomada iuxta † Romanum Ordinem maior appellatur eo quod ex sanctissimo Dominicæ passionis sacramento insignior cæteris habeantur. Iure ergo eandem & lectionibus & genuflexionibus siue in aliis obseruationibus celebriorem, quam alias habemus, iuxta Romanum ordinem in cœna Domini in Parasceue & Sabbato sancto, ad matutinales laudes post Benedictus, sub silentio dicendum est, Kyrie eleyson preces & orationes. In Cœna Domini, Gloria Patri, & Gloria in excelsis reticetur, nisi vbi Chrisma consecratur: Diaconi tamen Dalmaticis, & Subdiaconi subdiaconalibus vtuntur. D In qua die sub anathemate interdicitur, ne quis soluat Quadragesimale ieiunium, vt Priscillanistæ faciunt. Sic enim sancti Patres nostri in Laodicensi & in Toletano Concilio constituisse leguntur. Hinc B. Leo in sermone de Quadragesima: Qui, inquit, in Quadragesima vnum diem prętermittit, totam Quadragesimam violauit, præcipue † illam diem, quę cum finis sit quadragesimæ, magis est obseruanda, quam alii. quia omnis laus in fine canitur quam maxime. In Parasceue officium à lectione, non ab oratione, iuxta ordinem incipitur. Nam oratio finis esse solet potius officiorum, quam principium, vt in ipsa Missa patet, & in singularibus cursibus. In eadem die ante singulas orationes, præter illam de Iudęis, Flectamus genua, dicimus: statimque, Leuate: Postea orationem subiungimus, Romano more, sicut & in aliis diebus continuamus.

(∴)

† à Sacerdote officium.

† singulas recipiunt.

† Romanã auctoritatem.

† illa pręcipue die.

Capvt LIII.

De Sabbato sancto.

E In sabbato sancto Zoximus Papa cereum magnum benedici constituit, qui & ante benedictionem illuminandus est, & in octauis Paschæ populo distribuendus ad suffumigandum rebus eorum, quem Diaconus accepta benedictione ab aliquo sacerdote debet benedicere. Duodecim lectiones iuxta Romanum Ordinem legendæ sunt absque titulis, ante baptismum. Post baptismum presbyteri demum possunt Missam, si necesse fuerit, priuatim celebrare, quia iam renati sunt, de quibus specialiter in Missa agere debemus: nec postea à lectionibus, quas iam audiuimus: sed à Litania, incipere solemus.

Missa priuata.

Capvt LIV.

De Paschali obseruatione.

F Iuxta Romanam auctoritatem, Agnus in Pascha benedicitur, non ad altare, sed ad communem mensam. Credo in vnum, [illegible]dia huiusmodi, quotidie vsque in octauam dicimus, vt in die sancto. Versum Gradualis, Benedictus qui venit, in quinta feria: Lapidem, in sexta feria congrue dicimus, in qua Dominus à Iudæis reprobatus est. In sabbato infra octauas Paschæ, Antiphona: Cum esset sero, ad vesperam cantatur, eo quod idem Euangelium apud antiquos vsque ad, Thomas autem, in eodem sabbato legebatur, sicut adhuc breuiaria Euangeliorum testantur. Ad hanc vesperam feriales psalmi dicuntur cum Alleluia, & in nocte Dominica nocturna & nouem lectiones iuxta Romanum Ordinem. Et sic deinceps feriales psalmos ad vesperam & ad nocturnam cum Alleluia dicimus, nisi festum occurrat nouem lectionum. Semper tamen ad maturinas, Dominus regnauit, recitamus. G Sed quia quamplures, omnes dies hinc vsque in Octauam Pentecostes cum tribus psalmis & lectionibus obseruare volunt, operæ precium videtur, vt ad auctoritatem sedis Apostolicæ recurramus, & inde, quid nobis faciendum sit, exploremus, vnde totius Christianæ religionis formam accepimus, Gregorius Papa id Apostolica sede constitutus, † in hac causa tale statutum promulgauit: A die, inquit, resurrectionis, vsque in sabbatum in albis, & à die Pentecostes vsq; in sabbatum eiusdem hebdomadæ, tres psalmos tantum ad nocturnas, tresque lectiones antiquo more cantamus & legimus. Omnibus aliis diebus per totum annum, si festiuitas est, nouem psalmos & nouem lectiones & Respon. dicimus: aliis autem diebus duodecim psalmos & tres lectiones recitamus. In diebus Dominicis octodecim psalmos, excepto die Paschæ, & die Pentecostes, & nouem lectiones dicimus. Hoc etiam vsquequaq; iuxta Romanum Ordinem ita fieri statuimus, vt supra notauimus. In octaua Paschæ historiam, Dignus es Domine, & Apocalypsin, iuxta ordinem incipimus.

† de ho:.

Capvt LV.

De festis infra Paschale tempus.

H Ab octaua Paschæ vsque in Pentecosten, in festo trium Responsoriorum, vnum Alleluia tantum: Nouem vero lectionum, duo Alleluia ad Missam cantamus, siue de resurrectione, siue de alio festo. Et cum duo Alleluia dicimus, non primum, sed secundum repetimus. Præfationem quoque vsque in Ascensionem Domini, non omittimus, quia die & nocte Paschale officium celebramus. Incongruum enim esset, vt sola præfatio ferialiter, & omnia alia Paschaliter obseruarentur. In natiuitate tamen Apostolorum Philippi & Iacobi, pręfationem de Apostolis dicimus: sicut & de Cruce in Inuentione ipsius. Hoc tempore nullius festi vigiliam ieiunare vel obseruare iubemur, nisi Ascensionis & Pencostes. Hoc quoque congrue in omnibus vigiliis obseruatur, vt Nona de futuro festo peragatur,

si tamen

A

Caput LX.

De officio sanctæ Trinitatis.

QVidam autem officium de sancta Trinitate, in octaua Pentecostes instituunt, licet non sit Allelutarum, quod & per totam subsequentem hebdomadam obseruandum putant, sed non est authenticum. Nam quidam Leodicensis Stephanus idem officium, sicut & bistoriam de inuentione sancti Stephani, composuisse asseritur, quæ vtraq; ab Apostolica sede respuuntur. Vnde piæ memoriæ Alexander Papa de † hac re inquisitus, respondit, iuxta Romanum Ordinem nullum die specialiter ascribi debere solennitati sanctæ Trinitatis sicut nec sanctæ vnitatis, præcipue cum in omni Dominica, immo quotidie, vtriusque memoria celebretur. Sciendum autem quendã † Albinum magistrum Karoli Imp. rogatu sancti Bonifacii archiepiscopi, vtaiunt, Missales orationes de sancta Trinitate composuisse, & in secunda feria de sapientia, In tertia de spiritu sancto, In quarta de charitate, In quinta de angelis, In sexta de Cruce, in sabbato de sancta Maria. Et hoc ideo, vt presbyteri illius temporis nuper ad fidem cõuersi nondum Ecclesiasticis officiis instructi, nondum etiam librorum copia præditi, vel aliquid haberent, cum quo officium suum qualibet die possent explere. Vnde & adhuc quidam easdem orationes quotidie, etiam cum † proprio abundent † officio, nolunt prætermittere. In singulis quoque hebdomadibus, sexta feria de Cruce, & sabbato de sancta Maria pene vsquequaque seruatur: non tamen ex auctoritate quam ex deuotione. Sicut igitur huiusmodi obseruationes nulli magis hebdomadæ, quam alii, ascribuntur. Ita nihilominus & illa de sancta Trinitate, Incongruum ergo videtur, vnam Dominicam cum orationibus Albini, & cantu Stephani. De sancta Trinitate celebrari: cum omnes Dominicæ authenticis abundent officiis, quæ non minus nobis innuant honorem sanctæ Trinitatis. Præfationem autem de sancta Trinitate, quam in diebus Dominicis frequentamus, non ex Albino, sed ex Romana auctoritate suscepimus. Nam hæc est vna ex illis nouem, quas solas Pelagius Papa antecessor Gregorii constituit obseruari. Fecit tamen idem † Albinus in sancta Ecclesia non contemnendum opus, nam Gregorianas orationes in libris sacramentorum collegisse asseritur, paucis aliis adiectis, quas tamen sub obelo notandas esse indicauit. Deinde alias orationes siue præfationes, etsi non Gregorianas, ecclesiasticæ tamen celebritati idoneas collegit, sicut prologus restatur, quem post Gregorianas orationes, in medio eiusdem libri, collocauit.

† hoc inquisitus.

† Albinum

B

† propria.
† officia.

C

† Alboinus

Caput LXI.

De concordia & ordine officiorum.

SCiendum autem, quod sanctus Gregorius ita Ecclesiastica ordinauit officia, vt prima oratio in Missa, officio, lectioni & Euangelio semper concordet: sicut in omnibus solennitatibus deprehendi potest. Sed hanc concordiam in æstiualibus Dominicis illi maxime confundunt, qui vacantium Dominicarum orationes incongrue assumunt. Verbi gratia, vt illam orationem, Deprecationem, etsi in octaua Pentecostes post ieiunium quatuor temporum legitime ponatur, multoties tamen & inter Dominicas in tertio loco reperitur: & hoc ideo, quia & prædictum ieiunium in secunda hebdomada post Pentecosten aliquando, licet incongrue, celebretur. Qui ergo prædictam orationem tertio Dominicali officio applicauerit, concordiam officiorum vsque in aduentum Domini secundum ordinem disturbabit. Eodem modo & ille peccabat, si quis post ieiunium autumnale orationi vacantis Dominicæ, siue illi orationi, Absolue, quæ ieiunium præcedit, * aliquid ex Dominicalibus officiis adaptauerit. His ergo præmissis, ita Missales orationes singulis officiis feriarum copulentur, vt illa oratio, Omnipotens sempiterne Deus, qui abundantia pietatis, illi Euangelio, Duo homines, societur, quæ adinuicem adeo concordant, vt deuotio Publicani in ipsa oratione exprimi videatur. Item illa secreta, Deus qui legalium † differentia sacrificiorum, semper iungenda est illi offertorio, Sicut in holocausto. Nam quamuis & aliæ huiusmodi orationes suis officiis indubitanter concordent, in prædictis tamen euidentior concordia notatur: quam qui diligenter obseruauerit, nec antea, nec postea concordiam officiorum disturbabit, si per ordinem officiis orationes vitiom sociare voluerit.

D

* aliquod

E

† differentiam hostiarum

Caput LXII.

De Dominicali officio non facile prætermittendo.

IVxta Romanam consuetudinem, in omni Dominica ecclesiastico conuentui cum officio * Dominicæ satisfacimus, nisi aliqua multum celebris festiuitas in ipsa die occurrat, vt festum Ioannis Baptistæ, vel sancti Petri Apostoli: pro quibus non minus quam pro Dominica populus solet congregari, quas & in aliis diebus solennissime celebraremus. Item cum plures * sint Dominicæ quam officia, non vt quidam differimus, sed quoties necesse fuit, aliqua repetimus: illo duntaxat obseruato, vt vltimum officium in proxima tantum hebdomada ante aduentum Domini cantetur. Est enim præparatio Dominici aduentus, qui semper in quinta Dominica ante Natale Domini debet initiari, videlicet vt sicut antiqui patres per quinq; ætatum curricula, siue per quinque libros Moysis, de aduento Christi edocti sunt, nihilominus & nos per quinque Dominicas de aduentu eius instruamur, vt iuxta Euangelium eiusdem diei, de quinque panibus, cum quinq; millibus hominum, saturari mereamur.

* Dominicali

* sunt.

F

Explicit μικρολόγος.

OLYMPIODORI, IN ECCLESIASTEN SALOMONIS, ENARRATIO, ZENOBIO ACCIAIOLO, FLORENTINO, interprete.

G

EX XISTI SENENSIS, BIBLIOTHECÆ SANCTÆ, LIBRO IV.

O*Lympiodorus Monachus natione Græcus, Philosophus Peripateticæ scholæ, cuius extant præclari in Aristotelis Metheora Commentarii; scripsit Græce iuxta triplicem sensum, Enarrationem in Ecclesiasten, succinctam, eruditam, breuem & elegantem; quam Zenobius Acciaiolus Florentinus in Latinum transtulit: Eius initium est;* Rerum certam cognitionem.

SED ET DE OLYMPIODORO, ET ALIIS EIVSDEM NOMINIS CONSVLE SACRVM APPARATVM possetini.

PRÆFATIO.

R*Erum certam cognitionem cum à Deo Salomon accepisset, qui fuit filius Dauid non solum carnis progenie sed imitatione virtutis, triplici ipsas diuisione partitus est: in Morales scilicet, ac Naturales, & eas quæ intellectu solo percipiuntur. Ac Morales quidem tradidit in Prouerbiis: Naturales autem in Ecclesiastæ Sententiis; Intelligibiles vero in Canticis canticorum. Est tamen inuenire & in Ecclesiaste, Moralium interspersam doctrinam; & rerũ Naturalium, in Prouerbiis: cum tamen suæ propriæ singulis discreta sint. Cantica vero Canticorũ, totum prorsus vbique de intellectualibus disserit, spectatque ad allegoricum sensum; Sed & in Ecclesiaste ac in Prouerbiis est item inuenire quæ intellectualia sunt. Se vero ipsum Ecclesiasten; hoc est, Concionatorem, Salomon no*

H

† Salomonis librorum argumentum.

minauit

A

minauit; tanquam cunctos mortales in Ecclesia cœtum vocans & in concordiam nectens, ac in communi Physicarum rerum speculationem tradens. Illud quoque sciendum est, sapientem hunc nostrum Ecclesiasten, modo è sua ipsius loqui persona, modo eius personam gerere qui ea quæ in Mundo sunt, attonitus admiretur. Atque hæc quidem vt in præuio quodam prospectu dicta à nobis sint: Primum vero caput, hæc ferme complectitur. Ecclesiastæ genus narrat & dignitatem, tum vero & ciuitatē ipsam in qua, Regia illi constituta erat. Decernit autem atque ostendit quæcumque in hoc Mundo sunt, vanitatem esse: non quod omnia damnet atq; accuset, verum potius consilia hominum reprehendit qui in hoc Mundo spem suam collocasse videntur. Docet autem & de Solis ipsius motu; primo quidem Lectionis occursu, physice loquens, cum tamen ad Theologicam allegoriam eius mens intentioque pertineat. Idem inquit & de Fluminibus, quæ in Mare prorumpunt neque illud complent. Hinc etiam docet in rebus quæ creauit Deus, nihil esse recens ac nouum; sed eas eum tueri locum quem ab Opifice Deo semel sortitæ sunt. Neque vero oculum expleri posse aspectu; neque penitus scire homines prima præteritorum, neque futurorum postrema; laboriosamq; occupationem filiis hominum Deum dedisse. Agere autem homines quæcunque agant, nulla quidem necessitate, electione autem spiritus; hoc est, propriæ libertatis: Quodque peruersum est, donec in sua prauitate persistat concinnari corrigique non posse. Ita autem sermoni suo fidem autoritatemque conciliet, vtpote qui omnia quæ in Mundo sunt vana esse affirmat; docet se sapientem & Regem diuitemque fuisse, vt ita facilius in animos legentium irrepat, vanitatem cuncta appellans. Docet etiam in multitudine sapientiæ, multitudinem esse cognitionis; meminitque de Mundi huius lætitia: contenditque, si fieri possit, vi rationalis substantiæ quæ nobis inest, saluam fieri carnem.

Argumentum Libri canticorū.

B

C

Capvt I.

V*Erba Ecclesiastæ filii Dauid Regis Israel in Hierusalem: Vanitas vanitatum; omnia vanitas. Verba*.) Cuncta scilicet hæc verba sapientis Ecclesiastæ erudientis nos aspernari vitæ huius vanitatem; auditorem conuertunt atque hortantur ad verbum Fidei, quæ est in Christum Deum nostrum. *Ecclesiastæ.*) Tanquam in Ecclesia Dei, verba sapientiæ custodiantur; Ecclesiasten se Salomon nominauit. *Filii Dauid.*) Suum genus ac dignitatem refert Ecclesiastes vt ad personæ autoritatem animum conuertentes, promptiores reddamur ad doctrinam suscipiendam. Quod autem spectat ad latentem sensum, ita intellige: *Dauid*, interpretatur manu fortis; manu autem fortis est omnia continens Deus. Huius vero Filius Dominus noster Iesus Christus, verus est Ecclesiastes qui ex omnibus gentibus populisque duobus vnam sibi fecit Ecclesiam, quique regnat in vero Israel. *Israel* namque interpretatur, mens videns Deum in visione pacis regiam sedem habens, iuxta quod scriptum est: *Et factus est in pace locus eius*; Hierusalem siquidem pro visione pacis accipitur. Ipse igitur manifeste nos docet voluntatem hominum qui circa mundana versantur, vanitatem esse; quam & diffusius, vanitatum vanitatem appellat. *Quid habet homo amplius in omni labore suo quo laborat sub Sole?* Omnes quidem homines sub eodem Sole versamur: eorum vero qui laborant, alii quidem vires intendunt suas ob ea quæ Solem supereminent, vt cœleste regnum in hæreditatem accipiant; alii vero ob ea laborant quæ sunt sub Sole, vt inanem scilicet gloriam, vel pecunias dignitatemve acquirant. Quid igitur (inquit) homine homo amplius habet in eo labore quo laborat sub Sole; quando omnes relicta præsenti vita communem mortem subimus? *Generatio præterit & generatio aduenit, terra autem in æternum stat.*

D

Psal. 75.

E

Eorum quæ creata sunt, alia quidem durant absq; successione, cum præsenti sæculo simul extantia, veluti Cœlum, Terra, Astra, & Sol: alia vero corrumpuntur ac pereunt, sed generis successione seruantur; vt homines sunt, vt aues, vt pisces ac plantæ. Quid igitur homines laboratis circa terrena; quando ipsa terra sensu carens elementum, in longinquum tempus perdurat; vos autem secundum generationem peritis? Aut ita intellige: Terra quidam in æternum stat, accusatrix vestri effecta, in qua nefaria opera perpetrastis. Mystico autem sensu: *Generatio præterit*, Iudæorum scilicet, eiecta & repulsa: *Generatio vero aduenit*; eorum scilicet qui in Christum crediderunt. Sacra vero Scriptura, terra nuncupatur; instar enim terræ, immobilis est, fructus gignit, omnibus patet, ac omnes accipit, veterique ac Nouo Testamento subnixa manet in sæculum, immobiles habens & iustorum promissiones, & quæ peccatoribus reposita declarantur supplicia. *Oritur Sol & in locum suum aspirat.* Certum Solis cursum dispositionemq; ostendit, vt nos ad illius contemplationem attollat qui fabricatus est Solem. Mouetur autem circulari motu vt nonnulli arguunt ex verbis Esdræ ita dicentis; *Magna est terra, & excelsum est cælum, & velox cursu est Sol, & vertitur in circulo cæli, & in vna die ad locum suum reuertitur.* Quasi dicat: licet enim Sol quamlibet magnus; ad Solem iustitiæ comparatus, vanitas est. Mystico autem sensu ita intellige: Oritur Sol in cordibus Fidelium dirigens adhuc proficientes, ad ea quæ agenda sunt; sed & in ipsis occidit quando altitudines sententiarum inquirunt, atq; ita maius desiderium cognitionis illis accendit. Aliter: Oritur Sol, vnigenitum Dei Verbum è paterno sinu: occidit in nouissimis diebus, ad occasum vitæ eius, carne assumpta, suam quodammodo diuinitatem occultans: Ipsis quidem fidelibus Deus immutabiliter factus homo cognoscebatur, ab Infidelibus autem simplex & verus esse homo putabatur. Oritur insuper ex Deipara Maria secundum carnem; occidit autem Inferni ima descendens: Sed & rursus exoritur, à mortuis surgens. Quibuscumque autem modis hunc Solem consideres, omnes fideles trahit ad regnum cœlorum, veracissime testatus; Cum autem exaltatus fuero, omnia traham ad meipsum. *Ibi ipse oriens transit ad Notum, & flectitur ad Aquilonem.* Climata explicat quæ Sol percurrit: Symbolice autem contemplando, poteris Notum intelligere qui à calida Mundi regione spirat; pro insita hominibus rationali prudentia quæ nequaquam torpet, sed quia ignea feruensque est. Aquilonem vero pro fortitudine; est enim ventus hic acer & expeditus. Liben, pro temperantia quæ infrigerat voluptates corporis & exiccat: Apelioten vero seu Subsolanum, pro ipsa iustitia quæ per omnes commeat extenditurque virtutes.

F

3. Esdr. 4.

G

Ioan. 12.

Ventorum Symbolica interpretatio.

Omnes igitur animæ regiones illustrans, interno splendore radiat Sol iustitiæ. Aliter: Deus Verbum carne assumpta, villas & ciuitates ad Notum constitutas ipse suis pedibus circuiuit; per Apostolos autem, Boreales plagas Egentibus itaque Ecclesiam congregans, omnia demum collustrans; omnes ad salutem conuertit. *Lustrans in circuitu pergit Spiritus, & in circulos suos reuertitur.* Literali quidem sensu; spiritum vocat Solem propter motus velocitatem Nonnulli tamen è Gentilium opinione ita etiam exponunt, quoniam ij putant Solem anima præditum esse animal. Mystico autem sensu; Spiritus sanctus Apostolis infusus, circuire illos terras omnes faciebat; & Euangeliū prædicare: sed & Apostolus induxit, vt conuerso itinere redeuntes, eos inuiserent quos prius in doctrina fidei erudierant, vt in Actis Apostolorum plane inuenies. *Omnes Torrentes intrant Mare, & Mare non redūdat.* Mos est diuinæ Scripturæ, vt *omnes* pro plerisq; accipiat, iuxta illud; *Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt*: neque enim Iusti neque Prophetæ declinauerunt. Est igitur admirari sapientiam Creatoris, quonam pacto hoc fiat vt plerisque fluuiis Mare intrantibus, ipsum tamen in terminis suis consistat. Mystice autem; flumina sunt Apostoli, iuxta quod scriptum est: *Et Torrente voluptatis tuæ potabis eos*. Mare autem intelligitur præsens vita, iuxta illud; *Hoc Mare magnum & spaciosum.* Euangelici itaque Apostolicique sermones in dulcorem mutant huius vitæ salsedinem: verum Mare hoc

H

Psalm. 13.

Psalm. 35.

Psalm. 103.

nequa-

A

nequaquam impletur; neque enim omnium fides est. Moraliter autem, quasi proposito exemplo subinnuit eos homines qui inexplebilis auaritiæ morbo laborant; insatiabile namque illorum desiderium non expletur, quanquã more Torrentium vndique ad illos diuitiæ confluant.

Amos 5. & 9.

Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant. Amos Propheta inquit: *Qui vocat aquas Maris & effundit eas super faciem terræ.* Videtur itaque hoc loco physicas adducere rationes: quod videlicet aqua Maris, à nubibus inde attracta, & in terram effusa faciat ipsos Torrentes. Inquit igitur: E Mari Torrentes fluuijque exorti rursus in illud reuertantur. Mystico autem intellectu; ad locum vnde Apostoli exierunt, illuc fecerunt vt Fideles conuerterentur: ad Deum videlicet, vt in lumine Domini postea ambularent. Aliter: Qui è virtute in vitium ac malitiam deciderunt, Torrentium ac fluuiorum, more ex alto quodam loco in præceps concauumque ac terrestre delabuntur. Possunt tamé & cum ad ipsum iam vitæ terminum peruenerint, resipiscere, ad pœnitentiam redeuntes; & per conuersionem reuerti iterum in viam quæ perducit ad Paradisum vnde homo primus eiectus fuit. *Cunctæ rationes difficiles, non poterit homo eas explicare sermone.* Rationes quæ de certa rerum cognitione afferendæ sunt, magnam difficultatem habẽt eo quod non possunt homines quantumuis magna pollentes ingenii vi, rerum omnium absolutam consequi cognitionẽ.

B

Rerum rationes non facile tradi posse.

Aliter: Omnes rationes, tam quæ ad secularem quam quæ ad diuinam sapientiam pertinent, non sine labore tradi possunt; seculares tamen ac mundanæ scientiæ plerumq; discentibus detrimentum adducunt. Scientia vero Dei ac diuinus sermo semper est vtilis; quem tamen non poterit homo pro dignitate explicare, licet alioquin prudens sit, nisi qui accepit donum doctrinę sapientiæque sermonem. Aliter: Semper fere diuini verbi doctores laborant, atque in angustia sunt, ac plerumque ab ipsa doctrina retrahuntur, cum frustra se videant operam insumere ac laborem solum lucrari, ob Auditorum inobedientiam ac desidiam. Prædicationis itaque officium deterret eos qui cum negligentia audiuntur. Aliter: Oportet prius facere ac deinde alios docere. Labor est itaque non vulgaris atque exiguus sed valde periculosus, quemquam alios ea docere quæ prius ipse non fecerit. Quapropter homo perfectus ac prudens cum rei magnitudinem contemplatur, ab ipsa prædicatione resilit ac retrahitur.

C

Prædicationis officium magnitudine sua deterret prudentes. Labor est valde periculosus alios docere quæ prius non feceris.

Non saturabitur oculus visu, neque auris auditu implebitur.

Verba hæc secundum physicam rationem ita exponi possunt, videlicet: Neque oculus vniuersam sensibilẽ creaturam Mundique machinam potest complecti, neque cuiusquam mens omnes capere rationes atque sermones qui de illa explicari possent: quia videlicet deest homo qui de iis loquatur ac doceat. Aliter: Oculi hominum cum valde agiles sint ac quodammodo lubrici, ad concupiscentiam proni sunt neque expleri possunt. Sed & qui pruritum aurium patiuntur, semper quidem res nouas discere gestiunt & affectant; nunquam tamẽ curant ad veritatis notitiam peruenire: quapropter & diuini verbi Præcones nõ laborant vt aures oculosque discentium modestos temperatosque efficiant. Aliter: audiendi sensus ac videndi, principales regij que sunt ac cæterorum sensuum maxime rationales: proprias nãque operationes humanæ vitæ perutiles ac necessarias sine vlla satietate efficiunt. Gustus autem, Odoratus ac Tactus, citius fatigantur ac tædio afficiũtur. *Quid est quod fuit? Ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est? Ipsum quod faciendum est* Creatarum rerum aliæ quidem æternæ sunt; id est, semel creatæ, successionem nõ habituræ, vt Sol, vt Luna, perpetuo durant. Aliæ vero per successionem conseruantur, quæ videlicet sunt sub Sole vt animalia ipsa ac plantæ quæ generationi subiacent & corruptioni. De huiusmodi ergo Creaturis quas successio seruat, habetur hic sermo; homo siquidẽ natus est olim fuitque ab initio, quo defuncto alius generatur. Item & planta fuit, planta nascitur, *Et non est aliquid recens sub Sole: neque qui dicat ac loquatur, ecce hoc nouum est, iam enim præcesserunt in seculis quæ fuerunt ante nos.* Seculum quandoque spacium vitæ humanæ significat, iuxta illud; Non comedam carnem in seculum; id est, in tota vita mea: Et alibi: Erit ibi

D

Visus & Auditus, omnium sensuum maxime rationales sunt.

Seculum pro humanæ vitæ spatio.

E

seruus in seculum. Quandoque autem perpetuum, temporariam durationem Mundi binus ab initio Creationis vsque ad finem, Dicit ergo nihil esse nouum in successionibus hominum, animalium ac plantarum. Aliter etiã: Qui probi officiosique fuerint in hac vita, in futuro seculo coronantur, puniuntur autem scelesti. *Quid est igitur quod fuit? ipsum quod futurum est:* Quasi dicat: officiose quispiam vixit? præmia virtutis accipiet, scelestè alius vixit: sui flagitii pœnas dabit. Quæ igitur in futura vita & seculo nobis aduenient, præmia illorum erunt quæ in hac vita seculoque præcesserint. *Non est priorum memoria, sed nec eorum quidem qui postremo futuri sunt erit recordatio cum iis qui futuri sunt in nouissimo.* Particularia singulorum hominum facta, quæ in tota vita gesserunt, sunt quodammodo infinita, vt eorum meminisse nequaquam possimus: sed neque scimus ea quę posteri ac venturi facient; hoc est, ignoramus quæ sigillatim cuncti homines ab initio Mundi fecerint. Neque enim cum illis in vita fuimus, sed neque eorum qui post nos futuri sunt cognitionem habemus. Vniuersalia enim fortasse quodammodo possumus, particularia vero cuncta scire non possumus. Non est igitur priorum memoria: neque in nouissimis futurorum. Aliter: Qui officiose vixerunt in hoc mundo, mox cælestis regni præmium consequuti nõ habent in sensu memoriam laborum quos in præsenti vita pertulerunt: sed neque sensu animoque percipiunt damnatorum pœnam: non erit itaque ipsis memoria cum illis qui futuri sunt in nouissimis: hoc est eorum qui tunc punientur: Non quod vlla obliuio animas occupatura sit: sed: quia ex præsenti voluptate, dolorum memoria cessabit, iuxta quod scriptum est, *In die bonorum: obliuio est malorum, Ego Ecclesiastes fui rex Israel in Ierusalem.* Quia nos adhortatur sensibilia cuncta despicere: facilius autem consilio illius creditur qui ea cõtemnenda proponat quæ ipse possederit ac expertus fuerit: ideo suam nobis exposuit dignitatem vt cum attentione verba eius accipiamus. *Et dedi cor meum ad quærendum, & speculandum in sapientia de omnibus quæ sunt sub Sole.* Et cum Dei munere sapientiam accepissem, totam meam mentem dedi in cõsiderationem rerum quæ sunt sub Sole. Aduerte autem quod Ecclesiastes non contemplatur inaccessibilia quæ sunt super cœlum, sed quæ sub Sole sunt: Inquit igitur: non humana intelligentia speculatus sum, sed vtens sapientia quæ mihi dono Dei tradita sunt. *Quoniam laboriosam distentionem dedit Deus filiis hominum, vt occuparentur in ea.* Filios hominum vocat, qui ad hęc terrena & vana hiant attoniti, iuxta illud quod in Psalmo legitur: *Filii hominum vsquequo graui corde?* Vide igitur in sapientia quod laboriosam occupationem dedit Deus filiis hominum: ad magnam enim illorum vtilitatem factum est, quod in comparandis diuitiis & in acquirenda inani gloria, ac etiam in iis quæ ventri ac gulę gratificantur, summopere laborandum sit. Si enim labores & angustias tantas subimus ac patimur vt possideamus quæ vana sunt: quonam flagitii ac sceleris progrederemur, si hæc ipsa otiosis nobis vltro aduenirent? Vtiliter igitur data est hominibus hæc difficilis distentio vel occupatio. Si autem & ipsa virtus cum labore perficitur, & hoc item homini perutile est. Si enim quoquo te vertas, & circa bonum & circa malum laborare oportet: consequitur vero malum punitio, bonum autem fruitio voluptasque ineffabilis: sine vlla comparatione præoptandus est labor & occupatio circa bonum. Præsertim vero officiosus vir qui vere vacat virtuti, circa multa occupari non debet, iuxta illud Euangelii dictum: *Martha Martha sollicita es & turbaris erga plurima.* paucis vero est opus ac vnum est necessarium: Quo loco intelligit de præceptis: aut de Charitate, præcepta omnia continente. Vtiliter itaque data est hominibus laboriosa atque difficilis occupatio. *Vidi quæ fiunt cuncta sub Sole, & ecce omnia vanitas & afflictio spiritus.* Quæcunque (inquit) faciunt homines non quæ operantur eorum bonorum gratia quæ sunt super Solem, atque cœlestium: sed eorum gratia quæ sunt sub Sole corruptibilium ac terrestriũ omnia vidi quod vanitas sunt: præter hoc enim quod elabuntur ac euanescunt, etiam disponunt se homines ad supplicia post præsentem vitam futura: quandoquidem nulla coacti necessitate hæc faciunt: sed præmia electione

F

Beati quo sensu percepturi sint Damnatorum pœnam.

In die bonorum nescis immemor malorum. Eccl. 11. 6.

G

Psal. 4.

Dei sapientis est factum quod virtutes & vitia, homini, labore constant.

H

A

Liberi Arbitrij potestas.

certoque consilio. Spiritum vero, hoc loco, animam intelligit rationalem quæ liberi arbitrij potestate decorata est: *Quod deprauatum est, adornari non poterit, neque quod deficit, poterit annumerari.* Si ex persona Ecclesiastæ verba hæc accipis, ita intellige. Qui prauè obliquatus est & in vitium cecidit; dum in peruersitate sua perdurat, virtutem resumere non poterit: si autem à vitio recedat, tunc virtutem resumit iuxta illud; *Declina à malo, & fac bonum.* Sed neque is cui deficit gratia Dei; donec est in hoc defectu pœnitentiamque non subit, potest inter pios annumerari. Aliter: Fuerunt nonnulli qui dicerent casu fortuito Mundum factum esse, & imperfectum existere; ad quos Salomon se conuertit dicens: Quidnam deprehenditur in hoc Mundo quod imperfectum sit atque peruersum, vel ita vt emendari illud oporteat? Quid vero etiam deficit in vniuerso Mundo, vt addendum annumerandumque sit? Quod si verba hæc accipis ex illorum persona qui perpenduint naturam hominum, & qui dicunt quosdam esse ita natura peruersos vt emendari non possint; in multis redarguimus eorum stultam opinionem: Nullus enim natura est malus. Igitur & Matthæus de Telonco ad Euangelistæ dignitatem vocatus est. Sed & plurima in hoc Mundo quæ ignaris videntur noxia & mala; vt serpentes, vt Leones, & his similia; hominibus conducunt ad salutaria pharmaca, & vt conuertantur prudentioresque fiant animalium illorum exemplo & comparatione cum dici sibi audiunt: *vade ad formicam ô piger*: nec non vt verecundia afficiantur, cum comparari illis se sentiunt, vt; *Comparatus est iumentis insipientibus.* Nihil est itaq; in hoc mundo malum, sed omnia commoda & vtilia: *Vidit enim Deus* (inquit scriptura) *Omnia quæcunque fecerat, & erant valde bona.* Ne igitur dicatis ô stulti; Quod prauum est concinnari non poterit, nec quod deest annumerari. *Locutus sum in corde meo dicens: Ecce magnus effectus sum, & apposui sapientiam super omnes qui fuerunt ante me in Ierusalem, & cor meum vidit multam sapientiam & cognitionem, parabolas & scientiam, Cognoui ego quod & hoc electio spiritus, quoniam in multitudine sapientiæ multitudo cognitionis: & qui addit cognitionẽ, addit dolorem.* Loqui aliquis dicitur in corde suo cum mentem ad cogitandum applicans, secum disputat & ratiocinatur. Collegi itaq; (inquit) & subducta ratione apposuisse me vidi sapientiam super omnes qui me præcesserant natu. *Apposui* autem, significat profectu magno auctã in eo fuisse sapientiam. Sapientia vero, est cognitio diuinarum humanarumq; rerum & causarum quæ ad easdem res pertinent: cognitio vero, est speculatio de natura rerum. Et qui in hac quidem præditi sunt cognitione, seseipsos erudiunt atq; ab ignoratione vendicant; qui vero sermones sapientiæ discunt, alios quoque homines veritatem subinde edocent. Sapientiam vero & cognitionem non iam vanitatem esse dixit, sed spiritus electionem, monens nos neqoaquam Fati beneficio nasci aut fieri homines sapientes, sed sapientiæ desiderio ac labore; peritamq; à Domino Deo sapientiam consequutores. Quod si quis adhuc scientiæ plus habere desiderat, addat (inquit) & studiosos labores. At etiam sic intellige qui adeptus scientiam cognitionemq;, delinquit, longe amplius puniendus est: ideo *qui addit cognitionem addit & dolorem.* Cui autem sapientia sit amplior quam ipsa cognitio siue scientia, merito (inquit) in multitudine sapientiæ contineri multam cognitionem.

Psal. 36.

B

Matth. 9. Marc. 2. Luc. 5.

Etiam quæ noxia videntur homini pro sunt.

Prou. 6.

Psal. 48.

Gen. 1.

C

Sapientiæ definitio.

D

Capvt II.

D*Ixi in corde meo: Age iam: periculum faciam in lætitia & in bonis: & ecce hoc quoque vanitas. Risui dixi circuitum, & dixi lætitia, quid ita hoc facis?* Mundana, inquit, mecum gaudia reputans, inspexi num quid haberent boni: & vidi demum quod lætari vel ob affluentiam diuitiarum vel propter gloriam aut aliquid eorum quæ in Mundo sunt mera est vanitas. Dixi autem huiusmodi lætitiæ (risum enim, hic, lætitiam intelligit) dixique huiusmodi studio; Circumuagare à me longius & absiste: Quid ita hoc facis? hoc est; quid me allicis vt huiusmodi rebus gaudeam? Etenim vanitas mera est ac nihil penitus aliud, istis de rebus lætitia & voluptas. *Et consideraui si cor meum traheret vt vinum carnem meam*, Poculum quod bibentes haurimus, à conspectu nostro tollitur & euanescit. Consideraui itaque num in prosperitatibus mundanis voluptatibusque, humana mens esse possit ita virilis ac fortis vt absumere ac delere valeat quasi epotum vinum concupiscentias carnis. *Et cor meum processit in sapientia & pollens in lætitia, donec viderem quale bonum filiis hominum quod facient sub Sole in numero dierum vitæ ipsorum.* Ecclesiastes noster cum à Deo sapientiam accepisset vimque prudentiæ, sicut arenam Maris, acutissima mentis acie præditus; poterat quidem diuinos tractare sermones ac magna loqui mysteria, quod ipsum sane cernitur pulchre efficere. Poterat autem & ingenii acumine, ad quæcunque libuisset commode vti. Sicut enim aliquis acuto præditus visu; eadem oculorum vi, modo ad honesta & necessaria vtitur modo & lasciue abutitur, nulla quidem oculorum culpa & causa sed effectu & intentione peccante: ita & is, cui Deus mentem sapientia exornauit: si quidem vt decet dono Dei vtatur: res diuinas cõmode contemplatur: sin vero ad terrena deprimatur, elanguescit ac degenerat in Dei dono: optime tamen ac perspicacissime terrena quoque percipit, ac intellectu consequitur: neq; vero mentis acies sed animi intentio prout bene vel male Dei dono vtitur, digna laude vel vituperatione cẽsetur. Dedi igitur, inquit, cor meum (hoc est, mentem meam) & reputaui qualenã bonum esset in hominibus, & quidnam operari possunt dum in hoc Mundo sunt, ex quo perpetuam in hac vita lætitiam voluptatemq; consequantur. Qualia itaq; sunt humana facinora contemplatus, & rationali quadam sapientia vsus: dedit seipsum ad ea peragenda quæ subinde enumerat. *Magnificaui opus meũ, ædificaui mihi domos, plantaui mihi vineas, feci mihi hortos & paradisos, & plãtaui in eis lignũ omnis fructus. Feci mihi piscinas aquarum vt rigarem ab eis syluã producentem ligna. Magnificaui*, inquit, *factum meum*: nõ opus Dei, sed meum ipsius: operibus enim Dei nullus quicquã potest adiicere. *Ædificaui mihi domos*: In Hebraico suo sermone commodam dictionẽ nactus, proprie ac perargute locutus est: *Domificaui mihi domũ, Plantaui mihi vineas.* Regia potestate vsus, diuitiarumque copia, circa omne possessionum genus effusus sum. *Feci mihi hortos & pomaria.* Hortus est oleribus consitus, pomarium vero variis plãtis atque arboribus: ideoq; additur: *Et plantaui in ipsis lignum fructiferum, Feci mihi piscinas aquarum, vt ex ipsis irrigarem syluam germinantem ligna.* Splendide ac sumptuose pomaria concinnaui, procerasq; arbores quæ sponte quodãmodo sua in montibus enascuntur: vt palmas, salices, quercus ac piceas in pomariis suis conseuit: ideoq; meminit syluæ studio comparatæ: in qua irriganda, magna aquarum copia opus erat. *Possedi seruos & ancillas, & vernæ nati sunt mihi.* Cum enim vernæ minus sufficerent in familiari ac domestico ministerio, venalitios quoq; sibi seruos comparauit. *Possedi quoq; armenta & greges super omnes qui fuerunt ante me in Ierusalem* Superaui, inquit, omnes ante me Reges in armẽtis & gregibus vel in reliquis omnibus quæ superius connumerauit: potest enim ad illa quoq; accommodari. *Congregaui mihi aurum & argentum.* Quia multi stabilem quidem possessionem habere solent, repositis tamen pecuniis destituti sunt; addit, & harum quoq; fuisse copiam. *Et regum substantiam, & regionum.* Sed & regiones (inquit) & Reges habui stipẽdiarios ac tributa mihi soluentes: & fructiferas regiones: hoc est, agros: regiones enim in sacra Scriptura, fertiles agri intelligũtur iuxta quod in Euangelio legitur: *Leuate oculos vestros & videte regiones, quoniam albæ sunt ad messem.* Et hinc quoq;, inquit, magnam habui rerum copiam. *Feci mihi cantores & cantatrices & in delicias filiꝫ hominum.* Sed neq; posthabui, inquit, ac neglexi demulcere cãtibus aures meas: delectantur enim huiusmodi cantibus, non filii quidem Dei sed filii hominum. *Propinatores & propinatrices.* Vel vt ex vario propinatorũ aspectu ac alternata mutatione, appetitum sibi ad pocula prouocaret: vel tanquã valde mollis existens, ac mulierosi hominis ingeniũ exprimens. *Et magnificatus sum & apposui super omnes qui fuerunt ante me in Ierusalẽ. Sapiẽtia quoq; stabilis mihi fuit.* Adeo, inquit, exaltatus sum vt in nullo vnquã consilio rationeq; aberrauerim.

E

F

G

H

Ioan. 4.

Filii Dei non delectantur Musicis cantibus.

Et omne

A

Et omne quod appetiuerunt oculi mei, non abstuli illis; neque prohibui cor meum ab omni lætitia. Inquit igitur: Omnem oculi concupiscentiam & animæ appetitum circa voluptatem (quam & lætitiam vocat) ad executionem perduxi. *Quoniam cor meum lætatum est in omni labore meo.* Cunctis (inquit) studio ac electione susceptis laboribus, hanc cœpi portionem ac sortem quod illorum fruitionem consecutus sum, compósque votorum factus sum. *Et inspexi ego omnia opera mea quæ fecerant manus meæ, & laborem quem laboraui vt facerem: & ecce omnia vanitas, & electio spiritus.* Hæc (inquit) omnia operatus, per actiuas factiuasq; facultates, inueni quod cuncta humana studia vanitas sunt, nihil, ne amplius lucro apponitur illis qui laborant circa omnia quæ videntur sub sole, eo quod omnes æque communem subeant mortem; diuites simul ac paupetes. At qui laborant ob ea quæ sunt super Solem, supplantantes omnia quæ videntur, habent aliquid amplius iuxta Saluatoris sententiam dicentis: *Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant:* quasi dicat; careant pœnis, & fruantur promissa beatitudine. Notandum quoque quod qui student circa ea quæ vana sunt & sese voluptatibus tradunt, excusare non possunt (carentis ratione) fortunæ motum, neque Fati necessitatem: humanæ siquidem actiones proficiscuntur ab electione, & ab insita nobis libera potestate. *Et inspexi ego vt viderem sapientiam & circuitum & stultitiam, quoniam, quis est homo qui sequi possit consultationem quæcunque hæc operata est?* Cum nobis spectandam proposuerit auari hominis personam, circaque terrenas substantias occupati; nunc nos conuertit ad sapientiam: & comparatione proposita, periculũ facit quid inter se differant sapientia & voluptas: quam & errorem vocat atque circuitum; vel quod ad omnem ventum circumferantur bona ista terrena quæ materiam suggerunt lætitiæ ac voluptatis: vel ι, mutato in α, non περιφορεῖν legimus, sed παραφορεῖν; hoc est insanam extasin mentisque excessum; Insanire enim videntur ac esse sui obliti qui in loco miseriæ & lachrymarum, lætandum sibi esse falso existimant. Inquit igitur: Quæramus an possit homo qui elegerit sibi secundum hanc stultitiam viuere, complere sua desideria: hoc enim significat, *sequi posse cõsultationem.* Mox autem inuenit homines perquam raro fieri desiderij sui compotes: ea propter addidit, *Quis est homo?* quasi dicat rarus est valde. Neque enim quicunque ditescere appetit, penitus hoc consequitur, nec qui gloriæ cupidus est, voti prorsus efficitur compos, & eadem ratione in cæteris sese habet: qui vero sapientiam adamant, Deo duce fœliciter ductus, sequitur penitus consultationem, hoc est, inueniet quod affectabat. Vel aliter: Attonitus erumpit in interrogationem, quisnam est (inquiens) homo qui possit respicere ac conuerti à desiderijs suis & inspicere motus electionis suæ propositumque finem vt diiudicet iterum, sapienter viuat an stulte? Aliter, Eleuatus, inquit, extra corpus, & per sapientiam videns quod post exitum huius vitæ nemo potest redire ad vitam & iterum frui eisdem rebus quas, dum viueret, certo consilio exercebat (quis, enim, persæpe pro *nullus* accipitur) præposui sapientiam stultitiæ. *Et vidi quod amplius esset sapientia supra stultitiam, sicut amplius est luci quam tenebris.* Tenebræ ipsæ per priuationem lucis fiunt, ita vt lux quidem re vera existat; tenebræ vero nihil penitus sint. Ita (inquit) igitur est sapientia ad stultitiam: opera enim stultitiæ transeunt, perpetuam punitionem conciliantia suis cultoribus, opera vero sapientiæ in perpetuum durant, æternaque cultores suos lætitia afficiunt. Quod autem inquit; *amplius sapientia super stultitiam;* non est per comparationem dictum: quæ enim sese mutuo tollunt ac destruunt (sicut sunt lux ipsa & tenebræ) inuicem nõ comparantur. Huius generis est sapientia & stultitia. Non est itaque in genere malorum reponenda lætitia, sed ob affectionem eligentis. Addit illud, amplius, hoc est, sine vlla comparatione multo melius facit qui sapientiam præponit stultitiæ. *Oculi sapientis in capite ipsius, stultus autem in tenebris ambulat.* Caput eminentia quædam est & suprema totius corporis pars, pedes vero infimi sunt, terramque contingentes. Quando itaque præsidens intellectus purgatus fuerit, superna speculatur non quæ sunt super terram, ac tunc in capite oculos vere habet: quando vero mens ad terrena conuertitur tunc in pedibus habere oculos videtur, circa limum terræ occupata. Aliter: Caput Ecclesiæ Christus est ad quem si sapiens dum ambulat, oculos intendit sicut & Christus perambulauit, oculos habet in capite: Stultus autem ambulat in tenebris, semper declinans in terram, tenebricosoque intellectu. *Et cognoui etiam ego quod occursus vnus occurret omnibus ipsis. Et dixi ego in corde meo; sicut occurrit stulto, occurret etiam mihi: Et, vt quid sapiens factus sum?* Omnia secum meditans, sapiens noster Ecclesiastes, quæ adferre aduersarij contra ipsum possent; è propria loquitur persona. Cum igitur inueniat multa & varia quæ communia omnibus sunt quæ occursus appellat; qualia sunt ægrotare, bene valere, ditescere, paupertatem pati, & præcipue communẽ omnibus mortem, aduersarij subiens personam, inquit: si hæc communia sunt stultis & sapientibus, quæ vtilitas demum erit suscepisse labores officiosos, & sapientem fieri? Mox autem hoc refutato sermone, ostendit quale sit nobis à sapientibus lucrum. Ait ergo: *Tunc abundanter loquutus sum in corde meo, quoniam stultus ex abundantia loquitur, quia & hoc vanitas.* Adducta stulti illatione, tanquam ex illius persona eandem nunc illationem per seipsum dissoluit; inquit enim: Et ego abundantius loquutus sum in corde meo, quod vana & superflua est talis cogitatio, & insanæ mentis est talia verba effundere. Stultus enim furore efferuens quæ temere cogitauit, per os effundit: quoniam *stultus ex abundantia loquitur;* hoc est, supereffluente in ipso stultitia. Mox & causam docet redarguens illationem Stulti cum dicit, *Quoniam non est in memoria sapientis in sæculum.* Et si enim (inquit) quæ varia & differentia sunt in hac vita, stultis æque ac sapientibus communia sint; at in futuro tamen sæculo sapiens erit in memoria æterna & immortalem habebit fruitionẽ, stulti vero memoria delebitur, iuxta id quod est in Psalmo: *Periit memoria illorum cum sonitu;* hoc est, non sunt existimandi memoria digni. *Secundum quod aduenientibus diebus omnia obliuione tradita sunt.* In venturo, inquit, sæculo quæcunque nobis in hac vita occurrerint, siue infirmitas, siue prospera valetudo, siue diuitiæ, siue etiam paupertas, in obliuionem ibunt. Tum vero concludens solutionem, inquit: *Et quomodo moritur sapiens sicut & stultus?*

Quomodo, inquit, dicetis ô stulti quod propter communẽ omnibus mortem, nihil sapiens stulto plus habeat; quandoquidem sapientis memoria perpetua sit apud Deum, stulti vero nequaquam. Si enim quæ in hac vita occurrunt omnia sunt communia, tamen in futura vita vnumquemque opera sua sequentur. *Et odio habui vitam, quoniam malum aduersum me facinus quod factum est sub Sole, quoniam omnia vanitas & electio spiritus.* Propterea, inquit Sapiens, odio habui laboriosam vitam, & quem laboraui laborem meum, ob ea quæ sunt sub Sole: malum enim facinus, laboriosam vitam peccatorum hominum intelligit: Hic autem sapiens odit impuram & impollutam vitam, & mensuram in perpetuum quærit, & stulti subiens personam, inquit, Quoniam malum aduersum me facinus quod factum est sub Sole: Sapiens enim non testatur se laborare ob ea quæ sunt sub Sole. Quanquam enim propter necessarios vitæ vsus laboret etiam sapiens, non principalem operam consumit circa hæc mundana atque præsentia, sed laborat quod satis est ad necessaria vitæ, summum vero suum studium virtuti impendit, transeuntia hæc & temporaria contemptui ducens, studens autem ea sibi comparare quæ sunt futura æterna, quæque sunt ab oculis nostris procul remota.

Et odio habui omnem laborem meum quem laboro sub Sole, quoniam relinquam ipsum homini post me venturo. Et quis scit, sapiens ne sit futurus an stultus, & si dominabitur in omni labore meo quem laboraui & in quo solicitus fui sub Sole? & hoc etiam vanitas. Prorsus Sapiens noster laboriosam collectionem pecuniarum & possessionum, & huic impensum laborem, cum restatione odij, prudens dicit Dictum. Primum quidem quod huiusmodi rerum possessio perpetuo non durat apud habentem, sed ipse quidem vitam egreditur nihil secum portans, alter vero possidenda accipit quæ ipse labore multo comparauit. Alterum etiam memorabile verbum inquit, quod videlicet ignorat dites quali successor

Ioan. 10.

B Fortuna & facultas, excusare non potest homines voluptuarios. Libera potestas nobis insita.

Mera stultitia vel etiã insania est, rebus terrenis lætari.

C

D Tenebræ nihil sunt.

Quæ se mutuo tollunt, non comparantur inuicẽ.

Oculos in capite habere, quid sit.

E

F

G

H

suus futurus sit vita: intemperate ne ac luxuriose victurus, an prudenter ac sobrie diuitias expensurus. Tertium notatu dignũ est, quod licet demũ temperatũ ac prudentem successorẽ futurũ sciamus, ignoramus, perpetuo ne sit futurus relictæ hæreditatis possessor, cum pecuniæ ad alios atq; alios cõtinue deuoluantur, multis variisq; casibus cõmutatæ. Inquit igitur: Licet cõcedamus prudentẽ fore hęredẽ qui parce, relictis vtatur, hoc ipsum quoq; est vanitas. Quare aũt hoc dicat, cõtẽplãdũ nobis reliquit, quoniam videlicet melius est nosipsos dũ sumus in hac vita dispensare diuitias nostras in pauperũ ac egenorũ necessitates, vt ita thesaurũ habeamus indeficientẽ in cęlis, quam alios in hæreditatẽ trãsmittere qualescũq; demũ illos fore cõtingat, *Et conuersus sum vt renũciarem cordi meo in omni labore meo quem laboraui sub Sole.* Detestans Ecclesiastes quæ superius dicta sunt, conuertitur ad Euangelicã vitã quasi & ipse cũ Petro Apostolo Saluatori dicat, *Ecce omnia reliquimus, & secuti sumus te:* Subinde aũt prædictã indignationis causam resumit, quam cõtra tẽpora cõcepit. Ait ergo: *Quoniam est homo, quoniam labor eius in sapientia & scientia & in fortitudine, & homo ei qui non laborauit in ipso dabit partem ipsius, & hoc etiam est vanitas, & magnum malum.* Quæ etiam, inquit, vtilitas homini in humana sapientia & prudentia & fortitudine laboranti, & maligne se gerẽti, hoc est, suarũ rerũ partẽ aliis non ponenti, sed semper amplius suis bonis addenti, quãdoquidẽ alius qui nihil in ea substantia laborarit, omnes suas diuitias accipit? Est aũt & intelligere: Conuersus ego sum vt renunciarẽ cordi meo in omni labore meo quẽ laboraui sub Sole, cogitãs quod alius quidẽ diuitias meas accipiet, ego vero curas laborẽq; subiero. Interposita vero illa verba videlicet, *quoniam est homo, quoniam labor ipsius in sapientia & scientia & fortitudine,* hoc significant: Cõtempsi (inquit) laborare circa res vanas, rationibus colligẽs quod est alter labor dignus laude, qui stabiles congregat virtutũ diuitias. Est autem huiusmodi labor quem laborat homo, vt acquirat sapientiam, scientiam, & fortitudinem. Hunc igitur laborem ego potiorem ducens, conuersus sum vt renunciarem cordi meo in omni labore quem laboraui sub Sole, hoc est, circa res vanas. *Quoniam fit homini omnis labore suo electio cordis sui, pro eo quod ipse laborat sub Sole. Quoniam omnes dies eius in doloribus & in distentione animi sui, neque in nocte dormit cor suum; & hoc etiam vanitas est.* Aduenit, inquit, homini labor quem laborat, siue bonus sit siue malus, ab electione consilij. Quod si operam virtutibus impendat, laudandus hic labor, sin vero circa vitium occupetur, omnes illius dies trãseunt in plenitudine dolorum, iracundiæ, occupationis solicitæ, ac vigiliarum: Hæc enim omnia consequuntur eos qui circa mane studium vitę huius versantur, quare & hoc etiam vanitas est. *Et non est homini bonum nisi quod comedit & bibit, & ostendet anima sua bonum in labore suo. Et hoc etiam vidi ego quod est de manu Dei. Quis enim ex seipso bibit & comedit?* Quæ media, inquit, sunt & indifferentia, nec mala per se nec bona ab ipso Deo hominibus tribuuntur, qualia sunt diuitiæ, bona valetudo, authoritas. Sumpta igitur aduersarij persona, inquit Ecclesiastes: Quod si hæc dantur ab ipso Deo, hominibus; nihil ergo in hominibus inuenitur boni, præter edendi bibendique voluptatem: Tum vero soluens obiectionem, inquit: *Quod homini bono, in conspectu suo dedit scientiam, sapientiam, & lætitiam; peccatori autem dedit occupationem addendi & congregandi, vt tradat ei qui est bonus in conspectu Dei; Quoniam & hoc vanitas est & electio spiritus.* Nolite, inquit, dicere (ô insani) quod transitoria & corruptibilis hæc cibariorũ voluptas bona sit: homini enim bono Deus scientiam & sapientiam dedit, vt in iis lætetur in conspectu Dei, hoc est, custoditus & aspectus à diuina prouidentia. Homini autem peccatori negocium dedit circa hæc sensibilia, vt laborans & congregans affligatur. Quod si in hoc laborandi studio & congregandi persistat, & hoc sane ipsum est vanitas & electio spiritus. Sciendũ vero est, Deum hanc dedisse homini peccanti & congreganti occupationẽ, non vt peccet quidem ac congreget: sed magis vt contemplatione ac tædio vanitatis mundanę, in cognitionem veniat laboriosæ huius vitæ, desideretque immortalem ac iucundam vitam quæ in futuro seculo sanctis in præmium danda est.

Matth. 17.

Electio consilij.

Cur peccatoribus varias curas obuenire sinat Deus.

CAPVT III.

Omnibus est tempus & occasio est omni rei quæ sub Sole est. Rerum aliæ quidem temporariæ sunt, aliæ vero æternæ quidem, & inuisibiles sunt, supraque Solem constitutæ. Hic autem est sermo de iis quę sunt sub Sole ac tempori subiiciuntur, quandoquidem & temporaliter esse cœperunt, suoq; tempore, hoc est, opportuno fiunt. Et tempus quidem, spacium illud significat in quo fit aliquid: Occasionem vero dicimus, commodũ tempus ac opportunum aliquid faciendi. Potest itaque & tempus esse occasio; sed occasio est rebus peragendis temporis opportunitas, & tamen tempus non est, sed illa quam nanciscimur. Cuncta quidem quæ fecit Deus, opportuno proueniunt tempore; vt æstas, autumnus, hyems ac ver: quæ vero homines faciunt, laudabilia quidem sunt si fiant tempore opportuno; sin vero ante tempus fiant aut præter tempus, iure damnãtur. Opportuno quis tempore suæ cõmiscetur vxori, cum appetit filios procreare; pręter tempus vero, cum voluptatis & concupiscentiæ causa hoc facit. Qui æstate seminat, ante tẽpus seminat, qui etiam hyeme ad messem se accingit, præter tempus hoc ipsum aggreditur. Ex disciplina autem horum verborum docemur, omni in re defectus vitare atque excessus, eo quod res ferme omnes, hinc atq; hinc assistentes ac propinquas enormitates habeant. Nam qui deficit à medio Fortitudinis statu, labitur in timiditatem; qui vero illum excesserit, audax efficitur. Potest itaque & alia significatione accipi tempus, pro ipsa mediocritatis norma; occasio autem, pro tempore opportuno: nam qui & ad normam & suo tempore, actiones omnes suas moderatur; hac veluti regula & Amussi vtens, facile in omni virtute cõsummatus euadet. *Tempus gignendi & tempus moriendi.* Sæpe contrariarum rerum distincta sunt tempora; contingit tamen quandoq; & eodẽ tempore vtraq; fieri. Corporalis itaq; natiuitas & generatio aliud habet tempus, & aliud corporalis interitus, spiritualis vero natiuitas, per lauacrum regenerationis, vnum & idem tempus habet cum morte. Nam qui renascuntur in diuino lauacro, consepulti sunt in Christo in Baptismate. Et corporaliter quidẽ nasci ac mori in nostra potestate non est; sed arbitrio Dei & generamur & morimur: spiritualis vero natiuitas & interitus pendet à nobis; opus enim est cũ diuina operatione & gratia, nostra quoq; electione, vt moriamur quidem peccato, nascamur autem iustitiæ. Sapienter autem ac notanter Ecclesiastes à natiuitate cœpit & morte tẽporariæ huius vitæ nos admonẽs. Propterea enim & Moses (vt aiunt) primũ quidẽ suum volumen Genesin inscripsit, Exodum vero secundũ nominauit, vt in historia figurate nobis hãc temporariam vitã describeret. *Tempus plantandi, & tempus euellendi quod plantatum est.* Præter literæ sensibilem ac manifestũ intellectũ, mystice sic intellige. Sæpe quidem vno eodemq; tẽpore plantat aliquis & euellit videlicet cũ euellit *zizania quæ seminauit malus homo,* plantat aũt siue serit legitima verbi semina, amputans vitium, inserens virtutẽ: Sæpe vero hæc facit alio tẽpore; vt cum Paulus abscindit fornicatum à communione Ecclesiæ, plãtat vero eundẽ pœnitentia emendatũ. *Tempus occidendi & tempus sanandi.* Occidendi quidẽ peccatũ; sanãdi vero animã cuiq; suam, pœnitentiæ medicina. Huiusmodi vero actio, suo semper & opportuno fit tempore, præsertim vero nunc dum sumus in præsenti vita & Testamento gratiæ; Paulo testãte qui ait: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* Corporalibus autem ita mysticum sensum accommodabis; Principi ac Domino tempus est perdendi homicidam, curandi vero ac fouendi eum qui bene de se meritus fuerit, minusque etiam ac clementius corrigendi eum qui Leuius in se deliquerit. *Tempus destruendi, & tempus ædificandi.* Diuina ædificatio diuiditur in practicam theoricamque virtutem. Qui igitur officiose operatur & ex virtute; moralem domum practicamque ædificat: Qui vero spiritualia & inuisibilia contemplatur, speculatiuam sibi construit domum; atque is quidem vtcumque ædificat, domum non manufactam semper sibi parat in cœlis. Qui pœnitentiam facit, demolitur ac destruit anteactæ vitæ peccatum: Et bonum quidem nobis pulcrumq; est tolli procul à peccato,

Occasio quid sit

Opportunus Matrimonii vsus.

Enormitates rerum ipsarum ferme sunt comites.

Virtutis regula.

Nostra electione opus est cum operatione diuina vt spiritualiter nascamur.

Genesis & Exodi nomen admonet nos huius vitæ mortalis.

Matth. 13.

1. Cor. 5.

1. Cor. 6.

Virtus practica & theorica.

supera-

A Ephes. 2.

superædificari autem *super fundamentum Apostolorum. Tempus flendi & tempus ridendi.* Est tempus quoddã non secundum spacium temporis motusque sumptum, sed à rebus ipsis. Nam qui non in profundo cordis, sed in superficie vultus fleuerit; audire poterit illud de se dici quod dictum est olim Ierusalem: *Voce sua fero lamentata, & lachrymæ eius in maxillis eius.* Qui vero decenter lachrymas fuderit, & tactus dolore cordis intrinseco pœnitentiam fecerit, exaudietur vtique iuxta illud: *Planctum planxit Ierusalem, clamorem lachrymarum tuarum quando vidit misertus est tui.* Et est etiam in tempore spacium significante, lugere in hac vita vt in futura rideamus: Nam & ob peccata, ac ruinam discipulorum vel fratrum opportune lugemus; de profectu vero illorum merito ridemus & exultamus. *Tempus plangendi, & tempus saltandi.* Plangunt ac se percutiunt qui pœnitentiæ student; at vero saltant, qui præcincti sunt temperantia, excultique prudẽtia, immoti fortitudine, perfecti iustitia. Saltauit itaq; Dauid in conspectu Domini; sed non temere. Ideo & Prophetæ facti velut pueri in plateis ac foro vitæ huius, propter immunitatem malitiæ infantilemq; simplicitatem, dicebant Iudæis: *Luximus vobis & non planxistis,* hoc est, tristitia vobis prædiximus, & pœnitentiam non egistis. Apostoli quoque ad eosdem dixerunt: *Tibiis vobis cecinimus, & non saltastis,* hoc est, regnum cælorum annunciauimus, instar tibiæ sonorum vocem fundentes; neque tamen tripudium duxistis, neque præ lætitia doni huius saltastis. Hæc enim nos docet Euangelica Saluatoris parabola. *Tempus iaciendi lapides, & tempus colligendi.* Qui mortaliter peccauit sine proposito emendationis & pœnitentiæ, eiicitur è spirituali domo: qualis est lapis scabiosorũ, de quo symbolice & figurate apud Mosen scribitur: qui vero peccat vt curari velit, colligitur per pœnitentiam in ædificationem Apostolorum & Prophetarum. Omnis itaque qui saxeo est corde, ducitur foras; preciosi vero lapides colliguntur. Lege etiam cautum erat lapidari adulteram. Et magister quidẽ lapidibus cædit discipulos peccantes, hoc est, correctiuis sermonibus: cum vero satis illos erudierit ac reprehenderit; cessat à correctiuis sermonibus, colligitque quos iactasse visus fuerat lapides. *Tempus amplectendi, & tempus longe fieri ab amplexibus.* Iuxta literam, tempus amplexandi propriam vxorem, quando tempus orationis non impediat, aliave honesta necessitas. Tempus est, inquam, licere id nobis facere, vel propter filios procreandos, vel vt consulamus fragilitati atque innocentiæ nostræ; ne videlicet libidine succensos, callidus Hostis ad adulterium nos prouocet: Tempus vero abstinendi à complexibus; vel propter orationes Deo fundendas, vel vt grauidæ vxori parcamus. Aliter: Tempus amplectendi erat in principio creati Orbis, vt multiplicantes impleremus terram; nunc vero tempus abstinendi à complexibus, quando quidem extrema hora diei nos occupauit, & ad finem sæculorum Mundus festinat. Spiritualiter vero ac mystice ita intellige: Honora sapientiam vt te amplectatur; atque hic quidem amplexus semper est opportunus. Cum vero in sacris Scripturis, lex per læuam manum significetur; per dextram vero Euangelica doctrina; ipsaque mens, nomine capitis innuatur; totius vero corporis appellatione intelligatur Ecclesia; merito canit Sponsa in Cantico Canticorum: *Læua eius sub capite meo, & dextera ipsius amplexabitur me,* hoc est, ipsa quidem lex ad sapientiorum quorundam tantummodo peruenit intellectum, ipsumque perficit, Euangelica vero doctrina, diuino quodam complexu totam Ecclesiam comprehendit: Ab hoc quidem complexu, nullum vnquam tempus est absistendi. Cum tamen Arca iam fabricata esset, ac terris diluuia imminerent; tempus erat abesse procul à complexibus matrimonij; ideoque hinc masculi, hinc vero fœminæ seorsum disiunctæ intrarunt in arcam: Postquam vero aquæ Diluuij iam resederant; Noe cum vxore sua exiuisse arcam narratur, tempus enim tunc erat coniugalis amplexus. Semper autem tempus est elongari à vitio & peccato, agglutinari autem Deo illique perpetuo adhærere. *Tempus quærendi, & tempus perdendi.* Si literalem sonum ordinemque inspicias, videtur hæc sententia ordine præpostero esse accipienda: nemo enim quærit, nisi quod prius perdidit. Mystico tamen sensu, nihil immutando lectionem, ita intelliges. Qui est in ignorantia constitutus, tempus tunc habet quærendi veritatem; qua inuenta tempus aliud sibi aduenit, vt ignorantiæ perdat tenebras & relinquat. Aliter: Quærit aliquis animam suam quæ periit; ea vero inuenta, ab errore resipiscens, debet quantum ad priorem spectat iniquitatem perire prorsus ac mori: Ingruente vero martyrio, tempus est perdendi animam vt ipsam inueniamus. *Tempus custodiendi & tempus abiiciendi.* Qui pecuniarum dispensator est, nouit quo tempore pecunias vel apud se custodiat vel expendat. Mystice autem, tempus est custodiendi sacram doctrinam, ne illam temere, quibuscunque nullo delectu habito profundamus. Tempus vero effundendi, cum dociles fuerint ac bene dispositi auditores: *Oportet* enim (inquit) *abiicere argentum meum trapezitis, non autem sancta dare Canibus neque Suibus margaritas.* Aliter: Tempus est seruandi Euangelica præcepta, idem quoque tempus est abiiciendi Legales vmbras. *Tempus scindendi, & tempus suendi.* Qui Ecclesiæ hostes aduersariosque conciliat, & ad vnitatem Catholicæ fidei perducit; ille proculdubio consuere dicitur: qui vero fornicantem cum vxore patris sui ab Ecclesia eiicit, opportune hic scindit. Aliter: Qui coram Domino per contritionem ac pœnitentiam cor suum discindit, seipsum assuit in Ecclesia primogenitorum Fidelium. *Tempus tacendi, & tempus loquendi.* Qui in silentio & sub Monasterij disciplina doctrinam sacram fuerit prædoctus cum authoritatem consequutus fuerit loquendi & prædicandi, tunc Dominus illi præbet opportuno tẽpore linguam eruditionis, vt cognoscat quando verbum proponi oporteat; atque ita fit, vt tempore suo tunc loquatur. Audituro enim populo dicitur in veteri Lege: *Audi Israel & tace:* senior autem prudens, ita ad loquendum excitatur: *Loquere senex, tibi enim hoc conuenit. Tempus amandi, & tempus odio prosequendi.*

Lachrymarũ fructus.

Thren. 1. Isa. 30. d

B 2. Reg. 6. 1. Par. 15.

Matth. 11.

Luc. 7.

Deut. 22. Ioan. 8.

C Tempus vxorij amplexus. 1. Cor. 7. a

D Cant. 2. & 8.

Genes. 7.

Genes. 8.

E

Matth. 7.

1. Cor. 5. F

Eccl. 32. a

Mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, magna cum dilectione Saluatoris pedes osculata, hoc est, semitas pietatis ac veræ fidei ingressa; magno se prorsus studio ab iniquitate auertit; vt iam vtriusque rei atque effectus, vnum tempus idemque fuerit. Aliter: Semper quidem anima in amore versari debet, atque in odio: vt amet quidem secundum opera Sponsum suum, ac dicat: *Osculetur me ab osculo oris sui;* oderit autem inimicum hominem, hoc est, diabolum qui zizania seminat. *Tempus belli & tempus pacis.*

Luc. 7. f.

G

Cant. 1.

Qui bellum gerit *contra spiritales nequitias,* Pacem cum Deo habet. Et in hac quidem vita tempus est assidue pugnandi contra Principatus & Potestates: qui vero palmam consequetur, deinde in futuro sæculo lætabitur in delicijs & in multitudine pacis. *Quid habet amplius homo in iis quæ laborat?* Postquam ea persecutus est quæ ad actionũ tempora occasionesque pertinent; iterum redit ad personam hominis contemplandam, docetq; laborantem circa res humanas nihil denique plus cæteris habiturum: quandoquidem & aduersa & prospera omnibus ferme communia sint; præcipue vero mortalis vitæ interitus. Solus itaque sapiens qui hæc cognoscit, amplius nonnihil cæteris hominibus assequutus fuerit. *Vidi igitur occupationem quam dedit Deus filiis hominum vt occupentur in ea; omnia quæ fecit, bona sunt in tempore suo.* Iam superius dictum est quod filiis quidem hominum, hoc est, secundum passionem carnis viuentibus; sapientibus vero nequaquam, Deus occupationes & difficultates dedit, vt dum occupantur circa ea quæ media quadam ratione indifferenter se habent tam ad malum quam ad bonum, penitus ad alteram partem (hoc est, ad iniquitatis viam) non delabantur. Omnia igitur media & indifferentia bona sunt, modo suo tempore exerceantur, & ad necessarios vsus; sicuti est agrum colere, opibus comparandis studere, bibere, & comedere, atque (vt semel dicatur) operandi bonum, tempus est; sicut, contra, semper tempus est à flagitiis abstinendi. Aliter: Tempus hic appellat vsum ipsarum rerum, hoc est, cum quis rebus vtitur quantum naturæ Leges iuraque permittunt. Ait itaque Ecclesiastes: Contemplatus ego hominum mores; quo pacto videlicet occupentur & conuertantur ab iis quæ natura permittit, ad ea quæ sunt præter naturam: Hic (inquit) prudenter conside-

Matth. 13. c Ephes. 6. b

Eccl. 3.

H

A tans, vidi quod natura quidem nihil est malum: sed omnia quæ secundum naturam mouentur ac fiunt, per se bona sunt. Oculi enim boni sunt, qui sine praua intentione aliquid intuentur: sed cum occupantur & conuertuntur à simplici operatione naturæ ad curiosa spectacula, non iam amplius boni sunt. Omnia igitur bona in tēpore suo, hoc est, si secundum simplicem naturæ operationem, & iuxta quod decet vsurpentur & fiant. *Et sæculum tradidit Deus in cordibus eorum, vt non inueniat homo opus quod fecit Deus ab initio vsque in finem.*

Bona sunt quæ sunt secundum naturam.

Permisit, inquit, Deus sollicitos esse & occupari Sapientes Mundi huius, ne si assidue & tranquillo animo attendissent ad fabricam & structuram Mundi huius; perspecta & cognita illius pulchritudine, visibilia hæc Deum esse vel deos arbitrarentur. In multiplici tamen occupatione non reliquit illos sua prouidentia destitutos, sed humanæ naturæ communem mortis cogitationem adiunxit, vt scientes quod hic perpetuo futuri non sumus, æternæ vitæ curam habeamos. Aliter: Sæculum significat temporale spacium, complectiturq; omnia quæ in ipso fuerint. Inquit ergo: Deus filiis hominum Sæculi præsentis dedit cognitionem: videlicet quod temporale initium habuit cœlum & terra & quæcumq; conspicimus, & quod hæc ipsa tempore immutantur. Eorum vero quæ ante initium temporis fuerunt, quæque post hoc sæculum futura sunt certam & manifestam scientiam non habemus: ideoque nobis dicitur ab alia Scriptura: *Altiora te ne quæsieris, & profundiora te ne scrutatus. Et cognoui quod non est bonum in ipsis, nisi lætari & facere bonum in vita sua.* Sapiens cognoscit quod natura bonum est: Natura autem bonus solus est Deus, qui omnia protulit ex sua ingenua bonitate. Qui tamen quantum in se est, quantumq; sua facultas patitur, bonum operatur erga Deum & proximum charitate seruata: hic ineffabili & vera lætatur lætitia. Cognoui igitur, inquit, quod nihil est boni in vita nisi hoc ipsum, bonum operari & in bona operatione lætari. *Et omnis homo qui comedit & bibit & videt bonum in omni labore suo: hoc donum Dei est.*

B

Eccl. 3.a.

C Sapiens quidem nouit quod bonum est: omnis autem homo, hoc est, vulgaris, & in multitudine media sumptus: qui aberrat à cognitione veri boni, cum voluptate sola bonum definit & metitur, comedere ac bibere bonum esse existimat. Et sane manifestum, quod sensibilium rerū copia, Dei munere hominibus data est, non tamen vt concessis rebus abutamur; sed vt eas communicemus, in proximos, liberales: Deo gratias de acceptis muneribus. Commiscuit autem hoc loco personas, Ecclesiastes: eius scilicet qui vere sapiens, quod proprie bonum est cognoscit: & eius qui errore malo ductus, fallitur circa ipsius boni cognitionem. *Cognoui quod omnia quæcumq; fecit Deus, ipsa erunt in sæculum, ad ea non est addere, & ab ipsis auferre non est, vt timeant faciem eius.* Rerum aliæ quidem visui sunt obnoxiæ, aliæ vero videri non possunt. Hic autem sermo habetur de visibilibus rebus: & harum quidem aliæ semper eodem modo perdurant (vt terra, cœlum, Sol, Luna) aliæ vero per successionem seruantur in specie, vt homines, plantæ, & similia. Noui igitur (inquit) quod non est apponere ad ea quę in Mundi constitutione Deus creauit, cum eiusmodi compositio perfecta sit & indeficiens: sed neque ab ea quicquam, vt superuacaneum, est auferre.

D Qui vero ad speculationem Mundi animum adiciunt, rationesq; singularum rerum (quantum in se est) consequuntur; timore Dei occupantur attonitiq; redduntur Authoris omnium sapientiam demirantes. In omni itaq; hominum mēte insitus est à natura Dei timor, vel legitima quædam ratio quæ ab ordine ac pulchritudine Vniuersi, hominum corda conuertit ad Creatoris sapientiam contemplandam. Sciēdum vero est, hæc quæ videmus, esse veluti symbola quædam ac signa spiritualium rerum. Quare si finem spectes ob quem facta sunt, omni prorsus carent defectu. Nam siue quid eorum principaliter Deus produxit, siue quid in secundas causas referendum est: non est in eis apponere quicquam nec demere. Omnia igitur bona & pulchra; perfecta omnia sunt, ac necessaria Dei opera. *Quod est factum, iam est, & quæ futura sunt iam fuerunt, & Deus quæret eum qui persecutionem, &c.* Si quid olim fuit nunc etiā

E est: Homo fuit homo & est; arbor fuit arbor, & etiam est; sed pari ratione fuerunt, & quæ futura sunt. Homines futuri sunt post nos, & tam priores illis fuerunt alii: *Deus autem quæret persecutione affectum*: hoc est, innocuum, *qui aliis persecutionem non inferat*: & seruabit eum. *Et etiam vidi sub Sole locum iudicii, ibi impius: & locum iusti, & ibi pius. Dixi ego in corde meo, Simul iustum & impium iudicabit Deus, quoniam suum tempus est omni operi.* Ab his sensibilibus ad spiritualia nos attollens, ait se prognostice ac puro mentis intuitu contemplatum esse locum Iudicii, qui repositus est impiis sub Sole, quasi dicat infernum: Sed & locum iusti se vidisse cōmemorat. Addidit autem & ad *locum Iusti*, particulam illam videlicet, *sub Sole.* Quod si secundum litteram simpliciter accipiatur, nulli dubium quin in Paradiso, & in cœlis futuri sint Iusti. Si autem ad vtrumque inferas, *sub Sole*: ad Iustum videlicet atque ad Impium: contemplatum fuisse intellige eos qui nunc ex hac vita decedunt, qui nondum ad regna peruenerunt cœlorum. Digna sane inquisitu res est, vbinam sub Sole Iusti vita functi colliguntur. Constat autem quod in Paradiso, cum dixerit Christus Latroni; *Hodie mecum eris in Paradiso*: sciendumque est quod literalis Traditio Paradisum docet esse in terra. Nonnulli vero dixerunt quod Paradisus etiam est in inferno, id est, subterraneo loco: ad quam suam opinionem illud accommodant Euangelium: Diues Lazarum vidit; ipse tamen in inferiore demersus, cum Lazarus eminentiore esset in loco, vbi esset Abraham. Verum quomodocumq; se habeant; illud proculdubio constat, tum ex præsentis Ecclesiastæ nostri locorum ex omni sacra Scriptura, futuros pios in prosperitate ac pace, iniustos vero in suppliciis ac tormentis. Aliis autem placuit Paradisum esse in cœlis: bonus autem ac ingenuus Ecclesiastes historiæ sensum potius consectabitur. Tum vero secundum examinans infert. *Dixi intra meipsum: Numquid cum impio damnatus est iustus?* Hæc sane verba disquisitionem ambiguam habent, non absolutam affirmationem. Semel enim docuit alium esse locum Iusti, alium Impii; sed postea nos admonet & in metum adducit, cum Deus sit omnes homines iudicaturus, nostrasq; res omnes diligenti examine discussurus.

F

Luc. 23. Paradisus est in terra.

Luc. 15.

Paradisus vbi sit.

G Inquit ergo: *Tempus erit omni rei & omni operi.* Hoc est, erit vniuersalis Iudicii tempus. Mystico autem intellectu sic accipe: Vidi sub iustitię Sole Dominum Iesum Christum: qui scilicet venturus est iudicare viuos & mortuos. Vidi inquam locum impii; à sinistris videlicet constitutum: & iusti: item vidi locum qui est à dextris eius, & dixi in corde meo quod Deus omnes ad iudicium conuocabit, pro dignitate vnicuique distribuens; illud tempus definiens ac decernens in quo nostra omnis actio & operatio districto examine perpendetur. *Ibi dixi in corde meo de sermone filiorum hominum, quod iudicabit illos Deus.* Simile est hoc illi quod in Euangeliis legitur; *Omne verbum ociosum quod loquentur homines, reddent de eo rationem in die iudicii.* Intellige autem cum hoc loco dicit sermonem; subintelligi & internum mentis verbum occultamq; cogitationem; nam & de his quoq; ratio à nobis diligens exigetur. *Et vt ostenderat quod ipsi iumenta sunt, & vt ostenderet occursus filiorum hominum, & occursus iumenti: occurrit enim æque his. Vt mors huius, ita & huius mors. Et spiritus est in cunctis, & nihil plus habuit homo quam iumentum.*

Matth. 12.

H Propterea, inquit, vidi & considerauit rationes iudicii quod exercetur sub Deo, vt ostendam hominibus; hoc est, vt homines doceam: nihil eos à iumentis differre secundum corporis rationem vitamq; illam quæ tota corpori vacat & indulget. Eundem namque aerem cum brutis animantibus homines respiramus, eundemque interitum subimus: & in his sane rebus, homo, iumento amplius nihil habet. Iumentorum itaque brutalis vita quæ Veneri indulget, vanitas mera est. Monet autem nos per hæc, Ecclesiastes, ne corpori indulgeamus; sed anima quæ prædita est ratione, virtutibus excolamus: hac enim similes Angelis sumus, cum vis ipsa sentiendi nobis cum iumentis brutisque animalibus sit communis. *Omnia pergunt in vnum locum quæ de terra facta sunt, & omnia in terram reuertuntur. Et quis nouit spiritum filiorum hominum, & si ipse ascendat sursum, & si spiritus iumenti descēdat ipse deorsum in terram.* Manichęi, animas huc & illuc transferri asseren-

Manichæi metempsychosis.

A

tes, immortales quidem illas esse aiunt; sed omnia subire corpora tam hominum quam brutorum, reptilium quoque ac plantarum. Nos Christiani, quos diuinæ Scripturæ melius erudiunt, iumenta accepimus pro iis hominibus qui non vtentes munere rationis, comparantur iumentis insipientibus. Homines autem, merito illos esse cognoscimus qui distincti à bestiali ritu viuendi, secundum rationem se instituant. Quis igitur scit num ij qui apud multos videntur prudentiores, in ipso iudicij tempore digni censebuntur regno cælorum; an potius ad inferni barathrum detrudentur? Quis item contra, illud scit, an qui carere quodammodo ratione videntur, occulto Dei iudicio ad superna tollentur? Quod enim rationalis anima sit immortalis, brutorum vero anima corpori immoriatur, cuius plane manifestum est qui paulum modo rationis sit particeps. Aliter: Multis in locis Ecclesiastes, voluptuarij hominis personam subiens, conuenientes susceptæ personæ sermones loquitur; quasi dicat: quis nouit quæ futura sint? *Ede atque bibe, cras enim moriemur.* Explicans autem Apostolus qualia sint quæ ad præsentem vitam pertinent, inquit: *Si in hac vita, in Christo tantum* sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Vbique igitur Ecclesiastes per ænigmata nos erudiens, ad futuræ vitæ cogitationem transmittit. *Et vidi quod non est bonum, nisi quod lætabitur homo in operibus suis: Quis enim adducet illum, vt videat quæ post se futura sunt?* Si è persona voluptuarij hominis intelligantur hæc verba; ita intellige: Vidi (inquit) ego voluptati addictus, quod nihil sit boni in vita præter quam lætari in iis operibus & voluptatibus, & quod hæc portio est hominis hæreditasque concessa. Quæ verba cum voluptuarius temere effuderit, docet subinde Ecclesiastes vnde fit id quod huiusmodi cogitationes huic hominum generi innascantur, quia videlicet nemo illis potest (intellectum cæcum habentibus) ostendere quæ futura sunt eis, post illas quibus nunc fruuntur, voluptates; æterna scilicet tormenta suppliciaque grauissima. Sin autem verba eadem è persona Sapientis dicta intelligantur; altior quidam ac nobilior illis inerit sensus. Non est (inquit) homini bonum excepta illa lætitia ac felicitate, quæ illum excipiet ex operibus quæ fecerit in hac vita. Actiu enim ex qua lætitiam habere expectat, ipsa scilicet secundum virtutem; hæc erit portio eius & sors. Eorum namque qui officiose non vixerit; non continget, vita perfunctum redire huc amplius, vt per pœnitentiam emendet quæ perperam gessit.

CAPVT IV.

Et conuerti ego me, & vidi calumnias quæ fiunt sub Sole: Et ecce fletus, calumnias patientium, & non est qui eos consoletur, neque potestas qua liberet eos à manu calumniantium, & non est qui consoletur eos. Ad alia, me (inquit) examinanda conuerti: & contemplatus homines; vidi calumniatores iniustos, & qui calumniam patiebantur lugentes ex infirmitate, eo quod nullus pro illis contra calumniantes, vindictæ potentiam exerceret, atque ita eos consolaretur. Calumniatores autem sunt, alij quidem in pecunijs, alij vero in opinionibus Sectarum; sicut hæretici contra Fideles Quin & ipse princeps auctorque malorum diabolus, cum apostaticis Potestatibus, assidue calumnias texunt, mendaciaque moliuntur. *Et laudaui mortuos qui iam decesserunt, magis quam eos qui viuunt vsque nunc. Et fœlicior mihi vtrisque, qui nondum natus est nec vidit opus malum, quod patratur sub Sole.* Mortuos viuis putat beatiores. Quid ita? Nempe quia iustitiam laborum omnium desseruerunt; peccatores autem lassati sunt in peccans; vtrisque itaque vtrisque mors communis aduenit. Mystico autem sensu ita intellige: Qui peccato mortui sunt viuentes in Christo, longe meliores sunt illis qui viuunt in peccato. Tum sequitur. *Et fœlix mihi super vtrosque, qui nondum natus est neque nouit laboriosam hanc vitam,* quam opus malum nominat. Ab iis autem verbis Ecclesiastæ, quidam adducti sunt vt dicerent animam præextitisse ante corporis institutionem. Quomodo enim, inquit, vocari potest beatus ac fœlix, qui nihil scit? Quibus ita respondemus: Si quemadmodum ipsi dicitis anima in corpus hoc detruditur, vt tanquam in carcerem coniecta corripiatur & castigetur ob ea delicta quæ antequam subiret corpus, admisit, quomodo tunc fœlix esse poterat, cum peccaret, neque argueretur: *Quem enim diligit Dominus, arguit, & castigat omnem filium quem suscipit.* Si autem à Deo diligi bonum est, & etiam bonum est corripi; descendit autem anima in corpus vt corripiatur: ergo bona erit corporea hæc vita, & in corpore hoc fœlicior erit anima, illis quæ antequam subirent corpus, peccabant, neque dignæ habebantur correptione diuina. Facile est itaque euertere allatam ab illis rationem. Neque enim anima, corporis constitutione prior existit: & Salomon, fœliciorem vocat vtrisque qui nondum natus fuerit, hoc est, qui in existentiam nullam venerit, nihilque fuerit; vt sermo hic cum Domini verbis prorsus conueniat: *Bonum illi erat si natus non fuisset homo ille.* Hac autem absoluta quæstione, alia nos & quidem grauior quæstio suscipit: Si melius sit homini non natum ipsum esse, quam natum, ob malum igitur contigerit hominem natum esse: Erit ergo malorum causa Deus qui hominem produxit in vitam: Quomodo itaque *vidit Deus cuncta quæ fecit, & ecce erant valde bona?* Cui quæstioni sic respondemus: quod cum duas hoc loco personas attulerit noster Ecclesiastes, alteram quidem, calumniam inferentis, alteram vero patientis, non simpliciter loquitur de calumniam patiente, sed lugentem illum inducit pro iis quæ iniuste patitur. Verba igitur hic expressa nō prodeunt à persona sapientis aut fidelis hominis, sed eius qui in hoc Mundo pacem habere percupit. Philosophus enim neque si iniuste quid patiatur lachrymas fundit, quin lætatur potius & exultat, sicut & Apostolus scribit: *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis.* Cum itaque Ecclesiastes, duas hoc loco personas induxerit, ad Philosophiæ normam nequaquam se moderantes, quarum altera est inferentis, altera vero calumniam patientis ac (præ dolore nimio & ignorantia rerum) lachrymas effundentis; subiunxit quod in comparatione [illegible] hominum carentium Philosophia, bonum [illegible] rerum non esse; quam sententiam bene facile [illegible] experientia ac exemplo nobis veram ostendere. Si quis enim interrogaret sanctos Martyres, Apostolos, aut Prophetas, vel cunctos homines qui secundum virtutem vixerunt: Agite, nobis hoc dicite sancti viri; proposita vobis optione vel nascendi authore Deo, vel non nascendi; vtram in partem propensiores fuissetis? Nonne illico responsuros putas: Gratias agimus Deo nostro qui secundum bonitatem suam nos fecit; quique nos in virtutis gymnasio voluit decertare, vt has nobis æternæ gloriæ coronas plecteret & imponeret? Satis itaque ostensum est, quod de peccatoribus & imperfectis hominibus loquitur Ecclesiastes: *Et vidi ego omnem laborem & omnem fortitudinem operis, quod æmulatio est hominis; hoc vanitas & electio spiritus.* Fortitudo & industria, digna vituperatione censetur cum quis vires suas circa vanitates intendit, & voti tamen compos efficitur. Zelus autem vituperabilis est, qui proxime vicinam habet inuidiam. Vidi igitur, inquit, laborem hominum circa res vanas; & alios homines vidi illis inuidere. Vt exempli gratia: iniuste aliquis diuitias sibi comparat? ecce alij illarum huic inuidere incipiunt; vel ipsi, similes consequi diuitias affectantes, idem & ipsi studium æmulantur. Huiusmodi igitur occupatio hominum, vanitas est; & vt sæpe iam diximus, electio spiritus. *Stultus complicuit manus suas, & comedit carnes suas.* Manus homini datæ sunt, vt illis, opportuna sibi & conuenientia operetur. Ociosus itaque cessator, manus clausas & complicatas tenens, cum subinde pœnitentia tangitur ac dolore distabescit, dicitur merito carnes proprias deuorare. Mystico autem sensu; qui operationes suas non exercet in virtutibus, carnes deuorat suas cum ipse sibi sit suppliciorum mediator & tormentorum Proxeneta. Aliter: Complicare manus suas, significat complecti ob dilectionem, & salutando blandiri: Stultus itaque cum diligat turpes suas operationes & amplectatur; pruritas deuorat carnes, ipse sibi tristium supplicium parans. *Bona est plenitudo pugilli cum requie, super plenitudinem pugillorum duorum cum labore & electione spiritus. Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas.*

Margin notes: Iumenta qui sint. — B — C — Calumniatorum varia genera. — D — Animam non existere ante corpus. — E — Hebr. 12. Apocal. 3. — Matth. 26. Vtrum homini melius fuisset an non natum esse. — F — Genes. 1. — Hebr. 10. — G — Zelus vituperabilis. — H — Ibid. — Psal. 36.

A Myſtico autem ſenſu, pugillus, eſt indeficiens fides quæ eſt in Dominum Ieſum Chriſtum. Duo autem pugilli intelligendi ſunt, cum quis *duobus dominis ſeruire* ſtudet; *Deo* (Matth. 6.) *ſcilicet & Mammonæ*; & opprobria illa pati quæ Propheta (3 Reg. 18.) commemorat; Vſquequo claudicabis in vtrumq; poplitem? Melius eſt ergo ſine vlla controuerſia quod hic prius ponitur. Aliter: Pugillus vnus eſt Vnitas ipſa quæ materia caret; pugilli duo materialia quæ diuidi poſſunt. Habetur præterea ipſa dualitas in Scripturis ſacris immunda atque impura. Nam immunda animalia bina ingrediebantur in (Gen. 7. & 8.) Arcam Noe. Melius ergo eſt Vritatem ſequi, ac officioſam vitam ducere cum quiete, hoc eſt, ſine inanis gloriæ fuco; quam occupari circa dualitatem; hoc eſt, res materiales. Aliter: Contemplari poſſumus hominem fuiſſe olim pugillum; cum videlicet Deus pulueram de terra ac- (Gen. 2.) cipiens ac veluti pugillo concludens, plaſmauit hominem. Pugillus etiam fuit mulier; à latere namque Adam, coſtam manu Deus apprehendens, Euam plaſmauit. Melior ergo eſt cœlibatus, pugillis duobus; hoc eſt, dualitate & copula coniugali. (B — Cœlibatus caret moleſtia.) Quamuis enim coniugium damnandum non ſit, cœlibatus certe eſt laudabilis & moleſtia carens. *Et conuerſus ſum, & vidi vanitatem ſub Sole.* In circuitum, inquit, mouens oculos mentis meæ; nihil vidi eorum quę huius Mundi gratia fiunt ab hominibus, quod non vanitas mera ſit: Per hæc autem verba, intellige ſignificari nequitias hominum & peccata. (Eccleſ. 4.) *Eſt vnus & non ſecundus, nec filius nec frater; nec eſt finis in omni labore eius, nec oculus eius impletur diuitiis: & cui ego laboro, & fraudo animam meam bonis? hoc etiam vanitas eſt & occupatio mala.* Amplius, inquit, res humanas conſiderans vidi quoſdam qui legitimos non habent hæredes, inſatiabili affectu circa diuitias occupari, oculum habentes inexhauſtum & inexplebilem. Quod cum ſatis contemplatus ſit, introducit inexplebilem huius hominis perſonam ex auaritiæ pœnitentia ita loqui; *Et cui ego laboro & fraudo animam meam bonis?* Iure ergo, & huic labori, vanitatem attribuit. Aliter: Myſtice ſic intellige: *Eſt vnus.* Vnum, hoc loco accipit, qui ſe- (C) ipſum tantummodo fouet ac diligit; qui ne habere quidem velit filios ac fratres. Nam qui deſiderio illorum tenetur, quamuis natura nullos affines & conſanguineos habeat, quia tamen ſecundum Dei præcepta charitatem ſectatur; omnes homines quamuis externos, eſſe ſibi fi- (Eccl. 4. 8) liorum loco putat & fratrum, iuxta illud: *Eſto orphanis tanquam pater & tanquam maritus matri eorum.* Hic itaq; vnus ac ſolus qui habere non curat filium neq; fratrem, laborioſa quadam electione viuendi ac ſollicitudine fraudat animam ſuam bonis, neque ad futura attendens neq; in vita quicquam boni efficiens: Huic ergo & vanitas attribuitur. *Boni duo ſuper vnum, quibus eſt bonum precium in labore ipſorum.* Concordiam duorum in operibus bonis laudat, hęc namque (Marc. 6.) precium conſequitur apud Deum. Itaque Saluator bene concordes Apoſtolos binos miſit ante faciem ſuam. (Luc. 10.) Eos vero qui turrim ſuperbiæ fabricantes in malo opere (Gen. 11.) conueniebant, diſſipauit Deus atque diſperſit. Myſtice autem ſic accipe: Laudabilis eſt & apud Deum precioſa, duorum (hoc eſt, animæ corporiſq;) in bono concordia. (D) Quomodo autem meliores ſint duo quam vnus exemplo nunc propoſito plane intelliges. Si corpus quidem voluptatibus abſtineat & temperanter ſe gerat, anima vero ipſa inani gloria capiatur, irrita quodammodo vanaq; redditur corporis temperantia: Rurſuſq; ſi anima quidem humilitatem colat, libidinetur autem corpus; animæ vana eſt humilitas. Vna enim parte compoſito hominis delinquente; aut anima videlicet, aut corpore; neceſſe eſt & partem alteram comprehendi. *Bona itaq; duorum copula & concordia, ſi conueniant ad precioſam virtutem; quoniam ſi cadant, vnum eriget participem ſuum: Et væ vni ſi cadat, neq; ſit alter ad illū erigendum.* Qui bonis de rebus conueniunt, mutuum ſibi auxilium præſtant. Si enim accidat vt alter ex humana fragilitate omittat aliquid quod faciendum ſit, alterius conſilio emendabitur. Quod autem dicit, *ſi cadat*; non eſt accipiendum de ambobus eodem tempore, ſed modo de hoc, modo de illo. *Et ſi dormierint duo, calor ipſis erit. vnus autem quomodo caleſiet?* Ex eo quod corpori ſolet accidere, ſpiritualiter erudimur. Qui enim ſimul cubant & dormiunt, magis quam qui ſolus iaceat, calefiunt; ita etiam qui (E — Matth. 18.) ſpiritualiter conueniunt & concordant. *Vbi enim fuerint duo aut tres congregati in nomine meo, ibi & ego ſum in medio ipſorum,* dicit Dominus; qui videlicet ſancti Spiritus ignem caloremque Fidelibus ſuis gratificatur. *Et ſi quiſpiam præualuerit contra vnum, duo reſiſtent aduerſus eum.* Iterum per ea quæ ſenſibiliter ſolent accidere, ſpiritualem nobis tradit doctrinam. Sicut enim duo concordi animo vel forum plateaſque ciuitatis ambulantes, vel per deſertas Eremi ſolitudines, tutius ac facilius repellunt irruentis contra ſe alterius impetum, ita & futurum intellige in ſpirituali pugna. Nam cum Eccleſiaſtes edocere nos velit, quæ ad corpus animamque pertineant, ſicut etiam Paulus Apoſtolus fecit: quo loco & ipſe trium quæ homini inſunt rerum mentionem facit, cum ait; (1. Theſſ. 5.) *Integer veſter ſpiritus & anima conſeruetur*; tria nobis latenter contemplanda propoſuit, videlicet quod ſi vnus quiſpiam nobis inſurgat; hoc eſt, ſuperbia carnis; tunc anima ſpiritui amice coniuncta, car- (F) nem compeſcat ac frenet, vt ſpiritualibus animæ moribus ſubiiciatur, & pareat. Sciendum namque eſt (quod ad hunc locum pertinet) hominem tribus ex rebus conſtare: Anima ſcilicet, corpore, ac ſpiritu; non quod ſecundum ſubſtantiæ vim, aliud ſit ſpiritus, aliud anima (neq; enim duo rationalia inſunt homini) ſed quod ratione ſola, ea ſeorſum conſiderantes, aliud eſſe ſpiritum dicamus, aliud animam. Vocamus enim ſpiritum, actum animæ ipſius dexteriorem, ſublimioremque vim: qui ſpiritus eſt idem (puto) qui & intellectus ſiue ipſa mens, ſicut in Eſdræ libris accipi animaduertimus. Aut intellige: Spiritus & ipſū charisma ſpiritus, quod animam lætificat & illuſtrat, diuina nobis inſufflatione tranſmiſſum. Itaque ſi impollutum ſeruemos quod nobis ineſt ad imaginem Dei factum, integrum habemus chariſma ſpirituale: Sin vero ad peccatorum ſemitas declineamus, donum ſancti Spiritus violamus in nobis. (Ibidem.) Hoc eſt (puto) quod Apoſtolus nos precatur manere integros ſicut ab initio fuimus, immaculatum habentes corpus & animam, purumque ſeruantes chariſma ſpirituale. Aliter quoq; ita poteſt intelligi; Motus animæ (G — 1. Cor. 12. — Motus Animæ triplex.) diuiduntur in rationabilem, iraſcibilem, & concupiſcibilem. Si igitur tria hęc ex virtute officioq; conueniant, tunc ſecundum rectam naturæ normam ira excandeſcit contra malas affectiones ac dæmones, concupiſcentiæque ipſa vis honora tantum deſiderat; vnde & Daniel vir concupi- (Dan. 9. & 10.) ſcentiarum vocabatur: Rationalis autem pars omnia iuſte moderatur, iraſcibilem vim concupiſcibilemq; compeſcens. Sin autem contra eueniat, vt præter Legem rationis, altera illarum virium, vel ira ſcilicet, vel appetitus, quod delectat perſequatur: tunc duæ reliquæ partes concordi fœdere puritatem ſeruantes (vt pura rationalis concupiſcendiq; vis) iracundiam deprimunt ac ſibi obedire cogunt; aut contra, iracundia rationi adiuncta, concupiſcentiam ſedat. Ita ergo fit vt concordes duo, tertium reluctantem redigant in ſeruitutem. *Funiculus triplex non cito rumpetur.* Rurſus Eccleſiaſtes, exemplo triplicis funiculi, ad ſpirituales nos euehit contemplationes, ac primum quidem charitatem nos docet, in concordiæ nexum nos vo- (H) cans. Inquit ergo: Si anima, corpus, & ſpiritus in bonum conueniant; non facile diſſoluuntur ab hoſtis incurſu. Aliter: Cum rationalis animæ vis, iraſcendi ac concupiſcendi potentiæ, vnitatis puritatem cuſtodiunt; animam ſeruant prorſus innoxiam. Aliter: Qui credunt inconſubſtantialem Trinitatem, Patrem & Filium & Spiritum ſan- (Trinitas conſubſtantialis.) ctum à reſiſtentibus hęreticis & aduerſariis expugnari non poſſunt. *Bonus eſt puer pauper & ſapiens, ſuper Regem ſenem & ſtultum qui neſcit prouidere in poſterum, quod & è carcere vinculiſque interdum quis egrediatur ad regnum: quodq; in regno ipſius natus ſit pauper.* Pueri ferme non eo digni ſunt honore quo ſenes, neque ita pauperem veneramur vt Regem. Comparans igitur Eccleſiaſtes ſtultitiam cum ſapientia; quantum hæc ipſa præſtet, oſtendit. Inquit enim, longe potiorem eſſe puerum & pauperem (modo ſit ſapiens) eo qui ſit ſenex & ornatus regia poteſtate, ſed ſtultus. Amens enim non intelligit, ſapientiam, è ſeruili quandoque conditione, atque in vincula coniectum hominem, ad faſti- (Geneſ. 41.) gium regium euehere. Cuius rei exempla ſumi poterunt

A ex Ioseph quem Dei munere insita sapientia, & adolescentem & pretio coemptum & in carcerem detrusum, totius Ægypti gubernatorem constituit. Hæc eadem sapientia si Regi inudeat, modestiam tueri docet ac frugalitatem; ita vt Regia dignitate qua pollet, nequaquam extollatur, ac tumeat. Nam Dei gratia & sui cognitione, pauperem se esse intelligit, neque in regno neque in diuitiarum copia, paupertatis humilitatem deponit; vt beatus & ipse sit quemadmodum & *pauperes spiritu*. (Matth. 5.) Aliter senescens ac stultus, Hebræorum populus dici potest, cui iunior successit in Dei cognitionem populus ex Gentibus conuocatus: vere sapiens ac redemptus à diabolica seruitute, & per fidem Christi Saluatoris consequutus regale sacerdotium, spiritu quidem pauper sed Euangelica beatitudine decoratus. Exemplar autem ac dux huiusmodi pauperum est ipse Christus Saluator noster: qui sapientia quidem Patris Dei est, iuuenis autem si corporeæ geniture tempus consideres. Idem quoq; Rex dignitate diuina, pauper factus

B propter nostram salutem, quanquam per se ditissimus. Euasit idem catenas mortis, & inferni carcerem fregit ac soluit: suo nos erudiens exemplo mediocritatem sectari, cum dicit: *Discite à me quia mitis sum & humilis corde.* (Matth. 11.) *Vidi cunctos viuentes, qui ambulant sub Sole, cum adolescente secundo qui exurget pro eo. Non est terminus omni populo, omnibus, inquam, qui fuerunt ante eos: Et postremi non latabuntur in eo: Sed & hoc vanitas & electio spiritus.* Totus hic locus ad allegoricum intellectum mysticumq; pertinere putandus est, quando quidem nullus est qui corporali intuitu cunctos possit videre homines qui ambulant sub Sole. Cum vero mysticum sensum alii alio referri contendant (nam adolescentem secundum, alij Christum Dominum volunt intelligi, alij autem Filium perditionis Antichristum) nos vtramq; prosequemur expositionem. Vidi, inquit, cunctos iuuenes qui ambulant sub hoc visibili Sole: hoc est, ipsos peccatores; cum adolescente secundo; hoc est, Antichristo qui exurget *pro ipso*: Domino videlicet nostro Iesu Christo. Non erat finis multitudinis peccatorum: eorum scilicet qui ab i-

C nitio sæculi præcesserunt: Sed & postremi qui temporibus Antichristi scilicet in eum credent, non lætabuntur in eo: neq; enim seruare potest impietas, adhærentes sibi. Vt autem doceat hunc errorem Infidelitatis nō necessitate, nec casu, sed electione liberæ voluntatis esse populis aduenturum, adiunxit dicens: *Sed & hoc vanitas est & electio spiritus.* (Electio liberæ voluntatis.) Aliter: Vidisse se, inquit, ambulantes sub iustitiæ Sole: omnes scilicet qui vere viuunt ex fide: cum adolescente secundo qui proculdubio est Saluator noster, homo de cęlo cęlestis, qui nobis natus est ac surrexit pro adolescente primo Adam qui fuit homo *de terra terrenus*. (1. Cor. 15.) Et infiniti erant, inquit, sub hoc Sole in anteriora progredientes: hoc est, secundum viuentis fidei disciplinā, præteritæ quidem vitæ obliti tanquam mortui peccato, tendentes autem de virtute in virtutem, semper oculos mentis ad propositam vitæ æternæ gloriam dirigentes. Sed quinam sunt postremi ipsorum qui non delectabuntur in adolescente secundo Domino nostro Iesu Christo? Nimirum vel Iudæi sunt qui cum primi essent, facti sunt nouissimi: vel qui in fine

D sæculi credent in Antichristum: vel generaliter omnes qui post primos officiose pieque viuentes, ipsi cum sensus & voluptatis illecebras consectentur, merito postremi ac nouissimi & habendi sunt & vocandi. (Matth. 20. Marc. 10.) Sed hos quoq; nouissimos ostendit electione propriæ voluntatis non gauisuros esse in adolescente secundo, ideoque tritum iam sibi verbum illud adduxit: *Sed & hoc vanitas & electio spiritus.* Sciendum est autem (quod ad prędictorum enarrationem pertinet) Adam hominem primum, adolescentem vocari sub intellectu eius temporis quo recens creatus adhuc in Paradiso voluptatis, vigore iuuentutis suæ strenuus erat operando virtutes. Vocatus adolescens & Christus Saluator, propter magnum robur diuinæ virtutis: Vocatur & Antichristus, qui iuuenili temeritate feruidus est in malo, robustusq; nequitiæ innouator. *Custodi pedem tuum cum ingrederis in domum Dei, propinquus esto vt audias.* Æquiuoca quadam ratione loquendi, exterioris hominis membra de interiore dicuntur, vt oculos puta, manus ac pedes, & membra reliqua? Non tamen contra contingit, vt interio-

E ris hominis partes de exteriore dici consueuerint. Dicuntur enim pennæ alæq; de anima, iuxta illud: *Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ*: (Psal. 67.) inquit ergo: Custodi animæ tuæ pedem in omni opere tuo cum incedis, vt in conspectum venias domus Dei, hoc est cœlestis Ierusalem. Qui vero custodit pedem animæ suæ, prope est vt audiat: hoc est, vt obediat verbo diuinæ præceptionis, & proficiendo mandata Legis exequatur. Quod si de corporali pede dictum intelligas: custodi, inquit, totum corpus tuū (à parte enim totum significauit) ne instrumentis eisdem quibus in bono vtimur, abutamur in malo: quasi dicat: Ne quæso pedibus eisdem quibus templum Dei frequentas, theatrales adito ludos & obscœna spectacula. De aliis quoque humani corporis membris idem intellige faciendum. Et profecto qui impolluto pede subeunt Ecclesiam Dei, debent ab impiis locis & profanis se penitus, vt Deo contrariis, continere. *Super donum stultorum sacrificium tuum, quia ignorant quid faciāt mali.* Quia stulti quo-

F que nonnunquam munus offerunt Deo, vt qui ex inani gloria eleemosynam faciunt: sicut & Cain qui recte quidem offerebat, male autem diuidebat. (Gen. 4.) ideo, tuum, inquit, sacrificium cum prudentia fiat & discretione. Insipientes enim non intelligūt, quoties male offerunt, eo quod illorum zelos careat discretionis iudicio. (Zelus sine discretionis iudicio.) Qui enim prudens ac sciens operatur bonum, pari quoque cognitione malum deuitat. Qui vero prius illud ignorat, facile & alterum ignorabit. Illud itaque quod ait: *quia ignorant quid faciant mali*: ita intellige: ignorantia occupantur, & tenebris obteguntur mentes. Proprie autem & distincte locutus est cum dicit, *donum stultorum*: *sacrificium* vero prudentium tantummodo intellexit.

Capvt V.

Ne festines in ore tuo, neque properet cor tuum ad offerendum sermonem in conspectu Dei, quoniam Deus est in cœlo superius, & tu inferius in terra. Promptam ad loquendum lin-

G guam corripiendam monet, tum vero quia è temerario ac prompto corde ipsi linguæ fatuæ, sententiæ quas efferat, suggeruntur: Vt fomitem quoque ipsum ac caput obstruat insipientiam verborum, inquit: *Ne properet cor tuū efferre verbum in conspectu Dei.* Quasi dicat: quia Deus vbiq; præsens omnia perspicit etiam deprehēdens occultas animę cordisque cogitationes, quanquam per sermonis iudicium non emergāt, Deus enim qui in altissima cœlorum specula sedem habet, quę in imo fiunt conspicit vniuersa. Aliter: Ne temere de diuinis mysteriis verba profunde, neq; vtcumq; omnia quæ in buccam veniunt: mortalis enim homo cum sis, ac graui corpore circumseptus, & orbis infimus habitator, nequaquam potes inuisibilis Dei substantiam supercœlestisque comprehendere. *Idcirco sint pauci sermones tui.* (Loquacitas fugienda.) Ob omnes causas superius dictas, sint tui sermones non solum pauci numero, sed etiam diligenti examinatione perpensi. *Quoniam in multitudine tētationis adueniet somnium, & vox stulti in multitudine sermonum.* Si more Prouerbij, ab-

H solute ac libere hoc dictum putes: ita intellige. Sicut qui per diem multis tentationibus curisque agitantur, per quietem subinde somniis conturbantur: ita & stultus in multiloquio peccans, sua ipsius voce arguitur. Aliter: Sicut somnium, dormientem quempiam vel ad auaritiam vel ad libidinem tentans euolat & mox irritum euanescit, vt nihil eorum quæ facere videbatur certum esse contingat, ita & vox hominis stulti nihil vtile commodumque concludens, somnio videtur esse persimilis: quasi dicat, somniis comparatur, stulti hominis sermo. Sin autem velis Ecclesiasten quali ratione confirmantem quæ superius attulit, hæc verba proferre: videlicet, quoniam adueniet somnium in multitudine tentationis, & vox stulti in multitudine sermonum, ita accipies, vt quasi nos moneat dicens: Ne multiloquus esto ac nugax, neque stultitiam tibi insitam tuo profer sermone, quoniam multæ nugacibus adueniunt tentationes quę ipsos non interdiu solum vigilantes conturbent, sed per quietem quoq; dormientes exterreant. *Sicut vouisti votum Deo, ne moreris illud reddere, quoniā*

non est

A

Vota soluenda.

non est voluntas in stultis. Tu igitur quæcunque voueris, redde. Votum est, cum quid Deo pollicemur nos reddituros. Vouemus autem Deo & pollicemur non pecunias modo, sed abstinentiam victus, & castitatem, & quæ sunt generis eiusdem. Quia ergo stultus persæpe, pollicitorum pœnitentia subit ac dolor, nolentes vota persoluere: hortatur vt cito ac velociter quæ promisimus Deo reddamus. *Melius est te non vouere quàm post votum promissa non reddere.* Malum est proculdubio ac detestabile si nihil vnquam velis Deo tribuere; multo tamen est peius si pollicearis te Deo quid daturum, neq; persoluas. Duobus igitur propositis malis, bonum dixit quod minus est malum. Alio quoque sensu intellige: Caue ne quid temere promittas in conspectu Dei, quia simul ac reus voti factus fueris, multitudo te circumueniet tentationum quæ persoluere promissionem impediat, ità vt ne dormiens quidem sine molestia sis futurus. Vt exempli gratia; pecunias auarus quispiam vouit Deo se redditurum; mox autem non interdiu solum

B

torquetur & auocatur, rationibus hinc inde subductis egestatem sibi ac pauperiem ante oculos ponens, sed (vt par est) dormiens quoque, eisdem imaginibus conturbatur ne vota Deo persoluat. Quanto autem supplicio torquendi sint qui contemnunt vota complere, docent nos

Act. 5.

in Actibus Apostolorum Ananias & Saphira, repentina morte sublati. *Ne dederis os tuum vt peccare facias carnem tuam.*

Mulierum colloquiũ.

Lingua si nugax fuerit, corpus totum coinquinat; præsertim vero si cum mulieribus incautus sermo commisceatur, carnem stimulat ad peccandum. *Ne dixeris ignorantiam esse in conspectu Dei.* Cum effrent (inquit) lingua peccaueris; ad pœnitentiam redi, neque consuetam prætende excusationem quod imprudens nesciusque peccaueris. Aliter; Qui in ipsa fece nequitiæ volutantur, ita prudentiam

Impij negant prouidentiam.

Dei negant & aspernantur, vt dicant dedignari Deum curare ac scire quæ hic ab hominibus scelera committantur: At tu nequaquam hęc dixeris, nihil enim latet oculos Dei: *Ne forte irascatur Deus contra sermonem tuum, & destruat opera*

C

Temerariorum sermonum pœna.

manuum tuarum. Ne (inquit) ore tuo ac lingua peccaueris, ne & fructum bonorum operum tuorum amittas. Iratus enim Deus contra temerarios sermones, delet è libro vitæ si quid est quod pie videamur nobis, laudabiliterq; fecisse. Aliter: Caue ne dicas, Deus ignorat quæ ab hominibus perpetrantur: Irascitur enim talia dicentibus, neque approbat opera illorum. Simplices quoque & tardioris ingenij peccatores, nihilo minus è medio tollit vel paupertate eosdem plectit, illorum fortunas operaque corrumpens. *Quoniam in multitudine somniorum ac vanitatum, copiaque sermonum: Tu Deum time.* Tria simul valde similia comparauit; inania scilicet somniorum phantasmata, vanos hominum labores, & ineptam multiloquij loquacitatem. Somnij enim persimilia sunt nugacis hominis verba, neque sane multum à somnijs differunt irrita hominum studia. In multitudine igitur somniorum; hoc est, somniantium hominum frustraque laborantium, nec non verba plurima effundentium; irascitur Deus. Multitudinem autem hoc loco, non simpliciter multiloquium intellige, sed ociosi-loquium. Paulus enim loquens

D

Ociosi loquium.

Act. 20.

de regno Dei, quamuis ad mediam vsque noctem verba produceret, nullo tamen auditores afficiebat fastidio. Qui autem multa quidem verba profundat, rem vero ipsam de qua agitur minus facilem reddat; nihil ferme videtur loquutus fuisse. Sed & ociose ac præter rem loqui-

Nugacitas.

tur, in verbo quoque vno nugax esse deprehenditur: Semel autem nobis cunctarum virtutum obseruantiam suggerens; *Tu*, inquit, *Deum time*, Timor enim omnia excedit. *Si calumniam pauperis & rapinam iudicij videris in prouincia, ne mireris super hoc negocio, quoniam excelso excelsior est alius qui custodiam habet, & super ipsos alij quoque excelsi sunt, & superfluitas terræ.* Rapinam iudicij vocat, cum ditiores in prouincia & ciuitate, largitionibus corrumpunt Iudices ad iniqua iudicia. Aliter: Etiam rapinam iudiciorum exercet qui causas nihil ad se pertinentes, violenter sibi vendicat & extorquet. Ait ergo: Quotienscumque videris, calumnia & largitionibus inopes à potentioribus premi, ne admireris; hoc est, ne ita ob hanc ipsam rem indigneris, vt fluitare Mundum sine vlla prouidentia suspiceris: Deus enim super omnes excelsus, omnia speculans, & obseruans quę ab

E

ipsis patrantur qui sibi videntur excelsi locupletes & gloriosi, reddet vnicuique pro suorum operum dignitate. Et

Operum dignitas.

super ipsos excelsi; hoc est, qui seipsos maxime iactant & magnifaciunt, nihil aliud ferme censendi sunt, quam superfluitas terræ; hoc est, inutilis terræ globus & massa, iuxta illud: *Quid superbis*, inquit, *terra & cinis: Super omnes au-*

Eec. 10.

tem Rex est Dominus agri elaborati. Generali quadam conclusione vtens Deus, inquit, instar viridarij Mundum sibi hunc excoluit & ornauit, & in eo dominatur vt Dominus agri cuius & assiduam prouidentiam gerit. Non itaque decet opinari Mundum carere gubernatione regnantis, ob eas quæ inter homines fiunt iniquitates: imo reuocare in mentem oportet quod cum Mundus hic, ager nuncupetur iuxta Euangelicam parabolam; Deus hominem Mundi huius Regem dominumque constituit,

Matth. 13.

Psal. 8.

sicut scriptum est; *Omnia subiecisti sub pedibus eius.* Admonet itaque nos hoc loco Ecclesiastes, dignitatis nostræ,

F

vt debitam venerationem exhibentes Deo qui nos regia honestauit corona, pie officioseque viuamus. Aliter: Quando quidem Deus vniuersi huius Mundi est Dominus & possessor, veluti agri cuiusdam diligentia summa elaborati; idcirco seduli caueamus ne demoliamur Vi-

Demoliri Vineam Domini.

neam Domini Sabaoth, aut iniquis actionibus, aut impiis dogmatis, aut perniciosis doctrinis. Omnibus enim præest, omnia speculatur agri Dominus & possessor elaborati. Aliter: Diuina ipsa Scriptura est velut ager quidam ferax & odoratus, qualisque Paradisus optimis arboribus consitus, habensque thesaurum occultum. Par est autem vt qui hunc habere quærunt thesaurum, placere studeant

Scripturã interpretãdę vera methodus.

Regi domino Agri huius, hoc est, Deo omnipotenti. Placebunt autem, si cunctis Mundi delicijs renunciauerint; &, si neq; Iudæorum more solum litteræ iacentis sensum consectentur; neq; è cunctis etiam Scripturæ verbis allegorias & mysteria perscrutentur ita vt (tanquam inutilem posthabentes litterę veritatem) plantas agri huius radicitus subruant & euellant; cum potius deceat fideliter

G

quæ sunt scripta timari, & duce Spiritu ligonibus terram versare. Ita nimirum Deo placebimus agri huius Domino, & spiritualem illi Paradisum reddemus excultum. *Qui pecuniam diligit, pecunia non explebitur, & qui amauit fructus in multitudine ipsius, & hoc etiam vanitas.* Huius scientiæ posterior particula ita construenda est: *Et qui amauit fructus*; hoc est, quicunque amauit, sibiipsi non autem communis vtilitatis gratia congerere fructus; quasi dicat: Qui laborat auaritiæ morbo siue pecuniam congerat siue fructus, nunquam explebitur plura semper affectans, vt potius pecuniarum dici seruus quam Dominus mereatur. *Multitudine bonorum multiplicati sunt qui comedunt ea. Et quæ virtus ac fortitudo possidenti bona? Principatus enim est illi vt videat oculis suis.*

Diuitiarum nulla est, nisi quod spectantur, vtilitas.

Symmachus interpres posteriorem particulã ita cõuertit. Quæ enim vtilitas inest habenti ea bona, nisi vt tantũmodo ea spectet oculis suis. Sensus autem hic est. Inuenias qui summa animi vi & corporis contentione flagitium aggrediatur, vt auarus solet, qui quacumque potest ratione pecunias cogit, estq; fortitudo hæc strenuitasq; damnanda,

H

Contra auaros.

Qui vero sic impudenter auari sunt, hoc sibi tanquam bonum summum proponunt, vt inter pocula patinasq; versentur & vt spectaculo fruantur quas congessere pecuniarum. In *multitudine* ergo *bonorum*; hoc est, in affluẽtia pecuniarum quæ illis assidue multiplicatur, gestiunt non secus ac si bonis illis pecunijsq; vescantur. Et quæ illis demum resultat vtilitas ex huiusmodi strenuitate atq; virtute? solo namq; intuitu principatum gerit in pecunijs auaritia tali correptus: quasi dicat; nullo alio vsu Dominus est earum, præterquam quod appositas contemplatur. Aliter: Quibus legitimo honestatis iure opes atq; diuitiæ augescunt, multiplicantur etiam qui illis vtantur. Qui enim vere cupiunt probitate sibi augeri, multis; hoc est, pauperibus; suas opes impertiunt. Vt itaque à tenacitate nos dehortetur, ad misericordiam vero cõuertat; quid prodest (inquit) impudenti auaro ac tenaci, sua turpis huiusmodi virilitas & fortitudo quę oculorum solo intuitu pecunijs vti diuites permittit? *Dulcis est somnus serui, siue parum comedat, siue multum; pleno autem diuitiarũ, non est qui sinat eũ dormire.* Posi-

ta com-

A

ta comparatione ostendit fœlicius euenire homini seruili conditione subiecto, quam ei qui liber cum sit, auaritiæ tamen est seruus. Famulus enim securam vitam ducens, quocumque demum victu alatur, dulci somno reficitur. At qui pecuniis seruit, herum habet importunũ qui dormire eum non sinit: curam scilicet augendi lucri, anxietatibus plenam. Mystice autem: Qui Deo famulantur, æquo animo feruot atque lætantur de temporaria huius sæculi vita in æternam transferri; quam vitæ præsentis translationem, pulchre atq; apposite vocauit somnum. Auaros autem non somnus excipit, sed horribilis mors quæ non finit eos quiescere sed æterno tradit supplicio: *Est infirmitas quam vidi sub Sole, diuitias conseruatas apud Dominum in perniciem suam, & pereunt diuitiæ illæ in occupatione mala.* Omnes iniquitatis species, morbi sunt ipsius animæ. Adeo vero grauis est & intensus auaritiæ morbus, vt *radix malorum omniũ* merito nominetur. Inquit ergo; vidi asseruatas opes in perniciem possidentis: Aut enim peregre proficiscens perdit auarus diuitias, cum propter eas nonnunquam Grassatorum insidias Raptorumque patitur, aut si cætera euadat incommoda, vita demum excedẽs, pecuniis tunc priuatur. Planeq; intelligit se pro incerta re atque instabili laborasse, vt quibus omnino cariturus erat, pecunias cõgregaret: hoc enim significat cũ dicit, in occupatione mala. Quia vero multi sub prætextu hęredũ filiorum diuitias cumulant: merito subiungit: *Et genuit filium, & nihil est in manu eius: Sicut egressus de ventre matris suæ nudus reuertetur, vt pergat sicut venit.* Et si auarus sub prætextu filiorum se excuset: tamen hunc monemus, vt nascẽtis sibi filioli manum inspiciat: Et cum inuenerit illum sine pecuniis de ventre matris in hunc Mundum venisse, rursus inspiciat morientis manum: etenim inueniet eum sicut nudus & inanis pecuniarum venit è matris vtero, ita & pauperem subire sinum telluris ex hac vita commigrantem. Merito ergo sequitur: *Et nihil accipiet in labore suo vt veniat in manum ipsius: & hoc infirmitas mala. Sicut enim aduenit, ita & abibit. Quid ergo est ille amplius? laborat enim in ventum, & omnes dies in tenebris, in luctu & tristitia multa, in infirmitate & ira.* Si itaque neque auarus ipse, neque illius filius quem hæredem sibi instituit, neque hominum prorsus aliquis potest secum moriens efferre sensibilium facultatum, nonne infœlicis animæ morbus est auaritia? Quid itaque laboras in ventum, cum sint diuitiæ prorsus instabiles, & aquatilis bullæ cum detumescit, persimiles? Sed & ipsa auaritia in tenebris elanguescit: hoc est, ignorantia & luctu. Auarus enim neq; suipsius miseretur, cum parce ac vix congestis vtatur, sed etiam tristi insuper iracundia stimulatur, & leui occasione in contentionem surgit & excandescit, animi graui ægritudine occupatus. Vide igitur quot aurũ incommoda circumueniant; post quæ, defunctum vita, etiam tenebræ inferni suscipient repulsum à conspectu Dei, iuxta illius iram seuerissime puniendum. *Ecce, vidi ego bonum: hoc est, vt comedat quis & bibat & videat bonum in omni labore suo quẽ laborat sub Sole, in numero dierũ vitæ suæ quos dedit ei Deus. Diuitias enim dedit, substantias & potestatem vt comedat ex eis, & accipiat partem suam & lætetur in labore suo: hoc est donum Dei: Non enim recordabitur multis diebus vitæ suæ, eo quod Deus occupet illum in lætitia cordis sui.* Auari personam miseriasq; superius ostendit Ecclesiastes: Cumq; visus sit in eum grauiter irruisse; nunc vicissim aliam aggreditur curandi rationem, vt non inuehendo perterreat sed vt blande ac sensim contrectando (si fieri possit) liberum metu & suspicionibus conciliet. Quia enim auarus sic malis affectionibus occupatur, vt simplicem virtutis exactæ medicinam ferre non possit multa cum prudentia noster Ecclesiastes quæ iucunda homini contingunt in vita, breuiter percurrendo præceptis suis admiscet, atque ita mox docet non oportere ventri om[...] & gulæ luxuriosius indulgere, cum breuis hoc in sæculo nobis futura sit vita. Hortatur, itaque, aliud intendens, auarum; vt dum viuit suis vtatur bonis, ita dissimulanter appositis voluptatibus adducere illum studens ab auaritiæ morbo. Inquit ergo: Bonum est tibi auare locuples comedere, bibere ac lætari, donec ea meditaris quæ sunt sub Sole: sed profecto decet etiam te id cogitare quod paucos ac numerabiles dica tibi ad viuendum dederit Deus: tempus enim vitæ tibi concessæ secretum est tibi in sortem, tempusque descriptus. Cum itaq; diuitias à Deo acceperis, facultatemque illis vtendi: cogita non solum vt comedas & bibas, sed vt portionem tuam sortem [...] accipias. Vide autem quam sit admirabilis Ecclesiastæ nostri doctrina. Postquam enim blande permulcendo, metum auaro suspicionemque imminuit, edendi scilicet ac bibendi voluptate proposita: nunc sensim increpit docens non esse hanc sortem hominis partemque propriam, vt esculentis scilicet poculentisque perfruatur. Monet ergo vt partem sibi decentius decretam accipiat: hoc est, hæreditatem ac sortem quæ sit illi stabilis ac perpetuo duratura: Ea vero est, dispergere pauperibus opes suas, & de huiusmodi dispensatione solidam lætitiam capere. Hoc enim vere est donum Dei: in eleemosynis & charitate pauperum vitam operamq; consumere. Tunc vero vt magis illi persuadeat partem hanc sibi propriam capere: hoc est, bene vti suis diuitiis, vt ita stabiles illi fiant: reuocat illi in memoriam breuitatem vitæ huius, quum dicit quod non multos recordabitur dies vitæ suæ. Huiusmodi autem hominis occupatio in pauperibus subleuandis, & acceptissima est Deo, & misericordis cor animamque lætificat. Et hæc quidem quæ docuimus, ab Ecclesiaste adducta nunc blande auaros adhortando nũc contra seuerius increpando, satis fuerint ad ipsius litteræ ordinem sensumque explicandum: Qui vero diuinius ac sublimius loquentem potest audire Ecclesiastem, quum meminerit ad se pertinere illud Euangelii dictum: *Qui habet aures audiendi, audiat*, idem profecto nouit qui solus sit bonus: *Vnus enim bonus est Deus*: Idem quoque nouit, quod qui mandocat carnem Filii hominis, & bibit eius sanguinem, futuræ fœlicitatis partem hic aliquam fruitionemque accipit. Bene igitur operam insumit suam, virtutesque exercet dum est sub Sole, hoc est, in præsenti vita: secum animo deputans quod Deus numerabiles posuerit dies suos, neque deceat ne vnum quidem illorum pari vacuum ac sterilem præterire. Labor enim quem virtuo homo impendit, proprie dicendus est hominis esse pars, quæ sola nimirum efficiat vt pars nostra sit Deus, iuxta illud quod Pater Ecclesiastæ nostri canit in Psalmo: *Portio mea es Domine.* Et profecto hæ sunt illæ diuitiæ, de quibus ait Apostolus: *In omnibus diuites facti estis in ipso, in omni cognitione & sapientia.* Nam qui hac bona & spiritualia bibit & comedit, & in his lætitiam suam ponit: plane intelligit quod hæc charismata Dei sunt, auetque peruenire ad æternam vitam: Temporariam vero hanc, vt exigui spacii, despicit & contemnit. Accidit enim hoc omnibus qui Dei more circa spiritualia occupantur, & ad ea contemplanda mentem attollunt, vt mundana hæc omnia paruipendant. Si qui vero putant diuitias istas sensibilesque fortunas, summum esse hominis bonum hi mihi paucis rogandi sunt, quid ita sit quod illas Deus æque cunctis hominibus non impartiat, quum tamen idem *personarum non sit acceptor.* Atqui cernitur quæ vere sunt bona, cunctis æque liberaliter effudisse: hoc est, liberum Arbitrium, dispositionemq; ad exercendas obeundasque virtutes. Quapropter licet ad bene officioseque viuendum diuitiæ adminiculo esse possint, & virtutes ipsas quandoque vt præmia consequantur: non absolute tamen, neque suapte natura vel bonæ vel malæ dicendæ sunt & habendæ. Sed quum per se mediæ sint, ac susque deque accipiantur: facile transeunt & immutantur in habitum, bene illis maleve vtentis.

Mors est somnus.

1. Tim. 6.

Incõmoda ex diuitiis.

B

Cõtra cu- ram diuitiarum.

C

Auaritia morbus Animæ infœlicis.

D

E

Hæreditas & pars huius sæculi perpetuo duratura Eleemosynas, est donũ Dei.

F

Matth. 19. Mar. 10. Luc. 18. Ioan. 6.

G

Psal. 118. d

1. Cor. 1.

Occupati circa spiritualia, mũdum negligunt.

Act. 10 c.

Liberum arbitrium Diuitiæ aliquando sunt præmia virtutum.

H

Capvt VI.

E*ST & malum quod vidi sub Sole, & quidem frequens est apud homines; Vir cui dabit Deus diuitias, substantiam & gloriam, & non est quod desit animæ suæ ex omnibus quæ concupiscet, nec tribuet ei potestatem Deus vt comedat ex eo; nam vir extraneus vorabit illud: & hoc quoque vanitas, & infirmitas mala.* Litteræ huius intellectus recta fertur in auaros & nimia parcitate astrictos. Quod autem inquit; *Nec tribuet ei potestatem Deus vt comedat ex eo*; simile est illi quod ait Apostolus scribens ad Romanos; *Tradidit illos Deus in passiones ignominiæ*: Non

Rom. 1.

quod

A

quod Deus ipse quemquam hominum cogat, auaritiam intemperantiamue sectari, sed quod ea permittat quæ homines electione liberæ voluntatis aggrediuntur, dum liberi Arbitrij naturam facultatemque conseruant.

Liberi arbitrij natura.

Mystico autem sensu ita intelligendum: Sæpe accidit vt aliquis magnas sibi diuitias in dicendi copia & in scientia Scripturarum compararit, aliarumq; rerum cognitione: sed quia deinde fœditas morum, & verbis suis dissidet ac doctrinæ; hinc fit vt qui in libros illius traditionesque incidunt, magnam inde ipsi quidem vtilitatem capiant, nihil vero ipse autor emolumenti percepent, eo quod correspondentes verbis mores non habuerit. De huiusmodi viris intellexit Saluator, quum dixit; *Quicquid dixerint vobis, facite, secundum vero opera eorum nolite facere.*

Matth. 23.

Aliter: Diues olim fuit populus Iudæorum, locupletatus Rege, Prophetis & Sacerdotio; qui tamen ex diuinis fructum non cœpit, morbo graui correptus peccati in Saluatorem suum commissi; propterea venerunt externi, & bona eius comederunt; populus scilicet è Gentibus in Ecclesiam conuocatus, de quo scriptum est:

B

Hebr. 9.

Qui alienati erant à gubernatione Israel, & externi à testamento promissionis. Si genuerit quispiam centum liberos & vixerit multos annos, & multitudo magna fuerint dies annorum eius, & anima illius non impleatur bonis substantiæ suæ & sepultura illi non fuerit: ego dixerim quod melior illo sit abortiuus: In vanitate enim venit, & pergit ad tenebras, & in tenebris occultabitur nomen eius, non vidit Solem, neque cognouit: requies huic super hanc. Quod ait: *si genuerit quispiam centum liberos*; per hyperbolem dictum intellige.

Hyperbole quid sit. 1. Cor. 12. & 13. a.

Vtitur autem hoc loquendi modo Scriptura, quum à paruo declinat in immensum aliquod. Hyperbole enim est sermo veritatem excedens, vt aliquid expressius ante oculos ponat, sicut & Apostolus ait; *Adhuc per excessum vobis ostendo; Si linguis Angelorum loquar, & si habuero omnem scientiam, & cognouero cuncta mysteria, charitatem vero non habeam, nihil mihi prodest.*

C

Atqui sine charitate habere illa quæ recensuit, non est possibile: Sed quo pacto sit accipiendum quod dicit, ipse præueniens nos edocuit, quum dicit; *Per hyperbolem viam vobis ostendo.* Dicit ergo Ecclesiastes: Quamuis ergo fœcundus in numero centum filiorum quispiam fuerit, quod est impossibile: si vero etiam ad annosum vixerit senium: flagitiose autem neque secundum virtutem duxerit vitam, atque ita perdite vt defunctus ne sepultura quidem dignus censeatur (quandoquidem & hoc ipsum persæpe contingit) facile dixerim tali homine longe meliorem esse abortiuum.

Defunctus Sepultura indignus.

Hic namque homo vere in vanitatem venit, & in tenebras pergit ignorantia viuens; & nomen ipsius in tenebris occultabitur, quum delendus sit è Libro viuentium, neque dignus habendus sit iustitiæ Sole. Quare autem abortiui fœtus, aut mortui enascantur aut vnum viuant diem alterumue, explicare hoc loco non est consilium; sed potius inscrutabili diuinæ prouidentiæ relinquendum puto. Mystice autem, quæ superius dicta sunt, sic intellige. Apostolus quidem & ipse erat Iudas Iscariothis, & doctrinæ suæ verbis multos genuit filios;

D

sed quia subinde non impletus est bonis vt perseueraret in finem, sed conuersus est ad iniquitatem repletusque est potius spiritu Satanæ: sepultura etiam caruit; hoc est, non immortuus fuit Saluatoris sepulturæ.

Iudas quo modo sepultura caruit.

Qui enim Christo consepulti sunt in baptismo munusque Dei custodiunt in virtute viuentes, hi profecto & cum Christo resurgunt. Talis itaque magister ac Doctor qui multos quidem genuerit sua doctrina discipulos (hoc enim significat centenarius ille numerus) multumque ætatis edocendo contriuerit; tali autem quam modo diximus sepultura dignus non habeatur eo quod mortuus peccato & sepultus non fuerit; perget proculdubio ad tenebras, neque videbit iustitiæ Solem.

Numerus centenarius.

Paulus vero Apostolus, qui de seipso dicit; *Nouissime autem omnium tanquam abortiuo visus est mihi*: sepultura dignus est habitus; qui & *bonum certamen*, certauit cupiens *dissolui & esse cum Christo*. De illo autē qui male vixit, vt Ieremias scribit; *Sepultura Asini sepelietur*: hoc est, nō habebitur dignus quiete hominum rationalium: cum passiones carnis consectatus, instar peccatorum vitam finierit. *Et si mille annorum vixerit cursum, bona non cognouit: Nonne ad locum vnum omnia pergunt?* Etiamsi ad copiam filiorum

1. Cor. 15. Phil. 1. Ierem. 22.

E

congestasque diuitias, hoc cuiquam Dei munere accedat vt mille annorum spacio sit in vita, non tendat autem ad verum bonum; hoc est, vt secundum virtutem laudabiliter viuat: quid sibi denique omnia illa proderunt? Etenim in eundem pariter pergit locum in quem abortiui pergūt & qui acerba morte intercepti rapiuntur è vita: terra est enim hic quoque, & in terram ibit. *Omnis labor hominis in ore ipsius, sed anima eius non implebitur.* Quia superius de esculentis ac poculentis mentionem fecit, ne quis forte suspicari possit ipsum ventris & gulæ illecebras attulisse aperte nunc inquit: Etsi homines ad indulgentiam ventris plurimos labores insumunt, nihil tamen eorum quæ gulæ gratificantur, ipsius animæ parit saturitatem: sed inanis penitus ac ieiuna persistit quum sibi conueniens alimentum: verbi scilicet ac virtutum: ex inertia hominum non accipiat. Aliter: Nequitia, imperfectum quid esse censetur: Anima ergo quæ huic annexa perdurat, semper aliquid profert flagitiosi: contumelias scilicet, iurgia, blasphemias, dolosa verba. Neque propterea tamen expletur, eo quod nequitia (sicut dixi) imperfecta incompletaque sit. *Quid enim est amplius sapienti quam stulto? Quoniam nouit Pater ambulare in conspectu vitæ.*

F

Quid habet, inquit, amplius sapiens ab ipso stulto? quasi respondere deceat. Multum sane habet, atque omnibus modis: Stultus enim sese voluptatibus more pecudum mancipauit, sapiens vero pauper spiritu, iuxta Euangelij dictum, ambulat coram vita: hoc est, per virtutum semitas pergit, donec demum perueniat, ad vltimum appetibile: *Dissolui enim cupit & esse cum Christo* qui profecto est vita æterna. Aliter: Populus stultus & insipiens Iudæorum in ligno Vitam suspendit: Gentilis verō populus olim pauper & vacuus gratiarum Dei, ad Crucifixum accurrens ita profectus in conspectum Vitæ salutaris, in Dominum Iesum Christum fide locupletatus est. *Melius est prospicere oculis, quam ambulare iuxta voluptatem animæ suæ: Sed & hoc vanitas est, & electio spiritus.* Inquit Apostolus: *Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus.*

1. Cor. 2.

G

Est vero animalis homo, qui traditus appetitui sensitiuo semitas rationis egreditur. Et in Euangelio scriptum est: *Si oculus tuus lucidus fuerit totū quoq; corpus tuū lucidum erit*: hoc est, si rationalis animæ vis, ipse scilicet intellectus, luce fuerit illustrata, appetitus sensitiui licentiam in ordinem suum rediget.

Matth. 6.

Longe itaque melius est perspicaces habere oculos animæ ac rationis luce sancti Spiritus illustratos, quam pergere iuxta voluntatem animæ: hoc est, animalis hominis more, qui in tenebris ambulat. Neque enim aliud iste homo censendus est quam vanitas & electio spiritus, cum certa electione consilij, animalis homo effectus sit, ad vanitatesque commigrarit.

Certa consilij electio. Matt. 6. a.

Sed ex Euangelij verbis quæ nos ad huius loci comparationem attulimus suboriri dubitatio potest, quum illic vnius oculi tantum, hic vero duorum mentio facta sit. Dicimus autem ibi quidem intellectum vnius oculi appellatione signatum esse: hic vero spirituales operationes intellectus, practicam scilicet ac speculatiuam, oculorum dualitate monstrari: quibus qui piè officioseque vtatur, perspicacem sanè habebit oculorum intuitum.

H

Est præterea & illud scitu dignissimum, maiorem hunc esse diuinæ Scripturæ vt pro vna tantum potentia totā animam nobis quandoque proponat: vt à concupiscibili, quum dicit: *Et comedes vuas donec impleat animam*: hoc est, appetitum.

Animæ significationes variæ in Scriptura. Deut. 23.

Ab irascibili autem, quum dicit: *Anima benedicta tota est simplex, homo autem iracundus caret pudore.* Pro parte namque irascibili, ipsum totum hoc est animam, protulit. Quum vero, inquit, animas nostras sanctificati ad obedientiam veritatis: quia rationalis tantum potētia sanctificationis est capax, ad hanc vnam vim sensum intendens, totum ipsum (hoc est, animam) nominauit quandoq; vero totum cum partibus suis, animæ appellatione [illegible] intelligi; vt quum dicit: *Omnis anima potestatibus superioribus subdita sit.* Hoc etiam loco ad rationalem aspiciens potentiam, quam dualitate oculorum expressit, longe melius esse ait homini spirituali quam animali. *Si quid fuit, iam vocatum est nomen eius: & est cognitum quod est homo & non poterit iudicare cum eo qui sit fortis super eum, quoniam multa sunt verba augentia vanitatem.* Multi sunt, inquit, sermones vanitatem multi-

Rom. 13.

plicantes,

A

Varii vanique sermones contra Prouidentiam.

plicantes, qui impudenter efferuntur contra prouidentiam Dei. Sunt namq; permulti qui inconsultius quærant: quare hunc Deus paupertate oppressit hominem, huic vero, contra, magnas opes diffudit? Cur hunc venustum esse voluit, hunc deformem? & quæ sunt huiusmodi curiosæ nugationes: quas vt è medio tollat noster Ecclesiastes, ait omnium rerum quæ factæ sunt rationes, cur ita factæ sint, repositas esse apud autorem Deum, qui tantæ est sapientiæ, vt non solum eas sciret esse futuras antequam fierent, sed earum quoque nomina recondita haberet in præscientiæ suæ consilus. Si quid enim Deus in generationem produxit, huius & rationem & nomen comprehensum habuit apud seipsum. Quum itaq; multo ante præsciret quæ cuiq; homini vtilia essent futura; ita denique vnumquemque produxit in vitam: quum (inquam) præsciret omnes hominis conditiones, quod mirabilis, quod mortalis, quod imbecillis esset futurus. Nullus itaque hominum auliter efferre verba contra illum qui nouit omnia antequam fiant, & conuenienti loco singula statuit iuxta sibi vni cognitas rationes. *Non enim poterit quisquam iudicare*, hoc est, contendere in iudicio, cum fortissimo omnium: vincet enim proculdubio fortis, iuxta quod Dauid canit in Psalmis. *Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas quum iudicaris.*

B

Psal. 50. Rom. 3.

Caput VII.

QVid est amplius homini? *Quoniam quis nouit quid sit homini bonum, aut quid futurum est sibi? Et in vmbra ea fecit. Quis enim homini nunciabit, quid post eum futurum sub Sole sit?* Non officiosam hominis vitam, sed vanam stultamq; carpit, cum dicit: *quid habet amplius homo* qui circa vana & peritura occupatur? Dicesne hunc habere coniugem? Verum cui satis constat ob eandem ipsam Coniugem doliturus nec ne sit, vel in adulterio deprehensam aut alias afferentem doloris causas? An pecunias habere hunc dices? Atqui pecuniæ, Iudam ad laqueum compulerunt. An vero potius vineam? Quasi non propter vineam sit Naboth, insidias, mortemque perpessus. Quis enim homini nunciabit, quid illi sit euenturũ donec est in hac vita? Præsens vero hæc autoritas nostri Ecclesiastæ, omnem funditus euertit diuinandi superstitionem, vanasque Astrologorum nugas de hominum Genituris. Nullus enim mortalium certam futurorum scientiam consequi potest. Vt vero etiam concedamus homini cuncta ad votum in hac vita cessura esse, illo tamen calculo hunc vrgebimus qui eum male vrat & torqueat; numerabiles scilicet positos esse suæ vitæ dies qui velut vmbræ transcurrunt. Ex quo plane comprobatur, viuendum esse nobis secundum virtutem erectis oculis erigentibus ad futuram vitam mortis & vmbrarum immunem, de qua nobis abunde per Prophetas, Apostolos & Redemptorem Mundi est traditum. Quæ enim ventura nobis in hoc Mundo sint, penitus ignoramus: quæ vero nobis reposita sint in futuro sæculo, fide iam scimus, quod tormenta videlicet peccatores; æterna vero gloria, iustos accipiet. *Melius nomen bonum, oleo bono; & dies mortis, super diem natiuitatis eius.* Symmachus, pro eo quod legimus, *super oleum bonum* transtulit, *super vnguentum bene-olens.* In vnguento autem, omnes hominum delicias significauit. Melius itaq; est, inquit, ex officiosis actionibus laudabilis famæ fructum percipere, & exultare ob nomen suum scriptum in cœlis, propter viuam bonorum operum fidem; quam frui omnibus humanis deliciis. Bonam etiam decernit esse transitus vitæ huius diem, super diem natiuitatis. Natalitius enim dies in turbolentum vitæ huius pelagus nos inducit, vbi Draco latibulum suum posuit; Transitus vero dies, è stadio nos educit. Et si quidem peccator fuerit qui decedit, peccare vltra iam desinit; qui vero fuerit iustus, vita perfruetur æterna. Mysticè autem: Melius est habere nomen bonum; hoc est habere Christum in portione ac sorte propter fidei Christianæ sacramentum, & vocari eius cognomine Christianum; quam sine illius fide, in eleemosynas facultates suas profundere. Multi namque Gentilium quia hoc carent nomine, sine vlla vtilitate ac fructu animæ suæ fortunas suas erogant indigentibus: Si tamen hoc fecerint, affectu misericordiæ moti, ipsi quoque in cognomen hoc sanctum aliquo pacto peruenient: sicut & Cornelius ipse venit Centurio. Bonus est etiam interitus dies, quia peccato mortui Christo consepelimur; super diem vulgaris huius ac mundanæ natiuitatis qua nos Adam pater primus in vitam progenuit. *Melius est ire ad domum luctus quam ad domum conuiuii. propterea quod hic futurus est finis omnium hominum.* Luxuriæ maculas & desidiæ, quas anima contrahit è conuiuiis, eò iam sanctus ille Iob quum secum tacite reputaret, sacrificia pro expiandis filiis offerebat; quanquam illi non malo consilio sed tuendæ gratiæ causa conuiuia inter se (quasi cognatorum Charistia) celebrarent: Funebris vero luctus longe vtilior est conuiuio. In eo namque communem fragilitatis humanæ conditionem reputantes, & orbatis compatimur & errores proprios emendamus, ac in melius resipiscimus: Hoc enim significat quod statim subsequitur; *Et viuens affert bonũ in mentem suam. Super risum bona est ira: In tristitia enim vultus, cor & animus emendabitur.* Irasci sine peccatò, bonum laudabileq; censetur: vt cum quis vel contra dæmonas, vel contra carnis passiones insurgit & excandescit; huiusmodi iram, hoc loco bonam appellat. Quæ autem non odio peccati sed appetitu vindictæ illatas vlciscitur iniurias, hæc damnanda est ira. Melius itaq; est hoc pacto irasci, quam risu lento dissolui. Grauis enim vultus nec resolutus, correctionis est index, & ad solidum virtutis gaudium animam parat. Aliter irasci quodammodo dici potest, qui seuera delinquentes corripit obiurgatione. Melius est ergo vel præceptori vel domino, subditos oratione graui coercere; quam per risum atq; blanditias pati illorum mentes languescere: In vultus enim austeritate, quam hoc loco tristitiam nominat, & sibi melius consulet & subditos in viam probitatis conuertet. *Cor sapientum in domo luctus, & cor stultorum in domo lætitia.* Vir sapiens & funebri luctu secum animo deputans sese natum de corruptibili carne, breui ex hac vita migraturum; mortales cæteros qui eadem sunt nati conditione, affectu pio prosequitur: Contemnit autem quæcumque suis oculis obuersantur, vt casui mortique subiecta. Stoltus autem, cum mentis hebetudine, solida putet esse quæ sunt in mundo neque illorum mutationem intelligat, propterea que futuri exitus sit securus; deliciis effluit, voluptatibusque indulget. Animaduerte autem quod initio te admonui, ac sæpe obiter repetiui, Ecclesiasten nostrum (non ingenue quidem ex sententia sua loquentem, sed ex persona voluptuarii, quam nonnunquam vt sibi commodum est assumit) ita de patinis poculisque disserere, vt videri possit iis qui non intelligunt obliquum sermonis ductum, velut Epicureus quidam, bonum hominis voluptate metiri. Sed animi sui custodium compluribus in locis plane ostendit; cum proxime à nobis loco exposito, vbi ait sapientis mentem versari in domo luctus, stulti vero in domo lætitiæ. *Melius est audire correctiones sapientis, super virum audientem carmen stultorum.* Hoc namque effœminat animum, sapientis vero correctio colligit & confirmat. *Quia sicut vox spinarum sub olla, ita risus stultorum.* Ebulliens (inquit) risus & cachinnatio, spinis videtur esse persimilis, quæ sub ollæ fundo strepitantes conflagrant: Primo quidem quia sicut ille fragor ardentium spinarum plane percipitur auditu, quamquam oculis non cernatur, ita & immodestus cachinni sonus, stultos facile prodit: Tum vero, inde à spinarum globo fumus attollitur, hic quoque caligo quædam mentis ex huiusmodi risu cognoscitur: ibi ollam spinæ succendunt; hic, animam stulti risus, peccati sorde non carens, igni parat æterno: Sapiens enim vix tenui ac modesto risu vultum resoluit. *Sed & hoc vanitas, quia calumnia vexat sapientem & perdit cor vigoris eius.* Aliam vanitatis speciem nobis ante oculos ponit. Quem vero hic sapientem vocat? Si profecto accipiendum putes, qui cum ceciderit non colliditur in tentationibus, tunc ita intellige. Insipientes corde qui non sunt Dei gratia confirmati, non solum in seipsis sed in Dei prouidentia scandalum patiuntur, ita vt calumniis ac blasphemiis abstinere non possint, quod

Coniugii dolores.

Matth. 27. Act. 1.

C

3. Reg. 21.

Contra Genethliacos & Astrologos.

Futurorum nulla est scientia.

D

Gentilium Eleemosynæ infructuosæ.

E

Act. 10.

Iob. 1.

F

Ira laudabilis.

Vultus grauis resolutus & blando melior.

Commoda ex funebri luctu.

G

Obliquus sermonis ductus, Librum Ecclesiastes fecit videri, Epicureum.

H

Risus stulti & sapientis non idem.

A

vel Deum intueri humana non putent, vel contemptu quodam humanarum rerum pati omnia temere immutari, cum sæpe videant impios lætis exultare successibus contra autem iustos grauiter premi. Ad hoc pertinet illud quod in Psalmis cecinit Dauid: *pene effusi sunt gressus mei, quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns.* Sentisne quomodo animæ vires labefactæ sint, & nescio quid ineptire videatur? Sed quia perfectus erat sapiens ac spiritu Sancto plenus, statim subdidit nouissima ad quæ peccatores demum perueniant: *Facti sunt in desolationem, subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam.* Si vero sapientem pro eo accipias qui nuper sacra imbutus sit doctrina: plane scito quod Neophyti huius hæreticorum contagia & calumniæ & diabolicæ tentationes & quæ modo retuli iustis impiisque contingere, facile potuerunt animæ vigorem infringere: Quod nisi mature ad se rediens conualescat; huic quoque vanitatis sarcina insidebit. *Melior est finis orationis quam principium.* Orationis in qua agitur de virtute melior est finis principio: neque enim solum cœpisse pulchrum est, sed multo magis rei cœptæ finem imposuisse. *Melior est longanimus, eo qui spiritu est elatus.* Superius est à nobis dictum, quæ contraria sint, in comparationem proprie dictam venire non posse. Non itaq; comparatiue ad amussim accipienda sunt quæ nunc tradit Ecclesiastes: sed discretis rationibus, ita vt se habent, reputanda. Inquit ergo sapientem ac longanimem bonum esse: illi autem qui per superbiam spiritus leuiter effertatur, Deum resistere. *Ne sis velox in spiritu tuo irasci, quoniam ira in sinu stultorum requiescet.* Ne sis velox: id est, caueto ne malum iracundiæ concipias habitum, ita vt transeat in affectum cordis: sed si oporteat fortasse ex enata occasione nonnihil irasci, caue (inquam) ne in passionem ac peccatum temere cadas: Ita enim quæ culpabilis est, habitat & quiescit in stultorum mente ac capite, quod hoc loco sinum vocauit tanquam iræ sit receptaculum quoddam sedesque. Aliter quoque, *In sinu,* accipies, quasi dicat, ne stultorum more ac ratione carentium hominum iram in sinu confoue, ne ve illi blandiendo indulge atque adulare, quod profecto efficiunt qui procliuiores sunt ad vlciscendum. *Ne dicas: quidnam factum est quod priores dies fuerunt præsentibus meliores? non enim sapienter de hac ipsa re interrogasti.* Quotidie sic stulti homines loqui solent. Dicunt enim: Patrum nostrorum temporibus illis priscis, Deus hominibus modo per Angelos, modo per Prophetas solebat loqui: licebat antiquis Patribus vxores multas accipere, multas diuitias possidere, quæ tamen nobis Euangelica Lex interdixit. Sunt præterea qui dicant: olim me Deus auxilio suæ gratiæ protegebat, nunc vero me penitus solum dereliquit, ideoque bona operari non possum: Hæc autem omnia sunt insipientium verba. Est & alios ita blaterantes audire. Tempestate nostra, Mundus hic malis hominibus est refertus: alii sunt boni dies, alii vero mali. Cæterum qui duce virtute suam moderatur vitam, de vita in vitam transit, ac de fide in fidem proficit operibus bonis: neque apud illum est aliqua dierum differentia, sed congruis rationibus nouit euertere, quas paulo ante adduximus stultorum hominum quæstiones. *Bona est sapientia cum hæreditate, & amplius est videntibus solem: quoniam sapientia est in vmbra ipsius, sicut vmbra argenti: Multa quoq; cognitio sapientiæ viuificabit habentem se.* Ille cui per dona spiritus datur sermo sapientiæ; habet proculdubio sapientiam cum hæreditate ac portione sancti scilicet Spiritus. Hic etiam copiam magnam habet cognitionis in videndo hoc Sole quem luminare magnum vocamus: neq; enim pulchritudine attonitus illum cultu latriæ veneratur vt Deum, neq; in sola illius admiratione spectaculoq; consistit, Sed ab hac solari luce, proportione quadam ducitur ad Authorem Solis contemplandum, atque diuina superiori luce perfunditur: præstat enim sapientia, quæcumque præstat argentum siue pecunia: eripit à periculis, extruit ciuitates, protegit habentem accipitur enim *vmbra* hoc loco, pro ipsa protectione. Habet autem hoc adhuc amplius sapientia, viuificantem scilicet cognitionem siue scientiam dum persuadet visibilia cuncta contemnere, solam vero suscipere vitam æternam. Aliter: Sapientia (inquit) cum hæreditate ac sorte, hoc est, fides cum operibus, amplius aliquid præstat habentibus se, quam aliis qui mortuam sine operibus Fidem habeant. Quid autem amplius præstat? Nempe Solem ipsum: ad Solem namq; iustitiæ contuendum perueniunt, qui sunt præditi fide. Argentum vero in Scripturis, mystico sensu pro Eloquio ipso accipitur. Sicut igitur enarratiuus & dilucidus sermo docet nos sapientiæ disciplinas, sic & vmbra sapientiæ, hoc est, practica virtus quæ introductio quædam est veluti vmbra, perducit nos ad perfectam sapientiam, diuinarum scilicet rerum contemplationem & intellectum: Huiusmodi vero sapientiæ possessio vitam nobis confert sempiternam. Per vmbram itaq; argenti, hoc est verborum enunciationem quæ rerum quasi vmbra quæpiam est, ad res ipsas & scientias peruenimus. Per sapientiæ vero vmbram, hoc est, Practicam vitam quæ est veluti præuia introductio ad Theoricam, peruenimus ad contemplandam diuinarum rerum sublimitatem. Ita vero literam componens: *Sapientia est in vmbra ipsius,* id est, sublimis contemplatio mysteriorum, est in practica vita ipsius possidentis, ac per hoc qui prius hanc habuerit vmbram habebit & mox sapientiam. *Sicut vmbra argenti,* scilicet se habet ad sapientiæ disciplinas, hoc est, sicut verba sunt præuia & inducunt ad sapientiæ disciplinas. *Vide opera Dei, quoniam quis poterit adornare quem Deus peruerterit in die prosperitatis eius?* Fuere permulti qui videntes, enormitates rerum magnas contingere in vita mortalium, dum nolunt autorem malorum & iniustitiæ Deum asserere, egregie se putarent illius partes tueri posse si in aliud blasphemiæ genus ac stultitiæ laberentur. Dicebant enim neque à Deo Mundum creatum esse, neque vlla Dei prouidentia gubernari: Si enim curam gereret Deus humanarum rerum, cur inquiunt, non omnes æque diuites statuisset? Cur ve non omnibus vegetam tribuisset ac prosperam corporis sanitatem? Hanc vt radicitus tollat opinionem noster Ecclesiastes, manifeste asserit esse Deum mundi autorem, nec posse quicquam porrigere quæ sint praue obliquata, illo excepto: vt claudos, puta reuocare in sanitatem, & quæ sunt generis eiusdem. Quod si velis plane cognoscere omnia nobis in vtilitatem nostram Deum dispensare, aduce animum ad ea quæ protinus insequuntur, videlicet: *Viue in bono, & intuere in die mali: Intuere (inquam) hoc enim congruum. Hunc fecit Deus de dissertatione, vt non inueniat homo post eum quicquam.* Viue, inquit, secundum virtutem (hoc est enim, *viue in bono*) & obserua cum tibi tentationes infortuniaq; acciderint, vt videas congrue ac opportune nec ne cuncta fecerit Deus. Hanc vero humanorum casuum rationem pulchre nobis Deus occuluit, quam & dissertationis nomine significauit Ecclesiastes, quod de huiusmodi rerum causis soleant homines inter se multiplices dissertationes afferre. Pulchre, inquam, Deus nobis illam occuluit, ne cognoscat homo quæ sibi sunt euentura. Congrue vero Deus atque apposite quod videtur nobis malum adducit, post id quod visum est nobis bonum: contraq; nonnunquam bona malis superinducit: vt exempli gratia: bene quis valet, & hoc fruitur bono viuens secundum virtutem, pauloq; mox in aduersam incidit valetudinem, vel de opulento pauper efficitur. Et quid ita nobis hæc euentura non prouidemus? cur ve horum euentuum causas ignoramus? Nempe ad maiorem nostram commoditatem. Si enim quæ ventura nobis essent, homines præsciremus. nullus Dei nobis inesset metus, nulla religio. Hac autem perutili rerum ignoratione conclusi, cum ad singula pendeamus, & Deum pio colimus metu, & cognoscimus ab eo (& quidem solo) nobis malorum omnium finem futurum: Nullus quippe potest, illo excepto, quod peruersum est in hominibus emendare. Consonum est itaque, quod esse videtur dissonum, & æquale est quod inæquale videtur. Vnde omnes eodem pacto communiq; futurorum ignoratione commouentur ad timorem Dei. Protinus vero subsequitur: *Omnia vidi in diebus vanitatis meæ.* Hæc (inquit) vt sapiens consideraui *in diebus vanitatis.* Vocat autem vanitatis dies, præsentem vitam: primo quidem, quia viuentes homines plerique quod fas piumq; est, minus sequuntur, tum

vero

Psal. 72.

Ibid.

Neophytis animæ si desq; vigorem, quænam perturbent.

B

Habitus iracundiæ non concipiendus.

C

Prisca tempora an meliora fuerint præsentibus.

D

Cultus latriæ.

Sapientiæ commoda.

E

Fides cum operibus Practica.

Vita est introductio ad Theoricam.

F

Dei prouidentia.

G

Calamitates cur in illis eueniant.

H

Futurorum ignoratio perutilis est homini.

Præsens vita est vanitas.

A vero etiam, quia fugit velut vmbra, neque consistit. Et propter, futuræ vitæ desiderio nos extimulans, inquit: *Noli esse iustus multum, neque nimium sapias ne obstupescas: noli esse multum impius neque sis durus, ne moriaris in tempore non tuo.* Cum virtus ipsa in medio certi quadam norma consistat, vitia vtrinq; assident per exuberantiam & defectum. Inquit ergo: *Ne sis multum iustus:* hoc est, ne exuperanti odio vitiorum, omnem abijcias erga delinquentes beneuolentiam tanquam rigidus & inhumanus: sed neque sis nimium sapiens aut plura quam sit opus quærito, ne quando obstupescas. Nimia sunt ac plura necessariis, quæcumq; sunt extra limites sacræ doctrinæ. Inquit ergo: Quæcumq; nostram ad vtilitatem diuinus Sermo nobis voluit esse occulta, ne solliciti simus ea inquirendo. Hæc enim perscrutari, stupor est quidam phreneticæ mentis vitium. Sed neq; circa dogmata opinionesque Sectarum multum commorando sis impius ac superstitiosus; studeto autem quæritare quod verum est curatoque vt salubri pœnitentia tua deleantur peccata. Noliq; esse durus, hoc est, qui emolliri nesciat quique aduersetur Spiritus sancti

Curiositas fugienda.

Duritiès quid sit.

B doctrinæ. Subinde autem generali quadam comprobatione concludit, *ne moriaris tempore non tuo.* Importuno tempore ac non suo decedit è vita, qui consummatus non fuerit in virtutibus, sed qui in peccatis moritur quibus conuixit: Qui vero est virorum plenitudinem consequutus sicut granum frumenti quod maturum est, cadit in tempore suo. *Bonum est te hoc tibi vindicare, hoc autem ne polluetur manum tuam, quoniam qui Deum timet egredietur omnia.* Cum proxime de vitio præceperit ac virtute, nunc apposite subiungit quod *bonum est sibi hoc*, i. virtutem comparare: bonum quoq; suas quas hoc loco manus vocauit, impollutas vitij contagione seruare. Tum vero & de timore Domini sancto qui nos sanctificat, facit mentionem cum dicit: *Deum timens omnia egredietur.* Cum enim suas Orationis actiones ex virtute moderetur, & profectibus assiduis augeatur, euadet illæsus tentationem certamina. *Sententia auxiliabitur sapienti, super decem qui potestatem habent in ciuitate. Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum & qui non peccet.*

C Dominus noster Iesus Christus qui est ipsa sapientia, ei qui in se crediderit, iam per fidei lumen sapienti, effecto auxiliatur multo validius quam decem præcepta Legis, quæ in ciuitate Iudæorum potentiam & authoritatem magnâ habent. Vt enim quis decem seruaret præcepta Legis, non tamé erat quin ex mortali fragilitate in peccatum aliquod laberetur, ipsa præterea Lex nullum iustificabat: noster vero Dominus Iesus Christus nobis fuit iustitia, sanctificatio, & Redemptio. Aliter: ipse homo paruus est Mundus, sed hoc loco ciuitas nominatur, quinq; sensus habés in corpore, quinq; in anima. Si itaq; putet homo posse sibi ipsi satis auxiliari per decem sensuum qui sibi sunt insiti, facultates, nisi Reipublicæ suæ curã gesserit Dei sapientia Christus noster, sciat se frustra omnem operam desumpturum: homo enim cum sit ex peccati carne progenitus, non peccare non poterit. *Cunctis sermonibus quos impij loquentur ne adhibeas cor tuum, ne etiam tu audias seruũ tuum imprecantem tibi: Sæpe enim tibi iniquus erit, & descensibus quamplurimis affliget cor tuum, sicut & tu alijs imprecatus es.* Hoc lo-

Mundus est ciuitas.

D co nos admonet Ecclesiastes iniuriarũ penitus obliuisci, nomine impiorum, conuiciatores & iniurios detractores omnes significans. Tum generali quadam comprobatione concludens, non oportere inquit, aurem accommodare contumeliis ac maledictis, ne, si tuus quidem seruus tibi mali quid imprecetur (ita vt plerumque serui faciunt) ira succenseas: credibile est enim vehementer illũ tibi & sæpe insidiari. Hoc enim significat quod dicit: *Et descensibus quamplurimis affligit cor tuum.* Aut aliter ita intellige: Conuitium persæpe cum auditur, animam turbat. Si igitur quispiam in quemlibet conuiciantem ira succendatur, in multos cadit labiturq; descensus, à sublimi sede rationis detractus in iracundiæ Passionem, atq; ita tristi turbulentia implet cor suũ. Cogita autẽ quod & tu frequenter alijs conuitiatus fueris & imprecatus, atq; ideo in melius resipiscens, induere maledictorum omnium & iniuriarum obliuionẽ. *Hæc omnia tentaui in sapientia. Dixit, sapiens efficiar, & ipsa procul elongata est à me multo magis quam erat. Est alta profunditas,*

Seruis non irascendũ.

E *quis inueniet eam?* Cum spiritualium rerum & sensibilium cognitionẽ attigisset Ecclesiastes, & ex parte aliqua sapiẽtiæ magna mysteria prospexisset, contemplatus illius patentissimum pelages, quod quanto vlterius qui processerit tanto illi maiora spacia relinquuntur, in eiusmodi voces erupit, quod & multo post videmus Apostolo Paulo contigisse cum ex admiratione proclamat: *O altitudo diuitiarum scientiæ & sapientiæ Dei quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Circuiui ego & cor meum, vt cognoscerem & considerarem & quærerem sapientiam & rationem, vt cognoscerem impietatem stulti, & turbulentiam, & errorem: & inueni amariorem morte ipsam mulierem qua laqueus est venatorius, & sagena ipsius. Bonum est vinculum ad manum ipsius. Qui est in conspectu Dei, educetur ab ea, qui autem peccator est, comprehendetur in ipsa.* Vir sapiens cum ad intelligendum aliquid, vires intendit, collecta mente omnia in circuitu rationibus lustrat, seipsum suasque facultates speculatur atque perpendit. Tum & obiectam rem, materiamq; intelligendam optime consulit, neque prauo animi iudicio à veritate aberrat. Neque item recta linea fertur ad sensibilia

Rom. 11.

F prospectanda, sed clausis sensuum fenestris ac recedens in suę mentis penetralia deambulat in circuitu; ibi arcano reflexu in se rediens intellectus, sese speculatur ipsum, & quod intelligendum obijcitur. Hoc itaq; pacto colligens incipium (inquit Ecclesiastes) quæsiui scire quænam esset mundanarũ rerum sapientia, & eiusdem ratio: sine illam intelligat rationem quæ positis calculis numerisq; subducitur, vt in Arithmetica fit facultate, siue potius numeros Genethliacis obseruationibus seruientes, aut simpliciter rationes omnes quæ per numeros colliguntur à studiosis Secularibus, gentilibusq; Philosophis. Quæsiui ergo scire quænam hæc sit multorum Sophistarum stultitia & turbatio, & incõstans error, mentisq; circumductio, & inueni demum hanc ipsorum sapientiam persimilem esse adulteræ mulieri. Sicut enim illa blandis sermonibus ac dolosis iuuenes lactat, ita & hæc stultos venatur, irretitos syllogismorum laqueis & sagenis. Ac sicut illa molli contrectatione animam frangit, fractamq; deuincit, ita hæc

Numeri Genethliacorum obseruationũ. Ars sophistica similis Adulteræ.

G mala eadem adducit titillanti orationis conceptu. Peccator itaq; sine vlla controuersia atque præsidio facile in illius captiuitatem protrahitur, pius vero ac fidelis auxilio Dei suffultus, ab illius extrahitur laqueis. Asserit autem vel morte peiorem esse huiusmodi sapientiam, siue potius stultitiam dici oporteat: tantoque nostræ animæ damnosiorem esse, quanto peius est morti animam tradere (quod præstat hæc sapientia) quam eandem animam nexu corporis expedire, quod temporariæ mortis est munus. *Ecce hoc inueni, dixit Ecclesiastes, Sigillatim inspexi vt inuenirem rationem quam quærebat & expectabat inuenire anima mea neque tamen inueni. Virum de mille vnum inueni, & mulierem in his omnibus non inueni. Veruntamen hoc inueni, quod fecerit Deus hominem prorsus rectum, ipsi vero sibi homines, quæstiones multiplices rationesque compararint.* Totus hic locus sensu mystico ac morali exponendus est, ita videlicet. Cum inspicerem, inquit, vniuersum genus muliebre, non sexu quidem corporeo, sed eneruí ac fœminato ingenio muliebri, in nulla

H mulierum, rationem inueni quam quærebat anima mea, fortem scilicet virilemq; rationem: huiusmodi namq; rationem sapiens exigit ac regit. Neq; vero solum hoc mihi accidit in iis qui mollicie eneruati, à viris ad fœminas deferuerunt sed quod grauius multo est, cum ad illos quoq; inspiciendos me transtulissem qui putabantur mulieres non esse, perquam rarum in his quoq; inueni qui virili ingenio ac virtute verus esset vir diciq; mereretur. Ex admiratione itaq; cum mecum tacitus reputare cœpissem vnde hæc enormitas orta esset, inueni demum quod Deus omnes homines rectos protulerit carentesq; prauitate, ipsi vero sua electione, in obliquas viuendi rationes commigrarint distractiq; sint, vt alius quidem libidinibus, alius auaritiæ seruiat, alij passionibus alijs sint subiecti.

CAPVT VIII.

Q*Vis nouit sapientes? & quis nouit verbi solutionem? Sapientia hominis illuminabit faciem eius, & impudens vul-*

A

ei supponetur. Qui vero sapiens ipse non fuerit, neque discretionis donum fuerit Dei beneficio consequutus, non facile sapientem verum obseruet ab eo qui videatur sapiens & non sit. Ille autem quem Deus discretionis dono dignatus sit, noscit plane quid inter verum sapientem existimatumque intersit: hic etiam potest soluere quæstiones, ac sermonum vertices explicare, hic profecto habet animæ suæ faciem luce magna conspicuam, iubare scilicet diuinæ sapientiæ illustratam.

Sophisticæ captiunculæ.

Qui vero nequaquam sapiens fuerit, effreni tamen vultu impudentiam præ se tulerit, hoc est qui contentiosis sermonibus captiunculisq; sophisticis sese efferat, redargutus, imprudentiæ pœnas dabit, odioq; habebitur. *Os regis custodi, & de verbo iuramenti Dei ne studeas à facie eius ambulare.*

Iuramenta fugienda.

Bonum quidem censetur homini, vt terreno Regi ac mortali pareat subiectusq; sit. Bonum vero idē est, si os regis omnium Dei seruarit & custodierit, sicut & Scripturæ nobis custodire præcipiunt. Est autem os Regis Dei custodire, diuina mysteria silentio occultare, neq; indignis ac prophanis auditoribus explicare.

B

Bonum quoq; est homini præcepta legis, quæ suo Deus ore pronunciauit, fideliter obseruare. Bonum item est cauere ne iurando per Deum, sacrosanctum illius nomen temere ac leuiter vsurpemus: neq; etiam studeamus extra faciem Dei ambulare sed omnia nostra opera sic peragamus vt Deum vereamur tanquam præsentem iudicem & inspectorem. Aliter quoque ita verba hæc punctis distingues, videlicet: *Et de verbo iuramenti Dei nequaquam studueris* & festinaueris, hoc est, Iuramenta ne frequenter ac temere vsurpato, sed à facie ipsius scilicet iuramenti ambulato, hoc est, absiste longius ac discede, neque omnino sustine vt iuramentum in os tuum admittas. *Nec consistas in sermone malo, quia omne quod voluerit facit. Tanquam Rex potestatem habens loquutur, & quisnam illi dicet, quid fecisti?* Simpliciter ac absolute bonum est, nullo mali genere animam occupare, neq; consistere in iis quæ quouis modo male locuti sumus aut opinati: quia tamen subsequentia verba, de præceptis (vt videre mox poteris) mentionem faciunt, ita intelliges quæ modo exponenda proposui: videlicet, cum ille præceptorum Legem

C

tulerit qui est omnium Rex & Dominus autoritatem habens, neq; præterea liceat cuiquam intercedere ac reluctari, ne quæso vt peruicax contrariam tu Legem præceptis feras, rationem curiosius perscrutando, quare hoc potius quā illud præceperit obseruandum. Qui enim sic loquutus fuerit, malignitatis crimine non carebit. Tu vero stans in timore ac fide, cura vt quę præcepta tibi sunt sequaris. *Qui custodiet præceptum, nesciet verbum malum. Et tempus iudicii cognoscit cor sapientis, quoniam omni negocio est opportunitas temporis & iudicium.*

Cognitio duplex.

Qui custodierit, inquit, Dei præceptum, nesciet verbum malū, hoc est, opus malū non faciet, Est enim duplex cognitio: altera quidem generica, in puta mentis intelligentia & notitia, altera vero quæ in actionem prodit atque emergit, iuxta quod scriptum est: *Cognouit Adam Euam vxorem suam*: Non quod prius illam nesciret, sed cum ad illius carnalem copulam accessisset, tunc illam dicitur exteriore quadam actionis notitia

D

cognouisse. Qui ergo secundum hanc agendi cognitionem præcepta custodit, ignorat proculdubio malum quia illud non operatur. Cęterum secūdum priorem simplicē ac latentem in intellectu cognitionem, qui nouit bonum nouit protinus & quid sit malum, contraque bonum nouit, qui non ignarus fuerit mali (contrariorum enim eadē est cognitio) non vsu quidem sed sciendi vi ac facultate.

Contrariorum quomodo sit eadem cognitio.

Inquit ergo: Cum sapiēs vir omnia suo tempore ac discrete faciat disponatq; in iudicio, nouit affuturū vniversalis iudicii tēpus in quo Deus iudex iustas iustitias iudicabit vnicuiq; pro dignitate. *Quoniā scientia hominis multa est super eum, quia non est qui futurum cognoscat. Quo enim pacto futurum sit, quis renunciabit ei?* Immensa cum sit ipsa scientia, premit hominem atq; obruit. Si enim voluerit omnia scire, vasta mole irruens super eum angit eius mentem ac suffocat. Sunt autem quædam necessaria ad salutem, à quorum cognitione homo nequaquam repellitur: vt puta hominem esse animal rationale, mortale cuius anima sit immortalis, esse bonis malisq; paratas repensiones: & quę demū ad eruditionem fidei spectant: Præterea vero creatum fuisse hominem ad imaginem Dei, suique officii esse, puram & immaculatam imaginem conseruare.

E

Quæ autem post ipsum futura sint, solum scire Deum, & eos duntaxat quibus idem Deus voluerit nota facere. Quia vero Ecclesiastes hoc loco vltimi Iudicii potissimum mentionem facit, ita & hæc omnia ad intellectū Iudicii accommodabis.

Iudicii extremi circumstantiæ nobis adhuc sunt incognitæ.

Multa est scientia & immensa de rationibus & sermonibus Iudicii, neq; est qui homini certas vnquā Iudicii rationes renunciauerit, h. e. quo tempore aut vbi locorum, iudicium sit futurū, vel quo pacto Deus vniuscuiusq; vitā moresq; disquiret, aut quomodo qui hora vndecima in vineā venerunt preciū primæ retributionis accipiant: aut quo Dei iudicio approbantur boni quos ipsi fortasse malos esse censuimus: contra vero damnabiles Deo sunt qui nobis esse probi videbantur. Itaq; propter omnia, noli esse sollicitus ac sapere plus quam oporteat, ne obstupescas vt superius idem Ecclesiastes remonuit. *Non est homo qui potestatem habeat cum spiritu, vt prohibere spiritum penitus possit: neq; est qui potestatem habeat in die mortis.*

F

Spiritus significatio late patet.

Spiritus significatio late patet. Nā ipsa anima, spiritus nuncupatur, ipse quoq; ventus & aer quem respiramus, & donū sancti Spiritus hac appellatione significantur. Itaq; secundū prędicta omnia significata, nullus sane est qui potestatem habet super spiritum solo Deo excepto. Neq; enim animare corpus, aut animā cassum reddere, neque ventum impellere, vt notum puta vel Aquilonem, neque infundere charisma Spiritus aut reuocare, neque item aerem vitiare temperatumque efficere, alterius est cuiusquam quam solius Dei. *Non est itaque potestatem habens in spiritu, vt illum prohibere possit, neque est potestatem habens in die mortis. Non est emissio vel nauigatio in die belli.* Verba hæc literaliter intellecta, hæc sonant. Bello ciuitatem ac prouinciam occupante, non est commodum neq; tutum classes educere ac nauigare ad negocia externa. Mystico autem intellectu sic accipe: Quem Deus iusserit mori in bello, non est qui extinctum emittat seu reuocet in hanc vitam. Aliter: Quando

G

quis inceperit in iudicio conscientiæ, scelerum suorum bella sentire, nequaquam poterit huiusmodi preces effundere, Mitte me Domine in vitam vt pœnitentiam subeam peccatorum. Sed neq; qui articulo mortis animam agit, potest precari: Da mihi quæso Domine vt pœnitentię causa modicum quid adhuc viuam. Nullus est itaq; potestatem hanc habens in die mortis. *Neq; impietas saluum faciet sibi subiectum.* Cum itaq; non sit qui in die mortis potestatem habeat, neq; sit in die belli tuta nauigatio vel emissio, impietatem summo studio euitemus. *Et omnia vidi ego.* Hæc se omnia vidisse affirmat Ecclesiastes, & cognouisse, vt tanquam conscio rerum omnium atq; experto, fidem docibiles habeamus. *Et dedi mentem meam in omne opus quod factum est sub Sole, vt viderem quæcunq; potenter operatus est homo in hominem, vt ipsum damno molestiaq; afficeret. Et tunc vidi impios in sepulchra inductos, etiam de loco sancto.* Attēte, inquit, applicaui mentem meam vt viderem opera hominum, & quam multiplici ratione homo homini damnum inferat:

H

† Iniqui reputant.

quia vero persæpe homines scandalizantur, & † iniquam rem putant, eosdem esse impios qui & potentes fortunatiq; sint, ideo profundius (inquit) super hac re contemplatus sum, & vidi demum postremam impiorum ruinā, cum scilicet non tantum corpore, sed anima moriantur. † Quod enim ait hoc loco, *in Sepulchra inductos*: in supplicia & tormenta intelligit.

† Scilicet, cum Animā excidat à diuina gratia, alioqui non interit.

Eis vero qui in Sepulchra hæc inducantur, nihil potentia profuit, nihil quod habiti olim iusti sanctiq; fuerint, nihil quod in templo Dei sacra ministeria muneraque obtinuerint. Docet itaque nos, Ecclesiastes, nequaquā scandalizari, propterea quod in hominum vita enormem statuū dissidentiam conditionumque cernamus, cum contra potius spectare debeamus ad eam quæ in futuro sæculo est retributionem. *Et processerunt & laudati sunt in ciuitate, quod ita effecissent.* Qui videbantur (inquit) esse pii ac sancti, cum tamen in impietate sua ambularent atque procederent, nihilominus laudem ab hominibus retulerunt, vel ignorantibus illorum impietatem, vel eisdem callide adulantibus. Nihil vero illis profuit aut simulatæ species pietatis, aut adulantium laus. In

A vanitatem namque abiit hoc totum negocium, quandoquidem in Sepulchra miseri corruerunt. Quod autem ait; *& hoc etiam vanitas*: posset à superioribus distingui sententiis, & ad insequentes versus apte transmitti; vt videlicet legatur: *& hoc etiam vanitas. Quia enim non est contradictio facientibus malum, cito, propterea impletum est cor filiorum hominũ in ipsis, vt faciant malum.* Hoc est (inquit) quod vanitatem auxit & confirmauit, quia non sunt qui contradicant facientibus malum cito, neque qui eos coarguant: vt, *cito*, hic ad contradicentes referatur, significetq; sedulo ac vehementer contradicant acriq; reprehensione compescant: aut illud, *cito*, ad operantes malum referto, quasi velociter ac studiose peccantes. Inquit ergo: Quia mali non arguũtur sed potius laudibus & plausu efferuntur, idcirco impletum est & in malo habitu stabilitum cor filiorum hominum, vt studeant operari mala. Apposite autem dixit, *filiorum hominum*, filij enim Dei mala non operantur. *Qui peccauit, operatus est malum ex tunc, & à iuuentute sua.* Peccatum dolo ac fraude mala Diaboli inuectum est in Orbem B terrarum, ea propter Orationem dominicam concludimus orantes, *sed libera nos à malo*; hoc est, à Diabolo. Qui ergo peccat Diaboli iussum exequitur & voluntatem. Diabolus autem *ex tunc & à iuuentute sua*, hoc est ab initio, dux fuit & autor peccati. Aliter: Non est, inquit, recens peccatum, sed peruetustum. Hinc est quod & Noe dicentem Deum audiuit, consedisse iam & confirmatam fuisse hominum mentem, vt seduli essent in peccatis ac vehemẽter operarentur malum. Iuuentutem hoc loco intellige, non quo ad ætatem, sed similitudine quadam quoad temerarios mores, & ritu iuuenum à rationis semita leuiter aberrantes: quos mores dici possunt habere Diaboli, autores peccati; & qui vestigia illorum sectantur scelesti peccatoresq; homines. Aliter: Qui habitum peccati iam contraxit, & iam proposuit in mente sua peccare: & tũc peccare iam incipit ex quo voluntatis assensum præbuit, tametsi deinde propositum illud multo post in actum producat, aut etiam non producat quod cogitauit, retardatus fortasse C non electione immutati consilij sed aliquo intercedente impedimento. Aliter: Qui peccat malumq; operatur, etsi nobis solummodo innotescat cum flagitium patrat, tamẽ apud latens præscientię diuinę iudicium, iampridem multoq; antequam nobis peccator appareat reus esse cognoscebatur. *Et hoc ego noui, quod erit bonum timentibus Deum quomodocunq; timeant à facie eius, & bonum non erit impio, & non prolongabit dies in vmbra qui non timeat à facie Dei.* Postquam satis coarguit vanitatem Mundi huius, sanctum Domini timorem Ecclesiasticæ concioni conatur inserere. Cum enim viuant in conspectu Dei, caueantq; sibi in omni sua actione & cogitatu tanquam Deo iudice cuncta cernente; omnium bonorum operum & conceptuum Deus illis causa existit, contra vero, ipsi impio nullum est bonum. Quod autem ait *non prolongabit diem in vmbra*; ita intellige: peccator diu non erit in vita, quoniam videlicet totum tempus vitæ suæ quantumuis longum sit, non reputauit esse vmbram, sed sollicito studio sibi comparare studuit quæ fluxa & temporaria sunt, tanquam essent perpetuo duratura. D Vel aliter ita intellige: Quamquam peccator in præsenti vita per patientiam Dei, protegi quodammodo defendique videatur potius quam puniri; paulo tamen post, æternis suppliciis transmittetur. *Est vanitas quæ facta est super terram. Sunt iusti qui quoniam peruenit ad eos tanquam opus iniustorum sunt iniusti: & sunt iusti, quoniam peruenit ad eos tanquam opus iustorum: Hoc, etiam dixi quod est vanitas.* Nunc Ecclesiastes personam eius inducit, qui è scandalo labitur in errorem, atque. Vidi iustos in hac vita ab iis malis correptos quæ potius impiis debebantur; vtputa, ægritudine, paupertate, vel alio difficili casu adueniente; Contraq; (inquit) vidi quæ piis deberentur, ad impios peruenisse: idcirco talis insipiens tanquam contemptor factus diuinæ prouidentiæ, *& hoc*, inquit, *vanitas est*. Sapiens autem vir, euentus rerum prospiciens & quæ singulis pro dignitate retribuantur, plane nouit atque intelligit Deum nequaquam frustra hæc permittere euenire, sed vt iusti maiori præmio coronentur, impij vero grauiori pœna torqueantur. Notanter autem hic quoque vanitatem supra terram vidisse se ait: in cœlo siquidem nihil est vani. E *Et laudaui cum lætitia, quod non est bonum homini sub Sole præter quam quod comedat & bibat, & lætetur: & hoc ipsum aderit sibi in labore ipsius omnibus diebus vitæ suæ quos sibi dedit Deus sub Sole, In quibus dedi cor meum vt cognoscerem sapientiam & viderem occupationem quæ facta est super terram: quoniam die ac nocte non est qui videat somnum oculis suis.* Si adhuc voluptuariam personam loqui existimes; hæc in voluptate ac vsu sensibilium rerum gaudium hominis repositum ducit atque mentitur: Sin vero quis loquentem sibi proponat audire Ecclesiasten, statim percipiet quis sit verus cibus ac potus, quum fideles Christiani iam in præsenti vita arrabonem spiritus accepimus. Quod autem ait; *Dedi cor meum vt cognoscerem sapientiam*, noster Ecclesiastes acutissimo suæ mentis oculo contemplatus, intellexit ac vidit nullum hominem vacuum esse occupatione atque sollicitudine, nullumq; demum esse qui somnum, hoc est, quietem, videat F sed ipsorum alij quidem officiose circa res diuinas occupati versantur, alij vero inutiliter ac reprehensione dignissimi, circa perituras res student. Et iustus quidem hoc pacto non dat somnum oculis suis aut dormitationem, sed vigilat, quoniam sibi nox processit, dies autem appropinquauit. Vigilat ergo neque cadit in caliginem ignorantiæ, neq; per diem (hoc est, tempus prosperitatis) neq; per noctem; hoc est, tempus tentationum. Iniustus autem in perpetua iniquitate insequentem noctem diei coniungens dulcem oculis somnũ non capit vel assidue cogitans quonam pacto consequatur quæ concupiscit vel timens ne amittat quæ possidet: *Et vidi omnia opera Dei, quoniam non poterit homo inuenire opus quod factum est sub Sole quantumcunque laborauerit homo vt quærat, & non inueniet: Et quæcunq; dixerit sapiens se cognoscere, non poterit tamen inuenire.* Recondita illa Dei cognitio per quem facta sunt omnia, soli Deo est nota. Nos autem mortales, quicquid vel scribimus vel loquimur vel de his rebus intelligere nos arbitramur, ex parte cognoscimus participatione quadam gratiæ eius illustrati. Nullus itaque, neque sæcularis scientiæ neque diuinæ sapientiæ vel mediocriter consultus, vel quantum homini G licet perfecte eruditus, poterit substantias rerum neque mensuram cœli, terræ ac Maris, aut quomodo hæc ipsa concreta coaluerint, quibusve adminiculis innixa consistant, intelligere. Quod si forte quisquam sapiens, videatur probabiles rationes adferre: ipsam tamen intimam veritatem inuenire prorsus non poterit.

Oratio Dominica. Matth. 5.

Genes. 7.

Electio immutati consilij.

CAPVT IX.

Omnia hæc transmisi in cor meum, & cor meum hæc omnia vidit, quod sint iusti atque iniusti & opera ipsorum in manu Dei. Dixit superius, quarum rerum cognitio sit abstrusa; vt nos auerteret ab inutili ac vana perquirendi sollicitudine. Nunc autem proponit, qua in re satisfacere sibi possit sapientis intuitus & cognitio; quod videlicet iusti sapientesque homines, vna cum operibus suis sub vmbra Dei & protectione suæ dextræ conquiescant. Neque enim permittit Deus, illos impetentium viribus deuastari. H Probi namque homines & officiosa opera proteguntur à Deo: at vero de impiis scriptum est: *Et ipsi de manu tua repulsi sunt. Dilectionem & odium non est homo qui sciat omnia ante faciem eius, vanitas in omnibus.* Symmachus pro eo quod attulimus: *vanitas in omnibus*: ita exposuit: Omnia incerta sunt in conspectu ipsorum: hoc est nescit homo si quem nunc maxime odit, mutatis vicibus, amicum & beneficum sit experturus; contraque, an timendum sibi quandoque sit ab eo quem nunc amore prosequitur. Altiori autem intellectu: Qui adhuc sapit quæ hominis sunt neque plane Deo se tradidit, nescit discreto iudicio, quæ dilectione sunt digna, & quæ odio. Ardua enim virtus atque difficilis amore est digna, odio autem prosequenda voluptas quæ de sensibilibus prouenit. Homo autem qui peruerse aberrat in intellectu rerum, facile sibi omnia quæ vana sunt, ante oculos vt bona proponit; deque iis iudicat non vt veritas habet, sed vt voluptas subdolâ subministrat. *Euentus vnus iusto & impio, & bono & malo, mundo & immundo, sacrificanti & non sacrificanti: sicut bonum, sic, &*

Psal. 87.

A

Proborum & improborũ, quomodo sit eadẽ ratio.

peccator, sicut iurans, sic qui iusiurandum timet. Hoc malum est inter omnia que sunt sub Sole, quod videlicet & idem cunctis sit euentus. Sæpe superius ostensum est, quod quæ media sunt fusque deque habenda, per se nec bona nec mala, vt ægritudo, vt sanitas, vt diuitiæ, vt paupertas, & quæ generis sunt eiusdem, iustis ac peccatoribus communia sunt atque æque contingunt, quatenus scilicet hic quoque animalia sunt morti subiecta. Quatenus autem rationales sunt, plurimum sane inter sese differunt: quandoquidem

Libera Electio cõsilij.

libera Electione consilij, alteri quidem quod pium fasque est operantur, alteri vero ad impietatem feruntur. Aduerte autem quod iurantem posuerit inter peccatores. Quod autem malum vocauerit communionem illam æqualitatemque euentuum, ita intelligendum est, vt hæc verba proferantur è persona, praue de rebus ipsis iudicante: quum propter æquales communesque casus, nihil opinetur ab impio iustum differre. Pariter enim vterque labores perpetitur, donec est sub Sole; cæterum post huius vitæ curriculum, vnicuique redditur pro dignitate.

B

Ipsum quoque cor filiorum hominis impletum est malitia, & circuitus in corde ipsorum, & posteriora ipsius ad mortuos. Quoniam quis communicat ad omnes viuentes? Cor filiorum hominis impletum est malitia: huc & illuc in circuitu ambulant, neque desistunt vnquam homines fatigari donec ipsi quoque ad mortuos deueniant: nullus est enim qui perpetuam & indeciduam habere possit cum viuentibus societatem. Sed & ipsum, quicunque is demum sit omnibus, finis excipiet. Aliter: Filij hominis, hoc est, gregarij ac vulgares, videntes communi quadam sorte iustos iniustosque vexari, implentur iniquitate atque malitia, & ipsorum mens in flagitiosis laboribus circumfertur, donec prauis operibus mortui mereantur inter vita iam functos adnumerari, quum nullam habeant societatem cum iis qui vixerunt secundum virtutem, qui nunc proprie ac vere dicendi sunt, propterea quod ad repositam sibi æternam vitam peruenerunt.

Est spes, quoniam melior est Canis viuens Leone mortuo.

C

Medicus qui viuit secundum Deum, meliorem habet spem quam proteruus & arrogans qui in peccato suo mortuus est. Aliter: Populus Gentilis veluti Canis immundus, quum per fidem in Ecclesiam venerit, iam regeneratus in Domino meliorem spem habet quam regius ille populus Iudæorum. *Viuentes norunt se morituros esse, mortui vero penitus nihil cognoscunt.* Illi quorum intellectus humore viuido irrigatur, quum secum reputant temporarium vitæ curriculum, officiose viuunt, confirmati spe vitæ æternæ: Qui vero in peccato mortui sunt, ignorantiæ nebula occupati, viuunt sine oratione, pecorum more. *Neque est amplius illis precium, quoniam desijt memoria ipsorum.* Quid enim precij sit peccatoribus, quorum ne meminisse quidem dicitur, Deus? Nouit enim Dominus eos solos qui sui sunt. Hoc vero ad Iudaicum populum referendum est. *Amor quoque ipsorum & odium & zelus iam perierunt.* Quin in peccatis mortui sunt, quorum è numero est populus Iudæorum neque charitatem erga Deum habent neque odium erga iniquitatem, neque possunt dicere iuxta illud Phinees, *Zelans zelaui super Dominum. Neque habent partes in sæculum, in omni opere quod sub Sole est.* Iudæorum populus, Terram promissionis quæ sibi sorte obtigit, amiserunt; Ciuitatem quoque Ierusalem ac sacerdotij dignitatem, ita vt neque in præsenti vita partem suam habeant super terram. *Vade ergo & comede in lætitia panem tuum, & bibe in corde bono vinum tuum, quoniam approbauit Deus opera tua.* Literali sensu *in lætitia & corde bono* vti quis dicitur bonis sibi à Deo concessis, quum modeste vtitur & ad naturæ necessitates: hic est enim proprius vsus rationalis creaturæ: ea propter, inquit, *panem tuum comede.* Nam qui inexhausta cupidine, gulæ ventrique deseruiunt, pecorum vitam potius consectantur. Mystico autem sensu; panis, & vinum rationalis creaturæ, sunt ipsæ virtutes ex quibus animæ nutriuntur. Aliter: *Verbum caro factum*; homines cohortatur ad mysticam sui Corporis participationem; quum propter nostram salutem carnem assumpserit: Approbat ergo hoc fieri, congaudetur mysteriis

Osnati non habẽt charitatem.

D

Forte meliꝰ, Helias qui de se illud dicit. 3. Reg 19. b. cũ alioqui Deus ipsemet simile quidpiam dicat de ipso Phinees, Num. 25. b.

Ne dum mystice sed vere & realiter ipsum Christi corpus in Eucharistia participanus.

E

& ritibus Ecclesiæ. *In omni tempore candida sint vestimenta tua.* Hoc est, actiones & opera quæ virtutis normam sequuntur; necnon tradita nobis indumenta per Lauacri regenerationem, quæ proculdubio candida asseruantur per omne tempus quo à peccatorum sordibus abstinemus. Candida quoque habere dicitur vestimenta, qui lauat *per singulas noctes lectum suum, & lachrymis* suis *stratum* suum rigat: ita sordes peccatorum per pœnitentiam tergens. *Et oleum tuo in capite non deficiat.* Literali sensu: mites ac perhumanos vult esse eos qui virtutes exercent; ne scilicet extenuent ac decolorent facies suas ficta hypocrisis austeritate. Mystico autem intellectu, oleum duo hæc præstat, vt lumen scilicet tueatur, & defessa membra confirmet. Vtraque vero hæc, affert vnctio sancti Spiritus; mentem namque Fidelium illuminat & in solida tranquillitate constituit. Hanc vero vnctionem proculdubio habebimus, nisi ipsi sancto Spiritui, molestum gratique resistamus. Aliter: Nostrum caput Christus nuncupatur in Scripturis sanctis: qui sibiipsi collatas accepturus est, quascunque pauperibus eleemosynas conferemus. Ne itaque desistamus caput hoc nostrum perungere oleo misericordiæ; hoc est, Christi pauperes & egenos misericordi affectu protegere. *Vitam cognosce cum vxore quam dilexisti omnibus diebus vitæ vanitatis tua, qui dati sunt tibi sub Sole omnibus diebus vanitatis tuæ quoniam hoc pars tua in vita tua & in labore tuo quo tu laboras sub Sole.* Verba hæc si absolute accipias, ita mystice intellige: Cum vxore dilecta: hoc est, Ecclesia quæ sponsa est Christi: in hac siquidem inuenietur vita æterna: Quod si ad vxorem mariti cuiusque referas; tunc literali sensu nos admonebit, vt iuxta monogamiæ legem, vxore vna contenti simus: Coniugalis namque castitas & obseruantia, ipsa quoque nobis est æternæ vitæ conciliatrix. Vitam igitur cognosce, & viue cum vxore quam dilexisti: quasi dicat: Caue ne ab vxore decipiaris, sicut est Adam deceptus ab Eua vxore: tu vero contra stude, vt mutuæ societatis debiliorem partem (hoc est, mulierem) in melius ipse conuertas: ad æternæ vitæ cognitionem. Mystico autem sensu; sapientia vxor nostra dicitur, cui si continuamus æterna proculdubio vita perfruimur. *Quæcunque inuenerit manus tua vt faciat, quantum patitur facultas tua operare; quoniam neque opus, neque ratio, neque cognitio, neque sapientia est in inferno quo tu perrecturus es.* Hortatur nos vt omni contentione ac studio practicas aggrediamur virtutes, non tamen supra facultatem elaborantes. Qui enim quod potest in his exercet, secundum congruam cognitionem viuit: & dignus inuenitur scientiæ dono ac sapientiæ, quantum permittit Deus atque ad illius vtilitatem impartitur. In Inferno autem quum Practicæ operationes esse non possint, quas mediis sensibus exercemus: qui ibi propter patrata flagitia sunt sepulti, non valentes amplius Practicas obire virtutes: neq; sapientes effici possunt neq; aliter officiosi ac probi: ad id enim tantummodo delati sunt in Infernum vt æternis torqueantur suppliciis. *Verti me & vidi sub Sole quia non esset leuibus cursus, neque bellum potentibus, neque sapientibus panis, neque diuitiæ prudentibus, neque scientibus gratia: quoniam tempus & casus continget omnibus ipsis neque nouit homo tempus suum.* Verti me, inquit: hoc est, aliud contemplatus sum; quod vincere in cursu brauiumque accipere non sit cuiuscunq; leuis ac expediti ad currendum, neque omnium qui potentes sunt, egregios se ac inuictos præstare in bello, neque ad prudentes sapientesque viros atque industrios, diuitias deuolui, sed neque eos qui multa nouerunt, gratiam consequi: Casus enim omnibus communes contingunt hoc est, incerti rerum euentus. Nihilque est hominibus vnquam satis, nihil vndique perfectum, nihil æquale, omniaque fere dissimili fine terminantur. Transeunt enim omnia & immutantur inaccessis Dei iudiciis. Sed neque homo, inquit nouit tempus proprij finis, idcirco vigilare oportet, operarique virtutes. Mystico autem sensu, quicunque sunt virtute agiles atque expediti, quiue potentes, qui sapientes, qui diuites, sibiipsis neqnaquam debent confidere: contra vero dicere id debent, quod vere sapientes testantur: *Nisi Dominus ædificauerit domum,*

Psalm. 6.

Oleum mystice quid.

F

Monogamia.

Gen. 3.

G

H

Psal. 126.

in vanum

A *Rom. 9.* *in vanum laborauerunt qui ædificant eam*: debent que Deo vt autori referre. Vt enim ait Apostolus: *neque volentis est neque currentis sed miserentis Dei*, Brauium victoriamque referre. Nam neque gratiam habet quispiam, quod multa cognoscat, nisi ex Deo gratiam accipiat: neque scire potest aduenientis sibi gratiæ tempus, nisi mente diuino lumine illustretur. *Sicut pisces capiuntur in rete malo, & sicut aues in laqueo, ita illaqueantur filii hominum in tempore malo, quando repente irruit super eos.* Rete malum, est è multiplici vitio ac iniquitate contextum. Est siquidem & bonum rete, sageoa scilicet, è præceptis institutisque tum antiquis tum recentioribus Saluatoris nostri contexta. Homines ergo, qui fluitans & instabile huius vitæ pelagus sulcant, varias voluptatum illecebras consectantes, quasi carentes ratione pisciculi, malis retibus implicantur. Illi quoque qui opinione vana scieotię superbiunt & efferuntur, quum sibi videantur excelsi esse atq; aerambuli veluo volantes aues, Dæmonum laqueis facile capiuntur, & incidunt in malum tempus
B infernalium suppliciorum, quum repentinus interitus illis adueniat. *Et hoc etiam vidi, sapientiam sub Sole: meo quidem iudicio magna est ciuitas parua, & in ipsa pauci viri, & veniet super eam rex magnus & circumdabit eam, & ædificabit munitiones magnas circa ipsam, & inueniet in ea virum pauperem sapientem, & seruabit ciuitatem in sapientia sua, & homo non recordatus est viri illius pauperis. Et dixi ego: Bona est sapientia super potentiam: Et sapientia pauperis nihili facta est, & verba eius non sunt audita.* Locus hic ad personam scandalum patientis pertinet, qui tanquam secum loquens vidisse se dicit magnam sapientiam sub Sole, ciuitatem quampiam exiguam paucis inhabitatam hominibus, quam quum obsideret rex magnus, seruauit quidam ciuis, pauper quidem veruntamen sapiens, cuius solerti consilio victa fuerint arma obsidentis ingratos vero fuisse ciues in pauperem illum. Solent enim plerumq; homines beneficiorum esse immemores, consiliaque pusillorum homioum, quamquam sint perutilia, paruifacere, quum tameo opulentis ac potentibus
C adulentur, eorumque sermones laudibus in cœlum ferant. Sed ego, inquit sapiens, longe à vulgari opinione abhorrens, aliter dicam, sapientiam scilicet longe meliorem esse potentia. Atque hæc quidem ad literalem pertinent intellectum: Altiore autem mystico sensu ita intelliges. Parua ciuitas, est militans Deo, in terra, Ecclesia: parua, inquam, comparatione eius quæ triumphat in cœlis. Pauci in hac ciuitate sunt viri, sancti scilicet & electi Dei: magnus autem rex, iniquitatis caput, est Diabolus. Hic assidue haoc circuit ciuitatem, vt illius ciues redigat in seruitutem. Pauper autem sapiens in hac ciuitate, cuius consilio ipsa seruatur, ipse est Christus Dominus
Luc. 18. Deus noster. Dicit enim ciuibus suis sanctis, *Confidite, ego vici Mundum.* Ac huius quidem pauperis verba, à stultis Gentilibus & perfidis Hebræis non audiuntur: sapiens vero Ecclesiastes intelligens in spiritu quod Deus non per solam diuinitatis suæ potentiam & virtutem, sed sapientiæ societate vtens verbumque caro factum, tyrannum Diabolum deiecturus esset, nullam sibi perfugij ex-
D cusationem relinquens, vt sicut olim ipse antiquum vicerat hominem Adam, ita demum sub nomine fractus corrueret nouus Adam. Propterea nunc afflatus spiritu, multo ante, hoc mysterium patefecit in hæc verba prorumpens. *Sapientia melior est quam potentia: verba sapientum audiuntur in quiete, plusquam clamor potentium in stultitia.* Locus hic non est accipiendus quasi per comparationem dicatur; neque enim compararet sapientiam cum stultitia: Fit enim comparatio inter similia, non inter contraria. Inquit ergo: *Verba sapientum audiuntur in quiete*: hoc est, quum auditores iucunde accipiunt quæ dicuntur, fit requies quidem in mente ipsorum: clamor vero stultorum dignus est qui damnetur, licet illi potentia magna polleant, anima enim quæ stultitia repleta est, cum clamore & turbulentia sermones profert sine quiete, ordine, ac constantia. Aliter: Apostoli sapientię ministri, auditorum mentes quietas ab omni passione sedatasque reddebant; insipientiam vero
Mar. 15. Iudæorum clamor quum iniuste clamarent: *Tolle, tolle, crucifige eum:* & illos perdidit, & omnes qui huiusmodi acclamationibus assensus faciles præbuerunt. *Melior est sapientia quam bellica instrumenta.* Melius est consilium cuiuscunque
E prudentis: quam omne auxilium quod ab armis expectari possit, Mystice autem ostendit potentiam Saluatoris nostri Iesu Christi, qui vtique est sapientia. Huius enim virtus: arma belli (hoc est, Diabolum Tartareasque phalanges) euertit, omnesque species eius iniquitatis ad debilitatem redegit. *Et peccatoram multa bona perdet.* Adam peccauit, & in omnem generis humani posteritatem, peccati labem mortemq; transmisit: ipseq; imaginem Dei ad quam factus fuerat violauit, & violatores sibi similes quamplurimos propagauit. Vnus quicunque is demum sit, dum sese peccati sorde commaculat & bona corrumpit quæ sibi ex acquisitis virtutibus insidebant, & multos etiam malo exemplo ad imitationem inducit.

Capvt X.

Muscæ natura.
F *Mvsca mortificantes putrefaciunt apparatam olei suauitatem.* Apparatum oleum, est vnguentum, sicut & Aquila interpretatus est: musca vero impurum animal quod putredines & vlcera insidendo exugit, appetitque laceræ cutis scissuras. Mortificat autem & corrumpit oleum vnguentarium Musca, cum se io illud temere proiicit; nam & ipsa immoritur, & olei vim extinguit.
Iudæi, Muscarum similes. Iudæi ergo propriam vitam cootemnentes, animæque salutem, vere sunt muscæ mortificantes, cum suaue redolens verbum saluatoris Iesu Christi semper vitiare ac fœdare studuerint, semperque affectarint causas calumniarum arripere, quibus illum vrgere possent. *Parum sapientia preciosum est, quam gloria magna stultitia.* Multi à sua stultitia gloriam & laudem retulerunt; vtputa, qui dicendi facultate pollentes iniustum clientibus patrocinium præstant: qui ex opulentia clari amplique habentur, vel qui seculari sapientia præditi circa inutiles quæstiones vitam consumunt: sed longo interuallo preciosior est habendus qui ianuas & initium sapieotiæ quæ est secundum Deum, ingreditur, & in ea eruditur incipitque
G eam libare, omnem stultorum gloriam paruipendens.
Cordis situs in corpore humano. *Cor sapientis in dextrum ipsius: & cor stulti in sinistrum ipsius.* Cor hoc loco pro intellectu ac mente accipi decet. Materiale enim cor & carneum, omnibus io ea parte corporis situm est quam Thoracis cratem appellant. Sapientis itaque intellectus semper in dextras vergit partes virtutis ac laudabiles, stulti autem mens, in sinistra fertur & in ea quæ facile culpari possint. *Sed & cum stultus in viam ambulauerit, cumque cor ipsius retardetur ac desipiat, omnia sunt stultitia.* In hac vita quam vere viam dixeris, stultus perambulans, cum ad sinistra cor habeat, semper cessat ac posterior inuenitur: in vacuum enim pergit, nequaquam sibi proposito supernæ vocationis brauio. In anteriora itaque sese non extendit nec properat ad finem, sed quamuis adhæc ipsa pergere videatur, medio in cursu deficiet, omnia imperfecte & sine ratione cogitans & aggrediens. Quod si ipsam adeat viam iustificationum: vel (vt verius dicam) adire se simulet: hoc est, diuinorum obseruantiam
H mandatorum: quia tamen illius mens flectitur ad sinistra, cessabit prorsus atque deficiet, vt neque quid præceptum sit intelligat, neque operetur iuxta Legislatoris voluntatem. *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris quia curatio cessare faciet peccata magna.*
Electio Liberę voluntatis. Sensuum operationes Dæmoni præcludendæ. Spiritus potestatē habentis, est Diabolus princeps Mundi huius & dominus filiorum inobedientiæ, qui nulla coacti necessitate sed electione liberæ volūtatis sese vltro subiecerunt illius dominationi atque tyrannidi. Inquit ergo: Si te ad supernæ patriæ beatitudinem cogitatione ac studiis erectum, irruens ex aduerso Spiritus potestatem habentis, deturbare conetur ad inferiores semitas Mundi huius omnes, illi, aditus præclude: omnes obstrue sensuum operationes, vt neque per aures, neque per linguam, neque aliunde admittatur.
Affectionū tollēda sunt principia. Sic & Apostolus, Ephes. 4. nolite, inquit, locum dare Diabolo. Primis namq; affectionum sublatis principiis atque causis, nulli prorsus orientur affectus. Quod si quid ad ipsa mentis penetralia, callidus hostis, veneni transfuderit: tu tamen in vestigio tuo consistens, locum stationemque ne deseras: ita vt temperantia munitus, procul libidines stupraque repellas, odium-

A

que coerceas charitate, stationesq; singulas virtutum strenue tuearis. Si enim cadas, vt negligenius resistens permittas insidere tibi ac requiescere super te spiritum potestatem habentem, multa & magna peccata super animam tuam facile aggregabis. Aliter: Si animam tuam curaueris adhibita virtutum diligentia, plurima sedabis: talis est enim virtutum curatio, vt cohibere possit spiritum habentis potestatem, ne super te veniat & conculcet. *Est malum quod vidi sub Sole, quasi non spontaneum egressum sit à facie potentis. Saltem traditus est sublimitatibus magnis, & diuites in humilitate collocabuntur.* Litterali sensu, aliam se vidisse ait iniquitatem in humanis rebus; principes scilicet viros ac magistratus, inuitos quidem quasi metu coactos maioris alicuius potestatis, eos qui stulti sunt gloria honestare; fortunas vero locupletum ciuium, populari factione addicere iniusta proscriptione: sæpe enim principes ciuitatis ac magistratus, regiis edictis contra voluntatem suam obedire coguntur. Mystico autem intellectu; sponte sua atq; electione voluptatis viam semel ingressi homines, inuiti mox facere plurima compelluntur vrgente eos Diabolo qui potestatem habet super *filios inobedientiæ*, vt tanquam iniquam detestentur & accusent iustissimam Dei prouidentiam, ita stulte interrogantes: Vt quid insipientes, in sublimes dignitatum gradus, conspicui efferuntur, contra vero qui honesto loco nati gentilitiis polleant opibus, in paupertatem disiiciuntur? Cum itaque cæci mortales sponte primum nostra volentes, hausto voluptatis poculo ebrietatem contraxerimus; tum surripit ille Callidus potestatem habens, subiicitq; nobis quæ inuiti faciamus, ebrietatis nebula occupati; cuius generis sunt, libidinibus pollui, rixari, percutere. Neq; enim qui ebrij fiunt, talia se facturos cogitant; sed ebrij iam effecti, vel inuiti compelluntur ad huiusmodi flagitia perpetranda: ita & voluptatis studio traditi, scandalizamur sæpe de inaccessis Dei iudiciis, ac contra diuinam sapientiam, linguam temere exertamus. *Vidi seruos in equis, & principes quasi seruos ambulari super terram.* Vitæ mutabilitatem & conuersionem nobis contemplandam proponit; vt à mundanis rebus incertis, ad stabilem illam cœlestem beatitudinem nos conuertat. *Qui fodit foueam, incidet in eam.* Locus hic totus soli vacat mystico intellectui; aliter enim semper hoc non contingit, vt qui foueam fodit in eam cadat. Inquit ergo: Peccator suam animam prius excruciat: *qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam*, & vnusquisque ab ea quæ peccauerit, punietur. Ipse etiam Moses Legislator ita faciundum sanxit in homicidam, videlicet; *Facito illi eo pacto quo contra proximum suum malignatus est. Et qui dissipat sepem, mordebit eum coluber.* Sepes animæ, lex est diuina, & metus, veraque Legalium sensuum cognitio: Qui ergo Legem Dei contemnit, & diuina præuaricatur mandata, qui falsa cognitione decidit in peccatum cuius opifex est ipse callidus Serpens; iste incautus ac diuina cassus gratia; morsus Serpentis perpetietur. *Qui extrahit lapides, dolebit & affligetur in eis.* Qui sibi domum virtutibus extruit lapides congregat, ac bene ædificat: qui vero vel sacerdotia vana elatione demolitur, ac soluit quæ prius erant extructa, lapides aufert, angiturque miser, dolet ac periclitatur. Aliter: Lapides sancti apud Prophetam Zachariam sancti homines sunt. Qui ergo huiusmodi lapides eximit; hoc est, persequitur sanctos atq; interficit; labore affligitur; hoc est, perniciem sibi attrahit, sicut Herodes fecit qui Ioannem Baptistam gladio percussit. *Ligna scindens periclitabitur in eis, si exciderit ferrum, & ipse faciem conturbauit, & fortitudines corroborabit & superflua robusti sapientia.* Per symbola & sensibilia, ad spiritualia nos perducit. Inquit ergo: Qui suæ fretus doctrina, veluti ferro quodam vtens, scindere ac comminuere aggreditur diuinas Scripturas, quasi ligna quædam bene olentia; si forte decidat & aberret ab intentione Spiritus sancti neque secundum Legislatoris mentem recte ac fideliter eas interpretetur sed à ratione procul exorbitet, in magno est periculo ne in perniciosas hæreses impingat: faciemque doctrinæ suæ confundit & animas eruditorum. Quod autem ait; *& fortitudines corroborabit*, hoc est, aduersantes validiores efficiet: ex iis enim erroribus quos Interpres aliquis ac magister in doctrina verbi admiserit, validiores

B

Ephes. 2.

C

Psal. 10.

Exod. 21.
Sepes Animæ.

D

Zachar. 9.
Mat. 14.
Mar. 6.
Luc. 9.

Hæresis nascitur ex non fideli Scripturæ interpretatione.

E

assumunt vires qui ex aduerso loco disputantes cum illo contendunt. Qui vero fortis extiterit in opere & sermone, ita vt cum sapientia eloquatur; habet omnino multum, atque adeo omnino aliquid amplius quam cæteri, vt scilicet in scindendis lignis nequaquam periclitetur. Nam qui tantummodo potens fuerit in sermone, ac volubili præditus lingua, sophisticis autem captiunculis abundet vacuus diuina sapientia, excidente ferro periclitabitur in cædendis quæ superius diximus lignis.

Sophisticæ captiunculæ sine diuina sapientia periculosæ.

Si mordeat Serpens in silentio, nihil est amplius excantanti.

Qui clam peccat, nec emissa voce palam de suo peccato gloriatur; siue is agendo perperam delinquat, siue in corde suo impium dogma hereticumq; concipiat, poterit tamen in melius emendari cum nondum ad effrenem peruenerit impudentiam. Neque sane nimium laborabit in eo reuocando, quicunque salutari doctrina excantare aggrediatur virus inferni Serpentis. Aut ita intellige. Si peccati serpens mordeat in silentio, hoc est, ita vt peccator admissum scelus confiteri nolit: nullam poterit salutem præstare qui sancta excantatione curandum susceperit sua peccata non confitentem. *Verba oris sapientis gratia: & labia stulti demergent ipsum. Initium verborum oris sui stultitia, & vltimum error eius malus, & stultus multiplicabit verba.* Paulus Apostolus cupiens eos quos in fide erudiebat sapientes esse, ita ad eos scribit: *Sermo vester penitus sit in gratia, sale conditus.* Sermo enim sapientis neq; austerus est inhumanusue, neq; mollis & dissolutus; sed gratia multa conditus, ita vt pariter cohibeat neq; sinat auditores diffluere: Labia vero stulti; hoc est verba, mortem illi perniciemque conciliant. Nam & suæ ipsius animæ noxius est stultus, & animas quoque auditorum corrumpit: Dementio enim de qua hic loquitur Ecclesiastes, ad æterna referenda est supplicia, iuxta illud: Præcipita Domine, & diuide linguas eorum. Stultus vero cum insipienter loqui incipiat, circumfertur & errat in stultitia cordis sui finemque sortitur malum. Sed *& verba*, inquit, *stultus multiplicat*, hoc est, incassum blaterat & nugatur, siue multa loquatur siue pauca. Multitudo enim hoc loco, pro nugacitate ponitur: Nam qui nil boni loquitur, nihil vtile: etiam in paucis verbis nugatur. Quod si quid tamen interdum videatur boni loquutus, eum deinde mores orationi non consonent; & hic quoque nugatur cum plane ignoret quid loquatur, quidve bene agendo comprobet & confirmet. Oportet enim eum qui bene dicat, prius facere, ac deinde alios edocere. *Multiplicat* ergo *verba*: hoc est, siue multa siue pauca loquatur, suo illo sermone importunus est ac molestus. *Nescit homo quid factum fuerit: & quid futurum sit post ipsum, quis renunciabit ei? Labor stultorum affliget eos, nescit pergere in ciuitatem.* Etsi multa iam nouerimus quæ facta sunt ante nos, tradita nobis à sanctis patribus perlegentes, qualia sunt; *In principio creauit Deus cælum & terram*, & permulta alia: licet etiam per fidem sciamus quæ sunt futura, vt de iustis puta atque iniustis quod resurgent, hi quidem in vitam illi vero in mortem pœnamque æternam, tamen omnia nequaquam scimus, sed quædam: *Ex parte enim cognoscimus*, inquit Paulus, *& ex parte prophetamus.* Quis autem nobis ea quæ post sunt renunciabit? hoc est, futura: vtputa, num filios geniturі simus, an genitos iam liberos amissuri; nobisne in patria an apud exteros moriendum sit, exiguone spacio an contra longinquo futuri simus in vita. Idcirco qui solliciti sunt hæc re scire, vel per augurta, vel per natalis diei obseruationem, vel per mendaces alias huiusmodi diuinationes, & qui cætera demum scire affectant quorum habere certam cognitionem non possumus, in vanum laborant, inutilemque sibi desumunt operam; Hæc autem ferme cuncta stultis contingunt, propterea quod minime norunt pergere in ciuitatem; hoc est, optimæ ciuitatis normam sibi ad viuendum proponere, neque persequi volunt Ecclesiæ simplicem fidem, pulchramque pergere in ciuitatem, supercœlestem scilicet Ierusalem cuius opifex & autor est Deus. *Væ tibi ciuitas cuius rex iunior, & principes tui mane comedunt, Beata est terra cuius rex filius liberorum, & principes tui vescuntur tempore suo in fortitudine, & non confundentur.* Literalis quidem sensus, miseram censet ciuitatem cuius rex instabiles habet mores iuuenum ritu, &

Peccatorum confessio

F

Col. 4.

Psal. 14.

Nugacitas etiam in paucis verbis.

G

Gen. 1.

1. Cor. 13.

H

Stultis fere contingit futura scire velle.

Rex dignus quis sit.

A cuius principes dimissis publicis negociis curisq; ciuilibus prima irrumpente auroræ poculis comessationibusq; indulgent. Nam qui mero & crapula sese infarciunt, quiq; leues sunt & parum sibi constantes neq; regno neq; principatibus aliis gerendis sunt apri. Beatam vero iudicat regionem cuius rex sit filius liberorum patrum, hoc est, qui sit officiose ac liberaliter educatus, quiq; probę educationis mores conseruet, vt nihil penitus velit quod seruile sit, quod illiberale quod turpe: & cuius regionis principes omni studio curant quæ ad commoda subditorum pertineant: modeste præterea suoq; tempore vescuntur, non iis quæ ad ventris gulæ gratiã comparentur, sed quæ virile robur bonamq; valetudinem pariant ac tueantur, hoc est quæ necessaria sint. Tales enim principes insitam pectoribus gerentes iustitiam, iustũq; iudicium iudicantes, nulla vnquam ignominia confundentur. Mystice autem sensu morali, anima rationalis est ciuitas, huiusq; ciuitatis rex intellectus: qui si fuerit iuueniliter leuis atq; inconstans, motusq; suos quasi principes quosdam habuerit gulæ voluptatibus indulgentes, væ proculdubio adiunctum habebit: sin vero rex intellectus sacris nutriatur Disciplinis, vere filius est liberorum & motus habet rationum, qui congruo tempore omnia exequuntur iam quę ad corporis curam spectant quam quæ ad animæ faciunt mentisq; solertiam. Quod si ciuitas hæc & prouincia quam animam nuncupamus, ita viuat, ita se regat, bonisq; profectibus roboretur, nulla vnquam turpi nota ignominiaq; fœdabitur. *In plenitudinibus humiliabitur contignatio, & in desideria manuum stillabit domus: in risu faciunt panem, & vinum lætificat viuentes, & pecuniæ obediunt omnia.* In parabola nos erudit, hortans ne contemnamus operari bonum, ne spiritualis nostræ domus, (hoc est, animæ) contignatio, id est, firmæ ac connexæ rationes humilientur & corruant, ita vt domus ipsa perstillet, defluentibus vndique vitiis coortorbata atque ita si quas habeamus prius virtutes ex desidia & inertia amittamus. Oportet ergo assidue inspicere nostram hanc domum, neque solum ea respectare quæ bene hactenus gessimus, sed oculos ad contignationem: hoc est, ad supremum finem erigere. Nam qui segnius sese habent ad capessendas virtutes, ad solam voluptatem oculos animumq; conuertunt, occupanturque circa id quod hominum quamplurimi, suaue lætumq; opinantur. palamque iactant comparari pecunias oportere, cum argento dicant omnia subiecta. Aliter: Desides ociosique homines sinunt stillare domum suam, qui vero aguntur sanctis Ecclesię institutis, pane quodam mystico vinoque aluntur, cuius virtute confirmati, Dæmonis aduersantis insidias facile ridere possunt, scientes quod vniuersi mundi machina argento subiecta sit, hoc est, Dei verbo propter nos incarnato, quod argenti appellatione sacra vocat Scriptura. Sciendum vero est quod nomine panis omne siccum alimentum solet eadem Scriptura designare, sicut & vinum vocat aut aquam, quod insitam humiditatem habet. Hoc signare voluit Moses, cum quadraginta diebus quibus legem accepit, *neque panem*, inquit, *comedi, neque bibi vinum*, hoc est, neq; siccum neq; humidum quicquam gustaui. *In conscientia tua Regi ne impreceris, & in secreto cubiculi tui ne imprecceris diuiti: Volucris enim cæli asportabit vocem tuam, & qui habet alas sermonem tuum renuntiabit.*

Anima est ciuitas.

B

C

Panis in Scriptura significat siccum alimentũ.

Exod. 34. Deuter. 9.

D

Volucrem cæli, sunt qui putent esse animam ipsam, vel spiritum nobis insitum, habentem vero alas, aut Spiritum sanctum qui apparuit in columbæ specie, quiq; omnia complet & omnia nouit aut ipsos sanctos Angelos. Contra vero nonnulli, habentem alas, pro Diabolo accipiendum dicunt, volucres vero cœli, parentes Diaboli aereas potestates. Secundum vero vtramque expositionem ita intellige: *Ne regi, neve diuiti imprecerís,* ac ne in penetralibus quidem: Tua namq; maledicta excurrens fama defert ad illius aures, cui tu malum imprecatus fueris. Imprecari vero quempiam dicimus cum malum aliquod vel sibi vel proximo aduenire votis exposcit.

Capvt XI.

Isa. 58

MItte panem tuum super faciem aquæ, quia in multitudine dierum inuenies illum. Scriptum est, *Frange esurienti panem tuum.* Cæterum panis appellatione, omne genus eleemosynæ designatur. Dicit ergo Ecclesiastes. Cum lachrymis & misericordi affectu, facito eleemosynam, huius enim fructus tecum permanebit in sæculum: Aliter: Aquas pro hominum conuenticulis & congregatione solet appellare Scriptura iuxta illud, *Libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum.* Inquit ergo: O tu quisquis es diuinæ Legis interpres ac doctor, alimentum verbi quod tibi gratia Spiritus sancti liberaliter dedit sine vlla intermissione pauperibus & egenis imparti, pręmium ministerii huius relaturus, vt cum Deo Verbo viuas iunctus in sæcula. *Da partem ipsis septem, partem quoque dato & ipsis octo, quia ignoras quid futurum sit mali super terrã.* Qui credit veteri Testamento, partẽ dedit ipsis septem, propter Sabbati cultum qui in Lege veteri continetur, quique tunc spirituali sanctificatione perficitur cum à peccatis desistimus ac requiescimus: Qui vero nouum recipit Testamentum, partem suã dedit & ipsis octo, propter Dominicam Resurrectionem quam octavo celebramus die, hoc est, Sabbatum insequente, vt primo † quodam initio Resurrectionis Seculique futuri. Inquit ergo: Recipe Vetus ac Nouum testamentum. Vel aliter: Nostræ huius vitæ tempus, septem dierum numero designatur: Inquit enim scriptura; *Requieuit Deus die septimo ab omni opere quod patrarat.* Initium vero futuri sæculi, octaua est dies cuius symbolum nobis est Dominica resurrectio. Quod ergo nos monet Ecclesiastes, hoc est: Modeste inquit, viue in præsenti sæculo & thesauriza tibi per operum bonorum exequutionem, quæ ad futuræ vitæ bonum pertineant, atq; ita partem ipsis septem dato, & ipsis octo. Aliter: Septem dona Spiritus numerat Esaias. Potest igitur Christianus populus apposita quadam collatione per septenarium numerum designari, cum septem spiritualibus Donis ditatus fuerit. Octonario autem numero designabitur populus Iudæorum. qui octauo die Circumcisionis accepit signũ. Inquit ergo: confer eleemosynam in omnes homines. Quod autem inquit: *quia non cognoscis quid mali futurum sit super terram,* ad omnes potest accomodare expositiones quas modo attuli, ita videlicet: Recipe duo Testamenta, vt ignorantiæ pariter ac nequitiæ tenebras procul abs te repellas. Vel modeste age quæ ad huius pertinent vitæ officia cogitans assidue & de futuro sæculo: neque enim nosti quam grauia reposita sunt tormenta iis qui neq. septenariis partem suam dederunt neque octonariis. Vel eleemosynam omnibus confer in cordis tui simplicitate, neq; enim nosti quis hominum vere indigeat, quisue simulata paupertate per auaritiã petat. *Si repleta fuerint nubes pluuia, in terram effundunt: & si decidat lignum ad Austrum siue ad Boream, in loco vbi ceciderit ibi desidebit.* Prima quidem particula huius loci, literali sensu potest ad eleemosynam referri: quia sicut nubes iussu diuino imbrem super omnes spargunt, ita conuenit eleemosynam cunctis hominibus impartiri. Mystico autem & sublimiori sensu *Nubes* pro sanctis viris accipiuntur, quorum vnus fuit Moses, qui dicit: *Expectetur vt pluuia eloquium meum.* Sancti ergo repleti diuino verbo quale scilicet factum est ad Oseæ sanctosq; alios, effundunt fœcundum imbrem non super solam Iudæam, sed & *in omnem terram* in quam *exiuit sonus eorum.* Et hæc quidem de prima particula loci huius, quæ ad pluuiam pertinet. Ligna vero in Scripturis sacris significant modo iustos viros, modo etiam peccatores: Auster autem accipitur pro illustri loco ac lucido, vel pro verissima illa luce quæ est Iesus Christus Dominus Deus noster. Contra vero Boreas pro caliginoso ac tenebrarum pleno accipitur loco, proque ipso Diabolo qui in tenebris habitat. In quocunque igitur loco seu illustri seu tenebroso, hoc est, siue in turpi scelerum statione, siue in honesta virtutum, deprehendatur homo cum moritur, in eo gradu atq; ordine permanet in æternum. Nam vel requiescit in lumine fœlicitatis æternæ cum Iustis in Christo Domino, vel in tenebris cruciatur cum Iniquis & Principe mundi huius Diabolo. *Qui obseruat ventum non seminat, & qui considerat nubes non metet. Sicut non est qui sciat quæ via sit spiritus, neque quomodo compingantur ossa in ventre prægnantis: ita non cognosces opera Dei, quodcunque facturus est.* Qui ventos obseruant,

E

Panis significat omne genus eleemosynæ.

Psal. 143.

F

† Forte mẽbus. oooo

Gen. 2.

G

Eleemosyna omnibus danda.

H

Psal. 18.

A oant, sationi minus incumbunt. Plerumq; enim contingit vt qui hodie perflat ventus, crastina die sit quieturus, aut contra bacchantius sit die crastina, qui hodie conquiescit: hodie si compluat, cras erit aer serenus. Non oportet ergo ventos obseruare, sed spe bona sationem facere, Deo confidentes aothori boooium omnium. Nam si præ obseruatione nubium ac ventotum differamus sationis tempus, irritam deinde messem experiemur. Sed etiam si maxime velimus, obseruare non possumus aeris qoalitates, neq; enim scimus viā ipsius spiritus. Sapienter namq; ac varie Deus humanis coosulit rebus: neq; aliter ignoramus Dei etga nos consilia & dispensationes, quam & ossa quæ compinguntur, & gestaotur in ventre prægnantis. Quis enim nouit masculus ne ibi delitescat an fœmina? integrumne gignatur, an parte aliqua corporis imperfectum? Quod si ignoramus qualenam sit quod in vtero Genitricis compingitur, multo ignorabimus magis, quanam ratione ossula illa quam Embryonem vocant, in corpus animalis coalescat & conformetur, quo etiam pacto ossa componantur, quove totius corporis sibi congruat

B harmonia: loquit ergo: Tu quoque ne tantopere sis sollicitus curiose quærendo cui sis eleemosyoam daturos, cui non daturus, vt puta, Fidelisne sit ille an Infidelis, Iustusne an Iniustus. Etenim si pendebis animo ista disquirens, amittes sationis tempus, neque inuenies in tempore messis quod metas. Sine vlla itaque dilatione temporis, in simplicitate cordis tui eleemosynam confer, neque enim scis an spiritus eum viuificet quem tu fortasse putas iniustum, contraque illum à se repellat quem tu iustum existimas, *Mane semina semen tuum, & vespere ne cesset manus tua, quia nescis magis ne prouenturum sit hoc an illud: quod si vtraque in idem tendant, bonum hoc erit.* Qui tenebras ignorantiæ ab intellectu suo procul expellit, cum sit in ipso principio virtutum, mane primo sationem facit, iuxta illud: *Donec dies est operamini.* Quod si hic ad finem permaneat officiose viuens secundum virtutem, operatus dici potest vsque ad vesperam, ita vt manum suam ab opere non remiserit neque cessant. Inquit ergo: Virtutem

Eleemosynæ dandæ ratio.

Ioh. 4.

C aggressus, perseuera vsque ad finem, neque enim nooisti quænam ex tuis bonis operibus placitura sint Iudici: illane quæ iuxta carceres peregisti, an ea quæ iam perductus ad metam. Quod si vtraq; eodem pariter modo approbentur, bonitatis & perfectionis plena censebitur huiusmodi operatio. Aut aliter ita intellige: Ab ineunte pueritia operare virtutem, neq; dixeris, quoad adolescentior cum sim fruar delitiis quas habet vita, postea vero cum ad senectutem peruenero, ad pœnitentiam me conuertam, nequaquam enim nosti quid tibi euenturum sit, aut quando tibi aderit finis vitæ. Est itaque operæ precium operari semper virtutem, summaq; contentione ad hanc assequendam conari. Oportet etiam Deum sæpe precari, vt quæ ipsi operamur, eius sint maiestati placita & bonitati. *Dulce lumen, & bonum est oculis videre Solem. Si annis multis vixerit homo in omnibus his letabitur opera tenebrarum, quoniam multa tenebræ erunt, & omne quod aduenit vanitas.* Docet nos hoc loco Ecclesiastes quale sit illud mane quo nos hortatus est sationem facere, hoc est suaue prorsus ac dulce o-

Pœnitentia in ætatē senilem non est reiicienda.

D culis ipsius intellectus. Mane inquam illud quod producit iustitiæ Sol, animas nostras interno splendore illustrans. Sicut qui Solem hunc sensibilem vident, per ipsius lumen visibilia intuentur, atque ita sensus ipsos variis officiis intendunt, qui vero Solem non vident, in tenebris desinent ociosi eo quod non videant quæ Solis lumine illustrantur: ita pari ratione & qui intelligibilem contuentur Solem, lumen in mente sua recipiunt, per quod plene vident atque cognoscunt, quæ ad eiusdem Solis voluntatem sibi agenda sunt, quæve etiam dimittenda. Is autem qui ad diuini verbi sententiam viuendum sibi constituat, tametsi multos annos versetur in vita hac quæ difficilis ferme ab omnibus existimatur, anima tamen sua voluptate lætitiaque perfunditur, cum non solum complectatur animo & intelligat quæ agenda sibi sint in practico vitæ cursu, verum etiam mente pacatissima contempletur pulcherrimas illas species quæ à materia seiunctæ, solo intellectu percipiuntur. Speculatur autem hæc, lucidissimis iustitiæ Solis fulgoribus illustratus. Neque vero

E tantum hæc ipsa contuetur, verum reputat animo & tenebrarum dies qoi in futuro sæculo sunt impios comprehensuri. Et cum meminerit dies illos perennes fore, peccatoresque ipsos post rerum omnium vanitatem venturos ad æterna supplicia, omni studio & contentione declinat à malo, bonumq; operatur. *Lætare iuuenis in adolescentia tua & bonis fruatur cor tuum in diebus adolescentiæ tuæ & immaculatus deambula in semitis cordis tui, & in visione oculorum tuorum.* Cum dicit: *ambula immaculatus in semitis cordis tui,* plane ostendit quod ad spiritualem lætitiam hoc loco iuuenem cohortatur. Iuuenem vero intelligit, qui sit animo robustus ac fortis, & qui tuto possit atq; intrepide contra Diaboli colluctaoones in campum descendere, exuere antiquum hominem ac inducere, tum qui fit ad imaginem Dei factus. Hic autem qui ambulat immaculatus in semitis cordis sui, hoc est, animam in tuto loco constituens mentemque purificans, habet vtique & puros sui corporis sensus, redditurque aptissimos ad admirabiles pulchritudines contemplandas, lætitiam summam percipiens in

F spirituali adolescentia internaq; mentis perspicua visione. Quia vero mascola oomenclatura persæpe Scriptura vtitur in his locis in quibus fœminas æque ac viros ad virtutem hortatur, sciendum est quod à principaliori parte ac sexu orationem aggreditur, *mulieris* namq; *caput est vir:* vna vero vtrique animæ est substantia, & vnum sumus omnes in Domino, cum fœminei sexus virilisq; differentia ad corpus solum pertineat. Quare & si hoc loco adolescentem solum videas adhortationem accipere sub huius tamen adhortationis lege fœminas potato æque ac viros ipsos comprehendi. Verba quoq; Pauli Apostoli, quibus inquit: *Despondi vos vno viro virginem castam exhibere Christo,* tam ad viros pertinere quam ad mulieres existimato. Et cognosce in his omnibus quod ducet te Deus in iudicio.

Eph. 5.

2. Cor. 11.

Capvt XII.

G *Et remoue iram à corde tuo, & abducito malignitatem à carne tua, quoniam iuuentus & amentia, vanitas. Et memento creatoris tui in diebus adolescentiæ tuæ, antequam veniant dies afflictionis, & anni in quibus dices, non est voluntas mea in eis.* Hoc loco in memoriam oobis reuocat diuinum iudiciū, loquiturq; tanquam autoritatem habens *remoue iram à corde tuo;* Potes enim cum sis præditus ratione iracundiam frenare: Malignitatem vero carnis, accipit pro omni peccato. Nā & Apostolus, opera carnis peccata appellat. Præcipua vero malignitas carnis est ipsa libido; Passiooes vero quas dicimus, sunt motus inconstantis animi ac iuuenilis. Animo autem iuuenili, amentia fere plerumq; annexa est quę nihil est aliud quam mera vanitas. Inquit ergo: Si velis exuere hunc iuuenilem animum, & petulantis superbiæ motum freno compescere, indelebilem Dei memoriam conseruato. Dies autem adolescentiæ, præsentis vitæ dies significant: vere, stultitiæ dies si ad perfectionem comparantur futuræ vitæ. Si enim in præsenti vita memoriam Dei abieceris, incumbit tibi tempus punitionis, quod diem vocat afflictionis cum peccatores tunc puniendi sint,

H & tunc *dices non est voluntas mea in ipsis.* Nullus enim cum torquetur tormentis carere nollet. Qui ergo in hac vita non secutus Domini præcepta sed suas cupiditates, ex amentia & animi imperfectione facit ea quæ vult, in tempore punitionis torquetur ita vt non vult. *Antequam obtenebrescat Sol & lumen & Luna & stellæ, & reuertantur retro nubes à pluuia, in die in qua commouebuntur custodes domus, & in obliquum deprauati fuerint viri fortitudinis, & cessauerint molentes quoniam ad paucitatem redacta fuerint, & obtenebrescent quæ aspiciunt per foramina, & occludent ianuas in platea in infirmitate vocis molentis.* Audiui quempiam qui verba loci huius putaret ad particularē vniuscuiusq; interitum pertinere: aliū, qui ad vniuersalem Mundi consumptionē: alium itē qui ad altiorem sensum referret, quę omnia, paucis omnino vobis explicabo. Orationem conuertit Ecclesiastes ad eum quem admonendum suscepit, atq,: Rationem habeto tuæ salutis, eamque curato diligentet, donec vti potes libero voluntatis arbitrio, integrumque tibi est ad

virtutem

A

Liberum voluntatis Arbitrium.

virtutem accedere. Post hanc etenim vitam tibi accidet non sicuti vis, sed torquberis sicuti non vis. Rationem itaq; tui habeto ante obitus diem, antequam scilicet tibi Sol obtenebrescat, & Luna & stellæ: huiuscemodi enim tenebræ vnicuiq; contingunt in extremo vitæ obitu. Tu itaque curato salutem tuam, priusquam in aquam terramque soluaris. Corpus enim hoc nostrum quod veluti nubes quædam videtur animæ superincumbere ac superpositum esse, defunctis nobis, in similia elementa resoluitur, aquam scilicet atque aerem. In ipso etiam mortis die, *domus*, hoc est animæ custodes commouentur, & *obliquum* declinant ac remittuntur quæ prius rectæ ac intensæ fuerant rationis vires, quæ hoc loco viri fortitudinis nuncupantur: dolent enim ac conturbantur in ipso formidabili à corpore nostro exitu. Possunt & *custodes domus* intelligi, corporis nostri materiales oculi ac sensibiles, qui in mortis articulo, contuendi vires extingui sentiunt. Tunc etiã *molentes* ociosi sunt, hoc est dentes ipsi ac molares qui inditos ori cibos molunt atq; comminuunt, non quod prorsus numero pauci fiant, sed quia ad paucitatem virtutis officiiq; deueniant. Pupillæ quoq; oculorum, quæ veluti per foramina quædam prospiciunt, tenebris obducuntur, cum meatus omnes & operationum viæ quibus vsi sumus in vita, penitus occluduntur: Incipit enim tunc homo tenui vocis filo ac infirma voce vix & ægre loqui cum in extremo respirat. Antequam te hæc mortis incommoda comprehendant, cura vt in officiosis, operisq; virtutem.

B

Aliter, ad vniuersalem Mundi fidem ita hæc accomodare poteris. Sicuti per verbum Dei, creatura Mundi creata est, ita & diuino iussu quandoq; resoluetur. Cum enim ad sæculorum finem Mundus peruenerit, superuacuus erit vsus luminariũ, tunc pluuia non opus erit quæ irriget terram, sed nubes quodammodo à pluuia retro conuertentur, hoc est pluuiam nullam dabunt, vel cum pluuia pariter soluentur, & euanescent cum neque nubium neq; imbrium vsus aliquis sit futurus: vel tunc in aliud ministeriũ Domino Deo obedient, vehicula fortasse gestandis Sanctis effecta. Tunc & *custodes domus commouebuntur*, h. e. sancti, fortitudinis viri hoc loco nuncupati, qui tunc in obliquum paulisper declinabunt & secedent propter Antichristum, non quod penitus rectitudinem iustitiæ remissuri sint aut casuri. Ipsi enim sunt custodes Ecclesiæ & mũdi huius, quorum præsidio consistit & conseruatur.

C

Nubium vsus in futuro sæculo.

Sancti custodes Ecclesiæ.

Tunc & *molentes redigentur ad paucitatem*: *Molentes* pro ipsis Iudæis accipiendi sunt, qui tanquam in pistrino molentes, graue Legis iugum laboriosumque pertrahunt. Redigentur ad paucitatem, quia præter paucos, cæteri omnes ad fidẽ Christi conuersi erunt. *Tunc* enim *saluus* erit *omnis Israel*, hoc est, plurimi ex Israel.

Rom. 11. d

Tunc pauci illi ad fidem Christi non accesserint, qui nunc dici possunt modicum quid *per foramina* Literæ legalis aspicere cæcitate vltima caligabunt & tenebrescent, cum in ipso errore penitus fuerint confirmati, & viuentes in obstinatione & contumacia ianuam salutis sibiipsis occluserint. Plateam vero siue forũ, pro præsenti vita intellige. Illud autem patiuntur Iudæi quod superius dictum est, eo quod permanserint contumaces in infirmitate vocis molentis, hoc est, legalis Literæ.

D

Rom. 8.

Grauis enim lex est atq; etiam debilis & infirma cum iustificare neminem possit, sicut & Apostolus inquit: *Infirmitas enim Legis in qua infirmata est propter carnem*, & quæ sequuntur. *Et consurget ad vocem passerculi vel auicula & humiliabuntur montes filiæ Cantici, & ab altitudine videbunt & stupore in via*. Hoc loco sapiens noster Ecclesiastes loquitur de extremo Iudicii die quando mortui consurgent in iussu & voce tubæ Archangeli.

Matth. 24.
1. Thes. 4.
2. Cor. 5.
Psal. 10.

Iussu autem passeris, hoc est, verbi quod carneum corpus assumpsit, qui propter solitariam suam in Cruce mansionem de seipso dixit per Prophetam Dauid, *Factus sum sicut passer solitarius* in tecto. Tunc humiliabuntur filiæ Cantici, hoc est animæ rationales mortalium hominum, quæ in deliciis & in voce Organi & cantus suauitate, musicisque instrumentis oblectatæ nimirum fuerint. Aut animas intellige falsa docentium Magistrorum ac mendacium Prophetarum, quæ sonora volubilitate verborum quasi dulci quodam cantico, perniciosa voluptate occuparint aures & animam Auditorum.

E

Sed & ipsæ Iudæorum animæ, quæ filiæ sunt Cantici Prophetarum, humiliabuntur, quoniam non audierunt canentes Prophetas & vocantes eas ad fidem Christi, sicut cecinit Esaias, *Cantabo dilecto canticum dilecti*, & quæ sunt generis eiusdem.

Isa. 5.

Omnes itaq; prædictæ peccatorum animæ sed fortasse & iustorum animæ admirabuntur & obstupescent quando adducentur in viam Iudicii, & videbũt ex alto venientem in nubibus Filium hominis in gloria Patris sui. *Florebit amygdalus, & pinguescet locusta, & dissipatur capparis* Cum præsentem vitam Salomon animo reputaret, in Cantico Canticorum inquit, *Hyems transiit*, tristitiam vitæ huius ac turbulentiam denotans: Ver autem nominauit futuram in splendore gloriæ, vitam iustorum, sequitur enim, *Flores visi sunt in terra nostra*. Idem ergo nunc sibi in mentem venit, atq; ait: quod tunc in gloria resurrectionis *florebit amygdalus, pinguescet locusta, & aperietur capparis* (ita enim alius Interpres exposuit,) hæc autẽ omnia, Vere ipso proueniunt. Ait ergo, futurã vitam verno tempori esse maxime comparandã.

Amigdali, & hominis comparatio.

F

Aliter: Qui agriculturæ sunt periti, aiunt ante cæteras arbores efflorere amygdalum, & reliquarum postrema folia exuere, vt videatur quodammodo frondibus virere perpetuis: Scimus autem nuces amygdalas triplices esse. Nam extrinsecus viridem corticem ligneæ testæ siue duriori putamini impositum habent cui nucleus quem comedimus. Talis vero est homo è corpore, anima, spirituque compositus. Inquit ergo: Tunc florebunt Iusti sicut amygdali, habentes in vigore & gloria, corpus, animam & Spiritum. Aliter: Virga Aaron quã germinasse credimus, nuces protulit, gerens signum Saluatoris Domini Iesu Christi qui *virga* fuit egressus *è radice Iesse*.

Nu. 17. a

Isa. 11. a

Ait ergo quod in futuro sæculo sacer florebit sermo, dignis auditoribus perfectam tribuens doctrinam. Iustis igitur in gaudio constitutis, *locusta pinguescet*, hoc est peccatorum corpora depascetur Infernus, ita vt pinguescere videatur. Locusta enim hoc loco supplicium figurat & pœnam, quia & locustis Deus Ægyptios deuastauit. In hoc itaq; statu rebus constitutis, florentibus (inquam) iustis, peccatoribus autem traditis ad æternum supplicium, *dissipatur capparis & euanescit*, quæ cum amarorem quendã & salsedinem habeat, anxietatem figurat sollicitudinẽq; peccati.

Exod. 10.

G

Ipsum vero peccatum, priuatio quædam cum sit neq; reuera subsistat, in nihilum redigetur atque cessabit cum homines exacto iudicio amplius in hoc Mundo peccaturi non sint. *Quoniam fuit homo in Domum æternitatis suæ*. Inquit Propheta Dauid: *Hei mihi quia incolatus meus prolongatus est*, non perpetuam habitationem sed incolatum vocans præsentem vitam.

Psal. 119.

Tunc ergo (inquit) commigrans homo è præsenti incolatu, in æternam suam domum, hoc est futurum sæculum, perueniet. *Et circumierunt in foro plangentes*. Tunc & qui fuerunt in hac vita peccatores, plorabunt & se percutient. Forum vero siue platea, præsens dicitur vita, propter crebras rerum vices ac mutationes. *Antequam euertatur funiculus argenti*. Orationem conuertit ad Auditorem quem admonendum suscepit, aitque: Cura adolescens vt piis operibus tuaque probitate seuerum venturum Iudicem tibi placabilem reddas atq; demulceas, antequam per supremam Iudicis flammam deleantur huius Mundi diuitiæ, funiculusq; auaritiæ scindatur qui materiam præbet omnibus peccatis ad homines implicandos, *radix enim malorum omnium auaritia* perhibetur.

H

1. Tim. 6.

Antequam igitur excedas ab hac vita in qua viget dolosa pecunia & auaritiæ studium, dispone omnes operationes tuas vt securus Iudicii futuri egredi possis. *Et antequam conteratur flos auri*. Florem auri, pulchritudinem intellige vel arcam repositoriumue in quo aurum repositum asseruamus? Ait ergo: Antequam preciosa Mundi huius supellex disperear, accede ad virtutem. Aliter: Argentum plurimis in Scripturæ locis pro diuino sermone accipitur, aurum vero pro intellectu ac mente. Thecam vero auri, intelligimus nostrum cerebrum. Ita igitur verba hæc exponens: Antequam transeat tibi doctrina sacræ Scripturæ quæ instar triplicis funiculi ac flagelli malas nostras affectiones vitiaque depellit, dum potes cerebrum tuum purgare, donecque es in vita, multam tui rationem habeto. *Et antequam conteratur hydria super fontem*. Hoc loco

Resurrectio.

A Ecclesiastes noster philosophatur de massa ac globo humani corporis. Ne quis enim putaret hoc corpus nostrum quod in morte resoluitur in nihilum, perpetuo abiturum esse; symbolice nobis ostendit suam reparabilem perennitatem. Sicut enim hydria iuxta fontem attrita, aqua non perit nec euanescit sed in fontem suum reuertitur; rursusq; cum quis voluerit, aquam poterit haurire de fonte: ita & corpus quod in elementa resoluitur; in fontem suum (terram videlicet ipsam) redit paratum iterum in membra componi quando Author ille voluerit qui ab initio illud plasmauit. Aliter: Aqua hydriæ, in fonte non perit, sed ad suam plenitudinem integritatemq; accedit in fonte ipso existentem. *Quando* igitur *quod ex parte euacuatum fuerit*, iuxta Apostolum, *tunc veniet quod perfectum est.*

1. Cor. 13. c.

Particularis itaq; hæc nostra cognitio quæ nunc nobis inest, nunc perfectionem suam accipiens, erit velut aqua hydriæ ad plenitudinem fontis deueniens, fonti parte tunc addita qua fons prius carebat. *At antequam conuoluatur rota super lacum.*

B Aliis eandem sententiam verbis expressit. Conuolui enim rotam super lacum; est, rotam conuoluendo infringi ac decidere in lacum siue cisternam vnam cum aqua ipsa, quam figuli suo operi superinfundunt. Rotam enim hoc loco accipit cisternæ vel puteo appositam, qua figuli solent aquam exhaurire. Similiter autem hic quoq; aquam intelligit in lacum deferri, sicut superius suũ in fontem. Aliter: Rota accipitur pro nostra hac vita, ob ipsas reuolutiones ac motus, iuxta illud; *vox tonitrui tui in rota:*

Vita humana rotæ similis. Psal. 76.

Inquit ergo: antequam rota huius vitæ nos secum præcipites deuoluat in lacum, propriam curemus salutem. Lacus vero pro inferno accipitur iuxta quod alibi dicitur: *Saluasti me de lacu inferiori, & à descendentibus in lacum. Et antequam reuertatur puluis in terram sicut erat.*

Psal. 29. a. Psal. 29. a.

Corpus namq; nostrum in affine sibi elementum terram soluitur, iuxta illud; *Terra es, & in terram reuerteris. Et spiritus reuertatur ad Deum qui dedit illum.*

Gen. 3.

Spiritus si cum animæ vocabulo coniunctus legatur, potiorem animi vim; hoc est intellectum mentemq; significat: Sin vero ita simpliciter & absolute positum

C inuenias sine vlla mentione animæ, sicut hoc loco ponitur; pro anima ipsa positus intelligitur. Inquit ergo: Cum in terram Corpus resoluitur; anima reuertitur ad Deum redditura rationem rerum quas gessit in vita, Creatori suo. Neque enim de terra plasmata est anima nostra rationalis, sed talis existit qualem solus ille nouit, qui eam creauit: Nostroque huic terreno corpori colligatur sicut etiam & à corpore educitur cum illi soli placuerit qui eam corpori colligauit. *Vanitas vanitatum dixit Ecclesiastes, omnia vanitas; & amplius, quod fuerit ipse Ecclesiastes sapiens, & docuerit hominem scientiam. Et aurem inuestigabit elegantiam parabolarum.* Repetit hoc loco quem superius persæpe vsurpauit sermonem, asseritque omnia, quæcunque sunt in Mundo vanitatem esse, se vero ipsum, nonnihil amplius quam cæteros homines accepisse, hoc est, egregiæ ac singularis sapientiæ propriam possessionem: sola namque sapientia solius est sapientis possessio. Ait præterea se hanc sapientiæ possessionem sine inuidia cæteris communicasse hominibus; tam videlicet ea tradentem

D quæ ad sensibilium rerum spectant cognitionem, quam ea quæ à materia seiuncta intellectu solo percipiuntur. Tum subinfert, quod qui purgatam habuerit aurem, qualem videlicet ille qui dicit, *Apposuit mihi aurem vt audirem*, poterit facile inuestigare elegantias scientiarum quæ in prouerbiis continentur. Aut aliter *ita* intellige: Qui habuerit elegantem aurem ornatam inauribus verbi diuini, qualem habuit Rebecca quæ accepit inaures à puero seu seruo Abraham: hic poterit audire atque percipere quæ parabolice tradontur. *Multum quæsiuit Ecclesiastes vt inueniret sermones voluntatis, & scriptos rectitudinis sermones veritatis. Verba sapientum sicut stimuli boum, & sicut claui igniti, quæ ex constitutionibus tradita sunt à pastore vno, & superfluum ex ipsis. Sermones voluntatis*, intelligit sermones consormes voluntati diuinæ, quos quisque sequutus homo fuerit, percipiet gloriam vitæ ac fœlicitatis æternæ. Vel sermones intelligit mysteria continentes, de quibus ait Saluator in Psalmis Dauid: *Vt facerem voluntatem tuam, Deus meus volui:*

Gen. 24.

Psal. 39.

E Voluntas autem fuit Patris, vt vnigenitus Filius eius humanam carnem assumeret. Voluntatis itaq; diuinæ sermones ipsiusq;ue sapientiæ quæ & rectitudo & veritas iure optimo nuncupatur, quæsiuit (inquit noster Ecclesiastes) ex iis monumentis quæ scripta Prophetæ nobis reliquerunt. Neq; enim satis est tantũmodo voluisse, nisi & multo quoq; studio perquiramus. *Qui* enim *quærit, inuenit, & pulsanti aperietur.* Hæc igitur cum quæsisset Ecclesiastes, cognouit quod verba Prophetarum pieque de Deo sentientium Patrũ sunt persimilia stimulis boum. Sicut enim stimuli, boues pungunt vrgentque aratro sulcum proscindere, ita & Theologorum verba excitant nos qui spe bona aramus, proscindere sulcum spiritualem; vt cum purgatus fuerit ager cordis nostri, pulchros in eo virtutis surculos conseramus. Similia quoque sunt clauis igneis, atque candentibus qui altius ac facilius lignis infiguntur: ita enim & sapientum verba Theologorum, in penitissimos sinus intellectus nostri altius figuntur.

Luc. 11.

F Hæc autem verba *tradita sunt* nobis *ex constitutionibus*: alia vero exemplaria habent *à compositionibus*. Constitutiones autem siue compositiones, intelligi opera Dei quæ admirabili ac supremo ordine & harmonia disposita & constituta sunt: ex quibus proportione quadam ac similitudine ducimur in aliquam Dei opificis cognitionem. Poteris & constitutiones hoc loco accipere, pacta vtriusque Testamenti: Veteris scilicet ac Noui. Vnde autem cognitio data est nobis vt & sensibilia specularemur & intelligeremus quæ intellectualia sunt; Ex *vno* nempe *pastore*. Quo autem? qui scilicet & in cœlis & in terra rationales pascit creaturas, qui & dixit: *Ego sum Pastor bonus*. Sequitur autem, *Et superfluum ex ipsis.* Quodnam superfluum ex harum scilicet rerum cognitione? Ampla enim & permagnifica cognoscimus; vtputa, quod hæreditas nostra, vita æterna futura est: quod bonus ille Pastor dignatus est noster fieri magister: & (quod denique in suprema fœlicitate locandum est) quod qui digni habiti sumus imperfecta hac cognitione quæ est ex parte dum viuimus,

Ioh. 10.

G ad perfectum deinde in futuro sæculo veniemus, puri pariter à sancta consubstantiali Trinitate illustrãdi. *Fili, caue tibi à faciendis multis libris, quoniam non est finis, & meditatio multa, carnis labor.* Multi libri multique sermones qui non tendunt ad vnum eundemque propositum finem, conturbant animam legentis atque confundunt. Quotiescunque vero de vera religione sermonem quis faciat, tametsi in longum spacium temporis illum protrahat (sicut Apostolus fecit, qui in schola, trinoctium de mysteriis Christi perdocuit) is neq; tunc multa dicit neq; molestus est & importunus, immo vero potius auditores satiare non potest. Talia etiam sunt sanctæ Scripturæ volumina quæ multis conscripta versibus, multa tamen nequaquam dicuntur, sed Lex Domini nuncupantur: quandoquidem vnus in vtroq; Testamento legis est lator, librique omnes sanctæ scripturæ in eundem finem scopumque feruntur; sicut & nos Dominus docuit, qui vere magnus est Ecclesiastes, Patrisq; sapientia, his maxime verbis: *Diliges Dominum Deum tuum ex tota corde tuo, & proximum tuum sicut teipsum, in his enim duobus Mandatis, tota Lex & Prophetæ pendent.*

Trinitas consubstantialis.

Act. 20.

Matt. 3. 19. & 22.

H Videsne igitur vt in sermone vno & verbo abbreuiato, multiloqui Libri & argumento si comprehẽdantur neq; ideo multi sint? Quæ sunt itaque volumina, quæ nos dehortatur componere Ecclesiastes? Nempe Gentilium volumina & monumenta: qui scilicet alterius euertunt & impugnant sententias, semperque inter se se grauissimum bellum gerunt. Nec non absterret nos ab hæreticorum libris inuicem diffidentium recentibusque Iudæorum voluminibus ac secundariis quæ infinita prope sunt fabulisque conferta. Dum enim scripturas nouis quibusdam figuris interpretari student, in ridiculas fallas & genealogias conuersi sunt traditionesque edideruntà sententia Scriptoris longissime aberrantes. Multa itaque meditatio quæ in huiusmodi conficiendis libris adhibetur, solum affert laborem carnis, affligit corpus sine vlla vtilitate ac fructu. Meditatio vero quam intendimus circa diuinos Libros, in qua nos versari die noctuque san-

Mar. 12. Luc. 10.

Hæreticorum libri inuicem diffident.

ctus Da-

A Psal. 1. Psal. 125. ctus David hortatur, cum dicit: *Et in Lege eius meditabitur die ac nocte*: non labor est carnis, sed exultatio spiritus. Quamuis enim in sudore, & *lachrymis* seminemus laborantes circa honestum, *in exultatione* tamen metemus inclytum virtutis fructum: Sap. 3. d *bonorum* siquidem *laborum gloriosus est fructus*. Aduertendum est autem quod Filium suum vocat Ecclesiastes, quem admonendum suscepit: cauendum est igitur nobis, vt omni studio paternam hanc dignationem seruemus: quod profecto faciemus si paterna mandata non transgrediamur. Quod vero ait, *non est finis*: intellige sine fine versari circa res vanas: vel quod res vanæ, propositum finem fructumque illum non habent quem consequi possimus, illas, persequentes: vel quod infinita laborum est multitudo, qui per Orbem terrarum circumferuntur: *Audi supremum finem sermonis: Deum time, & mandata eius obserua, quoniam hoc est omnis homo. Omne opus adducet Deus in iudicium, in omni quod omissum fuerit siue bonum siue malum.* Ego, inquit, tibi compendiosam & breuissimam salutis viam ostendo: *Deum time, & mandata eius obserua.* Timorem vero intellige: non qui est valde imperfectorum quasique seruilis: quo incipientes ac timidi introducuntur in virtutis ac pietatis viam

B Timor seruilis introducit nos in virtutis viã

(Hic namque propter imminentes minas formidataque supplicia, perturbatione non caret) sed intellige timorem Domini sanctum & sanctificantem, quem debemus ex charitate pioque affectu erga illum qui Leges tulit mandataque seruari sua instituit. Si enim carnem à fornicatione compescamus supplicij metu non charitate iubentis: quis dubitet quin sublato iudicij pœnarumque terrore, in fœdas libidines prolapsuri simus, cum stupri desiderium in pectore habeamus? Quod & de cæteris flagitiis quæ Lege nobis prohibentur intelligendum est. Si vero non minarum metu atque supplicij, sed odio vitiorum peccare nolumus: tunc charitate prosequentes Latorem legis, mandata eius seruamus & cauemus seduli ne defluamus. Sancto enim timori adiuncta est operatio, sicut & qui operatur, idem etiam timet ne quod præceptum contemnat atque posthabeat.

C Timor sanctus.

Timor hic itaque sanctus cum ab honestate proficiscatur, nostras sanctificat animas & charitati æquipollet. Qui vero timorem hunc habet & mandata Dei custodit, hic est sapiens omnis homo: hoc est, integer & vndecunque perfectus. Hæc itaque (inquit) securus operare, certus quod omne opus humanum à Liberi arbitrij facultate profectum adducet Deus in iudicium, rationem à nobis exigens eorum quæ gessemus in vita, quæque etiam facere omiserimus, siue illa bona sint, siue etiam mala. Omittuntur autem persæpe multa, sedulo ac volentibus nobis: multaque rursus nobis inuitis. Nam si cum possim bene quid facere, illud tamen sciens bonum esse omitto atque posthabeo: hæc voluntaria est omissio.

Omissio duplex.

Si vero per ignorantiam boni, omisi operari bonum quod poteram: hæc ipsa omissio præter voluntatem contingit. Accidit autem vt inuiti quandoque bonum operemur: persæpe vero, scientes atque consulto: rursusue contraria ratione malum persæpe aggredimur conscij quid patremus, nostramque conscientiam contemnentes: hoc sane ipsum voluntarium est peccatum.

D Quandoque vero per ignorantiam patramus aliquid quod Lege diuina prohibetur ne fiat: quod sane peccatum, præter nostram voluntatem contigisse putandum est. De huiusmodi vero peccatis & beatus Dauid orabat dicens: Psalm. 18. *Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me Domine*: hoc est, quæ per ignorantiam peccaui cum mala esse nescirem. Nos autem bene iam per Ecclesiasten edocti, timeamus Deum & illius mandata custodiamus omni nostra contentione ac studio, summa etenim salutis nostræ in misericordiis Domini, ac benignitate Iudicis reposita est: cum quo, & per quem, Deo Patri est gloria, sanctoque Spiritui, & nunc & in sæcula sæculorum. Amen.

IN LIBRVM SVVM DE MESSIÆ ADVENTV PRÆTERITO, RABBI Samuelis Præfatio.

E

Samuel Christianus, Isaac Israelitæ S.

Onseruet te Deus, ô frater & permanere te faciat, vsque quo terminetur ista nostra captiuitas, & congregetur ista nostra dispersio, & appropinquet spes nostra, & signet Deus beneplacitum suum super vitam nostram. Amen. Noui & expertus sum quod plenitudo scientiæ nostri temporis est in te, & in es spes nostræ certificationis in dubiis legis & Prophetarum, cum tuis expositionibus gloriosis. Vnde ego particeps tuæ doctrinæ fieri desiderans, tibi expono † exitus cordis mei, super illis quæ legis sunt & Prophetarum, super quibus anxior cum timore. Quapropter recurro ad abundantem scientiam tuam & sapientiam, & mitto tibi libellum istum sperans per te, Deo volente, in veritate confirmari, ac in dubiis declarari.

† Affectus. F

Ex Mag. S. Palatij.

Cum Samuel iste dicat capit. 1. se scripsisse hanc epistolam post mille annos completos, & vltra, ab vltima Hierosolymorum per Titum deuastatione, & ea clades secundum certiorem Chronologiam inciderit in annum Dom 72. colligitur, Samuelem scripsisse circiter annum salutis 1100.

Ex Bellarmin de Scriptor. Ecclesiasticis.

Samuel Marrochianus ex Iudæo Christianus scripsit vtilissimam *epistolam*, siue *librum de Aduentu Messiæ*, & de eis quæ Iudæi moderni negant, & ob quæ in Iudaismo perseuerant, scripsit autem vt ipse testatur, post 1000. annos ab vltima euersione Ierosolymæ sub Tit. Imp. id est, post annos 1072. à natali Domini.

G

RABBI SAMVELIS MARROCHIANI, DE ADVENTV MESSIÆ, quem Iudæi temere expectant, Liber.

CAPVT I.

Quare Iudæi sint in ira Dei.

Esidero, domine mi, certificari per te, & testimoniis legis & Prophetarum, & aliarum scripturarum, quare nos Iudæi generaliter percussi sumus à Deo in captiuitate ista, in qua sumus, quæ potest vocari proprie ira Dei perpetua, quoniam non habet finem. Nam modo sunt mille anni completi & vltra quod per Titum fuimus captiuati. Nos scimus quod patres nostri adorauerunt idola, & occiderunt Prophetas, & legem Dei abiecerunt, & propter omnes istas transgressiones Deus non percussit eos captiuitate, nisi per septuaginta annos in Babylonia, & post tempus præfatum placatus est eis, & reduxit eos in terram suam.

H

Et secundum Scripturam ira Dei fuit tunc temporis validissima super omnes iras, quas ante tempora illa commemorat Scriptura, & tamen, vt dictum est, pœna tantorum peccatorum non fuit nisi septuaginta annis. Et nunc, domine mi, ira Dei quæ in præsenti punit nos, non habet terminum, nec finis in Prophetis. Si voluerimus dicere quod ista præsens ira in qua sumus, sit adhuc illa ira propter quam fuit illa captiuitas septuaginta annorum, quia tunc complete satisfactum est de peccatis prædictis per illos patres nostros, nos facimus Deum mendacem, quod absit, quoniam ipse Deus verus & gloriosus illi captiuitati imposuit præfatum terminum per Prophetas, scilicet septuaginta annos. Vnde talis non est responsio, sed euasio, seu excusatio, nec esset coram intelligentibus proponenda. Et si dixerimus quod Deus in illa transmigra-

A migratione misertus est vni parti generis nostri, & non alteri, & illos quorum misertus est reduxit ad reædificandum templum, vt dicit Propheta Hieremias, & quod nos sumus de illis quorum non est misertus, tunc dicent nobis Christiani, quod Deus misertus est eorum, qui adorauerunt idola, & qui occiderunt Prophetas, ergo & nobis, quia nos non peccauimus. Item in patribus peccatoribus fuit pœna diuinæ vltionis in certo termino, quare ergo nostra pœna esset sine termino, qui non peccauimus? Itaque longa est & sine termino pœna in qua sumus, modo iam sunt mille anni, nec in lege nec in Prophetis huius pœnæ terminum possumus inuenire. Quare, domine mi, cum Deus punierit patres nostros propter idololatriam, & propter interfectionem Prophetarum, & pœna & culpa sint notæ in Scriptura, cum Deus non puniat bis idipsum, pro peccatis illis præteritis fuit pœna, scilicet captiuitas septuaginta annorum. Et cum

B Deus non punit vniuersaliter nisi propter vniuersale peccatum, oporteret quod post illam captiuitatem nos peccauerimus omnes coram Deo peccato maiori quam fuerit idololatria priorum parentum, & quam fuerit interfectio Prophetarum, ex quo Deus pro illis peccatis puniuit patres nostros septuaginta annis & non amplius, & nos punit, iam sunt mille anni & vltra, & punit dispersit nos per quatuor partes mundi. Tamen quicquid contingat, Dei sumus in omni euentu, quia nulla est excusatio super dicta. Responde.

CAPVT II.

Probat quod pro quodam graui peccato in quo sunt, sint in hac dispersione, & arguitur contra eorum obseruantiam legis.

SVpposito igitur, Domine mi, quod sumus in peccato aliquo maximo, rogo nunc, quod certifices me, si postquam Deus dispersit nos de Ierusalem, & misit in captiuitatem istam longissimam seu perpetuam, propter illud peccatum, autoritate nostra & propria voluntate sine speciali mandato Dei, cur nos in captiuitate ista non incepimus obseruare circuncisionem, & sabbatum, & alias ceremonias quas tenemus secundum legem Mosi. Nam nos cognoscimus, quod à tempore quo Titus destruxit ciuitatem sanctam, & templum combussit, & bibliothecas, & nos in captiuitatem istam dispersit, & ex tunc cessarit inter nos vigere sacrificium, oblationes & holocausta, & Deus non promisit nobis postea per Prophetiam, nec per reuelationem aliquam certam, quod nos deberemus redire aliquando in Ierusalem in statu pristino, nec mandauit nobis postea quod obseruaremus, obseruantias prædictas. Videtur ergo sequi quod nos non à Deo, sed ab aliis qui erant in ira Dei obseruantias prædictas accepimus & tenemus. Et videtur quod iuste dicent nobis aduersarii nostri: sicut vos obseruatis circuncisionem & Sabbatum & legitis in synagogis libros Mosi & Prophetarum

D sine mandato Dei, quare non assumitis vobis similiter sacrificium & non facitis vobis sacerdotem & regem & principem, & vnctiones sanctas & incensum, & quare non ædificatis vobis altaria, & seruatis ceremonias & omnia alia quæ sunt in lege contenta, sic Sabbatum & circuncisionem, & plura alia quæ obseruatis secundum traditiones vestras sine mandato Dei propria voluntate, ex vtraque parte curritis in offensam Dei? Et si hæc prædicta facitis contra voluntatem Dei, vel si dicitis quia voluntas Dei est, quod hæc seruetis & bene placitum, quod tamen ostendere non potestis, quare non obseruatis supra dicta alia, quorum multa facere potestis? Et si non permittunt vos facere Reges populi sub quibus iacetis: permittent tamen vos multa alia facere, sicut permittunt circuncisionem & libros & synagogas, & alia quæ seruatis. Et ad hæc, Domine mi, non est nobis in promptu responsio sufficiens, vt videtur. Sumus tamen Dei in omni euentu.

):(

E

CAPVT III.

Quomodo omnis obseruantia legis Iudæorum non est acceptabilis Deo propter peccatum in quo sunt.

INuenimus, domine mi, Deum loquentem per os Zachariæ, & dicentem, vbi loquitur de illa prima captiuitate breui: Hæc dicit Dominus Deus sacerdotibus & populo terræ. Quando ieiunastis & plorastis in sexto & septimo toto tempore septuaginta annorũ, intellexistis quod ieiunaretis ad me, aut ploraretis, ego tale ieiunium nolui à vobis, *Nostra autem translatio aliter se habet, sed ego scribere propono, sicut iacent in Arabico autoritates quas Samuel iste adducit, non sicut sunt in nostra Biblia*, Innuit Dominus, domine mi, in prædictis verbis quod dum nos Iudæi fuimus per septuaginta annos in dicta captiuitate, fuimus sine lege, quia ieiunium non habuimus, neque habemus à lege sicut alias obseruantias, & similiter fuimus sine circuncisione & sine sabbato, & sine dubio omnia hæc non valent, dum ira Dei manet super populum suum. Illa vero prima ira Dei fuit breuis, quia septuaginta annorum: ista quidem in qua nunc sumus, est longa iam mille annorum, & vltra, & non inuenitur ei terminus in Prophetis, & timeo domine mi, quod sicut Deus misit in captiuitatem illam breuem patres nostros sine lege & sine obseruantiis, nec acceptauit ieiunia, nec obseruantias legis eorum, quousque fuit completum tempus pœnæ ipsorum, scilicet, septuaginta annorum, sic in ista captiuitate vltima non acceptet opera, quæ fecimus secundum obseruantias legis. Quare constat quod nos sumus in maiori peccato nunc, quam patres nostri fuerint in Babylonia: Vnde nos sumus in maiori ira Dei quam illi essent, & per consequẽs opera nostra sunt ei minus placita, & nos sumus ei magis odiosi. Et patet quod illi propter mortem Prophetarum, & quia idola coluerunt fuerunt tantum septuaginta annis in captiuitate. Et nos propter magnum peccatum & maximum sumus captiui. Iam sunt mille anni, & vltra. Et hæc captiuitas, domine mi, sine dubio est illa, quam Deus per os Danielis Prophetæ vocat desolationem, cum dicit: Vsque ad consummationem & finem perseuerabit desolatio, &c. Prima captiuitas vocatur transmigratio. Quia post modicum tempus fuerunt reducti cum honore in Ierusalem. Sed hæc vocatur desolatio perpetua, in qua pro certo non miserebitur nostri, sicut non miserebatur patrum nostrorum in Babylonia, excepto quod consolabatur eos per prophetas, qui promittebant illis liberationem, & erant omnes simul, nobis autem nihil promittitur, & insuper dispersit nos per vniuersa regna mundi. Attamen quicquid contingat, Dei sumus in omni euentu.

Zach. 7.

Versio Arabica Bibliã singularites.

F

G

Dan. 9.

CAPVT IV.

Ostendit quod Iudæi sunt cæci.

DOmine mi, valde mirabile est mihi de nobis. Speramus enim quotidie liberationẽ mde captiuitate ista, & semper de hoc loquimur, & semper loquimur de reductione nostra in Ierusalem, & ideo sumus cæci, vel deceptores simplicium. Nam constat quod post dispersionem nostram quæ facta est per Titum, non apparuit in nobis Propheta, qui nobis promitteret reductionem, nec etiam post captiuitatem septuaginta annorum fuit Propheta, qui loqueretur de ista captiuitate quæ non habet finem, nisi in fine mundi. Nec liberationem habet nisi per consummationem seculi, quia Daniel vocat desolationem sine fine. Vnde timeo, Domine mi, quod cum tanta captiuitas non possit manere super totam gentem nostram à Deo, nisi propter maximum peccatum in Deum, quod maius est quam interfecisse Prophetas, & adorasse idola, propter quę peccata patres nostri fuerunt puniti. Quod sicut Deus non miseretur nostri in vita cum in eodem peccato perseueremus, sic etiam non miserebitur mortuis ex nobis. Attamen sumus Dei in omni euentu qui euenerit.

H

Dan. 9.

CA-

A

CAPVT V.

Quod Iudæi decipiunt alios & seipsos.

DOmine mi, videtur quod decipiamus alios & nosipsos, quia in libris legum & Prophetarum habemus Deum promittentem nostræ genti liberationem & congregationem de dispersione multipliciter. Sed bene aduertenti omnes promissiones quas habemus, vel fuerunt completæ ante captiuitatem septuaginta annorum, & in ipsis septuaginta annis. Vel promissiones fuerunt propter peccata illorum, quibus promissiones factæ sunt totaliter impeditæ, sicut propono coram te, Domine mi, Exempli gratia: Ista pauca dicuntur in Ezechiele: Si feceritis iustitias meas, & mandata mea seruaueritis, congregabo vos de quatuor partibus mundi, & leuabo vos, & adducam vos per mare, & reducam vos in domum sanctam vestrã. *Ezech. 36.* Ecce quod id quod Dominus nobis promittit per Ezechielem in prædictis verbis, & alijs locis libri eiusdem Prophetæ, iam completum est ante illam captiuitatem septuaginta annorum. Vt omnes promissiones Domini tales maiores & minores, quæ in diuersis locis sacrorum librorum continentur, completæ fuerunt antequam caderemus in istam vltimam captiuitatem, quæ non habet finem, modo iam sumus in millesimo anno, & vltra, nec in aliquo libro Prophetarum eius terminum inuenimus, nec vlla Dei promissio vbi agit de liberatione & congregatione, intelligitur de ista captiuitate perpetua, sed de illis tribulationibus & dispersionibus, ante dictos septuaginta annos, nec postea congregatio de dispersione promissa est nobis. Vnde oportet quod post illos septuaginta annos commiserimus illud peccatum magnum, propter quod Deus sine termino punit nos, in quo peccato sumus & manemus omnes, aliter Deus misericordiam suam non continuasset in nobis ira tã longa. Nam videmus per scripturas quod omnia peccata quæ commiserunt patres nostri ante septuaginta annos prædictæ captiuitatis punita fuerunt, & de multis exempla hæc pauca induco. Peccauerunt patres nostri ante illos septuaginta annos qui exierunt de Ægypto, & promissio eis facta, in eis locum non habuit, sed in peccatis suis in deserto mortui sunt. Peccauit enim Moses ad aquas contradictionis & terram promissionis non meruit. Peccauit ipse Aaron & portauit pœnam. Heli sacerdos peccauit, & ruptis ceruicibus expirauit, & posteritas eius sacerdotio priuata est, & tamen Deus promiserat illi sacerdotium in æternum. Sed huiusmodi promissiones intelliguntur semper, nisi propter peccata non mereantur accipere, vt patet in regno Dauid, quod carnalis posteritas eius priuata est regno. Sicut etiam Deus verus & gloriosus promisit Abrahæ & semini suo terram illam in æternum possidendam, & frequenter perdiderunt eam propter peccata sua, & frequenter restituit illis Dominus vsque ad vltimam vicem qua perdiderunt. Iam sunt mille anni, & vltra, & iam non est spes recuperandi eam, quia manemus omnes in eodem peccato, propter quod terram nostram perdidimus. Et Domine mi, multum mirabile est cum omnes concordemus quod oportet quod post captiuitatem septuaginta annorum in Babylonia peccauimus contra Deum maximo peccato, & tamen nullus est qui dicat, quod id est peccatum propter quod incurrimus tanta mala. Et si aliquis nostrum cognoscat nostram causam: & peccatum propter quod incurrimus tanta mala, nullus tamen id aperit proximo suo, nec ipsemet quo cognoscit in suam conuertit vtilitatem, sed omnes iacemus prostrati. Et videmus manifeste quod in prædicta captiuitate septuaginta annorum erat Deus cũ Patribus nostris in Prophetis, id est, Hieremia & alijs Prophetis, & dedit eis Salathiel ducem & principes & sacerdotes, cum quibus exierunt de Babylone, peracta pœnitentia, & placato Deo ædificauerunt Ierusalem, & templum, & alias ciuitates, & effudit Deus super illos misericordias suas copiose. Et tamen in ista captiuitate nullus Propheta nobiscum est, nec Deus, vt apparet. Igitur Domine, inquiram & non cessabo quærere quod peccatum id est tantum, propter quod sumus in hac captiuitate mille annis, & vltra, nec habemus Prophetam, nec regem, nec sacerdotem, nec altare, nec sacrificium, nec vnctionem, nec incensum, nec purificationem, immo facti sumus abominabiles toti mundo, sicut Deo, & contemptibiles, in solo corde tantum nostro regnat superbia, qua nos ipsos præferimus toti mundo. Et quod super hoc sentio pandam tibi, Domine. Nec minus, quicquid euenit, nos Dei sumus.

B

C

Deuter. 32. Num. 20. 1 Reg. 4. Promissionis Dei expositio.

D

E

CAPVT VI.

Quod sit illud peccatum quod Iudæi sunt in hac captiuitate.

NVnc ergo, Domine pateo quod id peccatum propter quod sumus in hac desolatione, & in captiuitate ista, sit illud peccatum super quod locutus est Deus per Prophetam Amos cum dicit sic: Super tribus sceleribus Iuda conuertam vel transferã Israel, & super quarto non transferam eos, quoniam vendiderunt iustum pro argento. *Amos 2. Nota quod ibi in Biblia nostra est conuertam, hic habet transferam, & est ad propositum eius magis.* Et nos, Domine mi, secundum doctrinam nostram dicimus, quod iste iustus fuit Ioseph filius Iacob, qui fuit venditus à fratribus suis in Ægypto, & hoc tenerem ego, nisi quia sermo diuinus ponit istud peccatum venditionis quartum in numero peccatorum seu scelerum Israel. Ipsi etiã Christiani quibus sanctorum librorum studium videtur esse traditum à Deo respondent doctrinæ nostræ prædictæ & dicunt, quod primum in quatuor sceleribus Israel est venditio Ioseph à fratribus suis. Et secundum peccatum siue scelus, assignant adorationem vituli in Oreb. Et tertium scelus occisionem Prophetarum, propter quod fuimus captiuati in Babylonia septuaginta annis. Et dicunt quod quartum scelus Israel fuit venditio iusti, scilicet Iesu qui ad literam fuit venditus, post transmigrationem præfatam septuaginta annorum. Et si nos, Domine, volumus tenere præfatam doctrinam nostram, & respondere Christianis, oportet quod nos assignemus in Israel ante venditionem Ioseph varia scelera præcessisse, vt ipsa venditio Ioseph sit quartum scelus. Sed hæc non poterimus sustinere, quia testimonium libri Genesis est contra nos, qui venditionem Ioseph ponit primum scelus filiorum Israel. Et Propheta Amos ponit expresse quartum scelus venditionem iusti, propter quod fuimus in captiuitate, de qua loquitur Deus, committens quod non reducet nos vltra in terram promissionis, cum dicit: Et super quarto non transferam eos, quoniam vendiderunt iustum pro argento. *Amos 2.* Et manifeste apparet mihi quod nos super illo peccato quarto venditioni iusti, iuste sumus puniti, iam sunt mille anni, & vltra, in quo tempore nil proficimus inter Gentes, nec est spes proficiendi amplius.

F

G

CAPVT VII.

Quod iustus Iesus Christianorum Deus iniuste venditus.

EXpauesco, Domine mi, & timeo quod iste Iesus quem colunt Christiani sit ille iustus venditus pro argento secundum Amos Prophetam. Et timeo quod de ipso sunt hæc quæ mihi occurrunt testimonia Prophetarum, & illa eadem in doctrina sua valde aperte applicant Christiani. Esaias Propheta dicit: Væ Genti peccatrici, filijs sceleratis, quoniam ipsi elongauerunt se à Deo, & blasphemauerunt sanctum eius, & inclinati sunt retrorsum. *Esa. 1.* Item idem Prophet: dicit: Quasi ouis ad occisionem ductus est qui non aperuit os suum. *Esa. 53.* Item dicit: Vir habens dolorem & sciens & infirmitatem. *Ibid.* Item: Fuit despectus & propter hoc non reputauimus eum, ipse enim oblatus est, quia ipse voluit. Item: De angustia iudicij depositus est, generationem eius quis enarrabit? *Ibid.* Item: Propter culpam populi mei transfixi eum, & dabit immitiores pro sepultura & diuites pro morte sua. Et timeo, Domine mi, quod iniuriatores fuerunt patres nostri, & diuites, Pilatus & Herodes, & Anna Caiphas, sicut dicit Propheta Dauid: Consurrexerunt omnes reges terræ & maiores, & contra Deum & contra Christum eius. *Psal. 2.* Reges scilicet prædicti: Maiores scilicet patres nostri. Et timeo Domine quod iste Iesus sit ille commutatus & venditus pro argento, de quo loquitur Zacharias Propheta & Amos, & alij Prophetæ. De quo etiam loquitur Esaias Propheta: Deponet omnes

H

A *Psal. 93.* iniquitates & orabit pro infidelibus. Timeo ego Domine mi, quod iste Iesus sit ille iustus de quo dicit David: Delectati sunt in animam iusti & sanguinem innocentem condemnabunt, & propter hoc destruet eos Deus, & dispedet illos Dominus Deus noster. Et timeo, Domine mi, quod iste sit ille iustus, de quo loquitur Hieremias cum dicit: Homo est, & quis est qui intelligit eum? Item *Thren. 4.* Hieremias in Threnis: Species vultus nostri Christus Deus captus est pro peccatis nostris. Cui diximus: In vmbra tua viuemus inter gentes. Timeo etiam, Domine mi, quod *Zach. 13.* iste sit ille iustus de quo dixit Deus per os Zachariæ Prophetæ. Dicetur enim in illa die: Quæ sunt istæ plagę in palmis tuis. Et respondebit: Plagatus sum in medio domus meæ inter illos qui dilexerunt me, & leuauit ensem pastor meus supra me. Idem: Aspicient ad me die illa, & illum quem transfixerunt, & plangent super illum quasi planctum vnigeniti. Timeo etiam Domine mi quod iste sit iustus ille, de quo dicit Abacuc: Cornua in manibus eius, ibi *Abac. 3.* *Matth. 27.* B absconditá est fortitudo eius, &c. Et concordat Euangeliũ Christianorum, vbi narratur mors Iesu: & dicitur: Cum autem venissent ad Iesum, inuenerunt eum mortuum, & misit vnus ex eis lanceam suam, & transfixit. Paueo, Domine mi, quod iste sit iustus de quo dicit Abacuc: Egressus *Abac. 3.* es Domine saluare populum tuum cum Christo tuo.

CAPVT VIII.

Quomodo post occisionem facta est dispersio Iudaeorum secundum Danielem.

EXpauesco, Domine mi, super his: Quis fuit iste iustus sine peccato, de quo loquitur Esaias Propheta: Et quis sit ille iustus venditus pro argento, propter quod dicit Dominus per Amos Prophetam, vbi supra, quod in testimonium parti sceleris non transferet eos in terram promissionis amplius. Videtur etiam, Domine mi, quod *Dan. 9.* completum est, quod scribit Daniel. 9. capite, vbi dicit: postquam consummatæ fuerunt sexaginta duę hebdomadæ, occidetur Christus, & tunc veniet populus cum principe C venturo, & destruet ciuitatem, & domum comminuet, & condemnabunt eam, & auferetur sacrificium, & consummabitur destructio perpetua. Et non est dubium, Domine mi, quin destructio desolationis perpetuæ, sit captiuitas ista in qua sumus, iam sunt mille anni. Et aperte dicit Deus per Prophetam, quod erit desolatio perpetua post occisionem Christi, sicut est desolatio nostra post quam Iesus fuit occisus, nec comminatus est Deus nobis perpetuam desolationem, nisi per occisionem Christi. Et si voluerimus dicere quod ante mortem Iesu fuimus in desolatione, ad hoc respondent nobis Christiani, quod ante mortem illam nõ fuit desolatio, nisi septuaginta annis, & post hoc fuimus apud Deum in gratia & honore. Certe Domine mi, ego non video euasionem contra Prophetiam istam, quia de facto isto probatur nobis, quod postquam à reædificatione fuerunt completæ septuaginta duæ hebdomadæ supra annos, qui sunt anni. CCCC. & XXXIII. tunc fuit Iesus occisus à patribus noD stris, & postea venit dux, scilicet Titus & populus Romanus, & fecerunt nobis secundum Prophetiam istam, hodie sunt mille anni & vltra, & nihilominus si in ira Dei sumus, & tamen, in ipso speramus. Et si dicamus quod Christus venturus est & nondum venit, & rehabebimus terram promissionis, & reædificabimus ciuitatem, & habebimus gratiam Dei & honorem in terra nostra, & ista dissolutio non perpetua. Respondebunt Christiani, quod adhuc ergo manet nobis occisio Christi & aduentus Titi & populi Romani, & desolatio peior ista in qua iam fuimus per mille annos. Heu domine non excusatio nec euasio consona.

CAPVT IX.

Quod duo sunt aduentus Christi.

Duplex aduentus Christi. TImeo, Domine mi, quod Christus iam venit, & iam adimpleuit primum aduentum suum, quia in scripturis nostris inuenimus duplicem eius aduentum. Primus aduentus Christi, describitur in Prophetis in paupertate E & humilitate. Secundus in gloria & maiestate. Et de vtroque aduentu proponam illa quæ mihi occurrunt. De primo aduentu dicit Deus per os Zachariæ: Lætare filia *Zach. 9.* Sion, ecce præceptor tuus venit pauper, equitans asinum. Et in isto aduentu describit eum Esaias de[...]tum. Da- *Esa. 53.* *Zach. 9.* niel occisum, Zacharias & Amos venditum, & tamen iam fuerunt completa, quæ in libello descripsit & describam, non reputauimus eum, id est, non cognouimus eum, sicut dixit Esaias Propheta, sed despeximus *Ibid.* eum & præualuimus contra eum. Sed gloria eius & maiestas erit manifesta in secundo eius aduentu, quando ignis & flamma præcedet eum & exardescet & inflammabit in circuitu inimicos eius. Sicut dicit Deus per os Propheta- *Psal. 96.* tum David & Esaiæ. Et timeo, Domine mi, quod Christus non iudicabit aliter quam cum igne ad mortem, quia nos interfecimus omnes Prophetas, qui annunciauerunt nobis de ipso. Deus testificatur contra nos per os Heliæ Prophetæ quarto libro Regum: Et sic interfecimus illum F iustum propter quem sumus in ira Dei sine fine. Attamen Dei sumus.

CAPVT X.

De primo aduentu Christi.

TImeo, Domine mi, Deus describit apte duos aduentus Christi per os Esaiæ Prophetæ, cum dicit, Con- *Esa. 51.* surge, consurge, induere fortitudinem brachium Domini. Bis dicens consurge, propter eius duplicem aduentum. Et sigillatim clare primum Christi describit aduentum quantum ad passionem & deiectionem cap. quinquagesimo & quinquagesimo tertio per totum. Et specialiter cum dicit: Vidimus eum & non erat aspectus & species, *Esa. 53.* neque decor, &c. Primum eius aduentum ponit Esaias, *Esa. 9.* cum dicit: Paruulus natus est nobis. Et statim subiungit secundum eius aduentum, cum dicit: Et vocabitur fortissimus gigas, potens, super thronum David sedebit, *Zach. 9.* vt confirmet illum ab initio vsque in æternum. Zacharias autem propheta describit eum pauperem & sedenG tem super asinum. Et quid aliud est hoc, nisi quod propheta describit primum aduentum in humilitate, & secundum in potentia & maiestate? Sic enim describit eum Daniel circa medium, vbi dicit. Considerabam vel aspi- *Dan. 7.* ciebam in visione noctis, & ecce in nubibus cœli quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit eis potestatem & honorem & regnum, omnes populi, tribus ac linguæ adorabunt eum, & seruient ei. Hebræus habet, tribus ac linguę honorabunt eum, & non deficiet potestas eius, quia non auferetur, & regnum eius manebit in æternum. Nostra autem translatio habet, tribus ac linguæ seruient ei, potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur, alias, & non deficiet potestas eius, alias potestas eius in æternum, & regnũ eius manebit in æternum, alias, non corrumpetur. Et manifestum est, Domine mi, quod in secundo aduentu sedebit Christus ante antiquum dierum, qui est Deus ad iudiH cium, sicut sedit in primo aduentu ante patres nostros Iudæos, vt iudicaretur. Et istos duos aduentus Messiæ, id est Christi, innuit propheta David in psalmo cum dicit: Quia venit, quoniam venit iudicare terram. Propter primum eius aduentum qui fuit simplex, dicit, quia venit; propter secundum vero, quia erit cum potentia, dixit, quoniam venit iudicare terram. De secundo eius aduentu loquitur Zacharias cum dicit: impriment vestigia pedes super mõ- *Zach. 14.* tem oliuarum, &c. Et nos Domine non dicimus quod Deus in essentia sua & natura habet pedes, nec carnem, nec ista quæ corporis sunt, sed habere pedes cõuenit omni creaturæ corporeæ. Dicit etiam David Propheta quod *Psal. 49.* supra allegatum est, loquendo de secundo eius aduentu. Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius inflammabit. Sed Domine non dicimus quod Deus sit circumscriptus quod aliquid posset esse in circuitu eius, in quantum Deus sed authoritates similes habent veritatem ad literam in illo iusto quem Prophetæ describunt, nunc

A Malach. 3. loquentes de eius humilitate, nunc de eius maiestate. Et de hoc loquitur Malachias cum dicit: Ecce Dominus venit, & quis poterit stare ante aduentum eius? ipse enim quasi ignis conflagrans & sedebit & liquefaciet argentũ & aurum. Ecce qualiter iustus ille qui fuit iudicatus, veniet in secundo aduentu. Et attende Domine mi, qualiter describit eum Ibid. ibidem Propheta in eodem capite, cum dicit: Tunc ego veniam & intrabo in iudicio ad eos, & ero testis verax super adulteris & malis & periuris, & super illos qui defraudant mercedem mercenarij, & qui spoliant pupillos & viduas, & opprimunt peregrinum & pauperem. Et idem, Ezech. 34. Domine mi, describit Ezechiel cum dicit 34. cap. vbi loquitur de pastoribus & ouibus, dicens: Ego separabo ab eis, scilicet à iustis, transgressores & incredulos. Hæc non habet translatio nostra, sed in Arabico dicit sic: O Domine mi, ecce quod in secundo aduentu separabit incredulos in medio iustorum, sicut etiam dicunt Malachias & Ezechiel clare. Et primo aduentu nemo nostrum cognouit eum, quia exuerat limites humanæ naturæ. Sicut dicit B Esa. 53. Deus per os Esaiæ Prophetæ, & inter iniquos computatus est, & propter hoc non reputauimus eum. Et Hieremias dicit: Ipse est homo, & quis sicut eum? Et timeo, Domine mi, quod patres nostri in primo aduentu Messiæ defecerunt, & errauerunt, & propter hoc sumus in ista captiuitate, quæ non habet finem. Et tamen quicquid contingat, Dei sumus, & in ipso speramus.

Capvt XI.

De secundo aduentu Christi cum potentia iudicaturi.

DOmine mi, paueo ne iste iustus Iudex sit ille qui iudicaturus est cum potentia in aduentu secundo, & qui fuit saluator in aduentu primo omnium qui crediderunt in eum, quoniam Propheta Dauid dicit de illo: Notum Psal. 97. fecit Dominus salutare suum, & in conspectu gentium reuelauit iustitiam suam. Adhuc dicit Esaias: Haurietis a- Esa. 12. quas de piscinis saluatoris, quod dictum, secundum videre meum, intelligo de baptismo. Nam in primo aduentu C saluauit per aquam, & in secundo iudicabit per ignem. Et Iob 19. de isto saluatore dicitur, Domine mi: Scio quod Saluator meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum & in carne mea oculi mei videbunt Deum meum. Attende, Domine mi, quod vocat iustum Saluatorem Deum, constat autem quod oculi carnis non videbunt Deum. Ecce habemus secundum scripturas quod saluator est ille Deus iustus, de quo est sermo, & solus potest dici verus iustus, quoniam nullum peccatum fecit, secundum quod de illo Esa. 53. Deus testificabitur per os Esaiæ Prophetæ: Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Nec de Mose nec de aliquo Prophetarum dicitur quod sit saluator iustus & sine peccato, quia Moses peccauit, & omnes Prophetæ peccauerunt, sicut vos scitis, Domine mi. Et idcirco nullus eorum vocatur iustus in scriptura, sed illud nomen isti soli seruatur. Et sine dubio, non saluantur, nisi hi, qui credunt primum aduentum suum, & illi qui non credunt, non habent causam aliquam quod saluentur in se- D cundo aduentu eius, sed digni sunt morte, quia digni erant morte illi, qui non credebant Mosi, & non obediebant ei qui fuit peccator, quanto magis digni sunt igne illi qui non credunt, & blasphemant iustum & Dominum qui Esa 53. peccatum nesciuit vnquam? Quicquid tamen eueniat, Dei sumus nos.

Capvt XII.

De Ascensione Christi.

DOmine mi, nos inuenimus in scripturis quod Christus exaltabitur de terra ad cælum, & ego timeo quod illud sit completum in isto qui fuit interfectus à patribus nostris, & de ista exaltatione dicit Dauid Propheta Psal. 23. in Psalmo: O magnates aperite portas principatus vestri, & eleuamini portæ æternales, & introibit princeps gloriæ. Ibid. Et attende Domine, quod respondent illi Angeli. Quis est iste princeps gloriæ? & ipse respondebit illis: Dominus virtutum, fortis in prælio. Et constat, Domine mi, quod E iustus iste Dominus virtutum, non habuit prælium, nisi Psal. 49. in primo aduentu suo, quia quando sedebit ad iudicandum ignis in circuitu eius exardescet & inflammabit in circuitu inimicos eius, & conflagrabit iniustos per ignẽ quasi argentum. Et hoc vltimo eius aduentu. Nullus autem præliabitur contra illum, nec locus erit pugnæ. Adhuc de Esa. 63. isto huius exaltatione dicit Esaias: Quis est iste qui venit de Edom de terra, rubens vestimentis eius de Bosra, sicut ille formosus in stola, & respondet his iustus iste: Ego qui loquor iustitiam, sum expugnator ad saluationem, & dicunt ei Angeli: O Domine quare rubrum est vestimentum tuum sicut calcantis torcular? Respondet, dicens: Torcular calcaui solus, & non erat vir mecum. Vide Domine mi, quam proprie loquitur Esaias, & timeo quod huius iusti responsio non tangat nisi nos, cum dicit: Calcaui eos in ira mea, donec aspersus est sanguis eorum super indumenta mea, & inquinata sunt omnia vestimenta mea. Sed dies vltionis in corde meo, & annus tribulationis meę F venit. Quantum ergo sperare possumus in iusto isto, Domine mi, vbi scimus ipsum de nobis Angelis fuisse conquestum in cœlo, & notificauit eis quod ipse calcauerit torcular solus. Et quid aliud calcauit in ira sua, nisi nos qui post bellum quod habuit in primo aduentu suo prostrati sumus ab eo, & calcati, iam sunt mille anni, & adhuc restat dies vltionis in vltimo eius aduentu, & annus retributionis in corde suo. Vtinam Domine mi, quando interfecimus Esaiam deleuissemus istam authoritatem prædictam de prophetia sua, quod nunquam legeretur ab aliquo. Et ecce quod Dauid vocat bellum, cum dicit: Domi- Psal. 23. nus virtutum fortis in bello. Hoc Esaias vocat torcular. Heu Domine mi, nos bibimus mustum illud, de quo etiam dicit Iacob Patriarcha & Propheta, vt habetur in libro generationis creaturarum de Iuda: Lauauit stolam in Genes. 49. sanguine, scilicet vuæ, sicut est factum in nobis in primo aduentu Messiæ, sed quid faciemus in aduentu eius vltimo, quando stabunt homines coram homine iudicante, & in circuitu eius erit ignis paratus ad deuorandum illos, G contra quos tulerit sententiam? Tunc enim non erit tempus belli, nec iam in torcular calcabitur, quia iam tunc non erit locus nec tempus pœnitendi nec refugij, sed iustitia, vt sicut ipse iudicatus fuit sine peccato quod inueniretur in eo, sic ipse iudicabit peccatores. Dicit enim Deus in prophetia Salomonis: Quando iustus recipiet iudicium, vbi erit impius & peccator? Vnde si iustus vix saluabitur, quid erit tunc de impio?

Capvt XIII.

Adhuc fortius probat corporalem Christi Ascensionem.

VAlde timeo, Domine mi, quod hæc quæ dicta sunt testimonia Prophetarum de illo iusto, quod scilicet fuit venditus pro argento, vt dicit Amos Propheta. Quod calcauit torcular, vt dixit Esaias. Quod gessit bellum cum patribus nostris, sicut dicit Dauid. Quod captus fuerit in peccatis nostris, sicut dixit Hieremias. Quod vulneratus H fuerit in palmis suis, sicut dixit Zach. Quod super eius vestem missæ sunt sortes, sicut dicit Dauid. Quod ascendit Psal. 21. in cœlum, sicut dixit idem Propheta & alij. Quod non conueniat Deo in essentia siue in natura diuina, secundum quam nec resurgit, nec exaltatur, nec sedet, nec descendit. Ex his quæ dicta sunt sequitur necessario, quod iam venerit ille iustus, cui naturæ corporeæ hæc prædicta, & similia poterunt conuenire. Si autem tibi videtur forte durum credere, Domine mi, quod homo corporeus ascēdit in cælum, audi authoritates & exempla quæ mihi occurrunt de scripturis nostris. Et super hoc dicit Dauid Propheta de illo: Ascendit Deus in altum & saluabit captiuitatem, dedit dona hominibus. Dicit etiam in Psalmo 67. Psal. 67. de ascensione eius: Iubilate Deo & glorificate nomen eius, iter facite, qui ascendit de partibus occidentis, Dominus nomen illi. Adhuc, Domine mi, dixit Dauid de illo in Psalmo quem tu habes in corde: Iubilate Deo qui ascendit super cœlum cœli ad Orientem. Et de isto dicit Amos:

A

Dominus est qui ædificauit in excelso sedem suam. Et de ipso dicit etiam Dauid in Psalmo, ascendit Deus in iubilo & Dominus in voce tubæ. De ipso etiam dixit Aser Propheta cap. 2. * Vidi hominem descendentem de corde maris & peruenit vsque ad cœlum. Et quia non habemus * istam prophetiam, obmisi multa scribere quæ allegat super hoc. Dicit etiam Moses in cantico: Leuabo ad cœlum manum meam. Dicit etiam Esaias: Consurge, consurge brachium Domini. Et de isto etiam ait Anna mater Samuelis: Dabit Dominus imperium regi suo & sublimabit Christum suum. Dauid etiam dixit: Ascendit Dominus super pennas ventorum. Et hæ authoritates occurrunt mihi ad probandum exaltationem Christi corporalem vsque ad cœlum. Et sunt plures aliæ quas tu Domine bene scis. Nunc etiam exempla aliqua adducam de lege nostra, quia videtur etiam nobis multum conueniens credere, quod in corpore ascendit in cœlum, hoc est propter considerationem, nam in lege & in Prophetis inuenimus, quod Deus verus & gloriosus assumpsit de terra, & eleuauit plures sanctos viros patres nostros. Etsi de istis non dubitamus propter eorum sanctitatem & propter testimonium scripturæ, quare dubitamus de ascensione iusti in corpore & anima, cui magis scriptura perhibet quam illis testimonium sanctitatis? Et quia durius bellum secundum Prophetas sustinuit, & plures captiuationes mundi quam aliquis de prædictis. Et præterea, domine, sine exempli positione scis, quod Mathusalem & Henoch iusti, & Helias Propheta fuerunt assumpti à Deo de mundo isto in corporibus suis. De Mose etiam non est dubitandum, quin sit in cœlo in corpore & anima, vt dicitur Deut. 34. Dixit Deus ad Mosen: Ascende in montem noctis, & morere ibi, & ascendit in montem & mortuus est. Et nesciuit homo sepulchrum eius vsque in hodiernum diem. Et quid significat, quod sepulchrum eius est ignotum in terra, cum ipse fuit Propheta maior & sanctior aliis, nisi quod Deus resuscitauit eum, & assumpsit eum in corpore & anima sicut alios iustos assumpsit, & eleuauit ad locum vbi sunt? Nec nos debemus mirari supra hoc, quod aer iste leuis & subtilis posset portare corpora tam grossa & ponderosa, quia nos scimus quod aqua quæ est in raritate similis aeri, quando placuit potentiæ omnipotenti, portauit corpora filiorum Israel in eorum exitu de Ægypto, & quando fuit acceptum sacrificium, ignis descendit de cœlo & eleuauit & portauit corpora pecorum & boum quæ offerebantur Deo. Moses vero & Helias Prophetauerunt de illius iusti eleuatione, ac alij Prophetæ. Vnde cum oportet nos esse credentes de eleuatione corporea dictorum sanctorum, cur sumus increduli de eleuatione illius iusti, & eum eleuatum esse in cœlum, de quo tot sunt testimonia Prophetarum in scripturis, sicut dictum est, & posset induci, vt quia satis apparet quod Deus assumpsit prædictos sanctos, de quibus nullus dubitet, vt ad finem disponerentur corda hominum, & vt de ascensione sui iusti etiam non dubitarent. Est autem & alia causa quare & ipsi nostri dubitant, quia aduentus eius primus fuit occultus, & modus insolitus, sicut dicit Esaias: Homo est & quis cognoscet eum? Idem Propheta etiam dicit: Virgo concipiet & pariet filium. Vbi aduertendum est quod tacet de patre secundum carnem, & propter hoc quod alibi dicit: Non reputauimus eum. Et Hieremias dicit: Signum nouum creauit Deus super terram. Mulier circundabit virum, &c. Dicit etiam Micheas: Propter hoc dabit eis Deus vsque ad tempus in quo parturiens pariet. Et notandum quod non facit Propheta mentionem de marito istius parturientis, cum inquit, natiuitatem istius iusti qui solum natus est præter solitum modum cursumque carnalem, qui est ex viro & fœmina, sicut de illo prædictum est per os Esaiæ cum dicit: Audite domus Iacob, Deus dabit vobis signum, virgo concipiet & pariet filium, &c. Omnes autem alij sancti qui dicti sunt, nati sunt de fœmina & viro carnaliter concepti in peccato, & omnes fuerunt peccatores, & ipse Moses sanctior pre nobis Prophetis peccauit, & confitetur per os suum se peccasse, de iusto autem isto dicitur per Esaiam: Qui nunquam peccauit, nec inuentum est mendacium in ore eius, de aliis omnibus sanctis dicit Deus per os Iob: In omnibus sanctis suis non est inuentus sine prauitate. Et Hieremias Propheta dicit: Corda hominum praua.

CAPVT XIV.

De cæcitate Iudæorum quod non credant Christum aduenisse, nec intelligant.

Timeo, Domine mi, quod sit completum in nobis quod dixit Dominus per Esaiam Prophetam: Cecidit cæcitas super Israel quousque intrauit plenitudo Gentium: & iterum dicit: Audientes audient & non intelligent, & videntes videbunt & non cognoscent, quia corda istius gentis sunt ingrossata. Et adhuc eodem capite: Excæca cor populi huius, & obtura aures eius, ne forte addiscant, & conuertantur ad me & sanem eos. Et dixit Esaias; Vsquequo Domine, & dixit; Quousque sint ciuitates desertæ, & maneat domus sine habitatore: Dixit etiam Daniel: Claude sermones & inuolue Prophetiam. Et Hieremias; Peccatum Iudæ scriptum est stilo ferreo in lapide adamantino, & exarsum super latitudinem cordis eorum. Esaias capite primo: Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, populus autem meus non intellexit. Et iterum Hieremias. Miluus & hirundo & ciconia sciunt tempus aduentus sui, populus autem meus non cognouit me. Et hæc omnia, Domine mi, dicta sunt propter nos, quia non cognouimus aduentum illius iusti Domini. Et de nobis dixit Dominus per Esaiam: Elongare foras gentem cæcam, & non habentem oculos, & surdam, & non habentem aures, ecce omnes congregati sunt. Et quid voluit dicere Propheta per hæc verba, nisi quod Deus nos repulit, quia non cognouimus tempus istius iusti citius. Et congregauit ad se in fide Gentes loco nostri. Super quod admiratus Dauid dixit in Psalmo: Hæc est mutatio dexteræ excelsi. Nos tamen Dei sumus in casu isto nostro, & captiuitate ista, quæ non habet finem, in qua sumus, iam sunt mille anni, & hoc tamen accidit ita male patribus nostris, qui adorauerunt idola, & occiderunt Prophetas & transgressi fuerunt legem ex toto.

CAPVT XV.

Ostendit reprobationem Iudæorum propter eorum perfidiam, & electionem Gentium propter eorum fidem.

Timeo, domine mi, propter hoc quod quia non credimus in isto iusto, ideirco accidit nobis & completum est illud quod dixit Deus per os Esaiæ: Erit Prophetia tanquam verba libri clausi qui dabitur lectori, & dicetur, iste liber clausus est, nescio quid est in eo, & tunc dabit nescienti litteras, non sum lector ego. Et quæ clausura libri maior est, domine, quam clausura qua clausit Deus corda nostra, iam sunt mille anni, & vltra, nec possumus cognoscere per prophetiam nobis traditam à Prophetis super aduentum istius iusti, propter quod alibi dixit Deus per Prophetam: desolabitur Hierusalem, & corruet domus sancta. Dixit etiam: Terra nostra deserta, ciuitates nostræ succensæ igne, & remanebit Sion sicut tugurium in vinea dissipata, hoc est domine mi, & iam sunt mille anni, & vltra. Dixit etiam Esaias: Domine Deus exaltabo nomen tuum, quia posuisti ciuitatem in tumulum, & domum in confusionem, vt non sit vsque in æternum. Et dixit: Conteret populos contritione vasis figuli, in quo non remanet pars ad portandum carbonem ignis, nec hauriendam guttam aquæ. Completum est etiam Domine mi, quod dixit Daniel: Postquam fuit occisus Christus, remanebit desolatio perpetua, in qua desolatione sumus, iam sunt mille anni & vltra. Dixit etiam Esaias. Relicta est in vrbe solitudo, & sibilabit terra eorum sibilo vsq; in sempiternum. Dixit etiam Hieremias: Argentum reprobum vocate illos, quia Dominus proiecit eos. Dixit etiam Esaias: Ambulate in lumine ignis vestri, & flammis quas succendistis vobis, in quibus flammis nos sumus, iam mille anni sunt. Et dixit etiam Amos: Domus Israel cadet & non est qui erigat eam. Et vide ut mihi, Domine mi, quod Deus induxit super nos ruinam istam,

post ad-

Aser Propheta. * Hæc in nostro Aggæi capite habentur, nec quicquam quod ad illa accedat, atque Christi Ascensionē, sed bene quidem e 2. de eius Ad uētu veniet, inquit Aggæus. Aser. Deut. 32. * Immo habemus eā, sed ipse tūc nesciuit q Aggæus in

B

Latino vocabatur Aser in Arabico. 1 Reg. 2. Psal. 17. Ante legem de Henoch & Elia tantum ex scriptura docent patres viuos in corporibus ex hominum cōsortio raptos; de Mathusalē vero nec scriptura indicat, nec vllus patrum prodit. Ita quidem de Mose sentit Philo li.

C

1 de vita Mosis: sed est opinio aliena prorsus à mente sanctorum Patrum, cū ante descēsum Christi ad inferos eiusdemq; ad cœlū adscensū nullum fuisse beatum, aut in cœlū receptū fides catholica doceat. Potuit quidem Moses cū Christo resurgere, cum eodēq; in cœlum conscendere,

D

ut mul[t]orū est probabilis opinio, quod Moses statim à morte sua resurrexerit, & in cœlum sublatus sit, id quod colligere ex verbis Deuter. 34 manifestum est eiusdē lib. 9. de prædictis Theologi Dominica ... de Anti ... 1. & Gen. 5. 4 Reg. 2. Deut. 34. Exod. 14. Esai. 53.

E

Esa. 7. Esa. 53. Hier. 31. Mich. 5. Esa. 7. Esa. 53. Iob. 4. Hier. 17. Esa. 59. Esa. 6. Ibid. Dan. 12. Hier. 17.

F

Esa. 1. Hier. 8. Esa. 42. Psal. 76.

G

Esa. 29. Esa. 1. Ibid. 1.

H

Esa. 30. Dan. 9. Esa. 24. Hier. 6. Esa. 50.

post aduentum iusti illius, postquam Propheta nullus surrexit in nobis, nec surget sicut Prophetatum est nobis, quia nos manemus in incredulitate nō recipientes fidem illius, sed negantes. Dixit etiam Oseas: Cum accubuit mulier super terram & peperit, dixit Deus. Voca nomen eius sine misericordia, quia non miserebor populo huic. Et si Deus proiecit nos, & non miseretur nostri, vt experti sumus, iam sunt mille anni & vltra, quæ vtilis est nos habere legem, circumcisionem & Sabbatum: Dixit Esaias: Educ foras populum cæcum, sicut eduxit nos de terra nostra Deus verus, & gloriosus. Iam sunt mille anni & vltra. Dixit etiam idem: Vetus error abiit. Et quid est antiquum, nisi lex nostra, quæ recessit à nobis, Domine mi, cum rege, cum sacrificio, cum incenso, & cum altaribus? & quid peius nobis poterit euenire? & quid est quod nos expectamus? Nonne videmus quod dispersit nos per quatuor partes mundi in dispersionem, sicut dixerunt nobis Moses, Hieremias, & Esaias, & alij Prophetæ. Et tamen nos Dei sumus, & ad ipsum recurrimus in omni euentu.

CAPVT XVI.

Ostendit reprobationem Iudæorum propter eorum perfidiam, & electionem Gentium propter eorum fidem.

Timeo, Domine mi, cum nos dicimus inter nos, & ego & tu etiam sumus filij Iacob & Israel, quia iam completum est illud quod dicit Deus per os Esaiæ. Interficiet te Deus ô Israel, & vocabit seruos nomine alieno. Pauco quod de illis seruis simus, quibus debet imponi illud nomen, secundum quod Moses dixit Deuteronomij vicesimo octauo: Erunt Gentes in capite, & populus incredulus in cauda sicut nos sumus, iam sunt mille anni & vltra. De illis etiam dixit Hieremias: Replebitur terra fide Dei, & redundabit sicut aqua maris, & de illis dixit Salomon: Domine Deus meus cum venerit alienigena ad domum sanctam tuam, & inuocauerit nomen tuum benedictum, exaudi eum Domine Deus meus, vt discat vniuersa terra nomen tuum timere, sicut populus Israel. In quo ergo gloriabimur Domine mi, & quare contemnimus Gentes? ex quo Salomon Propheta fecit eas participes in timore Dei, & in domo sancta nobiscum, & forte nos indignos eiecit Deus de ista domo, & dedit eam istis, & de illis etiam dixit Moses: Hæc dicit Dominus Deus meus: Replebitur tota terra gloria Domini. Et de ipsis dixit Dauid in Psal. Præuenient & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ, & mille generationes. De ipsis dixit etiam Esaias: O domus Dauid sancta, venit lumen tuū, & gloria Domini super te orta est, & cætera: Et ambulabūt Gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui. Leua in circuitu oculos tuos & vide, omnes isti congregati sunt, venerunt tibi, & filij extranei ædificabunt muros & principes eorum seruient tibi. Et qui sunt isti filij extranei Domine mi, qui venerunt ad domum Dei, nisi Gētes quæ seruiebant idolis, quæ erant extraneiā Deo, & ipsi principes & Reges eorum, de quibus dixit Deus, quod ambulabunt in lumine domus sanctæ, & nos eramus in tenebris extra illam & sumus, iam sunt mille anni. Dixit adhuc idē Propheta de illis: Ecce Gentem quam nesciebas, vocabis, & nationes quæ te non cognouerunt ad te venient. Et sicut de facto videmus, hodie sunt mille anni & vltra, quia Christus missus secundum legem nobis datam venit, & Gentes quæ legem non nouerant, venerunt ad eum, & ipse dedit eis legem nouam, puram, sanctam. Adhuc quadragesimo quinto capite: Concordauerunt. & Reges eorum congregati sunt in fide Dei. Et timeo Domine mi, de illis fuisse dictum eodem capite: Congregamini omnes & venite Gentes, quæ saluatæ estis per Deum ex gentibus. Et de populo dixit Esaias: Quæsierunt me & non interrogabant & inuenerunt me qui non quærebant me. Et de ipsis dicit Hieremias: Congregabuntur omnes in nomine Domini, in domo sancta, & non ambulabūt in prauitate cordium. De ipsis idem Propheta dixit: Ad te venient omnes Gentes ab extremis finibus terræ, & dicent: Non hæreditauerunt patres nostri nisi mendacium & iniquitatem. Et de ipsis dixit Sophonias: Datum est Gentibus vt loquerentur simul in nomine Domini, & seruient ei humero vno, omnis homo de loco suo, & omnes insulæ Gentium. Et de illis dixit Zacharias: Lætare domus Sion, quia ego veniam ad te, & habitabo in medio tui in illa die, & appropinquabunt Deo Gentes in multitudine sua. Dicit idem Propheta capite octauo: Hæc dicit Dominus Deus exercituum, venient Gentes multæ de locis multis, & dicet vir ad vicinum suum: Vadamus & quæramus Dominum Deum in bono. Et ista Domine mi, completa sunt nunc, & complentur in oculis nostris de plano, vides populos, & linguas legere libros legis & Prophetarum omnium, & Psalterium, dimissis idolis suis, nullus ex eis credit per manum Mosi nec Aaron, nec alicuius Prophetarum nostrorum, nec aliquid remanet de fide ab idolis ab illo tempore, quo crediderunt in isto illi, de quo dicit Abacuc: Egressus es Domine ad salutem populi tui, ad salutem cum Christo tuo.

CAPVT XVII.

De viuificatione Gentium & interfectione Iudæorum, prout etiam videbitur in capite sequenti.

Timeo, Domine mi, quod Deus victor & gloriosus viuificat illas Gentes per fidem & interficit nos incredulitate nostra, sicut ipse dicit per os Esaiæ Prophetæ: Pro eo quod vocaui & non respondistis, hæc dicit Dominus Deus: Ecce serui mei comedent & vos esurietis. Ecce serui mei bibent & vos sitietis. Ecce serui mei gaudent in exultatione cordis, & vos concutiemini præ amaritudine cordis, & interficiet te Deus ô Israel, & vocabit seruos nomine alio, in quo benedixit illis qui est benedictus super terram, Amen. Et nos videmus receptores istius nominis benedictos à Deo super faciem terræ, & nos dispersit, scilicet in captiuitate per quatuor partes mundi. Hodie sunt mille anni. Et apparent expresse in nobis vestigia iræ Dei, non ad castigationem, sed ad destructionem, & illa est interfectio quam Deus comminatus est, quod interficiet Israel, & illæ Gentes viuæ, quas vocat seruos, recipient nomen quod Deus promisit, sed non ante mortem nostri nominis primi secundum ordinem verborum Dei per Esaiam, & fames & sites quas patiemur, non est panis aut aquæ, sed cordium & animarum sterilitas, & fames verbi Dei, sicut Prophetæ declarant per os Amos, capite 8. Et tu Domine, scis hoc plenius quam ego. Verumtamen Dei sumus in omnibus quæ accidunt nobis.

CAPVT XVIII.

Quomodo Gentes per fidem viuificatæ habent mundas obseruantias nouæ legis.

Timeo, Domine mi, quod Gentes istæ viuificatæ sunt, iam sunt mille anni postquam fuit mortuus Iesus in Ierusalem, quia nihil boni habuerunt antequam crediderant in Deum & in Christum & Apostolis, quoniam ipsi forte erant illi pisces & illæ bestiæ, de quibus loquitur Abacuc Propheta, quæ non habent ducem & ipsæ Gentes purificatæ per fidem habent ieiunia sua & obseruantias suas legis nouæ, & habent cuncta illa quæ ad munditiam pertinent in lege antiqua constricta Iudæorum. Vides quod in omni lingua, & in omni loco in Oriente & Occidente Gentes sunt confitentes in nomine Domini, & non credunt in eum per Mosen, nec per aliquem Prophetarum, quāuis sint studiosi in lege & in libris omnium Prophetarū, sed Deus vocauit eos per discipulos iusti, qui egressus est cum Deo ad salutem eorū, sicut ipse Deus benedictus & gloriosus prædixit per os Abacuc Prophetæ. Et isti discipuli eius fuerūt filij nostri, de filiis Israel, qui alio nomine vocantur Apostoli. Valde enim timeo, Domine mi, quod isti sunt illi de quibus dixit Deus per os Dauid in Psalmo: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in extremis finibus extensa verba eorum. Et verba Prophetæ expresse demonstrant nobis, quod de istis loquitur & non de nobis, cum dicit, non est lingua, neque sermo qui non audiant voces eorum, & hoc non potest esse de lingua nostra Hebræa: quæ enim Gentes obediunt præceptis Mosi & Aaron? Quinimò ipsi interfecerunt Gentes & fuga-

A uerunt eas à se. Hæ autem Gentes sciunt hodie Mosen & Prophetas, & agnoscunt Deum & seruant legem nouam, sicut Apostoli docuerunt eos. Attameo Dei sumus.

Capvt XIX.

De electione Apostolorum loco Prophetarum.

Zach. 13. Timeo, Domine mi, quod illud quod Zacharias Propheta dixit. Percutiam pastorem & dispergentur oues gregis, fuit completum, quando nos percussimus pastorem istorum puerorum & sanctorum Apostolorum, ex tunc nos oues dispersi sumus per vniuersum orbem, & isti filij nostri, scilicet Apostoli, surrexerunt loco Prophetarum, quod apparet ex hoc quod Deus post illos non misit nobis Prophetam, nec notificauit aliquid per visionem. Timeo, Domine mi, quod isti pueri sint Apostoli, de quibus dixit Deus per os Iohelis Prophetæ: Senes vestri somnia somniabunt, & pueri vestri visiones videbunt. B Ioel. 2. Certissime, Domine mi, senes sunt Prophetæ nostri, qui somniauerunt fidem Gentium, quam consequuti sunt illi pueri, scilicet Apostoli, & viderunt. Et de istis pueris dixit Dauid Propheta: Venite filij, audite me, timorem Domini docebo vos, Deus non nominat filios in plurali, sed solum nominat eos Israel primogenitum in vsu loquendi communi. Et in alio Psalmo nominat istos pueros filios cum dicit: Filij tui sicut plantæ nouellæ. Psal. 33. Psal. 27. Esai. 5. De Israel, Domine mi, dixit Deus per os Esaiæ: Vinea Dei exercituum fuit domus Israel, expectaui quod veniret cum vua, & venit cum spinis, propter hoc ego adducam qui destruet illam in conculcationem, & de illis prædictis filiis Dei qui vocantur Apostoli, dixit Deus per os Esaiæ: Esai. 65. Non modo erubescet Iacob ne liquefiat facies eius: sed tunc quando videbit de filiis suis illos quos creauerunt manus meæ sanctificatos ante oculos suos. Et si essent, Domine mi, filij isti sanctificati coram nobis secundum viam legis nostræ, non dicerentur de nobis, quod essemus in erubescentia: propterea & dissoluerentur facies nostræ, imo haberemus gloriam & resplenderent facies nostræ, sed confusio C facierum Iacob & desolatio est ista, quod isti filij quos Deus creauit manu sua, scilicet Apostoli, sunt sanctificati coram nobis, & non secundum legem nostram. Propterea Deus dat intelligere, quod lex nostra non est lex ipsorum. Ezech. 18. Dixit etiam Deus per os Ezechielis: In illa die non dicent: Patres nostri comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt, sicut infidelitas Iudæorum non nouit fidem Apostolorum, non nocebit, & propter hoc subditur: Viuo ego dicit Dominus, si erit vltra prouerbium istud in Israel, quia nunquam aliquis de Apostolis postquam receperunt fidem rediit ad fidem nostram, quare non sentiunt acerbitatem infidelitatis nostræ, sicut dentes nostri obstupescunt de peccato patrum nostrorum. Adhuc de istis filiis, Domine mi, qui sunt Apostoli dixit Deus, per os Esaiæ Prophetæ. A quo transmigrabo nisi à populo meo. Filij autem qui erunt infideles, Deus erit saluator eorum in omnibus angustiis eorum, & vultus eius custodiet eos in charitate eius, & in clementia redemit D eos, & propitius erit eis in longitudine dierum. Verissimum est, Domine mi, quod isti filij de quibus loquimur, semper manserunt firmi, nec Deus transmigrauit ab eis ab illo tempore quo sedemit rex ille iustus, magister eorum, sed transmigrauit à nobis & fuit semper cum eis, & de illis etiam filiis qui sunt Apostoli, dixit sapiens Iesus filius Sirach in libro suo: Eccl. 3. Audite filij charissimi & operamini in salutem, quia honorat Deus patrem in filiis. Malach. 4. Et qualiter intelligi debeat honor ille, declarat Deus per os Malachiæ: Mittet Deus Eliam qui conuertat corda patrum nostrorum ad filios. O Domine, si Deus debuisset conuertere corda filiorum scilicet Apostolorum ad patres, cum debeat intelligi de fide, tunc isti filij scilicet Apostoli fuissent nobiscum in captiuitate ista quæ non habet finem, sicut & patres nostri & nos sumus. Sed ex quo Deus ordinauit quod debeant corda patrum ad filios conuerti, quid est quod expectamus, Domine mi, & quid præstolamur? Et si voluerimus dicere quod alij filij debent esse præter E Apostolos, de quibus intelligantur prædicta, illi erunt in captiuitate sicut & nos, ex quo viam illius iusti non sunt sequuti, quem Apostoli firmiter sequuti sunt, & docuerūt sequendam & propter hoc habent honorem patrum in hoc, quod patres dicuntur ad illos conuerti. Cum ergo, Domine mi, filij nostri venerunt antequam nos ad fidem Dei, si corda nostra conuertantur ad filios, corda eorum conuertentur ad nos. Sophon. 3. Et sicut dicit Deus altissimus: Erunt populus vnus, animus vnus, in Deo glorioso & victorioso, quia non debemus intelligere illam conuersionem, nisi de infidelitate ad fidem & doctrinam illius iusti, qui est magister salutis eorum qui credunt in eo, & secundum quod dixit Dauid de eo. Psal. 109. Ipse est cuius sacerdotium erit secundum ordinem Melchisedech in æternum, qui obtulit sacrificium panis & vini, Genes. 4. & fuit Melchisedech sacerdos Dei altissimi ante Aaron. Et attende Domine mi, quanta sit differentia inter sacrificium Aaron, & iusti istius Domini. Psal. 109. Dixit Dominus Domino meo, tu es sacerdos in æternum, non ad tempus sicut Aaron, qui mortuus fuit viginti centum annorum. F Item sacrificium Aaron fuerunt carnes, & sacrificium illius iusti Domini fuit panis & vinum secundum ordinem Melchisedech. In quibus verbis Dominus per Prophetam ostendit manifeste, quoniam sacrificium Aaron finiretur, quando inciperet illud sacrificium in æternum, quod finiretur quando inciperet sacrificium in pane & vino æternaliter duraturum, cum Aaron non sit data æternitas in sacerdotio, sicut sacerdoti Christo. De illis filiis dicit etiam Deus per os Prophetæ Moy. Deuter. 32. Sanguinem filiorum vlciscetur & lauabit terram populi sui: Et nos Domine occidimus Prophetas, & non fecit vindictam de eis, nisi per septuaginta annos: sed occidimus Apostolos & iustum magistrum eorum, & fecit Deus vindictam de filiis. Iam sunt mille anni & vltra. Et per mortem ipsorum lauit Deus terram populi sui, & non dixit terram filiorum Israel. Psalm. 126. De ipsis etiam filiis dixit Dauid in Psalmo cētesimo decimo sexto. Sicut sagittę in manu potentis, ita filij fideles. Comparat enim Propheta illos filios fideles sagittis emissis de manu potentis, quia Deus G omnipotens, misit eos ad duodecim partes mundi per quatuor mundi climata, fideles hos filios cum doctrina legis, Psalterij & Prophetarum. Mosen autem & Aaron non misit extra domum sanctam ad docendum, quia non ad Indiam, Romam, nec ad alia loca extra terram sanctam misit eos annunciare doctrinam legis & Prophetarum, sed isti fideles filii sic proiecti vel missi per vniuersum mundum, surrexerunt coram Deo loco nostri, postquam Deus occidit Israel & nomen nostrum quod bene innuit Dauid in Psalmo cum dicit: Filii excussorum. Psal. 44. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos filios reges & principes, & per istos innouata est lex prima secundum ordinem Melchisedech, qui sacrificium Dei instituit in pane & vino, ex quibus communicauit Abraham amico Dei, Melchisedech communicauit Abraham. Deus etiam per ministerium istorum mutauit sacrificium nostrum, sicut mutauit nomen nostrum & sicut mutauit legem carnalem nostram in legem spiritualem. Psal. 109. Et si Deus dixisset nostro Mosi sicut dixit per os Dauid, Messiæ siue Christo: Tu venies sacerdos in æternum secundum legem Mosi & Aaron, staret illa lex, sed dixit: Tu es sacerdos in æternum secundum or- H dinem Melchisedech. Et amicus Dei communicauit de sacrificio panis & vini, & non de sacrificio carnium. Ad hoc bene sonat verbum Mosi, cum dixit. Leuit. 26. Comedetis vetustissima veterum, per quod intelligit sacrificium Melchisedech. Et iterum: Et nouis superuenientibus, idest, nouæ legis sacrificio publicato, vetera, scilicet vestra sacrificia proiicietis. Nos tamen Dei sumus in omni aduentu.

Capvt XX.

De reprobatione sacrificij Iudæorum, & de electione sacramenti Christianorum.

Timeo, Domine mi, quod Deus eiecit nos à se & sacrificium nostrum, & acceptauit sacrificium Gentium, sicut dixit per os Malachiæ: Malach. 1. Non est mihi voluntas in vobis, dixit

A

bis, dixit Dominus, neque accipiam sacrificium vestrum, quoniam ab ortu solis vsq; ad occasum eius magnum est nomen meum in Gentibus, quæ offerunt in nomine meo sacrificium mundum, ergo apud Deum sacrificium Gentium est mundius, quam sacrificium nostrum. Et insuper quia Deus priuauit nos omni sacrificio mundo, & alias docens Christianos, vt ipsi vitarent nos, ne contaminarentur, sicut nos vitauimus Gentes omni tempore quo sacrificium nostrum fuit mundum apud Deum & acceptum.

Psal. 49.

Etiam tu Domine mi, nosti quid dicat Deus in Psalm. de nostro sacrificio cum ait, per os Dauid Prophetæ: Nunquid vidistis vos quod ego comedi carnes taurorum, & hircorum sanguinem biberem? Per quod manifestat Deus quod ipse condemnat carnium sacrificium. Et vnde est nobis, Domine mi, quod nos detestamur in gentibus sacrificium panis & vini, quod statuit Deus, & in nullo reprobat, sicut reprobat sacrificium carnium. cum Salomon

B

describat illud Aaron, dicens, iste scilicet Aaron extendit manus suas super altare, & obtulit sanguinem vuæ, & incensum Deo viuo, & obtulit sacrificium nostrum de granis terræ, sicut Melchisedech obtulit pro Abraham. Declarat Deus sacrificium gentium per Mosen. Leuit. 23. Offeretis Deo sacrificium de leuatis, de area, & de expressione vuæ, & benedicat vobis Deus & cunctis operibus manuum vestrarum. Scimus etiam nos, Domine mi, quod Deus mandauit in principio poni ante arcam fœderis Domini, panes & non carnes. Etiam Domine mi, cum Deus de hoc in Leuitico præcepit Aaron per Mosen, dicens: Homo de semine Aaron sacerdotis qui habet maculam, non offerat sacrificium de panibus, nec aliud quodcumq; sacrificium. Et in pluribus scripturæ locis Deus præcepit fieri sacrificium de pane & ex farina purissima acceptabit illud, & tale sacrificium est hodie Gentium, scilicet panis ex farina purissima. De sacrificio etiam panis fit mentio primo Regum 21. Cum Dauid venit ad Abimelech principem sacerdotum Sylo, & petiuit ab eo panes, qui respon-

Panes propositionis. Exod. 25. Num. 24.

C

dit. Non sunt hic panes nisi panis oblatus, quem non conuenit comedere pueris tuis, quia sanctus est. Et quod Gentes ponunt in sacrificio suo aquam, non debet vobis incõueniens videri, quia etiam in Scripturis sanctis inuenimus de hoc exemplum, scilicet quod Deo fiebat sacrificium de aqua, & fuit Deo acceptum. Inuenimus etiam. 2. Reg. 23. quod duo iuuenes hauserunt aquam de cisterna quæ erat ante portam Betlehem, & Propheta Dauid obtulit illam Deo in sacrificium, ergo non est contra Scripturam, si gentes hodie ponant aquam in sacrificio, quod faciunt Deo. Nos etiam legimus quod Aaron fecit Deo sacrificium de pane & vino, & Dauid de aqua, & ista tria sunt simul in vno sacrificio mundo (quamuis intellectus noster id penetrare nequeat) & non sicut carnes taurorum pinguium. Helias ostet vt narratur Reg. 3. infudit aquam in sacrificium, & Deus misit ignem de cœlo, & acceptauit sacrificium cum aqua perfusum. Angelus in figura communicauit etiam Eliam in pane subcinericio & aqua, quando Elias ambulauit in fortitudine cibi super illud quod natura non potest concedere, quadraginta diebus vsq; ad mon-

Aqua in Missæ sacrificio.

3. Reg. 18.

D

3. Reg. 19.

tem Dei Oreb. Hoc etiam sacrificium vini cum aqua mixtum, pulcherrime & apte describit Salomon Propheta in libro Prouerbiorum cap. 9. cum dicit: Sapientia altissima communicauit sacrificium suum, miscuit vinum suum & parauit mensam, tunc misit seruos suos, dicens: Quis est paruulus, veniat ad me, & insipientes comedent panem meum, & bibent vinum meum temperatum aqua. Quid Domine mi, mensa parata sapientiæ altissimi, nisi altare? Quid Domine panis & vinum mixtum, nisi sacrificium de pane & vino, & de aqua quod fit in altari? qui sunt insipientes vocati per seruos sapientiæ, nisi Gentes quæ ignorabant Deum, vocatæ per Apostolos, & notabiliter dicit, panem suum & vinum suum, per id enim innuit hoc sacrificium gratum esse Deo, & quod ad istud conuiuium tam sublime, & tam spirituale non vocauit patres nostros, qui erant sapientes in lege, qui erant occupati in sacrificio legis, quod etiam carnale sacrificium non dimisit nobis, sed priuauit nos illo. Iam sunt mille anni completi, quod

Altare Christianorum.

E

nobis accidit propter illum iustum in quem peccauimus. Attamen Dei sumus.

CAPVT XXI.

Quod Deus refutauit ieiunia sublata & sacrificia Iudæorum & Christianorum elegit.

VAlde timeo Domine mi, ab illo verbo, quod Deus fortis & gloriosus dixit per os Malachiæ cap. 1. vbi sic tangit de sacrificio gentium, ab ortu solis vsque ad occasum, gentes offerunt sacrificium nomini meo mundum. Vbi aduerto quod sacrificium nostrum non fuit acceptum, nisi in vno loco solo, scilicet in domo sancta præcise. Ex quo autem loco sacrificij priuauit nos Deus, scilicet terra promissionis, & vbique dispersit nos terrarum, iam sunt mille anni. Vnde venit super nos, & completum est quod Deus dixit de nobis per similitudinem loquens per os Esaiæ, vbi ait: Completa est vindemia & non est de

Malach. 1.

Esai. 10. Malach. 1.

F

cætero collectio. Et illud Malachiæ: Non est mihi voluntas in vobis, & sacrificium non accipiam à vobis. Et illud Esaiæ cap. 1. Sabbata vestra, & festiuitates, & sacrificium vestrum non recipiam, quia omnes vos estis in ira mea. Et illud Esaiæ completum est super nos: Quid mihi multitudo victimarum vestrarum, quid multiplicastis mihi sacrificium de arietibus & carnibus hircorum, ego autem contempsi sanguinem vitulorum, & arietum carnes & hircorum? Cum præsentaueritis ea corã me, & quis recipiet ea à vobis? non deturbetis lapides meos sanctos. Frustra, non offeretis vltra sacrificium, quoniam incensum vestrum, & sabbata vestra, & solennitates vestras non recipiam à vobis, quia odiuit illa anima mea. Si eleuatis manus vestras ad me, auertam vultum meum à vobis. Et si multiplicaueritis orationes vestras, non exaudiam, manus vestræ plenæ sunt sanguine. Et omne sacrificium vestrum sicut cadauer fœtidum. Et egressus atrij portæ exterioris, & ille qui mihi iugulauerit taurum, sicut qui decollauerit hominem, & ille qui obtulerit in sacrificium hircum, sicut qui

Esai. 1.

Ibidem.

Ibidem. Ibidem.

Esa. 66.

G

obtulit canem, & qui obtulit vinum sicut qui offert sanguinem porci. Sed abominatio de sacrificiis apud Deum nihil aliud significat, nisi mutationem sacrificij nostri carnalis & grossi in sacrificium istius iusti Domini spirituale & subtile. Qui instituit offerre panem loco carnium & aquã mundam loco pinguedinis carnium. Et vinum purum, loco sanguinis. Et homo offertur spiritualiter & acceptabiliter Deo, non sicut animalia decollata per nos, quæ per Prophetam comparantur cadaueri putrido. Et quare non credimus, Domine, hæc quæ locutus est nobis Deus per Prophetam istum. Et quid describit tam euidenter de sacrificiis nostris. Dixit etiam Deus per Ieremiam cap. 7. Inuitate proximos vestros ad sacrificia, & comedite cum eis carnes sacrificiorum vestrorum, quia in die qua eduxi patres vestros de Ægypto, non præcepi eis, nec verbum feci de sacrificiis, sed dixi: Audite vocem meam & ero vobis Deus, & vos mihi populus, si ambulaueritis in omnibus quæ præcipio vobis, bene erit vobis. Et non audierunt, nec posuerunt aurem suam ad dictum meum, & tu Domine mi, es qui hoc nosti. Attamen Dei sumus in omnibus quæ euenerint nobis.

Sacrificium Christianorum.

Ierem. 7.

H

CAPVT XXII.

Probat abiectionem Synagogæ, & electionem Ecclesiæ per verbum Domini ad Rebeccam.

TImeo, Domine mi, quod de synagoga & Ecclesia intelligatur illud verbum quod scribitur. 25. cap. primi libri legis, cum dicit Dominus Deus Rebeccæ vxori Isaac duæ Gentes sunt in vtero tuo, & duo populi venient de vtero tuo, & gens gentem superabit, & maior seruiet minori. Domine mi, sola Rebecca fuit mater Iudæorum & Gentilium. Populus maior & primogenitus fuit Synagoga, quæ magno fuit honore & scientia Dei dotata. Populus secundus genitus & minor apud Deum, fuerunt Gentes in infidelitate manentes, & in ignorantia sua. Si tamẽ Domine mi, Deus occidit Israel, prout describit

Genes. 25. Primus liber legis.

Esaias,

A Esaias, & tunc tota subuersa est Synagoga, quæ fuerat maior, & seruiuit gentibus quæ fuerat minor, vt compleretur verbum quod Deus dixit Rebeccæ: Gens gentem superabit: Etiam de Ecclesia dixit Deus per os Dauid, Psalm. 44. *Psal. 44.* Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, distinctis coloribus adornata. Exponitur, Domine mi, quod Ecclesia Gentilium quę vocatur regina diuersitate linguarum omnium, quæ seruiunt ei est adornata quasi colorum distinctione. Nam omnes linguæ in Ecclesia concordant in vera expositione legis Psalterij & libri omnium Prophetarum, Synagoga vero non habuit nisi vnam linguam, & ornatum suum quasi vno colore, scilicet Hebræa.

CAPVT XXIII.

Probat hoc idem per verba Malachia Proph.

B *Malach. 1.* TImeo etiam, Domine mi, de verbis inductis superius frequenter per Malachiam Prophetam dixit Deus Synagogæ: Non est mihi voluntas in sacrificiis vestris: quia ab ortu solis vsque ad occasum magnum est nomen meum inter gentes, quæ offerunt nomini meo sacrificium mundum. Sicut de natura sua munda sunt, aqua, vinum, & farina pura, de quibus factum est sacrificium & non indiget mundatione & lotione. Sed Synagoga indiget lauare carnes sacrificiorum, & purgare ventres animarum, quæ in sacrificio sacrificabantur, & lauare locum de sanguine & pinguedine sacrificiorum, aliter esset horror tractare & videre. In sacrificio autem panis & vini & aquæ non apparet aliquid indecens aut turpe. Æstimo Domine mi, quod de isto sacrificio dixit Deus *Prou. 17.* per Salomonem, Prouerb. 17. Melior est buccella panis cum charitate, quam vitulus saginatus cum inimicitia. Buccella amoris, Domine mi, pura est mansuetudo super mansuetudinem, & remissio mutua offensarum, & vitulus odij saginatus est oculus pro oculo, & occulta interfectio inimicorum. Ergo, Domine mi, sacrificium C Synagogę est vitulus pinguis cum inimicitia & sacrificium Ecclesiæ buccella est panis cum charitate, de qua dicit Deus: Melior est buccella panis &c. Pulchre etiam describit Deus Ecclesiam assimilando ceruis per os Salomonis Prouerb. 5. vbi ait: Cerua Deo charissima in æmulo suo, cuius vbera inebrient te in omni tempore & amor illius delectet te in ęternum. Et Ecclesia est Deo dilecta ceruа in æmulo suo vno, de quo & qua scribitur ceruа charissima Deo in ęmulo suo non habent parem in nobilitate & gratia. Tunc addit, Domine mi, & dicit: Inebrient te vbera eius omni tempore, delectare in amore eius iugiter, quo significatur sacrificium Ecclesiæ omni tempore duraturum in æternum. Similat autem Deus illam matri lactanti filios, & in hoc quod dixit: Inebriabo te, denotat materiam sacramenti spiritualiter quantum ad vinum, & per vbera denotat in reliquis partibus sacramenti esse delectabile nutrimentum & sufficiens sacramentum quo sacrificio iam fruitur & delectatur Ecclesia. Iam mille anni sunt, à quo tempore priuauit Synagogam sacrificio. Æmulus D autem ille in quo Ecclesia est, tam grata Deo, est Christus Dominus & vbera eius dant vinum perpetuum, de quo peruenit gaudium sempiternum, & non dicit quod dabit carnes & pinguedinem vel sanguinem quæ faciunt sacrificium laboriosum: Fuit autem Synagoga sicut mulier quæ habuit alium virum supple Deum, & perdidit illum & domum sanctam. Et ista Ecclesia fuit ceruа in deserto sine marito, sed Deus vicem illius supplet. Vnde ipse for- *Esa. 54.* tis & gloriosus dicit per Esaiam Prophetam cap. 54. Puellæ sequestratæ meliores sunt quam illę quę habent virum. *Item 43.* Item ille Propheta cap. 43. Ego faciam dicit Dominus Deus, veniam & flamma ad potum populo meo electo, & tu Iacob non obedies, & tu Israel non audies. Sicut nos, Domine mi, sumus extra obedientiam, nec habemus aures nec oculos, quapropter captiuitas nostra iam vsque ad *Leuit. 24.* complementum mille annorum peruenit. Timeo Domine mi, de lege nostrá quę furoris iram habet in promptu, & dicit oculum pro oculo, &c. Sed ceruа illa æmulum ha- *Matth. 5.* bens vnicum, dixit in Euangelio suo glorioso, Matth. 5.

E Qui te percusserit in vnam maxillam statue illi alteram. *Psal. 30.* Loquitur Dauid in Psal. 30. Quam magna, & quam multa dulcedo tua Domine, quam abscondisti timentibus te, & compleuisti eam sperantibus in te. Et est clarum, Domine mi, quod populus Synagogæ timuerunt pœnas legis, scilicet oculum pro oculo, quia erat in promptu executio. Sed populus Ecclesiæ sperans est in dulcedine Dei, qui percussi in faciem non repercutiunt. Quapropter parauit illis Deus, scilicet Gentibus magnam multitudinem dulcedinis suæ, quam abscondit à Iudæis. Attamen, &c.

CAPVT XXIV.

Quod cantus Christianorum est Deo acceptus.

PAueo, Domine mi, quod dictum est de Apostolis illud Esaiæ: Manifestabunt sanctum Iacob, & Euangelizabunt Deum Israel, & accipient ignorantes scientiam, & musici scient leges. Aperte videmus Domine mi, F quod iam sunt mille anni quod ignorantes musici, & docent legem nostram, & qui sunt ignorantes nisi gentiles, & qui sunt musici cantantes Psalterium nostrum, & Prophetas in Ecclesiis suis nisi Christiani? De quibus musicis, *Psal. 97.* siue cantoribus dicit Deus per os Dauid in Psalm. 97. Cantate Domino canticum nouum, quia mirabilia fecit. Et quid est canticum illud nouum, Domine mi, nisi testamentum nouum, & antiquum, nisi lex antiqua? Et de istis *Psal. 134.* etiam musicis dicit Deus per Dauid Prophetam Psal. 134. Cantate Domino omnis terra, Psalmum dicite nomini eius, & in eodem: Cantabunt tibi & Psallent nomini tuo vniuersæ familiæ Gentium. Et notanter dicit, vniuersæ familiæ gentium & non Israel singulariter. De istis etiam *Psal. 88.* musicis dicit Deus per os Dauid Psal. 88. Beatus populus qui scit cantilenam in lumine vultus tui ambulabunt. De illis etiam Domine mi, scribitur in Psal. 88. Cantabunt tibi gentes in domo Dei mei canticum. In loco isto ponit cantilenam antonomatice. Etiam sunt mille anni quod G nos Iudæi non cãtauimus in domo sancta. De istis cantoribus dicit Dauid: Cantabunt canticum in domo Dei in *Psal. 136.* æternum. De nobis dicit in Psalm. 136. Quomodo cantabunt canticum Dei in terra aliena? Et qualiter potest esse, Domine mi, quod speramus terram habere & nomen? *Amos 5.* cum Deus dixit per Amos Prophetam cap. 5. Cecidit Israel, & non resurget, virgo Israel prostrata est, & non eleua- *Amos 9.* bitur. Idem Propheta cap. 9. & veniet tribulatio & non saluabitur qui effugerit ex eis, & si absconderint se in monte Carmeli inde præcipitabit eos manus mea, etiam si descenderint in profundum maris, illuc mittam serpentes, & mordebunt eos, & si abierint in captiuitatem coram inimicis suis: ibi mandabo gladium & occidere eos, & ponam oculum super eos in malum & non in bonum, quod fecit nobis Deus. Iam sunt mille anni completi, quod Canticum & Psalmum cantauimus, ex quo sic est. Attamen, &c.

CAPVT XXV.

H *Quod Iudæi indebite reprehendunt cantum Christianorum.*

Psal. 46. DOmine mi, dixit Deus de cantu Christianorum per os Dauid, Omnes gentes plaudite manibus & cantatè Deó voce laudis. Et alibi dicit: Iubilate Deo omnis terra, seruire Domino in lætitia, Introite in conspectu eius, dicas totum iubilate. Et Psalm. 99. Cantate Domino *Psal. 99.* omnis terra, & annuntiate de die in diem. Paueo Domine mi, ex quo Deus dixit per os Ieremiæ cap. 9. Docete *Ierem. 9.* filios vestros & filias vestras fletum & planctum, quoniam mors egressa est per portas vestras, ex quo Deus dixit de his filiis musicis per os Dauid Psal. 148. Reges terræ *Psal. 148.* & omnes populi principes & omnes iudices terrę, iuuenes & virgines, senes cum iunioribus laudent nomen Domini. Et Psal. 49. In sacrificio cantus honorabit me, ac si aper- *Psal. 49.* te diceret, non in sacrificio carnium hircorum, sicut erat sacrificium nostrum. Et de his Esaias Propheta: Musici, addiscentes scripturas, & totum Psalterium Dauid, sic mu-

sicali ar-

A *Cǎtus Christianorum, Psal. 150.* sicali arte notatum per sonum acutum & grauem. His omnibus consideratis videtur mihi , quod nos erramus in hoc,quod nos in suæ laudis sacrificio iudicamus, quod in Ecclesia Dei exhibent cantando , præsertim cum in lege Dei in hoc inueniamus præcepta & exempla Dauid , qui etiam dicit:Laudate eum in cithara & organo, & laudate eum in cimbalis magnis laudibus & omnis spiritus laudet Dominum Iesum Christum.Exemplum etiam in 2.Reg.c. *2. Reg. 6.* 6.vbi legitur quod Dauid discoperto capite saltans,cum cithara ante arcam Domini,quem temeraria vxor sua Michol ausa est redarguere. Cui ipse ait: O fatua nonne videbit me Dominus despectum psallentem?filij autem Israel sonabant buccinam,dum transducebant arcam.Sed quid sumus,Domine mi,irridentes solennitates ipsorum musicorum , nisi Michol fatua , & qui sunt isti canentes , nisi Christiani saltantes & exultantes Deo in humilitate sicut Dauid, præsertim cum dicit Deus , omnis spiritus laudet Dominum , si dixisset omnis Israelita præcise, tunc possemus aliis insultare. B *Esa. 40.* Hoc autem quod Esaias dixit quod Gentes sunt in conspectu eius quasi nihil , est intelligendum de gentibus istis quæ fuerunt antequam haberent notitiam Dei per aduentum iusti, quia tunc fuerunt pagani & idololatræ non de gentibus quæ inuenerunt Dominum , quæ offerunt omni die sacrificium mundum in oriente & in occidente , sicut dicit per os Malachiæ Prophetæ, vt iam superius est allegatum, & certe Domine mi, nos erramus. Attamen. *Malach. 1.*

CAPVT XXVI.

Probat apostasiam Iudaorum à Deo.

PAueo , Domine , quod apostatauimus à Deo in primo aduentu istius iusti, de quo introduximus authoritates prædictas, & cui expresse conueniunt omnia quæ scripta sunt apud nos in libris legis & Prophetarū, propter quam apostasiam sicut Deus prætendit longitudinem dierum, & captiuitatem istam nobis intulit , & si expectamus Saluatorem alium ab illo iusto, non prodest nobis. C Signum est euidens quod pro peccato generali , quod est in nobis omnibus, quod peccatum cum perseuerat in nobis , perseuerabit ira super gentem nostram sine spe , & tamen expectamus aliquem alium , quæ expectatio non prodest nobis. Et si voluerimus dicere quod hæc captiuitas non est generalis, & quod in aliqua parte mundi nos habemus regem & principem , cito poterimus secundum legem nostram argui de mendacio, & conuinci. Nam si nos Iudæi in aliqua parte mundi regem & principem haberemus, hoc esset de vna sola tribu, scilicet Iuda, sed Deus definiuit contra Iudam quod non esset super Iuda rex ex illa in æternum. *Hier. 17.* Vnde dixit Hieremias Propheta cap. 17. Peccatum Iudæ scriptum est, stilo ferreo in lapide adamantino, insiliens super corda eorum & id quod scriptum est stilo ferreo in lapide adamantino qualiter deleri expectamus, non delebitur in æternum præsertim cum Deus fortis , & gloriosus locutus est per os Esaiæ Prophetæ cap. 3. *Esa. 3.* D Dominator Dominus aufert ab Hierusalem & Iuda iudicem , Prophetam & principem. De nobis etiam dicit Propheta *Osee. 3.* Osee capit. 3. Erunt filij Israel sine principe, & sine lege , sine sacrificio, sine ephod, sine altari , sine Teraphim. *Theraph. Gen. 31.* Nos scimus Domine mi , quod ab initio mundi fuerunt aliqui magni & sancti coram Deo , & in principio fuerunt longæ vitæ, sicut Mathusalem & Enoch , & cæteri , & nullum illorum extendit Deus vltra mille annos & nos inuenimus inter nos quod Messias siue Christus promissus nobis, fuit natus in Babylonia tempore captiuitatis illius quæ fuit septuaginta annorum sed hoc tempus nostrum habet in ætate 1000. & 50. annos , quam fabulam & non prophetiam nulla ratione possumus defendere , & tamen dicimus & asserimus in Synagogis nostris , vbi nullus commiscetur nobis extraneus. *Extranei extra synagogam.* Sed audias doctrinam Christianorum publicam super Psal. 86. *Psal. 86.* Fundatam ad Sion dicet homo, & homo natus est in ea, & ipse qui est; fundauit eam. In verbis istis nominat Mariam dominam nomine ciuitatis , & dicit quod homo natus est in ea, & non dicit, talis Israelita vel talis vt intelligas quod filius Mariæ non fuit vnquam in lumbis alicuius hominis. E *2. Reg. 7.* Et in secundo libro Regum capite septimo, hoc manifeste declarat, cum Deus dicit ad Dauid : Quando compleueris dies tuos , & dormieris cum patribus tuis , suscitabo progeniem tuam post te , quæ egredietur de vtero tuo , & ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium: Sed nunquam fuisset possibile domine mi , quod aliquis egrederetur de vtero patris sui, sed hoc expresse ponit ad demonstrandum, quod Christus non foret concipiendus in muliere per semen decisum de lumbis viri , sicut cæteri homines , tam à Dauid quam ab aliis descendendo. Dicit etiam Deus per os Dauid in Psalmo 109. *Psal. 109.* Ex vtero ante luciferum genui te, ac si Deus fortis & gloriosus diceret de Christo suo , quod de voluntate sua, quod est spiritus sanctus genuit eum , & non de semine dicendo, cum ponit ex vtero , quia Christus natus ex vtero sine virili semine præter cursum solitum naturæ, & hæc est vera doctrina Christianorum quæ non intrat in capitibus nostris, propter hoc euenit nobis illud quod euenit nobis. F Describit etiam per eundem modum Christum nasciturum Dauid Propheta cum dicit in psal. 131. *Psal. 131.* Iurauit Dominus Dauid veritatem, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Attamen Dei sumus.

CAPVT XXVII.

Concludendo inducit aliqua dicta Sacramentorum de Iesu & Maria matre eius.

CErte domine mi, licet nobis non opponant Christiani dicta Sarracenorum præcipue quæ traduntur in Alcorano & in expositionibus eius , scientes quod nos non reciperemus , sicut nec ipsi recipiunt , tamen ad satigationem nostram esse & ad fortificationem credétium, si nobis opponerentur illa quæ dicuntur à Sarracenis de Iesu & de beata Maria matre eius. *Sarracenorum fides.* Omnes enim Sarraceni dicunt quod ipse fuit ille Messias quem prædixerunt venturum , & præponunt illum Mahometo eorum deo quantum ad genealogiam. G Fatentur enim quod parentes Mahomeri fuerunt idololatræ & praui , ex semine Agar ancillæ. Et dicunt quod Messias fuit filius Isaac & prophetarum & iustorum, & recta linea vsque ad beatam Mariam virginem matrem eius. De Maria vero dicitur sic in Alcorano de familia Adamar , dixit Angelus Gabriel ad Mariam : O Maria, Deus te elegit & docuit gratiam , & prælegit super omnes mulieres omnium sæculorum, & posuit te quasi nouum medium, diuidens inter homines terrenos & Angelos Dei in paradiso deliciarum. Dicunt etiam omnes Sarraceni quod Christus siue Messias habuit à Deo potestatem faciendi miracula , sanandi omnem languorem & infirmitatem , & eiiciendi dæmonia , & suscitandi mortuos , & sciuit omnia secreta cordium , & credunt omnia miracula Iesum fecisse , quæ Euangelium commemorat. Et hoc expresse testificatur Alcoranus vbi dicitur in capite prædicto , quod Messias sciuit & scit omnia , & etiam secreta cordium. Vnde verba Mahometi fuerunt talia : Sciuit Eise , id est , Iesus omnem librum & omnem sapientiam , & etiam totam legem Mosi. H Et quid homines comedebant & bibebant in domibus suis , & quid reponebant in thesauris suis. Dicunt etiam de Christo siue Messia , quod dum fuit in hoc mundo , contempsit diuitias, & abiecit carnales delectationes nec habuit concubinas , quæ sunt occasio peccati, & causa inobedientiæ. Item inducitur in Alcorano illud verbum Euangelicum : Vulpes foueas habent , & volucres cœli nidos. *Luc. 9.* Et hæc omnia licet sint sine autoritate à parte dicentium , sunt tamen conformes , his quæ prophetæ dixerunt de Messia in primo aduentu suo vt patet in prædictis. Dicunt etiam in Alcorano quod Eise , id est , Iesus Christus est verbum Dei , & hoc scilicet esse verbum Dei , est Iesu Christi apud Sarracenos quasi nomen proprium , ita quod nullus alius homo vocatur in hoc nomine , nisi IESVS quem vocant Arabice Eise. *Eise.* Dicuntur etiam in Alcorano sic: Dixit Deus ad Eise: Ego sum sufficientia tua, ego lauabo

te vsque

A te vsque ad me, & purificabo te infidelibus. Considera ergo domine, quod gens Iudæorum propter captiuitatem quam passi sunt iam mille annis, sunt enim paucissimi Iudæi comparatione aliarum nationum. Nam Saraceni multiplicati sunt, & crescunt quotidie. Fides autem Christi impleuit totum mundum, nos vero vbique dispersi sumus à Deo nostro, & vbique sumus paucissimi, sicut Ruben cui dixit pater: Non crescas, &c. Nos autem non crescimus, & illi crescunt quibus inimici super omnes gentes, & nil proficimus, testimonium multorum stat semper contra nos, scilicet, Christianorum & Sarracenorum, Alcoranus & Euangelium Christi, quibus nolumus credere, quamuis meo iudicio Alcoranus nihil valet cum manifeste contineant contra, sicut ipse nosti, & compositores eius, apparet euidenter quod vtcunque ignorauerint Testamentum. Sed quid dicemus de Euangelio Christianorum, supposito quod Christus sit Messias iam venerit, nihil enim continet contra

Gen. 49.

Alcoranus.

B Prophetas & legem nostram, sed est manifestatio omnium Prophetarum, & promissionis impletio, quæ in lege continentur sumendo spiritualiter, prout continet doctrina Christianorum. Nihilominus, domine mi, super his dubiis ad te recurro, maxime super primis nostris quæ habui à Prophetis, quia de Alcorani testimonio scio quod quasi nihil reputabis, tu maxime qui Arabicum scis. Perfecte enim nosti, quia ipse Mahometus qui dixit se Prophetam, nec ventura prædixit, & qui dixit se nuncium Dei, contra Deum eius scripturam docuit vt corruptus homo penitus ignorans.

Explic. Epistola R. Samuel missa ad R. If. sub anno. d. 1000. translata de Arabico in Latinum per F. Alphonsum Boni hominis, ordinis prædicatorum, sub Anno Domini. 1339.

C

INCIPIT EPISTOLA D. LEODICENSIS EPISCOPI, DE CORPORE ET sanguine Domini, contra Brunonem Andegauensem Episcopum, & Berengarium Turonensem.

Ex Bibliothec. Lud. Martelli Rothomag.

GLoriosissimo & inuictissimo Regi Francorum, Henrico, Durandus Leodicensis Antistex, temporalis regni gubernationem ita moderari, vt in æternum cum Sanctis, ab omnipotente Deo, merito debeat coronari. Fama supremos Galliæ fines prætergressa totam Germaniam peruasit, iamque omnium nostrum repleuit aures, qualiter Bruno Andegauensis Episcopus, item Berengarius Turonensis, antiquas hæreses modernis temporibus introducendo, astruant, Corpus Domini non tam corpus esse quam vmbram & figuram Corporis Domini: legitima coniugia destruant: & quantum in ipsis est, baptismum paruulorum euertant. Quos ad reuincendum ac publice confutandum, eo zelo eoque feruore quo erga sanctam Ecclesiam diuina inspiratione plurimum semper ardetis, aiunt, vos, Concilium aduocasse, vbi tandem illud totius, nobilissimi regni vestri (heu nimis turpe opprobrium) de medio auferatis, &, in æternum, si fieri potest, ab ipsa omnium memoria deleatis. O pia voluntas, &, vere Rege dignissima! quæ vtinam effectum habere posset, vt in tanto sacrilegio conuictos (quod certe facillimum est) absque vlla dilatione, debita vltio consequeretur! Sed desperamus id fieri posse, cum Bruno existat Episcopus, Episcopum autem non oportet damnationis subire sententiam præter Apostolicam auctoritatem. Igitur omnes quicunque sumus filij sanctæ matris Ecclesiæ, in maximo dolore positi sumus.

Bruno. Andegauensis Antistes, hæreticus

D

Berengarii, Anabaptismus & aliæ Hæreses.

Berengarii hæresis, regni Gallici nimis turpe opprobrium.

Episcopum, præter Apostolicam authoritatem, damnare non oportet.

Nam plurimum veremur, si illis miserrimis & perditissimis viris audientia sancti Concilij (sicut, ipsi de pœna securi, postulant) permittatur: cum de tanta præsumptione reuictos, pœnam minime concedatur, grauissima scandala in omni populo Fidelium generari. Certe, quos videbunt impunitos, & nequaquam à sui gradus honore deiectos, eosdem putabunt ab omni Concilio aut vinci non potuisse, aut iustificatos esse: *erunt que* (vt ita dicam) *nouissima, peiora prioribus*. Ergo maiestatem vestram omnes, exoratam vellemus, vt interim illorum impiam, sacrilegam, & nefariam assertionem audire contemneretis, donec accepta Romanæ Sedis audientia damnandi potestatem haberetis. Quanquam huiusmodi homines nequaquam oporteat audiri: neque tam est pro illis Concilium aduocandum, quam de illorum supplicio exquirendum. Tunc quippe hæretici necessario audiendi fuerunt, quando & hæ ipsæ & huiusmodi quæstiones, vtpote quæ nondum ad vnguem discussæ fuissent, in dubium venire potuerunt, vt per congressum certaminis patesceret, vtra pars astaret pro defensione veritatis. Quod idem nunc profecto fieri non oportet, quia creberrimis sanctorum Patrum Conciliis, tum etiam venerabilium Doctorum clarissimis sententiis ita omnia sunt eliquata, vt ne minimum quid resederit de omni fece dubitationis. Sed nos, ex multis, epistolari breuitate cogente, pauca exponemus, & primo ponemus exempla pertinentia ad Corpus & sanguinem Domini. Ait itaque beatus Leo Papa: *sic sacra Mensa communicare debetis, vt nihil prorsus de veritate Corporis & Sanguinis Christi ambigatis*. Item Sanctus Cyrillus: *non communem carnem*, inquit, *accipientes, sed vere viuificationem, & ipsius Verbi propriam factam*. Ergo, si propria, quomodo vmbra? Si propria, quomodo figura? Item Beatus Ambrosius: *ne esset*, inquit, *veluti quidam horror cruoris sed maneret tamen gratia Redemptoris, ideo similitudinem accipis, sed veræ naturæ gratiam, virtutemque consequeris*. Item ipse, in libro de Sacramentis: *quid hic* (ait) *quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse Dominus Iesus partus ex Virgine? Ante benedictionem, alia species nominatur post consecrationem, Corpus efficitur*. Item ipse, in eodem: *vinum*, inquit, *& aqua in calicem mittitur, sed fit Sanguis, consecratione verbi cœlestis: pretiosum sanguinem bibis, vt nullus horror cruoris sit, & pretium tamen operetur redemptionis*. Et beatus Augustinus dicit ita: *in ipsa carne ambulauit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit*. Ergo, si ipsam, non vmbram, non figuram, vt Bruno & Berengarius affirmant. Et in alio loco, idem ipse exponens qualiter dictum sit de Dauid, *efferebatur manibus suis: quomodo* (inquit) *intelligatur in ipso Dauid, non inuenimus secundum literam, in Christo autem inuenimus: ferebatur enim Christus in manibus suis quando commendans Corpus suum, ait*, hoc est corpus meum: *ferebatur enim illud corpus in manibus suis*. Corpus suum dicit, non, sicut Bruno & Berengarius, vmbram & figuram. Item Basilius: *O miraculum! Et Dei in nos beneuolentia* (ait) *qui sursum sedet ad dexteram Patris, sacrificij tamen tempore, hominum manibus continetur traditurque lambere cupientibus eum*. Item Eusebius dicit: *vere vnica perfecta hostia, fide existimanda non specie, nec exteriore censenda visu, sed interiore affectu*. Hilarius quoque idipsum testatur: *de veritate* (inquit) *carnis & sanguinis non est relictus ambigendi locus*. Plura præter hæc, exempla congerere possemus, nisi vitatem modum excedere. Nunc de Baptismo Paruulorum, ex libro D. Augustini de verbis Domini, pauca ponemus, vbi ille sic ait: *Paruulus ad verba aliena sanatur, quia ad factum alienum vulneratur: Credis in Iesum Christum? Fit interrogatio: respondetur*; Credo: *pro non loquente, pro silente, pro flente; &, flendo, quodammodo, vt subueniatur, orante; respondetur*. Item ibi; *vbi* (inquit) *ponis Paruulos baptisatos? Profecto, in numerum credentium*. Rursus ipse: inter Credentes igitur baptisatos, paruulos numerabis, nec iudicare vllo modo aliter audebis, si non vis aperte esse hæreticus. De legitimo autem coniugio, cum noui & veteris testamenti multiplicati auctoritate confirmetur, cumque non modo Christiani, verum Iudæi imo etiam Gentiles, legalium nuptiarum copulis fœderentur: vnum duntaxat aduersus Brunonem, & Berengarium, Toletani Concilij testimonium sufficere potest. Est igitur in constitutione eiusdem Concilij xvij. capitulum: *Si quis dixerit vel crediderit, coniugia hominum quæ secundum*

E

Hæretici, ob potentiam, de pœna securi.

Gallici populi scandalum ob Hæreticos impunitos. Matt. 12.

Hæreticos, ne audiat in Concilio, Rex Gallorum.

Hæresis non audiendi

F

sed de illorum supplicio inquirendi. Hæretici, quando fuerunt audiendi. Hæretici, cur nunc non sunt audiendi.

G

H

Eucharistiæ sacramentum, fide non specie æstimandum.

Legem

A Reg. Gallorum. deliberandum cū PP. Principibus & Episcopis, quæ vindicta in Hæreticos statuatur. Gen. 16. 12.

Legem diuinā licet habere, execrabilia esse, anathema sit. Quamobrem, Brunonem & Berengarium iam anathematizatos arbitramur. Quod si ita est; vere, illis audientia Concilij deneganda est: & cum vestris, cumque nostris Episcopis; (si vobis ita videtur) cum amico vestro, Imperatore; cum ipso Papa; quæ vindicta in illos statuatur, deliberandum. Est enim iustum, vt quorum *manus* sint *cōtra omnes, omnium manus* etiam *contra ipsos excitentur.*

Finis.

RADVLPHI DE RIVO, DECANI TVNGRENSIS, DE CANONVM Obseruantia, Liber.

PROPOSITIO I.

Vt Canonicam vitam professi, in Canonicis officiis canones seruent & canonicos bonos mores.

B

RELIGIOSIS patribus Dominis, Priori de Windeshen, & suis Comprioribus, Fratribusque ordinis S. Augustini. diœcesis Traiecten. aptum modum viuendi ad ambulandum in via Dei, in qua alius sic, alius sic ibat.

Apostolus veritatis, primæ ad Corinthios decimoquarto, in fine scribit: Omnia honeste & secundum ordinem fiant à vobis. Honestum propter se est eligibile, vt dicitur primo Rhetoricę. Et secundum B. Augustinum, Honestum sua dignitate nos allicit, & vtilitate trahit. Et vt dicit B. Augustinus libr. de natura boni, cap. 3. Omnia quanto magis moderata & ordinata sunt, tanto magis vtique bona sunt: Quanto autem minus moderata, minus speciosa, minus ordinata sunt, tanto minus bona sunt. Et libro de vera religione, capite vicesimo quinto: Nihil est ordinatum, quod non sit pulchrum. Et sic ait Apostolus, Omnis ordo à Deo est. Et beatus Bernardus in quibusdam

C

dictis: Discretio omni virtuti ordinem ponit, ordo modum tribuit & decorem & perpetuitatem. In præmissis igitur verbis admonemur, in agendis reproba fugere, digna & vtilia quærere, & quęsita secundum suum ordinem custodire. Nam qui ordinem agendorum in Dei obedientia non custodit, agenda perturbat, & in periculum peccati se ponit. Si igitur in omnibus actibus nostris custodire tenemur honestatem & ordinem, incōparabiliter magis honeste & secundum debitum ordinem ea, in quibus Deo obligamur, facienda sunt: vt in illis honesta, digna & approbata, non apocrypha, dubia vel reproba admittamus, & ordo in omnibus approbatus teneatur, vtque nec plus, nec minus, quam oportet, obseruetur. Charissimi, si sacri Canones ecclesiastici, prout à sanctis Patribus sunt instituti, & illis cessantibus, tam locorum ordinis vestri; quam cæterarum religionum canonici boni mores, omissis secularibus vsibus, in locis partium vestrarum, in quibus nunc Religio reuirescere incipit, acceptarentur, omnia honeste & secundum ordinem fierent à vobis, & a-

D

pud vos nulla diuersitas, nulla varietas seu discrepantia in diuinis Officijs & cæteris obseruantijs regularibus ad loca alia appareret.

Omnia enim legenda, cantanda, & in diuino Officio seruanda, ex Canonicis Scripturis, Maiorumque statutis, ac vestræ & cæterarum Religionum vsibus generalibus, diu ante sunt præscripta: ita vt Deo militantes, opus non habeant secularibus negotijs implicari. Sed quia non id quod traditum est, sed quod ex secularibus quibusdam Ecclesijs visum fuerit, tenendum æstimans, antiquæ traditiones humana præsumptione corrumpuntur, ordo rei perturbatur, regula vestra offenditur, & inter confratres qui sunt in Brabantia, & inter vos & diuersa & varia sine causa in ecclesijs celebrantur. Hanc igitur diuini & Canonici Officij diuersitatem, in vnam concordiam honeste & secundum ordinem, & secundum præceptum regulæ vestræ infra ponendum affectans deduci, & dudum in par-

Propos. 71

tibus, & deinde Romæ plura ex diuersis ecclesijs & libris scriptitani, proponens omnia in vnum fasciculum, postquam Romæ scriptitata, quæ adhuc sunt in via, recepero, colligare. Ex paucis tamen, quę mecum detuli, & alijs scripturis, modo charitati vestræ aliqua offero, antequam regiones ad messem albæ fiant, super imperfectis veniam humiliter postulans & deuote.

E

PROPOSITIO II.

In rebus Ecclesiasticis authoritas præ omnibus est sequenda.

CAtholica enim authoritas † valet ad fidem ecclesiæ. Vnde beatus Augustinus in libr. contra Manichæos, & ponitur vndecima distinctione, Palam est, quod in re dubia, ad fidem & certitudinem valet Catholicæ Ecclesiæ authoritas, quæ ab ipsis fundatissimis sedibus Apostolorum vsque ad hodiernum diem succedentium sibi Episcoporum serie, & tot populorum consensione firmatur. Regitur enim ecclesia authoritate, traditione generali, & speciali. Vnde Augustinus libro de fide Christiana, & ponitur eadem distinctione, Catholica ecclesia per orbem diffusa tribus modis probatur existere. Quicquid enim in ea tenetur, aut authoritas est scripturarum, aut † traditio Maiorum vniuersalis, aut certe propria & particularis † constitutio: Sed authoritate tota constringitur: vniuersali traditione Maiorum nihilominus tota: Priuatis vero constitutionibus & proprijs informationibus vnaquæque pro locorum varietate, prout cuique visum est, subsistit & regitur. Et idem Augustinus alio loco dicit: Euangelio non crederem, nisi me commoueret Catholicæ ecclesiæ authoritas. Extra hæc autem introducta, resecari debent. Vnde idem doctor, cuius doctrina tota Catholica fulget ecclesia, ad inquisitiones Ianuarij de diuersis moribus ecclesiæ, lib. 1. scribit, & ponitur 12 distinctione: Omnia talia, quæ neque sanctarum scripturarum authoritatibus continentur, nec in Concilijs episcoporum statuta inueniuntur, nec consuetudine vniuersalis ecclesiæ roborata sunt, sed diuersorum locorum diuersis moribus innumerabiliter variantur, ita vt vix aut nunquam omnino inueniri possint causæ, quas in eis constituendis homines secuti sint, vbi facultas tribuitur, sine vlla dubitatione resecanda existimo. Quamuis enim neque hæc inueniri possint, quomodo contra fidem sint, ipsam tamen religionem, quam misericordia Dei paucissimis & manifestissimis celebrationum sacramentis voluit esse liberam seruilibus oneribus adeo premunt, vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui etiamsi tempus libertatis non cognouerunt, legalibus tamen Sacramentis, non pręsumptionibus humanis, subijciuntur. Ex qua authoritate notandum, quod in officio Ecclesiastico, cæteris paribus, sunt seruanda faciliora & breuiora, præsertim in congregationibus pauciorum.

† fidem facit Aug. l. 11. cap. 2. contra Faustū Manichæū. Et hæc authoritas ecclesiæ potest esse ex tribus, vt tradit idem August.

F

† traditio vniuersalis

† institutio, instructio.

Dist. 12. cap. 12.

G

PROPOSITIO III.

Sanctæ matris nostræ Romanæ ecclesiæ, & sanctorum Patrum antiqua Traditiones, doctrina, & statuta seruentur, quia illorum transgressores grauiter puniuntur.

H Dist. 19. ca. Enimuero.

ENimuero quia in speculum & exemplum, sancta & Romana ecclesia, cui Christus sanctum Petrum & eius successores præesse voluit, posita est ideo ab omnibus, quicquid statuit, quicquid ordinauit, perpetuo & irrefragabiliter obseruandum est, decimanona distinctione, Enimuero. Vnde S. Calixtus Papa scribit omnibus episcopis, & ponitur duodecima distinct. Non decet à capite membra discedere, sed iuxta scripturæ testimonium omnia membra caput sequantur. Nulli vero dubium est, quod Apostolica ecclesia mater sit omnium ecclesiarum, à cuius vos regulis nullatenus conuenit deuiare: Et sicut filius venit facere voluntatem patris, sic & vos implete voluntatem matris vestræ, quæ est ecclesia, cuius caput, vt prædictum est, Romana ecclesia existit. Et capite sequenti ad idem beatus Gregorius: Præceptis Apostolicis non dura superbia resistatur, sed per obedientiam quæ à sancta Romana ecclesia & Apostolica authoritate iussa sunt, salutifere impleantur, si eiusdem sanctæ ecclesiæ Dei, quæ est ca-

A est caput vestrum, communionem habere desideratis. Et beatus Leo Papa, hoc vestræ indicimus charitati, vt ab Apostolicis institutis, nullo vlterius recedatis excessu: quia multa inultà esse non poterit, si quis quam Apostolicas Regulas in aliquo crediderit negligendas. 11. distinctione, Hoc vestr.c. Et beatus Gelasius ait, Decreta venerabilium sanctionum, nos quoque magnopere custodire nitimur. Et infra. Cum sedes Apostolica superior his omnibus fauente Domino, quæ paternis canonibus sunt præfixa, pio deuotoque studeat tenere proposito, satis indignum est, quenquam vel Pontificum, vel Ordinum sobsequẽtium, hanc obseruationem refutare, quam beati Petri sedem & sequi videat, & docere. Satisque conueniens sit, vt totum corpus ecclesiæ in hac sibimet obseruatione concordet, quam illic vigere conspiciat, vbi Dominus ecclesiæ totius posuit principatum: de consecrationibus distinctione 1. Basilicas. Idem habetur vndecima distinctione, Nolite. Et beatus Gregorius dicit: Ecclesiasticæ moderationi omnino est conueniens, vt quæ ordinata fuerint, vel decisa: nulla in posterum debeant refragatione turbari. 25.

B dist. quæst. 2. Ecclesiasticæ. Et Iulius Papa dicit, Ea quæ sunt ab Apostolis, eorumque successoribus instituta, nulla desidia negligantur, nulla † discessione violentur, nulla concertatione turbentur. eadem quæstione. c. Amputato. Et Leo Papa, Ius traditæ nobis antiquitus dignitatis, intemeratum haberi debet, ita vt à regulis præstitutis, nulla aut negligentia, aut præsumptione discedere liceat. 25. quæst. Igitur. Et Leo IV. dicit, Ideo permittente Domino, Pastores sumus effecti, vt quod Patres nostri siue in sanctis Canonibus, siue in mundanis affixere legibus, excedere minime debeamus. Contra eorum quippe saluberrima agimus instituta, si quod ipsi diuino statuerunt consilio, intactum non seruamus. 25. quæstione 1. Ideo. Et Leo Papa dicit. Quod sanctorum patrum canones spiritu Dei conditi sunt, & totius mundi reuerentia consecrati. 25. quæstion. 2. Igitur. Quia vt dicit sanctus Agatho Papa, Omnes Apostolicæ sedis sanctiones ita accipiendæ sunt,

† dissensione.

C tanquam diuina voce beati Petri firmatæ. 19. dist. Sic omnes. Et sicut dicit beatus Augustinus. lib. 3. Confessionum, prope finem, & ponitur. 8. distinctione, Quæ contra mores. Quando Deus aliquid contra morem aut pactum quorumlibet iubet, quamuis nunquam sibi factum sit, tamen faciendum est. Et si omissum sit, instaurandum est. Et si statutum non erat, instituendum est. Quia si hoc licet Regi in sua ciuitate, quanto magis Deo regnatori vniuersæ creaturæ suæ ad ea, quæ iusserit, sine dubitatione seruiendum est? Et beatus Bernardus in libro de præcepto & dispensatione: Ait siquidem Papa Gelasius: Vbi necessitas non est, immutabilia maneant sanctorum Patrum decreta. Leo quoque Papa, Vbi necessitas non est, nullo modo violentur sanctorum Patrum constituta. Et infra: Vbi ergo necessitas fuerit ad vtilitatem Ecclesiæ, qui potestatem habet, ea dispẽset. Ex necessitate enim fit dispensatio legis. Transgressores autem sanctorum Canonum valde puniuntur: quia dignum est, vt seueritatem ecclesiasticæ disciplinæ sentiat, qui salubriter à sanctis patribus

D instituta contemnit, 55. distinct. Nullus, in fine. Nec alicui fas sit, sine sui status periculo, vel diuinas constitutiones, vel apostolicæ sedis decreta temerare, 25. q. 1. Nulli. Et si quis in illa commiserit, veniam sibi honoris deinceps nouerit denegari, eadem. q. c. Omnia. Et qui sacris obedire Canonibus nec communionem accipere sit dignus. e. q. c. Hac consona. Et ab Adriano Papa constitutum est, vt execrandum anathema fiat, & velut præuaricator fidei Catholicæ semper apud Deum reus existat, quicunque deinceps Romanorum Pontificum decreta in quoquam crediderit violanda.

Nam vt beatus Gregorius scribit Bonifacio defensori, Nimis est asperum, & præcipue bonis sacerdotum moribus inimicum, niti quempiam quantacunque rationis excusatione, quæ bene sunt ordinata, rescindere, & exemplo hoc re suo cæteros sua quandoque posse constituta dissoluere, 25. q. 2. Institutionis. Et Stephanus Papa scribit, Reum quippe ante conspectum diuini iudicis se nouerit esse, qui nititur vtiliter desinita rescindere, aut ausu quo-

E libet violare. 35. q. 9. c. Loci. Et iterum B. Gregorius dicit, Sit ergo ruinæ suæ dolore prostratus, quisquis Apostolicis voluerit contraire decretis, nec locum deinceps inter sacerdotes habeat, sed extorris à sancto fiat ministerio, nec de eius iudicio quisquam postea curã habeat. Quoniam iam damnatus à sancta & Apostolica ecclesia pro inobedientia atque præsumptione, à quoquam esse non dubitatur. 19. dist. Nulli. Et sanctus Damasus Papa ait, & ponitur. 25. q. 1. Violatores Canonum voluntarij grauiter à sanctis Patribus iudicantur, & à sancto spiritu, cuius instinctu ac dono dictati sunt, damnantur. Quoniam blasphemare spiritum sanctum non incongrue videntur, qui contra eosdem sacros Canones non necessitate compulsi, sed libenter, vt præmissum est, aliquid aut proterue agunt, aut loqui præsumunt, aut facere volentibus sponte consentiunt. Talis enim præsumptio manifeste vnum genus est blasphemantium spiritum sanctum, quoniam vt iam prælibatum est, contra eum agitur, cuius nisu & gratia

F sancti Canones editi sunt. Et beatus Bernardus vbi supra: In quo inobedientiæ crimen absque dubio sit, apud Samuelem aduertite. Quasi (inquit) peccatum ariolandi est, repugnare: & quasi scelus idololatriæ, nolle acquiescere: Non ait, Non acquiescere: sed, Nolle acquiescere? Vt non mandati simplex ipsa transgressio, sed voluntatis superba contentio, scelus idololatriæ reputetur. Non enim idem est, Nolle obedire: &, Nõ obedire. Hoc quippe interdum erroris est, nonnunquam & infirmitatis: illud vero aut odiosæ pertinaciæ, aut contumaciæ non ferendæ: Quod & ipsum repugnare, est resistere spiritui sancto: Et si ad mortem vsque perdurauerit, blasphemia est, non remittenda siue in hoc sæculo, siue in futuro. Non ergo qualiscunque mandati prætermissio criminalem facit inobedientiam: sed repugnare, & nolle obedire, secundum beatum Bernardum. Ista maxime hinc collegi propter sanctum Canonem. In die, infra propositione. 10. prædicandum, cuius contemptus & contrarius vsus, mortale periculum non euadunt.

G

PROPOSITIO IV.

Cessante authoritate, mores & instituta Maiorum sunt seruanda.

MOs enim antiquis perdurare debet. 65. distinctio. Mos antiquus & vetusta traditio semper obtineat, vt in casu, Vnde Augustinus ad Casulanum episcopum, & ponitur in dicta epistola, & vndecima distinct. In ijs rebus, de quibus nihil certi statuit diuina scriptura mos populi & instituta Maiorum pro lege sunt seruanda. Et sicut præuaricatores legum diuinarum, ita & contemptores consuetudinum ecclesiasticarum coercendi sunt.

Ad idem B. Gregorius 12. distinct. Scit S. Romana ecclesia, quod nihil obsunt saluti credentium, diuersæ pro loco & tempore consuetudines, si illis Canonica non obsistat authoritas, pro qua eis obuiare debeamus. Vnde nihil iudicamus eis debere vel posse resistere. Et idẽ sanctus Papa, B. Augustino Anglorum Episcopo scribit, & ponitur 12. dist. Nouit fraternitas tua Romanæ ecclesiæ con-

H suetudinem, in qua meminit se esse nutritã. Sed mihi placet, vt siue in Romana Ecclesia, siue Galliarũ, siue in qualibet Ecclesia inuenisti, quod plus omnipotenti Deo possit placere, sollicite eligas, & in Anglorum Ecclesia, quæ adhuc in fide nouella est, in constitutione præcipua, quæ de multis ecclesijs colligere potueris, infundas. Non enim pro locis res, sed pro rebus loca amanda sunt. Ex singulis ergo quibuscunque ecclesijs, quæ pia, quæ religiosa, quæ recta sunt, elige. Et hæc quasi in fasciculum collecta, apud Anglorum mentes in consuetudinem depone. Hæc ille. Non videtur ergo beati Gregorij fuisse consilium, vt voluntarie per priuilegium ad vnam artaremur Ecclesiam secularem in horis Canonicis obseruandis.

PROPOSITIO V.

Authoritate & vsu discrepantibus, vsus cedat veritati.

VNde beatus Isidorus in synonymis, & ponitur 11. distinctione, c. 1. Vsus authoritati cedat: prauum vsum

lex &

A lex & ratio vincat. Et Nicolaus Papa Michaeli Imperatori eadem distinct. cap. 2. Consequens est, vt quod ab huius sedis rectoribus plena authoritate sancitur, nullius consuetudinis impediente occasione, proprias tantummodo sequendo voluntates, remoueatur, sed firmius atque inconcusse teneatur.

Et Cod. quæ sit long. consue. lib. 2. Canonizata eadem distinctione, Consuetudinis vsusq; longæui non vilis authoritas est, verum non vsq; est sui valitura momento, vt aut rationem vincat, aut legem scriptam. Et B. Augustinus lib. 2. de vnico baptismo, & ponitur octaua distinct. Veritate manifesta, cedat cõsuetudo veritati. Item, Nemo consuetudinem rationi & veritati præponat: quia consuetudinem ratio & veritas semper excludit. Et B. Augustinus in libro de baptismo paruulorum, & ponitur ead. distinct. c. Qui contempto, Dominus in Euangelio inquit: Ego sum veritas. Non dixit: Ego sum consuetudo. Itaque veritate manifesta, cedat consuetudo veritati. Reuelatione igitur

B facta veritatis, cedat consuetudo veritati.

Quia & Petrus qui circumcidebat, cessit Paulo veritatem prædicanti. Igitur, cum Christus veritas sit, magis veritatem, quam consuetudinem sequi debemus, quia consuetudinem ratio & veritas semper excludit. Et B. Cyprianus ead. distinct. Si solus Christus audiendus est, non debemus attendere, quid alius ante nos faciendum putauerit, sed quid, qui ante nos est, Christus prior fecerit. Neque enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei veritatem, cum per Esaiam Prophetam loquatur Deus, & dicat: Sine causa colunt me, mandata & doctrinas hominum docentes. Esa. 29. Item Marci 7. In vanum colunt me, docentes præcepta & doctrinas hominum. Relinquentes enim mandata Dei, tenetis traditiones hominum. Et sequitur: Vnde irritum fecistis præceptum Dei, vt traditiones hominum seruetis.

PROPOSITIO VI.

C *In diuino officio est à nouitatibus omnimodo abstinendum.*

DEpositum custodi, deuitans prophanas vocum nouitates, prima ad Timoth. cap. vlt. in fine. Depositum est, quod custodiendum alicui datum est, dictum ex eo quod ponitur. Præpositio enim de, auget depositum: vt ostendat, totũ fidei eius commissum, quod ad custodiam rei pertinet. ff. depositi. l. 1. in prin. Cũ ergo sacri Canones sint custodiendi, extra de const. c. 1. apud vos tamen qui ab illis Græce Canonicorum & Latine Regularium nomen vendicastis, à sancta Rõmana ecclesia specialiter depositi sunt, non tradentis, sed recipientium gratia. Igitur custodite sacri Canonis depositum, quod vos ad exactissimam custodiam obligat, & cuius ratione tenemini de leui culpa. Prophanę vero vocum nouitates hic accipiantur noui cantus, nouæ historiæ, nouæ lectiones, vel orationes, & cætera huiusmodi noua, quę patres nostri non coluerunt, de quibus infra latius proponetur. Hæ prophanæ vocum nouitates secundum Apostolum sunt deuitandæ: quia in rebus nouis constituendis, euidens debet esse vtilitas, vt recedatur

D ab eo, quod diu æquum visum est. ff. de constitut. princ. l. In rebus. Nouitates enim sine causa inducendæ non sunt, quia mutationes sunt periculosæ, & reprehenduntur qui nouitates inducunt, 11. dist. Quis nesciat.

Et contra ecclesiæ ritum præsumpta nouitas, mater est temeritatis, soror superstitionis, & filia leuitatis, secũdum B. Bernardum in epist. ad Canonicos Lugdunenses. Vnde Augustinus, & ponitur in epistola superius allegata. Ipsa quippe mutatio consuetudinis, etiam quæ vtilitate adiuuat, nouitate perturbat. Et Nicolaus Papa, inter cætera sic scribit Hincmaro Rhemensi Archiepiscopo, & ponitur 12. dist. Ridiculum est & satis abominabile dedecus, vt traditiones, quas antiquitus à patribus suscepimus, infringi patiamur. Et B. Maximus in quodam sermone de martyribus: Magni itaque periculi res est, si post Prophetarum oracula, post Apostolorum testimonia, post Martyrum vulnera, veterem fidem tanquam nouellam discutere præsumas, & post Martyrum sudores, ociosa disputatione de veritate religionis contendas. Et Zosimus Papa, Narbonensibus: & ponitur vicesima quinta, quæstione prima: Contra statuta Patrum condere aliquid vel mutare, nec huius quidem sedis potest authoritas. Apud nos enim inconuulsis radicibus viuit antiquitas, cui decreta Patrum sanxerunt reuerentiam. Et B. Gregorius Maurentio Magistro pro causa Theodori: Graue nimis est, inquit, contra veterum vsum sacerdotes sibi quicquam arripere. Idem, omnia quæ vsus antiquitatis statuit, intemerata seruentur. Et Leo IV. scribit Iudici Sardiniæ: Nec mos, nec noniter introducta consuetudo nostræ Ecclesiæ, nostris prædecessoribus fuit, contra statuta canonum noua vel inusitata præsumere. Et B. Gregorius Felici Episcopo, & ponitur vicesimaquinta, quæstione secunda: Si ea destruerem, quæ antecessores nostri statuerunt, non constructor, sed euersor esse iuste probarer, testante veritatis voce, quæ ait: Omne regnum in se diuisum, non stabit: & omnis scientia & lex aduersum se diuisa, destruetur. Et idem sanctus Papa ait: Absit hoc à me, vt statuta maiorum cum sacerdotibus meis in qualibet Ecclesia infringam. Mihi iniuriam facio, si fratrum meorum iura perturbo, ead. quæst. Quod vero infideles etiam & pagani immotationes antiqui cultus similiter non admittebant, qui legata ad modos illicitos & insuetos conuerti statuerunt in modos licitos & honestos, vt in lege ciuili. ff. de vsufru. lega. l. Legatum quæ dicit, Legatum ciuitati relictum est, vt ex reditibus singulis annis in ea ciuitate memoriæ conseruandæ defuncti gratia spectaculum celebretur, quod illis celebrare non licet. E F

Quæro quid de legato existimes? Modestinus respondit, Cum testator spectaculum coli voluerit in ciuitate: sed tale quid ibi celebrare nõ liceat, iniquum esse hanc quantitatem, quam in spectaculum defunctus ordinauit, in lucro hæredum cedere. Ergo adhibitis hæredibus & primoribus ciuitatis, dispiciendum est, in quam rem conuerti debeat fideicommissum vt memoria testatorum alio & licito genere celebretur. Hæc sæcularis lex confundit nostrates, qui noua festa componunt, quæ in præiudicium temporalis officij non est licitum obseruare.

PROPOSITIO VII. G

Officium ergo diuinum maiorum authoritate, non diuersorum arbitrio, regi debet.

HÆc propositio concluditur ex præmissis, & in speciali traditur in regula Canonicorum, vbi sic dicitur: Et nolite cantare, nisi quod legitis esse cantandum. Quod autem non ita scriptum est, vt cantetur, non cantetur. Vbi venerabilis Hugo de sancto Victore in expositione regulæ sic dicit: Non enim decet, vt cantus & vsus Ecclesiasticus fieri debeat secundum arbitrium diuersorum, sed firmiter seruandus est secundum scripta & instituta maiorum. Similiter cæteræ consuetudines monasterij cum authoritate & discretione ordinandæ sunt. Si quid autem mutari oportet aut constitui, non debet hoc cito aut leuiter fieri, nec arbitrio tantum duorum aut trium, sed conuocatis fratribus, sicut sanior pars canonicæ congregationis decreuerit, ordinandum est. Et notandum, quod in omnibus H authoritas ecclesiastica magis imitanda est, quam ratio: Quoniam authoritas semper obedientiæ & humilitatis, ratio nonnunquam præsumptionis.

Hoc autem seruandum est in ordine, vt semper maturitas & grauitas teneatur. Nunquid leuitate vsus sum, inquit Apostolus secundæ ad Corinthios 1. cap. prope finem, vt apud me sit, Est, & nõ? Honestum quippe & religiosum, non facile quicquam aut leuiter variare. Et 11. distinctione dicit Iulius Papa: Nolite errare fratres mei, doctrinis variis & extraneis nolite abduci, & instituta Appostolorum & Apostolicorum virorum, Canonesque habeatis: & contra Apostoli voluntatem nolite circunferri omni vento doctrinæ, 12. distinct. cap. de his. Gelasius Papa secundus, in quadam epistola ad fratres Regulares Canonicos, præcipit vt officiorum celebrationes apud eos iuxta omnem Catholicæ Ecclesiæ consuetudinem celebrentur. Cum Norbertus nouam quandam religionem Canonicorum sub regula beati Augustini instituisset, G. Magalonensis

nensis ecclesię, quę ordinis vestri existit, episcopus in quadam epistola ad fratres regulares Calmontacenses scripta, sic dicit: Sic Dominus Norbertus religiosus & sanctus, sit multis & internis virtutibus poliens, sit in diuinis scripturis exercitatus, sit in prędicatione præcipuus: plus illis sanctis Patribus, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ, credere, quam sibi debuimus, quoniam memoria miraculis coruscat, quorum exemplis quotidie fouetur & dilatatur ecclesia, per quorum etiam studium Canonicus ordo hodie floret & fructificat.

Ipse enim licet inter homines pro ostentatione bonus appareat, veruntamen ante Deum electus sit ignoramus. Porro Canonici officij mutationem, quã nescio per quas Antiphonarum & psalmorum varietates, trifaria temporum permutatione prædicat esse sequendam, sacris Canonibus & ipsi B. Augustino obuiare testamur. Si enim Canonici vocamur, & Canonicam vitam professi sumus, Canones à Romana ecclesia matre nostra nobis datos, à quibus etiam vocabulum sumpsimus, amplecti pręomnibus, & præcipue in ecclesiæ officio imitari debemus, ita vt & hæreticus comprobetur, qui contra eam falsas aut nouas opiniones aut gignit, aut sequitur. Vt ergo nos eum nimia præsumptione in alternatione officij errare monstremus, sanctos Patres nostros in medium deducimus, quibus ab hac superstitione tam vos, quam nos defendimus. Et deinde capite, Si instituta, c. Quis nesciat, vndecima distinctione. supra allegatis. cap. In die. De consecratione, distinctione quinta. Inferius solennizando. Ca. Obseruent. C. illa autem. Duodecima distinctione, C. In his rebus. Vndecima distinctione, & C. Illud te breuiter, duodecima distinctione positis & insertis concludit. Ecce quibus authoritatibus & consuetudinibus religionem vestram, immo totam ecclesiam ab illis vanis institutionibus excusamus? Et in fine concludit: Volumus, tũ rogamus & consulimus, vt ab huiusmodi contentionibus discedans: per quas & schisma suscitari, & scandalum in populo Dei potest exoriri. Reuertamur ad verba regulæ: Et nolite. Imperatiuus sermo est, cadens sub præcepto, vt in simili in Cle. Exiui. §. Vt autem hoc de verborum significatione, de officio fratrum minorũ declaratur, vbi Dominus Papa verba regulæ. B. Francisci, vt clerici faciãt officium secundum ordinem sanctæ Romanæ ecclesiæ, dicit esse præcepti, & tanquam obligatoria à fratribus obseruanda. Vnde præuaricantibus in crimina fiunt. Quod igitur pręcipitur, imperatur, quod imperatur, necesse est fieri. Si non fiat, pœnam habet. Vbi consilium datur offerentis arbitrium est. Vbi præceptum, necessitas seruientis, secundum beatum Gregorium, & ponitur decimaquarta, q. 1. Quod præcipitur. Sequitur in regula, Cantare. Generaliter videtur intelligendum de omnibus siue psallendis & legendis, siue cantandis, quæ in diuinis officijs dici debent, propter rationis identitatem, quia communi sermone omnia Cantica dici possent. Sequitur: Nisi quod legitis in scripturis approbatis.

De reprobis enim non loquitur sanctus doctor. Sequitur: Quod autem nõ ita scriptum est: Istud videtur superfluum, cum prius quæ scripta non sunt, nec per consequẽs legi possint, prohibuit decantanda. Sed prius de ipsis canendis, hic vero de modo canẽdi præcipit. Vt ea quæ cantanda sunt, non aliter, nec alio modo, quam secundum quod scripta sunt, decantentur. Deuteronomij duodecimo in fine: Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino, nec addas quicquam, nec minuas. Tria ergo præcipit Regula, vt quæ scripta sunt, obseruentur, non scripta abijciantur, nec scripta aliter quam scripta sunt, decantentur. Et supponit, prout verum est, quod omnia sufficienter habentur in scripturis.

Non dicit regula, quod à secularibus consuetum est, quod à iurisperitis cõsultum est, quod à Papa imperatum est, sed quod scriptum est, quod præceptum est, quod institutum est, hoc legatur, hoc cantetur, hoc in officio obseruetur. Non scripta vero, nec vniuersaliter consueta, refutẽtur, vt supra propositione 2. Si obijciatur. Immo videretur, quod relictis sacris Canonibus, episcoporum statutis, & generalibus consuetudinibus, modus psallendi ecclesiæ Metropolitanæ sit sequendus, quia scriptum est 12. dist. c. de ijs. De consecratione dist. 1. Altaria: Et dist. 2. c. Institutio. Respondetur, quod dicta cap. loquuntur in ijs, quæ nec Canonibus, nec statutis, nec generali consuetudine determinata sunt, vt quæ per ventum doctrinæ hinc inde exagitantur, vt dicitur in prædicto c. de ijs, sed in alijs certis, certa & determinata sunt sequenda.

PROPOSITIO VIII.

Multorum exemplis & authoritatibus probatur, sanctis Patribus Psalmos in vsu continuo fuisse, & in diuino debere officio frequentari.

IMpleamini spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in Psalmis, & Hymnis, & Canticis spiritualibus cantantes, & psallentes Deo in cordibus vestris, ad Ephes. 5. cap. Et concordat ad Colossenses c. 3. vt infra propositione duodecima. Tria principaliter in officio diuino frequẽtamus, videlicet Psalmos, Lectiones & cantus.

Et hęc tria in dictis verbis Apostoli intelligi possunt, vt ex quibusdã dictis B. Hieronymi tradit Amalarius de Officijs ecclesiasticis libro suo quarto. In lectionibus enim tam maioribus, quæ in Vigilijs nocturnis leguntur, quam paruulis, quæ dicuntur ad alias Horas, & Capitula appellantur, laudem Dei, agimus & pronunciamus. Omnis autem laus Dei, largo nomine Hymnus dicitur: Antiphonæ autem, Responsoria, & metrici Hymni, manifeste Cantica sunt: quia altiori voce per notulas diuersificantur. Si igitur in dictis verbis Apostoli, per Hymnos, lectiones & capitula atq; orationes, & per cantica, antiphonas, & responsoria, & laudes Dei metricas, quas vulgariter Hymnos appellamus, intelligere volumus, omnia diuinarum laudum officia habebimus. Sequendo igitur pręceptum Apostoli, primo de psallendis, secundo de legẽdis, & tertio de cantandis videamus. De psalmis autem, quia principaliores sunt, aliqua quæ in Psalterij expositionibus reperiuntur, præmittamus, ad exhortandum deuotos, vt sic continue in psalmis se exerceant. Et primo de illorum frequẽtatione probatur propositio antedicta. Cassianus lib. secundo de institutis cœnobitorum per plura capitula tradit, quod antiqui Patres Orientales per psalmos principaliter officium diuinum celebrabant: quia in congregatione viuentes, quotidie bina vice conueniebant, scilicet de nocte & hora vespertina, & certum numerum psalmorum persoluebant. Aliqua monasteria plures, & aliqua monasteria pauciores, donec cœlitus angeli magisterio numerus declararetur vt infra propositione 10. dicetur. Ad tertiã autem, sextam, & nonam, in eorum cellis certum numerum psalmorum similiter persoluebãt. Et cuilibet psalmorum orationem iungentes, in vigilijs noctis & vespertina synaxi, lectiones de veteri & Nouo Testamento adiungebant. Damasus Papa, secundum Sigibertum & omnes scriptores Chronicarum, instituit psalmos in ecclesia nocte dieque cãtari, & rogatu B. Hieronymi in fine psalmi dici, *Gloria patri.* Vt autẽ chori in duas partes diuisi, ipsos psalmos alternatim decantarent, iam tempore Constantij Imperatoris ecclesia Antiochena instituerunt primi Flauianus & Diodor⁹ viri probatæ vitæ & doctrinæ: Quod inde ad terminos totius orbis vsque peruenit. Hæc Sigibertus. Beatæ recordationis Ambrosius in officio suo, ꝙ Mediolanenses seruant primam partem psalterij quindenatim, secundam vero partem, septimanatim persolui instituit. Sancti vero patres, Hieronymus ad mandatum S. Damasi Papę prędicti, & B. Benedictus psalterium taliter diuiserunt, vt qualibet septimana ex integro in officio diuino psalleretur. B. vero Augustinus in lib. Admonitionum, qui regula secunda dicitur, capit. 6. Psalmos secundum tempus anni sub certo numero tradit decantandos, quamuis ille modus nunc non sit in vsu. Leo Papa, Hormisda, & plures alij sancti viri in studio & frequentatione psalmorũ leguntur floruisse. B. Hieronymus plures sacratas virgines, & alias personas, ad psalmorũ lectiones in suis epistolis exhortatur. Vnde scribit ad Rusticũ Monachum, & est epist. 75. & ponitur de consecratione dist. 5. Nunquam de manu tua aut oculis tuis liber Psalterij discedat. Discatur ad verbum

Videatur Sigibertus.

oratio

A oratio sine intermissione. Vigilet sensus, nec vagis cogitationibus patens sit. Corpus & animus tendat ad Dominum. Iram vince patientia. Ama scientiam scripturarum, & carnis vitia non amabis. B. Augustinus Psalmos à vobis frequentari voluit, cum dicit in regula: Psalmis, hymnis, oratis Deum, id versetur in corde, quod profertur in voce. Et inter cætera opera sua.

Volumen quod super Psalterium scripsit, quantitate & dulcedine præcellit. Vnde de eo cantatur in Hymno. Et propinas potum vitæ de psalmorum nectare. Et in Antiphona, Flebat igitur vbertime in psalmis & hymnis, & Canticis. Et in fine libri de vita Christiana, quem videtur scripsisse sorori suæ, inquit: Ante omnia incessabiliter Domini tui meditare mandata, orationibus & Psalmis instanter incumbe, vt si possibile est, nemo te aliquando nō legentem inueniat aut orantem. Et cum fueris talis, nostri mémento, qui te tantū diligimus, vt quod tibi præsentes præstare nō possumus, conferamus absentes. Et in vita sua legitur, quod in lecto suæ ægritudinis, semper Psalmos pœ-
B nitentiales in pariete scribi fecit, quos iugiter legebat, & vbertim flebat. Græci autē ex institutione B. Basilij Magni, in diuino officio multum cōtinuant Psalmodiam, vt Romæ audiui. In Pragensi ecclesia Metropolitana Bohemiæ, agitur iugis, & continua laus Dei die noctuq; per Psalmodiam horis videlicet & tēporibus, quibus alia diuina officia non celebrantur. Et fœlicis memoriæ Carolus IV. Ecclesiasticus Imperator, ad huiusmodi continuā laudem agendam, aliud quam psalteriū congruentius nō inuenit. Psalteriū enim, vt scribūt expositores, in ecclesia Dei plus frequētari debet ex eo, quia est consummatio totius theologiæ. In eo enim describuntur præmia bonorū, & supplicia malorum, rudimenta incipientium, progressus proficientium, profectus peruenientium, vita actiuorū, & speculatio contemplatiuorū, vt dicit Cassiodor. in proœmiu. Item, frequentius legitur propter spem veniæ, vt nullus quantumcunq; peccator desperet cum audit peccatorem tantum, scilicet Dauid, tanta gratia sublimatum. Sicut ex Sauli cōuersione & promotione, de Dei misericordia ple-
C ne certificamur. Vnde & epistolæ eius frequētius in ecclesia legūtur. Item, quia Dauid apertius & perfectius loquitur de Christo, quā alij prophetæ, ita quod magis videtur Euāgelizare, quam Prophetare. Item, quia nulla scriptura alia habet tot orationes immixtas, & tot salutares affect⁹, pro quibus assequendis fiunt orationes. Propter rationes igitur prædictas, iuste in orationibus Psalmi inueniuntur, & in frequentiori vsu ecclesiæ habentur. Hinc est quod omnes viri ecclesiastici, & præcipue religiosi, ad hunc librū per diligens studium merito debēt se transferre, vt ea quæ tenentur quotidie orare & psallere, discant intelligere, & sic intelligendo gustent interiori gustu dulcedinem ipsius sapientiæ salutaris, scilicet libri diuinæ laudis. Nā secundum B. Augustinū, si sacerdos Psalterium ignorat, nomen sacerdotis vix in eo constabit. 38. dist. Quæ ipsis sacerdotibus. Et præter vtilitates supra positas, etiam ex hoc distractiones per varias cogitationes plurium phantasmatum diaboli instinctu & suggestione incidētes, ac ipsos orantes & psallentes periculose impedientes, facilius euitātur, tæ-
D dium psallendi & orandi melius tollitur. Interesse diuino officio quilibet eo amplius delectatur, fructu orationū suarum nō priuatur, meritū suum augetur, tota cœli curia lętificatur & iocundātur. Notandum vero, ꝙ Ambrosiani vtuntur speciali translatione Psalterij: Romani autem habent trāslationem B. Hieron. quæ Romana appellatur, ex qua officium ecclesię est sumptum. Aliæ nationes vtuntur translatione Hieron. quę dicitur Gallicana, quā nos habemus. Et hanc apud paucos bene correctā & distinctam inuenietis, nisi in antiquis Psalterijs & apud Carthusienses.

PROPOSITIO IX.

Psalmi vltra alias sacras scripturas affluenter laudationes diuinas & omnem affectum continent salutarem.

Sicut olim manna habuit omne delectamentum & omnem saporem suauitatis: ita nunc psalmi habent effectum omniū orationum, & sensum cuiuslibet intētionis. In choro canentium, sunt verba Deum laudantium: in ore iusti, verba gratias agentis: in ore peccatoris, verba veniam deprecantis. Pro defunctis, verba animæ de supplicio ad Deum clamantis, & quocunque se intentio canentis conuerterit, illud se sensus Psalmorum, affectu canentis conformabit. Cum maledicente, maledicit membra diaboli: vt ibi, Maledicti qui declinant à mandatis tuis. *Psalm. 118*
Cum benedicente, benedicit membra Christi: vt ibi, Benedicti vos à Domino, qui fecit cœlum & terram. Dum cogitas Psalmos, Christus in mente tua est: Dum tu Psalmos decātas, Christus in ore tuo est: Dum meditaris Psalmos, hunc ex meditatione fructum capies, vt in ipsis tibi vtrunque occurrat Testamentum. Psalmorum deuotio præsentiam Christi conciliat, Angelorum congratulationem generat, ignitos mentis affectus suscitat, mala purgat, dæmones fugat gladio spiritus, quod est verbum Dei, quia deuotionem psallentium sustinere nō possunt. Psalmorum radices non in terra, sed in cœlo fixæ sunt: quia ibi est Christus, qui totius Psalmorum materia est & intētio. Ibi est cōuersatio ecclesiæ, quæ est corpus Christi, quæ etiam permaxime Psalmorum partem continet. Deuotionem psallendi docet Apostolus, cum dicit 1. ad Corint. 14. cap. Orabo spiritu, orabo & mente: Psallam spiritu, psallam & mente. Deuotioni psallentium, congratulationem angelicam adesse docet Psalmista, qui ait: In conspectu angelorum psallam tibi. Quod psallentibus admisceri solent sancti angeli, idē psalmista manifestat, vbi ait: Præuenerunt principes, id est, angeli, coniuncti psallentibus. Vnde cauendum est, ne propter nostram desidiam angeli recedant. Si enim boni spiritus se à nobis elōgauerint, impetum malorum quis sustinebit: Cauendum est etiam, ne maledictionem incurramus Prophetæ, dicentis: Maledictus omnis qui opus Dei facit negligenter. Dignum quippe est, vt mens nostra concordet cum voce, quando ad diuinum opus assistimus, & cum diligentia à præsentibus vniuersis quisq; se retrahat, & diuinis inhæreat, vt cœlestia ei dona reuelentur. Nihil enim est in hac vita mortali, in quo possimus familiarius Deo inhærere, quā in laude diuina. Psalmorum deuotio, spiritui sancto mentem præparat, & omnium gratiarum dona meretur. Vnde ait Augustinus de laude & cantu psalmorum, & secundum alios Gregorius: Prophetiæ spiritus non semper Prophetarum mentibus præsto est: quatenus cū hunc non habent, tunc se cognoscant ex dono habuisse, cum haberēt. Vnde propheta Helizæus cum de futuris requisitus, Prophetiæ spiritum deesse cognouit, Psalten fecit sibi applicari, vt Prophetiæ spiritus per laudem psalmodiæ descenderet, atque eius animum de futuris repleret. Cum enim intēte agitur vox psalmodiæ, per hanc omnipotēti Deo ad cor iter paratur: vt intentæ menti, vel prophetiæ mysteria, vel compunctionis gratiā infundat. Vnde scriptum est, Sacrificiū laudis honorificabit me, & illic iter, dum ostendā illi salutare Dei. In sacrificio igitur diuinæ laudis, ostēditur iter ad Iesum: quia dum per psalmodiam compunctio infunditur, via nobis in corde fit, per quā ad Iesum in fine peruenitur. Nullus itaq; mortalium potest mente aut verbis virtutes psalmorum explicare. Si intente consideres, in psalmis inuenies Dominici verbi incarnationem, Passionē, Resurrectionem, Ascensionem, integram confessionem peccatorum, integram deprecationem misericordiæ diuinæ, omniumque rerum, quæ tibi accidunt, dignam gratiarum actionem. Imprimis confiteris miseriam atque infirmitatem tuam, & per idipsum inuitas Dei misericordiam.

Psalm. 133. E F G H — *Psalm. 137.* — *Psalm. 67.* — *Hier. 17.*

Si à Deo meruerís, vt tibi reueler secreta psalmorum, omnes in eis inuenies virtutes. Si vis pœnitentiam agere, & peccatorum confessionem non celeritate verborum, sed intenta mente: decanta septenos Dauid pœnitentiæ psalmos, & celerrime experieris Dei clemētiam, tuam mentem spirituali gaudio illuminare, & magnam tibi spei indulgentiam promittere. Si vis orare, laxa mentem tuam in virtute psalmorum, quorum initium est, Ad te leuaui, In te Domine speraui. Inclina Domine, Deus in adiutorium, Deus in nomine tuo, Deus misereatur nostri. Exaudi Domine iustitiam. Et nullatenus humanus sensus potest tam perfecte miseriam ac tribulationem tuam, angustiasque

Psalm. 24. 30. 85. Psalm. 69. 53. 66 Psalm. 16.

A tentationum explicare, & Dei misericordiam implorate. Si vis maiestatem Dei laudare, omniumque beneficiorum gratias agere, decanta Psalmos, quorum titulus est, alleluia, aut etiam, Benedic anima mea Dominum: & sacrificium dulce super mel & fauum offers omnipotenti. Si humanis vel spiritualibus tentationibus affligeris, vt à Deo videaris derelictus (plerumque enim sanctos suos, vt probentur, ad tempus derelinquit) intima mente decãta Psalmos: Deus Deus meus respice in me. Exaudi Deus orationem meam cum deprecor. Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt: clemens Deus statim pondus tentationis tibi alleuiabit. Si præsens vita est tibi fastidiosa, & ardenti desiderio ad videndum Deum omnipotenté & supernam patriam attendis, hos Psalmos decanta: quemadmodum. Quam dilecta, Deus Deus meus ad te, & cæteros, & complebit desiderium tuum. Si in tribulationibus derelictum à Deo te intelligas, compunctus corde, hos Psalmos decanta: Vsquequo Domine. Deus auribus nostris. Miserere

Psal. 21. Psal. 63. Psal. 68.

B mei Deus, miserere mei, quoniam in te confidit. Exaudi Deus orationem meam, & ne despexeris: In te Domine speraui: & statim Deus visitabit angustias tuas propitius. Accepta autem quiete & prosperitatis tempore, hos Psalmos decanta in laudem Dei, Benedicam Dominum. Benedic anima mea, primum. Exaltabo te Domine Deus meus Rex. Et semper siue prosperitatis siue aduersitatis tempore, hymnum Trium puerorum psalle. Nullus mortalium huius hymni virtutem explicare potest, in quo omnis creatura, ad Laudandum Creatorem inuitatur. Si in diuinis laudibus, & mandatis cœlestibus exerceri cupis, Psalmum, Beati immaculati, frequenta: Et licet vsque in finem vitæ, huius hymni virtutem scruteris, illum intelligere perfecte non poteris: In quo nullus est versus, in quo non legitur vel Via, vel Lex, vel Mandatum, seu Verba, vel Iustificationes, vel Sermones, aut Iudicia Domini descripta: Et ideo non est opus, vt per diuersos libros animo diffundaris. In Psalterio enim solo vsque ad obitum, habes materiam legendi, docendi, scrutandi. In quo inue-

Psal. 33. Psal. 102. Psal. 144. Dan. 3.

Psal. 118.

C nies Prophetas, Euangelia, Apostolos omnesque diuinos libros spiritualiter atque intelligibiliter ex parte tractatos atque descriptos. Item de laudibus Psalmorum & eorum salutaribus dicit B. Augustinus, prout in pluribus Psalterij expositionibus annotatur: canticum Psalmorum animam decorat, inuitat angelos in adiutorium, effugat dæmones, expellit tenebras, efficit sanitatem, omni peccatori refectio mentis est, delet peccata, simile est eleemosynis, sanctorum auget fidem, sicut sol illuminat, sicut aqua sanctificat, sicut ignis peccatum exurit, sicut oleum defluit, oleum est misericordiæ, sol iustitiæ, pars angelorum electa, Deum ostendit, diabolum offendit, voluntatem illicitam extinguit, asperitatem eiicit, omnem furorem deprimit, iracundiam frangit, laus Dei est assidua, simile est melli. Canticum Psalmorum, carmen est electum apud Deum, omne peccatum expellit, vinculum charitatis nectit, omnia penetrat, omnia suffert, omnia implet, omnia docet: Cor lætificat, sensus aperit, animam impinguat, & totum hominem clarificat, omne malum occidit, perfectionem

D instruit, excelsa demonstrat, desiderium regni cœlestis donat: pacem inter corpus & animam facit, ignem spiritualem in corde accendit, contra omnia vitia sollicitudo est: certamen bonum quotidie est, radices omnium malorum extirpat. Sicut lorica induit, sicut galea defendit, spes est salutis, consolatio doloris, protectio laboris, notitia veri luminis, fons sanctitatis, omnem iuuentem castigat, regnum cœlorum super terram dat, tædium animæ tollit, tuba est mirabilis. Qui diligit Canticum Psalmorum assidue, non potest amare peccatum.

Qui habet laudem Dei in corde suo, postremo apud Deum gaudebit, & animam suam in cœlo viuificabit in sæcula sæculorum, Amen. Nedum propositiones duas iam præmissas, sed & omnes alias præcedentes ponere delectabat principaliter propter propositionem iam sequentem.

E

PROPOSITIO X.

Omni Dominica octodecim festiuitatibus nouem Psalmi, & quoties tres lectiones & tria responsoria dicuntur, salua hebdomada Pascha & Pentecostes, duodecim Psalmi ad noctu vigilias psalluntur: Cæteris horis secunda pars Psalterij deputatur.

SVmite Psalmum, & date Tympanum, Psalterium iocundum cum Cythara, & laudate Dominum, quoniam bonus est Psalmus. Et vt Deo nostro iocunda decoraq; in Psalmis sit laudatio, dictam propositionem pro qua principaliter aliæ præcedentes sunt præmissæ, efficaciter comprobemus. Pro qua sciendum, quod Psalterium duas habet partes: primam vsque, *Dixit Dominus*, pro officio nocturnali: secundum, abinde pro officio diei. Primam partem Ambrosius diuisit in decem nocturnos, nullo Psalmo prætermisso, quos vulgus sui loci, digurias appellat. In prima diguria sunt sedecim Psalmi, in secunda quatuordecim, in septem sequentibus, decem & decem: in vltima, octo Psalmi consistunt. Istæ decem diguriæ in officio Ambrosiano frequentantur per totum annum quindena ad quindenam: scilicet vna hebdomada, Feria secunda, tertia, quarta, quinta, sexta, quinque primæ: & altera hebdomada, eisdem feriis aliæ quinque. Sabbato autem & Dominica Ambrosianum habet certa cantica. Et dictæ diguriæ dicuntur etiam in festis quibuscunque, exceptis tribus vel quatuor festis Domini, & excepta hebdomada ante Natiuitatem Domini, & ante Pascha, & post Pascha. Secundam vero partem Psalterij pro horis diurnis prima, tertia, sexta, nona, vesperis, & completorio Ambrosianum habet diuisam, sicut habetur in officio Romano. Vnde credendum est, quod Hieronymus in illa parte Ambrosium sit secutus. Venerabiles vero Patres, Hieronymus & Benedictus, ex sanctorum Patrum obseruatione considerantes totum Psalterium ex integro, qualibet hebdomada persolui debere, aliter Psalterium distinxerunt.

Psal. 80. Psal. 146. Ibid.

Psalterii duæ partes.

F

Officium Ambrosianum.

G Nam pro aliquibus horis diurnis, certis psalmis reseruatis, residuos omnes in septem nocturnos distribuerunt, videlicet Hieronymus pro dominica octodecim, & Benedictus duodecim: Ambo vero pro qualibet feriarum similiter duodecim psalmos deputantes. Festiuitates autem B. Benedictus in numero psalmorum dominicis adæquauit, vt cap. 33. Hieronymus vero illas respectu dominicæ mediauit: quia illis tantum nouem psalmos dedit, & si tres psalmi addantur, qui more Romano in festiuitatum vigiliis de sero persoluuntur, vt dicam infra positione 21. Similiter in festiuitatibus ad noctẽ psalmi duodecim habebuntur. In secunda autem parte psalterij distribuenda, Benedictus discrepat ab Ambrosiano & Hieronymo. Eius autem diuisio ex sua Regula sciri potest. Vtriusque autem diuisione licet alia & alia, totum psalterium qualibet septimana, nisi festiuitas occurrat, est complendum. Vnde B. Benedictus tandem cap. 33. sic concludit: Hoc præcipue commonentes, vt si cui forte hæc distributio psalmorum, displicuerit, ordinet, si melius aliter iudicauerit, dum o-

H mnimodis attendatur, vt omni hebdomada psalterium ex integro numero centum quinquaginta psalmorum, psallatur, & Dominico die semper à capite repetatur. Ad vigilias, quia nimis iners deuotionis suæ seruitium ostendunt Monachi, qui minus psalterio cum canticis consuetudinariis per septimanę circulum psallunt, sicut legimus sanctos Patres nostros vno die strenue impleuisse, quod nos tepidi vtinã septimana integra persoluamus. Hæc ille. Quare autem B. Benedictus omni nocte duodecim psalmos tam de tempore, quam de sanctis, B. vero Hieronymus primo nocturno dominicali & cæteris ferialibus noctibus similiter duodecim psalmos deputauerunt, nõ humana, sed diuina existebat adinuẽtio. Vnde Cassianus lib. 2. de institutis cœnobiorum cap. 4. Igitur per vniuersum Ægyptum & Thebaidem, duodenarius psalmorum numerus, tam in vespertinis, quã in nocturnis solẽnitatibus custoditur, ita vt posthinc duæ lectiones, veteris scilicet ac noui Testamẽti, singulę subsequãtur. Qui modus antiquit° cõstitutus, idcirco

per tot

A per tot secula penes cuncta illarum prouinciarum monasteria intemeratus nunc vsque perdurat.

Quia non humana adinuentione statutus à senioribus affirmatur, sed cœlitus angeli ministerio patribus fuisse delatus. Et cap. 5. sic ait: Cumque pro suo vnusquisq; feruore, infirmitatis immemor alienæ, id statui debere censeret, quod contéplatione fidei ac roboris sui facillimum iudicabat, parum discutiens, qui generaliter plenitudini fratrū possibile esset, in qua necesse est infirmorum quoq; partem maximam reperiri, diuersoque modo enormem psalmorum numerum instituere pro animi sui virtute certarent. At alij quinquagenos psalmos, alij sexagenos, nonnulli vero, ne hoc quidem numero contenti, excedi eum debere censerent, essetque inter eos pro religionis regula, piæ contentionis sancta diuersitas, ita vt tempus solennitatis vespertinæ, sacratissimæ succederet quæstioni, quotidianos orationum ritus volentibus celebrare, vnus in medium psalmos Domino cantaturus exurgit.

Cumque sedentibus cunctis, vt est moris nunc vsque B in Ægypti partibus, & in psallentis verba omni cordis intentione defixis, vndecim psalmos, orationū interiectione distinctos, contiguis versibus parili pronunciatione cantasset, duodecimum sub alleluia respõsione consummans, ab vniuersorū oculis repente subtractus, quæstioni pariter & cæremonijs finem imposuit. Ex hinc venerabilis patrum Senatus, intelligens Angeli magisterio, congregationibus fratrum, generalem Canonem non sine dispensatione diuina constitutum, decreuit hunc numerum tam in vespertinis, quam in nocturnis conuenticulis custodiri. Hęc ille. Sed in dicto Psalmorum numero, & in Psalmis ad vigilias noctis decantandis in communibus sacris quotidianis hodie multi, maxime seculares regulam sanctæ Romanæ ecclesiæ & sanctorum Patrum Constitutiones seruare contemnunt. Et ne super hoc, ignorantia à quoquam valeat allegari, in decretis Iuristarum de consecratione dist. 5. cap. In die, hucusque positus est & scriptus sacratissimus Canon magni viri Gregorij Papę VII. editus in sacra Synodo generali. Qui etiam Canone in Ordine ve-C stro contemnatur, positus est de verbo ad verbum in epistola Magalonensis episcopi superius allegata. Et illum omnes super Officio diuino scribentes, in eorum operibus consueuerunt ponere, & vt dictus numerus seruetur, sæpius allegare. Est autē talis tenoris: In die Resurrectionis vsq; ad sabbatum in Albis, & in die Pentecostes vsque ad sabbatum eiusdē hebdomadæ, tres Psalmos tantū ad noctem tresque lectiones antiquo more & cãtamus & legimus. Omnib⁹ alijs diebus per totū annum si festiuitas est, nouem Psalmos & nouem lectiones dicimus. Alijs autem diebus, duodecim Psalmos & tres lectiones recitamus. In dieb⁹ Dominicis, octodecim Psalmos, & excepto die Paschæ & Pentecostes, & nouem lectiones celebramus. Illi autem qui quotidianis diebus, tres Psalmos & tres lectiones tantū videntur legere, nõ ex Regula sanctorū patrum, sed ex fastidio & negligentia cõprobantur facere. Romani autem diuerso modo agere cœperūt, maxime à tempore quo Teutonicis concessum est regnum Romanę ecclesiæ. Nos autem & ordinem Romanū inuestigantes, & an-D tiquum morem nostræ ecclesiæ statuimus fieri, sicut supra notauimus, antiquos patres imitãtes. Hæc ibi. Ponite hæc verba in cordibus & in animis vestris, & suspendite ea pro signo in manibus, & intra vestros oculos collocate, & docete filios vestros, vt illa meditentur. Quia hic est aptus modus viuendi ad ambulandō in via Dei, in qua alius sic, alius sic ire contendit, & pauci recte, maxime seculares, & religiosi plures. Omni igitur Dominica per totū annum, quando non tenetur festiuitas, dicendi sunt 18. psalmi, etiam in tempore paschali, pręter diem Paschæ & Pentecostes, & similiter etiam in Dominicis infra Octauas maiores, vt natiuitatis Domini, Epiphaniæ, ascensionis, assumptionis & natiuitatis Mariæ, Petri & Pauli, Item in omnibus diebus trium lectionum, siue de tempore siue de sanctis agatur, & per Octauas maiores, & etiam tempore paschali præter dictas duas hebdomadas, ad vigilias noctis soluēdus est nocturnus 12. psalmorum ferialis. Et hoc seruant Monasteria ordinis vestri in Italia & in partibus fere totius Occidentis, & vbique, prout notauit Guilhel. E in suo Rationali diuinorū, vbi loquitur de septem diebus Paschalibus. Item & idē seruant seculares Ecclesiæ Italiæ, & paucis diebus subtractis, Ecclesiæ per Alemaniam, Religiosi plures, vt Domini de domo Teutonicorū, Carmelitę satis probe seruant. Et pręterea secundum distributionem B. Benedicti, idem seruant Carthusienses, Cistercienses, & cęteræ religiones Monachales. Immo obediēdo dicto sacro Canoni, & seruando beati Benedicti regulam in psalterio hebdomadatim persoluēdo, inter Canonicos & Monachos differentia aliqua non existit. Nam vbi monachus dicit nocturnum secundū suam diuisionem, Canonicus in simili die nocturnum dicere tenetur, secundum Romanam diuisionē. Et cum Monachi à sua regula adhuc non declinauerint, tamē Canonici quam plures in diuersis nationibus à dicto Canone diuersimode declinauerūt. Primo autē plures nationes per totum tempus paschale, tres tantum psalmos, & tres lectiones dicere contendunt, & dicūt, allegantes q̄ Alcuinus Magister Caroli & Ludo-F uici filij eius, rogatu Bonifacij Archiepiscopi Moguntini, approbante Concilio Moguntino, illud instituisset. Sed hoc reprobat Guilhelmus in loco supradicto, & dicit oppositum concludi in ascensione Domini, vbi sunt nouem respõsoria, & nouem Psalmi, cum totidem antiphonis. Sed hęc institutio, Apostolicę authoritati pręiudicare nec debet, nec potest, præsertim cum euidenter statutis sanctorū patrum videatur repugnare. Nam constitutiones contra canones & decreta præsulum Romanorū, vel bonos mores, nullius sunt momenti, 10. dist. Constitutiones. Indubitanter ergo refutare debemus, quicquid tam euidenter Apostolicæ authoritati videmus contraire, vnde totius Christianæ religionis & ordinis exordium & formam recepimus: cum & securius obseruetur, quod prouida antiquitas & authoritas instituit, quā quod inconsiderata nouitas & infirmitas adinuenit. Sunt & alij seculares, qui extra tempus Paschale, de sanctis trium lectionum, nūquam nocturnum persoluunt, sed nouē Psalmos de ipsis sanctis dicere volunt, & dicunt. Sed quod hi psalmi illo casu dici possint, nec authoritate, nec ratione probatur. Et q̄ nõ est G sanctorum Patrum decreto sancitum, superstitiosis nõ est adinuentionibus præsumendum de trāslatione, inter corporalia. Immo secūdum præmissa, omnino est reprobandum. Nec loca vestra de priuilegio nuper obtento se defendere debent. Nam sicut iuramentū non est vinculum iniquitatis, nec debet nutrire peccatū: ita nec priuilegium. De priuilegio, c. Ex tuarum. Et si Canonici seculares, quibus durus est hic sermo, abierunt retro, & cum dicto Canone amplius nolūt ambulare: nunquid & vos vultis abire? Certissime vos qui inter Religiosos & Ecclesiasticos viros in canonica degitis vita, debetis cū monachis, qui non declinauerūt, remanere. Nam dicit Nicolaus Papa, quod religiosi Canonici à sanctorum monachorum consortio non sunt seiuncti, 20. quæst. 3. ca. Præsens clericus, prope finem. Licet irregulares Canonici regulæ inseruiant laxiori. De sta. 1. quod Dei. Suscipite igitur suaue iugū Domini, quod à sancta sede Romana vobis imponitur, licet importabile videatur; vnde scribitur 19. dist. In memoriam B. Pe-H tri Apostoli, honoremus sanctam Romanam ecclesiā & Apostolicam sedē, vt quæ nobis sacerdotalis mater est dignitatis, esse debeat ecclesiasticæ magistra rationis. Quare seruanda est cum omni mansuetudine humilitas. Et licet vix ferendū ab illa sancta sede imponatur iugum, illud tamen feramus, & pia deuotione toleremus. Immo vt dicit Bernard. libr. de præcepto & dispensatione: Perfecta obedientia legem nescit, termino non arctatur, neq; contenta angustijs professionis, largiori voluntate fertur in latitudine charitatis: & ad omne q̄ iniungitur, spontanea, vigore liberalis alacrisq; animi modū non considerans, in infinitam libertatē extenditur. Et cum propter dicti canonis obligationē, in Dominicis paschalibus supra dictis, & infra octauas maiores occurrentibus, Psalmi Dominicales sint persoluendi, tamen ad primā propter temporis iocunditatem dominicales quinque recitentur. Et similiter cum tempore paschali in ferijs, & in diebus sanctorū 3. lectionum dicitur nocturn⁹ ferialis, ad laudes tamē psalmi con-

fuerit leguntur. In numero autem psalmorum ad primam, tertiam, sextam, nonam, vesperas, & completam, concordant satis nationes: Saluo, quod aliqui in prima Dominicali extra tempus paschale, ex quadam desidia omittunt dictos quinque psalmos, post ipsos, octodecim subsequentes. Psalmus autem *Confitemini*, more Ambrosiano, omni Dominica, etiamsi festiuitas agatur, & in hebdomada paschali, est addendus. Psalmi quoq; vespertini quotidie ad psalterij complementum continuari debent: Saluo, quod de Natiuitate Domini, de Apostolis, de S. Stephano in Antiphonario Romano psalmi cum antiphonis propriis habentur. Et quando dominicales in hebdomada Paschæ & Pentecostes, & in die ascensionis persoluuntur. In festiuitatibus quoq; ad secundas vesperas, fratrum Minorum vsus ponit Psalmos dominicales, vltimo secundum festiuitatem mutato. Gallici vero in maioribus festiuitatibus per psalmos *Laudate* solennizant: sed Alemanni, vbi possunt, se tenent ad feriales. Nunc de psalmorum antiphonis aliquid in genere addatur. Sciendum quod tres Horæ principales, scilicet vigiliæ noctis, & laudes, & vesperæ, magis solenniter sunt decantandæ: quilibet vero paruæ horæ, humiliter sunt faciendæ. Inde est quod secundum ordinem Romanum, in Psal. in dictis horis quoties laus S. Trinitatis, *Gloria patri* cantatur, semper sequi debet antiphona. Antiphonæ enim pertinent ad psalmos cantandos. Et ita B. Gregorius ad singulos psalmos dictarum horarum antiphonas ordinauit: Sed aliqui aliquando in laudibus, aliquando in vesperis hunc decorem peruertunt, de quo posterius dicetur. Dictæ vero quinq; horæ minores seruari debent sub vna Psalmorum Antiphona. Immo in Ambrosiano officio non habent antiphonas. Et Benedictus in minoribus congregationibus concedit in illis Psalmos dici directanee sine Antiphona. Et debent Antiphonæ imponi ante inchoationem Psalmorum. Et hoc obseruetur, etiam si quis priuatim dicat horas, vt seruant Romani & Ambrosiani. Cantantur autē Psalmi Ambrosiano & Romano more in fine versuum per tonos. In medio vero Ambrosianum Psalmos in omni tono psallit plane. Romanum autem officium habet diuersas mediationes. In quibus sunt diuersi mores secundum diuersas Ecclesias & nationes: tamen Romæ in antiquis libris vidi mediationes satis nostro vsui Alemannico concordantes.

PROPOSITIO XI.

Nec ad vigilias noctis, nec alias in officio diuino legatur nisi sacra scriptura, & alia scriptura ab vniuersali Ecclesia approbata.

DE authoritate sanctæ scripturæ dicit Augustinus de vnico baptismo, lib. 2. & ponitur nona distinctione: Quis nesciat sanctam scripturam Canonicam tam veteris, quam noui Testamenti certis terminis contineri, eamque posterioribus omnium Episcoporum literis ita præponi, vt de illa omnino dubitari ac disceptari non possit, vtrum verum, vel vtrum rectum sit, quicquid in ea constiterit? Qualiter autem sacra scriptura per anni circulum sit legēda, tradit B. Gelasius Papa, 15. dist. cap. Sancta Romana, dicens: Quod Pentateuchus ponendus est in septuagesima vsq; ad decimumquintum diem ante Pascha, a quo vsque in Cœnam Domini ponitur Hieremias. In triduo ante Pascha, tres primæ lectiones de Lamentationibus Hieremię: tres mediæ de tractatu S. Augustini in psalmum 57. Exaudi Deus deprecationem. Tres vltimæ de Apostolo Paulo, vide eas ibi annotatas. In pascha & infra hebdomadam, Homiliæ pertinentes: In octaua Paschæ, Apocalypsis, Actus Apostolorum, & Epistolæ Canonicæ, vsque ad octauam Pentecostes. Et abinde vsq; ad Calendas Augusti, ponuntur libri Regum & Paralipomenon. In mense Augusto, Salomon: In Septembri, Iob, Tobias, Hester, Esdras: in Octobri, libri Machabæorum: In Nouembri, Ezechiel, Daniel, & minores Prophetæ: In aduentu, Esaias, vsq; in Natiuitatem Domini. In Natali & in Epiphania Domini, tres primæ lectiones de Esaia: deinde sermones vel Homiliæ ad ipsum diem pertinentes. In Natali sanctorum Stephani, Ioannis, Innocentium, & Syluestri, Homiliæ de ipsorum. In Dominica post Natiuitatem Domini, vsque in Septuagesimam, ponuntur Epistolæ Pauli. Et B. Benedictus cap. 18. dicit: Codices legantur in vigiliis tam veteris quam noui Testamenti diuinæ authoritatis, sed & expositiones earum, quæ à nominatissimis doctoribus, orthodoxis Catholicis Patribus factæ sunt. Ex vsu B. Bernardi cap. 41. Quando renouatur historia, Liber ille, qui tunc inchoatur, cum sua præfatione incipiendus est in Ecclesia, & legendus in refectorio. Item eodem cap. Cum libris Machabæorum perfecti fuerint, legimus quatuor libros euangeliorum in refectorio tantum vsque ad Pascha, & dimissis passionibus, quod reliquum est, finiatur. Hæc ibi. Sic itaq; in primis Deo offerendis tota scriptura partim ad vigilias nocturnas, partim ad refectorium persoluatur. Præterea in dicto capitulo. Sancta Romana, B. Gelasius tradit hæc opuscula, in Ecclesia Catholica recipienda, ex quibus in diuino officio legi potest, scilicet Beati Cypriani Martyris Carthaginensis Episcopi, beati Ioannis Chrysostomi, beati Hilarij, beati Ambrosij, beati Augustini, beati Hieronymi, beati Isidori, beati Leonis Papæ. Item opuscula atque Tractatus omnium Patrum orthodoxorum, qui in nullo à sanctæ Romanæ Ecclesiæ deuiauerunt consortio, nec ab eius fidei prædicatione, sed vsq; ad finem, in illius communione, Dei gratia perstiterunt. Item Origenis nonnulla opuscula, quæ vir B. Hieronymus non repudiat. Præterea vitas Patrum, Antonij, Hilarionis, Pauli & omnium eremitarum, quos tamen B. Hieronymus scribit. Et actus B. Syluestri, & scripta de inuentione S. Crucis Dominicæ. Apocrypha autem quæ in diuino officio omnino repudiari debent; tradit in dicto cap. videlicet itinerarium B. Petri Apostoli, quod appellatur S. Clementis. Actus, nomine Andreæ, Philippi, Petri, & Thomæ Apostolorum, & liber de infantia Saluatoris, de Natiuitate B. Mariæ, & de transitu B. Mariæ. Istæ enim scripturæ legi nō debent. Et B. Augustinus lib. 2. cōtra Faustum, cap. 2. legendam B. Thomæ Apostoli apocrypham dicit. Vide de hoc in Summa Lombardica de S. Thoma. Venerabilem autem Bedam Anglorum Doctorem, nec Romani, nec Carthusienses legunt. Sed Gallici & Teutonici cum Anglicis, ex eius homiliis quinquaginta cum commentis suis super Marcum & Lucam sæpius habent lectiones. Vitam B. Agnetis scripsit Ambrosius, & vitam B. Benedicti scripsit Gregorius: ideo illas duas vitas duntaxat legūt Carthusienses. Passiones & vitæ sanctorū Andreæ Apostoli, Laurentij, & Sebastiani, Clemētis, Ioannis & Pauli, Mauritij, Martini, & Nicolai, Cæciliæ, Agathæ, & Luciæ, æqualem authoritatem cum cantu ipsorum habere videntur, cum eorum cantus quos Romani continent Antiphonarij, ex illorum vita & passionibus sint recepti. Vitæ etiam eorundem Nicolai, & Martini, Augustini, Ambrosij approbatos authores videntur habuisse. Passio vero B. Georgij, tam à B. Gelasio quam in Martyrologio, apocrypha reputatur. Et passionem B. Margaretæ vidi Romæ apud Lateranum in dicto Canone B. Gelasij, Apocryphis annumeratam. Passionem B. Vincentij dicit Milleloquium à B. Augustino descriptam. Passio Matthæi Apostoli, hæresim habet contra declarationē Benedicti XII. de visione faciali. Passio B. Barbarę, qua vtūtur nostrates, omnino videtur apocrypha & contemnēda, quia multa habet incredibilia, vt quod fontē fecerit, & seipsam baptizauerit, & de ouibus in locustas; & (secūdū alios) in lapides cōuersis, & de oratione sua in extremis. Nō enim credi debet, quod Sācti in extremis tales præsumpsissent orationes, sicut quidam fabulātur de B. Catharina. Et de decem millibus martyrum, quæ fabulose (dicam donec aliud videro) finguntur omni genere passionis Christi perpessi fuisse in mōte Ararat prope Alexādriam, nec eorum passio in aliquo Martyrologio authētico annotatur, nec ipsorum diem Romæ in aliquo Calēdario antiquo potui repetire. Vnde dicit B. Cyprianus de lapsis, & ponitur 50. distinct. Si quis præpostera: Quod si sancti Martyres mādēt aliqua fieri, quæ nō sunt scripta in lege Domini, ante sciēdum est, illos à Deo impetrasse, quæ postulāt, & tūc facere quæ mādāt. Neq; enim statim videri potest, diuina Maiestate concessum, quod fuerit humana pollicitatione

promissum.

A promissum. Nam Moyses Exodi 32. cap. pro peccatis populi petiit, nec tamen veniam, quam petiit, accepit. Similiter passiones sanctorum Bartholomæi, Simonis & Iudæ, Petri & Pauli, vitæq; & passiones aliorum sanctorum multorum, quas hinc inde sub quadam deuotione indiscreta colligunt sacerdotes, periculose in officio diuino leguntur. Et apud vos, & in ordine vestro simpliciter etiam in vna lectiuncula legi non debet, nisi id, de quo constiterit euidenter, quod ab Ecclesia fuerit approbatum. Nam vt dicit B. Augustinus ad Hieronymum, & ponitur 9. distinct. Si ad scripturas sanctas admissa fuerint vel officiosa mendacia quid in eis remanebit authoritatis? Quæ tandem de scripturis illis sententia proferetur? Cuius pondere contentiosæ falsitatis obtereretur improbitas? quasi dicat, nullius. Officiosa autem secundum Glossam dicuntur, quæ continent pietatem, quæ nulli obsunt, & alicui prosunt. Sicut inofficiosum dicitur testamentū, quod est contra officium pietatis. Et ideo sæpius miratus sum, quomodo adeo reprobas seu incertas scripturas affectēt: ex quo Ecclesia Catholica sufficientes habet pro salute nostra in officio perlegendas. Vt autem legenda fiant honeste & secūdum ordinem, sequūtur verba memorati B. Gelasij Papæ, quæ ponit in dicto Canone, Sancta Romana, vbi sic dicit: Gesta sanctorum Martyrum, qui multiplicibus tormentorū cruciatibus, & mirabilibus cōfessionum triumphis irradiant, quis ita esse Catholicorum dubitet, maiora eos in agone fuisse perpessos, nec suis viribus, sed Dei gratia & adiutorio vniuersa tolerasse? Sed ideo secundum antiquā authoritatem vel cōsuetudinem, singulari cautela, in sancta Romana Ecclesia non leguntur: quia & eorum qui scripserūt, nomina penitus ignorantur, & ab infidelibus aut dictis superflua, aut minus apta, quā rei ordo fuerit, scripta esse putantur. Sicut cuiusdam Cyrici & Iulittæ, sicut Georgij, aliorumq; passiones huiusmodi, quę ab hęreticis perhibentur conscriptæ: propter quæ (vt dictum est) ne vel leuius subsanandi oriretur occasio, in sancta Romana Ecclesia non leguntur. Nos tamen cum prædicta Ecclesia omnes martyres, eorumq; gloriosos agones qui Deo magis quam hominibus noti sunt, cum omni deuotione veneramur. Hæc ibi. Et videtur notandum, quod idem B. Papa quamuis in vno loco dicti sacri Canonis vitam B. Syluestri, Canonicis scripturis annumerauerit, sub his verbis: Item actus B. Syluestri Apostolicæ sedis præsulis, licet eius, qui scripsit, nomen ignoremus, à multis tamen in vrbe Roma Catholicis legi cognoscimus, & pro antiquo vsu multæ hoc imitantur Ecclesiæ: tamen in sequenti parte dicit. In die ipsius B. Syluestri. Sermones vel homilias in officio diuino legēdas esse: Per hoc innuens vt legenda & cantāda in Ecclesia Dei vltra omnia debeant esse pura, clara, & facilia, absq; hæsitatione quacunq;. Et addendum est præmissis, quod decorem lectionum, quē idem B. Papa statuit in Natali Domini & in Epiphania, vtpote, quod in primo Nocturno legatur de veteri testamento, in secundo sermones, in tertio Euangelij expositio. Romani extendunt ad Dominicas magis præcipuas scilicet in Aduentu, & Septuagesima vsq; ad Pascha. In octaua Paschæ, in die ascensionis, in quinq; festis Petri & Pauli, in Natiuitate Mariæ, in tribus diebus post Natiuitatem Domini: vt in iis diebus in primo Nocturno legatur de veteri testamento vel nouo. In secundo sermones. In tertio Homilia Euangelij. Similem decorem faciūt de S. Laurētio Martyre magno Romano, vt in primo Nocturno de eius passione legatur. In secundo Sermo. In tertio Homilia. Et ad reuerētiam dominicalis festiuitatis obseruant, vt in ipsa Dominica Lectiones responsoriis cōcordent, vbi cadere possunt. Quamuis per hebdomadam, Biblia in alia parte continuetur: vt sic festiuitas Domini, sicut festiuitas sanctorum continuationem Bibliæ interrumpat. Sciendum etiam quod Romani more fratrum Minorum non legunt de sanctis Romanis Lectiones chronicales, sumptas ex Pōtificali Chronico Damasi & cæterorum, sed eorum Ecclesiæ habent libros, sermonibus & homiliis multis, & sanctorum passionibus plenos, prout videmus apud alias nationes, libros Ecclesiasticos cōstitutos, nec dictorum fratrum sensus est ordinatus ad Romanæ Ecclesiæ antiquas consuetudines, vt infra dicetur propositione 22.

(B and C and D stand in the left margin beside this column.)

PROPOSITIO XII. E

Similiter in eodem officio cantus debet esse authenticus & approbatus.

VErbum Christi abundet in vobis abundanter, in omni sapientia, docentes & commonentes vosmetipsos in psalmis, & hymnis & canticis spiritualibus in gratia, cantantes in cordibus vestris Domino. Ad Collossenses 3. cap. Quamuis prius hæc tria, Psalmi, Hymni, & Cantica differenter intellecta sint: tamen hic hymnos & cantica intelligamus, ea quæ voce sonora in laudibus fiunt diuinis. Et nunc specialiter de iis cantandis in Ecclesia Dei fiet sermo. Pro quo sciendum, quod ab initio diuinū officium omnimodo constitutum erat in ipsis psalmis, absq; hoc, quod aliqua cantarentur, sed cuilibet psalmorum alleluia cum oratione adiungebatur. Et huiusmodi orationes in antiquis psalteriis reperiuntur elegantes. Bina autem vice sancti patres conueniebant ad psallēdum; videlicet in nocte ad vigilias, & hora lucernarij ad vesperas. Persolutis autem suo numero psalmis, lectiones ex veteri & nouo testamēto addebantur, sed in Sabbato & Dominica tātum de nouo. Ad Tertiam autē, Sextā, & Nonā, in eorū cellis similiter psalmos sed pauciores, persoluebant. Missæ autem in Ecclesia Dei primitus fiebant cū lectionibus vtriusq; Testamenti & Euangelio, absq; cātu. Ad quas Cœlestinus Papa psalmos, sicut ad alia officia, decantari instituit. Legitur autem in historia tripartita lib. 3. cap. 8. beatum virum Ignatium vidisse angelos in cælo antiphonatim cantantes, & antiphonarū vsum in Ecclesia Antiochena instituisse, & exinde vsum Antiphonarum ad Ecclesias cæteras transiuisse. Vnde Isidorus lib. 3. Etymologiarum, Antiphona ex Græco interpretatur vox reciproca, duobus scilicet Choris alternatim psallētibus, ordine cōmutato, siue de vno ad vnum. Quod genus psallēdi, Græci inuenisse tradūtur. Tamē ex hoc vniuersaliter in Ecclesiam Dei cantus nō fuit introductus: sed postmodum tempore Theodosij iunioris, sicut in vita B. Ambrosij legitur in Ecclesia Mediolanensi, cantus & hymni cœperunt frequentari. Et tempore successiuo à beato Ambrosio apud Latinos, & ad Missam, & ad alias horas diuinas, cantus publicus cū hymnis metricis est introductus. Vnde in Chronicis legitur, quod Ambrosius ritum Antiphonarum, in Ecclesia canendarum, primus à Græcis trāstulit ad Latinos. Hic etiam post Hilarium, hymnos canendos, primus composuit. Officium enim Ambrosianum ad Nocturnos, & Matutinas, atq; Vesperas, Laudes, necnon ad Missam, habet solennem & fortem cantum, omnino alium à Romano, quem hodierna die, sonora & forti voce seruant clerici ciuitatis & diœcesis Mediolanensis. Et exinde apud Romanos B. Gregorius & Vitalianus Papæ cantum Romanum receperunt, qui per eos seu per alios sub tenore & tono, qui hodie cantatur, vbiq; extitit magis plane dulcoratus & ordinatus. Romanus iste antiphonarius deinde in Franciam tempore Pipini per Stephanū Papam delatus fuit, vt dicit Vualesridus. Et tempore Caroli Magni in Alemannia publicatus. Vnde Sigibertus in Chronicis, Anno septingentesimo septuagesimo quarto, Carolus Rex offensus dissonantia ecclesiastici cantus inter Romanos & Gallos, & iudicans iustius esse, de puro fonte, quam de turbato riuo, bibere: duos clericos Romam misit, vt authenticum cantum à Romanis discerent, & Gallos docerent. Et per hos primum Metensis Ecclesia, & per illam, omnis Gallia ad authoritatē Romani cantus reuocata est. Item anno septingentesimo nonagesimo Carolus, honestati ecclesiasticæ omnino intentus, legendi & psallendi disciplinam diligenter correxit. Perpendens enim iterum Gallos à Romanis in cantando discrepare, Metensis vero, sola naturæ leuitate paululum quid dissonare, per Cantores rursum sibi ab Adriano Papa, à Roma directos dissonantiam cantus correxit. Hæc ibi. Omnis autem Cantus ecclesiasticus consistit in antiphonis, super quas psalmi psalluntur, quæ à Beato Ignatio initium habuerunt: aut in Responsoriis ad Lectiones ordinatis, quæ Itali scribuntur reperisse. Vnde Isidorus libro sexto Etymologiarum: responsoria Itali tradiderunt. Quid inde respōsorios

(F and G and H stand in the right margin beside this column.)

A cantus vocant, quod alio desinente, alter respondeat. Inter responsoria & antiphonas hoc differt, quod in responsoriis vnus versum dicit, in antiphonis autem Chori alternant versus. Antiphonæ enim generaliter dicuntur, siue sint illi cantus, quos vulgariter antiphonas appellemus: siue inuitatoria, quæ Benedictus appellet antiphonas: siue secundum officium Romanum, Introitus, offertorium & postcommunio: siue secundum officium Ambrosianum, Psallenda, Ingressa, Antiphonæ, postèuangelium, Offerenda, Confractio & Transitorium. Responsoria vero ad lectiones adiunguntur in vtroque officio, & in Ambrosiano ad vesperas, & in vtroque ad lectiones in Missa. Sed in Romano, in Missa, nominantur Gradualia: & in Ambrosiano, Psalmeli. Et quia Cantus Missalis modicum consueuit alterari: videamus de cantu Vigiliarum, Laudum, & vesperarum. Pro quo prænotetur quod antiphonæ & responsoria ad vnum diem, vel obseruationem pertinentia, vocantur historia. Omnes autem nationes fa-
B tis vniformiter habent historias temporales, siue de tempore, Antiphonario Romano concordantes. Sed de sanctis, siue de diebus sanctorum Italianæ Ecclesiæ, Romano magis se conformant; quia proprias historias sanctorum minus admittunt. Deinde Ecclesiæ Gallicanæ, deinde Anglicanæ, & postremo Alemannicæ Ecclesiæ ad historias sanctorum proprias magis se dilatauerunt. Sed quoad antiphonarium Romanum, hoc sustinendum est, quod in ordine responsoriorum, & in versibus eorundem, occurrunt sæpe apud diuersas nationes & Ecclesias, varietates. Nam nec similes versus communiter habentur, nec idem ordo responsoriorum & antiphonarum vbique seruatur. Immo in libris Romanis sæpius eâdem notaui varietatem. Ideo notandi videntur, qui in ordine responsoriorum, aut in versibus scrupulum ponunt, & in propositione 10. supra dicta largam conscientiam admittunt.

His præmissis, per historias temporales, & sanctorum breuiter transcurramus, donec de Vrbe veniat id quod erit magis perfectũ. Sancti ergo Dominici dies excellentius
C in Romano quã in Ambrosiano officio historiis solẽnibus sunt decorati. Singulæ namq; Dominicæ in aduentu, & à Septuagesima vsq; ad Pascha, propriis historiis decorãtur. Tẽpus paschale per quindenas, & tẽpus post Epiphaniam & Trinitatem secundum quantitatem temporis, & deinde ab Augusto per menses, propriæ historiæ imponũtur. Præterea festa Domini nota, & tria festa Virginis gloriosæ, angelorum, vtraq; festa S. Crucis, & Baptistæ, Petri & Pauli, Andreæ, & Ioannis Euangelistæ, Stephani, Laurentij, Clementis, Sebastiani, Innocentum, Ioannis & Pauli, Mauritij martyrum, Martini & Nicolai Confessorum, Agnetis & Cæciliæ, Agathæ & Luciæ Virginum. De sanctis Paschalibus, & in communi de Apostolis, de Martyribus, de vno Confessore, & de vna virgine, propriis gaudent historiis in antiphonario antiquo Romano, quamuis aliquæ sunt inexpletæ. Et nostrates ab Ecclesia Gallicana, historias de S. Remigio, & de S. Dionysio, & laudes de S. Brictio proprias habent commodatas. Stephanus Tungrorum Episcopus de Inuentione S. Stephani, & de S. Lamberto, & de S. Tri-
D nitate proprias ordinauit historias, vt dicit Sigibertus in libro de illustribus viris, quæ communiter in istis partibus obseruantur. Monachi de S. Benedicto historiam habent sumptam ex dialogo B. Gregorij, & secundum tonum Romanum, in antiphonario Romano decantatam Religiosi Antiphonas nouem Lectionum communiter seruant historiam B. Augustini sumptam ex libro suarum confessionũ, sed de istis duabus historiis nihil ad seculares. De præmissis historiis aliquæ sumptæ sunt hinc inde ex sacra scriptura secundum verba congruentia, & duæ ex Psalterio, scilicet, Domine in ira: &, Si oblitus; aliæ, ex Lectionibus seu Passionibus, quæ tunc leguntur: aliæ ex sanctorum sermonibus siue dictis, prout plura responsoria & antiphonæ reperiuntur de Natiuit. Dom. & de B. Virg. Omnes autem prædictæ historiæ, authoritatẽ habere vidẽtur ex libris antiquis Romanis, quorum Exemplaria mecum etiam detuli, saluis iis, de quibus pręmisi. Carthusienses autem nec responsoria, nec antiphonas admittunt, nisi sumptas de sacra scriptura. Nec moueat, quod fratres Minores sæpius non

E habent antiphonas seu responsoria antiqua secularium à Romanis recepta, quia plura in libris Romanis reperta, ab eorũ vsu resecauerunt. Item antiphonæ nocturnales trium dierum post Natalem Domini, & de sanctis Petro & Andrea, quibus seculares vtuntur, non sunt de antiphonario Romano, in quo aliæ breuiores & faciliores continentur, sed à Gallicis compositæ asseruntur. De Beata autem Virgine Antiphonæ. Ecce tu pulchra, & cæteræ pro nocturnis & longiores ad Benedictus & Magnificat de Canticis sumptas seculares plures obseruant. Cum autem etiam si resecarentur omnes antiphonæ & Responsoria, de quibus certa authoritas non habetur: adhuc remanerent sufficientes pro cõgregatione pauciore. Ideo ordo vester multum curiose inquirere debet, quæ responsoria & quas Antiphonas in officio admittatis, quia in iis omni spiritui non est credendum. Historię temporales frequentius abundant in responsoriis, vt etiam pro diebus ferialibus plura supercrescant. Sed aliqui Religiosi, vt prædicatores & eus sequentes ferialia resecauerunt, & Dominicalia F
secundum ordinem repetũt feriarum. In Romano tamen vsu primum dominicale nunquam repetitur in feriis, sed omnibus expletis, si sit feria, incipitur à secundo. Et quibus hoc placet, videant fratrum Minorum notas. Item, Gloria patri responsoriorum, Romæ in libris antiquis repertus, integre cantatum ad notã Toni, sicut facimus post introitum. Et quia posteris non placuit totum cantari, ideo decise cantatur in quolibet octo tonorum; vsque. *Sicut erat*. Et ita cantant Carthusienses, Colonienses, Leodienses, & plures solennes Ecclesiæ. Post *Gloria patri* repetitio debet esse breuior, quam post versum, vt etiam seruant Romani & Carthusienses. Sunt etiam in officio diuino, breuia responsoria, quæ in officio Romano ad paruas Horas, vt ad Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, & Completorium dicuntur, & de psalmis sumuntur, excepta Prima. Versiculi vero parui, qui in Ambrosiano, & in libris antiquis Capitula nominantur, similiter de Psalterio sumi debent. Benedictinum vero officium in paruis horis versiculos habet, & ad Laudes, & Vesperas, & ad vnicam lectionem æstiualem, responsoriũ breue. Authoritate vero Romana, & B. G
Patris Benedicti responsoria, nec breuia, nec magna dici debent cum alleluia, nisi tempore Paschali. Vnde idem Benedictus in regula, cap. 34. Responsoria vero nunquam dicantur cum alleluia, nisi à Pascha vsque ad Pentecosten. Et in hoc pũcto in paruis responsoriis pluses abutuntur contra Romanum vsum sanctum, & decorem cœlestẽ alleluia facientes, quod sancti Patres duntaxat dicto tempore sine intermissione dici voluerũt, id alteri tẽpori nõ cõcedẽtes.

PROPOSITIO XIII.

Hymni ecclesiastici, Capitula, Orationes, in officio obseruanda, authentica esse debent.

De hymnis canendis, & Saluatoris & Apostolorum habemus exemplum, de consecratione distinctione 1. cap. de Hymnis. Nam & ipse Dominus Hymnum dixisse perhibetur, testante Matthæo Apostolo. Et hymno dicto, H Matth. 26.
exierunt in montem Oliueti. Et Paulus tam apostolus ad Ephesios, quam ad Colossenses, de hymnis cantandis scripsit, vt supra à propositione octaua & duodecima. Est autem Hymnus, laus Dei cum cantico: vt est hymnus, Gloria Patri, qui in fine Psalmorum dicitur: & hymnus, *Gloria in excelsis*, quem Angeli Christo nato cecinerunt: & hymnus, Luc. 2.
Te Deum laudamus, ab Ambrosio & Augustino compositus, vt probatur in Procœmio Milleloquij, & cæteri hymni metrici, quos beatissimi doctores Hilarius & Ambrosius ediderunt, vt in dicto capite de hymnis. Sanctus autem Telesphorus Papa instituit, vt in nocte Natiuitatis Domini, fierent tres Missæ, & in illis hymnus angelicus, *Gloria in excelsis*, diceretur, de Consecrat. dist. prima, cap. Nocte sancta. Deinde Symmachus Papa natione Sardus, & Stephanus tertius natione Siculus constituerunt, vt omni die Dominico, & in festiuitatibus sanctorum apostolorum & Martyrum, dictus hymnus angelicus, Gloria in excelsis, ad Missam cantaretur. Sic itaq; idem hymnus sanctorum patrum authoritate ad festiuitates duntaxat est cõstitutus: & tem-

pore tri-

A poretristitiæ, vt in Aduentu & in Septuagesima intermitti debet. Nec Leo Papa nonus in huiusmodi intermissione aliquas excipit festiuitates, de consecratione, distinctione prima, cap. Hi duo hymni. Et quoniam hymnos, Te Deum laudamus, pariliter resonat laudem sanctæ Trinitatis, sicut hymnus, *Gloria in excelsis*: ideo Romana obseruatione introducta est regula, vt hi duo hymni pariliter vnus in Laudibus, & alius in Missa debeat cantari, & pariter intermitti, vt ponit beatus Innocentius Papa tertius, extra de celebratione Missæ, capite concilium, in fine, vbi idem Papa aliam dat nobis authoritatem: vt sicut ad festiuitates Dominicales & sanctorum, hi duo hymni suis temporibus decantantur: ita eisdem temporibus, in diebus profestis, hoc est, procul à festiuitate, scilicet in diebus priuatis, quando tres fiunt lectiones, dicti duo hymni cantari non debent: vt inter commemorationem & solennitatem differentia ostendatur. Et hoc debent obseruare, qui diligunt decorem domus Dei.

B Nam sicut decor est, illos in festiuitatibus seruare: ita decor est, illos dimittere in diebus priuatis. Quãto enim has glorificationes diebus priuatis magis supprimimus, tanto illas iucundius in festiuitatibus suscipiemus. Et istud videtur decere ordinem vestrum. Nam idem sequuntur plures religiones, Et si ita scriptum est, vt cantari non debeant extra Dominicas & festiuitates, secundum præceptum Regulæ non cantentur. De hymnis autem metricis valde cerrandum est, ne cantentur aliqui, nisi approbati & editi, vt supra dictum est. Reprobi autem vt plurimum nosci possunt, vel quia non sunt generales, vel quia metrum habent corruptum. Ad Primam autem, Tertiam, Sextam & Nonã Hymni consueti more Romano non mutantur: & in minori congregatione sub facili Tono seruari debent. Nam hoc generaliter custodiendum est, vt quinq; paruæ Horæ sub humilitate seruentur, & tres maiores festiuius celebrentur. Ad quod accedit authoritas B. Benedicti, qui in minori congregatione Psalmos in paruis Horis directanee dici permittit. Aliquorum autem congregatio paucis temporibus illos Horarum hymnos cantat sub Tono festiuitatis,
C vltimo versu variato. Et aliquorum vsus ad Primam, Tertiam, Sextam & Nonam, tempore Natalis Domini, habet hymnum, *Agnoscat*, qui in Hymnariis Romanis reperitur. Sed qui quotidie in festiuitatibus Hymnos consuetos omittunt, & ad easdem Horas diuidunt hymnũ festiuitatis, nec authoritatem habent, nec exemplum, sed nimium abutuntur. Ideo illos sequi nõ debetis: sed in huiusmodi congregatione vestra, humillima decantare. Qui in completorio hymnum post Capitulum dicunt, agunt contra authoritatem Romanam, & Ordinem B. Benedicti, in quorum officiis statim psalmos locatur, sicut in aliis quatuor paruis horis hymnus dicitur ante psalmos. Et in Ambrosiano, tã in completorio, quam in eisdem paruis horis dicitur similiter ante psalmos. Præterea in Ambrosiano officio ad matutinas semper dicũtur duo hymni, in principio & in fine.

Et similiter in Romano & Benedictino officio, ad nocturnos dicitur vnus hymnus, & ad laudes alter: & hoc seruant omnes Religiosi Italici, Gallici, & Anglici. Alemanni autem in hoc degenerant. Nam ad Nocturnos nul-
D lum dicũt, & ad laudes raro. Ex quibus videtis, quos sequi debeatis. Hymni autẽ subsequentes, videntur obseruandi. In aduentu ad Vesperas, *Conditor*: ad Nocturnos, *Verbum*: ad Laudes, *Vox clara*: ad Cõpletorium, secundũ alios, *Veni redemptor*: qui est Ambrosianus de Natiuitate Domini. Itẽ de Natiuitate ad vesperas, *A solis*: Ad cõpletorium, *Fit porta*: Ad nocturnas, *Corde natus*: Ad Laudes, *Christe redemptor*: Ad paruas horas, *Agnoscat*: vt supra. In Epiphania, ad vesperas ac laudes, *Hostis Herodes*: Ad nocturnos, *A patre vnigenitus*: vel Ambrosianus, *Illuminans altissimus*. Dominicis quotidianis in Sabbato, *Deus creator*, qui est Ambrosianus vespertinus quotidianus, cuius meminit Augustinus lib. 7. Confessionũ, quando per somnũ à luctu anxio in dolore mortis Matris recepto fuit curatus. Et hũc hymnũ fratres Minores, & alios plures male omittunt, quia authenticus est, & multũ pulcher. Ad nocturnos in hyeme, Primo dierũ: & ad laudes, *Aeterne rerum conditor*, qui in Ambrosiano, omni die dicitur in principio ad matutinas. Itẽ ad Nocturnos in æstate, *Nocte surgentes*: & ad laudes, *Ecce iam noctis*. In secundis vesperis Dominica, *Lucis creator*. Feria secunda, in Nocturno, *Somno*: in laudibus, splendor *paternæ*, qui est Ambrosianus tẽporalis in fine matutinorum: In vesperis, Immense. Feria tertia, in nocturno, *Consors*: In laudibus, *Ales diei*: In vesperis, *Telluris*. Feria quarta, in Nocturno, Rerũ creator: In laudibus, *Nox & tenebræ*: In vesperis, *Cæli Deus*. Feria quinta, in Nocturno, *Nox autem*. In laudibus, *Lux ecce*, In vesperis, Magne Deus. Feria sexta in Nocturno, *Tu Trinitas*: In laudibus, *Aeterna cæli*: In vesperis, *Plasmator*. Sabbato, in nocturno, *Summe Deus*: In laudibus, *Aurora iam spargit*. Omnes isti hymni feriales Romano vsu, vnicam & facilem habent notã. De nostris aũt Alemannis, aliqui omittũt Nocturnales, vt Colonienses: aliqui, omissis laudũ hymnis, nocturnales ponũt ad Laudes, vt Leodienses, alij, oẽs feriales omittũt, & Dominicales æstiuales, in terris repetũt, vt prædicatores. E

Securius est, sequi morem Romanum. De Quadragesima sunt hymni, *Audi benigne*: Ad nocturnos, *Ex more*: In laudibus, *O Nazarene*. Secunda quindena, Ad vesperas, Nunc F
tempus: In Nocturno, Clarũ decus. In laudibus, Iam Christe: ad Completorium, per mẽsem, Christe qui lux: qui est Ambrosianus. Aliorũ vsu sunt alij hymni quadragesimales, cum in his raro vsus se concordent. De passione ad vesperas, *Vexilla*: Ad cõpletorium, *Cultor Dei*: Ad nocturnos & ad laudes, *Pange lingua*, quia fit diuisio. De resurrectione sunt hymnũ, *Ad cœnam agni*. Ad completorium, *Iesu nostra*: &, *Aurora lucis*: cum versibus, qui diuidi possunt ad nocturnos & ad laudes, vt faciunt Prædicatores. Romani habent in Nocturno [ ] & in laudibus dicunt hymnũ, *Aurora*, integre. Est & Ambrosianus, *Hic est dies verus*. De ascensione, *Festum nunc celebre, Aeterna cœli gloria, & Hymnum canamus*: & Ambrosianus, optatus vocis. De sancto Spiritu, Veni creator: in nocturno, Iã Christus astra: qui est Ambrosianus. In laudibus, Beata nobis. De S. Trinitate ad vesperas, O lux beata: in nocturno, Tu Trinitas: in laudibus, *Om. Deus*. De Natiuitate Ioannis, *Vt queant laxis*: qui est prolixus, & diuidi potest per Nocturnũ & laudes. In Ambrosiano est, *Almi Propheta*. De apostolis Petro, *Aurea luce*: & hymnus *Festũ per omnes*. Ex quibus Minores aliquot versus habẽt, reliquis resecatis. Est Ambrosianus, *Apostolorũ passio*. De sancto Laurentio sunt plures. *En martyris: martyris Christi*, qui Sapphicus, & Ambrosianus, Apostolorum. G

De Ascensione, *O quam glorifica*: &, *Gaude visceribus*. Et pro quolibet festo ad vesperas, *Aue maris stella*: ad nocturnum, Quem terra: & ad laudes eius portio, O gloriosa: & Ambrosianus, Mysterium ecclesiæ. De S. Michaele ad vesperas & laudes, Christe sanctorũ: in Nocturno, Tibi Christe: & Ambrosianus, Mysteriorum. De sancto Martino, locales plures habetis. Ambrosianus habet, *Bellator armis*. In dedicatione Ecclesiæ communiter habetur, *Vrbs beata*: qui diuidi potest. Ambrosianus habet, Christe cunctorum. De Apostolis ad vesperas, Exultet: in nocturno, Æterna Christi munera: qui est Ambrosianus prolixus, Romano more partim ponitur in Nocturno Apostolorum, partim in Nocturno Martyrum. De Apostolis ad laudes, *Ortu Phœbi*.

De vno Martyre ad vesperas & laudes, *Martyr Dei*: in nocturno, *Deus tuorum*: qui est Ambrosianus. Sed ibi prolixior H
aliis placet, hos duos ecõtra dict. De Martyribus ad vesperas, *Sanctorum meritis*: in Nocturno, vt supra: In laudibus, *Rex gloriose*. De vno Confessore, *Iste Confessor*. Sunt alij duo, *Iesu redemptor omnium*: *Iesu corona celsior*: qui est Ambrosianus De vna Virgine ad Vesperas & laudes, *Iesu corona virginum*: qui est Ambrosianus, in Nocturno, *Virginis proles*. Omnes autẽ prædicti hymni, & adhuc plures alij reperiuntur Romæ in hymnariis antiquis, & aliqui in officio Ambrosiano: Necessarij autem hymni & authentici admitti debent. Et securius de communi cantabuntur, quam locales & apocryphi admittantur. Quo autem loco ad Laudes & Vesperas hymni dici debeant, infra dicetur propositione. 14.

Nunc de capitulis videatur. Sciendum quod sicut ad Vigilias noctis leguntur lectiones magnæ, ita ad Laudes & Vesperas, & ad quinq; paruas horas dicũtur paruæ lectiones, siue lectionculæ, quas S. Benedictus in Regula sua vocat Lectiones. Et ita sæpe appellantur in multis scripturis. Communi autem vsu sæculari, appellantur Capitula. In De Capitulis.

Ambrosia-

A Ambrosiano autem & sæpius in quibusdam antiquis libris, Versiculi parui, qui de Psalmis recipiuntur, appellantur capitula. Et ita ponitur de Consecratione, dist. 5. cap. Cõuenit. Recipiendo autẽ priorem significationem, notandum quod regulariter Romano more in officiãdo Dominicas & festa, habẽtur tria propria duntaxat Capitula, ad Tertiam, Sextam, & Nonam, quorum primum repetitur ad vtrasque Vesperas, & ad Laudes. Et hoc sumptum est ab Ambrosio, qui duntaxat ad Tertiam, Sextam, & Nonam ponit huiusmodi propria capitula, licet pauca. Et iste modus dicendi seu repetendi capitula, est multum generalis in orbe religiosis Italicis, Gallicis, & Anglicis. Et sicut lectiones nocturnales non sunt vbique eædem, ita in huiusmodi capitulis raro est concordia. Nam vnus vsus habet ista, & alius alia. Omnia tamen vbique sumuntur, & sumi debent de sacra scriptura, & secundum beatum Benedictum ex corde recitari. Alemãni autem plures alium modum habent capitulandi. Nam ipsorum multæ ecclesiæ in officiando habent sex propria Capitula & Orationes, scilicet ad vtrasque Vesperas, Laudes, Tertiam, Sextã,

B & Nonam. Inter quæ præcipuũ existit Capitularium Stephani Tungrorum Episcopi. Idem enim Episcopus, vt dicit Sigibertus in lib. de Viris illustribus ad Robertum Metensis Ecclesiæ Episcopum, in qua nutritus fuit, scripsit librum capitularium, in quo per totum anni circulum singulis Dominicis & festiuitatibus maioribus Capitula & orationes recollegit. Huiusmodi autem Capitulis & Orationibus vtuntur multæ Ecclesiæ harum partium aliquæ integræ, aliæ in multis particulis variauerũt, vt Traiectenses. Aliæ, vnica Oratione contentæ, solum Capitula receperunt. & hoc sequuntur fratres vestri de Viridi Valle. Et quoniam generali vsu mundi, in huiusmodi capitulis licet sequi libros Ecclesiarum, nec in illis tenetur identitas, sicut nec in lectionibus matutinis: videtur, quod fratres vestri de Amstein tenuere licite potuissent absque scrupulo Capitularium Viridis Vallis, quod authorem prædictum habere noscitur. Indiscretus enim scrupulus esse videtur, formare conscientiam de hoc vel illo capitulo, Re-

C sponsorio, Versu, & huiusmodi recitãdo, dum tamen sint authentici & Romani per præmissa, & non habere conscientiam de vno integro Psalterio aliquando omittendo, vt supra propositione 10. Vidi etiam sæpe in libris monachorum, & aliquando secularium, pro vno officio Dominica vel festiuitate, plura Capitula notata generaliter, nec assignatum specialiter, vt ad hanc vel illam horam recitentur. Multi quoque Alemanni ad omnes horas vnicum ponunt Capitulum, sicut & in Romano, vnica dicitur Oratio. Hic tamen modus capitulandi, nec authoritatem habet, nec exemplum. Sequitur videre de orationibus, in quibus vsus generalior existit, vt vnica pro omnibus horis habeatur. Ambrosianum quoque officium plures dicit Orationes, & in officio proprias plures habet. Similiter monachi illas multiplicãt, & deinde magis Alemanni. De orationum vero authoritate facienda dicitur in quodam paruo Rationali, quod dicitur Micrologus, cap. 5. in hæc verba: Alias quoque Orationes nisi antiquas & Gregorianas, difficillime admittunt, vtpote quas in antiquioribus & emendationibus Sacramentarijs maxime in-

D ueniunt. Nam octauum Aphricanæ prouinciæ Cõcilium cui sanctus Augustinus, immo ducenti quatuordecim Patres interfuerunt. capitulo duodecimo ita constituit: Nullæ preces, vel orationes, vel Missæ, vel Præfationes, vel commendationes vel manus impositiones dicantur, nisi in Concilio fuerint probatæ. Item tertium Carthaginense Concilium, cui item sanctus Augustinus interfuit, capitulo vicesimotertio: Nullus ad altare Patrem pro Filio, vel Filium pro patre nominet, sed semper orationem ad Patrem dirigat, nec qualibet oratione vtatur, nisi probata. Oratio quidem ad Patrem dirigenda est, iuxta Domini præceptum, qui discipulos suos ita instruxit cum interrogarent eum qualiter orare debuissent: Cum stabitis (inquit) ad orandum, dicite, Pater noster, hæc vbi supra. Stephanus Tungrensis in Capitulario supra dicto ad Capitula singula, singulas adiunxit orationes & valde multas sumpsit ab Ambrosiano, & ex officio Monachorum,

E Romæ etiam in libris vidi orationes, Veneranda nobis: & Supplicationem seruorum tuorum, ad Collectam apud S. Adrianum, & alias plures à fratribus Minoribus omissas. Hęc dico ne credatur, quod omnia officij Romani ab eisdem fratribus obseruentur. De hoc latius propositione 12. Omnes autem Orationes quorumcunq; vsuum, de quibus certitudo non habetur iuxta præmissa Concilia, tanquam Apocryphæ respuantur. Nam sufficiunt pauciores, vt dicam propositione 23. in fine Missæ.

PROPOSITIO XIV.

De nocte in vigiliis, & septies in die laudes Domino sunt canenda.

Sancti Patres, vt supra dictum fuit propositione 12. per Psalmodias obseruabant quinque horas: scilicet Vigilias noctis, Vesperam, Tertiam, Sextam, & Nonam. Dein-

F de quia scriptura sæpius iungit Mane & Vespere, addita est laus Matutina. Multorum quoque Episcoporum statutum erat, vt clerus & populus mane & sero preces & orationes Deo funderent cum *Pater noster* & Symbolo. Ideo ad hoc introductæ sunt duæ aliæ horæ, Prima & Completa, vtraq; cum precibus, Oratione Dominica, & Symbolo. Itaq; octo sunt Canonicæ horæ, scilicet Vigiliæ nocturnæ, & septem diurnæ, & scripturis authoritatem habentes. Vnde B. Benedictus capitulo 15. vt ait Propheta: Septies in die laudem dixi tibi. Qui septenarius numerus sacratus, à nobis sic implebitur: si Matutinæ, Primæ, Tertiæ, Sextæ, Nonæ, Vesperæ & Completorij tempore, nostræ seruitutis officia persoluamus. Quia de his horis dicit Propheta: Septies in die laudem dixi tibi. Nam de nocturnis Vigilijs idem ipse Propheta ait: Media nocte surgebã ad confitendum tibi. Ergo his temporibus referamus laudes creatori nostro super iudicia iustitiæ suæ, id est, Matutinis, Prima, Tertia, Nona, Vesperis, Completorio, & nocte surgamus ad confitendum. Hæc ibi. Ad idem concor-

Psalm. 118.

G dat Cassianus lib. 2. de institutis cœnobiorum, & extra de celebratione Missæ, cap. 1. Et quamuis seculares iungant Vigilias Matutinis laudibus; & abusiue vtrunque appellent Matutinas: tamen sunt distinctæ horæ, & diuisim à Monachis per Orationes terminantur. Igitur Vigiliæ noctis, fiunt per tres nocturnos & nouem lectiones, vt Dominicis & festiuitatibus, seu per duodecim Psalmos, & tres Lectiones duntaxat, vt diebus priuatis. Ambrosiano autem officio omnes Matutinæ fiunt cum tribus Lectionibus per totum annum, nisi in Natiuitate Domini & Epiphania, vbi nouem fiunt Lectiones. Quia illos duos dies Domini, extra tempus Paschale duntaxat festiuitates tenrat; In Parasceue autem habet sex Lectiones; Vigiliæ autem sunt Canonicæ horæ per se, non habentes cum alijs parilitatem: sed Laudes & Vesperæ inter se; Item, Prima & Completorium inter se. & Tertia, Sexta, & Nona inter se habent parilitatem, & similem officiandi Ordinem atq; modum. De parilitate Tertiæ, Sextæ, & Nonæ, satis euidens est: de aliarum parilitate videamus. Quod autem

H Laudes & Vesperæ, simili modo debent officiari, habemus duo Iura posita in Decretis, 12. dist. cap. vltimo. Et de Consecratione, distinct. quinta, capite, *Conuenit*. Primum est Concilij Bracaren. quod sic dicit: Placuit omnibus communi consensu, vt vnus atque idem psallendi ordo in matutinis vel Vespertinis Officijs teneatur, & non diuersæ ac priuatæ, neque Monasteriorum consuetudines cum Ecclesiastica Regula sint permixtæ. Matutini Officium appellant; quod vocamus Laudes Vtrobique ergo debet esse idem Ordo psallendi, quia ambo similiter inchoantur. Vtrobique sunt quinque Psalmi, qui vtrobique debent habere quinque Antiphonas. Vtrobique dicuntur Capitulum, Hymnus, Versus, Canticum cum Antiphonis, Oratio cum memorijs similibus. De monachorum consuetudine ideo dicit, quia in Benedictino officio ad Laudes sunt quinque Psalmi, & ad Vesperas tantum quatuor. Et laudes in principio habent psalmum directum, alias in illo officio pariliter inofficiantur. Secũdum

est Con-

A est Concilij Agathensis, quod sic dicit: Conuenit, ordinem Ecclesiæ ab omnibus æqualiter custodiri. Vnde statuendum est, vt sicut vbiq; post Antiphonas collationes ab Episcopis vel Presbyteris dicantur, & Hymni matutini vel vespertini diebus omnibus decantentur, & in conclusione Matutinarum, Missarumque post hymnos, Capitula dicantur: & plebs completa oratione ad Vesperam ab Episcopo dimittatur cum benedictione. Hæc ibi. Et expone post antiphonas, id est, post Psalmos antiphonatim dictos in Laudibus & Vesperis, Collationes, id est, Lectiones quas Capitula nominamus, vt in propositione præcedenti. Et Hymni matutini. Nota, quod vtrobique debet hymnus dici, Missarumq;, hoc est, complementorū in Vesperis, Capitula, hoc est, versiculi parui, vt in propositione præcedenti. Et sic nota ordinem, vt ad Vesperas & ad Laudes post quinque psalmos antiphonatim dictos, sequatur Lectio, hoc est, Capitulum, deinde Hymnus cum versu dicatur, & ita generaliter seruatur. Debent igitur B Laudes & Vesperæ eodem ordine inofficiari. Sed à multis iste ordo tripliciter immutatur, addendo, subtrahendo, & transponendo. Addendo, vt qui Laudibus versiculum sacerdotalem præponunt, & ad Vesperas in certis *cantibus Responsorium cantant, quorum vtrumq; Romani nusquam faciunt. Sed vtriusque generalis consuetudo contraria præualuit, cuius rationem ponunt Rationalia diuinorum subtrahēdo, vt qui in Laudibus aliquando nullū habent hymnum, seu aliquando decurtatum. Et isti manifeste offendunt dictum Concilium, Romanum, Benedictinum, & Ambrosianū officium, quorum quodlibet semper habet hymnum. Transponendo, vt qui alio ordine dicunt Hymnum in vno, quam in altero. Additio tolerari potest, subtractio autem & transpositio videntur vitiosæ. Completorium vero & Prima, fere similem habent officiationem: quia vtrobique est Hymnus in vno ante, & in altero statim post psalmos: Vtrobique fit Confessio & absolutio: & vtrobique sub quatuor Gloria, sunt quatuor psalmi. Et vtrobique capitulum, Responsorium paruum in Romano, versus, & preces, & cætera sub colle- C cta, sed completorium præcellit in cantico. Et quia sicut cæteræ horæ paruæ, solam debent habere antiphonam: ideo excellētiori vsu, Psalmi Completorij directanei sunt cum alleluia, & ad Canticum antiphona collocatur. Et præterea hanc parilem officiationem quando prima habet, *Miserere mei Deus*, vsu approbatiore Cōpletorium præcedens semper illud idem habet. Cum enim festiuitas præcedit, illa in secunda vespera terminatur (vt infra dicetur propositione 19.) & completorium ad diem pertinet subsequentem. Et sciendum, quod Ambrosiano, Benedictino, & Romano more completorium per totum annum est vniforme, nec aliqua mutantur, nisi propter tempus aliqua subtrahantur. Prima vero Ambrosiana est vniformis. In prima versus responsorij in Natiuitate Domini, in apparitione, resurrectione, & ascensione generali vsu sic mutari solet. Eisdem temporibus, & in Aduētu, & in Quadragesima atque Pentecoste, secundum vsus celebriores, & multorum scripturas, Antiphonæ duntaxat transmu- D tantur. Cætera semper vniformia remanent, nisi in triduo ante Pascha & hebdomada sequenti. Antiphona etiam S. Trinitatis in prima, vniformis esse debet, nisi in Aduentu, & Quadragesima, in Natiuitate, Apparitione, Resurrectione, Ascensione, & Pentecoste, & de Virgine gloriosa. Sed propter parilitatem completorij & primæ supra dictam, ad mutationem Antiphonæ Primalis, multi ab vniformitate completorij declinantes, mutant in illo hymnum & antiphonam ad *Nunc dimittis*. Alijs tēporibus quibus versiculus responsorij in prima mutatur, mutant etiam in cōpletorio capitulum cum versu. Alij vero quoties libet, in festiuitatibus completorium mutare volunt. Nimia mutatio, vitiosa videtur, nec stabilibus religiosis congruere, qui facilia & breuia sequi debent. Communiore autem vsu seruatur ad Primam capitulum, *Domine miserere*: Oratio, *Deus qui ad principium*: cū oratione, *Actiones nostras*, quæ sunt Ambrosianæ. Ad Complet. Capitulum, *Tu autem*: & Oratio, *Illumina quæsumus Domine*. Et conuenit, vt vtrobique intercessio Virginis gloriosæ, & omnium sanctorum inuocetur in oratione, sicut fit in Ambrosiano. In officio autem E capituli, quod fit post Primam, fiunt tria: primo, memoria sanctorum in recitatione Martyrologij, cum versu, *Pretiosa*: & capitulo, *Sancta Maria*. Secundo memoria defunctorum in anniuersarijs recitandis, cū *Miserere mei Deus* & Collectis. Tertio, quia tunc ad labores diurnos præparari debemus. Adduntur preces congruentes, dicendo ter *Deus in adiutorium*. Et contra B. Benedictum cap. 55. agunt, qui huic versui triplicato quicquam addunt. Deinde ter *Kyrie eleyson*, *Pater noster*, cum versu, & *Respice*, & Oratio, *Dirigere*, Ambrosiana. Item Romanum officium ad Primam & Cōpletorium habet preces ex causa dicta supra in principio: Ad cæteras vero horas nequaquam, nisi de tēpore agatur. Ambrosianum autem quotidie in paruis horis duntaxat, post lectiunculam, quam capitulum dicimus, habet Responsorium breue, Versiculum, Kyrie eleyson ter, Pater noster, cum precibus & Collecta. Benedictinum autem similiter habet ad omnes horas: sed ad paruas, nullum dicit F Responsorium. Dictæ quoque quinque paruæ horæ debereut obseruari sub humilitate: & Vigiliæ, Laudes, Missa & Vesperæ, magis eleganter. Vnde magis solenne est, vt hymni paruarum horarum in eorum nota facili non mutentur. Et in Ambrosiano officio quasi omnes hymni facilem habent notam.

*for. *communitatibus: aut canonicatibus abbreuiatio huiusmodi hic erat, cantibus.*

PROPOSITIO XV.

Dominici dies festiue, feriales vero humiliter debent inofficiari.

CONstituite diem solennem in frequentationibus vsq; ad cornu altaris: quia sanctus dies Domini est, nolite contristari. Diem enim Dominicum leges seculares iubent omnimode venerari. C. de ferijs, 50. Dies festos. Omnes enim dies festiui, qui ex facto Domini nomen habent, vt Dominicus dies, Natiuitatis, Circumcisionis, & cæteri, vltra alios dies Sanctorum sunt honorandi. Vnde in Concilio apud Compendium, & ponitur de ferijs, capitulo G primo. Omnes dies Dominicus à vespera in vesperam cum omni veneratione decreuimus obseruari. Constituite ergo diem solennem, scilicet Dominicum, in frequentationibus. Ita habet Romana & Ambrosiana translatio, vt est, vt frequenter Dominicis diebus seruetur officium Dominicale, nisi magna festiuitas occurrat. Vsque ad cornu altaris, hoc est, etiam officium Missæ Dominicale obseruando. Et hoc excellentius obseruatur in officio Ambrosiano: in quo die Dominico nullius sancti, etiam Virginis gloriosæ festiuitas agitur, sed occurrens in illo transfertur. Romanus autem vsus cæteris vsibus post Ambrosianum melius se habet: in quo omnia festa nouem lectionum cedunt Dominicis, nisi sint B. Mariæ, S. Crucis, Ioannis Baptistæ, Apostolorum, & proprium cantum habeant. Quando autem propria historia in alia Dominica locum habere non potest, omnis festiuitas differtur. Vnde festum Mathæi Euangelistæ, in Dominica non tenetur Romano vsu. Et in Aduentu, & Septuagesima vsq; H in octauam Paschæ inclusiue nullum festum agitur in Dominica: quia Dominicæ interim occurrentes proprijs historijs decorantur. Propter quod præcipiunt Statuta Coloniensium & Leodiensium, vt in Aduentu Domini, & in Quadragesima nullum festum in Dominica obseruetur. Vrbanus tamen 6. Purificationem faciebat in Dominica Septuagesimæ obseruari. Romana igitur consuetudine secundum Micrologum cap. vltimo, In omni Dominica, Ecclesiastico Conuentui cum officio Dominicali satisfacimus, nisi aliqua multum celebris festiuitas in ipsa die occurrat. In quibus non minus quam pro Dominica populus solet congregari, quas & in alijs diebus solennissime celebramus, & nisi propter historiam, vt est dictum. Abusus est ergo nimius, vt festū S. Andreæ in Dominica teneatur: cum Romana consuetudo Metropolitanum Statutum, & omnes de officio scribentes obuient huic modo. Quorum autem sanctorum officia in ferijs seruanda sunt, posterius dicetur. Nunc de officijs Dominicalibus pauca perstringamus seruanda, nisi aliud assignetur. Generaliter

A autem quæ Antiphonæ in Vigiliis, Laudibus & Vesperis super Psalmos ex Psalmista dici debent, in his seruetur vsus loci, & librorum continentia. Quia in Antiphonario Romano aliquando ad eundem Psalmum sunt plures Antiphonæ vt supra *Dixit Dominus*, Antiphona, *Sede à dextris*, & antiphona *Dixit Dominus*, de quibus vnus vsus habet vnã, alter aliam. De capitulis, & hymnis & orationibus dictum est supra. Generali consuetudine secularium & Monachorum, quãdo noua historia est inchoanda, ad vesperas Sabbatinas ex iucunditate responsorium cantatur. Et regulariter seruatur secundum, nisi aliud habeatur speciale, vt sabbato primo Aduentus responsorium, *Ecce dies veniunt*. Versiculus Sabbatinus, vespertina oratio: cæteris diebus versiculus, *Dirigatur*. Ad vtrumque, *Magnificat* & ad *Benedictus*, sequamur libros, & in suffragiis loci vsum. Ad vigilias noctis in hyeme, aliqua sunt longiora, & plura vt Inuitatoria & hymni, & in æstate secus. Vnde in hyeme sunt plura inuitatoria Dominicalia de Psalterio, in æstate solum: *Venite exultemus*. Vtique autem seruetur Hymnus, vt

Inuitatoria

B supra dixi. Ad tres vero Nocturnos Dominicales in libris Romanis, & in omnibus vsibus mundi sunt nouem Antiphonæ communes de Psalmis sumptæ semper obseruandæ, nec in aliquo tempore alterandæ, nec in toto antiphonario Romano reperi alios Nocturnales, saluo quod dicã de duabus Dominicis ante Natiuitatem Domini, & ante Pascha. Prædicatores, & quidam alij habent quasdam antiphonas metricas, *Pro fidei meritis*, cum aliis, quæ tanquam apocryphæ, omnino respuendæ: & quia captiuæ sunt tam in metro, quam in verbis: similiter respuantur quædã aliæ, quæ incipiunt [*] In versiculis tam Dominicarum, quam feriarum, secundus Romanũ sequimur vsum. Romani post *Pater noster*, non dicunt versum, sed habent absolutiones ante lectiones, quæ secundum ferias repetuntur, quæ piæ & religiosæ videntur. De lectionibus & responsoriis fiat, prout supra positum est. Romani in vltimis responsoriis similem modum seruant, vt quoties *Te Deum* dicitur, vltimum omittatur, & *Gloria Patri* ad penultimum obseruetur. Sed dictum modum non sequuntur aliæ nationes. Ad

De antiphonis nocturnalibus.

Hic videntur quædã deesse.

C laudes Dominicales super *Benedicite* in antiphonario Romano, multæ habentur antiphonæ, quæ in hyeme secundum ordinem dicuntur. In æstate autem, sola scilicet, *Tres pueri iussu Regis*. Super reliquos autem quatuor Psalmos aliqui seruant antiphonas per alleluia, vt Fratres Minores. Alij vero cuilibet Psalmorum suam tribuunt Antiphonam iuxta considerationem datam propositione decima. Et hæ in dicto antiphonario ponuntur, scilicet *Regnauit Dominus*, cum aliis. Romano etiam ordine, qui mente tenendus est, in vigiliis noctis, in laudibus, & in vesperis, quælibet laus sanctæ Trinitatis post Psalmus decantatos, suam antiphonam habere debet subsequentem. Et hic decor officij diuini, vt in dictis horis fiat, & in aliis paruis, vnica antiphona decantetur. De psalmis Primæ Dominicalibus dictum est propositione 10. Et respuatur ille abusus apocryphus, vt sicut *Te Deum* sequitur ad *Gloria in excelsis*, quod ita *Confitemini* in prima, sequi debeat ad *Credo in vnum Deum*. De responsoriis & versibus ad Tertiam, Sextam, & Nonam, omnes vsus concordant. Sed in antiphonis Dominicalibus

D ad Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, vbi in Romano laus Dei agitur per tria alleluia, aliæ nationes illam agunt per antiphonam *Sancta Trinitas*. Quando festiuitas in Sabbato vel feria secunda occurrat, primo casu festiuitas habet secundas vesperas, nisi sit Dominica præcipua. Secundo casu Dominica habet illas, nisi fuerit duplex. Missæ vero Dominicales, quando fit seruitium de illa in Dominica, non debent omitti, etiam tempore Paschali, & infra Octauas maiores, & in Sanctorum vigiliis, sed festiue decantari, prout B. Gregorius illam eo die instituit decantandum: de hoc, propositione vltima. In seruitio autem feriali ad singulas horas ad officium mortuorum ad horas beatæ Mariæ, & ad septem Psalmos in principio, & ad preces & orationes, & in aliis punctis debitis, obseruandæ sunt prostrationes, quarum vsum loca vestra congrue recipere possunt à Carthusiensibus & Cisterciensibus, quos non multum perpendi à secularibus distare. Ex Romano vsu autem quædam preces habentur ad Vesperas, Laudes, Tertiam, Sextam, & Nonam seruandæ, quibus iungitur *Miserere mei Deus*. Et similiter ad preces Completorij, atque

E Primæ. Ad Vigilias vero noctis, singulæ feriæ habent Inuitatorium sub simili Tono, Versiculum proprium post Nocturnum, & Laudes proprias: Versiculum ante Laudes, *Fiat misericordia*, & ante *Benedictus*, versiculum, *Repleti sumus*. & quando opus est, Antiphonæ ad *Benedictus* & *Magnificat*. Lectiones vero & responsoria sumuntur ex historia Dominicali. Quando super excrescentia Responsoria dicta sunt, tunc iterum incipitur à secundo Responsorio Dominicali, vsu Romano. In Responsoriis & versiculis ad Tertiam, Sextam & Nonam, omnes concordant. Officium autem mortuorum in Vesperis, Vigiliis, & Laudibus obseruatur, vt Vigiliæ dicantur secundum ferias, secundum vsum communem, & Missa fiat pro eisdem. Et modo obseruandi officium mortuorum, instruamini à Carthusiensibus & Cisterciensibus ante dictis. Nam in hoc officio cũ secularibus se conformant. Septem Psalmi pœnitentiales

F cũ precibus & altero Psalmo & collectis, seruandi sunt in illis locis, quæ illorũ vsum habent. Et idem de quindecim Psalmis Gradualibus cũ eorum sequelis. Ad Maiorẽ Missam aliquando repetendũ est officium Dominicale cũ Epistolis & Euangeliis de Feria quarta & sexta. Aliquando seruandæ sunt Missæ peculiares de B. Virgine, de S. Cruce, suo tempore, de sancto Spiritu, & similes secundum exigentiam Ordinis & loci. Et præmissa, de vtroque seruitio Dominicali & Feriali intelligenda sunt, vbi aliæ proprietates non habentur, nec etiam assignantur.

PROPOSITIO XVI.

In officio temporali obseruando Aduentus Domini, Quadragesimale, Paschale, & Quotidianum tempus specialiter denotetur.

G VT autem seruitium temporale honeste & secundum ordinem fiat, tam Ambrosiano, quam Romano ordine, considerantur quatuor tempora supra dicta, in quibus in quibusdam ex tempore ipso singularia obseruãtur. Aduentus Domini apud Romanos incipit prima Dominica post crastinum Catharinæ. Ambrosianus Aduentus habet sex septimanas, & incipit Dominica post Martini. Apud Romanos etiam in Aduentu Domini ieiunium agitur. Aduentus partim est lætitiæ, quia Alleluia dicitur, & Cantus in iucunditate cantatur: Partim tristitiæ, quia *Te Deum*, *Gloria in excelsis*, & *Ite Missa est*, reticentur. Nec in festiuitatibus sine authoritate dici debant, vt propositione 13. & in nigris vestimentis fit seruitium. In quatuor Vesperis Dominicalibus, & in tribus sabbatinis dicuntur super Psalmos Antiphonæ de Dominica præcedenti. Responsorium in omni vespera Sabbatina dicitur. Nulla festiuitas in Dominica seruatur, sed transfertur, vt supra in præcedenti propositione dicebatur. Ad Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, secundum vsum antiphonæ seruentur. In Responsoriis & versibus concordant omnes nationes. De capitulis & O-

H rationibus vt supra. In Euangeliis Dominicalibus à Romano discrepant cæteræ nationes. In tribus prioribus Dominicis dicendæ sunt ad Nocturnos, Antiphonæ de Psalterio: & omittendæ illæ tres *Hora est*, cum aliis, quia non sunt Romanæ, nec in hoc tempore speciales. Et maxime ex eo, quia isti sancti dies Dominicales debent habere nouem Antiphonas, adeo & magis, quam sancti, Martinus, Laurentius, & quicunque cæterorum. Inuitatorium feriale in Tono feriali, *Regem venturum*, Versiculi & cætera de Dominica, Lectiones ex Esaia. In prima & secunda hebdomada, Responsoria incipiantur à secundo Dominicali, expletis ferialibus, & Laudes ex Psalmista. In tertia hebdomada semper eueniunt quatuor tempora, quæ habẽt proprias Homilias cum Responsoriis. Vigiliæ obseruentur cum nouem lectionibus. Vna hebdomada in qualibet feria habet proprias Laudes, quæ in antiquis Antiphonariis repositæ sunt incompetenter in quarta hebdomada. Immo debito situ collocari debent cum suis Antiphonis ad *Benedictus* & *Magnificat* in tertia hebdomada, in qua sunt quatuor

tempora,

A tempora, & continuari in suis feriis vsque ad Vigiliam Natiuitatis. Antiphonæ vero ad *Benedictus* & *Magnificat* tertiæ hebdomadæ dicendæ sunt ad tres Nocturnos Dominicales Dominicæ quartæ. Si festum Luciæ cadit in Dominica, in Sabbatho præferatur, vt Laudes feriæ secundæ habeant locum. Antiphona *Nolite timere*, ad *Benedictus* dicenda est Dominica, quando festum Thomæ à Dominica in diem Lunæ differtur. Et quando idem festum Thomæ cadit in feriam quintam, sextam, vel sabbatum, Laudes, & Responsoria illius anticipanda sunt in simili feria, in hebdomada præcedenti. Dies vero hebdomadæ quartæ, quantū opus est, recipiunt Antiphonas super *Benedictus* & *Magnificat* supercrescentes. Et per istas breues considerationes enitabuntur longæ tabulæ, quas aliqui posuerunt hic per septē Aduentus. Quando Vigilia Natiuitatis cadit in Dominicā, in hebdomada præcedenti à feria tertia, eius officium supercrescēs, quod in Dominica locum non habet, debet præueniri, & in ipsa Dominica cæterū officium persolui.

B Secundum Rationalia diuinorum bene authentica, de Octauis Stephani, Ioannis, & Innocentium, infra Octauas nulla memoria seruatur. Vide infra propositione 19. Dominica post Natiuitatem Domini, ex Respōsoriis eiusdem superexcrescentibus, nouem habet Responsoria, quę cōmuniter huic Dominicę solent ascribi. Item habet propriam homiliam, & proprium officiū Missæ, à cuius Introitu intitulatur. Hæc historia ita est imponenda. Si aliqua trium dierū post Natiuitatē in Dominica euenerit, in illius octaua imponetur cum memoria de octaua. Si vero aliqua trium dierum post diem Innocentum in Dominica cadat, in illa plene imponatur. Et eisdem tribus diebus eius officium suppleri oportet, quando Natiuitas Domini venit in Dominica. Ad Vigilias autem noctis, Psalmi Dominicales cum Antiphonis de Natiuitate cantentur. Et secundum B. Gelasium legetur de epistolis Pauli, vt Propositione 10. dictum est: Cætera suppleantur de die Natiuitatis. Et huius obseruantiæ authoritas nedum ex vsu Carthusiensium

Microlog. C habetur: sed ex 37. capitulo Micrologi, quod sic dicit: Si Natiuitas Domini, vel aliqua subsequentium solennitatum in Dominica euenerit, Officium *Dum medium silentium*, post Natale Innocentium, ad priuatos dies congrue seruatur, sicut & in aliis Dominicis agimus, si aliquando celebrius in iis festum habuimus. Idem etiam Officium Romanum more recipitur: si quando ab Octaua Domini vsque ad Epiphaniam Dominica euenerit. Omnis etenim Dominica à Natiuitate Domini vsque ad Epiphaniam, ex antiqua Traditione illud obtinebit, quæ tamen celebriori festo occupata non fuerit. Nam cum hoc officium de Natiuitate Domini agat, conuenientissime illis Dominicis adaptatur: quæ & reliqua officia de eadem solennitate solent obtinere. Non enim illi sunt audiendi, qui hoc officium, eo quod de Natiuitate agat, nunquam post Octauam Domini dicendum existiment: cum tamen ipsi Vigiliam Epiphaniæ de Natiuitate Domini ex integro inofficiare solent & debeant. Ipsi quoque si Dominica in octaua sancti Stephani vel aliorum venerit, Dominicam de octaua inofficiant: dum tamen Ecclesiastica solennitas non

D pro oct. sed pro Dominica agatur. Hoc autem sancti Patres in dispositione officiorum summopere procurauerunt, vt officium semper instanti celebritati concordaret, nec clerus aliud, quam populus in ecclesiasticis celebritatibus obseruaret. Præterea omnes Dominicæ solennitates sibi inuicem affines, hoc habent priuilegium, vt obseruatio earum adinuicem continuetur, vt Resurrectionis vsque ad Ascensionem, & Ascensionis vsque ad Pentecosten commemoramus, & omnes Dominicas his solennitatibus interpositas, de eisdem inofficiamus. Sic igitur & Natiuitatis Dominicæ vsque ad Epiphaniam memoriam agimus, nisi inquantum festis sanctorum, vel Octauis eorum satisfacere cogimur. Eodem quoq; modo infra hunc terminum occurrentes Dominicæ, officium de Natiuitate possidebunt. Et capitulo sequenti, quamuis autem duæ Dominicæ multoties eueniunt eodē tempore, nunquam tamen ambas Dominicali officio occupari festa Sanctorum permittant, nisi eo tantum anno, dum Vigilia Epiphaniæ in Dominica euenerit. Vnde & sanctus Gregorius

E satis competenter vnum dominicale officium eo tempore ordinauit, eo quod & ibi vna tantum Dominica omni pene anno occurrat, quæ huiusmodi officio indigeat. Nec hoc vtique sanctus Gregorius, vel post Epiphaniam, vel post Pentecosten seruare curauit, vt tot officia semper haberemus, quot Dominicæ possent euenire. Nam optime præuidit, huiusmodi inæqualitatem repetitione officiorum facile emendari posse. Vnde & nos, cum Vigilia Epiphaniæ in Dominica occurrit, prioris Dominicæ officium pleniter repetimus, sicut & in Dominicis post Epiphaniam, & post Pentecosten, quoties necesse fuerit iuxta Romanam consuetudinem facere debemus. Sicut enim historias Dominicarum, inquantum tempori sufficit, repetimus: nihilominus & eorum officia Missæ repetere possumus. Nam & Missæ officium Dominicale, alteri Dominicæ, quæ eiusdem obseruantiæ est, non incompetenter, immo competentius adhibebitur, quam singulis priuatis diebus: qui dum Dominicarum officia recipiunt, ex festiuis ferialia efficiunt. Hoc tamen non ex Ecclesiastici

F Conuentus necessitate, sed ex propria deuotione vsitamus. Non ergo minus congruum videatur, si idem officium in alia Dominica, vt ecclesiastico conuentui satisfiat, repetatur. Hæc ibi. Ex præmissis ita late scriptis, sciant illi se errare, apud quos officium huius Dominicæ, nullo casu, in Dominica locum habet. Octauæ autem prædictæ tres minores, & vigilia Epiphaniæ trium sunt Lectionum cum Nocturno secundum Carthusienses. Si sit Dominica, prædicta historia imponetur, secundum eosdem. Infra octauam Epiphaniæ seruentur Psalmodiæ, sine *Te Deum*, vt supra propositione decima & decimatertia. Epistolæ Pauli legantur secundum beatum Gelasium, & maxime quia propter angustiam temporis sæpe non possunt plene legi Dominica infra octauam, tam ex Romana consuetudine, quam ex reuerentia Dominicæ, seruetur Homilia & officium Missæ Dominicæ primæ. Etiamsi propter pluralitatem hebdomadarum vsque ad Septuagesimam, repetendum videatur: sicut & alia duo officia, *Omnis terra*, & *Ado-*

G *rate*, cum multoties sex occurrant hebdomadæ his officiis inofficiandæ. Et prouideatur, vt historia, *Domine ne in ira*, in aliqua Dominica imponatur, anticipando vel differendo festa, vel octauam Epiphaniæ præueniendo, quando erit opus. Et quando alia Dominica non superest, imponendo eam plene Dominica infra octauam. Et religiosum valde existit, vt omne officium proprietatis temporale imponeretur, prout possibilius fieri potest. In Septuagesima autem Pentateuchus incipitur, vt supra propositione vndecima. Vnde & Alexander Papa secundus constituit, vt omissa historia de alleluia, quam habent plures libri, Responsoria de eadem historia in eadem Dominica imponātur, quæ etiam in sequenti Dominica Sexagesimæ repetentur, vt dicit Micrologus capitulo quadragesimoseptimo: & ita seruant communiter libri nostri. Gregorius autem septimus, vt legi Romæ apud Lateranum, instituit, vt dicta Dominica Sexagesimæ, sua historia propria de Noe decoraretur, & Dominica Quinquagesimæ historiam de Abraham occuparet. Et hoc suppleuerunt plures Religio-

H si, qui Responsoria de Noe & Abraham in libris nostris coniuncta, iis duabus Dominicis posuerunt, & Laudes Dominicales deficientes addiderunt. Idem sequitur Antiphonarius, quem de Roma apportauit, & videtur conueniens supplementum. Alleluia autem idem Alexander Papa in Sabbato Septuagesimæ ad Vesperam iussit dimitti. Et Leo Papa nonus, de Consecratione, distinct. 1. *Hi duo hymni*, dicit, quod isti duo hymni, *Alleluia*, atque *Gloria in excelsis Deo*, solummodo in nouo testamento inueniuntur ab Angelis decantati, quos pariter in Septuagesima intermittimus. Et in eodem Decreto vide causam huius intermissionis. Benedictini autem & Ambrosiani seruant alleluia vsq; ad Dominicam Quadragesimæ. Vide in Regula, cap. 34. Secundum tempus notandum est, ipsa sancta Quadragesima. Sciendum quod Laodicense Concilium, capitulo quinquagesimoprimo constituit, vt Natalitia Martyrum in Quadragesima non celebrentur, sed eorum commemoratio fiat in die Sabbatorum vel Dominicarum. Et ex Concilio Martini Papæ, & ponitur ibidem in capitulo se-

A quenti, Non licet in Quadragesima Natales Martyrum celebrare: sed tantum in Sabbatis & Dominica pro commemoratione eorum oblationes offerre. Quod hic soli Martyres nominantur, hoc ideo, quia nondum apud antiquos memoria Confessorum adeo celebris fuit. Sancti quoque Patres, vt dicit Micrologus cap. 48. in Toletano Concilio constituerunt, vt Annunciatio S. Mariæ de Quadragesima in 15. Calendas Ianuarij transferretur, vbi annuatim solenniter & conuenienter ante Natale Domini posset celebrari. Vt puta cum omnia illius temporis officia de eadem resonent Annunciatione, vt in Ambrosiana seruatur Ecclesia, in qua eadem Annunciatio solennissime agitur in Dominica ante Natiuitatem Domini. Et præterea in Ambrosiano officio nullum festum in Quadragesima seruatur, prout dicta Concilia statuerunt. Et propterea antiquitus festa Gregorij & Ambrosij ad dies Ordinationis eorum trāsferebantur, Gregorius scilicet ad diem tertium Septembris, & Ambrosius ad octauam Andreæ, & Benedi-
B ctus ad diem Translationis suæ in Iulio. Sed postea annunciatione in Romana Ecclesia ad locum suum redeunte, similiter alij apud nos redierunt. Et exinde retenta est Trāslatio Benedicti, Ambrosius tamen apud Romanos & Mediolanenses remanet in octaua. Sic igitur in istis quatuor festis, memoratis Conciliis est generaliter derogatum: ergo & in reliquis obseruari deberet nec admitti in Quadragesima quodcunq; aliud festum nouem lectionum. B. Petrus ieiunium quadragesimale primus dicitur instituisse, vt supra, sed B. Telesphorus ab eodem septimus constituit, vt clerici septem hebdomadis ante Pascha ieiunarent. Vide 4. dist. cap. Statuimus, & capitulo sequenti. Et B. Gregorius dicit in capitulo sequenti, quod à Quinquagesima propositum ieiunādi suscipiant, & in Quadragesimali tempore nec vxorem ducere, nec conuiuia facere, conueniens est, de pœnitētia, dist. 7. Nec vxorem. Diebus autem priuatis, Quadragesimæ, pensum seruitutis nostræ augmentare debemus in orationibus & operibus bonis, vt omnino tunc efficiamur religiosiores. Et hoc augmentum fit, quia ad
C *Miserere mei Deus*: in septem horis superadduntur 7. Psalmi pœnitentiales, & *Inclina*, vel altero in Sexta adiuncto. Vigiliæ mortuorum cū nouem lectionibus celebrantur. Post Primam, decem Psalmi de Psalterio recitentur, quolibet die decem, bini & bini sub vno *Gloria*, cum Litania, septem Psalmis iterum & orationibus consuetis. Huiusmodi seu alia particularia officia in ipso sancto ieiunio addi debent. Antiphonæ, Responsoria magna, & Versiculi ad Primam, Tertiam, Sextam, & Nonam vbiq; concordant, & continentur in Antiphonario Lateranensi. Sed hæc responsoria fratres Minores male omiserūt. In die Palmarum sunt Antiphonæ decem Nocturnales vndequaq; collectæ. Cæterum Dominicis dicantur ex Psalmista ex causa supradicta. Cætera satis patere videntur ex libris & vsu generali. Tertium tempus est Paschale, quod à numero dictum, Quinquagesima Latine, & Græce Pētecoste in scripturis dicitur. Prima hebdomada, quasi pro vna die computatur. Vnde Psalmi Dominicales ad vigilias per totam hebdomadam, terni & terni distribuuntur. Et hoc seruat totus mundus, &
D testatur Antiphonarius Lateranēsis antiquus, ideo in hoc errauerunt Fratres Minores. Ad laudes per totam hebdomadam quandoq; Antiphonæ dicuntur, vt supra propositione 10. Vesperæ à *kyrie eleyson* inchoantur, cum Psalmis Dominicalibus per tria interstitia, cum cantu Missali & *Magnificat* & tribus orationibus. Et ita B. Gregorius Vesperas huius hebdomadæ ordinauit, vt vidi Romę in pluribus libris antiquis, & eas cum tali initio seruat totus mundus. Quas Vesperas iidem fratres male alterauerunt. *Confitemini* vero, ex Ambrosio per totam dicitur hebdomadam, cuius officium terminatur in Nona sabbati subsequētis. Dominica in octauis Paschæ, sabbato præcedenti, more Romano dicuntur Psalmi sabbatini, Capitulum, Responsorium, Hymnus, & cætera, de historia. Ad vigilias Psalmi Dominicales sub tribus antiphonis, aut sub nouem, si habeantur. In primo Nocturno legitur de Actibus Apostolorum. In secundo Sermo. In Tertio Homilia, vt dixi in propositione vndecima. Responsoria de die Paschæ, & sequentibus. Ad laudes super tres primos Psalmos, tres An-

E tiphonas secundum notas trium primarum Antiphonarum de laudibus Paschæ, super *Benedictus*. Antiphona, *Alleluia, Surrexit*: super *Laudate*, Antiphona per *Alleluia*. Ita habetur in Antiphonario Lateranensi. Cętera prout in libris. Per hebdomadam, Inuitatorium Paschale, dicto hymno legetur Nocturnus cum sola Antiphona, ad notam primę. Lectiones de Actibus, Responsoria de historia: incipiendo à secundo. Simili modo seruatur historia, *Dignus es*: & historia, *Si oblitus*. Et Dominicis ipsis Paschalibus ordine Romano cantatur officium Gregorianum ad Missam, & hoc videtur sequendum. S. Marcus Euangelista, Philippus & Iacobus, & Inuentio, seruantur in Dominica, si in illa euenіant. Non autem aliud festum nouem Lectionum. Ascensio Domini & eius octaua seruantur cū nouem lectionibus sub simili officio. Et Dominica infra, cum totidem, etiam cum Psalmis Dominicalibus sub tribus, vel nouem antiphonis, prout haberi possunt. Nocturnus autem cum Antiphona Nocturnali, de die magis congruenti dicatur.
F Omnes antiphonæ per octauam, dicuntur in Laudibus & ad vesperas, Nec tempore præcedenti, nec per has octauas dicitur, *Te Deum*, nisi seruentur nouem lectiones. In hebdomada Pentecostes, officium videtur satis generale, & ad Laudes & Vesperas dicantur omnes Psalmi. Quartum tempus est quotidianum, quod incipit à Vesperis sabbati post Pentecosten. Super octaua vero Pentecostes, magna est adhuc diuersitas. Cum enim Romani in hac Dominica imponerent historiam Regum, nec seruarent festum Trinitatis: aliquæ Nationes, vt Alemanni, eadem die seruant Octauas Pentecostes, in hebdomada & Dominica sequenti seruantes officium Trinitatis. Alij, vt Gallici, plures illo die plenum faciunt festum Trinitatis, cum Octauis maioribus. Hodiernis vero temporibus Romæ & in Curia Romana, solennis habetur festiuitas sanctæ Trinitatis in octaua supra dicta, quod etiam plures Alemanni cœperunt sequi postea. Per octauam autem S. Trinitatis & Sacramēti seruetur Nocturnus ferialis cum sola Antiphona competenti. Responsoria dicantur secundum ordi-
G nem, nec *Te Deum*, nec *Gloria in excelsis* seruatur, sed, *Ite Missa est*. Omnes Antiphonæ in Laudibus dicantur, & ad Vesperas Antiphonæ & Psalmi feriales. De historiis vsq; ad Aduentum, & officiis Missarum notus est duplex ordo. Vnus, Antiphonæ Sabbatinæ cum lectionibus & Responsoriis: Alter, Homiliarum, Antiphonarum ad *Benedictus & Magnificat*, & ipsius Missæ. In repetendis Responsoriis per ferias, expletis ferialibus, incipiendum est à secundo. Octauæ Petri & Pauli, Assumptionis, & Natiuitatis Mariæ per suos dies, etiam in Dominica non recipiunt historiam, sed Homiliam, Missam de Dominica cum memoria. In Septēbri sunt Responsoria quatuor historiarum, quarum tres per B. Gregorium non sunt completæ, tamen vsus Romanus ex illis facit quatuor historias Dominicales. Aliæ autem Ecclesiæ quamplures, duas faciunt coniungendo inexpletas. Quicquid sit, religiosum est, in quatuor temporibus illius mensis, à nouem Lectionibus vacuis, cantari de tempore, & in Dominicis & aliis diebus taliter aptari, vt omnia percantentur. Nam Romanus vsus, Octaua Nati-
H uitatis Mariæ integre seruata, reliquas omnes festiuitates transfert, etiam festum Matthæi, vt historiæ imponantur. Et licet prius dictum sit adhuc repeto, quod nulla vis est facienda in ordine Responsoriorum seu in versibus eorundem, quia in his raro libri concordant, etiam eiusdem loci, dum tamen cætera omnia honeste & secundum ordinem Canonicum à vobis fiant.

PROPOSITIO XVII.

Quolibet vsu sancti Dei sub diuerso gradu venerantur; partim ex Euangelio, partim ex Vrbe, partim ex generali consuetudine, partim ex patria atque loco.

CONgregate illi sanctos eius, qui ordinauerunt Testamētum eius super sacrificia. Sancti autem Dei omnes, congregati sunt cū Deo Abraham, & eorū nomina scripta sunt in libro vitæ. Eorum autem nomina, quorum notitia

habetur,

A hahetur, & passiones colliguntur in Martyrologio Ecclesiæ non tamen singulos in sacrificis laudis diuinę venerari valemus. Sed ex omnihus aliqui congregari debent & in aliqua Matricula publica annotari, vt ipsos, cum eorum dies occurrerit, debite veneremur. Et hāc Matriculam Calendarium appellamus. Congregate ergo Deo nostro Sanctos suos in Ecclesiæ Calendario, qui ordinauerunt Testamētum Christi super sacrificia laudis suæ, ad quam illi exhibendam omnimode obligamur. In congregando autem dictos Sanctos, imponendi sunt in huiusmodi Calendario Sancti Dei, quos ex sancto Euangelio, seu ex officio B. Gregorij Romano venerari tenemur: necnon & illi, quos Ecclesiæ generalis consuetudo veneratur & colit. Et isti omnium vsu sunt inscribendi, eosq; in Calendario in principio prescripto annotauimus. Et si sancti, Bartholomæus, Amhrosius, Chrysogonus, Martinus Papa, Eustachius, Linus, Chrysanthus & Daria, Septem Dormientes, & si qui sunt alij, apud Rumanos alijs diehus inscribuntur, quam
B apud nos, sedes Apostolica super hoc præcipit, vt in hoc consuetudo regionis obseruetur, extra: de obseruatione ieiuniorum, Consilium. Et de verhorum significatione, Quæsiuit. Et præterea quilibet vsuum in Calendario proprio ascribere debet eos Sanctos, qui in illa terra vel loco specialiter venerantur. Et ne in his & alijs erretur super Calendario Ecclesiæ emendato, recurri consueuit ad Ecclesiam Cathedralem. Et ita præcipitur in Statutis Coloniensium & Leodiensium. Nec in huiusmodi Calendario inscribendi sunt sancti, quos in officio non veneramur. Alias Calendaria fiunt intricata, & simplicihus sacerdotihus datur occasio omittendi officium feriale. Nec præterea cuiquam liceat instituere, ascribendo aliquos Sanctos, vt ipsis fiat singulare officium contra authoritates supra dictas. Sanctis igitur Dei, quos venerari tenemur, sic congregatis & inscriptis, videamus de eorum officiatione. Pro quo notandum est, quod æqualiter omnes venerari nō debemus, nec possumus, nec generaliter est consuetum. Ideo aliqui transeunt suh simplici commemoratione, alij sub tribus
C lectionibus, alij suh nouem. Qui autem ex eis nouem debent habere lectiones, ita sciri potest. Primo namque dies Sanctorum qui à clero & populo celehrantur, siue authoritate Romana siue Diœcesana, necnon duplex festum habentes, cum nouem lectionihus debent obseruari. Et pręterea hi dies Sanctorum, quos Statuta episcopalia cum tot lectionihus præcipiunt obseruādos, similiter cum nouem lectionibus teneantur. Notum est autē, quod festa Domini, & suæ Matris, Inuētionis S. Crucis, duodecim Apostolorum, Natiuitatis Baptistæ, Laurentij, Michaelis, & Dedicationis Ecclesiæ, authoritate Apostolica à Clero & Populo celehrantur. Et similiter generali consuetudine, Patronus Ecclesiæ, Conuersio Pauli, Cathedra, & ad Vincula Petri, Festa Martini & Nicolai, Magdalenæ & Catharinæ. In Statusis autem Coloniensium, Agnes, Georgius, Pantaleon, Decollatio Ioānis, Exaltatio Crucis, Gereon, duodecim millia Virginum, Seuerinus, Cunibertus, & Cæcilia. Et secundum Satuta Leodiensium, Seruatius, Lambertus, Dionysius, & Hubertus, à Clero & Populo celehrari
D præcipiuntur. Et ita quilihet adiungat Festa celehria sui loci. Item ex Constitutione Bonifacij Papæ VIII. Festa principalia duodecim Apostolorum, quatuor Euangelistarum, & quatour Doctorum, sub duplici festo in Ecclesia celebrantur. Generali etiam consuetudine, Barnahas Apostolus, Clemens Papa, Benedictus, Dionysius, Agatha, Agnes, & Cæcilia, diuisio Apostolorum, habent festiuitatem nouem lectionum. Et secundum Statuta Coloniensium, Fabianus & Sehastianus, Ægidius, Lambertus, Dionysius, Mauritius, & Remigius. Et secundum Statuta Leodiensium, Dominicus, Franciscus, Leonardus, & vndecim millia Virginum, nouem obtinent lectiones in suis locis, & Diœcesibus. Et similiter in alijs Diœcesibus, Episcopi suo Clero determinare dehent, quæ festa illi teneantur sub nouem lectionihus obseruare. Nam sicut Episcopi eorum populo determinant eorum festa celebranda, (vt de consecratione, distinct. 3. cap. *Pronunciandum*, extra: de feriis, capitulo *Capellanus*) ita ipsorum Clero, eorum festiuitates debent determinare. Et si in aliqua Diœcesi de-
E terminata non habentur, tunc super hoc discretio magna est adhibenda, vt in hoc attendatur generalis & rationalis ohseruantia totius Diœcesis: Adhibito hoc moderamine, vt non faciliter multa suh nouem lectionihus acceptētur. Nam videmus ex Statutis antedictis, quamuis in locis eorundem multa sint corpora Sanctorum, & plures Sancti locales, vt in Colonia S. Maurinj, S. Eualdi, Eliphius, Heribertus, & alij plures. Et in Leodio Theodardus, Remaclus, Mono, Oda, & cæteri multi (hahuit enim illa Ecclesia triginta Episcopos canonizatos) tamen dicti Episcopi moderati fuerunt in nouem lectionihus instituendis. Et secundum B. Bernardum ad Canonicos Lugdunenses, festiuitates non sunt multiplicandæ: quia hæc frequentia gaudiorum, Patriæ est, non exilij: & numerositas festiuitatum ciues decet, non exules. Et videmus in vsu Carthusiensium, Cistercienſium, Prædicatorum, & cæterorum, quod paucas habent festiuitates singulares seu speciales. Festiuitates enim Carthusiensium speciales sunt, Antonius, Vin-
F centius, Barnabas, Bernardus, Maurinus, Dionysius, vndecim millia Virginum, Catharina, Thomas Cantuariensis, & ratione ordinis, duo Hugones cum festo reliquiarum. Et si obijciatur de vsu fratrum Minorum, omnia sub nouem lectionihus seruante, respondetur, quod quamuis Romani vltra alias nationes plures habent festiuitates, propter pluralitatem localium Sanctorum: tamen dicti fratres extra vsum antiquum Romanum, in nouem lectionihus valde abutuntur, & eorum abusus non est sequendus, sed omnino detestandus, vt per Dei gratiam ex scripturis de Vrbe venturis latius suo tempore declarabo, & infra dicam propositione vicesima secunda. Hoc igitur sit vnum præcipuum & magnum principale, quod honeste & secundum ordinem del.et fieri à vobis, videlicet, vt discrete recipiantur, & secundum authoritatem possihiliorem in locis vestris admittantur locales festiuitates nouem lectionum. Nam vhi de Domino nostro Iesu Christo seruatur vna festiuitas, scilicet Dominicalis, ibi de eodem sex feriæ suhsequuntur. Et quod in hac proportione vnius
G ad sex, dies seruorum suorum festiui & priuati esse debeant, mysterium habemus ex Euangelio. Nam vhi Dominus noster in superiori gradu posuit vnum Apostolum, ibi in inferiori posuit sex discipulos: Et vhi elegit duodecim Apostolos, ibi designauit sexies totidem discipulos. Sexies enim duodecim, faciunt septuaginta-duo, qui est numerus discipulorum Christi. Ipsa enim facta Domini, Præcepta sunt: Quia dum aliqua tacitus facit, quid agere debeamus, innotescit, secundum B. Gregorium in Homilia. Sicut ergo pauci sunt dies Dominici, & multæ feriæ, ac pauci Apostoli, & multi discipuli: ita paucæ dehent esse festiuitates, & moltæ feriæ, seu dies sanctorum trium lectionum. Sit etiam ad hoc summa ratio, vt Psalterium continuetur, in quo principaliter officium existit, vt superius est prohatum. Et si hene computes & ordines, non erunt tot festiuitates in anno, sicut sunt Dominici dies. Quia serui non debent esse supra eorum Dominum, nec discipuli supra Magistrum. Et credendum est, huiusmodi obseruationem magis gratam esse ipsis Sanctis Dei ad fi-
H nem, vt Psalterium, sacra scriptura, officium mortuorum, septem Psalmi pœnitentiales, quindecim Psalmi Graduales, & huiusmodi seruentur iusto ordine, & paucæ fiant festiuitates. Non enim sancti Dei appetunt indehitas laudes, sed vt rationahile fiat ohsequium nostrum. Viso ergo, qui sancti venerandi sint suh nouem lectionihus: videamus, qui sub trihus, seu suh memoria venerentur. Et imprimis notetur, quod omnes illi sancti Dei, quibus in Calendario præmisso Missam ascripsimus, in Gregoriano officio & vbique propriam Missam habent, & omnium vsu suh tribus venerantur lectionibus, nisi concurrant cum maiori festiuitate, qua casu commemorationem habent, & Missam ad partem habere debent. Hi ergo imprimis ad minus cum trihus lectionihus, diehus suis sunt sic venerandi. Ideo in Calendario supra dicto, illis annotantur tres lectiones cum Missa, & earum pauca propriam habent historiam. Præter istos diuersi hinc inde diuersorum vsu cum tribus lectionibus seruantur: vt apud Carthusienses, Polycarpus, Blasius, Petrus Martyr, Cyricus & Iulitta,

Leo, Margareta, Christiana, Nazarius cum aliis, Gervasius, Eusebius, Lucia & Euphemia, Tecla, Fides, Crispinus & Crispinianus: Eustachius cum sociis, Brictius, Columbanus, Linus, Vitalis & Agricola, Silas Apostolus, Saturninus & Eulalia. Et præterea Fabianum & Sebastianum, Inventionem Crucis, Inventionem Stephani, Dominicum, Remigium & Franciscum servant cum tribus lectionibus, quos alij servant cum novem. Aliquos vero servant sub commemoratione, vel quia concurrunt cum maiori, vel infra Octavas maiores, vt Silvestrum, Paulum primum Eremitam, Hilarium, Alexandrum cum aliis, & cæteros cum memoria subnotatos. Diebus autem à festiuitate seu octavis maioribus vacuis, vel servant cum tribus lectionibus sanctos occurrentes, vel officium feriale. Aliquorum tamen vsus, vt Prædicatorum & sequacium, in huiusmodi diebus habent aliquos sanctos inferioris gradus, quos etiam sub commemoratione duntaxat servāt in officio temporali. Et iste & tertius modus commemorationis propter sancti humilitatem. Ecce pono exempla in vsu Teutonicorum de Prussia, qui vltra sanctos propriæ Missæ supra in Calendario inscriptos, servant cum tribus lectionibus, Antonium, Timotheum, * Chrysogonum, Blasium, Vitum & Modestum, Paulinum Nolanum, Pantaleonem cum aliis, Germanum, octavam Laurentij, Bernardum, Ægidium, Lambertum, Remigium. Et cum novem Lectionibus Mauritium cum sociis, Cosmam & Damianum, & sub memoria in officio feriali, Maurum, Emerentianam, Polycarpum, Vedastum, & Amandum, Scholasticam, Albinum, Perpetuam & Felicitatem, Potentianam & Petronillam, Nicomedem, Medardum, Quiricum & Iulittam, Christinam, Donatum, Romanum, Eusebium, Rufum, Euphemiam, Leodegarium, Fidem, Martham, Crispinum & Crispinianum, Narcissum, Quintinum, Leonardum, Martinum Papam, Brictium, Agricolam & Vitalem, Saturninum Episcopum, Eligium, Barbaram, Sabam, octavam Andreæ, Damasum, Lazarum. De Episcopis vero Hierosolymitanis, quia eorum titulus est, Hospitales beatæ Mariæ Hierosolymitani, sub tribus Lectionibus servant dies Simeonis & Alexandri, & sub memoria, dies Matthiæ, Zachariæ & Marci Episcoporum. Collige ergo caussas venerationis Sanctorum. Nam sub novem Lectionibus Sancti venerantur, vel quia à Clero & Populo celebrantur, vel quia habent duplicia festa, vel ex statuto Episcopali, vel æquipollenti. Et sub tribus Lectionibus fiunt, vel quia in officio Romano habent proprium officium Missæ, vel quia ad hunc honorem nullo vsu sunt assumpti & sub memoria transeunt. Vel quia cum maiori concurrunt festiuitate, vel occurrunt infra octavas maiores. Et hi duo modi sunt generales, vel propter eorum humilitatem, quorumdam vsu. Et hunc modum servant plures, vt Leodienses tempore Paschali de sanctis illis, qui propriam non habent Missam. Considerate Domini & Fratres mei quam rationabiliter & quomodo quasi pariliter Fratres Carthusienses ad eremum positi, & Domini Teutonici ad pugnam ordinati, in eorum Religionibus obsequium faciunt salutare, de Sanctis videlicet propter officium temporale Dei summi, paucos eorum sub festiuitate & tribus Lectionibus observantes: quamvis in omnibus tribus Lectionibus vtrique eorum Nocturnum servent iuxta decimam propositionē. Seculares quoque Ecclesiæ communiter diebus quotidianis, Sancto occurrente officium repudiant temporale. In contrarium autem servant Cistercienses, qui similiter aliis vsibus raras habent duodecim Lectionum festiuitates. Alios vero Sanctos quoslibet servant sub sola memoria. Et in hoc præcedunt Carthusienses.

* Chrysostomum.

PROPOSITIO XVIII.

Dies sanctorum novem Lectionum, in morem Dominicalem: trium vero Lectionum, more feriali sunt inofficiandi.

NOn est discipulus super Magistrum, neque servus super dominum suum. Sufficit enim discipulo, vt sit sicut magister eius, & servo, sicut Dominus eius. Mat. 10. cap. Servus gaudeat se esse in domini familia, nec illum decet, vt vltra dominum decoretur. Sanctis ergo Dei, qui sunt servi Domini, iucundum esse debet, si dies eorum officientur proportionabiliter officio, quod de Christo eorum Domino observatur. Vnde dies sanctorum novem Lectionum, qui festiuitates appellantur, sicut Dominicæ de Vespera in Vesperam officiari debent. Et hoc ponit B. Benedictus cap. 43. sic dicens: In Sanctorum vero festiuitatibus, vel omnibus solennitatibus sicut diximus Dominico die agendum, ita agatur: Excepto, quod Psalmi, vel Antiphonæ, vel Lectiones ad ipsum diem pertinentes, dicantur. Modus autem supra dictus teneatur. Hæc ibi. Similiter observationes Sanctorum trium Lectionum sequi debent modum privatum officij ferialis, vt infra declarabitur. Et iste est decor divini officij in vtrisque, vt Dominicalia in festiuitatibus, & ferialia seu privata in diebus sanctorum trium Lectionum, serventur. Et si prærogativæ Dominicales & privilegia novem Lectionum ad dies privatos applicarentur, ex hoc officium deturbabitur, & deordinabitur ipse ordo. Sancti enim Patres valde studuerunt vt in observationibus Ecclesiasticis concordia servaretur, & omnis dissonantia vitaretur. Festiuitates igitur aguntur Dominicali more cum vtrisque Vesperis: in quibus & ad Laudes quandoque Antiphonæ super Psalmos sunt cantandæ semper & vbique, vbi haberi possint, vt supra propositione 10. Ad priores Vesperas, Psalmi feriales cum Antiphonis ferialibus, nisi propriæ habeantur. In Responsorio Vespertino vsus multorum existit, vt in officio duplici, Responsorium ad Vesperas vtrasque cantetur. Et si festiuitas à populo celebretur, ad Vesperam primam servetur. Suffragia, vt in Dominica dicantur, & in solennitatibus abbrevientur. Inuitatorium autem sit solenne, & Hymnus vtique ad Nocturnos cantetur: in quibus super novem Psalmos, novem Antiphonæ omitti non debent. Lectiones & Responsoria sint authenticæ: Responsoria novem cantentur. *Te Deum, Gloria in excelsis, & Ite Missa est* dicantur, quando in Dominica dici possint. Sin autem servus super Dominum non existat, nisi ex dispensatione Domini speciali. Missā communiter de ipsa festiuitate celebrare consuevit. Ad secundas Vesperas, omnes Antiphonæ de Laudibus super Psalmos feriales, repetuntur: nisi festiuitas habeat speciales, sicuti de Apostolis, & secundum multorum vsum de aliquibus aliis quidam servant. Quod si duę festiuitates novem Lectionum seu festiuitas cum Dominica aut vna ipsarū cum die trium Lectionum, in vnum diem concurrant, quarum vtraque plenum per se exigit officium, celebrior ex integro observetur, & alterius memoria tantum agatur. Si autem vtraque plene observanda videtur, altera differatur in diem sequentem: sicut S. Gregorius Papa festum sancti Pauli, post festum S. Petri voluit observari. Nam illam vsurpationem quæ ex duobus officiis in vno die observandis vnum incomposite compingit, videlicet vt vnum Nocturnum de vno festo, & reliquos de alio observemus: Sanctorum Patrum authoritas non admittit, quæ semper in officiis concordiam custodire præmonuit, vt supra: Quia si vtrique eodem die satisfacere niteremur, debita officiorum reuerētia neutrum celebrasse convinceremur. Sic itaque festiuitates convenienter inofficiantur, si proportionabiliter quātum officium permittit, Dominicis adæquentur. In duabus vero festiuitatibus continue occurrentibus, communis Vespera officiari non debet ex integro, vt abusiue quondie faciunt Moores. Sed observandum est, quod dicit Micrologus cap. 35. in hæc verba: Omnes authentici Antiphonarij, secundam Vesperam S. Stephano concedunt ex integro: vnde & reliquis festiuitatibus per annum, hoc exemplo secundam Vesperam ex toto concedimus, etiamsi maior festiuitas subsequatur. Non enim congruum est, vt Psalmos vespertinales tantummodo præcedenti festo, reliqua vero subsequenti tribuamus. Nam sancti Patres nullum nobis inde exemplum reliquerunt, qui potissimum nos concordiam officiorum singulari diligentia servare docuerunt. Summa tamen festiuitas si quando minorem subsequitur, secundam Vesperam prioris festi, sibi ex toto non incongrue vendicabit, vt

Octaua

A Octauâ Domini, secundam Vesperam S. Syluestri. Vesperam quidem de quolibet festo vniformiter perficimus: deinde alterius festi, si necesse fuerit, post *Benedicamus Domino*, memoriam facimus, vt de S. Stephano, & de S. Ioanne obseruamus. Paulis cōsideratiu omnino suo modo habenda est in diebus trium lectionum. Nam sicut nouem Lectiones ad formam Dominicarum obseruātur, ita tres lectiones obseruentur ad modum feriarum. Et hoc bene custodiunt monachi Carthusienses; & Domini Teutonici supradict. in Officio igitur Sanctorum triū Lectionum in omnibus p̄dictis fiunt prostrationes, prout eodem tempore in officio fierent feriali. Ad primam Vesperam, quando locum habet, Antiphonæ & Psalmi feriales dicuntur: Capitulum, Hymnus, Versus, Antiphonæ ad *Magnificat* cum Collecta de ipso Sancto, Suffragia vt in feriali Officio: Completorium & Prima, per totum & cum Psalmu *Miserere*, sicuti in Officio feriali. Inuitatorium autem canitur in tono feriali. Et cantato hymno de Sancto; psallitur Nocturnus ferialis, vt probatur propositione decima:
B Lectiones de sacra scriptura legantur secundum omnes Doctores: Responsoria, Versiculi, & Versus, Antiphonæ ad Laudes &c. seruentur de ipso Sancto: Vigiliæ & Vesperæ mortuorum, Psalmi Graduales & pœnitentiales cum eorum sequelis, sicut in feriali officio obseruentur: *Te Deum & Gloria in excelsis*, nusquam dicantur prout nec in officio feriali, & ita scriptum est, vt supra probatum fuit Propositione decimatertia. Ergo ita tenendum & cantandum. Ad Tertiam, Sextam & Nonam, multorum vsu Antiphonæ dicantur de sancta Trinitate; Missa vero seruatur de ipso Sancto, si propriam habet, sine *Gloria in excelsis*, & cum *Benedicamus Domino*. Et sicut in diebus sanctorum trium lectionum ad preces Completorij Primæ addimus *Miserere mei Deus*: ita Carthusienses ad horas singulas, quia in illis preces habent, in eisdem diebus similem addunt Psalmum. Et in ea parte eisdem diebus, dicti Monachi discrepant ab vsu nostro. Volenti igitur respicere ad
C Officium feriale, facile erit obseruare dies sanctorū trium lectionum. Sed verum est quod tam Monachorum quam nostro vsu in eisdem diebus, tam tempore Paschali, quam octauis maioribus occurrentibus omittuntur preces non solitæ, & cætera prout in Paschali tempore hæc solent omitti. Officium vero Sanctorum trium lectionum, in ipsa Missa terminandum est. Nam vt dicit Micrologus capitulo quadragesimo quarto, iuxta Romanam consuetudinem, nullius Sancti trium Responsoriorum mentionem facimus post Missam, siue illa cantatur ad Tertiam, siue ad Sextam. Immo cum ipsa Missa mentionem Sancti finimus, & reliqua de ferialibus dicimus. In festo autem nouem Lectionum, omnia vsque ad secundam Vesperam de festo agimus. Hæc ibi. Et hunc terminum seruant Carthusienses. Hæc igitur est simplex obseruantia in tribus lectionibus, vt totum fiat proportionaliter modo feriali secundum supra dicta. Sed eam multi multipliciter alterant & corrumpunt. Aliqui enim dies sanctorum trium lectionum distinguūt intitulando per Titulum trium Responsoriorum & aliunde. Alij vero per Titulum, si feria inclusa Dominicæ, vel excepta. Alij per Collectam, & sine Collecta & per Missam & per tres lectiones, cum *Te Deum* & sine Dominica, nouem. Alij cum *Te Deum*, & sine illo, & diuersis alijs modis. In quibus aliquorum abusus ab vniformibus priuatis & particularibus officijs dies Sanctorū trium lectionum absoluit in certis diebus, sicuti in nouem lectionibus obseruatur. Sed omnium vsibus reiectis, pia & religiosior obseruantia esse videtur, sequenda modum simplicem supra dictum: quem Fratres Carthusienses, Domini Teutonici, & solenniores Religiosi approbant & sequuntur. Et credendum est, quod sanctus Pater Benedictus, qui omnium Sanctorum spiritu plenus erat, ab officio Romano noluit omnimode discrepare, sed cum eodem (saluis paucis) se concordare, vnum ad aliud adæquari, modica distantia apparebit.

Cameracēs. Traiectens. Leodiens.
D
In viridi valle.

PROPOSITIO XIX.

Solennitates maiores aliquando officio Vigiliæ præueniuntur, aliquando per octauas extendantur.

VT dicit Alexander Papa tertius, qui cœpit anno Domini 1159. extra. de ferijs, capitulo secūdo, Licet scriptum sit, de Vespera ad Vesperam celebrabitis Sabbata vestra: Festorum tamen principium & finis, iuxta eorum qualitatem & diuersarum regionum consuetudinem debet attendi. Et sicut magnitudo diei exigit, prius incipere, & tardius terminare: Regulares termini, festiuitatum authoritate sanctæ scripturæ ponuntur de Vespera in Vesperam. Sed ex earum magnitudine in officio Vigiliæ præueniuntur citius, & in officio Octauarum latius extenduntur. Ideo de istis duobus consequenter videamus. Officium Vigiliæ obtinent Festa Domini, duo Festa suæ Matris, scilicet Assumptionis, & ex Constitutione Gregorij XI. quando Romam venit, Natiuitatis Mariæ, & dies Ioannis Baptistæ, & Laurentij. Et vt dicit Innocentius III. de obseruatione ieiunij, cap. 2. Omnium Apostolorum Vigiliæ sunt in obseruatione ieiunij celebrandæ: præter Vigilias Apostolorum Philippi & Iacobi, & Ioannis Euangelistæ. Quoniam eorum festiuitates infra solennitatem Paschalem, istius autem intra Natalem Domini celebrantur. Vt dicit Alexander tertius de Verborum significatione, capitulo, *Quæsiuit*: In vigilia beati Matthiæ, nisi in Dominica euenerit, ieiunium celebratur. Hæ autem Vigiliæ, quæ ieiunium habent, consequenter obtinent & Missam. In Antiphonario vero, quem de Roma detuli, in Assumptione Mariæ à Matutinis incipit officium vigiliæ, sicut in Natiuitate Domini videmus. Officium quoque Ambrosianum de maioribus solennitatibus loci, vt Geruasij & Protasij, Nazarij & Celsi, Naboris & Felicis, Simpliciani & Dionysij, & cæterorum localium, etiam in Vigilijs seruat proprium Missæ officium. Quod etiam aliæ nationes de eorum Patronis & similibus præcipuis seruate consueuerunt, vt Leodienses de S. Lamberto, Traiectenses de S. Martino. Pia autem & religiosa consuetudo solennium Ecclesiarum existit, vt sicut ieiunium seruatur in Vigilia, ita & seruitium seruetur in horis temporale, cum memoria sanctorum, si qui tunc occurrant, prout tempore ieiunij facimus in Aduentu & in Quadragesima. Et hoc idem in alijs sanctorum Vigilijs, pro quibus Missa dicitur, pie dicunt obseruandum: quamuis non habeant ieiunium sub præcepto. Missa de Vigilia seruanda est propter ieiunium modo feriali. Et vt dicitur in Micrologo, capitulo quinquagesimoquinto. Hoc quoque in omnibus Vigilijs congrue obseruatur, vt Nona de futuro festo peragatur, si tamen post Missam differtur, videlicet vt postquam de festo per Missam incipimus, nullam deinceps cum Nona dissonantiā officiorum faciamus, quam maxime sancti Patres in dispositione eorundem deuitare studuerunt. Quod si Vigilia in Dominica cadat, officium Dominicale, quod est maius, propter eam non immutatur. Et Missa de Vigilia, vel de Dominica, de mane, vel Sabbato vel alias loco congruo imponatur. Dicto de Vigilijs, quibus festiuitates prius incipiuntur, dicendum est de Octauis, quibus tardius terminantur. Et primo notandum, quod secundum vsus approbatiores, vt Carthusiensium & cæterorum, & prout in pluribus Rationalibus legitur, huiusmodi octauæ sunt duplices, scilicet, maiores & minores, In maioribus octauis prima & octaua dies & Dominica infra, nouem habent lectiones: cæteri autem dies habent tres.

Prima autem octaua dies simili officio celebrantur, vt in festiuitatibus. Dominica autem infra, Officio ab ipso die principali mutuato, seruatur Dominicaliter: quia ad vtrasque Vesperas dicuntur Psalmi de die, & ad Vigilias noctis Inuitatorium, Hymnus, nouem Respūsoria † Laudes, & cætera de ipso die. Et ad tres nocturnos dicuntur Psalmi Dominicales sub tribus vel nouem antiphonis, prout in festiuitate recipi possunt. Lectiones autem sex de historia, quæ tunc legitur cum homilia Dominicali, & *Te Deum*. Ad vtrasque Vesperas & Matutinas, memoria de Dominica. Ad Primam Psalmi, *Deus in nomine*,

E
Leu. 23.
F
Romā antiphonarium attulit.
G
H
for. † lectiones.

A *Confitemini*, & cæteri. Missa de Dominica cum memoria festiuitatis celebretur. Priuatis autem diebus, Inuitatorium erit paruum, & sub Tono feriali. Hymnus autem de festo. Nocturnus vero ferialis sub vna Antiphona de Nocturnis festi, quæ magis congruit recitanda. Lectiones de historia currenti, Responsoria secundum ordinem de ipso die: Primo, secundum vsum Romanum omisso. Et ipsis expletis, iterum à secundo incipiatur. Nec *Te Deum*, nec *Gloria in excelsis* dici debent. vt probatum est propositione decimatertia. Quinque Antiphonę ad Laudes super Psalmos communes teneantur: Ad Vesperas super Psalmos feriales, Antiphonæ quinque de Laudibus, si non dicantur feriales. Cætera officientur de ipso die. In octauis autem minoribus, dieb⁹ singulis intra octauas nulla facienda est mentio de ipsa solennitate: sed ipsa octaua dies tenenda est sub tribus lectionibus, prout tenetur vnum aliquod simplex festum trium lectionum. Vnde scribitur in Micrologo, capitulo quadragesimoquarto, iuxta Romanam authoritatem, nullorum sanctorum Octauas obser-B uare debemus: nisi vnde aliquam certam Traditionem à sanctis Patribus habemus. Eorum quoque quorum Octauas celebramus, nullam quotidianam mentionem per interiacentes dies agimus: quia nullam authoritatem inde habemus, exceptis de sancta Maria & de sancto Petro, quorum memoriam & alio tempore non cessamus frequentare. Et idem scribitur in Rationali, quod dicitur Gemma Ecclesiæ. Festiuitates autem sanctorum nouem lectionum, infra Octauas maiores seruandę sunt cum memoria octauarum. De cæteris autem Sanctis fiat tantum memoria: si tamen propriam Missam habeant, illa cum *Ite Missa est*, cantetur. Huiusmodi autem octauas maiores habent, Natiuitas Domini, Epiphania, Ascensio, Trinitas, & Sacramenti Assumptio, Natiuitas Mariæ, Petrus & Paulus. Minores vero habent Andreas, Laurentius & Martinus, & secundum Carthusienses, Ioannes Baptista. Et addendum est, quod dies priuati infra Octauas maiores reputantur, quasi forent temporis Paschalis. Vnde in eis non seruantur prostrationes, preces cum *Miserere*, & cæ-C tera huiusmodi, quæ Paschali tempore omittuntur, vt etiam faciunt Carthusienses. Qua consideratione plures Alemanni eisdem diebus ad Vigilias noctis seruant tantum tres Psalmos cum tribus Antiphonis, vt tempore Paschali facere consueuerunt. Sed hoc reprobatum est supra, Propositione decima.

PROPOSITIO XX.

Officia mortuorum & Virginis gloriosæ, obligatoria sunt, & ab omnibus obseruanda.

SAncta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur, secundo Machabæorum, duodecimo capitulo, in fine. Et nulli dubiũ, quin totum ad laudem Dei pertineat, quicquid suæ Genitrici digne fuerit impensum, vt dicit beatus Hieronymus in vers. *cogitetis*. Inde est, quod nedum Apostolicis constitutionibus, sed generali omnium nationum consuetudine, officio de vtroq; secundum temporum congruentiam persolui de-D bent. De officio autem mortuorum præcipitur ext. de celeb. Miss. c. Cum cantarat. De officio vero B. Virginis legitur in chronicis, quod Vrbanus II. qui nouem præfationibus prioribus decimam de B. Maria virgine addidit, vt infra dicetur, in Gallias veniens, concilium apud Claremontem vrbem celebrauit; anno Domini MXCVI. de mense Nouembri. In quo statutum est, quod horæ B. Mariæ virginis quotidie dicantur, officiumq; eius diebus sabbatorum solẽniter fiat. Ideo primo aliqua de officio mortuorum disserantur: de quo aduertendum quod idẽ officium omnium more habet Vesperas & Vigilias atq; laudes absq; cæteris horis, necnon officium Missæ. In Vesperis vero, tam in antiphonis quam in Psalmis, vbiq; est concordantia. Et in antiphonis ad *Magnificat* seruatur vsus. In Vigilijs sunt nouem antiphonæ, nouem Psalmi, & nouem lectiones. In Psalmis tertij nocturni, aliqualis vsuum est discrepantia. In lectionibus Romani, Ambrosiani, Benedictini, & quasi omnes vsus concordant, salua variatione IX. lectionis. In responsorijs similiter vsus aliqualiter dis- E crepant. Ideo quilibet teneat suũ vsum. In Laudibus modica differentia existit. Generalis plurium vsus est, vt Vesperæ & Vigilię dicantur die præcedenti, & Laudes die sequenti post matutinas. Et quodlibet dictarum trium horarum cum suis precibus, Psalmis & orationibus terminatur: aliqui tamen Vesperas & Vigilias simul iunctas, vno fine concludunt. Et in dictis tribus officijs seruantur prostrationes, quando illę fiunt in officio principali. Singulares autem esse videntur quidẽ Alemanni, qui lectionibus generalibus cum suis Responsorijs non contenti, alias etiam lectiones cum Respõsorijs confictis nituntur obseruare. Nec tales singulares nouitates Religiosi sequi debẽt, quos communia & facilia decet obseruare. Et sicut dictæ tres horæ suis diebus seruari debent, ita etiam eiusdem officij Missa eisdem diebus debet conuentualiter celebrari. Hoc autem officium intermittitur aliquãdo propter dierum incõgruentiam, vt in hebdomada Paschali, & triduo præcedenti: aliquando propter ipsius Dei festiuitatem: vt in omnibus nouem lectionibus & maioribus † & aliquo- F rum vsu tempore Paschali, & per octauas maiores. Sed in hoc conueniens discretio habeatur. Et vt facilius obseruetur, aliquorum vsus habet, vt psalmodia cum antiphonis, minoribus diebus plane dicantur, lectiones autem & responsoria decantẽtur. In quadragesima vero & Aduentu seruantur nouem lectiones cum responsorijs. Cæteris temporibus secundum ferias tres lectiones cum suis nocturnis dicantur. In diebus depositionum & anniuersarijs defunctorum, nouem lectiones sunt seruandæ. Qui præmissis subtrahere vult, hoc faciat suo iure.

for. † festiuitatibus.

De officio Virginis gloriosæ.

Officium autem Virginis gloriosæ, omnium more habet septem horas sicut principale. Et conuenienter potest sic seruari, vt ad vigilias noctis illud dulce dicatur Inuitatorium, *Aue Maria gratia plena, Dominus tecum*: Hymnus, *Quem terra*. Romano vsu tres nocturni cum nouem suis antiphonis dicuntur secundum ferias: vtpote Dominica, feria secunda, & quinta de primo nocturno: feria tertia & sexta, de secundo: feria quarta & sabbato, de tertio. Et hoc G vbiq; congruit, vt sufficienter iterati, nocturnum non impediant sabbatinum. In lectionibus tribus matutinalibus sunt multæ diuersitates. Aliqui dicunt de Ecclesiastico, *In omnibus requiem*, &c. Aliqui tres paruulas, de sermonibus Augustini. Aliqui tres paruulas sine authore, quarum initium est, *Sancta Maria piarum piissima*. Omnibus reiectis, religiosum videtur, in hac parte sequi Carthusienses, vt de euangelio Luc. I. c. tres legantur lectiones. Prima, *In mense autem sexto missus est Angelus Gabriel*: vsq; ibi, *dixit autem*. Secunda, abinde vsque, *Exurgens autem Maria*. Tertia, abinde finiatur, *Et exultauit spiritus meus in Deo salutari meo*. Et addatur, *Mansit autẽ Maria cum illa quasi mensibus tribus, & reuersa est in domum suam*. Responsoria tria satis sunt consueta. *Te Deum* dici nõ debet, vt probatum fuit propositione 13. Ad Laudes Romano more quinque antiphonæ, *Assumpta est Maria* cum alijs. In capitulis, orationibus & hymnis seruetur vsus. Laudabili more in hoc officio fiunt quædam suppletiones, vt quia in Ambrosiano & Benedictino ad horas dicitur Litania, Kyrie eleison, quam quotidie tantum H in completorio & prima dicimus: Ideo in hoc officio suppleatur, vt ad paruas horas more Benedictino post capitulum absq; responsoriolo dicatur versiculus, & ad singulas horas ante orationem dicatur Romano more *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison, Dominus vobiscum, vel Domine exaudi, Oremus*, Suffragia vero ad Laudes & vesperas fiunt secundum deuotionem. Romani dicunt de eorum patronis Petro & Paulo, & de omnibus sanctis. Aliorũ deuotio ad paruas horas iungit tres orationes de beata Virgine, de Spiritusancto, & de omnibus sanctis. Vnde ad primã, tertiam, sextam, & nonam, in Hymno conuenienter pręmittitur versus, *Veni creator*. Ad quinque autem paruas horas congrue distribuuntur quindecim Psalmi graduales, maxime eorum vsu, qui illos non dicunt ante vigilias noctis. Et Benedictini, qui eosdem Psalmos ad principales certis diebus seruant horas, ordine transmutato in officio beatę Virginis ad primam, tertiam, sextam & nonam dicunt illos Psalmos, quos in eisdẽ horis in eodem officio dicimus

A principali. Ad Vesperas super Psalmos notos dicentur quinque antiphonæ, *Dum esset Rex*, cum alijs, vt dictum fuit propositione 10. & seruant Romani. Et si aliquæ memoriæ in officio principali, ex causa omissæ sunt, & illæ in hoc officio suppleri possunt. Præterea hoc officium in vsu Romano ad Laudes, Vesperas & paruas horas in Aduentu & post Natiuitatem Domini, habet Antiphonas singulares & alias proprietates, quæ ex vsu Fratrum Minorum sciri possunt. Et tempore Paschali in tribus Euangelijs Antiph. *Regina cœli*. Hoc officium intermittitur aliquando propter temporis incongruentiam, vt in hebdomada Paschali & triduo præcedenti: aliquando ne bis dici videatur, vt quando seruitium principale fit de Virgine gloriosa: & aliquando in paucis solennitatibus maioribus: super quo recurrēdum est ad vsum Carthusiensium & similium religionum, & nō ad notas Fratrum Minorum, quæ contra ea quæ Romæ vidi scripta, in hac parte nimis se laxant. Item secundum vsum plurium, singulæ horæ huius officij B siue in choro, siue extra priuatim dicantur, ante horam principalem dicuntur, excepto completorio, quod dicitur post horam principalem. Sed secūdum vsum Fratrum Minorum, qui Romanus dicitur, Matutinū & vespera dicuntur ante, & paruæ horæ dicuntur post horas principales. Omnium vsu generali diebus sabbatinis, quando propria Missa non occurrit, cantatur Missa de Virgine gloriosa, cuius officium in omnium Missalibus secundum tempus anni continetur, de qua scriptum est, quod in illa nec *Gloria in excelsis*, nec *Credo* dici debeat, vt allegatum fuit supra propositione 13. Vt autē diebus sabbatinis seruitium principale fiat de beata Virgine, festo maiore non occurrente, sunt diuersitates. Nam solenniores ecclesiæ & religiosi illud non seruant, ne nocturnus sabbatinus continue omittatur, innitentes rationi Alexandri Papæ tertij, ext. de for. c. 2. in fin. Cum singulis diebus in officio priuato laus persoluitur Virginis gloriosæ. Et isti in eodem priuato officio secūdum ferias dicunt Psalmum & antiphonam trium nocturnorum, vt supra præmisi. Alij vero sunt, C qui omissionem dicti nocturni non ponderantes, dictis diebus faciūt seruitium principale de eadem cum nouem antiphonis atque Psalmis: & isti vniformiter dicunt per totum annum, officium priuatum. Quanquam sit etiam, si ex deuotione sic fieri conueniat, seruitium principale, tamen in illo dictus nocturnus non videtur omittendus, iuxta ea quæ dicta sunt supra propositione 10. Et tunc huiusmodi seruitium fieri possit sine prostrationibus, septem Psalmis, & cæteris, sicut fit tempore Paschali, & infra octauas maiores. Quamuis autem in septimanis vacantibus seruari posset Missa de patrono, tamen huiusmodi laudatio extendi non debet ad horas principales, ne officio feriali præiudicium nimium generetur: nec scripturam, nec exemplum habemus, hoc licite fieri posse.

PROPOSITIO XXI.

Laudabili multorum vsu seruantur etiam certis temporibus alia particularia officia, vt Psalmorum pænitentialium, & gradualium, & in quadragesima totius psalterij, & siqua sunt plura. D

DE laude septem pœnitentialium Psalmorum dictum est supra propositione nona, officium autem eorum congruenter fit hoc modo. Iidem Psalmi absolute incipiuntur, & singulatim cum *Gloria patri* dicūtur. In fine vltimi *Alleluia*, vel *Laus tibi*, versus: *Intret oratio*. Deinde prostrando *Kyrie eleison*, preces maiores, cum Psalmo *Inclina*, & prælibatis orationibus ad hoc recollectis, de omnibus sanctis, pro Papa, pro pace, pro Episcopo, pro Imperatore, contra hęreses, pro familiaribus, pro iter agentibus, pro populo, pro peccatis, pro serenitate, pro viuis & defunctis, & huiusmodi necessitatibus. In vsu Leodiensi sunt 13. hoc autem officium dici debet post primam in diebus trium lectionum extra tempus Paschale, & octauas maiores. Et ita communiter seruatur, vt vidi notatum in quodam ordinario Romano. Sed Innocentius III. mandauit suis capellanibus, vt solum in Quadragesima diceretur, & hoc sequuntur Fratres Minores.

Quindecim autem Psalmi graduales, tripartite dicuntur: primi quinque pro defunctis, sub vno *Requiem æternā*, cum *Pater noster*, versiculo & collecta. Alij quinq; pro nobisnetipsis & amicis nostris sub vno, *Gloria*, cum *Kyrie eleison*, versiculo, & collecta. Reliqui quinque pro omnibus fidelibus similiter dicuntur sicut medij, & hoc officium seruatur à pr[...]atis religiosis, in tribus lectionibus ante matutinas. Pauci tamen illud seruantes, curant etiam seruare dictos septem Psalmos. Sed alij religiosi & seculares, meliori ratione mouentur, qui vtrique officio in hoc satisfaciunt, quia quindecim Psalmos graduales ad quinq; paruas horas in quotidiano officio sanctæ Virginis continuant, & septem Psalmos pœnitentiales suis diebus seruant, & in hoc, seruitium diei alleuiatur, & septem Psalmi non omittuntur. Orationes autem, quas ad quindecim graduales adiungunt in prima & post septem Psalmos, satis sunt suppletæ. Diebus tamen quibus de beata Virgine sit seruitium, principale officium huiusmodi quindecim graduum, congrue locum habet. Et quia in sancta Quadragesima sancti Patres voluerunt officium ecclesiæ cum alijs bonis operibus omnimode augmentari, vt supra propositione 16. Ideo in augmentum diuini cultus eiusdem temporis, diebus ferialibus Quadragesimæ, & nouem lectionibus vacantibus, dicta prima legitur. Psalterium hoc modo recepta cum prostratione venia, incipit sacerdos: *Deus in adiutorium. Gloria, Laus tibi.* E F

Deinde quotidie leguntur decem Psalmi de Psalterio, bini & bini sub vno *Gloria*, post vltimum *Laus tibi.* vers. *Intret*. Deinde litania tota: qua dicta, omnibus prostratis, dicuntur preces maiores, cum septem psalmis & orationibus supra dictis. Et ad, per Dominum, surgant omnes. Alij autem seruant alia officia particularia, tam in Quadragesima, quam in diebus priuatis. Sed officia iam prædicta, iugiter congrua videntur & deuota.

Pręterea Romani in festiuitatibus in quibus volunt solennizare in vigilia, de sero faciunt quoddam officium, quod vocant vigiliam, sub hoc modo: Pulsatis signis, absolute incipitur antiphona, & dicuntur tres psalmi cum G tribus antiphonis, versibus, Pater noster: cum tribus lectionibus & responsorijs, sicut fit in vno nocturno matutinali. Et cantato, *Te Deum*, vel *Te decet*, officium concluditur cum oratione & Benedicamus Domino. In vigilia sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, hoc officium fit in sancto Petro cum nouem lectionibus & suis responsorijs. Et antiqua antiphonaria Romana in dicta Vigilia & in Vigilia Natiuitatis Domini, continent nouem antiphonas cum suis Psalmis & nouem responsorijs ad hoc officium ordinata. Huiusmodi autem vigiliarum officium est bene multiplicatum in festiuitatibus more Ambrosiano, cum cantu processionali ad hoc ordinato. Inde est quod in multis ecclesijs collegiatis plebanus in festiuitatibus in vigilijs de sero cantant matutinas. Officia autem alia particularia, vt sunt processiones, tam festiuæ, quam rogationum, benedictiones diuersarum rerum, ad vsum ecclesiasticum pertinentium, & cætera huiusmodi sunt satis communia atque nota.

PROPOSITIO XXII. H

Ordo sanctæ Romanæ ecclesiæ non ex vsu Fratrum Minorum, sed ex sacris Canonibus, scripturis authenticis, libris nostris antiquis, generalique & locorum proportionali consuetudine colligitur.

CElebris olim & gloriosa erat Romana ecclesia, vt de sub eius pede effluerent aquæ viuæ, & velut ex fonte tam rerum omnium faciendarum, quam ecclesiasticę regulæ emanarent. Inde est quod omnes scripturæ nobis iniungunt, vt illius sequamur authoritatem, & ordinem teneamus. Vnde ait beatissimus Papa Innocētius Decentio Episcopo, & ponitur in epistola Magalonensi supra propositione septima allegata & vndecima distinctione.

Quis enim nesciat, aut non aduertat id, quod à principe Apostolorum Petro Romanæ ecclesiæ traditum est, ac nunc vsque custoditur, ab omnibus debere seruari, nec superinduci aut introduci aliquid, quod aut authoritatem

non ha-

A non habeat, aut aliunde videantur accipere exemplum: Præsertim cum sit manifestum, per omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Aphricam, atque Siciliam, insulasque interiacentes, nullum instituisse ecclesias, nisi eos quos venerabilis Apostolus Petrus, aut eius successores sacerdotes constituerunt. Legant autem, si in his prouincijs alius Apostolus inuenitur aut legitur instituisse. Quod si non legerunt quia nusquam inueniunt, oportet eos hoc sequi quod ecclesia Romana custodit, à qua eos principium accepisse non est dubium: ne dum peregrinis assertionibus student, capitis institutionem videantur omittere. Et adde quę allegata sunt supra propositione tertia. Sed quo ad diuinum officium, hodie omnium credulitas & opinio diuulgatur, quod nullæ ecclesiæ seruent in illo ordinem sanctæ Romanæ ecclesiæ, nisi fratres Minores, nec in aliquorum nisi in ipsorum breuiarijs & libris contineatur, ex eo quia B. Franciscus in regula præcipit, vt clerici faciant diuinum officium secũdum dictum ordinem, vbi Breuiaria habere possunt. Huius autem rei Romę contrariam

B didici veritatem. Nam olim quando Romani Pontifices apud Lateranum residebant, in eorum capella seruabatur Romanum officium, non ita complete sicut in alijs vrbis ecclesijs collegiatis. Immo clerici Capellares, siue de mãdato Papæ, siue ex se officium Romanum semper breuiabant, & sępe alterabant, prout Domino Papæ & Cardinalibus congruebat obseruandum. Et huius officij ordinarium vidi Romæ à tempore Innocentij III. recollectum. Et illud officium breuiatum secuti sunt fratres Minores. Inde est, quod breuiaria eorum & libros officij intitulant, secundum consuetudinem Romanæ Curiæ, non autem curauerunt mores aliarum Ecclesiarum vrbis Romæ recipere & obseruare. Et si dictum officium capellare, debet dici ordo sanctæ Romanæ ecclesiæ, fecerunt quod regula iubet. Sin autem. Aliæ autem nationes orbis Romani libros & officia sua habẽt è directo ab ipsis ecclesijs Romanis, & non à capella Papæ, sicut ex libris & tractatibus Amalarij, Vualfredi, Micrologi, Gemmæ, & cæterorum de

C officio diuino scribentium colligitur euidenter. His ergo præmissis, videamus an dicti fratres, qui singularem vsum cum regula seruãt singulari, an cæteræ nationes & religiosi magis appropinquẽt in diuino officio, ad ordinem sanctæ Romanæ ecclesiæ. Et siue in errore, siue veritate, dico quod vsus fratrum Minorum magis distat à vero ordine Romano, sequendo dictum officium capellare, quod sic deducitur: Secundum beatum August. lib. de Ciuit. Dei. cap. 2. Ordo est parium disparium que rerum cuique loco distribuens dispositio. Et lib. 2. de ordine rerum, dicit, quod ordo est per quem aguntur omnia, quæ Deus constituit. Et lib. eiusdem secundo, Ordo est quo Deus agit omnia quæ sunt. Et super epistolam ad Galatas, Conturbatio est ordini contraria. Quando igitur in diuino officio omnia aguntur secundum quod constituta sunt à Romana ecclesia, & secundum rectam discretionem quodlibet in suo loco distribuitur, tunc est ordo quem præcipit Romana ecclesia. Et vbi contrarium fit, ibi est conturbatio. Sed hæc propinquius fiunt in alijs regionibus & per alias na-

D tiones. Igitur, &c. Minorem declaro in his, quæ nunc occurrunt, & latius Deo dante declarabitur in scriptis ex vrbe vecturis, Primo in legendis & cantãdis Lateranenses & aliæ Romanæ ecclesię habent sermones & homilias integras, passionesque sanctorum, & huiusmodi in copiosa multitudine. Item in antiphonarijs antiquis Romanis habetur cantus de sanctis, Nicolao, Sebastiano, Mauritio. Et responsoria magna ad tertiam, sextam, & nonam in Quadragesima, & Psalmi dominicales ad vigiliã in hebdomada paschali diuisi, & vesperæ paschales per *Kyrie eleison*, ordinatæ, & Antiphonæ in dominicis super *Benedicite* multiplicatæ, & in diuersis alijs locis diuersæ antiphonæ & responsoria. Item in proprijs sanctorũ Missis, eorum officia in diebus eorum ascripta habentur, & cætera multa, quæ vbique per orbem seruantur & habẽtur, sequendo ecclesias Romanas. Sed fratres causa breuitatis capellã sequendo, hoc vel omiserunt, vel alterauerunt. Et eorum modo abbreuiato sæpius legũt de sanctis Chronicas Damasi, vel ex Pontificali. Item sedes Apostolica nobis assignat festa

nouem lectionũ generalia, & de localibus commisit dioecesano mutanda, vt supra propositione decimaseptima. E
Vnde apud omnes religiones & nationes vltra nouem lectiones generales paucæ constitutæ sunt locales, & multæ trium lectionum. Sed fratres hodie omnes eorum sanctos & octauas maiores seruãt sub nouem lectionibus, & nullos sub tribus. Ex qua obseruantia euenit in vsu eorũ continua perturbatio, & magna cõfusio propter transpositiones, quas tã de Dominicis, quam de octauis faciunt. Nam de sex locis vel personis eorũ vsum seruantibus, vix duo in eundem sanctum nonem lectionum eodem die cõcordabunt. Vnde raro propter hoc nocturnum dicũt. Et septem Psalmos & cætera ferialia raro seruant, & sacrã scripturam omnimode in officio neglігũt, & defunctis similiter in officio eorum continuum præiudicium faciunt. Item sedes Apostolica vult hanc proportionem, vt sicut in vrbe seruant sancti Romani pontifices, & alij sancti vrbis locales, ita in aliorum vsu alij seruant sanctos suos locales.

Et sicut Romani non tenentur ad nostros locales, ita nec nos ad ipsorum locales. Sed fratres contra generalem F
consuetudinem huiusmodi, à dicta sede tacite approbatam, in eorum vsu adducunt locales Romanos, vt Higinum, Anicetum, Soterem, Pium, Cletum, Marcellum, Eleutherium, Ioãnem, Felicem, Syluerium, Anacletum, Victorem, Innocẽtium, Euaristum, Pontianum, & Melchiadem Romanos pontifices. Et pręterea Anastasium Martyrem in die Vincentij, cuius monasterium situatur vltra sanctum Paulum, Gilibertum confessorem de Anglia, & sanctos quadraginta martyres de Armenia, qui habẽt Ecclesiam prope Colosseum. Apparitionẽ sancti Michaelis de Apulia, Erasmũ martyrem de Caieto, Rufinam & Secundam virgines & martyres de Laterano, Naborem & Fœlicem de Mediolano, Symphorosam cum septem filijs martyres de Tiburto, pastorem presbyterum & confessorem, qui erat de societate Praxedis & Potentianæ virginũ Romanarum. Susannam virginem & martyrẽ, quæ habet ecclesiam prope thermas, duodecim fratres martyres in die Ægidij, vbi Vrbanus IV. mandauit Ægidiũ teneri sub IX. G
lectionibus. Cerbonium episcopum de Populonia, Gryphonem & Respicium martyres, quorum ecclesiam habent Augustinenses. Festum de niue, vtrasq; dedicationes trium maiorum basilicarum, & Sabam abbatẽ, cuius abbatia stat vltra sanctum Alexium, & non sine mysterio de omnibus prædictis localibus Romanorũ nihil proprietatis habetur in officio Gregoriano, quasi generaliter nõ sint tenendi. Et præter illos in alijs diuersis ecclesiarum vrbis Kalendarijs, vidi alios Romanos Pontifices atq; sanctos quam plures locales annotatos, tam sub nouem, quã sub tribus lectionibus, quos fratres omiserunt. Et quamuis in Kalendarijs vrbis antiquis multi locales sancti sub nouem lectionibus annotentur, tamen in eisdem in numero copioso vidi sanctos ad tres lectiones annotatos. Et in hoc ab initio defecerunt notę fratrum Minorũ, quod non notauerunt sanctos nouem lectionũ, vt sic omnes alios habuissent sub tribus lectionibus: sed indiscrete quędã nota eorum, quam tamen hodie nõ seruant, duntaxat quatuor vel sex sanctos ad tres ponit lectiones, quasi regula eorum H
existat, vt omnes alij sub nouem lectionibus teneantur. Et in hac parte contrauãtur omnibus alijs regionibus & nationibus, & cõtra huiusmodi confusionem IX. lectionum satis scripsi supra propositione 17. Item sedes Apostolica præcipit, vt super diebus sanctorum seruetur consuetudo regionis: sed fratres de prælibatis sanctis seruant contrarium, vt notatum fuit propositione 17. Item sicut fratres seruant festiuitates sanctorum sui ordinis, vt Frãcisci cum maioribus octauis, Antonij Paduani, & sanctæ Claræ, qui non sunt de officio Romano, quare nõ similiter Romani habent sanctos suos locales, ad quos fratres nõ tenentur. Item beatus Gregorius in libro Graduali & Missali sanctis Dei proprias Missas habentibus suos cantus & epistolas cum Euãgelijs in eorum diebus ascripsit, Remissiones faciendo quando iterato dicerentur, prout cõmuniter habent libri seculares: Sed fratres in eorũ libris de toto scripserunt vnum cõmune sanctorum confusum, aggregando introitus per se, deinde cætera per se. Et præterea omi-

ferunt

A ſerunt epiſtolas & euangelia temporales & feriales, quæ in libris Romanis continentur. Item de genuflexionibus & cæremonijs antiquis plura ſimiliter omiſerunt, forte forte quia in capella Papæ non ſeruantur.

Sciendum tamẽ quod Nicolaus Papa III. natione Romanus, de genere Vrſinorũ, qui cœpit anno Domini milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo, & palatium apud ſanctum Petrum, conſtruxit, fecit in eccleſijs vrbis amoueri Antiphonarios, Gradualia, Miſſalia, & alios libros officij antiquos quinquaginta, & mãdauit vt de cætero eccleſiæ vrbis vterentur libris & breuiarijs fratrũ Minorum, quorum regulam etiam confirmauit. Vnde hodie in Roma omnes libri ſunt noui & Franciſcani. Et forma notularum in cantu antiqua, qua tam Ambroſiani, quam Alemanniæ nationes vtuntur, cum pluribus alijs obſeruationibus eccleſiaſticis ab vrbe relegata. In officio ergo diuino ordinem ſanctæ Romanæ eccleſiæ obſeruabimus, ſi fratrum vſu omiſſo, ſacros canones, ſcripturas authenti-
B cas, conſuetudines locorum generales, & in dubijs libros antiquiores ſequamur. Et in alijs particularibus dictam ſeruemus proportionem, vt de ſanctis localibus ſuperius declaratur.

PROPOSITIO XXIII.

Sanctarum Miſſarum Officia Romana eccleſia ſuis Dominicis & ſanctorum diebus fideliter obſeruentur, vt in illis patrum traditiones humiliter cuſtodiantur.

IEſus Chriſtus primus & ſummus pontifex & ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech, nõ quidem Leuiticus, ſed euangelicus, non veteris, ſed nouæ legis in nocte cœnæ pridie quam pateretur in cruce, in memoriam ſuæ mortis inſtituit, & tradidit Apoſtolis formã, & verba conſecrationis ſui corporis & ſanguinis in Euchariſtiæ ſacramento, ſicut ex ſanctis Euangelijs docetur & colligitur euidenter: Nam quoties hunc panem man-
C ducamus, & calicem bibimus, mortẽ Domini annuntiamus. 1. ad Cor. 11. circa finem. Vnde cum dixit Ieſus, Hoc facite in meam commemorationẽ, expreſſe inſtituit hoc ſacramentum, & tacite deſtituit agni Paſchalis typicũ ſacrificium, vt ait Iſidorus ſuper Matt. & ponitur de conſec. diſt. 2. Accipite. De hoc vide quartum Sententiarum diſt. 8. De forma conſecrationis ſanguinis Chriſti, à ſanctis doctoribus verius creditur & tenetur, quod ea ſit forma quæ in canone habetur, qua ex primitiua traditione Apoſtolorum & ſanctorum Patrum eccleſia vtitur generalis. Sũt enim multa adiecta, quæ nullus euangeliſtarum legitur expreſſiſſe, lege ſuper hoc pulchra dicta Innocentij Papæ tertij, ext. de celeb. Miſſ. c. cum Matth. Apoſtoli enim de forma & materia huius ſacramenti, ſicut de Domino Ieſu Chriſto acceperunt, ita & ſeruauerunt, & ſanctæ eccleſiæ tradiderunt, quoad actum celebrandi. Quoad modum ſeu ritum, tempus, locum atq; ornatum ſacrarum veſtium & vaſorum, nõnulla, prout decuit, ordinarunt. Et eorum exemplo atq; doctrina ſimiliter fecerunt ſucceſſores, vnde in geſtis ſextæ ſynodi dicitur, quod Iacobus frater Do-
D mini ſecundum carnem, cui primum tradita eſt Hieroſolymitana eccleſia, & Baſilius Cęſareenſis epiſcopus, tradiderunt nobis Miſſæ celebrationem, de conſ. diſt. 2. Iacobus. Ab initio ſiquidem cum adhuc eſſet nouella eccleſia, Apoſtoli cum ſanctificatione crucis & oratione Dominica, prout in quibuſdam ſcripturis veteribus reperitur, & in quotidianis veſtibus & ligneis calicibus celebrabant. Sed B. Clemens, vt dicit Gemma, tradente beato Petro, vſum ſacrarum veſtium ex lege ſuperpoſuit. Sanctus Soter natione Campanus, qui cœpit anno Domini CXXV. interdixit mulieribus ſanctas veſtes altaris cõtingere, & incenſa circa altaria deferre, diſt. XXIII. ſacroſanctas. Vnde non niſi à ſanctis hominibus veſtimenta ſacra contingantur, nec alijs vſibus cõmodentur, de conſ. diſt. 1. c. Iuſtum, &c. Veſtimẽta, nec nuptiarum prætenditur ornatibus. c. d. Ad nuptiarum. Sanctus Zephyrinus XVI. Papa, vitreis vaſis: Sanctus vero Vrbanus Papa primus, argenteis conſtituit celebrari, de conſ. d. 1. vaſa. De quibus ſanctus Bonifacius epiſcopus & martyr interrogatus, an in vaſis ligneis liceret

E conficere, Reſpondit, quondam ſacerdotes aurei erant & calicibus ligneis vtebantur: & nunc econtra. In his autem ſicut & in reliquis cultibus, magis & magis per incrementa temporum decus ſuccreuit eccleſiarum. c. vaſa. Vnde etſi non ex argento, ſaltem ex ſtanno, non ex ære vel aurichalco fiat calix. c. d. Et calix. Sanctus Stephanus natione Romanus, qui cœpit anno CCLVIII. præcepit, vt veſtimenta eccleſię quibus Domino miniſtratur, & ſancta ſint & honeſta, in c. veſtimenta, ſupradicto. Sixtus II. qui cœpit anno 261. conſtituit, vt Miſſa ſuper altare celebraretur, quod antea nõ fiebat. Fœlix I. natione Romanus, qui cœpit anno Domini 266. conſtituit ſuper memorias martyrum Miſſas celebrari. S. Syluester I. natione Romanus, qui cœpit anno Domini 315. conſtituit, vt diaconi dalmatica vterentur in eccleſia, & pallio linoſtino eorum læua tegeretur. Primo ſiquidem ſacerdotes ante caſularum vſum, dalmaticis induebantur. Poſtea vero cum caſulis vti cœpiſſent, dalmaticæ diaconibus ſunt conceſſæ. Item conſti-
F tuit vt ſacrificium altaris nõ in ſerico panno aut in tincto ſed in puro lineo ab epiſcopo conſecrato celebretur, ſicut corpus Domini in ſindone linea munda ſepultum fuit, de conſ. d. 1. Conſulto. De dicto Vrbano legitur, quod aquã admiſceri cenſuit, ſicut & apoſtolica traditio docuit de hoc, de conſ. diſt. 2. c. 1. & tribus c. ſeq. nec vna coniungantur, vt in c. didicimus. c. diſt. B. Bonifacius I. natione Romanus, qui cœpit anno Domini 425. interdixit ne moniales ſeu quęcunq; mulieres ſacra vaſa ſeu pallas altaris contingerent. Et qualiter ſacræ veſtes lauari debeant, dicitur in c. Nemo per ignorantiam. de conſ. d. 1. De hora Miſſæ celebrandę S. Teleſphorus martyr natione Græcus, qui ſucceſſit Sixto anno Domini 139. conſtituit in nocte natiuitatis Miſſas celebrari & hymnum angelicum ſolenniter decantari. Reliquis vero temporibus ante horam tertiam illas minime celebrandas: quia & eadem hora Dominus crucifixus eſt, & ſuper apoſtolos ſpiritus ſanctus legitur deſcendiſſe, de conſ. diſt. 1. nocte. In quadrageſima autem hora veſpertina c. d. ſolẽt. Similiter eadem hora ſeu in no-
G ctis initio in ſabbatis quatuor temporũ, & in ſabbato ſancto. 65. diſt. Secunda partibus, &c. Ordinationes. Celebrationes enim ordinum iuxta decreta ſanctorũ Patrum, tam ſero fiebant in ſabbato, vt potius Dominicę, quam ſabbato adſcriberentur. Vide Microlog. c. 29. Ex hac antiquitate hodie ſeruatur, vt diebus ieiuniorum Miſſa in Nona dicatur, & alijs diebus ad tertiam. Et ſi ambo cõcurrant. Miſſa de feſto ad tertiam feſtiue dicitur, & de ieiunio ad Nonam. Et ita fit Romæ, & in Colonia. In Collegijs ſeruatur vt maior Miſſa dicatur ante vltimam horam ante prandium, & ſi occurrãt duæ, primæ ante penultimam horam imponitur. De præſentibus autem neceſſarijs, infra tangetur. Presbyter cum ſe parat ad Miſſam, iuxta Romanam conſuetudinem decantat Pſalmos. Quam dilecta, Benedixiſti, inclina, Credidiſti, Kyrie eleiſon, Pater noſter Et ne. verſ. Ego dixi. verſ. Conuerte, verſ. Fiat miſericordia, verſ. Sacerdotes, verſ. Protector noſter, verſ. Domine exaudi. Oratio, Aufer: alia. Actiones, ſecundum Micrologum, c. & 23. Eo introeunte ad altare, cantatur antiphona
H ad Introitum, quæ abinde in Romano, hoc nomen, & in Ambroſiano, nomen *Ingreſſa* meruit habere. Cœleſtinus primus natione Romanus, qui cœpit anno Domini 428. in ordine XLI. conſtituit vt pſalmi Dauid c. & l. ante ſacrificium canerẽtur antiphonatim ex omnibus, quod ante non fiebat, niſi tantum epiſtola beati Pauli, & ſanctum euangelium recitabatur. Ex hoc inſtituto excerpti de Pſalmis Introitus, Gradualia, Offertoria ante ſacrificium, cõmuniones inter communicandum cum modulatione ad Miſſam in eccleſia Romana cantari cœperunt, ſecundum Sigibertum & alios in Chronicis.

Non autem intelligendum, ꝗ Cœleſtinus primo introduxit Pſalmos dici particulatim ante ſacrificium, immo ab initio diu ante eſi à patribus ſunt ſeruati. Vnde Caſſianus lib. 3. de inſtitutis monachorum c. decimo. Verum nec hoc quidem ignorandũ, die Dominica vnam tantummodo Miſſam ante prandiũ celebrari. In qua pſalmorum atque orationum ſeu lectionũ pro ipſius collectæ vel communionis Dominicæ reuerẽtia ſolennius aliquid impen-

dentes,

A dentes, in ipsa tertiam sextamque pariter cosummatam reputant. Quoties igitur idem à diuersis constitutum reperitur, intelligi debet, quod posterior constitutum vel obseruatum à prioribus, vel innouauit & authorizauit, vel emendauit, declarauit, publicauit, aut quid simile fecit. Ecce de epistolis & euangelijs legitur, quod successores Apostolorum, epistolas & euangelia legi statuerunt. Vnde præcipitur in canonibus Apostolorum & ponitur de cons.dist.1. Omnes vt fideles ad sacramenta solenniter conuenientes, scripturas Apostolorum & euangelium audiant, & in oratione vsque in finem Missæ perseuerent. Alibi scribitur, quod epistolam & euangelium Alexander Papa ad Missam legi constituit. Item B. Hieronymus presbyter Cardinalis epistolas & euangelia, vt hodie habet ecclesia, collegit & ordinauit, vt in libro qui Comes dicitur, habetur, & ipse ait scribens ad Constantium episcopum. Et Damasus Papa, vt nunc moris est, legi censuit. In Ambrosiano autem officio copiose habentur per totum B annum Epistolæ & euangelia, sæpe cum Romano officio concordantes, & sæpe differentes. Idem etiam officium in festiuitatibus & Dominicis pulchrum seruat ordinem: Nã ad Missam post gloria in excelsis, & Kyrie eleison ter: Deinde legitur prima lectio de veteri testamento cum responsorio, quod Psalmelum vocat, & nos Graduale: Secunda de nouo Testamento cum Allelu ia & versu, vt Romani. Tertia de sancto Euãgelio, ante quod & post quod cantantur antiphonæ, quæ dicuntur ante Euangelium & post euangelium, quibus carent Romani. Officium autem Ambrosianum longe præcessit Romanum, vt supra Propositione 12. Et qui videt Ambrosianum, aperte cognoscit quod cantus Missæ, epistolæ & euangelia, & plures orationes, responsoria & antiphonæ, & cætera officia, recepta sunt ab illo. Et huius signum est, quia cantus concurrentes vtrobique sunt eiusdem toni, vt introitus, Gaudeamus, vtrobique est primi toni. Sed nota Ambrosiana est fortior, durior & magis extensa. Reuertamur igitur ad C initium Missæ. Sanctus Damasus Papa natione Hispanus, qui cœpit anno Domini CCCLXX. præcepit vt presbyter confessionem faceret antequam accedat ad altare. Sacerdos igitur paratus veniens ad altare, Romano ordine dicit antiphonam, Introibo, cum Psalmo, Iudica, & facit confessionem, quam Micrologus c.23. breuiter sic ponit: Confiteor Deo omnipotẽti, istis sanctis, & omnibus sanctis, & tibi frater, quia peccaui cogitatione, locutione, in opere, in pollutione mentis & corporis. Ideo precor te ora pro me. Misereatur tui omnipotens Deus, & dimittat tibi omnia peccata, liberet te ab omni malo, & conseruet te in omni opere bono, & perducat nos Iesus Christus filius Dei viui in vitam æternam, Amen. Indulgentiam & remissionem omnium peccatorum nostrorum, tribuat nobis omnipotens & misericors Dominus. Amen. Huic confessioni concordant prædicatores, & dicunt: Absolutionem & remissionem &c. quæ verba ex euangelio sumuntur.

Quodcunque solueris &c. Quorum remiseritis &c. In Romano officio introitus cantatur cum versu de Psalmo, Gloria patri, & repetitione, quod non fit de ingressa Am-D brosiana. In Graduali B. Gregorij ad Introitus annotantur semper duo versus de Psal. sicut hodie obseruamus de Requiem. Aliqui scripserunt, quod ex statuto Cœlestini, totus psalmus olim cantabatur. Sed quod B. Gregorio ascribitur, quod introitus modulando composuit intelligendum est quod multos introitus ex psalmis addiderit: quia valde multi ab Ambrosio sunt recepti. *Gloria patri*, Nicena synodus cõposuit de consec.d.1.de hymnis. Sed Damasus Papa ad psalm. cantari censuit Kyrie eleison. Syluester Papa de Græcis sumpsisse scribitur. Quod Greg. Papa ad Missam instituisse dicitur. Sciendum quod Græci & Ambrosiani multum ad Horas frequentant Kyrie eleison. Et in missa Ambrosiana dicitur ter Kyrie eleison in tribus locis post *Gloria in excelsis*, & post euangelium, & in fine Missæ. In Romano dicitur nouies in vno loco, cum Christe eleison, quod Græci & Ambrosiani non dicunt. Item Ambrosiani ad eorum Kyrie eleison, ad *Gloria in excelsis*, ad *Credo*, ad *Sanctus*, vnicam fac iunt notam. Et de *Gloria in excelsis*, & *Sanctus*, in graduali B. Gregorij Romæ paucæ sunt notæ. Et credendum quod plures notæ secularium super illis sine authoritate existant. Ideo humilitati locorum vestrorum congruere videtur, vt super illis sequeremini Carthusienses. E

De laude angelica dictum est supra propositione 13. Microlo. c. 2. & c. 45. dicit, quod capitur in omni festo, quod plenum habet officium, hoc est, nouem lectiones, nisi in Aduentu, die Innocentum, & LXX. In his tamen diebus secundum Microlo. c. 45. natalitia Apostolorum & festa sanctæ Mariæ, *Gloria in excelsis*, recipiunt iuxta Romanam consuetudinem. Sed in hoc secundum prudentiores, statur consuetudini regionis, nec post meridiem legitur dicendum, nisi in cœna Domini, vbi chrisma conficitur, & in sabbatis Paschæ & Pentecostes. Sacerdos deinde ad populum versus, dicit, *Dominus vobiscum*, quod est sumptum de veteri testamento, scilicet de libro Ruth. *Et pax vobis*, de nouo testamẽto & de Euangelio accepta Responsio. *Et cum spiritu tuo*, de epistolis Pauli. *Amen* vero, de Apocalypsi, quæ Apostolicus ordo, tradente Domino, dici docuit, & Clemens Papa seu Anacletus dici constituit. F Ambrosiani in Missa sæpius dicunt, Dominus vobiscum, & cum spiritu tuo, absq; versione, & Oremus. Notandum secundum Micrologum ca. 2. quod hæc verba plures exigunt respondentes, & vnum salutantem. Sicut enim pluribus salutantibus inepte respondetur. *Et cum spiritu tuo*, ita incongrue salutatur per Dominus vobiscum nullo vel vno tantum adstante.

Vtiq; beatissimi Patres Apostolici, Anacletus quidem à beato Petro quintus, & Soter, de quo supra, in ordine decimustertius, eorum decretis firmauerunt, vt sacerdos semper vel tertius esset, dum Missas celebraret, de consec. dist.1. c. Hoc quoque statutum est.

Non enim solus presbyter Missarum solennia, vel alia diuina officia potest sine ministri suffragio celebrare, de fil. presb. in fin. Zacharias vir apostolicus, in ordine nonagesimus tertius, constituit ne sacerdotes ad celebranda Missarum solennia cum baculo intrarent, nec velato capite altari adstarent, de cons.d.1. Nullus episcopus. Sancti G quoq; Patres in Aurelianensi concilio, c.3. constituerunt, vt ad salutationes sacerdotis non solum clerici & Deo dicati, sed & omnis plebs consona voce respondeat, secundum Microlog. c. 2. Flectamus genua in ieiunijs quatuor temporum, præter Pentecostes, in feria quarta ad priorem orationem: in feria sexta ad principalem, & in sabbato ad quatuor priores orationes dicitur. In illa de camino, genuflexio more trium puerorum prætermittitur, qui statuam gẽtilium adorare noluerunt. Et iuxta Romanum Ordinem, in Missis quadragesimalibus post salutationem genua flectimus. Idem fit in vtraque oratione feria quarta post palmas. Sed has genuflexiones fratres omittunt, quia in capella Papæ non fiunt. Sequitur oratio, quæ specialiter, collecta vocari videtur. Illa namque apud Romanos fit super populi collectionem dum colligitur, vt procedat de vna ecclesia in aliam ad stationem faciendum, vt in die Cinerum apud sanctam Anastasiam. Oratio, Concede, quando statio est ad sanctã Sabinam, Et apud sanctum Adrianum in die Assumptionis, Oratio, Veneranda. Et in H die Natiuitatis Mariç, Oratio, Supplicationem seruorum, quando iuxta constitutionem Gregorij Papæ, litania exit à sancto Adriano ad S. Mariam maiorem. Et has duas collectas, quia non capellares Fratres sine causa omittunt. Iuxta Romanum autem Ordinem, vt dicit Microl. c. 4. non nisi vnam orationem ante lectionem dicere debemus, vt Amalarius à multis in prologo libri sui de officijs se ab ipsis Romanis didicisse fatetur. Hoc vtique & institutio officiorum exigere videtur, vt sicut ad vnã Missam, vnam tantum lectionem & vnum Euangelium legimus, & vnum introitum immo vnum officium cantamus, ita & vnam orationem dicamus. Sed plures illas adeo multiplicant, vt auditores ingratos efficiant. Sed sapientiores obseruant, vt in Missa aut vnam, aut tres, aut quinque, aut septem dicant: vnam propter Romanam traditionem: tres, quia Dominus ante passionem ter orauit: quinque propter quinquepartitam eius passionem: septem, quia sancti Apostoli septenarium Dominicę orationis, ad con-

secra-

A secrationem eorundem mysteriorum, frequentasse leguntur. Vsu Leodiensi vltra quinque non dicuntur.

In Natiuitate Domini, Romani ad Missam secundam orationem de S. Anastasia adiciunt: quia tunc stationem in Ecclesia eiusdem Martyris agunt: Et in hoc illos imitamur, licet non eandē adiectionis occasionem habere videamur. Sed Rabanus Moguntinus Archiepiscopus in libro sacramentorum à ministris Ecclesiæ S. Petri in Roma sciscitatum se refert, quando in Missa plures orationes occurrunt, vt in dicta Missa secunda, & in Dominicis quibus festa recoluntur, quot orationes soliti essent celebrare ante epistolam.

Et responsum sibi dicit vnam tantum, vnde dicit à scripto S. Ambrosij & S. Augustini se didicisse de ordine orationum in Missa: In dicta scilicet Missa, in loco vbi corpus S. Martyris requiescit, dicatur oratio de S. Anastasia iuxta Romanum morem. Et vbi hoc non reperitur, dicantur de Incarnatione. Eodem modo in cæteris festiuitatibus, & in B omnibus alijs diebus, quibus celebramus Missas per annū secundum eum. Inde est quod in antiquioribus libris eodem die Missæ sunt duplicatæ. Vt in inuentione S. Crucis, in die S. Augustini, Decollationis Ioannis, omnium Sanctorum, & cæterorum.

Ex vnitate ergo Missæ quotquot sint orationes, prima semper per se est dicenda, etiamsi sint tantum duæ secundum Romanum ordinem & vsus approbatiores. Scimus etiam quod Ambrosianum officium in Missa dicit quatuor orationes: Primam, super populum post ingressam: Secundam, post Euangelium super sindonem: Tertiam, ante præfationem, sicut nos: sed illam alte dicit: Quartam, post cōmunionem: & hunc numerum seruamus in Quadragesima, licet non hoc ordine. Et post primam orationem dicit, *Gloria in excelsis*, dein Kyrie eleison: sed nos ordinem conuersum seruamus, post introitum, Kyrie eleison & *Gloria*, deinde orationes dicentes. Orationes autem Missæ copiose B. Ambrosius ordinauit, & S. Gelasius post eum auxit.

De ipsarum authoritate dixi supra propositione 13. In C Euangelio præcipitur, vt patrem in nomine filij petamus, & accipiemus. Ideo pene omnes orationes, *Per Dominum* concludimus. Paucissimæ pro competentia sensus, alia conclusione finiuntur. In qualibet conclusione memoriam S. Trinitatis obseruare solemus. Romanus ordo & antiquissima exemplaria nomen Dei sic interponunt, vbi dicitur: Qui tecum viuit & regnat Deus in vnitate Spiritus sancti. Et Ambrosiani adhuc seruant.

Sed moderni postea subiungunt, & hæc subiunctio apud Romanos & nationes alias hodie tantum inualuit, vt antiqua traditio sine scandalo locum habere non possit. Secundum Romanam authoritatem, nulla oratio, *Per eum qui venturus est*, concluditur, nisi per quam diabolus adiuratur. Quando oratio dicitur, omnes adstantes secundum antiquam sanctorum Patrum traditionem, in signum confirmationis, Amen, subiungere debent, vt communem orationem quam sacerdos pro omnibus Domino obtulit, confirment. Vnde & in ipsa secreta, *Per omnia sæcula sæculorum*, altius dicit, vt præmissa oratio, per Amen, à populo D confirmari possit. De lectione & Euangelio supra dictum fuit. Romani ex ordine Ambrosiano solam lectionem admittunt, nunc de veteri, nunc de nouo Testamento cum Responsorio & Alleluia. Et hodie, vt dicunt, Ecclesiæ plures ciuitatis Mediolanensis ex more Romano sola lectione cum Alleluia contenti sunt. In Ecclesia tamen maiore semper seruatur ante dictus decor, quem in Romano officio in quatuor Missis Natiuitatis Domini duntaxat receptū videmus. Vnde aliquæ Ecclesiæ Italianæ in tribus Missis ipsius diei Graduale post primam interponunt lectionē, morem B. Ambrosij imitantes. Et in vigilia Graduale diuidunt, primam partem post primam lectionem, & versum post lectionem secundam decantando. Fratres tamen nostri has primas lectiones à Romano officio amouerunt in sex ferijs quartis ante Sabbata ordinationum. In Romano duæ sunt lectiones cum duobus responsorijs. Et Microlo. c. 32. dicit, quod feria secunda & quarta post Palmas, duæ lectiones cōtinuatim, vt in Natiuitate Domini, leguntur. Gradualia & Alleluia Ambrosius in suo officio multa ordinauit. Et Gregorius ad Missam tam illa, quam alia in Romano officio imposuit. Abbas Nokerus sequētias aliquas proneumis de Alleluia cōposuisse dicitur, quas Nicolaus Papa ad Missam cantari cōcessit. In antiquis libris Romanis vidi aliquas sequentias, multi autem multas introduxerunt. Quilibet gaudet de suis nouitatibus. Securius videtur, in illis sequi Carthusienses & Cistertienses. Iubili autem seu neumata gradualium & de Alleluia, resecandi non sunt, nisi cum illorum loco sequentiæ decantarentur. Solis subdiaconibus Romana authoritas concedit, vt sacris vestibus induti, epistolam legāt, vt dicit Microlog. c. 8. 34. dist. Si subdiaconos. Nam B. Hormisda à B. Petro Papa quinquagesimus tertius, cap. 3. illum deponit, quicunque non ordinatus, officium ordinati vsurpauerit: quod vtiq; nec ex ecclesiastica consuetudine vnquam promeruit. Canones etiam alios, nisi ad hoc ordinatos, in Ecclesia legere, vel in publico psallere, vel Alleluia dicere, vel aliquem exorcizare in diuersis Concilijs prohibuerit. Sed de epistola [con. De 6. & ho.] dicti cap. vt clerici dicunt, vt ibi. Nihil autem obstat, quin sacerdos in Missa inferiorum ordinum officia, si necesse fuerit, expleat: quem & omnes inferiores obtinere constat, qui & in Missa sacris vestibus est indutus, sine quibus altari, iuxta Romanū ordinem, ministrare non debemus. Vnde congruentius ipse epistolam & Euangelium legat, quam hoc per inordinatum expleri permittat. Anastasius primus natione Romanus, qui cœpit anno Domini 304. mandauit, vt cum sancta Euangelia in Ecclesia leguntur, nullus sedeat: sed omnes Dominica verba intente audiant, & fideliter adorent de cons. dist. 1. Apostolica. Quæ reuerētia, vt aiunt, & Apostolicæ lectioni apud Græcos exhibetur, vt dicit Microlog c. 9. Diaconus autem cum Euangelium legit iuxta Romanum ordinem, in ambone vertitur ad meridiem, vbi & masculi conueniunt. Sacerdos vero in altari ad sinistrum cornu legit, vt in dextra parte expeditior sit ad oblationes suscipiendas & sacrificium perficiendum. Sed vt diaconus similiter ad Aquilonem se vertat, vsurpatio iam hodie inoleuit, vt quasi pro ordine teneatur. De hoc Micrologus. latius d., c. 9. Ordo quoque præcipit, vt Euangelium lecturus, in fronte & in pectore sibi crucem faciat. Item præcipit Romanus ordo, vt incensum cum luminaribus præcedat Euangelium, cum ad altare seu ad Ambonem portatur. In Euangelijs Dominicalibus & plurium festorum, sæpius adinuicem discordant Ambrosiani, Romani, & aliæ nationes. In quibus libros nostros antiquos imitamur, non vtique Sedi Apostolicæ, si aliter insserit, præiudicantes. Symbolum Nicenum, id est, Credo in vnum Deum, S. Marcus natione Romanus, successor Syluestri, qui cœpit anno Domini cccxxxix. vel xl. statuit, vt post Euangelium in Ecclesia alta voce dicatur. Deinde eiusdem symboli forma, quam Græcorum & Latinorum confessio prædicat, & quam post Nicenum Concilium sancti patres tradiderunt in sancta & vniuersali synodo secunda apud Constantinopolim celebrata tempore beati Damasi Papæ circa annum Domini 387. idem sanctus Papa in solennibus diebus ad Missam cantari instituit & iuxta Canonem cantari debet in omnibus Dominicis per totum annum in omnibus festiuitatibus Domini, & S. Crucis, S. Mariæ, sanctorum Apostolorum, omnium Sanctorum, dedicationis Ecclesiæ, nec immerito, quia de his singulis in eodem symbolo aliqua repetitur commemoratio. Item per octauas Paschæ & Pentecostes, quæ cum die principali, pro vna festiuitate computantur. Et vt dicit fœlicis memoriæ Innocentius tertius de celeb. Miss. c. Consilium. In profestis diebus cum Missarum solennia in honorem beatę Virginis celebrantur, hoc symbolū in Romana Ecclesia non cantatur, vt inter solennitatē & cōmemorationē differentia ostendatur. Ex quo sequitur, quod per alias octauas maiores cantari nō debet. An autem in die octauarum in diebus S. Michaelis, Natiuitatis Ioannis Baptistæ, Mariæ Magdalenæ, Marci, Lucæ & Martini, sit cantandum, opiniones sunt & argumenta. Et quidem Angelus & Virgo, Martyr, præsul sine Credo. In prima aūt & secunda Missa noctis Domini, nō cātatur, etiamsi doctum sit, vt festiuius in Missa maiori suscipiatur. Genuflexio, quam quidam ad verba, Descendit de cœlis,

A inchoant &in verbis, Et resurrexit, terminant nullo exemplo probatur.

Concilium enim Nicenum genuflexionem Dominico die interdicit, de cons. dist. 3. Quoniam. Et alijs præcipuis festiuitatibus fieri non debet, de fer. c. ij. In hoc symbolo decantando religioni vestræ non congruit modus secularium per notas fractas. Sequimini ergo monachos Carthusienses, à quorum consortio non estis seiuncti, vt supra allegabatur. Offertorium autem quod inter offerendum cantatur, quamuis à prioribus populi consuetudine in vsum Christianorum venisse dicatur, cum quis specialiter addiderit officiis nostris, vt quædam Chronica dicunt, aperte nō legimus, sicut & de antiphona quæ ad complendum dicitur, possumus fateri, cum vere credamus priscis temporibus Patres sanctos obtulisse in silentio vel communicasse. Quod etiā hactenus in sabbato sancto Paschæ obseruauimus, sed diuersis modis & partibus per tempora decus Ecclesiæ processit, & vsque in finem augeri non desinet. Alibi vero offertoria B. Gregorio adscribunt. Verum

B est autem, quod multa recepta sunt ab officio Ambrosiano & B. Gregorio, qui plura alia ordinauit, & omnibus versus quamplures annotauit, qui tam Romæ, quam in libris nostris continentur.

Quibus hodie resecaris, offertorium eo morosius percantatur. Finito autem Euangelio, statim est offerendum de cons. dist. 1. Omnis. dum & offerenda cantatur, quæ nomen de oblatione mutuauit: Nam ordine præpostero deinceps offertur, postquam proposita oblatione in altari sacerdos populum hortatur ad orandum. Sanctus Alexander natione Romanus, Papa quintus à B. Petro, qui cœpit anno Domini CXXI. Præcepit vt panis tantum & vinum aqua mixtum, in sacrificio Domini offeratur, quia de latere Domini sanguis & aqua simul perfluxerunt de cons. dist. ij. In sacramentorum. Vnde S. Cypri. In calice inquam Dominico, aqua vino deesse non debet, ne populus qui per aquam iuxta Apocalypsin significatur, à Christo separatus esse videatur, ead. dist. j. ij. iij. & iv. Præcepit etiam idem Alexander Papa, vt hæc oblatio ex azymo fieret im-

C modica quantitate, dicens: Quanto paucior, tāto potior. Rursusq; præcepit populum adspergi aqua cum sale exorcizata & benedicta, de cons. dist. iij. Aquam. In componēda oblata in altari, est duplex modus: vnus Romanus, quē seruant Itali & Alemanni cum duobus corporalibus, quorum vtrunq; pure lineum debere esse de consec. dist. j. Consules. Gallici vero cum vno tantum. Iuxta Romanum ordinem, secundum Micrologum, ca. x. Oblata in corporali posita, calix ad dextrum collocatur, quasi sanguinē Domini suscepturus, quē de Dominico latere credimus ꝓfluxisse.

Gallicani vere, calice de plica vnius corporalis cooperto, oblatam ponūt ante, quod etiam multi faciunt cū duobus ministrantes. In quibusdam Chronicis legitur quod Leo primus, de infra, constituit, vt finito offertorio, super oblatam incensum in memoriam mortis Christi ponatur. Idem alibi scribitur, statutum in Concilio Rothomagensi Microlog. cap. 9. dicit, Romanum ordinem non concedere, vt oblatio in altāri thurificetur, quod Amalarius à mul-

D tis in prologo libri sui de officiis, Romanos deuitare fatetur, quamuis modo à præli baris, immo pene ab omnibus, vsurpetur. Romanus ordo, vt dicit Microlog. c. xj. nullam orationem instituit ante Secretam. Iuxta Gallicanum autē ordinem, composita oblatione dicit sacerdos: Veni sanctificator omnipotens æterne Deus, benedic hoc sacrificium tuo nomini præparatum, per Christum Dominum. Et inclinatus ante altare, non ex aliquo ordine, sed ex ecclesiastica consuetudine dicit: Suscipe S. Trinitas hanc oblationem, quam tibi offerimus in memoriam passionis, resurrectionis, ascensionis Domini nostri Iesu Christi, & in honorem S. Dei genitricis Mariæ, S. Petri, & S. Pauli, & istorum atq; omnium sanctorū tuorum, vt illis proficiat ad honorem, nobis autem ad salutem: Et illi pro nobis dignentur intercedere in cœlis, quorum memoriam agimus in terris. Per Christum. Erectus autem Presbyter, populum hortatur ad orandum, dicens: Orate pro me. Quod Leoni Papæ adscribitur. In dicta oratione, Suscipe, Natiuitas Christi commemorari non debet, cum secundum Apostolum, in eiusmodi sacrificio non Natiuitatem Domini, sed mortem E

eius annunciare debeamus. Et si diligentiores ordinis obseruatores in huiusmodi orationibus multorum consuetudini cedant, superflua tamen summopere deuitant. Vnde Prædicatores, alijs omissis: tres tantū articulos ponunt. Nam præmissis versiculis, Quid retribuam, & Calicem: In accipiendo vtrumq; quando vtrumq; tenetur eleuatum, breuiorem dicunt orationem: Suscipe S. Trinitas hāc oblationem, quam tibi offero in memoriam passionis Domini nostri Iesu Christi, & præsta, vt in conspectu tuo tibi placita ascendat, & meam & omnium fidelium salutem operetur æternam: Per Christum. Item de profundis inclinati. In spiritu humilitatis &c. Et tertio versiculo, Orate fratres, vt meum pariter & vestrum in conspectu Domini sit acceptum sacrificium. Ambrosiani hoc loco habent prolixas & plures orationes. Secretæ orationes dicuntur eo ordine quo & primæ. In Ambrosiano dicuntur alte. Post secretam orditur sacerdos præfationem in Canonem, in qua superni ciues merito commemorantur, quia ibi adesse creduntur. Vnde & angelicus hymnus subsequitur. Sursum corda, F

de Ieremia: Gratias agamus, de Apostolo est sumptū. Ideo aūt sacerdos, vt dicit B. Cyprianus, ante orationē præfatione præmissa, parat fratrū mentes, dicēdo, Sursum corda: vt dū respōdet plebs, Habemus ad Dominū, admoneamur, nihil aliud se, quā Dominū, cogitare debere, claudatur cōtra aduersarium pectus, & soli Deo pateat, nec ad se hostē Dei, tēpore orationis venire patiamur, de cons. distinct. 1.

Quando autem stamus, Præfationes, vt dicit Gemma, Dionysius Areopagita putatur composuisse. Ambrosius librum præfationum ordinauit, ex quo in Lombardica multæ præfatioes allegantur. In qualibet autem Missa Ambrosiani officij, propria decantatur præfatio. B. autem Gelasius I. de quo supra propositione xi. tractatus & hymnos in morem B. Ambrosij composuit, & inter cætera præfationes & orationes cauto & limato sermone fecit. In antiquissimis etiam nostris Missalibus multæ continentur. Pelagius autem primus natione Romanus, qui cœpit anno D. LVIII. G

nouem præfationes in sacro catalogo decreuit tātummodo recipiendas, de cons. dist. 1. Inuenimus. Sed Sigibertus hoc ascribit Pelagio 2. Vrbani. II. qui cœpit anno Domini 1088. antiquis nouem præfationibus decimam de B. Virgine addidit in concilio Placentiæ celebrato anno 1095. quæ habetur 70. dist. Sanctorum. De altero eius concilio in Francia, dixi supra propositione 20. Generale est præfationum, vt eorum temporibus & diebus in omni Missa continuentur, vbi propria non habetur. Ar. de celeb. Missæ. Consilium, vt præfatio de Natiuitate vsq; ad Epiphaniam, nisi in die Ioannis, & Octauis de Epiphania per octo dies, de ieiunio à die cinerum vsq; ad Palmas tam in Dominicis, quam in earum ferijs, vt dicit Microlog. c. 50. In die Palmarum & quatuor diebus sequentibus de S. Cruce: de resurrectione, à Vigilia Paschæ vsque ad ascensionem: Et de ascensione, abinde vsque ad Vigilias Pentecostes. Et de S. Spiritu, abinde vsque ad Trinitatem, & quoties de S. Spiritu recolitur. De S. Trinitate, quoties de ea cantatur, & per suas octauas. Et dominicis diebus intra Trinitatem & Aduentū, tam in Missa dominicali, quam in festo nouem H

Lectionum cantantur. Et hoc seruant Anglici, Alemanni, & multæ nationes. Et Microlog. c. 60. dicit hanc præfationem ex authoritate Romana in diebus Dominicis frequētandam. Sed Fratres sequuntur breuitatem capellarem: de sacramento, & per octauas iterantur præfatio de Natiuitate Domini, de S. Cruce, de B Virgine, & de Apostolis, quoties de illis celebratur, & per eorum octauas continuantur, & de Euangelistis repetitur. Sixtus primus natione Romanus, successor Alexandri, qui cœpit anno Domini cxxix. constituit, vt hymnus, Sanctus, Sanctus, Sanctus, ante sacrificium diceretur, dimidium de Esaia, dimidium de Euangelio sumemus. Item constituit, ne sacra vasa tangerentur nisi à ministris Domini consecratis, de cons. dist. 1. In sancta Apostolica.

De hoc supra latius dictum est: hūc hymnum & ipse sacerdos dicere debet, ne sua prece se priuet, qui & suas & aliorū voces angelicis laudib. admitti in præfatione deprecabatur. Orationē, quā Canonē siue Actionē ꝓpter regu-

larem sa-

A larem sacramentorum confectionem Romano more appellamus, quis composuit, aperte non legimus, nisi quod beatus Gregorius quendam Scholasticum illum composuisse testatur. Hic Scholasticus creditur fuisse beatus Gelasius. Multa tamen eidem canoni à sanctis prælibatis successiue inserta legimus, prout in sequentibus colligitur, tã ex decretis, quam ex gestis Pontificum Romanorum. Sanctus Clemens primus natione Romanus, ante consecrationem orationem instituisse dicitur: Vnde, Te igitur clementissime pater, à quibusdam ei attribuitur. Sanctus Alexander, de quo supra, ipsius Dominicæ passionis commemorationem interseri iussit. Vnde orationem, Vnde & memores, quidam ipsi attribuunt. De signis autem, quæ super oblationem à diuersis diuersæ fiunt secundum Micrologum cap. 14. nos ab Apostolica sede potissimum formam sumere decreuimus.

Vnde totius Christianæ religionis ordinẽ & originem suscepimus. Nam & illi sedi nostro tẽpore Deus gubernatorem, **B** reuerenda inquam, memoriæ Gregorium papam imposuit, qui sub decẽ suis antecessoribus à paruo Romæ nutritus & eruditus, omnes Apostolicas traditiones diligẽtissime inuestigauit, & inuestigatas studiosissime in actũ referre curauit. Hunc ergo doctorem religione & authoritate præcipuũ, immo Apostolicam traditionẽ per ipsum in considerandis mysteriis potissimũ imitari decreuimus, sicut nos ipsi per ipsum & episcopos qui eum imitati sunt, accepimus imparem numerum semper in dispensatione signorum super oblationem obseruamus, videlicet vnam crucem vel tres, vel quinq; faciendo. Et hoc vtiq; non sine certi causa mysterij: nam in vno & tribus, trinum & vnum Deum intimamus: In quinq; autem, quinq; partitam domini passionem significamus. Merito autem impar numerus in ecclesiasticis officiis frequentatur, quia nunquam in duo æqualia, vnitate impediente, diuiditur, sicut vnitas sanctæ ecclesiæ nullatenus eã in duo secari patitur. In primis vbi dicitur, Hæc dona, hęc munera, hęc sancta sacrificia, tres tantum cruces super panem & vinum cõmuniter **C** facimus, nec vnquam panem à calice separamus in consignatione, nisi vbi separatim nominantur in canone. Ita autem illa cõmuniter signamus, vt erecta pars crucis tantum super panem, transuersa autem super calicem protẽdatur. Nam & erecta pars crucis, corpus dominicum sustinuit: transuersa autẽ, ipsius brachia distendit. Vnde & calix cõgrue sub brachia eius collocatur, quasi de latere Dominico sanguinẽ Domini suscepturus. Romana authoritas nomina viuorũ fidelium internumerare permittit. In primo Memento, & in secundo, nomina defunctorum, vt infra dicam. Recitatio autem publica nominũ ante preces, inhibetur ead. dist. c. fin. Microl. c. 13. dicit, quod secundum antiquiores & emendatiores sacramentarios, in canone superfluunt sequentia verba: Primo ibi, & rege nostro, & omnibus orthodoxis atque catholicæ & apostolicæ fidei cultoribus. Num in sequenti oratione, omnium viuorum commemoratio est concessa? Item illa. Pro quibus tibi offerimus, quia offerentes nõ nisi in tertia persona scripti reperiuntur. Item pro circunstantium, habet circum astan**D**tium. Item in oratione, Vnde & memores, superfluit eiusdem. Item in secundo Memento, sic habet: Memento etiam Domine & eorum nomina, qui nos præcesserũt cum signo, &c. Sed hoc antiquæ Romanæ traditionis exercitio, iam non sine scandalo locum habere videtur, quod iuxta Apostolũ & Euãgelium, deuitare debemus. Nimis autem temerarium videtur, vt nos antiquo canoni ad libitũ nostrum adiiciamus, nisi quæ à sanctis patribus adiecta vel adiicienda esse cognouimus, præcipue cum inter sanctos patres nulli aliquid adiecisse legãtur, nisi qui & Apostolica authoritate prædití, hoc facere potuerunt. Optimum ergo videtur, vt in hac causa terminos patrum nostrorum nõ excedamus, nec nos Apostolicæ authoritatis reos efficiamus, si quod soli Apostolicæ competit potestati, canonem nostris interpositionibus præsumimus augmentare.

Siricius Papa natione Romanus, qui cœpit anno Domini 388. secundum quædam Chronica instituit in canone Missæ, Communicãtes & memoriam venerantes, &c. Aliorum autem sanctorum nomina annumerare non debe**E**mus, nisi quos antiquitus descriptos in canone reperimus. Excepto, secũdum Microl. c. 13. in oratione post Pater noster, vbi iuxta ordinem quantumlibet sanctorum nomina internumerare possumus. In summis quoq; festiuitatibus quædam canoni in illo loco, vbi dicitur, Communicantes, vel hãc igitur oblationem, interponimus, quæ tamen ex antiquioribus & emendationibus sacramentariis interponenda esse didicimus, videlicet in natali Domini, in Epiphania, in Cœna Domini, in pascha, in Ascensione & Pentecoste. Et hęc in suis tantum diebus principalibus interponi debent. Et sex diebus, per quos festiuitates Paschę & Pentecostes sunt extensæ. Gregorius III. natione Romanus, qui cœpit anno 731. in Basilica B. Petri oratorium faciens in honore omnium sanctorum, adiecit in canone, *Quorum solennitas hodie in conspectu tuæ maiestatis celebratur. Domine Deus noster, in toto orbe terrarum*: quod quia specialiter ad illam pertinet celebritatem, non est canoni, qui generaliter dicitur, annotatum. Principium orationis, Hanc **F** igitur, quod ascribunt S. Leoni Magno, de quo infra B. autem Gregorius I. adiecit, Diesque nostros in tua pace, vsque, Per Christum, vt omnes scribunt, & dicetur. De verbis autem consecrationis institutis dictum est supra. vbi ad Decret. Innocentij III. fuit remissum. Sacerdos autem humiliationem Christi vsque ad mortem crucis nobis indicat, quando se vsque ad altare inclinat, dicendo: Hanc igitur oblationem.

Et statim in sequentibus narrationem de dominica passione orditur: quousque iuxta altare se inclinans, Christum in cruce inclinato capite spiritum tradidisse signat. Et ibi. Vt nobis fiat corpus & sanguis: subauditur, hæc oblatio. Et hic congrue super vtrunque tres cruces facimus, licet quinque dictiones ad hoc aptas habemus, ne quinarium, de quo supra, excederemus, & quintam crucem super calicem quasi quinti vulneris indicẽ, vnde sanguis cũ aqua profluxit, competenter faceremus. In canone igitur Passio Domini potissime cõmemoratur, iuxta Euangeliũ.

Hoc quotiescunque &c. Apostolum. Quotiescunque **G** igitur, &c. Vnde sacerdos secundum Microl. cap. 16. per totum canonem in manuum expansione, tam mentis deuotionem, quam Christi in cruce extensionem præsignat, iuxta illud: Expandi manus meas tota die. Digiti ergo pro superflua cautela non semper contrahantur: male enim cauti sumus, si Christũ imitari summopere non studemus. Congruit ergo vt manus infra canonem expandamus obseruato, ne quid digitis præter corpus Domini tangamus, nec manus remittere debemus, nisi sanctæ cruces fuerint faciendæ. In oratione, Supra quæ, Leo I. natione Tuscus, qui cœpit anno Domini 443. in ordine 47. & in homiliis declarandis multũ valuit, vt omnia chronica dicunt, addidit, Sanctum sacrificium, immaculatam hostiam, Ad orationem, Supplices te rogamus, profunde est inclinandũ. Et hic supplenda sunt sanctorum dicta, quibus adstruitur, totam curiam cœlestem, scilicet virginem gloriosam, choros angelorum, omnesque sanctos tempore cõsecrationis adesse. In Memento secundo post mortẽ Christi, sequitur memoria mortuorũ: quia nec alij defuncti commemorãdi sũt, nisi qui in Christi morte redẽpti, in Christo hãc vi**H**tam finierũt. Vnde in cõcilio Cabilonẽsis scribitur, & ponitur de cons. d. 1. visũ: quod memoria faciẽda est pro spiritib. in omnibus Missarũ solenniis loco cõpetenti. Et hũc morẽ antiquitus ecclesia tenuit, vt hoc ipsum ex dictis B. August. confirmatur. Sacerdos in verbis, *Nobis quoq;* vocem exaltans, centorionem designat, qui visa morte Christi, voce exaltata dixit: Verè filius Dei erat iste. Sancti martyres hic & superius, non ordine quo passi sunt, inscribuntur. Vnde notari potest, quod canon ab eodem, vel tempore eodẽ, nõ fuerit ordinatus: Quatuor hæ cruces super calicẽ fiunt, & quinta in eius latere iterũ vt prius, ad laterale vulnus dominicum signandũ. Vnde calix iuxta Romanum ordinem ex eodem latere tangitur. Incõgrue autem, secundum Microl. cap. 17. duæ cruces in latere fiunt, quia in latere Christus nisi vnum vulnus habuit. Sed reuerẽdæ memoriæ Gregorius Papa fecit, vt prædiximus, quod B. Anselmus Lucensis Episcopus ita ab eo se didicisse testatus est. Et hoc ita semper obseruauit, nobisq; itidem seruandum firmissi-

A firmissime inculcauit, secundum Microl. Hic in Ambrosiano fit confractio, & cantatur Antiphona, quæ ex eo confractio appellatur. Ad, per omnia sæcula sæculorum, corpus cum calice leuatur, & statim depositum cooperitur: quia & Ioseph Domini corpus in cruce leuauit, & in sepulchro depositũ lapide operuit. Hucusq; calix pro cautela opertus videbatur. Deinde magis pro mysterio operitur: quia sicut Christus tres dies coopertus iacuit in sepulchro, & ita & nos corpus dominicum & calicem cooperimus quousque tres articulos orationis expleamus, vtpote Dominicæ orationis præfationẽ, dominicam orationẽ, & illam quæ sequitur, quæ embolis dominicæ orationis nũcupatur. Gregorius I. natione Romanus, Doctor egregi⁹, in ordine 61. qui cœpit anno Domini 592. inter multa vtilia quæ ecclesiæ fecit & instituit, antiphonariũ regulariter centonizauit, & vtiliter cõpilauit. Kyrie eleyson à clero ad Missam cãtari pręcepit: Alleluia ex Hierosolymorũ ecclesia, in vsum Romanæ ecclesiæ extra Septuagesimã cantari
B fecit, & à Septuagesima vsq; ad Pascha, *Tractus*. In canone, *Diesq; nostros in pace tua disponas*, vsq; ad *Per Christum Dominum nostrum*. Et post canonem consecrationis, *Præceptis salutaribus moniti*, superaddidit, & Dominicam orationẽ se adiecisse in registro suo asserit, vbi quibusdã inde murmurantibus, humili responsione satisfecit, Inconueniens esse asserens, vt oratio quam Scholasticus cõposuit, super oblationem diceretur, & illa prætermitteretur quã ipsi apostoli ex institutione dominica in confectione eorundem sacramentorum vsitasse creduntur. Præceptis salutaribus &c. Pater noster &c. Libera nos &c. Domine ab omni malo, præsentibus, præteritis & futuris, & intercedentibus beata & gloriosa semper virgine Dei genitrice, & beatis Apostolis Petro, & Paulo, atq; Andrea. (Hic nominet, secũdum Microl. cap. 23. quotquot sanctos voluerit, cum omni * s.) Da propitius pacem in diebus nostris, vt ope misericordiæ tuæ adiuti, & à peccato simus sẽper liberi. Hic patenam accipiat, & osculatam deponat, secundũ Microlog. & ab omni perturbatione securi, hic & ad, per Domi-
C num, super patenã fit confractio, primo à latere dextro, ad designãdã dominici corporis percussionẽ: Deinde maior pars in duo frangitur, secundũ Microl. cap. 17. Vna pars in calicẽ mittitur, Vna à sacerdote ante calicis participationẽ sumitur, & tertia communicaturis seu infirmis dimittitur.

Quid istæ partes significent, dicit Sergius Papa de consec. dist. 2. Triplex. & lib. 4. Sentẽt. dist. 12. Gallicano autem more super calicẽ fit confractio. Particula missa in calicem, Romano ordine sub silentio dicit sacerdos: Fiat cõmixtio & consecratio corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi, accipientibus nobis in vitam æternam, Amẽ. Beatus Innocentius Papa I. natione Albanensis, in ordine 43. qui cœpit anno Domini 407. constituit pacẽ dari post confractionem sacramẽtorum, de cons. d. ij pacem. Et cõgrue pax datur ante cõmunionem, quia iudicium sibi mãducat & bibit, quicunq; non prius fratri suo repacificatus, communicare præsumpserit. Cum adstãti pacem damus, dicere solemus. Pax tecum, Respõsio. Et cum spiritu tuo. Sergius I. natione Syrus, in ordine 87. qui cœpit anno Do-
D mini DC. LXXVII. constituit, vt in tẽpore fractionis Dominici corporis, Agnus Dei à clero & populo decantetur: videlicet vt ille nobis propitietur, qui pro nobis innocens oblatus est. Inclinatus autem dicit, antequam cõmunicet, Domine Iesu Christe, qui volũtate patris cooperãte spiritusancto per mortem propriam mũdum viuificasti, libera me per hoc sacrosanctum corpus & sanguinem tuum, ab omnibus iniquitatibus & malis meis, & fac me tuis inhærere mandatis, & à te nũquam in perpetuum separari, qui cũ patre. Cũ distribuit eucharistiam, dicit: *Corpus & sanguis Domini nostri Iesu Christi proficiat tibi in vitam æternam. Amen.*

Omnes debent communicare, & interim cantatur Antiph. quæ de cõmunione nomen mutuauit, cui & psalmus subiungendus, secundum Microlog. cap. 18. Cum gloria patri, si necesse fuerit. Et hæc antiphona semper habet eũdem psalmum cum introitu, si non habet proprium, ex quo sumpta videatur. Romæ in antiquis libris huiusmodi versus annotantur. In Ambrosiano appellatur transitorium.

E Orationem, quam inclinati dicimus, antequam communicemus, non ex ordine, sed ex religiosorum traditione habemus, scilicet: Domine Iesu Christe, qui nobis. Itẽ & illud, Corpus & sanguis Domini nostri Iesu Christi, quod dicimus, cum aliis Eucharistiam distribuimus. Sunt & alię multæ orationes, quas quidem ad pacem & cõmunionem priuatim frequentant: Sed secundum Microlo. cap. 18 diligentiores antiquarum traditionum obseruatores, nos in huiusmodi priuatis orationibus breuitati studere docuerunt, potiusq; publicis precibus in officio Missæ occupare voluerunt.

Nam B. Innocentius Papa scribens B. Augustino & Aurelio episcopis, asserit, quod nos plus communibus & publicis, quam singularibus & priuatis orationibus proficere poterimus. Non est authenticum autem, quod quidam corpus Domini intingunt, & intinctum pro complemento communionis populo distribuunt.

F Nam ordo Romanus contradicit, & Iulius quoq; Papa in ordine XXXVI. Episcopo Ægypti scribens, huiusmodi intinctionem penitus prohibet, & seorsum panẽ & seorsum calicem iuxta dominicam institutionem sumenda docet. Vnde & B. Gelasius Papa in ordine II. scribens quibusdam Episcopis, excommunicari illos præcepit, quicũque sumpto corpore dominico, à calicis participatione se abstinuerũt, nam & ipse in eodem Decreto asserit, huiusmodi sacramentorũ diuisio sine grãdi sacrilegio prouenire non poterit. Postquam omnes cõmunicauerũt, dicit sacerdos sub silẽtio hanc orationem iuxta Romanum ordinẽ: Quod ore sumpsimus, mente capiamus, & de munere temporali fiat nobis remedium sempiternum. Qua finita, sequitur oratio, siue orationes post cõmunionem dicẽdę, quæ eodem numero & ordine orationibus ante lectionẽ, siue secretis ante præfationem dictis, debent respondere. Quæ vtique orationes non pro his qui communicaturi sunt, sed qui iam communicauerunt, iuxta proprietatem sui nominis agunt: ergo & ante ipsas communicare nõ negligunt, quicunque earundem orationum benedictione
G foueri desiderant. His ita finitis, subsequitur, *Benedicamus Domino*: siue, *Ite missa est*. Si tamen ad festum fiunt, quod Gloria in excelsis habere debuit: respõdẽt omnes, *Deo gratias*, iuxta Apostolũ pro collatis beneficiis agentes. *Ite missa est*, à quo Missa nomẽ accepit, de veteri testamẽto sumitur, vbi scilicet Pharao populum ire iussit, siue vbi Cyrus populũ à Babylone ire pręcepit. Benedicamus Domino, sumptum est de psalterio: *Deo gratias*, de Apostolo, Et hæc dici Leo Papa constituit. Benedictionem Episcopalis Martialis Episcopus Apostolorũ discipulus, ex magisterio Apostolorũ tradidit, quas probabile studiũ seruientiũ auxit, Ambrosius dicere cœpit. Isq; mos ex eo vsquequaq; conualuit. Apostolicus autem hanc tãtum, quę finita Missa dicitur, dicit. Finitis omnibus osculatur altare, dicens: Placeat tibi sancta Trinitas obsequium seruitutis mei, & præsta, vt hoc sacrificium quod oculis tuæ maiestatis ego indignus obtuli, mihi & omnibus pro quibus illud obtuli, te miserante, sit propitiabile, Per Christũ Dominum nostrũ. Exuens se vestibus sacris, cantat hymnũ trium puerorũ. Vnde
H sancti patres in 4. Toletano, cap. 14. decreuerunt, vt sacerdos excommunicationi subiaceret, qui eũdem hymnum post Missam dicere neglexerit. Psalmum quoq;, Laudate Dominum in sanctis eius, in gratiarũ actione subiungens, Kyrie eleyson, Pater noster, vers. Confiteantur tibi Domine omnes. vers. Exultabunt. vers. Exultant iusti. vers. Non nobis. vers. Domine exaudi orationem meã. Deus qui tribus pueris. Oratio, Actiones nostras. Videmus ex præmissis, quã curiose omnia in sancto Missæ officio seruãda sunt constituta & authẽtice introducta, quæ omnia nos mouere debẽt, ne officia Romana à suis locis sine causa mutem⁹, aut aliter quam scripta sunt, obseruemus. Nã B. Alexãder, cuius supra mẽtionẽ fecim⁹, ait: Sicut hæc oblatio omnes alias pręcellit, & potior est cęteris, ita poti⁹ excoli debet & venerari, de cõs. d. 1. nihil. Excolamus igitur & veneremur sanctas Missas Gregoriani officij, & ante oĩa Missas Dominicales cũ earũ glorificationib. omnino dieb. dominicis, nisi maior festiuitas impediat, honorem⁹: nec eas ponam⁹ sub tristitia feriali Missę igitur Dominicales inter Pascha &

Penteco-

A Pentecoſten, inter Octauas maiures, & quando vigiliæ ſanctorum in Dominica occurrunt, & ſi quæ ſint aliæ in eorum dominicis cum debitis glorificationibus imponantur: nec putandum ſufficere, vt in feria dominicalis lætitia obſcuretur. Epiſtolæ & Euangelia, quas à Romana habemus Eccleſia, non omittantur, Miſſæ aliæ propriæ & ſpeciales cum dominica & alijs feſtis occurrentes, primo mane vel alias hora congrua ſuppleantur. Miſſa pro primo mane in diebus Ioannis Euangeliſtæ, Ioannis Baptiſtæ, & Laurentij, & ſi quæ aliæ ſint, non negligantur. Quando autem eodem die beatus Gregorius duplices ordinauit, vt in vtroque feſto S. Crucis, in die Auguſtini, in die decollationis, in die omnium ſanctorum, & ſi quæ aliæ ſint, illæ omnino in aliquo loco ſuppleantur ipſo die. Et hoc obſeruetur, quoties propter maiorem feſtiuitatem occurrentem, Miſſa Gregoriana locum ſummum nequit habere

B

GREGORII PALAMÆ, ARCHIEPISCOPI THESSALONICES, PROſopopœiæ, id eſt, ex habitis per fictionem perſonarum orationibus, ſtilo mixto, dialogico & maxime iudiciali, confirmatio; Quid mens in iudicio contra corpus contendens coram iudicibus, dicere poſſit.

Ic eſt impius ille & ſchiſmaticus Gregorius Palamas Epiſcopus Theſſalanicenſis Romanæ Eccleſiæ perduellis, de quo accipe dignum elogium, quod vir diſertiſſimus Gennadius Scholarius Epiſcopus Conſtantinopolitanus in defenſione quinque capitum Concilij Florentini cap. 5. ſect. 13. in recentiores Græcos inuectus hiſce verbis protulit: Græcos quamuis flagitioſiſſimos, & ſtultiſſimos, ſi ſolum aduerſus Latinos dicant, omnium ſapientiſſimos arbitramini, ô vos Græci ſchiſmatici. Inter alios quidem multos quendam qui vocatur Palamas, & Epheſi Marcum, hominem nec ſatis mente compotem ſed tumidum ſapientiæ oſtentatorem, nulla virtute vel ſanctitate ſubnixos, quia loquuntur ſolum, & ſcribunt contra Latinos, extollitis & celebratis, eorumque imagines exornatis, feſtumque agentes diem colitis ac veluti ſanctos adoratis. Hæc ille. Gregorius Acyndinus Græcus libros ſcripſit aduerſus imperitiam Gregorij Palamæ. Agit de hoc Acyndino Gretzerus in notis ad Ioannem Cantacuzenum. Ioannes Beccus Conſtantinopolitanus Epiſcopus collegerat epigraphas ſeu ſententias pro proceſſione Spiritus ſancti ex patre & filio. Sed Gregorius Palamas ediderat refutationem earundem ſententiarum Ioannis Becci, At Beſſarion Cardinalis Nicænus inſignem Apologiam pro Becco contra Palamam compoſuit. Extant hæc tria opera Monachij in Bibliotheca Bauar. num 115. Conſtant. apud Manuelem Eugenicum ſeruatur Græce ſcripta diſputatio, qua duo doctores diſſerũt de proceſſione Spiritus ſancti, ſcilicet Emanuel Chryſoloras, cum Gregorio Palama Metropolitano Theſſalonicenſi Vbi etiam habetur liber Palamæ contra Beccum. Fuit Emanuel Chryſoloras ille, qui tempore Bonifacij Noni circa annum Domini 1399. In Italiam veniens, Græcarum diſciplinarum & literarum doctrinam in eam Prouinciam inuexit, cum Græcæ literæ in Italia iam diu exoleuiſſent. Vide Platinam in Bonifacio nono, & Matthæum Palmerum in Chronico. In Bibliotheca Vaticana aſſeruatur liber Græcus M.S de erroribus Palamæ, & Palamitarum Apoſtaſia. Hic igitur Palamas male ſentiens de proceſſione Spiritus ſancti à filio, alijſque erroribus fœdatus, bellum aduerſus Romanam Eccleſiam implacabilem geſſit: vt iam quo loco hoc eius opus quod hic ponitur, & cætera eius ſcripta ſiat habenda, facile quiſque orthodoxus agnoſcat, ſimulque diſpiciat, quam vane & impudenter Græci ſchiſmatici huic Palamæ prænomen ſanctiſſimi ac ſapientiſſimi affingant.

PROTHEORIA SEV PRÆMEDITATIO cauſæ.

ANimi partis vtentis ratione diſcrimen, quo à ratione carente & patibili differt, veterum aliter alij declararunt: quidam equorum ferocium bigis iraſcentem & concupiſcentem animi partem ſimilem facientes, aurigæ ratiocinantem: quidam venatori viro ratiocinantem, equo cui inſidet concupiſcentem, cani adiutori iraſcentem comparantes: quin etiam locorum diſcriminibus ſeiungentes, rationem vt principem in cerebro, tanquam in arce ſumma, è propinquo quaſi ſatellitio ſenſuum munitam ac defenſam: iram in corde, cupiditatem in iecinore collocant. Eximiæ vero ſapientiæ Apoſtolus, euidentius animi partem rationis participem ab experte diſtinguens, illam ſpiritum & interiorem hominem: hanc carnem & exteriorem hominem appellat: deinde contrarietatem earum patefaciens, cerno, inquit, alteram legem quæ in membris meis eſt, repugnãtem legi mentis meæ, & captiuantem me ſub legem peccati. Orationes autem quas corpus & mens ſeu ratione vtens, & patiens animi pars, viciſſim habuerunt, exiliter admodum Stoicus Cleanthes eſt commentus, ſic eas faciens loquẽtes; Quid anime vis factum tibi, mihi indica. Quicquid fieri, ô ratio, deſidero; Id regium plane eſt. Quidam etiam Eccleſiæ ſapiẽtum doctorum, Iamborum ſcriptor, ait alibi, Tibi quid exoptas fieri: Mentem meam ſoleo rogare: Viſne Gygis, res has & illas? Nos vero in iuueniliori quodam dicendi genere huiuſmodi inſiſtentes, ad iudicialem formam dialogi rationem protendimus, & vt rei ſpecies honeſtior & æquior eſſet, iudices aſſidentes conſtituimus: ac partes accuſatoris animus rationis particeps, defenſoris corpus tenet: hæc enim cum ficta quædam deſcribenda ſunt permittuntur. Nec quiſpiam nouitatis crimen inferat orationi, haud neſcius quo pacto, & ad imaginum, & ad perſonarum figmenta, ſophiſtarum ac declamantium meditationes pronectæ ſunt. Quod autem aſſumptiuus ſtatus ſit, agnitu non eſt ei difficile qui in ciuilibus quæſtionibus exercendis & meditandis aliquandiu verſatus eſt: potius intelligendum eſt, cum argumentum grauem ſententiarum materiam ſuppeditaret (ſæpe enim morum rerumq; naturæ contemplationem attingit) nos tamen quoad licuit, via rationeq; artificioſa, te ad ciuiliorem ſtilum reuocata ad iudicialium orationum ſpeciem accommodaſſe. Quod ſi per omnia aſſumptiui generis capita hæ non procedãt orationes, nihil mirũ: nam nec in omnibus alijs argumentis omnia incidant neceſſe eſt, hæc quæ præmeditari oportuit, hoc modo præmeditata ſint.

Declamatio aſſumptiua.

SI apud alios qui non intelligerent accurate quam patior contumeliam ab hoc mecum coniugato corpore, hoc præſens certamen inſtituerem, mihi ipſe faceſſerem, illiſq; conflarem negocia: nimirũ ad rem pertinere ducẽs, ſi ſingulatim ea quib. me malis onerat hæc mihi contubernalis calamitas, exponerẽ: verum cum apud vos omnium virtutum cultores, mihi quãtam paſſus ſim iniuriam diuina prouidentia vt id facerem conceſſum ſit, qui hoc ipſo quod cum eo luctati periculum feciſtis, manifeſtũ dicendorum argumentũ præcepiſtis, non admodũ mihi videor operoſum aut alioqui moleſtum futurum vobis tale certamẽ aggreſſa. Satis enim eſt breui quadam oratione percurriſſe, & duntaxat in memoriam vobis reuocaſſe, quas mihi ſolet vitiorum impreſſiones & occaſiones exhibere, indeque vt ſuffragia feratis poſtulare. Itaque paululum veſtro in rebus diuinis contemplandis intermiſſo ſtudio, audite me, per veſtros vos obteſtor, virtutis ergo & multos & magnos ſudores, & iure ne meum corpus reprehen-

A dam, necne, vt arbitri iudices iudicate, ne posthac inter nos dissideamus atq; discordemus: sed intelligamus vtrum nostrum alterum afficiat iniuria. Nam, quod miserabilius est, præter conuitia quibus insolentius in me debacchatur, etiam eorũ quę immerito indigneq; patior, me auctorẽ causamq; facere nõ veretur. Iã vero progressura ad ea oratione explicanda quæ cõtumeliose contra me audet, nihil incõmodius factura mihi videor, si paulo altius initium sumã.

Ego, viri beatissimi, genere diuina sum, & è superna illa nobili prosapia originem duxi, vt quæ sim dei spiraculum & imago primaria, omniumque terrenorum regina, non enim de me hæc magnifice prædicare verebor, tantum ne ostentare mea videar apud vos alioqui magniloqua, qui probe nostis ac in honore meam habuistis coluistisque dignitatum amplitudinem. Postquam enim illa quæ nostri primarium exemplar est bonitas, ad bene faciendum suo ingenio apta, mundum intelligentem & sub intelligentiam cadentem, hocque cœlum vniuersum, & quorum ca- B pax cœlum est, procreauit, tandem in compendium contulit, in vnamque temperationem & molitionem velut in craterem quendam contraxit rem vnam omni genere rerum mixtam, & multipotentem, id nimirum quod & dicitur, & est homo. Hinc ego intelligens & immortalis cum sensili & mortali colligata sum, & cœlestis cum terreno copulata, & cum ancilla hera; quibusnam rationibus ita deo visum nescio: fortassis vt ambo simul eodem ad officia virtutis exercenda iugo hærentia conspirantiaq;, alterius alterum natura fruerentur: illud, vt præstantioris conspiratione nobilitarum, & communicatione cum immortali degustata, immortalitatem superinduceret: ego hanc cum deteriori copulatione, tanquam cippo reflexa, modice de me sentiendo, & gloriatione de imaginis dignitate cohibenda remittendaque, & non superbiendo, & à deo, vt primus Lucifer, deficiendo, sed potius humiliter & demisse sub eius manum validam me subiiciẽdo, ita deo adhærerem ego, mihi corpus, neq; pusillum quidem aut ego à vitam præstante causa, aut hoc à me animante abduce- C retur: Ista rationes opificis reputantes, non linum lino, sed semper se mouentem cum aliunde moto, & simplicem cum iuncto permiscent & implicant, quid enim ab illis innumerarum rerum potentibus connecti nequeat? Ac quæ ab ipso statim ortu incommoda subiui, nox est huius temporis de his tragœdias excitasse, tantum date mihi vt ea paucis deplorem. Simul ac cum hoc mortali coalui, ac antequam fœtus vitam accepit, in vtero cum sepulto vna sepelita, & velut in duplici spelũca Sarræ mortuæ cadauer Abrahã sepeliuit, ita & ipsa duplici monumento infodior, nam ex sapientum sentẽtia. si corpus est meum sepulchrũ: id vero in vtero tumulatur: quidni duplici loculo, fœtu quem embryon vocant, & vtero consepelior? talibus me complexu suo primum receptam & amplexatam amicum corpus excipit humanitatis officiis: talibus hospitiis & fœderibus prehensam accipit. Quæ vero posthac succedunt? germana, vt aiunt & eodem colore contacta, ex eademq; arte figlina, siue natura fingente. Illinc enim quasi è tumulo prodeuntes vna sepulti, vterino quidem sepulchro de- D funguntur: ego vero in corporeo etiamnum insisto hæreoque. Atq; veluti eiusdẽ vitæ facta inter miseros coemptione, calamitosam vitã inchoamus: nec lætamur quasi à tenebris in lucem erupermus, & auram vitalẽ trahamus, & almũ solem amplexemur. neq; circum genitricẽ exultãtes lasciuimus, vt agni, vituli, hinnuli circum matres: sed illud, cum ex locis calentibus repente in aerem frigidum incurrat, ex commutatione angitur, & acriori dolore conflictatur: ego vero ægritudinum acerbarum consensu ipsa quoq; crucior. Hinc & eiulatus natalitiis cantibus ex aduerso respondentes, & vndique deuincientes fasciæ, & cunabulorum vincula, sepulchralibus ligamentis cognata, & lectuli seu cunę, euidens imago monumenti, vt hinc etiam mihi molestiæ conduplicentur, secundis his mihi post prima vinculis impositis, non enim à sapientibus illepide multis appellationibus & coniugatis id vocatur, sepulchrum, custodia, amictus, monumẽtum, δέμας, παρὰ τὸ δεσμὸν à vinciendo; & tabernaculum, quod in eo tanquam in taberna de via diuersetur: deinde sic illud colliga-

E tũ, lacte nutritur, & sensim augetur: ego vero, tanquam trunco fæculento cuidã illigata, huic inualido debilique, & fluxu perpetuo influenti atque effluenti, veluti submersa corripior, & in extremæ dementiæ fundũ præceps deuoluor, nec potis sum quidpiam mente dignum, mihiq; proprium efficere, humido gurgite immersa. Verũ enimuero hæc, tametsi alioqui misera, tolerabilia tamẽ, & qualia nemo iure reprehẽdat, vt quæ naturæ legibus, & originis immutabili serie connexioneq; gubernentur: illud miserius quod ex amentiæ fundo enatans aliquando, & lumine rationis incboans circumfundi, corporeis membris ad perfectiorem statum procedentibus, neq; tum plane pure dementia defungor: quemadmodum nec ex ebrietate, vel sopore graui, vel veternio conualescentes vertigine, aut ob oculos offusis tenebris illinc natis in totum statim repurgantur. Cæterum hasce dementiæ malas sortes & tempus, & perceptio disciplinarum abradat à mente, & scientiã ac prudentiam insculpat, sed imperiosam altricem facultatẽ, F & perpetua ciborum & potuum quotidianorum quasi tributorum petisa, quęq; inde mihi aduersę facultates ab illa nutriuntur, concupiscentẽ & irascentem, quodnam tẽpus aut quæ doctrina omnino remittere euertereve possit? harum seruitutem quis excussisse glorietur? quis voracem inexplebilemq; ventrem, & gulam furentem, ieiunij lupato & fræno continentiæ sine vobis cohibeat, qui naturæ cõtemptores inusitata prudentia estis? & qui collatione cum angelis, mortalibus corpusculis induti, & iam diuorum natura superiores vos palam præstantes, nihil noui est, si longe supra corpus euolaueritis: vt hac mihi sint oratione vestræ res eximendæ. Cæterorum autem qui nunc mortales vitam degunt, quis à cupiditatibus alioqui alienus irascentis animi fremitum cõpescat? quis vel sapiente ac sapientior ita sit, vt cupiditati nihilominus quã aspis mortiferum venenum iaculanti, & ad præcantricem vocem obstinatius obsurdescenti medeatur? aut quasi vas illud electionis, vt viperam adhærescentẽ excutiat? quis euangelice progenitus, & educatus, quemadmodũ Azarias & socij G pueri, non coluit corporearum voluptatũ allectam locupletem & pecuniosum, vt illi non coluerunt ex auro & argento, ære & ferro manufactum simulacrum? quis, vt paucis absoluam, vẽtris ingluuiei, scortationis, auaritiæ catenã diuulsit, nec iis inter se funiculo triplici longoq;, & cætera vitia contrahente nexis cõstrictus tenetur? Eæ sunt enim, opinor, apud Salomonem amatæ filiæ tres hirundinis sanguinariæ, id est carnis, quæ sugendo quicquid animale, quicquid in me vitale sit exhauriant. Horũ corpus incuso, hæc criminor: horum nomine hanc accusationem facito, reum contumelię & iniuriæ postulans: quia natura, vt nostrum genus conseruaretur, miscente, permiscenteque & alimento, & generis propagationi, voluptatem, vt hac tãquam esca pellectus homo, ad ciborum perceptionem, & legitimum cubilis muliebris vsum conciliaretur viuus, & vita functus non periret: harum rerum neminitaccusabilium, & naturalium, quasi legum non scriptarum, sed iam more vsitatarum captata facile occasione corpus, ad quarum voluptatum licentiam non affertur? cuiusnam H satiandi libidinis terminos non exuperat? nunc esculentorum satietates exigit, nunc rursum suauissimis & magna difficultate parabilibus cibis infarctum, facere non potest quin satietur, iterumque rebus quibus abundat obrutum deglutit: & præsentia improbat, absentia desiderat: neque vina quæ patria tulit, cordi sunt, sed vt aqua quæ vicinos agros alluit, nihili æstimantur, & peregrinorum siris accenditur: neque vestimenta quæ ad æstum & frigus arcendum sufficiant, solũ quæruntur, sed quæ sint ex materia vix parabili, & arte superuacanea curiosius & delicatius elaborata, ad ea me vi cogit, vt per ancillas cibariorũ, obsoniorum, & textilium administras sibi obsequar, & infinitis suis seruiam libidinibus suppeditandis, & veluti tributis conferendis iis quæ præter necessariũ vsum exigũtur: non vt ea decore, & in rem suam absumar, sed ad libidines voluptuosas præceps abutatur. Quam igitur me vitã trahere putatis, viri Deo dicati, cũ eo ita misere demẽtante oberrantem & subseruientem? aut quibus absurdis sceleribus turpissime non impingentem? istane mediocria videntur?

A dentur: aut ego frustra temereq; alioqui indignor. Nam si quotidiana, eaq; sine quibus non constaret: exigeret, non quiritaret: si nuditatis operimentum, simul & ab aeris immensis iniuriis præsidium postularet, libens equidem præbere m: si vulgaribus abuteretur, si solum modicam & frugalem vitam rectam censeret, non iniuriæ loco ducerem, talia suppeditare, neq; actionem postularem, neque diem iudicij dicerem, vt hoc certe tempore iure facio, quippe quod cum impetu suis cupiditatibus contra mandatum Apostoli, prouideat; semel enim à naturali necessitate cõmodissimã nactum occasionem, omnẽ peruagare nefandam voluptatem nõ desinit. Plane enim quod ait D. Paulus de peccato: Per legem scriptam peperit in me omnem cupiditatem; captata enim per mandatũ occasione, decepit me, & occidit: idem etiam in nos incurrit, inuẽta enim occasione ex lege naturali, i. alimenti & fermenti vsu, mea caruncula, omnem in me excitauit cupiditatem, & pro-

B pter rerum necessariarum indigẽtiam, primum me ad eorum legitimũ vsum trahit, deinde ab vsu naturali ad alienũ & contrarium naturæ abusum pertrahit, tum à continuo & frequenti abusu ab ingurgitandi & deliciãdi habitum: tandem me prorsus decipiens interficit. Nam delitiis irretita siue fœmina est siue mens, viuẽs mortua est, mea enim mors est, oblitam propriarum mihi actionũ, in pecuariis voluptatibus corporis percipiendis versari: quãdo: vt alter Apostolus scribit, attrahor & inescor à carnis cupiditate: cupiditas autem concipit, & gignit peccatum: peccatum autẽ absolutum procreat mortẽ. Ab vberibus enim ipsis in more positum est, vt cum ad iucũdum quiduis profundatur, ad id autem quod sensum exasperat, indignetur, iis exerceatur affectionibus quæ ex voluptate & dolore nascuntur. Hinc & ita vires & potentiam in corde, in iecinoreque voluptas exercet: qui principes affectus ita diuturna commentatione corroborantur, vt & mei partem rationis participem consentientem habeant, abducantque morigeram, vna quadam ratione, aut enim du-

C lo, aut violentia trahunt. O quoties intelligentiam mihi voluptas suffurata est! quoties; Quæ faciam ego non sum malorum nescia: Consilium at iratus meum impedit animus. Iracundiam quoque & voluptatem vniuersa perturbationum turba consequitur. Equidem conor vni mihi principatum debitum asciscere: verum ab hac populari dominatione auertor, idemque mihi accidit, vt si qua nobilis puella parentibus orba relinquatur: quæ cum multarum ancillarum domina sit, nondum autem imperare didicerit, contemnitur, aut etiam colludere docetur: at serius agnoscens quæ quibuscum corrumpatur, familiæ capescit imperium, & illas in ordinem seruilem reducit, & castigat: illæ vero pristina licẽtia herili lasciuiaque refertæ, erubescunt, & in heram insurgunt: vt etiam quidam serui feruntur, heris peregre profectis morantibusque, & familiæ heri, & vxorum viri successisse: deinde in reuersos heros insurrexisse, & armis decertasse: quemadmodum item alij postea: Roma fugitiui magnis prælus cum persequentibus & fugitiuariis dimicarunt.

D Tale quoddam contra me seruile bellum concitat natura mihi seruum corpus, aut etiam acrius, quod aliorum partim armis, quanquam difficulter, tamen perierunt, vna cum seruitute vitam quoque posuerunt: partim interea pugnando restiterunt, dum heros ferro dimicantes viderunt, & in se pariter irruentes: vbi autem illi deponenda censuerunt arma, & inermes flagra duntaxat tanquã seruis incusserunt, itaq; reuocarunt in memoriam, qui quibuscũ auderent gerere bellum, nam ad se deniq; redierunt, & pristinam dominationẽ agnouerunt. Hoc vero meum seruile hostileq; malum est indomabile: seditiosum, fugitiuum, quod nullo pacto in seruitutem adducas: nec rationem vllam teneo, qua superior euadam: nam neq; iure belli, neq; lege iustæ seruitutis expugnare possum: sed quoquomodo congrediar omnibus prouerbiis obnoxia teneor, lapidem coquens, aerem verberans, æthiopem dealbans, flammã cædens, in aquis scribens, ex arena funiculum nectens. O factum incredibile: duarum rerum rationis expertiũ potestas meæ fidei credita est: alterius mecum intrinsecus & è propinquo, alterius remotius & extrinsecus cõiunctæ verum hæc exterior seruitutem passa est, & subiiciendi legibus acquieuit: nullum enim animantiũ ratione destitutorum, idoneum obsequium pręstare recusat: sed iugũ impositũ ceruicibus tollit, ac terræ crassitudinẽ aratro perfringit, idq; facit, ceruicibus cornuum acies, quasi alteras hastas, pręrensas habens: neq; leuipes equus ministeriũ fugit: sed etiam ferox & petulans, ore tamen frena recipit, sessorem & pacem agitantem & pugnantem vehit: paret asinus, licet natura tardus sit, ad onus portãdum vocatus: & quẽadmodum ferocitate exultantem equũ coercui, itidẽ tardissimum asinum adhibito puello & fuste celeriorem feci, quid hæc mãsuefacta pecora & subiugalia dico? non vrsus, non pardalis, ferarum immitissimæ, non ipse elephantus, magnitudine aggeres terrę superans, non leo rex aggrestiũ animantium, nostrum detrectant imperiũ: sed & in vrbib. per forum & theatra ducti, spectatoribus ociosis voluptatem eum stupore & miraculo præbent, neq; sublimibus auibus ad fugam satis fuit aeris ingẽs altitudo: vt neq; pisci-

F bus ad latebras profundissimum maris fundum, ac hoc rationis expers, ferinum & beluinũ, ita mansuefacimus vt res fert, & domamus: alterum vero genus domesticum, & cui contuẽter insidere nobis præscriptum est idq; moderari, nescimus quonam pacto mingemus, & ad obediendũ clementer adducamus: & tamẽ genus illud natura prorsus ad rationem obsurdescit: hoc auscultat, & modo quodam ad eam conuertitur, at quod à ratione alienũ est omnino, rationi magis obsequitur, quam quod natura insignitur & ducitur ratione. Illud quoq; suppeditat & labore suo parat corpori profutura: corpus vero auxilio mihi datum ad obeunda præclarissima virtutis munera, contrarium & magis renitens deprehẽditur: potiusq; vt secum aberrẽ à ratione, quam vt meeum ipsum vna ratione vtatur, vi cogit. Ac superius explicata causa est: quod cũ esset mihi honorificus ortus, non intellexi primũ, scilicet eum fatua caruncula vna iuueniliter desipiens, siue cum materiæ sordibus, vt Chaldæorum verbis vtar, & quisquilus simul demersa, &

G velut ostreato indumento circũdata, comparatione similitudineq; pecudes & amentes naturas refero, serius tamen intelligere demens, & stolida aliquando sapere incipiens, adnitor mihi primordium conueniens vindicare, corpori eiusq; membris imperare cum ratione, & ad munus cuiq; congruẽs reuocare. Illa tamen ipsa sermonẽ etiam præoccupantia, plane factis proclamarũt quæ ciues nobili viro, vt est in euangelica parabola, per legatos quos miserat, nũciarunt: Nolumus vt tu regnes in nobis, ducũt enim citius quam ducũtur, renituntur q; familiaribus & amicis potius quam asciscunt quę sunt optima: magisq; retrahunt quam trahuntur. Atq; mihi considerare quæso primum aures & oculos: illæ, vt Ecclesiastę verbis vtar, audiendo, hi vidẽdo non satiantur: quoniã illis semper patentibus fores occludere non licet: his quanquam palpebrarum tegumentum vallum est, & auersio, ex sententia magni Iob, dispositione vana videãt: quid tamen hæc ad eorum momentum prõpitissimum & celerrimum supra modum, & inexplebilem curiositatem? Deindeque linguam, indomabile malum, mundum iniquitatis, vt Iacobus frater Dei loquitur: quæ etiam prius quã rationi liceat dicenda cõsiderare, pręceps

H ad nunciandum sua sponte pręsilit, foris effutiens, quę nõ oportet: tametsi tot septis naturæ circumuallata sit. Quid vero gula canalis quidam omnium capax? quid insaniens furensque tangendi sensus? rationi ne auscultare nouit, & appetitioni modum constituere? Quid vero cor, cum efferuescẽs & ad vltionem incitatũ tumultuatur? quod quãobrem canino ritu latrans Homeri poema fecerit, ac non potius leonino more rugiens, admiror, postremo animosa particula cupiendi cui rite comparari possit? Scyllę ne, immortali perniciei, an renascenti Hydræ? an Typhoni capitibus centum prædito? Tot instrumentorum barathris, & artuum vallis, vndiq; mea consepta est altius habitatio: in quibus absurdæ & rationis expertes facultates, velut omnimodi serpẽtes in feritis Libyę speluncis, latitant: quas cicurare mansuefacereq; pollicetur illa quidem dignitas imaginis: at si qua sursum emergunt, deorsum vna conuoluuntur, nam illa magis ferociunt sæpeque numero efferantur. Quod vos quoq; subsentiẽtes, & nequid inde mali

vobis accideret cauentes, ex hominum omni consortio, ferarum altricibus lucis occupatis, vos adducendos censuistis, antra suis tegumentis munita, terræque penetralia solis radiis impervia subeuntes, per deserta vasta sub dio vagatis, vt corporis sensibus ad malorum ingressus obstructis, pars illa ratione carentis animi ferociens, alimentis destituta quiescat? & rationis compotis pars intelligens, à rerum sub sensum cadentium perturbationibus vacans, ociosa rebus intelligentia sola percipiendis incumbat. Esto sic sane, equidem his paucis demonstraui palam, quanta seruile corpus in me iuueniliter moliatur: quod tametsi talium iniuriarum auctor manifeste reuincatur, non tamen abstinebit quominus contra etiamnum dicat, qualia sæpenumero liberrime dicendo, non munendo ritu seruorum, insolentius audet: ita nimirum omnibus in rebus, quasi natura hostile mihi renititur, factis dictisque repugnans, & omnino, nullum in pactum, nullum in fœdus coiens. Itaque quicquam eorum quorum nunc accusatur, ac in primis illos ciborum pereuntium malignos quæstus, & perpetuam exactionem se vel agere vel pati negaturum est. Nam cum sit natura compositum & semper fluens, meatibus tum abditis, tum apertis, necessario respondentem inanitioni repletionem requirit, quam cum non aliter quam per cibos & potus natura moliatur sit idcirco nihil se peccare dicet, naturæ legibus sequendis, & quæ statum conseruent appetendis, si ad tempus legitimum sufficere, nec male habere, egere medico, omnino defessum concidere, iacturamq; earum actionum facere quas mentis causa cum labore susceperit, velit. Hi vero, hi, inquam, beati iudices, vsitati corpori meo prætextus sunt, si quando delabens aut irruens ad lasciuiam fræno vitæ durioris reuocem. Vt enim lactantes infantes à mamma depulsi plorant: itidem & hoc ab iis quibus familiariter assuetam erat, auulsum luget, & indignans obstupescit, morbos & vinculi quo inter nos colligamur dissolutionem, excessum è vita iniustum, & ab agendarum rerum studiis cessationem cogitans. Nam quod hæc manifesta ironia, dissimulantia, tergiuersatio & versuta recusatio sit, vobis non est ignotum qui experiundo didicistis, & edocti estis, naturam corporis in rebus honestis operam & laborem impendendo, in naturam impatibilem quasi ferrum & adamantem indurescere, quod vero non pro foribus hæc contentio sit, id quoque perspicuum tametsi est, argumentis reuincam expositumque & planum faciam. Non sane prorsus quod nutriaris neq; quod nutriendo læteris, ô stupidum corpus, criminamur: ea criminamur quibus malis aut afficimur, aut deteriores fimus. Quis enim mente præditus, & naturæ rationes vel mediocriter contemplatus, maledictis imperat eum alias facultates, tum maxime altrices? Alimenti abusum exlegem in deliciis & inexplebilitate reprehendimus. Non autem idem est τρυφὴ, quod τροφὴ, deliciæ quod alimentum, sed alterum ab altero longioribus interstitiis differt quam Mysorum & Phrygum fines differunt, tametsi vicinitate nominum ea propemodum conueniant, tu vero aut stupidus, aut malignis moribus præditum, accusationem abusus ad naturalis vsus calumniam traduxisti: idemque aut nescisti, aut te nescire versute simulasti, velut nos adulterii vel ebrietatis accusantes quempiam, calumniareris, quasi conuiuiis nuptias cupidas & sobrium vini potum insectemur. Itaque neque te, ô mea Crux, in iudicium vocamus, ob rerum necessariarum vsum, sed quia tu hanc nactum speciosam occasionem, non desinis, vt iterum illud apostolicū vsurpem, omnem in me cupiditatem efficere, primum quidem vtens alimento sicco humidoque: deinde præter & contra quam par sit abutens, eo incumbens, ad vniuersam omnemq; voluptatis illecebram delabens & irruens, & vna me corripiens, & exhibens, negocia. Nam duplici & gulæ & ventris intemperantiæ flatu exagitatum, vel potius triplici in (satietatibus enim, aiunt, Venus est, prætereo enim nunc horum comitem malorum legionem) quid non mihi difficultatum & miseriarum infers? Nam dum es inane, repleri desideras: vix plenum es, denuo laboras inanitate, ac iterum exquiris compleri: quando item fame diuexaris, ad satietatem te cibis oblectas: cum exaturatum es, voluptatis illecebras quæris: quin potius, & esuriens, & plenum, neque saturitatis modum, neque voluptatis satietatem nosti: in quo ego misera sum, pari pœna damnata qua illæ fabulosæ Danaides, vt in infinitum, vt illæ, tibi exhauriam, dolio pertuso: aut etiam eadem patiens quæ diuinus ille Dauid, huic profundo cœno, in quo nusquam subsistas, illigata, adimum perpetuo delabens fundique nescium, quod enim extremum profundum tuarum appetitionum inuentum est, quod tandem postremum subsistat, & tuo vlterius progredienti obsistat impetui? non est aliud quicquam, nisi quis mortem malorum omnium domitricem dicat: miserior vero multo sum alioqui, quod imprudens nesciaque te malam bestiam in sinu foueam, & pullum petulantem meo malo pingue faciam. Nonne nutritum & fotum malam mihi gratiam refers? mordens, vt serpens, calcitrosum, contumaciter ignominiam inurens, nec amplius domabile: non persuasionis blanditiis deliniris, non vi frænaris, non probitatis ergo labores attingis: quid aio, labores non attingis? præclare mecum ageretur, si contra non niterecis: si ad tibi grata charaque, mihi autem ingratissima inimicissimaque, non violenter tecum corriperes: si meam pulchritudinem amabilem luto, vt apud Salomonem illa suis auream inaurem; non obuolueres. Ne mihi quæso, beate cœtus, succenseatis, si inuehar in hanc indomitam malamque pecudem tam acerbe, cuius tyrannicam rebellionem, ille quoque tantus Paulus mundo crucifixus, non iam viuens, sed in se viuentem & loquentem Christum gestans, circumspectius obseruabat, & indignās veluti deplorabat, miserum se vocans hominem, & anxius quærens à corpore mortis huius liberatorem: in quod etiam tanquam generosus Athleta, coronamque merens, vehementius irruens, non prius desiit ferire calcibus & crebris sugillationibus notare, quam in seruitutem adduxerit, morigerumque fecerit. Esto sane, inquit, at tibi licebat natura subdito mihi seruitutem imponere, quæ notas inurere velles, apostolicam secuta formam, illudque sapiens præceptum; Asino fœnum & baculus, seruo panis & flagra. O ludibrium, quibus me dissimulationibus deludit, nunc fateris te mihi subditum esse natura: nunc mihi verbis adblandiris, quod subiicere liceat, factis perpetuo repugnans. Ego vero quod tu velut asinus petulans, fustibus, cædendum sis, & vt malus seruus, verberibus lacerandum, intelligere ipsa sero cœpi, verum agedum mihi percontanti responde; Quando quæso, quaque ætate mihi datur te subiiciendi potestas, cum nunquam cum Apostolo dicere possis, te legi Dei subiectum esse? vtrum ne puerili & adultæ ætatum mentis impotentia desipiens, me ipsa non possum vti intelligereque quanto tibi præstem. An vero iuuenili at virili? at tum omne malum erupit, & inde bellum vehementius inchoatur, me iam meipsam agnoscente, & conueniens primordium asciscente, & alio vitæ victusq; genere meliori vtendum, & legi Dei acquiescendum esse censente: hoc autem se à grata & coæua consuetudine diuelli non patiente, cum ab ortu ad vigesimum vsque annum iuuentutem in nimia libertate licentiaque contriuerit, & ventris ingluuiei studuerit, & solam voluptatem extrcuerit; Nec dictum facile est, quam robustis impetibus mihi quasi res nouas molienti, & præter æquum dominanti, renitatur: ac mihi diuturnam consuetudinem & naturalem legem quasi murum quendam obiicit: idq; potissimum, quia recens socium opitulatorem, ventris affectum eo tempore vehementem nactum, & insuper auaritiam, ambitionem; & si quid aliud horum comes cum tali tantoque cœtu coit, mihi aduersatur, astutia bellica fallit, & sub peccati legem captiuam abducit, persuadetq; vt & ipsa faciam, facientique consentiam, quod neque probo, neq; volo. Ita parere didicit: ita leges obediendi colit. Hic operæ precium fuerit, amici Dei iudices, vt non cædam fustibus, vt asellum agaso solet, ita præter naturam superbiens, & effrenate lasciuiens, & non amplius pecuario fastu tumescens, sed beluino fremitu rugiens, nec rebellans, & manifesto tyrannidem occupans, flagris & pugnis, vt heri solent mancipia, fœdem: sed ferro, quod aiunt, igneque animaduertam, & illustris semel

A pugnam consertam, cominus hostem aggressa, & aut ipsum
honestam degens vitam exhibeam, aut idem quod generosus
Sampson faciam patiarque, conuellam, inquam,
quod iniuriam faciat: & cum hoste cadente læta simul excedam.
In me igitur illud quoq; quadrabat, quod prouerbio
quiritantur. Ah! quam graue est id hominibus malũ?
Quo quis bonis non vtitur his quæ nouerit. Nam ego
certo sciens in tam rebelle nõ esse verberibus animaduertendum,
sed vt hostile odio prosequendum, non tamen
bono hoc animi cõsilio vtor; ab innumeris enim affectionibus
depulsa impedior. Quæ sunt hæ? non enim vos celabor.
Pudor; parcitas, misericordia, metus non intrepidus,
sed lethalis. Pudet me huius, vt conserui, & vt aliquã-
do me adiuuantis, si non hoc tempore, fortassis in futurũ:
& vt sodalis, amici, socij, coæqualis. Parco abstineoq; tanquam
ab ærumnoso, infelici, misero. Ac me vicem eius
grauiter miseret, nescioque quonam modo cum afflicto
condolesco, cum oppresso vna molestiam capio, cum do-
B lente cohæresco. Præterea caueo ne offẽsionibus acceptis
imprudens ruat, & mihi causam earum rerum quas ipsum
attentauerit, aut vinctis custodiam perfodientibus ac elabentibus
aut seruos corrumpentibus in quisitionibus &
tormentis vehementioribus, attribuat. Quantum enim
audax & temerarium est, quando lautius nutritur, tantum
ab ærumna qualibet occurrẽte vexatum, commoritur; nõ
modo enim morbo laborans, sed & frigore, vigilijs, esurie,
sitiq; labascens ac deficiens humi prouoluitur, concitatq;
ad misericordiã hostes, nedum me nascendi ac viuiscendi,
& profecto renascendi atq; reuiuiscendi sociam & participem.
Me miseram, quid patiar aut faciam, cum tam multiplicibus
malis prædito socio cõiuncta, iisdemq; affecta?
cum quo à pueris in eundem ignorationis fundum depellor,
& cum quo iuueniliter ad cõtumelias prolabenti corripior:
cum ipsum membris viget suis, equidẽ indigne fero,
cumq; me ad nefanda facinora rapit: cũ rursus adfligitur
misere, reflexa distorqueor, & mãsuesco. Quo supplicio,
qua pœna non est dignum tam vecors & ingratum, &
C in me contumeliosum, ita clementem, & miserabili commiserescentem,
vt ne liberorum quidẽ amans mater in sua
ipsius viscera esset affecta? At ita sane adolescens, ita iuuenescens,
& virilem ætatẽ attingẽs, me non solet auscultare.
At senescẽs mire ductileq; & tractabile est ad ea quæ decẽt
instrumentum? vndenam? quod certe membrorum vigore
nexuq; soluto, & ingenito calore extincto, immobili
torpore tabefactum velut compeditum est, & veteris arboris
exarescenti trunco simile, scilicet tale possit res aggredi
serias & honestas, quod sustentantium & senescenti
succurrẽtium indiget, præclare vero mecum ageretur, tu-
si etiam suas mihi calamitates inureret, & quibus abundat,
senilibus malis me refercirer, delirio inquam, errore & veterno.
Nam si verum est, mentem Tithono consenescere,
& bis pueros senes fieri, ad repuerascendum profecto ętatum
cõuersione reuertimur: ac corpus quidem videt & odit
obtusius: ego vero senis delirantis lippitudine cæcitateq;
tanquam tenebris offundor, nec acutius iam cernere
D possum, Et illud cum aliarum rerum obliuiscatur, alimẽti
tamen in perpetuum meminit: & genuinis nõ amplius dentibus
in alueolis infixis, tamen maxillis molaribus destitutis
molit vt potest, quas etiam prouerbiũ quoddam vt & Scipionem,
seni largitur: ego vero non iã disciplina & memoria
vrẽs, neq; sane denuo vt didici, præcepta recordans solum
ingurgitor obliuionis pocolo, itaque paulatim è sublimi
ad puerilem regredior ætatem. Tametsi enim temperationibus
aduersis affecti sunt & pueri & decrepiti senes:
q̃ illi humidi sint & calidi, hi sicci & frigidi; vtraq; tamen
ætas sapientiæ vsum ac prudentiæ mihi negat: nimirum,
quando puerile corpus sub perhumido sinciput, cerebrũ
gestat aquosum, vt nihil intelligens infans sapio: quando
vero caluaria senio eminens paret, nihil ab vua passa, vt in
prouerbio est, absimilis, rursum vt infans reputor. Affectiones
enim exuperantes & corporũ naturam, nec minus
mei partem ratiocinantẽ labefactare vehementer possunt.
Omitto reliqua recensere quæ has ætates, primam, & postremã
dico sorores germanas consequuntur: excrementa
superflua, caluam depilatam: accedit huc os saliuosum &

E edentulũ, lachrymosi & humentes oculi, nares mucosæ,
pedes partim nondum, partim non amplius ad ingrediendum
habiles & apti: membrorum item tremula inconstantia,
& totius corporis conquassatio, sed quousq; recitare
contendo corporis omnia tristia mala quibus affectũ,
aut me misere ad condolescendum attrahit, aut miserius
ad collętandũ corripit? Igitur multis prętermissis, ac morborum
examinib. præteritis, à quibus, dum fouetur, riget,
artubus torquetur, &, vt paucis absoluam, dum male habet,
conterucior, summatim colligam in festiora mala quibus
immerito afficior. Vt naturalibus facultatib. abusum
ad vinosam satietatem & delicias fuerit, demonstraui: vtq;
mihi conanti prouidere, & ad moderatius vitæ genus reuocare,
restiterit, & insurrexerit, liberam viuendi consuetudinem
vt legem immobilem prætendens, & vt indomitus
quispiam vitulus, iugum seruitutis ignominiose despiciens
& iniuriam spirans, & taurino more sæuiens: quodque
grauius, vt naturæ fixas & certas leges transiliat. Nam
F cum staturũ sit, vt me ducem, quæ rationis sum particeps,
& ad imperandum habilior & aptior, sequatur, ipsum potius
imperare mihi contendit, vt velim, nolim, ad vna suppeditanda
voluptatis efficientia pertrahat, & indecore me
cum eo geram, veluti quadam duplici telo manu armata,
violentissima captiuitate, & impostura nihil non allicietote
pertracta. Molestiarum etiam quas aspergit mihi, tum in
puerili, tum in ætate senili, etsi natura inculpabilium, miseriam
tamen multiplicantium, tragœdiam obiter attigi.
Quasi enim non sufficerent ætatis vigentis & feruescentis
ad res turpissimas mala, etiam quæ huic interiacent, suas
quoque calamitates huc conferunt. Et omnibus in rebus
quantas quonesq; mihi contumeliosas ærumnas hoc lene
corpus infundat, leuiter aperui. Ne posthac igitur tam inhoneste
imago Dei ab hac lutea coniuge turpetur, & domina
mancipati dominationi subijciatur, vestrũ est & reliquum,
iudices, suffragia ferre, iniuriæq; reo pœnam constituere,
nec vt ego posthac iniuriam patiar, permittere. Si
G enim euangelicus ille iudex, neq; Deum formidans, neq;
homines reueritus, vindicationẽ aggressus est, quanto magis
vos vindicabitis me, qui & religione sancti estis, & rerum
humanarum prouidi? Nam ei merito ne parcatur, si
eius naturæ quod est luctuosum & miserabile connectatur
ad supplicandum: sed ab eius seditione manifestaq; tyrannide
vos abhorrentes, è duobus alterum iuste faciendum
statuatis: aut vt mihi detur ita meo tractandũ arbitrio, torquendum,
flagris cædendum, inedia suffocandum, omni
tormentorum genere cruciandum, vt à me gestorum ratio
nulla reposcatur, etiam si mutilauero, & omnino confecero:
aut apostolica æmulatione, Satanæ communi, diro
& publico terrori tradam. Quorum enim vasa feræ terrenæ
incolent, vt est in Oraculo (incolunt autem perturbationibus
incidentibus) eorum & pœnæ sint mortalium
suffocatrices. Ita verberatum, demens mentem feret, seq;
tandem agnoscet, & à petulantia cessabit, ex eoq; quod erat
armatura iniustitiæ, ad iustitiæ commodum instrumẽtum
conuertetur. Itaq; in posterum seditionibus non agitabimur,
nec altero alterum iugo nitemur: sed concordi
H conspiratione & consensu iunctas operas in rebus honestis
& serijs collocabimus, & coniugatorem nostrum
colemus, ac nobis ipsis promissam illam beatitudinem, intercedentibus
vobis arbitris & legatis, cõparaturi sumus.

Altera declamatio; quæ & ipsa est assumptiua refutatio: Quibus verbis corpus contra mentem, in iudicio contendens coram iudicibus, vti possit.

IN me quot conuitia, quot contumelias, quanta cauilla
congesta Mens ista grauis effuderit, quasi comœdiam ageret
in theatro, non accusaret in foro, audistis sane, diuinissimi
iudices: soluta enim & libera lingua, ne quid plus
dixero, largeeffuseq; vsa est, non tanquam conseruo, aut,
vt ipsa loquitur, coniugato parcens, sed vt in mancipium,
argento redemptum inuehens, & tantũ non pugnos crebros
impingẽs. Ego vero postquã vestra mihi ęquitas dicẽdi
locum dat, nihil sum leuis momẽti vitiosive dicturum:
bona enim verba dicãtur necesse est: sed quę crimina intẽ-

tauit mihi, ea vt potero dissoluere conabor, semel autem hoc tempore mihi concessa ex æquo dicendi facultate, vos orabo obtestaborque, vt meam dominam interea mitigetis, siquidem indigna se pati censens, irata meam audit orationem, idq; aliam contumeliam interpretatur, quod initio sim ausum contradicere: vtq; vobis veniat in mentem quemadmodum neq; Iob ille diuinus suorum ipsius famulorum de se iudicium vilipendebat, vt alicubi ipse inquit: nec profecto mentitur, nam præter alia bona & honesta, etiam hominis veracis testimonium accepit. Neque certe Deus ab ipso Iob in iudicium vocatus, vt conuitiatorem reprehendit. Quidni? qui apud diuinum Esaiam; Venite, inquit, & disceptemus cum viris delinquentibus: & apud magnum Dauidem inducitur iustificatus, & vincens cum iudicatur. Igitur & hæc quæ Dei refert imaginem, exemplis bonitatem illam imitetur, & magno prædita animo patienter hanc siue iudicationem appellare, siue etiam disputationem oportet, sustineat, eisdemq; rationibus animi quibus ille, fortitudinis adamantina auteaque statua, famulares contra se iuris actiones ferebat. Vtrumne, aiebat beatus ille, non sicut & ego in vtero fui, illi quoque fuerunt? Quod si forte perinde ratiocinari dicereque ac ille iustus Iob, recuset, vt ego saltem vice versa dicam concedite, quanquam dissimiliter similia: quia illic herus erga famulos æquabili animo vtebatur: hic erga dominam ego seruum libertate vtor. Nunquid non & ipsa manu Dei creata est, vt ego fictum? non enim se Dei creaturam negabit, tametsi fortassis figmentum, vt quæ diuina sit inspiratio: neque male ferians hominibus decepta persuadebit vnquam, quod essentiæ diuinæ defluuium sit, qui quidem quantum magnifacere & extollere studuerunt eam, eiusdem cum Deo naturæ definientes, tantum imprudentes eandem conuitiis affecerunt, ad bestias, frutices & cucumeres deprimentes, nec ei solum immodicum honorem & infamiam, sed & supremæ illi naturæ contumelias intorquentes. Nam cum constituisset Deus hominem effingere (ad initium enim proprium mihi reuocanda est oratio) non terræ, non aquis iussit, vt hunc quoque sicut & alia animantium genera producerent, sed accepto puluere ipse conformauit: & vt conformatio diuinior est, ita & mea species antiquior, non enim quadrupedem & pronam fecit, non aluo capiteque in terram protensam & prostratam semper, sed rectam & totam sublimem, paruis quidem iisque duobus plantarum vestigiis terram leniter attingentem, sursum autem caput attollentem, aerem puriorem respirando carpentem, & cœlestes, pulchritudines contemplantem: ac natiuis quidem nudam indumentis, & ad se tuendam præsidiis inermem, manibus tamen communitam, proprio animi rationis participis, & industrio & versuto exercendis artibus instrumento: quarum opera tutius induitur contra incommoda omnia, quam lanigeræ & longis pilis munitæ animantes: tectiusque, quam quotquot aut coriis aut squamis natiuis obducuntur: & pulchrius, quã bene alatæ aues: armata est autem validius ad se defendendam, propugnaculis manu factis, quam iis quæ vel vngulis vel cornibus pugnant, aut dentibus & vnguibus. Ita vero mihi studiose artificioseque formato, Deus vitæ spiraculum inspirauit, & id ex ambobus temperatum, hominem & suam imaginem nominauit, & vt pedestribus, natatilibus & volatilibus imperaret, præcepit, & ego sine mente quippiam agere nequirem, vt nec mens sine me. Statim enim quæ præcipua est imaginis nota, in animantes imperium exercere, quomodo mens corpore destituta, aut initio recte potuit, aut in eo postea perseuerauit? qua ratione conscensus fuisset equus, nisi meæ manus fræna fabricassent: qua ratione bos infidisset sulcos, nisi iisdem iuga aratraque conficientibus? Quod si mentis excogitatione hæc reperta sunt illud est quod nunc dicebam, alterius opera egere alterum, illa excogitat, ego quod est excogitatum, industria mea perficio. Ipsa rationes artificiosas videt & proponit manus meæ materiam ductilem & tractatu facilem suppeditantes, eius quod animo informatum est speciem conficiunt: & non iam seruum, quanquam vt seruum aut instrumentum, hæc subministro, sed vt particeps eiusdem dignitatis cum mente conficiente, imaginis exemplo, & honestarum actionum adiuuans causa sum. Nixum enim iterumque naturæ hominis ratione atque descriptione, confirmauerim, non mentem solam neque corpus solum hominem dici, sed vtrumque simul, quem ad imaginem suam fecisse Deus dicitur. Nimirum, quemadmodum cum homine communico, ita & ab humana dignitate participo. At tale cum sim, me tamen optima mens è catalogo tantæ nobilitatis expungit, & veluti spurium abdicat, me seruum, se diuinam inspirationem, reginam, & meam dominam appellans. Ac potuissem equidem operosius & efficacius hunc tractare locum, suadereque ne amplius seruum vocaret me conseruum & imperij consors, virtutisque particeps & vitæ tum præsentis, tum speratæ; sufficiant tamen quæ dixi hactenus apud vos, quibus ad obeunda certamina hæc generosa corpora exposita sunt, vt ne dum in hoc seculo spiritalibus donis, vt socia & consortia laborum, fruantur, verum etiam in expectata regeneratione, simul cum beatis suis spiritibus regnent, & vt sol colluceant: cæterum non admodum hac de re contendam. Appellat vt sibi fas visum fuerit: potentia refertiatur, suo quiduis arbitrio ferat, agat: vtatur me quemadmodum volet: duntaxat ne vitio mihi vertat innoxia, neque me culpa vacans culpet. Audistis enim quibus de rebus accuset me, quod ali, quod indui velim animale manens adhuc, & dum ab animalibus facultatibus gubernor, needum in spiritale transformatum. Aliam enim vitam id, aliamque victus rationem vt in prouerbio est, desiderat, nunc vero fluidum cum sim, & sine facultatibus appetentibus constare non possim quidnam quæso, delinquo, si naturæ instinctu ciborum & potuum cupiditate teneor? Quam sibi contumeliæ notam mens inurit, quæ hæc eadem mihi suppeditat? quasi non audient Apostolum clamantem; Nemo suam carnem odit: sed enutrit & fouet. Quo pacto enim aut initio substitisset, aut postea constitisset, nisi sufficienter aleretur? Quippe statim ac in vtero formor, quasi planta vel inter plantam & animal medium quid, per eas secundas quas appellant, siue per vmbilicum, alor sanguine menstruali: illinc autem progressum lactis riuulo per mammam nutricor, adusque dentiũ ortum. Vbi vero animandi natura cupida mihi dẽtibus os acutis & latis instruxit, vt & secare & conficere facile cibum potuerim, tum denique mensam solidioribus esculentis extruxit, ita sane naturis corporum congenitum est alimentum, eaque naturæ cognatio est, & si non est eorum verbis fides habenda, qui lapidibus nonnullos ali aiunt, facto tamen credendum est, quod animatorum nullum careat alimento, vt arbores & herbæ & quidquid radicibus fulmm terra parit, & omnimoda animantia. An vero dæmones & sydera libamentis illis & odoribus, exhalationibus terræ hæc enutriantur, id Græcanicis ac profanis poetis, & philosophis dicentibus, haud facile assentiat. Nam illi cœtum dæmonum opinabantur esse corporum & materiæ voluptatisque auidum, & astris animos tribuebant. Itaque cum animatum corpus omne sit alimentarium, quicquid animatum est naturæ lege nutriatur & viuat necesse est: quod autem non nutritur neque viuit, id ne animatum quidem est. Quamobrem Seruator noster non modo quos mortuos ad vitam reuocauit edere iussit, sed & ipse mortuus ac iam reuiuiscens comedit & bibit, argumentum insolubile repertæ vitæ alimenti perceptionem proponens. Et natura quidem seruatrix ita corporis sanguinem procreans, sanguine materno, fœtus ore nondum præditos: infantes edentulos, lacte: perfectos & absolutos, omni genere varietateque ciborum alit: nec, dum crescit, nutricatur & educit, adultum vero & iam inhabilem crescendo ætatem attingens dereliquit: sed ad senectutem & decrepitam ætatem vsque, tanquam bona nutrix ducenti spiritum adest, nunquam discedens, non noctu, non interdiu. Dormientium etenim non quiescit altrix facultas, sed insomnis & peruigil bonæ nutricis instar, inspiranti præsto est, nunquid non bona faciens? ea certe quæ per os molita in ventrem demittuntur, concoquens ac digerens, primumque in succos conuertens, deinde ad iecur abstrahens & in sanguinem mutans: illinc-

que per

A que per venas omnibus partibus suam cuique portionem distribuens, & cuique congruum & propium conglutinans; Ac multam gratiam prouidentiæ huic qua nos administramur, debeions, per quam quæ peperit initio, eadem & in posterum charitate complectitur, nec sinit dispersi dissiparique, alimentis excogitatis ac paratis. Et natura quidem, vt dictum est, ita format, conformat, coagmentat. Mens autem rationis compos, & corpus incolens, naturæ contrarias leges constituit, vt alia quæpiam imperiosa domina: & quia quotidianum semper alimentum quæro, me gulosum & inexplebile dolium: quia nutrimento lætor, luxuriosum & voluptuosum nuncupat, deliciarum enim finibus alimētum metitur, quod ijs quæ comedimus & bibimus natura dulcedinem inunxerit, vt suauitate quadam ad gratius & auidius percipiendum cibum alliciamur, nec tristes quotidianis alimentis aduehendis condolescamus. Nouas enim leges, noua nomina fingit, aliena quædam & absurda, tum legibus ferendis, tum nominibus imponendis decernens, quasi nefas sit, ali
B cum voluptate, quod talis τροφὴ τρυφὴ, i. alimentum deliciæ sint. Ego vero quod natura naturæque legibus gubernor, vt alar mihi licere, ex omni necessitate consequentibus & animi hilaritate & voluptate, censeo: nec deliciæ criminabiles eæ sunt, sed eharum alimentum & naturæ congruens. Quod si quis oppressus mœrore, vel panc vesci prorsus oblitus fuerit, vel cinerem tanquam panem comederit, & potum cum fletu miscuerit, alia ratio hæc est, quæ ad propositam vobis quam planiorem agitamus, controuersiam non pertinet. Si vero naturalem quæ nutriendo percipitur, voluptatem, luxuriam definit, multo prius quæ in procreandis liberis est, flagitiosam nominabit. At neque nuptialis, neque etiam altrix voluptas vllis mente præditis crimini datur, quin potius admirationi est. Nam illa de genere quod sensim effluit, successione; hæc corporis inanitatem, alimento supplet ac reparat: itaque neque diuina mens à sua decidit ipsius dignitate, neque prorsus contumelia diuexatur, ea concedens quæ à natura decreta sunt & sancita: & operam conferens, ac v-
C na suppeditans ea quæ sunt præcipua, & maxime corpori necessaria: etsi de talibus hæc erecta fremit, quibusque criminibus aliorum taxat delictas, ijsdem ipsa magis delicians reuincitur. Considerate enim quæso, quanta iactet, contumeliam & seruitutem ignobilissimam censet quod initio mei curam gerat, & ad viuendum necessaria comparet: ac dissimulanter cauillatur se præstantioribus adhærescendi non esse compotem, & deterioris curam habere, idcirco cuiusdam ancillæ opsonatricis & panificis speciem induit, quæ alioqui domina est, & suam studet inuiolatam felicitatem cōseruare. Atqui si hæc apud alios desidens sermonibus iactaret, fortassis his præstigijs imponeret: tunc vero cum apud vos nihil tecti, nihil sani dissimulet, manifesto indecore facit. Vos etenim qui hic sedetis tacentes; tergiuersationes huius perspicue reuincetis, qui nobilitatis imaginis illius, si qui alij, bonam vobis partem vindicastis, & absque perturbationibus ac veluti citra materiæ contagionem in corpusculis mortalibus vitam egistis: tamen & corporum ex parte curam gerens, a-
D postolica æmulatione vobis ipsi comparantes & administrantes idonea: neq; corporum talem auersionem tam indigne tulistis, quam animorum à statu meliori lapsum: neque verborum nexus & series vos tam ad commiserationem trahit, quam aureæ catenæ virtutum alia solutio: sed vt per omnia iusti, iuste beatissimi iudices, & corporū iura diuino præcepto persecuti estis, nec ob id vos deteriores euasisse censuistis, nec ad conditionem coquorum & mensæ structorum descendisse, vt ex mea mente nunc audistis. Etenim equidem, amici Dei iudices, neque conspicio quænam ex mei cura menti contumeliæ nota inuratur. An vero hera curās ancillas, hac ratione fuerit ignominiosa? aut gubernator nauem onerariam instruens, ex hoc periculosius nauigabit: aut miles arma recudens & repurgans, ac bellatorem alens e .uum, imperitiæ rei militaris idcirco damnabitur, aut inter milites desertores enumerabitur? Quid non ad hos respicis qui in corporibus sine corporis contagione vitam duxerunt, & corpora non oderunt, quin potius adcurarunt quantum oportuit, ô E frustra corpus exosa, contentionisque vanæ ac inutilis amans? Quid non magnifilius recordaris Apostoli, qui in paradisum vsque ad tertium cœlum raptus est, & verba quæ non licet eloqui hominibus audiuit: & tamen eo vsque denuo progressus, contumeliæ loco non putauit, suis ipsius manibus coriaceam artem exercere, & suis ac sociorum necessitatibus inseruiendo subuenire. Oratione supergrediamur ipsum Paulum, & eius tertiū cœlum, num Deus in suo statu semper consistens ad sese reflectitur, & supra hanc vniuersitatem erectus sedet? vtrumne rerum quæ post eum subiacent nulla cura, nulla prouidentia tangitur, neque etiam infirmarum rerum nostrarum procurationem habet? an vero adcurans prouidenter, de sua ipsius ob id dignitate & gloria quicquam mittit? Quonam igitur modo corpori coniugata mens curam congenii corporis, indignum se studium reputat, & hanc rebus secundis prouidentem solertiam repudiat, supra vos efferens sese, quorum etiamnum humi gradientium conuersatio in cœlis est? supra iam cœlum corporibus appeten- F
tes apostolos: supra bonitatis ipsius exemplar illud, quod omni carni largitur alimentum: cuius ex similitudine nobilitatem magnifice iactans, non similiter ad inferiorum dignitate prouidentiam conuertitur, & tamen summum illud bonum plusquam plenum & nullius omnino indigens, nullius opus vsquam habet eorum quibus prouidet: hæc vero sæpenumero me & vt instrumento famulari eget, & vt adiuuante causa ac adminiculo, & quo absente nihil generosum in primis perficiet. Sed fortassis ab his rationibus repressa, se non iniuriam dicet ex necessariarum mihi rerum suppeditatione passam, sed quod longe supra necessitatem & vsum partim insatiabili cupiditate, partim voluptatis auiditate progressum, hanc mecum corripiam, & inuitam præcipitem; hoc enim fere dicebat, quando se voluptatibus absurdis mancipari, & meis decipi præstigijs asseuerabat. Id vero refutare quoque facile est, ac docere audax ne facinus & temerarium sit, ita siue fastu, siue contendendi studio incitatam, ea in me accusare se nescire, quorum ipsa rea sit, cum oportuisset integere, G
hęc: sed infaustum nihil dicam; admiratione vero dignum est, qui fiat vt sibi contraria loquatur impudens. Nunquid non sursum deorsum versans orationem, Christi famuli iudices, primariam dignitatem prætendebat, quod imago diuina atque totius ratione carentis naturæ regina esset, ac me famulum, se dominam nuncupabat? Quonam igitur modo de repente facta mutatione, sursum versus flumina procedunt fontes, ac ostendere conatur me veluti ducere ac circunducere imperiosius, se autem vt mancipium agi ferrique: & quicquid criminis ambobus delinquitur, id ad me vt anctorem primum reijcit? Quod si ipsa imperat, ego pareo, quantæ impudentiæ est alteri sui delicti & peccati notam inurere? Roganti enim mihi responde, ô reprehēdendi & accusandi libidine flagrans, tune à domino constituta es quæ conseruo mutuum præstes obsequium, quod est in euangelica parabola, quasi fidelis & prudens administra familiæ, vt des escam in tempore? qui fit igitur vt non fideliter & prudenter assigna- H
tum munus administres, desq; tempore & modo cibum, & vt fidelis increpes infidele, vt prudens castiges & emendes imprudens, & omnino potestatem in tibi credita administratione liberam exerceas, & omes oprime? At te corripi violentia tibi subditi dicis, & ad easdem ad quas ipsum ineptias te transuersam agi. Talibusne prætextibus censes te, quam male suum munus ob.. unti minatus est illæ membrorum diuulsionem, euasuram? Atqui talis opinio vana est & inanis, à principatu enim omni eorum quę subditi peccant pœnæ exiguntur, siue imperatorem, siue pædagogum, siue parentem, siue doctorem dicas, etsi alioqui probi sint, eorundem criminum rei sunt, vt si vel imperator cum exercitu deserat aciem, aut pædagogus cum puero colludat, aut pater cum lasciuiat, aut cum discipulo magister inertiæ & ocio indulgeat, duplici pœna, censeo, horum vnusquisque punietur: altera, quod clanculum eum corrumpat, quem potius se meliorem redditurum pollicebatur: altera, quod eorundem reus quorum

A

ille deprehendatur: vt vice versa duplici venia digni subditi censeri debent apud eos qui plus summo iure quam clementer rem dijudicant: altera, propter eorum naturam quæ semper ducem & ad honestatem promouentem requirit: altera, quod quem ad bonum præfectum acceperit, in contrarium deprauantem & prouocantem inuenit. Nihil vero tam ad virtutem & vitium allicit, quam princeps ea faciens quæ ad alterutrum exhortantur, & exemplo suo ad similia perpetranda trahens: quemadmodum & chara mihi mens duplices dabit pœnas, vt quæ neque quod in homine fuerit inordinatum correxit, quæque collatrata fuerit, & voluptatis illecebras, simul excitarit. Si vero suffocat aqua: aiunt, quid opus est adhibere? Mihi autem fortassis venia quæpiam dabitur, quod heram consequitur, quæ vt illa delinquam me doceat. Qualis enim, aiunt, hera, talis & canis. Vt autem clarius demonstratum sit, quod à me non ipsa corripiatur ad turpissima quæque, sed ipsa magis voluptates abripiat, meque secum pertrahat, me quæso patienter audiatis, ab orationis cursu paulum digredientem, & ad tragœdiarum omnium

B

causam, quam explicare mens erubescit, recurrentem. Non sinceram, viri iudices, intelligentem vitam, & à corporeo consensu ablegatam noster animus sortitus est, sed vtrique vitæ ei subiectæ insidet, tum plantariæ, tum vitali, à quibus constitutio nostra corporea gubernata conseruatur. Nam dolore & voluptate quasi gubernaculo temperamur: dolore, cum inanitate laboramus, aut aliter angimur: voluptate, cum explemur, & nulla perturbatione vexamur, ex opificis naturæ prouidentia, affectionibus eiusmodi nobis ad salutem ingeneratis: si enim dum defluimus & corrumpimur, non angeremur, neque dum sanamur lætaremur, ita vt neque conficientia, neque conseruantia sentiremus, subito periremus imprudẽtia. Nunc vero prouida natura quasi manibus duabus vtens, fatigatione atque delectatione, illa pungens, hac inescans, ad edendum & bibendum exsuscitat fugientes esuriendi dolorem, & edendi voluptatem, quod est alimentum, perse-

C

quentes: verum primario loco, vt qui ex esurie mœror nascatur, amoueatur: secundario, vt saturandi licentia detur. Animus autem rationis compos aliter se nutrire per se nouit, & præstantiori quadam ambrosia frui: verum cum, vt diximus, erga sibi subiectas facultates non intoleranter, nec implicabiliter affectum sit, consensu quodam etiam ijs patientibus condoleat, & sane cum anguntur simul angitur, & cum lætantur collætatur: vel potius, si rem accuratius dictione placet, & vt aiunt artis medicinæ studiosi, primum ipsa rationis consensione patitur, propterea & prima ad amouendum dolorem exurgit, sui causa maxime: deinde, vt est dictum, subditorum iuuandorum gratia. Ideo igitur sapientis naturæ prouidentia fuit, ne maxime principalis animus, supra mala positus, maneret impatibilis, & sensibus nullas difficultates quæ secundis & inferioribus interueniunt, hauriret; ad eorum enim nulla prorsus curanda conuerteretur. Si enim ita stimulata, condolescens, & consensu laborans, videris quomodo pigrescat, delicias faciat, & quæ reuera communis est fortuna, vt infortunium deploret, multo minus profecto cor-

D

pus respexisset, si corporis aduersitates eam naturæ decreto non attigissent. Nunc vero, siquidem aliud quippiam, & hoc quoque constitutum est optime, vt consentione dolorum angatur, & eo simul adducatur, vt, quemadmodum ait quispiam, vicissim & ex parte labores capessat, & molestiarum liberationem communiter conquirat. Quibus enim quotuolibet incommodorum communio est, ijsdem communiter & ab ijs liberatio curæ est. His ita demonstratis, in eundem locum iterum recidit oratio: ac superius expositæ memores estote parabolæ, in qua fidelem & prudentem dispensatorem suum dominus constituit, vt sibi obsequatur, dando suo tempore cibo, nunquid non ad animi partem rationis participem accommodare fidelem & prudentem œconomum assumpsimus, vt quæ præclare possit ex abundanti prudentia gubernare patibilem & amentem vitam? quam etiam in eo munere constitutam dominus beatam prædicat, si prudenter & fideliter administret: ac plura se commissurum eius fidei pollice-

E

tur, sin autem domini vt moram facientis oblita, conseruos pulsare contumeliose, non prouidentet, cœperit; totamque se comedendo ac bibendo fruendis voluptatibus dederit, cum ebriosis, partes dico tum quæ alere, tum quæ ali possunt, quæ extrinsecus allapsis satietatibus semper refarciuntur, vtrumne, cum redierit dominus, qualia nunc coram vobis, prætexet, ac huius insolentis contumeliæ causam in nos transferens, quasi decipiamus & eo vi corripiamus, peruersi serui supplicia defugiet? onne discrepetur, & sors ei cum hypocritis constituetur, vt quæ tanquam in theatro, hac vita, personam cuiusdam matronæ sanctæ & diuinæ induta fuerit, & omnem incuriam ac dementiam initio dissimularit; libere vero omnibus nefandis voluptatibus seruierit; & vt intemperans ancilla, indecore se gesserit & turpius inebriarit? quod puto. Nam ei cunctis facultatibus præfectæ hæc cura demandata est, vt & sagaciter molestiam exhibentia prouideret, & ido-

F

neam medicinam adhiberet, vt illinc perspicuum est, si quando enim mens in curandis rebus diuinis excessu nimio, vel, me nescio, morbo corripiatur, qui cogitationis non mouendas chordas moueat, nec esuries, nec alimenti, nec alius voluptatis memor sit, tum ego quoque nulla harum rerum cura, nulla sollicitudine tangor, quonam igitur modo primas ego partes teneo, & procurandi, & dandi cibos, & tempus eorum ac modum definiendi munus sortientis voluptates præripio, deindeque ipsam, quod est magis ridiculum, ad eas corripio? Ita mollis ipsa est & delicata; ego vero robustum ac violentum. Verum enim vero ne singulis partibus renitens defensio contentiosa videatur & pertinax, tua gratia concedo me primum voluptatibus inhiare & compleri: insuper te quoque ad voluptates fruendas à me corripi: tu postea domina, & rebus nostris imperans, cum oporteret puniendo cohibere, & infensam esse liguritioni, vehementiusque increpare, potius ad eandem turpitudinem suscipiendam vt mancipium vna prouolueris, & illa graui, sancta rigidaque dignitate humi prostrata, de qua glorians & magnifice sentis, me-

G

cum voluptati captiua seruaque voluntaria constringeris. Nec te pudet pati profitentem eadem, quæ fabulosus ille serpens, cuius caudam aiunt de capite conquestam esse, quod motionis repentinæ dux semper esset, ipsa totius molis se conuoluentis attraheretur extrema. Tandem vero ad persuadendum aggressam, vt in hoc serpendi munere principatus sibi deferretur: deinde per præcipitia saxaque eum cœca ferretur, ipsum caput & reliquum serpentem cum eo labefactatum fuisse. Atquemadmodum illic, siquidem de cauda caput conquestum fuisset, eam accusans iniuriæ, ridiculum & stolidum videretur: ita etiam tu quoque in hac causa, vt quæ animi parti rationis experti, caudam trahenti & cœcæ (Nam mens, ait quispiam, videt) ductandi cedas imperium, & te ipsam eius fidei committas quod ad perniciem pertrahat. Videntes enim cœcorum, non cœci videntium duces sunt: & bos currum, non bouem currus trahit, & lapis ad perpendiculum dirigitur, non perpendiculum ad lapidem componitur. Quid vero puero, contra prouerbij præceptum, gladium com-

H

mittis? quis venenum propinatum combibens, maius quippiam ad se vel excusandum, vel defendendum habuit, quam mortis deprecationem? An primus homo à muliere prima quæ de perniciosa gustauerat arbore, porrecto accepto cibo comedens, veniam apud Deum meritus est? aut vt vi correptus mortem effugit? Cupiditas enim & ira sub animum rationis participem subiectæ sunt: nõ vt ad voluptatis suauitatem illa delabens, secum ipsam contrahat: hæc vero ad ferinam sæuitiam erumpens, secum abducat: sed vt ad captandam & habendam honestatem conueniant & conspirent: cupiditas, vt equus frænis bene moderatus, sublimen efferens, & ad vere desiderabilia concitans: ita, velut generosus canis, vna pro ijs & aduersus ea quæ oportet belligerans & propugnans: vtraque nimirum à ratione per diuturnam consuetudinem ad bene parendum & obediendum domita atque erudita. Verum mens alioqui temulenta facta; & valde suæ strenuitatis negligens, effœminatur quasi vet ors, & de... ac quietum à constanti immobilique concentu decedens,

tandem

A tantumdem ad currum perturbationum accedit: quantumq; paulatim ab imperando descíscit, tantum illa seruituti mancipatur. Itaq; nulla vi cogitur, nec ad peccandum & delinquendum muita rapitur: sed quod Herculem passum fuisse fecisseque Græci ac profani scriptores testantur. (Ferunt enim illum post belluas & sceleratos homines perdomitos, postea volentem Lydæ fœminæ Omphalæ nomine, seruiusse) idem mihi videtur mentis ratio perpeti. Nam quę sunt in homine beluinæ malignæque perturbationes, cum eas sub suam potestatem subiicere posset, lubens tamen voluptati animique appetitionibus seruit: vel etiam vt alter primas, magnus, ille Samson ab insidiatrice muliercula, eadem voluptate decepta, suum magnum robur ridicule prodit & nuda, ac non iam ipsum veluti comam iactans, facile à perturbationibus alienigenis captiua ducitur, & excœcatur oculis ad honestas res & bonas
B perspicacibus, pistrinoq; illigatur, & circum eundem voluptatum orbem, quorum initium est & veluti stimulus ventris ingluuies, innumeras ærumnas perpetiens conuoluitur, & quasi lasciuis pueris, cupiditati & iracundiæ ludibrio est. Ita mens sponte se malis immergens, ipsa sibi omne contumeliæ genus intorquet, & vndiq; cooperta miseriis, indecore lasciuit: deinde ob hoc voluntarium infortunium de se conquestu, suæq; deploratione calamitatis defuncta, mihi crimen intentat & malorum causam attribuit, &, vt videtis, pœnas exigit: ac cõuitiis aspergens, quid non in me cauillatur? quid non irridet? sepulchrum me vocat, catenam, fæcem imam, & ex Chaldaicis nugis, materiæ sordes & quisquilias, dolium pertusum, crucem. Atqui si vere sum ego monumentum, qui fit vt non hanc persuadeam ad Dei similitudinem effictam mortem studiose meditari, sed ad delicias, quod ait, pertraham? si catena, qui fit vt non comprimens à peccando cohibeam, sed ad nefandam inertiæ licentiam corripiam? Quæ catena non arcet ab iniuria & maleficio, sed eo vinctum vel inuitum compellit? Quod monumẽtum
C non membra quæ sunt super terram mortificat, & animæ vitam omni ex parte beatam largitur, sed potius viuificat & aduersus animam exuscitat? Aut igitur ego neq; sepulchrum, neq; catena sum, siquidem ad delicias corripio, & vna pertrahor: inconsiderate & inaniter talibus cauillis illudor: aut monumentum re vera & catena sim, ac magnæ hinc incontinentiæ seipsam mens ream facit, quod & illigata mihi, & consepulta delicietur, & viuens mortua sit, ac supra mundum extollitur, tametsi crux ego sim ei data: hoc enim nomine me quoque lubens appellat, vt etiam dolium pertusum, dissimulans quot & quantorum bonorum ego sim conceptaculum, vt non multo post de multis pauca degustans sum demõstraturum. Si vero pertusum quoq, sum, at certe sensuum meatibus omnino specularibus, luciferis & nunciis comprehensionis rerũ, vt id etiam statim apparebit, quod per hos hauriẽs & sese referciens in me veluti temulentię pristinę vomitum effundat, & turpissime debacchetur. Tu meos sensus, & eorũ facultates maledictis vexas, speluncas & lustra ferina cognominans, quorum opera maximis affecta beneficiis ita ingrato
D & immemori animo es? nonne discendi artibus tanquam pontibus, vt ad res contemplandas quæ sub intelligẽtiam duntaxat cadunt traiiciaris, vsa es? Quonam pacto eas initio sine meis sensibus comparasses? Arithmeticam ne aut harmonicam disciplinam habuisses vnquam, nisi auris extitisset, an numerorum proportiones, aut geometriam, aut astrologiam, nisi lumen oculorum eluxisset? an doctrinã de pulsibus & medendi scientiã, nisi tangendi & gustandi sensus tibi viam patefecisset? meis igitur sensibus oblatis, tuis cõuulsis pontibus, quid tibi reliquum aliud supersit, quam humi, & inter res sensibiles volutari, vel ne has quidem in totum attingere, neq; quantum terrę meditullium est, vita sentiendi compote frui, sed sola si res ita ferat, plãtaria: & tum vere sub monumentum carceremq; cœcum defossa, materiæ sordibus submersa, & profundæ illigata fœci, cœcam talpæ aut cuiuspiam plantanimis vitã trahas, me solum vt ipsa comice perstringis, ostreato indumento circundata? Nunc vero te certe cœcutientem ab ortu ad cognoscendum oculatam feci, ad philosophiam admoui & degustato lumine, per ipsum vt terræ concretionem, E maris refusionem, cœli conglobationem, & omnia quæ sunt in cęlo miracula tanquã in speculo intueris, concessi: vtq; partibus omnibus concordẽ concentũ, qui ineffabilibus sonis opificẽ cõclamat exaudieris, & ex rerũ creatarũ magnitudine, pulchritudine, cõcinna motione, mouẽs illud immobile, & primũ & ipsissimũ bonũ informaui, & ad cuius exẽplaris primarij imaginẽ facta fueris, memoriã renotaui. Atqui hoc præclarius quid menti possit accidere, quã ex iis quæ meis sensibus hauriũtur, Deũ reperire? Nec solum ita per me primũ ad Deũ ascendit, sed etiã à Deo delabẽs, eo per me rursum redit. Nã per me pœnitẽdi & veniã impetrandi locũ inuenit, si enim a me diiũcta & extra corpus fuerit, ne pœnitere quidem peccati primũ potuerit, vt neq; qui deciderunt angeli: nũc vero mea coniugatio hoc quoq; bonum ei largita est. Quantas enim & quotcunq; turpitudines asperserit, ex meis sudoribus eluuntur, & niue candidius clarificantur: nam supra herbam omnẽ abluentium, & pręter byssopi quamuis aspersionẽ extat ea quę F defluit è meis, vt ipsa dixerit, speluncis, vt ego, fontibus pellucidis, lachryma, inedia, humicubitus praedurus, flexis genibus deprecatio, in precib. defixa immobiliter cõstanterq; intentio, pectoris percussio, è pectore prodiens grauis fumus, interioris inflãmationis indicium, aliaq; ex quibus multipotẽs pœnitẽdi miscetur medicamentũ. Tot numero bonorũ noui recondere thesauros ego, ex mentis meæ sententia pertusum, & nihil continens dolium. Sed inepte fortassis & præter decorũ apud vos quibus talia trita sunt, singula dicẽdo persequor: itaq; summatim & paucis ostendendum, quod quæ mihi à mente vitio vertũtur, ea potius passa sim quam fecerim: quæ autem facio natura duce, quæq; conficio hæc sunt. Philosophia enim per quã ad Deum attollimur, in cõtemplationem & actionem secta, siquidem contemplatricem ea vitam amplexetur, per me naturæ opera perspicit, & per disciplinarũ põtes ad eas res quæ ratione intelliguntur transmittitur, & postremo, quod aiunt, ad ipsum Theologię limen volãdo conquiescit: sin præ cõtemplandi pontibus, agendi scalã malit, hic G etiam magis me laboribus propriis ædificãs, omnes actionum gradus inuenit. Dicã, quod omnibus eminet, per me ab angelis paululum diminutus homo, multum supra angelos excellit (quis enim angelorum possit quę Deus passus est, & vt homo mortẽ imitari potuit?) per me vtiq, cæsum, tortum, laniatum, & postremo morti traditum, & diuino corpori seruatoris conformatum: in quo & peccatũ condemnauit, vt in nobis Dei iustitia cõpleretur. Quoniã autem & mens sciscitatur ex me, quando quaq; ætate sibi subiectum esse possim, ego nihil cunctatum ita simpliciter respondebo, Ecquando non possum, quaq; ætate sum inobsequens, quocunq; ipsa siue bonum, siue prauum sit, me ducẽdo vocet? vt ex artibus perspicue liquet. Nactum literarũ studiosam & amãtem honestatis mentem, pædagogos sequor, magistris pareo, in scholis & auditoriis assideo, & de liberalibus disciplinis & doctrinis quid inculcatum non exprimo? rursus sum ego mentẽ exercendis artib. illiberalibus aptam sortitum? doceor iterum ędificare, aut H lapidibus struere, aut stans subiectis incudibus obstrepẽtibus fabricare: aut guttulis à terra exudantib. collectis stagna conficere, aut cõtra sæuus ventos, furentes fluctus obluctari, nonnunquã etiam in profundũ deorsum verso capite, natans feror, & militariter dissectum & scissum ictib. omnibus obsto, ne, dicam ad quas exercendas artes vanas & inanes vi coactũ instituor, quum præstigiatoribus execrandis subiicior, doceorq; funem sublimen extremis pedibus scãdere & ambulare, subiectis pugionibus tripudiare, capite demisso salire, lapillos & ferri particulas deuorare atq; rerum ita difficilium atq; miserabilium: & alioqui operosarum quam non à puero exercitatione conficio? vigentem attingẽs ætatẽ me pertinax & ambitiosum pręsto: eam excedens ętatem, nihilo minori conatu elaboro: corroboratum & senescens, addiscere non cesso etiam quod excogitatu sapientius sit quam quæ iuuenes moliuntur: & vt in vniuersum dicã, nihil est ą parte parari, quod doctrina tradi possit, ad quod non adducar, nihil factis: nihil dictis menti volenti repugnans, vt neq; animantiũ subiugalium

& inani-

A & inanimatorum instrumentorum obsequentissima quęque. An etiam ad obeunda virtutis munia, illis longe iucundiora, facilia, naturæ congruentia, ineptum & aduersarium; & veluti repugnans, seditiosum, hostiliter sum affectum? At id tibi dicenti non crederent egregij victores illi martyres & hi iudices virtutum cultores, qui corporum certaminibus, incorporeorum naturas exuperarunt. Verum tempus est, vt eorum quæ diximus summa capita recenseamus, & opportuniora congruentioraque percurramus. Accusatrix mea mens conuicta est, nihil sani vitio vertere: sed frustra insurgere mihi, & quæ inculpata sunt accusandi studio & calumniose, quæque mihi permittuntur à natura, culpare. Defensione mea comprobaui, nullam aut iniuriam aut contumeliam me Dominæ famulum, imperatrici obsequens, instrumentum ei quæ suo me arbitrio vtatur, inferre potuisse: sed ipsam potius sua socordia torpescentem, & imbecillitate mollescentem, malum euadere: & cum oportuisset integere, hanc etiam pœnas exigere. O calamitosum & miserum me! quis parcet;

B quis miserebitur? quum etiam cognata mens & mecum coniugata non miseretur, neque meis afflictationibus referta fatietur: sed præterea quę nunc patior, & in posterum patiar eius opera, insuper aliud recentius excogitat, inquisitiones, lites & contentiones; tribunalia, diros tortores: quasi non ea quæ miserum patior ipsa peccante sufficiant. Dei æqualitatem fastuosa concupiuit, & statim ego mortalitate sum interceptum, & ad puluerem matrem reuersurum: ne quæ mediæ interueniunt calamitates & obscœnitates memorem, nuditatem, ficulnea velamenta, & coriacea indumenta, aculeatarum spinarum & tribulorum acies. Inuidia rursus conflagrauit, & mihi tabe liquefactus vultus concidit: vbi vero fratrem exosa fratrem est ausa trucidare, ego statim tremulum & querebundum ac imposito signo notatum & conuictum vagabar. Impegit mens in legis lationem, vel prophetiam, vel sacerdotij dignitatem, & mihi maledicentiæ supplicia firmiter inhibentur, ac statim leprosum efficior. Ipsa angelo fausta

C nuncianti diffidit, & mea lingua silentio compeditur, hæc astu fœminæ malæ decepta est, & ego excæcor, & in pristinum detrudor. In pauca multa contraham: aut sum cum mente colligatum humili ac illiberali, & nocte dieque sustineo continuos labores, ad quotidianum cibum eumque parcum & tenuem, ad lænam, vel substrictam quandam & breuem tunicam, vel tegendis humeris penulam comparandam: aut cum vitam voluptuosam amplexante, & multo deterioribus malis affligor, dum singulis horis inexplebiliter in ventrem infercior, & immodicis cibis, potibus, rebus venereis distendor & rumpor: hincque quot morborum agminibus obluctor? aut enim ad lectum decumbens, aut vt attonita quædam ruina languesco, aut febre colliquesco, aut articularibus morbis pedum & manuum torqueor: tum & carnificibus medicis mercenariis curandum medicamentis & lamandum, nonnunquam etiam tortoribus inhumanis dæmonibus, exponor. Mecum hanc vitiorum tragœdiam agat ille vocalissimus Apostolus, quæ, mente omnes habenas & fræna laxante,

D in me peccando conferunt scortatores immanes, & quotquot contra naturales vsus accenduntur, vt me ignominia notent insolenti: quoque modo pessime corrumpendi, me templum Dei corrumpunt, meaque membra quæ sunt Christi membra, scortorum membra faciunt. Cæterum non his mens nullorum non malorum memor contenta est, sed vos supplex rogat & obtestatur, vt sibi licentiam detis vtendi me suo arbitrio, torquendi, fame necandi, in exitium Satanæ tradendi. Nescit enim sapiens, se plane desipientem in ea incidere quæ sunt in prouerbio, Capram ferre non possum, mihi bouem imponite. Nam si quæ in nobis ex inordinata materia ægritudines adnascuntur, eas vt decet philosophum non fert, indignatur, & grauia se pati censet, quid non esset passa, si meum ira diuina calamitates illatas accepisset; in fastu inflata superbit. Verum hæc ex vestro dependent arbitrio, & quicquid visum vobis fuerit, in eo tanquam in diuina sententia, tum quæ facienda, tum quæ non facienda sint definiente, nos quoque acquiescemus.

IVDICVM SENTENTIA

E VEstras vtriusq; vicissim cum orationes audiuerimus, tuam, mens rationis particeps, quod tibi subditum est & intemperatum vt inobediens accusantis: tuam rursus, pars animi ratione carens, defendentis te nihil delinquere vt animus intelligens temere calumniatur: nobis autem de vtriusque orationibus arbitria facienda sint, & controuersiæ sedandæ, ne frustra nostram & contemplandi studio deditam vitam interrupimus, hic sedentes, iam dicimus quæ ex longis experimentis, & à diuinis scripturis accurate didicimus. Hanc itaque sententiam ferimus: Si carnis sensum, ô mens, accuses, vt rebus honestis ac virtuti consentaneis aduersarium, & tibi obediendi impotem, imprudens in Manichæorum opinionem delaberis, existimarunt enim execrandi illi, intelligentem animum opificium esse boni, rationis expertem, mali: & idcirco neque virtutem capessere, aut grata & opificio bono

F conuenientia sentire posse. Sin ipsa hoc non ais, sed effrenem & obsequentem eius intemperantiam accusas, vt ne teipsam quasi non insipienter moderreris, sed diuino tibi munere concessum administrum perpetuo criminareris, culpas quod merito culpandum non est. An non imperator, doctor, magister cuiuscunque is fuerit, ipsi rationem reddunt, & pœnas luunt eorum quæ qui ab ipsis ducuntur, magistrorum incuria atque negligentia peccant? Id ne sapientes quidem exteros latuit: siquidem philosophorum apud illos quidam, adolescentem conspicatus lasciuientem & flagitiosum, nullum in eum maledictum contulit, sed pædagogum percussit, inquiens; Quid enim talia doces? Sin autem dicas, magnum illum Paulum, in epistola quam ad Romanos scripsit, carnem accusare, audi quid velit, & ad quid hęc Apostolus loquatur. Nam ante Domini aduentum & mors terribilis erat, terribilis, & mortis imperium habens: propterea & apud Esaiam aiebant; Edamus & bibamus, cras enim moriemur.

G

SERMO

IOANNIS CALECÆ PATRIARCHÆ CONSTANTINOPOLITANI dominica ante exaltationem S. Crucis.

DOmini pronunciatum est: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis, qui est in cœlo.* Et prius quidem in veteri Testamento, Deus diuersas ob caussas descendisse & ascendisse dicitur; Vt, *Descendam & videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint; an non est ita, vt sciam. Ascendit* autem Deus, postquam cessauit loqui cum Abraham: & plura huius generis. Nunc in Euangelio ait Dominus: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo.* Cuius hæc est sententia: Nullum Angelum, nullumque hominem ascendisse in illud cœlum, quod est supra cœlos, nisi illum solum, qui inde descendit per ineffabilem dispensationem, & immensam misericordiam, vt genus humanum ex seruitute Diaboli, ex maledictione, & à peccati iugo exsolueret. H

Quamuis autem Angeli quoque per *scalam Iacob* ascendere & descendere visi sunt; attamen visio illa non pertinet ad hoc sublime cœlum, sed ad aliud inferius. Nam in illud cœlum supra cœlos nemo ascendit, nisi solus Dei filius, quando quidem ille solus inde descendit, filius hominis per dispensationem factus & appellatus. Inquit enim; *cœlum cœli Domino.* Quod vero Elias, Paulus, & si qui alij, in cœlum sublati feruntur, non refert: non enim ad illud *cœlum*, de quo Dominus loquitur, prouecti sunt; & quo ascenderant, voluntate & nutu Dei ascenderunt, non virtute propria. Solummodo Dominus propria potestate ascendit in cœlum, & descendit in terram, insita sibi vi & potentia: nullius alterius opera ad ascensum egens.

Porro filius hominis secundum naturam humanam appellatur: & cum Dominus sæpe à natura diuina, sæpe ab humana sibi nomen indere soleat: non abs te dixit: *Qui*

Ioan. 3.

Gen. 18. Ibid.

Ioan. 3.

Gen. 28.

Psal. 113. 4 Reg. 2. 2. Cor. 12.

est in

A *est in cælis*, hoc est, qui secundum diuinitatem est in cælo, ex cælo descendens Saluator noster, cælum non derelinquebat; & in cælo degens à terra non aberat, vbique enim erat; cum incircumscripta sit diuinitas. Descendit igitur ex cœlis, * non qui ex semine Dauid, sed temporis expers Dei verbum, quod iam ante secula erat: & propter vnionem cum genere humano, *filius hominis* appellari voluit: & cum filium hominis audimus, ne arbitremur, carnem eius ex cælo descendisse. Sed cum Christus sit vna hypostasis seu persona duabus naturis constans, fit, vt nomina hominis etiam de Verbo enuncientur, & vice versa, attributa Verbi homini quoque tribuantur. Appellatur ergo & hoc loco filius hominis, quia vtriusq; naturæ, humanæ scilicet & diuinæ, vna eademque est hypostasis seu persona, non quod filius hominis de cœlo descenderit, (nempe secundum humanam naturam) sed quod qui descendit filius Dei, ipse ascendit filius hominis factus: caro enim post resurrectionem impatibilis & immortalis effecta, propter communionem & vnionem cum verbo, B in quo absque diuulsione & diuisione inest; eandem sedem accepit.

Ioan. 3.

* id est, non secundum humanam naturam.

Ephes. 4.

Quapropter Paulus ait: *Qui descendit ipse est, qui & ascendit super omnes cælos, vt impleret omnia*; nam diuinitate etiam antea cuncta complebat; vtpote tanquam vbique præsens & omnia penetrans. Postea vero propter salutem nostram, cum in cœlis versaretur, in terram descendit, carnem assumpturus; qui sponte exaltatus est in Cruce: & mortuus carne, descendit ad inferos, & resurgens assumptus est in gloria, & ascendit super omnes cœlos, *vt impleret omnia*; & in carne dominationis suæ, & virtutis seu potentiæ ipse vnus est ex sancta Trinitate, consubstantialis filius & Verbum Dei, equalis Patri & Spiritui sancto, homo factus, in duabus perfectis naturis ac operationibus, qui etiam corpore patri assidet, & iterum venturus est cum gloria, (quo pacto etiam ascendit) iudicare vniuersam terram, & *reddere vnicuique secundum opera sua, & regni eius non erit finis.*

Ibid.

Rom. 2.

C Ne vero, quando audimus eum *descendisse*, in eam persuasionem veniamus, quasi iam non sit amplius in cœlo, vtpote qui descenderit, illico adiecit: *Qui est in cælo*: ne, inquit, cum me descendisse auditis, arbitremini me non esse amplius in cœlo; quia & hic præsens sum corpore, & ibi cum patre in eodem throno sedeo diuinitate. Nam cum sit Dominus omnium, superna non deseruit, & ad nos aduenit, vt omnia vndequaque & vbique saluaret.

Ioan 3.

Et quemadmodum Moses exaltauit serpentem in deserto, sic exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. His verbis præsignificauit Dominus & Saluator noster suam Crucifixionem, ostendens, se huius præscium esse: seque volentem ac lubentem propter humanam salutem ad passionem tendere. Non dicit autem aperte & diserte, se cruci affixum iri, sed serpentis: priscæ illius historiæ, meminit, simul nos erudiens vetera nouis esse cognata & consona: vnumque Veteris ac noui testamenti legislatorem agnosci debere. Illud insuper docet: si Iudæi imaginem æream serpentis D intuentes corporalem hanc & temporalem mortem deuitarunt, quanto magis nos nostros oculos ad crucifixum Dominum gloriæ vertentes, & in ipsum credentes, æternam animæ mortem declinabimus? Et serpentis quidem Historia in libro Numerorum percensetur: & est talis.

Num. 21.

Murmurauerant Iudæi in deserto, quod nec panis, nec aqua suppeteret. *Nauseat anima nostra* aiebant, *super hoc cibo leuissimo*, nempe super manna. Et misit Dominus in populum serpentes, qui eis mortem inferebant, mordebantque populum; quo malo plurimi ex Israelitis interiere qui ad Moysen accurrentes clamabant: peccauimus oblocutionibus nostris contra Dominum & te: supplica pro nobis Deo, & auferat à nobis serpentes. Orauit Moyses: ad quem Dominus. *Fac tibi serpentem & pone illum sublimem in signo*, quem, qui ictus à serpente aspexerit; viuet. Attendite diligenter fratres mei, & cum veritate typum comparate. Ibi serpentis similitudo erat: nam bestiæ imaginem habebat: veneno autem carebat. Ita & hic homo

Ibid.

E est Dominus; sed à peccati veneno liber: *in similitudine carnis peccati venit*; hoc est: in specie carnis peccato subiacentis: sed non erat caro peccati: & tunc quidem à corporali & temporali morte intuentes liberabantur, at nos spiritualem & æternam animæ mortem effugimus: tunc morsibus serpentinis medebatur suspensus serpens: at iam ab intelligibili Dracone mortiferas nobis inflictas plagas curat Christus in Cruce exaltatus. Ibi sanabatur, qui corporeis oculis serpentem aspiciebat. At hic ab omnibus peccatis eripitur: qui oculis sub intelligentiam cadentibus vtitur. Ibi æs in figuram serpentis effigiatum erat: hic corpus Dominicum à Spiritu sancto formatum. Ibi mordebat serpens, & serpens medebatur. Ita & in præsenti mors perdidit, & mors seruauit. At mordens & ille perdens anguis venenum habebat. Aereus autem, & qui seruabat, veneni purus erat. Hic iterum eandem similitudinem obserua. Nam mors, quæ Adamum perdidit, peccatum habebat, quemadmodum serpens venenum. At F mors Domini ab omni peccato libera fuit, sicut æreus serpens à veneno immunis erat. Propterea per similitudinem dixit: *Quemadmodum Moyses exaltauit serpentem*: & reliqua, sicut enim ille exaltauit serpentem, vt qui in ipsum intenderent, vitam haberent: ita & Christus exaltatus est, vt qui in ipsum intenderent, nimirum credentes, vitam æternam obtinerent. Ibi quidem serpens visebatur, ob serpentinos morsus. At hic homo est, ob homines lætali morsu sauciatos. Ibi plaga per serpentem illata: per serpentem quoque curata est. Hic vero, quoniam mors per hominem intrauit in mundum, per hominem etiam vita nobis data est: nam peccatum non fecit Dominus: *Nec inuentum est dolus in ore eius.*

Rom. 8.

1. Cor. 5.

Rom. 5.

1. Pet. 2.

Exaltari oportet filium hominis. Cum *exaltationem* audimus, suspensionem in Cruce animo concipiamus. Nam in alto pependit Saluator noster, vt & aerem sanctificaret: qui terram sanctificauerat, in illa & per illam ambulando. Quin & verbum *glorificari* perpendere oportet. Crux enim vere Christi *exaltatio* & *gloria* fuit: nam in qua Dominus videbatur damnatus; in ea huius mundi principem damnauit. Et hoc est, quod Paulus docet: *exspolians principatus & potestates, traduxit confidenter triumphans illos in semetipso.* Nimirum, quod dico, eiusmodi est. Adamus mento mortuus est, peccauerat enim. Ergo vsque ad Domini crucifixionem, mors dominationem in homines exercuit. Postquam vero Dominus ab omni culpa liber fuit; nil in eum iuris Diabolo relictum est, vt eum neci daret. Quocirca cum iniuste perem prius fuerit, mortem à qua mori datus fuerat, deuicit; & hac ratione Adamum à morte, quæ ei, tanquam peccatori, iuste illata fuerat, liberauit.

G

Coloss. 2.

Et vt res clarior euadat, exemplo declarabitur. Sit violentus quispiam tyrannus, qui omnes suas in manus delapsos innumeris malis afficiat: hic si comprehensum Regem, aut Regis filium iniuste interficiat; fieri potest, vt mors illius etiam aliis oppressis opem ac subsidium ferat. Iterum, sit fœnerator quispiam, fœnus reposcens, debitores verberet ac in vincula detrudat: Deinde eadem animi impotentia eum, qui nihil debet, iisdem pœnis mulctet ac in carcerem compingat: hic certe pœnas dabit eorum, quæ in alios admisit. Interficiet enim illum, tanquam iniuste punitus, inque carcerem coniectus. Hoc & in Christo euenit. Nam eorum malorum, quibus nos Diabolus puniuit, pœnas luit, quando Christum aggredi non formidauit. Prostratus enim, deiectus & Cruce Christi captus est. H

Duo erant, quibus genus humanum tenebatur, voluptas ac tristitia. His duabus Dominum aggressus, immotum inuictumque reperit. Et primum quidem in monte voluptatis illecebra eum tentauit, sed cum incassum hanc machinam adhiberi cerneret, ad tristitiam longe validiorem balistam, se conuertit: vt vel hac ratione de Christo victoriam referret. Eum in finem omnes à Diabolo contra Christum concitati sunt, discipuli, vt negarent: Milites vt illuderent: prætereuntes, vt blasphemarent. Iudæosque vniuersim impulit, vt calumniis eum incesserent, & tanquã maleficum condemnarent, morriq; adiudicarent.

Matt. 4.

Matt. 26.

Matt. 27.

Ibid. 4.

A Verum hic quoque inuictum & immotabilem reperit. Neque enim potuit tristitia & dolor Christo in Cruce persuadere, vt odio haberet eos, à quibus crucifigebatur, sed dilexit eos, preces pro illis fundens. *Ne statuas illis*, pater, *hoc peccatum*. Videte, quomodo vicerit Christus in eo ipso, quo videbatur esse victus. (Luc. 23.)

In hunc igitur modum Christo crux facta est exaltatio & gloria. Nam Diabolum, & mortem, & maledictionem, & peccatum, in captiuitatem abduxit; & nos, qui sub diaboli, mortis, maledictionis & peccati iugo tenebamur, in viam vitæ ac salutis reduxit, & diuinorum mysteriorum participes effecit; & spiritualia charismata nobis fruenda concessit.

(1. Pet. 5.) Hęc scientes, charissimi, *humiliemur & nos sub potenti manu Dei, nam omnis, qui se humiliat, exaltabitur*: Et illos, qui submissa sunt mente, ad gloriam excitabit Dominus; Beatum vero illum hominem, qui vitam viuit sublimem; sed animum gerit humilem. Igitur *ne alta sapiamus*, sed nos ipsos humiliemus. Imitemur Christum Dominum, redemptorem & Saluatorem; huius Crucem in humeros sublata (Rom. 12. & 11.)
B carnales motiones ac appetitiones mortificemus, *configurati morti eius*, vt & nos cum S. Paulo dicere queamus. *Viuimus non iam nos; viuit vero Christus in nobis*: &, *Nobis autem absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi*. Abnegemus nosmetipsos, & nihil Christo anteponamus, non diuitias, non delicias, non gloriam, non corporalem voluptatem, non ipsam vitam; verum & hanc contemnamus: & omnia Dei mandata prompte exequamur. Habemus enim & nos aspersos persecutores visibiles & inuisibiles hostes ac aduersarios, qui nos in singulos dies tentant & exagitant, turbant & perturbant, & ab obseruatione diuinorum mandatorum retrahunt. Ne igitur effœminemur, neque de repugnandi alacritate quidquam remittamus, sed virili atque generoso animo resistamus, & cum hostibus congrediamur, vt interminatæ itidem gloriæ & immortalium bonorum participes efficiamur in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria & potentia in sæcula sæculorum, Amen. (Phil. 3. Gal. 2. Gal. 6.)

C

ORATIO IOANNIS XIPHILINI PATRIARCHÆ CONSTANTINOPOLITANI in tertiam ieiuniorum hebdomadem, seu in Crucis adorationem.

OLIM virga Mosis Israelitico populo præeuntis, bifariam mare diuisit, & viam inuiam, equitabilem reddidit. Ac post eam in duas partes diuisionem, effecit, vt fluida aquarum natura immota maneret, & muri instar vtrinque staret: at post Hebræorum transitum, denuo in vnum, vt ante fuerat, colligeretur. Superciliosum Pharaonem vna cum curribus, ducibusque, & toto exercitu in profundum demersit: vastam, incultam, effœtam, & solitudinem toti Israeli quasi mansuefecit, amaris, Marrhæ fluentis in dulcia conuersis. Neque vero hanc tantum potabilem reddidit, sed & aliam aquam ex petra mirandum in modum large elicuit, & integri fluminis fontem effecit. Ante vero quam hæc gesta sunt, Ægyptum contumacem & inobsequentem castigauit, vndas in sanguinem mutauit, vicissimque sanguinem in vndas redegit; & sexcenta illa prodigia operata est. Quod si illa, quæ typus tantummodo, & vmbra fuit, tot tantorumque miraculorum autor effectrix: quid ipsa illa Dominica crux non efficiet, quando non per symbola & ænigmata adumbratur, sed coram cernitur, atque à nobis adoratur? An non spiritualem Pharaonem eiusque complices illa inuoluet plaga, ac demum cum exercitu suo submerget & obruet? An non ferax perturbationum prauarumque affectionum mare, sicco pede transmeare dabit? An non solitudinem bonorum, præsentem scilicet vitam, excolet facillime? An non amaritudinem Marrhæ, calamitatum, inquam, & tentationum, dulcem, & potabilem faciet? An non aquam ex petra, quæ Christus est, nobis manabit, quæ non modo sitim ex ingenita cupiditatum & illecebrarum flamma nascentem depellat, verum etiam super

D

E mel & oleum delectet, recreet, & sanctificet corda nostra, neque amplius sitire patiatur. Qui enim *ex ea bibet, non sitiet in æternum*.

Quid porro attinet omnia percensere, quæ nobis bona per Crucem obtingunt? Deficiet enim tempus, ea sigillatim enarrantem. Hanc etiam diuinissimi illi patres nostri, quod scirent piorum præsidium esse minime dedecens, in media ieiuniorum hebdomade proponendum, & à fidelibus adorandum atque salutandum decreuerunt, vt quæ iam præclare gesta essent, ab intemperantiæ oppugnatoribus, ea custodirent & consetuarent; & ad futura eos incitarent atque adiuuarent. Quocirca nos quoque, cruce Domini adiutrice inuocata, propositum certamen absoluere studeamus, crucifigendis motibus carnis, & mortificandis; illiusque præcepta sequi enitamur: quemadmodum etiam Euangelica cohortatio hodie legenda nos admonet.

(Marc. 8.) Dixit Dominus discipulis suis: *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.*
F Cum Dominus, & Deus, & Saluator noster Iesus Christus suis prædiceret discipulis, oportere omnino se & Iudæorum insultationes, futurosque perferre, & crucifigi ab eis atque occidi: princeps Apostolorum, quod crucis mysterium ignoraret, ac proinde satius esse duceret, vt Christus non moreretur; reprehendit eum his verbis: *Propitius esto tibi Domine, non erit tibi hoc*. Hunc ergo vt corrigeret Dominus, & indicaret, non, si pateretur, sed si non pateretur, id vero indecens esse; castigauit dicens: *Vade post me Satana, quia non sapis ea, quæ Dei sunt, sed quæ hominum*. Illum ergo increpans, ait: An me pati dedecet? Atqui tu carnali animo sic censes: nam si diuinitus illustratus sermonem meum audiuisses, carnali cogitatione deposita, cognouisses, id me vel maxime decere. Tu enim existimas passionem me indignam esse: ego vero tibi dico; vt non patiar, Diabolici esse consilij. Non enim contumeliose Petrum Dominus appellauit, sed quoniam eius incommoda, nostra facta sunt commoda: vt mors ipsius nobis vita facta est: ipsius ignominia, nobis gloria: idque ignorans Apostolus, restitit ea ignorantia voluntati Dei, ignorantia vero erat aduersarij: idcirco ait: *Vade post me Satana*: pro illo: Sequere meum consilium, nec obsiste scopo meo.

G

Nomen *Satanas* aduersarium significat. Tempus ergo hic & occasionem explicat, qua Petrus dixit: *Propitius esto tibi Domine*: non erit tibi hoc: & audiuit: Vade post me Satana. Postea vero reprehensione ea non contentus, sed vberius demonstraturus eorum, quæ Petrus dixerat, absurditatem, & passionis lucrum, ait: Tu mihi dicis: Non erit tibi hoc: at ego tibi dico, non modo me prohibere, ac meam passionem indigne ferre, tibi noxium erit & perniciosum: sed neque tu salutem adipisci poteris, nisi & ipse ad patiendum paratus semper fueris. Ne enim passionem ipso indignam arbitrarentur, non tantum antecedentibus, sed etiam consequentibus verbis eos lucrum rei edocet. Ac per Ioannem quidem ait: *Nisi granum frumenti in terra moriatur, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert*. At vero hic plus dicit, & sermonem de mortis necessitate non solum ad se, sed etiam ad illos accommodat. Tantum enim, inquit, rei lucrum est, vt & vobis, nolle mori, malum: contra, paratos ad id esse, bonum sit.

H

Iam vero quæ arcana etiam sensa contineat crux, per quam perficitur Dominicæ passionis nostra caussa susceptæ mysterium: quis facile oratione explicet? Quid enim? An non erant infiniti modi ad mortem ducentes, quibus mors pro nobis oppeti potuisset? Verum ex omnibus iste delectus est ab eo ipso, qui sibi passionem pro potestate delegit. Neque enim dixit: Hæc & hæc patietur filius hominis: quomodo simpliciter & absolute mortem prædicere potuisset: sed oportet, inquit, filium hominis crucifigi, docetque; oportere passionem non aliter, quam per crucem peragi. Quid ergo hac de re dicemus? Solius magni Pauli est id declarare: qui in epistola ad Ephesios absconditum crucis mysterium ex parte innuit, dicens: *vt possitis comprehendere cum omnibus Sanctis, quæ sit latitudo, & longitudo & profunditas*, (Ephes. 3.)

& altitudo

A *& altitudo scire etiam supereminentem charitatem cognitionis Christi.* Non enim frustra diuinus ille oculus figuram hanc quatuor prominentiis à media commissura distinctam designat, vt eius, quem illa significat, prouidentiam atq; potentiam per omnia permeantem insinuet. Hac de caussa suo quamq; prominentiam vocabulo appellat. Profunditatem nominat, quæ à medio deorsum; altitudinẽ, quæ sursum; latitudinem & longitudinem, quæ ex transuerso à commissura vtrinq; protenditur. Quo illud mihi perspicue videtur indicare, nihil esse, quod diuina vi, atque natura non contineatur omnino & conseruetur, siue in cœlo, siue sub cœlo, siue sub terra sit, siue ad terminos mundi vndique ex aduerso protendatur.

Per altitudinem enim significat supera; per profunditatem, infera: per longitudinem & latitudinem, terminos seu regiones intermedias, quæ itidem ab omnium rerum conseruatrice, potestate continentur. Quin etiam ex nostris de Deo cogitationibus idem planum fit. B Suspice enim in cœlum, & subiectam ei profunditatem considera: intende animum ad obliqua, & extrema huius Vniuersi, & cogita, quæ vis hæc contineat, quæ mundi sit coniunctio: ac videbis menti tuæ Christi figuram vltro imprimi, ab excelsis ad profundissima, atque ad extremos fines oblique pertinentem. Hanc figuram diuinus etiam Dauid cecinit, dicens: *Quo ibo à spiritu tuo, & à facie tua quo fugiam? Si ascendero in cœlum*, hæc est altitudo: *si descendero in infernum*; hæc est profunditas, *si sumpsero pennas meas diluculo*, quod est Oriens, hæc est latitudo: *Et habitauero in extremis maris*, Occidente videlicet, hæc est longitudo. Ecce quomodo verbis illis depingit figuram Crucis? Tu es: inquit, qui extrema Vniuersi semper animo complecteris. Quapropter etiam Apostolus docet, cum repleta fuerint omnia fide & cognitione: nomen, quod est super omne nomen, adoratum iri à cœlestibus, terrestribus, & infernis; adoratione Christi ad crucis formam distincta. Cœlestia enim in superiore crucis parte Dominum adorant; terrestria in media, inferC na in inferiore. Non ergo terram moriendo subiit, sed in aerem ascendit per Crucem, vt inde quoque principem potestatis aeris persequeretur, & profligaret. Etenim cum in cruce pependit, aerem extensione manuum purgauit; terram sanguine & aqua, ex latere fusis.

Sed videamus etiam ad verbum Euangelica dicta. *Si quis vult venire post me.* Vide quemadmodum neminem cogat. Neque enim dixit: Velitis, nolitis, oportet vos hoc pati: sed quomodo? Si quis vult, quasi diceret: Non vim affero, non cogo, sed suum cuique consilium voluntatemque liberam relinquo. Quam etiam ob rem ait: *Si quis vult.* Ad bona enim voco, non ad mala & odiosa; non ad castigationem & pœnam, vt etiam cogere oporteat: siquidem ipsa rei natura potis est attrahere. Quibus verbis vehementius allicit. Nam qui cogit, auertit sæpe eos quos cogit: at qui auditorem sui iuris esse sinit, magis attrahit. Ideo dixit: *Si quis vult.* Magna enim, inquit, sunt quæ vobis offero bona, ac talia, vt volentes libentesque ad se conuertant. Neque enim, si D quis aurum præberet, aut opulentum thesaurum proponeret, per vim accerseret. Quod si ad illa non per vim, multo magis ad cœlestia bona. Etenim nisi natura rei excitus accurreris, neque qui accipias, dignus es: neque si acceperis probe cognosces acceptum. Hanc ob caussam non cogit Christus, sed hortatur, quasi dicat: Si non confetis orationem illam meam infinitorum bonorum vobis caussam fore, non vim affero, non cogo: sed si quis vult venire, eum voco.

Tantum autem abest, vt affectus concitet, vt non modo discipulis aspera proponat, sed toti etiam orbi terrarum: Si quis vult, inquit, siue vir, siue fœmina, siue pauper, siue diues, siue princeps, siue subditus, hanc ingrediatur viam. Vbi igitur sunt qui liberum arbitrium euertere nituntur, & fatum introducere. Ecce enim hinc aperte vanitatis arguuntur: *Si quis vult.* Nam diabolus, quia nihil veri habet, ostia eorum, à quibus non recipitur, securi & ferro perfringit: at Saluator adeo mitis est, vt doceat: *Si quis vult venire post me*: &, *Qui vult meus esse discipulus.* E Ad vnumquemq; venit, neque cogit: sed potius pulsat ac dicit: *Aperi mihi soror mea sponsa.* Ac si aperiant, ingreditur; sin occlusentur illi, & nolint, recedit. Et per Esaiam dicit: *Si volueritis & audieritis me.* Prius enim velle oportet, ac tum audire, vt pro nostra parte liberi simus. Ibi enim ex eo, quod nolumus, fit vt non audiamus. Sic omnis beatitudo, & pœnæ dolorumque perpessio à nostra libera potestate proficiscitur. Sequi ergo, est in eum credere: quod autem ait, Post me, id mandatorum obseruationem significat. Hoc enim est reuera sequi, non modo credere in ipsum, sed etiam pati pro ipso, cæteræque virtuti operam dare. Quod vero vitam suam Saluator, omnibus sibi obtemperaturis, credituris que, velut optimæ viuendi normæ exemplar proposuerit; audi ipsum diserte & expresse id docentem: *Si quis enim*, inquit, *mihi ministrat, me sequatur*, non vtique corpore, quod nemo posset, cum Dominum iam in cœlis esse nouerimus, sed quam fieri potest, accuratissima vitæ morumque imitatione.

F *Abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Vnum videtur dicere, cum tamen tria dicat, videlicet; *Abneget semetipsum*; *Tollat crucem suam*; *&*, *Sequatur me.* Ac priora quidem duo coniuncta sunt, tertium vero seorsim est positum. Discamus igitur prius, quid sit, *Seipsum abnegare*: nempe, liberaliter periculis se exponere, & certaminibus obiicere: nihil secum habere commune, sed perinde affici, ac si alius quispiam pateretur. Vt enim si neget alterum, siue eum flagris cædi videat, siue torqueri, siue ad mortem abduci, non auxiliatur, non opitulatur, non animum contrahit, non miseratione erga illum mouetur, quippe omnino ab eo abalienatus: ita nos vult erga nos ipsos affici, cum patimur: vt siue flagris cædamur, siue exagitemur, siue vramur, siue quiduis aliud patiamur, ne parcamus nobis ipsi. Tum enim magis ipsi nobis parcimus, cum propter Christum minime parcimus. Nam & patres tum parcunt filiis, cum eos magistris tradunt, iubentque, ne ipsis parcatur. Non autem dixit: Ille parcat sibi: sed vehementius, *Neget*, hoc est, niG hil secum commune habeat, sed obiiciat se certaminibus & periculis, nec secus afficiatur, quam si alius pateretur. Quo autem maiorem vim verbo adderet, non dixit; *Neget*, sed, *Abneget*; paruo cum additamento magnum rei incrementum insinuans: etenim hoc plus est, quam illud: negatio quippe sui est, perfecta præteritorum obliuio, & propriæ voluntatis remotio, desiderium moriendi in Christo, mortificatio membrorum, quæ sunt super terram, alacriter vero quoduis discrimen Christi caussa adire, penitus non affici ad præsentem vitam, id iam est tollere crucem suam. Sed perfectio in eo est, vt affectum penitus exuamus, atque ad vitam ipsam mortisque condemnationem perinde animati simus, & vt erga nos ipsos non afficiamur.

Principium porro ducitur ab externa alienatione, vt possessionum, vanæ gloriæ, aut omnino desiderij rerum inutilium: quemadmodum nos etiam sancti docuerunt Domini discipuli, Iacobus & Ioannes, relicto patre, ipsoque nauigio, omnibusque facultatibus. Matthæus H autem ab ipso telonio surrexit, & Christum secutus est, non solum lucris relictis, sed etiam contemptis periculis, quæ à magistratu imminebant, quod imperfectas telonij rationes reliquisset. Iam Paulo totus etiam mundus crucifixus erat, & ipse mundo. Alia ratione negat quis seipsum, quando vitam suam perperam & vitiose anteactam, condigna mutatione obliterat. Vt qui intemperantiæ olim deditus erat, negat seipsum intemperantem, si temperantiam amplectatur: & qui iniustus erat olim, negat seipsum iniustum, si studeat iustitiæ. Et in summa cuiuslibet peccati fuga, negatio sui est, ducens post Christum. Ne quis autem existimaret vsque ad contumelias, & plagas, & probra abnegandum se sibi, addidit: *Et tollat crucem suam*: vt indicaret, quatenus oporteret abnegare seipsum, nimirum vsque ad mortem, eamque probrosissimam. Idcirco adiecit: *Tollat crucem suam.* Alia enim mors non esset ita mirabilis & probrosa, vt mors crucis. Neque enim tantum dicit, vt voluptatem & gloriam contemnamus, sed etiam vt vsque ad sanguinem re-

A fistamus, & vsque ad contumeliosissimam mortem omnia generose feramus, eaq; re potius exultemus.

Considera deinde quemadmodum non dixerit Crucem absolute, sed Crucem suam, id est, mortem quam debet, quamque oportet eum quotidie opperiri, more illius, qui ait: *Quotidie morior*, Aut etiam aliter Crucem portare nos iubet, hoc est, continenter vigilare animo, & virtutibus in alto stare, neq; de cruce descendere: videlicet cōtinere prauas affectiones, donec exscindat eas, & exterminet deinceps inuictus. Crux enim est omnis peccati abolitio. Crucifige ergo teipsum secularibus negotiis vt ea non attingas. Nametsi non imminet crux aut contumeliosa mors: affectionum tamen mortificatio imminet, & bellum aduersus inuisibilem inimicum & hostem, quem omnino vincere necesse est: vt & nostrum vnusquisque possit dicere: *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Spiritualem mundum hic vocat mundanas concu-
B piscentias, quas ex D. Pauli præcepto crucifigit, id est, mortificat, & imbecillas reddit, ne eum vincere possint; & peccatum in actionibus suis euitat. Quin etiam ipse illis crucifixus est, id est, non commotus importunitate earum. Ac videtur hæc oratio; Mihi mundus crucifixus est: libertatem peccatorum actionis significare: illa vero; Et ego mundo, vacuitatem affectionum animi.

Quia vero fieri potest, vt quis patiatur, nec tamen sequatur eum, vt cum quis non propter ipsum patitur. Etenim sæpe etiam malefici multa aspera perpetiuntur, & sepulchrorum effossores, & præstigiatores; ne quis tormenta sufficere putet, addit: *Sequatur me*: vt indicet, oportere sua caussa sustinere acerba quæuis, neque tantum in malis perferendis adhibere fortitudinem, sed etiam temperantiam, æquitatem, omnemque sapientiam consectari. Significatur autem verbis illis; *Sequatur me*: in ceteram quoque virtutem incumbendum esse. Seipsum deinde abnegat, qui facultatibus, quibus pollet, dispertis, nuncium
C remittit omnibus carnis cogitationibus & sensibus, atq; ita sublata cruce totum se ad cœlestia bona transfert, prorsusq; terrestribus abdicat. Tertio etiam sequitur Christum, qui amore boni honestiq; hæc facit, non gloriæ alteriusq; talis commodi gratia. Is enim vere sequitur Christum, cum eius vindicationem persequitur. Iter enim rectum quo Christi vestigiis insistimus, & viam sequentibus munit, & coronam conciliat: at vero obliquum illud, & in dexteram aut sinistram partem declinans, etsi ducere per Christi vestigia videtur, re tamen vera fallit, omnemq; operam perdit. Hæc locutus Saluator ad discipulos, quia vehemens eis, acrisq; ea videbatur oratio: sequentibus verbis illos consolatur, & addit præmia sudores longe superantia. Subiicit ergo: *Qui enim voluerit animam suam saluam facere perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me & Euangelium, seruabit eam.* Hæc bellum Ecclesiæ à persecutoribus imminens insinuant, & persecutiones, quas credentes in Christum, per omnem ciuitatem & regionem impendentes subituri erant.

Si quis ergo, inquit, tum pepercerit animæ suæ (hoc e-
D nim significat illud, *Saluum facere*) perdet eā in futuro quo, hoc est, in perpetuas se pœnas præcipitabit. Perditio enim animæ est, non dissolutio in nihilum, sed perpetuum & nunquam finiendum supplicium. Quibus verbis ostendit, se non seueritatem, sed magnam potius lenitatem ipsis exhibere, dum illa præcipit. Etenim qui parcit filio suo, perdit eum; qui non parcit, seruat, Quod & sapiens quidam dixit: *Si corripueris filium tuum in virga, non morietur, sed animam eius à morte liberabis.* Et rursus: *Qui blanditur filio suo*, hoc est, miseretur; *obligabit vulnera eius.* Hoc & in exercitu contingit. Si namque Dux parcat militibus, eosque continenter manere intra castra iubeat: eos quoque, qui extra sunt, vna cum illis perdit. Ne ergo & nobis id eueniat: Oportet, inquit, ad continuam mortem vos esse paratos. Qui enim amore temporalis vitæ animam suam à periculis mea caussa perferendis, & à morte subducit, ac seruare contendit; eam haud dubie perdet illa perditione, quæ est ignis inextinguibilis, & vermis non dormiens, tenebrasque meretur exteriores. Quem-

E admodum contra qui eam periculis & morti exponit, atque ita perdit, optabili profecto perditione (perditionem enim animæ vocat separationem eius à corpore Christi gratia factam) necessario seruat eam, atque ad vitam perducit meliorem. Vt enim in sensilibus externisque bellis ille, qui ad necem paratus est, & magis celebratur, & minus lædi potest, & maiorem hostibus terrorem incutit, quanquam eum Rex suus, pro quo mortem opperitur, postea nequeat resuscitare: ita & is qui Christi caussa animam morti obiicit: ex alia vero parte etiam resurrectionis eam spes seruabit. Oportet igitur nos superiores euadere omni tentatione, & prope ad Martyrium accedere, non vitæ finem sortiamur, quemadmodum cæteri, sed vt perfectum officium charitatis erga Deum præstemus, cum sciamus, eos qui Martyrum gesta æmulati fuerint, socios ac participes fore & gloriæ. Etenim contemptor vinculorum mortis, non perdit animam suam, sed potius seruat eam: at qui eandem citra pericula mortemque vult seruare, æ-
F ternam et perditionem parit.

Postquam vero dixisset: Qui perdiderit animam suam: quia diuersis multisq; modis multi sæpe animam perdunt, aut latrocinando, aut homicidiis perpetrandis, aut mortuorum sepulchris effodiendis, aut alio quopiam nefario facinore designando: ideo adiecit; Propter me, & Euangelium. Nam qui non propter Christum & Euangelium perdit animam suam, non seruat eam. Si ergo seruari animam beatum est, modo ad salutem in Deo referatur; oportet aliquam animæ perditionem esse bonam, & propter Christum. Videntur igitur inter se conferri posse hæc duo; Negare seipsum ad prædictum modum; &, Oportere vnumquemq; perdere animam suam. Perdat aliquis animam suam peccantem, vt hac perdita, recipiat illam alteram recte factis seruandam. Aliter quoq; reuera beatus fuerit, qui rebus omnibus laudabiliter moritur; sensibilibus, deponendo sensuum vsum & fructum; intellectilibus, sensuum motione reprimenda. Laudabilis enim mors animi, est interior ab omnibus rebus abalienatio; qua transacta
G diuinam gratiæ vitam mens suscipere solet, & pro rebus auctorem rerum. Postquam vero dixisset Dominus, eum, qui velit animam saluam facere, perditurum esse illam; qui autem perdiderit, seruaturum: ibiq; salutem & perditionem, & hic salutem ac perditionem posuisset; ne quis existimaret, æqualem esse perditionem hanc & illam, ac salutem; sed sapienter disceret, tantum inter hanc & illam salutem interesse, quantum inter perditionem & salutem: idcirco subiicit.

Quid enim proderit homini, si totum mundum lucretur, & animæ suæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? Vidisti quemadmodum temporalis animæ salus perditione deterior sit, quippe incurabilis, & quæ nihil, quo redimatur, reliquum faciat. Cum enim quispiam ad præsentes vitæ delicias intentus, recusat pati, splendideque viuere studet: etsi diuitias habeat, etsi copiam pecuniarum; quid inde vtilitatis ad eum redit anima perdita? *Præterit enim figura mundi huius*, & vmbrarum instar reclinatur, & diuitum opes auolant. Non enim proderunt thesauri iniquis: iustitia autem liberat à
H morte. Totus mundus vanis eiusmodi hominibus plenissimus est (vt talem eis mentem iniicere necesse non sit) qui tentationibus quodammodo inebrientur, & inutilibus diffluant voluptatibus. Vnde iis, qui recte viuere instituunt, superfluæ sunt illecebræ carnis, & sapere ea, quæ in mundo sunt, efficit, vt à rerum vtilium ac necessariarum ipsa velut ianua aberrent: siquidem verum est, sapientiam carnis, inimicam esse Deo, & eum qui sapit quæ mundi sunt, inimicum Dei constitui.

Superfluum ergo reuera est sapere quæ in mundo sunt. Ea propter dicit: Quid enim proderit homini, si mundum vniuersum lucretur, & animæ suæ detrimentum patiatur? Ne enim mihi, inquit, dixeris, eum saluam fecisse animam tot tantisq; euitatis periculis. Si namque vna cum anima sua orbem quoque terrarum quis lucretur vniuersum, quid emolumenti inde capiet, anima perdita, cum qua ne vniuersus quidem mundus comparandus est. Neque enim pecunia licet salutem commutare, nam si id liceret,

A ceret, qui lucratus erat mundum, at animam perdiderat; dedisset eum cum flammis cruciaretur, & liberatus fuisset. Sed non licet hoc, non licet. Vt enim seruis in delitiis luxuque viuentibus, si dominus in extremis interea versetur malis, nihil lucri ex eo percipit, quod dominus sit; ita etiam si venter delicate viuat & opipare, sed anima futuram expectet perditionem: nihil ei proderit; ac maxime cum non possis vllam pro ea commutationem dare. Neque enim alteram habes quam des animam. Pecuniis enim aut ædibus, aut mancipiis, aut alia quacunque re perdita, potest quis alia illorum loco dare. Neque enim etsi quis rex orbis terrarum sit, omniumque eius pecuniarum dominus: poterit vnam redimere animam, licet omnes orbis pecunias pretij loco offerat: neque omnis mundi luxus & splendor exiguum aliquod solatium animæ poterit adhibere, cum æternum torquebitur.

Sed aduerte, quemadmodum non dixerit: Aut quam dat homo commutationem pro anima sua? sed, Quam B dabit? Tum enim non habebit quod det: nunc vero dat Pœnitentiam, Confessionem, gemitus, lacrymas, macerationem corporis, seueriorem viuendi rationem. Cuius rei non nescius, dolosus hostis noster, semper mulcet nos vitæ suauitatibus, tempusque paulatim procrastinando suffuratur: Mihi, inquit, diem da hodiernum, Deo crastinum; mihi tempus præsens, Deo, futurum: vt ita tardantes ad pœnitentiam & emendationem, superueniens abripiat mors, quando non est qui redimat, neque qui saluum faciat. Homo igitur non potest aliquam dare commutationem pro anima sua: Deus vero pro nostra salute dedit commutationem, pretiosum sanguinem filij sui. Quare hortor vt omnibus cæteris missis, in animam omne studium conferamus. Nihil enim in nobis præstantius anima. Ergo etiam ex hoc loco obturemus os, & silentium imponamus Origenis asseclis asserentibus, animas in vitam ac pristinum statum restitutum iri post supplicia proportione peccatorum exsoluta. Audiant enim, non posse ibi commutationem pro anima C dari. Ergo ne cruciari quidem tantum possunt, quantum merentur peccatores.

Vt autem nos promptiores ad pericula sui caussa adeunda redderet, perspicue apponit mercedem, qua compensabuntur: idcirco infert. Marc. 8. *Qui enim me erubuerit, & sermones meos in generatione ista adultera & peccatrice; & filius hominis erubescet eum, cum venerit in gloria Patris sui cum Angelis sanctis.* Absoluto sermone, quo docuit oportere nos imitatores sui esse, nec mortem fugere, nec parcere, vel animæ nostræ, vel vitæ, propter spem in eo sitam; opportune coniungit mysteria de secundo Aduentu suo. Qui enim me, inquit, erubuerint, & sermones meos in præsenti vita, & qui sine rubore coram hominibus me confessi fuerint: iis omnino par pari referam, imo vero longe etiam plus. Erubescam & ego eos, hoc est, verecundabor, cum venero in gloria Patris mei. Quid autem huic esse possit solatij? Cum enim erubescit quospiam Iudex, tanquam quibus debeat obedientiæ mercedem, amorisque erga se præmia, & beneuolentiæ coronam: nonne liquido dici potest, o-D mnino illos in perpetuo honore futuros & gloria. Laudabuntur enim tales quando Christus dicet: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi.*

Adulteram vero illius temporis generationem appellauit, tanquam quæ reliquerit verum sponsum Christum, & aliis se substrauerit, & impietatis susceperit semina. Eadem de caussa peccatricem quoque illam vocauit. Vel potius Hebræorum generationem adulteram vocat & peccatricem. Quare etiam addit, Demonstraturum *Hanc*, vtpote quæ impiam se præbuerit aduersus Deum, honoremque ipsi debitum, tribuerit idolo Beelphegor, adorauerit que Astarten & Chamos, quod est Sidoniorum abominatio. Nec vero contentus fide mentis, sed oris quoque confessionem exigens, omnesque ad loquendi libertatem, charitatem, & affectum maiorem præparaturus, postquam dixisset: *Qui erubuerit me, & sermones meos*: adiecit, *In generatione hac adultera & peccatrice*; E vt videlicet sine verecundia ipsum coram omnibus confiteremur. Quoniam enim, inquit, duplex est homo, duplex sit & sanctificatio: anima sanctificetur per fidem, os per confessionem. Nam qui hoc didicit, non modo docebit libere, sed omnia etiam alacriter feret, cordeque & ore confitebitur Christum. Quidam ergo in bonam partem interpretati sunt illud *Erubescere*, quemadmodum ante dixi: alij in contrariam; proinde sic illa verba explicarunt: Qui erubescit Christum, dedecori sibi ducens fidem eius, ac dicens: qui credam crucifixo? quique erubescit sermones eius, cauillans simplicem Euangelij stylum & humile dicendi genus; hunc erubescit etiam Dominus in secundo aduentu suo seruum suum nominare. Vt enim si quis paterfamilias habeat seruum malum, erubescit eum appellare seruum suum: sic & ego, inquit, erubescam illum appellare seruum meum, qui me negat. Qui igitur meum Dominium negant, quosque meorum pudet sermonum, dignas impietatis pœnas pendent, F cum audient in secundo & terribili aduentu: *Nescio vos.*

Incutit eis quoque terrorem, quod dicit, se descendisse de cœlo non in vili abiectaque humilitate nostra, vt primum; sed in gloria Patris, stipatum Angelis. Ac nota quemadmodum dixerit: *In gloria*, in qua scilicet & pater; ne discrimen aliquod suspiceris: sed vt indifferentiam, quam accuratissime indicaret: In eadem illa veniet, inquit; vt vnam eandemque intelligas esse gloriam Patris & Filij. Etenim tanquam Dei Filius, iudicaturus est cunta. ideo namque dixit: *Cum venerit in gloria Patris sui, cum Angelis sanctis.* Filium porro hominis se appellat propter summam coniunctionem Deitatis & humanitatis. Cum venerit in gloria Patris sui cum Angelis sanctis. Magnum & admirabile quippiam profitetur: In gloria Deitatis, Filius hominis: in summa excellentia, natus ex muliere secundum carnem. Suos habet Angelos, qui in similitudine nostra factus est. Vbi autem dixerat, *Cum Angelis*, adiecit, *sanctis*, ad discrimen execrandorum dæmonum. Dicuntur quidem & hi, Angeli, vt qui sæpe quæpiam homi-G nibus nuntient: at prorsus non sancti, verum execrandi, & impuri, & omnino profani. Iam hæc sine dubitatione esse futura, & Filium hominis venturum in gloria Patris sui cum Angelis sanctis, eosque, qui ipsum confessi sunt, itidem confessurum, amicosque & victores, & generosos milites appellaturum; illos autem alteros, quos dixi, negaturum: non modo verbis demonstrat, longa spe discipulis suspensis, sed etiam iam inde in præsenti adhuc vita rem ad maiorem certitudinem ipsis eorum oculis subiecturum promittit.

Infert enim: *Amen quippe dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei venicns in virtute.* Postquam dixit Christus, quinam ipsum bene sequi velit, nec declinare à recta via: atque iis, qui ipsum sine pudore Deum confitentur, immortale regnum pollicitus est: qui ipsum negant, eos se quoque negaturum asseuerauit: quoniam aduersa in præsenti vita, & velut in manibus erant: prospera vero in spe & exspectatione; nempe saluam fieri animam eius, qui perdit il-H lam; venturum ipsum in gloria Patris, daturum præmia: idcirco verisimile erat, fore, vt discipuli nondum accepta virtute ex alto, fortassis in humanam inciderent infirmitatem, ac tale quippiam cogitando apud se dicerent: Qui negabit quispiam seipsum? aut qui perditam animam suam, saluam faciet? Quod vero illorum, qui id fecerint, condignum erit præmium? Vt igitur à talibus eos auerteret cogitationibus, & velut fingeret atque conformaret ad fortitudinem: promittit se etiam oculis eorum satisfacturum, ac monstraturum, quid tandem sit gloria illa, cum qua venturus est, vt id vel in hac vita facile possent capere, neue suam, neue Domini mortem deinceps ægre ferrent. Quocirca etiam ait; *Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute.*

Quod vero dicit, eiusmodi est. Non longo abhinc tempore, certam vobis demonstrabo gloriam, in qua iusti erunt. Ac magis orationem confirmauit, solita confirmatione addita: *Amen dico vobis*: quod est, Vere dico vobis:

Sunt quidam: quinam isti? Petrus & Iacobus & Ioannes. Hi etenim vna assumpti fuerunt, vnaque ascenderunt in montem in transfiguratione Domini, quam etiam regnum Dei nominat, quod Deitas tum clarissime elucerer, videreturque gloria, in qua & ipse videndus esset per illud tempus, quo illucescet mortalibus. Veniet enim in gloria Dei, & Patris, non in humilitate nostra. Neque vero ideo tantum regnum Dei nominat Transfigurationem, verum etiam quod figura sit futuræ gloriæ, quam consequentur, qui vitam ea dignam duxerint. Vt enim in hac fulsit Iesus mirifice: sic pro portione tum iusti fulgebunt. Nomina tamen ea de caussa non expressit, sed indefinite dixit: Sunt quidam: ne quid humanum paterentur cæteri discipuli. Etenim vehementer cupiuissent etiam reliqui sequi, exemplar gloriæ illius visuri, & tanquam despecti doluissent. Etsi enim modo quodam corporali discipulis in monte ostenderetur: magnum tamen res ea desiderium habuisset. At cur tandem prædicit? Vt vehementiore interea desiderio inflammati, ita non dissipato animo interessent. *Sunt igitur*, inquit, *quidam*: Petrus & Iacobus & Ioannes, qui non prius morientur quam videant, in cuiusmodi gloria futuri sint, qui me confitentur; idque tempore Transfigurationis. In virtute eam venturam ait, id est, non in ænigmate, neque in vmbris & figuris per Angelos aut Archangelus significandam, sed in Verbo, cui par cum Patre potentia. Aut *in virtute*, hoc est, quantum virtus eorum capit. Aut quoniam maximæ profecto erat virtutis, hominibus corpore & carne vestitis, talem demonstrare gloriam & splendorem: idcirco dixit: *In virtute*. Aut etiam, quia sua virtute eam demonstraturus erat, non aliena; cum potestate, non quasi per participationem quandam: eam ob rem adiecit: *in virtute*.

Vt igitur confirmaret, sermonem suum non inani strepitu verborum & grandiloqnentia, sed veritate subnixum; eosque talis gloriç socios fore, quemadmodum promisisset: spectatores eos iam inde fecit. Iam vero: Videant, inquit, non, Participent: vt indicet hic eam tantum videri, non participari. Nam eius fruitio in altero Christi aduentu dabitur. Recte etiam dixit: *De hic stantibus*: ad Iudam alludens. Iudas quippe non stetit firmus: atque ad eundem retulit fortasse & illud: *Non gustabunt mortem*: ille enim mortem gustauit animæ. Considera præterea hoc quoque. Cum dixisset: *Qui vult animam suam saluam facere, perdet eam: qui autem perdiderit, is saluam faciet eam*: atque hac oratione regnum cœlorum significasset, & Gehennam: regnum quidem cœlorum visione declarauit, Gehennam vero non item. Quam ob caussam? quoniam alij quidam erant rudiores, necessarium id erat. Quia vero probi bonique erant (idcirco enim & tres tantum assumpsit, vt cæteris perfectiores) benignitate & spe præmiorum eos inducit potius, quam seueritate & timore pœnarum. Neque vero hac vna de caussa regnum demonstrauit, verum etiam, quia hoc ipsum quoque magis decebat.

Atque hæc quidem simplicius referuntur ad ascensum trium discipulorum in montem cum Iesu solo, sex diebus post consecutum. Visu enim Iesu transfigurato, & Moyse atque Elia ceu satellitibus quibusdam, viderunt Christum in regno & gloria. Gerebant autem typum, Moyses quidem Legis, Elias vero Prophetarum, tres demum discipuli Euangelicæ prædicationis, & fidei in Trinitatem. Quod si quid etiam altius dicendum est occasione Transfigurationis post sex dies futuræ, non frustra post sex dies perfecto numero vniuersus mundus factus est. Qui omnes mundi res superat, solaque stabilia & æterna spectat: eum post sex dies à Iesu assumptum esse, significatur. Qui enim illa transcendit, videt Iesum, qui nemini ex inferioribus transfiguratur, transfiguratum ante se. Videtur enim Verbum diuersas habere figuras pro cuiusque captu. Atque aliis quidem informe apparet, aliis speciosum pulchritudine. Nam qui non ascendunt per sublimia opera, & per hæc altum sapientiæ montem superant: ij Verbum simplicius intelligunt, & secundum carnem cognoscunt. At vero perfecti, id ipsum in forma Dei per cognitionem suam contemplantur. Splendet deinde etiam facies eius sicut sol, filius lucis & diei, sol videlicet iustitiæ. Quin & vestimenta eius, illis, quos in montem excelsum duxit, apparent alba sicut lux; quæ sunt verba, & quas induit Euangeliorum literas; & vt opinor, Apostolorum quoque scripta.

Cum ergo videris quempiam, qui diuinam Ioannis doctrinam accurate pertractat, & omnem Euangeliorum orationem interpretatur, ne verearis dicere; huic facta esse vestimenta Domini alba sicut lux. Qui Iesum ita viderit, videbit Moysen, Legem scilicet; & Eliam, propheticum videlicet sermonem, Anagogico quodam sensu colloquentes cum Iesu. Ac de huiusmodi homine dicimus illud: Steterunt apud Verbum, qui firmati sunt animæ pedibus: quemadmodum Moyses audiens à Deo: *Tu autem hic sta mecum*: & qui dicunt: *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem*. Et quoniam inter stantes est discrimen; qui melius stant, diuinam Verbi inter homines peregrinati gloriam, & dignitatem eius videbunt: qui non modo non replebuntur morte, sed ne primoribus quidem labris gustabunt, panem vitæ comedentes, carnem Domini, inquam, & sanguinem eius bibentes. Gustant porro mortem, qui mediocriter peccant; implentur & quasi satiantur, qui omnia flagitiorum genera suscipiunt, atque hanc ob caussam penitus diuina excidunt vita, & ad inferorum barathra deuoluuntur. Ac maius malum est, gustare mortem, quam videre, & si mors te sequatur, quam si eam gustes: omnium vero pessimum, deuorari à morte.

Sin Mystice hac de re loqui velimus, vita Christus est; mors, diabolus & vt mortem gustare licet, ita & videre & audire, & odorari & tangere. Etenim si manus Apostolorum attrectauerunt vitam: manus ergo Pseudoapostolorum & operariorum dolosorum, attrectauerunt mortem. Et si oues Christi, audiunt vocem eius: illæ eius oues audiunt vocem mortis, ad quos dicit: *Vos non estis ex ouibus meis*. De odoratu Apostolicum illud obseruauimus: *Christi bonus odor sumus Deo in omni loco, in iis qui saluantur, & iis qui pereunt: his quidem odor mortis in mortem: illis vero odor vitæ in vitam.* Bonus enim odor Christi sunt in omni loco, homines qui in Christo sunt. De visione mortis illud in testimonium proferimus, quod dixit Dominus: *Si quis sermonem meum seruabit, mortem non videbit in æternum.* Dicimus enim vitam esse Dominum nostrum Iesum Christum: inimicam vero horum, malam & sæuam mortem; de qua scriptum est: *Nouissima inimica destruetur mors.*

Hæc ergo scientes, charissimi, abnegemus & nos nosmetipsus propter Dominum: nihil eo potius ducamus, non diuitias, non luxum, non gloriam, non corporalem voluptatem, non ipsam vitam: sed ne ei quidem parcamus propter ipsum: sequamur Dominum nostrum, crucem eius in humeris ferentes, corporales motus sensusque mortificantes: & morti eius configuremur: vt possimus & nos cum Diuo Paulo dicere: Viuimus non iam nos: viuit vero in nobis Christus: &, Nobis autem absit gloriari in alio, nisi in Cruce Domini. Ne erubescamus sermones eius, & ipsum in præsenti vita: omnia eius mandata promptè perficiamus. Habemus & nos persecutorem acerrimum, inaspectabilem inimicum & hostem, qui nos quotidie ad Christi negationem prouocat, & ea quæ ab ipso separant, vt faciamus, vrget. Ne ergo effœmmemur, neque cedamus eius colluctationibus, sed generose & virili cum animo ei resistamus, atque accingamur: vt & æternam gloriam consequamur, in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria in sæcula, Amen.

BEATI SAMONÆ ARCHIEPISCOPI GAZÆ DISCEPTATIO CVM Achmed Saraceno, super veritate Corporis & Sanguinis Christi in Sacramento Eucharistiæ.

Sequebamur quodam tempore ambulantes viam quæ ducit Emesam, vna cum multis aliis: & consueta itineris confabulatione (quia consolationi est circa res varias)

A diuersisq; argumentorum generibus vteores, vltra quam oportebar, in † cœtu processeramus. Erat autem in comitatu Vir quidam sapiens & eloquens Saracenus genere, qui conuersus ad narrationem quæ est de Sacramentis, interrogauit me, sic dicens: Quamobrem vos Sacerdotes, ô Episcope, Christianos deluditis, dicentes panem, qui ex farina confectus cernitur, in frusta diuidendo, Corpus Christi esse, eumque peccatorum remissionem præbere sumentibus, & vt qui hoc ipsum præstare possit, etiam affirmans? Igitur vel vos ipsos deluditis, vel eos, in quos habetis imperium. SAMONAS. Quidnam dicis, panem Corpus Christi non fieri? ACHMED. Indigeo, vt in vtramque contradictionis partem respondeatur. SAMONAS. Numquid mater tua genuit te tam magnum? ACHMED. Nequaquam. SAMONAS. Sed quantum? ACHMED. Paruulum. SAMONAS. Quis te in hanc magnitudinem euexit? ACHMED. Per voluntatem Dei, alimentum. SAMONAS. Ergo panis tibi conuersus est in corpus? ACHMED. Ita plane existimo. SAMONAS. At quo pacto panis tibi transmutatus est in

† al. in sermone.

B corpus? ACHMED. Ignoto modum. SAMONAS. Cibus, & potus per guttur in stomachum descendit, tamquam in ollam aliquam: stomacho autem hepar natura calidum adiacet, quæ causa est, vt cibus mihi coquatur, & eliquetur; quo facto, illud quod crassiorum est partium inferius descendit; at quod tenuiorum, superius emergit ac fluitat: hepar vero quia calidum est, molle ac laxum, idipsum ad se attrahit, & in sanguinem conuertit; eoque postea per venas, velut per fistulas atque canales totum corpus irrigat, diuidens alimentum, quod in ventriculo ac stomacho liquatum est, & in eodem sanguis effectum, singulis membris secundum membrorum naturam, commutatum: hoc est, ossibus os factum, medullis medullam, neruis neruum, oculis oculum, capillis capillum, pelli pellem, vnguibus vnguem, atque ita infantis in virum augmentum fit, pane ei in corpus mutato, & potu in sanguinem conuerso.

NARRATIONIS RATIO.

C ACHMED. Ita sane videtur. SAMONAS. Eodem etiam modo scias Sacramentum hoc nostrum peragi: ponit enim Sacerdos supra sanctam mensam, panem pariter & vinum, & inuocatione sancta orat: Spiritus sanctus descendit, & in iis quæ proposita sunt, superuenit; & igne suæ diuinitatis, panem & vinum in corpus & sanguinem Christi μεταβάλει, id est, commutat, non minus quam hepar conuertit alimentum in corpus alicuius hominis. An non concedes, id sanctissimum Dei Spiritum posse efficere, quod à tuo hepate efficitur? ACHMED. Concedo. SAMONAS. De hoc igitur corpore & sanguine nos participamus, ad comparandam remissionem peccatorum, & vitam æternam, quoniam Dominus noster dixit; Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Eis autem, quibus difficile est etiam ea quæ clara sunt, persuaderi, eo quod non videant hic quod congruat cum iis quæ corporaliter in operibus suis facere natura profitetur (panis enim & vinum apparent)

Panis & vinũ in Christi corpus & sanguinẽ commutatur.

Ioan. 6.

D item eis, qui dicunt, quomodo fieri potest, vt oratio, & diuinæ potentiæ inuocatio, quæ supra panem fit, ipsum in carnem viuam conuertat; simplex ratio sufficit. Nos autem è contrario illos interrogabimus de modo generationis secundum carnem, veluti quæ omnibus manifesta sit: quomodo † illud humidum quod infunditur ad procreationem animalis, in hominem conuertatur? At nulla in hoc ratio est, quæ aliquo argumento persuasibile quippiam inueniat. Quid enim commune habet, si mutuo conferatur, hominis definitio, cum illa qualitate quæ conspicitur? Homo enim res quædam rationabilis & intelligibilis est: at illud in quadam humida qualitate duntaxat esse spectatur; & præter hoc, nihil aliud secundum fines sensuum cogitatio apprehendit: verum vt idipsum humidum fiat homo, diuina potentia est; quæ si non adesset, nec moueretur, nec etiam aliquid operaretur. Si igitur non quod † deiicitur facit hominem; sed diuina potentia rem illam quæ cernitur, in naturam hominis vertit; extremæ impentiæ esset, eos qui ibi tantam Dei potentiam confitentur, existimare hic ipsam diuinitatem ad implendam voluntatem suam, impotentem esse atque deficere.

† al. quomodo ex humido illo, quod ideo vt ex eo anima constituatur, deiicitur, fiat homo.

† al. quod infunditur.

E ACHMED. Sed quid commune habet panis cum carne? SAMONAS. Dic & tu mihi, quid commune habet humidum illud cum imagine Dei? Verum quemadmodum ibi † admirabile ac præter opinionem non est, vt, volente Deo, humidum in honoratissimum animal transeat: ita etiam hic simile quiddam credendum, nihil scilicet esse admirabile, si præsentia diuinæ potentiæ, panis ad immortalitatem μεταποιεῖται, id est, transmutatur, & in corpus Christi conuertitur. ACHMED. At vero Christus, quando hoc discipulis suis tradidit, neque ipse preces multas † effudit, neque vt vos ita diceretis, admonuit: cur igitur vos non eo modo facitis, sed multis precibus indigetis? SAMONAS. Christus quatenus Deus, Dominus erat tam sui ipsius corporis, quam animæ, quemadmodum ipse ait: Quoniam potestatem habeo dandi animam meam, & iterum sumendi eam.

† al. nouum & inauditum non est, si volente Deo, &c.

† al. dixit.

F Cum igitur ipse natura esset Deus, diuina sua potentia & gratia statim tunc sanctificauit panem, dicens: Hoc est corpus meum, habens Patrem, & Spiritum sanctum in seipso; sicque panem effecit proprium corpus: non enim aliquo qui præstantior esset, & panem sanctificaret, indigebat; quippe cum quod, inferius esset, à superiore benedicatur: quamobrem cum minor Patre, & Spiritu sancto Christus non sit: propria potestate quæcumque volebat, faciebat. Qui vero penes nos est Sacerdos, quamuis figuram Christi gerat, homo tamen est omnimodo peccatis subditus, & obnoxius (nemo enim sine peccato est, vt ait diuinum oraculum, etiamsi vnius horæ esset vita ipsius, præter solum Deum) quapropter multis indiget precibus, primum pro ignorantiis propriis, deinde populi, vt dicit Paulus Apostolus. Quam ob causam omnis populus extra adytum manens, vna cum Sacerdote laborat, & orat. Indiget † igitur Sacerdos Deo (veluti medius inter Deum & hominem astans Legatus) ne quid impedimento aduentui sanctissimi Spiritus sit:

Ioan. 10. Matth. 26.

Iob 14. 1. Ioan. 1.

Heb. 7.

† Sacerdos igitur Deũ Patrẽ orat.

G sed vt rursus demittat vbique præsentem diuinum Sacrorum initiatorem ac principem, atque sanctificum Spiritum (per quem omnia tam quæ in cœlo, quam quæ in terra, Sancta dicuntur, & participatione sanctificæ eius gratiæ sanctificantur) vt perficiat in sacrificium propositum panem, & vinum: & ea commutet in illud ipsum Dominicum corpus & sanguinem Christi. Bene enim Patri complacuit, vt aiunt quæ penes nos sunt oracula, & filius habitaculum suscepit, & Virgo Deum hominem factum genuit, & Spiritus sanctus hoc cooperatus est: ipse enim ex Virgineo sanguine partem sumens, corporeum Christi templum extruxit: hinc autem ostendere ac declarare possumus Sanctam Trinitatem inseparabilem esse, æquipotentem, concordem, & omnipotentem, quamuis tribus distinguatur personis: & quod vbi vna ex tribus personis est, aliæ quoque duæ, vt quæ natura indiuisibiles sunt, pariter adsint, veluti cooperatrices, † suaque prouidentia omnem creaturam moderantes.

Matth. 3. & 17.

† al. & cum numeretur prouiden-

H ACHMED. Recte ea quæ explicari nequeunt, explicasti: sed quamobrem Christus credentibus in ipsum, corpus suum comedendum tradidit? SAMONAS. Ineffabili profecto erga homines benignitate atque humanitate, & admirabili dispensatione hoc factum est: partim scilicet, ad effugandas aduersarias potestates; partim ad conseruationem animæ nostræ simul & corporis. Postquam enim impossibile erat nobis adhuc in corpore & in terra degentibus, vsque ad consummationem mundi cum Christo versari atque conuiuere; vt cunctæ infirmitates nostræ in singulas horas sanarentur: propterea omnipotens ipse cum sit, ac multæ miserationis, magnæque erga homines beneuolentiæ, voluit nos ab ipso non separari, sed tamquam filios cum ipso esse per participationem, & communionem huius panis, & vini, ac aquæ, veluti rerum (quæ nostræ naturæ magis consuetæ & familiares sint, ac minime exosæ) in corpus eius & sanguinem diuina potentia secundum

tiam gerentes, &c. Rationes, cur Christus corpus suum edendum tradiderit credentibus in ipsum.

iussionem

A iussionem ipsius conuersarum. Quod & in remissionem peccatorum, & in æternam vitam parandam, & in conseruationem animæ & corporis iis qui in fide digne suscipiunt, fit. Nisi enim manducaueritis (inquit) carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non † habetis vitam in vobis, propterea hoc nobis ita traditum, & seruatur, & sine aliquo dubio creditur, quoad ipse venerit, secundum vocem Apostoli Pauli. ACHMED. Hæccine igitur communio, & victima corporis & sanguinis Christi, quam Sacerdotes offerunt, verumne corpus, & sanguis est Christi; an exemplar ipsius corporis, sicut victima hirci, quam offerunt Iudæi? SAMONAS. Absit hoc, vt dicamus hanc sanctam communionem exemplar esse corporis Christi, vel panem nudum, aut figuram, vel imaginem: sed quod vere sumimus ipsum corpus deificatum Christi Dei nostri, qui carnem accepit, & natus est ex Sancta Dei genitrice, semperque virgine Maria: sic enim credimus, & sic confitemur secundum vocem ipsius Christi, quam ad discipulos in mystica illa cœna, tradens eis viuificum panem, pronunciabat, dicens: Accipite, comedite, hoc est corpus meum. Similiter & calicem tradens, dixit ipsis: Hic est sanguis meus. Non dixit: hoc est exemplar vel figura corporis & sanguinis mei. Et in aliis multis locis aperte Christus ait: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Igitur habentes Christi testimonium, quod vere eius corpus, & sanguis sit, de quo, accedentes nos fideles, participamus; quid amplius hæsitare, ac dubitare opus est: si Deum, & filium Dei ipsum esse credimus? Si enim ex nihilo mundum fecit, & eius sermo verus est, viuus efficax atque omnipotens; & omnia quæcunque voluit Dominus fecit, non potest panem in suum ipsius corpus μεταποιεῖν, id est, transmutare, & vinum aquæ commixtum, in proprium sanguinem? Sicut dixit: Germinet terra herbam virentem: & vsque in hodiernum diem, pluuiam demittente ipso, terra herbam germinat, quippe quæ Dei auxilio protegitur, eiusque iussu id efficere cogitur. Sic etiam dixit Deus: Hoc est corpus meum: &, Hic est sanguis meus: &, Hoc facite in meam commemorationem. Et ita fit ex omnipotente eius iussione, ex aspiratione diuina, & superuentu Spiritus sancti, vsque ad secundum ipsius aduentum. ACHMED. Sed quamobrem CHRISTVS sub specie panis, & vini, & aquæ, & non sub alia materia absconditum suum corpus & sanguinem sumendum ordinauit? SAMONAS. Dixeram antea hoc, & iterum hic iam dicam: ex condescensione Dei, & ineffabili eius prouidentia erga nos, item vt libertate ac gloria nos donaret, actum hoc fuit, vt scilicet; per naturæ consuetudinem, ad edendum & bibendum transiremus; atque ita ad ea quæ supra naturam sunt, sustolleremur, dico autem ad diuina Sacramenta: nam inter omnes alios cibos, panis; similiter inter pocula, vinum & aqua primas partes tenent. His itaque, pani (inquam) & vino, ac aquæ, quibus nos assueti sumus, coniungens DOMINVS suam diuinitatem, virtute ipsius verbi, qua, cuncta cum non essent, vt essent effecit, in proprium corpus suum & sanguinem ea conuertit. Panis tamen, similiter & vinum sumitur, & apparet: hoc enim dispensationis modo, ac condescensionis munere, aufertur à nobis honor & timor, quibus afficeremur, si præcepisset nobis vt sumeremus carnem eius & sanguinem in propria specie: præter quod, etiam exteræ nationes reprehendissent nos, veluti carniuoros, dicentes, quod ferarum instar & sanguinem biberemus, & crudam carnem vorarremus: quæ, quia sine fide sunt, solum duntaxat panem & vinum intuentur: sed fideles, corpus CHRISTI & sanguinem † ex immaculato eius latere effusum. Quemadmodum etiam accidit in Lauacro baptismatis, vbi qui sunt infideles, solam aquam in piscina vident: fideles autem, aquam, ignem, & spiritum contemplantur. Cum vero illi quoque participes Baptismatis euadunt, tunc & ipsi à sensibilibus rebus confirmantur, vt & inuisibilem credant regenerationem. Itaque si aliqua est in aqua gratia, non est ex natura aquæ, sed ex aduentu atque præsentia Spiritus sancti. ACHMED. Manifestum omnimodo est, quod bene declaras & exponis mysteria atque Sacramenta fidei Christianæ: attamen dubitare de hoc aliquis posset, quomodo cum vnus sit DEVS, & vnum etiam CHRISTI corpus, in innumera corpora, & partes † diuidatur: multine igitur secundum diuisiones, CHRISTI sunt, an vnus: & sit in qualibet parte vnus, & idem saluus & integer sit? SAMONAS. Ex sensibilibus, & à materia sumptis exemplis, ea quæ sine materia & supra naturam sunt, demonstramus. Audiat igitur quispiam hoc exemplum, & intelligat rationis, quæ in eo latet, vim atque potentiam. Tenens aliquis speculum, quod terræ allisit, & in multa fragmenta comminuit; in singulis tamen fragmentis vmbram sui saluam & integram esse videre licebit: sicque cognoscat atque intelligat oportet ex huius vmbræ exemplo, CHRISTI carnem in vnoquoque fragmento ac frusto, quocumque tempore, quoties, & vbicumque frangitur, saluam & integram esse.

Accipe rursus & aliud exemplum: Verbum, quod homo proferens eloquitur, & is qui loquitur ipsum intelligit & audit, & qui circumstant, audiunt: & licet multi sint qui audiant, non diuisum tamen, sed integrum audiunt. Idem quoque modus in CHRISTI corpore ponendus: Sanctissimum enim CHRISTI corpus, à dextris Patris sedens, in seipso manet, totum scilicet, & integrum. † Sed & in sacrificio consecratus atque oblatus panis, in verum CHRISTI corpus diuina potentia transmutatus per superaduentum sanctissimi Spiritus, tametsi diuidatur, saluum tamen & integrum in quolibet fragmento seruatur: sicut etiam integer, & minime diuisus auditur sermo eius, qui ad omnes qui illum audiunt, loquitur. Sic per visibilia & sensibilia exempla, † eos qui difficilius sibi persuaderi patiuntur, & curiosi nimium sunt, ad perpendenda, cognoscendaue Dei mysteria, quæ supra naturam, rationem, ac cogitationem, & supra nos ipsos etiam sunt, deducimus. Quando igitur sanctificatus panis in partes scinditur, (qui sanctissimum CHRISTI corpus est) ne putes quod scindatur, diuellatur, diuidaturque immaculatum illud corpus, (immortale enim, incorruptibile, & inconsumptibile est) sed quod partitio illa, post sanctificationem sensibilium accidentium, tantummodo fit ad robur fidei, & ad comprobationem, quæ visibili signo fit, eorum quæ nos manent, simulque ad pignus & subsidium vitæ æternæ. ACHMED. Vere mira, & præter opinionem, nec non supra naturam, mentem, & cogitationem: humanam sunt ineffabilia Sacramenta Christianorum fidei, Pater Abba. Gratias porro tibi ago, quod apprime demonstrasti nobis sententiam maxime planam, facilem, ac veram, ostendens CHRISTVM omnipotentem, hominum amatorem, & verum Deum esse, ex quo tempore mendacium quam longissime à me submotum atque depulsum est, & procul imaginaria omnis opinio à me recessit. Sed procedamus nunc, satis enim in his philosophati sumus: nam deinceps, ex quo, vt video, inclinata iam dies est, parum ambulando videbimus.

Margin notes: Ioan. 6. — † al. non habebitis. — 1. Cor. 11. — NOT- — Matt. 26. Marc 14. Luc. 22. 1. Cor. 11. — Verbum Dei efficax. — Genes. 1. — Matt. 26. Marc. 14. Luc. 22. 1. Cor. 11. — Cur sub specie panis & vini, & non sub alia materia Christus suū corpus & sanguinē sumendum ordinauit. — † al. eum ipsum qui ex incontaminato eius latere effluxit. — † al. diuisū scindatur. — EXEMPLVM A SPECVLO. — † al. Quin etiam panis per Sacerdotem consecratus, &c. — † al. pertinaces, minimumque curiosos ad intelligenda Dei mysteria, &c. — Partitio vt fiat accidentium sensibilium in Eucharistia, non autem corporis Christi.

NOTÆ ET VARIÆ LECTIONES G. VOSSII.

BEATI SAMONÆ *Archiepiscopi Gazæ Disceptatio cum Achmed Saracene super veritate Corporis & Sanguinis* CHRISTI *in Sacramento Eucharistiæ.*] Pro quo Titulo, in alia traductione, quæ in Gallia prodiit, paulo aliter ita habetur: *B. Samonæ Gazæ ciuitatis Archiepiscopi Disceptatio cum Achmed Saraceno, perspicue docens, Panem ac vinum, vtrumque per Sacerdotem consecratum, verum esse & integrum corpus ac sanguinem Domini nostri Iesu Christi.*] Verum quia vtrobique res eadem indicatur, vtraque Inscriptio probanda.

Vbi

A Vbi deinde in progressu Sermonis ac disceptationis interrogat SAMONAS, dicens: *At quo pacto panis tibi transmutatus est in corpus?* ACHMED. *Ignoro modum.* SAMONAS. *Cibus, & potus per guttur in stomachum descendit, tanquam in ollam aliquam, &c.*] In gallicano huius Script. exemplari, quod in Bibliotheca Sanctorum Patrum latine editum reperitur, Tom. 6. non recte verba illa Samonę posteriora [*Cibus & potus per guttur in stomachum descendit, &c.*] Sub persona ACHMAD continuantur, cum vere sint ipsius Samonis a quo instrui petit Ahmed: qui cum se nescire fateretur, quo pacto panis ipsi conuersus esset in corpus, subiicit Samonas, ipsum instruendo, dicens: *Per guttur cibus & potus in ventriculum dimittuntur, veluti in ollam aliquam, &c.*

Pluribus interiectis postea, vbi SAMONAS ad Interrogationem ab Achmed factam respondet, ac dicit: *Absit hoc, vt dicamus hanc sanctam communionem exemplar esse corporis Christi, vel panem nudum, aut figuram, vel imaginem: sed quod vere sumimus ipsum corpus deificatum Christi Dei nostri, &c.*] Sim ilia plane aut potius eadem adducit Damascenus lib. 4. orthod. fid. c. 14. vbi ait: *Non est figura panis & vinum, corporis & sanguinis Christi. absit enim hoc: sed est ipsum corpus Domini deificatum, ipso Domino dicente. Hoc est corpus meum, non figura corporis, sed corpus: & non figura sanguinis, sed sanguis, &c.*] Ita quoque plane Theophilactus super 26. caput Matth. & super 14. caput Marci, declarans ista Christi verba: *Hoc est corpus meum.*] In quam sententiam, plures a nobis alios orthodoxos Patres tam Græcos quam Latinos Lector citatos inueniet in Scholiis nostris B. B phæbadicis, in Sermon. de natura Dei curiose non scrutanda, Tom. 3.

Postea vbi sub nomine Samonæ habetur: *D. xeram antea hoc, & iterum modo dicam: Ex condescensione D. i, & ineffabili prouidentia, &c.* alia ibi Lectio habet: *Dixi hoc superius dixi, ac rursum etiam dicturus. demittento enim se Deo, per ipsius immutabilem prouidentiam, condescensionem, & erga nos dignationem, factum est, vt per ea quæ nobis visu ad edendum & bibendum familiaria sunt, transeamus: & ad ea sustollamur, quæ nostram naturam superant, id est, ad diuina mysteria, &c.*] quæ quidem Lectio etsi aliis verbis efferatur, res tamen eadem vtrobiq; indicatur, quare quomodocunq; hic legatur, parum refert: causam porro reddit, cur sub specie panis & vini, & non sub alia materia Christus suum corpus & sanguinem sumendum ordinauerit.

Deinde à Speculo comparationem atque exemplum adducens in hæc verba: *Teneat aliquis speculum, quod terra allisit, & in multa fragmenta comminuit, in singulis tamen fragmentis vmbram sui saluam & integram videre licebit, &c.* alia ibi Lectio paulo aliter sic habet: *Ponamus ita esse. Quispiam habens speculum, terra allidet, & in plurima fragmenta diruumpitur: videbit tamen in singulis fragmentis vmbram salC uam & integram esse: sicut hoc modo ex huius vmbra exemplo, Christi carnem in quolibet fragmento, quod per tempora diuiditur, quotiescunque & vbicunq; diuidatur, saluam & integram permanere, &c.*] pulchrum sane & bene accommodatum, a Speculo Exemplum quo ostenditur, Christi carnem in vnoquoque fragmento ac frusto, quocunque tempore, quoties & vbicunque frangitur, saluam & integram esse. &c.

Denique vbi hic in fine habetur: *Sed procedamus nunc, sancte enim in hoc philosophati sumus. nam deinceps, ex quo inclinat autem dies est, parum ambulando videbimus.*] in alio Exemplari paulo aliter sic reperitur: *Cæterum hic sancta & philosophica commentatione inter nos dissensum, abeundum nobis est. Deinceps enim equi nobis exstimulandi sunt ad iter. nam (vt video) dies declinat ad vesperam*] & sic disceptationi huic finis imponitur.

FINIS.

D

IOANNIS SAPIENTIS COGNOMENTO
CYPARISSIOTI
EXPOSITIO MATERIARIA EORVM QVÆ DE DEO A THEOLOGIS dicuntur, in decem Decades partita.

FRANCISCO TVRRIANO SOCIETATIS IESV interprete è Græco.

Additis etiam scholiis & annotationibus.

AD ILLVSTRISSIMVM ET REVERENDISSIMVM D. ANT. AVGVstinum Archiepiscopum Tarraconen.

PRÆFATIO FRANCISCI TVRRIANI Societatis IESV in Ioannis Cyparissioti expositionem materiariam eorum quæ de Deo à Theologis dicuntur.

MEmini, Illustrissime & Reuerendissime Domine, quod nescio an ipse recorderis, quod ante annos multos, cum correctiones Dionysii Areopagitæ Venetiis summa diligentia collatas inter se variis exemplaribus manuscriptis à te olim tum inuentis esset, descriptas & notatas petissem, ipsum illum librum annotatum, & correctionibus refectum liberaliter more tuo misisti, quem ego ὡς ἱερὸν κειμήλιον ἐν τιμαλφίοις custodio. Cum autem librum Ioannis Sapientis cognomento Cyparissiotæ totum ad opus Dionysii de diuinis nominibus pertinentem superiore æstate in Amerino secessu, tum interpretatione è Græco, tum scholiorum illustratione a me elaboratum ad publicam vtilitatem edere constituissem, in mentem mihi venit, & quidem libenti & lætanti, vt ad te eum mitterem, teque ei patronum adoptarem, at quia propter grauiores studiorum occupationes, & inprimis propter Ecclesiasticæ gubernationis sollicitudinem iam diu silebas, qui pro tua alioqui humanitate & beneuolentia in me non vulgari frequenter solebas scribere, & ego item rescribere, quod à me cessatum est, ex parte compensare mihi videbar, si hic liber ad te proficisceretur, vt esset testis recordationis meæ tuorum erga me meritorum, & animi grati, inæquis in te obseruantia. Si Græca etiam habere volueris, curabo vt describatur exemplum. Quia vero inscriptio libri subobscura videbatur, etsi quod ad opus ipsum spectat, satis & quidem docti auctor ipse præfatus esse videbatur, tamen quia fortasse non omnes facile intelligent, quam recte aut secus Ἔκθεσιν στοιχειώδη ῥήσεων θεολογικῶν quæ est inscriptio libri, interpretatus fuerim expositionem materiariam eorum quæ de Deo à Theologis dicuntur, ne quis in ipso vestibulo & aditu interpretationis interpretem reprehenderet, priusquam rationem sic interpretandi intelligeret, visum est præfari & explicandum. Vsus est hic auctor philosophice verbo philosophico στοιχειώδης. quod Aristotel. libro V. τῶν μετὰ τὰ φυσικά, inter ea explicauit, quibus omnes disciplinæ tanquam communibus vtuntur. omnes enim habent principia, causas, elementa, & alia, quæ ibidem sequuntur. Igitur postquam explicauit Philosophus, quot modis accipiatur principium, & quot item causa, dicit στοιχεῖα, quæ veteres Latini interpretati sunt elementa: illa dici proprie, quæ insunt primo, & non sunt in alias species diuidua, vt litteræ dicuntur elementa syllabarum, in quibus primo insunt tanquam earum materia, quæ in alias species non sunt diuidua: item primas demonstrationes, quæ in pluribus, inquit, demonstrationibus insunt, quæ elementa demonstrationum vocantur. Deinde dicit idem philosoph. elementa etiam dici non proprie, sed translate, ea quæ maxime generalia sunt: quia vnumquodque, inquit, vnum est, & simplex, in multis, aut in omnibus, aut in quamplurimis inest. Hic ergo auctor, quia has Decades in generalia partitus est, & vnamquamque decadem composuit ex partibus suo ordine, quæ sunt στοιχεῖα, id est elementa, & materia ipsius decadis, sicut litteræ syllabæ, idcirco recte hanc methodum vocauit expositionem στοιχειώδη. vt si dicamus elementariam pro quo nos meliore & antiquiore verbo vsi, materiariam vertimus, quia idem philosophus in extrema pagina lib. VII. primæ philosophiæ sic ait: Id autem est elementum, in quod res diuiditur insitum, vt materia, quale est syllabæ A ipsum, & B. C. Dionysius c. IV. de diuinis nominib. vbi ἀρχὴν στοιχειώδη dicit, il

interpre

A interpres veim vertit: Principium elementarum, quod S. Thomas ſic interpretatur, id eſt, materiale. Itaque vim verbi, & auctores ſecutus, commode, vt opinor, ἔκθεσιν στοιχειώδη expoſitionem materiariam vertimus. Noluit autem hic auctor inſcribere librum, De expoſitione diuinorum nominum, vt mihi videtur, propter reuerentiam erga diuinum Dionyſium, qui librum ſuum de diuinis nominibus inſcripſit, cum alioqui vniuerſa hæc tractatio in decades artificioſe diſtributa, in materia diuinis nominibus, quibus Theologi vſi ſunt, ſubiecta verſetur: & diuina nomina, ac dicta de Deo ἀναστρόφως dicantur. Quantam vero commoditatem allatura ſit hæc methodus expoſitionis materiaria eorum quæ de Deo à Theologis dicuntur, quæ ſunt diuina eius nomina, ad percipiendum fructum ex illa multiplici, & varia & obſcura, atque diſperſa tractatione Dionyſii de diuinis nominibus, ipſe vſus, ac frequens & familiaris lectio huius libri docebit. Deinde quia ea quæ ex Dionyſio in hoc libro recitantur, difficilia ſunt ad intelligendum, ſicut reliqua eius, propter ſummam breuitatem, & ſubtilem fere in ſingulis verbis multarum rerum comprehenſionem, ad difficiliora vbi magis opus B eſſe viſum eſt, ſcholia adhibuimus S. Maximi, Georgii Pachimeri, S. Thomæ. Quæ autem non aſſigno & reddo ſuo auctori, mea erunt. Præterea, quia hæ decades confectæ ſunt ex partibus Theologiæ demonſtrantis tum affirmantis, tum negantis in materias ſubiectas partita, demonſtrationes autem Theologicæ ex reuelatis à Deo exiſtunt, quæ vero ſint reuelata, per traditionem Apoſtolicæ prædicationis in Eccleſia catholica relictam, & tamquam depoſitum ſacrum ac diuinum fideliter & perpetuo conſeruatam cognoſcimus, & huius traditionis teſtes ſunt antiqui Theologi, & Eccleſiæ catholicæ doctores: commodiſſime hic auctor collegit in hoc libro auctoritates eorum cum doctrina Dionyſii Apoſtolici diſcipuli conſentientes ac conſpirantes in iis quæ de diuinis nominibus, & eorum materia multiplici ex ſcripturis idem Dionyſius didicit: auctoritates dico Iuſtini martyris, Athanaſii, Gregorii Nazianzeni, Baſilii, Gregorii Nyſſeni, Epiphanii, Chryſoſtomi, Cyrilli Alexandrini & alterius Cyrilli Hieroſolymitani, Germani Conſtantinopolitani, Sophronii Hieroſolymitani, & aliorum, quos præterea, ne omnes enumerem. At potuiſſet etiam alios, & quidem antiquiores producere, C ſi cum hoc opus elaborauit hic auctor, copia librorum (quod idem in præfatione dolet) ei ſuppetiiſſet. Hi igitur ſancti doctores in libris ſuis teſtimonia reliquerunt Apoſtolicæ traditionis, quam diuinus Dionyſius in argumento diuinorum nominum ſibi propoſuit. Secutus itaque eſt hic auctor Cypariſſiotus, quod in epiſtola Athanaſii ad Serapionem legerat, & quod idem in decade 1 x. cap. x. recitauit: Videamus, inquit Athanaſius, ipſam à principio relictam traditionem, & doctrinam atque fidem Eccleſiæ catholicæ, quam Dominus quidem dedit, Apoſtoli prædicauerunt, & patres ſeruarunt. In hac enim Eccleſia fundata eſt: ab hac qui exciderit, nec erit, neque dicetur Chriſtianus. Illud præterea dicendum eſt, quod ad ea vberius tractanda, & plenius intelligenda, quæ in prima parte S. Thomæ Aquinatis multa ſubtilitate de Deo, & Dei nominibus, de ſimplicitate, & infinitate, & de exiſtentia in rebus, de cognitione Dei, & de aliis diſputantur, multum hæc expoſitio & methodus adiuuabit. Accedit etiam hæc vtilitas ſciendi quomodo tunc antiqui Theologi, & patres Eccleſiæ catholicæ de iſtis poſtea tam ſubtiliter diſputatis ſentiebant, & quibus verbis, & verborum formis in iis vtebantur: quæ nos, vbi magis opus eſſe viſum eſt, ſcholiis illuſtrauimus, & præmunimus: ne non continuo inuerecunde ad re- D prehendendos ſanctos patres proſiliamus, ſed pro reuerentia ac pietate erga eos, vt decet, adhibenda, potius ad boni conſulendum, & commode interpretandum pio & grato animo adducamur. Quo autem tempore hic auctor floruerit (nam ætas etiam, & merito, in auctoribus quæri ſolet) non potui reperire, hoc conſtat, non fuiſſe ante annos quingentos: ſiquidem alicubi dicit in hoc libro recitare ſe, quæ ex quodam loco S. Maximi in Panoplia Euthymii ſcribantur. Scripſit autem Euthymius Alexio Comneno imperatore, & iuſſu eius. Repertus vero eſt hic liber (ſiquis hoc etiam ſcire cupit) in Bibliotheca D. Ioannis Laſcharis natione Græci, genere, & multarum literarum Græcarum peritia nobiliſſimi, quam Meſſanæ in Sicilia reliquit. Habes Illuſtriſſime & Reuerendiſſime Domine, præfationem noſtram: ordiatur deinceps à ſua opus ſuum Cypariſſiotus noſter.

E

IOANNIS SAPIENTIS COGNOMENTO Cypariſſioti.

PRÆMEDITATIO EXPOSITIONIS MAteriariæ eorum quæ de Deo à Theologis dicuntur.

FRANCISCO TVRRIANO SOCIETATIS IESV interprete è Græco.

INTER ſcientias quæ ratione diſſerendi vtuntur, pulcherrima eſt philoſophia: philoſophiæ vero præſtantiſſima pars eſt Theologia, quę non ſolum ex nomine, vnde dicitur, excellētiam ſuam declarat, ſed multo magis ex iis quę tradit, & ex contēplatione eorum F quæ ſub intelligentiam cadunt. Eſt enim propoſita velut quidam ſol, quæ omnem caliginem falſæ opinionis radiis ſuis diſpellit: quidquid autem adulterinum & immiſſum eſt, primo ſtatim coniectu aſpectus coarguit, nihilq; male moratum in eam incidet, quin ab ea illico expellatur. Vt igitur more Geometrarum axioma tamquam fundamendum iaciamus, Theologia eſt ſermo de Deo ex ſe fide dignus propter dignitatem eorum quæ poſita ſunt. Eſt autem primus ex omnibus ſermo ſalutaris Euāgeliorum Dei, proximus poſt eum ſermo eorum qui Chriſtū propter eius erga humanum genus amorem viderunt, & ipſi ſermones eius audierunt, poſt hos, qui illos primos & ſecundos ſermones expoſuerunt, & deinceps cōſecuti ſunt, dummodo quæ tradunt, cum ſeptem Synodis œcumenicis conſentiant; ita vt nihil amplius intelligant; neq; quidquam detrahant, quod diris execrationibus vetitum eſt. Vniuerſus autem ſermo Theologię in ſumma his tribus axiomatibus comprehenditur. Vnum eſt; Vnum eſſe Deum, impartibilem, infinitum, expertem coloris, inaſpectabilem, ex nulla e naturali repræſentatione cognitum, qui notionem, quando, aut quomodo ſit, omnino repellit; quem à nullo modo quauis partē mens capere poteſt, niſi tantum per fidem ex creaturis eius, quod ſit, nō autem quid ſit. Secundum axioma eſt, Deum vnum, patrē eſſe, & filium, & Spiritum ſanctū, in quibus eſt diuinitas, ſiue potius, qui ſunt diuinitas, quæ eſt vna & ſola increata natura. Vnitas enim eſt in Trinitate, & Trinitas in vnitate adorata, & nihil aliud ante æternitatem habens præter patrem, & filium, & Spiritum ſanctum; quippe cum diuinitas in Trinitate completa ſit, quod autem extra patrem, & filium, & Spiritum ſanctū eſt, id omne ſeruū eſt, vt nos. Tertium axioma eſt, ab ipſa vna natura trium perſonarum, quæ ſupra ſubſtantiam, & ſupra 3 diuina eſt, quæcunq; ſunt, facta eſſe, cum aliquando non eſſent, ſiue ſub aſpectum cadunt, ſiue non; ſiue tempore cœperunt, ſiue non, ſed cum æuo; ſiue participantia, ſiue 4 participata; ſiue vniuerſalia, ſiue particularia; nihilq; inter ipſam diuinam, naturam & creaturas eius medium eſſe, quoniam ſola diuina natura creaturę antecellit, & cetera omnia quæ poſt diuinam naturam ſunt, H creata ſunt. In hæc tria axiomata vniuerſa Chriſtianorum ſanctiſſima 5 Theologia concluditur, myſterium enim ſupranaturale diuinæ incarnationis non dixerunt eſſe modum Theologiæ, ſed exinanitionē inexplicabilis diſpenſationis verbi Dei propter nos factam. Hæc ſapientes & ſacri Theologi diuinis libris ſuis inſecuti, omnem quidem hæreſim ex Eccleſia Chriſti expulerunt, vniuerſam veru Theologiam puriſſimam & limpidiſſimam explanarunt, & animis noſtris diuine impoſuerunt. Quibus hodie inuocatis, hāc methodum materiariam eorum quæ de Deo dicuntur, quibus vſi ſunt, elaborauimus, & quam ſint inter ſe concinentes, & in ſapientia Theologiæ tamquam in diuina muſica apte reſonantes, oſtendimus. Quoniam vero omnis expoſitio materiaria à primis ad ſecunda & tertia tranſit, eiſdem iterum inuocatis, conſideremus quemadmodum prius poſuerunt omnem Theologiam in duas partes diſtributam eſſe: vnam ſymbolicam, alteram demonſtratiuam, vtramq; vero diſtinxerunt: illam quidem ſymbo-

Axiomata vocat euidentia, quæ G per ſe digna ſunt aſſenſu & fide.

Oratio Theologiæ in ſymbolicam & demonſtratiuam. Symbolicam in figurationem rei & in tranſlationem verbi.

A symbolicam, in sacram formationem figurationis sub sensum cadentis, & in sacram formationem translationis cadentis sub intelligentiam: hanc vero demonstratiuam, in affirmantē, & negantem, vt iam quattuor sint partes Theologiæ. Aut enim Theologia describitur per figurationem secundum sensum, vt illa scala à cœlo vsq; ad terram pertingens, ille ignis in rubo, illi tres viri ab Abraam hospitio excepti; illa posteriora Dei apud Moysen, item illa apud Esaiam, Danielem, & Ezechielem, & alios secundum sensum formata: aut describitur per translationem verbi secundum intellectum, vt ebrietas & crapula Dei, vigilia, somnus, arma ad protegendum & ad nocendum, & cetera omnia quæ ad imitationem hominum facta sunt. Aliæ duæ partes sunt, vna Theologiæ affirmantis; vt cum dicimus, Deum bonum, sapientem, sanctum, beatum, saluatorem, & reliqua omnia, quibus cum præsentes laudamus, vel rursus negantes; vt cum ipsum vocamus immobilem, incomprehensibilem, suprasubstantiam, suprabonum, supraviuentem, suprasapientem: hæc enim omnia siue priuantur, siue superlate dicantur, negationibus declarantur.

(margin: ...sermon... ...trans, in affirmantem & negantem. Genes. 28. Exod. 3. Genes. 18. Exod. 33. Esa. 6. Dan. 7. Ezech. 1.*)*

B Cum igitur quatuor partes sint, ex duabus quidem prima decas conficitur, qua Theologia symbolica in vniuersum continetur; ex reliquis vero duabus secunda, qua Theologia demonstratiua in vniuersum item comprehensa est, deinde Theologia demonstratiua generalis distinguitur in partes: affirmatiua quidem partitur, tum in diuinas emanationes, & facit hęc partitio tertiam decadem; tum in diuini nominis informationem, & facit quartam. Rursus ipsa materies diuinarum emanationum diuiditur in proprietates diuinorum nominum, & efficitur quinta decas, & sexta: & in diuinas participationes, & fit septima decas: hic desinit pars Theologiæ demonstratiuæ affirmantis. Pars vero Theologiæ demonstratiuæ quæ negat, partitur tum in infinitatem Dei, quæ est in rebus, & facit octauam decadem: tum in diuinitatem, quæ est in Deo, & facit nonam: tum in diuinā simplicitatem, & efficitur decima eademque extrema decas. Vniuersa itaq; expositio materiaria eorum quæ de Deo à Theologis dicuntur, his terminatur.

C Poterat etiam subdiuidi tota Theologia ad symbola pertinens, in 6 coincidētia: sed hæc fere, exceptis proprietatibus eorum, in prima decade tractata sunt. Fortassis autem Deo adiutore, & copiam librorum nacti de his etiam differemus, non enim quia exagitabamur, & odio gratis ab omnibus habebamur, libris & otio ad hæc meditanda, & ijs quæ ad aliam meliorem compositionem pertinent, caruimus, quocirca hæc quæ nunc exposuimus, magno labore collegimus, quædam ex his occulte & furtim, ad alios vsus & propter alias occasiones nobiscum portantes: ob hanc causam multis adiumentis ad perfectionem horum priuati sumus, sed interim ab ijs quæ maxime necessaria erant, non aberrauimus. Expositio autem materiaria, quæ in vnaquaque decade est, docet in extremo decadis, hoc ipsum quod in decade continetur, esse expositionem materiariam eorum quæ in ipsa secundū continuationem sequuntur, accedit etiam ratio inscriptionis decadis, & quemadmodum quæ ad eam pertinent, satis cōpleta sint.

Scholia.

D Et nulla naturali repræsentatione cognoscitur Deus, sicut lapis cognoscitur per speciem & similitudinem, quæ est in oculo; quia [illegible] est, vt Dionysius ait; id est, omni specie caret, & similitudine; ipse enim nullius creaturæ similitudinem habet, nec habere potest. Deum itaq; non cognoscimus videntes, quod est cognoscere [illegible], sed [illegible] ex creaturis per rationem, id est, ex similitudinibus Dei, quæ in creaturis cernuntur, cognoscitur Deus, non quid sit, sed quod sit. Cum autem hic negat, quod nullo modo quasi ars parta potest mens Deum capere, nisi per fidem, tantum quod sit, non quid sit, non negat, quin ratione naturali cognosci possit Deus, quod sit, siquidem demonstrari hoc potest [illegible]; sed loquitur de cognitione altiora necessaria, huiusmodi enim cognitio Dei, fides est. Hanc cognitionem Dei vidit beatus Basilius comprehensionem intellectilem per fidem, sic enim ait [illegible] illud, Attende tibi: Ne in Deo quæras cognitionem per oculos, sed menti fidem committe, & intellectualem de Deo comprehensionē habe. Græce dixit [illegible]. Similiter locutus est S. Maximus in prima centuria Theologica cap. 9. Sic enim ait: Quæcumque sunt intellecta omnia, quæ; & habent in se ipsis demonstrabilia principia cognitionis. Deus autem non illuminatur intellectus à pœnis, sed ex creaturis, inquit, intellectibus nobis, solum esse creditur. Cum dicit, solum esse creditur, non negat quin naturali etiam ratione ex creaturis esse cognoscatur; sed loquitur de cognitione per fidem, quam non nostra requirit Deus, tamquam necessariam, quam quidem ipse dat, omni demonstratione firmiorem, de qua Apostolus ait, Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, & quia remunerator est, non dixit;

(margin: Hebr. 11.*)*

Oportet [illegible], quia est, tametsi demonstrari hoc & sciri potest, quia demonstrationem non omnes capere possunt, credere autem omnes possunt adiuuante Deo, & debent. Principia autem huius cognitionis per fidem non sunt demonstrabilia, vt ait idem S. Maximus, quia, inquit, fides est [illegible] eorum quæ sunt supra mentem & rationem. Supra 3 diuina, quæ sunt quæ participatione dicuntur Dei, hoc ratio est Deus, ideirco Trinitatem vocat [illegible], supra quam diuinam, siue supra diuina. Participata vocat ea, à quibus nominamur talia, vt à bonitate boni, à vita viuentes, à sapientia sapientes. & similiter in alijs quæ abstracte considerata dicuntur & sunt simpliciter participationes: recepta in subiecto dicuntur & sunt participata; ipsa vero subiecta participantia. Participata vniuersalia sunt prouidentiæ vniuersales, quas hoc nomen diuinum bonum complectitur, vt ait Dionysius cap. 5 de diuinis nomin. Participata particularia sunt prouidentiæ particulares, quas reliqua nomina significant, vt vita, sapientia, & deinceps, vt in decade 7 capit. Theologiam 5 proprio veteres vocabant mysterium Trinitatis, & Oeconomiam mysterium incarnationis, vocabulo ex eo translato sumpto, quod Christus verus in vtraque natura, filius Dei & idem filius hominis, ad instar boni patrisfamilias bene ac sapienter dominum & domestica omnia gubernantis, tamquam fidelis, vt Apost. ait, in tota domo sua, quæ domus sumus nos, genus humanum per peccatum dimissum, & peccatis vendditum, summa misericordia & sapientia ac iustitia per passionem & mortem recuperauit & redemit, restituens illud, & quidem abundantius, in pristinam gloriam, in quam à principio in Adam multos filios, sicut Apost. ad Hebræos scripsit, adduxerat, [illegible], id est subdiuisio Theologiæ symbolicæ in 6 coincidentia, quæ Græci vocant [illegible], est diuisio in ea quæ promiscue ad translationem verbi intellectilem pertinent, & ad figurationem sensilem: vt dicere in Deo, oculos, faciem, manus, pedes, & similiter in alijs partibus corporis. quæ & figurari possunt secundum sensum, & dici translate secundum intellectū, vel diuiso animali in rationale oppositum irrationali, & in irrationale oppositum rationali; rursus fiat subdiuisio animalis in herbiuorum, & carniuorum, quæ non sunt opposita, sed coincidunt in genere animalis rationalis & irrationalis, siquidem reperiuntur ratione vtentes herbiuori, & alij carniuori; & animantes item ratione carentes similiter herbiuori, & alij carniuori. Sic diuisa Theologia symbolica in figurationem secundū sensum oppositam translationi verbi secundum intellectum, reperitur tamen in quibusdam figuratio secundum sensum incidens in translationem verbi secundum intellectum, & vicissim translatio verbi secundum intellectum incidens in figurationem secundum sensum, vt in exemplis superiorum nominum.

PRIMA DECAS DE THEOLOGIA Symbolica.

CAPVT I.

Quod duplex sit Theologia.

DIONYSIVS in epistola ad Titum episcopum sic ait: Ceterum hoc aduertendum est, duplicem esse traditionem Theologorum, vnam arcanam & mysticam, alteram vero philosophicam & demonstratiuam: illam quidem symbolicam & ad mysteria pertinentem; hanc vero apertam & manifestiorem: estque arcanum siue mysticum 1 cum symbolo implicatum & connexum, illud quidem philosophicum & demonstrans fidem facit, & astringit veritatem eorum quæ dicuntur: illud vero arcanum & mysticum afficit & in Deo τῆς ἀδιδάκτου μυσταγωγίας firmat. Hoc dictum S. Maximus & Dionysius Alexandrinus annotarunt: Maximus symbolicam & ad mysteria pertinentem Theologiam illam dicit, quæ ex symbolis conficitur, cuiusmodi sunt mysteria cultus Mosayci, & mysteria nostri sacri cultus; tametsi altiora sunt & magis spiritalia nostra: philosophicam vero & demonstrantem Theologiam illam dicit, quæ existit ex perspicientia creaturarum, diuinæq; in quibusdam rebus prouidentiæ, & expositione speculatrice eorum quæ de Deo in scripturis dicuntur. Dionysius vero Alexandrinus, Theologia, inquit, philosophica & demonstrans fidem facit, & adstringit veritatem; id est, eorum quæ dicuntur veritatem tamquam sigillo quodam obsignat, & tamquam vinculo alligat, & efficit, vt qui audiunt, credant. Altera vero pars Theologiæ, quæ symbolica est, per ea quæ fiunt, adiongit ad Deum quodā ipsius rei habitu & informatione, quod quidem vocatur ἀδιδάκτους μυσταγωγίας. Hinc igitur patet, veluti generatim vniuersam Theologiam his duabus partibus comprehensam esse, vna est arcana & occulta, quæ non docetur rationibus; cuius vis est in afficiendo, & quæ in animis de ijs quæ cernuntur, vel audiuntur, firmitatem imponit: altera pars conclusionibus argumentorum, & auctoritate celebri eorum qui id prius dixerunt, fidem facit, & cogit auditores assentiri.

Mysticum 1 cum symbolo) est enim (ait S. Maximus) in symbolo tamquam vmbra tecta veritas, vt in pascha Mosayco verum pascha, sicut scriptum est. Pascha nostrum immolatus est Christus. Hoc pertinet illud ad Galat. 4. Abraam duos filios habuit, &c. hæc enim sunt duo testamenta. & illud 1 Cor. 10. Bibebant omnes de consequente eos petra, petra autem erat Christus, & similia. Quod autem symbolum vero, interpretationem S. Maximi secutus, Dionysius vocat, [illegible], id est, non tacitum 3 quia

A quod mystice latet in symbolo, est ἀπόῤῥητον, id est, arcanum, & tacitum, itaque mysteria, quæ in symbolis significentur, sunt ἀπόῤῥητα ἐν συμβόλοις νοούμενα, id est, occulta intellecta in symbolis.

Capvt II.

Quod duplex sit Theologia symbolica.

MAgnus Dionysius in eadem epist. ad Titum: Arbitrati igitur sumus oportere, vt quoad fieri posset, tum Timotheo, tum alijs, omnis generis formas quæ per sacra symbola de Deo formantur, explicaremus. Quæ enim in istis formis & signis symbolicis extrinsecus apparent, plena sunt incredibilis & commentitij monstri; quale est quod effingitur in suprasubstantiali Dei generatione 1 vterus Dei, Deum corporee generans; & 2 cor hominis eructans verbum in aerem effusum; & delineatur spiritus ex 3 ore spirans; & quod scriptura 4 sinus diuinæ generationis filium Dei complectentes, in modum corporis laudibus celebrat; aut in modum stirpis hæc ipsa effingit, & 5 arbores quasdam, & 6 surculos, & 7 flores, atq; radices proponit; aut 8 fontes aquis manantes, aut luminis fœcunditates producentes 9 splendores, aut quasdam alias sacras
B descriptiones rerum diuinarũ & supra naturam, quæ declarant Dei 10 prouidentias, quas mente contemplamur, aut 11 dona eius, aut 12 ostensiones, aut 13 potestates, aut 14 proprietates, aut 15 status, aut 16 mansiones, aut 17 emanationes, aut 18 secretiones, aut 19 vniones; aut formã viri Deo affingit mystica scripturæ sanctæ Theologia, imo varias 20 figuras ferarum, aliorumq; animantium, & 21 stirpium, atq; lapidum; quin etiã ornatus 22 muliebres, & 23 barbaras armaturas illi imponit; 24 figlinã, atq; fornacem tamquam opifici cuidam sordido attribuit; & 25 equos ipsi, & 26 currus, & 27 sedes supponit, & 28 conniuia quædam epulis instructa apparat; item bibentem, & ebrium, & somnum 29 capientem, & crapula affectum facit. Quid attinet dicere 30 iras, 31 dolores, varia 32 iuramenta, 33 pœnitentias, 34 maledictiones, iras 35 inueteratas, multiplices 36 & obliquas rationes frustrandi promissiones; item illam in Genesi cum 37 gigantibus pugnam,

Genes. 11.

C in qua dicitur Deus robustis illis viris propter metum insidiatus, cum alioqui, non vt alios læderent, sed vt se incolumes seruarent, illud ædificium moliti essent: & 38 concilium illud in cœlo ad decipiendum Achab fabricatum; & illas rursus Canticorum veluti corporeas & meretricias voluptates: & quæcumque alia sacra signa, quæ scriptura valde audet in Deo formare, patentia occultis obducens; multiplicata & partita simplicibus atq; indiuiduis; impermentia signum, & multiformia ijs quæ signum & formam capere non possunt, quorum pulchritudinem intus latentem si quis intueri possit, reperiet omnia mystica & diuina, & multo lumine scientiæ de Deo plena; & illud, In lumine vultus tui ambulabunt; & in lumine tuo videbimus lumen, & similia. Ex his igitur perspicitur, quod symbolica Theologia est sacra formatio, quæ diuinis signis & notis ex ijs quæ corporee delineata sunt, adumbrat & pingit ea, quæ in Deo latent corporis & formæ expertia. Est autem animaduertendum, quod hæc symbolica Theologia rursus partitur. Aut enim formatur in verbis, cuiusmodi

3. Reg. 22.
Cant. 4. & 5.
Psalm. 88.
Psalm. 35.

D sunt dormire, vigilare, ebriũ esse, pœnitere, & quæcumq; alia sic verbis simpliciter in scriptura dicta, posita sunt: aut formatur in formis corporalibus, cuiusmodi est ille ignis in rubo; videri Deum sedere in throno; illa in Iordane columba, illæ linguæ igneæ, & alia.

Exod. 3.
Esa. 6.
Matth. 3.
Act. 2.

Ex S. Maximi scholijs in Dionysium.

1 Vterus) Psal. 109. Ex vtero ante luciferum genui te. 2 cor hominis) Eructauit cor meum verbum. 3 ex ore) Psal. 32. Spiritu oris eius omnis virtus eorum. 4 sinus) Ioan. 1. Filius qui est in sinu patris. In his est, vt mihi videtur, Theologie mystica generationis filij ex substantia patris tamquam ex vtero, & generationis spiritus sancti ex filio, tamquam ex ore patris, ac processionis ex patre & filio. Mysticum vero dicitur & est quod tegitur vel significatione rei, vel translatione verbi. 5 arbores) Prou. 3. Lignum vitæ, &c. & Apoc. 2. Vincenti dabo edere de ligno. 6 surculus) Gen. 49. Ex germine fili mi ascendisti. Esa. 53. Ascendet sicut virgultum. 7 flores, atq; radices) Esa. 11. Egredietur virga de radice Iesse, & flos, &c. 8 fontes) Hier. 2. Dereliquerunt fontem aquæ. & Psal. 35. Apud te est fons vitæ. 9 splendores) vt apud Paul. de filio, Qui cum sit splendor gloriæ. 10 Dei prouidentias) Deut. 32. Sicut aquila protegens nidum suum & super pullos, &c. & Exod. 19. Portaui vos tamquam super alas aquilarum, &c. illud quoque ad prouidentiam pertinet, ponere scilicet impios. Esa. 11. Ero eis sicut vrsa indiga cibo, &c. 11 dona eius) Psal. 144. Aperis tu manum tuam, &c. 12 ostensiones) vt cum in figura hominis apparebat cuiquam, vt in Gen. c. 18. & in specie co-

Hebr. 1.

E lumbæ spiritus sanctus, aut 13 potestates) vt oculi, qui habent potestatem videndi, ne quid in bonis aut in malis lateat. Psal. 33. Oculi Domini super iustos, pedes, qui potestatem ambulãdi ad ferendum auxilium aut puniendum. Gen. 3. Et eum audirent vocem Domini Dei deambulantis in paradiso, similiter in nominibus aliarum partium, &c. 14 proprietates) vt in propheta Amos c. 7. adamas vocatur Deus, quod significat, nõ posse parari Deum, neq; domari, & ignis, Deut. 4. quia habet vim consumendi habitus prauos. 15 status) ἐν τῷ ἑστάναι τὸν Θεὸν significat, id est, immutabilem esse naturam diuinam. 16 mansiones) ἐν μονιμότητι, id est, non posse transmoueri, vtrumq; significat mystice lapis in fundamenta iactus, Esa. 28. 17 emanationes) communicationem diuinæ bonitatis dicit, quæ mystice significatur, cum Deus dicitur lilium & flos propter communicationem odoris, vt in Cant. Ego flos agri, & lilium conuallium. 18 secretiones) Quæ, inquit Apostol. participatio iustitiæ cum iniquitate? quæ societas lucis ad tenebras? quæ conuentio Christi ad belial? Hanc secretionem siue separationem, quam Deus facit, significat scriptura mystice, cum in ea ignis etiam dicitur, hæc enim proprietas inest igni, esse διακριτικὸν, id est, habere vim secernendi & separandi, separat enim plumbum ab argento, & cinerem à carbone. 19 vniones) quod vniat secum Deus creaturas, & ad se conuertat, mystice significatur, cum dicitur Deus lapis angularis. 20 varias figuras ferarum) vt leonis, leænæ, pardi, vrsi Osee 13. aliorumque animantium, vt Ioan. 1. Vidi descendentem quasi columbam, et & stirpium) Esa. 53. Ascendet quasi virgultum. & Ioan. 15. Ego sum vitis vera. 22 ornatus muliebres) qualis apud Es. c. 3. & Ezec. 16. quibus describitur omne genus diuinæ abundantiæ, qua Deus populum suũ circumsepsit; & quæ eum ornauit. & illud, In vestitu deaurato circumdata varietate, &c. 23 & barbaras armaturas) Psal. 44. Accingere gladio super femur tuum potentissime. Est autem rhomphæa barbaricum telum, vt ait Philarchus historicus. 24 figlinam, & fornacem) significant hæc mystice in Deo prouidentiam reformantem et retinentem, aut vim & facultatem secernendi & repurgandi. Esa. 29. 64. Hier. 9. Malac. 3. 25 equos) Equi Dei significant mystice in oratione Habacuc prophetæ sanctos Apostolos: Quoniam ascendes, inquit, equos, & equitatus tuus salutatio. Equi, inquit Cyril. in eum locum, Apostoli & Euangelistæ sunt omnibus modis diuinæ voluntati subiecti, & frenos parentes, ad omne munus celeres & prompti, Christum pro auriga habentes, in quibus fuit etiam Paulus, de quo ipse Christus ait, Vas electionis mihi est hic, vt portet nomen meum coram gentibus. Et equitatus tuus salus, currebant enim non frustra, sed vt seruarent ciuitates & regiones, hactenus Cyril. 26 currus) angeli sunt, quos in modum currus scripturæ significat, διὰ τὸν συζυγοῦντα τὰς ὁμοταγεῖς κοινωνίας, id est, propter communionem coniungentem ordines qui sunt eiusdem hierarchiæ, vt ait idem Dionysius in extremo cap. cœlestis hierarc. Psal. 67. Currus Dei multiplex, millia lætantium. 27 sedes) τὰ καθέδρας Dei, id est, iudicium significatur. Dan. 7. 28 conuiuia) vt est in Euangelio, cum vitulus occiditur in reditu filij luxuriosi, & in Luc. 22. Vt edatis & bibatis super mensam meam, &c. 29 somnus & crapula) Psal. 77. Excitatus tamquam dormiens, tamquam potens crapulatus à vino. 30 iras) Exod. 15. Misisti iram tuam, &c. & in Ps. 6. Domine ne in furore tuo, &c. 31 dolores) Iudic. 10. Doluit super miseriis eorum. 32 varia iuramenta) Gen. 22. Per memetipsum iuraui, &c. & Esa. 45. Ps. 94. Quibus iuraui in ira mea. Ezec. 18. Viuo ego, dicit Dominus, &c. Hier. 44. Iuraui in nomine meo magno. 33 pœnitentias) Gen. 6. Pœnituit eum, quod hominem fecisset, & de Saul 1. Reg. 15. 34 maledictiones) Malach. 2. Maledicam benedictionibus vestris. Habac. 3. Maledixisti sceptris eius. 35 iram inueteratam) Hier. 44. Horum omnium recordatus est Dominus, &c. & Exod. 20. Ego sum Dominus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem. Gen. 42. En sanguis eius exquiritur, quasi seruata iram vsq; ad illud tempus. 36 multiplices & obliquas rationes frustrandi promissiones) Frustrationes promissionum vocat hic, cũ ea quæ promissa sunt, non videntur ad exitum perducta, quatenus sensus apparet, sunt tamen secundum perfectam intelligentiam spiritus, vt quod promissum fuit Iacob, Esto dominus fratris tui, impletũ est in Christo ex semine eius. sicut promissiones factæ Abrahæ de possessione terræ, & benedictione gentium, & factæ Dauid & Salomoni de regni perpetuitate. Obliquas ergo vocat huiusmodi rationes frustrandi promissionum, quia non fuerunt promissionum directe ad eos relatæ qui frustrati videntur, sed ad Christum. 37 cum gigantibus pugnam) Insidiatus dicitur Deus, id est, cepisse consiliũ in illos, quasi metueret, vt doceret nos sic, vt quoniam iniuria afficiamus, & simus potentiores, apologia tamen mutua vtamur, excusemurque nos apud eos qui iniuria nos efficiunt. Ecce, inquit, vnus populus, & vnum est labium omnium, cœperuntq; hoc facere, neq; desistent à cogitationibus suis, donec eas opere compleant, venite igitur, descendamus, & confundamus ibi linguam eorum, id est, nemo quærat, quod diuisionem hanc fecit Deus, quia enim non recte vsi fuerant ὁμοφωνίᾳ, id est, vno labio, oportet facere vt vterentur διαφωνίᾳ, id est, diuersitate labij. Si igitur metum Deus simulauit, vt hoc quod dixi, mystice doceret. 38 & concilium illud) illa fictio personarum, quæ scripta est lib. 3. Reg. c. 22. Dei interrogantis in illo concilio. Quis decipiet Achab regem? & spiritus mali stantis coram Deo in terra, & respondentis, Ego decipiam illum, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius, & dixit Dominus: Decipies, & præualebis, egredere, & fac ita, illa, inquam, fictio personarum docet mystice spiritum fallaciæ vti hominibus impijs & sceleratis tanquam instrumentis, & per eos promittere falso euentum, idque permissu Dei fieri, quia cum prohibere possit, non prohibet, quia indignus sit custodia & defensione quisquis decipitur, vt tunc Achab.

Cant. 2. & Cor. 6.
Psalm. 44.
F
Habac. 3.
Act. 9.
Luc. 15.
G
Genes. 27.
Genes. 11.
H

Capvt III.

Quod Theologia symbolica secundum speciem, siue formam corpoream, semper in corpore, & secundum sensum delineatur.

AIt diuinus Lucas in suo sancto Euangelio: Factum est autem, cum baptizaretur omnis populus, & Iesu baptizato, & orante, apertum est cœlum, & descendit spiritus sanctus corporea specie sicut columba in ipsum. Hoc Gregorius cognomento Theologus edisserens, Oportebat, inquit, vt hoc etiam corporee appareret, si quidem filius nobiscum corporee versabatus, & rursus idem alias; Cum fulgor angelorum & splendor corporee signantur, arbitror symbolum esse puritatis eorum. Ad hæc, diuinus Chrysostomus generalius hoc tractans, Et si, inquit, fieri potuit, vt spiritus sanctus oculis corporis, specie columbæ videretur, non tamen continuo omnino necesse fuit,

Luc. 3.

vt omni-

A vt omnibus hoc fieret manifestum, nam & Zacharias multa vidit specie sub sensum cadente, & item Ezechiel, nemo tamen alius eadem cum eis vidit: & Moyses multa vidit, quæ nullus alius: & transfigurationem illam quæ in monte facta est, non omnes discipuli perceperunt: neq; visio resurrectionis Christi cum omnibus communicata fuit, idque aperte Lucas declarat, cum ait: Et dedit eum manifestum fieri testibus præordinatis à Deo, & rursus idem Chrysostomus homilia 26. in Euangelium Ioannis: Omne illud quod sub sensum cadit, substantiam angelorum declarare non potest, sed corpus, quod habet crassitudinem, & triplicem dimensionem. Ex his ergo perspicuum euadit, quod Theologia symbolica, quæ in specie siue forma corporea formatur, ijs quidem qui digni sunt, notescit; reliquis vero omnibus in arcano & occulto relinquitur; quod illis visis altè significatur.

Act. 2.

Non extat in libris vulgaris hæc homilia.

Caput IV.

B *Quod symbolica Theologia, quæ in specie sub sensum cadente versatur, proprium est, vt quibusdam diuinis & sacris visis informetur.*

MAgnus Dionysius in primo de diuinis nominibus capite ait: Atqui Theologi non hæc solum diuina nomina celebrant, quæ à prouidentijs in 1 vniuerso, aut in 2 parte, aut ab ijs quæ prouidentiam capiunt, ducuntur; sed etiam à quibusdam diuinis 3 visis, quę aliquando in sacris 4 templis, aut forte alibi magistros mysteriorum, vel prophetas illuminarunt, ob multiplicem causam & vim nominant bonitatē diuinam, quę omne nomen, omnemque splendorem superat; formasque ei, figurasque humanas, aut igneas, aut electri inducunt; & 5 oculos eius, atq; 6 aures, 7 capillos, 8 facies, 9 manus, 10 scapulas, 11 alas, 12 brachia, 13 posteriora, & 14 pedes laudant; tum 15 coronas, 16 sedes, 17 pocula, & 18 crateras, & quædam alia ei affingunt, de quibus in symbolica Theologia pro virili parte dicemus. Secundo autem capite cœlestis hierarchię
C ait: Quod vero ea quæ signari non possunt, conuenienter signis obtecta sint, & quę figurari nequeunt, figuris; nemo hoc solum in causa esse dicet, quod proportione nostra non possimus sine interiecto intermedio ad contemplationes earum rerum quæ sub intelligentiam cadunt, adniti; opusque sit nobis familiaribus & naturę nostræ cognatis adminiculis, quæ formas exhibeant, quas capere possumus eorum quæ formari nequeunt, quæque naturam superant; sed etiam quod hoc magis mysticas scripturas decet, vt arcanis & sacris ænigmatibus obtegantur, & non pateat vulgo aditus ad sacram & occultam diuinarū mentium veritatem. Hinc igitur patet, omnem Theologiam symbolicam habere aliquid effictum, siue illud sit in sermonibus, siue in nominibus, siue etiam in formis sensui subiectis, maxime vero proprium est Theologię symbolicæ, quæ in ijs quæ sensu percipiuntur, versatur, formas ex animalibus quæ cernuntur, aut ex eorum partibus effingere & inducere, neque solum ex talibus, sed ex coloribus omnis generis, quæ omnia vetus ille Theologus Diony-
D sius vno verbo diuina visa appellauit, distinguens ea à profanis & fortuitis visis.

Ex scholiis S. Maximi.

1 In vniuerso) vt rex, creator, omnipotens, hæc enim nomina sunt diuinæ prouidentiæ in genere 2 in parte) vt Deus deorum, Dominus dominorum, rex regum, non enim omnes, sed quidam dicuntur dij, domini, reges 3 visis) Sic vocat reuelationes Dei in symbolis. 4 in templis) Designat hic Dionysius illud visum apud Esa. cap. 6 videturque dicere, vidisse Esaiam in templo illud visum de sedente in solio, & de Seraphinis supra illud. Quæ deinceps hic in Dionysio sequuntur, dicta sunt de visione Ezechielis cap. 1 & de alia cap. 10. 5 oculi) Psal. 32. Oculi eius super pauperem respiciunt 6 aures) Iacob. 5 Clamor eorum in aures Domini sabaoth introiuit. 7 capilli) Dan 7. Et capilli capitis eius quasi lana alba. 8 facies) Psal. 33 Facies Domini super facientes mala. 9 manus) Iob. cap 10. Manus tuæ fecerunt me 10 scapulæ) Psal. 90. Scapulis suis obumbrabit tibi. 11 alæ) Psal 16 Sub vmbra alarum tuarum protege me 12 brachia) Psal. 88. Brachium meum confortabit eum 13 posteriora) Exod. 33 Posteriora mea videbis. 14 pedes) Gen 3. Et audierunt vocem Domini deambulantis in paradiso 15 coronas) Psal. 64 Benedic coronæ benignitatis tuæ 16 sedes) Psal. 44 Thronus tuus Deus in sęculum sęculi 17 calix) Psal 74 Calix Domini in manu eius. 18 cratera) Prou. 9 Miscuit crateram suam, apud LXX.

Caput V.

Quod omnis etiam in angelis sacra formatio ad hanc partem symbolicæ Theologiæ refertur.

MAgnus Dionysius secundo capite cœlestis hierarchiæ: Ad hæc dicendum est, quibus formis sacris sacræ scripturę cœlestes ordines figurant, & ad 1 quid vnum & simplex per eas formas quæ effinguntur, reuocare nos oporteat, ne ipsi etiam more vulgi profane existimemus cœlestes & diuinas mentes multos pedes & multas facies habere, atq; ad similitudinem boum, aut ad formam leonum expressas esse, & ad speciem aquilarum aduncis rostris formatas, aut ad similitudinē volucrum habere pennas instar capillorum; & ne cogitemus totas quasdam igneas super cœlum, & sellas materiatas Deo ad sedendum accommodatas, ac quosdam equos varijs coloribus, satellites, duces exercitus, & cætera omnia quæ scripturæ sanctæ varijs symbolis diuine effingunt. Idem in eodem capite: Quod vero absonæ similitudines magis mentem nostram erigunt, nemo, vt opinor, cordatus contradicet in nobilioribus enim formis effingendis credibile est errare aliquos, qui existiment esse naturas cœlestes specie quadam aurea, viros quosdam micantes, fulgore decotos, vestitu splendido, & igneum vibrantes non lædendo & quæcunque aliæ eiusmodi formæ sunt, quibus Theologia scripturæ sanctæ cœlestes mentes figurauit, quod quidem ne ijs eueniat, qui nihil altius, quam illa pulchra & speciosa quæ apparent, mente complexi sunt, scripturæ sanctæ sapientia, quæ sursum ducendi vim habet, ad dissimilitudines absonas sancte se deijcit, non permittens vt sensus nostri corporis in illis indecoris imaginibus hęrentes acquiescant; quin potius eam partem animæ, quæ ad alta tendit, ipsa deformitate figurarum excitat & stimulat tamquam non videatur fas esse & verum, ne ijs quidem qui sunt terrenis rebus valde affixi, tam absurdis formis similia reuera esse illa supra cœlestia & diuina quæ in symbolis cum admiratione spectantur. Hinc igitur apparet quod diuina scripturæ sanctæ scientia non solum in natura Dei, qui supra naturam est, diuinis visis, sed etiam in angelis, qui figurari non possunt, formis sacris effictis vsa est: vt hinc naturam symbolorum perspicere liceat.

Ex Scholiis S. Maximi.

Ad quid 1 vnum, & simplex) Sic vocat vacuum à materia, vt cum scriptura tribuit angelo formam effictam aquilæ, verbi gratia, oportet scire per hanc formationem aquilæ, quæ non simplicis naturæ, sed composita est, ad quid non simplex in angelo intelligendum reuocamus, scilicet reuocamus ad intelligendum esse in angelis aciem quandam acutissimam spiritalis & sublimis perspicientiæ: atque id quidem necesse est scire, ne nobis eueniat quod Vulgo, vt existimemus forte habere angelos pedes, facies, alas, & similiter in aliis formis effictis.

Caput VI.

Quot modis figuretur symbolica Theologia, siue sub aspectum siue sub sensum aurium cadat.

GRegorius Theologus secundo de Theologia libro ait: Quid de Esaia & Ezechiele, qui maximorum mysteriorum spectator fuit, ac de reliquis prophetis dicere poteris, ex quibus ille quidem Dominum sabaoth sedentem in throno gloriæ vidit, & hunc à seraphinis sexaligeris stipatum, laudatum, & obtectum, seque carbone igni purgatum, & ad prophetiam instructum, hic vero vehiculum ex cherubinis describit, & super eos thronum, & super thronum firmamentum, & eum qui in firmamento apparebat, & voces quasdam, & impetus, & actiones, atque hoc quidem siue erat visum diurnum solis sanctis aspectabile; siue nocturna & vera visio; siue informatio futurorum tanquam præsentium in mente, siue alia species arcana prophetiæ, non possum affirmare; Deus prophetarum nouit, & quibus talia contigerunt. Et diuinus Chrysostomus in homilia de Eutropio, quando inuentus extra ecclesiam, abstractus & abreptus fuit: Nemo enim, inquit, vidit id quod Deus est: non igitur cum Deus videtur, apparet quod est, sed quod potest videre is cui apparet, non

A mutans substantiam suam, sed aspectum figura informans pro varietate rerum subiectarum. Sanctus Gregorius Nyssenus in eo libro contra Eunomium, cuius principium est, Prima quidem, sic ait: Etenim in Iordane post virtutem spiritus sancti, & rursus audientibus Iudæis, & in transfiguratione, vox superne edita est, quę homines doceret, ne illud solum esse existimarent, quod apparebat, sed crederent esse etiam verum filium Dei dilectum. Talis vox, vt audientes perciperent, formata est à Deo in corpore aereo, vt facere consueuerunt qui loquuntur, sic Deus qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, ad salutem eorum qui audierunt, sermonem in aere articulate impressit, sicut Dominus dixit Iudæis, qui putabant tonitruum esse factum, quia sonus in aere confectus fuerat: Non propter me hæc vox venit, sed propter vos. Ex his patet, quot modis in prophetis & alijs beatis Theologia symbolica declaratur, nominatim quidē 1 tripliciter; arcane vero & occulte etiam aliter, & vt Deus

B prophetarum scire potest.

Marc. 1. Luc. 3. Matth. 17. 1. Tim. 2. Ioan. 12.

Atque hoc quidem siue erat visum diurnum solis sanctis aspectabile, siue nocturna & vera visio, siue informatio futurorum tam quam præsentium in mente)S. Maximus exponens hunc Gregorij locum, Numerauit, inquit, hoc loco nobis beatus Gregorius species prophetiæ, ego vero nihil interim affirmans, coniectura ducor diurnum visum vocasse visionem & auditionem verum & germanum, quæ sancti neminem videndo, & neminem audiendo, tamquam per sensuos spiritu videbant & audiebant. non enim fas est dicere, oportere omnino in diuinis ad informationem imaginationis præsens esse id in quod cadit imaginatio, sed admirabiliter, & supra naturam, ex nullo præsente, & vocibus sub sensum cadentibus non formatis pulsu aeris, eam partem qua imaginamur, operari, ita vt vere audiat & videat, qui diuina docetur, nec enim creditur diuinum esse, in quo nihil amplius est, quam quod in naturæ ordine cernitur. Si enim nos cum nocte per somnum imaginamur, sæpe videmus & audimus, cum nemo est qui loquatur, aut videatur; multo magis hoc sanctis experientibus & vigilantibus vere euenit. Deo operante in ipsis vigilantibus secundum gratiam admirabilem, quæ in nobis lege naturæ fieri consueuit. Nocturnam & veram visionem easdem eum vocare aut intelligentiam perfectam rerum futurarum, quæ in anima per somnum fit, vt in Ioseph & Daniele, aut visionem rerum diuinarum cadentem sub aspectum oculorum propter summam passionis vacuitatem ex multa puritate proficiscentem. Informationem vero futurorum tamquam præsentium in mente arbitror eum κατ' ἔμφασιν dicere figuras futurorum sanctis ostensas simplici modo tamquam in imagine secundum simplicem & non diuiduam notionem mentis. Hæc ego ausus sum, ait S. Maximus, ex coniectura dicere, nullam

C gratiam experiendi hæc adeptus, ob eam tantum causam, quod tu iussisti.

1 Tripliciter) scilicet aut formatione rei cadentis sub sensum visus, aut sub sensum aurium, aut translatione verbi significantis aliquid spirituale, vt ebrietas Dei, & somnus, &c.

CAPVT VII.

Quod hanc symbolicam Theologiam, ij in quos cecidit, visum & visionem appellauerunt.

MAgnus ille spectator Dei Moyses, Transiens, inquit, videbo visum hoc ingens, quare rubus ardet, & non comburitur, & visio quam vidit Esaias: Et ego visiones multiplicaui, & in manibus prophetarū assimulatus sum: Et iuuenes vestri visiones videbunt: & infinita alia huiusmo[...] vetere scriptura. In primis vero Saluator noster de sua in monte Thabor theophania, id est, Dei apparitione, Nemini, inquit, dixeritis visionem hanc, & diuinus Dionysius cap. 13. cœlestis hierarc. ait visionem illam ostensam esse Esaiæ Theologo per vnum ex ijs angelis sanctis, qui nobis præsunt. Ex quibus fit manifestum, quod quæcumque sacra visa diuinis symbolis formata prophetæ sensu visus perceperunt, verbo sibi cognato visiones nominauerunt, vocabulo visionis alioqui communi, rebus ipsis quas videbant, tanquam proprio imposito. Huiusmodi est in Deo vocabulum processionis.

Exod. 3. Osee. 12. Ioel. 2. Matt. 17.

D Vocabulū processionis alioqui commune, factum tamen est proprium spiritus sancti.

CAPVT VIII.

Quod hæ visiones & Theophaniæ, id est, Dei apparitiones, non aliter quam per intermedias virtutes cœlestes informatæ sunt.

MAgnus Dionysius quarto capite cœlestis hierarchię. Hi igitur, inquit, sunt qui in primis & multipliciter 1 occultum Dei manifestant quamobrem præter cetera omnia vocabulo angelorum egregie signati sunt, quia ipsi primum à Deo illuminantur, & per ipsos nobis nostræ reuelationes transmittuntur, sic igitur 2 lex, vt diuinus sermo testatur, per angelos nobis data est: & illos celebres ante 3 legem & post 4 legē patres nostros angeli ad Deum adduxerunt, aut 5 quod agendum erat exponentes, & ab 6 errore & vita profana ad rectam viā veritatis traducentes, aut manifestantes 7 sacros ordines, aut mysteriorum quæ supra mundum sunt; 8 abditas visiones, aut diuinas quasdam 9 prædictiones tanquam nuntij & ministri explanantes. Siquis vero dicat, quibusdam sanctis, nullo intellecto medio Deum ex se apparuisse, discat etiam hoc ex sapientia sacrarum scripturarum ipsum illud, quod Dei est 10 occultum, neminem vidisse, neque visurum esse; sed apparuisse sanctis Deum ostendentem se, vt eum decebat, per visa quædam sacra, & ijs qui ea videbant, congruentia. Sermo autem diuinus omni sapientia plenus visum illud, quod diuinam similitudinem in illo ipso viso figuratam ostendebat, vt figuratur, quod figurari non potest, quia adducit eos qui vident, ad Deum, merito inde Theophaniam, id est, apparitionem Dei vocat, vt pote quę diuinam illuminationem videntibus immittat, & aliquid de diuinis eius sacre doceat. His diuinis visis præclari illi patres nostri ministerio angelorum initiabantur. Immo magnus quoque Athanasius ait: Induunt figuras angeli ad quemcunque visum Dominus Deus velit; atq; ad eum modum ijs qui digni sunt, apparent, & diuina illis mysteria aperiūt. Ex his perspici potest, visionem, similitudinem, & Dei apparitionem idem repræsentare, huc etiam accedit, quod per intermedios angelos indutis figuris ad Dei nutum huiusmodi similitudines formantur.

E

F Athanasius in quæstionibus ad Antiochum principem.

Ex Scholiis S. Maximi.

Occultum 1 Dei) quatenus hoc cognosci potest per ea quæ facta sunt, quia angeli in primis præ ceteris creaturis natura Deum participant, quia vt ait S. Maximus, eorum substantia sunt νοῦς ζῶν, id est, mens viuens, idcirco in primis per se ipsos à Deo creatos occultum Dei manifestant, quod scilicet est ens, quod vita, quod mens, tametsi supra hæc est illud occultum Dei, supra etiam quam vt comparari possit. 2 lex) Galat. 3. Lex ordinata per angelos in manu mediatoris, & Act. 7. Qui accepistis legem in dispositione angelorum. 3 ante legem) vt Abraam, & Manoe, & reliquos. 4 post legem) vt Ioseph, & Petrum, & alios deinceps ad voluntatem Dei faciendam adduxerunt angeli. Matth. 2. Act. 12. 5 quod agendum erat) vt in Iesu Naue, & Gedeon, & alijs. 6 ab errore abducentes) vt in Cornelio Act. 11. aut 7 sacros ordines) vt Daniel. c. 7. decies centena millia ante conspectum Dei adstantia vidit; Ezechiel Cherubinos, cap. 10. Esaias Seraphinos, cap. 6. aut mysteriorum 8 visiones,) vt in Moyse & rubo, & in Paulo rapto vsque ad tertium cœlum, & in Apocalypsi Ioannis, aut diuinas 9 prædictiones) vt in Manoe, & alijs. id vero quod 10 occultum est Dei) Vide quomodo interpretatus Dionysius quod est Ioannes: Deum nemo vidit vnquam, quia enim sciebat visum esse hominibus in scriptura, vt Adæ in paradiso, Abrahę ad quercum Mambre, & proficiscenti Sodomam, & Moysi, & alijs, dicit nunc, occultum Dei neminem vidisse, neque visurum esse, id est, id quod est substantia eius, vel altius, quid sit Deus, nemo comprehendere intelligentia, nec exprimere vnquam potuit, neque poterit, cum autem dicitur in scriptura apparuisse, siue visos esse, sic intelligendum est, quod vnusquisque illorum proportione fidei habebatur dignus visione quadam, quę illi Deum ostendebat: per quam visionem illuminationem capiebat cognitionum diuinarum, quæ ipsi adueniebant.

G Exod. 3. 2. Cor. 12. 1. Ioan. 4. Gen. 3. Gen. 18.

CAPVT IX.

Quod ipse Dominus noster Iesus Christus quatenus est Deus homo non refugit ab ordine Deum decente à se constituto.

MAgnus Dionysius cap. quarto cœlestis hierarchiæ ait: Video autem angelis primum, diuinum humanitatis Iesu mysterium apertum fuisse; per eos postea nobis gratiam cognitionis transmissam esse. Sic igitur diuinus Gabriel Zachariam quidem pōtificem docuit, filium quē præter spem diuina gratia generaturus erat, futurum esse prophetam eius qui ostendendus erat in 1 virili diuina operatione ad salutem mūdi, vt bonitatem eius decebat. Mariam vero docuit mysteriū formationis 2 Dei in ea mirabiliter supra quam dici potest, à Deo operandum, alius angelus Ioseph erudiuit, quomodo quæ Deus Dauid progenitori Christi promisisset, vere effecta essent, alius angelus pastoribus tanquā in solitudine, secessu & quiete purgatis euangelizauit, & cum eo multitudo cœlestis exercitus illam valde celebrē, & à multis cantatam laudationem ijs qui in terra erant, tradidit. Ascendam præterea ad celsissimas in scripturis sanctis apparitiones Dei. Video enim ipsum Iesum, qui est naturarū supra quam cœlestium supra naturam auctor, qui ad nostram naturam humanam immutabilis venit, non refugere à conseruatione ordinis qui homini congruit, & ab ipso ordinatus & electus est, quin potius & obedienter se submittit formis à Deo patre per angelos effectis, & per eosdē intermedios nun-

Luc. 1. H Matth. 1. Luc. 2.

tiatur

A Matth. 2. tiatur sancto Ioseph ille à Deo patre promissus filij in Ægy-
ptum secessus; & inde rursus in Iudæam reditus. Videmus
etiã fuisse per 4 angelos paternis legibus subiectum, præ-
termitto enim vt dicam tibi tamquam gnaro ea quæ sunt
nobis à sancto scilicet Luca apostolicis 5 traditionibus re-
Luc. 22. ferata de angelo Iesum cõfortante, quin etiam huius ma-
gister, & totius orbis lumen ait: Testatus est autem in quo-
Hebr. 2. Psalm. 8. dam loco quis, dicens: Quid est homo quod memor es
eius? Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria & ho-
nore coronasti eum, omnia subiecisti sub pedibus. In eo e-
nim quod subiecit omnia, nihil dimisit non subiectum ei.
Nunc autem nondum videmus omnia subiecta ei. Eum
autem qui modico quam angeli minoratus est, videmus
Iesum per passioné mortis gloria & honore coronatum.
Ex his igitur constat, si Dominus noster Iesus Christus per
passionem mortis paulo infra angelos minor factus est, &
eum videmus per angelos paternis legibus subiectum, ne-
que declinare à conseruando ordine hominem decente,
quem ipse constituit & amplexus est, præbuisseque se obe-
B dientem ijs formis, quas Deus pater per angelos effecit,
manifestumque est de omnibus mysterijs Christi angelos
prius eruditos fuisse; deinceps per eos gratiam cognitio-
nis ad nos deuenisse; quomodo aliquis quamdiu huma-
nam vitam degit, licet valentissimus Theologus sit, super-
be renuat, quin in ipso etiam, quatenus homo sit, ab ange-
lis formæ signentur? erudiaturque is de diuinis, 5 & diuine
vt consentaneum est, afficiatur? Restat igitur fieri nõ pos-
se, vt quis hanc partem Theologiæ symbolicæ & arcanæ
doceatur, nisi per angelos formis per angelos factis ad hu-
iusmodi visiones adducatur.

Ex Scholiis S. Maximi.

In 1 diuina virili) Incarnationem verbi significat, quia Deus in carne humana opera diuina operabatur. itaque dicendo virilem, perfectum hominem fuisse docet; dicendo diuinam, simul perfectum Deum. 2 formationis Dei) Dicitur formatum esse Deum in vtero virginis & matris, sicut
Ioan. 1. illud dictum est: Verbum caro factum est. 3 non refugit) id est, non reputauit indignum, si cum esset dominus angelorum, obediret tamen illis, per angelos enim nuntiata est Ioseph fuga in Ægyptum, & inde reditus. Sic itaque dixit hic Dionysius, non refugit, sicut dixit Paulus in epist. ad Phil.
C c. 2 Qui cum in forma Dei esset, id est, verus Deus, non rapinam arbitratus est, hoc est, non reputauit indignum, si cum esset alioqui æqualis Deo natura, & non falso sibi vindicans diuinitatem, sicut qui alienum rapit, fieret
Galat. 4. Galat. 3. tamen homo, per 4 angelos) Quia factus est Christus sub lege, sicut Apost. ait, & lex data est per angelos, merito dicitur Christus factus sub lege per angelos, sacris 5 traditionibus nostris) Significat Dionysius sibi & Timotheo traditũ fuisse hoc mysteriũ de angelo confortãte à Paulo ἀγράφως, id est, sine scripto; quod quidem postea à Luca scriptum est in Euangelio quod Paulus prædicabat, & ex Paulo didicerat. Si quis vero quærat hic, quid opus erat angelo confortante, vbi diuinitas aderat, docet S. Maximus respondendum esse, multa miracula Deum per angelos operari, idque vniuersam scripturam testari.

Capvt X.

Quod omnino oportet ad altiores notiones ex vtraque parte symbolica Theologia adduci, siue similitudinibus per angelos formatis, siue verbis quatenus primo aspectu apparet, absonis illis quidem & dissentaneis.

D MAgnus Dionysius in epist. ad Titum, Ne existime-
mus, inquit, signa formarum apparentium sui tan-
tum causa & ratione 1 efficta esse, sed potius integumenta
esse scientiæ arcanæ, & vulgo hominum occultæ, vt ea
quæ sanctissima sunt, non sint profanis facilia ad intelli-
gendum; sed tantum vere studiosis sanctitatis aperian-
tur, vtpote expeditis ab omni puerili cogitatione in sacris
symbolis, & qui acie mentis, & ingenij facultate ad con-
templandum idonea, veritatem simplicem & supra natu-
ram symbolorum collocatam assequi possint. Et rursus
idem cap. 2. de cœlesti hierarchia, Sic, inquit, omnes diui-
na sapientia eruditi, & diuini afflatus ministri & interpre-
tes sancta sanctorum à profanis & ab ijs qui initiati non
sunt, pure separant, & formas effictas dissimiles celebrant,
vt neque diuina à profanis facile percipi queant; neque
qui studio spectandi sacras istas imagines inclusas tenen-
tur, in illis extrinsecus figuris & signis tamquam in veris
hæreant. Immo & magnus Basilius, Qui, inquit, ad celsio-
res notiones ex verbis nõ ascendit, sed in ipsis delineatio-
nibus corporum verborum cõpositione factis residet, au-

E dit ex Moyse, Deum esse ignem; & à Daniele sapiente ad Deut. 4. Dan. 7.
alias opiniones detorquebitur, ita fiet vt non solum falsas
cogitationes, sed inter se pugnantes ex ipsis rebus colligat.
Ex his patet non oportere hærere in symbolicè effictis for-
mis, quomodocumque effingantur, siue in specie sub sen-
sum cadente, siue in vocabulis quæ videntur habere mul-
tum absoni & absurdi; sed potius omni studio ad subli-
miores cogitationes recurrere. Vt igitur simplici & distin-
cta repetitione exponam capita quæ tractaui, ostensum
est in primo capite, tamquam in genere quodam, simpli- 1
citer Theologiam in duas species distributam esse, in qua-
rum altera, quæ est Theologiæ symbolicæ, proxime expli- a
catum necessario est, quæ & quot sint quæ in ea aperiun-
tur & declarantur, deinde sequebatur statim, vt qualia ista 3
essent, expediretur, nempe corporea & sub sensum caden-
tia, postea, quid horum proprium sit, deinceps non solum 4
quæ de Deo sunt, istiusmodi formis & imaginibus instru- 5
cta esse, sed etiam quæ de angelis, proximum erat, quot
modis ista symbolica percipiuntur & apparent, deinde, 6
quo vocabulo ista sunt tecta, & inuolute appellata, ad F
hæc, quibus intermedijs ista geruntur, deinde ostensum 7
est non posse hæc aliter fieri nisi per intermedios, per an- 8
gelos scilicet, postremo non esse hærendum in huiusmodi 9
typis, siue in solis verbis sint efficti, siue in formis & ima- 10
ginibus, nihil igitur hic deest, quin sint hæc absoluta. Con-
sentanee vero huiusmodi Theologia arcana nobis & my-
stica dicitur, quia non sinit nos in vtsis sistere; sed vlterius
progredi cogit eos qui pennas, quibus in sublime feran-
tur, à natura acceperunt.

Propter se 1 efficta esse) id est, vt sic intelligantur, vt extrinsecus secundum literam nudam apparet, non enim sic accipienda sunt, sed potius secundum sensus, quos symbola intus habent alte reconditos.

SECVNDA DECAS DE THEOLOGIA Demonstratiua.

Capvt I.

Quod duplex sit Theologia demonstratiua.

G MAgnvs Dionysius secundo capite cœlestis hierarchiæ, Duo, 1 inquit, modi sunt sacræ nominationis Dei: alter quidem, vt consentaneum apparet, per similes imagines ac signa sacra tendens; alter vero per dissimiles formas in speciem absonam & dissentaneam effictus, ac traditiones quidem mysticæ scripturarum Deum enuntiantium, venerandam eius qui supra substantiam est, & θεαρχία, id est, Deus deorum, beatitudinem interdum tamquam mentem & verbum & 3 substantiam laudant, cum 4 ratiocinationem quæ Deum decet, & sapientiam eius declarant, & talem ac tantum esse, qui sit vera causa substantiæ rerum; & tamquam lumen eam effingunt, ac vitam vocant, cum alioqui huiusmodi formæ in scriptura sacra efficta, honestæ quidem & graues sint, & quæ for-
H mas terrenas excellere quodammodo videantur; sint tamen infra similitudinem Dei cum ipsa veritate; est enim supra omnem causam, & vitam; cum nullum quidem lumen possit Deum exprimere; omne autem verbum & mens ab ipsa Dei similitudine infinito interuallo distent, quandoque vero 5 dissimilibus declarationibus ab ipsis illis scripturis sanctis diuine laudatur, cum inaspectabilem eum vocant, & infinitum, & qui capi non possit; & similiter in alijs: vnde non quid est, sed quid non est, significatur. Ex his efficitur duplicem esse Theologiam demõstratiuam, vnam quæ affirmanter & ex effectis inducitur; alteram quæ neganter & priuatiue: & illa quidem ex similibus formis effictis; hæc ex dissimilibus, hoc tamen in affirmatiua Theologia cernitur, ipsam etiam per formas factas in scriptura sacra progredi, honestius tamen quam per ea quæ symbolice dicta sunt in 6 vtroque genere formationum, quas patres vocauerunt πρεσβείας, nos dicamus terrenas, quatenus etsi altera pars Theologiæ, scilicet symbolicæ, in verbis translatis & adumbratis pergit, multum tamen absoni & dissentanei in eis apparet.

A

Quomodo enim cogitabit, qui in Deo crapulam audiat, & pœnitentiam, & iuramenta, & imprecationes, & alia eiusmodi?

Ex Scholiis S. Maximi.

Duo,1 inquit, modi) Quod duobus modis laudatur Deus, aut tamquam similis omnibus (omnia enim in ipso consistunt) aut tamquam 2 dissimilis (nihil est enim eorum quę sunt) exponit deinde Dionysius, quomodo formantur isti modi nominandi Deum per similia, vt cum 3 dicunt Deum in scriptura verbum, & mens; vt illud: Quis cognouit sensum, siue mentem Domini? & illud in prophetis frequens: Et factum est verbum Domini ad me. 2 ὕπαρξιν, Cum Dionysius Deū vocat ὕπαρξιν, ab eo nouit [illegible] quod est potissimum Deorum, facere scilicet angelos & sanctos homines, quoad fieri potest, Deos quosdam, sicut scriptum est. Ego dixi, dii estis, & illud: Deus deorum in Sion, ὕπαρξιν itaque dicit, quasi ὑπὲρ ἀρχὴν, dicamus nos Deum deorum, vt Dauid dicit, & 3 substantiam laudant, vt cum dicit scriptura in Exodo: Ego sum qui sum, & qui est, misit me, & illud in Psalmo: Tu autem idem ipse es, ἀπὸ γὰρ τοῦ εἶναι, καὶ τοῦ ὄντος [illegible] ὑπάρχον ἀντὶ ὑπάρξεως, dicatum non more nostro. Ab esse enim & ente ducitur essentia, quæ est existentia, hoc est, existens substantia, accidens enim non est ὕπαρξις sed ἀνύπαρκτος, id est, non est ex se, sed in existentia. 4 ratiocinationem.) Non sic dicit, quod velit significare esse Deum rationalem, tamquam participem rationis, qui est totus ipsa per se subsistens ratio, quandoq; vero 5 dissimilibus) Dissimilia vocat, quia quæ negatiue de Deo dicuntur, non quid sit, sed quid non sit, declarant 6 in vtroque genere) id est, in formatione figurationis sub sensum cadentis, & in formatione translationis cadentis sub intelligentiam.

Rom. 11.
Psalm 81. Psal. 81. Exod. 3.

B

Capvt II.

Quod Theologia demonstratiua, quæ videtur esse sine integumento, per typos nobis effectos procedit.

Magnus Dionysius in epist. ad Titum, Quod, inquit, huiusmodi 1 integumēta cognata naturę nostrę sint, declarant etiam quæ audita aperta 2 Theologia sine inuolucris, effingunt in se typum quendam, qui eos ad intelligentiam eius Theologiæ quam dixi, adducat: & ipsius quoq; 3 mundi qui cernitur fabrica inuisibilibus Dei obducta est, sicut Paulus, & ipsa 3 veritas testatur. Alter vero Dionysius hæc edisserens ait, eos qui aperta Theologiam, & velis nudam audierunt, 4 typos cogitatione sua formare, qui ad intelligentiam auditores adiuuent. Ex his igitur manifestum efficitur quod antea dictum est, typos esse & imagines ea etiam quæ aperte nobis & sine velis obtentis in scriptura sancta de Deo dicuntur, quamuis demonstratiue dicantur affirmando.

Dionysius Alexandrinus scholia etiam in Dionysium Areopagitā scripsit

C

Scholia.

Qui 1 audita aperta Theologia) Exemplum sit quod scriptum est in Hiere. c. 13 de iis quæ aperte dixit Dominus sine vllo typo aut integumento, quomodo populum Israel sibi adiunxisset, & quomodo propter peccata esset puniendus, & de lumbari, in quo tamquam in typo effictū voluit, vt Hieremias supplicium de populo Israel sumendum, & suam cum illo populo coniunctionem magis adhuc intelligeret, meliusq; aliis exponeret. Et dixit Dominus ad me: Surge, & vade ad Euphraten, & tolle inde lumbare, quod præcepi tibi vt absconderes illud ibi. Et abii ad Euphraten, & fodi, & tuli lumbare de loco vbi absconderam illud, & ecce computruerat lumbare, ita vt nulli vsui aptum esset. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Hæc dicit Dominus. Sic putrescere faciam superbiam Iuda, & superbiam Hierusalem multam, & paulo post: Et erit sicut lumbare istud, quod nulli vsui aptum est. Sicut enim adhæret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinaui mihi omnem domum Israel, & omnem domum Iuda, dicit Dominus, vt essent mihi in populum, & in nomen, & in laudem & in gloriam, & non audierunt, & quæ sequuntur. Frequentia sunt huiusmodi exempla in prophetis de aperta Theologia, & de typis siue symbolis ad eam adhibitis. 2 ipsius 3 mundi qui cernitur) Fabrica mundi quodammodo rationem symbolorum tenet, vt notauit sanctus Maximus, & ipsa 3 veritas testatur. Christum dico, qui in Euangelio multa, quæ ad Theologiam apertam & demonstrantem pertinent, per symbola & parabolas loquebatur, vnde Nicodemo dixit, vt Pachimerus Dionysii paraphrastes obseruauit: Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo si dixero vobis cœlestia, credetis? vt perinde sit hoc, vt mihi quidem videtur, ac si diceret; Si cœlestia & diuina dixi vobis per symbola corporea, & naturæ vestræ cognata & familiaria, & non creditis, vt credendo intelligatis, quomodo si dixero vobis cœlestia absque istis imaginibus vobis notis, credetis? Docuerat enim Dominus Nicodemum exemplo venti de operatione occulta & spirituali creaturæ ex aqua & Spiritu sancto regenerantis, vbi vocem tantum audimus, Ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, sed quomodo operetur, aut vnde incipiat, & vbi desinat, nescimus, vt in vento, qui est, vt ait idem Dionysius in cap. 15 cœlestis hierar. imago & typus diuinæ operationis propter proprietates venti quas ibidem Dionysius notauit, vbi etiam locum Euangelii citat, Spiritus vbi vult spirat. 4 typos) vt Deum esse trinum & vnum, ad apertam & demonstrantem Theologiā pertinet, quam tamen vt facilius auditores & legentes credant, & credendo intelligant, ex antiquis patribus alii typos & imagines effingunt trium lampadarum, & vnius flammæ; alii Solis, radii, & luminis, alii fontis, fluminis, & odoris; aut radicis, rami, & fructus; aut digiti, manus, & brachii; & similium.

Hiere. 13.
Ibid.
Ioan. 3.

D

Capvt III.

Quod per omnem Theologiam ratio speculi & ænigmatis progreditur.

Admirandus & magnus Apostolus ait: Videmus nunc per speculum in ænigmate, & rursus: Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus; cum autē venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est, & iterum: Per fidem ambulamus, & non per speciem. Hoc præclarus auctor Basilius cum perspectum haberet: Illud, inquit, facie ad faciem, & perfecte cognoscere in futuro sæculo dignis reddendū esse promissum est: nunc vero, sic licet Paulus, licet Petrus, videt quidem vere quæ videt, & non fallitur, per speculum tamen videt & in ænigmate, illud autem quod ex parte est, nunc grato animo accipiens, quod perfectum est, in futuro perspicue expectat. Item cum eo Gregorius Theologus: Quocirca, inquit, omnem cognitionem Paulus quæ in terra de Deo habetur, nihil supra quam specula & ænigmata esse ponit, vtpote in minutis imaginibus veritatis locatam. Et iterum idem in oratione de constituendis episcopis: Ecquis est, inquit, qui in tam sublime potest ferri, vt Paulum æquet? & tamen videre se dicit per ænigma, & fore tempus cum facie ad faciem videbit. Et rursus in eadem oratione: Quomodo, inquit, sensus in eodem manet, & id quod foris est, attrahit? quomodo mens in te manet, & in alia mente verbum gignit? quomodo verbo nouo datur? Si nihil horum intelligentia comprehensum habet homo, comprehendens autem forte aliquando, cum recipies quod perfectum est: Video, inquit, cœlos opera digitorum tuorum; vt suspicemur, quæ nunc videntur, non esse ipsam veritatem, sed simulachra veritatis; quomodo Deū, id quod est, & quantus est, nosse te existimas? Ad hæc, magnus Dionysius in epist. ad Titum: Atqui nec in sanctissimis mysteriis sancti magistri Euangelicæ aut Mosaicæ disciplinæ à symbolis, in quibus Deus repræsentabatur, abstinuerunt, quin potius videmus 1 angelos omni sanctitate plenos per ænigmata res diuinas mysticæ promere; & Iesum in parabolis de diuinis loqui, ac deifica & à Deo facta sacramenta per typos panis & vini tradere. Par enim erat, vt non solum sancta sanctorum seruata essent, ne ea vulgus hominū pollueret; sed vt ipsa vita humana, quæ incorporea simul & corporea est, lucem diuinæ cognitionis conuenienter sibi caperet; & eam partem animæ, quæ 2 patiendi extrinsecus necessitate libera est, id est mentem, contemplandis simplicibus, & intra imagines Deum repræsentantes, abditis & altæ reconditis destinaret & attribueret; illam vero partem animæ, quæ necessitati patiendi vim externam subiecta est, vt naturæ eius conuenit aptaret, & in diuinissimas res per typica symbola eis artificiose obducta protenderet. Præterea sanctus Maximus in Theologicis: Dominus, inquit, quandoque peregrinatur, quandoq; nobiscum versatur: peregrinatur in ratione contemplandi faciē ad faciem; versatur nobiscum in ratione contemplandi in speculo & in ænigmate. Ac idem præterea in centuria tertia de charitate: Per fidem, inquit, ambulamus, non per speciem; & in speculis cognitionem habemus atque in ænigmate; ideireo multo studio nobis in ea re opus est, vt diuturna exercitatione & commentatione habitum contemplationū valde cōfirmatum comparemus. Ex his liquet, quod anima nostra de omni Theologia conuenienter naturæ suæ tractat, ex sibi cognatis & partibilibus, id est corporeis, typos & notiones exprimens, siue ista ex formationibus materiatis exprimat, siue sine integumento ex iis solum quæ in mundo sita sunt, vbi ea quæ pulchra nunc videmus, non sunt ipsa veritas, sed veritatis simulachra. Consentanee igitur omnis Theologica cognitio huius vtriusque partis non transit speculi & ænigmatis, hoc autem est, huius cognitionis partibile & imperfectum: idcirco cum venerit quod perfectū est, id quod huic ex parte est, & illud quod est in ea partibile, euacuabitur; videbimusq; facie ad faciem, & impartibilia impartibiliter, & immateriata immateriate.

1. Cor. 13.
Basilius in oratione de confessione fidei.
Gregorius lib. 2 de Theologia.
1. Cor. 13.
Psalm. 8.

E F

Sch. S. Max. 1 vt fuit angelus, qui Iesum Elias [illegible] de Christo docuit in ænigmate Zachar. 1. & Gabriel, qui Daniel. c. 9.

G

Sch. S. Max. 2 libera) nō omnino, sed quatenus ad [illegible] fera sic causas patiendi, sicut habet organum corporeum, quo non mens sed sensus vtitur. In secunda centuria Theologica c. 57.

1. Cor. 13.

H

Capvt IV.

Quod fieri non potest, vt qui corpore præditi sunt, sine corporeis de Deo philosophari possint.

Gregorius Theologus in secundo de Theologia libro, Vt est, inquit, impossibile etiam qui valde festinat, vmbram suam transire (tantum enim semper vmbra anticipat, quantum anteuertitur) aut sicut fieri non potest,

A

potest, vt extra aquam piscis natet, sic non potest fieri, vt qui in corpore sunt, absque corporeis, cum iis quæ intelligentia complectuntur, omnino sint: semper enim aliquid de nostris rebus intercidet, quamuis se mens ab iis quæ cernuntur, maxime auocet, & sola secum collecta, cognata & inaspectabilia intelligentia alloqui nitatur. Idem adhuc in eadem oratione: Perorabimus ne hic, vsque ad materiam, & ea quæ sub aspectum cadunt, prouecti? An vero quia fuit scriptura fuisse tabernaculum Moysis imaginem vniuersi mundi, qui ex iis quæ cerni, & quæ non cerni possunt, constat, primo velo detracto, & sensum prætereuecti, in sancta sanctorum introibimus, id est, ad naturam intelligibilem & cælestem? At nec hanc quidem incorporee videre possumus, quæ cum alioqui incorporea sit, ignis tamen & spiritus vocatur. Et paulo ante, Nonne spiritus, & ignis, & lumen nomina sunt naturæ diuinæ? quid igitur? An spiritum sine agitatione & flatu fuso intelligas? an ignem extra materiam, & non ferri sursum, neque proprium colorem & figuram habere? an lumen non cum aëre commixtum, & solutum ab eo qui eum veluti generat & illuminat? Et rursus paulo infra: An, inquit, opus est, vt nos ab istis auocati, ipsam diuinitatem ex istis, quoad fieri potest, videamus priuata quadam cogitatione, ex coniecturis collecta? Sanctus Maximus: Omnis, inquit, sæculi huius cognitio, etiam quæ valde alta & sublimis est, si cum cognitione futuri sæculi conferatur, rudis est, & velut figuræ viuentis imago, quæ non erit postea, ostensa iam vera vita, & cognitione. Scientiæ enim, inquit, cessabunt, & prophetiæ euacuabuntur. Recte igitur magnus Basilius de Deo philosophatus est: Si quid eorum quæ supra hunc mundum, qui cernitus, sunt, intelligentia comprehenderis, infra diuinum spiritum est. Immo summus Theologus Dionysius, Quia, inquit, non potest mens nostra ad illam incorpoream cælestium ordinum imitationem ac contemplationem protendere aciem suam, nisi corporeo adminiculo sibi apto vtatur. Et rursus idem, Non potest, inquit, aliter fieri, vt radius diuinæ cognitionis nobis illuceat, nisi variis velis sacris anagogice obtectus, & conuenienter naturæ nostræ diuina prouidentia adornatus. Quo in loco ait diuinus Maximus: Sine typis & symbolis non possumus, dum in corpore sumus, aspicere incorporea & materiæ expertia. Hinc perspicitur, si mens nostra non potest per se ne angelos quidem imitari & contemplari, nec ad ista adniti, nisi adiumento materiato & sub sensum cadente sibi conuenienti vtatur; nulla ratione & via fieri posse, vt intelligentiam Dei sine materia & corpore assequatur: idcirco impossibile est, eos qui vitam in corpore degunt, sine corporeis ad contemplationem Dei ascendere. Quod si nos permane ad ea quæ supra sæculum sunt, euagantes, vt assolet, quid tandem etiam ante ista erat, inuestigemus, neque sic abducemus nos ab iis quæ corporea sunt, & animæ vicina & cognata, quæ quidem immensa ratione inferiora sunt quam spiritus Dei, qui supra naturam omnem est.

Exod. 25. & 26.

B

Centuria 2. c. 47 quæ ... esunt ... narra ... enarratur ... esunt o... in e... ista duæ ... Cor. 13. ... in oratione ... confes... fione fidei. Cap. 1 cœlest. hierar.

Ibid.

C

Capvt V.

D

Quod neque totam & integram de Deo cogitationem habere in hoc sæculo possumus; aut per eam de Deo plene philosophari; neque per aliam quamlibet a nobis informatam notionem.

GRegorius Theologus in secunda oratione de Theologia, Iustificatus, inquit, est ex fide magnus patriarcha Abraam; & sacrificat sacrificium nouum & inauditũ, ac illius magni sacrificij imaginem. Deum vero non vt Deum vidit, sed ei tanquam homini cibum apposuit; & laudatus est, quod tantum venerationis adhibuit, quantum intelligentia comprehendit. Ibidem cum de Iacob meminisset, Et luctatur, inquit, cum Deo tanquam cum homine, quæcunque ista est Dei cum homine lucta, fortassis humanæ virtutis cum diuina comparatio. Rursus in eodem locu: Quomodo Manoem Iudicem prius, & Petrum discipulum postea, non es miratus? illum quidem, quia nec aspectum Dei typo & imagine informati passus est, vnde illud: Periimus, inquit, ô vxor, vidimus Deum; tanquam non possint homines imaginem Dei in sensus notione effictam & informatam capere, nedum naturã eius; hũc vero, quia Christum quem cernebat, in nauiculã non recipiebat, & ob eam causam eum dimittebat. Et rursus in eadem oratione: Nec de ipsa creatura perfecta perspicientia est; siquidem credendum est huius etiam vmbras solum te habere, cum audias: Videbo cælos opera digitorum tuorum, lunam & stellas, & [1] firmitatem in ipsis fixam, quasi non cernas nunc, cernes autem suo tempore. Et Gregorius Nyssenus, Quomodo, inquit, reperiatur, quem nihil eorum quæ noscuntur, declarat? non forma, non color, non circumscriptio, non figura, non quantitas, non qualitas, non locus, non coniectura, non similitudo, non proportio; quin potius semper est extra omnẽ viam comprehendendi. Idem iterum, Hæc, inquit, est notionis eius maxime propria nota, naturam eius esse supra omnem notam notionis designatricem. Et summus Theologus Dionysius, Illam igitur diuinam supra quam substantiam, quodcunque est illa supra quam essentia bonitatis, quæ supra bonitatem est, neque tanquam rationem, aut potentiam; neque tanquam mentem, aut substantiam, aut vitam laudibus celebrare fas est vlli, qui veritatis, quæ supra omnem veritatem est, sit studiosus; quinimmo laudare eam oportet tanquam ab omni habitu, motu, vita, imaginatione, opinione, nomine, sermone, cogitatione, intelligentia, substantia, statu, fundatione, vnione, fine, immensitate, denique ab omnibus quæcunque sunt, superlate abstractam. Hinc efficitur manifestum, quod neque notione typis & imaginibus informata, aut alia qualibet cogitatione Deum comprehendere, & de eo philosophari possumus; quin potius extra hæc omnia est; quoniam omnis phantasia, id est, cogitatio, triplicem vsum habet: vna figurat ea quæ sensibus percipiuntur, imprimens memoriæ quæcunque ex sensibus assumpta sunt, quæ singulas imagines ordine, vt ita dicam, & articulate disponit & distinguit; quam vocant sanam phantasiam, & magnæ naturæ fœtum: altera imprimit obscura quædam vestigia, quæ non sinit cogitata illa, vlla ex parte manere; sed confusas imagines, & aliter alio tempore commutatas promiscue obiicit, & prius fere quam cogitatione ficta sint, ab illis ipsis excidit, & omni fructu & vtilitate caret, qualis est inanium somniorum in quiete cogitatio, & eorum quæ temere & fortuito cogitatione finguntur: tertia est in iis quæ agenda sunt, sine recta ratione progrediens, qua id quod non est, tanquam sit, cogitatus: quæ lætatur quibus dolendum erat, & dolet quibus lætandum; & quod sibi persuaserit, non poterit ei dissuaderi: adamat autem & amplectitur quæ cogitatione depingit, ceu leges quasdam diuinitus sibi informatas: contenditque, vt quæ clarissima & ante oculos posita sunt, si fieri possit, ad errorem suum peruertat. In huiusmodi cogitationem qui incidunt, insanabiles fiunt: qui si potentes sint, in perniciem ciuitatum imminent; sin infirmi, & non valentes opibus, non desistent, quin quantum in se erit, eas perdant. De his duabus cogitationibus ad cogitandum de Deo ne meminisse quidem oportet; illam autem primam alioqui laudabilem, existimandum est ipsam etiam tam longe abesse vt par sit ad informandum notionem Dei, vt propter infinitam distantiam conferri cum ea non possit.

Genes. 15.

Genes. 18.

Genes. 32.

Iudic. 13.

E

Luc. 5.

Psal. 8. [1] Interpretatio est verborum quæ sequuntur, Quæ tu fundasti.

Cap. 1. de diuin. nom.

F

Triplex phantasia.

Hæc de triplici phantasia ex sch. S. Max in c. 1 Dionys. de diuinis nom. sed copiosius, & explanatius hic.

G

H

Capvt VI.

Quod Deus neque ex repræsentatione [1] naturali cognoscitur, nec est quidquam ex intelligentibus, aut intellectu, vt ex substantia eius liceat de eo philosophari.

DIuinus Maximus primo capite ex Theologicis, Vnus, inquit, Deus, sine principio, incomprehensibilis, totam vim, vt sit, habens per totum, notionem quando & quomodo sit, penitus repellens, vtpote nulli eorum qui sunt, ex repræsentatione naturali cognitus. Et rursus idem, Omnis, inquit, intelligentia sicut in substantia omnino ponitur, vt qualitas; sic etiam circa substãtiam qualitate affectam habet motionem: nõ enim aliquid ex toto

Centuria 1. cap. 1.

Centuria 2. cap. 1.

A solutum & simplex per se existens potest ipsam intelligentiam suscipere, quia non est soluta & simplex. Deus autem cum in vtroque solutum omnino simplex sit, & substantia scilicet soluta ab eo quod est in subiecto, & intelligentia non habens vllum prorsus subiectum; efficitur vt neque sit ex iis qui intelligunt, neque quæ intelliguntur, quippe qui supra substantiam & intelligentiam sit. Adhuc idem cap. 11. primæ centuriæ: Res 2 omnes, quæcunque sunt, intelligentia prius perceptas nominamus, quæ in seipsis habent principia notitiarum demonstrabilia. 3 at Deus non cognitus nominatur, quin potius ea iis tantum quæ intelligentia percipiuntur, creditur esse; quamobrem nihil eorum quæ intelliguntur, cum eo quacunque ex parte confertur. Idem iterum secundo capit. secundæ centuriæ, Omnis intelligentia est intelligentium, & eorum quæ intelliguntur; Deus autem nec vnus intelligentium est, nec aliquid eorum quæ intelliguntur: est enim supra ista: siquidem circumscribitur qui intelligit, tanquam indigens habitudine rei quam intelligit; aut naturaliter subiicitur intelligenti, qui propter habitudinem intelligitur. Relinquitur igitur vt existimemus, Deum nec intelligere, nec intelligi, sed potius supra quam intelligere, & supra quam

B intelligi. Et Theologiæ scientissimus Dionysius, Sicut 3 enim, inquit, ea quæ sub intelligentiam cadunt, per ea quæ sub sensum, intelligentia comprehendere & contemplari non possumus, neque per ea quæ typis & signis informantur, ea quæ simplicia sunt, & typis non signantur, neq; per figuras corporum, incorporea, quæ neque sensum tactus subire, neque figuram & formam capere possunt; sic eadem ratione veritatis supra substantias est illa supra substantiam infinitas; & supra mentes illa supra mentem vnitas, & omnibus ratiocinationibus inscrutabile illud supra ratiocinationem vnum; omni verbo ineffabile illud supra verbum, bonum; vnitas 4 effectrix vniuersæ vnitatis; & substantia supra substantiam, vacans 5 ratione, intelligentia, nomine; & mens non cadens sub intelligen-

C tiam, ratio non effabilis, quia nullius rei similitudinem habet, & causa est vt omnia sint, ipse vero non est, vt qui sit extra omnia quæ sunt, & vt ipse de se sibi proprie & scienter efferre potest. Ex his liquet, quod Deus nec naturali repræsentatione cognosci ab vllo vnquam possit: fugit enim omnibus modis cognitionem, quando, aut quomodo sit, nec est eorum qui intelligunt, aut eorum quæ intelliguntur: est enim substantia, quæ subiectum esse non potest; & notio, quæ nulla ratione subiectum habet. In quo igitur id fundatum cognoscet, quod non potest prorsus recipere subiectum ad notionem? Recte igitur est immensitas supra substantiam; & mens omnibus cogitationibus incogitabilis; quin potius mens non cadens sub intelligentiam, & ratio ineffabilis est nobis, sine ratione, sine intelligentia, sine nomine, idque propter superlationem substantiæ & intelligentiæ: sicut lumen excellens aciem oculorum efficitur nobis tenebræ; & sonus item excellens sensum auditus, surditas.

Cap. 1. de diuin. nom.

Ex Scholiis S. Maximi.

D 1 Repræsentatio naturalis in mente siue intellectu est, quæ ortum & principium ducit ex phantasmatibus rei sub sensum cadentis, cum qua Deus nullo modo potest comparari, vt intellectus conuersus ad phantasmata possit aliquo modo Deum cognoscere, sicut potest alias substantias aliquas incorporeas. 2 Omnia quæ intelliguntur, habent in se principium cognitionis, quia vel sunt in sensibilibus, quorum sunt phantasmata, a quibus abstrahuntur species intelligibiles, quibus intellectus informatus intelligit; aut sunt incorporea, quæ in se habent vnde comparentur cum sensibilibus, ad quorum phantasmata, quæ sunt imagines & similitudines eorum ad animos peruenientes, se conuertit intellectus, vt aliquid de incorporeis intelligat. Sunt autem similitudines principia sentiendi & intelligendi, vt ait S. Tho. p. 1. q. 84. ar. 1. Deus autem non potest sic cum creaturis sensibilibus comparari, vnde non sic intelligitur, sed tanquam causa & per excessum, vt ait S. Tho. ead. q. 84. art. 7. 3 Sicut 3 enim) Docet hic quomodo Deus non possit intelligentia comprehendi: etenim si quæ incorporeæ substantiæ sunt, & simplices, & intellectuales & vnitę, non solum non subiectæ sensibus, vt angeli & animæ, vt per eos cognosci possint, sed neque per sensilia quæ inferioris ordinis sunt, cognitione eas comprehendere, nec earum essentiam spectare possumus; quanto magis excellit Deus sensum & sensibilia, qui non est substantia, sed supra substantiam, neque simplex, sed supra quam simplex, neque intellectus, sed supra intellectum, nec vnitas, sed supra vnitatem, nec vllo termino circumscriptus, sed infinitate sua ab omnibus solutus: qui vt in se est, neque ratione vestigari, nec intelligi, neque nominari potest. Cum igitur audis in scriptura formam Dei, & speciem & faciem, intellige per anagogen, id est, eleuate & supra corpora, vt Deo dignum est. cum vero voltatem audis, ne intelligas quasi varia quædam ad visionem concurrant, non enim de his nunc sermo fit, sed de Deo, qui nec est principium numerorum, neque compositus, sed supra simplicem substantias vnitus. vnitas 4 affectrix vnitatis) Postquam ea quæ de

E Deo sunt, ex omnibus quæ in rerum natura sunt, exemit, deinceps se quoad potest nostrum modum (non enim supra hunc ferri possumus) ex illis ipsis Deum laudat, e quibus eum exemit; & vnitatem vocat, sed effectricem vnitatum, id est, simplicium substantiarum, vt angelorum & animarum, & mentem non intellectilem, id est, quæ a nulla mente intelligitur. Si enim simile a simili cognoscitur, si mens esset, oporteret vt a mentibus cognosceretur; et quis cognouit mentem Domini? Est igitur mens supra mentem, & nomen supra omne nomen. Et nomen, inquit, meum non manifestaui eis; quamobrem omnibus est sine nomine, immo nec ens est. etenim si ea quæ sunt, ex nihilo creat, non est igitur ex iis quæ sunt, sed supra ea quæ sunt. Quod si dicitur: Ego sum qui sum, intellige, vt decet, esse scilicet sine principio, & sine fine; quinetiam inscrutabilem. & similiter in aliis quæ Deo natura conueniunt. 5 vacans ratione intelligentia) Sicut Dionys. cap. 7. de diuinis nominib. Paulum imitatus, sapientiam Dei rationem vacantem, & amentem & stultam vocauit, vt excellentiam eius significaret, quod ita antecellat rationem nostram, vt a ratione aliena habeatur, sine mentem, vt amentia & stultitia putetur; sic hoc loco, quia cognitio Dei infinito interuallo rationem creaturæ, & intellectum, & nomina quæ de Deo dicuntur, superat, cum alioqui Deus cum omnibus creaturis per rationem vestigari possit, & intelligi ac nominari; dicit tamen esse eum ἄλογον, & ἄνουν, & ἀνώνυμον, id est, ἄλογον, ἄνουν & ἀνώνυμον, hoc est, ratione, mente, & nomine vacantem.

Rom. 11.
Exod. 6.
Exod. 3.
1. Cor. 1.

F

Capvt VII.

Vnde tandem, & ex quibus sit de Deo philosophandum.

Magnus Dionysius cap. 7. de diuinis nomin. Præterea, inquit, quærendum est quomodo nos Deum cognoscimus, qui neque sensu percipitur, nec intelligentia, & vt vniuerse dicam, nihil est ex iis quæ sunt. An non potius vere dicatur, quod Deum non cognoscimus ex natura eius (id enim quod naturæ eius est, incognitum est, & omnem rationem ac mentem superat) sed ex ordine omnium rerum tanquam ab ipso proposito, & imagines quasdam ac similitudines exemplarium 1 eius diuinorum in se habente ad cognoscendum illud summum bonum, & omnium bonorum finem via & ordine pro viribus ascendimus in ablatione 2 & in superlatione omnium, & in omnium causa? Gregorius Theologus in secunda oratione de Theologia: Sic, inquit, illa a Deo perfecta ratio, & omnibus innata, ac prima in nobis lex, & cum omnibus

G colligata, nos ex iis quæ cernuntur, ad Deum adduxit. Ac rursus idem, Deus, inquit, mente tantum adumbratur, & ea quidem valde obscure & minute, non ex iis quæ in natura eius sunt, sed quæ eum circumstant, alia ex alio cogitationis informatione collecta in vnam quandam veritatis imaginem. Hoc autem alij post Gregorium interpretati, Deus, inquiunt, non ex iis quæ in eo sunt, id est, ex substantia eius, sed ex iis quæ circum ipsum sunt, id est, ex creaturis percipitur. Et sanctus Maximus in Theologicis: Ex nulla, inquit, re, quæcunque sit, percipi potest, 3 hoc vno excepto, quod per fidem cognoscitur, idque ex iis quæ ab ipso effecta sunt; cognoscitur, inquam, quod sit, non quid sit. Ac rursus idem in tertia centuria: Quod proprie est, ex eo quod non est proprie, cognoscitur esse; cognoscitur, inquam, non habitudine aliqua, qua ad illud quod non est proprie, referatur, aut cum eo comparetur. Quomodo enim quod proprie est, & vt omnium causa supra omnia est, & non cognoscendo illud, sicut alia cognoscuntur, cognoscitur, cum iis quæ non sunt proprie,

H vllis vnquam vlla ex parte conferet? cum alioqui non possimus nos id quod est supra substantiam aliter indicare, quam si ex iis quæ sunt, hoc tantum de eo exigue indicemus, videlicet quod est. Et adhuc idem in secunda centuria de charitate capite vigesimoseptimo. Qui, inquit, de Deo philosophaturus es, ne rationes de natura eius disserendi quæras: non enim humana mens inuenire poterit, imo nec vlla cælestis mens post Deum, sed rationes disserendi de iis quæ eam circumstant, vt de perpetuitate, de immensitate & infinitate, de bonitate, potentia, sapientia creandi, prouidendi, iudicandi: hic enim est magnus apud homines Theologus, qui rationes de his aliquas etsi exiliter adinueniat. Et in centuria tertia, capite septuagesimoprimo. Ex iis quæ sunt, causam omnium cognoscimus; & ex varietate rerum sapientiam per se existentem eius qui proprie est, docemur; & ex naturali motione rerum vitam eiusdem per se existentem discimus; vim dico vitam tribuentem rebus, scilicet spiritum sanctum. Ex his euadit manifestum cognosci Deum ex iis solum quæ circa ipsum

In oratione de Natur. Christi.

sunt, quæ

A

ſunt, quæ ſunt creaturæ, & inde de Deo philoſophandum eſſe; ex imaginib. ſcilicet & ſimilitudinibus exẽplarium eius diuinorum, quæ ſuperius ſpecula & ænigmata vocata ſunt. Ne autem quis in dubium veniat, quomodo quæ imagines & ſimilitudines ſunt, & à veritate rerum diſtant, ad philoſophandum de Deo apta magis eſſe poſſint, & idcirco maiorem Dei contemplationem quam ex iſtis ſimilitudinibus etiam in hac vita quærat, opus eſt docere, quod ſummi etiam Theologi vltra contemplationem ex creaturis non progrediuntur.

Ex Scholiis S. Maximi.

Imagines quaſdam & ſimilitudines exemplarium in ſe habente) Quæcunque ſunt, id eſt, ſpecies & ſingulæ creaturæ, vt ordines angelorum, & omnia ſenſilia, imagines ſunt & ſimilitudines diuinarum idearum, id eſt, exemplarium quæ ſunt in Deo. quæ quidem ex ipſarum æternæ Dei intelligentia ſunt; per quas, & ſecundum quas omnia in ipſo erant, quæ non erant alia ab ipſo; & per eas, & ſecundum eas omnia quæ produxit, facta ſunt, ſicut beatus Ioannes in Apocalypſi, cap. 4. ait dixiſſe illos viginti quatuor ſeniores: Omnia in ipſo erant, & creata ſunt. De ideis dictum eſt, quod erant; de imaginibus autẽ & ſimilitudinibus idearum, id eſt, exemplarium, quod creata ſunt. In ablatione 2 & ſuperlatione, & cauſa) Tribus modis aſcendimus ad cognoſcendum Deum ex creaturis; vno modo auferendo ei negantes tanquam non decentia quæcunque creata cernuntur, quia nihil eorum Deum eſſe dicimus, ſed omnia negamus, dicentes, Non eſt Deus angelus, neque anima, nec vllum animal, aut iſtud, aut illud, quodcunque ſit; alio modo perfectiones creaturarum, vt vitam, ſapientiam, & alia huiuſmodi, remouendo à Deo, quia ſapientia Dei omnem ſapientiam creatam excellit, & vita Dei omnem vitam, & perfectiones reliquæ reliquas omnes perfectiones creaturarum ſuperant: tertio modo, quatenus omnia ſunt à Deo creata, quæcunque in natura rerum & vniuerſitate mundi ſunt; 3 Non negat, quin poſſit demonſtrari ex creaturis Dei Deum eſſe, ſed negat cognoſci poſſe ſecundum eſſentiam ex effectis: meminit autem S. Maximus de cognitione Dei ex fide, quod ſit; & non de cognitione naturali per demonſtrationem ex effectis, quia cognoſcere hoc per fidem multo excellentius eſt & valentius quam cognoſcere per rationem naturalem, quanto excellentior eſt gratia quam natura; fides enim ex gratia Dei eſt.

B

CAPVT VIII.

Quod ſummi Theologi de Deo philoſophantur ex creaturis; & poſteriora Dei ipſa creaturæ ſunt, & earum rationes.

C

GRegorius Theologus in ſecunda oratione de Theologia, Currebam quidem, inquit, tanquam Deum cognitione comprehenſurus; atque ita aſcendi in montem, & diuiſi nubem in eam ingreſſus. Et paucis interiectis: Cum paulum, inquit, proſpexiſſem, non vidi primam & æternam naturam, quæ ſibi, id eſt, Trinitati nota eſt, & quantæ intra primum velum manet, & à Cherubinis contegitur; ſed illam quæ extrema eſt, & ad nos peruadit, quæ eſt (quantum intelligo) amplitudo illa, vel vt Dauid ait, magnificentia, quæ in creaturis, & iis quæ ab ipſo effecta ſunt & gubernantur, cernitur: hæc enim ſunt poſteriora Dei, quæ poſt eum ſunt ipſius indicia; ſicut ſolis vmbræ & imagines in aquis, quæ infirmis oculis ſolem vtcunque oſtendunt: ſiquidem impoſſibile eſt ſolem intueri aduerſum, cuius radiis acies oculorum vincitur. Ad hunc igitur modum de Deo philoſophaberis, ſi ſis licet Moyſes, & deus Pharaonis; licet vſque ad tertium cælum, vt Paulus peruenias, & audias arcana verba; licet ſupra illos ad ſtatum & ordinem aliquem angelorum aut archangelorum aſcendas. Quamuis enim omne cæleſte, & aliquid ſupra quam cæleſte, multo excellentiore natura quam nos ſit & Deo propinquius; magis tamen diſtat à Deo, & à perfecta eius intelligentia, quam noſtram hanc naturam compoſitam & humilem & deorſum inclinatam antecellat. Et magnus Athanaſius velut percunctando ait; Cum Deus ſit incorporeus, & figura careat, quæ tandem poſteriora eius vidit Moyſes? Deinde ſoluens quæſtionem, Credimus, inquit, ante ſecula & ante cunctas creaturas, eſſe Deum totum ſolum increatum. Ex quo fit, vt poſteriora Dei ſint creaturæ, & earum rationes, quas cum vidiſſet expoſuit, loquens: In principio creauit Deus cælum & terram. Item diuinus Gregorius Nyſſenus in libro de vita Moyſis: Gloria, inquit, increata, natura ſcilicet diuina omnino eſt ſecundũ ſe ineffabilis, & quæ comprehendi non poteſt neque videri: nihil enim quod eſt ipſum hoc per ſe, à nondum poteſt intelligentia, liquide comprehendi, aut oculis corporis vllo modo cerni: increatum enim eſt;

Exod. 33.
Pſalm. 8.
Exod. 33.
Exod. 7.
2. Cor. 12.

D

Athanaſius in quæſt. ad Antiochum principem.
Exod. 33.
Geneſ. 1.

E

quod autem eſt increatum, nullus poteſt oculis corporis cernere, quamuis Moyſes ſit, quamuis Paulus, qui in tertium cælum aſcendit, quamuis angelus ſit qui Deum videt. Quod enim vere eſt, vera vita eſt; hoc autem ab angelo aut ab homine cognoſci non poteſt. Ex quibus clare noteſcit, valentiſſimos etiam Theologos non vltra creaturam progredi in iis quibus Deum vident; ſed potius ipſam creaturam, & quæ in natura eius inſunt, conſiderare. Quod ſi ad hunc modum, & hac via & ratione de Deo diſſerunt, neceſſario ſequitur, Theologiam quæ in negatione verſatur, longe præſtantiorem eſſe, & ad contemplationem magis idoneam ea Theologia, quæ in affirmatione cernitur.

2. Cor. 12.

Quod eſt ipſum hoc per ſe) Nulla creatura eſt per ſe id quod eſt, ſed per participationem, ſolus Deus eſt ipſum hoc, quod eſt per ſe, id eſt ſua eſſentia, & ſuum eſſe, & non ſecundum participationem. 2 nudum; id eſt, ſecundum ſubſtantiam ſuam tantum, & non ſecundum ea quæ circum ipſum ſunt, id eſt, creaturas.

F

CAPVT IX.

Quod in Theologia demonſtratiua magis propria & præcipua eſt illa quæ in negationibus verſatur; & quod in hac Theologia affirmationes non ſunt contrariæ negationibus.

SVmmus Theologus Dionyſius primo capite de myſtica Theologia, Oportet, 1 inquit, in ea ponere & affirmare omnes omnium rerum affirmationes tanquam in omnium cauſa; & omnes eas magis proprie negare tanquam quæ ſit ſupra omnia: nec exiſtimandum eſt contrarias eſſe negationes affirmationibus; quin potius multo prius eſſe ipſam primam cauſam ſupra priuationes, cum ſit ſupra omnem & 2 ablationem & poſitionem. Et rurſus idem capite ſecundo cæleſtis hierarchiæ: Aliquando, inquit, laudatur diuine in ſcripturis ſuis ſanctis diſſimilibus 3 nominationibus, cum eum vocant inaſpectabilem, & infinitum, & non potentem comprehendi, & ſimiliter in aliis, quæ non quid ſit, ſed quid non ſit, declarant. Hoc autem, vt arbitror, magis proprium eſt ei: ſiquidem vt tacita, 4 id eſt, ſine ſcripto ſacerdotalis traditio expoſuit, vere dicimus non eſſe ſecundum naturam vllius rei ex iis quæ ſunt: cæterum ignoramus illud in eo non definitum, quid ſit quod ſupra ſubſtantiam eſt, quod non nec intelligi, neque dici poteſt. Si igitur negationes in diuinis veræ ſunt, 5 affirmationes vero non congruunt cum occulta diuinitate eorum quæ de Deo efferri non poſſunt, conſequens eſt, vt iis quæ non ſunt aſpectabilia, magis propria ſit nominatio illa quæ per diſſimilitudines formatur. Et Gregorius Theologus in oratione ſecunda de Theologia, Multo, inquit, facilius & breuius eſt dicendo quod eſt, declarare quod non eſt, 6 quam negando quod non eſt, indicare quod eſt. Et rurſus: Sed oportet, poſtquam dictum erit quæ non eſt, dicam etiam quod eſt: atque eo magis, quod facilius eſt vnum aliquid complecti, quam omnia ſingillatim negare; vt ea negatione eorum quæ non eſt, & affirmatione eius quod eſt, illud intelligentia complectamur. Sanctus Maximus in Theologicis, Qui philoſophatur, inquit, de Deo aiendo, verbum facit carnem, dum non poteſt aliunde, quam ex iis quæ cernimus & contrectamus, Deum cognoſcere tanquam cauſam: qui vero negantes, auferendo philoſophatur, verbum facit ſpiritum, vtpote quod erat in principio, & erat apud Deum, eum qui eſt ſupra quam incognitus, ex nulla penitus re earum quæ cognoſci poſſunt, recte cognoſcens. Hinc fit perſpicuum, quod magis proprium eſt philoſophari de Deo per negationes, quam per affirmationes, quatenus alterum facit verbum ſpiritum, alterum facit verbum carnem. Ac Theologia quidem affirmans vim habet comparandi & figurandi ac coniectandi; & hoc tantum probat, ſcilicet Deum eſſe, ex iis quæ ab ipſo facta ſunt: Theologia vero negans demonſtrat Deum eſſe ſupra omnia; ac veritatem maxime aſſequitur qui dicit non eſſe Deum quidquam eorum quæ ſunt, ſed eſſe ſupra ſubſtantiam, & ſupra omnia. Præterea in Deo negationes non ſunt contrariæ affirmationibus: nec enim quod affirmatio affirmauit,

G

H

In 2. centuria cap. 39.

Ioan. 1.

hoc ipſum

A hoc ipsum negatio negauit: quinimo sicut affirmatio non ponit quid sit Deus, sic neque negatio tollit quid sit Deus: quod enim non ponit, quomodo tollat? Denique; æque non assequitur substantiam Dei tum affirmatio, tum negatio: hoc solum differunt, quod propius accedit ad veritatem quæ dicit, Deus non est hoc quod nos existimamus.

Ex Scholiis S. Maximi.

Oportet 1 ponere & affirmare) Deum omnia esse, vt Deum decet. positio est, & nihil eorum esse, vt supra substantiam est, negatio, vtrunque proprie dicitur in Dei amplitudine, vt Deus est vita, Deus est bonitas, positio & affirmatio est; Deus non est vita, non est bonitas, negatio vera est, quia est supra hæc quæ nos intelligimus. Supra omnem 2 ablationem) Est positio simplex, vt Deus est vita, bonitas, lapis, est etiam positio hypothetica, cum affirmationi adiungimus comparationem, vt magis est Deus vita, quam lapis; & magis bonitas, quam ignis. similiter ablatio simplex, que negatio, vt Deus non est lapis, non nascitur, & similis hypothetica, vt magis non est Deus ebrius, quem non est sermone explicatus supra vtrumque genus positionis & ablationis est Deus, de his Dionys. cap. 3. mysticæ Theolog. In positionibus hypotheticis, quæ magis Deo conueniunt, illa fortius illud magis, vt magis est Deus vita, quam aer; contra vero in ablationibus, quæ à Deo aliena sunt à Deo, recipiunt magis, vt magis non irascitur Deus, quam non intelligitur. Rursus cap. 2. mysticæ Theolog. Positiones, inquit, sunt quæcunque in Deo dicuntur, vt ei conueniunt, vt ens, vita, lumen, & alia: ablationes autem quæcunque à Deo aliena negantur, vt non est corpus Deus, non anima, nec quicquam eorum quæ in cognitionem cadant, dissimilibus 3 nominationibus) Dissimiles nominationes vocat quæ fiunt per negationes, quæ dicunt de re quæ est, non quid sit, sed quid non sit, quod est dissimile. tacita 4 traditio) Traditio occulta sacerdotalis vocatur traditio Apostolorum sine scripto, affirmationes vero 5 non congruunt) tanquam falsa, quia supra has est Deus; vt enim est substantia, sed supra substantiam; non est vita, sed supra vitam: & idem definiri non potest, quia definitio constat ex affirmationibus, & ipse est supra affirmationes, quæ ei non congruunt 6 quam negando) Verbi gratia, si quæratur, Bis quinque quot sint? expeditius est respondere, decem affirmando, quam dicere negando, Non sunt tria, non quatuor, non quinque, non viginti, & deinceps.

Capvt X.

Quod Deus est supra omnem affirmationem & negationem; & quod solum nesciendo & penitus non videndo simul eum cognoscimus, & de eo philosophamur.

C Magnus Dionysius capite primo mysticæ Theologiæ, Mea igitur, inquit, precatio hæc sit, tu vero amice Timothee relinque vehementi studio & exercitatione contemplandi arcana, tum sensus, tum mentis intelligentias, & omnia quæ sub sensum & intelligentiam cadunt; ac omnia 1 quæ non sunt, & quæ sunt; & quantum viribus consequi poteris ad coniunctionem cum eo qui supra omnem substantiam & intelligentiam est, ignorãdo 2 adnitere: tua enim libera, soluta & pura auocatione à corpore & ab omnibus rebus ad radium suprasubstantialem diuinæ obscuritatis detractis omnibus, & ab omnibus expeditus adduceris. Ac rursus idem capite secundo: In hac, inquit, caligine, quæ lumen vincit, vt nos simus, precamur; & vt non videndo & ignorando, videamus & cognoscamus; & eum qui est supra quam substantia, supra substantiam laudemus omnibus rebus ab eo separatis; & illam caliginem diuinam, quæ ab omni lumine quod in rebus est, obtegitur, cernamus. Et iterum idem in epistola prima ad Caium: Tenebra, inquit, lumine aufertur è conspectu omnium, & copioso lumine magis aufertur; cognitiones D auferunt ignorantiam, & multæ cognitiones magis adhuc auferunt. Hæc superlate, 3 & non priuanter intelligens, pronuntia verissime, quod qui habeot 4 quod est lumen, & habent creaturarum cognitionem, latet eos 5 ignoratio Dei, & tenebra eius supraposita; & omni lumine obtegitur, & omni cognitioni subducitur; & si quis Deum vidit, & cognouit quod vidit, non vidit Deum, sed aliquid creaturarum eius, & eorum quæ cognitione percipiuntur: ipse autem supra mentem & substantiam constanter manés, hoc ipso quod neq; cognoscitur, nec est, est supra substantiam, & supra mentem cognoscitur: & illa melior & vniuersa ignoratio cognitio est eius qui est supra omnia quæ in cognitionem cadunt. Et sanctus Maximus, Hanc solam, inquit, habet Deus veram cognitionem, non cognosci. Ex his patet, Deum esse supra omnem affirmationem & negationem; & nos solum ignorando perfecte, & non videndo, cognoscere eum, & de eo philosophari. Ex omnibus igitur quæ hactenus dicta sunt, firmissime constat, Theologiam generatim in quatuor partibus versari: symbolicam quidem in duabus partibus, in imaginibus scilicet, & in verbis: demonstratiuam vero in alteris duabus, E scilicet in aientibus, & negantibus: quod autem est vltra quam hæc, ad ignorationem Dei, qui neque cognosci, neque videri potest, pertinet; quæ quidem non est posita pars Theologiæ: quæ enim nata est, vt supra mentem & sermonem ac rationem perficiatur, vbi eam collocabunt qui de hac re quærunt? nisi hãc partem, cognitionem supra mentẽ vocare statuant omnes illos præclaros & diuinos viros, qui vt mihi videtur, ex eo quod illam experti sunt, nomen ei indiderunt, & non ex demonstratione quapiam. Coniunctio enim cum Deo supra mentem, id est, ingredi per ignorãtiam perfectam in illud infinitum, & quod comprehendi non potest, & in pelagus immensum naturæ eius, & vbi omnis natura defatigata sistit se, & vlterius progredi non audet, quod à diuino quodam odore, & quadamà corpore & à creaturis auocatione, in laudabilem & beatum statum, non solum admirabilius quam dici possit, sed F quam intelligi, aliquando restituit; coniunctio, inquam, hæc cum Deo supra mentem, & huiusmodi diuina ecstasis, nulla species Theologiæ tunc numerata est. Omnis enim scientia & informatio, eorum causa quæ sciuntur & informantur, fit; vbi autem nihil horum est, quæ huius scientiæ ars esse dicenda est? Vt igitur hanc partem
repetitis capitibus expediamus, demonstratum est dupli- 1
cem esse Theologiam demonstratiuam: deinde quod 2
nec hæc sine typo & ænigmate cernitur: tertio necessario 3
conclusum est, in omni Theologia versari rationem speculi & ænigmatum: ex quo sequebatur, eos qui adhuc in 4
corpore sunt, non posse sine corporeis de Deo philoso-
phari: quinto loco, neq; phantasiam Dei, id est, cognitio- 5
nem eius per typos & imagines posse nos integram & to-
tam suscipere propter corporum fluxionem: deinceps se- 6
xto capite, si nos ita infirmi sumus, nequaquam cognitio-
nem eius ex naturali repræsentatione tentemus, aut esse
ipsum ea iis qui intelligunt, aut quæ intelliguntur, existi-
memus: septimo capite continetur, si neque nos propter 7
corpus idonei sumus ad philosophandum de Deo, neque G
Deus propter excellentiæ superlationem potest compre-
hendi, vnde oportet sumere ad philosophandum de eo?
conclusum autem, sumendum esse ex iis quæ sunt circum
ipsum, quæ quidem sunt creaturæ, quærebatur deinde, an 8
forte summi Theologi e a præstantioribus quam sint crea-
turæ, philosophantur: ostenso autem hoc, non aliunde
scilicet quam ex creaturis eos agere de Deo, capite nono 9.
continetur comparatio, quid amplius valeat Theologia
quæ negat, quam quæ ait: concluso autem, magis propriam
Theologiam esse quæ versatur in negantibus, quam quæ
in aientibus; & quod hæc non sunt inter se contraria ne-
gantia & aientia, extitit decimum caput ex positis: si enim 10
non sunt contraria, relinquitur vt æquo interuallo ambæ Theologiæ à Deo absint; sicq; demum Deus supra omnem negationẽ & affirmationẽ, quæ est cognitio eius, & Theologia, nihil videlicet de eo cognoscere aut philosophari; sed potius nescientes, & sine omni intelligentia eorum quæ intelligentia percipiuntur, cum eo coniungi & copulari. H Absoluta igitur sunt hæc, ita vt nihil desit. Recte autem Theologia demonstratiua dicatur tanquam ex affirmationibus & negationibus constituta; & quia supra has ad illam inexplicabilem & occultam, ac mysticam Theologiam, quæ demonstrationem vincit, occurrit.

Ex Scholiis S. Maximi.

Ac omnia 1 quæ non sunt) Prius dixerat: Et omnia quæ sub sensum & sub intelligentiam cadunt; idem nũc [illegible] declarat, cum ait: Ac omnia quæ non sunt; hæc enim respondent sensilibus. quæ veteres dicebant non esse, vt quæ omnem mutationem caperent, & non semper in eodem statu essent. Et ea quæ sunt) hæc respondent ad illa sub intelligentiam cadentia. Intellectilia enim iidem veteres esse dicebant, quippe quæ semper essent immortalia voluntate auctoris, & substantiam nõ mutarent. Proprie igitur sunt intellectilia, homonyme autem sensilia 2 ignorando adnitere) Nusquam magis, ait S. Maximus, declarat Dionysius quid sit per ignorantiam cognoscere Deum, quam cap. 2. mysticæ Theologiæ, & in epist. 5. ad Dorotheum: Nota, inquit, cap. 2. mysticæ Theologiæ. hoc esse sub diuinam caliginem ingredi, non videndo & ignorando videre & cognoscere quod est supra aspectum & cognitionem, videre inquam & cognoscere hoc ipso, quod non videmus neque cognoscimus. Et in epist. 5. ad Dorotheum, illam caliginem, in quam ingressus est Moyses in monte in Exodo, interpretatur Dionysius mystice esse ignorantiam istam, qua dicit Deum Exod. 24.

cognosci,

A cognosci, ita vt in illa caligine fit qui habetur dignus vt vere videat & cognoscat Deum hoc ipso quod non videt neque cognoscit, hoc ipsum cognoscens, quod est supra omnia intellectilia & sensilia. Diuina itaque caligo, ait Dionysius, est illud lumen inaccessum, in quo habitare Deus dicitur, inuisibile quidem propter exuperantem claritatem, & inaccessum propter nimiam & supra naturam illuminationem. In hac caligine mystica, id est, in hac illuminatione interpretatur vt paulo ante dixi, esse eum qui non videndo & ignorando videt vere & cognoscit Deum. Ad intelligendum quod dictum est, id est, quomodo caligo est illuminatio & ignorantia cognitio: Sume, loquit S. Maximus, exemplum ab oculo corporis: quod enim efficit absentia luminis, scilicet vacationem sensus oculorum, hoc efficit intendere fixe aciem oculorum aduersus solis radios meridie. Hæc ? superlate & non ? priuanter, Ne, inquit, quod ait, Et non secundum priuationem, secundum sensum communem intelligendum esse suspiceris, quod sicut tenebræ lumine soluuntur, & multo lumine maxime soluuntur, aut sicut ignorantia, quæ est tenebræ quædam, cognitione tollitur, & multa cognitione maxime tollitur; sic ignorantia de Deo similis sit ignorantiæ per inscitiam, immo quo magis quis illuminatur in cognitione Dei, & quo magis cognitionem colligit eorum quæ sunt, id est, intellectilium & intelligentium angelorum inquam, & animarum, eo magis ascendens ad altiorem cognitionem cognoscet hoc ipsum, non posse scilicet comprehendi, & ignorari, supra esse & cognitionem supra omnia cognita. Non igitur secundum priuationem dicitur ignorari Deus, sed secundum superlationem cognitionis. qui habent 4 quod est lumen) Habere quod ait lumen, significat habere cognitionem veritatis in creaturis. latet eos 5 ignoratio) quia neque sciunt hoc, quod eum ignorent; sic enim eum ignorare, quod sciamus

B nos ignorare, quoddam scire est. Non itaque sic ignoramus, quasi alius aliquis sciat, non enim alio sciente nos ignoramus, tanquam qui non didicerimus quod esset ignorare priuatiuer, sine secundum priuationem; sed ignoramus quod ab omni creatura ignoratur; & omni creaturæ supra quam ignotum est, quod est ignorare superlate.

TERTIA DECAS DE DIVINIS EMANATIONIBUS.

CAPUT PRIMUM.

Quod duplex est emanatio, vna in Deo, altera extra, ab ipso Deo ad creaturam.

Magnus Dionysius capite secundo de diuinis nominibus: Hæ, inquit, sunt vniones, &

C distinctiones in illa ineffabili vnione & essentia. Est autem diuina distinctio emanatio Deum decens diuinæ vnionis, quæ supra

a Maximus in scholiis in Dionys. quam vnitic, bonitate Dei multiplicatur. Quod quidem edisserens interpres: De inexplicabili, inquit, Trinitatis emanatione vsque ad tres personas, philosophatur nunc, quod Deus & pater sine tempore, conuenienter Deo & amanter motus processit ad distinctionem personarum, absque imminutione & partitione in se toto manens, proprio suis splendore supra quam vnite, & supra quam simpliciter emisso, vt existeret tanquam imago viua; & spiritu sancto ex patre venerande, & supra quam petenniter pro-

Ioan. 15. cedente, sicut Dominus docet: Dei autem bonitate causa omnium in tribus personis diuinis multiplicata est. Item Gregorius Theologus disputans contra Eunomium: Est vero etiam, inquit, alio modo distinctio diuina, emanatio Dei ob nimiam bonitatem ad multiformem creationem aspectabilem, & non aspectabilem. Ex his autem fit manifestum, quod Deus & pater ad sua manando filium

D præsubstantialem, & spiritum sanctum, duo vnius & eiusdem diuinitatis lumina vniuoce protulit, nullo modo à se ipso toto egressus, sed potius ad seipsum motus sine distantia intermedia ex æternitate in naturam trium personarum desiuit. Hæc igitur emanatio mota à diuina persona in diuinas personas, in Trinitate, ad quam mota est, subsistit; & motionem non creatam exhibuit. Omnis enim emanatio fit causa eorum quæ emanant. Talis igitur est emanatio, qualia sunt ea, ad quæ facta est emanatio. Si hæc sunt non creata, & intelligentiam vincunt, similis & patet eis emanatio, quæ ad ea ipsa fit. Est præterea in supra substantiali Trinitate alia diuersæ rationis distinctio, quæ ad creaturas emanat; & hac emanatione creaturas istas efficit Trinitas. Quod si alia ratio est huius distinctionis, liquet in illis ipsis eam perfici, ad quæ emanauit. Quocirca non est obscurum, duplicem esse emanationem, vnam scilicet, qua Deus & pater in se vniuoce motus est; alteram, qua ad creaturam æquiuoce, id est, illa naturaliter, hac voluntate. Simul demonstratum est, omnem distinctionem huius ab illo motionem quandam esse & distinctionem.

CAPUT II.

Quod omnis causa & motus & principium, quod propter generabilia dicitur, generatio est, quia cum effectis ipsis simul efficitur.

Sanctus Maximus in interpretatione illius sententi Gregorij Theologi, Propter hoe vnitas à principio mota, &c. Omne, inquit, illud quod propter causam est, propter causam mouetur, necessario principium habet fit; illam causam scilicet, propter quam factum est vt esse finem vero motionis illam ipsam causam, propter qua mouetur, & ad quam properat. Omne autem quod pre prer causam est, & mouetur, necessario est generabile: autem eius quod mouetur, finis est causa, propter qua mouetur; necessario ipsa eadem causa est, propter qua generatum est, & est. Ac rursus idem in tertio titulo exe cerptis in dogmatica Panoplia: Nihil, inquit, eorum qu sunt, à seipso fit, nec est expers causæ; quod autem non e expers causæ, nec immobile est; quod autem non est in mobile, necessario propter causam mouetur, quod eo ip fit, quod mouetur naturaliter à causa, propter quam, ad quam motionem facit. Nihil enim eorum quæ m uentur, natura aptum est vt sine causa moueatur: restat gitur, vt generatio eorum quæ mouentur, principium omnis motus naturalis, principium vero generationis e rum quæ generata sunt, Deus tanquam auctor generati nis. In interpretationibus autem quæ feruntur in illu Dominus creauit me, hæc etiam reperiuntur: Omne, i quit, principium, aliquorum principium est, significatq habitudinem, & non effectionem ipsius substantiæ: tal enim sunt quæ referuntur ad aliquid, vt dextrum, & sir strum. Quare sapientia Dei, quæ substantia est, non est a quorum 2 principium (ante creaturam enim habet esse tiam sapientia Dei) cum autem acceperit habitudinem creaturas, tunc efficitur principium viarum Dei, ad facie dum & prouidendum in opera quæ ab auctore existur quæ nihil conferunt sapientiæ ipsi, vt sit sapientia; sed h bitudo, secundum quam principium & effectio dicit tunc extitit, cum effecta extiterunt. Principium enim n antecedit ea, quorum existit principium; nec ista post pri cipium existere dicuntur; quamuis creaturæ in tempo existunt: sapientia enim cum sit æterna, non est subiec tempori. Principium igitur compar & socium est creat ratum: sapientia vero, quæ filius Dei est, creaturam ant cedit. Si ergo dicat: Dominus creauit me, ne intellige tiam ad diuinæ substantiæ effectionem referas; sed pot ad habitudinem quam dicit creatam esse in opera; vt es principium, id est, causa viarũ prouidentiæ prouidentiu Ex quibus efficitur manifestum, quod omnis causa & m tus & principium, quod est ad aliquid, principium & nem habet causam, propter quam cœptum est aliquid, qua terminatum: & propterea necessario est generatio; hæc est eius essentia, esse scilicet generationem: ad causa enim & ad principium & ad motum ea quæ sunt ab ip effecta & cœpta & mota, spectant: effectionem vero causam ac principium capiunt ipsum suum motum nat ralem. Deus autem omnis generationis est effector, & omnis naturæ auctor; est igitur omnis secundum generati nem principij & causæ ac motus effector & formator. A huc etiam ex his constat, quod in istis ipsis generatio principium & creatio tunc extitit, quando extiterunt q inde profecta sunt: quare sapientia Dei, quæ est substant & ante omnem creaturam ex æternitate sapientia exist viarum Dei, quæ in efficiendo & prouidendo consistu efficitur effectrix & origo & causa, eatenus tamen, qua nus creationes istas incipit ratione causæ & principij earum, vt principium supra quam principium.

A

Ex S. Maximo.

Propter hoc valtus à principio t mota) Idem auctus S. Maximus prosequens ibidem locum de creaturis, quæ à Deo tanquam principio & fine sunt & mouentur, subiungit concludendo: Vna igitur est eius quod est quomodocunq; est, & quod secundum naturam mouetur, causa tanquam principium & finis: propter quem causam & est & mouetur omne quod est & mouetur: virtus enim Dei efficax & facit quæ fiunt, vt Deum decet; & producit ac trahit prouide tanquam finis quæ mouentur; eaque circumscribit. Si autem quod mouetur ac generatur, propter causam est & mouetur & generatum est, omne igitur quod non est propter causam, idem neque factum est, neq; mobile est: nec enim mouetur quod penitus non habet causam vt sit. Si autem causam non habet, necessario etiam est immobile: immobilis igitur est Deus, vt qui nullam causam essentiæ suæ habeat, sitque ipse omnium rerum causa. Hoc loco quæstionem ponit S. Maximus, ad quam respondet: Quomodo, inquit, dicat aliquis, hic admirabilis doctor (Gregorium Nazianzenum dicit) Deum facit mobilem? Sic enim ait: Idcirco vnitas in dualitatem mota, in trinitate substitit. Respondebimus, inquit S. Maximus, maxime omnium nouisse Gregorium esse Deum immobilem: sed (vt exemplo vtar) sicut ratio scientiæ cuiuscunque artis manens in se penitus immota, dum formatur secundum singulas formas hoc species, quæ in illa arte continentur, moueri dicitur, cum magis ipsa moueat secundum se id quod arte fit, quam moueatur; & sicut lumen, quod aspectum mouet, ad videndum, moueri dicitur, cum propriè omnem aspectum magis moueat, quam moueatur; sic Deus cum sit omnino immobilis secundum substantiam & naturam, quippe infinitus, & omni habitudine solutus, & incircumscriptus, tanquam quædam ratio scientiæ in naturæ & substantiis rerum existens, moueri dicitur, dum mouet prouida vnamquamque creaturam secundum rationem qua innatum est ei vt moueatur; & tanquam causa omnium omnia quæ prædicantur de iis quorum causa est, nihil patiendo recipiens: quia scilicet ipse est omnia, quatenus est auctor omnium. Ac sane quidem versatus in hac quæstione Dionysius. Quid denique, inquit, volunt Theologi, qui aliquando quidem vocant Deum amorem & dilectionem; quandoque vero amabilem & diligendum? quatenus scilicet amor & dilectio est, quia è se effundit amorem, moueri dicitur procreator amoris: quatenus vero amabilis & diligendus, mouet ad se quæ amoris & dilectionis sunt capacia, quibus insit vis & facultas eum appetendi, vt cuique conuenit: & vt explanatius rursum dicam, mouetur quidem generans in ipsis creaturis habitudinem interiorem amoris & dilectionis, mouet vero tanquam trahens natura appetitum eorum quæ ad eum mouentur, hactenus S. Maximus. Plura de his in quinta decade, cap. 1 vbi de proprietatibus diuini amoris. non est aliquotum à principium) S. Maximus in prima centuria Theologica cap. 7. Omne principium, inquit, & medium, & finis non negant penitus prædicamentum ad aliquid, Deus autem infinito interuallo omni habitudine superior est, quare consentaneum ne que principium, neque medium, neque finis est, neque quidquam aliud in vniuersum eorum in quibus prædicamentum ad aliquid secundum habitudinem consideratur.

Dionys. c. 4. de diuin. nomin.

B

Capvt III.

Quod omnis generatio est intercecta duobus; & impossibile est hanc existere altero absente ex duobus quæ habitudinem faciunt.

C

SAnctus Maximus in disputatione contra Pyrrhum, Sicut, inquit, inflammatio inflammatum & inflammantem secum infert; & refrigeratio refrigeratum & refrigerantem; & visio videntem & rem visam; & intelligentia intelligentem & rem intellectam (non enim potest habitudo sine habentibus habitudinem intelligi & significari) sic, vt consequens est, deificatio deificatum & deificantem secum inducit. Et rursus idem cap. secundo tertiæ centuriæ: Quorum esse in multitudine cernitur, horum esse differens & varium est; quorum autem esse differens est, horum habitudo inseparabilis est; quorum vero habitudo inseparabilis est, proprium est eis, vt à se ipsis mutuo prohibeantur, ne infinita esse existimentur: quorum autem esse non est infinitum, eorum scilicet, quorum generationem sæculum aut tempus antecessisse cogitatur, liquet eorum generationem esse ex eo quod non erat. Et Ioannes Damascenus: Oportet, inquit, quæ sunt ad aliquid, qualiacunque sint, sub aliquod aliud prædicamentum reducere, vt ipsa prius in se considerentur; postea, tanquam habitudinem habentia, opus est sub prædicamentum eorum quæ sunt ad aliquid, redigere. Opus enim est esse quædam prius soluta; & postea considerari eorum habitudinem. Immo & beatus Cyrillus: Habitudine, inquit, ad Deum adoptati filij, deificamur. Ex quibus efficitur, non posse fieri, vt generatio aliquorum consideretur, altero quouis eorum quæ ad habitudinem pertinent, sublato. Quod quidem verum est in personis diuinis, quia hæ sunt æternæ, simul scilicet existere habitudinem; tamen in Deo & in creaturis eius postea efficitur habitudo, quando ipsa illa quæ habitudinem habent, existunt; vt demonstratum est.

D

E

Capvt IV.

Quod habitudo & motio Dei ad efficiendas creaturas, & omnium creaturarum generatio & productio, emanatio eius & operatio vocatur, & sapientia & virtus & magnificentia, & quæcunq; ad principium viarum eius pertinent, quæ ex mirabili effectione creaturarum cognoscuntur.

MAgnus Dionysius capit. nono de diuinis nominibus, Nunc autem, inquit, diuinam diuersitatem ne mutationem quandam illius qui idem est immutabiliter, esse suspicemur; sed potius multiplicationem singularem, & emanationes simplices ad omnia. Diuinus Maximus, dum hoc ipsum explicat, Multiplicationem, inquit, singularem eum dicit, intelligere oportet Deum in sua simplicitate manentem multiplices & varias species creaturarum efficere: emanationem etiam vocat illum veluti motum & conatum ad creaturas fabricandas. Rursus idem Dionysius capite quinto de diuinis nominibus, Si quidem, inquit, causa omnium ab emanatione, creaturarum effectrice, & bonitate exorsa, & per omnia means, & cuncta è se ipsa implens existentia, & in omnibus creaturis exultans, cuncta in seipsa habet anticipata, r vna superlata simplicitate omnem duplicitatem excludente; cuncta similiter continet infinitate sua supra quam simplici; & ab vniuersis vnice participatur. Quem locum rursus adnotans idem qui prius, Emanationem, inquit, vocat non solum se contemplari, sed fundere se, & meare, & creaturas efficere. Et iterum adhuc idem Dionysius capite secundo ecclesiasticæ hierarchiæ, Vt enim, inquit, præclarus noster doctor dixit, primus quidē motus mentis ad diuina, est dilectio Dei; sacræ vero dilectionis manatio summa ac maxime princeps ad faciendum sancte mandata diuina, est generatio illa summe mystica, qua efficitur vt simus diuinæ. Magnus vero Basilius in annotatis à S. Maximo de energia contra monothelitas, Aliud, inquit, est qui operatur, aliud operatio, aliud opus; ac maxime ista inter se differunt: operans enim est qui ad operandum mouetur; operatio est veluti motus operatorius, ipseque, vt ita loquar, conatus voluntatis ad operandum aliquid tendens & spectans, & simul vt electio facta est, quiescens ac desinens, & cito mota, ac prætereuns: opera vero sunt, quæ hac operatione perficiuntur, & inde existunt. Et idem rursus in secundo contra Eunomium: Potentiam enim, inquit, & sapientiam, atq; artem, non autem ipsam a Dei substantiam, indicant creaturæ, immo nec ipsius auctoris totam potentiam necessario ostendunt: contingit enim aliquando, vt artifex non omnes vires suas in iis quæ facit, collocet; quin potius sæpenumero in operationibus artis suæ remissis viribus vtatur. Ac rursus idem, Amplitudinem, inquit, Dei, & potentiam ac sapientiam, tum bonitatem & prouidentiam, qua nos procurat, & iustitiam iudicij eius dicimus cognoscere, non autem ipsam substantiam. Iterum idem Basilius in oratione de principio Prouerbiorum: Qui cognoscit, inquit, ex fabrica mundi architectum, idem cognouit ex sapientia mundi Deum. Inuisibilia enim Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Et iterum ibidem: Et in summa, illud: Dominus creauit me principium viarum suarum, de sapientia quæ in mundo apparet, dictum est, quæ per ea quæ cernuntur, vocem fere mittit, se à Deo factam esse. Præterea etiam sunt quædam rationes sapientiæ, quæ vt primum seminarium ante alia ingenerata est creaturæ in ipsa creatione: Hæc sapientia silendo, creatorem suum & dominum clamat, vt per eam ad cogitationem eius qui solus sapiens est, te referas. In prima & œcumenica Synodo ex responsione patrum ad philosophum, quam Eusebius literis mandauit: Aduertendum, inquiunt, est, hunc esse Dominum, qui sapientiam ratiocinantem creauit principium viarum suarum, quam præparauit homini ad imaginem suam à se creato: & in Sapientia Syrach, Omnis sapientia, inquit, à Domino, & cum ipso in sæculum: prior omnibus creata est sapientia, & intellectus prudentiæ, ab æuo: radix sapientiæ cui reuelata est? & astutias illius quis agnouit? Vnus est

F

G

H

Rom. 1.

Prou. 8.

Genes. 1.

Eccli. 1.

sapiens,

A sapiens, pertimescendus, sedens super thronum illus Dominus: ipse eam creauit, & effudit eam super omnia opera sua. Diuinus Chrysostomus, Videamus, inquit, quid Philippus videre velit: an sapientiam spiritus sancti? an bonitatem? nequaquam, sed illud, quid est Deus; ipsam, inquam, 3 substantiam. Et Gregorius Theologus in oratione secunda de Theologia, Non vidi, inquit, primam & æternam naturam, quæ sibi, id est, Trinitati nota est, & quanta intra primum velum manet, & à Cherubinis contegitur, sed illam quæ extrema est, & ad nos peruadit: quæ est, quantum intelligo, amplitudo illa, vel, vt Dauid ait, magnificentia, quæ in creaturis, & in iis quæ ab ipso effecta sunt & gubernantur, cernitur. Hæc enim sunt posteriora illa Dei, quę post eum sunt ipsius indicia & notæ. Magnus Dionysius in capite octauo de diuinis nominibus, Infinitæ potentiæ Deus non eo solum quod omnem potentiam producit, sed quod est supra omnem potentiam, & ipsa per se potentia; & quod est supra quam potens ad producendas infinite infinitas alias potentias:

B & quod nunquam possint infinitæ potentiæ in infinitum productæ effectionem supraquam infinitam potentiæ eius potentificæ hebetare & retundere. Et rursus: Hoc ipsum etiam esse potentiam, si fas est dicere, 4 habet vt sit ab ipsa potentia, quæ supra substantiam est. Et diuinus Chrysostomus in homilia LXIV. in Matthæum: Cum dicit, Nemo bonus: non hoc, inquit, dicit, quasi se neget esse bonum; apage: non enim dixit, Cur me dicis bonum? non sum bonus: sed dixit, Nemo bonus: id est, nullus homo, & hoc ipsum cum dicit, non priuat bonitate homines: sed ad distinctionem bonitatis Dei hoc pertinet. Et iterum in eodem Matthæo homilia XXIV. Si vos, inquit, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris: etenim illic etiam malos vocauit, non quod omnem naturam humanam malitiæ condemnaret, vos enim, ait, non vos homines: quin potius sic nominauit, id est, malos, confessus bonitatem hominum eam bonitate Dei. Item ex 5 Panariis Synodus habita contra Manichæos ab episcopo

C Carorum Abucara: Bonitas, inquit, quæ in vniuersitate mundi cernitur, accretionem & decretionem recipit, vt quæ accidens sit. Et rursus: Bonum in Deo substantia est: in creaturis vero accidens. Estote enim, inquit, misericordes, sicut pater vester cælestis. Et iterum Dionysius: Verum, inquit, est nos Deum cognoscere, non quidem ex natura eius (hæc enim ignota est, & omnem rationem ac mentem vincit) sed ex ordine omnium rerum, vtpote qui à Deo ipso factus sit, & imagines quasdam & similitudines exemplarium eius habeat. Immo & Ioannes Damascenus libro tertio, cap. LXII. Dicitur, inquit, ἐνέργημα ἐνέργεια, id est, operatio opus, & opus operatio: sicut τὸ κτίσμα κτίσις, id est, creatum creatura, & creatura creatura, hoc est, res creata, sic enim loquimur, omnis creatura, cum omnes res creatas significamus. Est autem aduertendum energiam, id est, operationem, motum esse, & magis effici, quam efficere, & sicut ait Gregorius Theologus in oratione de spiritu sancto: & si energia est spiritus sanctus, efficietur scilicet, non efficiet: & simul vt erit ef-

D fectus, quiescet. Ex his liquet, quod operatio & emanatio idem sunt. Vt enim emanatio motus & conatus est ad efficiendas creaturas, sic est operatio veluti motus operatorius & conatus ipse (vt ita dicam) electionis, ac rursus, vt erat, habitudo conatus & motus interea, quorum est inter se habitudo: sic operatio media est inter opera quæ fiunt, & operantem. Emanatio igitur, & operatio, & habitudo, & generatio, ac motus idem sunt: ac proinde consequens est, vt habitudo & motus Dei ad efficiendas creaturas, & ars & sapientia & potentia & generatio creaturarum, & emanatio & operatio eius idem sint.

Margin notes: 14. · Psal. 1[illegible] · Hebr. [illegible] · Luc. 18. · Matth. 7. · Luc. 6.

Scholia.

Anticipata 1 dicit propter ideas omnium creaturarum in Deo, quas Apostolus προορισμοὺς vocat, vt S. Maximus in scholiis in Dionysium notauit, id est, præordinationes, siue prædefinitiones, siue prædestinationes, non autem ipsam 2 Dei substantiam) Non significant creaturæ, sicut neque nomine eis imposita, bonus, sapiens, & similia, Dei substantiam, sed operationem, quando consideramus creaturas quatenus habent perfectiones Dei participatas & à Deo effectas, quibus significandis nomina sunt à nobis prius imposita. Quas ad[illegible] vero ex ipsis creaturis ed au[illegible]rem contemplandum deducimus, substantiam eius nobis indicant, vt coprosi[illegible] decade 4. cap. 9. dicetur tum à Cyparissiota in epilogo eiusdem capitis tum à nobis in scholio, ipsam 3 substantiam) id est, qua sit substantia siue essentia, siue naturæ Dei. 4 Cum dicit, Si fas est dicere, significat aut S. Max. non esse possibile esse aliquid quin existat à Deo, quod vtique adeo scilicet verum est, vt si ipsum esse esset, ipsum esse esset e Deo; [illegible] esse, inquit S. Thom. non dicitur proprie esse, sine quod sit, sed quo per esse aliquid sit. 5 Penaria vocat volumina, in quibus ferebantur diuersorum auctorum confutationes hæresum, sicut Epiphanius opus suum contra hæreses Panarium vocauit. In istis Penariis, quæ dicit, ferebantur fortasse quæ scripserunt contra Manichæos Titus Bostrensis, Diodorus Cilix, Georgius Laodicensis, Eusebius Phœnix, quos Theodoretus nominat; & istius Synodi contra eosdem Manichæos disputatio, cuius proxima sequanti quæ hic vocauit Penaria, vocat scripta contra omnes hæreses.

Capvt V.

Quod quæcumque habent rationem operationis, & media esse probantur, natura per se non existunt: & sunt solummodo, quatenus fiunt.

Magnus Basilius libro quarto contra Eunomium, Si, inquit, opus est filius, & non germen: nec qui operatus est, nec operatio est ipse: aliud enim est operatio præter ista; alioqui non existeret per se, nulla enim operatio est per se existit. Sin vero est opus ipsum, sequitur vt sit tertius ex patre, & non sine intermedio, est enim primo qui operatus est, postea operatio, & ita tertio opus factum. Et Basilij frater Gregorius Nyssenus libro secundo confutationum arguens Eunomium, qui filium aiebat esse sigillum operationis Dei omnipotentis: Tertium, inquit, facit post patrem illa operatione non per se existente intermedia: immo videtur facere eum non esse. Et iterum in eodem libro: Qui habet, inquit, aures audiendi, animaduertat & consideret quod est operationis sigillum. Omnis enim operatio cernitur in elaborante aliquid, perfecto autem quod elaborabatur, non existit: vt operatio cursoris, quæ est motus qui pedibus conficitur: quiescente motu, non amplius existit operatio. Similiter dicendum est in omni exercitatione, pariter cum studio laborantis in re aliqua desinere operationem, non existere autem per se, neque cum quis operatur quod sibi propositum est ad laborandum in eo: neque cum laborare desinit. Quid igitur cogitat operationem esse per se, quæ neque substantia est, neque character, id est, sigillum, nec hypostasis? Dixit igitur similem esse ipsum non existenti per se, quod autem simile est non existenti, necessario nec ipsum est: hoc est nouorum dogmatum monstrum, credere scilicet in eum qui non est. Quod enim (vt iterum dicam) simile est rei quæ non est, prorsus nec ipsum est. Synodus autem à Theodoro episcopo Carorum contra Manichæos habita, quæ fertur in iis quæ contra omnes hæreses scripta sunt, ait: Omnis operatio est cum fit, quæ nec ante motum operantis, id est, actionis est, neque post motum durat: opus tantum quod effectum est, sæpe ad memoriam actionis relinquit. Si igitur energia actus est, omnis autem actus alicuius substantiæ actus est, igitur absque substantia non est. Ex his perspicuum est, quod operatio rationem medij præfert, & ob eam causam non existit per se: solummodoque est cum fit, non ante motum operantis, id est, ante actum: neque post motum permanet. Similis est ergo operationi omnis emanatio, & generatio, principium & causa, vt ex superioribus demonstratur.

Capvt VI.

Quod sicut operatio est eorum quæ fiunt, & emanatio eorum quæ emanant, sic & voluntas & expetitio eorum quæ velle & expeti contingit.

Magnus Athanasius libro tertio contra Arianos: Sicut, inquit, voluntati opponitur id quod est præter mentem; sic superat & præcedit voluntatem quod naturale est. Domum igitur quispiam deliberando fabricat; filium vero naturaliter generat, atque illud quidem quod voluntate fit, cœpit esse, & extra eum qui fecit, est: filius vero proprius fœtus est substantiæ patris, & non est extra eum, quamobrem non deliberat de eo, ne videatur etiam de

A se ipse deliberare. Quanto igitur excellit filius, tãto quod natura fit, excellit id quod voluntate fit. Rursus idem in disputatione Niceæ contra Arium: Et quidem quod non sint idem voluntas & substantia, hæc est nostra ratio, idcirco enim filium dicimus esse fœtum substantiæ, nos vero fœtum voluntatis, vt autem tu cõcedis, non sunt idem voluntas & substantia: substantia vero neq; cœpit, neque desinet: non igitur imago cœpit, neque desinet; voluntas vero & incipit, & desinit. Et Gregorius Theologus in libro de statu episcoporum: Fac, inquit, velis fieri filium, & fiat filius; fac similiter velis fieri quidpiam aliud eorum quæ fiunt, & procedat voluntas in opus, at si nihil horum sequitur voluntatem, Deum vero velle, facere est; aliter quidem homo creat, aliter vero creator omnium Deus. Et sanctus Iustinus philosophus & martyr in libro contra gentiles: Cum Deus, inquit, habeat substantiam quidem vt existat, voluntatem vero vt creet; qui substantiæ & voluntatis differentiam abiicit, existentiam simul & creationem tollit: existentiam quidem Dei, creationem vero eorum quæ non sunt. Et paulo post: Substantia enim, inquit, non recipit non esse, voluntas vero recipit non esse, voluit enim Deus, & factus est sol; noluit vt fieret secundus sol, & non est factus: nec enim opus erat. Et Ioannes Damascenus: Opus, inquit, diuinæ naturæ sempiterna generatio est; opus vero diuinæ voluntatis creatio. Ex his liquet, quemadmodum voluntas Dei ad creandum creaturas posterior est & diuersa à substantia Dei. Quo enim ministerio indigere potest (ait magnus Basilius de vnigenito) is qui simul vt voluit, creatura existit quam vult? Si igitur simul cum voluntate creatura existit, sicut non est ex æternitate creatura, sic nec voluntas eam creandi, & opus, opus enim Dei velle est; & sicut opus voluntatis est creatura, & hæc voluntatem sequitur, sic diuina generatio filio simul terminatus, & idcirco generatio diuina, quæ à Deo patre in filium procedit & manat, eadem est re cum eo ipso patre, quæ verbis explicari non potest. Est autem verbum Dei increatum, increata igitur est generatio eius supra naturam creatam, tam quam naturalis emanatio patris, voluntas vero & nutus Dei ad producendas creaturas, quæ ex æquo cum emanationibus & operationibus Dei proficiscitur, differt, sicut ratio poscit, à substantia Dei, quia illa scilicet voluntas Dei cœpit, & est extra facientem & creantem; hæc vero, id est, substantia Dei æterna est, & intra seipsa fixe manet, illa incipit & desinit, hæc initij & finis expers est; illa recipit non esse, cum Deus non vult esse, hæc nunquam recipit non esse.

Gen. 1. B

C

Capvt VII.

Quod secundum hanc voluntatem & desiderium Dei ipsum erga nos prouidentiæ dicuntur.

Athanasius in tertio contra Arianos: Omnia, inquit, dedit pater filio, & omnia rursus pater habet in filio: diuinitas enim filij, diuinitas patris est, atque ita pater prouidentiam omnium in filio gerit. Et iterum idem contra gentiles: Per incarnationem, inquit, verbi prouidentia omnium patuit, & ipsum verbum huius prouidentiæ suppeditator & auctor est, ipse enim factus est homo, vt nos deificaremur: se ipse per corpus manifestum fecit, vt nos patris inaspectabilis notitiam caperemus. Immo & magnus Basilius in moralibus, sexto & quadragesimo Psalmo: Intende, inquit, prospere procede, & regna: id est, qui curam hominum per carnem habere cœpisti, fac vt curam hanc intendas, continues, & nullo vnquam tempore relaxes. Et Damascenus Theologus: Prouidentia, inquit, est cura Dei de omnibus. Et Theodotus cognomento τῶν γρατλῶν: Cuius nam, inquit, rei prouidentia erit, si non sit quod seruetur incolume? prouidentia enim ex iis est quæ sunt propter causam. Quare ex his patet, quemadmodum propter ea quæ à se facta sunt, prouidentiam habet Deus, qua illa procurat & gubernat; & ipse est Dei verbum, huius prouidentiæ suppeditator & auctor. Quod si propter ista facta est, quomodo non sit condita & creata & in iis numerata, quæ sunt propter causam, secundum naturam operationum & emanationum, & aliorum quæ ad habitudinem pertinere intelliguntur?

D

Psal. 44.

E

Capvt VIII.

Quod generatim omnes diuinæ emanationes prouidentia dicuntur mente contemplabiles.

Magnus Dionysius primo cap. de diuinis nominibus ait. Non solum enim est causa continendi omnia, & vitæ ac perfectionis causa est, ita vt ab hac sola, aut ab alia prouidentia bonitas, quæ omne nomen superat, nominetur: sed vniuersa simpliciter & incircumscripte 1 in se anticipauit perfectis bonitatibus ipsius vnicæ & omnium effectricis prouidentiæ; & ab omnibus rebus apte laudatur & nominatur. Atqui non solum hæc nomina diuina Theologi celebrant, quæ à prouidentiis generalibus, aut à prouidentiis in parte, aut ab iis quibus prouidetur, & aliquando à quibusdam diuinis visis dicuntur. Idem rursus in epistola ad Titum: In prouidentiis, inquit, Dei, quas mente contemplamur, vel in donis, 2 vel visionibus, 3 vel proprietatibus, 4 vel facultatibus, 5 vel statibus, 6 vel mansionibus, vel emanationibus, 7 vel distinctionibus, vel coniunctionibus. 8 Et rursus cap. quarto de cœlesti hierar. Cuncta, inquit, quæ sunt, prouidentiam participant, quæ ex diuinitate, quæ omnem naturam antecellit, & omnium rerum causa est, effluit. Quo in loco sanctus Maximus: Omnia, inquit, opera creationis summarim declarat, cum dicit, Quæ sunt, omnia scilicet intellectilia & sensilia, vniuersa enim fecit Deus, cum non essent, & ob eam causam solum 9 vt bonitate ipsius fruerentur, fruuntur autem prouidentia ipsa, vt quæque res apta est, prouidentia enim Dei principium est naturæ cuiusq; rei, atque hinc patet Dionysium omnem emanationem Dei prouidentiam appellasse, hoc enim est illud apud Dionysium, Ab hac sola, vel ab alia prouidentia; & illud, A generalibus prouidentiis, vel prouidentiis in parte, vel ab iis quibus prouidetur; & illud rursus, In prouidentiis Dei, quas mente contemplamur; plane contentus fuit Dionysius pro emanationibus prouidentias dicere: nisi quis forte dicat, idem esse prouidentiam, & emanationem, emanare enim propter aliud quid, quid aliud est quam prouidere suis, propter quos à principio emanationem fecit, & adhuc eorum curam gerit, quod magis adhuc ex eo constat, quod prouidentia Dei principium est naturæ rerum, omne autem principium aliquorum in iis quæ ab ipso principio existunt, concluditur, liquet igitur esse prouidentiam vnum ex iis quæ à Deo voluntate sua facta sunt. Enumerat autem Dionysius in prouidentiis dona & visiones & alia, vtens voce disiunctionis, vel, ad declarandum, non esse improbandum, si quis hæc hoc aut illo verbo vocet.

F

G

Ex scholiis S. Maximi.

Id est, ita 1 in se omnia anticipauit, & omnia est, vt cum eis non sit coagmentatus, neque corporae vnitus, hoc est simpliciter & incircumscripte omnia esse in eo, & ipsum esse omnia. Contra aiebat Manichæus Deum omnibus corporibus συνυπάρχοντα, id est, vt ita vertamus, consubstantiarum. Prouidentia 2 donendi, vt in illo, Aperis tu manum tuam, &c. in 3 visionibus) vt cum in veteri testamento appare at Deus specie hominis; & sicut Spiritus sanctus apparuit in specie columbæ, & linguarum ignearum 4 proprietatibus) vt in propheta Amos, adamas, prouidit Deus, vt similitudine & exẽplo adamantis ostenderet nobis τὸ ἀτρεπτὸν [illegible], vt cum dicit scriptura: Deus ignis consumens est, prouidit vt sic significaret vim consumendi prauos habitus 5 facultatibus) vt oculi, qui facultatem videndi, & pedes ambulendi significant, species prouidentiæ sunt, statibus 6 vel mansionibus) vt cum dicitur, lapis fundamenti, significat prouidentiam status immutabilis, emanationibus 7 vel distinctionibus) et cum dicitur, flos agri & lilium conuallium, varietas prouidentiæ significatur. 8 coniunctionibus) vt cum vocatur lapis angularis, significatur prouidentia conuertendi ad se, & secum copulandi.

H Psal. 104. Gen. 18. Math. 3. Act. 2.

Deut. 4.

Cant. 2. Ephes. 2.

Capvt IX.

Quod secundum ipsas Dei prouidentias & emanationes atque operationes fiunt nostræ diuinæ participationes, & diuina nomina.

Magnus Dionysius capite primo de diuinis nominib. Hæc, inquit, ex scripturis diuinis didicimus; & om-

nem

A nem fere sacram scripturam reperies ad declarandum no-
bis Deum & ad laudandum eum, diuina nomina formare
secundum diuinæ bonitatis emanationes. Et iterum in se-
cundo capite: 1 Absolute communicationes vitæ, sapi-
entiæ, & alia dona diuinæ bonitatis omnium rerum effe-
ctricis, in quibus donis diuinæ personæ, quæ sine naturæ
suæ participatione participantur, à participationibus &
participantibus laudantur. Quo in loco S. Maximus: Se-
cundum substantiam, inquit, diuinitas neq; participatur,
nec intelligitur: participabilis vero est, quatenus ab ea exi-
stunt omnia, & ab ea continentur & consetuantur vt sint.
Ac rursus Dionysius in eodem cap. Omnia, inquit, diuina,
etiam quæcunq; nobis declarata sunt, participationibus
solum cognoscuntur; ipsa autem diuina qualia tandem
sint ex proprio principio & fundatione: neq; mente neq;
cogitatione vlla aut cognitione assequi licet, vt si abditam
illam essentiam Dei, quæ supra omnem naturam est, Deũ,
aut vitam, aut substantiam, aut lumen, aut rationem vo-
B cemus, nihil aliud intelligimus, quam multiplicem facul-
tatem ab eo productam & communicatam, vel ad deifi-
candum, vel ad capiendum substantiam, vel ad vitam præ-
standam, vel ad sapientiam largiendam: ad ipsum vero
Deum intelligendum mentem intendimus nude ac so-
lute ab omni operatione, nullam cernentes deificatio-
nem, aut vitam, aut substantiam, quæ perfecte similis sit
illi causæ, quæ omni genere excellentiæ & præstantiæ ex-
tra omnia posita est. Quem locum adnotans idem Ma-
ximus: Nomen, inquit, Dei non significat substantiam,
neque quid est Deus, sed beneficentiam quandam erga
nos: & quod ex participationibus à Deo nobis donatis
nomina Dei formamus, quid autem est Deus, omnibus
est incogitabile. Ex quibus manifestum fit, ex emanatio-
nibus Dei, & donis ac beneficiis eius erga nos nomina i-
psius confici, ea vero ipsa quæ in Deo sunt, cuiusmodi de-
mum sint ratione sui principij & fundamenti, & quæ in
eo sunt, supra omnem mentem, notionem, ac cognitio-
nem naturalem putandum esse: atq; etiam (id quod prius
C demonstrabatur) ea magnificentia & certo ordine Deum
cognosci, non autem ex substantia sua. Quamuis enim
deificationes ab eo ad nos proficisci audiamus, aut facul-
tates deificas vel substantiæ, vel vitæ, vel sapientiæ effe-
ctrices, nihil aliud intelligimus, quam ab ipso ad nos pro-
ficiscentes habitudines, motiones, emanationes, & ope-
rationes, nulla autem ex istis motionibus, si siceas voce-
mus, similitudinem aut proportionem habet cum illa o-
mnium rerum causa, & omnem naturam superante: hæc
enim omnia propter causam mota sunt: omne autem
quod propter causam est & mouetur, factum est, ac prin-
cipium & finem habet.

Absolute) 1 ex parte principij, siue essentiæ diuinæ, quia essentia di-
uina secundum se non communicatur cum creaturis, sed remanet solu-
ta ab omni habitudine participationis, communicatur tamen secundum
similitudinem.

Capvt X.

Quod Deus est vnus, & impartibilis, & non multiplicabilis, & im-
D *mobilis: in his autem emanationibus videtur moueri,*
& partiri, ac multiplicari, & diuidi.

Magnus Dionysius capite secundo de diuinis nomi-
nibus. Quia Deus supra substantiam est, & omnibus
quæ sunt, dat esse, & omnes substantias producit; multi-
plicari dicitur illud vnum ens, eo quod ex productione
eius multa existunt, cum alioqui nihilominus maneat &
vnum in multiplicatione, & vnitum in emanatione. Ac
rursus idem in eisdem: Diuinam discretionem, inquit,
dicimus, sicut dictum est, emanationes Dei, bonitatem
eius decentes, largiens enim omnibus esse, & fundens af-
fluenter omnium bonorum participationes, distribuitur
vnite, & multiplicatur singulariter, efficiturq; multiplex
non recedens ab vno. Quem locum adnotans S. Maxi-
mus, Dicitur, inquit, vnum multiplex fieri, quia ex ipso, ac
per ipsum, & in ipsum cuncta condita sunt; & ipse est ca-
put omnium quæ sunt, & ipse omnes substantias produ-
Colos. 1. xit, recte igitur propter ea quæ ab ipso effecta sunt, multi-
plicari dicitur. Ac rursus idem Dionysius cap. nono de di-
uinis nomin. Quid, inquit, cum rursus Theologi dicunt E
in cuncta meare, & moueri immobilem, nonne hoc vt
Deum decet, intelligendum est? Pie enim putandum est
moueri Deum, non quasi feratur, aut mutetur, aut varie-
tur aliquo modo, aut motu loci siue recto, siue rotundo,
siue ex vtroque composito, neque motu intelligentiæ,
neque naturali, nec animali, sed quatenus omnia Deus
producit vt sint, & omnia continet, & omnibus varie pro-
uidet. Hunc locum edisserens S. Maximus, Deus, inquit,
non mouetur aliquo ex istis genere motus, quin potius
motus immobilis, & eodem modo se habentis voluntas
eius dicitur, qua vult esse ea quæ sunt, & emanatio proui-
dentiæ ad omnia. Ex his patet, Deum nulla ex iis motio-
nibus, quas Dionysius ingeniose enumerauit, moueri, il-
la tantum excepta, quæ externa est, & qua creaturas per
suas diuinas emanationes produxit, multiplicatus & di-
spertitus ac distributus non quatenus ipse est, sed quate-
nus manens immobilis & impartibilis & multiplicatio-
nis expers, & eodem prius & postea tenore, sola volunta- F
te omnia produxit, neque sic à se ipso vllo modo rece-
dens. Quo enim moueretur, qui omnia substantia sua re-
plet? Immo sicut si vna facies maneat, cuius forma nulla
parte & nullo modo varietur, & ponamus multas circum
facies ea fulgore illius emicare, videor mihi ex hac tenui
imagine ac similitudine coniecturam de his facere: ad
hunc modum recte quis dicat, non distribui aut partiri
aut multiplicari Deum, sed nos potius ab eo tamquam si-
militudines & imagines exemplarium eius distinctos ac
variatos esse, & multiplicationem & partitionem subis-
se, huiusmodi enim affectiones similitudinibus non Deo
conueniunt. Sic à Dionysio rerum diuinarum peritissimo
hæc quæ in Deo apparet, discretio appellata est. Videtur
enim, inquit, & dicitur vnius Dei discretio & multipli-
catio; est tamen nihilominus principium diuinitatis su-
pra omnem naturam vnus Deus impartibilis in partibili-
bus, & secum ipse copulatus, & permixtionis plurium, ac
multiplicationis expers. Sed vt iam capita huius decadis
in summam redigamus, exponam simplicem eorum se- G
riem materiariam. Demonstratum est duplicem esse spe- 1
culationem diuinarum emanationum; vnam emanatio-
num in Deo naturaliter, alteram emanationum extra Deũ
ad creaturas pertinentium voluntarie, aggredientes igitur
hanc exteriorem, in qua multitudo diuinarum emanatio-
num versatur, secundo loco principium ad creaturam & 2
motum ac causam demonstrabamus generationi rerum
conuenientem: nulla autem generatio sine habitudine
est, vnde tertio necessario sequebatur, altero eorum quæ 3
habitudinem faciunt, deficiente, non consistere genera-
tionem: quarto deinceps loco, omnis effectio, quæ ad ef- 4
fecta refertur, emanatio est in ea & operatio, postea quæ- 5
rebatur, quæ esset harum emanationum & operationum
essentia, & an per se extisterent, ac non potius essent cum
fierent, hoc autem explicato, in sextum locum incidit de 6
voluntate & expetitione Dei disserere, & quomodo sicut
emanationes Dei eorum sunt quæ à Deo emanant, sic vo-
luntas Dei eorum est quæ Deus vult, deinde explanaba-
tur, quemadmodum huiusmodi voluntates tum emana- H
tiones, tum prouidentiæ Dei dicuntur, & rerum guber-
nationes, post septimum sequebatur octauum caput, in 7
quo docebamus pro emanationibus nomen diuinarum 8
prouidentiarum accipi, nono autem & decimo capite 9
duo sunt ordine conclusa; vnum est, secundum ipsas diui- 10
nas prouidentias & emanationes omne nomen diuinum
& Dei participationem fieri, alterum, eum qui est vnus
Deus, & impartibilis, & immobilis, & non multiplicabi-
lis, videri in ipsis illis prouidentiis & emanationibus dis-
pertiri, moueri, ac multiplicari, recte igitur à Theologis
de diuinis emanationibus explicatum est; & merito ema-
nationes Dei dicuntur, effectionis enim, siue creationis,
& aliarum emanationum conditor & auctor & effector
est Deus: & nullus motus ad terminum creatum refertur,
quin secundum terminum ad quem refertur, ceperit na-
tiuitatem, propter creaturam enim cepit principium, & ex-
stitit, & perfectus est, vbi autem sunt principia & fines re-
rum, etiam vniuersum in illis concluditur.

A

QVARTA DECAS DE INFORMATIONE DIVINI nominis.

Capvt I.

Quod omne nomen Dei est nostra mentis inuentum, & ob eam causam omnis nominatio Dei dicitur νοητὴ, id est, intellectilis, siue sub intelligentiam cadens.

GRegorius Theologus in sermone Epiphaniæ, Cum dupliciter, inquit, infinitum contemplemur, quando mens in illud profundum superum aspexit, quia non habet vbi sistat & innitatur cogitans de Deo, hoc sursum inhibitum, & vnde egredi non potest, ἄναρχον, id est, carens principio vocauit: quando autem in infera, & ea quæ subter sunt, sine interitu & immortalem: quãdo vero totum complectitur, αἰώνιον, id est, æternum appellat. Et idem in eodem sermone: Mente, inquit, sola adumbratum ac delineatum, idque valde obscure & tenuiter. Dionysius vero Theologus summus cap. decimotertio de diuinis nominibus. Hæc, inquit, nos diuina nomina quæ collegimus, pro viribus explicauimus. Et in extremo eiusdem capitis: Sed hæc quidem, vt Deo placet, sic habeant & dicta sint; sitque quod ad nos pertinet, hic finis nominibus Dei, quæ mens excogitauit, ad symbolicam vero Theologiam Deo duce transibo. Multis in locis cum de nominibus Dei tractat, reperitur vocare illa νοητὰ, id est, ad mentem pertinentia. Ex his igitur liquet, omne nomen Dei, & omnem diuini nominis appellationem ad negotium & tractationem mentis nostræ pertinere, atque inde νοητὴν vocari, id est, ad intelligentiam pertinentem, cum scilicet mens aut ad ea quæ supra sunt, cietur; aut ad ea quæ subter, aut vniuersum lustrat: atque ita nominationes Dei adinuenit.

B

C

Capvt II.

Quod ab effectis Deus laudatur, & ex ipsis nominatur.

MAgnus Dionysius cap. primo de diuinis nominibus. Quoniam vero Deus, vtpote ipsa bonitas, eo ipso quod est, omnium causa est, prouidentia Dei, eorum qui dij dicuntur, principis, quæ omnium bonorum principium est, ab omnibus effectis laudãda est, quia & circum ipsum sunt omnia, & propter ipsum; & ipse est ante omnia, & in ipso omnia consistunt. & efficiens producit omnia, & facit vt existant. Hoc autem cum S. Maximus edisserit & retractat, Ex his, inquit, soluuntur fatuæ opiniones eorum qui ausi sunt dicere, insitam esse Deo natura quadam vim creandi, sicut insitum est araneolis texere, demonstrat enim propter solam bonitatem producere Deum omnia. Quamobrem non audent Theologi laudare Deum ab iis quæ ipsius sunt, id est, à natura & essentia eius (hæc enim ignota sunt) sed ab emanatione, quæ est prouidentia eius in ea quæ ab ipso auctore effecta sunt. Hanc diuinam prouidentiam, qua omnibus Deus prouidet, laudibus celebrant. Rursus idem Dionysius capite secundo de diuinis nominibus. Non est perfecta & absoluta similitudo eorum quæ effecta sunt, & causarum: quin potius habent quidem effecta causarum quoad fieri potest, imagines: ipsæ vero causæ ex effectis exemptæ sunt; & pro ratione principatus sui supra locatæ ac fundatæ. Quem locum iterum adnotans S. Maximus, Effecta, inquit, sunt omnia creata siue in cœlo, siue in terra, causæ vero efficientes siue creantes personæ sanctæ Trinitatis sunt. Manifestum igitur est, nullam esse horum inter se similitudinem, causarum scilicet & effectorum. Rursus idem in centuria octaua capite XXIV. Aduertendum, inquit, est, quod effecta causarum imagines habent, quatenus habere possunt, effecta sunt, quæcumque creata sunt, causæ vero, quæ illa efficiunt & creant, nulla autem similitudo est causarum & factorum. Ex quibus patet quemadmodum ex effectis, id est, ex creaturis nomina Dei, quibus Deum laudamus & imploramus, humana mens considerando adinuenit.

Coloss. 1.

D

E

Capvt III.

Quæ sint effecta, & quæ eorum materia.

GRegorius Nyssenus in explanatione Cantici canticorum: Omnia, inquit, mira, quæ in vniuerso cõtemplamur, materiam diuinorum nominum præbent, quibus Deũ sapientem, potẽtem, bonum, sanctum, beatum, æternum, iudicem, saluatorem, & aliis huiusmodi celebramus. Et Damascenus Theologus, Deus, inquit, propter ineffabilem bonitatem voluit de nostris rebus, & nostro more nominari, ne simus funditus notitiæ eius expertes. Ex his liquet, quemadmodum humana mens est causa, quæ format, & veluti ¹ specie afficit diuina nomina; materia vero, illa admirabilia, & effecta, quæ in vniuersitate mundi contemplatur; vnde huiusmodi diuinorum nominum formam & distinctionem colligit.

Lib. 1 de fide orthodoxa.

F

¹ Specie afficere nomina est litteris ac syllabis ea inserere, ex compositione enim & serie litterarum ac syllabarum existit species & forma nominis & vocabuli.

Capvt IV.

Quare ab effectis nominatur Deus, & non ab iis quæ sunt natura eius.

G

MAgnus Basilius in iis quę contra Eunomium scripsit: Si diuinam, inquit, naturam in se contemplari possemus, & quod proprium eius est, & quod alienum, per ea quæ cernuntur inuenire, penitus non indigeremus rationibus, neq; coniecturis ad comprehendendum quod quæritur sed quia celsior est quam vt perspici possit quod quæritur, ex coniecturis autem cognitionem eorum quæ nos fugiunt, venamur, necesse est omnino vt ad scrutandum diuinam naturam, per operationes deducamur. Ac rursus idem in primo contra eundem: Vnus Dominus cum sit, & vna substantia simplex & expers compositionis, alias aliter se nominat, aptans sibi nominationes quæ nostris cogitationibus inter se differunt, diuersa enim nomina sibi imponit, vt sunt diuersæ operationes subiectæ, & diuersa earum ad ea quæ fiunt habitudo. Idem etiam: Nos vero ex operationibus Deum nostrum cognosci dicimus: ad essentiam tamen eius appropinquare non promittimus, operationes enim Dei descendunt ad nos: at essentia eius manet inaccessa. Ex his igitur manifestum efficitur, quod sicut ex iis quæ in Deo sunt, philosophari de Deo non possumus, sic neque per ea Deum nominare: at ex coniecturis quibusdam, quæ sunt eorum quæ in Deo sunt, similitudines & simulachra, notitiam Dei colligimus, coniecturas & operationes idem esse intelligentes. Vt enim ex coniecturis de Deo ratiocinamur, sic per operationes ad intelligendum eum adducimur: siue ex operationibus, & ex iis mirabilibus quæ in vniuerso speculamur, Deum nostrum declarare nos dicimus. Atque hinc secundum differentiam operationum subiectarum, & vt quæque operatio ad ea quæ fiunt refertur, negotium diuinorum nominum conficimus, non putantes intempestiue facere quod hæc nomina ex coniecturalibus argumentis colligimus, & imponimus. Conicere autem quid aliud est, quam ex iis quæ in vniuerso mira contemplamur, & ex effectis ipsis ad quæ emanationes & habitudines referuntur, similitudinem & formam ducere? Cum ergo dicimus illud, à quo & vnde materia, non appropinquamus illi ad quod tendimus, id est, substantiæ eius, sicut cum dicimus, vnde nomen ¹ cœli sumptum est, non attingimus substantiam cœli, operationem tamen eius maxime, argumentamur enim vndique ipsum à nobis aspici.

H

¹ Cœlum enim Grece οὐρανὸς à verbo ὁρῶ, quod significat video, quod ab omnibus videatur, vel omnibus appareat.

Capvt V.

A

Capvt V.

Quomodo Deus fiat à nobis multorum nominum.

GRegorius Nyssenus disputans contra Ennomium: Ego, inquit, quod ex scriptura sancta didici, fidenter pronuntio, eum qui est supra omne nomen, fieri nobis multorum nominum, cum pro varietate beneficiorum varie nominatur: lumen enim dicitur, cum caliginem ignorantiæ depellit; vita, cum immortalitatem largitur; via, cum ab errore ad veritatem deducit: sic turris fortitudinis, & ciuitas munita, & fons, & petra, & viris, & medicus, & resurrectio, & omnibus huiusmodi nominibus appellatur. Rursus idem: Deus quidem est secundum se id quod demum esse creditur; nominatur autem ab iis quicum appellant, non idipsum quod est (non enim explicari potest natura eius) quin potius ex iis quæ ad vitam nostram pertinentia operari creditur, homonymias habet, id est, nomina quæ æquiuoca vocant. Et Basilius magnus, Naturam, inquit, diuinam quatenus est, nihil eorum quæ excogitantur, declarat. Ex his igitur liquet, fieri nobis Deum multorum nominum, quoniam multis beneficiis eius ad custodiendam vitam indigemus; nosque sumus qui difficultatibus circumplicamur, & in eis Deum excogitatis & adinuentis nominibus imploramus. Quare hoc etiam efficitur manifestum, quod licet Deus ex infinitis operationibus multis nominibus afficiatur, quam tamen naturam habeat, funditus intelligentia nostra non assequitur. Cum enim duplex sit quæstio, quod est Deus, & quid est; illud quidem, id est, esse, omnino inter omnes conuenit: quid vero sit, & qua natura, non solum nobis, sed angelis etiam est ignotum.

B

Capvt VI.

An sint ex æternitate nomina Dei.

C

BAsilius in secundo libro contra Eunomium, Non enim, inquit, natura rerum nomina sequitur, immo post res ipsas inuenta sunt nomina: etenim si hoc esset verum, non esse nomina rebus posteriora, opus esset vt quorum sunt eædem nominationes, vna & eadem substantia esset: ex quo fieret, vt quia qui sunt virtute perfecti, digni nomine Dei habentur, & dij appellantur, essent homines homousij, id est, eiusdem substantiæ qua Deus: verum sicut dicere hoc manifesta insania est, sic illud dicere æque dementia est. Immo & Gregorius Nyssenus libro XIII. disputans contra Eunomium: Miserator, inquit, & misericors Dominus, patiens, & multæ misericordiæ, quid hæc aiunt significare? naturamne, an operationem? nemo sane aliud declarare dixerit, præterquam operationem. Quando igitur miseratus est Dominus, vt ex operatione miserationis nomen duceret? numquid ante vitam humanam? ecquis tunc misericordia indigebat? at vero post peccatum prorsus misericordia opus fuit, peccatum autem post hominem extitit; post hominem igitur actio miserendi, & misericordiæ nomen. Et iterum idem in secundo. Vt enim, inquit, non esset medicus nisi propter ægrotos; sic rursus neque misericors: neque miserator, nec aliis eiusmodi nominibus appellaretur, nisi propter eum qui misericordia & miseratione indiget: sic etiam nec omnipotens esset, nisi omnis creatura vt ab eo teneretur & custodiretur, opus haberet. Et iterum in primo libro: Alia, inquit, nomina significant vtile ad aliquid, vt adiutor, protector, auxiliator, & cetera quæ eiusdem significationis reperiuntur: in quibus si eum qui auxilio indiget, tollas, vis quæ in ipso nomine cernitur, vacua fuerit. Vnde manifestum efficitur, posteriora esse nomina ipsa æternitate Dei, & post hominem, & mentem hominis inuenta esse: accidereque aliquando, vt sit ipsa nominatio superuacua, si forte ope indigentem tollas. Denique per omnia demonstratum est, quemadmodum mens sicut aliarum rerum nomina adinuenit, sic etiam nomina Dei, aggressa, & veluti materiam nacta, illa ipsa effecta & admirabilia, quæ in vniuerso contemplatur: hæc enim insequens, & de Deo inquirens, nomina imposuit. Declarant hoc in primis qui hæc primum inuenerunt, siue antiquissimum quendam Theuthin, siue alium quempiam fuisse dicunt. Genoles hactenus fuerunt, & in dogmatibus gentilium alti & educati, qui præterquam in diuino & supra naturam mysterio nostræ humanitatis, alia Dei nomina inuenerunt, & nominatunt, sicut nos hodie. Sed quia omne nomen, & nono propter vsum quidem à principio introducta sunt, ad aliquid vero referũtur, vnde sumpta sint diuina nomina, & quid ipsa per se significent, dictũ est; ad quid autẽ rei subiectæ referantur, & quid istis nominibus sic significetur, ex his quæ sequuntur, patebit.

Psal. 144.

D

E

Capvt VII.

Quod sicut diuina nomina ex effectu sumpta differentiam operationum repræsentant, sic ad Deum relata diuersas res repræsentare non possunt.

F

BAsilius magnus in epistola ad Eustathium: Omnes, inquit, notiones, & nomina quæ Deum decent, æqualis inter se honoris sunt, quatenus significatione rei subiectæ nihil differunt: non enim ad aliam rem subiectam mentem ducit appellatio boni: & ad aliam appellatio sapientis, & potentis, & iusti: quin potius quæcumque nomina dixeris, vnum est quod significatur, & si Deum dicas, eundem ostendisti, quem per reliqua nomina mente concepisti. Ex his igitur manifestum fit, quod eadem diuina nomina, & eædem notiones nostræ de Deo dicuntur; nullamque differentiam rei subiectæ ad Deum relata repræsentant, & quod nomina Dei triplicem habent causam, efficientem quidem mentem ipsam humanam: materiam, illa vnde colliguntur, id est, effecta: finem, Deum, ad quem referuntur.

Capvt VIII.

G

Si non possunt diuina nomina diuersas res in Deo repræsentare, relinquitur vt solam substantiam eius declarent, non quid est, sed quod est.

MAgnus Athanasius docens recte dictum esse à patribus Cõcilij Niceni vocabulum homousij: Cum inquit, audimus: Ego sum, qui sum, &: In principio creauit Deus cœlum & terram, &: Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus vnus est, &: Hæc dicit Dominus omnipotens: nihil aliud quam ipsam simplicem & beatam, & quæ comprehendi non potest, substantiam eius qui est, intelligimus. Tametsi enim quid est comprehendere non possumus, tamen cum audimus, pater, & omnipotens, nihil aliud præterquam ipsam substantiam eius qui est, intelligimus. Et rursus idem in Apologetico pro Synodo Nicena: Si Deus est, inquit, aliquid simplex, vt quidem est, cum dicimus Deum, & nominamus patrem, nihil tamquam circa eum, sed ipsam substantiam eius intelligimus. Et Gregorius Theologus: ὁ ὤν, id est, qui est, & Deus, magis quodammodo sunt nomina substantiæ: & ex his magis ὁ ὤν. Et rursus idem: Non ne spiritus, & ignis, ô amice, & sapientia, & iustitia, & mens, & verbum, & aliæ eiusmodi nominationes naturæ sunt? Et iterum idem contra Euagrium: Sed nominatio, inquit, vtilis est, quæ nos propter necessitatem ad notionem eorum quæ sub intelligentiam cadunt, ducit. Quidam vero dum crasse opinantur simul cum nominibus substantiam diuidi, opinantur intelligentiis suis, quas concipiunt, quæ sunt penitus indigna diuinis. Consentaneum vero nobis est, vt qui veritatis studiosi sumus, sciamus diuinam & simplicem Dei substantiam esse impartibilem, & vnius formæ. Item Gregorius Nyssenus: Si, inquit, nomẽ Dei, personam declarat, cum tres personas dicimus, tres Deos necessario dicimus: at si nomen Dei substantiam significat, cum confitemur veram substantiam sanctæ Trinitatis, vnum Deum consentanee putamus: siquidem nomen Dei, vnius substantiæ nomen est. Ac magnus etiam Basilius:

In epist. de Synodis Arimini, & Seleuciæ.

Exod. 3.

Gen. 1.

Deut. 6.

H

In secunda oratione de Theologia.

Libr. 2. contra Eunomium.

A filius: Si vero, inquit, substantiam Dei lumen esse statuimus, aut vitam, aut bonum totum, id est, cum sit vita, totum lumen est, & totum bonum; vita autem consequẽs habet ingenitum; quomodo non est expers compositionis, qui est secundum substantiam simplex? Idem etiam: Nomina magni Dei, naturam indicant. Et Damascenus Theologus, Diuinitas, inquit, naturam declarat, pater autem personam. Ex quibus patefit, quod cum Theologi respiciunt vnde nomina Dei nobis collecta sunt, ab iis scilicet, quæ in vniuerso mira speculamur, & ab effectis ipsis; operationem & effectionem Dei aiunt repræsentare, & non quid est, & ipsam substantiam; post hominem enim inuenta sunt nomina; immo mens humana ad vsum suum hæc inuenit: cum autem rursus volunt per hæc nomina efferre rem significatam, & ad aliquid referimur, Deum per hæc nomina inuocantes, non diuiditur res subiecta, vt diuiduntur notiones (expers enim partis, & indiuidua est substantia Dei) idcirco affirmant se
B nominibus istis hanc ipsam substantiam Dei significare, non quid est, sed quod est solum repræsentantes; sicut in aliis nominibus euenire consueuit. Cum enim forte quærimus, vnde nomen ἀνθρώπου deriuatum sit, & quid per se significet, affirmamus repræsentare vim τοῦ ἄνω ἀθρεῖν, id est, facultatẽ in sublime aspiciendi, siue ἀναθρεῖν ἃ ὄπωπε, id est, facultatem recogitandi quæ aspexit, nomine ex quadam etymologia & actione circa rem ab humana mẽte excogitato. Cum autem sic rem aliquam nominatam significauerit, ad definitionem eius, & quid est, reuertimur. Aliud igitur est quid hoc nomen declaret; & aliud rursus ad quid pertineat res à nobis sic nominata: ac nomina quidem 2 ex conuento inuenta sunt affectionibus animæ ducibus; res vero foris quatenus vnaquæque est, extiterunt. Consentanee igitur in omni nomine quærimus, quis primus inuenit, & vnde mens hominis illud accepit; & ad quam rem earum quæ extra sunt, per nomina adducimur.

C Hæc vna, Deus, 1 sicut continet personas, sic etiam significat & declarat personas, & de illis prędicatur: sed quia non solum declarat personam, sed etiam vnam naturam communem non cogitatione sola, sed re, ideirco qui dicit tres personas, non dicit tres deos (sicut qui dicit tres homines) sed vnum: deitas vero etsi continet personas, & de illis prædicatur secundum rem, tamen quia secundum modum communem significandi, naturam sine proprietatibus hypostaticis significat, non prædicatur proprie de personis. pater enim diuinitate & paternitate tanquam forma & proprietate hypostatica pater est: & similiter in reliquis. Hoc 2 dicit, quia nomina ex constituto significant. & ea quæ sunt in voce, signa sunt affectionum quæ in anima sunt.

Capvt IX.

Quod nomina diuina ad rem ipsam, Dei scilicet substantiam relata, proprie ipsam significant, & non per abusionem: & quod per vnumquodque horum nominum Trinitatem, quæ supra quam substantia est, declaramus.

Lib. 7. ca. 2. Sanctus Cyrillus in Thesauris ait: Oportebat tacere, & nihil ad istorum ita fatuam argumentationem respondere: & paulo post: Quare si quis hominẽ nominauit, quia
D homo non est hoc omnino nomen, quod hominẽ significat, vt isti argumentantur, intelligat igitur aliud quid, & non hoc penitus, quod nomen significat: at si hoc insaniæ plenum est, non sunt repudiandæ propriæ nominationes; nec aliud quid, præterquam quod per ipsa nomina significatur, intelligendum est: sic enim euanescet hæreticorum amentia. Demonstret vero nobis qui magna argumentandi facultate præditus est, non esse verbũ proprium nomen filij Dei, & contradicat scripturis, & beato Ioanni, qui nouit appellationem maxime decentem, & propriam filij Dei nouit esse, cum vocatur verbum:
Ioan. 1. In principio enim, inquit, erat verbum. Immo & Gregorius Nyssenus: Omne, inquit, quod non proprie est, verbo solum, & per abusionem consuetudinis dicitur esse. Et rursus idem. Quomodo, inquit, vere esse aliquid dicitur, quod non probatur etiam proprie esse? Necesse est enim in quibus non est certum proprium esse, cum nominibus oppositis collocari, quod enim non est proprium, improprium penitus est. Quare cum quid argumentamur

E non esse proprie, funditus per se non esse demonstramus. Et beatus Dionysius in secundo cap. de diuinis nominib. Et hoc igitur, inquit, in alio etiam loco à nobis expensum. demonstratum est, omnia 1 nomina diuina Deum decentia non singulariter, sed in tota & perfecta & integra & plena diuinitate à sanctis scripturis laudari, & ipsa omnia imparticipate, absolute, sine obseruatione vllius differentiæ, vniuerse, ad omnem vniuersitatem ex toto perfectæ, & totius diuinitatis referri: siquidem, vt in diuinis diuinarum personarum informationibus meminimus, nisi quis de tota diuinitate dicat dictum esse hoc nomen, audet ille quidem diuinitatem, quæ supra quam vna & simplex est, distrahere & viroperare. Ex his igitur patet; vtrũq; verum esse, operationẽ diuina nomina proprie repræsentare, & non naturam diuinam, quando materiam eorum consideramus, & vnde nobis hæc comparata & collecta sunt: ac rursus etiam substantiam Dei proprie significare, quod est, non autem quid est, quando ex vnoquoque nomine ad ipsam rem subiectam deducimur; & per ea nomi-
F na Trinitatem beatam, & supra substantiam inuocamus.

Omnia 1 nomina diuina) Ex hoc etiam loco apparet, non ita esse, vt quidam putauerunt, diuina nomina secundum Dionysium secũdum causam tantum de Deo dici; vt bonus, quod sit auctor bonitatis; sapiens, quod sapientiæ, & similiter in aliis: si enim sic dicerentur de Deo, clauderent in suo intellectu, vt ait S. Thomas, bonitatem creaturæ; ac proinde de creaturis primis dicerentur; quasi Deus diceretur bonus & sapiens ad similitudinem boni, cui dat bonitatem, & sapientis, cui sapiẽtiam, at non sic Dionysius sensit, vt nomina diuina secundum causam tantum de Deo dicerentur, sed sic, vt Deo primum attribuerentur, vt eum decent, id est, imparticipate, & essentialiter, cum enim dicit scriptura, Nemo bonus, nisi solus Deus, perinde est, vt si dicat, Nemo per se bonus, id est, nemo supra bonitatem participatam, nisi solus Deus, sic enim intellexit & interpretatus est idem Dionysius cap. secundo de diuinis nominib. in principio; vt iam bonus & sapiens dicatur Deus, quia bonitas in eo antecellat & exuperet omnem bonitatem creatam & participatam. Rursus ait idem Dionysius ibidem, nomina diuina Deum decentia attribui diuinitati trium personarum ἀμεθέκτως, hoc est, non participate, igitur plene, de plenitudine enim participantur, quæcunque a Deo participantur; ac proinde absolute, perfecte, & omnimodis, sicut ipsa diuinitas est in qualibet persona ex tribus tota, perfecta, integra, & plena. Huiusmodi diuina nomina, quæ secundum plenitudinem, & non secundum participationem Deo redduntur, vocat Dionysius θεοπρεπῆ, id est, nomina Deum decentia. Si igitur secundũ causam tantum dicantur, non erunt nomina Deum decentia, quia sic dicta in se includunt, vt dixi, solum participationes creatas, vt bonus bonitatem participatam, cuius auctor bonus Deus, sapiens sapientiam participatam, cuius auctor sapiens Deus, & ad eundem modum alia. Quare Dionysio contradicit & repugnat, qui dicit, nomina diuina secundum Dionysium secundum causam tantum dici de Deo, sic enim dicta, non sunt Deum decentia; ac proinde sic accepta, non sunt diuina nomina. Dionysio autem auctore nomina diuina Deum decentia absolute, perfecte, integre & plene, id est, exuperanter & eminenter Deo conueniunt. Ex his igitur patet, vtrumque verum esse, operationem diuina nomina proprie repræsentare, non diuinam naturam, quando materiam eorum consideramus, & vnde nobis hæc comparata & collecta sunt, ac rursus etiam substantiam Dei proprie significare, quando ad ipsam rem subiectam ex ipso nomine deducimur. Vtrumque horum in nominibus quę de Deo dicuntur, notauit etiam S. Thomas p. 1. q. 13. art. 3. his verbis, Dicendum est, quod quantum ad rem significatam per nomen, per prius dicuntur de Deo, quam de creaturis, quia à Deo huiusmodi perfectiones in creaturas manant; sed quantum ad impositionem nominis, per prius à nobis imponuntur creaturis, quas prius cognoscimus; vnde & modum significandi habent, qui competit creaturis. Quod S. Thomas dixit, Quantum ad impositionem nominis, per prius à nobis imponuntur creaturis, dixit hic auctor Cyparissiotus, proprie operationem nomina diuina significare, quando materiam eorum consideramus, vnde collecta sunt; materiam enim eorum vnde collecta sunt, considerantes, quando consideramus creaturas, quæ perfectiones Dei participatas, & à Deo effectas habent, quibus perfectionibus participatis proprie significandis hæc nomina à nobis imposita sunt; veruntamen sic prius, & proprie hæc nomina operationem, id est, perfectiones à Deo creatas significare, cum ipsa creaturis imponimus, & non proprie & absolute sic de Deo dici, sed secundum causam, hoc non prohibet quin alia ratione proprie etiam & absolute de eo dicantur, & non operationem siue causam significent, sed potius ipsam substantiam Dei. Huc pertinent locus Gregorij Nysseni citatus, & locus Cyrilli; qui vt melius intelligatur, repetendus est integre. sic enim ait Cyrillus: Esto ita, inquiunt hæretici, sic indocti, vt imposita vocabula rebus non alia esse contendatis, quam res ipsæ sint? Ecce cælum opus Dei præcipuum est, & nomen eius longe aliud; nec enim res præcipua est. præterea cælum ipsum res visibilis est, vocabulum vero sonum non visui, sed auditui subiicitur. filium ergo Dei verbum dicitur, neque tamen ita verbum est, vt multi intelligunt, sed aliud quid naturaliter quam verbum. Respondet Cyrillus, Tacere oportebat, & nihil ad huiusmodi rationes respondere. & tamen ne simpliciores ab istis seducantur, tacere non possumus. Dicimus igitur, vocabula rebus imposita ipsas rerum essentias significare, etiam si alia sint præter ipsas. homo enim, verbi gratia (vox ista dico) aliud est quam ipse homo, & tamen rem ipsam subiectam verbo significat; nam si non significaret ipsum hominem, hoc nomine audito, non intelligeretur homo, sed aliud quidpiam, quod stultissimum est. non ergo aliud intelligere debemus, quam quod per vocabulum significatur; & sic insania hæreticorum euanescit. Aut demonstret nobis Eunomius non esse proprium vocabulum filij Dei, verbum. Et paulo post, cap. 3. Ad hæc, verbum in scriptura filius appellatur, & prolationem vocis acutus homo Eunomius intelligit, ignorans ex nostra consuetudine vocabulum esse sumptum, loquitur enim pater ineffabiliter ad filium, habet enim filius naturaliter perfectam voluntatis paternæ cognitionem, nec expectat verbum, cum ipse sit verbum Dei. Quando igitur aliquid de Deo humano more dicitur, qui audit, non humano more, sed spiritaliter diuina intelliget. Sed non sufficit (inquit Eunomius) vocabulum verbi ad significandum verum filium; non enim manifestari potest per illud, ipsum esse filij; multa enim alia vocabulo verbi nominantur, quæ non subsistunt, vt voces scilicet. Hæc

Marc. 10.

G

H

ipsa

A ipsa ratione (ait Cyrillus) Dei etiam vocabulum non sufficit ad significan-
Psal.81. dum ipsum Deum; multi enim alij quamuis natura dij non sint, sic tamen
appellantur, sicut scriptum est; Ego dixi, dij estis. Illud etiam poterit quis-
piam dicere, quoniam bonus, sanctus, ceteraque huiusmodi de hominibus
quoque per participationem veri boni, & veri sancti dicuntur, non proprie
de Deo ista dici; quod si multa nomine Deo & creaturis communia sunt,
& tamen de ipso solo secundum naturam dicuntur, quid prohibebit ver-
bum etiam proprie filium Dei appellari, & hoc vocabulo maxime ipsum
esse filij, prout homines percipere possunt, significari? quamuis multa quo-
que alia verba sint abusiue, & per imitationem veri verbi appellata; hacte-
nus Cyrillus. Ex his ergo colligitur, cum huiusmodi nomine diuina de
creaturis quas prius cognoscimus, & prius nominamus dicuntur, habere
eum modum significandi qui competit creaturis, sicut ait S. Thomas, & se-
cundum nostram consuetudinem proprie significare, vt est hic auctus, ope-
rationem siue effectum participatum, vt bonus bonitatem creatam, sapiēs
sapientiam item creatam, & similiter in reliquis nominibus significanti-
bus huiusmodi perfectiones participatas, & vt sic, non dicuntur proprie de
Deo, quia Deus est supra ista, supra bonum, supra sapientem, cum vero de
Deo proprie dicuntur, essentiam eius significare, & secundum naturam
dici, & dicta de creaturis quoad rem significatam non proprie, sed per ab
vsum verbi, & per imitationem & similitudinem quandam dici; atque ita
quæ sunt communia Deo & creaturis nomina quoad rem significatam vere
& proprie, id est, essentialiter & per se, dicuntur de Deo; de creatura vero
non vere, neque proprie, quia non per se dicuntur, quoad vero impositio-
B nem nominum, proprie significant id, ad quod imposita sunt, imposita e-
nim sunt prius ad significandas perfectiones participatas, quas à Deo in
Rom.1. creaturis effectas cognoscimus, ex quibus ad cognoscendas vtcunque pos-
sumus perfectiones essentiales Dei deducimur, sicut scriptum est, Inuisi-
bilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.

Capvt X.

Quod idem ipse vnus Deus quatenus quid est secundum naturam, nomine apud nos penitus caret: rursus vero multorum nominum idem & vnus efficitur, quia solum ex ijs qua produxit, cognosci potest.

MAgnus Dionysius cap. primo de diuinis nomi. Hoc
igitur cum scirent Theologi, Deum laudant & tam-
quam nomine carentem, & ab omni nomine. tamquam
nomine carentem, vt cum aiunt, Deum ipsum in vna ex
Genes.32. mysticis visionibus simbolicæ apparitionis Dei increpas-
Iudic.13. se eum qui dixerat: Quod est nomen tuum? & tamquam
Ibid. ab omni diuino nomine abducentem dixisse: Quare in-
terrogas de meo nomine? & hoc est admirabile. An non
Philip.2. est hoc vere nomen admirabile, nomen dico, quod est
supra omne nomen, quod caret nomine, quod est collo-
C catum super omne nomen, quod nominatur siue in hoc
sæculo, siue in futuro? Multorum vero nominum faciunt,
Exod.3. vt cum ipsum Deum introducunt dicentem: Ego sum qui
sum; vita, lux, Deus, veritas; & cum sapientes ipsum Deū
omnium effectorem ab omnibus effectis laudant; vt bo-
num, vt pulchrum, vt sapientem, vt dilectum, vt Deum
Deorum, vt Dominum Dominorum, vt sanctum sancto-
rum, vt æternum, vt eum qui est, & vt auctorem sæculorū,
vt largitorem vitæ, vt sapientiam, vt mentem, vt verbum,
vt cognitorem, vt superlate habētem omnes thesauros o-
mnis scientiæ, vt potentiam, vt potentem, vt regem regū,
vt antiquum dierum, vt non senescentem, & immutabi-
lem, vt salutem, vt iustitiam, vt sanctificationem, vt re-
demptionem, vt magnitudine omnia superantem; & vt in
aura tenui. Atqui & in mentibus eum esse dicunt, & in
animis, & corporibus, & in cœlo, & in terra, & simul in
eodem eundem, in mundo, circa mundum, supra mun-
dum, supra cœlum, supra substantiam, solem, stellam,
ignem, aquam, spiritum, rorem, nubem, perselapidem,
D petram, omnia quæ sunt, & nihil eorum quæ sunt. Sic
igitur ei qui omnium rerum causa est, & supra omnia, con-
gruit carere nomine; & congruunt rursus omnia rerum
omnium nomina; vt sit perfecte regnum vniuersitatis
rerum, & circa ipsum sint omnia, ex ipso tamquam ex cau-
sa, principio, & fine cuncta pendeant, & ipse sit, vt ait
1.Cor.15. scriptura, omnia in omnibus. Ex his igitur manifestum
sit, esse ipsum vnum Deum tum nullius nominis, tum
multorum; nullius quidem, quoad quid est; multorum
vero, quatenus ex iis quæ fecit, probatur esse: non discre-
pat quod ex demonstratis sequitur: verum enim est, quod
humana mens nomina Dei adinuenit, vtens vice materiæ
rebus miris, quas in vniuerso speculatur & contemplatur;
& idcirco ad vnā rem subiectam, ad ipsum scilicet Deum
se ipsa deducens, ad informationem eius rei quam quæ-
rit, reuocatur. Vt igitur hæc summatim repetamus, & se-
I cundum expositionem materiariam retractemus, pri-
mum demonstratum est, quemadmodum mens hominis
nomina Dei excogitauit: & ob hanc causam hæc de no- E
minibus Dei tractatio νοητὴ vocatur, id est, ad intelligen-
tiam pertinens: secundo, demonstratum est Deum ab ef- 2
fectis laudari: tertio, quæ sunt effecta, & quæ eorum ma- 3
teria; postea quærebatur, quomodo Deus ab effectis no- 4
minatur, & non ab iis quæ sunt naturæ eius: hac autem
dubitatione soluta, quinto capite quæstio ac dubitatio e- 5
tat, quare Deus multorum nominum efficitur nobis, &
eum non paucis nominibus inuocamus: deinde cognito
rursus nostro vsu multiplici & vario nominandi Deum,
& concessa multitudine nominum, ad sextum caput de- 6
ducimur, rursus dubitantes, an ex æternitate nomina Deo
tribuantur, postquam vero audiuimus post res ipsas in-
uenta esse nomina, & post hominem imposita fuisse, ad
contemplandum quæ sunt septimi capitis, occurrimus: 7
quod scilicet sicut varietate nominum varietatem opera-
tionum repræsentamus, sic nominibus varijs ad Deum
relatis non possumus varietatem rerum subiectarum in- F
telligere, ostenso autem multa dici de vno subiecto, ne-
cessario sequebatur octauum caput, non esse scilicet aliud 8
subiectum in Deo, nisi diuinam & beatam substantiam e-
ius: quam nono loco proprie nominari didicimus: non 9
quid est, curiose inquirentes, sed quod est tantum: ad im-
ponendum finem decadi sequebatur decimum caput, in 10
quo conclusum est ex demonstratis, eundem & vnum
Deum carere nobis nomine, & esse nobis multorum no-
minum: illud quidem, id est, carere prorsus nomine, qua-
tenus quid est: hoc vero, quatenus solum est, sic enim in-
finitis nominibus ex iis quæ produxit, appellatur. Nihil
itaque eorum quæ scire hic opus erat, Theologi reliquerunt: recteque inscripta est decas, De informatione diuini nominis, non enim proprietates diuinorum nominum enumerantes, materiariam expositionem earum à Theologis traditam ordinabamus; dicemus enim deinceps de eis breuiter & contracte quoad fieri poterit. Quot autem modis diuinum nomen tractatur, superius ostendimus, tripliciter eos partiti, informationem nominum, & vnde
sumpta sunt, & ad quid ista nomina nos adducant & per- G
ficiant: cetera alia accommodate ad ista quæ quærebamus, inciderunt.

Ex S. Thomæ scholijs.

Vita & veritas) Ioan 14. lux) Ioan 1. Deus) Exod. 3. vt bonum) Luc. 18. vt pulchrum) Cant. 1. vt sapientem) Iob 9. vt dilectum) Cant. 5. vt Deum deorum) Psal. 49. vt Dominum dominorum) Apoc. 17. vt sanctum sanctorum) Dani. 9. vt æternum) Baruch 4. vt eum qui est) Exod. 3. & Ioh. 14. vt auctorem sæculorum) Eccl. 24. vt vitæ largitorem) Act. 17. vt sapientiam) 1. Cor. 1. vt mentem) Esa. 14. & Rom. 11. Quis cognouit sensum Domini? Græce est, νοῦν, id est, mentem, vt verbum) Osee. 1. Verbum Domini quod factum est ad Osee. & Ioel. 1. Verbum Domini quod factum est ad Ioel & similiter in alijs prophetis, quod vt Cyrillus in commentariis in Osee cap. 1. ait, nihil aliud significat, quam cognitionem futurorum instar luminis illustrasse mentem eius prophetæ, ad quem factum est verbum Domini, id est, sanctæ Trinitatis, quod autem eiusmodi reuelatio non lingua ac ver-
bis more nostro fieret in prophetis, docet (inquit idem Cyrillus ibidem) 1.Cor.13.
Paulus cum ait: An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus? vt cognitorem) 2. Tim. 2. & Dani. 13. vt superlate, siue exuperanter habentem omnes thesauros omnis scientiæ) Colos. 2. vt potentiam) 1. Cor. 1. vbi interpres virtutem vocat. vt potentem) Psal. 23. vt regem regum) Apoc. 19. vt antiquum dierum) Dani. 7. vt non senescentem) Psal. 101. vt immutabilem) Iacob 1. vt salutem) Matth. 1. Ipse enim, inquit, saluum faciet populum suum à peccatis eorum, à salute enim dicitur Deus saluator, vt iustitiam, vt sanctificationem, vt redemptionem) 1. Cor. 1. vt magnitudine omnia superantem) Psal. 94. & vt in aura tenui) 3. Reg. 19. Atqui & in mentibus eum esse dicunt) Ephes. 3. mentes enim vocat ibi Paulus corda, & in
animis) Sap. 7. Et in animas, inquit, sanctas se transfert, & in corporibus) H
1. Cor. 6. & 1. Thess. 5. Vt integer spiritus vester, & anima, & corpus sine querela seruetur, hoc autem fit habitante Deo in mente, & anima, & corpore, mentem vocauit hic Paulus spiritum, & 2. Cor. 6. Et inhabitabo in illis, scilicet in mentibus, & animis, & corporibus, & in cœlo, & in terra) Hier. 23. & simul in eodem eundem) hoc exponit idem Dionysius cap. 9. de magno & paruo. & eodem, &c. in mondo) Ioan. 1. circa mundum) Eccl. 43. super mundum) Esa. 66. supra cœlum & supra substantiam) Psalm. 112. Super cœlos gloria eius: solem) Malach. 4. stellam) Apoc. vltimo ignem) Deut. 4. aquam) Ioan. 7. spiritum) Ioan. 4. rorem) Osee 14. nubem) Osee 6. perselapidem) αὐτόλιθον, Psal. 80. esse enim fundamentum propriæ virtutis, & per se, Christo conuenit propter diuinitatem, quæ vna & eadem est
in tribus personis, quæ facit in ipso Christo, summo lapide angulari vtra- Ephes.2.
que vnum, cui conuenit esse αὐτόλιθον, petram) 1. Cor. 10. Est igitur B. Pe-
trus (vt vbique hæreticis nostri temporis occurramus) petra Ecclesiæ, vt Matth.16.
Euangelium testatur; non tamen est αὐτόλιθος, nec αὐτοπέτρα, id est, per se lapis, vel per se petra; neq. sic vnquam in scriptura vocatur, vt Christus Deus noster, qui sic est αὐτοθεμέλιος id est, per se fundamentum, præter
quod per se fundamentum aliud nemo potest ponere, sicut Aposto- 1.Cor.3.
lus ait, de hoc enim per se fundamentum loquitur.

A

QVINTA DECAS, DE PROPRIETATIBVS DIVINORVM Nominum.

CAPVT I.

Quæ sint in singulis proprietatibus diuinorum nominum obseruanda.

Magnus Dionysius capit. quinto de diuinis nominibus: Tantum, inquit, commentabimur, quantum propositi ratio postulat, non enim propositum est substãtiam, quæ est supraquam substantia, eatenus aperire & declarare, quatenus est supraquam substantiam (hoc enim dici non potest, & ignotum est, & penitus expromi non potest, & ipsam 1 copulationem mentis superat) sed potius propositum est laudare substantiæ deificæ, & quæ omnis substantiæ principium est, in vniuersa quæ sunt emanationem substantiarum effectricem: siquidem nomen boni de Deo declarat omnes emanationes auctoris omnium; & 2 porrigitur hæc nominatio Dei à bono tum ad ea quæ sunt, tum ad ea quæ non sunt; estq; supra ea quæ sunt, & supra ea quæ non sunt, nomen vero vitæ de Deo ad omnia viuentia renditur, & supra viuentia est, nominatio Dei à sapientia porrigitur ad omnia quæ 3 intelligunt, quæ 4 ratiocinantur, quæ 5 sentiunt; & supra omnia ista est. Has igitur Dei nominationes, quæ prouidentias Dei aperiunt, propositum est celebrare, non enim tractatio nostra promittit enodare & aperire bonitatem Dei, quæ supra substantiam est, neque substantiam & sapiẽtiam diuinitatis, quę est supraquam substantiam, & quæ est supraquam locata supra omnem bonitatem & diuinitatem & substantiam & vitam & sapientiam, quæ est, sicut ait scriptura, in abscondito: quin potius prouidentiam patefactam, bonorum effectricem, bonitatem excellentissimam, & bonorum omnium causam laudibus celebrat; & existentem & vitam & sapientiam substantiæ & vitæ effectricem, & causam quæ sapientiam tribuit iis quæ substantiam & vitam & mentem & rationem & sensus participant, nõ dicit hæc nostra tractatio aliud 6 esse bonum, & aliud existens, aliudque vitam, vel sapientiam; neque multas causas, & alias aliorum effectrices diuinitates, superiores & inferiores; sed vnius Dei vniuersas bonas emanationes, & nominationes Dei à nobis laudatas; atque vnam quidem esse quæ totam prouidentiam vnius Dei declarat, alias vero quæ magis & minus generales prouidentias patefaciunt. Ex quibus fit manifestum, efferre, id est, expromere, & subtiliter enarrare, quatenus naturam & sedem ac fundamentum habet substantia, quæ est supra quam substantia, omnino dici non potest, nec intelligi, superat que silentium illud, quod nobis per plenam ex omni parte ignorantiam & reticentiam aduenit. Non est igitur nunc nobis sermo de ea; nec propositum est nobis explicare, bonitas supra substantiam, quomodo secundum se sit substantia, vel vita, vel sapientia, & alia omnia, quę Deus noster secundum se esse creditur, quin potius nominationem Dei, quę illa quę sunt circa ipsum, declarat, dico esse ordinem rerum, & prouidentiam, & aptam vniuersi dispositionem. Hoc igitur est nobis in hac tractatione propositum, laudare Deum ab emanatione eius ad omnia omnium rerum effectrice & deifica: exteroæ enim prouidentiæ Dei erga nos, & emanationes in iis quæ produxit, efficiuntur, & emanatio, siue prouidentia effectrix substantiæ, dicitur ipsa effectio substantiæ; effectrix bonitatis, ipsa bonorum effectio. θεαρχικὴ καὶ θεαρχία principium deificationis, sicut mors θεαρχικὴ laudatur, id est, quæ facta est principium deificationis: & corpus ζωαρχικὸν & θεοδόχον, id est, quod dedit principium vitæ, & Deum recepit. A prouidentia igitur bonorum effectrice in creaturis ostensa oportet laudare bonitatem superlatam, & omnium bonorum causam, ipsum inquam Deum, demonstratum enim est, quam naturam habeat Deus, non solum nos, sed nec angelos posse attingere: quatenus vero omnia ex nihilo fecit, à nobis laudandus est. Quare in singulis diuinorum nominum proprietatibus oportet attendere ortus rerum vniuersi, & emanationes circa eas, & inde Dei laudes ducere & celebrare, & exquirere quam proprietatem vnaquæq; nominatio Dei sortita sit, quæ autem sit bonitas Dei, aut substantia, aut vita, vel sapientia, vel alia secundum naturam eius, funditus cauendum est vt inquiramus: quærere enim vt exprimamus substantiam Dei, perinde est vt si velimus exprimere eius vitam, vel sapientiam, vel potentiam, vel bonitatem. Restat igitur, vt laudetur Deus à vita, quam produxit, & à sapientia similiter, non autem à vita, aut à sapientia, quæ est ipse Deus. Adhuc ex his liquet, quandoquidem postea audituri sumus principia, & participationes, & per se participationes, & sigillatim, per se vitam, per se sapientiam, per se essentiam, quemadmodum Dionysius admonens & præmuniens, Oportet, inquit, obseruare in huiusmodi nominationibus non esse existimandum aliud esse bonum, & aliud existens, & aliud vitam, vel sapientiam, neque multas esse causas, neque alias diuinitates alia producentes, superiores, & inferiores, sed vnius Dei totas emanationes bonas secũdum nomina Dei à nobis laudata; atque vnum quidem, quod vniuersam prouidentiam vnius Dei declarat, nempe nomen boni; alia autem nomina emanationes magis aut minus generales, sicut ipsa progressio tractandi declarabit. Hoc præterea obseruandum est, cum audiemus bonitatem supra omnem bonitatem, & diuinitatem supra diuinitatem, ne existimemus fieri superlationem tu sui ipsius bonitatem & diuinitatem, alienissimum enim à ratione est, arbitrari esse Deum se ipso superiorem, quin potius, vt sanctus Maximus Dionysij verba exposuit, Nota, inquiens, recte hic dici bonitatem supra omnem bonitatem & diuinitatem: inferiores igitur diuinitates intellige angelorum, & hominum iustorum, & in vniuersum obseruare debemus, vt rursus Dionysius dixit, alienum à ratione & absurdum se existimare non attendere vim propositi, sed voces tantum, hoc enim non esse proprium eorum qui diuina volunt intelligere, sed qui solos sonitus percipiunt, & hos quidem extra aures continẽt, nec in eas penetrare sinunt.

Iob 28. — B — C — D — E — F — G

Secundum se, id est, secundum naturam suam.

Corpus Virginis dicit. Sumptum est ex Dionysio c 3 de diuinis nominib.

Ex scholijs S. Maximi.

Et ipsam 1 copulationem) id est, excedit ipsam copulationem intellectus beatorum, qui essentiam Dei vident per copulationem sui intellectus cum ipsa Dei essentia, quamuis enim videant ipsum Deum, non tamen est tanta perfectio visionis, quanta est perfectio ipsius esse diuini, & quanta est perfectio visionis, qua Deus se videt. ex S Thoma Porrigitur 2 hæc nominatio Dei à bono, tum ad ea quæ sunt, tum ad ea quæ non sunt, & est supra ea) Vocare solet Dionysius, vt S Maximus notauit, ea quæ sunt, ea quæ sunt expertia materiæ, quæ vero materiam habent, vocat quæ non sunt, propter interitum. Porrigitur etiam nomen boni ad ea quæ non sunt, quia Deus vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt: participatio enim boni est p[...]e esse, vt ait S. Thom. aut porrigitur ad ea quæ non sunt, quia non esse bonum est, cum contemplamur illud in Deo, qui est supra omne quod est, vt bonum est non esse sapientem, sanctum, & alia huiusmodi, qualia in creaturis cognoscimus, quod Deo conuenit, à quo hæc remouentur, vt ait S Tho non propter defectum, sed propter excessum, aut esse supra ea quæ sunt. & quæ non sunt, significat esse locum taciti circumscriptum, id est, esse vbique, ex S Maximo, quæ 3 intelligunt) Nomine intelligentium comprehendit angelos & animas, & licet animas solet Dionysius vocare νοερὰς, id est, intelligentes, cum eos distinguit ab angelis, quos vocare solet νοητὰ, id est, intellectilia, quia habẽt angeli infra se à quibus intelligantur, nempe animas, animæ vero non habent: nunc tamen, vt dixi, communi nomine intelligentes vocat tum angelos tum animas, quia tum angeli tum animæ intelligunt Deum, & intelligendo Deum ad eum se conuertunt. quæ 4 ratiocinantur) Homines intelligit, anima enim dum in corpore est, ratiocinari potest per conuersionem ad phantasmata, non autem separata. quæ 5 sentiunt) animalia, quę non participant rationem, quæ sapientiam Dei in suis à natura insitis conatibus participant, vt beatus Basilius in Hexaemero docet, non dicit aliud 6 esse bonum) Hoc dicit non otiose, sed vt reprehendat eos philosophos, & Simonem Magum, qui ponebant deos χειροτέχνας, id est, opifices partium mundi, maiores & valentiores maiorum creaturarum, & infirmiores infimiorum, secundum gradus suos descendentes in opificio suo vsque ad materiam, ex S. Maximo.

Rom. 4. — H

CAPVT II.

De bonitate, & pulchro: & vbi copulantur, & in quibus discernuntur, & quæ eorum proprietas.

Dionysius capite quarto de diuinis nominibus. Age, inquit, ad ipsum nomen boni progrediamur, quod exempte ab omnibus, diuinitati supra diuinitatem attribuunt Theologi, vocantes, vt arbitror, bonitatem ipsam essentiam 1 diuinam, diuinitatis scilicet creatæ originem:

& quia

A & quia sic essentia sua bonus est Deus, vt tamquam substantiale bonum bonitatem in omnia porrigat. Quem locum adnotans Maximus, Substantiale, inquit, bonum vocat ipsum Deum, & paulo post: Deus, inquit, bonum habet non ex accidenti tamquam qualitatem quandam, sicut nos habemus virtutes; quinimmo substantia buni ipse Deus est, sicut lumen est substantia a solis. Idem Dionysius quarto capite de diuinis nominibus. Hoc, inquit, bonum laudant à sacris Theologis vt pulchrum, & vt pulchritudo, & vt dilectio, & vt dilectum, & quæcumq; alia sunt diuina nomina, quibus ipse speciosus decor, & effector pulchritudinis decenter nominatur. Pulchrum autem, & pulchritudo non sunt distinguenda in causa quę vniuersa in vno complexa est, hæc enim in omnibus rebus in participationes & in participantia diuidentes, pulchrum quidem dicimus, quod pulchritudinis particeps est; pulchritudinem vero participationem causæ omnia pulchra efficientis. Quo in loco ait S. Maximus: Pulcher

B *Cant. 8. Psalm. 44.* dicitur Deus in Cantico canticorum: & Dauid, Speciosus forma præ filiis hominum. Dicitur autem pulchrum & pulchritudo, quia distinguitur in rebus in participantia & participata, in Deo autem non sic: καλὸν namque id est, pulcher dicitur, & quia tribuit omnibus pulchritudinem, & quia omnia ad se καλεῖ, id est, vocat: rursus καλὸν ὡς ἀεὶ ὄν, id est, pulchrum tamquam semper existens, secundum Gręci nominis etymologiam, vt pote numquam decrescens, nec augescens. Ibidem etiam Dionysius: Quãobrem idem est pulchrum atq; bonum, quoniam omnia secundum omnem 3 causam pulchrum & bonum appetunt: & nihil est in rerum natura, quin pulchrum & bonum participet: audebo etiam hoc dicere, quod non est, pulchrum & bonum participare, tunc enim est ipsum, pulchrum & bonum, quando in Deo laudatur supra substantiam auferendo 4 omnia. Quod autem idem est pulchrum atque bonum in Deo, qui est supra substantiam; & quod hæc quæ substantiam Dei, quæ est origo deificationis, declarant, ad ipsum per diuina nomina pulchri &

C boni pertinent: & quod ea quæ in Deo sunt, non distinguuntur in participationes & participata, liquet ex consensu Theologorum. In quibus autem distinguitur bonitas, & per ipsam pulchrũ, & quod in creatura distinguuntur, & quæ ipsorum nominum proprietas, ex his manifestum fit. Synodus contra Manichæos ab episcopo Caron habita, quæ in Panariis fertur, ait: Bonum in Deo substantia est, in creaturis autem accidens. Et idem ibidem: Bonitas enim, quæ in vniuerso cernitur, intensionem & remissionem vt accidens recipit. Et Dionysius capite decimotertio de diuinis nominibus. Nec ipsum, inquit, nomẽ bonitatis diuinitati tamquam aptum accõmodamus: sed desiderio aliquid intelligendi & dicendi de natura illa arcana & ineffabili, quod est omnium nominum maxime venerabile, ipsi primum consecramus. Vbi S. Maximus, Ob hanc causam, inquit, nomen boni aut pulchri non proprie accommodatur Deo, quia hæc in rebus reperiuntur: sic etiam superius dictum reperies, quia hæc passiones & accidentia in rebus censentur, quod in Deo

D non ita est, qui omnia antecellit. Rursus idem, Desiderio intelligendi & dicendi aliquid de Deo nomen boni Theologi Deo attribuerunt, proprie enim Deus est supraquam bonus, & supraquam substantia: bonitas autem nomen est venerationis. Item idem incumbens in ea quæ sunt in quarto capite de eisdem diuinis nominibus. Bonum, inquit, & pulchrum, quod in omnibus inest, non est illud primum pulchrum & bonum omnium, cuius participatione omnia sunt pulchra & bona, quod enim est in rebus pulchrum & bonum, non est substantia, neque genus substantiæ, sed accidens, quod habet similitudinem aliquantulum coniunctam. Ex quibus patefit, quemadmodum bonitas & ipsum pulchrum in Deo copulantur; & idem est bonum atque pulchrum, extra Deum vero, & in creaturis eius discreta sunt, passionesque, & accidentia numerantur. Etiam proprietatem horum intelligemus, si quæ dicit summus Theologus Dionysius aduertimus: Boni enim, inquit, nomen, quod vniuersas emanationes auctoris omnium declarat, in ea quæ sunt, & quæ non

E sunt, tenditur & porrigitur; & supra omnia quæ sunt, & quæ non sunt, est: si autem bonum idipsum cum pulchro est, communem omnino cum eo proprietatem habebit; eritque proprietas pulchri tendi in ea quæ sunt, & quæ non sunt, propter pulchrum enim & bonum cuncta producta sunt, immo propter hæc ipsa, pulchrum dico & bonum, item ea quæ non sunt, non sunt producta; quoniam vnus sol propter bonum & pulchrum factus est, & alter sol qui non est, propter bonum item & pulchrum non est factus: itaque duo non sunt facti propter eandem bonitatem & pulchritudinem. Si enim vnum solem in ardore ferre non possumus, si duo essent, quis non combustus remaneret? Propter bonitatem igitur & pulchritudinem etiam quod non est, non est factum. Simul demonstratum est, omnia nomina in Deo non diuidi in participationes & participata: extra Deum autem, cum agitur de emanationibus, tunc & participationes, & passiones, & accidentia reputantur: sicut motus in mobilibus, & operatio-

F nes in effectis; nec quæ talia sunt, substantiæ dicuntur, quia vt antea demonstratum est, tunc sunt, cum fiunt.

Ex scholiis S. Maximi.

Essentiam 1 diuinam diuinitatis originem dicit. In creaturis scilicet, quia Deus est auctor diuinitatis in cunctis hominibus & angelis, qui Deum imitantur, & ei similes fiunt, de quibus scriptum est: Ego dixi, dii estis, vnde diuinitatem deificam, & Deum deificum frequenter vertimus. quod Dionysius ϑεαρχίαν & ὑπερϑέον ϑεαρχίαν dicit. sicut lumen substantia a solis) Non significat lumen esse formam substantialem solis (non enim substantia, sed qualitas est lumen) sed quia natura solis, qui est corpus luminosum, non consistit sine lumine, dicit substantiam eius esse, id est, consequi naturaliter formam substantialem solis, sicut calor est substantialis igni, id est, naturaliter consequens formam substantialem ignis. Hunc igitur locum interpretans S. Maximus, Nemo, inquit, suspicetur, iudicare Dionysium de Deo omnino ad exemplum solis, quia potius sic intelligendum est, sicut sol, cum non sit aliud præterquam lumen, non habet lumen aduentitium & coniunctum, quod vocatur accidens, neque tamquam sit animal, velut præditus anima, voluntate benefaciendi intus lumen accipit, & in omnia dispergit (potius enim contra, neque animatus est, neque voluntatem benefaciendi habet, caret enim ratione, nec aliunde lumen accipit; est enim hoc ipsum lumen, & illuminat) sic in Deo intelligere oportet, quod Deus scilicet non habet bonum coniunctum tamquam qualitatem quandam, sicut nos habemus virtutes, quin potius substantia ipsius boni ipse Deus est, sicut lumen substantia solis; & tamquam qui est idipsum bonum, fulgorem bonitatis in omnia porrigit, hactenus S. Maximus, qui cum ait lumen, quod alioqui qualitas est, substantiam solis esse, more philosophorum loquitur, qui proprietatem naturæ alicuius ad eam categoriam referunt, ad quam natura illa pertinet: vt idem S. Maximus in diuinis nominibus notauit, omnia

G secundum 3 omnem causam pulchrum & bonum appetunt) quia Deus est causa omnium effectrix, qui cum omnibus bonitatem & pulchritudinem suam communicat, & quia finis omnium, omnia enim facta sunt, vt diuinam bonitatem & pulchritudinem, vt quidque potest, imitentur. Est præterea causa exemplaris Deus, quia omnia priusquam fierent, & inter se distinguerentur, in ipso erant, & secundum rationes & exemplaria omnium quę in se habebat, omnia facta & discreta sunt. quando in Deo laudatur supra substantiam auferendo 4 omnia) Exponit quando quod non est, participat pulchrum & bonum, quando scilicet aliquis dicit, Hoc non est Deus, nec illud sed est supra hæc, hoc igitur non esse, ablatio inquam omnium, sine negatio participat pulchrum & bonum, quatenus Deus dicitur non esse. Potest etiam dici hic non esse materia, vt dici solet à Dionysio, quatenus expers est pulchræ formæ, potest item dici non esse malum, vt etiam alias dicitur, & hoc etiam participat bonum, quia fit propter aliquid, quod pulchrum & bonum videtur. Ex S. Maximo, & ex Pachimero.

Psal. 81.

CAPVT III.

De amore, & dilectione, & quæ eorum proprietas.

H *Prouerb. 4.* MAgnus Dionysius cap. quarto de diuinis nominib. Audiant, inquit, illa, qui nomen amoris criminantur: Ama illam, & custodiet te: sepi illam, & extollet te: honora eam, vt complectatur te, & quęcumq; alia in amatoriis de Deo sermonibus celebrãtur. Atqui visum est quibusdam nostris sacrarum scripturarum tractatoribus, nomen amoris diuinius esse quam nomẽ dilectionis. Scribit enim diuinus Ignatius: Meus amor crucifixus est. Et in iis quæ aditum 1 ad scripturas pręparant, inuenies quendam de diuina sapientia aientem: Amator pulchritudinis eius factus sum. Quare ne propter hoc nomen amoris *Sap. 8.* metuamus; nec vllus de hoc nomine sermo nos moueat, aut terreat, mihi enim videntur Theologi existimasse quidem commune nomen esse amoris & dilectionis, sed attribuisse diuinis scripturis verum amorem propter huiusmodi hominum turpem mentis anticipationem. Cum enim verus amor non à nobis solum, sed ab ipsis sanctis scripturis, vt Deum decet, laudetur, vulgus hominum, cũ

non per-

A non percepisset illud vopm, quod diuinum nomen amoris significat, coouenienter sibi ad amorem partibilem & corporeum oatque distractum delapsum est, qui noo est verus amor, sed imago, vel potius lapsus à vero amore: multitudo enim non potest cogitatione capere illud singulare diuini & vonus amoris: quamobrem tamquam oomeo, quod vulgo videtur durius, pooitur io diuina sapientia, vt vulgus ad cognitiouem veri amoris eleuetur & erigatur: & in nobis rursus, vbi sæpenumero aliquid absurdum homines terræ affixi cogitare posseot, ponitur nomen quod honestius videtur: Cecidit, ait quidam, dilectio tua in me, sicut 2 dilectio mulierum, quoniam sacri Theologi nomen dilectionis & amoris adhibeot secundum diuinas elocutiones, vt eandem vim habeant apud eos qui diuina recte audiunt. Est præterea diuinus amor ecstaticus, qui non sinit esse suos eos qoi sunt amatores, sed eorum quos amant. Vnde diuinus Paulus diuino isto amore captus, & vis ecstaticæ particeps factus, diuino ore ait: Viuo ego, non iam ego, sed viuit in me Christus: tamquam verus amator, & qui excessit 3 è se Deo, & uon iam vitam suam, sed amati tamquam vehementer caram viuens. Quid vero denique significare volunt Theologi, qui nunc quidem amorē & 4 dilectionem ipsum vocant, nunc vero amabilem & dilectum? illius quidem, id est, amoris ac dilectionis auctor, & tanquam productor & generator est; hoc autem, id est, amabilis & dilectus ipse est, illo quidem, id est, amore & dilectione mouetur; hoc autem, id est, vt amabilis & dilectus, mouet; quia se ipse adducit, & sibi adducit & mouet, hac autē ratione dilectum & amabilem eom vocant, tanquam pulchrum & bonum: amorem vero rursus & dilectionem tanquam 5 mouentem, eum scilicet ad creaturas, & ad se creaturas adducentem, qui solus est ipsum propter se pulchrum & bonum, & tanquā indicem sui ipsius per seipsum; & vt booum progressum superlatæ vnionis, & amatoriam 6 motiooem, simplicem, per se mobilē, per se operantem, prius existentem in bono, & ex bono in ea quæ sunt redundantem, ac rursus ad bonum reuertētem, in quo perpetuitatem suam, & carere se origine diuinus amor excellenter demoustrat, sicut quidam æternus circulus, propter bonum conuersione inerrante circumambulans, & in eodem secundum idem & progrediens, & manens, & reuertens. Quædam ex his adnotans S. Maximus, Dilectionis, inquit, & amoris ipsum scilicet Deum vocat emissorem, & parentem: ipse enim hæc, quæ in ipso erant, produxit in ea quæ foris sunt, id est, circa creaturas. Item Idem ibidem: Amatorius motus prius existens in bono, simplex, per se mobilis, per se operans, postea prouidentiis externis in creaturas progrediens rursus eodem redit, fine & principio carens: quod quidem desiderium nostrum in Deum declarat. Aduerte autem, quemadmodum circulum dicit in bono, progrediente illo quidem in ea quæ sub intelligentiam & sub sensum cadunt; & rursus ad seipsum illa conuertente, & neque cessante, neque finiente. Ac rursus idem Dionysius in eodem capite. Et hoc, inquit, vere audemus dicere, quod ipse qui est omnium causa, propter excellentiam bonitatis omnia amat, omnia perficit, omnia contioet, omnia conuertit ad se; & est diuinus amor boous booi propter bonū, ipse enim amor diuinus, qui bonitatem in iis quæ sunt, operatur, quia prius extitit in booo superlate, non siuit ipsum in se sine fœtu manere, sed potius mouit eum ad operandum secundum excellentiam virtutis suæ omnium rerum effectricis. Quo io loco S. Maximus mirifice dicit, quod bonus amor, qui ante omnia in bono extitit, oon remansit sine fœtu, sed potius bonum amorem oobis peperit, per quem pulchrum & bonum experimus. Obserua hinc diuinum motum, amor enim bonorum effector mouit Deum ad prouidendum nobis, & vt nos constitueret; vt cum moueretur, produceret, & oon remaneret expers fœtus. Hinc euadit manifestum, quod nomen amoris diuinum & venerabile à principio Theologi celebrarunt; & quod idem est, eandemque vim habet nomen amoris & dilectionis, & quod est etiam ecstaticus amor diuious, qui non sinit amantes esse suos, sed eorum quos amant; & quod prouidentiæ rerum extra Deum sunt, & secundum eas ipse etiam Deus extra se est, conuersione inerrante instar circuli circumeans; & quod Deus amor præextitit io Deo simplex, per se mobilis, per se operans, & quod erat diuina & beata eius substaotia: quare tota Trinitas supra substantialis, quæ est amor, & dulcedo, & desiderium, non siuit eam in se ipsa sine fœcunditate manere, sed potius mouit se ipsa ad faciendum & creandum. Prouidentiæ igitur Dei externæ nihil aliud sunt, quam creatura, & creatio; & ex his nobis plane notescit, quod omnis creatura Deum habet producentem & generautem, ipse enim hæc cum in se haberet, produxit ea foras, hoc est, circum creaturas; qoocirca oomen amoris & dilectionis in vnum & idem cum pulchro & bono redit; cumque in Deo sint, & ad eundem referantur, diuinam & beatam eius substantiam, quod est tantum, repræsentant: extra Deum vero cum sunt, in negotio creaturæ desinont; idcirco passiones & accidentia circa eam censentur & numerantur. Apparet etiam per hæc, quod ad proprietatem horum nominum pertinet, ratio enim amoris & dilectionis eadem est atque ratio bonitatis & pulchritudinis. Deus enim propter excellentem amorem omnia produxit; & propter eundem amorem, quæ uon sunt, non produxit, dum cauit, oe producendo, quidquam eorum quæ amabat, læderet. Potest autem intelligi aliquid etiam magis speciatim proprium, quod scilicet diuina bonitas in infinitum progrediatur, diuinus vero amor instar circuli circumeat; nam è se quidem incipit operari, deinde per ea quæ produxit, prouideotiis suis foris manens fine imposito ad se rursus redit.

Margin: E; 2. Reg. 1.; Galat. 2. B; F; C; G; D; H

Scholia.

Et in iis quæ aditum 1 ad scripturas præparant) Diuinam scripturam Salomonis, vt ait S. Maximus, intelligit; vnde scriptum est illud. Factus sum amator pulchritudinis illius, Sap. 8. Ex quo patet falsum esse quod quidam scripserunt, Philonem esse auctorem libri Sapientiæ, qui tunc, cum Dionysius hæc scripsit, nondum habebatur inter canonicas scripturas: cum plane hoc loco Dionysius in scripturis diuinis numerare videatur, quas προαγωγάς, id est, vt verbum de verbo exprimamus, antegredientes introductiones scripturarum vocat: & rursum paulo post scripturas sacras Græce τὰ λόγια vocat, in quibus nomen amoris reperitur; reperitur autem etiam in Sapientia, vnde idem Dionysius auctoritatem produxit, c. Sap. 8. Explicādum vero est, quare libros Salomonis vocauit Dionysius προαγωγάς, quod quidem ex ipso intelligere licet, cum libros scripturæ sanctæ veteris & noui testamenti ex significatione ac oratione argumentorum cuiusq; libri designat in Ecclesiastica hierar. cap. de communione, sic enim ait: Aut exponit scriptura præcepta de actionibus vitæ; libros morales Salomonis Prouerbiorum, Ecclesiastes, & Sapientiæ, & librum Sapientiæ Sirach, qui Ecclesiasticus vocatus, intellexit, his adiunxit, Aut cantica diuinorum amorum, & diuinas imagines; Cantica canticorum intellexit, quæ sunt per symbola & imagines scripta ab eodem Salomone. Quia igitur disciplina sancta bene & ex virtute viuendi, quæ in Prouerbiis, Ecclesiaste, Sapientia Salomonis, & in Ecclesiastico traditur, necessaria est ad intelligendas scripturas sanctas, quæ sine fide non intelliguntur, & fides neglecto studio virtutis amitti solet, sicut Apostolus 1. ad Tim. capite. 1. scripsit, Quam quidam repellentes (bonam scilicet conscientiam, quam dixerat) circa fidem naufragauerunt, & Sap. cap. 1. In maleuolam, inquit, animam non introibit sapientia, neque habitabit in corpore subdito peccatis, vnde Paulus Timotheum admonens, Attende, inquit, tibi, & doctrinæ; prius enim dixit ei, quod virtus ducentis, & proba vita in viam recta docendi tamquam dux antecedat; idcirco, vt mihi quidem videtur, libros scripturæ morales, quos diximus, tanquam duces percipiendi sapientiam scripturarum προαγωγάς, id est, (vt eorum vim verbi exprimamus) antegredientes introductiones vocauit diuinus Dionysius. Praclare scripsit magnus Athanasius in extrema pagina libri de Incarnatione verbi: Qui Theologorum intelligentiam consequi cupit, debet prius animam abluere atque detergere, & per vitæ, morumque similitudinem ipsos adire, sicut 2 dilectio mulierum) Verba sunt Dauid mortem Ionathæ deplorantis Quæ stulti, vt inquit Theodoretus, reprehendunt, cum hic Dauid ad significandam amoris & charitatis suæ erga Ionatham vehementiam, similitudinem & exemplum sumpserit ex amore arctissimo vxoris & viri, qui tantus est, vt lex coniugalis dicat: Propter hanc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, id quod Elcana etiam significauit, cum vxorem consolans, Noane, inquit, ego bonus sum tibi supra decem filios? Itaque vt [illegible] coniunctio vnum efficit coniuges, sic etiam qui vere inter se amant, animos charitas in vnum copulat, hactenus Theod. & qui excessit 3 è se Deo) Obseruauit hic S. Maximus quomodo ex hoc loco intelligitur quod Apostolus 2. Corinth. 5. ait: Siue excedimus Deo [illegible] intelligatur, sicut Dionysius accepit, de amore ecstatico Pauli, quem descripsit in epist. ad Gal. inquiens cap. 2. Viuo non iam ego, viuit vero in me Christus. sic etiam intellexit locum Pauli S. Diadochus in libro de perfectione spirituali cap. 14. De hoc amore ecstatico notauit in eodem loco S. Maximus intelligi illud in Psal. 115. Ego dixi in excessu meo, id est, in amore Dei ecstatico, & 4 dilectionem) hic interpretatur Dionysius quod ait Ioan. in 1. epistol. capit. 4. Deus charitas siue dilectio est, est enim ipse amoris & charitatis auctor & generator, qui hæc quæ in ipso erant, produxit foras, id est, creaturas, motus scilicet charitate, sic dictum est (ait S. Maximus) Deus charitas est, propter creaturam scilicet quam produxit, est aliqui Deus, ne quis hoc nulli putet, absolute ipsa per se charitas superlata, non creata, sed omnium creatrix, tamquam 5 mouentem) Obseruauit hic S. Thomas triplicem effectum amoris, siue charitatis, primus est, quod amor, siue charitas mouet amantem ad operationem, vnde (vt

Margin: 1. Tim. 4.; 2. Reg. 1.

hoc

A hoc obiiter obiicietur in hæreticos, qui hominem per solam fidem iustificari tradunt) sicut aqua operationem ab igne, scilicet calefactionem recipit, & calefit, (operatio enim ignis aquam mouet) sic fides operationem recipit à charitate, qua operatione veluti viuificatur & calefit, & sine ea friget, & vt ait beatus Iacobus, mortua est, ex quo fit, vt huiusmodi fides fit, quæ in Christo valet, sicut Apostolus ad Galatas scripsit, *Iacob. 2. Galat. 5.* quæ, inquam, per charitatem mouetur scilicet erga Deum, secundus enim effectus est, quod mouet ad operationem erga amatum; vnde sic intelligendum est quod idem Apostolus dixit, Quæ per operationem, scilicet charitatis, operatur, id est, mouetur. passiue enim accipiendum est vocabulum *ἐνεργουμένη*, vt alias à nobis probatum est, tertius effectus, quod amor seipsum ostendit erga eum, erga quem est, vnde beatus Iacobus, *Iacob. 2.* contra eum qui de fide sine operibus gloriatur, Ostende tu, inquit, fidem tuam sine operibus, & ego ostendam tibi fidem meam ex operibus. De inde obseruauit etiam idem S. Thomas quinque proprietates amoris siue charitatis in his quæ hic ex Dionysio recitantur, prima est, progredi ad vniendum eum qui diligit, cum eo quem diligit; & quanto excellentior est amor, tanto excellentius vnit; vnde quia amor in Deum est excellens, excellenter cum Deo coniungit; & erga magis coniuncta maior est, secunda proprietas charitatis est, quod facit, vt is qui amorem siue charitatem habet, ad eum tendat, erga quem habet charitatem, contra atque facit cognitio, quæ rem cognitam trahit ad cognoscentem; amor vero trahit amantem ad eum quem amat, tertia proprietas, esse simplicem motum charitatis, quia est primus motus appetitus: & primum in vno quoque genere oportet vt sit simplex, quia ex eo cetera in eo genere composita existunt, quarta proprietas est, esse per se mobilem, quia in
B vnoquoque genere prius est quod est per se, quam quod est per aliud: vnde in genere motus appetentia oportet vt primus motus, qui est amor, sit per se mobilis, vnde timor quia est sicut motus violentus extrinsecus *1. Ioan. 4.* accedens, non est in charitate, sicut ait beatus Ioannes, sed perfecta charitas foras expellit timorem, quia charitas motus est ab intimo, vt ait S. Thomas, procedens, quinta proprietas est, operari per se, quod proprium est charitatis, in quo à spe differt, qui enim propter spem aliquid operatur, propter aliud operatur, qui autem (inquit S. Thomas) ex amore operatur, per se ipsum operatur illud, eo quod sibi hoc placeat. Præstat scire quæ efficiat charitas, & quæ sint eius propria ad cognoscendum excellentiam & præstantiam eius supra fidem solam, quam hæretici vane iactant non intelligentes quæ dicunt, amatoriam 3 motionem) quatenus amor & charitas ex ipso Deo manant ad creaturas, ipse amoris & charitatis auctor mouens dicitur, quatenus vero ipse est amabilis & diligendus, mouet & ciet ad amorem omnia, quibus vis amandi conueniens ipsis insita est.

CAPVT IV.

De ente & de partibus eius, & quæ sit in iis quæ sunt, proprietas entis.

MAgnus Dionysius cap. quinto de diuinis nominibus Age, inquit, laudemus bonum tamquam quod vere est, & omnium substantias efficit, & secundum vim suam
C quæ supra substantiam est, omnibus tribuit vt sint totum id quod sunt, & est vere effector 1 existentiæ, personæ, substantiæ, naturæ; item principium, & mensura sæculorum & temporum, & facit vt sæcula & tempora sint: est sæculum eorum quæ sunt: tempus eorum quæ fiunt; est esse iis quæ sunt quomodocumque; est generatio quomodocumque genitis ex eo qui est; sæculum, substantia, & vnum: & tempus, & generatio, & quod gignitur: est ea quæ sunt in iis quæ sunt; & quæ quocumque modo existunt, & quæ per se existunt. Deus enim non sic est, vt sit quodammodo, sed 2 simpliciter & infinite totum esse in se complexus. Et paulo post: Et ante alias eius participationes productum est esse, & est ipsum 3 secundum se esse antiquius quam esse per se vitam, & per se sapientiam, & per se similitudinem diuinam, & alia, quorum participationem quæ habent, ante omnium illorum participationem participant esse: immo vero ipsa per se omnia quæ ab iis quæ sunt, participantur, ipsum per se esse participant; & nihil est cuius non sit substantia, & sæculum ipsius per se esse.
D Deus igitur cum sit, vt consentaneum est, omnibus aliis magis principialis, ab antiquiore dono suo laudatur, siquidem prius esse, & excellentius esse cum prius habeat, & excellentius habeat; prius fecit esse quod est: ipsum inquam per se esse, & per ipsum omne quod quomodocumque est, existere fecit. Atqui principia eorum quæ sunt, omnia participant esse, & sunt, & principia sunt; & primum sunt, & postea principia sunt, & si vis viuentium, quatenus viuunt, principium dicere per se vitam: & similium, quatenus similia sunt, per se similitudinem: & copulatorum, quatenus copulata sunt, per se copulationem; & ordinatorum, quatenus ordinata sunt, per se ordinationem: & similiter in aliis, quæcumque hoc, aut illud, aut vtrumque, aut multa participant: & hoc, aut illud, vel vtrumque, aut multa sunt participata, reperies per se participationes primum participare esse, & sic primum esse quod sunt, deinde huius, aut illius principia esse: & participando esse, existere, & participari. Si hæc autem, quæ aliorum principia numerantur, per participationem esse

E sunt, multo magis quæ ipsa illa principia participant. Primum igitur donum per se esse, cum per se illa supraquam bonitas producat, merito ab antiquiore & prima omnium participationum laudatur. Et paulo post: Si autem vult Clemens philosophus ad aliquid dici exemplaria quæ sunt in rebus principaliora, progreditur 4 quidem cum sic loquitur, non per propria & perfecta & simplicia nomina: sed si concedamus recte hoc dici, oportet meminisse scripturæ, quæ ait: Non 5 ostendi illa tibi, vt *Exod. 33. Rom. 1.* eas post illa; sed vt per proportionem cognitionis horum ad cognoscendam omnium causam, quoad possumus, adducamur. Hæc adnotans S. Maximus, Hoc nomen, inquit, imposuit sibi Deus, cum dixit: Ego sum, qui sum, *Exod. 3.* à quo consentanee laudatur ante alia quæ de ipso dicuntur, qualia sunt nomen vitæ, sapientiæ, & alia eiusmodi, illud autem, prius esse, & supra esse declarauit, esse Deum, carere principio; & Deum penitus comprehendi intelligentia non posse: qui prædestinatione cognitionis suæ ineffabilis omnia in se ipse complexus est, & omnia in se ex
F toto esse tamquam in exemplari & idea fecit, hoc enim statim prima notione mens cogitat, esse inquam: postea hoc, aut illo, aut alio modo esse contemplatur. Esse igitur simpliciter, & non aliquo modo esse, declarauit cū dixit, Per se esse; sicut deinceps dixit per se vitam, per se similitudinem, & alia eiusmodi, esse enim prorsus vitam, 6 & simpliciter viuere non significat hāc talem vitam; & similiter in aliis: sicut exēpli gratia in qualitatibus, prius per se qualitates insunt, postea accidentes 7 operātur. ad hunc modum proportione in iis quæ diximus, intelligendum est. Item dicit in primo cap. idem Maximus: Creationem vitæ, & creationem substātiæ, id est, res ipsas fecit Deus existere. Primum igitur notionem rei ipsius menti informamus; postea vniuersalem eius rei notionem, vt notionem vitæ vel substantiæ vniuerse consideratam, deinde in parte, id est, notionem secundum singulas species accipimus, vt vitæ, vel substantiæ angelicæ, vel humanæ, aut reliquorum in vniuersa specie. Præterea idem cap. quinto, partici-
G pationes dicit, quas ea quæ sunt, participant, quale est ipsum per se esse, ipsam per se vitam, ipsam sapientiam, ipsum ordinem, & reliqua; quæ quidem participationes diuina dona sunt, quas principia eorum quę sunt, vocauit. Ex his igitur constat, quemadmodum Deus secūdum potestatem siue virtutem suam, quæ supra substantiā est, causa est effectrix & creatrix totius esse, & partium eius, existentiæ, personæ, substantiæ, naturæ, aut sæculi, & temporis. Quod si Deus totius esse effector est, haud dubium, quin partium eius effector sit, & totū penitus efficiat, totum vero esse est, quod statim prima notione mens informat; secundum quam primam notionem genera in disputationibus contemplamur; postea partes totius ordine expromimus, & sicut logice à generibus ad species, sic est per se esse, id est, totum esse; & ad quod intelligendum mens primum vim intendit, antiquius est aliis quæ postea mens contemplatur. Non enim possumus vitam secundum se contemplari, aut sapientiam, aut similitudinem, nisi primum esse ponamus, est enim vita primum; &
H tunc rem secundum se contemplantes, ὡς τὸ τί ἐστι, vocamus per se vitam, si igitur subter esse, per se vita, & per se sapientia, & per se similitudo, & alia collocantur, totius autem esse auctor est Deus; quomodo non erit auctor horum quæ per se dicuntur, siue ea vocentur tamquam existentia, siue tamquam motus, formatio vitæ, formatio substantiæ, similitudinis imitatio, & alia? Primum enim fecit Deus esse res ipsas, postea esse generalem earum notionem, quale est contemplari vitam, vel substantiam in omni genere, & omnibus modis. Ex his sententia Dionysii notior existit, quod sicut Deus auctor est eorum quæ singularia sunt, sic & eorum quæ prima sunt, ex quibus dubitationem Clementis philosophi de iis quæ magis principialia in rebus existunt, id est, de naturis earum, duabus auctoritatibus scripturæ soluit, vna est, Non ostendi hæc tibi, vt eas post ea, altera est, Inuisibilia Dei *Exod. 33. Rom. 1.* per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, ex magnitudine enim & pulchritudine creaturarum proportione effector consideratur, hoc enim significat quod dixit,

vt per

A vt per proportionem cognitionis horum ad cognoscendum omnium causam adducamur. Sic autem soluisse dubitationem, quomodo non apertissime patefacit creata esse ea quæ fiunt in rebus magis principalia, quæ concedit dici exemplaria ad aliquid, vt per ea proportione quadam, tamquam per specula & ænigmata cognoscamus diuina? Ex iis etiam quæ antea demonstrata sunt, apparet quod ad proprietatem pertinet: in illis enim, scilicet bono & pulchro, in ea quæ sunt, & quæ non sunt, tenditur proprietas nominis boni & pulchri; in his autem, in ea solum quæ sunt, nomen diuinum τοῦ ὄντος, id est, entis, porrigitur: & hæc est proprietas eius. Nota tamen etiam hoc, esse primam participationem & antiquiorem aliis diuinis donis ait esse proprietatem τοῦ ὄντος id est, entis: siquidem bonitas non habet similem rationem in ordine donorum, quoniam porrigitur & tenditur supra ea quæ sunt: præterea potest esse proprietas eius quod est per se esse, quia hoc ante alia quæ sunt, produxit Deus prius; deinde

B hoc per se esse, tamquam natura quadam vtens, vniuersum quomodocunque est, produxit: ad hæc alia rerum principia nunquam possunt esse, quin sit ipsum per se esse: hoc autem sine illis est, deinde participatione huius aliæ dicuntur participationes, & per se participationes, & dicuntur esse, & manere: hoc autem sublato, nulla erit participatio; tum etiam ipsum per se esse, quæ est participatio prima, à nullo ante se participatur, omnia autem post eum & participant, & fiunt aliis infra, participationes. Habent autem hæc non paruam quæstionem, quomodo Dionysius cum præmunitione, Si vis, inquit, viuentium tamquam viuentium principium dicere per se vitam, quatenus scilicet manifestum est, hæc absoluta, non proprie absoluta esse, solus enim Deus horum auctor absoluta causa dicitur: quæ autem ab ipso effecta sunt, voluntari permittitur, vt sic ea nominet, verum cum adiunctione, viuentium quatenus viuunt, principium esse per se vitam, non autem quatenus substantiæ sunt, aut sapientiæ, aut rationes, hæc enim sub eter aliud & aliud principium collocan-

C tur, quod quidem in Deo efferre non est consentaneum, vna siquidem causa & vno principio omnia producit, vt demonstrabitur.

Scholia.

Sit vitæ effector. 1 existentiæ, personæ, substantiæ, naturæ) Quæ existunt, considerari possunt vt singularia, siue species, vel genus, & vt natura, verbi gratia, [illegible] est persona, homo, animal, species, & genus; quæ potestatem continent singularia, quia possunt cogitari in singularibus, humanitas est natura, quæ nec actu, neque potestate continet singularia, itaque homo secundum substantiam constat ex humanitate, quæ est hominis natura, cuius partes sunt corpus & anima in vniuersali, secundum existentiam constat ex hoc corpore, & ex hac anima, natura generis, vel speciei, id est, vniuersalis, ea tantum actu continet, quæ in definitionem cadunt, vt humanitas, quæ non continet actu carnes & ossa, quæ non cadunt in definitionem, sicut continet homo, quia notio hominis non abstrahit ab illis, sicut abstrahit notio humanitatis [illegible] tamen potentia, carnes & ossa, quæ potest cogitari humanitas in homine vniuersali, qui definitur [illegible] autem [illegible] neque actu neque potentia continet, humanitate nulla est homo, sed non [illegible], neque cogitari potest esse humanitate hic homo, ex S. Thom. [illegible] per se participatio, participatio, & hæc participatio, vt verbi gratia, per se vitæ, vita, [illegible] vita, per se vita naturam vitæ significat, id est, ea quæ cadunt in definitionem vitæ; vita, est vniuersale speciei, vt vita hominum, [illegible] vniuersale generis, vt vita angeli, hominis, equi, & sic. Bonus est [illegible] per se hominis, id est, humanitatis [illegible], causa, vt natura hominis sit esse animal rationale (hæc enim [illegible] humanitas) [illegible] hominis; & huius hominis, sic causa est per se vitæ, & vitæ, & huius vitæ [illegible] vita non est proprie & vere ens subsistens, vt homo, lapis; sicut neque humanitas; sed [illegible] est; vt per se vitæ viuant, sicut humanitate homo. Est simpliciter & infinite Deum [illegible] se complectens,) quia omnibus dat esse per sui esse participationem: & ipse est omnia secundum causam, & suo esse omnia quæ sunt, & quomodocumque sunt, facit esse. Sic est causa proprie absoluta, & [illegible] Per se) esse & secundum se esse idem significant hæc, vt τὸ αὐτοεἶναι, ἢ τὸ καθ' αὑτὸ εἶναι, [illegible] [illegible], [illegible] αὐτοζωή, [illegible] αὐτοζωή, [illegible] ζωή [illegible] τὸ εἶναι, progreditur 4 non per proprie & perfecta & simplicia nomina) id est, per se esse, & per se vita, & per se sapientia, & similia, quæ sunt principia & causæ eorum quæ sunt, quæ viuunt, & quæ sapientia prædita sunt, non possunt dici proprie exemplaria; quia quamuis illa sunt principia, non sunt vt [illegible] ipsa principia, sed non, vt impleantur in eis quod diuina sapientia [illegible], id est, quod erat in idea & exemplari diuino, non sunt etiam perfecta exemplaria, cum ipsa aliis exemplaribus indigeant, non sunt simplicia, quia formata sunt ad exemplar formatæ (quæ vulgo vocantur exemplata) & exemplaria, ex S. Thoma. Non 5 ostendisse tibi) Locum Exod. 25 citat Dionysius οὐ κατὰ τὸ ῥητόν, ἀλλὰ κατὰ τὴν διάνοιαν id est, non secundum verba, sed secundum sensum, sic apostolici discipuli à sanctis Apostolis didicerint citare aliquando scripturam, sicut ipsi sancti Apostoli interdum faciunt, sic enim ait scriptura Inspice, & fac secundum exemplar, quod tibi monstratum est in monte. Græcis, Inspice, & fac secundum exemplar (siue exemplaria, non enim fuit vnum exemplar, sed multa) tibi ostensum in monte, sicut clare dicit, ostendi exemplar, siue exemplaria non ad [illegible] vt habeat ea pro diis, sed ostendi exemplaria ad faciendum secundum illa, quæ facienda sunt in tabernaculo & vasis eius & in sacerdotibus & eorum sacrificiis, & in aliis, [illegible] futurorum bonorum, scilicet spiritualium, quæ quidem ostensa sunt Moysi in spiritu, quorum exemplarium imagines erant omnia quæ in lege fiebant, sicut ait idem Dionysius in extremo

E [illegible] cap. 4. eccles. hier. Quia igitur Clemens videbat τὰ νοητά, id est, spiritualia ostensa Moysi vocari in scriptura Exodi παραδείγματα, quæ sunt ad aliquid, quia referuntur ad imagines (exemplar enim dicitur [illegible], & imago exemplaris) similiter Clemens quæ sunt in rebus principaliora, exemplaria dici voluit, quæ ad aliquid referuntur, ad illa scilicet, quorum sunt principia, vt causa ad effecta, & effecta ad causam, si sic accepit Clemens, vt plane accepisse videtur, recte accepit; & sic etiam ista principaliora, quæ exemplaria vocat, creata sunt, sicut illa spiritualia exemplaria ostensa Moysi in monte, non quidem tamquam exemplaria illa diuina, quæ sunt increata & æterna, inuisibilia Dei, & adoranda, quæ sunt ipse Deus simplicissimus, sed tamquam exemplaria creata & informata [illegible] Moysis diuinitus, vt secundum ea faceret, quæ facere Deus ei præcipiebat, quæ erant omnia imagines tenuiter & obscure adumbrato [illegible] exemplarium. Alij hunc locum à Dionysio citatum ex Deut. cap. 4. sumptum esse adnotauerunt; sed nulla ratione quadrat, ego Georgium Pachymerem secutus sum, qui ad illum locum Exodi 25 retulit, quem dixi citatum esse à Dionysio secundum sensum, sicut aliquando solent Apostoli, & sancti patres. [illegible] etiam ibidem Dionysius locum epist. ad Rom. cap. 1 Inuisibilia ipsius à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur; citauit inquam hunc locum secundum sensum, [illegible] est, vt ait Dionysius, per proportionem cognitionis creaturarum adducimur, quoad possumus, ad cognoscendum causam omnium. Ita [illegible] dicit, Inuisibilia ipsius (vt hoc obiter obseruetur) videtur plane Paulus intelligere [illegible] in Deo exemplaria æterna, quæ ideæ vocantur, secundum [illegible] omnia per essentiam suam simplicissimam cognoscit, & fecit omnia tamquam per principium & causam omnium, & est omnia, vt omnium causa esse præsus 6 vitam) Vitam dicit, cum vita absolute consideratur, ita vt tota consideratio sit vita, non quatenus est omnium, aut particularium, id est, non consideratur generaliter, neque particulariter; sed simpliciter vita, quæ dicitur per se vita, 7 Verbi gratia, ipsa per se corporalis albedo adueniens corpori album facit corpus; & postquam accidit corpori, disgregat visum, quæ est propria eius operatio.

Hebr. 10.

F

CAPVT V.

Quomodo Deus dicitur per se esse, & per se vita, & per se sapientia, & quomodo rursus idem horum effector dicitur.

MAgnus Dionysius cap. xi. de diuinis nominib. Sed quia, inquit, alias me per epistolã interrogasti, quid appellem per se esse, per se vitam, per se sapientiam, & secum ais dubitasse, quomodo Deum aliquando quidem voco per se vitam, aliquando vero effectorem per se vitæ, necessarium esse arbitratus sum, homo Dei sancte, ab hac dubitatione quoad possim te liberare. Ac primum quidem, vt nunc repetamus quæ millies dicta sunt, non pugnant secum dicere Deum per se potestatem, & per se vitam; & dicere Deum creatorem per se vitæ, vel per se sapientiæ, vel per se potestatis, hæc enim dicitur Deus ex iis quæ sunt, & maxime ex iis quæ prima sunt, tamquam causa omnium quæ sunt; illa autem dicitur, tamquam quæ sit supra substantialiter supra omnia quæ sunt, & quæ primo sunt. Quæris autem quid prorsus dicimus per se esse, aut per se vitam, aut quæcumque absolute & principaliter esse, & ex Deo ac primo creata esse ponimus. Respondemus, non esse hoc contortum, sed rectum, & simplicem habens explanationem, non enim per se esse substantiam quandam diuinam aut angelicam esse dicimus, quæ sit causa vt sint omnia quæ sunt (solum enim qui est supra quam substantia, principium & effectrix & causa est vt sint omnia quæ sunt, & ipsum esse) nec aliam diuinitatem, quæ vitam pariat, præterquam vitam supraquam diuinam omnium quæcumque viuunt, & ipsius per se vitæ causam ponimus; nec vt summatim dicam, alias causas principales rerum, & creantes, & per se existentes, quas quidam & deos rerum, & effectores esse temere effutiuerunt: quos vere & proprie dicere (quippe cum non essent) nec ipsi, nec eorum patres ac maiores sciuerunt: quin potius per se esse, & per se vitam, & per se diuinitatem principaliter quidem & diuine, & efficienter vnum omnium principium & causam supraquam principium, & supraquam substantiam esse dicimus. Vt autem in donis suis participatur Deus, prouidentias à Deo, quin se non participatur, manantes, dicimus per se substantiæ effectionem, per se viuificationem, per se deificationem; quorum participationem quæ, vt cuique conuenit, habent, substantiam habentia & viuentia & diuina sunt & dicuntur, & similiter in aliis, quamobrem bonus ille & ipsorum, quæ prima sunt, auctor esse dicitur: deinde eorum quæ ge-

Plato in Timæo.

G

H

A neratim & vniuerse illa participant; postea eorum quæ in parte. Sed quid attinet de his dicere? siquidem nonnulli ex nostris diuinis magistris dicunt illum supraquam bonum, & supraquam Deum auctorem esse per se bonitatis, & per se diuinitatis, vocant autem per se bonitatem, & per se diuinitatem donum à Deo profectum, quod bonos, 2 & Deos facit; & per se pulchritudinem donum à Deo effusum, quod pulchros reddit, dicunt etiam totam pulchritudinem, & pulchritudinem ex parte; & vniuerse pulchra, & in parte pulchra; & quæcumque alia eodem modo dicta sunt, & dicentur, quæ declarant prouidentias & bonitates, ab ijs quæ in rerum natura sunt, participatas, à Deo qui est extra sui participationem, larga effusione dimanantes & profluentes; vt qui est causa omnium, perfecte sit vltra omnia, & qui substantiam & naturam exsuperat, ex omni parte & in vniuersum omnibus cuiuscomque substantiæ & naturæ sunt, antecellat. Quæ quidem cum adnotat S. Maximus, In his, inquit, clare soluit propositam quæstionem: Quemadmodum oportet dicere, B quandoque quidem accipiendum esse Deum, cum dicimus per se vitam, & alia eiusmodi; quandoque vero horum effectorem esse, id est, hæc creasse: quoniam tamquam causa ille quidem horum, & principium supraquam principium vocatur his nominibus; ea vero quæ hæc participant, inde, id est, ex participatis dicuntur esse, & viuere, & diuina esse, vitæ igitur creationem, & substantiæ creationem, ipsas, inquam, res fecit Deus. Primum igitur cogitemus rem ipsam; deinde ipsius rei generalem notionem informemus; verbi gratia vitam aut substantiam vniuerse consideratam, & postea in parte. Idem Maximus capite nono: Solet, inquit, Dionysius Deum ab effectis dicere per se esse, & ipsius per se esse effectorem; & ipsum esse per se vitam, & per se vitæ effectorem; sicut nunc ipsum esse per se similitudinem, & per se similitudinis auctorem, hæc autem dicit, non quasi dicat alteram quidem vitam esse ipsum Deum, alteram vero productam esse substantialem, & velut per se existentem præter Deum, quam participant quæ vitam participant; C sed potius, sicut ipse est suus interpres c. 11. per se quidem vita, inquit, & per se potestas, & per se similitudo, & alia huiusmodi dicitur Deus, quod hæc sit Deus tamquam principaliter & diuine, & efficienter, hæc enim est ipse eorum verus fons; auctor vero est per se similitudinis, & similium tamquam largiens participare ijs quæ primum inter ea quæ sunt, hoc donum participant, cunctanam.que, vt cuiusque naturæ conuenit, huiusmodi dona participant, primæ quidem & supremæ inter cœlestes mentes creaturæ participant præcipue; quæ vero deinceps, participant infra illas. Ex quibus manifestum efficitur, quod sicut Deum æuum & tempus dicimus, & eundem rursus æui & temporis auctorem (ex effectis enim & creatis, quæ ipse produxit, suppetit nobis copia imponendi ei nomina) & sicut magis 3 Deũ nominamus æuum, à primo eius opere facto; sic etiam ab ijs quæ sunt secundum æuum, absolute nominamus: dico à per se esse, & à per se vita, & à per se sapientia, nec enim hæc dicuntur simpliciter absoluta, sed alicuius esse aliquid, idcirco primo esse dixit, D quæcumque eiusdem ordinis cum æuo, absolute dicuntur, quomodo enim per se existit æuum & tempus, nisi considerentur in ijs quæ æuum agunt & tempus? Aliter etiam hoc patet, si enim Deus omnium quæ sunt, effector est, multo magis eorum quæ prima sunt, ab ijs igitur quæ sunt, & postissimum quæ prima sunt, tamquam dominum auctor nominatur. Quia vero vult magis quod dicit, explanare, valde dilucide hæc quæ in dubium venerunt, soluit, & aggressus ea quæ sic absolute dicuntur [illegible], id est, essentiæ, Primam, & quæ maxime quodammodo videtur substantia, non substantiam aliquam, inquit, diuinam aut angelicam dicimus per se esse, quæ sit causa vt omnia sint; si autem antiquius, & primum ex donis; quod quia est & participatur, alia dona sunt & dicuntur, non est neque diuina nec angelica substantia, immo nec causa vt sint omnia (solus enim Deus, qui est supraquam substantia, & principium, & essentia, & causa est vt sint cuncta quæ sunt, & id ipsum simpliciter esse in quali tandem ordine ea quæ sic dicuntur magis principialia, ponemus?

Æternus dicitur Deus ab æuo.

E & si non sunt causæ eorum quæ sunt, nec item erunt effectricia horum, quod si non efficiunt ea quæ sunt, neque sunt facultas nec operatio Dei effectrix & creatrix vniuersi, relinquitur vt sint hæc habitudines & emanationes, quæ sunt cum fiunt tantum, sicut demonstratum est. Cum autem Dionysius horum contemplationem dilatat, Nec aliam, inquit, diuinitatem, quæ vitam pariat, dicimus, præter causam supraquam diuinam omnium quæcumque viuunt, & per se vitæ causam, quod si non est alia causa viuentium, nec alia diuinitas quæ vitam pariat viuentibus, nisi vita supraquam diuina, & substantia supraquam substantia, & ipsum singularissimum & splendidissimum viuum, & hoc est sola causa omnium, euidens est quod hæc quæ primo & principaliter sunt, & effecta tantum, nihil eorum quæ postea sunt, tamquam causa efficiunt: idcirco bonus Deus eorum ipsorum quæ prima sunt, effector dicitur, deinde eorum quæ vniuerse participant, postea eorum quæ in parte: sic demonstrat solum F Deum esse causam omnium, siue prima dicuntur, siue vniuerse, siue in parte; & siue sic participata dicuntur, siue participantia, quod si idem & solus auctor est & participantium & participatorum, euidens est, si participantia creaturæ sunt, & participata penitus creaturas esse; hoc tantum differunt, quod hæc quidem primum effecta sunt, & per hæc effecta extrema, vt si quis in minimis creaturis videat nubes prius existere quam pluuiam, & per nubes Deum pluere; & sicut motus existunt propter mobilia, & nubes propter pluuiam, ad eundem modum substantiæ creationes propter substantias, & vitæ creationes propter vitas, & deificationis creationes propter deificata, omne autem quod propter causam est & mouetur, ortum quoque habere demonstratum est. Porro autem Dionysium esse Deum auctorem per se bonitatis, & per se diuinitatis, similiter vt actionum & motionum Dei Deus est auctor, diuinitates vero inferiores intellige angelorum, & hominum iustorum, cuius vera intelligentiæ interpretatione esse apertissime Dionysium declarare hæc nomina, donum à G Deo profectum & pulchrum in ea quæ foris sunt, effusionẽ; declarare, inquam, motum & actionem Dei, tamquam effectionem & creationem ipsius Dei.

Vniuerse, vt vita omnium viuentium, In parte, vt vita homi- nam, aut angelorum, &c.

Vitam 1 supraquam diuinam) Vita Dei est supra vitam hominum sanctorum & angelorum, quorum vita est diuina, sicut scriptum est: Deus deorum, &c. & illud: Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes, quod a bonos, & deos facit) tamquam principium participans principium omnium rerum, quod non potest participare neque in se participari, quia non potest pars alicuius, quod est solus Deus, & tamquam principium imparticipatum, quia est formale principium participantibus in suo genere; vt per se bonitas, principium formale bonis non re, sed ratione separatum a bonis, qui participatione bonitatis creatæ dicuntur & sunt formaliter boni; per se vita, principium formale viuentibus non re, sed ratione ab eis separatum qui participatione vitæ creatæ, quæ donum Dei est, & perfectio ab eo manans, dicuntur & sunt formaliter viuentes: & similiter in reliquis huiusmodi principijs secundum vniuscuiusque principij naturam & ordinem, ex S. Thoma, & sicut 3 magis æuum) sicut Deus dicitur æuum, quia est auctor æui, & eorum in quibus tandem æuum; sic dicitur per se esse, per se vita, per se sapientia, & similiter in alijs, quia est causa in creaturis per se esse, per se vita, & similium, quæ sunt dona alius; in quibus versatur æuum. non enim fuit tempus, cum non essent hæc, quæ cum non cœpta sunt (siquidem fuerunt in angelis) quæ cogitatione nostra sunt absoluta & abstracta a rebus existentibus, non tamen simpliciter absoluta & abstracta, quia in ea participant et ab existentibus, & sunt effecta a Deo, à quo pendent, sed hæc magis adhuc ex cap. 7. decadis 7. & dec. 2. cap. 4. liberis intelligenda.

Psalm. 49. Psal. 81.

H

Capvt VI.

De potestate, siue virtute, & iustitia; & quod à potestate infinite potente, & à iustitia, per se potestas, & per se iustitia producta sunt & effecta; & quæ sint eius proprietates.

MAgnus Dionysius cap. octauo de diuinis nominibus ait: Et quod Deus deificationis princeps supra omnem potestatem fertur, & omnem potestatem, quomodocumque est & excogitatur, exsuperat, non puto vllum ex ijs qui in scripturis diuinis alti sunt & educati, ignorare, multis enim in locis scriptura & dominationem ipsam esse tradit, & ab ipsis supracœlestibus potestatibus separat. Quomodo igitur Theologi tanquam potestatem laudant, quæ extra omnem potestatem posita est? aut quo-

a Psal. 23.

A modo in ea nomen potestatis accipiemus? Dicimus igitur Deum esse potestatem, vt qui præhabeat in se, & supraquam habeat omnem potestatem, & vt omnis potestatis auctor, & vt omnia inflexibili & incircumscripta potestate producens, & vt auctor ipsius per se esse potestatem; vel esse vniuersam, aut singularem alicuius potestatem; & vt infinite potens, non solum eo quod omnem potestatem producit, sed quod est supra omnem potestatem, & supra ipsam per se potestatem: & quod supra potest innumerabiliter infinitas alias potestates producere; & quod infinitæ, & infinito numero productæ potestates numquam queant hebetare aut retundere supraquam infinitam effectionem potestatis eius potentificæ, hæc igitur potestas Dei infinite potens, in omnia quæ sunt, meat & progreditur, nihilque eorum quæ sunt, omnino nudatum est, quin aliquam potestatem habeat; quin potius potestatem habet vel intelligentem, vel ratiocinantem, vel sentientem, vel viuentem, vel propriam substantiæ; & ipsum esse, si fas est dicere, potestatem habet vt sit, ab ipsa suprasubstantiam potestate: & vt semel dicam, nihil est in vniuersum, quod omnipotentis tutela, & conseruatione diuinæ potentiæ priuatum sit, quod enim vniuerse nullam habet potestatem, nec est, nec quidquam est, nec est funditus vllus eius situs. Et rursus idem in eodem capite: A iustitia autem rursus laudatur Deus, quod omnibus, vt dignum est, tribuat & congruẽtem modum, & pulchritudinem, & compositionem ordinis, & dispositionem; & omnibus dispertiat, & singulis ordines præstituat secundum veram & iustissimam præscriptionem; & omnibus suæ cuiusq; actionis auctor sit, omnia enim diuina iustitia ordinat, & suis terminis definit; & omnia ab omnium mixtione & confusione libera seruat; omnibus, quæ cuique conueniunt, & vt quodq; dignum est, dona largitur. Ex his autem iam patet, quod potestas Dei potestatis effectrix, quæ omnem exsuperat potestatem, quæ est vnum, & supraquam substantia, quæ omnem potestatem in se præhabet, & supra habet, hæc omnem potestatem & generalem, & in parte, & ipsam illam per se potestatem cogitatione abstractam,
C ex iis quæ non sunt, secundum suam inflexibilem & incircumscriptam potestatem producit, & facit existere; & ex ipsa emanatione, quæ in vniuerso cernitur, suppetit nobis facultas nominandi Deum potestatem. Idem etiam celebratus est à nobis nomine iustitiæ, non quod ipse sit 1 cognitus iustitia (hoc enim neque effari nec intelligere possumus, sicut magnitudinis eius non est finis, & intellectus eius non est numerus) sed cognoscitur iustitia ex iustitia quam produxit nobis, imponens singulis rebus ordinem & descriptionem, & ceteræ omnis iustitiæ pondera. Ex his etiam potest quis percipere proprietates, cernitur enim, quemadmodum in quæcumq; peruadit, ibi potestas eius versatur, & (si fas 2 est dicere) ipsum esse; & quod est vniuersum esse, vt sit, potestatem habet ab ipsa potestate, quæ supraquam substantia est, igitur & esse, opus est potestatis; sed non ipsum esse potestas est, verum tamquam in subiectu est potestas, præterea inest proprietas supraquam posse, siquidem potestas supraquam potens Dei, qui est su-
D praquam substantia, indidit nobis intellectum possibilem, vt qui eum produxit & creauit, sit supraquam potens ad producendum alias potestates diuersas ab iis quæ sunt, infinite infinitis, & quod infinitæ potestates in infinitum productę creationem supraquam infinitam potentificę potestatis eius retundere numquam possunt. Si igitur potestas ostensa non haberet potestatem has potestates recipiendi, numquam promitteret Dionysius, infinitas illas potestates à potentifica potestate productas non posse actionem eius obtusam reddere, quare euenit, vt potestas bono appropinquet, quod enim in vniuersum nullã potestatem habet, nec est, nec aliquid est, nec prorsus situs eius est: idcirco eisdem finibus metimur potestatem, & id quod est, nec porrigitur potestas in ea quæ non sunt, sicut bonum porrigitur, eadem autem est proprietas nominum iustitiæ, salutis, & redemptionis, iustitia enim Dei supraquam potens, quæ iusta est, & iustitias diligit, vnicuiusque eorum quæ sunt, ordinem definit, & producit, & ponit secundum propriam actionem: & secundum supra-

Psalm. 144 & 146.

potestas appropinquat bono, quia sicut nihil est expers boni, ita ne ue potestatis.

E quam infinitam iustitiam suam vnicuique iustitiæ ab ipso productæ virtutem indidit, reddentem omnibus pro dignitate; vel propriam actionem partium animæ, vel mediocritatem inter plus & minus, vel appetitum tribuentem æqualitatem; vel rursus habitum prospicientem vtilia in commune; vel scientiam eorum quæ sunt tribuenda, & quę non tribuenda; vel neutrum: & vt semel dicam, nihil reliquit sine honore iustitiæ à se productæ; quin potius omnes capillos capitis nostri numerat, & passerem duorum assium non sinit incidere in laqueum sine iustissima voluntate sua: & iniustitias nostras, quæ dicuntur, conuincit esse aberrationes nostrorum desideriorum, cunctos vero iustitia sua implet, & nihil eorum quæ sunt, in re vlla iusta eius salute & conseruatione priuatum est, vnde videtur mihi valere illud peruulgatum: Iniuriam quidem facere omnes, nulli vero iniuriam fieri.

Matth. 10.

Cognoscimus 1 quidem Deum esse iustum, & esse ipsam iustitiam; non tamen cognoscere possumus quod quid est eius, id est, quidditatem eius, quam vocant, esse iustitiam, vt enim scire possumus de Deo quod est, sic non potest comprehendi quid est, si 2 fas est dicere) quia non proprie dicitur, quod esse sit, sed quod per esse aliquid sit, sic S Thomas.

F

Capvt VII.

De vita, & de sapientia, quæ in Deo est; & quod ipsa vita & sapientia Deus est auctor & creator per se vita, & per se sapientia; & quæ horum nominum proprietates.

Dionysius cap. sexto de diuinis nominibus. Nunc, inquit, laudanda nobis est vita æterna, ex qua per se vita, & omnis vita manat; & à qua vitæ in omnia quoquo modo vitam participantia, conuenienter vnicuique disseminatur. Itaque vita, atque immortalitas immortalium angelorum, & illud non posse capere interitum perpetuitatem angelicæ vitæ, ex ipsa & propter ipsam est & subsistit, quamobrem semper viuentes & immortales dicuntur; & rursus non immortales, quia non è se habent vt immortales sint, & perpetuo viuant, sed ex viuifica, & o-
G mnis vitæ effectrice & conseruatrice causa, & sicut 1 dicebamus de eo qui est, esse æuum ipsius per se esse, sic etiam hic vita diuina est per se vitæ viuificatrix & effectrix, & largitur primum per se vitæ, esse vitam; & omni vitæ, & cuique vitæ, esse vnamquamque apte ad naturam suam; & (quod diuinius est) nos totos, animas dico, & corpora, ad perfectam & immortalem vitam translaturam se promisit, id quod 2 antiquitati quidem præter naturam esse videtur, mihi vero & tibi & veritati diuina res, & supra naturam; supra naturam nostrã dico, quæ videtur, nõ autem illam omnipotentem vitæ diuinæ, huic enim, vt quæ sit omnium vitarum, & earum præsertim quæ diuiniores sunt, natura, nulla vita est præter naturam, aut supra naturam. Quædam itaque adnotans hic S. Maximus, συνοχικήν, id est, continentem causam vocauit, inquit, vitam diuinam, vtpote quæ non solum vitam in rerum natura creauerit, sed quæ vitam contineat & conseruet, vt duret & permaneat, & rursus in eisdem, Hanc vitam, inquit, secundum
H substantiam fabricatus Deus, ad immortalitatem angelis & animis nostris effecit. Rursus idem Dionysius in septimo capite de diuinis nominibus: Hanc igitur rationis expertem, & amentem atque fatuam sapientiam superlate laudantes, diximus omnis mentis & rationis, omnisque sapientiæ & intelligentiæ causam esse; & ipsius esse omne consilium, & ab ea omnem scientiam & intelligentiam proficisci, & in ea omnes thesauros sapientiæ & scientiæ absconditos esse, etenim conuenienter iis quæ antea dicta sunt, causa supraquam sapiens, & omnia sciens per se sapientiæ, & totius sapientiæ, & partis effectrix est. In huius capitis adnotationibus S. Maximus, Omne, inquit, participatum antiquius est iis quæ sunt ex ipso, quare Deus & æuum & tempus proprie nominatur, vt qui secula & tempora fecit, sic igitur & in vita & in sapientia dicendum est, quia earum est auctor, & rursus idem, Quia, inquit, in sapientia Dei non cognouit mundus per sapientiam Deum; per sapientiam, inquã, quę in concentu & ordine creaturę

Vide epist. 2. Dionysii ad Caium.

Ioh. 6. & 11.

Coloss. 2.

1. Cor. 1.

A apparet & cernitur. Immo & magnus Basilius in principium Prouerbiorum, & denique in illud, Dominus creauit me principium viarum suarum; Loquitur, inquit, de sapientia mundi, quæ apparet, & vocem fere per ea quæ cernuntur, emittit, quod scilicet à Deo facta sit, & non fortuito tanta sapientia ea quæ effecta sunt, decorat; vocem enim cœli enarrant gloriam Dei, & opus manuum eius annuntiat firmamentum; enarrant, inquam, sine voce; quia non sunt voces, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum: ad eundem modum sunt quidam sermones sapientiæ antiquitus editæ, quæ ante alia in fabricatione mundi cum creatura consseminata est; hæc tacens, suum conditorem & Dominum clamat, vt per eam ad cogitandum eum qui solus est sapiens, te referas. Ex quibus liquet, quod vita, quæ in Deo est supraquam viuere, & sapientia, & scientia, & mens, & verbum, & intelligentia ex nihilo creat ipsam late patentem, & cum creatura conditam per se vitam, & per se sapientiam; & ea quæ secundum

Prou. 8.

Psal. 18.

B ipsam per se vitam viuunt, & secundum ipsam per se sapientiam sapiunt, & omnem aliam vitam, & sapientiam, quæ in ijs quæ sunt, reperitur, atqui patent etiam proprietates, vita enim tenditur in viuentia tantum; & immortalitate quidem præditis species vitæ, & subiectum efficitur; præditis vero corpore efficitur continuata motio corporis, sapientia vero minus late patet, quam vita; quidem in ea tantum porrigitur, quæ sapientiam habent; atque in angelis quidem immortalibus æque patet vita & sapientia; in ijs vero quæ sentiunt, in ea solum porrigitur sapientia, quæ ratione prædita sunt; & in his non omnes sapientiæ participes sunt, sed qui amatores sapientiæ fuerunt vel propter studium diuinitus incensum, aut propter sinceram disciplinam, aut propter vtrumque. Præterea, viuentia quidem natura sortita sunt vitam; qui vero sapientiam habent, idonei & studio scientiæ dediti fuerunt, deinde sapientia eius partis animæ est, quæ in contemplatione versatur; vita autem habitus est substantialis congenitus sine intermissione operationis ijs quæ apta sunt ad reci-

C piendum eum, quantum recipi potest.

Et sicut dicebamus de eo qui est, esse æuum ipsius per se esse.) Hoc dixerat cap. 5. cum dixit, entium æuum, sicut autem est secundum ea, sam tempus, & ea quæ fiunt subiecta tempori; sic est etiam secundum eundem æuum, & ea, in quibus est æuum, antiquitati.) Antiquitatem vocat stultam & fatuam opinionem gentilium, vt S. Maximus notatum reliquit. Itaque non antiquum simpliciter, sed fatuis antiquis visum esse hoc dicit. *neque sermones.)* Sic etiam intelligi potest hic locus scripturæ, scilicet nulli vsquam sunt homines, quacumque lingua & sermone loquantur, qui non audiant & percipiant, quid dies & noctes sua illa composita & rata mutuæ successionis vicissitudine prædicent & declarent, nempe notitiam Dei, qui omnia fecit, moderatur, & regit. Est autem constructio verborum idiomatis Græci, Non sunt loquelæ, neque sermones, hominum scilicet, quorum non audiantur, id est, à quibus non audiantur voces eorum dierum scilicet & noctium, sic intellexit Eusebius Cæsariensis in Commentarijs suis eruditissimis.

Capvt VIII.

De pace, & paruitate, & magnitudine, & statione, & motu, & de altero, & de similitudine: & quod hæc in Deo vna pax sint; extra Deum autem vt ab eo facta, diuersa sunt; & quæ eorum proprietates.

D Magnus Dionysius cap. 11. de diuinis nominibus, De ipsa igitur diuina pace, & silentio, quam sanctus Iustus vocat ἀφθεγξίαν, id est, insonantiam, & ἀκινησίαν, id est, immobilitatem ad omnem emanationem, quæ noscitur, quid nam est, & quomodo Deus quiescit, & silet, & quomodo in se & intra se est, & totus secum est supraquam vnitus, & nec in se ingrediens, & se ipse multiplicans, deserit vnionem; quin potius ad omnia egreditur, totus intus manens propter excellentiam vnionis omnia exuperantis, neque dicere, neque cogitare vlli eorum qui sunt, fas est, neque possibile. Sed cum hoc alioqui eloqui non possimus, nec intelligentia assequi, ad ipsam tamen diuinam pacé vt vltra omnia positam sursum erecti, participationes eius, quæ intelliguntur & nominantur, idq; quantum homines, & nos præsertim qui multis bonis viris impares sumus, consequi possumus, attendamus. Ac primum quidem dicendum est hoc, quod per se pacis, & pacis vniuersim consideratæ, & in parte, effector est

E Deus; & quod omnia inter se mutuo coniunctione ipsorum non confusa commiscet; qua coniunctione cohærentia sine diuisione & distantia, singula tamen secundum propriam speciem pura consistunt, non turbata per concretionem contrariorum. Et paulo post: Et est, inquit, perfecta illa pax vniuscuiusq; proprietatis impermixtæ conseruatrix, per prouidentias suas pacis largitrices, omnia inter se ipsa, & cum alijs sine seditione & confusione custodiens. Quid autem dicamus de charitate Christi erga homines, quæ pacem effudit? Ex qua non iam nobiscum, neque cum alijs inter nos, neque cum angelis pugnare discamus, sed potius cum ipsis diuina pro viribus operemur secundum prouidentiam Iesu, qui omnia in omnibus operatur, & pacem facit, quę verbis explicari non potest, & quæ à sæculo prædestinata est; qui reconciliauit nos sibi in spiritu, & per ipsum, & in ipso, patri. Et rursus idem cap. 9. de eisdem diuinis nominibus. Hæc magnitudo, inquit, & infinita est, & quantitatis & numeri expers; & hæc magnitudo est excellentia secundum effu-

2. Cor. 13.

2. Cor. 5. Ephes. 2.

F sionem absolutam & supraquam extensam magnificentiæ non comprehensæ. Idem etiam: Atqui omnium causa est paruum; numquam enim formam parui repertes non participatam. Si igitur in Deo accipiendum est paruum, vt in omnia, & per omnia expedite means, & operans, & peruadens vsque in diuisionem animæ & corporis, compagum quoque & medullarum, & cogitationum cordis, immo omnium quæ sunt; non enim est creatura vlla inuisibilis in conspectu eius, hoc paruum est sine quantitate, sine numero, sine inhibitione, infinitum, incircumscriptum, omnia comprehendens, ipsum à nullo comprehendi potest. Rursus idem: Nunc autem diuinam diuersitatem cum dicimus, ne suspicemur variationem quampiam in eo qui idem est, & supraquam immutabilis; sed multiplicationem eius vnitam, & vniformes emanationes multiplicis fœtus in omnia. Et iterum: Similem vero Deum si quis dicat, vt eundem, & vt totum per totum sibi vnite & impartibiliter similem, non est improbandum nomen diuinum similis. Theologi vero Deum,

Hebr. 4.

G qui est supra omnia, quatenus ipse est, nullius similem esse aiunt, sed ipsam diuinam similitudinem dare ijs qui ad eum conuertuntur: &, quod admirabilius est, quod nihil simile eius esse dicit scriptura; etsi non repugnat hic sermo similitudini, quæ cum Deo est, eadem enim & similia & dissimilia Deo dicuntur; similia quidem secundum imitationem, quæ esse potest eius, quem nihil potest imitari; dissimilia vero, quatenus effectus infra causam sunt, & infinitis mensuris, & quæ conferri non queunt, ab ea distant. Item: Quid vero de diuina statione, vel de sede dicimus? Ipse enim est omnis stationis, & sedis causa, qui est supra omnem sedem, & stationem; & in ipso cuncta ex bonorum cuique eorum conuenientium statione consistunt, & custodiuntur, ne ex bonorum conuenientium statione excutiantur. Quid autem, cum rursus Theologi ad omnia progredi & moueri dicunt immobilem? an non vt Deum decet, hoc intelligendum est? Moueri namque pie intelligendum est pro eo quod est,

H facere Deum vt cuncta sint, & continere omnia, & omnibus modis omnibus prouidere, & omnibus adesse tum complexu omnium quæ sunt, sine habitudine coniunctionis, tum per prouidentiam omnia circumeundo, & in omnibus operando. Ibidem sanctus Maximus: Quod, inquit, semper est idem, & absolute est, in sola causa omnium effectrice cernitur, quæ creaturis largita est, vt in eodem statu permaneant, & vt ea quæ contrarie, vel alio modo habent, inter se coagmentata sint, eodem igitur modo omnia, etiam quæ non manent in eadem natura, in Deo cernuntur esse; siquidem omnium quæ sunt, eodem modo, id est similiter, est auctor Deus. Ex quibus fit manifestum, quod pax, & magnitudo, & paruitas, & statio, & motus, & idem esse, & diuersum esse, & similem, & dissimilem, hæc omnia vna pax sunt in Deo, idcirco & hic, & alias clare dictum & demonstratum est à Dionysio, alia, & contraria, omnia eodem modo & vnite, & nulla duplicatione in Deo esse; tamen ab ipso producta, variata esse, ab ipsis emanationibus diuersitatem nacta.

A Est igitus Deus, vt prius demonstratum est, sicut substantia, quam neque verbis exprimere, nec eloqui, nec cognoscere possumus, sic etiam diuina eius pax, prætetea sapientia eius, & vita eius, & quæcumque alia absoluta, & quæcumque nunc in ipsa videntur secundum contrarietatem efferri. Laudamus autem banc secundum participationes eius intellectas & nominatas, id est, laudamus ab ijs quæ produxit, quæ sub intelligentiam cadunt, & quæ sub sensum, quibus nos ex ijs quæ videntur, instructi, ad cogitationem magnorum donorum eius deducimur, ipsas per se primum actiones animo versantes, vt si quis primum creaturam, vel mundi fabricam ipsam per se cogitet, velut actionem Dei & motum intuens, deinde rationem ad producta & creata referat. Consentiens autem secum idem Dionysius in singulis borum nominibus per omnia, sicut in alijs, ita & nunc nomina ponit cum adiunctione definiente, quod scilicet per se pacis, & per se magnitudinis, & per se similitudinis, & aliorum, & eorum quæ con- B trarie proferuntur, vt per se dissimilitudinis, per se diuersitatis, & eorom quæ sunt tota, & quæ eorum partes, auctor est Deus, causa & effector; per omnia eodem tenore & forma demonstrans & vniuersa producta esse, & vnum tantum eorum omnium principium & causam esse, vnum scilicet, quod est supraquam substantia, quæ est illa beata & trium personarum natura. Vt autem ex ijs quæ posita sunt, proprietates etiam percipiamus, est quidem pax diuina, quæ diuersa nectit in vnum (dicta est enim congregatrix & colligatrix illorum etiam, quæ maxime diuersi generis & naturæ sunt) multa in temperamentum commiscens non confuse, neque permixte; sed seruans in singulis vniuersitates, in vnum mentis simplicem 1 conceptum reducit. Deinde hæc diuina pax veluti vnionem multiplicium & diuersarum vocum & sonorum instar concentus & symphoniæ pulcherrime conficit, nihil ex graui aut acuto demutans, sed potius manent secundum naturam sine confusione aptatam, vt ingeneretur copulatio supraquam cogitari potest, amatorijs quibusdam il- C lecebris, vel nescio quid diuinius dicam, in vnionem redacta, consentanee etiam nos diuina nomina, quæ in illo vno, quod est supraquam substantia, contraria esse videntur, huic diuinæ paci attribuimus; & magnitudinem ad paruitatem referentes, in vnam pacem contulimus; magnitudinem quidem definientes, qua non queat maior moles reperiri; paruitatem vero, qua non possit minor; per vtrumque nomen, pacem ad infinitum Deum reuocantes. Quid enim maius substantia infinita? aut quid rursus hac tenuius, quæ tota per puluiculum insecabilem permeat? Item etiam simile arbitramur cui est similitudo communionis cum alio vel in coloribus, vel propensionibus, vel moribus, & modis, vel in gubernationibus rerum, vel in alio, vt aliquis potest conijcere similitudinem comparentem: dissimile vero, cuius nulla est similitudo secundum rationes & modos nobis notos, desiderium tamen nominis Dei, quo tenemur, in vna pace congregauit hæc, & laudans similitudinem Dei, similem nobis nominat, quia præbet nobis similitudinem, non quod ipse D fiat nobis similis (nulla enim effectis cum effectore similitudo, cum infinitis & immensis mensuris & interuallis illa ab auctore absint) sed potius, sicut diximus, quia ipse est effector per se similitudinis, qua nos Deo efficimus similes: Estote enim, inquit, misericordes, sicut pater vester cœlestis, idem vero est etiam dissimilitudinis auctor, quia vnicuique eorum quæ ab eo facta sunt, proprietatem indidit, vt numquam quamdiu singula ordinata sunt, inter se conueniant. Si autem nomen eiusdem & diuersi Deo attribuimus, ex ijs quæ produxit & donauit, sumimus. Est quidem *ταὐτότης*, id est identitas, conspiratio & consensus vniuersitatis rerum cum vno mundo, & generatio penitus distantium, summas eorum qualitates similiter retinens; & eadem affectio diuersarum naturarum, & dissimilium partium, est autem rursus diuersitas multipartita distantia eorum quæ ab vna radice in infinitum tenduntur, & variatio omnis generis in partibus & membris vniuscuiusque; & multiplex ac varia multitudo creationis formarum, sic quoque stationem Dei laudamus ab

Luc. 6.

E ijs quæ & collocauit, & firmauit, & quibus locum manendi dedit, & motum rursus laudamus, quod ipse cum sit alioqui immobilis, & declinare non possit, nec vlla in re, aut modo moueatur, neque mutetur, aut varietur, voluntate tantum omnes species & formas motuum produxit, & renouauit, emittens eas vna omnino pace, concentu, & concordia, quando oponet emittere; & rursus ad se reuocans ipsa sua per se pace secundum vnam, & numquam intermissam operationem.

Album, 1 & nigrum, & reliquas species coloris in vnum conceptum simplicem coloris cum mens reducit, vniuersitatem generis in eis seruat, neque enim conuenientia in vniuersitate generis, confundit species; neque diuersitas speciei tollit conuenientiam in vniuersitate; sed hæc consensio & concentus à pace diuina proficiscitur.

CAPVT IX.

F *De omnipotente, susceptore, adiutore, & de alijs nominibus, quæ de Deo dicuntur, & sunt eorum quæ dicuntur ad aliquid: & de diuinitate, & similitudine, & habitudine, quæ in deificatis, & imitantibus, & similitudinem capientibus dicuntur secundum imitationem, & similitudinis informationem, & habitudinem Dei, qui est omni habitudine solutus, & omnem imitationem superat; & de deificatione secundum habitudinem, & de ijs quæ dicuntur vt excellentiam declarent, vt rex regum, Deus deorum.*

GRegorius Nyssenus in confutationibus Eunomij libro secundo: Reperitur, inquit, nihil aliud significare in diuina potentia nomen omnipotentis, quam referri aliquo modo ad aliquid operationem continentem imperio & dominatu ea quæ in creatura mundi contemplamur, hoc enim vis, quæ in hoc nomine cernitur, demonstrat. Et sicut numquam esset medicus, nisi propter ægrotos; neque rursus misericors nominaretur, aut miserator, & similiter in alijs eiusmodi, nisi esset qui miseratione & misericordia indigeret; sic etiam nec omnipotens, nisi omnis creatura dominante, & in eo quod est, eam con- G seruante indigeret. Vt medicus igitur ei qui curatione indiget, adhibetur; sic omnipotens ei, cui opus est teneri dominatu. Et sicut bene valentibus non opus est medico, sed male habentibus; sic consequenter recte dici potest, eum in quo natura aberrare & labi non potest, non indigere alio à quo teneatur. Et magnus Dionysius in epist. secunda ad Caium: Quomodo Deus, qui est supra omnia, est supra principium diuinitatis, & supra principium bonitatis? scilicet si diuinitatem & bonitatem intelligas esse donum ipsum, quod deos & bonos facit, & ipsam t imitationem quam assequi non possumus, Dei & boni, qui est supraquam Deus, & supraquam bonus, qua dij & boni efficimur. Etenim si hoc est principium, quo deificamur, & boni efficimur, qui est omnis principij supraquam principium, etiam est supra diuinitatem & bonitatem, hoc est, supra principium diuinitatis, & principium bonitatis. Quia enim non est imitabilis, neq; haberi potest, antecellit imitationibus & habitudinibus, & eis qui imitantur, & habitudines participant. Magnus Athanasius in H libro de Incarnatione verbi Dei: Deo igitur, inquit, non est similis filius Deus, sed vnum & idem, sicut scriptum est: Ego & pater vnum sumus; diuinitatem interpretatus est vnitatem; diuinitatem vero non qualis est eorum, qui facti sunt dij: siquidem hanc illi opponens, Deus, inquit, est non sicut homo ad similitudinem Dei factus, & Deos nominatus propter similitudinem. Et Gregorius Nyssenus in quodam libro ex suis confutatorijs contra Eunomium: Et si inimicus Domini dominum nominet Deum, nititur comparare illum cum diuinitate Moysis. Sanctus Maximus in scholijs Dionysij, recte, inquit, dixit diuinitatem supra omnem bonitatem, & diuinitatem, inferiores igitur diuinitates intellige angelorum, & hominum iustorum. Sanctus Ioannes Damascenus libro 3. de fide orthodoxa, cap. 12. Natus, inquit, ex Virgine, egressus autem Deus cum carne assumpta, iam ipsa ab eo deificata, simul vt producta est, & esse cœpit; ita vt simul hæc tria essent, assumptio, existentia, deificatio ipsius ab

Ioan. 10.

ipso vet-

A ipso verbo facta. Rursus S Maximus in disputatione contra Pyrrhum: Sicut inflammatio inflammatum, & inflammantem secum infert; & refrigeratio refrigeratum, & refrigerantem; & visio visum, & videntem; & intelligentia intellectam rem, & intelligentem (non enim potest habitudo sine habentibus habitudinem dici, aut intelligi) sic, vt consequens est, deificatio deificatum, & deificantem secum inducit. Idem: Oportebat, vt vere dicam, eum qui est auctor eorum quæ secundum naturam sunt, esse etiam auctorem deificationis secundum gratiam. Idem iterum: Demonstraui, inquit, diuinam potentiam, quæ supra substantiam est, efficere deificationem eorum qui secundum gratiam deificati sunt. Gregorius Theologus in oratione postquam factus est presbyter: Solitudinem, inquit, maxime omnium amplexus sum, & tamquam adiutricem & parentem diuini ascensus & deificam vehementer admiratus sum. Rursus magnus & diuinus Dionysius cap. 10. de diuinis nominibus ait: Dicitur autem omnipotens Deus, vt omnia dominatu suo regens, & qui ijs quæ gubernat, præest non 2 mixte; & vt omnibus desiderabilis,

B & amabilis; & cunctis 3 iuga voluntaria imponens, & dulces parturitiones amoris diuini, & omnipotentis, & insolubilis ipsius bonitatis. Gregorius Nyssenus in primo libro contra Eunomium: Alia, inquit, nomina tantum significant quod est ad aliquid vtile, vt adiutor, defensor, & susceptor, & quæcumque huius significationis reperiuntur, quibus si adimas egentem ope, vacua & otiosa fuerit vis, quæ in ipso nomine cernitur. Rursus Dionysius cap. 12. de eisdem diuinis nominibus. Quia, inquit, auctor omnium secundum vnam excellentiam vniuersa exuperantem est supraquam plenus, sanctus sanctorum, & alijs eiusmodi nominibus laudando nominatur conuenienter causæ superfluenti; & excellentiæ eximiæ; vt si quis dicat, quanto antecellunt sancta, aut diuina, aut dominantia, aut regia ijs quæ non sunt talia, & rursus ipsæ per se participationes participantibus; tanto antecellit omnibus quæ sunt, qui est supra omnia; & omnibus participantibus, & participationibus, qui est causa non parti-

C cipata. Sanctos autem & reges, atque dominos, & deos vocant scripturæ principaliores in vnoquoque ordines. Quod quidem cum S. Maximus adnotat, principes qui inferioribus præsunt, ait vocari secundum excellentiam sanctos, & dominos, & reges, & deos; sicut & inter homines ij qui sunt excellentissimi, sic appellantur. Ex quibus efficitur manifestum, aliam quidem significationem præseferre ea nomina, quæ de Deo dicuntur ad aliquid; aliam vero, quæ secundum exuperationem efferuntur: atque illa quidem aliquando superuacua esse & otiosa perfecto opere, vt antea, & nunc demonstratum est; hæc vero, quæ secundum exuperationem, semper eodem modo excellentiam declarare, atque illa quidem euidens indicium ostendunt in fabricatione vniuersi. Septimo enim

Genes. 2. die, inquit, requieuit ab omnibus operibus suis; quare cessauit à creatione cœli, solis, stirpium, animantium, & vt vniuerse dicam, ab vniuerso 4 opere quod patrarat, propter opus enim dictus est tunc Deus fabricator mundi. Est igitur semper fabricator mundi Deus, sed tamquam

D iam fabricatio mundi desierit; sicut & creator, qui non semper creat; & ad ridendum aptus, qui non semper ridet, hæc autem est, quia solum est causa & effector Deus, infinitis enim & immensis interuallis effector effectis antecellit. Cum autem Dionysius excellentiam in his ostendit, in duas partes diuisit; in sancta, & non sancta; & in per se participationes, & in participantia. Et quanto, inquit, ea quæ sunt, ijs quæ non sunt, antecellunt, & participationes participantibus; tanto Deus antecellit sanctis, & non sanctis; & per se participationibus, & participantibus. Excellentia igitur Dei æque peruadit in participantia, & per se participationes; & in sancta, aut diuina, aut dominantia, aut regia, & in ea quæ non sunt talia. Si autem Deus æque vtraque excellit, quam rationem productionis habebunt quæ non sunt sancta, & quæ participant, eandem habebunt sancta, & per se participationes, quod si illa sunt creaturæ Dei, & hæc igitur sunt creaturæ Dei. Apparet tamen hic etiam proprietates, illa enim, id est, parti-

E cipantia & participationes, propter finem, cuius causa, perfecta sunt, & eorum proprietas est dici ad aliquid, aliquo modo se habere; horum autem, id est, quæ secundum excellentiam dicuntur, proprietas est, ex æquo esse infra Deum, cum illis quæ participant, & sunt per se participationes, hæc enim & illa facta sunt. Præterea omnipotentia, susceptio, auxilium, & saluatio si in Deo dicuntur, sunt vna pax, & quies, ac silentium; sin vero extra Deum, & tamquam emanationes in creaturas, ad custodiam, & tutelam, & auxilium, & susceptionem, & salutem productæ, in ijs quæ custodiuntur, perficiuntur. Rursus, sanctitas, & dominatus, & regnum, & diuinitas, absolute quidem in Deo dictæ silentium eius sunt beatum, & supra substantiam: extra Deum vero, proprietates accipiunt ad creaturam spectantes; illa, id est, sanctitas, liberatio est ab omni scelere & macula; dominatus firmitatem veram, & à prolapsione liberam exhibet; regnum est distributio omnis regulæ, & ornamenti, & iuris, & ordinis; diuinitas vero prouidentia omnia contemplans, & similiter in a-

F lijs, si quis à moribus & actionibus Dei nominare pergat diuinitatem quæ est supraquam expromi possit siue affirmando siue negando, & supraquam intelligi, & supra substantiam.

Scholia.

Ipsum 1 imitationem Dei) Imitatio Dei vocatur deificatio, quia non deificamur, nisi imitando Deum, deificatio ipsa quæ dici solet per se deificatio, est donum Dei, & principium nostræ deificationis à Deo donatum nobis. Deus igitur est supra huiusmodi principium formale diuinitatis deificæ, qua tamquam dono Dei deificamur ab ipso Deo, & similiter supra principium bonitatis, qua tamquam dono Dei boni efficimur ab eo. non 2 mixte) quia non opus est, vt se veluti eum rebus & negotiis misceat ad cognoscendum ea, vt recte & caute gubernet, sicut necesse est homini, alioqui non poterit solus sufficere gubernationi. Iuga 3) Iuga voluntaria vocat appetitus naturæ, vt cuique conuenit, insitos, tamquam leges impositas, quibus omnis natura libenter & sponte sua paret; & nulla resistit, nec obedientiam detrectat. Et quia huiusmodi appetitus & impetus insiti, & inclinationum semina ad amandum summum bonum, quod varie participant, idcirco eiusmodi inclinationes dicuntur à Dionysio diuinum amorem parturire, sicuti terra sole tepefacta fructus parturit. cessauit 4 ab omni opere) Creare non solum significat facere ex non ente, vt impius Eunomius tradebat, qui idcirco aiebat non iam animas creari, sed generari, ex quo Deus requieuisset ab omni opere quod creando patrarat; sed significat etiam facere aliquid nouum, vt notauit Nemesius Adamantius lib. 2. de homine: à quo genere creationis dicit cessasse quidem Deum, sicut scriptum est in Ecclesiaste: Nihil nouum sub sole. Nec enim vel resurrectio corporum (vt ait Gregorius Nyssenus hunc locum interpretans) aliquid noui est, sed reditio in pristinum statum, ideo, inquit, subiungit Ecclesiastes: Extra vetus nihil est, sic enim est apud LXX interpretes. Creari ergo animam non est nouum, sed tale quid, quale à principio factum est, cum fecit Deus hominem, & secundum imaginem Dei fecit eum, sicut semper facit nihil varians. Desiit itaque creare primordia rerum, vnde idem Ecclesiastes ibidem: Quid est, inquit, quod fuit? ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est? ipsum quod faciendum, nihil nouum sub sole. Significat enim (vt alius quidam Gregorius ait, vetus & elegans interpres Græcus, cuius cognomentum nondum reperi) non solum ea quæ à principio facta sunt, seruitutem suam erga auctorem suum demonstrare, illiusque infinitam sapientiam, potentiam, & magnificentiam testari, verumetiam quæ nondum existunt, sed futura sunt, ipsa quoque rationem ordinis, subiectionis & obedientiæ illarum primorum erga auctorem suum secutura esse, ita vt nihil eorum quæ sunt futura, aut facienda, vel creanda, diuersam ab iis quæ primum facta sunt, innouatur; immo secundum seriem primis illis à potente Dei numinum operatrice & gubernatrice impositam, ortum & interitum ac conseruationem habitura esse vsque ad præscriptum à Deo finem omnium; nihilque prorsus reperiendum esse, quod aliud nitum, aut motum, aut ordinem habeat, vnde possit aliquis occasionem sumere dicendi, Hoc nouum est. hactenus ille auctor.

Eccles. 1.

Genes. 1.

Capvt X.

G

De æqualitate, perfectione, vnitate, & quæ eorum in rebus proprietates.

H

MAgnus Dionysius cap. 9. de diuinis nominibus. Si quis vero, inquit, in sanctis scripturis nomen, quo Deus nominatur idem, & quo nominatur iustus, in nomine diuino, quo nominatur æqualis, accipiat, dicendum est, Deum esse æqualem non solum vt expertem partium, & qui à recto declinare non possit, sed vt in omnia & per omnia æqualiter meantem, & vt per se æqualitatis effectorem, secundum quam æqualiter operatur similem omnium per ipsa inter se 1 incessum, & participationem æqualiter participantium, vt quodque 2 eorum aptum est, & æqualem in omnia pro cuiusque dignitate distributionem; & quatenus omnem 3 æqualitatem intellectilem, intelligentem, ratiocinantem, sentientem, substantialem, naturalem, voluntariam, exempte & vnite in se ipse anticipauit, secundum virtutem omnia exuperantem,

A omnis æqualitatis effectricem. Ac rursus idem cap. 13. Perfectum rursus dicitur, quod non potest augeri, & semper perfectum est, & minui non potest, item quod omnia in se continet, & redundat secundum vnam numquam intermittentem, & eandem, & supraquam plenam suppeditationem, quæ minui non potest, qua omnia perfecta consummat, & conuenienti perfectione implet. Et iterum idem: Nec enim est multitudo, quæ aliquo modo non participet vnum; immo quæ sunt multa partibus, sunt vnum toto; quæ sunt multa accidentibus, sunt vnum subiecto; & quæ multa numero, aut facultatibus, sunt vnum specie; & quæ sunt multa multiplici specie, sunt vnum genere; & quæ sunt multa emanationibus, sunt vnum principio; & nihil quidquam est, quin quoquo modo vnum participet; illud dico, quod in se secundum omnia singulari, omnia, 4 & tota omnia, & contraria anticipauit. Amplius adhuc idem: Oportet, vt nos à multis virtute diuinæ vnitatis ad vnum conuersi, vnite laudemus totam beatam diuinitatem, vnam scilicet omnium B causam, quæ est ante omne vnum, & ante omnem multitudinem, & omnem partem, & omne totum, & omnem terminum & incircumscriptionem, omnem finem, & omnem infinitatem; vnum, inquam, quod omnia quæ sunt, & ipsum esse 5 definit; & est totorum omnium, & simul, & ante omnia, & supra omnia causa singulariter, & est supra 6 ipsum vnum ens, & ipsum vnum ens definit: siquidem quod est vnum in rebus, annumerabile est, numerus autem substantiam 7 participat; vnum vero, quod est supraquam substantia, quod est vnum, & omnem numerum definit, & ipsum est vnius, & numeri, & omnium quæ sunt, principium, & causa, & numerus, & ordo. Hæc autem adnotans S. Maximus: Aduerte, inquit, quod merito ante vnum dicit esse Deum, quandoquidem omnibus antecellit: vnde numeri est effector, & inuentor. Et rursus, Obiecua, inquit, quod annumerabile significat declarationem numeri, quare in ijs quæ sunt, id est in creaturis, cum vnum dicitur, secundum numeri notionem dicitur. Ex quibus patet, quod Deus, qui ipse C est secundum se per se æqualitas, & per se perfectio, & per se vnitas, hæc sibi tribuit quæ est ipse, atqui hæc quæ ipse est, intelligere nequaquam possumus, nec expromere fas est. Theologi vero de per se æqualitate, & per se perfectione, & per se vnitate in rerum natura productis loquuntur, explicant, & intelligunt. Est igitur æqualitas æqualis distributio vniuersi, partim aliquid commune habens cum eodem, & cum iustitia; partim aliquid proprium, abundat enim varijs vocibus, non vt eas in vnum concilians, sed vt principium quoddam & extremum in vnum sonum desinens, omnia namque quæ inter se concinunt, diuersitatem habent eorum, ex quibus constant; & similitudinem sonorum secundum plectri modum, æqualitas autem similitudinis vocum plus concentus habet; moderatur enim hunc tamquam causa inchoans, & finiens, & veluti à se incipiens, & per concinentia, & inter se respondentia circumiens, in se rursus desinit. Ab vna igitur ratione æqualitatis sumenda est & aliorum ratio, in quibus æqualitas versari consueuit, æquale enim est, quod est eorundem mensura, quorum igitur eædem D sunt mensuræ, æqualitas etiam eadem est. Quare diuina æqualitas æqualiter operatur similem omnium per ipsa inter se incessum, & æqualem participationem, vt quodque aptum est, & æqualem in omnia pro cuiusque dignitate distributionem, perfectio autem in ijs quæ sunt, quod in eis est minus & plus, eijcit; æqualem autem perfectionem reddit partibus, & est perfectum in numeris quidem, totum æquale partibus; in affectis vero qualitate, perfectus habitus eorum qui ad hunc vsum affecti sunt qualitate, natura quædam est ipsis perfecte propter multam experientiam ingenita, & neque plus, neque minus habens, quam recta regula secundum ipsum vsum requirit: in substantijs vero perfecta vita, & immortalis; & vt vno verbo dicam, omne nimium & parum perfectionem corrumpit. Æqualitas ergo, & vita non deflexa à recto in substantijs quidem perfectionem efficit; in numeris vero totum æquale partibus; in qualitate præditis, scientia

E quæ excidere non possit. Deus autem, qui est per se perfectio, perfectionum effector est, tum perfectionis, 8 cui ademptæ sunt multæ perfectiones; tum per se perfectionis, quæ late patet, ad imitationem enim exemplarium diuinorum, quæ supra substantiam sunt, produxit & perfecit, quæ hic absolute dicuntur, vnitas autem, quæ in omnibus obambulat, diuino nomine vnitatis decoratur, operans infinitas vnitates in generibus, in specie, in indiuiduis, in partibus, in membris; & vt dicam, quod plurimum valet, & potissimum est, in omnia se multiplicat, nos ad imitationem vnitatis Dei, quę est supraquam ignota, ad vnitates reuocans, vt in multitudine vnitatum, quæ ab ipso productæ sunt, efficiat vt nos à multis ad vnum virtute diuinæ vnitatis conuersi, facti vnum, laudemus totam, & vnam diuinitatem, vnam omnium causam, hoc per se vnum, quod ijs quæ sunt, annumeratur, principium efficitur eius quod per se est, quatenus vnum est, quod per se est, licet non sit per se, 9 sed vt accidens, hoc etiam in vnaquaque emanatione vnum fit; & vnum item com- F muniter in omnibus emanationibus, siue genera sint, similiter; siue species, eodem modo; siue indiuidua, numquam deficit vbique vnum, & huius per se vnius proprietas est, in quibus inest, multa ad se conuertere. At vero pro expositione materiaria contenti sumus ijs quæ magnus Dionysius exposuit, quod si in quibusdam, cum ea recenseremus, aliquid variauimus, non fuit nobis propositum magis ordinate quam ille, recensere, absurdum enim erat tam magnum solem ex aduerso intueri, vt in hoc etiam verbis eius vtar. Decem capita contexuimus, quia hoc fuit à principio propositum: proprietates ex iunctis, & continuatis collegimus, propter facilitatem, quædam contraximus; alia in alium locum transtulimus propter clariorem distinctionem. Inscripta vero est decas, De proprietatibus, non quasi nobis aliquid abunde suppetat, quod magno Dionysio desit, sed potius ex ijs quæ copiose dicta sunt ab eo, solum explanamus vbi oportet proprietatem considerare. Propositum vero est planum facere per omnia, solū esse causam vniuersi diuinam trium G personarum naturam, quæ est supra substantiam, & supra naturam, alia vero omnia, siue quæ dicuntur primum existentia, siue participationes, siue prouidentiæ, & dona diuina, quam propter causam producta sunt, in effectis numerantur; suntque sicut effecta, generata & creata. Omnis enim effectio (ait magnus Basilius) par sit suis effectis; & magna quidem effectio magnorum effectorum est; parua vero paruorum.

Cap. 3. de diuin. nom. in extrema pag.

Scholia.

Inter se 1 incessum) In elementorum motione versatur huiusmodi æqualitas, quę si non esset, non fierent generationes in mundo, si enim aliquod ex elementis exuperet ac redundet, corrumpitur quod generatur. vt quodque 2 aptum est, & pro dignitate) Hoc dicit propter æqualitatem proportionis, siue qui sunt natura sunt, siue per gratiam: non omnes æqualiter illuminantur vtique; nec omnes æqualiter sanctificantur; sed proportione, vt apti sunt, aut digni habentur. omnem 3 æqualitatem) νοητὰς & νοερὰς, id est, intellectiles, & intelligentes vocat angelos, quia habent infra se à quibus intelligantur, & ipsi intelligunt, animæ autem non solent vocari νοηταί, id est intellectiles, quia non habent infra se à quibus intelligantur, sed dicuntur ratiocinantes, & νοερὰς etiam id est intelligentes, sed non proprie, vt angeli, sentientem æqualitatem vocat, quæ in animalibus reperitur; substantialem, quæ in substantialibus (sic vocat quæ sunt sine sensu & motu) naturalem, quæ in naturalibus illis intelligit, quæ qualemcumque motionem habent, natura enim est principium motus & quietis, voluntariam, in ijs quæ voluntate præditi sunt, qui volunt iuste viuere, iustitia enim est quædam æqualitas omne genus æqualitatis habet Deus participatum in se ipso simpliciter tamquam in ideis & exemplaribus, æternisq; suis notionibus, ex S. Maximo. omnia 4 & tota omnia) Omnia dicuntur, quando sunt species, & partes, & differentiæ in diuisionibus; totum, quando partes collectę vnum constituunt vel speciem, vel genus, vel contraria & opposita in vnum consensione quadam conspirant, vt aquæ simul, & terra, & aer, ex S. Max. & ipsum 5 esse) Illud per se esse dicit, quod est per se principium, & primum τῆς σχέσεως [illegible], id est, quia ratione habitudinis tamquam ex forma ex ipso per se esse existunt; sicut vitæ ex per se vita, & est supra 6 ipsum vnum) Illud dicit quod est, vt ait S. Maximus, [illegible], id est, per se principium, & primum habitudine ad aliquid, inducit enim, inquit, notionem multorum ex se ipso, hęc autem longe absunt à Deo, à quo sunt aliena, qui secundum naturam suam non potest cum alio coniungi, sicut vnum in numeris, ex S. Max. substantiam 7 participat) Creaturam vocat substantiam, quod autem numeratur in creaturis, pars numeri est, & numeratur in ijs quæ sunt suæ speciei, vel generis, vel indiuid. & similiter in alia, cum quibus conuenit. Perfectio, 8 cui ademptæ sunt multæ perfectiones, est perfectio non abstracta per intellectum à toto, & à partes; hæc enim multis perfectionibus caret, perfectio vero abstracta, & absolute considerata late patet, quia non est restricta ad totum, aut ad partem, vt vita absolute

H

confide-

consiberata, quæ dicitur per se vita, huic nulla perfectio adiicitur, sicut ꝗ, limitur vitæ in genere, vt animalis, & vitæ in parte generis, id est, in specie, vt hominis, aut angeli, & multo magis huius hominis, aut huius angeli, quæ sunt indiuidua. Per se ꝯ esse, sicut per se vita, & per se vnum, & similia, est ens per accidens, quia solum per abstractionem existit in mente.

DECAS SEXTA, DE APPARITIONIBUS diuini luminis.

Capvt I.

Quod omne lumen sub sensum cadens ex Deo est, & quod sol imago est bonitatis ipsius.

DIONYSIVS capite quarto de diuinis nominibus. Sed quod in medio prætermissum nos effugerat, cælestium principiorum, 1 & subterminationum causa est bonum, item substantiæ huius cælestis, quæ non augetur, neque minuitur, & penitus non variatur, & motuum cælestis curriculi vastissimi non sonantium, si ita loqui oportet, & ordinum stellarum, & pulchritudinum, & luminum, & infixionum earum, & multiplicis cursus vagantis quorundam siderum, & duorum luminarium, quæ [Genes. 1.] scriptura vocat magna, circuitus, & eodem, vnde profecta sunt, reuersionis, quibus apud nos dies & noctes distinguuntur; & menses atque anni definiti ipsos motus temporis, & eorum quæ in tempore sunt, circulo confectos distinguunt, numerant, ordinant, & continent. Quid autem dicatur de ipsomet radio solis? A summo enim bono lumen proficiscitur, & imago bonitatis est: quamobrem nomine luminis bonum laudatur, tanquam appareat primum exemplar in imagine. Sicut enim bonitas diuinitatis quæ supra omnia est, à supremis & prouectissimis substantiis vsque ad extremas peruadit, & adhuc supra omnes est, ita vt neque superiores vsq; ad illius excellentiam pertingant, nec inferiores non ab illa contineantur; [Genes. 2.] quin potius omnia quæ illuminari possunt, illuminat, & creat, & vitam dat, & continet, & perficit; & mensura est eorum quæ sunt, & æuum, & numerus, & ordo, & complexus, & causa, atque finis: sic etiam ingens iste, & totus splendidus, ac semper lucens sol, imago expressa est diuinæ bonitatis, iustenus tenuissimum 2 quid illius boni in eo procul resonat, & omnia quæ eum participare possunt, illustrat, & lumen habet supra extensum, quod in vniuersum mundum qui cernitur, tum superiorem, tum inferiorem, splendore radiorum suorum multiplicat: & si quid eum non participat, non est in causa imbecillitas aut tenuitas facultatis illuminandi, sed potius non esse expeditum ad participationem luminis, quia non sit idoneum ad admittendum illud. Ac reuera multa sic sunt, quæ radius solis prætergressus, illa quæ vltra sunt, illuminat; & nihil est eorum quæ cerni possunt, quo non pertingat sol, vt est ingens vis splendoris sui. Quin etiam ad ortum corporum sub sensum cadentium confert, & ea mouet ad vitam, nutrit, auget, perficit, & purgat, ac renouat; & mensura est ac numerus horarum, & dierum, & omnis nostri temporis (hoc enim est illud lumen, tametsi [Gen. 1.] tunc non erat figuratum, quod dixit diuinus Moyses distinxisse illud primum dierum nostrorum triduum) vnde ἥλιος, id est, sol, dictus est, quod omnia facit ἀολῆ, id est, omnia seruat salua, & congregat dispersa, & omnia quæ sentiendi vim habent, eum appetunt, vel vt videant, vel vt moueantur, & illuminentur, & calescant, & denique vt contineantur & conseruentur à sole: non hoc dico, vt antiquitas existimabat, quod sol sit Deus, & auctor vniuersi, qui hunc mundum, quem cernimus, propriè gubernet, [Rom. 1.] sed potius quod inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Ex quibus patet, omne lumen, quod cernitur, à Deo factum esse, & solem esse multis modis & rationibus imaginem bonitatis Dei: simul etiam demonstratum est, quemadmodum cum Deus dixit primo [Gen. 1.] die: Fiat lux, lucem illius tridui sine figura, & diffusam coegit, & in figuram globi solis contulit, præfiniens ei circuitus & orbes annuos. Idem ostendit magnus Basilius in Hexaemero.

Scholia.

Principiorum 1 & subterminationum) Non significat hoc loco Dionysius, vt quidam interpretati sunt, corpora cælestia esse principia agentia eorum quæ ortum & interitum capiunt, & discernentem secundum eadem corpora; non loquitur hic de huiusmodi principiis, sed de principiis & terminationibus orbium cælestium, quos fecit Deus bonitate sua globosos, in qua figura idem est principium & terminus, sine fine. non dixit ἀποπερατώσεις, id est, terminationes, sed ὑποπερατώσεις, id est, subterminationes, vt S. Maximus obseruauit, quia motus corporis globosi non habet propriè terminum, sed veluti terminum habet moueri ab aliquo principio ad idem tanquam ad terminum, verbi gratia, ab oriente ad eundem orientem. tenuissimum 2 resonat) Græcè est ὑπόηχος, quod Lucretius Poeta Romanus lib. vi. vertit multesimum ea forma, qua dicitur centesimũ, millesimum. Significat tenuissimũ hoc extremũ soni, vt si quis, inquit S. Maximus, magna vociferatione aliquid dicat, qui adstant, & bene clamorem, & quod dictum est, percipiunt; qui autem distant, quo magis distant, minus audiunt; qui vero longe sunt, tenuissimum sonum audiunt sine significatione vocis: sic cogitandum est, inquit, de lumine solis, si cum diuino conferatur, esse scilicet diuinum lumen infinitum, & conferri cum illo non posse, adinstar acutissimi clamoris, & clarissimæ vocis cum tenuissimo & obscurissimo sono collatæ.

Capvt II.

Quod ignis sub sensum cadens non solum imagines angelorum, qui similitudinem Dei gerunt, exhibet, sed ipsius etiam Dei, & quæ eius proprietates.

DIonysius cap. xv. cælestis hierarch. Aggrediendum, inquit, est dicere, & inuestigandum in prima explanatione figurarum, quare sancta scriptura in figurandis angelis imaginem igneam fere præ cæteris imaginibus honorare reperitur. Reperies itaque eam non solum rotas [Dan. 7. Ezech. 1. Dan. 10. Matth. 28. Ezech. 8. Ezech. 1. Dan. 7. Ibid.] igneas effingentem, sed animalia ex igne, & viros instar ignis fulgore collucentes; tum aceruos carbonum ignis circa cælestes substantias ponentem, & fluuios igni ardentes, impetu qui cohiberi non possit, profluentes: immo & sedes ait igneas esse; & ipsos supremos Seraphinos vrentes repræsentat, vt nomen declarat, ac proprietatem ignis & efficientiam illis tribuit: denique supra, & infra (id est, vbique) igneæ imaginis formationem præcipue honorat. Igneum igitur, vt arbitror, designat maximam in mentibus cælestibus Dei similitudinem: sacri etiam Theologi substantiam, quæ supra substantiam est, & sine forma, multis in locis in igne delineant, quod ignis multas habeat imagines (si fas est dicere) diuinæ proprietatis, quatenus in iis quæ cernuntur, habere potest. Ignis enim, qui sensu percipitur, est quidem in omnibus, vt ita dicam, & per omnia non permixte peruadit, & ab omnibus diremptus est, & cum sit alioqui totus lucens, simul est tanquam latens, incognitus per se, non proposita materia, in qua suam vim & actionem ostendat, neque teneri, neque videri potest, & omnia superat; & ea in quibus fuerit ingenitus, ad suam facultatem trahit: habet vim immutandi, impertiendi se omnibus qui ad eum vtcunque appropinquant, renouandi calore vitali, illuminandi splendoribus non obtectis; non potest cohiberi, est admixtionis expers, habet vim secernendi, est immutabilis, fertur in sublime, est motus celeris, est altus, non patitur vt vnquam appetat deorsum ferri, est per se mobilis, semper mobilis, alia mouens; habet vim continendi, & à nullo contineri potest, non indiget alio, auget se occulte, & in materiis subiectis declarat magnitudinem suam: est efficax, potens, coram omnibus adest inaspectabilis; si negligitur, videtur non esse; collisione facta, veluti quæsitus, naturaliter & cognate repente apparet, & rursus auolat incomprehensè; in omnibus sui copiosissimis distributionibus non minuitur. Multas ignis proprietates poterit quis inuenire diuinæ operationi cognatas, quatenus in sensilibus imaginibus esse possunt. Hoc igitur cum in diuinis literis eruditi didicerint, cælestes substantias ex igne effingunt, vt similitudinem Dei, quæ in illis inest, & imitationem item Dei quantum illæ capere possunt, repræsentent. Rursus idem Dionysius in epistola ad Titum: Etenim non solum lumina, quæ sunt supra substantiam, & mente contemplamur, & vt semel dicam, diuina, symbolis ad figu-

A Deut. 4. Psalm. 118.

randum pertinentibus variantur, vt cum Deus supra substantiam, ignis dicitur; & ; eloquia Dei ignea: sed præterea etiam diuini ordines angelorum, qui simul sunt intellectiles, & intelligentes, variis formis, ac multiplici specie, & igneis figuris depinguntur: aliterque eandem imaginem ignis accipere oportet, cum de Deo dicitur, qui intelligentiam superat; aliter cum de prouidentiis eius, quas intelligentia percipimus, aut de sermonibus; & aliter, cum de angelis. Atque illam quidem imaginem ignis de Deo dictam, secundum causam accipere oportet; aliam secundum existentiam, aliam vero secundum participationem; & alia aliter, vt eorum contemplatio & constitutio scienter facta præscribit: nec enim oportet fortuito ac temere miscere symbola, sed potius explanare ea conuenienter causis, aut existentiis, aut potestatibus, aut ordinibus, aut dignitatibus; quæ omnia signis declarãtur. Ex his efficitur manifestum, quod ignis qui sensu percipitur, non solum imagines angelorum Deo similium exhibet, sed etiam ipsius Dei, qui supra substantiam est; & vbique imaginis igneæ figuratio ex multis proprietatibus ignis sumpta locum habet, sed non vtcunq; & casu, quinimmo aliter in Deo, secundum intelligentiam quæ mentem nostram superat, aliter in nominibus eius, conuenienter mentis nostræ notionibus, aliter in diuinis angelis: in illo enim, id est, in Deo, tanquam in causa & auctore ignis; in his vero, id est, in nominibus Dei, quæ prouidentias varias significant, tanquam in multiplicatis & diffusis ad participandum vt quisq; idoneus est; in angelis vero tanquam in eum habitum, quatenus existunt, indutis, quemcunque Deus ad salutis nostræ procurationem velit.

De prouidẽtiis. vt in Euãgelio: Ignem veni mittere in terram. Aut de sermonibus, vt Hierem. 23 Nũquid sermones mei nõ sunt quasi ignis?

B

Quomodo & imago ignis conueniat preceptis diuinis, quæ in scriptura vocantur eloquia Domini igne examinata, & quomodo angelis, non idem sentiunt S. Maximus, & hic auctor Ioannes Cyparissiotus. S. Maximus interpretes ad Dionysium, vt sermones Dei vocentur ignei secundum existentiam, id est, quia sic eos fecit Deus, id est, hanc eis vim indidit, cum eorum auctor fuit: secundum vero participationem angelis conuenit, quia similes esse Deo, qui est ignis consumens, à Deo, inquit S. Maximus, acceperunt, cum per se essent secundum substantiam. Ioannes vero Cyparissiotus secundum existentiam dicit eis conuenire; quod probabilius videtur, vt cum substantia simul similitudinem Dei acceperint: quia si prius oportet esse, & postea participare aliud præter quam esse, angeli non habent per participationem hoc quod eis tribuitur illis nominibus & figurationibus, sed per existentiam, quia non fuerunt prius quam ista participarent, sed potius cum his donis creati sunt: vide Gregorius Nazianzenus angelum dicit esse primi luminis quãdam fluxionem & participationem.

Psal. 11. Deut. 4.

C

Capvt III.

Quod Deus à sensilibus & nobilioribus sol & lumen nominatur, à medius autem ignis; & quod contemplatio luminum symbolicorum est multiplicis nominis.

MAgnus Dionysius capite secundo cælestis hierarch. Has, inquit, imagines reperiemus mysticos Theologos sancte effingere no solum in angelicis apparitionibus cælestium ordinum, sed cum Deus ipse apparet; & quandoque quidem ipsam diuinitatem à rebus magnæ æstimationis laudant, vt cum solem iustitiæ vocant, & stellam matutinam in mente sacre orientem, & lumen sine integumento, & in mente splendens; aliquando vero à rebus mediocribus, vt cum appellant ignem ita illuminãtem, vt nihil cuiquam noceat; & aquam, quæ vitalẽ expletionem præbet, & quæ vt symbolice loquar, in ventrem diffluit, & fluuij emanant, eruptione libera effluentes; alias vero laudant ab infimis rebus, vt cum vocant vnguentum odoratum, & lapidem angularem: quin etiam forma feræ eum induunt, & leonis ac pantheræ proprietatem ei affingunt, & pardum fore aiunt, & vrsum indigentem: addam præterea, quod cæteris omnibus ignobilius, & magis à similitudine alienum esse videtur, quod illi in diuinis literis valentes tradiderunt ipsum sibi speciem vermis affingere. Hæc diuinus Maximus explicans, Solem, inquit, iustitiæ Malachias nominat; & beatus Petrus, Donec, inquit, lucifer oriatur in cordibus vestris: hic enim est stella matutina. Moyses autem in rubo, Ignis, inquit, ardens non nocendo. Hieremias ait: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. Et Salomon in Canticis canticorum: Vnguentum effusum nomen tuum. Osee autem & Micheas

Malach. 4. Apoc. 22. D Exod. 3. Ioan. 7. Cant. 1. Ephes. 2. Osee 13. Ibid. Osee 5. Psalm. 21. Malach. 4. 2. Pet. 1. Apoc. 22. Exod. 3. Hierem. 2. Cant. 1. Osee 13.

ex numero duodecim prophetarum, feras hic dictas commemorant. Dauid vero vermem dicit in persona Domini, qui propter nos carnem induit, non secundum diuinitatem, sed secundum humilitatem & ignobilitatem carnis quæ videbatur. Sed & Gregorius cognomento Theologus in oratione de baptismo: Deus, inquit, erat, lumen illud summum & inaccessum, quod nec intelligentia comprehendi, neque sermone expromi potest, omnem naturam rationis compotem illuminans, hoc est in iis quæ sub intelligentiam cadunt, quod est sol in iis quæ sub sensum. Secundum lumen est angelus primi luminis fluxio quædam, vel participatio, quæ sua in eum propensione & ministerio illuminationẽ habet. Tertium lumen est homo, quod etiam gentilibus manifestum est: φῶς enim, id est, lumen, nominant hominem, propter facultatem rationis quæ in nobis est; & rursus qui Deo sunt similiores, & magis quam nos ipsi vicini. Scio etiam aliud lumen esse, quo illæ primæ quæ cœperunt, tenebræ pulsæ sunt, vel diremptæ, quod ante omnem creaturam aspectabilem factum est; & circuitum rotundum stellarum, & illum splendorem, à quo superne vniuersus mundus collucet. Lumen quidem erat illud primum mandatum primo homini datum; quandoquidem lucerna est mandatum legis, & lumen; & quia lumen sunt præcepta tua super terram; tametsi inuida tenebra, quæ irrepsit, nequitiam creauit. Lumen vero typicum, & compar iis qui illud suscipiebant, lex scripta erat, quæ veritatem & magni luminis mysterium adumbrabat; siquidem & facies Moysis hoc lumine splendescit. Et vt de pluribus luminibus loquamur, lumen quidem erat quod Moysi ex igne apparuit, cum ardebat rubus, & non comburebatur, vt naturam ostenderet, & potentiam diuinam declararet. Lumen deinde erat, quod in columna ignis populo Israelitico in via tanquam dux præibat, & solitudinis asperitatẽ mitigabat. Lumen item, quod Eliam in curru igneo rapuit, & raptum non combussit. Lumen præterea, quod pastores circumfulsit, quando illud lumen sine tempore lumini temporis admiscebatur. Lumen fuit illud stellæ, quæ Bethleem cucurrit, vt Magos deduceret, & lumen supra nos nobiscum ortum satellitio stiparet. Lumen etiam, diuinitas illa ostensa ferme solidior, quam vt aspectus ferre posset. Lumen quoq; splendor illinc ad eos qui hic purgati sunt, manaturus, cum fulgebunt iusti sicut sol, inter nos stat Deus in medio deorum & regum, discernens & distinguens dignitates beatitudinis illinc proficiscentis. Præter ista lumina lumen est proprio quodam modo illuminatio baptismatis, de quo nunc nobis sermo est, quod magnum & admirabile salutis nostræ mysterium continet. Ex quibus liquet, quod Deus à nobilioribus materiis lumen & sol nominatur; à mediocribus, ignis: cum etiam ab infimis accipit nomen: simul etiam demonstratum est multipliciter dici lumen secundum multiplex nomen, & per omnẽ symbolicam Theologiam tendere: huc accessit illud de facie Domini, quæ in diuina Transfiguratione resplenduit sicut sol, qui est omnibus quæ sensu percipiuntur, nobilior. Resplenduit enim, inquit, facies eius sicut sol, & vestimenta eius facta sunt alba sicut lumen.

E Psalm. 21. Gen. 1. F Gen. 1. Prou. 6. Esa. 26. Exod. 3. Exod. 13. 4. Reg. 2. Luc. 2. G Matt. 2. Matth. 17. Matth. 13. Psalm. 81. Matth. 17. H

Capvt IV.

Quod facies Domini nostri, quæ tanquam sol in diuinissima Transfiguratione resplenduit, & splendor eiusdem decorem corporis post resurrectionem glorificati, & futurum eius fulgorem naturalem figurauit, & idcirco in aspectum oculorum cecidit.

DIuinus Chrysostomus homilia LVI. in Matthæum: Propter hoc, ait, neq; nomina dicit eorum qui ascensuri erant: vehementer enim reliqui sequi concupissent, exemplum gloriæ illius spectaturi; doluissentq; tanquam spreti. Etsi enim hoc lumen crassius & concretius demonstrauit, multum tamen desiderium res afferebat. Et rursus in oratione ad Theodorum lapsum: Quid, inquit, est quod resplenduit tanquam sol? gloria autem corporum immor-

Matth. 16. Matth. 17.

A rum immortalium nõ tantum luminis emittit, quantum
hoc corpus interiturum, quod neq; tale erat, quale oculis
mortalibus cerni potest, sed quod aspectu oculorum im-
mortalium, vt videri posset, opus habebat. Adhuc idem
in eadem oratione: Sed si volumus, inquit, videbimus &
Ibid. nos Christum, vt illi tunc in monte, multo tamen splen-
didius, non enim sic postea veniet: tunc enim parcens di-
scipulis, tantum splendoris ostendit, quantum ferre po-
Matth. 16. tuerunt; postea vero in ipsa gloria patris veniet. Et Ana-
stasius Sinaites in oratione de Transfiguratione: Hic, in-
quit, signa regni præfigurata sunt: in hoc monte splendor
iustorum adumbratus est: hic futurorum bonorum tam-
quam præsentium imago expressa est. Immo & diuinus
Theodorus cognomento χαπ̃ῶν in oratione contra Eu-
sebium: Sed tamen vt veritas habet, sic de ea dicamus:
Postquam de periculis Saluator discipulis exposuit, in-
Ibid. quiens: Qui vult venire post me, abneget semetipsum, &
tollat crucem suam, & sequatur me, & alia huiusmodi: e-
B rant autem alioqui grauissima & difficilia ad tolerandum
quæ iubebantur; ne difficultate eorum quæ dicebantur,
defatigarentur, recreat eorum mentes; & splendorem eo-
rum quę expectabantur, & futura erant, sub aspectum val-
de oportune ponit: quamobrem quantum spectaculi hu-
ius mystici spectatores sustinere poterant, gloriam illam
demonstrat, cum qua in fine sæculorum venturus est; se-
cundum quam & ipsi simul splendescent, hanc suorum
certaminum remunerationem laturi, quo magis in peri-
culis positi confidant contemptis præsentibus, nulla ra-
tione cum iis quæ spectantur, ista comparantes; iudican-
Rom. 8. tes non esse dignas passiones huius temporis ad futuram
gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Atqui non semper
hæc duraturi; sed sic ad tempus gubernata, gesta sunt; mo-
dus enim gubernationis est. S. Cyrillus Alexandrinus in
explanationibus in Lucam: Factam esse dicimus transfigu-
rationem non sic quidem, vt corpus humanum figuram
amiserit, sed splendore quodam indutum fuerit. Quia
enim audiebant, oportere carnem nostram resurgere,
C quo vero habitu & forma, incertum erat, vt daret muta-
tionis indicium, carnem suam mutauit, vt spes nostras
confirmaret. Nunc enim hoc nostrum corpus caro nu-
da est; tempore autem resurrectionis immutatio quædam
Deum decens, & splendoris, non figuræ mutatio erit.
Matth. 13. Splendebunt enim, inquit, iusti sicut sol in regno cælo-
rum. Quod autem splendor qui conuenit diuinæ substan-
tiæ, vniuersæ naturæ creatæ inaspectabilis est, argumen-
to sunt discipuli, qui ne illam quidem visionem corpo-
ream in monte productam sustinere potuerunt. Ad hæc,
Cyrillus Hierosolymitanus in decima catechesi: Quan-
Exod. 33. doquidem nemo faciem Dei videre & viuere potuit, as-
sumpsit faciem humanitatis, vt eam videntes viuamus:
& cum voluit eam ostẽdere cum modica dignitate, quan-
Matth. 17. do facies eius splenduit sicut sol, tunc discipuli territi ca-
dunt. Quod si facies facta splendida non quantum pote-
rat facere vt splenderet, qui splendorem in ea creauerat,
sed quantum discipuli ferre poterant, eos terruit, & pati
non potuerunt, quomodo in diuinitatis dignitatem in-
D tueri quis potuisset? In canone autem primo ante festum
in cantico septimo sic est: Qui naturam humanam sor-
didatam aqua & igni repurgasti, splendorem huius natu-
Ibid. ræ in carne tua ostendis, Saluator, cuius facies splendi-
dior sole ad figurandam futuram gloriam facta est. Enar-
ratores Euangeliorum per annotationes sic aiunt: Trans-
figuratio autem ostensa discipulis in monte, exemplum
gloriæ futuræ Saluatoris prodebat; corporee vero osten-
debatur, vt oculis mortalibus ad spectandum subiicere-
tur, tametsi nimium splendorem, & ita summum, & ocu-
lis nostris imparem, sustinere non potuerunt. Et iterum:
Transfigurationem intellige non figuræ immutationem
fuisse, sed potius manente figura, qualis prius erat, acces-
sio luminis facta est. Et rursus: Splendorem vultus instar
solis, & candorem vestimentorum vocat transfiguratio-
nem, quæ non est existimanda figuræ mutatio, sed lumi-
nis splendidissimi accessio, & hanc esse immutationem
1. Cor. 15. quam Paulus dicit, Euangelistæ autem transfigurationem
nominarunt. Et alias: Non humana figura corporis de-
posita, sed gloria quadam splendoris corpore induto. Et E
iterum: Transfiguratio, quæ dicitur, secundum splendo-
rem erat, quo facies eius sicut sol splenduit, & vestitus
eius factus est albus & refulgens, ait Lucas; Matthæus ve- *Luc. 9.*
ro ait: Facta sunt vestimenta alba sicut lumen: non enim *Matth. 17.*
expectanda est immutatio figuræ in regno nec ipsius Sal-
uatoris, nec eorum qui similes ei erunt, sed accessio lu- *1. Ioan. 3.*
minis fulgentissimi. Diuinus vero Cosmas incumbens ad
explanandum, quis esset ille color splendidus, & apposi-
tio illius splendidissima, Videntes, inquit, discipuli Chri- *Luc. 9.*
stum indutum nube illa lucida in Thabor, proni & incli-
nati in terram, illuminati mente hunc cum patre & spi-
ritu sancto laudabant. Ioannes Damascenus diuinissimus:
Qui olim, inquit, in nube formæ igneæ, in solitudine po- *Exod. 13.*
pulũ Israel deduxit, hodie in Thabor inexplicabili modo
in lumine splenduit. Rursus ille lingua aureus in oratio-
ne ad Theodorum lapsum: Tunc, inquit, tantum in mon-
te ipsis detexit, quantum ab eis videri poterat, vt aspectui
videntium non noceret. Et in oratione in Transfigura- F
tionem: Hic, inquit, Dominus Christus splendorem glo-
riæ regni inaspectabilis ostendit, non tantam, quanta erat,
sed quantam ferre potuerunt qui oculos corporeos gesta-
bant. Et beatus Basilius in XLIV. Psalmi explanatione:
Viderunt, inquit, pulchritudinem eius Petrus & filij to- *Matth. 17.*
nitrui, splendore solis splendidiorem, & digni habiti sunt
qui initia gloriosi aduentus eius oculis cernerent. Et bea-
tus Ephræm in oratione sua in Transfigurationem: Non,
inquit, totam abyssum splendoris sui demonstrauit, sed
quantum mensura pupillarum capere potuit. Et Ioannes
Damascenus celebrãs hoc festum: Sed quia, inquit, Chri-
stus Moysis quoque faciem olim splendore extrinsecus *Exod. 34.*
affecit, latuit nunc diabolum per splendorem qui hic ap- *2. Cor. 3.*
paruit sensui oculorum. Ex quibus fit manifestum, quod
facies Domini, quæ sicut sol splenduit, quia sub aspectum
oculorum corporis cadebat, & exemplum corporeum fu-
turæ gloriæ ostendebatur cõfectum secundum aspectum
corporis, & splendorem sensilem, gloriam corporis Chri-
sti post resurrectionem glorificati, & decorem figurabat, G
& non meram diuinitatem. Non enim, ait, videbit ali- *Exod. 33.*
quis faciem meam, & viuet. Demonstratum igitur est,
immortalium corporum gloriam ab interitu liberis &
immortalibus oculis indigere vt videatur: quamdiu ve-
ro corpus Domini ante resurrectionem erat similiter vt
nos (excepto peccato) passioni obnoxium, necesse erat,
lumen quod ex eo apparebat, oculis corporeis definiri:
quod si huiusmodi oculis definiebatur, manifestum est
corporeum fuisse quod apparuit; & futuram postea glori-
ficati corporis gloriam, & splendorem immortalem & ab
interitu liberum figurasse: tunc enim oculi qui eam glo-
riam videbunt, ab interitu incolumes, & immortales e-
runt. Simul etiam demonstratum est, nihil aliud esse
transfigurationem, quam manente diuino corpore, qua-
le prius erat, repente Christum splendido quodam colo-
re indutum fuisse, & accessionem luminis splendidissimi
demonstrasse.

Caput V. H

Quod lumen, quo in Thabor Dominus splenduit, neque substantia eius erat, neque defluxio quædam ipsius, ac fulgor, sed symbolum occulta, & non apparentis nunc diuinitatis verbi Dei, & imago tenuis illius gloriæ, quæ ipsi futura erat, & simulachrum regni cælorum, & annumerabile aliis Christi supra naturam miraculis.

Diuinus Theodorus in oratione in Eusebium aduer-
sus Iconomachos: Sed insolenter, inquit, iactat Eu-
sebius mutatum esse in lumen arcanum, & inexplicabile,
& verbum Dei decẽs. Atqui necesse est quærere, quidnam
esset hoc lumen: non enim aperte egregius vir quid est,
demonstrauit nunc: solummodo verbum Dei apposuit,
postea vero apertius dicet. Nos tamen nunc contra ea quę
ei visa sunt, rationem excutiamus. Quid igitur est? num-
quid substantia quæpiam, & aliquid quod per se existat,

nec alte-

A nec altero indigeat ad existendum? aut qualitas substantiæ & corporis expers, quæ in alio, & non in se consistere cernatur? At si substantia est, vtrum angelica est? siquidem & angelis lumen est, & à primo atque supremo lumine fulgor & splendor deriuatus. Verum non hoc dicet. In his igitur Theodorus ingeniose moratus, multa numerat absurda, quæ sequantur. postea dicit: Huiusmodi sunt absona, & à ratione auersa, quæ ex principijs illius patefiunt, si illud lumen inexplicabile substantiam esse ait: relinquitur igitur vt quæramus, vtrum qualitatem incorpoream, & substantia carentem accidisse dixerit veluti defluxionem substantiæ, & splendorem inde emissum, in quem forma illa mutata fuisset: at nihilominus summa omnium ignominia & absurditas diuino corpori inferetur; peribit enim ratio substantiæ, & sic inferetur non esse per se. Præterea, non potest qualitas absque subiecto demonstrari quidnam sit per se, quamuis sit qualitas ex iis quæ insunt naturaliter in substantia, vel quæ ad partem substantiæ reducitur; vt exempli gratia, nunquam

B rationale sine subiecto, quod est animal, consistet, nisi quis prius ponat substantiam animatam, sentientem; similiter in mortali, & immortali, & alijs eiusmodi. Et alias rursus idem: Sic enim, inquit, pie intelligetur diuina operatio æterna, quin potius per se operatio, si non distinguatur à substantia, sed potius eandem rationem subeat propter proprietatem simplicitatis, & incorporeæ naturæ. Et S. Maximus in speculatione magis dilatata de Transfiguratione: Dictum est igitur superius, quemadmodum tres illi beati Apostoli per splendorē luminis, qui in monte in facie Domini apparuit, ad illum Dei splendorem, qui omnibus qui sunt, penitus inaspectabilis est, secūdum facultatem & gloriam inexplicabilem & incognitam occultæ diuinitatis mysticè deducebantur, intelligentes lumen quod ipsis maius quam vt sensus sustinere posset, apparebat, symbolum esse. Et paulo post: Existimo, inquit, duos modos generalis Theologiæ, per ea quæ in monte in Transfiguratione diuine gesta sunt, expositos

C esse mysticè. Et iterum: Illum fulgorem excellentem faciei Christi instar radij solis splendentem, tanquam omnem aciem oculorum superantem, didicerunt symbolum esse & notam diuinitatis eius, quæ supra mentem & sensum & substantiam & cognitionem erat; vestimenta vero alba facta, symbolum esse & imaginem verborum scripturæ sanctæ. Iterum idem: Videamus, vtrum ne recte & sapienter in vtroque modo Theologiæ iam dicto secundum diuinam illam Transfigurationem Domini symbolum insit: oportebat enim, vt qui secūdum naturam nostram immutabiliter propter immensam in homines charitatem creari voluisset, figura atque symbolum sui fieret; seque ex se ipso symbolice demonstraret; & per se ipsum foris ostensum ad se ipsum penitus inaspectabiliter abditum, omnem creaturam deduceret, & per cognata naturæ nostræ symbola ad ambos modos Theologiæ nos ι duceret. Et diuinus Chrysostomus in oratione ad Theodorum lapsum, incumbens ad explanandum illud, Bonum est nos hic esse: Si autem, inquit,

D cum tenuem quendam radium futurorum videret, hæc dicebat, quid dicet quispiam, cum ipsa veritas rerum aderit? Similiter Anastasius, qui in monte Sina habitauit, festum Transfigurationis laudibus celebrans, Cum vellet, inquit, à præsentibus suadere illis futurum, fecit admirabilem in monte Thabor Theophaniam, id est, apparitionem Dei, tanquam in imagine quadam quoddam simulachrum regni cælorum prænuntium. Beatus Chrysostomus in Commentarijs in Euangelium Ioannis. cap. 6. homilia 42. Sicut, inquit, in doctrina tradenda non omnia audiebant cum turba, sic etiam in signis non omnia signa cum multitudine vulgi videbant: oportebat enim, vt quibus committenda erat orbis gubernatio & præfectura, aliquid amplius quam reliqui, haberent. Et quæ signa, inquit, seorsum ab alijs viderunt? Transfigurationē in monte factam; ambulationem in mari; ac post resurrectionem multa & magna. Rursus idem in homilia in assumptionem Domini, cuius principium est: Lætum quidem omne festum: Admiratio fuit Apostolis & stupor: mortales enim

Matth. 17.

S. Maximus in speculatione XI. Duos modos generalis Theologiæ demonstratiuæ dicit, vnã Theologiã affirmantis, alteram negantis.

S. Maximus in speculatione XII.

Matt. 17.

E cum essent natura, & huiusmodi spectaculis non assuefacti, obstupuerunt. Sed dicet aliquis: Viderant ante Transfigurationem Petrus, & Iacobus, & Ioannes; viderant quidem prius Dominum transfiguratum, & nubem quæ eos vmbra texerat; quæ non viderant nubem in aërem & in cælos raptam, & suscipientem Dominum. Miraculum fuit illud, miraculum & hoc; sed hoc firmius & constantius; hoc illo sublimius, tametsi vnius Dei potestas & mysterium erat. Tunc apparuerunt illis Moyses & Elias cum eo loquentes; nunc autem thronus cherubicus, id est, virtus inaspectabilis, in nube abditus repente imminens Dominum cum seruis colloquentem rapuit: tunc Petrus confidenter respondit: Domine bonum est nos hic esse; faciamus hic tria tabernacula, tibi vnum, Moysi vnum, Eliæ vnum: nunc autem neque loqui vllus discipulus potuit, nec os aperire; quinimmo timore maximo perterriti obstupuerunt. Gregorius Theologus in oratione de bono ordine disserendi ait: Qui ascendunt cum Christo

F in montem? non enim omnes fuerunt spectatores illius miraculi, sed solum Petrus, Iacobus, & Ioannes. Et rursus idem ad Heronem: Cum fulgor & splendor angelorum corporee figurantur, arbitror symbolum puritatis eorum esse. Et in iis quæ in festo hoc canuntur: Vt qui, inquit, mirabilia tua spectarunt, ea quæ passus es, ne formident. Et in explanatione Euangelij Matthæi: In montem, inquit, ascendit, vt in occulto miraculum operetur. Ex quibus patefit, quod lumen, quo splenduit Dominus in monte Thabor, neque diuina substantia erat (illa enim nec vllo modo exprimi, neque cognosci, neque videri, neque cogitari potest) nec erat defluxio quædam, & splendor ex illa manans (diuina enim operatio æterna, vel potius per se operatio nullo modo secreta est à substantia eius; immo quidquid est substantia diuina, est energia, siue operatio eius) quare quia nec hoc, nec illud est, relinquitur exemplum fuisse gloriæ & splendoris corporis post resurrectionem glorificati, symbolumque illius naturæ oc-

G cultæ & inaspectabilis in eo latentis, & imaginem tenuem futuræ gloriæ, & simulachrum regni cælorum, nunc quidem ante resurrectionem in miraculo ostensum, & in speculo atque ænigmate; in futuro autem speculis solutis, oculis immortalibus, & ab interitu liberis facie ad faciem spectandum, expletum & cumulatum visione a Dei aspectabili, sicut ipse est.

Act. 1.

Matth. 17.

Ibid.

Substantiam Dei nescire quid sit.

Nos ι duceret) Declarant hunc locum ea quæ idem S. Maximus ibidem subiungit: Lumen igitur in facie Christi, quod humani sensus facultatem vicit, figurabat Apostolis modum mysticæ Theologiæ secundum negationem, vt cum Deum dicimus infinitum, incomprehensum, ac supra bonum, supra sapientem ὑπεροχικῶς, id est, superlate, quæ negationes declarantur; in quo quidem Theologiæ modo diuinitas est secundum substantiam ineffabilis, & supra quam incognita, nullam penitus ne nudam quidem intelligentiam post se relinquens, nec vllo modo notionem sui, quod sit, vlli permittens; quia quod infinitum est, à creatura comprehendi non potest; nec a finitis percipi quod est infinitum. Ex huiusmodi symbolis, quæ sunt supra dictum, ait idem S. Maximus in speculatione XI. Deum qui supra rationem & mentem est, esse tantum, credimus, quid vero, & quomodo, ac qualis, & vbi, & quando, prorsus speculari non audemus, nec intelligere possumus, neque cogitare patimur. Modum vero Theologiæ affirmantis, quæ ex creaturis Deum laudat, vt cum dicimus, Deum bonum, sapientem, iustum, significantes operationes & prouidentiam eius, vestimenta candida symbolice significabant: hæc enim erant symbola creaturarum, quæ secundum diuinas ideas factæ sunt, & symbola verborum scripturæ sanctæ, quibus res diuinæ significatæ, velut induræ sunt; quæ tunc fuerunt sanctis Apostolis facta dilucida, aperte, & clara, & absque vllo ænigmate tortuoso, & symbolica inumbratione intellecta, ac verbum Dei in ipsis ab omnium patefecerunt, quando perfectam Dei cognitionem acceperunt, & ab affectione mundi & carnis perfecte liberati sunt. ὅρασιν θεοφάνειαν visionem Dei aspectabilem vocat, videre scilicet oculis mentis diuinitatem per corpus Christi gloriosum oculis glorificatis visum: sic enim videbimus eum sicuti est, vt inquit Ioannes ait. Non quidem significat videndam esse in futuro essentiam Dei oculis corporeis, sed quod ait Theodoretus in commentariis in epist. 2. ad Corinth. cap. 4. Natura, inquit, diuina, quæ sub aspectum non cadit, neque cerni potest, per humanitatem Christi diuino lumine circumfulsam, & splendentem, iacientemque radios cernitur quantum licet scilicet oculo mentis, hoc ait significasse Paulum, cum ait: Qui dixit de tenebris lumen splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Christi Iesu, id est, qui olim luminis naturam solo verbo effecit, dicens: Fiat lux, is nunc suo lumine mentes nostras illuminauit, vt Dei gloriam per Christum perspiceremus. hanc vocem hic audiat iste θεοφάνειαν ὅρασιν, id est, visionem Dei aspectabilem huiusmodi est visio, de qua S. Thom. p. 1. q. 12. art. 3. ad 2. cum ait ex perspicuitate intellectus & refulgentia diuinæ claritatis in corporibus glorificatis diuinam præsentiam statim cognosci.

1. Ioan. 3.

2. Cor. 4.

Gen. 1.

H

Cap. VI.

A

Capvt VI.

Quod omnes diuersis temporibus luminis diuini apparitiones, personæ vnius filij Dei effectus sunt; & quod exemplar corporis eius glorificati symbolum fuit diuinitatis eius propter vnionem duarum in Christo secundum hypostasim naturarum, & quia idem erat Deus & homo; vnde in singulis miraculis Christi diuinitas ostendebatur, & detegebatur, atque aperiebatur.

Baruch 3.

SAnctus Gregorius Nyssenus in epistola ad Theophilum Alexandrinum contra Apollinarium: Nec enim, inquit, quia auctor sæculorum nouissimis diebus visus est, & cum hominibus conuersatus est, idcirco duo filij secundum Ecclesiam numerantur, vnus auctor sæculorum, & alius qui in fine sæculorum humanæ vitæ per carnem patefactus est. Si quis enim œconomice apparuisse in carne vnigenitum Dei patris filium ita accipit, vt alterum filium

B

fabricet, cum numerauerit omnes apparitiones Dei sanctis factas ante quam vnigenitus Dei filius in carne appareret, & omnes quæ post aduentum eius factæ sunt iis qui digni fuerunt; hic secundum numerum diuinæ apparitionis multitudinem filiorum fabricabit; eritque ei vnus quidem filius, qui Abrahæ locutus est; alter vero, qui Isaac apparuit; alius, qui cum Iacob luctatus est; alius, qui à Moyse diuersis apparitionibus est visus, in lumine, in caligine, in columna nubis, facie ad faciem, in posterioribus; alius rursus filius, qui successori Moysis adfuit in acie; & alius, qui per procellam Iob respondit, & qui in excelso throno Esaiæ apparuit, & in figura humana ab Ezechiele verbis descriptus est; & qui postea in lumine Paulum circumfulsit: & qui antea in monte in sublimiore gloria visus est. Sin autem absurdum est hoc, & penitus impium, varias vnigeniti filij Dei apparitiones in numerum totidem filiorum partiri; æque absurdum est, ex aduentu in carne occasionem capere constituendi alterum

Gen. 18. Gen. 26. Gen. 32. Exod. 3. 13. 33. Iosue 5. Iob 38. Esa. 6. Ezech. 1. Act. 9. Matth. 17.

C

filium Dei: arbitramur enim secundum mensuram facultatis cuiusque eorum, quibus Deus apparebat, apparuisse semper Deum. Et beatus Gregorius in oratione de recto ordine in disserendo: Ascendere vero in montem opus fuit, vt per formam splenderet, & diuinitatem ostenderet, detegeretque eum qui in carne latebat. Et rursus idem: Diuinitas per se inaspectabilis est; veniet autem, vt mea quidem sententia est, talis, qualis visus est discipulis, vel potius qualis subostensus est, nimis superante diuinitate humanam carunculam. Ac iterum: Lumen, inquit, fuit diuinitas illa in mõte discipulis subostensa, solidior fere, quam vt videri posset. Et Damascenus: Assumit, inquit, purissimum virginitatis instrumentum, vt qui gloriam filij æternam vidisset, illud In principio erat verbum tonaret. Et diuinus Chrysostomus explanans illud, Vidimus gloriam, gloriam quasi vnigeniti à patre: Nunquam, inquit, vidissent, nisi per corpus nobiscum altum & nutritum. Et iterum in oratione de Transfiguratione: Ostendit, inquit, & non ostendit gloriam regni sui diuini inaspectabilis: ostendit quidem, vt eos certos faceret; non autem ostendit, ne

Matth. 17. Ioan. 1. Ibid.

D

vna cum aspectu vitam etiam amitterent. Et diuinus Cosmas in canone festi, cantico quarto: Ex carne, inquit, tua radij diuinitatis exibant. Idem adhuc in quinto cantico: Commixtus non confuse, carbonem diuinitatis ostendisti. Rursus Chrysostomus in homilia XLII. in Ioannem: Vident, inquit, illum deambulantem in mari, & eis conturbatis dicit: Nolite timere, ego sum: quare non ascendit statim in nauigium? quia volebat maius miraculum facere, & diuinitatem eis apertius patefacere. Et magnus Basilius: Ex ventis, inquit, & mari, quæ ei obedierunt, cognouerunt diuinitatem eius. Ex operationibus igitur cognitio, & ex cognitione proficiscitur veneratio. Et in iis quę in mediam Pentecostem canuntur: Venit medium dierum Pentecostes, cum Christus diuina potestate tenuiter detecta, paralyticum sanauit: & in nouam Dominicam: Domine, inquit, fulgore tolerabili diuinitatis clausis ianuis adfuisti: & infinita alia eiusmodi. Ex quibus manifestum fit, quemadmodum idem & vnus filius Dei, & verbum patris, qui

Matth. 14. Matth. 8. Luc. 5. Ioan. 20.

E

erat ante aduentum in carne, hic ipse apparitiones variis temporibus factas operabatur, & in aduentu suo cum carne, quamdiu cum hominibus versatus est, hic ipse easdem apparitiones Dei cum potestate faciebat: & postquam cõpleuit œconomiam aduentus sui in carne, & in cælos assumptus est, rursus hic ipse secundum mensuram potestatis cuiusque fecit, & facit naturæ suæ, quæ supra omnia est, spectacula: & sicut antequam fieret homo, omne symbolum & omne exemplar, diuinitatis eius erat symbolum & exemplar; sic & nunc exemplar corporis eius glorificati, diuinitatis eius symbolum est; vnus enim est filius & Deus: & post assumptam humanitatem sanguinem Dei & corpus Dei pie veneramur. Sicut igitur hæc, sic symbolum humani corporis glorificati symbolum esse diuinitatis eius prędocti sumus, & in singulis eius diuinis signis diuinitatem, quæ supra substantiam est, subostendi, & detegi, & aperiri, & videri, & spectari, recte atque sane à sapientibus, qui diuina callent, accepimus, non affirmantes aspectabilem esse diuinitatem eius infinitam & incognitam, sed similitu-

F

dinem diuinitatis, quam tanquam in imagine & speculo atque ænigmate contemplamur. Et sicut, cum sint alioqui infinitæ diuinæ imagines Christi, non multi Christi, sed vnus tantum Dominus noster Iesus Christus; sic cum sint infinitæ imagines diuinitatis, quæ supra substantiam est, & sicut vnaquæque imago diuina inscripta est Christus, sic vnaquæque harum similitudinum diuinitas appellata est. Ex ordine enim, inquit, omnium rerum, vt qui ab ipso factus est, & qui imagines quasdam & similitudines diuinorum eius exemplarium habet, ad illud supremum, quod vltra vniuersitatem rerum est, via & ordine pro viribus ascendimus: & quod plus est, diuinus sermo, Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram: quod autem illud subostendere & adumbrare dicit similitudinem diuinitatis, manifestius hoc fit ex iis quæ scribit idem Gregorius Theologus tanquam se ipse interpretans in libro de Theologia secundo, quomodo hæc oporteat intelligere: Sicut, inquit, vmbræ & imagines solis in aquis, infirmis oculis solem subostendunt, quia sol ipse, cum puro eius lumine sensus noster vincatur, videri ex aduerso nõ

Rom. 1. Gen. 1.

G

potest, quocirca hoc significat subostendere, quod sensus non potest liquide videre, hanc similitudinem eius per aquam, aut per aliam rem quampiam intermediam exprimere. Sic idem Gregorius visionem interpretatus est notionem, libro secundo de filio: Qui, inquit, nouit filium (hoc enim significat illud, Qui vidit) nouit quoque patrem. Et Ioannes Chrysostomus: Respondit, inquit, Iudæis, & dixit: Non quod patrem quis vidit, nisi qui est ex Deo; etiam hic visionem vocat cognitionem. Igitur vidisse, spectasse, subostendisse, adumbrasse, detexisse, nudasse, indicasse, patefecisse, vel simpliciter accipienda sunt pro eo quod est cognouisse; vel accipienda sunt pro eo quod est tanquam in imagine & similitudine per aspectum oculorum perspexisse. Similiter parum diuinitatis aperuisse, & tenuem splendorem eius vidisse sic accipere oportet, ac si dicamus per specula & ænigmata coniecisse. Nec enim diuinitas minor, aut maior se ipsa, videntibus osten-

Matth. 11. Ioan. 14. Ioan. 6.

H

ditur: sed potius eadem æque infinita, & non vestigabilis, & impartibilis, conuenienter mensuræ videntium omne genus luminum creat, & ad eleuationem mentium nostrarum proponit.

Capvt VII.

Quod eam pulchritudinem, quam Adam ante peccatum non obediendo habuerat, nunc naturam humanam recuperasse Dominus in monte Thabor in se quidem prius ad viuum expressit, postea vero post resurrectionem suam sicut ipse Dominus eodem lumine multo copiosiore † naturaliter splendebit, sic secum habebit iustos consequentes sole splendidiores, scilicet restituens eos in illam beatitudinem quæ erat ante peccatum Adæ.

† id est, vere & in substantia sua.

DIuinus Andreas Cretensis in magno canone ait: Amisi primam meam pulchritudiné, & decorem meum:

A *In oratione in Natalem Christi.*

& inde iaceo nudus, & pudet. Et Gregorius Theologus: Pelliceis tunicis indutus, fortasse crassiore carne, & mortali, & dura, ac repugnante. Et diuini atque beati Cosmas & Ioannes in canonibus in Transfigurationem: Qui totum, inquiunt, Adam gestasti, Christe, naturam obscuratam & hebetatam commutasti, & splendidam iam antea reddidisti; & immutatione formæ tuæ deificasti. Et iterum: In huncenim montem cum tu Saluator vna cum discipulis tuis ascendisses, naturam in Adam inumbratam, transfiguratus, splendere rursus fecisti, mutans eam in diuinitatis tuæ gloriam & splendorem. Et iterum: Hodie Christus in monte Thabor naturam Adam immutauit, & splendidam reddens deificauit. Et iterum: Qui manibus inaspectabilibus hominem ad imaginem tuam, Christe, formasti, pulchritudinem tui exemplaris in natura à te formata demonstrasti non tanquam in imagine, sed tanquam qui esses substantia Deus & idem homo. Et iterum: Qui olim cum Moyse in monte Sina per symbola locutus est, cum dixit: Ego sum, qui sum; hodie transfiguratus in monte Thabor coram discipulis, ostendit in se ipso naturam humanam ad exemplar pulchritudinem imaginis recuperasse. Et Sanctus Cyrillus libro septimo eorum quos more dialogi scripsit: Nonne dicimus fabrefactum esse hominem in terra secundum imaginem Dei? Quis hoc neget? Qui autem diuinam imaginem nobis insculpit, & pulchritudinem supra quam cælestem instar sigilli in nobis imprimit, an non est spiritus? Et diuinus Anastasius Sinaites in oratione in Transfigurationem: Hodie natura illa Adami, quæ similis Deo facta, ad deformes formas idolorum obscurata erat, transfigurata est in antiquam suam pulchritudinem ad imaginem & similitudinem Dei. Hodie natura, quæ in montibus errauerat, & idola coluerat, sine sui mutatione, in monte quæsita, splendores diuinitatis refulgentes emisit. Hodie qui tunicis illis tristibus, & molestis tunicis indutus fuit, vestitum à Deo factum sumpsit, induens lumen tanquam vestimentum. Immo etiam ille aurea eloquentia Theologus in homilia de ieiunio sic ait: Amisit Adam vestitum immortalitatis regium, pulcherrimum supra quam dici possit, quem quidem in monte transfigurationis Domini Moyses & Elias gestauerunt. Et magnus Dionysius capite primo de diuinis nominibus, Nunc quidem, inquit, charitas Dei erga homines in sanctis scripturis, & apostolicis traditionibus conuenienter nobis ea quæ sub intelligentiam cadũt, sacris operimentis sub sensum cadentibus velat; & ea quæ supra substantiam sunt, iis quæ in rerum natura sunt, obtegit; formas & figuras iis quæ forma & figura carent, obducit; & illud vnum & simplex, quod supra substantiam & naturam est, & quod figurari non potest, varietate signorum partibilium multiplicat, & effingit: cum vero immortales facti erimus, & ad illum beatissimum statum Christi similem perueniemus, tunc semper, sicut ait vera scriptura, cum Domino erimus, expleti contemplationibus purissimis aspectabilis quidem apparitionis Dei, quæ nos lucidissimis fulgoribus circumfundet, vt discipulos in illa diuinissima Transfiguratione; inaspectabilis vero illuminationis in mente materiæ experte & impatibili participes effecti, simul & vnionis, quæ mente concipi non potest, in ictibus ignotis & beatis radiorum supra modum clarorum, in imitatione diuiniore cælestium mentium; erimus enim, sicut ait scriptura, angelis æquales, & filij Dei, facti filij resurrectionis. Hæc Sanctus Maximus cum adnotat, Sancti, inquit, in resurrectione statum similem Christi cum immortalitate adipiscentur, splendentes supra quam sol splendet, sicut Dominus in monte transfiguratus est, sicut Apostolus de sanctis ait: Tunc erunt sicut & ipse est, & semper cum Domino erimus: & diuinum eius corpus ὁρατὴν αὐτοῦ θεοφάνειαν, id est, aspectabilem Dei apparitionem vocat, vt iam hoc dictum simul quadret in Nestorianos, & Acephalos, & in eos qui opinantur, non esse nunc cum carne Dominum. Est in Christo aspectabilis quædam apparitio Dei, quæ est caro eius animata; & est altera apparitio Dei νοητή, id est, quæ mente percipitur, quæ à nobis tunc perfectius participabitur, quando conuersi ad Deum, splendore illinc perfecte accepto vnum copulate efficiemur, liberati à varietatibus ex compositione proficiscentibus. Et Anastasius Sinaites in oratione in Transfigurationem: Quid, inquit, maius, & magis stupendum, quam videri Deum in forma hominis facie splendentem sicut sol splendet, & supra quam sol splendet refulgentem, & radios luminis sine intermissione vlla iacentem, & † purissimo digito ori suo imposito, discipulis qui cum eo illic erant, dicentem: Sic fulgebunt iusti in resurrectione; sic glorificabuntur, in hanc gloriam immutabuntur, in huiusmodi lumen, in hanc ipsam imaginem, in hanc speciem, in eandem beatitudinem conformabuntur, conformes & confessores facti mihi filio Dei. Et in iis quæ in hoc festum cantantur: Vt ostenderes, inquit, immutationem mortalium cum gloria tua, Saluator, in secundo aduentu tuo horribili futuram, in monte transfiguratus es. Et Gregorius Theologus in oratione in Natalem Domini: Quam multi, inquit, mihi conuentus celebres in singulis Christi mysteriis? quorum omnium caput vnum est mea perfectio, & instauratio, & ad primum Adam reuersio. Et Gregorius Nyssenus libro primo in Ecclesiasten: Talis facta est anima, qualis rursus postea emundata apparebit; tale factum est corpus, quod manibus Dei formatum est, quale tempore suo resurrectio demonstrabit. Quale enim post resurrectionem esse videbis, tale omnino fuit primo: nec enim aliud est resurrectio, quam reditus ad antiquum. Hinc fit manifestum, quod eam pulchritudinem quam habuit Adam antequam non obediret, & eum splendorem, in quo tunc secundum naturam creatus est, nunc Dominus in corpore suo humano recuperasse naturam humanam præfigurauit, cum in monte Thabor plus quam sol splenduit: postea tamen post resurrectionem suam sicut naturam ab interitu liberauit, & immortalem reddidit, sic ei totum splendorem restituit, multo maiore quam dici potest, lumine circum eam collucens, habensque secum qui consequantur, iustos plus sole fulgentes: quod si non plene & perfecte hodie, at certe in communi generis humani resurrectione, cum nos in ea ipsa natura immortales facti, statum Christi similem, & beatissimum cum Christo assequemur, cum Christo choream ducentes: finis enim charitatis Saluatoris erga nos maioris quam vt cogitari possit, nostra perfectio est, & instauratio, & ad primum Adam reditus à Christo per humanitatem suam sapientissime confectus.

Genes. 1. — *Exod. 3.* — B — *Lib. de Trinitate.* — *Hier. 50.* — *Genes. 3. Psal. 103.* — C — *1. Thess. 4.* — D — *Luc. 20.* — *1. Thess. 4.* — F — *† Signum quod ... nem* — *Matth. 17. Matth. 13.* — E — *Genes. 2.* — G

Capvt VIII.

Quod sit secundum essentiam futurum lumen resurrectionis, & quod sit regnum Dei nobis præparatum, & quæ ciuitas cælestis, quæ ad regnum Dei pertinet.

Magnus Basilius in homilia sexta Hexaemeri: Nec ego, inquit, dico posse re aut me lumen à corpore solis secernere, sed quod ea quæ à nobis cogitatione separari possunt, possunt actu ab auctore naturæ separari: siquidem & tu vim vrendi, quæ in igne inest, ab splendore eius separare non potes; at Deus cum vellet famulum suum admirabili miraculo conuertere, ignem iniecit rubo, qui à solo splendore efficientiam haberet, facultatem vero vrendi vacuam, & nihil agentem, sicut Dauid testatur, cum ait: Vox Domini diuidentis flammam ignis: vnde sermo quidam fertur arcanus, qui nos docet in remunerationibus operum, vitæ huius diuidendam esse naturam ignis; & lumen quidem iustis ad fruendum, partem vero vrendi ad dolorem, reis torquendis secernendam esse. Et rursus idem Psalmo vigesimooctauo in homilia moralium: Ignis, inquit, diabolo & angelis eius ad tormentum præparatus diuiditur voce Domini, vt quia duplex vis inest igni, vna vrendi, altera illuminandi, illud acre & vrens dignis cruciatu relinquatur; quod vero illuminat, & splendidum est, hilaritati lætantium attribuatur. Vox igitur Domini diuidentis flammam ignis, & partientis; vt ignis tormenti non splendeat, & lumen resurrectionis non vrat. Et rursus libro primo Hexaemeri: Erat, inquit, quidem sta-

H — *Exod. 3.* — *Psal. 28. Traditio non scripta.* — *Matth. 25.*

tus anti-

A nis antiquior ortu mundi, qui potestates supra mundanas decebat, supra tempus, æternus & perpetuus: in eo autem statu creaturas auctor & fabricator vniuersi effecit, lumeo intellectile, quod beatitudini diligentium Dominum conueniebat; rationis compotes, & inaspectabiles naturas, omnemque ordinem earum. Et Gregorius Nyssenus libro primo confutationum in Eunomium cap. 26. Omnibus, inquit, arbitror notum esse, eos dico, qui mediocriter ea quæ sunt, considerauerunt, quod auctor vniuersi, qui sæcula, siue æuum, & locum in eis, tamquam receptaculum eorum quæ in eis facta sunt, effecit, in his creat omnia, nec enim potest quidquam eorum quæ creata sunt, vel creantur, non esse vel in loco, vel in tempore. Et magnus Athanasius libro secundo contra Arianos: Igitur multo magis Petrus non creaturam esse significabat, cum hoc aiebat: sciebat enim esse filium Dei, quem confessus erat, inquiens: Tu es Christus filius Dei viui: sed potius significabat, regnum & dominatum eius in nobis per
B gratiam creatum esse, & existere. Et diuinus Chrysostomus in oratione, quam inscripsit contra hæreticos, & in petitionem filiorum Zebedæi, quæ incipit: Heri ex bello reuersi sumus: Considera, inquit, etiam hic multam generis nostri procurationem, cum loquitur ijs quos corona donat: Venite, inquit, benedicti patris, possidete paratum vobis regnum ante constitutionem mundi: ijs vero qui torquentur, non dixit: Recedite à me maledicti in ignem paratum vobis, sed paratum diabolo & angelis eius, regnum enim hominibus præparauit, gehennam vero non hominibus, inquit, sed diabolo & angelis eius. Quod si vos sic vitam egeritis, vt digni supplicio & cruciatu sitis, æquum est vt vobis ipsi ignem præparasse existimemini. Ac vide quanta sit Dei ad charitatem erga homines propensio, nondum erant qui certarent, & iam coronæ & præmia præparata erant; Possidete, enim, inquit, regnum paratum vobis ante constitutionem mundi. Idem iterum: Non solum nos à tormentis liberauit Christus, sed etiam vitam nobis donauit multo splendidiorem, quam erat prior; in aliom nos introduxit mundum,
C aliam creaturam effecit. Et sanctus Isaac: Time, inquit, Deum, & senties qui te finxit, & roborat, & custodit, & qui propter te duplicem mundum fecit, vnum quidem tamquam magistrum & institutorem, verumtamen caducum, alterum vero tamquam domum paternam, & hereditatem tuam æternam. Et magnus Basilius in Hexaemero: Quid, inquit, illa beatitudine dignum cogitare quis potest, quam lætificat flumen Dei? & eius artifex & fabricator est Deus, quam Paulus ciuitatem cœlestem vocat illis præparatam, qui propter fidem Dei ciuitates terrenas reliquerunt; cuius, inquit, artifex & auctor Deus. Ex quibus fit manifestum, quod futurum lumen resurrectionis secundum essentiam splendor est ignis, splendor inquam separatus ab igne, ab eo qui ignem creauit, qui splendorem quidem iustis ad illuminationem attribuit; vim vero vrendi ijs qui deliquerunt, ad dolorem. Sicut enim lætitia iustis ante constitutionem mundi parata est, sic item ijs qui peccauerint, suppli-
D cium: & sicut noua & inusitata est illius ignis vstio (non enim consumit ea quæ in eum iniecta sunt, ad instar naturæ ignis qui à nobis nunc cernitur; sed potius dolorem quidem æqualem, aut maiorem infert, nec tamen, à consumendo vero alienus est) sic etiam illuminatio illa in meliorem mutata est, quam sit nostra illuminatio; estque cœlestis & inseparabilis, & oculis immortalibus immortale lumen. Ad similitudinem igitur illuminationis regnum paratum iustis, est effectum & creatum à Deo vniuersi, qui mundos duos effecit, vnum quidem hunc nostrum caducum & fragilem, alterum vero æternam domum, & cœlestem atque immobilem ciuitatem, & æternum eius regnum, & dominatum, & cuius ipse vere rex & dominus est.

Matth. 16. — Matth. 25. — Ibid. — Psalm. 45. Hebr. 12. — Hebr. 11.

CAPVT IX.

Quod omne lumen, siue sensile, siue intellectile, ex vero & supra substantiam lumine refulget: & quod lumen intellectile, Deus est.

MAgnus Dionysius capite primo cœlestis hierarchiæ: Omne, inquit, datum bonum, & omne donum perfectum desursum est descendens à patre luminum. Sed & omnis emanatio luminis à patre proficiscentis, quæ a nos tamquam bonum donum venit, rursus tamquam v quædam vnifica nos sursum eleuatos, simplices reddit, & ad vnitatem patris congregatis, & ad simplicitatem de ficam conuertit: siquidem ex ipso omnia, & in ipsum, sic ait sacra scriptura. Iesum igitur inuocantes, qui est lume paternum, lumen verum, quod illuminat omnem ho minem venientem in hunc mundum, per quem habu mus accessum ad patrem, principium luminis, in illum nationes sanctarum scripturarum à patribus traditas pe viribus intueamur. Et rursus idem cap. 7. eiusdem hie rarchiæ cœlestis: Contemplatrices autem substantias, in quit, non tamquam symbolorum, quæ vel sensu, vel men te percipiantur, spectatrices, neque varietate contempl tionis sacrarum scripturarum ad Deum eleuatas, sed tan quam omni cognitione simplici altioris luminis exple tas, & contemplatione illius pulchritudinis, quæ est effe ctrix & origo pulchritudinis, & quæ supra substantiai est, & in tribus splendet, quatenus fas est, refertas, con munionis vero Iesu similiter participes factas non in ima ginibus sancte informatis, quæ veluti formæ in eis dei cam similitudinem exprimant, sed tamquam vere ad eu appropinquantes in ipsa prima participatione cognitic nis luminum eius, quæ deifica sunt &c. Ac rursus ide cap. 4. de diuinis nominibus. Nunc autem celebrandu nobis laudibus est nomen luminis, quo summum bonu nominatur, summum enim bonum dicitur lumen inte lectile, quia omnem mentem supra cœlestem implet lu mine intellectili; omnem autem ignorantiam & errore ex omnibus animis, in quibus est, eijcit, & ipsis omnib lumen sanctum impertit; earumque oculos mentis à cal gine ex ignorantia circumfusa repurgat & liberat; & ex tat atque aperit multa grauitate tenebrarum compress & clausos; datque primum quidem mediocrem splend rem, deinde tamquam degustato lumine, & oculis i magis post degustationem lumen appetentibus, magis impertit, & copiosius fulget, quia dilexerunt multum; semper eas vlterius prouehit proportione studij earum a aspiciendum sursum. Lumen igitur intellectile dicitur i lud bonum, quod est supra omne lumen, tamquam fon radiorum, & effusio luminis mundans omnem mente a supramundanam, & circummundanam, & mundanan ex plenitudine sua illuminans, & totas earum facultat intelligendi renouans, & omnes continens, quatenus s pra omnes tenditur; & omnibus antecellens, quaten supra omnes stat & vt semel dicam, omnem principatu illuminandi, tamquam princeps luminis, & supraqua lumen, in se comprehensum habet, & supraquam habe & prehabet; atque omnia ratione & mente vtentia cor gregat, & in vnum copulat, etenim sicut ignorantia errar tes dirimit; sic aduentus luminis congregat & copulat i luminatos, perficitque eos, & ad id quod vere est, conue tit, à multis opinationibus eos reuocans, ac varios asp ctus, vel vt magis proprie dicam, varia visa in vnam vera & puram ac simplicem cognitionem contrahit, & vno lu mine vnifico implet. Immo & Gregorius Theologus, Æ ternis quidem ipse, inquit, Deus est lumen, & non aliu Quid enim opus erat secondo lumine ijs qui maximu habent? ijs autem qui sunt infra, & circum nos, primai huius luminis vim effulgere facit. Rursus idem in secur do de Theologia libro: Quantum, inquit, est illud lume si hoc considerasti? Hoc sol est in ijs quæ sensu percipiu tur, quod est ille in ijs quæ sub intelligentiam cadunt, d xit quidam ex exteris. Sol enim aspectum illuminat, sic t ille mentem; sol est pulcherrimus ex omnibus quæ cernur tur, sicut ille, ex omnibus quæ intelligŭtur. Et beatus Chry

A fostomus: Splendeat, inquit, nobis peccatoribus lumen
tuum æternum, lumen æternum omnino intellige spiri-
tum sanctum, qui illuminat & sanctificat animas nostras,
Galat. 4. de quo Apostolus, Misit, inquit, Deus spiritum filij sui in
corda nostra, scilicet ad illuminandum ea; quem gratiam
Rom. 12. Dei vocat: Dico autem, inquit, per gratiam Dei quæ data
est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere,
quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. De quo
Psalm. 42. etiam propheta Dauid dixit: Emitte lucem tuam, & veri-
Psalm. 35. tatem tuam, &: In lumine tuo videbimus lumen. Lumen
enim est filius, lumen est spiritus sanctus, lumen est pater.
Quin etiam in quotidianis precationibus: Christe, in-
quiunt, lumen verum, qui ad illuminandum omnem ho-
Ioan. 1. minem in mundum venisti, signetur super nos lumen vul-
Psalm. 4. tus tui, vt in eo videamus lumen inaccessum, & lumen læ-
tum sanctæ gloriæ immortalis patris, cœlestis spiritus,
beati Iesu. Cum ventum est ad occasum solis, viso lumine
vespertino, laudamus patrem, & filium, & spiritum san-
1 ctum. Et diuinus Damascenus in carminibus. Lumen, in-
B quit, immutabile, verbum luminis patris ingenito lumi-
ne tuo hodie viso in Thabor, lumen vidimus patrem, lu-
men & spiritum, illuminantem omnem creaturam. Im-
Psalm. 35. mo & Gregorius Theologus: In lumine, inquit, Domini
vide lumen; in spiritu Dei filium amplectere, lumen tri-
num & impartibile. Et S. Maximus in Theologicis: Lu-
In 2 hecat. Theologica cap. 70. men, inquit, dicitur, & vita, & resurrectio, & veritas, lu-
Ioan. 1. & 14. men quidem vt splendor animarum, & vt tenebrarum i-
gnorantiæ expulsor, & vt illuminans mentem ad intelli-
gendum arcana, & ostendens mysteria, quæ puris tantum
aspectabilia sunt, vita autem dicitur, quia animis quæ
Dominum diligunt, motum eas decentem in rebus diui-
nis præbet, resurrectio autem vocatur, quia mentem ab
affectione mortua rerum caducarum excitat, & ab omni
genere corruptionis & interitus liberam & puram reddit,
veritas vero, quia 3 habitum bonorum immutabilem do-
nat dignis. Ex quibus fit manifestum, quod omne lumen
siue sensile, siue intellectile ex vero & supra substantiam
lumine refulget: & quod Deus dicitur lumen intellecti-
C le, quia ex plenitudine sua vniuersum mundum ab igno-
rantia abstrahens, ad cognitionem sui conuertit, & vno
lumine viuifico implet, demonstratum alioqui est, quod
per omne lumen, & quod cernitur, & quod deprecamur
Psalm. 4. signari super nos ex diuina facie Domini, ad aliud lumen
intellectile & inaccessum quod in patre, & filio, & spiri-
tu sancto contemplamur, adducimur, vt iam per lumi-
na quæ videntur, & quæ intelliguntur, ad vnam cogita-
tionem reuocemur, supra omne lumen & omnem intelli-
gentiam esse Deum.

1. Cor. 2. Hoc 1 contingit, cum sumus eodem sensu & sententia, sicut Apostolus
præcipit; quod quidem per participationem diuini luminis fit, completur
Ioan. 17. que illud in Euangeli Ioannis: Vt & ipsi in nobis vnum sint. Angelos
2 excellentiores dicit assistentes Deo, Dan. 7. & angelos obeuntes mini-
steria circa homines in hoc mundo, ad hos pertinet illud in Deut. 32: Con-
Matth. 18. stituit terminos gentium iuxta numerum angelorum Dei, & in Euang.
Angeli eorum semper vident faciem patris, & animas, quas mundan-
mentes vocat. Habitum 3 fidei & virtutum dicit: quia fides credentem
firmat in veritate, & veritatem in credente, Dionys. in libro Diuin. nomin. cap.
Hebr. 11. 7. vnde Apostolus substantiam vocauit rerum sperandarum, id est, fir-
mamentum.

D
Capvt X.

Quod diuinus Moyses, & ei similes omnia lumina siue sub sensum cadentia, siue sub intelligentiam relinquentes, in caliginem splendidissimam ingrediuntur, in vnum cum infinito Deo per ignorantiam, & nihil videndo copulati.

Magnus Dionysius in libro de mystica Theologia ca.
primo: Sic igitur, inquit, diuinus Bartholomæus di-
xit, multam esse Theologiam, & perexiguam; & Euan-
gelium esse latum & magnum; & rursus, concisum esse il-
lud diuino ingenio, vt mihi videtur, intellexit, quod bo-
na omnium rerum causa est quidem copiosi sermonis, &
simul breuis ac nullius sermonis, vtpote quæ neque dici,
nec intelligi queat; quia vniuersis creatis excellit supra
substantiam; & quia sola sine operimentis & vere osten-
ditur ijs qui cuncta quæ impura, quæque pura sunt, per-
transeunt, & qui omnem ascensum ad ea quæ sunt, san- E
cta & summa, superant; & omnia diuina lumina, & so-
nos, & sermones cœlestes relinquunt, & in caliginem
ingrediuntur, vbi vere est, sicut ait scriptura, qui est vl-
tra omnia, non enim † simpliciter diuinus Moyses pri- Ephes. 4. † Id est, non simpliciter aliud significetur.
mum iubetur vt se repurget, deinde vt se à non repur-
gatis separet; & post omnem repurgationem audit mul-
tisonas tubas, ac videt multa lumina puros & multipli-
ces radios mittentia, postea à vulgi multitudine separa-
tur, & cum electis sacerdotibus ad summum fastigium
diuinorum ascensuum euadit; sed hactenus nondum est
cum ipso Deo, nec eum videt (inaspectabilis enim est) sed Exod. 33.
locum videt, vbi stetit, hoc autem existimo significare,
diuinissima & summa eorum quæ cernuntur & intelli-
guntur, sermones quosdam esse, qui subijciunt menti
illa quæ sunt subiecta ac supposita ei qui vniuersis ante-
cellit; quibus præsentia ipsius, quæ omnem cogitatio-
nem mentis vincit, declaratur insistens tamquam in ve-
stigijs summis intellectibus locorum eius sanctissimo- F
rum: ac tunc ab ijs quæ videntur, & ab ijs qui vident, ab-
solutus & expeditus, in caliginem vere mysticam igno-
rantiæ ingreditur, in qua mystica caligine omnes notio-
nes excludit, & in ipso qui funditus neque tangi, neque
videri potest, hæret, factus totus ipsius qui vltra omnia
est, neque suus, nec vllius alterius, cum eo autem qui est
penitus incognitus, per vacationem omnis cognitionis,
secundum meliorem partem copulatus. Et Gregorius
Theologus in oratione de baptismo: Devs, inquit, est
lumen summum & inaccessum, quod neque mente com-
prehendi, neque oratione exprimi potest, quodque o-
mnem naturam rationis participem illuminandi habet
facultatem: hoc est in ijs quæ intelliguntur, quod sol in
ijs quæ sentiuntur. Ex quibus patet, omnia lumina siue
quæ sensu percipiuntur, siue quæ intelligentia, infra re-
linqui ab ijs, qui ad summam contemplationem eius qui
vltra omnia est, euaserunt, & in caliginem splendidissi-
mam non comprehendendi eum ingressi sunt, nullo lu-
mine eum exprimente & designante. Ex capitibus dispo-
sitis constat expositio materiaria huius partis, ostensio G
enim luminum diuinorum aut in luminibus quæ sen- 1
tiuntur, continetur; & facit solem imaginem Dei, & i-
gnem item imaginem Dei; & à nobilioribus, vt sole & 2
lumine, imponit Deo nomen luminis; & à medijs, vt 3
ab igne, aut continetur in luminibus symbolicis, in qui- 4
bus præcipua est apparitio luminis facta in diuinissima Matt. 17.
Transfiguratione vultus Domini, qui splenduit sicut 5
sol, quæ decorem corporis Christi post resurrectionem 6
gloriosi facti tamquam in imagine repræsentabat; & sym-
bolum erat diuinitatis, quæ in eo latebat: quia in Chri-
sto saluatore nostro idem est dicere symbolum corpo-
ris glorificati, & diuinitatis eius, & quod lumen, quod
sic in Domino in monte Thabor apparuit, pulchritudi- 7
nem Adæ ante peccatum significauit, eamque iam natu-
ram humanam in humanitate Christi recuperasse, & fu-
turum esse post resurrectionem splendorem iustorum,
& quid sit secundum existentiam lumen, quod in futu- 8
ro apparebit post resurrectionem. & quod Devs est lu- 9
men intellectile, quod in naturis incorporeis splendet, H
quatenus vere splendoris earum effector est, postremo
loco vacationem ab omni lumine posuimus; & ipsam
diuinam caliginem. Nihil igitur in materiaria exposi- 10
tione huius tractationis de lumine prætermis-
sum est, quin potius omnis diuini lu-
minis ostensio breuiter tra-
ctata est.

DECAS SEPTIMA, DE DIVINA PARticipatione.

Caput I.

Quod proprium Dei est, adesse omnibus secundum substantiam; & sicut substantia adest præsens, sic etiam operatione adest: & quis modus sit præsentia eius qui explicari non potest.

A

SANCTVS Iustinus martyr in oratione de recta confessione ait: Quomodo verbum vbiq; est secundum substantiam? & quomodo in suo templo? Etenim si illic est, sicut est in omnibus, nihil amplius habebit templum, atque cetera omnia. Et vbi illud ponemus, quod scriptum est: In ipso habitat plenitudo diuinitatis corporaliter? Sin autem quis concedat, magis esse in templo, non adest omnibus secundum substantiam, quod est proprium Dei. Euidens argumentum est perfidiæ, dicere de Deo, Quomodo? Quomodo cœli effector est, quomodo terræ, quomodo maris, aerisque & stirpium, & animantium omnium, & tui ipsius? Qui omnia diligenter de Deo quæris, plane dices, omnia produxisse copiosa potentia sua. Num igitur potentia Dei aderat secundum accidens ijs quæ fiebant, an secundum substantiam? si secundum accidens, aderat quidem illis quasi essent, antequam fierent; siquidem accidens non est secundum naturam per se, sed in aliquibus prius subiectis existit. At si hoc ridiculum est, relinquitur potentiam Dei omnibus adesse secundum substantiam. Num igitur quia potentia Dei omnibus quæ fiunt, secundum substantiam aderat, nihil amplius templum ipsum in quo fuit, habebat? Habet hoc dubitationem, & illud habet: & fides est vtriusque dubitationis solutio. Vidisti quemadmodum ratio inuicta euertit perfidiam, vide linguas cum Deo pugnantes occlusas. Idem etiam. Dic igitur quomodo verbum caro factum, cœlos non dereliquit? Sane diceris, quod manens Deus, sic factus est. Rursus ergo dicite nobis, quomodo manens, factus est? Si enim mansit quod erat, quomodo factus est quod non erat? Sin autem factus est quod non erat, quomodo mansit quod erat? Dubium habes de solutione, habe etiam dubium de modo vnionis. At credis quod manens, factus est; crede etiam adesse vbique secundum substantiam verbum, & præcipuo quodam modo esse in templo suo. Immo & sanctus Anastasius Antiochenus in libro de incircumscripto ait: Sed quidam, inquit, vt videtur, infirmitatem propriæ naturæ in Deum transferunt, restricti in maximis, & existimantes melius esse contrahere diuinam naturam à materia, quam existimare, eam vsque ad omnia tendi & porrigi, prorsus arbitrantes nefas & impium esse, naturam illam quæ plusquam vltra omnia est, indui corporibus non decentibus, sordibus & tetro odore plenis, vel animis impijs, vel alijs quibusdam, quæ minime de Deo cogitari debent; hi reuera humilia sentiunt, & Deo, ac magnitudine eius quæ attingi non potest, indigna. Et paulo post: Debilia igitur & infirma animis agitant, nullumque firmamentum habentia, quia nullam creaturam suam reijcit Deus, nihil enim sordidum eorum quæ sunt, existimat: quinimmo cum ad nos appropinquat, vitij nostri non efficitur particeps. Et rursus in eodem libro: Verum quia operationem in omnibus esse aiunt (hanc enim volunt non circumscribere) interrogandi sunt, quomodo de ea sentiant. Numquid dicunt participare ipsam terrenas sordes, cum appropinquat eis, an non? Quod si verum fateantur, manifestum est fieri posse, vt quod appropinquat, non participet vitium eorum quibus appropinquauit. Quod si dicturi sint participare, eadem absurditas eos qui hoc dicunt, consequetur, quam vt fugerent, Deum circumscribebant. Contrahant igitur & operationem, vt vniuersum plane dissoluant. Sin vero metuentes hoc absurdum, tam quam pœnitentia ducti, diuinam operationem nihil quidquam lædi dicant, cur non hoc ipsum de substantia affirmant? Ad hæc, Photius patriarcha in quæstionibus ad Amphilochium cap. 75. Quare qui dubitat, inquit, vtrum si Deus est in omnibus, non sit supra omnia, nescit se ignorare quæ de diuina natura in scriptura sancta scripta sunt; neque quidquam altius, quam consuetudo rerum terrenarum fert, neque diuinius aliquid de ijs quæ materia vacant, cogitat. At vero quomodo in omnibus est? Dictum quidem est, nullo modo eorum quæ sunt, & si quid magis ad contemplationem pertinens dicendum est, & non est reformidandum, sursum euehi simul cum ijs qui sunt alta mente, ad altitudinem dogmatum Theologicorum, est Deus in vniuerso secundum operationem simul & substantiam. Et ne mihi dicas, Quomodo? Dictum enim est iam, nullo modo creaturarum. Quomodo igitur est secundum substantiam? Sicut intellexisti secundum operationem. Quia enim alia sunt quandoque potentia, & quandoque actu; Deus autem, quatenus mens acuta intelligere potest, semper est actu (non enim ex imperfecto ad perfectum proficiscitur, nec aliud quidquam, quam per se actus, est per se substantia) euidens consecutio est, in quibus est secundum operationem siue actum, in ijs ipsis esse secundum substantiam. Et magnus Athanasius in libris contra Arianos: Vbique, inquit, adest præsens substantia magnitudinis suæ; quia æqualis est filius patri, & cum patre vbique adest diuinitate; & quia omnia continet substantia. Si enim dixeris non adesse vbique, maiora esse dices ea quæ facta sunt, quam eorum auctor sit. Et diuinus Chrysostomus: Quod quidem vbique Deus est, scio, & quod totus est vbique; quomodo autem, nescio, non enim fieri potest vt substantiam videamus, neque quæ à se est, neque quæ ab alio. Et Cyrillus Hierosolymitanus in catechesibus: In mera, inquit, diuinitate superuacaneum est cogitare ascensum & descensum, potentia enim illa quæ omnia continet, ille qui vbique omnibus adest, qui vniuersa spiritu suo circumdat, non transfertur à locis in loca, ipsius est vox: Cœlum & terram ego impleo. Si igitur implet, quo transmittatur? Ita fit, vt ascendit & descendit superuacuum sit in diuinitate. In saluatore autem, & in dispensatione aduentus eius in carne, proprie dicitur ascendit & descendit. Et Ioannes Damascenus: Deus, inquit, expers partis est, totus ex toto vbique; & non pars in parte corporee diuisus; sed totus in omnibus, & totus supra omnia. Ex quibus fit manifestum, propriũ esse Dei omnibus secundum substantiam adesse. Sicut autem substantia adest, sic sua potestate & operatione, secundum enim substantiam potentia adest; & non est aliud per se operatio, & aliud per se substantia. Quomodo autem Deus secundum substantiam, & æqualiter omnibus adest, & quomodo ipse in omnibus & supra omnia, modus neque dici, neque cognosci potest.

Margin: B — Coloss. 2. — C — D — E — Lib 4 Physicorum exponit Arist. modos quibus aliud in alio esse dicitur. — F — G — Hierem 23. — Lib.1.ca.16

Caput II.

Quod sicut adest nobis præsens Deus, etiam eum participamus; si autem substantia adest, substantiam eius participamus.

H — Cap.3.de diuin.nom.

MAgnus Dionysius in ijs quæ adnotauit ex sancto Hierotheo in Theologicis ipsius principijs: Causa omnium, & quę omnia implet, est Iesu diuinitas, quę i seruat partes toti consentientes: & neque pars, neque totum est: & est totum, & pars, quatenus omne, & totum, & partem in se ipsa comprehendit; & suprahabet, & antehabet, perfecta quidem est in imperfectis, tamquam principialis causa perfectionis: imperfecta autem in perfectis, tamquam supraquam perfecta, & anteperfecta: forma formæ effectrix in ijs quæ carent forma, tamquam principialis causa formæ; sine forma in ipsis formis, vtpote supra formam; substantia totis substantijs insistens impollute, & ab omni substantia supra substantiam abstracta; tota principia, & ordines definiens, supra omne principium & omnem ordinem collocata. Et magnus Athanasius in disputatione contra Arium: Secundum hæc diuinitas patris & filij sancta & sanctificans, quæ

A sanctificat omnia quæ rationem participant, quibus data est liberæ voluntatis & studij potestas ad capiendam sanctam & beatam substantiam in communionem sanctificationis. Et diuinus Cyrillus in Thesauris: Sicut igitur, inquit, mulier gloria viri vocata est, quia partem ex membris eius ad sui fabricationem accepit; sic vir gloria Dei appellatus est, quia factus est particeps substantiæ eius per spiritum sanctum, qui in eo habitauit. Et rursus idem in eisdem, de spiritu sancto: Igitur quandoquidem spiritu sancto habitante in ijs qui Deo probati sunt, Christus est qui habitat, necesse est dicere ipsum spiritum diuinæ substantiæ esse, cuius participes facit eos qui ipsum participant, & iterum idem in eisdem. Est igitur spiritus sanctus secundum naturam Deus, quippe qui sanctos regenerat, vt sint vnum cum Deo, qui habitat in eis. Et adhuc idem in eisdem: Quid igitur opus est longo verborum circuitu vti, & multiplices notiones texere? Hanc enim ipsam vim sanctificantem ex patre manantem, quæ imperfectis tribuit perfectionem, dicimus esse spiritum B sanctum; siquidem nunquam est creaturam per interiectum medium sanctificari, cum benignitas Dei dignata fuerit vsque ad minima peruadere, & ea per spiritum suum sanctificare. Et diuinus Theophanes in canticis suis: Lumen, inquit, viuus principijs, & in tribus splendens, substantia sine principio, pulchritudo, immensa habita in corde meo, & iterum in eisdem. Rex cœlestis, paraclete, spiritus veritatis, qui vbique ades præsens, & omnia imples, qui thesaurus bonorum, & vitæ dator, veni, & habita in nobis, & emunda nos ab omni macula, & saluas fac animas nostras. Ex quibus patet, quod Deo secundum substantiam præsente, substantiam eius impermixte participamus: & quod ipsa est quæ nos sanctificat, & habitat in nobis, nosque ab omni labe per spiritum suum, qui supra substantiam est, repurgat.

C In 1 [illegible] hic ordo consideratur, primo, principia rerum; secundo, substantia ex principijs [illegible]; tertio, [illegible] totius compositi [illegible], perfectio ipsius rei non solum quo ad [illegible] operationem [illegible] quæ singula quadam propria perfectione prædita sunt, & ordo quodam copulantur [illegible] perficiuntur in omnibus [illegible] esse [illegible] causa in his omnibus [illegible] ab extremo, id est, a toto, [illegible] in principio [illegible] principia rerum [illegible] neque pars, quia scilicet non habent partem [illegible] & partis, sicut totum & pars, sed excellentius [illegible] totum & pars [illegible] Christi [illegible] perfectionem [illegible] in toto & in parte [illegible] Illud vero, substantia [illegible] esse Deum in omnibus substantijs [illegible] participatur non per admixtionem, hoc est, non miscetur cum eo [illegible] Thomam [illegible].

Caput III.

Quod participantes diuinam substantiam, per spiritum sanctum filium Dei, qui supra substantiam est, participamus; & hunc participantes, Deum patrem participamus atque ita efficimur diuinæ naturæ & substantiæ participes.

Ioan. 14. D Dominus ait in Euangelio: Qui diligit me, mandata mea seruabit; & ego & pater veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Quod quidem magnus & summus Apostolorum Petrus in epistola sua explicat, cum ait: Diuinæ naturæ consortes facti sumus. Consentiunt cum eo quæ Paulus item magnus ait: Nescitis quod templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? & rursus: Vos estis templum Dei viuentis, sicut dixit Deus, Quoniam habitabo in eis, & inambulabo; & ero eis Deus, & ipsi erunt mihi populus. Similiter qui deinceps consecuti sunt sancti. Magnus Athanasius in epistola ad Serapionem: Sic autem, inquit, signati, consentanee naturæ diuinæ consortes efficimur, sicut Petrus dixit, atque ita omnis creatura verbi particeps efficitur in spiritu sancto. & per spiritum sanctum dicimur participes Dei, ait enim: Nescitis quod templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Et idem in eadem epistola: Nunc autem cum dicimur participes Christi, & participes Dei, demonstratur chrisma, id est vnctio, quæ est in nobis, & sigillum, quod non est naturæ creatæ, sed filij, qui per spiritum suum

E eum nos cum patre coniungit, hoc enim Ioannes paulo supra docens scripsit: In hoc cognoscimus quod in Deo manemus, & ipse in nobis, ex spiritu eius quem dedit nobis. Si autem participatione spiritus sancti efficimur consortes diuinæ naturæ, insanus fuerit si quis dicat esse spiritum sanctum naturæ creatæ, & non Dei, ob hanc enim causam est in hominibus, & per eum homines deificantur, si autem deificat, non est dubium quin natura eius natura Dei sit. Magnus Basilius in ijs quæ de spiritu sancto scribit: Nulla, inquit, creatura ab anima rationis compote participari potest, ita vt in ea habitet [illegible], id est secundum substantiam; spiritus vero sanctus habitat in ea, † sicut ait scriptura: Templum estis Dei, & spiritus Dei habitat in vobis, increatus igitur est spiritus sanctus, & beatus Cyrillus in ijs quæ de spiritu sancto scripsit: Per se igitur operatur in nobis spiritus sanctus vere sanctificans, & nos secum in vnum sua coniunctione copulans, ac diuinæ naturæ participes efficiens, & rursus: Si accipientes, inquit, spiritum Christi, per eum ad Deum patrem adducimur, tamquam diuinæ naturæ con-F sortes facti, quomodo erit creatura, per quem cum Deo tamquam genus coniungimur? Adhuc idem in capitibus de spiritu sancto: Si seruus est, vt factus vel creatus spiritus sanctus, quomodo in eo clamamus, Abba pater? Verum a seruitute quidem liberat eos, in quibus est, vel potius refingit in filios libertatis, faciens eos participes naturæ suæ: non est igitur seruus, quod si non est seruus, igitur neque creatura, esse autem creaturam, & numerari seruum, nihil aliud esset quam refugere a diuina substantia, ac rursus idem in eisdem: Deus igitur est spiritus qui nos ad Dei similitudinem format, non tamquam per gratiam ministrantem, sed per diuinam naturam participationem sui ijs qui digni sunt, donans. Et quæ est horum fides? scriptura sacra, scriptura diuinitus afflata, quæ aperte & perfecte in vnum copulat Deum & spiritum eius; nec aliter futuram esse Dei participationem, nisi per spiritum sanctum, aperte docet: siquidem Dominus noster Iesus Christus de omni, opinor, fideli & bono dicit: G Ego & pater veniemus, & mansionem apud eum faciemus; & in hoc cognoscimus quod in nobis est, ex spiritu quem dedit nobis. In se enim quis potest corpore habere habitantem & versantem natura & vere Deum, cum spiritum eius acceperit, non alienum, neque substantia ab eo distractum & diuulsum, sed potius ex ipso, & in ipso, & proprium eius, & æqualem cum eo dominatum gestantem, & † sic nominatum, & tamquam † in ordine filij assumptum propter eandem naturam, & in cap. 1. libri 4. Thesaurorum tamquam in persona hæreticorum: Alienus est a communicatione nostra, & a nobis non participabilis per se ipsum pater propter nimiam & summam, & quæ ab humana natura capi non potest, diuinitatis participationem, capitur autem, & est in nobis per filium tamquam per ministrum scilicet. Quomodo igitur similis patri, qui a nobis capi potest, qui illum capere non possumus? Contra vero disputans Cyrillus: Ebrij, inquit, rursus sunt suis insanijs isti oppugnatores Dei, non intelligentes, vt apparet, neque quæ loquuntur, neque de quibus H affirmant. Si enim, vt vos dicitis, omnia magna & supra naturam sunt in patre, necesse est concedere parem bonitatem illi inesse. Quomodo igitur qui est summe bonus, non potest capi ab ijs qui bonitate indigent? Quomodo est totus bonus, qui nimia supra creaturæ facultatem bonitate omnibus sui participationem præcludit? Oportebat enim (quod quidem verum videtur esse) vt qui est summe bonus, bonitatem sibi conuenientem adhiberet omnibus, & eam cunctis indigentibus ad fruendum impartiret. Verum iam hoc fecisse apparet, cum promittit habitaturum se in nobis, & inambulaturum, & promittit adoptare filios. Itaque igitur impiorum quæstio est, apparet enim, quemadmodum non ad duritiam deflectit Deus propter magnitudinem & excellentiam naturæ; quin potius tanto magis ad lenitatem vergit, quanto maiora in eo sunt, ex quibus vnum, idque pulcherrimum est, bonitas quæ per filium, sicut ipse ait, in malos & bonos pertingit, nulli prorsus sui participationem præcludes. Participatio

vero

vero patris per filium in spiritu sancto proprie & decenter fit; sicut etiam solem per splendorem ex eo non sine calore editum participamus. Sicut igitur nemo dicat dissimile esse soli lumen quod ex ipso emittitur, vel calorem, quia per ista participatur sol; sic non est necesse, vt filius sit patri dissimilis, quia pater per filium participatur, quin potius similem per omnia esse demonstrat. Vbi enim facti participes filij, non priuamur participatione patris, quomodo non erunt idem pater & filius? vbi autem est eadem substantia, quem locum habebit dissimilitudo? Respondeant Christi oppugnatores. Ex quibus fit manifestum, quod participantes spiritum sanctum, participamus filium Deum; & hunc participantes, participamus Deum patrem, atque ita efficimur totius diuinæ naturæ & substantiæ participes. Quomodo vero fiat in nobis participatio Trinitatis, quæ supra substantiam est, dici non potest; sicut neque dici potest, quis modus sit substantiæ eius; & quomodo sit vbique præsens secundum substantiam.

Capvt IV.

Quod participantes diuinam naturam, non gratiæ solius, & per se non subsistentis participes sumus, sed ipsius spiritus sancti viuentis, & per se existentis: & quod totus Deus trinus gratia dicitur, & simul filius, atque spiritus sanctus gratia; & sigillatim vnusquisque horum gratia dicitur, dicitur vero homonymice gratia, id est, quod ab hypersonis diuinis fit.

SAnctus Cyrillus libro septimo dialogorum ad Hermiam: Si, inquit, gratia quæ per spiritum sanctum datur, discissa erat à substantia spiritus sancti, cur non aperte dixit beatus quidem Moyses, quod producto animanti inspirauit gratiam auctor omnium, gratiam dico per inspirationem vitæ? Christus vero nobis, Accipite gratiam, scilicet per ministerium spiritus sancti? quin potius illud quidem vocatum est spiraculum vitæ; vita enim erat natura diuinitatis, siquidem vere in ipso viuimus, mouemur, & sumus, voce autem Domini dictum est: Accipite spiritum sanctum, quia ipse vere in cordibus credentium habitat, & paulo post: Quando igitur ad similitudinem Christi formamur, ipse etiam in nobis consignatur, & pulchre exprimitur tamquam per spiritum naturaliter similem. Deus ergo est spiritus sanctus, qui ad similitudinem Dei format non tamquam per gratiam ministrantem, sed tamquam ipse participationem diuinæ naturæ dignis largiens, & rursus idem ibidem: Templa Dei, immo etiam dij vocamur, & sumus, quare autem, interroga aduersarium; siquidem sumus vere participes nudæ & non per se existentis gratiæ, at non sic, nequaquam; templa enim sumus spiritus sancti per se existentis: vocati autem sumus dij propter ipsum, vtpote diuinæ naturæ propter coniunctionem cum ipso participes facti, & iterum idem in eisdem: An non dicimus fabricari hominem ad imaginem Dei? Quis neget? Quod autem imaginem imprimit, & instar sigilli pulchritudinem supra mundanam efficit, an non est spiritus sanctus? at non, inquit, vt Deus, sed vt diuinę gratiæ minister, igitur non ipse, sed gratia per ipsum consignatur. Videtur, inquit. Necesse ergo erat appellare hominem imaginem gratiæ, & non potius imaginem Dei. Gregorius Nyssenus in Cantica canticorum: Quod, inquit, vere est prædicandum beatum, numen ipsum diuinum est, ipsa pulchritudo inexplicabilis, ipsa per se gratia, & sapientia, & potestas, & diuinus Gregorius in oratione de diuinitate contra Euagrium monachum: Similiter igitur, inquit, qui dator est omnium bonorum, qui veritatis moderator, & saluatoris pater, bimanantem quandam filij & spiritus sancti gratiam intellectilem ad nos misit, neque ipse quidquam incommodi in substantia passus est, non enim vllam imminutionem subijt propter illorum ad nos aduentum, vsque ad nos processerunt, & nihilominus à parte inseparabiles perstiterunt, expers enim partis est, vt a principio diximus, diuina natura. In primis autem diuinus Apostolus in epistola ad Titum ait: Apparuit gratia Dei, gratia scilicet salutaris, omnibus hominibus, cum quo consentiunt qui in canticis ecclesiasticis dicunt: Apparuit saluator, qui est gratia & veritas, in Iordani fluentis; & gratia habitauit in te, quæ Dei mater es, & mundum splendore illustrauit. Et diuinus Ephræm in oratione de salute animæ: Quando, inquit, voluit, benignus & misericors Deus liberare nos ab huiusmodi errore, visitauit nos oriens ex alto; & apparuit Dei gratia salutaris, deditque se ipse commutationem pro nobis. Et sapiens Cyrillus: Quę, inquit, gratia apparuit nobis? aut qualis Dei gratia salutaris omnibus hominibus apparuisse dicitur? Atqui manifestum est quod ait Dauid: Deus Dominus, & apparuit nobis: & vt ipsius gloria nobis de cœlo appareat, expectamus, & magnus Athanasius in epistola ad Serapionem: Omnia, inquit, patris sunt filij; quare charismata, quæ à filio in spiritu dantur, patris charismata sunt: & cum in nobis est spiritus sanctus, in eo ipso etiam est pater; atque ita fit illud: Ego & pater veniemus, & mansionem apud eum faciemus, sicut dictum est. Vbi enim est lumen, illic est splendor: & vbi splendor, ibi est huius operatio, & splendida gratia. Et magnus Basilius in epistola ad Gregorium fratrem: Omne, inquit, bonum, quodcumque ex diuina potestate ad nos deueniat, operationem gratiæ omnia in nobis operantis esse dicimus, omnia enim operatur vnus & idem spiritus, ac rursus idem: Spiritum sanctum qui ex Deo existit, fontem dico sanctitatis, potestatem vitæ effectricem, & gratiam perficientem; per quem homo adoptatur filius, & quod mortale est, efficitur immortale, vnum per omnia cum patre & filio. Præterea, secundum † homonymiam diuinitatis, quæ supra substantiam est, quædam alia dicuntur gratia. Declarat hoc Paulus, cum scribens ad Romanos, Sic ergo, inquit, & in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus: alioqui gratia iam non est gratia. Si autem ex operibus, iam non est gratia: alioqui opus non est opus. Et rursus idem Apostolus: Gratia enim salui facti estis, & iterum: Non enim estis sub lege, sed sub gratia, & alias: In gratia hac, quæ ministratur à nobis, & rursus: Ex quo die audistis & cognouistis gratiam in Dei veritate, & diuinus Chrysostomus explanans illud, Ex plenitudine eius omnes accepimus; & gratiam pro gratia: Qualem, inquit, pro quali? pro vetere nouã, & in illud, Gratia salui facti estis: Non ex operibus proprijs, inquit, sed gratis: & magnus Athanasius libro tertio contra Arianos: Sciebat vbi Lazarus iacebat, interrogabat tamen, vt suscepta nostra ignorantia, largiretur nobis vt cognosceremus solum verum patrem suum, & quem propter nos ad salutem omnium misit, qua maior gratia non potest esse. Ex quibus patet, quod facti participes naturæ Dei, non nudæ gratiæ à Deo manantis, & quæ per se non existit, participes sumus; sed ipsius spiritus supra substantiam, & viuifici, ac per se existentis; & per hunc ipsum cum patre & filio copulati, diuinæ naturæ consortes efficimur; & hac gratia ditamur, gratia scilicet trium personarum, quæ est per se gratia. Et sicut creditur esse communis nobiscum per se gratia, sic etiam sigillatim vnaquæque persona diuina ex tribus gratia dicitur; & maxime summus Deus saluator, & qui est supra substantiam, spiritus sanctus, vterque simul gratia bimanans dicitur. Sicut igitur hæc gratia dicitur principaliter, & diuine, & efficienter, sic homonymice omne datum bonum, quod ab ipsis personis diuinis ad nos proficiscitur, tamquam beneficium nobis creatum & effectum, gratia & donum dicitur, non ex operibus nostris confectum, quin potius gratis, & ex nulla nostra importatione suppeditatum.

Capvt V.

Quod sicut Deus, qui est per se gratia, & trium personarum potestas, siue virtus, à nobis efficienter † participatur; sic idem producit & creat distributionem diuinarum gratiarum, quæ ad participandum creatæ sunt.

MAgnus Apostolus Paulus ait: Diuisiones gratiarum sunt, idem autẽ spiritus: diuisiones ministrationum

† Id est, sic ut homo sanctus a quouis dicitur Deus sic etiam gratia quæ a Deo fit.

† Deus participatur a substantia quidem sua secundum rationem causæ efficientis; in donis vero suis secundum rationem effectus.

A funt, [illegible] autem Dominus: & diuisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. & rursus: Omnia autem hæc operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. & iterum: Æmulamini meliora charismata: si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. In quem locum incumbens beatus Chrysostomus: Vidisti, inquit, vbi gratiam linguarum extulit, & vbi eam encausit, & [illegible] & rursus idem in epist. ad Corinth. homilia XXIX. De spiritualibus, inquit, nolo vos ignorare fratres: Spiritualia vocat signa, quia hæc operatione solius spiritus sancti, nihil humano studio afferente ad huiusmodi miracula efficiendum, & rursus idem in oratione de spiritu sancto: Spiritus Dei spiritus ex Deo, spiritus qui a patre procedit, hæc sunt [illegible] & [illegible] virtutis siue potestatis nomina, [illegible] autem alia nomina non naturæ, sed operationis consequentia, vt donis eius. Di-

B enagrius, cum spiritus sanctus vel mihi, vel alteri Christiano sanctificatione dominetur, & donum acceperit, ita vt corpus sanctum & animam sanctam habeat, hoc donum vocatur spiritus sanctitatis, idest, gratia sanctitatis, si quis acceperit ab spiritu sancto virtutem & donum credendi promissioni futurorum bonorum, accepit spiritum promissionis, si quis accepit donum sapientiæ, vocatur quoque hoc spiritus sapientiæ, si quis habeat charisma charitatis, dicitur habere spiritum charitatis, quando accipit charisma martyrij, dicitur habere spiritum fortitudinis, siue virtutis, idest, charisma, & qui aquis donatus, spiritus sanctus est, vocatur etiam donum homonyme eodem nomine, quo vocatur qui donat. Adhuc idem in epist. ad Ephesios homilia XIII. exponens illud, Creatum in sanctitate: Vide, inquit, hic, quomodo creaturam vocat creationem essentiæ virtutis, quæ creatio virtutis cum non esset, factum est vt esset, & rursus idem, Ob hanc causam, vt demonstretur quod qui effunditur, non est spiritus sanctus, sed gratia spiritus sancti, ait Dauid de Christo: Effusa est gratia in labijs tuis: gratia effun-

C ditur, non is qui gratiam donat, & magnus Basilius in tertio confutationum Eunomij: Sicut dicitur pater diuidere operationes ijs qui digni sunt vt eas suscipiant, & filius diuidere ministrationes ijs qui digni sunt ministrare ministrandi, sic spiritus sanctus dicitur diuidere charismata ijs qui digni sunt vt charismata accipiant, rursus idem in homilia Psalmi XXXIII. Apte, inquit, ad tertium refertur illud: Ipse dixit, & facta sunt, in formatione quidem nostra ex terra conuenit illud, Factum est, in creatura vero ad imaginem Dei creata conuenit, Creatum est. Quia vero sæpenumero dicitur in renouando, & reddendo melius, vt illud: Si qua in Christo noua creatura, & illud. Vt duos crearet in vnum nouum hominem: [illegible] illud, Et facta sunt, de prima creatione essentiæ hominis dicitur; illud autem, Et creata sunt, de secunda regeneratione in Christo, quantum autem præstat mandatum Dei verbo simplici, tantum præstat regeneratio generationi, & rursum idem in epist. ad Gregorium fratrem: Quærentes autem, vtrum ex solo spiritu sancto largitio bono-

D rum originem ducat, atque ita ad supernam dignitatem, rursus à sancta scriptura deducimur ad principem & auctorem ingenitorum bonorum, quæ spiritus sanctus operatur nobis. omnia enim per ipsum facta esse, & in ipso consistere, à sancta scriptura didicimus. Quare cum ad illam cognitionem euchimur, rursus scripturæ sanctæ ductu eleuati, docemur omnia per illam virtutem siue potestatem produci, vt quæ non erant, sint: non autem produci ex illa sine initio. Gregorius Theologus in libro de spiritu sancto: Dicitur, inquit, spiritus adoptionis, libertatis, spiritus intelligentiæ, sapientiæ, consilij, fortitudinis, cognitionis, pietatis, timoris Dei. Hæc enim cuncta efficit, & iterum idem: Spiritus quidem vnus, gratiæ vero non sunt æquales, quia neque receptacula spiritus, alij datur per spiritum sermo sapientiæ, vel contemplationis, alij vero fides firma, & sine vlla dubitatione, alij operationes virtutum, & miraculorum sublimiorumque, alijs gratiæ sanationum, opitulationes, idest, præfecturæ, guberna-

tiones, idest, moderationes carnis, genera linguarum, interpretatio sermonum, diuisiones charismatum; secundum proportionem fidei. Athanasius libro secundo contra Arianos: Illa igitur, † Creauit, formauit, construit, quæ eundem sensum habent, non declarant initium essentiæ verbi Dei, neque substantiam eius creatam esse, sed renouationem eius & gratiæ beneficium, itaque, & rursus idem: Sicut nos, inquit, ex Deo geniti, non ex ventre personæ eius geniti sumus, sic & spiritus ex Deo procedentes non sunt ex persona eius, & beatus Cyrillus in libro de spiritu sancto: Sic ex patre, inquit, luminum varia charismatum largitio manat, Paulus vero ait: Hæc autem omnia operatur Spiritus, diuidens vnicuique prout vult, quomodo non est Deus ex Deo, & [illegible] spiritus, qui omnia quæ Deum decent, tamquam potestatem habens operatur? & rursus idem in commentarijs Esaiæ: Hæc dicit Dominus, qui in altis habitat, spiritus enim Dominus à me exibit, quomodo autem exibit, declarauit, inquiens: Spiritum omnem ego feci; est enim patris spiritum, intelligitur quidem, non tamquam ex propria natura sicut filium, hos spiritus genuerit, immo neque processisse eos dicit ex substantia æqualiter vt spiritum sanctum, sed potius creatos ex Deo exisse, vt essent, [illegible] recte sentientes, ipse enim omnem spiritum fecit, vbi autem factio nominatur, ibi omnino est egressio, idest, exitus, non secundum substantiam, sed vt verbum exitus per abusionem significet factum esse. S. Maximus capite XXXVIII. & XXXIX. centuriæ † quartæ ait: Et requiescent † super eum septem spiritus, spiritus sapientiæ, spiritus intellectus, spiritus cognitionis, spiritus scientiæ, spiritus consilij, spiritus fortitudinis, spiritus timoris Dei. Est autem proprium horum charismatum spiritualium, spiritus quidem timoris Dei, abstinentia à malis secundum actum: spiritus vero fortitudinis, promptus conatus & motus ad operationem & effectionem mandatorum: spiritus consilij est habitus discretionis: spiritus autem scientiæ est certa & non fallax notitia modorum qui versantur in actione ex virtute: spiritus cognitionis est comprehensio rationum in mandatis: spiritus intellectus est erga modos & rationes virtutum assensus, vel, vt magis proprie dicam, affectio: spiritus sapientiæ est relatio seu ad causam rationum magis spiritualium in mandatis, & cum ea causa copulari, & rursum idem in eisdem: Sicut enim, quia alius accipit sermonem sapientiæ, alius sermonem scientiæ, alius autem fidei, & alius aliud charisma eorum quæ magnus Apostolus enumerauit; sic alius quidem accipit per spiritum charisma charitatis perfectæ & sine intermedio erga Deum, nihil quod terrenum habentis secundum proportionem fidei, alius vero per eundem spiritum accipit charisma charitatis erga proximum: omnem vtrumque habitum mandati in actione positum dicit esse charisma spiritus: In commentarijs qui feruntur in Iob: Nutriuit, inquit, illos septem filios, & filias tres, catalogum filiorum honoratus est apud scripturam, & cum mysticis rationibus consentiens, numerus enim septem significat in ænigmate septem charismatum concursum; numerus vero trium ad perfectius & diuinius spectat; vt intelligamus, fidem Trinitatis effectricem esse septem gratiarum. Exponamus Apostolus & Euangelista Lucas in Actis: Multa, inquit, per manus Apostolorum fiebant signa & prodigia in populo, & rursus idem: Et virtutes non vulgares faciebat Deus per manus Pauli, & in sancto Euangelio [illegible] non fecit, inquit, illic signa multa propter incredulitatem eorum, & propheta Dauid in Psalmo centesimo decimo: Fidelia omnia mandata eius facta in veritate & æquitate, & rursus idem in Psalmo quinquagesimo: Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. Ex quibus fit manifestum, quod sancta Trinitas & per se gratia, per se ex ijs quæ non sunt, producit & creat ad participationem nostram electam & creatam diuinorum charismatum distributionem. Ipsa enim cum sit omnium causa (solum enim quod est supra substantiam, principium & causa est essentiæ omnium) per spiritum eiusdem naturæ, & supra substantiam, propriam distribuens vnicuique charismata, siue gratias, sicut

E. Margin notes: † Ad interpretationem illius loci Prou. cap. 8. de sapientia verbi Dei incarnatâ pertinent, Dominus creauit me in initium viarum suarum. Iacob. 1. 1. Cor. 12. Esaiæ 57. sec. 70. Ibid. F † Tertia est in centuriis impressis. † Sicut hic auctor Maximum recreauit, ita interpretatus sum. Esa. 11. G 1. Cor. 12. Iob. 1. H Act. 5. Act. 19. Matth. 13. Psalm. 110. Psalm. 50.

Left margin notes: [illegible] Ephes. 4. Psalm. 44. Psalm. 32. 2. Cor. 5. Ephes. 2. Coloss. 1. Rom. 8. [illegible] 1. Cor. 12.

A B

vult: si autem sunt hæc opera vnius atque eius, siquidem creaturas esse, & effecta ex nihilo: & ipse igitur est, qui operatur omnia in omnibus. ... secundum proportionem fidei. ... do contra Arianos: Illa igitur, † Creatus, fundauit, condidit, quæ eundem ... non declarans in ... essentiæ verbi Dei, neque substantiam ... creaturas

C A P V T VI.

Quod hanc apostolicam Theologiam sequens Dionysius, quæ magis generalia sunt; effectus & participationes magis particulares. Et vnum dixit, velut omnia, quæ in Deum est creator, ac participata & participantia distributa sunt.

MAgnus Dionysius capite quinto de diuinis nominibus ait non esse aliud, bonum; & aliud, existens; & aliud vitam, vel sapientiam, neque multas esse causas, & aliorum alias diuinitates esse effectrices, superiores & inferiores: quem loco sanctus Maximus; Quia, inquit, paulo ante visus fuerat quodammodo dicere superius, & inferius, cum dixit, bonum esse causam existentiæ, vitæ, & similiter in aliis; ne qui imprudenter legunt, occasionem reprehendendi reperirent, ait non esse aliud, bonum, & aliud, existentiam; & rursus aliud vitam, vel sapientiam: vnam enim esse omnium causam, & non multas; & consentanee vnam diuinitatem omnia producentem sanctam & beatam Trinitatem, & non multas diuinitates creatrices. Hoc autem non superuacaneo dixit, sed vt sapientes gentilium, & hæreticos Simonis discipulos perstringeret, qui deos ponebant effectores mundi; & quo inferiores essent, eo inferiores creaturas producere vsque ad facem, vt aiunt, id est, vsque ad materiam. Nomen boni ait complecti omnem prouidentiam; reliqua vero nomina partes prouidentiæ, vt vitam, sapientiam, rationem; omnia enim quæ sunt, propter bonitatem Dei producta sunt, vt existant, & sunt bona, id est, valde pulchra, non tamen omnia participant vitā, vel sapientiam, vel rationem. Generaliores igitur prouidentias vocat, quas in pluribus contemplamur, vt vita peruadit in stirpes; & animantes tum rationis participes, tum non participes: sapientia vero, & ratio pauciorum sunt: hæ enim solum in ratione vtentibus cernuntur. Idem adhuc capite secundo de diuinis nominibus in explanationibus suis in Dionysium, exponens quod ait Dionysius: Scaturientem, & nunquam deficientem causam, atque distributionem donorum, quæ bonum decent: Dictum est, inquit, in Psalmis, Quoniam apud te est fons vitæ. Et in Hieremia: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. Deus igitur dicitur fons velut quidam puteus, & principium atque causa horum omnium quæ apparuerunt, & deuenerunt ad essentiam: quæ enim quidam vocare consueuerunt vniuersalia, id est, genera, vel tota, vel continentia, vtpote quæ complectantur partes ... horum scripturæ sanctæ dicunt esse causam & fontem: propter effectionem igitur inexhaustam eorum quæ per spiritum sanctum exsistit, & quia spiritus sanctus est causa omnium, vt in Sapientia dictum est, consentanee ipsum per se causam fontem esse diuine philosophatur: Illud autem, non ex hac interpretatione, inde intellige, vbi ait: Pater meus vsque modo operatur; & ego operor; similiter spiritus sanctus cum patre & filio sine intermissione operatur, ait enim scriptura: Emittes spiritum tuum, & creabuntur. Et rursus magnus Dionysius capite vndecimo de diuinis nominibus: Non enim substantiam quandam diuinam aut angelicam esse dicimus illud per se esse, causam essentiæ omnium; solum enim quod est supra substantiam, principium & substantia & causa est vt sint omnia quæ sunt; & ipsam per se esse ... quæ vitam parit, præterquam vitam supraquam diuinam omnium quæcunque viuunt, & ipsius per se vitæ causam ponimus; nec, vt summatim dicam, alias causas principales, & creantes, & hypostases, quas quidam & deos, & effectores rerum esse temere effutiuerunt, quos vere & proprie dicere non esse nec ipsi, nec eorum patres & maiores sciuerunt. Hæc a Theologis proponuntur, vt sciamus demonstratum esse, quod, antea, solum scilicet quod est supra substantiam, beatam & supremam diuinam Trinitatem omnium causam esse, & nec ipsi sibi per se esse, quod est antiquius donum; quam cæteræ participationes quæ ab ea pia Trinitate pananae, nec ipsam per se vitam, nec bonum similitudinis causam esse, quamobrem quomodocunque vocata sint illa magis generalia, siue vocentur prius existentia, siue per se participationes, siue dona Dei, siue prouidentiæ, siue communicationes diuinæ (dictum enim est de his a Theologis) ad negabunt neque dubitabunt opera esse eius qui omnia in omnibus operatur, id est, Dei patris scilicet, producta ad manifestationem, & sanctificationem creaturarum per Deum filium, & diuinum eius spiritum. Dionysius autem egregiarum Dionysius, qui has a magno Apostolo Paulo didicit, ad laudandum ab effectis prouidentiam quæ est principium vt boni efficiantur & dulcescant, pertinere, operæ expositis (vocans effecta ipsas participationes participantium) expositas ad participationem donorum Dei, quibus participantes dicuntur diuini & boni & sapientes & potentes. Restruat vero postea hæc, edisserens quomodo hæc se habeant collata cum eo quod sunt: nulla enim similitudo perfecta est causarum, & eorum quæ effecta sunt: sed potius effecta quidem habent imagines & similitudines quantas esse possunt, causarum; ipsæ vero causæ abstractæ sunt ab effectis, & supra locatæ secundum rationem proprij principij. In hoc vero ipsum incumbens diuinus Maximus, Effecta esse dixit, quæ producta sunt in rerum natura, siue in cælo, siue in terra; causas vero quæ producunt, id est, tres personas sanctæ Trinitatis. Liquet igitur causas & effectus nullam inter se similitudinem habere: Et adhuc diuinus Dionysius incumbens potissimum in hæc: Eadem, inquit, & similia & dissimilia Deo dicuntur; similia quidem secundum imitationem, quæ esse potest eius quem nihil potest imitari; dissimilia vero, quibus in his effectus infra causam sunt, & infinitis mensuris, & quæ conferri non possunt, ab ea distant. Eandem excellentiam in præ effectus ponit, & supra per se participationes: Quanto, inquit, præstant sancta, vel diuinos, vel dominantes, vel regales quæ non sunt talia, & rursus per se participationes participantibus; tanto est omnibus sublimior, qui est supra omnia, & omnium participantium, & participationum auctor imparticipabilis. Quod ipsum explanans sanctus Maximus, Quantum, inquit, antecellit natura pura & causa qualis in effecto (hoc enim est ens, comparatum cum eo quod non proprie est) & quantum antecellit participans id quod participatur; tantum differt Deus, qui hæc dicitur, ab iis quæ ista participant. Igitur sicut causæ effectibus antecellunt infinitis mensuris, & quæ conferri non possunt, sic solus auctor Deus, idemque imparticipabilis, participantibus, & ipsis per se participationibus antecellit. Dictum est autem de his a Theologis in quinta & quarta decade initiatæ expositionis diuinorum nominum. Excipiatur autem hinc, quod in filio & spiritu sancto causam habet: hoc enim vniuoce dicitur de iis quæ sunt causa; quæ vero causam habent secundum voluntatem, homonyme dicuntur, vtpote opera Dei omnia in omnibus operantis. Præterea illud causam habens omnium causa est, hæc autem ab ipso causam habentia singulariter & solummodo ex ipso, & non ex alia causa sunt: solum enim quod est supra substantiam, principium & substantia & causa est vt sint omnia. Ad hæc, in Trinitate supraquam diuina causa, & causam habens, distinctionem a coniunctione maxime liberam exhibet, & in eodem vnionem supraquam vnitam, quia in ea exhibetur prima distinctio, & prima vnio: primo autem, vt est axioma, non est aliquid contrarium, sed vera distinctio, & vera vnio: neque distinctio mutari vnquam potest in vnionem; neque vnio in distinctionem: seruantur autem hæc non confusa propter vtrumque; id est, distinctio propter vnionem, & vnio propter distinctionem, trine simul & vnice enuntiata; at in creatura, cuius causa est sancta Trinitas, vnio quidem est secundum causam tantum, distinctio vero creaturarum immensis mensuris infra causam relinquit ea quæ facta sunt: & vnio antecedit, valentiorque est huiusmodi distinctionibus; vt vna & eadem quidem sit vniuersorum causa; creatura vero numerosa, a primis & generalioribus ad secunda & tertia & multiplicia pro-

A gtediens. Hinc aperitur Theologis quæstio de participatione, quæ est vna quidem secundum causam, altera vero secundum participationem, alia secundum existentiam, participatione & existentia in creatura consistentibus, id est, in ea quæ participantur, & in participantia partitis.

Capvt VII.

Quod omnia participantia, & quæ participantur, à sola natura, quæ secundum causam participatur, producta, alia quidem simpliciter ab ipsa ad participationem edita sunt, alia vero sunt secundum existentiam participantium.

MAgnus Dionysius capite quinto de diuinis nominibus: Primum, inquit, donum per se esse, ipsa per se bonitas producens, ab antiquiore, prima inter cæteras participatione laudatur, & est ex ipsa, & in ipsa ipsum per se esse, & principia eorum quæ sunt; & omnia † quæ sunt, B & quæ quocunque modo sunt, idque incomprehense, & copulate, ac singulariter. Et rursus idem: Et ante alias eius participationes esse productum est: & est ipsum per se esse antiquius quam esse per se vitam, per se sapientiam, per se similitudinem diuinam, & alia, quorum quæ habent participationem, ante omnia illa participant esse: quin potius ipsa per se omnia, quæ ab aliis participantur, ipsum per se esse participant: principia igitur omnia eorum quæ sunt, participādo esse & sunt, & principia sunt, & primum sunt, deinde principia sunt; & si vis dicere esse per se vitam principium viuentium tanquam viuentium; & per se similitudinem principium similium tanquam similium; & per se vnionem principium copulatorum tanquam copulatorum; & per se ordinem ordinatorum tanquam ordinatorum; & quæcunque alia hoc, aut illud, aut vtrumque, aut multa, participantia hoc, aut illud, aut vtrumque, aut multa sunt; eorum per se participationes reperies primum participare ipsum per se esse; & primum quidē eas esse, deinde huius, aut illius principia esse; & participando ipsum C esse existere, & participari. Quod si hæc, scilicet per se participationes, principia aliorum sunt participando ipsum esse, multo magis quæ illa ipsa principia participant, vt iam ex his manifestum euadat, & ex iis quæ latius in quinta decade persecuti sumus, quod participationes sunt, quas ea quæ † sunt, participant, quæcunque sunt species, & harum participationes; siquidem & in vna specie sunt multæ participationes non solum in coloribus, sed in voluntaribus, & fortunis; vt cum dicimus, Participauit voluntatem moderatam, aut rectā, aut facetus gaudentem, aut aliter effectam; aut esse fortunatū, aut infortunatum. Vt igitur prosperitas, siue bona fortuna participatio est fortunatorum, quatenus fortunati sunt, non autem quatenus homines sunt; sic & aliæ participationes editæ sunt, vt participentur, non quia sunt, sed quia tales sunt. Quando autem nactæ sunt subiecta recipientia, tunc dicuntur effectæ secundum existentiam eorum subiectorum, quæ nactæ sunt, & est quidem aliud participatio, & aliud quod secundum existentiam participationem recipit: verbi gratia, Vita participatio quædam est simpliciter, quæ tunc fit D secundum existentiam participatio cuiusdam, cum ‡ est pars substantiæ eius, aut est ipsum, aut secundum accidens. Dionysius igitur aggressus differere generatim, in substantia simpliciter & in participatione simpliciter, tractauit; & ostendit, prius quidem oportere esse subiectum, quod quidem dixit antiquius esse Dei donum; deinde participationem, quæ in illo subiecto facta est. Proposita igitur est ad participationem participantium, per se substantia; quod perinde est, vt si dicatur substantia facta ad participationem: nisi enim substantiam participaremus, penitus in rerum natura non essemus: deinceps, ipsi substantiæ factæ ad capiendam participationem, aliæ participationes propositæ sunt: & sicut tempus generalius ad participationem eorum quæ sunt in tempore, propositum est, cum alioqui non sit substantia aliqua, sed simpliciter participatio; tunc vero efficitur nobis, qui in tempore sumus, existentia, quando propter ipsum sumus in tempore; sic omnis alia participatio quæ non est substantia, eandem

Lege cap. 4 de. ad 1

† Primum enim donū Dei est esse, postea esse speciem aliquam quæ prius participat esse; postea esse indiuiduum, & cetera participatæ.

E consecutionem habet: illo prius cognito & percepto, quod solus Deus est harum participationum auctor & effector, siue propositæ sint simpliciter ad participationem, siue etiam ad existentiam participantibus.

Omnia ‡ quæ sunt, & quæ quocumque modo sunt, vt quæ sunt in alio sicut accidentia, & quæ sunt in potentia, & quæ sunt priuationes, & quæ non habent totum esse simul, vt motus, sunt in Deo incomprehense, in se autem finite, in se multa, in Deo vnum; in se diuisa, in Deo copulata: sunt itaque incomprehense, & connexe, ac vnite res omnes, quæcunque sunt in Deo, quia sunt ipse diuina essentia incomprehensibilis pater, filius, & spiritus sanctus in eaque incomprehensibiliter vniti. cum ‡ est pars substantiæ eius) vt cum participatur ab anima, quæ est pars substantiæ hominis; quia non habet in se integram naturam speciei, vt ait S. Thom. p. q. 3. ad 1. aut à corpore secundum accidens, quia per animam viuit: aut ab angelo; quia enim ipse est integræ naturæ, & non tanquam pars naturæ, per se vitam accipit à Deo, & non per accidens. participatio simpliciter differt à participatione secundum existentiam ratione tantum: vt per se vita non distinguitur à viuentibus, à quibus participatur secundum rem: et enim vita & viuens idem sunt; sicut humanitas simpliciter, & homo ratione tantum differunt, quia sicut humanitas solum illa comprehendit quæ hominem definiunt, & non quæ materiam faciunt indiuiduam, neque humanitas actu aut potentia continet principia quæ indiuiduum reddunt, F homo vero continet potentia; sic per se vita illa continet quæ viuentem definiunt, quatenus viuit. Itaque vt homo formaliter est humanitate homo, sic viuens per se vita est viuens. Participatio secundum existentiam, est vita illa simpliciter, iam recepta in subiecto viuente, sicut humanitas secundum existentiam, est in hoc homine qui existit. sola enim singularia existunt in rerum natura, vniuersalia vero & abstracta solum in mente.

Capvt VIII.

Quod omnia quæ sunt ad participandum, siue proposita sint secundum participationem, siue secundum existentiam, quia non sunt idonea subiecta recipientia, multiplicationem & differentiam participationum subeunt: sola autem natura quæ secundum causam participatur, hanc differentiam funditus non admittit.

MAgnus Dionysius cap. ix. cælestis hierarchiæ: Hoc, inquit, testatur populus Hebræorum accidisse sibi: Cognitionem Dei, inquit scriptura, repulisti, & cor tuum secutus es: nec enim vitam necessitate coactam habemus, neq; propter libertatem eorum, quibus prouidetur, diuina lumina prouidentiæ splendentis retundontur; quin G potius dissimilitudo oculorum quos mentes habent, illuminationem paternæ bonitatis supra quam copiosam aut penitus non participat, aut facit duritia sua ne penetret, aut varias reddat participationes, paruas vel magnas, obscuras vel claras vnius & simplicis, & semper sui similis; atque supra modum expediti & explicati radij manantis instar fontis. Et rursus idem capite secundo de diuinis nominibus. Atqui, dicet aliquis, non est sigillum totum & idem in omnibus, in quibus ad exprimendam effigiem imprimitur: non est autem in causa sigillum; se enim totum & idem vnicuique impertit; sed differentia participantium dissimiles facit figuras ab hoc vno & toto exemplari expressas: vt si sint mollia & facilia ad figurandum; & lenia, & ἀχάρακτα, & neque aspera, neque dura sunt, neque fluxa, & inconstantia, puram & expressam & permanentem figuram habebunt: si quid vero huius habilitatis, quæ dicta est, defuerit, hæc erit causa, cur effigies non figuretur, nec exprimatur, neque alia fiant, quæ non fiunt, cum non est habilitas ad recipiendam participationem. Sed & H Iustinus martyr philosophus in oratione de recta confessione ait: Quomodo verbum in suo templo, & in rebus similiter secundum substantiam est, & quid amplius templum, quam cætera omnia habebit, audiamus tandem dicentem: Qui est in sinu patris, secundum substantiam omnibus adest impartibiliter; & non sic eum in parte esse dicimus, vt est in reliquis, non quia substantia cum in aliis est, contrahitur, sed propter mensuram recipientium, quæ non possunt fieri receptaculum diuinum: ad hunc modum dicentes eum in templo suo inseparabilem, & tanquam plenitudinem diuinitatis habitare confitentes, adesse omnibus, & non similiter adesse dicimus. Et diuinus Gregorius Nyssenus in primo libro confutationum Eunomij ait: Quia omnis boni fons & principium & largitio in natura increata cernitur, omnis vero creatura in eum vergit per communionem primi boni particeps facta sublimis naturæ, necessario secundum proportionem participandi sublimia, aliis plus, aliis minus secundum liberam potestatem voluntatis participanti, plus

Exod. 32. Osee 4. Ioan. 1.

A & minus participationis in creatura cernitur; & conuenienter vniuscuiusq; conatui plus & minus in excellentia virtutis, locum habet: natura vero increata longe abest ab huiusmodi differentia. Ex quibus liquet, omnem differentiam participationum ex differentia participantium existere, & conflari, fierique magnas, & paruas participationes propter habilitatem obscure, aut clare participantium: quæ, vt consentaneum est, huiusmodi participationes, quomodocunq; proponuntur, siue simpliciter secundum participationem, siue secundum existentiam, ex paruo & magno conflatæ in creatura cernuntur: in iis autem quæ in Deo sunt, huiusmodi differentia locum non habet. Vno itaque consensu Theologi participationes illas, quas absolute & abstracte per se substantiam, & per se vitam, & per se sapientiam, & similiter in aliis, vocabant; inter creaturas referebant & numerabant; quia neque substantia diuinæ, nec angelicæ erant, nec vllius rei effectrices: solum enim quod est supra substantiam, principium &
B substantia & causa horum est. Si autem Deus & horum, & eorum quæ subter ipsa sunt, ex æquo auctor est (existens, inquit, ex participantibus, & ex participatis infinite & immense exemptus) quomodo non in his magis omnis differentia reperiatur, & plus & minus locum habeat? quæ sunt notæ creaturæ, & varietas circa emanationem, & multiplicatio formarum. Merito igitur quia non sumus apti & idonei, sed potius infirmi ad recipiendum Deum, participationem eius à nobis alienauimus: in causa autem est potestas liberi arbitrij, & illud, procliues nos esse ab adolescentia nostra ad malum.

Capvt IX.

Quod sola natura diuina secundum rationem causa est participabilis; & quod proprium Dei est vocare omnia ad communionem, & quæ plura Dei dona participant, propinquiora Deo sunt.

C Gregorius Theologus in secunda oratione de pace: Non enim, inquit, quidquam ex creatis, & seruis, atq; participantibus, & circumscriptis naturam increatam, & dominam, atq; participatam, & infinitam attingit. Et rursus idem in oratione in Pentecosten: Erat igitur semper spiritus sanctus participatus, non participans; perficiens, non perfectus. Et magnus Basilius in libro quinto ad Amphilochium: Natura inaccessus, capax propter bonitatem; implens omnia potestate, ab iis tantum qui digni sunt, participabilis. Et magnus Athanasius in epistola ad Serapionem: Rursus, inquit, aliquis vel ex his perspiciat, participari spiritum sanctum, & non participare: eadem enim dicere non piget: impossibile enim est, eos qui semel illuminati sunt, & gustauerunt donum cæleste, & participes facti sunt spiritus sancti, & gustauerunt bonum Dei verbum. Si enim angeli, & aliæ creaturæ ipsum spiritum participant; ob hanc enim causam excidere possunt qui non participant; spiritus vero sanctus semper idem est, & participabilis est. Et sanctus Maximus cap. IX. centuriæ quartæ de charitate ait: Deus qui-
D dem solum participatur; creatura vero participat & communicat, & participat quidem esse; & bene esse, communicat vero solum bene esse: verum aliter quidem 1 substantia corporea, aliter vero incorporea. Et sanctus Anastasius Antiochenus in primo libro de nostris dogmatibus veritatis: Quomodo, inquit, oratione laudari potest, qui orationem vincit? aut quid digne loqui possit vllus, vt cogitatione demonstret eum qui maior est quam cogitari queat? Hic est firmamentum omnium, fundamentum omnium, principium omnium, ex quo manant omnia, & in quod vergunt omnia; principium & finis, α & ω, vt pulchre dixit qui Theologiam tradens, Theologiam docuit: causa vt sint ea quæ sunt; qui iis quæ non dum constituta erant, substantiam dedit; qui substantiis, quas ex nihilo fecit, ordinem adhibuit, & vt durarent & conseruarentur fecit: natura creatrix, potestas vim faciendi, inspiciendi, & prouidendi habens; vita & viuens, & substantia vitam præbens; natura sola participabilis, quæ omnia capit, & à nullo capitur: & quid potest quispiam cum infinita tentauerit, de eo dicere, qui non potest expromi? Quod etiam semel dici non potest, non explicabi-
E tur: & quod est vltra omnia, nulla mens comprehendet, etsi omnium sit subtilissima ad penetrandum. Immo & magnus Dionysius capite quarto cælestis hierarchiæ: Primum vero omnium illud vere dicendum est, quod diuinitas quæ supra substantiam est, bonitate sua substantias eorum quæ sunt, produxit, & fecit vt existerent: hoc enim proprium est bonitatis, quæ causa omnium est, & supra omnia est, vocare vniuersa ad sui communionem, vt vnicuique eorum quæ sunt, à propria conuenientia definitum est. Cuncta igitur quæ sunt, participant prouidentiam ex diuinitate supra substantiam, & omnium effectrice manantem: non enim essent, nisi substantiam & principium omnium participassent. Omnia igitur inanimata eo ipso quod sunt, ipsum principium participant: esse enim omnium est diuinitas, quæ est supra ipsum esse: viuentia autem participant eandem potestatem viuificam
F supra omnem vitam: ratione prædita & intelligentia eandem sapientiam per se perfectam, & prius perfectum, quæ omnem rationem ac mentem vincit, participant: manifestum autem est esse circum ipsum principium substantias illas, quæcunq; multipliciter ipsum participarunt. Ac rursus idem in quinto de diuinis nominibus: Et est, vt arbitror, verum, quod ea quæ magis Deum, qui vnus est, & à quo infinita dona proficiscuntur, participant, magis ei appropinquant, & diuiniora sunt, quam quæ minus participant. Ex his liquet, quod sola natura secundũ causam participabilis, Deus est: quodque secundum eandem causam vocat omnia ad sui communionẽ: & illa fiunt eidem vocanti propinquiora, quæcunque multis modis participant non solum simpliciter substantiam eius & vitam, sed etiam rationem, & sapientiam, & alia eius charismata spiritualia secundum proportionem supremarum etiam mentium, illæ enim quæ magis cognitionem & sapientiam participarunt, magis Deo appropinquant.

Diuinitas est esse omnium, & substantia ... id est, causaliter.

Aliter 1 substantia corporea) Corporea quidem natura communicat bene esse sermone, opere, & contemplatione, incorporea vero ... id est, sola contemplatione, sic ... in eodem cap.

Capvt X.

Quod totus Deus participabilis est, & totus non participabilis, & non aliquid in eo participabile, & aliquid non participabile.

G Magnus Dionysius in secundo cap. de diuinis nominibus: Et hoc, inquit, commune, 1 & copulatum, & vnum est toti diuinitati, participari scilicet totam ipsam ab vnoquoque participantium, & à nullo, nulla parte, sicut punctum centri in medio circuli, ab omnibus lineis rectis, quæ sunt in circulo circumpositæ, participatur; & sicut multæ figuræ sigilli expressæ, archetypum sigillum participant, & in vnaquaque figura sigilli expressa totum & idem sigillum est, & in nulla figura secundum nullam partem: vincit autem hæc, scilicet exempla, illud
H non posse diuinitatem, quæ omnium rerum causa est, participari, vincit insuper hoc ipso, quod diuinitatis à nulla est tactio, nec alia eius cum participantibus mixtionis communio. Hunc locum edisserens sanctus Maximus, Trinitatis, inquit, vniuersi regina, ab iis qui participare eam possunt, participatur non comprehense neque participate: idem enim vtrumque declarat: participatur enim Deus non comprehense, neq; restrictus, sed potius totus in cuiusq; participatione existens, & ab omnibus exemptus: sicut magnam vocem emissam omnes qui adsunt, participant, vnusquisque pro suis viribus & viri, & pueri, & brutæ animantes. Verum alij quidem valentius, alij vero obtusius secundum vim & facultatem audiendi, & est quidem vox participabilis, & in se ipsa non participabilis. Et rursus idem in centuriis Theologicis centuria III. capite VII. Deus, inquit, qui secundum substantiam non est participabilis, cum vult aliter ab iis qui possunt, participari, à natura & substantia sua occulta non recedit: quando etiam modus ipse, quo volens participatur, manet semper omnibus opertus. Adhuc idem in iis quæ in dogmatica pa-

nopl-

A noplia feruntur: Participabilis est Deus secundum communicationes suas; non participabilis vero quatenus nihil substantiam eius participat, vel vitam eius, vel sapientiam eius, aut aliquid talium, quæ habet omnia secundum excellentiam, & eximie. Ac rursus idem in tertia centuria. cap. XLII. Ad hoe, inquit, nos fecit Deus, vt efficiamur diuinæ naturæ consortes, & participes æternitatis eius, & appareat esse nos similes ei secundum deificationem ex gratia, propter quam deificationem ea quæ sunt, consistunt & permanent; & quæ non sunt, producuntur & generantur. Et iterum idem: Deum sanctum participat natura rationis & intelligentiæ particeps hoc ipso quod est, & vt bene habeat, apta est. Ex his iam constat, quod in totum Deus & à nobis participatur, & non participatur; participatur quidem secundum rationem causæ, idest, quatenus omnia ex nihilo producit, vt & simpliciter sint, & vt bene sint; rursus vero non participatur secundum participationem nostram, & secundum existentiam, nec enim eum secundum † tactum participamus, sicut species participant genera, & sicut singularia participant vniuersalia: & sicut quæ subter prima sunt, participant illa ipsa prima, neque participamus eum secundum existentiam, & illam quam dicit permixtam communionem, vt si dicamus: Vita sentiens est pars substantiæ omnium sensu viuentium: & omnes species ex materia concretæ secundum admixtam communionem materiam & formam participant, his enim modis & rationibus funditus à nobis non participatur: nec rursus est aliquid in eo quod participatur, & aliquid quod non participatur: absurdum enim est si dicatur oportere existentiam Dei ex duobus quibusdam dissimilibus constare, ex participabili scilicet, & non participabili. Vt autem bona compositio ordinis in hac Decade appareat, patet ex contextu expositio materiarum huius decadis: siquidem demonstratum est à Theologis, proprium esse

1 Dei, adesse omnibus præsentem secundum substantiam,
2 quod si substantia adest omnibus, substantiam eius om-
C nia participant, non autem aliter participatio diuinæ sub-
3 stantiæ fit quam per patrem, & filium & spiritum san-
ctum: hæc enim sunt diuina substantia, quare naturam
4 trium personarum participamus, & non nudam, siue so-
lam quandam gratiam non per se subsistentem, creat au-
5 tem & efficit ad participationem nostram, gratiarum si-
ue charismatum distributionem: creat igitur secundum
6 conuenientiam ac proportionem participantium ea quæ
sunt magis generalia, vt participentur ab iis quæ sunt ma-
gis particularia, vt sola sit hæc omnium quæ sunt, causa
& effectrix, siue secundum participationem, siue secun-
7 dum existentiam proposita sint; quoniam omnis diffe-
8 rentia & varietas potissimum quidem in participantibus
fit; per participantia autem fit in ipsis participationibus,
9 sola denique natura diuina secundum rationem causæ
10 participatur; solusque Deus participabilis est secundum
causam, non participabilis vero secundum existentiam
participantium & participationum, quæ propter parti-
cipantia fiunt. Nihil igitur deest in huius decadis tracta-
D tione. Inscripta autem est hæc Decas, De participatione,
quia omnem participationem continet, siue dicatur se-
cundum causam, siue secundum participationem, siue se-
cundum existentiam.

1 Pet. 2.

† tactū vocat notionē: est enim no[n] tactus quidam spiritualis.

Commune 1) Quia communitas essentiæ cum personis diuinis non est communitas rationis, vt in genere cum speciebus, aut in specie cum singularibus; addidit Dionysius, Vnum, singularia enim diuisa sunt; & species item diuisæ, sed rursus, quia non est vnio personarum diuinarum facta per congregationem, sed quia essentia diuina est vnum numero in tribus, siue tres sunt vnum numero in essentia: idcirco addidit, Vnum. ex S. Thoma, non 2 est tactus aliquis deitatis ad creaturas eo modo, quo ex sigillo & cera fit vnum per contactum, nec est alia communio, qua commisceatur cum rebus, sicut punctum centri commiscetur lineis, quatenus est terminus earum, ex S. Thoma

E

DECAS OCTAVA, DE INFINITATE DEI in creaturis.

CAPVT PRIMVM.

Quod nihil eorum quæ sunt, caret causa, solusq; Deus sine causa est, qui est omnium causa.

MAGNVS Gregorius Theologus in primo libro de filio: Quid, inquit, est in rebus sine causa? diuinitas: nemo enim causam Dei dicere potest: sin autem habet causam, erit hęc Deo antiquior. Sanctus Maximus in explanatione illius loci Theologici in oratione Gregorij de filio: Propterea vnitas à principio ad numerum duorum mota, &c. Omne, inquit, quod non est propter causam, neque fieri potest, neque moueri, neque omnino mouetur, cum non habeat causam vt sit: quod si causam non habet, est etiam plane immobile: est igitur Deus immobilis, vt qui nullam causam habeat vnde existat. Rursus idem in centuriis Theologicis, centuria prima, capite secundo: Quod, inquit, secundum substantiam proprie est, illud bonum est, quod neque principium, neque finem, neque causam 1 existentiæ habet; nec vllam qualemcunque secundum existentiam motionem ad causam: quod autem non sic se habet, id neque proprie est, vtpote principium, & finem, & causam existentiæ, & secundum existentiam motionem ad causam habens. Quod autem non proprie est, quamuis dicatur esse, secundum participationem voluntatis eius qui proprie est; & est & esse dicitur. Imo & magnus Dionysius in epistola ad Titum ait: Si enim sic spectemus, venerabimur videntes fontem vitæ, in se ipsum 2 effusum, & in se ipso consistentem, & vnam quandam potestatem simplicem, per se mobilem, per se agentem, se ipsam non deserentem, motionem motionum omnium, ac semper se per seipsam contemplantem. Et sanctus Hierotheus in hymnis amatoriis sic ait: Verum age iam & has rursus 3 potestates in vnum congregantes dicamus, vnam quandam simplicem potestatem esse, per se mouentem ad copulantem 4 admixtionem. Et rursus magnus Dionysius cap. x. de diuinis nominib. Etenim non ea quæ omnino & absolute ingenita & vere perpetua sunt, vbique sacræ scripturæ vocant æterna. Quo in loco S. Maximus, Deum, inquit, vocat absolute ingenitum, quoniam est sine causa. Ex quibus efficitur manifestum, quod Deus cum sit infinitus, & causa 5 omnium absoluta, simul eo ipso existit in creaturis infinitus, & sine causa, & vna potestas simplex, per se mobilis, per se agens: hoc enim declarat principium omnium supra principium, quod proprie est vnum, & quo nihil est altius.

F

G Ca. 4 de diuin. nomin.

H

Neque 1 causam existentiæ habet) Deus enim non est propter se tanquam propter causam, quatenus nos naturaliter intelligere possumus, vt ait idem S. Maximus in eadem centuria illud etiam, quod ait hic, neque principium, neque finem, neque motionem ad causam habet, magis ad huc intelligitur ex cap. 3 eiusdem centuriæ Omnis, inquit, substantia finita, naturaliter est principium motionis, ad quam habet potentiam; omnis autem motio substantiæ ad operationem, quia posterius quam substantia ipsa intelligitur, & prius quam operatio, media est naturaliter inter vtramque, & ipsa operatio finis est ipsius motionis substantialis prius cogitatæ: Deus autem non sic est substantia, neque principium, neque finis, neque sic mouetur; sed est incircumscriptus, infinitus supra omnem substantiam, potentiam, & operationem. in se ipsum 2 effusum) De sanctissima Trinitate hoc dicit, significatque eius ὁμοούσιον, id est, consubstantialitatem, quodque vnitas vsque in Trinitatem progressa, in ea stat sic Gregorius Nazianz. in priore oratione de filio, & in secunda pacifica contra Iulianum 3 potestates) Duos amores dicit, mundanum, id est, hominum in mundo amantium secundum spiritum; & supramundanum, id est, angelorum, quos ad vnum amorem diuinum reuocat, & in vnum contrahit copulantem 4 admixtionem) Sic vocat amorem, qui vim habet admiscendi & copulandi, sicut idem Hierotheus paulo ante dixerat, quia qui inter se amant, quodam modo vnum fiunt, vnde illud: Alter ego: vt tam amor fit admixtio quædam copulans, siue copulatio quædam admiscens hanc vim vocamus in interpretatione potestatem: amor enim non est passio, nec actus, vt ibi S. Thom. in comment. suis notauit, sed vis, siue potestas quædam, quæ virtus etiam dicitur, ad efficiendum aliquid, id est, ad admiscendum quodam modo, & veluti copulandum in vnum. causa 5 omnium absoluta) quia Deus nullam cognationem & affinitatem cum creatura vlla habet, ne qua quidquam quod cum eo simul cogitetur, vt cogitantur simul cum alio, quæ ad aliquid referuntur.

Cap. II.

A

Capvt II.

Quod nihil eorum quæ sunt, à se productum est, solus Deus ex nihilo creat, & est omnium quæ sunt, effector.

MAgnus Dionysius capite quarto de diuinis nominibus ait: Etenim ex ipso & per ipsum & substantia & vita omnis & mentis & animæ, atq; vniuersæ naturæ, paruitates, æqualitates, magnitudines, mensuræ omnium, & rerum proportiones, & concentus, & concretiones, tota, partes, omne vnum, & multitudo; connectiones partium, omnis multitudinis copulationes, perfectiones 1 totorum, quale, quantum, 2 quam magnum, aut paruum, infinitum, 3 comparationes, 4 separationes, 5 omnis 6 infinitas, omnis 7 finis, definitiones, ordines, excellentiæ, elementa, formæ, omnis substantia, omnis facultas, siue potestas, omnis actio, omnis habitus, omnis sensus, omnis ratio, omnis 8 intelligentia, omnis tactus, omnis

B scientia, omnis copulatio, & simpliciter omne quod ex pulchro & bono existit, & in pulchro & bono est, & ad pulchrum & bonum conuertitur; & quæcunque sunt, & fiunt, propter pulchrum & bonum sunt, & fiunt; & cuncta in ipsum intuentur, & ab ipso mouentur, & conseruantur; & ipsius gratia, & propter ipsum: & in ipso omne principium ad exemplar, ad finê, ad causam efficientem, ad formam, ad materiam pertinens, & deniq; omne principium, omnis conseruatio, omnis finis; & vt summatim dicam, omnia quæ sunt, ex pulchro & bono existunt; & omnia quæ non sunt, in pulchro & bono sunt supra substantiam; & est omnium principium supraquam principiale; & finis supraquam perfectus: quoniam ex ipso, &

Rom. 11. per ipsum, & in ipso, & ad ipsum omnia, sicut ait sacra scriptura. Vniuersis igitur pulchrum & bonum desiderabile & amabile est, & ab vniuersis diligitur, & propter ipsum, & ipsius causa, & inferiora amant superiora, conuertendo se ad ea; & quæ sunt eiusdem ordinis amant similia, communicando; & maiora minora, prouidendo eis; & singu-

C la se ipsa, conseruando se; & omnia pulchrum & bonum expetendo, faciunt & volunt quæcunque faciunt & volunt. Hoc autem confidenter & vere dici potest, quod ipse qui omnium auctor est, propter summam bonitatem omnia amat, omnia facit, omnia perficit, omnia conseruat, omnia ad se conuertit, & est diuinus amor bonus boni propter bonum: ipse enim amor effector bonitatis rerum, cum esset ante omnia in bono excellenter, non siuit manere ipsum in se sine fœcunditate; quin potius mouit ad operandum, vt excellenti potestati omnium effectrici conueniebat. Rursus idem cap. vii. Et quidem, quod di-

Prou. 8. Sap. 7. xi, ex omnibus cognoscenda est hæc sapientia; hæc enim est quæ, sicut ait scriptura, omnia facit, & semper omnia aptat, & est causa concentus & ordinis omnium non dissolubilis, semperque 9 extrema priorum cum principiis secundorum coniungit; & vnam vniuersi conspiratio-

In oratione de Natiuit. Christi. nem atq; consensum pulchre efficit. Et Gregorius Theologus: Quia vero, inquit, non satis erat summo illi bono moueri solum sui ipsius contemplatione, sed oportebat

D diffundi, & meare, vt essent plura beneficiis affecta; hoc enim erat summæ bonitatis; primum cogitabat angelicas & cælestes potestates, & erat cogitatio opus verbo completum, & spiritu consummatum. Et paulo post: Secundo cogitabat hunc mundum materiatum, & qui cernitur; & quæ deinceps sequuntur. Et idem iterum in oratione de constitutione Episcoporum: Responde, inquit, mihi disputator, ad effugiendum difficilis, Si creatus est, quomodo creatus est? & quære à me, quomodo genitus: si passio circa generationem, passio item circa creationem: si enim non est passio informatio cogitationis, & cura, & collectio quæ vniuersa simul cogitata sunt, explicatio in partes, &c. Et rursus idem: Et si quia ea quæ apud nos fiunt, cum aliquando non essent, postea sunt, idcirco etiam filium eo-ges ex iis quæ non sunt, ad id quod est, deuenire, &c. Adhuc idem in oratione in nouam Dominicam: Deus, inquit, qui voluit hunc mundum constituere, qui ex iis quæ videntur, & quæ non videntur, constitutus est, qui est magnus & admirabilis præco magnitudinis eius, æternis qui-

descripsit est lumen. Et sanctus Maximus capite vi. tertiæ centuriæ: Si omnis participatio prius cogitatur quam participantia, omnia plane omnibus modis immenso interuallo superat causa omnium, quæ natura prius quam ea quæ sunt, & est, & cogitatur, non sicut substantia prius quam accidentia (alioqui demonstraretur Deus habere compositionem, qua complementum existendi constaret, ipsam scilicet substantiam rerum) sed sicut quod est supra substantiam, priusquam substantia cogitatur. si enim artes figuras eorum quæ arte fiunt, è se adinuenerunt, natura vero vniuersalis species quæ subter ipsam sunt; multo magis Deus substantias eorum quæ sunt, ex iis quæ non sunt, effecit, vt qui supra substantiam est, multo magis Deus substantias rerum ex nihilo produxit, vtpote supra substantiam existens. Et magnus Athanasius in epistola ad Serapionem: Natura vero, inquit, eorum quæ generantur, & creantur, mutabilis est, vtpote quæ extra substantiam Dei est, & ex nihilo extitit. Et Theologus Damascenus: Qui, inquit, ex nihilo vniuersa nutu tuo ineffabili produxisti. Ex his manifestum fit, quod Deus qui sanctitatem sui non habet, & causa infinita est, ex nihilo creat & condit omnia; & ipse solus est vnum illud supra substantiam, & vniuersorum effector.

Scholia.

Perfectiones 1 totorum) quando ex copulatione partium exsistit forma, quæ est perfectio totius quantum, 2 quam magnum, vel paruum) hoc quod Græce πηλίκον dicitur, refertur ad certam magnitudinem, vel paruitatem, vt bicubitum, tripedale, bipedale, illud vero quantum, ad incertam infinitum 3) scilicet potentia, quod conuenit quantitati continuæ secundum diuisionem, & quantitati discretæ secundum appositionem. comparatione. 4) Comparatio pertinet ad relationem conuenientiæ, vt idem, æquale, simile separationes 5) separatio spectat ad relationem differentiæ, vt diuersum, inæquale, dissimile omnis 6 infinitas) est enim multiplex infinitudo, alia quantitatis, alia materiæ primæ, quæ non est determinata ad vnam formam, sed in potentia ad infinitas omnis 7 finis) substantiæ, motus ad operationem, & operationis ac perfectionis: definitiones etiam sunt quidam fines & terminationes rerum, itaque vbi est aliquis finis ex illis, ibi non est infinitum omnis 8 intelligentia) S. Thomas legit in suo textu Omnis actio, vt si Græce fuisset πᾶσα πρᾶξις vt nûc est, πᾶσα νόησις semper 9 extrema priorum cum principiis secundorum coniungit) Significat nihil esse inter creaturas medium vacuum & inane, sed omne esse plenum creaturæ, hæc enim est definitio eorum quæ se tangunt, quorum termini sunt simul: significat etiam esse conspirationem quandam omnium partium in vniuerso secundum ordinem & proportionem conuenientem: extremum ignis conspirare & coniungi cum principio aeris, extremum aeris cum humore aquæ; extremum aquæ cum sicco terræ: & similiter ascendendo ab elemento terræ ad ignem reperietur similis coniunctio in extremis priorum cum principiis secundorum: ad eundem modum in tempestatibus anni extremum hyemis cum principio veris, extremum veris cum principio æstatis, extremum æstatis cum principio autumni: huiusmodi coniunctiones ac conspirationes dicuntur à Dionysio συμπνοίας, quod vno verbo Latine exprimi non potest.

Et omnia quæ non sunt, in pulchro & bono sunt supra substantiam) Quæ non sunt, non dicuntur ex bono & pulchro esse, vt Pachimerus notauit, quia non habent ὕπαρξιν, id est, non existunt, sed sunt in bono & pulchro negatiuè; quia bonum & pulchrum est ea non esse, quæ non sunt; vt non esse duos soles: negationes vero, quas S. Thomas dicit conuenire Deo per excessum, quia Deus nihil est eorum quæ sunt, sed supra omnia, non solum in ipso sunt, sed ex ipso sunt secundum causam, vt bonitas creata, & sapientia creata, quæ Deo negantur: illa etiam ingenitum, incorruptibile, & immortale, & infinitum licet negationem significent, non ponuntur inter ea quæ non sunt, quia habent ὕπαρξιν, id est, consistunt, & in ipso sunt.

Pachimerus neutrum legit in sua paraphrasi, fortassis appositum fuit ab aliquo ad interpretationem verbi quod sequitur, Omnis tactus: tactum enim vocat Dionysius intelligentiam, vt Pachimerus interpretatur, quia est in operatione angelica per intellectum quidam tactus rei; sicut in corporibus actio fit per contactum. Sic S. Thomas: ideo igitur dicit, Omnis tactus, sensilis scilicet, & intellectilis. & quia per huiusmodi tactum intellectilem multiplex scientia habetur, sequitur in textu, Omnis scientia. Obseruandus est ordo intelligendi à sensu ad rationem, à ratione ad intellectum; qui est quidam tactus intellectilis; ab intellectu ad scientiam, quæ coniungit intellectum cum ratione, vt ait S. Thom. à scientia ad vnionem, quæ ad intellectum pertinet, qua vnitur cum intellectis, & ad voluntatem, qua vnitur cum amatis.

Capvt III.

Quod omnis creatura ex nihilo creata voluntate Dei, neq; æuum siue sæculum coæternum est Deo infinito, neq; tempus, nec aliud quidquam ex iis quæ cum æuo vel tempore sunt: inscribitur vero etiam sic, Quod nihil eorum quæ sunt, coæternum est auctori: solus autem Deus ex æternitate est ante sæculum.

MAgnus Dionysius capite x. de diuinis nominibus ait: Laudatur Deus ab antiquitate dierum, quia ipse est omnium 1 æuum, & tempus; & ante dies, & ante æuum, & tempus; & quidem tempus, & dies, & tempestiuitas appellandus est ipse, vt Deum 2 decet, tanquam qui om-

A ni motu est immutabilis, & immobilis, & semper mouetur, manens in seipso; & tanquam auctor æui, & temporis, & dierum. Rursus idem ibidem: In scripturis etiam aliquando celebratur æuum temporale, & æternum tempus, tametsi scimus, quæ magis proprie sunt, potius per æuum, quæ autem fiunt, potius per tempus efferri & declarari. Oportet igitur non simpliciter arbitrari ea quæ æterna dicuntur, coæterna esse Deo, qui est ante æternitatem; sed potius sequentes incorruptæ scripturas maxime venerandas, oportet æterna quidem & quæ in tempore sunt secundum suos modos in eis notos accipere; media vero inter ea quæ sunt, & quæ fiunt, illa numerantur, quæcunq; partim æuum & partim tempus participant: Deum autem vt æuum & vt tempus celebrare oportet tanquam omnis temporis & æui auctorem; & an inquam dictum (Ibid.) tanquam ante tempus, & supra tempus; & vt variantem temporum vicissitudines & tempora, & rursus vt ante sæcula existentem, quatenus est ante sæculum, & supra sæculum, siue æuum, & regnum eius regnum † omnium sæculorum, (B) amen. Ad hæc autem & magnus ille Moyses, Dominus, inquit, regnans in sæculum, & super sæculum. Et in his adhuc S. Maximus, Sapientissime, inquit, ad pietatem præmunit, inquiens non oportere suspicari quæ æterna dicuntur, eo ipso coæterna esse Deo, qui est ante sæcula: iam enim supra diximus, æternum dici proprie non ipsum sæculum, siue æuum, sed id quod æuum participat. Igitur τὰ αἰώνια, id est, incorporea, quæ proprie sunt, vt potè creata immortalia, etiam æterna vocare oportet, tanquam quæ voluntate Dei ab interitu libera durent, quæ scilicet à Deo producta sunt, cum prius non essent: proprie vero loquens ea præcipue quæ apud philologos gentiles grata & honesta habebantur, ad pietatem caute traducit. Ait igitur esse quidem, & æternas esse incorporeas potestates à Deo productas, non tamen coæternas Deo, vt gentiles delire nugantur, aientes, simul Deus, simul omnia. Et iterum idem in centuriis Theologicis centuria prima, cap. IV. V. VI. Non est, inquit, Deus substantia, vt (C) substantia; quæ simpliciter, aut quodam modo dicitur, vbi & principium est; neque potestas, vt potestas, quæ simpliciter, aut quodam modo dicitur, vbi & medium est; nec opus, vt opus, quod simpliciter, aut quodam modo dicitur, vbi & finis est motus ipsius substantiæ secundum potentiam prius cogitati; sed idem ipse est & substantiæ effector, & supra substantiam; effectorque potentiæ, & supra potentiam, firmitas atque vis, & immortalis facultas omnis efficientiæ; & vt breuiter dicam, principij, medij, & finis auctor. Et adhuc idem: Principium, & medium, atque finis notæ sunt eorum quæ tempore diuiduntur; & quod vere dici potest, eorum etiam quæ cum æuo contemplamur: tempus enim cum motum habeat mensuratum, numero circumscribitur; æuum vero cum habeat prædicamentum quando simul cum existentia cogitatum, subit dimensionem tanquam principium existentiæ capiens: si autem tempus & æuum non carent principio, multo magis non carent quæ in his continentur. Et rursus: Vnus & solus secundum naturam semper, pro- (D) prie est Deus, totum proprie esse omnibus modis in se includens; quippe qui est superior & quam ipsum proprie esse: quod si hoc ita est, nihil penitus eorum quæ esse dicuntur, habet proprie esse: nihil igitur omnino simul cum eo ex æternitate cogitatur substãtia diuersum, non æuum, non tempus, neque quidquam eorum quæ in his viuunt: non enim inter se vnquam conueniunt proprie esse, & non proprie esse. Et rursus idem cap. X. eiusdem centuriæ: Principium eorum quæ sunt, & medium, & finis est Deus tanquam agens, & non patiens; sicut & alia omnia, quibus apud nos nominatur: est enim principium, tanquam creator; & medium, tanquam prouidens; & finis, tanquam circumscriptio: ex ipso enim, inquit, & per ipsum, & in ipsum omnia. (Rom. 11.) Et rursus idem cap. LXVIII. eiusdem centuriæ: Eorum quæ sunt ad aliquid, sunt sæcula, & tempora, & loca, sine quibus nihil est eorum quæ simul cum his cogitantur: Deus autem non est ex iis quæ sunt ad aliquid: non enim habet quidquam in vniuersum, quod simul cum eo cogitetur. Si igitur Deus est hæreditas eorum qui digni sunt, qui hac gratia dignus habetur, (E) erit supra omnia sæcula, & tempora, ac loca, pro loco habens ipsum Deum, sicut scriptum est: Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum, vt saluum me facias. (Psalm. 70.) Et iterum idem in centuria quarta de charitate, cap. I. II. III. IV. V. VI. Primum, inquit, admiratur mens cogitans diuinam in omnibus infinitatem, & illud pelagus immensum, & desideratissimum: secundo obstupescit, quomodo ex nihilo ea quæ sunt, produxit. Sed sicut magnitudinis eius non est finis, sic neque sapientiæ eius est inuentio. (Psalm. 144. & 146.) Præterea, Quomodo enim non demiratur, & plusquam obstupescit contemplans infinitum illud bonitatis pelagus? aut quomodo non stupet cogitans, quomodo, & vnde substantia rationis particeps, & substantia intelligens facta est; item quatuor elementa, ex quibus corpora, nulla materia eorum ortum antegressa? qualis potestas illa, quæ ad effectionem excitata, hæc produxit, & vt essent, effecit? Verum hoc gentiles non concedunt, qui omnipotentem bonitatem, & (F) sapientiam, & cognitionem eius, quæ mente comprehendi non potest, ignorant. Præterea, ex æternitate creator cum sit Deus, creat quando vult verbo eiusdem substantiæ, & spiritu propter infinitam bonitatem. (Cap. 2.) Et ne dicas, Qua ratione nunc creauit, qui est semper bonus, & non prius, Quoniam & ego tibi dico, infinitæ substantiæ sapientiam quæ inuestigari non potest, non cadere in cognitionem humanam. Item, cognitionem rerum, quam in se ante existentem creator mundi habebat, quando voluit, fecit substantiam esse, & produxit: absurdum enim (Cap. 3.) est de Deo omnipotente ambigere, an possit, cum velit, aliquid facere, vt existat. Adhuc idem: Quam ob causam Deus creauit? quære, sicut enim potest: quomodo (Cap. 4.) autem, & quamobrem recenter creauit? ne quæras: non enim sub intelligentiam mentis tuæ cadit: quoniam eorum quæ sunt diuina, partim intelligi possunt, partim non possunt: contemplatio namque effrænata fortassis agat præcipitem, vt quidam ex sanctis dixit. Idem adhuc: Nonnulli aiunt existere simul cum Deo ex æternitate crea- (G) turas: quod quidem ferri non potest: quomodo enim ea possunt ex æternitate simul existere cum vndique infinito, quæ sunt vndique finita? aut quomodo sunt creaturæ, si coæterna creatori sunt? Verum hoc loquuntur gentiles, qui introducunt Deum non quidem substantiæ, sed qualitatum esse auctorem: nos vero qui Deum esse omnipotentem nouimus, non qualitatum, sicut illi, sed substantiarum qualitates habentium effectorem esse dicimus: quod si hoc ita est, non ex æternitate simul cum Deo creaturæ extiterunt. Adhuc idem cap. XIII. Esse semper, aut non esse substantiam rationis participem & intelligentem, in voluntate Dei, qui omnia bona creauit, positum est, esse autem bonos secundum electionem, aut prauos, in voluntate eorum qui facti sunt. Et rursus idem in cap. X. Omnis substantia intelligens, & sentiens, cum productæ sunt, acceperunt à Deo potestates percipientes res: substantia quidem intelligens accepit notiones, sentiens vero sensus. Ex quibus efficitur manifestum, nihil neque (H) temporum, neque sæculorum, nec quidquam eorum quæ in ipsis temporibus, aut sæculis sunt, coæternum esse infinitati Dei, quæ omnium causa est, & supra omnia est, & cuius voluntate omnia ex nihilo facta sunt, siue à tempore, siue à sæculo ortum duxerint: demonstratum namque est, omnibus notum esse, qui mediocriter ea quæ sunt, considerauerint, quod qui sæcula, & locum in his velut receptaculum eorum quæ fiunt, produxit vniuersi auctor, in his creat omnia: nec enim fieri potest, vt aliquid eorum quæ per creationem facta sunt, aut per generationem, non omnino aut in sæculo, aut in tempore sit: quod si hoc verum est, omne quod est, quod quidem non à tempore cœpit, liquet à sæculo principium habuisse; nihilque rerum à creatione Dei abesse.

Ex S. Maximo & Gregorio Pachimero.

Omnium æuum & tempus) Æuum angelorum qui sunt in æuo, quos antea ab æuo æternos nominauerat; tempus eorũ quæ sunt subiecta tempori, id est, eorum omnium quæ facta sunt post cælum, ex cuius motu extitit tempus, id est, numerus motus cæli secundum prius & posterius. vt a

Deum

A decet) Dicitur enim æuum, siue seculũ, & tempus, & dies, sed immutabilitus, quia omnia quæ sunt in his, scilicet æuo & tempore & die, mutationē conuenienter naturæ suæ capiunt; ipse vero æuum, & tempora & dies, quatenus quũ & tempora & dies sunt, quadam imitatione Dei commutabilia sunt, cum. n. omnis mutatio in tẽpore fiat, quasi tempore tẽporis mutatio, fieret? Variationes vero anni, veris sc. æstatis, autumni, & hiemis, quas vocamus temperaturas, mutationes quidẽ temporum & dierũ sunt secundum qualitates, non autẽ temporum & dierũ secundum se, i. quatenus tempora & dies sunt. Sicut ergo ista in his mutantur, ipsa vero manent immutabilia, sic & Deus, vt Deũ decet, semper manet in se aliquo modo. Forsitan quæras aliquis, vbi in scriptura appellatus Deus tempus, dies, & tẽpestiuitas; si Deus est oia αἰτιατικῶς, i. secundum causam, quia oia fecit secundum ideas æternas, q̃ sunt ipse Deus, vbi scriptura dicit Ps. 73. Tuus est dies, & tuus est nox, tu fabricatus es auroram & solem; ibi appellat & laudat eum tanq̃ tempus & diem, & cũ dicit in eodem Ps. Æstatem & ver tu plasmasti ea; ibi similiter appellatur & laudatus Deus tanq̃ tẽpestiuitas, q̃ à Græcis dicitur καιρὸς sicut tempus dicitur χρόνος. secũdum modos in eis notos) i. secundum scopum scripturæ, secundum tanq̃ naturã eorum q̃ dicuntur in scripturis æterna, aut temporalia, angeli. n. dicuntur in scriptura æterni, Ps. 23. Eleuamini portæ æternales) quia sunt participes æui, & antiquissimi omnium creaturarum, dicitur & æuum siue seculũ Græce αἰών, extensio siue duratio ipsa tẽporis, vt illud: Vsq; ad consummationẽ seculi, & Ps. 76. Annos æternos in mente habui, & 2. Cor. 4. Deus huius seculi, perinde n. est, et si interpres vertisset, huius æui, siue æternitatis Græce est αἰῶνος. Exod. 21. Erit ei seruus in seculũ, siue in æternum, hãc igitur vocat scriptura tẽporalem æternitatem, sicut apud Paulum dicitur tempus æternum, 2. Tim. 1. Ante tẽpora secularia. Græce est αἰωνίων, i. æterna, & Tit. 1. Ante tempora secularia, Græce est αἰωνίων i. æterna, & Rom. 16. Secundum reuelationẽ mysterij temporibus æternis taciti, idem vocabulum est Græce, q̃ in hoc loco interpres vertit æternum, & in aliis seculare, media (4 vero) quia illa quæ propriè sunt, diuina inq̃, quæ supra omnem creaturam, æuo, siue æternitati attribuit, immensa supra æuum, siue æternitatem sunt; illa vero q̃ ortum & interitum capiunt, tempori; ideireo media inter ea quæ sunt, & quæ fiũt, angelos & animas dicit, q̃ quidem partim æuũ, vt angeli, participãt, vtpote immortales, & ab interitu liberi, partim vero tempus, quia fiunt, substãtia 5 quæ simpliciter) Substãtia simpliciter est substãtia abstractè cõsiderata, quæ dicitur per se substantia, solũ continens in notione sua q̃ ad essentiã substantiæ pertinent, hanc notionem primum mẽti subiicimus; postea notionem vniuersalẽ, notionem inq̃ substãtiæ nõ abstractè cogitatæ, sed vniuersè, vt est substantia cõmunis, q̃ ratione differt à substantialitate abstracta, sicut humanitas ab homine, postea cõsideramus substãtiã cõmunem secundũ singulas species, hæc substantia cõmunis, & ẽt singularis, non simpliciter, sed quodã modo substantia est, quia substãtia cõmunis est per participationẽ per se substantiæ, & particularis substantia per participationem vtriusq; cõmunis sc. & per se substãtiæ. In huiusmodi ergo substantia siue simpliciter, siue quodam modo, principium est motus; Deus n. non est principiũ, q̃ habeat habitudinẽ ad id, cuius principium est, immo est principium supra principium, omni habitudine solutũ, similiter potentia simpliciter est potẽtia abstractè cõsiderata, q̃ dicitur per se potentia, q̃ est ipsa essentia potẽtia, cuius per se potẽtiæ participatione est potẽtia cõmunis, & ob hanc causam est quodam modo potentia; similiter potentia particularis est quodã modo potentia,

C qa est per participationẽ potentiæ cõmunis, & per se potentiæ, huiusmodi potentia siue simpliciter, siue aliquo modo, est media inter substantiã & opus, q̃ sit post motũ substantiæ, non. n. fieri potest opus, nisi sit potentia efficiẽs illud. Opus simpliciter est opus per se & abstractè consideratũ, i. ipsa essẽtia operis, opus quodã modo est opus ipsum vniuersè cõsideratũ, q̃ est per participationẽ operis simpliciter, q̃ dicitur per se opus, aut opus particulare, q̃ est per participationẽ operis vniuersalis, & per se operis, in huiusmodi opere, siue simpliciter, siue aliquo modo finis est vt sanitas quomodocunq; consideretur, siue abstractè, & per se, siue cõmuniter, & vniuersè, siue sit in particulari, finis est medicationis, q̃ est motus medentis prius cogitatus secundum potentiã, q̃ sanitas, quæ non potest fieri per medicinam, nisi prius cogitetur potentia ad sanandũ. Deus autẽ neq; finis est, neq; medium, quatenus hæc in iis quæ sunt ad aliquid, numerantur, q̃ simul esse cogitantur, cum infinito n. nihil omnino simul esse cogitari potest. Conferẽda sunt hæc cum c. 4. quartæ decadis & illic ẽt obseruandũ est, q̃ ingeniose, quæ Plato in Timæo & Parmenide scripsit de speciebus siue ideis ingenitis, & sine interitu, separatis, immutabilibus, natura cõsistentibus, tanq̃ effectricibus rerum singularium, correxit & traduxit ad verũ dogma de principiis, non quæ causa per se existãt, neq; sint non facta, sed quæ habeãt in omnibus esse tantũ intelligibile & immutabile à Deo manãs, sintq; veluti formæ quædã intelligibiles ratione tantũ à rebus ipsis separatæ. q̃ enim est singulare, posterius est intelligentia, q̃ intelligi nõ potest sine prioribus, quæ sunt q̃ quid est species, & species ipsa, q̃ à singularibus participantur, & prius esse habent secundũ notionem, non. n. esset hic homo in notione, nisi homo species eius prius haberet esse intelligibile, neq; homo diceretur esse secundũ notionẽ nisi prius humanitas haberet esse intelligibile; hæc. n. continet q̃ quid est species hominis; similiter in reliquis, non esset hæc vita in notione, aut hæc similitudo, nisi esset vita & similitudo vniuersè considerata, nec ista esset, nisi esset prius secundũ notionem q̃ quid est ipsum vita & similitudinis, q̃ vocatur vita simpliciter, & similitudo simpliciter, siue per se vita, & per se similitudo, quippe

D qui est n. superior, q̃ ipsum propriè esse) quatenus à nobis sc. cogitari potest, sicut dicitur Deus esse supra Deum, ὑπὲρ θέος ὑπέρθεος vt inquit Dionysius, i. secundum nostram cognitionem, supra Deum, inquam, per participationem, quem in creaturis cognoscimus, sicut scriptum est, Ego dixi, dij estis, sic etiam est bonus supra bonitatem, quæ à nobis in creaturis cognosci potest, itaque propriè esse de creatura dicitur & de Deo, sed æquiuocè, vt bonus, & Deus

Psal. 82. Non est alienũ ab hoc capite, nec à proximo sequẽti, explicare quomodo intelligendũ sit q̃ Pont. Rom. in c. fidei de creatione angelorũ, & ad credendã catholicis proposuit in c. firmiter credim⁹, de sum. Trin. & fid. cath. non. n. discrepat decretalis ab eo q̃ hic tradit Dionys. immo consentit, cum ait, Vnum vniuersorũ principiũ creator omnium visibiliũ & inuisibilium, q̃ sua omnipotẽte virtute simul ab initio tẽporis vtrãq; de nihilo condidit creaturã, spiritualẽ & corporalem, angelicã videl. & mundanam, & deinde humanã, quasi cõmunẽ ex spiritu & corpore constitutã, hactenus decretalis, sed dilatãdus est aliquantum hic locus. Quærit B. Athan. in quæst. ad Antioch. princip. q. 4. quando, & quomodo, & vnde facti sint angeli. Respondet ad quæst. nec quando, nec quomodo facti sint, ab humana natura dici posse, præterq̃ hoc solũ, factos esse verbo Dei ex nihilo; quando vero, Alij, inqt, aiunt primo die; alij aute primũ diẽ.

Psal. 148. Creata vero esse, testatur, inquit, Propheta, cũ ait: Laudate eum omnes angeli eius; quoniã ipse dixit, & facta sunt; ipse mandauit, & creata sunt. Moysen non ait, quia timebat esse Iudæos idololatriæ & multitudini deorũ deditos, ideireo

Exod. 32. nõ fecisse sermo de angelis in Gen. ne eos ceu deos colerẽt, vt in vitulo, & in aliis idolis postea fecerant, q̃ ergo ex scripturis sanctis disci poterat, vtramq; scilicet

Ioan. 1. creaturã spiritualem & corporalẽ, simul & ex nihilo esse à Deo conditam: oia

Eccl. 18. n. per ipsum facta sunt; &, Qui viuit in æternum, ait Ecclesiasticus, creauit oia simul, vtrãq; horũ decet cath. fidei subiecit. Illud vero, simul ab initio tẽporis, sicut ad creaturã corporalẽ, i. ad mundum q̃ cernitur, & quæcunq; in eo cõtinẽtur referri voluit, qa scriptum est: In principio creauit cœlum & terrã, sic ad

Gen. 1. angelicã naturam non necesse est secundum scripturam referri voluisse; qa vt paulo ante aiebat Athan. quando angeli creati fuerint, humana natura dicere non potest, sed quia durationẽ angelorum, q̃ non est subiecta tempori, quia est tota simul, & immutabilis, q̃ est & dicitur in sacris literis æuum, nõ possumus cognoscere, nec aliis manifestare, nisi per extensionẽ nostri tẽporis ex horis, diebus, & annis constantẽ, q̃ scriptura nuam quoq; aliquãdo docet, vt Dionys. annotauit; ideirco Pont. proposuit ad credẽdum, simul ab initio tẽporis vtramq; creaturam spiritualem & corporalem conditã esse, nomine itaq; tẽporis æuũ & tempus cõprehendit Pont. imitatus Dionys. quare nõ prohibet hæc decretalis, quin liceat sententia q̃ Apostolorum discipuli Clem. & Dionys. quos multi alij postea secuti sunt, senserunt, creatos fuisse angelos ante mundũ, de angelis n. interpretatur Dionys. dictum esse illud: Eleuamini portæ æternales, quia antiquum & immutabile, & maxime secundũ totum esse, proprietatẽ æui esse dicit, quæ est si quum antiquius est tẽpore, & quũ dicitur, & est duratio angelorũ, sunt igitur angeli ante tẽpus, & ante ea q̃ sunt in tẽpore, creati. Idem sensit S. Max. in prima centuria Theol. si n. angelos non creasset ante tẽpus, cum quo creatus est mundus, antiquiorem virtute fuisse nõ esse virtutẽ, & bonitate antiquiorem esse bonitatẽ, q̃ absurda S. Max. esse videntur. sed q̃ S. Max. de hac re sensit, proximo sequẽti capite latius explicanda & repetenda sunt. Sic ẽt intelligendum est q̃ Epiph. disputãs contra hæresim Pauli Samosateni ait, Non esse angelos ante cœlum & terrã creatos, cum plane, inquit, hoc dictum non sit mutabile, q̃ ante cœlum & terrã nihil erat ex creatis, qa in principio fecit Deus cœlum & terrã, vt principiũ sit, & nihil ex creatis ante hoc ipsum sit. hactenus Epiph. Verissimum est ante cœlum & terrã nihil fuisse ex creatis in tempore, sic. n. intelligendum est, Angeli n. in æuo creati sunt, æuum. n. est mensura entium quæ non sunt tempori subiecta. Idem q̃ hæc decretalis, dixit prius synod. epist. Sophronij patriarch. Hierosolym. missa ad Honorium I. & non ad Sergiũ Constantinop. et Photius Constãtinop. in sua biblioth. testatur, recitata sunt hæc epistola in VI. Synodo, & in XI. actione collocuta. Loquens ergo de creatione mundi Deo facta, sic confitetur Sophron ἀρχὴ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἀρχὴ χρονικὴ, i. E omnibus decreuit principium temporis q̃ angeli licet immortales sint, hoc habent commune cum iis q̃ sunt in tempore, q̃ facti sunt; ideirco tempus eis attribuit, hunc plane secutus est Pont. in sua decretali, & Sophron. secutus planè Dionys. quem in eadem synodica citat (ne q̃ dicat ignotum fuisse Dionys. Sophron.) fuisse igitur angelos ante mundum hũc corporeum creatos, tradit Dionys. hoc loco, & Apostolica doctrina sc. vetr. Clem. c. 21. & eam secuta Greg. Nazian. in ser. de natali Christi, & in 2. de Pascha, & hanc secutus Damas. li. 2. de fid. orthod. Quomodo vero intelligẽdum sit, creaturam spiritualem & corporalem simul creatas esse, illas cum æuo, has cum tempore, vt hoc quoq; nõ prætermittam, explanauit idẽ Athan. li. 3. cõtra Arium, intuens in illum locum Eccl. c. 18. Qui viuit in æternum, creauit oia simul. Nihil n. ait, ex rebus creatis ante alia sui generis conditũ esse sed oia simul vno eodemq; mãdato facta sunt, & paulo ante magis adhuc explicat, cum ait nihil esse in rebus creatis, q̃ ipsum primum, & solum, & primò aute alia sc. sui generis factum sit. sed cum omnibus simul πρῶτον γένος καθ' ἕν, i. cum omnib⁹ sui generis, vel ordinis, nullum n. inquit, ex astris, aut ex magnis luminib⁹ ita apparuit, vt hoc prius, illud posterius in rerum naturã emergeret; sed oia eodem die, eodemq; iussu ortum ceperunt, quis alia ab aliis splendore differãt, similiter in quadrupedib⁹, volucribus, piscibus, pecoribus, stirpibus, similiter, inquit, Adam quamq̃ solus è terra format⁹ est, fuere tõ in eo et tunc rationes successionis posteritatisq; humani generis, subiungit deinde: Et ex creatione mũdi visibilis inuisibilia eri (angelos dicit) hoc ẽt genera operũ, toqt. facta esse intelligimus, colligimusq; nam in illis quidẽ quidq̃ seorsum in suo genere aut prior, aut posteri⁹ creatũ esse, sed oia simul, q̃ eiusdem cõditionis sunt, extitisse, non. n. singulas res enumerauit Apostolus, vt eo hunc modũ diceret: Siue angelus quispiã, siue thronus aliquis, siue dominatio illa, aut illa, aut hic vel ille ex potestatib⁹, sed vniuersos simul, qui eiusdẽ ordinis erant, cõprehendit, Siue, inquit, throni, siue dominationes, siue principatus siue potestates, &c. hactenus Athan. Omnes itaq; Cherubini simul creati sũt, simul itẽ Seraphini, & simul Throni, similiter in reliquis ordinibus, in quibus, q̃ ad creationẽ pertinet, nõ est quidq̃ prius, aut posterius, licet gloria & honore inter se differãt. Sic probat B. Athan. contra Ariũ nõ esse verbum creaturam, alioqui, inqt, necesse erat, vt simul cum aliis ex ordine virtutũ crearetur, & nõ ante, licet gloria ceteris antecelleret, ex quo rursus fieret, vt nõ posset esse primũ & initiũ aliarum, vt Ariani volebant, tradebant n. creatũ esse verbum, vt per eum Deus oia alia crearet, quasi nõ esset de numero omniũ: cum tamen tale principium omnium, ait Athanasius, in omnibus connumeretur, atque ita concludit, differre verbum substantia & natura à creaturis, solumq; eum esse solius veri Dei imaginem.

Caput IV.

Quod nihil eorum quæ sunt, caret principio, quin potius vel est ex principio temporis, vel ex principio æui, siue seculi: Deus autem simpliciter & infinitè est sine tempore.

SAnctus Maximus in Theologicis centuriis cẽturia 1. c. 35. Quæcunq; in tempore secundũ tempus creata sunt, postq̃ sunt perfecta, finẽ faciũt naturalis accretionis. quæcunq; vero secundũ virtutẽ scientia Dei conficit, postq̃ consummata sunt, cursus mouentur ad incrementũ, eorum. n. consummationes aliorũ sunt principia. Qui. n. desinit in seipso, facere q̃ ortũ & interitũ capiũt, alias diuiniores formationes incepit, quia nunq̃ Deus desinit agere pulchra illa, quorũ neq; principiũ habuit; siquidẽ sicut propriũ luminis est illuminare, sic propriũ est Dei benefacere. Quamobrẽ in lege, quæ exponit constitutionẽ eorum q̃ secundum tempus oriuntur & occidunt, honoratur sabbatũ per quietẽ; in Euangelio autẽ, q̃ statũ rerum spiritualiũ introducit, exercitatione bonorũ operũ hoc sabbatũ splẽdescit. Iterum idem c. 51. eiusdem centuriæ: Sextus, inquit, dies secundum scripturam enarrat complementum eorum, quæ sunt sub natura; septimus vero circumscribit motum proprium temporis; octau⁹ notat & designat modum status supra naturam, & tempus. Idem c. 54. Qui sextum diem compleuit diuinè cum operibus, & notionibus sibi conuenientibus; ipse etiam operibus suis cum Deo honestè perfectis pertransiuit perspicientia mentis omnes res naturæ & tempori subiectas, & ad contemplationem mysticam æui & æternorum se transtulit, sabbatum mente agitans ignotè, rebus ipsis ex toto relictis, & superatis. Qui autem octauo die dignus est habitus; is à mortuis excitatus est, id est, ab omnibus quæ sub sensum & intelligentiam cadunt, & à

A verbis & notionibus; & vixit beatam vitam Dei, qui solus vere & proprie vita dicitur, & est; vt qui ipse etiam sit deificatione Deus. Idem rursus cap. LVIII. Sextus dies rationem existentiæ rerum designat; septimus modum boni status rerum; octauus vero mysterium boni semper status. Idem capite LX. Qui propter nos quietem Dei septimo die, & propter nos operationem eiusdem octauo die, id est, mysticam resurrectionem participatione deificationis participauit. Et rursus idem capite III. & IL. & L. eiusdem centuriæ: Quærendum est ab studiosis, quæ opera intelligenda sint, quæ cœpit Deus creare; & quæ rursus, quæ non cœpit. Si enim ab omnibus operibus, quæ cœpit facere, cessauit; manifestum fit, non cessasse ab illis quæ non cœpit facere. Dubium videtur, num opera Dei quæ secundum tempus esse cœperunt, sint omnia quæ essentiam participant, cuiusmodi sunt variæ substantiæ eorum quæ existunt, habent enim non esse antiquius quam esse; quia erat quando nō participabant essentiam.
B Fortassis autem opera Dei quæ non cœperunt esse in tempore, illa sunt quæ participantur secundum gratiam ab iis qui ea participant, vt bonitas, & omne id quod in ratione bonitatis continetur: & denique omnis vita, & immortalitas, & simplicitas, & immutabilitas, & infinitas, & quæcumque 2 circa ipsum secundum substantiam contemplamur; quæ opera Dei sunt, & non cœpta secundum tempus, non enim antiquius virtute erat, non esse virtutem, & similiter in aliis, quæ modo dixi, quamuis quæ ipsa participant, ipsa esse cœperint secundum tempus. Omnis namque virtus principio caret non habens tempus antiquius se, vtpote quæ Deum solum habet qui eam æterne generat. Idem adhuc, Immense & in infinitum exemptus est Deus ex omnibus participantibus, & participatis. Omne 3 enim quod habet rationem cur sit, opus Dei plane est; & partim quidem secundum ortum cœpit esse in tempore; partim vero secundum gratiam insitum est creaturis tamquam quædā vis, siue facultas innata, quæ Deum in omnibus aperte & clare prædicat, & rursus, Vniuersa
C immortalia, & ipsa immortalitas; & cuncta viuentia, & ipsa vita; & sancta omnia, & ipsa sanctitas; & omnia virtute prædita, & ipsa virtus, & omnia bona, atque ipsa bonitas; & cuncta quæ existunt, & ipsa existentia, opera Dei plane sunt; sed opera Dei partim sunt non cœpta tempore (non enim erat, quando non erat virtus, & bonitas, & sanctitas, & immortalitas) partim cœpta alioqui in tempore, participatione eorum quæ non sunt cœpta tempore, sunt & dicuntur hoc, quod sunt & dicuntur. Deus enim est omnis vitæ, & immortalitatis, ac sanctitatis, & virtutis auctor, ex omnibus namque, quæcumque intelliguntur & dicuntur, supra substantiam exemptus est. Adhuc idem capite VIII. centuriæ primæ: Cuncta quæ existunt, intellecta nominantur, & principia cognitionum in se ipsis habent indemonstrabilia: Deus autem non nominatur intellectus à nobis, sed ex intellectis tantum esse creditur, quamobrem nihil eorum quæ intelliguntur, cum eo vlla ex parte comparatur. Ex quibus fit manifestum, quod nullum opus Dei effugit, quin sit ipsius effectus: quod ex Propheta liquet, cum ait: Quam magnificata sunt opera tua Domine: omnia in sapientia fecisti, &
D Psal. 103. rursus: Veritas & iudicium opera manuum tuarum. Sed
Psal. 110. quoniam duplex est productio operum Dei, & alia quidem cœpto ortu à tempore, septimo die desita sunt produci; alia vero cum sint supra ortum à tempore, non cadit in ea cogitatio temporis, neque † tempestiuitatum, sed cum æuo, siue sæculis tenduntur; idcirco necesse fuit demonstrare, in quibus operibus sabbatum agitat Deus, & in quibus non: & quæcumque ortum & generationem subeunt, quia principium habent, habent etiam sabbatismum, id est, quietem sabbati ipsam cessationem. Septimo enim, inquit, die requieuit ab omnibus operibus suis. Rursus vero quæcumque 4 ante tempora æterne à Deo creata, in æuo degunt, neque principium temporis, neque sabbatismus in ea cadit, designaturque in eis status octaui diei, in quo neque principium generationis est, neque sabbatismus, id est, quies sabbati & cessatio; sed potius tamquam liberi ab interitu, & immortales degunt omnes.

† Tempestiuitates sunt vernum tempus, æstas, autumnus, hiems.

Gen. 2.

E Non igitur aliqua opera Dei refugiunt, quin habeant principium, sæculum, siue æuum. Quomodo enim refugiant, quorum auctor est, & infinite in infinitum ipsis illis antecellit æque atque ceteris aliis creaturis? Verum tamen hæc non cœpit Deus generare, quorum non est generatio, neque tempus; cum æuo tamen dimensione carente ex nihilo etiam hæc facta sunt. Non solum igitur quia hæc opera Dei dicuntur, & eorum auctor Deus, & infinite in infinitum ipsis antecellit, clare intelligitur creaturas & effectus Dei esse; sed etiam quia non cœpisse apposita præfinitione temporis vbique exponitur, vt quæ in tempore cœpta sunt, manifeste distinguantur à sæculis cœptis: & omnis virtus carere principio dicitur, sed sic principio carere, vt scilicet non habens tempus antiquius se, non tamen non habens æuum antiquius. Et sicut magnus Dionysius Deum ait charitatis & amoris productorem & genitorem, hoc autem exponens S. Maximus in scholiis in eum, & in octaua centuria capite LXXXVIII.
F sic dixit: Charitatis & amoris ipsum Deum scilicet ait genitorem esse, ipse enim hæc in se ipso cum essent, produxit foras, id est, circa creaturas; & sic dictum est: Deus charitas est. Sic igitur non est mirandum, si virtutem dicit 1. Ioan. 4.
hic habere æterne 5 Deum genitorem: id est, Deus cum haberet eam in se ipso, protulit eam foras, id est, circa creaturas. Similiter illud non erat, quando non erat virtus & bonitas, adiuncto tempore redditur consentiens secum, & cum aliis ante dictis. Nihil igitur eorum quæ antea demonstrata sunt, rationi aduersatur. Deus autem, qui causam non habet, & omnium causa est, ex nihilo producit creaturam; neque quidquam eorum quæ sunt, quidquid illud sit, coæternum ei est, siue ex iis sint quæ tempore cœpta sunt; siue non cœpta tempore, sed æuo comprehensa; siue ex iis quæ sunt participantia, siue quæ participata; & solum vt à participantibus participentur, exposita; siue ex iis sint quæ intelliguntur; siue quæ intelligunt. Deus enim infinite in infinitum ex his & illis exemptus est: quoniam solus ipse est omnium vna causa; ne-
G que habet ante se maius aliquid, neque secum æquale, neque post se minus.

Scholia.

Quorum neque 1 principium habuit) Principium temporis dicit; ante tempus enim ea ipsa angelis gratiam & virtutes creare cœpit; à quibus nunquam desiit iis hominibus angelorum vitam & virtutem imitantibus, quæcumque 2 circa ipsum secundum substantiam) illa scilicet dicimur contemplari circa ipsum substantialiter, quæ in creaturis à substantia Dei αἰτιατικῶς id est, ratione causæ participata contemplamur, vt infinitatem ea potentiam, immutabilitatem, simplicitatem, & immortalitatem in angelis, omne 3 quod habet rationem cur sit, creatura est, & opus Dei) Deus enim nulla est propter se, vt à nobis cogitari potest, ait S. Maximus in prima centuria Theologica; quia necesse est vt illa ratio & causa sit prius; Deus autem nihil habet prius, idest, neque Deus est propter se, vt à nobis intelligi potest: quia quod in creaturis intelligimus, causa propter prior est eo, cuius causa est, quæcumque 4 ante tempora æterne creatis, in æuo degunt) Æterne dixit, & non coæterne, id est, in æuo ante tempus, quod æuiterne dici solet, propter angelos, & eorum virtutes, atque cognitiones Deus æterne 5 generat virtutem, id est, ante tempus creatum, hæc enim cum haberet Deus in se ipso, protulit eam foras, id est, circa creaturas, sicut ait S. Maximus Si enim angelis non creasset ante tempus, cum quo ortus est mundus, antiquius virtute fuisset non esse virtutem, & bonitate non esse bonitatem, quæ absurda esse videntur, valde enim decens videtur, vt illæ perfectiones, quæ à Deo manant, quæ à creaturis αἰτιατικῶς,
H id est, create participantur, antiquiores sint ipso tempore, cum quo creaturæ tempori subiectæ illas participarunt, itaque sanctitas, charitas, vita, sapientia, & aliæ perfectiones Dei ex Deo αἰτιατικῶς id est, efficienter siue causaliter participatæ non cœperunt creari cum creatione hominis, sed antiquius, ante tempus scilicet cum angelis, qui æterne, hoc est, in æuo, & non coæterne Deum laudabant

Septimo die requieuit ab omnibus operibus suis) Photius patriarcha Constantinop. in responsis ad varias quæstiones de locis scripturæ ad Amphilochium metropolitam Cyzici: Quatuor, inquit, sunt operationes Dei: Prima, qua fecit à principio naturas rerum omnium sex tem diebus, secundum hanc significationem dictum est requieuisse septimo die ab omni opere quod patrauerat Secunda operatio est conseruatio ex illo tempore perpetua eorum quæ semel extiterunt, quæ non permittit vllam speciem perire, hæc operatio prouidentia vocatur, ab hac operatione nunquam desiit, neq; desistet Deus, dum terrena hæc concretio consistet. Tertia operatio, qua facit, vt natura cuiusq, nihil dissimile, aut à se alienum faciat, sed potius sui simile generat, & successionem legitimam ostendit, hæc quoque operatio ad prouidentiam referri potest Præter has tres, vnam de creatione essentiæ, siue substantiæ, aliam de conseruatione, aliam de similitudine, ad quam referenda est successio ordinis, vt in sole, luna, ortu, occasu, coniunctionibus, & discessibus, aliisque energiis, id est, operationibus, quas Deus illis indidit, in vicissitudine dierum & noctium, in naturis temporum, & successionibus: præter has, inquam, est alia operatio [illegible] id est, charitatis Domini Dei in homines; quæ duplex est, vna ad corpus hominis pertinens, altera ad animā, illa cæcis tribuit aspectum, paralyticis robur, quatriduanū suscitat, & hæc animam infinitis malis vexatam liberauit, & in pristinū statum imaginis suę, ad quam

Gen. 2.

Ioan. 9.
Matth. 9.
Ioan. 11.

facta

A Ioan. 5. facta erat, restituit. Populus ergo Iudæorum in beneficia Saluatoris ingratus, inuidiæ suæ prætexebat sabbati religionem, accusans Dominum quod sabbato sanaret. cui Saluator tamquam Dominus & præceptor, Pater meus, inquit, vsque modo operatur. Si enim eos, qui curationem corporis sabbato factam calumniabantur, redarguit, docens eos ab huiusmodi operibus neque patrem cessasse, neque cessare, ex hac sententia facile est intelligere, à quibus operibus cessauit, & à quibus non, siquidem iam olim desiit creare naturas; à conseruatione vero, & varia prouidentia in illis, & ordine, & beneficentia non destitit, neque desistet.

Capvt V.

Quod nihil eorum quæ sunt, ex se ipso prodiens, est non diuisum; Deus autem secundum vnam suam potestatem multiplicatus, & in omnia prodiens, est non diuisus, & à se non exiens.

MAgnus Dionysius cap. iv. de diuinis nominibus: Audendum, inquit, est dicere hoc pro veritate, quod ipse qui est omnium auctor, pulchro & bono omnium amore propter excellētiam summam amatoriæ bo- B nitatis extra se per prouidentias omnium rerum existit, & bonitate atque dilectione & amore veluti delinitur: & oblectatur: & cum sit supra omnia, & ex omnibus exemptus, ad omnia demittitur secundum potestatem supra substantialem, qua extra se, non egrediendo exit. Et rursus idem in eodem loco: Vel quia ipse sibi lenocinatur, & se mouet, hac enim ratione dilectum & amabilem eum vocant veluti pulchrum & bonum, & tamquam sit quædam sui per se ipsum patefactio, & bona progressio eximiæ copulationis, & amatoria motio, simplex, per se mobilis, per se agens, quæ prius extitit in bono, & ex bono ad ea quæ sunt, manat, & rursus ad bonum reuertitur. Et sanctus Maximus in centuria viii. cap. lxxxvii. Intellige, inquit, Deum esse lenocinantem, & mouentem ad amatoriam coniunctionem, illam dico, quæ cum spiritu est; id est, Deum esse sequestrem, & confectorem huius coniunctionis, conciliatoremque sui, vt à creaturis suis ametur & diligatur. Mouentem vero dicit, tamquam C qui singula moueat, vt cuique conuenit, vt ad seipsum conuertat, nomen autem lenocinij etsi apud scriptores gentiles rem significat non sanctam neque castam; hic tamen significat conciliationem intermediam coniunctionis cum Deo. Et adhuc idem cap. lxxxviii. Motus amatorius boni, qui in bono prius existit simplex & immobilis, ex bono prodiens ad id ipsum redit sine & principio carens, quod quidem declarat, desiderium nostrum semper ad Deum moueri, copulatio enim cum Deo ex charitate, omnem copulationem vincit, & ab omni coniunctione eximitur. Rursus idem cap. lxxxix. Amorem cum dicimus, siue diuinum, siue angelicum, siue spiritualem, siue animalem, siue naturalem, intelligamus per vim quandam siue potestatem copulantem & commiscētem, superiora quidem mouentem ad prouidentiam inferiorum; ea vero quæ sunt eiusdem ordinis, ad mutuam communicationem; & nouissime ea quæ sunt inferiori mouentem ad conuertendum se ad præstantiora & præposita. Ac rursus Dionysius cap. iv. de diuinis nominibus. Hoc vnum bonum, inquit, & pulchrum, singulariter D est omnium multorum bonorum & pulchrorum causa, & in quinto capite: In vno enim Deus, vt sæpe dictum est, omnia quæ existunt, præhabet, & fecit vt subsisterent, præsens omnibus, & vbique, & secundum vnum, & secundum idem; & secundum idem, omne, vnum. Et in cap. vii. de eisdem diuinis nominibus. Etenim si secundum vnam causam Deus omnibus impertit vt sint, secundum ipsam illam causam singulatem cognoscet omnia, & cap. xii de eisdem diuinis nominibus. Hæc igitur sunt sine intermissione laudibus celebranda in causa, quæ omnibus antecellit; & addendum est, ipsam esse sanctitatem exuperantem: & dominatum ac regnum summum, & simplicissimam diuinitatem: siquidem ex ipsa, in vno 3 & simul tota nota est, & distributa omnis impermixta diligentia omnis puræ munditiæ: omnis eorum quæ existunt, ordo & compositio. Et in primo cap. de eisdem diuinis nominibus. Vnde in omni fere tractatione Theologica diuinitatem videmus sacre celebrari tamquam monadem & vnitatem propter simplicitatem & vnitatem impartibilitatis supraquam naturalis, ex qua tamquam ex pote- E state vnifica vnum efficimur: & varietatibus partibilibus diuine in vnum contractis, in vnum ad Dei similitudinem congregamur, & ad Dei imitationem copulamur. Quo in loco ait S. Maximus: Quia Deus cum cogitasset, voluntate produxit omnia, non tamquam mens quędam in voluntates partita, multiplicatus est: sed potius, inquit, mansit in vnitate, & in ea manens, impartibiliter & non disperse produxit & producit omnia in creatura mundi. Et rursus diuinus Dionysius in vii. cap. de eisdem diuinis nominibus. Ratio autem Deus in sacris scripturis laudandi gratia nominatur, non solum quia rationis & mentis & sapientiæ est largitor, sed quia causas 4 omnium vniformiter anticipauit. Adhuc in eodem cap. Quare diuina mens omnia continet cognitione 5 ab omnibus exempta, qui quatenus est causa vniuersorum, scientiam omnium in se ipso anticipauit; qui antequam fierent, nouit angelos, & produxit angelos, & alia omnia F intus, & ab ipso, 6 vt ita dicam, principio nouit, & ad essentiam adduxit: atque hoc arbitror scripturam tradere, Eccl. 23. Dan. 13. cum ait: Qui nouit omnia antequam fierent, non enim diuina mens cognouit ea quæ sunt, percipiens cognitionem eorum ex iis quæ sunt, sed ex seipso & in se ipso secundum causam, scientiam omnium & cognitionem & essentiam præhabet, & simul anticipauit, non intendens ad singula percipienda secundum eorum formas, sed secundum vnum causæ complexum omnia sciens & continens: sicut 7 lumen in se ipso secundum causam cognitionem tenebrarum anticipauit, non aliunde tenebras quam ex lumine cognoscens. Diuina igitur sapientia se ipsam cognoscens, cognoscit omnia; materiam habentia sine materia: partibilia impartibiliter, & multa singulariter: è se ipso vno cuncta & cognoscens, & producens. Etenim si Deus secundum vnam causam omnibus quæ sunt, impertit esse, secundum eandem causam singulatem cognoscet omnia, quæ & ex ipso sunt, & in ipso præexstiterunt: & non ex iis quæ sunt, ipsorum cognitionem G sumet: quin potius ipsis singulis cognitionem ipsorum, & aliis aliam cognitionem suppeditat. Non igitur Deus aliam sui cognitionem habet: aliam vero, qua omnia alia communiter comprehendit: ipsa enim causa omnium cū se ipsa cognoscat, nequaquam quæ ab ipsa manāt, & quorum causa exsistit, ignorabit. Sic igitur Deus quæ sunt cognoscit non notitia ipsarum rerum, sed notitia sui: siquidem & angelos aiunt scripturæ cognoscere quæ in terra sunt, non illa quidem sensu cognoscere, sub sensum alioqui cadentia, sed propria mentis similitudinem Dei gerentis virtute & natura. Hæc edisserens S. Maximus, Hoc, inquit, declarauit, cum dixit, non cognoscere Deum quæ sunt ex iis ipsis quæ sunt: & cum dixit, non intendere ad vnumquodq; percipiendum secundum formam eius, quoniam tamquam bonorum auctor cognitionem suorum operum anticipatam habet, sciens quomodo ipsa, & in quibus ad ortum ac generationem adduceret: quorum deprauatio & defectio, id est, frustratio & infirmitas malum introducit, dum deficiente quod est secundum natu- H ram, efficitur quod est præter naturam. Superius enim adhibuit exemplum luminis: huius enim priuatione subexistunt tenebræ, & causam habent absentiam naturæ luminis; sicuti habitus priores sunt priuationibus, & vt dici potest, causæ sunt priuationum. Hoc igitur loco pater Dionysius de iis quæ Deus produxit, & de cuiusq; eorum natura loquitur, quæ quidem dixit prius extitisse in Deo secundum præcognitionem & prædefinitionem. Præterea vide, quomodo dicit Deum omnia cognoscere non ex cognitione omnium, sed ex cognitione sui, sicut lumen cognoscit tenebras alioqui nihil tenebrarum in se habens. Ac rursus idem in centuria iii. de charitate cap. xxi. Cognoscit Deus se ipse, cognoscit item à se effecta: cognoscunt etiam sanctæ potestates Deum: cognoscunt etiam quæ à Deo effecta sunt: non tamen sicut Deus cognoscit se ipse, & quæ à se facta sunt, sic sanctæ potestates cognoscunt Deum, & quæ ab ipso effecta sunt, & cap. xxii. Deus se ipse cognoscit ex beata substantia sua: quę vero idem effecit, cognoscit ex sapientia sua, per quam, &

A ni qui cuncta facit. Sanctæ vero potestates participatio- Psal. 103.
ni cognoscunt Deum, qui est supra participationem, quæ
vero ab ipso facta sunt, cognoscunt colligendo in ipsis
contemplationes. Adhuc cap. xxiiii. Substantia rationis
particeps, & substantia intelligens, Dei sancti particeps
Deum cognoscit cum ipsa existentia, cum insuper habili-
tate bonitatis inquam, & sapientiæ, & præter existentiam
perpetuam gratia. Sic igitur Deum cognoscit; quæ au-
tem ab ipso producta sunt, cognoscit, vt dictum est, arti-
ficio sapientiæ in iis quæ creata sunt, collectæ, quæ est nu-
da, & non per se existens, in mente formata, & adhuc, in
nulla duplicatione Deus penitus simplex, & supra omne
simplex, & Ioannes Damascenus cap. xxiii. de diuino lo-
co ait: Angelus enim celeritate naturæ, & quia prom-
pte, id est, celeriter transit, operatur in diuersis locis, Deus
autem, qui vbiq; est, & supra omnia est, vbiq; eodem pun-
cto, vnica, vna & simplici actione agit. Ex quibus fit mani-
festum, quod non alia cognitione seipse Deus cognoscit,
B alia autem ea quæ à se effecta sunt, quinimmo seipse co-
gnoscens, suos etiam effectus vna & infinita cognitione
cognoscit, neq; diuersis potestatibus & actionibus produ-
cit creaturam, sed hac cognitione, & vna atque infinita
potestate continebat, & anticipata habebat in seipso om-
nia, & postea ex se exiens produxit: & in nihilo, & secun-
dum nihil à seipso 8 diuisus est habens hæc prius in seipso,
& producens postea, & rursus ad se rediens,

Scholia.

Exemplum 1 huius dilectionis frequens est in Cant. cant. vt illud cap. 2 En dilectus meus loquitur mihi: Surge amica mea, columba mea, præsens 2 omnibus, & vbique) non secundum diuersas partes suas, sed secundum vnum & idem; & secundum idem omne vnum, & ad omnia procedens. est enim omne, quatenus in simplici eius essentia vna, omnia existunt virtute, siue potestate, sicut effectus in causa; & ad omnia procedit efficienter, in vno 3) hoc est quod ait Ioan. in Euang. cap. 3 Non enim ad mensuram dat Deus spiritum, sicut sol totum lumen simul emittit, licet non æqualiter recipiatur, itaq; in vno ait, id est, non diuidue, & per partes, sed simul totum. causas 4 omnium vniformiter participauit) quia non recedit à sua simplicitate; nec vllam in eo compositionem faciunt, cognitione 5 ab omnibus exempta) quæ est supra cognitionem intellectus, & supra cognitionem sensus, quatenus per primam primam causam omnia in omnia cognoscit. S. Thom. ab ipso, 6 vt ita dicam, principio) Quia Deus caret principio, ideo correxit quod dixerat, inquiens, Vt ita dicam, 7 ab æternitate igitur tamquam auctor omnium habuit suorum operum cognitionem, & non ex operibus suis eam didicit & percepit. sicut 8 lumen) Exemplo luminis docet, quomodo Deus cognoscat creaturas, quæ ipso deficiunt à Deo, sicut tenebræ à lumine, si ponamus lumen hoc sensile esse mente præditum, si quis roget, an cognoscat tenebras, dicet cognoscere antequam sint tenebræ, experientia enim non potest cognoscere, quoniam si lumen est, non sunt tenebræ, cognoscit igitur vi luminis, quia scit, si auferatur lumen, nemo videbit. Sic Deus in se vt causa habet omnium cognitionem, quam non per experientiam acquisiuit: alioqui esset Deus posterior cognitione, aut aliquo tempore non cognouisset, hoc etiam exemplo docetur, quomodo vna & eadem cognitione cognoscit Deus se, & omnia, sicut lumen cognoscendo se cognoscit tenebras. Extra 9 a se, & non diuidi, hoc est infiniti, quod omnia substantia sua & virtute ac præsentia implet.

C

Capvt VI.

Quod secundum vnam singularem causam omnia sit Deus. nihil autem eorum quæ ab ipso facta sunt, est non creatum.

D Magnus Dionysius cap. ix. de diuinis nominibus. Omnibus, inquit, adest præsens Deus prouidenter: &
Omnia in omnibus fit propter conseruationem omnium,
manens in se, & ab eodem suo statu non egrediens, in a-
ctione vna, & numquam cessante fixus. Et rursus idem in
quinto: Qui vere 1 præexistit, secundum omnem eorum
quæ sunt, cogitationem multiplicatur, & in eo proprie 2
celebratur, erat, & est, & erit: item factum est, & fit, &
fiet: hæc enim omnia significant iis qui vt Deum decet, in-
telligunt, esse eum secundum omnem cogitationem su-
pra substantiam; & esse causam eorum quæ modis om-
nibus sunt: etenim non hoc quidem est, illud vero non
est; nec aliquo quidem modo est, aliquo vero non est;
sed potius omnia est, vt omnium auctor: & in se omnia
principia, & omnia ex principiis in rebus omnibus effe-
cta & conclusa anticipans & continens: & supra omnia
est, vtpote ante omnia supra substantiam supraquam exi-
stens. Quo in loco S. Maximus, Quomodo, inquit, cum
dixisset superius, In ipso nec est erat, nec est, nec erit, neq;
factum est, neque fit, neque fiet: hic dicit, In ipso & est, & E
erit, & illud fit, & fiet proprie laudatur? An sibi contra-
dicit Dionysius? apage. Supra enim ipsum dixit esse effe-
ctorem existentiæ, hypostasis, substantiæ, naturæ, & tem-
poris, consentaneo igitur in ipso collocauit illud erat,
& alia; vt intelligas nec à tempore, nec in tempore, ne-
que post tempus Deum cœpisse; quin potius superiorem Dionys. ca. 5.
esse quam ipsum esse: siquidem in ipso dixit esse 3 existen-
tiam, & non esse ipsum existentiæ; hic autem quia dixit
multiplicari eum secundum omnem cogitationem, me-
rito dixit in ipso illud est, & erit, & quæ sequuntur; quia
vbi tempus, aut tempestiuitates cogitabis, illic Deum re-
peries & supra omnia, & ante omnia esse, & eorum quæ
sunt, causam & effectorem esse, & nihil ipsorum esse, sic-
ut dicebamus, nihil est eorum quæ sunt, & ipse est in o-
mnibus. S. Gregorius Nyssenus aduersus Eunomium,
Bifariam, inquit, rebus partitis in faciens, & factum, v-
trumque ab altero natura differt, vt neq; quod factum est,
non creatum sit, neq; creatum, quod naturam eorum quæ F
fiunt, efficit. Idem in eisdem libris: Ego, inquit, etsi ser-
mo esset illius Moysis, qui in administratione legis splen-
duit, neque sic huiusmodi sermonem 4 tulissem, etsi cum
nullum alioqui è se splendorem ille haberet, munere di- Exod. 34.
uino splendidus repente Israelitis apparuit, is enim splen-
dor in legislatore ortus, non fuit cuiusdam alterius, sed
ipsius Dei. Et beatus Chrysostomus in oratione in lan- Ioan. 1.
dem sancti Ioannis Theologi, cuius principium est: Prin-
cipium nobis rursus è cœlo aduenit, sic ait: in principio
erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat
verbum, nusquam est, non erat, sed vbique erat, nusquam
est, fecit, sed vbique quid erat: post erat, fecit, non de au-
ctore, sed de creaturis, & vt scias quomodo erat, & quo-
modo fecit, ego dico, vos numerate: In principio erat ver- Ibid.
bum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum,
hoc erat in principio apud Deum. Ecce quarto meminit,
& neque semel dixit, Factum est. Quid igitur post hæc?
Omnia per ipsum facta sunt; non dixit hic, Erat, quia de
creaturis erat sermo. Omnia per ipsum facta sunt: non G
dixit, erant, sed facta sunt, omnia per ipsum: & sine ipso
factum est nihil, quod factum est, rursus factum est, vbi
de Deo, erat, vbi de creaturis, factum est. In principio e-
rat verbum. Hinc etiam Deus pater secundum vetuste- Exod. 3.
stamentum patefiebat, cum enim dixit ei Moyses: Si di-
xerint mihi filij Israel, Quis est qui te misit ad nos: quid
respondebo eis? Et dixit Deus: Ego sum, qui sum, qui est
misit me ad vos: pater, qui est. filius in principio erat.
Si quis contendit dicens, non idem dici in patre, & fi-
lio, in patre enim, Ego sum qui sum, in filio autem, In
principio erat: non est autem idem, est, & erat: demon-
stro appellationem in filio, audiat Euangelistam dicen- Ioan. 1.
tem: Vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ecce vnam vo- Rom. 9.
cem habes Euangelistæ in, est, & iterum Apostolus: Quo-
rum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est
super omnia Deus benedictus. Vidisti quomodo te mu-
nit Ioannes, qui in Deo posuit, Erat: & in creaturis, Fa-
cta sunt. Nec enim Deum decet, factum est, neque creatu-
ræ, erat. In principio erat verbum, & verbum erat apud H
Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Ioan. 1.
Deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est
nihil, quod factum est. Quando factum est, ponitur: ad
creaturas descendit: quando erat, ad auctorem ascendit,
& rursus vita erat; rursus ascendit ad effectorem, scalam
hodie affert multis mysteriis refertam, quando ascendit
ad Deum, erat, prædicat: quando descendit ad creaturas,
assumit, factum est: quando ascendit ad Deum, deponit
illud, facta sunt, & factum est, & sumit, erat. S. Maximus
in centuria sexta, cap. lxxxiv. Multum valet oratio Iacob. 5.
iusti, quæ agitur siue à iusto, qui eam adhibet, siue ab alio,
qui eam à iusto adhiberi postulat. A iusto quidem agitur,
quia præbet ei fiduciam erga eum, qui potest largiri quæ
iusti petunt: ab eo autem qui orationem à iusto petit, agi-
tur, cum eum à priore nequitia abducit, & ad virtutem
affectionem eius transfert. Magnus Dionysius cap. vi.
ecclesiasticæ hierarchiæ: Renuntiatio non solum vitæ di-
uisæ, sed etiam cogitationum, in mandatis Dei, quæ in

vnum

A vnum conciliant, sciētet acta, absolutissimam monachorum virtutem & disciplinam declarat, est enim, vt dixi, non medij 5 ordinis eorum qui initiati sunt baptismo, sed celsioris omnibus ordinibus, quamobrem multa ex iis quæ à medio ordine sine reprehentione fiunt, monachis vnis, & à diuisione alienis omnino interdicta sunt. Et
Coloss. 1. in epistola ad Colossenses Paulus ait: Docentes omnem hominem in omni sapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu; in quo & laboro, certando secundum operationem eius, quam operatur in me in virture. Ex his iam liquet, quod Deus secundum suam, quæ vna est, causam, omnia efficitur non recedens à se: demonstratum enim est non migrando exire: & eodem reuerti, non à se distractum in producenda creatura, sed secundum causam vnam singularem, quæ est ipse, omnia fit: & nihil quod ab ipso fit & agitur, est sine creatione. Dicere enim non esse creatum quod agitur, perinde plane est vt si dicamus creaturam non esse creaturam, quod
B enim agitur, idem est cum eo quod fit: quia quod agitur, fit; & quod fit, agitur, si autem quod fit, non est sine creatione; & quod agitur, non sine creatione. Quare qui dicit quod agitur, quomodocumque agatur, non creatum esse, eo venit vt dicat quod creatum est, creatum non esse; aut quod est, non esse: & quæcumq; alia ex contradictione sequuntur.

Scholia.

Qui vere 1 præextitit, secundum omnem eorum quæ sunt, cogitationem multiplicatur) id est, quidquid cogitetur, & ad quamcumque rem quis mentem intendat, inueniet in ea notionem causæ, id est, auctore Dei, hoc igitur est multiplicari, cerni eum in in illas causam, ex S. Maxi & Pachim. in eo proprie 2 celebratur, erat, & est) idem Dionysius interpretator, quomodo proprie celebrentur hæc; scilicet quatenus intelliguntur, vt Deum decet, proprie dicuntur in Deo; & in Deo iuncta est, quatenus est, erat, erit, participant esse. omnia enim secundum causam dicuntur de Deo, & in eo sunt, & intelliguntur supra substantialiter, quatenus vero sic accipiuntur, vt cum dicimus, Deus est. erat, erit, significetur Deum participare esse, aliena sunt à Deo, ex Pachim in ipso esse 3 existentiam, & non esse
C ipsum existentiæ) Sic dicit idem Dionysius cap. 5 Ipsum habet existentia, & non est ipse existentiæ, existentia habet Deum, vt consistat ipsa existentia, sicut quis habet vitam ad sui existentiam: non autem sic habet Deus existentiam vt per existentiam sit. Sicut igitur existentia habet Deum, sic existentia est Dei, quia ab ipso manet; & vt Deus non habet sic existentiam, vt per existentiam sit, sic neque Deus est ipsius existentia, vt per eum sit.
Exod. 34. sermonem 4 tulissem) Volebat Eunomius cum Arianis splendorem qui apparuit in facie Moysis, & oculis corporeis visus est, fuisse diuinam substantiam filij Dei, ex quo creaturam esse efficere volebant, quod falsum & hæreticum erat, erat enim ille splendor n. o alterius quam Dei creatura, à quo in facie Moysis creatus fuit, vt in eo diuinum lumen secundum se inaspectabile tamquam in speculo ad hoc facto Israelitis ostenderet, non medij 5 ordinis) Medium ordinem dicit laicorum, qui sunt baptismo tantum initiati: hi enim sunt medij inter catechumenos, qui purgantur ad baptismum, & inter communicantes, qui perficiuntur. Sunt autem monachi. quatenus monachi, non huius medij ordinis laicorum, perfectior enim est eorum status, quam laicorum, id quod locus eis in ecclesia assignatus tamquam in symbolo significat, est enim prope ianuas templi pro pronaos populo post eos qui sunt ordinis ecclesiastici, vt Dionysius in epistola ad Demophilum monachum scripsit. Ordinem vero monachorum dicit idem Dionysius esse celsiorem omnibus ordinibus, non quidem conferens eum cum diaconis, qui primi purgant, neque cum presbyteris, qui secundi & medij illuminant, & multo minus cum episcopis, qui tertij & summi perficiunt, sed cum ordinibus eorum qui adhuc purgantur, ex quibus primi sunt catechumeni, qui purgantur ad baptismum per catechesim; secundi qui sunt in peccato, qui purgantur per doctrinam scripturæ sanctæ, vt recedant a peccato; tertij sunt energumeni, qui purgantur exorcismis, vt resistant fortiter diabolo, & tentationibus eius; quarti sunt qui sunt in pœnitentia, qui purgantur, vt non reuertantur ad peccatum. his omnibus ordinibus perfectior est ordo monachorũ, quia vt monachi sunt,
Galat. 5. ratione instituti monastici, mortui sunt mundo, & carnem suam cum vi-
D tiis & concupiscentiis crucifixerunt.

Capvt VII.

Quod nullus numerus duorum, aut multitudo post numerum duorum, aut aliud quid secundum superius & inferius procedens, infinitum & sine principio esse potest.

MAgnus Dionysius cap. I V. de diuinis nominibus ait: Omnis numerus duorum non est principium; vnitas autem erit principium omnium duorum. Quo in loco S. Maximus, In numeris, inquit, duo multitudinem, quæ in numeris diuisionem habet, ad finem ducunt: posita quidem vnitate principio omnis numeri: duobus vero positis principio numeri paris, si igitur principium significat quod est in vnoquoque genere simplicissimum, quomodo numerus duorum erit principium omnium? non enim numerus duorum principium simplex est, sed compositum, principium igitur ex compositione constans, non est simplex, & quomodo vocabitur principium? ante principium enim compositum, erit proprie principium vnitas, ex qua, vnitatibus compositis, confecta sunt duo, vndiq; igitur manifestum est non esse principium numerum duorum. Et rursus idem in aliis: Non potest, inquit, numerus duorum esse infinitus, vnitates enim eius inter se per appositionem compositæ, se mutuo terminant, quod si numerus duorum non potest esse infinitus, vt demonstratum est, neq; principio scilicet carere potest, quia omnis numeri duorum principium est vnitas, quod si non caret principio, igitur nec est immobilis: mouetur enim numero ex vnitatibus secundum coniunctionem composito, quod autem mouetur, non est principium, sed ex principio scilicet mouentis, sola autem vnitas proprie est immobilis. Et rursus idem, Omne, inquit, quod in multitudine quantitatem habet, non potest esse infinitum, neque sine principio id, cum quo alterum simul cogitatur. Et rursus idem: Nemo, inquit, qui duo, aut multa sine principio esse dicit, pie viuere poterit. Idem in centuria tertia de charitate X X V I I. Deus quidem, inquit, qui est ipsa per se existentia, ipsa per se bonitas, & sapientia, immo, vt verius dicam, supra omnia hæc, nihil penitus habet contrarium. creaturæ vero, quæ omnes quidem participatione & gratia existunt; aliæ vero ratione prædità sunt, & intelligentes, & ad capiendam bonitatem & sapientiam aptæ, contrarium habent, in illis quidem existere, & non existere contraria sunt: in his vero habilitati bonitatis & sapientia contraria sunt vitium & ignorantia, & existere quiden semper, aut non existere, hæc in potestate eius sunt qui ea effecit; participare autem bonitatem & sapientiam, au non participare, in voluntate eorum est qui participes rationis sunt. Gregorius Nyssenus libro primo contra Eunomium cap. XIX. Non terminatum idem est, quod infinitum, infinito autem plus aut minus cogitare extremæ dementiæ est, quomodo enim ratio infiniti seruari queat, plus aut minus in ipso decernuntur? ex dispositione enim finium inter se, quod plus est, diiudicamus, in quibus autem non est finis, quomodo potest quis cogitare super fluens? Idem in eodem: Quis nescit, quod secundum propriam rationem simplicitas non recipit in sancta Trinitate plus aut minus? in qua enim non potest mixtio quæpiam qualitatum & concursio cogitari, sed potius potestas quædam expers partium & compositionis cogitatione comprehenditur, quomodo aliquis & in aliquibus aliis differentiam secundum plus & minus intelligere poterit? Omnino necesse est, vt qui hæc variata esse diiudicat, qualitates quasdam in subiectum incidere cogitet. Aut enim cogitat differre hæc secundum ampliationem & diminutionem, & ob hanc causam cogitationem magnitudinis introducit in eo quod quæritur: aut secundum bonitatem & potentiam & sapientiam, & si quid aliud circa Deum pie intelligitur, vt redundet, vel decrescat, efficere molitur: atque ita rationem compositionis non effugiet. Magnus Dionysius cap. quinto de diuinis nominibus non aliud dicit esse bonum, & aliud quod est, & aliud vitam, vel sapientiam: neque introducit multas causas, & diuinitates, alias alia producentes, superiores & inferiores. Ex his patefit, quod sicut nihil quod agitur aut generatur, est non creatum, sic omnia duo, vel deinceps multitudo, vel aliud quid secundum superius & inferius progrediens: & vt semel dicam, ita constitutum, vt aliqui ei sit contrarium, infinitum esse, & principio carere non potest, in idem enim recidit sine principio esse, & esse non creatũ, si autem sine principio est, plane etiam infinitũ est

Capvt VIII.

Quod sit etiam species circumscriptionis & termini, comprehen atque visio; Deus autem vno † modo omnibus est incircumscriptus, & inaspectabilis, sigillatim vero nobis angeli & animæ sunt inaspectabiles.

GRegorius Theologus libro secũdo de Theologia: Nondum inquit, dico finitum omnino esse Deum,

A

mente comprehendi potest, vna enim species circumscriptionis est ipsa comprehensio. Idem in eodem; Quid tandem Deus sit substantia & natura, nemo hominum vnquam reperit, neque reperire queat. Et rursus ibidem: Salomon, inquit, qui fuit sapientior cunctis hominibus qui ante eum & post eum fuerunt: cui fuit latitudo cordis donum Dei, & affluentia contemplationis copiosior arena maris; quanto plus scrutatur profundum, tanto magis æstuat: & finem quendam facit sapientiæ inuenire quantum effugerat. Paulus autem conatur quidem assequi non dico naturam Dei (hoc enim omnibus modis fieri non potest) sed iudicia tantum Dei, quia vero non potest reperire exitum, nec vbi gradum ascensus sistas, nec vbi desinat curiositas mentis: dum semper aliquid subapparet eius quod relinquitur, (ô rem miram, vt mihi similiter eueniat) stupore orationem circumscribit: & diuitias Dei, atque profundum hanc rem vocat, confiteturq; iudicia Dei comprehendi non posse, eadem fere atque Dauid loquens, qui nunc quidem iudicia Dei vocat abyssum multam, cuius fundum mensura, aut sensu non licet comprehendere: aliquando vero dicit admirabilem factam esse cognitionem ex se ipso, & ex sui formatione. Et adhuc idem in eodem libro: Quia expetit quidem omnis natura primam causam, comprehendere vero non potest propter causas, quas dixi; laborans desiderio, & veluti anxia, & damnum non potens ferre, secundam nauigationem suscipit, vt intueatur scilicet in ea quæ cernuntur, & aliquid ex eis faciat Deum, male docta. Quid enim quod sub aspectum cadit, eo qui aspicit, altius & Deo similius est, vt hic colat, illud colant? S. Gregorius Nyssenus in vita Moysis: Non poteris videre faciem meam: non enim videbit homo faciem meam, & viuet. Hoc autem non dicit scriptura, quasi Deus sit causa mortis (quomodo enim facies vitæ fieri vnquam potest causa mortis eis qui appropinquauerunt?) sed quia Deus est natura vitæ auctor: proprium autem signum diuinæ naturæ est esse celsius omni signo. Qui igitur aliquid eorum quæ cognoscuntur, Deum esse arbitratur, tamquam ab eo qui vere est, male deflexus ad id quod comprehensione nostræ cogitationis esse existimatur, vitam non habet. Qui enim est auctor eorum quæ sunt, is est vera vita: hic autem † cognosci non potest. Quia igitur cognitionem vincit natura effectrix vitæ, omne quod comprehenditur, non est vita; quod autem non est vita, non habet naturam, vt efficiatur effectrix vitæ. Sic expletur Moysi † desiderium per id quod fecit, vt maneret cupiditas inexplebilis. Idem in explanatione illius beatitudinis, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: Qui cor suum, inquit, ab omni affectione turbida emundauit, in propria pulchritudine imaginem diuinæ naturæ perspicit. Mensura enim perspicientiæ Dei, quæ a te capi potest, in te est. Igitur qui se ipse videt, in se quod desiderat, videt, atque ita mundus corde efficitur beatus, cum intuens in suam munditiem, in imagine sua videt exemplar. Diuinus Diadochus, & silentij magister, Nemo, inquit, cum sensum mentis audit, speret videre oculis gloriam Dei, sentiri enim eam dicimus gustu quodam, qui exprimi non potest, diuinæ consolationis, cum quis animam purgauerit; non autem apparere ei aliquid eorum quæ sub aspectum cadunt; siquidem nunc per fidem, & non per speciem ambulamus, sicut Apostolus ait. Si cui igitur eorum qui † certant, vel lumen, vel figura quæpiam, vel aliquid ad similitudinem ignis appareat, ne amplectatur huiusmodi visum, est enim fallacia inimici manifesta, quæ quidem res multos fefellit, qui propter ignorantiam a via veritatis male deflexerunt. Beatus Chrysostomus in oratione de incomprehenso: Quod in Deo est incomprehensum, non sic nos scimus, sicut illæ potestates, quæ tanto magis sciunt, quanto mundiores & sapientiores & perspicaciores quam humana natura sunt: accretio enim sapientiæ accretionem reuerentiæ † creat. sicut id quod ex radiis solis non potest aspectus ferre, non sic cernit cæcus, sicut qui videt: ad eundem modum quod est in Deo incomprehensum, non sic nos, vt illi, cognoscimus, quantum enim interest inter cæcum & videntem,

3 Reg. 4.
Rom. 11.
Psal. 35.
B
Psalm. 138.
Exod. 33.
C
† Cognosci non potest, quia sit scilicet inde hæc cum cogitatione loquitur.
† Desiderium … desiderare videre Deum in hac vita, & in censu est inexplebili desiderio videndi in altera.
Matth. 5.
In libello de spirituali perfectione
D
2 Cor. 5.
† Certamen dicit, quo certamus cum lege carnis.
† Reuerentiam enim Deo adhibet qui scit eum non posse comprehendi, & qui magis

E

tantum interest inter nos & illos. Et rursus idem in eisdem: Illi tegunt angeli aspectus tegunt, hi vero alioqui homines contendunt intendere oculos impudenter in gloriam inexplicabilem. Quis eos non defleat? quis non lugeat hanc vecordiam, & extremam dementiam? Et iterum idem, cum explanat illud, Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti a patre: Non, inquit, vidissemus, nisi per corpus nobis assuetum, & nobiscum altum nobis apparuisset. Et adhuc in homilia xv. in Ioannem: Si Deum nemo vidit vmquam, quid igitur, inquit, respondebimus grandiloquo Esaiæ, cum ait: Vidi Deum sedentem super thronum excelsum, & in sublime elatum? & Ioanni, qui ei testimonium præbet, cum ait: Hæc dixit, quando vidit gloriam eius? Quid Ezechieli? siquidem ipse etiam vidit eum sedentem super Cherubim. Quid Danieli cum ait, Antiquus dierum sedebat. Quid Moysi? qui dixit, Ostende mihi gloriam tuam, vt manifeste videam te. Iacob autem hinc nomen accepit cognominatus Israel, id est, mens videns Deum. Quid igitur ait Ioannes: Deum nemo vidit vmquam? Liquet omnia illa ad condescensionem pertinuisse, quia enim futurum erat vt filius Dei in vera carne appareret, assuefaciebat eos a principio Deus in gloria Dei videnda, quantum ab eis videri poterat. Quid enim sit Deus non solum prophetæ, sed nec angeli, nec archangeli viderunt: solus filius, & spiritus sanctus eum vident. Quomodo enim omnis natura creata videre poterit non creatum? Nam si potestatis incorporeæ quamuis creatæ visionem claram penitus capere non possumus, & hoc sæpenumero in angelis demonstratum est; multo magis substantiæ non creatæ, ideirco Paulus ait: Quem nullus hominum vidit, sed neque videre potest, & de filio dicit, non esse aspectabilem non solum hominibus, sed & superis potestatibus, postquam enim paulo post dixit Paulus, Manifestatus est in carne, subiunxit, Visus est a angelis. Itaq; tunc visus est angelis, quando carnem induit. Sed quomodo nunc dicit: Ne contemnatis vnum ex his pusillis, dico enim vobis quod angeli eorum semper vident faciem patris mei qui in cælis est: Quid igitur? Faciem ne habet Deus? & in cælis circumscriptus est? quid ergo est quod dicitur? Sicut cum dicit: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt; aspectum mentis quem habere possumus, & notionem de Deo dicit, sic & in angelis interpretandum est propter puram ipsorum & vigilantem naturam, nihil aliud quam Deum semper cogitare. Basilius in oratione quæ inscripta est, Attende tibi: Credo, inquit, inaspectabilem esse Deum cum animam tuam cogitaris, quandoquidem & ipsa ab oculis corporeis percipi non potest: quia neq; colore prædita est, neque est figurata, nec vlla nota & signo corporeo comprehensa, sed potius ex actionibus solum cognoscitur. Quare ne quæras, vt Deum per oculos cognoscas, sed potius menti fidem committe, & intellectilem de eo comprehensionem habe. Magnus Athanasius in quæstionibus ad Anthiochum ait: Non potest oculus qui interitum capit, contemplari substantiam ab interitu liberam. Hinc licet manifesto agnoscere, non apparere nobis angelos secundum substantiam; siquidem nec in figura vna super terram se ostendunt: sed potius alij formam iuuenum induunt: alij in figura & specie militum apparent: & denique multæ quidem formæ, vna vero est eorum substantia inaspectabilis. Et rursus idem: Induunt angeli figuras, quascumque Dominus Deus iusserit: atq; ita apparent iis qui digni sunt, & diuina mysteria illis aperiunt. Et magnus Dionysius: Quoniam neq; mens nostra potest euehi ad illam materiæ expertem imitationem, & contemplationem cælestium hierarchiarum, nisi adminiculo corporeo sibi conuenienti vtatur. Chrysostomus ad Theodorum lapsum: Animam enim, inquit, solam corpore nudam nemo vmquam vidit: & adhuc idem: Atq; esse quidem in corpore nostro animam scimus: quomodo vero, nescimus, ob hanc enim causam cognitione huius occlusit Deus, vt ab vnde nos refrænaret ac reprimeret, & sistere persuaderet, & nõ quæ supra nos sunt, inquirere, & curiosos esse. Et S. Gregorius Nyssenus: Quod notione comprehenditur, non ex se, sed ex operationi-

bus co-

hinc scit, maiorem reuerentiam adhibet.
Ioan. 1.
Ibid. Esa. 6.
Ioan. 12. Ezech. 1. 10.
Dan. 7.
Exod. 33.
Gen. 32.
Ioan. 1.
F
1. Tim. 6.
1. Tim. 1.
1. Tim. 3.
Matt. 18.
G
Matt. 5.
Gen. 18.
H

A

bus cognoscitur, anima igitur quae ex his cognitae est, ex effectibus consentanee noscitur. Ex his iam apertum sit, quod Deus nullam circumscriptionem apud creaturam habet, neque comprehensionem; quare omnibus est ex aequo inaspectabilis, & incomprehensus, nobis vero non solum ipse non est aspectabilis, sed 4 nec angeli, nec animae nostrae.

Scholia.

Nulla 1 natura creata videre Deum potest, quid sit: nec enim beati sic Deum videbunt, vt quid sit, videant. de huiusmodi visione & cognitione Dei loquuntur semper Patres cum eam tollunt & negant. Etsi 2 vero ante incarnationem videbatur Deus ab Angelis, & apparebat eis, tamen quia cum in mundo apparuit per carnem, tunc illis ipsis angelis excellentius apparuit & visus est, idcirco scriptura tunc dicit ὤφθη, id est, apparuit & visus est angelis, quando carnem induit, tunc enim perfectius & diuinius cognouerunt illa quae sunt Dei propria, bonitatem, iustitiam, misericordiam, sapientiam, potentiam, & alia. Non 3 significat non apparere angelos per substantias corporeas, sed per figuras phantasticas cogitatione effictas, qui fuit quorundam error quem S. Thom. notauit, & Athanasius proprio opusculo confutauit; sed significat non apparere per propriam substantiam, sed per aliquam aliequi veram, vt tres illi viri qui Abrahae apparuerant, angeli erant in specie vera corporum solidorum, non naturalium tamen, sed proprietatibus naturalibus humani corporis carentium, vt idem Athanasius in opusculo quod dixi, docuit. Non 4 significat ex aequo non esse aspectabilem Deum in hac vita, vt angeli & animae non sunt aspectabiles, Deus enim inaspectabilis est, non solum quia est incorporeus, sed quia infinitus, visio autem circumscriptio quaedam est, quae infinito repugnat; angelus vero & anima sunt inaspectabiles, quia incorporei tantum; intelligentia tamen comprehendi possunt, quia & definiri; visio autem Dei in beato, ad quam accedit lumen diuinum, non circumscribit Deum, quia per suum esse sine alio medio quo circumscribatur, vnitur intellectui, & facit intellectum in actu, vt tradit S. Thom.

Gen. 18. B

Quid tandem Deus sit) Quid sit Deus nullo modo ab vlla creatura comprehendi potest; quod autem sit, ratione naturali comprehendi potest ex creaturis, quae comprehensio *ἀσθενῆς* dicitur & est, id est, fessilis, fide vero excellentius & plenius comprehenditur quod sit, quae comprehensio à beato Basilio *νοερὰ* vocatur, id est, intellectualis.

Capvt IX.

Quod nihil eorum quae sunt, ab opposito nomen accipit: Deus autem cum alioqui ab oppositis nominetur, tamen secundum existentiam suam omnino caret nomine.

C

Magnus Dionysius capite quinto de diuinis nominibus: Quamobrem, inquit, omnia de ipso & simul dicuntur, nihilq; est omnium. est omnis figurae, omnis formae; sine forma, sine pulchritudine; principia, & media, & fines rerum solute & abstracte in se ipso anticipata habens, & omnibus pure illucens largiendo vt sint, secundum causam vnam, & supraquam copulatam. Quo in loco S. Maximus, secundum notionem causae omnia de Deo praedicari ait, id est, omnia in ipso intelligi, *κατηγορεῖσθαι* enim, id est, praedicari, hoc, inquit, secundum philosophos declarat, ipse autem nihil est eorum, quorum causa est; quia est supra esse, quare negationes quidem hoc declarant, vt non habens formam, siue sine forma, sine pulchritudine, & similia, illud vero esse omnis figurae, & omnis speciei, declarat ipsum esse causam omnis speciei, & omnis figurae, similiter reliqua eiusmodi intelligenda sunt. Idem S. Maximus in eodem loco, contra illud esse omnis figurae, opposuit esse sine forma, quia supra incorporeum, & supra vacationem materiae; non formatus ad quidquam eorum quae sunt, contra illud vero esse omnis

D

speciei, opposuit esse sine pulchritudine, sine pulchritudine dicit, quia ab ipso facta est pulchritudo; ipse vero est supra pulchritudinem, auctoritates vero scripturae sunt:

Esa. 53.

Vidimus eum, & non habebat 1 speciem, neque pulchritudinem. Idem in centuria tertia de charitate cap. xxix. Sicut, inquit, malum priuatio boni est, & ignorantia priuatio cognitionis; sic quod non est, priuatio eius quod est, non autem eius quod proprie est (non enim habet contrarium) sed eius quod est participatione eius quod proprie est, ac priuationes quidem illorum priorum liberam voluntatem eorum qui facti sunt, sequuntur; priuatio vero huius secundi in voluntate eius qui fecit, est, qui semper propter bonitatem suam vult esse ea quae sunt, & ab ipso semper iuuari. Et rursus Dionysius in eisdem: Omnium igitur principium, & finis, qui est ante omnia, principium quidem vt causa; finis vero vt cuius causa; & finis omnium, atque infinitas omnis infinitatis, & terminationis excellenter sicut oppositorum. 2 Et idem in secundo capite de eisdem diuinis nominibus: Copulatum quidem & commune in Trinitate vno omnium principio, est substantia supra substantiam, diuinitas supra diuinitatem; bonitas supra bonitatem, idem † supra omnia, eadem in tota 3 proprietate quae supra omnia est; vnitas 4 supra vnitatem principialem: ineffabilis, 5 multarum vocum: ignoratio, 6 ex omni intellectilis: 7 omnium positio, 8 omnium ablatio. Et rursus idem cap. vii. de eisdem diuinis nominib. Quo circa Deus in omnibus cognoscitur, & separatim ab omnibus; & per cognitionem Deus cognoscitur, ac per ignorationem: & est de eo cognitio, ratio, & scientia, & tactus, & sensus, & opinio, & cogitatio, & nomen, & alia omnia: & neq; intelligitur, neq; dicitur, neq; nominatur: nec est aliquid eorum quae sunt: nec in aliquo eorum quae sunt, cognoscitur: & in omnibus omnia est, & nihil in vllo: & ex omnibus ab omnibus cognoscitur, & à nullo ex vlla re. Et iterum in cap. primo: Sic igitur, inquit, causae omnium, & quae supra omnia est, conueniet non nominari, & omnium rerum nominibus nominari. Ex his efficitur manifestum, quod nihil eorum quae sunt, ipsum idem dicitur substantia, & suprasubstantiam; similiter in aliis, neque vita, & supra vitam; neque intellectus, & non intelligentia: neque ratio, & rationis vacatio, nec idipsum participatum, & non participatum; neque nominatum, & carens nomine, & alia ex iis quae primo 9 sunt, ne singula enumerem: cognitio, & ignoratio: lumen, & tenebrae: & † ens, & creatum: haec enim omnia contraria sunt, & secundum naturam suam mutuo à se ipsis intereunt. Solus Deus qui non patitur contrarium, omnia contraria secundum vnam supra substantiam copulationem recipit: & omnia de eo dicuntur, & nihil est eorum, alia quidem est ipse secundum causam, alia vero non est secundum existentiam, infinitis enim mensuris, & quae conferri non possunt, abest ab effectis, qui est omnium, & supra omnia auctor.

E

† Idem supra omnia eadem creata: vide proprietates easdem, & diuersa ca. 9. de diuinis nominib.

F

† Ens vocat quod est tantum esse, qui est solus Deus creator omnium.

Scholia.

G

Hoc 1 de Christo secundum humanitatem à Propheta dictum est, quod magis adhuc declarat quod sequitur: Sed potius species eius inhonorata, & deficiens plusquam in omnibus filiis hominum, sic enim est apud LXX. Deficientem dicit propter mutationem coloris naturalis in pallorem ex recessu caloris ad intima sanguine se contrahente, & superficie refrigerata, vt Leontius Byzantinus notauit scribens contra Aphthartodocetas qui carnem Christi corruptibilem fuisse negabant, ac proinde non fuisse in eo passiones naturales tradebant. Sed nihil prohibet, quin de Christo quoq; secundum diuinitatem intelligatur esse sine specie & pulchritudine, qui erat creator pulchritudinis, ac proinde non pulcher, quia supraquam pulcher, quod est esse sine specie, oppositorum 2) Absoluta infinitate proficiscitur omnis infinitas, & terminatio tanquam à causa exuperante, & superlata, & effectrice oppositorum, quia in se habet omnia, vnde omnia quae de Deo praedicantur, possunt de eodem negari, quia non conueniunt ei, vt inueniuntur in rebus creatis, & vt intelliguntur à nobis, & significantur, vnde licet sit principium & finis, sicut dictum est, tamen neque habet principium, neque finem, neque medium, sicut in creaturis intelligimus, & licet sit praesens omnibus, & vbique; vbiquam tamen est, nec in vllo est sicut creatura, ex S. Tho. in 3 tota proprietate) Proprietatem Dei dixit, vt bonitatem, & sapientiam, & similia supra bonitatem creatam, & sapientiam, &c vnitas 4) quia vnum habet rationem principii, & non diuisi, ac simplicis, significat Dionysius indiuiduum ac simplex diuinae naturae supra omnem vnitatem ac simplicitatem, & esse principium supra principium, ineffabilis 5) quia non nominatur à substantia sua multarum vocum, quia à prouidentiis, & variis beneficiis variae nominatur, vt bonus, iustus, &c ignoratio 6) quia quod est, à nullo intelligitur, ex omni 7 intellectilis) quia quod est, ex omnibus creaturis licet intelligere, ex omni intellectilis, Graece est, *πανταχόθεν*, pro quo interpres Dionysii, quem S. Thomas habuit, & secutus est, male legit *παντάριθμον*, positio 8) omnium positio, & ablatio, quia ipse omnia in rerum naturae facit, & aufert, quae 9 primo sunt) id est, quae sunt principio aliorum, vt participationes simpliciter sunt principia participantium, vt vita absolute considerata est principium formale viuentium; sapientia sapientium, & similiter in aliis: & hae participationes sunt effectus Dei, & ideo istae participationes, & quae sunt supra ipsas, non possunt conuenire creaturae, vt sapientia, & supra sapientiam, quae negationem sapientiae creatae continet: sed soli Deo, qui † est sapientia creata secundum causam; & supra sapientiam est secundum existentiam.

H

† Id est, est sapientiae creatae, vt auctor eius: sicut est omnia, vt effector omnium.

Capvt X.

Quod nihil eorum quae sunt, est non creatum & infectum; solus vero Deus est non creatus & infectus: omnia autem post naturam diuinam sunt facta, id est, creata.

Magnus Dionysius cap. ix. de diuinis nominibus edisserens quib. modis propriis conueniat Deo, vt di-

A earundem ipse, ait: Idem ipsum supra substantiam æternum, & post multas proprietates de eodem subiungit: Tamquam non permixtum, expers materiæ, simplicissimum, non indigens, non augescens, quod non potest minui, ingenitum, non tamquam nondum factum, aut imperfectum, aut ab hoc, aut hoc non factum, neq; tamquam nullo modo existens: sed tamquam supra omne ingenitum, & absolute ingenitum, & semper existens, & per se perfectum. Quo in loco ait S. Maximus: Notandum est, quot modis accipitur significatio ingeniti, id est, non facti, aut quod nondum est generatum, sed generandum, vt Sarra dixit: Nondum mihi natus est, vsque nunc; aut quod est imperfectum, vt turris in Chalane: aut ab hoc non factum, vt Paulus Apostolus non ab hominibus: aut non hoc factum, vt Iustus non vnus ex duodecim; aut quod penitus nullo modo est, vt quæcumque fingunt gentiles, Scyllam, Chimæram, & similia. Speciatim igitur & absolute ingenitum in Deo dicitur. Et adhuc

Gen 18. Gen. 10. & 11. Galat. 1.

B idem paulo post: Sciebat, inquit, dogma quorundam gentilium, qui aiebant, omnia intellectilia, & immortalia, & vi intelligendi prædita, genita esse, & ingenita, genita quidem tamquam Deo effectore per se existentia secundum emanationem splendoris editi; ingenita vero, quatenus non tempore, sed æterne, id est, in æuo prodierunt, siquidem supra diximus, ea quæ sub sensum cadunt, habere tempus; ea vero quæ sub intelligentiam, habere æuum, vnde & æterna dicuntur, vt igitur ex emanatione splendentia, ingenita ea vocabant: rursus sciebat, alios qui hunc mundum qui cernitur, genitum & ingenitum esse dicerent: genitum quidem, quatenus hoc vniuersum vel ex vno in multa procedit: id est, in generationes animantium, & stirpium, & aliorum secundum varias eorum species & formas; vel ex multis in vnum, quando scilicet, vt interitum capiat, in elementa redit, rursus vero ingenitum vocabant eundem mundum, id est, perpetuum, quatenus, vt ipsi opinantur, motus ad generationem, & reditus ad corruptionem numquam desinit. Ait

C igitur Dionysius, quomodocumque dicatur ingenitum, siue vt dixi, siue vt gentiles dicunt, ne sic in Deo accipias, alia enim dicuntur ingenita αἰτιατῶν, id est, vt causam habentia; Deus autem vt causam non habens, & absolute, quam enim causam habere potest, qui omnibus, vt semel dicam, antecellit? Idem quoque obseruans beatus Anastasius in iis quæ contra Monophysitas edidit, Ingenitum, inquit, id est, non creatum, solus Deus est: deinceps dubitans, quomodo Dionysio summo Theologo in mentem venisset, vt Deum diceret esse supra omne ingenitum. multa ingenita significauit, id est, non creata. Atqui, inquit, quomodo hoc fieri potest? nemo namque ingenitus, nisi solus Deus. Post quæ rursus confutans opinionem Manichæorum, Dionysium Alexandrinum citat verbi huius interpretem, cum ait: Solet externa philosophia vocare ingenitum omnem naturam inaspectabilem: quibus sic vocatis, Deum dixit Theologus Dionysius antecellere. Immo etiam Gregorius Nyssenus: Nihil, inquit, est non creatum præter diuinam naturam, & rursus: Sola diuina natura creaturam superat: & adhuc. Bipartita, in

D quit, contemplatione rerum in creaturam, & non creaturam, naturæ non creatæ sanctam Trinitatem esse definimus: creatæ vero cetera omnia, quæcumque post illam dicuntur, & sunt, & nominantur. Et Ioannes Damascenus, Omne, inquit, quod est, aut est creatum, aut non creatum, si creatum, ab alio prorsus creatum est: sin autem non creatum, hoc sane sit, quod creaturas creauit. Et rursus idem: Differentis naturæ ait esse ἀγέννητον, & γεννητόν, vno, ν. scriptum, quod quidem declarat creatum, & non creatum, est igitur natura diuina ingenita, id est, non creata. Et S. Epiphanius: Ab omni causa plane exemptum est ingenitum: quia vnum est ingenitum, & venerandum, & rursus: Intelligi non creatum, & creatorem soli Deo conuenit: & fieri non potest, vt ad communionem huiusmodi rei plures adducantur, & adhuc idem: Vnum, inquit, est quod facit, in vna substantia Trinitatis perfectæ; cetera omnia facta, & creata: propterea enim ipsi non veneramur omne quod infra Dei substantiam est, quia soli Deo

E conuenit venerationem & culturam adhibere. Et iterum idem in iis quæ scripsit contra hæresim Secundianorum: Reducetur, inquit, vniuersum ad vnum, quod est, quo superius nihil est; nec inferius, nec infimum, nisi quæ ab ipso creata sunt, eritque hoc manifestum iis qui veritatem perdidicerunt, quod vnus Deus est pater, & filius, & spiritus sanctus: si autem vnus Deus est, ex quo omnia, nec est in eo sinistrum, nec aliud imminutum, neque quidquam gradus inferioris, præterquam quæ ab ipso creata sunt: quæ autem sunt post patrem & filium & spiritum sanctum, cuncta sunt pulchre creata, & large ab ipso bene profecta & constituta. Rursus idem contra hæresim Mateosiorum: Nos enim, inquit, credimus penitus, sicut veritas ostendit, & probabilis ratio suggerit, ac cum regula pietatis consonat, & cum lege & prophetis, & cum ipsis ab origine patriarchis ordine consecutis, & cum ipsa Saluatoris doctrina, & Apostolorum qui nos aperte docent confiteri vnum patrem vniuersorum dominatum tenen-

F tem, & Dominum nostrum Iesum Christum, & eius sanctum spiritum, vnam sanctam Trinitatem non creatam, omnibus ex nihilo post patrem & filium & spiritum sanctum factis. Quare in iis quæ clare confessi sunt, & crediderunt omnes sancti iã dicti, & prophetæ, & Euangelistę, atque Apostoli, non poterit vnquam vlla fallax cogitatio contra radium veritatis resistere ac repugnare. Et sanctus ac diuinus Germanus in expositione fidei ait: Sed veneratio nostra & cultus solam non creatam, & in infinitum potentem supraquam principialem, & supraquam bonam, vitę principem, & supra substantiam sanctam Trinitatem, vnam diuinitatem & potestatem corde non dubitante & ore confitetur: huic enim soli cultum tribuere oportet. Et S. Cyrillus: Siue quis, inquit, angelos, siue aliquid superiorum ordinum, & omnia intermedia prætergressus ad ipsos Seraphinos eat, & supremas glorias aggrediatur, naturam creaturarum non transcendet, vel enim aliquid superne, hoc est, ex patre luminum, & idcir-

Iacob. 1.

G co Deus: vel infra aliquid intelligitur, & inferne, hoc est creatura, & ex creatura: interiectum vero nihil funditus est. Et iterum idem: Quod enim est opinione illorum neque pure Deus, neque aperte creatura, quem locum apud ipsos recipiet in iis quæ sunt? Ego neque in sola cogitatione recipere dicerem, quamuis eligere solum, possem. Et Iustinus philosophus & martyr: Etenim siquid principio extra Deum erat, omnino necessarium est confiteri hoc aut Deum, aut aliam quamlibet potestatem, at si ... Deum dicat, abrogarit diuinas voces, quæ clare clamant: Ego Deus primus, & ego post hæc, & præter me non est Deus: sin vero non dicat Deum; dicet scilicet angelos, vel potestates, at sic etiam improbabit diuinas scripturas, quæ dicunt à Deo factas esse has: Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes potestates eius, Ex his apertum fit, quod inter naturam Dei in tribus personis, & ab eo creata nihil aliud quidquam penitus reperitur: omnia autem post diuinam naturam & substantiam sunt generata & creata: idcirco nihil eorum quæ sunt, est non creatum & infectum, nisi solus Deus hæc supra substantiam

Esa. 44.

Psal. 148.

H Trinitas. Manifesta etiam est tibi huius Decadis expositio
materiaria. Primum quidem ponit, nihil eorum quæ sunt, 1
esse sine causa, sed solum Deum, hic igitur qui causam non
habet, causa omnium est, qui ex nihilo creaturam produ-
cit, idcirco nihil eorum quæ sunt, est coæternum auctori, 2
quin potius vel ex principio temporis, vel non ex princi- 3
pio temporis, sed ex principio æui est, ab his enim operi-
bus quæ sunt ex principio temporis, requiescit & sabba-
tum agit Deus; ab operibus vero quæ ex principio æui 4
sunt, non requiescit, & sabbatum agit: & quod Deus in-
diuidue ex seipso egrediens, vna potestate omnia produ-
cit, in nullo quopiam propter hæc diuisus, neque quia
producendo omnia, omnia fit, idcirco aliquid eorum quę
ab ipso fiunt, aut aguntur, est non creatum: neque possunt 5
aliqua duo, aut multitudo post duo, aut aliud quid se-
cundum superius & inferius progrediens esse infinitum, 6
& sine principio; sed vnum solum, hoc est Deus, incom- 7
prehensus est, & inaspectabilis: & à contrariis solus ipse 8
nominatur; sed secundum essentiam suam prorsus caret 9

nomine,

A

nomine, quia solus est non creatus & ingenitus; omnia autem post naturam diuinam sunt creata, quia inter ipsum Deum, & creaturas neque quidquam est, neque cogitatur tamquam essentia quæpiam. Diligenter igitur materia huius decadis à Theologis exposita, cum alioqui ipsius Dei infinitatem cognoscere non possimus.

Ad ea quæ in hoc extremo capite ex variis Patribus de ingenito notata sunt, addi tunc potest quod S. Chrysost. scripsit, disserens de ingenito contra hæreticos, in homilia in illud, In principio erat verbum, & spiritus scrutatur profunda Dei. Ne existimes, inquit, hæretice, magnum quid te tribuere patri, cum dicis esse ingenitum, quia multa alia quæ non sunt generata, dicuntur ingenita. dicitur Adam ingenitus, quia non fuit genitus, sed formatus, dicitur etiam homo ingenitus, non generatus, neque formatus, vt cum Dominus dixit de Iuda: Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille: Et quomodo illi melius erat, si natus non fuisset? at enim qui non est, nihil conducit, neque nocet. Et Salomon beatum prædicat eum qui non est genitus, sic enim ait, Beatus qui mortuus est, magis quam viuens; & supra duos, qui non est genitus. Et si non est genitus, quomodo est beatus? Vide nomina naturæ ingenitæ: dixit hominem neque genitum, neque formatum beatum, quamobrem appellatio ingeniti non interpretatur naturam diuinam, nec vt tu ais, substantiam significat; nec honorem affert patri: hactenus Chrysostomus.

Ioan. 1.
1. Cor. 2.
Matth. 26.
Eccl. 4.

B

DECAS NONA, DE INFINITATE in Deo.

CAPVT I.

Quod in Deo, qui est supra substantiam, non est quidquam aliud non creatum præter patrem, filium, & spiritum sanctum vnius & solius naturæ non creatæ, nec aliud quidquam ante sæcula præter has tres personas diuinas.

MAgnus Dionysius cap. 1. mysticæ Theologiæ: Trinitas supra substantiam, & supra diuinum, & supra bonum, pietatis Christianorum erga Deum præses & custos dirige nos ad mysticorum sermonum Dei supraquam 1 ignotum, & supraquam 2 lucens, atque summum fastigium; vbi simplicia, 3 & absoluta, & immutabilia Theologiæ mysteria aperiuntur in caligine supraquam lucente silentij arcanæ doctrinæ. Tu, quæ in obscuritate tenebricosissima supraquam clarissime supraquam splendes, & in illis splendoribus supraquam pulchris, & tactum, & aspectum ex toto fugientibus mentes 4 oculis captas supraquam imples. Mihi igitur hæc optentur, tu vero, chare Timothee, in vehementi mysticarum contemplationum exercitatione & sensus, & vsus mentis relinque, & omnia quæ sub sensum & intelligentiam cadunt, & vniuersa 5 quæ sunt, & non sunt: & ad copulationem, quantum consequi potes, cum eo qui supra omnem substantiam & cognitionem est, ignote 6 contende: & extra te positus pure, & ab omnibus solutus & liber ad radium diuinum diuinæ obscuritatis, omnibus ablatis, & ab omnibus expeditus adduceris. Vide autem, vt nemo hæc audiat ex iis qui non sunt instructi; hos dico, qui rebus terrenis adhærescunt, & nihil supra ea quę sunt, & supra substantiam esse cogitant, quin potius arbitrantur sua cognitione nosse eum, qui posuit tenebras latibulum suum. Si autem supra hos sunt diuinorum mysteriorum cognitiones, quid dici poterit de aliis non initiatis, qui summam causam omnium ex extremis in natura rerum designant, nihilque eam antecellere aiunt impiis imaginibus, quas ipsi fingunt? Et magnus Athanasius: Sola enim sancta Trinitas diuinitatis non creata apparuit. Et beatus Basilius: Illic stetit beata, & non creata Trinitas, pater, & filius, & spiritus sanctus. Et Gregorius Nyssenus: Nihil aliud ante sæcula præter patrem, & filium, & spiritum sanctum. Et diuinus Damascenus: Solus non creatus, qui in patre, & filio, & spiritu sancto colitur. Ex quibus fit manifestum, quod in Deo, qui est supra substantiam, nec aliud quidquam est non creatum præter Trinitatem, nec aliud quidquam ante æuum præter patrem, & filium, & spiritum sanctum, Trinitatem supra naturam: & in qua simplicia, & absoluta, atque immutabilia mysteria Theologiæ deteguntur, & ipsi occulti sermones silentij ineffabilis, quare

Trinitas supra diuinum à creaturis participatum, similiter supra bonum.

C

Tactum, & aspectum intellectiles dicit, est enim cognitio, quędam tactio, & visio intellectus.

D

Psal. 17.

Extrema in rebus vocat materiam inanimatam.

si quæ est natura non creata, ea est pater & filius & spiritus sanctus. Et rursus: Si quid est pater, & filius, & spiritus sanctus, sola non creata natura est, & cum dicimus, O natura non creata, auctor omnium, vel præter diuinam naturam nihil est non creatum, implicate dicimus patrem, & filium, & spiritum sanctum: & cum rursus dicimus, Pater omnipotens, fili, & spiritus sancte, explicate vnam & non creatam naturam inuocamus; nihil commouentes in fide, quæ tenet vnitatem esse in Trinitate, & Trinitatem in vnitate.

E

Ex scholiis S. Maximi.

Supraquam 1 ignotum) quia quid sit Deus, qui est sancta Trinitas, non solum est ignotum, vt nos intelligere possimus in creaturis aliquid esse ignotum, sed est supraquam ignotum, supraquam 2 lucens) Quia cognitio est quædam lux mentis, significat Dionysius, non esse proprium Dei sic cognosci quod sit, & bonus sit, & alia eiusmodi Dei propria, sicut nos intelligimus, & cognoscimus in creaturis, esse, & tales esse, sed est cognitio eius propria supra omnem cognitionem creatam, à se enim solum, vt decet, id est, perfecte, cognoscitur esse, simplicia, 3 & absoluta) illa dicit, quæ nuda sicuti sunt, sine integumentis symbolicis, & sine parabolis, ac sine verbis, quæ explicatione indigent, intelliguntur & videntur. Deo aperiente mysteria, quæ sic ostensa & reuelata, non possunt postea sermone exprimi, sicut Paulus de huiusmodi visione & reuelatione mysteriorum simplici & absoluta, id est, nuda & aperta remotis symbolis, & verbis explicatione indigentibus, in raptu illo suo scripsit, quæ non licet inquit homini loqui, ad hoc enim videtur Dionysius retulisse quod hic dixit, In caligine supraquam lucente silentij arcanæ doctrinæ, caliginem vocauit, quæ Paulus ἄῤῥητα id est, arcana, hæc enim obscurissima, & quæ explicari non possunt (sicut neque videri potest caligo, neque quæ caligine obtecta sunt) vidit Paulus, & cognouit in luce clarissima reuelationis sine vllis symbolis. Illud autem obseruandum est (ne quis interpretem temere reprehendat, quod vertimus, Aperiuntur in caligine) male legi in exemplaribus Græcis in Italia & in Gallia hactenus editis, συγκαλύπτεται, id est, teguntur, melius reperi in exemplari manuscripto, quod Cyparissiotus habuit, ἐκκαλύπτεται, id est, deteguntur. Mentes 4 angelicas oculis captas dicit præ infinita excellentia diuini splendoris, sunt alioqui multis oculis præditæ propter multiam cognitionem propriæ facultatis, sicut enim Deus dicitur inuisibilis, sic dicuntur angelicæ mentes oculis captæ, vniuersa 5 quæ sunt, & non sunt) id est, omnia intellectilia, & sensilia, hæc enim propter continuam mutationem dicebantur à philosophis non esse, ignote 6) Significat non esse curiose inquirendum, quomodo fiat illa cognitio mysticæ Theologiæ per copulationem cum Deo, relicta omni alia cognitione rerum, id quod Paulus Apostolus significauit, cum dixit de illa sua cum Deo copulatione, in qua mysteria illa arcana vidit. Siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit. Nescio, inquit, id est, non curiose inquiro, satis mihi est vidisse & audisse arcana illa, &c.

F

2. Cor. 12.

ibid.

CAPVT II.

Quod in Deo, qui est supra substantiam, non est alia diuinitas eius, nisi pater, & filius, & spiritus sanctus, vna & sola non creata natura: nec alia potestas, siue virtus, & operatio in ipso, nisi hæ tres diuinæ personæ.

G

DOminus in Euangelio ait: Amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli, & rursus: Si autem in virtute Dei eiicio dæmonia, & adhuc: Vos autem sedete in ciuitate Hierusalem, donec induamini virtutem ex alto, & diuinus Apostolus: Christus Dei sapientia, & Dei virtus. Gregorius Nyssenus, ἡ δύναμις, id est, virtus, siue potestas, cum ad Deum refertur, singulariter effertur; cum vero ad creaturas, numero multitudinis. Gregorius Theologus, Vnum tria, & tria vnum, in quibus est diuinitas, vel potius dicam, quæ sunt diuinitas, & rursus idem: Dei vero cum dico, dico patris, & filij, & spiritus sancti, neque diuinitate vltra hæc fusa, ne populum deorum introducamus, nec diuinitate intra hæc terminata, ne de angustia diuinitatis damnemur, & iterum: Vnius diuinitatis, ô boni, Trinitatem honorate, & rursus: Satis est, eatenus cognoscere vnitatem in Trinitate, & Trinitatem in vnitate mirabilem in vnum copulationem, & distinctionem habentem, & adhuc idem: Nobis autem vnus Deus, quia & vna diuinitas, & magnus Athanasius: Ter sanctus propter tres personas, semel Dominus propter vnam diuinitatem, satis hæc sunt fidelibus: hucusque cognitio in hominibus procedit, hucusque Cherubini alis se velant, qui autem amplius his scrutari vult, audit dicentem: Ne sis nimium sapiens, ne obstupescas. Et magnus Basilius: Baptisma nostrum est secundum traditionem Domini in nomine patris, & filij, spiritus sancti, nulla creatura, neque seruo ad ordinem patris & filij adiuncto, vtpote diuinitate in tribus completa; quod extra hæc est, id omne

Matth. 26.
Luc. 11.
Luc. 24.
1. Cor. 1.

H

Eccl. 7.
Matth. 28.

A consertuum est, quamuis magnitudine dignitatum alia aliis præstent, & antecellant. Et rursus idem: Catena quædam est sancta & veneranda Trinitas, vnam & eandem diuinitatem in vna & perpetua gloria vbique circumferens. Adhoc idem: Dicta sunt hæc, & bene erit, vt est iis qui sine curiositate credunt in Deum verbum & spiritum, vnam substantiam & diuinitatem; quæ & sola est veneranda; & nullo modo subrepat multitudo. Ex disputatione contra Phædonem philosophum, quæ est in prima Synodo: Fides, inquit, catholica vnam solam diuinitatem nouit, & hanc colit, patris, filij, & spiritus sancti, præter hanc non reputabitur altera. Editio sanctæ & œcumenicæ tertiæ Synodi: Si quis non confitetur in sancta Trinitate vnam diuinitatem, & vnum regnum, & vnum dominatum, anathema. Confessio sanctæ & œcumenicę sextę Synodi: Nos neque tres deos scimus, neque totos multos deos, vel naturas, vel substantias, vel diuinitates nouimus, aut cognoscimus; aut qui cognoscerent, nouimus: immo
B eum qui habet, vel sentit, vel cognoscit, anathematismis subiicimus. Gregorius Nyssenus in libro inscripto, Quæ sit Christiani professio: Qui enim, inquit, eos condemnat qui dicunt vnam diuinitatem, necessario vel multas dicenti, vel nullam, assentitur, non enim quidquam aliud præter hæc dicta cogitari potest, quinimmo neque doctrina scripturæ multas dicit, quæ alicubi meminit singulariter diuinitatis, vt cum ait: In ipso habitat omnis plenitudo
Coloss. 2. diuinitatis corporaliter. Si igitur extendere numerum diuinitatum in multitudinem, eorum tantum est qui ex errore multos deos ponendi ægrotant, negare autem in vniuersum diuinitatem, eorum fuerit qui Deum tollunt, quæ ratio est accusandi nos qui vnam diuinitatem cófitemur? Et S. Sophronius Hierosolymitanus: Sicut, inquit, didicimus, vnum Deum esse, sic vnam diuinitatem confitendam esse accepimus. Et Gregorius Theologus in oratione de constituendis episcopis: Si consequi possem, vt hic perfectam vniuersorum scientiam haberem, quid mihi reliquum esset? quid sperarem? Regnum cœlorum plane, di-
C cturus es. Arbitror autem nihil aliud esse hoc, quam adipisci quod purissimum & perfectissimum est, perfectius autem ex omnibus quæ sunt, cognitio Dei est, sed hanc quidem partim teneamus, partim vero pergamus, vt comprehendamus, quamdiu super terram sumus; partim in futurum reseruemus, vt illinc hunc fructum laboris habeamus, splendorem scilicet totius sanctæ Trinitatis, quicunque est, & qualis, ac quantus, si fas est dicere. Adhuc idem in eadem oratione: Satis habeo audire, quod filius, & quod ex patre, & quod hic quidem est pater, hic vero filius, & nihil præter hoc curiose inquiro; ne mihi eueniat quod vocibus, quæ nimium elatæ, prorsus decidunt; aut aspectui intento in radium solis, quo enim plus, & acutius videre quis cupit, eo magis sensus eius læditur. Ex his patefit, quod in Deo, qui supra substantiam est, non est alia diuinitas eius, nisi pater, filius, & spiritus sanctus; immo ipsa tria sunt diuinitas; & nec vltra ista, hæc; nec his tribus aliquid deficit, quippe cum diuinitas in his tribus completa sit, quod autem extra hæc est, neque pater est, neque filius,
D neque spiritus sanctus, sed conseruum nobiscum est vniuersum, tota enim natura non creata in his tribus cernitur, & completa est, & sicut vna est non creata natura Trinitatis, sic etiam vna est ipsius diuinitas, & potestas, & operatio, & sicut non est alia diuina natura præter Trinitatem supraquam diuinam, sic non est alia præter ipsam diuinitas, vel potestas, siue virtus, & operatio: sed quod est natura, hoc Trinitas; quod diuinitas, hoc potestas, & operatio, quare quod potestas & operatio, hoc natura supra substantiam: & quia natura, & substantia, & potestas, & operatio idem, ideirco vnus nobis Deus ipsa vnitas trium personarum. Simul tamen & hoc patefit, omnem Theologiam in tribus diuinis personis conclusam esse: qui autem plura his curiose indagare vult, ab ea, quæ vere veritas est, excidit.

Capvt III. E

Quod in Deo qui est supra substantiam, non est alia vnitas, & alia Trinitas: nec est in superna Trinitate quidquam inæquale, & maius, ac minus: nec aliud quid in ea priuans, secundum se substantiæ expers, & non per se existens.

Magnus Athanasius in expositione fidei in prima Synodo ait: Principio hæc est fides orthodoxa, vt vnũ Deum in Trinitate, & Trinitatem in vnitate veneremur; neque confundentes personas, neque substantiam separantes. Et paulo post: Increatus pater, increatus filius, increatus spiritus sanctus; & non tres increati, sed vnus increatus: omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens spiritus sanctus; & non tres omnipotentes: æternus pater, æternus filius, æternus spiritus sanctus; & non tres æterni, & non multo post: Et in hac Trinitate nullus pri- F
mus, & nullus vltimus; nemo magnus, & nemo paruus; sed hæ tres personæ æternæ sunt, & æquales in omnibus. Vnitatem igitur in Trinitate, & Trinitatem in vnitate omnis Christianus colat. Et sanctus Maximus in explanatione subtili precationis, Pater noster: Non, inquit, aliam vnitatem, & aliam Trinitatem esse didicimus (non enim vnitas, quæ simplex & vna natura est, dissimilitudine naturæ à Trinitate differt) nec aliam iuxta aliam (non enim remissione potestatis discreta est ab vnitate Trinitas, vel à Trinitate vnitas) neque sicut aliquid commune & generale, quod cogitatione solum spectari potest, à partibus suis variatur, sic à Trinitate variata est vnitas, quæ est substantia proprie per se existens, & potestas vere per se valens; nec tamquam alia ex alia (non enim Trinitas ex vnitate existit, nec vnitas ex Trinitate secundum productionem, vel antegressionem) sed eandem vere vnitatem, & Trinitatem dici didicimus: vnitatem quidem ratione substantiæ: Trinitatem vero modo existendi: totam vnitatem eandem ipsam non diuisam personis: & totam Trinitatem eandem ipsam non confusam vnitate: ne diuisio multitudinem deorum introducat: neque confusio Dei ne- G
gationem. Gregorius Theologus in tertia oratione de pace: Non vnum pietatis terminum existimemus, venerari patrem, & filium, & spiritum sanctum, vnam in tribus personis diuinitatem, & potestatem, nihil supra, nec infra colentes, illud enim fieri non potest: hoc autem impium est. Et adhuc idem: Vbi enim est vnumquodque incomprehensum, & maius, quam vt cogitari queat, quomodo hic quod excellat, vel intelligetur, vel tradetur? quomodo vero quod infinitum est, metiri possumus; vt quod est eorum quæ terminantur, eueniat diuinitati, quam gradibus superioribus, & inferioribus metiamur? Et rursus idem: Non est Trinitas annumeratio inæqualium: alioqui quid prohibet, quin sit hæc decas, & hecatontas, & myrias? Et rursus: Vnam diuinitatem, & potestatem, quæ in tribus reperitur, & tria complectitur discrete, neque differens substantiis, siue naturis, nec aucta exuperantiis, & remissionibus, vndique æqualis, vndique eadem. Et iterum idem in prima oratione de pace: Vnitas, inquit, quæ in Tri- H
nitate colitur, & Trinitas quæ in vnitatem redigitur, eiusdem throni, eiusdem gloriæ, non creata, inaspectabilis, non cadens sub tactum, incomprehensa, quæ sola cognoscit quem apud se ordinem habeat, quæ omnem creaturam extra finit partim primo, partim secundo velo diremptam: primo quidem creaturam cœlestem & angelicam à diuinitate diremptam, secundo vero nostram à creatura angelica. Sanctus Gregorius Nyssenus libro primo contra Eunomium: Quod autem, inquit, non congruit cum dogmate ab ipsis fabricato, opinari simplicem esse substantiam, quæ supra omnia est, quamuis id verbo gratis largiantur, manifestum fit etiam parum aduertenti. Quis enim ignorat quod secundum propriam rationem simplicitas in sancta Trinitate plus & minus non recipit? Et adhuc Gregorius Theologus in oratione de baptismate: Volo patrem maiorem dicere: ex quo prouenit, vt qui sunt æquales, æquales sint, & existant, hoc enim ab omnibus concessum est, & metuo ne principium faciam principium

mino-

A minorum; & contumelia afficiam præferendo, non enim ei, ex quo, gloria est summissio eorum qui ex ipso. Et rursus Gregorius Nyssenus in libro de Abraam: In vtroque igitur verum dicit scriptura, quæ æquale confitetur, & maius non negat. Ioan. 14. Cum enim scriptura ad humanitatem respicit, maius confitetur quod non videtur, quam id quod per carnem videtur: quando vero mentem deducit ad diuinitatem, vacat hæc comparatio maioris & minoris, & Ioan. 10. vice horum vnitas prædicatur: Ego & pater vnum sumus, quæ enim variata sunt secundum inæqualitatem, vnum esse non possunt. Et magnus Athanasius in libro de incarnatione Christi: Vbi, inquit, dignitas est eiusdem honoris, eiusdem quoque honoris est veneratio, in dignitate æquali non est pugna, inæquale suscitat pugnam, æqualitas honorat pacem. Et idem rursus contra Apollinarium: Si natura non est pater maior filio, neque magnitudine (magnitudinis enim expers est) neque tempore, quia sine tempore est, neque qualitate, quia qualitate caret: nulla
B igitur alia re maiorem se patrem dicit, nisi quatenus filius, & patrem suum honorans. Et magnus Basilius libro quarto suarum confutationum: Maius, inquit, vel magnitudine, vel crassitudine, vel tempore, vel dignitate, aut tamquam causa, maius est: at magnitudine non est maior pater filio; expers enim est magnitudinis, neque crassitudine, quia incorporeus, sed neque tempore, filius enim est temporis auctor: neque dignitate, nec enim factus est filius, qui aliquando non esset, nec vt auctor, quoniam æque est ipso, & nobis maior, si ipsius, & nostri auctor est. Et iterum Gregorius Theologus libro secundo de Theologia ait: Sed si Deus est incorporeus, nec hoc demonstrat substantiam, sicut nec ingenitum, & principio carens, & immutabile, & immortale, & quæcumque † de Deo, vel circa Deum dicuntur. Ex quibus efficitur manifestum, quod in Deo, qui est supra substantiam, non est alia vnitas supra diuinam, & alia Trinitas supra substantiam, sed eandem vere vnitatem & Trinitatem credimus: nec est in Trinitate supraquam diuina quidquam inæqua-

† De his loquitur quæ similiter de Deo dicuntur vt ingenitum, incorporeum, & similia.

C le, & partim eius maius, partim vero minus, sed potius vna æqualitas tribus pura, & immutabilis: nec aliquid eorum trium vlla ex parte plus colimus, & aliquid minus: nec est in eo quidquam priuans, & secundum se expers substantiæ, & non per se existens: imperfecta enim introductio priuantis contumeliosa est in id quod perfectissime existit, etenim non esse substantiam, & per se non existere, defectionem perfectissimæ substantiæ, & per se existentis demonstrat.

Capvt IV.

Quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, neque personæ re distinguuntur à substantia, neque tres diuinæ personæ substantia distinguuntur, nec alia quapiam oppositione distinguuntur, nisi hac sola secundum relationem

D Magnus Athanasius in dialogo orthodoxi & Anomœi ait: Aliud est substantia, & aliud persona, aliud 1 & aliud, compositio igitur. Aliud & aliud dixi, non vt rem aliam & aliam: sed vt aliud significante persona, & aliud substantia, sicut granum frumenti dicitur & est semen, & fructus: non vt res alia, & alia; sed aliud quid significat semen, aliud fructus: Et magnus Basilius in epistola ad Terentium comitem: Si autem, inquit, oportet nos paucis dicere quod videtur, illud dicemus, quod quã rationem habet commune ad proprium, hanc habet substantia ad personam. Vnusquisq; enim nostrum communi ratione substantiæ participat esse; & proprietatibus quæ circa se sunt, est ille, aut ille, ad eundem modum illic, ratio quidem substantiæ communis est, vt bonitas, aut diuinitas, aut si quid aliud intelligatur: persona vero in proprietate qua pater est, aut qua filius, cernitur. Sanctus Ioannes Damascenus cap. 1. 11. cuius inscriptio est, Quod omnis natura diuina in vna ex personis eius vnita est cum tota humana natura, & non pars cum parte: Communia, 2 inquit, & vniuersa prædicantur de suis subiectis particu-

E laribus: commune igitur est substantia, vt species; particulare autem hypostasis, particulare autem, non quia partem naturæ habet, partem non habet, sed particulare numero, vt indiuiduum, numero enim, & non natura hypostases dicuntur differre, prædicatur autem substantia de hypostasi, quia in singulis quæ sunt hypostases eiusdẽ speciei, perfecta substantia est, quocirca neque hypostases differunt inter se substantia, sed secũdum accidentia, quæ sunt proprietates designantes hypostasim, & non naturã: siquidem hypostasim definiunt substantiam cum accidẽte, quamobrem hypostasis habet commune cum proprio, substantia autem secundum se non existit, sed in hypostasibus spectatur. Idem de sancta Trinitate: Oportet, inquit, scire, quod aliud est considerari re, & aliud ratione & cogitatione, in omnibus igitur creaturis distinctio hypostaseon, re consideratur, re enim Petrus à Paulo diseretus consideratur: communitas vero, & copulatio, & vnum, ratione, & cogitatione spectatur, intelligentia enim per-
F cipimus Petrum & Paulum eiusdem naturæ esse, & naturam vnam habere communem, vnusquisque enim eorum est animal rationis particeps, mortale; & vnusquisq; caro est animata anima ratione prædita, & intelligente. Hæc igitur communis natura ratione consideratur, nec enim personæ aliæ in aliis inter se sunt: sed potius vnaquæq; singillatim & in parte, id est, per se separata est, plurima habens quæ ipsam ab altera distinguant, siquidem & loco distant, & tempore differunt, & voluntate diuiduntur, & viribus, & forma, id est, figura, & habitu, & mixtione, ac dignitate, & studio, omnibusq; proprietatibus designantibus, plus vero ceteris omnibus eo quod non sunt aliæ in aliis mutuo, sed potius separatæ sunt, vnde & duo, & tres homines dicuntur, & multi, hoc autem in omni natura licet considerare, contra vero in sancta, & supra substantiam, ac vltra omnia, & incomprehensa Trinitate, illic enim contemplamur commune, & vnum re propter coæternum, & quia id ipsum sunt substantia, operatione, voluntate, & voluntatis conspiratione, pote-
G state, virtute, & bonitate. Non dixi simile, sed id ipsum, & propter vnum impetum motus, vna enim substantia, vna bonitas, vna virtus, vna voluntas, vna actio, vna & eadem potestas, non tres sibi inter se similes, sed vna & eadem trium personarum motio, vnum enim vnaquæque earum habet erga aliam, non minus quam erga se ipsam; id est, in omnibus vnum sunt pater, & filius, & spiritus sanctus, præter 3 ingenitum, & natiuitatem, & processionem: vnum inquam habet, sed cogitatione 4 distinctum. Magnus Basilius in sermone de fide: Filium dixi, & patrem: serua mihi has proprietates, permanens igitur filius in eo quod est filius, omnia est, quæcumque, pater est, sicut ipse Dominus dixit: Omnia quæ habet pater, mea sunt. Ioan. 16. Et Gregorius Nyssenus: Confitentes, 5 inquit, eandem naturam sine vlla variatione, differentiam causæ, & ex causa proficiscentis non negamus, in quo solo alterum ab altero discerni comprehendimus. Et diuinus Anastasius in libro de veritate rectorum dogmatum:
H Reciprocantur, inquit, huiusmodi appellationes, Deus, Dominus, & spiritus propter incorporeum & sanctum, quia vnicuique personæ conueniunt huiusmodi nominationes, reseruato patri hoc solo, scilicet patrem esse, quia solus est pater tamquam causa, & reseruato ipsi filio hoc tantum, scilicet filium esse, quia solus genitus est: reseruato item paracleto esse scilicet spiritum sanctum. Diuinus Dionysius cap. secundo de diuinis nominibus ait: Copulata in vnum in tota diuinitate, vt in Theologicis informationibus prolixe ex scripturis sanctis demonstrauimus, sunt supraquam bonus, supraquam Deus, supraquam substantia, supraquam viuens, supraquam sapiens, & quæcumque sunt ablationis 6 secundum exuperantiam, cum quibus numerantur omnia quæ ad rationem causæ pertinent, bonum, pulchrum existens, viuificum, sapiens, & quæcumq; sunt ex donis eius, quæ bonitatem eius decẽt, à quibus omnium honorum causa nominatur, discreta 7 vero sunt patris nomen, & res, & filij, & spiritus sancti, nulla in his facta reciprocatione, aut prorsus communitate introducta, est præterea discreta ac distincta per-

fecta 8 sicut in nobis, & immutabilis Iesu essentia, & quæcumq; sunt mysteria 9 substantialia humanitatis eius. Ex his manifestum fit, quod in Trinitate, quæ est supra substantiam, persona & substantia non sunt idem ratione & cogitatione; sunt tamen re & substantia, similiter tres diuinæ 10 personæ inter se non discernuntur re & substantia, sed ratione tantum & cogitatione, essentia enim earum vna est, sed non est earum inter se reciprocatio: idcirco non potest cadere in eas alia oppositio, nisi eorum quæ sunt ad aliquid, aliæ enim oppositiones non assumuntur sine materia: oppositiones vero in iis quę sunt ad aliquid, quodam modo consistunt supra materiam: quia in hac oppositione non dirimitur copulatio: quia esse eorum est quodam modo se habere ad aliquid.

Basilius epistola prima ad Clemdonium.

Scholia.

Aliud 7 dicitur significare in diuinis substantia, & aliud persona, quia licet vnam & eandem rem substantia & persona significent, aliter tamen eam significat substantia, & aliter persona: & recte dicitur Græce ἄλλο καὶ ἄλλο, id est, aliud & aliud, vbi solum est alius & alius modus significandi: sicut semen & fructus vnam rem significant, granum scilicet frumenti, aliud tamen & aliud dicuntur significare, nō tanquam aliam & aliam rem, sed quia aliter significat illam vnam rem semen, & aliter fructus; semen enim significat granum frumenti, vt intelligamus contineri in eo seminaliter aliud simile, semen enim est, in quo est virtus seminalis ad producendum aliud simile. fructus autem non sic significat granum frumenti, sed esse fructum alterius, siue productum ab alio. sic etiam substantia & persona vna res sunt, & vnam rem significant: sed aliter eam significat persona, scilicet singulariter; substantia vero communiter, quia vnam rationem habet commune ad proprium, vt ait Basilius, hanc habet substantia ad personam. Hic igitur modus diuersus significandi vnam aliquam & eandem rem, vocatur ab Athanasio aliud & aliud; non quia alia & alia res sit, sed quia una & eadem res alio & alio modo significatur. possunt enim esse vnius rei plura nomina, vt vnum nomen plurium rerum, communia 2 & vniuersa praedicantur de suis subiectis, commune igitur ait substantia, vt species) Non hoc dicit Damascenus de substantia in diuinis personis, quod secundum rem communis sit, sicuti creaturis species quæ diuiduntur per proprietates characteristicas, quas vocant individuales, ita vt, sicut paulo post hic dicit idem Damascenus, Petrus à Paulo re distinguatur, quia non est Petrus in Paulo. Petrus enim & Paulus vnum sunt non re, sed ratione, & intelligentia, contra vero in diuinis personis non secundum rem, sed secundum modum significandi inuenitur aliqua similitudo communis & particularis cum creaturis. Obseruauit hoc in Damasceno S. Thomas præter 3 ingenitum, & natiuitatem, & processionem) Non hoc dicit Damascenus, quasi innascibilitas, quæ dicitur ἀγεννησία, constituat & distinguat personam patris, hoc enim fieri non potest, cum ingenitum nihil ponat, sed negatiue accipiatur, nec ingenitum accipit pro eo quod est increatum (sic enim secundum substantiam dicitur, & ad substantiam pertinet) sed sic accipit Damascenus hic ingenitum, vt significet id quod non est genitum, vt ad relationem pertineat. quatenus relatio geniti, quæ conuenit filio, negatur patri; vt sic pater ingenitus distinguatur à filio non secundum substantiam, sed secundum relationem. Obseruauit hoc & explicauit in Damasceno idem S. Thom. 1. p. q. 33. art. 4. ad 4. Item natiuitas, quæ est actus notionalis, ad relationem pertinet, quatenus significatur, sicut ait idem S. Thom. vt via ad personam filij proprietate personali, id est, filiatione constitutam, sed cogitatione 4 distinctum, scilicet à persona) Ne quis aliter accipiat quod hic dicit Damascenus, hoc ipsum dicit S. Thom. 1. p. q. 39. art. 1. Relatio enim, inquit, ad essentiam comparata non differt re, sed ratione tantum, quatenus scilicet essentia quantum ad modum significandi, vt ait idem S. Thom. significatur vt forma trium personarum, & personæ, vt particulare; comparata autem ad oppositam relationem, habet virtute oppositionis realem distinctionem, & sic, inquit, remanet vna essentia, & tres personæ. Itaque distinctio rationis sufficit, vt multiplicari possint personæ, quæ sunt aliquid vna essentia, & non multiplicetur essentia. Sic etiam Damascenus in hoc loco distinctionem cogitatione, siue rationis posuit inter essentiam diuinam & personas, relicta distinctione reali inter relationes personales, quam nominauerat. Confitentes 5 eandem naturam sine vlla variatione, differentiam causæ & ex causa prodeuntis non negamus) Causam dicit, quæ vniuoce dicitur, non enim in diuinis perfectius est esse causam, quam esse ex causa, sicut in creaturis in quibus homonymum est, id est, æquiuocum habere causam, quod conuenit effectui, & esse causam, quod conuenit efficienti tamquam perfectiori. In diuinis causa est pater filij, sed non causa effectrix, quæ à sanctis Patribus dicitur ποιητική, sed causa solum quæ dicitur αἴτιος, aut ἀρχή, aut αἴτιος ἀρχηγός, dictum est de his decad. 7. cap. 6. Dupliciter itaque dicitur apud Græcos αἴτιος, id est, qui est causa, αἴτιος ποιητικός, id est, causa effectrix; & αἴτιος ἀρχηγός, id est, causa quæ principium est, sicut accipiunt doctores Græci nomine causæ in diuinis, quod S. Thom. recte intellexit, & in Græcis patribus probauit. sic enim scripsit in opusculo contra errores Græcorum cap. 1. Neque tamen intelligendum est, quod Græci qui nomine causæ & causati vtuntur in diuinis personis, intendant diuersitatem naturæ inducere, aut filium esse creaturam; sed per hoc volunt ostendere solam originem personarum. hactenus S. Thom. Quod ergo ait Gregorius Nyssenus, ex sola differentia causæ & causati in diuinis existere distinctionem personarum, significat, quia pater est principium filij per generationem scilicet, & pater ac filius principium spiritus sancti per spirationem, idcirco patrem, & filium, & spiritum sanctum suis proprietatibus personalibus inter se realiter distingui. Et quod Anastasius Antiochenus ait, hoc solum reseruari patri, scilicet patrem esse, quia solus pater sit tamquam causa, perinde ait ac si diceret, quia solus pater sit tanquam principium filij. Apud Latinos enim vsitatum est pro vocabulo causæ vti nomine principij, rationes vsus huius verbi idem S. Thom. attulit: legat qui desiderat. quæcumque sunt ablationis 6 secundum exuperantiam) Sunt huiusmodi nomina supra bonum, supra pulchrum, quæ tollunt in Deo bonitatem creatam, & pulchritudinem creatam; & tribuunt exuperantem, & superlatam bonitatem, scilicet increatam, quæ vincit omnem cognitionem & intelligentiam, discreta 7 sunt nomen patris supra substantiam, & res) Nomen patris supra substantiam dicit, quia in diuinis non significat nobis nomen patris, aut filij, quod in creaturis intelligimus, personas scilicet re & substantia separatas. Rem vero patris vocat non ipsam substantiam, quæ vna est & eadem in tribus, sed rem patris, & rem filij, & rem spiritus sancti vocat proprietates, quæ in diuinis personis ordinem originis siue principij inter eas designant. vnde notionales proprietates, siue actus dicuntur, quia sunt propriæ notiones, siue designationes personarum; vt propria patris est generatio filium, propria est natiuitas filij a patre, & propria spiritus sancti processio ex uno principio, patre & filio. hæc dicuntur Græce χρήματα γεννητικά, id est, res, siue actus notionales; res enim quatenus pertinent ad relationem, numero plurium prædicantur in diuinis. S. Thom. 1. p. q. 39. art. 3. ad 4. In his igitur non est reciprocatio, neque communicatio, nec in ipsis nominibus patris, & filij, & spiritus sancti, nec in eorum rebus, id est, in eorum actibus, siue rebus, vnde manant. nec enim nomen patris conuenit filio, neq; filij nomen conuenit patri, quia neque generare filij est, neq; generari patris, similiter in spiritu sancto qui ab vtroque procedit. Est præterea obseruatione dignum quod hic ait Dionysius, discreta esse in diuinis nomen patris, & χρῆμα, id est, rem; & nomen filij, & rem, item nomen spiritus sancti, & rem; cum enim prius ansuit nomen patris, & nomen filij, & nomen spiritus sancti, & postea secundo loco posuit χρῆμα, id est, rem patris, quæ est generare, & rem filij, quæ est generari; & rem spiritus sancti, quæ est procedere: plane docuit id quod S. Thom. etiam tradit, prius & principalius secundum modum intelligendi distingui hypostases diuinas per relationes, quam per origines, siue actus notionales, quos Dionysius significauit nomine χρημάτων. Interpres vero Dionysij, quem secutus Thomas habuit, vertit χρῆμα vsum; S. Thom. vsum mutauit in actum & originem, distinguuntur, inquam, prius, & principalius per relationes, quam per notionales origines; quia relationes constituunt personas, cum sint ipsæ relationes personæ subsistentes: actus vero notionales, licet sint idem re cum relationibus, tamen secundum modum significandi & intelligendi non constituunt personas, cum sint origines earum, siue vt significentur actiue, vt generatio quæ tamquam actus notionalis attribuitur patri, & spiratio quæ attribuitur patri & filio; siue passiue, vt natiuitas actus notionalis qui attribuitur filio, & processio spiritus sancti, origines enim secundum rationem intelligendi extra eas sunt, quorum sunt origines, cum sit origo, sicut ait S. Thom. via quædam à re, aut ad rem, vt generatio significatur vt via quædam ad genitum procedens à generante. Itaque res patris est generare (χρῆμα enim vt dixi, rem significat) res filij est genitum esse; res spiritus sancti procedere. sic Gregorius in oratione prima de filio: Ex non habente, inquit, causam, id est, ex patre accedit res natiuitatis. de filio loquitur πρᾶγμα γεννήσεως vocauit, quod Dionysius χρῆμα, significat etiam πρᾶγμα [illegible]tum à verbo πράττω, vnde recte Theologi Latini actum vocant, quod Græci rem, idem enim verbum πρᾶγμα vtrumq; significat. Hoc autem, quia non parum refert vocabula propria alicuius scientiæ callere. perfecta 8 sicut in nobis, & immutabilis Iesu essentia) Perfectam dicit contra Apollinarium, quia habuit corpus praeditum anima rationali, & intelligente, sicut nos habemus. immutabilem contra eius hæreticos, qui dixerunt naturam humanam ad ipso principio vnionis versam esse à diuina, & factam incorruptibilem, quod erat negare veritatem humanæ naturæ, negando proprietatem eius. hic fuit Iulianus Alicarnassæus, mysteria 9 substantialia humanitatis eius) Substantialia dicit, quia sitire, esurire, defatigari, vulnerari, & reliqua eiusmodi vere passus est Christus, & non phantastice secundum hæreticos, quamuis hæ passiones naturam diuinam non attigerunt, cum esset aliquid in eadem hypostasi, à qua non differebat nisi ratione tantum & cogitatione, huiusmodi etiam sunt ambulare super vndas, ingredi per ianuam clausam ad discipulos: hæc enim miracula per carnam operatus est Christus sua diuinitate, similiter tres diuinæ 10 personæ inter se non distinguuntur re, & substantia, sed ratione tantū, & cogitatione) quatenus scilicet tres diuinæ personæ idem re & substantia sunt, sic enim non distinguuntur inter se nisi ratione tantum, & cogitatione, idem affirmat S. Thom. 1. p. q. 39. art. 1. ad 1. cum dicit, Relationes ipsæ non distinguuntur ad inuicem secundum quod sunt idem realiter cum essentia, relationes autem idem sunt re cum personis. Quatenus vero relationes, quæ in diuinis sunt per se subsistentes, oppositionem habent ad inuicem, distinctæ realiter sunt, & personas realiter distinguunt, & vna persona non est alia. hoc enim est quod ait hic auctor cum doctrine S. Thomæ consentiens, sed earum scilicet personarum non est inter se reciprocatio, quatenus scilicet in eas cadit oppositio relationum.

Matth. 14. Ioan. 20.

Caput V.

Quod in Trinitate ingenitum neq; substantia est, neq; proprietas persona Dei patris; nec in ipsa est aliud principium fons totius diuinitatis, nisi solus pater: nec vlla alia naturalis, & propria substantiæ potestas, siue virtus, & diuinitas, atq; energia, siue operatio ex infinita ac diuina substantia prodiens, nisi solus filius, & spiritus sanctus.

Magnus Basilius in secundo contra Eunomium: Interrogemus, inquit, Eunomium, quanta mensura ingenitum à genito discretum est, numquid parua quadā, & tanta, vt possint aliquando in idipsum inter se cohærere? an hoc funditus fieri non potest; & multo minus, quam eundem simul viuere, & mortuum esse: & eundem simul in eadem parte sanum esse, & ægrotare; & vigilare simul, & dormire? Talia enim sunt, quæcumque summa oppositione sibi inter se opposita sunt, vt alterum cum adsit: necesse sit alterum abesse, quæ natura sunt omnino repugnantia, & incohærentia. Et in quarto libro contra eundem: Ingenitum, inquit, vel substantia est, vel accidens: nihil enim aliud restat præter hæc, qui igitur in vtroq; absurdum demonstrant in iis que deinceps sequuntur, rursus in secundo dixit, prorsus reticeri in Trinitate ingenitum propter Arianorum imperitiam. Cum his consonant quæ Gregorius Nyssenus dixit. Gregorius Theologus libro primo de filio: Quomodo substantiam Dei dicis non positionem eius quod est, sed ablationem

eius

A

eius quod non est? Verbum enim declarat non esse ei generationem: non autem quod secundum naturam est, demonstrat, neq; quod est, non habens generationem. Quæ igitur substantia Dei? Amentiæ tuæ est hoc dicere, qui curiose etiam inquiris generationem, nobis vero magnum est, si quando tandem & in posterum discamus dissoluta caligine & crassitudine, sicut promisit qui mentiri non potest. Hoc igitur intelligatur & speretur ab iis qui ad hoc erunt purgati: nos vero hoc parum dicere audeamus, quod si magna gloria est patri ex nullo prodire, non minor est filio proficisci ex tali patre, gloriam enim eius qui causam non habet, participauerit; quia ex non habente causam inest ei ipsa res natiuitatis tanta, & tam veneranda iis qui non habent mentem magnopere humi repentem, & terrenis rebus immersam. Sed si, inquit, idem substantia est filius cum patre, ingenitus vero est pater, erit igitur hoc & filius. Recte, si ingenitum esset substantia Dei, sin autem differentia est circa substantiam, quid hoc dicis tamquam aliquid valeat? An tu etiam es pater patris, ne quid desit quod pater habeat, quandoquidem idem es cum illo secundum † substantiam? An potius liquet, quod manente proprietate immota, quæremus substantiam Dei, quæ tandem est; si tamen quæremus, quod vero non sint idem ingenitum, & Deus, sic disces. Si idem esset, oportebat vt quia Deus, aliquorum Deus est, ingenitum etiam aliquorum esset ingenitum: aut quia nullius est ingenitum, neq; Deum esse aliquorum Deum, quæ enim omnino sunt eadem, eodem etiam modo efferuntur, atqui non est aliquorum ingenitum (quorum enim est?) Deus vero aliquorum Deus est, est enim omnium, quomodo igitur erit idem Deus, & ingenitum? Et rursus, Quia, inquit, ingenitum, & genitum contraria sunt inter se, vt habitus, & priuationes, necesse est, vt substantiæ introducantur inter se contrariæ; quod quidem non conceditur, aut quia rursus, priores sunt habitus, quam priuationes; & habitus tollunt ipsæ priuationes, non solum antiquiorem esse substantia patris substantiam filij, sed etiam à substantia patris tolli necesse est, quantum ex iis quæ à te posita sunt, concludere licet. Et iterum idem in oratione de constitutione episcoporum: Sine principio, inquit, erat pater: non enim aliunde habebat vt esset; nec à se ipso: filius vero (siquidem patrem vt causam accipis) non est sine principio; principium quippe filij pater est vt causa, sin autem principium intelligas ex tempore; sine principio est, non enim incipit sub tempore Dominus temporum. Et adhuc in eodem libro: Obseruetur autem, vt mea sententia est, vnus Deus, ad vnam causam filio & spiritu sancto relatis, non compositis, vel adglutinatis, & secundum vnum & eundem, vt ita dicam, motum & voluntatem, & vnam & eandem substantiam. Et rursus in eodem: Paruorum, inquit, & indignorum esset principium pater, si non esset causa vt diuinitas esset in filio & spiritu sancto. Magnus Dionysius in secundo de diuinis nominibus. Est autem, inquit, distinctio in diuinis, quæ sunt supra substantiam, non illa solum quam dixi, quod secundum ipsam copulationem personarum in vnum, sine mixtione & confusione vnaquæq; ex personis quę sunt ἰναρχικαὶ, id est, vnum & principium omnium, collocata est in alia, sed quod illa quæ sunt fœcunditatis Dei, non commeant retro vicissim, solus autem fons diuinitatis pater est, ita vt pater non sit filius, neque filius pater; seruatis pie in hymnis & laudibus diuinis iis quæ cuique personæ diuinę proprie conueniunt. Magnus Athanasius libro primo contra Arianos: Si non est filius, inquit, quomodo igitur Deum dicitis creatorem? Si enim per verbum, & in sapientia omnia facta sunt, & sine hoc nihil fieri potest, non habet pater opinione vestra, in quo & per quem omnia facit. Si hęc diuina substantia non est fœcunda, sed sterilis opinione ipsorum, sicut lumen non illuminans, & fons siccus; quomodo non pudet vos dicere habere eum vim creandi? Et adhuc idem: Participantes, inquit, filium, patrem participamus; quia proprium patris est verbum, vnde si esset ipse pater ex participatione, & non ex ipso diuinitas secundum substantiam: numquam Deos faceret. Diuinus Cyrillus in Thesauris cap. XXXII. Eiusdem igitur naturæ cum patre filius ex ingenito non factus, vtpote habens eandem potestatem & virtutem: immo potius ipse est viuens, & substantialis operatio, & virtus, & sapientia patris. Et rursus adhuc idem: Qui est igitur omnis operatio & virtus patris, per quam omnia operatur, quomodo esset naturæ factæ? Et iterum idem in capitibus de spiritu sancto: Non est, inquit, spiritus sanctus creatus, aut factus; sed ex substantia, quæ maior est quam vt cogitari possit, & diuina, vtpote virtus ipsius, & naturalis energia. Et rursus in eisdem: Non enim audebo dicere, quæ non operatus est Christus per me in obedientiam gentium sermone & opere in potestate signorum & prodigiorum in virtute spiritus sancti. Signa & prodigia operatur Christus per Paulum in virtute spiritus sancti, est igitur spiritus sanctus energia 2 quædam naturalis, & viuens, & vt ita dicam, qualitas 3 diuinitatis filij Dei. Et iterum in eisdem: Sanctus enim nominatur spiritus sanctus: si igitur est natura sanctus, non habet foris, vnde talis sit: quinimmo cum sit ipse diuinæ substantiæ energia, siue actus naturalis, & viuens, ac per se existēs, apponit creaturæ perfectionem per ipsius sanctificationē, & participationem. Et adhuc: Cum igitur quod Deus promisit se facturum, cum potestate impleat spiritus, & pastores excitet secundum promissionem in prophetis factam, sequitur non esse alienum à diuina substantia, sed potius tamquam energia naturalis, & substantialis, & per se existens ex ipsa substantia prodiens, & in ipsa manens, omnia quæ Dei sunt, operatur. Et adhuc: Oportebat eos doceri de spiritus sancti mysterio, & intelligere esse spiritum sanctum velut fructum 4 quendam diuinę substantię, qui in ipsa existit, & ex ipsa inseparabiliter & impartibiliter procedit, & secundum eandem naturam in vnum copulatus est. Et adhuc in eisdem: Si à Deo patre procedit spiritus sanctus, estq; velut fructus quidam, vel qualitas substantiæ ipsius, pater vero neq; factus, neq; creatus, quomodo esset factus spiritus, qui ab ipso procedit? Et iterum: Nemo potest dicere, † Dominus Iesus Christus, nisi in spiritu sancto. Liquet igitur, quod qui spiritum sanctum participat, nouit Dominum Iesum: qui autem non participat, ignorat. Quomodo igitur qui particeps spiritus sancti est, nouit quod Dominus Iesus? Sicut qui mel degustarunt, ex qualitate eius cognouerunt mel esse dulce: sic qui particeps spiritus sancti est. Igitur spiritus sanctus qui est ex substantia filij, qualias, vt ita loquar, existit Dei vniuersorum domini. Si autem hoc verum est, est igitur Deus, & non aliquid factum, aut creatum, vt hæreticis videtur. Et adhuc: Non igitur spiritus sanctus ex participatione, nec ex compositione sanctus est, sed est substantia & natura sanctificans, & diuinitatis Dei patris, vt ita dicam, qualitas; vt dulcedo 5 mellis, vel odor ex flore. Et magnus Athanasius in epistola ad Serapionem: Sic, inquit, & spiritus sanctus qui à filio datur & mittitur, & est ipse vnum, & non multa, nec ex multis vnum, sed ipse solum spiritus. Cum enim vnus sit filius, qui est verbum viuens, oportet esse vnam vitam perfectam, & implentem, sanctificantem, & illuminantem, quæ est energia ipsius & donum, quod quidem ex patre dicitur procedere. Et adhuc: Quomodo non vltra omnem impietatem quidam procedunt, qui spiritum sanctum inter creaturas ponunt: & non potius confitentur ex diuina natura existere quod ex ipsa secundum substantiam procedit, & tamquam Deum in nobis habitare? Gregorius Nyssenus in catechetico: Esse, inquit, verbum Dei, & Dei spiritum, virtutes secundum substantiam per se existentes effectrices eorum quæ facta sunt, & continentes ea quæ sunt, ex diuinis scripturis demonstratur. Verbo enim Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Ex his patet, primum quidem, ingenitum in Trinitate, quæ supra substantiam est, neq; substantiam esse, neque proprietatem hypostaticam Dei patris, hypostatica enim hypostasim, siue personam exhibent, personam autem definiunt commune cum quadam proprietate: vel, substantiam cum accidente. Si autem ingenitum neque substantia est, nec accidens, nullam perso-

Tit. 1.

† Substantiam dicit, id est, naturam.

Psal. 103. Ioan. 1.

Rom. 15.

1. Cor. 12. † Dicere, Dominus Iesus, est nosse Dominum Iesum, nemo enim dicit, aut appellat, quem non nouit.

Psal. 32.

A nam exhibet, siue ostendit, & idcirco itaq; propter eius hypostaticaest nota tamen est patris nō habentis causam, quia ipse solus est pater causam non habens. Secundū est tamq; ex his probatum, scilicet non esse in ipsa Trinitate alium quendam fontem diuinitatis, nisi ipsum solum, qui est pater totius diuinitatis, causam non habens; nec aliam quidam naturalem & substantialē energiam ex diuina substātia incomprehensa prodeuntem, nisi filium supra substantiam, & spiritum sanctum naturales & substantiales energias, siue actus Dei causam non habentis, tamq; qualitates & fructus substantię ipsius. Atq; ad hunc modū vere cōstituta & declarata nobis est diuina, & supra naturā beatitudo trium personarū nulla re indigens, & per se plenissima.

Scholia.

B Siquidem patrem ut causam accipit (filij scilicet) non est sine principio (filius scil. principium quippe filij pater est ut causa) Notatum est paulo supra S. Thomā, nomine causæ solum originē personarum sanctos patres significare voluisse, itaque [illegible] Nazianz. Principium quippe filij pater est ut causa perinde est [illegible] diceret, Principium filij est pater, & origo. Quia a in Deo energia proprie nō distinguitur à natura, sicut [illegible] tum distinguitur, idcirco cum Cyrillus dicit, Spiritus sanctus est energia quædam naturalis, & viuens, & ut ita dicā, qualitas diuinitatis filij Dei, nō dicit, Spiritus sanctus qui est natura siue substantia procedit ex filio, qui est substantia siue essentia. Ad hunc modum S. Thomas interpretatur, & docet [illegible] esse [illegible] locutiones, in opusc. [illegible] errores Græcorū c. 4. Essentia est de essentia, quia filius, qui est essentia, est de patre qui est eadem essentia diuina. Quod qualitas; formam [illegible] que tamē est [illegible] in alio existit, quia ea [illegible] nominauit, idcirco vocabulum correxit Cyrillus, cum dixit, Vt ita dicam, & admoneret spiritum sanctum non qualitatem, sed veram & perfectam substantiam esse. Cur autem qualitatem symbolice vocauerit, intelliges ex eo quod paulo post ait: Sicut qui mel, inquit, degustarunt, ex qualitate eius cognouerunt mel esse dulce; sic, inquit, qui participes spiritus sancti est, nouit Dominum Iesum, sicut scriptum est: Nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Vt igitur ex dulcedine qualitate [illegible] melle cognoscitur [illegible] qui cognouit virtutem spiritus sancti viuentē, & per se consistentem, quæ est ipsa diuina substātia, nouit & filium & patrem, quia sunt vnum. Quod autē spiritum sanctum dicit esse naturalem energiam, siue virtutem, non [illegible] naturalis à natura creata, sed à natura increata, est enim spiritus sanctus ex natura ipse diuina. Rursus, cum dicit esse energiam, siue virtutē viuentem, & per se existentem [illegible] diuinitatis filij Dei ita dicit, quia vt ait idem Cyrillus lib. 14. Thesaur. ex diuina essentia filij (qui scilicet spirat spiritum sanctum) tamquam virtus eius naturaliter emanat, velut fructus [illegible] ex substantiæ, quæ in ipsa existit, & ex ipsa inseparabiliter [illegible] procedit. Dicit spiritū sanctum procedere ex substantia diuina, quia pater & filius, a quibus procedit, sunt diuina substātia, siue essentia diuina. Etsi enim personis diuinis attribuitur spirare, more tamen [illegible] substantia siue essentia diuina, p personæ dici solet, quia sunt idem re, hoc etiam notauit S. Thomas in eodē Cyrillo, in opusculo contra errores Græcorū, cap. 4. & 17. vt dulcedo ex mellis, vel odor ex flore [illegible] Cyrillus ad demonstrandum ex substantia patris, [illegible] substantialiter procedere spiritū sanctū, sicut dulcedo ex melle, & odor ex flore, & vapor ex aqua, quo exēplo idē Cyrillus c. 7. vtitur, sic n [illegible] igitur & necessario cōfitendū est esse ex substantia eius, cū omnē [illegible] Dei viuentē & operationē habeat, vt si vapor ex aqua ascendet, & per ea quæ operatur, eos apud quos est, refrigeret, & natura aquæ vnde emissus, [illegible] hactenus Cyrillus. Sic itaque vocauit hic spiritum sanctum, qualitatem diuinitatis symbolice, adhibita correctione verbi, vt si vocasset vaporem substantiæ diuinæ, simili exemplo & symbolo vtens.

C

Caput VI.

Quod in Trinitate non est alia operatio, & manus, per quam omnia Deus operatur, nisi filius, & spiritus sanctus; nec alia sapientia, & virtus, & gloria, & imago Dei, nisi filius & spiritus.

Magnus Athanasius libro quinto cōtra Arianos: Sicut, inquit, Deus pater creaturas verbo creat, sic secūdum naturam propriæ substantiæ habet genitum verbum, per q fabricatur, & creat, & gubernat omnia; omnia enim verbo, & sapientia facta sunt; & ordinatione eius manent
D vniuersa. Et in epist. ad Serapionem: Paulus, inquit, scribit Tito: Per regenerationem & renouationē spiritus sancti, quem effudit in nos abūde per Iesum Christum. Si autem pater per verbum in spiritu sancto creat omnia & renouat; quę similitudo, aut affinitas creanti cum creaturis? Consequens enim est, vt huiusmodi blasphemia in filium etiam manet, vt qui dicunt spiritum sanctum esse creaturam, dicant similiter, verbum, per quod omnia creantur, creaturā esse. Et rursus idem in disputatione cōtra Arium: Fac velis recolligere conquisitionem de filio, quę nos commata est, & reperies æternam spiritus sancti virtutem eiusdem substantiæ cum patre dictam esse ex digito eius. Sane quidem cum virtutem spiritus sancti inexpugnabilem Magi in Ægypto contēplati clamabant, aientes: Digitus Dei est hoc; nihil aliud confitebātur vocabulo digiti, quam virtutem, siue potestatem spiritus sancti homousion. i. eiusdem substantię, quā habet cum Deo patre; cui vocabulo digiti non potest cōtradici, neque repugnari. Et S. Cyril. lib. 15. Thesauror.: Si omnia, inquit, in sapientia, & in manu Dei facta sunt, scripturæ vero dilucide a Deo verbo clamant: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil; non potest esse opus sapientiæ Dei filius; sed potius ipse est sapientia, & manus, qua cuncta Deus operatur. Et adhuc idē lib. 4. E
eorundem Thesaurorum: Quia, inquit, simplex est Deus, nihil aliud præter ipsum est fortitudo, quæ in ipso est; sed potius ipse scilicet est filius, qui vnam cum patre substantiam, & eandem naturam habet, vt qui sit vnum cum eo qui genuit, sit & Deus ex Deo, & lumē ex lumine splendens, filius, & non pater intellectus. Igitur omnis energia & virtus patris, per quā omnia operatur, quomodo esset natura creata? Idem in capitibus de spiritu sancto: Ait in quodā loco Christus disputans cum Iudeis: Si autē in digito Dei eiicio dæmonia, igitur peruenit in vos regnum Dei, hoc loco digitum demonstrat esse spiritum sanctum, qui modo quodam ex diuina substantia naturaliter productus est, & naturaliter ex ea pendet, sicut digitus e a manu hominis. Filium enim appellant diuinæ scripturæ brachium & dexteram Dei, sicut scriptum est: Saluauit eum dextera eius, & brachium sanctum eius, & illud: Domine excelsum brachium tuum, & non cognouerunt, cognoscentes autem confundantur. Sicut igitur brachium naturaliter ad totum corpus aptatum est, omnia operans quæcumq; mens videantur; solet vero vngere digito apud eum, qui brachio vtitur: sic verbum Dei ex ipso, & in ipso naturaliter aptatum, vt ita dicam, & insitum consideramus: in filio autem consideramus spiritum naturaliter & substantialiter à patre procedentem, per quem omnia vngens sanctificat. Non igitur spiritus sanctus à diuina substantia alienus & distinctus videtur, quin potius ex ipsa, & in ipsa naturaliter. Sicut igitur digitus corporis in manu, eiusdem naturæ manus est: sic rursus & manus in corpore, non est alterius naturæ, quam corporis. Hæc igitur cum sic sint, sequitur Deum esse spiritum: & non aliter esse. Adhuc idem in eisdem: Ait in quodam loco Deus: Cælum & terram ego impleo, dicit Dominus; implet scilicet vbique præsens per spiritum, quod quidem cum sciret qui Psalmos cecinit, aiebat: Quo ibo a spiritu tuo? Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Si igitur per spiritum implet omnia Deus, adest autem vbique: Deus igitur est spiritus, omnia impleas vt Deus. Et in eisdē: Non ergo est factus spiritus, in quo Deus, & per quē omnia operatur; & propter hoc honoratur. Magnus Athanasius lib. 2. cōtra Arianos: Apostolus, inquit, gentiles ad reuerētiam erga Deū excitans aiebat: Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea q facta sunt, intellecta conspiciūtur, sempiterna quoq; virtus eius, & diuinitas, quæ autē sit Dei virtus, idem Paulus docet, cum ait: Christus Dei virtus, & Dei sapientia. Et adhuc in eodē libro: Audiant & de sapiētia: quia nō est, vt homo, Deus, ne humana cogitēt. Et in hoc libro, de ipso: Etenim cū homines facti sint apti ad percipiēdam sapientiā, Deus nullius alioqui particeps, ipse suæ sapientię pater est, cuius qui sunt participes, sapiētes appellari consueuerunt. Præterea contra eosdē Arianos: Si ergo, inquit, in diuinis scripturis non reperitur alia sapientia pręter hūc filium, nec ex patribus quidquā tale audiuimus, est autem certum, & scriptum, increatę sapiētiam simul existere cum patre, & per se mundi opificem esse; ipse fuerit filius. Et adhuc idem in eodem: Sine, inquit, his duobus dictis inter se contrariis, iuste quis dicat, vincere proprietatem vnigeniti, quia non sit aliud verbum, vel alia sapientia, nisi hic solus. Et rursus in eodem: Decebat enim, vnius Dei vnam esse imaginem, & vnum huius verbum, & vnam ipsius sapientiam: quare miror, quomodo cum sit vnus Deus, multas ipsi imagines & sapientias secundum suas cogitationes excogitent. Sanctus Cyrillus in Thesauris: Si factus est, inquit, filius, vocatur autem & est Dei virtus, & Dei sapientia; erat igitur tempus, in quo erat Deus sine sapientia, & sine virtute, cum non esset filius, creatura enim plane ex nihilo fit: at sapiens erat semper & potens Deus, erat igitur et filius, qui est omnia hæc. Et adhuc ipse in Confiteris, inquit, licet inuitus hæretice, sapientiam Dei naturaliter insitam, & virtutem existere in ipso increatę

Cum

A Cum igitur audies filium, dic etiam rursus duo increata: hanc vero ipsam in Deo sapientiam & virtutem increatam & sine tempore existentem credimus esse filium, qui omnia creauit, & propter nos factus est caro. Et adhuc ipsem sepo mo ad Hermiam libro disputans more dialogi: Cyr. In quo sunt sapientes, qui sapientes fiunt? Herm. In sapientia. Cyr. Igitur si spiritus sapientiam docet ea quæ sunt apta ad capiendam sapientiam, omnino sapientia erit, & intelligetur, hunc autem diximus esse Deum. Et adhuc in ijs quæ de spiritu sancto scripsit: Libenter igitur magis gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi, si autem spiritus est qui habitat in nobis, & per ipsum Christus; virtus igitur etiam est spiritus sanctus, si autem hoc sic est; quomodo erit creatura, qui natura adest in filio? Nisi tempus est, vt Deum verbum, qui nihil duplex habet, compositum esse dicas ex creato, & sua natura, quod sit hoc absurdum est; non est spiritus creatus, aut factus, sed ex diuina & quæ intelligentia comprehendi non potest, substantia, tamquam ipsius virtus & energia naturalis. Et magnus Athanasius

B in epistola ad Serapionem: Et rursus quia filius est sapientia, & veritas, scriptum est: Spiritus sapientiæ, & veritatis; & rursus, filius quidem est virtus Dei, & Dominus gloriæ; spiritus autem dicitur spiritus virtutis, & spiritus gloriæ. Et rursum: Deinde cum pater sit, vt Paulus dixit, solus sapiens Deus, filius est sapientia eius; Christus enim Dei virtus, & Dei sapientia, & cum filius sit Dei sapientia, accipientes nos spiritum sapientiæ, filium habemus; & in ipso sapientes efficimur. Et rursus idem contra eos qui seruiunt verbis: Gloria enim, inquit, dicitur vnigenitus: Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre, quare illud: Deus Domini nostri Iesu Christi; perinde est, vt si dicatur: Deus carnis Christi, pater gloriæ, i. pater diuinitatis. Gloriam enim vocat Esaias saluatorem secundum dignitatem diuinitatis, cum enim narrasset miracula, quæ in deserto facta sunt, & euangelizasset deserto, Exultet, inquit, solitudo Iordanis, & floreat tamquam lilium; quoniam gloria Libani data est ei, & honor Carmeli: & populus meus videbit glo-

C riam Domini, & altitudinem Dei: & videbit omnis caro salutare Dei. Gloria igitur est à gloria, vnde & Paulus ait: Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ. Pater ergo est gloriæ vnigeniti: Deus autem carnis Christi. Adhuc contra seruientes verbis, & non nominibus diuinarum scripturarum: Apostolus dicit: Deus Domini nostri Iesu Christi, & pater gloriæ, hic œconomiam, id est, mysterium carnis assumptæ designauit; & gloriam quidem vocat ipsum vnigenitum; Iesum Christum vero prædicationem œconomiæ. Item libro tertio contra Arianos: Si enim ad imaginem facti sumus, & imago & gloria Dei vocati sumus, at non propter nos ipsos, sed propter imaginem, quæ in nobis habitauit, & propter veram gloriam Dei, quæ est verbum Dei. Et iterum in eodem: Quia igitur & filius imago est patris, necesse est intelligere, quod diuinitas a & proprietas patris est essentia filij: & hoc est illud: Qui cum in forma Dei esset; & illud: Pa-

D ter in me; non forma diuinitatis ex parte, sed plenitudo paternitatis Dei, quæ est essentia filij. Et adhuc in eodem: Quæ operatur filius, opera patris sunt: forma 3 enim diuinitatis patris est filius, qui operatur opera. Et in epistola ad Serapionem: Imago 4 filij dicitur & est spiritus sanctus, quos enim præsciuit & prædestinauit conformes imaginis filij sui. Cum igitur certum sit illorum etiam sententia filium non esse creaturam, nec imago erit eius creatura. Qualis enim imago est, tale necesse est esse id, cuius imago est. Et adhuc in eadem epistola: Si autem creaturæ talem habent naturam, & talia scripta sunt de angelis, spiritus autem vnus est, & non variabilis, sed habens immutabilitatem filij, manens semper immutabilis cum eo; quæ similitudo immutabilis cum mutabilibus? Liquet igitur neque creaturam esse, ac prorsus neque ex substantia angelorum, quia sunt mutabiles; sed imaginem verbi, & proprium patris. S. Cyrillus in ijs quæ de spiritu sancto scripsit, ait: Scribit rursus Paulus quibusdam: Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis; terrenum esse dicimus Adam principem generis humani; cuius imaginem portauimus in similitudinem transgressionis eius, delapsi in mortem & corruptionem: cœlestem vero dicimus Dominum nostrum Iesum Christum, cuius imagine accepta, id est, inhabitan-

E te in nobis sancto & viuifico spiritu, ad ipsum Dei verbum viuens reformamur, rursus ad immortalitatem ascendentes, & in æternam vitam renouati. Spiritus enim est qui viuificat, vt Saluator dixit. Sicut ergo, quia filius est perfectissima patris imago, & qui eum accepit, patrem habet; sic conuenientia & similitudine æqualis figuræ, qui accepit imaginem filij, id est, spiritum, per ipsum spiritum habet penitus filium, & in ipso filio patrem. Quomodo igitur spiritus sanctus creaturis annumerabitur? siquidem est imago filij Dei sine vlla varietate, non enim eo amentiæ vlli procedent, vt audeant dicere imaginem creatoris in creaturis sine vlla variatione niteri, ferreque omnia in seipsa naturaliter, quæcumque illud, cuius est imago, habet. Si vero spiritus imago Dei vocatur, est igi-

F tur Deus; & non aliter est hoc. Gregorius Nyssenus in oratione ad Pulcheriam: Si quis, inquit, spiritum Christi non habet, hic non est eius: spiritus autem gloria est, sicut alibi dicit patri; Glorifica me, gloria, quam habui à principio apud te, antequam mundus esset. Deus enim verbum, qui ante mundum gloriam patris habebat, quia extremis diebus factus est homo, oportebat vt caro propter vnionem cum verbo, illud fieret quod verbum est, fit autem hoc, quia illud accepit, quod habebat ante mundum; hoc autem erat spiritus sanctus, nihil enim aliud est ante sæcula præterquam patrem, & filium, & spiritum sanctum, idcirco ait hic: Gloriam, quam dedisti mihi, dedi ipsis, vt per eam in vnum mecum copulentur, & per me tecum. Rursus idem libro primo contra Eunomium: Si autem semper est gloriosus pater, qui est ante sæcula; gloria vero patris est filius, qui est ante æuum, similiter autem gloria filij est spiritus Christi, qui semper cum filio & patre intelligitur, vnde sapiens iste, & ex qua disciplina pronuntiat antiquius in ijs quæ sunt sine tempore, & hono-

G ratius in ijs quæ naturaliter sunt honorata? Ex his efficitur manifestum, quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, nullo modo alia est energia, siue operatio, & manus, per quam Deus pater omnia creat & facit, nisi solus filius, & spiritus sanctus, qui sunt manus Dei supra quam substantiales, sicut alicubi scriptum est: Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me, nec alia sapientia & virtus Dei, nisi hæc ipsa supra substantiam. Verbo enim Domini cœli firmati sunt; & spiritu oris eius omnis virtus eorum, nec alia imago & gloria coæterna Deo, nisi filius, qui est supraquam principium, & spiritus eius, qui est ante sæcula, & sine vlla variatione imago & gloria Dei patris non habentis causam.

Scholia.

Pater gloriæ, i. pater diuinitatis.) Pater diuinitatis dicitur, id est, filii, diuinitatem eius, id est, essentiam diuinam accepit pro persona filii propter identitatem rei, vt Græci patres solent, quod etiam S. Thom. obseruauit. Diuinitas a & proprietas patris est essentia filii.) Non dicit, Proprietas patris est proprietas filii, quia relatio vnius opposita est relationi alterius, sed hac oppositio non facit, quin vna essentia in patre sit paternitas, & eadem essentia in filio sit filiatio; ita sit, vt paternitas sit essentia filii, & filiatio essentia patris, sicut pater est in filio, & filius in patre, quia sunt vnum, in diuinis enim abstractum & concretum non distinguuntur, pater & paternitas, filius & filiatio. Forma 3 enim diuinitatis patris est filius.) Hoc est, substantia patris est filius. Notauit Damascenus, sa patres accepisse hoc verbum, forma, vt proprie significaret substantiam, quæ per se est, & à nullo alio pendet vt sit; & de Apostolum accepisse, cum ait: Qui cum in forma Dei esset. In eadem significatione vti solent aliquando patres Græci vocabulo εἶδος, quod speciem, & formam, & figuram significat, vt hoc loco Athanasius, cum ait: Forma diuinitatis patris est filius; Græce est εἶδος. Secundum hanc significationem vocat Dionysius personas diuinas ὁμοειδεῖς, id est, vniformes, quod nulla penitus differentia in earum substantia sit, vnde sic Damascenus definit ὁμοειδές, id est, vniforme, quod per se primum subsistit, & omnis mutationis & transfigurationis expers est: Impium enim, inquit, est, figuram in Deo ponere. Imago 4 filii est spiritus sanctus.) S. Thom. in opusculo contra errores Græcorum: Possumus, inquit, dicere spiritum sanctum esse imaginem patris & filii, ita vt per imaginem nihil aliud intelligatur, quam existens ab alio, & eius similitudinem gerens, sin autem per imaginem intelligatur aliquid existens ab altero, ex ipsa suæ originis ratione habens quod similitudinem gerat eius, à quo existit, in quantum est ab altero, vt filius genitus, sic solus filius dicitur imago, de ratione enim filii est, quod similitudinem patris habeat in quacumque natura: & similiter de ratione verbi est, vt sit similitudo eius, quod verbo exprimitur, cuiuscumque sit verbum; sed non est de ratione spiritus, vel amoris, vt sit similitudo eius, cuius est, in omni-

A tus; sed hoc in spiritu Dei verificatur propter diuinæ essentiæ vnitatem & simplicitatem, ex qua oportet, vt quidquid est in Deo, sit Deus. Nec obstat ad rationem imaginis, quod spiritus sanctus non conueniat cum patre in aliqua personali proprietate, quia similitudo & æqualitas personarum diuinarum non attenditur secundum proprietates personales, sed secundum attributa essentialia. Nec enim inæqualitas, vel dissimilitudo secundum proprietatum personalium differentiam in diuinis dici debet, sicut Augustinus dicit in libro contra Maximum. Cum enim dicitur filius à patre genitus, non ostenditur inæqualitas substantiæ, sed ordo naturæ secundum S. Matthæum S. Thom.

Capvt VII.

Quod in Trinitate, quæ est supra substantiam, non est alia vita, vel voluntas, vel charitas, vel beatitudo, vel pulchritudo, vel sanctitas, neq; bonitas, vel forma, vel regnum, nisi ipse filius Dei, & sanctus eius spiritus.

Ioan. 1. CHrysostomus explanans illud, In ipso vita erat, & vita erat lux hominum: Cum audies, inquit, in ipso vi-
B ta erat; ne existimes Deum compositum; siquidem pro-
Ioan 5. diens ex patre ait: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso: etenim alibi
1. Ioan 1. 1. Tim. 6. etiam dicit; quod lux est Deus; & iterum, quod lucem habitat inaccessibilem: hæc omnia dicta sunt, non vt suspicemur compositionem; sed vt paulatim ad excelsitatem dogmatum eleuemur. Quia enim non facile quis ex vulgo cogitauerit, quomodo est vita eius per se existens, primum quidem illud dixit, quod humilius est; deinde iam
Ioan. 5. Ioan. 14. eruditos, ad altius ducit. Qui enim dixit: Dedit ei vitam habere; hic rursus ait: Ego sum vita. Magnus Athanasius in libro de aduentu Dei in carne: Manifestum igitur est
Galat. 1. iis qui aduertunt, quod excitato corpore, filius dicitur apud Paulum excitatus esse à mortuis: corpus enim dicitur pro persona: sic ergo cum dicitur, Vitam dedit pater filio, intelligere oportet vitam carni datam. Si enim vita est ipsius carnis, quomodo vita vitam accipit? Sanctus Cyrillus libro quinto dialogorum ad Hermiam: Si igitur, inquit, non est filius vita secundum naturam, erit omni-
C no in propria aliqua natura sortitus vitam suam aliam quam quod ipse est. Respondeant ergo qui sic corrupta & deprauata dogmata defendunt, sub quo genere erit nobis, vel illi opinantur? Demonstratum enim est, non esse factum. Her. Vita, inquit, facta est à patre: dixit enim
Ioan. 1. Ioannes: Quod factum est in ipso, vita erat: verbum cuius vita est. Cyr. Qui colligauit igitur ambo, & in vnum aliquid contulit vitam & filium, non aliud esse dicit præterquam vitam, quæ in ipso est: ita vt diuersis nominibus natura vnius qui intelligitur, nobis significetur, siue filius, siue vita † forte dicatur. Her. Sic, inquam. Et rursus idem libro VII. Subiicientur, inquit, nobiscum sacris & diuinis literis, quæ aperte prædicant, non vitæ ab alio manantis ministrum esse, sed re esse ipsam vitam spiritum vitæ secundum naturam viuificentem & sanctum: sic enim ait
Rom. 8. alicubi Paulus: Si spiritus, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in nobis; qui suscitauit Iesum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora nostra per inhabitantem spiritum eius in nobis. Spiritus igitur vitæ secundum natu-
D ram, prorsus nihil aliud præter ipsam vitam est secundum
Ibid. rectam rationem. Et adhuc in capitibus de spiritu sancto: Scriptum est rursus: Si spiritus, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, habitat in nobis; qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora nostra per inhabitantem spiritum eius in nobis. Sed si spiritus sanctus creatura esset, & factus, vt insani tradunt hæretici, quomodo totam operationem Dei habet? Non enim quisquam tantum, vt opinor, à sana mente excidet, vt audeat vel dicere solum, diuinæ substantiæ per instrumenta quædam foris creata ministrari ad operationem ex seipsa naturaliter transeuntem ad aliquos, qui sunt ad recipiendum illam idonei & apti. Quia vero filius vita est secundum naturam, spiritus vero ab ipso datus viuificat, relinquitur necessario, vt confitendum sit esse ex substantia eius, cum omnem filij & Dei virtutem & operationem habeat, vt si vapor ex aqua ascendat, & per ea quæ operatur, eos apud quos est, refrigeret, & naturam aquæ, vnde emittitur, significet. In iisdem: Lex, inquit, spiritus vitæ, ne spiritus sanctus reperiatur tantum legem ferre

† Quod si nihil aliud est quam vita, totus est vita, & sua vita, & suum esse, & non factus.

E sed reperiatur iam etiam spiritus vitæ: & quæ vita? sane
Ioan. 14. Christus, qui ait: Ego sum veritas & vita. Christo igitur legem ferente, spiritus eius vtpote ex ipso, & in ipso naturaliter existens legem fert. Magnus Athanasius in vno ex libris contra Arianos: Sed impij, inquit, non concedunt esse filium verbum, & consilium viuens, verum fingunt accidere Deo humano more velle, & sapientiam tanquam habitum habere; & omnia mouent; ac Valentini intelligentiam & voluntatem obiiciunt. Sanctus Cyrillus in Thesauris: Si consilium, inquit, & voluntas patris est filius, vt quidem est, quomodo voluntas antecedit essentiam eius? Et rursus in eisdem: Aut enim necesse est vos aliam fingere sapientiam, in qua cum voluit, filium peperit, vt vos dicitis; aut si alia non est, sed est ipse solus sapientia patris; ipse est & voluntas. Et in iis quæ de spiritu sancto scripsit: Spiritus sanctus, inquit, qui est mens Christi, omnia quæ in ipso sunt, edisserit discipulis, non
F in propria quadam voluntate, neque rursus in aliena, sed tanquam ex substantia eius procedens, & totam eius voluntatem, sicut & operationem habens. Et diuinus Damascenus: O miraculum nouum ex omnibus olim miraculis! Dei enim consilium est, qui in vtero gestatus est, vt infans. Et Gregorius Theologus in oratione in laudem Gregorij Nysseni, cuius principium est, Amici fideles:
Ephes. 2. Deus, inquit, pacis, qui reconciliauit nos per crucem, qui propter peccatum eramus oppugnati; qui euangelizauit pacem iis qui longe, & iis qui prope; iis qui sub lege, & iis
1. Ioan. 4. qui extra legem erant; pater charitatis, charitas: his enim nominibus præ cæteris vocari gaudet. Gregorius Nyssenus in commentariis Cantici canticorum: Quia igitur vnum est connubium, & vna sponsa, & vno sponso imponitur corona: nihil enim penitus interest, vel filium Dei
Colos. 1. vocare vnigenitum verbum, vel filium dilectionis eius, vt Pauli voce vtamur. Et sanctus Cyrillus cum de spiritu sancto scribit: Quantam benignitatem in nobis operatus
Rom. 5. est omnium Dominus, docens Paulus ait: Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum san-
G ctum, qui datus est nobis. Si igitur Deus charitas est, vt
1. Ioan. 4. Ioannes loquitur, & non est aliud ipse, & aliud quod in ipso est (est enim simplex, & expers compositionis) diffusa est autem per spiritum sanctum habitantem in nobis, est igitur charitas spiritus sanctus, qui tanquam Deus in nobis habitat, & idcirco plane Deus. Idem libro primo ad Hermiam: Ipse enim, qui est pulchritudo incorrupta Dei patris, summa beatitudo, & forma, atque species; qui
Philip. 2. ex ipso, & in ipso Deus verbum abiecit seipsum in exinanitionem. Magnus Basilius scribens ad Cæsarienses: Si non est, inquit, simplex spiritus sanctus, compositus est ex substantia, & ex sanctitate: at quis ita vecors est, vt compositum dicat spiritum sanctum, & non simplicem? Et Gregorius Theologus: Si enim alia est sanctitas præter spiritum sanctum, quæ hæc intelligatur, dicat quispiam. Sanctus Cyrillus disserens de spiritu sancto: Quid opus est longo circuitu verborum, & multiplicibus notionibus? illam enim ipsam virtutem sanctificantem ex patre pro-
H cedentem, quæ perfectionem imperfectis tribuit, dicimus esse spiritum sanctum. Et magnus Athanasius in disputatione Orthodoxi, & Anomœi ait: Sic dicis bonum spiritum, sicut patrem, & filium? Orthodoxus. Maxime. Spiritus enim in participatione bonitatis bonum est: sed rursus bonum, id est, bonitas est. Sane Matthæus quidem
Matth. 7. Euangelista ait dixisse Dominum: Si igitur vos cum mali sitis, nostis bona data dare filiis vestris; quanto magis pater cælestis dabit bona petentibus eum? Audis, fratres habes, quod Euangelistæ cum scirent spiritum idem esse quod bonitas, & bonitatem idem quod spiritus; ille qui-
Luc. 11. dem bona dixit ipsum spiritum, alius vero spiritum ipsa bona. Magnus Basilius in capitibus de spiritu sancto: Bonus spiritus, sicut bonus pater, & bonus ex bono genitus substantiam habens ipsam bonitatem. Sanctus Cyrillus scribens de spiritu sancto: Accedit, inquit, quidam in Euangeliis, & dicit Domino & Deo nostro Iesu Christo:
Luc. 18. Magister bone. Ad hoc Christus respondit: Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi vnus Deus. Christo igitur dicen-

tur dicentur vnum esse vere & substantialiter bonum, Dauid ait: Spiritus tuus bonus deducet me in terra recta. Si ergo filij, qui est bonum, spiritus est bonum, liquet diuinæ naturæ esse, de quibus vere dicitur bonum proprie & singulari modo. Magnus Apostolus: Qui cum in forma, inquit, Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Magnus Basilius: Illud in forma Dei, inquit, substantiæ Dei est, non enim aliud est forma, & aliud substantia Dei; ne compositum sit. Qui igitur est secundum formam æqualis, secundum substantiam quoque æqualis est. S. Gregorius Nyssenus cum explanat illud, Adueniat regnum tuum: Creatura, inquit, seruit; seruitus autem non est regnum: atqui regnum est spiritus sanctus, regnum vero plane regnat, non regnatur, si igitur regnum est spiritus sanctus, quomodo ipsum naturæ seruienti annumerabis? Et Gregorius Theologus: His quidem lumen quod expromi non potest, succedit, & contemplatio regalis Trinitatis splendentis clarius & purius, & quæ tota cum totis miscetur, quam regnum cœlorum esse censeo. Ex his manifestum fit, quod in Trinitate supra substantiam, nihil ex ijs quæ à Theologis enumerata sunt, effugit, quin declaret solum esse hæc in Deo patre, filium eius verum Deum, & sanctum eius spiritum, quocirca qui dixit diuinam Trinitatem, quæ est supra principium, hæc simul & alia complexus est.

— Spiritus in participatione bonitatis bonum est) id est, in participatione nostra bonitatis creatæ est bonus spiritus tamquam auctor & creator bonitatis à nobis participatæ, ipse vero spiritus natura est ipsa bonitas supra bonitatem. Itaque ea quæ de Deo & de creaturis communiter dicuntur, de Deo dicuntur secundum naturam, de creaturis vero per participationem.

Capvt VIII.

Quod in Trinitate nihil est quod non sit substantia, & persona; nec est in ea aliquid naturale & substantiale patri, quod quidem non sit filius, & spiritus sanctus: neque quidquam aliud sunt in Deo rationes eorum quæ sunt, nisi simpliciter vnigenitum Dei verbum.

Sanctus Cyrillus in Thesauris libro XIX. Non quia in nobis sapientia & scientia non est in sua hypostasi; id est, non existit per se; idcirco sapientia, quæ inest in Deo, idem incommodi patietur, vt non existat per se, sed quandoquidem confiteris non esse Deum more nostro, plane confiteris, omnia quæ illius sunt, non esse vt nostra sunt. Idem in primo Thesaurorum: Considerent oppugnatores Christi magnitudinem imprudentiæ suæ, cum enim nollent dicere vnum filium Dei similem esse patri, duos dederunt; si voluntatem eius dicent esse aliquid per se existens, si vero non per se existit, non erit character, id est, figura per se existentis, quod non per se existit. Idem in eisdem: Omnino necesse est, quod ex aliquo naturaliter prodit, simile ei esse secundum substantiam; quamuis ab illo ipso tamquam causa, habeat vt sit. Idem in eisdem: Inquirendus, inquit, est modus dissimilitudinis, quam habet ad patrem voluntas, si enim vlla ex patre tamquam minor ipso non habet similitudinem eius, videbitur aperte aliquid exire ex substantia patris deterius eo & minus, non enim voluntas extrinsecus ei accedit, nec introducta est; sed ex ipso, & in ipso, deteriorem vero gignere nec ijs qui naturam creatam habent, accidere arbitror. Magnus Athanasius libro quinto contra Arianos: Sicut, inquit, ex Deo Deus est, & ex sapiente sapiens, & ex rationem habente λόγος, id est ratio, siue verbum; & ex patre filius; sic ex persona, personam habens; & ex substantia substantialis, substantiamque habens; & ex existente existens. S. Cyrillus libro XIV. Thesaurorum: Paulus, inquit, cum dicit proprietates naturales & substantiales, quæ in Deo patre sunt, sic ait: Qui solus habet immortalitatem. Si ergo nihil aliud quispiam definiet esse immortalitatem, nisi vitam; vita autem est filius, qui dicit: Ego sum vita; pater habet vitam in se ipso, filium scilicet, & nihil aliud quidquam præter ipsum. Idem in eisdem: Quæcumque dicuntur esse in Deo patre naturaliter, & secundum substantiam, hæc omnia filius est. Solus verus Deus dicitur pater, quia solus habet filium dicentem: Ego sum veritas. Solus sapiens, & potens similiter; quia Christus Dei virtus, & Dei sapientia, solus dicitur habitare lucem inaccessibilem; habet enim in se ipso filium dicentem: Ego sum lux, solus fons aquæ viuæ, siquidem solus habet filium, qui dicit: Ego sum vita. Si ergo omne proprium patris est filius, cum pater dicitur habere vitam in se ipso, filium significat, & non aliud quidquam præter ipsum, cum autem existeret ipse in filio secundum substantiam sine vlla variatione, & cum esset vita secundum naturam; dedit ipsam sibi ipsi. Athanasius libro quarto contra Arianos: Quandoquidem tota essentia filij propria est substantiæ patris, vt splendor ex lumine, & ex fonte fluuius; vt tandem qui videt filium, videat quod proprium patris est, & intelligat quod essentia filij, quæ ex patre est, sic in patre est. Est autem & pater in filio, quia quod est ex patre proprium, hoc filius est, sicut in splendore sol, & in ratione mens, & in fluuio fons: sic enim qui contemplatur filium, contemplatur proprium substantiæ patris; & intelligit quod pater in filio est. Cum enim species [illegible] diuinitas patris sit essentia filij, consequens est, patrem esse in filio, & filium in patre. Sanctus Cyrillus in capitibus de spiritu sancto: Reperitur alicubi scriptum, immo dicit beatus Ioannes Euangelista: In hoc cognoscimus quod in nobis est Deus, ex spiritu quem dedit nobis, & rursus: In hoc cognoscimus quod in ipso manemus, & ipse in nobis, quod ex spiritu suo dedit nobis. Si igitur habitante in nobis spiritu per participationem, Deus est qui habitat, & nos sumus in ipso, & ipse rursus in nobis, quia spiritum sumimus; quomodo spiritus non erit Deus, cum habeat in se secundum substantiam totam proprietatem Dei patris, cuius spiritus per filium creaturæ tribuitur? Magnus Dionysius cap. V. de diuinis nominibus. Exemplaria vero dicimus esse rationes rerum in Deo, effectrices substantiarum, & vnite præexistentes, quas diuinus sermo vocat prædefinitiones, & diuinas atque bonas voluntates, quæ ad distinguendum & efficiendum ea quæ sunt, valent; secundum quas qui est supra substantiam, omnia quæ sunt, prædefiniuit, & produxit. Quo in loco diuinus Maximus, Exemplaria, inquit, quæ vocant ideas, iam quidem superius declarauimus, quomodo definiantur; scilicet notionem per se perfectam æternam æterni Dei vocant ideam, id est, exemplar, hic tamen explanat Dionysius scripturam, cum ideas vocat prædefinitiones, significans obscure Paulum, qui in epistola ad Romanos ait: Quos autem prædefiniuit, siue prædestinauit, hos & vocauit, & alibi: Qui prædestinauit nos in voluntate sua. Voluntatem enim, & prædestinationem, siue prædefinitionem ideas & exemplaria dicit. Et iterum magnus Dionysius cap. VII. de eisdem diuinis nominibus. Verbum Dei laudatur à sacris scripturis, non solum quia rationis & mentis & sapientiæ largitor est; sed quia causas omnium in se ipso † vna forma anticipauit; & quia per omnia meat, peruadens sicut ait scriptura, vsque ad finem omnium; & potissimum quia verbum Dei supra omnem simplicitatem simplex est, & ab omnibus supra omnia supra substantiam absolutum est. Quem locum edisserens S. Maximus, Nominatur, inquit, verbum Dei λόγος, id est ratio, quia habet omnium causas in se: rationes enim omnis naturæ in ipso sunt tamquam in causa omnis creationis: per ipsum enim omnia, ideæ namque & exemplaria in ipso, non alia in alio; sed æternæ notiones sunt, & rationes facientes omnia. Ex quibus fit manifestum, quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, omne quod per se non est substantia, & per se non existit, eiectum & exclusum est: si quid vero est in ea, substantia est, & per se existens, idcirco omne quod est Deo patri naturale & substantiale, filius est, & spiritus sanctus, lumina eius per se existentia, & supra substantiam; immo & omnia exemplaria in Deo, & rationes omnium rerum implicite vnum verbum Dei sunt, quod illas in se habet tamquam non alia in alio: vnum enim est vnigenitum Dei verbum, & vna sapientia Dei patris, spiritus eius supraquam sanctus.

A Species: & diuinitas patris) Non vocat hic speciem, vniuersale quod de pluribus differentibus numero prædicatur, huiusmodi enim species diuiditur: neque figuram vocat; Deus enim caret figura, sed speciem vocat formam, id est, substantiam vere & proprie, quæ à nullo scilicet pendet; sicut Paulus vocat formam Dei: Qui cum in forma, inquit, Dei esset. In hac significatione posuit hic speciem Athanasius. *Philip. 2.*

Capvt IX.

Quod in Trinitate præter tres personas diuinas, quæ non reciprocantur, quia pater non est filius, neque filius pater, nihil est quod non sit alterum alterius essentia, vita enim filii non est aliud præter patrem; & rursus, vita patris non est aliud præter filium, similiter in spiritu sancto: & hoc est incedere personas deificas per seipsas & in seipsis vicissim.

Magnus Dionysius capite secundo de diuinis nominibus: In diuina, inquit, in vnum copulatione, id est, in substantia supra substantiam copulatum quidem & commune B in Trinitate, quæ est vnum omnium principium, essentia est, quæ est supra substantiam; diuinitas 1 supra diuinitatem; bonitas supra bonum; idem 2 supra omnia in tota proprietate, quæ supra omnia est; vnitas supra 3 vnitatem principialem, ineffabilis, multarum vocum, ignoratio, 4 ex omni intellectilis, 5 omnium positio, omnium demptio, supra omnem positionem, & demptionem; diuinarum personarum in seipsis, si ita loqui 6 fas est, mutua mansio, & collocatio, in totum supraquam copulata in vnum, non confusa in parte vlla; sicut lumina lampadum (vt exemplis sub sensum cadentibus & familiaribus vtar) quæ sunt in vna domo, & tota sunt in se totis vicissim, non permixta; ac per se 7 existunt perfecte inter se mutuo singulatim distincta, coniuncta in vnum discrete, & discreta coniunctim. Hæc S. Maximus cum annotat, Aduertendum, inquit, est illud, In seipsis vicissim, esse secundum mansionem & collocationem diuinarum personarum, vt cum ait scriptura: Ego in patre, & pater in me, sic & de spiritu sancto Apostolus ait. *Ioan. 14. 1. Cor. 3.* Sanctus Ioannes Damascenus in capite de Trinitate: C Etenim creaturæ & loco distant, & tempore differunt, & voluntate diuiduntur, & viribus, & forma, id est, figura, & habitu, & mixtione, & dignitate, & studio, & omnibus proprietatibus signantibus; ac potissimum in eo differunt, quod non sunt in seipsis vicissim, sed separatim: vnde & duo, & tres, & multi dicuntur, contra vero in sancta Trinitate, quæ supra substantiam est, & vltra omnia, & incomprehensa, vnus enim conatus, siue impetus motionis, & vna substantia, vna bonitas, vna virtus, vna voluntas, vna operatio, vna potestas, vna, inquam, & eadem; & non tres similes inter se, sed vna atque eadem modo trium personarum, vnum enim habet vnaquæque earum cum altera, non minus quam secum commune: id est, vnum sunt secundum omnia pater, & filius, & spiritus sanctus. Magnus Athanasius in epistola ad Serapionem: Deinde, cum pater sit, vt Paulus dixit, solus sapiens, qui est Deus, filius est sapientia eius; Christus enim Dei virtus, & Dei sapientia: *Rom. 16. 1. Cor. 1.* & cum filius sit sapientia, nos spiritum accipientes, filium habemos; & in ipso sumus sapientes, sic enim scriptum est: D Dominus soluit † ligatos; Dominus † erudit cæcos, *Psalm. 145. al compeditos. al illuminat.* & cum datur nobis spiritus, (Accipite enim spiritum sanctum, aiebat Saluator) *Ioan. 20.* Deus est in nobis, sic enim Ioannes scripsit: Si diligimus inuicem, Deus in nobis est; quoniam in ipso manemus, & ipse in nobis; quoniam ex spiritu suo dedit nobis. *1 Ioan. 4.* Cum autem Deus est in nobis, est etiam filius in nobis, dicit enim ipse filius: Ego, & pater veniemus, & mansionem apud eum faciemus, *Ioan. 14.* deinde, cum vita alioqui sit filius: Ego, inquit, sum vita; viuificari tamen dicimur in spiritu sancto. *Ibid. Rom. 8.* Qui enim suscitauit Christum Iesum à mortuis, suscitabit & mortalia corpora nostra, per spiritum eius inhabitantem in nobis. Nobis autem in spiritu viuificatis, ipse Christus in nobis dicitur viuere. Christo enim, inquit, confixus sum: viuo autem non iam ego, viuit antem in me Christus, *Galat. 2.* & rursus, sicut opera quæ filius faciebat, dicebat patrem facere: Pater enim, ait, in me manens, ipse facit opera: *Ioan. 14.* non creditis mihi, quia ego in patre, & pater in me est? E alioqui propter opera ipsa credite, sic quæ in virtute patris operabatur Paulus, aiebat Christi esse opera. Non enim, inquit, audebo aliquid dicere eorum, quæ non operatus est Christus per me in obedientiam gentium in verbo & operatione, in virtute signorum & prodigiorum, in virtute spiritus sancti. *Rom. 15.* Talis coniugatio & vnitas cum sit in Trinitate, quis iam deinceps filium à patre, aut spiritum sanctum à filio, aut ab ipso patre separabit? aut quis erit ita audax, vt dicat dissimilem, & alterius naturæ esse apud se Trinitatem? vel filium esse substantiæ alienæ à patre? vel spiritum sanctum alienum à filio? Si quis rursus interroget, quomodo hæc sunt? quæratque quomodo, cum spiritus sanctus est in nobis, pater dicitur esse in nobis; & cum filius est in nobis, pater dicitur esse in nobis; aut quomodo cum Trinitas est, in vno significatur Trinitas; aut quomodo cum vnum est in nobis, Trinitas dicitur: vel separent primum à lumine splendorem, aut sapientiam à sapiente; vel dicant, quomodo hæc erunt, quod si hoc non possunt; multo magis quærere hæc de Deo, insanientium audacia est. F Diuinitas enim non in demonstratione verborum tradita est, vt diximus; sed in fide, & pia ratiocinatione cum reuerentia. Et iterum idem libro 4. contra Arianos: Quia igitur filius est imago patris, necesse est intelligere, quod diuinitas & proprietas patris essentia filij est; & hoc est illud, Qui cum in forma Dei esset; & pater in me. *Philip. 2. Ioan. 14.* Non autem ex parte est forma diuinitatis, sed plenitudo paternæ diuinitatis essentia est filij, & verbum Deus est filius: idcirco æqualis Deus non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo. *Philip. 2.* Et rursus, quia filij diuinitas & species non est alterius quam patris; hoc est quod diximus, Ego in patre: sic Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians. *Ioan. 14. 2. Cor. 5.* Proprium quidem substantiæ patris est filius, in quo creatura Deo reconciliata est; sic quæ operabatur filius, opera patris sunt, forma enim diuinitatis patris est filius; & paterna forma in ipso, demonstrat in ipso patrem: atque ita est pater in filio; & proprietas atque diuinitas ex patre in filio, demonstrat filium in patre inseparabilem ab eo. G Ex his patefit, quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, exceptis tribus personis deificis, quæ non reciprocantur, alijs remeantibus, quod est vna persona, hoc ipsum est alia; quia sunt vna & sola trium personarum essentia: & quod est vnius, hoc idem est reliquarum personarum sine vlla varietate, sicut demonstratum est. Quare si essentia filij est vita, necessario patris & spiritus sancti est eadem vita, quæ erat essentia filij. Qui amplius quærit, si filius habet sapientiam patrem, vbi est huius filij sapientia? Fatuus plane & insipiens est, cum audiat, vitam quam habet pater, non esse aliam vllam præter filium; & vitam in filio non esse vllam aliam præter patrem; & verum dicere qui dicit: Ego in patre, & pater in me. *Ioan. 14.* Vna enim, vt diximus, est essentia Trinitatis, & vna solum semper. Hæc igitur essentia singularissima trium, assumens ineffabiliter nomen patris, quod est supra substantiam, solum patrem generantem filium manifestat, rursus assumens supraquam intelligi potest, nomen filij, quod est supra substantiam, solum filium demonstrat generatum à patre, rursus hæc ipsa essentia H assumens nomen spiritus, quod est supra substantiam, spiritum tantum declarat à patre procedentem per filium, vt si exempli gratia & quidem tenuis dicamus, natura hominum, quæ vna est, in quibus solum assumit virtutem gignendi, patres tantum declarat: in quibus autem assumit genitum, filios solum: est nihilominus vna natura humana patrum, & filiorum. Cum igitur dicimus esse filium; in eo quod manet filius tantum, simul 8 inducitur esse patrem, & spiritum sanctum; quia essentia eorum est vna, similiter vtrauis aliarum personarum ponatur, necessario sequitur reliquas duas esse, quod enim est 9 alicuius essentia, hoc simul cernuntur esse quæ illam definiunt. Cum enim essentia alicuius demonstratur, proprietates quæ ad illam pertinent, simul patefiunt: vt quod habet tres angulos æquales duobus rectis, necessario omnis trianguli naturam ostendit. Nisi quis hoc recte dicat, omnino hoc dissentire ab imagine & similitudine vnius & eiusdem naturæ Trinitatis, quæ supra naturam, &

supra

A supra omnia eadem est. Per se ipsas igitur & in se ipsis vicissim diuinæ personæ meant: & vna posita, necessario tota Trinitas declaratur, sicut ostenso solum radio, tacite sol & lux simul ostenduntur: vel sicut demonstrata charitate, qui diligit & quod diligitur, simul demonstrantur: vel sicut posito fonte, fluuius & aqua, & quæcunque aliæ imagines sacræ & similitudines huius rei ex sacris scripturis symbolice exprimuntur.

Scholia.

Diuinitas 1) ὑπέρθεος, id est, supraquam diuina, vel supra diuinitatem, scilicet creatam, eorum dico, de quibus scriptum est: Ego dixi, dij estis. (Psal. 81.) Deus enim est qui illos sanctificat, & facit deos per participationem: sed & diuinæ personæ à Dionysio & à patribus vocantur θεαρχικαί, id est, deificæ, & Spiritus sanctus vocatur ὑπέρθεον πνεῦμα, hoc est, spiritus supra deos, quos scilicet sanctificando facit deos, siue in cælo, siue in terra. idem 2 supra omnia in tota proprietate quæ supra omnia est) Sunt proprietates substantiales eædem in creaturis cuiusq; speciei, vt rationale proprietas substantialis in homine; in angelis sunt proprietates eorum substantiales eædem; in animantibus aliis suæ item proprietates substantiales eædem, & in aliis naturis similiter: sed ratio proprietatis, & ratio eiusdem proprietatis in creaturis non potest comparari cum proprietatibus substantiæ diuinæ, & cum identitate naturæ: hæ enim sunt sine differentia in se ipsa diuina substantia: vnde personæ diuinæ vocantur à Dionysio μονοειδεῖς, id est, vniformes. vnitas 3 supra vnitatem principalem) quia in creaturis reperitur vnum, quod habet rationem principij, vt in igne alterum principium caloris; in sole vnum principium luminis; sed in his nec vnitas, neque ratio principij comparari potest cum proprietatibus istis principij diuini. Ignoratio 4) Ignorationem vocat non quidem inscientiam, quæ est quædam tenebra animæ; sed relicta omni cogitatione rerum exteriorum, & omni intelligentia à proposito aliena, vniri in quodam silentio secundum meliorē partem cum Deo ignoto quid sit, qui est supra omnē cogitationē, & nihil aliud cognoscendo & contemplando, supra mentem cognoscere & contemplari, vt Dionysius in mystica Theologia cap. 1 tradit. Hæc ignoratio vocata est in Exodo caligo, in quam dicitur Moyses ingressus, vt S. (Exod. 19.) Maximus notauit. Hanc vnionem optat Dionysius Timotheo in principio mysticæ Theologiæ, vnde melius eam licet intelligere. Vnio autem supra mentem est, cum mens se reliquerit; reliquit autem se, cum vacat omnino à suo motu proprio, & nihil proprium sui habet, neque sui est, sed est tota in Dei contemplatione ex omni 5 intellectibus) id est, ex creaturis Dei, & prouidentiis eius, quibus vniuersum plenum est. si ita loqui 6 fas est) Quia hæc vocabula mansio, & collocatio distinctionem secum inferre videntur, & ad locum referri (quod enim in aliquo manet & collocatur, non videtur esse idem quod est illud, in quo aliquid manet tanquam in loco, & in quo collocatur) ideirco correctionem adhibuit Dionysius, inquiens. Si ita loqui fas est ac per se 7 existunt) Non est vsus hoc exemplo Dionysius, vt quidam existimarunt secundum opinionem eorum qui tradebant lumen esse substantiam corpoream, & non qualitatem: quod enim posuit Dionysius lumina lampadarum per se existere, non ad lumina retulit, sed ad lampades quæ per se existunt, sicut faces & tedæ, itaque faces ardentes, siue lampadas accensas luminibus in vnum coniunctis per se existentes cum proprietatibus hypostaticis per se subsistentibus in lumine suprasubstantiali Trinitatis discrete vocitis, & vnite discretis comparat: & C quod sequitur in Dionysio, Et si quis vnum luminare, id est, vnam facem accensam educat e domo, simul educit totum proprium lumen, nihil quidquam aliorum luminum in se ipsa simul trahens, nec aliquid sui illis relinquens; ad mysterium incarnationis retulit, vt Pachymerus notauit; interpretatusque est illud: Ego à patre exiui. Filius enim factus homo, qui (Ioan. 16.) erat fax quædam humanitatis accensa lumine diuinitatis, nō traxit secum patrem, neque spiritum sanctum, neque quidquam proprium diuinitatis illis reliquit, quin potius eandem totam diuinitatem quæ in illis est, tulit manens in illis. Ad idem mysterium incarnationis retulit hoc exemplum Leontius monachus, auctor eruditissimus, in libro suo, quem contra Nestorium & Eutichem scripsit: docet enim sic substantias vniri posse sine mistione, vt hic sine mistione vniuntur qualitates luminum, & vniuntur splendores illarum, salua proprietate quorum in quali est. eo quod ioanet filius tantum, simul 8 induceret esse patrem, & spiritum sanctum) Non hoc accipiendum est dici secundum relationem: sic enim filius non refertur ad spiritum sanctum, sed ad patrem tantum; sed accipiendum est dici secundum circumincessionem, quæ περιχώρησις à Græcis patribus dicitur. quia in filio sunt pater, & spiritus sanctus; & filius in patre, & spiritu sancto; & spiritus in patre, & in filio, & denique vnaquæque persona in aliis vicissim quod enim est 9 aliarum essentia) Sicut qui hominem demonstrat, animal rationale demonstrat, quia essentia hominis est animal rationale, sic qui vnam personam diuinam demonstrat, reliquas duas ostendit, quia D idem est vna, quod reliquæ, velut si vna esset definitio alterius. & sicut figura, quæ habet tres angulos æquales duobus rectis, omnis trianguli naturam demonstrat, quia vna & eadem natura trianguli est in omnibus triangulis, sic vna persona reliquas demonstrat, quia vna & eadem natura est in tribus, tametsi infinito intervallo absunt hæc exempla à diuinis personis, quæ non possunt definiri, quia sunt infinitæ. & natura in eis non diuiditur proprietatibus hypostaticis, sicut in creaturis, sed est eadem in iisdem 10 supra omnia) id est, est idem supra omnia eadem.

C A P V T X.

Quod supra omnem rationem & mentem est omne quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, contemplamur; & penitus incognitum, & intelligentia incomprehensum, quomodo vna & eadem essentia & in vnaquaq; persona ex tribus tota & sola est, & in tribus simul eadem tota & sola; & in nulla persona vlla in re a sola & tota dimouetur, trine simul & singulariter culta.

Aut sic:

Quod in Trinitate, quæ supra substantiam est, non secundum dessicas personas essentia eius terminatur, sed est supra quam ratione comprehendi potest, vna trium essentia.

SAnctus Maximus in centuria IIII. cap. primo ait: Vnum est bonum supraquam sine principio, & supra sub E stantiam, sancta scilicet trium personarum vnitas, pater, filius, & spiritus sanctus, trium qui immensi sunt, immensa naturæ consociatio, quæ rationem essentiæ suæ, & quomodo, ac quid, & qualis sit, nullis penitus peruiam facit. siquidem omnē notionem intelligentium fugit, ecquaquam ex abdito & penetrali naturæ suæ egrediens; & omnem cognitionem summam & excellentissimā in infinitum superat. Idem in eadem centuria ca. IIII. Vnus Deus vnius filij genitor pater, & vnius spiritus sancti fons, vnitas sine confusione, & Trinitas sine diuisione, mens sine principio, solus solius verbi sine principio secundum substantiam genitor, & solius æternæ vitæ tamquam spiritus sancti fons. Item in secunda centuria cap. I. Vnus Deus, quoniam vna diuinitas; vnitas sine principio, & simplex, & supra substantiam, & expers partis, & indiuidua, eadē vnitas, F & Trinitas; tota eadem vnitas, & tota eadem Trinitas; vnitas tota eadem secundum substantiam, & tota eadem Trinitas secundum personas: pater enim & filius, & spiritus diuinitas; & in patre, & filio, & spiritu sancto diuinitas: tota eadem in toto patre, & in eadem tota totus pater: & tota eadem in toto filio, & in eadem tota totus filius; & tota eadem in toto spiritu sancto, & in tota eadem totus spiritus sanctus: tota pater, & in toto patre; & totus in tota pater, & tota totus pater; & tota eadem totus filius, & tota eadem in toto filio, & totus filius, & in tota eadem filius; & tota eadem spiritus sanctus, & in toto spiritu sancto, & totus spiritus sanctus tota, & totus in tota eadem spiritus sanctus. Non enim ex parte diuinitas in patre, aut ex parte Deus pater; nec ex parte in spiritu sancto diuinitas, aut ex parte Deus spiritus sanctus: nec enim partibilis est diuinitas, nec imperfectus Deus pater, vel filius, vel spiritus sanctus; sed potius tota est eadem, perfecta perfecte in perfecto patre; & tota perfecta perfecte eadem in perfecto filio; & tota perfecta eadem in perfecto spiritu sancto. totus enim in toto patre, & spiritu sancto perfecte est filius; & totus in toto patre, & filio G perfecte est spiritus sanctus: quamobrem & vnus Deus pater, & filius, & spiritus sanctus. vna enim & eadem substantia, & virtus, & operatio patris, & filij, & spiritus sancti, cum nullus sine altero sit, aut intelligatur. Magnus Athanasius in epistola ad Serapionem: Videamus vero præterea ipsam etiam à principio relictam traditionem, & doctrinam atque fidem Ecclesiæ catholicæ; quam Dominus quidem dedit, Apostoli vero prædicauerunt, & patres seruarunt. In hac enim fide ecclesia fundata est ab hac qui exciderit, nec erit neque dicetur Christianos. Trinitas igitur sancta & perfecta est in patre, & filio, & spiritu sancto, nihil alienum, nec extrinsecus collectum habens, nec ex creatore & creato constans, sed tota creatrix, & effectrix; sui similis, & secundum naturam indiuidua & vna huius operatio. Pater enim per verbum in spiritu sancto omnia facit. & sic seruatur vnitas Trinitatis; & sic vnus Deus in Ecclesia prædicatur, qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus. super omnia quidem, vt pater, vt principium, vt fons; per omnia vero per verbum; in omnibus autem in spiritu sancto. Trinitas H vero est non solo nomine, & fictione verbi, sed veritate & existentia Trinitas. Sicut enim qui est, est pater; sic qui est, est super omnia Deos, qui est huius verbum; & spiritus sanctus non est non existens, sed potius existit & subsistit vere. Neque minus his sentit Ecclesia catholica, ne in errorem eorum qui cum Caipha, & Iudæis, atq; Sabellio sentiunt, incidat: neque plus his excogitat, ne ad multitudinem deorum cum gentilibus voluatur. Et quod hæc sit Ecclesiæ fides, intelligant quomodo Dominus, cum mitteret Apostolos, præcepit eis iacere hoc fundamentum Ecclesiæ: Euntes, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Apostoli autem profecti sic docuerunt. Et hæc est in (Matth. 28.) vniuersa Ecclesia quæ sub cœlo est, prædicatio: & hoc est fundamentum fidei Ecclesiæ. Ex his planum fit, quod omnis plenitudo diuinitatis est pater, filius, & spiritus sanctus. tota enim & sola diuinitas de vnaquaque trium personarum sine differentia vlla, & ex omni parte prædicatur, & reciprocatur prædicatio de eodem; nec variatur in

A vilate, nisi in hypostaticis: atque hoc est illud minum in
modum ingens & arcanum, atq; abditum, & quod nulli
naturæ in vilate contingit, quomodo trium personarum,
& (si fas est dicere) trium subiectorum vna est essentia a-
ctu, sola & tota in vnaquaque persona, vt si vna persona
absolute existeret: vnam essentiam actu dico magis vnam,
quam quæ est maxime omnium singularis. Vt autem re-
petendo summatim manifesta fiat expositio materiaria,
quæ hac Decade continetur, demonstratum est per pro-
1 positiones affirmantes, quod non est alia, & sola natura
non creata, nisi solus pater, filius, & spiritus sanctus; nec
2 alia diuinitas, & virtus, & operatio, nisi solus idem pa-
3 ter, & filius, & spiritus sanctus; nec est alia vnitas supra-
quam diuina, nisi pater, filius, & spiritus sanctus: nec est
4 alia in Trinitate discretio, nisi in eo quod est esse patrem,
5 & filium, & spiritum sanctum; nec est in Trinitate alius
fons, & principium totius diuinitatis, nisi solus pater; &
quod naturales & substantiales operationes ex ipso pro-
6 deuntes sunt filius, & eius spiritus sanctus; nec alia est o-
B peratio, & manus, & digitus eius, qui est supra bonum
per quem omnia Deus operatur, nisi eius filius, princi-
7 pium deificandi nos, & spiritus sanctus; neque quæcun-
que singulatim naturales & substantiales energiæ, siue o-
perationes Dei dicuntur, aliæ sunt præter filium, & san-
8 ctum eius spiritum; neque quæcunque vno verbo natura-
lia & substantialia Dei dicuntur, alia sunt præter filium, &
9 spiritum sanctum; neque quæcunque in Trinitate recipro-
cantur, prium est dicere quidquam in eis esse & dici vnius
10 personæ, quod non sit & dicatur essentia alterius: neque
quæ sunt personæ deificæ, & essentia Trinitatis, prium est
dicere alterum non esse essentiam alterius: supra omnem
vero mentem & rationem in tribus personis, siue subiectis
vna est & tota, & sola trinæ supra naturam, & infinitæ vni-
tatis essentia supraquam diuina. Perfecta itaque sunt quæ
in hac Decade contexta sunt & exposita, ita vt nihil desit.
Est autem inscripta Decas, De infinitate in Deo, quia o-
mnis infinitas in Deo est Trinitas, quæ supra naturam, &
C supraquam incognita est; & ipsa sola est is qui super o-
mnia, & per omnia, & in omnibus laude & gloria celebra-
tur vnus & trinus Deus; & esse eius est substantia, & subsi-
stentia omnium; & non est in ipso vlla priuatio, neque
quidquam non subsistens: nec est in eo plus aut minus;
nisi quæ ab ipso extra seipsum voluntate propter exupe-
rantiam bonitatis suæ producta sunt.

Non secundum personas deificas definitur essentia Trinitatis; definiretur autem, si enim est vna & eadem, & tota in vnaquaque, non esset eadem tota in tribus simul, aut si, quia est vna, eadem & tota in tribus, non esset eadem tota sine vlla variatione & differentia in singulis. Personas deificas vocat, id est, diuinas, quia persona quæ deos facit, non potest esse nisi Deus.

DECAS DECIMA, DE DIVINA SIMplicitate.

D

Capvt I.

Quod non oportet quærere in Trinitate, quæ supra substantiam est, habitus & dispositiones, neq; sunt aliqua circa ipsam, quæ substantiam eius compleant.

Sanctvs Maximus in centuria quarta,
capite octauo: Ne, inquit, quæras habitus
& habilitates in simplici & infinita sub-
stantia sanctæ Trinitatis, ne eam facias com-
positam, sicut creaturas; quod quidem in
Deo cogitare absurdum & nefarium est. Diuinus Dama-
scenus: Voluntas, & sapientia, & virtus patris est filius:
non enim oportet dicere in Deo qualitatem, ne dicamus
eum ex substantia & qualitate compositum esse. Magnus
Athanasius in apologetico pro Synodo Nicena, cuius
principium est, Bene fecisti, vt declarares mihi, &c. Si quis
igitur, inquit, existimat Deum esse compositum, vt quod
ex substantia & accidente compositum est; aut habere ex- E
trinsecus aliquod operimentum, & tegi; aut esse quædam
circa ipsum, quæ substantiam eius compleant; ita vt cum
nos dicimus Deum, vel nominamus patrem, non ipsam
inaspectabilem, & incomprehensam substantiam eius si-
gnificemus, sed potius aliquid circa ipsum, accusent Syn-
odum, quæ scripsit, ex substantia patris esse filium. Con-
siderent, quod duo blaspheme, & in Deum contumelio-
se proferunt, cum sic cogitant: Deum quendam corpo-
reum introducunt, & Dominum non ex ipso patre, sed
ex iis quæ sunt circa ipsum, mentiuntur esse. Sin autem
simplex quidpiam Deus est, vt quidem est, manifestum
sit quod cum dicimus Deum, & nominamus patrem,
nihil tanquam circa ipsum, sed ipsam eius substantiam si-
gnificamus. Et rursus idem in oratione, cuius principium
est, Omnibus vobis qui in vnum conuenistis; de eo quod
patres Synodi Nicenæ recte vsi sunt verbo homousij:
Quia igitur, inquit, excusatio de iis qui scandalizantur,
improbabilis demonstrata est, dicite deinceps vos, quo- F
modo non placet vobis nomen substantiæ? hoc enim ne-
cesse est primum excutere: atqui & vos scripsistis ex patre
genitum esse filium. Si igitur cum patrem nominatis, vel
Dei nomen dicitis, non substantiam significatis, nec eum
intelligitis, qui est id quod secundum substantiam est; sed
aliud quid circa ipsum, vel aliquid deterius (ne a me
expromatur) his nominibus significatis, oportebat vt
non scriberetis vos, ex patre filium genitum esse, sed ex iis
quæ circa ipsum, vel in ipso sunt; vt cum refugitis à dicen-
do vere patrem Deum, & eum qui simplex est, composi-
tum & corporeum cogitatis, nouarum blasphemiarum
inuentores reperiamini. Cum autem sic cogitatis, neces-
sario etiam verbum non substantiam, sed nomen solum
existimatis: denique vsque ad nomina opinionem ve-
stram affertis; & quæ dicitis, non creditis esse, sed potius
non esse sentitis. Hæc autem audacia Sadducæorum 4
potius, & eorum qui apud gentiles sine Deo sunt, existit.
Quocirca neque ipsam creaturam ipsius qui Deus est, fa-
bricam esse diceretis, si hoc nomen pater & Deus non ipsam G
causam eorum quæ sunt, significant, sed aliud quidpiam
quod vos fingitis: verum hoc indecorum, & valde im-
pium est vel solum cogitare. Sin autem cum audimus,
Ego sum qui sum; & illud, In principio fecit Deus cælum Exod. 3. Genes. 1. Deut. 6.
& terram; &, Audi Israël, Dominus Deus tuus, Domi-
nus vnus est; & illud, Hæc dicit Dominus omnipotens;
non aliud præterquam simplicem, & beatam, & incom-
prehensam eius qui proprie est, substantiam intelligimus
(etsi enim non possumus comprehendere quid tandem
est, tamen cum audimus dici patrem, & filium, & o-
mnipotentem, nihil aliud quam substantiam ipsam eius
qui est, significari intelligimus; & vos dixistis ex Deo fi-
lium, scilicet ex substantia patris cum dixistis, quia & an-
te nos dicunt scripturæ Dominum filium patris, & ante Ioann. 1. Rom. 1. Matth. 17.
ipsas idem pater dixit: Hic est filius meus dilectus; filius
autem nihil aliud est, nisi fœtus ex patre) quomodo non
videantur patres bene dixisse ex substantia patris esse fi-
lium, recte arbitrati idem esse dicere ex Deo, & dicere ex
substantia Dei? Ex quibus fit manifestum quod in vnita- H
te, quæ supra substantiam est, non oportet quærere ha-
bitus & dispositiones; nec an sint circa ipsam aliquæ na-
turalia, & substantiæ propria ad complendam substan-
tiam ipsam: nisi forte à nobis sic dicuntur consuetudine
intelligentiæ nostræ; & quia non possumus aliter intelli-
gere, qui nunc vitam per speculum, & in ænigmate transi- 1. Cor. 13.
gimus.

Scholia.

Cum dicimus Deum, & nominamus patrem, nihil tanquam circa ipsum, sed ipsam eius substantiam significamus; Non contradicit Ioannes Damascenus cum ait libro primo Theologiæ cap. 9. Bonum, & iustum, & sanctum, & alia huiusmodi consequuntur naturam, non autem ipsam substantiam declarant & cap. 10. Pater, filius, & spiritus sanctus non declarant substantiam, sed relationem & paulo post. Ex his ad diuinam substantiam manuducti, non ipsam substantiam comprehendimus, sed quæ circa substantiam hoc enim dixit Damascenus, scilicet non significare nomina Dei substantiam eius, quia nullum nomen exprimit quid sit Deus perfecte, sed eum significant imperfecte, sicut creaturæ imperfecte repræsentant: sic enim Damascenum interpretatus est S. Thom. p. 1. q. 13. art. 2. in resp. ad 1. Præterea consuetudine intelligentiæ nostræ locutus est hic Damascenus

quia

A quia enim imposita sunt nomina ad significandas res, quatenus in nostram intelligentiam cadunt; superat autem intelligentiam nostram, vt quæ propria sunt alicuius naturæ, ea intelligamus esse ipsam naturam per se subsistentem; quod in Deo tantum euenit; loquimur de iis quæ propria sunt substantiæ diuinæ, tamquam de propriis naturæ creatæ, quæ non substantiæ, sed circa substantiam sunt, & illam consequuntur & complent, loquimur, sic inquam, loquitur Damascenus de perfectionibus diuinæ substantiæ, vt loqui solemus de propriis accidentibus, quæ circa substantiam contemplamur, quæ naturam consequuntur, similiter nomen patris, quod prius conuenit Deo, quam creaturæ, & nomen filii, & nomen spiritus sancti, relationem, & non substantiam dicit significare, hoc etiam dicit consuetudine intelligentiæ nostræ ex creaturis sumptæ; quia hoc nomen patris secundum modum significandi & intelligendi nobis vsitatum non personam, sed relationem significat, quæ per se non subsistit, in quibusdam subsistit in diuinis, & ideo non potest significare relationem, quin significet substantiam personæ, quia ipsa relatio per se subsistit; sed quia hoc superat intelligentiam nostram, idcirco secundum consuetudinem intelligendi, & secundum nostrum modum significandi dixit Damascenus non significare nomen patris substantiam personæ patris, sed relationem, Gregorium Nazianzenum secutus, qui hoc etiam dixit in oratione prima de filio, licet ibidem concedat ei, cõtra quem disputat, significare etiam substantiam. Si enim existimasset Damascenus, idem non significare substantiam in diuinis, quasi relatio non per se existeret, error plane fuisset, vt S. Thomas 1. p. q. 13. art. 2. in resp. ad 1. docet; Damascenum enim notasse videtur, licet non nominatim, pro ea qua fuit modestia, cum ait: Vt quidam falso opinati sunt. Item Anastasius Antiochenus in oratione prima de rectis dogmatibus veritatis: Nomina, inquit, Trinitatis, pater, filius, & B spiritus sanctus non significant esse, sed quomodo esse, nec enim qui patrem dixit, substantiam significauit, sed omnino habitudinem, sed aliud quid a circa ipsum) scilicet accidens indiuiduum, quod consequitur materiam vltimam, quod enim circa substantiam est, accidens per se est, & substantiale, quod totam speciem consequitur, quod ex principiis substantiæ efficitur, quod in Deo esse non potest, in quo nihil est factum, & multo minus accidens materiale, nec aliquid etiam 2 deterius) id est, aliquid non in ipso tamquam accidens, neque circa ipsum tamquam complens substantiam eius, sed aliquid circa ipsum extrinsecus, vt indumentum, vt paulo supra dixerat idem Athanasius Sadducæorum 4 potius) Antiqui ignorantes vim intelligendi, & non distinguentes sensum ab intellectu, existimarunt nihil esse in mundo, nisi quod sensu & phantasia comprehendi posset, & quia in phantasiam non cadit nisi corpus, existimarunt nullam rem esse in modo nisi corpus, vt Arist. 4. Physic. tradit, ab istis profectus est error Sadducæorum, qui dicebant, non esse spiritum. hæc S. Thom. 1. p. q. 50. art. 1. Idem euenit gentilibus, qui sine Deo erant colentes opera manuum hominum.

CAPVT II.

Quod non oportet quærere in Trinitate accidentia quæpiam, quæ in substantia eius existant, nec differentias substantiales in ipsa intelligere. siquidem & in incorporeis, quæ ab ipsa producta sunt, non oportet quærere differentiam substantiæ, & energiæ, neque tamquam aliud in alio ista, vt existant, accidere.

C SAnctus Cyrillus libro trigesimoprimo Thesaurorum: Si igitur non quæcumque dicuntur inesse in Deo secundum naturam, hæc omnino erunt substantia eius, relinquitur vt dicamus esse ea accidētia substantiæ sic † vocetenus intellecta, non enim potest natura humana † aliquid maius in Deo dicere, quam secundum 1 se; idcirco consuetudine propria vtimur, cum ea quæ naturæ nostræ conueniunt, maiorum rerum exempla facimus; vt qui in parua tabula orbem cœli describunt. Idem in eodem libro: Sapientis est dicere, nihil accidere substantiæ Dei, quia habet ex se ipsa perfectionem, sed videmus quod multa ratio coget nos ad intelligendum in Deo tamquam accidentia ea quæ huiusmodi sunt, etsi penitus non accidunt. Et idem adhuc: Si ergo quædam res tamquam accidentia Deo, intelliguntur, quid frustra contenditis non esse dicendum accidisse Deo ingenitum esse, cum quædam huiusmodi appareant, quæ sunt secundum substantiam eius? Et rursus ideo: Non enim est substantia D Dei ingenitum, aut incorruptibile, aut immortale, vel inaspectabile, nam si vnumquodq; horum 2 substantiam significat, ex tot substantiis compositus erit Deus, quot sunt ista quæ reperiuntur conuenire illi naturaliter. Gregorius Theologus in primo de filio: Vel & immortale, & expers malitiæ, & non variabile substantia Dei est. Sed si hoc verum est, multæ substantiæ Dei erunt, & non vna; vel Deus erit ex his compositus, non enim hæc sine compositione erunt, si sunt substantiæ. Magnus Basilius: Quomodo non est ridiculum dicere substantiam 3 esse facultatem creandi? substantiam item facultatem prouidendi? & similiter substantiam esse facultatem præcognoscendi? & vt semel dicam, omnem energiam substantiam ponere? S. Damascenus: Deus, inquit, simplex est, & non compositus, quod autem ex multis & diuersis constat, compositum est. Si igitur increatum, esse sine principio, & incorporeum, & immortale, & æternum, & bonum,

† Id est, secundū modum significandi & intelligendi nobis consuetum.
† Id est, aliquid maius, quam in rebus creatis dicit, ex quibus scientiam capit.

E & potestatem creandi, & alia huiusmodi, differentias substantiales in Deo dicamus, quod ex istis constabit, non erit simplex, sed compositum. Magnus Dionysius cap. 11. de cœlesti hierarchia: Sed quia omnes mentes ratione quadam excellenti conuenienter ipsarum naturæ, in tria diuisæ sunt, in substantiam, & virtutem, & energiam, siue operationem, cum omnes, aut earum aliquas indifferenter cœlestes substantias, aut cœlestes virtutes vocamus, existimandum est declarare nos circuitione eos cœlites scilicet, de quibus sermo fit, ex substantia & virtute vniuscuiusque eorum. S. Maximus in annotationibus septimi cap. eiusdem hierarchiæ: Quia, inquit, in diuinis mentibus † habitus deiformes dixit, non oportet existimare, quasi dicat magnus Dionysius, has virtutes mentium diuinarum tamquam accidentia in illis sicut in nobis, velut aliud in alio subiecto tamquam qualitatem aduenire. Illud enim tamquā accidens, 4 & tamquam subiectum non habet illic locum; quia omnis compositio, & aliud informe materiæ illinc eiectum est. Si enim esset aliud in alio F veluti accidens in subiecto, non viueret per se substantia illa; neque posset per se deificari, quantum vires pati possunt, propter solum ordinem qui seruatur ponendo aliud in alio. Habitus igitur quos in ipsis diximus, sunt ipsi earum substantiæ indiui, non autem vt accidens in subiecto, quia sunt expertes materiæ: vnde magnus Dionysius in libro de ecclesiastica hierarchia, cap. 4. substantiales vocat habitus, qui in ipsis sunt. Adhuc idem Maximus in annotationibus cap. 4. de diuinis nominibus. Propter hos scilicet radios bonitatis diuinæ extiterunt omnes mentes intellectiles, & intelligentes; & substantiæ, & virtutes, & energiæ: intelligunt enim & ipsæ; quia omnes sunt mentes, & substantiæ vitæ, à mente suprema creatæ, immo & energiæ, 5 illic per se subsistentes sunt, & substantiæ: omnis enim motus & status illic saltem per se subsistentes sunt, & virtutes viuentes, ac superiores, quam vt in eas cadant variationes eorum quæ fluxa & corporea sunt. Potes autem aliter etiam intelligere virtutes, & operationes; virtutes quidem, quia nondum omnia creata essent, virtute tamen omnia in Deo prius extiterunt, G quæ producenda erant ab ipso: operationes vero, quando iam creatura ad effectum adducta est. Ex his manifestum fit, in vnitate, quæ supra substantiam est, non posse accidens versari, neque secundum habitum, neque secundum dispositionem, neque secundum † opportunitatem, 6 neque secundum † subexistentiam, neque secundum consequentiam. Si autem tamquam accidens dicatur, vocetenus tantum secundum cogitationem humanam, quia dicitur tantum, ostenditur: neque differentias substantiales pium est in hac Trinitate intelligere, est autem extremæ impietatis excogitare aliud in hac, aliud enim in alio, & tamquam in subiecto, denique † accidens neque in 7 incorporeis cœlitibus ab ipsa creatis, qui materia vacant, locum habet.

† Habitus deiformes dicit, quibus angeli Deo assimilantur, quod ad fieri potest.

† Vt cum Deus dicitur indutus, non significatur accidens ex categoria habere.
† Vt priuationes subexistunt in habitibus.
† Accidens scilicet, quod materiam consequitur, id est, accidens corporeum: quia angelus non est corporeus, & multo minus Deus, immo in infinitum minus.

H

Scholia.

Hoc 1 est quod dicit S. Thom. 1. p. q. 13. art. 2. quod sæpe alias reperit, intellectus noster res diuinas nominat, non secundum modum earum, quia sic eas cognoscere non potest, sed secundum modum in rebus creatis inuentum. 2 Si vnumquodque horum 2 substantiam significat, ex tot substantiis compositus erit Deus, quot sunt ista quæ reperiuntur conuenire illi naturaliter. 3 Contra Eunomium disputans hoc dicit, ille enim, quia ingenitum dicitur de Deo patre, & ingenitum aliud nomen est à genito, argumentabatur aliam substantiam significare ingenitum, & aliam genitum, quasi vna substantia non posset diuersis nominibus affici. Sic enim S. Maximus in eo loco orationis primæ Gregorii Nazianzeni de filio, vbi quærit Eunomius, quid pater significet, explicans eum: Interrogabant, inquit, hæretici, Est ne pater nomen substantiæ, an energiæ? vt si diceremus esse nomen substantiæ, hinc colligerent, filium esse diuersam substantiam à substantia patris, ὡς τῆς αὐτῆς οὐσίας δύο μὴ ἐπιδεχομένης καὶ διάφορα ὀνόματα, id est, quasi vna substantia non reciperet duo & diuersa propria nomina. si enim pater est nomen substantiæ, nunquam eiusdem substantiæ nomen erit filius. hactenus S. Maximus, & beatus Basilius libro 2. contra Eunomium: Quomodo igitur, inquit, o sapientissime, si diuersitatem nominum necessario sequatur varietas substantiæ: recordamur enim hæc te in superiore oratione exposuisse, &c. Hanc igitur impiam Eunomii opinionem cum patres refellunt, Athanasium dico, Gregorium Nazianzenum, Basilium, & Cyrillum, compositum esse Deum argumentantur, si nomina quæ Deo secundum naturam conueniunt, substantiam Dei significant, id est, si vnumquodque Dei nomen diuersum, diuersam Dei substantiam significet, vt Eunomius volebat, quod quidem nihil aliud erat, quam dicere, vnumquodque diuersum nomen Dei partem substantiæ Dei significare, ex quibus vna substantia Dei composita esset, at hoc non sequitur, si diuersa nomina, quæ scilicet affirmantes & absolute de Deo prædicantur, vnam & eandem, & totam Dei substantiam,

vt nos

A vt non dicimus, significent, licet non perfecte, & vt in se est, quia ex creaturis aliis Deum cognoscimus non perfecte, & vt in se est. Sic nomina significant. Sic respondet item Basilius contra Eunomium obiicientem, nobis compositum esse Deum, nisi concederetur idem esse ingenitum. Et tamen quod de Deo diceretur. Sic enim argumentabatur: Si aliud significat lumen quod de Deo dicitur, & aliud ingenitum, compositum erit: quod ex aliquo & ex alio constat, quod autem compositum est, non est ingenitum. Si vero idem est, & idem significat vtrumque nomen, tantum distabit lumen quod est, aut bonum, quod de ingenito dicitur, à lumine, aut vita, aut bono, quod de genito prædicatur, quantum ingenitum distat à genito, ita substantiam ingeniti à substantia geniti separabat Eunomius. Respondet Basilius. At vero ad illud quod ait Eunomius, compositum demonstrari Deum, nisi pro eodem lumen & ingenitum acciperentur, illud dicere possumus, quod si partem substantiæ ingenitum acciperemus, hebetes sumus, qui dicitur compositum esse quod ex diuersis constat: sin vero substantiam Dei ponimus lumen, vel vitam, vel bonum, totum quod est, bonum, totum quod est, vitam, totum quod est, lumen; vitam vero, & lumen, & bonum & potius ἀγεννησία hoc est innascibilitas, id est, esse vnum, lumen, & bonum non aliud, quomodo non erit expers compositionis, cum secundum substantiam simplex est. Non enim modi existentiæ, qui indicant proprietates, scilicet ingenitum esse, & esse genitum, rationem simplicitatis lædunt; hactenus Basilius. Quomodo non est ridiculum dicere, substantiam esse facultatem creandi? Hæc quoque contra Eunomium dicta intelligenda sunt, qui diuersas proprietates Dei, diuersas item substantias Dei faciebat, vt ingenitum, quæ Dei proprietas est, & negationem tantum declarat, substantiam diuersam à substantia geniti induceret. Sunt

B aliqui facultas creandi, facultas prouidendi, facultas præcognoscendi, & denique omnes energiæ naturæ diuinæ proprie non partes substantiæ sed, vt ait Dionysius, totum id quod Deus est, qui est vniuersim simplex, & μονοειδής, id est, vniformis in tribus personis. Illud enim tanquam accidens & tanquam subiectum non habet illic locum. Quod ait S. Maximus non esse habitus in angelis tanquam accidens in subiecto, non solum verum est in habitibus materialibus, vt S. Thom. in 1. 2. q. 50. in resp. ad 1. interpretatus est, quia huiusmodi habitus, vt idem ait, sunt dispositiones ad esse naturale, cuiusmodi habitus non habent locum in angelis, quia materia carent, quales sunt proprietates quædam naturales, quæ in animatis & inanimatis reperiuntur, & ad secundam speciem qualitatis pertinent, quæ potentiæ etiam naturales dicuntur; non solum, inquam, in huiusmodi habitibus & accidentibus verum est sed etiam in habitibus qui sunt qualitates, & ad primam speciem in prædicamento qualitatis pertinent, quos idem S. Thomas dicit excludi à S. Maximo in angelis. Quod quidem non ita esse ex scholiis eiusdem S. Maximi in eundem Dionysium perspicue patet. Vbi enim dicit Dionysius, quem S. Thomas citat, in cælesti hierarchia cap. 7. esse habitus in angelis deiformes, id est, quibus Deo assimilantur, scholium his verbis scripsit; interpretabor ad verbum: Nota, inquit, quod diuinæ potestates (angelos dicit) similitudinem Dei secundum habitum habent: habitus autem est qualitas stabilis & firma: hinc igitur patet, quemadmodum liberi arbitrii sunt; siquidem virtutes habent secundum habitus acquisitas, quod copiosius Methodius Adriopolitanus docet in iis quæ contra Origenem de resurrectione scripsit: hactenus S. Maximus. Hos ergo habitus S. Maximus dicit non esse tanquam accidens in subiecto sicut in nobis, & rationem reddidit, quia angeli carent materia, & omni materiali compositione. Dicendum igitur est summatim, quo-

C modo in nobis sunt habitus scientiæ & virtutum tanquam accidentia in subiecto, idque propter materiam, vt inde intelligamus non sic esse habitus in angelis tanquam accidentes in subiecto, vt S. Maximus teste dixit. Habitus scientiæ in nobis acquiritur principio per conuersionem ad phantasmata, quæ sunt in potentiis materialibus sentientium, vnde materialiter & dispositiue, vt ait S. Thomas, actus, ex quo habitus generatur, in potentiis sentientium est; ideo corrumpi potest in intellectu habitus scientiæ per obliuionem ex parte memoriæ, in qua seruantur phantasmata sensibilium, à quibus species intelligibiles abstrahuntur; & per deceptionem talia argumentorum, quibus fundatur contrarium eius quod prius sciebant: neutrum autem horum in angelis euenire potest, qui nec obliuisci potest, neque decipi, qui a Deo ab omni materia per species scientiæ à Deo inditas & congenitas, quibus naturaliter, vt ait S. Thomas, perficitur, omnes naturas rerum scire potest. Quare huiusmodi habitus non est in eo tale accidens, quale in nobis, vt dixit S. Maximus, nec ipse angelus huiusmodi habitus tanquam accidentis subiectum est: sed potius sic huiusmodi habitus in eo est, vt virtus calefaciendi in igne, vt ait S. Maximus, & Pachymerus Dionysii paraphrastes. Similiter habitus virtutum, quas per sensuum capitis, vt ait S. Diadochus in libro de perfectione spirituali, id est, per iustum vsum sensuum, & earum rerum quæ sub sensus cadunt, quos Isaac Syrus [illegible], id est, exterioris ordinis vocat, in nobis tanquam accidentia adesse & abesse possunt, quia sunt materialiter in potentiis sensitiuis, & tanquam in subiecto in appetitibus, qui rationi obedire, aut non obedire rationi, vt de iusto auditu, & aspectu, & similiter in reliquis dicimus, sicut beatus Petrus de sancto Lot dixit: erat enim aspectu, & auditu

2. Petr. 2. iustus. Et compositio ex subiecto harum virtutum, & ex ipsis virtutibus, materialis compositio est propter organa corporea: virtutes etiam illæ ordinis interioris, quæ Theologicæ dicuntur, fides, spes, charitas, accidentia

D quoque sunt in nobis, quia adesse & abesse possunt propter carnem, quæ potest subiici & non subiici legi spiritus: aliud enim est caro, aliud prudentia carnis, quam Apostolus ait legi Dei non esse subiectam, nec enim

Rom. 8. posse. At in angelis non sunt virtutes tanquam qualitates mutabiles, quæ dicuntur & sunt accidentia, vt quidem essent, si in angelis materia esset, & compositio ex materia sicut in nobis; sed potius quasi natura sunt: sic enim ait Sanctus Diadochus Episcopus Photices in Epiro, quem Sanctus Maximus citare & sequi solet, in libello aureo quarundam quæstionum de anima separata & angelis, quem inscripsit Apocalypsim. [illegible] id est, In natura incorporea, quodcunque operatio acquirit, hoc tanquam per se efficitur propter multam, vt dixi, subtilitatem: subtilitatem vocat [illegible], id est, vacationem à materia. Propositum itaque fuit S. Maximo interpretari, quomodo intelligendum esset quod Dionys. dicit, esse in angelis habitus deiformes, ne quis erraret, si suspicaretur esse virtutes angelorum tanquam qualitates quasdam mutabiles, sicut in nobis more accidentium: hæc enim quia possunt adesse & abesse præter subiecti corruptionem, proprie accidentia dicuntur & sunt, quæ veteres Latini vocabant coniuncta tanquam aduenitia: sic enim vocat Lucretius, verbum Græcum, vt mihi videtur, συμβεβηκός interpretatus. Illud etiam non pœnitet obseruare hic, quod hos habitus virtutum in angelis idem S. Maximus cap. 4. de diuin. nomin. ἐπιτηδειότητας vocat, non habilitates. Sus aptitudines interpretamur. S. Thomas participationes diuinæ sapientiæ & bonitatis esse dicit, cum ait 1. p. q. 1. art. 6. in resp. ad 1. quia ad attingendum Deum per intellectum & voluntatem indigent participare aliquid ab exteriori, scilicet sapientiam

E & bonitatem diuinam, vt illi [illegible] ait. Ideo, inquit, necesse est peccatum in his fuisse, quos illos dicit Dionysius cap. 4. de diuinis nominib. corrupisse angelos qui ceciderunt, quatenus ab eis fuerunt ab operatione habitibus illis congruentium, quos Iudas Apostolus in epistola sua dicit non seruasse principatum, quod vetus interpres vertit τὴν ἀρχήν, principatum: creati enim erant, vt ait S. Maximus, ad opera bona, creationem enim eorum vocauit Iudas principium, sic Dionysius locum Iudæ interpretatus est, vt & S. Maximus obseruauit. Præterea quod Dionysius dicit corrupisse angelos suum principium, sumptum est ex Ezech. cap. 28. cum de diabolo ait: Corrupta est scientia tua cum pulchritudine tua. Hactenus de habitibus in angelis, qui communi vocabulo δυνάμεις quoque, id est, potentiæ, à Dionysio vocari solent, vt S. Maximus cap. 5. de diuinis nominib. notauit, quod per eas possumus prompte operari. Dicendum est nunc de potentiis eorum, quæ sic proprie δυνάμεις dicuntur, quas etiam à ratione accidentium idem S. Maximus excludit. Si enim, inquit, illud esse alius in alio tanquam accidens in subiecto, locum haberet in potentiis angeli, sequeretur vt non per se viueret angelus, sed per accidens, & τὸ ζωτικόν, id est, potestas vitalis, per quam viuit, non esset substantialis in angelo, sed accidentalis, neque per se deificaretur, quoad fieri potest. Si potentia item intellectiua angeli accidens esset, sicut in nobis, & non potius ad substantiam angeli pertineret, nunc autem cum potentia angeli ad viuendum, aut intelligendum non sit accidens, sicut in nobis est accidens indiuidui, quod consequitur materiam, quæ est principium indiuiduationis, sed potius accidens per se, & proprium speciei, quod S. Thomas 1. p. q. 54. art. 3. in resp. ad 2. ad formam pertinere dicit, de potentiis angeli loquens, non sequitur vt per accidens viuat, aut per accidens beatificetur angelus: quin operatur per potentiam propriam, quæ ad formam ipsam & rei substantiam

F pertinet, vnde οὐσιώδης, id est, substantialis à philosophis vocari solet, non est operatur per accidens: quia vt idem S. Maximus cap. 5. de diuinis nominib. notauit, vt antea dixi. Philosophi, inquit, proprietates cuiusque substantiæ siue viuentis, siue vita carentis, ad prædicamentum substantiæ reuocarunt, & hoc vocabulo substantiæ eas comprehendunt, alioqui non confusis rationibus propriis substantiarum & proprietatum, immo & energiæ, illæ saltem per se subsistentes sunt. Quia natura angelica per se subsistit, ideirco potentias eius operatrices, quæ energiæ dicuntur, & motum proprium ad operationes naturæ angelicæ, & quietem quibus angelorum natura definitur, per se dicit subsistere: motus dico ad operationes, quales sunt ministrationes propter eos qui hæreditatem capiunt salutis, sicut Apostolus ait, item contemplatio Dei, & perpetua laudatio, & in eis

Heb. 1. statu ac quiescere, hæc inquam substantialia sunt, id est, propria substantiæ eorum, vnde illa tribuit sanctus Maximus, quod substantiæ, ad quam pertinent, conueniunt, id est, per se subsistere & viuere, & non per accidens; quia hæc in substantiis angelorum copulata sunt ἀσυγχύτως, id est, in vnam vnionem cum ipsa, saluis alioqui & non confusis propriis rationibus singulorum, vt ibidem ait Dionysius: alia est enim ratio proprietatis & alia substantiæ, cuius est proprietas, quæ est accidens per se, siue proprium: sic etiam locutus est Simplicius, quem S. Thom. in illo art. quæstionis, quam paulo ante dixi, citat, etsi non probat. Sapientia autem, inquit Simplicius, quæ est in anima, habitus est, quæ autem in intellectu (id est, in substantia intellectuali) substantia est: substantiam dixit pro eo quod est substantiale: sic enim intelligendum est, vt S. Maximus intelleuit, siquidem substan-

G tialia philosophi, vt antea dixi, & vt idem S. Maximus notauit, ad substantiam referunt; & hoc nomine substantiæ illa comprehenduntur alioqui. Idem S. Maximus cap. 1. de diuinis nominib. Sciendum est, inquit, quod aliud est substantia, aliud potentia, substantia enim est ex iis quæ per se existunt, potentia vero ex iis quæ in alio sunt. Accidens κατὰ [illegible], id est, secundum operimentum, est tegens extrinsecus, vt habere indumentum, quod ad categoriam habendi pertinet, de hoc Athenasius paulo ante, cap. 2. huius decadis. Accidens κατὰ παρυπόστασιν, id est, secundum subexistentiam, est accidens secundum priuationem, vt inuisibile, tenebræ, & similia: priuatio enim non est omnino non ens, quia habet subexistentiam in habitu, cuius est priuatio, & per quem cognoscitur, vt tenebra in luce, cuius absentia est tenebra, quæ cognoscitur cognoscendo lucem abesse. Accidens κατὰ [illegible] est accidens quod consequitur naturam, quod vocatur accidens proprium, quod ex principiis essentiæ rei manifestatur & declarat naturam, simul declaratur quod ei consequitur, vt risibile consequitur naturam hominis: Damascenus vocat [illegible]. Quod quod alienum etiam est à Deo, qui est supraquam simplex natura. Cum ergo dicimus in Deo esse sapientiam, iustitiam, & alia similia et tribuimus, ita loquimur, vt assueti sumus cogitare; quia intellectus noster non res secundum modum earum, sed secundum modum suum intelligit, itaque voce & locutione secundum humanam cogitationem, quam de creaturis habet, accidentia tribuimus Deo, non autem re & veritate: accidens enim qua in re incorporea? De accidente communi quod materiam consequitur, quod proprie dicitur esse in subiecto, intelligendum est: accidens enim proprium ipsius naturæ potius dicimus esse substantiale, quam esse in subiecto, quia non potest adesse & abesse à subiecto.

Capvt III.

H *Quod in vnitate, quæ supra substantiam est, non est quærenda vbique differentia causæ, & causam habentis, vbi ex seipsa dicitur existere; & vbi ex se ipsa prodit sua energia, siue operatio, & vbi ex seipsa, & per se ipsam ad seipsam remeat*

MAgnus Dionysius cap. ix. de diuinis nomin. Quid autem de diuino statu, vel sede dicimus? quid vero aliud, præterquam manere Deum in seipso, & in eodem statu immobili firme fixum esse, & supraquam fundatum esse stabiliter, & secundum eadem, & circa idem ipsum, & similiter operari, & omnino esse à seipso immutabilem, & non posse transmoueri, & esse ex toto immobilem, atque hæc quidem supra substantiam. Idem in hymnis amatoriis ex S. Hierotheo: Producens, inquit, vna est simplex virtus, per se mouens ad amatoriam quandam mixtionem ex bono vsque ad extremum eorum quæ existunt, & ab illo rursus consequenter per omnia ad bonum, ex seipsa, per seipsam, & in seipsa seipsam reuoluens, & ad seipsam semper eodem modo reuertens. Idem in epi-

A stola ad Titum: Sic enim contemplantes scilicet mysteria nuda velis, venerari poterimus fontem vitæ videntes in se ipsum effusum, & in se ipso manentem, & vnam quandam virtutem simplicem, per se mobilem, per se operantem, numquam se ipsam derelinquentem, sed cognitionem omnium cognitionum vincentem, & semper se ipsam per se ipsam videntem. Adhuc idem c. iv. de diuinis nominib. Amorem vero, inquit, & charitatem Deum vocant, vtpote vim ad se adducendi habentem, qui solus est ipsum propter se pulchrum & bonum, & qui est sui per se ipsum patefactio, & eximię copulationis in vitum, bona emanatio, & amatoria motio, simplex, per se mobilis, per se agens, prodiens in bono, & ex bono in creaturas manans, & rursus in bonum remeans, in quo & fine & principio carere diuinus amor egregie demostrat, sicut quidam perpetuus & sempiternus orbis propter bonum conuersione inerrante se circumuoluens, & in eodem secundum idem & præcedens semper, & manens, & reuertens. S. Maximus in

B scholiis in Dionysium c. i. de diuinis nominib. In vniuersum igitur non est audendum loqui neq; cogitare de diuinitate supra substantiam, & abdita, diuinitas enim solius Dei omnibus occulta virtus est θεαρχικὴ eorum qui dij dicuntur, tum angeli, tum homines, quatenus effectrix est eorum qui participatione efficiuntur dij; ipsa, quæ vere ex se & sine causa est per se diuinitas. Gregorius Theologus, Et ad vnum, eorum qui ex ipso, consensus. Quem locum cum ediscerent S. Maximus, Nisi fallor, inquit, vnam dicit diuinitatem; ex ipso autem vno tres personas. Diuinus Damascenus: Diuinitatem in tribus splendentem, vno splendore ex vna diuinitate trium personarum fulgente, patrem sine principio, eiusdem naturæ verbum patris, & conregnantem eiusdem substantiæ spiritum. S. Theophanes: Vnum trium fulgorem subsistentem ex vna prodeuntem diuinitate, idem tribus fulgoribus splendens ex vna diuinitate prodeuntibus. Et iterum: Tamquam enim ex vno sole Trinitas splendens. In actis sextæ Synodi œcume-

C nicæ. Vtriusque naturæ, inquit, vtramque operationem fecimus, naturalem dico, & substantialem, & congruam sine † diuisione ex vtraque substantia & natura prodeuntem secundum operationem & † qualitatem naturaliter insitam; & simul neq; partibilem, neq; confusam alterutrius substantię operationem in 2 coniuncte indoctam, hoc facit differentiam operationum in Christo, sicut & differentiam naturarum. Ex quibus efficitur manifestum, in vnitate, quæ supra substantiam est, non oportere considerare quod ex se ipsa existere dicitur, vel ex se ipsa prodit operatio; vel ex se ipsa, per se ipsam, in se ipsam reuoluitur: & idcirco differentiam causę, & causam habentis sequi: quin potius manifestum est prodire ex se ipsa sine distantia, & sine causa, & sine diuisione; vt si esset virtus quædam absoluta, & motus simplex: per se ipsam mobilis, per se operans, ex se ipsa, per se ipsam, ad se ipsam reuertens & ad ipsam semper eodem modo se reuoluens: & conuersione inerrante circumiens. Simul tamen demonstratum est nõ oportere vbicumque aliquid ex aliquo dicitur, quærere

D differentiam causę, & ex causa proficiscentis, demonstratum, inquam, est non solum ex iis quæ prius diximus, sed etiam ex iis quæ modo subiecta sunt, quibus ostenditur confitendum esse tres personas ex vna diuinitate prodire: Si ergo dici ex aliquo, vbique differentiam causæ, & causam habentis, introduceret, necessario tota Trinitas causam haberet: ex quo fieret, vt pater in Trinitate ex causa profectus esset: at hoc absurdũ est, non igitur iam vbicumq; ex aliquo, in diuinis dicitur, ibi differentia causę, & ex causa proficiscentis ostenditur; ac præterea prodire in diuinis sine diuisione tantumdem est quantum sine distantia, sine differentia, & sine causa esse, siquidem quoad Trinitatem, quę supra substantiam est, quatenus Trinitas colitur, non habet in ea locum ἀδιαίρετον, id est, aliud sine diuisione, quin potius diuiditur diuinis & deificis personis: estque, quatenus Trinitas est, vere discreta Trinitas; sicubi vero dicatur Trinitas non diuisa, non quatenus Trinitas, dicitur, sed quatenus ipsa Trinitas vnitas est, igitur non esse diuisionem in diuina vnitate, est non esse differentiam in ea, nec esse causam eius.

† Qualitatem naturalem vocat proprietatem vtriusque naturę

Scholia.

Sine 1 diuisione] scilicet personæ non enim propter differentiam substantiarum [illegible] & humanæ diuisus est Christus, quin potius idem est perfectus Deus, & perfectus homo, suisque sine diuisione, quia operatio diuinæ naturæ est operatio trium personarum, quarum vna est essentia, [illegible] synodo sexta, actione [illegible] non potest partiri, nec alteri vnitati copulari, sed personæ singularis est, & [illegible]. [illegible] 2 alterutrius substantiæ coniuncte [illegible] dicit, quia sic operabatur vtraque natura quod proprium erat, vt altera simul operaretur conuenienter sibi, [illegible]. siue enim operationes essent Deo conuenientes, vt miraculorum, caro operabatur; vt cum potestate diuina remittebat peccata, & ore dicebat: Remittuntur tibi peccata tua, & potestate diuina restituebat [illegible], & manu & sputo linibat oculos. siue operationes humanæ naturæ conuenient, vt sitire, esurire, fatigari, verbum operabatur permittendo & volendo. siue operationes essent mistæ, id est, partim diuinæ, partim humanæ, hoc est Deo conuenientes, & homini, vt ambulare super mare, ambulare enim homini conueniebat, non deprimi ambulando super mare, Deum decebat. quæ operationes θεανδρικαὶ à Dionysio dicuntur, id est, simul diuinæ & humanæ.

Matth. 9. Luc. 18. Ioan. 9. Ioan. 6. Matth. 14.

CAPVT IV.

Quod in vnitate Trinitatis non oportet quærere aliud substantiam, & aliud energiam siue operationem: neq; tegi homonymia verbi energia; nec existimare non idem esse in ea substantiam & energiam.

F SAnctus Gregorius Nyssenus libro IX. contra Eunomium: Quis est, inquit, dic mihi, Deus? quibus dominatur, qui est aliud quid præter potentiam 1 & dominatur, & aliud est potentia, igitur vincitur potentia à non potentia, quod enim est aliud quam 1 potentia, potentia prorsus non est: atq; ita reperitur, quatenus potentia non est, dominari potentiæ. Iustinus martyr in iis quæ Photius patriarcha ex eo recitat, Alia quidem, inquit, potentia sunt aliquando, & actu: Deus autem, vt mens perspicax intelligere potest, semper est energia, id est, actu, non enim ex imperfecto ad perfectum procedit; nec aliud quidquam præter ipsum per se actum, est ipsa per se substantia. Theodorus cognomento τῶν χαρτῶν, in sua contra oppugnatores imaginum tractatione, Non, inquit, vt quidam olim nugati sunt, cœlos à persona sua vacuos cum carnem assumpsit, facere voluit, sed eq. nobiscum secundũ

G substantiam, energia vero & dignitate apud Deum patrẽ, quia aliud substantiam, aliud energiam, vt omnis, quæ corporea esse cogitantur, sic in verbo Dei ponebant; quod quidem pij negant. Sciunt enim in simplicibus 2 & incorporeis nihil ista differre: quia non sunt hæc inter se discernenda, ne quod est supra omnem simplicitatem, compositum esse intelligatur. S. Maximus in annotatione extrinsecus apposita ad cap. secundum Centuriæ primæ, Bonũ, inquit, proprie secundum substantiam ex iis quæ sunt, cognoscimus creaturarum effectorem, quod est, non quid secundum naturam est, plurimum enim differt credere aliquid esse, ab eo quod est, scire quid demum est hoc. Ex bonitate igitur & energia, & ex operibus prouidentiæ propriis cognoscitur Deus, sed non ex substantia. Energiam vocamus hic opera, non autem potentiam, siue virtutem operationis, hæc enim nihil aliud est, præterquam substantia Dei, ne compositio in Deo esse existimetur. Ma-

H gnus Athanasius libro primo contra Arianos: Interrogent, inquit, Græcos, vt cum audierint quot significationes habet verbum, discant se non bene scire de quibus loquuntur. Et in epistola ad Serapionem: Cum hæc sic sint, & tanta differentia spirituum ostendatur, meliores essetis, si de creato spiritu audientes, de vno quopiam ex dictis sentiretis. Et sanctus Maximus in disputatione contra Pyrrhum: Dicere, inquit, & non prius distinguere significata verbi, nihil aliud est quam omnino confundere, & obscura relinquere ea, de quibus quæstio est: quod quidem alienum est ab homine canonis participe. Idem in eodem: Superius etiam dictum est, oportere eum qui de veritate disserit, distinguere eorum quæ dicuntur, significata, propter errorem ex homonymia proficiscentem. S. Anastasius Antiochenus in libro qui inscribitur, Quod Deus est incircumscriptus: Tripliciter, inquit, dicitur energia, potestas, siue vis, secundum quam naturale est Deo operari; & habitudo operantis ad opus factum; & ipsum illud opus factum. Præterea sanctus Ioannes Damascenus in sermone inscripto, De proprietatibus Christi: energia, inquit, aliquando significat virtutem

operan-

A

operandi, aliquando operari, aliquando opus effectum. Magnus Basilius in v. ἀντιῤῥητικῶν, Illud ex aliquo accipitur, inquit, vel quatenus pertinet ad creationem, vt cum dicimus omnia ex Deo; vel ad generationem, vt illud, Ex vtero ante luciferum genui te, & illud, Ego enim ex Deo exiui: vel naturaliter, vt cum dicimus, Energia † nostra ex nobis est, splendor solis ex ipso. Si igitur corpus Christi diuinum ex spiritu sancto est, non potest esse ex eo genitum; quia quod natum est ex carne, corpus est, quod autem ex spiritu, spiritus, neque rursus naturaliter ex ipso esse, sicut energia eius, quoniam in simplici 3 & incorporea natura eandem rationem subit substantia & energia eius, relinquitur igitur ex ipso esse tamquam creaturam eius. Idem libro secundo: Si quidem nihil commune habet virtus cum substantia, quomodo ex creaturis, quæ sunt effectus virtutis, ad cognitionem eius facta est via? Sin autem idem est substantia atque virtus; quod virtutem signat, signabit plane etiam substantiam. Diuinus Theodorus cognomento χαπλῖς, tractans dictum Basilij: Sic, inquit, pie intelligatur diuina energia siue operatio æterna: quin potius ipsa per se energia, vt non distinguatur à substantia; sed potius eandem rationem habeat propter proprietatem simplicitatis, & incorporeę naturę. Magnus Athanasius in disputatione Anomœi 4 in persona aduersarij: Dic, inquiunt, energiæ 5 imaginem. Si vero idem est energia atque substantia, substantiæ ergo imago erit filius. Gregorius Nyssenus libro XII. contra Eunomium clarius hanc rationem explicans, & distinguens: Progrediens enim, inquit, Eunomius, tamquam ratione recte conclusa, alia magis difficilia quam superiora, vt appellat, crimina in nos intendit, multa indignatus, & calumniatus rationem, auditoreque ad ea quæ dicenda sunt, vehementer irritato, in quibus quædam accusat impie à nobis confici, quasi nos non solum nominationes Deo attributas, ad nostras cogitationes accommodemus, tacens interim quæ ista attributio nominationum, & quando, ac quomodo facta, sed quasi omnes res misceamus, & in vnum atque idem vnigeniti substantiam & energiam conducamus, nulla de hoc ipso disputatione habita, neque demonstrato quomodo à nobis conficitur, vnum & idem esse energiam atq; substantiam. Apparet tamen ex verbis Eunomij, quod dogma Arianorum erat discernere à Dei substantia energiam eius. Declarat autem hoc Eunomius in iis quę contra Basilium magnum scribit. Ait igitur, Non oportet eos qui veritati credunt, sequentes sententias aliorum non excussas & inconsideratas, dicere vnum esse energiam atque substantiam. Adhuc idem: Igitur si ratio conclusit voluntatem esse energiam, non autem substantiam energiam, extitit autem patris voluntate filius vnigenitus; non ad substantiam, sed ad energiam, quæ est etiam voluntas, necesse est seruare filium similitudinem; ac rursus non cum substantia imago feret similitudinem, sed cum energia. Contra hoc autem obiicit Basilius libro secundo τῶν ἀντιῤῥητικῶν, Si vnigenitus est imago energiæ, energia autem est dignitatis, dignitas vero substantiæ, erit vnigenitus substantiæ imago. Et Gregorius Nyssenus in primo contra Eunomium: Si non est, inquit, in propria substantia energia, quæ Deum quidem sequitur, filium vero operatur; quis tam cęcus est qui non videat blasphemiam confectam? Ex quibus fit manifestum, quod in vnitate quæ supra substantiam est, non est quærendum aliud substantia, & aliud energia; neque oportet regi multiplici significatione verbi energiæ, energia enim hic virtus operandi vniuersum celebranda est, quæ est principium omnium, & cuius substantia est energia; non autem illa energia hic laudanda 6 est, quam habitudo continet, vel habitudinis effectus, vtrumque enim horum cum sit imperfectum, multum abest à perfectissimo principio, cui qui addit, nulla alioqui re indigenti, minuit addendo. Neque pium quidem erit existimare non idem esse substantiam & energiam, non solum propterea quæ Ariani blaspheme in filium Dei dicunt; sed quia imperfectum aliquid perfectissimæ vnitati attribuere omnium fœdissimum, & à ratione maxime alienum est.

Psal. 109. Ioan. 8. † Energia nostra ex nobis, vt respiratio, cibi concoctio, & similes operationes. Ioan. 3.

B

C

Dogma Arianorum.

D

Scholia.

Deus 1 est suum posse, & suum esse, & suum operari, & non est in eo aliud posse, aliud esse, aliud operari, sed potius eius simplicissimus actus, & vna simplicissima substantia ac potentia, siue virtus. in 2 simplicibus & incorporeis nihil istis differre) scilicet substantiam & energiam. Loquitur de simplicibus & incorporeis, quæ sunt suum esse, cuiusmodi sunt personæ diuinæ. vnaquæque enim earum est suum esse, & actus purus, & ideo non potest esse Deus subiectum accidentis: subiectum enim comparatur ad accidens, sicut potentia ad actum, in simplici 3 & incorporea natura eandem rationem subit substantia & energia) id est, idem sunt essentia & virtus eius operandi; de substantia simplici, quæ est purus actus, qui solus Deus est, intelligendum est: sicut intelligendum est quod dixit Boetius, formam simplicem non posse esse subiectum, sic interpretatus est S. Thomas 1 p. q. 14. in angelo enim non est idem essentia eius, & virtus eius intellectiua, sed potius hæc est accidens à materia liberum in essentia angeli tanquam in subiecto recepta. In disputatione Anomœi, 4 & orthodoxi, quæ tota est de ingenito, & genito, Anomœum vocat Athanasius Eunomium, & Aëtium, qui filium faciebant dissimilem patri, hoc enim significat ἀνόμοιος, siue Anomœus Dic, inquiunt, energiæ 5 imaginem) Quare si energia est virtus Dei effectrix, idem est atque substantia Dei, & filius est imago energiæ Dei, sicut est immutabilis imago substantiæ, consilij, voluntatis, virtutis, siue potentiæ, & gloriæ, sicut ait idem Athanasius in eadem disputatione Anomœi, de qua paulo ante memini. Vt vero accipiebant Ariani vocabulum energiæ pro virtute patris generatiua; aiebant fuisse filium in patre σπερματικῶς, at, inquit Athanasius, si splendor est in luce σπερματικῶς id est, seminaliter, sit etiam filius, deinde genitus est, sequitur, filius perfectus ex perfecto, & non ἐκ προκοπῆς τελειούμενος, id est, non est proficiendo ad perfectum adductus, sicut quæ in semine continentur, ex imperfecto ad perfectum progrediuntur. Idcirco, inquit Athanasius, dixit Apostolus, Character substantiæ, & non energiæ. Character autem substantiæ non perficitur proficiendo, sed in ipsa essentia habet perfectionem. sicut homo est character substantiæ hominis non ex profectu sive progressione, sed ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως id est, ex ipsa eadem natura humana. Energia itaque quæ Deum sequitur, non differt à substantia eius, sed idem penitus est, secus de operationibus, quæ non sequuntur naturam diuinam, sed ex voluntate eius, & non ex natura pendent, non autem illa energia hic laudanda 6 est, quam habitudo continet) id est, non laudamus Deum ab ea quod sit ipsa operatio, quæ refertur ad operantem Deum, & ad opus: hæc enim relatio est in creaturis, quæ à Deo pendet, sicut creatura, & vt accidens est, inhæret subiecto: vtrumque autem est imperfectum, & ideo non potest attribui Deo, quod si non est operatio Dei, nec erit opus, quod operatione perficit.

E

F

Hebr. 1.

Capvt V.

Quod in vnitate, quæ supra substantiam est, non oportet quærere energiam 1 per se sine substantia, & non per se existentem; neque cogitare simul aliud quid cum ipsa vnitate; neque ab ea distinguere suam energiam.

G

Magnus Basilius in quarto libro τῶν ἀντιῤῥητικῶν cap. XXXI. Si quis dixit personam sine substantia, negauit etiam existentiam substantiæ, quod enim substantiam non habet, & per se non existit, significat naturam, quæ non existit, neque prorsus est. Gregorius Nyssenus libro primo contra Eunomium: Si enim, inquit, energia Dei naturalis non existit per se, & in hac includitur opus ex non existente confectum, talis plane naturæ esse intelligetur opus factum, qualis natura eius causæ quæ opus effecit, cogitatione ficta est, quod enim factum est ex non existente, & in eo continetur, omnibus manifestum est non existere. Idem in eisdem: Effectum enim non existentis non parum demonstrat consecutio hæc necessaria; quin potius sic demonstrat, vt neque per prędicationem 2 dicere periculo vacet. Sicut enim necessario confitendum est esse quod ortum ducit ex eo quod est; sic contra, necessario confitendum erit non esse quod ex eo quod non est, nascitur. Cum enim ipsum non est, quomodo aliud ex ipso per se existet? Si enim non est in substantia propria energia, quæ Deum quidem consequitur, filium vero efficit, quis tam cæcus est, vt non videat, quæ blasphemia † conficiatur? Adhuc idem in eisdem: Si enim qui hæc absurda deuitat, energiam dicit esse rem quandam non per se existentem, cuius effectum esse filium decernit, dicat rursus; quomodo sequitur ex eo quod non est, id quod est? quomodo quod non existit per se, operatur ea quæ per se sunt? Reperientur enim in his consequi quidem Deum quæ non sunt; ea vero quæ non sunt, causam esse eorum quæ sunt; & quæ non existunt per se natura sua, definire & circumscribere naturam eorum quæ sunt; & virtus, quæ omnem creaturam efficit & creat, comprehensa erit in eo quod secundum propriam rationem non existit. Idem adhuc in eisdem: Hactenus autem dignum est consideratione, quomodo energiæ consequantur substantias: & quid sint secundum propriam naturam, aliud ne præter substantias, quas consequuntur,

Esse substantiæ est esse per se; esse accidentis est inesse alteri.

H

† Scilicet conficitur filium genitum esse perfecte ore genitore. si quidem filius per se est, & ex quo est, non est per se.

an pars

A an pars illarum, & eiusdem naturæ? quod si aliud sunt: quomodo, & à quibus productæ? sin autem idem ipsum: quomodo abscisę, pro eo quod simul eum eis existere debebant, eas extrinsecus consequuntur? verum necessitas quædam naturalis cogit vt inuoluntarie sequatur substantiam energia, quæcumq; tandem ea sit; sicut vstio ignem sequitur, & vapores atque halitus corpora illa sequuntur, vnde fiunt? at non puto ipsum dicere hoc, vt existimet variam quandam rem & compositam esse substantiam Dei, quę inseparabilẽ, & secum simul cogitatam energiam habeat, vt accidens in subiecto demonstretur: sed eam potius voluntarie & libere excitatam, energias vt videtur, dicit per se esse efficere. Ecquis quod ex prouidentia voluntarie fit, sequi dicit sicut aliquid eorum quæ foris sequuntur? Nec enim secundum communem consuetudinem in huiusmodi rebus hoc vocabulum vtrum esse cognouimus, vt energia, id est operatio laborantis in aliquo, dicatur sequi laborantem: nec enim fieri

B potest, vt qui alterum ab altero disiunxit, quod relinquitur, per se intelligat: immo qui energiam, id est operationem dixit, simul comprehẽdit ratione, quod secundum energiam, id est, operationem mouetur: & qui meminit operantis, energiam, id est operationem simul cum eo tacite significauit: sed manifestius, quod dicimus, exemplis fiet. Dicimus quendam fabrefacere, aut ædificare, aliud ve aliquid eorum quæ talia sunt, operari: vna igitur voce & energiam, id est operationem, & eum qui artem exercuit, per se oratio repræsentauit: ita vt si alterum separetur, non subsistat reliquum. S. Cyrillus libro VII. ad Hermiam: Simplex, & non compositus proprie & primum Deus, ô amice: non ex natura & energia, tamquam alia præter ipsum, compositus esse intelligitur, sed potius vnum quid esse omne. Et sanctus Maximus edisserens hanc rationem, Omne, inquit, quod habet aliquid simul cogitatum ad declarationem suæ propriæ existentiæ, compositum est, & non simplex proprie. Ex his efficitur manifestum, quod in vnitate, quæ supra substantiam est, omnino absurdum

C est, energiam eius quæ omnium efficacissima est, & supraquam infinitæ virtutis, ponere non per se existere secundum propriam suam rationem. Sin vero per se vere existit, magis adhuc absurdum, & magis impium appareat, simul cum ipsa vnitatem, quæ omnem simplicitatem vincit, cogitare, vel prorsus hanc ab hac distinguere: existimareque aliud esse suam substantiam, aliud vero suam energiam, id est, suam virtutem propriam operandi.

Scholia.

Energia proprie dicitur operatio, quæ consequitur naturam, quæ est virtus operandi, quæ est in Deo infinita. Arriani enim energiam, siue operationem Dei naturalem à substantia distinguebant, & filium aiebant esse non ex substantia Dei, sed ex energia eius, id est, ex virtute generatiua: at in Deo omne quod est, Deus est, quia est actus purus; non sicut in angelis, qui, vt ait Dionysius in cælesti hierarchia, diuiduntur in substantiam, virtutem, & operationem: vnde aliud est in eis substantia, aliud virtus intelligendi, aliud intellectio. Deus vero est sua intellectio, & sua virtus, vt itaque per prædicationem ita dicere periculo vacet) quia in Deo dicimus esse sapientiam, bonitatem, iustitiam, & alia huiusmodi, non quod per essentiam aliud sit ab alio, quin potius idem est quod est, & in quo est, sed per prædicationem sic loquimur nullo periculo. Vt enim ait Cyrillus in Thesaur. libro 2 cap. 1 multa de patre & filio diuinæ scripturæ prædicant, neque tamen diuersitas nominum diuersitatem substantiæ ostendit. nec vlla dissimilitudo essentiæ inter patrem & filium intelligitur, at prædicare filium esse genitum ex non existente, neque sic quidem à periculo vacet, qui enim sic prædicat, consequenter dicturus est non existere genitum; aut genitum esse perfectiorem genitore suo: quia ad aliquid dicuntur, non habet locum alterum alterum consequi, sed vtrumque simul esse, & simul tolli, & idcirco de operatione quæ est habitudo, non proprie dicitur energia.

Caput VI.

Quod in vnitate Trinitatis non oportet quærere aliud substantiam, & aliud bonitatem: nec aliud formam, & aliud substantiam: nec aliud vitam, vel sapientiam, vel virtutem, aliud vero substantiam eiusdem.

D Dominus in Euangelio ait: Nemo bonus, nisi vnus Deus. Luc. 18. S. Cyrillus in Thesauris libro XI. cap. XIV. Quomodo, inquit, est vnus bonus, vt ipse testatur? nempe quia sancta Trinitas in vnam diuinitatem redit propter vnam & eandem substantiam, vt tantum diuina substantia sit bonum proprie. Magnus Basilius, Bonus, inquit,

E spiritus, sicut bonus pater, & sicut bonus ex bono genitus, cuius substantia est ipsa bonitas. Sanctus Gregorius Nyssenus in libro de vita Moysis ait: Primum, & proprie bonum, cuius natura est bonitas, ipse Deus, quodcumque natura intelligitur, hoc est, & nominatur. Et magnus Apostolus: Qui cum in forma, inquit, Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo. Philip. 2. Diuinus Chrysostomus in oratione sexta de incomprehensibili ait: Cum, inquit, eiusdem formæ, & eiusd. m figuræ esse dicit, quid aliud declarat, quam substantiam vnam sine vlla varietate? Non enim est circa Deum forma, vel facies. S. Cyrillus, Forma, inquit, in Deo substantia accipitur à patribus, sicut ab Apostolo: nefas enim est & impium, in Deo, qui in aspectum non cadit, formam dicere speciem. Dominus in Euangelio: Ego, inquit, sum resurrectio, & vita. Ioan. 11. Sanctus Cyrillus in actis sanctæ & œcumenicæ sextæ Synodi: Sicut vnitas, inquit, non potest

F diuidi in duas vnitates (siquidem vnitas in has diuisa non erit vnitas, sed duo) sic quod est vnum summa copulatione, non potest diuidi in duo: alioqui non amplius erit Deus vniuersi simplex natura, siquidem est alia præter ipsum, quæ est in ipso vita. Et rursus idem: Primum quidem, non est simplex natura Deus vniuersorum, sed potius compositus, & ex duobus constans; siquidem est alia præter eum, quæ in eo est vita. Gregorius Nyssenus in vita Moysis: Ens entium est vera vita; hoc autem cognosci non potest: quia igitur cognitionem vincit vita viuifica; omne quod cognoscitur, non est vita. Diuinus Apostolus: Christus, inquit, Dei virtus, & Dei sapientia. 1. Cor. 1. S. Gregorius Nyssenus libro VII. in Cantica canticorum: Dominus, inquit, natura sua id ipsum quod est, veritatis, & sapientiæ, & virtutis substantia est: idcirco quod Dauid dixit, Omnia in sapientia fecisti; Psal 103. interpretatus Apostolus prophetam, in ipso ait omnia creata esse, Coloss. 1. tamquam hoc Propheta significauerit vocabulo sapientiæ.

G Idem Gregorius in eisdem: Qui omnium cognitionem in se ipso comprehensam habet, cuius infinita sapientia, quin potius cuius essentia sapientia est. Cyrillus in Thesauris: Non quia sapientia in nobis, & scientia non existit per se, idcirco sapientia, quæ in Deo est, non per se existet, sed si confiteris non esse naturæ nostræ Deum, plane confiteris, omnia quæ eius sunt, non esse ex nostris: sed potius nostra superant, ac tantum superant, quantum superant & differunt secundum rationem substantiæ. Ex quibus fit manifestum, quod in vnitate, quæ supra substantiam est, neque bonitas ipsius, neque forma ipsius, neq; vita ipsius, neque sapientia, neq; virtus ipsius alia quædam sunt præter substantiam ipsius: quin potius hæc omnia vnica eius substantia sunt.

Quodcunque natura intelligitur, hoc est, & nominatur.) Quid natura sit Deus, intelligi non potest: nec hic Gregorium contradicit, qui in eodem libro ait: Quid oporteat solum de Deo cognoscere, scilicet nihil eorum esse quæ humana mens cognoscere potest. Significat igitur hic Gregorius Deum ex creaturis, quas intelligimus, intelligi quod sit, & illa esse secundum causam, esse perfectiones omnibus Dei significatas Deo proprie, & prius, & essentialiter conuenire, & à creaturis participari certum est, & in ea excellentia, in qua Deo conueniunt, nõ posse à nobis intelligi.

H

Caput VII.

Quod in vnitate, quæ supra substantiam est, non est quærendum aliud esse cognitionem eius, vel charitatem eius, vel pulchritudinem eius, vel immortalitatem eius, & alia eiusdem: aliud vero singularem eius substantiam, & existentiam supraquam diuinam.

Sanctus Cyrillus in Thesauris libro XXXIV. Deum esse simplicem, & compositionis expertem omnes fatebuntur, absurdum igitur est dicere habere eum huiusmodi cognitionem sui, qualem nos, etenim si aliud est ipse, & aliud præter ipsum cognitio in ipso, compositus est, & non simplex, at quia simplex cõfessione omnium est: non est aliud præter ipsum cognitio in ipso, nos autem non sic, sumus enim aliquid proprie secundum substantiam,

A in substantia autem habemus positam cognitionem, vt colorem in corpore. S. Maximus in centuria tertia cap. v. Omnis, inquit, cognitio earum rerum quæ sunt, habitudo est quæ extrema quædam colligat: eos dico qui cognoscunt, & ea quæ cognoscuntur: hæc autem non 1 cognoscitur ab istis qui cognoscunt, neq; simul cognoscitur cum cognitis: non enim cognitio apta est natura sua vlla ex parte, vt cognoscatur: Deus autem secundum essentiam suam, quodcumque est secundum substantiam, cognitio est ineffabilis, quæ in mente & verbo & spiritu per se existit. Deus igitur omnino est creaturis ignotus, vt pote ipsa per se cognitio, nisi cui placeat dicere esse etiam Deum supra hanc immense. Et rursus Cyrillus in capitibus de spiritu sancto: Deus, inquit, charitas est, vt Ioannes ait. (1 Ioan. 4.) & non est quidquam aliud ipse, & aliud quid, quod in ipso est; simplex enim & sine compositione est. Idem adhuc libro XXXII. Thesaurorum: Omnia mihi tradita (Matth. 11.) sunt à patre meo; & nemo cognoscit filium, nisi pater; B neque patrem quis nouit, nisi filius: quia scilicet nulla mens creata potest vllo modo diuinam substantiam complecti, quia omnem mentem vincit: & supra omnem notionem fertur pulchritudo eius quæ supra naturam est, & deleri non potest: & à se sola quid sit secundum naturam, cognoscitur. S. Gregorius Nyssenus in commentarijs in Cantica: Quod vere beatum est, ipse Deus est: quidquid tandem esse eum ponamus: beatitudo est illa vita immortalis, & illud bonum immortale, & quod intelligi non potest; pulchritudo quæ non expromitur, & ipsa per se gratia, & sapientia, & virtus. Et magnus Athanasius in quadam disputatione Orthodoxi & Anomœi. Orthod. Aliam & aliam personam habemus; non autem aliam & aliam immortalitatem, quam per vnum baptismum accepimus; si enim alia & alia immortalitas est, & aliud & aliud baptisma, & alia & alia fides; non est vnus Christus, (Ephes. 4.) vna fides, vnum baptisma. Anom. At nostra persona alia est præter immortalitatem, & baptisma: igitur persona Christi alia persona est præter immortalitatem. Orthod. C Minime: immo hæc ipsa persona & immortalitas est, & non solum immortalitas, immo etiam incorruptio, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio, & dominatio, & virtus. Ex quibus patefit, quod in vnitate supra substantiam non oportet quærere aliud esse sui cognitionem, quia habere eam dicitur; aut similiter aliud esse suam charitatem, vel pulchritudinem, vel immortalitatem, vel alia; sed suam singularem substantiam, & existentiam: quin potius cum hæc abunde sit, ea vt se ipsam habet.

1 Cognitio non cognoscitur primo ab intellectu humano cognoscente, quia primum obiectum intellectus nostri in præsenti statu est ens & verum consideratum in rebus materialibus: cognitio autem est immaterialis, & ideo cognoscitur post obiectum materiale prius cognitum: neq; cognoscitur simul cum obiecto cognito, vt cognitio lapidis non cognoscitur simul cum lapide, quia cognoscere lapidem non est perfectio lapidis cogniti, alioqui vno actu cognosceretur, sicut cognoscitur vno actu res cum perfectione sua; sicut angelus vno actu intelligit suam essentiam, & suum intelligere, quod est perfectio essentiæ eius, ex S. Thom. 1. p. q. 87 art. 3.

CAPVT VIII.

D *Quod in vnitate supra substantiam non oportet quærere, quia hæc est omnia, idcirco multa eius esse & diuersa omnia, cum autem ea omnia ipsa diuina & beata eius substantia, quæ habet omnia non vt alia in alio, sed sine habitudine & collecte, nihil habens duplex, & supra omne vnum.*

SAnctus Maximus in eo libro qui inscriptus est, Quod in Christo est rerum, id est, substantiarum differentia: Omnis, inquit, differentia, quæ dissimilitudinem, vel diuersitatem aliorum ab alijs secundum rationem aliquo modo existendi declarat, quantitatem rerum differentium secum naturaliter inducit, siue substantiarum, siue qualitatum, siue proprietatum; quod vero penitus simplex est, non admittit differentiam, quia idem penitus est sibi ipsi & singulare, & totum ex toto habitudine nudum, sicut genus in quantum non habens quod de se prædicetur: & ob eam causam omnino non numeratur, neque diuiditur. Idem cap. quinquagesimo de energijs & voluntatibus. Cum omni, inquit, differentia simul inducitur E quantitas, & cum omni quantitate coniunctus est numerus, qui eam declarat, non enim fieri potest, vt vel differentia sit sine quantitate, vel quantitas sine numero, qui eam declaret, dignoscatur. Idem cap. III. centuriæ. III. Quod est penitus vnum proprie, non habet differentiam: quod autem non habet differentiam, extra omnem etiam habitudinem est: quod autem habitudinem non habet, etiam non coercetur: quod autem non coercetur, principio caret: quod vero principio caret, etiam est infinitum: solus igitur Deus est sine principio, & infinitus, & sine habitudine, & sine differentia; quia proprie est singularissimus natura, & simplex, & non circumscriptus, hoc est infinitus. Idem in IV. cap. eiusdem centuriæ: Nihil eorum quæ sunt, est non circumscriptum, quoniam neque liberum à prædicamento: solus Deus est extra prædicamentum, & idcirco ab omni circumscriptione liber, vt pote infinite in infinitum celsior omni substantia, & mente, & ratione, & intelligentia. Sanctus Athanasius in oratione, quam inscripsit ἀπευκτικόν, in annuntiationem san- F ctissimæ Dominæ nostræ, matris Dei: Quamobrem, inquit, & ipse vnigenitus Deus ait: Omnia quæ habet pater, (Ioan 16. Io. 17.) mea sunt: & patri dicit: Mea omnia, tua sunt: & tua mea; & glorificatus sum in ipsis. In omnibus enim, in quibus glorificatur pater, cum de Deo sermo fit, glorificatur etiã filius, & spiritus sanctus; hinc dicitur perfectus Deus pater, perfectus Deus filius, perfectus Deus spiritus sanctus: quia nihil ex plenitudine diuinitatis vnicuique personæ deest; sed potius ἰσίαν, id est, æqualitatem habet omnium proprietatum; in quarum æqualitate plenitudo diuinitatis cernatur; ab ἴσου enim, id est æquali voce feminina ἰσία denuatur, id est æqualitas, quæ est comprehensio constituens æqualitatem multorum; quorum enim æqualis quędam substantia est differentium proprietatum, ἰσία dicitur, tamquam ὁσία καὶ μία, id est, sancta & vna; & quia ἰσία dicitur secundum etymologiam mutatione, ι, in, α, & accessione litteræ, υ, efficitur interpretando, οὐσία, id est, substantia tamquam quædam essentia ex pluribus in vnum congregatis conflata; hactenus Athana- G sius. Gregorius Nyssenus in sermone catechetico: Si enim, inquit, bonum, & iustum, & sapiens, & potens similiter dicatur, item immortalitas, & sempiternitas, & omnis mens pia eodem modo confiteatur omni ratione differentiæ sublata: necessario simul tollitur ex dogmate multitudo deorum, cum idem ipsum esse in omnibus, fidem in vnitatem circumducit; idem in eodem: Non enim extra compositionem erit huiusmodi opinio, quæ dicit aliud in alio esse: sed potius necesse omnino est, simplicitate extra controuersiam & dubitationem posita, ipsam per se vitam esse verbum Dei. Idem: Omne, inquit, quod circa 1 Deum intelligitur, id erat ante mundi constitutionem; sed tamen hoc nominari dicimus, postquam factus est qui nominauit. Et diuinus Maximus in scholijs in Dionysium cap. v. de diuinis nominibus. Quia, inquit, quidam dixerunt, ideas & exemplaria per se foris existere, hos nunc ferit gentiles, & ait: Si ideæ non essent simpliciter & singulariter notiones supraquam simplices Dei supra- H quam simplicis, compositus esset Deus ex exemplari, & ex se ipso, quem dixit Dionysius omnem duplicationem recusare. Idem Maximus in eisdem scholijs cap. VII. exponens quod Dionysius ait, Imagines quasdam & similitudines diuinorum exemplarium: Quæ, inquit, sunt, id est, species, & singulæ creaturæ, vt omnes ordines angelorum, & omnia quæ sub sensum cadunt, imagines sunt & similitudines diuinarum idearum, id est exemplarium, quæ in Deo sunt: quæ quidem exemplaria sunt æternæ notiones Dei; per quas, & secundum quas omnia erant in ipso non alia quam ipse; & producta sunt: sicut ait Io- (Apoc. 4.) annes in Apocalypsi, quendam in antiquissimis angelis dixisse ei, quod omnia erant, & facta sunt; ideas dixit fuisse; & imagines atque similitudines idearum, id est, exemplarium dixit esse omnia quę producta sunt: Beatus Chrysostomus in homilia de cruce, cuius principiũ est, Quid dicam? quid loquar? quo nomine vos appellabo? Cum dico Deum sedentem in excelsis, non solum in vno, sed (Esa. 6.)

vbique

A vbiq; sedentem dico, non enim distantiam loci habet, qui est suus locus, qui ipse omnia capit: eum vero nihil capit. Quis enim potest capere naturam incorpoream, & materiæ expertem, atque infinitam, & quæ neque inuestigari, neque corrumpi, neq; intelligentia comprehendi potest, quæ est hæc Deus? Apud pios enim sic oportet intelligere Deum: ipse namq; est omnia, ipse est nostra spes, vt ante dixi: sicut scriptum est: Hæc est vita æterna, vt (Ioan. 17.) cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Magnus Dionysius cap. v. de diuinis nominibus ait; Ex ipsa vnitate, quæ supra substantiam est, & in ipsa est ipsum esse, & rerum principia, & omnia quæcumque sunt, & quæ quomodocumque sunt: idque sine habitudine, & collecte, & vnite: siquidem in vnitate omnis numerus vniformiter præextitit: habetque vnitas in se ipsa singulariter omnem numerum: & omnis numerus in vnum copulatus est, & in vnitate est: & quanto longius ab vnitate procedit, tanto magis diuiditur, B & multiplicatur; & in centro omnes lineæ circuli vna copulatione simul existunt: & habet punctum omnes rectas lineas vniformiter copulatas inter se, & cum vno principio, à quo exierunt: & in ipso centro omnino copulatæ sunt: & parum ab eo distantes, parum diuiduntur: magis autem distantes, magis, & vt semel dicam, quanto sunt centro propinquiores, tanto magis cum eo & inter se copulantur: & quanto magis à centro distant, tanto magis & inter se distant: immo & in tota natura vniuersi, rationes vniuscuiusque naturæ vna copulatione non confusa collectæ sunt, & in anima copulatæ sunt vniformiter virtutes, quæ omnibus partibus corporis prouident: non est igitur absurdum ex paruis & minutis imaginibus & exemplis ad causam omnium ascendentes oculis contemplari omnia in causa omnium, & quæ sunt inter se contraria, vniformiter & copulate. Ad hæc S. Maximus adiungit: Illud in eo, & ex eo sic intelligendum est, ipsa per se supraquam bonitas, quæ est mens, & tota actus, ad se ipsam conuersa in actu est, non potestate C prius sine mente, postea mens actu: vnde est etiam mens solum pura, quæ non intelligit intelligentia extrinsecus introducta: sed ex se ipsa penitus intelligit. Si enim substantia eius alia est: quæ autem intelligit, alia à b eo, non intelligens ipse, id est, substantia eius, siquid vero habet à se, non habet ab alio; si autem à se, & ex se intelligit, ipse est ea quæ intelligit: igitur qui est intellectus eius quod est, intelligit quæ sunt, tamquam qui est: quare si cum intelligit se ipsum, intelligit quæ sunt: ipse est ea quæ sunt: aut enim intelliget ea quæ alibi sunt, aut quæ in se ipso tamquam sua: quæ alibi sunt, non potest fieri vt intelligat: vbi enim sunt? an in ijs quæ sub sensum cadunt? at quæ sub sensum cadunt, non sunt, vtpote mutabilia, & ortum atque interitum capientia: se igitur, & in se intelligit: quia vero Deus auctor est eorum quæ sunt, si in se ea non intelligit, intelliget in eo quod nondum est: at ipse archetypum est, id est, primum exemplar vniuersi: & quæ intelligit, non accipit eorum typos, id est species, siue formas ab alijs, sed potius ipse est exemplar D rerum: quare nec ipse est in loco: neque quæ in ipso sunt, tamquam in loco sunt: sed habet ea, vt se ipsum habens, & in eis existens; omnibus quidem simul existentibus, & in impartibili in ipso existentibus, distinctis vero in impartibili impartibiliter. Igitur notiones eius sunt res, res autem formæ sunt, notiones vero non sic accipiendæ sunt, vt quia hoc intellexit, fuit hoc: huiusmodi enim notionem oportet vt antegressum sit aliquid quod intelligitur, quod fecit vt ipse intelligeret: sed potius intelligit quæ sunt, nempe intelligens se ipsum, & cum ijs quæ in ipso insunt, copulatus. Ex his liquet, quod in vnitate, quæ supra substantiam est, non oportet quærere multa, & diuersa, quæ in ipsa spectantur: primum quidem, quia natura differentium, quantitatem & numerum induere in simplici, & sine confusione, & diuisione vno & toto: secundo, quia omnia quæ in ipsa dicuntur, sunt diuina & beata eius substantia, vtpote quæ est essentia ex pluribus in vnam vnitatem congregatis, omni differentia omnibus modis in congregatis sublata: & quæ inest in his sine

E habitudine, & singulariter, & non tamquam alterum in altero, sed maxime supraquam copulate, nulla duplicatione posita: nec enim tamquam in loco omnia exemplaria rerum habet vnitas supra substantiam: nec ipsa horum locos efficitur: sed potius habet ea tamquam se ipsum habet; & inest ipsis tamquam substantia & essentia, quorum est substantia & essentia, solaque purissima, & sine omni subiecto actus.

Scholia.

Omne quod circa Deum intelligitur, id erat ante mundi constitutionem: sed tamen hæc nominari dicimus, postquam factus est homo.) Hoc est quod ait S. Tho. 1. p. q. 13. art. 6. Hæc, inquit, nomina Dei bonus, sapiens, & similia, quantum ad rem significatam prius dicuntur de Deo, quam de creaturis, quia à Deo huiusmodi perfectiones in creaturas manant: sed quantum ad impositionem, inquit, nomina, imposita sunt creaturis, quas prius cognoscimus, significant enim bonitatem creatam bonus, & sapientiam F creatam sapiēs, &c. quæ Deo per essentiā conueniunt. & ὑπερουσίως, vt ait Dionysius cap. v. de diuinis nominibus, id est, elate & eminenter, ipse enim est sua bonitas, & sua sapientia. Quare cum S. Thom. dicit, quod huiusmodi nomina non solum dicuntur de Deo causaliter, vt quidam posuerunt, non notauit Dionysium, vt quidam suspicantur. De hoc iterum admoneo, ne tamen auctori hoc falso tribuatur, immo ipse idem S. Thom. interpretatus Dionysium cap. v. cum ait, Et neque illi aliter ipsi conuenit aliquid æternaliter existentiam, aut temporaliter subsistentiam, sed & à tempore, & ab æuo, & ab ijs quæ sunt in æuo, & ab ijs omnibus quæ sunt in tempore segregatur: Vniuersaliter, inquit S. Thomas, non conuenit ei aliquid de nomine creaturarum, sed separatur per quandam eminentiam, & rursus, Etiam, inquit, separatus ab ijs quæ sunt in æuo & in tempore per quandam eminentiam. Quod igitur dicit S. Thomas hæc Dei nomina bonus, & sapiens, & similia, significare esse hæc in Deo eminenter, ex Dionysio, quem interpretatus est, sumpsit, postremo in eadem qu. 13. p. p. art. 2. quod Dionysius dicit cap. 1. de diuinis nominibus. Omnium sanctorum Theologorum hymnum inuenies ad beatos processus nominationes diuidentem, sic interpretatur, vt voluerit Dionysius significare, nomina Dei bonus, viuens, sapiens, & alia eiusmodi imposita quidem esse à processibus, siue prouidentijs Dei in creaturas manantibus, sed significare ipsum rerum principium, quatenus in eo est prius bonitas, & vita, & sapientia, & quidem excellentius quam à nobis intelligatur & significetur, aliud enim est à quo imponitur nomen, & aliud in quo id imponitur. sic nomina Dei imposita sunt à prouidentijs, quas alij vocant processus, ad significandam substantiam Dei, licet non perfecte eam significent; sicut perfecte hoc nomen homo significat substantiam siue essentiam hominis, quia quid sit Deus, comprehendi intelligentia non potest, vt potest comprehendi quid sit homo, est enim animal rationale, quæ est perfecta essentia hominis, quam homo significat. Immo illud etiam est aduertendum, vocabulum ipsum, eminentia, & eminenter, quibus S. Thomas vti solet, cum de nominibus Dei loquitur, & quid in Deo significent explicat, ex Dionysio sumpsisse, qui ὑπερεχόντως, vt paulo ante notaui, dicere solet, quod varie licet interpretari, elate, exuperanter, eminenter, eximie, excellenter, separate, quæ autem intelligit, alia à ab eo, &c. & paulo post igitur qui est intellectus eius quod est, intelligit quæ sunt, tanquam qui est.) G Non eo tendunt hæc, vt probet, quod Deus alia à se non cognoscat, aut non cognoscat cognitione propria, sed vniuerse, qui fuit quorundam error à S. Thom. notatus & reprehensus 1. p. q. 14. art. 6. immo dicit Deum omnia alia à se cognoscere, cum se ipsum cognoscat, at se ipsum perfectissime cognoscit, igitur cognoscit omnia alia à se perfectissime, & quidē propria cognitione; quia in ipso sunt perfectissime, immo ipse est illa ipsa omnia vt causa efficiens, & exemplaris; & ipsa diuina essentia est propria ratio vniuscuiusque creaturæ, quæ Deum quomodocumque participat.

Caput IX.

Quod in vnitate, quæ supra substantiam est, neque principium eius reperire licet, neque medium, neque finem; neque est aliquid totum, quia in vnoquoque eorum quæ intelliguntur, est tota, & sola; nec est aliquid eorum quæ sunt, quia ipsa est omnia: neque licet vno nomine eam complecti.

Magnus Dionysius in quinto de diuinis nominibus. In vno enim, inquit, vt sæpenumero dictum est, omnia quæ sunt, præhabet, & existere fecit, præsens omnibus vbique secundum vnum & idem: & secundum idem, H omne; in omnia means, & in se manens, & stans, & se mouens: & neque stans, neque mouens; neque principium, vel finem, vel medium habens, nec in quopiam eorum quæ sunt, est; neque quidquam eorum est; neque penitus ei conuenit quidquam eorum quæ in æuo, aut in tempore existunt; quin potius extra tempus, & sæculum, siue æuum, & extra omnia quæ in sæculo, aut tempore sunt, est: quia ipsum per se æuum, & ipsum per se tēpus, & quę sunt, & quæ illa quæ sunt, metiuntur, omnia per ipsum, & ab ipso. S. Maximus in centuria prima cap. v ii. ait: Omne principium, & medium, & finis non vsquequaque negant quin secundum habitudinem prædicentur; Deus autem in vniuersum omni habitudine infinite in infinitum superior cum sit, consentaneum est vt neque principium, neque medium, neq; finis sit, neque quidquam omnino habet eorum, in quibus natura secundum habitudinem prædicatio ad aliquid cerni potest. Idem in ea-

A dem centuria cap. LXXXII. Omnis cognitio habet signi-
ficationem multitudinis vt minimum duorum. media e-
nim est habitudo duorum extremorum, quæ inter se co-
pulat intelligentem, & rem intellectam. neutrum enim
potest vsquequaque seruare simplicitatem: quia cum eo
qui est, aliquam rem subiectam intelligens, simul cogita-
tur habere potestatem intelligendi: & quod intelligitur,
subiectum quoddam est, vel in subiecto; cum quo simul
cogitatur, quod possit intelligi; aut cogitatur simul præ-
subiecta substantia, cuius est potestas. non enim est res ali-
qua omnino, quæ ipsa per se sit simplex substantia, aut co-
gnitio, vbi & vnitas sit indiuidua: Deus autem, siue sub-
stantiam dicamus, non habet potestatem intelligendi,
quæ naturaliter cum eo intelligatur; ne habeatur compo-
situs. siue dicamus cognitionem, non habet subiectam
substantiam, quæ naturaliter recipiat cognitionem; sed id
ipsum quod secundum substantiam est, cognitio est Deus,
& totus Deus, & solum; & ipsa cognitio substantia; & to-
tus substantia, & solum; & supra substantiam totus, & su-
pra cognitionem solus: quia vnitas est indiuidua, expers
B partis, & simplex. Et adhuc idem: Deus in vtroque peni-
tus simplex, substantia sine subiecto, & cognitio non ha-
bens vllum plane subiectum. S. Cyrillus in Thesauris li-
bro I I. cap. IV. Primum quidem, inquit, necesse est di-
cere compositum esse Deum ea diuersis, eisque secum in-
ter se valde pugnantibus, simili scilicet & dissimili; quæ
quidem inter se in vno subiecto misceri & cohærere non
possunt. & si ea parte similis, ex parte alia non erit similis,
non erit totus lumen, neque totus veritas, neque natura
Deus. Præterea etiam ad ipsum qui genuit, manabit bla-
sphemia grauis: erit enim compositus pater ea substantia
& conceptu mentis. Magnus Basilius libro secundo τῶν
ἀντιῤῥητικῶν. Siquidem, inquit, tamquam partem substan-
tiæ acciperemus ingenitum, locum haberet istius sermo,
cum ait, compositum esse quod ex diuersis constat: sin ve-
ro substantiam Dei lumen ipsum ponimus, vel vitam, vel
bonum totum, quod quidem est totum vita, totum lumē,
& totum bonum; habet autem vita ingenitum cōseqoēs,
C quomodo non est incompositus, qui est secundum sub-
stantiam simplex? non enim modi proprietatem eius de-
monstrantes, rationem simplicitatis lædent. Gregorius
Nyssenus libro primo contra Eunomium cap. XLI. Sim-
plicitas enim, inquit, dogmatum veritatis tamquam fun-
damentum iacit, Deum, quid est, neque nomine, neque
ratione, neque alia quapiam cogitatione & intelligentia
comprehendi posse. Sanctus Epiphanius in hæresi contra
Ptolemaitas: Quæ potest ab vllo dici tanta illius audacia,
quam de Domino vniuersi euomuit? qui simul vt intelle-
xit, perfecit hoc, quod quidem voluit; hoc intelligens,
quod vult; & tunc volens, cum intelligit; totus intelligen-
tia, totus voluntas, totus mens, totus lumen. Ex quibus fit
manifestum, quod in vnitate Trinitatis neque reperitur
principium, neque medium, neque finis. si quis vero ali-
quid horum quærat, multa reperientur, & non vnitas.
principium enim, & medium, & finis eorum plane sunt,
quæ diuidi possunt; vnitas vero indiuidua est similiter φ
D habet principium, & medium, & finem, totum aliquid est
ex his coagmentatum; quod autem sic est totum, ex parti-
bus etiam est totum: partes autem multæ: igitur totum ex
multis. vnitas vero expers partium est, & non ex multis,
aut ex partibus totum. Præterea, quod neque principium,
neque finem habet, neque terminum in vtroque habet: &
idcirco infinita est vnitas. Bifariam enim, inquit, cum infi-
nitum contemplamur, scilicet secundum principium, &
finem, quod non est in his, & est supra hæc, infinitum ap-
pellatum est. Sed neque formam habet, vel figuram, vel
speciem, vel colorem diuina vnitas. sic enim magnus Basi-
lius libro IV. τῶν ἀντιῤῥητικῶν. Si, inquit, filius vere est ima-
go patris, omnis autem imago vel substantiæ, vel formæ,
vel figuræ, vel speciei, vel coloris imago est: Deus autem
in nullo horum est, sed in sola substantia: filius igitur cum
sit imago substantiæ, sequitur vt sit homousios, id est, eius-
dem substantiæ patris: & relinquitur vt sit vnitas expers
formæ, & figuræ, & speciei, & coloris. expers igitur est for-
mæ, quia idem est forma, & substantia Dei. hoc enim ab

E omnibus Theologis concessum est. Si igitur in sola substā-
tia est Deus, non igitur in forma circa substantiam. hæc e-
tum forma non est sola substantia. est etiam sine figura,
quia demonstratum est non habere medium: si autem nō
habet medium: neque rotundi, neque recti particeps est,
quia vbi non est medium, nec extrema æqualiter à medio
distabunt: quod quidem in rotundis euenit: neque rursus
ab extremo ad extremum æqualiter procedit linea, quod
quidem in rectis reperitur. si autem nec hoc, nec illud: ca-
ret igitur figura vnitas diuina. Est præterea expers speciei:
quia species continentur in generibus: vnitas vero diuina
nec est in alio, nec in se. in alio quidem si esset, eueniret ei
perinde ac si in medio esset comprehensa, quod in cir-
culi centro contingit: demonstratum vero est non habere
eam partes, neque figuram: non est igitur in alio, immo
nec in se: alioqui idem etiam, quod circulo, ei accideret, si
ipsa se complecteretur, & contineret. non enim potest esse
aliquid in se ipso, quin à se ipso contineatur. etsi enim Deus
ex se, & ipse se ipsum continet: tamen fieri non potest, vt i-
dem contineat, & à se contineatur. si autem ab alio conti-
F netur, hoc est quod dicebamus ad figuras pertinere. Ca-
ret etiam colore, quia est substantia quæ non est in subie-
cto. Quomodo reciperet colores quæ non potest cadere
sub aspectum, qui colores discernit? Sicut ergo non est
hæc omnia diuina vnitas; sic neque habet vniuersitatem,
vel vniuersum: quod partes recipit, alioqui incidet vtrū-
uis eorum quæ dicimus. Omnis enim oratio vel effertur
vniuerse † in vniuersis, aut in vniuersis non vniuerse, sed
particulariter; & hoc est quod ait Dionysius: Quamobrē
primum bonus Deus eorum auctor esse dicitur, deinde
eorum vniuerse, postea partium eorum; tum participan-
tium ea vniuerse, deinde participantium in parte, siue par-
ticulariter. quæ perinde sunt, ac si diceret, Genera & spe-
cies simul, Deum habent auctorem; deinde partes illis
subiectæ; & quascumque vniuersitates quis dicat, postea
has tamquam absolutas & abstractas producit Deus; dein-
de tamquam aliquorum, & ipsorum aliquorum vniuersi-
tates. non est Deus vniuersitas secundum has vniuersita-
tes, id est, ad similitudinem harum; sed ipsa sola vniuersi-
G tas, quæ in nulla est vniuersitate, vniuersa ipsa & sola vni-
uersitas est, omnes vniuersitates ex se producens, & à nul-
la vniuersitate coercetur. nec enim ipse est in aliquo, nec
aliquid in ipso. substantia enim est nihil habens quod sit
in subiecto: & cognitio est nihil prorsus subiectum habēs.
idcirco ipse est omnia, & non est quidquam omnium, qui
à nullo eorum quæ sunt, continetur: nec est nomen eius,
quo per rem aliquam ex iis quæ sunt, nominetur. vnde e-
nim nominabitur, si nihil est ex iis quæ sunt? Præterea to-
tum & solum in vnitate, essentiam exuperantem repræsē-
tat, & non positionem quamlibet rerum. perinde enim est
dicere, totus substantia, & solum est Deus, & in sola sub-
stantia est, atque dicere supra omnem substantiam esse, &
non annumeratur vlli substantiæ earum quas produxit,
sed est sola ex aliis exempta, & prima, & cuius substantia
est actus.

Diony. c. II. de diui. no.

† Vniuersã vniuerse o-mnis vita. vniuersum non vniuerse, sed in parte, siue particulariter, vt vita.

H

Capvt X.

Quod vnitas Trinitatis supra omnem substantiam est, & supra omnem vnitatem, & trinitatem nobis cognitam: & quod neque substantia est, nec vnitas, neq; trinitas ab vllo cognita; nec infinita, aut in multis numerata.

Magnus Dionysius cap. XIII. de diuinis nominibus:
Oportet, inquit, nos à multis ad vnum virtute diui-
næ vnitatis conuersos, singulariter laudare totam & v-
nam diuinitatem, vnum quod est omnium causa, ante o-
mne vnum, & multitudinem, & partem, & totum, finitio-
nem, & infinitionem, finem, & infinitatem? quod om-
nia quæ sunt, & ipsum esse terminat; & omnium, & to-
totum omnium, & ante omnia, & supra omnia vna cau-
sa, & quod supra ipsum vnum, id quod est, determinat:
siquidem quod est vnum, in iis quæ sunt, numeratur. nu-
merus enim particeps essentiæ est. quod autem est v-

A num supra substantiam, & quod est vnum, & omnem nu-
merum definit, ipsum est & vnius, & numeri, & omnis rei
principium, & caosa, & numerus, atque ordo. quapropter
tera & vnitas, quæ laudatur, & Trinitas, quæ est diuini-
tas supra omnia, non est nec vnitas, neque trinitas; aut à
nobis, aut ab alio quopiam eorum qui sunt, cognita: sed
vt quod in ipsa est supra quam in vnum copulatum, &
fœcunditatem vere laudemus, trinum & vnum Deum
nominamus illum, qui supra omne nomen est. nulla au-
tem vnitas, vel trinitas, neque numerus, nec vnitas, vel
fœcunditas, nec aliud quid eorum quæ sunt, aut quæ ab
aliquo eorum qui sunt, cognita sunt, explicat obscurita-
tem, quæ omnem rationem & mentem vincit; obscuri-
tatem dico diuinitatis, quæ supra substantiam, supra ra-
tionem & mentem est. Rursus idem extremo capite my-
sticæ Theologiæ: Rursus autem ascendentes dicamus,
quod nec anima est, neque mens; nec imaginationem, vel
opinionem, vel tarionem, vel intelligentiam habet; neq;
ratio est, nec iotelligentia; neque dicitur, vel intelligitur;
B neque numerus est, neque ordo; neq; magnitudo est, ne-
que paruitas, neque æqualitas, neque similitudo, neque
dissimilitudo; neque stat, neque mouetur, neque quiescit,
neque habet vim; nec est vis, neque lumen, neque vita est,
neque substantia est, neque sæculum, neque tempus, nec
est eius tactio sub intelligentiam cadens, neque scientia,
neque veritas est, neque regnum, neque sapientia, nec v-
num, nec vnitas; neque diuinitas, neque bonitas, neque
spiritus est, vt nos spiritum cognoscimus; nec est filius, ne-
que pater, nec aliud quidquam eorum quæ nobis, aut vlli
eorum qui sunt, cognita sunt; nec aliquid eorum quæ nō
sunt, neque quæ sunt: neq; quæ sunt eam cognoscūt, qua-
tenus est; nec ipsa cognoscit quæ sunt, quatenus 1 sunt:
nec est illi tasio, neque nomen, neque cognitio; neque te-
nebra est, neque lumen, nec error, neque veritas nec est e-
tus in vniuersum positio, nec ablatio: immo cum eorum
quæ post ipsam sont, positiones & ablationes facimus, i-
psam neq; ponimus, nec tollimus; quia supra omnem po-
sitionem est perfecta & singularis omnium causa; & supra
omnem ablationem exuperatio omnium simpliciter ab-
C stracta, & vltra omnia. Hæc annotauit S. Maximus, inqui-
ens: Nota, quod neque diuinitas substantia est Dei, sicut
nec vnum aliquid eorum quæ dicta sunt, neque cōtrario-
rum eis; quare nihil ipsorum est. non enim sunt hæc sub-
stantia, sed gloria 2 circa eum. Sic Sextus ecclesiasticus
philosophus dixit, & Gregorius Theologus libro tertio
Theologiæ suæ, quod neque diuinitas, 3 nec ingenitum,
neque paternitas substantiam Dei significant. Obserua
præterea, quod neque spiritus est, vt nos spiritum cogno-
scimus; neque filius est, neque pater, vt nos patrem & filiū
cognoscimus. illud enim, Vt nos cognoscimus, in omni
negatione superiorum accipe. declarat autem, quod dici
solet, secundum nostram cognitionem. Neque te moueat
hoc caput, vt putes hunc diuinum auctorem aliquid bla-
sphemie dicere. propositum enim est ei demonstrare Dēū
nihil eorum esse quæ sunt, sed esse supra omnia. etenim si
ipse omnia produxit, quomodo potest esse aliquid eorum
quæ sunt? Dixit autem, quod nec ea quæ sunt, cognoscūt
D Deum causam omnium: at non cognoscere Deum, interi-
tus plane est. verum statim idem exposuit quod dixerat, cū
subiunxit, Quatenus ipse est; quod perinde est, vt si dica-
tur, Nihil ex iis quæ sunt, cognoscit Deum, quatenus est,
id est, substantiam eius, quæ supra substantiam est, & quæ
intelligi non potest, vel existentiam secundum quam ex-
Matth. 11. stit. Dictum enim est, quod nemo cognoscit filium, nisi
pater; neq; patrem quis nouit, nisi filius. Ac rursus subiū-
git magnus Dionysius, & ait: Nemo cognoscit filiū, qua-
tenus est, nec ipse Deus cognoscit ea quæ sunt, quatenus
sunt; id est, non nouit intendere mentem secundum sensū
ad ea quæ sensilia sunt; nec ad substantias, quatenus sub-
stantiæ sunt, hoc enim non conuenit Deo. nos enim, qui
homines sumus, ea quæ sensu percipimus, aut aspectu,
aut gustatu, aut tactu, intelligimus quid sint: ea vero quæ
sub intelligentiam cadunt, aut per 4 disciplinam, aut do-
ctrinam, aut per illuminationem cognoscimus. Deus au-
tem nullo modo ex istis nouit ea quæ sunt; sed potius ex
se ipso cognitionem omnium habet. hoc enim significat E
subobscure scriptura, quæ ait: Qui nouit omnia antequā Dan. 13.
fierent. quod quidem declarat, non secundum rationem
productionis eorum nouisse ea Deum secundum sensum
aut intelligentiam; sed potius supra omnem sensum & in-
telligentiam in se tantum intuens. Idem ibidem: Quæ
sunt, inquit, id est, creaturæ, non possunt supra naturam
suam ferri intelligendo: consectanee igitur cum in se in-
tuentur, diuinam naturam ignorant secūdum illud quod
ipsa est. sic igitur diuina natura in se ipsam intuens, non
nouit in se esse creaturas secundum rationem 5 substan-
tiæ eorum. hoc enim significauit cum dixit, Quatenus
sunt; siquidem est supra omnia quæ sunt, & ipsum esse
supra substantiam habet. aliter enim nemo diceret ignora-
re Deum creaturas suas. Ex quibus fit manifestum, quod
vnitas supra substantiam, ab omnibus abstracta est, & su-
pra omnia est. immensis enim mensuris, & quæ conferri
non possunt, causæ 6 supra effectus locantur, & eximū-
tur, & ab eis absunt, vt sæpe dictum est. Quomodo enim
creaturæ, & facta, & quæcumque vocabulo entium signi-
ficantur, conferri possunt cum natura, quæ vltra omnia F
est? Vnde conuenienter sibi, causa omnium non est vnum
eorum quæ sunt, nō dico quæcūque aliquis numerauerit,
sed si quis cogitatione fingeret, & ad illa quæ vltra sæcula
sūt, refugeret, opiniones essent rationis apud nos inaniter
quidem ad illa quæ vltra omnia sunt, proficiscentis; tantū
vero à te distantis, quantum simulachrū à veritate, & do-
mus ab eo qui eam fabricauit, & vmbræ ab iis quæ sūt, &
per se existunt. Non. n. fieri pōt, vt quæ finita sunt, pertrā-
seant q̄ infinitū est. q̄uis mens multas infinitates reperiat,
& secū reputet, nihilominus ab infinitate vera excidit, &
tāquam cū vmbra pugnare conuincitur attrectans; sicut
qui tenebris crassissimis inuoluti sunt, & in eis ruunt.
Ob hanc causam Theologiam secundum negationem in
multis valentiorem esse Theologia affirmante demōstra-
tum est; non quidem quod Theologia ex negantibus ma-
gis Deum assequatur, & attingat (ex æquo enim vtraque
aberrat à coniectura de Deo) sed quod Theologia negans
plus profiteatur nescire. qui enim dixit, quod nec vnitas
est Deus, propius accessit ad incomprehensam vnitatem, G
quam qui posuit esse Deum vnitatem secundum morem
vnitatum quæ nobis notæ sunt. Vt igitur summatim repe-
tam quæ in hac Decade exposita sunt, demonstratum est à
Theologis, non oportere quærere in vnitate, quæ supra 1
substantiam est, habitus & dispositiones, vel alia circa i-
psum, quæ substantiam eius compleant; nec aliqua in ea 2
accidentia, neque differentias ad substantiam eius perti-
nētes; neque quia ex se ipsa existere dicitur, idcirco opor-
tet cōstituere ipsā esse sui causā: nec ponere aliud in ea esse 3
substātiā, & aliud energiam, siue operationem: nec existi- 4
mare operationē suā creatricem substātia secūdum se ca- 5
rere, & nō per se existere: nec aliud esse suam substantiā, & 6
aliud suam bonitatem, & similiter in cęteris eiusmodi: nec
aliud esse substātiam suam, & aliud cognitionem sui, & si- 7
militer in reliquis similibus; & omnia quæ in ea sunt, non 8
differre à se ipsa: nec in ea posse reperiri principium, mediū 9
& finem: nec vnitatem diuinā, quę est ὑπέρθεος, id est, supra 10
eos qui dicūtur dij, esse substātiam, nec esse vnitatem quæ H
vocatur, neque trinitatem ab vllo cognitā: sed potius su-
pra substātiam esse, & supra omnem vnitatem, & supra o-
mnem trinitatem 7 excogitatam vel assimilatam, & supra
omne vnum tale abstractam esse, & ad eam accedi nō pos-
se. Recte igitur & quæ in hac decade sūt, secūdum exposi-
tionē materiariam exposita sūt: neq. qdquam diuinę sim-
plicitati deest. Cōuenienter aūt huic inscriptioni De sim-
plicitate diuina, tota decas ad diuinā simplicitatē cōtexta
est apte ad duas antegressas decades, p propositiones enū-
ciātes ad infinitatē Dei procedēs: siquidē nulla infinitas ex De infinitate in rebus multiplici ex Dei emanante, & à creaturis participat.
iis quę dicūtur, cū infinitate Dei ęquabitur. nec. n. infinitas
materiæ, & carere eā forma & specie, cū infinitate Dei cō-
ferendum est (materia enim finitur & terminatur specie,
& forma speciei, & hæc, species scilicet, & earum formæ,
sunt termini & fines materiæ) nec infinitas corporis,
quia corpus in infinitum diuidi potest, infinitatem Dei
dirimit, quippe cum in corpus dimensio, & diuisio pri-

A mum cadat: neque secundum primas qualitates, quæ in infinito insunt, infinitas Dei comparanda est, quia in ipsis primum cernitur plus & minus: neq; rursus infinitum secundum generationē, & generationis perpetuitas reiundit infinitatem Dei simpliciter, & incircūscriptè circummeantis, & non ad instar circuli motionem habentis, quę solummodo est cum fit: neq; quidquam quod in cœlo, & in motu eius rotundo accidit (habet enim hic motus infinitatem propter infinitam potentiam Dei mouentis) immobilem infinitatem Dei excludit: neq; infinitas vniuersi temporis, quia actus eius, quo metitur periodos eorum quæ in tempore sunt, nunquam deficit, & numero est infinitus, infinitatem Dei coercet, quę est supra omnem numerum, & omnem periodum: item immutabilem esse mentem & animam (scilicet à libertate arbitrij) & totam simul in omnibus sui corporis partibus adesse, & ob eam causam continua & infinita facultate motus corporis gubernare, non progrediuntur ad infinitatem Dei, qui has facultates animæ inseuit, nec innumerabilitas angelorum

B *Daniel. 7.* (milia enim milium, & decies centena milium adstant throno magnificentiæ eius) neq. perēnitas sine dimēsione, ac perinde infinitas vitæ eorum & immortalitatis, infinitatem Dei, quæ omnem numerum, & omnem cogitationem vitæ continuæ superat, pertransibit: nec ipsum æuum, & infinitudo eius omnibus nota & vulgata, quæ omnem infinitatem intellectilium continet, æque porrigetur vt infinitas Dei, qui illud produxit: creatum enim à creatore infinitis mensuris superari notum est. Si igitur infinitas Dei supra quam infinita nulli ex istis infinitatibus similis cernitur, solus igitur est infinitus, fons infinitatis effector, qui est vnum solum secundum substantiam bonum & infinitum, qui omnem infinitatem ex nihilo fecit. Etsi enim illæ post Deum infinitates dicuntur, non tamen sunt secundum substantiam infinitates, sed secundum mensuram tantum, & participationem, & infinitam multitudinem, & secundum vitam dimensione carentem, & secundum totam sui pręsentiam in toto, & id qui-

C dem à causa sola effectrice, & non alio modo habent. Consentaneè igitur dictum est Deum esse vltra omnem infinitatē, solus enim Deus est essentia infinitus, & sola essentia, siue substantia Dei est simplex, & † vniformis, & expers qualitatis, & quieta, & seditione carens, infinita, & omnipotens, & effectrix omnium, cui gloria in sæcula sęculorum. Amen.

† Quia est immutabilis secundum esse & secundum actiones & operationes, quamodo non sunt angeli, licet haue ant esse immutabile, illa ratione, licitas est vniformis.

Scholia.

Quatenus † sunt) Id est, non cognoscit alia quatenus sunt in se ipsis, sed in se ipso, id est, in sua essentia, in qua omnes species rerum sunt comprehensæ, & multo excellentius in eo, quam in se ipsis sunt. Sed gloria circa eum) Non dicit gloria in eo, quæ est increata, id est, ipsa essentia, sed circa eum sunt, quæ ab eo creata sunt, ex quibus à nobis glorificatur & laudatur; neq; diuinitas ‡ substantiam Dei significat, neq; substantia Dei est, scilicet vt nos diuinitatem cognoscimus, cognoscimus enim diuinitatem creatam in iis qui per participationem dij dicuntur, siue angeli, siue homines sint; huiusmodi autem diuinitas creata, nec est, neq; significat diuinitatem Dei, quæ essentia, siue substantia eius est, sed potius diuinitas, bonitas, sapientia, & cetera, vt nos cognoscimus ista, gloria sunt circa Deum, quia ab his quæ ab eo creata sunt, glorificatur & celebratur, per ♃ disciplinam) cum ex magistro discimus; per doctrinam, cum nostro studio & industria sine magistro docemur, per illuminationem, cum Deus reuelat, secundum rationem ♃ substantiæ eorum) quia ipsa diuina essent à est propria ratio substantiæ cuiusque creaturæ in infinitum perfectior quam propria ratio substantiæ in ipsa creatura. Causas 6 dicit propter personas diuinas, quæ sunt alioqui vna causa creaturarum, sicut vna essentia, supra omnem infinitatem 7 excogitatam, vel assimilatam) Obseruauit Manuel Calecas in libro de Trinitate imagines, quas patres excogitarunt ad assimilandum eas vtcumque Trinitati Gregorius Nazianzenus cum oculo fontis, & fonte, & fluuio comparat: item cum sole, radio, lumine, item cum mente, ἐνθυμήσει id est consideratione, anima, in quibus non est diuisio, vel sectio, item cum triplici sole, & vna luminis commixtione Gregorius Nyssenus in libro de Spiritu sancto contra Macedonianos cum tribus lampadibus, quarum vna flamma, idem Gregorius Nyssenus in libro de Trinitate hæc tria dicit esse in nobis, quæ sunt, νοῦς λόγος, πνεῦμα. Mens, inquit, parit rationem, ratio mouet mentem; & neq; mens sine ratione est neq; ratio sine mente, similiter sine Spiritu, qui est in nobis, non exit ex mente, hæc, inquit, sunt æqualia, & separari à se vicissim non possunt, sic, inquit, intelligendum est in Trinitate, alij cum fonte, fluuio, & lacu, cum igne, flamma, & lumine Cyrillus cum radice ramo, & fructu, idem cum digito, manu, & brachio, & alias cum rota, flore, & odore in his omnibus reperiuntur quædam inseparabilia à se mutuo, quæ assumuntur ad declarandum vtcumq; esse tres personas inseparabiles proprietatibus distinctas, & vnam substantiam, ita vt ab alio sumatur τὸ ἀχώριστον id est, inseparabilitas personarum, ab alio τὸ ὁμοούσιον id est, consubstantialitas.

D

DECIMAE ET VLTIMAE DEcadis Finis.

E

MICHAELIS PSELLI

IN CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS PARAPHRASIS.

AND. SCHOTTVS ANTVERP. SOCIETATIS IESV

Pio Lectori.

Piscanti, esca ad hamum adhibita, captura piscium moræ patientia interdum obuenit. Venatori quoque feras inuestiganti sæpe succedit, vt eam in prædam vertat. Huic quidem laborum est, cursusq; solatium: illi vero tædium leuat qualiscunq; merces. Ad eundem modum mihi vsu venisse gaudeo, dum sacras scrutor Scripturas, & in *Canticum Canticorum* lucem subsidiumque expeto: quod sit iucundissimum Christi sponsi cum sponsa

F Ecclesia Epithalamium mysticum, carmenque nuptiale: vel, si placet, Animæ piæ cum Deo colloquium: vel denique, vt sanctis aliquot Patribus visum, *Deipara Virginis* encomium. Lectis igitur paulo accuratius, ad illustrandam Scripturæ illam partem, Homil. XV. S. Gregorij Nysseni, Basilij Magni fratris, dum meas excutio schedas è puluere, incidit forte in manus, qui penes me est calamo Græce exaratus MICHAEL PSELLVS, versibus politicis [illegible] Paraphrasi concisa *Canticum* explicans, & quidem, vt obseruaui, magnam partem desumpta à Nysseno: vt loca à nobis ad oram iam indicata ostendent. Cœpi itaque legere paullo attentius, placuitque vt illius temporis ferebat genius, elocutio rythmis apta quod metrum ea

G erat tempestate, æuo sequiore vsitatum. Latine itaq; meo visu vertere institui, tandemque animum induxi, ad alios quoque, si foras daretur interpretatio, vtilitatem promanare posse. Primum iam caput Latine vtcunque conuertetam, ac Dialogismo sponsi ac sponsæ, vel Animæ, mirifice recreatus, perduxissem sane σὺν θεῷ ad exitum, si vita suppeditasset: nisi tum forte in P. Martinum Delrium, Societatis nostræ Theologum insignem incidissem, qui se PSELLI quædam in *Cantica* legisse [illegible] mihi confirmauit in *Theodoreti* Cyrensis Episc. Commentariis, ac *Trium Patrum*, puta beatorum *Gregorij Nysseni, Nili, &*

H *Maximi*. Nec mora, aduolo in bibliothecam satis laute instructam vidi, legiq; PSELLI quædam [illegible] inspersa, eaque Latine reddita à Franc. Zino, Veronensi Canonico, homine eruditissimo. Quare nihil amplius cunctandum ratus, ne actum, quod aiunt, agere viderer, ea potius quam mea describenda curaui. Perspicue etenim ille multa de SS. Patribus Latina pridem ciuitate donauit. A secundo itaque capite eius sum vsus interpretatione, & hic repræsentandam putaui. Ceterum *Politicos versus* (sic enim dictos opinor, quasi ciuiles, ac populares rythmos) quindecim singulos constare syllabis obseruatum, vt cuiusque tamen versus pars prior integra dictione octauam syllabam absoluat, more Iambici dimetri. Fiuntque hic [illegible] non raro, &, contra atque Græci solent antiquitus, Iota sæpe consonantis obtinet vicem. Hoc autem metri genere Constantinus Manasses Annales suos Byzantinos scripsit, Ioannes quoque Tzetzes historicas lusit Chiliadas, inspersis [illegible] non paucis: vertitq; idem [illegible] versibus id genus Politicis Homeri Iliadē, quæ in antiquis adhuc Bibliothecis Italiæ cum blattis rixando deli-

A delitescit. Sic & MICHAEL PSELLVS noster eodem metro in *Cantica* prolusit: quomodo & recentiores aliquot Heroico carmine hæc ipsa *Cantica Canticorum*, & vatis Regij *Psalmorum hymnos* illustrarunt. Hic *Psellus*, vt πολυΐστωρ erat, varie varia conscripsit, Poetica, Mathematica, Philosophica, Medica atque adeo Theologica. Certe Iambicis de Virtutibus ac Vitijs Gnomas composuit, quę cum Heraclidis Pontici Allegorijs Homericis hodie leguntur. De quatuor autem artibus Mathematicis quæ diserte ab eo conscripta exstant, ea Latine Xylander in Germania, & in Gallia Vinetus transscripsit. Aldus vero Manutius in Aristotelem περὶ ἑρμηνείας Commentarium typis olim Græcis euulgauit: latentque eiusdem *Pselli* Peripatetici Philosophi plurima in eiusdem Aristotelis *Physicam, primamq́; Philosophiam* in Cæsaris Augusti Viennæ bibliotheca. Hæc vero, vt diximus, è Gregorij Nysseni Homilijs XV. collecta in compendium Michael contraxit:
B vt hinc ad fontem se conferre pretium sit operæ Lectori futurum: quo etiam consilio ad oram adscripta Nysseni loca indicauimus. Inscripsit autem hoc opusculum *Nicephoro Botoniata* Constantinop. Imperatori, ad annum Christi, opinor, M.LXXVIII. creato, quem στεφηφόρον, quasi coronatum, & diadema gestantem dicas, cum in libello sæpius tum principio, hisce versibus nominet:

Ἐπείπερ τὸ φιλομαθὲς τὸ σὸν ὦ στεφηφόρε
Ἑρμηνευθῆναι γλίχεται τὴν ξένην ποικίλην
Τὴν τῶν ᾀσμάτων ᾄσματι ἐξήγησιν καὶ γνῶσιν.
Ἰδού σοι τῷ δεσπόσματι πεισθείς τε αὐτοκράτορ
Καὶ τὰς ἐλπίδας θέμενος πρὸς τὸν δεσπότην πάντων
Ἐν ἁπλουστέραις λέξεσι καὶ καλλωπισμέναις, &c.

Botoniata vero Nicephorus Michaelem Ducam Comnenum, cognomento etiam Parapinacium (teste Zonara Tomo III. Annalium) eiusque coniugem Mariam Augustam, filiumq; Constantinum Porphyrogennitum
C in Blachernis captos, in monasterium detrusos ablegauit: quem Michaelem Ducam Constantini Ducæ filium, de tribus Regis liberis natu maximum *Psellus* noster bonas artes præceptor docuerat, eidemque dedicarat, qui Græce etiamnum exstat, *De Trinitate, & Christi persona* libellum: & vsque eo literarum studiosum reddidit, vt Regni ac Reip. cura Eunuchis duobus commissa per alios gubernarit, & à Botoniata, post annos sex totidemque menses, regno sit exutus. Fallitur itaque sacræ Princeps historiæ, qui in Ecclesiasticis Annalibus & sibi & alijs persuasum cupit, floruisse *Psellum* nostrum Christi Anno D.CCCLIX. quo Constantinopoli Imperator Leo Philosophus fuit, quem & *Psellus* quidam (teste Ioanne Curopalata) literis informauit. Verum quia ducenti amplius anni intersunt, hoc est sæcula duo, fieri non potest, vt idem sit *Psellus*, sed eiusdem nominis alter: vt itaque in Iunia gente Brutos; in Porcia Catones; in Mucia Scæuulas; in Cornelia Gracchos varijs claruisse etiam eloquentia temporibus accepimus: sic & verisimile fit duos *Psellos*
D ætatibus distinctos floruisse, cætera studijs ac nominibus pares: vnde errandi, vt in nominum affinitate fieri amat, prona sit ansa obiecta. Quin & ab hoc nostro *Psello*, Simeonem Metaphrasten recens vita functum funebri illa laudatione celebratum arbitror, quæ in Laur. Surij Fastis die XXVII. Nouembris legitur, potius quam ab illo priore *Psello*, Leonis æquali, vt ille in Ecclesiasticis asserit Annalibus: propterea quod Martyrum complurium, qui post vitæ innocentia martyrioque claruerunt, certamina Tomis aliquot Metaphrastes collegerit: non, vt ille purgare conatur, adiecta ab alijs, sed ab hoc potius *Psello* in lucem euulgata. Et vero hæc de *Pselli* ætate indicasse suffecerit. Vtinam eruant posteri reliqua *Pselli* è tenebris, quæ adhuc iacent, commodo, vt equidem opto, publico. Nunc sponsi sponsæque dialogismum Angelis internuntijs audiamus.

MICHAELIS PSELLI

IN CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS PARAPHRASIS

Politicis versibus, è Gregorio Nysseno: ad Nicephorum Botoniatam Imp CP.

Interpretibus

AND. SCHOTTO, S. I. Antuerp.

ET

FRANCISCO ZINO, Veronensi.

QVandoquidem ingens discendi tuum studium, Imperator, explicari à me exoptat, atque enarrari reconditum illud, miteque varium *Canticus Canticorum* opusculum; en tibi dicto audiens, Imperator, ac spe fretus summi omnium Conditoris, morem gero. Sed & integram pœne *Canticorũ* enarrationẽ damus, simplicioribus tamen verbis, ac protritis. Sapientissimus enim propheta Salomon, Dauidis filius, ex ea quæ fuit Vriæ, tria hęc viuus conscripsit opuscula. Primum omnibus generale consilium Prouerbia scripsit, quę morum continent doctrinam, vitiorumque castigationem, officij denique perpetua diuinaque præcepta. Deinde *Ecclesiastes* nominatur, vitæ hominis vanitatem mortales docens. Tertium vero opus, quod continenter subijcitur, hoc ipsum est *Canticum Canticorum*, valde varie formam ostendens perfectionis Animæ, alias sub specie venusta sponsi & sponsæ. Clare enim proponit Christum vt sponsum: Animam vicissim vt sponsam, sponsi sui captam amore, ac veluti alis amoris subuolantem, & gratijs illius subnixam. Continet etiam dicta quædam congruentia Ecclesiæ: sed, cum Deo, interpretationem nunc aggrediar. Alloquitur enim sic sponsa Angelos, quos hic *Sionis filias* appellauit.

CANTICORVM CAP. I.

Nigra sum, sed formosa, filiæ Hierusalem: sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis,

ANgelos his verbis sponsa affatur, quæ ipsis erant verbis apponenda, non carminis legibus adstringenda. Audite, ait, verba mea filiæ cœlestis Hierusalem (sic triumphantis) Equidem simul & *pulcra* existo & *nigra*. *Nigra* quidem, vt tentorium *Cedar* appaream: quia transilui inquam eius mandatum. *Cedar* enim Hebræis sonat obscurum, & densas tenebras: *Pulcra* vero sum vicissim, pœnitens facti: commortua Christo Iesu vere pacifico. Salomon enim merito audit pacificus. Tu vero, ne stupore percellaris dicente spõsa, se & nigram esse & pulcram. Omnis enim anima ad virtutem processum faciens, ad lucem accedit, fugitque tenebras: sic lucida simul & munda euadit. Siquidem quantum ad virtutem laborando accedit, tantum à fraudulentis discedit tenebris, clariorque fit ac splendidior.

Nolite me considerare quod fusca sim, quia decolorauit me sol.

Caue igitur putes me ita conditam, obscuram, fuscam, ac tenebricosam. Tota enim lucida sum facta ab opifice Deo: verum tentationum sol æstuans exsiccando visit me, & valde aspectu suo me colorauit. Deinde quomodo à Iustitiæ Sole despecta sit, explicat.

Filij matris meæ pugnauerunt contra me.

Me, inquit sponsa, oppugnarunt, ac transgredi demum coegerunt spiritus illi præuaricationis. Hos enim *filios* quoq; *matris suæ* nominat, quandoquidem & angeli

A à Deo conditi sunt. Itaque quæcunque vitæ vsibus fecit Deus, puta Angeli, homines, dæmones, imo & lapides, fratrum sunt loco Dei respectu habendi. Deus enim condidit vniuersa. Iam vero belli formam explicabit.

Posuerunt me custodem in vineis: Vineam meam non custodiui.

In paradiso, ait, formata, & collocata, vt præceptum illius seruarem religiose, nec per nefas comederem ex arbore vetita: at, heu, lege non seruata transiliui. Eum nunc casum apud angelos deplorat. Progressa vero vlterius, tanquam respiciens, ingenti clamore conquirit vndique dilectum ac sponsum.

6. *Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie.*

Dic statim, age, dic mihi vbi moreris, vbi dormias, ô Verbū Patris, quem medijs gestans præcordijs adamo. *In meridie*, care sponse, ne cubes vnquam, quando me iubes caste in meridie te expectare, te, inquam, lucem inaccessibilem, omni carentem vmbra: vbi pascis oues tuas, ô Dei
B Verbum, & vere lumine vultus tui oblectas. Sin illo te loco præuertero, ibi consopita suauiter tecum obdormiscam. Metuens dehinc ne à semita aberret, quę recta ad illum ducit, sponsum denuo sic compellat.

Ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.

In ouium tuarum pascua admitte me. Vereor enim ne præter opinionem aberrans, declinem potius ad gregem pastumque hœdorum, indeque discedam longius à pascuis ouium tuarum, & sinistrum sortiar locum, cum iudex humani generis sedebis. Hęc quidem ad sponsum inclamat virginitatem caste seruans, & noua nupta, quæ Christo citius commori exoptet. Tu quoque sponsa, ô anima, tecū ipsa velut argumentum reuolue virgineam tet magni Pauli animā ineffabili modo in tertium cœlū rapti supernæ Hierusalem, hoc est, Angelorum chori. Sed quid amici sponsi respondeant nunc videamus. Sponsi enim torum iudicant Angeli, quos initio diximus *filias Ierusalem* nominari. Sic enim castam alloquuntur virginem.

7. *Si ignoras, ô pulcerrima inter mulieres egredere, & abi post vestigia*
C *gregum, & pasce hœdos tuos iuxta tabernacula pastorum.*

Quæ virginitatem seruas intactam, ô anima fidelis ac pia, siquidem in ouium gregibus numerari exoptas, nosce teipsam, qualis aurea te ipsa fueris, vtq; ad Dei tui imaginē condita. Omnem itaque mundi fallaciam fuge, & iterum atq; iterum vestigia pastorum speculare. Quamobrem latam amplamq; viam exsecrare atq; eui ta: hœdorum enim propria est. Angustam contra laborisq; plenam semitam insiste, & consectare, quia est ouium. Caue itaq; ne in hœdorū fœdorum vias aberres. Nunc reliquū pulsi sponsi auscultemus. Sponsam. n. prior ipse sic [laudando] affatur.

8. *Equa mea in curribus Pharaonis assimilaui te, amica mea.*

Ex Hom. 11. Gre. Nyssen. in Cantica.

Ipsam amoris vi stare loco more generosæ equi nesciā, & ad se properare festinantē. vt conquiescat: spōsus animaduertēs, equæ cōparat æripedi, i. celerrimo per aerem cursu velut volanti. Adeo. n. in virginem ait percelli hostes ac disrumpi, vt olim distraxit ac fregit Pharaonitas equitatus mei robur in acie dispositi, hoc est, Angelorum inuictus exercitus. Quod si quæras, qua de causa Angelorum ordi-
D nē equitatui simpliciter comparet Verbum, idemq; sponsus. Omnis certe sagitta pugnans cum aduersario iaculum capit, neruos intendit, & hastam sumit. Pedestris quidem, lancea pugnat hastatus. Quia vero acies instructio apud Ægyptios, robur omne in equitibus posuit, idcirco *equitatui* cōparat eam sermo Angelorum: robur hosti resistēs. Et ne spōsam contumelia affici vel iniuria credas, q *equitatui* assimuletur, audi quid deinceps sponsus de illa prædicet.

9. *Pulcræ sunt genæ tuæ sicut turturis: collum tuum sicut monilia.*

Etsi celerrimo te equitatui adæquaui, freno tamen oci imposito minime indiges: pro quo freno insita tibi est pudicitia, quę tuas valde pulcras exornat malas, in morē turturis pudicæ: turturis, inquā solivagæ. Ceruix tua & collū mirę est pulcritudinis, aureā gestans torquē. Hoc monile, iuxta Prouerbiū, quidnam hic *torquē* nominet, animo repete. Cū sponsæ ad sponsum scitullā, tum huius vicissim ad illā inflexionem denotat, vt hinc negotij exitus cognoscantur: quomodo vero ad eam se sponsus demittet. Adnocationi regiæ hic sponsam instruunt vestibus aureis, vt

E cum sponsus in publicum cum ea prodibit, reperiat tam maxime paratā. Sponsi itaq; amici sic sponsam cōpellant.

Similitudines auri faciemus tibi cum punctulis argenteis, dum Rex est in accubitu suo.] Vulg. *Murenulas aureas fac tibi vermiculatas argento.* 10.

Quandoquidem futurum est, vt Rex in te adeo amore ipsius incensa ac studiose quærente sedem figat, permitte, aiunt Angeli, te à nobis diligēter adornari: & tametsi non fulges adhuc auro virtutum, sponsa, sed pridem prę nigredine argento tantum resplēdes, inaurabimus tamen te similemq; reddemus Cherubico & flammeo, ac venerādo throno, cui descendens Rex se inclinet, ac discūbat. Quare expende hoc negotium, puta mirandam mutationem Virginis ac sponsę, quę inquā ex argentea aurea sit futura, ope Verbi ac sponsi, vt sponsæ suæ auxiliū laturi, gratiamque per Dei angelos digne infusuri. Hoc. n. Deo familiaribus consuetū, vt virgineā ad Christum festinantem Animam, ad illum identidem reuocatam, circūsistent, veluti custodes, angeli illius auxiliātes, atq; excitantes ad virtutis a- F
ctionē, dum ad Domini sistāt latus. Verum enimuero progressi vlterius à throno, ac proficientē gratia Dei animam, quid ad illam sponsi familiares respondeant, nunc audiamus. His enim vocibus ad Angelos, atq; internūtios vtitur.

Nardus mea dedit odorem eius. 11.

En animę piæ in virtutis studio progressionem? Ad desideratum veluti accedēs sponsum, eius sepulchritudinem agnoscere testatur, sed sensu duntaxat, puta odoratu. Verū cur aliud, inquies, nullū nominat extra *nardum* vnguentū? Nardo solum, ait, redolere sponsum. An quia *Nardus* inter vnguēta primū obtinet locum? An quia, vt equidem sentio, diuinius quiddā designat? Vt si quis in caduca hac vita ioagnos subeat agendo labores, nisi Christū in baptismate induerit, nihil hisce virtutibus vitæ æternæ consequetur. Vel hac etiā ratione *nardi* factā mentionem existimes. Vnguentarius. n. dum apparat vnguentum, si nardinū studet efficere, etsi multa alia cōmisceat, nisi & nardum demum adijciat, frustra operam cōsumat, perdatq; oleum. Adhęc Christus spōsus ad Simonis leprosi cœnam inuitatus cum esset, adhibitum hoc legitur vnguentum à peccatrice, & è nardo fuisse decēter narrat historia, sed q sequitur audiamus. Spōsa etenim proficiendo præsens pergit diuini Verbi familiares sic cōpellare. Subuenit. n. post *nardi* mētionē, Luca 7. G

Fasciculus stactes [myrrhæ] filius sororis meæ: in medio vberum meorum commorabitur. 12.

Mos hic virginum est cultui plus satis deditarum, non foris modo studere ornatui, vt amatores ad se celeriter alliciant, verum etiam intus potius in vestimētis odorifera circūferre. [Vt pastillos.] Quandoquidē etiam hęc Cantica fœminis visui sunt. Animā, inquit, & pudicam virginē, & masculo prudentem animo, sponsęq; ritu nuptijs aptā, muliebri more ex decoro loqui condecet, licet arcanum sensum sermo in nucleo contineat. Hoc itaq; ait aperte, quasi delicias faciēs, ac pudibunda: Tametsi, inquit, odoris vnguenta quędam gestēt feminæ in vestibus, amoris iuuenum cōciliando: equidē pro odoriferis sponsum meas delicias intimis circumferam præcordijs, veluti fasciculū suauissimum fragrantium odorum de collo suspensum te- H
nebo. Vel id potius obscure significat: Etsi aliæ in hac vita animæ impeditæ & inquinatæ curis huius sæculi ac negotijs existant: ego tamen medullis ac visceribus infigam meis, ac veluti tabulis insculpam. Cordis enim sedes in medio est vberum. E verbis autem sponsæ explicanda adhuc nonnulla, quæ pro virili conabor explanare. Ita enim Angelos eadem affatur sponsa.

Botrus Cypri sororis meæ filius mihi in vineis Engaddi. 13.

O pulcram commutationē, & progressum spōsę! Quę enim paulo ante clare equæ seu equitatui comparata nunc aperte cum officijs erga amicos valde profecisset, frugiferæ vitiadæquatur. Puta enim quævis anima capta Domini Dei amore ac desiderio operum bonorum progressu, fit omnia omnib. Femina quidem solū Cherubin, & thronus Regius, iā etiam fructibus vitis fit matris Domini fœcunda. Sic itaq; pure loquitur sponsa: Talem agnosco sororis meæ filium, hoc est sponsum, quasi vuam, quæ nobis distillauit mustum immortalitatis. Non est

A quidem botrus maturus omnibus, virtuti deditis animalibus, verum identidem pro virtutis modulo ac mensura iucunditatis speciem subinde mutat. In alijs enim mentibus floret, in alijs nigrescit, in alijs vero maturus fit: in alijs denique maturitate dulcescit. Sponsa itaque florentem ferens vuam, ostendit se summam nondum perfectionem veluti maturitatem esse assecutam. Deinde veluti exaggerans maturitatis venustatem: Ita mihi, inquit, Christus est & sponsus, qualis botrus maturus est in vico Gaddi, vuis abundante: hodieq; inter ceteras ea regio omnibus vuæ fertilitate antecellit, & dulcedine vitium superat. Hæc anima casta atq; integra sic prolocuta cum esset, sic sponsus excepit.

14. *En pulcra & propinqua mea, en formosa es. Oculi tui columbæ.* (Ex Hom. IV. Greg. Nysse. in Cantica.)

Vt qui aurum tractant, quos aurifabros nominant, cum rude aurum, aut adulterinum purgare ac longe purius splendidiusq; reddere satagunt, in fornaces sæpenumero coniiciunt: ad eundem nunc modum sponsam hic B Dei Verbum, vt denigratam mundat, quam equæ vel equitatui prius assimilarat, ostendens eam humi adhuc serpere, ad hanc virtutum sublimitatem incitauit. Illa enim officijs erga amicos exhibitis vere progressum faciens, igneus fit thronus Regis vniuersorum. Dehinc virtutibus altius euecta atque iterum puto appropinquans sponso, valde ab eo hoc nomine laudatur: *Ecce*, ait, *pulcra es propinqua mea, & venusta.* Pulcritudinis nempe ingeminans laudem, repetit identidem: *Ecce, tu pulcra es, virgo.* Iucundis es etenim oculis columbę prędita virgineis: quandoquidem, ab euagationibus auertisti, & in me vnum conditorem tuum coniiciendo transtulisti. *Columbæ* autem *oculos* commemorat, vt purum virginis obtutum significet. Tam iucundos enim oculos habet, vt pariter aspiciat pulcherrimum sponsum. Laudata autem ipsa à sponso, ipsum vicissim ita prædicat.

15. *Ecce pulcer es mi patruelis, & natura decorus.*

Vt geminata tam laude illam laudat at sponsus, sic & ipsa mutuo prædicando repetit: *Pulcer es sponse mi, & formo-* C *sus. Propinquum* autem appellat Dominum, seu sponsum, quod homo factus cum sit hominibus affinem se propinquumq; redditum obscure significet, vt planius infra demonstrabit. Sponsa vero sic laudata subiicit sponso hæc verba.

Lectus noster vmbrosus. [Vulg. *Lectulus noster floridus est.*]

Accessisti, ait, ad infirmum & imbecillem lectulum meum, tegens artificio quodam & obumbrans tremendum diuinitatis splendorem. Nisi enim texisset ijs, quos solus tu nosti, modis, diuini forte luminis iubare præstricti extincti essemus. Quod ita plane euenit, dum Verbum celat diuinitatem. Cum enim sponsi amicæ ac paranymphi sponsam, vt supra dictum est, ex argentea auream reddidissent. Regalem quoq; lectum purpureum effecissent, Rex in eo accubuit. Quo nomine sponsa veluti stupefacta in hæc verba erumpit: *Venisti ad lectum nostrum vmbrosus*, vt tibi placitum est. Sed reliquum Cantici persequamur: sic enim sponsum affari sponsa pergit.

16. *Trabes nostra cedri, & laquearia nostra Cupressi.* [Vulg. *Tigna*
D *domorum nostrarum Cedrina: laquearia nostra Cypressina.*]

Quandoquidem vt ad nos sponse vltro venisti, non est cur amplius formidemus, aut validos cœli imbres, aut extra alueum ferentium virtutes, ac ne feruentis quidem Boreæ violentos aduersosque impetus. Me enim, quam domicilium esse tuum voluisti, in te, sponse mi, egregie exædificasti, qui es ipse lapis angularis, & viua petra. Quo fit, vt inducar ad credendum, tigna domus huius esse cedrina: & laquearia quoque nostra è cupressi arbore. Quoniam vero *domus* facta mentio est, de *tignis* fuit & *laquearibus* aliquid subiiciendum, in quibus Virtutes intellige, quibuscum Verbum diuinum adueniens illam communijt aduersum ventos, imbres, & flumina, id est, contra dæmonum tentationes. Tempus nunc est reliqua cognoscere. Sic itaque denuo ad sponsum velut igni succensa, loquitur.

Capvt II.

Franc. Zino interprete.

E *Ego autem flos campi: Lilium conuallium.* Vers. 2.

O Præclaram purę virginis progressionem! Ecce enim te ipsam cum eximium totius campi, naturæ humanæ florem, tum diuinum conuallium lilium agnouisti. Omnis enim profecto anima vitæ probitate, ac virtutibus florens, atq; excellens, nec mundi sollicitudinibus vllo modo suffocata, redolet. Cuius quidem rei testis est Christus ac sponsus, qui sponsæ sermonem, vt ordine inuenies, ita confirmat.

Sicut lilium in medio spinarum, sic propinqua mea in medio filiarum. 2.

Recte, inquit, de te locuta es sponsa. Sic enim inter animas quę curarum & sollicitudinum spinis suffocantur, vt odorifera rosa floruisti. Hanc autem *sororem* Verbum F ac sponsus vocat, quoniam diuinæ obtemperat voluntati. Eos enim in Euangelijs fratres, & propinquos & amicos appellat, qui patris sui voluntati parent. (Matth. 12. 49.)

Sicut pomum inter ligna syluæ, ita nepos meus inter filios. In vmbra illius, &c. 3.

Has laudes sponsa cum audiuisset, quibusdam ipsa quoq; sponsum laudibus extollit. Dominum enim hisce verbis alloquitur: *Sicut pomum inter ligna syluæ: sic nepos meus inter filios.* Quemadmodum, inquit, inter omnes hominum animas, quas, ô Verbum ac sponse, filias appellasti, ego sola sum tanquam lilium in germine: sic etiam tu arcana ratione cœlos inclinans, & descendens super terram in hanc vitam mortalem, & carnem nostram assumens, in hac sylua, te inter filios hominum conspicuum præbuisti: tanquam pomum suauissimum, & gustu iucundissimum. Cur autem Verbum appellat *pomum*? Quia multiplici gratia hic fructus est præditus. Etenim si forte à quopiam comprimatur, liquorem sanguineum, & aqueum emittit, & proinde innuit fontes illos salutares, qui ex latere Verbi, G & Saluatoris emanarunt. O puræ Virginis prudentiam admirabilem. Sapienter eo in ipsum vere pomum dixit esse. Nam omnis profecto anima humana, licet virtutum præstantia ad Angelos accedat, flos tantummodo & lilium conuallium iudicatur, non alens agricolam (neque enim herba alit) sed seipsam speciei pulcritudine exornans. Etenim locum ex nobis non quærit agricola, vt quodam in loco sponsum suum alloquens, ostendit Dauid: *Deus*, inquit, *meus es tu*, *quia bonorum meorum non eges.* (Psal. 15. 1.) At Christus agricola sponsusq; noster, cum carnem nostram induens, vere pomum euaserit, tres nostros, eosque præcipuos sensus oblectat, *visum*, *odoratum*, atq; in primis, *gustum*. *Aspectu* enim sane quam decorus est: quippe cum sit omnium, qui in terra nati sunt, speciosissimus, respicientesq; se clarissimos reddat. *Olfactu* autem periucundus: est enim vnguento plenus, immo vnguentum ipsum, quod descendit in barbam Aaron. *Gustatu* vero quam suauissimus, gustantibus enim se vitam tribuit immortalem. Nam qui digne manducat corpus eius, vt ipse ait, vitam vere æternam possidebit. Ac de proposito huius carminis, hactenus. (Psal. 44. 3; Psal. 132. 2; Ioan. 6. 54.) H

Ad reliqua Canticorum explicanda pergamus. Sponsa de verbo diuino, *In vmbra*, inquit, *eius desideraui*, *& sedi*: *& fructus eius dulcis gutturi meo.* Huius, inquit, admirabilis, vitalisq; pomi sæpenumero vmbram aspicere concupiui, cum ardor tentationum me vehementer exureret. At ecce in ea iam considens oblector, & gaudeo, atq; ardorem tentationum declino. Quandoquidem me in omnibus mandatis Domini meditantem Verbum ac sponsus meus dulcissimus diuinis suis obumbrans alis, procul auertit tentationum faces. Hæc cum velut lætabunda protulisset, ad amicos sponsi conuertit sermonem suum, hortaturq; illos, vt progrediantur, & ad formosum sponsum accurrant. Sed verba ipsius mihi sunt expendenda. (Vers. 3.)

Introducite me in cellam vinariam: ordinate in me caritatem. 4.
Fulcite me vnguentis: stipate me in pomis, quia amore sum vulnerata.

A à Deo conditi sunt. Itaque quæcunque vitæ vsibus fecit Deus, puta Angeli, homines, dæmones, imo & lapides, fratrum sunt loco Dei respectu habendi. Deus enim condidit vniuersa. Iam vero belli formam explicabit.

Posuerunt me custodem in vineis. Vineam meam non custodiui.

In paradiso, ait, formata, & collocata, vt præceptum illius seruarem religiose, nec per nefas comederem ex arbore vetita: at, heu, lege non seruata transilij. Eum nunc casum apud angelos deplorat. Progressa vero vlterius, tanquam respiciens, ingenti clamore conquirit vndique dilectum ac sponsum.

6. *Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie.*

Dic statim, age, dic mihi vbi moreris, vbi dormias, ô Verbũ Patris, quem medijs gestans præcordijs adamo. *In meridie*, care sponse, ne cubes vnquam, quando me iubes caste in meridie te expectare, re, inquam, lucem inaccessibilem, omni carentem vmbra: vbi pascis oues tuas, ô Dei

B Verbum, & vere lumine vultus tui oblectas. Si in illo te loco præuertero, ibi cum sopita suauiter tecum obdormiscam. Metuens dehinc ne à semita aberret, quę recta ad illum ducit, sponsum denuo sic compellat:

Ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.

[illegible] ouium tuarum pascua admitte me. Vereor enim ne præter opinionem aberrans, declinem potius ad gregem pastumque hœdorum, indeque discedam longius à pascuis ouium tuarum, & sinistrum fortiar locum, cum iudex humani generis sedebis. Hęc quidem ad sponsum inclamat virginitatem casse seruans, & noua nupta, quæ Christo citius connubi exoptet. Tu quoque sponsa, ò anima, tecũ ipsa velut argumentum reuolue virgineam ter magni Pauli animã ineffabili modo in tertium cœlũ rapti supernæ Hierusalem, hoc est, Angelorum chori. Sed quid amici sponsi respondeant nunc videamus. Sponsi enim torum iudicant Angeli, quos initio diximus *filias Ierusalem* nuncupari. Sic enim castam alloquuntur virginem.

7. *Si ignoras, ô pulcerrima inter mulieres egredere. & abi post vestigia*

C *gregum, & pasce hœdos tuos iuxta tabernacula pastorum.*

Quæ virginitatem seruas intactam, ô anima fidelis ac pia, siquidem in ouium gregibus numerari exoptas, nosce teipsam, qualis antea tu ipsa fueris, vsq; ad Dei lis imaginẽ condita. Omnem itaque mundi fallaciam fuge, & iterum atq; iterum vestigia pastorum speculare. Quamobrem latam amplamq; viam execrare atq; euita: hœdorum enim propria est. Augustam contra laborisq; plenam semitam insiste, & consectare, quia est ouium. Caue itaq; ne in hœdorũ fœndorum vijs aberres. Nunc reliquũ pulli sponsi auscultemus. Sponsam .n. prior ipse sic [laudando] affatur.

8. *Equæ meæ in curribus Pharaonis assimilaui te, amica mea.*

Ex Hom. 111. Gre. Nyssen. in Cantica. Ipsam amoris vi stare loco more generosi equi nesciã, & ad se properare festinantẽ, vt conquiescat: spõsus animaduertẽs, equæ cõparat acripedi, i. celerrimo per aerem cursu velut volanti. Adeo .n. in virginem ait percelli hostes ac disrumpi, vt olim distraxit ac fregit Pharaonitas equitatus mei robur in acie dispositi, hoc est, Angelorum inuictus exercitus. Quod si quæras, qua de causa Angelorum ordi-

D nẽ equitatui simpliciter comparet Verbum, idemq; sponsus. Omnis certe sagitta pugnans cum aduersario iaculum capit, neruos intendit, & hastam sumit. Pedestris quidem, lancea pugnat hastatus. Quia vero aciei instructio apud Ægyptios, robur omne in equitibus posuit, ideirco *equitatui* cõparat eam sermo Angelorum: robur hosti resistẽs. Et ne spõsam contumelia affici vel iniuria credas, q *equitatui* assimuletur, audi quid deinceps sponsus de illa prædicet.

9. *Pulcræ sunt genæ tuæ sicut turturis: collum tuum sicut monilia.*

Etsi celerrimo te equitatui adæquaui, freno tamen ori imposito minime indiges: pro quo freno insita tibi est pudicitia, quę tuas valde pulcras exornat malas, in morẽ turturis pudicæ: turturis, inquã soliuagæ. Ceruix tua & collũ mirę est pulcritudinis, aureã gestans torquẽ. Hoc monile, iuxta Prouerbiũ, quidnam hic *torquẽ* nuncupet, animo repete. Cũ sponsæ ad sponsum scintillã, tum huius vicissim ad illã inflexionem denotat, vt hinc negotij exitus cognoscantur: quomodo vero ad eam se sponsus demittet. Aduocationi regiæ hic sponsam instruunt vestibus aureis, vt cum sponsus in publicum cum ea prodibit, reperiat iam maxime paratã. Sponsi itaq; amici sic sponsam cõpellant. E

Similitudines auri faciemus tibi cum punctulis argenteis, dum Rex est in accubitu suo.] Vulg. *Murenulas aureas fac tibi vermiculatas argento.* 10.

Quandoquidem futurum est, vt Rex in te adeo amore ipsius incensa ac studiose quærente sedem figat, permitte, aiunt Angeli, te à nobis diligẽter adornari: & tametsi non fulges adhuc auro virtutum, sponsa, sed pridem prę nigredine argento tantum resplẽdes, inaurabimus tamen te similemq; reddemus Cherubico & flammeo, ac venerãdo throno, cui descendens Rex se incliner, ac discũbat. Quare expende hoc negotium, puta mirandam mutationem Virginis ac sponsę, quę in quã ex argentea aurea sit futura, ope Verbi ac sponsi, vt sponsæ suæ auxiliũ laturi, gratiamque per Dei angelos digne infusuri. Hoc .n. Deo familiaribus consuetũ, vt virgineã ad Christum festinantem Animam, ad illum idẽtidem reuocatam, circũstent, veluti custodes, angeli illius auxiliãres, atq; excitantes ad virtutis a- F

ctionẽ, dũm ad Domini sistãt latus. Verum enimuero progressã vlterius à throno, ac proficientẽ gratia Dei animam, quid ad illam sponsi familiares respondeant, nunc audiamus. His enim vocibus ad Angelos, atq; interuũtis vtitur.

Nardus mea dedit odorem eius. 11.

En animę piæ in virtutis studio progressionem? Ad desideratum veluti accedẽs sponsum, eius se pulchritudinem agnoscere testatur, sed sensu dũtaxat, puta odoratu. Verũ cur aliud, inquies, nullũ nominat extra *nardum* vnguentũ? Nardo solum, ait, redolere sponsum. An quia *Nardus* inter vnguẽta primũ obtinet locum? An quia, vt equidem sentio, diuinus quiddã designat? Vt si quis in caduca hac vita magnos subeat agendo labores, nisi Christũ in baptismate induerit, nihil hisce virtutibus vitæ æternæ consequatur. Vel hac etiã ratione *nardi* factã mentionem existimes. Vnguentarius .n. dum apparat vnguentum, si nardinũ studet efficere, etsi multa alia cõmisceat, nisi & nardum demum adiciat, frustra operam cõsumat, perdatq; oleum. Adhęc Christus spõsus ad Simonis leprosi cęnam inuitatus cum esset, adhibitum hoc legitur vnguentum à peccatrice, & è nardo fuisse decẽter narrat historia, sed q sequitur audiamus. Spõsa etenim proficiendo præsens pergit diuini Verbi familiares sic cõpellare. Subijcit .n. post *nardi* mẽtionẽ. Luca 7. G

Fasciculus stactes [myrrhæ] filius sororis meæ: in medio vberum meorum commorabitur. 12.

Mos hic virginum est cultui plus satis deditarum, non foris modo studere ornatui, vt amatores ad se celeriter alliciant, verum etiam intus potius in vestimẽtis odorifera circũferre. [Vt pastillos.] Quandoquidẽ etiam hęc Cantica fœminis vsui sunt. Animã, inquit, & pud cam virginẽ, & masculo prudentem animo, sponsęq; ritu nuptijs aptã, muliebri more ex decoro loqui condecet, licet arcanum sensum sermo in nucleo contineat. Hoc itaq; ait aperte, quasi delicias faciẽs, ac pudibunda: Tametsi, inquit, odoris vnguenta quędam gestẽt feminæ in vestibus, amori iuuenum cõciliando: equidẽ pro odoriferis sponsum meas delicias intimis circumferam præcordijs, veluti fasciculũ suauissimum fragrantium odorum de collo suspensum tenebo. Vel id potius obscure significat: Etsi aliæ in hac vita H animæ impeditæ & inquinatæ curis huius sæculi ac negotijs existant: ego tamen medullis ac visceribus infigam meis, ac veluti tabulis insculpam. Cordis enim sedes in medio est vberum. E verbis autem sponsæ explicanda adhuc nonnulla, quæ pro virili conabor explanare. Ita enim Angelos eadem affatur sponsa.

Botrus Cypri sororis meæ filius mihi in vineis Engaddi. 13.

O pulcram commutationẽ, & progressum spõsę! Quę enim paulo ante clare equæ seu equitatui comparata nunc aperte cum officijs erga amicos valde profecisset, frugiferæ viti adæquatur. Puta enim quæuis anima capta Domini Dei amore ac desiderio operum bonorum progressu, fit omnia omnib. Feminea quidem solũ Cherubin, & thronus Regis, iã etiam fructibus vitis fit in atrijs Domini fœcunda. Sic itaq; pure loquitur sponsa: Talem agnosco sororis meæ filium, hoc est sponsum, quasi vuam, quæ nobis distillauit mustum immortalitatis. Non est

quidem

A quidem botrus maturus omnibus, virtuti deditis animalibus, verum ideotidem pro virtutis modulo ac mensura iucunditatis speciem subinde mutat. Io alijs enim mensibus floret, in alijs nigrescit, in alijs vero maturus fit: in alijs denique maturitate dulcescit. Sponsa itaque florentem ferens vuam, ostendit se summam nondum perfectionem veluti maturitatem esse assecutam. Deinde veluti exaggerans maturitatis venustatem: Ita mihi, inquit, Christus est & sponsus, qualis botrus maturus est in vico Gaddi, vuis abundante: hodieq; inter ceteras ea regio omnibus vuæ fertilitate antecellit, & dulcedine vitium superat. Hæc anima casta atq; integra sic prolocuta cum esset, sic sponsus excepit,

14. *En pulcra & propinqua mea, tu formosa es. Oculi tui columbæ.*

Ex Hom. IV. Greg. Nysseni in Cantica.

Vt qui aurum tractant, quos aurifabros nominant, cum rude aurum, aut adulterinum purgare ac longe purius splendidiusq; reddere satagunt, in fornaces sæpenumero conijciunt: eundem omnino modum sponsam hic
B Dei Verbum, vt denigratam mundat, quam equæ vel equitatui prius assimilarat, ostendens eam humi adhuc serpere, ad hanc virtutum sublimitatem incitauit. Illa enim officijs erga amicos exhibitis vere progressum faciens, igneus fit thronus Regis vniuersorum. Dehinc virtutibus altius euecta atque iterum puro appropinquans sponso, valde ab eo hoc nomine laudatur: *Ecce*, ait, *pulcra es propinqua mea, & venusta.* Pulcritudinis nempe ingeminans laudem, repetit identidem: *Ecce, tu pulcra es, virgo.* Iucundis es etenim oculis columbę prędita virgineis: quandoquidem, ab euagationibus auertisti, & in me vnum conditorem tuum conijciendo transtulisti. *Columbæ* autem *oculos* commemorat, vt purum virginis obtutum significet. Tam iucundos enim oculos habet, vt pariter aspiciat pulcherrimum sponsum. Laudata autem ipsa à sponso, ipsum vicissim ita prædicat.

15. *Ecce pulcer es mi patruelis, & natura decorus.*

Vt geminata iam laude illam laudarat sponsus, sic & ipsa mutuo prædicando repetit: *Pulcer es sponse mi, & formo-*
C *sus. Propinquum* autem appellat Dominum, seu sponsum, quod homo factus cum sit hominibus affinem se propinquumq; redditum obscure significet, vt planius infra demonstrabit. Sponsa vero sic laudata subijcit sponso hæc verba.

Lectus noster vmbrosus. [Vulg. *Lectulus noster floridus est.*]

Accessisti, ait, ad infirmum & imbecillem lectulum meum, tegens artificio quodam & obumbrans tremendum diuinitatis splendorem. Nisi enim texisset ijs, quos solus tu nosti, modis, diuini forte luminis iubare præstricti extincti essemus. Quod ita plane euenit, dum Verbum celat diuinitatem. Cum enim sponsi amici ac paranymphi sponsam, vt supradictum est, ex argentea auream reddidissent. Regalem quoq; lectum purpureum effecissent, Rex in eo accubuit. Quo nomine sponsa veluti stupefacta in hæc verba erumpit: *Venisti ad lectum nostrum vmbrosus*, vt tibi placitum est. Sed reliquum Cantici persequamur: sic enim sponsum affari sponsa pergit.

16. *Trabes nostra cedri, & laquearia nostra Cupressi.* [Vulg. *Tigna*
D *domorum nostrarum Cedrina: laquearia nostra Cypressina.*]

Quandoquidem vt ad nos sponse vltro venisti, non est cur amplius formidemus, aut validos cœli imbres, aut extra aluearum ferentium virtutes, ac ne feruentis quidem Boreæ violentos aduersosque impetus. Me enim, quam domicilium esse tuum voluisti, in te, sponse mi, egregie exædificasti, qui es ipse lapis angularis, & vitæ petra. Quo fit, vt inducar ad credendum, tigna domus huius esse cedrina: & laquearia quoque nostra è cupressi arbore. Quoniam vero *domus* facta mentio est, de *tignis* fuit & *laquearibus* aliquid subijciendum, in quibus Virtutes intellige, quibuscum Verbum diuinum aduenien[illegible] munimenta[illegible] nijt aduersum ventos, imbres, & flum[illegible] dæmonum [illegible]tationes. Tempus n[illegible] co[illegible] Sic itaque de[illegible] velut igni succ[illegible] quitur

CAPVT II.

FRANC. ZINO interprete.

Ego autem flos campi: Lilium conuallium.

O Præclaram purę virginis progressionem! Ecce enim te ipsam cum eximium totius campi, naturæ humanæ florem, tum diuinum conuallium lilium agnouisti. Omnis enim profecto anima vitæ probitate, ac virtutibus florens, atq; excellens, nec e mundi sollicitudinibus vllo modo suffocata, redolet. Cuius quidem rei testis est Christus ac sponsus, qui sponsæ sermonem, vt ordine inuenies, ita confirmat.

Sicut lilium in medio spinarum, sic propinqua mea in medio filiarum.

Recte, inquit, de re locuta es sponsa. Sic enim inter animas quę curarum & sollicitudin[um] spinis suffocantur, vt odorifera rosa floruisti. Hanc autem *sororem* Ver[b]um ac sponsus vocat, quoniam diuinæ obtemperat voluntati. Eos enim in Euangelijs fratres, & propinquos & amicos appellat, qui patris sui voluntati parent.

Sicut pomum inter ligna syluæ, ita nepos meus inter filios. In vmbra illius, &c.

Has laudes sponsa cum audiuisset, quibusdam ipsa quoq; sponsum laudibus extollit. Dominum enim hisce verbis alloquitur: *Sicut pomum inter ligna syluæ: sic nepos meus inter filios.* Quemadmodum, inquit, inter omnes hominum animas, quas, ô Verbum ac sponse, filias appellasti, ego sola sum tanquam lilium in germine: sic etiam tu arcana ratione cœlos inclinans, & descendens super terram in hanc vitam mortalem, & carnem nostram assumens, in hac sylua, te inter filios hominum conspicuum præbuisti: tanquam pomum suauissimum, & gustu iucundissimum. Cur autem Verbum appellat *pomum*? Quia multiplici gratia hic fructus est præditus. Etenim si forte à quopiam cōprimatur, liquorem sanguineum, & aqueum emittit, & proinde innuit fontes illos salutares, qui ex latere Verbi, & Saluatoris emanarunt. O puræ Virginis prudentiam admirabilem. Sapienter enim ipsum vere pomum dixit esse. Nam omnis profecto anima humana, licet virtutum præstantia ad Angelos accedat, flos tantummodo & lilium conuallium iudicatur, non alens agricolam (neque enim herba alit) sed seipsam speciei pulcritudine exornans. Etenim lucrum ex nobis non quærit agricola, vt quodam in loco sponsum suum alloquens, ostendit Dauid: *Deus*, inquit, *meus es tu, quia bonorum meorum non eges.* At Christus agricola sponsusq; noster, cum carnem nostram induens, vere pomum euaserit, tres nostros, eosque præcipuos sensus oblectat, *visum, odoratum*, atq; in primis, *gustum*. *Aspectu* enim sane quam decorus est: quippe cum sit omnium, qui in terra nati sunt, speciosissimus, respicientesq; se clarissimos reddat. *Olfactu* autem periucundus: est enim vnguento plenus, immo vnguentum ipsum, quod descendit in barbam Aaron. *Gustatu* vero quam suauissimus, gustantibus enim se vitam tribuit immortalem. Nam qui digne manducat corpus eius, vt ipse ait, vitam vere æternam possidebit. Ac de proposito huius carminis, hactenus.

Ad reliqua Canticorum explicanda pergamus. Sponsa de verbo diuino, *In vmbra*, inquit, *eius desideraui, & sedi: & fructus eius dulcis gutturi meo.* Huius, inquit, admirabilis, vitalisq; pomi sæpenumero vmbram aspicere concupiui, cum ardor tentationum me vehementer exureret. At ecce in ea iam considens oblector, & gaudeo, atq; ardorem tentationum declino. Quandoquidem me in omnibus mandatis Domini meditantem Verbum ac sponsus meus [d]ilectissimus diuinis suis obumbrans alis, procul auertit [tentat]ionum faces. Hæc cum veluti lætabunda protulit[, a]d amicos sponsi conuertit sermonem suum, horta[ns] illos, vt progrediantur, & ad formosum sponsum [accu]rrant Sed [illegible] ipsius mihi sunt expendenda.

[In]troducite m[e in cellam] vinariam: ordinate in me caritatem. Fulcite [me floribus,] stipate me in pomis, quia amore sum vul[nerata].

à Deo conditi sunt. Itaque quæcunque vitæ vsibus fecit Deus, puta Angeli, homines, dæmones, imo & lapides, fratrum sunt loco Dei respectu habendi. Deus enim condidit vniuersa. Iam vero belli formam explicabit.

Posuerunt me custodem in vineis: Vineam meam non custodiui.

In paradiso, ait, formata, & collocata, vt præceptum illius seruarem religiose, nec per nefas comederem ex arbore vetita: at, heu, lege non seruata transilui. Eum nunc casum apud angelos deplorat. Progressa vero vlterius, tanquam respiciens, ingenti clamore conquirit vndique dilectum ac sponsum.

6. *Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi pascis, vbi cubes in meridie.*

Dic statim, age, dic mihi vbi moreris, vbi dormias, ô Verbũ Patris, quem mediis gestans præcordiis adamo. *In meridie*, care sponse, ne cubes vnquam, quando me iubes caste in meridie te expectare, te, inquam, lucem inaccessibilem, omni carentem vmbra: vbi pascis oues tuas, ô Dei Verbum, & vere lumine vultus tui oblectas. Si in illo te loco præuenero, ibi consopita suauiter tecum obdormiscam. Metuens dehinc ne à semita aberret, quæ recta ad illum ducit, sponsum denuo sic compellat:

Ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.

[illegible] ouium tuarum pascua admitte me. Vereor enim ne præter opinionem aberrans, declinem potius ad gregem pastumque hœdorum, indeque discedam longius à pascuis ouium tuarum, & sinistrum sortiar locum, cum iudex humani generis sedebis. Hęc quidem ad sponsum inclamat virginitatem caste seruans, & noua nupta, quæ Christo citius commori exoptet. Tu quoque sponsa, ô anima, tecũ ipsa velut argumentum reuolue virgineam ter magni Pauli animã ineffabili modo in tertium cœlũ rapti supernæ Hierusalem, hoc est, Angelorum chori. Sed quid amici sponsi respondeant nunc videamus. Sponsi enim totum iudicant Angeli, quos initio diximus *filias Ierusalem* nominari. Sic enim castam alloquuntur virginem.

7. *Si ignoras, ô pulcerrima inter mulieres egredere, & abi post vestigia gregum, & pasce hœdos tuos iuxta tabernacula pastorum.*

Quæ virginitatem seruas intactam, ô anima fidelis ac pia, siquidem in ouium gregibus numerari exoptas, nosce teipsam, qualis aurea reipsa fueris, vtq; ad Dei sis imaginẽ condita. Omnem itaque mundi fallaciam fuge, & iterum atq; iterum vestigia pastorum speculare. Quamobrem latam amplamq; viam exsecrare atq; euita: hœdorum enim propria est. Augustam contra laborisq; plenam semitam insiste, & consectare, quia est ouium. Caue itaq; ne in hœdorũ fœndorum viis aberres. Nunc reliquũ pulsi sponsi auscultemus. Sponsam. n. prior ipse sic [laudando] affatur.

8. *Equa mea in curribus Pharaonis assimilaui te, amica mea.*

Ex Hom. 3 Gre. Nyssen. in Cantica.

Ipsam amoris vi stare loco more generosi equi nesciã, & ad se properare festinantẽ, vt conquiescat: spõsus animaduertẽs, equæ cõparat aeripedi, i. celerrimo per aerem cursu velut volanti. Adeo. n. in virginem ait percelli hostes ac disrumpi, vt olim distraxit ac fregit Pharaonitas equitatus mei robur in acie dispositi, hoc est, Angelorum inuictus exercitus. Quod si quæras, qua de causa Angelorum ordinẽ equitatui simpliciter comparet Verbum, idemq; sponsus. Omnis certe sagitta pugnans cum aduersario iaculum capit, neruos intendit, & hastam sumit. Pedestris quidem, lancea pugnat hastatus. Quia vero aciei instructio apud Ægyptios, robur omne in equitibus posuit, idcirco *equitatui* cõparat eam sermo Angelorum: robur hosti resistẽs. Et ne spõsam contumelia affici vel iniuria credas, q. *equitatui* assimuletur, audi quid deinceps sponsus de illa prædicet.

9. *Pulcræ sunt genæ tuæ sicut turturis: collum tuum sicut monilia.*

Etsi celerrimo te equitatui adæquaui, freno tamen oti imposito minime indiges: pro quo freno insita tibi est pudicitia, quę tuas valde pulcras exornat malas, in morẽ turturis pudicæ turturis, inquã soliuagæ. Ceruix tua & collũ miræ est pulcritudinis, aureã gestans torquẽ. Hoc monile, iuxta Prouerbiũ, quidnam hic *torquẽ* nominet, animo repete. Cũ sponsæ ad sponsum scintillã, tum huius vicissim ad illã inflexionem denotat, vt hinc negotij exitus cognoscantur: quomodo vero ad eam se sponsus demutet. Aduocationi regiæ hic sponsam instruunt vestibus aureis, vt cum sponsus in publicum cum ea prodibit, reperiat iam maxime paratã. Sponsi itaq; amici sic sponsam cõpellant.

10. *Similitudines auri faciemus tibi cum punctulis argenteis, dum Rex est in accubitu suo.*] Vulg. *Murenulas aureas fac tibi vermiculatas argento.*

Quandoquidem futurum est, vt Rex in te adeo amore ipsius incensa ac studiose quærente sedem figat, permitte, aiunt Angeli, te à nobis diligẽter adornari: & tametsi non fulges adhuc auro virtutum, sponsa, sed pridem pręnigredine argento tantum resplẽdes, inaurabimus tamen te similemq; reddemus Cherubico & flammeo, ac venerãdo throno, cui descendens Rex se inclinet, ac discũbat. Quare expende hoc negotium, puta mirandam mutationem Virginis ac sponsę, quę in quã ex argentea aurea sit futura, ope Verbi ac sponsi, vt sponsæ suæ auxiliũ laturi, gratiamque per Dei angelos digne infusuri. Hoc. n. Deu familiaribus consuetũ, vt virgineã ad Christum festinantem Animam, ad illum idẽtidem reuocatam, circũstent, veluti custodes, angeli illius auxiliãtes, atq; excitantes ad virtutis actionẽ, dum ad Domini sistãt latus. Verum enimuero progressi vlterius à throno, ac proficientẽ gratia Dei animam, quid ad illam sponsi familiares respondeant, nunc audiamus. His enim vocibus ad Angelos, atq; internũtiis vtitur.

11. *Nardus mea dedit odorem eius.*

En animę piæ in virtutis studio progressionem? Ad desideratum veluti accedẽs sponsum, eius se pulchritudinem agnoscere testatur, sed sensu dũtaxat, puta odoratu. Verũ cur aliud, inquies, nullũ nominat extra *nardum* vnguentũ? Nardo solum, ait, redolere sponsum. An quia *Nardus* inter vnguẽta primũ obtinet locum? An quia, vt equidem sentio, diuinius quiddã designat? Vt si quis in caduca hac vita magnos subeat agendo labores, nisi Christũ in baptismate induerit, nihil hisce virtutibus vitæ æternæ consequatur. Vel hac etiã ratione *nardi* factã mentionem existimes. Vnguentarius. n. dum apparat vnguentum, si nardinũ studet efficere, etsi multa alia commisceat, nisi & nardum demum adiiciat, frustra operam cõsumat, perdatq; oleum. Adhęc Christus spõsus ad Simonis leprosi cęnam inuitatus cum esset, adhibitum hoc legitur vnguentum à peccatrice, & è nardo fuisse decẽter narrat historia, sed q. sequitur audiamus. Spõsa etenim proficiendo præsens pergit diuini Verbi familiares sic cõpellare. Subiicit. n. post *nardi* mẽtionẽ. Luca 7.

12. *Fasciculus stactes [myrrha] filius sororis meæ: in medio vberum meorum commorabitur.*

Mos hic virginum est cultui plus satis deditarum, non foris modo studere ornatui, vt amatores ad se celeriter alliciant, verum etiam intus potius in vestimẽtis odorifera circũferre. [Vt pastillos.] Quandoquidẽ etiam hęc Cantica fœminis vsui sunt. Animã, inquit, & pudicam virginẽ, & masculo prudentem animo, sponsęq; tuu nuptijs aptã, muliebri more ex decoro loqui condecet, licet arcanum sensum sermo in nucleo contineat. Hoc itaq; ait aperte, quasi delicias faciẽs, ac pudibunda: Tametsi, inquit, odoris vnguenta quędam gestẽt feminæ in vestibus, amori iuuenum cõciliando: equidẽ pro odoriferis sponsum meas delicias intimis circumferam præcordijs, veluti fasciculũ suauissimum fragrantium odorum de collo suspensum tenebo. Vel id potius obscure significat: Etsi aliæ in hac vita animæ impeditæ & inquinatæ curis huius sæculi ac negotijs existant: ego tamen medullis ac visceribus infigam meis, ac veluti tabulis insculpam. Cordis enim sedes in medio est vberum. E verbis autem sponsæ explicanda adhuc nonnulla, quæ pro virili conabor explanare. Ita enim Angelos eadem affatur sponsa.

13. *Botrus Cypri sororis meæ filius mihi in vineis Engaddi.*

O pulcram commutationẽ, & progressum spõsę! Quę enim paulo ante clare equæ seu equitatui comparata nunc aperte cum officijs erga amicos valde profecisset, frugiferæ viti adæquatur. Pura enim quæuis anima capta Domini Dei amore ac desiderio operum bonorum progressu, fit omnia omnib. Femina quidem solũ Cherubin, & thronis Regins, iã etiam fructibus vitis fit in atrijs Domini fœcunda. Sic itaq; pure loquitur sponsa: Talem agnosco sororis meæ filium, hoc est sponsum, quasi vuam, quæ nobis distillauit mustum immortalitatis. Non est

quidem

A quidem botrus matutus omnibus, virtuti dedits animalibus, verum identidem pro virtutis modulo ac mensura iucunditatis speciem subinde mutat. In alijs enim mensibus floret, in alijs nigrescit, in alijs vero maturus fit: in alijs denique maturitate dulcescit. Sponsa itaque florentem ferens vuam, ostendit se summam nondum perfectionem veluti maturitatem esse assecutam. Deinde velut exaggerans maturitatis venustatem: Ita mihi, inquit, Christus est & sponsus, qualis botrus matutus est in vico Gaddi, vuis abundante: hodieq; inter ceteras ea regio omnibus vuæ fertilitate antecellit, & dulcedine vitium superat. Hæc anima casta atq; integra sic prolocuta cum esset, sic sponsus excepit.

14. *En pulcra & propinqua mea, en formosa es. Oculi tui columbe.* (Ex Hom. IV. Greg. Nyss. in Cantic.)

Vt qui aurum tractant, quos aurifabros nominant, eum rude aurum, aut adulterinum purgare ac longe purius splendidiusq; reddere satagunt, in fornaces sæpenumero coniiciunt: ad eundem nunc modum sponsam hic
B Dei Verbum, vt denigratam mundat, quam equæ vel equitatui prius assimilarat, ostendens eam humi adhuc serpere, ad hanc virtutum sublimitatem incitauit. Illa enim officijs erga amicos exhibitis vere progressum faciens, igneus fit thronus Regis vniuersorum. Dehinc virtutibus altius erecta atque iterum puro appropinquans sponso, valde ab eo hoc nomine laudatur: *Ecce*, ait, *pulcra es propinqua mea, & venusta.* Pulcritudinis nempe ingeminans laudem, repetit identidem: *Ecce, tu pulcra es, virgo.* Iucundis es etenim oculis columbę prędita virgineis: quandoquidem, ab euagationibus auertisti, & in me vnum conditorem tuum coniiciendo transtulisti. *Columbe* autem *oculos* commemorat, vt purum virginis obtutum significet. Tam iucundos enim oculos habet, vt puriter aspiciat pulcherrimum sponsum. Laudata autem ipsa à sponso, ipsum vicissim ita prędicat.

15. *Ecce pulcer es mi patruelis, & natura decorus.*

Vt geminata iam laude illam laudarat sponsus, sic & ipsa mutuo prædicando repetit: *Pulcer es sponse mi, & formo-*
C *sus. Propinquum* autem appellat Dominum, seu sponsum, qood homo factus cum sit hominibus affinem se propinquumq; redditum obscure significet, vt planius infra demonstrabit. Sponsa vero sic laudata subiicit sponso hæc verba.

Lectus noster vmbrosus. [Vulg. *Lectulus noster floridus est.*]

Accessisti, ait, ad infirmum & imbecillem lectulum meum, tegens artificio quodam & obumbrans tremendum diuinitatis splendorem. Nisi enim texisses ijs, quos solus tu nosti, modis, diuini forte luminis iubare præstricti extincti essemus. Quod ita plane euenit, dum Verbum celat diuinitatem. Cum enim sponsi amici ac paranymphi sponsam, vt supra dictum est, ex argentea auream reddidissent. Regalem quoq; lectum purpureum effecissent, Rex in eo accubuit. Quo nomine sponsa veluti stupefacta in hæc verba erumpit: *Venisti ad lectum nostrum vmbrosus*, vt tibi placitum est. Sed reliquum Cantici persequamur: sic enim sponsum affari sponsa pergit.

16. *Trabes nostra cedri, & laquearia nostra Cupressi.* [Vulg. *Tigna*
D *domorum nostrarum Cedrina: laquearia nostra Cypressina.*]

Quandoquidem vt ad nos sponse vltro venisti, non est cur amplius formidemus, aut validos cœli imbres, aut extra alueum ferentium virtutes, ac ne feruentis quidem Boreæ violentos aduersosque impetus. Me enim, quam domicilium esse tuum voluisti, in te, sponse mi, egregie exædificasti, qui es ipse lapis angularis, & vitæ perta. Quo fit, vt inducar ad credendum, tigna domus huius esse cedrina: & laquearia quoque nostra è cupressi arbore. Quoniam vero *domus* facta mentio est, de *tignis* fuit & *laquearibus* aliquid subiicieodum, in quibus Virtutes intellige, quibuscum Verbum diuinum adueniens illam communijt aduersum ventos, imbres, & flumina, id est, contra dæmonum tentationes. Tempus nunc est reliqua cognoscere. Sic itaque denuo ad sponsum velut igni succensa, loquitur.

Capvt II.

Franc. Zino interprete.

Ego autem flos campi: Lilium conuallium.

O Præclaram purę virginis progressionem! Ecce enim te ipsam eum eximium totius campi, naturæ humanæ florem, tum diuinum conoallium lilium agnouisti. Omnis enim profecto anima vitæ probitate, ac virtutibus florens, atq; excellens, nec mundi sollicitudinibus vllo modo suffocata, redolet. Cuius quidem rei testis est Christus ac sponsus, qui sponsæ sermonem, vt ordine inuenies, ita confirmat.

Sicut lilium in medio spinarum, sic propinqua mea in medio filiarum.

Recte, inquit, de te locuta es sponsa. Sic enim inter animas quę curarum & sollicitudinum spinis suffocantur, vt odorifera rosa floruisti. Hanc autem *sororem* Verbum ac sponsus vocat, quoniam diuinæ obtemperat voluntati. Eos enim in Euangelijs fratres, & propinquos & amicos appellat, qui patris sui voluntati parent.

Sicut pomum inter ligna sylua, ita nepos meus inter filios. In vmbra illius, &c.

Has laudes sponsa cum audiuisset, quibusdam ipsa quoq; sponsum laudibus extollit. Dominum enim hisce verbis alloquitur: *Sicut pomum inter ligna sylua: sic nepos meus inter filios.* Quemadmodum, inquit, inter omnes hominum animas, quas, ô Verbum ac sponse, filias appellasti, ego sola sum tanquam lilium in germine: sic etiam tu arcana ratione cœlos inclinans, & descendens super terram in hanc vitam mortalem, & carnem nostram assumens, in hac sylua, te inter filios hominum conspicuum præbuisti: tanquam pomum suauissimum, & gustu iucundissimum. Cur autem Verbum appellat *pomum*? Quia multiplici gratia hic fructus est præditus. Etenim si forte à quopiam cõprimatur, liquorem sanguineum, & aqueum emittit, & proinde innuit fontes illos salutares, qui ex latere Verbi, & Saluatoris emanarunt. O puræ Virginis prudentiam admirabilem. Sapienter enim ipsum vere pomum dixit esse. Nam omnis profecto anima humana, licet virtutum præstantia ad Angelos accedat, flos tantummodo & lilium conuallium iudicatur, non alens agricolam (neque enim herba alit) sed seipsam speciei pulcritudine exornans. Etenim lucrum ex nobis non quærit agricola, vt quodam in loco sponsum suum alloquens, ostendit Dauid: *Deus*, inquit, *meus es tu, quia bonorum meorum non eges.* At Christus agricola sponsusq; noster, cum carnem nostram induens, vere pomum euaserit, tres nostros, eosque præcipuos sensus oblectat, *visum, odoratum*, atq; in primis, *gustum*. *Aspectu* enim sane quam decorus est: quippe cum sit omnium, qui in terra nati sunt, speciosissimus, respicientesq; se clarissimos reddat. *Olfactu* autem periucundus: est enim vnguento plenus, immo vnguentum ipsum, quod descendit in barbam Aaron. *Gustatu* vero quam suauissimus, gustantibus enim se vitam tribuit immortalem. Nam qui digne manducat corpus eius, vt ipse ait, vitam vere æternam possidebit. Ac de proposito huius carminis, hactenus.

Ad reliqua Canticorum explicanda pergamus. Sponsa de verbo diuino, *In vmbra*, inquit, *eius desideraui, & sedi: & fructus eius dulcis gutturi meo.* Huius, inquit, admirabilis, vitalisq; pomi sæpenumero vmbram aspicere concupiui, cum ardor tentationum me vehementer exureret. At ecce in ea iam considens oblector, & gaudeo, atq; ardorem tentationum declino. Quandoquidem me in omnibus mandatis Domini meditantem Verbum ac sponsus meus dulcissimus diuinis suis obumbrans alis, procul auertit tentationum faces. Hæc cum veluti lætabunda protulisset, ad amicos sponsi conuertit sermonem suum, hortaturq; illos, vt progrediantur, & ad formosum sponsum accurrant. Sed verba ipsius mihi sunt expendenda.

Introducite me in cellam vinariam: ordinate in me caritatem.
Fulcite me vnguentis: stipate me in pomis, quia amore sum vulnerata.

A à Deo conditi sunt. Itaque quæcunque vitæ vsibus fecit Deus, puta Angeli, homines, dæmones, imo & lapides, fratrum sunt loco Dei respectu habendi. Deus enim condidit vniuersa. Iam vero belli formam explicabit.

Posuerunt me custodem in vineis: Vineam meam non custodiui.

In paradiso, ait, formata, & collocata, vt præceptum illius seruarem religiose, nec per nefas comederem ex arbore vetita: at, heu, lege non seruata transiliui. Eum nunc casum apud angelos deplorat. Progressa vero vlterius, tanquam respiciens, ingenti clamore conquirit vndique dilectum ac sponsum.

6. *Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie.*

Dic statim, age, dic mihi vbi moreris, vbi dormias, ô Verbũ Patris, quem medijs gestans præcordijs adamo. *In meridie*, care sponse, ne cubes vnquam, quando me iubes caste in meridie te expectare, te, inquam, lucem inaccessibilem, omni carentem vmbra: vbi pascis oues tuas, ô Dei B Verbum, & vere lumine vultus tui oblectas. Si in illo te loco præuertero, ibi consopita suauiter tecum obdormiscam. Metuens dehinc ne à semita aberret, quę tecta ad illum ducit, sponsum denuo sic compellat:

Ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.

In ouium tuarum pascua admitte me. Vereor enim ne præter opinionem aberrans, declinem potius ad gregem pastumque hœdorum, indeque discedam longius à pascuis ouium tuarum, & sinistrum sortiar locum, cum iudea humani generis sedebis. Hęc quidem ad sponsum inclamat virginitatem caste seruans, & noua nupta, quæ Christo citius commori exoptet. Tu quoque sponsa, ô anima, tecũ ipsa velut argumentum reuolue virgineam ter magni Pauli animã ineffabili modo in tertium cœlũ rapti supernæ Hierusalem, hoc est, Angelorum choro. Sed quid amici sponsi respondeant nunc videamus. Sponsi enim totum iudicant Angeli, quos initio diximus *filias Ierusalem* nominari. Sic enim castam alloquuntur virginem.

7. C *Si ignoras, ô pulcerrima inter mulieres egredere, & abi post vestigia gregum, & pasce hœdos tuos iuxta tabernacula pastorum.*

Quæ virginitatem seruas intactam, ô anima fidelis ac pia, siquidem in ouium gregibus numerari exoptas, nosce teipsam, qualis antea re ipsa fueris, vtpote ad Dei sis imaginē condita. Omnem itaque mundi fallaciam fuge, & iterum atq; iterum vestigia pastorum speculare. Quamobrem latam amplamq; viam execrare atq; euita: hœdorum enim propria est. Angustam contra laborisq; plenam semitam insiste, & consectare, quia est ouium. Caue itaq; ne in hœdorũ fœtidorum vijs aberres. Nunc reliquũ pulsi sponsi auscultemus. Sponsam. n. prior ipse sic [laudando] affatur.

8. *Equa mea in curribus Pharaonis assimilaui te, amica mea.*

Ex Hom. III. Greg. Nyssen. in Cantica. Ipsam amoris vistare loco more generosi equi nescia, & ad se properare festinantē. vt conquiescat: sponsus autem aduertēs, equæ cōparat acripedi, i. celerrimo per aciem cursu velut volanti. Adeo. n. in virginem ait pere elli hostes ac disrumpi, vt olim distrinxit ac fregit Pharaonitas equitatus mei robur in acie dispositi, hoc est, Angelorum inuictus D exercitus. Quod si quæras, qua de causa Angelorum ordinē equitatui simpliciter comparet Verbum, idemq; sponsus. Omnis certe sagitta pugnans cum aduersario iaculum capit, neruos intendit, & hastam sumit. Pedestris quidem, lancea pugnat hastatus. Quia vero aciei instructio apud Ægyptios, robur omne in equitibus posuit, idcirco *equitatui* cōparat eam sermo Angelorum: robur hosti resistēs. Et ne spōsam contumelia affici vel iniuria credas, q *equitatui* assimuletur, audi quid deinceps sponsus de illa prædicet.

9. *Pulcra sunt genæ tuæ sicut turturis: collum tuum sicut monilia.*

Etsi celerrimo te equitatui adæquans, freno tamen oris imposito minime indiges: pro quo freno insita tibi est pudicitia, quę tuas valde pulcras exornat malas, in morē turturis pudicæ turturis, inquã soliuagæ. Ceruix tua & collũ mirę est pulcritudinis, aureã gestans torquē. Hoc monile, iuxta Prouerbiũ, quidnam hic *torquē* nominet, animo repete. Cũ sponsæ ad sponsum scintillã, tum huius vicissim ad illã inflexionem denotat, vt hinc negotij exitus cognoscantur: quomodo vero ad eam se sponsus demittet. Ad uocationi regiæ hic sponsam instruunt vestibus aureis, vt

E cum sponsus in publicum cum ea prodibit, reperiat iam maxime paratã. Sponsi itaq; amici sic sponsam cōpellant.

Similitudines auri faciemus tibi cum punctulis argenteis, dum Rex est in accubitu suo.] Vulg. *Murenulas aureas fac tibi vermiculatas argento.* 10.

Quandoquidem futurum est, vt Rex in te adeo amore ipsius incensa ac studiose quęrente sedem figat, permitte, aiunt Angeli, te à nobis diligēter adornari: & tametsi non fulges adhuc auro virtutum, sponsa, sed pridem pręnigredine argento tantum resplēdes, inaurabimus tamen te similemq; reddemus Cherubico & flammeo, ac venerãdo throno, cui descendens Rex se inclinet, ac discũbat. Quare te expende hoc negotium, puta mirandam mutationem Virginis ac sponsę, quę inquã ex argentea aurea sit futura, ope Verbi ac sponsi, vt sponsæ suæ auxiliũ laturi, gratiamque per Dei angelos digne infusuri. Hoc. n. Deo familiaribus consuetũ, vt virgineã ad Christum festinantem Animam, ad illum idētidem reuocatam, circũstent, veluti cu- F stodes, angeli illius auxiliãres, atq; excitantes ad virtutis actionē, dũ ad Domini sistãt latus. Verum enimuero progressi vlterius à throno, ac proficientē gratia Dei animam, quid ad illam sponsi familiares respondeant, nunc audiamus. His enim vocibus ad Angelos, atq; internũtiis vtitur.

Nardus mea dedit odorem eius. 11.

En animę piæ in virtutis studio progressionem? Ad desideratum veluti accedēs sponsum, eius se pulchritudinem agnoscere restatur, sed sensu dũtaxat, puta odoratu. Verũ cur aliud, inquies, nullũ nominat extra *nardum* vnguentũ? Nardo solum, ait, redolere sponsum. An quia *Nardus* inter vnguēta primũ obtinet locum? An quia, vt equidem sentio, diuinius quiddã designat? Vt si quis in caduca hac vita magnos subeat agendo labores, nisi Christũ in baptismate induerit, nihil hisce virtutibus vitæ æternæ consequatur. Vel hac etiã ratione *nardi* factã mentionem existimes. Vnguentarius. n. dum apparat vnguentum, si nardinũ studet efficere, etsi multa alia cōmisceat, nisi & nardum demum adiiciat, frustra operam cōsumat, perdatq; oleum. Adhęc *Luca 7.* G Christus spōsus ad Simonis leprosi cęnam inuitatus cum esset, adhibitum hoc legitur vnguentum à peccatrice, & è nardo fuisse decēter narrat historia, sed q sequitur audiamus. Spōsa etenim proficiendo præsens pergit diuini Verbi familiares sic cōpellare. Subiicit. n. post *nardi* mētionē.

Fasciculus stactæ [myrrhæ] filius fororis meæ: in medio vberum meorum commorabitur. 12.

Mos hic virginum est cultui plus satis deditarum, non foris modo studere ornatui, vt amatores ad se celeriter alliciant, verum etiam intus potius in vestimētis odorifera circũferre. [Vt pastillos.] Quandoquidē etiam hęc Cantica fœminis vsui sunt. Animã, inquit, & pudicam virginē, & masculi prudentem animo, sponsęq; viri nuptijs aptã, muliebri more ex decoro loqui condecet, licet arcanum sensum sermo in nucleo contineat. Hoc itaq; ait aperte, quasi delicias faciēs, ac pudibunda: Tametsi, inquit, odorat vnguenta quędam gestēt feminæ in vestibus, amori iuuenum cōciliando: equidē pro odorifens sponsum meas delicias intimis circumferam præcordijs, veluti fasciculũ H suauissimum fragrantium odorum de collo suspensum tenebo. Vel id potius obscure significat: Etsi aliæ in hac vita animæ impeditæ & inquinatæ curis huius sæculi ac negotijs existant: ego tamen medullis ac visceribus infigam meis, ac veluti tabulis insculpam. Cordis enim sedes in medio est vberum. E verbis autem sponsæ explicanda adhuc nonnulla, quæ pro virili conabor explanare. Ita enim Angelos eadem affatur sponsa.

Botrus Cypri fororis meæ filius mihi in vineis Engaddi. 13.

O pulcram commutationē, & progressum spōsę! Quę enim paulo ante clare equæ seu equitatui comparata nunc aperte cum officijs erga amicos valde profecisset, frugiferæ viti adæquatur. Pura enim quæuis anima capta Domini Dei amore ac desiderio operum bonorum progressu, fit omnia omnib. Femina quidem solũ Cherubin, & thronus Regius, iã etiam fructibus vitis fit in atrijs Domini fœcunda. Sic itaq; pure loquitur sponsa: Talem agnosco fororis meæ filium, hoc est sponsum, quasi vuam, quæ nobis distillauit mustum immortalitatis. Non est

quidem

A quidem botrus maturus omnibus, virtuti deditis animalibus, verum identidem pro virtutis modulo ac mensura iucunditatis speciem subinde mutat. In alijs enim mentibus floret, in alijs nigrescit, in alijs vero maturus fit: in alijs denique maturitate dulcescit. Sponsa itaque florentem ferens vuam, ostendit se summam nondum perfectionem veluti maturitatem esse assecutam. Deinde veluti exaggerans maturitatis venustatem: Ita mihi, inquit, Christus est & sponsus, qualis botrus maturus est in vico Gaddi, vuis abundante: hodieq; inter ceteras ea regio omnibus vuæ fertilitate antecellit, & dulcedine vitium superat. Hæc anima casta atq; integra sic prolocuta cum esset, sic sponsus excepit.

14. *En pulcra & propinqua mea, en formosa es. Oculi tui columbæ.*

Ex Hom. IV. Greg. Nysseni in Cantica.

Vt qui aurum tractant, quos aurifabros nominant, cum rude aurum, aut adulterinum purgare ac longe purius splendidiusq; reddere satagunt, in fornaces sæpenumero conijciunt: ad eundem nunc modum sponsam hic

B Dei Verbum, vt denigratam mundat, quam equæ vel equitatoi prius assimilarat, ostendens eam humi adhuc serpere, ad hanc virtutum sublimitatem incitauit. Illa enim officijs erga amicos exhibitis vere progressum faciens, igneus fit thronus Regis vniuersorum. Dehinc virtutibus altius euecta atque iterum puro appropinquans sponso, valde ab eo hoc nomine laudatur: *Ecce*, ait, *pulcra es propinqua mea, & venusta*. Pulcritudinis nempe ingeminans laudem, repetit identidem: *Ecce, tu pulcra es, virgo*. Iucundis es etenim oculis columbę prędita virgineis: quandoquidem, ab euagationibus auertisti, & in me vnum conditorem tuum eonijciendo transtulisti. *Columbæ* autem *oculos* commemorat, vt purum virginis obtutum significet. Tam iucundos enim oculos habet, vt puriter aspiciat pulcherrimum sponsum. Laudata autem ipsa à sposo, ipsum vicissim ita prædicat.

15. *Ecce pulcer es mi patruelis, & natura decorus.*

Vt geminata iam laude illam laudatat sponsus, sic & ipsa mutuo prædicando repetit: *Pulcer es sponse mi, & formosus*. *Propinquum* autem appellat

C Dominum, seu sponsum, quod homo factus cum sit hominibus affinem se propinquumq; redditum obscure significet, vt planius infra demonstrabit. Sponsa vero sic laudata subicit sponso hæc verba.

Lectus noster vmbrosus. [Vulg. *Lectulus noster floridus est.*]

Accessisti, ait, ad infirmum & imbecillem lectulum meum, tegens artificio quodam & obumbrans tremendum diuinitatis splendorem. Nisi enim texisset ijs, quos solus tu nosti, modis, diuini forte luminis iubare præstricti extincti essemus. Quod ita plane euenit, dum Verbum celat diuinitatem. Cum enim sponsi amici ac paranymphi sponsam, vt supra dictum est, ex argentea auream reddidissent. Regalem quoq; lectum purpureum effecissent, Rex in eo accubuit. Quo nomine sponsa veluti stupefacta in hæc verba erumpit: *Venisti ad lectum nostrum vmbrosum*, vt tibi placitum est. Sed reliquum Cantici persequamur: sic enim sponsum affari sponsa pergit.

16. *Trabes nostra cedri, & laquearia nostra Cupressi.* [Vulg. *Tigna*

D *domorum nostrarum Cedrina: laquearia nostra Cypressina.*]

Quandoquidem vt ad nos sponse vltro venisti, non est cur amplius formidemus, aut validos cœli imbres, aut extra alueum ferentium virtutes, ac ne feruentis quidem Boreæ violentos aduersosque impetus. Me enim, quam domicilium esse tuum voluisti, in te, sponse mi, egregie exædificasti, qui es ipse lapis angularis, & vitæ petra. Quo fit, vt inducat ad credendum, tigna domus huius esse cedrina: & laquearia quoque nostra è cupressi arbore. Quoniam vero *domus* facta mentio est, de *tignis* fuit & *laquearibus* aliquid subiiciendum, in quibus Virtutes intellige, quibuscum Verbum diuinum aduenieus illam communijt aduersum ventos, imbres, & flumina, id est, contra dæmonum tentationes. Tempus nunc est reliqua cognoscere. Sic itaque denuo ad sponsum velut igni succensa, loquitur.

Capvt II.

Franc. Zino interprete.

Ego autem flos campi: Lilium conuallium.

O Præclaram purę virginis progressionem! Ecce enim re ipsam cum eximium totius campi, naturæ humanæ florem, tum diuinum conuallium lilium agnouisti. Omnis enim profecto anima vitæ probitate, ac virtutibus florens, atq; excellens, nec mundi sollicitudinibus vllo modo suffocata, redolet. Cuius quidem rei testis est Christus ac sponsus, qui sponsæ sermonem, vt ordine iouenies, ita confirmat.

Sicut lilium in medio spinarum, sic propinqua mea in medio filiarum.

Recte, inquit, de te locuta es sponsa. Sic enim inter animas quę curarum & sollicitudinum spinis suffocantur, vt odorifera rosa floruisti. Hanc autem *sororem* Verbum ac sponsus vocat, quoniam diuinæ obtemperat voluntati. Eos enim in Euangelijs fratres, & propinquos & amicos appellat, qui patris sui voluntati parent.

Sicut pomum inter ligna sylua, ita nepos meus inter filios. In vmbra illius, &c.

Has laudes sponsa cum audiuisset, quibusdam ipsa quoq; sponsum laudibus extollit. Dominum enim hisce verbis alloquitur: *Sicut pomum inter ligna sylua: sic nepos meus inter filios.* Quemadmodum, inquit, inter omnes hominum animas, quas, ô Verbum ac sponse, filias appellasti, ego sola sum tanquam lilium in germine: sic etiam tu arcana ratione cœlos inclinans, & descendens super terram in hanc vitam mortalem, & carnem nostram assumens, in hac sylua, te inter filios hominum conspicuum præbuisti: tanquam pomum suauissimum, & gustu iucundissimum. Cur autem Verbum appellat *pomum*? Quia moltiplici gratia hic fructus est præditus. Etenim si forte à quopiam cõprimatur, liquorem sanguineum, & aqueum emittit, & proinde innuit fontes illos salutares, qui ex latere Verbi, & Saluatoris emanarunt. O puræ Virginis prudentiam admirabilem. Sapienter enim ipsum vere pomum dixit esse. Nam omnis profecto anima humana, licet virtutum præstantia ad Angelos accedat, flos tantummodo & lilium conuallium iudicatur, non alens agricolam (neque enim herba alit) sed seipsam speciei pulcritudine exornans. Etenim lucrum ex nobis non quærit agricola, vt quodam in loco sponsum suum alloquens, ostendit Dauid: *Deus*, inquit, *meus es tu*, *quia bonorum meorum non eges.* At Christus agricola sponsusq; noster, cum carnem nostram induens, vere pomum euaserit, tres nostros, eosque præcipuos sensus oblectat, *visum*, *odoratum*, atq; in primis, *gustum*, *Aspectu* enim sane quam decorus est: quippe cum sit omnium, qui in terra nati sunt, speciosissimus, respicientesq; se clarissimos reddat. *Olfactu* autem periucundus: est enim vnguento plenus, immo vnguentum ipsum, quod descendit in barbam Aaron. *Gustatu* vero quam suauissimos, gustantibus enim se vitam tribuit immortalem. Nam qui digne manducat corpus eius, vt ipse ait, vitam vere æternam possidebit. Ac de proposito huius carminis, hactenus.

Ad reliqua Canticorum explicanda pergamus. Sponsa de verbo diuino, *In vmbra*, inquit, *eius desideraui, & sedi: & fructus eius dulcis gutturi meo.* Huius, inquit, admirabilis, vitalisq; pomi sæpenumero vmbram aspicere concupiui, cum ardor tentationum me vehementer exureret. At ecce in ea iam considens oblector, & gaudeo, atq; ardorem tentationum declino. Quandoquidem me in omnibus mandatis Domini meditantem Verbum ac sponsus meus dulcissimus diuinis suis obumbrans alis, procul auertit tentationum faces. Hæc cum veluti lætabunda protulisset, ad amicos sponsi conuertit sermonem suum, hortaturq; illos, vt progrediantur, & ad formosum sponsum accurrant. Sed verba ipsius mihi sunt expendenda.

Introducite me in cellam vinariam: ordinate in me caritatem.

Fulcite me vnguentis: stipate me in pomis, quia amore sum vulnerata.

Sic

A à Deo conditi sunt. Itaque quæcunque vitæ vsibus fecit Deus, puta Angeli, homines, dæmones, imo & lapides, fratrum sunt loco Dei respectu habendi. Deus enim condidit vniuersa. Iam vero belli formam explicabit.

Posuerunt me custodem in vineis: Vineam meam non custodiui.

In paradiso, ait, formata, & collocata, vt præceptum illius seruarem religiose, nec per nefas comederem ex arbore vetita: at, heu, lege non seruata transilui. Eum nunc casum apud angelos deplorat. Progressa vero vlterius, tanquam respiciens, ingenti clamore conquirit vndique dilectum ac sponsum.

6. *Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie.*

Dic statim, age, dic mihi vbi moreris, vbi dormias, ô Verbũ Patris, quem medijs gestans præcordiis adamo. *In meridie*, care sponsæ, ne cubes vnquam, quando me iubes caste in meridie te expectare, te, inquam, lucem inaccessibilem, omni carentem vmbra: vbi pascis oues tuas, ô Dei B Verbum, & vere lumine vultus tui oblectas. Si in illo te loco præuertero, ibi consopita suauiter tecum obdormiscam. Metuens dehinc ne à semita aberret, quę recta ad illum ducit, sponsum denuo sic compellat:

Ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.

[In] ouium tuarum pascua admitte me. Vereor enim ne præter opinionem aberrans, declinem potius ad gregem pastumque hœdorum, indeque discedam longius à pascuis ouium tuarum, & sinistrum sortiar locum, cum iudex humani generis sedebis. Hęc quidem ad sponsum inclamat virginitatem caste seruans, & noua nupta, quæ Christo citius commori exoptet. Tu quoque sponsa, ô anima, tecũ ipsa velut argumentum reuolue virgineam ter magni Pauli animã ineffabili modo in tertium cœlũ rapti supernæ Hierusalem, hoc est, Angelorum chori. Sed quid amici sponsi respondeant nunc videamus. Sponsi enim totum iudicant Angeli, quos initio diximus *filias Ierusalem* nominari. Sic enim castam alloquuntur virginem.

7. C *Si ignoras, ô pulcerrima inter mulieres egredere, & abi post vestigia gregum, & pasce hœdos tuos iuxta tabernacula pastorum.*

Quæ virginitatem seruas intactam, ô anima fidelis ac pia, siquidem in ouium gregibus numerari exoptas, nosce teipsam, qualis aurea re ipsa fueris, vtq; ad Dei tis imaginẽ condita. Omnem itaque mundi fallaciam fuge, & iterum atq; iterum vestigia pastorum speculare. Quamobrem latam amplamq; viam execrare atq; cura: hœdorum enim propria est. Angustam contra laborisq; plenam semitam insiste, & consectare, quia est ouium. Caue itaq; ne in hœdorũ fœtidorum vijs aberres. Nunc reliquũ pallii sponsi auscultemus. Sponsam .n. prior ipse sic [laudando] affatur.

8. *Equa mea in curribus Pharaonis assimilam te, amica mea.*

Ex Hom. III. Gre. Nyssen. in Cantica.

Ipsam amoris vi stare loco more generosi equi nesciã, & ad se properare festinantẽ, vt conquiescat: spõsus animaduertẽs, equæ cõparat aeripedi, i. celerrimo per aciem cursu velut volanti. Adeo .n. in virginem ait percelli hostes ac disrumpi, vt olim distraxit ac fregit Pharaonitas equitatus mei robur in acie dispositi, hoc est, Angelorum inuictus exercitus. Quod si quæras, qua de causa Angelorum ordi-D nẽ equitatui simpliciter comparet Verbum, idemq; sponsus. Omnis certe sagitta pugnans cum aduersario iaculum capit, neruos intendit, & hastam sumit. Pedestris quidem, lancea pugnat hastatus. Quia vero aciei instructio apud Ægyptios, robur omne in equitibus posuit, ideirco *equitatui* cõparat eam sermo Angelorum: robur hosti resistẽs. Et ne spõsam contumelia affici vel iniuria credas, quod *equitatui* assimuletur, audi quid deinceps sponsus de illa prædicet.

9. *Pulcra sunt genæ tuæ sicut turturis: collum tuum sicut monilia.*

Etsi celerrimo te equitatui adæquaui, freno tamen oris imposito minime indiges: pro quo freno insita tibi est pudicitia, quę tuas valde pulcras exornat malas, in morẽ turturis pudicæ: turturis, inquã solinagæ. Ceruix tua & collũ mirę est pulcritudinis, aureã gestans torquẽ. Hoc monile, iuxta Prouerbiũ, quidnam hic *torquẽ* nominet, animo repete. Cũ sponsæ ad sponsum scintillã, tum huius vicissim ad illã inflexionem denotat, vt hinc negotij exitus cognoscantur: quomodo vero ad eam se sponsus demittet. Aduocationi regiæ hic sponsam instruunt vestibus aureis, vt E cum sponsus in publicum cum ea prodibit, reperiat iam maxime paratã. Sponsi itaq; amici sic sponsam cõpellant.

10. *Similitudines auri faciemus tibi cum punctulis argenteis, dum Rex est in accubitu suo.*] Vulg. *Murenulas aureas fac tibi vermiculatas argento.*

Quandoquidem futurum est, vt Rex in te adeo amore ipsius incensa ac studiose querente sedem figat, permitte, aiunt Angeli, te à nobis diligẽter adornari: & tametsi non fulges adhuc auro virtutum, sponsa, sed pridem prę nigredine argento tantum resplẽdes, inaurabimus tamen te similemq; reddemus Cherubico & flammeo, ac vehẽtãdo throno, cui descendens Rex se incliner, ac discũbat. Quare expende hoc negotium, puta mirandam mutationem Virginis ac sponsę, quę inquã ex argentea aurea sit futura, ope Verbi ac sponsi, vt sponsæ suæ auxiliũ laturi, gratiamque per Dei angelos digne infusuri. Hoc .n. Deo familiaribus consuetũ, vt virgineã ad Christum festinantem Animam, ad illum idẽtidem reuocatam, circũstent, veluti cu-F stodes, angeli illius auxiliãtes, atq; excitantes ad virtutis actionẽ, dum ad Domini sistãt latus. Verum enimuero progressi vlterius à throno, ac proficientẽ gratia Dei animam, quid ad illam sponsi familiares respondeant, nunc audiamus. His enim vocibus ad Angelos, atq; interuũtios vtitur.

11. *Nardus mea dedit odorem eius.*

En animę piæ in virtutis studio progressionem? Ad desideratum veluti accedẽs sponsum, eius se pulcbritudinem agnoscere testatur, s. d sensu dũtaxat, puta odoratu. Verũ cur aliud, inquies, nullũ nominat extra *nardum* vnguentũ? Nardo solum, ait, redolere sponsum. An quia *Nardus* inter vnguẽta primũ obtinet locum? An quia, vt equidem sentio, diuinius quiddã designat? Vt si quis in caduca hac vita magnos subeat agendo labores, nisi Christũ in baptismate induerit, nihil hisce virtutibus vitæ æternæ consequatur. Vel hac etiã ratione *nardi* factã mentionem existimes. Vnguentarius .n. dum apparat vnguentum, si nardinũ studet efficere, etsi multa alia cõmisceat, nisi & nardum demum adijciat, frustra operam cõsumat, perdatq; oleum. Adhęc Christus spõsus ad Simonis leprosi cęnam inuitatus cum esset, adhibitum hoc legitur vnguentum à peccatrice, & è nardo fuisse decẽter narrat historia, sed quod sequitur audiamus. Spõsa etenim proficiendo præsens pergit diuini Verbi familiares sic cõpellare. Subijcit .n. post *nardi* mẽtionẽ. Luca 7. G

12. *Fasciculus stactes [myrrhæ] filius sororis mea: in medio vberum meorum commorabitur.*

Mos hic virginum est cultui plus satis deditarum, non foris modo studere ornatui, vt amatores ad se celeriter alliciant, verum etiam intus potius in vestimẽtis odorifera circũferre. [Vt pastillos.] Quandoquidẽ etiam hęc Cantica fœminis vsui sunt. Animã, inquit, & pud eam virginẽ, & masculo prudentem animo, sponsęq; ritu nuptijs aptã, muliebri more ex decoro loqui condecet, licet arcanum sensum sermo in nucleo contineat. Hoc itaq; ait aperte, quasi delicias faciẽs, ac pudibunda: Tametsi, inquit, odoras vnguenta quędam gestẽt feminæ in vestibus, amori tu-H uenim cõcitando: equidẽ pro odoriferis sponsum meas delicias intimis circumferam præcordijs, veluti fasciculũ suauissimum fragrantium odorum de collo suspensum tenebo. Vel id potius obscure significat: Etsi aliæ in hac vita animæ impeditæ & inquinatæ curis huius sæculi ac negotijs existant: ego tamen medullis ac visceribus infigam meis, ac veluti tabulis insculpam. Cordis enim sedes in medio est vberum. E verbis autem sponsæ explicanda adhuc nonnulla, quæ pro virili conabor explanare. Ita enim Angelos eadem affatur sponsa.

13. *Botrus Cypri sororis mea filius mihi in vineis Engaddi.*

O pulcram commutationẽ, & progressum spõsę! Quę enim paulo ante clare equæ seu equitatui comparata nunc aperte cum officijs erga amicos valde profecisset, frugiferæ viti adæquatur. Puta enim quæuis anima capta Domini Dei amore ac desiderio operum bonorum progressu, fit omnia omnib. Femina quidem solũ Cherubim, & thronus Regius, iã etiam fructibus veris fit in atrijs Domini fœcunda. Sic itaq; pure loquitur sponsa: Talem agnosco sororis meæ filium, hoc est sponsum, quasi vuam, quæ nobis distillauit mustum immortalitatis. Non est

quidem

A quidem botrus maturus omnibus, virtuti deditis animalibus, verum identidem pro virtutis modulo ac mensura iucunditatis speciem subinde mutat. In alijs enim mentibus floret, in alijs nigrescit, in alijs vero maturus fit: in alijs denique maturitate dulcescit. Sponsa itaque florentem ferens vuam, ostendit se summam nondum perfectionem veluti maturitatem esse assecutam. Deinde veluti exaggerans maturitatis venustatem: Ita mihi, inquit, Christus est & sponsus, qualis botrus maturus est in vico Gaddi, vuis abundante: hodieq; inter ceteras ea regio omnibus vuæ fertilitate antecellit, & dulcedine vinum superat. Hæc anima casta atq; integra sic prolocuta cum esset, sic sponsus excepit.

14. *En pulcra & propinqua mea, en formosa es. Oculi tui columbæ.*

Ex Hom. IV. Greg. Nyssæ in Cantica.

Vt qui aurum tractant, quos aurifabros nominant, cum rude aurum, aut adulterinum purgare ac longe purius splendidiusq; reddere satagunt, in fornaces sæpenumero coniiciunt: ad eundem nunc modum sponsam hic
B Dei Verbum, vt denigratam mundat, quam equæ vel equitatui prius assimilarat, ostendens eam humi adhuc serpere, ad hanc virtutum sublimitatem incitauit. Illaenim officijs erga amicos exhibitis vere progressum faciens, igneus fit thronus Regis vniuersorum. Dehinc virtutibus altius euecta atque iterum puro appropinquans sponso, valde ab eo huc nomine laudatur: *Ecce*, ait, *pulcra es propinqua mea, & venusta.* Pulcritudinis nempe ingeminans laudem, repetit identidem: *Ecce, tu pulcra es, virgo.* Iucundis es etenim oculis columbę prędita virgineis: quandoquidem, ab euagationibus auertisti, & in me vnum conditorem tuum conciciendo transtulisti. *Columbæ* autem *oculos* commemorat, vt purum virginis obtutum significet. Tam iucundos enim oculos habet, vt pure aspiciat pulcherrimum sponsum. Laudata autem ipsa à sponso, ipsum vicissim ita prædicat.

15. *Ecce pulcer es mi patruelis, & natura decorus.*

Vt geminata iam laude illam laudarat sponsus, sic & ipsa mutuo prædicando repetit: *Pulcer es sponse mi, & formo-*
C *sus. Propinquum* autem appellat Dominum, seu sponsum, quod homo factus cum sit hominibus affinem se propinquumq; redditum obscure significet, vt planius infra demonstrabit. Sponsa vero sic laudata subiicit sponso hæc verba.

Lectus noster vmbrosus. [Vulg. *Lectulus noster floridus est.*]

Accessisti, ait, ad infirmum & imbecillem lectulum meum, tegens artificio quodam & obumbrans tremendum diuinitatis splendorem. Nisi enim texisset ijs, quos solus tu nosti, modis, diuini sane luminis iubare præstricti extincti essemus. Quod ita plane euenit, dum Verbum celat diuinitatem. Cum enim sponsi amici ac paranymphi sponsam, vt supra dictum est, ex argentea auream reddidissent. Regalem quoq; lectum purpureum effecissent, Rex in eo accubuit. Quo nomine sponsa veluti stupefacta in hæc verba erumpit: *Venisti ad lectum nostrum vmbrosus*, vt tibi placitum est. Sed reliquum Cantici persequamur: sic enim sponsum affari sponsa pergit.

16. *Trabes nostræ cedri, & laquearia nostra Cupressi.* [Vulg. *Tigna*
D *domorum nostrarum Cedrina: laquearia nostra Cypressina.*]

Quandoquidem vt ad nos sponse vltro venisti, non est cur amplius formidemus, aut validos cœli imbres, aut extra alueum ferentium virtutes, ac ne feruentis quidem Boreæ violentos aduersosque impetus. Me enim, quam domicilium esse tuum voluisti, in te, sponse mi, egregie exædificasti, qui es ipse lapis angularis, & vitæ petra. Quo fit, vt inducar ad credendum, tigna domus huius esse cedrina: & laquearia quoque nostra è cupressi arbore. Quoniam vero *domus* facta mentio est, de *tignis* fuit & *laquearibus* aliquid subiiciendum, in quibus Virtutes intellige, quibuscum Verbum diuinum adueniens illam communijt aduersum ventos, imbres, & flumina, id est, contra dæmonum tentationes. Tempus nunc est reliqua cognoscere. Sic itaque denuo ad sponsum velut igni succensa, loquitur.

CAPVT II.

FRANC. ZINO interprete.

Ego autem flos campi: Lilium conuallium. *Vers. 1.* E

O Præclaram purę virginis progressionem! Ecce enim te ipsam enim eximium totius campi, naturæ humanæ florem, tum diuinum conuallium lilium agnouisti. Omnis enim profecto anima vitæ probitate, ac virtutibus florens, atq; excellens, nec mundi sollicitudinibus vllo modo suffocata, redolet. Cuius quidem rei testis est Christus ac sponsus, qui sponsæ sermonem, vt ordine inuenies, ita confirmat.

Sicut lilium in medio spinarum, sic propinqua mea in medio filiarum. 2.

Recte, inquit, de te locuta es sponsa. Sic enim inter animas quę curarum & sollicitudinum spinis suffocantur, vt odorifera rosa floruisti. Hanc autem *sororem* Verbum ac sponsus vocat, quoniam diuinæ obtemperat volunta- F
ti. Eos enim in Euangelijs fratres, & propinquos & amicos appellat, qui patris sui voluntati parent. *Matth. 12. 49.*

Sicut pomum inter ligna sylua, ita nepos meus inter filios. In vmbra illius, &c. 3.

Has laudes sponsa cum audiuisset, quibusdam ipsa quoq; sponsum laudibus extollit. Dominum enim hisce verbis alloquitur: *Sicut pomum inter ligna sylua: sic nepos meus inter filios.* Quemadmodum, inquit, inter omnes hominum animas, quas, ô Verbum ac sponse, filias appellasti, ego sola sum tanquam lilium in germine: sic etiam tu arcana ratione cœlos inclinans, & descendens super terram in hanc vitam mortalem, & carnem nostram assumens, in hac sylua, te inter filios hominum conspicuum præbuisti: tanquam pomum suauissimum, & gustu iucundissimum. Cur autem Verbum appellat *pomum*? Quia multiplici gratia hic fructus est præditus. Etenim si forte à quopiam cōprimatur, liquorem sanguineum, & aqueum emittit, & proinde innuit fontes illos salutares, qui ex latere Verbi, G
& Saluatoris emanarunt. O puræ Virginis prudentiam admirabilem. Sapienter enim ipsum vere pomum dixit esse. Nam omnis profecto anima humana, licet virtutum præstantia ad Angelos accedat, flos tantummodo & lilium conuallium iudicatur, non alens agricolam (neque enim herba alit) sed seipsam speciei pulcritudine exornans. Etenim lucrum ex nobis non quærit agricola, vt quodam in loco sponsum suum alloquens, ostendit Dauid: *Deus*, inquit, *meus es tu, quia bonorum meorum non eges.* *Psal. 15. 1.*
At Christus agricola sponsusq; noster, cum carnem nostram induens, vere pomum euaserit, tres nostros, eosque præcipuos sensus oblectat, *visum, odoratum*, atq; in primis, *gustum*, *Aspectu* enim sane quam decorus est: quippe cum sit omnium, qui in terra nati sunt, speciosissimus, respicientesq; se clarissimos reddat. *Olfactu* autem periucundus: *Psal. 44. 1*
est enim vnguento plenus, immo vnguentum ipsum, *Psal. 132. 2*
quod descendit in barbam Aaron. *Gustatu* vero quam suauissimus, gustantibus enim se vitam tribuit immortalem. *Ioan. 6. 51.*
Nam qui digne manducat corpus eius, vt ipse ait, vitam H
vere æternam possidebit. Ac de proposito huius carminis, hactenus.

Ad reliqua Canticorum explicanda pergamus. Sponsa de verbo diuino, *In vmbra*, inquit, *eius desideraui, & sedi: & fructus eius dulcis gutturi meo.* Huius, inquit, admirabilis, vitalisq; pomi sæpenumero vmbram aspicere concupiui, cum ardor tentationum me vehementer exureret. At ecce in ea iam considens oblector, & gaudeo, atq; ardorem tentationum declino. Quandoquidem me in omnibus mandatis Domini meditantem Verbum ac sponsus meus dulcissimus diuinis suis obumbrans alis, procul auertit tentationum faces. Hæc cum veluti lætabunda protulisset, ad amicos sponsi conuertit sermonem suum, hortatusq; illos, vt progrediantur, & ad formosum sponsum accurrant. Sed verba ipsius mihi sunt expendenda. *Vers. 3.*

4. *Introducite me in cellam vinariam: ordinate in me caritatem. Fulcite me vnguentis: stipate me in pomis, quia amore sum vulnerata.*

Siti

A mum cadat: neque secundum primas qualitates, quæ in infinito insunt, infinitas Dei comparanda est, quia in ipsis primum cernitur plus & minus: neq; rursus infinitum secundum generationē, & generationis perpetoitas retundit infinitatem Dei simpliciter, & incircūscripte circummeantis, & non ad instar circuli motionem habentis, quę solummodo est cum fit: neq; quidquam quod in cœlo, & in motu eius rotundo accidit (habet enim hic motus infinitatem propter infinitam potentiam Dei mouentis) immobilem infinitatem Dei excludit: neq; infinitas vniuersi temporis, quia actus eius, quo metitur periodos eorum quæ in tempore sunt, nunquam deficit, & numero est infinitus, infinitatem Dei coercet, quę est supra omnem numerum, & omnem periodum: item immutabilem esse mentem & animam (scilicet à libertate arbitrij) & totam simul in omnibus sui corporis partibus adesse, & ob eam causam continua & infinita facultate motus corporis gubernare, non progreditur ad infinitatem Dei, qui has facultates animæ inseuit, nec innumerabilitas angelorum (milia enim milium, & decies centena milium adstant throno magnificentiæ eius) neq; perēnitas sine dimēsione, ac perinde infinitas vitæ eorum & immortalitatis, infinitatem Dei, quæ omnem numerum, & omnem cogitationem vitæ continuæ superat, pertransibit: nec ipsum æuum, & infinitudo eius omnibus nota & vulgata, quæ omnem infinitatem intellectilium continet, ęque porrigetur vt infinitas Dei, qui illud produxit: creatum enim à creatore infinitis mensuris superari notum est. Si igitur infinitas Dei supraquam infinita nulli existis infinitatibus similis cernitur, solus igitur est infinitus, fons infinitatis effector, qui est vnum solum secundum substantiam bonum & infinitum, qui omnem infinitatem ex nihilo fecit. Etsi enim illæ post Deum infinitates dicuntur, non tamen sunt secundum substantiam infinitates, sed secundum mensuram tantum, & participationem, & infinitam multitudinem, & secundum vitam dimensione carentem, & secundum totam sui pręsentiam in totis, & id quidem à causa sola effectrice, & non alio modo habent. Consentanee igitur dictum est Deum esse vltra omnem infinitatē, solus enim Deus est essentia infinitus, & sola essentia, siue substantia Dei est simplex, & † vniformis, & expers qualitatis, & quieta, & seditione carens, infinita, & omnipotens, & effectrix omnium, cui gloria in sæcula sęculorum. Amen.

a B
a Daniel. 7.

C

† Quia est immutabilis secundum esse & secundum actiones & operationes, quo modo non sunt angeli, licet habeant esse immutabile, illa prior sim, licitas est vniformis.

Scholia.

Quatenus 1 sunt) id est non cognoscit alia quatenus sunt in se ipsis, sed in se ipso, id est, in sua essentia, in qua omnes species rerum sunt comprehensæ, & multo excellentius in eo, quam in se ipsis sunt. sed gloria circa eum. Non dixit gloria in eo, quæ est increata, id est, ipsa essentia, sed circa eum sunt, quæ ab eo creata sunt, ex quibus à nobis glorificatur & laudatur; neq; diuinitas 1 substantiam Dei significat, neq; substantia Dei est, scilicet vt nos diuinitatem cognoscimus, cognoscimus enim diuinitatem creatam in iis qui per participationem dij dicuntur, siue angeli, siue homines sint: huiusmodi autem diuinitas creata, nec est, neq; significat diuinitatem Dei, quæ esse eius, siue substantia eius est, sed potius diuinitas, bonitas, sapientia, & cetera, vt nos cognoscimus ista, gloria sunt circa Deum, quia ab his quæ ab eo creata sunt, glorificatur & celebratur, per 4 disciplinam) cum ex magistro discimus, per doctrinam, cum nostro studio & industria sine magistro discimus, per illuminationem, cum Deus reuelat, secundum rationem 5 substantiæ eorum) quia ipsa diuina essentia est propria ratio substantiæ cuiusque creaturæ in infinitum perfectior quam propria ratio substantiæ in ipsa creatura. Causas 6 dicit propter personas diuinas, quæ sunt alioqui vna causa creaturarum, sicut vna essentia, supra omnem trinitatem 7 excogitatam, vel assimilatam) Obseruauit Manuel Calechas in libro de Trinitate imagines, quas patres excogitarunt ad assimilandum eas vtcumque Trinitati. Gregorius Nazianzenus cum oculo fontis, & fonte, & flumine comparat: item cum sole, radio, & lumine; item cum mente, ἐνθυμήσει, id est consideratione, anima, in quibus non est diuisio, vel sectio, item cum triplici sole, & vna luminis commistione. Gregorius Nyssenus in libro de Spiritu sancto contra Macedonium cum tribus lampadibus, quarum vna flamma. Idem Gregorius Nyssenus in libro de Trinitate hæc tria dicit esse in nobis, quæ sunt, νοῦς λόγος, πνεῦμα. Mens, inquit, parit rationem, ratio mouet mentem; & non, mens sine ratione est, neq; ratio sine mente, similiter sine spiritu, qui est in nobis, non est ex mente, hæc, inquit, sunt æqualia, & separata se inuicem non possunt, sic, inquit, intelligendum est in Trinitate, ait cum fonte, flumine, & lacu, cum igne, flamma, & lumine. Cyrillus cum radice ramo, & fructu, idem cum digito, manu, & brachio, & alias cum arta, flore, & odore. In his nominibus reperiuntur quædam inseparabilia à se inuicem, quæ assumuntur ad declarandam vtcumq; esse tres personas inseparabiles proprietatibus distinctas, & vnius substantiæ, ita vt ab alio sumatur τὸ ἀχώριστον, id est inseparabilitas personarum, ab alio τὸ ὁμοούσιον id est consubstantialitas.

D

DECIMAE ET VLTIMAE DEcadis Finis.

E

MICHAELIS PSELLI

IN CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS PARAPHRASIS.

AND. SCHOTTVS ANTVERP.

SOCIETATIS IESV

Pio Lectori.

F

Piscanti, esca ad hamum adhibita, captura piscium moræ patientia interdum obuenit. Venatori quoque feras inuestiganti sæpe succedit, vt ea in prædam vertat. Huic quidem laborum est, cursusq; solatium: illi vero tædium leuat qualiscunq; merces. Ad eundem modum mihi vsu venisse gaudeo, dum sacras scrutor Scripturas, & in *Canticum Canticorum* lucem subsidiumque expeto: quod sit iucundissimum Christi sponsi cum sponsa Ecclesia Epithalamium mysticum, carmenque nuptiale: vel, si placet, Animæ piæ cum Deo colloquium: vel denique, vt sanctis aliquot Patribus visum, *Deiparæ Virginis* encomium. Lectis igitur paulo accuratius, ad illustrandam Scripturæ illam partem, Homil. XV. S. Gregorij Nysseni, Basilij Magni fratris, dum meas excutio schedas è puluere, incidit forte in manus, qui penes me est calamo Græce exaratus MICHAEL PSELLVS, versibus politicis *ἀνεκδότοις* Paraphrasi concisa *Canticum* explicans, & quidem vt obseruaui, magnam partem desumpta à Nysseno: vt loca à nobis ad oram iam indicata ostendent. Cœpi itaque legere paullo attentius, placuitque vt illius temporis ferebat genius, elocutio rythmis apta quod metrum ea etat tempestate, æuo sequiore vsitatum. Latine itaq; meo vsui vertere institui, tandemque animum induxi, ad alios quoque, si foras daretur interpretatio, vtilitatem promanare posse. Primum iam caput Latine vtcumque conuerteram, ac Dialogismo sponsi ac sponsæ, vel Animæ, mirifice recreatus, perduxissem sane σὺν θεῷ ad exitum, si vita suppeditasset: nisi tum forte in P. Martinum Delrium, Societatis nostræ Theologum insignem incidissem, qui se PSELLI quædam in *Cantica* legisse *ἀνεπιγράφως* mihi confirmauit in *Theodoreti* Cyrensis Episc. Commentariis, ac *Trium Patrum*, puta beatorum *Gregorij Nysseni*, *Nili*, & *Maximi*. Nec mora, aduolo in bibliothecam satis laute

G

instructam vidi, legiq; PSELLI quædam *ἀτοφάδην* inspersa, eaque Latine reddita à Franc. Zino, Veronensi Canonico, homine eruditissimo. Quare nihil amplius cunctandum ratus, ne actum, quod aiunt, agere viderer, ea potius quam mea describenda curaui. Perspicue etenim ille multa de SS. Patribus Latina pridem ciuitate donauit. A secundo itaque capite eius sum vsus interpretatione, & hic repræsentandam putaui. Ceterum *Politicos versus*, (sic enim dictos opinor, quasi ciuiles, ac populares rythmos) quindecim singulos constare syllabis obseruatum, vt cuiusque tamen versus pars prior integra dictione octauam syllabam absoluat, more Iambici dimetri. Fiuntque hic *συνιζήσεις* non raro, & , contra atque Græci solent antiquitus, Iota sæpe consonantis obtinet vicem. Hoc autem metri genere Constantinus Manasses Annales suos Byzantinos scripsit, Ioannes quoque Tzetzes historicas lusit Chiliadas, inspersis *φλυαρίαις* non paucis: vertitq; idem *πεζοφόρως* versibus id genus Politicis Homeri Iliadē, quæ in antiquis adhuc Bibliothecis Italiæ cum blattis rixando

H

deli-

delitescit. Sic & MICHAEL PSELLVS noster eodem metro in *Cantica* prolusit: quomodo & recentiores aliquot Heroico carmine hæc ipsa *Cantica Canticorum*, & vatis Regij *Psalmorum hymnos* illustrarunt. Hic *Psellus*, vt πολυΐστωρ erat, varie varia conscripsit, Poetica, Mathematica, Philosophica, Medica atque adeo Theologica. Certe Iambicis de Virtutibus ac Vitijs Gnomas composuit, quę cum Heraclidis Pontici Allegorijs Homericis hodie leguntur. De quatuor autem artibus Mathematicis quæ diserte ab eo conscripta exstant, ea Latine Xylander in Germania, & in Gallia Vinetus transscripsit. Aldus vero Manutius in Aristotelem περὶ ἑρμηνείας Commentarium typis olim Græcis euulgauit: latentque eiusdem *Pselli* Peripatetici Philosophi plurima in eiusdem Aristotelis *Physicam, primamq́; Philosophiam* in Cæsaris Augusti Viennæ bibliotheca. Hæc vero, vt diximus, è Gregorij Nysseni Homilijs XV. collecta in compendium Michael contraxit: vt hinc ad fontem se conferre pretium sit operæ Lectori futurum: quo etiam consilio ad oram adscripta Nysseni loca indicauimus. Inscripsit autem hoc opusculum *Nicephoro Botoniatæ* Constantinop. Imperatori, ad annum Christi, opinor, M.LXXVIII. creato, quem στεφηφόρον, quasi coronatum, & diadema gestantem dicas, cum in libello sæpius tum principio, hisce versibus nominet:

Ἐπείπερ τὸ φιλομαθὲς τὸ σὸν ὦ στεφηφόρε
Ἑρμηνευθῆναι γλίχεται τὴν ξένην, ποικίλην
Τὴν τῶν ᾀσμάτων ᾄσματος ἐξήγησιν καὶ γνῶσιν.
Ἰδόντι τῷ θεσπίσματι πεισθέντες αὐτοκράτορ
Καὶ τὰς ἐλπίδας θέμενοι πρὸς τὸν δεσπότην πάντων
Ἐν ἁπλουστέραις λέξεσι καὶ καθημαξευμέναις, &c.

Botoniata vero Nicephorus Michaelem Ducam Comnenum, cognomento etiam Parapinacium (teste Zonara Tomo III. Annalium) eiusque coniugem Mariam Augustam, filiumq; Constantinum Purphyrogennitum in Blachernis captos, in monasterium detrusos ablegauit: quem Michaelem Ducam Constantini Ducæ filium, de tribus Regiis liberis natu maximum *Psellus* noster bonas artes præceptor docuerat, eidemque dedicarat, qui Græce etiamnum exstat, *De Trinitate, & Christi persona* libellum: & vsque eo literarum studiosum reddidit, vt Regni ac Reip. cura Eunuchis duobus commissa per alios gubernarit, & à Botoniata, post annos sex totidemque menses, regno sit exutus. Fallitur itaque sacræ Princeps historiæ, qui in Ecclesiasticis Annalibus & sibi & alijs persuasum cupit, floruisse *Psellum* nostrum Christi Anno D.CCCLIX. quo Constantinopoli Imperator Leo Philosophus fuit, quem & *Psellus* quidam (teste Ioanne Curopalata) literis informauit. Verum quia ducenti amplius anni intersunt, hoc est sæcula duo, fieri non potest, vt idem sit *Psellus*, sed eiusdem nominis alter: vt itaque in Iunia gente Brutos; in Porcia Catones; in Mucia Scæuulas; in Cornelia Gracchos varijs claruisse etiam eloquentia temporibus accepimus: sic & verisimile fit duos *Psellos* ætatibus distinctos floruisse, cætera studijs ac nominibus pares: vnde errandi, vt in nominum affinitate fieri amat, prona sit ansa obiecta. Quin & ab hoc nostro *Psello*, Simeonem Metaphrasten recens vita functum funebri illa laudatione celebratum arbitror, quæ in Laur. Surij Fastis die XXVII. Nouembris legitur, potius quam ab illo priore *Psello*, Leonis æquali, vt ille in Ecclesiasticis asserit Annalibus: propterea quod Martyrum complurium, qui post vitæ innocentia martyrioque claruerunt, certamina Tomis aliquot Metaphrastes collegerit: non, vt ille purgare conatur, adiecta ab alijs, sed ab hoc potius *Psello* in lucem euulgata. Et vero hæc de *Pselli* ætate indicasse suffecerit. Vtinam eruant posteri reliqua *Pselli* è tenebris, quæ adhuc iacent, commodo, vt equidem opto, publico. Nunc sponsi sponsæque dialogismum Angelis internuntijs audiamus.

MICHAELIS PSELLI

IN CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS PARAPHRASIS

Politicis versibus, è Gregorio Nysseno: ad Nicephorum Botoniatam Imp CP.

Interpretibus

ANDR. SCHOTTO, S. I. Antuerp.

ET

FRANCISCO ZINO, Veronensi.

Vandoquidem ingens discendi tuum studium, Imperator, explicari à me exoptat, atque enarrari reconditum illud, mireque varium *Cantici Canticorum* opusculum; en tibi dicto audiens, Imperator, ac spe fretus summi omnium Conditoris, morem gero. Sed & integram pœne *Canticorũ* enarrationẽ damus, simplicioribus tamen verbis, ac protritis. Sapientissimus enim propheta Salomon, Dauidis filius, ex ea quæ fuit Vriæ, tria hęc viuus conscripsit opuscula. Primum omnibus generale consilium Prouerbia scripsit, quę morum continent doctrinam, vitiorumque castigationem, officij denique perpetua diuinaque præcepta. Deinde *Ecclesiastes* nominatur, vitæ hominis vanitatem mortales docens. Tertium vero opus, quod continenter subijcitur, hoc ipsum est *Canticum Canticorum*, valde varie formam ostendens perfectionis Animæ, alias sub specie venusta sponsi & sponsæ. Clare enim proponit Christum vti sponsum: Animam vicissim vt sponsam, sponsi sui captam amore, ac veluti alis amoris subuolantem, & gratijs illius subnixam. Continet etiam dicta quædam congruentia Ecclesiæ: sed, cum Deo, interpretationem nunc aggrediar. Alloquitur enim sic sponsa Angelos, quos hic *Sionis filias* appellauit.

CANTICORVM CAP. I.

Vers. 4: *Nigra sum, sed formosa, filia Hierusalem: sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.*

Ex Hom. II. Greg. Nysseni in Cantica.

ANgelos his verbis sponsa affatur, quæ ipsis erant verbis apponenda, non carminis legibus adstringenda. Audite, ait, verba mea filiæ cœlestis Hierusalem (sic triumphantis:) Equidem simul & *pulcra* existo & *nigra*. *Nigra* quidem, vt tentorium *Cedar* appaream: quia transilui aliquando eius mandatum. *Cedar* enim Hebræis sonat obscurum, & densas tenebras: *Pulcra* vero sum vicissim, pœnitens facti: commortua Christo Iesu vere pacifico. Salomon enim merito audit pacificus. Tu vero, ne stupore percellaris dicente spõsa, se & nigram esse & pulcram. Omnis enim anima ad virtutem processum faciens, ad lucem accedit, fugitque tenebras: sic lucida simul & munda euadit. Siquidem quantum ad virtutem laborando accedit, tantum à fraudulentis discedit tenebris, clariorque fit ac splendidior.

5. *Nolite me considerare quod fusca sim, quia decolorauit me sol.*

Caue igitur putes me ita conditam, obscuram, fuscam, ac tenebricosam. Tota enim lucida sum facta ab opifice Deo: verum tentationum sol æstuans exsiccando vssit me, & valde aspectu suo me colorauit. Deinde quomodo à Iustitiæ Sole despecta sit, explicat.

Filij matris meæ pugnauerunt contra me.

Me, inquit sponsa, oppugnarunt, ac transgredi demum coegerunt spiritus illi præuaricationis. Hos enim *filios* quoq; *matris suæ* nominat, quandoquidem & angeli

A à Deo conditi sunt. Itaque quæcunque vitæ vsibus fecit Deus, puta Angeli, homines, dæmones, imo & lapides, frattum sunt loco Dei respectu habendi. Deus enim condidit vniuersa. Iam vero belli formam explicabit.

Posuerunt me custodem in vinea: Vineam meam non custodiui.

In paradiso, ait, formata, & collocata, vt præceptum illius seruarem religiose, nec per nefas comederem ex arbore vetita: at, heu, lege non seruata transilui. Eum nunc casum apud angelos deplorat. Progressa vero vlterius, tanquam respiciens, ingenti clamore conquirit vndique dilectum ac sponsum.

6. *Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie.*

Die statim, age, dic mihi vbi moreris, vbi dormias, ô Verbũ Patris, quem medius gestans præ ordiis adamo. *In meridie*, care sponsæ, ne cubes vnquam, quando me iubes caste in meridie te expectare, te, inquam, lucem inaccessibilem, omni carentem vmbra: vbi pascis oues tuas, ô Dei
B Verbum, & vere lumine vultus tui oblectas. Si in illo te loco præuertero, ibi consopita suauiter tecum obdormiscam. Metuens dehinc ne à semita aberret, quę recta ad illum ducit, sponsum denuo sic compellat:

Ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.

In ouium tuarum pascua admitte me. Vereor enim ne præter opinionem aberrans, declinem potius ad gregem pastumque hœdorum, indeque discedam longius à pascuis ouium tuarum, & sinistrum sortiar locum, cum iudex humani generis sedebis. Hęc quidem ad sponsum inclamat virginitatem caste seruans, & noua nupta, quæ Christo citius commori exoptet. Tu quoque sponsa, ô anima, tecũ ipsa velut argumentum reuolue virgineam ter magni Pauli animã ineffabili modo in tertium cœlũ rapti supernæ Hierusalem, hoc est, Angelorum choři. Sed quid amici sponsi respondeant nunc videamus. Sponsi enim tutum iudicant Angeli, quos immo diximus *filias Ierusalem* nominari. Sic enim castam alloquuntur virginem.

C 7. *Si ignoras, ô pulcerrima inter mulieres egredere, & abi post vestigia gregum, & pasce hœdos tuos iuxta tabernacula pastorum.*

Quæ virginitatem seruas intactam, ô anima fidelis ac pia, siquidem in ouium gregibus numerari exoptas, nosce teipsam, qualis aurea te ipsa fueris, vtq; ad Dei fis imaginẽ condita. Omnem itaque mundi fallaciam fuge, & iterum atq; iterum vestigia pastorum speculare. Quamobrem latam amplamq; viam execrare atq; exitia: hœdorum enim propria est. Angustam contra laborisq; plenam semitam insiste, & consectare, quia est ouium. Caue itaq; ne in hœdorũ fœtidorum viis aberres. Nunc reliquũ pulsi sponsi auscultemus. Sponsam.n. prior ipse sic [laudando] affatur.

8. *Equæ meæ in curribus Pharaonis assimilam te, amica mea.*

Ex Hom. III. Gre. Nyssen. in Cantica.

Ipsam amoris vi stare loco more generosi equi nesciã, & ad se properare festinantẽ, vt conquiescat: spõsus animad-uertẽs, equæ cõparat æripedi, i. celerrimo per aerem cursu velut volanti. Adeo.n. in virginem ait percelli hostes ac disrumpi, vt olim distraxit ac fregit Pharaonitas equitatus mei robur in acie dispositi, hoc est, Angelorum inuictus exercitus. Quod si quæras, qua de causa Angelorum ordi-
D nẽ equitatui simpliciter comparet Verbum, idemq; sponsus. Omnis certe sagitta pugnans eum aduersario iaculum capit, neruos intendit, & hastam sumit. Pedestris quidem, lancea pugnat hastatus. Quia vero aciei instructio apud Ægyptios, robur omne in equitibus posuit, idcirco *equitatui* cõparat eam sermo Angelorum: robur hosti resistẽs. Et ne spõsam contumelia affici vel iniuria credas, q *equitatui* assimuletur, audi quid deinceps sponsus de illa prædicet.

9. *Pulcræ sunt genæ tuæ sicut turturis: collum tuum sicut monilia.*

Etsi celerrimo te equitatui adæquaui, freno tamen oris imposito minime indiges: pro quo freno insita tibi est pudicitia, quę tuas valde pulcras exornat malas, in morẽ turturis pudicæ: turturis, inquã soliuagæ. Ceruix tua & collũ mirę est pulcritudinis, aureã gestans torquẽ. Hoc monile, iuxta Prouerbiũ, quidnam hic *torquẽ* nominet, animo repete. Cũ sponsæ ad sponsum scintillã, tum litius vicissim ad illã inflexionem deuitat, vt hinc negotij exitus cognoscantur: quomodo vero ad eam se sponsus demittet. Aduocationi regiæ hic sponsam instituunt vestibus aureis, vt cum sponsus in publicum cum ea prodibit, reperiat iam
E maxime paratã. Sponsi itaq; amici sic sponsam cõpellant.

Similitudines auri faciemus tibi cum punctulis argenteis, dum Rex est in accubitu suo.] Vulg. *Murenulas aureas fac tibi vermiculatas argento.* 10.

Quandoquidem futurum est, vt Rex in te adeo amore ipsius incensa ac studiose querente sedem figat, permitte, aiunt Angeli, te à nobis diligẽter adornari: & tametsi non fulges adhuc auro virtutum, sponsa, sed pridem prę nigredine argento tantum resplẽdes, inaurabimus tamen te similemq; reddemus Cherubico & flammeo, ac venerãdo throno, cui descendens Rex se inclinet, ac discũbat. Quare expende hoc negotium, puta mirandam mutationem Virginis ac sponsę, quę inquã ex argentea aurea sit futura, ope Verbi ac sponsi, vt sponsæ suæ auxiliũ laturi, gratiamque per Dei angelos digne infusuri. Hoc.n Deo familiaribus consuetũ, vt virgineã ad Christum festinantem Animam, ad illum identidem reuocatam, circũstent, veluti cu-
stodes, angeli illius auxiliãtes, atq; excitantes ad virtutis a- F
ctionẽ, dum ad Domini sistãt latus. Verumenimuero progressi vlterius à throno, ac proficientẽ gratia Dei animam, quid ad illam sponsi familiares respondeant, nunc audiamus. His enim vocibus ad Angelos, atq; internũtiis vtitur.

Nardus mea dedit odorem eius. 11.

Eo animę piæm virtutis studio progressionem? Ad desideratum velut accedẽs sponsum, eius se pulchritudinem agnoscere testatur, sed sensu dũtaxat, puta odoratu. Verũ cur aliud, inquies, nullũ nominat extra *nardum* vnguentũ? Nardo solum, ait, redolere sponsum. An quia *Nardus* inter vnguẽta primũ obtinet locum? An quia, vt equidem sentio, diuinus quiddã designat? Vt si quis in caduca hac vita magnos subeat agendo labores, nisi Christũ in baptismate induerit, nihil hisce virtutibus vitæ æternæ consequatur. Vel hac etiã ratione *nardi* factã mentionem existimes. Vnguentarius.n. dum apparat vnguentum, si nardinũ studet efficere, etsi multa alia cõmisceat, nisi & nardum demum adiiciat, frustra operam cõsumat, perdatq; oleum. Adhęc Luca 7.
Christus spõsus ad Simonis leprosi cęnam inuitatus cum G
esset, adhibitum hoc legitur vnguentum à peccatrice, & è nardo fuisse decẽter narrat historia, sed q sequitur audiamus. Spõsa etenim proficiendo præsens pergit diuini Verbi familiares sic cõpellare. Subiicit.n. post *nardi* mẽtionẽ.

Fasciculus stactes [myrrhæ] filius sororis meæ: in medio vberum meorum commorabitur. 12.

Mos hic virginum est cultui plus satis deditarum, non foris modo studere ornatui, vt amatores ad se celeriter alliciant, verum etiam intus potius in vestimẽtis odorifera circũferre. [Vt pastillos.] Quandoquidẽ etiam hęc Cantica fœminis visi sunt. Animã, inquit, & pudicam virginẽ, & masculo prudentem animo, sponsęq; ritu nuptijs aptã, muliebri more ex decoro loqui condecet, licet arcanum sensum sermo in nucleo contineat. Hoc itaq; ait aperte, quasi delicias faciẽs, ac pudibunda: Tametsi, inquit, odoris vnguenta quędam gestẽt feminæ in vestibus, amori iuuenum cõciliando: equidẽ pro odoriferis sponsum meas delicias intimis circumferam præcordijs, veluti fasciculũ suauissimum fragrantium odorum de collo suspensum te-
nebo. Vel id potius obscure significat: Etsi aliæ in hac vita H
animæ impeditæ & inquinatæ curis huius sæculi ac negotijs existant: ego tamen medullis ac visceribus infigam meis, ac veluti tabulis insculpam. Cordis enim sedes in medio est vberum. E verbis autem sponsæ explicanda adhuc nonnulla, quæ pro virili conabor explanare. Ita enim Angelos eadem affatur sponsa.

Botrus Cypri sororis meæ filius mihi in vineis Engaddi. 13.

O pulcram commutationẽ, & progressum spõsę! Quę enim paulo ante clare equæ seu equitatui comparata nunc aperte cum officijs erga amicos valde profecisset, frugiferæ viti adæquatur. Puta enim quænis anima capta Domini Dei amore ac desiderio operum bonorum progressu, fit omnia omnib. Femina quidem solũ Cherubin, & thronus Regis, iã etiam fructibus vitis fit in atrijs Domini fœcunda. Sic itaq; pure loquitur sponsa: Talem agnosco sororis meæ filium, hoc est sponsum, quasi vnam, quæ nobis distillauit mustum immortalitatis. Non est

quidem

A quidem botrus maturus omnibus, virtuti deditis animalibus, verum identidem pro virtutis modulo ac mensura iucunditatis speciem subinde mutat. In alijs enim mentibus floret, in alijs nigrescit, in alijs vero maturus fit: in alijs denique maturitate dulcescit. Sponsa itaque florentem ferens vuam, ostendit se summam nondum perfectionem veluti maturitatem esse assecutam. Deinde veluti exaggerans maturitatis venustatem: Ita mihi, inquit, Christus est & sponsus, qualis botrus maturus est in vineo Gaddi, vuis abundante: hodieq; inter ceteras ea regio omnibus vuæ fertilitate antecellit, & dulcedine vitium superat. Hæc anima casta atq; integra sic prolocuta cum esset, sic sponsus excepit.

14. *En pulcra & propinqua mea, en formosa es. Oculi tui columbæ.*

Ex Hom. IV. Greg. Nysse. in Cantica.

Vt qui aurum tractant, quos aurifabros nominant, cum rude aurum, aut adulterinum purgare ac longe purius splendidiusq; reddere satagunt, in fornaces sæpenumero conijciunt: ad eundem nunc modum sponsum hic

B Dei Verbum, vt denigratam mundat, quam equæ vel equitatui prius assimilarat, ostendens eam humi adhuc serpere, ad hanc virtutum sublimitatem incitauit. Illa enim officijs erga amicos exhibitis vere progressum faciens, igneus fit thronus Regis vniuersorum. Dehinc virtutibus altius euecta atque iterum puto appropinquans sponso, valde ab eo hoc nomine laudatur: *Ecce*, ait, *pulcra es propinqua mea, & venusta*. Pulcritudinis nempe ingeminans laudem, repetit identidem: *Ecce, tu pulcra es, virgo*. Iucundis es etenim oculis columbę prędita virgineis: quandoquidem, ab euagationibus auertisti, & in me vnum conditorem tuum conijciendo traostulisti. *Columbæ* autem *oculos* commemorat, vt purum virginis obtutum significet. Tam iucundos enim oculos habet, vt pariter aspiciat pulcherrimum sponsum. Laudata autem ipsa à sponso, ipsum vicissim ita prædicat.

15. *Ecce pulcer es mi patruelis, & natura decorus.*

Vt geminata tam laude illam laudarat sponsus, sic & ipsa mutuo prædicando repetit: *Pulcer es sponse mi, & formo-*

C *sus. Propinquum* autem appellat Dominum, seu sponsum, quod homo factus cum sit hominibus affinem se propinquumq; redditum obscure significet, vt planius infra demonstrabit. Sponsa vero sic laudata subijcit sponso hæc verba.

Lectus noster vmbrosus. [Vulg. *Lectulus noster floridus est.*]

Accessisti, ait, ad infirmum & imbecillem lectulum meum, tegens artificio quodam & obumbrans tremendum diuinitatis splendorem. Nisi enim texisset ijs, quos solus tu nosti, modis, diuini forte luminis iubare præstricti extincti essemus. Quod ita plane euenit, dum Verbum celat diuinitatem. Cum enim sponsi amici ac paranymphi sponsam, vt supradictum est, ex argentea auream reddidissent Regalem quoq; lectum purpureum effecissent, Rex in eo accubuit. Quo nomine sponsa veluti stupefacta in hæc verba erumpit: *Venisti ad lectum nostrum vmbrosus*, vt tibi placitum est. Sed reliquum Cantici persequamur: sic enim sponsum affari sponsa pergit.

16. *Trabes nostra cedri, & laquearia nostra Cupressi.* [Vulg. *Tigna*

D *domorum nostrarum Cedrina: laquearia nostra Cypressina.*]

Quandoquidem vt ad nos sponse vltro venisti, non est cur amplius formidemus, aut validos cœli imbres, aut extra alueum ferentium virtutes, ac ne feruentis quidem Boreæ violentos aduersosque impetus. Me enim, quam domicilium esse tuum voluisti, in te, sponse mi, egregie exædificasti, qui es ipse lapis angularis, & vitæ petra. Quo fit, vt inducar ad credendum, tigna domus huius esse cedrina. & laquearia quoque nostra è cupressi arbore. Quoniam vero *domus* facta mentio est, de *tignis* tuit & *laquearibus* aliquid subijciendum, in quibus Virtutes intellige, quibuscum Verbum diuinum aduenìens illam communijt aduersum ventos, imbres, & flumina, id est, contra dæmonum tentationes. Tempus nunc est reliqua cognoscere. Sic itaque denuo ad sponsum velut igni succensa, loquitur.

Capvt II.

Franc. Zino interprete.

Ego autem flos campi: Lilium conuallium.

O Præclaram puræ virginis progressionem! Ecce enim te ipsam cum eximium totius campi, naturæ humanæ florem, tum diuinoom conuallium lilium agnouisti. Omnis enim profecto anima vitæ probitate, ac virtutibus florens, atq; excellens, nec mundi sollicitudinibus vllo modo suffocata, redolet. Cuius quidem rei testis est Christus ac sponsus, qui sponsæ sermonem, vt ordine inuenies, ita confirmat.

Sicut lilium in medio spinarum, sic propinqua mea in medio filiarum.

Recte, inquit, de te locuta es sponsa. Sic enim inter animas quę curarum & sollicitudinum spinis suffocantur vt odorifera rosa floruisti. Hanc autem *sororem* Verbum ac sponsus vocat, quoniam diuinæ obtemperat voluntati. Eos enim in Euangelijs fratres, & propinquos & amicos appellat, qui patris sui voluntati parent.

Sicut pomum inter ligna sylua, ita nepos meus inter filios. In vmbra illius, &c.

Has laudes sponsa cum audiuisset, quibusdam ipsa quoq; sponsum laudibus extollit. Dominum enim hisce verbis alloquitur: *Sicut pomum inter ligna sylua: sic nepos meus inter filios.* Quemadmodum, inquit, inter omnes hominum animas, quas, ô Verbum ac sponse, filias appellasti ego sola sum tanquam lilium in germine: sic etiam tu arcana ratione cœlos inclinans, & descendens super terram in hanc vitam mortalem, & carnem nostram assumens, in hac sylua, te inter filios hominum conspicuum præbuisti tanquam pomum suauissimum, & gustu iucundissimum. Cur autem Verbum appellat *pomum*? Quia multiplici gratia hic fructus est præditus. Etenim si forte à quopiam comprimatur, liquorem sanguineum, & aqueum emittit, & proinde innuit fontes illos salutares, qui ex latere Verbi & Saluatoris emanarunt. O puræ Virginis prudentiam admirabilem. Sapienter enim ipsum vere pomum dixit esse. Nam omnis profecto anima humana, licet virtutum præstantia ad Angelos accedat, flos tantummodo & lilium conuallium iudicatur, non alens agricolam (neque enim herba alit) sed seipsam speciei pulcritudine exornans. Etenim lucrum ex nobis non quærit agricola, vt quodam in loco sponsum suum alloquens, ostendit Dauid: *Deus*, inquit, *meus es tu, quia bonorum meorum non eges.* At Christus agricola sponsusq; noster, cum carnem nostram induens, vere pomum euaserit, tres nostros, eosque præcipuos sensus oblectat, *visum, odoratum*, atq; in primis *gustum*. *Aspectu* enim sane quam decorus est: quippe cum sit omnium, qui in terra nati sunt, speciosissimus, respicientesq; se clarissimos reddat. *Olfactu* autem periucundus est enim vnguento plenus, immo vnguentum ipsum, quod descendit in barbam Aaron. *Gustatu* vero quam suauissimus, gustantibus enim se vitam tribuit immortalem. Nam qui digne manducat corpus eius, vt ipse ait, vitam vere æternam possidebit. Ac de proposito huius carminis, hactenus.

Ad reliqua Canticorum explicanda pergamus. Sponsa de verbo diuino, *In vmbra*, inquit, *eius desideraui, & sedi: & fructus eius dulcis gutturi meo.* Huius, inquit, admirabilis, vitalisq; pomi sæpenumero vmbram aspicere concupiui, cum ardor tentationum me vehementer exureret. At ecce me ea iam considens oblector, & gaudeo, atq; ardorem tentationum declino. Quandoquidem me in omnibus mandatis Domini meditantem Verbum ac sponsus meus dulcissimus diuinis suis obumbrans alis, procul auertit tentationum faces. Hæc cum veluti lætabunda protulisset, ad amicos sponsi conuertit sermonem suum, hortaturq; illos, vt progrediantur, & ad formosum sponsum accurrant. Sed verba ipsius mihi sunt expendenda.

Introducite me in cellam vinariam: ordinate in me caritatem.

Fulcite me vnguentis: stipate me in pomis, quia amore sum vulnerata.

A Siti vrgeor, inquit, ad sponsum meum, ad vitæ botrum illum maturum, atque diuinum, per crucis mortem dulcedine fluentem. Quamobrem in eius cellam me quoque introducite, vt pure sponsi pulchritudinem conspicata, amoris ignem erga illum adaugeam. Adhuc autem ad maiora contendo. Hæc ad Angelos loquitur.

5. *Fulcite me vnguentis: stipate me in pomis.*

Quando, inquit, dilexit me abiectam admirandus ille, & metuendus atque pulcherrimus spõsus, ad eius me caritatem, vos qui Verbi & sponsi amici estis, incitate: qui prius mihi adhibuistis aurum, nunc autem adhibete vnguenta, quæ omnem arceãt fœtorem peccati, ne amplius aberrẽ, aut rursus è via declinem. Tu vero per amicorum vnguenta, Virtutes intellige. Sed pomis præterea flagitat vt constipetur. Amicos enim alloquitur Anima, modo vt sponsa, & virgo nuptialibus vestimentis exornata: modo vt lectus auro splendidus, modo vt diuinum solium. In vna enim profecto eademque anima purissima Christus, & sponsus nunc quiescit; nunc ambulat & sedet sæpissime. B Quæ quidem omnia indicat pomorum constipulatio. Prorsus autem flagrat sponsa, ac plane ardet desiderio sponsi, qui dicitur *pomum è silua*, cupitque illum semper hæc sibi esse omnia, *cibum deliciasque, & vmbram & stipationem, & lectum*: quemadmodum & ipsa erga illum hæc est vniuersa: *Sponsa* nimirum, *& sedes, & cubile & domus.* Tum assiduæ flagitationis suæ causam Angelis explicans; *Ego enim*, inquit, *amore sum sauciata.* Ego vestram opem imploro. Totam domum meam pomis constipari cupio. Quoniam sagitta amoris istius confixa sum. Per *amorem* intellige *Patrem*, qui nullum habet principium: Per *sagittam* vero *electam* Verbum ac sponsum. Hanc enim in eos, qui saluantur, conijcere consueuit.

Hic rursus sponsa subijcit quædam verba, quemadmodum ordine reperies. Sunt autem hæc.

6. *Læua eius sub capite meo; & dextera illius amplexabitur me.*

Varietas hæc in res incorporeas cadit. Ecce enim, quæ paulo ante mirabili sagitta saucia erat, nunc sagitta fit in C manibus iaculantis. Id quod animæ contigit Pauli vulneratæ. Siquidem & ille ex infideli factus fidelis à Christo verbo & Saluatore, confestim veluti sagitta missus est à diuino spiritu in gẽtes remotas, atque in errore demersas, vt prædicationis & doctrinæ verbo animas aberrantes in viam vitæ reduceret. Hæc mea quidem sententia, Stephephore Imperator ita se habet. Te vero minime moueat, quod cuius sinistra sub capite sponsę sit, vt ipsa ait, eius dextera illam amplectatur. Quandoquidem ad similitudinẽ volantis sagittæ emissa fuisse dicta est. Verum tempus est, vt quæ sequuntur in Canticis audiamus. Rursus enim Angelos obsecrat, & obtestatur.

7. *Adiuraui vos, filiæ Hierusalem per potentias & fortitudines agri: vt suscitetis, & excitetis caritatem, donec voluerit.*

Ager tibi sit mundus: Huius fortitudo potestas Domini, Verbi, ac sponsi. Vos inquit, qui sponsi nuptiarum ministri estis atque amici, assiduis flagitationibus omissis, iniurando precor ex animo, atque obtestor, ne prius me decorare desistatis, quam partibus, ac numeris omnibus D ornatam, atque expolitam moribus reddideritis, & sponsi voluntas expleta fuerit, cuius quidem hæc est voluntas vnica, vt homines peruelit omnes saluos fieri, meque plane mundam, ac diuino splendore illustrem esse. Sed orationis seriem contemplari pergamus.

8. *Vox nepotis mei.*

Ex Hom. V. Greg. Nysseni in Cantica.

Tantum abest, vt diuinitas comprehendi queat: vt licet virtutibus sit quispiam omnibus exornatus, rectisque viuendi rationibus sublimis tollatur in cœlum, ac propterea se proxime ad Deum putet accedere, ab eius tamen natura is distare se sciat quam longissime. Ecce enim sponsa, quæ proficiendo, ad eam sublimitatem progressa est, vt proxime ad sponsum videretur accessisse, diuinitatis essentiam haud percepit omnino: Tu per *vocem sponsi* oracula Prophetarum accipe, quæ arcanam Verbi Incarnationem prodiderunt. Quid autem deinceps dicat, est attendendum.

E *Ecce hic venit saliens in montibus, transiliens colles.*

Cum antea spõsi vocem audire se dixisset, iam, inquit, *hic venit saliens super mõtes.* Scite pura virgo philosophatur. Nam verbum Dei antequam descenderet in terram, præmisit Prophetas, qui aduentum suum, & diuinam Incarnationem prænunciarent. Mox & ipse de cœlo profectus est. Hæc igitur verba Canticorum innuunt diuini Verbi Incarnationem, per quam animas in tenebris considentes liberauit, iussu solo fugatis dæmonibus vniuersis, quos *montes* appellat, ac deinde *colles* vocat. Christus enim edẽs miracula, atque integras dæmonum legiones eiiciens verbo solo, cunctos simul tum maiores, tum minores in tartarum detrusit. Quid statim sponsa dicere pergat, expendamus.

Similis est nepos meus capreæ, hinnuloue ceruorum in montibus Bethel. 9.

Hæc prope simile quiddam significant iis, quæ dicta sunt. Declarant enim Verbum ac sponsum expulisse dæmones, atque in tartarum detrusisse. Sponsum autem hinnulo ceruorum comparat Virgo, ita dæmones profligantem, vt hinnulus serpentes destruit. Hinnulus hic in montibus foueas habet. Mons enim *Bethel* cœleste indicat domicilium. *Caprea* vero allegorice *videntem* significat, nam ipse omnium corda intuetur. F

Ecce hic stetit post parietem nostrum respiciens per fenestras, prospiciens per retia. 9.

Ecce, inquit, Verbum & sponsus venit demigrans ex Bethel è superna domo. Nondum autem sub tectum introiuit: sed foris stans post parietem, per fenestras vult introspicere. Tu autem mihi per *parietem* legem antiquam intellige, vmbram & errores hominibus iniicientem; per *fenestras vero, & retia* oracula Prophetarum. Nam ante diuini Verbi Incarnationem multifariam multisque modis locutus est. Sed quid sponsa deinde dicat, consideremus. Heb. 1. 1.

Respondet nepos meus, & dicit mihi: Surge, veni, propinqua mea, formosa mea, columba mea. 10.

Quoniam, inquit, venit Verbum & sponsus, qui Prophetis tanquam fenestris quibusdam, visus est, hoc primũ dixit introspicite: Surge de lapsu erroris, & tenebris, & ad me puriter accede, & mihi propinqua efficere. Hæc, inquit, præter alia mihi dixit. G

Ecce hyems transiit, imber abiit recessit sibi: 11.

Flores apparuerunt in terra: Tempus putationis aduenit. 12.

Quoniam, inquit, naturam dæmonum, à quibus humana natura congelatur, & pigra atque iners prorsus ad recte agendum redditur, profligauit: atque ideo hyems caritatis abscessit, & grauis imber omnis abiit, & defluxit: & iucundum veritatis exortum est ver: florere cœpit tellus, natura nempe humana. *Tempus putationis iam venit?* Legendi sunt flores, si vis corollas ex floribus contexere. Hominum enim naturam, quam *terram* appellauit, idolis & fraudi ceruicem inclinans, nullam virtutum speciem prębuit: (id enim *flos* significat) acerbissima ac vehemẽtissima hyeme deceptionis in glaciem redacta, ac propemodum perdita. Quis enim se in tantis errorum tenebris, pietatis professionem tueri, modestiam seruare, temperantiam H amplecti, osculari iustitiam vnquam sperasset? At iam flores apparuerunt in terra nostra. *Surge* igitur, & coronas tibi ex virtutibus texe. Ac florum testis minime reiiciendus est ille præcursor gratiæ, *Pœnitentiam*, inquiens, *agite*: qui multos ex Hebræis baptizauit cum videret eos florentes in confessione. Huc enim spectant ea verba Canticorum. Matth. 3. 2.

Vox turturis audita est in terra nostra.

Vox enim clamantis fuit præcursor iste, qui *passeri, turturi, dextera* comparatur.

Ficus protulit grossos suos; vineæ florent: dederunt odorem. 13.

Eundem hæc forte sensum habent cum superioribus. *Ficum* enim rursus intellige naturam humanam: *grossos* inferiores virtutes: *vites florentes*, animas, quę in recta viuendi ratione ac via progredi iam cœperunt.

Surge, veni propinqua mea, formosa mea, columba mea.

Huiusce sermonis significationes sæpe diximus: verba

quę

A quæ deinceps sequuntur interpretemur. O virgo, inquit, anima purissima, surge de lapsu, & huc veni, alacriter tamen & nulla coacta necessitate, sed volens ac libens. Nō inuita, inquam, sed vltro veni. Sic enim omnino ad me

1. Cor. 10. 4. accedes, petram vtique Christum vitæ sempiternæ. A propugnaculo, à veteri lege, quæ petræ coniuncta est, transcēdens. Venit enim vere, hoc est appropinquat ad petræ propugnaculum. Et disce etiam modum. Propugnaculū autem sane dicitur antiqua lex: petra vero solida nouum testamentum. Ac quamuis videantur inter se distare lex Mosaica, & Euangelium, virtute tamen consonant, atque

Matth. 5. vers. 28. inter se congruunt. Quid enim his præceptis potest esse coniunctius? Antiqua lex vetat adulterium: Euangelium amputat cupiditatem. Illa vt à cæde abstineas, iubet: hoc prohibet ne prorsus irascaris. Quod si quæris, & oues, & sabbatha, & pascha: quæ illic secundum carnem; hic secūdum spiritum, si attēderis, inuenies. Lapis enim spiritalis, non autem terrenus, est paries. Sed quæ sequuntur verba iam audiamus. Sponsa enim respondet sponso.

B
14. *Ostende mihi faciem tuam; sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora.*

Ne mecum amplius, ô sponse formose, per libros quosdam propheticos & legales, colloquare: sed tanquam mihi videre te liceat, & vocem tuam audire; *sonet vox tua in auribus meis: ostende mihi faciem tuam.* Nam si vox tua nobis iucūdissima fuit atque dulcissima, si vultus tuus pulcherrimus visus est, & maxime decorus, cum vox tua per Prophetas insonaret; & formam tuam tanquam in speculo cerneremus: quanta nam erit præsentiæ tuæ pulchritudo? quanta vocis ipsius dulcedo, quæ sine vllo medio exaudietur? Sponsæ preces audiuit sponsus, qui vt seipsum eo tam magis conspicuum præbeat, venatores ad prædam excitat, dicens:

15. *Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas: & vineæ nostræ florent.*

O imperium verbi terribile ac formidandum! ô virtutē omnipotentem! ô robur incredibile! Venatoribus enim præcepit, vt vulpeculas quasdam paruulas captu difficillimas peruestigent, comprehendant, superent, vinciant.

C Totam nimirum desertricem dæmonum potestatem: draconem illum maximum: illum rebellem natura, qui non aliter in nos, quam leo in greges desæuit, mundi principem sathanam, principem tenebrarum, infernum tenebrosas fauces suas aperientem, habentem ac ferentē mortis imperium, qui se passeris nidum, orbem scilicet vniuersum, tanquam oua putrida atque abiecta cepisse, & dirripuisse gloriatur, qui terræ montes & mare euersurum, & in nubibus sedem collocaturum se iactitat: cuius quidē latera sunt ænea, & dorsum ferreum, viscera autem, smyrites lapis: serpentem ipsum grauem, illum senem, ingētem illum, & totam eius hostilem manum, vimis vero potentiæ tanquam *vulpeculas paruas* & natura fraudulentas appellat. Comprehendite, inquit, mihi *paruas vulpes*, quæ animas humanas demoliuntur. Has enim solas *vineas* vocat. Sed videamus quid etiam dicat sponsa, & virgo.

16. *Nepos meus mihi & ego illi.*

Verum amorose deinceps sponso loquitur. *Qui pasceris*

D *inter lilia Donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ. Reuertere. Similis esto tu nepos mi, capreæ hinnuloue ceruorum super montes cōuallium.* O pulcherrime pastor ouium, quæ mēte sunt prēditæ; inquit sponsa ad ipsum Verbum ac sponsum; qui oues tuas virtutibus, vel lilus, pascis, rursus te capreæ aut ceruorum hinnulo similem præbe, vt paulo ante super valliū montes saliebas: atque omnem potentiam aduersantem euerte, & colles nimis elatos exæqua. Sic enim cursibus tuis omnis vallis implebitur; & omnis malitiæ collis humiliabitur, & omnes impietatis vmbræ discutientur; & dies salutis mortalibus aspirabit.

CAPVT III.

Vers. 1. *In lectulo meo quæsiui per noctem quem diligit anima mea: Quæsiui & non inueni. Vocaui eum & non audiuit me.*

Ex Hom. VI. Greg. Nysseni in Cantica. TVa profecto natura, Christe, comprehendi nequit. Ego in lectulo progressionis meæ, qua valde properatam, me conquieturam speratam, vtpote quæ iam ad

E perfectionis fastigium peruenissem, sed posteaquam ad diuinorum mysteriorum noctem accessi, ardenti studio Verbum & sponsum quærens, illic eum nullo modo conspicuum inueni. Cumque rursus illum vocassem, non respondit mihi. Quam vere sponsa sollicitudinem exaggerat suam. Nulla enim anima licet ad angelorum perfectionem accedat, & ad rerum penitus arcanarum cognitionem perueniat, se diuinam essentiam inspecturam speret. Quando igitur sponsum quem quæsiuerat non inuenit, audiamus, quid ipsa velit. Sic enim ait.

Surgam iam & circuibo in ciuitate, in foris & plateis: & quæram quem diligit anima mea. Quæsiui eum, & non inueni: vocaui eum, & non audiuit me. 2.

Exurgam, inquit, & perquiram illum. Naturam, quæ mundo continetur, vniuersam peruestigabo. Hanc *ciuitatem* appellat hoc loco, quemadmodum & per *plateas* intelligit cœtus Angelorum. Ad illius igitur, inquit, inuestigationem me contuli. Atque hoc proposito & consilio naturas Angelorum omnes magno labore explorauí, sperans me illum in Angelis assecuturam. Verum cum ipsum F inter Angelos perscrutarer, vt quis, qualisque esset, vnde principium haberet, & quo fine concluderetur, intelligerem, custodes supernæ ciuitatis Sion me peruagantem atque inquirentem conspexerunt. Sic enim narrationem persequitur suam.

Inuenerunt me custodes, qui obeunt ciuitatem. 3.

Tum, inquit percontata sum illos.

Num, quem diligit anima mea, vidistis?

Sperabam enim profecto Verbum & sponsum meum, in Angelis saltem intelligi & comprehendi posse. Verum cum & hos animaduerterem nihil scire; ab eis hæsitans, inquit, recessi. Ab angelis autem haud ita procul concesseram.

Cum inueni quem diligit anima mea.

Vt paulululum, inquit, ab Angelis pertransij, per fidem intelligens, Christum omnipotentem & Verbum, Deum atque hominem nulla ratione comprehendi posse, inueni G ipsum in iis, quæ ingenij rationisque vim atque intelligētiam omnem superant. Diuina enim Verbi, ac sponsi natura eo tantum, quo non posse comprehēdi cognoscitur, fit comprehensibilis.

Tenui eum, nec dimittam, donec introducam eum in domum matris meæ, & in cubiculum illius, quæ me concepit. 4.

Quoniam incomprehensum, inquit, illum inueni, intus eum tenui, & in medio cordis, Patrique coæternum esse cognoui. Nos enim domus, & templa, & cubicula sumus Spiritus sancti, vt Paulus ait, qui & genuit nos, & nutrit, quemadmodum ipse nouit. 1. Cor. 3. 17.

Sed præstantiorem sponsa progressionem assecuta, rursus amicos vrget hisce verbis.

Adiuro vos filiæ Hierusalem per virtutes & fortitudines agri, vt suscitetis & excitetis caritatem, donec voluerit. 5.

Hæc iam explanauimus: quare pergamus ad reliqua.

Quæ est illa quæ ascendit de deserto, quasi virgula fumi redolens myrrham, & thus ex vniuersis pulueribus vnguentarius? H 6.

Hæc amici inter se colloquuntur: quæ quidem eo spectant, quod cum antea sponsa virtutibus his, nempe *Fide, Mansuetudine Iustitia,* decorata fuerit; mox autem ad alios virtutum habitus ascenderit, Ieiunij nimirum, Vigiliæ, Orationis perpetuæ, atque asperæ humi dormitionis: sponsæ profectu stupentes, & tanquam ignari, de illa inter se conquirentes; *Quænam est,* inquiunt, *ista quæ de solitudine in cælos ascendit, velut virgula fumi, odorem redolens myrrha, & thuris eximij?* Omnis enim anima quæ studet esse thus & iucūdus odor Regi vniuersorum, necesse est, vt prius mortificet omnia membra sua, atque ita myrrha fiat cum Christo commortua; alioqui thus Domino fieri nunquam poterit.

En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel. Omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi. Vniuscuiusque ensis super femur suum à timore in noctibus. 7. 8.

Hæc

A Hæc amici ad virginem dicunt, lectuli sponsi pulchritudinem explicantes, quo magis succendant sponsæ desiderium. Tu vero mihi ad bonam expositionem diligenter attende. *Lectulus Salomonis* est eorum, qui saluantur locus: sexaginta autem fortes qui illum ambiunt, sunt illi ipsi profecto, qui saluati sunt. *Sexaginta* vero dicuntur quicunque diuina gratia vere præstantes, dæmonum, qui per noctes homines oppugnant, agmina formidine repleuerunt. Quemadmodum gladio vir accinctus, imbelles homines, & in prælijs minus exercitatos perterrefacit. Illi etiam signo Crucis, tanquam gladio ancipiti armati, aduersus principatus, & contra mundi & tenebrarum principem satanam constiterunt. Hæc quidem à nobis pro viribus dicta sunt. Quod si orationis series haud ita continua videatur, ne admireris, ô Princeps, neue commouearis. Sic enim pleraque sunt scripta Prophetica.

9. *Ferculum fecit sibi Rex Salomon, &c.*

Ex Hom. VII Greg. N. sseni in Cantica.

Sermo propositus Cantici Canticorum sapientissime Ecclesiam ex Gentibus collectam innuit. Rex enim Salomon, id est, sponsus, qui est gentium olim reiectarum. B Libanus etiam est, venerandus & sanctus, de quo Psalmorum conditor Dauid meminit, *Iustus*, inquiens, *vt palma florebit: sicut cedrus Libani multiplicabitur.* Est autem rursum Libanus repudiatus in omnibus, cuius quidem optat Dauid cedros confringi. Per columnas & bases tu mihi Apostolos & Prophetas intellige, qui Christi Ecclesiam sustinuerunt, & caritatem auxerunt, humanarumque animarum, quæ reiectæ erant, salutis fuerunt studiosissimi. Hæc igitur sponsa de se ipsa locuta est.

Psalm. 91.

Deinde omnes hominum animas adhortatur vt à mundi scandalis, & perturbationibus discedant, & sponsum cum ipsis coniunctum spectent. Sic enim sponsa præ lætitia illas alloquitur.

11. *Egredimini & videte, O filia Sion.*

Inquit sponsa, quoniam ego, quæ prius inuisa fueram nunc facta sum iucundissimum sponsi ferculum: cupio vos item vniuersas ex hac vita fugere, & puris oculis sponsum diademate ex puris lapidibus contexto redimitum C contemplari, qui à matre sua ita coronatus me bodie sibi desponsauit: mater vero illius, patris caritas fuit.

Capvt IV.

Ecce pulcra es propinqua mea: Ecce pulcra es. Oculi tui columba prater silentium tuum.

His sponsę verbis auditis sponsus in eius pulchritudines laudes excitatur. *Ecce*, inquiens, *pulcra es propinqua mea.* Pulcra profecto es, inquit, propinqua mea, cum hominum cunctorum animas salutem assequi cupias. Deinde cum vellet singulas eius partes laudare, ad ipsam Ecclesiam nimirum loquẽs, *Oculi*, inquit, *tui columba.* Quemadmodum in hominis corpore multæ sunt partes, vt pedes, & manus, & vbera, & pectus, & venter: sic etiam sunt in sancto diuinæ Ecclesiæ corpore, cuius caput est Christus, qui & sponsæ, ab oculis cœpit coronam contexere. Tu *Ecclesia sancta oculos* intellige scripta Prophetarum acu-D tissime intuentium. Cum autem vellet interiores eius oculos collaudare, hæc etiam protulit verba, vt in ipsa serie reperies.

Prater silentium tuum.

Oculos, inquit, tuos exteriores commendaui, interiorum enim laudes nulla assequi potest oratio.

1. *Capilli tui sunt sicut greges caprorum, quæ releuatæ sunt de Galaad.*

Hęc tanquam cum muliere cum spõsa loquitur. Quod si vis altius rem indagare, *Coma sponsæ* Virginis, hoc est diuinæ Ecclesię ornamenta ex Gẽtium grege est multitudo.

2. *Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt ex lauacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas.*

Dentes mihi intelligito diuinos Doctores sacrosanctam nobis Scripturam interpretantes, qui detonsis reiectisque carnis sollicitudinibus, & conscientiæ lauacro mundati tum animæ, tum corporis puritatem quasi gemellos fœtus habere dicuntur.

Sicut funiculus coccineus labia tua, & eloquium tuum decorum. E 3.

Sponsę labia rursus commendat. Tu vero per *funiculum* silentij dotem accipe: per *eloquium* vero *decorum*, diuinam prædicationem. Tum gratia taciturnitatis, sic, inquit, excellis, vt nihil superfluum, nihil absurdum excidat è labris tuis. Si quid enim aliquando vis loqui, quæ ad fidei promulgationem doctrinamque pertinent, loqueris. *Ecce pulcra es propinqua mea, ecce pulcra es.* Geminam hic quoque protulit laudem pulchritudinis. Genis enim vultus eius à purpureo modestiæ decore collaudatis, animæ quoque commendat pulchritudinem, vt taceam, inquiens, silentij decus animæ tuæ. Hæc enim extrinsecus quidem iucũdum spectaculum prębent, intus autem pręstantiam continent singularem.

Sicut turris Dauid collum tuũ, quæ ædificata est in Thalphioth. 4.

Et hæc muliebri more cum sponsa loquitur. Cum enim vellet collum eius vehementer laudare, turri illud celsissimæ cõparauit, quæ à diuino Dauide in Thalphioth fuerat exædificata ad curruum omnium defensionem, cũ externis bellis finem imposuisset. Tu vero mihi, Impera- F tor, sanctæ Ecclesiæ collum, magnum Paulum intellige, qui caput omnium Christum gestauit, & si quos alios illi similes didicisti. Ex his enim suspensi sunt ordines corporis expertium, quos hic *mille clypeos* vocat. Neque vero cur *mille* dixerit, quæras. Solet enim Scriptura eo vocabulo frequenter vti. Sicut, *lex oris tui super millia auri, & argenti.* Et alibi; *millia*, inquit, *lætantium.*

Psalm. 118. Psalm. 67.

Duo vbera tua, sunt duo hinnuli capreæ gemelli, qui pascuntur inter lilia. 5.

Et hoc conuenienter ad mulieris decorem extrinsecus dictum est. Intrinsecus venerabilem continet expositionem, & gratiam. Gemina enim diuina Ecclesiæ vbera intellige sanguinem, & aquam illam sanctam Verbi & Saluatoris, ex quibus animæ fidelium salutem hauriunt.

Donec aspiret dies, & moueantur vmbræ, vadam mihi ipsi ad montem myrrhæ, & ad collem thuris. 6.

In his innuit cruciatus & mortem Saluatoris. Hos enim tu per *myrrhæ montem* intellige. At per collem thuris G intellige gloriam ipsius, qua pater desuper eum, & solum illustrauit. Totum hoc igitur, quod loquitur Virgini, factum est. Age tu mecum, qui cruci affixus sum, crucifigere, vt magna item à Patre gloria mecum afficiare. Sponte enim volo ego sane mortem oppetere, vt fidelibus diem salutis aspirem, & vmbras discutiam impietatis. *Mihi*, inquam, *ipsi vadam*, hoc est, volens & libens. Verum quia scit ipsam secum esse crucifixam, & omnibus pręceptis suis obtemperasse, rursus eam commendat his verbis.

Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano. Venies, & transibis à principio fidei, & à capite Sanir, & Hermon. 8.

Ex Greg. Nysseni Homilia VIII. in Cantica.

Tum ad maiorem hanc gloriam inuitat. *Veni de Libano sponsa.* Age, de Libano venies. Quando, inquit, venisti ad myrrhæ montem, & ad collem thuris mecum conscendisti: hoc est, mecum passa es, & simul gloriam accepisti, age, de Libano ad sublimiora quædam perfectionis loca celeriter ascende. Nec mecum desinas progredi longius, declinatis pardorum leonumque cubilibus. Hoc autem re ipsa & factis cum esset expletum, & sponsa cum Christo H puro sponso simul exaltata esset, amici progressione Virginis obstupefacti, sic eam canentes sunt allocuti.

Vulnerasti cor nostrum soror nostra sponsa. 9.

De Deo nos quiddam amplius docuisti, dum oculum animæ tuæ, ô sponsa, ardenter in Verbo & sponso defixũ, dumque animæ collum leni Christi iugo subditum contuemur. Vere cor nostrum, inquiunt, excitasti posteaquã ex te didicimus Verbi incarnationem. Atque ad hunc quidem modum amici virginem collaudarunt.

Quam pulchra facta sunt mamma tua, soror mea sponsa. Quam pulchra facta sunt vbera tua à vino. 10.

Ex Hom. IX. Greg. Nysseni in Cantica.

Hic rursum laudat diuinæ Ecclesiæ vberum, hoc est disciplinarum incrementum. Cum enim, vt mater liberorum amantissima, eos, populum scilicet ex Gentibus enutritum, ad diuinæ ætatis mensuram videat peruenisse, nec amplius in Sancta fide balbutire, aut hæsitare, pro lacte

vinum

A vinum effundit quotidie, altiora illis suggerens instituta. Prius enim, vt rudiores docebat eos, & Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum Deum vnum adorarent. Quod quidem erat velut doctrinæ lac. Nunc autem monet, vt Modestiam, Castitatem, Temperantiam amplectantur, vt Iustitiam diligant. Quæ quidem sunt veluti doctrinæ *vinum*.

Et odor vestimentorum tuorum super omnia aromata.

Quem enim ex te vestimentorum amictum gero, ex ijs, inquam, sacrificijs quæ mihi ex te offeruntur, illud arbitror omnibus aromatibus præstare.

11. *Fauum distillant labia tua, sponsa.*

Doctrina enim, qua nutrit filios tuos, fauo & melle dulcior est.

Mel & lac sub lingua tua.

Neque enim eadem omnes ratione alis, sed pro sua quemque natura atque ætate. Nam imbecilliores lacte pascis, melle autem perfectiores.

Odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris.

B Cum Ecclesiæ vestimentorum odorem superius cunctis aromatibus anteposuerit, nunc thuri similem & parem esse pronuntiat. Thus autem est omnium aromatum præstantissimum.

12. *Hortus conclusus soror mea, sponsa, hortus conclusus, fons signatus.*

Varijs sponsam laudibus sponsus extollit. *Hortus enim es*, inquit, *ô sponsa, conclusus.* Arborum omnium in teipsa continens decus, & oleam fructiferam, & dulcem ficum. *Fons* item, inquit, *es signatus.* Neque enim aquas temere profundis tuas, sed fideles, salutis sitientes, potas.

13. *Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum fructibus nucum.*

His verbis ea sponsus complectitur omnia, quæ ad fidei nostræ integerrimæ doctrinam spectant, cuius timorem, decorem, fragrantiam, diuinitatem os Ecclesiæ nunquam non prædicat. *Emissiones* enim, inquit, *tuæ paradisus existunt malorum punicorum*, & omni gratia sunt plenæ. *Fons hortorum*: nam latices tuos haud frustra spargis, sed diuinas plantas, fideles nimirum, rigas.

C

14. *Puteus aquæ viuentis, quæ fluit impetu de Libano.*

Adeo, inquit, virtutibus insignis effecta es, vt idem quod ego cognomen sis consecuta. Ego enim omnino
Ioan 4.14. *viuentis aquæ sum puteus*, qui de cœlo *sicut pluuia in vellus*, tan-
Psalm 71. quam ex alto, & mirabili monte Libano descendi.

15. Ex Hom. X. in Cantica Greg. Nysseni. *Surge Aquilo, & veni Auster, & perfla hortum meum.*

Posteaquam Ecclesia potestatem accepit omnino, vt hortus illius nominata, plantarum omnium decus in se continens, & pessimum Aquilonis flatum, glacie florum pulchritudinem extinguentem expelleret: Austrum autem saluberrimum acciret, qui spirans in Sion Apostolis olim verborum fluxus instillauit: sanctissimum illum spiritum vocat qui in hortum suum salutis auras infundat, vt omnes filij sui fructum ferant, & Christum Verbum ac sponsum lætitia afficiant. Cum igitur, quod inferat, re ipsa perfectum esset, Aquilonemque silentem Virgo perspiceret posuisse, pulcherrimumque omnino ac diuinum Austrum perflare, filios omnes suos fructiferos
D ostendentem: admirabilem sponsum suum obsecrat, vt in hortum suum fertilem celeriter descendat, arborumque suarum fructus carpat: hoc est, vt bonis filiorum suorum operibus oblectetur. Nisi enim ad nos humiles &
Psal.140.6. abiectos ita descendat, *mansuetos suscipiens*, vt inquit Dauid, fieri nullo modo potest, vt nos in cœlum conscendamus. His sponsa precibus sponsum aduocauit. At ille, qui implet vniuersa, quique adest vbique, & dicit, *Ecce adsum*, inuocantibus, antequam sponsa supplicationem expleret illam exaudiens, descendit in hortum eius, vt ipsa voluit, & fructus arborum ipsius decerpsit. Sic enim sponsam alloquitur.

CAPVT V.

Vers.1. *Veni in hortum meum, soror mea, sponsa, messui myrrham meam cum aromatibus meis. comedi panem meum cum melle meo. bibi vinum meum cum lacte meo.*

E DEscendi ego quidem, inquit, in hortum tuum, virgo, & pulcris fructibus tuis cupiditatem meam prorsus expleui, atque ex ardenti filiorum tuorum fide ac pœnitentia magnam lætitiam percepi. Totum autem hoc factum est, messis myrrhæ, esus mellis, & lactis potus. Hæc cum dixisset Christus, idem & sponsus, vt pro mellito conuiuio quasi gratiam aliquam referret, ipsis Virginis filijs dat corpus suum. Sic enim illos, sed dignos tantum, quos & propinquos suos ita esse dixit, alloquitur.

Comedite propinqui mei, & bibite, & inebriamini fratres mei.

Quicunque estis, inquit, operibus fratres mei, corpus meum comedite, & sanguinem bibite meum. Deinde inebriamini, inquit, præ lætitia, & propter ebrietatem stupore perculsi, omnino mundi sollicitudinem obliuiscimini. F

Ego dormio, & cor meum vigilat. 2.

Cum purus Dominus, & sponsus se sponte morti pro nobis obiecisse demonstrasset, carnemque non autem diuinitatem omnia perpessam esse, hæc etiam ad illos, quos propinquos vocauit, loquitur: *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Licet, inquit, carne, quam assumpsi, mortem pertulerim, nihil tamen omnino Diuinitas passa est.

Aperi mihi, inquit, *soror mea, propinqua mea, columba mea, perfecta mea. Quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctis.* 2.

Per *noctem* quidem significat Iudæorum impetum, quo illum nocte adorti sunt: per rorem autem, & guttas trium dierum mortem, quam *cincinni capitis*, & non ipse suscepit. Quoniam igitur, inquit, pro te mortem sustinui, & propter te hæc incommoda passus sum, *aperi mihi, & suscipe me.* Diligo enim pulchritudinem tuam, & in virtute perfectionem. Quamobrem & sororem meam, & propinquam meam, & columbam meam, & perfectam meam te nomino. *Perfectam* quidem quoniam lege perscriptam tibi à me perfectionem præstas. Ego enim dixi: *Perfecti estote, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est.* Et rursum. *Si vis perfectus esse, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlis, & tollens crucem tuam, sequere me.* *Columbam* voco, quia spiritalis effecta es, & veterem hominem exuisti cum vitijs & cupiditatibus, & spiritaliter potes intueri. *Propinquam* meam appello, quia per vestigia mea incedis, & ad me appropinquare concupiscis. Ego enim dixi: *Appropinquate mihi, & appropinquabo vobis.* *Sororem* denique dico, non solum propter naturæ, quam suscepi, necessitudinem, verum etiam propter pietatis coniunctionem. Sed sponsæ Cantica rursus audiamus. G Matth. 5. Matth. 19. Iac. 4. 8.

Vox nepotis mei pulsat ad ostium. Aperi mihi soror mea. 2. Ex Hom. XI Greg. Nysseni in Cantic.

Inquit sponsus meus media de nocte veniens. Cordis ostium mihi, inquit, patefacito, vt in te mansionem faciam cum Patre meo. Virtutibus enim mihi profecto propinqua facta es. Quod si aperueris mihi, dabo tibi munus magnum rorem capitis mei, & cincinnorum guttas: hoc est, largiar tibi curandorum hominum facultatem. Ros enim meus est hominum medicina. Ioan. 14. 23. H

Exspoliaui me tunica mea, quomodo induam illam? 3.

Ego, inquit, iam pridem fores aperui tibi. Transgressionis enim crassitudinem exui, nec sententiam vnquam mutabo, vt eam iterum induam. Terrenas abstersi sordes pedibus meis, eosq; in salutis semitas direxi, ne vllo vnquam tempore me retro conuertã, vt inquinem illos. Hæc sponsæ verba sponsus cum audisset in interiore velut eius tabernaculo voluit habitare, sed illum, vt qui comprehendi non potest, minime capiebat. Hoc enim manu sponsi, eaque sola replebatur, vt ex ipsius sponsæ cantu possumus intelligere.

Nepos meus misit manum suam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius. 4.

Etsi, inquit, totum ostium aperui, vt Christum Verbum & sponsum meum susciperem, tamen vix manus eius, ea-

A que sola immissa est. Itaque magnitudinem ipsius maxime sum admirata. Præclare pura virgo philosophatur. Hominum enim natura non potest, quam vt diuinam admirandi Verbi naturam opinione, aut scientia, queat vniuersam comprehendere.

5. *Surrexi, vt aperirem nepoti meo. Manus meæ stillauerunt myrrham: digiti mei myrrham plenam in manu pessuli.*

Ex Hom. XII Greg. Nysseni in Cantica.

Ego, vt sponsum, inquit, exciperem, aperui. At ille penetralibus meis capi non poterat. Surrexi ad laboriosum, & magis diuinum ordinem, vt quem antea capere non potueram, laboribus multis, & carnis mortificatione, latiorem cogitationis portam patefaciens, sponsum comprehenderem. Vnde manus meæ, inquit, cum digitis continentes myrrham distillarunt vsque ad pessulum. Quinetiam pessulis omnibus reductis fores aperui; id est, carnis meæ membris mortificatis, animæ sensus omnes patefeci.

6. *Pandi fores nepoti meo. At ille declinauerat, atque transierat.*

Quamuis fores meas patefecerim vniuersas, non tamen Verbum & sponsum potui comprehendere.

B *Anima mea egressa est vt nepos locutus est mecum.*

Sustuli mentem meam, inquit, ad cælum, vt de dilecto meo aliquid intelligerem. At ille cælo erat sublimior multo. Sic enim deinceps loquitur sponsa, & virgo.

6. *Quæsiui & non inueni illum, vocaui & non respondit mihi.*

Ecquonam modo inueniri, comprehendique poterit is, qui nihil est eorum, quæ cognitione percipiuntur, non species, non figura, non locus, non quantitas.

7. *Inuenerunt me custodes qui circumeunt ciuitatem: percusserunt me, vulnerauerunt me.*

O pulcherrimam virginis progressionem! Ecce enim ad Angelos vsque progressa est. Hi namque sunt cælestis ciuitatis custodes. Inuenerunt enim me Verbum inquirentem, & verbis deterruerunt ac volnerarunt. Dixerunt enim, id nulla ratione fieri posse, vt incomprehensi comprehensio reperiatur.

Abstulerunt pallium mihi custodes murorum.

Velum, inquit, abstulerunt ab oculis meis, vt clarius sponsum intuerer, qui ne ab Angelis quidem potest omnibus comprehendi. Quamobrem incertior discedens

C omnino, custodes, id est, Angelos etiam auersatur, quod ne ab illis quidem ingens sponsi desiderium queat imminui.

8. *Adiuro vos filiæ Hierusalem per potentias & fortitudines agri: Si inueneritis nepotem meum, nunciate illi me caritate esse vulneratam.*

Ex Hom. XIII. Greg. Nysseni in Cantic.

Adiuro, inquit, *vos per agri potentiam*, id est, per diuinæ caritatis vim, vt sponso desiderium meum indicetis. His quidem verbis sponsa Angelos obtestatur. At de sponsi inuentione desperantes etiam Angelorum chori.

9. *Cuiusmodi est*, inquiunt, *nepos tuus?*

Quibus tibi insignitur notis. Vt ignaros doce nos omnia diligenter.

10. *Candidus, & rubicundus, electus ex decem millibus.*

Ille est, inquit, vere nepos meus, qui in cruce examinato latere hasta vulnerato hominibus sanguinem & aquam mirabiliter effudit. Qui solus inter omnes ex virgine sine dolore natus est homo.

11. *Caput eius sicut aurum Cephaz.*

D Qui ab omni, inquit, integer, ac purus est peccati labe.

Comæ eius sicut elata, nigræ quasi coruus.

Ornatus, inquit, comæ meæ eius, sunt *Petrus & Paulus*, qui antea nigri, tenebrosique fuerant, & quisquis ex Gentibus baptizatus est, & ad illum accessit.

12. *Oculi eius sicut columbæ super plenitudines aquarum lotæ.*

Illius oculi sunt Prophetæ prudentia simplices, & moribus admirandi. Super plenitudines, inquit, aquarum lotæ, id est, omnibus virtutibus exornati.

In lacte consedentes, super plenitudines aquarum.

Non gloriose virtutem ostentantes, sed admodum tranquille eam excolentes.

13. *Genæ illius, sicut phialæ aromatis ferentes pigmentaria. Labia eius lilia distillantia myrrham plenam.*

Ex Hom. XIV. Greg. Nysseni in Cantic. Doctores Ecclesiæ.

Totum autem indicant hæc verba Chrysostomum, & reliquos Doctores illius æquales, Maximum *Basilium*, eximium *Gregorium*, quorum è labris doctrinæ sermones melle dulciores emanarunt, quos qui degustant multa implentur myrrha, id est, laboribus mortificant membra sua super terram, & simul cum Christo crucifiguntur, atque exaltantur. E

Manus illius tornatiles, plenæ tharsis. Venter eius pyxis exigua, eburnea, super lapide sapphiro. Crura illius columnæ marmoreæ, fundatæ super bases aureas. 14. 15.

Hæc virgo pura, & sponsa custodibus, hoc est, Angelis sponsi sui pulcritudinem significans, enarrauit. Tu autem mihi omnia dicta per Translationem intellige. Quoniam enim Christus solus caput est omnium: corpus autem ipsius diuina est Ecclesia. Membra autem corporis Sanctos esse dicimus, alium quidem collum, alium autem pedes, per *manus* eius tornatiles venerandos Apostolos accipe: diuinos sacerdotum principes, fideles diuinæ gratiæ dispensatores, qui seipsos omnem malitiam amputantes expoliuerunt. Quamobrem spe bonorum repleti sunt. Eius iam *ventrem ac pyxidem* agnosce omnium virtute præstantium animas & corda, in quibus Dei Verbum insculptum est, qui mentes sensusque suos ad cælorum Regem reiectus haberit. Id enim *sapphirus* significat, F qui solus lapis cæli speciem ac colorem obtinet. Per huius crura *Petrum* intellige Apostolorum Principem. In Matt. 16. 18. hoc enim Dominus in Euangelijs se Ecclesiam suam ædificaturum promisit.

Species eius vt Libanus, electus vt Cedri: 15.

Sponsi speciem vere maximam, & terribilem, admirandamque, ac diuinam ex pulchra Libani altitudine conijcito.

Guttur illius dulcedo, & totus desiderabilis. 16.

Guttur eius diuus ille Præcursor fuit, qui Verbi & sponsi vox dicitur. Hæc custodibus sponsa cum respondisset, illi rursus eam interrogant accuratius.

Quo abijt nepos tuus, ô pulchra inter mulieres? Quo respexit nepos tuus, & quæremus eum tecum. 17. Ex Hom. XV Greg. Nysseni in Cantic.

Qualis iste sit, iam intelleximus. Nunc auemus illud etiam scire, quo descenderit. Nondum enim cognitam habent Verbi incarnationem, quam ineffabili ratione in terram descendens induit. Cuius quidem Incarnationis mysterium ne Angelis quidem ante Verbi ascensionem G ad Patrem, fuisse exploratum, ex summo Prophetarum Dauide cognosces. Cum enim Angelorum Christo ministrantium Ordines quando assumptus est, valde supplicarent ac dicerent: *Tollite portas principes vestras & introibit Christus rex gloriæ*: illi dispensationis, inquit, arcanum non Psalm 23. intelligentes, vt hæsitantes responderunt. *Quis est iste rex gloriæ?* Ac sponsæ quidem custodes ita dixerunt? Illa vero respondet Angelis ipsis.

Capvt VI.

Nepos, meus descendit in hortum suum ad phialas aromatis, vt pascat in hortis, & colligat lilia. 1.

ARcana, inquit, ille ratione descendat, sicut imber super lanam, sicut ros in vellus, in vterum puræ atque immaculatæ Virginis vt in aromatum diuiniorum phialam mundam. Vnde sine semine progrediens, eo quidem modo, qui illi soli est cognitus: in animas hominum puras influxit. Has enim tu, Rex, *phialas aromatum* intellige. H *Hortum* autem hunc mundum, in quem descendit Christus, vt fideles sanctis pasceret eloquijs. Diuina enim eloquia vocantur *lilia*.

Ego nepoti meo, & nepos meus mihi. 2.

Verum, quo planius, inquit, vos doceam, ille mihi prorsus est similis. Ad similitudinem enim suam me prius ipse formauit. Post aût grauiter collisam renouauit, formã meam ex Virgine suscipiens. Sic igitur Angelos sponsa est allocuta. Hæc cum Angelis sponsa loquebatur, cum humanissimus Dominus & sponsus, eam clamantem, & anxiam, ac vehementius sollicitatam in se indagando conspicatus, rursus ad laudes eius se conuertit inuisibiliter.

Pulcra es, inquiens, *propinqua mea sicut bona voluntas; decora sicut Hierusalem, terror sicut acies ordinata.* 3.

Pulchra, inquit, facta es, & macula non est in te merito bonæ voluntati meæ comparata. Nam tu quoque vis omnes homines saluos fieri. Præclara etiam assimilata es ipsi Hierusalem, in qua cum patre mei requieui. Quam-

A obrem & terrorem obtues,& formidabilis es,vt Angelo-
tum meorum acies ordinatæ. Mihi,inquit,locutus est ve-
nerandus sponsus meus.

4. *Auerte oculos tuos à me.*

Iam conijce in me oculos tuos. Lux enim oculorum
tuorum auolare me fecit,& omnia mundi negotia despe-
xi.Sed qui *voluntatem diligentium se facit*,confestim diuinos Psalm. 144. vers. 19.
oculos suos in sponsam coniecit, vidensque eam virtuti-
bus exornatam, cœpit illam his verbis collaudare.

Capilli tui sicut greges caprarum, quæ apparuerunt de Galaad.
Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro,
omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis. Sicut funiculus
coccineus labia tua & eloquium tuum decorum. Sicut cortex
6. *mali punici gena tua,præter silentium tuum.*

His sponsam laudibus ad mulierum mores, & nuptia-
rum amores aptissimus sponsus extulit. Sed harum tu o-
mnium explanationem, Stephephore Imperator, supe-
rius à nobis acpepisti. Quare iam Canticorum finem au-
B diamus.

7. *Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentulæ,*
quarum non est numerus. Vna est columba mea, perfecta mea,
vna est matri suæ, electa est genitrici suæ. Viderunt illā filiæ, &
beatissimam prædicabunt eam, Reginæ & concubinæ lauda-
bunt eam.

Sapientissimus ille Salomon, mirabilis ille Propheta
tanquam in speculo Propheticis oculis, animarum, quæ
saltem assequuntur,mores & virtutes,imo vt vere dicam,
ordines ac gradus aspexit. Tres enim, vt mihi persuasi,sunt
I. ordines qui saluantur. Aut enim sunt filij,aut mercenarij,
aut serui. Qui enim à teneris vnguiculis ex toto corde
Deum rerum omnium auctorem optimum diligunt,& a-
more ipsius mundum & quę in mundo sunt,contemnen-
tes,Christo Verbo & sponso coniunguntur,diuina gratia
II. filiorum ordinem obtinent. Qui autem regni cœlestis cu-
piditate adducti, vt eo potiantur, Christo diligenter in-
III. seruiunt, in Mercenariorum loco constituuntur. At qui
peccatis omnibus obruti, vt ego infelix, cruciatuum, &
C suppliciorum formidine resipiscunt, & pœnitentiam a-
gunt, (quorum in numero vtinam ipse quoque sim per
gratiam tuam, ô Christe, Verbum,Saluator) in seruorum
qui tamen salui sunt, ordine collocantur. Has classes at-
que hos ordines Salomon ille prospiciens, & diuino af-
flatus spiritu, tanto ante cernens, Verbi sponsi purissimi
Incarnationem,& quæ ipsum sine semine genuit sanctissi-
mam Dei genitricem Mariam, illam immaculatissimam,
quam omnibus, omnes omnium hominum generatio-
nes, vocibus nunquam cessantibus beatissimam prædi-
cant,qui totius mundi peperit saluatorem. Tu vero Prin-
ceps, Stephephore, cum *sexaginta Reginas* audis, eos intel-
lige, qui sexagenarium traditum numerum talentorum
decem sexies bonis operibus multiplicatores diuina gratia
filiorum locum sunt assecuti. *Concubinas* autem eos esse
cogita, qui talentum sibi à Domino assignatum, labori-
bus salutiferis octies multiplicantes Verbi & sponsi facti
sunt mercenarij. Innumerabiles vero *adolescentulas* agno-
sce peccatores illos, qui præ nimia inertia talentum à Do-
D mino acceptum in terra defoderunt illi quidem, sed ta-
men salutem obtinuerunt. Inter tot animas omnium ho-
minum, qui saluantur, vt electa columba est vna illa sola
quæ Christum genuit virgo mater puella Maria, quæ pu-
ritate perfecta Cherubim & Seraphim antecellit.

PERORATIO.

Mandata tua, rex, explicauimus, Ecce enim Cantico-
rum Canticum ad vmbilicum peruenit. Quod si Princeps
optime idemque sapientissime, quæras, quidnam in sum-
ma ex huius Prophetici voluminis puritate colligatur;
mortalium naturam olim prolapsam, & errabundam,
Verbum, à quo fuerant condita, perquisiuit, inuentam-
que atque humeris suis impositam Dominus in cœlum
sustulit, Patrique obtulit, atque Angelis sublimiorem de-
clarauit. Quod spiritu Prophetico prospiciens Salomon,
rem vario,& multiplici carmine est prosecutus. Nos vero
iussa tua, Stephephore, capessere cupientes, vt imperio
E subiecti tuo, idem argumentum pro virili nostra *Ciuilibus*
versibus exposuimus. Quod si forte à veritatis tramite ali-
cubi deflexerimus, id mirum aut nouum nemini videri
debet. Nostrum enim erat prouinciam hanc non attinge-
re. Cum enim hic liber spiritu totus refertus sit, non de-
bet, nisi ab ijs, qui eodem pleni sunt spiritu tractari. verum
quando id ausi sumus, Deus omnipotens Christus mihi
det veniam.

FINIS.

EIVSDEM

MICHAELIS PSELLI DIALOGVS, DE DÆMONVM ENERGIA SEV OPERATIONE, CONTRA MANETEM ET EVCHITAS, SEV Euchusiastas, ex Græco sermone recens in Latinum transfusus per Petr. Morellum Turonensem,

F

EX BIBLIOTHECA C. V. D. IOAN. Sanctandreani.

DIALOGI PERSONÆ,

Timotheus & Thrax.

CAPVT I.

De Euchitis & Euthusiastis. Hæreticorum dogmatum cognitionem pijs non minus prodesse, quam pharmacorum lethalium medicis.

Imoth. Longum iam, ô Thrax, tempus in-
terfluxit, ex quo Byzantium non venisti.
Thrax, Longum, ô Timothee, Biennium
G enim, & vltra, hinc peregre abfui. *Timoth.*
Vbinam vero, quibusque de causis, tam-
diu abfuisti? *Thrax*. Prolixiora, quam quæ huic tempori
conueniant, dicendi argumenta postulas. Necesse enim
est, vt Alcini apologo vtar, si dicenda sint, quæcunque Locus à D. Billio illustratus.
subij, quæcunque passus sum in hominum impiorum
consortio, Euchitas eos multi & Euthusiastas appellant.
Numnam vero & ipse de ijs quippiam fando audijsti?
Timoth. Audio quidem nescio quos impios homines, &
merito execrandos in medio sacri nostri commans, vt
Comice loquar, hoc est ordinis sacro designati characte-
re, versari. Eorum autem dogmata, mores, leges, opera, &
sermones, à nemine adhuc mihi discere contigit: Proinde
te rogo, vt ea quæ nosti apertissima mihi narratione per-
curras. si quid homini sodali, addo etiam amico, gratifica-
ri velis. *Thra.* Missa isthæc facito, chare Timothee. Necesse
est enim, vt capitis vltro mihi vertiginem accersam, si &
dogmata absurda, & diabolica opera narrare occipiam,
tuque lucri ex ijs nihil omnino reportes. Si enim oratio,
H vt Simonidi placet, rerum imago est, vt sit ea vtilis, quæ de
rebus vtilibus instituitur, quæ vero de ijs, quæ secus seha-
bent, non bona censeatur, quidnam tibi proderit, cum
sermones impios delineauero? *Timoth.* Certe multum
proderit, ô Thrax, Si quidem & Medicis lethalia nosse
pharmaca non inutile sit. ne quis ea contrectans in peri-
culum incurrat. vt taceam eorum quoque nonnulla non
inutilia esse. Itaque duorum alterum consequemur: Aut
enim ex huiusmodi disquisitione & inuestigatione boni
quippiam reportabimus, aut si quid ei lethale insit, &
noxium, ab eo cauebimus. *Thrax.* Age vero, audies
quidem vera, vt poeta inquit, at minime iucunda. Quod
si obscœnorum quorundam mentionem dicendo fa-
ciam, ne succenseas: neque me, qui talia tibi
referam, sed eos ipsos qui agunt,
incuses.

A

Capvt II.

De duobus Manichæorum, & tribus Euchitarum principiis.

EXecrando huic dogmati, seu hæresi, væsanus ille Manes ansam præbuit. Inde enim ipsis Euchitis, tanquam ex fæculento quopiam fonte, principiorum multitudo profluxit. Atque sacer quidem ille, intestabilisque Manes duo eorum quæ sunt principia commentus est, Deoque Deum, bonorum creatori, malorum opificem, bono cœlestium principi, nequitiæ terrestrium principem nequiter opposuit. Hi vero cacodæmones, seu malo genio perciti Euchitæ, tertium etiam aliud principium addiderunt. Pater enim ipsis, duoque filij, antiquiora sunt & recẽtiora principia. quorum patri quidem, supra mundana sola, filiorum autem iuniori cœlestia, alteri denique seniori, eorum quæ sunt in mundo imperium tribuunt. Quod quidem delirium nihil à Græca illa mythologia differt,

B

τριχθὰ δὲ πάντα δέδασται. hoc est, Triplici sunt omnia sorte dirempta.

Iam vero, putri hoc fundamento iacto, corrupti mentibus homines, hac quidem in parte inter se consentiunt, in ea vero quæ consequitur, trifariam sententijs differuntur. Eorum enim alij vtrique filio cultum diuinum deferunt. Quamuis enim dissidere nunc alterum ab altero dicant, ambos tamen adorandos asserunt, quippe qui ab vno patre procedentes olim sint in gratiam redituri. Alij autem alterum illum venerantur, tanquã melioris & supra mundanæ regionis moderatorem. seniorem interim honore suo nequaquam dedignantes. ita tamen vt ab ipso sibi caueant, tanquam eo, qui nocere possit. Cæterum qui maxima inter eos impietate laborant, cœlestis illius cultu se prorsus abdicant, terrestremq; solum Satanaki pectorum suorum penetralibus indunt: quem insignioribus nominibus venerantes, Primogenitum eum, qui à Patre alienus est, appellant, plantarum omnium, animalium, & cęterorum compositorum corporum creatorem, eum qui corruptionis perniciei autor est: quem vt maiore etiã honore cultuq; prosequantur, Dij boni, quot contumelijs cœlestem illum lacessunt! quem inuidũ esse fratri dicunt. quippe qui nefando eum odio prosequatur, à quo terrestria recte administrentur: qui etiam inuidiæ fastu elatus terræmotum, grandinem, & famem inducat. proinde cum alia ipsi imprecantur, tum & execrandum illud anathema.

Locus à O. Billio illustratus.

C

Capvt III.

Quare Satanaki Dei filius ab Euchitis dicatur, Hæreseon origo à Satana. Quam cæci menteque capti sint hæretici, qui dæmonum illusiones non deprehendant.

TIm. Quibus rationibus, ô Thrax, adducuntur Euchitæ, vt Satanaki filium Dei esse credant & dicant, prophetis diuinisque oraculis vnum vbiq; filium astruentibus? sanctoque illo, qui supra pectus domini recubuit, in sacris Euangelijs clamante de Deo & verbo, Gloriam quasi vnigeniti à patre. Vnde igitur in tãtum errorem impegerunt? *Thr.* Vndenam, ô Timothee, nisi quia mendacij princeps hæc ex seipso confingens, væcordium illorum mentes fascinat? Qui enim thronum se nubibus impositurum gloriatur, altissimoque similem futurum prædicat, eaque de causa deiectus est in tenebras, is ipse illis apparens, seipsum primogenitum Dei esse ait, atq; terrestrium omnium creatorem, qui pro animi arbitrio quæ in mundo sunt omnia susque deque ferat: atque hoc pacto in vniuscuiusque cogitationem penetrans fucum dementibus facit, qui cum eum arrogantiæ mendacijque authorem esse sibi persuadere, atque vana omnia insolentius efferentem ludibrio habere deberent, non ita faciunt, sed in omnibus ei fidem habent, aguntur que naribus tanquam boues. atqui poterant eum non ita multo post mendacij conuincere. Si enim ab eo perijssent, vt iactabunda † illa promissionum lenocinia factis exhiberet, nihil aliud eum esse deprehendissent, quam asinum Cumanum leonis pelle amictum, quem fugere conantem ruditus coarguisset. Nunc

D

O. Billius tribuit [illegible] id est iactabunda pro [illegible].

E

autem velut oculis capti, audituq; priuati, nec sane mentis compotes, nec eorum quæ sunt cognatione adducti, vnum esse creatorem vident, nec idipsum attestantes scripturas audiunt, nec ad rationis examen explorant, si duo eorum quæ sunt diuersi creatores essent, haud vnum fore ordinem illum, coniunctionemque, quibus omnia colligantur atq; connectuntur. Atqui asinus quidem & boues, attestante Propheta, nec præsepe, nec dominum suum ignorant, hi autem domino suo longum valere iusso, eum sibi Deum elegerunt, qui creaturarum omnium abiectissimus & despicatissimus est. seque adeo ipsos pyraustæ, vt prouerbio fertur, in ignem præcipitant, qui iam olim & ipsi, & coapostatis, hoc est defectionis eius consortibus, præparatus est.

Capvt IV.

De spurcissimis Euchitarum cæremonijs, qui sacrorum initio cibos & pocula oleto & stercore perlita degustant.

F

TIm. Quid autem ex eo percipiunt lucri, quod abiurato cultu diuino à Patribus accepto, certam in perniciem ruunt? *Thr.* Certe num quid inde lucri percipiant, ignoro, nullum tamẽ eos percipere arbitror. Aurum enim, possessiones, & gloriolã, vt se daturа dæmonia polliceãntur, dare certe non possunt, quæ nihil possideant. Initiatis autem phantasmata, igneosq; fulgores, sæpe obtrudunt. Θεοπτίας, hoc est Dei visiones, impij vocant, quas qui spectare velint, eheu, quot turpia ipsis, quotq; infanda & execrabilia designant! Nam quodcunque legitimum prædicandumque dogma, faciendumve opus esse cẽsemus, antiquantes illi & abolentes, insaniunt, imo naturales quoq; leges antiquant. Atq; huiusmodi contumelias literarum monumentis cõmendare, vnius fortasse Archilochi fuerit, hominis impuri ac petulantis. Quin & illum existimo, si adesset, memoria nequaquã orgia illa dignaturum esse, quippe quæ execranda detestandaque sint, nec vlla in regione, seu Græca, seu Barbara, celebrentur. Vbi enim, & quando, & à quo auditum est vllo vnquam tempore, humidum aut siccum excrementum ab homine, venerando illo & sacro animali, degustari? quod ne rabidas quidem feras facturas esse puto. at hoc tamen execrandi illi sacrorum suorum initio faciunt. *Timo.* Quanam de causa, mi Thrax? *Thra.* Arcanum quidem sacrum, ô amice, ij nouerint, qui eo initiantur. certe mihi quamlibet sciscitanti nihil aliud responderunt, quam excrementa degustantibus beneuola tandem & affabilia fieri dæmonia. Et hæc quidem in parte mihi neutiquam mentiri videntur, quamuis alias veri nihil effari soleant. Siquidem nulla res est quæ spiritus aduersarios æque delectat, atque si homo, cui inuident, quia diuina imagine sit insignitus, eo contumeliæ prolabatur. Hic ergo est dementiæ illorum effectus, qui communis est nõ solum hæreseos antistitibus, quos Apostolos appellant, sed etiam Euchitis & Gnosticis. Mysticum porro seu arcanum illorum sacrificium, ô Deus verbum malorum auerruncator, quisnam verbis assequatur? Me certe, per sanctum pudorem iuro, me illa effari pudet. quę proculdubio libens reticuero. Quia vero me precibus tuis, ô Timothee, præuenisti, & illa vt edissererem obtinuisti, modeste dicam, turpibus longum valere iussis, ne videar etiam, tanquam è proscenio Tragœdiam agere.

G

H

Capvt V.

Mystici Euchitarum siue potius execrandi sacrificij explicatio. quod cineribus & sanguine infantis ex incestu concepti & à se occisi constat.

VEsperi enim luminibus accensis, quo tempore salutarem domini celebramus passionem, puellis, quas sacrilegis sacris suis initiauerunt, in domum præscriptam deductis, luminibusq; restinctis, ne lucẽ execrandi, quod designant, flagitij testem habeant, cum puellis libidinose volutantur, in quamcunq; tandem, seu sororem, seu propriam filiam quilibet inciderit. Siquidem & in hac re se dæmonibus rem gratam facere arbitrantur, si leges diuinas transgressi fuerint, in quibus cautum est, ne nuptiæ

cum

A cum sanguine cognato contrahantur. Et hinc quidem sacro tunc peracto, domum dimittuntur. Nouem autem mensium decursis spatiis, instanteq; tempore, vt infandi fœtus ex infando semine procreati nascantur, eundem in locum denuo conueniunt, quartoq; post partum die infœlices à matribus infantes depellunt, eorumq; carunculis nouacula circumsacrificatis & incisis, defluentem sanguinem phialis excipiunt. ipsos autem adhuc spirantes in pyram coniectos exurunt. tum postea eorũ cinerem cum sanguine phialis contẽto miscent, pharmacumq; abominandum cõponunt. quo cibos & pocula inficiunt, quemadmodum ij qui mellicrato venenum inspargunt. Et hæc est ipsorum communio, atq; cæterorum, qui delitescens virus ignorant. *Tim.* Quid hac execrãda corruptione tandem sibi volunt? *Thr.* Eius intermedio sibi persuadent, mi Timothee, diuina illa nostris animis impressa symbola depelli atq; aboleri. Illa enim animis nostris non aliter inhærentia, quam sigillum aliquod regium in ædibus, dæ-
B mones timent & auersantur. Itaq; vt dæmones in eorum animis conuersari queant. væcordes illi symbola diuina spurcitijs huiusmodi exagitant, talia talibus compensantes. nec se solos hoc scelere contaminare volunt, sed vt alios etiam eandem in fraudem pelliciant, pios quoq; viros tentant abominandi epulonea, eosq; tam mirorum cibariorum apparatu clam, quidam quasi Tantali, conuiuio Pelopeo excipiunt.

Capvt VI.

Querela, De bonarum literarum bonorumque morum studio, Hæreticorum Antichristi præcursorum strophis & seditionibus vbique gentium profligato.

Tim. Papæ, hoc illud est, mi Thrax, quid mihi pridem paternus auus prædixit. Cum enim aliquando grauiter & iniquo animo ferrem, quod cum alia bonorum virorum ornamenta, tum vero maxime liberalium disciplinarum studia pessum irent, eum percontatus sum, numnam pristinis illis bonis accessio vlla fieri denuo posset.
C At ille iam senio grauis, & futurorum pleraq; animo præsentiscere gnarus, sensim capitis huius comam demulcẽs, & ab imo pectore suspirans, O chare fili, ô puer, inquit, censen vero fore, vt disciplinis liberalibus, aut cuiuis alij virtuti, vlla vnquam fiat accessio? Tempus iam instat, cum homines vitam vel brutis animantibus deteriorem agent. Antichristi enim regnũ iam pro foribus est. Cuius aduentum necesse est mala præcurrere. absurdas, inquam, hæreses, exlegesque actiones, nihilo Bachanalibus Orgijs illis meliores, quęq; adeo Græcorum Tragici poetæ in theatra inuexerunt, Saturnus, vel Thyestes, vel Tantalus, filiorum se sanguine commaculantes, Oedipus nefando cum matre concubitu se commiscens, & cinyras cum filia, ea, inquam, malorum omnium grauissima, in nostram quoque Rempublicam obreptura sunt. Sed attendito, tibique caueto, fili. Scias enim, scias, inquam, futurum, vt plerique non tantum ex indocto illa & imperita populi fæce, verumetiam ex doctorum grege præcipites ea in mala ferantur. Hæc Ille, vt è re nata constat, diuino afflatus numine
D vaticinatus est. Ego vero iam inde vsque ad hæc tempora sermones illius memoria repetens, te nunc talia dicẽtem subinde admiror. *Thra.* Est etiam mehercule, quod admitteris, Timothee. Cum enim multæ perabsurdæ gentes apud Hyperboreos, multęq; item circa Libyam & Syrtim ab Historiographis esse memorentur, huiusmodi certe absurditatis flagitium nullum apud ipsos commissum, neque apud Celtas audies, neque si vlla gens alia Britanniæ proxima exlex & effera sit.

Capvt VII.

Corpora, Dæmonibus nihilo secius atque Angelis ipsis cœlestibus esse, hominibusque apparere.

Tim. Certe dolendum est, mi Thrax, quod huiusmodi piaculum in hunc nostrum orbem irrepserit. At vero suis eos hæresibus intabescere, malosq; male perdi sinito. Me autem scrupulus nescio quis de dæmonibus multos ante annos subortus dubium discruciat, cum alijs de rebus, tum vero, An cacodæmonibus illis, malove genio percitis Euchitis videndos se dæmones exhibeant? *Thra.* E
Atqui, ô bone vir, eo illorum omnium studium, conciliabulum, sacrificium, cultusque diuinus tendit, nihilq; non spurcitiæ ab ipsis perpetratur, quo huiusmodi præsentiæ dæmonum compotes euadant. *Tim.* Qui vero, cum incorporei sint, exterioribus oculis apparent? *Thr.* At, heus tu, dæmones incorporei non sunt. imo corporei, & circa corpora versantur. quod quidem vel ab ipsis venerandis patribus, religionis nostræ antistitibus, ediscere possumus, si modo quis ea quæ illis excien dis necessaria sunt sedulo exequatur. Audire vero multos quoq; licet, qui eos sibi cum corporibus apparuisse dicant. Quin & diuinus ille Basilius rerum quæ sub aspectum non cadunt, & nobis incognitæ sunt, inspector, non dæmonibus solis, at intemeratis etiam Angelis, inesse corpora contendit, quasi tenues quosdam aereos defæcatosq; spiritus, & in dictorum suorum confirmationem Dauidem illum Prophetarum omnium celeberrimum testem citat. cuius hæc verba sunt. Qui facit Angelos spiritus, & ministros flãmeos. F
Quod ita se habeat necesse est. Ministris enim & in suam ablegatis prouinciam spiritibus, vt D. Paulus asserit, corpore quopiam opus est, vt moueantur, & quiescant, atq; adeo appareant. Nec enim fieri hæc alio modo possunt, at cuiusdam corporis intermedio ita fiunt. *Tim.* Qui fit ergo, vt plerisq; scripturæ locis tanquam incorporei celebrentur? *Thra.* Et nostri & externi, atq; adeo à nostra religione remotissimi & antiquissimi quique corpora illa, quæ crassiora sunt, corporea dicere solent. quod autem perexiguum est & pertenue, nec sub aspectum cadit, nec tactui exponitur, id incorporeum non solum religionis nostræ, verum etiam externæ superstitionis antistites appellandum censent.

Capvt VIII.

De Angelici corporis à dæmoniaco, splendorisque à solari differentia & discrimine.

Tim. Age vero, num nam corpus illud, quod Angelis innatum est, idem & dæmones habent? *Thra.* Apage. alterum sane ab altero permultum differt. Angeli- G
cum enim, quia extrarios nescio quos splendores emittit & eiaculatur, ideirco exteriores oculos fulgore suo præstringit, nec ab ijs ferri tolerative potest. Dæmoniacum vero, an huiusmodi quondam fuerit, affirmare non ausim, fuisse tamen videtur. Cum enim qui lapsus est luciferum vocet Esaias. nunc vero tenebricosum nescio quid & obscurum est, atque visu tristificum, vtpote cognato lumine orbatum. Atque Angelicum quidem omni prorsus materia vacat. quo fit etiam, vt semper solidum, penetrabile, atque permeabile sit, ipsoque solari radio impatibilius. Hunc enim transparentia seu pellucida corpora permeantem ea refringunt, quæ terrena & opaca sunt, ita vt ictum quidem luminis ferant, quippe qui materiæ non sit expers. at Angelico corpori huiusmodi corporum nullum obsistit, quippe cui nihil aduersetur, consentaneumve sit. Dæmoniaca vero corpora, quamlibet visum præ tenuitate subterfugiant, materiæ tamen nonnihil habent, H
patibiliaque quodammodo sunt eaq; cum primis, quæ subterraneos specus subeunt. Ea enim illorum est constitutio, vt contactibus exponantur obnoxiave sint, percussa ingemant, & flammis admota vrantur. vt eorum, quorum nonnulla sui vestigium cinerem relinquant, quod & in Italiæ finitimis locis accidere aiunt. *Tim.* Senesco, vt in prouerbio est, mi Thrax, semper noua quæpiam addiscens, vt etiamnum dæmonas quosdam esse corporeos & passioni obnoxios. *Thr.* Noui nihil est, mi Timothee, si enim simus homines, vt ait ille, multa ignoremus. Nam perbelle nobiscum agatur, si vna cum senectute mens nobis accrescat & adaugeatur. Porro sic tibi persuadeas velim, hæc neutiquam à me, veluti commentitijs quibusdam rhapsodijs conficta esse, vt Cretensibus aut Phœnicibus moris est. scilicet hæc me vel Seruatoris ipsius verba docuerunt, quæ dæmonas igne puniendos asserunt, quem quo modo patiantur, si corpore careant? Fieri enim nullatenus potest, vt quod corporis expers est, id à corpore intertrimenti quicquam patiatur. Necesse est ergo, vt ipsi

A corporibus pœnas luant, quippe qui passioni sint obnoxij. Possum vero multa in medium proponere ab ijs audita, qui se præsentibus eorum obtutibus obiecerunt. Nihil dum enim tale quicquam à me visum est, atque vtinam à me hoc abiit, vt terrificos dæmonum vultus conspiciam.

Capvt IX.

Dæmonia lucifuga, aquea, & subterranea, tanquam materiæ affecta passioni obnoxia esse, spermaque emittere atque ali.

Locus à D. Billio restitutus.

CÆterum cum Monacho quodam Mesopotamiæ incola collocutus sum, qui cum mystes & inspector, si quis alius, diabolicorum phasmatum, seu spectrorum fuisset, ea quidem tanquam vana & falsa floccifecit & abiurauit. palinodiamque canens veris fidei nostræ placitis subscripsit. quæ quidem à me audita & percepta edidicit studiose. Itaque multa ille dixit atque declarauit absurda

B & diabolica. Et cum ab eo aliquando sciscitarer, Nunquam sint vlli dæmones passioni obnoxij? Maxime, inquit, quemadmodum & sperma nonnulli eorum emittunt, & vermes quosdam spermate procreant. At incredibile est, inquam, excrementi quicquam dæmonibus inesse, vasave spermatica & vitalia. Vasa quidem eis, inquit ille, huiusmodi nulla insunt. superflui autem seu excrementi nescio quid emittunt, hoc mihi asserenti credito. At vero, inquam, eos more quoque nostro ali oportet. Marcus ad hæc: Aluntur, inquit, alij quidem inspiratione, vt spiritus arterijs neruisque contentus, alij humiditate, non tamen ore, vt solemus, excepta. sed spongiarum testaceorumque piscium more adiacentem quidem humorem extrinsecus attrahentes, postea que concretionem spermaticam excernentes. Hoc autem non omnia patiuntur, at ea solum dæmoniorum genera, quæ materiæ affecta & obnoxia sunt, lucifugum, inquam, & aqueum, & quodcunque subterraneum est.

C

Capvt X.

Aerem, Terram, Aquas, vniuersum denique mundum dæmonibus scatere plenumque esse.

MVltane vero sunt, ô Marce, subieci continuo, dæmoniorum genera? Multa, inquit ille, & formis corporibusque omnimoda. ita vt ijs plenus sit aer, & qui supra nos est, & qui nobis circumfunditur. plena etiam terra, plenum mare, plena denique ima subterraneorum penetralium loca. At vero, ni molestum tibi sit, singula sunt enumeranda, inquam. Molestum inquit ille, fuerit, si quæ semel eieci, ea in memoriam reuocem. Cæterum hoc quicquid est oneris, te præsertim iubente, minime detrectandum est. His itaque dictis multa dæmonum genera percensuit, subiunctis etiam eorum nominibus, formis, & locis, in quibus versari solent. *Tim.* Quid autem obstat, ô Thrax, quo minus & tu nobis illa edisseras? *Thra.* Singula, vir optime, quæ tunc ab illo dicta sunt, neque sigillatim, verbumve de verbo discere studui, neque nunc in

D mentem mihi veniunt. Quid enim lucri reportaturus inde fuissem, si mente captus nomina eorum infigere memoriæ voluissem, quoue loco vnumquodque genus eorum versetur, quibusnam in rebus inter eos conueniant, quibus denique discriminibus inter se differant. Proinde vana hæc territamenta libens mihi memoria effluere passus sum, at ex multis pauca quædam recordor, quorum quicquid à me sciscitaberis, id audies.

Capvt XI.

Sex esse summa dæmonum genera, eaque triangulo scaleno. vt cœlestia isopleuro, humanaque isosceli seu æquilatero analogice respondere.

TImoth. Atqui hoc ipsum à te primum discere velim, quotnam sint dæmonum ordines? *Thra.* Sex in vniuersum ille genera dæmonum esse astruebat. an pro locis, in quibus versantur subdiuidens, ignoro. an vero, quia corporum amans vniuersum dæmonum genus est,

E ideo seniorem quoque corporeum & mundanum esse. Eo enim continentur corporeæ circunstantiæ, & ad eius amussim mundus constitutus est. tum deinde quia numerorum primus sit hic triangulus scalenus, siue obliquus. Isopleuri enim seu æquilateri trigoni diuinum & cœleste genus esse, quod æquale sit, sibique constet, nec facile ad vitium moueatur. Isoscelis autem, seu indirecti, humanum, quippe quod vniuersum iudicio delectuve aberret. at postmodum resipiscat, & ad meliora denuo promoueat. Obliqui denique dæmoniacum, tanquam inæquale, nec vllo prorsus modo ad id quod bonum est animum appellens. Siue igitur hoc modo se rem habere censeret, siue item alio, sex ille genera enumerauit. Primumque adeo, quod vernaculo ille sermone, eoque barbaro, Leliurium nominabat, quo nomine διάπυρον, seu igneum denotatur. Hoc autem per aerem discurrit, qui supra nos est. Siquidem ex Lunæ adiacentibus locis, tanquam ex sacro profanum quippiam expulsum esse omne dæmoniorum genus. Secundum autem, quod per aerem nobis F

contiguum & proximum vagatur. idque à multis proprio nomine Aerium vocari. Tertium, Terrestre. Quartum, Aqueum & Marinum. Quintum, Subterraneum. Vltimum denique Lucifugum, vixque sensu præditum. Cæterum omnia hæc dæmonum genera Dei odio flagrare, atque hominibus aduersari. Ad hæc aliud alio, maloque, peius esse aiunt. Siquidem Aqueum & Subterraneum atque Lucifugum etiam extreme malefica & perniciosa sunt. Hæc enim non phantasmatis & illusionibus animas lædere dicebat, sed velut efferatissimas feras infestissima hominum internecionem accelerare. Aqueum quidem, nauigantes suffocans. Subterraneum autem & lucifugum viscerum, si sinantur, penetralibus sese insinuantia. & in quoscunque homines inciderint, eius occupantia, suffocantia, comitialique morbo, & phrenesi exagitantia. Dæmonas autem Aerios & Terrestres arte versutiaque mentes hominum subire & fallere. atque ad absurdos quosuis affectus & exleges impellere.

Capvt XII. G

De tentationibus, titillationibus, illecebrisque dæmonum: quibus ad se pellicere conantur homines, eosque potissimum qui vitiorum in se fomites minime restringunt.

QVi vero, inquam, quidve facientes hæc operantur? an quia nobis imperant, & quo velint, tanquam mancipia circumagunt? Non quia nobis imperent, Marcus inquit, sed quia nos commonefaciant. Phantasticum enim seu imaginatiuum, quo præditi sumus, spiritum subeuntes, vtpote spiritus & ipsi, nescio quos affectuum voluptatumque sermones insusurrant, non quod voces aerem ferientes & sonoras emittant, sed susurros quosdam, quibus verba sua suggerunt. At fieri nequit, inquam, vt verba sine voce proferant. Fieri, inquit ille, potest, si hoc apud te reputes, Ei nimirum, qui loquitur, si sit eminus, elatiore vociferatione opus esse, qui cominus in audientis aurem sensim quæ vult insusurrat. Quod si animæ quoq; H spiritum subire posset, nullo ei susurro esset opus. at sermo quicunque tandem adlubesceret, tacita quadam via sine vllo strepitu ad locum sibi destinatum perueniret: quod animis etiam egressis à corporibus inesse aiunt: si quidem & ipsi inter se citra strepitum colloquuntur. Eodem prorsus modo ipsi quoq; dæmones nobiscum clam confabulantur, ita vt ne sentiamus quidẽ, vndenam bellum nobis ingruat. Nec est quod super hac re quicquam addubites, si quid in aere accidat animaduertas. Quemadmodũ enim sole lucente hic varios colores & formas assumit, atq; in corpora eorũ capacia transmittit, vt in speculis videre est: sic etiam dęmonia figuras & colores & quascunq; voluerint formas assimẽtia, eas in animalem spiritum nostrum trajiciunt, eoque pacto multa nobis negocia facessunt. dum consilia suggerunt, formas subindicant, voluptatum memoriam refricãt, & affectuum idola simulacrave subinde nobis, tam vigilantibus, q̃ dormientibus excitãt. imo etiam membra ventri subiecta titillationibus & illecebris

demul-

A

demulcent, atque in væsanos & execrandos amores succendunt & inflammant, tumque maxime, si calores humidos, nobis à natura insitos, cooperatores habeant. Atque hunc quidem in modum dæmones hi, assumpta Orci galea, hominum animas miro artificio, miraque versutia conturbant. Reliqua vero dæmonum genera insulsa, ne micam quidem salis habent, neque tumultuari norunt: molesta sunt tamen, & valde abominanda, Charonæique spiritus more lædunt. Quemadmodum enim fertur ille corrumpere quicquid admotum fuerit, siue sit quadrupes, siue homo, siue volucris. eodem prorsus modo terrifica quoque huiusmodi dæmonia grauibus damnis eos afficiunt, in quoscunque tandem inciderint, quippe quæ corporibus & animis noceant: habitusque naturales euertant, nonnunquam etiam igne, aqua, & præcipitio, non solum homines, verumetiam animalia nonnulla perimant.

B

Caput XIII.

Quare Dæmones in bruta animalia non secus atque in homines insiliant, obiterque de Subterraneis dæmonijs lucifugisque, quod mutum & surdum dicitur, energia & exercismo.

Tim. Quid autem eo sibi volunt, quod in bruta quoque animantia irruant? Siquidem id apud Gergesam in porcos accidisse sacræ testantur literæ. Quia certe hominibus hostiliter aduersantur, idcirco mirum non est, quod eis malefaciant. quanam vero ratione moueantur, vt in bruta etiam animantia impetum faciant? *Thr.* Marcus ad hæc ita respondebat. Dæmones, inquiens, non idcirco impetum in animalia nonnulla faciunt, quia illa ea odio prosequantur, aut quia eis nocere velint, sed quia mirum in modum animali calore capiantur. Nam cum in profundissimis locis versentur, quæ frigida extreme siccaque sunt, fit vt multum frigiditatis inde sibi contrahant, qua quidem contracti atque afflicti, humidum & animalem calorem appetunt. quo vt potiantur, in bruta quoque

C

animalia insiliunt, & in balnea, concauaque loca penetrant. Ignis enim solisque calorem, quia vrit & exiccat, auersantur, animalem vero tanquam humiditate temperatum, libenter amplexantur, maximeque hominum, congruum quidem illum & temperatum. in quos insusi dici non potest quantum tumultum excitent. pons nimirum, quibus spiritus animalis inhæret, oppletis, spirituque, præ corporum, quibus præditi sunt, crassitudine, velut in angustias redacto, & compresso. ex quo fit, vt & corpora concutiantur, eorumque præcipuæ facultates male afficiantur, motusque obtusiores fiant, & hebetiores. Quod si dæmon irruens ex Subterraneorum genere sit, hominem possessum concutit & distorquet, atque per eum loquitur, spiritu patientis vtens, non secus atque proprio quodam instrumento. Si quis autem eorum, qui Lucifugi dicuntur, clam irrepserit, relaxationem seu remissionem inducit, vocem reprimit, & eum quem inuasit mortuo prorsus assimilem efficit. Hoc enim genus, tanquam dæmonum extremum, magis terrenum est, summeque frigidum & sic-

D

cum. & quemcunque clam inuaserit, omnem in eo facultatem naturalem hebetat, & obtundit. Quia vero rationis expers est, omnique intelligendi & perspiciendi vi & acumine caret, phantasiaque seu imaginatione rationis experte regitur, vt ea quæ ex animalibus efferaciora sunt, eo fit, vt increpationem minime timeat, eaque de causa merito à plerisque mutum & surdum appellatur. Nec fieri potest, vt eorum qui ab eo correpti sint, vllus alio modo liberetur, quam diuina potentia, quæ oratione atque ieiunio conciliatur.

Caput XIV.

Contra Medicos, energias seu operationes dæmonum haudquaquam à corruptis humoribus procedere, vt lethargus solet, &c.

At, ô Marce, inquam, alia quædam his diuersa Medici nobis persuadere conantur, dum huiusmodi affectus non à dæmonibus procedere dicunt, sed potius ab humoribus, articulis, & spiritibus male affectis. verbi gratia, pharmacis & diætis, seu quibusdam viuendi legibus, non autem epodis seu incantationibus & expiationibus

E

eos curare nituntur. Nec vero mirum est, Marcus ait, quod hæc dicant Medici, qui præter illa quæ sensu percipiuntur, nihil norunt, sed solis corporibus attendunt. Cæterum hæc merito à male affectis humoribus procedere censeantur, grauedines, lethargi, atræ biles, phreneses seu deliria. quæ quidem curant illi & tollunt, vel exhauriendis euacuandisque humoribus, vel corporis vacui repletionibus. Enthusiasmos autem, insanias, & catochas seu spiritus immundos, quibus qui correptus est & detentus, nihil quicquam agere potest omnino, neque mente, neque sermone, neque phantasia seu imaginatione, neque sensu: at aliud quiddam est, quod eos mouet & agitat, eaque loquitur, quæ ab eo qui correptus est ignorantur. idemque futurorum nonnihil interdum prædicit, qua, quæso, ratione hoc loco motus materia vitiatos appellaremus?

Locus à D. Billio restitutus.

F

Caput XV.

Energuminos, seu à Dæmone possessos, sola virtute diuina curari probat, historiamque subiungit Eucheta cuiusdam præstigiatoris, qui Elasone Constantinopolim captiuus abductus est.

Tim. Age vero, mi Thrax, num & tu Marco talia dicenti astipularis? *Thr.* Quidni assentiar, Timothee, eorum præsertim memor, quæ de dæmoniacis diuina percurrerunt Euangelia? eiusque quod viro illi Corinthio Pauli iussu obtigit. multorum etiam & mirandorum, quæ de ipsis in Patrum libris legimus eorum denique, quæ ipse his oculis Elasone vidi, & his auribus audiui. Siquidem eo in oppido vir quidam nescio quo possessus dæmone, cum pleraque Phœbadum oracula reddentium more vaticinaretur, tum de me quoque non pauca prædixit. Cum enim aliquando multitudinem eorum, quos profanis sacris suis initiauerat, in vnum conuocasset, sciatis, inquit, auditores, sciatis virum quendam aduersum nos emittendum, qui religionem nostram persequetur. & cæremo-

G

nias nostras abolebit. Is cum multis alios, tum me quoque ipsum in vinculis habiturus est. Cæterum quamlibet ille totis viribus conatus fuerit, vt me vinctum hinc recta Byzantium abducat id tamen nunquam assequetur. quamuis subinde tentet, omnibusque neruis contendat. Hæc ille prædicebat, cum ego ne vicinos quidem Byzantio vicos prætervectus essem. Quin quo etiam sim ore, quo vitæ instituto, quo denique habitu, obiter subindicabat. Et hæc plerique inde venientes mihi renuntiabant. Tandem vero, cum eum comprehendissem, sciscitabar ab eo, vndenam prædicendi artem didicisset. Qui cum arcanum eliminare, aut mysteria euulgare nollet, Laconica tamen necessitate pressus, verum tandem confessus est. Dixit enim se diabolicas artes ab Alyta (vel errone) quodam Afro didicisse. Is me, inquiens, noctu in montem abduxit, herbamque quandam degustare iussit, mihique mox in os inspuens, & oculos nescio quibus collyriis circumlinens, multitudinem dæmonum videndam exhibuit, ex quibus

H

quendam veluti coruum inuolantem, & mihi per os in præcordia penetrantem sensi. Iam exinde in hodiernum vsque diem futura prædicere mihi contigit, de quibuscunque rebus & quotiescunque agitanti me dæmoni collibuerit. Siquidem sub crucis passionisque dies, atque ipsam adeo nobis venerandam resurrectionem, nihil omnino mihi, quamlibet exoptanti suggerere vult. Hæc nobis ille commemorauit. Cum autem ei satellitum meorum quidam colaphum in os infregisset, Tu quidem, inquit, iam iam pro vno hoc ictu, pluribus afflictaberis. Tu vero (ad me conuersus) magnas in cute calamitates excipies. Dæmonia enim tibi vehementer infensa sunt, quorum cæremonias euertisti. quin & molesta tibi grauiaque pericula conflabunt, quæ subterfugere nunquam poteris. nisi te vis quæpiam maior & dæmonibus superior, ab iis eximat. Hæc mihi scelestus ille, tanquam Phœbas quæpiam ex tripode Delphico vaticinabatur. Siquidem quæ prædixit, ea facta & adimpleta sunt omnia. parumque abfuit, quin periculis, quæ me plurima circumuallarunt, immor-

A ruus sim. à quibus me præter opinionem Seruator eripuit. Quis igitur oraculum huiusmodi conspicatus, à dæmonibus, velut in organa musica insufflanobus, factum, omnia insaniæ genera, vitiatæ materiæ motus, non autem tragicos dæmonum affectus esse dicat?

Capvt XVI.

De Armenio quodam præstigiatore, qui dæmonem ferro à puerpera Græca, quæ sermone quem ignorabat Armenio vtebatur, abegit.

Tim. Mirum non est, ô Thrax, quod ita Medici sentiant, quotquot huiusmodi nihil viderunt. Nã & in eadem ipse sententia antea fui, vsque ad eum diem, quo nescio quid hauddubie portentosum & absurdũ videre mihi cõtigit. quod si tibi nũc edisserã, nihil rationi dissentaneum fecero. nec vllo prorsus modo mentiar, vir ætatis iam prouectę, in qua monasticam hancce lucernam assumpserim. B Frater mihi erat natu maior, quique vxorem duxerat, cætera quidem prudentem, quæ tamen mira cum difficultate pareret: atque omnigenis morbis subinde afflictaretur. Ipsa puerperio aliquando ægrota decumbens supra modum delirabat, vestem que discindens, barbarum nescio quem sermonem versatili lingua immurmurabat, nec qui tũc forte aderant, eius verba intelligere poterant. Omnes igitur hæsitabundi circumstabant, nec vllum succurrebat, remedium, quo aduersus desperatum morbum vterentur. At nonnullæ mulieres (siquidem sexus is ad excogitandum solers, & ad incidenoa mala propulsanda sagacissimus est) peregrinum hominem adducunt, recaluastrum, senio confectum, cuteque rugata & exusta nigerrimum. qui nudo gladio districto, proxime lectum astans, iratus ægrotæ comminabatur, vernaculaque sibi lingua (Armenius enim erat) multis eam conuiciis lacessebat. Mulier autem & ipsa eodem ei sermone respondebat, atq; initio quidem audaciuscule loquebatur, & cubili exurgẽs contentiosius responsitabat. Cum autem Barbarus aphorcismos seu abiurationes subinde repeteret, atraq; veluti bile percitus se percussurum comminaretur, tunc C muliercula metu contracta succubuit, & submisse loquens mussitansque obdormiit. Nos autem obstupescebamus, nõ eo quia furore correpta esset, hoc enim ei subinde accidere videbamus, sed quia sermone Armenio loqueretur mulier, quæ ne in conspectum quidem Armeniorum venisset vnquam, quæq; præter thalamũ & colum sciret nihil. Quam cum ad se reduisset, interrogaui, quid rerum passa esset, & num quidnam ea quæ gesta fuerant subsecutum esset. Illa diabolicum phasma seu spectrum à se visum esse respondit, vmbratile id quidem, & fœminæ assimile, passis & vento expositis capillis, quod in me impetum faceret. cuius & horrore terrefacta prona in cubile reciderit. nec eorum quæ postea facta sint quicquam omnino senserit.

Locus à D. Basilio illustratus.

Capvt XVII.

Triplex quæstio ex præcedente dæmonis energia. 1. An dæmonum alij mares, alij fœminæ sint. 2. An linguis omnibus loquantur. 3. An percuti queant, patiles que sint.

D Illa quidem hunc in modum locuta, & à morbo liberata est. Ego vero exinde nescio quo ambiguitatis vinculo constrictus addubito, quonam modo dæmonium fœminam exagitans & diuexans muliebre videretur. Nec enim abs te dubium suboriri possit, numnam dæmonum alij mares, alij fœminæ sint, quemadmodum animalia terrestria mortique obnoxia. Itemque quonam modo sermone Armeniaco locutum sit. Nam multum in hoc etiam difficultatis inest, Numnam dæmonum alij Græce, alij Chaldaice, alij Persice, Syriaceve loquantur. Quonam denique pacto ad Epodi seu Incantatoris comminationes metu contractum sit, strictumque gladium extimuerit. Quid vero dæmon ab ense pati queat, qui nec feriri nec occidi possit? Hæc me dubia mirum in modum exagitant, atque conturbant. aliquaque super his mihi consolatione opus est, cui adferendæ tu præ cæteris idoneus mihi videris, qui veterum placita calleas, & plerasque omnes percurreris historias. E

Capvt XVIII.

Qui nam fiat, vt dæmon modo virili, modo fœminea forma appareat, eiusdemque vt aeris & nubium colores sint varii.

Thr. Vellem, equidem, Timothee, eorum quæ postulas rationes reddere. Cæterum vereor, ne operam & oleum ambo perdere videamur. tu quidem ea quærens, quæ nullus adhuc perscrutatus est. ego vero ea edisserere conatus, quæ reticenda potius, & floccifacienda fuerant. Ad hæc non ignarus hæc multorum calumniæ vel in primis exposita. Verum enimuero quia mos, vt cum Antigono loquar, gerendus amicis est, neque solum in iis quæ facilia sunt, sed nonnunquam etiam in eorum nonnullis, quæ difficultatis aliquid habere videntur, conabor & ipse hoc te vinculo expedire, ea ruminans quæ Marco dicendi F occasionem præbuerunt. Dicebat enim ille, nullum dæmoniorum genus masculum aut fœmineum ex sui natura esse. Siquidem huiusmodi affectus compositorum sunt corporum. atqui dæmonia simplicia sunt corpora, quæ cum ductilia sint & facile huc atque illuc inflectantur, eo fit, vt omni figuræ suscipiendæ apta & accommoda sint. Quemadmodũ enim nebulas videre est, nunc hominum, nunc vrsorum, nunc etiam draconum, vel quorumlibet aliorum figuram referẽtes, ita & dæmoniaca corpora. Iam vero nebulæ ab exterioribus flaminibus, seu ventis, impulsæ varias figuras exprimunt. at in dæmonibus, qui pro animi sui arbitrio in quæcunque voluerint, corpora transeunt, & nunc quidem in tumoris diminutionem contrahuntur, nunc vero contra in longitudinis augmentum extenduntur (vt in terræ visceribus, hoc est lumbricis, fieri videmus, quorum natura sit mollis atque tractabilis) non magnitudo duntaxat immutatur, sed etiam figura & color. idque variis modis. Siquidem ad vtraq; hæc excipienda dæmonia cum corpus natura comparatum est. Quia enim facile cedit, idcirco in varias transformatur species. G quia vero aereum est, eo fit vt colorum omne genus capax euadat, aeris in morem. At aer extrinsecus vndecunq; coloratur, dæmonis autem corpus ab insita sibi phantastica illa vi & energia, quę colorum species in ipso repręsentat. Quemadmodum enim qui ex nobis metu expalluerunt, postmodum rubore suffundũtur, anima nimirum hoc vel illo affecta modo, huiusmodi affectus in corpus extrudẽte, idem omnino dęmonibus etiam accidere iudicandum est. Intrinsecus enim sua in corpora varias colorũ species emittunt. Ex quo fit, vt eorum quisque, transformato in quemcunq; voluerit figuram corpore, colorisque cuiuspiam specie in corporis superficiem inducta, nũc quidem viri specie appareat, nunc in mulieris formam transmutetur, quin vt leo animetur, vt pardalis insileat, vt aper irruat, & si quando ei placuerit, in vtris figuram conuertatur. quin vt catellus adblãdiens nõ raro apparuerit. Cumque in has omnes formas subinde transeat, earum tamen nullam perpetuam habet. Nec enim solida figura est, sed quod ab aere, verbi gratia, & ab aqua contingere solet, siue colorem iis infundas, siue figuram delinees, statim effluit, atque diffunditur. Eodem prorsus modo dęmones etiam se habere constat. Siquidem & in iis color, figura, & quæuis eorum quæ sunt forma euanescit. H

Locus à D. Basilio illustratus, qui per γῆς ἔντερα non saxa vt Erasmus in prouerbio Terræ intestina, sed lumbricos intelligit.

Capvt XIX.

Quare dæmonium, quo vexantur puerperæ, forma potissimum muliebri appareat.

Hæc sunt, Timothee, quæ Marcus, probabiliter quidem, vt coniicio, edisseruit. Iam te nullius posthac conturbet oratio, tanquam maris illud fœminæq; discrimen dæmonibus insit. Hæc enim in illis duntaxat apparent, eorum autem nullum in iisdem perdurare, habitumve contraxisse videtur. Proinde illud quoque dæmonium, à quo puerpera male vexata est, quamlibet in forma fœminæ apparuerit. ne tamen tale esse, atque

ita se

A ita se habere, sed solam mulierculæ figuram oculis exhibere puta. *Tim.* Qui vero fit, ô Thrax, vt hoc aliam & aliam figuram subinde non assumat, quemadmodum alij dæmones, sed semper idem videatur. Siquidem me à plerisque audire memini θηλύμορφον, hoc est, fœminiforme dæmonium puerperis omnibus apparere. *Thr.* Et huius, ô Timothee, causam non incredibilem Marcus afferebat. Aiebat enim non omnes dæmonas eiusdem potestatis & voluntatis esse participes, sed non parum discriminis inter eos hac etiam in re esse. Sunt enim qui ratione careant, vt inter animantia composita, mortique obnoxia. Quia vt in his homo, cum sit facultate intellectus & rationis particeps præditus, ideo generaliorem imaginandi vim habet, quæ ad omnia fere sensilia extenditur, tam ea quæ in cœlo, quam quæ circa terram, & in terra sunt. Equis autem & bobus, & cæteris id genus, specialiut quædam inest imaginandi vis, quippe quæ ad eorum nonnulla extendatur, quæ imaginatione comprehenduntur, & compascua sibi animantia, præsepe, possessoresque suos cognoscat. Culices denique, muscæ & vermes eandem miras in angustias contractam, nec bene sibi cohærentem habent. Horum enim singula nec foramen norunt, ex quo egressa sunt, nec locum ad quem tendunt, quove diuertendum sit, sed vnica illis est solaq; alimenti imaginatio. Eodem prorsus modo dæmonum quoq; longe lateque diffusa genera. Siquidem & in iis alij sunt ἐμπύριοι, seu ignei, alij aerij, varia imaginatione præditi, quamcunque tandem in rerum speciem vim imaginatiuam extendant. *Subterranei vero & lucifugi è diuerso se habent.* Inde fit, vt haud pluribus formis vtantur, quippe qui nec pluribus phantasmatum generib. præditi sint, nec corpus agile versatileve habeant. Aquei vero & terrestres ante dictorum intermedij, vt plures subinde formas induere nequeant, in iis certe quibus gaudent, perenniter perseuerant. Quotquot enim humidis in locis viuunt, molliore que victu vtuntur, in aues illi & fœminas sese transformant. Inde fit, vt eas Græci, Naiadas, Nereidas, & Dryadas genere fœminino appellent.

C Quotquot autem in locis aridis, seu resquis inhospitis, versantur, eis subarida quoq; sunt corpora, cuiusmodi Onosceli, quasi dicas asininis cruribus dæmones, esse feruntur, & in viros sese transformant, nonnunquam etiam canib. & leonibus assimilantur, & cæteris id genus animantibus, quæ masculis moribus prædita sunt. Itaque nihil est, quod mireris dæmonium, quo vexantur puerperæ, forma muliebri apparere, cum sit lasciuum, & immundis humiditatibus gaudeat, quia formam induit, quæ grato, sibique ardenti vitæ instituto respondeat.

Locus a D. Billio restitutus.

* Asteriscis inclusa addenda videntur.

B

Caput XX.

De vario dæmonum sermone, pro regionum, in quibus versantur, varietate.

QVid autem sibi velit, quod Armeniacum sermonem vsurpauerit, quanquam id Marcus non explicuit (nec enim ab eo sciscitatus sum) perspicuum tamen hac ratione fiet, sermonem dæmonibus peculiarem inueniri

D nullum posse, siue Hebraicum eum quis, siue Græcum, siue Syriacum, siue alium quemuis barbarum esse dicent. Quid enim voce sit opus iis, qui citra vocem colloquuntur? vt antea quoque dixi. Quia vero inter Gentium Angelos aliis alij præfecti sunt, alij aliis assident, singuli singularum gentium linguis loquuntur. Qua etiam de causa eorum alij apud Græcos oracula versibus reddebant Heroicis. Alij autem apud Chaldæos sermone Chaldaico euocabantur, quemadmodum & apud Ægyptios sermone Ægyptiaco τὰς προσαγωγίας ἐποιοῦντο, id est, eliciebantur, vt appropinquarent, & in simulachra sibi dicata ingrederentur. Eodem quoque modo, quæ sunt apud Armenios dæmonia, quamuis alio se forte contulerint, eorum tamen sermone, tanquam vernaculo, & ipsa vtuntur.

E

Caput XXI.

Ferrum dæmonia cur extimescant, imprimisque τὰ πρόσυλα, hoc est, materiæ affecta, tanquam omnium maxime meticulosa.

TIm. Sit ita sane, ô Thrax, iam cuinam passioni obnoxia, quæso, dæmonia sunt, vt comminationes & gladios pertimescant? Quid enim ab iis se passura putant, vt metu contrahantur, & loco cedant? *Thr.* Non tibi soli, Timothee, his de rebus addubitare contigit, sed ego etiam antea coram Marco addubitaui, qui dubitationi meæ remedium adferens, omnia quidem dæmoniorum genera, mire audacia & timida esse dicebat: in primis autem ea, quæ πρόσυλα, seu materiæ affecta sunt. siquidem Aeria, quibus plurima solertia inest, si quis increpuerit, increpantem discernere non norunt, nec alius ab eorum vexatione liberari potest, præterquam is, qui sanctitate vitæ Deum colat,

F tremendumque Dei verbi numen diuina potentia fretus accinat. Hæc autem, nimirum materiæ affecta dæmonia, veritane in abyssos, meatusque subterraneos relegentur, sibique ab Angelis eo relegantibus timentia, cum quis illa eo relegatum iri comminatur, Angelorumque nomina exprimit, quibus id prouinciæ demandatum est, dici vix queat, quanto metu, quantaque perturbatione concutiantur. Ita enim animo percelluntur, vt ne comminantem quidem, quisnam sit ille discernere valeant. sed siue anicula quæpiam, siue vetulus vietusque homuncio comminationes huiusmodi expresserit, tunc tantus ea metus inuadit, vt plerumque abscedant, ac si ea qui comminantur, iidem & internecioni dare possint. vsque adeo timida sunt, nec quenquam discernere norunt. Proinde facillime ab impuro illo incantatorum genere excrementitiis circumantur. saliuis, inquam, vnguibus, & capillis. quinetiam plumbo, cera, tenuique reuincta filo execrandisque illis aphoricismis & abiurationibus tragicas affectiones & turbas excitant.

G

Caput XXII.

De Gottibus & cet. vere serioque dæmonum cultui addictis, deque Marci huius resipiscentia, & ad fidem orthodoxam reditu.

TIm. Cur ergo, si talia sint dæmonia, ea tu & pleraque alij venerabamini, cum eorum potius imbecillitas despectui habenda esset? *Thr.* Marcus ad hæc. Non ego, inquit, neq; alius quisquam, qui sana sit mente præditus, dæmonum execrando cultui nos deuouemus, imo vero incantatores & abominandi viri iis adblandiuntur. Ex nobis autem quotquot ab impiis ceremoniis abstinebamus, Aeria potissimum dæmonia colebamus, iis etiam sacra facientes precabamur, ne subterraneum quod dæmonium subreperet. Nam si quod huiusmodi forte subrepsisset, quo nos perterrefaceret, saxis etiam impetebat. Solent enim subterranea dæmonia saxis etiam obuios impetere, iactib. mire imbellibus, eaq; de causa occursum eorum auersamur. *Tim.* Quid autem vtilitatis ex Aeriorum cultu se percipere

H dicebat? *Thr.* Ne de iis quidem, vir strenue, boni quicquam asserebat. Siquidem vel ipsa sese fastum, imposturam, vanamque imaginationem insolentius esse iactant, vltroq; profitentur. Ab iis enim in eos, à quib. coluntur, ignei quidam fulgores descendunt (cuiusmodi sunt scintillarum, quæ διάττοντες à Græcis, stellæq; candentes vulgo dicuntur) excursus subsultantes, quos quidem fulgores insani Θεοπτίας, seu Dei apparitiones vocitare audent. quibus nihil veri, nihil certi, nihil firmi sibique constantis continetur (quid enim lucis in tenebricosis dæmonibus?) sed quæ sint eorum ludicra cuiusmodi videntur in oculorum productionibus, aut in iis quæ miracula vulgo vocantur, quæ iccirco fiunt, vt videntib. illudatur. Quamuis autem hæc misellus ego longe antea deprehendissem, & ab hac religione desciscere meditarer, tamen in hodiernum vsq; diem præstigiis eorum irretitus atq; detentus sum, atq; adeo miserrima ego morte occubuissem, nisi tu me veram in viam reduxisses, tanquam fax in pharo, ad discutiendam maris illum nocte caliginem affulgens. His dictis Marcus in tantas prorupit lachrymas, vt iis genæ vtrinque diffluerent. Ego autem

A eum consolatus, lugere tibi postea licebit, inquam, nunc vero Liberalia festiuo ritu celebranda sunt, agendæque Deo gratiæ, cuius beneficio anima tua & mens à perniciosis dæmonibus liberatæ sunt.

CAPVT XXIII.

Quomodo dæmones percutiantur, deque dæmoniaci à solido corpore differentia.

Timoth. Iam hoc tu mihi discendi percupido edissere, numnam dæmonum corpora percuti possint? *Thr.* Ita percutiuntur, quemadmodum Marcus astruebat, vt etiam certo ictu in cutem inflicto indoleant. Qui vero fieri hoc potest, inquam, cum sint spiritus, non autem solida compositaque corpora, quibus sensus suus & peculiaris est? Ad hæc ille, Miror, inquit, hæc ignorari, Non os in quouis homine, neque neruum, id esse quod sentit, sed spiritum iis insitum. Proinde quantumuis prematur ner-
B uus, aut refrigeretur, aut aliud huiusmodi patiatur, dolorem ex spiritus in spiritum immissione oboriri. Nec enim fieri posse, vt compositum corpus per se doleat, sed quia spiritus particeps est: quandoquidem in frusta dissectum vel mortuum sensu prorsus caret, quia spiritu priuatum, itidem & dæmonem, cum totus sit spiritus, ex sui natura sensus omnibus in membris suis particeps, immediate videtur & audit, affectionibus ex tactu conflatis obnoxius, dissectus indolet, solidorum corporum instar: hac ab illis ratione differens, quod cum cætera quæ dissecantur, vix, vel nullo potius modo consolidentur, dæmonium contra dissectum statim coit & redintegratur: quemadmodum particulæ aeris, vel aquæ, solidi cuiuspiam corporis interiectu diuisæ & discriminatæ coalescunt. Tametsi autem spiritus hic vel dicto citius in pristinam formã redeat, eo tamen momento dolet, quo dissectio fit. Proinde gladiorum mucrones timet & expauescit. Cuius quidem rei non ignari dæmonum abiurattores, qui nihil intractum relinquunt, vt eos amoliantur & aspellant, quocunque eos
C accedere velle præsentiscunt, ibi acus aut gladios cuspidibus erectis infigunt, aut alia quæpiam huiusmodi excogitant & communiscuntur, dum vel τῆς ἀντιπαθείας, hoc est, contrariis affectionibus & qualitatibus eos effugant, vel τῆς συμπαθείας, id est, mutuis rerum cognationibus & consensibus alliciunt.

Hæc sunt, quæ de dæmonibus probabiliter, vt mihi quidem videtur, Marcus exposuit.

CAPVT XXIV.

Ex variis προγνώσεως, hoc est, prænotionis modis, quinam dæmonibus competat, propriusque sit.

Tim. Hocne tibi etiam, mi Thrax, edisseruit Marcus ille, Numnam πρόγνωσιν, hoc est, rerum prænotionem *habeant dæmones, an non? *Thr.* Prógnosin quidem seu prænotionem *habere dixit, quæ tamen neque αἰτιώδης καὶ νοερά, hoc est, causalis & intellectualis, nec ἐπιστημονική scientifica sit, sed συμβολική duntaxat, hoc est, coniectura-
D lis. Proinde vt plurimum euanida & caduca. In primis autem prosylos, hoc est, materiæ affectos dæmonas tenui admodum exiguaque prognosi præditos esse: vnde nimirum fiat, vt quam minime vel quam rarissime vere dicant. *Tim.* Licetne tibi de eorum quoque prognosi pertractare? *Thr.* Libens quidem pertractarem, si dicendi occasio se mihi libera offerret. At nunc tempus est abeundi domum. Vides enim quemadmodum nobis circumfusus aer nubilus imbrem parturiat. Quare cautio nobis est, ne si diutius hic sub dio consideamus, pluuia tandem perfundamur, & immadescamus. *Tim.* Vide vero etiam atque etiam, quid agas, charissime amice, qui suspensum sermonẽ nostrum, imperfectamque disputationem relinquas. *Thr.* Ne tibi, quæso, rerum dulcissime, graue molestumve hoc sit, Deo enim iuuante, si vnquam tecum vna eundem in locum conueniamus, quicquid huicce disputationi nostræ deesse tibi videtur, id copiose ac liberaliter supra Syracusanorum decimas repensabimus. Nicolailibus Decembribus. 1572.

* Asteriscis inclusa addenda videntur.

DE MANICHÆIS ET CVBRICIS, EX D. NICETA Choniate seu Colossense, lib. 4. Thesauri Orthodoxiæ, c. 33. Ex Bibliotheca eiusdem C. V. D. Ioan. à S. Andrea.

E Hi quidem Acuanitæ tandem dicti sunt: quod Acua quodam è Mesopotamia oriundo impuræ huius execrandæque hæreseos doctore vsi sunt. Manichæi vero & Cubrici iam olim denominati sunt, nimirum à Manete Persa, qui Cubricus antea vocabatur, sibique postea Manetis nomen indiderat. Cæterum hac voce Manes Babyloniorum lingua vas, vel, vt quidam volunt, dialecticus designatur. Paracletum porro seipsum miser hic Manes vocabat, Christumque sola phantasia seu imaginatione aut fictione apparuisse passumq; esse dicebat. Insuper duo principia, bonũ & malum introducebat. Positis enim duobus ingenitis &
F æternis, Deo scilicet & materia, Deum quidẽ lumen, materiam autem tenebras nominabat atque lumen quidem bonum, tenebras autem malum. Vetus testamentum, & eum, qui in illo locutus est vna cum omnibus suis prophetis blasphemus, ille maledictis incessebat. Vt Sol, Luna, & Astra, non secus atque Dij adorarentur, autor erat. Animarum μετενσωματώσεις, hoc est, à corporibus in corpora migrationes docebat. Carnis resurrectionem inficiabatur. Herbas, arbores, aquam, & cætera omnia animam habere contendebat, atque innumera huiusmodi alia deliramenta proponebat. Tandem vero arrogantiæ spiritu elatus, dæmonumque à quibus ferebatur, auxilio fretus, se Persarum Regis filium morbo laborantem, pristinæ sanitati restituturum pollicitus est, eique adeo cum pharmaca curando morbo accommoda applicuisset, ex continenti puer suis in manibus expirauit. Quocirca Rex ira percitus illum in carcerem coniecit: vnde custodibus pecunia corruptis aufugit. Tandem vero comprehensus arundinibus excoriatus est: pellisque adeo eius paleis suf-
G farcinata in Perside seruabatur: Cæterum in eiusdem honorem Manichæi super arũdinibus sibi lectos insternunt.

Manichæorum Hæreseos Confutatio.

Apostolicam vocem, qua in hominis similitudine apparuisse, habituque inuentus vt homo fuisse Christus dicitur, Manichæi male detorquentes, hæresim suam constituerunt: solaque phantasia seu imaginatione Christum apparuisse, & passum esse dixerunt. Nos autem, qui populus sumus, quem Christus plantauit, ipsum in similitudine hominis fuisse, habituque inuentum, hoc sensu pie intelligere didicimus, vt & credimus, eum scilicet assumpta natura nostra, nobis æqualem & similem apparuisse, vt qui serui formam accepisset, seu naturam hominis assumpsisset, nec eam quidem humanæ conditionis ritu, sed absque semine. Quod enim ex muliere processerit, humanum ipsique Christo proprium fuit. Quod vero ex virgine, id humana conditione præstantius, soliusque Christi
H proprium extitit. Etsi enim humana forma vere præditus esset, hoc tamen hominem superabat, quod homo simplex nudusve non esset, at diuinitati coniunctus. Alioqui similitudo, vt ita dicam, & habitus, atque ipsius aduerbij, Vt homo, ambiguitas, incarnationis rationi velut officere videntur. Cæterum Dominus haudquaquam similis homini, sed perfectus homo fuit, nec tanquam in proscenio fabulam acturus, corpus, incarnationisque dispensationem confingens, subdititiam hominis personam exterius assumpsit, nec tanquam vmbræ, quæ colorum adminiculo parietibus appinguntur, habitum solum, nec item hominis naturam assumpsit, ita vt non proprie homo fuerit, sed vt homo apparuerit, (hæc enim Apostoli verba in superficie præ se ferunt, si qui profundum non perscrutentur) sed natura hominis ad suam ipsius substãtiam applicata, eandem cum diuinitate commixtam, ita conseruauit, vt neque cum illa confunderetur, aut commutaretur. Similitudinem porro quodammodo duplicem esse didicimus, quarum altera rem mutationi obnoxiam continet,

A tinet, altera rem eandem conseruat. Imagines enim, quæ à prototypo seu exemplari processerunt, si inter se conferantur, similes, si cum exemplari, æquales esse dicimus. At vero ita cum exemplari conferuntur, vt quæ mutationi sint obnoxiæ, quo nimirum & exemplaris & imaginis ratio diuersa seruetur: inter se vero, vt quæ nullo commutari modo queant, vt nimirum exemplaris quoque imagines permaneant. Diuus itaque Apostolus Deum hominis similem dicit, ratione substantiæ, quæ nulli mutationi obnoxia est. Sed & habitu eum inuentum esse, vt hominem, addit. Porro habitus duplex intelligitur, nimirum fictitius & verus. Rectum enim hominis habitum esse dicimus, & hic est verus, sed habitum Socratis aut Platonis ab hoc vel illo eorũ qui personas in proscenis effingunt, assumptum seu ascitum esse dicimus, quemadmodum in fabulis agendis antea moris erat: atque hic fictus & falsus habitus est. Hoc itaq; loco habitus veritatẽ præmonstrat, habitu enim Dominus inuentus est homo, hoc est ipsa hu-
B mana substãtia, quæ tali habitu efformata erat. Nec enim solam hominis substantiam in hypostaseos propriæ substantiam conuertit, forma autẽ seu habitu humano, quem assumpserat, diuerso, nec qualem nos habemus, præditus processit, sed & substãtia & habitu inuentus est, vt homo. Cæterum duo principia non esse, quorum alterũ bonum, alterum malum sit, vt Manichæorũ astruit impietas, hinc haud dubie perspicuum fiet. Bonum & malũ inter se contraria sunt, vicissimq; se interimunt, neq; simul consistere possunt, quemadmodum neq; lux cum tenebris subsistere potest. Proinde horum vnumquodque in parte vniuersi futurum est, & primum quidem horum vnumquodque non solũ ab vniuerso, sed etiam ab vniuersi parte circumscribetur. Quis enim contrariis, nimirum bono & malo locum dederit? nec enim quis vtrumque simul eadem è domo pedem efferre, atq; inter se conciliari dixerit, quandoquidem ne malum quidem malum est, ex quo pax oritur, quodq; tantopere à bono amatur, neq; bonum vicissim bonum est, quod quidem malo beneuolũ se ostendit.
C Quod si quis alius horum cuique propriam sedem, qua commorari possint, assignet, ille certe solus erit Deus, qui simul & semel assumpsit ea, quæ inter se vel maxime repugnabant. Proinde duorum alterum in his eueniat necesse est, nimirum vt ea inter se conueniant, seseque mutuo ferãt, vel vt medium aliquod intercedat, quo bonum à malo secernatur, sitq; quasi septum quoddam transuersum, quo alterum ab altero dirimatur. atque ita non iam duo, sed tria erunt principia, quorum vnum cætera velut in pace custodiat necesse est, quod quidem malũ præstare nequit. Nam pacem custodire malum non est. Iam quod paci custodiendæ aptum est, id vero bellum mouere pugnareque non potest. Quo fit, vt vnum principium relinquatur, idque bonum, & ab omni vitio liberum. Quod si percontari velint, vndenam malum oriatur (nec enim fieri vllo modo potest, vt à bono malum originem traxerit) malum certe nihil aliud, quam boni priuationem esse dicimus, atq; adeo peruersionem eius, quod est naturæ consentaneum in id quod est contra naturam. Siquidem nul-
D lum malum naturæ cõsentaneum. Omnia enim quæcunque fecit Deus, valde bona sunt, si ratio creationis eorum habeatur. Proinde si qualia creata sunt, talia maneant, valde bona sunt. at si vltro ab eo quod est naturæ consentaneum ad id deficiant, quod naturæ repugnat, iam malo accẽsentur. Natura igitur omnia rerum opifici subiiciuntur, & obediunt, cũ vero creatura quæpiam rebellauerit, & creatori suo minus morigeram se præstiterit, sibi vitium vltro accersiuit. Nam vitium neq; substãtia, neq; substantiæ vlla proprietas est, sed accidẽs, seu spontanea quædam ex eo quod naturæ consentaneum est, ad id quod naturæ repugnat, inflexio. quod quidem peccatum est. Peccatum autem liberæ diaboli voluntatis inuentum est. Cæterum diabolus malus est, non quod talis creatus fuerit, Angelus enim lucidissimus & clarissimus à rerũ omnium opifice Deo creatus est, atque libero præditus arbitrio, quia nimirum rationis particeps, sponte vero à virtute naturæ consentanea desciuit, & ad vitij caliginem transfugit, procul à Deo remotus, qui solus bonus & viuificus

est. Ab ipso enim quicquid bonum est, bene benigneque E factum est: & quatenus ab illo procul diuerterit, voluntate (nam loco non item) ad malum defecit. Vanus itaque futilisque Manes est, qui tenebris digna proloquatur, cum tenebras & materiam æterna esse, nec secus atque Deus ingenita autumat, quamuis Mosem ita dicentem audiat. In principio creauit. quod ex nihilo cuncta creata sint. quod etiam simul atq; lux producta est, tenebræ secesserunt. Socrates enim Sophronisci, & Plato Aristonis filius, eorumque successores, atque alij quam plurimi ea in sententia fuerint, vt omnia ex subiecta materia creata fuisse dicerent. Quæ quidem Deo coæterna dicentes, ipsi Deo causæ nomen imponunt, non tamen materiam ipsam in malis esse definiunt. siquidem blasphemiæ maximæ loco ducunt, si quis Deum malorum creatorem esse dicat. Atque illi quidem aliqua forte venia digni sunt, qui neque Propheticos sermones audiuerint, neque diuos Apostolos viæ duces habuerint, sed solis coniecturis rerum cognitionem consecuti sint. Hi vero quales, quæso, quamque impietate dignas pœnas luent, qui cum F diuinis fruerentur Euangeliis, ab eorum lumine ad tenebras, more noctuarum transfugerunt? Quia enim cuilibet arti inter homines materia subiecta opus est, suspicati sunt vecordes illi, ne Deum quidem ipsum quicquam sine materia creare potuisse. nec intellexerunt quantum inter se Deus & homo differant, fierique non posse, vt imago illa omnia consequatur, quibus archetypum seu exemplar nobilitatur. hominem præterea tanquam imaginem, si quid creet, id ex iis creare, quæ in rerum natura sunt, Deum vero, & ex iis quæ sunt, & ex iis quæ non sunt: Id quod aperte scriptura sacra testatur. Apostolus enim ait. Fide intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei, vt ex Hebr. 11. a inuisibilibus visibilia fierent. Item, Qui vocat ea quæ non Rom. 4. c sunt, tanquam ea quæ sunt. Cæterum Moses, qui de mundi origine conscripsit historiam, docuit quænam ex iis, quæ non erant, quænam etiam ex iis, quæ erant, creauerit, tanquam mundi opifex. quodque adeo cœlum, terram, & cætera elementa, ex iis quæ non erant creauerit. At enim, In principio creauit Deus cœlum & terram. Lunam itidẽ ex iis quæ non erant condidit. Dixit enim Deus, G inquit Moses, fiat lux. & facta est lux. Firmamentum autem ex iis quæ iam creata erãt, produxit. Fiat enim, inquit, firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Semina insuper, & plantas terra emergere iussit, quẽadmodum ex variis quoque animantium generibus, ea ex aquis produxit, quæ in aere volant, & quæ in aquis versantur, quæque adeo amphibia seu nunc in aquis, nunc in terra degentia dicuntur, ex terra autem quadrupedes & reptilia, hominem vero ex iis quæ non erant creauit, Nec enim, quod impia Marcionis opinio astruit, anima eiusdem cũ creatore substantiæ est, sed ex nihilo creata. Quod autem vetus quoque Testamentum blasphemus incessit, necnon eum, qui in illo locutus est, antiquat & abolet. atque soli etiam, lunæ, & astris cultum diuinũ exhibet, herbasque, arbores frondibus alte comantes, & aquas perennes animatas esse contendit, aliaque huiusmodi absurda proponit, inde ostendit, quam vere ἀπὸ τῆς μανίας, hoc est, ab insania denominetur, ex qua cognomen etiã Magnetis H cum metro adeptũ esse existimo, vt sit Manes idem quod insanus. Verum enimuero sexagesimo quoque legum ciuilium libro cauetur. Ne quis Manichæis ex testamento, aut ab intestato succedat, sed bona eorum publico inferantur ærario. Cæterum iterato baptizantur Manichæi, si qui ad inculpatam nostram fidem se recipiant. Eorum enim hæresis etiamnum grassatur, Cubricorumque vici & & prædiola circa Apolloniadem sita sunt.

Capvt XXXVI.

De Massalianis, seu Euchitis. ex eodem D. Nicetæ Choniatis seu Colossensis libro.

MAssaliani, ipsa notatione nominis Εὐχῖται, hoc est, Vouentes seu Precantes significant. Docent enim, Nihil aliud ad effugandos dæmonas, animamque à prauis affectibus asserendam orationis perseuerantia efficacius

A cius esse. Idem Euphemitæ quoque, Martyriani, & Sataniani dicuntur Euphemitæ quidem, quia cæteris orando & benedicendo Deo exercitatiores esse videntur. Martyriani autem, quia ex suis nonnullos ab Orthodoxis occisos Martyribus accenserent. Sataniani denique, quia Satanam fortem existimarent, eumque venerarentur, ne mala in seipsis, vt aiebant, operaretur.

Articuli Hæreseos Massalianorum, ex eorum libris excerpti.

QVod Satanas enypostatice seu re vera homini cohabitet, eique in omnibus dominetur.

2 Quod Satanas & dæmones humanum animum possideant, humanaque adeo natura spirituum nequitiæ consors & socia sit.

3 Quod Satanas & Spiritus sanctus homini cohabitent, quodque ne Apostoli quidem, à contraria energia, seu dæmonum potestate liberi essent.

B 4 Quod neque baptismus hominem perfectum reddat, neque diuinorum mysteriorum perceptio animam expurget, sed sola quæ ab illis censetur oratio.

5 Quod homo etiam post baptismum peccato inquinatus sit, quodque baptismi beneficio non fiat, sed orationis, vt fidelis immortali vita illa, diuinaque veste fruatur.

6 Quod Amplexanda sit Apathia seu passionum perturbationumve carentia, quodque spiritus communicatio sensu, & reapse percipienda sit.

7 Quod anima tali cœlestis huius sponsi consortio frui debeat, quali tum fruitur vxor, cum in mariti amplexibus iacet.

8 Quod qui spiritu aguntur, peccatum & gratiam, tam operatam, quam operantem, interius & exterius videant.

9 Quod reuelatio sit, quæ sensu diuinaque hypostasi fiat, qualis est dogmatis seu hæreseos eorum reuelatio.

10 Quod ignis vim procreandi habeat.

11 Quod anima, quæ Christum sensu & omni actione non habeat, reptilium venenatorumque animalium, hoe C est contrariæ omnis virtutis habitaculum sit.

12 Quod natura sit fons & origo malorum.

13 Quod Maria semen & Verbum conceperit.

14 Quod etiam ante transgressionem Adam cum Eua sine vlla passione aut affectione concumberet.

15 Quod duas animas homo possideat: alteram, quæ cæteris hominibus communis: alteram, quæ cœlestibus propria sit.

16 Quod fieri potest, vt homo sensu, hoc est reapse, & omni actione Spiritum sanctum suscipiat.

17 Quod precantibus crux in lumine apparere possit, quodque aliquando quidam vir præpotens deprehensus fuerit, cum altari astaret, eique tres panes oleo pisti appositi essent.

18 Quod Euchitæ auersentur quodcunque manibus sit opus, tanquam Christianos minime deceat.

19 Partim etiam immanitatem & sæuitiam in pauperes introducunt. Negant enim eos, qui mundo renuntiauerint, vel omnino quicquam boni agere voluerint, iis quic- D quam erogare oportere, qui publice mendicant, aut derelictis viduis, aut iis qui varia pericula subierunt, aut corpore mutilati, aut morbo afflicti, aut creditorum sæuitiam, aut prædonum vel barbarorum excursiones, aut alias id genus calamitates experti, rerum suarum iacturam fecerint, sed sibi ipsis, qui pauperes spiritu re vera sint, omnia eroganda & suppeditanda esse aiunt.

19 His addunt Ecclesiarum & altarium contemptum, quasi eos qui pietatem profitentur, haudquaquam in Ecclesiasticis communionibus seu Missis perseuerare deceat, iis precibus cōtentus, quas suis in oratoriis Deo fundunt.

20 Preces enim suas tanti ponderis esse dicunt, vt sibi & iis quos instituunt Spiritus sanctus apparere sensu deprehendatur.

21 Fabulantur etiam decere, vt qui salui esse volunt, tamdiu orent, nihil aliud prorsus agentes, donec peccatum tanquam fumum, aut ignem, aut draconem, aut id genus aliam feram vi orationis abigi, & à se exire sensu percipiant: vicissimque Sancti spiritus efficaciam sensu excipiant: manifestumque eius introeuntis sensum animo deprehendant. Atque hanc demum veram Christianorum communionem esse dicunt. E

22 Negant enim in Ecclesiæ baptismo, aut clericorum electionibus, eos qui baptizantur, aut eliguntur, S. Spiritus participes esse, nisi suis ipsorum precibus studiosius communicauerint, ita vt cuiuis etiam sine baptismo, Sancti spiritus communicatio pateat, modo assidue suis in cœtibus versari, quæque ibi dogmata traduntur, ediscere velit.

23 Vnde cum presbyteri quædam illis obiecissent, puta quod fide non sensu nos Spiritus sancti participes effici confitemur, Illi suis precibus sensum quoque spiritus sancti sibi obtingere responderunt.

24 Tanto autem arrogantiæ fastu efferuntur, vt eos qui secum Sancti Spiritus sensum percipiunt, beatos prædicent, tanquam perfectos, ab omnique peccato liberatos, nec ei amplius obnoxios: eos etiam summo prosequantur amore, venerenturque tanquam eos qui peccati legibus iam non sint obnoxij, sed in posterum otio, ciborum li- F centia, omni largitionis genere, deliciis, honoribusque fruantur.

25 Quorum permulti apud eos huiusmodi testimonium perfectionis adepti, inter exteriuos (quos ne nomine quidem Christianorum dignantur) in varias obscœnitates, pecuniarum furta, & scortationes inciderunt.

26 Hæc & pleraque id genus alia portenta flagitiorum designant, ita vt nuptias etiam legitimas facillime dissoluant, & eos qui à nuptiis diuortia fecerunt, non secus atque sui ordinis monachos asciscunt, beatosque prædicant, atque adeo persuadent, vt parentibus & liberis (quos educare debuerant) posthabitis, ad se omnia comportent.

27 Seruos à dominis fugientes libenter excipiunt.

28 Quicunque variis peccatis infames ad eos accedunt, absque vllo pœnitentiæ fructu, absque sacerdotali autoritate, absque gradibus, qui canonibus Ecclesiasticis præscripti sunt, illos ab omni peccato se dicto citius expiaturos promittunt: si quis modo tritissimas eorum preces a- G pud eos meditatus extemporaneus nequitiæ magister euaserit: ita vt nonnullos etiam antequam à peccatis absoluerentur, ipsi ad clericorum electiones adducant, & ab Episcopis dolo persuasis manuum impositionem extorqueant, quos nimirum testimonio eorum inescant, qui apud eos monachi censentur. Id vt faciant, non eo adducuntur, quod clericorum gradus honorabiles iudicent, qui vel ipsos, quoties collubitum est, Episcopos contēptui habent, sed vt potentiam & autoritatem sibi comparent.

29 Nonnulli porro eorum ne mysteriorum quidem communioni se vnquam interfuisse aiunt, nisi sancti spiritus præsentiam, quæ illa ipsa hora fiebat, aperte senserint.

30 Nec desunt ex illis, qui ad virilia execanda, & præcidenda, si qui modo velint, exhortentur.

31 Separationes, Quæ vulgo degradationes, vel excommunicationes dicuntur, facile contemnunt.

32 Audacter iurant & peierant.

33 Denique suam ipsorum hæresim tacite detestantur.

Euchitarum Hæreseos Confutatio. H

DEplurandi certe sunt Euchitæ, propter multiplicem illam hæresim, atque piorum precibus subleuandi: vt tandē aliquando à temeritatis veterno excitati, Deumque cognoscentes, à stultis illis precibus abstineant, atque dogmatum suorum seu hæreseon fabulas longum valere iubentes pietatem perdiscant. Vera enim dementia est, si quis existimet enypostatice seu re vera Satanam & Spiritum sanctum homini inhabitare, cum præsertim Deus hominem ex anima & corpore composuerit, alienumque à Satanæ ditione sub ipsa mundi primordia formauerit. Idem enim ipse cœlum quoque appendit & firmauit, qui hominum generi spiraculum vitæ dedit. Iam si Satanas homini cohabitaret, eique coënypostatus seu re vera insitus esset, dominaretur, nunquam à sanctis calcatus increpatusve, tanquam vile mancipium, nec aliter quam misellus passerculus ludibrio habitus fuisset. Alias etiam fieri non potest, vt apud vnum eundemque hominem

A duæ contrariæ facultates, sanctus, inquam, spiritus & Satanas, simul conueniant. Nec enim illorum concursus is est, qui accidere, aut vllo vnquam tempore contingere possit. Ille enim Deus est ingenitus Angelorumq; creator, hic vero Apostatica maleficaque potentia, quę procul ab illo propter insitam superbiam exulat, iuxtaque Domini verbum, tanquam fulgur, vna cum eiusdem rebellionis consortibus potentiis è cœlo decidit. Diuino porro baptismate, Christique mysteriorum perceptione, animam, vnam quidem illam, nec duplicis naturæ, vt Euchitæ nugantur, expurgari, hominemque perfectum reddi, ipsius Dei verbis constat, quæ remissionem peccatorum, spiritualemque cœlitus regenerationem baptismum appellant. Diuina quoque munera seu sacramenta, cibum esse nouimus, qui nunquam absumatur & pereat, qui manna ipso longe melior sit. hoc enim exeuntes ex Ægypto Hebræi in deserto comederunt, & mortui sunt, illa vero immortalitatem conferunt, multoque melius animam ab animalibus maculis ei inhærentibus expurgant, quam
B carbo ille, qui forcipe à Cherubin oblatus est Esaiæ. Vt vno verbo absoluam, nihil aliud illa sunt, quam copula quædam cum Christo, & vera vitæ causa. Christus enim in Euangeliis dixit. Qui manducat meam carnem, in me manet, & ego in illo. Item, Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habetis vitam in vobis. Oratio autem cum virtutibus coniuncta, quæ ad piam vitam introducunt, gratiam spiritus seruat, quæ per lauacrum regenerationis, & participationem corporis & sanguinis Christi eis qui digni sunt infunditur. Nec vero sola per se ad fidei fundamentum assumenda est. nec ad salutem precantium quicquam confert. Quo enim referetur oratio, nisi pietas illam, Deique cognitio præcedat, quem quidem sensu, hypostasi, perspicueque videre nemini adhuc contigit eorum, qui corporis ergastulo coercentur. Paucis certe eum iisque expurgatis, tanquam in ænigmatibus & visionibus obscuris apparuisse constat. Quandoquidem Moses, cum petiisset, vt Deum videret, audiuit, Nemo videbit faciem meam &
C viuet. vnde dignus quoque habitus est, qui posteriorum aspectu frueretur, quæcunque tandem Dei posteriora sint, qui in columna nubis, caligine, ventique turbine Mosem & iustos eum secutos allocutus est. Idem etiam Deus vnus est, qui vna in diuinitate, hypostaseonque seu personarum trinitate dignoscitur, quem in Patre, filio & spiritu adoramus. Atque Mosi quidem & Prophetis personarum trinitas obscure retecta est, in vltimis vero temporibus, cum filius Dei nostram assumpsit corruptionem, vnius diuini & æterni principij cognitio orbi terrarum clare innotuit. Dicere autem malum enypostatum esse, seu re vera consistere, quid aliud est, quam manifesta impietas eorum, qui bono Deo malam quandam potentiam opponi, vnaque cum eo quasi ex aduerso compatere, tanquam contrarium quid censent & profitentur: quod fieri nullo modo potest. Bonum enim & malum inter se aliud ab alio perimi constat, quia tumultuum sibi inuicem irrequiete repugnant, & infirmius à firmiore corrumpitur. Quod si quis iusto ea æquilibrio ponderet,
D ea perpetuo inter se bello dimicare, atque ex consequentia mutuam sibi inferre perniciem deprehendet, cum alternis vtraque vincant & vincantur. Qui enim cuncta in rerum naturam produxit, pulcra & bona omnia creauit, vt qui pulcher bonusque sit. Nec enim vita mortem generat, nec è tenebris lumen exoritur. Qui fieri ergo potest, vt malum à Deo minime creatum, natura enypostatica seu substantiali præditum sit? Malum esse nemo certe inficias iuerit. Illud autem viuentem animatamque substantiam, aut naturam nequitiæ parentem esse negamus. sed affectionem in anima dicimus, quæ iccirco virtuti repugnet, quia à pulcro & bono lapsa sit, quæ quidem affectio ignauis innascitur, at non extrinsecus aut præter animi voluntatem. Alioqui neque legibus pœnæ in facinorosos decretæ, neque supplicia in eosdem à iudicibus illata fuerunt. Quod autem malum nec in rerum natura consistat, nec à Deo productum sit, nec eidem ex aduerso repugnet, hinc perspicuum fiet. Ex honesti bo-

E tique transgressionibus malum oritur. non secus atque secedente lumine tenebræ succedunt. atque ex boni declinatione seu fuga progressus ad malum nascitur. Cum enim virtutes singulæ vitium sibi proximum habeant, nisi inconcussæ illæ firmæque maneant, contrarium sibi vitium substituunt. quemadmodum corpus quod splendori solis obtenditur, vmbram. Verbi gratia, fortitudo, cum tanquam virtus mediocritas sit, contrarietates vtrinque timiditatem, inquam, & audaciam tacite substitutas habet. Quandiu ergo firma & constans, suoque digna nomine manet, timiditati & audaciæ nullus superest locus. Harum vero alterutra obrepente, illa obscuratur, & venerandum nomen amittit. atque adeo euanescit, vitiaque à se efformata substituit. vt arcum in nubibus hypostasi seu subsistentia propria carentem, atque in sole parelium seu areolam ambientem videre est.

At vero, quid adeo malum dici potest, quod non ij designent, qui opus omne defugiunt, nullique alij rei vacant, nisi vt ea comminiscantur, quæ à vero prorsus aliena
F sunt? Cum enim statim à transgressione hominem Deus in labore & sudore panem sibi comparare iussenit, & Paulus aperte exclamet, Qui non laborat, ne manducet etiam hi opus peccatis accensuerunt. Iam si, vt hi volunt, orationi omnes sine intermissione vacarent, nec eorum quicquam curarent, quæ ad corporis constitutionem pertinent, fame prorsus enecti mortem omnium maximè miserandam obiissent. Sed dices, ô Euchita, te herbis & fructibus, sponte suo tempore enascentibus esse contentum. quid? cum illa colligis, nonne operaris? nonne à perpetuis illis precibus ad tempus supersedes? non secus atque quo per otium liceat ori tuo esculenta suggerere, cantiones illas precesque tuas, in perniciem tuam à te cani solitas, intermittis? Absit enim, vt eas Deo te canere dicam. Vt autem interim dum ab omni opere cessandum, orationique assidue inuigilandum esse doces, persuadeas iis, quos tuis initiasti mysteriis, vt in te solum, qui orationibus inuigiles, spirituque pauper existas, beneficentiam exerceant, nulliusque alius misereantur, Christum quoque
G testem allegas, qui citra delectum in vnumquenque eleemosynæ bonum extendendum esse tradidit, vt hoc pacto patrem imitemur, qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super terram quancunque suo lustrat lumine, & pluit super iustos & iniustos. Nisi enim eius te misereat, qui saucius est vlceribusue scatet, eum vestias, qui nudus oberrat, eum denique nutrias, qui fame contabescit, in quemnam, quæso, alium beneficus, Deo seruies? an in te ipsum? atqui hoc misericordia non est, sed diuitiarum conseruatio, miseresque hominis mutuo nullum amore prosequentis. imo etiam priuata quædam ingurgitatio, quam nemo non vitio vertat. Absit vero à nobis tanta inhumanitas, diabolica hæc doctrina, & à Christi præceptis aliena est. Quonam autem artificio interim dum orationi vacas, peccatum tuum fumi & ignis, siue ét cruenti draconis instar tuo excedere corpore videbis? nullo prorsus. nisi dæmonum quos colis aliquis te solita eo adigat impostura, vt præstigiis huiusmodi credas, cuius etiam dolis fit, vt mente captus precibus tuis plus ponderis, quam diuino
H baptismati attribuas ad consequendam peccatorum remissionem, manuumque impositionem, quæ sacerdotali excellentior sit, solaque diuini spiritus accessum suggerat, qui certe baptismus à nobis orthodoxis initium & fundamentum fidei censetur. atque adeo causa, quę diuinum ad nos spiritum alliciat. vt confirmare possum ex manuum impositionibus, quæ in discipulis Christi post baptismum tam efficaces fuerunt, vt palam descenderet spiritus, Idem virgini quoque Mariæ inhabitans præparauit eam & sanctificauit, non secus atque diuinum templum, vt Dei verbum conciperet. atque ita nostræ salutis primitias operatus est. simul atque virgini virtus altissimi, patre ita volēte, obumbrauit. Quod vero semen virginis vterum cum verbo subiisse fabularis, id à nullo rerū diuinarū interprete vnq̄ accepimus. at tu figmēti huiusmodi solus authores, q certe, tanqu ām malum & ingratum semen, vanisque sermonibus gaudens, emersisti. Iniquissime porro naturam quoque diuinam mutationi obnoxiam esse, atque iccir-

A co, animis, qui ea digni sint, commisceri dicitis. Atque rerum earum quæ creatæ sunt mutatio dicitur, quæ vel electione mutantur, vt Angeli & animæ. pro vt in bono proficiunt, & ad malum mouentur, vel quia creatæ & mutationi obnoxiæ sunt, vt quicquid corrumpitur: qualia sunt, quæ in mundo cernuntur omnia. Deus autem neque creatus, neque mutationi obnoxius est. Quia enim essentiæ eius ratio ijs contraria est, quæ generationi obnoxia sunt, ea de causa nec ijs subiacet, quibus illa subiacere solent. Illa enim mobilia sunt, hic autem natura immobilis est. & supra motus à philosophis descriptos, quantitatis, qualitatis, & loci expers, modis denique omnibus immutabilis. ¶ Quam impium vero hoc quoque dicitis, quod humanam naturam Deus dæmonibus seruire voluerit. Hinc enim Deum quoque malorum authorem esse inferri posset. At non ita se res habet. imo vero hominem sui iuris, & à dæmonum consortio consuetudineque alienum Deus efformauit. Dæmonas B porro potestatem natura non solum in homines, sed iure in bruta quidem ipsa exercere posse, vel hinc patet, quod illi Christo imperante in porcos ingressi sint. Verumenimuero Paulus quoque sic ait. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates, contra spiritualia nequitiæ, aeris huius. quasi nobis cum illo conserere pedem formidantibus animos addens, atq; his verbis exacuens. Accipite armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias aduersarij diaboli. Enumerata deinde ordine armatura, hæc quoq; subinfert. State succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam iustitiæ, & calceati pedes in præparationem Euangelij pacis. In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. & galeam salutis assumite, & gladium spiritus, quod est verbum Dei. Si quis hac armatura munitus fuerit, quæ telorum iactibus ita resistit, tantoque splendore resplendet, quis dæmon aduersarius ei occurret, nec potius terga vertens, aufugiet? in primis si talibus armis instructus C orationem & ieiunium asciscat, orationem, inquam, non qualem vos curiosius exercetis, quæ re vera inutilis est, nec effugandis dæmonijs idonea. Qui enim fieri potest, vt qui in fidelitate gestiat, nec baptismate sit expiatus, ieiunio & oratione dæmonas eijcere possit, quamlibet fame disrumpatur, aut orationis vi & ardore præfocetur? Quorum enim fides reproba & infirma est, eorundem opera quoque inutilia sunt. Quod si Deus, vt dicitis, naturam humanam dæmonum consortem ratione transgressionis esse voluit, qui fieri, quæso potuit, vt Christus naturam humanam peccato vsque adeo obnoxiam, dæmonibus vsque adeo subiectam assumpserit, ita vt ipse quoque malignorum aduersariorumque spirituum contubernalis deprehenderetur? At hoc quidem maxime impium est, imo à dæmonibus ipsis inuentum & excogitatum. Hominem certe, transgressionis ergo morti adiudicauit. naturas autem corruptioni obnoxias morbi subsequuntur. Porro vel hoc pacto ea potestate præditus homo est, vt dæmonibus insultare, seque ex illorum D laqueis extricare possit, si modo Dei præcepta obseruare pergat, eiusque mandatis obtemperare. Dæmonibus hoc quoque vicissim datum est, vt cum camo & fræno, quibus nos à Deo distrahunt, aliquando nobis ob oculos proponant, aliquando clam suggerant, aliquando denique dolose simulent, taciteque obtrudant, quæcunque à recto cursu in præcipitia trahunt. Papæ, Quantum deliratis etiam, cum ne verbi quidem mystas & comites à dæmonum potestate liberos fuisse dicitis. eosne, ô ter execrandi, qui dæmonas eijciebant? qui vel sobs vmbris infirmos curabant? qui dæmonas sæpe, non secus atque vilia mancipia increpabant? qui scorpios & serpentes, omnem denique inimici potentiam pedibus proterebant? O scelus, nulla vnquam venia dignum! O dictum ab omni ratione alienum, cuius authores digni sunt, qui pugnis conficiantur! Quemadmodum ij quoque qui dicunt ab eorum anima, qui quod apathiam adepti sunt, hoc est perturbationis vacuitatem consecuti, perfecti apud vos habentur, tale consortium ex cælestis sponsi præ-

Ephes. 6.

E sentia percipi, quale fœmina ex mariti complexu percipere solet. O apertam dementiam, seu potius omnium maxime absurdam comparationem! si saltem ignorant se rebus diuinis & castissimis contumeliam adferre, quod eas cum pathicis illecebris & titillationibus conferant. puerilium q; cylindrorum fluxus effrenata sua audacia ijs coniunctionibus adaptent, quæ ab affectibus huiusmodi alienissimæ sunt. si denique res diuinas præ imperitia cum humanis comparent. ¶ Nec vero à prędictorum blasphemia abhorret, quod dicitis animam eius, qui prius sit apathiam consecutus, in diuinam transmutari naturam. ita vt vestra illa decantatissima oratio etiam natura Deos proferre, eosq; gregatim apud vos, ô ridiculi homines, quibusdam quasi stabulis simul includere norit. qui non solum Deorum gentilium multitudinem numero superent, sed etiam quia gradus eorum consistant in primis accubitibus primasq; sedes in cœnis & cœtibus hominum. F ita vt hoc pacto rursum mortales euadant, nec iam vlla in admiratione sint, sed misericordia digni videantur, ob deificationem illam, quæ in ore est omni populo. Prętereà fieri posse dicitis, vt homo qui apathiam vestram, sit adeptus, diuini spiritus hypostasin sensu & plene percipiat. At hoc qui, quæso, fieri potest? quove fidei ante iacto fundamento? Nam nos etiam dicimus & credimus, quod ijs qui vt expiari decet expiati sunt nescio quæ non dicam descensio hypostatica, sed pręsentia patris, filij, & spiritus obtingit. prout dominus quoque dixit. Ego & pater veniemus & mansionem apud eum faciemus. & prout homo Dei capax esse potest. Porro non ea est creatæ naturæ vis, vt diuinitatem intueri queat, prout natura se habet, quia nimirum immensa & infinita est. Quid superest? Græcorum certe fabulamenta redoletis, cum homini duas esse debere animas contenditis, quarum altera hominibus communis, altera vero cœlestis existat. Verum enim vero nulla huic commento subtilitas inest. Illi enim alteram luminosam, alteram tenebriosam esse dicunt. Cęterum ambas simul eidem homini non attribuunt, sed vi- G cissim. Vos autem hoc quoque dicitis, quod auditoribus tædium adferat. Insufflauit enim, vt Moses ait, in homine spiritum viuentem. Hæc iam vna est anima. Christus item in Euangelijs inquit. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem occidere non possunt. Et Paulus in Troade, vbi de Eurychio illo, disseruit, qui ex tertio cœnaculo deciderat: Nolite timere, anima enim eius in eo est. Sed nullus adhuc, aut inter Christianæ religionis homines, aut inter externos inuentus est, qui διψυχον, hoc est duplici anima præditum hominem dixerit. Præter illa quæ à me adducta sunt fama circumfertur eunuchismum, seu virilium membrorum exectionem apud vos illis haud accenseri, quæ procul ab hominum cœtibus aspellenda sunt. Vellem igitur, quamuis hoc voto natura humana mutiletur, & adulteretur, vt vestra synagoga ab ijs omnibus excindi posset, quibus natura membrum illud annexit, atque ita generis successione priuari pessum prorsus cum vestris omnibus hæresi- H bus daremini.

F I N I S.

A

SANCTI

ANSHELMI LVCENSIS EPISCOPI,

LIBRI DVO.

CONTRA GVIBERTVM ANTIPAPAM,

PRO DEFENSIONE Gregorij Septimi,

Legitimi Pontificis Romani.

Ex Bibliotheca Ecclesiæ Cathedralis Ratisbonensis, per Henric. Canis.

B

EX TRITHEMIO,

DE SCRIPTORIBVS ECclesiasticis.

Nshelmus Episcopus Lucensis, vir in diuinis Scripturis eruditissimus, & in sæcularibus litteris non infime doctus, Gregorij Papæ VII. Cooperator indefessus & contra Guibertum et subordinatum ab Henrico defensar egregius, adeo vt omnia eius facta, dicta, vel scripta contra Henricum Imperatorem auctoritate Iuris & scripturarum defenderet. Reliquit ingenij magni monumenta clarissima, quibus nomen suum ad posteritatis notitiam cum gloria transmisit. E quibus exstant. In Hieremiam Prophetam lib. 1. In Psalterium quoque lib. 1. contra Guibertum Antipapam lib. 1. Et plures Epistolæ ad diuersos, lib. 1. Claruit sub Henrico IV. Anno Domini 1080. Hæc Trithemius. Eadem fere Sixtus Senensis lib. 4. Bibliothecæ. Vtrum autem libri isti aliquando sint typis excusi, incompertum habeo. Nullum certe exemplar, quamuis studiose indagatum reperire potui. Quocirca licet editi fuissent, pro ineditis tamen ob raritatem merito censeri possent.

C

ABBAS VESPERGENSIS IN CHRONICO.

Scripsit posthac Anshelmus Lucensis Episcopus, Epistolam ad eundem Vvigbertum, in qua illum præuaricatorem ac superbum cognominat, inter alia subinferens, vt ergo de beato Gregorio patre nostro dicam quod de Cornelio scripsit beatus Cyprianus factus est Episcopus de Dei & Christi eius iudicio, de Clericorum pene omnium, & vt verius dicam, omnino omnium testimonio, de plebis, quæ tunc aderat, suffragio, de Sacerdotum antiquorum & bonorum virorum collegio, cum nemo ante se factus esset, cum Alexandri locus, id est, cum locus Petri, & gradus Sacerdotalis cathedra vacaret. Quo accupato, & de Dei voluntate, atque omnium nostrum consensu ordinato. quisquis iam Episcopus voluerit fieri, foras fiat necesse est, nec habet Ecclesiasticam ordinationem, qui Ecclesiæ non tenet vnitatem. Quisquis ille fuerit, licet multum de se iactans, sibi plurimum vendicans, profanus est, alienus est, foris est. Et cum post primum secundus esse non possit, quisquis post vnum, qui solus debet esse, factus est, iam non secundus ille, sed nullus est. Hæc

D

E

priori sententiæ (aduersariorum Gregorij septimi) *valde contraria scripsit Anshelmus Episcopus, vir literis apprime eruditus, ingenio acutissimus, facundia præcipuus, & quod omnibus maius est, in Dei timore & sancta conuersatione nominatissimus, adeo vt tam in vita, quam post mortem referatur miraculis clarus.* Hęc Vrspergensis. Dan. 13.

Ad hanc Epistolam alludere vel respicere viderut ipse Anshelmus, cum initio primi libri sic alloquitur Guibertum. Scripsi tibi pauca cum multo dolore & sinceræ charitatis affectu, vt cognoscens errorem tuum redires ad cor, &c. Sed quia verba tua iniquitas & dolus, &c. audi interea, &c.

Ex Bellarmino de Scriptoribus Ecclesiasticis.

F

SAnctus Anshelmus Mantuanus, Episcopus Lucensis ab Alexandro II. creatus, ac deinde, cum in Monasterium se abdidisset, à Gregorio VII. ad Episcopatum reuocatus sanctitate, & miraculis clarus obiit Anno Domini 1086.

Scripsit *libros duos ex Patrum sententiis, pro Gregorij VII. decreto, & rebus gestis contra Henricum Imperatorem, & contra Guibertum Antipapam*, qui extant apud Henricum Canisium tomo 6. antiquæ lectionis.

Scripsit quoque *in lamentationes Hieremiæ, & in Psalmos aliquot explicationem*: quæ duo posteriora opera vtrum extent, ignoro, post obitum innumeris miraculis floruit: vide Annales Cardin. Baronij ad annum 1086. tomo 11.

INCIPIT LIBER PRIMVS SANCTI ANSHELMI LVCENSIS EPIscopi, contra * Wibertum & sequaces eius.

* VVibertũ.

G

PRoprium est bonarum mentium ibi metuere culpam vbi non est, reproborum vero, se præferendo, alios de fatuis sensibus, alios de indignis mentis reprehendere. Redargui despiciunt, dum se redarguentibus, sapientiores suspicantur: ea quæ intelligunt, aliis libenter dicunt, vt plus illis tam subtilia, & tam vtilia, & aliis ignota videantur scire. Cum habent intelligentiam, non seipsos sed semper alia, vt plus videantur scire, scrutantur, nec scrutantur sua facta, sed aliena inuestigant. Sed iusto omnipotentis Dei iudicio agitur, vt quia non habuerunt timorem Dei, & non proposuerunt Deum ante conspectum suum, & in lege eius noluerunt ambulare, diuitias quas deuorauerunt, euomant, & de ventre eorum extrahat eas Dominus. Et sicut dicit Apostolus, quia non probauerunt Deum habere in notitia, *tradidit illos Deus in reprobum sensum.* Spiritus enim sanctus disciplinæ effugit fictum, & aufert se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu. *Super quem*, inquit: *requiescam, nisi super humilem & mansuetum, & trementem verba mea?* Et alibi: *cum simplicibus sermocinatio mea.* Quo recedente, veternosus serpens tantum vitus insipienti obscuratoque cordi infundit, & ita totum veneno mortiferæ deceptionis mancipatum siue seruum inebriat, vt amarum dulce, & dulce amarum sapiat, vt tenebras lucem, & lucem tenebras credat, bonum denique malum, & malum bonum asserat: sicque fit, vt ex duobus conuenientibus immundis Spiritibus, plenitudo superbiæ firmata, dæmoniacis humanisque contagiis, desertam vacantemque domum, omnium vitiorum comitatu stipata, circa finem mundi occupet, occupatam possideat, possessam prostituat, vt minor iam videatur in capite, & quasi per incrementa temporum in ætate perfecta profecisse. Diabolus enim dixit: *ponam sedem meam ad aquilonem, & ero similis altissimo:* De patre vero vel socio tuo dicit Apostolus: *Qui extollitur supra omne quod dicitur aut quod colitur Deus.*

Rom. 1.

Esaia 66. Prou. 3.

H

Esaia 14. 2. Thessal. 2.

Audi itaque sceleratissime omnium, qui sic mihi iam nominandus es, eo quod latrare non timuisti contra Dominum & Magistrum tuum: cognosce quæ propria

A funt. Seripsi tibi pauca cum multo dolore & synceræ charitatis affectu, vt cognoscés errorem tuum redires ad cor, & pœnitentiam ageres delictorum tuorum. Sed quia verba tua iniquitas & dolus, & noluisti intelligere vt bene ageres, audi interea, quæ Dominus contra te per Prophetã

Ezechiel. 9. clamat: *Hæc dicit Dominus Deus. Ista est Hierusalem, in medio gentium posui eam, & in circuitu eius terram: Et contempsit iudicia mea, vt plus esset impia quam gentes, & præcepta mea vltra quã terra quam circuitu eius sunt. Iudicia enim mea proiecerunt, & in præceptis meis non ambulauerunt. Idcirco hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te, & ipse ego faciam in medio tui iudicia in oculis gentium, & faciam in te quæ non feci, & quibus similia vltra non faciam propter omnes abominationes tuas. Ideo patres comedent suos filios in medio tui, & filij comedent patres suos.* Hæc itaque cum videas tuis temporibus impleta, & veritas dicat: *faciam quæ nunquam in te feci, & quibus similia vltra non faciam;* quandoquidem abominatio noua & inaudita tui temporis te & Dominum tuum. N. & per vos complices vestros nouæ addicat maledictioni; tibi etiam necesse est, si vis saluus esse, inauditum iudicium ascribas: *Ista est mater Hierusalem,* & B reliqua: Adultera siquidem quæ nunc est in parte tua, olim videbatur Hierusalem, sancta videlicet Ecclesia, filia Regis Dauid. Sed, prô dolor, corrupta est à fratre suo, & constuprata vsque ad verticem. Omnis decor eius recessit ab ea, facta est quasi vidua domina gentium, quia Rex Ba-

Matth. 16. Ioan. 21. Cant. 6. bylonis possidet eam. Cum enim Dominus dicat B. Petro, *Tibi dabo claues regni cælorum, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & pasce oues meas,* & alibi, *Vna est columba mea,* quæcunque alterius iuris vsurpatione corrumpitur, non iam sponsa Christi sed adultera, non libera sed ancilla cõ-

Ambrosius. uincitur, sicut dicit beatus Ambrosius: *Conuenior à Comitibus, & Tribunis, vt per me Basilicæ fieret matura traditio, dicentibus Imperatorem iure suo iussisse, vt quæ in potestate eius essent, omnia tradi debere. Respondi. Si à me peteret quod meum est id est, fundum meum, argentum meum, ius huiusmodi meum, me non refragaturum quamquam omnia quæ mea sunt, pauperum sint, verum ea quæ diuina sunt, Imperatoriæ potestati non esse subiecta:* Et paulo post: *Nec mihi fas est tradere, nec tibi Imperator accipere expedit. Domum priuati nullo potes iure temerari, domum Dei existimas auferendam? Allegatur Imperatori licere omnia, ipsius esse vniuersa.* C *Respondeo: noli grauare te Imperator, vt putes te in ea quæ diuina sunt, imperiale aliquod ius habere. Noli te extollere, sed si vis diutius imperare, esto Deo subditus: Scriptum est enim: Quæ Cæsaris Cæsari, quæ Dei Deo. Ad Imperatorem palatia pertinent, ad sacerdotem Ecclesiæ. Publicorum tibi mœnium ius est commissum, nõ sacrorũ. Iterum dicitur mihi mandasse Imperatorem. Debeo & ego vnam Basilicam habere. Respondeo: Non licet tibi vllam habere. Quid tibi enim adultera? Adultera enim est quæ non est legitimo Christi coniugio copulata. Veteri iure à Sacerdotibus donata imperia non vsurpata.*

Constat itaque quia Ecclesia hæc non est vera Ecclesia

Cyprianus. sed adultera: cum sicut beatus Cyprianus dicit: *Quisquis ab Ecclesia segregatus adulteræ iungitur à promissis Ecclesiæ separatur, nec perueniet ad Christi præmia, qui relinquit Ecclesiam Christi. Alienus est, profanus est, hostis est, habere non potest Deum Patrem, qui Ecclesiam non habet matrem.*

Gelasius. D Vnde & beatus Gelasius inter cætera dicit: *Ad sacerdotes Deus voluit quæ Ecclesiæ sunt, disponenda pertinere, non ad seculi potestates, quæ si fideles sunt, Ecclesiæ suæ & sacerdotibus voluit esse subiectas. Non sibi vendicet Imperator alienum ius, & ministerium quod alij deputatum est.* Et paulo post: *Obsequi solere Principes Christianos Ecclesiæ decretis, non suam præponere potestatem.*

Noli itaque dicere, quia vniuersalis Ecclesiæ curam suscepimus. Quomodo enim tibi commissa est Ecclesia; quem constat non intrasse per ostium, quod Christus est, sed aliunde ascendisse vt furem? Apostolica enim & vniuersalis Ecclesia suum habebat pastorem. Vt enim de beato Gregorio patre nostro dicam, quæ de Cornelio

Cyprianus. scripsit Cyprianus, *factus est Episcopus de Dei & Christi eius iudicio, de Clericorum pene omnium, & vt verum dicam, omnino omnium testimonio, de plebis quæ tunc adfuit suffragio, de Sacerdotum antiquorum & virorum bonorum collegio, cum nemo ante se factus esset, cum Alexandri locus, & cum locus Petri, vel gradus Cathedræ Sacerdotalis vacaret. Quo occupato & de Dei volun-*

E *tate atque omnium nostrum consensu ordinato, quisquis iam iam Episcopus fieri voluerit, foras fiat necesse est, nec habeat Ecclesiasticam ordinationem, qui Ecclesiæ non tenet vnitatem. Quisquis ille fuerit licet de se multum iactans, & sibi plurimum vendicans, profanus est, alienus est, foris est, & cum post primum secundus esse non possit, quisquis post vnum qui solus esse debet, factus est, non secundus ille, sed nullus est.*

Hæc sunt iudicia Dei, quæ proiecistis, & præcepta in quibus ambulare noluistis, omnium gentium iniquitatem supergressi, cum in infernum viuentes descendistis. Omnes itaq; gentes in comparatione vestri sceleris iustificatas credimus, quia post donum acceptum sancti Spiritus, virtutesque superuenturi seculi non solum sicut Deum glorificare noluistis, sed contra præcepta eius leges iniquas statuentes, omnem vobis aditum veniæ intercludistis, nisi ad vnitatem matris Ecclesiæ vnde præcisi estis redeatis, quæ sola ius ligandi & soluendi possidet. Domi-

Matth. 10. Ioan. 10. Matth. 16. nus namque dicit: *gratis accepistis gratis date. Qui non intrat per ostium, non est pastor ouium. Et quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælo.* F

Rex autem tuus sine intermissione vendit Episcopatus suos, edicta proponens, vt nullus habeatur Episcopus, qui à Clero electus, vel à populo fuerit expetitus, nisi præcesserit honor regius, quasi ipse sit huius ostij ostiarius, de

Ioan. 10. quo veritas dicit: *Huic ostiarius aperit.*

Tu vero aliunde ascendisti, & non vocatus à Deo accessisti, noli vsurpare tibi tanti curam regiminis. Sicut enim iam dictum est, si Gregorius in Ecclesia fuit, qui apud te etiam constitit, & iudex à nullo condemnari potuit, manifestum est te ab Ecclesiæ radice præcisum aruisse, nihilque habere potestatis actoris. Sicut enim beatus Cy-

Cyprianus. prianus dicit, scribens Magno Presbytero: *Ecclesia vna est, quæ intus & foris esse non potest: Si enim apud Nouatianum est, apud Cornelium non fuit. Si vero apud Cornelium fuit, qui Fabiano Episcopo legitima ordinatione successit, Nouatianus in Ecclesia non est, nec Episcopus computari potest:* Et paulo post: *Inuenimus in tali facinore non solum duces & authores, sed & participes pœnis destinari nisi se à communione malorum separauerint, præcipien-* G

Num. 16. *te per Moysem Domino: Separamini à Tabernaculis hominum istorum durissimorum, & nolite tangere ab omnibus, quæ sunt eorum, ne simul pereatis in peccato eorum. Et quæ comminatus Dominus per Moysen fuerat impleuit. Vt quisque se à Chore & Dathan & Abiron non separasset, pœnas statim pro impia communione persolueret. Quo exemplo ostenditur & probatur obnoxios omnes culpæ & pœnæ futuros qui se Schismaticis contra præpositos & Sacerdotes irreligiosa temeritate miscuerint, sicut etiam per Osea Prophetam*

Osea 9. *Spiritus sanctus contestatur & dicit: sacrificia eorum tanquam panis luctus, omnes qui manducant ea contaminantur: docens scilicet & ostendens omnes omnino cum autoribus supplicio coniungi, qui fuerint eorum peccato contaminati.*

His & alijs innumeris salutaribus præceptis admoniti detestamur non Sacramenta Ecclesiæ, sicut tu mentiris, sed Schismaticos & sacrilegos quorum parricidalibus manibus, se se Sacramenta diuina subtraxerunt, & cum Catholica matre nostra Ecclesia persequar inimicos eius, nec conuertar donec deficiant. Sanctum quippe suum quod foris habetis, quod malo vestro accepistis, quia bono odore peristis, veneratur Ecclesia, sed vos per- H sequitur, vt Sara ancillam, quæ tamen de semine Abrahæ concepit & peperit. Intellige itaque quomodo persequatur adhuc ancillam domina, vt docearis quæ sit persecutio beata, & scias quo modo nec pro iustitia Christianis iurgandum sit, cum competenter exponi tibi permiseris, vt addatur aduersus Catholi-

Luc. 14. cos, & non redarguas Christum qui dicit: *compelle intrare,* & alia multa, quæ in consequentibus posita audies.

Augustinus Gal. 4. Dicit beatus Augustinus aduersus Donatistas. *Si Ecclesia ipsa est quæ persecutionem patitur, non quæ facit, quærant ab Apostolo quam Ecclesiam significabat Sara, quando persecutionem faciebat ancillæ. Liberam quippe matrem nostram cælestem Ierusalem; idem veram Dei Ecclesiam in illa muliere dicit fuisse præfiguratam, quæ affligebat ancillam. Si autem melius discutiamus, magis illa persequebatur Saram superbiendo, quam illam Sara coercendo. Illa enim dominæ faciebat iniuriam, ista imponebat su-*

perbia

A *perbia disciplinam. Deinde quaero si boni & sancti viri nemini faciunt persecutionem, sed tantummodo patiuntur, cuius putant in* (Psalm. 17.) *Psalmo vocem ubi legitur: persequar inimicos meos, & caetera. Si ergo verum dicere vel agnoscere volumus, est persecutio iniusta quam faciunt impij Ecclesiae Christi. Ista namque beata est quae persecutionem patitur propter iniustitiam.* Item. *Quod autem dicunt, qui contra suas impietates leges iustas institui nolunt, non petisse a Regibus terrae Apostolos talia, non considerant aliud fuisse tunc tempus, & omnia suis temporibus agi. Quis enim tunc in Christum crediderat Imperator: qui ei pro pietate contra impietatem leges ferendo seruiret, quando adhuc Propheticum complebatur:* (Psalm. 2.) *Quare fremuerunt gentes, & reliqua. Nondum autem agebatur quod paulo post in eodem Psalmo subditur:* (Ibidem.) *Seruite Domino in timore: Quando enim reges seruiunt Domino in timore, nisi ea quae contra iussa Dei fiunt religiosa seueritate prohibendo atque plectendo?* Idem alibi: *Ubi est quod isti clamare consueuerunt?* (Act. 9.) *Cui vim Christus intulit? Quem coegit? Ecce habent Paulum Apostolum. Agnoscant in eo prius cogentem Christum & postea docentem, prius ferientem, & postea consolantem.* Item: *Non* B *mihi placet, ut omnes habeant occidendi licentiam, nisi forte sit miles aut publica functione teneatur ut non pro se hoc faciat, sed pro alijs vel ciuitate, ubi etiam ipse est, accepta legitima potestate, si eius congruit personae. Qui vero repelluntur aliquo terrore, ne mala faciant, etiam ipsis fortasse aliquid praestatur.* (Matth. 5.) *Hinc autem dictum est, non resistamus malo ne nos vindicta delectet quae aliena malo animum pascit, non ut & correctionem hominum negligamus. Unde nec reus mortis alienae, qui cum suae possessioni muros circumduxerit, aliquis ex ipsorum casu percussus intereat: Neque enim reus est Christianus, si bos eius aliquem feriendo, vel equus calcitrando aliquem occidat. aut ideo non debent Christiani boues habere cornua aut equus ungulas, aut dentes canis: At vero quomodo* (Act. 23.) *Apostolus Paulus sategit, ut in tribuni notitiam perferretur, insidias sibi a quibusdam perditis parari. & ob hoc deductores accepit armatos? Si in illa arma scelerati homines incidissent Paulus in effusione sanguinis eorum suum crimen agnosceret? absit ut ea quae propter bonum & licitum facimus aut habemus, si quid per hoc praeter nostram voluntatem cuiquam mali acciderit, nobis imputetur.* Item. *Si Christiana disciplina omnia bella culparet,* C *hoc potius militibus consilium salutem petentibus, in Euangelio diceretur, ut abijcerent arma, seque militiae omnino subtraherent. Dictum est autem eis:* (Luc. 3.) *Neminem concusseritis, neque calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum. Quibus proprium stipendium sufficere debere praecepit, militare utique non prohibuit.* Item ad Bonifacium: *Graui de pugna conquereris? dubites nolo, utile consilium tibi tuisque dabo: arripe manibus arma, oratio aures pulset auctoris, quia quando pugnatur, Deus apertis caelis spectat, & partem quam aspicit iustam defendit, & ibi dat palmam.* Item: *Noli existimare neminem Deo placere posse qui armis bellicis ministrat. In his erat sanctus David, cui Dominus tam magnum perhibuit testimonium, in his etiam plurimi illius temporis viri: In his erat Centurio ille, qui Domino dixit:* (Matth. 8.) *Non sum dignus ut intres sub tectum meum. Hoc ergo primum cogita, quando armaris ad pugnam, quia virtus etiam tua corporalis donum Dei est. Sic enim cogitabis de Dei dono non facere contra dominum: Esto ergo bellando pacificus, ut eos quos expugnas ad pacis utilitatem vincendo perducas.*

D (Augustinus.) Idem Augustinus Donato Presbytero: *Displicet tibi quod traheris ad salutem cum tam multos nostrum ad perniciem traxeris. Quid enim volumus nisi te comprehendi, & praesentari, & seruari ne pereas?*

(Pelagius Bonifacio.) Pelagius Papa. *Non vos hominum vaniloquia retardent dicentium, quia persecutionem Ecclesia faciat, dum vel ea quae committuntur reprimit, vel animarum salutem requirit: Errant huiusmodi rumorum fabulatores: non persequitur, nisi qui ad malum cogit. Qui vero malum vel iam factum punit, vel prohibet ne fiat, non persequitur iste sed diligit. Nam si ut illi putant nemo nec reprimendus a malo, nec retrahendus ad bonum est, humanas ac diuinas leges necesse est euacuari, quae & malis poenam, & bonis praemia iustitia suadente constituunt. Malum autem schisma esse & per exteras etiam potestates huiusmodi opprimi debere, & Canonica scripturae authoritas, & paternarum nos regularum veritas docet.* Item alibi: *Ne putetis aliquis esse peccati si huiusmodi homines comprimuntur. Hoc enim & Diuina gratia & mundanae leges statuerunt, ut ab Ecclesiae unitate diuisi, a secularibus* E *etiam potestatibus comprimantur, nec quidquam maius est, unde Deo sacrificium possitis offerre, quam si id ordinetis, ut hi qui in suam aliorum perniciem debacchantur, competenti debeant vigore compesci.*

(Hieronymus.) Hieronymus super Ezechielem libro tertio: *Qui malos percutit in eo quod mali sunt, & habet vasa interfectionis, minister est Domini.*

(Augustinus. Deuteron. 19.) Augustinus super Psalmum centesimum decimum octauum. *Est iniusta misericordia, de qua in lege scriptum est, non misereberis eius, & in libro Regum legis, quia Saul propterea con-* (1. Reg. 15.) *traxit offensam, quia miseratus est Agag hostium Regem quem prohibebat sententia Diuina seruari. Ut si quis latronis filius deprecantibus motus, & lacrymis coniugis eius inflexus absoluendum putas, cui adhuc latrocinandi aspiret affectus, nonne innocentes trades exitio, qui liberas multorum exitia cogitantem?*

(Augustinus.) De depraedatione autem eorum qui ab Ecclesia praecisi sunt, respondeant patres nostri. Augustinus, *Quidquid,* inquit: *a parte Donati possidebatur, Christiani Imperatores legibus religiosis cum ipsis Ecclesijs ad* Catholicam *transferre iusserunt.* F (Sapient. 10. Prouerb. 13.) *Si autem consideremus quod scriptum est in libro Sapientiae; ideo iusti tulerunt spolia impiorum: Item quod legitur in Prouerbijs: thesaurizant autem iustis diuitiae impiorum: tunc videbimus non esse quaerendum, qui habeant res haereticorum, sed qui sint in societate iustorum.*

(Gregorius.) Item, beatus Gregorius, Veloci magistro militum, inter caetera: *Nunc utile visum est, ut aliquantis illic milites transmittantur, quos gloria tua admonere & hortari ut parati sint studeat, & occasione inuenta cum gloriosissimis filijs nostris Martio & Vitalio loquere, & quaecunque vobis Deo adiutore pro utilitate reipublica steterint, facite, & si hic vel ad Rauennates partes nec dicendum Arnulfum cognoueritis exsurrere, vos a dorso eius sicut viros fortes condecet laborate:* Item Maurino & Vitaliano inter caetera: *Gloriosi filij estote soliciti, quia quantum comperi, hostem sollectum habet, & in marinis dicitur residere, ut si huc sursum Deo sibi irato mittere voluerit, vos locum ipsius quantum Dominus adiuuerit depraedate.* Quibus diligenter perspectis, scies nos veritatem docere, non Pseudopraedicationibus dedocere, & te pro superbia in reprobum traditum sensum, sancto G Patri nostro crimen imposuisse, & dicta sanctorum patrum, quae in Epistola tua posuisti, non intellexisse.

Haec & his similia praedicamus, & cum multo dolore cordis ab his necessitatibus nostris eripi laboramus, & ad Dominum Deum nostrum de ista tribulatione clamamus, ut vos humiliter sub manu sua, diesque nostros in sua pace disponat. Cum multo siquidem dolore secat pius medicus, ut secaret, moriturum, cum multis lacrymis ligat pater filium freneticum. Dans denique gloriam nominis Domini laetatur iustus cum videt vindictam, sed tamen animum eius semper cruciat pereuntium multa.

Verum quidem est quia nec pro iustitia ferrea arma corripi concessum est, sed propter se, quantum ad iustitiae perfectionem, quantum spectat ad Domus Dei decorem. Nec hoc quidem laudat Apostolus; quod contentiones sint inter sanctos, sed tamen dixit: *Contemptibiles qui sunt in-* H (1. Cor. 6.) *ter vos, constituite ad iudicandum.* & cum omnes vellet esse sicut seipsum, concedit tandem, ut propter incontinentiam unusquisque habeat suam uxorem, & ut vir uxori, & uxor viro debitum reddat.

(Matth. 5.) Cum veritas ipsa in Euangelio praemisisset; *Nolite iurare omnino, & sit sermo vester, est, non.* Subdidit tamen dicens: *Quod amplius est, a malo est,* non enim dixit, malum est, sed, *a malo,* ac si diceret, iurare necesse fuerit, & malo incredulitatis aliorum compulsi, iurate, non sine causa, non propria voluntate. Hinc est quod Moyses pro temperamento vindictae, *oculum,* inquit: (Exod. 21.) *pro oculo, dentem pro dente,* ut clementiore hac via eriperet occidendi facultatem.

Utinam non esset colluctatio Catholicis aduersus carnem & sanguinem, ut quieti viuerent, & tantae perfectionis essent, ut omnes palmam Martyrij desiderarent, &

A non essent quos vindicare minister Dei vindex in iram ei, qui male ageret, haberet, qui non sine causa gladium portat. Nos vero in nullius sanguine miscuimus, nec protegente Deo miscebimus, nec de perditione morientium exultamus. Vindicare propriam iniuriam omnes prohibemus, vt illum spectent iudicem, qui pollicetur dicens: Rom. 12. *Mihi vindictam ego retribuam.* Defendere pupillum & viduam, armis etiam carnalibus, tueri sanctam Ecclesiam, non eos, qui in causa sunt, sed nisi pro communi Republica sub quorum regimine sunt vniuersalis Ecclesiæ cupimus. Pecuniam eorum & terram non concupiscimus, sed vt thesaurizent impiorum diuitiæ iustis, & spolia impiorũ tollant iusti, ea tamen intentione vt eos lucrari possint, & non solum quæ illorum sunt, sed omnia etiam sua in charitate distribuant summopere satagimus & desideramus.

Non itaque aduersum nos clamat sanguis Saxonum, sed contra vos cum vniuerso mundo, qui sceleris vestri tabe inhorruit. Clamat cœlum, clamat terra, clamat omnis Ecclesia iustorum, & quæ adhuc peregrinatur, & quæ iam B cum Christo regnat, clamat Christus, clamat Pater pro Sponsa Filij sui, clamat Spiritus sanctus qui quotidie postulat pro ea gemitibus inenarrabilibus. Vos siquidem Ecclesiam laniatis & scinditis, qui partem vestram ab eius vnitate præciditis, eamque crudelius gladio Schismatis, quam idololatriæ scelere in frusta concidistis, vt iam non cum granis palea, sed præcisa à vite in ignem proiiciantur sarmenta. Vos enim Ecclesiæ Catholicæ, quam inualistis per totum Regnum, quod quia intus cecidit, foris diu stare non poterit, membra distrahitis, & in seruitutem redacta quasi vile mancipium in vestrum dominium redigitis, & diuini iuris libertatem vestro obsequio mancipatis, dicentes: omnia Imperatoris iuri esse subiecta, Episcopatus, Abbatias, omnes omnino Dei Ecclesias, cum Dominus Matth. 10. Cant. 2. Ioan. 21. Heb. 5. dicat: *Ecclesiam meam columbam meam, oues meas.* Paulus dicit: *Nemo assumat sibi honorem, nisi qui vocatus est à Deo tanquam Aaron,* in parte tua quis præficitur, nisi quem aut gratia exhausto fœnore, vel munus à manu, vel munus à lingua, vel munus ab obsequio attraxerit? Quis moribus, quis C honestate, quis vitæ integritate eligitur? Persequendi sunt itaque lupi, vitandi sunt vniuersi qui ad hoc, vt hæretici fiant, promouentur, qui lepram Giezi cum diuitiis suis possident, & mala quæsita mercede, non tam patrimonium facultatum quam thesaurum criminum congregarunt.

Quia itaque nec gratis datis, nec gratis accepistis, & à mandatis Domini declinantes, maledicti estis, & quia nõ obeditis Apostolicis præceptis, formidamus commisceri Ambrosius. vobis. Dicit namque beatus Ambrosius. *Si qua est Ecclesia, quæ Apostolicæ veritatis fundamenta non possidet, ne quam tibi labem possit ingerere, deserenda est. His enim legibus adulta, talibus est documentis exculta, huiusmodi institutionibus est propagata. Qui his aduersatur, qui ista dissimulat, qui hanc veritatis lucernam sub modio abscondit, non pastor Ecclesiæ sed inimicus existit, & de eius manibus pereuntium sanguinem Dominus requirit. Si ergo Christi causam perditionis eorum, ad quos missus est, & vocem eius non audiunt, dicere non præsumis, nec Paulo audes ascribere stultitiam gentium & scandalum Iudæorum, à nostra quoque detractione linguam compesce, qui compellimur dicere veritatem sicut per Prophe-* D Exod. 28. Ierem. 48. *tam Dominus comminatur: Sacerdos ingrediens & regrediens nisi sonitum dederit moritur: Item: maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine.*

Innocentius. Innocentius Papa: *Error, cui non resistitur approbatur, & veritas cum minime defenditur opprimitur:* Item eiusdem: *negligere quippe cum possis deturbare peruersos, nihil est aliud quam fouere, nec caret scrupulo Societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obuiare.*

Pius Papa. Pius Papa: *quid prodest illum errore suo non pollui, qui consensum præstat erranti? sine dubio contra mandata dimicat, & qui consensum præstat erranti.*

Clemens. Clemens: *Certissimum est quod neque amicitia, neque propinquitas generis, neque Regni sublimitas, homini debet esse pretiosior veritate.*

Fabianus. Fabianus: *Qui omnipotentem metuit Deum, nec contra Euangelium, nec contra Apostolos, vel contra Prophetias, aut sanctorum patrum instituta agere aliquid vllo modo consentit.*

Leo : *Qui alios ab errore non reuocat, seipsum errare demonstrat.* E Leo.

Augustinus: *Quisquis metu alicuius potestatis veritatem occultat, iram Dei super se prouocat, quia magis timet hominem quam Deum.* Augustinus.

Gregorius: *consentire videtur erranti, qui ad resecanda vt corrigi debeant, non occurrit.* Non igitur quod propter bonum & licitum facimus, sicut superius dictum est, nobis, si quid mali inde acciderit imputabitur. Gregorius.

Quod autem dicis, qui vniuersalis Ecclesiæ curam suscipimus licet inuiti, nunquid vita comite ad tam immane facinus pertrahi debuisti, vt temerares thorum matris tuæ & patris tui? Et si violentiam sustinuisti, cur saltem iam adulter non resipiscis?

Quod autem obsecras per Iesum, ne nobilissimam fœminatum amplius circumueniam, deludam, & fallam, Deum testem inuoco, nihil terrenum, nihilque carnale io ea vel ab ea ex intentione concupisco, & sine intermissione oro vt ab hoc seculo nequam cito eripi merear, nimio affectus tædio, quia incolatum meum prolongari video, F seruiens die ac nocte in custodiendo illam Deo meo, & sanctæ matri meæ Ecclesiæ, cuius præcepto mihi commissa est, & spero quod multa mihi retributio per gratiam Dei in eius custodia excrescat, quæ non inuanum sua dispergit, sed indeficientem in cœlo thesaurizat sibi thesaurum quem tinea non demolitur, vbi fures non effodiunt nec furantur, parata pro defensione iustitiæ non solum terrena omnia distribuere, sed vsque ad sanguinem pro vestra confusione & reuerentia ad sanctæ Ecclesiæ gloriam & exaltationem certare, donec tradat Dominus inimicum suum in manu fœminæ.

Tu vero memẽto vnde excideris, & age pœnitentiam, si forte remittat tibi Dominus, vt nos reddita pace Ecclesiæ von nostri mereamur fieri compotes. Depone Cidarim, aufer Coronam & indue lugubribus vestibus, tantu humilior & abiectior omnibus effectus, quanto præ omnibus differentius superbiæ extulisti cornu. Dic Regi tuo vt cognoscat, aliis omnibus generationibus inauditum G facinus suum, qui duos iam adulteros matri suæ ingessit, & calamitates totius orbis, illam præcipue, de qua superius diximus, secum defleat, quæ nouo sceleri noua iusto Dei iudicio successit. Veni ad dolentem & pro te gementem matrem Ecclesiam, vt ipsa pro te offerat sacrificium acceptum Domino. Sola enim est per quam sacrificium libenter Dominus accipit, sola quæ pro errantibus, fiducialiter intercedit, extra quam quicũque inuentus fuerit, peribit regnante diluuio, extra quam quicunque agnum comederit, profanus est, de cuius carnibus, lex efferri foras, prohibet. In multis quidem estis secum, sed in hoc nolite gaudere: Illud potius timere quod in eodem Psalmo Exod. 12. Psalm. 54. sequitur. *Contaminauerunt testamentum eius.* Sicut nun profuit Pilato & Herodi vinctus & flagellatus Christus, sic ad impietatem & perditionem vestram magis officiunt Sacramenta eius.

Cum fiducia veni ad pinguedinem matris Ecclesiæ, à cuius vtero errasti, vt coalescas ei. Potens enim est Deus iterum te inserere, cui nihil est impossibile, & certe gaudebit in te, irruetque super collum tuum, & prima stola in- H duet, immolabitque vitulum saginatum pro filio prodigo. Omnipotens Deus qui vult neminem perire qui supra maternum amorem diligit peccatores, illuminet cor tuũ gratiæ suæ splendore & reducat ad viam salutis, vt cognoscas quæ sit voluntas eius beneplacens & perfecta.

Incipit Liber secundus.

OPitulante Domini Dei nostri clementia, qui nos & sermones nostros suo mirabili nutu regit, atque disponit, accingimur respondere his qui dicunt Regali potestati Christi Ecclesiam subiacere, vt ei pro suo libito vel prece, vel pretio, vel gratis liceat Pastores imponere, eiusque possessiones vel in sua, vel in cuius libuerit iura transferre. Et ne diutius exordiũ protrahamus, in primis dicendum videtur, quomodo certũ est, q beatissimus

A Petrus Apostolus primus Ecclesiæ Pontifex, prius patriarchalibus sedibus Orientis: postmodum vero primos misit Pontifices ciuitatibus Occidentis. Ipsi enim hæc ordinatio maxime competebat, cui principaliter Christus Dei Filius cœlestis regni clauibus traditis suas oues pascere iusserat, & pro cuius fide ne deficeret specialiter orauerat, cuique fratres suos in eadem fide confirmare præceperat.

Sed & reliquos Apostolos, quos reliqui mundi partibus nouimus prædicasse, singulis vrbibus, illarum partium quibus quisque verbum Dei prædicauit, eosdem Pastores non dubitamus misisse. Et quomodo Spiritu sancto docente cognouerunt seculi Principes ad fidem venturos, & succedentibus temporibus stimulante auaritia quosdam eorum Dei Ecclesiam suæ ditioni velle subijcere, suaque auctoritate & libitu Pastores eidem subrogare, inter reliquos Canones, quos pro religionis cautela, & Ecclesiastica disciplina statuerunt, eorum prauis conatibus hac constitutione obuiauerunt, quæ ita se ha-

B

Constitut. Apostol.

bet: *Si quis Episcopus secularibus potestatibus vsus, Ecclesiam per ipsos obtineat, deponatur & segregetur, omnesque qui illi communicant.*

Hanc autem constitutionem, quæ eorum scribitur, si quis authenticam non esse contendet, sanctæ septimæ vniuersalis Synodi CCCL. Patrum, nec non & Antiochenæ Synodi, quibus authentica esse docetur, euersor: ac per hoc hæreticus iudicabitur: Nam & Calistus & Gregorius, & quidam alij Romani Pontifices vt curioso lectori notum est, eorundem Apostolicorum Canonum auctoritate suas constitutiones firmauerunt. Stephanus vero Quartus & Iohannes Septimus vt ait Anastasius in prologo septimæ Synodi, quinquaginta capitula eorundem Canonum in plenissimum auctoritatis robur recipi censuerunt.

Porro eisdem Apostolis decedentibus, Ecclesiæ vbiq; terrarum consuetudinem ab eis traditā inuiolabiliter seruauerunt, vt decedēte cuiuslibet Ecclesiæ Pontifice, Clerus & populus eiusdem communi deliberatione dē suo

C

vel alterius Ecclesiæ Clero sibi Pastorem præficerent. Et hęc tam sancta tamque Deo grata consuetudo tamdiu integra illibataque permansit, quousque fidelium multitudo Dei Ecclesias amplissimis possessionibus ditare cœpit. Tunc enim ambitionis Spiritu interueniente, alij suarum, alij etiam aliarum Ecclesiarum ceperunt Episcopatus ambire, & nefandi Simonis commertio suis fautoribus, etiam quam non habebant pecuniam promittere. Quod videntes Deo dignissimi Romani Pontifices, qui Sacerdotij primatum in toto orbe tenebant, scilicet Bonifacius, Celestinus, Leo, Gelasius, Symmachus, Hormisda, Gregorius, alij, Simoniacam hęresin prius à Petro damnatam, ex tunc & in æternum damnauerunt alij priscam consuetudinem decretalibus constitutionibus ita firmauerunt, vt statuerent nullum ex alia Ecclesia alij Ecclesiæ præponi, nisi forte qui suæ digne præficeretur Ecclesiæ in eadem, quod ipsi vix posse contingere crediderunt, nullatenus posset inueniri.

D

Hanc itaque quam prædixi consuetudinem ab Apostolis traditam nullatenus violare præsumpserunt Christianissimi Imperatores, Constantinus, Constans, Valentinianus, Theodosius, Archadius, Honorius, Carolus, Ludouicus & his imperio & religione consimiles, qui vel à se vel ab alijs ædificatas Ecclesias amplissimis donis ditauerunt, & in Clero & rebus Ecclesiarum nullum sibi dominium vel iudicium vēdicare voluerunt, imo ne quis sibi vendicaret, quidam eorum, vt in sequentibus docebimus, legibus vetuerunt.

At contra Zenon & Anastasius Imperatores Eutychianistæ, hi leguntur prius sanctam Dei Ecclesiam sibi subdidisse, ita vt Catholicos Episcopos in exilio relegarent, & Apostolica traditione postposita sibi consentaneos in eorum sedibus videlicet subrogarēt. Nam ante horum tempora leguntur quidam hæretici Imperatores, Catholicos Episcopos multis modis vexasse, electioni vero & promotioni cuiuslibet Pontificis nusquam leguntur se immiscuisse, siquidem sub eisdem Eutychianistis & Constanti-

E nopoli & in reliquis vrbibus, legitur innumerabilis fidelium multitudo Cleri scilicet & populi extitisse, quod Pseudoepiscopos eorundem nullatenus voluerunt suscipere, vt ex hoc aperte clareat, eundem Clerum & populum idcirco eosdem Pseudoepiscopos respuisse, quia constabat eosdem absque sui electione in Dei contemptum, & erroris augmentum à præfatis Principibus promotos fuisse.

Et vt exemplo quod dicimus astruamus: Anastasius S. Ecclesiæ Romanę Bibliothecarius, in Chronica quam de Græco in Latinum sermonem transtulit, quamque ex vetustissimis Chronicis Græcorum compilauerunt quidam Græci Dei cultores, Theophanes scilicet & Georgius, quos idem in eiusdem libri præfatione miris laudibus attollit: in eadem inquam Chronica de Imperio Anastasij sic inter cætera scribit: *Vicesimo Imperij Anastasij anno Ioanne Alexandrino antistite heretico mortuo, Dioscorus iunior prælatus est Episcopus Alexandriæ. Cum autem venisset Constantinopolim pro Alexandrinis apud Imperatorem intercessurus, propter occisionem filij Calliopij augustalis, ab Orthodoxis publice conuitijs appe-*

Anastasius Bibliothecarius.

F

tebatur cum procederet, æstimantibus eum contra recta dogmata aduenisse, ergo cum ob homicidium intercessisset cum festinatione discessit. Causa vero cædis ista fuit: Cum idem Dioscorus manus impositionem accepisset, recesserunt multitudines rusticorum dicentes, quia nisi secundum quod sanctorum Apostolorum canones continent fiat Episcopus, non recipietur. Principes vero inthronizauerunt eum. Dioscorus vero venit ad sanctum Marcum, & venientes Clerici induerunt eum secundo & iterum consecrauerunt. Et ita veniens ad sanctum Ioannem perfecit collectam. Cum autem esset illic Theodosius filius Calliopij augustalis, & Achatius magister militum, turba turbata, ceperunt iniurias afficere filium augustalis, eo quod laudaret Imperatorem Anastasium. Cum vero ingentem motum fecissent, insilientes quidam à sede posuerunt filium Augustalis, & interemerunt eum: at vero Achatius magister militum, quotquot capere potuit, interfecit. Quod audiens Imperator, iratus est aduersus eos. Porro Dioscorus interueniens mitigauit eum.

G

Ecce qui primum Apostolicam traditionem de Pontificali promotione ausi sunt violare, ecce quibus primum autoribus seculi principes suos Pontifices nituntur Dei Ecclesiæ promouere: Et vt cepta persequamur, secuti sunt horum exempla hæreticorum quidam græcorum Imperatores, regni sui vrbibus, suos Episcopos imponentes. Romanæ vero vrbi Deo præstante meritis Apostolorum qui in ea viuunt & præsident, in hoc pepercerunt, decretum tamen electionis futuri Pontificis à Clero & Senatu subscriptum prius, quam idem consecraretur, sibi mitti statuerunt. Quod cum legatur eisdem Imperatoribus, sæpe directum fuisse, nusquam tamen legitur eosdem Romanorum electionem mutasse. Hoc autem quia Deo contrarium erat, vt Ecclesia Pontifice careret, vsque dum qui decretum ferebat iret & rediret, penitus respuerunt sequentes Imp. pietate religioneque præstantes. Si enim legitur in Romano Pontificali: *Benedictus enim natione Romanus suscepit iussiones clementissimi Principis Constantini ad venerabilem Clerum, & populum Romanæ ciuitatis, per quas concessit, vt qui electus fuerit Pontifex è vestigio consecretur absque tarditate:*

Pontificale Romanum.

H

Itaque qui aduertit alios Græcorum Imperatores ante consecrationem decretum sibi mitti voluisse, attendat eosdem Romanam electionem nunquam reprobasse, attendat etiam posteros eorundem, quia hoc contrarium Deo erat, penitus respuisse. Itaque percurramus sanctorum Patrum decreta quæ de Pontificum promotione statuerūt, vt sciamus quid iuris Imperatoribus suorum vel quorumlibet temporum in eisdem seruauerunt.

Leo Doctor eximius & primus Ecclesię Romanę Pontifex, Anastasio Thessalonicensium Episcopo, qui vices Romani Pontificis super quadraginta Episcopos Illyrici & Græciæ habebat, sic inter cætera scribit: *De persona consecrandi Episcopi, & de Cleri plebisque consensu Metropolitanus fraternitati tuæ referat:* Et paulo post: *Metropolitano vero defuncto, cum in loco eius alius fuit subrogandus, comprouinciales Episcopi ad ciuitatem Metropolim conueniant, vt omnium Clericorum atque omnium ciuium voluntate discussa, ex Presbyteris eiusdem Eccle-*

Leo Papa.

ſit vel ex Diaconibus optimus deligatur. Cum ergo de ſummi Sacerdotis electione tractabitur, ille omnibus præponatur, quem Cleri plebiſque conſenſus concorditer poſtulauerit, ita vt ſi in alias forte perſonam partium ſe vota diuiſerint, Metropolitani iudicio is alteri præponatur, qui maioribus & ſtudiis iuuatur & meritis, tantum vt nullus inuitis & non petentibus, ordinetur, ne ciuitas Epiſcopum non optatum aut contemnat aut oderit, cui non licuerit habere quem voluit: Item idem: Nulla ratio ſinit vt inter Epiſcopos habeantur, qui nec à Clericis ſunt electi, nec à plebe expetiti, nec à prouincialibus cum Metropolitani iudicio conſecrati.

eleſtinus.

Celeſtinus. Nec emeritis in ſuis Eccleſiis peregrini & extranei, & qui ante ignorati ſunt, ad excluſionem eorum, qui bene ſuorum merentur ciuium teſtimonium præponantur. Item ibidem: Nullus inuitis detur Epiſcopus, Cleri, plebis & ordinis conſenſus, & deſiderium requiratur. Tunc alter de Eccleſia eligatur altera, ſi de ciuitatis ipſius Clericis, cui eſt Epiſcopus ordinandus, nullus, quod euenire non credimus, potuerit inueniri. Primum enim illi reprobandi ſunt, qui ibi ſunt, vt aliqui de alienis Eccleſiis merito præferantur. Habeat vnuſquiſque fructum militiæ ſuæ in Eccleſia in qua ſuam per omnia officia tranſegit ætatem, in aliena ſtipendia minime alter obrepat. Sit facultas cleris renitendi ſi ſe viderint prægrauari, & quos ſibi ingeri ex tranſuerſo cognouerint, non timeant refutare. Quod ſi non debitum præmium, vel liberum de eo, qui eos eſt recturus, debent habere iudicium.

regorius.

Gregorius Gaudioſo Epiſcopo inter cætera: Et ideo fraternitas tua ad prædictam Eccleſiam ire properabit, & Clerum plebemque admonere feſtinet, vt remoto diſſidio vno eodemque conſenſu talem præficiendum ſibi expetant Sacerdotem, qui à venerandis Canonibus nullatenus reſpuatur. Qui dum fuerit poſtulatus, cum ſolennitate electus, omnium ſubſcriptionibus roboratus & dilectionis tuæ teſtimonio literarum ad nos ſacrandus occurrat. Commonemus etiam vt nullum eligi permittatis de altera Eccleſia, niſi forte inter Clericos ipſius ciuitatis nullus ad Epiſcopatum dignus, quod euenire non credimus, poterit inueniri, promiſſurus ante omnia ne ad cuiuslibet conuerſationis meritum laſcinæ perſona aſpirare præſumant, & tu periculum ordinis tui, quod abſit, incurras.

oncilium iceoum.

Ex Concilio Niceno Patrum CCCX. & VIII. Cap. VI. Per omnia autem manifeſtum eſt, quia ſi quis præter voluntatem & conſcientiam Metropolitani Epiſcopi fuerit ordinatus, hunc Concilium magnum & ſanctum cenſuit non debere eſſe Epiſcopum. Sane, ſi communi omnium conſenſu rationabiliter probato ſecundum Eccleſiaſticam regulam, duo vel tres animoſitate ducti per contentionem contradicunt, obtineat plurimorum Sacerdotum ſententia.

prima nodus

Ex VII. Synodo vniuerſali habita à V. Patriarchis, cum CCCL. Patribus, ſub Adriano primo Pontifice, cap. III. Omnis electio Epiſcopi vel Presbyteri aut Diaconi à Principibus facta, irrita maneat, ſecundum regulam, quæ dicit: Si quis Epiſcopus ſecularibus poteſtatibus vſus Eccleſiam per ipſos obtineat, deponatur, & ſegregetur, omneſque qui illi communicant.

iaua nodus.

Ex VIII. Synodo item vniuerſali habita à V. Patriarchis cum Patribus [illegible]CXL. ſub Nicolao primo Pontifice: Promotiones & conſecrationes Epiſcoporum, concordans prioribus Conciliis, electione ac decreto Epiſcoporum fieri, hæc ſancta & vniuerſalis Synodus definiuit, & ſtatuit, atque iure promulgauit, neminem Laicorum Principum vel potentum ſemet inſerere electioni vel promotioni Patriarchæ vel Metropolitæ aut cuiuslibet Epiſcopi, ne videlicet inordinata hinc, & incongrua fiat confuſio vel contentio, præſertim cum nullam in talibus poteſtatem quemquam poteſtatiuorum Laicorum habere conueniat, ſed potius ſilere & attendere ſibi, quouſque regulariter à collegio Eccleſiæ ſuſcipiat finem electio futuri Pontificis. Si quis vero Laicorum ad concertandum & cooperandum inuitatur ab Eccleſia, licet huiuſmodi cum reuerentia, ſi forte voluerit ſe obtemperare aſciſcentibus, taliter enim dignum Paſtorem ſibi regulariter ad ſuam ſalutem Eccleſia promouet. Quiſquis autem ſecularium Principum aut potentum, aut alterius dignitatis Laicus, aduerſus communem ac conſonantem atque Canonicam electionem Eccleſiaſtici ordinis agere tentauerit, anathema ſit, donec obediat & conſentiat, quod Eccleſia de electione atque ordinatione proprij Præſulis ſi velit monſtrauerit.

ieilium locbe-

Item ex Concilio Anoocheno CXXII. Si quis Presbyter vel Diaconus per ſecularem dignitatem Eccleſiam Domini obtinuerit, deijciatur, & ipſe & ordinator à communione modis omnibus abſcindatur, & ſub anathemate ſint, ſicut Simon Magus à Petro.

Synodus ſub Symmacho.

Ex Synodo Symmachi Pontificis cum ducentis & octodecim Epiſcopis: Non placuit Laicos ad ſtatuendum aliquid in Eccleſia habere aliquam poteſtatem, cui ſubſequendi manet neceſſitas, non auctoritas imperandi. In eadem: Defuncto Pontifice, ſi in vnum totus inclinauerit Eccleſiaſtici ordinis electio, conſecretur Epiſcopus. Si vero, vt fieri ſolet, ſtudia cœperint eſſe diuerſa, conuincat ſententia plurimorum.

Pontificale Romanum

Ex Romano Pontificali. Benedictus natione Romanus fecit conſtitutum in Eccleſia beati Petri Apoſtoli, in quo ſederunt Epiſcopi ſeptuaginta duo; Presbyteri Romani triginta tres, præſente Clero, ſub anathemate, vt nullus Pontifice Romano viuente, aut Epiſcopo ciuitatis ſuæ, præſumat loqui aut ſibi partes facere, niſi tertio die depoſitionis eius, adunato Clero & filiis Eccleſiæ, & tunc electio fiat. Ex eodem. Stephanus natione Siculus, congregatis Epiſcopis totius Tuſciæ, atque Campaniæ, conſidentibus pariter duodecim Epiſcopis Francorum & Romanis Presbyteris, in præſentia totius Cleri & populi Concilium fecit in Eccleſia Conſtantiniana, in quo damnauit Conſtantinum Neophytum inuaſorem ſedis Apoſtolicæ, & allatis ſacris Canonibus, eiſque liquido perſcrutatis, prolata eſt ſententia ab eodem Concilio ſub anathematis interdicto, vt nullus vnquam Laicorum neque ex alio ordine præſumat niſi per diſtinctos gradus aſcendens Diaconus aut Presbyter factus fuerit Cardinalis, ad ſacrum Pontificatus honorem promoueri.

Concilium ſub Leone IV.

Ex Concilio Leonis IV. Epiſcoporum L. cap. V. Si quis Sacerdotibus, ſeu primatibus nobilibus, ſeu cætero Clero huius ſanctæ Romanæ Eccleſiæ electionem Romani Pontificis contradicere præſumpſerit, ſicut in Concilio beati Stephani legitur ſtatutum, anathema ſit: Item quod electio Pontificis non pertineat Laicis tantum.

Concilium Laodicēte.

Ex Concilio Laodicenſe cap. X!I. Non eſt permittendum turbæ electiones eorum facere, qui ſunt ad Sacerdotium promouendi.

Celeſtinus Papa.

Item ex decreto Celeſtini Pontificis: Docendus eſt populus, & non ſequendus, noſque ſi neſciunt eos quod liceat, quidve non liceat commonere, non conſenſum præbere debemus.

Decurſis itaque tot ſanctorum patrum authoritatibus, Latinorum ſcilicet & Græcorum, patet nihil iuris Imperatoriæ poteſtati in Pontificum electione ſeu promotione ab eiſdem attributum eſſe, imo ne qua laicalis poteſtas ſibi quidquam in his vendicet, à quibuſdam eorum ſub anathemate, hoc eſt, ſeparatione à Deo, inhibitum fuiſſe. Et certe ſub præfatis Romanis Pontificibus, leguntur extitiſſe potentiſſimi Imperatores, non ſolum Orienti, ſed etiam Occidenti imperantes, ſcilicet Valentinianus & Theodoſius iuniores; Martianus, Mauritius & Phocas. Et cum præfatæ vniuerſales Synodi, id eſt, prima & ſeptima à tot patribus agerentur Niceæ, Chriſtianiſſimi imperatores Conſtantinus magnus, & item Conſtantinus, & Hirene mater eius affuiſſe leguntur; ſed & Baſilio magno Imperatore magno petente & præſente legitur octaua Synodus itē vniuerſalis Conſtantinopoli celebrata fuiſſe. Itaque cum prima earum cenſeret non habēdum quemquam Epiſcopum ſine Concilio Metropolitani: Septima vero trium ſacrorum ordioum electionem à Principibus prohiberet fieri: Octaua vero ſub anathemate interdiceret Pontificum electionem laicali poteſtati, nunquid qui præſentes aderant Imperatores queſti ſunt hoc ad ſui contemptum fieri, vt nihil de Pontificum electione eorum quidem referretur poteſtati? Imo potius leguntur ſanctorum patrum conſtitutiones amplexati fuiſſe, eaſque quidam eorum poſt quinque Patriarcharum ſubſcriptiones ſuis quoque ſubſcriptionibus, roboraſſe. Item, cum contingeret præfatos Romanorum Pontifices de Pontificum electione decernere, contigit ſuorum temporum Imperatores hoc ad ſui Imperij iniuriam fieri queſtos fuiſſe? Non equidem.

Sunt autem quidam eorum contra quos ſcribimus, qui putant ſe quiddam magni in ſui defenſionem adinueniſſe, cum introducunt Gregorium & Ambroſium à ſeculi principibus ad Pontificatum promotos fuiſſe. Quod quia friuolum, quiaque falſum ſit, euidenti iudicio

clare-

A clarebit, collans eorum electionibus cum cap. VIII. Synodi, quod supra scripsimus: Nam quamuis multorum annorum interstitio à se distent, tamen ita sibi concordare videntur, vt & Synodus & eorum electio vel promotio, vno eodemque Dei Spiritu acta fuisse, probentur. Siquidem in gestis eorum describitur vel scriptum habetur:

Ex Gestis Gregorij Papæ.

Gregorium licet totis viribus renitentem, Clerus, Senatusque & populus Romanus sibi concorditer Pontificem sibi delegerunt. At ille cum decretum generositatis euadere nequiuit, consensurum se tandem aliquando simulauit, & Imperatori Mauritio, cuius filium ex lauacro sancto susceperat, latenter literas destinauit, adiurans, ne vnquam assensum populis præberet, vt se huius honoris gloria sublimarent. Sed præfectus vrbis Germanus nomine, eius nuntium anticipauit, comprehensumque ac diruptis Epistolis, consensum quem populus fecerat Imperatori direxit. At ille gratias agens Deo pro amicitia Diaconi, eo quod locum deferendi ei honoris vt cupierat reperisset, ipsum ordinari præcepit.

Ex gestis Ambrosij Episcopi.

B Item in gestis Ambrosij: *Cum populus magis magisque acclamaret: Peccatum tuum super nos. Cumque ille videret suam intentionem nihil posse proficere, fugam parauit, egressusque noctis medio ciuitatem cum Ticinum se pergere putaret, mane ad portam ciuitatis Mediolanensis quæ dicitur Romana, inuenitur. Cumque inuentus custodiretur à populo missa relatione ad Imperatorem clementissimum Valentinianum, qui hoc summo gaudio accepit quod iudices ad se directi ad Sacerdotium peterentur.*

Ecce ex his & præfato capite patentissime colligitur, iuxta priscam consuetudinem præfatos Pontifices electos fuisse. Sed quia nullatenus promoueri patiebantur, cum in alterius electione præfectus vice Romanorum, Mauritij; in alterius vero populus Valentiniani legitur auxilium expetisse, patet profecto iuxta cap. VIII. Synodi, Ecclesiam seculares potestates in sui adiutorium inuitasse, easque non imperio sed obedientia tunc vsas fuisse. Quod quidem non videtur nobis fieri non licere, si contingat dignum quemlibet consensum in sui promotionem non præbere, regalem vero potestatem contingat in eadem diœcesi adesse, vt Valentinianus tunc in Mediola-C nensi legitur affuisse. Vt autem quærant extra diœcesim, cum longo interstitio possit abesse, absurdissimum est, cum sanctissimorum Patrum legibus statutum sit ne intra tres Menses viduatam relinquant Ecclesiam à Pontifice.

Historia tripartita.

Quod vero in historia tripartita legitur, Valentinianus Imperat. dixisse Ambrosio: *Deus tibi commisit animas, ego corpora*, quam pessime cohæreat præcedentibus, qui legit intelligat. Valde enim contrarium videtur, & hoc eum dixisse, & vt à se Pontifex eligeretur, quod ibidem præmissum est, nullatenus consensisse. Hoc autem nihil nobis aduersatur, cum beatus Gregorius eandem historiam mendosam & à Romana Ecclesia repudiatam affirmet.

Sunt item qui obiiciunt: Nicolaum iuniorem decreto Synodi constituisse, vt obeunte Apostolico Pontifice successor eligeretur, & electio eius Regi notificaretur. Facta vero electione, & vt prædictum est, Regi notificata, ita demum Pontifex consecraretur. Quod si admittendum est, vt ratione factum dicatur, obiicimus ad hoc confutandum, præfatum Regem & optimates eius se ea constitutione indignos fecisse, primum quia postea præ-D fatum Nicolaum, Coloniensem Archiepiscopum pro suis excessibus corripuisse, grauiter tulerunt, eumque huius gratia quantum in se erat à Papatu deposuerunt, & nomen eiusdem in Canone consecrationis nominari vetuerunt, ideoque decretum eius de iure irritum esse debebit, quia cum à toto orbe Papa haberetur iuxta eorundem sententiam eisdem Papa non fuit, quasi non ex Dei sed eorum tantum penderet voluntate, quempiam quemlibet esse vel non esse; Romanus enim Pontifex, vt sapientes norunt, non modo deponi, sed etiam nullo Christiano iure à quolibet potest iudicari. Deinde, quia cum in eodem decreto cautum esset, vt Romæ Pontificis electio à Romano Clero & populo ageretur, & postea Regi notificaretur, ipsi præfatum decretum violantes, elegerunt quod eis non licebat, prius Cadalaum Parmensem, postea Wicbertum Rauennatem, induentes

E eos Apostolicis insignibus, vocantes Apostolicos Apostatas, Antichristi prædecessores. Præterea autem præfatus Wicbertus aut sui vt suæ parti fauorem ascriberent, quędam in eodem decreto addendo, quædam mutando, ita illud reddiderunt à se dissidens, vt aut pauca aut nulla exemplaria sibi concordantia valeant inueniri. Quale autem decretum est, quod à se ita discrepare videtur, vt quid in eo potissimum credi debeat, ignoretur?

Sed vt tandem inuincibili gladio feriamus, præfatus Nicolaus vnus scilicet Patriarcha, cum quolibet Episcoporum Concilio, non potuit abrumpere, imo nec mutare, non obuiantia fidei, præfata decreta sanctorum quinque Patriarcharum, scilicet Romani, Alexandrini, Antiocheni, Ierosolymitani, Constantinopolitani, & vt ex numero præfatis Synodis apposito colligi potest, sanctorum Patrum, numero CCL. & eo amplius, tot quidem leguntur præfatas constitutiones suis temporibus statuisse, in quibus non inueniuntur quidquã regiæ potestati in Pon-F tificum electione seu promotione concessisse, imo vt prędictum est, considentibus cum eis Christianissimis Imperatoribus & non contradicentibus, leguntur sub perpetuo anathemate vetuisse. Quod si hoc vendicandum est ex Græcorum Imperatorum consuetudine, vel ex Ambrosiana vel ex Gregoriana electione, constat vt præmissum est, eosdem ipsos hoc veluti Deo aduersum respuisse, eorundem vero Pontificum electionem & promotionem VIII. Synodo quamuis præpostere recordasse.

Et quamuis decretum de quo agimus à præfatis Ecclesiæ legibus penitus eneruetur, videamus tamen adhuc quid de eo iterum Ecclesiæ & seculi leges censeant, vt penitus euacuetur. Ex Synodo Papæ Hilarij Cap. IV. *Illud quod quisque commisit Episcopus illicite aut à decessoribus inuenit admissum si proprium vult vitare periculum, damnabit: Nam in se, quidquid in alio non resecabit, inueniet.*

Synodus Hilarij Papæ.

Gelasius Crescomo, Ioanni & Messalæ Episcopis inter cætera: *Decessorum statuta sicut legitima & iusta successorem custodire conuenit, ita debet etiam malefacta corrigere.*

Gelasius.

G Pelagius Armentario, magistro militum, inter cætera: *Posteaquam Ecclesiæ iura documentorum quoque intercedentium fuerint auctoritate firmata, nullatenus ab his discedendi liberam Pontifex vel si velit permittatur habere licentiam.*

Pelagius.

Adrianus Engeltramno: *Constitutiones contra sancta decreta Romanorum Præsulum, nullius sint momenti.*

Adrianus.

Gregorius in Registro: *Imperialis constitutione aperte sancitum est, vt ea quæ contra leges fiunt, non solum inutilia, sed etiam pro infectis habenda sint.*

Gregorius.

Ex Romanis legibus: *Id tantum de sacra responsione substantiam mutuetur, quod legum auxilia prosequuntur.* Item: *Generale præceptum beneficio speciali anteferendum est.* Et item: *Contra ius rescripta non valeant, quocunque modo fuerint impetrata. Quod enim publica iura præscribunt, magis sequi iudices debent.* Et infra: *Personalia rescripta quæ cum iure concordant, valeant more veterum, & negotii de quo loquitur nostra rescriptio finis lata sententia terminus censeatur. Speciale autem si quid legibus ac iuri importat iniuriam abolitum extirpetur.* Item: *Illa sacra vniuscuiusque supplicantis desiderio concessa præualeant, & effectui mancipentur, quæ cum iuris & legum ratione concordant: Ea vero quæ surreptione vel falsis precibus forsitan impetrantur, nullum supplicantibus ferant remedium.*

Leges Rom.

H His itaque decussis patet præfatum decretum nullius momenti esse, nec vnquam aliquid iurium habuisse. Et hæc dicens non præiudico beatæ memoriæ Papæ Nicolao, nec quidquam eius honori derogo, Patrum sententias Dei Spiritu conditas sequendo. Homo quippe fuit, eique vt contra fas ageret surripi potuit. Nec mirum hoc eidem contigisse, cum quidam ipsius decessor inueniatur quiddam decreuisse, & meliori vsus consilio postea immutasse. Siquidem Bonifacius secundus legitur ex decreto constituisse, Vigilium Diaconum sibi in Pontificatu succedere. Quod quia Romano Clero visum est Canonibus aduersari, præsente Clero ab eodem suppositum est igni, ante confessionem beati Petri Apostoli. Et certe præfatus Nicolaus diuino metu concussus hoc idem fecisset, si tot Patrum sententias tunc

A in vnum collectas, vidisset, easque suo decreto tam concorditer aduersari perpendisset.

Augustinus. Beatus quoque Augustinus librum retractationum composuit, in correctionem eorum quæ prius incaute descripsit, & vt idem quisque sapiens faciat, his verbis commonefacit; ait enim in procemio eiusdem libri: *Neque enim quisquam nisi impudens, ideoque mea errata reprehendendo me reprehendere audebit. Sed & si dicit, non debuisse ea à me dici, quæ postea mihi etiam displicerent verum dicit, & mecum facit: eorum quippe reprehensor est, quorum & ego sum: Sed sicut volet quisque accipiat hoc quod facio, mihi tamen Apostolicam sententiam etiam in hac re oportet intueri. Quæ dicit: Si nos ipsos iudicaremus, à Domino non iudicaremur.* 1. Cor. 11.

Excommunicatio autem quæ in præfato decreto terribiliter profertur à Wicberto, aut à suis fautoribus, indita creditur, quoniam in antiquioribus eiusdem decreti exemplaribus, longe aliter habetur. Et hæc quidem veniet super eos, qui eam ibidem in sui fauorem indiderunt, & super eos, qui eam timendam esse dicere præsumunt: Super illos quidem, vt incidant in foueam, quam foderunt, & vt apprehendat eos captio quam occultauerunt: Super hos autem, quoniam illic trepidauerunt timore vbi non esset timor, quoniam Dominus in generatione iusta est. Nam si in generatione iusta est, in præfatis patribus fuit, & per eos locutus est, ideoque illorum maledictio sicut Dei pauenda est. De maledictione vero illorum qui eorundem Patrum decretis non obediunt, dicit idem Dominus per Prophetam: *Benedicam maledictionibus vestris.* Et item: *Maledicent illi & tu benedices.* Et Salomon: *Sicut auis in contrarium volans, & passer quolibet vadens: sic maledictum frustra prolatum super eum veniet qui misit illud.* Hoc contra decretum cuius se Wicbertus authoritate defendit, vt doceat se esse quod non est, nec vnquam esse poterit.

Malach. 2. Psal. 108. Prouerb. 26.

De numero vero annorum quibus hæc damnabilis consuetudo permansisse dicitur, vt seculi potestas pro suo libitu Pontifices promoueat, iure causari non potest. Nam de diuersis consuetudinibus, illa potissimum sequenda est, quæ cum originem sumeret, Catholicos patres suorum priorum patrum vestigia sectantes authores habuit, sicut patres septimæ & octauæ synodi, secuti sunt statuta sanctorum Patrum Romanorum Pontificum, & illi consuetudinem ab Apostolorum temporibus, per omnes Ecclesias obseruatam: Ea vero peruersitas, quæ à seculi principibus superinducta est, non præiudicat eidem sanctæ consuetudini quantalibet temporum obtinuerit curricula. Alioqui Dominus Deus noster culpandus est, qui filios Israel longissima consuetudine sub seruitute detentos, tum sub Pharaone, tum sub Cyro vel Dario liberauit, & humanum genus sub Diaboli seruitute longa consuetudine detentum, post quinque millia annorum curricula propria morte redemit. Præterea cum veteris & noui Testamenti legibus adulterium inhibitum sit, si qui Reges adulterium commiserint, nunquid eorum auctoritate posteri Reges adulterari sibi licitum putabunt? absit.

D Et quidem certum est Regum contra leges commissa nullatenus sequenda esse, leges vero ab eisdem calcatas in suo statu manere debere. Hinc est quod sancti Dei Martyres & Romani Pontifices in suis statutis inseruerunt dicentes: *Non licet Imperatori vel cuiquam pietatem custodienti aliquid contra diuinitatus mandata præsumere. Iniustum enim iudicium & definitio, Regum metu vel iussu à iudicibus ordinata, non valeant: nec quidquid contra Euangelica vel Prophetica aut Apostolica doctrina constitutionem siue sanctorum Patrum actum fuerit, stabit, & quod ab infidelibus & hæreticis factum erit, omnino cassabitur.*

Decreta Pontificum.

Adrianus. Item Adrianus ad Engelrammum Episcopum capite quadragesimo octauo: *Item generali decreto constituimus vt execrandum anathema fiat, & velut præuaricator Catholicæ fidei semper apud Deum reus existat, quicunque Regum vel potentum deinceps Canonum censuram in quocunque crediderit vel permiserit violandam.* Item idem ad eundem: *Constitutiones contra sancta decreta Romanorum Præsulum, nullius sint momenti.*

E Si autem omnis plantatio, quam Pater cœlestis non plantauit, eradicabitur, & si, vt prædictum est, quod ab infidelibus & hæreticis actum fuerit, omnino cassabitur, nunquid hæc impietas Eutychianistarum Imperatorum cassari, & eradicari non debet? Certe quisquis Ecclesiasticus pro suo officio vehementer non accenditur, vt tanta prauitas à Dei domo radicitus euellatur, zelo eiusdem domus Dei non comeditur, & apud Deum canis mutus latrare non valens reputatur. Quis enim non aduertat hanc pestem seminarium esse Simoniacæ hæreseos, & totius Christianæ religionis lamentabilem destructionem? Nempe cum dignitas Episcopalis à Principe adipisci posse speratur, contemptis suis Episcopis ac Clericis Dei Ecclesia deseritur, & ab aliis quidem ingens pecunia aulicorum marsupiis infunditur, vt eorundem suffragia ad tam nefariam promotionem mereantur, ab aliis infinitæ pecuniæ dispendio plus decennio in seculari curia deseruitur, æstus, pluuiæ, frigora, & cætera incommoda patientissime tolerantur; ab aliis autem vel sui pastoris, vel cuius honorem ambiunt mors incessanter optatur, ab alio alij vehementer inuidetur, dum quod sibi sperat ab eo surripi posse putatur, imo prô dolor in tantam Dei iniuriam interdum prosilitur, vt & seruis & fornicariis dignitas ista præstetur. Tales quippe cum adepti fuerint, quod taliter expetierunt, peccatores seculi potestates, nullatenus præsumunt redarguere, quoniam ab illis se promotos fuisse meminerunt, imo ne redarguere præsumerent, promoti fuerunt. Et hi lac quidem & lanam accipiunt, sed perditissime viuentes omnium salutem negligunt. Sic quippe impletur quod scriptum est: *Ruina populi, Sacerdotes mali.* Et item: *Et erit sicut populus, ita & Sacerdos.* Sacerdotes quippe à populo non videntur distare, cum quisque certatim se popularibus actionibus studet implicare. Nam cum nemo Deo militans implicet se secularibus negotiis, quidam eorum non canonum, sed canum & accipitrum studia, & reliquos mundi luxus exercent: Quidam autem, quasi Deus laudet in Sacerdote quod reprehendit in diuite, amiciuntur peregrinorum pellibus, & relictis suis cathedralibus Ecclesiis, assistunt Imperatoribus, cum Canones Spiritu Dei conditi prohibeant Pontifices palatia Regis adire, sed si qua suggerenda sunt per suos Diaconos potius intimare. Cumque iidem sacri Canones prohibeant sub interminatione, quemque Pontificem à sua cathedrali Ecclesia tribus dominicis diebus abesse, alios quidem eorum vix ter aut quater in anno, & hos vix anno integro contingit easdem reuisere. Et vt soli non peccent, sed fiant vt scriptum est: *laqueus iuuenum*, dant exemplum Clericis suas itidem Ecclesias deserere, & sub spe Episcopandi Regum curiæ militare.

F

Esaiæ 24. Oseæ 4.

G

Esaiæ 42.

Sed obiicitur, Clericos vt diuina officia Principibus exhibeant, eorundem inhabitare curiam oportere, quasi non sit iustius apud Deum, & apud homines conuenientius, quemque Episcopum in cuius diœcesi contingit Principem adesse, eidem idoneos & religiosos Clericos ad diuina mysteria celebranda dirigere, & pro temporis diuturnitate, qua idem ibidem moratur, alios aliis iubere succedere.

H His tantis cladibus quæ contingunt ex præfatis promotionibus, Gregorius septimus obuiare cupiens, Romana Synodo quinquaginta Episcoporum, considente Presbyterorum & Abbatum multitudine, per omnia sanctis præfatis Patribus consonantia decreta statuit, dicens: *Si quis deinceps Episcopatum vel Abbatiam de manu alicuius laicæ personæ susceperit, nullatenus inter Episcopos habeatur, nec vlla ei vt Episcopo aut Abbati audientia concedatur, insuper ei gratiam beati Petri & introitum Ecclesiæ interdicimus, quo vsque locum quem sub crimine tam ambitionis quam inobedientiæ quod est scelus idololatriæ, cepit, resipiscendo non deserit. Similiter etiam de inferioribus & Ecclesiasticis dignitatibus, constituimus.* Item: *Si quis Imperatorum, Regum Ducum Marchionum, Comitum, vel quilibet secularium potestatum aut personarum inuestituram Episcopatuum, vel alicuius Ecclesiasticæ dignitatis dare præsumpserit, eiusdem sententiæ vinculo se astrictum esse sciat.*

Gregorius VII.

Et quoniam sanctorum authoritate monstratum est, Pontificum electionem seculari potestati non subiacere,

libet

A libet adhuc Christianissimorum Imperatorum, quas hac de causa sanxerunt constitutiones ad medium deducere, ut pateat nobis, si quid iuris in eadem causa voluerunt vendicare. Hoc enim Carolus & Ludouicus gloriosi Imperatores in primo libro Capitulorum suorum statuerunt, *Sacrorum Canonum non ignari, vt in Dei nomine sancta Ecclesia suo liberius potiatur honore, assensum ordini Ecclesiastico prabemus, vt scilicet Episcopi per electionem Cleri & populi, secundum statuta Canonum de propria diœcesi, remota personarum & munerum acceptione, ob vitæ meritum & sapientiæ donum eligantur, vt verbo & exemplo sibi subiectis prodesse valeant.* Certe constitutio hæc tam consonantissima sanctorum Patrum constitutionibus esse perpenditur, vt si vel à Nicæna vel qualibet etiam vniuersalium Synodorum promulgaretur, non minus Spiritu Dei per istorum ora, quam per eandem prolata crederetur. Hoc quippe docet hunc esse honorem, hanc esse libertatem sanctæ Ecclesiæ, Clerum scilicet eidem & populum sibimet Pontificem eligere debere, hoc in electione Canonum statuta seruanda

Carolus & Ludouicus Impp.

B esse commemorat, hoc Simoniacam hæresim prohibendo impugnat, hoc vitæ meritum & sapientiam Pastoris electione quærenda demonstrat, & quod mirum est, breuissime videtur tangere, quod beatus Gregorius scribit de Pontifice, scil. *Vt quisquis perpendere debeat qualiter ad Pontificatum veniat, & rite veniens qualiter doceat, & recte docens qualiter viuat.*

Gregorius V.

Patet itaque sanctorum Romanorum Præsulum auctoritate & Patrum, sanctarum vniuersalium Synodorum, septimæ atque octauæ, Pontificum electionem Cleri & populi cuiusque esse debere: patet quoque Christianissimos Imperatores, Constantinum, Constantem, Valentinianum, Theodosium, Arcadium, Honorium, Carolum, Ludouicum, cæterosque fide & religione præstantes, eandem consuetudinem ab Apostolorum temporibus obseruatam minime violasse. Patet etiam item Christianissimos Imperatores Constantinum magnum, & item Constantinum, & Eirenen, & Basilium, Carolum quoque &

C Lodouicum, præfatam electionem seculari potestati legibus abstulisse, quamquam si etiam eorundem sanctionibus hoc non prohiberetur, Patriarchalium sedium auctoritati non minus obaudiretur. Pontificibus enim, non Imperatoribus, legitur Deus dixisse: *Quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cælis, &c.* Item primo Pontifici: *Pasce oues meas*: Item Apostolis omnibus: *Euntes docete omnes gentes.* Patriarcharum enim tanta est auctoritas, vt omnimodis hæreticus comprobetur, quisquis eorundem Synodicis constitutionibus, obuiare nititur. Quæcunque enim communiter statuerint sequenda, ab omni Ecclesia seruentur, quæcunque docuerint respuenda, respuantur, nec vnquam à quolibet, nisi forte ab eisdem eorundem commune iudicium retractabitur. Firmamentum enim Christianæ fidei in eorum sedibus, per beatum Petrum sessorem earundem, ita Deus locauit, vt si vnus ex tribus principalibus Patriarchis ceciderit, duo stent, quod si duo ceciderint, cum pro fide Petri ne deficiat à Christo oratum sit, vnius scilicet Romani Patriarchæ fi-

Matth. 18. Ioan. 21. Matth. 28.

D des in qua fratres suos confirmet, nunquam deficiat. Quod vnque Christus Deus noster iam ostendere dignatus est, in vniuersalibus Synodis, iam ab ipsius ascensione octies vniuersaliter celebratis. Nam vno vel duobus à fide corruentibus, Romanus in eiusdem fidei fundamento licet pulsatus, licet concussus, tamen stetit immobilis. Cœlum enim & terra transibunt, verba autem eius non transibunt, qui dixit: *Tu es Petrus & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam, &c.*

Matth. 16.

Caueant itaq; seculi potestates sequi quod Eutychianistæ Imperatores adinuenerunt, ne quod absit cum eis pariter puniantur, quorum tam prauas actiones imitari maluerunt. Permittant sanctę Dei Ecclesiæ vti suo iure, & honore, scilicet secundum sanctorum Patrum sanctiones Pontifices sibi deligere & promouere.

Et quoniam supra diximus, hanc pestem Simoniacæ hæreseos seminarium esse, operæpretium est aduersus eiusdem hæresis Sacerdotes insurgere, & de eorum Sacerdotio & sacrificio Patrum sententias in medium adducere.

E In Epistola, septimæ Synodi vniuersalis, Adriano Papæ directa, sic inter cetera legitur. *Eos qui per pecuniam manum imposuerunt vel imponunt. Petrus diuinus Apostolus, cuius cathedram sortita est sanctitas vestra, tanquam Simonem magum depone. Tolerabilior enim est Macedonij, & eorum qui circa ipsum sunt sancti Spiritus impugnatorum impia heresis. Illi enim creaturam, & seruum Dei Patris & Filij Spiritum sanctum delirando fatentur. Isti suum Spiritum sanctum efficiunt seruum: Omnis enim dominus qui habet, si vult vendit, siue seruum, siue aliquid eorum quæ possidet: Similiter & qui emit, dominus volens esse eius quod emerit, per pretium pecuniæ illud acquirit. Ita & qui hanc iniquam actionem operantur, detrahunt Spiritui sancto, æqualiter peccantes his qui blasphemauerunt dicentes: in Beelzebub eiicere Christum dæmonia, atq; vt verius dicamus, Iudæ comparantur proditori, qui Iudæis Dei occisoribus Christum vendidit. Cumque sanctum Spiritum, consubstantialis sit Christo, eius ipsi proditores erunt. Et procul dubio non est in eis gratia Spiritus sancti, id est Sacerdotij sanctitas. Nam qui nō acceperunt, non habent: Ait enim Petrus Simoni. Non est tibi pars neq; sors in sermone isto, quoniam existimasti donum Dei pecunia possideri: Nam & vigesimus & octauus Canon Apostolorum, & actus eorundem, tertius & quartus liber Regum, alienum omnino à Sacerdotio pronuntiant eum, qui aliquem dederit vel acceperit pecuniam in aliquo tempore, siue ante manus impositionem, siue in manus impositione, siue post manus impositionem: Accipere enim est quandocunq; accipere.* Item ex vltima Epistola eiusdem Synodi: *Omnis ergo Episcopus vel Presbyter, aut Diaconus conuictus, quod per pecunias manus impositionem dederit vel acceperit, & à Sacerdotio & gradu decidat. Fortassis autem dicunt aliqui, quia pœnitentiam agimus pro peccato, & Dominus ignoscet illud. Ita est, quia omnes agentes pœnitentiam Deus suscipit, & indulget per pœnitentiam peccata, quæ iam patrata sunt,* & infra. *Sed quia secundum Apostolum, irreprehensibilis debet Sacerdos esse, qui per pecunias quemquam consecrat, vel consecratus est, alienus est à Sacerdotio, sicut omnis Ecclesiæ scimus alumni ex Canonicis disciplinis eruditi.*

Synodus VII.

F *Luc. 11.* *Act. 8.*

Item ex Epistola Paschalis Papę Mediolanensibus missa. *Si quis obiecerit, non consecrationes sed res ipsas quæ consecratione prouenium, vendi, videtur quidem aliquid dicere, nihil autem penitus sapere. Nam cum corporalis Ecclesia Episcopus vel Abbas sine rebus corporalibus exterioribus in nullo proficiat: sicut nec anima sine corpore temporaliter viuit, quisquis eorum alterum vendit sine quo alterum haberi non prouenit, neutrum non venditum derelinquit, Quam tamen obiectionem sacer Chalcedonensis Canon penitus exterminat, cum procuratorem vel defensorem Ecclesiæ, vel quemquam Ecclesiæ subiectum, adeo per pecunias ordinari prohibeat, vt interuentores quoq; tanti sceleris anathematis mucrone succidat.*

Paschalis Papa.

G Quid plura? Si anathematizari & excommunicari, vt & vere hæretici, Simoniaci & Neophyti ab Ecclesia sunt separati, quis non videat quod huiusmodi Sacerdotum Missæ & orationes Deum ad iracundiam super populum prouocent, quem talibus placari credebamus? Scriptum est enim. *Veri sacrificij locus extra Catholicā Ecclesiam nō est.* Et item: *Hæreticum hominem post primam & secundam correptionem deuita.* Quando ergo tales Episcopos vel Abbates, vel reliquos Clericos non deuitamus, si eorum Missas audimus, vel cum eis oramus, cum illis excommunicationem subimus. Quos quidem Sacerdotes esse saltem credere, omnino errare est, cum Petrus Simoni dicat: *Pecunia tua tecum sit in perditione, quia existimasti donum Dei pecunia possideri*: Vbi cum existimasti dicitur, non pro eo quod fecerit, sed quia se posse facere credidit, condemnatur, cum minus sit existimare quam credere. In hoc ergo quod subiungitur, *non est tibi pars neque sors in sermone isto*, patenter ostenditur, quia nihil sacræ ordinationis in hac promotione percipitur.

Tit. 3. H *Act. 8.* *Ibidem.*

Item ex registro beati Gregorij ad Sigium, inter cætera. *Cur non perpenditur, cur non aduertitur, quia benedictio illis in maledictionem vertitur, qui ad hoc vt hæreticus fiat promouetur?* Item, idem in eodem. *Graue omnino & vltra quam dici potest facinus est, sanctum Spiritum qui omnia redimit, venundari.*

Gregorius.

Item Ambrosius in pastorali: *Nempe hoc est quod nimis doleo, quia Archiepiscopus cum per pecuniam aliquem Episcopum ordinaret specialiter, ordinauit leprosum* Item ibidem: *Quod acte*

Ambrosius.

cepit

cepit pecunia fuit, quod dedit lepra fuit: Item ibidem: *Aurum dans perdidisti, & sanctam gratiam non acquisisti.*

Hactenus de Simoniacorum sacerdotio, nunc de eorum sacrificio patrum sententias perscrutemur.

Cyprianus in Epistola ad Cornelium: *Existimat aliquis summa & magna, aut non sciente aut non permittente Deo in Ecclesia Dei fieri, & Sacerdotes, id est, Dei dispensatores non erunt de eius sententia ordinati, hoc est fidem non habere qua viuimus, hoc est Deo honorem non dare. Sed de eius sententia ordinati, hoc est fidem non habere qua viuimus, hoc est Deo honorem non dare. Sed de eius sententia non ordinantur Sacerdotes, qui extra Ecclesiam fiunt, sicut ipse Dominus in duodecim Prophetis ponit & dicit: sibimetipsis Regem constituerunt, & non per me. Et iterum: Sacrificia eorum tanquam panis luctus. Omnes qui manducant ea contaminabuntur. Et per Isaiam Spiritus sanctus clamat & dicit: Væ vobis filij desertores, hæc dicit Dominus: habuistis consilium & non per me, & fecistis conuentionem non per Spiritum meum, adjicere peccata super peccata.*

Hieronymus super duodecim Prophetas: *Odit Deus sacrificia hæreticorum, & à se proiicit, & quotiescunque sub nomine Domini fuerint congregati, detestabitur fœtorem eorum, & claudit nares suas: Odisse autem & proiicere & non odorari, humana loquitur consuetudine, vt nos affectum Dei nostris sermonibus cognoscamus: Et si holocausta obtulerint, videantur ieiunare, dare eleemosynas, pudicitiam polliceri, quæ holocausta sunt vera, non ea suscipit Dominus. Non enim sacrificiorum magnitudinem, sed offerentium respicit voluntatem.*

Pelagius Viatori & Pangratio inter cætera: *A schismaticorum sacrificijs potius autem sacrilegijs abstinere debetis.* Item in eadem Epistola: *Non est Christi corpus, quod schismaticus conficit: Nec enim diuisum esse Christum poterit quisquam sine Apostoli reprobatione confingere. Vnam vt sæpe dictum est, quæ Christi corpus est, esse constat Ecclesiam, quæ in duo vel plura diuidi non potest. Similiter enim cum ab ea quis siquam discesserit, esse desistit Ecclesia. Vnum in Ierusalem templum est, idolis necesse est vt immolet, qui semetipsum diuiserit.*

Gregorius in Registro: *Nos consecrationem dicere nullo modo possumus, quæ ab excommunicatis hominibus est celebrata.*

Hæc itaque tam patentia tamque manifesta sunt, vt dilucidari non egeant. Patentissime namque Simoniacorum Sacerdotium & sacrificia irrita esse demonstrant, quamuis quidam scripserit, quod sicut in baptismate Simoniacorum, ita & in eorundem sacrificio virtus Spiritus sancti cooperaretur, scilicet vt non eisdem sit verum & salutare sacrificium, sed his quibus exhibetur. Quod ex præmissis patrum sententijs apertissime refellitur, & maxime ex eo quod dicitur: *sacrificia eorum tanquam panis luctus, omnes qui ea manducant contaminabuntur.* Non enim exhibito baptismatis, & sacrificij Dominici corporis, omnino simili sibi collatione conferri valent. Nam necessitate vrgente omni baptizato conceditur baptizare, sub fidei interrogatione, & nomine Trinitatis, & trina mersione, quod vtique concessum est propter eum qui periculo mortis vrgetur, ne si tunc ad Sacerdotem cum non affuerit curratur, subito non valeat inueniri qui baptisma ministret. Solis autem Sacerdotibus licitum est Dominicum corpus conficere, quod quidem non baptizato illico morituro necessarium non est. Baptisma enim præcedit Dominici corporis perceptionem, ideoque necessarium est, vt per quemlibet baptizetur antequam Dominicum corpus à morituro expetitur. Magis namque dolendum est quempiam absq; baptismo humanis rebus excedere, quam baptizatum absq; Eucharistiæ communione, quamuis sine vtroque non saluetur, qui quidem vtrumq; posset sumere. Nam qui dixit: *Nisi quis renatus fuerit ex Aqua & Spiritu non intrabit in regnum Dei*, idem dixit: *Nisi manducaueritis panem Filij hominis & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*, ideo autem dixi de potentia sumendi vtrumque, quoniam paruulus modo natus modo renatus non valet carnem Dominicam manducare, licet sanguinem eiusdem possit vix ori infusum deglutire. Nam quod dicitur, *Nisi manducaueritis*, de his qui manducare possunt, accipiendum puto. Nemo enim dicit de eo qui manducare non potest, sed de eo qui potest.

His ita decursis dicendum videtur hæresin Arrianorum & Sabellianorum & Macedonianorum & Fotinianorum atque omnem generalem hæresim à S. Dei Ecclesiæ impugnatione cessasse, & Deo pro eadem pugnante cessaturam, si qua deinceps existimatur oriri posse. Hæc vero, id est Simoniacorum hæresis, quæ in initio nascentis Ecclesiæ aduersus eam statim arma corripuit, vsque in finem sæculi prout sibi Diabolus vexilliferos & sequaces inueniet, & ad eiusdem probationem eandem impugnare non cessabit. *Oportet enim hæreses esse*, vt ait B. Apostolus, *vt qui probati sunt manifesti fiant.* Sed animaduertendum est, quod Christus Deus, qui suam Ecclesiam super fidei petram ædificandam promisit, primo omnium hæreticorum primum Apostolorum opposuit, videlicet vt sicut Ecclesia, id est credentium multitudo nouit se fidem Petri semper debere sequi, sic in perpetuum meminerit eiusdem nefariæ hæresis vitiosa & mortifera consortia fugere, in cuius capite constat omnium Christianorum Principem maledictionis iaculum intorsisse. Hæc cum ita sint, quicunque pro suo posse ab huius pestis impugnatione cessauerit, cum Simone & eius sequacibus portionem habebit, dicente B. Gregorio: *Quisquis contra Simoniacorum hæresim & Neophytorum pro officij sui loco vehementer non arserit, cum eo se non dubitet habere portionem, qui prius hoc piaculare flagitium commisit.*

Sciendum est autem quod aliud est hæreticum esse, aliud schismaticum: hæreticus siquidem est, qui Catholicæ Ecclesiæ fidem relinquit, & sui vel alterius erroris viam sequi diligit. Item iuxta beatum Isidorum, *Qui sacram Scripturam aliter interpretatur quam flagitat sensus Spiritus sancti, per quem scripta est, licet ab Ecclesia non recesserit, hæreticus appellari potest.* Schismaticus vero est, qui quidem rectam se confiteri fidem simulat, sed sanctorum Patrum traditiones superbe contemnit, & se aliqua maleuolentia ab vnitate Ecclesiæ scindit.

Item iuxta sanctum Augustinum *Hæreticus est, qui non sequitur Catholicam veritatem. Schismaticus est qui non amplectitur Catholicam pacem.*

Item Papa Pelagius in suo Regesto introducit beatum Augustinum ita definientem schisma in Epistola ad Valerianum Patricium, inter cætera: *Vide verum schismatici non sint, qui se ab eminentissima & manifestissima auctoritate Apostolicarum sedium separauerunt.*

Item idem Pelagius in Epistola ad Viatorem & Pangratium introducit Augustinum ita dicentem: *Qui aduersum autoritatem illarum Ecclesiarum, quæ Apostolicas sedes & Epistolas accipere meruerunt, temere credit, immanissimum schismatis crimen à se propulsare non poterit.*

Hæc cum ita sint, ex his patet eos esse Ecclesiam qui Apostolicarum Ecclesiarum auctoritatem sequuntur, eos vero omnibus modis esse schismaticos, qui contra præscriptas auctoritates Apostolicarum sedium, & sanctorum Patrum plus quam CC. Pontifices in Ecclesia Dei ordinare nituntur.

Schismaticus vero iuxta Antiochenum Concilium, *si permanserit turbas faciens & seditiones Ecclesiæ, per extraneas potestates tanquam seditiosus comprimendus est. Multa namque,* vt ait Augustinus: *etiam cum inuitis benigna quadam asperitate plectendis agenda sunt, quorum potius vtilitati consulendum est quam voluntati. Nam in corripiendo filio quamlibet aspere, nunquam tamen amor paternus amittitur. Fit tamen quod nollet vt doleat, qui etiam inuitus videtur dolere sanandus.*

Item Pelagius Valeriano patricio. *Non persequitur, nisi qui ad malum cogit. Qui vero malum vel factum iam punit, vel prohibet ne fiat, non persequitur iste sed diligit. Nam si vt quidam putant, nemo nec reprimendus à malo, nec retrahendus ad bonum est, humanas ac diuinas leges necesse est euacuari, quæ & malis pœnam & bonis præmia iustitia suadente constituunt. Malum autem schisma est etiam per extraneas potestates opprimendum.*

Itaque si, vt ex his patet, schismatici per extraneas potestates sunt opprimendi, nunquid & Simoniaci ab eisdem non sunt opprimendi? Nunquid minus delinquunt? Immo magis. Nam si Christus Dei Filius & Spiritus eius & Patris per omnia æquales sunt, Iudæus & simoniacus, qui vtrumque vendunt, pares non erunt? Item

cum

A

cum ex præmissis auctoritatibus constet, Simoniacum Paraclitum emere, Iudæum vero liqueat Christum emisse, nunquid constabit eosdem malitia & merito pares habendos esse? Et quidem ita videtur.

Patet itaque Simoniacos veluti primos & præcipuos hæreticos ab omnibus fidelibus respuendos, & si commoniti non resipuerint, etiam ab exteris potestatibus opprimendos. *Verendum quippe est*, vt ait Gregorius, *Quemque pro suo officio & loco contra eosdem vehementer non inardescere, eorumque detestando errori totis nisibus, non obuiare. Error namque*, vt ait Innocentius Papa, *Cui non resistitur, approbatur, & veritas cum minime defensatur opprimitur.* Item idem: *Negligere quippe cum possis deturbare peruersos, nihil est aliud quam fouere?*

Gregorius. Innocentius.

Augustinus: *Quisquis metu cuiuslibet potestatis veritatem occultat, iram Dei super se prouocat, quia magis timet hominem quam Deum.*

Augustinus.

Ambrosius: *Consentire est, non solum scienter mala fieri permittere, sed etiam malefacta non persequi.*

Ambrosius.

B

Gregorius: *Qui non corrigit resecanda, committit.* Item in moralibus. *Plerumque quieti atque inconcussi relinquimur, si obuiare prauis pro iustitia non curamus. Sed si ad æternæ vitæ desiderium animus exarsit, si verum lumen iam intrinsecus respicit, si in se flamma sancti feruoris accendit, in quantum locus admittit, in quantum causa exigit, debemus pro defensione iustitiæ nosmetipsos obijcere, & peruersis ad iniusta prorumpentibus etiam cum ab eis non quærimur obuiare. Nam cum iustitiam quam nos amamus in alijs feriunt, nos nihilominus sua percussione confodiunt, etiamsi venerari videamur.*

Gregorius.

Et quoniam à quibusdam eorum ignorantia, à quibusdam vero negligentia: ab aliquibus autem superbiæ contumacia delinquitur, optimum est vt primum leuius mitiusque cum eisdem & cum schismaticis agatur, & vt pro eis oretur, *ne forte*, sicut ait Apostolus: *Det illis Deus reprobum sensum, vt si resipiscant à laqueis Diaboli, à quibus alligati tenentur.* Quod si rationi non acquieuerint, Simoniaci pariter & schismatici, vt incurabilia membra ab Ecclesiæ corpore abscindantur, & vt dictum est, ab exteris potestatibus opprimantur.

Rom. 1. 2. Tim. 2.

C

Sciendum est Augustinum de omnibus hæreticis & schismaticis ad quendam Petrum sic scripsisse. *Firmissime tene & nullatenus dubites, omnem hæreticum & schismaticum quantumuis multas eleemosynas faciat, vel etiam pro Christo sanguinem fundat, cum Diabolo & Angelis eius æterno igni mancipandum, nisi ante finem vitæ huius Catholicæ incorporetur & redintegretur Ecclesiæ.*

Augustinus.

Hactenus contra eos qui dicunt Dei Ecclesiam & Pontificum eius ordinationem Regiæ potestati subiacere, contraque Simoniacorum Sacerdotium & sacrificium satis dictum. Nunc restat de facultatibus Ecclesiæ dicere, quas iidem contendunt sub regia ditione manere.

LECTORI.

D

IN Manuscripto Codice, quo vsi sumus subijciebantur sequentes sententiæ, ab ipso, vt videtur Anshelmo, ex varijs auctoribus collectæ, quibus demonstrare studet Ecclesiæ facultates non esse in potestate Regis aut Cæsaris. Quin fit, vt ea quæ sequuntur aut sint altera pars secundi libri; aut totius operis liber tertius. Vtrum tamen nihil desideretur, non iniuria ambigas.

ALBINVS IN LIBRO SECVNDO SVPER MATTHÆVM.

Matth. 21. Ioan. 2.

INuenit Iesus in Templo vendentes boues & oues & columbas & nummularios sedentes, & cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de Templo, oues quoque & boues, & nummulariorum effudit æs, ac mensas subuertit. Boues, oues, & columbæ ad hoc emebantur, vt offerrentur in Templo. Nummularij ad hoc sedebant ad mensas, vt inter emptores venditoresque hostiarum prompta esset pecuniæ taxatio. Videbantur ergo licite vendi in Templo, quia ad hoc emebantur vt in eodem Templo offerrentur Domino. Sed nolens ipse Dominus aliquid in domo sua terrenæ negotiationis, ne eius quidem quæ honesta putaretur, exhiberi, dispulit negotiatores iniustos, & foras simul omnes cum his quæ negotiabantur eiecit. Quid ergo fratres mei, quid putamus faceret Dominus, si rixis dissidentes, si fabulis vacantes, si risu dissolutos, vel alio quolibet scelere reperiret irretitos, qui hostias quæ sibi immolarentur ementes in Templo vidit & eliminare festinauit?

E

Hæc propter illos diximus, qui Ecclesiam ingressi non solum intentionem orandi negligunt, verum etiam ea pro quibus orare debuerant, augent, insuper & arguentes se pro huiusmodi stultitia conuitijs odijsque, vel etiam detractionibus insequuntur, addentes videlicet peccata peccatis, & quasi funem longissimum sibi incauta eorum augmentatione texentes, nec timentes ex eo districti iudicis examinatione damnari. Nam his quidem in sancto Euangelio legimus quod veniens in templo Dominus huiusmodi negotiatores eiecit, primum videlicet, id est, tertio ante passionem suam anno, sicut ex Ioannis Euangelistæ sequentibus scriptis agnoscimus, & ipso quo passus est anno, cum ante quinque dies Paschæ sedens asino Ierosolymam venisset. Sed hoc idem in templo iam sanctæ Ecclesiæ examine quotidianæ visitationis agere, omnis qui recte sapit, intelligit.

F

Vnde multum tremenda sunt hæc dilectissimi, & digno expauescenda timore, sedulaque præcauendum industria, ne veniens improuisus, peruersum quid in nobis vnde merito flagellari ac de Ecclesia eijci debeamus, inueniat. Et maxime in illa quæ specialiter domus orationis vocatur, obseruandum, ne quid ineptum geramus, ne cum Corinthijs audiamus ab Apostolo, *Nunquid domos non habetis*, ad agenda vel loquenda temporalia, *Aut Ecclesiam Dei contemnitis?* Etiam à Propheta cum Iudæis, *dilectus meus in domo mea fecit scelera multa.*

1. Cor. 11.

G

Ierem. 11.

Et quidem gaudendum est, quia ipsi sumus in baptismo templum Dei facti, testante Apostolo, qui ait: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos*, ipsi ciuitas Regis magni de qua dicitur: *Fundamenta eius in montibus sanctis*, id est, fundamenta Ecclesiæ in soliditate fidei Apostolorum & Prophetarum. Sed omnis tremendum, quia præmisit Apostolus dicens: *Si quis autem templum Dei violauerit, disperdet illum Deus.* Et ipse Iudex iustus, *Disperdam*, inquit: *de ciuitate Domini omnes qui operantur iniquitatem.* Gaudete quia in nobis Paschæ solennitas agitur, cum de vitijs ad virtutes transire satagimus, Pascha quidem transitus dicitur. Gaudendum quia Dominus nostra pectora, ciuitatem videlicet suam inuisere, quia idem Pascha nostræ bonæ actionis præsentia suæ pietatis illustrare dignatur, sed timendum satis ne nos in ciuitate sua aliud quam ipse diligit agentes inueniat, & ipse se nobis qualem non diligimus districtus redditor ostendat, ne nos in templo nummularios, ne venditores boum, ouium, columbarumue reperiens damnet.

1. Cor. 3. Psalm. 86.

1. Cor. 3. Psal. 100.

H

Boues quippe doctrinam vitæ cœlestis, oues opera munditiæ & pietatis columbæ S. Spiritus designant, quia nimirum boum iuuamine solet ager exerceri: ager autem est Domini, cor cœlesti excultum doctrina, & suscipiendis verbi Dei præparatum rite sermonibus; oues innocenter sua vellera vestiendis hominibus præstant, Spiritus super Dominum in columbæ specie descendit. Vendunt autem boues, qui verbum Euangelij non diuino amore, sed terreni quæstus intuitu audientibus impendunt, quales reprehendit Apostolus, quia Christum annuntiarent *non sincere*. Vendunt oues, qui humanæ gratia laudis opera pietatis exercent, de quibus Dominus ait: *Quia receperunt mercedem suam.* Vendunt columbas, qui acceptam Spiritus gratiam non *gratis*, vt præceptum est, sed ad præmium dant, qui impositionem qua Spiritus accipitur, etsi non ad quæstum pecuniæ, ad vulgi tamẽ fauorem tribuunt, qui sacros ordines non ad vitæ meritũ,

Philipp. 1.

Matth. 6. Matth. 10.

sed ad

A ſed ad gratiam largiuntur. Nummos mutuo dant in templo qui non ſimulate cœleſtibus ſed aperte terrenis rebus in Eccleſia deſeruiunt, ſua quęrentes, non quę Ieſu Chriſti.

Verum huiuſmodi operarios fraudulentos quæ merces manet, oſtendit Dominus, cum facto de funiculis flagello, omnes eiecit de templo: Eiiciuntur autem de parte ſortis ſanctorum, qui inter ſanctos poſiti, vel ficte bona, vel aperte faciũt opera mala. Oues quoq; & boues eiecit, quia talium vitam pariter & doctrinam oſtẽdit eſſe reprobam.

Funiculi quibus flagellando impios de templo expulit, incrementa ſunt actionum malarum, de quibus materia damnandi reprobos diſtricto iudici datur. Hinc etenim Iſaia 5. Prou. 5. dicit Iſaias: *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis* Et in Prouerbijs Salomon: *Iniquitates*, inquit, *ſuæ capiunt impium, & funibus peccatorum ſuorum conſtringitur.* Qui enim peccata peccatis pro quibus acrius damnetur accumulat, quaſi funiculos quibus ligetur ac flagelletur paulatim augendo prolongat.

B Numulariorum quoque quos expulerat effudit æs, & menſas ſubuertit, quia damnatis in fine reprobis etiam ipſarum quas dilexere rerum tollet figuram, iuxta hoc 1. Ioan. 2. quod ſcriptum eſt, *& mundus tranſiet & concupiſcentia eius.*

Ioan. 2. Et eis qui columbas vendebant dixit: *Auferte iſta hinc, nolite facere domum Patris mei domum negotiationis.* Venditionem columbarum de templo auferre præcipit, quia gratia Spiritus gratis accipi, gratis dari debet. Vnde Simon ille magus, qui hanc pecunia emere voluit, vt maiore pretio venderet, audiuit. Act. 8. *Pecunia tua tecum ſit in perditione, non eſt tibi pars neq; ſors in ſermone hoc.*

Notandum autem quia non ſoli venditores columbarum ſunt, & domum Dei faciunt domum negotiationis, qui ſacros ordines largiendo pretium pecunię vel laudis vel etiam honoris inquirunt, verum hi quoque, qui gradum vel gratiam in Eccleſia ſpiritualem, quam Deo largiente percepere, non ſimplici intentione, ſed cuiuſlibet humanæ cauſa retributionis exercent, contra illud Apoſtoli Petri: 1. Pet. 4. *Qui loquitur quaſi ſermones Dei, qui miniſtrat* C *tanquam ex virtute quam adminiſtrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus per Ieſum Chriſtum:* Quicunq; ergo tales ſunt, ſi nolint veniente Domino de Eccleſia auferri, auferant iſta de ſuis actibus, ne faciant domum Dei domum negotiationis.

In eodem.

Zelo domus Patris Saluator eiecit impios de templo.

ZElemus & nos fratres chariſſimi domum Dei, & quantum poſſumus, ne quid in ea prauum geratur, inſiſtamus. Si viderimus fratrem, qui ad domum Dei pertinet, ſuperbia tumidum, ſi detractionibus aſſuetum, ſi ebrietati ſeruientem, ſi luxuria eneruatum, ſi iracundia turbidum, ſi alij cuiquam vitio ſubſtratum, ſtudeamus in quantum facultas ſuppetit, caſtigare polluta, ac peruerſa corrigere & ſi quid de talibus emendare nequimus, non ſine acerrimo mentis ſuſtinere dolore, & maxime in ipſa D domo orationis, vbi corpus Domini conſecretur, vbi Angelorum præſentia ſemper adeſſe non dobitatur, ne quid ineptum fiat, ne quid quod noſtram fraternamue orationem impediat, totis viribus agamus.

In Ioannem.

Ioan. 8. *Ieſus autem inclinans deorſum digito ſcribebat in terra.*

PEr inclinationem Ieſu, humilitas, per digitum qui articulorum compoſitione flexibilis eſt, ſubtilitas diſcretionis exprimitur. Porro per terram, cor humanum, quod vel actionum malarum vel bonarum ſolet reddere fructus, oſtenditur. Poſtulatus ergo Dominus iudicare de peccatrice, non ſtatim dat iudicium, ſed prius ſe inclinans deorſum, digito ſcribit in terra, ac ſic demum, quam obnixe rogatus, indicat, nos videlicet typice inſtruens, vt cum quælibet proximorum errata conſpicimus, non hæc antea reprehendendo iudicemus, quam ad conſcientiam noſtram humiliter reuerſi, digito ea diſcretionis ſolerter exſculpamus, & quid in ea conditori placeat, quidue diſpliceat, ſedula examinatione dirimamus, E iuxta illud Apoſtoli Gal. 6. *Fratres & ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, inſtruite huiuſmodi in Spiritu manſuetudinis, conſiderans teipſum, ne & tu tenteris.*

Cum autem perſeuerarent interrogantes eum, erexit Ioan. 8. ſe & dixit eis: *Qui veſtrum ſine peccato eſt, primus in illam lapidem mittat.* Quia hinc & ideo Domino ſcribæ & Phariſæi tendebant laqueos inſidiarum, putantes eum vel immiſericordem futurum in iudicando vel iniuſtum, prævidens ille dolos, quaſi fila tranſit araneæ, & iudicium iuſtitię per omnia & manſuetudinem pietatis oſtendens. Ecce temperantia miſerandi: *Qui ſine peccato eſt veſtrum*, ecce iterum iuſtitia iudicandi, *primus in illam lapidem mittat.* Ac ſi dixiſſet; ſi Moyſes mandauit vobis mulierem huiuſmodi lapidare, videte, quia non hoc peccatores, ſed iuſtos facere præcepit. Primo vos ipſi iuſtitiam legis implete, & ſic innocentes manibus & mundo corde ad lapidandum ream concurrite, primo ſpiritualia legis F edicta, fidem, miſericordiam & charitatem perficite, & ſic ad carnalia iudicanda, diuertite.

Dato autem iudicio Dominus, iterum ſe inclinans deorſum in terra ſcribebat. Et quidem iuxta morem conſuetudinis humanæ poteſt intelligi, quod ideo Dominus coram tentatoribus improbis inclinari & in terra ſcribere voluerit, vt alio vultum intendens, liberum daret eis exitum, quos ſua reſponſione perculſos citius exituros, quam plura interrogaturos præuiderat. Deniq; audientes: vnus poſt vnum exibant, incipientes à ſenioribus.

Sed figurate nos admonet in eo, quod & ante datam & poſt datam ſententiam inclinans ſcripſit in terra, vt & prius quam peccantem proximum corripiamus, & poſt quam debitæ caſtigationis illi miniſterium reddiderimus, nos ipſos digna humilitatis inueſtigatione perpendamus, ne forte aut eiſdem quæ in ipſis reprehendimus, aut alijs quibuslibet ſimus facinoribus irretiti, ſicut forte fieri potuit, vt ipſe qui homicidam reum mortis eſſe iudicauerit, ipſe in ſeipſo per odium fraternæ mortis eſſe G reus ante oculum conditoris inueniatur. Similiter qui fornicationis crimen in fratre accuſat, in ſeipſo ſuperbiæ facinus non videat. Ideo iubetur iudex alieni criminis digito diſcretionis in corde ſuo deſcribere, ne forte in ſeipſo reus inueniatur. Quid ergo nobis in huiuſmodi periculis remedij, quid reſtat ſalutis, niſi vt cum peccantem conſpicimus alium, mox inclinemur deorſum, id eſt, quam deiecti ex noſtræ conditione fragilitatis ſimus, ſi non nos diuina pietas ſuſtentet, humiliter inſpiciamus, digito ſcribamus in terra, id eſt, diſcrimine ſolerti penſemus, an cum beato Iob dicere poſſimus: Iob. 27. *Neque enim reprehendit nos cor noſtrum in omni vita noſtra.*

Ex decretis Stephani Papæ & Martyris.

VEſtimenta Eccleſiaſtica, quibus domino miniſtratur, & ſacrata debent eſſe & honeſta, quibus in alijs vſibus nemo debet frui, quam Eccleſiaſticis & Deo dignis H officijs, quia nec ab alijs debent contingi aut ferri, niſi à ſacratis hominibus; ne vltio quæ Balthaſar percuſſit, ſuper hæc tranſgredientibus & talia præſumentibus veniat diuina, & corruere eos faciat ad ima. Hæc illis in partibus quibus moraris, & in omnibus, quibus poteris, cunctis nota facito, & obſeruare Apoſtolica mandato auctoritate, quia & noſtri nobiſque commiſſi in ſede Apoſtolica & vniuerſali Eccleſia omnes hæc obſeruare nunc & futuris temporibus, profeſſi ſunt.

Innocentius Papa Epiſcopis Apuliæ.

CAnones apud Nicæam conſtituti pœnitentes etiam ab infimis officijs clericorum excludunt.

Ex decretis Siricij Papæ.

ILlud nos quoque par fuit prouidere, vt ſicut pœnitentiam agere cuiquam non conceditur Clericorum, ita & poſt pænitudinem ac reconciliationem nulli vnquam laico liceat honorem clericatus adipiſci, quia quamuis ſint omnium peccatorum contagione mundati, nulla tamen de-

A men debent gerendorum instrumenta Sacramentorum suscipere, qui dudum fuerint vasa vitiorum.

Ex decretis Leonis Papæ primi.

NEc primum aut secundum aut tertium in Ecclesia gradum quisque laicorum quibuslibet suffragijs fultus ascendat, prius quam ad hoc meritum per legitima augmenta perueniat. Quod enim nunc vtcunque parimur esse veniale, inultum postmodum esse non poterit, si quisquam id quod omnino interdicimus vsurpare præsumpserit, quia remissio peccati non dat licentiam peccandi, neque quod potuit aliqua ratione concedi, fas erit amplius impune committi.

Ex Concilio Toletano XII.

SI Diaconus aut Presbyter crimen capitale commiserit, ab officij honore depositus in monasterium retrudatur, ibique tantummodo quamdiu vixerit, communionem sumat laicam.

B *Ex Canonibus Sylvestri Papæ.*

NVllus Lector vel Acolytus vasa sancta audeat tangere, & nullus Subdiaconus rem iam consecratam ò Presbytero alij porrigat, quia aliud est ministret aliud afferens, nisi tantum subportet quod ei Sacerdos imponat, suo ore benedictum.

Ex eisdem.

SI quis Clericatum promereri desiderat, hoc iustum est vt sit Ostiarius annum vnum, Lector annos XX. Exorcista annos decem, Acolytus annos quinque, Subdiaconus annos quinque, Diaconus annos quinque. Et sic ad honorem Presbyterij accedat, & faciens in eo ordine annos sex, si fuerit omnino bona gratia, non præmio, non inuasione cupiditatis, nulli prorumpens gradum, sic ab omni Ecclesia eligatur consecrandus Episcopus, nullo de membris Ecclesiæ interdicente, & omni Ecclesia conuenienter: *Et dixerunt Episcopi*, placet.

C *Innocentius Papa de temporibus morandis in Clero.*

ITa sane, vt in eis tempora à maioribus constituta seruentur, ne cito quilibet Lector, cito Acolytus, cito Diaconus, cito Sacerdos fiat, quia in minoribus officiis si diu perdurent, & vita eorum pariter & obsequia comprobantur, vt ad Sacerdotium postea emensis stipendiorum meritis veniant, nec præripiant quod vita probata meretur.

Ex decretis Zosimi Papæ.

HÆc autem singulis gradibus, obseruanda sunt tempora, si ab infantia Ecclesiasticis ministeriis nomen dederit, inter Lectores vsque ad vicesimum ætatis annum continuata obseruatione perduret, si maior iam & grandæuus accesserit, ita tamen vt post baptismum statim se diuinæ militiæ desideret mancipari, siue inter Lectores siue inter Exorcistas quinquennio teneatur, exinde Acolytus vel Subdiaconus quatuor annis, & sic ad benedictionem Diaconatus si mereatur accedat. In quo ordine quinque annis si inculpate se gesserit, hærere debebit, exinde

D suffragantibus stipendijs per tot gradus datis propriæ fidei documentis, Presbyterij Sacerdotium poterit promereri. De quo loco, si eum exactior ad bonos mores vita produxerit, summum Pontificatum sperare debebit, hac tamen lege seruata, vt neque digamus neque pœnitens ad hos gradus possit admitti, sane cum etiam defensores Ecclesiæ, qui ex laicis fiunt, supradicta obseruatione teneantur, si meruerint esse in ordine Clericatus.

Syluester in Synodo confirmante Nicænum Concilium, subscribentibus sibi CCLXXV. Episcopis.

COmmoneo autem omnes vestrum consortes vnanimiter de redditibus Ecclesiæ quatuor partes fieri, quorum ratio sic exigatur. Habeat autem Ecclesia vnam partem ad se releuandam, Pontifex vnam, & aliam pauperes vel peregrini, Presbyteri quartam & Diaconi cum residuo Clero, omnibus autem ipso Pontifice dispensante. Constituo

etiam & hunc ordinem, vt si quis de Clero vel Presbyteris E vniuersorum locorum, quod commune est, transierit de hoc mundo, si neminem de sua generositate habeat, consortem quicquid paupertas eius habeat, conferat Ecclesiæ, & partes haud, sicut supra dictum est.

Huic etiam Synodo Synodus Nicæna vicissim subscripsit, & eam approbauit, teste Leone Nono in Epistola ad Michaelem & Leonem Episcopos. Vbi introducens primum Caput huius Concilij, ita loquitur de Apostolica sede. *Illi nempe factus præiudicium de quo nec vobis nec cuilibet mortalium licet facere iudicium, beatissimo & Apostolico Pontifici Sylvestro, diuinitus decernente, spirituali que eius filio Constantino religiosissimo Augusto cum vniuersa Synodo Nicæna approbante ac subscribente, vt summa sedes à nemine iudicetur.*

Ex decreto Alexandri Papæ.

CVm Sacrorum Canonum autoritas quatuor ex rebus Ecclesiæ iubeat fieri portiones, quarum vna pauperibus, altera fabricis Ecclesiarum sit impendenda, tertia Episcopo: quarta Clericis sit conferenda, sicut pauperibus

F & Ecclesijs singulæ partes sunt concedendæ, ita quoque reliquæ partes ne quæ ab Episcopo vel Clero emendæ sunt vel vendendæ, sed eis pro Euangelij annunciatione, & pro officij sui labore eodem modo conferendæ.

Ex decretis Gelasij Papæ.

QVatuor autem tam de reditu quam de oblatione fidelium prout cuiuslibet Ecclesiæ facultas admittit, sicut dudum rationabiliter est decretum, conuenientes fieri portiones: Quarum sit vna Pontificis, altera Clericorum, pauperum tertia, quarta fabricis applicanda. [E]x quibus sicut Sacerdotis interest integram monstris Ecclesiæ memoratam dependere quantitatem, sic Clerus vltra delegatam sibi summam nihil insolenter noueret expetendum. Ea vero quæ Ecclesiasticis ædificiis attributa sunt, huic operi veraciter prærogata, locorum doceat instauratio manifesta sanctorum, quia nefas est, si sacris ædibus destitutis, in lucrum suum Præsul impendia his designata conuertat. Ipsam nihilominus assignatam pauperibus portionem quamuis diuinis rationibus se dispensasse monstraturus etiam videatur, tamen iuxta quod scriptum

G est: *Vt videant opera vestra bona & glorificent Patrem vestrum qui in cælis est*, oportet etiam præsenti testificatione prædicari, & bonæ famæ præconiis non taceri. Matth. 5.

Ex Concilio Mogontino, cui præsedit Bonifacius Archiepiscopus & Martyr auctoritate Zachariæ Papæ. Cap. X.

ECclesiæ antiquitus constitutæ, nec decima, nec aliqua possessione priuentur, ita vt nouis oratoriis tribuatur.

Ex eodem Cap. XLI.

QVicunque beneficium Ecclesiasticum habent, ad tecta Ecclesiæ restauranda, vel ipsas Ecclesias emendandas omnino adiuuent, & nouam decimam reddant.

Ex Concilio Aquilegiensi. Cap. III.

H VT nulli Presbytero in alio loco baptisma liceat celebrare, nisi in eodem loco, vbi semper Baptisteria antiquitus fuerunt.

Ex eodem Concilio. Cap. III.

DEcimæ quæ à fideli populo dantur, in Ecclesiis Baptismalibus inferantur, & ipsi Presbyteri quin easdem plebes ordinati sunt, cum omni sollicitudine curam habeant de Christianitatis causa populo sibi commisso, & populus suas decimas suis Presbyteris offerat, & Presbyteri diuidant eas in quatuor partes, sicut antiqua patrum Regula continetur, vnam sibi, vnam Clericis, vnam pauperibus, vnam ad instaurationem seu luminaria vel incensum Ecclesiarum, & hoc statuimus, vt prædicti Presbyteri habeant iuxta suam Ecclesiam, aut infra suam cellam locum constitutum, vbi quarta, quam pauperibus dari docuimus inferatur.

Ex Re-

Ex Regesto Leonis Papæ quarti.

DE decimis iusto ordine non tantum nobis, sed maioribus, visum est, plebibus, tantum vbi sacro sancta dantur baptismata, dari debere

Gelasius Papa Maximo & Eusebio Episcopis.

LIcet Regulis contineatur antiquis, parochias vnicuique Ecclesiæ pristina dispositione deputatas, nulla possessione conuelli, ne per consuetudinem pessimam exempli mali temeritate crescente, vbique vniuersalis confusio nasceretur, iam in decretis nostris ante non multum temporis destinatis, omnia iussimus, quæ taliter fuerant inuasa, restitui. Sed quia temeritas peruadentium legem sibi putat posse generari, si sceleri suo pertinaciam retentionis adiungat, ea quæ inter fratrem & Coepiscopum nostrum Constantinum Camiscanæ Ecclesiæ Sacerdotem, & directos ab Anconitano Pontifice decreuimus, per vos impleri cupimus. Tunc formam in cæteris cogitationibus quæ sit sequenda perscripsimus. Nulla igitur præsumptione statum parochiarum qui perpetuæ ætatis firmitate durauit, patimur immutari, quia neque negligentia Pontificis, neque temporalis abiectio, quæ per incuriam forte generatur, nec ignauia faciente consensus, nec surripiente supplicatione præceptio diuellere potest semel diœcesim constitutam, ex qua semper ad regenerationem atque consignationem plebs deuota consistit.

Idem Iustino Archidiacono & Fausto. De rebus Ecclesiæ in quatuor partes diuidendis.

VObis & famæ vestræ consultum duximus, vt Pontificis vestri loco vobiscum ab eodem aliquis subrogetur, qui eius nomine pariter vniuersa disponat, quatenus omnia prædia ad vestrum euocetis studium, ne cuiquam Clerico pro portione sua solum aliquod Ecclesiæ puteris esse deputandum, ne per incuriam negligentiamque minuatur, sed omnem pensionis summam ex omnibus prædijs rusticis vrbanisque collectam ad Antistitem deferatis. Ex qua tamen collectione habeatur ratio, quod ad causas vel expensas accedentium necessitatum opus esse perspicitur, vt de medio sequestretur, & quartæ portiones vel fidelium oblationes de hac fiant modis omnibus pensione, ita vt vnam sibi tollat Antistes, aliam Clericus pro suo iudicio & electione dispertiat, tertiam pauperibus sub omnium conscientia faciat erogari: Fabricis vero quod competit ad ordinationem Pontificis erogatione vestra decernimus pendendum. Si quid forte ab annua remanebit expensa, electo idoneo ab vtraque parte custode condatur in thecis, vt si maior emerserit fabrica, sint subsidio, quæ diuersi temporis diligentia potuerint custodiri, aut certe ematur possessio, quæ vtilitates respiciat communes.

Ex Concilio Aureliano, cap. VII.

OMnia quæ Deo offeruntur, consecrata habeantur, in vineis, terris, syluis, vtensilibus, vestimentis, pecoribus & reliquis possessionibus, vt quæ Ecclesijs, sine dubio Christo qui sponsus earum est, offeruntur.

De eadem re. Ex Concilio Rotomagensi. Cap. III.

OMnes decimæ terræ siue de pomis arborum, siue de frugibus, Domini sunt, & illi sanctificantur. Boues & oues & capræ, quæ sub pastoris virga transeunt, quidquid decimum venerit, sanctificabitur Domino. Non eligetur nec bonum nec malum, nec altero commutabitur. Si quis mutauerit, & quod mutat, & quod mutatum est, sanctificabitur Domino, & non redimetur. Sed quia modo multi inueniuntur decimas dare nolentes, statuimus vt secundum Domini nostri præceptum admoneantur semel & tertio: si non emendauerint, anathematis vinculo constringantur, vsque ad satisfactionem & emendationem congruam.

Ex Concilio Gaballonensi. Cap. XVIII.

QVesti sunt præterea quidam fratres, quod essent aliqui Episcopi & Abbates, qui decimas non sinerent dare ad Ecclesias, vbi illi coloni Missas audiunt. Proinde decreuit sacer iste Conuentus, vt Episcopi & Abbates de agris & vineis, quæ ad suum vel fratrum stipendium habent, decimas ad Ecclesias deferri faciant, familiæ vero ibi dent decimas suas, vbi infantes eorum baptisantur, & vbi per totum anni circulum Missas audiunt.

Ex Concilio Toletano. Cap. XXXVI.

DE his autem quæ Altaribus offeruntur, quarta pars fideliter Episcopis deferatur: duæ Clericis, decimæ autem secundum quosdam singulis annis tertia pars, aut in tertio tota. Sed tamen nos sequentes Romanos, singulis annis quartam partem, aut in quarto totam Episcopi recipiant.

Ex Concilio Mogonciacensi. Cap. VIII.

QVatuor partes iuxta Canones fieri de fidelium oblationibus debent, vt vna sit Episcopi, altera Clericorum, tertia pauperum, quarta restaurationi Ecclesiarum seruetur.

Ex Concilio Agrippinensi.

Item quod decima quæ à fidelibus datur, Dei census nuncupanda est, & ideo ex integro reddenda. Cuius tertia pars secundum Canonem Toletanum Episcoporum esse debet. Nos vero hac potestate vti nolumus, sed tantum singulis annis quartam partem vsu Romanorum Pontificum, & obseruantia sanctæ Ecclesiæ Romanæ de eadem habere volumus. Quod si quis contentiosius inde repertus fuerit, siue Clericus siue laicus ille sit, communione priuabitur, & Synodali censura iudicabitur.

FINIS.

